7
F
12

9
N
26

Acquistato per la Libreria
il dì 8 Luglio 1826
Prezzo Paoli 7.

61

[illegible] impressus Honorius, sed [illegible] est [illegible]

Digitized by Google

VETERVM SCRIPTORVM, QVI CAESARVM ET IMPERATORVM GERMANICORVM RES PER ALIQVOT SECVLA GESTAS, LITERIS MANDARVNT,

Tomus vnus.

Ex bibliotheca Iuſti Reuberi Iureconſulti, Palatinatus conſiliarij.

Catalogus authorum, qui in hoc volumine comprehenſi ſunt, poſt præfationem poſitus eſt.

CVM INDICE LOCVPLETISSIMO.

FRANCOFVRTI
Apud hæredes Andreæ Wecheli,
ANNO MDLXXXIIII.

ILLVSTRISSIMIS PRINCIPIBVS, CHRISTIANO, IOANNI CASIMIRO, IOANNI ERNESTO, FRIDERICO WILHELMO, ET IOANNI, SAXONIÆ DVCIBVS, LANDGRAVIIS Turingiæ, & Marchionibus Miſniæ, Dominis ſuis clementiſſimis.

QVANQVAM, illuſtriſsimi principes, noſtri ſeculi ea maledicentia & proteruia eſt, ut etiã qui bene quid faciunt, naſutulorũ aculeos & quaſi venenatas voces vix effugiãt; tamẽ peruerſi huius noſtræ ætatis mores apud me non ſunt tanti, ut iccirco a meo inſtituto, & laudabili aliorum ſtudiis commodandi voluntate, recedam. Nam cum duo codices manuſcripti, Eginhardi illius qui Caroli Magni vitam deſcripſit; eorumq; annalium qui de rebus Pipini, Caroli Magni, itemque Ludouici, Francorum regum & Imperatorum Romanorum, ab incerto auctore ſcripti, & a generoſiſsimo & doctiſsimo comite Hermanno Neuuenario ſuperioribus annis in lucem editi ſunt, in mea bibliotheca extarent, & non ita pridem etiam ſupplementum quoddam eius hiſtoriæ nactus eſſem: operæpretium me facturum exiſtimaui, ſi manuſcriptos cum impreſsis codicibus conferrem: errata, ſi quæ irrepſiſſent, tollerem: & quæ de nouo a me reperta & conquiſita erant, adiũgerem. Itaque diligenter manuſcriptos cum impreſsis conferendo, nihil temere mutaui aut ſuſtuli, ſed tantum lectionum varietatem, ut penes ipſum lectorem eſſet iudicium, notaui, & quatuordecim annorum qui deſiderabantur acceſsione hoſce annales ex vetuſtiſsimo quodam libro manuſcripto adauxi. quem meum qualemcunque laborem etiam hac de cauſſa hiſtoriæ ſtudioſis gratum futurum exiſtimo, quod horum annalium auctorem Ludouici Imp. Caroli Magni F. ætate vixiſſe, atque adeo ex ipſius familiaribus & domeſticis fuiſſe, ex noua mea additione animaduertere, & inde de fide narrationis iudicium facere, quodq; centum & duorum annorum hiſtoriam, continua ſerie a Pipini ætate vſque ad Ludouici I mortem contextam, atque vno quaſi faſciculo connexam, legere poſsint. Quando autem Ioannes Turpinus Remenſis Archiepiſcopus, in aliqua rerum a Carolo Magno geſtarum parte, ſolius nempe belli Saracenici, cui ipſe interfuit, deſcriptione verſetur, etſi more Græcorum fabuloſe multa narret, tamen apponendum iudicaui. Et cum Luitprandus, eccleſiæ Ticinenſis leuita, non tã vniuerſalem hiſtoriam

eius temporis, quod ſibi ſumpſit, quam aliquot inſequentium Impp. Arnulfi & Ludouici, Arnulfi F. Conradi I, Henrici I, cognomento Aucupis, & Ottonis I, res geſtas deſcribat; idemque inſtitutum teneant Witikindus Saxo, Roſowita, nobilis, &, prout ea tulit ætas, docta mulier, Diethmarus Mersburgicus, viri doctiſſimi Reineri Reineccij mei popularis primum ante triennium in lucem editus, Robertus monachus, Gunterus Ligur poeta; eos omnes, inſerta ſuo loco Henrici Imp. eius nominis IIII vita, eiuſdemq; epiſtolis, & deſcriptione belli Saxonici, in hūc librum coniungendos, & vnumquemque ſuo ordine, prout hiſtoriæ ab vnoquoque ſcriptæ ratio exigebat, collocandum cenſui; cum, quod plerique horum ſcriptorum in paucorum eſſent manibus, & a multis deſiderarentur; tum etiā, vt ſi non omnibus numeris abſoluta & perfecta, tamen non cōtemnenda veterum Impp. & Regum vſque ad Henrici VI ætatem hiſtoria, vno libro comprehenſa, extaret. In quo hoc etiam præcipue operam dedimus, vt omnia melius diſtincta, correctiora & emendatiora prodirent, quod præcipue in Roberto monacho videre licet, qui ex vetuſtiſſimis codicibus ita emendatus, correctus atque auctus eſt, vt multis in locis propemodum nouus eſſe videatur. Hoc autem loco liberalitatem Ioannis Piſtorij medici, viri doctiſſimi, & in hiſtoriis egregie verſati, tacitus præterire non debeo, qui præter alios bene multos, nuper primum in publicum productos, rerum Germanicarum ſcriptores, ad hanc quoque editionem Robertum monachum cōtulit, & propediem reliquos, qui Henrici VI Imp. ætatem ſecuti, ſubſequentium Impp. res geſtas ſeparatim literis mandarunt, in lucem proferet.

Cur autem, illuſtriſſimi principes, meum hunc laborem ſub veſtro nomine emittere voluerim, cauſſæ complures ſunt. Primum, quod monumenta rerum a magnis principibus geſtarum, magnos præcipue principes deceant, in quibus tanquam in ſpeculo, quæ in gubernando ſequenda, quæque econtra fugienda ſint, contemplentur. Recte enim Polybius de hiſtoriæ cognitione ſcriptum reliquit, ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν, veriſſimam eſſe inſtitutionem & præparationē ad publicas ſiue ciuiles actiones hiſtoriæ ſcientiam. Nam cum rerum humanarum perpetua ſit viciſſitudo, & nihil nunc accidat quod non ante ſæpius euenerit; propoſito præteritarū exitu, cautior præſentium ſit & deliberatio & actio. Senibus ſapientia tribuitur; & non immerito. Valent enim rerum vſu, ex quo prudētia oritur; quæ, vt inquit auctor ad Herennium, nihil aliud eſt, quam multarum rerum memoria, & complurium negotiorum vſus. Quanta igitur, quæſo, adminicula ad prudenter & caute agēdum & adminiſtrandum ſingula adferet cognitio hiſtoriæ, quæ non vnius hominis ætate circumſcribitur, ſed multorum ſeculorum memoriam complectitur? Huc accedit, quod non dubitem, horum annalium lectionem vobis ſingulariter gratam atq; iucundam eſſe. Narrantur enim in iis initia, & quaſi incunabula imperij Germanici, cuius tu, princeps Chriſtiane, poſt parentem Auguſtum Elector, atque adeo auguſtum aliquando columen futurus es: quæ narratio non poteſt nō homini Germano, nedum principi eſſe iucundiſſima & ſuauiſſima. Oſtēditur præterea, quomodo hoc Imperium Caroli Magni virtute partū fundatumq;, & deinde Henricorum, Ottonum, & Fridericorum inuicta & præpotēti dextera amplificatum ac defenſum ſit: quarum rerum memoria & diligens conſideratio, ſi vnquam, certe miſer-

miſerrimo hoc noſtro ſeculo pernece ſſaria eſt, quo videmus antiquos imperij Germanici hoſtes, in hoc denuo totos eſſe, vt maieſtatem Imper. per aliquot iam ſecula langueſcentem nunc penitus extinguant, & vt tandem aliquando, quod ſemper conati ſunt, & caput & membra Imp. ſub dominatum poteſtatemque ſuam ſubijciant. Sed excitabit Deus aliquando ex Heinricorum & Ottonum gente (quæ veſtra eſt) Imp. & libertatis Germanicæ vindicem, qui externo hoſte remoto, priſtinæ per Heinricos & Ottones partæ & conſeruatæ libertati reſtituat, quiq; internum morbum, quo periculoſe admodum iamdudum ægrotat, idoneo adhibito cauterio, quẽadmodum in morbis inueteratis fieri ſolet, penitus tollat. Quod vt fiat omnes boni & patriæ amantes viri aſsiduis votis a Deo exoptant, atque ita euenturum certo ſibi pollicentur; præſertim quãdo in mentem illis venit, antiquam illam illuſtriſsimæ veſtræ familiæ virtutem, ab heroicis illis Heinricorum & Ottonum deductam temporibus, nondum refrixiſſe, ſed non ita pridem in Electore Mauritio fortiſsimo principe, totum fere orbem compleuiſſe. Hiſce tot & tantis cauſsis quæ ad hanc dedicationem me impulerunt, acceſsit omnium fere ordinum de ſingulari veſtra erga literatos humanitate & beneuolentia conſentiens iudicium. Etſi enim literatorum numero nequaquam me aggregare ſoleam; tamẽ cum ab ineunte ætate ſtudiis doctrinisq; deditus fuerim, earumque cauſſa Galliam & Italiam non omnino temere & ſine fructu peragrarim; hoc mihi perſuadeo, cum in egregie doctos egregie humani eſſe cõſueueritis, ſaltem aliquid vſitatæ veſtræ beneuolentiæ vos mihi quoque, qui fortaſsis inter vulgariter eruditos referri potero, impertituros, & qualecunque hoc literarium munuſculum auguſta & ſerena fronte accepturos eſſe. Quod ſi forte non mea in vos voluntas, ſtudium, obſequiũ, non vſitatus veſter erga literarum ſtudioſos amor & beneuolentia, a vobis obtinebunt; ſaltem Pipinus, Carolus, Ludouici, Friderici, & inprimis veſtri gentiles Heinrici & Ottones impetrabunt, qui eam ob cauſſam multo ſuo labore & ſanguine Sclauorum gentem ex ijs regionibus quas poßidetis ampliſsimas, ſubmouiſſe videntur, vt vobis ex tanto interuallo nunc tranquillæ & pacatæ parerent: quod veſtrum imperium, vt & vobis & ſubditis diuturnum, felix & tranquillum ſit, Deum precor, vobis vt Ioſiæ pietatem, prudentiam Salomonis, & Neſtoris annos, ſubditis vero obſequentem animum & debitam magiſtratui obedientiam largiatur. Datum Heidelbergæ Calendis Nouemb. Anno Chriſti CIↃ IↃ XXCIII.

Veſtrarum illuſtriſs.
Celſitudinum

Deditiſſimus

Iuſtus Reuberus
Iureconſultus.

CATALOGVS AVTORVM QVI, IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

1 Eginhardus ſiue Einhardus, Caroli Magni Imp. notarius, & tandem gener, & ad extremum Abbas in monaſterio Saligenſtatenſi ad Mogonum, vt ex iis quæ paulo poſt de vita ipſius annotata ſunt, apparet. pag. 1

2 Annales Pipini, Caroli Magni, & Ludouici, Regum Francorum & Impp. vna cum appendice, ſiue noua quatuordecim annorum acceſſione, quę hactenus defuit. Scripti ſunt a quodam eius ætatis Aſtronomo, qui (vt ex ſupplemento apparet) Caroli Magni & Ludouici familiaris & domeſticus fuit, ita vt veriſimile ſit, diaconum illum de Britannia, quo ſecundum Albinum Imp. Carolus præceptore vſus eſt, quemq; Eginhardus in Rhetorica, Dialectica, & Aſtronomia excelluiſſe ſcribit, horum annalium auctorem fuiſſe. p. 15

3 Ioannes Turpinus, Archiepiſcopus Remenſis, p. 67

4 Luitprandus, Ticinenſis eccleſiæ Leuita, p. 90

5 Witikindus, monachus Corbeienſis, *ſeorſim editus.*

6 Roſowita, monialis Gandersheimenſis, p. 161

7 Dithmarus Epiſcopus Mersburgenſis, *ſeorſim editus.*

8 Henrici IIII Imp. vita, paulo poſt ipſius mortē a quodā eius ætatis cōſcripta, p. 181

9 Epiſtolæ aliquot eiuſdem Henrici ad Pontif. Romanum, & alios principes, p. 195

10 Bellū dicti Henrici Imp. contra Saxones, ab anonymo carmine deſcriptū, p. 202

11 Rupertus, ſeu (vt Galli vocāt) Robertus, monaſt. ad S. Remigiū monachus, p. 217

12 Guntheri poetæ Ligurinus, ſeu De expeditione Frid. I in Italiam, p. 272

13 Richardi Bartholini Auſtriados, ſeu De bello Norico, lib. XII, p. 469

AVTORVM HVIVS VOLVMINIS VITÆ EX TRITHEMIO.

Eginhardus, Caroli Magni Imp. quondam Cancellarius, & poſtea monachus ordinis D. patris Benedicti, & primus abbas monaſterij Salingenſtatenſis, Moguntinæ diœceſis ſupra Mogonum, vir in ſecularibus literis eruditiſſimus, & diuinarum ſcripturarum non ignarus, ingenio acutus, eloquio diſertus, vita & conuerſatione præcipuus, Græce & Latine peritus, tam metro quam proſa excellens, inter cætera ingenij ſui opuſcula Pſalterium Gallicanū, Bedam imitatus, abbreuiauit, excerpens de illo omnes verſus orationis verba habentes. Scripſit etiam epiſtolarum, tam ex perſona ſui quam Imp. ad diuerſos, lib. 1; De vita Caroli Imp. lib. 1; hiſtoriam temporum De geſtis Germanorum & Francorum, lib. 1, & quædam alia, quæ ad nos non peruenerunt. Claruit ſub Carolo Imper. Magno, & Ludouico filio eius, anno Domini DCCCXX. Hactenus Trithemius, ſi manuſcriptum cum impreſſo conferas. Vt autem melius lectori conſtet, quis Eginhartus, vel (vt Trithemius & peruetuſti libri & diplomata appellant) Einardus ille fuerit, & quomodo gener Caroli Magni, & tandem Abbas monaſterij Saligenſtatenſis ad Mœnum, (quem vetera monumēta Mogonum vnde Moguntiæ ad confluentē Rheni & Mœni nomen) factus ſit, ex peruetuſto libro, qui ætate Friderici II Imperatoris, circiter annum Domini CIↃ IↃ LX, in monaſterio Lauriſhamenſi ex antiquis eius monaſterij documentis collectus eſt, & in bibliotheca V. Cl. Iuſti Reuberi I.C. & Palatinatus conſiliarij aſſeruatur, ſequentia ſubiecta ſunt.

Einardus archicapellanus notariusq; Imperatoris Caroli, cum in aula regia laudabiliter ſeruiens, diligeretur ab omnibus: a filia quoq; ipſius Imp. Imma nomine, regi Græcorum deſponſata, amabatur ardentius. Aliquantum temporis fluxerat: amor alternus quotidie inter ambos per augmenta creſcebat. Vtroſq; enim timor retardauit & offenſio regia, ne tam grauia conueniendi inirent conamina. Sed amor improbus omnia vincit. Denique cum vir egregius irremediabiliter amando æſtuaret, aureſq; virginis per internuncium appellare non præſumeret, nouiſſime ſumpta de ſemetipſo fiducia, nocturno tēpore latēter ad puellæ tēdebat habitaculum. Ibidem ergo pulſans clanculo, & intrare permiſſus, tanquam allocuturus iuuenculam de regali mādato: ſtatim verſa vice ſolus cū ſola ſecretis vſus alloquiis, & datis amplexibus cupito ſatisfecit amori.

Interea,

Interea, cum iam appropinquante luce diei, per ſilentia noctis, vnde venerat, regredi vellet; de improuiſo niuem haud modicam decidiſſe cognouit, & ne per veſtigia pedum virilium agnitus proderetur, foras exire timuit: amboſque pro conſcientia facti anxietas, ſimul & formido, intus remanere compulit. Cumq; nimia ſollicitudine fluctuãtes, quid facto opus eſſet, deliberarẽt: tandem elegantiſſima iuuencula, quam audacem faciebat amor, conſilium dedit, vt ipſa quidem ſuper ſe inſidentem inclinata exciperet, eumque vſque ad locum illius hoſpitio contiguum anteluceanum deportaret, ibiq; eo depoſito, rurſum per eadem veſtigia cautius obſeruata, rediret. Eam noctem Imperator diuino (vt creditur) nutu inſomnem duxit, diluculoque conſurgens, eminuſque de aula proſpiciens, intuitus eſt filiam ſuam ſub præfato onere nutanti greſſu vix incedere, & ad condictum locum, depoſita quam geſtabat ſarcina, celeri repedare recurſu. Quibus multo intuitu perſpectis, Imperator partim admiratione, partim dolore permotus, non tamen abſque diuina diſpoſitione id fieri reputans, ſeſe continuit, & viſa interim ſilentio ſuppreſſit. Interea Einhardus ſibi conſcius certuſq; rem nullo modo dominum ſuum regem diu latere poſſe, tandem inter anguſtias reperto conſilio, Imperatorem aggreditur, flexis genibus miſſionem poſtulans: aſſerẽs tot & tantis ſeruitiis ſuis condigna non rependi præmia. Illis auditis, Rex diſſimulato rei & euentu & exitu, diu conticuit. Dehinc eum certificans, ſe poſtulationi eius quantocius reſpõſurum: diem conſtituit, ſtatimque conſiliarios primoſque regni ſui, & cæteros quoſque ſibi familiares, paſſim euocatos, conuenire iuſſit. Congregata itaque magnifica diuerſarum dignitatum frequentia, ita exorſus eſt: Imperatoriam, inquiens, maieſtatem nimis iniuriatam eſſe, & deſpectam, in indigna ſuæ filiæ, Notariiq; ſui copulatione, & exinde non mediocri ſeſe agitari perturbatione. Quibus nimio ſtupore perculſis, de rei nouitate ac magnitudine quibuſdam adhuc ambigentibus, Rex explicauit eis euidentius, referens eis a primordio, quid per ſemetipſum oculata fide cognouerit, conſiliumque eorum ac ſententiam ſuper hoc poſtulans. At illi inter ſe diuerſi diuerſa ſentientes, in præſumptorem huius rei duras & varias dedere ſententias, aliis ſine exemplo puniendum, aliis exilio damnandum, aliis alio modo diſperdendum, vt cuique impetus erat adiudicantibus. Porro quidam ex eis tanto mitiores, quanto ſapientiores, habita ſecum deliberatione, quam intime regem exorauere, vt ipſe rem per ſemetipſum examinare, & ſecundũ diuinitus ei collatam ſapientiam diffinire dignaretur. Verum vbi Rex ſingulorum circa ſe affectum ponderauit, & inter diuerſas ſententias, quid potiſſimum conſilii ſequeretur, expendit, ſic eos allocutus eſt: Non ignoratis, inquit, humanum genus variis ſubiectum eſſe caſibus, & frequenter euenire, vt res nonnullæ quæ contrariis initiis inchoãtur, meliorem aliquando ſortiantur exitum. Proinde non eſt deſperandum, ſed potius ſuper hac re, quæ & grauitate & nouitate ſui noſtrum exſuperat ingenium, diuinæ prouidentiæ, quæ nunquam in ſui diſpoſitione fallitur, quæque etiam malis bene vti nouit, clementia eſt expectanda & expetenda. Quapropter tam triſtis facti a Notario meo non exigam pœnas, per quas infamia filiæ meæ magis videretur augeri, quam minui. Vnde dignius & laudabilius Imperii noſtri gloriæ arbitramur congruere, vt data adoleſcentiæ venia, legitimo eos matrimonio coniungam, & rei probroſæ, honeſtatis colorem ſuperinducam. Regis ergo audita ſententia, fit incomparabile gaudium, magnitudoque animi eius ac manſuetudo ſummis effertur laudibus. Interim Einhardus iuſſus adeſſe, ingreditur. Quem ex inopinato Rex ſalutans, ita eum placido vultu alloquutur: Iam dudum auribus noſtris a vobis delata eſt querimonia, quod ſeruitiis veſtris regalis munificentia hactenus digne non reſponderimus. Sed (vt verum fatear) maxime ſuper hoc culpanda eſt veſtra negligentia. Etſi enim ſuſtineam tot & tanta negotia ſolus: tamen ſi quid voluntatis veſtræ compertũ habuiſſem, ſeruitia veſtra digno ſuiſſem perſecutus honore. Verum ne vos diutino ſermone protraham, querimoniis veſtris ampliſſima donatione ſatisfaciam, & vt vos etiam fidelem mihi vt prius & beneuolum poſthac ſentiam, viro veſtro nuptum tradam meam filiam, veſtram ſcilicet portatricẽ, quæ quandoque alte ſuccincta veſtræ ſubuectioni ſatis ſe morigeram exhibuit. Protinus ad Regis edictum, cum multo comitatu adducta eſt eius filia, quæ roſeo vultu perfuſa rubore, tradita eſt per manus patris in manus prædicti Einhardi, cum dote plurima, prædiorum quoque nonnullorum, cum innumeris aureis argenteiſque donariis, aliiſque precioſis ſupellectilibus. Quibus etiam piiſſimus Imperator Ludouicus, poſt obitũ patris prædia ſua, videlicet Michlinſtat, *&* Mülinheim *quæ nunc appellatur* Seliginſtat, *tradidit, cũ huiuſmodi donationis priuilegio:*

In nomine Domini Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, Ludouicus diuina ordinante prouidentia Imperator Auguſtus. Imperatoriæ celſitudinis moris eſt, fideliter ſibi famulantes donis multiplicibus atq; honoribus ingentibus honorare atq; ſublimare. Proinde nos morem parentũ

(:) iiij

noſtrorum, regnum videlicet prædeceſſorum noſtrorum ſequentes, libuit celſitudini noſtræ, fidelem quendam noſtrum nomine Einhardum, de quibuſdam rebus proprietatis noſtræ honorare, atque in ſui iuris poteſtatem liberalitatis noſtræ gratiam conferre. Nec immerito: quippe cum & fidelitatis obſequio, & obedientiæ deuotione, hoc apud ſerenitatem noſtram digne mereatur adipiſci, qui totis niſibus vſque quaque noſtro ſeruitio, noſtris iuſſionibus fideliter parere ſtudet. Inde nouerit experientia atq; vtilitas omnium fidelium noſtrorum, tam præſentium quam & futurorum, quia conceſſimus eidem fideli noſtro Einhardo, nec non & coniugi ſuæ Immæ in partibus Germaniæ, locum qui vocatur Michlinſtat, *in ſylua quæ vocatur* Odonawaldt, *in cuius medio eſt baſilica lignea modica conſtructa, de qua in omnem partem quaqua verſus pertinent ad eundem locum inter campum & ſyluam leuga duæ, id eſt raſta vna. Intra cuius menſuræ circumplexum, manent præſenti tempore ſerui noſtri proprij* XIIII *cum vxoribus ſuis & filijs. Præter hos ſunt in eodem loco inter maſculos & fœminas mancipia* XL. *Hunc locum cum terminis ſuis, ſub integritate & mancipijs ſuis, nec non & villam quæ dicitur* Mülinheim, *quæ eſt in pago* Moynecgouue, *ſita ſuper ripam fluminis* Moyni, *quæ quondam Drogonis comitis poſſeſſio fuit, & habet baſilicam paruam muro factam, in qua villa ſunt manſi* XIX, *& ſerui præſenti tempore manēt et cum vxoribus & liberis numero* XIII: *ſicut & in altera villa, eodem vocabulo ſupra eundem fluuium, quæ vocatur inferior* Mülinheim, *in qua ſunt manſi* IIII, *& ſerui manentes totidem cum vxoribus & paruulis, qui pertinent ad ſuperius dictam villam. Hanc villam, id eſt ſuperiorem* Mülinheim, *cum appenditiis ſuis & mancipiis propriis ad eam pertinentibus, & hæc omnia ſupraſcripta cum eccleſiis, villaribus, domibus, mancipiis, ſyluis, terris, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, cultum & incultum cum omnibus adiacentiis & appenditiis, totum & ad integrum, prædicto fideli noſtro Einhardo & coniugi eius Immæ in proprium per hanc noſtræ donationis auctoritatem conceſſimus, ita videlicet, vt quicquid ab hodierna die in futurū de prædictis rebus & locis, vt de his quæ ad eas pertinent, iure hæreditario facere voluerint, in omnibus potiantur arbitrio faciendi, & nullus ex fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris, de præſcriptis rebus memorato fideli noſtro & coniugi ſuæ a nobis conceſſis, aliquid abſtrahere aut minuere tentet, ſed liceat eis ipſas res quiete habere & poſsidere, & cui voluerint, iure hæreditario relinquere. Et vt hæc auctoritas largitionis noſtræ per curricula annorum, inuiolabilem atque inconuulſam perpetuo obtineat firmitatem, & a fidelibus noſtris, tam præſentibus quam & futuris, ſeu etiam a ſucceſſoribus noſtris, a nobis facta, verius certiuſque credatur, eā manu propria ſubter firmauimus, & annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus*

Signum *Ludouici*

Sereniſ. *Imperatoris*

Heliſachar recognoui. Data III *Idus Ianuarij, anno, Chriſto propitio, primo Imperij Domini Ludouici piiſſimi Imperatoris Auguſti, Indictione* VII. *Actum Aquiſgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter, Amen.*

Hic Einhardus mundi huius pertæſus, monaſterium conſtruxit in Salinginſtat, *ibique adhibitis fratribus quibus ipſe primus Abbas præeſſe voluit, Deo per aliquot annos ſeruiens, moritur & humatur, quemadmodum ex libro quem de tranſlatione & miraculis Sanctorum Marcellini & Petri edidit, apparet.* Hactenus liber ille peruetuſtus qui apud Iuſtum Reuberum extat.

IOANNES TVRPINVS.

Ioannes Turpinus Archiepiſcopus Remenſis, Caroli Imp. Magni amicus & ſecretarius, vir in diuinis ſcripturis eruditus, & in ſecularibus literis ſingulariter doctus, carmine & proſa exercitatum habens ingenium, pauperum aduocatus, vita & conuerſatione Deo dilectus, qui ſe cū Carolo proprijs manibus & armis Sarracenos ſæpe fatetur expugnaſſe. Scripſit eleganter geſta Caroli Magni lib. 2: Epiſtolarum ad diuerſos lib. 1. Claruit ſub eodem Carolo & Ludouico eius filio, anno Domini DCCCXXX. Trithemius.

WITICHINDVS.

Witichindus, ſiue Witikindus, monachus Corbeienſis cænobij in Saxonia (quæ nunc Weſtfalia) ordinis S. Benedicti, natione Teutonicus, vir in diuinis ſcripturis doctus, & in ſecularibus literis eruditiſſimus ingenio prōptus, & clarus eloquio, metro excellens & proſa. Scripſit vtroq; ſtylo multa præclara opuſcula. De quibus ego tantum adhuc reperi ſubiecta. Ab exordio Saxonum

num uſque ad mortem Ottonis Imp. I ſcripſit ad Mechtildam eius filiam, hiſtoriam Saxonum, lib. 3: ad eandem geſta Ottonis I, & vitam Pauli eremitæ, & alia multa quæ ad meã notitiam non venerunt. Claruit ſub Ottone I Imp. anno Domini D CCCC L. Trithemius

ROSOWITA

HROSVITA, ROSVITA, *vel potius* ROSOWITA, *nobilis mulier in Saxonia nata, in Candersheimenſi cœnobio, quod nõ longe ab Hildesheim diſtat, ſacra monialis, miro ingenio & doctrina claruit, & in vtroque ſcribendi genere admirabilis. Ad virgines enim ſacratas, ad caſtitatem & cõtinentiam hortãdo, Latino ſermone conſcripſit Comœdias ſex: de geſtis Ottonum Panegyricum verſu hexametro: in laudes Beatæ virginis elegiaco & hexametro verſu lib. 1: item paſſionem S. Dionyſij carmine elegiaco, & de paſſione Pelagij martyris, qui ijs temporibus in Cortuba paſſus eſt; & de S. Gangolpho, & alijs ſanctis plura. Græcæ etiam linguæ notitiam habuit. Coætanea Ioannis Anglici fuit, qui doctrina ſua papatum meruit.*

RVPERTVS MONACHVS.

Rupertus, vel (vt Galli vocant) Robertus monachus, cœnobij S. Remigij in diœceſi Remenſi ordinis D. Benedicti, natione Gallus, vir in diuinis ſcripturis iugi ſtudio exercitatus, & ſecularium diſciplinarum non ignarus, ingenio clarus, & apertus eloquio; ſcripſit nonnulla ingenij ſui opuſcula, quibus nomen eius poſteritati innotuit; e quibus ego tantum vidi geſtorum in terra ſancta per Chriſtianos, tempore Vrbani II, *contra infideles hiſtoriam inſignem, lib. 10. Claruit ſub Heinrico* V, *anno Domini* M CXX.

Pauli Meliſsi Franci,

COMITIS PALATINI ET EQVITIS, CIVIS ROMANI

ODE

AD IVSTVM REVBERVM IVRECONSVLTVM, ELECTORIS PALATINI Conſiliarium.

TAM docta, & artis ſcita, celebrium
Scriptorum in oris Teutoniæ manus,
Qualem videmus cum Pelaſgos
Tum Latios apud exſtitiſſe,
Queis cura texendæ hiſtoriæ fuit,
Rerumque geſtarum egregiê & domi
Foriſque; ſi florens adæquê
Præteritâ viguiſſet olim
Ætate: quantum res ea commodi
Noſtræ tuliſſet, quot bona, patriæ!
Quantis abundaremus actis!
Quot monumenta ducum potentum
Belloque & armis cernere, nec ſine
Plauſu, liceret! quot modò prœlia
Commiſſa, pugnatæve pugnæ
Diſpoſitâ in ſtatione Martis
Aures ferirent magnanimis viris!
Fragmenta ſolum, ac pléraque barbarê
Conſuta nunc REVBERE *reſtant;*
Vix quoque digna legi, niſi auctor
Vnuſque & alter vel tacitê inſitâ
Quodammodo vi pectora pertrahat,
Fore adſeverans, inter iſtas
Vt paleas tenueſque glumas
Inventa dent ſe grana aliqua optimæ
Frugis. Dolendum eſt, uſque adeo ſuæ
Vixiſſe famæ negligentes
Teutoniæ proceres vetuſtos.
Atqui ſat illis tunc erat, inclitas
Geſsiſſe res, ac ſtrenua fortibus
Auſis rudimenta, ut decebat,
Militiæ poſuiſſe quondam,
Laudis futuræ ſollicitis parum,
Nec curioſis, poſt nigra funera

Quid

Quid ſcriptitaretur nepoti.
Quemque animo ſuus excitabat
Honos, & ingens mentibus indita
Virtutis ardor, non niſi in ardua
Scandentis, & præclara (quoad quis
Viueret) adſiduê minantis.
Vt quiſque magnam fuderat hoſtium
Victor cateruam, ſic patriam ad dapem
Contentus in præſens vel vno
Saltem erat ille melo canentis.
An non ſupinos arguerim, & minus
Cautos Latinos, ſicut & Atticos
Ciues, nitorem ac puritatem
Linguæ vtriuſque perire paſſos?
Flos ille poſtquam concidit elegans
Sermonis, & lolium immedicabile
Inſédit arvis, derepente heu
Finitimas Aquilonis urbes
Latê occupavit Barbaries ferox,
Hirſuta frontem, & dentibus aſpera,
Induta villoſam lacernam,
O'raque vincta gerens ſolœcis.
Agreſtis inſtar hæc ſuis omnia
Vaſtare tendens, ac ruere impetu,
Quo non penitravit locorum?
Quidnam age liquit atrox inauſum?
Ecquem fugit, quam turpiter ipſamet
Iura atque leges collutulaverit?
Qua labe Celſi diſciplinam
Polluerit? Sophiæque in artes
Graſſata cultas, mox etiam Jovis
Sacrum profanans contemeraverit
Impune? Quantum exſtat malorum,
IVSTE, notam opprobrij merentum,
Hæc ſola eorum eſt cauſa. Quid attinet
Culpare noſtros? hanc ſatius feram
Illuc relegandam, malum unde
Ipſa pedem tulit, arbitreris.
Quod corrigendum ſe patitur nefas,
Non corrigamus quæſo bene ac probê?
Mutare ſi quid non valemus,
Ferre animo decet illud æquo.

MYRTILLETI,

ANNO CIↃ IↃ LXXXIII.
pridie Kal. Sept.

ANDREAE VVECHELI HAEREDES LECTORI S.

ETSI, Lector beneuole, VVitikindus Saxo, Henrici & Ottonis I: Diethmarus, eorundem & trium inſequentium Impp. hiſtoriam, complectitur: eamque ob cauſſam ille poſt Luitprãdum, hic poſt Roſovuitam, ratione ordinis & temporis, collocandus erat: tamen cum vterque ante paucos annos a nobis quoq; ſit impreſſus, eaque exemplaria propter numeros, quibus ſingulæ paginæ notatæ ſunt, huic operi ſuo loco commode interſeri non potuerint: iniquiſſimum autem foret, nos, dum publice prodeſſe volumus, ex noua hac editione damnum capere: placuit, vt priora VVitikindi & Diethmari exemplaria poſtremo loco ad finem operis ponerentur. de qua re iccirco te monendum duximus, vt legendo nihilominus vnumquemque in ſuum locum referre poſſis. Vale.

VITA ET GESTA CAROLI COGNOMENTO MAGNI, FRANCORVM REGIS FORTISS. ET GERMANIÆ SVÆ ILLVSTRATORIS OPTIMè meriti, per Eginhartum illius quandoque alumnum, atque ſcribam adiuratum, Germanum, conſcripta.

PRÆFATIO.

VITAM & conuerſationem, & ex parte non modica res geſtas, domini & nutritoris mei Caroli, excellentiſsimi & meritò celeberrimi Regis, poſtquam animus ſcribere tulit, quanta potui breuitate complexus ſum, operam impendens, vt de iis quæ ad meam notitiam peruenire potuerunt, nihil omitterem, neq; prolixitate narrandi noua quæque faſtidientium animos offenderem: ſi tamen vllo modo vitari poteſt, vt noua ſcriptione non offendantur, qui vetera, & à viris doctiſsimis atque diſertiſsimis confecta monumenta faſtidiunt. Et quamuis plures eſſe non ambigam, qui otio ac literis dediti, ſtatum æui præſentis non arbitrentur ita negligendum, vt omnia quæ nunc fiunt, velut nulla memoria digna, ſilentio atque obliuioni tradantur: potiusq; velint, amore diuturnitatis allecti, aliorum præclara facta qualibuſcunque ſcriptis inſerere, quàm ſui nominis famam poſteritatis memoriæ nihil ſcribendo ſubtrahere: tamen ab huiuſmodi deſcriptione non exiſtimaui temperandum, quando mihi conſcius eram, nullum ea veracius quàm me ſcribere poſſe, quibus ipſe interfui, quæq; præſens oculata, vt dicitur, fide cognoui, & vtrum ab alio ſcriberentur necne, liquidò ſcire non potui. Satius ergo iudicaui, eadem cum aliis velut communiter literis mandata memoriæ poſterorum tradere, quàm Regis excellentiſsimi, & omnium ſua ætate maximi, clariſsimam vitam, & egregios, atque noſtri temporis hominibus vix imitabiles actus, pati obliuionis tenebris aboleri. Suberat & alia non irrationabilis cauſa, quæ vel ſola ſufficere poſſet, vt me ad hæc ſcribenda compelleret: nutrimentum videlicet in me impenſum, & perpetua poſtquam in aula eius conuerſari cœpi, cum ipſo & liberis eius amicitia, qua me ita ſibi deuinxit, debitoremque tam viuo quàm mortuo conſtituit, vt meritò ingratus videri & iudicari poſſem, ſi tot beneficio-

rum in me collatorum immemor, clariſſima & illuſtriſſima hominis optimè de me meriti geſta ſilentio præterirem: paterer'que vitam eius quaſi qui nunquam vixerit, ſine literis ac debita laude manere. Cui ſcribendæ atque explicandæ non meum ingeniolum, quod exile & paruum, imò nullum penè eſt, ſed Tullianam par erat deſudare facundiam. En tibi librum præclariſſimi & maximi viri memoriam continentem, in quo præter illius facta, non eſt quod admireris, niſi fortè quòd homo barbarus in Romana locutione perparum exercitatus, aliquid decenter aut commodè Latinè ſcribere poſſe putauerim, atque in tantam impudentiam proruperim, vt illud Ciceronis putarem contemnendum, quod in primo Tuſculanorum libro, cùm de Latinis ſcriptoribus queretur, ita dixiſſe legitur: Mandare quemquam, inquit, literis cogitationes ſuas, quas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & otio & literis. Poterat quidem hæc oratoris egregii ſententia me à ſcribendo deterrere, niſi animo præmeditatum eſſet, hominum iudicia potiùs experiri, & ſcribendo ingenioli mei periculum facere, quàm tanti viri memoriam mihi parcendo præterire.

VITA

VITA CAROLI MAGNI IMP.

GENS Merouingorum, de qua Franci reges ſibi creare ſoliti erant, vſque in Hildericum regem, qui iuſſu Stephani Rom. pontificis depoſitus ac detonſus, atque in monaſterium truſus eſt, duraſſe putatur, quæ licet in illo finita poſſit videri: tamen iamdudum nullius vigoris erat, nec quicquam in ſe clarum, præter inane regis vocabulum præferebat. Nam & opes & potentia regni penes palatij præfectos, qui Maiores domus dicebantur, & ad quos ſumma imperij pertinebat, tenebantur: neque regi aliud relinquebatur, quàm vt regio tantùm nomine contẽtus, crine profuſo, barba ſubmiſſa, ſolio reſideret, ac ſpeciem dominantis effingeret, legatos vndecunque venientes audiret, iiſque abeuntibus rèſponſa quæ erat † doctus, vel etiam iuſſus, ex ſua velut poteſtate redderet: cùm præter inutile regis nomen, & precarium vitæ ſtipẽdium, quod ei præfectus aulæ, pro vt videbatur, exhibebat; nihil aliud proprij poſſideret, quàm vnam & eam præparui reditus villam, in qua domum, ex qua famulos ſibi neceſſaria miniſtrantes, atque obſequium exhibentes, paucæ numeroſitatis habebat. Quocũque eundum erat, carpento ibat, quod bubus iunctis, & bubulco ruſtico more agente trahebatur: ſic ad palatium, ſic ad publicum populi ſui conuentum, qui ánnuatim ob regni vtilitatem celebrabatur, ire, ſic domum redire ſolebat. At regni adminiſtrationem, & omnia quæ vel domi vel foris agenda ac diſponenda erant, præfectus aulæ procurabat. Quo officio tum cùm Hildericus deponebatur, Pipinus pater CAROLI regis iam velut hæreditario iure fungebatur. Nam pater eius Carolus, qui tyrannos per totam Franciam dominatum ſibi vendicantes oppreſſit, & Saracenos Galliam occupare tentantes, duobus magnis præliis, vno in Aquitania apud Pictauium ciuitatem, altero iuxta Narbonam apud Byrram fluuium ita deuicit, vt in Hiſpaniam eos redire compelleret, eundem magiſtratum à patre Pipino ſibi dimiſſum egregiè adminiſtrauit. Qui honor non aliis à populo dari conſueuerat, quàm iis qui & claritate generis, & opum amplitudine cæteris eminebant. Hunc cùm Pipinus pater CAROLI regis ab auo & patre ſibi & fratri Carolomanno relictum, ſumma cum eo concordia diuiſum aliquot annis velut ſub rege memorato tenuiſſet, frater eius Carolomannus, incertum quibus de cauſis, tamen videtur, quòd amore conuerſationis contemplatiuæ ſuccenſus, operoſa temporalis regni adminiſtratione relicta, Romam ſe cõtulit in otium: ibiq; habitu permutato monachus factus, in monte Soracte apud eccleſiam B. Syluestri constructo monaſterio, cum fratribus ſecum ad hoc venientibus, per aliquot annos optata quiete perfruitur. Sed cùm ex Francia multi nobilium ob vota ſoluenda Romam ſolenniter commearent, & eum velut dominum quondam ſuum præterire nollent, otium quo maximè delectabantur, crebra ſalutatione interrumpẽtes, locum mutare compellunt. Nam cùm huiuſcemodi frequentiam ſuo propoſito officere vidiſſet, relicto monte, in Samnium prouinciam ad monaſterium S. Benedicti, ſitum in arce Caſina ſeceſſit, & ibi quod reliquum erat temporalis vitę, religioſè conuerſando compleuit. Pipinus autem per auctoritatem Ro. pontificis ex pręfecto palatij rex conſtitutus, cùm per XV annos aut eo amplius Frãcis imperaret, finito Aquitanico bello, quod contra Waifarium ducem Aquitaniæ ab eo ſuſceptum per continuos IX annos gerebatur, apud Pariſios morbo aquæ intercutis diem obüt, ſuperſtitibus liberis CAROLO & Carolomanno, ad quos ſucceſſio regni diuino nutu peruenerat. Franci ſiquidem facto ſolenniter generali conuentu, ambos ſibi reges conſtituunt, ea conditione præmiſſa, vt totum regni corpus ex æquo partirentur: & CAROLVS eam partem quam pater eorum Pipinus tenuerat, Carolomannus verò, eam cui patruus eorum Carolomannus pręęrat, regendã ſuſciperet. Suſceptæ ſunt vtrinque conditiones, & pars regni diuiſi iuxta modum ſibi propoſitum ab vtroque recepta eſt, manſitque iſta quamuis cum ſumma difficultate concordia, multis ex parte Carolomanni ſocietatem ſeparare molientibus, adeò vt

al. edoctus.

quidam etiam eos bello committere ſint meditati. Sed in eo plus ſuſpicionis quàm periculi fuiſſe ipſe rerum exitus approbauit, cùm defuncto Carolomāno, vxor eius cum filiis, & quibuſdam qui ex optimatum eius numero primores erant, Italiam fuga peteret, & nullis exiſtentibus cauſis ſpreto mariti fratre, ſub Deſyderij regis Langobardorum patrocinium ſe cum liberis ſuis offerret. Carolomannus quidem poſt adminiſtratum communiter biennio regnū morbo deceſſit. CAROLVS autem, fratre defuncto, conſenſu omniū Francorum rex conſtituitur.

De cuius natiuitate atq; infantia, vel etiam pueritia, quia neq; ſcriptis vſquam † aliquādo declaratū eſt, nec quicquam modò ſupereſſe inuenitur, qui horum ſe dicat habere notitiā, ſcribere ineptum iudicans, ad actus & mores, cæteraſq; vitæ illius partes explicādas ac demonſtrādas, omiſſis incognitis trāſire diſpoſui, ita tamē, vt primò res geſtas & domi & foris, deinde mores & ſtudia eius, tum de regni adminiſtratione & fine narrando, nihil de iis quæ cognitu vel digna vel neceſſaria ſunt, prætermittā.

al. aliquid.

Omniū bellorū quę geſſit, primò Aquitanicū à patre inchoatū, ſed nondum finitū, quia citò peragi poſſe putabatur, fratre adhuc viuo & auxiliū ferre rogato, ſuſcepit, & licet eū frater promiſſo fruſtraſſet auxilio, ſuſceptā expeditionē ſtrenuiſſimè executus, nō prius incepto deſiſtere, aut ſemel ſuſcepto labori cedere voluit, quàm hoc quod efficere moliebatur, perſeuerātia quadā perfecto fine cōcluderet. Nam & Hunoldū, qui poſt Waifarij mortē Aquitaniam occupare, bellumq; iam penè peractū reparare tētauerat, Aquitaniā relinquere, & Vaſconiā petere coëgit. Quem tamen ibi cōſiſtere non ſuſtinēs, trāſmiſſo amne Garōna Lupo Vaſconum duci per legatos mādat, vt perfugā reddat: quod ni † feſtinè faciat, bello eum ſe expoſtulaturum. Sed Lupus ſaniori vſus cōſilio, non ſolùm Hunoldum reddidit, ſed etiam ſeipſum cum prouincia cui præerat, eius poteſtati ſubmiſit.

al. feſtinatò

Cōpoſitis in Aquitania rebus, eóq; bello finito, regni quoque ſocio iam rebus humanis exempto, rogatu & precibus Adriani Rom. vrbis epiſcopi exoratus, bellum contra Langobardos ſuſcepit: quod prius quidem & à patre eius, Stephano papa ſupplicante, cum magna difficultate ſuſceptum eſt: quia quidā ex primoribus Francorū, cum quibus conſultare ſolebat, adeò voluntati eius reniſi ſunt, vt ſe regē deſerturos, domumq; redituros libera voce proclamarēt. Suſceptum tamē bellum eſt cōtra Haiſtolfum regē, & celerrimè completum. Sed licet ſibi & patri belli ſuſcipiendi ſimilis, ac potius eadem cauſa ſubeſſe videretur, haud ſimili tamen & labore certatū, & fine cōſtat eſſe completū. Pipinus ſiquidē Haiſtolfum paucorum dierū obſidione apud Ticinum cōpulit & obſides dare, & erepta Romanis oppida atq; caſtella reſtituere, atq; vt reddita non repeterētur, ſacramēto fidem dare. Carolus verò poſt inchoatū à ſe bellū non prius deſtitit, quàm & Deſideriū regem, quem longa obſidione fatigauerat, in deditionē ſuſciperet, & filium eius Adalgiſum, in quem ſpes omniū inclinata videbatur, nō ſolùm regno, ſed etiam Italia decedere cōpelleret, omnia Romanis erepta reſtitueret, Ruodgaudū Foroiuliani ducatus præfectū res nouas molientem opprimeret, totamq; Italiā ſuæ ditioni ſubiugaret, ſubactæq; filiū Pipinum regē imponeret. Italiā intranti quàm difficilis Alpiū trāſitus fuerit, quātoq; Francorum labore inuia mōtium iuga, & eminētes in cœlū ſcopuli, atq; aſperæ cautes ſuperata ſint, hoc loco deſcriberē, niſi vitæ illius modū potiùs quàm bellorum quæ geſſit euētus memoriæ mādare, præſenti opere animo eſſet propoſitum. Finis tamē huius belli fuit ſubacta Italia, & rex Deſiderius perpetuo exilio deportatus, & filius eius Adalgiſus Italia pulſus, & res à Langobardorū regibus ereptæ, Adriano Romanę Eccleſiæ rectori reſtitutæ.

Poſt eius finem Saxonicū, quod quaſi intermiſſum videbatur, repetitū eſt; quo nullum neq; prolixius, neq; atrocius, Francorumq; populo laborioſius ſuſceptum eſt. Quia Saxones, ſicut omnes ferè Germaniā incolentes nationes, & natura feroces, & cultui dæmonū dediti, noſtræq; religioni cōtrarij, neq; diuina neq; humana iura vel polluere, vel tranſgredi inhoneſtū arbitrabātur. Suberant & cauſę, quę quotidie pacem cōturbare poterant, termini videlicet noſtri & illorū penè vbiq; in plano cōtigui, prçter pauca loca, in quibus vel ſyluæ maiores, vel montiū iuga interiecta, vtrorūq; agros certo limite diſtermināt, in quibus cædes & rapinæ & incēdia viciſſim fieri non ceſſabant. Quibus adeò Franci ſunt irritati, vt iam non vices reddere, ſed apertū cōtra eos bellum ſuſcipere dignū iudicarent. Suſceptū eſt igitur contra eos bellū, quod magna vtrinq; animoſitate, tamen maiore Saxonū quam Francorū damno per continuos triginta tres

annos

annos gerebatur. Poterat ſiquidem citius finiri, ſi Saxonum hoc perfidia pateretur. Difficile dictu eſt, quoties ſuperati, ac ſupplices regi ſe dediderint, imperata facturos polliciti ſint, obſides qui imperabantur, abſque dilatione dederint, legatos qui mittebantur, ſuſceperint. Aliquoties ita domiti & emolliti, vt & cultum dæmonum dimittere, & Chriſtianæ religioni ſe ſubdere velle promitterent. Sed ſicut ad hæc facienda aliquoties proni, ſic ad eadem peruertenda ſemper fuere præcipites. Vt non facilè æſtimare poſſis, ad vtrum horum faciliores verius dici poſſent: quippe cùm poſt inchoatum cum eis bellum, vix annus vnus exactus ſit, quo non ab eis huiuſcemodi facta ſit permutatio. Sed magnanimitas regis, ac perpetua tam in aduerſis quàm proſperis mentis conſtantia, nulla eorum mutabilitate vel vinci poterat, vel ab iis quæ agere cœperat, defatigari. Nam nunquam eos huiuſcemodi aliquid perpetrantes, impunè ferre paſſus eſt, quin aut ipſe per ſe ducto, aut per comites ſuos miſſo exercitu perfidiam vlciſceretur, & dignam ab eis pœnam exigeret: † donec omnibus qui reſiſtere ſolebant profligatis, & in ſuam poteſtatem redactis, decem hominum millia ex iis qui vtraſque ripas Albis fluminis incolebant, cum vxoribus & liberis ſublatos tranſtulit, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam multimoda diuiſione diſtribuit. Eaq; conditione à rege propoſita, & ab illis ſuſcepta, tractum per tot annos bellum conſtat eſſe finitum, vt abiecto dæmonum cultu, & relictis patriis cæremoniis, Chriſtianæ fidei atque religionis ſacramenta ſuſciperent, & Francis adunati, vnus cum eis populus efficerentur. Hoc bellum licet per multum temporis ſpacium traheretur, ipſe non amplius cum hoſte quàm bis acie conflixit, ſemel iuxta montem qui Oſneggi dicitur, in loco † Thietmelle nominato: & iterum apud Aſam fluuium, & hoc vno menſe, paucis quoq; interpoſitis diebus. His duobus prælijs hoſtes adeò profligati ac deuicti ſunt, vt vlterius regem neque prouocare, neque venienti reſiſtere, niſi aliqua loci munitione defenſi, auderent. Plures tamen eo bello tam ex nobilitate Francorum quàm Saxonum, & functi ſummis honoribus viri, conſumpti ſunt: tandemque anno triceſimo tertio finitum eſt: cùm interim tot ac tanta in diuerſis terrarum partibus bella contra Francos & exorta ſint, & ſolertia regis adminiſtrata, vt meritò intuentibus in dubium venire poſſit, vtrum in eo aut laborum patientiam, aut felicitatem potius mirari conueniat. Nam biennio ante Italicum hoc bellum ſumpſit exordium: & cùm ſine intermiſſione gereretur, nihil tamen ex iis quæ alicubi erant gerenda, dimiſſum, aut vlla in parte ab æquè operoſo certamine ceſſatum eſt. Nam rex omnium qui ſua ætate gentibus dominabantur, & prudentia maximus, & animi magnitudine præſtantiſſimus, nihil in iis quæ vel ſuſcipienda erant vel exequenda, aut propter laborem detrectauit, aut propter periculum exhorruit. Verùm vnumquodque ſecundum ſuam qualitatem & ſubire & ferre doctus, nec in aduerſis cedere, nec in proſperis falsò blandienti fortunæ aſſentire ſolebat. Cùm enim aſſiduo ac penè continuo cum Saxonibus bello certaretur, diſpoſitis per congrua confiniorum loca præſidiis, Hiſpaniam quàm maximo poterat belli apparatu aggreditur, ſaltúque Pyrenæi ſuperato, omnibus quæ adierat oppidis atque caſtellis in deditionem acceptis, ſaluo atque incolumi exercitu reuertitur. Præterquòd in ipſo Pyrenæi iugo Vaſconicam perfidiam parumper in redeundo contigit experiri. Nam cum agmine longo, vt loci & anguſtiarum ſitus permittebat, porrectus iret exercitus, Vaſcones in ſummi montis vertice poſitis inſidiis, (eſt enim locus ex opacitate ſyluarum, quarum maxima eſt ibi copia, inſidiis ponendis opportunus) extremam impedimentorum partem, & eos qui nouiſſimo agmine incedentes, ſubſidio præcedentes tuebantur, deſuper incurſantes, in ſubiectam vallem deiiciunt: conſertoque cum eis prælio, vſque ad vnum omnes interficiunt: ac direptis impedimentis, noctis beneficio, quæ iam inſtabat, protecti, ſumma cum celeritate in diuerſa diſperguntur. Adiuuabat in hoc facto Vaſcones & leuitas armorum, & loci in quo res gerebatur ſitus. Econtrà Francos & armorum grauitas, & loci iniquitas per omnia Vaſconibus reddidit impares. In quo prælio † Eghartus regiæ menſæ præpoſitus, Anshelmus comes palatij, & Rudlandus Britannici littoris præfectus, cum aliis compluribus interficiuntur. Neque hoc factum ad præſens vindicari poterat: quia hoſtis re perpetrata ita diſperſus eſt, vt ne fama quidem remaneret, vbinam gentium quæri potuiſſet. Domuit & Brittones, qui ad occidentem in extrema quadam parte Galliæ ſu-

al. vſque dū

al. Theot-melle

al. Eggihar-dus

per littus Oceani reſidentes, dicto audientes non erant: miſſa in eos expeditione, qua & obſides dare, & quæ imperarentur ſe facturos polliceri coacti ſunt. Ipſe poſtea cum exercitu Italiam ingreſſus, ac per Romam iter agens, Capuam Campaniæ vrbem acceſſit, atque ibi poſitis caſtris, bellum Beneuẽtanis ni ſeſe dederent, comminatus eſt. Præuenit hoc dux gentis Aragiſus, filios ſuos Rumoldum & Grimoaldum cum magna pecunia obuiam regi mittens, rogat vt filios obſides ſuſcipiat, ſeque cum gente imperata facturum pollicetur: præter hoc ſolùm, ſi ipſe ad conſpectum venire non cogeretur. Rex vtilitate gentis magis quàm animi eius obſtinatione conſiderata, & obſides ſibi oblatos ſuſcepit, eique vt ad conſpectum venire non cogeretur, pro magno munere conceſſit, vnoq; ex filiis, qui minor natu erat, pro obſide retento, maiorem patri remiſit, legatiſque ob ſacramenta fidelitatis à Beneuentanis exigenda atque ſuſcipienda cum Aragiſo dimiſſis, Romam redit, conſumptiſq; ibi in ſanctorum veneratione locorum aliquot diebus, in Galliam reuertitur. Baioaricum deinde bellum & repentè ortum, & celeri fine completum eſt, quod ſuperbia ſimul ac ſocordia Taſſilonis ducis excitauit: Qui hortatu vxoris, quæ filia Deſiderij regis erat, ac patris exilium per maritum vlciſci poſſe putabat, iuncto fœdere cum Hunis, qui Baioariis ſunt ab oriente contermini, non ſolùm imperata non facere, ſed bello regem prouocare tentabat. Cuius cor[illegible]maciam, quia nimia videbatur, animoſitas regis ferre nequiuerat, ac proinde copiis vndique contractis, Baioariam petiturus ipſe ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluuius Baioarios ab Alemannis diuidit. Cuius in ripa caſtris collocatis, prius quàm prouinciam intraret, animum ducis per legatos ſtatuit experiri. Sed ille pertinaciter agere nec ſibi nec genti vtile ratus, ſupplex ſe regi ſubiecit, obſides qui imperabantur dedit, (inter quos & filium ſuum Theodonem) data inſuper fide cum iuramento, quòd ab illius poteſtate nemini defectionem ſuadenti aſſentire deberet. Sicq; bello, quod quaſi maximum futurum videbatur, celerrimus eſt finis impoſitus. Taſſilo tamen poſtmodum ad regem euocatus, neque redire permiſſus, neq; prouinciæ quam tenebat vlterius præeſſe, ſed Comitibus ad regendũ cõmiſſa eſt. His motibus ita compoſitis, Sclauis, qui noſtra conſuetudine Wilſi, propriè verò, hoc eſt ſua lingua, Welatabi dicuntur, illatum eſt bellum: in quo & Saxones velut auxiliares inter cæteras nationes, quæ regis ſigna iuſſæ ſequebantur, quanquam ficta & minus deuota obedientia militabant. Cauſa belli erat, quòd Abotritos, qui cum Francis olim fœderati erant, aſſidua incurſione laceſſebant, nec iuſſionibus coerceri poterant. Sinus quidam ab occidentali oceano orientem verſus porrigitur, longitudinis quidem incompertę, latitudinis verò quæ nuſquam centum millia paſſuum excedat, cùm in multis locis cõtractior inueniatur. Hunc multæ † circumſedent nationes. Dani ſiquidem & Sueones, quos Nordmannos vocamus, & ſeptentrionale littus, & omnes in eo inſulas tenẽt. At littus auſtrale Sclaui & Aiſti, & aliæ diuerſæ incolunt nationes: inter quos vel præcipui ſunt, quibus tunc à rege bellum inferebatur Welatabi, quos ille vna tantùm, & quam per ſe geſſerat expeditione ita contudit ac domuit, vt vlterius imperata facere minimè renuendum iudicarent. Maximum omniũ quæ ab illo geſta ſunt bellorum, præter Saxonicum, huic bello ſucceſſit, illud videlicet, quod contra Auares ſiue Hunos ſuſceptum eſt, quod ille & animoſius quàm cætera, & lõgè maiori apparatu adminiſtrauit. Vnam tamen per ſe in Pannoniam (nam hãc prouinciam ea gẽs tum incolebat) expeditionem fecit: cæteras filio ſuo Pipino ac præfectis prouinciarum, Comitibus etiam atq; legatis perficiendas cõmiſit. Quod cùm ab iis ſtrenuiſſimè fuiſſet adminiſtratum, octauo tandem anno completum eſt. Quot prælia in eo geſta, quantum ſanguinis effuſum ſit, teſtatur vacua omni habitatore Pannonia, & locus in quo regia Cagani erat, ita deſertus, vt ne veſtigium quidem in eo humanę habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunorum nobilitas periit, tota gloria decidit, omnis pecunia & congeſti ex longo tempore theſauri direpti ſunt. Neque vllum bellum contra Francos exortum humana poteſt memoria recordari, quo illi magis ditati & opibus aucti ſint: quippe cùm vſq; in id temporis penè pauperes viderentur, tantum auri & argenti in regia † compertum, tot ſpolia pretioſa in præliis ſublata, vt meritò credi poſſet, hoc Francos Hunis iuſtè eripuiſſe, quod Huni priùs aliis gentibus iniuſtè eripuerant. Duo tantùm ex proceribus Francorum eo bello perierunt, Ericus dux Foroiulianus, in Liburnia iuxta Tarſaticam maritimam

† al. circumſident

† al. repertum

timam ciuitatem inſidiis oppidanorum interceptus, & Geroltus Baioariæ præfectus in Pannonia, cùm contra Hunos præliaturus aciem inſtrueret, incertum à quo, cum duobus tantùm qui eum obequitãtem ac ſingulos hortantem comitabantur, interfectus eſt. Cæterùm incruentum penè Francis hoc bellum fuit, & proſperrimum exitum habuit, tametſi diutius ſua magnitudine traheretur: poſt quod & Saxonicum ſuæ prolixitati conuenientem finem accepit. Bohœmicum quoq; & † Hilinonicum, quę poſtea exorta ſunt, diu durare non potuerunt: quorum vtrunque ductu Caroli iunioris, celeri fine completum eſt. Vltimum contra Nordmannos, qui Dani vocantur, primò piraticam exercentes, deinde maiori claſſe littora Gallię atq; Germaniæ vaſtantes, bellum ſuſceptum eſt. Quorum rex Godefridus adeò vana ſpe inflatus erat, vt totius ſibi Germaniæ promitteret poteſtatem. Friſiam quoq; & Saxoniam haud aliter atque ſuas prouincias æſtimabat. Iam Abotritos vicinos ſuos in ſuam deditionem redegerat, iam eos ſibi vectigales fecerat. Iactabat etiam ſe breui Aquaſgrani, vbi regis comitatus erat, cum maximis copiis aduẽturum. Nec dictis eius quamuis vaniſſimis omnino fides abnuebatur, quin putaretur tale aliquid inchoaturus, niſi feſtinata fuiſſet morte pręuẽtus. Nam à proprio ſatellite interfectus, & ſuæ vitæ & belli à ſe inchoati finem accelerauit. Hæc ſunt bella quæ rex potentiſſimus per annos XLVII (tot enim annis regnauerat) in diuerſis terrarum partibus ſumma prudentia atque felicitate geſſit, quibus regnum Francorum, quod poſt patrem Pipinum magnum quidem & forte ſuſceperat, ita nobiliter ampliauit, vt penè duplum illi adiecerit. Nam cùm prius non amplius quam ea pars Galliæ quæ intra Rhenum & Ligerim, Oceanumq; & mare Balearicum iacet, & pars Germaniæ quæ intra Saxoniam & Danubium, Rhenumq; ac Salam fluuium, qui Turingos & Sorabos diuidit, poſita, ac à Francis qui Orientales dicuntur, incolitur, & præter hęc Alemanni atque Baioarij ad regni Francorum poteſtatem pertinerent: ipſe per bella memorata primò Aquitaniã & Vaſconiam, totumq; Pyrenæi montis iugum, & vſque ad Iberum amnem, qui apud Nauarros ortus, & fertiliſſimos Hiſpaniæ agros ſecans, ſub † Dertoſæ ciuitatis mœnia Balearico mari miſcetur: deinde Italiam totam, quæ ab Auguſta Prætoria vſque in Calabriam inferiorem, in qua Græcorum ac Beneuentanorum conſtat eſſe confinia, decies centum & eo amplius paſſuum millibus longitudine porrigitur. Tum Saxoniam, quæ quidem Germaniæ pars non modica eſt, † & ad eam quæ à Francis incolitur, latitudine dupla putatur, cùm longitudine poſſit eſſe conſimilis. Poſtquam vtranque Pannoniam, & oppoſitam in altera Danubij ripa Daciam, Hiſtriam quoque, & Liburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis ciuitatibus, quas ob amicitiam & iunctum cum eo fœdus, Conſtantinopolitanum imperatorem habere permiſit. Deinde omnes barbaras ac feras nationes, quæ inter Rhenum ac Viſtulam fluuios, Oceanumq; & Danubium poſitæ, lingua quidem penè ſimiles, moribus verò atque habitu valde diſſimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuit, vt eas tributarias effecerit: inter quas ferè præcipui ſunt, Welatabi, Sorabi, Abotriti, † Bohœmi. Cum eis namque conflixit, cæteras quarum multo maior eſt numerus, in deditionem ſuſcepit. Auxit etiam gloriam regni ſui, quibuſdam regibus ac gentibus per amicitiam ſibi conciliatis. Adeò namque Adelfonſum Galetiæ atque Aſturicæ regem ſibi ſocietate deuinxit, vt is cùm ad eum vel literas vel legatos mitteret, non aliter ſe apud illum quàm proprium ſuum appellari iuberet. Scotorum quoque reges ſic habuit ad ſuam voluntatem per ſuam munificentiam inclinatos, vt eum nunquam aliter quàm dominum, ſeque ſubditos ac ſeruos eius pronunciarent. Extant Epiſtolæ ab iis ad eum miſſæ, quibus huiuſmodi affectus eorum erga illum indicatur. Cum Aaron rege Perſarum, qui, excepta India, totum penè tenebat Orientem, talem habuit in amicitia concordiam, vt is gratiam eius omnium, qui in toto orbe terrarum erant, regum ac principum amicitiæ præponeret, ſolumque illum honore ac munificẽtia ſibi colendum iudicaret: ac proinde cùm legati eius, quos cum donariis ad ſacratiſſimum Domini ac Saluatoris noſtri ſepulchrum locumque reſurrectionis miſerat, ad eum veniſſent, & ei domini ſui voluntatem indicaſſent, non ſolùm quæ petebantur fieri permiſit, ſed etiam ſacrum illum & ſalutarem locum, vt illius poteſtati aſcriberetur, conceſſit, & reuertentibus legatis ſuos adiungens, inter veſtes &

al. Lemonicum

Derthoſa

In manuſcr. & eam quæ à Frãcis incolitur, duplum in latere habere putatur, cum eo

al. Boemani

aromata & cæteras orientalium terrarũ opes, ingentia illi dona tranſmiſit, cùm ei paucos ante annos eum quem tunc ſolum habebat rogãti mitteret elephantẽ. Imperatores etiam Conſtantinopolitani, Nicephorus, Michaël & Leo, vltro amicitiam & ſocietatem eius expetentes, complures ad eum miſere legatos, cum quibus tamen propter ſuſceptum à ſe imperatoris nomen, & ob hoc quaſi qui imperium eis eripere vellet, valde ſuſpectũ, fœdus firmiſſimũ ſtatuit, vt nulla inter partes cuiuſlibet ſcãdali remaneret occaſio. Erat enim ſemper Romanis & Græcis Francorum ſuſpecta potentia. Vnde & illud Græcum extat prouerbium: Τὸν φραγκὸν φίλον ἔχῃς, γείτονα οὐκ ἔχῃς. Qui cùm tantus in ampliando regno & ſubigendis exteris nationibus exiſteret, & in huiuſmodi occupationibus quotidie verſaretur, opera tamen plurima ad regni decorem & vtilitatem pertinentia, diuerſis in locis inchoauit, quædã etiam conſummauit. Inter quæ præcipua ferè non immeritò videri poſſunt, baſilica ſanctę Dei genitricis Aquiſgrani opere mirabili constructa, & pons apud Moguntiacum in Rheno quingentorum paſſuum longitudinis (nam tanta eſt ibi fluminis latitudo) qui tamen vno antè quàm decederet anno, incendio conflagrauit: nec refici potuit propter feſtinatum eius deceſſum: quanquam in ea meditatione eſſet, vt pro ligneo lapideũ reſtitueret. Inchoauit & palatia operis egregij, vnũ haud longè à Moguntiaco iuxta villam cui nomen eſt Ingelheim: alterum Nouiomagi ſuper Wahalẽ fluuiũ, qui Batauorũ inſulam à parte meridiana præterfluit. Præcipuè tamen ædes ſacras vbicunque in toto regno ſuo vetuſtate collapſas comperit, pontificibus & patribus, ad quorũ curam pertinebãt, vt reſtaurarẽtur imperauit, adhibens per legatos curam, vt imperata perficerent. Molitus eſt claſſem contra Nordmannos, ædificatis ad hoc nauibus iuxta flumina, quæ & de Gallia & Germania ſeptentrionalem influunt Oceanũ: & quia Nordmanni Gallicum littus atq; Germanicum aſſidua infeſtatione vaſtabant, per omnes portus & oſtia fluminum, qua naues recipi poſſe videbantur, ſtationibus & excubiis diſpoſitis, ne qua hoſtis exire poſſet, tali munitione prohibuit. Fecit idem à parte meridiana in littore prouinciæ Narbonẽſis ac Septimaniæ, toto etiam Italiæ littore vſque Romam, contra Mauros nuper piraticam exercere aggreſſos: ac per hoc nullo graui damno vel à Mauris Italia, vel Gallia atque Germania à Nordmannis diebus ſuis affecta eſt: prçter quòd Centumcellæ ciuitas Hetruriæ per proditionem à Mauris capta atq; vaſtata eſt. Et in Friſia quędam inſulę Germanico littori contiguę, à Nordmannis deprædatæ ſunt. Talem eum in tuendo & ampliando, ſimulq; ornando regno fuiſſe conſtat. Cuius animi dotes, & ſummam in qualicunque, & proſpero & aduerſo euentu conſtantiam, cæteraq; ad interiorem atq; domeſticam vitam pertinentia, hinc dicere exordiar. Poſt mortem patris cum fratre regnum partitus, tanta patientia ſimultates & inuidiam eius tulit, vt omnibus mirum videretur, quòd ne ad iracũdiam quidem ab eo prouocari potuiſſet. Deinde cùm matris hortatu filiam Deſiderij regis Lãgobardorum duxiſſet vxorem, incertum qua de cauſa poſt annum repudiauit, & Hildegardim de gente Sueuorum præcipuæ nobilitatis fœminam in matrimonium accepit: de qua tres filios, Carolum videlicet, Pipinum & Ludouicum, totidemq́ue filias, Rotdrudim, Bertam & Giſlam genuit. Habuit & filias tres, Thedradam, Hildrudim & Rothaidem: duas de Faſtrada vxore, quæ de Orientalium Francorum, Germanorum videlicet gente erat: tertiam de cõcubina quadam, cuius nomen modò memorię non occurrit. Defuncta Faſtrada, Luitgardim Alemannam duxit, è qua nihil liberorum tulit. Poſt cuius mortem quatuor habuit concubinas, Mathalgardim ſcilicet, quæ peperit ei filiam, nomine Rothildim: Gerſuindam Saxonici generis, de qua ei filia nomine Adeldrudis nata eſt: & reginam, quæ ei Drogonem & Hugum genuit: & Adelluidam, ex qua Thederichũ procreauit. Mater quoque eius Bertrada in magno apud eum honore cõſenuit. Colebat enim eam cum ſumma reuerentia, ita vt nulla vnquam inter eos ſit exorta diſcordia, præter in diuortio filiæ Deſiderij regis, quam illa ſuadẽte acceperat. Deceſſit tandem poſt mortem Hildegardis, cùm iam tres nepotes ſuos, totidemq; neptes in filij domo vidiſſet: quam ille in eadem baſilica, qua pater ſitus eſt, apud ſanctum Dionyſium, magno fecit honore humari. Erat ei vnica ſoror nomine Giſla à puellaribus annis religioſę cõuerſationi mãcipata, quam ſimiliter vt matrẽ magna coluit pietate: quæ etiã paucis ante obitum illius annis, in eo quo conuerſata eſt monaſterio, deceſſit. Liberos ſuos ita cenſuit inſtituendos,

Id eſt, Francũ amicum habeas, vicinum ne habeas.

† vt tam filij quàm nepotes primò liberalibus ſtudiis, quibus & ipſe operam dabat, erudirentur. Tum filios, quàm primùm ætas patiebatur, more Francorum equitare, armis ac venationibus exerceri fecit: filias verò lanificio aſſueſcere, coloq́; ac fuſo, ne per otium torperēt, operam impendere, atq; ad omnem honeſtatem erudiri iuſſit. Ex iis omnibus duos tantùm filios & vnam filiā prius quàm moreretur amiſit: Carolū, qui maior natu erat, & Pipinum, quē regem Italię prefecerat, Rotdrudim, quæ filiarū eius primogenita, & Conſtātino Græcorū imperatori deſpōſata erat. Quorū Pipinus vnum filium ſuum Bernhartum, filias autē quinq; Adelhaidem, † Atalam, Gundradā, Bertaidem ac † Thedradam ſuperſtites reliquit. In quibus rex pietatis ſuæ præcipuum documentū oſtendit, cùm filio defuncto nepotē patri ſuccedere, & neptes inter filias ſuas educari feciſſet. Mortes filiorū ac filię pro magnanimitate qua excellebat, minùs patiēter tulit, pietate videlicet, qua non minùs inſignis erat, cōpulſus ad lachrymas. Nūciato etiam ſibi Adriani Romani pōtificis obitu, quem amicū præcipuū habebat, ſic fleuit ac ſi fratrē aut chariſſimū filium amiſiſſet. Erat enim in amicitiis optimè tēperatus, vt eas & facilè admitteret, & conſtātiſſimè retineret: colebatq́; ſanctiſſimè quoſcunq; hac affinitate ſibi coniunxerat. Filiorū & filiarū tantā in educādo curā habuit, vt nunquā domi poſitus ſine ipſis cœnaret, nunquā iter ſine illis faceret. Adequitabāt ei filij, filiæ verò ponè ſequebātur, quarum agmē extremū ex ſatellitū numero ad hoc ordinati tuebantur. Quæ cùm pulcherrimæ eſſent, & ab eo plurimùm diligerentur, mirum quod nullam earum cuiquam aut ſuorum, aut exterorū nuptum dare voluit: ſed omnes ſecum vſque ad obitum ſuum in domo ſua retinuit, dicens ſe earum contubernio carere non poſſe: ac propter hoc licet aliàs felix, aduerſæ fortunæ malignitatem expertus eſt, quod tamen ita diſſimulauit, ac ſi de iis nunquam alicuius probri ſuſpicio † orta vel diſperſa fuiſſet. Erat ei filius nomine Pipinus, ex concubina editus, cuius inter cæteros mentionem nullam fecimus, facie quidē pulcher, ſed gibbo deformis. is cùm pater bello contra Hunos ſuſcepto in Baioaria hyemaret, ægritudine ſimulata, cum quibuſdam è primoribus Frācorum, † qui ſibi vana promiſſione regni illuſerant, aduerſus patrem coniurauit: quem poſt fraudem detectam, & damnationem coniuratorum, detonſum in cœnobio Prumia religioſæ vitæ, iamq́ue volentem vacare permiſit. Facta eſt & alia priùs contra eum in Germania valida coniuratio, cuius autores partim luminibus orbati, partim membris incolumes, omnes tamen in exilium acti ſunt: neque vllus ex eis interfectus eſt, niſi tres tantùm, qùi cùm ſe ne comprehenderentur, ſtrictis gladiis defenderent, aliquos etiam occidiſſent, quia aliter coërceri non poterant, interempti ſunt. Harum tamen coniurationum Faſtradæ reginæ crudelitas cauſa & origo extitiſſe creditur. Et idcirco in ambabus contra regem conſpiratum eſt, quia vxoris crudelitati conſentiens, à ſuæ naturæ benignitate ac ſolita manſuetudine immaniter exorbitaſſe videbatur. Cæterùm per omne vitæ ſuæ tempus ita cum ſummo omnium amore atq; fauore & domi & foris conuerſatus eſt, vt nunquam ei vel minima iniuſtæ crudelitatis nota à quoquam fuiſſet obiecta. Amabat peregrinos, & eorum ſuſcipiendorum magnam habebat curam, adeò, vt eorum multitudo non ſolùm palatio, verumetiam regno non immeritò videretur oneroſa. Ipſe tamen pro magnitudine animi huiuſcemodi pondere minimè grauabatur, cùm etiam ingentia incommoda laude liberalitatis ac bonæ famæ mercede compenſaret.

Corpore fuit amplo atque robuſto, ſtatura eminenti, quæ tamen iuſtam non excederet: nam ſeptem ſuorum pedum proceritatem eius conſtat habuiſſe † figuram. Apice capitis rotundo, oculis prægrandibus ac vegetis, naſo paululum mediocritatem excedente, canicie pulchra, facie læta & hilari: vnde formæ authoritas ac dignitas tam ſtanti quàm ſedenti plurima inerat. Quāquam ceruix obeſa & breuior, vēterq́; proiectior videretur, tamen hęc cæterorum membrorum celabat æqualitas. inceſſu firmo, totaq́; corporis habitudine virili. Voce clara quidem, ſed quæ minùs corporis formæ cōueniret. Valetudine proſpera, præter quòd antequam decederet, per quatuor annos crebrò febribus corripiebatur: ad extremum vno etiā pede claudicaret: & tunc quidem plura arbitratu ſuo quàm medicorū conſilio faciebat: quos penè exoſos habebat, q, ei in cibis aſſa, quibus aſſuetus erat, dimittere, & elixis aſſueſcere ſuadebāt. Exercebatur aſſiduè equitādo, ac venādo, quod illi gētilitiū erat, quia vix vlla in terris natio inuenitur, quę in hac re Francis poſſit æquari. Delecta-

In manuſc. vt tam filij quàm filia

al. Attulam,
al. Theodoretam

In manuſc. exorta vel fama diſperſa fuiſſet.

al. qui e… vana promiſſione regni illuſerant.

al. menſuram

batur etiam vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenti natatu corpus exercens, cuius adeò peritus fuit, vt nullus ei iuſtè potuerit præferri: ob hoc etiam Aquiſgrani regiam extruxit, ibique extremis vitæ annis vſque ad obitum continuò habitauit: & non ſolùm filios ad balneum, verùm optimates & amicos, aliquando etiam ſatellitum & cuſtodum corporis turbam inuitauit, ita vt nonnunquam centum vel eo amplius homines vnà lauarentur. Veſtitu patrio, hoc eſt Francico, vtebatur: ad corpus camiſiam lineam, & feminalibus lineis induebatur: deinde tunicam, quæ limbo ſerico ambiebatur, & tibialia: tum faſciolis crura, & pedes calciamentis conſtringebat: & ex pellibus † lutrinis thorace confecto, humeros ac pectus hyeme muniebat. Sago Veneto amictus, & gladio ſemper accinctus, cuius capulus ac baltheus aut aureus, aut argenteus erat: aliquoties & gemmato enſe vtebatur: quod tamen non niſi in præcipuis ſolennitatibus, vel ſiquando exterarum gentium legati veniſſent, faciebat. Peregrina verò indumenta, quamuis pulcherrima, reſpuebat, nec vnquam eis indui patiebatur: excepto quòd Romæ ſemel Adriano pontifice petente (& iterum Leone ſucceſſore eius ſupplicante) longa tunica & chlamyde amictus, & calceis Romano more formatis, induebatur. In † ſolennitatibus veſte auro texta, & calciamentis gemmatis, & fibula aurea ſagum aſtringente: diademate quoque ex auro & gemmis ornatus incedebat: aliis autem diebus habitus eius parum à communi ac plebeio abhorrebat. In potu & cibo temperans, ſed in potu temperantior: quippe qui ebrietatem in qualicunque homine, nedum in ſe ac ſuis, plurimum abominabatur. Cibo enim non adeò abſtinere poterat, vt ſæpe quereretur noxia eſſe ſuo corpori ieiunia. Conuiuabatur rariſſimè, & hoc præcipuis tantùm † ſolennitatibus, tunc tamen cum magno hominum numero. Cœna quotidiana quaternis tantùm ferculis præbebatur, præter aſſam, quam venatores verubus † adferre ſolebant, qua ille libentius quàm vllo alio cibo veſcebatur. inter cœnandum aut aliquod acróama, aut lectorem audiebat. Legebantur ei hiſtoriæ, & antiquorum regum geſta. Delectabatur & libris S. Auguſtini, præcipuè iis quos de ciuitate Dei inſcripſit. Vini & omnis potus adeò parcus in bibendo erat, vt ſub cœnam rarò plus quàm ter biberet. Æſtate poſt cibum meridianum pomorum aliquid ſumens ac ſemel bibens, depoſitis veſtibus ac calciamentis, velut noctu ſolitus erat, duabus aut tribus horis quieſcebat. Noctibus ſic dormiebat, vt ſomnum quater aut quinquies, non ſolùm expergiſcendo, ſed etiam deſurgendo interrumperet. Cùm calciaretur & amiciretur, non tantùm amicos admittebat, verùm etiam ſi Comes palatij litem aliquam eſſe diceret, quæ ſine eius iuſſu definiri non poſſet, ſtatim litigantes introduci iuſſit, & velut pro tribunali ſederet, lite cognita, ſententiam dixit. Nec hoc tantùm eo tempore, ſed etiam quicquid ea die cuiuſlibet officij agendum, aut cuiquam miniſtrorum iniungendum erat, expediebat. Erat eloquentia copioſus & exuberans, poteratque quicquid vellet apertiſſimè exprimere. Nec patrio tantùm ſermone contentus, ſed & peregrinis linguis ediſcendis operam impendit: in quibus Latinam ita didicit, vt æquè illa ac patria lingua orare ſit ſolitus: Græcam verò melius intelligere quàm pronuntiare poterat. Adeò quidem facundus erat, vt etiam didaſcali munus ſubiiſſe appareret. Artes liberales ſtudioſiſſimè coluit, earumque doctores plurimum veneratus, magnis afficiebat honoribus. In diſcenda Grammatica Petrum Piſanum diaconum ſenem audiuit, in cęteris diſciplinis Albinum cognomento Alcuuinum, item Diaconum de Britannia, Saxonici generis hominem, virum vndecunque doctiſſimum, præceptorem habuit: apud quem & Rhetoricæ & Dialecticę, precipuè tamen Aſtronomiæ ediſcendæ plurimum & temporis & laboris impendit. Diſcebat & artem computandi, & intentione ſagaci ſyderum curſum curioſiſſimè rimabatur. Tentabat & ſcribere, tabulásque & codicillos ad hoc in lectulo ſub ceruicalibus circumferre ſolebat, vt cùm vacuum tempus eſſet, manum † effigiendis literis aſſueſaceret. Sed parum proſperè ſucceſſit labor præpoſterus, ac ſerò inchoatus. Religionem Chriſtianam qua ab infantia fuerat imbutus, ſanctiſſimè, & cum ſumma pietate ac veneratione coluit, ac propter hoc miræ pulchritudinis baſilicam Aquiſgrani extruxit, auroque & argento & luminaribus, atque ex ære ſolido cancellis & ianuis ornauit. Ad cuius ſtructuram cùm columnas & marmora aliunde habere non poſſet, Roma atque Rauenna deuehenda curauit. Eccleſiam manè & veſperi, nocturnis item horis & ſacrificij tempore, quando

lutrinis vel marinis in man.

Quæ duab. ſemilunulis incluſa ſunt, in man. deſunt.

al. feſtiuitatibus

al. feſtiuitatibus

al. inferre

al. effingēdis

eum

cum valetudo permiſerat, impigrè frequentabat: curabatq́; , vt omnia quæ in ea gerebantur, cum quàm maxima fierent honeſtate, æditmos creberrimè commonens, nequid indecens aut ſordidum aut inferri aut in ea remanere permitterent. Sacrorum vaſorum ex argento & auro, veſtimentorumq́; ſacerdotalium tantam in eo copiam procurauit, vt in ſacrificiis celebrandis ne ianitoribus quidem, qui vltimi eccleſiaſtici ordinis ſunt, priuato habitu miniſtrare neceſſe fuiſſet. Legendi atque pſallendi diſciplinam diligentiſſimè emendauit: erat enim vtriuſq; admodum eruditus: quanquam ipſe nec publicè legeret, nec niſi ſubmiſsè & in commune cantaret. Circa pauperes ſuſtentandos & gratuitam liberalitatem, quam Græci eleemoſynam vocant, deuotiſſimus, † quam non in patria ſua ſolùm & in ſuo regno facere curauerit, verùm trans maria in Syriam & Ægyptum atque Africam, Hieroſolymas, Alexandriam, atque Carthaginem, vbi Chriſtianos in paupertate viuere compererat, penuriæ eorum compatiens, pecuniam mittere ſolebat: ob hoc maximè tranſmarinorum regum amicitiam expetens, vt Chriſtianis ſub eorum dominatu degentibus refrigerium aliquod ac releuatio proueniret. Colebat præ cæteris ſacris & venerabilibus locis apud Romam Eccleſiam beati Petri Apoſtoli, in cuius donaria magna vis pecuniæ tam auri quàm argenti, nec non & gemmarum, ab illo cõgeſta eſt: multa & innumera pontificibus munera miſſa. Nec ille toto regni ſui tempore quicquam duxit antiquius, quàm vt vrbs Roma ſua opera ſuoq́; labore veteri polleret autoritate, & Eccleſia S. Petri non ſolùm per illum tuta ac defenſa, ſed etiam ſuis opibus præ omnibus Eccleſiis eſſet ornata ac ditata. Quam cùm tanti pẽderet, tamen intra XLVII annorũ quibus regnauerat ſpatium, quater tantùm illò votorũ ſoluendorũ ac ſupplicandi cauſa profectus eſt. Vltimi aduẽtus ſui non ſolùm hæ fuere cauſæ, verùm etiam quòd Romani Leonem multis affectum iniuriis, erutis videlicet oculis, linguaq́; amputata, fidem regis implorare compulerunt. Idcirco Romam veniens propter reparandum qui nimis conturbatus erat Eccleſiæ ſtatum, ibi totum hyemis tẽpus protraxit. Quo tẽpore Imperatoris & Auguſti nomẽ accepit; quod primò tantum auerſatus eſt, vt affirmaret ſe eo die, quamuis præcipua ſolennitas eſſet, Eccleſiam non intraturum fuiſſe, ſi pontificis conſiliũ præſcire potuiſſet. Inuidiam tamen ſuſcepti nominis, Conſtantinopolitanis imperatoribus ſuper hoc indignantibus, magna tulit patientia, vicitq́; eorum contumaciam magnanimitate, qua eis procul dubio longè præſtãtior erat, mittendo ad eos crebras legationes, & in epiſtolis fratres eos appellando. Poſt ſuſceptum imperiale nomen cùm aduerteret multa legibus populi ſui deeſſe (nam Franci duas habent leges, plurimis in locis valde diuerſas) cogitauit quæ deerant addere, & diſcrepantia vnire, praua quoque ac perperam prolata corrigere. Sed in iis nihil aliud ab eo factum eſt, quàm quòd pauca capitula & ea imperfecta legibus addidit. Omnium tamen nationum quæ ſub eius † ditione erant, iura quæ ſcripta non erant, deſcribere, ac literis mandari fecit. Item barbara & antiquiſſima carmina, quibus veterum regum actus & bella canebantur, ſcripſit, memoriæque mandauit. Inchoauit & Grammaticam patrij ſermonis. Menſibus etiam iuxta patriam linguam nomina impoſuit, cùm ante id tempus apud Francos partim Latinis, partim Barbaris nominibus appellarentur. Item ventos duodecim nominibus propriis inſigniuit, cùm priùs non ampliùs quàm vix quatuor ventorum vocabula inueniri poſſent. † Menſium quidem Ianuarium appellauit, [1] *winthermonet*; Februarium, *Hornung*; Martium, [2] *Lentzmonet*; Aprilem, [3] *Oſtermonet*; Maium, *wunnemonet*; Iunium, *Brachmonet*; Iulium, [4] *Heumonet*; Auguſtum, [5] *Arnmonet*; Septembrem, [6] *Herbſtmonet*; Octobrem, [7] *weinmonet*; Nouembrem, *windmonet*; Decembrem, *Heiligmonet*; appellauit. Ventis verò hoc modo nomina impoſuit, vt Subſolanum vocaret, *Oſtervvindt*; Eurum, *Oſtſundren*; Euroauſtrum, *Sundoſtren*; Auſtrum, *Sundren*; Auſtroafricum, *Sundvveſtren*; Africum, *weſtſundren*; Zephyrum, *weſtren*; Corum, *weſtnordren*; Circiũ, *Nordvveſtren*; Septẽtrionem, *Nordren*; Aquilonẽ, *Nordoſtren*; Vulturnum, *Oſtnordren*. Extremo vitę tẽpore cùm iam & morbo & ſenectute premeretur, euocatum ad ſe Ludouicũ Aquitaniæ regem, qui ſolus filiorum Hildegardis ſupererat, congregatis ſolenniter de toto regno Francorũ primoribus, cunctorum conſilio cõſortem ſibi totius regni, & imperialis nominis hæredem conſtituit: impoſitoq́; capiti eius diademate imperatorem & Auguſtum iuſſit appellari. Suſceptum eſt hoc eius conſilium

In man. & *qui non in patria ſolum & ſuo regno ad facere*

al. *dominatu*

al. *Et de menſibus quidẽ*

1 *VVindermanoth.*
2 *Lentzinmanoth.*
3 *Oſtarmanoth.*
4 *HeVVimanoth.*
5 *Aranmanoth.*
6 *VVitumanoth.*
7 *VVindumanoth.*

In manuſcr. nomina ventorum ita habentur: *Oſtroni VVint. Oſtſundroni. Sundoſtroni. Sundroni. SundVVeſtroni. VVeſtſundroni. VVeſtroni. VVeſtnordroni. Nordvveſtdroni. Nordroni. Nordoſtdroni. Oſtnordroni.*

ab omnibus qui aderant, magno cum fauore: nam diuinitus ei propter regni vtilitatem videbatur inſpiratum. Auxitq́; maieſtatem eius hoc factum, & exteris nationibus non minimum terroris incuſſit. Dimiſſo deinde in Aquitaniam filio, ipſe more ſolito, quanquam ſenectute confectus, non longè à regia Aquenſi venatum proficiſcitur: exactóque in huiuſcemodi negotio quod reliquum erat autumni, circa CAL. NOVEMB. Aquiſgrani reuertitur. Cumq́ue ibi hyemaret, menſe Ianuario febre valida correptus, decubuit. Qui ſtatim, vt in febribus ſolebat, cibi ſibi abſtinentiam indixit, arbitratus hac continentia morbum poſſe depelli, vel certè mitigari. Sed accedente ad febrē lateris dolore, quē Græci pleureſim vocant, illoq́; adhuc inediam retinente, neque corpus aliter quàm rariſſimo potu ſuſtentāre, ſeptimo poſtquam decubuit die ſacra communione percepta, deceſſit, anno ætatis ſuæ LXXII, & ex quo regnare cœperat XLVII, V CAL. FEB. hora diei tertia. Corpus more ſolenni lotum & curatum, & maximo totius populi † planctu Eccleſiæ illatum atque humatum eſt. Dubitatum eſt primò vbi reponi deberet, eò quòd ipſe viuus de hoc nihil præcepiſſet. Tandem omnium animis ſedit nuſquam eum honeſtius tumulari poſſe, quàm in ea baſilica, quam ipſe propter amorem Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ob honorem ſanctæ & æternæ Virginis genitricis, eius proprio ſumptu in eodem vico cōſtruxit. In hac ſepultus eſt eadem qua defunctus die, arcusq́; ſuper tumulum deauratus cum imagine & titulo extructus; cuius hæc ferè ſunt verba: SVB HOC CONDITORIO SITVM EST CORPVS CAROLI MAGNI ATQVE ORTHODOXI IMPERATORIS, QVI REGNVM FRANCORVM NOBILITER AMPLIAVIT, ET PER ANNOS XLVII FOELICITER † TENVIT. DECESSIT SEPTVAGENARIVS, ANNO DOMINI DCCCXIIII. † INDICTIONE VII. V CALEND. FEBRVARII. Appropinquantis finis complura fuere præſagia, vt non ſolùm alij, ſed & ipſe hoc minitari ſentiret. Per tres continuos vitæq́; termino proximos annos & Solis & Lunæ creberrima defectio, ac in ſole macula quædam atri coloris ſeptem dierum ſpatio viſa. Porticus quam inter baſilicam & regiam operoſa mole conſtruxerat, die Aſcenſionis Domini ſubita ruina vſque ad fundamenta collapſa. Item pons Rheni apud Moguntiacum, quem ipſe per decem annos ingenti labore & opere mirabili è ligno ita conſtruxit, vt perenniter durare poſſe videretur, ita tribus horis fortuito incendio conflagrauit, vt præter quod aqua tegebatur, ne vna quidem † haſtula ex eo remaneret. Ipſe quoque cùm vltimam in Saxoniam expeditionem contra Godefridum regem Danorum ageret, quadam die cùm ante exortum ſolis caſtris egreſſus iter agere cœpiſſet, vidit repentè delapſam cælitus cum ingenti lumine facem à dextra in ſiniſtram per ſerenum aëra tranſcurrere: cunctiſque hoc ſignum quid portenderet mirantibus, ſubitò equus, cui inſidebat, deorſum capite merſo decidit, eumq́; tam grauiter ad terram eliſit, vt fibula ſagi rupta, baltheoq́; gladij diſſipato, à feſtinantibus qui aderant miniſtris exarmatus ſine adminiculo leuaretur. Iaculum quoque quod tunc fortè manu tenebat, ita elapſum eſt, vt viginti vel eo amplius pedum ſpatio procul iaceret. Acceſſit ad hoc creber Aquenſis palatij tremor, & in domibus vbi conuerſabatur aſſiduus laquearium crepitus: tacta etiam de cœlo in qua poſtea ſepultus eſt baſilica, malumq́; aureum, quo tecti culmen erat ornatum, ictu fulminis diſſipatum, & ſupra domum pontificis quę baſilicæ contigua erat, proiectum eſt. Erat in eadem baſilica in margine coronæ, quæ inter ſuperiores & inferiores arcus interiorem ædis partem ambiebat, epigramma ſynopide ſcriptum, continens quis auctor eſſet eiuſdem templi, cuius in extremo verſu legebatur, PRINCEPS CAROLVS. notatum eſt à quibuſdam eodem quo deceſſit anno, paucis ante mortem mēſibus, eas quæ PRINCEPS exprimebant literas ita eſſe deletas, vt penitus non apparerent. Sed ſuperiora omnia ſic aut diſſimulauit aut ſpreuit, ac ſi nihil horum ad res ſuas quolibet modo pertineret. Teſtamenta inſtituit, quibus filias, & ex concubinis liberos ex aliqua parte ſibi hæredes faceret: ſed tardè inchoata perfici non poterant. Diuiſionem tamen theſaurorum, pecuniæ ac veſtium, aliæque ſupellectilis, coram amicis & miniſtris ſuis, annis tribus antequam decederet, fecit, conteſtatus eos, vt poſt obitum ſuum à ſe facta diſtributio per illorum ſuffragiū rata permaneret: quidque ex iis quæ diuiſerat fieri vellet, breuiario comprehendit, cuius ratio ac textus talis eſt.

al. *luctu.*

In man. *Titulus hoc modo deſcriptus eſt.*

al. *rexit.*

In man. ſic *indictione V Cal. Feb.*

al. *aſſula.*

IN NOMINE DOMINI DEI omnipotentis, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Incipit deſcriptio atque diuiſio, quæ facta eſt à glorioſiſſimo atque piiſſimo Domino, CAROLO Imperatore Auguſto, anno ab incarnatione Domini noſtri IESV CHRISTI, DCCCXI, anno verò regni eius in Francia XLIII, & in Italia XXXVI, imperij autem XI, Indictione IIII: quam pia conſideratione facere decreuit, & Domino annuente perfecit, de theſauris ſuis atque pecunia, quæ in illa die in camera eius inuenta eſt. in qua illud præcipuè præcauere voluit, vt non ſolùm eleemoſynarum largitio, quę ſolenniter apud Chriſtianos de poſſeſſionibus eorum agitur, pro ſe quoque de ſua pecunia ordine atque ratione perficeretur, ſed etiam vt hæredes ſui omni ambiguitate remota, quid ad ſe pertinere deberet liquidò cognoſcerent, & ſine lite atque contentione ſua inter ſe competenti partitione diuidere poſſent. Hac igitur intentione atque propoſito omnem ſupellectilem atque † ſubſtantiam ſuam tam in auro quàm in argento, gemmisque & ornatu regio, quæ (vt dictum eſt) illa die in camera eius inueniri poterat, primò quidem trina diuiſione partitus eſt. Deinde eaſdem partes ſubdiuidendo, de duabus partibus XXI partes fecit, & tertiam integram reſeruauit. Et duarum quidem partium in XXI partes facta diuiſio tali ratione conſiſtit, vt quia in regno illius Metropolitanæ ciuitates XXI eſſe noſcuntur, vnaquæque illarum partium ad vnam quamque Metropolim per manus hæredum & amicorum ſuorum eleemoſynæ nomine perueniat, & archiepiſcopus, qui tunc illius eccleſiæ rector extiterit, partem quæ ad ſuam eccleſiam data eſt ſuſcipiens, cum ſuis ſuffraganeis partiatur, eo ſcilicet modo, vt pars tertia ſuæ eccleſiæ ſit, duæ verò partes inter ſuffraganeos diuidantur. Harum diuiſionum, quæ ex duabus primis partibus factæ ſunt, & iuxta Metropoliticarum ciuitatum numerum XXI eſſe noſcuntur, vnaquæque ab altera ſequeſtrata, ſemotim in ſuo repoſitorio cum ſuperſcriptione ciuitatis ad quam perferenda erat, condita iacet. Nomina verò Metropoliticarum ciuitatum, ad quas eadem eleemoſyna vel largitio data eſt, hæc ſunt: Roma, Rauenna, Mediolanum, Forumiulij, Gradus, Colonia, Moguntiacum, † Viuanum, quæ & Saltzburgum, Rotomagus, Treueri, Senones, Veſuntium, Lugdunum, Remi, Arelatum, Vienna, † Tarantaſia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges. Vnius autem partis quam integram reſeruari voluit, talis eſt ratio, vt illis duabus in ſupradictas diuiſiones diſtributis, & ſub ſigillo reconditis, hæc tertia in vſu quotidiano verſaretur, velut res quam nulla voti obligatione à dominio poſſidentis alienatam eſſe conſtaret, & hoc tam diu, quoad vſque vel ipſe ſuperſtes eſſet, vel vſum eius ſibi neceſſarium iudicaret, poſt obitum verò ſuum aut voluntariam ſecularium rerum abdicationem eadem pars quatuor ſubdiuiſionibus ſecaretur: & vna quidem earum ſuprà dictis XXI partibus adderetur: altera à filiis ac filiabus, nepotibusque ac neptibus ſuis aſſumpta, & iuſta ac rationabili inter eos partitione diuideretur: tertia verò conſueto Chriſtianitatis more, in vſum pauperum erogaretur: quarta ſimili modo, nomine eleemoſynæ in ſeruorum & ancillarum vſibus palatij famulantium ſuſtentationem diſtributa veniret. Ad hanc tertiam totius ſummæ portionem, quæ ſimiliter vt cæteræ ex auro & argento conſtat, adiungi voluit omnia ex ære & ferro, aliisque metallis, vaſa atque vtenſilia, cum armis & veſtibus, aliaque pretioſa aut vili ad varios vſus facta ſupellectile, vt ſunt cortinæ & ſtragula, † tapetes, fulcra, coria, ſagmata, & quidquid in camera atque veſtiario eius eo die fuiſſet inuentum, vt ex hoc maiores illius partis diuiſiones fierent, & erogatio eleemoſynæ ad plures peruenire poſſet. Capellam, id eſt eccleſiaſticum miniſterium, tam id quod ipſe fecit atque congregauit, † quàm quod ei ex paterna hæreditate prouenit, vt integrum eſſet, neque vlla diuiſione ſcinderetur, ordinauit. Si qua autem inuenirentur, aut vaſa, aut libri, aut alia ornamenta, quæ liquidò conſtaret eidem capellæ ab eo collata non fuiſſe, hæc qui habere vellet, dato iuſtæ æſtimationis pretio, emeret & haberet. Similiter & de libris, quorum magnam in bibliotheca ſua copiam congregauit, ſtatuit: vt ab iis qui eos habere vellent, iuſto pretio redimerentur, pretium in pauperes erogaretur. Inter cæteros theſauros atque pecuniam tres menſas argenteas, & auream vnam præcipuæ magnitudinis & ponderis eſſe conſtat: de quibus ſtatuit atque decreuit, vt vna ex iis, quæ forma quadrangula, deſcriptionem vrbis Conſtantinopolitanæ continet, inter cætera donaria quæ ad

In man. *ſubſtantia ſuā quæ in auro & argento, gemmisq; & ornatu regio, in illa vt dictum eſt, die*

In man. *Iuuauum,* al. *Darantaſia,*

al. *tapetia,*

In meo manuſcr. *quàm quod ad eū ex paterna hæreditate peruenit,*

hoc deputata ſunt, Romam ad baſilicam beati Petri apoſtoli deferatur: & altera, quæ *al. figurata eſt.* forma rotunda, Romanæ vrbis effigie † inſignita eſt, epiſcopo Rauennatis eccleſiæ conferatur. Tertiam, quæ cæteris & operis pulchritudine & ponderis grauitate multum excellit,. quæ ex tribus orbibus connexa, totius mundi deſcriptionem ſubtili ac minuta figuratione complectitur: & auream illam, quæ quarta eſſe dicta eſt, in tertiæ illius, & inter hæredes ſuos atque in eleemoſynam diuidendæ partis augmentum eſſe conſtituit. Hanc conſtitutionem atque ordinationem coram epiſcopis, abbatibus, comitibuſque, qui tunc præſentes eſſe potuerunt; quorumque hic nomina ſcripta ſunt, fecit atque conſtituit. Epiſcopi: Hildeboldus, Richolfus, Atn, Wolfarius, *In meo manuſcr. Hetto,* Bernoinus, Laidradus, Ioannes, Theodulfus, Ieſſe, † Hetto, Waltgaudus. Abbates: Fridogiſus, Adalungus, Engilbertus, Irmino. Comites: Walach, Meginher, Othulfus, Stephanus, † Vnruchus, *In meo Varnocam.* Burchartus, Meginhartus, Hatto, Richwinus, Eddo, Erchangarius, Gerholtus, Bero, Hildegern, Rhoculfus. Hæc omnia filius eius Ludouicus, qui diuina ei iuſſione ſucceſſit, inſpecto eodem breuiario, quàm celerrimè poterat, poſt eius obitum ſumma deuotione adimplere curauit.

VITÆ CAROLI MAGNI,
per Eginhartum deſcripta,
FINIS.

ANNA-

ANNALES REGVM FRANCORVM, PIPINI, CAROLI MAGNI, ET LVDOVICI, A QVODAM EIVS ÆTATIS ASTRONOMO *Ludouici Regis domeſtico conſcripti.*

DCCXLI.

HOc anno Carolus Maior domus diem obiit, tres filios hæredes relinquens, Carolomannum ſcilicet, Pipinum, atque Grifonem: quorum Grifo, qui cæteris minor natu erat, matrem habuit † nomine Suanihildę, neptem Odilonis ducis Baioariorum. Hæc illum adeò ad ſpem totius regni concitauit, vt ſine dilatione Laudunum ciuitatem occuparet, ac bellum fratribus indiceret. Qui celeriter exercitu collecto Laudunum obſidentes, fratrem in deditionem accipiunt: inde ad regnum ordinandum ac prouincias quæ poſt mortem patris à Francorum ſocietate deſciuerant recuperandas, animos intendunt. & vt in externa profecturi omnia domi tuta dimitterent, Carolomanus Grifonem ſumens, in nouo caſtello quod iuxta Arduennam ſitum eſt, cuſtodiri fecit: in qua cuſtodia vſque ad tempus quo idem Carolomannus Romam profectus eſt, dicitur permanſiſſe.

† *Suanahildem*

DCCXLII.

CArolomannus & Pipinus regno Francorum potiti, primò Aquitanam recipere volentes, contra Hunoldum illius prouinciæ ducem cum exercitu Aquitanam ingrediuntur: & capto quodam caſtello cui Lucas nomen eſt, priuſquam ex ea prouincia ſecederent, regnum quod communiter adminiſtrabant, in loco qui Vetus Pictauium dicitur, inter ſe diuiſerunt: eodemque anno poſtquam domum regreſſi ſunt, Carolomannus Alemanniam, quæ ipſa à Francorum ſocietate defecerat, cum exercitu ingreſſus, ferro & igne vaſtauit.

DCCXLIII.

CArolomannus & Pipinus iunctis copiis contra Odilonem ducem Baioariorum profecti ſunt: prælioque commiſſo exercitum eius fuderunt. Et poſtquam inde reuerſi ſunt, Carolomannus ſolus in Saxoniam profectus eſt: & caſtrum quod dicitur Hochſiburg, & in eo Thederichum Saxonem illius loci primarium in deditionem accepit.

DCCXLIIII.

IIdem fratres Carolomannus & Pipinus iuncta manu Saxoniam ingreſſi ſunt, prędictumq; Thederichum iterum in deditionem acceperunt.

DCCXLV.

HOc anno Carolomannus id † quod dudum ſecum premeditatus eſt, patefecit fratri ſuo Pipino, ſecularem conuerſationem ſe velle dimittere, & habitu monaſtico Deo ſeruire. Propter hoc dimiſit expeditionem anni præſentis, ad vota Carolomanni perficienda, & iter illius diſponēdum: nam Romam proficiſci ſtatuerat: & Pipinus vacabat, dans operam, vt frater honorificè ac decenter illò quò deſiderabat perueniret.

† *al. quod diu ante*

DCCXLVI.

CArolomannus Romam profectus, dimiſſa ſeculari gloria habitum mutauit, & in monte Soracte monaſterium in honorem ſancti Sylueſtri ædificauit; vbi quondam tempore perſecutionis quæ ſub Conſtantino imperatore facta eſt, ſanctus Sylueſter latuiſſe fertur: ibique aliquandiu commoratus, meliori conſilio hoc loco dimiſſo, ad monaſterium S. Benedicti in Samnio prouincia iuxta † Caſinam arcem conſti-

† *al. Caſinum caſtrum*

tuum Deo ſeruiturus venit, ibique monaſticum habitum ſuſcepit.

DCCXLVII.

FRater Carolomãni & Pipini nomine Grifo, Pipino fratri ſuo ſubiectus eſſe nolens, quanquam ſub illo honorificè viueret, collecta manu in Saxoniam profugit, collectoque Saxonum exercitu, ſuper fluuio † Obacro, in loco qui dicitur Horheim, conſedit. Pipinus autem cum exercitu Francorum per Turingiam profectus, contra fratris dolos Saxoniam ingreſſus eſt, conſeditque ſuper fluuium Miſſaham, in loco qui vocatur † Schaninge. Prælium tamen inter eos non eſt commiſſum, ſed ex placito diſceſſerunt.

al. Onacra

al. Scheninge

DCCXLVIII.

GRifo Saxonum fidei diffidens, Baioariam petit, & copiis quæ ad eum de Francia confluebant, ipſum ducatum in ſuam redegit poteſtatem: Taſſilonem & Hilthrudim in deditionem accepit, Swithgerum ſibi in auxilium venientem ſuſcepit. Hæc cùm ad Pipinum perlata fuiſſent, cum maximo exercitu in Baioariam profectus eſt, fratremq́; ſuum Grifonem, cum omnibus qui cum eo vel ad ipſum eò venerant, cepit: Taſſilonem in ducatum reſtituit; domumq́; reuerſus, Grifonem ducum more XII comitatibus donauit. Sed ille tali beneficio contentus non erat: nam eodem anno ad Waifarium ducem Aquitaniæ profugit.

DCCXLIX.

BVrchartus Wirciburgenſis epiſcopus & Folradus presbyter capellanus miſſi ſunt Romam ad Zachariam papam, vt conſulerent pontificem de cauſa regum, qui illo tempore fuerunt in Francia, qui nomen tantùm regis, ſed nullam poteſtatem regiam habuerunt. Per quos prædictus pontifex mandauit, melius eſſe illum vocari regem, apud quem ſumma poteſtatis conſiſteret: dataque auctoritate ſua, iuſſit Pipinum, regem conſtitui.

DCCL.

HOc anno ſecundum Romani pontificis ſanctionem Pipinus rex Francorum appellatus eſt: & ad huius dignitatem honoris, vnctus ſacra vnctione manu ſanctæ memoriæ Bonifacij Moguntini archiepiſcopi & martyris, & more Francorum eleuatus in ſolium regni in ciuitate † Sueſſiona. Hildericus verò qui falſò regis nomine fungebatur, tonſo capite in monaſterium miſſus eſt.

al. Sueſſona

Duo anni deſunt.

DCCLIII.

HOc anno Pipinus rex cum exercitu magno Saxoniam ingreſſus eſt: & quamuis Saxones ei obſtinatiſſimè reſiſterent, pulſi tamen ceſſerunt: & ipſe vſque ad locum qui dicitur Rimi, qui eſt ſuper fluuium Wiſeram acceſſit. In qua expeditione Hildigarius archiepiſcopus interfectus eſt, in monte qui dicitur Viburg. Reuertens verò rex de Saxonia, nuncium accepit de morte fratris ſui Grifonis, & à quo vel qualiter fuiſſet interfectus. Eodem anno Stephanus papa venit ad Pipinum regem, in villa quæ vocatur Cariſiacus, ſuggerens ei, vt ſe & Romanam eccleſiam ab infeſtationibus Langobardorum defenderet. Venit & Carolomannus frater regis iam monachus factus, iuſſu abbatis ſui, vt apud fratrem precibus Romani pontificis obſiſteret. Inuitus tamen hoc feciſſe putatur: quia nec ille abbatis ſui iuſſa contemnere, nec abbas ille præceptis regis Langobardorum, qui ei hoc imperauerat, audebat reſiſtere.

DCCLIIII.

STephanus papa poſtquam à rege Pipino eccleſiæ Romanæ defenſionis firmitatem accepit, ipſum ſacra vnctione ad regiæ dignitatis honorem cõſecrauit, & cum eo duos filios eius Carolum & Carolomannum, manſitq́; hyberno tempore in Francia. Eodem anno Bonifacius archiepiſcopus Moguntinus in Friſia verbum dei prædicans, à paganis interfectus, martyrio coronatus eſt.

DCC-

DCCLV.

PIpinus rex inuitante atque ſuggerente prædicto Romano pontifice, propter erepta Romanæ eccleſiæ per regem Langobardorum dominia, Italiam manu valida ingreditur: reſiſtentibus Langobardis & clauſtra Italiæ tuentibus, ad ipſas montium anguſtias quas Cluſas vocant, acerrimè pugnatum eſt: cedentibusque Langobardis, omnes copiæ Francorum viam quamuis difficilem non magno labore ſuperarunt. Haiſtolfus verò rex Langobardorum manum conſerere non auſus, in ciuitate Papia à rege Pipino obſeſſus eſt: qui antè obſidionem non ſoluit, quàm firmitatis cauſa pro reſtituendis quæ Rom. eccleſiæ ablata fuerant, obſides XL recepiſſet. Datis verò XL obſidibus, promiſſiſque iureiurando firmatis, ipſe quidem in regnum ſuum regreſſus eſt; & Stephanum papam cum Folrado presbytero capellano, & non minima Francorum manu Romam remiſit. Carolomannus monachus frater regis, qui cum Bertrada regina in Vienna ciuitate remanſit, priuſquam rex de Italia reuerteretur, febre correptus diem obiit. Cuius corpus iuſſu regis ad monaſterium S. Benedicti, in quo monaſticum habitum ſuſceperat, relatum eſt.

DCCLVI.

HAiſtolfus rex Langobardorum, quanquam anno ſuperiore obſides dediſſet, & ad reddendum ea quæ Rom. eccleſiæ abſtulerat, tam ſe quàm optimates ſuos iureiurando obſtrinxiſſet, nihil promiſſorum opere compleuit. Propter hoc Pipinus rex iterum cum exercitu Italiam intrauit, & Haiſtolfum in Papia ciuitate ſe includentem obſedit, & obſidione ad impletionem promiſſorum ſuorum compulit: redditámque ſibi Rauennam, & Pentapolim, & omnem hexarchatum ad Rauennam pertinentem, ad ſanctum Petrum tradidit: atque iis peractis, in Galliam reuerſus eſt. Haiſtolfus autem poſt abſceſſum eius, cùm meditaretur, quomodo ſua promiſſa non tam impleret, quam doloſè ea quæ impleta fuerant commutaret, in venatione de equo ſuo caſu prolapſus eſt: atque ex hoc ægritudine contracta, intra paucos dies viuendi finem fecit. Cui Deſiderius, qui comes ſtabuli eius erat, ſucceſſit in regnum.

DCCLVII.

COnſtantinus imperator Pipino regi multa miſit munera, inter quæ & † organa, al. organum
quæ ad eum in Compendio villa peruenerunt, vbi tunc populi ſui generalem conuentum habuit. Illuc & Taſſilo dux Baioariorum cum primoribus gentis ſuæ venit, & more Francico in manus regis † inuaſſati cum manibus ſuis ſemetipſum al. inuaſſatectum
commendauit, fidelitatemque tam ipſo regi Pipino, quàm filiis eius CAROLO & Carolomanno iureiurando ſuper corpus ſancti Dionyſij promiſit. Et non ſolùm ibi, verùm etiam ſuper corpus ſancti Martini & ſancti Germani, ſimili ſacramento fidem ſe prædictis dominis ſuis, diebus vitæ ſuæ ſeruaturum eſt pollicitus. Similiter & omnes primores ac maiores natu Baioarij, qui cum eo in præſentiam regis peruenerant, fidem ſe regi & filiis eius ſeruaturos in prædictis venerabilibus locis promiſerunt.

DCCLVIII.

PIpinus rex cum exercitu Saxoniam ingreſſus eſt, & quamuis Saxonibus validiſſimè reſiſtentibus & munitiones ſuas tuentibus, pulſis prælio propugnatoribus per ipſum, quo patriam defendere conabantur, vallum intrauit, commiſiſque paſſim præliis, plurimam ex ipſis multitudinem cecidit, coëgitque, vt promitterent ſe omnem voluntatem ipſius eſſe facturos, & ſingulis annis honoris cauſa ad generalem conuentum equos CCC pro munere daturos. His ita compoſitis, & more Saxonico rrata eſſe deberent confirmatis, in Galliam ſeſe cum exercitu ſuo recepit.

DCCLIX.

NAtus eſt Pipino regi filius, quem ſuo nomine Pipinum vocari voluit. Sed puer immatura morte præuentus, tertio poſt natiuitatem ſuam anno deceſſit. Hoc anno celebrauit rex Natalem Domini in † Longlare, & Paſcha in † Iopia: neque extra al. Lonclare, al. Iopila
regni ſui terminos iter fecit.

DCCLX.

al. Thedon

WAiſarius dux Aquitaniæ, cùm res quæ in ſua poteſtate erant, & ad eccleſias ſub manu Pipini regis conſtitutas pertinebant, rectoribus ipſorum venerabilium locorum reddere noluiſſet, ipſumq́ue regem de hiſce per legatos ſuos commonentem audire contemneret, contumacia ſua ad ſuſcipiendum contra ſe bellum concitauit. Nam rex contractis vndique copiis Aquitaniam ingreſſus, ſe res eccleſiarum bello exacturum pronuntiauit. Cumq́ue in loco qui † Thedoad vocatur, poſitis caſtris conſediſſet, Waifarius bello certare non auſus, miſſa ad regem legatione ſpondet ſe imperata facturum, eccleſiis ſua iura redditurum, obſides qui imperarentur, daturum. Dedit duos de primoribus gentis, Adalgarium & Itherium: Et hoc facto ita cõtra ſe commotum regis animum mitigauit, vt ſtatim bello deſiſteret. Nam acceptis obſidibus, qui ad fidem promiſſionibus faciendam dati ſunt, rex bello abſtinuit: domumq́ue reuerſus, dimiſſo exercitu, in villa Cariſiaco hyemauit, in qua & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCLXI.

WAiſarius dux quanquam obſides dediſſet, ſacramentaq́ue iuraſſet; ſatius tamen ratus de illato ſibi anno ſuperiore bello vltionem exigere; exercitum ſuum qui Francorum poſſeſſiones popularetur, vſque ad Cabillonem ciuitatem fecit accedere. Quod cùm Pipino regi generalem cõuentum agenti in villa Duria fuiſſet nuntiatum, coactis vndique auxiliis, cum magno belli apparatu Aquitaniam ingreſſus, quædam oppida atque caſtella manu cepit: in quibus præcipua fuere, Burbonis, Cantilla, Claramontis: quædam ſe victori vltro dederunt, maximeq́ue Aruernorum caſtella, quæ tunc bello premebantur. Rex tamen cuncta quæ extra munitiones inuenit, ferro & igne deuaſtans, poſtquam ad Limouicum oppidum venit, reuerſus eſt, & in villa Cariſiaco hybernis habitis, Natalem Domini ac Paſcha celebrauit. In hac expeditione fuit cum rege filius eius primogenitus CAROLVS, ad quem poſt patris obitum totius imperij ſumma peruenit.

DCCLXII.

PIpinus rex ſuſcepto à ſe bello finem imponere cupiens, iterum Aquitanicam prouinciam cum magnis copiis intrat, captisq́ue Biturica ciuitate & caſtello Toarcis, reuertitur, hyemauitq́ue in villa Gentiliaco, atque in ea Natalem Domini ac Paſchalis feſti ſolennitatem celebrauit.

DCCLXIII.

al. Longlare

REdeunte anni congruo tempore, conuentu in Niuernis habito, & contractis vndique copiis, rex Pipinus Aquitaniam repetit, & omnia quæ extra munitiones erant, ferro & igne depopulatus, vſq; ad Cadurciam oppidum acceſſit. Inde cum exercitu integro in Franciam ſe recepturus, per Limouicam regreditur. De qua expeditione Taſſilo Baioariç dux, çgritudine per dolum ſimulata, in patriam reuerſus eſt, firmatoq́; ad defectionem animo, ad regis conſpectum ſe vlterius venturum abiurauit. Rex dimiſſo exercitu in hyberna, ad hyemandum in villa † Longlare conſedit, atque ibi Natalem Domini ac Paſcha celebrauit. Facta eſt autem hoc tempore tam valida atque aſpera hyems, vt immanitate frigoris nulli præteritorum annorum hyemi videretur poſſe conferri.

DCCLXIIII.

REx Pipinus diſtracto in diuerſa animo propter duo bella, Aquitanicum iam olim ſuſceptum, & Baioaricum propter Taſſilonis ducis defectionem ſuſcipiendum, populi ſui generalem conuentum habuit in Wormatia ciuitate: dilataq́ue in futurum expeditione, illo anno domi ſe continuit, hyemauitq́; in villa Cariſiaco, atque in ea Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit. Eodem anno eclipſis ſolis facta eſt, pridie non. Iun. hora VI.

DCCLXV.

HOc anno rex Pipinus domi ſe continuit, neque propter Aquitanicum bellum, quamuis nondum finitum, regni ſui terminos egreſſus eſt, ſed generalem populi ſui conuentum in Attiniaco villa, hyberna Aquiſgrani habuit: vbi & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCLXVI.

PIpinus rex propter conficiendum Aquitanicum bellum, conuentu in Aurelianis habito, in Aquitaniam profectus, deſtructū à Waifario Argentomagum caſtrum reparat: diſpoſitoque & ibi & in Biturica ciuitate Francorum præſidio, regreditur: Natalemq; Domini † Salmoniaci, Paſcha verò Gentiliaci celebrauit. *al. Salmontiaci*

DCCLXVII.

ORta quæſtione de ſancta Trinitate, & de ſanctorum imaginibus, inter orientalem & occidentalem eccleſiam, id eſt Romanos & Græcos, rex Pipinus conuentu in Gentiliaco villa congregato, ſynodum de ipſa quæſtione habuit, eaque peracta ad bellum prædictum conficiendum poſt Natalem Domini in Aquitaniam proficiſcitur, & per Narbonam iter agens, Toloſam aggreſſus cepit: Albienſem & Gauuldenſem pagos in deditionem accepit: Et Viennam reuerſus, poſtquam ibi & Paſchalis feſti ſacra peregit, & exercitum à labore refecit, iam propè æſtate confecta, menſe Auguſto ad reliquias belli profectus eſt: & Bituricam veniens, conuentum more Francico in campo † egit: indeq; ad Garonnam fluuium accedens, caſtella multa & petras atque ſpeluncas, in quibus ſe hoſtium manus plurima defendebat, cepit. Inter quæ præcipua fuere, † Scoralia, † Torinna, Petrocia. reuerſusq; Bituricam, exercitum in hyberna dimiſit, ipſe ibi moratus Natalem Domini celebrauit. Eo anno Paulus papa Romanus defunctus eſt, cuius rei nuncius ibi ad regem peruenit. *al. habuit* *al. Scolaria* *al. Turinna*

DCCLXVIII.

REx Pipinus cùm primùm ad bellum gerendum tempus congruum eſſe videret, euocato vndique exercitu, ad Santonicam ciuitatem contendit, captoque in itinere Rimiſtaino, cùm ad vrbem prædictam veniſſet, mater & ſoror, neptesque Waifarij ducis ad conſpectum eius adductæ ſunt. Quas cùm piè ſuſceptas ſeruari iuſſiſſet, ad Garonnam fluuium proficiſcitur, vbi ei † Eberwicus cum alia prædicti ducis ſorore occurrit in loco qui Montes vocatur, ſeque & illam regi tradidit. Rebus igitur aliquot proſperè geſtis, rex reuertitur, & in caſtello quod dicitur Sels, Paſcha celebrauit. Aſſumptaque ſecum vxore atque familia ſua, iterum ad vrbem Santonum venit, dimiſſaque ibi vxore ac familia, cum omnibus copiis ad perſequendum Waifarium ducem animum intendit, neque priùs deſtitit, quàm & caperet, & rebellantem quoque interficeret. Interfecto igitur Waifario duce in territorio Petragorico, confectoque vt ſibi videbatur Aquitanico bello, Santonas reuerſus eſt. Cumque ibi aliquantum temporis moraretur, ægritudine decubuit: in ipſa tamen valetudine Turonas delatus, apud ſancti Martini memoriam orauit. Inde cùm ad Pariſios veniſſet, VIII CALEND. OCTOB. diem obiit: cuius corpus in baſilica beati Dionyſij martyris humatum eſt. Filij verò eius CAROLVS & Carolomannus conſenſu omnium Francorum reges creati: & CAROLVS natu maior in Nouiomago ciuitate, Carolomānus in † Sueſſiona inſignia regni ſuſceperunt: CAROLVS Aquaſgrani profectus, ibi Natalem Domini, & in Rotomago ciuitate Paſcha celebrauit. *al. Bronecus* *al. Sueſſona*

DCCLXIX.

POſtquam hi duo fratres patri ſuccedentes regnum inter ſe partiti ſunt, Aquitania prouincia, quæ in ſortem maioris natu CAROLI regis ceſſerat, remanentibus in ea tranſacti belli reliquiis, conquieſcere non potuit. Nam † Hunholtus quidam regnum affectans, prouincialium animos ad noua molienda concitauit. Contra quem, ipſe, cui ea prouincia ſorte obuenerat, rex CAROLVS cum exercitu profectus eſt. Sed cùm fratris auxilium habere non poſſet, qui procerum ſuorum prauo conſilio, ne id faceret, impediebatur, colloquio tantùm cum eo habito, in loco qui Duaſdiues vocatur, fratre in regnum ſuum remeante, ille Egoliſenam Aquitaniæ ciuitatem proficiſcitur: & inde vndique contractis copiis fugientem † Hunholtum perſequitur, paululumque abfuit, quin caperet: ſed ille notitia locorum, in quibus regis exercitus latere poterat, liberatus eſt: dimiſſaque Aquitania Vaſconiam petiit, tutum ſe ibi fore arbitratus. Erat tunc Vaſconum dux Lupus nomine, cuius fidei ſe † Hunholtus committere nō dubitauit. Ad quem rex miſſa ocyus legatione, iubet ſibi perfugam reddi, idq; ea conditione, vt niſi dicto obediens eſſet, ſciret ſe bello Vaſconiam ingreſſurum, neque inde priùs digreſſurum, quàm illius inobedientiæ finem imponeret. *al. Hunoldus* *al. Hunoldū* *al. Hunoldus*

al. Hunoldū Lupus minis regis perterritus,† Hunholtum & vxorem eius ſine cunctatione reddidit, ſe quoque quæcunque imperarentur, facturum ſpopondit. At rex, donec legati quos miſerat,reuerterentur,caſtellum quoddam iuxta Dornoniam fluuium nomine Francicum ædificat. Reuerſis igitur legatis, reducto perfuga, ædificato caſtello, in regnum ſuum regreditur, celebrauitque Natalem Domini in villa Duria, & Paſcha apud ſanctum Lambertum in vico Leodico.

DCCLXX.

Dominus CAROLVS rex habuit populi ſui generalem conuentum in Wormatia ciuitate. Bertrada verò mater regum cum Carolomanno minore filio apud Saluſiam locuta, pacis cauſa in Italiam proficiſcitur, peractoq́; illo, propter quod profecta erat, negotio, adoratis etiam Romæ ſanctorum Apoſtolorum liminibus, ad filios in Galliam reuertitur. CAROLVS autem rex Natalem Domini in Moguntiaco, ſanctumq́; Paſcha in villa Hariſtallio celebrauit.

DCCLXXI.

Peracto ſecundum morem generali conuentu ſuper fluuium Scaldam, in villa al. Valentianæ, † Valentiana, rex CAROLVS ad hyemandum proficiſcitur. Cumque ibi aliquandiu moraretur, Carolomannus frater eius PRIDIE NON. DECEMB. deceſſit in villa al. Salmontiaco †Salmoniaco. Et rex ad capiendum ex integro regnum animum intendens, Carbonacum villam venit. Ibi Wilharium epiſcopum Sedunenſem, & Folradum presbyterum, & alios plures ſacerdotes, comites, atque primates fratris ſui, inter quos vel præcipui fuere Warinus & † Adelhartus, ad ſe venientes ſuſcepit. (al. Adelhardus) Nam vxor eius & filij cum parte optimatum in Italiam profecti ſunt. Rex autem hanc eorum profectionem quaſi ſuperuacuam impatienter tulit, celebrauitque Natalem Domini in Attiniaco, & Paſcha in Hariſtallio.

DCCLXXII.

Romæ Stephano papa defuncto, Adrianus in pontificatum ſucceſſit. Rex verò CAROLVS congregato apud Wormatiam generali conuentu, Saxoniam bello aggredi ſtatuit; eamque ſine mora ingreſſus, ferro & igne cuncta depopulatus, Eresburgum caſtrum cepit, idolumque quod Irminſul a Saxonibus vocabatur, euertit. In cuius deſtructione cùm in eodem loco per triduum moraretur, contigit, vt propter continuam cœli ſerenitatem exiccatis omnibus illius loci riuis ac fontibus, aqua ad bibendum inueniri non poſſet. Sed ne diutius ſiti confectus laboraret exercitus, diuinitus factum creditur, vt quadam die, cùm iuxta morem tempore meridiano cuncti quieſcerent prope montem qui caſtris erat contiguus, tanta vis † aquarum (al. aqua) in concauitate cuiuſdam torrentis eruperit, vt exercitui cuncto ſufficeret. Tunc rex idolo deſtructo, ad Wiſeram fluuium acceſſit, ibiqueà Saxonibus XII obſides accepit. Inde in Franciam reuerſus, in villa Hariſtallio & Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit.

DCCLXXIII.

Adrianus papa eùm inſolentiam Deſiderij regis & Longobardorum oppreſſionem ferre non poſſet, decreuit legationem ad CAROLVM regem Francorum mittere, eumq́; vt ſibi atq; Romanis aduerſus Langobardos opem ferret rogare. Et quia id terreno itinere per Italiam fieri non poterat, eum quem miſerat legatum nomine Petrum, Romæ nauim conſcendere, & Maſſiliam vſque per mare ire, atque inde terreno itinere in Franciam fecit peruenire. Qui cùm ad regem in Theodonis villa, vbi tunc hyemauerat, perueniſſet, & ei legationis ſuæ cauſam aperuiſſet, eadem qua venerat via Romam regreſſus eſt. Rex rebus quæ inter Romanos ac Langobardos gerebantur, diligenti cura pertractatis bellum ſibi contra Langobardos pro defenſione Rom. al. Genauam eccleſ. ſuſcipiendum ratus, cum toto Francorum exercitu † Gebennam Burgundiæ ciuitatem iuxta Rhodanum ſitam venit, ibique de bello ſuſcipiendo deliberans, copias quas ſecum adduxerat diuiſit, & vnam partem cum Bernhardo patruo ſuo per mon- al. Ceniſium tem Iouis ire iuſſit, alteram ipſe ducens, per montem † Ciniſium Italiam contendit, ſuperatoq́; Alpium iugo, Deſiderium regem fruſtra ſibi reſiſtere conantem citra † con- al. congreſſionem greſſum fugauit, Ticinoque incluſum obſedit, & in oppugnatione ciuitatis, quia difficilis erat, totum hyberni temporis ſpacium multa moliendo conſumpſit.

DCCLXXIIII.

DVm hæc in Italia geruntur, Saxones velut opportunam de abſentia regis nacti occaſionem, contiguos ſibi Haſſorum terminos ferro & igne populantur. Cumque in eo loco qui nunc *Fridezlar* ab incolis nominatur, baſilicam à beato Bonifacio martyre dedicatam incendere molirentur, atque hoc efficere caſſo labore conarentur, immiſſo ſibi diuinitus pauore ſubitaneo, turpi trepidatione confuſi, domum fugiendo reuertuntur. At rex dimiſſo ad obſidionem atque expugnationem Ticini exercitu, orandi gratia Romam proficiſcitur. Et cùm peractis votis inde ad exercitum fuiſſet reuerſus, fatigatam longa obſidione ciuitatem ad deditionem compulit: quam cæteræ ciuitates ſecutæ, omnes ſe regis ac Francorum poteſtati ſubdiderunt. At rex ſubacta & pro tempore ordinata Italia, in Franciam reuertitur, captiuum ducēs Deſyderium regem. Nam Adalgiſus filius eius, in quo Langobardi multum ſpei habere videbantur, deſperatis patriæ rebus, relicta Italia in Græciam ad Conſtantinum imperatorem ſe contulit, ibique in Patritiatus ordine atque honore conſenuit. Rex autem domum regreſſus, priuſquam eum Saxones veniſſe ſentirent, tripartitum in eorum regiones miſit exercitum: qui incendiis ac direptionibus cuncta deuaſtans, compluribus etiam Saxonum qui reſiſtere conati ſunt, interfectis, cum ingenti præda regreſſus eſt.

CAROLVS ab Italia regrediens, dedicationem eccleſiæ ſancti NAZARII martyris, & tranſlationem corporis ipſius in monaſterio noſtro Laureſheym celebrauit anno incarnationis Domini DCCLXXIIII, CAL. SEPT.

Deſunt in man. & videtur a monacho adiecta. Nam hiſtoria hæc non à monacho, ſed quodam Aſtrologiæ perito, qui & Caroli & Ludouici ætate vixit, ſcripta eſt.

DCCLXXV.

CVm rex in villa Cariſiaco hyemaret, conſilium iniit, vt perfidam ac fœdifragam Saxonum gentē bello aggrederetur, & eouſque perſeueraret, dum aut victi Chriſtianæ religioni ſubiicerentur, aut omnino tollerentur. Habitoq́; apud Duriam villam generali conuentu, Rheno quoque tranſmiſſo, cum totis regni viribus Saxoniam petiit, & primo ſtatim impetu Sigiburgum arcem, in qua Saxonum præſidium erat, pugnando cepit. Eresburgum aliud caſtrum à Saxonibus deſtructum muniuit, & in eo Francorum præſidium poſuit. Inde ad Wiſiram fluuium veniens, in eo loco qui Brunnesberg vocatur, congregatam Saxonum multitudinem offendit, quæ eum tranſitu fluminis arcere conabatur, ſed fruſtra: Nam in prima congreſſione pulſi fugatique ſunt, & magnus eorum numerus ibidem interfectus eſt. Et rex amne traiecto cum parte exercitus ad † Obacrum fluuium contendit: † vbi ei Heſſo vnus ex primoribus Saxonum cum omnibus Oſtfalis occurrens, & obſides quos rex imperauerat dedit, & ſacramentum fidelitatis iurauit. Inde reuerſus cùm in pagum qui † Buchi vocatur, perueniſſet, Angrarij cum ſuis primoribus ei occurrerunt, & ſicut Oſtfali, iuxta quod rex imperauerat, obſides & ſacramenta dederunt. Interea pars exercitus quam ad Wiſiram dimiſit, in loco qui Hudbeki vocatur, caſtris poſitis incautè agens, Saxonum fraude circumuenta atque decepta eſt. Nam cùm pabulatores Francorum circa nonam diei horam reuerterentur in caſtra, Saxones eis, quaſi & ipſi eorum eſſent ſocij, ſeſe miſcuerunt, ac ſic Francorum caſtra ingreſſi ſunt, dormientesque aggreſſi, non modicam incautæ multitudinis cædem feciſſe dicuntur. Sed vigilantium ac viriliter reſiſtentium virtute compulſi, caſtris excesſerunt, & ex pacto, quod inter eos ex tali neceſſitate fieri poterat, diſceſſerunt. Quod cùm regi fuiſſet allatum, quanta potuit celeritate accurrens, fugientium terga inſecutus magnam ex eis multitudinem proſtrauit, & tum demum Weſtfalorum obſidibus acceptis, ad hyemandum in Franciam reuertitur.

al. Onacerū

al. Vbi ei Heſſonium

al. Buchi

DCCLXXVI.

REgi domum reuertenti nunciatur † Rotgaudum Langobardum, quem Foroiulienſibus ducem dederat, in Italia res nouas moliri, & iam complures ad eum ciuitates defeciſſe. Ad quos motus comprimēdos, cùm ſibi feſtinandum iudicaret, ſtrenuiſſimum quemque ſuorum ſecum ducens raptim in Italiam proficiſcitur, † Rotgaudoque qui regnum affectabat interfecto, ciuitatibus quoque quæ ad eum defecerāt, ſine dilatione receptis, & in eis Francorū comitibus conſtitutis, eadē qua venerat velocitate reuerſus eſt. Cui vix Alpes tranſgreſſo, occurrerunt qui nunciarent, Eresburgum

al. Ruodgauſdum

al. Ruodgaudo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

arcem à Saxonibus expugnatam, ac præſidium Francorum, quod in ea poſuerat, expulſum: Sigiburgum oppugnatum quidem, ſed non captum: eò quòd ij qui in ea præſidij cauſa fuerant, facta eruptione, incautos atque oppugnationi intentos Saxones à tergo inuaſerunt, & plurimis interfectis, reliquos non ſolùm oppugnationem dimittere, ſed etiam fugere compulerunt, palanteſq; ac diſperſos † ad Lippiam vſque perſecuti ſunt. Hæc cùm regi nunciarentur, cõuentu apud Wormatiam habito, Saxoniam petere ſtatuit, contractiſq; copiis tanta celeritate ad deſtinatum à ſe in Saxonia locum peruenit, vt omnes hoſtium conatus, quibus ei reſiſtere conabantur, illa feſtinatione præuerteret. Nam ad fontem Lippiæ veniens, immenſam illius perfidi populi multitudinem velut deuotam & ſupplicem, ac quaſi erroris ſui veniam poſcentem inuenit. Cui cùm & miſericorditer ignouiſſet, & eos qui ſe Chriſtianos fieri velle affirmabant, baptizari feciſſet, datis & acceptis pro fide ſeruanda fraudulentis eorundem promiſſionibus, obſidibus quoque quos imperauerat receptis, Eresburgo caſtro quod dirutum erat, reſtaurato, alioque caſtello ſuper Lippiam extructo, & in vtroque non modico præſidio relicto, ipſe in Galliam reuerſus, in villa Hariſtallio hyemauit.

al. Vſque ad Lippiam fl.

DCCLXXVII.

REx prima veris aſpirante temperie, Nouiomagum profectus, & poſt celebratam ibidem Paſchalis feſti ſolennitatem, propter fraudulentas Saxonum promiſſiones, quibus fidem habere non poterat, ad locum qui † Paderborna vocatur, generalem populi ſui conuentum in eo habiturus, cum ingenti exercitu in Saxoniam profectus eſt. Eò cùm veniſſet, totum perfidæ gentis ſenatum ac populum, quem ad ſe venire iuſſerat, morigerum ac fallaciter ſibi deuotum inuenit. Nam cuncti ad eum venerunt, præter Widikindum vnum è primoribus Weſtfalorum, qui multorum ſibi facinorum conſcius, & ob id regem veritus, ad Sigifridum Danorum regem profugerat. Cæteri qui venerant, ita ſe regis poteſtati ſubmiſere, vt ea conditione tunc veniam percipere mererentur, ſi vlterius ſua ſtatuta violarent, patria & libertate priuarentur. Baptizata eſt ex eis ibidem maxima multitudo, quæ ſe, quamuis falsò, Chriſtianam fieri velle promiſerat. Venit iiſdem & loco & tempore ad regis præſentiam de Hiſpania Saracenus quidam, nomine Ibinalarabi, cum aliis Saracenis ſociis ſuis, dedens ſe ac ciuitates quibus eum rex Saracenorum præfecerat. Idcirco rex peracto memorato conuentu in Franciam reuerſus, Natalem Domini in Duciaco villa, Paſcha verò in Aquitania † apud Caſſinogilum celebrauit.

al. Paderbrunna

al. Caſsinoilum

DCCLXXVIII.

PErſuaſione ergo rex prędicti Saraceni, ſpem capiendarum quarundam in Hiſpania ciuitatum haud fruſtra concipiens, congregato exercitu profectus eſt, ſuperatóque in regione Vaſconum Pyrenæi iugo, primò Pompelonem Nauarrorum oppidum aggreſſus, in deditionem accepit. Indę Iberum amnem vado traiiciens, Cæſarauguſtam præcipuam illarum partium ciuitatem acceſſit: acceptiſque, quos Ibinalarabi & Abithaur, quoſque alij quidam Saraceni obtulerunt obſidibus, Pompelonem reuertitur. Cuius muros, ne rebellare poſſet, ad ſolum vſque deſtruxit: ac regredi ſtatuens, Pyrenæi ſaltum ingreſſus eſt. In cuius ſummitate Vaſcones inſidiis collocatis, extremum agmen adorti, totum exercitũ perturbabant magno tumultu. Et licet Franci Vaſconibus tam armis quàm animis præſtare viderentur; tamen & iniquitate locorum & genere imparis pugnę inferiores effecti ſunt. In hoc certamine pleriqúe aulicorum quos rex copiis præfecerat, interfecti ſunt, direpta impedimenta, & hoſtis propter notitiam locorum ſtatim in diuerſa dilapſus eſt. Cuius vulneris accepti recordatio, magnam partem rerum feliciter in Hiſpania geſtarũ in corde regis obnubilauit.

Interea Saxones velut occaſionem nacti, ſumptis armis ad Rhenum vſque profecti ſunt. Sed cùm amnem traiicere non poſſent, quicquid à † Duicia ciuitate vſque ad † fluenta Moſellæ vicorum villarumq; fuit, ferro & igne depopulati ſunt: pari modo ſacra profanaq; peſſundata, nullum ætatis aut ſexus diſcrimen ira hoſtis fecerat, vt liquidò appareret, eos non prædandi, ſed vltionis exercendæ gratia, Francorum terminos introiſſe. Cuius rei nũcium cùm rex apud Antiſiodorum ciuitatem accepiſſet, extemplo Francos orientales atque Alemannos ad propulſandum hoſtem feſtinare iuſſit: ipſe cæteris copiis dimiſſis, Hariſtallium villam, in qua hyemaret, venit. At Franci atq;

al. Duiria

al. fluentum

Alemanni,

Alemanni, qui contra Saxones miſſi erant, magnis itineribus ad eos ire contendunt, ſi fortè in finibus ſuis eos inuenire poſſent. Sed illi iam re peracta reuertebantur ad ſua. Quorum veſtigia ſecuti, qui à rege miſſi fuerant, in pago Haſſiorum ſuper fluuium Adernam iter agentes repererunt, eosque ſtatim in ipſo fluminis vado adorti, tanta ſtrage ceciderunt, vt ex ingenti multitudine ipſorum vix pauci domum fugiendo perueniſſe dicantur.

DCCLXXIX.

AT rex de Hariſtallio vbi hyemauerat, & vbi Natalem Domini ac ſanctum Paſcha celebrauerat, prima veris temperie mouens Cõpendium venit, & cùm inde peracto propter quod venerat negotio reuerteretur, occurrit ei Hildebrandus dux Spoletanus cum magnis muneribus in villa Wirciniaco: quem benigniſſimè recepit, & muneribus donatum in ducatum ſuum remiſit. Ipſe animo ad Saxonicam expeditionem intento, Duriam venit, habitoque iuxta morem generali conuentu, Rhenum traiecit, & vſque ad Lippiam cum exercitu peruenit. Cui cùm Saxones in quodam loco qui † Bucholt vocatur, vana ſpe ducti, reſiſtere tentarent, pulſi fugatiq; ſunt. Et rex Weſtfalorum regionem ingreſſus, omnes eos in deditionem accepit. Inde ad Wiſeram veniens, caſtris poſitis in loco nomine † Medufulli, ſtatiua per aliquot dies habuit: ibi Angri & Oſtfali veniẽtes & obſides dederunt, & ſacramenta iurauerunt. Quibus peractis rex trans Rhenum Wormatiam ciuitatem in hyberna ſe recepit.

al. Bunocolt.
al. Midufulli, & Medufulls,

DCCLXXX.

INde cùm primùm temporis opportunitas † adeſſe viſa eſt, iterum cum magno exercitu in Saxoniam profectus eſt, tranſiensque per arcem Eresburgum ad fontem Lippiæ venit, vbi caſtrametatus per aliquot dies moratus eſt. Inde ad orientem itinere conuerſo, ad † Obacrum fluuium acceſſit. Cui cùm ibi omnium orientalium partium Saxones, vt iuſſerat, occurriſſent, maxima eorum multitudo in loco qui † Horheim appellatur, ſolita ſimulatione baptizata eſt. Profectus inde ad Albiam, caſtriſq; in eo loco vbi † Hora & Albia confluunt, ad habenda ſtatiua collocatis, tam ad res Saxonum qui citeriorem, quàm & Sclauorũ qui vlteriorem fluminis ripam incolunt, componendas operam impendit. Quibus tunc pro tempore ordinatis atque diſpoſitis, in Franciam reuerſus eſt. Initoq; conſilio orandi ac vota ſoluendi cauſa, Romam ſtatuit proficiſci. Sumptiſq; ſecum vxore ac liberis, ſine mora in Italiam profectus eſt. celebrauitq; Natalem Domini Ticini, atque ibi reſiduum hyemis manſit.

al. arridere
al. Onacrũ
al. Orheim
al. Ora,

DCCLXXXI.

INde Romam veniens, honorificè ab Adriano papa ſuſceptus eſt. Et cùm ibi ſanctum Paſcha celebraret, baptizauit idem pontifex filium eius Pipinum, vnxitque in regem. Vnxit etiam Ludouicum fratrem eius, quibus & coronam impoſuit. Quorum maior Pipinus in Langobardia: minor verò in Aquitania rex conſtitutus eſt. Rege verò Roma digreſſo, ac Mediolanum veniente, Thomas eiuſdem vrbis epiſcopus, baptizauit ibi filiam eius, nomine Giſlam, & de ſacro fonte ſuſcepit: quibus geſtis in Franciam reuerſus eſt. Sed cùm Romæ eſſet, conuenit inter ipſum atque Adrianum pontificem, vt ſimul legatos mitterent ad Taſſilonem ducem Baioariæ, qui eum commonerent de ſacramento, quod Pipino regi & filiis eius ac Francis iurauerat: ſcilicet vt ſubiectus eis ac obediens eſſet. Electi ac directi ſunt in hanc legationem de parte pontificis Formoſus ac Damaſus epiſcopi, & de parte regis Richolfus diaconus, atque Eberhartus magiſter pincernarum. Qui cùm, vt iuſſi erant, commemorato duci locuti fuiſſent, in tantum cor eius emollitum eſt, vt diceret ſe ſtatim velle ad regis properare præſentiam, ſi ſibi tales dentur obſides, ſub quibus de ſua ſalute dubitare nulla ſit neceſſitas. Quibus datis, ſine cunctatione apud Wormatiam ad regem venit, ſacramentum quod iubebatur, iurauit: obſides XII qui imperabantur, ſine mora dedit: quos Sindbertus Reginenſis epiſcopus de Baioaria in Cariſiaco ad conſpectum regis adduxit. Sed idem dux domum reuerſus, non diu in ea quam promiſerat fide permanſit. Rex autem in eadem villa hyemem tranſigens, & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCLXXXII.

AEſtatis initio, cùm iam propter pabuli copiam exercitus duci poterat, in Saxoniam eundum, & ibi, vt in Francia quotannis ſolebat, generalem conuentum habendum cenſuit, traiectoque apud Coloniam Rheno, cum omni Francorum exercitu ad fontem Lippiæ venit, & caſtris ibi poſitis, per dies non paucos ibidem moratus eſt. Vbi inter cætera negotia, & legatos Sigefridi regis Danorum, & quos ad ſe Caganus & Iugurrus principes Hunorum pacis cauſa miſerant, & audiuit & ſoluit. Cumq; conuentu cōpleto trans Rhenum in Galliam ſe recepiſſet, Widikindus, qui ad Nordmannos profugerat, in patriam reuerſus, vanis ſpebus animos Saxonum ad defectionem concitauit. Interea regi allatum eſt, quòd Sorabi Sclaui, qui campos inter Albim & Salam interiacentes incolunt, in fines Turingorum & Saxonum qui eis erant contermini, prædandi cauſa fuiſſent ingreſſi, & direptionibus atque incendiis quædam loca vaſtaſſent. Qui ſtatim accitis ad ſe tribus miniſtris ſuis, Adalgiſo † cubiculario, Geilone comite ſtabuli, & † Guorado comite palatij, præcepit, vt ſumptis ſecum orientalibus Francis atque Saxonibus, contumacium Sclauorum audaciam quàm celerrimè comprimerent. Qui cùm iuſſa facturi Saxoniæ fines ingreſſi fuiſſent, compererunt Saxones ex conſilio Widikindi ad bellum Francis inferendum eſſe paratos, omiſſoque itinere ad Sclauos cum orientalium Francorum copiis, ad locum in quo audierant Saxones congregatos, ire contendunt: quibus in ipſa Saxonia obuiauit † Thedericus comes propinquus regis, cum iis copiis quas audita Saxonum defectione raptim in Ripuaria congregare potuit. Is feſtinantibus legatis conſilium dedit, vt primò per exploratores, vbi Saxones eſſent, vel quid apud eos ageretur, quanta poſſent celeritate cognoſcerent: tum ſi loci qualitas pateretur, ſimul eos adorirētur. Cuius conſilio collaudato, vnà cum illo vſque ad montem qui † *Sontal* appellatur, in cuius ſeptentrionali latere Saxonum caſtra erant poſita, peruenerunt. In quo loco cùm Thedericus caſtra poſuiſſet, ipſi ſicut cum eo conuenerant, quò facilius montem circuire poſſent, tranſgreſſi Wiſeram in ipſa fluminis ripa caſtra poſuerunt: habitoq; inter ſe colloquio, veriti ſunt, ne ad nomen † Thederici victoriæ fama tranſiret, ſi eum in eodem prælio ſecum haberent: ideoq; ſine eo cum Saxonibus congredi decernunt: ſumptiſq; armis, non quaſi ad hoſtem in acie ſtantem, † ſed quaſi ad fugientem contendunt: terga inſequi ſpoliaq; diripere, pro vt quemque velocitas equi ſui tulerat, qua Saxones in acie pro caſtris ſtabant, vnuſquiſque eorum ſumma feſtinatione adoriuntur. Quò cùm eſſet peruentum, malè etiam pugnatum eſt. nam commiſſo prælio, circumuenti à Saxonibus penè omnes interfecti ſunt: qui tamen euadere potuerunt, non in ſua, vnde profecti ſunt, ſed in † Thederici caſtra quæ trans montem erant, fugiendo peruenerunt. Sed maior Francis quàm pro numero iactura fuit: quia legatorum duo, Adalgiſus & Geilo, comitum quatuor, aliorumque clarorum atque nobilium vſque ad XX interfecti, preter ceteros, qui hos ſecuti potiùs cum eis perire, quàm poſt eos viuere maluerunt. Cuius rei nuncium cùm rex ſuſcepiſſet, nihil ſibi cunctandum arbitratus, collecto feſtinātèr exercitu, in Saxoniam proficiſcitur, accitiſq; ad ſe cunctis Saxonum primoribus, de autoribus factæ defectionis inquiſiuit. Et cùm omnes Widikindum huius ſceleris autorem proclamarent, ipſum tamē tradere nequirēt, eò quòd re perpetrata ad Nordmannos ſe cōtulerat, cæterorum qui perſuaſioni eius morem gerentes, tantum facinus peregerunt, vſque ad 4500 traditi, & ſuper Alaram fluuium in loco qui Ferdi vocatur, iuſſu regis omnes vna die decollati ſunt. Huiuſmodi vindicta patrata rex Theodonis villam in hyberna conceſſit, ibiq; & Natalem Domini & Paſcha more ſolito celebrauit.

al. camerario. *al. Worado, fortè Wolrado.* *al. Theodoricus.* *al. Sulial.* *Theoderici* *al. ſed quaſi ad fugientium terga inſequenda ſpoliaq; diripienda, pro vt quemque &c. ſumma feſtinatione contēdit, Theoderici.*

DCCLXXXIII.

ARridente veris temperie, cùm ad expeditionem Saxonicam ſe præparaſſet (nam de omnimoda eorum defectione perlatum fuerat) priuſquam de memorata villa moueret, Hildigardis regina, vxor eius, deceſſit PRIDIE CALEND. MAII. Cuius funeri cùm more ſolenni iuſta perſolueret, in Saxoniam ſicut diſpoſuerat duxit exercitum. Cumque Saxones in eo loco qui † Thietmelle vocatur, ad pugnam ſe præparare cognouiſſet, ad eos ſumma celeritate contendit, commiſſoque cum eis prælio, tanta eos cæde proſtrauit, vt de innumerabili eorum multitudine perpauci euaſiſſe dicantur. Cumq; de loco prælij ad † Paderbornam ſe cum exercitu recepiſſet, atque ibi caſtris

al. II. Kal. *al. Teotmelli.* *al. Paderbrunnam.*

caſtris poſitis, partem exercitus, quæ adhuc de Francia venire debuerat, operiretur, audiuit Saxones in finibus Weſtfalorum ſuper fluuium † Aſam ad hoc congregari, vt ibi cum eo ſi veniſſet acie confligerent. Quo nuncio commotus, adunatis, quæ tum ad ſe venerant, quaſque antè ſecum habebat, Francorum copiis, ad locum vbi congregati erant, ſine dilatione profectus eſt, congreſſuſque cum eis, eadem qua & priùs fœlicitate dimicauit. Cæſa eſt eorum infinita multitudo, ſpoliaque direpta, captiuorum quoq; magnus abductus eſt numerus. Inde victor ad orientem iter conuertit, primoq; vſque ad Wiſiram, deinde vſque ad Albiam cuncta deuaſtando, peragrauit. Inde reuerſus in Franciam, duxit vxorem filiam Radolfi comitis, natione Frãcam, nomine Faſtradam: ex qua duas filias procreauit. Eodem anno defuncta eſt, bonæ memoriæ mater regis Berthrada, IIII. ID. IVL. Ipſe in Hariſtallio villa ibidem hyematurus conſedit, ibiq; Natalem Domini ac ſanctum Paſcha celebrauit.

al. Haſam

DCCLXXXIIII.

CVm primùm opportunitas temporis aduenit, ad reliquias belli Saxonici conficiendas rex animo intẽto, cum exercitu in loco qui † Lippenheim vocatur, Rhenum traiecit, & vaſtatis Weſtfalorum pagis, venit ad Wiſeram. Cumque in eo loco qui Huculbi dicitur, caſtris ſuper fluuium poſitis conſediſſet, vidit ſe in aquilonares Saxoniæ partes, ſicut ſtatuerat, propter nimias aquarum inundationes, † quæ tam ſubitò ex copia pluuiarum acciderant, tranſire non poſſe: idcirco iter in Turingiam conuertit, & filium ſuum Carolum cum parte exercitus in Weſtfalorũ finibus ſubſiſtere iuſſit. Ipſe per Turingiam iter faciens, venit in campeſtria Saxoniæ, quæ Albi atque Salæ fluminibus adiacent: depopulatiſque orientalium Saxonum agris, ac villis incenſis, de Schaninge in Franciam regreſſus eſt. Carolus verò filius eius, cùm ei iter agenti in pago Draigni iuxta Lippiam fluuium Saxonum occurriſſet exercitus, commiſſo cum eis equeſtri prælio, fœlici ac proſpero dimicauit euentu. Nam magno eorum numero interfecto, cæteris in diuerſa fugatis, victor ad patrem Wormatiam reuerſus eſt. Rex autem congregato iterum exercitu, in Saxoniam profectus eſt, celebratoque in caſtris Natalitio Domini die, ſuper Ambram fluuium, in pago Huettagoge, iuxta caſtrum Saxonum, quod † Dekidroburg ad locum nomine Rimi, in qua Wiſira & † Wagarna confluunt, populabundus acceſſit. Cumque eum vlterius progredi, tam hyemalis temporis aſperitas, quàm aquarum inundatio prohiberet, Ereſburgum arcem in hyberna conceſſit.

al. Lippeam

al. quæ tunc ſubito ex congeſtato pluuiarum

al. Skidroburg

al. Waharna

DCCLXXXV.

CVm ibi hyemare decreuiſſet, accitis atque adductis ad ſe vxore & liberis, reductóque cum eis in eadem arce ſatis fido ac firmo præſidio, ipſe cum expedita manu ad Saxonum pagos vaſtandos ac villas diripiendas egreſſus, inquietam ſatis hyemem vbique diſcurrendo, & cuncta cædibus atq; incendiis permiſcẽdo, tam per ſeipſum, quàm per duces quos miſerat, Saxonibus reddidit. Cumque huiuſmodi vaſtationibus per totum hyberni temporis ſpacium omnes ferè Saxonum regiones ingenti clade affeciſſet, tranſacta tandem hyeme, & aduectis ex Francia commeatibus, publicum populi ſui conuentum in loco qui † Paderborna vocatur, more ſolenni habuit. Ac peractis iis quę ad illius conuentus rationem pertinebant, in pagum nomine Bardengau proficiſcitur: ibique audiens Widikindum & Albionem eſſe in Tranſalbina Saxonum regione, primò eis per Saxones, vt omiſſa perfidia ad ſuam fidem venire non ambigerent, ſuadere cœpit. Cumque ipſi facinorum ſuorum ſibi conſcij, regis fidei ſe committere dubitarent, tandem accepta ab eo quam optabant impunitatis ſponſione, atque impetratis quos ſibi dari precabantur ſuæ ſalutis obſidibus, quos eis Amalwinus vnus aulicorum à rege miſſus adduxerat, cum eodem ad eius præſentiam in Attiniaco villa venerunt, atque ibi baptizati ſunt. Nam rex poſtquam ad eos accerſendos memoratum Amalwinum direxit, in Franciam reuerſus eſt: quieuitq; illa Saxonicę perfidiæ peruicacitas per annos aliquot: ob hoc maximè, quoniam occaſiones deficiendi ad rem pertinentes inuenire non potuerunt. Facta eſt eodem anno trans Rhenum apud orientales Francos aduerſus regem immodica coniuratio, cuius autorem † Hattradum comitem fuiſſe conſtabat. Sed huius indicium citò ad regem delatum eſt, eiuſque ſolertia tam valida conſpiratio citra vllum grande periculum in breui conquieuit, autoribus eius par-

al. Paderbronna.

al. Hardradum.

C

tim priuatione luminum, partim exilij pœna condemnatis.

DCCLXXXVI.

CVm & hyemis tempus expletum & ſanctum Paſcha in Attiniaco villa fuiſſet à rege celebratum, exercitum in Britanniam ciſmarinam mittere conſtituit. Nam cùm ab Anglis ac Saxonibus Britannia inſula fuiſſet † inuerſa, magna pars incolarum eius mare traiiciens, in vltimis Galliæ finibus Venetorum & Corioſolitarum regiones occupauit. Is populus à regibus Francorum ſubactus ac tributarius factus, impoſitum ſibi vectigal, licet inuitus, ſoluere ſolebat. Cumque eo tempore dicto audiens non eſſet, miſſus illuc regiæ menſæ præpoſitus † Ardulfus, perfidæ gentis contumaciam mira celeritate compreſſit, regique apud Wormatiam & obſides quos acceperat, & complures ex populi primoribus adduxit. Rex pace vndique parta, ſtatuit Romam proficiſci, & † partem Italiæ in qua Beneuentum ſitum eſt, aggredi, conueniens eſſe arbitratus, vt illius regni reſiduam portionem ſuæ poteſtati ſubiiceret, cuius caput capto Deſyderio rege, maioremque partem in Langobardia iam ſubacta tenebat: nec diu moratus, ſed contractis celeriter Francorum copiis, in ipſa hyemalis temporis aſperitate Italiam ingreditur. Cumque in Florentia Tuſcorum ciuitate Natalem Domini celebraſſet, cum maxima celeritate Romam ire contendit. Quò cùm veniſſet, ac de profectione ſua in Beneuentum, tam cum Adriano pontifice, quàm cum ſuis optimatibus deliberaſſet, Aragiſus dux Beneuentanorum audito eius aduentu, compertaque in terram ſuam intrandi voluntate, propoſitum eius auertere conatus eſt. Miſſo enim † Rumoaldo maiore filio ſuo cum muneribus ad regem, rogare cœpit, ne terram Beneuentanorum intraret. Sed ille longè aliter de rebus inchoatis faciendum ſibi iudicans, retento ſecum Rumoaldo cum omni exercitu ſuo Capuam ciuitatem Campaniæ acceſſit, ibique caſtris poſitis conſedit, inde bellum aggreſſurus, ni memoratus dux propoſitum regis ſalubri conſilio præueniſſet. Nam relicta Beneuento, quæ caput illius terræ habetur, in Salernum maritimam ciuitatem velut munitiorem ſe cum ſuis contulit, miſſaque legatione, vtroſque filios ſuos regi obtulit, promittens ſe ad omnia quæ imperarentur, libenter obediturum. Cuius precibus rex annuens, diuini etiam timoris reſpectu bello abſtinuit, & minore ducis filio nomine Grimoaldo obſidis loco ſuſcepto, maiorem patri remiſit. Accepit inſuper à populo obſides vndecim, miſitque legatos, qui & ipſum ducem & omnem Beneuentanum populum per ſacramenta obſtringerent. Ipſe poſt hæc cum legatis Conſtantini imperatoris, qui ad petendam filiam ſuam ad ſe miſſi fuerant, locutus eſt: atque illis dimiſſis Romam reuerſus, ſanctum Paſcha magna cum hilaritate celebrauit.

al. Annaſa, & meo iudicio melius.

al. Andulfus

al. partem Italiæ qua Beneuentus vocatur, quam lectionem ſubſequentia cõfirmant.

al. Rumoldo

DCCLXXXVII.

CVm adhuc rex Romæ eſſet, Taſſilo dux Baioariorũ miſit legatos ſuos, Arnum videlicet epiſcopum, & † Hunricum abbatem, ad Adrianum papam, petens, vt inter regem & illum mediator pacis fieri dignaretur. Nec pontifex precibus eius cenſuit abnuendum, ſed ſedula admodum inſtantia apud regem intercedere curauit, vt inter eos pax & concordia ex ſuæ apoſtolicæ autoritatis admonitione atque interuentione proueniret. Cui cùm rex idem ſe magnopere velle reſpondiſſet, ſimulque à legatis memorati ducis inquireret, quam huius pacis firmitatem facere deberent, reſponderunt ſibi de hac re nihil eſſe commiſſum, nec ſe de hoc negotio aliud facturos, quàm vt reſponſa regis atque pontificis domino ſuo reportarent. Quorum verbis papa commotus, velut fallaces ac fraudulentos anathematis gladio ſtatuit feriendos, ſi ab olim regi promiſſa fide diſcederent: atque ita infecto pacis negotio reuerſi ſunt. Rex autem adoratis ſanctorum apoſtolorum liminibus, votiſq; ſolutis, apoſtolica benedictione percepta, in Franciam reuerſus eſt. Et cùm vxorem ſuam Faſtradam, filioſque ac filias, & omnem comitatum quem apud eos dimiſerat, Wormatiæ inueniſſet, generalem populi ſui conuentum ibi habere ſtatuit. In quo cùm omnia quæ in Italia geſſerat, corã optimatibus ſuis narrãdo commemoraſſet, & ad extremum de legatis Taſſilonis qui ad ſe Romæ venerãt, mentio facta fuiſſet, iniuit conſiliũ, vt experiretur, quid Taſſilo de promiſſa fide præſtare vellet: congregatoq; ingenti exercitu, atq; in tres partes diuiſo, Baioariam atque ipſum Taſſilonem petere conſtituit. Cumq;

al. Heinricũ

Pipinum

Pipinum filium cum Italicis copiis in Tridentinam vallem venire iuſſiſſet, orientales quoque Franci ac Saxones vt iuſſi fuerāt, ad Danubium in loco qui Pferinga vocatur, acceſſiſſent, ipſe cum exercitu quem ſecum duxerat, ſuper Lechum fluuium, qui Alemannos & Baioarios diuidit, in Auguſtæ ciuitatis ſuburbano cōſedit, inde Baioariam cum tam valida manu procul dubio petiturus, niſi Taſſilo ſibi ac populo ſuo ad regem veniendo conſuleret. Nam vidēs ſe vndique circumſeſſum, venit ſupplex, ac veniam de antegeſtis ſibi dari precatus eſt. Sed & rex ſicut erat natura mitiſſimus, ſupplici ac deprecanti pepercit, accepriſq́; ab eo, præter filium eius Theodonem, aliis XII obſidibus, & populo terræ per ſacramenta firmato, in Franciam reuerſus eſt, & in ſuburbano Moguntino, in villa quæ vocatur Ingelheim, quia ibi hyemauerat, & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCLXXXVIII.

CVm in eadem villa generalem populi ſui rex fieri decreuiſſet conuentum, ac Taſſilonem ducem, ſicut & cæteros vaſſos ſuos in eodem adeſſe iuſſiſſet, atque ille vt ei fuerat imperatum, ad regis præſentiam perueniſſet, crimine læſæ maieſtatis à Baioariis accuſatus eſt. Obiiciebant ei, quòd poſtquam filium ſuum obſidem regi dederat, ſuadente coniuge ſua Luitburga, quę filia Deſiderij regis Langobardorum fuit, & poſt patris exilium Francis inimiciſſima ſemper extiuit, in aduerſitatem regis, & vt bellum contra Francos ſuſciperent, Hunorum gentem concitaret: quod verum fuiſſe, rerum in eodem anno geſtarum probauit euentus. Obiiciebantur ei & alia complura & dicta & facta, quæ non niſi ab inimico & irato vel fieri vel proferri poterant, quorum ne vnum quidem inficiari cœpit. Sed noxæ conuictus, vno omnium aſſenſu, læſæ maieſtatis reus, capitali ſententia damnatus eſt. Sed clementia regis, licet morti addictum, liberare curauit. Nam mutato habitu in monaſteriū miſſus eſt, vbi tam religiosè vixit, quàm libens intrauit. Similiter & Theodo filius eius tonſus, & monaſticæ conuerſationi mancipatus eſt. Baioarij quoque, qui perfidiæ ac fraudis eorum conſcij & conſentanei fuiſſe reperti ſunt, exilio per diuerſa loca relegabantur. Huni verò, ſicut Taſſiloni promiſerant, duobus exercitibus comparatis, vno † marchiam Foroiulienſem, altero Baioariā aggreſſi ſunt, ſed fruſtra. Nam in vtroque loco victi fugatique ſunt, & multis ſuorum amiſſis, cum magno damno ad loca ſua ſe receperunt. Quam iniuriam velut vindicaturi, Baioariam iterum maioribus copiis petierunt: ſed in primo congreſſu pulſi à Baioariis, & innumera multitudo eorum cæſa, multi etiam ex eis qui per fugam euadere conati, Danubium tranare voluerunt, gurgitibus fluminis abſorpti ſunt. Interea Conſtantinus imperator propter negatam ſibi regis filiam iratus, Theodorum patricium Sicilię præfectum cum aliis ducibus ſuis, fines Beneuentanorum vaſtare iuſſit. Qui cùm imperata exequerentur, † Grimoaldus, qui eodem anno poſt mortem patris dux Beneuentanis à rege datus eſt, & Hildebrandus dux Spoletanorum, cum copiis quas congregare potuerunt, in Calabria eis occurrerunt, habentes ſecum legatum regis Winigiſum, qui poſtea in ducatu Spoletano Hildebrando ſucceſſit. Commiſſōque prælio, immodicam ex eis multitudinem ceciderunt, ac ſine ſuo ſuorumque graui diſpendio victores facti, magnum captiuorum ac ſpoliorum numerum in ſua caſtra retulerunt. Rex autem in Baioariam profectus, eandem prouinciam cum ſuis terminis ordinauit atque diſpoſuit, atque inde regreſſus, in Aquiſgrano palatio ſuo, vbi hyemauerat, & diem Domini Natalitium, ſanctumq́; Paſcha more ſolenni celebrauit.

In monaſterium Lonſenſe in Palatinatu ſitū, vbi adhuc eius ſepulchrum videtur, detruſus eſt.

al. *Marcam*

al. *Grimoldus.*

DCCLXXXIX.

NAtio quædam Sclauorum eſt in Germania, ſedens ſuper littus Oceani, qui propria lingua Welatabi, Francica autem † Wilſi vocantur: ea Francis ſemper inimica, & vicinos ſuos, qui Francis vel ſubiecti, vel fœderati erant, odiis inſectari, belloque premere ac laceſſere ſolebat. Cuius inſolentiam rex longiùs ſibi non ferendam ratus, bello eam aggredi ſtatuit, comparatoque ingenti exercitu, Rhenum apud Coloniam traiecit: inde per Saxoniam iter agens, cùm ad Albiam perueniſſet, caſtris in ripa poſitis, amnem duobus pontibus iunxit: quorum vnum ex vtroque capite vallo muniuit, & impoſito præſidio firmauit. Ipſe fluuio trāſito, quò conſtituerat exercitum duxit, ingreſſuſque † Wilſorum terram, cuncta ferro & igne vaſtari iuſſit. Sed gens illa

al. *Wilzi*

al. *Wilzorū*

quamuis bellicoſa, in ſua numeroſitate confidens, impetum exercitus regij diu ſuſtinere non valuit: ac proinde cùm primùm ad ciuitatem Dragawiti ventum eſt, Wilzan (nam is cæteris Wilſorum regulis & nobilitate generis, & auctoritate ſenectutis præeminebat) extemplo cum omnibus ſuis ad regem de ciuitate proceſſit, obſides qui imperabantur dedit, fidem ſe regi ac Francis ſeruaturum iureiurando promiſit: quem cæteri Sclauorum primores ac reguli ſecuti, omnes ſe regis ditioni ſubdiderunt. Tum ille ſubacto illo populo, & obſidibus quos dare iuſſerat acceptis, eadem via qua venerat, ad Albiam regreſſus eſt, & exercitu per pontem reducto, rebus quoque ad Saxones pertinentibus ſecundum tempus diſpoſitis, in Franciam reuerſus eſt. Et in Wormatia ciuitate & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCXC.

Hoc anno nulla expeditio à rege facta eſt: ſed Wormatiæ reſidens, legatos Hunorũ audiuit, & ſuos viciſſim ad eorum principes miſit. Agebatur de confiniis inter eos regnorum ſuorum, quibus in locis eſſe deberent. Hæc contentio atque altercatio, belli quod poſtea cum Hunis geſtum eſt, ſeminarium & origo fuit. Rex autem, ne quaſi per otium torpere ac tempus terere videretur, per Mœnum fluuium ad Salæ palatium ſuum in Germania iuxta Salam fluuium conſtructum nauigauit: atque inde iterum per eundem amnem, ſecunda aqua Wormatiam reuerſus eſt. Cumque ibi hyemaret, ipſum palatium in quo conuerſabatur, caſu accidente, nocturno incendio concrematum eſt. Ibi tamen permanens, & Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit.

DCCXCI.

Tranſacto vere, circa æſtatis initium rex Wormatia mouens, Baioariam profectus eſt, ea meditatione, vt Hunis factorum ſuorum vicem redderet, & eis quàm primùm poſſet, bellum inferret. Cõparatis igitur ad hoc ex omni regno ſuo quàm validiſſimis copiis & commeatibus, bipartito exercitu iter agere cœpit. Cuius partẽ Theoderico comiti & Meginfrido † cubiculario ſuo committens, eos per aquilonarem Danubij ripam iter agere iuſſit: ipſe cum parte quam ſecum retinuit, auſtralem eiuſdem fluminis ripam Pannoniam petiturus occupauit: Baioariis cum commeatibus exercitus, qui nauibus deuehebantur per Danubium, ſecunda aqua deſcendere iuſſis: ac ſic inchoato itinere, prima caſtra ſuper Aneſum poſita ſunt. Nam is fluuius inter Baioariorum atq; Hunorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur. Ibi ſupplicatio per triduum facta, vt id bellum proſperos ac fœlices haberet euentus. Tum demum caſtra mota, & bellum genti Hunorum à Francis indictum eſt. Pulſis igitur Hunorum præſidiis, ac deſtructis munitionibus, quarum vna ſuper Cambum fluuium, altera iuxta Comagenos ciuitatem in monte Cumeberg, vallo firmiſſimo erat extructa, ferro & igne cuncta vaſtantur. Cumq; rex cum eo quem ducebat exercitu vſque ad Arrabonis fluenta veniſſet, tranſmiſſo eodem fluuio, per ripam eius vſque ad locum quo is Danubio miſcetur, acceſſit: ibique ſtatiuis per aliquot dies habitis, per Baioariam reuerti ſtatuit: alias verò copias, quibus Thedericum & Meginfridum præfecerat, per Bohœmos via qua venerant, reuerti præcepit. Sic peragrata ac deuaſtata magna parte Pannoniæ, cum incolumi exercitu Frãcorum in Baioariam ſe recepit. Saxones autem & Friſones cum Thederico & Meginfrido per Bohœmos, vt iuſſum erat, domum regreſſi ſunt. Facta eſt autem hæc expeditio ſine omni rerum incommodo, præter quòd in illo quem rex ducebat exercitu tanta equorũ lues exorta eſt, vt vix decima pars de tot millibus equorum remanſiſſe dicatur. Ipſe autem cùm dimiſſis copiis Reginum ciuitatem, quæ nunc Reganesburg vocatur, veniſſet, & in ea hyematurus conſediſſet, ibi Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

† al. camerario

DCCXCII.

Orgellis eſt ciuitas in Pyrenæi montis iugo ſita, cuius epiſcopus nomine Felix, natione Hiſpanus, ab Elipando Toleti epiſcopo per literas conſultus, quid de humanitate Saluatoris Dei & Domini noſtri IESV CHRISTI ſentire deberet, vtrum ſecundum id quod homo eſt, proprius an adoptiuus Dei filius credendus eſſet ac dicendus, valde incautè atque inconſideratè, & contra antiquam catholicæ eccleſię doctrinam adoptiuũ non ſolùm pronunciauit, ſed etiam ſcriptis ad memoratum

epiſcopum

epiſcopum libris pertinaciſſimè prauitatem opinionis ſuæ defendere curauit. Huius rei cauſa ductus ad palatium regis, qui tunc apud Reginum Baioariæ ciuitatem, in qua & hyemauerat, reſidebat. Vbi congregato epiſcoporum concilio auditus eſt, & erraſſe conuictus, ad præſentiam Adriani pontificis Romam miſſus, vbi etiam coram ipſo in baſilica beati Petri apoſtoli hæreſin confeſſus eſt atque abdicauit: quo facto ad ciuitatem ſuam reuerſus eſt. Rege verò ibidem æſtatem agente, facta eſt contra eum coniuratio à filio ſuo maiore nomine Pipino & quibuſdam Fräcis, qui ſe crudelitatem Faſtradæ reginæ ferre non poſſe aſſeuerabant: atque ideo in necem regis conſpirauerant. Quæ cùm per Ardulfum Langobardum detecta fuiſſet, ipſe ob meritum fidei ſeruatæ monaſterio ſancti Dionyſij donatus eſt: autores verò coniurationis, vt rei læſæ maieſtatis, partim gladio cæſi, partim patibulis ſuſpenſi, ob meditatũ ſcelus tali morte multati ſunt. Rex autem propter bellum cum Hunis ſuſceptum in Baioaria ſedens, põtem naualem, quo in Danubio ad id bellum vteretur, ædificauit, ibiq; Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit.

DCCXCIII.

CVm rex bellum à ſe inchoatum conficere cuperet, & Pannoniam iterum petere decreuiſſet, nunciatum eſt copias quas Thedericus comes per Friſiam ducebat, in pago † Rhiuſtri [al. Ruſtri] iuxta Wiſiram à Saxonibus eſſe interceptas, atque deletas. Cuius rei nuncio accepto, magnitudinem damni diſſimulans, iter in Pannoniam intermiſit. Et cùm ei perſuaſum eſſet à quibuſdam qui id compertum eſſe dicebãt, quòd ſi inter Radantiam & Almonum fluuios foſſa nauium capax duceretur, poſſe commodè è Danubio in Rhenum nauigari, quòd alter Danubio, alter Mœno miſcetur, cõfeſtim cum omni comitatu ſuo eò venit, congregataque hominum multitudine totum autumni tempus in eo opere conſumpſit. Ducta eſt foſſa inter prædictos fluuios duûm millium paſſuum longitudine, latitudine c c c pedum, ſed incaſſum: nam propter iuges pluuias, & terram quæ paluſtris erat, nimio humore ſuapte natura imbutam, cœptum opus conſiſtere non potuit, ſed quantum interdiu terræ a foſſoribus fuerat egeſtum, tantum noctibus humo iterum in locum ſuum relabente ſubſidebat. In hoc opere occupato, duo valde diſplicentia ex diuerſis terrarum partibus allata ſunt: vnum erat, Saxonum omnimoda defectio: alterum, quòd Saraceni Septimaniam ingreſſi, prælioque cum illius limitis cuſtodibus atq; comitibus cõſerto, multis Francorum interfectis, victores ad ſua regreſſi ſunt. Quibus rebus commotus, in Franciam reuerſus eſt: celebrauitque Natalem Domini apud ſanctum Kilianum in Wirtziburgo, iuxta Mœnum fluuium: Paſchalis verò feſti ſolennitatem ſuper eundem fluuium in villa Franconofurt, in qua & hyemauerat.

DCCXCIIII.

REx ad condemnandam hæreſim Felicianam æſtatis initio, quando & generalem populi ſui conuentum habuit, concilium epiſcoporum ex omnibus regni ſui prouinciis in eadem villa congregauit. Affuerunt etiam in eadem ſynodo legati † Romani [al. Eccleſiæ Romanæ] pontificis, Theophylactus ac Stephanus epiſcopi, vicem tenentes eius à quo miſſi fuerant, Adriani papæ. In quo concilio & hęreſis memorata condemnata eſt, & liber contra eam communi epiſcoporum autoritate compoſitus, in quo omnes propriis manibus ſubſcripſerunt. Synodus etiam, quæ ante paucos annos Conſtantinopoli ſub Irene & Conſtantino filio eius congregata, & ab ipſis non ſolùm ſeptima, verum etiam vniuerſalis erat appellata, vt nec ſeptima nec vniuerſalis haberetur diceretúrve, quaſi ſuperuacua omnino ab omnibus abdicata eſt. Mortua eſt ibi Faſtrada regina, & Moguntiaci apud ſanctum Albanum ſepulta. Quibus peractis, rex bipartito exercitu Saxoniam petere ſtatuit, eo videlicet modo, vt ipſe cum dimidia parte copiarum ab auſtrali parte intraret, Carolus verò filius eius cũ alia medietate Rhenũ apud Coloniam traiiceret, & in eandem regionẽ ab occidente veniret. Quo facto licet Saxones in campo qui Sintfelt vocatur, quaſi prælium cum rege commiſſuri conſediſſent, ibiq; aduentum eius operirentur, amiſſa victoriæ ſpe quam ſibi paulo antè falſo pollicebantur, ad deditionem omnes cõuerſi ſunt, victiq; ſine prælio victoris poteſtati ſe ſubdiderũt. Dederũt igitur obſides, & iureiurando fidẽ ſe regi velle ſeruare promiſerũt. Sic omiſſo prælio & Saxones domũ reuerſi ſunt, & rex trãſmiſſo Rheno in Galliã ſe recepit. Et cum A-

quaſgranū veniſſet, ibidē hybernis habitis, & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCC.XCV.

QVanquam Saxones æſtate præterita, & obſides dediſſent, & ſecundum quod iuſſi erant, ſacramenta iuraſſent; rex tamen illorum perfidiæ non immemor conuentum generalem trans Rhenū, in villa Cuffenſtein, quę ſuper Mœnum contra Moguntiacum vrbem ſita eſt, more ſolenni habuit, atque inde cum exercitu Saxoniam ingreſſus, penè totam populando peragrauit. Cumque in pagum Bardengau perueniſſet, & iuxta locum qui Bardenwig vocatur, poſitis caſtris, Sclauorū quos ad ſe venire iuſſerat, expectaret aduentum: ſubitò ei nunciatum eſt, Wilzan regem Abotritorum, cùm Albim traiiceret, in diſpoſitas à Saxonibus inſidias in ipſo flumine incidiſſe, & ab eis eſſe interfectum. Quod factum animo regis ad Saxones citiùs debellandos velut quoſdam ſtimulos addidit, & in odium perfidæ gentis amplius excitauit. Terra igitur magna parte vaſtata, & obſidibus quos dare iuſſerat acceptis, in Franciam reuerſus eſt. In hac expeditione dum caſtra ſuper Albim haberet, venerunt ad eum legati de Pannonia, vnus ex primoribus Hunorum, qui apud ſuos vocabatur Thudun. Is & ſuū aduentum, & ſe Chriſtianum fieri velle, promiſit. Rex autem Aquaſgrani veniens, ſicut & anno priori ibi temporibus ſuis & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCC.XCVI.

ROmæ Adriano defuncto, Leo pontificatum ſuſcepit: & mox per legatos ſuos claues confeſſionis ſancti Petri, ac vexillum Romanæ vrbis cum aliis muneribus regi miſit, rogauitque, vt aliquem de ſuis optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad ſuam fidem atque ſubiectionem per ſacramenta firmaret. Miſſus eſt ad hoc Engilbertus abbas monaſterij ſancti Richarij: per quem etiam tunc ad ſanctum Petrum magnam partem theſauri, quem Ericus dux Foroiulienſis, ſpoliata Hunorum regia, quæ Ringus vocabatur, eodem anno de Pannonia regi detulerat, miſit: reliquum verò inter optimates & aulicos, cæteroſque in palatio ſuo militantes liberali manu diſtribuit. Atque iis expletis, ipſe cum exercitu Francorum Saxoniam petiit: Pipinum verò filium ſuum cum Italicis ac Baioaricis copiis in Pannoniam ire iuſſit: & ipſe quidem Saxonia magna ex parte vaſtata, ad hyemandum Aquaſgrani palatium reuertitur. Pipinus autem Hunis trans Tizan fluuium fugatis, eorumque regia, quæ, vt dictum eſt, Ringus, à Langobardis autem Campus vocatur, ex toto deſtructa, direptis penè omnibus Hunorum opibus, ad patrem Aquiſgrani hyberna habentem venit, ac ſpolia regni quæ ſecum detulit, eidem præſentauit. Thudun etiam de quo ſuperius mentio facta eſt, fidem dictis ſuis adhibens, ibidem ad regem venit, ibique cum omnibus qui ſecum venerant, baptizatus, ac remuneratus poſt datum fidei ſeruandæ ſacramentum, domum rediit: ſed in promiſſa fide diu manere noluit, nec multo pòſt perfidiæ ſuæ pœnas dedit. Rex, vt dictum eſt, Aquiſgrani in hybernis conſidens, ibi & Natalem Domini, & Paſcha celebrauit.

DCCXCVII.

BArcinona ciuitas in limite Hiſpanico ſita, quæ alternāte rerum euentu, nunc Francorum, nunc Saracenorum ditioni ſubiiciebatur, tandem per Zatum Saracenum qui tunc eam inuaſerat, regi reddita eſt. Nam is æſtatis initio Aquaſgrani ad regem venit, ſeq; cum memorata ciuitate, ſpontanea deditione illius poteſtati ſubmiſit. Qua recepta rex filium ſuum Ludouicum ad obſidionem Oſcæ cum exercitu in Hiſpaniam miſit, & ipſe more ſolito, ad contundendam perfidæ gentis contumaciam, Saxoniam vaſtaturus intrauit. Nec prius deſtitit, quàm omnes terminos eius peragraſſet: nam vſque ad vltimos fines eius qua inter Albim & Wiſiram Oceano alluitur, acceſſit. Inde regreſſus cùm Aquaſgrani veniſſet, ibique Abdellam Saracenum filium Abenmaugæ regis de Mauritania ad ſe venientem ſuſcepiſſet, legatumque Nicetæ patritij, qui tunc Siciliam procurabat, nomine Theoctiſtū literas imperatoris de Conſtantinopoli miſſas deferentem audiſſet, conſilium iniit, vt ad conficiendum Saxonicum bellum, in ipſa regione hyemaret. Sumpto igitur comitatu ſuo, Saxoniam petiit, caſtriſque ſuper Wiſiram poſitis conſedit, & locum caſtrorū Heriſtelli vocari iuſſit. Exercitum verò quem ſecum adduxit, per totam Saxoniam in hyberna diuiſit. Illuc Pipinum de Italica, & Ludouicum de Hiſpanica expeditione regreſſos, ad ſe venire iuſſit. Ibi legatos Hunorum

rum cum magnis muneribus ad ſe miſſos audiuit & abſoluit. Ibi legatum Adelfonſi regis † Aſturicæ atque Galetiæ, ſibi dona deferentem ſuſcepit. Inde Pipinum ad Italiam, Ludouicum ad Aquitaniam remiſit: cum quo & Abdellam Saracenum ire iuſſit, qui poſtea, vt ipſe voluit, in Hiſpaniam ductus, & illorum fidei, quibus ſe credere non dubitauit, commiſſus eſt. Rex autem in Saxonia reſidens, ibi & Natalem Domini, & Paſcha celebrauit.

al. Aſturia atque Galetia.

DCCXCVIII.

CVm iam ver accederet, nondum tamen propter pabuli inopiam exercitus de hybernis produci potuiſſet, Saxones Tranſalbiani occaſionem nacti, legatos regis, qui ad eos ob iuſtitias faciendas miſſi erant, comprehenſos interficiunt, paucis eorum quaſi ad nunciandum reſeruatis, trucidantes, cum cæteris & Godeſcalcum regis legatum, quem ille ante paucos dies ad Sigifridum regem Danorum miſerat. Is cùm legatione functus reuerteretur, ab huius ſeditionis autoribus interceptus atque occiſus eſt. Quibus acceptis rex grauiter commotus, congregato exercitu in loco cui Munda nomen, ſuper Wiſiram caſtra poſuit, atque in fœdifragos ac deſertores arma corripuit, & vltor necis legatorum ſuorum, quidquid Saxoniç inter Albiam ac Wiſiram interiacet, totum ferro & igne vaſtauit. Tranſalbiani autem † qui Nordmanni vocantur, ſuperbia clari, eò quod legatos regis impunè occidere potuerũt, arreptis armis contra Abotritos Francorum auxiliares & ſocios proficiſcuntur. Quorum dux † Thraſieo cognito Tranſalbianorum motu eis cum omnibus copiis ſuis in loco qui Suentana vocatur, occurrit, commiſſoque prælio, ingenti eos cæde proſtrauit. Nam in prima congreſſione quatuor millia eorum cecidiſſe narrauit legatus regis Eberwinus nomine, qui in eodem prçlio fuit, & in Abotritorum acie dextrum cornu tenuit. Fuſi igitur fugatique, & multis ſuorum amiſſis, cum magna calamitate ad loca ſua reuerſi ſunt. At rex in Franciam regreſſus, cùm Aquaſgranum veniſſet, primò legatos Irenæ imperatricis ad ſe de Conſtantinopoli miſſos audiuit: nam Conſtantinus filius eius, propter morum inſolentiam à ſuis comprehenſus, & excæcatus eſt: quibus petentibus † Siſimium fratrem Taraſij Conſtantinopolitani epiſcopi olim in prælio captum domum redire permiſit. Legati fuere Michaël cognomẽto Ganglianus, & Theophilus presbyter de Blachernis. Poſt quorum abſolutionem venere de Hiſpania legati Adelfonſi regis, Baſiliſcus & Froia, munera deferentes, quç ille de manubiis, quas victor apud Vlyſipponam ciuitatem à ſe expugnatam ceperat, regi mittere curauit: Mauros videlicet ſeptem cum totidem mulis atque loricis, quæ licet pro dono mitterentur, magis tamen inſignia victoriæ videbantur: quos & benignè ſuſcepit, & remuneratos honorificè dimiſit. Inſulæ Baleares, quæ nunc ab incolis earum Maiorica & Minorica vocitantur, à Mauris piraticam exercẽtibus deprçdatæ ſunt. Rex verò Aquiſgrani hyemauit, & ibi Natalem Domini & Paſcha more ſolito celebrauit.

Qui Nordmanni vocantur, in man. deeſt.
al. Thaſco
al. Siſinnium

DCCXCIX.

ROmæ Leo papa cùm litania proceſſurus de Lateranis ad eccleſiam beati Laurentij quæ ad Craticulam vocatur, equo ſedens pergeret, in inſidias à Romanis poſitas iuxta eandem baſilicam incidit: vbi equo deiectus & erutis oculis, vt aliquibus viſum eſt, lingua quoq; amputata, nudus ac ſemiuiuus in platea relictus eſt. Deinde iuſſu eorum qui huius facti autores fuere, in monaſterium ſancti Eraſmi martyris velut ad curandum miſſus, Albini cuiuſdam cubicularij ſui cura noctu per murum demiſſus à Winigiſo duce Spoletano, qui audito huiuſmodi facinore Romam feſtinus aduenerat, ſuſceptus ac Spoletum deductus eſt. Cuius rei nuncium cùm rex accepiſſet, ipſum quidem vt vicarium ſancti Petri & Romanum pontificem cum ſummo honore ad ſe præcepit adduci: iter tamen ſuum quod in Saxoniam facere conſtituerat, non omiſit. Habito itaque generali conuentu ſuper Rhenum in loco qui Lippenheim vocatur, ibiq; eodem amne tranſmiſſo, cum toto exercitu ſuo ad Paderbornam acceſſit, ibique in caſtris conſidens, pontificis ad ſe properantis præſtolatur aduentum. Miſit interea filium ſuum Carolum ad Albim cum parte exercitus, propter quædam negotia cum Willis & Abotritis diſponenda, & quoſdam Saxones de Nordluidis recipiendos. Cuius reuerſionem cùm expectat, venit pontifex, & valde honorificè ab illo ſuſceptus eſt: manſitq; apud eum dies aliquot: & cùm ei cuncta propter quç venerat

al. Wiltzis

intimaſſet, iterum Romã cum magno honore per legatos regis, qui cum eo miſſi ſunt, reductus, atque in locum ſuum reſtitutus eſt. Quo dimiſſo rex paucos dies ibidem moratus, legatum Michaëlis patritij de Sicilia nomine Danielem, ad ſe miſſum abſoluit. Accepit etiam triſte nuncium de† Gerholti & Erici interitu, quorum alter, Gerholtus videlicet, Baioariæ præfectus, commiſſo cum Hunis prælio cecidit: alter verò, id eſt Ericus, poſt multa prælia & inſignes victorias, apud Tarſaticam Liburniæ ciuitatem inſidiis oppidanorum interceptus atque interfectus eſt. Rebus itaque Saxonum pro rerum opportunitate diſpoſitis, rex in Franciam reuertitur: & cùm Aquiſgrani hyemaret, Guido comes ac præfectus Britannici limitis, qui eodem anno cum ſociis comitibus totam Britonum prouinciam perluſtrauerat, arma ducum qui ſe dediderunt, inſcriptis ſingulorũ nominibus detulit. Videbatur enim ea prouincia tum ex toto ſubacta: fuiſſetq́; niſi perfidę gentis inſtabilitas citò id alioſum more ſolito commutaſſet. Allata ſunt & ſigna quæ occiſis in Maiorica Mauris prædonibus erepta fuerant: & Azan Saracenus præfectus Oſcæ, claues vrbis cum aliis donis regi miſit, promittẽs eam ſe traditurum, ſi opportunitas eueniret. Sed & monachus quidam de Hieroſolymis veniens, benedictionem & reliquias de loco reſurrectionis dominicę, quæ Patriarcha regi miſerat, detulit. Et rex Natalem Domini in eodem palatio reſidens celebrauit; ac monachum reuerti volentem abſoluens, Zachariam quendam presbyterum de palatio ſuo cum eodem ire iuſſit: cui & donaria ſua ad illa veneranda loca deferenda commiſit.

DCCC.

al. Veris tempore

REdeunte † verna temperie, medio ferè Martio rex Aquiſgrano digreſſus, littus oceani Gallici perluſtrauit: & in ipſo mari, vbi tunc piraticam Nordmanni exercebant, claſſem inſtituit, præſidia diſpoſuit, ſanctum Paſcha apud ſanctum Richarium celebrauit. Inde iterum per littus maris agens, Rotomagum ciuitatem venit: ibique Sequana amne tranſmiſſo, Turonas ad ſanctum Martinum orationis cauſa profectus eſt: moratus ibi dies aliquot propter aduerſam Luitgardæ coniugis valetudinem, quæ ibidem & defuncta & humata eſt. Obiit autem †PRID. NON. IVN. Inde per Aurelianos ac Pariſios Aquiſgranum reuerſus eſt: & menſe Auguſto inchoante Moguntiacum veniens, generalem conuentum ibidem habuit, & iter in Italiam indixit: atque inde profectus cum exercitu Rauennam venit, ibique ſeptem non amplius dies moratus, Pipinum filium ſuum cum eodem exercitu in terram Beneuentanorum ire iuſſit, mouensq́ue de Rauenna cum filio Anconam vſque peruenit. Quo ibi dimiſſo Romam proficiſcitur: cui pridie quàm illò veniret, Leo papa apud Numẽtum occurrit, & cum magna veneratione ibidem ſuſcepit: poſt cœnam qua ſimul refecti ſunt, illo ibi manente, pontifex ad vrbem proceſſit, poſteroq́ue die in gradibus baſilicæ beati Petri apoſtoli cum epiſcopis & vniuerſo clero conſiſtẽs, aduenientem regem, equóque deſcendentem, Deo laudes dicendo & gratias agendo ſuſcepit, & cunctis pſallentibus in eccleſiam eiuſdem beatiſſimi apoſtoli Deum glorificans atque magnificans introduxit. Facta ſunt hæc VIII CAL. DECEMB. Poſt ſeptem verò dies rex concione vocata, cur Romam veniſſet omnibus patefecit, & exinde quotidie iis propter quæ venerat facienda operam impendit. in quibus vt maximum, ita difficillimum erat, quod primò inchoatum eſt, de inueſtigandis videlicet quæ pontifici obiiciebantur criminibus. Qui tamen, poſtquam nullus eorundem criminum probator eſſe voluit, coram omni populo in baſilica beati Petri apoſtoli euangelium ferens, ambonem conſcendit, inuocatoq́ue ſanctæ Trinitatis nomine, de obiectis ſe criminibus iureiurando purgauit. Eodem die Zacharias presbyter, quem rex Hieroſolymas miſerat, cum duobus monachis quos patriarcha cum eo ad regem miſit, Romam venit: ij benedictionis gratia claues ſepulchri dominici ac loci Caluariæ cum vexillo detulerunt: quos rex benignè ſuſceptos per aliquot dies ſecum detinuit: & redire volentes, remuneratos abſoluit.

DCCCI.

IPſe autem cùm die ſacratiſſimo Natalis Domini ad miſſarum ſolennia baſilicam beati Petri apoſtoli fuiſſet ingreſſus, & coram altari, vbi ad orationem ſe inclinauerat, aſſiſteret, Leo papa coronam capiti eius impoſuit, cuncto Romanorum populo ac-

clamante:

clamante: CAROLO AVGVSTO, A DEO CORONATO, MAGNO ET PACIFICO IMPERATORI ROMANORVM, VITA ET VICTORIA. Poſt quas laudes à pontifice more antiquorum principum adoratus eſt: ac deinde omiſſo Patritij nomine, IMPERATOR ET AVGVSTVS appellatus. Poſt paucos autem dies iubente ipſo, ij qui eundem pontificem anno ſuperiore depoſuerant, in iudicium adducti, & habita de eis quæſtione, ſecundum legem Romanorum, vt læſæ maieſtatis rei, capite damnati ſunt. Pro quibus tamen papa pio affectu apud imperatorem interceſſit: nam & vita & membrorum integritas eis conceſſa eſt: cæterùm pro ſui facinoris magnitudine exilio † damnati ſunt. Huius factionis fuere principes Paſchalis nomenclator, & † Campulus ſacellarius, & multi alij Romanæ vrbis habitatores nobiles, qui ſimul omnes eadem ſententia damnati ſunt. Ordinatis deinde Romanæ vrbis, & pontificis, totiusque Italiæ non tantùm publicis, ſed etiam eccleſiaſticis & priuatis rebus (nam tota hyeme non aliud fecit imperator) miſſaque in Beneuentanos iterum expeditione, cum Pipino filio ſuo poſt Paſcha VII CALEND. MAII Roma profectus, Spoletum venit. Vbi dum eſſet, † PRID. CAL. MAII, hora noctis ſecunda, terræmotus maximus factus eſt, quo tota Italia grauiter concutiebatur. nam & tectum baſilicæ diui Pauli apoſtoli, magna ex parte cum ſuis trabibus decidit, & in quibuſdam locis vrbes monteſq; ruerunt. Eodem anno loca quædam circa Rhènum fluuium, & in Gallia & in Germania tremuerunt. Peſtilentia propter mollitiem hyberni temporis facta eſt. Imperator de Spoleto Rauennam venit, & aliquot dies ibi moratus, Papiam perrexit. Ibi nunciatum eſt ei, legatos Aaron regis Perſarum portum Piſas intraſſe, quibus obuiam mittens inter Vercellas & † Eporediam eos ſibi fecit præſentari: vnus eorum erat Perſa de oriente legatus prædicti regis: nam duo fuerant, alter Saracenus de Africa legatus Amirati Abraham, qui in confinio Africæ in foſſato præſidebat. Hic Iſaac Iudæum, quem imperator ante quadriennium ad memoratum regem Perſarum cum Lantfrido & Sigimundo legatis ſuis miſerat, reuerſum cũ magnis muneribus nunciauerunt. nam Lantfridus & Sigimundus ambo in eodem itinere defuncti ſunt. Tum ille miſit Ercenbaldum notarium in Liguriam ad claſſem parandam, qua elephas & ea quæ cum eo afferebantur, ſubuehi poſſent. Ipſe autem celebrato die Natalis ſancti Ioannis Baptiſtæ apud † Hipporhediam, Alpes tranſgreſſus in Galliam reuerſus eſt. Ipſa æſtate capta eſt Barcinona ciuitas in Hiſpania iam biennio obſeſſa: Zatus pręfectus eius & alij complures Saraceni comprehenſi. & in Italia Reate ciuitas ſimiliter capta & incenſa eſt, eiusque præfectus Roshelmus comprehenſus; caſtella quæ ad ipſam ciuitatem pertinebant, in deditionem accepta ſunt. Zatus & Roshelmus vna die ad præſentiam imperatoris deducti, & exilio damnati ſunt. Ipſius anni menſe Octobri Iſaac Iudęus de Africa cum elephanto regreſſus, portum † Venetiis intrauit: & quia propter niues Alpinas illas tranſitum habere non poterat, in Vercellis hyemauit. Imperator Aquiſgrani in palatio Natalem Domini celebrauit.

al. deportati — *al. Capulus* — *al. II. Cal. Maij* — *al. Hipporediam, vel Eboreiam* — *al. Eporediã, vt ſuprà.* — *Veneris*

DCCCII.

IRene imperatrix è Conſtantinopoli miſit legatum nomine Leonem Spatharium pacis confirmandæ gratia inter Francos & Græcos: & imperator viciſſim propter id ipſum abſoluto illo miſit Ieſſe epiſcopum Ambianẽſem & Helmgaudum comitem Conſtantinopolim, vt pacem cum ea ſtatuerent. Celebratum eſt Paſcha Aquiſgrani. Huius anni menſe IVL. XIII CAL. AVG. venit Iſaac cum elephante & cæteris muneribus quæ à rege Perſarum miſſa fuerunt, & Aquiſgrani omnia imperatori detulit: nomen elephanti erat Abulabaz. Ortona ciuitas Italiæ in deditionem accepta. Nuceria quoque frequenti obſidione fatigata, & ipſa in deditionem venit, præſidiumq; noſtrorum in ea poſitum. Imperator æſtatis tempore in Arduenna venationi indulgens, miſſo exercitu Tranſalbianos Saxones vaſtauit. † Grimoaldus Beneuentanorum dux in Nuceria Winigiſum comitem Spoleti qui præſidio præerat, aduerſa valetudine fatigatum obſedit, & in deditionem accepit, captumque honorificè habuit. Imperator Aquiſgrani Natalem Domini celebrauit.

al. Grimoldus

DCCCIII.

HAc hyeme circa ipſum palatium & finitimas regiones terræ motus factus, & peſtilentia ſubſecuta eſt. Winigiſus à † Grimoaldo redditus eſt: & legati imperato-

al. Grimoldo

Sels ſuprà vocauit Salæ palatium à Carolo conſtructum.

ris de Conſtantinopoli reuerſi ſunt: & venerunt cum eis legati Nicephori imperatoris, qui tunc rempublicam regebat (nam Irenen poſt aduentum legationis Francicæ depoſuerât) quorum nomina fuerunt, Michael epiſcopus, Petrus abbas, Calliſtus & Candidatus: qui venerunt ad imperatorem in Germania ſuper fluuium Salam in loco qui dicitur Sels: & conditionem faciendæ pacis in ſcripto ſuſceperunt: & inde dimiſſi cum epiſtola imperatoris Romam regreſſi, atque Conſtantinopolim reuerſi ſunt. Imperator autem in Baioariam profectus, diſpoſitis Pannoniarum cauſis, Decembri menſe Aquaſgrani reuerſus eſt, ibique Natalem Domini celebrauit.

D C C C I I I I.

al. *Wimodi*

al. *Sleſtorp.* & *Fleſtorp.*

al. *Holdunefletı,*

al. *Remos*

IMperator Aquiſgrani hyemauit, æſtate autem in Saxoniam ducto exercitu, omnes qui trans Albim & in † Wihmuodi habitabant, Saxones cum mulieribus & infantibus tranſtulit in Franciam, & pagos Tranſalbianos Abotritis dedit. Eodem tempore Godefridus rex Danorum venit cum claſſe ſua, nec non & omni equitatu regni ſui ad locum qui dicitur † *Sleſtorff*, in confinio regni ſui & Saxoniæ: promiſit enim ſe ad colloquium imperatoris venturum: ſed conſilio ſuorum inhibitus propius non acceſſit. Imperator autem ſuper Albim fluuium ſedebat in loco qui dicitur † *Holdunſtetin*, & miſſa ad Godefridum legatione pro perfugis reddendis, medio Septembri coloniam venit, dimiſſoque exercitu primò Aquaſgrani, deinde Arduennam petit, & venationi eùm indulſiſſet, Aquaſgranum reuerſus eſt. Medio Nouembri nunciatum eſt ei, Leonem papam Natalem Domini ſecum celebrare velle, vbicunque hoc contingere potuiſſet: quem ſtatim miſſo ad ſanctum Mauritium Carolo filio ſuo, honorificè ſuſcipere iuſſit; ipſe ad † Remorum ciuitatem obuiam illi profectus eſt, ibique ſuſceptum, primò Cariſiacum villam, vbi Natalē Domini celebrauit, deinde Aquaſgranum perduxit, & donatum magnis muneribus, per Baioariam ire volentem deduci fecit vſque Rauennam. Cauſa aduētus eius hæc erat: Perlatum fuerat ad imperatorem ęſtate præterita CHRISTI ſanguinem in ciuitate Mantua fuiſſe repertum: propter hoc miſit ad papam, petens, vt huius famæ veritatem inquireret. Qui accepta occaſione exeundi, primò in Langobardiam, quaſi pro inquiſitione prædicta profectus eſt: indeque arrepto itinere ſubitò ad imperatorem vſq; peruenit, manſitq; apud illum dies octo: &, ſicut dictum eſt, Romam repedauit.

D C C C V.

al. *Caganus*

al. *neceſſitatem*

Hęc, *quæ Behemanni vocantur*, in man. deſunt

Hiſce ſignis [ ] incluſa quoque in man. deſunt.

al. *Caganus*

al. *Caganus*

al. *quæ Beheim vocatur.*

al. Bechonem

al. *Rumerices*

NOn multo pòſt † Cacanus princeps Hunorum propter † calamitatem populi ſui, imperatorem adiit, poſtulans ſibi locum dari ad habitandum inter Sabariam & Carnuntum, quia propter infeſtationem Sclauorum, qui Behemāni vocantur, in priſtinis ſedibus eſſe non poterāt: [illi enim omnem terram Hunorum depopulātes, Lechonem tunc ducem habuerunt.] Hunc imperator benignè (erat enim † Cacanus Chriſtianus, nomine Theodorus) ſuſcepit, & precibus eius annuens, muneribus donatum redire permiſit: qui rediens ad populum ſuum pauco tempore tranſacto diem ſuum obiit. Et miſit † Cacanus vnum de optimatibus ſuis, petens ſibi honorem antiquum, quem Cacanus apud Hunos habere ſolebat. Cuius precibus imperator aſſenſum præbuit, & ſummam totius regni iuxta priſcum eorum ritum habere præcepit. Eodem anno miſit exercitum ſuum cum filio ſuo Carolo, in terram Sclauorum, † qui Behemanni vocantur, qui omnem illorum patriam depopulatus, ducem eorum nomine † Lechonem occidit: & inde regreſſus in Vogeſum ſyluam ad patrem venit, in loco qui dicitur Camp. Nam imperator Iulio menſe Aquiſgrano profectus, per Theodonis villam atque Metis tranſiens, Vogeſum petiit: ibique venationi vacans, poſt reuerſionem exercitus ad † Rumrichi caſtellum profectus, ibique aliquantum temporis moratus, ad hyemandum in Theodonis villa palatio ſuo conſedit. ibi ambo ad eum filij ſui Pipinus & Ludouicus venerunt, celebrauitq; ibi Natalem Domini.

D C C C V I.

al. *VVilharium*

STatim poſt Natalem Domini venerunt † Guilharius & Beatus duces Venetiæ, nec non & Paulus dux Iaderæ, atque Donatus eiuſdem ciuitatis epiſcopus, legati Dalmatarum, ad præſentiam imperatoris cum magnis donis: & facta eſt ibi ordinatio ab imperatore de ducibus & populis tam Venetiæ quàm Dalmatiæ. Illiſque abſolutis conuentū habuit imperator cum primoribus & optimatibus Francorum de pace conſtituenda

ſtituenda & obſeruanda inter filios ſuos, & diuiſione regni facienda in tres partes, vt ſciret vnuſquiſq; illorum, quam partẽ tueri & regere deberet, ſi patre mortuo ſuperſtitem eſſe contingeret. De hac partirione & teſtamentum factum, & iureiurando ab optimatibus Francorum confirmatum, & conſtitutiones pacis conſeruandæ cauſa factæ, atque hæc omnia literis mandata ſunt, & Leoni papæ, vt ipſe ſua manu ſubſcriberet, per Eginhartum miſſa. Quibus pontifex lectis & aſſenſum præbuit, & propria manu ſubſcripſit. Imperator dimiſſo vtroque filio in regnum ſibi deputatum, Pipino ſcilicet & Ludouico, de villa Theodonis per Moſellam & Rhenum ſecunda aqua Nouiomagum nauigauit, ibiq́ue Quadrageſimale ieiunium & ſacratiſſ. Paſchæ ſolennitatem celebrauit: Et inde poſt non multos dies Aquaſgrani veniens, Carolum filium ſuum in terram Sclauorum qui dicuntur Sorabi, & ſedent ſuper Albim fluuium, cum exercitu miſit. in qua expeditione Miliduoch Sclauorum dux interfectus eſt, duoq́ue caſtella ab exercitu ędificata: vnum ſuper ripam fluminis Salæ, alterum iuxta fluuium Albim. Sclauiſq́ue pacatis Carolus cum exercitu regreſſus, in loco qui dicitur Sili, ſuper ripam Moſæ fluminis ad imperatorem venit. Miſſa eſt & manus de Baioaria & Alemannia atque Burgundia, ſicut anno ſuperiore, in terram Bohœmorum, vaſtataq́ue terræ non minima portione, abſq́ue vllo graui incommodo regreſſa. Eodem anno in Corſicam inſulam contra Mauros, qui eam vaſtabant, claſſis de Italia à Pipino miſſa eſt. Cuius aduentum Mauri non expectantes abſceſſerunt: vnus tamen noſtrorum Hadumarus comes ciuitatis Genuæ, imprudenter contra eos dimicans occiſus eſt. In Hiſpania verò Nauarri & † Pompelonenſes, qui ſuperioribus annis ad Saracenos defecerant, in fidem recepti ſunt. [*al. Pampelonenſes.*] Claſſis à Nicephoro imperatore, cui Niceta patritius præerat, ad recuperandam Dalmatiam mittitur: Et legati, qui ante quatuor ferè annos ad regem Perſarum miſſi erant, per ipſas Græcarum nauium ſtationes tranſuecti, ad Taruiſiani portus receptaculum nullo aduerſariorum ſentiente regreſſi ſunt. Imperator celebrauit Natalem Domini Aquiſgrani.

DCCCVII.

ANno ſuperiore, IIII NON. SEPTEMB. fuit eclipſis Lunæ. Tunc verò erat Sol in XVI parte Virginis, Luna in XVI parte Piſcium. Hoc autem anno II CAL. FEB. fuit Luna XVII, quando ſtella Iouis quaſi per eam tranſire viſa eſt. Et III ID. FEB. fuit eclipſis Solis media die, ſtante vtroque ſydere in XXV parte Aquarij. Iterum IIII CAL. MAR. fuit eclipſis Lunæ, & apparuerunt acies eadem nocte miræ magnitudinis: & Sol † ſtetit in XI parte Virginis: nam & ſtella Mercurij XVI CAL. APRIL. viſa eſt in Sole, quaſi parua macula nigra paululum ſuperius medio centro eiuſdem ſyderis: quæ à nobis octo dies conſpecta eſt, ſed quando primùm intrauit vel receſſit, nubibus impedientibus minimè notare potuimus. [In man. ſic legitur, *ſteterat in XI parte piſcium, & luna in XI parte Virginis.*] Iterum menſe Auguſto XI CAL. SEP. eclipſis Lunæ facta eſt, hora noctis III, Sole poſito in V parte Virginis, & Luna in V parte Piſcium. Sicq́ue ab anni ſuperioris Septembri, vſque ad anni præſentis Septembrem, ter Luna obſcurata eſt, & Sol ſemel. [Nota auctorem Caroli Magni tempore vixiſſe.] Ratbertus miſſus imperatoris, qui de Oriente reuertebatur, defunctus eſt: & legatus regis Perſarum nomine Abdella, cum monachis de Hieruſalem, qui legatione Thomæ patriarchæ fungebantur, quorum nomina fuere, Georgius & Felix, ad imperatorem peruenerunt, munera deferentes, quæ prædictus rex imperatori miſerat, nempe papilionem & tentoria atrij miræ & magnitudinis & pulchritudinis. Erant omnia byſſina, tam tentoria, quàm & funes eorum, diuerſis tincta coloribus. Fuerunt præterea munera præfati regis pallia ſerica multa, & precioſa, & odores, & vnguenta, & balſamum, nec non horologium ex orichalco, arte mechanica mirificè compoſitum, in quo duodecim horarum curſus ad clepſydram vertebatur, cum totidem æreis pilulis, quæ ad completionem horarum decidebant, & caſu ſuo ſubiectum ſibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem eiuſdem numeri equitibus, qui per XII feneſtras completis horis exibant, & impulſu egreſſionis ſuæ totidem feneſtras, quæ priùs erant apertæ, claudebant: nec non & alia multa erant in ipſo horologio, quæ nunc enumerare longum eſt. Fuere præterea inter prædicta munera, candelabra duo ex orichalco miræ magnitudinis & proceritatis: quæ omnia in Aquenſi palatio ad imperatorem delata ſunt. Imperator legatum & monachos per aliquantum tempus ſecum retinens, in Italiam direxit,

atque ibi eos tempus nauigationis expectare iuſſit. Eodemque anno Burchartum comitem ſtabuli ſui cum claſſe miſit Corſicam, vt eam à Mauris qui ſuperioribus annis illuc conſueuerant venire, defenderet: hi iuxta cõſuetudinem ſuam de Hiſpania egreſſi primò Sardiniam appulſi ſunt, ibiq́; cum Sardis prælio commiſſo, & multis ſuorum amiſſis (nam * III M. ibi cecidiſſe perhibentur) in Corſicam recto curſu peruenerunt. Vbi iterum in quodam portu eiuſdem inſulæ cum claſſe cui Burchartus præerat, prælio decertauere, victiq́; ac fugati ſunt, amiſſis XII I nauibus, & plurimis ſuorum interfectis. Adeò illo anno in omnibus locis aduerſa fortuna fatigati ſunt, vt ipſi eò ſibi hoc accidiſſe teſtati ſint, quòd anno ſuperiore contra omnem iuſtitiam de Patelaria inſula LX monachos aſportatos in Hiſpania vendiderunt: quorum aliqui liberalitate imperatoris iterum ad ſua loca reuerſi ſunt. Niceta patritius, qui cum claſſe Conſtantinopolitana in Venetia ſe continebat, pace facta cum Pipino rege, & induciis vſque ad menſem Auguſtum conſtitutis, ſtatione ſoluta Conſtantinopolim regreſſus eſt. Hoc anno imperator Paſcha Aquiſgrani celebrauit, nec non & Natalem Domini.

*tria millia, 3000.

D. CCC VIII.

HYems molliſſima ac peſtilens fuit illo tempore, vereq́; inchoante imperator Nouiomagum profectus, vbi tranſacto Quadrageſimali ieiunio ac celebrato ſancto Paſchate iterum Aquaſgrani regreſſus eſt. Et quia nunciabatur Godefridum regem Danorum in Abotritos cum exercitu traieciſſe, Carolum filium ſuum ad Albim cum valida Francorum & Saxonum manu miſit, iubens, veſano regi reſiſterent, ſi Saxoniæ terminos aggredi tentaret. Sed ille ſtatiuis per aliquot dies in littore habitis, expugnatis etiam & captis aliquot Sclauorum caſtellis, cum magno copiarum ſuarum detrimento reuerſus eſt. Nam licet † Thraſiconem ducem Abotritorum popularium fidei diffidentem loco pepuliſſet, Godolaibum alium ducem dolo captum patibulo ſuſpendiſſet, Abotritorum duas partes vectigales ſibi feciſſet: optimos tamen militum ſuorum & manu promptiſſimos amiſit, & cum eis filium fratris ſui nomine † Reginholtum, qui oppugnatione cuiuſdam oppidi cum plurimis Danorum primoribus interfectus eſt. Filius autem imperatoris Carolus Albim ponte iunxit, & exercitum cui præerat, in † Hilinones & Smeldingos, qui & ipſi ad Godefridum defecerant, celerrimè tranſpoſuit, populatisq́ue circumquaque eorum agris, tranſitoq́ue iterum flumine, cum incolumi exercitu in Saxoniam ſe recepit. Erant cum Godefrido in expeditione prædicta Sclaui, qui dicuntur † Wilſi, qui propter antiquas inimicitias quas cum Abotritis habere ſolebant, ſponte ſe copiis eius coniunxerunt, ipſoq́; domum reuertente cum præda quam in Abotritis capere potuerunt, & ipſi domum regreſſi ſunt. Godefridus verò prius quàm domum reuerteretur, deſtructo emporio, quod in Oceani littore conſtitutum, lingua Danorum Rerich dicebatur, & magnam regno illius commoditatem vectigalium perſolutione præſtabat, tranſlatisq́; inde negotiatoribus, ſoluta claſſe ad portum qui † *Slieſtorff* dicitur, cũ vniuerſo exercitu venit: ibi per aliquot dies moratus, limitem regni ſui, qui Saxoniam reſpicit, vallo munire conſtituit, eo modo, vt ab orientali maris ſinu, quem illi *Oſterſalt* dicunt, vſque ad occidẽtalem Oceanum totam Egidoræ fluminis aquilonarem ripam munimentum valli prætexeret: vna tantùm porta dimiſſa, per quam carpenta & equites emitti & recipi potuiſſent. Diuiſo itaque opere inter duces copiarum, domum reuerſus eſt. Interea rex † Nordhumbrorum de Britannia inſula nomine Ardulf, regno & patria pulſus, ad imperatorem dum adhuc Nouiomagi moraretur venit, & patefacto aduẽtus ſui negotio, Romam proficiſcitur: Romaq́; rediens, per legatos Romani pontificis & domini imperatoris in regnum ſuum reducitur. Præerat ea tempeſtate eccleſiæ Rom. Leo III, cuius legatus ad Britanniam directus eſt Adolphus diaconus, de ipſa Britannia Saxo, & cum ipſo ad imperatorem miſſi duo abbates, Rutfridus notarius, & Nantharius abbas de ſancto † Othmaro. Imperator verò ædificatis per legatos ſuos ſuper Albim fluuiũ duobus caſtellis, præſidioq́; in eis contra Sclauorum incurſiones diſpoſito, Aquiſgrani hyemauit, Natalemq́; Domini & S. Paſcha celebrauit.

al. Thraſiconem

al. Reginoldum,

al. Linones

al. Welzi

al. Sliaſtorp

al. Nordanhumbrorum

al. Aldemauro

D CCC IX.

CLaſſis de Conſtantinopoli miſſa, primò Dalmatiam, deinde Venetiam appulit, cumq́; ibi hyemaret, pars eius † Comiaclum inſulam acceſſit, commiſſoq́; prælio

Comiaclum

contra

contra præſidium quod in ea diſpoſitum erat, victa atque fugata, Venetiam receſſit.
Dux autem qui claſſi præerat nomine Paulus, cùm de pace inter Francos & Græcos
conſtituenda, quaſi ſibi hoc eſſet iniunctum, apud Pipinum Italiæ regem agere moli-
retur, Wilhario & Beato Venetiæ ducibus omnes conatus eius impedientibus, atque
ipſi etiam inſidias parantibus, cognita illorum fraude diſceſſit. At in occiduis regioni-
bus dominus Ludouicus rex, cum exercitu Hiſpaniam ingreſſus, Dertuſam ciuitatem
in ripa Iberi fluminis ſitam obſedit, conſumptoque in oppugnatione illius aliquanto
tempore, vbi eam tam citò capi non poſſe vidit, dimiſſa obſidione, cum incolumi ex-
ercitu in Aquitaniam ſe recepit. Poſtquam Ardulfus rex † Nordhumbrorum redu- *al. Nordambrorum*
ctus eſt in regnum ſuum, & legati imperatoris atque pontificis reuerſi ſunt, vnus ex eis,
Adolphus videlicet diaconus, à piratis captus eſt, cæteris ſine periculo traiicientibus,
ductuſque ab eis in Britanniam, à quodam Cœnulphi regis homine redemptus eſt,
Romamque reuerſus. In Tuſcia Populonium ciuitas maritima à Græcis qui Ὀροβιῶ-
ται vocantur, deprædata eſt. Mauri quoque de Hiſpania Corſicam ingreſſi, in ipſo ſan-
cto Paſchali Sabbatho, ciuitatem quandam diripuerunt, & præter epiſcopum ac pau-
cos ſenes atque infirmos nihil in ea reliquerunt. Interea Godefridus rex Danorum, per
negotiatores quoſdam ſignificauit ſe audiſſe imperatorem ſibi infenſum, ob id quòd
in Abotritos anno ſuperiore duxiſſet exercitum, & ſuas vltus eſſet iniurias, addens, vel-
le ſe purgare ab eo quod ei obiiciebatur, fœderis irruptionem ab illis priùs fuiſſe incho-
atam. Petebat etiam, vt conuentus comitum imperatoris atque ſuorum iuxta termi-
nos regni ſui trans Albim fieret, in quo res inuicem geſtæ proferri, & emendatione di-
gna inter partes enumerari potuiſſent. Non abnuit imperator, colloquiumque trans
Albim habitum cum primoribus Danorum in loco qui dicitur † *Badenfliet*, multiſque *al. Badifleet*
hinc & inde prolatis ac enumeratis rebus, negotio penitus infecto diſceſſum eſt.
† Thraſico verò dux Abotritorum, poſtquam filium ſuum poſtulanti Godefrido obſi- *al. Thraſco*
dem dederat, collecta popularium manu, & auxilio à Saxonibus accepto, vicinos ſuos
† Willos aggreſſus, agros eorum ferro & igne vaſtauit, regreſſuſq; domum cum ingen- *al. Wilzos*
ti præda, accepto iterũ à Saxonibus validiori auxilio, Smeldingorum maximam ciui-
tatem expugnat; atque iis proſperis ſucceſſibus omnes qui ab eo defecerant, ad ſuam
ſocietatem redire coëgit. His ita geſtis imperator de Arduenna Aquaſgrani reuerſus,
menſe Nouembri cõcilium habuit de proceſſione Spiritus ſancti. Quam quæſtionem
Ioannes quidam monachus Hieroſolymis primò concitauit. Cuius definiendæ cauſa
Bernhartus epiſcopus Wormatienſis, & Adelhartus abbas monaſterij Corbeiæ Ro-
mam ad Leonem papam miſſi ſunt. Agitatum eſt etiam in eodem concilio, de ſtatu
eccleſiarum, & conuerſatione eorum qui in eis Deo ſeruire dicuntur: nec aliquid ta-
men definitum eſt propter rerum, vt videbatur, magnitudinem. Imperator autem,
cùm ei multa de iactantia & ſuperbia regis Danorum nunciarentur, ſtatuit trans Al-
bim ciuitatem ædificare, Francorumque in ea ponere præſidium. Cumque ad hoc per
Galliam atque Germaniam homines congregaſſet, armiſq; ac cæteris ad vſum neceſ-
ſariis rebus inſtructos per Friſiam ad locum deſtinatum ducere iuſſiſſet, Thraſico dux
Abotritorum in emporio † Rerich ab hominibus Godefridi per dolum interfectus eſt. *al. Reric & Rese*
Sed imperator poſtquam locus ciuitati conſtruendæ fuerat exploratus, Egbertum
comitem huic negotio exequendo præficiens, Albim traiicere & locum iuſſit occupa-
re. Eſt autem locus ſuper ripam Sturiæ fluminis nomine † Eſſesfelt, & occupatus eſt ab *al. Esfele*
Egberto & comitibus Saxonicis circa ID. MART. & muniri cœptus. Aureolus co-
mes, qui in confinio Hiſpaniæ atque Galliæ trans Pyrenæum contra Oſcam & Cæſar-
auguſtam reſidebat, defunctus eſt, & Amaroz præfectus Cæſarauguſtę, locum eius in-
uaſit, & in caſtellis illius præſidia diſpoſuit: miſſaq; ad imperatorem legatione, ſe cum
omnibus ſuis eius obſequio traditurum promiſit. † Eclipſis Lunæ facta eſt VII CA- *al. Eclipſis lunæ cõtigit*
LEND. IAN.

DCCCX.

AMaroz Cæſarauguſtæ præfectus, poſtquam imperatoris legati ad eum venerũt,
petiit, vt colloquium fieret inter ipſum & Hiſpanici limitis cuſtodes, promittens
ſe in eo colloquio cum omnibus ſuis in imperatoris ditionem eſſe venturum. Quod li-
cet imperator vt fieret annuiſſet, multis interuenientibus cauſis, manſit infectum.

Mauri de tota Hiſpania maxima claſſe comparata, primò Sardiniã, deinde Corſicam appulerunt, nulloq; præſidio in ea inuento inſulam penè totam ſubegerunt. Interea Pipinus rex perfidia ducum Venetorum incitatus, Venetiam bello terra marique ſtatuit appetere: ſubactaq; Venetia ac ducibus eius in deditionem acceptis, eãdem claſſem ad Dalmatiæ littora vaſtanda miſit. Sed cùm Paulus Cephalaniæ præfectus cum orientali claſſe ad auxilium Dalmatis ferendũ aduentaret, regia claſſis ad propria regreditur.

al. Ruodtrudis

† Rotdrudis filia imperatoris, quæ natu maior erat, VIII ID. IVN. diem obiit. Imperator verò Aquiſgrani adhuc agens, & cõtra Godefridum regem expeditionẽ meditans, nuncium accepit, claſſem ducentarũ nauium de Nordmannia Friſiam appuliſſe, cunctasque Friſiaco littori adiacentes inſulas eſſe vaſtatas, iamq; exercitum illum in continente eſſe, terrenaq; prælia cum Friſonibus cõmiſiſſe, Danosq; victores tributũ victis impoſuiſſe, ac vectigalis nomine cẽtum libras argenti à Friſonibus iam eſſe ſolutas, regem verò domi eſſe, quod & reuera ita erat. Qui nuncius adeò imperatorem concitauit, vt miſſis in omnes circumquaque regiones ad congregandum exercitum nunciis, ipſe ſine mora palatio exiens, primò claſſi occurrere, deinde tranſmiſſo Rheno, in loco qui Lippenheim vocatur, copias quę nondum conuenerant ſtatuit operiri. Vbi dum aliquot dies moraretur, Elephas ille, quem ei Aaron rex Perſarum miſerat, ſubita morte periit. Congregatis tandem copiis, celerrimè ad † Aaram fluuium contendit, caſtriſq; iuxta confluentem eius, quo Wiſiræ flumine coniungitur, poſitis, minarum Godefridi regis præſtolatur euentum. Nam rex ille vaniſſima ſpe victoriæ inflatus, acie ſe cum imperatore † confligere velle iactabat. Sed dum imperator in memorato loco ſtatiua haberet, diuerſarum rerum nuncij ad eum perferuntur. Nam & claſſem quæ Friſiam vaſtabat, domum regreſſam; & Godefridum regem à quodã ſuo ſatellite interfectum; caſtellum nomine † Hohbuchi Albi flumini contiguum, in quo Odo legatus imperatoris, & orientalium Saxonum erat præſidium, à † Wiltis captum; & Pipinum regem Italiæ VIII ID. IVL. de corpore migraſſe; duasq; legationes de diuerſis orbis partibus, vnam de Conſtantinopoli, alteram de Corduba pacis faciendæ cauſa aduentare nunciatur. Quibus ille acceptis, diſpoſita pro temporis conditione Saxonia, domum reuertitur. Tanta fuit in ea expeditione boum peſtilentia, vt penè nullus tanto exercitui ſupereſſet, quin omnes vſque ad vnum interirent: & non ſolùm ibi, ſed etiam per omnes imperatori ſubiectas prouincias, in illi⁹ generis animalia mortalitas immaniſſimè graſſata eſt. Imperator Aquaſgrani veniens menſe Octobri, memoratas legationes audiuit, pacemq; cum Nicephoro imperatore, & cum Abulaz rege Saracenorũ fecit. Nam Nicephoro Venetiam reddidit: & Heinrichũ Comitem olim à Saracenis captũ, Abulaz remittente recepit. Eo anno Sol & Luna bis defecerunt: Sol VIII ID. IVN. & II CAL. DECEMB. Luna autem XI CAL. IVL. & XVIII CAL. IAN. Corſica inſula iterum à Mauris vaſtata eſt. Amaroz ab Abdiramam filio Abulaz de Cæſarauguſta expulſus, & Oſcam intrare compulſus eſt. Godefrido Danorum rege mortuo, Hemmingus filius fratris eius in regnum ſucceſſit, ac pacem cum Imperatore fecit.

al. Alaram, vt ſuprà in an. 782.

al. congredi

al. Hohbuoki

al. VVeltzis

DCCCXI.

ABſoluto atque dimiſſo Arſaphio Spathario (hoc nomen legato Nicephori imperatoris) eiuſdem pacis confirmãdæ gratia legati Cõſtantinopolim ad imperatorem mittuntur, Hatto epiſcopus Baſilienſis, & Hugo comes Turonicus, & Aio Langobardus de † Foroiulio, & cum eis Leo quidã Spatharius, natione Siculus, & Wilharius dux Venetorum: quorum alter ante annos decem Romam ad imperatorem, cùm ibi eſſet, de Sicilia profugit, & redire volens in patriam remittitur: alter propter perfidiam honore ſpoliatus, Conſtantinopolim ad dominum ſuum duci iubetur. † Indicta inter imperatorem & Hemmingum Danorum regem pax, propter hyemis aſperitatem, quæ inter partes commeandi viam claudebat, in armis tamen iurata ſeruatur, donec redeũte veris tẽperie, & viis apertis, quæ immanitate frigoris clauſæ fuerãt, congredientibus ex vtraq; parte vtriuſq; gentis, Francorum ſcilicet & Danorum XII primoribus ſuper fluuium Egidoram, datis viciſſim ſecundum ritum ac morem ſuum ſacramẽtis, pax firmatur. Primores autẽ de parte Francorũ hi fuere, Walach filius Bernharti, Burchartus, Vnroch⁹, Vodo, Bernhardus, Egbertus, Thederic⁹, Abbo, Oſtdach, Wigmã, omnes comites: de parte Danorũ, inprimis fratres Hẽmingi, Hãcwin & Angandeo,

al. de Foro Iulij.

al. Condicta

gandeo, deinde cæteri honorabiles inter ſuos viri, † Osfred cognomento Turdimulo, & † Warſten, & † Swomi, & Vrin, & alius Osfred filius Heiligon, Osfred de Sconowe, & Hebbi, & Awin. Imperator verò cum Hemmingo pace firmata, & placito generali ſecundum conſuetudinem Aquiſgrani habito, in tres partes regni totidem exercitus miſit: vnum trans Albim, in † Hilinones, qui & ipſos vaſtauit, & caſtellum Hohbuochi ſuperiore anno à † Wilſis deſtructum in ripa Albis fluminis reſtaurauit: alterum in Pannonias, ad controuerſias Hunorum & Sclauorum finiendas: tertium in Brittones ad eorum perfidiam puniendam: qui omnes rebus proſperè geſtis incolumes regreſſi ſunt. Ipſe autem propter claſſem quam anno ſuperiori fieri imperauerat videndam, ad Bononiam Gallicam, ciuitatem maritimam, vbi eædem naues congregatæ erant, acceſſit, fanumque ibi ad nauigantium curſus dirigendos antiquitus conſtitutum reſtaurauit, & in ſummitate eius nocturnum ignem accēdit. Inde ad Scaldim fluuium veniens, in loco qui Ganda vocatur, naues ad eandem claſſem ædificatas aſpexit, & circa medium Nouembrem Aquas venit. Obuiam ei facti ſunt venienti legati Hemmingi regis Awin & Hebbi, munera regis & verba pacifica deferentes. Fuere etiam Aquiſgrani aduentum eius expectantes qui de Pannonia venerunt, † Cani, Zauci, principes Auarum, & Thudun, & alij primores Sclauorum circa Danubium habitantium, qui à ducibus copiarum quæ in Pannoniam miſſæ fuerunt, ad præſentiam principis venire iuſſi erant. Interea Carolus filius imperatoris, qui maior natu erat, II NON. DECEMB. diem obiit. Imperator Aquiſgrani hyemauit.

al. *Osfred* al. *Warſtein*, al. *swomi*, al. *Lenones*, al. *Welzis* al. *Canizauci princeps Auarum*,

DCCCXII.

NEc multo pòſt Hemmingus Danorum rex defunctus nunciatur: cui cùm Sigifridus nepos Godefridi regis, & † Amilo nepos † Heriholti quondam regis, ſuccedere voluiſſent, neque inter eos vter regnaret, conuenire poſſet, comparatis copiis, & commiſſo prælio ambo moriuntur. Pars tamen † Amilonis adepta victoria, fratres eius Herioldum & Reginfridum reges ſibi conſtituerunt: quam neceſſariò pars victa ſecuta, eoſdem ſibi regnare non abnuit. In eo prælio X millia, DCCCCXL viri cecidiſſe narrantur. Nicephorus imperator poſt multas & inſignes victorias in Mœſia prouincia commiſſo cum Bulgaris prælio moritur, & Michael gener eius imperator factus, legatos imperatoris CAROLI qui ad Nicephorum miſſi fuerunt, in Conſtantinopoli ſuſcepit, & abſoluit. Cum quibus & ſuos legatos direxit, Michaëlem epiſcopum & Arſaphium atque † Theogniſtum protoſpatharios, & per eos pacem à Nicephoro inceptam confirmauit. Nam Aquiſgrani vbi ad imperatorem venerunt, ſcriptum pacti ab eo † in epiſtola ſuſcipientes, more ſuo, id eſt Græca lingua, laudes ei dixerunt, & imperatorem & βασιλέα eum appellantes: & inde reuerſi Romam, in baſilica ſancti Petri eundem pacti ſeu fœderis libellum à Leone papa denuo ſuſceperunt. Quibus dimiſſis, imperator generali conuentu Aquis ſolēniter habito, Bernhartum filium Pipini ſuum nepotem in Italiam miſit, & propter famam claſſis quæ de Africa & Hiſpania ad vaſtandam Italiam ventura dicebatur, Wallonem filium Bernharti patruelis ſui cum eo eſſe iuſſit, quouſque rerum euentus ſecuritatem noſtris afferret. Hæc claſſis partim in Corſicam, partim in Sardiniam venit. Et ea quidem quæ in Sardiniam venerat, penè tota deleta eſt. Claſſis etiam Nordmannorum Hiberniam Scotorum inſulam aggreſſa, commiſſoq́; cum Scotis prælio, parte non modica Nordmannorum interfecta, turpiter fugiendo domum reuerſa eſt. Pax cum Abulaz rege Saracenorum facta. Item cum duce Beneuentanorum † Grimoaldo, & tributi nomine viginti quinq; millia ſolidorū auri à Beneuentanis ſoluta. Expeditio facta in † Wilſos, & ab eis obſides accepti. † Heriholtus & Reginfridus reges Danorum miſſa ad imperatorem legatione pacem petunt, & fratrem ſuum Hemmingum ſibi remitti rogant. Hoc anno ID. MAII poſt meridiem Solis eclipſis fuit.

al. *Anulo* al. *Heroldo* al. *Anulonis* al. *Theognoſtum* al. *in eccleſia ſuſcipientes* Suprà anno 773 Bernhardus Caroli M. patruus dicitur. Itaq; neceſſe eſt hunc Walonē eius Bernhardi ex filio eiuſdem nominis eſſe nepotem. al. *Grimoldo* al. *Vvilzos*; al. *Harioldus*

DCCCXIII.

IMperator Aquiſgrani hyemauit, & incipiente verno tempore Amalharium Treuerenſem epiſcopum, & Petrum abbatem monaſterij Nonantulæ propter pacē cum Michaële imperatore confirmandam Conſtantinopolim miſit. Pons apud Moguntiacum menſe Maio incendio conflagrauit. Poſt quod imperator cùm in Arduenna venaretur, pedum dolore decubuit, & conualeſcens Aquaſgrani reuerſus eſt: ac deinde

habito generali conuentu, euocatum ad ſe Aquaſgrani filium ſuum Ludouicum Aquitaniæ regem excipiens, coronam illi impoſuit, & imperialis nominis ſibi cōſortem fecit: Bernhartumq́ue nepotem ſuum ex Pipino filio Italiæ præfecit, & regem appellari iuſſit. Concilia quoque iuſſu eius ſuper ſtatu eccleſiarum corrigendo per totam Galliam ab epiſcopis celebrata ſunt. Quorum vnum Moguntiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum † Cabilloni [*al. Caballone,*], quintum Arelati congregatum eſt: & conſtitutionum quæ in ſingulis factæ ſunt, collatio coram imperatore in illo conuentu habita. Quas qui noſſe voluerit, in ſuprà dictis ciuitatibus inuenire poterit: quanquam & in archiuo palatij exemplaria illarum habeantur. Miſſi ſunt de hoc conuentu quidam Francorum & Saxonum primores trans Albim fluuium ad confinia Nordmannorum, qui pacem cum eis ſecundum petitionem regum illorum facerent, & fratrem eis redderent. Quibus cùm pari numero (nam XVI erant) de primatibus Danorum in loco deputato occurriſſent, iuramentis vtrinq; factis pax confirmata, & regum frater eis redditus eſt. Qui tamē eo tempore domi non erant, ſed ad † Weſterfœldam [*al. Weſtarfoldam*] cum exercitu profecti. Quæ regio vltima regni eorum inter Septētrionem & Occidentem ſita, contra aquilonarem Britanniæ ſummitatem reſpicit, cuius principes ac populus eis ſubiici recuſabant. Quibus perdomitis cùm reuertiſſent, & fratrem ab imperatore miſſum recepiſſent, filij Godefridi regis, & ex primoribus Danorum non pauci, qui iamdudum relicta patria apud Sueones exulabant, comparatis vndique copiis bellum eis intulerunt. Et confluentibus paſſim ex omni Danorum terra popularium turbis, commiſſo prælio, etiam regno non multo eos labore pepulerunt. Mauris de Corſica in Hiſpaniam multa præda redeuntibus, Irmingarius comes Emporitanus in Maiorica inſidias poſuit, & octo naues eorum cepit: in quibus quingentos & eo amplius captiuos inuenit. Hoc Mauri vindicare volentes, Centumcellas Tuſciæ ciuitatem, & Nicæam prouinciæ Narbonenſis vaſtauerunt. Sardiniam quoque aggreſſi, commiſſo cum Sardis bello pulſi ac victi, & multis ſuorum amiſſis receſſerunt. At Michaël imperator Bulgaros appetens bello, haud proſperis ſucceſſibus vtitur, proinde domum reuerſus, depoſito diademate monachus efficitur. In cuius locum Leo † Bapdæ [*al. Bardæ in man. Crumas*] patritij filius imperator conſtituitur. † Crumas rex Bulgarorum qui Nicephorum imperatorem ante duos annos interfecerat, & Michaëlem de Mœſia fugauerat, ſecūdis rebus elatus, cum exercitu vſq; ad ipſam Conſtantinopolim acceſſit, & iuxta portā ciuitatis caſtra poſuit. Quem mœnibus vrbis obequitantē Leo imperator eruptione facta incautū excepit, ac grauiter vulneratum fugiendo ſibi conſulere, ac in patriam turpiter redire coēgit.

DCCCXIIII.

Dominus Carolus imperator dum Aquiſgrani hyemaret, anno ætatis circiter LXXI, regni autem XLVII, † ſubactæque Italiæ XLIIII [*al. ſubactaq; Italia XLIII.*], ex quo verò Imperator & Auguſtus appellatus eſt, XIIII, V CAL. FEB. rebus humanis exceſſit. Cuius rei nūcium cùm LVDOVICVS filius eius in Aquitania apud † Thedoadum [*al. Theodadum*] villam, vbi & ipſe tunc hybernabat, plurimis deferentibus accepiſſet, tricefimo poſtquam id acciderat die Aquaſgrani venit, ſummoque omnium Francorum conſenſu ac fauore patri ſucceſſit: & ad ſuſcepti regni adminiſtrationem cura conuerſa, primò legationes gentium quæ ad patrem venerant auditas abſoluit: alias ſimili modo ad patrem antè quidem miſſas, ad ſe verò venientes ſuſcepit; inter quas præcipua fuit legatio de Conſtantinopoli miſſa. Nam Leo imperator, qui Michaëli ſucceſſerat, dimiſſo Amalhario epiſcopo & Petro abbate, qui ad Michaëlem quidem miſſi, ad ſe tamen venerunt, legatos ſuos Chriſtophorum Spatharium, & Gregorium diaconum cum eis ad dominum CAROLVM, & per eos deſcriptionem ac confirmationem pacti ac fœderis miſit. Quibus ſuſceptis atque dimiſſis, dominus LVDOVICVS legatos ſuos Nordbertum Rhegienſem epiſcopum & Richwinum Patauinum comitem ad Leonem imperatorem ob renouandam ſecum amicitiam, & prædictum pactum confirmandū miſit. Habitoq; Aquiſgrani generali populi ſui cōuentu, ad iuſtitiam faciendā, & oppreſſiones populariū releuandas, legatos in omnes † regni ſui fines [*al. regni ſui partes*] miſit. Bernhartū regē Italię nepotē ſuū ad ſe euocatū, muneribus donauit, & in regnū remiſit: cū † Grimoaldo [*al. Grimoldo*] Beneuētanorum duce pactū fecit atq; firmauit, eo modo quo & pater, ſcilicet vt Be-

vt Beneuentani tributum annis ſingulis v I I millia ſolidorum darent. Tunc duos ex filiis ſuis, † Lotharium in Baioariam, Pipinum in Aquitaniam miſit. † Heriholtus & Reginfridus reges Danorum, qui anno ſuperiore à filiis Godefridi victi & regno pulſi fuerant, reparatis viribus iterum eis bellum intulerunt: in quo conflictu & Reginfridus, & vnus de filiis Godefridi qui maior natu erat, interfectus eſt. Quo facto † Heriholtus rebus ſuis diffidens, ad imperatorem venit, & ſe in manus illius commendauit; quem ille ſuſceptum in Saxoniam ire, & opportunum tempus expectare iuſſit, quo ei, quemadmodum petierat, auxilium ferre poſſet.

al. Lutharium · *al. Harolдus* · *al. Haroldus*

DCCCXV.

IVſſum eſt ab imperatore, vt Saxones & Abotriti ad hãc expeditionem præpararentur, tentatumque in illa hyeme duabus vicibus, ſi Albis tranſiri poſſet: ſed mutatione ſubita aëris emolliti, glacie fluminis reſoluta, negotium remanſit infectum: donec tandem hyeme tranſacto circa medium Maium menſem opportunum proficiſcendi tempus arriſit. Tunc omnes Saxonici comites, omneſque Abotritorum copiæ cum legato imperatoris † Baldericho, ſicut iuſſum erat, ad auxilium † Heriholto ferendum trans Egidoram fluuium in terram Nordmannorum nomine Sinlendi perueniunt: & inde profecti v I I tandẽ die in litore oceani caſtra ponunt; ibiq; ſtatiuis triduo habitis, cùm filij Godefridi contra eos magnis copiis, & ducentarum nauium claſſe comparata, in inſula quadam tribus millibus à continenti ſeparata reſiderent, ipſique cum eis congredi non auderent, vaſtatis circumquaque vicinis pagis, & acceptis popularium obſidibus XL, ad imperatorem in Saxoniam reuerſi ſunt. ipſe enim tunc temporis in loco qui dicitur Padrabrunna, generalem populi ſui conuentum habebat. Ibi ad eum omnes orientalium Sclauorum primores & legati venerunt. Priuſquam tamen illuc veniret, ſed domi adhuc eſſet, allatum eſt ei quoſdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem papam in ipſa vrbe Roma conſpiraſſe: ac deinde cùm huius cauſæ indicium ad pontificem eſſet delatum, omnes illius factionis auctores ipſius iuſſu fuiſſe trucidatos. Quod cùm moleſtè ferret, ordinatis tunc Sclauorum & † Heriholti rebus, ipſoque in Saxonia dimiſſo, cùm ad Franconofurt palatium veniſſet, Bernhartum regem Italiæ nepotem ſuum, qui & ipſe ſecum in Saxonia fuerat, ad cognoſcendum quod nunciabatur, Romam mittit. Is cùm eò veniſſet, ægritudine decubuit, res tamen quas compererat, per Gerholtum comitem, qui ad hoc ei legatus erat datus, imperatori nunciauit: quem legati pontificis Ioannes epiſcopus Syluæcandidæ, Theodorus Nomenclator, & Sergius dux ſubſecuti, de iis quæ domino ſuo obiiciebantur, per omnia imperatori ſatisfecerunt. Legati Sardorum de Carali ciuitate venerunt dona ferentes. Pax quæ cum Abulaz rege Saracenorum facta & per triennium ſeruata erat, velut inutilis rupta, & contra eum iterum ſuſceptum eſt bellum. Nordbertus epiſcopus & Richwinus comes de Conſtãtinopoli regreſſi, deſcriptionem pacti quam Leo imperator eis dederat, detulerunt: qui inter cætera terræmotũ grauiſſimum menſe Auguſto per continuos v dies ibi contigiſſe retulerunt, quo & ipſius ædificia vrbis complura cecidiſſe, & aliarum ciuitatum populos ruinis oppreſſos eſſe teſtati ſunt. Sed & in Gallia Santones ciuitas Aquitaniæ menſe Sept. dicitur tremuiſſe. Rhenus fluuius Alpinis imbribus auctus vltra ſolitum exundauit. Cùm Romani Leonem papã ægritudine decubuiſſe viderent, collecta manu omnia prædia quæ in ſingularum ciuitatum † ditionibus nouiter extruxerat, primò diripiunt, deinde immiſſo igne cremant: tum Romam ire ſtatuunt, & quæ ſibi erepta querebãtur, violenter auferre. Quo comperto Bernhartus rex miſſa manu per Winigiſum ducem Spoletanum & ſeditionem illam ſedauit, & eos à cœpto deſiſtere fecit: quæque erant geſta, per legatos imperatori nunciauit.

al. Balderico, · *al. Harioldo* · *al. Harioldi* · *al. territoriis*

DCCCXVI.

HYeme tranſacta Saxones & orientales Franci expeditione in Sorabos Sclauos, qui dicto audientes non erant, facere iuſſi, imperata ſtrenuè compleuerunt, & contumacium audaciam non magno labore compreſſerunt: nam vna ciuitate expugnata, quicquid in ea gente rebelle videbatur, ſubiectione promiſſa quieuit. Vaſcones qui trans Garonnam & circa Pyrenæum montem habitant, propter ſublatum ducem ſuum nomine † Sigwinum, quẽ imperator ob nimiam eius inſolentiam ac mo-

al. Sigiuvinum,

rum prauitatem inde ſuſtulerat, ſolita leuitate commoti, coniuratione facta omnimoda defectione deſciuerunt. Sed duabus expeditionibus ita ſunt edomiti, vt tarda eis deditio & pacis impetratio videretur. Interea dominus Leo papa anno pontificatus ſui XXI, circiter VIII CAL. IVN. de corpore migrauit, Stephanusq; diaconus in locum eius electus atque ordinatus eſt. Nondumque duobus poſt conſecrationem ſuam exactis menſibus, quàm maximis potuit itineribus ad imperatorem contendit: miſſis interim duobus legatis, qui quaſi pro ſua conſecratione imperatori ſuggererent. Quod vbi imperator audiuit, Remis ei occurrere ſtatuit, miſſiſque obuiam qui eum illò deducerent, aduentum eius præueniens, magno eum honore ſuſcepit. Qui ſtatim imperatori aduentus ſui cauſam inſinuans, celebratis ex more miſſarum ſolenniis, eum diadematis impoſitione coronauit. Multis deinde inter eos muneribus datis & acceptis, conuiuiiſque opiparè celebratis, & amicitia viciſſim fortiſſimo robore conſtituta, aliiſque vtilitatibus ſanctæ Dei eccleſię pro temporis opportunitate diſpoſitis, põtifex Romam, imperator Compendium palatium petiit. Ibi cùm moraretur, legatos Abotritorum, & de Hiſpania legatos Abdirachmam filij Abulaz regis ad ſe miſſos ſuſcepit, completiſque ibi XX, vel eo amplius diebus, Aquaſgrani ad hyemandum profectus eſt.

DCCCXVII.

al. *Abdarahman*

Legati † Abdirachmam filij Abulaz regis Saracenorum de Cæſarauguſta miſſi, pacis petendæ gratia venerũt, & Compendio ab imperatore auditi, Aquaſgrani eum præcedere iuſſi ſunt. Quò cùm perueniſſet, legatum Leonis imperatoris de Conſtantinopoli, pro Dalmatarum cauſa miſſum, Nicephorum nomine ſuſcepit: quem etiam, quia † Cadolach, ad quem illorum confinium cura pertinebat, non aderat, & tamen breui venturus putabatur, aduentum illius iuſſit operiri. Quo veniente, ratio inter eum & legatum imperatoris de quæſtionibus quas idem detulit, habita eſt. Et quia res ad plurimos & Romanos & Sclauos pertinebat, neque ſine illorum præſentia finiri poſſe videbatur, in loco decernenda differtur: miſſuſque ad hoc cum † Cadolach & prædicto legato in Dalmatiam Albigarius Vnrochi nepos. Legati etiam Abdirachman cùm tribus menſibus detenti eſſent, & iam de reditu deſperare cœpiſſent, remiſſi ſunt.

al. *Cadolah* — al. *Cadolahne*

al. *Heroldo*

Filij quoque Godefridi regis Danorum, propter aſſiduam † Heriholti infeſtationem miſſa ad imperatorem legatione, pacem petunt, eamq; à ſe ſeruandam pollicentur. Sed cùm hæc ſimulata magis quàm veracia viderentur, velut inania neglecta ſunt, & auxilium contra eos Heriholto datum. Luna NON. FEB. hora noctis II defecit: cometes in ſigno Sagittarij apparuit. Interea Stephanus papa tertio poſtquam Romam venerat menſe, ſed nondum exacto, circiter VIII CAL. FEB. diem obiit. Cui Paſchalis ſucceſſor electus, poſt completam ſolenniter ordinationem ſuam, & munera, & excuſatoriam imperatori miſit epiſtolam, in qua ſibi non ſolùm nolenti, ſed etiam plurimùm renitenti, pontificatus honorem velut impoſitum aſſeuerat, & pactum quod præceſſoribus ſuis factum erat, etiam ſecum fieri ac firmari rogauit. Hanc legationem Theodorus Nomenclator & detulit, & ea quæ petierat impetrauit. Feria quinta, qua Cœna Domini celebratur, cùm imperator ab eccleſia peracto ſacro officio remearet, lignea porticus, per quam incedebat, cùm fragili materia eſſet ædificata, & iam marcida & putrefacta, quæ contignationem & tabulatum ſuſtinebant tranſtra, pondus aliquod ferre non poſſent, incedentem deſuper imperatorem ſubita ruina cum XX & eo amplius hominibus qui vnà ibant, ad terram vſque depreſſit. Qui caſus cùm pleroſque ex iis qui ſimul ciderant, grauiter affeciſſet, illi nihil aliud læſionis intulit, quàm quòd capulo gladij quo accinctus erat, imi pectoris pars ſiniſtra contuſa eſt, & auris dextera in parte poſteriore vulnerata, femur quoque dextrum cuiuſdam ligni pondere iuxta inguina colliſum: ſed opera medicorum qui ei curam adhibebant, ſumma celeritate conualuit. nam viceſimo, poſtquam id acciderat, die Nouiomagum profectus, venatu ſeſe exercebat. Vnde reuerſus generalem populi ſui conuentum Aquiſgrani more ſolito habuit, in quo filium ſuum primogenitum Lotharium coronauit, & nominis atq; imperij ſui ſocium ſibi conſtituit: cæteros reges appellatos vnum Aquitaniæ, alterum Baioariæ præfecit. Conuentu peracto cùm Vogeſi ſaltum venandi gratia peteret, obuios habuit legatos Leonis imperatoris: quos cùm in Ingelheim palatio iuxta Moguntiacum ciuitatem audiſſet, ac legationem eorum non aliam eſſe, niſi quam Nice-

phorus

phorus eiuſdem imperatoris legatus proximè attulerat, comperiſſet, celeriter abſolutos dimiſit: & quò tendebat, proficiſcitur. Nunciataque defectione Abotritorum & Sclaomiri, comitibus tantùm qui iuxta Albim in præſidio reſidere ſolebant, vt terminos ſibi commiſſos tuerentur, per legatum mandauit. Cauſa defectionis erat, quòd regiam poteſtatem, quam Sclaomir eatenus poſt mortem † Thraſiconis ſolus per Abotritos tenebat, cum Ceadrago filio Thraſiconis partiri iubebatur. Quę res illum tam grauiter exacerbauit, vt affirmaret ſe nunquam Albim fluuium tranſiturum, neq; ad palatium venturum. Statim miſſa trans mare legatione, iunxit amicitiam cum filiis Godefridi, & vt exercitus † trans Albim mitteretur impetrauit. Nam & claſſis eorum per Albim vſque ad † Eſſesfelt caſtellum venit, quæ totam Sturiæ fluminis ripam deuaſtauit: & Gluomi Nordmannici limitis cuſtos pedeſtres copias ducens, ſimul cum Abotritis terreno itinere ad ipſum caſtellum acceſſit. Quibus cùm noſtri fortiter reſtitiſſent, omiſſa caſtelli oppugnatione diſceſſerunt. Interea dum imperator venatione peracta de Vogeſo Aquaſgrani reuerteretur, nunciatum eſt ei, Bernhartum nepotem ſuum Italiæ regem quorundam prauorum hominum conſilio tyrannidem meditatum, iam omnes aditus († id eſt Cluſas) quibus in Italiam intratur, impoſitis firmaſſe præſidiis, atque omnes ciuitates Italiæ in illius verba iuraſſe: quod ex parte verum, ex parte falſum erat. Ad quos motus comprimendos, cùm ex tota Gallia atque Germania congregato ſumma celeritate magno exercitu imperator ad Italiam feſtinaſſet, Bernhartus rebus ſuis diffidens, maximè quòd ſe à ſuis quotidie deſeri videbat, armis depoſitis apud Cabillonem imperatori ſe tradidit: quem ſecuti ſunt alij, & non ſolùm armis depoſitis ſe dediderunt, verùm vltro & ad primam interrogationem omnia vt geſta erant aperuerunt. Huius coniurationis principes fuere Eggideo inter omnes amicos regis primus, & Reginhartus † Cubicularius eius, & Reginharius Meginharij comitis filius; cuius maternus auus Hartradus olim in Germania cum multis ex ea prouincia nobilibus contra Carolum imperatorem coniurauit. Erant præterea alij multi præclari & nobiles viri, qui in eodem ſcelere deprehenſi ſunt: inter quos & aliqui epiſcopi, Anſhelmus Mediolanenſis, & Wolfoldus Cremonenſis, & † Theodolphus Aurelienſis.

al. Traſconis
al. in Saxoniam Trāſalbianam
al. Eſſele
Hęc ex margine in textum irrepſerūt. Nam in man. deſunt.
al. Camerarius
al. Theodulfus

D C C C X V I I I.

DEtecta fraude ac coniuratione patefacta, ac ſeditioſis omnibus in poteſtatem ſuam redactis, imperator Aquaſgrani reuertitur; tranſactoque Quadrageſimali ieiunio, paucis poſt Paſcha diebus coniurationis autores qui ſuperiùs nominati ſunt, & Bernhartum regem, iudicio Francorum capitali ſententia condemnatos, luminibus tantùm iuſſit orbari: epiſcopos ſynodali decreto depoſitos monaſteriis mancipari: cæteros, prout quiſque vel nocentior vel innocentior apparebat, vel exilio deportari, vel detondi atque in monaſteriis conuerſari. Atque iis ita diſpoſitis ipſe cum maximo exercitu Britanniam aggreſſus, generalem conuentum Venedis habuit. Inde memoratam prouinciam ingreſſus, captis rebellium munitionibus, breui totam in ſuam poteſtatem non magno labore redegit. Nam poſtquam Mormannus, qui in ea præter ſolitum Brittonibus morem regiam ſibi vendicauerat poteſtatem, ab exercitu occiſus eſſet; nullus Britto inueniebatur qui reſiſteret, aut qui imperata facere, aut qui obſides qui iubebantur, dare renueret. Qua expeditione completa cùm imperator dimiſſo exercitu Andegauos ciuitatem eſſet reuerſus, Irmingardis regina coniunx eius, quam proficiſcens ibi ægrotantem dimiſerat, duobus diebus poſtquam ipſe ad eam venit, morbo inualeſcente V NON. OCTOB. deceſſit. Eclipſis Solis contigit VIII ID. IVL. Imperator per Rotomagum & per Ambianos & Cameracum Aquaſgrani ad hybernandum reuerſus, cùm Hariſtallium veniſſet, obuios habuit legatos Sigonis ducis Beneuentanorum dona deferentes, cumque de nece Grimoaldi ducis anteceſſoris ſui excuſantes. Erant ibi & aliarum nationum legati, Abotritorum videlicet ac Bornæ ducis Guduſcanorum & Timotianorum, qui nuper a Bulgarorum ſocietate deſciuerant, & ad fines noſtros ſe contulerant: ſimul & † Lindewin ducis Pannoniæ inferioris, qui res nouas moliens Cadolaum comitem & Marcæ Foroiulienſis præfectū, crudelitatis & inſolentię accuſare conabatur.

al. Ludeuiti

Quibus ibi auditis atque dimiſſis, imperator Aquaſgrani ad hyemãdum profectus eſt.

DCCCXIX.

SClaomir Abotritorum rex ob cuius perfidiam vlciſcendam exercitus Saxonum & orientalium Francorum eodem anno trans Albim miſſus fuerat, per præfectos Saxonici limitis & legatos imperatoris, qui exercitui præerant, Aquaſgrani adductus eſt. Quem cùm primores populi ſui, qui ſimul iuſſi venerant, multis criminibus accuſarent, & ille rationabili defenſione obiecta ſibi refellere non valeret, exilio condemnatus eſt, & regnum Ceadrago † Thraſiconis filio datum. Similimodo & Lupus † Centuli Vaſco, qui cum Berengario Toloſæ, & Warino Auerni comite eodem anno prælio conflixit, in quo & fratrem † Garuhandum ſingularis amentię hominem perdidit, & ipſe niſi fugiendo ſibi conſuluiſſet, prope interitum fuit: cùm in conſpectu imperatoris veniſſet, ac de perfidia, cuius à memoratis comitibus accuſabatur, ſe purgare non potuiſſet, & ipſe eſt temporali exilio damnatus. Conuentus Aquiſgrani poſt Natalem Domini habitus, in quo multa de ſtatu eccleſiarum & monaſteriorum tractata atque ordinata ſunt: legibus etiam capitula quædam neceſſaria, quia deerant, conſcripta atque addita ſunt. Quo peracto imperator inſpectis pleriſque nobilium filiabus, Welpi comitis filiam nomine Iudith duxit vxorem. Iterumque conuentus menſe Iulio apud Ingelheim palatium habitus, & exercitus de Italia in Pannoniam propter † Lindewiti rebellionem miſſus: qui rebus parum proſperè geſtis infecto penè negotio regreſſus eſt: & Lindewitus ſuperbia elatus, legatos quaſi pacem petendo ad imperatorem miſit, conditiones quaſdam proponens, ad quarum conceſſionem ea quæ iuberentur, ſe facturum pollicebatur. Quas cùm imperator non acciperet, aliaſque ei per ſuos legatos proponeret, permanendum ſibi in inchoata perfidia velut optimum iudicans, miſſis circumquaque legatis, vicinas gentes ad bellum ſollicitare curauit. Timotianorum quoque populum, qui dimiſſa Bulgarorum ſocietate ad imperatorem venire ac ditioni eius ſe permittere geſtiebat, ne hoc fieret ita intercepit, ac falſis perſuaſionibus illexit, vt omiſſo quod facere cogitabat, perfidiæ illius ſocius & adiutor exiſteret. Exercitu verò de Pannonia reuerſo, † Cadolach dux Foroiulienſis febre correptus in ipſa Marchia deceſſit. Cui cùm Baldrichus eſſet ſubrogatus, & in Carantanorũ regionem, quæ ad ipſius curam pertinebat, fuiſſet ingreſſus, obuium ibi habuit † Lindewiti exercitum, quem iuxta Drauum fluuium iter agentem parua manu aggreſſus, pluribus interfectis & auertit, & de illa prouincia fugauit. Borna verò dux Dalmatiæ cum magnis copiis ad Colapium fluuium Lindewito ad ſe venienti occurrens, in prima congreſſione à Guduſcanis deſeritur: auxilio tamen Prætorianorum ſuorum protectus euaſit. Periit in eo prælio Dragomoſus ſocer Lindewiti, qui in exordio defectionis relicto genero Bornæ ſe coniunxerat. Guduſcani domum regreſſi, iterum à Borna ſubiguntur. At Lindewitus occaſionem nactus, cum valida manu menſe Decembri Dalmatiam ingreſſus, ferro & igne eandem deuaſtat. Cui cùm Borna ſe penitus imparem reſpiceret, omnia ſua caſtellis incluſit, & ipſe cum delecta manu nunc à tergo, nunc à latere inſiſtens, Lindewiti copias noctu & interdiu vbicunque poterat lacerauit, neque eum in ſua prouincia impunè verſari permiſit: ad extremum graui damno affectum, regione coëgit excedere, tribus hominum millibus de exercitu illius interfectis, & CCC vel eo amplius caballis captis, præter ſarcinas & ſpolia diuerſi generis direpta. quę qualiter geſta fuerint, per legatos ſuos imperatori nunciare curauit. At in partibus occiduis Pipinus imperatoris filius iuſſu patris Vaſconiam cum exercitu ingreſſus, ſublatis ex ea ſeditioſis totam eam prouinciam ita pacauit, vt nullus in ea rebellis aut inobediens remanſiſſe videretur. † Heriholtus quoque iuſſu imperatoris ad naues ſuas per Abotritos reductus, in patriam quaſi regnum ibi accepturus nauigauit: cui ſe duo ex filiis Godefridi, quaſi vnà cum eo regnum habituri, ſociaſſe dicuntur, aliis duobus patria expulſis: ſed hoc dolo factum putatur. Imperator conuentu dimiſſo, primò Cruciniacum, deinde Bingiam veniens, ſecunda aqua Confluentem vſque per Rhenum nauigauit: inde Arduennam venandi gratia proficiſcitur. Venatorio quoque exercitio more ſolenni ibidem exacto, Aquaſgrani ad hyemandum reuertitur.

al. Thraſconis · *al. Centulli* · *al. Garſandum* · *al. Ludouici* · *al. Cadolah*, paulo antè *Cadolaus*. · *al. Ludouici* · *al. Harroldus*

DCCCXX.

MEnſe Ianuario conuentus ibidem habitus, in quo de † Lindewiti defectione deliberatum eſt, vt tres exercitus ſimul ex tribus partibus ad deuaſtandam eius regionem atque ipſius audaciam coërcendam mitterentur. Borna quoque primò per legatos, deinde ipſe veniens, quid ſibi facto opus eſſe videretur, ſuggeſſit. In eo conuentu Bero comes Barcinonæ, qui iam diu fraudis & infidelitatis à vicinis ſuis inſimulabatur, cum accuſatore ſuo equeſtri pugna confligere conatus vincitur. Cumque vt reus maieſtatis capitali ſentẽtia damnaretur, parſum eſt ei miſericordia imperatoris, & Rotomagum exilio † proſcriptus eſt. Tranſacta hyeme, vt primùm herba pabulum iumentis præbere potuit, tres illi exercitus contra † Lindewitum mittuntur: quorum vnus de Italia per Alpes Noricas, alter per Carantanorum prouinciam, tertius per Baioariam & Pannoniam ſuperiorem intrauit. Et duo quidem, id eſt dexter ac ſiniſter, tardiùs ingreſſi ſunt, eò quod vnus Alpium tranſitu, hoſtium manu reſiſtente prohibebatur: alter & longitudine itineris, & Drauo flumine, quod traiiciendum erat, impediebatur: meliùs autem qui per Carantanos intrabat, quanquam tribus in locis ei reſiſteretur, feliciore vſus fortuna, ter hoſte ſuperato, Drauo etiam tranſmiſſo, celeriùs ad deſtinata loca peruenit. Contra hæc Lindewitus nihil molitus, munitione tantùm caſtelli quod in arduo monte conſtruxerat, ſe ſuoſque continuit; & nec belli, nec pacis, vel per ſemetipſum, vel per legatos vllum ſermonem cum eis habuiſſe dicitur. Exercitus verò poſtquam in vnum conuenerunt, totam penè regionem ferro & igne vaſtantes, haud vllo graui damno accepto domum reuerſi ſunt. Is tamen qui per Pannoniam ſuperiorem iter fecerat, in tranſitu Draui fluminis ex locorum & aquarum inſalubritate ſoluti ventris incõmodo grauiter affectus, & pars eius non modica hoc morbo conſumpta eſt: hi tres exercitus de Saxonia & orientali Francia, & Alemannia, Baioaria quoque atque Italia congregati ſunt. Quibus domum reuerſis, Carniolenſes, qui † Carcaſauum fluuium habitant, & Foroiulienſibus penè contigui ſunt, Baldericho ſe dediderunt. Idem & pars Carantanorum quæ ad Lindewiti partes à nobis defecerat, facere curauit. Fœdus inter nos & Abulaz regem Saracenorum conſtitutum, & neutræ parti ſatis proficuum, conſultò ruptum, bellumque aduerſus eum ſuſceptum eſt. In Italico mari octo naues negotiatorum de Sardinia ad Italiam reuertentium à piratis captæ ac demerſæ ſunt. De Nordmannia verò XIII piraticæ naues egreſſæ, primò in Flandrenſi littore prædari molientes ab iis qui in præſidio erant, repulſæ ſunt: vbi tamen ab eis propter cuſtodum incuriam aliquot caſæ viles incenſæ, & paruus numerus pecoris eſt abactus. In oſtio Sequanæ ſimilia tentantes, reſiſtentibus ſibi littoris cuſtodibus, quinque ſuorum interfectis irritæ diſceſſerunt. Tandem in Aquitanico littore proſperis vſæ ſucceſſibus, vico quodam qui vocatur Bundium, ad integrum depopulato, cum ingenti præda ad propria reuerſæ ſunt. Hoc anno propter iuges pluuias, & aërem humore nimio reſolutum, magna incommoda contigerunt: nam & hominum & boum peſtilentia tam immanè longè lateque graſſata eſt, vt vix vlla pars totius regni Francorum ab hac peſte immunis & intacta poſſet inueniri. Frumenta quoque & legumina imbrium aſſiduitate corrupta, vel colligi non poterant, vel collecta computreſcebant. Vinum etiam, cuius paruus prouentus eodem anno fuit, propter caloris inopiam acerbum & inſuaue fiebat. In quibuſdam verò locis ex inundatione fluminum aquis in plano ſtagnantibus autumnalis ſatio ita impedita eſt, vt penitus nil frugum ante vernum tempus ſeminaretur. Luna defecit VIII CAL. DECEMB. hora noctis II. Imperator poſt actum Cariſiaci conuentum, autumnalemque venationem ex more completam, Aquas reuerſus eſt.

al. *Ludouici*

al. *deportatur*

al. *Ludouicum*

In ant. man. rectè *circa Sauum fluuiũ* legitur. Nam hęc lectio apertè falſa eſt.

DCCCXXI.

COnuentus menſe Februario Aquiſgrani habitus, & in eo de bello † Lindewiti co tractatum, ac tres exercitus ordinati, qui futura æſtate perfidorum agros per vices vaſtarẽt. Simili modo de Marca Hiſpanica cõſtitutum, & hoc illius limitis præfectis imperatum eſt. Iterumq; cõuentus menſe Maio Nouiomagi habẽdus indictus eſt, comiteſque qui illuc venirent, deputati. Eo anno dominus imperator poſt feſti Paſchalis expletionem per Moſam nauigauit, ibique conſtitutam annis ſuperioribus atq; conſcriptam inter filios ſuos regni partitionem recenſuit, ac iuramentis optimatum,

al. *Ludouico inferendo*

qui tunc adeſſe poterant, confirmauit. Suſceptisque ibidem Paſchalis Romani pontificis legatis, Petro videlicet Centumcellenſi epiſcopo, & Leone Nomenclatore, eiſdemque celeriter abſolutis, comitibus etiam qui aderant ad expeditionem Pannonicam deſtinatis, ipſe paulùlum ibi remoratus, Aquaſgrani reuerſus eſt: & poſt paucos dies per Arduennam iter faciens, Treueros ac Metis venit: indeque Rumrichi caſtellum petens, reliquum æſtiui caloris & autumni dimidium exercitatione venatoria in Vogeſi ſaltu atque ſecretis exegit. Interea Borna dux Dalmatiæ atque Liburniæ defunctus eſt, & petente populo atque imperatore conſentiente, nepos illius nomine Ladaſclauus ſucceſſor ei conſtitutus eſt. Allatum eſt & de morte Leonis Conſtantinopolitani imperatoris, quòd conſpiratione quorundam optimatum ſuorum, & præcipuè Michaëlis Comitis, domeſticorū inſidiis in ipſo palatio ſit interemptus: qui ſuffragio ciuium & prætorianorum militum ſtudio infulas imperij ſuſcepiſſe dicebatur. Fortunatus patriarcha Gradenſis cùm à quodam presbytero ſuo nomine Tiberio apud imperatorem fuiſſet accuſatus, quòd † Lindewitum ad perſeuerandum in perfidia qua cœperat, hortaretur, cumq; ad caſtella ſua munienda, artifices & murarios mittendo iuuaret, & ob hoc ad palatium ire iuberetur; primò velut iuſſionem impleturus in Hiſtriam profectus eſt. inde ſimulato reditu ad Gradum ciuitatem nullo ſuorum, præter eos cum quibus hoc tractauerat, ſuſpicante, nactus occaſionem clàm nauigauit, veniensque Iaderam Dalmatiæ ciuitatem Ioanni præfecto prouinciç illius fugæ ſuæ cauſas aperuit, qui eum ſtatim naui impoſitum Conſtantinopolim miſit. Medio menſe Octobri conuentus generalis apud Theodonis villam magna populi Francorū frequentia celebratur: in quo Lotharius primogenitus imperatoris LVDOVICI Irmingardim Hugonis comitis filiam ſolenni more duxit vxorem. Illuc etiam legati Romani pontificis Theodorus primicerius ac Florus cum magnis venere muneribus. Affuere & comites in eodem conuentu iam de Pannonia regreſſi, qui depopulata deſertorum & Lindewito adhærentium vniuerſa regione, cùm nullus eis ibidem copiam pugnandi feciſſet, domum regreſſi ſunt. Eminuit in hoc placito piiſſimi imperatoris miſericordia ſingularis, quam oſtendit ſuper eos qui cum Bernharto nepote ſuo in Italia contra caput ac regnum ſuum coniurauerunt: quibus ibi ad præſentiam venire iuſſis, non ſolùm vitam & membra conceſſit, verùm etiam poſſeſſiones iudicio legis in fiſcum redactas, magna liberalitate reſtituit. Adelhartum quoque de Aquitania vbi exulabat euocatum, Corbeiç monaſterio, vt priùs fuerat, abbatem ac rectorem eſſe iuſſit, & Bernarium fratrem eius reconciliatum eidem monaſterio reddidit. Completisq; iis quæ ad regni vtilitatem inchoauerat, & ſacramēto quod apud Nouiomagum pars optimatum iurauerat, generaliter conſummato, ipſe Aquaſgrani reuertitur. Filium autem Lotharium, poſt nuptias ritu ſolenni celebratas, ad hyemandū Wormatiam miſit.

De parte Danorū omnia quieta eo anno fuerunt: & Heriholtus à filiis Godefridi in ſocietatē regni receptus: quæ res tranquillū inter eos huius tēporis ſtatum feciſſe putabatur. Sed quia Ceadragus Abotritorū princeps perfidiç & cuiuſdā cū filiis Godefridi factæ ſocietatis notabatur, Sclamoir æmulus eius in patriam remittitur: qui cùm in Saxoniam veniſſet, ægritudine decubuit, perceptoq; baptiſmaris ſacramēto defunctus eſt.

Autumnalis ſatio iugitate pluuiarum in quibuſdam locis impedita eſt, cui hyems in tantum prolixa ſucceſſit & aſpera, vt non ſolùm minores riui ac mediocres fluuij, verùm maximi amnes, Rhenus videlicet, Danubius, Albisque, ac Sequana, cæteráque per Galliam atque Germaniam Oceanum petentia flumina, adeò ſolida glacie ſtringerentur, vt XXX vel eo amplius diebus plauſtra huc atque illuc commeantia velut pontibus iuncta ſuſtinerent: cuius reſolutio non modicum villis iuxta Rheni fluenta conſtitutis damnum intulit.

al. *Ludeuitum*, vt ſemper in man.

DCCCXXII.

IN regione Turingorum, quodam in loco iuxta fluuium ceſpes longitudine pedum L, latitudine XIIII, altitudine ſeſquipedali de terra ſine manibus & præciſus & ſublatus eſt, & ab eo loco in quo ſumptus eſt XXV pedum ſpatio diſtans, inuentus eſt. Item in parte orientali Saxoniæ, quæ Soraborum finibus contigua eſt, in quodam deſerto loco iuxta lacum qui dicitur Arnſeo, in modum aggeris terra in-

tumu-

tumuit, & limitem vnius leucæ longitudine porrectum ſub vnius noctis ſpatio abſque humani operis molimine, ad inſtar valli ſuſtulit. Winigiſus dux Spoletanus iam ſenio confectus, habitu ſeculari depoſito monaſticæ ſe mancipauit conuerſationi, ac non multo pòſt tactus corporis infirmitate deceſſit: in cuius locum Suppo Brixiæ comes ſubſtitutus eſt. Dominus imperator conſilio cum epiſcopis & optimatibus ſuis habito, fratribus ſuis quos inuitos tonderi iuſſit, reconciliatus eſt: & tam de hoc facto, quàm & de iis quæ erga Bernhartum filium fratris ſui Pipini, nec non & iis quæ erga Adelhartum abbatem & fratrem eius † Walachum geſta ſunt, publicam cõfeſſionem fecit, & pœnitentiam egit. quod tamen in eo conuentu quem eodem anno menſe Auguſto Attiniaci habuit, in præſentia totius populi ſui peregit: in quo quicquid ſimilium rerum vel à ſe, vel à patre factum inuenire potuit, ſumma deuotione emendare curauit. Exercitus de Italia propter Lindewiticum bellum conficiendum in Pannoniam miſſus eſt. Ad cuius aduentum Lindewitus Siſcia ciuitate relicta ad Sorabos, quæ natio magnam Dalmatiæ partem obtinere dicitur, fugiendo ſe contulit, & vno ex ducibus eorum à quo receptus eſt per dolum interfecto, ciuitatem eius in ſuam redegit ditionem: miſſis tamen ad exercitum imperatoris legatis ſuis, ad eius præſentiam ſe velle venire promiſit. Saxones interea iuſſu imperatoris caſtellum quoddam trans Albim in loco cui Delbende nomen ædificant, depulſis ex eo Sclauis qui illum priùs occupauerant, præſidiumque Saxonum in eo poſitum contra incurſiones illorum. Comites marcæ Hiſpanicæ trans Sicorim fluuium in Hiſpania profecti, vaſtatis agris & incenſis compluribus villis, & capta non modica præda regreſſi ſunt. Simili modo poſt æquinoctium autumnale à comitibus marcæ Britannicæ in poſſeſſionem cuiuſdam Britonis, qui rebellis tunc extiterat nomine Wihormachus, expeditione facta, & omnia ferro & igne vaſtata ſunt. Peracto conuentu qui Attiniaci habebatur, imperator venandi gratia Arduennam petiit, Lotharium verò filium ſuum in Italiam miſit: cum quo Walachum monachum propinquum ſuum, fratrem videlicet Adelharti abbatis, & Gerungum oſtiariorum magiſtrum vnà miſit: quorum conſilio & in re familiari & in negotiis ad regni commoda pertinentibus vteretur. Pipinum autem in Aquitaniam ire præcepit: eum tamen priùs filiam Thietberti comitis Matricenſis in coniugium fecit accipere, & poſt nuptias celebratas ad occiduas regiones proficiſci. Ipſe verò peracta autumnali venatione trans Rhenum hyematum ad Franconofurt profectus eſt, ibique generali conuentu congregato, neceſſaria quæque & ad vtilitatem orientalium regni ſui finium pertinentia, more ſolenni cum optimatibus quos ad hoc euocari iuſſerat, tractare curauit. In quo conuentu omnium orientalium Sclauorum, hoc eſt, Abotritorum, Soraborum, † Wilſorum, Bohœmorum, Maruanorum, Predenecẽtorum, & in Pannonia reſidentium Auarum legationes cum muneribus ad ſe miſſis excepit. Fuere in eodem conuentu & legationes de Nordmãnia, tam de parte Heriholti quàm filiorum Godefridi. quibus omnibus auditis atq; dimiſſis, ipſe in eodem loco conſtructis ad hoc neceſſariis ædificiis nouis, quemadmodum ſecum ſtatuerat, hyemauit.

Vel hic *Bernarium*, vt paulo antè, vel ibi *VValacham* legendum videtur.

al. *VVilzorũ*

DCCCXXIII.

MEnſe Maio conuentus ibidem habitus eſt, in quo non vniuerſæ Franciæ primores, ſed de orientali Francia, Saxonia, Baioaria, Alemannia, atque Alemanniæ contermina Burgundia, & regionibus Rheno adiacentibus adeſſe iuſſi ſunt. in quo inter cæteras barbarorum legationes quę vel iuſſæ, vel ſua ſponte venerũt, duo fratres reges videlicet Wilſorum controuerſiam inter ſe de regno habentes, ad imperatoris præſentiam venerunt: quorum nomina ſunt Meligaſtus & Celeadragus. Erant filij Liubi regis Wilſorum, qui licet cum fratribus ſuis regnum ſuum diuiſum teneret, tamen propterea quòd natu maior eſſet, ad eum totius regni ſumma pertinebat: qui vbi commiſſo cum orientalibus Abotritis prælio cecidiſſet, Wilſi filium eius Meligaſtum qui maior erat, regem ſibi conſtituunt. Sed cùm is ſecundum ritum gentis commiſſum ſibi regnum parum dignè adminiſtraret, illo abiecto iuniori fratri regium honorem detulerunt, quam ob cauſam ambo ad præſentiam imperatoris venerunt: Quos cùm audiſſet, & gentis voluntatem proniorem in iunioris fratris honore agnouiſſet, ſtatuit, vt is delatam ſibi à populo ſuo poteſtatem haberet, ambos tamen muneribus donatos & ſacramento firmatos in patriam remiſit. Accuſatus eſt

in eodem placito apud imperatorem Ceadragus Abotritorum princeps, quòd ſe erga partes Francorum parum fideliter ageret, & ad imperatoris præſentiam iam diu venire diſſimulaſſet: propter quod ad eum legati directi ſunt: cum quibus ille iterum quoſdam ex primoribus gentis ſuæ ad imperatorem miſit, perq́ue eorum verba promiſit ſe ad proximum hyemis tempus ad illius præſentiam eſſe venturum. Lotharius verò cùm ſecundum patris iuſſionem in Italia iuſtitias faceret, & iam ſe ad reuertendum de Italia præpararet, rogante Paſchale papa Romam venit, & honorificè ab illo ſuſceptus, in ſancto Paſchali die apud ſanctum Petrum regni coronam, & Imperatoris & Auguſti nomen accepit; inde Papiam regreſſus, mēſe Iunio ad imperatorem venit. Qui cùm imperatori de iuſtitia in Italia à ſe partim facta, partim inchoata, feciſſet indicium, miſſus eſt Adelhartus Comes palatij, iuſſusq́ue eſt, vt Mauringum Brixię comitem ſecum aſſumeret, & inchoatas iuſtitias perficere curaret. Drogonem fratrem ſub canonica vita degentē, Metenſi eccleſiæ, clero eiuſdem̄ vrbis conſentiente atque eligente, rectorem conſtituit, eumq́ue ad pontificatus gradum cenſuit promouendum. In eodem conuentu locus & tempus alterius conuentus habendi indicta ſunt, Nouembris videlicet menſis, & Compendium palatium. Peracto itaque placito & dimiſſis proceribus, cùm imperator iam inde digredi ſtatuiſſet, allatum eſt ei de interitu Lindewiti, quòd relictis Sorabis, cùm in Dalmatiam ad † Lindemuſlum auunculum Bornæ ducis perueniſſet, & aliquantum temporis cum eo moratus fuiſſet, dolo ipſius fuiſſet interfectus. Nunciatum eſt etiam, Theodorum Romanæ eccleſiæ primicerium & Leonem Nomenclatorem generum eius in patriarchio Lateranenſi primò excæcatos, ac deinde fuiſſe decollatos, & hoc ideo eis contigiſſe, quòd ſe in omnibus fideliter erga partes Lotharij iuuenis imperatoris agerent. Erant & qui dicerent, vel iuſſu vel conſilio Paſchalis pontificis rem fuiſſe perpetratam. Ad quod explorandum ac diligenter inueſtigandum miſſi ſunt Adalungus abbas monaſterij ſancti Vedaſti, & Hunfridus comes Curienſis: ſed antequam illi fuiſſent profecti, venerunt legati Paſchalis Ioannes epiſcopus Syluæcandidæ, & Benedictus archidiaconus ſanctæ ſedis apoſtolicæ, rogantes imperatorem, vt illam infamiam à pontifice auferret, qua ille in memoratorum hominum necem conſenſiſſe credebatur. Quibus cùm ille iuxta quod ratio poſtulabat reſpondiſſet, eoſq́ue dimiſiſſet, prędictos legatos ſuos ad inueſtigandam rei veritatem, ſicut priùs diſpoſuit, Romam ire præcepit: ipſe reliquum æſtatis tempus in pago Wormatienſi, ac deinde in Arduenna tranſigens, peracta autumnali venatione ad CAL. NOVEMB. ſicut condixerat, Compendium venit. Legati Romam venientes rei geſtæ certitudinem aſſequi non potuere: quia Paſchalis pontifex ſe ab huius facti communione cum magno epiſcoporum numero iureiurando purgauit, & interfectores prædictorum hominum, quia de familia ſancti Petri erant, ſummopere defendens, mortuos velut maieſtatis reos condemnabat, iureq́; cæſos pronunciabat: atq; ob hoc cum prædictis qui ad eum miſſi fuerant legatis, Ioannem Syluæcandidæ epiſcopum, & Sergium bibliothecarium, Quirinum quoque ſubdiaconum, ac Leonem magiſtrum militum ad imperatorem miſit. qui cùm tam per illos quàm per ſuos legatos de ſacramento pontificis & excuſatione reorum comperiſſet, nihil vltrà in hoc negotio ſibi faciendum ratus, memoratum Ioannem epiſcopum & ſocios eius ad pontificem dato conuenienti reſponſo remiſit. Ceadragus Abotritorum princeps pollicitationibus ſuis fidem adhibens, cum quibuſdam primoribus populi ſui Compendium venit, dilatiq́ue per tot annos aduentus ſui rationem coram imperatore non improbabiliter reddidit: qui licet in quibuſdam cauſis culpabilis appareret, tamen propter merita parentum ſuorum non ſolùm impunitus, verùm muneribus donatus ad regnum ire permiſſus eſt. Venerat & Heriholtus de Nordmannia auxilium petens contra filios Godefridi, qui eum patria pellere minabantur. Ob cuius cauſam diligentiùs explorandam ad eoſdem filios Godefridi, Theotharius & Rodtmundus comites miſſi fuerunt. Qui cauſam filiorum Godefridi & ſtatum totius regni Nordmannorum diligenter explorantes, aduentum Heriholti præceſſerunt, & imperatori omnia quæ in illis regionibus cōperire potuere, patefecerūt: cum quibus Ebo Remorū archiepiſcopus, qui conſilio imperatoris & Romani pōtificis autoritate, prædicādi gratia ad terminos Danorū acceſſerat, & æſtate præterita multos ex eis ad fidē veniētes baptizauerat, regreſſus eſt.

al. Ladem huſſum

Hoc

HOc anno prodigia quædam extitiſſe narrantur: in quibus præcipua fuerunt, in Aquenſi palatio terræmotus, & in territorio Tulleſi iuxta villam Commerciacum puella quædam annorum ferè XII, ab omni cibo per X menſes abſtinens. Et in Saxonia, in pago qui vocatur † Frihſaſij, XXIII villæ cœleſti igne concrematæ: & fulgura (al. Frisfaz,) ſereno atque interdiu de cœlo cadentia, & in multis regionibus fruges grandinis vaſtatione deletæ, atque in quibuſdam locis ſimul cum ipſa grandine veri lapides, iique ingentis ponderis decidere viſi. Domus quoque de cœlo tactæ, hominesque ac cætera animalia paſſim fulminum ictu præter ſolitum crebrò exanimata dicuntur. Secuta eſt ingens peſtilentia atque hominum mortalitas, quæ per totam Franciam immaniter vſquequaque graſſata eſt, & innumeram hominum multitudinem diuerſi ſexus & ætatis grauiſſimè ſæuiendo conſumpſit.

DCCCXXIIII.

REx Bulgarorum Omortag velut pacis faciendæ gratia legatos cum literis ad imperatorem miſit. Quos ille cùm audiſſet, ac literas quæ allatæ fuerant, legiſſet, rei nouitate non immerito permotus, ad explorandam diligentiùs inſolitæ & nunquam priùs in Franciam venientis legationis cauſam, † Michelinum quendam de Baioaria (al. Machelinum) cum ipſis legatis ad memoratum regem Bulgarorum direxit. Interea hyems aſpera valdeq́; prolixa eſt facta, quæ non ſolùm cætera animalia, verùm etiam homines quoſdam immanitate frigoris extinxit. Luna defecit III NON. MART. hora noctis ſecunda. Suppo dux Spoletanus deceſſiſſe nunciatur. Legati Romani pontificis Romam regreſſi, eundem valida infirmitate detentum, & morti iam proximum inuenerunt: qui etiam paucis poſt aduentũ eorum diebus vita deceſſit. In cuius locũ cùm duo per contentionem populi fuiſſent electi, Eugenius tamẽ archipresbyter TT. S. SABINÆ, vincente nobilium parte ſubrogatus atque ordinatus eſt. Cuius rei nuncium cùm Quirinus ſubdiaconus, vnus ex iis qui priori legatione fungebantur, ad imperatorem detuliſſet, conuentu circiter VIII CAL. IVL. pronunciato atque Compendij habito, ipſe ad Britannicam expeditionem per ſe faciendam animo intẽto, Lotharium filium imperij ſocium Romam mittere decreuit, vt vice ſua functus ea quæ rerum neceſſitas flagitare videbatur, cum nouo pontifice atque Romano populo ſtatueret ac firmaret. Ille ad hæc exequenda poſt medium Auguſtum in Italiam profectus eſt: imperator verò iter quod in Britãniam facere inſtituerat, propter famem quę adhuc præualida erat, vſque ad initium autumni aggredi diſtulit: tum demum adunatis vndique omnibus copiis, Redonas ciuitatem terminis Britanniæ contiguam venit: & inde diuiſo in tres partes exercitu, duabusque partibus filiis ſuis Pipino & Ludouico traditis, tertiaque ſecum retenta Britanniam ingreſſus, totam ferro & igne vaſtauit: conſumptisque in hac expeditione XL vel eo amplius diebus, acceptis quos perfido Brittonum populo imperauerat obſidibus, Rotomagum ciuitatem, vbi coniugem ſe operiri iuſſerat, ad XV CAL. DECEMB. reuerſus eſt. nam & illuc legatos Michaëlis imperatoris ſibi occurrere iuſſit, cum quibus & Fortunatus patriarcha Gradenſis regreſſus, ad eius præſentiam venit: ſed legati imperatoris literas & munera deferentes, pacis confirmandæ cauſa ſe miſſos eſſe dicentes, pro Fortunato nihil locuti ſunt: inter cætera tamen ad legationem ſuam pertinentia, quædam de imaginum veneratione protulerunt, propter quæ ſe Romam ire, atque apoſtolicæ ſedis præſulem conſulere debere dixerunt. Quos cùm legatione eorum audita ac reſponſo reddito abſolueret, vt ſe velle dicebant, Romam ducere iuſſit. Fortunatum etiam de cauſa fugæ ipſius percunctatus, Romam ire voluit, vt à pontifice examinaretur: ipſe verò Aquaſgrani, vbi hyemare ſtatuerat, profectus eſt. Quò cùm veniſſet, & ibi Natalem Domini celebraſſet, allatum eſt ei, quòd legati Bulgarorum regis eſſent in Baioaria: quibus obuiam mittens, ipſos vſque ad tempus congruum ibidem manere præcepit. Cæterùm legatos Abotritorum, qui vulgò Prædenecenti vocantur, & contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt, qui & ipſi aduentare nunciabantur, illico venire permiſit. Qui cùm à Bulgaris iniquè infeſtari ſe quererentur, & contra eos auxilium ſibi ferri depoſcerent, domum ire, atque iterum ad tempus Bulgarorum legatis conſtitutum redire iuſſi ſunt.
Suppone apud Spoletum, ſicut dictum erat, defuncto, eundem ducatum Adelhartus comes palatij, qui Minor vocabatur, accepit; qui cùm vix quinque menſes eodem

honore potiretur, correptus febre deceſſit: cui cùm Moringus Brixiæ comes ſucceſſor eſſe electus, nuncio honoris ſibi deputati accepto decubuit, & paucis interpoſitis diebus vitam finiuit. Æblus & Aſinarius comites cum copiis Vaſconum ad † Pompelonem miſſi, cùm peracto iam ſibi iniuncto negotio reuerterentur, in ipſo Pyrenæi iugo perfidia montanorum in inſidias deducti ac circumuenti, capti ſunt: & copiæ quas ſecum habuere, penè vſque ad internecionem deletæ: & Æblus quidem Cordubam miſſus, Aſinarius verò miſericordia eorum qui eum ceperāt, quaſi conſanguineus eorum eſſet, domum redire permiſſus eſt. Lotharius verò iuxta patris præceptum Romam profectus, ab Eugenio pontifice honorificè ſuſcipitur. Cui cùm iniuncta ſibi patefaceret, ſtatum populi Romani iamdudum quorundam præſulum peruerſitate deprauatum, memorati pontificis beneuola aſſenſione ita correxit, vt omnes qui rerum ſuarum direptione grauiter fuerant deſolati, de reſtitutione bonorum ſuorum, quę per illius aduentum Deo donante prouenerat, magnificè eſſent conſolati.

al. Pampilonem

HOc anno paucis ante ſolſtitium æſtiuale diebus in territorio Auguſtudunenſi aere in tempeſtatem ſubita mutatione conuerſo, ingens fragmentum ex glacie ſimul cum grandine decidiſſe narratur: cuius longitudo XV, latitudo VII, craſſitudo II pedes habuiſſe dicitur.

DCCCXXV.

SAcro Paſchali feſto ſolenniter Aquiſgrani celebrato, arridente iam verno tempore, imperator venandi gratia Nouiomagum profectus, legatos Bulgarorum circa medium Maium Aquaſgrani venire præcepit: nam tunc illò reuerti ſtatuit, habiturus ibidem conuentum, quem de Britannia regreſſus, eo ſe tempore ibidem habiturum optimatibus indicauerat. Quò cum peracta venatione fuiſſet reuerſus, Bulgaricam legationem audiuit: erat enim de terminis ac finibus inter Bulgaros ac Francos conſtituendis. Affuerunt in eo conuentu penè omnes Britannię primores, inter quos & Wihomachus, qui perfidia ſua & totam Britanniam conturbauerat, & obſtinatione ſtultiſſima ad memoratam expeditionem illò faciendam imperatoris animum prouocauerat, tandem ſaniori vſus conſilio, ad fidem imperatoris, vt ipſe dicebat, venire non dubitauit. Cui cùm imperator & ignoſceret, & muneribus donatum cum cæteris gentis ſuæ primoribus domum remeare permitteret, promiſſam fidem, vt priùs conſueuerat, gentilitia perfidia commutauit, vicinos ſuos incendiis & direptionibus quantum potuit non ceſſans infeſtare, donec ab hominibus † Lantberti comitis in domo propria circumuentus atque interfectus eſt. Imperator verò audita Bulgarorum legatione, per eoſdem qui ad eum miſſi fuerant legatos regi eorum miſſis literis, prout videbatur, reſpondit, dimiſſoq; conuentu in Vogeſum ad † Rumrichi arcem venandi gratia profectus, filium ſuum Lotharium ex Italia regreſſum, ibiq; ad ſe venientem ſuſcepit, ac peracta venatione Aquaſgrani rediens, generalem populi ſui conuentum more ſolenni menſe Auguſto habuit. In quo conuentu inter cæteras legationes quæ è diuerſis regionibus venerunt, etiam filiorum Godefridi de Nordmannia legatos audiuit, ac pacem quam iidem ſibi dari petebant, cum iis in Marca eorum menſe Octobri confirmari fecit. Completis itaque omnibus negotiis quæ ad illius cōuentus rationem pertinere videbantur, Nouiomagum cum maiori filio ſeceſſit, minorem verò Ludouicum in Baioariam direxit: ipſe autumnali venatione completa circa hyemis initium Aquaſgrani reuerſus eſt.

al. Lāberti

al. Rumerici montem

IN territorio Tullenſi iuxta Commerciacum villam puella annorum circiter XII, poſt ſacram communionem quam in Paſchate de ſacerdotis manu ſumendo perceperat, primò pane, deinde aliis omnibus cibis & potibus abſtinens, in tantum ieiunaſſe perhibetur, vt nulla penitus corporis alimenta percipiens, ſine omni victus deſyderio, integrum triennium compleuerit. Cœpit autem ieiunare anno incarnationis dominicæ DCCCXXIII, ſicut in ipſius anni deſcriptione ſuperiùs annotatum eſt: & hoc anno, id eſt DCCCXXV, circa Nouembris menſis initium peracto ieiunio eſcam ſumere, ac more cæterorum mortalium manducando viuere cœpit.

DCCCXXVI.

CVm regi Bulgarorum legati ſui quid egiſſent renunciarent, iterum eum quem primò miſerat ad imperatorem cum literis remiſit, rogās, vt ſine mora terminorum

definitio

definitio fieret; vel ſi hoc non placeret, ſuos quiſque terminos ſine pacis fœdere tueretur. Cui imperator, quia fama erat Bulgarorum regem à ſuo quodam optimate aut regno pulſum aut interfectum, reſpondere diſtulit: illoq; expectare iuſſo, propter famæ certitudinem comperiendam Bertrichum palatij comitem ad Balderichum & † Gerholtum comites & Auarici limitis cuſtodes in Carantanorum prouinciam miſit. qui cùm reuerſus nihil certi ſuper iis quæ fama vulgauerat, reportaſſet, imperator legatum ad ſe vocatũ ſine literis remeare fecit. Interea Pipinus rex filius imperatoris vt iuſſus erat cum ſuis optimatibus & Hiſpanici limitis cuſtodibus, circa CAL. FEB. Aquaſgrani (nam ibi tunc imperator hyemauerat) venit: cum quibus vbi de tuendis contra Saracenos occidẽtalium partium finibus eſſet tractatum & concluſum, Pipinus in Aquitaniam regreſſus, ibidem totam ſequentem æſtatem tranſegit. Imperator verò medio Maio Aquiſgrano egreſſus, circa CAL. IVN. ad † Ingelheim venit: habitoq; ibi conuentu nõ modico, multas & ex diuerſis terrarum partibus miſſas legationes audiuit & abſoluit: inter quas præcipua cęteriſque præeminens erat legatio Romani pontificis, qua fungebãtur Leo Centumcellenſis epiſcopus, & Theophylactus Nomẽclator: & de regionibus tranſmarinis, Dominicus abbas de monte Oliueti: Legati quoque filiorum Godefridi regis Danorum pacis ac fœderis cauſa miſſi: & de Sclauorũ regionibus quidam Abotritorum † principes Ceadragum ducem ſuum accuſantes. Accuſabatur & Tunglo vnus de Soraborum primoribus, quòd & ipſe dicto audiens non eſſet: quorum vtrique denunciatum eſt, quòd ſi medio Octobri ad imperatoris generalem conuentum venire diſtulerint, condignas perfidiæ ſuæ pœnas eſſe daturos. Venerunt & ex Brittonum primoribus, quos illius limitis cuſtodes adducere voluerũt. Eodem tempore † Herihortus cum vxore & magna Danorum multitudine veniens Moguntiam, ibidem apud ſanctum Albanum cum iis quos ſecum adduxit, baptizatus eſt, multiſq; muneribus ab imperatore donatus, per Friſiã qua venerat via reuerſus eſt: in qua prouincia Comitatus qui Rhiuſtri vocatur, eidem datus eſt, vt in eum ſe cum rebus ſuis, ſi neceſſitas exigeret, recipere poſſet. Affuerunt & in eodem conuentu Balderichus & Gerholtus comites ac Pannonici limitis præfecti, & adhuc de motu Bulgarorum aduerſum nos nihil ſe ſentire poſſe teſtati ſunt. Venit cum Balderichò presbyter quidam de Venetia nomine Georgius, qui ſe organum poſſe facere aſſerebat: quem imperator Aquaſgrani cum Thancolfo ſacellario miſit, & vt ei omnia ad id inſtrumentum efficiendum neceſſaria præberentur imperauit: indictoque ac pronunciato ad medium Octobris generali cõuentu, cæteris omnibus more ſolenni abſolutis, ipſe trans Rhenum ad villam quæ † Sels vocatur, cum comitatu ſuo profectus eſt. Ibi ad eum legati Neapolitanorum venerunt, atque inde accepto reſponſo ad ſua regreſſi ſunt. Ibi ad eius notitiam perlatum eſt de fuga ac perfidia Aizonis, quomodo fraudulenter † Auſonam ingreſſus, & à populo illo quem dolo deceperat, receptus, totam ciuitatem deſtruxiſſet, caſtella eiuſdem regionis, quæ firmiora videbantur, muniuiſſet, miſſoque ad Abdirachman regem Saracenorum fratre ſuo, auxilium quod petebat contra noſtros accepiſſet. Sed imperator licet huius rei nuncium grauiter ferret, nihil tamen incõſultè gerendum iudicans, conſiliariorum ſuorum aduentum ſtatuit operiri: tranſactaq; autumnali venatione circa CAL. OCTOB. per Mœnum fluuium vſq; ad Franconofurt ſecunda aqua nauigauit. Inde ad Ingelheim medio Octobri veniẽs, generalem ibi, vt indictum erat, populi ſui conuentum habuit: in quo & Ceadragum Abotritorum ducem, nec non & Tunglonem, qui apud eum perfidiæ accuſabantur, audiuit. Et Tunglonem quidem accepto ab eo filio eius obſide domum redire permiſit, Ceadragum verò cæteris Abotritis dimiſſis ſecum retinuit, miſſiſque ad populum Abotritorum legatis, ſi eum ſibi vulgus regnare vellet, perquirere iuſſit: ipſe autem Aquaſgrani, vbi hyemare conſtituerat, profectus eſt. Cumque legati quos ad Abotritos miſerat, reuerſi nunciaſſent, variam gentis illius ſuper rege ſuo recipiendo ſententiam, optimos tamen ac præſtantiſſimos quoſque de illius receptione concordare, acceptis ab eo quos imperauerat obſidibus, in regnum ſuum eum reſtitui fecit. Dum hæc aguntur, † Ludouicus abbas ſancti Dionyſij martyris Romam mittẽs, annuente precibus eius Eugenio ſanctæ ſedis apoſtolicæ tunc præſule, oſſa beatiſſimi martyris CHRISTI Sebaſtiani accepit, & ea apud Sueſſioniam ciuitatem in baſilica ſancti Medardi collocauit. Vbi

al. Geroldũ

al. Ingelenheim

al. primores

al. Heroldus

al. Salz.

al. Auſonã

al. Hilduinus

dum adhuc inhumata in loculo in quo allata fuerāt, iuxta S. Medardi tumulū iacerent, tanta ſignorum ac prodigiorū multitudo claruit, tanta virtutū vis in omni genere ſanitatum per diuinā gratiā in nomine eiuſdē beatiſſimi martyris emicuit, vtà nullo mortalium eorundē miraculorū aut numerus cōprehendi, aut varietas verbis valeat enūciari: quorū quædam tanti ſtuporis eſſe narrātur, vt humanę imbecillitatis fidē excederēt, niſi certum eſſet, Dominū noſtrū IESVM CHRISTVM, pro quo idē paſſus eſt, omnia quæ vult, per diuinā potentiā facere poſſe, in qua illi omnis creatura in cœlo & in terra ſubiecta eſt.

DCCCXXVII.

IMperator, Heliſachar presbyterum & abbatē & cum eo Hildibrandum atque Donatum comites ad motus Hiſpanicæ marcæ componendos miſit: ante quorum aduentum Aizo Saracenorum auxilio fretus, multa eiuſdem limitis cuſtodibus aduerſa intulit, eoſq; aſſiduis incurſionibus adeò fatigauit, vt quidam illorum relictis quæ tueri debebant caſtellis recederent. Defecit ad eum filius Beronis nomine Willemundus, & alij complures nouarū rerum gentilitia leuitate cupidi, iunctique Saracenis Centaniam & Vallenſem rapinis atq; incendiis quotidie infeſtabant. Cumq; ad ſedandos ac mitigandos Gothorum atq; Hiſpanorum in illis finibus habitantium animos, Heliſachar abbas cum aliis ab imperatore miſſis multa & propria induſtria & ſociorum conſilio prudenter adminiſtraret, Bernhartus quoq; Barcinonæ comes Aizonis inſidiis, & eorum qui ad eum defecerant, calliditati ac fraudulentis machinationibus pertinaciſſimè reſiſteret, atque eorum temerarios conatus irritos efficeret, exercitus à rege Saracenorum Abdirachman ad auxilium Aizoni ferendū miſſus, Cæſarauguſtam veniſſe nunciatur. Super quē Abumaruam regis propinquus dux conſtitutus, ex perſuaſione Aizonis haud dubiā ſibi victoriā pollicebatur. Cōtra quem imperator filium ſuū Pipinum Aquitaniæ regē cum immodicis Francorū copiis mittens, regni ſui terminos tueri præcepit: quod ita factum eſſet, ni ducum deſidia, quos Francorum exercitui præfecerat, tardiùs quàm rerum neceſſitas poſtulabat, is quem ducebāt ad Marcam veniſſet exercitus. Quæ tarditas in tantum noxia fuit, vt Abumaruam, vaſtatis Barcinonēſium ac Gerundenſium agris, villiſq; incenſis, cunctis etiam quę extra vrbes inuenerat, direptis, cum incolumi exercitu Cæſarauguſtam ſe reciperet, priuſquam à noſtro exercitu vel videri potuiſſet. Huius cladis præſagia credita ſunt, viſæ multoties in cœlo acies, & ille terribilis nocturnæ coruſcationis in aere diſcurſus. Imperator autem duobus conuentibus habitis, vno apud Nouiomagum propter falſas Hohrici filij Godefridi regis Danorum pollicitationes, quibus ſe illò ad imperatoris præſentiam venturum promiſerat: altero apud Cōpeodium, in quo & annualia dona ſuſcepit, & iis qui ad Marcam Hiſpanicā mittendi erant, quid vel qualiter agere deberent imperauit: Ipſe inter Compendium & Cariſiacum, cæteraq; iis vicina palatia vſque ad hyberni temporis initium conuerſatus eſt. Interea reges Danorum, filij ſcilicet Godefridi, Herifoldum de conſortio regni eiiciẽtes, Nordmannorū finibus excedere compulerunt. Bulgari quoque Sclauos in Pannonia ſedentes miſſo per Drauum nauali exercitu, ferro & igne vaſtauerunt, & expulſis eorum ducibus, Bulgaricos eis rectores conſtituerunt. Eugenius papa menſe AVG. deceſſit, in cuius locum Valentinus diaconus à Romanis electus & ordinatus, vix menſem in pontificatu compleuit: quo defuncto Gregorius presbyter tituli S. Marci electus, ſed non prius ordinatus eſt, quàm legatus imperatoris Romam veniret, & electionē populi examinaret. Legati imperatoris Michaëlis de Conſtantinopoli quaſi propter fœdus confirmandum miſſi, SEPT. menſe Compendium venerunt: quos imperator benignē receptos ibi audiuit & abſoluit. Corpora beatiſſ. martyrum Marcellini & Petri de Roma ſublata, & Octobri menſe in Franciam tranſlata, ibi multis ſignis atque virtutibus clarificata ſunt.

DCCCXXVIII.

COnuētus Aquiſgrani mēſe FEB. factus eſt, in quo cùm de multis aliis cauſis, tū pręcipuè de iis quę in marca Hiſpanica cōtigerunt, ratio eſſet habita, & legati qui exercitui prœrāt, culpabiles fuiſſent inuēti, iuxta merita honorū amiſſione mulctati ſunt. Balderich⁹ dux Forojulięſis cùm propter eius ignauiā Bulgari fines Pānonię ſuperioris impunè vaſtaſſēt, honorib. priuat⁹, & marca quā ſolus tenebat, inter IIII comites diuiſa eſt. Halidgarius Cameracēſis epiſcop⁹, & Anſfridus abbas monaſterij Nonātulę Cōſtantino-

ſtantinopolim miſſi, & à Michaele imperatore honorificè ſuſcepti ſunt. Imperator Iunio menſe ad Ingelheim venit, ibiq; per aliquot dies placitum habuit: in quò cùm de filiis ſuis Lothario & Pipino cum exercitu ad marcam Hiſpanicam mittẽdis conſilium iniſſet, & id quomodo fieret ordinaſſet; legatos etiam Romani pontificis Quirinum primicerium ac Theophylactum Nomenclatorem, qui ad eum illò venerant, audita eorum legatione dimiſiſſet: ad villam Franconofurt profectus eſt, ibique aliquandiu moratus Wormatiam venit, & inde Theodonis villã profectus eſt. Vnde Lotharium filium cum magnis Francorum copiis ad Hiſpanicam Marcam direxit: qui cùm Lugdunum veniſſet, conſedit nuncium operiens, qui ſe de Saracenorum aduentu faceret certiorem. In qua expectatione cum Pipino fratre colloquitur: & comperto, quòd Saraceni ad marcam venire aut timerent aut nollent, redeunte in Aquitaniam fratre, ipſe ad patrem Aquaſgrani reuertitur. Interea cùm in confinibus Nordmannorum tam de fœdere inter illos & Francos confirmando, quàm de Heriholti rebus tractandum eſſet, & ad hoc penè totius Saxoniæ comites ſimul cum marchionibus illò conueniſſent, Heriholtus rerum gerendarum nimis cupidus, condictam & per obſides firmatam pacem rupit, incenſis ac direptis aliquot Nordmannorum villis. Quod audientes filij Godefridi contractis ſubitò copiis ad marcam veniunt, & noſtros in ripa Egidoræ fluminis ſedentes, ac nihil tale opinantes tranſito flumine adorti, caſtris exuunt, eisq; in fugam actis cuncta diripiunt, ac ſe cum omnibus copiis ſuis in ſua caſtra recipiunt. Deinde inito conſilio vt vltionem huius facti præuenirent, miſſa legatione ad imperatorem, quàm inuiti & quanta neceſſitate coacti id ſecerint, expoſuerunt, ſe tamen ad ſatisfactionem eſſe paratos, & hoc imperatoris eſſe arbitrio, quatenus ita fieret emẽdatum, vt de reliquo inter partes pax firma maneret. Bonifacius comes cui tutela Corſicæ inſulę tunc erat commiſſa, aſſumpto ſecum fratre † Beretthario & aliis quibuſdam comitibus, de Tuſcia, Corſicam atq; Sardiniam parua claſſe circumuectus, cùm nullum in mari piratã inueniſſet, in Africam traiecit, & inter Vticam & Carthaginem egreſſus, innumeram incolarum multitudinem ſubitò cõgregatam offendit, cum qua & pręlium cõſeruit, & quinquies vel eo ampliùs fuſam fugatamq; profligauit, magnáque Afrorum multitudine proſtrata, aliquot etiam ſociorum ſuorum per temeritatem amiſſis, in naues ſuas ſe recepit, atque hoc facto ingentem Afris timorem incuſſit. Luna CAL. IVL. primo diluculo in occaſu ſuo defecit: ſimiliter & VIII CAL. IAN. id eſt, in Natalis Domini media nocte obſcurata eſt. Imperator circa ſolennitatem ſancti Martini Aquaſgrani ad hyemandum venit, ibique totum hyberni temporis ſpatium diuerſis conuentibus ob neceſſaria regni negotia congregatis impendit.

In ant. man. Bernharto.

POſt exactã hyemem in ipſo Quadrageſimali ieiunio, paucis ante ſanctum Paſcha diebus Aquiſgrani terræmotus noctu factus, ventuſq; tam vehemẽs coortus eſt, vt non ſolùm humiliores domus, verũetiam ipſam ſanctæ Dei genitricis baſilicam, quam cappellam vocant, tegulis plumbeis tectam, ex parte non modica denudaret. Imperator diuerſis occupationibus vſque ad CAL. IVL. Aquiſgrani moratus, tandem ad conuentum Wormatiæ habendum cum comitatu ſuo menſe AVG. ſtatuit proficiſci; ſed priuſquam inde moueret, nuntium accepit, Nordmannos velle † Tranſalbinam Saxoniæ regionem inuadere, atque exercitum qui hoc facturus eſſet, noſtris finibus appropinquare. Quo nuncio cõmotus, miſit in omnes Frãcię regiones, & iuſſit, vt ſumma feſtinatione tota populi ſui multitudo in Saxoniã veniret, indicans ſimul velle ſe apud Noueſiũ medio Iulio Rhenũ tranſire. Sed vbi vanam eſſe cõpererat quę de Nordmannis fama diſperſa erat, ſicut conſtituerat, medio Augusto Wormatiã venit, ibique habito generali cõuentu, & oblata ſibi annua dona ſolenni more ſuſcepit, & legationes plurimas, quæ tam de Roma & Beneuento, quàm de aliis longinquis regionibus venerãt, & audiuit & abſoluit. Lothariũ quoq; filiũ finito conuctu in Italiam miſit, ac Bernhartum comitem Barcinonæ, qui eatenus in marca Hiſpanię præſidebat, camerarium in palatio ſuo cõſtituit. Aliis etiam cauſis quæ ad illius placiti completionem pertinere videbantur, cõgruo modo diſpoſitis atq; completis, populoq; ad ſua ire dimiſſo, ipſe ad autumnalis venationis exercitiũ ad Franconoſurt villam profectus eſt. qua trãſacta ad hyemandũ Aquaſgrani reuerſus, ibidẽ S. Martini atq; Andreę apoſtoli, necnõ & ipſum ſacroſanctæ dominicæ Natiuitatis diem cum magna lætitia & exultatione celebrauit.

Trãſalbianã in man.

DCCCXXIX.

Circa tempus porrò quadrageſimale, cùm imperator loca mari circumiacẽtia peragraret, factionis iniquæ principes, vltrà ferre non valentes, occultatum diu vulnus detegunt. Nam primùm inter ſe primores quodam fœdere coniurant, deinde minores ſibi adgregant, quorum pars mutationis ſemper cupida, more canum auiumq́; rapacium alienum detrimentum, ſuum quærunt fieri ſuppletionis augmentum. Freti ergo multitudine & aſſenſu plurimorum, filium imperatoris Pipinum adeunt, prętendentes abiectionem ſui, morum Bernhardi inſolentiam, deſpectionem cæterorum, aſſerentes etiam eum, quod dictu nefas eſt, thori inceſtatorem paterni; patrem porrò adeò quibuſdam eluſum præſtigiis, vt hæc non modò vindicare, ſed nec aduertere poſſit. Oportere ergo dicebant bonum filium indignè ferre dedecus paternum, ablatiſque è medio talibus, patrem reſtituere & menti & dignitati: & hæc agentem non ſolùm fama proſequeretur virtutis, ſed etiam amplificatio regni: hoc prætexentes nomine culpam. His ergo allectus incitamentis iuuenis, cum eis & ſuorum multis copiis, per Aurelianenſem vrbem, ſublato inde Odone, & reſtituto Matfrido, Wermbriam vſq; venerunt. At verò imperator, vt eorum conſpirationem cõtra ſe & vxorem Bernhardumque obſtinatiſſimè initam comperit, feraliterque armatam, Bernhardum quidem fugæ præſidio ſeſe cõmittere permiſit, vxorem autem Landini eſſe, & in monaſterio S. Mariæ conſiſtere voluit, ipſe autem Compendium venit. Porrò hi qui cum Pipino Wermbriam venerunt, miſſo Werino & Lamberto aliiſque quamplurimis Iudith reginam ex ciuitate monaſteriique baſilica eductam ad ſe vſque perduci fecerunt: quam poſt diuerſi generis pœnas morte propoſita adegerunt, vt promitteret, ſe, ſi copia ſibi daretur cum imperatore loquendi, perſuaſuram, vt abiectis armis comiſque reciſis monaſterio ſeſe inferret, ſe etiam impoſito velo capiti iridem facturam. Quam rem quanto plus cupiebant, tanto facilius crediderunt. Miſſis enim cum ea ſuorum aliquibus ad imperatorem vſque deduxerunt; cui cùm ille ſecretiùs ſecum loquendi licentiam præſtitiſſet, permittente illo, vt mortem euadere poſſet, ipſa velum ſuo capiti impoſuit; de attonſione porrò ſua imperator tempus deliberãdi popoſcit. Tanto enim imperator, aliis benignè ſemper viuens, iniuſto odio laborabat, vt tæderet eos vitæ ipſius, cuius illi niſi beneficio viuerent, iuſtè & meritò vita caruiſſent. Redeunte ergo ad ſe regina, aliis quidem malis temperarunt, damnationi autem conſentientes, vulgus exilio eam deportari & in monaſterium S. Radegundis iuſſerũt detrudi. Circa Maium porrò menſem Lotharius ex Italia venit, patremq́; Compendij reperit: ad eum venientem tota ſe illa contulit factio imperatori inimica, ipſe tamẽ tunc temporis nihil patri intuliſſe viſus eſt dedecoris, probauit autem quæ geſta erant: denique Heribertus Bernhardi frater luminum amiſſione multatus eſt, contra votum imperatoris; Odo conſobrinus illius armis ablatis exilio deportatus, tanquam eorum quæ Bernhardo & reginæ adclamabantur conſcij & fautores. In talibus ergo conſiſtens ſolo nomine imperator æſtatem tranſegit.

DCCCXXX.

Cvm autem inſtaret autumnalis temperies, hi qui imperatori cõtraria ſentiebant, alicubi in Francia conuentum fieri generalem volebant. Imperator autem clanculum obnitebatur, diffidens quidem Francis, magiſque ſe credens Germanis. Obtinuit tamen ſententia imperatoris, vt Neomagi populus conuenirent. Verens porrò ne multitudo contrariorum ſuperaret paucitatem fidelium ſuorum, iuſſit vt vnuſquiſque ad idem veniens placitum, ſimplici vteretur comitatu: præcepit etiam comitem Lambertum finium ſibi deputatorum cuſtodiam habere, cui Heliſacharem abbatem iuris reddendi cauſa adiunxit. Tandem ergo Neomagum ventum eſt, omniſque Germania eò confluxit, imperatori auxilio futura. Imperator autem volens adhuc vires aduerſariorum attenuare, Hildunum abbatem culpans interrogabat, cur cùm ſimpliciter venire iuſſus ſit, hoſtiliter aduenerit: qui cùm negare nequiret, continuò ex palatio exire iuſſus eſt, & cum pauciſſimis hominibus iuxta Padræbrunnam in expeditionali hyemare tabernaculo. Walah abbas iuſſus eſt ad monaſterium redire Corbeiæ, ibique regulariter obuerſari. Hæc cùm hi qui imperatori aduerſaturi conuenerant, viderent, ad deſperationem vltimam, fracti viribus, ſeſe verterunt, denique per totam noctem

coëuntes atque ad habitaculum Lotharij filij imperatoris conuenientes, hortabantur aut bello confligendum, aut aliquò ſecedendum abſque imperatoris voluntate. In qua deliberatione cùm totam expẽdiſſent noctem, manè imperator filio mãdat, ne inimicis communibus credat, ſed ad ſe tanquam patrem filius veniat. Quibus ille auditis, licet dehortantibus qui circa illum erant, ad patrem venit; à quo non eſt aſpera increpatione obiurgatus, ſed modeſta lenitate correct⁹. Ingreſſo autẽ illo intra penetralia regiæ domus, diabolo inſtigatore vulgus inter ſe furere cœpit, proceſſiſſetq; furor vſq; ad mutuam cædem, niſi imperatoria proſpexiſſet prudentia. Dum enim illi inter ſe tumultuantes penè in inſanum ruerent furorem, imperator ad cũctorum cum filio proceſſit aſpectum: quo facto omnis illa conquieuit feralis commotio. Imperatoria enim audita oratione omnis popularis tumultus diſſoluitur. Poſthæc imperator omnes illos huius impiæ conſpirationis principes, ſub priuata cuſtodia præcepit adſeruari: quos poſtea ad iudicium adductos, cùm omnes iuris cenſores filiúque imperatoris iudicio legali, tanquam reos maieſtatis decernerent, capitali ſententia feriri, nullum ex eis permiſit occidi, ſed vſus, vt multis viſum eſt, leniori quàm debuit pœna, ſibi tamen conſueto benignitatis & clementiæ more, laicos quidem præcepit locis opportunis attondi; clericos verò in conuenientibus itidem monaſteriis cuſtodiri. His peractis ad hyemandum imperator Aquaſgrani ſeceſſit. Habuit autem per idem tempus ſecum ſemper Lotharium filium. Miſit interea in Aquitaniam, coniugemq́ue reuocauit, fratreſque illius Conradum & Rodolfum iamdudum attonſos. Eam tamen coniugis honore nõ eſt dignatus, donec ſe legali præſcripto modo ab obiectis purgaret: quod poſtquam geſtum eſt, Quadrageſimale tempus, Paſchæq́ue ſolennitatem in eodem loco celebrauit.

D C C C X X X I.

PAſchalibus ergo peractis ſolemnibus ad Igilinheim imperator perrexit. Eo quoq; tempore conſuetæ non immemor miſericordiæ, quæ ab initio cum illo creuit, & de vtero matris videtur cum ipſo egreſſa, eos, quos dudum exigentibus meritis per diuerſa deputauerat loca, euocatos bonis propriis reſtituit; & ſi qui attonſi fuerant, ſicne manere, an in habitum redire priſtinum vellent, facultatem dedit. Dehinc imperator in partes Rumerici montis per † Voſagum tranſiit, ibiq́ue piſcationi atque venationi indulſit, & filium Lotharium in Italiam remiſit. Porrò autumni tempore in Theodonis villa conuenire generaliter ſuum populum præcepit. In quo loco tres legati Sarracenorum à tranſmarinis venere partibus, quorum duo Sarraceni, vnus Chriſtianus fuit, adferentes ſuæ grandia munera patriæ, odorum ſcilicet diuerſa genera & pannorum: qui pace petita & accepta remiſſi ſunt. Adfuit etiam Bernhardus, qui modo prædicto fugiendo ſe ſaluans, diu in finibus Hiſpaniæ exulauerat. Is imperatorem adiens, modum ſe purgandi ab eo quærebat more Francis ſolito, ſcilicet crimen obiicienti ſemet obiicere volens, armiſq; impacta diluere. Sed accuſator cùm licet quæſitus deeſſet, ceſſantibus armis purgatio facta eſt iuramẽtis. Præceperat porrò imperator vt huic placito filius eius intereſſet Pipinus. Sed ille conuentui ſe ſubtraxit, poſt placitum autem aduenit. Imperator autem volens & hanc inobedientiam plurimamq́ue in eo caſtigare morum inſolentiam, ſecum eum morari iuſſit, & vſque ad natiuitatem Domini Aquis tenuit. Sed ille vltrà ſe velle teneri grauatus, fugam capeſſit, & inſcio patre in Aquitaniam conceſſit. Imperator verò, vt cœperat, Aquis permanſit.

† al. Walgeſum

D C C C X X X I I.

HYemis rigore tranſacto & vernali ſucceſſu reducto, nunciatum eſt imperatori quoſdam excitatos motus in Boioaria, ad quorum compreſſionem feſtinus abiit, & ad Augſpurg vſque venit, inſurgentia ſedauit, citò rediit, conuentumq́ue publicum Aurelianis fieri iuſſit, ibiq; Pipinum ſibi occurrere mandauit; qui, licet inuitus, occurrit. Sed conſiderans imperator quorundam malorum hominum conſilia, filij animos tam minis quàm promiſſionibus ad deteriora peruertere feſtinantium, maximeq́ue Bernhardum verens, cuius conſilio vti tunc Pipinus dicebatur, qui & ipſe tunc in Aquitania morabatur, Ligeri tranſmiſſo, cum commeatu ſuo ad Iocundiacum venit palatium in territorio Limouico ſitum, vbi ventilata vtriuſque cauſſa, Bernhardus quidem cùm inſimularetur infidelitatis, nec tamen vſque ad congreſſionem probator

procedere vellet, honoribus eſt priuatus. Pipinus verò propter prauorum morum correctionem ſub cuſtodia priuata Treuerim perduci iuſſus; quo cùm duceretur & indulgentius haberetur, à ſuis cuſtodiæ noctu ſubducitur, & vſque ad imperatoris ab Aquitania reditum, quaqua verſum voluit peruagatur. Et tunc quidem imperator inter filios ſuos Lotharium atque Carolum quandam diuiſionem regni conſtituit, quæ tamen ingruentibus impedimentis, quæ dicenda ſunt, pro voto minimè ceſſit. Eo porrò tempore viſum eſt imperatori ab Aquitania ſecedere, & indicto Turoni conuentu filium Pipinum eodem vocauit. Eo verò patris conſpectum non ferente neque veniente, conuentus dimittitur.

Hoc anno primò quidem pluuiarum inundantia, deinde humectatio terræ glaciali ſtringente rigore, quæ adeò noxia fuit, vt ſubtritis pedibus equinis, rarus quiſquam foret qui vectatione equorum vteretur. Fracto ergo exercitu multo laboris incommodo, & improuiſos excurſus Aquitanorum ſubinde & moleſtè ferente, ſtatuit imperator ad villam cui nomen eſt Reſtis venire, ibiq; Ligeris amne tranſmiſſo, in Franciam hyematum redire: quod & fecit, licet minus honeſtè quàm decuit.

DCCCXXXIII.

HVmano porrò generi pacique contrarius diabolus, nequaquam ab imperatoris infeſtatione feriabatur, ſed per ſatellitum ſuorum verſutias, filios ſollicitabat, perſuadens illis, quòd pater eos vltro perdere vellet, non conſiderantes quòd qui mitior eſſet etiam externis, adeò immanis non poſſet effici ſuis. Sed quia corrumpunt bonos mores colloquia praua, & lapidum etiam duritiem mollis aquæ guttula ſæpius inliſa terebrare ſolet, tandem ad id ventum eſt, vt filios imperatoris in vnum cum copiis quibus poterant coire facerent, Gregorium papam aduocarent ſubornatò, quaſi qui patri ſolus filios reconciliare deberet, & poſſet. Rei tamen veritas pòſt claruit. Imperator porrò econtra peracto Paſchate Wormatiam venit cum valida manu, ibique quid agendum ſibi foret, diu deliberauit, miſsóque Bernhardo epiſcopo cum nonnullis aliis filios hortabatur vt ad ſe redirent. Sed & papam Romanæ ſedis conueniebat, vt ſi more prædeceſſorum ſuorum aderat, non tantas nectere moras, & imperatori non occurrere. Cùm verò rumor vſquequaque diffuſus ſereret de exteris quod verum erat: de papa verò Romano, quòd ideo adeſſet, vt tam imperatorem quàm epiſcopos excommunicationis inretire vellet vinculis, ſi qui inobedientes eſſent ſuæ filiorumque imperatoris voluntati, epiſcopi imperatoris præſumptioris audaciæ aſſerebant nullo modo ſe velle eius auctoritate ſuccumbere, ſed ſi excommunicans adueniret, excommunicatus abiret, cùm aliter ſe habeat antiquorum auctoritas canonum. Tandem ergo ventum eſt feſtiuitate ſancti Ioannis præcurſoris Chriſti in locum, qui ab eo quod ibi geſtum eſt, perpetua eſt ignominia nominis notatus, vt vocetur Campus mentitus. Quia enim hi qui fidem imperatori promittebant, mentiti ſunt, locus quo id contigit, reſtis nequitiæ ſuo nomine remanſit. Cùm autem haud procul hinc inde aciebus ordinatis conſiſterent, iam iamque ruendum in arma putaretur, nunciatum eſt imperatori aduenire papam Romanum, quem venientem in ipſa acie imperator conſiſtens, alio modo quàm ſolebat ſuſcepit, imputans ei quòd ipſe ſibi talem ſuſceptionem præparauerit, qui inuſitato modo ad ſe veniret. Deductus autem papa in habitationem caſtrenſem multis aſſertionibus perdocuit, non ſe ob aliud tantum iter ſuſcepiſſe, quàm quòd audiſſet, quòd inexorabili diſcordia contra filios laboraret, ideoque pacem inter vtramque partem ſerere vellet. Quibus auditis manſit cum imperatore aliquot diebus. Remiſſus autem ab ipſo ad filios ad pacem conciliandam, cùm penè omnis populus partim donis abſtractus, partim promiſſis infectus, partim minis territus, ad eos populumque cum eis conſiſtentem more torrentis conflueret, nequaquam, vt fuerat iuſſus, ad imperatorem redire permiſſus eſt. Tantis ergo congregatis copiis & imperatori oppoſitis adeò defectio in dies inualuit, vt feſtiuitate ſancti Pauli plebeij contra imperatorem adulando filiis, inruptionem facere minarentur. Quibus imperator viribus obniti non valens, filiis

mandauit,

mandauit, ne ſe populari exponerent direptioni: cùi illi remandant, vt caſtris relictis ad ſe veniat, ſe obuiam ipſi proceſſuros: venit imperator, & filiis ſibi occurrentibus, eos admonuit equis deſilientes, vt promiſſionis ſuæ memores, tam ſibi, quàm filio & vxori inlibata, quæ olim promiſerant, conſeruarent; quos congruè reſpondentes, oſculatus, & ad caſtra illorum eſt proſecutus. Venienti vxor ſubducitur, & ad Ludowici tabernacula transfertur: ipſum verò Lotharius ad ſua cum Carolo admodum puero deduxit, & cum pauciſſimis in papilione, ad hoc deputato, conſiſtere fecit. Poſthæc autem populo iuramentis obſtricto, imperium inter ſe fratres trina ſectione partiuntur. Vxor patris exilio iterum deportatur in ciuitatem Italiæ Cortonam. Gregorius papa talia cernens cum maximo mœrore Romam regreditur. Pipinus in Aquitaniam, Ludowicus in Baioariam reuertitur. Porrò Lotharius patre aſſumpto, & ſeorſum cum deputatis equitante atque priuatim manente, Merlegium villam deuenit, ibíque prout libuit commorans, & quæ viſa ſunt ordinans, & populum abſoluens, ſed & Compendij conuentum indicens, Voſagum per Mauri monaſterium tranſiit, & Meti vrbe relicta, tranſiensq́ue Verduno, Sueſſionum vrbem adiit, ibíque in monaſterio ſancti Medardi patrem ſub arcta cuſtodia eſſe præcepit, & Carolo Prumiæ commendato nec tamen attonſo, ipſe venationi indulſit, donec autumni tempore, id eſt CAL. OCTOB. ſicut conſtitutum erat, patrem ſecum ducens Compendium venit: vbi legatio Conſtantinopolitani imperatoris Marcus archiepiſcopus Epheſi & protoſpatharius imperatoris ad patrem miſſa, munera ipſi deputata occultè obtulit; ille verò patri ea ſubtraxit, & legationem licet ad patrem miſſam, tanquam ad ſe venientem ſuſcepit, audiuit, tragœdiamq́ue reportantem penè inauditam remiſit. In eodem conuentu cùm multi inſimularentur deuotionis in patrem, defectionis in filium, quidam verbis ſimplicibus, quidam iuramentis obiecta diluerunt. Omnes tamen hanc rem exceptis auctoribus miſerabantur, & talem rerum permutationem ægrè ferebant: vnde verentes inauditi ſceleris conſpiratores, ne verſa vice retro lapſa ferrentur quæ geſta erant, callido, vt ſibi viſum eſt, eum aliquibus epiſcoporum vtuntur conſilio, vt pro his de quibus iam pœnitentiam egerat imperator, iterum publica pœnitentia armis depoſitis irreuocabiliter quodam modo eccleſiæ ſatisfacere iudicaretur, (cùm tamen & leges forenſes non contra vnam culpam ſemel commiſſam bis inuehant, & noſtra lex habeat bis non iudicari delictum) cui iudicio pauci contradixere, plures adſenſum præbuere, maxima pars, vt adſolet in talibus ne primores offenderent, verbotenus conſenſere. Damnatum ergo & abſentem & inauditum, neque confitentem, neque conuictum, ante corpus ſancti Medardi confeſſoris, & ſancti Sebaſtiani martyris arma deponere cogunt, pullaq́ue indutum veſte adhibita magna cuſtodia ſub tectum quoddam detrudunt. Expleto hoc negotio in feſtiuitate ſancti Martini populus licentia accepta, mœſtus de talibus geſtis, ad propria reuertitur. Lotharius autem patrem ſecum ducens Aquaſgrani hyematum regreditur. Hac hyeme gregatim populi tam Franciæ, quàm Burgundiæ, nec non Aquitaniæ & Germaniæ coëuntes calamitoſis querelis de imperatoris infortunio querebantur, & quidem in Francia Eggerardus comes & Wilhelmus comes ſtabuli, quos poterant, ſibi in vnione voluntatis reſtituendi imperatorem coadunabant. Ex Germania porrò Hugo abbas in Aquitaniam ab Ludowico & ab eis qui ad ipſum confugerant, præſertim autem à Drogone epiſcopo miſſus, Pipinum in hoc ipſum inſtigabat. Porrò Bernhardus & Werinus Burgundos perſuaſionibus accendebant, promiſſionibus alliciebant, & iuramentis ad rem adeò piam exequendam adſtringebant.

DCCCXXXIIII.

HYeme autẽ exacta, & vere iã adueniente Lotharius patre aſſũpto per pagũ Hasbaniẽſem iter arripuit, venitq́; Lutetiã, vbi obuiã ipſi eſſe cunctos fideles pręceperat. Cui Eggerardus comes & alij illius pagi proceres magna coacta manu obuiã ꝓ liberatione imperatoris pugnaturi proceſſerũt, perueniſſetq́; res ad effectũ, niſi piiſſimꝰ imperator cauẽs & multorũ periculũ ſimul & ꝓpriũ, ab hoc incepto mãdato & obteſtatione eos inhibuiſſet. Tãdẽ ergo puẽtũ eſt ad monaſteriũ S. Dionyſij martyris. Pipinꝰ verò ab Aquitania maxima cũ manu exiẽs, & ad Sequanã vſq; veniẽs, cũ põtes deiecti, naueſq;

alto demerſæ, tranſitum prohibuiſſent, ſubſtitit. Porrò Werinus & Bernhardus comites plurimis ſociorum ex Burgundia coactis ad Matronam fluuium vſque venerunt, & ibi partim auſteritate atque intemperie aëris retardati, partim in colligendis ſociis occupati, in villa Bonogilo, & eis quæ circumiacent prædiis, aliquot conſedere diebus. Inſtabat Quadrageſimæ tẽpus, cuius hebdomada prima feria quinta miſſi ſunt ab illis legati Adrebaldus abbas & Gauſelinus comes ad Lotharium poſtulantes, vt eis abſolutus cuſtodiæ vinculis, imperator redderetur: cui ſi pareret poſtulationi, ſe quoq; ipſi cauſſam apud patrem ſalutis & honoris olim diſpoſiti futuros; ſin aliàs, etiam cum ſuo, ſi neceſſe foret, periculo eum requiſituros, & reſiſtentibus ſibi in hac re, armis, Deo iudice, obuiaturos. Sanè huic mandato reſpondit Lotharius, nullum plus vel compati paternæ calamitati, vel congaudere proſperitati, nec debere ſibi imputari culpam ſenioris ſibi ablati, cùm ipſi eum deſtituiſſent ac prodidiſſent, neque carceralis cuſtodiæ nequum iure ſibi inuri, cùm conſtaret hoc actum iudicio epiſcopali. Cum hac ergo ſatisfactione legati remiſſi ſunt ad eos qui miſerant cum mandatis, vt Werinus comes & Odo, nec non & Folco & Hugo abbates ad ſe venirent, vt cum eis deliberaret, quomodo huic poſtulationi ſatisfaceret: præcepit etiam vt altero die ad ſe mitterentur, qui tempus aduentus ſuprà dictorum ab eo cognoſcerent, vt ſic ad condictam diem ſibi occurrerent, de cauſa ſuprà dicta tractaturi. Sed mutato cõſilio, cum his qui eius erant intimi, quiq; ſuas ſequebantur partes, patre in monaſterio S. Dionyſij relicto, Burgundiam tranſiens, Viennam vſque peruenit, ibidemque ſtatiua habere cœpit. At hi qui cum imperatore remanſerant, cum ad recipiendas imperatorias hortabantur infulas: ſed imperator quanquam modo quo prædictum eſt eccleſiæ communione eiectus erat, tamen præproperæ acquieſcere ſententiæ, & dominica proxima in eccleſia S. Dionyſij epiſcopali miniſterio reconciliari, & ab epiſcopis rurſus armis accingi voluit. Qua in re tanta populi lætitia viſa eſt, vt etiam ipſa elementa viderentur, & iniuriam paſſo imperatori compati, & releuato congratulari. Tanta enim vſque ad illud tempus fuerat procellarum vis, pluuiarumq; vehementia, vt extra ſolitum aquarum ſuperabundantia excreſceret, flatusq; ventorum inpermeabiles redderent fluuiorum alueos: ſed in liberatione & reſtitutione imperatoris, ita quodammodo coniuraſſe viſa ſunt elementa, vt mox & venti ſæuientes miteſcerent, & cœli facies antiquam & multo tempore inuiſam ſerenitatem redderet. Imperator ergo ab eo loco digreditur, ſed nequaquam filium abeuntem perſequi, licet id multi hortarentur, voluit. Inde ergo Nantogilum, ac pòſt venit Cariſiacum villam regiam, vbi opperiebatur filium Pipinum, & qui trans Matronam reſidebant, itémque eos, qui trans Rhenum ad Ludouicum filium confugerant, cum ipſo Ludowico. Dum hic imperator aliquantulum hæret, maxima multitudo vaſſorum & fidelium confluit, congratulantes lætitiæ communi, quos imperator benignè ſuſcipiens, & pro fidei integritate gratias agens, Pipinum quidem filium in Aquitaniam, Ludowicum in Baioariam, cæteros verò vnumquemque ad ſua redire iuſſit. Ipſe autem Aquaſgrani profectus, vbi Iudith auguſtam ab Italia, reducentibus ipſam Rachanlo epiſcopo & Bonifacio & Pipino, recepit. Filium porrò Carolum iamdudum ſecum habebat, ibidemq; Paſchæ ſolennitatem peregit.

DCCCXXXV.

POſt cuius celebritatem in Arduenna venatione ſe exercuit, & poſt Pentecoſtes feſtiuitatem ad Romericum montem venationi atque piſcationi operam dedit. Recedente autem in eum locum quem diximus Lothario, remãſerant in Neuſtria Lambertus comes, & Marfridus, cæteriq; quamplurimi qui eas partes vi & armis tenere nitebantur: quam rem ægrè ferentes Odo comes & alij imperatoriarum partium in eos arma corripiunt, eosque pellere ex illis locis conantur, aut certè cum eis congredi: quæ res cùm ſegnius quàm debuit adminiſtraretur, non exigua clade affecti ſunt. Dum enim inſperatò hoſtes ſuperuenerũt, illi autẽ minori, quàm res poſtulabat, cautela vtẽtur, inſiſtẽtibus terga hoſtibus nudauerũt, vbi & ipſe Odo cũ fratre Wilhelmo plurimisq; aliis interiit: cæteri autem ſalutem in fugæ ſubſidio poſuerunt. Quo negocio peracto, hi qui victoria potiti ſunt, cùm neque vbi conſiſtere eis tutum eſſet, neq; Lothario ſe iungere valerent, verentes ne aut ibi conſiſtentibus imperator ſuperueniret, aut certè ad ſuos properantibus in itinere obuiaret, ad Lotharium quanto ocyus mittunt,

tunt, ipſis vt ſuccurreret, quos tanti diſcriminis circumuallaret metus. Hic audito eorum periculo & rebus geſtis, eis ſubuenire voluit. Sed ea tempeſtate Werinus comes cum plurimis ſociis caſtrum Cauillonum vtcunque communiuerat, vt ſi aduerſariarum partium ſtudioſi aliquid molirentur noui, ſibi ſuiſque foret receptaculo atque munitioni: quod cùm compertum Lothario eſſet, ex improuiſo venire eò voluit: conſilio verò ipſius detecto, aduenit tamen & oppidum circumdedit. Quæ in circuitu ciuitatis erant, incendio conflagrata ſunt: pugnatum eſt circiter diebus quinque, & tandem deditione primùm vrbs capta, pòſt crudelium victorum more, direptionibus eccleſiæ vaſtatæ, theſauri deprædati, communes copiæ direptæ ſunt, & ad extremum etiam ciuitas voraci depaſta eſt incendio, præter paruam baſilicam, quæ ſtupendo miraculo, cùm hinc inde ſæuientibus cincta fuerit lambentibus flammis, non potuit aduri: fuit ea conſecrata Deo in honorem beati Gregorij martyris. Lotharius quidem vrbem hanc incendi minimè voluit, at militum furor ante incendium conquieſcere non potuit. Capta vrbe acclamatione militari Gauſelinus comes, itémque Sunila comes, nec non & Madalelinus Vaſallus domini capite plexi ſunt, & Gorberga filia quondam Wilhelmi comitis pro venefica aquis ſubmerſa eſt. Quæ dum geruntur, imperator cum filio Ludowico Lingonum ciuitatem venerat: vbi nuncium de his rebus omnibus, quo valde perturbabatur, accepit. Cauillono iter ſuſcepit Auguſtodunum, inde venit Aureliam, hinc in pagum Cenomannicum, in villam cui nomen eſt Matualis. Sed imperator vnà cum filio Ludowico maximis copiis eum perſequitur. Quo audito Lotharius collectis ſuis non multo interuallo à patre caſtra fixit, ibique quatuor diebus legatis intercurrentibus moratum eſt: Quarta nocte Lotharius cum ſuis omnibus referre pedem in poſteriora cœpit, contra quem pater imperator, compendioſo itinere obambulabat; vſque dum peruentum eſſet ad fluuium Ligerim, propter caſtrum Bleſenſe, quo loco Ciza fluuius Ligeri confluit. Vbi poſitis ex hac fluuij parte caſtris, occurrit etiam patri Pipinus filius, cum quanto potuit apparatu militari. Fractus ergo viribus Lotharius ſupplex ad patrem venit, quem ille coërcitum verbis, & obligatum tam ipſum quam proceres eius quibus voluit ſacramentis in Italiam remiſit, occluſis anguſtiis itinerum, quibus in Italiam itur, ne quis tranſire poſſet, ſine licentia cuſtodientium. Quibus peractis, Aureliam cum filio Ludowico petiit, vbi & filio & aliis ad propria redeundi poteſtate conceſſa Lutetiam perrexit. Habuit autem eo tempore circa feſtum ſancti Martini conuentum generalem in Attiniaco palatio, vbi cùm multa perperam † molita emendare decreuiſſet, tam in *insolita* eccleſiaſticis, quàm publicis rebus, hæc tamen fuerunt præcipua, quòd mandauit filio Pipino per Hermoldum abbatem res eccleſiaſticas, quæ in regno eius erant, quaſque ipſe ſuis attribuerat, ſiue ſibi præripuerant, abſque cunctatione eccleſiis reſtitui, quodque ciuitates & monaſteria per legatos viſitando ſtatum eccleſiaſticum penè collapſum reſtitui iuſſit, itemque præcepit, vt legati per ſingulos comitatus mitterentur, qui immanitatem prædonum & latronum, quæ inaudita eſſe cœperat, cohiberent, & vbi eorum maior vis extitiſſet, etiam comites vicinos & epiſcoporum homines ad tales domandos & tollendos ſibi adſciſcerent, deque his omnibus ſibi in proximo placito generali, quod futuro vere indixerat, ſibi renunciarent. Tranſegit autem imperator maximam partem hyberni temporis Aquiſgrani, inde profectus eſt ad Theodonis villam, ante Natale domini, quam feſtiuitatem Meti cum ſuo fratre Drogone celebrauit. Solennitatem Purificationis Mariæ ibidem agendam ſtatuit, quo etiam populus qui adeſſe iuſſus erat, aduenit: ipſe autem de quibuſdam epiſcopis, quòd turpiter ſe deſeruerint, conquerebatur. Sed cùm quidam in Italiam confugiſſent, aliqui ex vocatis non venirent, ſolus Ebo eorum qui petebantur, adfuit: qui cùm rationis reddendæ cauſa de talibus vrgeretur, cauſabatur ſe ſolum relictis omnibus, in quorum præſentia hæc facta fuerant, vrgeri: at verò cùm cæteri epiſcopi obtenderent neceſſitatè præſentiæ, allegarent autem voluntatem innocentiæ, Ebo tandè moleſtè ferens talibus ſe ſolum moleſtari, cõſilio petito aliquo-

rum epiſcoporum, in ſe quandam confeſſionem dictauit, per quam ſe & indignum ſacerdotio, & irreuocabiliter eo abſtenturum iudicauit, quod & epiſcopis & per eos imperatori reddidit. Quo facto Agobardus Lugdunenſis archiepiſcopus, qui euocatus venire diſtulit, cùm ter eſſet vocatus, vſque ad ſatisfactionem ab Eccleſiæ præſulatu remotus eſt, cæteris, vt diximus, in Italiam fugientibus. Hiſce peractis imperator cum ſuo comitatu rediit ad villam Theodonis, vbi vnicuiq; domum redeundi poteſtate facta, Quadrageſimæ tempus exegit, & Paſchæ ſolennitatem celebrauit.

DCCCXXXVI.

POſt ſolennitatem porrò Paſchalem atque Pentecoſten Wormatiam ad conuentum indictum proficiſcitur, vbi ei filij Pipinus & Ludouicus occurrunt. More autem ſuo imperator nequaquam conuentum iſtum à publica vtilitate vacare paſſus eſt. Diligenter namque in eo examinare ſtuduit, quod quiſque eorum qui in diuerſas partes emiſſi erant, egerint. Et quia aliqui comitum in comprehenſione & exterminatione latronum ſegnes reperti ſunt, diuerſis ſententiis eorum ſegnitiem cum digna inuectione caſtigauit, filioſque & populum admonuit, vt æquitatem diligerent, raptores opprimerent, bonos quoſque ab eorum oppreſſione releuarent, minitatus ſeueriorem iis ſententiam, qui huic admonitioni non eſſent obtemperaturi.

DCCCXXXVII.

CVmque ab hoc placito populum dimitteret, & ſequens in Theodonis villa poſt Paſcha conſtituiſſet, ad hyemandum Aquas ſe contulit: filio ſuo Lothario etiam mandauit, vt nobiles quoſque ſuorum eò mitteret, qui ſecum de firmæ reconciliationis via & modo tractarent. Auguſta Iudith cum conſiliariis imperatoris inito conſilio, eò quòd corporis viribus, vt videbatur, imperator deſtitui inciperet, & ſi mors eius ingrueret, & ſibi & Carolo periculum immineret, niſi aliquem fratrum ſibi adſciſcerent, coniectanteſque nullum Lothario ad hãc rem magis eſſe idoneum, hortati ſunt imperatorem, vt ad eum legatos pacis ſtudioſos mitteret, qui planè eum ſibi conciliarent. Imperator paci ſemper ſtudens, ſemperq; dilector quietis atque amator vnitatis, quærens non modò filios ſed & inimicos charitatē ſibi vinciri, facilè huic petitioni aſſenſit. Miſſi igitur ſunt, qui effecerunt vt ad diem indictum in villa Theodonis legati
al. Walah à filio venirent quamplurimi, inter quos etiam † Walha primus adſuit. Cauſſa autē ſuprà dicta ventilata, atque ad calcem perducta. Imperator cum coniuge reconciliari voluit primùm ipſi Walhæ, demiſſis quæcunq; in eos commiſerat delictis, multa cordis alacritate & benignitate, mandauitq; per eum & cæteros filij legatos, vt quamprimùm ipſe veniret: futurum enim hoc omnino è re ſua. Hi filio rem retulerunt: ſed ne mandatum imperatoris ad effectum perduceretur, morbus fecit, qui Walham rebus humanis abduxit, Lotharium verò lecto deiiciens, maximo tempore languere fecit. Imperator porrò clemētiſſimus natura vt filium aduerſa valetudine correptum audiuit, per fideliſſimos legatos Hugonem fratrem ſuum & Algarium comitem eum viſitauit, atque eius omnia incommoda reſcire iiſque mederi ſtuduit. At verò poſtquam abſcedente languore conualuit, nunciatum eſt imperatori, quòd conditiones ſacramentis dudum promiſſas rumperet, præcipuè verò quòd eccleſiam Romanam (quam tam auus eius Pipinus, quàm pater Carolus, nec non & imperator ipſe in tutelam ſuſceperat) homineſq; eius crudeliſſimè vexaret: quæ res adeò animum illius exaſperauit, vt incontinenti extra ordinem legatos mitteret, nullum eis penè ad tantum iter conficiendum ſpacium tribuens. Miſit namque ad Lotharium, monens ne talia fieri permitteret, monens vt memor eſſet, quòd quando ei regnum Italiæ donauit, etiam curam eccleſiæ Romanæ ſimul commiſit, & quam ab aduerſariis defendendam ſuſceperit, eam à ſuis diripi non ſineret, monens etiam ſacramenti ab eo ſibi nuper præſtiti, ne fortè obliuiſcens aut parui pendens diuinitatem offenderet: impunè enim ſibi hoc non futurum: ſimul etiam iubebat ſibi parari ſtipendiarias annonas, ſtatiuaq; congrua per omne iter, quo Romam itur. Dicebat enim ſe limina beatorum apoſtolorum inuiſere velle. Hoc verò ne fieret, inruptio Nordmannorum in Friſiam impediuit, ad quorum comprimendam inſolentiam ipſe expeditionem in Friſiam ſuſcepit. Miſit legatos ad Lotharium, Folconem abbatem & Richardum comitem cum abbate Adrebaldo: quorum Folco & Richardus reſponſum ſibi à Lothario referrent, Adrebaldus

porrò

porrò Romam pergeret Gregorium papam de neceſſariis conſulturus, & voluntatem imperatoris cæteraque iniuncta ſibi perlaturus. Sed Lotharius de his conuentus, nec non & de rebus quarundam eccleſiarum Italicarum ablatis, quibuſdam annuit, quædam ſe non poſſe ſeruare reſpondit. Et Folco atque Riehardus imperatori è Friſia poſt fugam Nortmannorum reuertenti talia renunciant, in Francoford palatio, vbi ipſe autumnalem exercens venationem, hyematum Aquas ſeſe conuertit. Adrebaldus verò Romam, vt iuſſus erat, peruenit, Gregorium papam ægrotantem reperit, & maximè fluxu ſanguinis, qui licet ſenſim, continuò tamen ex naribus fluebat. Sed tanta alacritate ad verba imperatoris & compaſſionem eius recreatus eſt, vt profiteretur ſe penè incommoditatis propriæ oblitum. Itaque & miſſum ad ſe optimè habuit, & recedentem ampliſſimis muneribus donauit, mittens eum eo Petrum Centumcellenſis vrbis & Gregorium regionalium Romanæ vrbis epiſcopos. Lotharius vt ablegationem memoratorum epiſcoporum ad imperatorem audiuit, miſit Leonem qui tunc apud illum magno loco habebatur, Bononiam, vt eos vlterius progredi prohiberet, incuſſo metu & terrore ſi aliter facerent. Regreſſi igitur prædicti ſunt epiſcopi: Adrebaldus tamen epiſtolam imperatori deſtinatam, ab eis occultè ſuſcepit, & cuidam ſuorum habitu mendici, quouſque Alpes tranſiret, ferendam commiſit, ac poſtea imperatori porrexit. Ea tempeſtate quanta lues mortalis populum qui Lotharium ſecuti ſunt, inuaſerit, mirabile eſt dictu. Breui enim, à CAL. nimirum Septembris vſque ad S. Martini feſtū, ſubſequentes ex primoribus eius vita exceſſerunt: Ieſſe olim Ambianenſis epiſcopus, Helias Tricaſſinæ vrbis epiſcopus, Walah Corbeienſis monaſterij abbas, Marfridus, Hugo, Lambertus, Godefridus, itemq; filius eius Godefridus, Aginbertus comites, Burgarius quondam præfectus venationibus regalibus: ſed & Richardus vix euaſit, non multo pòſt & ipſe mortuus. Hi enim erant quorum receſſu dicebatur Francia nobilitate orbata, fortitudine quaſi neruis ſuccisis eneruata, prudentia deſtituta: ſed illis tanquam turbine ſæuienti obrutis, oſtendit DEVS, quàm ſalubre ſit, quamq́ue ſobrium, obſeruare quod ex eius ore procedit. Non glorietur, inquit, ſapiens in ſapientia ſua, nec fortis in fortitudine ſua, nec diues in diuitiis ſuis. Imperatoris autem animum iure quis miretur, quantam huic temperantiam diuina clementia dederit. Etenim hoc accepto nūcio, nec exultauit, nec morti inimicorum inſultauit, ſed pugno pectore tunſo, lacrymisq́ue oculis oppletis, Deum illis propitium fieri cum ingenti gemitu precatus eſt.

HOc eodē tēpore Britones res nouas moliri cœperūt: ſed nullo labore rurſus ſedati ſūt. Mēſe autē Februario magnus epiſcoporū pręſertim cōuentus Aquiſgrani habitus eſt, in quo eùm de aliis eccleſiæ neceſſitatibus, tū præcipuè de his rebus quas Pipinus & ſui multis eccleſiis abſtulerant, agebatur. Publico autem & imperatoris & epiſcoporum decreto & conſenſu monetur Pipinus eiusq́ue primates, cum quanto ipſorum periculo res eccleſiaſticas inuaſerint, vtq́ue reſtitui iubeat, præcipitur. Quæ res proſperum exitum habuit. Nam Pipinus monita patris pij, ſanctorumque virorum libenter ſuſcipiens, obedienter paruit, & omnia inuaſa etiā per annuli ſui impreſſionem reſtitui iuſſit.

DCCCXXXVIII.

INſequens placitū imperator in pago Lugdunēſi habuit, tēpore ęſtiuo in loco qui vocatur Stramiacus, cū Pipino & Ludowico filiis. Nam Lothariū aduerſa valetudo domi retinuit: in quo cauſſam vacātiū eccleſiarū Lugdunēſis atq; Viennēſis vētilari fecit, eo quòd epiſcopi illorum Agobardus ad rationem reddendā non venerit, Bernhardus autem Viennenſis adfuerit quidem, ſed rurſus fugam inierit. Verùm res imperfecta remanſit, propter abſentiā, vt dictum eſt, epiſcoporū. Sed & cauſſa Gothorū ibidem ventilata eſt, quorum alij Bernhardo fauebant, alij autē fauore ducebantur Beringarij Vnruoci quondam comitis filij: ſed Beringario immatura morte prærepto, apud Bernhardum poteſtas Septimaniæ remanſit, legatis illuc miſſis, qui ea quæ indigebant correctione, emendarent. His peractis etiam filiis populoq; dimiſſis, imperator autumnali venatione peracta, ad diem ſancti Martini Aquaſgrani rediit, hyememq́ue ibidem exegit: Natalem namque domini, item Paſchalem ſolennitatem, iuxta morem debitum & ſibi ſemper familiarem, ibidem celebrauit.

DCCCXXXIX.

HOc anno circa feſtũ Paſchatis dirũ ſemper ac triſte portentũ cometa in ſigno virginis apparuit, in ea parte qua pedes eius caudam ſerpentis coruumq́; cõtingunt: quod cùm non more errantiũ ſeptẽ ſyderũ orientẽ verſus peteret, per XXV dies (mirum dictu) & leonis & cancri nec nõ geminorũ tranſiens ſigna, tandẽ in capite tauri ſub aurigæ pedes igneum globũ vibrarũq; prolixitatẽ, quas vſquequaq; porrexerat, depoſuit: quod cùm imperator taliũ ſtudioſiſſimus primus, vt tũc cõſtitit, cõſpexiſſet, antequam quieti ſe daret, me qui hæc ſcripſi, & qui huius rei ſcientiã habere tunc credebar, accitũ percõtari ſtuduit, quid de hoc cometa mihi videretur. Ego autẽ cùm peterẽ tẽpus, quo faciẽ ſyderis cõſiderarem, ac ita rei veritatẽ inueſtigarẽ, & cognitam in craſtinũ nũciarem: imperator quod verũ erat, ratus, tẽpus me redimere velle, ne cogerer aliquid triſte reſpõdere, Perge, inquit, in mœnia huic domui cõtigua, & nobis quę perſpexeris nũcia. Noui .n. à me hanc ſtellã nequaquã pręterita veſpera viſam, vel a te monſtratã, ſed ſcio hoc ſignũ cometarũ eſſe, de quib⁹ iã prӕteritis diebus locuti ſumus: quid autẽ portẽdere tibi videatur, edicito. Cumq́; aliqua dixiſſem, & nõnulla reticuiſſem, Vnũ eſt, inquit, quod adhuc ſilẽtio premis: immutationẽ enim regni, mortẽq́; principis hoc monſtrari portẽto dicũt. Cumq́; ego teſtimoniũ prophetæ in mediũ protuliſſem quo dicitur, à ſignis cœli quę pauẽt gentes, metuendũ nõ eſſe; ille ſolita vſus magnanimitate & prudẽtia, Non aliũ, inquit, timere debemus præter illũ qui mõſtri & huius creator eſt ſyderis: ſed eius clementiã non ſatis laudare atq; mirari poſſumus, qui noſtrã inertiã, cùm ſimus peccatores & impœnitẽtes, talib. ammonere dignatur iudiciis. Quia ergo & me & omnes cõmuniter tangit hoc oſtentũ, omnes pro poſſe & ſapere, meliorari feſtinemus, ne fortè miſericordiam ſuam illo prorogãte, duritie noſtra impediẽte, nos illa inueniæmur indigni. His dictis pauliſper mero indulſit, & omnibus id facere iuſſit, noctemq́ue illam, vt relatũ nobis eſt, penè peruigilẽ & Dei laudibus & obſecrationib⁹ traduxit. Sub diluculũ manè miniſtros aulicos vocauit, & eleemoſynas quàm largiſſimè pauperibus ac ſeruis Dei tam monachis, quàm canonicis porrigi, eosq́; precibus orationibusq́; diuinis diligẽter vacare iuſſit. Quibus peractis ad cõſtitutam venationẽ in Arduennã proficiſcitur. quæ, vt dicebant, vltra ſolitũ ei proſperrimè ceſſit: omnia namq; quæ illi placebant, proſpero euentu occurrerunt. Præterea inſiſtente Auguſta & miniſtris Palatinis quandam partem imperij filio ſuo Carolo Aquis tradidit: ſed quia hæc donatio effectum ſortita nõ eſt, à nobis quoq; ſilentio premitur. Quam rem cùm alij fratres ægrè tuliſſent, mutuum iniere colloquium, ſed nihil quod cõtra dicerent inueniẽtes, remq́; totam diſſimulantes, motũ patris qui ex hoc accidiſſe videbatur, facillimè cõpoſuere.

IMperator tota æſtate Aquiſgrani ſubſiſtens autumni tempore, medio namque Septembri in Cariſiaco villa indixit: quo in loco Pipinus ex Aquitania ad eum venit, & conuentui interfuit. In hoc conuentu imperator filium Carolum armis virilibus, id eſt enſe, accinxit, corona regali caput inſigniuit, partemq́; regni quam homonymus eius Carolus habuerat, id eſt Neuſtriam, attribuit, atque inter filios quantum potuit vinculo beneuolentiæ firmato, Pipinum in Aquitaniam, Carolum autem in portionem regni ſibi attributã dimiſit; & pręſentes quidẽ Neuſtrię prouincię primores Carolo & manus dederũt, & fidelitatẽ ſacramẽto obſtrinxerũt: abſentiũ autẽ quiſq; poſtea itidẽ fecit. Ibidẽ quoq; omnes penè Septimanię nobiles adfuerũt cõquerẽtes de Bernhardo duce, eò quòd homines illi⁹ reb. eccleſiaſticis tanquã priuatis abſq; vllo reſpectu diuini humaniq́; iuris ꝓ libitu abuterẽtur, petierũtq́; vt imperator in ſuã eos reciperet ꝓtectionẽ, & tales legatos eò dirigeret, qui & poteſtate & prudẽtia de ablatis ęquo iudicio iudicarẽt, & auitã eis legẽ cõſeruarẽt. Ad quod peragẽdũ miſſi ſunt Bonifaci⁹ & Donat⁹ comites, & Adrebald⁹ Flauinianẽſis monaſterij abbas. His ritè peractis imperator ab eo loco diuertit, & venationi autũnali ꝓ more operã dedit, exq́; ea ad hyemãdũ ſe Aquas recepit.

HAc hyeme CAL. IAN. ſęuus cometę ignis in ſigno apparuit ſcorpij nõ multo poſt ſolis occubitũ, cuius minacẽ vultũ non multo pòſt Pipini mors ſubſecuta eſt. Interea Iudith Auguſta cõſilij quod pridẽ cũ cõſiliarijs aulicis cæteriſq́; regni Francorũ nobilib⁹ inierat, nequaquã immemor, perſuaſit imperatori vt ad Lothariũ filiũ legatos mitteret, qui eũ ad patrẽ inuitarẽt, ea cõditione, vt ſi fratris ſui Caroli adiutor, tutor atq; ꝓtector eſſe vellet, veniret ad patrẽ, & ſciret ſe ab eo omniũ pperã geſtorũ veniã adepturũ, ſimul & medietatẽ imperij excepta Boioaria cõſecuturũ. Quę res & Lothario & ſuis omnino vtilis viſa eſt.

DCCCXL.

VEnit ergo iuxta diem condictum Wormatiam poſt Paſchæ ſolennitatem. Pater multa cum alacritate eum ſuſcepit, & lautè eius comites curari mandauit, & ſicut ipſi nunciauerat, vniuerſa peregit: datiſque ei triduo induciis, totum imperium, ſuis in conſilium adhibitis, eum partiri iuſſit, ita tamen vt partium electio penes imperatorem & Carolum maneret: ſin verò imperatorem & Carolum portionem facere vellet, electio partium ad ſe pertineret. Lotharius cum ſuis diuiſionem regni imperatori committunt, affirmantes ſe hanc diuiſionem nequaquam exequi poſſe propter ignorantiam locorum. Igitur imperator æquo vt ſibi ſuiſque viſum eſt libramine, omne ſuum diuiſit imperium, præter Baioariam, quam Ludowico reliquit, quæque in parte eorum nemini ceſſit. His peractis & ſuis vniuerſoque populo euocatis, data ſibi optione, Lotharius à fluuio Moſa auſtralem ſibi partem delegit, occiduam Carolo fratri habendam reliquit, & vt haberet, coram cuncto populo ſe velle ſignauit. Imperator ergo lætabatur, & cunctus populus talibus adplaudens omnia ſibi placere dicebat. At verò Ludowici animum non parum hæc geſta læſerunt. Imperator hiſce de rebus ex animi ſui ſententia peractis, gratias Deo agebat, filioſque monebat, vt vnanimes eſſent, & ſe alterutro tuerentur, Lotharius quidem iunioris fratris curam gereret, cuius ſe ſpiritualem eſſe patrem & fratrem meminiſſe deberet: Carolus autem tanquam patri ſpirituali & fratri ſeniori debitum honorem deferret. Cumque hæc tanquam veræ pacis peregiſſet amator, & inter fratres mutuam dilectionem & inter vtriuſque filij populum, mutuum ſæuiſſet amorem; Lotharium lætus in Italiam lætum dimiſit, multis ditatum muneribus, donatum benedictionibus paternis, & monitum ne horum omnium obliuiſceretur, & Natalis Domini atque Paſchæ ſolennitatem Aquis celeberrimè egit.

DCCCXLI.

LVdowicus verò audiens huiuſmodi patris erga fratres ſuos voluntatem & regni inter eos diuiſionem, non tulit: ſed quicquid trans Rhenum fuit, ſibi vindicandum ſtatuit. Quod cùm ad imperatorem delatum eſſet, Paſchatis feſto peracto nequaquam procraſtinandum eſſe in talibus ratus, magnis copiis Rhenum ad Moguntiacum tranſiit, & Triburas venit, ibique aliquandiu ob colligendum exercitum conſedit: quo coacto Bodoniam vſque perrexit, quo filius quanquam inuitus ſupplex, & increpatus, malè ſe egiſſe confeſſus, ſeque emendaturum perperam geſta profeſſus eſt. Imperator conſueta & ſibi ſemper amica vtens manſuetudine & filio veniam dedit, & verbis primùm aſperis, vt dignus erat, obiurgatum, pòſt autem lenioribus demulctum, in regno reliquit, atque redeundo Rhenum in loco qui Confluentes dicitur, traiecit, in Arduenna venationem ſolitam peracturus. In qua cùm exerceretur, nuncij ad eum certiſſimi venerunt, Aquitanorum alios ſuam expectare ſententiam qualiter res Aquitanici regni ordinaretur, alios autem indignè ferre, quòd audierint Carolo id quoque à patre traditum eſſe. Imperatore autem de talibus ſollicito, Ebroinus Pictauienſis epiſcopus Flateram aduenit, idem nuncians, ſe nimirum & cæteros primores eius regni imperatoris expectare voluntatem, & paratos eſſe imperantis exequi iuſſionem. Erant huius ſententiæ præcipui quique procerum, interque eos dictus Ebroinus epiſcopus, Reginoldus comes, Gerardus itidem comes & gener quondam Pipini, itemque Bracharius comes Pipini gener, & alij quamplures horum ſequentes voluntatem, & præcipuè epiſcopi atque clericalis ordo. At verò altera pars populi, quorum præcipuus fuit Emeno quidam aſſumentes filium quondam Pipini regis, Pipinum nomine, quoquo verſum vagabantur, ſicut moris talibus eſt, prædationi atque tyrannidi operam dantes. Rogabat imperatorem Ebroinus ne hunc morbum ſerpentem ſperneret, aut medicinam differret, ſed maturè ſuo aduentu tali incommodo, antequam lues tanta inficeret plures, mederetur. Imperator prædictum epiſcopum in Aquitaniam remiſit, & quæ viſa ſunt ſuis fidelibus mandauit, & vt ſibi autumni tempore aliqui eorum in Cauillono vrbe occurrerent, imperauit: ibi enim generalem indixit conuentum. Neque verò quiſquam ſuccenſere deberet imperatori, quòd videatur nepotem ſuum regno priuare voluiſſe,

cùm ipſe morem gentis natiuum nouerit, vtpote connutritus illis: qui leuitati atq; aliis ſtudentes vitiis, grauitati atque conſtantiæ penitus renunciarint, quiq; vt talẽ Pipinum patrem eius facere poſſent, ferè omnes qui ob cuſtodiam illius miſſi erant, ſicut ſibi olim à patre Carolo dati fuerant, ex Aquitaniæ finibus eiecerint: poſt quorum diſceſſum, quanta & qualia emerſerint in eo regno malorum vitiorumque monſtra, & publica & priuata, hodierna quoque præſentium ſtudia demonſtrant. Volebat imperator bene piè educari puerum, ne vitiis proſtitutus, nec ſibi nec aliis præeſſe & prodeſſe poſſet, cogitans illud, quòd quidam, cum filiis in teneriori ætate adhuc poſitis regnum tradere nollet, ita ſe excuſaſſe legitur, non quòd inuideam ex me genitis, honorificè eos haberi veto, ſed quia noui hoc ferociæ nutrimenta adoleſcentibus ſuggerere. Sed imperator, vti conſtituerat, tempore autumnali Cauillonenſem vrbem petiit, & tam res eccleſiaſticas quàm publicas ſuo more diſpoſuit. Deinde ad regni Aquitanici ordinationem ſeſe conuertit. Mouit namque ab eodem loco cum regina & filio Carolo, & valida manu Ligeris amne tranſmiſſo Auernorum vrbem petiit, ibique fideles ſuos ſibi occurrentes benignè ſuſcepit, & Carolo ſuo filio cum ſolitis ſacramentis obſtrinxit, eos qui occurſum debitum & fidelitatem denegabant, & inſuper latrocinando exercitui obambulabant, prædas quas poterant exercebant, comprehenſos quæſtioni legali ſubdere iuſſit. Hæc eo agente Natalis Domini feſtiuitas rediit, quam ſolemnitatem Pictauis cum debito & honore ſolito celebrauit: vbi eo morante, & quæ vtilitas poſcebat diſponente, nuntius aduenit, Ludouicum filium aſſumptis Saxonibus & Turingis Alamanniam inuaſiſſe: quæ res maximum ei peperit incommodum. Etenim cùm iam ſenili grauaretur ætate, & phlegmatis abundantia quæ hyeme augebatur, vltra ſolitum pulmo eius grauaretur, pectuſque quateretur: acceſſit etiam hic triſtis nuntius, cuius relatu tanta affectus eſt triſtitia & mœrore, vt, quamuis eſſet penè vltra humanum modum natura mitis, fortitudine magnanimus & pietate conſpicuus, vt in apoſtema pituita excreſcens dureſceret, & intra vitalia vlcus lethale increſceret: inuictus tamen eius animus, dum turbari tali peſte eccleſiam Dei populumque Chriſtianum vexari comperit, nec labori ceſſit, nec dolori fractus ſuccubuit: ſed Quadrageſimali ieiunio cum vxore & Carolo filio inchoato, aduerſus hanc vim ſe obicem obiecit, & qui ſolitus erat hoc tempus pſalmorum decantationi, orationum inſtantiæ, eleemoſynarum liberalitati totum dare, ita vt vix vno aut duobus diebus propter exercitationem equitationi indulgeret, nunc propter diſcordiam fugandam, pacemque reuocandam, nullum diem voluit habere feriatum. Paſtoris enim boni ſequens exemplum, pro vtilitate gregis ſibi commiſſi, non refugiebat, etiam proprij corporis facere iacturam, vt non ambigendum ſit, ei redditum præmium, quod ita laborantibus ſe daturum promiſit maximus princepsque paſtorum. Cum maxima igitur fatigatione impugnantibus ipſius valetudinem iis quæ diximus, imminente ſacratiſſima ſolennitate Paſchali Aquaſgrani peruenit, ibiq; eam cum ſolita deuotione celebrauit.

DCCCXLII.

Qua peracta cœptum explere accelerauit negotiũ. Nam Rheno traiecto, Turingiam in qua Ludowicum hærere audiuerat, maximis itineribus petit. Qui cùm tutò in ea diutius morari non poſſet, rebuſque ſuis patre appropinquante diffideret, ſalutem in fugæ ſubſidio poſuit, & per terram Sclauorum in Boioariam rediit. Imperator rebus in Turingia conſtitutis generalem conuentum in vrbe Vangionum Wormatia congregari præcepit: & quia res Ludowici taliter ſe habebant, Carolus autem filius cum matre in Aquitania verſabatur, imperator ad filium ſuum Lotharium in Italiam miſit, iubens vt eidem placito intereſſet, cum eo de hac re & aliis deliberaret.

Contigit eo tempore inſolitum deliquium ſolis tertio die litaniæ maioris. In tãtum enim lucis receſſu tenebræ præualuerunt, vt nihil à vera nocte differre videretur. Stellarum namq; ratus ordo ita cernebatur, vt nullum ſydus hebetudinem lucis ſolaris pateretur, quin potius luna, quæ ſe ei aduerſam præbuerat, paulatim orientẽ petendo,

primò corniculatim illi lumen à parte occidentali reſtituebat, non aliter, quàm cùm illa prima vel ſecunda cernitur, & ſic per augmenta integram lucem totum ſolare corpus recipiebat. Quod prodigium licet naturæ adſcribatur, tamen lamentabilis exitus, quid portenderet, docuit. Denunciabat enim fore vt breui maximum illud lumen mortalium, quod in domo Dei poſitum ſuper candelabrum omnibus lucebat, piiſſimæ recordationis imperator rebus humanis ſubtraheretur, & mundus eius abſceſſu in tenebris tribulationum relinqueretur. Cœpit namque ab eo tempore faſtidio tabeſcere, & nauſeanti ſtomacho cibum potumque interdicere, crebris ſuſpiriis vrgeri, ſingultibus quati, atque omnino viribus deſtitui: Natura enim ſuis deſerta comitibus, neceſſe eſt victa fatiſcat. Quod cernens iuſſit ſibi parari habitacula æſtiua expeditionalia in inſula quadam contigua Moguntiacæ ciuitati, ibique viribus deſertus lectulo ſeſe committit. Verùm quis eius explicet pro eccleſiæ & reipublicæ ſtatu ſollicitudinem? quis enarret mœrorem quam percipiebat ex eccleſiæ & reipublicæ perturbatione & concuſſione quam futuram iam oculis cernebat? Non enim ſe receſſurum dolebat, ſed quod futurum nouerat, gemebat, dicens ſe miſerum cuius extrema talibus clauderentur miſeriis. Aderant autem ei venerabiles antiſtites Henricus Treuerorum & Otgarius Moguntiæ archiepiſcopus, & Drogo frater imperatoris Metenſis epiſcopus, nec non ſacri palatij archicapellanus, quem quanto propinquiorem ſibi nouerat, tanto ei familiarius ſua omnia & ſemetipſum credebat. Per eum namque Deo quotidie confeſſionis ſuæ munus, ſacrificiumque ſpiritus contribulati & cordis humiliati, quod ille non deſpicit, offerebat. Cibus eius erat per XL dies exiguus, laudante eo iuſtitiam Dei, & dicente, Iuſtus es domine, vt quia Quadrageſimæ tempus non ieiunans exegi, ſaltem coactus hoc tibi ieiunium exoluam. Iuſſit autem fratrem ſuum Drogonem, miniſtros cameræ ſuæ vocare, qui rem familiarem quæ in ornamentis regalibus, coronis, & armis, vaſis, libris, veſtibusque ſacerdotalibus conſtabat, ſingulatim deſcriberent, & prout ſibi viſum fuit, quid eccleſiis, quid pauperibus, poſtremò quid filiis Lothario & Carolo largiri vellet, notarent: Lothario coronam, enſem, euangelium auro gemmisque redimitum, ea lege habendum miſit, vt fidem Carolo & Iudith ſeruaret, & portionem regni quam Deo teſte & proceribus palatij ille ſecum largitus ei fuerat, totam relinqueret & tueretur. His ita peractis Deo gratias agit, quòd nihil ſibi ſupereſſe proprium cognoſceret. Cumque antiſtes Drogo, & cæteri pontifices, in cunctis quæ agebantur, Deum celebrarent, eique pro ſingulari imperatoris tolerantia & pietate gratias agerent, eaque de re ſibi inuicem congratularentur, tamen vnum erat quod gaudium illorum imminuebat. Verebantur enim ne fortè filio Ludowico implacabilis eſſet, ſcientes quòd vulnus frequenter inciſum, aut cauterio aduſtum acerbiorem vulneratis dolorem afferre ſolet. Bene tamen de eius inuicta patientia, qua ſemper vſus erat, ſperantes, per Drogonem fratrem, cuius monitiones ille ſpernere non ſolebat, animum illius leniter tentant: primùm quidem amaritudinem animi monſtrauit: at parumper deliberans & viribus quantuliſcunque collectis enumerare conabatur, quot & quantis ab eo affectus ſit incommodis, & quid contra naturam & domini præceptum agendo commeruerit. Sed quia ipſe, inquit, ad me venire ſatisfacturus nequit, ego quod meum eſt ago, vobis teſtibus & Deo, omnia quæ in me peccauit, illi remitto: veſtrum autem erit illum monere, vt ſi ego illi totiens perperam geſta indulſi, ille etiam ſui non obliuiſcatur, qui canos paternos deduxit cum dolore ad mortem, & in talibus communis patris Dei præcepta & minas contempſit. His dictis, tota illa nocte omnis virtutis corporeæ inops fuit, ſolius ſobrietatis animi compos. Altero die quæ erat dominica, iuſſit Drogonem communionem ſacram ſibi tradere, & deinde cuiuſdam potiunculæ calidulæ hauſtum ſibi præberi, quo paululum guſtato fratrem aliosque aſtantes cibum ſumere voluit. Inſtante autem migrationis articulo Drogonem iunctis pollicum digitis (hoc enim facere conſueuerat ſi quando ipſum nutu vocabat) accerſit, quò & reliquis venientibus, verbis quibus potuit & nutu ſe ipſis commēdauit, benedici petiuit, & quæ ſolent agi in egreſſu animæ fieri poſtulauit: quibus id agentibus, facie in ſiniſtram

partem conuerſa (id quod mihi plures retulerunt) indignando quodammodo quantis potuit viribus bis dixit *hors hors*, quod foras ſignificat. Qua de cauſa creditum eſt, ipſum malignum ſpiritum vidiſſe, cuius ſocietatem nec viuus, nec moriens habere voluit: ſed eleuatis ad cœlum oculis quanto hic minacius intuebatur, tanto ille alactius intendebat, ita vt nihil à ridente differre videretur. Eo igitur modo vitæ præſentis terminum ſortitus, ad requiem feliciter, vt credimus, commigrauit. Verè enim dictum eſt, eum non poſſe malè mori qui bene vixerit.

Deceſſit autem XII CALEND. Iulij anno ætatis ſuæ LXIIII. Aquitaniæ præfuit annis XXXVII, Imperio XXVII. Mortuum verò corpus Drogo frater epiſcopus Metenſis, cum aliis epiſcopis, abbatibus, comitibus, vaſſis domini, magna tam cleri quàm populi frequentia magnoq; honore Metim tranſportari fecit, & in baſilica S. Arnulfi, qua mater eius condita erat, honorificentiſſimè ſepeliuit.

FINIS.

IOAN-

IOANNIS TVRPINI HISTORIA DE VITA CAROLI MAGNI ET ROLANDI.

Epiſtola beati Turpini archiepiſcopi ad Leoprandum. CAP. I.

TVRPINVS Dei gratia archiepiſcopus Remenſis, ac ſedulus Caroli Magni imperatoris in Hiſpania conſocius, Leoprando decano Aquiſgranenſi ſalutem in Domino. Quoniam nuper mandaſtis mihi apud Viennam, cicatricibus vulnerum aliquantulum ægrotanti, vt vobis ſcriberem qualiter imperator veſter famoſiſſimus Carolus Magnus tellurem Hiſpanicam & Gallicianam à poteſtate Saracenorum liberauit, mirorum geſtorum apices, eiusque laudanda ſuper Hiſpanicos Saracenos trophæa, quæ propriis oculis intuitus ſum, quatuordecim annos perambulans Hiſpaniam & Galliciam vnà cum eo: quod exercitibus ſuis pro certo ſcribere, veſtræq; fraternitati mittere non ambigo. Etenim magnalia diuulgata quæ rex in Hiſpania geſſit, in S. Dionyſij Chronico, vt mihi ſcripſiſtis, reperire plenariè authoritas veſtra nequiuit. Igitur auctorem illius (aut pro tantorum actuum ſcriptura prolixa, aut quia idem abſens ab Hiſpania, ea ignorauit) intentio veſtra intelligat minimè ea ad plenum ſcripſiſſe, & nuſquam volumen iſtud ab ea diſcordaſſe. Viuas & valeas, & Domino placeas, Amen.

Carolus Magnus à Iacobo apoſtolo ad Hiſpaniam & Galetiam è Saracenorum poteſtate liberandam excitatur. CAP. II.

GLorioſiſſimus itaque Chriſti apoſtolus Iacobus, cum aliis apoſtolis & dominicis diſcipulis diuerſa coſmi climata adeuntibus, vt fertur, primitus in Gallicia prædicauit. Deinde eius aſſeclæ, apoſtolico corpore ab Herode rege perempto, ſcilicet ab Hieroſolymis ad Galliciam per mare tranſlato, in eadem Gallicia prædicauerunt. Sed ipſi Galliciani poſtea peccatis ſuis exigentibus, fidem poſtponentes, vſque ad Caroli Magni imperatoris Romanorum, Gallorum, Teutonicorum, cęterarumq; gentium, tempus, perfidi retro abierunt. Hic verò Carolus poſtquam multis laboribus per multa climata orbis, diuerſa regna, Angliam, Galliam, Teutonicam, Boiariam, Lotharingiam, Burgundiam, Italiam, Britanniam, cæteraſq; regiones, innumeraſq; vrbes, à mari vſque ad mare, diuinis ſubſidiis munitas, inuincibili brachio potentiæ ſuæ adquiſiuit, & a Saracenorum manibus abſtulit, Chriſtianoq; imperio ſubiugauit; graui labore, ac tanto ſudore fatigatus, ne amplius bellum iniret, & vt requiem ſibi daret, propoſuit. Statimq; in cœlo intuitus eſt quandam viam ſtellarum, incipientem à mari Friſię, & tendentem inter Teutonicam & Italiam, inter Galliam & Aquitaniam, rectiſſimè tranſeuntem per Gaſconiam, Baſclam, & Nauarram, & Hiſpaniam, vſq; ad Galetiam, qua beati Iacobi corpus tunc temporis latebat incognitum. Quam viam cùm Carolus per ſingulas noctes ſæpe perſpiceret, cœpit ſæpiſſimè præmeditari quid ſignificaret. Cui hæc ſummo ſtudio cogitanti heros quidam, optimam & pulcherrimā vltra quàm dici fas eſt habens ſpeciem, nocte in ectaſi apparuit, dicens: Quid ais fili mi? At ille inquit, Quis es Domine? Ego ſum, inquit, Iacobus apoſtolus, Chriſti alumnus, filius Zebedæi, frater Ioannis Euangeliſtæ, quem dominus ſuper mare Galilææ ad prædicandum populis ſua ineffabili gratia eligere dignatus eſt, quem Herodes rex gladio peremit, cuius corpus in Galetia, quæ à Saracenis adhuc turpiter opprimitur, incognitum requieſcit. Vnde vltra modum miror cùm terram meam à Saracenis minimè liberaſti, qui tot terras tantaſque vrbes acquiſiuiſti. Quapropter tibi notifico, quia ſicut dominus potentiorem omnium regum terrenorum te fecit, ſic ad pręparandum iter meum

& liberandam tellurem meam à manibus Moabitarum, te inter omnes vt tibi coronam æternæ retributionis exinde præpararet, elegit. Via ſtellarum quam in cœlo vidiſti, hoc ſignificat, quòd tu cum magno exercitu ad expugnandam gentem paganorum perfidam, & liberandum iter meum & tellurem, & ad viſitandum baſilicam meam & ſarcophagum meum ab his oris vſque ad Galliciam iturus es; & poſt te omnes populi à mari vſque ad mare peregrinantes, veniam delictorum ſuorum à domino impetrantes, illuc iterum ituri ſunt, narrãtes laudes Domini & virtutes eius, & mirabilia eius quę fecit: à tempore verò vitæ tuæ vſq; ad præſentis ſæculi finem ibunt. Nunc autem perge quàm citius poteris, quia ego ero auxiliator tuus in omnibus, & propter laborem tuum impetrabo tibi coronam à domino in cœleſtibus, & vſque ad nouiſſimum diem erit nomen tuum in laude. Taliter beatus apoſtolus tribus vicibus Carolo apparuit. His itaque auditis Carolus apoſtolica promiſſione fretus, & coadunatis ſibi exercitibus multis, ad expugnandas gentes perfidas Hiſpaniam ingreſſus eſt.

De muris Pampiloniæ per ſemetipſos lapſis. CAP. III.

PRima vrbs quam obſidione circuiuit, Pampilonia extitit, & ſedit circa eam tribus menſibus, & nequiuit eam capere, quia muris inexpugnabilibus munitiſſima erat. Tunc fecit domino precem dicens: Domine Ieſu Chriſte, pro cuius fide in has terras ad expugnandam gentem perfidam veni, da mihi hanc vrbem capere, ad decus nominis tui. O beate Iacobe, ſi verum eſt quòd mihi apparuiſti, da mihi capere illam. Tunc Deo donante, beato Iacobo orante, muri collapſi funditus corruerunt: Saracenos verò qui baptizari voluerunt, ad vitam reſeruauit; & qui renuerunt, gladio trucidauit. His auditis mirabilibus Saraceni vbique Carolo pergenti ſe inclinabant, & mittebant ei tributum, & reddebant ei vrbes: & facta eſt tota terra illa ei ſub tributo. Mirabatur gens Saracenica cùm videbat gentem Gallicam, optimam ſcilicet ac bene indutam & facie elegantem, & honorifice pacificeque recipiebant eos, armis etiam reiectis. Inde viſitato ſarcophago beati Iacobi, venit ad Petronum, & infixit in mari lanceam, agens Deo & ſancto Iacobo grates, qui eum vſq; illuc duxit, qui tamẽ antea ire non poterat. Galecianos verò qui poſt beati Iacobi prædicationem diſcipulorumque eius ad perfidiam paganorum conuerſi erant, baptiſmatis gratia per manus Turpini archiepiſcopi regenerauit, illos ſcilicet qui ad fidem voluerunt conuerti, qui nondum baptizati erãt: illos verò qui fidem recipere noluerunt, aut gladio trucidauit, aut ſub Chriſtianorum imperio captiuauit. Deinde iuit per totam Hiſpaniam, à mari vſque ad mare.

De idolo Mahumeth. CAP. IIII.

IDola & ſimulacra quæ tunc in Hiſpania inuenit, penitus deſtruxit, præter idolum quod eſt in terra Alandaluf, quod vocatur Salamcadis: Cadis dicitur propriè locus in quo eſt Iſlam, in lingua Arabica Deus dicitur. Tradũt Saraceni, quòd idolum iſtud Mahumeth, quem ipſi colunt, dum adhuc viueret, in nomine ſuo proprio fabricauit, & dæmoniacam legionem quandam ſua arte magica in ea ſigillauit: quæ etiam tanta fortitudine illud idolum obtinet, quòd à nullo vnquam frangi potuit. Cùm enim aliquis Chriſtianus ad illud appropinquat, ſtatim periclitatur. Sed cùm aliquis Saracenus cauſa adorandi vel deprecandi Mahumeth accedit, ille incolumis recedit. Si fortè ſuper illud auis quælibet ſe depoſuerit, ilico moritur. Eſt igitur in maris margine lapis antiquus opere Saracenico optimè ſculptus ſupra terram, deorſum latus & quadratus, deſurſum ſtrictus, altiſſimus, ſcilicet quantum ſolet volare in ſublime coruus: ſuper quem eleuatur imago illa de auro optimo in effigie hominis, fuſa ſuper pedes ſuos, erecta faciem ſuam tenens verſus meridiem, & manu dextra tenens quandam clauam ingentem. Quæ ſcilicet claua, vt ipſi Saraceni aiunt, à manu eius cadet anno quo rex futurus in Gallia natus fuerit, qui totam terram Hiſpanicam Chriſtianis legibus in nouiſſimis temporibus ſubiugauerit. Mox vt viderunt clauam lapſam, gazis ſuis in terram poſitis omnibus, fugiunt.

De eccleſiis quas Carolus fecit. CAP. V.

DE auro quod Carolo reges & principes Hiſpaniæ dedere, beati Iacobi baſilicam tunc per tres annos in illis oris commorans augmentauit, antiſtitem & canonicos ſecundum beati Iſidori epiſcopi & confeſſoris regulam inſtituit, eamque tintinnabulis, palliiſque, libris, cæteriſq; ornamentis decenter ornauit. De reſiduo verò auro & argento immenſo quod de Hiſpania attulit, regreſſus ab ea multas eccleſias fecit: eccleſiam ſanctam beatæ Mariæ virginis, quæ eſt apud Aquiſgranum; & baſilicam S. Iacobi, quę eſt apud Toloſam; & illam quæ eſt in Gaſconia, inter vrbem quæ vulgò dicitur Axa, & ſecundum ſanctum Ioannem Cordue via Iacobitana; & eccleſiam ſancti Iacobi, quæ eſt apud vrbem Pariſios, inter Sequanam fluuium & montem Martyrum: & abbatias innumeras per mundum quas fecit.

De reditu Caroli ad Galliam, & de Aigolando rege Aphricanorum. CAP. VI.

DEinde reuerſo Carolo ad Galliam, quidam Paganus rex Aphricanus, nomine Aigolandus, cum ſuis exercitibus terram Hiſpanorum ſibi acquiſiuit, eiectis etiam & interfectis de oppidis & vrbibus cuſtodibus Chriſtianis, quos ad cuſtodiendam terram Carolus reliquerat. His auditis Carolus cum multis exercitibus rurſum Hiſpaniam adiit, & erat cum eo dux exercituum Milo de Angleris.

De exemplo eleemoſynæ mortui. CAP. VII.

SEd quale exemplum tunc dominus nobis omnibus oſtendere dignatus eſt, de his qui mortuorum eleemoſynas iniuſtè retinēt, nobis eſt dicendum. Cùm igitur apud Baionam vrbem Baſculorum Caroli exercitus hoſpitatus eſſet, miles quidam nomine Romaricus valde ægrotus, morti proximus, accepta pœnitentia & euchariſtia à ſacerdote, vt equum quem habebat venderet, preciumq; clericis & egenis erogaret, cuidam ſuo conſanguineo præcepit. Quo mortuo, conſanguineus ille inuidiæ ſtimulo tactus, equum centum ſolidis vendidit, preciumque cibis potibuſque velociter expēdit. Sed quia malis factis diuini iudicis vindicta proxima eſſe ſolet, trāſactis triginta diebus, apparuit ei nocte in ectaſi mortuus, dicens: Quomodo res meas pro animæ meæ redemptione in eleemoſyna tibi commendaui ad dandum? ſcias omnia crimina mea Deum mihi dimiſiſſe, ſed quia iniuſtè eleemoſynam meam retinuiſti, per triginta dies in tartareis pœnis moras me intelligas feciſſe: te autem in eodem loco infernali, vnde egreſſus ſum, die craſtina ſcias ponendum, & me in paradiſo futurum. His itaque dictis mortuus receſſit, viuuſque tremefactus euigilauit. Quæ cùm ſummo mane narraret quæ audierat omnibus, atq; omnis exercitus de tanta re inter ſe loqueretur, ecce ſubiti clamores ſuper eum in aëre quaſi rugitus leonum, luporum, & vitulorum; & ſtatim de medio circumſtantium à dęmonibus in ipſis vlulatibus viuus ac ſanus rapitur. Quid plura? quæritur quatuor diebus per montes & valles ab equitibus & peditibus, & nuſquam inuenitur. Denique cùm per duodecim dies exercitus noſter per deſerta telluris Nauarrorum & Laruarum peragraſſet, reperitur corpus eius exanimatum ac confractum in cuiuſdam ſilicis faſtigio, cuius aſcenſus tribus leucis habebatur ſupra mare, diſtans à pręfata vrbe quatuor diætis. Dæmones verò eius corpus ibi eiecerant, animamque ad tartara rapuerant. Nota: Quapropter ſciāt qui mortuorum eleemoſynas ſibi ad dandum commendatas iniuſtè retinent, damnandos in æuum.

De bello ſancti Facundi, vbi haſtæ viruerunt. CAP. VIII.

POſtea verò cœperunt quærere Aigolandum per Hiſpaniam Carolus & Milo cum ſuis exercitibus. Quem cùm cautè inueſtigarent, inuenerunt eum in terra quæ dicitur de Campis, ſuper flumine quod dicitur Cera, in pratis, ſcilicet in optimo loco & plano, quo poſtea beatorum martyrum Facundi & Primitiui baſilica ingens & optima iuſſu & auxilio fabricatur, & in qua eorundem martyrum corpora requieſcunt, &

monachorum abbatia conſtituitur, & magna villa pinguiſſima in eodem loco. Appropinquantibus verò Caroli exercitibus, mandauit Aigolandus Carolo bellum, ſecundum velle ſuum, vel viginti contra viginti, vel quadraginta contra quadraginta, vel centum contra centum, vel mille contra mille, vel duos contra duos, vel vnum contra vnum. Interea miſſi ſunt à Carolo centum milites contra centum Aigolandi, & interfecti ſunt Sarraceni. Tum Aigolandus miſit ducentos contra ducentos, & ſtatim occiſi ſunt omnes Mauri. Deinde Aigolandus miſit duo millia contra duo millia, quorum pars quædam occiditur, parsq; alia terga vertit. Tertia verò die eiecit ſortes Aigolandus ſecretè, & agnouit Caroli detrimentum, & mandauit ei vt pugnam plenariam ſequenti die faceret, ſi vellet: quæ ab vtroque conceſſa eſt. Tunc aſtiterunt quidam è Chriſtianis, qui ſero ante diem belli arma bellica ſua ſtudioſè præparantes, haſtas ſuas infixerunt, erectas in terra ante caſtra, in pratis videlicet iuxta præfatum fluuium: quas ſummo manè corticibus in frondibus decoratas inuenerunt, hi ſcilicet qui in acie proxima martyrij palmam Dei fide accepturi erant: & vltra quàm dici fas eſt, admirantes, tantumque Dei miraculum gratiæ diuinæ adſcribentes, abſciderunt eas prope terram, & radices quę remanſerunt in tellure, in modum perticarum ex ſe magna poſtea generauerunt arbuſta, quæ adhuc in illo loco apparent. Erant enim illorum multæ haſtæ de lignis fraxineis. Mira res, magnumque gaudium, magnumque animabus proficuum, ingensq; corporibus detrimentum. Quid plura? Dum verò illa agitur vtrorumq; pugna, in qua occiſi ſunt quadraginta Chriſtianorum millia, & dux Milo Rolandi genitor cum his quorum haſtæ fronduerunt, ibi palmam martyrij adeptus eſt, & Caroli equus peremptus ęſt. Tunc Carolus ſtans pedes cum duobus millibus Chriſtianorum peditum, in medio belli Saracenorum euaginauit ſpatam ſuam nomine gaudioſam, & trucidauit multos Saracenos per medium. Die verò adueſperante vertuntur Saraceni & Chriſtiani in caſtris. Altera die venerunt ad ſuccurrēdum Carolo quatuor Marquiſij de Italiæ oris, cum quatuor millibus virorum bellatorum. Mox vt illos Aigolandus agnouit, terga vertens, in Legionenſes oras ſeceſſit, & Carolus cum ſuis exercitibus tunc ad Galliam remeauit. Nota, in pręfata acie fas eſt intelligi ſalutem pro Chriſto certantium. Sicut enim Caroli milites pugnaturi, ante bellum arma ſua ad bellandum præparauerunt, ſic & nos arma noſtra, id eſt bonas virtutes, contra vitia pugnaturi pręparare debemus. Quiſquis enim vel fidem contra hæreticam prauitatem, vel charitatem contra odium, vel largitatem contra auaritiam, vel humilitatem contra ſuperbiam, vel caſtitatem contra libidinem, vel orationem continuam contra dæmoniacam tentationem, vel paupertatem contra felicitatem, vel perſeuerantiam contra inſtabilitatem, vel ſilentium contra iurgia, vel obedientiam contra carnalem animum ponit: haſta eius florida & victrix in die iudicij Dei erit. O quàm felix & florida erit in cœleſti regno victoris anima, quæ legitimè contra vitia decertauerit in terra! Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit, & ſicut Caroli pugnatores pro Chriſti fide obierunt in bello, ſic & nos mori debemus vitiis, & viuere virtutibus ſanctis in mundo, quatenus palmam de triumpho floridam habere mereamur in cœleſti regno.

De vrbe Agenni. CAP. IX.

INde Aigolandus adunauit ſibi gentes innumeras, Saracenos, Mauros, Moabitas, Æthiopes, Parthos, Aphricanos, Perſas, Texephinum regem Arabum, Vrabellum regem Alexandriæ, Auitum regem Bugiæ, Oſpinum regem Algarbiæ, Facinum regem Barbariæ, Ailis regem Malclos, Alphinorgeum regem Maioricæ, Manuonem regem Mequæ, Ebraim regem Sibiliæ, Altumaiorem regem Cordubæ, & venit vſque ad vrbem Gaſconiæ Agennum, & cepit eam. Deinde mandauit Carolo, vt veniret ad ſe pacificè cum parua militum turma, promittens ei auro & argento cæteriſq; gazis ſexaginta equos in ſignum amicitiæ & beneuolentię oneratos, ſi imperiis ſuis tantùm ſubiaceret. Idcirco hoc dicebat, quia agnoſcere eum volebat, vt poſtea eum in bello occidere potuiſſet. Sed Carolus hæc animaduertens, cum duobus millibus fortium vſque ad quatuor milliaria prope vrbem Agennum venit, & ibi dimiſit illos occultè, & venit cum ſexaginta tantùm militibus vſque ad montem qui eſt prope vrbem, vnde poteſt

Anton. fol. 109 part. 2. habet nonē equos.

ciuitas

ciuitas videri, ibiq́ue dimiſit illos, & mutatis veſtibus ſuis optimis ſine lancea retro ſupra dorſum, clypeo verſo, vt mos nunciorum belli eſt, cum ſolo milite venit ad vrbem. Illico quidam ab vrbe egreſſi, venerunt ad illos ſciſcitandos, quid quærerent. Nuncij ſumus, inquiunt, Caroli Magni regis miſſi ad Aigolandum regem veſtrum. At illi duxerunt illos ad vrbem ante Aigolandum, qui dixerunt ei: Carolus miſit nos ad te, quia ipſe venit, vt imperaſti, cum ſexaginta militibus, & vult tibi militare, & effici tuus, ſi vis illi dare quod pollicitus es: idcirco veni ad eum cum ſexaginta tuis ſimiliter pacificè, & loquere ei. Tunc armauit ſe Aigolandus, & dixit, vt redirent ad Carolum, & dicerent ad Carolum, vt expectaret eum; & nondum putabat Aigolandus illum eſſe Carolum, qui ſibi loquebatur. Carolus verò illum tunc cognouit, & explorauit vrbem qua parte erat ad capiendum fragilior, & vidit reges in ea qui erant, & rediit ad ſexaginta milites quos retro reliquerat, cum quibus rediit vſque ad duo millia. Aigolandus quidem citius inſecutus eſt illos cum ſeptem millibus militum volens perimere Carolum, ſed ipſi animaduertentes fugere cœperunt. Deinde Carolus rediens in Galliam, coadunatis ſibi exercitibus multis, venit ad vrbem Agennum & obſedit eam, & ſedit circa eam ſex menſium ſpacio. Septimo verò menſe aptatis iuxta murum petrariis, & mangatellis, & troiis, & arietibus cæteriſq; artificiis ad capiendum, & caſtellis ligneis à Carolo, nocte quadā Aigolandus cum regibus & maioribus ſuis per latrinas fraudulenter exiuit, & fluuium Garunnam, qui fluit iuxta vrbem, tranſmeantes, à Caroli manibus euaſit. Die verò ſequenti Carolus in vrbem cum magno triumpho intrauit. Tunc quidam ex Saracenis gladio occiſi ſunt, quidam per Garūnam cum magno impetu euaſerunt. Decem tamen millia Saracenorum gladio perempti ſunt.

De vrbe Sanctonica, vbi haſtæ virunerunt. CAP. X.

INde Aigolandus venit Sanctonas, quæ tunc Saracenorum imperio ſubiacebat: Carolus verò ſecutus eum mandauit illi, vt redderet vrbem; ipſe verò noluit reddere, ſed exiliuit ad bellum contra eum tali conuenientia, vt eſſet vrbs, qui vinceret alium. Sero autem ante diem belli, caſtris & arietibus & turrìs præparatis, in pratis ſcilicet quæ ſunt inter caſtrum quod dicitur Talaburgum, & vrbem iuxta fluuium Caranta, infixerunt Chriſtiani quidam haſtas ſuas erectas in terra ante caſtra. Craſtina verò die haſtas ſuas corticibus & frondibus decoratas inuenerunt, hi ſcilicet qui in bello præſenti accepturi erant martyrij palmam pro Chriſti fide. Qui etiam tanto miraculo Dei gauiſi abſciſſis haſtis ſuis de terra ſimul coadunati primitus in bello perierunt, & multos Saracenos occiderūt, ſed tandem martyrio coronantur. Erat enim exercitus eorum quatuor millium, & equus etiam Caroli ibi occiditur. Carolus verò oppreſſus fortitudine Paganorum, reſumptis viribus cum ſuis exercitibus pedites multos interfecit illorum. At illi bellum ferre non valentes, fatigati ex illis quos occiderant, fugerunt in vrbem. Carolus verò inſecutus illos obſedit vrbem, & circuiuit omnes muros eius præter illum qui erat contra fluuium. Demum ſequenti nocte Aigolandus cum ſuis exercitibus aufugere per fluuiū cœpit, Carolus verò hoc animaduertens inſecutus eſt illos, & occidit regem Algarbiæ, & regem Bugiæ, alioſq́ue multos paganos circiter quatuor millia.

De fuga Aigolandi, & de militibus exercituum Caroli. CAP. XI.

TVnc Aigolandus fugiens tranſmeauit portus Aſerros, & venit vſque Pampiloniam, & mandauit Carolo, quòd ibi expectaret cum cauſa bellandi. Quo audito Carolus rediit in Galliam, & cum ſumma cura omnes exercitus ſuos longè lateq; ad ſe venire mandauit, & præcepit per totam Galliam, vt omnes ſerui qui ſub malis conſuetudinibus relegati tenebantur, ſoluta ſeruitute proprij capitis, & depoſita venditione ſua cum omni progenie ſua præſenti & futura, vſque in ſempiternum liberi permanerent, & ne alicui barbaræ genti Franci amplius ſeruirent, illi ſcilicet qui cum eo in Hiſpaniam ad expugnandam gentem perfidam irent, præcepit. Quid plura? Omnes etiam quos ergaſtulis captos reperit, abſoluit, & quos pauperes inuenit, hos ditauit, nudos veſtiuit, maleuolos pacificauit, expulſos ab hæreditatibus, honoribus propriis

releuauit, omnes armis doctos & ſcutiferos militari habitu honorificè ordinauit, & quos ab amore ſuo iuſtè ſeparauerat Dei dilectione compunctus, ad amicitiam ſuam omnino conuertit, amicos etiam & inimicos, domeſticos & barbaros, ad pergendum in Hiſpaniam omnes ſibi ſociauit: & quos rex ſibi ſociabat ad expugnandam gentem perfidam, ego Turpinus Dominica authoritate & noſtra benedictione & abſolutione hos à peccatis cunctis relaxabam. Tunc coadunatis ſibi centum triginta quatuor millibus virorum bellatorum, profectus eſt in Hiſpaniam contra Aigolandum. Hæc ſunt nomina pugnatorum maiorum qui fuere cum eo: ego Turpinus archiepiſcopus Rhemenſis, qui dignis monitis Chriſti fidelem populum ad bellandum fortem & animatum & à peccatis abſolutum reddebam, & Saracenos propriis armis ſæpe expugnabam: Rolandus dux exercituum, comes Cenomanenſis & Blauij dominus, nepos Caroli, filius ducis Milonis de Angleris, natus Berthæ ſororis Caroli cum quatuor armatorum millibus: alius tamen Rolandus fuit, de quo nobis nunc ſilendum eſt: Oliuerius dux exercituum, miles acerrimus, bello doctiſſimus, brachio & mucrone potentiſſimus, cum tribus millibus virorum bellatorum: Eſtultus comes Lingonenſis, filius comitis Odonis cum tribus millibus virorum bellatorum: Araſtagnus rex Britannorum, cum ſeptem millibus virorum bellatorum: alius tamen rex tempore ipſius in Britannia erat, de quo mentio nunc ad plenum non fit: Engelerus dux Aquitaniæ, cum quatuor millibus virorum bellatorum. Iſti erant docti omnibus armis, maximè arcubus & ſagittis. Tempore iſtius Engeleri erat alius comes in Aquitania, ſcilicet in vrbe Pictauorum, de quo non eſt modò loquendum. Hic verò Engelerus genere Gaſconus, dux vrbis Aquitaniæ erat, quæ ſcilicet vrbs ſita erat inter Lemouicas & Biturigas & Pictauos, quam etiam Cæſar Auguſtus primum in illis oris fecit, & Aquitaniam nominauit, cui etiam vrbi Biturigas, & Lemouicas, & Pictauos, & Sãctonas, & Engoliſmam cum prouinciis ſubiugauit, vnde tota patria illa Aquitania vocatur. Hæc verò ciuitas poſt Engeleri obitum viduata duce ſuo, in vaſtitatem vertitur, eò quòd ciues ipſius omnes in Runtiaualle gladio obierunt, nec alios colonos habuit amplius. Gaiſerus rex Burdegalẽſis cum tribus millibus virorum bellatorum, cum Carolo in Hiſpaniam profectus eſt, Galerus, Galinus, Salomon ſocius Eſtulti, Balduinus frater Rolandi, Galdebodus rex Friſiæ cum ſeptem millibus heroum, Oellus comes vrbis, quæ vulgò dicitur Nantas, cum duobus millibus heroum: (de hoc canitur in cantilena vſque in hodiernum diem, quia innumera fecit mirabilia) Lambertus princeps Bituricenſis cum duobus millibus virorum, Samſon dux Burgundiæ cum decem millibus heroum, Rainoldus de alba Spina, Galterius de Thermis, Wilterinus, Garinus Lotharingiæ dux cum quatuor millibus virorum, Hego, Albertus Burgundio, Betardus de † Miblis, Gumardus, Eſturinitus, Theodoricus, Iuonius, Berengarius, Hato, Ganalonus, qui poſtea traditor extitit. Et erat exercitus propriæ telluris Caroli quadraginta millibus militum, ſed & peditum numerus non erat. Iſti præſati ſunt viri famoſi heroes, bellatores potentibus coſmi potentiores, fortiores Chriſti proceres, Chriſtianam fidem in mundo propagantes. Vt enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus vnà cum duodecim apoſtolis ſuis & diſcipulis mundum acquiſiuit, ſic Carolus rex Gallorum & imperator Romanorum cum his pugnatoribus Hiſpaniam acquiſiuit ad decus nominis Dei. Tunc omnes exercitus in Laudis Burdegalenſibus coadunantur. Coopericbant enim totam terram illam, longitudine ſcilicet & latitudine duabus dietis: ſpacio duodecim milliarium audiebantur fremitus & ſonitus illorum. Item Arnoldus de Bellanda prius tranſmeauit portus Aſereos, & venit Pampiloniam. Statim inſecutus eſt illum Eſtultus comes cum ſuo exercitu. Deinde venit Araſtagnus rex, & Engelerus dux cum ſuo exercitu ſimul. poſtea venit Galdebodus rex cum ſuo exercitu: deinde Ogerius rex, & Conſtantinus cum ſuis exercitibus venerunt. Nouiſſimè verò venit Carolus cũ omnibus aliis exercitibus, & cooperuerunt totam terram à flumine Rume, vſque ad montem qui diſtat ab vrbe tribus leucis via Iacobitana. Octo diebus moram fecerunt ad tranſmeãdum portus. Interea mandauit Carolus Aigolando qui erat in vrbe, vt redderet ei vrbem quam ædificauerat, & rurſum munierat, aut exiret ad bellum contra eum. Aigolandus vt vidit quia vrbem non poterat tenere contra eum, elegit ad bellũ exire contra eum, quàm in vrbe turpiter mori. Tunc mandauit Carolo, vt daret ſibi inducias quouſque omnis exerci-

infrà cap. 30. Nobilis

exercitus eius egrederetur ab vrbe, & ad bellum præpararetur, & cum eo etiam ore ad os loqueretur. Deſiderabat enim Carolum videre Aigolandus.

De datis treugis, & de diſputatione Caroli & Aigolandi. CAP. XII.

ITaque datis treugis inter ſe, egreſſus eſt Aigolandus cum ſuis exercitibus ab vrbe, & dimiſſis illis iuxta vrbem venit cum ſexaginta ex maioribus ſuis ante Caroli tribunal, qui cùm ſuis exercitibus vno miliario ab vrbe diſtabat: & erat tunc exercitus Aigolandi & exercitus Caroli in quodam plano & optimo qui eſt iuxta vrbem, habẽs in longitudine & latitudine ſex miliaria. Via Iacobitana diuidebat vtrumq; exercitũ. Tũc dixit Carolus Aigolando: Tu es Aigolandus qui terrã meam fraudulenter à me abſtuliſti, tellurem Hiſpanicã & Gaſconicam brachio inuincibili potẽtię Dei acquiſiui, Chriſtianis legib. ſubiugaui, omneſq; eius reges in eo imperio auerti, tu autem Dei Chriſtianos me ad Galliã remeante peremiſti, meas vrbes & caſtella deſtruxiſti, totãq; terram igne & gladio vaſtaſti. Vnde multũ conqueror in pręſenti. Mox vt Aigolandus cognouit loquelam ſuã Arabicam quã Carolus loquebatur, miratus eſt multũ & gauiſus eſt. Didicerat enim Carolus linguã Saracenicam apud vrbẽ Coletũ, in qua, cùm eſſet iuuenis, aliquãto tempore cõmoratus eſt. Tunc ait Aigolandus Carolo: Obſecro, inquit, vt tu tantùm dicas, cur terrã quæ iure hæreditatis tibi non contigit, aut pater tuus, aut auus, aut abauus, aut atauus nõ poſſedit, à noſtra gente abſtuliſti? Ideo, inquit Carolus, quòd Dominus noſter Ieſus Chriſtus, creator cœli & terræ, gentẽ noſtrã, ſcilicet Chriſtianam, præ omnibus gentibus elegit, & ſuper omnes gentes totius mundi eam dominari inſtituit, tuam gentẽ Saracenicam legi noſtræ in quantũ potui conuerti. Valde indignũ eſt, ait Aigolandus, vt gẽs noſtra tuæ genti ſubiaceat, cùm lex noſtra magis quàm veſtra valeat: nos habemus Mahumeth, qui Dei nuncius fuit nobis à Deo miſſus, cuius præcepta tenemus; imò Deos omnipotentes habemus, qui iuſſu omnipotentis Mahumeth nobis futura manifeſtãt, quos colimus, per quos viuimus & regnamus. Aigolãde, inquit Carolus, in hoc erras, quia nos Dei mãdata tenemus, vos vana pręcepta vani hominis tenetis: nos in Deũ Patrem, & Filiũ, & Spiritum ſanctũ, credimus, & adoramus; vos diabolum in ſimulachris veſtris & creditis & adoratis. Animę noſtrę per fidẽ quam tenemus, poſt mortem ad paradiſum, & ad vitam perennem tendũt; veſtræ autem ad orcum proficiſcuntur. Vnde liquidò patet, quòd magis valeat lex noſtra quàm veſtra. Quaptopter aut baptiſmũ accipe tu & gens tua, & viue; aut veni in bellum cõtra me, vt malè moriaris. Abſit à me, inquit Aigolandus, vt baptiſmum accipiam, & Mahumeth Deum meũ omnipotentem abnegem: ſed pugnabo ego & gens mea contra te, & gentem tuam, tali pacto, quòd ſi veſtra magis valeat quàm noſtra, vos conuincatis, & ſit vſque in vltimum diẽ victis opprobrium, inuictis autẽ laus & exultatio in ſempiternum: inſuper ſi gens mea vincitur, ego baptiſmum accipiam, ſi viuere poſſim: quod ex vtraque parte conceditur. Statim eliguntur viginti milites Chriſtiani aduerſus viginti milites ex Saracenis in campo belli, & tali pacto cœperunt debellari. Quid plura? ilico interfecti ſunt pariter omnes Saraceni. Inde mittuntur quadraginta contra quadraginta, & perimuntur Saraceni. Rurſum mittuntur centum contra centum, & ſtatim fugientes Chriſtiani retro interficiuntur, ideoquòd mori timentes fugerunt. Nota: Hi verò typum gerunt certantium fidelium Chriſti, quia qui pro fide volunt pugnare, nullo modo debent retro abire. Et ſicut illi ideo occiſi ſunt, quia retro fugerunt: ſic Chriſti fideles, qui debent fortiter Spiritus ſancti adminiculo contra vitia pugnare, ſi retro reuerſi fuerint, in vitiis turpiter & cum æternæ ſalutis diſpendio moriuntur: ſed qui bene contra vitia pugnant, hi inimicos, id eſt dæmones, qui vitia adminiſtrant, facilè occidunt. Non coronabitur quis, inquit Apoſtolus, niſi legitimè qui certauerit. Inde mittuntur ducenti contra ducentos, & interficiuntur omnes Saraceni, denique mille contra mille, & occiduntur omnes Saraceni. Tunc, data ex vtraque parte treuga, venit Aigolandus ad alloquendum Carolum, affirmans legem Chriſtianam meliorem eſſe, quàm Saracenorum, & pollicitus eſt Carolo, quòd die craſtina ipſe & gens ſua acciperet. Itaque rediit ad gentem ſuam, & dixit regibus & maioribus ſuis, ſe velle baptiſmum accipere, & præcepit cunctis gentibus ſuis vt baptizarentur omnes: quod alij conceſſerunt, alij renuerunt.

De ordinibus qui erant in conuiuio Caroli, & de pauperibus vnde Aigolandus ſcandalum ſumpſit, & renuit baptizari. CAP. XIII.

CRaſtina verò die circa tertiam treuga data eundi & redeundi, venit cauſa baptizandi Aigolandus ad Carolum. Mox vt vidit Carolum prandentem, & menſas multas circa eum paratas, diſcumbenteſque quoſdam habitu militari indutos, quoſdam habitu monachali atro tectos, quoſdam canonicali habitu albo indutos, interrogauit Carolum de vnoquoque ordine, cuiuſmodi gens erat. cui Carolus inquit: Quos vides birris vnius coloris indutos, epiſcopi & ſacerdotes noſtræ legis ſunt, qui nobis præcepta legis exponunt, & à peccatis abſoluunt, & benedictionem nobis dominicam tribuunt: quos habitu atro vides, monachi & abbates, illi ſanctiores ſunt, qui dominicam maieſtatem ſemper pro nobis implorare non ceſſant: Miſſas quia matutinas & horas Dominicas decantant. Interea videns Aigolandus in quadam parte tredecim pauperes miſerrimo habitu indutos, ad terram reſidentes ſine menſa & linteaminibus comedentes, paruo cibo & potu vtentes, interrogauit cuiuſmodi eſſent. At ipſe Carolus ait: Hæc eſt gens Dei, nuncij Domini noſtri Ieſu Chriſti, quos ſub numero duodécim apoſtolorum Domini per vnumquemque diem ex more paſcimus. Tunc Aigolandus reſpondit: Hi qui circa te reſident, felices ſunt, & tui ſunt, & feliciter comedũt, & bibunt, & induuntur: illi verò quos Dei tui nomina eſſe dicis, & nuncios eius eſſe aſſeris, cur fame pereunt & malè veſtiuntur, & longè à te proiiciũtur, & turpiter tractantur? malè Domino ſuo ſeruit, qui ſic nuncios eius recipit: magnam verecundiam Deo ſuo facit, qui eius ſamulis ita ſeruit. Legem tuam quam dicebas eſſe bonam, nunc oſtendis falſam. Et accepta ab eo licentia rediit ad ſuos, & baptizari renuens mandauit ei die craſtino bellum. Tunc intelligens Carolus quòd propter paruulos quos vidit malè tractari, renuit Aigolandus baptizari, omnes pauperes quos in exercitu inuenit, diligenter procurauit optimè indui, & cibum & potum honorificè illis ex more præbuit. Nota: Hinc animaduertendum, quàm magnam culpam Chriſtianus quilibet acquirit, qui Chriſti pauperibus ſtudioſè non ſeruit. Si Carolus regem baptizandum & gentem ſuam perdidit, eò quòd malè pauperes tractauit, quid erit illis in extremi examinis die, qui malè hîc pauperes tractauere? Quomodo audient vocem terribilem, dicentem: Diſcedite à me maledicti, ite in ignem æternum, quia eſuriui & non dediſtis mihi manducare, &c. Conſiderandum, quia lex domini & fides eius in Chriſtiano parum valet, niſi operibus adimpleatur, apoſtolo affirmante, qui dicit: Sicut corpus mortuum eſt ſine anima, ita fides ſine operibus bonis mortua eſt in ſemetipſa. Sicut rex paganus baptiſmum repulit, idcirco quia baptiſmi opera recta in Carolo non vidit: ſic timeo ne fidem baptiſmi in nobis Dominus repudiet in die iudicij, idcirco quia baptiſmi opera non inuenit.

De bello Pampilonenſi & de morte Aigolandi. CAP. XIIII.

INde craſtina die omnes armati ex vtraque parte conuenerunt in campo, cauſa pugnandi præfato pacto duarum legum. Et erat exercitus Caroli centum triginta quatuor millibus, & exercitus Aigolandi centum millibus. Chriſtiani verò quatuor acies fecerunt, & Saraceni quinque: quarum prima quæ ad bellum primitus acceſſit, & ilico conuicta fuit. mox vt viderũt Saraceni detrimentum ſui, ſimul coadunantur omnes, & Aigolandus in medio eorum extitit. Quod vt Chriſtiani viderũt, accinxerunt illos vndiq;. Ex vna parte accinxit illos Arnoldus de Bellanda cum ſuo exercitu, ex alia Eſtultus comes cum ſuo exercitu, ex alia Araſtagnus cum ſuo exercitu, & ex alia Galdebodus rex cum ſuo exercitu, & ex alia Ogerius rex cum ſuo exercitu, & ex alia Conſtantinus cum ſuo, & ex alia Carolus cum innumeris ſuis exercitibus. Tunc Arnoldus de Bellanda cum ſuo exercitu prius irruit ſuper illos, & trucidauit ac præcipitauit omnes ad dextram, & ad læuam, quouſque peruenit ad Aigolandum, qui in medio illorum erat, & potenter propria ſpatha illum peremit. Statimque factus eſt nimius clamor omnium, & irruerunt ex vtraque parte Chriſtiani ſuper Saracenos, & occiderunt illos omnes. Ibi agitur tanta paganorum occiſio, quòd nullus eorum euaſit, niſi tantùm

rex

rex Sibiliæ & Altumaior Cordubæ. Hi cum paucis Saracenorum turmis fugerunt. Tanta ſanguinum effuſio de illa agitur, quòd victores vſque ad baſes in ſanguine natabant, Saraceni verò qui inuenti ſunt, in vrbe omnes trucidati fuerunt. Ecce quia Carolus contra Aigolandum decertauit pro pacto Chriſtianę fidei, occidit illum: quapropter patet, quia lex Chriſtiana omnibus ritibus & legibus totius mundi excellit. Nota: O Chriſtiane, ſi fidem bene tenueris corde & operibus, quantum poteris adimpleueris, veraciter ſuper angelos cum capite tuo Chriſto, cuius membrum es, ſublimatus eris. Si vis aſcẽdere, firmiter crede, quia poſſibilia omnia ſunt credenti, dicit Dominus. Tunc Carolus coadunatis ſibi exercitibus ſuis gauiſus eſt de tanto triumpho: venit vſq; ad pontem Arge via Iacobitana, & ibi hoſpitatus eſt.

De Chriſtianis qui ad illicita ſpolia redierunt. Cap. XV.

Tunc quidam Chriſtiani gazarum cupidi mortuorum, nocte illa retro redierunt Carolo ignorante in campo belli, quo mortui iacebant, & auro argentoq; diuerſis gazis onuſtati ad Carolum redire cœperunt. Ilico Altumaior Cordubæ, qui erat abſconditus inter montes, cum aliis Saracenis qui de bello fugerant, peremit illos omnes, nec vnus quidem ex eis remanſit: & erat numerus illorum qui interficiuntur, circiter mille. Nota: Hi verò typum gerunt fidelium pro peccatis certantium, ſed poſtea ad vitia redeuntium. Quia ſicut illi poſtea inimicos ſuos deuicerunt, ad mortuos cupiditatis cauſa redierunt, & interficiũtur ab inimicis: ſic fidelis quiſq;, qui vitia ſua deuicit, & pœnitentiam accepit, ad mortuos, id eſt ad vitia, iterum redire non debet, ne fortè ab inimicis, id eſt à dæmonibus, interficiatur: & ſicut illi ad aliena ſpolia reuertẽtes pręſentem vitam perdiderunt, & nece turpi perierunt: ſic religioſi quique qui ſæculum dimiſerunt, & ad terrena negocia poſtea inflectuntur, vitam cœleſtem perdunt & mortem perpetuam amplectuntur.

De bello Furra. Cap. XVI.

Altera verò die nunciatum eſt Carolo, quòd apud mõtem Garzimi princeps quidam Nauarrorum nomine Furre volebat debellare contra eum. Adueniente verò Carolo ad montem Garzimi, diſpoſuit princeps ille venire ad bellum contra eum die ſequenti. Carolus namque ſero, antequam bellum eſſet, rogauit dominum, vt oſtenderet illos ei qui morituri erãt de ſuis in bello. Die verò craſtina armatis Caroli exercitibus apparuit rubeum ſignum Dominicæ crucis in humeris moriturorum, retro ſcilicet ſuper loricas. Quos vt vidit Carolus, mox retruſit illos in oratorio ſuo, ne morerentur in bello. Quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia Dei, & inueſtigabiles viæ eius! Quid plura? peracto bello & perempto Furre cum tribus millibus Nauarrorum ſcilicet & Saracenorum, quos cuſtodia retruſerat, Carolus reperit exanimatos: & erat numerus eorum centum quinquaginta. O Chriſti pugnatorum ſanctiſſima caterua, etſi gladius peccatoris non abſtulit palmam, tamen martyrij non amiſit. Tũc Carolus cepit caſtrum monteſq; Garzimi in ſuum, totamq; patriam Nauarrorum.

De bello Ferracuti Gigantis, & de optima diſputatione Rolandi. Cap. XVII.

Statimq; nunciatum eſt Carolo, quòd apud Nageram Gigas quidam nomine Ferracutus de genere Goliad aduenerat, de oris Syrię, quem cum viginti millibus Turcorum Babylonis Admiraldus ad bellandum Carolum regem miſerat. Hic verò lanceam aut ſagittam non formidabat, vim quadraginta fortium poſſidebat. Quapropter Carolus ilico Nageram adiit. Mox vt eius aduentum Ferracutus agnouit, egreſſus ab vrbe, ſingulare certamen, ſcilicet vnum militem contra alterum, petiit. Tunc mittitur ei primùm à Carolo Ogerius Dacus: quem mox vt Gigas ſolum in campo aſpexit, ſuauiter iuxta illum vadit, & ilico eum brachio dextro cum omnibus armis ſuis amplexatus eſt, & deportans illum cunctis videntibus in oppidum ſuum leuiter, quaſi eſſet vna mitiſſima ouis. Erat enim ſtatura eius quaſi cubiti duodecim, & facies eius longa quaſi vnius cubiti, & naſus vnius palmi menſurati, & brachia & crura eius quatuor cubiti erant, & digiti tribus palmis. Deinde miſit ad eum cauſa belli Carolus Rainaldum de

alba Spina, & detulit illum ſolo brachio ilico in carcerem oppidi ſui. Deinde mittitur Conſtãtinus rex Romanus & Oellus comes, & ipſos ſimul vnum ad dextram & alium ad læuam carcere retruſit. Deinde mittuntur viginti pugnatores, ſcilicet duo in ſimul ſeparatim, & illos ſimiliter carcere mãcipauit. His itaque inſpectis Carolus, cunctis inſuper admirantibus, neminem poſtea auſus eſt mittere ad expugnandum eum: Rolandus tamen vix impetrata licentia à rege, acceſſit ad Gigantem bellaturus. At ille Gigas ilico rapuit eum ſola manu dextera, & miſit eum ante ſe ſuper equum ſuum. Cumque illum portaret verſus oppidũ, reſumptis viribus ſuis, in Domino confiſus arripuit eum per mentum, & ſtatim euertit eum retro ſuper equum, & ceciderunt ambo ſimul de equo proſtrati ſolo: ſtatimque eleuantur à terra ambo pariter, & aſcenderunt equos. Ilico Rolandus, ſpatha propria euaginata, Gigantem occidere putans, equum eius ſolo ictu per medium trucidauit. Cumque Ferracutus pedes eſſet, ſpathamque euaginatam manu tenens ei nimias minas intuliſſet, Rolandus ſua ſpatha in brachio, quo ſpatham ſuam Gigas tenebat, illum percuſſit, & minimè eum læſit, ſed ſpathã eius è manu excuſſit. Tunc Ferracutus gladio amiſſo percutere putans pugno clauſo Rolandũ, eius equum in frontem percuſſit, & læſit, & ſtatim equus obiit. Denique ſine gladijs pedites vſque ad nonam pugnis & lapidibus debellarunt. Die adueſperáte impetrabat treugas Ferracutus à Rolando vſque in craſtinum. Tunc diſpoſuerunt inter ſe, vt die craſtina in bello ſine equis & lanceis ambo conuenirent, & conceſſa pugna ex vtraque parte vnuſquiſq; ad proprium remeauit hoſpitiũ. Craſtina verò die, ſummo diluculo ſeparatim venerũt pedites in campo belli, ſicut diſpoſitum fuerat: Ferracutus tamẽ ſecum attulit ſpatham, ſed nihil ei valuit, quia Rolandus baculum quendam retortum & lõgum ſecum detulit, cum quo tota die illum percuſſit, & minimè læſit eum. Percuſſit eum cum magnis & rotundis lapidibus, quibus campus abundanter erat, vſq; ad meridiem, illo tempore conſentiente, ſed eum nullo modo lædere potuit. Tunc impetratis à Rolando treugis Ferracutus ſomno prægrauatus cœpit dormire: Rolandus verò, vt erat iuuenis alacer, miſit lapidem ad caput eius, vt libentius dormiret. Nullus enim Chriſtianorum illũ tunc occidere audebat, nec ipſe Rolãdus. nam talis erat inter eos inſtitutio: quòd ſi Chriſtianus Saraceno, vel Saracenus Chriſtiano daret treugas, nullus ei iniuriam faceret; & ſi aliquis treugam datam ante diffidentiam frangeret, ſtatim interficeretur. Ferracutus itaq; poſtquam ſatis dormiuit, euigilauit, & ſedit iuxta eum Rolandus, & cœpit eum interrogare, qualiter ita fortiſſimus & duriſſimus habebatur, quàm vt gladium aut lapidem aut baculum non formidabat. Vulnerari, inquit Gigas, non poſſum niſi per vmbilicum. Loquebatur ipſe lingua Hiſpanica, quam Rolandus ſatis intelligebat. Tunc Gigas cœpit Rolandum adſpicere & interrogare eum, dicens: Tu autem quomodo vocaris? Rolandus, inquit, vocor. Cuius generis, inquit Gigas, es, qui fortiter me expugnas? Francorum genere oriundus, inquit Rolandus, ſum. At Ferracutus ait: Cuius legis ſunt Franci? Et Rolandus: Chriſtianæ legis Dei gratia ſumus, & Chriſti imperiis ſubiacemus, & pro eius fide in quantum poſſumus, decertamus. Tunc paganus audito Chriſti nomine ait: Quis eſt ille Chriſtus, in quem credis? Et Rolandus, Filius Dei Patris, inquit, qui ex virgine naſcitur, cruce patitur, ſepulchro ſepelitur, & ab inferis tertia die reſuſcitatur, & ad Dei Patris dexteram ſuper cœlos regreditur. Tunc Ferracutus, Nos credimus, inquit, quia creator cœli & terræ vnus eſt Deus, nec filium habuit nec patrem: ſed ſicut à nullo generatus eſt, ita neminem genuit: Ergo vnus eſt Deus, non trinus. Verum dicis, inquit Rolãdus, quia vnus eſt: ſed cùm dicis, Trinus non eſt, in fide claudicas. Si credis in Patrem, crede in Filio eius, & Spiritu ſancto. Ipſe enim Deus Pater eſt, Filius, & Spiritus ſanct9 eſt, vnus Deus permanẽs in tribus perſonis. Si Patrem, inquit Ferracutus, dicis eſſe Deum, Filium Deum, Spiritum ſanctum Deum: ergo tres Dij ſunt, quod abſit, & non vnus Deus. Nequaquam, inquit Rolãdus, ſed vnum Deum & trinum prædico tibi; & vnus eſt, & trinus eſt. Totę tres perſonę coæternæ ſibi ſunt & coęquales. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus ſanctus; in perſonis eſt proprietas, in eſſentia vnitas, & in maieſtate adoratur æqualitas. Trinum Deum & vnum angeli adorant in cœlis. Et Abraham tres vidit, & vnum adorauit. Hoc oſtende, inquit Gigas, qualiter tria vnum ſint. Oſtendam etiam tibi, inquit Rolandus, per humanas creaturas: Sicut in cithara, cùm ſonat, tria ſunt, ars ſcilicet, chordæ, & manus,

& vna

& vna cithara eſt; ſic in Deo tria ſunt, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, & vnus eſt Deus. Et ſicut in amygdala tria ſunt, corium ſcilicet, nucleus, & teſta, & vna tamen amygdala eſt: ſic tres perſonæ in Deo ſunt, & vnus Deus eſt. In ſole tria ſunt, candor, ſplendor, & calor, & tamen vnus ſol eſt. In rota plauſtri tria ſunt, modius ſcilicet, brachia, & circulus, & tamen vna rota eſt. In temetipſo tria ſunt, corpus ſcilicet, membra, & anima, & tamen vnus homo es. Sic in Deo & vnitas & trinitas eſſe perhibetur. Nunc Ferracutus inquit, trinum Deum & vnum eſſe intelligo: ſed qualiter Pater Filium genuit, ignoro. Credo, inquit Rolandus, quòd Deus Adam fecit. Credo, inquit Gigas. Quemadmodum, inquit Rolandus, Adam à nullo generatus eſt, & tamen filios genuit: ſic Deus Pater à nullo generatus eſt, & tamē Filium ineffabiliter ante omnia tempora diuinitus, prout voluit, genuit à ſemetipſo. Et Gigas, Placent, inquit, mihi quę dicis; ſed qualiter homo effectus eſt qui Deus erat, penitus ignoro. Ille, inquit Rolandus, qui cœlum & terram & omnia creauit ex nihilo, ipſe fecit humanari Filium in virgine ſine ſemine humano, ſed ſpiramine ſacro ſuo. In hoc, inquit Gigas, laboro, & qualiter ſine humano ſemine, vt aſſeris, naſcitur de virginis vtero. & Rolandus ait: Deus qui Adam ſine ſemine alterius formauit, ipſe Filium ſuum ſine ſemine hominis de virgine naſci fecit, & ſicut de Deo Patre naſcitur ſine matre, ſic ex matre naſcitur ſine homine patre. Talis enim decet partus Deum. Valde, inquit Gigas, erubeſco, quomodo virgo ſine homine genuit. Ille, inquit Rolandus, qui fabæ gurgulionem & arbori & gliſci facit gignere vermem, & multos piſces & vultures & apes & ſerpentes ſine maſculo ſemine facit parere prolem, ipſe virginem intactam abſque virili ſemine facit gignere Deum & hominem. Qui primum hominem ſine alterius ſemine, vt dixi, fecit, facilè potuit facere, vt Deus homo factus de virgine ſine maſculo cōcubitu naſceretur. Bene, inquit Ferracutus, poteſt eſſe, quia de virgine natus fuit: ſed ſi Filius Dei fuit, nullatenus, vt aſſeris, in cruce mori potuit. Naſci, vt dicis, potuit, ſed ſi Deus fuit, nequaquam mori potuit; Deus enim nunquam moritur. Bene, inquit Rolandus, dixiſti, quia de virgine naſci potuit, ecce quia vt homo natus fuit. Si natus eſt vt homo, igitur mortuus eſt vt homo; quia omnis qui naſcitur, moritur. Si credendum eſt natiuitati, igitur credendum eſt paſſioni, ſimul & reſurrectioni. Quomodo, inquit Ferracutus, credēdum eſt reſurrectioni? Quia, inquit Rolandus, is qui naſcitur, moritur; & qui moritur, tertia die viuificatur. Tunc Gigas audito verbo miratus eſt multùm, dixitque ei, Rolande cur tot verba inania profers: Impoſſibile eſt, vt homo mortuus denuo ad vitam reſurgat. Non ſolùm, inquit Rolandus, Dei filius à mortuis reſurrexit, verùm etiam omnes homines qui fuere ab initio vſq; ad finem, ſunt reſurrecturi ante eius tribunal & accepturi meritorum ſuorum ſtipendia, prout geſſit vnuſquisque ſiue bonum, ſiue malum. Ipſe Deus qui modicam arborem in ſublime creſcere fecit, & granum frumenti mortuum in terra putrefactum reuiuiſcere, creſcere ac fructificare facit, ille cunctos propria carne & ſpiritu de morte ad vitam reſuſcitabit in die nouiſſimo. Leonis myſticam tibi aſſume. Si die tertia leo catulos ſuos mortuos anhelitu ſuo viuificat, quid mirum ſi Deus Pater Filium ſuum die tertia à mortuis reſuſcitauit. nec nouum tibi debet videri, ſi Dei Filius ad vitam rediit, cùm multi mortui ante eius reſurrectionem ad vitam redierint. Si Helias & Eliſæus facilè defunctos reſuſcitarunt, facilius Deus Pater illum reſuſcitauit: facilè à mortuis reſurrexit, à morte nullatenus teneri potuit, ante cuius conſpectum mors ipſa fugit, ad cuius vocem mortuorum phalanx reſurrexit. Tunc Ferracutus, Satis, inquit, cerno quæ dicis, ſed qualiter cœlos penetrauit, vt dixiſti, prorſus ignoro. Ille, inquit Rolandus, qui de cœlis deſcendit, polos facilè aſcendit: qui facilè per ſemetipſum reſurrexit, facile polos penetrauit. Exempla multarum rerum tibi ſume: vides rotam molendini quantum ad ima de ſuperis deſcendit, tantum de infimis ad ſublimia aſcendit. Auis volans in aëre quantum deſcendit, tantum aſcendit. Tu ipſe ſi fortè de quodam deſcendiſti monte, bene potes iterum redire vnde deſcendiſti. Sol ab Oriente heri ſurrexit, & ad Occidentem occubuit, & hodie ſimiliter in eodem loco ſurrexit. Vnde ergo Filius Dei venit, illuc rediit. Tali igitur pacto, inquit Ferracutus, tecum pugnabo: quòd ſi vera eſt hæc fides quam aſſeris, ego victus ſim: & ſi mendax eſt, tu victus ſis; & ſit genti victæ iugiter opprobrium, victori autem laus & decus in æuum. Fiat, inquit Rolandus. idcirco bellum ex vtroque corroboratur, &

ilico Rolandus paganum aggreditur. Tũc Ferracutus eiecit ictum ſpatha ſua ſuper Rolandum, ſed ipſe Rolandus ſubſiliit ad læuam, & accepit ictum ſpathæ in baculo ſuo. Interea abſciſſo baculo Rolandi, irruit in eum & ipſe Gigas, & illum arripiens leuiter inclinauit ſubter ſe ad terram. Statim agnouit Rolandus, quòd tunc nullo modo euadere poterat. cœpit igitur implorare auxilium filij beatę Marię virginis, & erexit ſe Deo iuuante paulatim, & reuoluit eum ſubter ſe, & adiunxit manum ſuam ad mucronem eius, & punxit eius parumper vmbilicum, & euaſit. Tunc alta voce cœpit Deum ſuum Gigas inuocare, dicens: Mahumeth, Mahumeth Deus meus, ſuccurre mihi, quia iam morior. Et ſtatim ad hanc vocem accurrẽtes Saraceni ſuſtulerunt eum, portantes manibus verſus oppidum. Rolandus verò iam incolumis ad ſuos redierat, & ſtatim Chriſtiani vnà cum Saracenis qui Ferracutum deferebant in oppidum, vrbem violento impetu ingrediuntur. Sicq́; Gigante perempto vrbs & caſtra capitur, & pugnatores à carcere eripiuntur.

De bello Laruarum. Cap. XVIII.

POſt exiguum verò tempus relatum eſt imperatori noſtro, quòd apud Cordubam Ebraim rex Sibiliæ & Altumaior, qui de bello Pampiloniæ olim fugerant, expectabant eum cauſa pugnandi, & venerant ad eos in auxilium viri bellatores de ſeptem vrbibus Sibiliæ, ſcilicet Granada, Deſatina, Dema, Vbeda, Abula, Baëtia. Tunc diſpoſuit Carolus ire ad bellum contra illos. Cùm itaq; Cordubam cum exercitibus ſuis appropinquaret, exierunt reges præfati cum exercitibus ſuis contra eum armati, longè ab vrbe tribus milliaribus: & erant Saraceni circiter decem millia, noſtri verò ſex millia. Tunc diſpoſuit Carolus exercitum ſuum in tribus turmis, quarum prima militum probatiſſimorum fuit, ſecunda peditum, vltima verò militum extitit. & Saraceni ſimiliter fecerunt. Cumq́; appropinquaret iubente Carolo prima turma militum noſtrorum contra primam turmam militum paganorum, venerunt ante ſingulos equos illorum ſinguli pedites, habentes laruas barbatas, cornutas, dæmonibus conſimiles, tenenteſq́; ſinguli tympana, quæ manibus fortiter percutiebant: quorum ſonitus & voces equi noſtrorum militum mox vt audierunt, terribileſque illorum viderunt ſimilitudines, nimis pauefacti, retro quaſi amentes fugere cœperunt, & nullatenus milites eorum retinere valebant. Cumq́; aliæ duæ turmæ noſtrorum exercitus primam turmam fugere viderunt, in fugam omnes conuerſæ ſunt. Tunc Saraceni valde gauiſi retro lento gradu inſecuti ſunt nos, quouſque ad quendam montem peruenimus, qui ab vrbe ferè duobus milliaribus diſtat. Illic verò omnes coadunati ex nobiſmetipſis aſylũ fecimus, illos expectantes ad bellum. Quod illi videntes aliquantulum retro redierũt: ilico tentoria noſtra fiximus, ibi manentes vſque in craſtinum: manè autem facto accepto conſilio Carolus cum omnibus pugnatoribus præcepit, vt omnes equites exercitus noſtri equorum ſuorum capita linteis & pannis velarent, ne laruas nefandorum præaſpicerent, & aures eorum ſimiliter fortiter obturarent, ne tympanorum ſonitus audirent. Ars mirabilis. Ilico clauſis oculis & auribus eorum, acceſſerunt cõfidenter ad pugnam, paruipendentes ſonitus ſubdoloſos impiorum. Tunc cõſtanter noſtri ſimul ſimiliter expugnauerunt illos, à manè vſque ad meridiem, & multos illorum occiderunt, non tamen vſque ad omnium internecionem. Et erant omnes Saraceni ſimul coadunati, & in medio illorum erat plauſtrum, quod octo boues trahebant, ſuper quod vexillum rubeum eorum eleuabatur: moſq́; erat quòd nemo de bello fugeret, quamdiu vexillum eorum erectum videret. Quod cùm Carolus agnouiſſet, lorica & galea & ſpatha inuincibili ſeptus, diuina virtute obumbratus, ingreſſus eſt inter acies iniquorum, præcipitando illos ad dexteram & lęuam, quouſque peruenit ad plauſtrum. Tunc propria ſpatha perticam quæ vexillum ſuſtentabat, abſcidit: & ſtatim omnes Saraceni huc illuc diſperſi fugere cœperunt. Ilico vtrorumque exercituum magnoq́ue clamore & impetu octo millia Saracenorum interficiuntur, & rex Sibiliæ occiditur; & Altumaior cum duobus millibus Saracenorum ingreſſus vrbem muniuit. Craſtina verò die tandem victus reddidit imperatori noſtro vrbem tali pacto, vt baptiſmo ſubijceret, imperioq́ue Caroli ſubiaceret, & vrbem amplius de illo teneret. His itaque geſtis terras & prouincias Hiſpaniæ pugnatoribus & gentibus ſuis, illis ſcilicet qui in illa manere volebant,

tunc

tunc Carolus dimiſit, terram Nauarrorum & Baſclorum Britannis, & terram Caſtellanorum Francis, terram Nagere & Cæſarauguſtam Græcis & Apulis, qui in noſtro exercitu ſunt, & terram Arraginis Picardis, & terram Alandaluf iuxta maritima Teutonicis, & terram Portugallorum Dacis & Flandris dedit. Terram Galliciæ Franci inhabitare noluerunt, quoniam aſpera eis videbatur. Nemo poſtea fuit, qui auderet in Hiſpania Carolum impugnare.

De concilio Caroli, & profectione eius ad ſanctum Iacobum. CAP. XIX.

TVnc dimiſſis maioribus exercitibus Carolus in Hiſpania beati Iacobi limina adiit, & quos in illa patria habitantes reperit, Chriſtianos amplificauit. Illos verò qui ad perfidiam Saracenorum reuerſi fuerant, aut gladio peremit, aut in Galliam exules miſit. Tunc conſtituit per ciuitates antiſtites, & presbyteros, & adunato in vrbe Compoſtella epiſcoporum & principum conſilio, inſtituit à maiore beati Iacobi, quòd cuncti præſules & principes & reges Chriſtiani, Hiſpani ſcilicet & Galliciani, præſentes & futuri, epiſcopo ſancti Iacobi obedirēt: apud Iriam præſulem minimè inſtituit, quia illam pro vrbe non reputauit, ſed villam ſubiectam ſedi Compoſtellenſi eſſe præcepit. Tunc in eodem concilio, ego Turpinus Rhemenſis archiepiſc. beati Iacobi baſilicam, & altare cum quadraginta epiſcopis Caroli rogatu calendis Iunij honorificè dedicaui. Et ſubiugauit rex eidem eccleſiæ totam terram Hiſpanicam & Gallicianam, dedit́q; ei in dote præcipiēs, vt vnuſquiſq; poſſeſſor domus totius Hiſpaniæ & Galliciæ quatuor nummos annuatim ex debito daret, & ab omni ſeruitute, rege præcipiente, liberi eſſent. Et conſtituitur die illo, vt illa eccleſia amplius vocitetur ſedes Apoſtolica, eò quòd ibi Iacobus apoſtolus requieſcat, & in ea epiſcoporum totius Hiſpaniæ crebrò conſilia teneantur, & epiſcopales virgæ, & regales coronæ per manus epiſcopi eiuſdem vrbis ad decus apoſtoli domini præbeantur. Et ſi fides in aliis vrbibus, peccatis populorum exigentibus, vel dominica præcepta defecerint, ibi concilio eiuſdem epiſcopi recōcilientur, & meritò in eccleſia illa venerabili fides reconciliari & ſtabiliri decernitur. Et ſicut per beatum Ioannem Euangeliſtam, beati Iacobi fratrem, in Orientali parte apud Epheſum Chriſti fides & apoſtolica ſedes inſtituitur; ſic per beatum Iacobum in Occidentali parte, regni Dei apud Galliciam fides eadem, & apoſtolica ſedes conſtituitur. Hæ ſunt procul dubio ſedes, Epheſus ſcilicet, quæ eſt ad dexteram in regno terreno Chriſti, & Compoſtella, quæ eſt ad ſiniſtram. Quæ videlicet ſedes his duobus fratribus filiis Zebedęi in diuiſione prouinciarum contigerunt, quia ipſi petierant à Domino, vt vnus ad dexteram in regno eius ſederet, & alius ad læuam. Tres apoſtolicas ſedes principales præ omnibus ſedibus in orbe meritò religio Chriſtiana venerari præcipuè conſueuit, Romanā ſcilicet, & Gallicianā, & Epheſinā. Sicut enim tres apoſtolos, Petrum ſcilicet, & Iacobū, & Ioannem præ omnibus apoſtolis dominus inſtituit, quibus ſua ſecreta plenius cæteris, vt in Euāgelijs patet, reuelauit: ſic per eos tres has ſedes prę omnibus coſmi ſedib' reuerēdas cōſtituit: & meritò hæ ſedes dicūtur principales. Quia ſicut hi tres apoſtoli dignitatis gratia cæteros præceſſerūt apoſtolos: ſic loca illa ſacroſancta, in quibus prædicauerūt, & ſepulti fuere, dignitatis excellētia totius orbis ſedes iure pręcedere debent. Iure Romę ſedes apoſtolica prima præponitur, quia eam princeps apoſtolorum Petrus prędicatione ſua & proprio ſanguine & ſepultura dedicauit. Compoſtella quoq; ſedes ſecunda meritò dicitur, quia beatus Iacobus inter cæteros apoſtolos pręcipua dignitate & honore & honeſtate maior poſt beatū Petrū extitit, & in cœlis primatum ſuper illos tenet, prius martyrio laureatus, eam ſua prędicatione olim muniuit, ſepultura ſua ſacratiſſima cōſecrauit, & miraculis adhuc perluſtrat, & indeficiētib' beneficiis indeſinēter ditare nō ceſſat. Tertia ſedes ritè Epheſus dicitur, quia beatus Ioannes Euāgeliſta in ea Euangeliū ſuum (ſcilicet In principio erat verbū) eructauit, coadunato epiſcoporū cōcilio, quos ipſe per vrbes diſpoſuerat, quos etiam in Apocalypſi ſua angelos vocat, eamq́; doctrina ſua & miraculis & baſilica quam in ea ędificauit, inſuper propria ſepultura cōſecrauit. Si ergo aliqua iudicia, aut diuina, aut humana, in aliis ſedibus orbis ſua difficultate terminari fortè nequeant, in his tribus ſedibus tractari & definiri legitimè & iuſtè debent. Itaque Gallicia in primis tēporibus à Saracenis expetita,

virtute Dei & beati Iacobi & auxilio Caroli conſtat honeſta vſque in hodiernum diem in fide orthodoxa.

De perſona & fortitudine Caroli. Cap. XX.

ET erat rex Carolus capillis brunis, facie rubeus, corpore decorus & venuſtus, ſed viſu efferus. Statura verò eius erat in longitudine octo pedum ſuorum, ſcilicet qui erant longiſſimi, ampliſſimus renibus, ventre congruus, brachiis & cruribus groſſus, omnibus artubus fortiſſimus, certamine doctiſſimus, miles acerrimus. Habebat in longitudine facies eius vnum palmum & dimidium, & barba vnum, & naſus circiter dimidium, & frons eius erat vnius pedis, oculi leonini ſcintillantes vt carbunculi. ſupercilia oculorum eius dimidium palmum habebant. ſtatim perterritus erat, quem ipſe ira commotus apertis oculis reſpiciebat. cingulum namque quo ipſe cingebatur, octo palmis extenſum habebatur, præter id quod dependebat. Parum panis comedebat, ſed quartam partẽ arietis, aut gallinas duas, aut anſerem, aut ſpathulam porcinam, aut pauonem, aut gruem, aut lepórem integrum edebat; modicum vinum, & aquæ lympham ſobriè bibebat. Tantæ fortitudinis erat, quòd militem armatum ſedentem ſuper equum, à vertice capitis vſque ad baſes, ſimul cum equo, vno ictu, propria ſpatha ſecabat, quatuor ferraturas equorum ſimul facilè extendebat, militem armatum rectum ſtantem ſuper palmam ſuam à terra vſq; ad caput ſuum ſua manu velociter eleuabat. Et erat donis largiſſimus, iudiciis rectiſſimus, locutionibus luculentus. In quatuor ſolennitatibus per circulum anni præcipuè in Hiſpania curiam ſuam tenens, coronam regiam & ſceptrum geſtabat, die ſcilicet Natalis Domini, & die Paſchæ, & die Pentecoſtes, & die ſancti Iacobi. ante eius tribunal ſpatha nuda more imperiali ferebatur. Circa lectum eius per ſingulas noctes aſſiduè centum viginti fortes orthodoxi conſtituebantur ad cuſtodiendum eum, quorum quadraginta primam noctis vigiliam trahebant, decem ſcilicet ad caput, & decem ad pedes, & decem ad dextram, & decem ad læuam, manu dextera nudam ſpatham, & ſiniſtra ardentem candelam tenebant. Eodem modo ſecundam vigiliam alij quadraginta, ſimiliter alij quadraginta tertiam vigiliam noctis, vſque ad diem aliis dormientibus obſeruabant. Sed ſi quem magna eius geſta audire delectauerit, enarrare nobis magnũ eſt & oneroſum. Quemadmodum Galafrus, Admiraldus Coleti, illum in prouincia exulatum ornauit habitu militari in palatio Coleti, & quomodo idem Carolus poſtea ob merita eiuſdem Galafri occidit in bello Braimantum magnum ac ſuperbum regem Saracenorum Galafri inimicum, & qualiter diuerſas terras & vrbes acquiſiuit, & trino nomini ſubiugauit, & quomodo abbatias multasq; eccleſias per mundũ inſtituit, & quomodo multorũ ſanctorum corpora & reliquias in auro & argento collocauit, & qualiter Romæ Imperator fuit, & dominicum ſepulchrum adiit, & qualiter lignum Dominicum ſecum attulit, vnde multas eccleſias dotauit, ſcribere nequeo: magis deficit manus & calamus quàm eius hiſtoria. Quemadmodum tamen poſt liberationem telluris Galliciç ab Hiſpania rediit, nobis breuiter eſt dicendum.

De proditione Gannalonis, & de bello Runciæuallis, & de paßione pugnatorum Caroli. Cap. XXI.

POſtquã Carolus Magnus imperator famoſiſſimus totam Hiſpaniam diebus illis ad Dei & apoſtoli eius ſancti Iacobi decus acquiſiuiſſet, rediens ab Hiſpania Pampiloniam, cum ſuis exercitibus hoſpitatus eſt: & erant tunc temporis commorãtes apud Cęſarauguſtam duo reges Saraceni, Marſirius ſcilicet & Beligandus frater eius, ab Admiraldo Babylonis de Perſide ad Hiſpaniã miſſi, qui Caroli imperiis ſubiacebant, & libenter ei in omnibus ſeruiebant, ſed in caritate ficta. Quibus Carolus per Gannalonem mandauit, vt baptiſmum ſubirent, aut tributum ei mitterent. Tunc miſerunt ei triginta equos oneratos auro & argento gazisq; Hiſpanicis, & quadraginta equos vino dulciſſimo & puriſſimo, aliisq; itidem pugnatoribus ad potandum, & mille Saracenas formoſas. Ganaloni verò viginti equos argento & auro & palliis oneratos fraudulenter obtulerunt, vt pugnatores in manu illorum traderet. Qui conceſſit, & pecuniam illam accepit. Itaque inter ſe firmato pacto prauo traditionis rediit Ganalon ad Carolum, & dedit ei

Antonin. f. 109. quadringentos dicit.

dit ei gazas quas reges illi miſerant, dicens, quòd Marſirius vellet effici Chriſtianus, & præparabat iter ſuum, vt veniret ad Carolũ in Galliam, & ibi baptiſmũ acciperet, & totam terram Hiſpanicã deinceps de illo teneret: maiores verò pugnatores vnum ab eo ſolummodo acceperũt, mulieres verò nullatenus, ſed iuniores ſuſtulerũt. Tũc Carolus credens verbis Ganalonis, diſpoſuit tranſire portus Ciſereos, & redire in Galliam. Inde accepto conſilio à Ganalone, Carolus præcepit cariſſimis ſuis, Rolando nepoti ſuo, Cenomatienſi & Blauienſi comiti, & Oliuerio Gebennenſi comiti, vt cum maioribus pugnatoribus & viginti Chriſtianorũ millibus vltimam cuſtodiã in Runciavalle facerẽt, donec ipſe Carolus cum aliis exercitibus portus Ciſereos tranſiret, idq; factum eſt. Sed quia præcedentibus noctibus vino Saracenico ebrij quidam cum mulieribus Paganis, & Chriſtianis, etiam fœminis quas ſecum multi de Gallia adduxerant, fornicati ſunt, mortem incurrerunt. Quid plura? dum Carolus portus cum viginti millibus Chriſtianorum & Turpino & Ganalone tranſiret, & præfati vltimam cuſtodiam facerẽt, Marſirius & Beligandus cum quinquaginta millibus Saracenorũ ſummo manè exierunt de nemoribus & collibus, vbi conſilio Gannalonis duobus diebus totidemq; noctibus latuerant: & fecerunt duas turmas bellicas. vna viginti millium, primùm cœpit poſt tergum ſubitò percutere noſtros: ilico noſtri reuerſi ſunt contra illos, & expugnantes eos a manè vſque ad tertiam, omnes occiderunt, nec vnus quidem ex viginti millibus euaſit. Statim noſtros, tãto bello fatigatos & laſſos, alia triginta millia Saracenorum aggrediuntur, & percuſſerunt eos à maiore vſque ad minorem, nec vnus quidem ex triginta millibus Chriſtianorum euaſit: alij lanceis perforantur, alij perticis verberando perimuntur, alij ſpathis decollantur, alij ſecuribus abſcinduntur, alij ſagittis & iaculis perforantur, alij cultellis viui excoriantur, alij igne cremantur, alij arboribus ſuſpenduntur. ibi interficiuntur omnes pugnatores præter Rolandum, & Balduinum, & Turpinum, & Thedricum, & Gannalonem. Balduinus & Thedricus diſperſi per nemora tũc latuere, & poſtea euaſerunt. Tunc Saraceni vna leuca retro redierunt. Nota: Hoc in loco interrogandum eſt, cur illos qui minimè cum mulieribus fornicati ſunt, Dominus mortem incurrere permiſit. quia noluit vt ad propriam patriam amplius redirent, ne fortè ibi grauiora peccata committerent. Etenim voluit illis pro laboribus ſuis coronam cœleſtis regni per paſſionem rependere. Illos verò qui fornicati ſunt, mortem permiſit incurrere, quia per gladij paſſionẽ voluit illorum peccata delere. Nec credendum eſt, quòd clementiſſimus Deus voluerit remunerare tranſactos labores, eorum ſcilicet qui in finem nomen eius confeſſi ſunt, peccata confitentes: licet enim ſint fornicati, tamen pro Chriſti nomine ſunt in fine perempti. Igitur pergentibus ad prælium, patet, quòd pernicioſus ſit comitatus fœminarum. Quidam enim terreni principes, Darius ſcilicet & Antonius, olim cum vxorum comitatu perrexerunt in bellum, & ambo ibi corruerunt: Darius ſuperatus ab Alexandro, Antonius verò ab Octauiano Auguſto. Quapropter nec decet, nec expedit habere mulieres in caſtris: vbi libido caſtranda eſt, impedimentum animæ ſimul & corpori. Illi qui inebriati & fornicati ſunt, ſignificant ſacerdotes & religioſos viros, contra vitia pugnantes, quibus non licet inebriari & mulieribus coinquinari. Quod ſi fecerint, ab inimicis ſuis, id eſt à dæmonibus, ſe nouerint ſuperandos, & æterna morte plectendos.

De paſſione Rolandi, & morte Marſirij, & fuga Belligandi. CAP. XXII.

ITaque peracto bello, cùm rediret Rolandus ſolus cauſa explorandi aduerſus paganos, & adhuc ab eis longè diſtaret, inuenit quendam Saracenum atrum, de bello feſſum, in nemore latentem, & captum, viuumq; nexum fortiter cum quatuor retortis, ad arborem quandam dimiſit. Tunc aſcendit in montẽ quendam, & explorauit illos, & vidit quia multi erant, & rediit retro ad viam Runciævallis, qua illi pergebant qui portus tranſire cupiebant. Tunc inſonuit tuba ſua eburnea: ad cuius vocem redierunt ad eum ex Chriſtianis circiter centum. cum quibus retro per nemora, verſus Saracenos, vſque ad Saracenum nexum rediit, quem citius à vinculis abſoluit, & eleuauit ſpatham ſuam nudam ſuper caput eius, dicens: Si mecum veneris, & Marſirium mihi demonſtraueris, viuũ te dimittam: alioquin te interficiam. Nondum enim cognoſcebat Rolandus Marſirium. Ilico iuit Saracenus ille cum eo, & oſtendit inter agmina Saracenica à longè Marſirium cum equo rufo & clypeo rotundo. Tunc Rolãdus illo dimiſſo

animatus ad bellum reſumptis viribus Dei, cum his quos ſecum habuit, irruit ilico ſuper Saracenos, & vidit quendam inter alios qui erat ſtatura maior aliis, & vno ictu ſecuit illum & equum eius propria ſpatha, à ſummo vſque deorſum, ita quòd pars Saraceni & equi eius cecidit ad dextram, & alia ad læuam. Quod vt alij Saraceni viderunt, ilico Marſirium cum paucis in campo dimittentes fugere huc illucque cœperunt. Mox Rolandus Dei virtute fretus, intrauit inter acies Saracenorum, illos ad dexteram & læuam præcipitando, & conſecutus eſt Marſirium fugiẽtem, & potenti virtute Dei illum inter alios peremit. Tunc in eodem bello centum ſocij Rolandi, quos ſecum adduxerat, interfecti ſunt, & idem Rolandus quatuor lanceis, imò haſtis & lapidibus grauiter percuſſus & attritus euaſit. Mox vt Belligandus Marſirij necem agnouit, cum aliis Saracenis ab illis oris ilico receſſit. Thedricus verò & Balduinus, vt prædiximus, & alij quidam Chriſtiani, per nemora huc illucq; diſperſi & perterriti latitabant, alij verò portus tranſibant. Carolus verò cum ſuis exercitibus iam montis faſtigia tranſierat, & quæ poſt tergum facta fuerant, ignorabat. Tunc Rolandus tanto bello fatigatus, de nece Chriſtianorum & tantorum virorum dolens, Saracenorum ictibus magnis & percuſſionibus acceptis afflictus, vſque ad pedem portuum Ciſeræ per nemora ſolus peruenit, & ibi ſub arbore quadam iuxta lapidem marmoreum, qui ibi erectus erat in prato optimo ſuper Runciæuallem, equo deſiliit. Habebat ipſe adhuc quandam ſpatham ſuam ſecum, opere pulcherrimam, acumine incomparabilem, fortitudine inflexibilem, mira claritate reſplendentem, nomine Durenda. Durenda interpretatur durus ictus: cum ea namque prius deficiet brachium, quàm ſpatha. Quam cùm euaginaſſet, & manu eam teneret, intuitus eam lacrymoſis vocibus dixit: O enſis pulcherrime, ſed ſemper lucidiſſime, longitudinis decentiſſimæ, latitudinis congruæ, fortitudine firmiſſime, capulo eburneo candidiſſime, cruce aurea ſplendidiſſime, ſuperficie deaurate, pomo beryllino deaurate, magno nomine Dei inſculpte, acumine legitime, virtute omni prædite, quis amplius tua virtute vtetur? quis amplius te poſſidebit? quis tenebit, quis habebit te? Qui te poſſidebit, erit inuictus, non attonitus, non formidine inimicorum perterritus, non vllis phantaſiis pauidus, ſed ſemper erit diuina virtute fretus, auxilio diuino circumdatus: per te Saraceni deſtruuntur, gens perfida deſtruitur, lex Chriſtiana exaltatur, laus Dei & gloria & celeberrima fama acquiritur. Quotiens Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanguinem per te vindicaui? quotiens Chriſti inimicos peremi? quot Saracenos per te trucidaui? quot Iudæos ac perfidos pro Chriſtianę fidei exaltatione deſtruxi? Per te Dei iuſtitia adimpletur, pes manuſque latrocinio aſſueta amputantur. Quotiens per te aut Iudæum perfidum, aut Saracenum peremi, totiẽs Chriſti ſanguinem, vt arbitror, vindicaui. O ſpatha feliciſſima, acutiſſimarum acutiſſima, cui ſimilis non fuit, nec amplius erit. Qui te fabricauit, nec antè, nec pòſt conſimilem fecit. Nullatenus viuere potuit qui ex te vulneratus aliquantulum extitit. Si miles ignauus aut timidus te habuerit, ſi Saracenus aut aliquis perfidus, valde doleo. His itaq; dictis timens ne in manus Saracenorum deueniret, percuſſit ſpatha lapidem marmoreum trino ictu, à ſummo vſq; deorſum lapis diuiditur, & gladius biceps illæſus educitur.

De ſonitu tubæ, & de confeſſione & tranſitu eius. CAP. XXIII.

DEinde tuba ſua cœpit altiſona tonitruare, ſi fortè aliqui ex Chriſtianis, qui per nemora Saracenorũ timore latitabant, ad ſe venirent: vel ſi illi qui portus iam tranſierant, fortè ad ſe redirent, ſuoque funeri adeſſent, ſpathamque ſuam & equum acciperent, & Saracenos perſequerentur. Tunc tanta virtute tuba ſua eburnea inſonuit, quòd flatu omnis eius tuba per medium ſciſſa, & venæ colli eius & nerui rupti fuiſſe feruntur. cuius vox ad aures Caroli, qui in valle quæ Caroli dicitur, cum exercitu ſuo tentoria fixerat, loco ſcilicet qui diſtabat à Carolo octo milliaribus verſus Gaſconiam, Angelico ductu peruenit. Ilico Carolus voluit ad eum, laturus auxilium, redire. Sed Gannalonus paſſionis Rolandi conſcius, dixit ei: Noli retro domine mi rex redire: quia Rolandus pro minimo ſolet tubicinare quotidie, ſcias quia nunc auxilio tuo non indiget, ſed venandi ſtudio aliquam feram perſequens, per nemora cornicando diſcurrit. O ſubdola conſilia Iudæ proditoris traditioni comparata. Cumque ſuper prati herbam Rolandus iaceret, aquam quam ad refocillandam ſitim nimis deſideraret,

ſideraret, ſuperueniente Balduino, vt ſibi aquam præberet, innuit. Qui cùm aquam hucilluc'q; quæreret, nec inueniret, videns eum morti proximum, benedixit ei, & formidans, ne in manus Saracenorum incideret, equum eius aſcendit, & Caroli exercitum præcedentem, relicto eo, inſecutus eſt. Quo recedente, ilico aduenit Theodoricus, & cœpit valde ſuper eum lugere, dicens ei, vt animam ſuam fidei confeſſione muniret. Accepit ipſe Rolandus die eodem euchariſtiam & delictorum ſuorum confeſſionem à quibuſdam ſacerdotibus, antequam ad bellum properaret. Erat enim mos, vt omnes pugnatores euchariſtia & confeſſione per manus ſacerdotum, epiſcoporum, & monachorum qui ibi aderant, munirentur, antequam pugnam aut bellum inirent. Tunc eleuatis in cœlum oculis Rolandus Chriſti martyr ait: Domine Ieſu Chriſte, pro cuius fide patriam meam dimiſi, in hiſq; barbaris oris ad exaltandam Chriſtianitatem tuam veni, multa perfidorum bella, tuo munitus auxilio, deuici, innumeras alapas, ruinas, vulnera multa, opprobria, irriſiones, fatigationes, calores, frigora, famem, ſitim, anxietates pertuli, tibi in hac hora commendo animam meam. Sicut prò me de virgine dignatus es naſci, crucem pati, mori, ſepeliri, & tertia die ab inferis reſuſcitari, cœlos, quos nunquam tui numinis præſentia deſeruiſti, voluiſti aſcendere; ſic animam meam liberare digneris à morte æterna. vltra quàm dici fas eſt, me reum & peccatorem eſſe confiteor: ſed tu, qui omnium peccatorum indultor clementiſſimus es; quiq; miſereris omnium, & nihil odiſti eorum quæ feciſti, diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam; qui peccatoris omnia facinora, in quacunque die ad te reuerſus fuerit, & ingemuerit, obliuioni in perpetuum tradis; qui inimicis peperciſti, & mulieri deprehenſæ in adulterio peperciſti, & Magdalenæ remiſiſti, & Petro lacrymanti relaxaſti, & latroni cõfidenti Paradiſi ianuam aperuiſti: mihi veniam non deneges delictorum, quodq; in te peccaui, mihi remitte, & animam meam in æterna requie fouere digneris. Tu enim es qui non perimis moriendo corpora noſtra, ſed mutantur in melius; qui animam à corpore ſeparatam meliori vita viuere facis; qui dixiſti, te malle vitam peccatoris quàm mortem. Credo corde, & ore confiteor, quia idcirco animam meam ab hac vita vis educere, vt poſt mortem eam in meliori vita facias viuere. Senſum & intellectum quem nunc habet, tanto meliorem habebit, quantum differt vmbra à corpore. Et tenens pellem & carnem circa mammas, & cor, vt idem Thedricus poſtea retulit, dixit cum lacrymoſis gemitibus: Domine Ieſu Chriſte, fili Dei viui & beatæ Mariæ virginis, totis viſceribus confiteor, & credo quòd tu redemptor meus viuis, & in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum, & in carne iſta videbo Deum Saluatorem meum. Tribus vicibus carnem & pellem ſuam fortiter tenens manibus, ait; Et in carne iſta videbo Deum Saluatorem meum: & miſit manus ſuper oculos, & tribus vicibus ſimiliter ait; Et oculi iſti conſpecturi ſunt: & rurſum apertis oculis cœpit aſpicere cœlum, & omnes artus ſuos & pectus ſigno ſanctæ crucis munire, & dicere cœpit; Omnia terrena inuileſcunt: nunc enim Chriſto donante intueor, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quod præparauit Deus diligentibus ſe. Denique manus ſuas ad Dominum expãdens, effudit precem pro his qui in bello præfato mortui fuerant, dicens: Moueantur viſcera tua miſericordię Domine ſuper fideles tuos qui hodie in bello mortui ſunt, de longinquis partibus in has barbaras oras ad expugnandam gentem perfidam, & ad exaltandum nomen ſanctum, & vindicandum ſanguinem tuum precioſum, & declarandam fidem tuam aduenerunt. Nunc autem pro te manibus Saracenorum perempti iacent; ſed tu Domine maculas eorum clementer abſterge, & à barathri cruciatibus animas eripere digneris, mitte archangelos tuos ſuper illos, qui eorum animas recipiant de regionibus tenebrarum, & perducant eos in regna cœleſtia, quatenus vnà cum ſanctis martyribus tuis regnare valeant tecum ſine fine, qui viuis & regnas cum Deo Patre & Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum, Amen. Et ſtatim Theodorico recedente in hac confeſſione & prece beati Rolandi martyris anima beata de corpore egreditur, & ab angelis in perenni requie transfertur, vbi regnat & exultat ſine termino, choris ſanctorum martyrum dignitate meritorum coniuncta.

De nobilitate & moribus Rolandi. CAP. XXIIII.

NOn decet hunc igitur vacuis deflere querelis,
Quem lætum ſummi nunc tenet aula poli.
Nobilis antiqua decurrens prole parentum,
Nobilior geſtis nunc ſuper aſtra manet.
Egregius, nulli de nobilitate ſecundus,
Moribus excellens, culmine primus erat.
Templorum cultor, recreans modulamine ciues,
Vulneribus patriæ fida medela fuit.
Spes cleri, tutor viduarum, panis egentum,
Largus pauperibus, prodigus hoſpitibus.
Sic venerabilibus templis, ſic fudit egenis,
Mitteret vt cœlis quas ſequeretur opes.
Dogmata corde tenens plenus velut arca libellus,
Quiſquis quid voluit fonte fluente bibit.
Conſilio ſapiens, animo pius, ore ſerenus,
Omnibus vt populis eſſet amore parens.
Culmen honoratum, decus almum, lumen opimum,
Laudibus in cuius militet omne decus.
Pro tantis meritis hunc ad cœleſtia vectum,
Non premit vrna rogi, ſed tenet aula Dei.

De viſione Turpini epiſcopi, & de lamentatione Caroli ſuper morte Rolandi. CAP. XXV.

QVid plura? dum beati Rolandi anima exiret de corpore, & ego Turpinus in valle Caroli loco præfato aſtante rege, defunctorum miſſam eodem die ſcilicet ſextodecimo calendas Iulij celebrarem, raptus in ectaſin audiui choros in cœleſtibus cantantes, ignorans quid hoc eſſet. Cumq; illi ad ſublimia tranſirent, ecce poſt tergum tetrorum militum phalanx quaſi de raptu rediens prædamque ferens, ante me tranſiuit. Cui ſubitò mox dixi: Quid fertis? Nos, inquiunt, Marſirium portamus ad inferna, tubicinem virum cum multis Michaël fert ad ſuperna. Tunc miſſa celebrata dixi: Conci †: regi veraciter, rex ſcias quia Rolandi animam cum multis aliorum Chriſtianorum beatus Michaël archangelus deducit in cœlum; ſed qua morte mortuus eſt, prorſus ignoro: ſed & dæmones cuiuſdam Marſirij, cum animabus multorum infidelium, ad incendia gehennalia ferunt. Dum hæc dicerem, ecce Balduinus ſuper equum Rolandi, qui omnia quæ facta fuerant, & Rolandum in agone poſitum iuxta lapidem in monte ſe dimiſiſſe nobis enarrauit. Moxque per omnem exercitum omnibus exclamantibus retroque redeuntibus, inuenit prius Carolus Rolandum exanimatum, iacentem conuerſis brachiis ſupra pectus, in effigie crucis poſitum, & circuiens ſuper eum, cœpit lacrymoſis gemitibus, & ſingultibus incomparabilibus, ſuſpiriiſque innumerabilibus lugere, manus complodere, faciem ſuam vngulis laniare, barbam & capillos vellere, & dixit altis ſonis mœrens: O brachium dextrum corporis mei, barba optima, decus Gallorũ, ſpatha iuſtitiæ, haſta inflexibilis, lorica inuiolabilis, galea ſaluationis, Iudæ Machabæo probitate comparatus, Samſoni aſſimilatus, Sauli & Ionathæ mortis fortuna conſimilis, miles acerrime, bello doctiſſime, fortiſſime fortiorum, genus regale, deſtructor Saracenorum, defenſor Chriſtianorum, murus clericorum, baculus orphanorum, viduarum refectio, tam pauperum quàm diuitum, releuatio eccleſiarum, lingua ignara mendacij in iudiciis omnium, comes inclyte Gallorum, dux exercituum fidelium, cur te in has oras adduxi? cur mortuum te video? cur non morior tecum? cur me mœſtum & inanem dimittis? Heu miſer quid faciam? Viuas cum angelis, exultes cum martyrum choris, læteris cum omnibus ſanctis. Sine fine tamen lugendum eſt ſuper te, quemadmodum luxit & doluit Dauid ſuper Saul & Ionatham & Abſolon. Verſus:

Tu pa-

Tu patriam repetis, nos triſti ſub orbe relinquis;
Te tenet aula nitens, nos lacrymoſa dies:
Sex qui luſtra gerens, octo bonus inſuper annos,
Ereptus terræ iuſtus ad aſtra redis,
Ad paradiſiacas epulas te ciue reducto:
Vnde gemit mundus, gaudet honore polus.

His verbis & ſimilibus Carolus Rolandum luxit quàm diu vixit. Statimq́; in eodem loco quo Rolandus iacebat defunctus, illa nocte tentoria ſua Carolus fixit cum ſuo exercitu, & corpus exanimatum balſamo & myrrha & aloë condiuit, & exequias magnas cãtibus & luctibus, precibusq́;, circa eum luminaribus & ignibus per nemora accenſis, honorificè, tota nocte illa cuncti peregerunt.

De hoc quòd Sol ſtetit ſpacio trium dierum, & de quatuor millibus Saracenorum, & morte Gannalonis. CAP. XXVI.

CRaſtina itaq; die ſummo diluculo armati ad locum quo bellum peractum fuerat, & pugnatores perempti iacebant, in Runciavalle ierunt, & ſinguli amicos ſuos, quoſdam penitus exanimatos, quoſdam adhuc viuos, ſed lethaliter vulneratos inuenerunt. Oliuerium namque ab hac luce in meliorem tranſlatum, iacentem inuenerunt ſuper ſolum terræ euerſum, in effigiem crucis extẽſum, quatuor palis in terra fixis cum quatuor retortis fortiter nexum, & à collo vſque ad vngues pedum & manuum cultellis acutiſſimis excoriatum, iaculisq́; & ſagittis, lãceisq́; & ſpathis perforatum, magnisq́; ictibus baculorum attritum. Clamor quoque & luctus & vox plangentium innumerabilis erat, quia vnuſquiſque ſuper amicum ſuum dolebat, totum nemus & vallem clamoribus ſuis replebant. Tunc iurauit rex per regem omnipotentem, quòd poſt paganos currere non ceſſaret, quouſque illos inueniret. Ilico eo poſt illos currente cum ſua tanta militia, Sol ſtetit immobilis, & prolongata eſt dies illa ſpacio quaſi trium dierum, & inuenit eos iuxta fluuium Ebra nomine, iuxta Cæſarauguſtam iacentes & comedentes. Tunc quatuor millibus ex his interſectis reuerſus eſt rex noſter cum ſua militia ad Runciamvallem. Quid plura? Defunctis & infirmis & vulneratis ad locum quo Rolandus iacebat, tranſlatis, cœpit inquirere Carolus: Si verum eſſet an non, quòd Gannalon pugnatores, vt multi aſſerebant, tradidiſſet. Ilico duos milites armatos, Pinabellum ſcilicet pro Ganalone & Theodoricum pro ſemetipſo, ad declarãdam veritatem congredi iuſſit. Quorum Theodoricus ilico peremit Pinabellum. ſicq́; traditione Gannalonis declarata, iuſſit illum Carolus quatuor equis ferociſſimis totius exercitus alligari, & ſuper eos quatuor ſeſſores agitantes, contra quatuor plagas cœli: & ſic digna morte diſcerptus interiit.

De corporibus mortuorum aromatibus & ſale conditis. CAP. XXVII.

TVnc defunctorum corpora amici eorum diuerſis aromatibus condiuerunt, alij myrrha, alij balſamo, alij ſale diligenter perfuderunt: multi corpora per ventrem findebant, & ſtercora eiiciebant, & ſale, alia aromata non habentes, condiebant: alij feretra lignea ad ferendum ea aptabant, alij ſuper equos vectabant, alij humeris, alij inter manus ferebant, alij vulneratos & infirmos in ſcalis ſuper colla ſua portabant, alij alios ibidem ſepeliebant, alius vſq; Galliam vel ad proprium locum amicum ſuum deferebat, alius portabat illum quouſq; in putredinem diſſolueretur, & tũc ſepeliebant.

De duobus cœmiteriis ſacroſanctis, vno apud Arelatem, altero apud Blauium. CAP. XXVIII.

ET erant tunc temporis bina cœmiteria præcipua ſacroſancta, alterum apud Arelatem in Aylis cãpis, alterum apud Burdegalam, quod Dominus per manus ſanctorum ſeptem antiſtitum, ſcilicet Maximini Aquenſis, Trophini Arelatenſis, Pauli Narbonenſis, Saturnini Tholoſanenſis, Frontonij Petragoricenſis, Martialis Lemouicenſis, Eutropij Sconnenſis conſecrauit; in quibus pars maxima illorum ſepelitur, & illi qui in acie montis Garzimi gladiis intacti obierunt, in his cœmiteriis aromatibus perúncti ſepeliuntur.

De ſepultura Rolandi, & cæterorum qui apud Belinum & diuerſis locis ſepulti ſunt. CAP. XXIX.

Beatum namque Rolandum ſuper duas mulas tapeto aureo ſubuectum, palliis tectum, vſque Blauium Carolus deferri fecit, & in beati Romani baſilica, quam ipſe olim ædificauerat, canonicoſque regulares intromiſerat, honorificè ſepeliuit, mucronemq́; ipſius ad caput, & tubam eburneam ad pedes, ſcilicet ad decus Chriſti & probæ militiæ eius ſuſpendit. ſed & tubam poſtea aliam in beati Seuerini baſilicam, apud Burdegalam condignè tranſtulit. Felix vrbs digniſſima Blauij, quæ tanto hoſpite decoratur, cuius corporali ſolatio lętatur, eius ſubſidiis munitur. Apud Belinum ſepelitur Oliuerius, & Galdibodus rex Friſiæ, & Ogerius rex Daciæ, & Araſtagnus rex Britannię, & Garinus dux Lotharingiæ, & alij multi. Felix villa macilenta Belini, quæ tantis heroibus honoratur. Apud Burdegalam cœmiterio S. Seuerini ſepelitur Satferus rex Burdegalenſis, Engelerus dux Aquitaniæ, Lambertus princeps Bituricẽſis, Galerus, Galinus, Rainaldus de alba Spina, Galterius de Thermis, Willerinus Bego, cum quinque millibus aliorum. Oellus comes apud Nantas vrbem ſuam cum aliis multis Britannis ſepelitur. His itaque viris ſepulturæ traditis, ac pro animarum eorum ſalute duodecim millibus vnciis argenteis, totidemq́; talẽtis aureis, veſtibusq́; & cibariis, Carolus inſtar Machabæi largitis, egenis totam terram, quæ circa baſilicam ſancti Romani Blauienſ. milliariotum † ſpacio porrigitur, totumque oppidum Blauienſe cum cũctis quæ ſibi pertinent, & etiam mare quod ſub eo eſt, vſibus eiuſdem eccleſiæ in allodio amore Rolandi dedit, & præcepit canonicis eiuſdem loci, ne alicui perſonæ humanæ ſeruituris officia amplius exhiberent, ſed ſolummodo pro ſalute animæ nepotis ſui ſociorumq́; eius, die paſſionis eorundem annuatim triginta pauperes cũctis veſtibus neceſſariis induerent, cibariiſque reficerent, & triginta Pſalteria, totidemq́; miſſas, cum vigiliis, cæteriſque plenariis defunctorum obſequiis in commemorationem eorum annuatim non ſolùm pro his, verùm etiam pro omnibus qui in Hiſpania martyrium pro diuino amore vel acceperant, vel accepturi forent, diligenter canonici, ſcilicet præſentes & futuri, celebrarent, quatenus ipſorum coronæ in cœleſtibus participes fieri mererẽtur. Quod illi ſub pacto iuriſiurandi faciendum promiſerunt.

Hic deeſt numerus.

De his qui ſepulti ſunt apud vrbem Arelatem, in Aylis campis. CAP. XXX.

Poſtea verò ego & Carolus cum quibuſdam exercitibus noſtris à Blauio diſcedentes, per Gaſconiam & Toloſam tendentes Arelatem perreximus: ibi verò inuenimus Burgundionum exercitus, qui à nobis in Hoſta valle diſceſſerãt, & per Morlanum & Toloſam venerãt cum mortuis ſuis & vulneratis, quos lectulis & bigis ſecum adduxerant ad ſepeliendum eos in cœmiterio in Aylis campis. in quo cœmiterio per manus noſtras ſepulturæ traduntur, Eſtultus comes Lingonenſis, & Salomon, & Samſon dux Burgundionum, & Arnoldus de Bellanda, & † Albericus Burgundio, Gumardus & Eſturinitus, Hato & † Iuerius & Berardus de Nublis, & Berengarius, & Naaman dux Boiariæ cum decem millibus aliorum. Conſtantinus præfectus apud vrbem Romam, per mare delatus, cum aliis multis Romanis & Apulis ſepelitur, pro quorum animabus vncias duodecim millia argenti totidemque talenta aurea Carolus apud Arelatem egenis dedit.

ſup. Albertus. ſup. cap. 11. Iuonius.

De concilio quod apud beatum Dionyſium Carolus adunauit. CAP. XXXI.

Poſt hæc Viennam ſimul perreximus, & ibi vulnerũ cicatricibus, verberibusq́;, percuſſionibus, multisq́; alapis, quas in Hiſpania pertuli, anguſtiatus remãſi, & rex aliquantulum debilitatus cum ſuis exercitibus Pariſiacam adiit vrbem. Tũc adunato epiſcoporum & principum concilio in baſilica S. Dionyſij, agens Deo grates, qui ſibi vim dederat Paganam gẽtem ſubiugandi, omnem Franciam eccleſiæ eius in prædio dedit, ſicut beatus Paulus apoſtolus & Clemẽs papa beato Dionyſio in epiſcopatu antea illam præbuerant. Et præcepit, vt omnes Franciæ reges & epiſcopi, præſentes & futuri, paſtori eiuſdem eccleſiæ eſſent obedientes in Chriſto: nec reges ſine eius conſilio eſſent coronati, nec epiſcopi ordinati, nec apud Romam recepti eſſent, aut damnati. Rurſum poſt plurima dona eidem eccleſiæ vnuſquiſq; poſſeſſor vniuſcuiuſq; domus totius

Galliæ quatuor nummos annuatim ad ædificandam eccleſiam daret, & omnes ſeruos qui hos nummos libenter darent, manu miſit. Tunc beatũ Dionyſium, iuxta eius corpus ſtans, implorauit, vt pro ſalute eorum qui libenter illos dabant, Domino precem funderet, & pro Chriſtianis ſimiliter qui propria ſua pro diuino amore dimiſerant, & in Hiſpania in bellis Saracenorum martyrij coronam acceperant. Nocte proxima regi dormienti beatus Dionyſius apparuit, cumq́; excitauit dicens: Illis qui tua admonitione & exemplo tuæ probitatis animati, in bellis Saracenorum mortui, & morituri ſunt, delictorum ſuorum omnium veniam, & illos qui nummos ad ædificandam eccleſiam meam dãt & daturi ſunt, grauioris ſui vulneris medicamina à Deo impetraui. His à rege relatis, populi nummos ſaluberrimæ promiſſionis deuotiſſimè offerebant, & qui libentius reddebat, Francus ſancti Dionyſij vbique vocabatur, quomodo liber ab omni ſeruitute rege præcipiente erat. Hinc mos ſurrexit, vt terra illa, quæ antea vocabatur Gallia, tunc Francia vocaretur, id eſt, ab omni ſeruitute aliarum gentium libera. Quapropter Francus liber dicitur, quia ſuper omnes gentes alias dominatio & decus illi debetur. Tunc Carolus rex Aquiſgranum verſus Leodio perrexit, & balnea aqua calida & frigida temperata in eadem villa parauit, & beatę Mariæ virginis baſilicam, quam ibi ædificauerat, auro & argento, cunctiſq́; ornaribus eccleſiaſticis decenter adornauit, veteriſq́; & nouæ legis hiſtoriis eam depingi iuſſit, & palatium ſimiliter, quod ipſe iuxta eam ædificauerat. Bella namque quæ ipſe in Hiſpania deuicit, & ſeptem liberales artes inter cætera miro modo in eo depicta ſunt.

De morte Caroli. CAP. XXXII.

POſt exiguum verò tempus Caroli regis mors mihi demonſtratur. Cùm igitur apud Viennam in eccleſia ante altare die quadam raptus in ectaſi, precibus inſiſterem, pſalmumq́ue *Deus in adiutorium meum*, &c. cãtarem, tetrorum agmina innumerabilia militum ante me præterire, ac verſus Lotharingiam tendere agnoui. Qui cùm omnes pertranſirent, intuitus ſum quendam illorum, Æthiopi conſimilem, retro lento gradu alios inſequentem. Cui dixi: Quò tenditis. Aquiſgranum, inquit, ad Caroli mortem tẽdimus, vt eius ſpiritum ad tartara rapiamus. Cui dixi: Adiuro te per nomen Domini Dei noſtri Ieſu Chriſti, vt peracto itinere tuæ diſpoſitionis, ad me reuerti non renuas. Tunc modicum commorati vix expleto pſalmo, eodẽ ordine ad me redierunt, & dixi nouiſſimo, cui prius locutus fueram: Quid egiſtis. & Dæmon Gallitianus inquit, ſine capite, tot ac tantos lapides ac ligna baſilicarum ſuarum in ſtatera ſuſpendit, quòd magis appenderunt bona quàm eius mala, & idcirco eius animam à nobis abſtulit: & his dictis Dæmon euanuit. Itaque intellexi eadem die Carolum ex hac luce migraſſe, & ſubſidiis beati Iacobi, cuius eccleſias multas ædificauerat, ad ſuperna meritò regna ſubuectum. Nam & ego ab eo, die ſcilicet qua nos ab inuicem apud Viennam ſeparauimus, impetraueram, vt ſi fieri poſſet nuncium mortis ſuæ mihi mitteret, ſi ante mortem meam mors illi veniret: ſimiliter ipſe à me impetrauerat, vt mortem ei prænunciarẽ. Quapropter cùm ægritudine eſſet detentus, factæ promiſſionis memor pręcepit cuidam militi alumno antequam moreretur, vt cùm eius mortem agnouiſſet, ilico mihi nunciaret. Quid plura? Poſt eius mortẽ tranſactis quindecim diebus per eundem nuncium didici, ab ipſo tempore, quo ab Hiſpania receſſit, vſq; ad diem mortis ſuę illum aſſiduè ægrotaſſe, ac pro ſalute præfatorũ defunctorum eadem die, qua ipſi martyrium pro diuino amore ſuſceperunt, ſcilicet XVI calendas Iulij, duodecim millia vnciarum argẽti, totidemq́; talenta aurea, veſtes etiam & cibaria, annuatim in omni vita pauperibus ſolitũ erogaſſe, totidemq́; pſalteria, miſſaſq́; & vigilias cantari feciſſe, atque eadem die & hora, qua viſionẽ ego viderã, ſcilicet quinto calendas Februarij, anno dominicæ incarnationis octingenteſimo & quartodecimo illum ab hac vita migraſſe, & apud Aquiſgranum in beatæ Mariæ baſilica rotunda, quam ipſe ædificauerat, honorificè ſepultum illum fuiſſe. Et hæc ſigna ante mortem eius per tres annos contigiſſe audiui. Nam Solem & Lunam ſex dierum ſpacio atro colore ante eius mortem contigit immutari. Nomen eius, id eſt CAROLVS PRINCEPS, quod erat ſcriptum in pariete eccleſiæ præfatæ, ante eius mortem omnino per ſemetipſum deletum eſt. Porticus quæ inter baſilicam & regiam erat, die aſcenſionis dominicæ funditus

per ſemetipſam cecidit. Pons ligneus, quem ipſe apud Moguntiam ſex annorum ſpacio ingenti ſtudio ſuper fluuium Rheni ædificauerat, incendio funditus per ſemetipſum conſumptus fuiſſe dicitur. Cumque ipſe de loco ad locum die quadam pergeret, ſubitò dies atra efficitur, & flamma magna rogi, à parte dextera verſus læuam, ante eius oculos velociter pertranſiit. Vnde ipſe valde pauefactus, attonitusque in alteram partem de equo cecidit, & arca quam manu ferebat, in aliam. Ilico ſocij eius occurrerunt, & manibus à terra eum eleuarunt. Nunc igitur illum eſſe participem in corona martyrum præfatorum credimus, quorum labores illum cum eis ſuſtuliſſe credimus. In hoc exemplo datur intelligi, quòd qui eccleſiam ædificat, regiam Dei ſibi præparat, à dæmonibus, vt Carolus, eripitur, & in cœleſti regia ſubſidiis ſanctorum, quorum ædificat baſilicas, collocatur.

FINIS.

Qui legis hoc carmen, Turpino poſce iuuamen,
Vt pietate Dei ſubueniatur ei.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIAE LEVITÆ RERVM AB EVROPÆ IMPERATORIBVS ET REgibus geſtarum libri VI.

PRÆFATIO AD REVERENDVM PATREM Raimundum Liberitanæ eccleſiæ in Hiſpania epiſcopum.

REVERENDO *totiusque ſanctitatis pleno domino Raimundo Liberitanæ eccleſiæ epiſcopo, Liuthprandus Ticinenſis eccleſiæ, ſuis non meritis, Leuites, ſalutem. Biennio ingenii paruitate petitionem tuam pater cariſsime diſtuli, qua totius Europæ me imperatorum regumque facta, ſicut is qui non auditu dubius, ſed viſione certus, ponere compellebas. Hæ ſiquidem res animum deterruere meum, ne id inciperem, copia (cuius ſum penitus expers) dicendi, & detractorum inuidia: qui ſupercilio tumentes, lectionis deſides, ac (ſecundum eruditi viri Boetii ſententiam) philoſophiæ veſtis particulam habentes, totamq; ſe habere putantes, hæc mihi ſunt inſultantes dicturi: Tanta maiores noſtri ſcriptitarunt, vt multo amplius lectores quàm lectiones deficiant. Illudque Comicum garrient: Nihil dicetur quod non fuerit dictum prius. Quorum latratibus hoc reſpondeo, quòd philoſophi more hydropicorum, qui quo amplius bibunt, eo ardentius ſitiunt; quo ſæpius legunt, eo auidius noua quæque perquirunt. Qui ſi perplexa facundi Tullii lectione fatigantur, apertis ſaltem næniis animentur. Nam, ni fallor, ſicut oculorum obtutus niſi alicuius interpoſitione ſubſtantiæ ſolis radiis reuerberatus obtunditur, ne purè, vt eſt, videatur: ita plane mens Academicorum, Peripateticorum, Stoicorumq; doctrinarum iugi meditatione infirmatur, ſi non aut vtili comœdiarum riſu, aut heroum delectabili hiſtoria refocillatur. Quòd ſi priſcorum ritus execrabilis paganorum, non ſolùm inquam non proficuus, verùm auditu ipſo non parum nocuus, † Thronus memorandus inſcribitur: quid iſtorum imperatorum facta, Iulii, Pompeii, Hannibalis, fratriſque eius Haſdrubalis, ac Scipionis Africani inſignium imperatorum, laudibus coæquāda ſilebuntur? quum præſertim inſit his domini noſtri Ieſu Chriſti, dum ſanctè vixerint, bonitas recitanda: dum quid deliquerint, ſalubris ab eodem correctio memoranda. Nec moueat quempiam, ſi eneruatorum facta regum principúmve effœminatorum huic libello inſeruero. Vna eſt enim iuſta omnipotentis Dei, Patris ſcilicet Filiique & Spiritus ſancti, virtus, quæ hos iuſtè ſuis pro ſceleribus comprimit, illos dignis meritis extollit. Hæc inquam eſt vera domini noſtri Ieſu Chriſti ſanctis facta promiſsio: Obſerua & audi vocem meam, & inimicus ero inimicis tuis, & affligentes te affligam, & præcedet te angelus meus. Per Salomonis quoque os, Sapientia (quæ eſt Chriſtus) clamat, Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos. Quod quotidie etiam qui ſtertit, animaduertit.* Tonus

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIAE LEVITÆ RERVM AB EVROPÆ IMPERATORIBVS AC REGIbus geſtarum liber primus.

De Fraxineti oppidi in confinio Italiæ ſitu, & eius à viginti Saracenis piratis occupatione & munitione cum Mauro monte, deq́; Saracenorum incrementis per inuidiam & factionem vicinorum Chriſtianorum inter ſe. CAPVT I.

VT AVTEM euidens ex innumeris ſubdatur exemplum, me tacente loquatur oppidum vocabulo Fraxinetum, quod in Italicorum prouincialiumq́ue confinio ſtare manifeſtum eſt. Cuius vt cunctis liquidò pateat ſitus (quemadmodum tuam pater prudentiam latere minimè reor, imò me melius ſcire, ſicut ab ipſis qui veſtri ſunt tributarij regis Abderahamenis, poteſtis coniicere) mari vno ex latere cingitur, & in cæteris denſiſſima ſpinarum ſylua munitur. Quam ſi ingreſſus quiſpiam fuerit, ita ſentium hamis tenetur, & acutiſſimis aculeis perforatur, vt neque progreſſionis neque reditus niſi cum magno labore habeat facultatem. Sed occulto, & (quoniam ſecus eſſe non poteſt) iuſto dei iudicio viginti tantùm Saraceni lintre parua ex Hiſpania egreſſi, nolentes iſtuc vento delati ſunt. Qui piratæ noctu egreſſi, villamq́; clàm ingreſſi, Chriſticolas (proh dolor) iugulant, locumq́ue ſibi proprium vendicant, montemq́; Maurum villulę cohærentem contra vicinas gentes refugium parant: ſpineam ſyluam hoc pacto maiorem & ſpiſſiorem ſua pro tuitione facientes, vt ſi quis ex ea vel ramum incideret, mucronis percuſſione hominem exiret. Sicq́ue factum eſt, vt omnis pręterquā vnius anguſtiſſimę viæ aditus demeretur. Loci igitur aſperitate cōfiſi, vicinas gentes circumquaque perluſtrant. Accerſitum complures in Hiſpaniam nūcios dirigunt, locum laudant, vicinasq́ue gentes nihili ſe habere promittunt. Centum denique tantummodo Saracenos ſecum mox reducunt, qui veram rei huius caperēt aſſertionem. Interea prouincialium qui illic conſederant, vicinorum inuidia cœpit intra ſeſe diſſidere, alius alium iugulare, ſubſtantiam rapere, & quicquid mali excogitari poterat facere. Sed quia pars partem, vt inuidia & dolor poſtularant, ſatis ſibi ſubigere non poterant: hos quos prædiximus Saracenos non minus callidos quàm perfidos in auxilium rogant, cumq́; his ſibi proximum quiſque conterit. Nec iuuat ſolummodo proximum trucidare, verùm terram fructiferam in ſolitudinem reddere. Sed videamus quàm iuſta ſecundum quendam profuerit inuidia, quam ita deſcribens ait:

Iuſtius inuidia nihil eſt, quæ protinus ipſum
Autorem rodit excruciatq́; ſuum.

Quæ dum decipere conatur, decipitur: dum extinguere molitur, extinguitur. Quid igitur? Saraceni quum hoc ſuis viribus minimè poſſent, alteram alterius auxilio partis debellantes, ſuasq́; copias ex Hiſpania ſemper augentes, quos primo defendere videbantur, modis omnibus inſequuntur. Sæuiunt itaque, exterminant, nil reliqui faciunt. Trepidare iam vicinæ cæteræ gentes, quoniam ſecundum prophetam horum vnus perſequebatur mille, & duo fugarunt decem millia. Ex qua re? Quia deus ſuus vendidit eos, & dominus concluſit illos.

Quis ea tempeſtate papa, & qui principes terrarum fuerint, & quid geſſerint Leo & Baſilius, quem Michael imperator ex famulo monachi in ſocium aſſumpſit imperij, & quomodo ab eo interemptus eſt, & Chriſtus Baſilio apparuit minabundus, qui in pænitentiam ædem diuo Michaeli extruxit. CAP. II.

HAc autem tempeſtate Leo Porphyrogenitus, Baſilij imperatoris filius, Conſtantini huius pater, qui nunc vſque ſupereſt & feliciter regnat, Conſtantinopolitanę ciuitatis regebat imperium. Symeon fortis bellator Bulgaris præerat, Chriſtianus, ſed vicinis Græcis valde inimicus. Hungarorum gens, cuius omnes penè nationes expertæ ſunt ſæuitiam, quæ miſerante Deo ſanctiſſimi atque inuictiſſimi regis Othonis potentia, vt latius dicturi ſumus, mutire non audet exterrita, nobis omnibus tunc temporis habebatur ignota. Quibuſdam namque difficillimis ſeparata à nobis erat interpoſitionibus, quas cluſas nominat vulgus, vt neque ad meridianam, neque ad occidentalem plagam exeundi habuerit facultatem. Per idem tempus Arnulfus rex potentiſſimus defuncto Carolo prænomine Caluo, Baioariis, Sueuis, Francis, Teutonicis, Lotharingis, audacibusq́; principabatur Saxonibus, cui & Zwentebaldus Marauanorum dux viriliter repugnabat. Berengarius & Wido imperatores ob regnum Italicum confligebantur. Formoſus Portuenſis ciuitatis epiſcopus Romanæ ſedis ſummus & vniuerſalis papa habebatur. Sed nunc quid ſub vnoquoque horum geſtum ſit, prout breuius poſſumus explicemus. Leo igitur Græcorum piiſſimus imperator, cuius ſuprà fecimus mentionem, Conſtantini ſcilicet huius Porphyrogeniti pater, vndique pace habita ſanctè & iuſtè Græcorum regebat imperium. Porphyrogenitum autem non in purpura, ſed in domo quæ Porphyta dicitur, natum appello. Et quoniam res proceſſit in medium, quod de huius Porphyrogeniti geneſi audiuimus, proferamus. Conſtantinus Imperator Auguſtus, ex cuius nomine Conſtantinopolis eſt ſortita vocabulum ciuitas, domum iſtam ædificari iuſſit, cui Porphyra nomen impoſuit, voluitq́; ſucceſſuram nobilitatis ſuæ ſobolem iſtic in lucem prodire, quatenus qui ſuo ex ſtemmate naſcerentur luculenta hac appellatione Porphyrogeniti appellarentur. Vnde & hunc Conſtantinum Leonis imperatoris filium ex eius ſanguine nonnulli dicunt originem ducere. Veritas autem rei huius ita ſe habet. Baſilius Imperator Auguſtus auus huius, Macedonia humili fuerat proſapia oriundus, deſcenditq́; Conſtantinopolim τῷ πενίας ζυγῷ, quod eſt paupertatis iugo, vt cuidam ſeruiret † abbati. Igitur Imperator Michaël qui tunc temporis erat, quum orationis gratia ad monaſterium iſtud in quo hic miniſtrabat deſcenderet, vidit hunc forma præ cæteris egregia, accitumq́ue ad ſe abbatem rogauit, vt ſe donaret hoc puero. Quem ſuſcipiēs in palatio cubicularij donauit officio. Tantæ denique poſt paululum poteſtatis effectus eſt, vt alter ab omnibus imperator ſit appellatus. Verùm quia omnipotens Deus ſeruos ſuos iuſtè viſitat, quacunq; vult cenſura, hunc imperatorem Michaëlem ſanæ mentis ad tempus non eſſe permiſerat, vt quo eum grauius premeret in infimis, eo miſericordius remuneraret in ſummis. Nam, vt fertur, huius tempore paſſionis, familiares etiam capitis iuſſerat damnari ſententia. Quos tamen ad ſe rediēs hoc pacto requirebat, vt niſi quos iugulari iuſſerat redderentur, pari ipſi qui hoc effecerant ſententia damnarentur. Hoc igitur terrore quos damnari iuſſerat, ſeruabantur. Sed quum hoc ſæpius & iterum Baſilio faceret, huiuſmodi à ſibi obſequentibus (proh nefas) accepit conſilium: Ne fortè inſana regis iuſſio aliquando ex induſtria à te non diligentibus, imò odio habentibus impleatur, eum tu potius occidito, atque imperialia ſceptra ſuſcipito. Quod ſine dilatione, cùm terrore compulſus, tum etiam regnandi cupiditate deceptus compleuit. Hoc itaque interfecto factus eſt Baſilius imperator. Denique paruo tranſacto tempore, huic Dominus noſter Ieſus Chriſtus per viſionem apparuit. Domini huius imperatoris, cuius hic necis extiterat autor, dexteram tenens, eumq́; ita cōueniens: Vt quid interfeciſti regem, hoc eſt, dominum tuum imperatorem? Expergefactus itaque tanti ſe reum nouit eſſe reatus: moxq́ue ad ſe rediens, quid ſuper hoc faceret, cogitabat. Confortatus itaque hac Domini noſtri Ieſu Chriſti per prophetam ſalubri & verè acceptabili promiſſione: In quacunque die peccator ingemuerit, ſaluus erit: cum lacrymis & gemitibus ſe peccatorem, ſe reum, ſe ſanguinis innocentis effuſorem eſſe confitebatur. Bono autem accepto conſilio, amicos ſibi de mammona iniquitatis effecerat, vt quos hic temporalibus ſubſidiis conſolaretur, eorum precibus ab ęterno gehennę incēdio liberaretur. Fabricauit autem precioſo & mirabili opere iuxta palatium, orientem verſus, eccleſiam quam νέαν, id eſt nouam, vocant, in honore ſummi & cœleſtis militiæ principis archangeli Michaëlis, qui Græcè ἀρχιστράτηγος appellatur.

† al. ἡγουμένῳ.

De Conſtantinopoleos nominibus, ſitu, & circumhabitantibus, deq́ vigilia nocturna ibidem conſtituta à Leone Imp. cuius vt fidem & diligentiam experiretur, in habitu iuuenis laſciui illapſus in duas cuſtodias, eas muneribus corrupit, à tertia in carcerem ductus, priores exilio mulctauit, poſteriores opibus & honore extulit. CAP. III.

NVnc autẽ non pigeat libellulo huic res duas quas eiuſdem Baſilij filius memoratus Leo Imperator Auguſtus memoria ſua dignas fecit, inſerere. Conſtantinopolitana vrbs, quæ prius Byzantium, noua nunc dicitur Roma, inter ferociſſimas gentes eſt conſtituta. Habet quippe ab Aquilone Hungaros, Pizenacos, Chazaros, Ruſſios, quos alio nomine nos Nortmannos appellamus, atque Bulgaros nimium ſibi vicinos: ab Oriente Bagdas. inter Orientem & Meridiem, Ægypti, Babyloniæq; incolas: à Meridie verò Aphricam habet, & notam illam vicinam ſibiq; cõtrariam inſulam Cretenſem. Cæteræ verò quæ ſunt ſub eo climate nationes, Armenij ſcilicet, Perſæ, Chaldæi, Auaſgi huic deſeruiunt. Incolæ deniq; ciuitatis huius, ſicut memoratas gentes diuitiis, ita & ſapientia ſuperexcellunt. Moris quippe eorum eſt, ne à vicinis gentibus opprimantur, ſingulis quibuſque noctibus per totius ciuitatis biuium, triuium, quadriuiúmque armatos milites cauſa cuſtodiendæ ciuitatis, qui eam inuigilent, ponere. Fitq́ue vt ſi poſt crepuſculum quenquam deambulantem aliquò cuſtodes offenderint, captus protinus, verberibusq; cæſus, cuſtodia peruigili, compedibus in carcere ſtrictus, vſque in craſtinum in publicum producendus ſeruetur. Hoc denique pacto non ſolùm ab hoſtibus, verùm & à latronibus illæſa ciuitas cuſtoditur. Leo itaque imp. vigilum fidem conſtantiamq; probare volens, ſolus poſt crepuſculum è palatio deſcendẽs ad primam peruenit cuſtodiam. Quem vt vigiles fugientem, & quaſi metu declinantem viderunt, comprehenſum quis eſſet interrogauerunt, quóve pergeret. Qui è multis vnum ſe eſſe, & lupanar petere dixit. Cui mox, Cæſum te acriter, inquiunt, compedibusq; ſtrictum vſq; in craſtinum reſeruabimus. Quibus reſpondit, Nequaquam fratres, nequaquam, accipite quod porto, permittite ire quò volo. Qui XII aureis acceptis, eum dimiſerunt. Inde verò tranſiens ad ſecundã venit cuſtodiam. Qua quemadmodum & in prima captus, datisq; viginti aureis, eſt dimiſſus. Ad tertiam deinde dum veniſſet, eſt captus: verùm non vt à prima ac ſecũda datis aureis eſt dimiſſus; ſed ablatis omnibus, cõpedibúſque grauiter ſtrictus, pugnis flagriſq; verberatus, cuſtodia vſq; in craſtinum producendus ſeruatur. His itaque diſcedentibus, cuſtodem carceris imperator ad ſe vocãs, Amice mi, inquit, Leonem imp. noſti? Quomodo, infit, noſcere poſſim, quẽ vidiſſe me non meminerim? Ad publicum ſanè quanquam raró dum procedo, à longè, quia prope nequeo, eum intueor: mirabile quiddã, & non hominẽ, videre videor. Dare autẽ te operam quo illæſus exeas, quàm id percontari, tibi cõmodius eſt. Non æquè vos, te quidem in carcere, illum autem in aureo triclinio fortuna fouet. Parua ſunt hæc, grauiora addantur vincula, ne ſit ſpatium de imperatore meditãdi. Cui ille, Deſine, inquit, deſine: Imperator enim ipſe ſum Leo Auguſtus, qui de palatij dignitate non bono omine prodij. Carceris autem cuſtos ſperans non vera eſſe quæ dixerat, Egon', inquit, hominem impurum, bona ſua cum meretricibus abligurientem imperatorẽ credam? Quoniam tete tu neglexiſti, pro te ego deſpiciam matheſin. Mars trigonus, Saturnus Venerem reſpicit, Iupiter quadratus, Mercurius tibi iratus, Sol rotundus, Luna in ſaltu, mala fortuna te premit. Imperator verò, Vt vera, inquit, probes eſſe quæ dico, dum matutinale dederint ſignum (antè enim non auſi ſumus) mecum ad palatium potiori quàm ego deſcenderim omine venito: ſi me vt imperatorem non iſtic recipi videris, occidito. Non minoris quippe criminis erit me imperatorem dixiſſe, ſi non ſim, quàm aliquem occidiſſe. Si verò te ob id mali quicquam pati formides, hoc faciat mihi Deus, & hoc addat, ſi non potius præmium pro hac re ſumes quàm ſupplicium. Igitur carceris cuſtos credulus effectus, dato, imperator vt dixerat, matutinali ſigno, eum ad palatium vſque comitatur. Quumq́ue eodem veniſſet, venerabiliter ſicut à ſe noſcentibus ſuſceptus, comitem ſuum exanimatum nimia admiratione reddidit. Sanè dum huic omnes dignitates occurrere, laudes reddere, adorare, ſoccos detrahere, alia atque alia pro ſe quemque facere contemplaretur, emori ei ſatius tunc eſſe duxit quàm euiuere. Cui imperator, Contemplare, inquit, nunc

matheſin,

matheſin, & ſi verè quo huc adueneris omine dixeris, veram te augurandi ſcientiam habere probabis. Prius tamen quæſo quid morbi ſit proferas, quod te tam pallidum reddidit. Cui ille, Parcarum, infit, optima Clotho iam nere deſinit: Lacheſis verò in torquendo amplius laborare non cupit: ſæuiſſima autem harum Atropos ſolam imperij tui ſententiam expectat, vt fila contrahens abrumpat. Palliditatis autem vultus mei cauſa hæc eſt, animam à capite deſcendiſſe, ſecumq; in inferiorem corporis partem ſanguinem perduxiſſe. Subridens igitur imperator, Recipe, inquit, animam, recipe, & cum hac bis binas aureorum libras aſſume, nulliq; de me niſi aufugiſſe reſpondeas. His ita geſtis, imperator vigiles qui ſe captum dimiſerant, quiq; cæſum cuſtodiæ manciparant, venire præcepit. Quibus & ait, Vigilantibus vobis, cuſtodiamque ciuitati præbentibus, nunquid fures aliquando adulteroſque offendiſtis? Qui precio eum dimiſerant, nil ſe vidiſſe reſponderunt: qui verò cæſum illum cuſtodiæ mancipauerant, ita reſponderunt: Præcepit δεσποτεία σου ἁγία, id eſt, dominatio tua ſancta, vt ſi vigiles poſt crepuſculum quenquam aliquo deambulantem offenderent, captum protinus, verberibuſque cæſum cuſtodiæ traderent. Tuis itaque nos parentes iuſſionibus, dominator ſanctiſſime, hac, quæ præſentem præceſſit diem, nocte quendam lupanaria petentem cepimus, flagellauimus, carceriq; impoſitum imperio tuo producendum ſeruauimus. Quibus imperator, Citò, inquit, vt in medium proferatur, poteſtas imperij mei etiam atque etiam imperat. Nec mora, vinctus vt ducatur, percurrunt. Quem dum aufugiſſe audirent, ſemiuiui ad palatium ſunt reuerſi. Quod quum nunciaſſent imperatori, mox imperator ſe exutum, nimiſq; cæſum oſtendens, Venite, inquit, nolite formidare, ipſe ego ſum quem flagellaſtis, quemque è carcere nunc aufugiſſe formidatis. Scio enim, & verè credo, quòd non imp. ſed imperatoris inimicum tundere cogitaſtis. Hos qui non vt imperatorem me, ſed vt latronem, vitæque meæ inſidiatorem dimiſere, morte tenus verberatos, vrbe expelli, boniſque omnibus priuari mea non ſolùm cupit, verùm & iubet autoritas. Vos autem non ſolùm meis, ſed & horum peruerſorum diuitiis dono. Quod quàm prudenter egerit, paternitas tua in hoc aduertere poterit: quoniam cæteris extunc ciuitatem diligentiſſimè cuſtodire, hunc etiam abſentem quaſi præſentem ſperare neceſſe erat. Sicq; factum eſt, vt imperator amplius de palatio non deſcenderet, & ſui omnia fideliter cuſtodirent.

De altero Leonis Imp. ludo, quo vigiliam unius è XII *corporis ſui cuſtodibus remunerauit, cæteris eluſis ob ſomnolentiam.* CAP. IIII.

ALterum quem ipſe geſſit ludum, ſilentio tegi abſurdum eſſe diiudico. Conſtantinopolitanum palatium ob imperatoris ſalutem multorum præſidiis militum cuſtoditur. Cuſtodientibus verò victus cenſuſq; quotidie non paruus impenditur. Contigit itaque duodecim poſt corporis refectionem in ipſo feruore diei vna in domo quieſcere. Mos quippe imp. erat cunctis quieſcentibus totum perreptare palatium. Qui quum die quadam eodem quò duodecim memorati lethæo ſeſe dederant ſopori, perueniſſet, ligno modico, vt non incallidus, oſtij peſſulo proiecto ingrediendi ſibi aditum fecit. Vndecim verò dormientibus, vt ars artem falleret, duodecimus peruigil ſtertere ceu dormiens cœperat, contractiſq; in faciem brachiis, totum quod imperator faceret diligentiſſimè conſiderabat. Imperator igitur ingreſſus dum obdormire cunctos perſpiceret, aureorum numiſmatum libram pectori vniuſcuiuſque appoſuit, moxq; clam egreſſus oſtium vt prius fuerat clauſit. Eò autem hoc egit, quatenus excitati & de lucro gratularentur, ac qualiter hoc accideritur admirarentur. Denique diſcedente imperatore, qui vigil ſolus extiterat, ſurrexit, dormientiumq; numos aureos ſibi aſſumpſit atque repoſuit: poſtea verò quieti ſeſe reddidit. Imperator igitur de hoc ludo ſolicitus, poſt nonam, XII hos quos nominauimus, ad ſe venire præcepit, eoſq; ita conuenit: Si fortè veſtrum quempiam ſomnij viſio deterruit, aut hilarem reddidit, vt in medium proferat, mea iubet autoritas: nec minus & ſi quid nouitatis expergefactus quiſque vidit, vt detegat imperat. Hi itaque quemadmodũ nihil viderant, nihil ſe vidiſſe reſponderunt. Magis autem ſuper hoc admirati, conticuere, intentique ora tenebant. Exiſtimans imp. eos non rei veritate, ſed calliditate aliqua reticere, ſuccenſus eſt, atque magis cœ-

pit nonnulla terribilia reticentibus comminari. Quod qui omnium cōſcius erat vt audiuit, huiuſmodi humillima & ſupplici voce imperatorem conuenit: Humaniſſime imp. hi quid viderint, neſcio; ego tamen delectabile, atque vtinam quod perſæpe contingeret, vidi ſomnium. Vndecim his conſeruis meis & hodie verè, ſed omnino mihi opportunè dormientibus, viſus ſum quaſi non dormiens vigilare. Ecce autem magnitudo imperij tui, quaſi occultè oſtium reſerans, clanculumq́; ingreſſa, libram auri appoſuit ſupra ſingulorum pectus. Quumque imperium tuum quaſi repedare, ſociosque hac viſione ſtertentes cernerem, continuò ceu lætus exurgens, XI dormientium tuli libras aureorum numiſmatum, meoque marſupio in quo vna erat appoſui, quatenus ob tranſgreſſionem decalogi, ne ſolùm XI, verùm ad memoriam apoſtolorum mea vna adhibita & ipſæ eſſent XII. Viſio hæc, pater Auguſte, bonum ſit neſcio, vſq; modò me non deterruit, ſed hilarem reddidit. O vtinam interpretatio alia imperio tuo non placeat. Nam & me diuinum & ſomnij venditorem eſſe liquidò patet. His auditis, magno eſt cachinno imp. inflatus, verùm prudentiam eius atque ſolicitudinem plus admiratus, protinus infit: Antehac te neque diuinum, neque ſomnij venditorem eſſe audiui. Hanc verò rem nunc ita apertè dixiſti, ac ſi nulla circumitione vſus eſſes: ſed quia vigilandi facultatem ſine auſpicandi ſcientia habere non poſſes, niſi diuino eſſet tibi munere traditum, ſeu verum ſit vt ſperamus, imò credimus, ſeu falſum: fertur enim de quodam, quòd dormiens multa reperit, à gallo excitatus nihil inuenerit: tu tamē quicquid videris, quicquid repereris, tuum ſit. His auditis quanta cæteri ſint confuſione repleti, quantoq́; is gaudio ſit plenus, eorum quiſque in ſe perſonas ſuſcipiens, animaduertere poterit.

De Arnulfi, qui per Hungaros Zvventebaldum vicit, ſtolida temeritate, quum genti pernicioſæ ad Chriſtianos ſubiugandos aditum munierit. CAP. V.

ARnulfus interea earum quæ ſub Arcturo ſunt gentium rex fortiſſimus, quum Zwētebaldum Marauanorū ducem quem ſupra memorauimus, ſibi viriliter repugnantem debellare nequiret: depulſis his (proh dolor) munitiſſimis interpoſitionibus, quas vulgo clusas nominari prædiximus, Hungarorum gentem cupidam, audacem, omnipotentis Dei ignaram, ſcelerum omnium non inſciam, cædis & omnium rapinarum ſolummodo auidam, in auxilium conuocat; ſi tamen auxilium dici poteſt, quod paulo pòſt eo moriente tum genti ſuæ, tum cæteris in meridie occaſuq́; degentibus nationibus, graue periculum, imò excidium fuit. Quid igitur? Zwentebaldus vincitur, ſubiugatur, fit tributarius: ſed domino ſolus. O cæcam Arnulfi regis regnādi cupiditatem! ô infelicem amarumq́; diem! Vnius homuncionis deiectio, fit totius Europæ cōtritio. Quot mulieribus viduitates, patribusq́; orbitates, virginibus corruptiones, ſacerdotibus populisq́; Dei captiuitates, eccleſiis deſolationes, terris inhabitatis ſolitudines, cæca ambitio paras? Legiſti, obſecro, ipſius Veritatis verba dicentis, Quid prodeſt homini, ſi totum mundum lucraretur, animę verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Quòd ſi te veri iudicis non terruit ſeueritas, ipſa ſaltem furorem tuum humanitatis temperaret communitas. Eras enim inter homines homo, ſi dignitate ſublimis, non tamen natura diſſimilis. Flebilis heu miſerabilisq́; conditio, quum illa beſtiarum ſerpentiumq́; ſeu alitum genera, quæ intolerabilis ſæuitia ac lethale virus ab hominibus ſeparata eſſe facit, vt ſunt baſiliſci, qui latinè reguli, vel rhinocerotes ſeu gryphes, quæ & aſpectu ſuo cunctis pernicioſa eſſe videntur: inter ſe tamen pro originis ipſius affinitatisq́; conſortio pacata & innoxia perſeuerant. Homo autem quum ſit ad imaginem & ſimilitudinem Dei formatus, legis Dei conſcius, rationis capax, non ſolùm proximum non amare poteſt, ſed & odiſſe plurimùm valet. Videamus igitur quid Ioannes non quilibet, ſed virgo ille egregius cœleſtis ſecreti conſcius, cui Chriſtus in cruce matrem virginem virgini commendauit, ſuper talibus dixerit: Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt; & ſcimus, quòd omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem. Sed redeamus ad rem. Deuicto namque Zwentebaldo Marauanorum duce, Arnulfus pace habita regno potitur. Hungari interim

terim obſeruato exitu, contemplatiq́; regionem cordibus, malum quod poſtmodum in propatulo apparuit, machinabantur.

De VVidonis (quem alij Guidonem, alij Hugonem vocant) & Berengarij ducum confœderatione: ita vt mortuo Carolo Caluo, VVido ſe Franciæ Romanæ regem inungi curanerit: Berengarius Italiæ. Franci autem iam Odonem regem conſtituerant. Et de cauſa leui, quur Franci VVidonem reiecerint. CAP. VI.

DVm hæc aguntur, rex Galliæ Carolus, qui cognominatus eſt Caluus, præſentem moriendo mutauit vitā. Cui dum viueret, duo ex Italia prępotentes principes ſeruiebant, quorum alter Wido, alter dictus eſt Berengarius. Hi ſanè tanto ſunt amicitiarum fœdere cōglutinati, vt ſibi hoc iureiurādo promitterēt, quòd ſi regi Carolo ſuperſtites forent, alterius alter ordinationi cōniueret, ſimul vt Wido quā Romanā dicunt Franciam, Berēgarius obtineret Italiā. Sed quum ſint nōnulla incerta & inſtabilia amicitiarum genera, quæ diuerſis modis humanū genus dilectionis ſocietate connectunt, vt quoſdā pręcedens cōmendatio poſtmodū amicitię inire facit cōmercia, alios negociationis ſeu militiæ vel artis ac ſtudij ſimilitudo: quæ & ſicut ex diuerſis vel lucri, vel libidinis, vel neceſſitudinum variarum ſocietatibus acquirūtur: ita intercedēte qualibet diuortij occaſione ſoluuntur. Hoc tamen eſt, hoc inquam amicitię genus, quod multis experimentis eſt ſæpiſſime comprobatū, nullo modo eos qui amicitiarum fœdus coniurationis iniere principio, indiruptam quiuiſſe ſeruare cōcordiam. Sanè quidem callidiſſimus ille humani generis inimicus, vt homines ſui præuaricatores faciat ſacramēti, celerius ſagaciusq́; ad irrumpendam amicitiam laborat. Quòd ſi animos rectè ſapientum de vero amicitiarum genere percontamur, reſpondebimus concordiā verāmque amicitiā niſi inter emendatos mores eiuſdemq́; virtutis & propoſiti viros ſtare non poſſe. Contigit itaque vtrunque Widonem atque Berēgarium Caroli regis funeri deeſſe. Cuius tamen interitum Wido vt audiuit, Romam profectus eſt, & abſq; Frācorum conſilio totius Franciæ vnctionem ſuſcepit imperij. Franci itaque Odonem, quoniam Wido aberat, regē conſtituunt. Berengarius verò Widonis conſilio, quemadmodum ei iureiurando promiſerat, Italici regni ſuſcepit imperium. Wido autem Franciam petit. Quumq́; Burgundionum regna tranſiens, Franciam quam Romanam dicunt ingredi vellet, Francorū nuncij ei occurrunt, ſe redire nūciantes, eo quòd lōga expectatione fatigati, dū ſine rege eſſe diutius non poſſent, Odonem cunctis petētibus elegerūt. Fertur autem hac occaſione Frācos Widonem regē ſibi non aſſumpſiſſe. Nam dū ad Metenſem venturus eſſet vrbem, quæ potētiſſima in regno Lotharij claret, præmiſit dapiferum ſuū qui alimenta illi more regio prępararet. Metēſis verò epiſcopus, dū cibaria ei multa ſecundū Francorum conſuetudinem miniſtraret, huiuſmodi reſponſa à dapifero ſuſcepit: Si equum ſaltem mihi dederis, faciam vt tertia obſonij huius parte ſit rex Wido contentus. Quod epiſcopus audiens, Non decet, inquit, talem ſuper nos regnare regem, qui decem drachmis vile ſibi obſonium præparat. Sicq́; factum eſt, vt Widonem deſererent, Odonem autem eligerent. Francorum igitur legationibus nō parum rex Wido perturbatus, nonnullis cœpit cogitationibus æſtuare, tam ex Italico regno Berengario iureiurando promiſſo, quàm ex Francorum, præſertim quòd penitus illud ſe non poſſe ſciuerat adipiſci. Inter vtramque autem æſtuationem, quoniam Francorum rex eſſe nequibat, frangere quod Berengario fecerat iuſiurandum deliberat: collectoque prout potuit exercitu, traxerat ſanè & à Francis quandam affinitatis lineam, Italiamque concitè ingreſſus, Camerinos atque Spoletinos fiducialiter vt propinquos adiit. Berengarij etiam partibus fauentes, vt infidos pecuniarum gratia acquirit: itaque Berengario bellum parat. Copiis denique vtraq; ex parte collectis, iuxta fluuium Treuiam, qui quinque a Placentia miliariis diſtat, ciuile bellum parant: in quo quum partibus ex vtriſque caderent multi, Berengarius fugam petiit, triumphum Wido obtinuit. Nec mora, diebus paucis interpoſitis, collecta Berengarius multitudine, in Brixię latiſſimos campos Widoni bellum parat: vbi quum maxima ſtrages fieret, fuga ſeſe Berengarius liberauit.

Berengarius Arnulfum in auxilium pollicitationibus pellicit in Guidonem, qui quum alteram fluuij ripam teneret, & congredi nequirent, Baioarius quidam Arnulfi eques Italos ad certamen inſolentius prouocauit, & ab Hubaldo quodam victus occubuit, Arnulfiq́ nothus bello deceſsit. Berengarius autem Arnulfum rurſum promiſsis onerat, qui rediens multas vrbes ſubiugauit. Cap. VII.

IAm verò Berengarius, quum Widoni reſiſtere copiarum paucitate nequiret, potentiſſimum quem prædiximus Arnulfum regem in auxilium rogat, promittens ſe ſuosq́; eius potentiæ ſeruituros, ſi virtutis ſuæ adminiculo Widonē ſuperaret, regnúmque ſibi Italicum vendicaret. Huius planè tantæ promiſſionis gratia accitus rex Arnulfus filium ſuum Zwentebaldum quem ex concubina genuerat, valido cum exercitu, huius in auxilium dirigit, veneruntq́ue pariter omni ſub denſitate Papiam. Wido verò ita fluuiolum qui Papiam alluit, Veruauolū nomine, tam ſudibus quàm exercitu munierat, quatenus altera alteram, ipſo medio diſcurrente, pars partem oppugnare nequiret. Vnus & viceſimus dies tranſierat, quum ſicut prædiximus, altera pars alteri nocere non poſſet: & Baioariorum vnus quotidie agminibus exprobrans Italorum, imbelles eos, atque equitandi inſcios clamabat. Ad augmentum etiam dedecoris inter eos proſiliit, haſtamq́ue vni ex manu excuſſit, ſicq́ue lætus in ſuorum caſtra repedauit. Hubaldus igitur Boniſacij pater, qui pòſt noſtro tempore Camerinorum & Spoletinorum extitit marchio, tantum gentis ſuę cupiens dedecus vindicare, clypeo accepto, obuiam mox prædicto Baioario tendit. Is autē triumphi præteriti non ſolùm non immemor, ſed eo factus audacior, ceu de victoria iam ſecurus hunc contra properat lætus. Cœpitq́ue vertibilem equum modò impetu vehementi dimittere, ſtrictis modò habenis retrahere. Memoratus verò Hubaldus rectà eum cœpit adire. Quumq́ue in eo eſſet, vt mutuis ſe figerent vulneribus, more ſolito Baioarius equo verſili varios flexosq́; per anfractus cœpit diſcurrere, quatenus argumentis poſſet Hubaldum decipere. Verùm quum hac arte terga verteret, vt mox rediens Hubaldum ex aduerſo percuteret, equus cui Hubaldūs inſederat, vehementer calcaribus tunditur, & per ſcapulas, antequam reuerti poſſet, Baioarius lancea ad cor vſque perforatur. Hubaldus igitur freno Baioarij præripiens equum, ipſum in medio fluuioli alueo exutum homine reddidit: ſicq́; ſuorum iniuriæ vltor de triumpho ad ſuos rediit hilarior. Hoc ſanè factum non mediocrem Baioanis terrorem, Italicis audaciam intulit. Inito quippe Baioarij conſilio, nonnullisq́ue Zwentebaldus à Widone argenti acceptis ponderibus in propria remeauit. Igitur Berengarius dum vbi proſpera inimico, ſibi aduerſa proſpiceret, cum Zwentebaldo pariter Arnulfi regis adiit potentiam, orans ac pollicens, vt ſi ipſum adiuuaret, ſe totam Italiam, vt antè promiſerat, ditioni eius ſuppoſiturum. Qui tantæ promiſſionis gratia excitus, copiis collectis, cominus Italiam adit. Cui Berengarius, vt promiſſioni ſuæ daret fidem credulitatis, arrabonem clypeum portat. Suſceptus itaque à Veronenſibus, ad vrbem proficiſcitur Pergamum: vbi dum firmiſſima loci munitione confiſi, imò decepti homines ei occurrere nollent, caſtrametatus ibidem belli fortitudine vrbem capit, incolas iugulat, trucidat. Ciuitatis etiam comitem Ambroſium nomine, cum baltheo & armillis, cæterisq́; precioſis indumentis ſuſpendi ante portæ ianuam fecit. Quod factum, cæteris omnibus vrbibus, cunctisq́ue principibus terrorem non paruum attulit. Quicunque enim hoc audierat, vtraque auris eius tinniebat. Mediolanenſes igitur atque Ticinenſes hac fama perterriti, eius non auſi ſunt præſtolari aduentum: verùm præmiſſa legatione, iuſſioni ſuæ ſe obtemperaturos eſſe promittunt. Othonem itaque Saxonum potentiſſimum ducem, huius glorioſiſſimi atque inuictiſſimi regis Othonis qui nūc vſque ſupereſt & feliciter regnat, auum, Mediolanum dirigit gratia defenſionis, tectà ipſe Ticinum petit.

De VVidonis à facie Arnulfi fuga, Arnulfi metrica ad ſuos concione, poſt quam vrbs Roma capta eſt. Et de Formoſi papæ ab Rom. perſequutione & cauſa ſimultatis, Sergiiq́ antipapæ poſtmodum intruſi in eum defunctum immanitas: & miraculoſa Formoſi ſepultura. Cap. VIII.

Deni-

DEnique Wido huius impetum ferre non valens, Camerinum Spoletumq; verſus fugere cœpit. Quem ſine dilatione acriter rex inſequitur, vrbes & caſtella omnia ſibi reſiſtentia debellãs. Nullum ſiquidem caſtrum fuerat natura etiam ipſa tam munitum, quod virtuti huius ſaltem reſiſtere moliretur. Quid autem mirum, quum ipſa ciuitatum omnium regina, magna ſcilicet Roma, huius impetum ferre nequiuerit? Enimuero dum à Romanis ingrediendi vrbem huic fiducia negaretur, conuocatos ad ſe milites ita conuenit:

Magnanimi proceres & clari Marte ſecundo,
Arma quibus ſtudium fuluo radiare metallo,
Romulidæ ſueti vacuis quod condere ſceptris;
Sumite nunc animos, vobis furor arma miniſtret.
Non Pompeius adeſt, non Iulius ille beatus,
Qui noſtros domuit proauos mucrone feroces.
Indolis en huius ſummam deduxit ad Argos,
Protulit in lucem quem ſancta † Ritanica mater: al. Britanica
Bis torta ſtudium pingues captare ſiluros
Cannabe, non clypeos manibus geſtare micantes.

His heroes dictis animos accenſi vitam auiditate contemnunt. Clypeis denique cratibuſque cateruatim operti muros adire contendunt. Plurima etiam bellorum parauerant inſtrumenta, quum inter agendum populo conſiderante contigit lepuſculum clamore eius exterritum vrbem verſus fugere. Quem dum populus exercituſque, vt aſſolet, impetu vehementi ſequeretur, Romani putantes ſe impugnari, de muro ſeſe proiiciunt. Quod populus cernens, ſagmatibus ſelliſque quibus equis inſederant, iuxta murum proiectis, per eorum aceruum muros aſcendunt. Populi verò pars quædam, accepta mox trabe quinquaginta pedum procera longitudine, portam quatiunt, & Romam quam Leonianam dicunt, in qua beati Petri apoſtolorum principis precioſum corpus quieſcit, vi capiũt. Cæteri verò qui trans Tiberim erant, hoc timore compulſi, huius dominatui colla ſubmittunt. Hoc in tempore Formoſus papa religioſiſſimus à Romanis vehementer affligebatur, cuius & hortatu rex Arnulfus Romam aduenerat, in cuius ingreſſu, vlciſcendo papę iniuriam, multos Romanorum principes obuiam ſibi properantes decollari præcepit. Cauſa autem ſimultatis inter Formoſum papam & Romanos hæc fuit. Formoſi præceſſore defuncto, Sergius quidam Romanæ eccleſiæ diaconus erat, quem Romanorum pars quædam papam ſibi elegerat. Quædam verò pars non infima nominatum Formoſum Portuenſis ciuitatis epiſcopum pro vera religione diuinarumque ſcripturarum & doctrinarum ſcientia papam ſibi fieri anhelabat. Nam dum in eo eſſet, vt Sergius apoſtolorum vicarius ordinari debuiſſet, ea quæ Formoſi partibus fauebat pars, cum non mediocri tumultu & iniuria Sergium ab altari expulit, & Formoſum papam conſtituit. Deſcenditque Sergius in Tuſciam, quatenus Adelberti potentiſſimi marchionis auxilio iuuaretur: quod & factum eſt. Nam Formoſo defuncto, atq; Arnulfo in propria reuerſo; is qui poſt mortem Formoſi papa conſtitutus eſt, expellitur, Sergiusq; papa per Adelbertum conſtituitur. Quo conſtituto, vt impius doctrinarúmque ſanctarum inſcius, Formoſum è ſepulchro extrahere, atque in ſedem Romani pontificatus ſacerdotalibus indumentis indutum collocare præcepit. Cui & ait: Quum Portuenſis eſſes epiſcopus, cur ambitionis ſpiritu Romanam vniuerſalem ſedem vſurpaſti? His expletis, ſacratis mox exutum veſtimentis, digitiſque tribus abſciſis, in Tiberim iactare præcepit, cunctoſque quos ipſe ordinauerat, gradu proprio depoſitos iterum ordinauit. Quod quàm malè egerit, pater ſanctiſſime, in hoc animaduertere poteris, quoniam & hi qui à Iuda Domini noſtri Ieſu Chriſti proditore ante proditionem ſalutem ſeu benedictionem apoſtolicam perceperant, ea poſt proditionem propriique corporis ſuſpenſionem minimè ſunt priuati, niſi quos improba fortè defœdarant flagitia. Benedictio ſiquidem quæ miniſtris Chriſti impenditur, non per eum qui videtur, ſed qui non videtur ſacerdotem infunditur. Neque enim qui rigat eſt aliquid, neque qui plantat, ſed qui incrementum dat Deus. Quantæ autem autoritatis, quantæque religionis papa For-

moſus fuerit, hinc colligere poſſumus, quoniam dum à piſcatoribus poſtmodum eſſet inuentus, atque ad beati Petri apoſtolorum principis eccleſiam deportatus, ſanctorum quædam imagines hunc in loculo poſitum venerabiliter ſalutarunt. Hoc nanque à religioſiſſimis Rom. vrbis viris perſæpe audiui. Sed his omiſſis ad narrandi ordinem redeamus.

De Firmi per Arnulfum obſidione, & per aſtum vxoris Guidonis, quæ potionem ſoporiferam Arnulfo propinandam curauerat, ſolutione: de cauſa mali in Arnulfo, eiuſq; inſolentia & templorum prophanatione. De Arnulfi conſilio in Berengarium cæcandum, eiúſque deinde contemptu: de ſeditione & cæde Ticini, quæ nunc Papia dicitur, facta. De Anſcarij metu, & Arnulfi tetro exitu. CAPVT IX.

REx Arnulſus deſiderij ſui compos effectus, perſequi Widonem non deſiit, profectusq́ue Camerinum, caſtrum vocabulo & natura Firmum, in quo Widonis vxor erat, obſedit. Wido autem in incertis latuit locis. Præfatum igitur caſtrum nomine & natura Firmum, vallo circundatur, omnia bellorum inſtrumenta quibus capi poſſet præparantur. Quumque Widonis vxor magnis vndique anguſtiis premeretur, & euadendi ſpes illi omnis negaretur, cauſas mortis regiæ viperina cœpit calliditate exquirere. Accitum nanque ad ſe quendam Arnulfi regis familiariſſimum magnis eum muneribus rogat, vt ſe adiuuet. Qui quum ſe non aliter poſſe teſtaretur, niſi ciuitatem domini ſui traderet dirioni: illa etiam atque etiam magna auri pondera non ſolùm pollicens, verùm in præſentiarum tribuens, orat, vt quodam poculo ab ea ſibi collato dominum ſuum regem potaret: quod non periculum mortis daret, ſed mentis feritatem mulceret. Quæ etiam ſuis vt fidem dictis præberet, ante illius præſentiam hoc vnum ſuorum potat ſeruorum. Qui vnius horæ ſpatio conſpectu huius aſtans, ſanus abſceſſit. Verùm veridicam Maronis illius ſententiam in medium proferamus:

Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Sumptum nanque lethale poculum feſtinus regi propinat. Quo accepto, tanta hunc cõfeſtim ſomni virtus inuaſit, vt totius exercitus ſtrepitu triduo excitatus euigilare nequiret. Fertur autem quoniam dum familiares hunc modò ſtrepitu, modò tactu inquietarent, apertis oculis nil ſentire, nil loqui potuiſſe perfectè. Poſitus tamen in mentis exceſſu mugitum reddere, non verba edere videbatur. Huius autem rei actio repedare omnes compulit, non pugnare. Credo autem Arnulfum regem iuſta ſeueri iudicis cenſura huiuſmodi peſtem incurriſſe. Secundæ enim res dum imperium huius vbique magnificarent, virtuti ſuæ cuncta tribuit, non debitum omnipotenti Deo honorem reddidit. Sacerdotes Dei vincti trahebantur, ſacræ virgines vi opprimebantur, coniugatæ violabantur. Neque enim eccleſiæ confugientibus poterant eſſe aſylum. In his nanque ſymbola faciebant, geſtus turpes, cantus ludicros, & debacchationes. Sed & mulieres eodem publicè proſtituebantur. Denique redeuntem Arnulfum regem cum magna multitudine, paulatim rex Wido perſequitur. Quúmque Arnulfus Bardonis montem conſcenderet, ibi ſuorum conſilio definiuit quatenus Berengarium lumine priuaret, ſicq; ſecurus Italiam obtineret. Cognatorum verò Berengarij vnus qui non parua Arnulfo regi familiaritatis gratia inhærebat, huius conſilium vt agnouit, abſque mora Berengario patefecit: qui mox vt ſenſit, lucerna, quam ante Arnulfi regis præſentiam tenebat, alij tradita fugit, atque Veronam peritus venit. Omnes extunc Italienſes Arnulfum floccipendere, nihili habere. Vnde quum Ticinum veniret, non modica orta eſt in ciuitate ſeditio, tantaque iſtic ſtrages exercitus facta eſt, vt cryptæ ciuitatis, quas alio nomine cloacas dicunt, implerentur horum cadaueribus. Quod Arnulfus cernens, quoniam per Veronam non potuit, per Hannibalis viam quam Bardum dicunt, & montem Iouis, repedare

diſpoſuit.

diſpoſuit. Quumque Iporegiam perueniſſet, Anſcarius marchio iſtic aderat, cuius exhortatu ciuitas rebellabat. Verùm hic Arnulfus iureiurando promiſerat, nunquam ſe à loco eodem diſceſſurum quàm præſentiæ ſuæ repræſentarent Anſcarium. Is autem vt erat homo formidoloſus valde, ei omnino ſimilis qui à Marone canitur, *Largus opum, lingua melior, ſed frigida bello Dextra*, de caſtello exiit, & iuxta murum ciuitatis in cauernis petrarum latuit. Hoc eò fecit, quatenus licitè poſſent regi Arnulfo iureiurando ſatisfacere Anſcarium in vrbe non eſſe. Itaque iuſiurandum iſtud accepit rex, atque iter quod cœperat peragens abiit. Profectusque in propria turpiſſima valetudine expirauit. Minutis quippe vermibus quos pedunculos aiunt, vehementer afflictus ſpiritum reddidit. Fertur autem quòd præfati vermes adeò ſcaturirent, vt nullis medicorum curis minui poſſent. Vtrum verò pro tam immenſo ſcelere, Hungarorum ſcilicet emiſſione, ſecundum prophetam duplici ſit contritione attritus, an vt ex præſenti ſupplicio conſequeretur veniam in futuro, ſolius Dei ſcientiæ dimittamus: quod & Apoſtolus dicit: Nolite ante tempus iudicare, quoad vſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.

De VVidonis obitu, Berengarij in regnum receptione, ſed mox Lanthberti filij VVidonis coronatione, populi in eum fauore & principum odio. Nam Maginfredus Mediolanenſis comes in eum graſſabatur: ſed victus capite punitus eſt: & Adelbertus Diues in eum mouit. CAP. X.

IVſtus autem Deus vxori Widonis, quæ huic parauerat mortem, parat viduitatis dolorem. Sicut enim præfati ſumus, dum redeuntem Arnulfum rex Wido e veſtigio ſequeretur, iuxta fluuium Tarum defunctus eſt. Cuius obitum Berengarius vt audiuit, venit feſtinus Papiam, regnumq; potenter obtinuit: fideles verò fautoresq; Widonis, veriti ne ab eis illatam Berengarius vlciſceretur iniuriam, & quia ſemper Italienſes geminis vti dominis volunt, quatenus alterum alterius terrore coërceant, Widonis regis defuncti filium nomine Lanthbertum elegantem iuuenem adhuc ephebum miniſq; bellicoſum regem conſtituunt. Cœpit denique hunc populus adire, Berengarium deſerere. Quumque Berengarius Lanthberto cum exercitu magno Papiam tendenti, copiarum paucitate occurrere non auderet, Veronam petiit, iſticq; ſecurus degit. Non poſt multum verò temporis Lanthbertus rex quum eſſet vir ſeuerus, principibus grauis eſt viſus. Vnde & legatos Veronam dirigunt, & regem Berengarium ad ſe venire, Lanthbertum verò expellere petunt. Maginfredus præterea Mediolanenſis vrbis comes quinquennio huic rebellis extiterat, qui non ſolùm vrbem in qua rebellis erat, Mediolanum ſcilicet, defenderat, verùm & vicina circumquaque Lanthberto loca ſeruientia depopulabatur. Quod factum rex non paſſus abire inultum, pſalmographicum illud perſæpe ruminans: Quum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Nam poſt paululum capitis hunc iuſſerat damnari ſententia. Quæ res terrorem cunctis Italienſibus non minimum incuſſit. Denique hoc eodem tempore Adelbertus illuſtris Tuſcorum marchio atque Hildebrandus præpotens comes huic niſi ſunt rebellare. Tantæ quippe Adelbertus erat potentiæ, vt inter omnes Italiæ principes ſolus ipſe cognomẽto diceretur Diues. Huic erat vxor nomine Berta, Hugonis pòſt noſtro tempore regis mater: cuius inſtinctu tam nefaria cœpit ipſe facinora. Nam collecto exercitu, cum Hildebrando comite conſtanter Papiam tendere feſtinat.

De Lanthberti ſtrenua victoria in Hildebrandum quem fugauit, & Adelbertum quem cepit, & cauillo illuſit poſt multorum ſtragem. CAP. XI.

LAnthbertus interea rex harum rerum inſcius, in Marinco iam aliquantis diebus venationi vacabat. Quumque Adelbertus marchio & Hildebrandus comes cum diuerſo & inualido Tuſcorum exercitu Bardonis montem tranſirent, Lanthberto regi medio in nemore venanti, vt ſeſe res habuerat, nunciatur. Is verò ſicut erat ani-

mi conſtans, viribusque potens, ſuos non paſſus eſt milites præſtolari, ſed collectis quos ſecum habebat centum ferè militibus, curſu præpeti eis occurrere feſtinat. Iamiam Placentiam venerat, quum iuxta fluuium Seſterrionem ad Burgum, in quo ſanctiſſimi & precioſi martyris Dominici corpus poſitum veneratur, caſtra metaſſe nunciantur. Ignorantes igitur quid ſuperuentura nox pareret, temulenti poſt nonnulla inutilia τραγῳδήματα, id eſt cantilenas, ſomno ſeſe dedere, ſtertere, nauſeam alij ſumptus intemperantia facere. Rex igitur animi ferox, tum ingenio callens, in ipſo eos noctis conticinio opprimit, dormientes ferit, oſcitantes iugulat. Ventum eſt denique ad illos qui ductores huius exercitus erant. Quumque eis non ex multitudine alius, ſed rex ipſe præclari huius facinoris nuncius eſſet, non ſolùm pugnandi, ſed & fugiendi terror ipſe abſtulit facultatem. Verùm Hildebrandus fuga elapſus, Adelbertum intra animalium pręſepe latitantem dereliquit: qui dum repertus, atque ante regis pręſentiam ductus eſſet; rex eum ilico ita conuenit: Sibyllino ſpiritu vxorem tuam Bertam prophetaſſe credimus, quæ te aut ſcientia ſua regem, aut aſinum facturam ſe promiſit. Verùm quia regem noluit, aut, vt magis credendum eſt, non potuit, aſinum ne mentiretur effecit, dum te etiam cum Arcadiæ pecuaribus ad præſepe declinare coëgit. Præter eum autem & alij cum ipſo nonnulli capiuntur, vinciuntur, Papiam ducuntur, cuſtodiæ mancipantur.

De mortis Lanthberti duplici opinione, quarum verior putatur, quòd ab Hugone Mediolanenſi caſus ſit, quod conqueritur.

CAPVT XII.

HIs ita geſtis, rex Lanthbertus iterum præfato in loco Marinco venationibus occupatur, quò ab omnium principum decreto quid ſuper captis agendum eſſet deliberaretur. Sed ô vtinam venatio hæc feras caperet, non reges. Aiunt ſanè hunc regem, dum, ſicut moris eſt, apros effreni conſectaretur equo, cecidiſſe, collúmque fregiſſe. Verùm aſſertioni huic fidem præbere abſurdum eſſe duco. Eſt enim alia mortis huius, quæ mihi veriſimilior videtur, atque ab omnibus populis narratur, aſſertio. Maginfredus Mediolanenſis vrbis comes, cuius ſuperius paulo fecimus mentionem, dum pro ſcelere in Rempub. atque in regem commiſſo capitis iudicio damnaretur, vnicum poſſeſſionis vicarium Hugonem filium dereliquit. Quem dum Lanthbertus rex tum forma egregia, tum animi audacia nonnullos ſuperare videret: non paruum pro patris morte dolorem collatis viſus eſt beneficiis mulcere quamplurimis. Vnde & eum præ cæteris familiaritatis dilexerat priuilegio. Factum eſt autem dum Lanthbertus rex nominato in luco Marinco venaretur (eſt enim ibidem miræ magnitudinis & amœnitatis lucus adeò venationibus aptus) huc illeúque cunctis, vt moris eſt, diſcurrentibus, hoc cum vno ſcilicet Hugone ipſum ſoluminodo inibi remanſiſſe. Quumque rex aprum in tranſitu præſtolaretur, diuque multum remorante longa expectatione laſſaretur, paululum ſeſe quieti dedit, vigiliæ cuſtodiam huic infido quaſi fido committens. Abſentibus igitur cunctis, Hugonis mens cuſtodis, imò proditoris atque carnificis, collatorum beneficiorum immemor, plurimum patris mortem animo cœpit reuoluere: non conſiderauit genitorem ſuum iuſtam incurriſſe necem, iuſiurandum quod fecerat regi, violare non metuit, vicarium ſe Iudæ Domini noſtri Ieſu Chriſti proditoris appellari non timuit. Verùm conamine toto virium, ligno non modico dormienti collum fregit. Gladio quippe ferire timuit, ne peccati huius autorem res eum manifeſta probaret. Eò nanque mens peruerſa ita egit, vt non gladij cicatrix, ſed ligni manifeſta colliſio, hæc reperientibus fidem daret equo cecidiſſe, colliqúe fractione hominem exiuiſſe. Latuitque res per annos quamplurimos: ſed dum proceſſu temporis Berengarius rex nullo ſibi reſiſtente, regnum viriliter obtineret, ipſe reatus proprij ſicut fuerat autor, extitit & proditor. Impleuitque illud quod propheta canit, Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniqua gerens benedicitur.

Sed,

Sed aliter feciſſe minimè potuit, propter hæc ipſius Veritatis verba dicentis, Nihil opertum quod non reueletur, & occultum quod non in publicum veniat. His itaque geſtis quum Berengarius ampliori ac priſtina dignitate regia honoraretur, Adelbertus marchio & cæteri ad propria deſtinantur. Iuuat autem, pater chariſſime, tanti huius obitum regis & deflendo ſcribere, & ſcribendo deflere. Inerat nanque illi honeſta morum probitas, ſancta & formidoloſa ſeueritas, & quem iuuentus ornauerat in corpore ſplendida, mentis canicies decorabat ſancta. Planè plus ille reipublicæ quàm reſpublica decoris ei contulerat. Quòd ſi non cita mors hunc raperet, is eſſet qui poſt Romanorum potentiam totum ſibi orbem viriliter ſubiugaret.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER SECVNDVS.

De Ludouico Arnulfi filio, cuius tempore Hungari Baioariam inuadentes, eam immaniſsimè vaſtauerunt. In quos Ludouicus bellum parat iuxta Lemannum lacum. CAP. I.

POSTQVAM vitalis calor Arnulfi regis membra deſerens, corpus reddidit exanime: eius filius Ludouicus rex cunctis à populis ordinatur. Tanti denique caſus viri vicinos Hungaros, ſicut nec in toto orbe degentes latere non potuit. Siquidem lethi huius fama fuit ipſis omni feſtiuitate iocundior, gratiis omnibus præſtantior. Quid igitur? Primo mortis huius, tatique eius ordinationis anno, permagno collecto exercitu, Marauanorum gentem, quam virtutis eorum adminiculo rex Arnulfus ſubdiderat, ſibi vendicant, Baioariorum etiam fines occupant, caſtra diruunt, eccleſias conſumunt, populos iugulant, & vt magis magiſque timeantur, interfectorum ſeſe ſanguine potant. Ludouicus itaque rex, gentis ſuæ depopulationem, illorumq́; intelligens crudelitatem, ſuorum omnium animos hac formidine inflammat, vt ſi bello eodem quenquam quod tum acturus eſſet, deeſſe contingeret, laqueo proculdubio vitam finiret. Innumerabilis denique illa gentis peſſimæ collectio copiis huius obuiam properare feſtinat. Nec videas ſitientem animam ardentiùs hauſtum laticis gelidi, quàm prælij diem gentem hanc crudelem appetere. Neque enim haud aliud quam dimicaſſe iuuat. Vt autem ex libro qui de origine Hungarorum inſcribitur didici, horum matres mox pueris editis, ferro acutiſſimo faciem ſecant, ſcilicet, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulnerum tolerantiam ſubire cogantur: dant huic aſſertioni fidem vulnera quæ pro deficientium dolore propinquorum, viuorum corporibus infliguntur: ſanguinem neque prout ἄθεοι καὶ ἀσεβεῖς ἀντὶ τῶν ἀεκόντων, id eſt, ſine Deo, ſine pietate pro inuitis fundunt. Iamiam rex Ludouicus collecta multitudine, Auguſtam venerat, quæ eſt in Sueuorum, Baioariorum, ſiue orientalium Francorum confinio ciuitas, quum inſperata magis, non autem optata gentis huius nunciatur vicinitas. Sequenti igitur die Lemanni ſecus fluminis campos, Martio operi capacitate ſua aptos, vtræq; acies conuenere.

Hungari poſitis inſidiis Ludouici copias vincunt & delent, votiq́ compotes, Francorum, Saxonum, Sueuorumq́ terras depradantur. CAP. II.

PRius itaque ac Titani croceum linqueret aurora cubile, Hungarorum gens necis ſitiens, belli auida, hos videlicet Chriſtianos adhuc opprimit oſcitantes: nonnullos nanque ſpicula, priuſquam clamores, euigilarunt. Citius enim ab eis ſpiritus receſſit quàm ſomnus. Grauis itaque hinc inde oritur pugna. Verſi terga ſeu in fugam Hungari directis acriter belis, id eſt telis, plurimos ſternunt. Nubibus omnipotens Heloım quum cōdere Phœbi Lumina chryſocomi venerandus cœperit atris, Verticeq́; quumq́;

polum ſummo clamore remugit. Alios verò cubilibus confoſſos, neque ſtrepitus, neque vulnera excitarunt. Fulgura crebra volant ſolio demiſſa tonātis Ignea: mox trepidant qui nigrum in candida vertunt: Conſcia tunc metuunt ſcelerum ſulcare ſuorum Pectora, iudicio pariter ruitura ſuperno. Haud ſecus è vacuis volitant concuſſa pharetris Spicula, ſcinduntur validæ queis terga loricæ: Concutit ipſa ruens ſegetes cùm grando ſuperba, Fit ſonitus clangorque ſimul per tecta ſonorus: Sic galeæ ſtrictis reboant tunc enſibus ictæ, Corpora ſicque cadunt mutuis confoſſa ſagittis. Iam deſcendens ſeptimam Phœbus occupauerat horam, & ſerenus adhuc Ludouici partibus Mars fauebat: quum Turci, ſicut non incallidi, poſitis ex aduerſo inſidiis, fugam ſimulant. Quos dum regis populus doli ignarus impetu validiſſimo inſequeretur, omni ex parte prodeunt inſidiæ, quaſi victi ipſi victores interimunt. Rex ipſe è victore ſe victum eſſe miratur: ſitque illi non opinatus grauior caſus. Videres equidem ſaltus, agros paſſim cadaueribus ſtratos, riuos & flumina ſanguine permixta rubere: tunc hinnitus equorum, clangorque tubarum, fugientes etiam atque etiam terrere, perſequentes magis magiſque hortari. Hungari præterea compotes voti ſui effecti, Chriſtianorum hac tam immenſa nece propriæ non ſatisfecere nequitiæ: ſed vt rabiem perfidiæ ſatiarent, Baioariorum, Sueuorum, Francorum omnia deflagrando regna percurrerunt. Nec quiſquam erat qui horum præſentiam, niſi labore non paruo, naturáve munitiſſimis præſtolaretur in locis, factuſque eſt per nonnullos annos populus hic tributarius.

De Adelberti comitis rebellione, & capitali ſententia in eum circumuentum Hattonis archiepiſcopi inſidiis lata. CAP. III.

HVius tempore Adelbertus quidam non fortunæ mediocris, ſed ex primatibus magnus ille heros ſimultatem non modicam in caſtello Bauenburg contra Rempub. exercebat. Sæpe rex Ludouicus congregatis omnibus ſuper eum irruerat. Cui nominatus heros non iuxta caſtellum, vt à pleriſque aſſolet, ſed procul à munitione præparat bellum. Regis itaque milites priuſquam re ipſa huius audaciam mirarentur, regem præeuntes pugnæ præludio hunc extra caſtrum illicere atque interficere cogitabant: Adelbertus præludij huiuſmodi non ſolùm gnarus, verùm etiam † debriatus, his obuiam tam longè à caſtro proceſſerat, vt non hunc milites euſque ex aduerſariis eſſe cognoſcerent, quoad in eorum ceruices iſtius mucro cædis impatiens deſæuiret. Sed quum ſeptennio ferme Adelbertus heros rebellionem huiuſmodi exerceret, ſciens Ludouicus iſtius audaciæ fortitudinem haudquaquam ſe niſi tergiuerſatione quadam poſſe deuincere, Hattonem Maguntinæ ſedis archiepiſcopum, quid ſibi ſuper hac re faciendum eſſet, conſuluit. Qui, vt erat verſutiæ plenus, Deſine, ait: ego te ſecurum meis ſolicitudinibus reddam, ego vt ad te veniat prouidebo, tu ne redeat curato. Hatto itaque animi confidentia qua nonnullas res ex infortunio ſecundas effecerat animatus, Bauenburg quaſi Adelberto compaſſurus adiit. Cui & ait: Si non & aliam vitam præter inſtantem putares, tamen iniuſtè faceres quòd domino tuo rebellis exiſteres, præſertim quum & quod agis, facias gratis: eo enim quo ferocitatem animi vinceres, quantum ab omnibus, & præcipuè à rege diligaris, non intelligis. Conſulenti itaque mihi, fidem admitte, iuſiurandum accipe, quo ſine animi vacillatione de caſtello exire valeas & redire. Si ſacerdotij mei promiſſionibus minimè credis, iuramento ſaltem ne diffidas, quoniam vt te ſaluum & incolumem de caſtello eduxero, ita & reducere procurabo. Adelbertus igitur huius melle dulcioribus elogiis delibutus, imò deceptus, iuſiurandum ab Hattone accepit, eumque, vt ſecum pranderet, protinus inuitauit. Hatto verò tergiuerſationis quam exercere poſt paululum cupierat, non immemor, eodem ſe haudquaquam pranſurum omnimodis interdixit. Nec mora, Hatto de caſtello egreditur, cuius Adelbertus dexteram tenens mox eum inſequitur. Quem quum extra caſtellum conſpiceret, Pœnitet, inſit, me heros egregie, quia ſecundum tuum conſultum, præſertim quum longum iter immineat, corpus edulio aliquo non refecerim. Ignorans denique Adelbertus quantum incommodi,

modi, quantúmve infortunij hæc ſcientia habebat: Reuertamur, ait, domine mi, & ne ieiunij maceratione tabeſcas, cibo ſaltem paululum te recreato. Conniuens itaque eius petitionibus Hatto, per quam eum eduxerat viam repedauit, & reduxit dexteram tenens. Haud mora, cibus ſumitur, atque ab eiſdem die eadem vſque ad regem properatur. Clamor in caſtris oritur, fit tumultus non modicus, quandoquidem Adelbertus regi aduenifſe nunciatur. Rex præterea huius ob aduentum non parum exhilaratus proceres ad ſe venire, atque in iudicio reſidere præcepit. Quibus & ait: Iam ferè ſeptennio Adelbertus quantas ſtrages dederit, quas nobis turbationes egerit, quot rapinarum & incendiorum infortunia nobis intulerit, re ipſa potius quàm fama deferente percepimus. Vnde & ſententiam veſtram, pro hoc tanto ſcelere quid recompenſationis impræſentiarum accipiat, expectamus. Qui omnium decreto ſecundum priſcorum inſtituta regum, maieſtatis reus adiudicatus, capite truncatur. Verùm dum vinctus traheretur ad mortem, Hattonem intuitus: Periurij, infit, reus eris, ſi me necem incurrere ſinis. Cui Hatto, Sanum te, inquit, è caſtro educturum, ita & reducturum promiſi: quod me tunc impleſſe intellexi, quum te è caſtello eductum, ſaluum & incolumen mox in caſtellum reduxi. Tunc ſe iſtuc aduenifſe dolens, & Hattonis dolum tardè intellexiſſe ſuſpirans, tam inuitus ſpiculatorem ſequitur, quàm libenter viueret ſi liceret.

De Hungaris collecto innumerabili exercitu Italiam petentibus, & exploratoribus eorum quale conſilium dederint, & quare territi ab Italia ingreſſu ſint reuerſi, ſed mox reparatis viribus Italis occurrerint.

Cap. IIII.

Paucis verò interpoſitis annis, quum nullus eſſet qui in orientali ac auſtrali plaga Hungaris reſiſteret: (nam Bulgarorum gentem atque Græcorum tributariam fecerant) ne quid inexpertum his eſſet, quæ ſub meridiano atque ſub orientali degerent climate nationes viſere ſatagunt: immenſo itaque innumerabilique collecto exercitu miſeram petunt Italiam. Quumque iuxta fluuium Brennam defixis tentoriolis, imò centonibus, triduo exploratoribus directis qui terræ ſitum gentiſque multitudinem ſeu raritatem conſiderarent, repedantibus nunciis huiuſmodi reſponſa ſuſcipiunt: Planicies hæc nonnullis plena colonis, vno (vt cernitis) ex latere montibus aſperrimis atque fertilibus, altero mari cingitur Adriatico: oppida verò tum nonnulla, tum munitiſſima: gentis quanquam ignoretur imbecillitas aut fortitudo, immenſa tamen conſpicitur multitudo. Neque enim hanc tam paucis copiis inuadere hortamur: verùm quum nonnullæ ſint res quæ nos pugnare compellant, triumphus ſcilicet aſſuetus, animi fortitudo, pugnandi ſcientia, opes præſertim quarum deſiderio fatigamur, quæ hic tot inſunt, quot toto in orbe nec vidimus nec videre ſperauimus: nobis tamen conſultis (neque enim longum arduúmve remeandi iter eſt, quod decem poteſt & eo minus diebus perfici) reuertamur quatenus vere omnibus gentis noſtræ collectis fortiſſimè redeamus, ſitque his tum in fortitudine, tum noſtra in multitudine terror. Nec mora, his auditis, ad propria reuertuntur, totamque hyemis aſperitatem in fabricandis armis, in acuendis ſpiculis, in docendis iuuenibus belli notitiam, ducunt. Sol needum piſcis ſignum deſerens, arietis occupabat, quum immenſo atque innumerabili exercitu collecto Italiam petunt, Aquileiam & Veronam pertranſeunt munitiſſimas ciuitates, & Ticinum quæ nunc alio excellentiori vocabulo Papia vocatur, nullis reſiſtentibus veniunt. Rex igitur Berengarius tam præclarum nouumque facinus ſatis mirari non potuit: antehac enim neque nomen gentis huius audierat. Italorum igitur Tuſcorum, Volſcorum, Camerinorum, Spoletinorum quoſdam libris, alios nunciis directis, omnes tamen in vnum venire præcepit, factuſque eſt exercitus triplo Hungarorum validior.

Quur rex Berengarius contra Hungaros non ierit, & quur Hungari Italos fugerint, & quomodo fugientes pacem petierint, & de præludio prælij, in quo primo vicerunt Hungari, pòſt fugerunt. Et quomodo propter defatigatos equos ad Brennam fluuium à Chriſtianis deprehenſi, pacem ab eis petierunt, quam non obtinuerunt. CAP. V.

QVumq; ſibi Berengarius tot adeſſe copias cerneret, ſuperbiæ ſpiritu inflatus, maiorisq; triumphum de hoſtibus multitudini ſuæ quam Deo tribuēs, ſolus cum paucis quodam in oppidulo degens, voluptati operam dabat. Quid igitur? tantam mox vt Hungari contemplati multitudinem, animo conſternati, quid facerent, deliberare non poterant, præliari penitus formidabant, fugere omnino nequibant: verùm inter vtramque hanc æſtuationem fugere magis quàm præliari iuuat: perſequentibus Chriſtianis, Abduam fluuium natando, ita vt nimia feſtinatione plurimi ſubmergerentur, tranſeūt. Hungari denique conſilio non malo accepto per internuncios Chriſtianos rogant, quatenus præda omni cum lucro reddita ipſi incolumes remeare poſſent. Quam petitionem Chriſtiani funditus abdicantes, his, proh dolor, inſultabant, potiusque vincula quibus Hungari vincirentur, quam arma quibus necarentur, exquirunt. Quumq; pagani Chriſtianorum animos hoc pacto mulcere nequirent, vetus rati conſilium melius, cœpta ſeſe liberare fuga ſatagunt, ſicque fugiendo in Veronenſes campos perueniunt. Chriſtianorum primi horum iam nouiſſimos inſequuntur, fitq; eodem pugnæ præludium, in quo victoriam habuere pagani: validiore verò propinquante exercitu fugæ non immemores, cœptum iter percurrunt. Veneruntq; Chriſticolæ cum idololatris iuxta fluuium Brennā: equi enim nimium defatigati fugiēdi copiam negabant Hungaris. Simul igitur vtræque acies conuenere, memorati tantummodo fluuij alueo ſeparatæ. Hungari denique nimio terrore coacti, omnem ſupellectilem, captiuos, arma omnia, equos, ſingulis tamen quibus cum remeare poſſent retentis dare promittunt: hoc præterea in honorem ſuæ petitionis adiungunt, vt ſi vita tantùm eo mite datis omnibus illos remeare permitterent, ſe nunquam Italiam amplius ingreſſuros, filiis ſuis obſidibus datis. Verùm heu Chriſtiani ſuperbiæ tumore decepti, minis paganos ceu iam victos inſequuntur, eisq; continuò huiuſmodi apologiam remittunt: Si contraditum nobis, præſertim a contraditis iamque canibus mortuis munus reciperemus, fœdusque aliquod iniremus, inſanos capite non ſanus iuret Oreſtes.

De conſilio Hungarorum ex deſperatione inito. & victoria eorum in Chriſtianos per inſidias circumuentos: quam victoriam docet ob Chriſtianorum peccata, non illorum merita, adeptos. CAP. VI.

HAc igitur legatione Hungari deſperātes, collectis in vnum fortiſſimis, tali ſeſe mutuo ſermone ſolantur: Si hae quæ in præſentiarum cernitur, luce perdita, nihil eſt quod deterius prouenire poſſit hominibus, & quia locus preci nullus, fugiendi ſpes omnis ablata, colla ſubmittere mori eſt, quid verendum eſt nobis tela inter ipſa ruere, morte mortem inferre? Nunquid non fortunæ, & non imbecillitati caſus deputandus noſter? Viriliter enim pugnando occumbere, non eſt mori, ſed viuere. Hanc famam tantam, hanc κληρονομίαν, id eſt hæreditatem, vt a patribus noſtris accepimus, etiam relinquamus hæredibus. Nobis debemus, nobis ſaltem credere expertis, qui copiarum paucitate nonnunquam plurimos ſtrauimus. Inualidæ plebis ſanè congregatio plurima ad cædem tantum eſt expoſita. Sed & fugientem ſæpiſſime Mars perimit; dimicantem fortiter protegit. Hi enim qui nobis ſupplicantibus non miſerentur, ignorant, neque mente percipiunt, quia vincere quidem bonum eſt, ſuperuincere nimis inuidioſum. Hac itaque exhortatione vtcunque animos recreati, tres in partes inſidias diſponunt, recta ipſi fluuium tranſeundo hoſtes in medios ruunt. Chriſtianorum enim plurimi longa propter internuncios expectatione defatigati, per caſtra vt cibo recrearentur deſcenderant: quos tanta Hungari celeritate confoderunt, vt in gula cibum transfigerent, aliis quibuſdam fugam equis negarent ablatis, eoque illos leuius perimebant, quòd ſine equis eos eſſe conſpexerant. Ad augmētum ſanè perditionis Chriſtianorum

ſtianorum non parua inter eos erat diſcordia. Nonnulli Hungaris non ſolùm pugnam non inferebant, ſed vt proximi caderent anhelabant, atque hoc ipſi peruerſi peruersè fecerant, quatenus dum proximi caderent, ſoli ipſi liberius quaſi regnarent. Qui dum proximorum neceſſitatibus ſubuenire negligunt, eorumque necem diligunt, ipſi propriam incurrunt. Fugiunt itaque Chriſtiani, ſæuiuntque pagani, & qui prius placare muneribus nequibant, ſupplicantibus poſtmodum parcere neſciebant. Interfectis denique fugatisque Chriſtianis, omnia Hungari regni loca ſæuiendo percurrunt. Neque erat qui eorum præſentiam niſi munitiſſimis fortè præſtolaretur in locis. Illorum ſanè adeò præualuerat virtus, quatenus eorum pars quædam Baioariam, Sueuiam, Franciam, Saxoniam, quædam verò depopularetur Italiam. Neq; tamen hoc eorum meruerat virtus, ſed verus domini ſermo terra cœloque durabilior mutari non poterat, quemadmodum per Hieremiam prophetam omnibus nationibus in perſona domus Iſraël comminatur dicens: Ecce ego adducam ſuper vos gentem de longinquo, gentem robuſtam, gentem antiquam, gentem cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. Pharetra eius quaſi ſepulchrum patens, vniuerſi fortes, & comedet ſegetes tuas, & panem tuum deuorabit, filios tuos & filias tuas comedet, gregem tuum & armenta tua, comedet vineam tuam & ficum tuam, & vrbes munitiſſimas, in quibus tu habes fiduciam, gladio conteret. Veruntamen in diebus illis, ait Dominus Deus, non faciam vos in conſummationem.

De Ludouici obitu, & Conradi coronatione, & qui principes ſub eo fuerint, inter quos Henricus dux Saxoniæ: qui regi rebellantes ab eo victi ſunt, fugiente Arnoldo Baioario in Hungariam. Et quomodo Conradus moriturus, principes omnes de pace inter ſe, & vt Henricum Saxonem regem conſtituant, exhortatur, tranſmiſſis ad eum regalibus ornamentis. De Arnoldi Baioarij ex Hungaria reditu, & bellico in Henricum apparatu: ſed ſuorum ex hortatu Henrico deditus, eidem militat.

CAPVT VII.

HAc autem tempeſtate Ludouicus rex moritur. Conradus ergo Francorum ex genere oriundus, vir ſtrenuus, bellorumq; exercitio doctus, rex cunctis à populis ordinatur. Sub quo potentiſſimi principes Arnoldus in Baioaria, Burcardus in Sueuia, Euerhardus comes potētiſſimus in Francia, Giſilbertus dux in Lothoringia erant. Quos inter Henricus Saxonum & Thuringorum dux præpotens clarebat. Secundo itaque regni huius ſuſceptionis anno memorati principes huic, præſertim Henricus, rebelles extiterant. Quos Conradus rex tam ſapientię vigore quàm fortitudinis robore ſuperauit, ſuamque ad fidelitatem perduxit. Arnoldus autem nimio eius terrore coactus, cum vxore & filiis ad Hungaros fugit, fuitque ibidem quoad vitalis aura Conradi regis rexerat artus. Septimo denique regni ſui anno, vocationis ſuæ ad Dominum tempus agnouit. Quumque memoratos principes ſe adire feciſſet, ſolummodo Henrico non præſente, ita conuenit: Ex corruptione ad incorruptionem, ex mortalitate ad immortalitatem vocationis meæ tempus agnoſco, &c, vt cernitis, præſto eſt; proinde pacem concordiamque vos ſectari etiam atque etiam rogo. Me hominem exeunte nulla vos regnandi cupiditas titillet, nulla præſidendi ambitio inflammet. Henricum Saxonum & Thuringorum ducem prudentiſſimum regem eligite, dominum conſtituite. Is etiam eſt & ſcientia pollens, & iuſtæ ſeueritatis cenſura abundans. His itaque prolatis, propriam coronam non auro quo cuiuſcunque ordinis penè principes pollent, verùm gemmis precioſiſſimis non ſolùm inquam ornatam ſed grauatam, ſceptrum & cuncta quæ regalia ſunt indumenta, in medium venire præcepit, ac prout valuit, huiuſmodi verba effudit: Hæredem regiæque dignitatis vicarium regalibus meis ornamentis Henricum conſtituo, cui vt obediatis non ſolùm conſulo, ſed & oro.

Quam iuſſionem mox ſequitur interitus: & interitum eſt obedientia proſequuta. Ipſo nanque mortem obeunte, memorati principes coronam cũctaque regalia indumenta Henrico duci contulerunt: atque vt rex Conradus dixerat, cuncta per ordinem narrauerunt. Qui regiæ dignitatis culmen & prius humiliter declinauit, ac paulo pòſt non ambitioſè ſuſcepit. Verùm niſi pallida mors quæ pauperum tabernas, regumque turres æquo pulſat pede, Conradum regem citiſſimè raperet, is eſſet cuius nomen multis mundi nationibus imperaret. Hoc eodem tempore Arnoldus cum vxore & filiis ab Hungaria rediens, honorificè à Baioariis atque ab orientalibus ſuſcipitur Francis: neque enim ſolùm ſuſcipitur, ſed vt rex fiat ab eis vehementer expoſcitur. Rex Henricus quum obtemperare ſuis omnes iuſſionibus, Arnoldumq; ſolum reſiſtere cerneret, per-ualido collecto exercitu, in Baioariam tendit. Quod Arnoldus vt audiuit, eius non paſſus eſt in Baioaria præſtolari aduentum. Verùm collectis quibus valuit copiis, huic obuiam properat. Cupierat ſanè & ipſe rex fieri. Quumque in eo eſſent, vt bellum pariter inire deberent, ſicut vir ſapiens, & Deum timens, rex Henricus cogitans ex vtraque parte irrecuperabile poſſe damnum accidere, Arnoldo quatenus cum ſolo ſolus loquatur denunciat. Putans igitur Arnoldus, quòd ſingulari ſe acciret certamine, ad condictum ſolus hora ſtatuta peruenit. Quem ſibi obuiam properãtem rex Henricus tali eſt ſermone aggreſſus:

Inſana domini iuſſis quid mente reſiſtis?
Quòd populus regem me cupit, eſſe ſcias
Imperio Chriſti, quo conſtat machina mundi,
Tartarus hunc metuit, hunc Phlegethon timuit,
Conterit hic nitidos reges dudumq; tremendos,
Sublimésq; volens erigit hic miſeros,
Quò meritas laudes domino per ſecula ſoluant.
Túne ſuperbe, reus, perfide, dure, ferox,
Inuidiæ ſtimulis ſæuaq; cupidine tactus,
Corpora Chriſticolûm perdere valde ſitis?
Si regem populus cuperet præponere temet,
Protinus is fierem quem magis is cuperet.

Hoc igitur quadrifario dicẽdi genere, copioſo ſcilicet, breui, ſicco & florido, rex Henricus vt erat animo prudens, Arnoldi animum mulcens, ad ſuos rediit. Arnoldus verò quum ſuis omnia retuliſſet, huiuſmodi ab eis audiuit ἀπόκρισιν, id eſt reſponſionem: Sapiens prompſit illius ſapientiæ veræ ſententiam, quæ ait, Per me reges regnant, principes imperant, & prudentes iuſtitiam decernunt. Qui huic reſiſtit, illum Dei ordinationi reſiſtere quis ambigit? Neque enim in huius electione totius populi pòſſet animus eſſe vnus, ſi à trinitate ſumma quę Deus vnus eſt, ante mundi conſtitutionem non eſſet electus. Si bonus fuerit, diligendus erit, Deuſq; in eo laudandus: ſi verò malus, æquanimiter tolerandus. Subditorum nanque plerunque exigunt merita, quatenus nonnunquam à prælatis grauentur, non regantur. Æquum autem iuſtumq; nobis videtur, vt à cæteris non diſſentiẽs hunc regem eligeres. Ipſe verò te vt tam fortunatum & prædiuitem virum hoc pacto bearet, animique tui feritatem mulceret; vt quod prædeceſſores non habuere tui, tibi concedatur, ſcilicet quatenus totius Baioariæ pontifices tuæ ſubiáceant ditioni, tuæque ſit poteſtatis vno defuncto alterum ordinare. Conniuens igitur Arnoldus huic optimo ſuorum conſilio, Henrici regis miles efficitur, & ab eo, vt iam dictum eſt, conceſſis totius Baioariæ pontificibus honoratur.

De Hungaris, audita morte Conradi, Saxoniam inuadentibus. Quibus Henricus quamuis infirmus occurrit, & ſuos exhortatus eſt, votumq; vouit. Cap. VIII.

Per idem tempus dum Conradi regis interitum, atque Henrici in regni ſucceſſionem Hungari audirent, tali ſeſe mutuo ſermone ſunt aggreſſi: Rex fortè nouus nouis vti legibus cupit. Copiis igitur collectis non minimis, aſcendamus, ſcrutemurque debita vtrum Henricus rex velit tributa perſoluere. Quod ſi non, vt credimus, regibus diſſentit à cæteris, regnum eius cæde atque immenſis depopulemur incendiis: non Baioariorum,

ioariorum, ſed Saxonum, vbi rex ipſe eſt, primò fines occupemus, vt ſi fortè (quod non ſperamus) congregare exercitum velit, neque de Lotharingia, neque de Sueuia, neque de Baioaria, ei maturè poſſit occurrere. Sed & Saxonum ac Thuringorum terra facilè depopulatur, quæ nec montibus adiuta, nec firmiſſimis oppidis eſt munita. Rex Henricus grauiſſima valetudine detinetur, & Hungarorum ei aduentus proximè nunciatur. Vix finetenus verba nunciantis audierat, quum directis per Saxoniam nunciis, poſt triduum quotquot poterat capitali ſententia ſe adire præcipit. Validiſſimo igitur per quatriduum collecto exercitu (eſt enim Saxonum mos laudandus atque imitandus, quatenus annum poſt vnum atque duodecimum nemini militum bello deeſſe contingat) etſi corporis inualidus viribus, tamen mentis vigore animatus, prout valuit equum aſcendit, atque collectis in vnum copiis, huiuſmodi verbis ad pugnandi rabiem excitauit:

Inclyta Saxonum ceu leo frendens
Bella per innumera gens erat olim.
Reſtitit hac Carolo enſe cruento,
Qui ſibimet totum ſtrauerat orbem,
Fugit & hic victus victor vbique.
Quod ſibi nos rediens ſubdidit omnes,
Id domini pietas geſſit, ob hoc quòd
Participes voluit eſſe ſalutis.
Nunc mala Turcorum neſcia Chriſti
Gens, inimica Deo, gaudet in omnem
Eccleſiæ populum ducere ferrum.
Proh dolor, heroes heus mage quòd nunc
Subdere noſtra volunt colla tributo.
Sumite nunc animos more virili:
Membra ſecare, precor, viq; ferire
Sit furor heus ardens, ſancta cupido:
Hac Stygias referant munera ad vndas,
Et calidos numerent igne trientes.

Talibus itaque rex exhortationibus ad pugnam ſuorum accendi animos videns, indicto cunctis ſilentio, hoc iterum diuini munere flaminis tactus adiecit: Priſcorum facta regum, ſanctorum ſcripta patrum nobis quid agere debeamus inſinuant. Non enim Deo difficile paucis plures ſternere: ſi tamen horum qui id agere cupiunt, fides meretur, fides inquam non profeſſionis tantùm, ſed operis, non ſolummodo oris, ſed etiam cordis. Voueamus itaque, ac ſecundum pſalmiſtam vota reddamus: Ego inquam, ego prius, qui dignitate videor & ordine primus. Simoniaca hæreſis Deo inuiſa, & à beatiſſimo apoſtolorum principe Petro damnata, quæ ab anteceſſoribus noſtris hactenus eſt temere cuſtodita, modis omnibus à noſtro ſit regno expulſa. Connectet inuicem charitas vnitatis, ſi quos diuiſit calliditas dæmonis.

De nuncio qui Hungaros in Meresburgo eſſe nunciabat omnia deuaſtantes. Et de exploratoribus quos Hungari à captiuis moniti mittebant. Item de pugna commiſſa cum Hungaris. Et de bono conſilio Henrici regis & victoria. Et vbi ſit ipſa victoria depicta.

CAPVT IX.

REx nonnulla his ſimilia dicere cœperat, quum volipes nuncius Hungaros in Meresburgo, quod caſtrum in confinio Saxonum, Thuringorum, & Sclauorum, eſſe nunciabat. Adiecerat etiam eos non modicam paruulorum ac mulierum habere prædam, virorum verò immenſam feciſſe ſtragem. Cõdixerat enim à decimo & deinceps anno neminem eſſe ſuperſtitem relicturos, quatenus per hoc terrorem non paruum adhiberet Saxonibus. Rex igitur, vt erat animi cõſtans, talibus non terretur, verùm magis magisq;, vt pro patria pugnare, ac laudabiliter, ſi neceſſe ſit, occũbere velint, exhortatur. Vinctos interea Hungari ſi impugnari debeant, ſciſcitantur. Quumq; ab his non aliter poſſe fieri teſtaretur, exploratoribus directis, ſi hoc verum eſſe poſſit, exqui-

ritur. Profecti denique exploratores, Henricum regem immenſo cum exercitu iuxta præfatum oppidum Meresburgum contemplantur. Denique vix ad ſuos poterant repedare, aduentum exercitus nunciaturi. Neque enim his fuerat alius, verùm rex ipſe belli nuncius. Haud mora, bellum incipitur, atque ex Chriſtianorum parte ſancta mirabiliſque vox Κύριε: ex eorum turpis & diabolica *hui hui* frequenter auditur. Dederat autem rex Henricus ſuis ante belli inchoationem huiuſmodi ſapiens ac ſalubre conſilium: quum ad Martis præludium cœperitis properare, nemo ſocium velociori, quanquam habeat, attentet equo præire: verùm clypeis altrinſecus operti, primos ſuper ſcuta ſagittarum ictus recipite: deinde curſu rapido, impetuq́; vehementiſſimo ſuper eos irruite, quatenus non prius vobis ſagittarum ictus ſecundò poſſint emittere, quoad veſtrorum ſibi armorum ſentiant vulnera perueniſſe. Saxones igitur admonitionis huius ſaluberrimæ non immemores ordinata æqualiter acie currunt, nec eſt qui velociori tranſeat equo tardiorem: verùm clypeis, vt rex dixerat, altrinſecus cooperti, ſagittarum ſuper clypeos recipiunt ictus innocuos: deinde vt prudentiſſimus vir dixerat, ſuper hos curſu præpeti veniũt, adeò vt eorum prius vita cum gemitu fugeret, quàm ſecundò iaculorum fulmina mitterentur. Fitq́ue diuini muneris pietate, vt potius hos fugere quàm præliari iuuet. Velox tunc ſonipes gaudet pigro queritante. Phalerarum præterea decor, armorumq́ue honor non Hungaris tutelæ, ſed oneri erant. Abiectis quippe arcubus, demiſſis ſpiculis, phaleris etiam, quò expeditius equi currerent proiectis, fugæ ſolummodo operam dabant. Verùm omnipotens Deus, qui eis pugnandi audaciam abſtulerat, fugiendi etiam copiam omnino negabat. Cæſis igitur fugatiſq́; Hungaris, immenſa captiuorum turba diſſoluitur, atque in lætitiæ cantum vox gemitus permutatur. Hunc verò triumphum tam laude quam memoria dignum, ad Meresburgum rex in ſuperiori cœnaculo domus per ζωγραφίαν, id eſt picturam, notari præcepit, adeò vt rem veram potius quàm veriſimilem videas.

De Ludouico quodam, quem Itali ſuper ſe regnare inuitabant: & cur Adelbertus marchio hoc fecerit, qui gener erat Berengarij. De Adelberti ex bono in malum mutatione. De eodem Ludouico in verba Berengarij iurante, & Adelberto eundem inſtinctu vxoris ad rebellionem ſolicitante. Qui contra iuſiurandum reuerſus, Berengarium Verona expulit; & Lucam profectus, honorificè ab Adelberto illic ſuſcipitur. Cuius conſpecta potentia, inuidiæ ſtimulis agitatur, ob quam rem ab eius fide Adelbertus mox diſceſſit. Cap. X.

Dum hæc aguntur, Italienſes penè omnes Ludouicum quendam Burgundionum genitum proſapia, nunciis directis inuitant vt ad ſe veniat, regnumq́ue Berengario auferat, ſibi obtineat. Huius verò tam turpis ſceleris autor Adelbertus Iporegiæ ciuitatis marchio erat, cui & idem Berengarius filiam ſuam nomine Giſilam coniugio copulauerat, ex qua filium genuerat, cui & aui ſui vocabulũ dederat. Iſte eſt, inquam, iſte Berengarius ille, cuius immenſitate tyrannidis tota nunc luget Italia, cuiusq́; lenocinio à quibuſcunque gentibus premitur, non iuuatur. Sed vt ad rem redeamus, ſatis nunc dixiſſe ſufficiat. Præterea idem Adelbertus, quod bonis omnibus cauendum eſt, nequaquam ſui ſimilis fuit. Nam dum feruente ætate iuuenilem duceret vitam, miræ humanitatis, miræq́; ſanctitatis fuit, adeò ſanè, vt ſi ei à venatione redeunti pauper occurreret, aliudq́; non eſſet quod illi præſtare poſſet, cornu protinus quod collo eius fibulis aureis dependebat, ſine dilatione concederet, rurſumq́ue ab eodem quanti æſtimabat acquireret. Tam diræ autem poſtmodum factus eſt famæ, vt huiuſmodi vera de eo tam à maioribus quàm à pueris cantio diceretur. Et quia ſonorius eſt, Græcè illud dicamus, *Adelbertus comis curtis* μακροσπαθὴς μακροπιστής: quo ſignatur & dicitur longo eum vti enſe, & minima fide. Huius itaque aliorumq́ue ac nonnullorum Italienſium hortatu præfatus Ludouicus in Italiam venit. Cui mox Berengarius, vt audiuit, obuiam venit. Quumq́ue Ludouicus Berengario ſibi obuiam veniẽti magnas adeſſe copias, ſibi verò paucas cerneret, iureiurando ei hoc terrore compulſus promiſit, vt

ſit, vt ſi ſeſe dimitteret, quibuſcunque promiſſionibus accitus amplius in Italiam non veniret. Fecerat nanque ſibi Berengarius plurimis collatis muneribus Adelbertum Tuſcorum prępotentiſſimum marchionem valde fidelem, atque ideo Ludouicus tam facilè eſt expulſus. Modica verò temporis tranſcurſa intercapedine, rex Berengarius nominato Adelberto grauis eſt viſus. Cui rei Berta coniunx ſua, Hugonis regis qui noſtro pòſt tempore in Italia regnauit mater, non modicè fomitem miniſtrauit. Vnde factum eſt vt conſulto eodem Adelberto marchione, cæteri Italienſes principes propter eundem Ludouicum vt adueniret tranſmitterent. Qui cupiditate regnandi, oblitus iuriſiurandi, venit concitus in Italiam. Videns itaque Berengarius, quòd Ludouicus tam ab Italienſium quàm à Tuſcorum ſuſciperetur principibus, Veronam profectus eſt. Ludouicus verò cum Italienſibus eum proſequi non deſiſtens, Verona etiam illum expulit, totumq́; regnum ſibi viriliter ſubiugauit. His ita geſtis, bonum viſum eſt Ludouico, vt ſicut circumcirca viderat Italiam, videret & Tuſciam. Exiens deniq; Papia, proficiſcitur Lucam, vbi decenter miroq́ue paratu ab Adelberto ſuſcipitur. Quumque Ludouicus in domo Adelberti tot militum elegantes adeſſe copias cerneret, tantam etiam dignitatem, totq́ue impenſas proſpiceret, inuidiæ zelo tactus ſuis clanculum infit: Hic rex potius quàm marchio poterat appellari. In nullo quippe mihi eſt inferior, niſi ſolummodo nomine. Quę res Adelbertum latere non potuit. Quod Berta, vt erat mulier non incallida, audiens, non ſolùm virum ſuum ab eius fidelitate amouit, verumetiam cæteros Italiæ principes ei infideles effecit. Vnde factum eſt, vt dum è Tuſcia rediens, Veronam pergeret, degeretq́; ibidem, nihil hæſitans, nihilq́ue mali ſuſpicans, Berengarius dato pretio, cuſtodes ciuitatis corruperit, collectiſq́; viris fortiſſimis, in ipſo noctis conticinio ciuitatem ingreſſus fuerit.

Deſcriptio Veronenſis oppidi, & Atheſis fluuij, & pontis ſuper eum. Vbi Ludouicus corruptis à Berengario ciuibus traditus, & regno & lumine priuatur: Hungaris Italiam laniantibus. CAP. XI.

FLuuius Atheſis, ſicut Romam Tiberis, mediam ciuitatem Veronam percurrit, ſuper quem ingens marmoreus miri operis, miræq́ue magnitudinis pons eſt fabricatus: à læua autem parte fluminis quæ eſt Aquilonem verſus, ciuitas poſita eſt, difficili arduoq́ue colle munita, adeò vt ſi ea pars ciuitatis quam memoratus fluuius dexteram alluit, ab hoſtibus capiatur, ea tamen viriliter poſſit defendi. In huius verò collis ſummitate precioſi operis eccleſia eſt fabricata, & in honore beatiſſimi Petri apoſtolorum principis conſecrata, vbi & propter amœnitatem eccleſiæ, lociq́ue munitionem Ludouicus manebat. Berengarius denique, vt præfati ſumus, noctu ciuitatem ingreſſus, clam Ludouico ſuis cum militibus pontem pertranſiens, in ipſo auroræ crepuſculo hunc vſque aduenit. Qui clamore ſtrepituq́ue militum excitatus ſciſcitatur quid eſſet, in eccleſiam fugit, nulluſq́ue eum præter Berengarij militum vnum vbi eſſet agnouit. Qui miſericordia motus, noluit hunc prodere, ſed celare. Timens verò idem, ne ab aliis repertus proderetur, vitaq́ue multaretur, Berengarium adiit, eumq́; ita conuenit: Quandoquidem tanti Deus te habuit, vt tuum proprias in manus traderet hoſtem, debes & tu eius monita, imò præcepta magnifacere: infit enim. Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. Intellexit itaque Berengarius, vt vir non incallidus, hunc quo ipſe lateret ſcire locum, eumq́ue hac ſophiſtica reſponſione decepit: Putáſne me inſulſe, quem mihi dominus tradidit hominem, imò regem, velle occidere? Nunquid & Dauid ſanctus regem Saulem à Deo ſibi in manus traditum ſeruauit, non quòd occidere non potuit, ſed quia noluit? His ſermonibus miles inclinatus locum oſtendit, in quem confugerat Ludouicus. Qui captus, & ante Berengarij præſentiam ductus, huiuſmodi à Berengario ſermonibus increpatur: Quouſque tandem abutêre Ludouice patientia noſtra? Num inficiari potes te illo tempore meis pręſidiis, mea diligentia circumcluſum, commouere etiam cõtrà non potuiſſe, neq; miſericordia inclinatum, quæ tibi nulla debebatur, te dimiſiſſe? Senſiſtine inquam te periurum in iſtis eſſe victum? Confirmaſti ſanè mihi teipſum nunquã Italiam ingreſſurũ. Vitam tibi ſicut

ei qui te mihi prodidit promiſeram, cōcedo: oculos verò tibi auferri non ſolùm iubeo, ſed compello. His dictis Ludouicus lumine priuatur, & Berengarius regno potitur. Hungarorum interea rabies, quia per Saxones, Francos, Sueuos, Baioarios, nequibant, totam per Italiam nullis reſiſtentibus dilatatur. Verùm quia Berengarius firmiter ſuos milites habere fideles non poterat, amicos ſibi Hungaros non mediocriter effecerat. Sed & Saraceni qui ſicut dixi, Fraxinetum inhabitabant, poſt labefactionem prouincialium quaſdam ſummas Italiæ partes ſibi vicinas non mediocriter laniabant, adeò vt depopulatis pluribus vrbibus, Aquas venirent, quæ eſt ciuitas XL ferme miliariis à Papia diſtans. Quæ etiam propter thermas miro in tetragonum modo ad lauandum ibi conſtitutas vocabulum huiuſcemodi ſortita eſt. Tantus timor inuaſerat vniuerſos, vt nullus eſſet, qui horum præſentiam niſi fortè tutiſſimis præſtolaretur in locis.

De Maurorum Saracenorum irruptione in Calabriam, Apuliam, Beneuentum, qui Garelianum montem, quem alij Garganum ſcribunt, pro munitione habebant. Et qua occaſione ab Aphrica exierint domino id permittente.

Cap. XII.

Eodem tempore Saraceni ab Aphrica ratibus exeuntes, Calabriam, Apuliam, Beneuentum, Romanorum etiam ciuitates ita occupauerunt, vt vnamquamque ciuitatem mediam Romani obtinerent, mediam Aphricani. In monte quippe † Gareliano munitionem conſtituerant, in quo vxores, captiuos paruulos, omnemque ſupellectilem ſatis tutò ſeruabāt. Nemo etiam ab occaſu, ſiue ab arcturo, orationis gratia ad beatiſſimorū limina apoſtolorū trāſire poterat, qui ab his aut nō caperetur, aut immodico precio dato dimitteretur. Quamuis enim miſera Italia multis Hungarorum & ex Fraxineto Saracenorum cladibus premeretur, nullis tamen furiis aut peſtibus ſicut ab Aphricanis agitabatur. Fertur autem eos hac occaſione ab Aphrica exiuiſſe, atque Italiam adiiſſe. Leone atque Alexandro imperatoribus Auguſtis hominem exeuntibus, Romanus (vt latius ſumus dicturi) cum Conſtantino qui nunc vſque ſupereſt, Leonis imp. filio, Conſtantinopolitanum regebat imperium. Et ſicut fieri aſſolet, primo quo Romanus ſuſcepit imperium anno, nonnullæ ei gentes, præſertim ἀνατολικοὶ, hoc eſt orientales, viſæ ſunt rebellare. Factum eſt autem dum imp. exercitum ad expugnandas eas tranſmitteret, Apuliam & Calabriam binas regiones quæ ei tunc temporis ſeruiebant, huic rebellaſſe. Quumq́; imp. maximis orientem verſus copiis directis exercitus huc multitudinem deſtinare non poſſet: rogauit primò vt ad ſui fidelitatem priſtinam ſponte redirent. Qui quum renuerent, atque hoc ſe facturos minimè dicerent, ad Aphricanum mox imp. dirigit regem, eum precio rogans vt ſe adiuuet, virtutiſque eius auxilio Apuliam ſibi atque Calabriam ſubdat. Hac ex legatione rex Aphricanus accitus, innumerabiles ratibus copias in Calabriam Apuliamq́; direxit, binasq́; has regiones imperatoris dominatui potentiſſimè ſubdidit. Sed dum proceſſu tēporis has regiones dimitterent, Romam verſus aciem gyrauerunt, montemq́; Garelianum maxima pro tuitione ſibi vendicauerunt, multasq́; munitiſſimas ciuitates debellantes vi ceperunt. Dominus verò noſter Ieſus Chriſtus coæternus & conſubſtantialis Patri ſanctoq́; Spiritui, cuius miſericordiæ plena eſt terra; qui neminē vult perire, ſed omnes ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ne pereant; qui ſolus Deus ante mundi conſtitutionem præuidit, atque poſt omnem creaturam quaſi dominum cęteris vtentem ac dominantem creauit hominem, quemq́; in fine temporis per ſui ſanguinis effuſionem verus homo, verusq́; Deus, nō duo, ſed vnus, redemit, ad amorem ſui, proprięque patrię dilectionem quoſdam beneficiis inuitat, terroribus alios compellit, non quò ſibi, qui nec augmentum bonitate noſtra, vt propheta teſtatur dicens. Quoniam bonorum meorum non eges, nec detrimentum malitia ſumere poſſit, ſed vt nobis proſit. Placuit itaque ei quia beneficiis noluimus, huiuſmodi nos ad tempus caſtigare terroribus. Sed ne Saraceni nobis diutius inſultarent & dicerent, Vbi eſt Deus eorum? conuertit Deus corda Chriſticolarum, adeò vt amplior eis pugnandi quàm fugiendi prius eſſet cupido.

De Ioanne Rauennate, qui per nefas ſummum pontificatum inuaſerat, per Theodoram videlicet meretriculam. Item de quodam iuuene Aphricano, qui ad papam venit, eiq́; conſuluit, quomodo cum Aphricanis feliciter pugnare poſſet: quod eodem duce factum eſt. CAPVT XIII.

QVo tempore venerandæ Romanæ ſedis Ioannes Rauennas ſummum pontificatum tenebat. Hic autem tam nefando ſcelere contra ius fasq́ue pontificij culmen obtinuit. Theodora ſcortum impudens, huius Alberici qui nuper hominem exuit auia (quod dictu etiam fœdiſſimum eſt) Romanæ ciuitatis non inuiriliter monarchiam obtinebat. Quę ditas habuit natas, Maroziam atq; Theodoram, ſibi non ſolùm coæquales, verumetiam Veneris exortiuo promptiores. Harum vna Marozia ex papa Sergio, cuius ſuprà fecimus mentionem, Ioannem qui poſt Ioannis Rauennatis obitum ſanctæ Romanæ eccleſiæ obtinuit dignitatem, nefario genuit adulterio: ex Alberto autem marchione Albericum, qui noſtro pòſt tempore Romanæ vrbis principatum vſurpauit. Per idem tempus Rauennatis ſedis, qui ſecundus poſt Romanum Archiereum archipræſulatus habebatur, Petrus pontificatum tenebat. Qui dum ſubiectionis officio debitæ nominatum Ioannem papam, qui ſuæ miniſter eccleſiæ tunc temporis habebatur, Romam ſæpius & iterum domino dirigeret papæ: Theodora, vt teſtatur vita eius, meretrix impudentiſſima, Veneris calore ſuccenſa, in huius ſpeciei decorem vehementer exarſit, ſecumq́ue hunc ſcortari non ſolùm voluit, verumetiam atque etiam pòſt compulit. Hæc dum impudenter aguntur, Bononienſis epiſcopus moritur: & Ioannes iſte loco eius eligitur. Paulo pòſt ante huius diem conſecrationis nominatus Rauennas archiepiſcopus mortem obiit, locumq́; eius Ioannes Theodorę inſtinctu, priore Bononienſi eccleſia deſerta, ambitionis ſpiritu inflatus contra ſanctorum patrum inſtituta ſibi vſurpauit. Romam quippe aduenieńs mox Rauennatis eccleſiæ ordinatur epiſcopus. Modica verò temporis intercapedine Deo vocante, qui eum iniuſtè ordinauerat papa, defunctus eſt. Theodoræ autem Glycerij mens peruerſa, ne amaſij ducentorum miliariorum interpoſitione, quibus Rauenna ſequeſtratur à Roma, rariſſimo concubitu potiretur, Rauennatis hunc ſedis archiepiſcopatum coëgit deſerere, Romanumq́ue (proh nefas) ſummum pontificium vſurpare. Hoc igitur ſanctorum apoſtolorum vicario conſtituto, Pœni, vt præfatus ſum, Beneuentum Romanasq́ue vrbes miſerè laniabant. Accidit itaque Pœnorum quendam iuuenem iniuriis laceſſitum, Pœnos deſerere, & ad Ioannem papam aduenire, tactumq́; diuino ſpiramine papam ita conueniſſe: Sacerdos magne, ſi ſaperes, populum terramq́; tibi ſubiectam à Pœnis tam grauiter laniari non ſineres. Elige igitur iuuenes nimia quaſi mobilitate volipedes, qui me imperatorem, præceptorem, dominum æquanimiter audiant. Horum neminem præter ſingulas parmas, ſingulaq́; pila, enſesq́; ſingulos & ſimplices veſtes cum exiguitate obſonij habere permittito. Sexaginta deniq; huiuſmodi iuuentis, ſibiq́; traditis, aduerſum Pœnos properat, latuitq́; ſecus anguſtas, quà Pœnorum iter erat, vias. Quumq́; circumcirca ſæpius & iterum Pœni depopulantes redirent, clamore cum maximo ex improuiſo atque inſperato ex inſidiis proſilientes, eos faciliter trucidabant. Clamor ex ore, ictusq́ue ſimul à manu proceſſerant. Neque enim Pœni, qui quidve eſſet, prius ſcire poterant, quàm iſtorum ſpicula horum corporibus inhærebant. Hac denique fama, hocq́; exercitio nonnulli Romanorum acciti, plurimis in locis Pœnos proſtrauerant, callidoq́ue hoc Aphricani conſilio attriti, ciuitates penitus rupto inter ſe fœdere deſerebant, ſolumq́ue Garelianum montem ſibi pro munitione deligebant.

De conſilio Landulfi Beneuentanorum principis Ioanni papæ dato, vt imperatorem in auxilium aduocaret: cuius auxiliis fretus, feliciter cum Saracenis pugnatum eſt, diuis Petro & Paulo opitulari viſis. CAP. XIIII.

IOanne itaq;, vt præfatus ſum, papa conſtituto, Landolfus vir quidam ſtrenuus, bellorum exercitio doctus, Beneuentanorum & Capuanorum omnium princeps clarebat. Pœnis igitur ſtatum Reipub. labefactantibus, Landolfum hunc principem egregium, quid ſuper re huiuſcemodi faciendũ eſſet quam Aphricani agunt, Ioannes con-

ſulit papa. Quod princeps vt audiuit, papam per internuncios ita cõuenit: Res hæc pater palàm magnis eſt inueſtiganda conſiliis: mittito itaque ad Græcorum imp. cuius & ipſi quę cis mare eſt terram, ſicut & noſtram, depopulari non ceſſant. Camerinos etiam atque Spoletinos noſtrum ad auxilium inuitato, ineamuſque protectore Deo cum his bellum. Si vincimus, non multitudini, ſed Deo imputetur victoria: ſi verò vicerint Pœni, peccatis noſtris, & non inertiæ deputetur. His auditis, papa cõfeſtim nuncios Conſtantinopolim dirigit, ſuppliciter imperatoris auxilia ſibi dari depoſcens. Imperator verò vt vir ſanctiſſimus, Deumque timens, copias abſque mora claſſibus aduehendas direxit. Quumque per Garelianum flumen conſcenderent: affuit & papa Ioannes cum Landolfo pariter Beneuentanorum principe potentiſſimo, Camerinis etiam atq; Spoletinis. Horrida denique inter eos pugna exoritur. Verùm dum Chriſtianorum partem Pœni præualere conſpicerent, in Gareliani montis ſummitatem confugiunt, anguſtaſque tantùm vias defendere moliuntur. Ex parte verò illa qua difficilior erat aſcenſus, Pœniſq; ad fugiendum aptior: Græci caſtrum die illa conſtituunt, in quo reſidentes Pœnos ne fugerẽt obſeruabant, quotidieq; oppugnãtes non mediocriter trucidabant. Græcis igitur Latiniſque quotidie confligantibus, Deo miſerante, Pœnorum ne vnus quidem ſuperfuit, qui non aut gladio trucidaretur, aut viuus continuò caperetur. Viſi ſunt autem à religioſis fidelibus in eodem bello ſanctiſſimi apoſtoli Petrus & Paulus, quorum precibus Chriſtianos credimus meruiſſe, quatenus Pœni fugerent, & ipſi victoriam obtinerent.

De Adelberti Tuſciæ marchionis obitu, & filij eius Widonis præfectura, & matris eius à Berengario captione: & quot ſuſpicati ſint Bertham peperiſſe liberos Adelberto. De rebellione Mediolanenſium, & cauſa eius. De comite palatij capto, & Lanthberto non opportunè commendato, quem Berengarius fruſtra requiſiuit.

Cap. XV.

HOc in tempore Adelbertus Tuſcorum potens marchio moritur: filiuſq; eius Wido à Berẽgario rege marchio patris loco cõſtituitur. Bertha autem eius vxor cum Widone filio, poſt mariti obitũ minoris non facta eſt quàm vir ſuus potẽtiæ. Quæ tum calliditate & muneribus, tũ hymenæi exercitio dulcis, nonnullos ſibi fideles effecerat. Vnde cõtigit vt dum paulo pòſt à Berengario ſimul cum filio caperetur, & Mantuæ in cuſtodia teneretur, ſuas ciuitates & caſtella omnia Berengario minimè reddiderit, ſed firmiter tenuerit, eamque poſtmodum de cuſtodia ſimul cum filio liberarit. Hæc, vt rumor eſt, tres ex viro ſuo genuerat liberos: Widonem quem prædiximus, atq; Lanthbertũ, qui nũc vſq; lumine priuatus ſupereſt: Ermengardã etiam natã ſuam ſibi Aphroditi dulcedine coæqualem, quam Adelberto Iporegiæ ciuitatis marchioni, Giſila Berengarij regis filia, Berengarij ſcilicet regis huius matre defuncta, hymenæi conſortio copulauerat: quæ ei filium genuerat nomine Anſcarium, qui quantæ virtutis, quantæque audaciæ fuerit, liber ſubſequens declarabit. His temporibus idem Adelbertus gener regius, Iporegiæ ciuitatis marchio, atque Odelricus palatij comes, qui ex Sueuorũ ſanguine duxerat originẽ, necnon & Gilebertus prędiues comes, & ſtrenuus Lanthbertus etiam Mediolanenſis archiepiſcopus, nonnulliq; alij principes Italiæ Berengario rebelles extiterant. Cauſa autem rebellionis huius hæc fuit: Dum Lanthbertus defuncto anteceſſore ſuo Mediolanenſis archiepiſcopus ordinari debuiſſet, non paruam ab eo rex Berengarius contra ſanctorum inſtituta patrum accepit pecuniam, quantam cubicularij, quantã oſtiarij, quantã pauonarij, ipſi etiam altilium cuſtodes accipere deberẽt. Lanthbertus igitur archipręſulatus amore vehemẽter animatus, quęcũq; rex poſceret, quanto cũ dolore tribueret, ex hoc intelligere poteris, quod ſubſequẽs lectio declarabit. Odelricũ palatij comitẽ quẽ prædiximus, vinctũ tũc Berẽgari' tenebat. Cũq; Lãthbertũ archiepiſcopũ cõſtitueret, Odelricũ ei, donec quid de eo ageret deliberaret, commendauit. Is autẽ pecuniæ multæ quam pro epiſcopatu erogarat, non immemor, hoc cum pacto cœpit de eius infidelitate diſcutere. Paucis denique interpoſitis diebus, rex Berengarius nunciis directis, Odelricum ad ſe venire præcepit. Quos ironica hac reſponſione conueniſſe non dubium eſt: Sacerdotis officio penitus carere debeo, ſi iugulandum quempiam in manus alicuius tradidero. Intellexerunt itaque nuncij hunc publicè rebellaſſe, quem à rege ſibi traditum abſque eius licentia nouerant dimiſiſſe.

Quẽ

Qui regreſſi protinus ad regem, Terentianum illud pro reſponſione dederunt: Huic commendes, ſi quid rectè curatum velis.

De Rodulfo Burgundione ad regnum ab Italis accito, & qualiter Hungari Odelricum Berengarij aduerſarium occiderint, & Adelbertum ac Gilebertum ceperint: ſed Adelbertus aſtu quodam pro gregario milite redemptus, elapſus ſit. CAP. XVI.

QVo tempore Rodolfus rex ſuperbiſſimus Burgundionibus imperabat. Cui in augmentum potentiæ hoc acceſſit, vt potentiſſimi Sueuorum ducis Burchardi filiam nomine Bertham ſibi coniugio copularet. Igitur Italienſes nunciis directis hunc ad ſe venire, Berengarium verò expellere petunt. Inter agendum autem contigit Hungaros Veronam his ignorantibus aduenisse, quorum duo reges Durſac & Bugat amiciſſimi Berengario fuerant. Adelbertus denique marchio atque Odelricus comes palatij, † Gilebertus etiam comes, pluresque alij dum in montem Brixianæ ciuitatis, quæ quinquaginta miliariis à Verona diſtat, conuenticula ob Berengarij deiectionem haberent: rogauit Berengarius Hungaros, vt ſi ſe amarent, ſuper inimicos ſuos irruerent. Hi verò, vt erant necis auidi, bellandi cupidi, à Berengario mox præduce accepto, per ignotas vias à tergo hos vſque adueniunt, tantaque illos celeritate confodiunt, vt nec induendi ſumendive arma ſpatium haberent. Captis igitur cæſisque multis Odelricus palatij comes, qui ſe viriliter defenderat, occiditur. Adelbertus autem marchio & Gilebertus viui capiuntur. Verùm Adelbertus, vt erat vir non bellicoſus, ſed ſagacitatis miræ nimiæq; calliditatis, dum irruere Hungaros vndique cerneret, eſſetq; illi omnis ſpes fugiendi ablata, baltheum, armillasque aureas, omnemque preciosum apparatum proiecit, vilibusque ſe militis induit veſtimentis, ne ab Hungaris quis eſſet dignoſceretur. Captus igitur ſciſcitatusque quis eſſet, militis cuiuſdam militem ſe eſſe reſpondit. Rogauitque ſe ad vicinum caſtellum duci vocabulo Calcinaria, in quo parentes qui eum redimerent, ſe habere aſſerebat. Ductus igitur, quia non agnitus, viliſſimo precio comparatur. Emit autem illum ſuus ipſius miles nomine Leo. al. Giſelbertus

De Giliberto humaniter à rege Berengario dimiſſo, ſed perfidè ad Rodulfum profecto: quem in Berengarium ſic reduxit, vt eum præter Veronam regno ſpoliauerit: déque pugna in Berengarium & Rodulfum. CAP. XVII.

GIlebertus autem quia agnitus flagellatur, vinctus ſeminudusque ante Berengarij regis præſentiam ducitur. Enimuero dum ante eum ſine femoralibus curta indutus † endromade ductus regis ad pedes concitus caderet, genitalium oſtenſione membrorum ad riſum omnes commouit. Rex autem, vt erat pietatis amator, miſericordia, quæ ei nulla debebatur, inclinatus ei, non vt populus optauit, malum pro malo reddidit: verùm confeſtim lotum, optimisque veſtibus indutum, abire permiſit. Cui & ait: Iuſiurandum à te nullum exigo, fidei tuæ teipſum committo. Si malè contra me egeris, rationem te ſcias Deo redditurum. Hunc denique ad propria redeuntem, regis gener Adelbertus, cæterique qui cum illo rebelles extiterant, accepti immemorem beneficij ad Rodulfum vt adueniat dirigunt. Profectus itaque eodem Gilibertus ante triginta dies in Italiam eum aduentare coëgit. Qui ſuſceptus ab omnibus nil Berengario ex omni regno præter Veronam dimiſit, totumq; tenuit per triennium viriliter regnum. Quum duodecim ſibimetipſi horis hoc placeat, diſpliceat hoc, modò diligat illud, mox aſpernetur, qui fieri poteſt, vt omnibus ſemper æquanimiter placeat? Igitur intra triennium iſte rex Rodulfus quibuſdam bonus, aliis grauis eſt viſus. Vnde factum eſt, vt totius regni media pars populi Rodulfum, media Berengarium vellet. Parant itaque ciuile bellum non modicum: & quoniam Placentinæ ciuitatis epiſcopus Wido Berengarij partibus fauebat, duodecim longè à Placentia miliariis iuxta Florentiolam bellum parant. for. endymate

Tum perquam horrida pugna oritur ciuilis & atra,
Heu quater ante Calendas Sextilis: tamen ipſe
Dum parat horrendos radios emittere Phœbus,

Buccina Martis adeſt: gnato pater ipſe perennem
Infert interitum, perimitq́ patrem genitura.
Proh dolor, acer auus lethum parat ecce nepoti,
Sternendus per eum, furiis pulſatus ab atris:
Fratrem qui fodit, fratrem fodit eminus alter.
Berengarius ipſe ruit medios rex percitus hoſtes,
Et properat. Fertur ceu cælo fulgur ab alto,
Dum coquit arentes cancri graue ſidus ariſtas:
Non alter dirus miſerum rex ipſe Rodulfus
Deiicit innocuum ſtricto mucrone popellum.

De victoria quam Rodulfus per Bonifacium cognatum ſuum obtinuit, & Rodulſi in Italia regno. Et de Flamberto Veronenſi, qui Berengarium occidere tentauerat. CAPVT XVIII.

Dederat rex Rodulfus Waldradam ſororem ſuam tam forma quàm ſapiẽtia, quæ nunc vſque ſupereſt, honeſtam matronam, coniugem Bonifacio comiti potentiſſimo, qui noſtro tempore Camerinorum ac Spoletinorum extitit marchio. Hic collecta multitudine, cum Gariardo comite Rodulfo regi in auxilium veniebat, atque vt erat vir tam callidus quàm audax, maluit potius in inſidiis poſitus cum ſuis rei exitum expectare, quàm primum belli impetum ſuſtinere. Iam Rodulfi penè omnes milites fugerant, & Berengarij dato victoriæ ſigno colligere ſpolia ſatagebant: quum Bonifacius atque Gariardus ſubitò ex inſidiis properantes, hos tanto leuius, quanto inopinatius ſauciabant. Pepercerat Gariardus nõnullis, haſta eos & non ferro percutiens, Bonifacius nulli parcens immenſam fecerat ſtragem. Signum itaque victoriæ Bonifacius ceperat, conueniuntq́; qui ex Rodulfi parte confugerant, perſequentesq́; Berengaricos fugam illos inire cogebant. Berengarius verò in incognitum à domino Veronæ perrexit aſylum. Tanta quippe tunc interfectorum ſtrages facta eſt, vt militum vſque hodie permagna raritas habeatur. His ita peractis, regnum ſibi rex Rodulfus potentiſſimè ſubiugauit, Papiamq́; concitè veniens, congregatiſq́; omnibus, Quoniã, inquit, ſuperni muneris largitate mihi contigit deuictis hoſtibus regni ſolium adipiſci: nunc cordi eſt meum veſtræ regnum fidei commendare, Burgundiamq́; patriam veterem viſere. Cui mox Italienſes, Si bonum tibi, inquiunt, videtur, præſto ſumus. Igitur poſt Rodulfi regis abſceſſum, malo Veronenſes accepto conſilio, vitæ Berengarij inſidiari moliuntur: quod Berengarium non latuit. autor autem ac repertor tam ſęui facinoris Flambertus quidam erat, quem ſibi, quoniam ex ſacroſancto fonte filium eius ſuſceperat, compatrem rex effecerat. Pridie verò quàm pateretur, eundem ad ſe Flambertum venire præcepit.

De prudenti Berengarij regis ad Flambertum ſermone, & poculo aureo quo eum vt placaret donauit. CAP. XIX.

Cvi & ait: Si mihi tecum hactenus non & multæ & iuſtæ cauſæ amoris eſſent, & quoquo modo quæ dicuntur credi poſſent, inſidiari te vitæ meæ aiunt: ſed non ego credulus illis. Meminiſſe autem te volo, quantæcunque tibi acceſſiones & fortunæ & dignitatis fuerunt, eas te non potuiſſe niſi meis beneficiis conſequi. Vnde & hoc animo in nos eſſe debes, vt dignitas mea in amore atque fidelitate tua conquieſcat. Neq; verò cuiquam ſalutem ac fortunas ſuas tantæ curæ fuiſſe vnquam puto, quantæ mihi fuit honos tuus. In quo mea omnia ſtudia, omnem operam, curam, induſtriam, cogitationem omnem fixi. Vnum hoc ſic habeto: Si à te mihi ſeruatam fidem intellexero, non mihi tam mea ſalus chara, quàm pietas in referenda gratia iocunda. His expletis, aureum non parui ponderis poculum rex ei porrexit, atque ſubiunxit: Amoris ſalutiſque meæ cauſa, quod continetur, bibito; quod continet, habeto. Verè autem & abſque ambiguitate poſt potum introiuit in illum Sathanas. Beneficij quippe præſentis & præteriti immemor inſomnem illam in regis necem populos inſtigando pertulit noctem.

ctem. Rex autem nocte illa quemadmodum & ſolitus erat, iuxta eccleſiam non in domo quæ defendi poteſt, ſed in tuguriolo quodam manebat amœniſſimo. Sed & cuſtodes nocte eadem non poſuerat, nihil ſuſpicans mali.

De Berengarij cæde, perfidia Flamberti peracta, & ſanguine eius adhuc in lapide apparente. Et de Milone milite qui Berengary cædem vltus eſt.

Capvt XX.

SE primum quatiens ſtrepit
Gallus, quum vigiles facit
Mortales, ſolito ſonat
Et pulſata Deo canit
Iam tunc ænea machina:
Inuitatq́; docens bene
Lethæum graue ſpernere,
Laudes huic modo reddere,
Qui vitam tribuit, dedit,
Et nobis ſuperam bene
Sanctam quærere patriam.
Hic rex eccleſiam petit,
Ac laudes domino canit.
Flambertus properans volat,
Quo cum multa ſimul manus:
Vt regem perimat bonum.
Rex eorum vigil inſcius
Audit dum ſtrepitum, nihil
Formidans properat citus
Hoc quid viſere ſit, videt
Armatas militum manus.
Flambertum vocat eminus.
Quid turba eſt ait: En bone
Vir, quid nunc, quid populus cupit
Armatas referens manus?
Reſpondit, Vereare nil.
Te non vt perimat ruit,
Sed pugnare libens cupit
Hac cum parte, tuum petit
Mox quæ tollere ſpiritum.
Deceptus properat fide
Rex hac, in medios ſimul
Tunc captus malè ducitur:
A tergo hunc ferit impius
Romphæa. cadit heu pius,
Felicémq́; ſuum Deo
Commendat piè ſpiritum.

Denique quàm innocentem ſanguinem fuderit, quamq́; peruersè peruerſi egerint, nobis reticentibus lapis ante cuiuſdam eccleſiæ ianuam poſitus ſanguinem eius cũctis tranſeuntibus oſtendẽs inſinuat. Nullo quippe delibutus aſperſusq́; liquore diſcedit. Nutrierat ſibi rex Berengarius familiariter lauteq́; iuuenem, imò heroem quendam, Milonem nomine, memoria ſatis ac laude dignum. Cuius ſi rex fretus conſiliis eſſet, fortunas ſibi omnes non tantùm aduerſari ſentiuiſſet, niſi quia fortè & hoc diuinæ prouidentię conſilium fuit, vt àliter fieri non poſſet. Is ſanè nocte eadem qua rex Berengarius deceptus eſt, adhibitis ſibi copiis, nocturnas ei vigiliarum cuſtodias voluit exhibere. Rex verò promiſſionibus Flamberti deceptus, Milonem ſe non ſolùm cuſtodire non ſiuit, verùm etiam atque etiam vehementer prohibuit. Milo autem ſicut vir fidelis & rectus, ac beneficij ſibi à rege collati non immemor, quem defendere quia defuit, non potuit, citò acriter vindicare curauit. Tertia quippe poſt regis necem die, Flambertum, eique in tam nefario ſcelere conniuentes, vi captos, ſuſpendio vitam finire præcepit. Fuerunt ſanè in hoc viro nonnullæ perfectæq́; virtutes, quæ Deo propitio ſuis in locis vita comite ſilentio non tegentur.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER TERTIVS, QVI Antidoſis inſcribitur.

OPERIS huius titulum, pater ſanctiſice, ſatis te mirari non ambigo. Ais fortè, Quum virorum illuſtrium actus exhibeantur, cur Antidoſis ei inſeritur titulus? Ad quod reſpondeo: Intentio huius operis ad hoc reſpicit, vt Berengarij huius qui nunc in Italia nõ regnat, ſed tyrannizat, atque vxoris eius Willæ, quæ ob immenſitatem tyrannidis ſecũda Iezabel, & ob rapinarum inſatietatem Lamia proprio appellatur vocabulo, actus deſignet, oſtẽdat, & clamitet. Tanta enim mendaciorum iacula, tanta rapinarum diſpendia, tanta impietatis molimina in me & domum meam, cognationem & familiam gratis exercuere, quanta nec lingua proferre, nec calamus prævalet ſcribere. Sit igitur eis præſens pagina Antidoſis, hoc eſt retributio, dum pro calamitatibus meis τὴν ἀσέβειαν eorum, id eſt impietatem, præſentibus futuriſque mortalibus denudauero. Nec minus etiam ſanctiſſimis & fortunatis viris pro collatis in me beneficiis Antidoſis erit. Ex memoratis ſanè aut memorandis, nullus inuenitur aut rarus, hoc vno Berengario ſcilicet impio excepto, quorum non beneficiis genitores aut genitus vehementer gratulemur. Denique quòd in captiuitate ſeu peregrinatione libellus hic conſcriptus dicatur, præſens indicat exulatus. Cœptus quippe in Franconouord, qui eſt x x miliariis locus à Moguntia diſtans, in Paxu inſula nongentis & eo amplius à Conſtantinopoli miliariis vſque hodie exaratur. Sed redeamus ad rem.

Quomodo defuncto Berengario, & Rodulfo ab Italia diſcedente, Hungari Italiam dilaniauerint: & de Papia conflagratione, qua metro deſcribitur, & quomodo Deo miſerante, capta & deleta non ſit.

CAP. I.

REge Berengario defuncto, atque Rodulfo abſente, Hungarorum rabies Salardo duce totam per Italiam dilatatur, adeò vt muros Papienſis ciuitatis vallo circundaret, ac defixis per gyrum tentoriis, exeundi aditum ciuibus prohiberet. Qui quum his viribus reſiſtere non poſſent peccatis promerentibus, nec munere mulcent,

Clarus ab infuſo diſcedens ſydere Phœbus
Zodiaci primum ſolito conſcendere ſydus
Incipit, & gelidas diſſoluere colle pruinas,
AEolus atque ſuos bis binos mittere flatus,
Hungrorum furibunda manus quum gaudet in vrbem
Flatibus AEolis adiuta infundere flammas.
Spiritibus validis paruus diffunditur ignis:
Nec iuuat Hungarios ſolis hos vrere flammis,
Vndique conueniunt, mortemq́ inferre minantur:
Confodiunt telis, calidus quos terruit ignis.
Vritur infelix olim formoſa Papia:
Vulcanusq́ ſuos attollens flatibus artus
Templa Dei patriamq́ ſimul conſcendit in omnem.
Extinguunt matres, pueri, innuptæq́ puellæ.
Sancta caternatim moritur catechumena plebs, tunc
Præſul in vrbe ſua hac moritur, ſanctusq́ ſacerdos
Nomine qui proprio bonus eſt dictusq́ Ioannes.
Quod fuerat longo thecis in tempore clauſum,
En iacet, hoc aliena manus ne tangeret aurum,
Atque per immenſas diſſoluitur igne cloacas.

Vritur infelix olim formoſa Papia,
Cerneres argenti riuas pateraſq́; micantes,
Corpora maiorum paſſim combuſta virorum.
Iaſpidis hic precium viridis rutiliſq́; topazi,
Spernitur & ſapphirus, onyx, pulcherq́; beryllus.
Inſtitor heu faciem nullus deflectit ad aurum.
Vritur infelix olim formoſa Papia.
Lucidus immenſas ſeruat, nec fonte carinas
Ticinus, ſentina ſimul diffunditur igne.

Vſta eſt infelix olim formoſa Papia anno dominicæ incarnationis DCCCCXXIIII, IIII idus Martij, indictione XII, feria VI, hora III. Quorum memoriam qui ibidem combuſti ſunt, vos & quicunque legeritis, faciatis vehementer exoro. Verùm piiſſimi omnipotentiſque Dei ira, cuius propheta miſericordiam & iudicium concinit, cuiúsque miſericordia plena eſt terra, vſque ad conſummationem non deſæuit. Nam etſi peccatis promerentibus eſt exuſta, non tamen inimicorum manibus tradita. Impleturque quod rex & propheta canit, Nunquid in æternum proiiciet Deus? aut non apponet vbi complacitior ſit adhuc? aut in finem miſericordiam ſuam abſcindet, à generatione in generationem? Aut obliuiſcetur miſereri Deus? aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas? Itemque & alius propheta dicit: Cùm iratus fueris, miſericordiæ reminiſcaris. Reliquiæ igitur quæ ſupererant, Hungaris non inuiriliter reſiſtebant, adeò vt lætabundi canerent cum propheta: Hæc eſt mutatio dexteræ excelſi.

Quòd Papia beati Syri eiuſdem patroni meritis ſit liberata. Et quòd idem beatus Syrus Papiam veniens, in ſpiritu prophetico eius affluentiam, & Aquileia caſum denunciarit. Et cur Ermegarda poſt Adelberti mariti ſui obitum tam potens extiterit.

CAPVT II.

ACceſſit ad hoc, magnumque iuuamen præbuit ſanctiſſimi patris noſtri doctoriſque egregij beati Syri, cuius in præfata vrbe requieſcunt exuuiæ, interceſſio glorioſa. Ac ne eius vaticinium falleretur, prædicta vrbs Papia vt caderet eſt impulſa. Verùm miſericorditer à Domino eſt liberata. Miſſus ſiquidem prædicationis gratia à beato Hermagora euangeliſtæ Marci diſcipulo Papiam, beatiſſimus pater huiuſmodi eam prophetiæ ſpiritus præſagio honorauit: Delectare gaudiis vrbs Papia, quia veniet tibi ab æternis montibus exultatio. Non vocaberis minima, ſed copioſa in ciuitatibus. Et vt hoc eius vaticinium firmius crederetur, Aquileię non ignotæ ciuitatis caſum hac eadem hora ſermone huiuſmodi nunciauit: Væ tibi Aquileia, quia quum inter impiorum inceſſeris manus, deſtrueris, nec vltra reædificata conſurges. Quod ita eſſe completum viſibus patens ratio manifeſtat. Aquileia nanque prædiues, atque olim ciuitas immenſa, ab impiiſſimo Hunnorum rege Attila capitur atque funditus diſſipatur, nec vlterius, vt in præſentiarum cernitur, eleuatur. Papia verò, vt vir ſanctiſſimus dixerat, copioſa & appellatur & cernitur: non ſolùm quippe vicinas, ſed & longè poſitas præcellit opibus ciuitates. Quid alias memorem, quum ipſa inſignis, & toto orbe notiſſima Roma hac inferior eſſet, ſi precioſa beatiſſimorum apoſtolorum corpora non haberet? Patet igitur quòd hanc interceſſio beatiſſimi patroni noſtri Syri eripuit, qui eam tam veridico ac precioſo præſagio honorauit. Exuſta denique Papia, factaque per Italiam non modica præda, Hungari ad propria reuertuntur. Hoc eodem tempore defuncto Adelberto Eporegiæ ciuitatis marchione, vxor eius Ermegarda Adelberti præpotentis Tuſciæ marchionis & Bertæ filia totius Italiæ principatum obtinebat. Cauſa autem potentiæ eius hæc erat, quoniam, quod dictu etiam fœdiſſimum eſt, carnale cum omnibus non ſolùm principibus, verùm etiam cum ignobilibus commercium exercebat.

Quòd regi Rodulfo à Burgundia regreſſo, Ermegarda paulo pòſt rebellis extiterit, ita vt cum Italienſibus Papiam tenuerit. Et quomodo Rodulfus illuc tetenderit. Et quomodo aſtu Ermegarda Rodulfus ſuos deſerens, ad eam noctu vt transfuga venerit, & quomodo manè à ſuis quæſitus ſit: & re cognita, Mediolanum milites eius fugerunt. Item quomodo Italienſes Hugonem acceſſerunt.

CAP. III.

PEr idem tempus rex Rodulfus è Burgundia rediens in Italiam venit: defunctóque Berengario, regnum potenter obtinuit. Poſt autem aliquot dies Italienſes omnes cœperunt inter ſe diſſidere. Zelo quippe non modico propter Ermegardæ pulchritudinem iuxta carnis huius putredinem trahebantur, eò quòd ea ſtuprum aliis prębebat, aliis denegabat. Vnde factum eſt, vt prædiues Mediolanenſis epiſcopus, nonnulliq́ue alij regis Rodulfi partibus fauerent. Cum Ermegarda verò tot ſimul rebelles aderant, quot ipſam etiam regni caput Papiam non inuiriliter defenderent. Factum eſt autem, vt rex Rodulfus collectis copiis Papiam contenderet, caſtrametatus quinto miliario ab vrbe, eo in loco quo Ticinus ſimul & magnus ille Padus conueniunt: in cuius laudibus Maro ſic canit,

Fluuiorum rex Eridanus. Idem:
Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum.

Ermegarda, vt non incallida, Rodulfo regi huiuſmodi noctu per memorati alueum fluuij mandata tranſmiſit: Si te perdere vellem, iam longo tempore extinctus eſſes. Tui quippe omnes te deſerere, meq; ardenter adire, ſi meum modò adſit velle, contēdunt. In his enim es locis, in quibus captus vinctusq́ue eſſes, ſi eorum iamdudum conſiliis paruiſſem. Talibus rex legationibus non ſolùm credulus, verumetiam territus, nunciis remiſſis, ſe acturum quicquid ea conſuleret remandauit. Nec mora, ſequenti nocte Rodulfus clàm cuſtodibus dimiſſis omnibus, dimiſſo tentorio, lecto etiam bene compoſito, lintrem ingreſſus ſuos deſeruit, atque ad Ermegardam quantocyus properauit. Igitur manè facto, magno ſilentio regis milites tentorium circuibant: venientibus verò principibus, non parua inter eos admiratio erat, quur præter ſolitum rex hora huiuſmodi dormitaret. Quumq́ue ſtrepitu vt ſpadones quondam Holofernem euigilare niterentur, nullum, quemadmodum ipſe, dabat reſponſum. Introeuntibus autem tentorium, nihilq́ue reperientibus, raptum hunc alij, interfectum alij clamitabant. Nemo tamen quòd transfuga fieret, animaduertere poterat. Verùm dum hac admiratione fluctuarent, nuncius venit qui diceret Rodulfum regem ſuper eos cum aduerſariis eorum velle irruere. Qui mox animo conſternati, tam celeri fuga cœperunt diſcedere, vt non hos currere, ſed ſi videres, diceres tranſuolare. Quumq́ue Mediolanum, tutum ſcilicet ad locum, perueniſſent, conſenſu omnium Lanthbertus archiepiſcopus Hugoni potentiſſimo & ſapientiſſimo prouincialium comiti mandat, regnum vt Rudolfo auferat, ſibiq́ue potenter obtineat. Erat enim longo ex tempore multis argumentis & ipſe periclitans, ſi fortè regnum poſſet obtinere Italicum. Hic enim Berengarius iam nominati regis tempore cum multis in Italiam venerat. Sed quia regnādi tempus nondum ei aduenerat, à Berengario territus eſt atque fugatus.

Quomodo Rodulfus in Burgundiam reuerſus, Burchardū ſocerum ſuū ad auxilium adduxerit. Et qua ratione idē Burchardus ſit Mediolanum profectus, & ibidem honorificè ſuſceptus, & de eius morte tractatum. Qui Mediolano rediens, Nouariam venit: vbi & ab Italienſibus cum omnibus ſuis occiſus eſt. Et Rodulfus Burgundiam repetiit. Hugo verò comes prouinciæ Piſas appulſus eſt, vnde Papiam venit, & rex Langobardorum fit. Wido autem Berthæ filius Tuſciæ præficitur

CAP. IIII.

ROdulfus denique quum infidelitate ſuorum prænominatos aduerſarios ſuperare non poſſet, in Burgūdiam profectus, Burchardo Sueuorum duci, cuius ſibi filiam

coniugio

coniugio copulauerat, denunciat vt ſibi in auxilium veniat. Qui collectis copiis, cum Rodulfo confeſtim conuenit in Italiam. Quumque perueniſſent Eporegiam, Rodulfum Burchardus ita conuenit: Ipſe ego vt legationis obtentu Mediolanum proficiſcar, non abſurdum videtur. Hac occaſione vrbem explorare, atque eorum potero cognoſcere voluntatem. Profectus itaque quum iam Mediolanum perueniſſet, priuſquam vrbem ingrederetur, ad beati precioſique martyris Laurentij eccleſiam orationis gratia declinauit: ſed, vt aiunt, non tantùm petitionis gratia, quantum alterius rei cauſa. Dicunt enim, quia prope ciuitatem eſt eccleſia miro atque precioſo opere fabricata, eum ibidem munitionem conſtruere velle, qua non ſolùm Mediolanenſes, ſed & plures Italiæ principes coërcere decreuiſſet. Inde verò exiens quum iuxta murum ciuitatis equitaret, lingua propria, hoc eſt Teutonica, ſuos ita conuenit: Si Italienſes omnes vno vri tantummodo calcari, informesque nō fecero equas caballicare, non ſum Burchardus: fortitudinem ſiquidem muri huius ſeu altitudinem qua ſe muniri confidunt, nihili pendo: iactu quippe lanceæ meæ aduerſarios de muro mortuos præcipitabo. Hoc autē eò dicebat, quoniam neminem aduerſariorū ſuæ ibi linguæ gnarum eſſe putabat. Verùm ſuo omine non bono quidam iſtic aderat, quanquā pannoſus & deſpectus, eius tamen loquelæ ſcius, qui omniū horum Lanthberto archipræſuli celer factus eſt nuncius: qui vt erat ingenio pollens, Burchardum non deſpexit, ſed eum alio animo ſuſcipiens, mirabiliter honorauit: ſed & inter cætera, quaſi hoc eſſet priuilegium amoris, conceſſit ceruum, quem is ſuo in brolio venaretur, quod nulli vnquam niſi chariſſimis magniſq; conceſſit amicis. Lanthbertus interea Papienſes omnes nonnulloſque Italiæ principes ad Burchardi necem inuitat, eumque tamdiu tenuit, donec congregatos eſſe omnes ſperaret qui eum occidere deberent. Factum eſt igitur, vt Burchardo Mediolano diſcedente, Nouariam die perueniret eadem. Quumq; iſtic nocte tranſacta diluculo ſurgeret, Eporegiam tendens ciuitatem, Italicę ſuper eum irruentes ſubitò apparuere phalanges. Quas contra non vt vir bellicoſus properat, verùm mox fugam inceptat. Et quoniam ſecundum beati Iob ſententiam, terminus eius conſtitutus præteriri non poterat, & fallax equus ad ſalutē, in foſſam quæ muros circuit ciuitatis, equus decidens eum proiecit: vbi & ab irruentibus Auſoniis confoſſus lanceis vitam morte commutauit. Sui denique hoc videntes, quoniam aliò non poterant, intra eccleſiam ſanctiſſimi confeſſoris Gaudentij confugiunt. Auſonij itaque vt ex Burchardi minis non mediocriter inflammari atque indignati, eccleſiæ fores frangunt, omneſq; in ea repertos, ſub ipſo etiam altari confodiunt. Quod Rodulfus vt audiuit, Italiam dereliquit, & Burgundiam percitus venit. Hæc itaque dum aguntur, Hugo Arelatenſium ſeu prouincialium comes nauim coſcenderat, & per Tyrrhenum mare in Italiam feſtinabat. Deus itaq; qui hunc in Italia regnare cupiebat, proſperis eum flatibus breui Alpheam, hoc eſt Piſam, quæ eſt Tuſciæ prouinciæ caput, duxerat: de qua ſic Maro, *Alpheæ ab origine Piſæ*. Quumq; eodem perueniſſet, affuit Romani papę Ioannis ſcilicet Rauennatis nuncius. Affuerunt etiam penè omnes Italienſes nuncij, qui hunc, vt ſuper eos regnaret, inuitabant. Is autem, vt erat longo ex tempore hæc cupiens, percitus venit Papiam, cunctiſq; conniuentibus regnum ſuſcepit: poſt paululum Mantuam abiit, vbi & Ioannes papa ei occurrens, fœdus cum eo percuſſit. Quo tempore Berta matre Hugonis regis mortua, Wido filius eius quem ex Adelberto genuerat, ſicut prædiximus, Tuſciæ marchiam tenebat, qui Maroziam ſcortum Romanum ſibi vxorem acceperat.

De plurimis regis Hugonis virtutibus libidine fœdatis. De duobus filiis eius. De amicitia eius cum Henrico imperatore. De patre Liuthprandi huius operis autoris ad imperatorem Græcum ab Hugone miſſo. De duobus canibus imperatori miſſis, qui eum dilaniare parabant. Et de patre, quur tam magnificè ſit ab Imperatore ſuſceptus.

CAPVT V.

FVit autem rex Hugo non minoris ſcientiæ quàm audaciæ, nec inferioris fortitudinis quàm calliditatis, Dei etiam cultor, ſanctęq; religionis amatorū amator: in pauperū neceſſitatibus curioſus: erga eccleſias ſolicitus, religioſos philoſophoſq; viros non ſolùm amabat, verumetiā fortiter honorabat. Qui etſi tot virtutibus clarebat, mulierū

tamen illecebris eas fœdabat. Hic ex Francorum genere, ex genere Teutonicorum vxorem acceperat nomine Aldam, quæ filium ei genuerat nomine Lotharium. Habuerat ſanè tunc temporis ex quadã muliere nobiliſſima vocabulo Wandelmoda filium nomine Hubertum, qui nunc vſque ſupereſt, & Tuſciæ prouinciæ potens princeps habetur. Cuius acta domino propitio ſuis in locis exponentur. Hugone igitur rege conſtituto, ſicut vir prudentiſſimus quocunque terrarum cœpit nuncios ſuos dirigere, multorumq́ue regum ac principum amicitiam quærere: Henrici præſertim famoſiſſimi regis, qui, vt ſuprà memorauimus, Baioariis, Sueuis, Lotharingis, Francis atq; Saxonibus imperabat. Hic etiam Sclauorum gentem innumeram ſubiugauit, ſibiq́ue tributariam fecit. Primus etiam hic Danos ſubiugauit, ſibiq; ſeruire coëgit: ac per hoc nomen ſuum multis nationibus celebre fecit. Rex igitur Hugo quum reges ac principes amicos circumcirca acquireret, ſtuduit nomen ſuum etiam Argiuis longè à nobis poſitis notum facere. Imperabat verò his tunc temporis memoria ſatis & laude dignus Romanus Imp. liberalis, humanus, prudens ac pius: cui tum propter morum probitatem, tum propter linguæ vrbanitatem genitorem meum direxit nuncium. Qui quum eodem perueniſſet, inter cætera quæ imperatori Romano rex Hugo miſerat munera, duxit duos canes, quales in eadem patria non ſunt alicui viſi. Qui quum ante eius præſentiam adducti fuiſſent, niſi multorum brachiis cõſtricti fuiſſent, eum protinus morſibus laniaſſent. Puto enim, quòd dum hunc Græcorum more theriſtro opertum, habituq́ue inſolito viderunt indutum, non hominem, ſed monſtrum aliquod putauerint. Denique magno cum honore ab eodem ſuſceptus eſt imperatore. Nec tam pro rei nouitate, aut munerum magnitudine, quantum quoniam, dum præfatus genitor Theſſalonicam veniſſet, Slauorum quidam qui rebelles imperatori Romano extiterant, terramq́ue eius depopulabantur, ſuper eum irruerunt. Verùm Dei actum eſt pietate, vt eorum principes viui nonnullis mortuis caperentur. Quos dum præſentaret imperatori, immenſa affectus eſt lætitia, magnoq́ue ab eo genitor munere donatus, ad Hugonem regem qui ſe illuc tranſmiſerat, rediit lætus. Poſt reditum verò eius paucis interpoſitis ſolibus languore correptus monaſterium petiit, ſanctæq́ue conuerſationis habitum ſumpſit, in quo poſt dies quindecim mortuus me paruulo derelicto migrauit ad Dominum. Nunc autem quoniam imperatoris Romani mentio facta eſt, quis fuerit, qualitérve ad imperij culmen peruenerit, hic non abſurdum mihi videtur referre.

De leone ferociſſimo, quem Romanus qui poſtea imperauit, fortiſſimè peremit, & de ſocij eius pauore. CAP. VI.

IMperante quoque Leone Conſtantini huius genitore, Romanus iſte imperator quanquam πτωχὸς, id eſt pauper, ab omnibus tamen χρήσιμος, id eſt vtilis, habebatur. Erat autem ex mediocribus ipſis qui nauali pugna ſtipendia ab imperatote acceperant. Qui quum ſæpius & iterum εἰς τὴν μάχην, id eſt in pugna, nonnulla χρήσιματα, id eſt vtilia, faceret, à ſibi præpoſito adeò honoratus eſt, vt primus nauium fieri mereretur. Quadam autem nocte, dum Saracenos exploratum abiret, eſſetq́ue in eodem loco palus, atque arũdinerum non modicum, contigit leonem ferociſſimum ex arundineto proſilire, ceruorumq́ue multitudinem in paludem demergere, vnumq; eorum capere, ſicq; rabiem ventris mitigare. Ῥωμανὸς δὲ τῶν αὐτῶν, id eſt Romanus autem eorundem, ſonitum audiens, timuit valde. Putauit enim multitudinem Saracenorum eſſe, qui conſpectum ſe fraude aliqua vellent perimere. Manè autem primo exurgens quum diligentiſſimè omnia conſideraret, conſpectis veſtigiis εὐθέως, id eſt confeſtim, quid hoc eſſet agnouit. Leone itaque in arundineto commorante, Romanus Grçcum ignem, qui nullo præterquam aceti liquore extinguitur, vndique per arundinetum præcepit iactari. Erat autem in arundineto aceruus arundinibus plenus, in quem leo confugiens, illo ab igne eſt ſaluatus. Ventus quippe contraria ex parte flans, ignem ne ad aceruum vſque perueniret amouit. Romanus præterea poſt ignis extinctionem, vno tantùm cum aſſecla enſem ſolum dextera, ſiniſtra autem pallium geſtans, locum omnem peragrans luſtrat, ſi fortè os ex eo vel ſignum aliquod reperiret. Iam verò quum in eo eſſet, vt nihil inueniens repedaret, quid hoc monſtri eſſet quòd aceruus ille ſit ab igne

igne ſaluatus,ſtuduit viſere. Quumq́; duo propè aſſiſterent, ſecumq́; rebus ex nonnullis fabularentur,leo hos tantùm audiuit, quoniam quidem ob caligantes oculos διὰ τοῦ καπνοῦ,id eſt ob fumum, videre non potuit. Volens igitur leo animi ſui feritatē quam ab igne conceperat, in hos euomere, ſaltu rapidiſſimo quà illorum voces audierat, inter eos proſiliūt. Romanus verò, non vt ſuus aſſecla pauitans, ſed ea potiùs mente conſiſtens, vt etſi fractus caderet orbis, impauidum ruinæ ferirēt, pallium quod manu geſtabat,inter brachia miſit. Quod dum pro homine leo diſcerperet, Romanus hunc à tergo totis viribus inter clunium iuncturas enſe percuſſit. Qui diſſociatis diuiſisq́; cruribus quia ſtare non poterat, penitus cecidit. Leone igitur interfecto, Romanus ſeminecem aſſeclam ſuum ſolo ſtratum eminus vidit, quem & vocare voce præcipua cœpit. Sed quum nullum daret omnino reſponſum,idem Romanus propter eum aſtitit, pedeq́; pulſans,Surge, inquit,miſer. Qui cōſurgens, præ admiratione, dum leonis immanitatem cōſpiceret,non habuit vltra ſpiritum. Stupebant autem omnes de iſto Romano hæç audientes. Vnde factum eſt,vt tam pro cæteris quàm pro præclaro hoc pręſenti facinore non multo pòſt à Leone imperatore tanto donaretur honore, vt omnes naues ipſius eſſent in manibus, eiusq́ue iuſſionibus obedirent.

De iis qui Leoni imperatori ſucceſſerunt, & Conſtantini morte, ac Romani per ſtratagema & aſtum ad imperium euectione. CAP. VII.

LEo denique Gręcorum piiſſimus imperator,cuius ſuprà fecimus mentionem,corporis humani debitum ſoluens, viamq́; carnis vniuerſæ ingrediens, regni ſui hęredem, Alexandrum fratrem germanum, vnicumq́; filium Conſtantinum, qui nunc vſque ſupereſt, & feliciter regnat, paruulum, & (vt Græci aiunt) ἄλαλον, id eſt mutum, & infantem dereliquit. Quibus ad tuendum palatium, tutandamq́; rem priuatam, vt iſtic moris eſt, eunuchum officio † Parachimmenon dedit. Phocam verò Domeſticum maiorem, hoc eſt terreſtris ducem exercitus, fecit. Romanum autem non claro natalium ortu, ſed cordis magnanimitate nobilem, naualis exercitus principem ordinauit. Alexander poſt modicum defunctus, ſoli Conſtantino paruulo imperium dereliquit. Denique tempore quo magnus imperator Leo migrauit ad Chriſtum, Phocas præfatus Domeſticus terreſtris dux exercitus cōtra Simonem Bulgarorum regem copias duxerat,eiq́; Conſtantinopolim venire cupiēti non inuiriliter repugnabat. Romanus verò, vt non incallidus, audito imperatorum, hoc eſt Leonis atque Alexandri, interitu,haud longè ab vrbe collecto claſſium exercitu fugit, atque in inſulam paruam iuxta Conſtantinopolim,ita vt è palatio videri penè poſſet,ratibus collectis aduenit: ad palatium autem minimè transfretauit, laudesq́; iuxta conſuetudinem Porphyrogenito minimè decantauit. Quæ res eunucho Parachimmeno, cunctisq́; Conſtantinopoleꝰs principibus ſtuporem timoremq́; non paruum attulit. Internūciis itaque quid hoc monſtri ſit,quòd regem non adierit,laudesq́; debitas non ſoluerit,ſciſcitātur. His à Romano reſpondetur, quòd propriæ vitæ timens palatium declinarit, & adiecit, quòd ſi Parachimmenos cæteris cum principibus ſe non adiret, vitamq́ue iureiurando promitteret, mox ſe ad Cretenſium Saracenorum regem conferret,regnumq́ue Argiuorum ſui auxilij fortitudine debellaret. Quod quàm callidè dixerit, exitus declarabit. Igitur quod præfati ſumus, principes terrore compulſi, ignorantes quòd lateret anguis in herba, omnes hunc fiducialiter adeunt, quod mandauerat gratanter cupientes implere. Quos omnes non malo conſilio accepto proiectos in ſentinam ligat: ſicque ſecurus ad vrbem magno cum comitatu feſtinat, hisq́ue quos ſuſpectos habuerat, palatium purgat, ſuæ parti parentes ibi collocat: rectorem, magiſtros, patricios, logotheum, epatchon, κοιτωνίτας cubicularios, protoſpatharios, ſpatharios, ſpatharocandidatos, παραθαλασσίους facit: cæteros, vt diximus, abdicat. Qui etiam vt cœptum opus firmius patraret, cum Porphyrogeniti matre † Zoizone nomine, Venerea eſt dulcedine iunctus. Tota mox ciuitas coronatur, & Romanus pater Baſileos appellatur.

† forte παρακοιμώμενον

De Phoca altero ex principibus aulæ, qui audito quòd Romanus eſſet ad imperium euectus, victoriam Bulgaris ſponte conceſſit, cum multa ſuorum ſtrage fugiens: quocirca à Romano captus oculis priuatur. De Symeone Bulgarorum rege ex monacho, cuius filius Baianus magica arte homines in lupos vertit. Item de Helena ſeu Irena, quæ Conſtantino imperatori nupſit.

CAPVT VIII.

CVm Bulgaris præterea pugnanti Phocæ Domeſtico, qui & ipſe pater Baſileos ardenter fieri cupiebat, in ipſo bello iam de hoſtibus triumphum tenẽti, quid à Romano actum ſit nunciatur. qui mox animo conſternatus, nimio dolore compulſus, victoriæ ſignum quo hoſtes inſequebatur proiecit, terga vertit, fugam ſuos inire fecit. Reparant itaque Bulgari Symeonis hortatu animos, & quos prius aduerſo marte fugarat, proſpero poſtmodum inſequuntur, tantaque tunc Argiuorum ſtrages efficitur, vt longo poſt tempore campus plenus oſſibus videretur. Omni denique cum feſtinatione iam nominatus Phocas Domeſticus Conſtantinopolim redit, palatium ingredi cupit, & arte fieri pater Baſileos ſatagit. Sed quia conſilij vis expers mole ruit ſua, & (vt Flaccus dicit) Dij rem temperatam prouehunt in maius, à Romano Domeſticus iſte capitur, atque vtroque lumine priuatur. Bulgaris non minima vis augetur, iiſq; Græcos depopulandi viciſſitudo dupla repẽditur. Tunc etenim Symeonem ἡμίαργον, id eſt ſemigræcum, eſſe aiebant, eò quòd à pueritia Byzantij Demoſthenis rhetoricam, Ariſtotelisque ſyllogiſmos didicerit. Poſt hæc autem relictis artium ſtudiis, vt aiunt, conuerſationis ſanctæ habitum ſumpſit: verùm paulo pòſt regnandi cupiditate deceptus, ex placida monaſterij quiete ad ſeculi procellam tranſiit, elegitq; potius apoſtatam Iulianum, quàm beatiſſimum Petrum cœleſtis regni clauigerum imitari. Qui duos filios habuit, vnum nomine Baianum, alterum qui nunc vſque ſupereſt, potenterq; Bulgaris principatur, nomine Petrum. Baianus autem adeò fertur didiciſſe magicam, vt ex homine fieri lupum, & quamcunque vellet aliam cerneres feram. Romanus præterea eodem quo pater Baſileos conſtitutus eſt anno, filiam ſuam Helenam imperatori paruulo ſuo domino Conſtantino Porphyrogenito coniugem dedit. Porphyrogenitum autem non in purpura, ſed in domo quam Porphyram ſuperius diximus nominatam, appello: vt videre eſt libro primo pluribus capitibus. De æde autem ſacra quam ædificauit, hoc addi poteſt, quòd ipſam νέαν, hoc eſt nouam, alij vocant: alij verò ἐννέαν, quod lingua noſtra nouennalem ſonat, appellant; eo quòd ibidem horarum eccleſiaſticarum machina nouem pulſata ictibus ſeu vocibus ſonet.

De oratione Romani ad principes Romanos, poſtquam imperator conſtitutus eſt. De humilitate proſapiæ Romani, qui Chriſtophorum filium ſuum iniquè Conſtantino imp. filio in imperij aditione prætulit: quam iniuriam deus morte Chriſtophori vltus eſt. De Conſtantini Porphyrogeniti religione & exercitatione, paceq; cum Bulgaris per Irenam facta.

CAP. IX.

SEcundo itaque quo pater Baſileos conſtitutus eſt anno, Romanos conuocatos ad ſe principes ita conuenit: Romanæ dignitatis ἄρχοντες, id eſt principes, quoniam vobis conſultis non ſolùm inquam pater Baſileos ſum cõſtitutus, verumetiam ſanctiſſimi Imp. fidelitati γλαυκώπιδος Helenæ, id eſt virides oculos habentis, coniunctione ſociatus: hic aliquo imperialis ornatus indicio mõſtrari dignum in corpore reor, quod celebratur à populis ex nomine dignitatis. Iudicatum denique à populo, communiq; decretum eſt conſilio, vt quia tantæ erat dignitatis, & λευκώλενον filiam ſuam Helenam imperator ei copularat, rubricatarum pellium caligis, vt iſtic imperatorum moris eſt, vteretur. Sed ne hoc quidem ſatis ei viſum fuit: ſiquidem poſt vnius anni ſynaxin quum amplioris iam potentiæ eſſet, talibus aggreditur eoſdem principes ſermonibus: Quoniam communi vestro iudicio definitum eſt imperialibus me vti

caligis,

caligis, περίφαντοι ἥρωες, id eſt nobiliſſimi heroes, veſtræ autoritatis beneuolentia quæ contuliſtis, mihimet videntur precioſa, diligentius verò conſiderāti riſum mouere videntur: illi enim facilè ad riſum turbas illiciunt, qui variis ſeſe depingunt coloribus. Denique riſum non ſolùm aliis, ſed & mihiipſi mouent, dum pedibus imperatorem, capite communem videor imitari plebem. Namque comœdiæ mimus quiſque melior. Igitur aut coronam præbete, aut caligas quibus ridiculus populo videar, auferte. Hoc planè dicto, magis autem qua cunctis præerat poteſtatis autoritate, omnium iudicio coronam recepit, & caligarum decorem minimè perdidit. Huius miretur prudentiam nemo, ſed laudes referat Deo cordis ex intimo, qui erigit eliſos, ſoluit compeditos, cuius in manu calix vini meri plenus mixto inclinans ex hoc in hoc. Is autem humili erat proſapia, ex Armeniorum ſcilicet gente oriundus, neque ſolum mente conceperat futurum, ſe regis in aula eſſe, nedum imperialia ſceptra tenere, ſed quod prophetiſſa Anna dicit, Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & ſubleuat, ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem, vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat. Domini enim ſunt cardines terræ, &c. Regi itaque immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria per cuncta ſeculorum ſecula, Amen. Denique Romano imperatore conſtituto, Chriſtophorum quem ante imperij dignitatem habuerat, imperatorem conſtituit. Poſt imperij verò ſui ordinationem vxor eius filium ei peperit nomine Stephanum. Rurſus concepto fœtu alium ei peperit nomine Conſtantinum. Quos omnes imperatores conſtituens, contra ius faſque, & ſecum Chriſtophorum primogenitum domino ſuo imperatori Conſtantino Porphyrogenito præpoſuit: adeò planè, vt procedētes ad publicum, ad ſanctam Sophiam ſcilicet, vel ad ὑλαχέρνας, ſeu ad ſanctos apoſtolos, Romanus cum Chriſtophoro primogenito præcederent: Conſtantinus Porphyrogenitus, & duo cæteri ſequerentur. Quod quàm indignè iuſtus iudex pertulerit, vltio ſubſequens declarauit. Nam poſt modicum Chriſtophorus defunctus eſt. Conſtantinus itaq; Porphyrogenitus tum orationi tum lectionibus vacans, totum ſe domino commendabat, opere manuum victum quæritans, ſanè τὴν ζωγραφίαν, id eſt picturam, perpulchrè exercebat. Eodem tempore Symeon cum Bulgaris Argos cœpit vehementer affligere. Quem Romanus filij ſui Chriſtophori filia filio illius Petro qui nunc vſque ſupereſt, vxore data, ab incœpto furore compeſcuit, ſibiq; fœdere placito ſociauit. Vnde & puella mutato nomine Εἰρήνη, id eſt Pax, eſt vocata, eo quòd per eam inter Bulgaros & Græcos pax ſit firmiſſima conſtituta.

De Walberto & Gezone Papienſibus, qui ſeditionem contra Hugonem regem concitauerunt, & de Hugonis concione. Cap. X.

HIs temporibus Walbertus & Gezo, prænomine Euerhardus, Papiæ præpotentes iudices erant. Cauſa autem potentiæ Walberti hæc erat: Quoniam Cumis ditiſſimo in loco filium ſuum Petrum epiſcopum fecit: Razam verò natam ſuam Gilebertto comiti palatij coniugio ſociauerat. Ea tamen tempeſtate vterque defunctus erat. Ticinenſis itaque, qui & Papienſis, populus omnis ad hunc conuenerat, cauſaſque omnes & controuerſias ante eum decidebat. Participatione deniq; huius potentiæ memoratus Gezo prænomine Euerhardus, quoniam affinitate quadam ei iungebatur, præpotens habebatur: qui nobilitatem ſuam prauis moribus deturpabat. Fuit enim ambitioſus nimis, cupidus, inuidus, ſeditioſus, iuris corruptor, præceptorum Dei immemor. Quod Deus nō paſſus eſt abire inultum. Et ne diutius protraham ſermonem, Catilinæ omnino ſimilis, qui ſicut conſulem & Reipub. defenſorem Marcum Tullium Ciceronem conabatur occidere, ita & hic regem Hugonem morti molitus eſt tradere. Quadam enim die dum nihil mali ſuſpicans rex Hugo, Papiæ cum paucis degeret; hic ſeditione facta voluit ſuper eum irruere: ſed Walberto (qui non tam ferocis animi erat) remorante tardatus eſt. Nec minus etiam eos rex Hugo ſuis rhetoricis ac melle dulcioribus eloquiis ab incepto furore compeſcuit. Dum enim ſeditionem ſuper ſe exortam, atque in domum Walberti congregatam eſſe cognoſceret, huiuſmodi omnes per internuncios ſermone conuenit. Quid eſt viri fortes, quòd tam ſubitò, tamque inſperatè contra dominum, imò & regem veſtrum commoti eſtis? Si quippiam

quod diſpliceat actum eſt, conſolidetur. Neque enim ſera emendatio reprehendi poteſt, præſertim ſi nulla negligentia prætermiſſa eſt. His auditis cuncti animi furorem mitigarunt. Solus Gezo in qua prius fuerat proteruia manens, operam dabat, vt omnes ſuper regem irruerent, eumq; turpiſſima morte trucidarent. Verùm diſponente Deo, affectus eius prauus effectum habere non potuit. Reuerſi igitur ad regem nuncij, prout viderant & audierant, enarrauerunt.

De Walberti & Gezonis captorum ſuppliciis, prudentia Hugonis, & virtute Samſonis, & fabula Tireſia, quur cæci vitales ſint, & de Hilduini & Ratherij epiſcoporum ambitione. CAP. XI.

VErùm rex Hugo hæc omnia quaſi pro nihilo mente ſubdola ducens, Papia egreſſus, longè aliò properare feſtinat, miſſisq; circumcirca literis, milites ſuos ad ſe venire præcepit. Quos inter Samſon præpotens comes aduenerat, qui iam dicto Gezoni inimiciſſimus erat. Is denique vt regem vidit, ita eum conuenit: Solicitum te equidem de vrbánis rebus contra te tumultuosè & moleſtè his diebus actis intueor. Verùm ſi me audis, mihiq; obtemperas, ſuis ipſi capientur laqueis. Alter enim qui melius conſilium dare poſſit quàm ego, non facilè poteſt inueniri: tibi certè nemo melius dabit. Vnum tamen peto, vt dum capti fuerint mea opera, Gezo cum omni ſua ὑποςάσει, id eſt ſubſtãtia, meis tradatur in manibus. Quem dum dari ſibi à rege audiuit, adiecit, Leo Ticinenſis epiſcopus ciuitatis Walberto & Gezoni non habetur amicus. Hi ſanè quibuſcunque poſſunt ei modis aduerſantur. Scitis deniq; moris eſſe, regi ab aliis locis Papiam tendenti ciues fortiores extra vrbem occurrere. Mandate itaque clàm epiſcopo, vt dum ſtatuto tempore Papiam veneritis, & ipſi nobis extra vrbem obuiam venerint, portas ciuitatis omnes ſerari faciat, clauesque ſibi ipſe retineat, vt dum capere eos cœperimus, nec in vrbem confugere, nec ab vrbe auxilium poſſint expectare. Quod & factum eſt. Nam dum ſtatuto tẽpore rex Papiam tenderet, & memorati ei obuiam exirent, epiſcopus libenter vt ei imperatum fuerat fecit. Rex itaq; omnes capere, vt Samſon conſilium dederat, fecit. Confeſtim igitur Gezo Samſoni traditus, vtroque lumine priuatur, & lingua quæ in regem blaſphemiam dixerat, ei abſcinditur. O factum bene, ſi ſicut cæcus, ita & mutus cunctis extitiſſet temporibus. Sed ô ſcelus. Quoniam lingua abſciſſa loquelam non perdidit, ſecundum Græcorum fabulas oculorum priuatione vitam ſibi protelauit, quæ multis ad perniciem vſque in præſentem diem eſſe non deſinit. Fabulam verò quur cæci plurimum viuant, ſecundum Græcorum ineptiam his inſeramus, quæ talis eſt, Ζεὺς καὶ Ἥρα, &c. hæc eſt interpretatio, Iupiter & Iuno contenderunt de amoribus, vter plures libidines haberet in coitu. Et tunc Tireſiam Euri filium quęſiuerunt. Ille enim in vtraſque naturas tranſmutatus erat, quia draconem calcauerat. Hic ergo contra Iunonem pronunciauit. Iuno irata cæcauit eum. Iupiter autem donauit ei multos viuere annos, & quæcunque diceret, diuinando dicere. Sed redeamus ad rem. Gezone, vt prædiximus, membris defœdato, ſubſtantia illius diripitur. Cæteri complures cuſtodiæ mancipantur. Walbertus poſtridie capite truncatur, theſaurus cuius infinitus diripitur. Vxor eius capitur, & vt theſauros occultos tradat, diuerſis cruciatibus laniatur. Creuit extunc non ſolùm Papiæ, ſed & per omnes Italiæ fines regis timor. Neque hunc vt reges cæteros flocci pendere, verùm modis omnibus honorauere. Eodem tempore Hilduinus Laudocienſis eccleſiæ epiſcopus propria ſede expulſus, ad Hugonem regem, cui affinitatis linea iungebatur, in Italiam venit. Qui honorificè ab eo ſuſceptus, Veronenſem ei epiſcopatum ad ſtipendij conceſſit vſum. Factum eſt autem, vt poſt paululum Lambertus archiepiſcopus moreretur, & hic loco eius Mediolani epiſcopus ordinaretur. Venerat autem cum præfato Hilduino monachus quidam Ratherius nomine, qui ob religionem ſeprémque liberalium artium peritiam Veronæ epiſcopus conſtituitur: vbi & Milo, de quo ſuprà commemorauimus, comes habebatur.

Qualiter

Qualiter Ioannes papa ſit captus, cuſtodiaq́, in qua moriturus erat, traditus. Qua munitione urbs Roma muniatur, & quomodo Hugo per Albericum urbe ſit eiectus: quod diuina diſpoſitioni aſcribendum cenſet, ob peccatum Hugonis regis.

CAPVT XII.

WIdo interea Tuſciæ prouinciæ marchio cum Marozia vxore de Ioannis papæ deiectione cœpit vehementer tractare, atque hoc propter inuidiam quam in Petrum fratrem papæ habebant: quoniam quidem illum papa quaſi fratrem proprium honorabat. Contigit itaque Petro Romæ degente, Widonem clàm multos habuiſſe milites congregatos. Quumq́ue die quadam papa cum fratre paucisq́ue aliis in Lateranenſi palatio eſſet, Widonis & Maroziæ milites ſuper eos irruentes, Petrum fratrem ipſius ante oculos interfecerunt, eundem verò papam comprehendentes, cuſtodiæ manciparunt, in qua non multo pòſt defunctus. Aiunt enim, quòd ceruical ſuper os eius poſuerint, ſicq́; eum peſſimè ſuffocarint. Quo mortuo, ipſum Maroziæ filium nomine Ioannem, quem ex Sergio papa meretrix ipſa genuerat, papam conſtituunt. Wido verò non multo pòſt moritur, fraterq́ue eius Lambertus ipſi vicarius ordinatur. Marozia verò ſcortum impudens nimis, ſuos nuncios poſt Widonis mariti ſui mortem Hugoni regi dirigit, eumq́ue inuitat vt ſe adeat, Romamq́ue nobiliſſimam ciuitatem ſibi aſſumat. Hoc autem non aliter poſſe fieri teſtabatur, niſi eam ſibi rex Hugo vxorem faceret.

Quid Veneris facibus compulſa Marozia ſæuis?
Coniugis ecce tui ſpectas tu ſuauia fratris.
Nubere germanis ſatagens Herodia binis,
Immemor aſpiceris præcepti cæca Ioannis,
Qui fratri vetuit, fratris violare maritam.
Hæc tibi Moyſeos non præſtant carmina vatis,
Qui fratri ſobolem fratris de nomine iuſſit
Edere, ſi primus nequeat ſibi gignere natum.
Noſtra tuo peperiſſe viro te ſecula norunt.
Reſpondes (ſcio) tu, Nihil hoc Venus ebria curat.
Aduenit optatus ceu bos tibi ductus ad aram
Rex Hugo, Romanam potius commotus ob vrbem.
Quid iuuat ô ſcelerata virum ſic perdere ſanctum?
Crimine dum tanto ſatagis regina videri,
Amittis magnam Domino tu iudice Romam.

Quod rectè eſſe actum non ſolùm ſenſata, verumetiam inſenſata animaduertunt. In ingreſſu Romanæ vrbis quædam eſt miri operis, mireq́; fortitudinis conſtituta munitio, ante cuius ianuam pons eſt precioſiſſimus ſuper Tiberim fabricatus, qui primus Romam ingredientibus atque egredientibus eſt; nec eſt alia niſi per eum tranſeundi via. Hoc tamen niſi conſenſu munitionem cuſtodientium fieri non poteſt. Munitio autem ipſa, vt cætera deſinam, tãtæ altitudinis eſt, vt eccleſia quæ in eius vertice videtur, in honore ſummi & cœleſtis militiæ principis archangeli Michaëlis fabricata, dicatur eccleſia ſancti angeli vſque ad cœlos. Rex denique ob munitionis confidentiam relicto longè exercitu, cum paucis Romam aduenit. Qui decenter à Romanis ſuſceptus, in prædictam munitionem ad prædictæ Maroziæ meretricis thalamum declinauit. Cuius inceſto dum potitus eſſet concubitu, Romanos quaſi iam ſecurus deſpicere cœpit. Habuerat ſanè Marozia filium nomine Albericum, quem ex Alberico marchione ipſa genuerat. Qui dum matris hortatu regi Hugoni, vitrico ſcilicet, aquam funderet, vbi manus ablueret, ab eo pro correctione in faciem cæſus eſt, eò quòd non moderatè & prudẽter aquam effunderet. Is verò, vt illatam ſibi poſſet vlciſci iniuriam, congregatis in vnum Romanis, huiuſmodi eos ſermone conuenit: Romanæ vrbis dignitas ad tantam eſt ſtultitiam ducta, vt meretricum etiam imperio pareat. Quid enim fœdius, quídve turpius, quàm vt vnius mulieris inceſtu Romana ciuitas pereat? Romanorum aliquando ſerui, ſcilicet Burgundiones, Romanis imperent? Si meam, priuigni ſcilicet ſui, faciem cecîdit, quum præſertim nouus habeatur hoſpes, quid vobis iam

inueteratum facturum creditis? An Burgundionum voracitatem atq; ſuperbiam ignoratis? Ipſam enim nominis ſaltem etymologiam diſpicite: Burgundiones ideo dictos, quoniam dum Romani orbe deuicto ex gente hac captiuos ducerent multos, conſtituerunt eis vt extra vrbem domos ſuſtollerent, à quibus & paulo pòſt à Romanis ob ſuperbiam expulſi: & quoniam ipſi domorum congregationem quæ muro non clauditur, Burgum vocant, Burgundiones, quod eſt à Burgo expulſi, à Romanis appellati ſunt. Cæterùm ſecundum naturale nomen Galli Allobroges nuncupantur. Ego autem παρὰ φρόνησιν, id eſt per ſapientiam, Burgundiones eos quaſi gurguliones appello, vel quòd ob ſuperbiam toto gutture loquantur, vel quod verius eſt, quòd edacitati quę per gulam exercetur, nimis indulgeãt. Nec mora, his auditis, Hugonem regem cuncti deſerunt, atque eundem Albericum ſibi dominum eligunt, & ne ſpatium quidem milites introducendi ſuis rex Hugo haberet, munitionem confeſtim oppugnant. Liquet diuinæ diſpenſationis eſſe hoc conſilium, vt quod rex Hugo tam nefario turpiter cœperat ſcelere, id eum omnimodo obtinere non poſſe. Tãto quippe eſt terrore coactus, vt præſertim ſeipſum ea ex parte qua ciuitatis muro munitio inhærebat, deponens eam deſereret, atque ad ſuos confugeret. Expulſus igitur eſt rex Hugo, & cum præfata Marozia Romanæ vrbis monarchiam Albericus tenuit, fratre Ioanne ſuo ſummi atq; vniuerſalis præſulatus ſedi præſidente.

Qualiter & quur Hugo rex Lambertum fratrem ſuum ceperit, & conſilio Boſonis eum excæcauerit. Et quòd rex Hugo iuſiurandum à Rodulfo rege acceperit, & Henricum regem ſibi amicum muneribus effecerit. Et de Danorum ſubiectione.

CAP. XIII.

AIunt Bertam Hugonis regis matrẽ Adelberto marchioni viro ſuo nullum filium peperiſſe, ſed ab aliis mulieribus clàm acceptos ſimulato partu Widonem & Lambertum ſibi ſuppoſuiſſe, quatenus poſt mortem Adelberti, Bertæ non deeſſent filij, quorum adiutorio omnem viri ſui potentiam poſſideret. Hoc autem mendacium mihi ideo videtur eſſe inuentum, quatenus inceſtum ſuum rex Hugo tegeret, & infamiæ ὕβριν, id eſt contumeliam & vituperium euaderet. Ea tamen quæ nunc narranda eſt, quur hoc dictum ſit, veriſimilior mihi videtur aſſertio. Lambertus, qui poſt Widonis fratris ſui mortem Tuſcię marchiam tenebat, vir erat bellicoſus, & ad quodlibet facinus audax. Quem ob regnum Italicum rex Hugo ſuſpectum nimis habebat. Timebat enim ne Italienſes ſe deſererent, & Lambertum regem conſtituerent. Boſo deniq; ex eodem patre regis Hugonis frater, inſidiarum huic laqueos parauerat, eo quòd ipſe marchio Tuſciæ fieri vehementer ardebat. Conſilio igitur huius Lamberto rex Hugo comminando denunciat, ne ſe fratrem ſuum amplius dicere audeat. Is verò, vt erat animi ferocis atque indiſciplinati, non moderatè, vt debuit, ſed effrenatè ita reſpondit: Ne inficiari rex poſſit me fratrem ſuum eſſe, nos vno ex corpore eundem per aditum in lucem prodiſſe, duello cupio cunctis cernentibus comprobare. Quod rex vt audiuit, iuuenem quendam Teduinum nomine elegit, qui cum eo hanc ob rem pugnam ſingularem commiſit. Deus autem qui iuſtus eſt, & rectum eſt iudicium eius, in quo non eſt iniquitas, vt amphibologiam dirumperet, ac veritatem cunctis oſtenderet, fecit vt Teduinus citiſſimè caderet, & Lambertus victoriam obtineret. Quamobrem rex Hugo non mediocriter eſt confuſus. Conſilio autem accepto, eundem Lambertum tenuit, & cuſtodiæ tradidit. Timuit enim, ne ſi illum dimitteret, regnum ſibi auferret. Hoc igitur capto, Boſoni fratri ſuo Tuſciam contradidit: & non multo pòſt Lambertum lumine priuauit. His temporibus Italienſes in Burgũdiam ad Rodulfum mittunt, vt adueniat. Quod Hugo rex vt cognouit, nũciis ad eundem directis, omnem terram, quam in Gallia ante regni ſuſceptionem tenuit, Rodulfo dedit: atque ab eo iuſiurandum, ne aliquando in Italiam veniret, accepit. Nec minus etiam Henricum, quem ſuprà memorauimus, regem fortiſſimum, multis collatis muneribus amicum ſibi effecerat: cuius ex hoc apud Italos nomen maximè tunc clarebat, quòd Danos nulli antè ſubiectos, ſolus ipſe debellaret, ac tributarios faceret. Eſt enim gens indomita, ſub Se-

ptentrione

ptentrione in Oceano degens, cuius ſæuitiam multarum ſæpe gentium nobilitas luxit. Hi aliquando claſſibus per Rheni fluminis alueum conſcendentes, ferro & igne cuncta miſerè laniarunt. Ipſas inſuper nobiliſſimas ciuitates, Agrippinam quæ nunc Colonia vocatur, atque Treueros non longè à Rheno poſitas, nonnullasq; alias in regno Lotharij debellantes vi ceperunt, cunctisque ablatis, ea quæ ſecum deferre non poterant, combuſſerunt. † Thermas etiam Grani palatij atque palatia combuſſerunt. *Aquægrani nunc.* Verùm his omiſſis, ad narrandi ſeriem redeamus.

De Arnoldo duce Baioariorum in Italiam irrumpente, & Hugone illi occurrente, & Baioariorum ſtrage, & Arnoldi fuga. Et de Verona Hugoni reſtituta. Et de Ratherio capto, & opere quod ipſe in carcere de ſe compoſuit. CAP. XIIII.

ARnoldus Baioariorum & Carentanorum dux, cuius ſuperius fecimus mentionem, quum non multum ab Italia longè diſtaret, collectis copiis, quatenus Hugoni regnum auferret, aduenit. Qui Tridẽtinam ea ex parte primam Italiæ marchiam pertranſiens, Veronam vſque peruenit. In qua à Milone comite atq; Ratherio epiſcopo libenter, vt qui eum inuitarant, ſuſcipitur. Quod rex Hugo vt audiuit, collecto exercitu, ei obuiam tendit. Quumq; eodem perueniſſet, & † caballicatas (vt vulgò aiunt) *id eſt, equitatus* circumcirca dirigeret, Baioariorum quædam pars non minima de caſtro vocabulo Gauſeningo egrediẽs, cum Italienſibus pugnare cœpit. A quibus grauiter confoſſa, vix ex ea vel qui hoc cæteris nunciaret, euaſit. Qua ex re Arnoldus dux non parua eſt confuſione repletus. Vnde factum eſt, vt conſilio accepto, Milonem comitem vellet capere: atque Italia derelicta, fecit illum in Baioariam ducere, quatenus reparato exercitu, cum eo iterum redire poſſet: quod Milonem non latuit. Qui diuerſis cogitationibus æſtuãs, quid ageret penitus ignorabat. Hugonem regem planè vt meruerat, adire timebat: cum Arnoldo verò in Baioariam duci, non ſolùm mortem, ſed infernum putabat. Hac itaque in ambiguitate, quoniam regem Hugonem citò miſericordia nouerat inclinari, Arnoldum fugere, & ad eum deliberat tendere. Arnoldus verò quò citius potuit, in Baioariam eſt regreſſus. Munitionem autem quæ in eadem ciuitate erat, prius oppugnans, fratrem Milonis, militesque eius qui eam defendere conabantur, ſecum in Baioariam duxit. Quo diſcedente, Hugoni regi mox ciuitas redditur, & Ratherius eiuſdem ciuitatis epiſcopus ab eo captus, Papiæ exilio relegatur. In quo faceta ſatis vrbanitate de exilij ſui ærumna librum componere cœpit. Quem ſi quis legerit, nonnullas ibi hac ſub occaſione res expolitas inueniet, quæ legentium intellectui non minus placere poſſunt quàm prodeſſe.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER QVARTVS.

Pro proœmio quarti libri dicit ſe deinceps quæ vidit ſcripturum, quomodo videlicet Hugo Lotharium filium ſuum regem conſtituit, & Romam cum exercitu perrexit, vbi Aldam filiam ſuam Alberico per dolum deſpondet, voto tamen non potitur. CAP. I.

HACTENVS quæ dicta ſunt, ſacerdos ſanctiſſime, ſicut à grauiſſimis, qui ea creuerant, viris audiui, expoſui: cæterùm quæ narranda ſunt, vt qui interfuerim, explicabo. Ea ſiquidem tempeſtate tantus eram, qui regis Hugonis gratiã vocis mihi dulcedine acquirebam. Is enim εὐφωνίαν magnopere diligebat, in qua me coęqualium puerorum nemo vincere poterat. Igitur rex Hugo dum proſperè ſibi cuncta proſpiceret, filium ſuum Lotharium, quem ex Alda vxore ſua genuerat, cunctis conniuentibus, poſt ſe regem poſuit. Quo conſtituto, qualiter Romam, ex qua eiectus turpiter fuerat, poſſet acquirere cogitabat. Collecta itaque multitudine, proficiſcitur Romam. Cuius quanquam loca & prouincias circumcirca miſerè deuaſtaret, eamque ipſam quotidiano impetu impugnaret, ingrediendi eam tamen effectum obtinere non potuit. Sperans denique calliditate ſua Albericum poſſe decipere, ei denunciat, vt filiam ſuam Aldam Lotharij regis nati ſui germanam ſibi coniugio tollat, ſicque pace habita, vt ſuus ipſius filius ſecurus permaneat. Albericus igitur, vt vir haud fatuus, filiam ipſius ſibi coniugio iunxit. Romam autem, quam nimis ardebat, non tradidit, ſeq; ei minimè credidit. Verè tamen Albericum rex Hugo ineſcaſſet & cepiſſet, niſi illius hoc cauiſſet aſtutia militum, qui aliquando pacem cum ipſo habere non cupiebãt. Si quem enim rex ſuorum vellet corripere, ad Albericum mox ſtuduit fugere, à quo ob regis metum gratanter ſuſceptus Romæ vixerat honoratus.

De Saracenis, qui Fraxineto relicto, Aquas venerunt, vbi commiſſa pugna, omnes perierunt. Et de prodigioſo ſanguinis fluxu apud Genuam, quæ eodem anno ab Aphris capta eſt. CAP. II.

DVm hæc aguntur, Fraxinetum Saraceni inhabitantes, collecta multitudine, Aquas (qui eſt locus quinquaginta miliariis à Papia diſtãs) vſque peruenerant. Horum πρόβολος, id eſt prędux, Sagitus Saracenus peſſimus impiusque extiterat. Deo tamen propitio pugna commiſſa, ταλαίπωρος, id eſt miſer, cùm omnibus ſuis interiit. Per idem tempus in Ianuenſi vrbe, quæ eſt in Alpibus Cocciis octingentis ſtadiis à Papia diſtans, ſupra Aphricanum mare conſtituta, fons ſanguinis largiſſimè fluxit, ſubſequuturam cunctis patenter ruinam inſinuans. Eo quippe anno Pœni cum multitudine claſſium illò perueniunt, ciuibusq; ignorantibus, ciuitatem ingrediuntur, cunctos, pueris exceptis & mulieribus, trucidantes: cunctosq; ciuitatis & eccleſiarum Dei theſauros nauibus imponentes, in Aphricam ſunt reuerſi.

De Manaſſis Arelatenſis epiſcopi cauillo, & friuola ratione, qua ſe ad exemplum diui Petri epiſcopatus ſedem mutaſſe dictitabat. Et de arguta Liuthprandi in eum reſponſione. CAP. III.

HOc in tempore Manaſſes Arelatenſis ciuitatis epiſcopus, agnita regis Hugonis potentia, à cuius ipſe ſanguine affinitatis lineam traxerat, deſerta commiſſa ſibi eccleſia ambitionis ſpiritu, multas violaturus, imò laceraturus eccleſias, Italiam petiit. Hugo autem rex ſe regnum ſecurius obtinere ſperans, ſi affinitate ſibi coniunctis regni officia largiretur, contra ius fasq; Veronenſem, Tridentinam, Mantuanam, commendauit illi, ſeu quod verius eſt, in eſcam dedit eccleſias. Ac ne his quidem contentus, Tridentinam adeptus eſt marchiam: quo honore impellente, quum miles eſſe inciperet,

ter, epiſcopus eſſe deſinit. Libet autem pater ἅγιε, id eſt ſancte, aliquantulum immorarier, ſuaque ipſius ipſum ſententia quur hoc ageret, Deo largiente, propria iugulare. Beatus, inquit, Petrus, Antiochena dimiſſa eccleſia, ad Romanam vrbem, quæ potentiæ magnitudine cunctis tunc nationibus imperabat, poſtmodum tranſuolauit: vbi quum diſponente Deo ſanctam toto orbe venerandam fundaret eccleſiam, diſcipulo ſuo beato Euangeliſtæ Marco priſtinam Antiochenam ſimul commendauit: ita tamen vt Aquileienſem & ipſe primò inſtitueret, atque Alexandrinam concitè peteret. Quod ita factum eſſe, neminem eorum qui actus apoſtolicos legerit, neſcire cognouimus. Sed vt nobis reſpondentibus, ô Manaſſes, vera te ſuper his non ſentire cognoſcas, ex nominis tui etymologia parentes tuos vidētes fuiſſe intelligis. Manaſſes quippe obliuioſus ſeu obliuio Domini interpretatur. Quid enim verius aut apertius parentes tui hoc nomine vaticinari potuerūt? Ita, inquam, es oblitus tui, vt nec hominem quidem te eſſe reminiſcare. Diabolus quippe ſcripturas nouit: & tamen vt peruerſus eſt, peruersè eas interpretatur: & quum his vtitur, ad perniciem, non ad ſalutem vtitur. Sciſne hūc, quum tentationum iaculis Dominum & redemptorem noſtrum Ieſum Chriſtum auſu nefario ſauciare conaretur, his propheticis malè vſum verbis? Quoniam angelis ſuis mandauit de te, vt in manibus tollant te, ne vnquam offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc ſanè ita eſſe ſcriptum, ac de eo dictum, nullus fidelium ambigit. Sed quàm fraudulēter vera hæc Leuiathan ille proferat, ipſius, qui non ſolùm mortalium, ſed & angelorum ſenſus exuperat, reſponſione animaduertere poteris: Non tentabis, inquit, Dominum Deum tuum. Vides igitur quòd & tu veris quidem, ſed fraudulentis aſſertionibus vteris, quemadmodum & apoſtata Iulianus reſpondiſſe dicitur Chriſtianis, quos auiditate rapinæ cenſu proprio defraudauit: Nolite, inquit magiſter veſter, poſſidere aurum neque argentum. Et illud, Facilius eſt introire camelum per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Et item, Qui non renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Cedo igitur, quid peruerſius ille, quidve fœtidius te dixiſſe credēdum eſt? Quod enim Petrus ad iuſtitiam, tu transfers ad culpam. Credo enim te actus apoſtolorum non intellexiſſe, aut quod credibilius eſt, minimè legiſſe. Ibi planè ſic ſcriptum reperies: quoniam fideles vendebāt prędia ſua, & ponebant precium ante pedes apoſtolorū, quibus erant omnia communia, nec quiſquam aliquid ſuum eſſe dicebat: diuidebatur autem ſingulis, prout cuiq; opus erat. Si igitur quod in humano cenſu eſt precioſius, tibiq; anima tua charius, Petrus aurum, quaſi quiddam peſtiferum, tangere noluit, qua ratione eum Antiochena deſerta, ad Romanam aſſeris eccleſiam tranſuolaſſe? Si latras illum, quod omnino falſum eſt, quæſiuiſſe cenſum: ego animarum lucrum & glorioſum comprobo martyrium. Prædictum quippe ipſi à magiſtro, imò creatore & redemptore omnium fuerat: Quoniam quum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: quum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem dixit, ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum. Deniq; & alio in loco poſt reſurrectionem Petro ſe quò iret interroganti, reſpōdiſſe Dominus dicitur: Romam, iterum crucifigi. Venit igitur Romam Petrus, non ambitione inflammatus, ſed martyrio animatus, non quærens aurum, ſed animarum lucrum. O felicem, imò beatum, ſi talem te tua conſcientia teſtaretur. Nec inficiari quidem potes te Veronenſem epiſcopatum vendidiſſe, quod Petro non cuilibet, ſed apoſtolo illi nunquam didicimus contigiſſe. Quare non ſolùm ſpirituali, verumetiam corporali honore ſenſus alienatione te priuatum eſſe cognouimus. Hæc autem interim dicta ad propoſitum redeundo ſufficiant, quoad largiente Deo latius diſſerere ſuis in locis, qualiter Mediolanenſem vſurpaueris cathedram, veniamus.

De Berengario, & eius vxore, & fratre Anſcario. Et de Theobaldo marchione, qui Græcos à ſe in prælio captos caſtrauit. Et de muliere, quæ feſtiuo commento marito virilia ſeruauit. CAP. IIII.

EO tempore Berengarius ille, cuius tyrannidem nunc luget tota Italia, Eporegiæ ciuitatis marchio habebatur. Cui rex Hugo neptem ſuam nomine Willam, quam ex Willa vxore ſua Boſo Tuſciæ prouinciæ marchio regis frater genuerat, coniugem

dedit. Anſcarius verò Berengarij frater, quem ex Adelberto Ermegarda regis Hugonis genuit ſoror, virium audacia potentiaque clarebat. Theobaldus etiam heros quidam, proxima regi Hugoni affinitate coniunctus, Camerinorum & Spoletinorum marchio erat. Hic in auxilium Beneuentani principis contra Græcos qui eum vehementer oppreſſerant, abiit. Quibus quum bellum inferret, victoria eſt potitus. Contigit denique multos Græcorum iam non arua, ſed caſtra obtinentium, hunc cepiſſe. Quibus dum virilia amputaret, talia ϛρατηγῷ, id eſt qui eis præerat, nunciauit: Quoniamquidem viro ſancto imperatori ſpadonibus nil precioſius eſſe cognoui, hos ſtudui paruulos ſibi verecundè tranſmittere; plures quamprimum, Deo propitio, tranſmiſſurus. Ludibrium autem, imò ſapientiam, quam quædam tunc mulier geſſit, his inſeramus. Dum enim quadam die Græci cum ipſius terræ hominibus extra caſtrum quoddam ad pugnam aduerſus Theobaldum memoratum exirent, nonnulli ab eodem ſunt capti. Quos quum eunuchizaret, eosque in caſtellum dirigeret, mulier quædam mariti ſuccenſa amore, eius pro membris non parum ſolicita, ſparſis crinibus de caſtello exiit furibunda. Quæ, quũ cruentis vnguibus ora diſcerperet, atq; ante Theobaldi tentorium clamoſis vocibus fleret: Quid cauſæ eſt, inquit, mulier, quòd tã ſonoris vocibus quereris? Quæ (quia ſtultitiam ſimulare loco, prudentia ſumma eſt) ita reſpondit: Nouum inauditumque facinus eſt, heroës, vt bellum non repugnantibus mulieribus inferatis: noſtrarum nulla ex Amazonum ſanguine proſapiam ducit: Mineruæ quippe ſolùm operibus deditę, armorum penitus ſumus ignarę. Cui quum Theobaldus diceret, Quis vnquam ſani capitis heros præterquam Amazonum temporibus, bellum mulieribus intulit? Ea reſpondit, Quod cedò crudelius mulieribus bellum inferre, quidve incommodius his poteſtis auferre, quàm vt ea viris certetis ·ρχίδια, id eſt teſticulos, amputare, in quibus noſtri corporis refocillatio, & quod omnium potiſſimum eſt, naſcituræ ſpes extat prolis? Dum enim eos eunuchizatis, non quod illorum, ſed quod noſtrum eſt, tollitis. Nunquam armentorum ſeu ouium copia, quam mihi ante hos dies abſtuliſtis, veſtra me caſtra adire coëgit. Animalium quæ mihi feciſtis diſpendia laudo, iacturam hanc tantam, tam crudelem, tam irrecuperabilem, modis omnibus horreo, fugio, nolo. Sancti dei omnes talem à me auertite peſtẽ. His auditis, nimio ſunt omnes cachinno commoti, totiusq; in eam populi fauor excreuit, vt non ſolùm virum ſuum integrum, verumetiam cuncta quæ ſibi animalia ablata fuerant, recipere mereretur. Quæ quum his receptis abiret, directo Theobaldus poſt eam nuncio, interrogauit, Quid viro ſuo auferret, ſi ad pugnam amplius cõtra ſe de caſtello exiret. Oculi, inquit, ſunt illi, nares, manus & pedes. Si hoc egerit, illi quæ illius ſunt auferat: quæ mea ſunt, ſuæ ancillulæ derelinquat. Verùm quia fauorem populi prima ſibi loquutione adeſſe per riſum & mariti donum intellexit, hæc poſtmodum per directum nuncium remandauit.

De Boſonis, qui conſilio vxoris perfidus extiterat, ab Hugone captiuitate, & vxoris eius Willa ab Italia eiectione. Et de balteo precioſo impudenter à ſeruo in loco pudendo comperto. CAP. V.

PEr idem tempus regis Hugonis frater Boſo, Willa vxore ſua cupidiſſima ſtimulante, aduerſus regem noua quædam & peruerſa molitus eſt agere. Quod Hugonem minimè latuit. Qua ex re captus, cuſtodiæ eſt continuò traditus. Cauſa deiectionis eius hæc fuit. Dum Lãberto, quem ſuprà memorauimus, lumine priuato, idem Boſo marchiam Tuſciæ obtineret, coniunx eius Willa φιλαργυρείᾳ, id eſt amore pecuniæ, cœpit flagrare: adeò, vt totius Tuſciæ prouinciæ nulla nobilium matronarum quantiuis ſe precij ornamentis excoleret. Hæc quum prolem virilem non haberet, quatuor habuerat natas, Willam, Bertam, Giſlam, Richildam. Harum Willa, Berengarij huius qui nunc ſupereſt, verè marita, hoc effecit, ne genitrix ſua omnium mulierũ eſſet nequiſſima. Vt autem non per longas ambages eius acta ponamus, vno turpiſſimo deſcripto, quæ & quanta fuerit in cæteris, animaduertere poteris. Vir eius Boſo miræ longitudinis & latitudinis, aureum habebat balteum, qui multarum & precioſarum ſplendebat nitore gemmarum. Hunc, quum Boſo caperetur, ſuper omnes gazas eius diligenter

rex

rex iuſſit inquiri: ſumptiſque diuitiis, vxorem eius quaſi profanam, & ſceleris totius auctricem turpiter de regno Italico præcepit expelli, atque in Burgundiam, de qua oriunda fuerat, duci. Verùm quum diligenter omnia perſcrutati, balteum non reperirent, cætera nuncij reportantes, ad Hugonem ſunt reuerſi. Tum rex, Reuertentes, inquit, phalerarum eius omnem apparatum, puluinar etiam, quod equitando premit, euertite. Et ſi nec ibi quidem balteũ poteritis reperire, veſtimentis omnibus eam exuite, ne alicubi ſuper ſe poſſit occulere: noui enim quàm callida, quamq́; ſit cupida. Igitur illis redeuntibus, regiſque iuſſioni parentibus, quum requiſitis omnibus nil inueniſſent, veſtimentis eam omnibus nudauerunt. Hoc denique tam turpe facinus atque inauditum, quum auertentibus oculis proborum nemo cõſpiceret, ſeruorum quidam directo obtutu, purpuream ſecus natium ſperoidem, id eſt curuaturam, vidit dependere corrigiam, quam impudenter arripiens, fœditerque trahens è ſecretiori parte corporis, eam ſequutus balteus eſt egreſſus. Seruus itaque idem non ſolùm inuerecundus, ſed eo ipſo facinore turpi hilarior redditus: Ha ha he, ait, quàm peritus obſtetricandi miles. Rufus puer eſt natus heræ, quæſo vt ſit ſuperſtes. O me fortunatum, imò omnibus feliciorem, ſi tales ſaltem duos vxor mea mihi pareret natos, hos Conſtantinopolim dirigerem nuncios: quoniamquidem vt inſtitoribus narrantibus agnoui, huiuſmodi libenter imperator ſuſcipit. Talibus præterea Willa confuſa ſermonibus, lacrymis effuſis, latẽtem ſub corde cunctis aperit dolorem. Seruus autem, vt ſeruorum proprium eſt, eius deiectione non ſolùm non inclinatus, verumetiam animatus, hæc ad exaggerandum doloris vulnus adiecit:

Willa quid inſanis? aurum quur condere cæcis
Incipis in membris? proh non audita cupido.
Allecta à furiis gemmas in corpore condis?
Matribus inſolitum tales producere partus,
Hinc tibi nulla decem tulerant faſtidia menſes.
Alma parens tales nobis haud deſine fœtus
Edere, qui nati ſuperent te ætate parentem.
Talia cunctanti collum percuſſerat vnus
Impiger, ac verbis illum culparat amaris.

His ita peractis, balteus regi adducitur, eaque in Burgundiam deſtinatur. Veruntamen quæ abſcondit, an qui eum inquirere iuſſit, fœdius egerit, mihi quidem videtur amphibolum. Liquet tamen, quòd vterque auri gemmarumque nimia ſit cupidine animatus.

De morte Rodulfi regis Burgundionum, cuius vxorem rex Hugo duxit, & filiam filio ſuo tradidit. Et quomodo ob pellices vxoris vxorem ſuam deſpexerit. CAP. VI.

BVrgundionum præterea rex Rodulfus mortem obiit, cuius viduam nomine Bertam rex Hugo, Alda Lotharij regis filij ſui matre defuncta, maritali ſibi coniugio ſociarat. Sed & filio ſuo regi Lothario Rodulfi & ipſius Bertæ natam nomine Adelheidam, tum forma honeſtiſſimam, tum morum probitate gratioſam coniugem tulit. Quod Græcis omnibus nõ videtur idoneum, ſcilicet, vt ſi pater matrẽ, quum ſint duo vnum, vxorẽ accipiat: filius filiam nõ ſine reatu valeat ſibi cõiugio ſociare. Hugo denique multarum cõcubinarũ deceptus illecebris, præfatã coniugẽ ſuã Bertã maritali non ſolùm non cœpit amore diligere, verùm modis omnibus execrari. Quod quàm deus iuſtè punierit, ſuis in locis ponere non pigebit. Verùm quũ nonnullæ eſſent cõcubinæ, in tres ſupra cæteras turpiſſimo ardebat amore: Bezolam viliſſimorum Sueuorum ſanguine cretã, ex qua & natũ genuit nomine Boſonẽ; quem in Placentina poſt Widonis obitum epiſcopũ ordinauit eccleſia: Rozã deinde Walberti ſuperius memorati filiam decollati, quæ ei miræ pulchritudinis peperit natam: tertiam Stephaniam genere Romanam, quę ei filiũ peperit nomine Theobaldũ, quem poſtmodũ in eccleſia Mediolanenſi archidiaconum ea ratione cõſtituit, vt defuncto archiepiſcopo, eius ipſe vicarius poneretur. Quid autem fuerit, quòd effectũ Deus habere hæc non ſiuerit, vita comite,

ſcribendus ordo nudabit. Sed & has tres ob turpis impudicitiæ facinus, dearum nominibus, Bezolam videlicet Venerem: Rozam Iunonem, ob ſimultatem & odium perpetuum; quandoquidem ea ſecundum pulchritudinem carnis, hæc ſpecioſior videbatur: Stephanam verò Semelen appellabat. Et quoniam non rex ſolus his abutebatur, earum nati ex incertis patribus originem ducunt.

De morte Henrici regis, & vbi ſit ſepultus, & de prudentia eius, qui filium ſuum Othonem regem conſtituit, qui Otho ante regni ſuſceptionem ſororem regis Anglorum duxerat. CAPVT VII.

EO in tempore rex Henricus, in caſtello quod eſt inter Thuringorum & Saxonum confinia, & dicitur Himeleuna, grauiſſima valetudine correptus, migrauit ad Dominum. Cuius corpus in Saxoniam deportatum, in nobiliſſimarum ac religioſiſſimarum monaſterio puellarum, quod in ipſius regis prædio, vocabulo Quintelingaburch, ſitum liquet, intra eccleſiam cum immenſa eſt veneratione repoſitum. Vbi & venerabilis eius coniunx, regnique conſors, ex eadem gente nomine Mathildis, vltra omnes quas viderim & audierim matronas, pro delictorũ expiatione celebre exequiarum officium, viuamq; Deo hoſtiam offerre non deſiuit. Hæc ante regni ſuſceptionem viro ſuo filium peperit, quem vocauit Othonem. Iuſtum, inquã, cuius mũdi partes Aquilonaris & occidua potentia reguntur, ſapientia pacificantur, religione lætantur, iuſtique iudicij ſeueritate terrentur. Poſt regiam autem dignitatem duos peperit, vnum quem patris nomine vocauit Henricum, facetia ſatis ornatum, conſiliis prouidum, vultus nitore gratioſum, oculorum vigilantia placidum: cuius pro recenti funere non mediocres lacrymas adhuc fundimus. Tertium deinde Brunonem nomine, quem pater ſanctus, quoniam Nortmanni Traiectenſem deſtruxerant omnino eccleſiam, ob eiuſdem recuperationem voluit militare. Verùm iſtorum actus ſuis in locis latius explicemus. Quantæ fuerit prudentiæ, quantæque rex Henricus ſcientiæ, hinc probari poteſt, quòd optimum, & potiſſimum, & religioſiſſimum natorum ſuorum regem conſtituit. Imminebat enim, rex prudentiſſime, obitu tuo totius populi caſus, ſi tantus regiæ dignitati non ſubiret vicarius. Qua ex re in amborum laudem hos pangimus verſus:

Ipſe qui quondam ſuperare gentes
Impias bello ſolitus cruento,
Nonimus nunc, rex, dederis popello
Morte quàm magnas propria ruinas.
Turba certatim viduata caro
Rege iam ceſſet lacrymare: quando
Alter exurgit ſimilis cluenti
Filius patri, venerandus orbi
Rex Otho: gentes ditione magna
Qui premet, pacemq́; feret beatam.
Quicquid Henrici periit receſſu,
Præſtitit claro populis hic ortu,
Blandus & mitis, patiensq́; ſanctis,
Peſtifer duris, rabidusq́; ſæuis.
Bella nonnullis tibi ſunt gerunda:
Ex quibus nomen referens in aſtra
Cuncta calcabis pedibus per orbem,
Qua premit tardus radians Bootes,
Et quibus nomen dedit heſper almus:
Lucifer rurſus vocitatus idem,
Surgit eoo properans coruſco.

Duxerat idem rex Otho ante regni ſuſceptionem ex Anglorũ gente nobiliſſimam regis Adelſtani fratris filiam ſibi vxorem, nomine Otgit: ex qua & filium genuit nomine Liutolphum. Cuius ob recentem iacturam quoties memoriam agimus, lacrymis ſinum replemus. O ſi nunquam natus, aut non tam maturè eſſet defunctus.

De Hen-

De Henrico peruerſorum conſilio Othoni rebellante, & exclamatione autoris in eum. CAPVT VIII.

QVo in tempore regis eiuſdem frater Henricus quorundam peruerſorum inſtinctu eidem eſt nimium aduerſatus. Is enim qui poſt creationis ſuæ mox clariſſimam dignitatem creatori ſuo ſe ſimilem facere voluit, per auditores ſuos talibus Henricum contra fratrem, imò regem & dominum, ſermonibus inſtigauit: Rectè ne patrem egiſſe rere, in regia tibi dignitate genito, non in eadem genitum proponendo? Planè non diſcretionis hoc cenſura ponderauit, verùm paſſionis magnitudine aberrauit. Ergo age, neque tibi deerunt copiæ, fratrem deiice, regnum accipe, ſitq́; tibi regnandi facultas, cui accidit Deo largiente & in eadem dignitate natiuitas.

Regnandi tibi quid iuuenum tam dira cupido
Optime Saxigenum? prohibet Deus.
Haud pater Henricus dedit his: quia ſceptra mouebat
Aſtripotens bonus ipſe Deus pius,
Quo ſine nec regnum capitur, nec tempora ſiſtunt.
Quicquid in orbe, Deus, geritur, iubet:
Per quem iura duces cernunt, regesq́; triumphant.
Fraternas acies nunc nunc male
Conflictare cupis, fallax, crudelis, inique,
Impie Leuiathan Beemoth paras
Antiquum renouare tua iam fraude duellum.
Crimine pro cuncto pœnas lues,
Hic reprobum numeris culpans quod peccat, in æuo
Improbe ſupplicium referes ſimul:
Et quæcunque malis debentur flammea cunctis
Vincula, parta tibi miſero: neque
Ignicomas erebi iuſtè demerſus ad vndas,
Perpetuò tecum arſuros trahes
Chriſticolas: quia ſiqua ſacro baptiſmate loti
Debita poſſ traxere, Dei manet
Gratia, quæ lapſos erexit ſanguine gratis.

De Euerhardo, qui Henricum adhuc regi Othoni fratri ſuo fidelem cepit, & in Franciam abduxit. Item qua ratione Euerhardus dictus Gilibertum à regis fidelitate ſeiunxerit, & quomodo Gilibertus & Euerhardus Henricum carcere emiſerint.

CAPVT IX.

TAnti huius ac tam pernicioſi facinoris illex Euerhardus extitit comes: huius enim primæ rebellionis tempore Henricus fratri ſuo regi & domino, prout debuerat, adminicula dederat, niſuq́ue omni aduerſarios fatigabat. Verùm quia in curia non ſolùm temporalibus rebus, ſed etiam æternis deditis, atque in ipſa internæ contemplationis viſione conſtitutis, lapſum nonnunquam parat, & quòd (vt Vegetius Renatus in libro Rei militaris ait) neceſſariò amplior ſecuritas grauius ſolet habere diſcrimen: Henricum in quodam oppido manentem, incautiusq́; ſe tuentem, prędictus Euerhardus collecta multitudine obſedit, ac priuſquam ei frater rex adminiculari poſſet, expugnauit, ſecumq́; illum & gazam non paruam in propria tranſportauit. Rex igitur tantum fratris, imò ſuum cupiens dedecus vindicare, præfatum Euerhardum, ſibiq́; conniuentes toto cœpit conamine perſequi. Euerhardus ſanè Gilibertum Lotharingorum ducem à regis fidelitate ſeiunxerat, cuius adiutorio regi non modicè reſiſtebat. Quanquam idem Gilibertus regis ſororem haberet vxorem, maluit tamen ſuſcipiendi regni ſpe animatus regi obſiſtere, quàm eum, vt debuerat, contra ſuos æmulos adiuuare. Sed quum ſe regi nec ſic conſpicerent poſſe reſiſtere, non incallido ſecundum hominem, ſed fatuo ſecundum Deum accepto conſilio, huiuſmodi verbis

Henricum conueniunt: Si conſiliis noſtris te parere nobis iuramento promittis, non ſolùm quia captus es, te dimittimus; ſed quod maius eſt, ſi tamẽ rex velis fieri, noſtrum te dominum conſtituimus. Hoc autem non eò dicebant, vt facerent, ſed vt eius auxilio regem debellarent.

Qua calliditate Euerhardus Henricum & Gilebertum in acquirendo regno decipere voluerit, & quomodo id iactanter coniugi dixerit.

CAPVT X.

HAbuerat planè rex nonnullas maximas & fortiſſimas copias, & earum duces Hermannum ſcilicet Sueuorum ducem, fratremque eius Vdonem, atq; Conradum cognomine Sapientem. Qui quanquam affinitatis linea Euerhardo iungerentur, maluerunt tamen iuſtè, ſi neceſſitas incubuiſſet, iuſto cum rege occumbere, quàm cum conſanguineo iniuſtè triumphare. Henricus igitur præmiſſa iam promiſſione deceptus, propriis mox collectis copiis, totis viribus ipſos adiuuare, regemq; cœperat debellare. Verùm quia ſcriptum eſt, Mentita eſt iniquitas ſibi, libet paululum immorari, & quemadmodum tunc mentita ſit iniquitas ſibi, explicare. Euerhardus haud prius Gilebertum à regis fidelitate ſeiungere valuit, donec regem eum ſe facturum eſſe promiſit. Gilebertus autem arte hac Henricum decipere voluit, vt dum ſuo adiutorio regem deuinceret, ipſum deponeret, ſibi regni ſolium obtineret. Verùm Euerhardus longè aliter diſpoſuerat. Voluit enim regem poſſe deuincere, regnoque priuare vtroſque, ſibique vſurpare, quemadmodum ex verbis ipſius, quæ paulo antequam moreretur, vxori ſuæ dixit, coniicere poſſumus. Quam dum foueret in ſinu, Iocundare, inquit, in gremio comitis, breui lætatura in amplexibus regis. Quod non ita accidiſſe, & iniquitatem ſibi mentitam eſſe, tempeſtas indicat præſens.

De admirabili victoria, quam rex Otho orando obtinuit, & de Henrico in brachio vulnerato in eo prælio. CAPVT XI.

IGitur, vt præfati ſumus, huiuſmodi Henricus promiſſione animatus, imò deceptus, collecto exercitu, cum Gileberto pariter atque Euerhardo, regi præparat bellum. Quos contra rex properat lætus, non eorum multitudine territus, ſed Dei pietate confiſus. Sed vt ſcias, quàm facile eſt Deo in paucis plures vincere, & quòd quiſq; in abundantia virtutis ſuæ non ſaluabitur, audi antiquum à domino renouatum miraculum: Regis milites ſupra Rhenum ad locum vocabulo Bierzuni peruenerant, Rhenique alueum tranſire cœperant, ignorantes quòd Henricus cum præfatis comitibus tanta vicinitate eis iam eſſet proximus. Perpaucis denique è nauibus egreſſis, vix equos aſcendere, ſeſeq; armis induere poterant, quum prænominatorum legiones non nunciantur properantes, ſed intuitu ipſo cernuntur præſentes. Tali igitur ſeſe mutuo ſunt ſermone aggreſſi: Fluminis huius, vt cernitis, magnitudo ſocios noſtros nobis ſuccurrere, noſque etiam quamuis volentes, redire non ſinit: nec clam nobis eſt, quàm ridiculum noſtris præſertim ſit nationibus, fortes viros ſe hoſtibus tradere, & non reſiſtendo mortem fugere, vitamque ſempiternis opprobriis comparare. Quanquam enim euadendi (quæ nunquam hoſtibus obeſt) oblata deſperatio, & ſupplicãdi opprobrium ſempiternum pugnandi nobis fiduciam præſtent: ea tamen eſt, quæ nos præſertim veritatis ſcilicet & iuſtitiæ cauſa pugnare compellit. Si enim terreſtris domus noſtra reſiſtendo iniuſtitiæ diſſoluatur, æternam non manu factam recipiemus in cœlis. His itaque dictis accenſi, hoſtes inter præcipiti curſu tranſeunt. Rex denique ſuorum tantam conſtantiam non ſine diuino inſtinctu cõſiderans, quoniam fluuio intercedente, corporali præſentia ſubuenire ſuis nõ poterat, recordatus populi Domini, qui repugnãtes ſibi Amalechitas orationibus Moyſi ſerui Dei deuicerat, protinus de equo deſcẽdit, ſeſeq; cũ omni populo, lacrymas fundens ante victoriferos clauos manibus Domini noſtri Ieſu Chriſti affixos, ſuęq; lanceæ impoſitos, in orationem dedit: quantumq; iuſti viri (ſecundum iuſti viri ſententiam Iacobi) tunc valeret oratio, res manifeſta probauit. Eo namque orante, quum ex ſuis nullus occumberet, hoſtes ſunt omnes in fugam conuerſi, nonnulliq; eorum quur fugerent penitus ignorabant: quoniam quidem præ

paucitate

paucitate ſeſe inſequentes hoſtes videre non poterant. Cæſis igitur plurimis, Henricus eſt vehementer in brachio percuſſus, & quãquam loricæ triplicis fortitudo ad carnem vſque enſis aciem non admitteret, pondere tamen percuſſionis acerbæ brachium eſt adeò in liuorem conuerſum, vt nullis medicorum curis ita mederi poſſet, quin ſubſequente anno dolorem permagnum ſentiret. Vnde & paulo pòſt huius facinoris occaſione ipſum falſi ſunt hominem exuiſſe. Sed quia lanceæ ipſius ſanctę memoriam fecimus hic, qualiter ad eum peruenerit, inſeramus.

De lancea dominica per Henricum inuenta, & ad Othonem perlata. CAPVT XII.

BVrgundionum itaq; rex Rodulfus, qui nonnullis annis Italicis imperauit, lanceam illam à Samſone comite dono acceperat. Erat enim excepta cæterarum ſpecie lancearum, nouo quodammodo opere, nouaque elaborata figura, habens vſque ad limbum medium vtrobique feneſtras. Hæ pro pollicibus perpulchrè duæ acies vſque ad decliuum medium lanceæ extenduntur. Hanc igitur Conſtantini magni ſanctæ Helenæ filij viuificę crucis inuentricis fuiſſe affirmant, quæ media in ſpina, quam limbum ſuperius memoraui, ex clauis, manibus pedibusq; Domini & redemptoris noſtri Ieſu Chriſti affixis, cruces habet. Henricus itaque rex, vt erat Domini timens, totiusque religionis amator, audito Rodulfum tam inæſtimabile donum habere cœleſte, nunciis directis tentauit, ſi præmiis aliquibus id poſſet acquirere, ſibique aduerſus viſibiles inuiſibileſque hoſtes arma inuictiſſima, triumphumque perpetuum præparare. Quod quum rex Rodulfus modis omnibus ſe nunquam facturum ediceret: rex Henricus quia mollire hunc muneribus non potuit, minis terrere magnopere curauit. Omne quippe regnum eius cæde atque incendiis ſe depopulaturum eſſe promiſit. Quia verò quod petebatur munus erat, quo cœleſtibus terrea Deus coniunxerat, lapis ſcilicet angularis faciens vtraque vnum, Rodulfi regis emolliuit cor, iuſtoque regi iuſta iuſtè petenti cominus dedit. Neque enim pace præſente ſimultati locus erat. Nam & eo qui his crucifixus eſt, à Pilato ad Herodem properante, facti ſunt amici in illa die, qui prius inimici erant adinuicem. Quanto autem amore rex Henricus præfatum inæſtimabile donum acceperit, tum in nonnullis rebus, tum in hoc præſertim claruit, quòd non ſolùm eo donãtem ſe auri argentique muneribus, verumetiam Sueuorum prouinciæ parte non minima honorauit. Deus autem, qui quo quiſque quid animo peragat intuetur, non muneris quantitatis, ſed bonæ voluntatis inſpector ac retributor, quãta ob prælibatam rem mercede æterno in ſeculo pium donauerit regem, indiciis quibuſdam hoc etiam in tempore prodidit, dum contra ſe inſurgentes hoc victorifero præeunte ligno ſemper hoſtes terruit atque fugauit. Hac igitur occaſione, imò Dei voluntate ſanctam rex Henricus adeptus eſt romphæam, quam filio, vnde inpræſentiarum nobis ſermo eſt, decedens cum regno hæreditario dereliquit. Qui quanta donum inæſtimabile veneratione coluerit, victoria non ſolùm indicat pręſens, verumetiam diuinorum, vt prompturi ſumus, admiranda largitio munerum. His itaque perterritis atque fugatis, rex rediit non tantum de victoria lætus, quantum de diuina miſeratione magnificus.

Probat autoritate ſanctæ ſcripturæ, victoriam Othonis non fuiſſe fortuitam, ſed Deo ita diſponente proueniſſe. CAPVT XIII.

LIbet autem paululum immorari, & quòd non fortuitò, ſed Deo diſponente hæc ita acciderint, enarrare. Quod luce nobis clarius conſtabit, ſi Domini ac ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti apparitionem, quæ poſt reſurrectionem mulieribus & diſcipulis facta eſt, in medium proferamus. Fidem Petri, dilectionem Ioannis ſupra pectus Domini in cœna recumbentis, Thomas firmiter nouerat, eoſque ad ſepulchrum cucurriſſe, nihilq; præter linteamina inueniſſe audierat: angelorum etiam viſiones, qui eum viuere aſſererent, mulieribus apparuiſſe cognouerat. Sed eſto, fortè mulierum infirmitatem conſiderans, mulieribus nõ credebat. Cedò, inquam, ſancte Thoma, ſi duobus diſcipulis ad caſtellum Emaus properãtibus, quibus non ſolùm apparuit, ſed etiam

ſcripturas quæ de ſe erant, aperuit, imò etiam ſecundum conſuetum morem panem benedixit, & fregit, ac dedit, non credis: omnibus tamen condiſcipulis, quibus ianuis clauſis apparuit, quid fidem non adhibere contendis? Meminiſtine, inquam, eundem Dominum & præceptorẽ tuum, cui te commoriturum promittebas ante paſſionem, hæc omnia prædixiſſe? Ait namque, Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur: & poſtquam flagellauerint, occident eum: & tertia die reſurget. Quur itaq; eum dubitas reſurrexiſſe, quum gentibus traditum, flagellatum, cõſputum, crucifixum, ſicut prædixerat, videas? Haud ab re eſt quòd Dominum tuum manibus propriis tractare cõtendis. Ipſe Dominus nanq; rex noſter, qui operatus eſt ſalutem in medio terræ, qui nouit omnia antequam fiant, multos prę-uidens hoc errore perituros, vt eſt miſericors & clemens, Infer, ait, digitum tuum huc, & mitte manum tuam in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Cõfitere Thoma ſancte, & tua dubietate omne noſtrum exclude amphibolum. Dominus, inquit, meus, & Deus meus. O ambiguum omni laude digniſſimum! O dubium cunctis ſeculis prædicandum! Si tu non dubitares, ego non tam firmiter crederem. Si mulierum credentium, ſi condiſcipulorum fidem, hæreticis qui non vero corpore Dominum Ieſum Chriſtũ reſurrexiſſe latrabant, diceremus, multa nobis argumenta diabolica calliditate opponerent. Sed quum dubitantem Thomam corpus tractaſſe, vulnerum cicatrices tetigiſſe, ac mox dubitatione remota Deum & Dominum exclamaſſe audiunt: qui prius erant multiſoni, mox vt piſces videntur inſoni, cognoſcentes quia & vera caro eſt, quæ tractari potuit, & Deus, qui ianuis clauſis intrauit. Et quòd Thomas dubitauit, non fors, ſed Dei omnipotentis diſpenſatio fuit. Sic itaque, ſic rex piiſſime inſperata ob militum paucitatem victoria diuinæ conſilium prouidentiæ fuit, volens mortalibus indicare quàm charus Deo eſſet, qui orando tam immenſum cum paucis triumphum obtinere promeruit. Fortè enim, imò certè & tu prius ignorabas quàm charus exiſteres: quod pòſt te cognoſcere fecit, quum tanta victoria honorauit. Sancti etenim viri quid virtutis habeant, & quanti in conſpectu diuini examinis exiſtant, niſi probauerint, ignorant. Quod in facto Abraham filium immolare cupientis, ex verbis angeli dicentis colligere poſſumus: ait enim, Ne extendas manum tuam ſuper puerum, neq; facias illi quicquam: nunc cognoui quòd timeas Dominum, id eſt, teipſum & poſteros cognoſcere feci. Nouerat enim Dominus etiam, anteq̃ filium immolare vellet, quanta Abraham patriarcha ſanctus eum charitate diligeret: ſed is qui diligebat, quàm perfectè diligeret, non nouit, donec per dilecti filij immolationẽ apertiſſimè cognouit. Poſſumus & hanc ex beati Petri promiſſione approbare: Domine, inquit, tecum paratus ſum & in carcerem & in mortem ire. Cui Dominus, Dico, ait, tibi Petre, non cantabit in hac nocte gallus, donec ter abneges noſſe me. O ſancte Petre, melius quàm tu nouit te, qui fecit te. Tu profiteris, quemadmodum putas, veram fidem: ſed qui priuſquam fiant omnia nouit, ter ſe negaturum te eſſe prædixit. Huius quippe ſentẽtiæ non immemor, quum poſtmodum te an ſe diligetes interrogaret, magis ipſi credens quam tibi, amorem tuum hac temporata reſpõſione declaraſti dicens, Domine tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. Conſcientia quidem mea plus diligo te quàm me, niſi quia te diligendo diligo me. Vtrùm autem, vt exiſtimo, ita ſe veritas habeat, ipſe quàm ego melius noſti, qui me vt eſſem feciſti, & vt te diligerem amore iuſtiſſimo inflãmaſti. Bone itaque rex, non ob tuam hoc, ſed ob infirmorum actum eſt fidem, qui victoriam nõ niſi multitudine putant conſiſtere, & humanas res non niſi fortuitò prouenire. Scimus enim quia ſi cum duodecim legionibus tranſires, ac victoriã obtineres, nõ eam Domino, ſed tibi imputares. Et hæc ratio eſt, quòd cum paucis orando voluit te Deus vincere: vt & in ſe ſperantes ad amorẽ ſui magis accenderet, & te quantum diligeret, neſcientibus indicaret. Sed his omiſſis, ad alia feſtinemus.

De iis qui in Alſatia Othonem regem fraude Frederici archiepiſcopi deſeruerunt: & de animoſo Othonis ad ſuos reſponſo. CAP. XIIII.

Briſacum. EST in Alſatiæ partibus caſtellum Briſecgaune patriò vocabulo nuncupatum, quod & Rhenus in modum inſulæ cingens, & naturalis ipſa loci aſperitas munit,

In hac

In hac itaque ſuorum Euerhardus poſuerat multitudinem militum. quorum terrore non ſolùm ſibi magnam partem præfatæ prouinciæ vendicabat, verumetiam circumcirca regis fideles miſerè laniabat. Rex denique bonus, non quæ ſua, ſed quæ ſuorum erant conſiderans, collecto exercitu, in Alſatiam, vt præfatum caſtrum obſideat, proficiſcitur. Quumq́; eodem perueniſſet, Frederici qui cum eo tunc aderat, Moguntiæ ſedis archiepiſcopi exhortatione, epiſcoporum quamplurimi defixis noctu per gyrum amiſſis tentoriis cœperunt regem deſerere, clamq́; ad ciuitates proprias cõfugere, Frederico cum eodem ſubdolè permanente. Quod regis milites conſiderantes, huiuſmodi regem ſunt aggreſſi ſermone: Conſule rex ſaluti tuæ, loca hęc deſerens, & Saxoniam petens. Nec clam te eſt, quòd Henricus frater tuus bellũ tibi inferre conatur: qui ſi tam paruas tecum eſſe copias ſenſerit, ita repentinus irruet, vt ne fugiendi quidem locus ſit. Melius eſt igitur reparato exercitu redire, quàm aut mori miſerè, aut turpiter fugere. Quibus rex imperterritus, vt quondam ſuis Iudas cognomento Machabæus, Nolite, ait, nolite talia loqui. Et ſi appropinquauit tempus noſtrum, moriamur omnes in virtute, & non inferamus crimen gloriæ noſtræ. Melius eſt enim pro vera iuſtitia mortem ſubire, quàm eam fugiendo turpiter viuere. Denique ſi illos Dei ordinationi reſiſtentes, auxilium à multitudine ſola & non à Deo ſperantes, iniuſtè præliari, mori, & ad irremiſſibiles erebi pœnas deſcendere iuuat, nihilominus nos imò acrius pugnare delectet, qui & præliari pro iuſtitia ſecuri, & ſi ſors carnis vniuerſæ acciderit, ſecurius poſſumus mori. Nam pro iuſtitia pugnatores ob copiarum paucitatem ante pugnæ experimentum terga dare, Deo diffidere eſt. His dictis non ſolùm eos à fugæ propoſito reuocauit, verumetiam vt vehementer pugnarent animauit.

De animoſo & prudenti reſponſo Othonis, quo confutauit impudentiam comitis abbatiam in præmium auxilij petentis. CAPVT XV.

VNum autem, vnum, pater egregie, velim diligenter attendas, quod quum audioris, plus eum animi paſſiones quàm hoſtes viciſſe miraberis. Huiuſmodi vincere aduerſarios permittente Deo nonnunquam & peccatores poſſunt: inconcuſſam autem animi tenere virtutem, proſperis ſcilicet non extolli, & aduerſis non frangi, perfectorum ſolummodo eſt. Audi igitur in tanta hac fluctuante procella, quo fidei ſupra petram qui Chriſtus eſt, ſit ardore fundatus. Comes quidam tunc prædiues cum eo erat, cuius multitudo militum regis aciem condecorabat. Hic itaque videns quamplurimos ex regis acie deſertores ac transfugas fieri, non interiorem, ſed exteriorem conſiderans hominem, tacitus hæc ſecum voluere cœpit: Quicquid à rege in hac turbatione conſtituto petiero, ſine dubio impetrabo, præſertim quum & acre nobis bellum immineat, ac ſe ne deſeram timeat. Nunciis itaque directis regi ſupplicat, vt abbatiam quandam Laureſheim dictam, prædiis ditiſſimam, ſibi concedat: cuius poſſeſſionibus quod ſibi deerat, militibus ſuis miniſtrare præualeat. Rex autem columbina nõ ſolùm, ſed vt erat viperina calliditate ſuffarcinatus, non hoc quid portẽderet minimè aduertere potuit: vnde & huiuſmodi nunciis apologeticum dedit: Illi quid ſuper hac re ſentiam, verbis ipſe potius explicabo quàm nunciis. Quod qui hos direxerat audiens, immenſa eſt affectus animi lætitia, ſperans ſe quod popoſcerat impetraſſe. Vnde & moræ impatiens, regem adiit, eumq́; ſententiam ſuper hac re promere poſtulauit. Cui rex populo circumſtante, Obedire, inquit, magis oportet Deo quàm hominibus. Quis enim ſanum ſapiens ignorat te hæc non humilitate petitionis, ſed comminationis autoritate dixiſſe? Scriptum eſt enim, Nolite ſanctum dare canibus. Quod quamuis à doctoribus ſpiritualiter intelligendum eſſe prædicetur, ego tamen ſatis me dare canibus ſanctum cenſeo, ſi monaſteriorum prædia quæ à religioſis viris Deo ſunt militantibus tradita, tulero, & ſeculo militantibus dedero. Tibi verò tam procaciter iniuſta petenti ſub teſtimonio totius populi nec hoc nec aliud vnquam te à me accepturum eſſe teſtificor. Si cordi tibi eſt cum cæteris infidelibus auolare, quanto citius, tanto melius. His auditis, quia facies ſpeculum eſt mentis, cordis verecundiam vultus rubore nudauit, concitusq́; regis ad pedes corruens, ſe peccaſſe, ſe grauiter deliquiſſe confeſſus eſt. Perpende itaque, qua conſtantia Dei athleta non ſolùm viſibiles, verumetiam inuiſibiles conterat hoſtes. Antiquus etenim hoſtis non ei ſe nocuiſſe putauit, dum tot fortiſſimos

principes contra illum ſurgere perſuaſit, fratrem etiam qui ei regnum auferret, inſtigauit, quoniam hæc exteriora eſſe damna cognouit: quin & præfatum comitem ad expetendam ſanctorum hæreditatem incitauit, quatenus rex eo velocius offenſam Dei incurreret, quo ſeruorum Dei ſtipendia ſuis iniuſtè militibus traderet. Verùm quia nequiuit, nunc quantum rex ſanctus ob tentationis huius conſtantiam Deo pro ſe pugnante creuit, in medium proferamus.

Quomodo Deo pro Othone rege pugnante, Gilebertus & Euerhardus apud Andernacum ſint occiſi. CAP. XVI.

DAuid ſanctus ex perſona Domini dicit: Si populus meus audiſſet me, Iſraël ſi in viis meis ambulaſſet, pro nihilo forſitã inimicos eorum humiliaſſem, & ſuper tribulantes eos miſiſſem manum meam. Quod in rege hoc Dominum audiente, atq; in viis eius ambulante eſſe completum, quam prompturus ſum ratio declarabit. Euerhardus atque Gilebertus audito rege in Alſatia eſſe, quoniam neminem qui eis reſiſteret verebantur, permagno collecto exercitu, Rheni alueum ad Andernacum pertranſeunt, regiſq; fideles circumquaque demoliri procedũt. Vdo ſanè Hermanni ducis Sueuorum frater, necnon & Conradus cognomento Sapiens, quos ſuperius regi diximus eſſe fideles, ipſius in partibus erant, ſed quia eorum copiæ iſtorum copiis impares extiterant, his occurrere trepidabant. Verùm iubente Deo, non locutionis, ſed inſpirationis modo, hos cum multis ſpoliis redeuntes ponè ſequuntur. Quumq; paululum proceſſiſſent, quidam eis flens & eiulans obuiam venit ſacerdos. Qui rogatus ab eis quò iret, cur fleret? Ab iſtis, inquit, prædonibus ego venio, qui paupertatis meæ ærumnam vno quod ſolum poſſederam iumento ablato dilatarunt. Quod quum præfatus Vdo ac Conradus audirent, an Gilebertum atque Euerhardum viderit examuſſim ſunt ſciſcitati. Quo reſpondente, quoniam cum pręda cunctis penè trans Rhenum miſſis, ipſi ſoli cum eorum electis militibus (quod nec bene vertat) capiunt cibum, tanta celeritate ſuper eos irruunt, vt ſi videres, non eos currere, ſed diceres tranſuolare. Quid plura? Euerhardus gladiis occiditur, Gilebertus Rheni vndis ſubmergitur, quas quoniam exorbere præ multitudine non potuit, anima recedente defecit. Cæterorum verò nullus aufugit, qui non aut viuus caperetur, aut gladio truncaretur. Vides igitur quemadmodum ſuper regem tribulantes Dominus manum miſerit, quem in viis ſuis ambulantem cognouit.

De nuncio qui Othoni cadem Gileberti & Euerhardi nunciauit, quum templum peteret: & de pietate eius. CAP. XVII.

DVm hæc aguntur, rex in Alſatia horum inſcius, mori potius quàm aduerſarios fugere eſt paratus. Accidit itaque, vt quemadmodum ei moris erat, mane primo, quoniam eccleſia longè aberat, ſuper equum conſideret, eoque ſe munitum orationibus iret, dum directis procul oculis, obuiare ſibi ſub nimia celeritate hominem vidit: quem ilico nuncium eſſe intellexit, eo quòd ſubſequuturam lætitiam quodam præludio hilaritatis oſtendit. Hoc igitur indicio, quia ſecunda eum nunciare qui aderant intelligunt, arrectis auribus vt eum audiant currunt. Quibus moderata huius proceſſio, capillorum ac veſtium compoſitio, honeſta ſalutatio annuerat. Vidit rex populum anhelare, & quòd dicendi moram nuncius faceret, grauiter ferre. Age ait, ad quod miſſus es fare, præpoſtero ordine rem prius exprime, circumſtantium metus adime, eorumq; animos gaudio exple: dehinc per longa exorſa, & rhetorum prooemia ſalutationibus nos demulce. Non qualiter, ſed quid dicas præſens tempus expectat. Malumus enim ruſticana ſimplicitate lætari, quam Tulliana eloquentia periclitari. His auditis, Euerhardum atque Gilebertum hominem exutos eſſe primo impetu nũciauit, volentemque qualiter hoc acciderit proſequi, rex manu compeſcuit, ac mox de equo deſcendit, ſeſeque cum lacrymis Deo gratias agens in orationem dedit. Qua expleta, ſurrexit, atque itinere quò ceperat, Deo ſe commendaturus ad eccleſiam tendit.

Quomodo

Quomodo Otho rex Bertholdo Baioariorum duci amico ſuo res lætas denunciauit, & nuptias ſororis aut filiæ eius obtulit: & de Frederici epiſcopi inani contra regem factione.

Capvt XVIII.

HOc in tempore Bertholdus Baioariorum dux, Arnolfi ducis frater, vir ſtrenuus, regis partibus toto fauebat conamine. Volens itaque rex, vt quemadmodum tribulationis præteritæ, ita & lætitiæ præſentis fieret paroceps, ſequenti die quanta erga eum dominus beneficia egerit, nunciis directis, aperuit. Cui etiam in augmentum lætitiæ, quoniam coniugali minimè connubio tenebatur, demandauit, ac iuramento promittere fecit, vt ſi ſororem ſuam, ſcilicet Gileberti vxorem, habere poſſet, eam illi coniugio copularet. Quod ſi minus procederet, ipſius Gileberti ex eadem ſorore genitam quam penes ſe habuerat, ferè iam nubilem maritali ei coniugio traderet. Quo audito, Bertholdus immenſo eſt gaudio affectus, elegitq; nondum nubilem potius filiam expectare, quàm matrem quæ iam nupſerat tollere. Fridericus denique Moguntiacenſis eccleſiæ archiepiſcopus, cuius cõſilio nonnulli epiſcoporum regem dimiſerant, vt quam occultè geſtabat, infidelitas cunctis pateret, decem ferme diebus ante prænominatorum interitum regem deſeruit, ac Moguntiam concitus venit, in qua nihil moratus, Metenſem vrbem adiit. Diſpoſuerat enim regis frater Henricus, redeuntibus Euerhardo atque Gileberto, cum eodem Frederico illic exercitum congregare, ſicq; regi in Alſatia degenti bellum maximum præparare. Quumq́ue illò perueniſſet nominatus archiepiſcopus, inſperatè & non opportunè ei nuncij occurrerunt, qui iam prælibatos principes morte intercedente non viuere dicunt. Is autem animo conſternatus, quid faceret penitus ignorabat.

De eiuſdem Frederici archiepiſcopi captiuitate. Et de ſorore Henrici, prohibente ne in munitiones quaſdam contra regem ſe recipiat. Et quomodo Henricus tandem ad miſericordiam regis fratris ſui ſe ſubmiſerit. Cap. XIX.

REx interea Alſatiam deſerens, Franciam occupabat. Cuius ob metum Moguntię ciues redeuntem archiepiſcopum intra vrbis mœnia non ſuſcipiũt. Vnde factum eſt vt non multo pòſt à regis fidelibus captus, & ante eius præſentiam adductus, cuſtodiæ ſit in Saxoniam traditus: in qua aliquandiu commoratus, miſeratione regis dignitati priſtinæ eſt reſtitutus. Henricus denique regis ſui atque fratris terrore compulſus, in caſtellum Capræmons vocabulo, non ſolùm ingeniis hominum, verùm natura ipſa munitum ingredi voluit. quod eius ſoror, vidua ſcilicet Gileberti, pręnoſcens, non ſolùm ne id facere poſſet prohibuit, verùm huiuſmodi ſermonibus eũ conuenit: Proh, non te te miſeriarum mearum tædet, quas interempto Gilberto marito perpetior; ni etiam meis in munitionibus te occludẽdo regis iram ſuper regionem velut aquam effundas? Non feram, non ſinam, non patiar, non tanta mihi vecordia innata erit, vt ex meis incommodis tua compares commoda. His Henricus auditis, quum aliud quid faceret ignoraret, aſſumptis ſecum quorum auxilio iuuaretur quibuſdam epiſcopis, die quadam nudis pedibus regis ad pedes ignorante ipſo peruenit, ſupplexq́ue miſericordiam implorauit. Cui rex, Indignum, inquit, facinus tuum miſericordiam non meretur. Verùm quia video te humiliatum coram me, non inducam malum ſuper te. Iuſſit itaque rex eum ad palatium ſuum, quod in Francia in loco qui dicitur Inglinheim conſtitutum eſt, proficiſci, ſolertiq́ue illum vigilantia cuſtodiri, quoad iræ remota paululum ægritudine, quid ſuper eum faceret, conſilio ſapientium definiret.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER QVINTVS.

Qualiter Hermannus Sueuorum dux Liuthulfo filio regis Othonis Idam filiam ſuam coniugem obtulerit. Et de eclipſi ſolis ante victoriam Radamiri in Hiſpania: & de apparitione cometæ. Item qualiter rex Hugo Romam vexauerit.

CAPVT I.

FACTVM eſt vt poſt mortem Euerhardi atque Giliberti, necnon & Henrici fratris regis incluſionem, concurrentibus vndique ad regem congratulationis cauſa proceribus, veniret etiam vir ditiſſimus Sueuorum dux Hermannus, qui poſt congratulationis ſatietatem talibus eſt regem aggreſſus ſermonibus: Non clam domino meo eſt, tum prædiorum latitudine, tum pecuniarum immenſitate prædiuitem me abſque liberis eſſe, nec eſt præter vnam paruulam natam, quę mearum rerum me redeunte hęres exiſtat. Placeat itaque domino meo regi filium ſuum paruulum Liuthulfum mihi adoptare filium, quatenus vnicæ filiæ meæ maritali commercio ſociatus, me migrante, mearum fiat hæreditate rerum magnificus. Hoc itaque quia placuit regi conſilium, quod popoſcerat ſine dilatione compleuit. Hoc in tempore, vt ipſe pater bene noſti, ſol magnam & cunctis terribilem paſſus eſt eclipſin, ſexta feria, hora diei tertia. Qua etiam die Abdaram rex noſter à Radamiro rege Chriſtianiſſimo Galitiæ in bello ſuperatus eſt. Sed & in Italia octo continuis noctibus miræ magnitudinis cometa apparuit, nimiæ proceritatis igneos ex ſeſe radios fundens, ſubſequuturam non multo pòſt famem portendens, quæ magnitudine ſua miſerè vaſtabat Italiam. Eadem tempeſtate Hugone rege turpiter expulſo, Albericus, vt præfati ſumus, Romanæ ciuitatis monarchiam obtinebat. Quem rex Hugo quotannis grauiter opprimebat, gladio & igne quæ poterat vniuerſa conſumens, adeò vt ciuitates præter Romam, in qua ipſe conſederat, omnes auferret. Sed & ipſam ſine dubio tum depopulando, tum ciues muneribus corrumpendo conquiſiuiſſet, niſi occulta & iuſta iuſti Dei ſententia illi prohibuiſſet.

De Berengario & Anſcario fratribus, quorum poſterior marchio Camerinorum & Spoletinorum ab Hugone conſtituitur. Item de Sarlio, ſeu Harlio, quem rex Hugo contra Anſcarium noua molientem miſerit: & de Anſcarij verbis. Item de bono conſilio Wberti, & malo Archodi regi dato. CAP. II.

PEr idem tempus Berengarius atque Anſcarius in Italia fratres clarebant, vno quidem patre, Adelberto ſcilicet Eporegiæ ciuitatis marchione, ſed non vna matre ptogeniti. Berengarium namque, vti præfati ſumus, Gilla Berengarij regis filia: Anſcarium autem Ermegarda Adelberti Tuſciæ prouinciæ marchionis, quam ex Berta regis Hugonis filia habuerat, peperit. Quorum Berengarius conſiliis prouidus, ingenio callidus: Anſcarius verò ad quodlibet facinus promptus. Quem & rex Hugo nimis ſuſpectum habuerat, ne ſe occideret, ac regnum ſibimet obtineret. Conſilio itaque accepto, quia Theobaldus marchio hominem exierat, Spoletinorum eum ac Camerinorum conſtituit marchionem, quatenus eò ſecurius viueret, quò longius hunc ab ſeſe eſſe ſequeſtratum cognoſceret. Quò dum profectus eſſet, vti animi impatiens erat, quicquid ex rege mali mens ei cogitando ſuggeſſerat, rerum ſignis continuò declarabat. Quod regem Hugonem minimè latuit. Igitur quod remedium huic ægritudini dare poſſet excogitans, Sarlionem ad ſe Burgundionum ex gente progenitum aduocat. Cui & ait, Camerinorum ac Spoletinorum hominum non eſt mihi fides incognita. Eſt enim calamo ſimilis, cui ſi innixus fuerit homo, perforabit manum ſuam. Vade itaque, atque accepta à me pecunia, mentes eorum corrumpe, ab Anſcarij dilectione

eos amoue, tibíque coniunge. Te nemo eſt qui poſſit facere, tum melius, tum commodius. Habes enim illius Theobaldi nepotis mei defuncti optimi marchionis vxorem, cuius auxiliis fretus cunctus ad te veniet populus. Profectus itaque eſt, & eo annitente, haud ſecus atque rex prædixerat. Camerinorum ac Spoletinorum populus egit. Congregata itaque multitudine, ad eam in qua Anſcarius erat, ciuitatem properare feſtinat. Quod quum audiſſet Anſcarius, anteſignanum ſuum nomine Wibertum talibus adorſus eſt verbis:

Sarlius imbellis, multorum fiſus in armis,
Pugnaturus adit: cui fortes pectore & armis
Occurſare decet, bellumq́, inferre cruentum.
Lecta manus iuuenum, bellis exercita multis,
Poſt huc tendentem quæ me comitata patronum,
Protinus adueniet fuluo decorata metallo.

His auditis, Wibertus, vt erat vir non audacia ſolùm, verumetiam ſcientia fretus, Mane, ait, copias prout potis es congregato. Pergraue eſt enim cum paucis innumeris occurrere. Sed & ſi quibuſcum res agitur animaduertis, heroës ſunt, haud ſegnius atq; nos bello aſſuefacti. Iam Anſcarius Wiberto recta ſibi conſulenti conniuere decreuerat, directiſque vſquequaque nunciis, congregare exercitum cupierat, quum Archodus Burgundionum ſanguine ortus, Wibertum ſibi conſulentem dictis increpabat amaris: Chremeti, inquit, ſimilis es, qui ob Thraſonis metum Thaidi de occludendis ædibus conſilium quo aduocatos ſibi à foro duceret, dedit: quem quum Thais prohiberet, quod cum ſalute tua, ait, cauere poſſis, ſtultum eſt admittere. Malo ego vos proſpicere, quàm vlciſci accepta iniuria. Optimè, Wibertus inquit, Thraſonis feciſti memoriam militis, qui prius ore deſæuiens, quum ad rem veram ventum eſſet: Syriſcum in dextro cornu, Simalionem in ſiniſtro conſtituens, ipſe ſibi locum poſt principia elegit. Burgundiones enim garrulos eſſe, voraces ac imbelles, nullus qui eos nouerit ambigit. Sed & quàm fortiter ſępe feceris, quas fugiendo declinaſti, cicatrices indicāt corporis.

Terentij locus feſtiuè adductus.

De prima pugna inter Sarlionem & Anſcarium, in qua Wibertus lethaliter vulneratus eſt, & Archodus fugit. Item de ſecundo prælio, in quo Anſcarius ſtrenuè pugnans, Hattonem comitem haſta occidit, ac poſtmodum de equo per dolum decidens, ab hoſtibus occiſus eſt. CAP. III.

HViuſmodi Anſcarius atq; Wibertus excitati dictis, vbi Sarlionem cum multis eſſe audiunt, quàm mox cum paucis properare contendunt. Sex Sarlio acies habuerat, quarum tres contra Anſcarij vnam, in qua ipſe Anſcarius erat, direxerat. Ipſe verò fluuio interiecto rei ſpectans euentum, cum tribus remanſerat. Verebatur enim, quòd nec tanta eum multitudo quiret defendere, ſi ſuos in eum Anſcarius poſſet obtutus inducere. Haud mora, bellum incipitur, in quo Archodus, quia fugerat, non videtur. Wibertus morte tenus vulneratur, quoniamquidem mori ſatius quàm fugere duxit. His itaque omnibus ab Anſcario debellatis, duas in eum iterum Sarlius mittit acies, vna ſolummodo ſecum retenta. Quumq́ue Anſcarius quis ſuorum occumberet inquirere vellet, non ſuo tantùm quam aliorum ſanguine cruentatus Wibertus ei occurrit, cui & ait, Duæ contra nos acies perpulchrè armis inſtructæ adueniunt, quas te potius declinare quàm expectare etiam atque etiam rogo. Archodus, vt ipſe bene noſti, pugnæ huius incenſor qualiter aufugerit, vides. Ego verò poſitus in extremis, non cogito iam de pugna, ſed miſericordem Dominum rogo pro anima, ne mihi imputet quæ ob dilectionem tui hodie commerui crimina, multa hominum neci dando corpora. His expletis expirauit. Collectis itaque Anſcarius quos potuit, duabus phalangis occurrens, eas inter furibundus inſiliit, ſtragemq́ue innumeram dedit. Comes quidem Hatto nomine duabus illis præerat aciebus, qui hac occaſione & fiducia Anſcario occurrit, quoniam confracta iam lancea, ſolam in manu eius viderat haſtam. Quem dum intuitus eſſet Anſcarius, Tu ne es, infit, qui contempto crucis & ſanctorum iuramēto, periurus in nomine Dei tui me tuum Dominū deſeruiſti, & ad vulpem Sarlium transfuga ac deſertor abiiſti? Eſſe aliquos manes & ſubterranea regna, in quibus periuri punian-

puniantur, Cocytum & Stygio ranas in gurgite nigras, qui vſque modò ſomniaſti, re ipſa experiere. Hæc dicens, haſtam quam ſine ferro geſtabat, per os illius validè iaciens, ſanguine cerebroque reſperſam per occipitium duxit: enſéque abſtracto, quoniam multi ſuper ſe irruerant, dimicare vehementer cœpit. Quumque nullis ſibi adminiculantibus, omnium penè hoſtium ſolus impetum ſuſtineret, huc illucque diſcurrens, ſonipes quo inſederat, adeò in ſcrobem cecidit, vt collo ſuppoſito, cruribúsque & pedibus ſurſum erectis, euſque ſuper Anſcarium iaceret, donec ab irruentibus hoſtibus miſſilibusque directis occideretur. Quo mortuo, Sarlius marchia ſecurè potitur, & rex Hugo gaudio immenſo afficitur.

De miſſis ab Hugone Conſtantinopolim ad imperatorem pro nauibus & igne Græco contra Saracenos. Item de Berengarij fuga, qui acceperat regem Hugonem oculis ſuis inſidias parare, & ſe velle excæcare: & de vxoris eiuſdem fuga. Item de imprecationibus autoris in montes qui illis peruij fuerunt. Item qualiter Hermannus dux Berengarium ſuſcepit, & Othoni regi commendauit. CAP. IIII.

DVm hæc aguntur, montana quibus ab occidua ſeu ſeptentrionali parte cingitur Italia, à Saracenis Fraxinetum inhabitantibus crudeliſſimè depopulātur. Quamobrem Hugo rex conſilio accepto, nuncios Conſtantinopolim dirigit, rogans imperatorem Romanum, vt naues ſibi cum Græco igne tranſmittat, quas chelandria patrio ſermone Græci cognominant. Hoc autem eò fecit, vt dum terreſtri itinere ipſe ad deſtruendum tenderet Fraxinetum, eam partem qua mari munitur, Græci obſiderent nauigio, eorumque naues exurerent, ac ne ex Hiſpania victus eis aut copiarum ſubſidia prouenirent, diligentiſſimè prouiderent. Interea Berengarius memorati frater Anſcarij, atque Eporegiæ ciuitatis marchio, occultè quædam in regem cœpit moliri. Quod dum regi compertum foret, ſimulata beneuolentia, diſſimulataque ira, dum ad ſeſe veniret, luce eum priuare diſpoſuit. Filius verò eius nomine Lotharius, rex & ipſe paruulus, & neceſſariarum ſibi rerum adhuc ignarus, quoniam conſiliis his interfuit, celare quemadmodum puer haud potuit, verùm deſtinato ad Berengarium nuncio, quod pater illi ſuus facere vellet, aperuit. Hoc itaque Berengarius vt audiuit, Italiam quàm mox deſeruit, ac per montem Iouis in Sueuiam ad Hermannum ducem properauit. Vxorem verò ſuam Willam per aliam viam ad eandem prouinciam venire præcepit. Quæ itinere digreſſionis ſuæ per montem auium fœta partuique vicina, qualiter montes tam aſperos atque inuios trāſire pedibus potuerit, ſatis nequeo mirari: niſi quia fortunas omnes aduerſas mihi fuiſſe certò ſcio. Sed ô quòd ſibi decipulam Lotharius præparauerit, futuri ignarus videre non potuit. Dum enim Berengario conſuluit, qui regnum & vitam auferret, ſibimet præparauit. Imprecor itaque mala plurima non Lothario, qui leuitate peccauit pueritiæ, idque amarè poſtmodum pœnituit, verùm montibus illis crudelibus contra inſuetum omnibus morem facile eis iter præbentibus. Itaque libet mihi in eorum contumeliam nunc exclamare:

Improbe mons auium, tali
Neque tu nomine dignus:
Conſeruas quia nam peſtem,
Nunc quam perdere poſſis.
Iunius eſſe ſoles etiam,
Cùm ſol igneus ardet,
Tempore quo Cererem meſſor
Curua falce repoſcit,
Tempore quo radiis Phœbi
Cancri ſydus adurit.
Peſſime nunc es inaudito
Rigida tempore bruma
Peruius: atque vtinam poſſent

Mea nunc vota valere,
Protinus in barathrum vulſus
Aliis montibus iſſes.
Ecce Berengarium ſeruat,
Sinit & tramite recto
Mons tranſire Iouis, mirum
Haud ſuetos perdere ſanctos,
Et ſeruare malos, vocitant
Heu quos nomine Mauros.
Sanguine qui gaudent hominum,
Iuuat & viuere rapto.
Quid loquar? ecce Dei cupio
Tete fulmine aduri,
Conſciſſusq́; chaos cunctis
Fias tempore cuncto.

Igitur Hermannus Sueuorum dux venientem ad ſe Berengarium benignè ſuſcepit, eumq́; cum magno honore ante piiſſimi regis præſentiam duxit. Quem quãta rex deuotione ſuſceperit, quantisve muneribus eum donauerit, quantumque honorauerit, ſtilus meus ſe ſcribere poſſe diffidit. Verùm quantum poterit deſignatis, cuius ſanctitatis, quantæ humanitatis rex fuerit, quantæq́; etiam Berengarius improbitatis extiterit, facilè prudens lector animaduertere poterit.

De legatione Hugonis ad Othonem, vt Berengarium non ſuſcipiat: & de pecunia illi fruſtra oblata. Item de legatione Romani Græcorum imperatoris poſtulantis nepoti ſuo Hugonis filiam coniugem.

CAPVT V.

REx Hugo, audita Berengarij fuga, nuncios ſuos regi Othoni direxit, promittens ſe ſecundum voluntatis eius deliberationem auri argentique copiam ei daturum, ſi Berengarium non ſuſciperet, eique adminicula non conferret. Quibus rex apologeticum huiuſmodi dedit: Berengarius non ob dominij veſtri deiectionem, verùm, ſi potis eſt, ob reconciliationem, noſtram adiit pietatem, ſiqua in re adminiculari illi penes dominium veſtrum potero. Gazas mihi ab illo promiſſas non ſuſcipio, verùm illi meas libentiſſimè tribuo: Berengario verò, ſeu cuilibet noſtræ pietatis clementiam imploranti, ſubſidium non præbere, ſummæ dementiæ eſt. Perpende itaque, quanta eum rex pius charitate dilexerit, qui promiſſum non ſolùm non accipere, ſed propriam pro illo voluit dare pecuniam. Dum hæc aguntur, Conſtantinopolitanus imperator cum regis Hugonis nuncijs ſuos dirigit, mandans naues & omnia quæ deſideraret ſe ei daturum, ſi nepoti ſuo filiam ſuam coniugem daret. Conſtantinum autem Leonis imperatoris, non ipſius Romani filium dico. Tres enim cum Romano hoc imperabant ſimul, eius videlicet duo filij, Stephanus atque Conſtantinus, & Conſtantinus Leonis imperatoris filius. Rex itaque Hugo, audita hac legatione, directis iterum nuncijs, Romano denunciat, ſe legitimam ex coniugio natam non habere: ſed ſi ex concubinarum filiabus vellet, egregiam ei forma poſſe præſtare. Et quoniam Græci in geneſeos nobilitate, non quæ mater, ſed quis pater fuerit, inquirunt; imperator Romanus naues continuò cum Græco igne præparauit, munera maxima miſit, atque vt illam nepoti ſuo coniungeret mandauit. Quoniam meus vitricus, vir grauitate ornatus, plenus ſapientiæ, regis Hugonis fuerat nuncius; pigrum non ſit mihi inſerere, quod eum de imperatoris ſapientia & humanitate, & qualiter Ruſſios vicerit, audiui ſæpius dicere.

De Nortmannis Ruſſis: & de pugna nauali Romani cum Ingero rege Ruſſorum ſeu Nortmannorum, quem mirabiliter vicit, inijciendo ignem.

CAPVT VI.

Gens quædam eſt ſub Aquilonis parte conſtituta, quam à qualitate corporis Græci vocant Ruſſos, nos verò à poſitione loci vocamus Nordmannos. Lingua quippe Teutonum *Nord* aquilo, *man* autem mas ſeu vir dicitur: vnde & Nordmannos Aquilonares homines dicere poſſumus. Huius denique gentis rex Inger vocabulo erat, qui collectis mille & eo amplius nauibus Conſtantinopolim venit. Quod Romanus imperator vt audiuit, quoniam naualem exercitum ſuum directum contra Saracenos, & ad inſularum cuſtodiam habuit, æſtuare cœpit cogitationibus. Quumque cogitationibus non paucas inſomnes noctes duceret, & Inger cũcta mari vicina diriperet; nunciatum eſt Romano x v ſemifracta ſe habere chelandria, quæ populus ob vetuſtatem ſola reliquerat. Quod vt audiuit, τοὺς ναυπηγοὺς, hoc eſt nauium fabricatores, ad ſe venire præcepit, quibus ait: Properantes ſine dilatione ea quæ remanſerunt chelandria præparate. Sed & argumentum non ſolùm in prora quo ignis proiicitur, verumetiam in puppi, inſuper in vtriſque lateribus ponite. Compoſitis itaque ſecundum iuſſionem ſuam chelandriis, ſapientiſſimos in eis viros collocat, atque vt regi Ingero occurrant denunciat. Profecti deniq; quum in pelago eos impoſitos rex Inger aſpiceret, exercitui ſuo pręcepit, vt viuos illos caperet, & non occideret. Denique miſerator & miſericors Dominus, qui ſe colentes, ſe deprecantes, ſe adorantes, non ſolùm protegere, verumetiam victoria voluit honorare, ventis tunc placidum reddidit mare. Secus enim ob ignis emiſſionem Græcis erat incommodum. Igitur in Ruſſorum medio poſiti ignem circumcirca proiiciunt. Quod dum Ruſſi cõſpiciunt, è nauibus confeſtim ſeſe in mare proiiciunt, eliguntque potius aquis ſubmergi, quàm igni cremari. Alij tunc loricis & galeis onerati, nunquam viſuri ima pelagi petunt: nonnulli verò natantes, inter ipſos maris fluctus vruntur, nullusque die illa euaſit, qui fuga ſeſe ad terram non liberauit. Ruſſorum etenim naues ob paruitatem ſui vbi aquæ minimũ eſt tranſeunt, quod Græcorum chelandria ob profunditatem ſui facere nequeunt. Ingenti Inger confuſione poſtmodum ad propria eſt reuerſus. Græci verò victoria potiti, viuos ſecum multos ducentes, Conſtantinopolim regreſſi ſunt læti. Quos omnes Romanus in præſentia Hugonis nuncij, vitrici ſcilicet mei, decollari præcepit.

Vt Hugo Fraxinetum tendens, Græcos eò cum nauibus miſerit: qui quum Fraxinetum deſtruere potuerit, noluit, ſed cum Saracenis fœdus icit.

CAPVT VII.

Rex itaque Hugo congregato exercitu, claſſibus per Tyrrhenum mare directis ad Fraxinetũ, terreſtri ipſe eò itinere pergit. Quò dum Græci peruenirent, igne proiecto, Saracenorum naues mox omnes exurunt. Sed & rex Fraxinetum ingreſſus, Saracenos omnes in montem Maurum fugere compulit: in quo eos circumſedendo capere poſſet, ſi res hæc quam prompturus ſum, non impediret. Rex Hugo Berẽgarium, ne collectis & ex Sueuia & ex Francia copiis ſuper ſe irrueret, ſibique regnum auferret, maximè timuit. Vnde non bono cõſilio accepto, ad propria Græcos mox remiſit: ipſeque cum Saracenis hac ratione iniit fœdus, vt in montibus qui Sueuiam atque Italiam diuidunt, ſtarent: vt ſi fortè Berengarius exercitum per eos ducere vellet, tranſire eum omni modo prohiberent. Eo verò loco conſtituti quàm multorum Chriſtianorum ad beatorum apoſtolorum Petri & Pauli limina tranſeũtium ſanguinem fuderint, ille ſcit ſolus numerum, qui eorum nomina tenet ſcripta in libro viuentium. Perquam iniquè tibi rex Hugo regnum defendere conaris. Herodes ne terreno regno priuaretur, innocentes multos occidit: tu vt obtineas, nocentes & morte dignos dimittis: atque vtinam ea ratione nocentes illi viuerent tunc, ne poſtmodum innocentes interimerent. Puto, ſeu quod verius eſt, credo, te non legiſſe, imò nec audiuiſſe, qualiter iram Domini incurrerit rex Iſraël Achab, dum regem Syriæ morte dignum fœderatum dimitteret Benadab. Vnus enim de filiis prophetarum dixit ad Achab: Hæc dicit Dominus, Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. Quod & factum eſt: verùm quantum tibi in hac re obfueris, ſtilus noſter ſuis in locis opportunius enarrabit.

De Amedeo Berengarij milite aſtuto, qui explorator in Italiam venit, & de Hungaris ab Hugone in Hiſpaniam ablegatis. CAP. VIII.

Tempore

TEmpore quo Berengarius ab Italia fugit, quendam ſecum Amedeum nomine militem duxit apprimè nobilem, &, vt poſtmodum claruit, non Vlyſſe calliditate ac temeritate inferiorem. Fortiſſimus rex Otho quum nonnullis impeditus rebus, tum quotannis ab Hugone rege muneribus immenſis delinitus, Berengario copias parare non poſſet; ipſe quem præfatus ſum Amedeus Berengarium ita conuenit: Nec clam te eſt, inquit, Domine, quòd inuiſum ſe imperio duro rex Hugo cunctis Italicis effecerit; præſertim quum & concubinarum filiis ac Burgundionibus dignitates ſit largitus: nec vllus inuenitur Italicus, qui non aut expulſus, aut dignitatibus omnino ſit priuatus. Et quod in regem non aliquid moliuntur, hæc cauſa eſt: quoniamquidem quem ſibi coſtituant principem, non habent. Si itaque noſtrum aliquis mutato habitu, ne agnoſceretur, eò tenderet, eorumque voluntatem inquireret, conſilium proculdubio nobis bonum exculperet. Cui Berengarius, Te, inquit, tum commodius, tum nemo poteſt facere melius. Igitur Amedeus mutato habitu, cum pauperibus qui orationis gratia Romam tendunt, Romam quaſi profectus, Italiam petiit, principes conuenit, & quid vnuſquiſque cordi haberet inquiſiuit: neque enim eodem ſe omnibus habitu oſtendebat: nunc niger aliis, ſubniueus aliis, maculoſus aliis videbatur. Verùm ſama, malum quo non aliud velocius vllum mobilitate viget, eum in Italia eſſe auribus regis indicauit. Quem dum diligenter iuberet inquiri, ipſe prolixam & pulcherrimam barbam pice adeò deſœdauit, capillos ſubaureos nigredine immutauit, faciem deturpauit, debilem finxit, adeò vt inter pauperes regis in præſentia comedentes ſe regi nudum oſtenderet, & veſtem ab eo qua indueretur acciperet, & quicquid rex de Berengario & ipſo loqueretur audiret. Hoc denique modo cunctis diligentiſſimè perſcrutatis, non eodem modo quo venerat cum oratoribus eſt regreſſus. Præceperat enim rex clauſarum cuſtodibus, ne quempiam tranſire permitterent, niſi prius quis eſſet diligenti inueſtigatione inquirerent. Quod Amedeus audiens, per inuia quædam & aſpera nulli cuſtodita pertranſiit, atque ad Berengarium cum ea qua voluit legatione peruenit. Hoc in tempore rex Hugo datis decem numorum modiis pacem cum Hungaris fecit, quos ab Italia acceptis obſidibus expulit, atque in Hiſpaniam dato eis præduce direxit. Quod verò & ad Hiſpaniam, & ad ciuitatem ipſam in qua rex morabatur Cordubam non venerint, hæc cauſa fuit, quoniam triduo per inaquoſam & aſperam viam ducti, quum timerent ſe ſiti perituros, præduce ſibi ab Hugone conceſſo morte tenus vulnerato, celeriori curſu reuerſi ſunt.

De Berta Hugonis ex concubina filia Conſtantinopolim miſſa nuptum Romano iuniori. De fortitudine palatij Conſtantinopolitani: & qualiter Stephanus & Conſtantinus filij Romani, patrem ſuum è palatio & imperio eiecerint.

CAPVT IX.

HAe etiam eadem tempeſtate idem rex Hugo Bertam filiam ſuam quam ex meretrice Bezola ipſe genuerat, per Sigefredum venerabilem Parmenſis eccleſiæ antiſtitem Conſtantinopolim direxit, Romano paruulo Conſtantini Porphyrogeniti filio copulandam coniugio. Tenebatque ſummum imperium Romanus maior, eiusque filij duo Conſtantinus & Stephanus, quibus poſt Romanum præſtabat Conſtantinus Leonis imperatoris filius, cuius paruulus ex Helena Romani maioris filia natus iam nominatam Bertam, quam mutato nomine Græci Eudoxiam dixerant, vxorem duxerat. His itaque quatuor imperantibus, Stephanus atque Conſtantinus fratres, ignorante Conſtantino Leonis imperatoris filio, aduerſus Romanum patrem ſuum quædam doloſa machinabantur. Tædebat enim eos patris ſeueritate oppoſita quæcunque vellent facere non licere. Vnde & malo mox accepto conſilio, quatenus patrem

deiicerent, pertractabant. Conſtantinopolitanum palatium non pulchritudine ſolùm, verumetiam fortitudine omnibus quas vnquam viderim munitionibus præſtat, quod etiam iugi militum ſtipatione non minima obſeruatur. Moris itaque eſt hoc poſt matutinum diluculum mox omnibus patere: poſt tertiam verò diei horam emiſſis omnibus dato ſigno quod eſt *Mis*, vſque in horam nonam cunctis aditum prohibere. In hoc igitur Romanus aureo triclinio, quæ præſtantior eſt pars, potentiſſimè degens, cęteras partes palatij genero Conſtantino filiiſq; ſuis Stephano & Conſtantino diſtribuerat. Hi denique duo, vt prædiximus, non ferentes patris iuſtam ſeueritatem, in cubiculis ſuis multis copiis congregatis, diem conſtituerunt, quando patrem deiicere, ſoliq; ipſi poſſent regnare. Quumq; dies adueniret optata, cunctis de palatio iuxta morem egreſſis, Stephanus & Conſtantinus facta congreſſione ſuper patrem irruunt, eumq; de palatio omnibus ignorantibus deponunt, & ad vicinam inſulam in qua cœnobitarum multitudo philoſophabatur, tonſo ei, vt moris eſt, capite, ad philoſophandum tranſmittunt. Fit quàm mox multirumiger Conſtantinopoli ſonitus, Romanum quidem eiectum, Conſtantinum verò eius generum alij interfectum clamitabant. Nec mora, totius populi ad palatiũ fit concurſus. Romanus quaſi imperator abuſiuus non requiritur, verùm an ſuperſit Cõſtantinus, ab omnibus percontatur. Quum ſeditio inquiſitionis non modica fieret pro Conſtantino, rogãtibus Stephano & Conſtantino; ex ea parte qua Zucaniſtrij magnitudo portenditur, Conſtantinus per cãcellos crines ſolutus caput expoſuit, ſuaq; oſtenſione populi mox tumultũ ſedauit, ac in propria quemq; repedare coëgit. Quod factũ grauem duobus fratribus ingeſſit dolorem. Quid profuit, inquiunt, quòd abdicato patre, alium qui non pater eſt dominum ſuſtinemus? Tolerabilius enim decentiusq; paternã quã exteram pateremur dominationem. Quid illud, aiunt, quòd in huius auxiliũ non ſolùm propriæ, ſed exteræ venere nationes? Sigefridus quippe epiſcopus, regis Hugonis nuncius, aſſumptis ſecum ſuæ linguæ nationibus à Meluatinis, Romanis, Caietanis, nobis ad interitum, huic præſidio fuit.

De eiſdem Stephano & Conſtantino, qui Conſtantinum Leonis filium conati ſunt eiicere, à quo & ipſi ſunt capti fraude Diabolini, atq; in monaſterium apud patrem, qui eos lepidè redarguit, miſſi. CAP. X.

HIs dictis armatorum manibus cubicula pro parte complent. Quibus Diabolinus præfuit, qui & eorum animorum incenſor, & poſt paululũ proditor extitit. Conſtantinum denique libris incumbentem ita conuenit: Quæ tibi incommoda & à Stephano & à Conſtantino fratribus, imò inimicis tuis præparentur, iſthæc quæ in te vetus permanet religio ignorat. Si enim infortunia tibi parata cognoſceres, quaten' poſſes viuere, cogitares. Vxoris tuæ fratres Stephanus & Conſtantinus, armatorum manibus congregatis, atque in cubiculis iam concluſis, te non vt patrem de palatio expellere, verùm hic cogitant interficere. Occaſio autem tui interitus hæc erit: Cœnatum te poſt triduum Conſtantinus & Stephanus inuitabunt. Quumque ſeſſionis tuæ medium excellentiæ tuæ, quatenus moris eſt, obtinere tentabis, percuſſo mox ſcuto, incluſi de cubiculo exilient, tuamque fuſo ſanguine vitam finient. Fidem autem ſi relatis expoſcis, vſq; in præſentiarum affirmo argumentis, quoniam concluſorum tibi perſonas rimis oſtendo: deinde quod ſaluti ſolennius eſt tuæ, oſtiorum tibi claues trado. His auditis Conſtantinus, Age, infit, vt coniuratorum prodidiſti perfidiam, quatenus deuincam hanc, exprime ſententiam. Non enim tam mihi ſalus mea chara, quàm pietas erit in referenda gratia iocunda. Cui Diabolinus, Non enim, inquit, clam te eſt, Macedones tum tibi deuotos, tum bello duros exiſtere: mittito itaque, ac cubilia propria, Stephano & Conſtantino ignorantibus, eis ſuffarcinato. Quumq; deſignata dies conuiuij aduenerit, atque ob ſeſſionis faſtum ſi tumultus irrepſerit, dato ſigno, vt præfatus ſum, percuſſo ſcilicet clypeo, quum illorum manus armatorum præſidio eis eſſe non poterit, tui mox ex improuiſo proſiliant, eoſque tanto commodius, quanto inſperatius capiant, atq; ad vicinũ monaſteriũ, ad quod patrẽ ſuum, ſocerũ tuum miſerant, tõſis, vt moris eſt, capitibus, philoſophatũ tranſmittant. Diuinæ ſiquidẽ rectitudo iuſtitię tuũ negotiũ ſecũdabit, cuius recõpenſatio, ne in patrẽ peccarẽt, illos nõ terruit, & te, ne offen-

ne offenderes, cuſtodiuit. Quod iuſto Dei iudicio ita accidiſſe, non ſolùm Europa, ſed & Aſia nunc cantat & Aphrica. Deſignato etenim die, dum ſimulata pace Conſtantinum hunc & Stephanus & Conſtantinus fratres ad conuiuium inuitarent, & ob ſeſſionis faſtum tumultus inſurgeret, percuſſo, vt dictum eſt, ſcuto Macedones ex inſperato proruunt, duosq́; fratres Stephanum & Conſtantinum quàm mox comprehenſos, capite tonſos, ad vicinam inſulam, ad quam patrem ſuum ablegarant, philoſophatum mittunt.

De Romani in filios irriſione, & oratione ac prece, quam contra eos egit, gratias agens Deo, quòd impittatis pœnas darent, & quomodo filij eius cuſtodia addicti fuerint. CAPVT XI.

QVorum pater Baſileus Romanus aduentum vt audiuit, gratiarum actiones Deo exhibuit, eisq́; extra monaſterij fores læta facie obuians, Feſtiuum, inquit, tempus, quòd humilitatem noſtram imperium veſtrũ viſitare coëgit. Charitas puto, quæ me de palatio expulit, filiationem veſtram non ibi diu permanere permiſit. O factum bene, quòd me pridem præmiſiſtis. Confratres enim mei & commilitones mei, ſupernæ tantùm philoſophiæ incumbentes, qualiter imperatores ſuſciperent, ignorarent, ſi non me iamdudum imperialibus inſtitutis tritum haberent. Parata iam frigidior occiduis aqua decocta pruinis, dulces adſunt fabæ, lachana, porriq́; recentes. Non hic marinæ deliciæ morbos, ſed crebra potius ieiunia creant. Turbam verò hanc tantam, tam ſumptuoſa modicitas noſtra nõ recipit: veſtrum ſolummodo imperium ſuſcipit, quod ne paternam deſerat ſenectutem, aduenit. Romano hæc & huiuſmodi perſtringente, Stephanus & Conſtantinus filij pudibundo contuentes lumine terram, quàm inuitè monaſterium peterent, non eſt percontari neceſſe, ſed credere. Expanſis itaque poſt hæc manibus ad altare Romanus ante crepidinem fuſus, huiuſmodi cum lachrymis Deo preces effudit:

Chriſte pater, cum quo pater eſt & ſpiritus vnum,
Iure patris verbum, per quod pater omnia mundo
Oſtendis ſecreta poli, ſeu myſtica pandens:
Reſpice figmentum propria bonitate creatum:
Ne patiare precor me dæmonis arte perire,
Sanguine quem ſacro voluiſti reddere vitæ:
Da Deus, vt mundi pompas calcare ſuperbas
Iam valeam: ſiſtat q́; procul corruptor iniquus,
Cui labor eſt animas ſemper fœdare beatas.
Imperium libuit, quum ſceptra tuli, haud placet: ergo
Gratia ſit tibi, dignatus quòd pellere iniquos,
Imperij teneant ſolium ne fortè paternum.

His ita geſtis, Stephanus atque Conſtantinus cuſtodia iugi obſeruantur, patre ea quæ acciderant æquanimiter perferente. Aiunt enim hunc, & ſub atteſtatione confirmât, dum a fratribus lentis ob purgationem culparetur, reſpondiſſe: quòd luculentius regnaret, qui ſeruorum Dei humilitatibus deſeruiret, quàm qui potẽtibus mundi peccatoribus imperaret.

De aduentu Berengarij deſyderati in Italiam. Et quur Manaſſes Arelatenſis eius partibus fauet. Et de Milone, ac alijs qui deſerto Hugone ad Berengarium transfugerunt: & Berengarij in regnum reſtitutione. CAP. XII.

DEſyderatus interea Berengarius, ex Sueuorum partibus paucis ipſum comitantibus, à Sueuia per venuſtam vallem Italiam petiit, applicuitque caſtra ſecus munitionem vocabulo Formicariam, quæ à Manaſſe, vt iam prædiximus, ſedis Arelatenſis archiepiſcopo, tuncque Tridentinæ, Veronenſis, atque Mantuanæ ſedium inuaſore, Adelhardi eius clerici erat vigiliæ commendata. Quumque Berengarius nullius machinamenti apparatu, nulliusq́; belli impetu hanc ſe capere poſſe conſpiceret, Manaſſis ambitionem & κενοδοξίαν, id eſt vanam gloriam, cognoſcens, Adelhardum ad ſe venire coëgit, cui & ait: Si munitionem hanc poteſtati meę tradideris, dominumq́; tuum

Manaſſen ad adiutorium meum inflectere potueris, illum in cathedrā promoueo Mediolani archiepiſcopatus, te verò Cumani epiſcopatus dignitate poſt acceptam regni poteſtatem donabo. Et vt promittenti mihi fidem admittas, quod verbis ſpondeo, iuramentis affirmo. Hæc dum Manaſſi ab Adelhardo narrantur, tum ille munitionem non ſolùm Berengario dari iuſſit, verumetiam Italos omnes in eius auxilium inuitauit. Fama igitur, malum quo nō aliud velocius vllum Mobilitate viget, Berengarij aduentum quā mox omnibus nunciauit. Cœperunt mox nōnulli Hugone deſerto adhęrere Berengario. Horū Milo præpotens primus, qui dum Hugoni ſuſpectus, appoſitis clàm cuſtodibus, obſeruaretur; ſimulans ſe non intelligere cuſtodiri, ferme cœnam vſq; ad noctis protraxit medium. Cumque omnes tum vino, tum ſomno aggrauati, corpora quieti traderent, ſolo ſe eo qui portauerat clypeum comitante, Veronam percitus peruenit, directiſq; nunciis Berengariū exciuit; quem & in Verona, quo Hugoni firmius reſiſteret, ſuſcepit. Sanè nulla hùc infidelitas ab Hugone diuiſit, verùm illata ipſi ab eodem nonnulla incommoda, quæ iā diu ſuſtinere non potuit. Proſequitur hunc Wido præſul Mutinenſis eccleſię, non iniuria laceſſitus, ſed maxima illa abbatia Nonantula, quā & tunc acquiſiuit, animatus. Qui Hugonem non ſolùm deſeruit, verumetiā multorū multitudinem ſecū abſtulit. Quod Hugo vt audiuit, cōgregatis copiis ad eius caſtrum † Niueolam venit, idq; viriliter, ſed inutiliter oppugnauit. Quod q̄ mēdacij alienū ſit, ſententia ſubſequens declarabit. Nā dum eodem loco degeret, Berengarius ab Harderico archiepiſcopo accitus, Veronam deſeruit, ac Mediolanum concitus venit. Quo audito, rex Hugo Papiam triſtis venit. Cœperunt interea omnes Italiæ primates omine non bono Hugonem deſerere, & egenti Berengario adhærere. Egentē autem, non nihil poſſidentem, ſed cui nunq̄ quicquā ſatis eſt, aio. Quoniam improbi & auari, qui incertas atq; in caſu poſitas poſſeſſiones habent, & plus ſemper appetūt, nec eorum quiſquā adhuc ſibi ſufficiens inuentus eſt, cui quod haberet eſſet ſatis, non modò non copioſi diuites, ſed etiam pauperes & inopes exiſtimādi ſunt. Soli enim ſunt diuites, & fructuoſas ac ſempiternas poſſeſſiones poſſidentes, qui ſuis rebus contenti ſatis eſſe putant quod eſt. Non eſſe cupidū, vera pecunia eſt. Non eſſe emacem, vectigal eſt. Fateamur ergo, vter eſt ditior, cui deeſt, an cui ſuperat? qui eget, an qui abundat? cui poſſeſſio quo eſt maior, eo plus requirit ad ſe tuendum: an qui ſe ſuis viribus ſuſtinet? Cōtentum etenim ſuis rebus eſſe maximæ ſunt certiſſimæque diuitiæ. Verùm de hoc nunc id dictum eſſe ſufficiat. Ad Berengarium ſtili initium redeat, cuius in aduentum aureum omnes ſeculū promittebant, & felicia quæ talem extulerant tempora clamitabant.

alids, Vineolam.

Quomodo rex Hugo Lotharium filium ſuum Mediolanum miſit ad concitandam miſerationem Italorum. De Berengarij aſtutia. De Ioſeph Brixiano epiſcopo. Et de Waldonis epiſcopi iniquitate. CAP. XIII.

EO namq; Mediolani degente, ac Italicas dignitates ſibi adhærentibus diſpenſante, rex Hugo Lotharium filium ſuum non ad Berengariū ſolum, verùm ad totius populi præſentiam dirigit, petens, quia ſe eis non morigerum abdicauerunt, filium qui nil in eos deliquerat, ſaltem pro Dei amore ſuſcipiant, ac voluntatibus eorum morigerum reddant. Lothario deniq; Mediolanum petente, Rex Hugo Papia omni cum pecunia egreſſus, Italiam deſerere, atque in Burgundiam ire cogitauit. Sed res iſta eum retinuit, quoniam dum miſericordia inclinati, Lotharium in eccleſia beatorum confeſſoris & martyrum Ambroſij, Geruaſij; & Protaſij, ante crucem proſtratū erigerent, & regem ſibi cōſtituerent, quamprimum ad Hugonem dirigunt nuncium, per quem illum iterum ſuper ſe regnare promittunt. Hoc planè conſiliū, imò deceptionem, non omnes, ſed Berengarius (vt erat calliditate ſuffarcinatus) adinuenit, nō quò hos regnare diſponeret, ſed, vti pòſt claruit, ne Hugo diſcederet, atq; immenſa pecunia quā habebat, Burgundionū atq; aliarū gentiū ſuper ſe populos inuitaret. Hoc tempore Ioſeph quidam moribus ſenex, diebus iuuenis, ciuitatis Brixianę clarebat epiſcopus. Quē Berengarius, vt erat tyrannus vehemēs, ob morū probitatē epiſcopatu priuauit, eiusq; loco Antoniū, qui nunc vſq; ſupereſt, nullo conſilio habito, nulla epiſcoporū deliberatione, cōſtituit. Sed & Cumis tunc non Adelhardū, vt iurauerat, verùm ob Mediolanenſis epiſcopi amorē Waldonē quendā ordinauit. Quòd quàm bene fecerit, ſubditorū depopulatio, vitium inciſio, arborū decorticatio, multorum oculorū excuſſio, ſimultatis ſæpiſſima repetitio, tum ſignis, tū gemitibus narrant. Adelhardū autē Regienſi præfecit eccleſiæ.

Quur Berengarius Placentinum & Papienſem epiſcopos dimiſerit, & quur Liuthprandum autorem huius operis parentes ſui Berengario commendarint, factusq; ſit eiuſdem à ſecretis. Item quomodo Hugo deſperans de victoria, cum omni pecunia in prouinciam aufugerit. Et quomodo ad eum Raimundus Aquitanorum princeps venerit, eidem militaturus. Et de Hugonis obitu.

Cap. XIIII.

BOſonem verò Hugonis regis ſpurium Placentinæ ſedis, & Liutefredum Papienſis eccleſiæ expellere epiſcopos cogitauit. Verùm intercedente precio, ob Dei amorem eos ſe dimiſiſſe ſimulauit. Quàm immenſum tunc Italis gaudium! Alterum Dauid veniſſe latrabant. Sed & magno Carolo hunc cæca mente præferebant. Quanquam enim iteratò reges Hugonem atque Lotharium Italici ſuſciperent: Berengarium tamen nomine ſolùm marchionem, poteſtate verò regem: illos vocabulo reges, actu autem neque pro comitibus habebant. Quid plura? Tanta hac Berengarij fama, humanitate, liberalitate, parentes acciti mei, ei ad ſeruiendū me tradunt. Cui etiam immenſis oblatis muneribus, ſecretorum eius conſcium ac epiſtolarum conſtituunt ſignatorem. Cui quum fideliter longo tempore deſeruirem, hac me quam proſecuturus ſum ſuis in locis, mercede donauit. Verùm hęc retributio penè me ad deſperationem vſque pertraheret, ſi in re conſimili conſocios plurimos non excederet. De iſto enim pulchrè dictum accipimus: pennæ ſtruthionis ſimiles ſunt pennis accipitris & herodij. Quum tempus aduenerit, in altum alas erigit, deridet equitem & aſcenſorem eius. Hic enim ſuperſtitibus Hugone & Lothario, magnus voraxq; ſtruthio, nō bonus, ſed bono ſimilis eſt viſus. Eis autem decedentibus, & ad regni faſtigia omnibus illūm promouētibus, quantum alas erexerit, quantisque ludibriis nos omnes irriſerit, non tam verbis quàm ſuſpiriis ac gemitibus narro. Sed his omiſſis, ad narrandi ſeriem redeamus.

Rex Hugo quum diuinam animaduerſionem declinare, ac Berengario præeſſe non poſſet, relicto Lothario, & ſimulata pace, Berengarij fidei tradito, in prouinciam omni cum pecunia properauit. Quo audito Raimundus Aquitanorum princeps eum adijt, & pro minis mille ſe in militem dedit, fidemque ei iuramento ſeruaturum affirmauit, etiam congregatis copijs Italiam ingreſſurum, ac Berengarium debellaturū eſſe promiſit. Quod quanto nos omnes cachinno affecerit, gentis illius vilitas palàm facit, quæ etſi præſidio eſſe poſſet, ad effectum tamē haudquaquam perduceret. Quoniamquidem vocante Domino, Hugo rex breui eſt viam vniuerſæ carnis ingreſſus, Bertæ nepti ſuę Boſonis Arelatenſis comitis viduæ pecunia derelicta. Quam etiam breui ſpatio intercedente, memoratus Raimundus impudentiſſimæ gentis princeps impurior ſibi maritam effecerat, cuius non ſolùm concubitu, verumetiam oſculo indignum elegantes formarum inſpectores eum eſſe confirmant.

De vxore Berengarij accuſata crimine inceſti, & quomodo ſit purgata. Item de pecunia, quam Berengarius cauſa Hungarorum pauperibus & eccleſiis Dei extorſit. Cap. XV.

HVuius hoc in tempore ſoror, Berengarij ſcilicet vxor Willa, paſſa eſt crimen inceſti. Quod ita verum eſſe non ſolùm aulici vel cubicularij, verum aucupes & cupedinarij clamant. Habuit etiam ea presbyterulum capellanū nomine Dominicum, ſtatura breuem, colore fuligineum, ruſticum, ſetigerum, indocilem, agreſtem, barbarum, durum, villoſum, petulcum, inſanum, rebellem, iniquum, cuius magiſterio duas Willa commendarat natas, Giſlam ſcilicet atque Gerbertam, vt eas literarum ſcientiæ eporaret. Occaſione itaque puellarum, quas presbyter Dominicus, hirſutus, illotus, facetè docebat, mater ei propitiauerat, vt viſa ingrata ac tenax, hinc exiſteret larga. Sententia tamen veritatis quæ ait, Nihil opertum quod non reueletur, & occultum quod non in publicū veniat, diu ignorare homines paſſa nō eſt. Nam quū nocte quadā Berengario abſente ad cubile dominicū more ſolito hirſutus idē vellet accedere, canis hunc morſu vehemēti laniauit. Conſurgētes deniq; qui in domo erant, quū eum comprehenderēt, & quò iret interrogarent, apologeticū iſtud anticipādo domina dedit: Ad mulieres

noſtras ibat perditus. Sperans itaque presbyterulus ſibi leuius fore, ſi teneret ſentẽtiam dominæ ſuæ, Ita eſt, inquit. Cœpit itaque domina vitæ eius inſidiari, preciumq́ue promittere, ſi eſſet qui vitam ei auferret. Sed quum timerent omnes Deum, & mors eius differretur, peruenit ad Berengarium ſermo. Willa verò cœpit aruſpices maleficosq́ue inquirere, quò eorum carminibus iuuaretur. Vtrùm autem horum carminibus, an Berengarij adiuta ſit mollitie, neſcio: adeò mens eius eſt inclinata, vt ſponte maritali ſubmitteret ora capiſtro. Presbyterulus itaque quia ad dominæ aſſeclas adhinniuit, virilibus amputatis dimittitur. Domina verò magis à Berengario diligitur. Dixerũt autem qui eum eunuchizauerunt, quòd meritò illum domina amaret, quem Priapeia arma portare conſtaret. Per idem tempus Taxis Hungarorum rex magno cum exercitu in Italiam venit, cui Berengarius non ex propria pecunia, ſed ex eccleſiarum ac pauperum collectione decem modios numorum dedit. Fecit autem hoc, non vt populi curam haberet, ſed vt hac occaſióne magnam pecuniam congregaret. Quod & fecit. In omni enim ætate vtriuſque ſexus, tamq́ue ablactatus, quàm lactens, pro ſe numum dedit: quibus æs commiſcens, ex paucis decem modios fecit, cæteram verò partem, & quicquid ex eccleſiis tulit, ſibi retinuit.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER SEXTVS.

TEMPORIS inſtantis qualitas tragœdum me potius quàm hiſtoriographum quæreret, niſi pararet Dominus in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Explicare enim nõ poſſum, quot peregre profectus quatiat incommoditatibus, iuuatq́ue hominem exteriorem potius lugere, quàm ſcribere. Interior verò apoſtolicis confirmatus inſtitutis, in huiuſmodi tribulationibus gloriatur, ſciens quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem: ſpes autem non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Pareat itaque interiori exterior, ſuaq́ue inſortunia non ſolùm non exhorreat, verùm in his potius conquieſcat: dumq́; ſcribendo operam dans, fortunæ rota hos extolli, illos deprimi dixerit, præſentem incommoditatem minus ſentiet, eiusq́ue mutabilitati congaudens; deteriora, quod fieri nequit, niſi mors aut membrorum debilitatio intercedat, iam non metuat, ſed fortunata ſemper expectet. Inſtantia enim ſi maturauerit, ſalutem quæ deeſt afferet: inſortunatum quod adeſt, expellet. Scribat itaque, & ſuperioribus veris hæc quæ ſequuntur vera adiungat.

De oratore à Conſtãtino imp. ad Berengarium miſſo cum literis, quibus illi Lotharij cuſtodiam commendabat, oratoremq́; ab eo petebat: quem vt ſine ſumptu mitteret, Liuthprandum impenſis vitrici ſui miſit.

CAPVT I.

REge Hugone prouinciæ in partibus defuncto, Berengarij nomen celebre apud nonnullos, præſertim apud Græcas extitit nationes. Is enim Italicis omnibus principabatur virtute: rex verò Lotharius ſolo nomine. Conſtantinus itaque qui, dejectis Romano filiisq́ue eius, Conſtantinopoleos regebat imperium: audito Berengarium potentia præſtare Lothario, per Andream qui ab officio comes curiæ dicebatur, literas Berengario dirigit, in quibus continebatur, vehementer ſe Berengarij nuncium velle videre, cuius in reditu cognoſceret, quanta eum charitate diligeret. Scripſit etiam & commẽdatitias literas eidem pro Lothario, vt fidelis ei eſſet adminiſtrator, cui Deo largiente

largiente extiterat gubernator. Conſtantinus namque ſolicitudinem non paruam Lotharij pro ſalute habebat, religioſè ob amorem nurus ſuæ cogitans, quæ Lotharij ſoror extiterat. Berengarius itaque calliditate ſuffarcinatus, cogitans quem potiſſimùm mitteret, cui nil impenſæ ob itineris longinquitatem præberet, vitricum meum, cuius tunc ſub cura degebam, conueniens, Quanti, inquit, eſſet priuignum tuum Græcas literas non ignorare? Cui quum diceret: Vtinam diuitiarum mearum ea gratia partem mediam diſtributam haberem. Non neceſſe, inquit, habes, neque centeſimam impartiri. Conſtantinopolitanus imperator literis vt meum ad ſe nuncium dirigam, orat. Quod tum ob animi conſtantiam nemo melius, tum ob dicendi copiam nemo commodius facere poteſt. Quid dicam, quàm facilè doctrinas ebibet Græcas; qui tam puerilibus in annis epotauit Latinas? Hac ſpe quàm mox vitricus animatus, impenſas omnes diſtribuit, meq; magnis cum muneribus Conſtantinopolim direxit.

Quo tempore Liuthprandus tanquam orator Berengarij Conſtantinopolim venerit, Papia egreſſus: & de mirabili imperatoris domo, quæ Magnaura, aut potius Megaula, aut Megaron dicta eſt: & ſuſceptione nunciorum: & miris ibidem oſtenſis in arbore & ſolio imperatoris.

CAPVT II.

DIe quippe calendarum Auguſtarum Papía exiẽs, per Eridani alueum triduo Venetias veni, vbi & Salomonem comitem Græcorum, nuncium κοιτωνίτην eunuchum reperi ab Hiſpania & Saxonia regreſſum, Conſtantinopolim verſus tendere cupientem, ſecumq; ducentem domini noſtri tunc regis, nunc imp. magnis cum muneribus nuncium, Liutefredum ſcilicet Maguntinum, inſtitorem digniſſimum. Octauo autem calend. Septembris die Venetiis egreſſi, xv. calend. Octobris Conſtantinopolim venimus, vbi quàm inaudito miroque modo ſimus excepti, ſcribere non pigebit. Eſt Conſtanrinopoli domus palatio contigua miræ magnitudinis ac pulchritudinis, quæ à Græcis ρ loco λ poſita † Megaura, quaſi magna aura, pro aula, dicitur. Hanc itaque Conſtantinus, tum ob Hiſpanorum nuncios, qui tunc nouiter eò venerant: tum ob me & Liutefredum hoc modo parari iuſſit. Ærea ſed deaurata quædam arbor ante imperatoris oculos ſtabat, cuius ramos itidem æreæ diuerſi generis, deauratæque volucres replebant, quæ ſecundum ſpecies ſuas diuerſarum auium voces emittebant. In primis verò ſolium huiuſmodi erat arte compoſitum, vt in momento humile, excelſius modò, quàm mox videretur ſublime. Sed ſedile quod erat immenſæ magnitudinis; incertum vtrùm ærei an lignei, verùm auro tecti leones quaſi cuſtodiebant. In hac igitur duorum eunuchorum humeris incumbens, ante imperatoris præſentiam ſum deductus. Quumque in aduentu meo leones rugitum emitterent, aues ſecundum ſpecies ſuas perſtreperent, nullo ſum terrore, nulla admiratione commotus: quoniamquidem ex his omnibus eos qui bene nouerãt, fueram percontatus. Tertio itaque imperatorem pronus adorans caput ſuſtuli, & quem priùs moderata menſura à terra eleuatum ſedere vidi, mox aliis indutum veſtibus penes domus laquear ſedere proſpexi. Quod qualiter fieret, cogitare non potui, niſi fortè eo ſit ſubuectus ergalio, quo torcularium arbores ſubuehuntur. Per ſe autem tunc nihil loquutus; quoniam & ſi vellet, intercapedo maxima indecorùm faceret, de vita Berengarij & ſoſpitate per Logothetam eſt percontatus. Cui quum conſequenter reſpondiſſem, interprete ſum innuente egreſſus, & in datum mihi hoſpitium mox receptus.

† al. μέγαρον

Quæ dona Liuthprandus propriis impenſis, licet nomine Berengarij imperatori Conſtantino obtulerit: & quæ ab imperatore viciſſim munera ſuſceperit, & in domum imperatoriam, quæ decaennea cubita dicuntur, admiſſus miranda dona ac poma viderit. CAP. III.

SEd nec hæc pigeat memorare, quid tunc pro Berengario egerim, ſcilicet vt agnoſcatur, quanta eum charitate dilexerim, & cuiuſmodi recompenſationem pro bene geſtis acceperim. Hiſpanorum nuncij, & nominatus Liuthfredus domini noſtri

tunc regis Othonis nuncius, magna ex eorum parte dominorum munera imperatori Conſtantino detulerant. Ego Berengarij ex parte nihil præter epiſtolam, & hanc mendacio plenam detuleram. Æſtuabat itaque non parum hac pro verecundia animus, & quid ſuper hac re faceret, cogitabat attentus. Æſtuanti autẽ mihi, & nimium fluctuanti, meus animus ſuggeſſit, quatenus dona quæ imperatori mea ex parte detuleram, Berengarij ex parte conferrem, paruumq́; munus prout poſſem verbis ornarem. Obtuli autem loricas optimas IX ſcuta optima cum bullis deauratis VII, cuppas argẽteas, deauratas duas, enſes, lanceas, verua, mancipia, quatuor carſamatia, imperatori nominatis omnibus precioſiora. Carſamatium autem Græci vocant, amputatis virilibus & virga puerum eunuchum: quos Verdunenſes mercatores ob immenſum lucrum facere ſolent, & in Hiſpaniam ducere. His itaque geſtis, imperator me poſt triduũ ad palatium vocari præcepit, proprioq́; mecum ore loquutus, ad conuiuium inuitauit. Poſtq́; conuiuium magno me meoſq́; aſſeclas munere donauit. Verùm quia narrandi ſe occaſio intulit, qualis eius menſa feſtis præcipuè diebus, qualesq́; ad menſam ludi celebrentur, bonum opinor non ſilere, ſed ſcribere. Eſt domus iuxta Hippodromum, Aquilonem verſus, miræ & altitudinis & pulchritudinis, quæ decaennea cubita vocatur. Quod nomen non ab re, ſed ex apparentibus cauſis ſortita eſt: δέκα enim Græcè, Latinè decem: ἐννέα nouem: cubita aut a cubando inclinata, vel curuata poſſumus dicere. Hoc autem ideo, quoniamquidem XIX menſæ in ea quæ ſecundum carnem eſt domini noſtri Ieſu Chriſti natiuitate apponuntur. In quibus imperator pariter & conuiuæ non ſedendo, vt cæteris diebus, ſed recumbendo epulantur: quibus in diebus non argenteis, ſed tantùm aureis vaſis miniſtratur. Poſt cibũ autem aureis vaſis tribus ſunt poma delata, quæ ob immenſum pondus non hominum manibus, ſed purpura tectis vehiculis ſunt allata. Apponũtur autem duo hoc modo: In menſa per foramina laquearis tres ſunt funes pellibus deauratis tecti, cum anulis aureis depoſiti, qui anſis quæ in ſcutulis prominent poſiti, adiuuantibus inferius quatuor aut eo amplius hominibus, per vertibile quod ſupra laquearium eſt ergalium in menſam ſubuehuntur, eodemq́; modo deponuntur. Ludos denique quos ibi perſpexerim, quia nimis longum eſt ſcribere, prætermitto: vnum ſolummodo ob admirationem hic inſerere non pigebit.

De mirabili ſpectaculo ligni in fronte portati, & puerorum ſuper ipſum ludentium, & de familiari imperatoris cum Liuthprando ſuper ea re diſquiſitione. CAP. IIII.

VEnit quidam vigintiquatuor & eo amplius pedum longitudinis lignum ſine manuum adminiculis in fronte gerens, quod cubitum à ſummitate inferius, bicubitum tranſuerſum in fronte habuerat. Adducti ſunt autem duo pueri nudi, ſed campeſtrati, id eſt ſuccinctoria habentes, qui per lignum aſcendentes, ita ſeruauerunt immobile, ac ſi radicitus terræ eſſet affixum. Denique poſt vnius deſcenſum alter qui remanſerat, eodemque ſolus luſerat, ampliori me admiratione attonitum reddidit. Quoquo modo enim quoadusque luſerant, lignum per quod aſcenderant gubernabant. Vnus verò qui in ligni ſummitate remanſit, quia ita ſe ęqualiter ponderauit, vt & luſerit ac ſanus deſcenderit, ita me ſtupidum reddidit, vt ipſum etiam imperatorem mea admiratio non lateret. Vnde & accerſito interprete, quid mihi cęteris mirabilius videretur ſciſcitatus eſt: puérne qui ſe adeò moderatè rexerat, vt immobile eſſet lignum: an is qui ipſum in fronte tam argumentoſè tenuerat, vt puerorum neque pondus, neque ludus illud vel modicùm flecteret. Quumq́; me ignorare, quid mihi θαυμαστότερον, id eſt mirabilius, videretur, edicerem, magno inflatus cachinno ſe ſimiliter neſcire reſpondit.

De erogatione numiſmatum & aliorum donorum pro veteri imperatoris Græci more ante diem palmarum in magiſtratus & clientes imperatorios. CAPVT V.

SEd nec hoc ſilentio prętereunndum eſſe arbitror, quid noui miriq́; aliud ibidem perſpexerim. In ea quę eſt ante βαϊοφόρον, quod nos palmarum ramos dicimus, hebdomade,

made, tam in militibus quàm in diuerſis conſtitutis officiis numiſmatum aureorũ erogationem, prout cuiuſque meretur officium, imperator facit. Cui erogationi quia me intereſſe voluit, me venire præcepit. Fuit autem huiuſmodi: Erat appoſita decem cubitorum longitudinis, ac quatuor latitudinis menſa, quę numiſmata loculis congregata, prout cuiq; dabatur, numeris extrinſecus in loculis ſcriptis retinebat. Ingrediebantur denique ad imperatorem non confuſè, ſed ordinatim ſecundum vocantis vocem, quæ ſcripta virorum nomina ſecundum officij dignitatem recitabat. Quorum primus vocatus eſt rector domus, cui non in manibus, ſed in humeris poſita ſunt numiſmata cum ſcaramangis quatuor. Poſt quem ὁ domeſticoſtos Aſcalonas, & ὁ de Longariſtis Ploas, ſunt vocati: quorum alter militibus, nauigantibus pręerat alter. Hi itaq; paris numeri, quia dignitas par erat, numiſmata & ſcaramanga ſuſcipientes, præ multitudine non iam in humeris portauerunt, ſed adiuuantibus aliis poſt ſe cum labore traxerunt. Poſt hos admiſſi ſunt magiſtri numero XXIIII, quibus erogatæ ſunt numiſmatum aureorum libræ, vnicuique ſecundum eundẽ numerum vigintiquatuor cum ſcaramangis duobus. Patriciorum deinde ordo hos ponè eſt ſequutus, & duodecim numiſmatum libris cum ſcaramanga vna donatus. Qui ſicut nec patriciorum, ita nec librarum, niſi quod vnicuiq; dabatur, numerum neſcio. Turba poſt hos immenſa vocatur, protoſpathariorum, ſpathariorum, candidatorum, & id genus clientum.

FINIS DE REBVS VISIS IN GRÆCIA; QVIBVS QVIA ET ALIAS SVPERADDERE PROPOSVERAT, NOVVM DE REBVS Othonis Auguſti exorſus eſt librum, quem tamen ob breuitatem ſuperiori addidimus.

De Othone primo imperatore, & legatis ad eum miſſis, & qualiter eccleſiam Romanam, ac totam Italiam tyrannis liberauit, imperijq́; vnctionem & inſignia cum iuramento Ioannis papæ non diu in fide permanſuri accepit. De Romanorum, de dicti papæ ſacrilegiis, inceſtis, ſtupris, & aliis flagitiis querimonia: & papæ ficta promiſſione de emendanda vita: & acri imperatoris in eum recriminatione: & eius, hoc eſt papæ, obſtinatione, qui Adelbertum recepit: de vtriusq; eiectione: & ſynodo Romæ celebrata. CAP. VI.

Regnantibus, imò ſęuientibus in Italia, & vt verius fateamur, tyrannidem exercentibus, Berengario atq; Adelberto, Ioannes ſummus pontifex & vniuerſalis papa, cuius tunc eccleſia ſuprà dictorum Berengarij atq; Adelberti ſæuitiam erat experta, legatos ſanctæ Romanæ eccleſiæ, Ioannẽ videlicet cardinalem, diaconum, & Azonem ſcriniarium sereniſſimo atque piiſſimo tunc regi, nunc Auguſto Cæſari Othoni deſtinauit, ſuppliciter literis & regum ſignis orans, quatenus pro Dei amore, ſanctorumq́; apoſtolorum Petri & Pauli, quos delictorum ſuorum cuperet eſſe remiſſores, ſe ſibiq; commiſſam ſanctam Rom. eccleſiã ex ſuorum faucibus liberaret, ac ſaluti & libertati priſtinæ reſtitueret. Hæc dum Romani legati conqueruntur, vir venerabilis Walbertus, ſanctæ Mediolanenſis eccleſiæ archiepiſcopus, ſemiuiuus ex prædictorũ rabie Berengarij atq; Adelberti liberatus, ſuperius memorati Othonis potẽtiam adijt, indicans ſe non poſſe pati Berengarij, Adelbertiq́;, necnon Willæ ſæuitiam, quę Manaſſen Arelatenſem epiſcopũ contra ius faſq; Mediolanenſis eccleſiæ ſedi præfecerat. Aiebat ſanè hanc eccleſiæ ſuæ calamitatem, quæ quod ſe ſuoſq́; capere oporteret, interciperet. Sed Waldo Cumanus epiſcopus hunc ponè eſt ſequutus, non diſparem à Berengario atque Adelberto & Willa, quam Walbertum, contumeliam ſe eſſe perpeſſum clamitans. Venerãt & nonnulli alterius ordinis ex Italia viri, quos inter illuſtris marchio Otbertus cũ apoſtolicis cucurrerat nunciis, à ſanctiſſimo Othone tunc rege, vt dixi, nunc Auguſto Cæſare, conſilium auxiliumq́ue expetens. Horum itaq; rex piiſſimus lachrymoſis queſtibus inclinatus, non quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti cogitãs, filium ſuum ſibi cognominem contra morem puerilibus in annis regem conſtitutum in Saxonia dereliquit: ipſe collectis copiis in Italiam percitus venit. Qui tanto Berengarium atque Adelbertum celerius regno expulit quanto euidentius conſtat, quòd commilitones Petrum & Paulũ ſanctiſſimos apoſtolos habuit. Bonus itaq; rex diſperſa colligens,

& confracta conſolidans, quod cuique proprium fuit reſtituit. Dehinc Romam ſimilia facturus adiit, vbi miro ornatu, miroq́; apparatu ſuſceptus, ab eodem ſummo pontifice & vniuerſali papa Ioanne vnctionem ſuſcepit imperij. Cui nō ſolùm propria reſtituit, verumetiam ingentibus gemmarum, auri & argenti muneribus ipſum honorauit. Iuſiurandum verò ab eodem papa Ioanne ſupra precioſiſſimum corpus Petri, atq; omnibus ciuitatis proceribus, ſe nunquā Berengario atq; Adelberto auxiliaturum, accepit. Poſt hæc in patriam properanter repedauit. Interea præfatus papa iuramenti & promiſſionis oblitus, quam fecerat ſancto imperatori, ad Adelbertum vt ſe adeat mittit, iuramēto ei affirmans, ſe illum contra ſanctiſſimi imperatoris potentiā adiuturum. Adeò enim eundē Adelbertum, eccleſiarum Dei, eiuſdemq́; papæ Ioannis perſequutorem, imperator ſanctus terruerat, vt omnem Italiam deſerens, Fraxinetum adiret, ſeq́; Saracenorum fidei commendaret. Imperator autem iuſtus, qui cur Adelbertum Ioannes papa, quē prius vehementi odio inſequebatur, nunc diligeret, ſatis mirati non potuit, accerſitis quibuſdam familiaribus, an hoc verum eſſet, Romam dirigit percontatum. Quumq́; illò iidem nuncij perueniſſent, huiuſmodi non à quibuſlibet aut paucis, ſed ab omnibus Romanis ciuibus reſponſa ſuſcipiunt. Non diſpar videtur ratio, cur Ioannes papa ſanctiſſimum imperatorem, ſuum ſcilicet ex Adelberti manibus liberatorem, & diabolus oderit creatorem. Imperator, quemadmodū re ipſa experti ſumus, ea quæ Dei ſunt ſapit, operatur, diligit, eccleſiaſtica & ſecularia negotia armis tutatur, moribus ornat, legibus emendat: Ioannes papa his omnibus aduerſatur. Non clam eſt populo, quod fatemur. Teſtis eſt Rainera ſui ipſius militis vidua, quā cæco captus igne multis præfectam vrbibus, ſacroſanctis beati Petri donauit aureis crucibus atq; calicibus. Teſtis eſt Stephana eius amica, quæ in effuſione, quod ex eo cōceperat, recèns hominem exiuit. Quòd ſi cuncta taceant, Lateranenſe palatium ſanctorum quondā hoſpitium, nunc proſtibulum meretricum, non ſilebit amicam coniugem Stephanæ patris cōcubinæ ſororem. Teſtis omnium gentium, præterq̄ Romanorum, abſentia mulierum, quæ ſanctorum apoſtolorum limina orandi gratia timent viſere, quū nonnullas ante dies paucos hunc audierint coniugatas, viduas, virgines vi oppreſſiſſe. Teſtes ſunt ſanctæ apoſtolotum eccleſiæ, quæ non ſtillatim pluuiam, ſed totum intrinſecus, ſupta ipſa etiam ſacroſancta altaria imbrem admittunt. Quanta nos terrore tigna afficiunt, quum diuinam opem eodem depoſcimus? Mors in tectis regnat, quæ nos orare multa volentes impedit, atq; domum domini mox linquere cogit. Teſtes ſunt non ſolùm iuncearum curatura, ſed & quotidianarum formarum mulieres. Cui eędem ſunt, & ſilicem pedibus quæ conterunt atrum, & quæ magnorum ſubuehūtur adiutorio iumentorum. Atque hoc rei eſt, quòd tanta ei cum imperatore ſancto diſcordia eſt, lupis & agnis quāta ſortito obtigit. Illi hoc vt impunè liceat, Adelbertum ſibi tutorem & defenſorem parat. Hęc dū à redeuntibus nunciis imperator audiret, Puer, inquit, eſt, facilè bonorum immutabitur exemplo virorum. Spero cū obiurgatione honeſta, ſuaſione liberali, facilè ex illis ſeſe emerſurum malis, dicemusq́; tunc cum propheta: Hęc eſt immutatio dexteræ excelſi. Et adiecit: Quod prius rerum ordo depoſcit, Berengarium in Feretrato monte reſiſtentem propulſemus, dein paterna abdicatione dominū papam conueniamus: ſi non voluntate, verecundia ſaltem in virum perfectū ſeſe mutet. Sicq́; forſitan deuictus, bene conſueſcere, ſtudebit his deſueſcere. His expletis, Papiæ nauim conſcendit, ac per Eridani alueum Rauennam vſque peruenit: indeq́ue progrediens mōtem Feretratum, quod oppidum ſancti Leonis dicitur, in quo Berengarius & Willa erat, obſedit. Quò & præfatus papa Leonem venerabilem ſanctæ Romanæ eccleſiæ tunc protoſcriniarium, nunc in eadem ſede beati Petri apoſtolorum vicarium, necnon & Demetrium optimatem Romanorum illuſtriſſimum ſancto imperatori nuncios dirigit, mandans haud mirum eſſe, ſi hactenus iuuentutis igne deuictus, quid puerile geſſerit. Iam tempus inſtare, quum alieno cuperet viuere more. Mandauit etiam doloſè, quòd quendam Leonem epiſcopum, & Ioannem diaconum cardinalem ſuos infideles ſuſcepiſſet, & quòd ſanctus imperatór promiſſionis ſuæ fidem violaret, dum eos qui eo loci manebant, iuramento non ipſi, ſed ſibi aſtringeret. Quibus imperator: Pro correctione, inquit, ac morum immutatione quam promittit, gratias ago. De promiſſis verò fidem mutare, cuius me arguit, an verum ſit, ipſi perpendite. Omnem ter-

ram

ram ſancti Petri, quæ noſtræ poteſtati ſubiecta eſt, eccleſię promiſimus reddere: atque id rei eſt, quòd ex hac munitione Berengarium cum omni familia pellere laboramus. Quo enim pacto terram hanc ei reddere poſſumus, ſi non prius eam ex violentorum manibus ereptam, poteſtati noſtræ ſubdamus? Leonem epiſcopum, & Ioannem cardinalem diaconum ſuos infideles, quos nos ſuſcepiſſe accuſat, his temporibus non vidimus, nedum ſuſcepimus: Conſtantinopolim domino papa eos ad iniuriam noſtram proficiſcentes dirigente, Capuę ſunt, vt audiuimus, capti. Quibuſcũ etiam Saleccum, natione Bulgarum, educatione Hungarum, domini papæ familiariſſimum, & Zachæum virum reprobatum, diuinarum atque humanarum inſcium literarum, à domino papa epiſcopum nouiter conſecratum, & Hungaris ad prædicandum, vt ſuper nos irruant, deſtinatum, eodem captos eſſe loco audiuimus. Hæc dominum papam nullis narrantibus feciſſe crederemus, niſi literæ fidem admitterent, quæ plumbo ſignatæ eius nominis characteres monſtrant. His expletis, Landohardũ à Saxonia Numendenſem, & Liuthbrandum ab Italia Cremonenſem, epiſcopos cum pręfatis nunciis Romam dirigit, domino papæ ſe inculpabilem eſſe ſatisfacturum. Quorum etiam militibus hoc imperator iuſtus impoſuit, vt ſi ſecus dominus papa non crederet, duello verum eſſe approbarent. Pręfati igitur Landohardus & Liuthprandus epiſcopi Romam ante domini papæ præſentiam venientes, tanto ſunt in honore ſuſcepti, vt non eos lateret, quanto ſanctum imperatorem tædio faſtidiret. Ordinarim tamen, prout eis iniunctum fuerat, enarrantes, non iuramento, non duello ſatisfactionem papa recipere voluit, ſed in eadem qua fuerat duritia permanſit. Subdolè tamen poſt dies octo Ioannem epiſcopum Narnienſem, & Benedictũ cardinalem diaconum cum iſtis domino imper. deſtinauit, putans hunc ſuis poſſe deludere verſutiis, cui nimis eſt verba dare difficile. Ante quorum reditum Adelbertus, inuitante papa, à Fraxineto rediens, Centumcellas aduenit: deinde Romam profectus, nõ, vt debuit, repudiatus, ſed à papa honorificè eſt ſuſceptus. Hæc dum aguntur, Phœbi radiis graue cancri ſydus inæſtuans imperatorem Romanis arcibus propellebat. Sed quum virginale ſydus gratam rediens temperiem ferret, collectis copiis clàm Romanis inuitãtibus Romam aduenit. Quid clàm dixerim, quum maior Romanorum pars optimatum, ſancti Pauli caſtellum inuaſerit, ſanctumque imp. obſidibus etiam datis inuitauerit? Quid multis morer? iuxta vrbem Imp. caſtrametatus eſt. Roma papa ſimul atque Adelbertus aufugiunt. Ciues verò ſanctum imp. cum ſuis omnibus in vrbem ſuſcipiũt, fidelitatemq; promittunt: hæc addentes, & firmiter iurantes, nunquam ſe papam electuros, aut ordinaturos præter conſenſum atque electionem domini imperatoris Othonis Cæſaris Auguſti, filijque ipſius regis Othonis. Poſt triduum rogantibus tam Romanis epiſcopis, quàm plebe, magnus in ſancti Petri eccleſia fit conuentus, ſederuntque cum imperatore archiepiſcopi: ab Italia pro Engelfrido Aquileienſi patriarcha, quem in eadem vrbe languor repentè, vt fit, ortus arripuerat, Rodulfus diaconus, Walbertus Mediolanenſis, Petrus Rauennas: à Saxonia, Adeltac archiepiſcopus, & Landohardus epiſcopus Numendenſis: à Francia, Otgerius epiſcopus Spirenſis, Bubtus Parmenſis: ab Italia, Liuthprandus Cremonenſis, Hermenaldus Regenſis: à Tuſcia, Conradus Lucenſis, Eucrarius Aricienſis, Piſanus Senenſis, Florentius Peſtruenſis, Petrus Camerinenſis, Spoletinus Romanus, Gregor. Albanenſis, Spoletinus, Sico Hoſtienſis, Benedictus Portuenſis, Lucidus Canenſis, Theophylactus Præneſtinus, Wido Syluæ candidæ, Leo Velitrienſis, Sico Blebenſis, Stephanus Serenſis, Ioannes Nepeſinus, Ioannes Tiburtinus, Ioannes Foroiulienſis, Romanus Ferentinenſis, Ioannes Normenſis, Ioannes Berulenſis, Martinus Sutrinus, Ioannes Narnienſis, Ioannes Sapiniẽſis, Ioannes Gallaeenſis, Phalarenſis, Alaterenſis, Ortanus, Ioannes Anagnienſis, Trebenſis, Salibatinus, Tarraconenſis, Stephanus cardinalis archipresbyter titulo Balbinæ, Dominicus titulo Anaſtaſiæ, Petrus titulo Damaſi, Theophylactus titulo Chryſogoni, Ioannes titulo Equitij, Ioannes titulo Suſannæ, Petrus titulo Pammachij, Adrianus titulo Calixti, Ioannes titulo Cæciliæ, Adrianus titulo Luciniæ, Benedictus titulo Sixti, titulo quatuor coronatorum, Stephanus titulo Sabinæ, Benedictus cardinalis archidiaconus, Ioannes diaconus, Bonofilius diaconus, cardinalis Primicerius, Georgius Secundicerius, Stephanus adminiculator, Andreas Arcarius, Sergius Primicerius defen-

ſorum, Ioannes ſacellarius, Stephanus, Theophylactus, Adrianus, Stephanus, Benedictus, Azo, Adrianus, Romanus, Leo, Benedictus. Item Leo & Leo ſcriniarij, Leo primicerius ſcholæ cantorũ, Benedictus ſubdiaconus & oblationarius, Azo, Benedictus, Demetrius, Ioannes, Amicus, Sergius, Benedictus, Vrſo, Ioannes, Benedictus ſubdiaconus, ſubpulmentarius, & Stephanus archiacoluthus cum omnibus acoluthis & regionariis. Ex primatibus Romanæ ciuitatis, Stephanus filius Ioannis Superiſta, Demetrius Melioſi, Creſcentius caballi marmorei, Ioannes cognomento Nuzina, Stephanus de Muza, Theodorus de Ruſina, Ioannes de Primicerio, Leo de Camirzuli, Richardus, Petrus de Canaparia, Benedictus cum Bulgamino filio ſuo ex plebe, Petrus, qui & Imperiola eſt dictus, aſtitit cum omni Romanorum militia.

Quæ acta ſint in concilio contra Ioannem Romanum pontificem, in quem moderato animo & maturo conſilio proceſſit Otho: & quæ illis flagitia obiecta ſint à congregatis in concilio; enormia certè & vix credibilia, etiam in ſicario aut pagano. CAP. VII.

HIs itaque reſidentibus, ſilentiumq́ue ſummum tenentibus, ita ſanctus eſt imperator exorſus: Quoniam decorum eſſet tam claro ſanctoq́; dominum papam Ioannem intereſſe concilio, quur tantum declinauerit cœtum, vos ô ſancti patres conſulimus, quibus communis labor eccleſiaſticus ac commune negotium exiſtit. Tunc Romani pontifices & cardinales, presbyteri ac diaconi cum vniuerſa plebe dixerunt: Miramur ſanctiſſimam prudentiam veſtram nos hoc velle percontari, quod nec Ibericos, nec Babylonicos, nec Indicos incolas latet. Non hic iam de illis eſt qui veniunt in veſtimentis ouium, intus autem ſunt lupi rapaces: ita apertè ſæuit, ita apertè diabolica pertractat negocia, vt nihil circuitionis vtatur. Imperator reſpondit: Iuſtum nobis videtur, vt accuſationes nominatim exprimantur: deinde quod agendum eſt, communi conſilio pertractetur. Tunc conſurgens Petrus cardinalis presbyter, ſe vidiſſe illũ miſſam celebraſſe, & non communicaſſe teſtatus eſt. Ioannes epiſcopus Narnienſis, & Ioannes cardinalis diaconus, ſe vidiſſe illum diaconum ordinaſſe in equorũ ſtabulo non certis temporibus ſunt profeſſi. Benedictus cum cæteris condiaconis & presbyteris dixit ſe ſcire, quòd ordinationes epiſcoporũ precio faceret, & quòd annorum decem epiſcopum in Tudertina ciuitate ordinaret. De ſacrilegio non eſſe neceſſe percontari dixit, quia plus videndo quã audiendo ſcire potuiſſemus. De adulterio dixerunt, quòd oculis non viderant, ſed pro certo ſcirent viduam Rainerij & Stephanam patris concubinam & Annam viduam cum nepte ſua abuſum eſſe, & ſanctum palatium lupanar & proſtibulum feciſſe: venationem dixerunt publicè exercuiſſe. Benedictum ſpiritualem patrem ſuum lumine priuaſſe, & mox mortuum eſſe. Ioannem cardinalem ſubdiaconum virilibus amputatis occidiſſe, incendia feciſſe, enſe accinctum, galea & lorica indutum fuiſſe teſtati ſunt. Diaboli in amorem vinum bibiſſe omnes tam clerici quàm laici acclamarunt. In ludo aleæ, Iouis, Veneris, cæterorumq́ue dæmonum auxilium popoſciſſe dixerunt. Matutinas & canonicas horas cum non celebraſſe, nec ſigno crucis ſe muniuiſſe profeſſi ſunt. His auditis imperator, quia Romani eius loquelam propriam, id eſt Saxonicam, intelligere nequibant, Liuthbrando Cremonenſi epiſcopo præcepit, vt Latino ſermone hæc Romanis omnibus quæ ſequuntur exprimeret. Surgens itaque ſic cœpit.

De imperatoris Othonis matura in Ioannem pontificem maximum conſultatione per interpretem facta: & de patrum contra eum atteſtatione, etiam cum ſui anathematizatione, ſi minus vera dicerent: deq́; conſilio inito, vt in perſona citetur ad ſui purgationem. CAP. VIII.

PErſæpe contigit, & nobis expertis credimus, vt in dignitatibus conſtituti inuidorum infamia maculentur: diſplicet bonus malis, quemadmodum & malus bonis. Atque hoc rei eſt, quòd hanc in papam accuſationem, quam modò Benedictus cardinalis diaconus legit, & vobiſcum fecit, amphibolã retinemus, incerti verùm è zelo iuſtitiæ an impietatis liuore proruperit. Vnde mihi indigno ſecundum conceſſæ dignitatis

tatis

tatis autoritatem omnes obteſtor per Deum, quem fallere, etſi vult, nemo poteſt, ſanctamque eius genitricem intemeratam virginem Mariam; perque precioſiſſimum apoſtolorum principis corpus, in cuius hæc recitantur eccleſia, vt nulla in dominum papam iaculentur conuitia, quæ non ſint ab ipſo patrata, atque à viris probatiſſimis viſa. Tunc epiſcopi, diaconi, clerus, & cunctus Romanorum populus quaſi vir vnus dixerunt: Si non & quæ per Benedictum diaconum lecta ſunt, hiſque turpiora & ampliora Ioannes papa indigna commiſit facinora, non nos à peccatorum vinculis abſoluat apoſtolorum princeps beatus Petrus, qui verbo cœlum indignis claudit, iuſtis aperit. Simus anathematis vinculo innodati, atque in die nouiſſima in ſiniſtra parte poſiti, cum eis qui dixerunt domino Deo, Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus. Quòd ſi fidem nobis non adhibetis, exercitui domini imperatoris ſaltem debetis credere, cui ante V dies enſe accinctus, clypeo, galea, lorica indutus occurrit: ſolus Tiberis qui interfluxit, ne ſic ornatus ab exercitu caperetur, impediuit. Mox ſanctus imperator dixit: Tot ſunt huius rei teſtes, quot ſunt noſtro in exercitu bellatores. Sancta ſynodus dixit: Si placet ſancto imperatori, mittantur literę domino papæ, vt adueniat, ſeque ex his omnibus purget. Tunc eidem ſunt literæ deſtinatæ.

Diploma ſiue exemplum literarum imperatoriarum autoritate concilij ad Ioannem papam miſſarum, quibus vitia à concilio illi obiecta, ſummatim recitantur; cum humili obſecratione, vt ad ſe purgandum in concilium venire non recuſet. CAPVT IX.

SVmmo pontifici & vniuerſali papæ domino Ioanni, Otho diuinæ reſpectu clementiæ imperator Auguſtus, cum archiepiſcopis Liguriæ, Tuſciæ, Saxoniæ, Franciæ, in domino S. Romam ob ſeruitium Dei venientes, dum filios veſtros Romanos, ſcilicet epiſcopos, cardinales, presbyteros, diaconos, & vniuerſam plebem de veſtra abſentia percontaremur, & quid cauſæ eſſet, quòd nos eccleſiæ veſtræ veſtrique defenſores videre noluiſſetis; talia de vobis tanquam obſcœna protulerunt, vt ſi de hiſtrionibus dicerentur, vobis verecundiam ingererent. Quæ ne magnitudinem veſtram omnia lateant, quædam vobis ſub breuitate deſcribimus: quoniam ſi cuncta nominatim exprimere cuperemus, dies nobis non ſufficeret vnus. Noueritis itaque, non à paucis, ſed ab omnibus tam veſtri quàm alterius ordinis, vos homicidij, periurij, ſacrilegij, & ex propria cognatione, atque ex duabus ſororibus, inceſti crimine eſſe accuſatos. Dicunt & aliud auditu ipſo horridum, diaboli vos in amorem vinum bibiſſe; in ludo aleæ, Iouis, Veneris, cæterorumque dæmonum auxilium popoſciſſe. Oramus itaque paternitatem veſtram obnixè, venire, atque ex his omnibus vos purgare non diſſimuletis. Si fortè vim temerariæ multitudinis formidatis, iuramento vobis affirmamus, nihil fieri præter ſanctorum canonum ſanctionem. Data VIII idus Nouembris.

De Ioannis papæ apologetico, id eſt reſponſo, vt autor accipit, quum apologiam potius dicat, qua excommunicatos pronunciat, ſi ad noui pontificis electionem proceſſerint. Et de reſcripto patrum in concilio ad eundem papam, quod verbis ſacris fulcitur.

CAPVT X.

HAnc epiſtolam quum legiſſet, huiuſmodi apologeticum ſcripſit. Ioannes epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei, omnibus epiſcopis. Nos audiuimus dicere, quòd vos vultis alium papam facere: ſi hæc facitis, excommunico vos de Deo omnipotenti, vt non habeatis licentiam vllum ordinare, & Miſſam celebrare. Quum hæc epiſtola in ſancta ſynodo legeretur, aduenerunt qui prius defuerant religioſi à Lotharingia, Henricus Treuerēſis archiepiſcop. ab Æmylia & Liguria, Wido Muzienſis, Gezo Tertonenſis, Sigulfus Placentinus: quorum conſilio domino papæ ita reſcribunt. Summo pontifici & vniuerſali papæ domino Ioanni, Otho diuinæ reſpectu clementię imp. Auguſtus: ſed & ſancta ſynodus Romæ ob ſeruitium Dei congregata in domino,

Salutẽ. Præterita ſynodo, quæ celebrata eſt VIII idus Nouemb. literas vobis direximus, in quibus accuſatorum veſtrorum verba, atque accuſationis cauſæ continebantur. Rogauimus etiam eiſdem literis magnitudinem veſtram, quemadmodum iuſtum eſt. A vobis, non quales temporis qualitas, ſed inconſultorum vanitas expoſcit hominum, literas accepimus. Non veniendi ad ſynodum rationabilis eſſe excuſatio debuit. Sed & præſentes magnitudinis veſtræ debuerunt nuncij intereſſe, qui aut ægritudinis, aut certè difficultatis cauſa ſatisfacerent, ſanctam vos ſynodum declinaſſe. Eſt & aliud veſtris in literis ſcriptum, quod non epiſcopum, ſed puerilem ineptiam ſcribere deceret. Excommunicaſtis enim omnes, vt non habeamus licentiam canendi miſſas, ordinandi eccleſiaſticas diſpoſitiones, ſi alium Romanæ ſedi conſtitueremus epiſcopum. Ita enim ſcriptum erat, Non habeatis licentiam vllum ordinare. Nunc vſque putauimus; imò credimus, duo negatiua vnum facere dedicatiuum: niſi veſtra autoritas priſcorum ſententias infirmaret autorum. Nos verò intentioni veſtræ non verbis reſpondeamus. Si ad ſynodum venire, & obiecta purgare non differtis, autoritati veſtræ proculdubio obediemus. Sed ſi, quod abſit, venire, & obiecta vobis capitalia crimina purgare diſſimulatis, quum præſertim vos venire nil impediat, non maris nauigatio, non corporis ægritudo, non itineris longitudo: tunc excommunicationem veſtram paruipendemus: eam potius in vos retorquebimus, quoniamquidem iuſtè facere poſſumus. Iudas Domini noſtri Ieſu Chriſti proditor, imò venditor cum cæteris prius ligandi atque ſoluendi poteſtatem à magiſtro in hæc verba acceperat: Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, &c. Quamdiu enim bonus inter diſcipulos fuit, ligare atque ſoluere valuit: poſtquam verò cupiditatis veneno homicida factus vitam occidere voluit, quem poſtea ligatum ſoluere, atque ſolutum ligare potuit, niſi ſeipſum, quem infeliciſſimo laqueo ſtrangulauit? Data x kalend. Decemb. & miſſa per Adrianum cardinalem presbyterum, & Benedictum cardinalem diaconum. Qui quum ad Tiberim perueniſſent, eum non inuenerunt. Pharetratus enim in campeſtria iam abierat. Nec quiſquam erat qui his vbi ipſe eſſet, indicare poſſet. Quumq; eum inuenire non poſſent, cum eiſdem literis ad ſanctam ſynodum, quæ tunc tertiò eſt habita, ſunt reuerſi. Mox imp. ait: Expectauimus aduentum eius, vt præſente eo quod nobis egerit quereremur: verùm quoniam eum non affuturum certò ſcimus, quàm perfidè nobiſcum egerit, vt diligenter agnoſcatis, etiam atque etiam flagitamus. Notum itaque vobis facimus archiepiſcopis, presbyteris, diaconis, reliquoq́ue clero, necnon & comitibus, iudicibus, omniq́ue plebi, quòd idem Ioannes papa oppreſſus à Berengario atque Adelberto rebellibus noſtris miſit nobis in Saxoniam nuncios, rogans vt pro amore Dei in Italiam veniremus, & eccleſiam ſancti Petri ac ſeipſum ex faucibus eorum liberaremus. Nos verò adiuuante Deo, quantum fecerimus, non eſt neceſſe dicere, vt in præſentiarum videtis. Ereptus verò mea opera ex eorum manibus, & honori debito reſtitutus, oblitus iuramenti & fidelitatis quam mihi ſupra corpus ſancti Petri promiſit, eundem Adelbertum Romam venire fecit, & contra me defendit, ſeditiones fecit, & videntibus noſtris militibus, dux belli factus, lorica & galea eſt indutus. Quid ſuper hoc ſancta ſynodus decernat, edicat. Ad hæc Romani pontifices, reliquusq́ue clerus, & cunctus populus dixerunt: Inauditum vulnus inaudito eſt cauterio exurendum. Si corruptis moribus ſibi ſoli, & non cunctis obeſſet, quoquo modo tolerandus eſſet. Quot prius caſti huius facti ſunt imitatione inceſti? Quot probi huius exemplo conuerſationis ſunt reprobi? Petimus itaque magnitudinem imperij veſtri, monſtrum illud nulla virtute redemptum à vitiis, à ſancta Romana eccleſia pelli, aliumq́ue loco eius conſtitui, qui nobis exemplo bonæ conuerſationis præeſſe valeat, & prodeſſe ſibi: rectè viuat, ac bene viuendi nobis exemplum prębeat.

Tunc imp. Placet, inquit, quod dicitis, nihilq́ue gratius nobis, quàm vt talis qui huic ſanctæ & vniuerſali ſedi præponatur, inueniri poſſit.

De Leonis protoſcriniarij in ſummum pontificem electione: & Ioannis depoſiti largitione, qua Romanos in cædem imperatoris & noui papæ ſolicitauit: ſed imperatore vincente, fruſtra conati ſunt. Leonis tamen indulgentia obſidibus remiſſis, quum imperator abeſſet, meretricularum illecebris populus Romanus rurſum Ioannem recepit, qui in Leonis aſſeclas mirè ſæuit, donec à diabolo enectus eſt. Poſt quem Romani Benedictum papam declarant: ſed Leoni ſedes redditur, Benedicto exulante.

CAPVT XI.

His dictis omnes vna voce dixerunt: Leonem venerabilem, ſanctę Romanæ eccleſiæ protoſcriniarium virum approbatum, ad ſummum ſacerdotij gradum nobis in paſtorem eligimus, vt ſit ſummus & vniuerſalis papa Romanæ eccleſiæ, reprobato ob improbos mores Ioanne apoſtata. Quum hoc omnes tertiò dixiſſent, annuente imp. nominatum Leonem ad Lateranenſe palatium ſecundum conſuetudinem cum laudibus ducunt, & certo tempore in eccleſia S. Petri ad ſummum ſacerdotium ſancta conſecratione attollunt, & fideles ſe ei affuturos iureiurando promittunt. His ita geſtis, ſperans ſanctiſſimus imp. cum paucis Romæ ſe degere poſſe, ne conſumeretur Romanus popul. ob multitudinem exercitus, multis vt redirent licentiam dedit. Quumque hoc Ioannes, qui deiectus eſt, papa cognoſceret, non ignorans quàm facilè Romanorum mentes pecunia poſſet corrumpere, clàm Romam mittit nuncios, beati Petri, omniumque eccleſiarum pecuniam repromittentes, ſi ſuper pium imp. & dominum Leonem papam irruerent, eosq; impijſſimè trucidarent. Quid multis moror? Romani quàm mox exercitus paucitate confiſi, imò decepti, & pecuniæ promiſſione animati, buccina concrepante, ſuper imperatorem vt eum occidant feſtinare contendunt. Quibus imp. ſuper pontem Tiberis, quem Romani plauſtris impeditum habebant, occurrit. Cuius fortes milites aſſuefacti bello, pectore & armis intrepidi, eos inter proſiliunt, & quaſi accipitres auium multitudinem nullo reſiſtente proterunt. Non latibula, non corbes, non concaua ligna, non cryptæ, ſordium receptacula, fugientibus tutelæ eſſe poſſunt. Occiduntur itaque, & vt aſſolet contingere viris fugientibus, paſſim à tergo vulnerantur. Quis tunc Romanorum cladis huius ſuperſtes fieret, ſi non imp. ſanctus miſericordia quæ eis nulla debebatur inclinatus, ſuos adhuc interficere ſitientes retraheret & reuocaret? Itaque deuictis omnibus, atque ijs qui ſupererant obſidibus acceptis, venerabilis papa Leo pedibus Imp. prouolutus orat, vt Romanis obſides reddat, ſeque eorum fidei commendet. Rogatu denique venerabilis papæ Leonis imperator ſanctus Romanis obſides reddit, non incertus, quod proſecuturus ſum, incepturos. Igitur Romanorum fidei eundem papam quemadmodum lupis agnum commiſit. Deinde Roma exiens, Camerinum Spoletumque verſus, vbi Adelbertum eſſe audierat, properauit. Interea mulieres quibuſcum Ioannes qui dictus eſt papa, voluntatis ſuæ ludibrium exercebat, non ignobiles & plures concitauerunt Romanos, vt Leonem ſummum & vniuerſalem papam à Deo & ipſis electum perderent, & Ioannem in vrbem ſuſciperent. Quod quum feciſſent, Deo miſerante, ex eorum manibus eſt venerabilis papa Leo liberatus, paucisque ipſum concomitantibus, ad piiſſimi imp. miſericordiam eſt profectus. Imperator denique ſanctus tantum dedecus ægrè ferens, tum ex domini papæ Leonis deiectione, tum ex Ioanne cardinali diacono, & Azone protoſcriniario, quorum alterum manu dextera, alterum lingua, duobus digitis, naribusque abſciſis, Ioannes abdicatus defœdauerat, reparato exercitu, Romam redire diſpoſuit. Priuſquam tamen ſancti imp. copiæ eſſent congregatæ, volens cunctis ſeculis innoteſcere Dominus, quàm iuſtè eſſet Ioannes papa à ſuis epiſcopis & omni plebe repudiatus, quamque poſtmodum iniuſtè receptus: quadam nocte extra Romam dum ſe cum cuiuſdam viri vxore oblectaret, in temporibus adeò à diabolo eſt percuſſus, vt intra dierum octo ſpatium eodem ſit vulnere mortuus. Sed euchariſtiæ viaticum ipſius inſtinctu qui eum percuſſerat, non percepit: quemadmodum a ſuis cognatis & familiaribus qui præſentes erant, perſæpe ſub atteſtatione audiuimus. Quo mortuo, Romani omnes iuramenti quod ſancto imp. promiſerant immemores, Benedictum cardinalem diaconum papam conſtituunt, inſuper & iura-

mento nunquam ſe eum dimiſſuros, ſed eum contra Imp. potentiam defenſuros promittunt. Quo audito Imp. vrbem vallauit, neminem qui non membris truncaretur exire permiſit; machinis & fame vſqueadeò afflixit, donec Romanis nolentibus vrbem reciperet, Leonem virum venerabilem debitæ ſedi reſtitueret, ac Benedictum ſummæ ſedis inuaſorem eius præſentiæ præſentaret. Reſidentibus itaque domino Leone ſummo & vniuerſali papa in eccleſia Lateranenſi, necnon & Imp. ſanctiſſimo Othone, & epiſcopis Romanis, Italicis, à Lotharingia & Saxonia, archiepiſcopis, preſbyteris, diaconis, omniq́ue Romanorum plebe, quorum nomina ſuperius aſcribuntur; aduenit Benedictus apoſtolicæ ſedis inuaſor, eorum qui ſe elegerant manibus adductus, pontificalibus veſtibus indutus. Quem Benedictus cardinalis archidiaconus tali eſt ſermone aggreſſus: Qua tibi autoritate, quáue lege, ô inuaſor, hæc pontificalia indumenta vſurpaſti, ſuperſtite hoc præſente domino noſtro venerabili papa Leone, quem tu nobiſcum accuſato & reprobato Ioanne ad apoſtolicatus culmen elegiſti? num inficiari potes præſenti domino Imp. iuramento promiſiſſe, nunquam te cum cæteris Rom. papam electurum aut ordinaturum abſque illius filijq́ue ſui regis Othonis conſenſu? Benedictus reſpondit: Si quid peccaui, miſeremini mei. Tunc imperator effuſis lacrymis, quàm miſericors eſſet oſtendens, rogauit ſynodum, ne Benedicto præiudicium fieret. Si vellet & poſſet, ad interrogata reſponderet: quòd ſi non poſſet, aut nollet, ac ſe culpabilem redderet, tamen pro timore Dei miſericordiam aliquam inueniret. Quo audito, ad domini Leonis papæ pedes, ipſiusq; Imp. idem Benedictus concitè procidens, ſe peccaſſe, ſeque ſanctæ Rom. ſedis inuaſorem eſſe acclamauit. Poſt hæc pallium ſibi abſtulit, quod ſimul cum pontificali ferula quam manu geſtabat, domino papæ Leoni reddidit. Quam ferulam idem papa fregit, & fractam populo oſtendit. Deinde Benedictum in terra ſedere præcepit. Cui caſulam quam planetam vocant, cum ſtola pariter abſtulit. Pòſt autem omnibus epiſcopis dixit, Benedictum ſanctæ & apoſtolicæ ſedis Romanæ inuaſorem, omni pontificatus & presbyteratus honore priuamus: ob eleemoſynam verò domini imperatoris Othonis, cuius ſumus opera in ſedem debitam reſtituti, diaconatus eum ordinem habere permittimus, & non iam Romæ, ſed in exilium deſtinamus.

FINIS EORVM QVÆ DE LIVTHPRANDI HISTORIIS EXTANT.

PANEGY-

PANEGYRICVS HROSVITHAE. ILLVSTRIS ET CLARISSIMÆ VIRGINIS ET MONIALIS, GERMANICÆ, GENTE SAXONICA ORTÆ, VERSV hexametro in laudem & geſta Oddonis Magni, primi in Germania imperatoris.

PRÆFATIO HROSVITHÆ GERMANICÆ IN PANEGYRIM ODDONVM.

GERBERGÆ illuſtri abbatiſſæ, cui pro ſui eminentia probitatis haud minor obſequela venerationis, quã pro inſigni regalis ſtemmate generoſitatis Hroſuith Gandeshemenſis vltima vltimarum, ſub huiuſmodi perſonæ dominio militantium, quod famula heræ. O mea domna quæ rutilanti ſpiritualis varietate ſapientiæ perlucetis, non pigeſcat veſtri almitatẽ perluſtrare, quod veſtra confectum non ignoratis ex iuſſione. Id quidem oneris mihi impoſuiſtis, vt geſta Cæſaris Auguſti, quæ nec auditu vnquam affatim valui colligere, metrica percurrerem ratione. In huius ſudore progreſſionis quantum meæ inſcitiæ difficultatis obſtiterit ipſa coniicere poteſtis: quia hęc eadẽ nec prius ſcripta repperi, nec ab aliquo digeſtim ſufficienterq́ue dicta elicere quiui, ſed veluti ſi aliquis neſcius ignoti per latitudinem ſaltus eſſet iturus vbi omnis ſemita niuali denſitate velaretur obducta, hieq; nullo duce ſed ſolo pręmonſtrantium nutu inductus, nunc per deuia erraret, nunc recti tramite callis improuiſè incurreret, donec tandem emenſa arboreæ medietate ſpiſſitudinis, locum optatæ comprehenderet quietis, illicq́ue gradum figens, vlterius progredi non præſumeret, vſque dum vel alio ſuperueniente induceretur, vel præcedẽtis veſtigia ſubſequeretur, haud aliter magnificarum prolixitatem rerum iuſſa ingredi, regalium multiplicitate geſtorum nutando & vacillando ęgerrimè tranſcurro, hisq́ue admodum laceſſita, competenti in loco pauſando ſileſco, nec Auguſtalis proceritatem excellentiæ ſine ducatu appono ſubire. Si enim facundiſſimis diſertiſſimorum ſententiis, quas vel modò ſcriptas vel ocius de his rebus non dubito fore ſcribendas, fuerim animata: fortaſſe nanciſcerer vnde mei ruſticitas velaretur aliquantiſper. Nunc autem omne latus tanto magis caret defenſione, quanto minus vlla fulcitur auctoritate: vnde etiam vereor me temeritatis argui, tendiculasq́ue multorum non deuitare conuitij: eò quòd verbis pompoſis facetæ vrbanitatis exponenda eloquentius, præſumpſerim dehoneſtare inculti vilitate ſermonis. Si tamen ſanæ mentis examen acceſſerit, quæ res rectè penſare non neſcit: quanto ſexus fragilior ſcientiaq; minor, tanto venia erit facilior: præſertim cùm non meæ præſumptionis, ſed veſtræ cauſa iuſſionis, huius ſtamen opuſculi cœperim ordiri. Cur tamen aliorum iudicia formido? quæ veſtri ſolummodo cenſuræ, ſi quid feſelli, obnoxia exiſto: vel cur nequeam deuitare conuitia? quæ ſolummodo ſilentio ſtudere debeo: ne ſi ſeriem pro ſui vilitate nulli oſtendendam velim propalari, meritò omnium ſuccumbam reprehenſioni: Veſtro autem veſtriq́ue familiariſſimi, cui hanc ruſticitatem ſanxiſtis præſentatum iri, ſcilicet archipręſulis Vilhelmi iudicio, quoquomodo factum ſit, æſtimandum relinquo.

Hroſuithæ illuſtris mulieris Germanicæ in geſta Oddonis primi præfatio.

Pollens imperij regnator cæſariani
Oddo, qui regis pietate fauente perennis
In ſceptris Auguſtalis præclarus honoris
Auguſtos omnes ſuperas pietate priores,
Quem plures gentes paßim metuunt habitantes,
Muneribus variis Rhomanus donat & orbis:
Exiguum munus ne ſpernas carminis huius,
Iſte ſed oblatos laudum placeat tibi cenſus
Quem poſtrema gregis ſoluit tibi Gandeshemenſis,
Quem dulcis patrum collegit cura tuorum,
Continuúmque tibi debet ſtudium famulandi.
Forſan geſtorum plures ſcripſere tuorum,
Et ſunt ſcripturi poſt hæc inſignia multi:
Sed non exemplum quiſquam mihi præbuit horum,
Nec ſcribenda prius ſcripti docuere libelli.
Cauſa ſed eſt operis tantùm, deuotio mentis.
Hæc & ad audendum ſuadebat opus metuendum.
Nam ſat formido quòd geſta tui modulando
Incautè ſim falſa ſequens, non vera retexens,
Sed hoc non ſuaſit mala mis præſumptio mentis.
Nec ſumma veri contempta ſponte feſelli.
Sed res vt ſcripſi, ſeſe ſic prorſus haberẽ,
Ipſi dicebant mihi, qui ſcribenda ferebant.
Hinc Auguſtalis pietas non ſpernat honores,
Quos ſimplex humilis geßit deuotio mentis.
Et cum te libri laudantes congruè multi
Poſt hæc ſcribentur, meritóque placere probentur:
Ordine poſtremus non ſit tamen iſte libellus,
Quem prius exemplo conſtat ſcriptum fore nullo.
Et licet imperij teneas decus Octauiani:
Non dedigneris vocitari nomine regis:
Donec perſcripto vitæ regalis honorẽ,
Ordine digeſto necnon ſermone decoro,
Dicatur ſceptri decus imperiale ſecundi.

Alia præfatio eiuſdem ad Oddonem ſecundum Regem: cuius iuſſu hunc librum ſcripſit.

Oddo Rhomani præfulgens gemmula regni
Oddonis flos Auguſti ſplendens venerandi:
Cui rex altithronus, perpes quoque filius eius
Præſtitit imperium pollens in vertice rerum.
Vilem ne ſpernas vilis textum monialis,
Quem præſentari (ſi digneris reminiſci)
Ipſe tui claris iußiſti nuper ocellis.
Et cùm perſpicias maculis ſordeſcere crebris,
Ad celerem tanto veniam mox pronior eſto:
In monſtrando tuis quantum plus pareo iußis,
Si tis præcepto non vrgeret metuendo,
Non foret vſque modo mihimet fiducia tanta:
Vt tibi præſentis ſcrutandum ruſticitatis

Auderem ſatis exiguum perferre libellum:
Qui præſtante Deo patri ſubiunctus in aula
Ipſius & monitis promptus parere paternis,
Par decus imperij retines concorditer ampli,
Comportans dextra ſceptrum Regale tenella:
Sed quia te memini ſublimiter aſsimilari
Nato famoſi regis Dauid Salomoni,
Qui genitore ſuo præſente iubentéque ſancto
Optata regnum ſuſcepit pace paternum:
Ipſius exemplo te contentum fore ſpero,
Qui cùm regnando reſideret in arce ſuperba
Prudenter legum condens decreta ſacrarum
Ac penetrans animo rerum ſecreta profundo
Nunc libet & minimis mentem laxare rimandis,
Sed nec conflictum faſtidit ritè duarum
Soluere iudicij celeri diſcrimine recti,
Prolem reſtitui vera mandans genitrici.
Hinc ſupplex te poſco quidem noſtrum Salomonem
Et licet imperij tenearis ſollicitandi
Cura: digneris tamen & propriæ monialis
Tranſcurrens seriem nunc lectu ſare recentem,
Quo malè compoſitis verbis mox decidat omnis
Ruſticitas oris, de tractibus imperialis
Nominis & titulo ſignata tui venerando.
Deſpectus nimia meriti tueantur ab aura.

HISTORIA HROSVITHÆ.

Poſtquam ſtirps Caroli magni deſiit, Imperium Rhomanum ad Saxones migrauit, quod Henricus primus cum vxore Mathilda ſuſcepit.

Poſtquam rex regum qui ſolus regnat in æuum
Per ſe cunctorum tranſmutans tempora regum
Iuſsit Francorum transferri nobile regnum
Ad claram gentem Saxonum (nomen habentem
A ſaxo) per duriciem mentis bene firmam.
Filius Oddonis magni ducis & venerandi
Scilicet Henricus, ſuſcepit regia primus
Iuſto pro populo moderamine ſceptra gerenda.
Hic pollens quanta fuerat bonitatis honore
Et quanta populos rexit pietate ſubactos:
Qualiter & reges meritis tunc temporis omnes
Præeminet eximius, excedit denique vilis
Huius carminuli textum nimiùm vitioſi:
Nam fuit immitis reprobis, blandus quoque iuſtis,
Summo conſeruans ſtudio legalia iura,
AEqua ſatis meritis reddens quoque præmia cunctis.
Huic rex pacificus dederat de ſydere Chriſtus
Eius ciuilem vitæ per tempora pacem.
Omine ſœlici tenuit quoque culmina regni
Ni fallor, denos labentis temporis annos
Nec non bis ternos multùm fœliciter actos
Conregnante ſua Mathilda coniuge clara,

Cui nunc in regno non compenſabitur ulla:
Quæ poſſet meritis illam ſuperare ſupremis.

Henricus tres filios ex Mathilda ſuſcepit, Oddonem, Henricum, & Brunonem epiſcopum Colonienſem.

TRina quibus deitas dederat tres denique natos
Iam tunc fœlici diſponendo piè genti,
Ne poſt Henrici mortem regis venerandi
Imperium regni male ſurriperent ſceleroſi.
Hi ſed regalis nati de germine ſtirpis
Rexiſſent regnum concordi pace paternum,
Quamuis diſsimiles his ſeruarentur honores,
Binis regnanti ſubiectis ſcilicet uni.
Inter quos primus fulſit ceu lucifer ortus,
Oddo micans radiis nimium claræ bonitatis,
Gratia quem regis ſolita pietate perennis
Rectorem plebi prævidit rite fideli.
Hic ætate prior fuerat, meritis quoque maior,
Congruus & ſceptris defuncto patre gerendis.
Non opus eſt verbis eius ſummam probitatis
Dicere, vel pueri meritum laudabile tanti:
Cui Chriſtus talem iam nunc augeſcit honorem,
Poſsidet ut Rhomam pollenti iure ſuperbam,
Quæ ſemper ſtabilis ſummum fuerat caput orbis,
Edomat & gentes (Chriſto fauente) feroces,
Quæ prius eccleſiam laniabant ſæpe ſacratam.
Poſt hunc Henricus fuerat fœliciter ortus
Impoſitóque patris famoſo nomine regis,
Prouida quem domini pariter ſapientia Chriſti
Dignatur ſeruare ducem populo bene fortem,
Belliger ut fortis, belli doctiſsimus artis,
Fortiter eccleſiam præmuniret venerandam,
Ceu murus iaculis obſtans fortiſsimus hoſtis.
Poſt hunc eccleſiæ paſtor Brun naſcitur almæ,
Gratia pontificis quem duxit ſumma perennis
Dignum catholici curam geſtare popelli.
Hinc quoque diuino nutu patris pia cura
Ipſum ſeruitio Chriſti fecit religari,
Abſtractum gremio charæ nutricis amando,
Ut regni pompis poſſet conſtare relictis
Miles ſtelligera ſemper regnantis in aula.
At Chriſtus patris ſapientia vera perennis
Tyronem reſonendo ſuum clementius iſtum:
Ipſi dona dedit tantæ præclara ſophiæ
Quòd non eſt illo penitus ſapientior ullus
Inter mortales fragilis mundi ſapientes.

Henricus primogenito Oddoni uxorem Eaditham dat, ex qua Ludulfum genuit.

HIs igitur pueris regali more nutritis
Ipſorum patri famoſo denique regi
Henrico placuit (factis quod rite repleuit)
Ut vita calidas ſoſpes dum carperet auras,

Ipſe ſuo primogenito regíque futuro
Oddoni dignam iam deſponſaret amicam
Quæ propriæ proli dignè poſſet ſociari.
Hanc non in proprio voluit conquirere regno,
Trans mare legatos ſed tranſmiſit bene cautos,
Gentis ad Anglorum terram ſat delicioſam,
Demandans vt continuò (tardamine miſſo)
Edvardi regis natam peterent Eadith† am,
Quæ patre defuncto iam tunc reſidebat in aula,
Fratre ſuo regni ſceptrum geſtante paterni:
Quem peperit regi conſors non inclyta regni.
Iſtius egregiæ genitrix clariſſima domna:
Altera ſed generis mulier ſatis inferioris.
Hæc nam, verſiculis, proles, quam ſcriptito, regis,
Hæc inquam fama cunctis fuerat bene nota,
Nobilitate potens, primis meritis quoque pollens,
Edita magnorum ſummo de germine regum.
Cuius præclaro facies candore ſerena
Regalis formæ miro rutilabat honore,
Ipſaque perfectæ radiis fulgens bonitatis,
In patria talis meruit præconia laudis
Vt fore iudicio plebis decernitur omnis
Optima cunctarum quæ tunc fuerant mulierum.
Nec mirum, meritis ſic lucebat bene primis,
Germen ſanctorum quam producebat auorum.
Hanc tradunt ergo natam de ſtirpe beata
Oſvaldi regis, laudem cuius canit orbis,
Se quia ſubdiderat morti pro nomine Chriſti.
At regis noſtri venientes denique miſſi
Ad fratrem domnæ iam tunc reſidentis in arce,
Illi nudabant quæcunque ſecreta ferebant.
Quæ ſibi percertè comperta ſatis placuere,
Móxque ſuæ dulci narrabat voce ſorori,
Exhortans illam regi parére fideli,
Illam qui propriæ proli voluit ſociari.
Cúmque ſuæ monitis menti inſtillaret amicis
Oddonis dulcem pueri regalis amorem,
Colligit innumeras ſummo conamine gazas.
Aſt vbi collectis viſum fuerat ſatis ipſi
Prædictam ſociis domnam comitantibus aptis
Trans mare percertè ſummo direxit honore,
Condonans illi gazas nimiùm precioſas,
Necnon germanam ſecum tranſmiſit Adiuam,
Quæ fuit ætatis, meriti paritérque minoris:
Quo ſic maiorem prorſus conferret honorem
Oddoni nato famoſi regis amando,
Egregiæ binas ſtirpis mittendo puellas,
Vt ſibi quam vellet ſponſam licitò ſociaret:
Aſpectu primo. ſed mox Eadith veneranda
Iure placens cunctis habitu ſummæ bonitatis,
Regali nato cenſetur congrue digna.
Hæc illi dulcem peperit clariſſima prolem
Nomine Liudulphum, tantis genitoribus aptum:
Quem populus meritò dilexit amore tenello,
Exoptans prolongari vitam ſatis ipſi.

Henricus moritur, & Oddo in regem vngitur.

IStis ſic habitis, inſtabat denique finis
Henrici regis, cuius mortem gemit omnis
Illius imperio populus iuríque ſubactus.
Quo nam defuncto, regnum ſuſceperat Oddo,
Eiuſdem primogenitus regis venerandus,
Et voto cuncti iam reſpondente popelli
Vngitur in regem (Chriſto præſtante) potentem,
Cui rex gratiola cœli munuſcula tanta
Contulit, vt dignè cunctis celeberrimus ipſe
Geſtorum reges fama praecelleret omnes,
Oceanus refluis quos iam circumfluit vndis.
Inſuper è tantis ipſum ſacra dextra potentis
Protegit inſidiis occulta fraude paratis,
Et tam magnificis ornat perſæpe triumphis,
Vt credas regem Dauid regnare fidelem,
Iam nunc antiquis fulgentem ritè triumphis.
Nec ſolùm gentes frenis moderat bonitatis,
Quæ prius imperio patris dederant ſua colla:
Sed multo plures certè ſibi vendicat ipſe,
Subdens gentiles Chriſti ſeruis nationes,
Quò pax eccleſiæ fieret ſtabilita ſacratæ.
Ad bellum certè quotiens proceſſerat ipſe,
Nullus erat populus (quamuis virtute ſuperbus)
Lædere qui poſſet, vel exuperare valeret
Ipſum cæleſtis fultum ſolamine regis.
Eius nec ceſſit telis exercitus vllis,
Ni ſua ſpernendo forſan regalia iuſſa
Illic pugnaret, quô rex idem prohiberet.

Henricus ducit in vxorem Arnulphi filiam Iuditham.

AT dux Henricus frater regis venerandus
Princeps in regno fuerat tunc nempe quieto
Poſt regem plebi meritò venerabilis omni,
Qui ſibi condignè legali iunxit amore
Arnulphi natam ducis egregij generoſam,
Nomine Iuditham, vultus ſplendore coruſcam,
Ac fulgore magis cuncta nitidam bonitatis.
His ita digeſtis fuerat pax vndique noſtris
Ad tempus modicum, libitóque minus populorum,
Bellorum certè ſæuo clangore tacente.

Henricus Oddonis frater ab Everhardo capitur, & à fratre liberatur.

O Quàm tranquillum ridens deduceret æuum
Fortunata ſatis noſtræ reſpublica gentis,
Quæ nimis imperio regis regitur ſapientis:
Si non antiqui mala calliditas inimici
Turbaret noſtrum ſecreta fraude ſerenum.
Denique deuictis alienigenûm bene telis,
Exoritur noſtris ſubitò diſcordia fortis,

Læſerat & plebem bellum ciuile fidelem,
Pluſquàm bellorum ſtructura frequens variorum.
Huius cauſa mali fuerat non parua dolendi,
Denique conflictus quorundam non moderatus.
Ex quibus Henrico quædam pars mente benigna
Deuouit regis fratri ius vernulitatis,
Pars Everhardo comiti ſtudium famulandi.
At cum quiſque ſui peteret ſolamina damni,
Hinc grauior dominis diſcordia naſcitur ipſis.
Tandem per certè conflictu progrediente,
Prædictus præſes malè collectas legiones
Mox ad caſtellum Baduluni capiendum
Ex improuiſo mittens ſub nocte nigella
Duxit captiuum fratrem regis generoſum
Henricum, vinclis palmas ſtringendo cruentis
Eius candidulas, ornamentis magis aptas.
Atque ſuas gazas diſperdens quàm numeroſas,
Ad ſua mox prolem ſecum deduxit herilem,
Vtitur vt ſocio proprij domini quoque nato.
Quo rex comperto, mærens ſub corde ſecreto,
Defleuit triſtis nimium miſerabile factum:
Vix quoque germani damnum patiens graue chari,
Nobile mox Abrahæ factum ſequitur patriarchæ,
Quod miſerans egit, dum Loth ex hoſte redemit:
Militibúſque ſuis ſummo conamine lectis,
Nec non immodica tota de gente caterua,
Pompa regali pergit ſolamina fratri
Ferre ſub ingenti cordis languore dolenti.
Nec mora, quem venit fratrem refouere, redemit,
Auctores tanti condemnauítque piacli,
Suſpendens quoſdam ligno reprobis reparato,
Quoſdam de patria mandans diſcedere chara.

Secunda conſpiratio Everhardi in Oddonem primum.

HIis bene diſpoſitis regis iuſſu ſapientis,
Protulit antiqui rurſum mala fraus inimici
Inuentum ſceleris primo mage deterioris,
Cunctis horrendum ſeclis, meritóque ſtupendum.
Deniq; prædictus poſtquam rediens Everhardus
Præſes ab exilio, patriam remeabat amandam,
Hoc ſibi gratiola regis præſtante benigna,
Giſverto comiti vinclis ſociatus amoris,
Conſilium dederat (quod non tibi Chriſte placebat)
Vt caperent iuſtum regem domini benedictum.
Et quod plus, iuſto non iuſtam vim faciendo,
Illum mox proprio depriuarent malè regno.
Hoc quoque conſilium peruerſa mente repertum
Henrico regis fratri ſuaſere fideles,
Mulcentes nimium verbis ipſum malè blandis.
Quò prius illatum nollet iam reddere damnum,
Ipſorum votis ſed plus parendo nefandis
Suſciperet regnum depulſo fratre regendum.
Qui malè blanditiis tandem victus ſuadelis

Proh dolor, ipſorum ſe promiſit fore promptum
Votis, ac firmis hoc confirmauerat orſis.
Sed ſpero certè non ſe ſic corde tenere,
Illis conſenſum ſed vt præbere coactum,
Qui malè namque ſpes vacuæ ſolamine capti,
Sperabant regem populis olim dominantem
Ipſorum fragili citius ſubiungere iuri.
Sed rex de cœlis iudex æquiſſimus orbis,
Cunctorum ſolus qui cognoſcit cogitatus,
Qua nam mortalis potis eſt diſperdere cordis
Commentum tanti ſceleris, virtute potentis
Dextræ confregit, qua cuncta creata creauit:
Scilicet inſidias chriſti Domino reparatas
Vertit in auctores tanti meritóque piacli,
Quique ſuo laqueos domino tendêre malignos,
Ex ipſis ipſi primum ſunt illaqueati:

Vincuntur ab Oddone Everhardus & Gisbertus.

NOn me plus licito tantæ ſophiæ fore iacto,
Vt ſperem plenè verbis me edicere poſſe,
Quanta gratiolæ Chriſtus virtute ſupernæ,
Sæpius hunc ipſum regem dignè benedictum,
Fecit multiplices ſaluum percurrere fraudes,
Necnon inſidias hoſtili parte paratas.
Sed nec hoc fragilis fas eſſe reor mulieris
Inter cœnobij poſitæ ſecreta quieti,
Vt bellum dictet, quod non cognoſcere debet:
Hæc perfectorum ſunt conſeruanda virorum.
Principium quod cunctorum, finis quoque regum,
Hoc dico ſolum, rectè quod dicere poſſum.
Sudori quis poſſe dedit ſapientia mentis
Omnia compoſitis ſapienter dicere verbis?
Qui ſolus ſemper fecit miranda potenter,
Quiq; Dauid regem totiens de fraude fidelem
Eripiens Sauli, ſceptrum regni dedit ipſi;
Hunc pariter regem Dauid pietate ſequentem
Protexit de millenis per ſæpe periclis.
Denique cùm ſolus perpauco milite ſeptus
Eſſet ab aduerſis circumdatus undique turmis,
Inſuper atque fugam propriæ partis malè factam
Pectore mærenti ferret nimiúmque dolenti,
Credere nec paucis ſeſe præſumeret ipſis,
Illum qui reliquis non deſeruêre relapſis;
Sed ratus tantùm ſe mox grauiter moriturum,
Ocius auxilij fultus virtute ſuperni,
Miratur turbæ ſe iam ſuperare cruentæ
Tantas abſque ſuæ fraudes diſcrimine vitæ.
At ſi fortè ſuos (pugna creſcente ſiniſtra)
Audiuit ſocios lethali vulnere læſos,
Prædicti regis lachrymans mox vtitur orſis,
Quæ mærens dixit, triſti cum pectore ſenſit,
Ictibus angelici populum gladij periturum.
En qui peccaui (dixit) facinúsque peregi,
Hinc ego vindictæ dignus ſum deniq; tantæ.

Hij quid ſecerunt? damnum qui tale tulerunt:
Iam nunc Chriſte tuis parcens miſerere redemptis
Ne premat inſontes iuſto plus vis inimica.
Has igitur preculas miſerans diuina poteſtas
Parcebat regis ſolita pietate miniſtris,
Et dedit optatum miſerans ex hoſte triumphum,
Iuſto prædictos comites examine perdent.
Ipſo namque die quo decepti vacua ſpe,
Sperauere ſuis conſtringendum ſore vinclis
Regem, qui merito tenuit regalia ſceptra:
Ex improuiſo præſes proruperat Vdo
Adducendo quidem multam ſecum legionem,
Ac ſubiit validum ſorti luctamine bellum.
Nec mora: percuſſus periit gladiis Everhardus,
Gisbertus ſæuis fugient quoque mergitur vndis.
At rex interea neſcit tam fortia bella,
Auerſo quid ni reſidens in littore Rheni,
Nec tunc auxilij ſciuit ſolamina tanti
Iam (miſerante Deo) ſubito caſu ſibi miſſa.
Denique dum pugnæ ſenſit diſcrimina tanta,
Haud gaudens inimicorum de morte ſuorum,
Sed plus tantorum mœrens de cæde virorum:
Sumpſit non modicum (Dauidis more) lamentum
Qui ſuper occiſum doluit regem pie Saulum.
Aſt vbi victores læti venere, videntes
Illius ſuſis vultum lachrymis madefactum,
Haud aptum tanto luctum dixere triumpho:
Sed reddi grates regi debere perenni,
Qui tunc impleri fecit pietate fideli
Quod patet in libro regis ſcriptum Salomonis,
Dicentis, iuſtum de triſticia liberandum,
Necnon iniuſtum pro iuſto mox fore dandum.
His mentem regis demulcendo ſuadelis,
Ipſum triſticiam cogunt deponere tantam,
Et bene victrici congaudentem legioni,
Se poſt bella ſuis blandum præbere miniſtris.
Qui nam læticiam vultu monſtrans moderatam,
Sed clàm ſubtriſtem ſeruans in corde dolorem,
Reddebat grates imo de pectore Chriſto:
Non dederat propriis ipſum quia tunc inimicis
Prædam, ſed dextra protexit rite ſuperna.
Ipſius titulum tanti clarúmque triumphi
Non ſibi, ſed Chriſti deſignauit pietati.

Tertia conſpiratio in cędem Oddonis per Henricum fratrem eius.

His ita digeſtis: modicum tempus requieuit
Ciuilis belli populus luctamine laſſus,
Sed nec ſic veteris finem ſumpſit dolus hoſtis,
Qui ſemper fragiles tentat peruertere mentes,
Poſt factum facinus ſuadens ſuperaddere peius.
Fertur per certè quorundam pectore bile
Tanto peſtiferi tandem penetrare veneni:
Vt mortem regi vellent inferre fideli,

Ipſius & fratrem populo præponere regem:
Nec timuere diem paſchæ ſanctum maculare,
Si poſſet fieri, fuſo cum ſanguine iuſti.
Sed non conſenſit tanti commiſſa piacli
Agnus paſchalis, qui pro nobis redimendis
Se dedit electum patri moriens holocauſtum:
Sed mox conſilium cunctis nudauit eorum,
Et ſic inſontis ſaluatus erat bene ſanguis,
Quisque rei placitæ ſunt inuenti ſceleroſi,
Pro modulo culpæ pœnis damnantur amaris:
Quidam iudicio condemnantur capitali:
Quidam de patria longè pelluntur amanda.

Deſcribitur pœnitentia Henrici propter coniurationem in regem fratrem.

POſt hæc Henricus frater regis generoſus,
Christi gratiola tactus, ſub corde ſecreto
Secum tractauit, ſummóque dolore reuoluit,
Contra iuſtitiam quicquid perfecerat vnquam:
Hoc quoque defleuit nimiis perſæpe lamentis,
Quod malè blanditis horum ceſſit ſuadelis,
Ipſum qui verbis corruperunt ſimulatis.
Sed quamuis talem ferret ſub corde dolorem:
Præſentare tamen ſpacij per tempora longi
Non ſe regali præſumebat faciei:
Abſens ſed cordis ſtudio florente dolentis
Optabat veniæ dari munus ſibi dulce.
Tandem per certè forti deuictus amore
Illico pœnalem proicit de corde timorem,
Et ſub nocturnis nimium ſecretò tenebris
Adueniens, in regalem ſe contulit vrbem,
In qua natalem regis celebrare perennis
Rex pius obſequiis cepit ſolemniter aptis,
Depoſitíſque ſuis ornamentis precioſis
Simplicis & tenuis fruitur velamine veſtis,
Inter ſacratos noctis venerabilis hymnos,
Ingrans nudatis templi ſacra limina plantis,
Nec horret hyemis ſæuum frigus furientis,
Sed prono ſacram vultu proſtratus ad aram
Corpus frigoreæ ſociauit nobile terræ:
Sic ſic mærentis toto conamine cordis
Optans præſtari veniæ munus ſibi dulcis.
Quo rex comperto, victus pietate benigna
Inſtantíſque memor feſti cunctis venerandi
In quo cælicolæ pacem mundo cecinere
Læti rege ſuo tenera de virgine nato,
Vt piè ſaluaret mundum meritò periturum:
Pro dies tantæ pacem portantis honore
Condoluit, miſerans fratri commiſſa fatenti,
Atque ſuam piè gratiolam conceſſit habendam
Illi cum veniæ dilecto munere plenæ.

Henricus Bauariæ dux eligitur: & Hungari bello victi per eum, & Bauari.

NEcnon poſt aliquot ſpatij tempuſcula parui
Ipſius iuri proceres ſubiunxerat omnes
Famoſæ nimiùm gentis Baioariorum;
Ipſum nempe ducem meritò faciendo potentem:
Et poſt hæc vltrà fuerat diſcordia nulla
Inter eos, animis fraterno fœdere iunctis,
Avarésque per hunc ſæui ſæpiſſimè victi.
Poſt hæc Oddonis regnum regis ſpatioſum
Non lædunt telis (conſueto more) cruentis,
Tangere nec contingentes audent nationes
Ex terrore ducis tanti nimiùm tremefacti.
Hic quia prudentis functus valetudine mentis
His hominum monſtris bellis obſtans iteratis
Ad nos pergendi calles recluſerat omnes.
Inſuper & primus Chriſti bene nomine tutus
Audenter cum ſubiectæ plebis legione
Eiuſdem populi patriam petiit ſceleroſi,
Impugnans gentem cunctis retro namque rebellem
Scilicet & ſpoliis rerum captis variarum,
Quas ſibi communes collegerunt prius hoſtes,
Orbis perplures deuaſtantes regiones,
Vxores procerum, ſoboles rapuit quoque dulces,
Et ſic proſtratis rediit gaudens inimicis,

Vxor Othonis regis Editha moritur.

IStis ſic habitis: properata diecula triſtis
Veneras, ingentem noſtris augendo dolorem.
In qua præfulgens meritis regina ſupremis
Edith præſentis vitæ diſceſſit ab oris,
Ipſius imperio genti faciens famulanti
Triſtitiam, necnon nimium cordis cruciatum
Eius in abſceſſu, magno quam denique luctu
Et non immerito fleuit plebecula cuncta,
Quam plus maternæ fouit pietatis amore
Quàm dominatricis iuſſis confringeret artis:
Cui licet à Chriſto requiem ſine fine perennem
Necnon lætitiam iuſtis retro reparatam
Præſtari citius iam non dubitauerit vllus,
Qui meritum vitæ ſciuit laudabile caſtæ,
Ipſius ac mitem geſſit quam denique mentem.
Attamen humana pro conſuetudine cauſa
Non mirum populus planctum ſibi ſumpſit amarum:
Dum ſibi tam ſubitò fuerat ſpes tanta ſubacta,
Et facies dominæ nimiùm regalis amanda,
Necnon ſubiectis præfulgens gloria regni.
Mandantur terræ gremio ſeruanda ſub amplo,
Donec aſſurgat, non corruptúmque reſumat,
Quod nunc includit tumulus, prænobile corpus.

Luidulfus Henrici filius & filia Lingarda.

HAEc igitur puerum ſuprà paucis memoratum
Acriter orbatum dimittebat Luidulfum:
Fœminei dulcem ſexus vnam quoque prolem
Nomine Liudgardam, ſumma bonitate coruſcam,
Moribus & facie ſimilem matri venerandæ.
In quas percertè ſoboles mox ſtirpis amandæ
Affectu cordis populus deducitur omnis
Magno, pro meritis ſummis vtriuſque parentis.
Sed magis ac iuſtè dulci feruebat amore
Ergà regalem puerum dominum Luidulfum,
Ipſum ſpe mentis tota complexus amantis:
Hícque ſibi naturales imitans bene mores
Extiterat cunctis blandus dulcedine mentis,
Manſuetus, clemens, humilis, nimiúmque fidelis.
Hinc quoque gratiolam (Chriſto præſtante benigno)
Tantam promeruit, meritam dignéque recepit,
Gentibus vt cunctis patris imperio religatis
Vt quicunque ſuæ ſaltim perpaucula famæ
Verbula conciperet latebris propenſius auris,
Ipſius in dulcem totus raperetur amorem,
Abſentem venerans animis dominum ſtudioſis:
Quem pater egregius rex & ſenior venerandus
Dilectæ matris mortem grauiter patientem
Affectu patrio, necnon pietate benigna,
Digno percertè iam ſublimauit honore.
Subiectis faciens regni dignè dominari.

Conradus Franciæ rex ducit Luidgardam, & Ludulfus ducit Idam Hermanni Sueuorum ducis filiam, ſic Franci & Sueui Oddonis obœdiunt imperio.

NEcnon Luidgardam ſimili cauſa venerandam,
Vnica fœminei quæ ſpes ſexus fuit illi,
Gratiola parili coluit, prouexit, amauit.
Hanc quoque Conrado vinclis ſociauit amoris
Egregio ſtrenuóque duci, nimiùm quoque forti,
Munere qui talis dignus conſtabat honoris.
Vtque ſuo ſubdi nato faceret Luidulfo
Multum deuota perfecto mentis amore
Francorum gentis dominos prænobilis almos,
Necnon primates Sueuorum ſcilicet omnes,
Ipſi legali perpulcram fœdere iungi
Idam iuſsit Hermanni natam ducis almi.
Qui fuit illuſtris princeps in partibus illis
Hæc quoque regalis fuerat conſortia prolis
Pro meritis propria probitatis digna ſubire,
Ac vice reginæ ſummo veneratur honore
Rege iubente quidem per conſuetam pietatem,
Illam nec habitare locis voluit ſegregatis
Rex idem nati dignè ſuccenſus amore,
Sed ceu reginam regnum tranſire per amplum:
Quo ſic dilectus ſentiret filius eius
Dulcia gratiolæ ſemper munuſcula magnæ
Ipſi cum ſponſa regni ſociatus in aula.

Lotharius rex Italiæ moritur, & regnum Athelheydæ Rodulfi filiæ relinquitur: illa per Berengarium regno ſuo priuatur, & incarceratur.

INterea rex Italicus grauido Lotharius
Infectus morbo, mundo diſceßit ab iſto
Italiæ regnum linquens, meritò retinendum
Summæ reginæ, ſibi quam ſociauit amore,
Regis Rodulfi fuerat quæ filia magni,
Edita magnorum longo de ſtemmate regum,
Cui nomen clarum dictauit ſumma parentum
Nobilitas, illam dignè vocitans Athelheydam.
Hæc quoque regalis formæ præclara decore,
Atque ſuæ cauſis perſonæ ſedula dignis
Factis regali reſpondet nobilitati.
Scilicet ingenio fuerat prælucida tanto
Vt poſſet regnum dignè rexiſſe relictum,
Si gens ipſa dolum mox non dictaret amarum.
Denique defuncto quem prædixi Lothario.
Pars quædam plebis, fuerat quæ retrò rebellis
Mentéque peruerſa propriis dominis inimica,
Reſtituit Berengarÿ regnum ditioni,
Quod patre defuncto raptum violenter ab illo
Olim per regis manus deuenit Hugonis.
Optato certè qui ſublimatus honore
Detegit, inuidiæ quicquid ſub pectore triſti
Geßit, dum regni defleuit damna paterni,
Felléque plus iuſto cordis ſuccenſus amaro
Fudit in inſontem concretum quippe furorem,
Iniuſtam vim reginæ faciens Athelheydæ,
Quæ regnans, illi damnum non fecerat vllum.
Nec ſolùm celſæ ſolium ſibi præripit aulæ,
Sed ſimul ærarÿ clauſtris eius reſeratis,
Omne quod inuenit dextra tollebat auara:
Aurum cum gemmis, varÿ generis quoque gazis,
Necnon regalis ſertum prænobile frontis,
Ornatus nec particulam dimiſerat vllam,
Nec timuit propriis illam ſpoliare miniſtris,
Obſequiis quoque perſonis regalibus aptis,
Regalíque potentatu, miſerabile dictu.
Poſtremò quoque pergendi, paritérque meandi
Quô vellet libertatem malè denegat omnem:
Solam cum ſola committens namque puella
Seruandam, cuidam comiti ſua iuſſa ſequenti,
Qui iußis captus regis non iuſta iubentis
Non metuit propriam culpæ ſine crimine domnam
Clauſam carcereis clauſtris ſeruare cubili,
Circùm diffuſis cuſtodum denique turmis,
Vt mos perſonas eſt ſeruari ſceleroſas.
Sed qui de vinclis Petrum tollebat Herodis,
Hanc, quando voluit, miti pietate redemit.

Quomodo in carcere fuit liberata per epiſcopum Adelhardum.

CErtè dum variis animo foret anxia curis
Nulláque ſpes ſibimet certi ſolaminis eſſet:
Præſul Adelhardus factum deflens miſerandum,
Vixque ſua damnum charæ patiens graue domnæ,
Illi tranſmiſit miſſum mox namque ſecretum,
Vtqúe fugam caperet monitis ſuaſit ſtudioſis,
Ac peteret muris vrbem ſtructam bene firmis,
Quæ caput ipſius conſtabat pontificatus.
Hic loca præſidij mandans tutiſſima certi,
Illi condignum quoque præberi famulatum:
His nam regales monitis pulſantibus aures
Inclyta demandans Elis regina benignis.
Lætior exoptat vinclis abſoluier artus,
Quid faceret tamen ignorat, quia nulla patebat
Ianua, quæ ſomno preſſis cuſtodibus alto
Illam nocturnis pateretur abire ſub horis.
Sed nec perſonam charam in famulatibus vllam
Subiectam ſibi, carcereus poſſedit in antris,
Ipſius implendis eſſet quæ ſedula iuſſis,
Ni ſuprà dictam ſolummodo namque puellam,
Necnon presbyterum vitæ laudabilis vnum.
His vbi continuis narraret cuncta lamentis,
Quæ mærens animo multum voluebat amaro,
Voti communis placito, viſum fuit illis,
Res melius verti, ſtudio ſi fortè latenti
Sub terra foueam facerent fodiendo ſecretam,
Per quam de vinclis poſſent euadere duris.
Hæc ita per certè conſtat completa fuiſſe
Ocius auxilio Chriſti præſente benigni.
Nam cautè fouea iuxta placitum reparata
Aduenitque libertati nox apta recenti,
In qua dum ſomnus plebis proſterperet artus,
Tantum cum ſociis regina piiſſima binis
Cuſtodum fraudes fugiens euaſerat omnes,
Atque viæ ſpatium noctis ſub tempore tantum
Pertranſit, plantis quantum valet ergo tenellis.
Sed mox vt ſciſſis ceſſit nox furua tenebris,
Atque polus radiis cœpit palleſcere Solis,
Abſcondens in ſecretis ſe cautius antris,
Nunc vagat in ſyluis, latitat nunc denique ſulcis
Inter maturas Cereris creſcentis ariſtas,
Donec nox ſolitis rediens induta tenebris
Obtegit rurſum nebulo terram tenebroſo:
Tunc iterato viam ſtuduit percurrere cœptam.

Quæritur per diuerſa loca Athelheyda regina.

DEnique cuſtodes illam non inuenientes
Narrabant factum comiti, multum tremefacti,
Cura cui conſeruandæ fuit inclyta domnæ.
Qui terrore grauis percuſſus corde timoris
Pergit cum ſociis illam perquirere multis:
Et cùm deficeret, nec iam dinoſcere poſſet
Quò regina ſuum tulerit clariſſima greſſum,
Detulit ad regem Berengarium timidus rem.

Hic quoque continuò nimiam conuerſus in iram
Circumquaque ſuos ſubitò mittebat alumnos,
Præcipiens illos nullum tranſire locellum,
Sed cautè cunctas iam perluſtrare tenebras,
Si forſan latebris regina lateret in vllis.
Ipſéque cum fortis ſequitur turba legionis:
Ceu qui vult hoſtes bello ſuperare feroces,
Et rapido ſegetem curſu peragrauit eandem
In cuius ſulcis latuit tunc domna recuruis,
Hæc quam quærebat, Cereris contecta ſub alis.
Scilicet huc illúcque locum percurreret ipſum,
In quo non paruo iacuit terrore grauata,
Et quamuis circumpoſitos diſiungere culmos
Niſibus extenta cunctis temptauerit haſta,
Non tamen inuenit, Chriſti quam gratia texit.
Aſt vbi confuſus rediit, nimiùm quoque laſſus:
Præſens Adelhardus mox aduenit venerandus,
Induxítque ſuam gaudenti pectore domnam
Intra namque ſuæ muros vrbis bene firmos:
Hícque ſibi dignè toto ſeruiuit honore,
Donec maiorem Chriſto miſerante decorem
Regni ſuſcepit, pridem quem mæſta reliquit.

Oddo intrauit Rhomam, & ducit in vxorē Athelheydam, miſſo prius Ludolfo filio, vt res Italiæ exploraret, & Adelhaid in Germaniam duceret.

DEnique noſtrates quidam, tunc experientes
Reginam domino deſolatam fore charo,
Cuius prædulcem guſtauerunt pietatem:
Crebrius Oddoni magno tunc denique regi
Auguſto, ſed Rhomani nunc denique regni
Nullam dicentes aliam conſiſtere dignam
Tecta ſub ipſius thalami regalia duci,
Poſt obitum domnæ flendum cunctis Eaditha.
Et rex lætatus tantæ dulcedine famæ
Pectore voluebat tacito per tempora longa,
Quo pacto ſibi reginam coniungeret iſtam,
Quæ fuit inſidiis regis circumdata tantis.
Venit & in mentem, prædictum denique regem
Qui quondam patriis fuerat depulſus ab aruis,
Eius & auxilio citius miſerante reductus,
Ingratum fore nunc donis tantæ pietatis.
Hinc quoque mox aditum ſibimet prouiderat aptum,
Ipſius Italicum iuri ſubiungere regnum.
Hoc vbi colloquio ſenſit narrante paterno
Patris amor verus, ſpes & gentis Liudulfus;
Non ſua ſollicitans, patris ſed commoda tractans,
Perpaucis ſecum ſociis ſecretò reſumptis
Italiam petiit, fortíque manu penetrauit,
Exhortans patris imperio populum dare collum:
Móxque redit clarum referens ſine Marte triumphum.
Quo rex comperto populis narrantibus Oddo,
Corde ſuper natum læto plaudebat amandum,
Ipſius cauſa qui iam diſcrimina tanta

Audacter ſubiit, gentem turbando ferocem.
Vtqúe labor talis non fruſtraretur amoris,
Ipſe quidem gentem feſtinus adiuit eandem,
Plebis non parua propriæ comitante caterua,
Regalis pompa vario comptúsque decore,
Alpibus accinctas altis intrauerat oras.

Berengarius aduentum Oddonis in Italiam audiens, Papiam ſe contulit, quam Oddo cepit.

His Berengarius compertis, obſtupefactus,
Non bellum mouit regi, non obuius exit,
Sed ſe ſaluandum caſtello protinus apto
Intulit, in tutis poſito firmísque locellis.
At rex famoſus noſter virtute ſuperbus
Audacter ſatis ignotas pertranſiit oras,
Italici Papiam regni cepit quoque domnam.
Qua certè capta, cuncti velut agmine facto
Quærentes regem proceres venere recentem,
Certabántque ſuo iuri ſe ſubdere magno.
Quos nam more ſuo ſuſcepit mente benigna,
Promittens ipſis eius munus pietatis,
Si poſt hæc illi ſeruirent mente fideli.

Oddo nuptias cum Athilheyda Papiæ celebrat.

Istis ſic habitis: crebro tractamine cordis
Regina ſatis egregia memor eſt Adelheytha,
Regalem certè cupiens quandoque videre
Ipſius faciem, cuius didicit bonitatem:
Vnde quidem mandatelis ſecretius actis
Quæ fuerant pacis, necnon prædulcis amoris,
Sub ſigno fidei firmæ mandauerat illi.
Hoc quoque ſuadelis exhortabatur amicis,
Vt celeri Papiam curſu peteret populoſam
Vrbem, quam cum triſtitia dimiſit amara,
Quò præſtante ſacra regis pietate perennis
Hic modò ſublimem gaudens captaret honorem,
Quo prius ingentem fuerat perpeſſa dolorem.
His mandatelis ceſſit regina benignis,
Et quo iuſſa fuit, pariter comitantibus iuit
Permultis ſubiectorum cuneis populorum.
Vt rex hos ſenſit, cuius mandamine venit,
Ipſius Henricum fratrem præcepit amandum
Huius in occurſum regredi trans littora Padi,
Vt ſublimandam regni ſplendoribus heram
Tanti compoſitus ducis ornaret famulatus.
Qui ſtudio mentis præcepta ſequens ſenioris
Egreditur certè cum regali legione,
Caſtráque reginæ gaudens petiit veneranda,
In quis cum ſociis reſidebat denique multis.
Illam condignè ſummo comitatus honore.
Donec regali præſentaret faciei

Quæ meritò regi ſtatim placuit ſatis ipſi:
Eligitúrque ſui conſors digniſſima regni.

Oddo rebus Italiæ compoſitis cum regina vxore Saxoniam petit,& Conrado Papiam & Italiam committit.

TVnc rex ſe nouitate res cernens retineri
Tempore ne patrias inſtante rediret ad oras:
Liudulfum placuit charum præmittere natum,
Vt gens Saxonum fortis volitaret ad illum,
Et regnum ſub patrono ſtaret vt bene tanto.
Qui parens iuſſis deuota mente parentis
Ad patriam rediit, curam regníque recepit:
Omnia prudenter necnon nimiùm ſapienter
Complens, in patria quæ tunc fuerant facienda.
Interea dux Henricus regis venerandus
Frater, in Italia cordis conamine ſummo
Obſequiis operam geſſit regalibus aptam,
Officium non germani ſolummodo chari
Sed mage ius ſerui ſtudio complendo benigni:
Hinc non immeritò regi placuit ſatis ipſi.
Eſt quoque reginæ fraterno vinctus amore,
Affectúque pio fuerat dilectus ab illa.
Tunc rex Italiæ peragrauerat vndique regnum,
Primates regni propriæ ſubdens ditioni.
His quoque completis, iuxta votúmque locatis,
Ne Beringarius regnum raperet ſibi rurſum
Conradum cum non paucis ex agmine lectis
In Papia reſidere ducem iuſſit ſapientem
Cui veneranda ſuæ dederat conſortia natæ.
Ipſéque continuò rediit cum coniuge clara,
Intendens patriæ ſedem feſtinus adire:
Quem gauiſa quidem plebs ſuſcepit venientem,
Altithrono grates ſpargens ſuper æthera dulces,
Qui miſerando ſuæ plebis ſolita pietate,
Quem pius elegit, regem cum pace reduxit.

Conradus ducit Berengarium ad Oddonem, quem Oddo regno Italiæ reſtituit.

HAc ita lætitia dignis rebus celebrata,
Aduenit dux Conradus cum pace reuerſus:
Adducens Berengarium ſuprà memoratum
Ipſius ingenij captum ſic arte profundi:
Gratis vt Oddonis venit ſe ſubdere regi.
Tunc idem rex, qui ſemper fecit ſapienter,
Hunc regem certè digno ſuſcepit honore
Reſtituens illi ſublati culmina regni
Iſta per certè tantùm ſub conditione:
Vt poſt hæc cauſis non contradiceret vllis
Ipſius imperio multis longè metuendis
Sed (ceu ſubiectus) iuſſis eſſet ſtudioſus.
Hoc quoque ſollicitis decreuit maximè dictis:
Vt poſt hæc populum regeret clementius ipſum

Quem prius imperio nimiùm contriuit amaro.
Qui ſe complendis ſimulans promptum fore iuſſis
Ocius abceſſit, patriam letúsque petiuit.

Berengarius reſtitutus rurſus bellum in Italia commouet.

AST vbi ſublimem regni poſſederat arcem,
Læſus ſuadelis quorundam namque ſiniſtris
Mox infelici grauiora quidem iuga genti
Infert vi magna, pro deſpectu ſibi facto:
Se regnum precio conteſtans emere magno,
Nec fore culpandum ſi ius fregiſſet auorum.
Sed magis Oddonis culpæ meritum reputari
Ipſi, primates plebis qui venderet omnes.
Hæc res ad regem mox vt deuenit eundem,
In Berengarium iuſta ſuccenditur ira,
Corde ſuper populi damnis mærens miſerandi;
In meliúsque ſtatum ſtatuit conuertere rerum.
Et faceret citius, Chriſti munimine fultus,
Si non fortunæ reſtaret cauſa ſiniſtra.
Namque decore ſui florente per omnia regni.
Cum ſe gauderet cunctis fulgere ſecundis:
Protulit antiqui renouata lues inimici
Fraudis commentum cunctis per ſecla dolendum,
Iam tunc pacificum tentans confundere regnum.
Hoc vt quantocius poſſet patrare malignus,
Regni rectores primum turbauerat omnes,
Sperans interitum plebis mox eſſe futurum.
Denique famoſi natus regis Liudulfus
Vt cognouit amicitiam, ſignis ſatis aptis,
Qua tunc perfectæ fidei dilexit amorem
Henricum regis fratrem regina fidelis,
Quodque ſuæ fidei ſtudioſè ſubdidit omnem;
Tangitur interni iaculis ſecretò doloris,
Haud ira feruens, odij nec felle tabeſcens,
Sed ſuper amiſſo charæ genetricis amorem,
Ex ægri latebris ducens ſuſpiria cordis,
Deceptúsque malis permultorum ſuadelis
Pertimuit (fragilis pro conſuetudine mentis)
Quod pòſt non vti donis deberet honoris
Condigni, ſed fortè locum ſubire ſecundum:
Quod fieri Chriſtus nunquam permitteret æquus
Si ſtaret regnum iuſta ſub pace quietum.
Aſt vbi ſub triſti vultu ſæpiſſime patri
Monſtratur mæſtus, ſolito nec more ſerenus,
Senſit deceptum ſerpentis fraude doloſi:
Sed quò legalem patris hinc augeret honorem
His rex compertis, ex proſperitate fidelis
Lætatus prolis tota dulcedine mentis,
Hæc illi mandat ſcriptis extemplo remiſſis:
In ſeclum ſecli maneat laus omnipotenti,
Qui dedit in tantis temet gaudere ſecundis:
Grates atque tibi dentur chariſſime fili,
Quem conſtare quidem penitus cognoſco fidelem,

Haud obſcura tuæ fidei quia ſigna dediſti:
Cum per te regnum cupiens augeſcere noſtrum
Signaſti nobis proprij decus omne laboris.
Hinc ego gratanter quæ feciſti ſapienter
Accipiens, vice conuerſa condigna rependo,
Hoc ipſumque tibi regnum committo regendum,
Imperio ſubdi noſtro quod conſtituiſti:
Præcipióque tibi iuſſis dilecte paternis,
Vt quem victrici populum dextra ſuperaſti
Abſque mora tecum facias firmare tenendum
Fœdus cum iuramento ſtructum metuendo:
Hæc dux Ludulfus decreta legens venerandus
Lætior ex mandatelis tantæ pietatis
Iuſſus cum iuramento religat ſibi firmo
Ad patris obſequium populum dignè moderandum.

Oddo ſecundò Italiam petit, & coronatur in imperatorem.

His bene diſpoſitis ſummo cum fœdere pacis
Ardens abſentis faciem meruiſſe parentis,
Coniugis & charæ dulci deuictus amore
Ac prolis geminæ longè poſt terga relictæ:
Poſthabitæ fines patriæ placuit repedare.
Quô poſt exilij pondus nimium graue duri
Poſſet quandoquidem patriæ captare quietem,
Vtque celer morulis hæc impleret ſine cunctis,
Non iter optatum pondus tardauerit vllum:
Collectim patrias iuſſit præmittere gazas,
Ipſius & faciem turbam præcedere totam,
Quam belli cauſa ſecum deduxerat illô,
Promittens ipſum (vita comitante) futurum
Ad fines patriæ ſpacij poſt tempora parua.
Hoc quoque mellifluí verbis ſignauerat oris
In quís caſtellis, in quis voluítque locellis,
Sumptus hoſpitij dignos ſibimet reparari.
Hac moti fama noſtrates deſiderata
Affectu cordis ſtudebant interioris
Omnéque mœroris pondus cunctíque doloris
Quod prius abſentis cauſa tulerant ſenioris.
Ex animo deponentes communiter omnes
Cauſam lætitiæ duxerunt eſſe ſupremæ:
Si poſt paucorum meruiſſent ergo dierum
Curſus, promiſſi iuxta præconia læti.

* * *

Atque ferens ſceptrum capitis diademate pulchrum
Atque ſui cultus omnes regalis amictus:
Ornatus ſed maioris ſuſcepit honoris.
Auguſto ſummo pariter mox conbenedicta.

Oddo factus imperator Berengarium in exilium mittit cum vxore Villa, papam deponit, & rediens in Saxoniam filium infantulum in cunis in regem Aquiſgrani creat.

HActenus Oddonis famoſi denique regis
Geſta (licet tenui muſa) cecini modulando.
Nunc ſcribenda quidem conſtant quæ fecerat idem
Auguſtus ſol. um retinens in vertice rerum:
Tangere quæ vereor, quia fœmineo prohibebor
Sexu: nec vili debent ſermone reuolui,
Qualiter inuicti duro luctamine belli
Obtinuit conſtructa locis caſtella marinis,
Quæ Berengarius, coniunx poſſedit & eius,
Ac illum iuramento cogente peracto
Miſit in exilium, miſera cum coniuge Villa.
Qualiter & recti conpunctus acumine zeli
Summum pontificem quædam peruerſa patrantem
Eius nec monitis dignantem cedere crebris
Sedis apoſtolicæ fraudari fecit honore:
Conſtituens alium rectoris nomine dignum:
Qualiter & regno tranquilla pace quieto
Noſtrates adiens, illinc iterúmque reuertens,
Ipſius prolem poſt illum iam venientem
Scilicet Oddonem, nutricis ab vbere regem,
Ad faſces Auguſtalis prouexit honoris,
Exemplóque ſui dignè fecit benedici.
Hæc igitur noſtris nequeunt exponier orſis:
Sed quærunt ſeriem longè ſibi nobiliorem.
Hinc ego tantarum prohibente grauedine rerum
Vltrà non tendo: finem ſed prouidè pono.
Poſt hæc incepto ne ſuccumbam malè victa.
Hiis ita finitis, & ſummatim replicatis,
Eſt ingens regis pietas oranda perennis:
Quò pius Auguſtum præſtet deducere noſtrum
Inſtantis vitæ tempus feliciter omne,
Et fultos ſemper cunctis ad vota ſecundis
Eccleſiæ multos cuſtodes ſeruet in annos,
Nobis ſolamen dantes clementius, AMEN.

HROSVITHÆ HISTORIÆ
DE GESTIS ODDONVM
FINIS.

HENRICI

HENRICI IMP. EIVS NOMINIS IIII. DVCIS VERO BOIORVM VII VITA, A QVODAM EIVS TEMPORIS CONSCRIPTA.

ITEM

EIVSDEM AD DIVERSOS EPISTOLÆ.

Autoris procemium.

QVIS *dabit capiti meo aquam, & fontem lachrymarum oculis meis, vt lugeam non excidia captæ vrbis, non captiuitatem vilis vulgi, non damna rerum mearum, ſed mortem Henrici Imperatoris Aug. qui ſpes mea & vnicum ſolatium fuit, imò vt de me taceam, qui gloria Romæ, decus Imperij, lucerna mundi extitit? Erit poſthac mihi vita iocunda? erit abſq; lachrymis dies aut hora? aut tecum, ô dulciſſime, potero illius mentionem habere ſine fletu? Ecce dum ſcribo, quod dictauit impatientia doloris, cadunt lachrymæ, madent fletu literæ, & quod notat manus, diluit oculus. Sed forſan impatientiam doloris mei redarguis, & vt fletum meum reprimam, ne fortè iis, qui de morte Imperatoris gaudent, innoteſcat, inſtruis. Rectè me doces, fateor: Sed non poſſum imperare mihi, quin doleam, nõ poſſum me cõtinere quin lugeam, licet in me furorẽ ſuũ exacuant, licet me membratim diſcerpere cupiant: dolor timere neſcit, dolor illatas pœnas non ſentit. Nec ego ſolus mortem eius lamentor: hanc Roma plangit, hanc omne Romanum imperium deflet, hanc in commune diuites & pauperes, præter inſidiatores potentiæ vitæque eius, lugent. Nec mihi priuata doloris cauſa eſt: publicã lamentari cladem pietas me cogit. Nam illo recedente, iuſticia terras reliquit, pax abiit, fraus in locum fidei ſubintrauit, chorus laudantium Deum conticuit, ſolennitas officij diuini ſiluit, vox exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum non auditur: quia qui hæc omnia ſolenniter ordinauit, nõ inuenitur. Monaſteria patronũ ſuũ, clauſtra patrẽ amiſerũt, quibus quid cõmodi quid honoris ipſe cõferret, nunc demũ agnoſcitur, cùm extinctus ea nõ tenet. Ergo clauſtris omnibus vera dolendi cauſa ſubeſt: Nam cum illo ſepulto gloria eorum ſepulta eſt. Heu Moguntia, quantum decus perdidiſti, quæ ad reparandam monaſterij tui ruinam talem artificem amiſiſti? ſi ſuperſtes eſſet, dum operi monaſterij tui, quod inceperat, extremam manum imponeret, nimirum illud illi famoſo Spirenſi monaſterio contenderet, quod ille à fundo fundatum vſque mira mole & ſculptili opere compleuit, vt hoc opus ſuper omnia regum antiquorum opera laude & admiratione dignum ſit. Qualem etiam ornatum ex auro, argento, lapidibus precioſis & ſericis veſtibus illi monaſterio contulerit, difficile eſt credere, niſi cui contingit & videre. Vobis quoq;, ô pauperes, vel maxima cauſa dolẽdi eſt: nam nunc demũ pauperes facti eſtis, cùm paupertatis veſtræ cõſolatorem amiſiſtis: ille vos pauit, ille ma-*

nibus ſuis lauit, ille nuditatem veſtram texit: non ante ianuam, ſed ante menſam eius Lazarus iacuit: nec micas, ſed regias delicias expectauit. In ipſa mēſa famem & fœtorem vlceroſi non abhorruit, cùm miniſter menſæ contra fœtentem nares corrugaret, aut obſtiparet. In cubiculo eius cæci, claudi, & diuerſis morbis confecti iacebant; hos ipſemet excalceabat, hos collocabat, hos de nocte conſurgens tegebat, nec abhorrebat vel eius tactum, quem ægritudo compulerat vſq; ad ſordidandum lectum: iter eius pauperes præcedebant, comitabātur, ſequebantur: quorum curam tametſi ſuis intimis cōmendaſſet, ipſemet tamen eos tanquā nulli commendatos curabat. Sed & per curtes ſuas vſquequaq; ſtipendia pauperibus diſpoſuerat, quorum numerum & obitū ipſe ſcire voluit, vt & defuncti memoriam ageret, & in eius locū alterum ſubrogatū noſſet. Sed quando ſterilitas anni famem indixit, multa millia pauenda ſuſcepit, verè memor verbi dominici præcipientis: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Quid putamus quo dolore pauperes afficiuntur, cùm hæc bona, quæ enumerauimus, ſe habuiſſe, & nunc non habere, recogitant? Quis enim illis hāc humanitatis curā impendit? quis quærit vbi æger cubet, vel quid alimenti poſtulet? quis amplius iis miſericordiæ officiis inſeruit, quibus Henricus imperator inſeruiuit? O virū pietatis & humanitatis laude inſignē! Imperauit mundo, pauperes illi: mundus illi, pauperibus ipſe miniſtrauit. Hæc de bono miſericordiæ in pauperes, quos multū amauit: & quod ab hominibus abſcōdi non potuit, nō pro dignitate facti, ſed ꝓ facultate ingenij primò locuti (quis enim ſcire poſſet, quæ ſolo Deo teſte peregit?) de aliis quoq; virtutibus quibus claruit, aliqua dicamus: Nā omnia dicere nō ſufficimus. Nemo miretur, ſi luctui mortis eius vitæ quoq; eiꝰ læta geſta immiſceā, cùm hic mos dolētiū ſit, vt cùm extinctū amicū lugēt, totā eius retro vitam & mores in argumentum doloris ſui ediſſerant. Itaque iuuat me de eo ſcribere, iuuat indulgere dolori, & mortuū flere, qui dum viueret gaudiū meum fuit. Ille modò perſonam imperatoris, modò tanquā militis gerebat: ex vno gerendæ dignitatis, ex altero documentum præbens humilitatis. Tam ſubtilis ingenij tamq; magni conſilij fuit, vt dum ſententia principū vel in cauſa decernendi iuris, vel in tractandis regni negotiis hæſitaret, ipſe citò nodū ſolueret, & quid æquius, quid vtilius eſſet, tanquam ex ipſius arcano ſapientiæ ſumptum, edocent. Intendebat aliorum verbis, ipſemet pauca loquebatur: nec prius ad ſententiam erumpebat, ſed aliorum expectabat. In cuius vultum aciem oculorum ſuorum fixiſſet, eius animi motus perſpiciebat, videbatq; tanquam lynceis oculis, ſiue aduorſum ſe cor odij, ſeu gereret amoris. Nec illud laude vacat, quòd in turba procerum cæteris eminentior, & maior ſeipſo videbatur, & quòd in vultu terribile quoddam decus præferebat, vnde intuitus aſpicientium tanquā fulmine reuerberaret, cùm inter domeſticos ſuos, & raram turbam, vultu placidus & ſtatura æqualis appareret. Non ſolùm potentes imperij ſui metuebant eum, ſed & reges orientis & occidentis adeò fama eius perterruit, vt antè tributarij ſint facti, quàm victi. Ipſe Rex Græciæ vt metum diſſimularet, amicitiam eius expetebat, & quem futurum hoſtem timuit, muneribus ne fieret hoſtis, præuenit. Teſtatur hoc aurea tabula Spirenſis altaris, tam artis nouitate, quàm metalli pondere mirāda, quam Rex Græciæ dum imperatoris votum & ſtudium circa Spirenſe monaſterium feruere cognoſceret,

gnoſceret, nobile donum & tam eo qui miſit, quàm cui mittebatur, digniſſimum tranſmiſit. Sed & rex Africæ quia potentiã imperatoris timuit multùm, eius fiſco multum addidit. Oppreſſores pauperum oppreſſit, raptores in direptionem dedit, contra ſe contumaces, contraq; ſuam potentiam ſe leuantes, adeò retudit, vt in poſteris eorum regiæ vindictæ veſtigia vel hodie compareant: quo nimirũ facto & ſuis in præſenti, & imperij rebus in futurum prouidit, vt diſcant non diſturbare pacem, non armis imperium vexare. Hic velim abrumpere ſtylum: nam ventum eſt ad factiones, ad fraudes & ſcelera, de quibus vera ſcribere periculũ, falſa crimen eſt: hâc lupus, hâc canis vrget. Quid igitur faciam? eloquar an ſileam? manus incipit & dubitat, ſcribit & renuit, notat & delet, vt penè ignorẽ, quid velim: ſed turpe eſt inceptam materiam mutilatam relinquere, & caput abſq; manibus pinxiſſe. Pergam igitur, vt cœpi, conſtans & ſecurus inde, quòd fides tua ea mihi perſpecta eſt, vt hæc ſcripta nulli detegas, aut ſi qua foras exierint, autorem non prodas.

HENRICI IMP. EIVS NOMINIS IIII, DVCIS VERO BOIORVM VII, VITA.

CVm imperator Henricus, de quo nobis ſermo eſt, patri ſuo glorioſiſſimo imperatori, tertio Henrico, adhuc puer ſuccederet in regnũ (nam illo paruulo pater naturæ conceſſit) regno priorem ſtatum adhuc tenente, non bella pacem diſturbabant, non claſſica quietẽ rumpebant, non rapina graſſabatur, non fides mentiebatur. Adhuc iuſtitia ſui vigoris, adhuc poteſtas ſui iuris erat. Hunc beatum regni ſtatũ Agnes imperatrix ſereniſſima, virilis ingenij fœmina, multũ iuuit, quæ vnà cũ filio rempublicã pari iure gubernauit. Sed quoniã ętas immatura parũ timori eſt, & dũ metus languet, audacia creſcit, pueriles anni regis multis ſuggerebãt animũ ſceleris. Igitur quiſq; nitebatur maiori ſe æqualis, aut etiã maior fieri: multorũq; potẽtia ſcelere creuit. Nec legis metus vllus erat, quæ ſub rege paruulo paruulã autoritatem habebat, & vt omnia licẽtius facere poſſent, primò puerum matre ſpoliabant, cuius maturã ſapientiam, grauesq; mores metuebant, illud cauſantes, non decere regnum adminiſtrari à fœmina, cùm multæ reginæ legantur adminiſtraſſe virili ſapientia. Sed poſtquam rex puer de ſinu matris abſtractus in manus principum nutriendus venit, quicquid illi præſcribebant faciendum, vt puer fecit: Quem volebant, exaltauit, quem volebant, depoſuit, vt regi ſuo non tam miniſtraſſe, quàm imperaſſe meritò dicantur. Cùm regni cauſam tractabant, non tam regi, quàm ſuæ cauſæ conſulebant: Idq; præcipuum eis fuit in omnibus quæ agerent, ante omnia ſuum quæſtum facere. Fuit hæc perfidia vel maxima, quòd eum quaſi ſub ſigillo ſeruandum in puerilibus actis ſuæ poteſtati relinquebãt, vt & ſic elicerent ab eo, quod affectabant. Sed cùm in eam ætatis & ingenij metam euaſiſſet, vt quid honeſtũ, quid turpe, quid vtile, quid nõ, diſcernere poſſet, retractãs quę ſuggeſtione principũ inductus geſſiſſet, multa quæ geſſerat, damnauit: & ipſe iudex ſui factus, ex iis mutanda mutauit. Prohibebat quoque bella, violentiam & rapinas. Nitebatur pulſam pacem & iuſticiam reuocare, neglectas leges reſtituere, & ſceleris licentiã reſecare. Quos aſſuetos ſceleri, per edictum coërcere non potuit, per cenſurã legis & ius curiæ, mitius tamen quàm culpa exigeret, correxit. Quod illi nõ iuſticiam ſed iniuriam putantes, & qui per omne nefas ruebant, frena pati reſpuentes, qualiter eum vel extinguerent, vel priuatũ facerent, conſiliis incumbebant, non recolentes ſe debere ciuibus ſuis pacem, regno iuſticiam, regi fidem. Igitur Saxones, gens dura, bellis aſpera, tam præceps ad arma quàm audax, vendicans ſibi prærogatiuam laudis ex incepto furoris, repentè ſuper regem armis ruebant. Qui cum paucis contra innumeros armatos confligere periculoſum exiſtimans, vix elapſus vitam laudi, ſalutem fortunæ prætulit. Itaq; videntes inceptum ſuum votis non reſpõdiſſe, oſſa filij regis: necdum enim imperator factus erat (ô inhumanam mentem, ó probroſam vindictam!) effodêre. Qua vtraq; iniuria grauiſſima rex commotus, exercitum contra illã gentem duxit, cõflixit, vicit: Vicit, inquam,

aciem contra ſe inſtructam, non obſtinationē erectam. Nā licet eos in pugna congreſſos vinceret, victos fugaret, fugatos perſequeretur: licet bona eorum deuaſtaret, munitiones euerteret, & omnia quę victori libent, faceret, non tamen ad deditionē cogi potuerunt. Iterum cùm inde digreſſus, reparato in breui exercitu, eos inuaderet, diffidentes viribus ſuis, vtpote in priori bello grauiſſimè cōtuſis, quod ſaluti proximum erat, ſe dedidêre, ſperantes regem ſola deditione contentū gratiam ſuā facilè donaturum. Sed longè præter ſpem euenit: nam rex eos exilio addictos, in alienas terras miſit, vbi dura cuſtodia conſtricti, relaxationis edictum expectarent. De quo exilio alij fuga elapſi, alij propter pecuniā à cuſtodibus dimiſſi, dū ad patriam & domum ſuā repedaſſent, recenti coniuratione ſe inuicē obligabant, vt parati eſſent antè mori, quàm denuo deditioni ſubiici. Sed & validior eorum coniuratio facta eſt, quia nōnulli Longobardorū, Francorum, Bauarorum, Sueuorū, data & accepta fide, illis cōglutinati ſunt, qui regem bellis vndiq; pulſarent. Videntes autem regem bellis tangi poſſe, non deiici: vexari, nō ſuperari: quippe cuius robur adhuc erat inexpugnabile: vt vires eius extenuarent, confictis conſcriptisq; ſuper eo criminibus, quæ peſſima & immundiſſima potuit odium & liuor excogitare, & quæ mihi ſcribenti & tibi legenti nauſeam pararent, ſi ea ponerem, vera falſis miſcentes, apud Romanū pontificem Gregorium ſeptimū eum deferebant: nō decere tam flagitioſum, plus notum crimine quàm nomine, regnare: maximè cùm ſibi regiam dignitatē Roma non contulerit: oportere Romæ ſuum ius in conſtituendis regibus reddi: prouiderent Apoſtolicus & Roma ex cōſilio principum, cuius vita & ſapientia tanto cōgrueret honori. Qua ſurreptione deluſus Apoſtolicus, ſimul & honore creandi regis, quem ſibi fallaciter obtulerant, impulſus, regē banno innodauit, & epiſcopis aliisq; regni principibus, vt à cōmunione excōmunicati regis ſe retraherent, denunciauit: ſe citò venturum in Teutonicas oras, vbi de negotiis Eccleſiaſticis & potiſſimū de regno tractaretur. Quin etiam & hoc addidit: abſoluit omnes à iuramento, qui fidem regi iurauerant, vt contra eum impelleret abſolutio, quos fidei tenuit obligatio. Quod factū multis diſplicuit (ſi cui diſplicere licet, quod Apoſtolicus fecit) & aſſerebāt, tam inefficaciter quàm illicitè factū quod factum eſt. Sed nō auſim aſſertiones eorum ponere, ne videar cum eis Apoſtolici factum refellere. Mox & epiſcopi, tam illi quos amor, quàm quos timor in partem regis traxerat, metuentes ordini ſuo, ab eius auxilio ſe pleriq; retrahebant: quod & maior pars procerū factitabat. Tū verò videns rem ſuam in arcto ſitam, inito tam occulto quàm aſtuto conſilio, ſubitum & inopinatū iter in occurſum Apoſtolici arripuit, vnoq; facto duo peregit, ſcilicet & banni ſolutionem accepit, & ſuſpectum ſibi colloquium Apoſtolici cū aduerſariis ſuis ipſe medius intercepit. Pro impoſito ſibi crimine parum reſpōdit: Quia ad accuſationē inimicorum ſuorum, etſi vera fuiſſet, non ſibi reſpondendum aſſeruit. Quid vobis profuit hoc egiſſe, vt banno illigaretur, cùm de banno ſolutus potentia ſua potenter vtatur? Quid vobis profuit, eum fictis criminibus accuſaſſe? cùm accuſationem veſtram facili reſponſo, vt ventus puluerem, diſſipauerit? Imò quæ dementia vos contra regem veſtrum & orbis rectorem armauit? Nihil coniurata veſtra malignitas proficit, nihil peragit. Quem Dei manus in regno firmauit, veſtra deiicere non poterit. Vbi fides, quā illi iuraſtis? Quare beneficiorū, quæ regia liberalitate contulit in vos, obliti eſtis? Vtimini vel adhuc ſano cōſilio, nō furore: pœniteat vos incepti, ne fortior vobis ſuperueniēs vincat vos, & pedib. ſuis cōculcet vos, & ea vindicta feriat, quę futuris ſeculis demōſtret, quid regia manus valeat. Saltem vos, ô epiſcopi, videte ne pereatis de via iuſta, videte ne tranſgreſſores fidei promiſſæ fiatis: alioqui quid cōſequatur vos ipſi noſtis. Igitur rex ab Apoſtolico digreſſus, benedictione pro maledictione accepta, Rudolfum ducē ſuper ſe regē creatū inuenit. Qui audita regreſſionis eius fama, antè paratus ad fugā quàm ad pugnā, antè pulſus quàm victus, in Saxoniā fugit. Facile eſt regnū accipere, difficile tueri. Sed nulli mirū ſit, virum in rebus bellicis exercitatum & ſtrenuū tunc fugiſſe: quia ſæpe iuſtior & victrix cauſa fortes in metum mittit & in fugam. O auaritiam, peſtē peſſimam, quæ bonos mores trāſuertit, & ſæpe ipſas virtutes ad vitia trahit. Iſte Rudolfus dux eximius, vir magnæ autoritatis & laudis in toto regno, veri rectiq; tenax, fortis in armis, denique ſpectatus in omni genere virtutum: Iſte, inquam, auaritia quæ vincit omnia, victus, & ſupplantator domini ſui factus, fidem incerto poſtpoſuit honori. Fuere tum qui dicerent,

rent,

rent, ab Apoſtolico eum immiſſum, nec vnquam tantæ virtutis virum magis auaritiæ quàm conſilio ceſſiſſe. Et hoc in argumẽtum ſumebant, quòd Apoſtolicus tacuit, dum poſt abſolutionẽ regis Rudolfus regnũ inuaſit, iuxta illud Comici: Qui tacet, ſatis laudat. Itaq; rex cedente Rudolfo, cuius caput, ſi deprehenſus eſſet, vindex gladius dignè rotaret, Bauariam, Sueuiamq; inuaſit, & cõiurationis aduerſum ſe ſocios vaſtauit, munitiones eorum fregit. Nec tamẽ pro iniuriæ ſuæ materia ſe vindicabat, ſed ſciens in vltione freno vti, longè infra metam culpæ cohibebat habenas vindictæ. Sed Rudolfus vt dedecus fugæ virtutis facto recompenſaret, Wirtziburgenſem ciuitatem obſedit, vbi tamen fraude magis quàm virtute pugnatũ eſt. Nam cùm rex ad propellendum hoſtem exercitum conuocaſſet, inſtructa amborum partium acie, & primis inter ſe prælia miſcentibus, quidam equites regiæ partis mercede conducti, qui ſe regis lateri quaſi fidi clientes applicuerant, ſubitò in ipſum arma verterunt: ſed ære munito corpori liuorem, non vulnus inflixerunt. Heu miſerrimi, quibus precium & ſceleris cauſa fuit & necis, quos vno in loco & crimen inuoluit & vindicta. Nam eos tot vindices dextræ in fruſta cõcidebant, vt in eis humani cadaueris figura periret. Fit tumultus, exoritur clamor, ſpargitur rumor, regem interfectum: quo rumore perterritus exercitus fugit, hoſtis inſequitur. Et quoniam in equis equitum ſalus, ſolis peditibus miſerabile fatum incubuit. Ideoque victoria quanto maior, tanto minoris tituli fuit. Sic hoſtis vrbe capta, impoſitoq; pręſidio, in Saxoniam regreſſus eſt. Quid improbe tibi profuit, vel indiſcreta cædes fugientis vulgi, vel fortuna captæ vrbis, cùm nec vrbe diu, nunquam autem regno potiaris? Rex enim breui pòſt tempore cum exercitu reuerſus, ereptam vrbem recepit. Nã ij quibus prouincia vrbis tuendæ tradita fuerat, ex vrbe profugerant. Poſtea Saxoniam cum exercitu ſæpius ingreſſus, aut victor aut æqua manu receſſit. Sed ad vltimum reuerſus, tam notanda quam felici victoria vicit; magnumq; mundo documentum datum eſt, vt nemo contra dominum ſuum conſurgat. Nam abſciſſa Rudolfi dextera digniſſimam periurij vindictam demonſtrauit, qui fidem domino ſuo regi iuratam violare non timuit: & tanquam alia vulnera non ſufficerent, ad mortem acceſſit etiam huius membri pœna, vt per pœnã agnoſceretur & culpa. Sed & aliud notandum in illa victoria contigit, videlicet quòd tam victor, quàm victus exercitus: nimirum hoc ordinante deſuper diuina clementia, vt poſt ruinam capitis ex alterna fuga tolleretur nefas alternæ cædis. Sed gens dura nec damno monita eſt, nec ſigno, quin potius vt obſtinatione vinceret, quod manu non poterat, Hermannum nouum ſibi regem conſtituit, qui & ipſe nouo modo periit. Nam cùm Saxones eum de terra ſua proturbarent, quicquid illud fuerit, quod eis in illo diſplicuit, reuerſus in patriã ſuam, portans inane nomen regis, ad Hermannum Treuirenſem epiſcopum ſe contulit, quem etiam ad auſum ſentiendi contra regem inexpugnabilis munitionum firmitas impulerat. Quanta potentia regis, qui alendus fuerat non ex ſuis, ſed ex opibus alienis? Quadam die cùm iter ageret, incidit animo ſuo iocus ille, vt ad caſtellum quò ituri erant, ſub ſpecie hoſtium tuerent, & quæ audacia, quæ virtus animis defendentium ineſſet, tentarent. Quàm mirabilem viam, quàm inopinam ſæpe inuenit quod futurum eſt vt fiat? Cumq; portam abſq; clauſtris & abſque cuſtode repertam irrumperent, aliis qui intus erant raptis armis viriliter contrà procurrentibus, aliis latebras eneruiter quæritantibus, fœmina ſexu, fœmina non animo, quæ in turrim euaſerat, molarem in caput regis demiſit. Et ſic ille manu fœminea, vt mors eius turpior eſſet, occubuit. Sed vt hoc dedecus dealbarent, fœminæ factum in virilem perſonam ex compoſito trãſtulerunt.

Poſt hanc regum fortunam in creatione regum diu hæſitatum eſt, & caſus præteriti metus erat futuri. Vicit tandem cupiditas, & Eebertum marchionem ad ambitum regni ſorti manu impulit, qui tamen in morte ſerò didicit, quòd alter ex alterius damnis inſtrui poſſit. Vrbs erat in Saxonia, quæ quia fortunã regis proſpero ire curſu videbat, in partes eius ſe conuerterat, præſumẽs fiduciam & ex loci ſui firmitate & ex regia ſubuentione. Quod indignè ferentes Saxonum proceres, vrbẽ obſidione vallabant. Marchio verò Eebertus, qui ſpe potiundi regni intumuerat, vt ſe accõmodaret ad id quod affectabat, maiori ſuper omnes robore ad obſidionem illam ibat, præmiſſaq; multitudine cum paucis ipſe ſequebatur. Quem deuiantem à publica via, ne fortè incideret in hoſtes (quis enim tam potens qui hoſte careat, aut qui hoſtiles inſidias non metuat?) la-

tens ſemita per quoddam arbuſtum duxit. Quàm occulta iudicia tua DEVS, quàm miro ordine & abſcondis quæ facturus es, & aperis quod abſcondiſti! Iam meridianus ardor ſolis equos equorumque ſeſſores vrebat, & vt fit, ſitim æſtus accendebat. Præterea tam grauis ſopor feſſis obrepſit, vt colla ſomno languida penderent, & equi frenis non feſſi liberam viam carperent. Haud procul in receſſu ſaltus ſolitarium molendinum conſpexere, quò diuertentes ſopori ſe dedêre, miſſo interim molendinario, qui de villa potum ſitientibus afferret. Qui dum impoſito ſcapulis ſuis vtre feſtinaret, aliquos ſcutatos ad prędictam obſidionem tendentes obuios habuit, qui erant occultè fideles regis, licet aduerſæ partis. A quibus interrogatus vnde prodiret, quò tenderet, cur tam anhelus properaret, neſciens celare quod ſciebat, hoſpitem ſuum & cauſam itineris indicauit. Qui ſtupefacti, ſeu metu, ſeu potius gaudio, verſantes inter ſe quid agerent, quid periculi, quidque præmij, quid virtutis, quid laudis, quid fidelitatis ineſſet, ſi tam magnum hoſtem regis ferirent: occaſionem illam non fruſtra ſibi oblatam: maximam virtutem per maxima diſcrimina probari: incitatis alternatim animis, immiſſis equis ad molendinum properabant. Sed peruenerunt antè votis quàm equis. Incepta eſt pugna, quæ diu dura fuit & dubia, quia virtute pares & numero congreſſi, hi pro laude, illi pro vita pugnabant. Regis tamen fortuna vicit, & hoſtis ferociſſimus non in acie ſed in molẽdino peremptus turpiter iacuit. Felix nimiùm es, & multi ſemper nominis mola, ad quam trahit homines non tam tuum volubile officium, quàm fama, quæ & molendo pugnã illam narras, & narrando molis. Sic ille conuentus Procerum confuſus, procinctum ſoluit, ſic ab obſidione infecto negotio receſſit. Itaq; res regis in altiorem & feliciorem ſtatum ſe quotidie promouebant: aduerſariorum autem eius deorſum vergebant, & omne eorum inceptum in turpem exitum deſinebat. Cùm ergo cernerent nullũ ſe habere ſucceſſum, nec in armis, nec in electione regum; iterum ſe conuitiis armauerunt, & eum apud Apoſtolicum præter alia multa & nefanda criminati ſunt, quòd reges chriſtianiſſimos, quos ipſi non ſine authoritate Apoſtolici creaſſent, ille ob crimen ſuum extorris à regno factus, occidiſſet, regnum ſanguine vſurpaſſet, igne, præda, ferro cuncta vaſtaſſet, & tyrannidem ſuam aduerſus eccleſiam & regnum omnibus modis exercuiſſet. Ad quorum criminationem Apoſtolicus cum iterum banno, vt ipſi iactabant, illigauit. Sed non magni ponderis ille bannus habebatur, eo quòd non rationis ſed arbitrij, non amoris ſed odij eſſe videretur. Cernẽs autem rex Apoſtolicum ad hoc tendere, vt ſe regno priuaret, nec alia ſua obœdientia contentum, niſi vt regno renunciaret, ex obœdientia in rebellionem, ex humilitate in tumorem relabi coactus, hoc Apoſtolico facere parabat, quod Apoſtolicus ſibi facere intenderat. Ceſſa obſecro, rex glorioſe, ceſſa ab hoc molimine, vt Eccleſiaſticum caput de ſuo culmine deiicias, & in reddenda iniuria te reum facias. Iniuriam pati felicitatis eſt, reddere criminis. Quærebat itaq; rex cauſas & occaſiones qualiter eum eiiceret, inuentumq; eſt eum Rom. ſedem olim abiuratam inſediſſe: quam idcirco abiurauerit, quia ad eam dum archidiaconus eſſet, adhuc viuente domino ſuo per ambitionem aſpirare voluerit. Vtrùm hæc vera ſint an falſa, parum comperi: alij aſſerebant, alij figmentum eſſe dicebant: vtriſque Roma fuit in argumentum: his, quòd Roma mundi domina nunquam pateretur tale nefas: illis, quòd ea cupiditatis ancilla facilè permitteret ob precium omne nefas. Mihi autem in medio res relinquenda eſt, cùm incerta nec poſſim defendere, nec auſim affirmare. Igitur cum exercitu Romam pergebat, proterens in via quicquid obſtabat, oppida fregit, tumida preſſit, ardua curuauit, factiones diſſipauit, in cuius aduentu Roma perſuaſa, quę debuerat honores, arma, tanquam Pœnus Hannibal Alpes tranſcendiſſet, parabat, & regi ſuo velut hoſti portas præcludebat. Vnde rex iuſta commotus indignatione, vrbem obſidione (qua res poſtulabat) occluſit, & qui ſibi aditum, illis exitum negauit. Miſſi circumquaq; qui caſtella frangerent, villas euerterent, bona diriperent: prouinciæque nocuit foris, quod Roma ſe clauſerat intus. Foris bella, intus metus erat, vndique machinæ ſurgebant: hinc murum aries pulſabat, inde miles ſcalis aſcendere parabat. Contrà qui in vrbe erant, tela, ſaxa, præuſtas ſudes, ignemque iactabant, interdum egreſſi, comminus committebant, vtrinque fortiter pugnatum eſt: hos cauſa, illos periculum fortes fecit. Quadam die cùm exercitus vterq; pugna æſtuque feſſus, circa meridiem ſopori ſe dediſſet, nec

ſpeculato r

ſpeculator (vt fortuna voluit) vigilaret, vnus ex ſcutariis propius ad murum, vt pila legeret, acceſſit. Cumq́; erectis & intentis auribus exploraſſet, intus neminem adeſſe (nam murum & propugnacula vacua cernebat) adiutus & animi confidentia, & corporis leuitate, manibus & pedibus ſurſum enitebatur, donec tandem muri ſummitatem apprehendit. Tum verò cùm iactatis circumquaque oculis neminem videret, inter ſpem & metum poſitus, toto corporis motu ſociis innuebat, vixq́; ſe à clamore, cùm tardius innuentem attenderent, abſtinebat. Qui raptis armis & ſcalis properantes, ciriusq́; (vt aiunt) dicto murum ſuperantes, captam vrbem ſerò defendentes interficiunt, capiunt, fugant. Dedignabatur iam rex recluſum portarum aditum, vbi & ſequens à præeunte tardaretur, & præcedens à ſequente premeretur: ſed in vltionem temerariæ præcluſionis iuſſit, vt fracto muro, tam latum ſibi ingreſſum panderent, quò totus exercitus æquato iunctoq́; latere ſe ſimul immergeret. Igitur vbique mors, vbiq; luctus erat. Roma contremuit, dum impulſa turriū altitudo corruit. Fugit Apoſtolicus, & qui omnes in periculum impulerat, omnes in periculo deſeruit. Tandem Romam præſumptionis ſuæ pœnituit, & quæ priùs meruiſſe poterat, vt à rege donis honoraretur, nunc ingenti pecunia apud regē vix obtinuit, ne tota ſubuerteretur. Mox ſedatis omnibus, rex cauſam cur veniſſet, in publicum protulit, quod de Apoſtolico crimen accepiſſet, retulit. Multis hoc ita factum confeſſis, Clementem papam ad electionem omnium inſtituit: à quo ipſe communi omnium fauore conſecratus imperator, & patricius factus, Romæ ſe per aliquod tempus, dum omnia in ſolidam reformaret concordiam, continuit. Nec prætereundum, quod & relatio fidelium perſonarū in Teutonicas oras diffamauit, & ipſa Roma aſſerit. Imperator conſueuerat quoddam oratorium orationis cauſa frequentare, & nullum diem, quin veniret, prætermittere. Elegerat autem ſibi in eodem auditorio locum orationi familiarem, vbi tanto intentius, quanto ſecretius orationi vacaret. Hanc eius conſuetudinem dum quidam profanæ mentis attenderet, ſeu propria ſeu potius aliena inſtimulatus nequitia, grande ſaxum ſuper trabem ad feriendum deſuper caput imperatoris poſuit, ſublataq́; de laqueari tabula, quę caput imperatoris recta deſpiciebat, mittendo ponderi foramen aperuit, demiſſo fune ſæpe explorans, ne ſaxum in cadendo falleret. Poſtquam ſatis exploratum eſt, miniſter doli ſurſum in nocte ſcandens, deſuper obſeruabat, dum imperator ſtaret ad orādum in loco quo conſueuerat. Tamen ille auidus alieni exitij, ſed neſcius ſui, cùm pondus in caput imperatoris libraret (imperator autem parum ſe de loco mouerat) cum pondere infelix ipſe pondus illæſo imperatore cecidit. Per totam Romam citò res innotuit, & plebs, quæ non facilè ſedari poteſt, dū mota fuerit, inuito imperatore ſemianime corpus per rupes per ſaxa tractum in fruſta diſcerpſit. Tum vero cuncti rem ſigno non euentui aſſignantes, fide & animis imperatori deuinctiores facti ſunt: & inimicum conſilium non ſolùm illi fideles firmauit, ſed & multos ex inimicis fideles fecit: ſicq́; dum nocere ſtuduit, profuit. Deniq; imperator omnibus Romæ compoſitis, impoſitoq́ue vrbi præſidio, ne ei fidem mutaret, nouæ dignitatis apicem gerens, in Teutonicum regnum reuerſus eſt. Sed nulla fortuna longa eſt. Nam hi, quos imperator Romæ præſidio impoſuerat, ægritudine correpti, quam & locus & tempus intulerat (erat enim æſtas) ne vno quidem ſuperſtite mortui ſunt. Tunc Roma iugo præſidij ſublato, compos arbitrij ſui facta ad ingenium rediit, & reſumptis aduerſus imperatorem armis, pulſo Apoſtolico alium conſtituit. Nam ille prior Gregorius à vita diſceſſerat. Quod vbi imperatori compertum eſſet, iterum aduerſus Romam exercitum promouit. Sed in Italiam veniens, cùm legati à Roma pactum pacis ferentes occurrerent, & cùm inimici moliminis fama ſequeretur, relicto in Italia filio Conrado, iam tum regni ſui hærede deſignato, regreſſus eſt, ſcilicet qui ſe graſſanti Mathildi, & penè totā Italiam ſibi vendicanti, opponeret, & regnum quod futurum erat ſuum, de manu fœminæ tolleret. Quid facient inimici, cùm inſurgant in parentes ipſi filij? vnde ſecuritatem ſibi quis promittat, cùm nec ab eo tutus ſit quem genuit? Ceſſent iam connubia: nemo ſibi optet hæredem: hæres tuus erit hoſtis tuus. Nam non ſolùm te domo tua prædiisq́; ſpoliat, ſed & vita ſpoliare feſtinat. Filius imperatoris, quem in Italia relictum à patre, & quam ob cauſam relictum diximus, à Mathilde perſuaſus, (quem enim aſtutia fœminea non ſubuertat, aut decipiat?) iunctus inimicis patris, coronam ſibi impoſuit, re-

gnum inuaſit,profanauit ius,& ordinem confudit,impugnauit naturam,quęrebat patris ſanguinem: quia nō niſi ſanguine patris regnare potuiſſet. Quod vbi ad hoſtes imperatoris currens fama pertulit,exultabant, plaudebant, cantabant,laudabant factum filij,pręcipuè fœminam ducem facti. Mittebant properè legatos,qui ſtimulum animo noui regis adiicerent,& adderent oleum camino,qui per ſe,ſed cōtra ſe fidem & opem perpetuam iurarent. Quanquam dudum ſe tam filio quàm patri nunquā obtemperaturos coniuraſſent. Imperator autem ad hanc famam tametſi intus doluit, in grauitate tamē ſua ſe foris tenuit:& non ſuam ſed filij fortunā conqueſtus eſt. Cùm autem eum ab incepto reuocare non poſſet,non tam ſuam iniuriam,quàm exemplum iniuriæ per vltionem tollere quærens,filium exhæredare, & fratrē eius Henricum adhuc puerum in regnum promouere cogitabat. Igitur multis procerum conuentibus habitis, imperator ſuper filio ſuo Conrado conqueſtus eſt:quia additus hoſtibus,regnum inuaſiſſet, & quòd patrem non ſolùm regno ſed & vita priuare conaretur:iniuriam ſuā publicam eſſe debere,vel ſi nullum ea moueret, ſaltem hoc reipub. cauſa præſtarent, vt per vim neminem & ſcelus regnare paterentur:transferrent potius electionem in minorem filium ſuum,quam iure maior amiſiſſet. Plęriq; cōtrà nitebantur,magis vtentes ingenio quàm iuſto & vero. Multi autem publico bono fauentes,ſententiæ votoq; imperatoris concordabant. Tandem omnibus in vnam ſententiam coëuntibus,& concordi fauore approbantibus,imperator minorem filium, inuaſore prius ex decreto curiæ diiudicato,hæredem regni ſui conſtituit:à quo,ne & ipſe abiret in viā fratris ſui,iuſiurandum accepit,videlicet ne vnquam ſe vel de regno,vel de prædiis patris eo viuente (niſi fortè ex conſenſu ipſius)intromitteret. Iam tum murmur & metus erat,inter duos fratres inteſtina bella fore,magnamq; regni cladē futuram. Sed qui omnia diſpenſat,hunc metum letho maioris filij ſuſtulit, & vt regnum in vnam concordiam redire poſſet,occaſionem dedit. Quibus ita tranſactis,hoſtes imperatoris detruncato toties capite nō habentes cui adhęrerent,pactione ſubacti,quod optimum erat,in pacem bella,in domeſticam ſecuritatem caſtra conuerterunt. Igitur vt vbiq; pax & tranquillitas eſſet, conuocatis ad curiam primatibus, pacem per totum regnum ſub iuramento firmari fecit. Et ad inhibenda mala quæ fiebant, grauem pœnam in tranſgreſſores decreuit. Quod quidem pacis decretum quantum miſeris & bonis profuit, tantum peruerſis & potentibus nocuit:illis copiam,iſtis egeſtatem & famem intulit. Nam qui in milites bona ſua diſtraxerant,vt multo milite ſtipati procederent,& aliis armorum copia longè præſtarent,hi dum ſibi licentia rapinarum erepta eſt (quod pace illorum dictum ſit) egeſtate laborabant,cellaria eorum penuria & fames poſſidebat. Qui nuper ſpumeo ferebatur equo, contentus eſſe cœpit vel ruſtico iumento. Qui nuper non aliam veſtem quærebat,niſi quę rubeo murice tincta arderet,bene ſecum actum aiebat,ſi nunc veſtē quam natura ſuo colore tinxiſſet,haberet. Gaudebat aurum non ſe iam in luto calcari, dum ferreis calcaribus inopia cogeret vti. Deniq; quicquid vanitatis,quicquid ſuperfluitatis corrupti mores intulerant,totū penuria magiſtra reſecabat. Oppida in ripis poſita,quibus præda nauium victum præbebat,nauta ſecurus,eſuriēte oppiduli præſide,præteribat. Mira res,nec minus ridicula. Alij iniurias ſuas iniuriis vindicāt,imperator ſuas pace vindicabat. Cùm autē domini cum ſatellitibus ſuis per aliquot annos hac lege ſtringerentur anxij,quòd non liceret eis vti libertate peruerſitatis ſuæ, iterū aduerſus imperatorē murmur mouebant,iterū ſuper eius factis ſiniſtrum rumorē ſeminabant. Quid illud (rogo) eſt,quod admiſit? Nempe hoc erat,quòd ſcelera prohibebat,quòd pacē & iuſtitiā reuocabat,quòd iā latro viā non obſedit,quòd ſylua ſuas inſidias nō occultauit, quòd nautis mercatoribusq; liberū erat ſuā ire viam,quòd vetitis rapinis raptor eſuriebat. Cur,obſecro,vobis non aliunde niſi ex rapto viuere placet? Reddite agris,quos ex agro depuliſtis armis: coæquate numerum ſatellitum ad menſurā facultatum,recolligite prædia veſtra,quæ ſtultè ſparſiſtis, vt multos armatos haberetis, & redundabunt omnibus bonis horrea & cellaria veſtra: nec erit amplius neceſſe aliena tollere, cùm quilibet ex proprio poſſit abūdare. Sic fit,vt nec imperator crimine denotetur,nec bellū in regno moueatur. Sic fit,vt & corpori ſatisfacere habeatis,& animas veſtras (quod feliciſſimum eſt) ſaluetis. Sed nihil ago,aſinum ad lyram voco: Conſuetudo mala aut nunquam aut vix tollitur. Igitur aſſueti rapinis, vt occaſionem repetendæ conſuetu-

dinis

dinis inuenirent, mouendis iterum bellis animum intendebãt, iterum æmulũ imperatoris reperire quærebant. Ad quam rem filiũ eius maximè idoneũ exiſtimabant. Itaq; vt ſuggeſtioni locũ inuenirent, quæ prima decipiendi lenocinia erant, frequenter eum venatum ſecum abducebant, conuiuiorũ illecebris ineſcabant, iocis in diſſolutionem animi mulcebant, & ad pleraque facienda quæ adoleſcentia ſuadet, ſecum trahebant. Deniq; vt fit inter adoleſcentes, quodam ſodalitatis glutino vincti ſunt, vt etiam fidem dextramq; mutuis ſacramentis darent. Cùm ergo eum multis dolis irretitũ decipi poſſe conſiderarent, quodam die inter alia tanquã ex obliquo patrem eius in mentionem adducebant: ſe mirari, quòd tam durum patrem pati poſſet: nihil eum à ſeruo differre, cùm omnia quæ ſerui ſunt, toletaret; patrem eius ſenẽ eſſe, & moderandis regni habenis inualidum: Si inueſtituram regni vſq; ad obitum eius differret, haud dubium quin alter illud ſibi præriperet: illum multos fautores habiturum propter inuidiã & odium patris ſui: ſe autẽ omnium vota in ſe transferre, ſi non cunctaretur ſuſcepti regni gubernacula poſſidere, maximè cùm patrem eius excommunicatum & Eccleſia dudum reiecerit, & proceres regni reprobauerint. Nec ſibi obſeruandum, quod incautè iurauerit, imò tum demum ſe ſanctificaſſe, ſi iuramentum excommunicato iuratum irritum faceret. Pater verò de filio nihil mali ſuſpicatus, familiaritatem eius cum maioribus regni probauit, ſperans eos ſibi poſtmodum tanto fidelius & validius auxiliũ ad obtinendum regnum laturos, quanto prius inuicem in amore magis coaluiſſent. Quid multa? ſtatim illectus & abſtractus à cõcupiſcentia, malignæ ſuggeſtioni (vt ſemper ſeductilis eſt adoleſcentia) nec voto deſuit nec facto. Igitur filius imperatoris obſeruans tempus recedendi à patre, quando id maximo patris incommodo fieret, euntem illum cum exercitu contra quoſdã Saxonum rebelles, qui per legatos obuiã imperatori miſſos pactioni inſiſtebant, repentè abſtractis ab eo multis, deſeruit, proculdubio deſerendus ab iis, qui ſibi vt deſertor fieret, perſuaſerunt. Miſſis imperator poſt eũ legatis, tam lacrymis quàm mandatis reuocauit, obteſtans eũ, ne ſenẽ patrem contriſtaret: imò ne patrem omniũ offenderet, ne ſe ſputis hominũ exponeret, ne ſe fabulã mundo faceret. Inſuper meminiſſet, qua ſe ſibi cautione obligaſſet: hoſtes eſſe non amicos, inſidiatores non conſultores, qui ſibi talia ſuggeſſiſſent. Ille prorſus abnuit, & ſe non vlterius ſecum partẽ habiturum, quia excõmunicatus eſſet, aſſeruit. Ita ſub ſpecie cauſæ DEI ſuã cauſam egit. Illico Bauariã, Sueuiam, Saxoniã percurrit, proceres conuenit, attraxit omnes (vt ſunt ingenia nouarum rerũ cupida) & ſubintrauit in regiã poteſtatem, tanquã ſepeliiſſet patrem. Mox caſtellum Norinberch minax obſedit, vbi quãta virtute pugnatum ſit, clades vtriuſq; partis argumento fuit. Sed obſeſſis quãto minus ſpei, tanto plus animi inerat: & niſi imperator ſceleri parcens, caſtellũ tradere præcepiſſet, adhuc ibi caſſa obſidione laboraret, excepto ſi ſola fames quæ cuncta expugnat, illud non expugnaret. Ecce quanta pietas patris! Reddidit contra filij factum paternitatis affectum; non attendit iniuriam ſed naturam: maluit oppidum tradi, quàm filij diſcrimine liberari: maluit eius iniurias toletare, quàm vindicare. Igitur oppidani oblata qualem vellent pactione, oppidum tradiderunt: dimiſſoq; exercitu, rex Ratisbonam ſe cõtulit, vt eam dum adhuc ancipiti penderet animo, ſtabilẽ ſibi fixaq; fide immobilem faceret. Quod vbi comperit imperator (ſedit enim tunc in vrbe Wirtziburgenſi) reputans filium vel in itinere vel in vrbe comprehendi poſſe, tam præcipiti tamq; tacito curſu veſtigia eius ſequebatur, vt iter eius non antè, donec modica turba ſuorum, tranſito Danubio, ad vrbem immiſſis equis ruerent, præſciretur. Obſtupefactus filius ad tam ſubitam & inopinatam rem, ex vrbe profugit. Cur fugis non fugiendum? cur fugis patrem tuum? ſequitur te, non perſequitur: ſequitur, inquam, non vt hoſtis, ſed vt pater: nõ vt perdat, ſed vt ſeruet: ſequitur vt turbatam ex te rempublicam in quietum ſtatum reſtituat, & tuis rebus in futurum proſpiciat. Miſſis illico rex nunciis per Bauariam & Sueuiam, ſparſum exercitum recolligit: Quæ res imperatorem coëgit, vt & ipſe exercitum cogeret. Igitur exercitus vterque ad fluuium cui Regino nomen, ſe ſibi oppoſuit: hinc pater, inde filius: hinc pietas, inde furor conſedit. Cumque potentiores vtriuſque partis, tanquam tanti diſſidij mediatores conuenirent, qui ex parte imperatoris erant, perſuaſibilibus illecti verbis, & multis magniſque pollicitationibus attracti, erga imperatorem in fide frigebant: & niſi domeſticam fraudem præſenſiſ-

ſet,ſolus cũ paucis periculo relictus eſſet. Igitur quod faciendum fuit, ſceleri fortunæq; cedendum putauit, & ad ſimilitudinem Dauid, ne filius parricida fieret, fugit. Quàm mirabiliter gratia DEI operatur? quàm euidenti ſigno nos docet, ſi doceri vellemus, ſi cæcum cor non haberemus? Cogitans imperator, quòd inimici ſui viâ qua venerat, perſequerentur eum, ad ducem Bohemiæ diuertit. Qui quamuis nuper eum in arcto non benè reliquiſſet, cum magno tamen honore ſuſcepit, & vſque in Saxoniam deduxit: vbi quamuis infeſtos & fortes inimicos haberet, per eos tamen, & ab eis vſque ad Rhenum honorificè deductus eſt. Vnde hoc? niſi quòd manus Domini erat cum eo, & inuiſibilem ducem habebat, qui eum ſecurum per tela, per hoſtes ducebat? Hoc miraculo monitus es, ô fili imperatoris, ſi moneri poſſes, vt diſceres venerari patrẽ tuum, non perſequi, quem venerati ſunt, cùm in manus eorũ veniſſet, etiam inimici. Sed durius moneberis, cùm ex hac tam leni admonitione non corrigaris. Cùm autẽ imperatoris fuga cognita eſſet, euentus ille multos ab eo ſeduxit, multumq; rebus filij ſui accedere, ſuis autẽ decedere fecit. Continuò rex vt fauentem ſibi fortunã vrgeret, curiam Moguntinam ad natalẽ Domini indixit, inuitauit proceres, accerſiuit multos, vt cunctis innoteſceret, quia dominus rerũ eſſe vellet. Ad quam curiam etiã imperator, conuocatis neceſſariis ſuis, venire diſpoſuit, volens in ratione ponere, rectène ſecum an ſecus actũ eſſet. Quod cùm agnouiſſent aduerſarij eius, metuentes ſibi & cauſę ſuæ, ſi veniret ille, tam armatus multitudine, quàm ratione, hanc fraudẽ regi ſuggerebãt, vt obuius patri ſumpto valde pœnitentis vultu culpã fateretur, & gratiã expeteret: dolere ſe, quòd malignæ ſuggeſtioni conſenſiſſet, paratũ ſe ad omnem ſatisfactionem, dum gratiã inueniret. Et ſi ſic occaſionẽ fraudis inuenire poſſet, vteretur illa: Sin autẽ, fraus ipſa pro fide, ſimulatio teneretur pro veritate. Hac inſtructus arte cùm veniſſet ad patrem, pater credulus verbis & lachrymis filij, irruit ſuper collũ eius, flens & deoſculans eum, gauiſus inſtar illius euangelici patris, reuixiſſe filiũ qui mortuus erat, & inuentum qui perierat. Quid multa? condonauit filio tam pœnã quàm culpã: & hoc fuit illi iniuriam filij vindicaſſe, paterna lenitate filiũ corripuiſſe, iuxta illud Comici: pro magno peccato filij, paululũ ſupplicij ſatis eſt patri. Poſt hæc patrẽ ſicut ficta pœnitudine, ſic & conſilio fefellit, ſuggerens ei, quemadmodũ ſibi ſuggeſtum fuerat, vt dimiſſa tanta multitudine, ad curiã ambo mediocri copia venirent: nihil eſſe, cùm ipſi coiſſent in concordiã, quod illi reſiſteret: vaſtari omnia, ſi pergerent ea copia. Placuit conſilium patri: bonũ quidem, ſi fraudulentũ non fuiſſet. Dimiſſaq; multitudine, non plus quàm trecentis viris ad curiã filio comite pergebat. Ventum eſt ad nocturnã manſionem: ibi ſe filius obſequio patris totũ impendebat, ibi ſe pater cum filio mirũ in modum per totã illam noctem oblectabat, colloquebatur, colludebat, amplexabatur, oſculabatur, auidus recõpenſare damnũ oblectationis diu intermiſſę: ſed neſcius illã oblectationis noctẽ vltimam eſſe. Mirum, fraudem vimq; tam ordinatã fortunam habuiſſe. Poſtera namque die cùm appropinquarent Moguntiæ, venit nuncius ſubornatus qui diceret, Bauaros & Sueuos cum ingenti multitudine Moguntiã veniſſe. Tunc filius ſuggeſſit imperatori, non eſſe tutũ venire in medios hoſtes, niſi prętentatis eorũ animis: audaciam hominum nullis regi frenis: diuerteret potius ad caſtellum quod iuxtà erat, dũ ipſe conueniret eos, & à ſententia incœpti deduceret, & ad eum ob requirendã eius gratiam, ſecum adduceret. Fecit Imperator vti filius ſuggeſſerat, diuertit ad caſtellum, non cernens laqueum doli, quem texerat pulchra ſpecies mẽdacis fidei. Cùm autem imperator cum paucis intraſſet, occluſa porta, fidelibus eius aditus negabatur, detectaq; fraude, qui receptus eſt vt Dominus, tẽtus eſt ibi vt captiuus. Itaq; appoſitis patri cuſtodibus, cũ hoc fraudis triumpho ad Moguntinã curiã reuerſus filius, tanquã rem virtutis egiſſet, cum magna iactantia retulit, quo ingenio patrem comprehendiſſet. Tum verò curia plauſu lęticiaq; reſonabat: & nefas iuſticię, fraudem virtuti aſſcribebant. Statim miſſo legato, patri mandauit, vt ſi vitam ſeruare vellet, abſq; mora ſibi crucem, coronam & lanceam, cæteraq; regalia tranſmitteret: & munitiones quas firmiſſimas tenebat, in manum eius transferret. Nec ille cunctabatur omnia quæ iuſſus eſt facere, nec imperium pluris habebat quàm ſe. Sed nõ in hoc ſatis feciſſe videbatur, niſi & ipſe coram veniret, & in conſpectu omniũ imperio renunciaret. Venit ergo nõ ſuæ poteſtatis, ſed in comprehenſione adductus: Solus coram eis, qui dudum corã ſe ſteterant, ſtetit: nec orationis liber-

nis libertatem habens, vt captiui fortuna poſtulabat, loquebatur. Inquiſitus de ſpontanea imperij renunciatione, non quod voluntas habuit, ſed quod neceſſitas coëgit, reſpondit: ſe videlicet imperio renunciare, non vi coactum ſed propria voluntate inductum, ſibi iam defeciſſe vires ad moderandas regni habenas, non ſe eius iam cupiditatate teneri, quod longo vſu didiciſſet, habere plus moleſtiæ quàm gloriæ: tempus eſſe, vt honore cum onere depoſito, prouideret animæ ſuæ: tantùm filius caueret, ne quid tale faceret in ſe, quod indignum eſſet, & illum facere & ſe pati. Multos & oratio imperatoris & fortuna ad gemitus & lachrymas commouit: filium autem ad miſerationem nec ipſa natura mouere potuit. Et cùm caderet ad pedes filij, orans, vt recogitaret in ſe ſaltem ius naturæ, nec vultum nec animum ad patrem reflexit: Cùm ipſe potius ad patris pedes aduolui debuiſſet, eo quòd illi regnum (cuius hęres ab ipſo deſignatus fuerat) impariens moræ, præripuiſſet. Præterea veniã precabatur ab omnibus, quos vnquam iniuſtè læſiſſet: Sed & pedibus Apoſtolici legati aduoluitur, orans & obſecrans, vt ſe à banno ſolueret, & cõmunioni Eccleſiæ redderet. Laici miſericordia moti, veniam dabant: Legatus autem domini Apoſtolici abſolutionem negabat, aſſerens non hoc ſuæ poteſtatis eſſe: oportere ab ipſo Apoſtolico abſolutionis gratiam eũ expectare. Quid multa? abrenunciata imperiali dignitate priuatus diſceſſit, & ad quãdã ciuitatẽ, quam filius victui illius permiſerat, receſſit. Quàm impotens potẽtia mundi, quàm inſtabilis! Sed nec potentia dicenda eſt, quę ad omnia quæ vult efficax non eſt, & quam qui aſſequitur, amittere poteſt. His ita tranſactis, finitaq́; curia, rex ſuperiores Rheni regiones & vrbes pertrãſijt, & vt res poſtulabat, hos beneficio, illos iniuria ſibi ſubiecit. Cùm autem intraſſet Alſatiam, ibi fortuna eius aliquantulum hæſit, ibi pugnam tam infelici euentu, quàm imprudenti geſſit incepto. Nam cùm in villa Rufach, quæ multitudine præualet & armis, ſatellites eius ſuperbè graſſarentur, frequentia ciuium iniuriam prohibebat: nec enim dum iniuria modũ excederet, patiens eſſe poterat. Audito tumultu, rex properabat, non vt iniuriã prohiberet, ſed iuuaret, non vt pugnam ſedaret, ſed amplius commoueret. Quæ res totius villæ turbam exciuit: ruit irreuocabile vulgus, fœmina cum viro, ſeruus cum domino, ignauus cum forti: & vt plerunq; fit, animũ iniuria miniſtrauit. Incepta pugna, incepta eſt fuga. Nam qui regiæ partis erant, cùm viderent impetũ furentis turbæ, & rem in arcto ſitam, conſiderantes in virtute ſua cladem, in ſola fuga ſalutem, qui poterant fuga vitam ſeruabant. O infelicem euentum, ô dedecus regni: fugiente rege, regalia inſignia vulgi præda facta ſunt. Reſipiſce tandẽ rex bone, reſipiſce, & ſupernam irã in hac ſorte tua recognoſce. Iudicium iræ Dᴇɪ eſt, vt fugeres, qui patrem fugaſti: & inſignia perderes, quæ patri abſtuliſti. Sed his poſtea receptis, interueniente pacto pacis & gratia venię, regem ſententiã mutare fecit altum vulnus iniuriæ, vt maiori robore collecto, villã incendio prædaq́; vaſtaret, & in homines loci illius indiſcreta cæde ſæuiret. Sed quod in ſe fortuna tantũ auſa eſt, ex patris conſilio prodiſſe ſuſpicatus, nouas iniuriarum cogitationes in eum cogitare cœpit: & ne ſibi eſſet obſtaculi materia, vel ad comprehenſionem eius, vel ad expulſionem animũ intendit. Itaq; Leodij, vbi eum fidem & fortunæ ſuæ receptaculũ inueniſſe audierat, Paſcha ſibi celebrandum ſtatuit, vt & ipſum, ſi fieri poſſet, comprehenderet, & ab epiſcopo qui ſui honoris æmulum recepiſſet, iniuriam expoſtularet. Cumque pater audiſſet, quòd filius Leodij Paſcha celebrandum ſtatuiſſet, legationem ad eum in hũc modum direxit: Si interrogem te, fili dulciſſime, traditio hominum an mandatũ Dᴇɪ præſtantius, magisq́; tenendum ſit, reſpondebis, niſi à vero deductus ſis, ſimilem eſſe iumentis, qui cœleſtia terrenis, humanis diuina non præferat. Cur ergo magis audis eos, qui tibi ſuggerunt, perſequere patrem tuum, quàm verbum ipſius Dᴇɪ, honora patrem tuum? Iſti te decipiunt, non inſtruunt: Iſti honori tuo non prouident, ſed inuident: Iſti ſub ſpecie fidei, perfidiæ laqueos nectunt: non aliter peruenire potuerunt ad deſtructionem honoris tui, niſi per deſtructionem noſtri. Fuerit ſanè, vt peccatis meis exigentibus (quæ ſententia aduerſariorum meorum eſt) abiecerit me Deus, ne regnem: attamen tuum non erat, in abiectionem meam operam dediſſe, & regnum quod tibi parueram, mihi præripuiſſe. Barbara regna tam inhumanum facinus damnant ac deuouent: ipſi pagani abhorrent, & qui Deum neſciunt, quid in diligẽdis hominibus naturæ debeant, recognoſcunt. Sed quid mirũ, ſi maligna ſurreptio ſeductilẽ & immatu-

ram ætatem decepit, cùm etiam ſenes & fixum animi ſtatum ad malum mala conſilia nonnunquam inflectant? Fortuna mea alieni potius, quàm tui ſceleris eſt: Nam tu in manibus ſuadentium eras, non ille in tuis. Si autem iniuriam addideris, non iam excuſari poteris, cùm & factam crimẽ eſſe ſcias, & infectã non facere queas. Audiui enim, quòd Paſcha Leodij celebrandum decreueris: Quo in loco fides & pietas epiſcopi me recepit, cùm non eſſet, qui vel beneficiorum noſtrorũ recordaretur, vel fortunæ compateretur: cuius profectò beneficiis in me te decet regia liberalitate reſpõdere: tantóq; certior de eius fide poteris eſſe, quanto fidelius erga nos probatur egiſſe. Hic, niſi te fortè domo receperit, me ſecũ in feſtiuitate paſchali retinendũ decreuit. At dicis, dignum & conueniens eſſe, vt ea feſtiuitas nos iungat, potius quàm diuidat: te velle, te cupere, vt ibi tecum agam dies paſchalis lætitiæ: quod quidem & ego admodum cuperem, ſi non eſſet, quod timerem. Neque enim non poſſum non timere eos, quos mihi vitam permiſiſſe pœnitet, dum in manibus eorum mors & vita fuiſſet. Omnia mihi ſuſpecta ſunt, omnia timẽda ſunt, maximè in turba, vbi tãto difficilior eſt periculi cautio, quanto maior ſceleris occaſio. Inde eſt, quòd ex medio eorum qui me oderũt, longè receſſi, & in extremis regni tui finibus me contraxi: vt vel ſeceſſu loci tutus ſim, vel ſi fortuna mea poſtulauerit extraneam humanitatem expetere, citius regno tuo cedere poſſim. Precor ergo vt cauſa patris tui paſchalẽ curiam alibi diſponas, & in domo eius, qui me humanitatis gratia recepit, cùm non liceat imperatorem, ſaltẽ hoſpitem eſſe ſinas, ne vel in meum ludibrium, vel in tuum opprobrium narretur, quòd in ſolennitate dominicæ reſurrectionis incerta hoſpitia fortuna mea quærere cogatur. Si feceris quod poſtulo, maximas grates habeo: Sin autem, malo villicus eſſe in externis regnis, quàm ludibrio haberi in regnis quondam meis. Hanc legationẽ patris aure ſurda audiuit filius, nec à ſententia ſua deduci potuit. Quamobrem cùm iam inſtante paſcha pater recedere vellet, epiſcopus & Henricus dux (qui & ipſe ab epiſcopo fuerat inuitatus) eum recedere prohibebant: Non ſe poſſe pati, vt in tanta feſtiuitate è tectis hominum ſyluas peteret latebrasq; ferarum: illum quidem abſq; cauſa deſtitutum imperio, ſed non amicorũ obſequio: ſi pace frui permitterentur, nihil ſe magis quàm pacem velle: ſin autem res armis agenda ſit, arma ſibi non deſore. Ille verò ne eis materia cladis eſſet, cedere quàm manere vtilius aſſerens, tandem eis cùm importunius inſtarent, conſenſit, & vt poſtulabant manſit. Iamq; multus equitatus faciẽ regis longè præcedens ad pontem fluuij qui vocatur Moſa, venerat, & alterius ripæ crepidinem filius prædicti ducis cum paucis occupat. Nam turbam armatorum non longè per opportuna loca in inſidiis locauerat. Qui vt pugnam prouocaret, nunc equum in rectam curſus lineam immiſit, nunc in orbes flexit & reflexit, & ſi pares numero confligere ſecum auderent, inquiſiuit. Nec mora, tranſierunt ad eos totidem ex parte regis, mixtiq; inter ſe vario reflexu, nunc pugnam inferebant, nunc fugam agitabant. Interim vnus & alter tranſito ponte ſociorum numerum latenter auxit, & rupto certaminis pacto, ex æquali inæqualem fecit. Quod videns filius ducis terga cum ſuis vertit, non tam vt fugeret, quàm vt falleret: nec tam vt fugiens periculum vitaret, quàm vt ſequentes in periculum deduceret. Hi autem qui ex aduerſa ripa erant, viſa fuga, præcipiti curſu pontem tranſeuntes fugientes perſequebantur, ignari futuræ ſortis & fraudis quæ latebat. Poſtquam enim ventum eſt ad locum, vbi diſpoſitæ fuerant inſidiæ, exurgentes de inſidiis, impetu magno in perſequentes ferebantur. Illi autem inopino territi periculo metuq; turbante, nil rationis in armis habentes, in fugam ſe retorſerunt. Sed quid profuit auertiſſe pectora, & vulneribus terga dediſſe? Itaque multi capti, multi truncati, multi occiſi ſunt: victorque cruentus non alium modum ſceleris habebat, niſi quem faſtidium faciebat. Ad pontem verò vbi fugax multitudo ſe coarctauerat, tanto plus ſceleris impia manus peregit, quanto minus conſtipata turba ſe mouere potuit. Sed multo plures fluuius abſorbuit, quàm enſis hauſit. Nam cùm hoſtis à tergo premeret, impellente metu ſe in fluuium præcipitabant, & attoniti confuſiq; de morte in mortem ruebant. Erat ibi cernere & aliam miſeriã vel maximam, cùm pons multitudine prægrauatus repentè corruit, & fluuius homines equosq; pariter inuoluit. Nulli locus erat euadendi: nulli profuit ingenium natandi. Nam aut armorum pondere, aut inhærentium connexione fatigatus in profundum trahebatur. Quod malum vt ſceleſtius eſſet, in ipſa die paraſceue con-

ue contigit, creuitq́ue magnitudo ſceleris ex reuerentia temporis. His ita tranſactis, rex iter Coloniam conuertit. Sed cùm illa quoque aditum ſibi præcluſiſſet, in villa quæ dicitur Bonna, dominica tantum Paſchæ peracta, Moguntiam feſtinus rediit. Et ſparſis vbique legatis, querimoniam ad proceres in hunc modum direxit: ſi per inuaſionem regnum occupaſſem, tamen reſiſtentes poteſtati noſtræ retunderem, in quantum poſſem. Nunc autem cùm in ſumpta regni dignitate veſtris paruerim præceptis, auſus eſt quiſpiam impunè in publicam contumeliam regnum & nos armis vexare. Cùm enim Leodium ituri, vbi nobis curia paſchalis habenda fuerat, ad fluuium Moſam veniſſemus, epiſcopus Leodienſis & dux Henricus, de quorum fide & obſequij deuotione multum præſumebamus, nobis latenter inſidias poſuerunt, & noſtros inſcios & ad pugnam imparatos cædebant, capiebant, fugabânt. Quæ & quanta clades ibi acciderit, tam pudet referre, quàm inultum dimittere. Igitur conſtrictus & euentus aſperitate & temporis articulo Coloniam diuerti. Quæ cùm me recipere ſatis ſuperbè refutaret, apud villam Bonnam ſanctum diem Paſchæ vtcunque peregi. Cui vnquam regię perſonæ tanta contumelia facta eſt? Nec ſolùm me petit hæc contumelia, vos deſpecti eſtis: iſti præſumptores decreta veſtra authoritatem habere nolunt, ſua tantùm ſtatuta firma eſſe volunt: denique in quos totum regni pondus ſe reclinet, haberi cupiunt, regem quem conſtituiſtis, deſtituere parant, vt nihil eorum quæ vos decernitis, ratum ſit. Igitur hæc iniuria mea regni potius eſt, quàm mea. Nam vnius capitis licet ſummi deiectio, reparabile regni damnum eſt. Principum autem conculcatio, ruina regni eſt. An hæc impunè feremus? & ex ignobili patientia noſtra magis tumebit eorum ſuperbia? Abſit, vt qui dicimur inhonorati, dicamur & inulti: pauca dixiſſe ſat eſt: deſides animi prolixæ cohortationis ſtimulo opus habent. In ſtrenuis cauſa magis ad incitamentum facit, quàm verba. Quia igitur contra tam ſuperbos hoſtes R. P. viribus vtendum eſt, expeditionem vobis & rogando præcipimus & præcipiendo rogamus, cuius collectioni tempus calendas Iulias, locum Wirtziburgenſem vrbem præfinimus. Cùm ergo audiſſet Henricus dux, & Colonienſes cum Leodienſibus, quòd ſuper ſe rex exercitum ducere vellet, arma parabant, copias colligebant, vrbes firmabant, & ad reſiſtendum pari voto ſtudioq́ue ſe accingebant. Sed & imperatorem conſiliis & precibus vrgebant, vt imperialem dignitatem, quam non ratione conuictus, ſed vi ferroq́; mortem intentante coactus dimiſiſſet, reſumeret, ſe ſibi nec armis defore nec animis: multos illum in breui fautores habiturum, quia multi multum abominarentur tam inſolitum facinus & inhumanum. Quorum importunitati hac ille ratione reniti cœpit, impoſſibile eſſe amiſſum imperium armis repetere, quod poſſeſſum armis retinere nequiuiſſet: illud ſibi non eſſe tanti, vt multorum exitio recipiendum exiſtimaret: beatius ſibi & tutius fore, vt priuatus, licet indignè deiectus, viueret. Sic vtrinque data redditaq́; ratione, cùm inſtare non deſinerent, ne benignitatem circa ſe remoueret à ſe, nec ad integrum conſenſit, nec abnuit, prouidusq́; futuri, præcipites eorum animos ſpe dubia ſuſpendit. Igitur primò Coloniam, quæ primum impetum latura fuerat, vallo turribusq́; muniebant, & congeſtis belli ſtipendiis, impoſitoq́; præſidio periculum ſuum fortibus animis expectabant. Sic & alias vrbes quas inuadendas credebant, munitione, machinis, & robore militum firmabant. Sed & edictum ſub comminatione crudeli vbique ſpargebant, vt aduerſus exercitum in magna ſuperbia ſuper ſe venturum parati eſſent, & patriam, libertatem, vitamq́; defenderent, nec ſinerent vxores ſuas corruptionis ludibrio ſubſterni, vel agros in alienos dominos diſtrahi. Iam rex Rhenum cum exercitu valido tranſierat, & primò Coloniam, quæ quaſi caput inter alias vrbes eminebat, magno impetu inuaſit, putans ſe ſibi membra facilius ſubiicere poſſe, contrito tam valido capite. Sed res longè præter ſpem euenit. Nam cruenta repulſa retroacti, procul locatis caſtris vrbem obſidione vallabant. Magis autem dixerim, obſeſſores ab obſeſſis obſeſſos. Nam præreptis ſibi nauibus, quæ per Rhenum deſcendentes exercitui commeatum portabant, premente fame quaſi quadam obſidione conſtricti laborabant. Interim vt vrbem ab obſidione liberarent, totius patriæ robur vndique coibat. Sed imperator tam cruentum facinus deteſtatus, pugnam obnixè diſſuadebat: cur eis tantus ardor pellendæ obſidionis ineſſet: quæ non niſi magna ſui clade pelli poſſet: tollerent omnem ſolicitudinem capiendę vrbis, quæ & ex firmitate murorum & ex forti milite tutiſſima,

& omni victus genere eſſet opulentiſſima, accedente & Rheni beneficio, qui per naues delicias quas appeterent, inuito obſeſſore ſubminiſtraret: ſinerēt potius eos in cladem ſuam furere, & inexpugnabilem vrbem, vnde vulnera tantùm cæſosque reportarent, impugnare: ſinerent eos latè vaſtare, dum ruris copia conſumpta, eſurire inciperent: ſinerent eos graſſari, dum equos vireſq; labor eneruaret: fore vt victoria ſibi paruo conſtaret, ſi paululum tolerantia & opportunitate temporis vti voluiſſent. Sic imperatoris hortatu à pugna reuocati, hoſtiles tantùm excurſus obſeruabant, & ignaros loci paſſim cædentes metum hoſti, ne longius euagaretur, incutiebant. Omnia verò quæ prædixerat imperator, euenerunt. Quoties enim tentabant portas infringere, ariete murum perrumpere, tormentis turres deiicere, infecto negotio, vulnera tantùm & funera ad caſtra reportabant. Sed nec vlterius prōgredi latitante in ſidiis hoſte præſumebant: homines & equi exhauſti tam alimentorum penuria quàm laboris improbitate, viribus deficiebant. Nam agris in circuitu vaſtatis, nihil reperiebant. Acceſſit his malis etiam morbus, quem fœtor caſtrorum (vt fieri ſolet) aere vitiato concitauerat, qui non ſolùm vulgus, ſed ipſos principes aut ægritudine confecit, aut letho rapuit. Huiuſmodi rerum aduerſitate fatigati, quid facturi eſſent, ambigebant, quia volētes mori, occaſionem pugnæ non inueniebant: aut ſi reditum pararent, certi quòd hoſtis à tergo premeret, exercitum ſuum fuga ſpargendum metuebant. Qua tempeſtate mentis dum fluctuarent, ſubitò fama veniens, nubila tantæ perturbationis in ſerenum conuertit. Retulit enim, imperatorem mortis debitum perſoluiſſe. Ad quam famam primò hæſitabant. Sed cùm nuncius extremum munus, patris annulum videlicet & gladium, cum mandatis filio portans veniſſet, tanta læticia oborta eſt, vt voces gratulantium minimè ſedari poſſent. Sed non minor luctus circa funus imperatoris erat: proceres plangebant, vulgus lamentabatur, vbique gemitus, vbique planctus, vbique vox dolentium audiebatur: ad exequias illas viduæ, pupilli, denique totius patriæ pauperes conueniunt: deflent ſe orbatos patre, fundunt in corpus lacrymas, deoſculantur largas manus, vix auellebantur ab amplexu extincti corporis, vix illud condendi copia dabatur. Sed nec tumulum deſerebant, ibi vigiles lacrymis & orationibus vacabāt, plangendo recitantes, & recitando plangentes, quænam opera miſericordiæ feciſſet in ſe: quanquam mors eius plangenda non fuit, quam bona vita præceſſit, qui fidem rectam, ſpem firmam, compunctionem cordis amaram in extremis ſuis tenuit, quem nec de pudendis admiſſis publicam agere confeſſionem puduit, qui tota cordis auiditate dominici corporis cibum ſumpſit. Felix es imperator Henrice, qui tales excubias, tales interceſſores tibi paraſti, qui nunc multipliciter auctum de manu Domini recipis, quod in manus pauperum abſcondiſti: turbulentum regnum pro tranquillo, defectiuum pro æterno, terrenum pro cœleſti mutaſti. Nunc demum regnas, nunc diadema portas, quod tibi nec hæres tuus præripiat, nec aduerſarius inuideat. Ergo continendæ ſunt lacrymæ, ſi contineri poſſunt: huic tuæ felicitati debetur tripudium, non luctus; exultatio, non planctus; voces gratulantium, non dolentium. Poſt hunc rerum euentum hi qui contra regiam maieſtatem bellum ſuſceperant, mortua ſpe ſua animis & viribus deficiebant, & quod in illo rerum articulo faciendum fuit, ad gratiam regis deditione, pecunia, quoquo modo quiſque poterat, recurrebant.

Ecce habes de geſtis, de expenſis in pauperes, de fortuna, de obitu imperatoris Henrici, quæ ſicut non poterant abſque lacrymis à me ſcribi, ſic non poterunt abſque lacrymis à te legi.

HISTORIÆ DE VITA HENRICI IIII, IMPERATORIS FINIS.

EPISTOLÆ

EPISTOLAE ALIQVOT HENRICI IIII, IMP. AVG. AD PONTIFICEM ROMAN. ET ALIOS principes.

HENRICVS DEI GRATIA REX ANNOni, Colonienſi Archiepiſcopo, gratiam, ſalutem, dilectionem.

IN maximis negotiis maximis maximorum opus eſt conſiliis, qui & facultatem habeant exterius, & voluntate non careant interius, vt rei cui bene cupiunt, bene conſulere & velint & poſſint. Quia in cuiuſlibet rei profectu, nec facultas ſine voluntate, nec voluntas ſine facultate proderit. Quod vtrunque tu fideliſſime, vt arbitramur, æqualiter poſſides, vel vt verius dicamus, licet maximo tibi maxima non deſit facultas, maior tamen adhuc maxima facultate (ſi te bene nouimus, ſi fidem tuam diligenter notauimus) in noſtram & regni vtilitatem exuberat voluntas. De præteritis enim fideliter exhibitis in futuris creſcit ſpes fidelius exhibendis. Tuę autem dilectioni committimus, ne ſpes noſtra maior ſit fide tua: quia de nullius regni principum vel epiſcoporum fidelitate, quàm de tua maiora ſperamus, ſicut hactenus non modò in præteritarum rerum exhibitione, verùm etiam in ſperādarum promiſſione tua gauiſi ſumus. Adſit igitur hoc tempore opportuna tua cum facultate voluntas, quam non modò noſtra, verùm & omnium epiſcoporum fratrumq́ue tuorum, imò totius oppreſſæ eccleſiæ exoptat neceſſitas. Non etiam hanc oppreſſionem ignoras, tantùm vide ne oppreſſæ eccleſiæ te ſubtrahas, ſed regno & ſacerdotio condoleas: quo vtroq; ſicut hucuſq; eccleſia eſt ęxaltata, ita nunc heu humiliatur viduata. Nam vnus dum vtrunque ſibi vendicauit, vtrunque diſſipauit, nec in vno profuit, qui in neutro prodeſſe voluit, nec potuit. Et ne diurius notari nomine te ſuſpendamus, accipe quem dicimus, Hiltebrandum ſcilicet, monachum habitu quidem, dictum Apoſtolicum, non paſtoris cura ſed inuaſoris violentia Apoſtolicæ ſedi præſidentem, & de ſede pacis catholicæ, pacis vnitæ vincula diſſipantem, vt tibi met in promptu eſt ſcire. Vt enim de pluribus pauca referamus, regnum ac ſacerdotium Deo neſciente ſibi vſurpauit, in quo piam Dei ordinationem contempſit, qui non in vno ſed in duobus duo, id eſt regnum & ſacerdotium, principaliter conſiſtere voluit: ſicut ipſe Dominus Saluator in paſſione ſua de duorum gladiorum ſufficientia typica intelligi innuit. Cui cùm diceretur: Ecce Domine, duo gladij hîc: reſpondit, ſatis eſt: ſignificans hac ſufficiente dualitate ſpiritualem & carnalem gladium in eccleſia eſſe gerendum, quibus omne nociuum foret amputandum, videlicet ſacerdotali ad obœdientiam regis pro Deo, regali verò gladio ad expellendos Chriſti inimicos exterius, & ad obœdientiam ſacerdotij interius, omnem hominem docens fore caſtigandum, vt ita de alia in aliam charitate tenderetur, dum nec regnum ſacerdotij, nec ſacerdotium regni honore priuaretur. Hanc Dei ordinationem qualiter Hildebrandica inſania confuderit, tu ipſe noſti, ſi ſcire voluiſti. Nam nullum eius iudicio licet eſſe ſacerdotem, niſi qui hoc à faſtu ſuo emendicauerit. Me quoque, quem Deus in regnum, non autem illum vocauit ad ſacerdotium, quia me de Deo, & non de illo regnare velle vidit, quiá ipſe me regem non conſtituit, regno priuare ſtuduit, minitans regnum animamq; mihi tollere, quorum neutrum conceſſit. Hæc & iis ſimilia cùm ſæpius in noſtram, vt ipſe noſti, contumeliam ſtruxerit, non tamęn adhuc ſufficere credit, qui de die in diem noua exquiſita confuſionis genera nobis ingerit, vt in noſtris nunciis nouiter argumentum dedit. Nam charta exponere non ſufficit, qualiter eoſdem noſtros nuncios tractauerit, quàm indignis modis affecerit, quàm crudeliter eoſdem incarcerauerit, & carceratos nuditate, frigore, fame, ſiti ac plagis contriuerit, ſi eóque demum ad exemplum per medium ciuitatis circumductos omnibus ſpecta-

culum præbere iuſſerit, ita vt eundẽ cum Decio tyranno inſanire, & ſanctos aſſare credas & dicas. Vnde ne pigeat, chariſſime, communi noſtrum, ſcilicet meæ & coëpiſcoporum tuorum petitioni ſatisfacere, vt in Pentecoſten Wormatiam venias, & ibi plura, quorum pauca docet chartula, cum cæteris audias principibus, & quid agendum ſit, doceas: rogatus per dilectionem coëpiſcoporum, monitus per eccleſiæ vtilitatem, obligatus per vitæ noſtræ & regni totius honorem.

Henricus Dei gratia rex vniuerſa ſanctæ Rom. eccleſiæ, clero & populo, gratiam, ſalutem & omne bonum.

HÆc fides firma & inconcuſſa creditur, quæ ſemper & eadem & præſenti & abſenti ſeruatur, nec diuturna eius, cui debetur, abſentia, nec longi temporis tædio immutatur. Et de alia epiſtola: Exurgite in eũ fideliſſimi, & primus in fide, ſit primus in eius damnatione. Non autẽ vt ſanguinem eius effundatis, dicimus: quippe cùm maior ſit ſibi poſt damnationem pœna vita quàm mors. Sed vt eum, ſi nolit deſcẽdere, cogatis, & alium communi omnium epiſcoporum & veſtro conſilio à vobis electum, in Apoſtolicam ſedem recipiatis, qui quod iſte in eccleſia vulnerauit, curare velit & poſſit.

Henricus non vſurpatiuè, ſed pia Dei ordinatione rex, Hiltebrando non iam Apoſtolico, ſed falſo monacho.

HAnc talem pro confuſione tua ſalutationem promeruiſti, qui nullum in eccleſia ordinem prætermiſiſti, quem confuſionis non honoris, maledictionis non benedictionis, participem non feceris. Vt enim de multis pauca & egregia loquamur: rectores ſanctę eccleſiæ, videlicet archiepiſcopos, epiſcopos vel presbyteros non modò non tangere, ſicut Chriſtos Domini, non timuiſti, quin ſicut ſeruos, neſcientes quid faciat Dominus eorum, ſub pedibus tuis calcaſti: in quorum conculcatione tibi fauorem ab ore vulgi comparaſti, quos omnes nihil ſcire, te autẽ ſolum omnia noſſe iudicaſti: qua vtiq; ſcientia non ad ædificationem ſed ad deſtructionem vti ſtuduiſti: vt iure hoc beatum Gregorium, cuius nomen tibi vendicaſti, de te credamus prophetaſſe dicẽtem ſic: Ex affluentia ſubiectorũ plerunq; animus prælati extollitur: exiſtimat ſe plus omnibus noſſe, cùm ſe videt plus omnibus poſſe. Et nos quidem hæc omnia ſuſtinuimus, dum Apoſtolicæ ſedis honorem conſeruare ſtuduimus. Sed tu humilitatem noſtram timori fore intellexiſti: ideoq; in ipſam regiam poteſtatem, nobis à Deo conceſſam, exurgere non timuiſti, quam à nobis auferre auſus es minari: quaſi nos à te regnum acceperimus: quaſi in tua & non Dei manu ſit regnum vel imperium, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus nos ad regnum, te autem non vocauit ad ſacerdotium. Tu enim his gradibus aſcendiſti: ſcilicet aſtutia & fraude, quodque monachica profeſſio abominatur, pecunia fauorem, fauore ferrum, ferro ſedem pacis adiſti, & de ſede pacis pacem turbaſti, dum ſubditos in prælatos armaſti, dum epiſcopos noſtros à Deo vocatos, tu non vocatus ſpernendos docuiſti: dum laicis miniſterium eorum ſuper ſacerdotes vſurpaſti, vt ipſi deponant vel cõdemnent, qui ipſos de manu Domini per impoſitionem manuum epiſcoporum docendos acceperant. Me quoq; licet indignus inter Chriſtianos ſum ad regnum vocatus, te teſte, quem ſanctorum patrum traditio ſoli Deo iudicãdum docuit, nec pro aliquo crimine, niſi à fide (quod abſit) exorbitauerim, deponendum aſſeruit: cùm etiam Iulianum Apoſtatam prudentia ſanctorum epiſcoporum nõ ſibi, ſed ſoli Deo deponendum commiſerit. Ipſe verò quid verus Papa beatus Petrus clamat? Deum timete, regem honorificate. Tu, inquam, quia Deum non times, me conſtitutum eius inhonoras. Vnde beatus Paulus, vbi angelo de cœlo alia ſi prædicauerit non pepercit, te quoque in terris alia docentem nõ excepit. Ait enim, Si quid vel ego vel angelus è cœlo præter id, quod euangelizauimus, vobis euangelizauerit, anathema ſit. Tu igitur hoc anathemate, & omnium epiſcoporũ noſtrorum iudicio damnatus, deſcende, vendicatam tibi ſedem Apoſtolicam relinque, alius in ſolium beati Petri aſcendat, qui nulla violentia religionem palliet, ſed beati Petri ſanam doctrinã doceat. Ego Henricus rex Dei gratia cum omnibus epiſcopis noſtris tibi dicimus deſcende, deſcende.

Henricus

Henricus imp. Romano Pontifici Paſchali.

SI illa inter nos pax eſſet & concordia, quæ inter noſtros olim & tuos fuit anteceſſores, quæ inter nos etiam & Nicolaum & Alexandrum, viros catholicos & religioſos Romanos põtifices, plena charitate & integra deuotione viguit, mãdaremus tibi quicquid filius patri: ſed diſtulimus expectãtes, & recognoſcere deſiderantes, ſi in beneplacito Dei ſit, nobis in charitate & amicabiliter poſſe cõuenire, & eccleſiam ſuam noſtris temporibus, noſtro labore ipſo cooperante in ſtatũ redire vnitatis priſtinæ. Hoc quanquam dudum, Deo teſte, deſiderauimus, tamen cognita nimia eorum auſteritate qui in Romana erant eccleſia, non vtile nobis viſum eſt, vel competens, eos de hac cauſa conuenire: quia magis videbantur nos proſequi odio & indignatione, quàm zelo iuſtitiæ, vel etiam quàm velle nos amplecti dulcedine charitatis ad profectum eccleſiæ. Effectus hoc probat: quia cùm ipſi regnum hæreditario iure nobis collatum tempore religioſorum virorum Romanorum pontificũ pacificè à nobis diu poſſeſſum contra nos commouere ſtuderent & armare, multa inde orta eſt ſtrages populorum, tã corporum quàm etiam, quod magis dolendum eſt, animarum. Nunc quoque filius noſter, quem tam vehementer diliximus, vt vſque ad ſolium regni noſtri exaltaremus, eodem veneno infectus, conſilio quorundam perfidiſſimorum & periuratorum ſibi adhærentium, inſurgit in nos; poſtpoſitis omnibus Sacramentis quibus ſe nobis obligauerat; poſthabita omni fide & iuſtitia, tantùm vt eccleſiarum bona & regni liberè valeãt perdere, rapere, & inter ſe diuidere. Et cùm multi nobis perſuadeant, abſq; dilatione in eos vi & armis eſſe vlciſcendum, maluimus tamen adhuc differre, vt tam in Italico quàm in Teutonico regno ſciatur manifeſtè, quòd nec noſtræ ſit voluntatis, nec culpæ, ſi tandem inuiti & coacti in eos inſurrexerimus, quæcunque mala vel infortunia vel populorũ ſtrages inde euenerint. Præterea quia audiuimus, te hominem diſcretum, Deum timentem, charitati inſudantem; ſanguinem hominum non ſitire, rapinis & incendiis non gaudere, vnitatem eccleſiæ ſuper omnia diligere, cõſilio & ſuggeſtione principum noſtrorum mittimus tibi nũcium iſtum cum legatione noſtra. Per hanc quippe volumus cognoſcere, ſi eſt tibi voluntati, te nobis in charitate & amicabiliter, & nos vniri tibi, ſaluo nobis honore regni & imperij & totius noſtræ dignitatis, ſicut & auus & pater noſter alijq; anteceſſores noſtri habuerunt, ſeruato etiam tibi à nobis honore Apoſtolicæ dignitatis, ſicut anteceſſores noſtri, tuis anteceſſorib. ſeruauerunt, & nos præfatis pontificibus. Quod ſi placuerit tibi, paternè nobiſcum agere, & eam quam mundus dare non poteſt, pacem integrè nobiſcum componere, mitte nobis familiarem nuncium tuum, cum priuatis literis tuis & ſecreta legatione, cum hoc nũcio noſtro, vt hoc modo indubitanter poſſimus cognoſcere omnem de hac re certitudinem voluntatis tuæ. Qua cognita, mittemus tibi de maioribus principibus noſtris, quales & nos tibi mittere, & te deceat à nobis recipere, ad tantam rem componendam, per quos excluſa omni ambiguitate manifeſtè poſſis cognoſcere, nos veraciter velle complere, quæ tibi mandamus ſecretè. Præterea quæ hic inſcripta non ſunt, commiſimus huic fideliſſimo noſtro nuncio, quædam tibi dicenda, quibus tam veraciter quàm ſcriptis credas.

Epiſtola Henrici regis ad Hiltebrandum.

CVm hactenus à te ea quæ ſunt patris, expectarẽ, tibiq; in omnibus magna fidelium noſtrorum indignatione obœdirem, recepi à te viciſſitudinem, qualem oportebat ab eo, qui vitæ regniq; noſtri pernicioſiſſimus hoſtis eſſet. Nam cùm primum omnem hæreditariam dignitatem, quæ mihi ab illa ſede Apoſtolica debebatur, ſuperbo auſu rapuiſſes, longius inde progrediens, regnum Italiæ peſſimis artibus alienare tentaſti: neq; hoc contentus, in reuerendiſſimos epiſcopos, qui nobis velut dulciſſima membra vniti ſunt, manum mittere non timuiſti, eosq; ſuperbiſſimis iniuriis acerbiſſimisque contumeliis contra diuina & humana iura, vt ipſi aiunt, exagitaſti: quæ omnia cùm ego quadam patientia diſſimularem, tu hoc non patientiam ſed ignauiam exiſtimans, in ipſum caput inſurgere auſus es, mandans quæ noſti, ſcilicet, vt tuis verbis vtar, quòd aut tu morereris, aut mihi animamque regnumq; tolleres.

Henricus rex regi Celtarum.

PRinceps clariſſime, & omnium in quibus poſt Deũ ſperamus fideliſſime: primum & præcipuum inter omnes vos excepi, cui conqueri & deplorare omnes calamita-

tes meas & miſerias neceſſarium duxi,& etiã genibus veſtris aduolui,ſi licet ſalua maieſtate imperij. Primum quidem eſt,quod non ſolùm vobis,ſed totius Chriſtianę profeſſionis hominibus grauiſſimum ac intolerabile arbitramur, quòd de Apoſtolica ſede, vnde vſque ad memoriam noſtri temporis ſalutifer fructus conſolationis, dulcedinis & ſaluationis animarum oriebatur,modò perſecutionis,excommunicationis,& omne perditionis flagellum emittitur: nec ponunt vllum modum ſententiæ, tantùm vt ſatisfiat voluntati indiſcretæ. Huius voluntatis ſuæ intemperantia adeò vſque nunc abuſi ſunt, vt nec Deum,nec quid aut quantum mali inde proueniat penſantes, per ſe & per ſuos omnibus modis in nos inuehantur, cùm obœdientiam & omnem ſubiectionem debitam ſæpe obtulerim Apoſtolicæ ſedi: ſi tamẽ honor debitus & reuerentia, ſicut antecesſoribus meis,exhiberetur & mihi. Quid autem intendant, opportunius ſignificabo vobis,ſi quando optati colloquij copiam Deus dederit nobis. In hac igitur perſecutionis & odij ſui inflammatione,cùm parum viderent ſe proficere,contra ipſum ius naturæ laborantes,quod ſine maximo cordis dolote, ſine multis iacrymis dicere non valeo, & quia dicitur,vehementer contremiſco,filium meum, Abſolon inquam dilectiſſimum,non ſolùm contra me armauerunt, ſed etiam tanto furore animauerunt,vt inprimis contra fidem & ſacramentum,quod vt miles Domino iurauerat, regnũ meum inuaderet, epiſcopos & abbates meos deponeret,inimicos & perſecutores meos ſuſtineret:ad vltimum,quod maximè vellem taceri,aut ſi taceri non poteſt, vellem nõ credi, omnem affectum naturæ abiiciens, in ſalutem & animam meam intenderet, nec quicquã penſi haberet, quomodo vi & fraude ad hanc periculi & ignominiæ ſuæ ſummam aſpiraret. In hac tanta mali ſui machinatione,cùm eſſem in pace & in aliqua ſalutis meæ ſecuritate, in locum qui Cõfluentia dicitur, in ipſis dominici aduentus ſanctiſſimis diebus ad colloquium euocauit me,quaſi de communi ſalute & honore filius tractaturus cum patre. Quem cùm vidi,illico ex paterno affectu tactus,intrinſecus dolore cordis mei ad pedes ſuos procidi,admonens & obteſtans per fidem, per ſalutẽ animæ, ſi pro peccatis meis flagellandus eram à Deo, de me ipſe nullam conquireret maculam honori & nomini ſuo,quia culpæ patris vindicem filium eſſe nulla diuinæ legis conſtituit ſanctio. At ille tam pulchrè,imò miſerrimè inſtitutus ad malitiam,quaſi abominabile & execrabile ſcelus cœpit deteſtari. Et procidens ipſe ad pedes meos, de præteritis cœpit veniam deprecari: in reliquum vt miles Domino,vt patri filius,cum fide & veritate per omnia ſe mihi obauditurum promiſit cum lacrymis, ſi modò ſedi Apoſtolicæ vellem reconciliari. Quod cùm promtiſſimè annuiſſem, & deliberationi ſuæ & cõſilio principum hoc tantùm mancipandũ promiſiſſem, in præſenti natiuitate ſe productũ me Moguntiam,& ibi de honore & reconciliatione mea,quàm fidelius poſſet acturum,& inde in pacem & ſecuritatẽ me reducendum,promiſit in ea veritate & fide,qua patrem à filio honorari,& filium à patre præcipit Deus diligi. Hac promiſſione,quæ & gentili obſeruanda eſt,ſecurus ibam,& filius meus aliquantulum me pręceſſerat. Et ecce quidam fideles veriſſimè me deceptum affirmabant,& proditum ſub falſa pacis & fidei ſponſione. Reuocatus autem filius meus,& iterum à me inſtantiſſimè admonitus, ſub eiuſdem fidei & ſacramenti obteſtatione, animam ſuam pro anima mea fore promiſit ſecunda vice. Cùm ergo ad locum qui Binga vocatur, perueniſſem, iam exiſtente die Veneris ante Natiuitatẽ, numerus armatorum ſuorum iam ſatis augebatur, iam fraus ipſa de ſe detegebatur,& filius ad me, Pater,inquit, nobis ſecedendum eſt in vicinum caſtellum:quia Moguntinus epiſcopus in ſuã ciuitatem non admittet vos,quamdiu in banno eritis. Nec vos inpacatum & irreconciliatum audeo ingerere inimicis veſtris. Illic Natiuitatẽ cum honore & pace agatis, quoſcunq; placuerit vobis, vobiſcum habeatis: ego interim quanto inſtantius,quanto fidelius potero, pro nobis vtriſq; laborabo,quia cauſam veſtram meam exiſtimo eſſe. At ego,mi inquã fili,iudex & teſtis ſermonum & fidei ſit inter nos hodie Deus, quomodo te in virum & hæredem meũ produxerim,quantis tribulationibus meis honori tuo inſeruierim, quot & quantas inimicitias pro te habuerim & habeam, ſolus conſcius es. Ille autem tertiò ſub eiuſdem fidei & ſacramenti atteſtatione,ſi ingrueret occaſio periculi, caput ſuum pro meo capite fore mihi promiſit. Sic poſtquam clauſit me in eodem caſtello,quo omnia animo & corde fuerit locutus,manifeſtè rei oſtendit euentus. Ex omnibus meis quartus ego ſum in-

cluſus,

cluſus, nec quilibet alius admitti potuit: cuſtodes deputati, qui vitæ meæ erant atroces inimici. Benedictus per omnia Deus, exaltandi & humiliandi quæ voluerit rex potentiſſimus. Cùm ergo ipſo ſacratiſſimo die Natiuitatis ſuę omnib' redemptis ſuis ille ſanctus ſanctorum puer fuiſſet natus, mihi ſoli filius ille non eſt datus. Nam vt taceam opprobria, iniurias, minas, gladios in ceruicem meam exertos, niſi omnia imperata facerem, prӕterea famem & ſitim, quam perferebam ab illis quos iniuria erat videre & audire, vt etiam taceam, quod eſt grauius, me olim ſatis felicem fuiſſe: illud nunquã obliuiſcar, illud nunquam deſinam omnibus Chriſtianis conqueri, quòd illis ſanctiſſimis diebus ſine omni Chriſtiana communione in carcere illo fui. In illis pœnitentiæ & tribulationis meæ diebus à filio meo miſſus venit ad me quidam princeps Wigbertus: dicens, nullum vitæ meæ eſſe conſilium, niſi ſine vlla cõtradictione omnia regni inſignia redderem ex voluntate & imperio principum. At ego etſi omnis terra, quantum inhabitatur, mei regni terminus eſſet, nollem regno vitam commutare: quia vellem nollem ſic agendum, & ſicut definitum intelligebam, coronam, ſceptrum, crucem, lanceam, gladium miſi Moguntiam. Tunc communicato cõſilio cum inimicis meis meus filius egrediens, relictis ibidem fidelibus & amicis meis, quaſi me eò adducturus, ſub multa frequentia armatorum ſuorum me abductum ad villam quæ dicitur Engilzaim, fecit me ad ſe adduci, vbi maximam inimicorum meorum multitudinem collectam inueni, nec ipſum filium cęteris mihi meliorem reperi: & quia firmius & ſtabilius videbatur eis eſſe, ſi propria manu cogerẽt me regnum & omnia regalia exfeſtucare, ſimili modo & ipſi omnes minabantur mihi, niſi omnia imperata facerem, nullum vitæ meæ conſiliũ fieri poſſe. Tunc ego inquam, quia de ſola vita mea agitur, qua nihil pretioſius habeo, vt ſaltem viuens pœnitentiam exhibeam Deo, quicquid imperatis faciam. Cumq́; inquirerem, ſi ſaltem ſic de vita mea certus eſſem, Apoſtolicæ ſedis legatus qui ibidem aderat, (non dico qui omnia hæc audiuerat) reſpondit, me nullo modo eripi poſſe, niſi publicè confiterer, me iniuſtè Hiltebrandum perſecutum eſſe, Wigbertum ei iniuſtè ſuppoſuiſſe, & iniuſtam perſecutionẽ in Apoſtolicam ſedem & omnẽ eccleſiam hactenus exercuiſſe. Tunc cũ magna cõtritione animi proſtratus cœpi per Deum, per ipſam conſcientiam orare, vt locus & tempus mihi daretur, vbi in præſentia omnium principum, cùm innocens eſſem, vellem ex iudicio omniũ me expurgare, & in quo culpabilem me recognoſcerent, ex conſilio omniũ ſanioris ſententię pœnitentiã & ſatisfactionẽ, quo ordine iuberent, quærere, & in principibus regni de fidelibus noſtris, quoſcunque obſides vellent, dare. At idem legatus locũ & diem mihi abnegauit, dicens: aut tibi totũ debere determinari, aut nulla ſpes mihi eſſet euadendi. In tanto tribulationis articulo, cùm interrogarem, ſi confiterer omnia quæ imperabantur, an confeſſio mea, vt juſtũ eſt, veniam & abſolutionẽ conſequeretur: ibi legatus dixit, nõ eſſe iuris ſui me abſoluere: Si vellem, inquit, abſolui, Romã irem ſatisfacere Apoſtolicę ſedi. Sic deſolatum & ſpoliatum (nam & caſtella & patrimonia, & quicquid in regno cõquiſieram, eadem vi & arte ſua extorſerant à me) in eadẽ villa reliquerunt me. In qua cùm aliquo tempore commoratus eſſem, & filius meus ex eodẽ fraudis ſuæ cõſilio demãdaſſet, vt ibidem eum expectarem, ſuperueniẽs quorundã fidelium meorũ legatio præmonuit, vt ſiquidem ad monitũ ibidẽ remanerem, fore aut in perpetuã raperer captiuitatem, aut in eodẽ decollarer. Quo nuncio ſatis tunc vitæ meæ diffiſus, illico aufugiens, fugiẽdo Coloniã veni, & ibi aliquot diebus cõmoratus, poſtea Leodiũ veni. In quibus locis fideles viros, & in fide regni conſtantes ſemper inueni. Horũ cæterorumq́; regni fideliũ conſilio vſus, vobis fiducialius & honeſtius habeo deplorare has omnes meas miſerias. Fiducialius quidẽ propter mutuũ conſanguinitatis & antiquæ amicitię debitum: honeſtius autẽ propter tanti regni nomen glorioſum. Vos igitur per fidem, per amicitiã rogo, in tantis tribulationibus meis ac iniuriis propinquo & amico cõſulatis. Quæ fidei & amicitiæ vincula etſi inter nos nõ eſſent, veſtra tamẽ & omniũ regũ terrę intereſſet, iniuriã & cõtemptum meũ vindicare, & tam nefariæ proditionis & malitiæ exemplum de ſuperficie terræ extirpare.

Henricus Dei gratia Romanorum imp. Auguſtus, Henrico filio ſuo.

SI ea nos debita affectione tractaſſes qua deberes, lubentiſſimè tecum loqueremur, & paterna tibi mãdaremus: verùm quia longè alius quàm paternę affectionis & hu-

manitatis circa nos animus tibi fuit, nequimus aliter tecum loqui, quàm quod ipſa rei manifeſtiſſimæ veritas habet. Tu enim ipſe ſcis, ſicut ipſe publico experimento facti tibi conſcius es, qualiter data fide & ſecuritate perſonæ & honoris noſtri, omni affectione deuotionis promiſiſti, nos ducere Moguntiã coram principibus, & inde nos ſecuriſſimè reducere quocunq; vellemus. Hac fiducia cùm tecum amanter & indubitanter aſcenderemus, contra datam fidem apud Bingam nos cepiſti: vbi nec paternæ lacrymę, nec patris mœror, nec triſtitia, qua ad pedes tuos aliorumq́; aduoluebamur, te commouit ad miſericordiam, quin nos caperes, & captum mortalibus inimicis illudendum & cuſtodiendum traderes, vbi multimodo genere contumeliæ & terroris afflicti, compulſi ſumus ferme venire vſq; ad ipſum mortis articulum. Ante captiuitatem abſtuliſti nobis Epiſcopatus, & quicquid de honore regni potuiſti, & prædia noſtra, & ipſam familiam: in captiuitate verò quicquid reſiduum erat, vt lanceã & crucem & omnia regalia inſignia vi & timore mortis, vt ipſe bene ſcis, & omni ferme notum eſt Chriſtianitati, à nobis extorſiſti, relicta vix ipſa vita. Cùm hoc tibi de nobis non ſufficeret, poſtea ſemper vbicunq; fuimus, modis omnibus quibus potuiſti, nos perſequi non ceſſaſti, vt vel perderes, vel de regno expelleres. Verùm nos ſatis mirari nõ poſſumus, qua ratione vel occaſione tam obſtinatè facias, cùm de Domino papa & Romana eccleſia nulla tibi reſidua ſit occaſio. Nos enim nuncio domini papæ, & Romanæ eccleſiæ te præſente parati fuimus & ſumus obœdire, & omnem debitam obœdientiam & reuerentiam ei coràm & ſemper exhibere, & conſilio principũ & ſpiritualis patris noſtri Henrici, Cluniacenſis abbatis, aliorumq́; religioſorum virorum de ſtatu eccleſiæ & honore regni libentiſſimè agere. Te ergo rogamus pro honore regni & tua & paterna deuotione, & per autoritatem Romani pontificis & Romanæ eccleſiæ, vt de iniuria nobis illata, & de his quæ nobis vi & iniuſtè abſtuliſti, iuſticiam facias. Rogamus etiam, vt cùm nil rationis tibi ſit, quare nos proſequaris, nos & fideles noſtros ceſſes infeſtare, imò permittas nos pacificè & quietè viuere, vt integrè & cum trãquillitate poſſimus omnia ſuprà dicta agere. Recognoſce etiam, & tecũ cogita quia Deus iuſtus iudex eſt, cui commiſimus cauſam noſtram & vindictam: cuius etiam iudicia ſunt occulta, velut abyſſus multa. Quoniam quantumcunque ſuper afflictionem & infortunia glorieris, & ſuper humilitatem te extollas, forſitan de ſede ſancta ſua inter me & te gratuita miſericordia aliud iam definiuit, intercedente iuſtitia, quàm tu ipſe cogites & diſponas. Quod ſi nulla alia vel reuerentia vel interceſſio nobis valet, opto vt iuſtitiam conſequi poſſimus, vel vt tuæ perſecutionis impetus ceſſet. Ad hoc idem Romanum pontificem, & ſanctam vniuerſalem Romanam eccleſiam appellamus.

Henricus Dei gratia Rom. imp. Aug. archiepiſcopis, & cæteris Saxoniæ principibus, ac etiam reliquo populo, gratiam & dilectionem dignantibus eam recipere.

CONquerimur Deo omnipotenti, & dominæ meæ ſanctæ Mariæ, & beato Petro, principi Apoſtolorum, patrono noſtro, & vobis principibus omnibus, quia iniuſtè & inhumanè & crudeliter in illa confiſi fide, qua dubitare nõ debuimus, tractati ſumus, & tam honore regni quàm prædiis omnibus, quæ habebamus contra diuinum & humanum ius, ad infamiam & vituperiũ regni, ita expoliati ſumus, vt nihil penitus prę-ter vitam nobis relictum ſit. Vbi cùm ferme omnes eſſetis, magna pars veſtrûm viſa eſt dolore contriſtari: ſed proh dolor, nihil nobis contulit veſtra triſtitia, quin in nobis ſibi ſatisfaceret voluntas inimicorum odioſa. Et quia cõſilio & rogatu filij noſtri, fide & ſecuritate vitæ & honoris primùm ab eo accepta, fiducialiter & deſiderãter Moguntiam in præſentiam legati Romani & principum tenderamus, vt eorum diſpoſitione ageremus tam de ſtatu eccleſiæ & honore regni, quàm de ſalute animæ noſtrę, ipſe non eſt veritus in hac voluntate & obœdientia nos contra datam fidem capere, & vſque ad articulum mortis ferme ducere: non auſi ſumus ita nos illi credere, vt iniuria & contumeliis nos pro voluntate ſua, ſicut prius, valeat tractare. Quapropter multũ vos rogamus, & obnixè precamur, vt pro timore Dei & honore regñi, & honeſtate veſtra, dignemini ſtudere, quomodo de iniuria in manibus veſtris nobis illata, per vos poſſimus recuperare iuſtitiam. Nos autem pro conſilio veſtro, & aliorum qui nos odio non habent, religio-

religioſorum virorũ parati ſumus, tam filio noſtro, ſi in aliquo eum offendimus, quàm alicui in regno libenter rationem dare. Præterea ſicut domino papæ in præſentia legati ſui & veſtra obœdire parati fuimus, ita nunc parati ſumus, ei omnem debitam reuerentiam & obœdientiam ſyncero corde & deuotione præſentialiter exhibere, & tam conſilio veſtro quàm ſpiritualis patris noſtri Henrici, Cluniacenſis abbatis, aliorumq; religioſorum de ſtatu eccleſiæ & honore regni quantum in nobis eſt diſponere. Cùm ergo ad hæc omnia parati ſimus, rogamus vos & obnixè precamur, quatenus pro Deo & honore regni & veſtro inſtanter moneatis filium noſtrum, cùm nulla ei ſecundum præfatam ſententiam aduerſum nos reſidua ſit occaſio, à modo deſiſtat nos & fideles noſtros perſequi, & pacificè & quietè viuere permittat, vt ſuprà dicta integrè & cum tranquillitate perficiantur. Quod ſi noluerit, rogamus vos per autoritatem Rom. eccleſiæ, cui nos committimus & honorem regni, ne ſuper nos & fideles noſtros veniatis, quia manifeſtum eſt, non eum diuinæ legis zelo, vel Romanæ eccleſiæ dilectione, ſed concupiſcentia regni, patre iniuſtè eo priuato, hoc incepiſſe. Apud quem ſi interpellatio veſtra nullaque alia interuentio ad præſens prodeſſe poterit, appellamus Rom. pontificem, & ſanctam vniuerſalem Rom. ſedem & eccleſiam.

Henricus Dei gratia imp. Rom. Aug. archiepiſcopis, epiſcopis, ducibus, comitibus, cæteriſq; regni principibus gratiam & dilectionem, dignantibus eam recipere.

Rogamus filium noſtrum, & vos multùm precati ſumus, vt dimiſſo exercitu ordinaretur, quomodo poſſemus conuenire, vt de iniuria noſtra & pace componenda ad honorem regni poſſit dignè & decenter definiri. Placuit vobis remandare, vnde nobis longè grauior priori oritur querimonia, quòd dimiſſa obſidione Coloniæ vultis ſuper nos & fideles noſtros ſub ſpecie colloquij cũ exercitu venire, datis induciis octo dierũ, quę nunquã datę ſunt homini alicuius cõditionis, vt bene ſcitis, vſq; ad hãc diem pro legitima definitione alicuius minoris negotij, nedũ pro tanta re, ſecundũ legẽ diuinã vel humanã, vel etiã ſecũdũ vſum hominũ. Oportet enim nos habere, ſi vobis placeret, ſaltẽ tales inducias, intra quas poſſimus cõuocare, & precib⁹ inuitare, ad hãc eandẽ cauſam, Moguntinũ, Treuirẽſem, & Bremenſem, archiepiſcopos; Friſingẽſem, Auguſtenſem, Curienſem, Baſilienſem, epiſcopos; ducẽ Magnũ cum duce Theodorico, & ducem Bohemicum & comitem Flandrenſem cum comite Burgundiæ, & aliis qui ad præfatum negotium, vt bene ſcitis, ſunt valde neceſſarij. Quapropter (ſicut prius) rogamus & obnixè precamur, quatenus pro Deo & anima veſtra & pro appellatione Domini Rom. pontificis Paſchalis & Rom. eccleſiæ, & pro honore regni, dignemini apud filium noſtrum efficere, vt dimiſſo exercitu ceſſet nos perſequi, & ordinetur, quomodo ſecurè & abſq; ambiguitate poſſimus nos cum cæteris ſuprà dictis ad agendum de noſtra iniuria & pace in regno componenda, quietè & pacificè cõuenire. Quòd ſi nullatenus ceſſare voluerit, proclamationem inde fecimus, & ſemper facimus Deo & ſanctæ Marię, & beato Petro, patrono noſtro, & omnibus ſanctis, & omnibus Chriſtianis, & vobis maximè, omni deuotione precantes, vt dignemini ceſſare eũ perſequi ad perſecutionem tantæ iniuriæ, & vos eum imitari. Appellauimus, & tertiò appellamus Dominum Rom. pontificem Paſchalem, & ſanctam vniuerſalem ſedem & Rom. eccleſiam. Quòd ſi hoc tantum nobis, & ad hoc, vt ipſe ceſſet nos perſequi, prodeſſe non poterit, committemus nos omnipotenti Patri & Filio, ſanctoq; Spiritui paracleto, & beatę Mariæ perpetuæ virgini, & beato Petro & Paulo & ſancto Lamberto omnibuſq; ſanctis, vt diuina miſeratio, omniumq; ſanctorum interceſſio humilitatem noſtram reſpicere, noſq; contra tantum tamq; iniurioſum imperium defendere dignetur, Amen.

EPISTOLARVM HENRICI IIII, IMPERATORIS FINIS.

HENRICI QVARTI ROM. IMPERATORIS BELLVM CONTRA SAXONES HEROICO CARMINE deſcriptum.

LIBER PRIMVS.

Regis Heinrici volo dicere prælia quarti
Contra Saxonũ gentẽ, ſua iura negantẽ,
Quæ dũ fallentes ſociares viribus arces,
Plurima bella dolis fidẽs cõmiſit et armis.
Alme Deus ſuccurre mihi ꝓferre latẽtes
Vſque modo cauſas: ea gens quo læſa dolore
Quídue timens, tantos belli commouerit æſtus
Aduerſus regem nulli pietate ſecundum:
Cuius & externi gaudent iuga ferre Tyranni,
Et cui ſe nunquam tulit impunè obuius hoſtis.
Domni regis, adhuc pueri gens effera laxis
Dum fluit imperiis, nec habebat iura timoris,
Non falſum vero, nec iniquum ſegregat æquo,
Quod fuerat libitum ſibi, quiſque ſecutus eorum
Eccleſias ſpoliant, viduis ſua diripiebant.
Pupillos, miſeróſque premunt, vi cuncta geruntur:
Pauperis hæredem ſtatuit fortuna potentem:
Plus nocuit qui plus potuit, lex nulla coercet,
Fáſque nefáſque, ſibi fuerat cuiusque voluntas.
Sed rex vt teneros ſuperat virtutibus annos,
Antè nimis laxas huic genti ſtrinxit habenas,
Iura dedit, leges ſtatuit, cohibenda coercet,
Eccleſiis, viduis, miſeris, vi rapta requirit:
Nec fecit quiſquam poſt hæc impunè rapinam.
Talia quod populus tolerabat fræna ſuperbus.
Perdoluit, multúmque timens ne pœna ſequatur
Tot malefacta ſui, ſtuduit contraria regi
Viribus atque dolis, furor hinc euenerat omnis.
Hinc belli cauſæ veniunt, ſub imagine recti.
Coniurata dolo gens vt conuenit in vnum.
Conſiliis inſtructa ſuas fallentibus artes:
Tres oratores legatos eligit omni
Ex numero, ſua qui deferrent nuncia regi:
Qui miſſi, curſum tendunt ad regia tecta:
Vt ſunt ingreſſi, fuit & locus aptus agendi,
Inter eos animis qui maximus extat, & armis
Verbis Saxonum ſic Meginfridus agebat.
Rex, tam virtutum, quàm regni nobilis hæres
Patris auíque tui, meritis contraria noſtris
Plurima pertulimus, tibi nunc ſempérque fideles.
Vim quí ferre ſolent aliis in partibus orbis,
Hanc nobis faciunt: pupillus & aduena quiuis
Indigenas prohibent ſiluis communibus vti,
Paſcua præripiunt, abigunt armenta gregéſque,

Hæredes circumueniunt, vi prædia tollunt,
Omnibus atque modis fit ab his iniuria nobis,
Quam pie rex cohibe poſthac, & corrige facta,
Leges redde tuis, ablatáque patria iura:
Quod tibi debemus, ſi nunc optata feremus,
Quo nos cunque vocant, ſequimur tua iuſſa volentes.
Sic fatus, regis reſponſum tale recepit.
Corrigo ſi qua piis meritis aduerſa tuliſtis,
Nec quiſquam fruſtrà queritur mihi vindice digna.
Quam vos arguitis, non eſt iniuria nec vis:
Non veſtras leges, non ius diſcindere quærens,
Paſsis vſque modo miſeris vim, rapta repoſco,
Reddo, nec abſiſtam, donante Deo mihi vitam.
Si qua tamen veſtræ ſupereſt querimonia genti,
Regni primates mihi conueniánt que fideles,
Horum conſilio ſuper hac re ſubpeditabo.
Miſsi dicta ſuis referunt dum regia caſtris,
Infelix populus ruit ad bellum ſtudioſus:
Æquè maiores, æquè furuere minores;
Illi ne perdant, quæ plurima rapta tenebant;
Hi quia pauperiem ſperabant vincere prædis.
Quiſque manu patrium ſibi vis ait experiundum.
Talibus auditis conſtanti pectore fortis
Rex iubet ad ſeſe Saxonum quemque vocare,
Conditione ſub hac, ſi ſe velit & ſua ſalua:
Neſcia mens hominum ſpectans inſtantia tantum,
Quot mala vitares, ſi prouida viuere ſcires?
Hi modo gauderent ſi regia iuſſa fuiſſent
Sectati, ſoluiſſe dolent ſempérque dolebunt.
Vt perſpexit eos rex, nolle venire vocatos:
Sex ibi caſtellis multo munimine firmis
Præſidia impoſuit, victum quoque largiter addit:
Ipſe rebellantes aciem ducturus in hoſtes
Ibat, vti properè conduceret arma viróſque.
Saxonum populus digreſſo rege ſuperbus
Leges, iura magiſtratus, fas excidit omne:
Antè ſibi vetitas gaudet cumulare rapinas
Eccleſia, vidua, pupillus & aduena quiſque
Nuper deſueti, vim ſunt iam denuò paſsi.
Sic indiſcretè praui rapiúnt que ruúntque,
Nec minus interea circundant milite caſtra
Regia, præſidiis quæ ſunt commiſſa relictis:
Hennenberg primum quod erat ſuperabile viſum.
Aggreſsi, bello decertauere cruento
Nam caſtellani fortes ad belláque docti
Inuictique forent, ſi ſolum continuiſſent
Crimen auaritiæ, quod peruertit bona queq;
Hoc igitur poſitum montano vertice caſtrum
Circundant vulgi tria millia nocte ſilenti.
Vix expectabant lucem, ſummiſq; ruentes
Viribus ad montem, certatim ſcandere temptant
Hoſtica quo vitent acta teſtudine tela.
Vndiq; conferti properant ſuper ardua niti
Greſſum dextra iuuat, manus arma ſiniſtra gerebat
Sic aſcendentes & iam vallo propiantes

HENRICI QVARTI ROM. IMPERATORIS BELLVM CONTRA SAXONES HEROICO CARMINE deſcriptum.

LIBER PRIMVS.

REgis Heinrici volo dicere prælia quarti
Contra Saxonū gentē, ſua iura negantē,
Quæ dū fallentes ſociaret viribus arces,
Plurima bella dolis fidēs cōmiſit et armis.
Alme Deus ſuccurre mihi pferre latētes
Vſque modò cauſas: ea gens quo læſa dolore
Quidue timens, tantos belli commouerit æſtus
Aduerſus regem nulli pietate ſecundum:
Cuius & externi gaudent iuga ferre Tyranni,
Et cui ſe nunquam tulit impunè obuius hoſtis.
Domini regis, adhuc pueri gens effera laxis
Dum fluit imperiis, nec habebat iura timoris,
Non falſum vero, nec iniquum ſegregat æquo,
Quod fuerat libitum ſibi, quiſque ſecutus eorum
Eccleſias ſpoliant, viduis ſua diripiebant.
Pupillos, miſerósque premunt, vi cuncta geruntur:
Pauperis hæredem ſtatuit fortuna potentem:
Plus nocuit qui plus potuit, lex nulla coercet,
Fásque nefásque, ſibi fuerat cuiusque voluntas.
Sed rex vt teneros ſuperat virtutibus annos,
Antè nimis laxas huic genti ſtrinxit habenas,
Iura dedit, leges ſtatuit, cohibenda coercet,
Eccleſiis, viduis, miſeris, vi rapta requirit:
Nec fecit quiſquam poſt hac impunè rapinam.
Talia quod populus tolerabat fræna ſuperbus.
Perdoluit, multúmque timens ne pœna ſequatur
Tot malefacta ſui, ſtuduit contraria regi
Viribus atque dolis, furor hinc euenerat omnis.
Hinc belli cauſæ veniunt, ſub imagine recti.
Coniurata dolo gens vt conuenit in vnum.
Conſiliis inſtructa ſuas fallentibus artes:
Tres oratores legatos eligit omni
Ex numero, ſua qui deferrent nuncia regi:
Qui miſſi, curſum tendunt ad regia tecta:
Vt ſunt ingreſſi, fuit & locus aptus agendi,
Inter eos animis qui maximus extat, & armis
Verbis Saxonum ſic Meginfridus agebat.
Rex, tam virtutum, quàm regni nobilis hæres
Patris auíque tui, meritis contraria noſtris
Plurima pertulimus, tibi nunc ſempérque fideles.
Vim qui ferre ſolent aliis in partibus orbis,
Hanc nobis faciunt: pupillus & aduena quiuis
Indigenas prohibent ſiluis communibus vti,
Paſcua præripiunt, abigunt armenta gregéſque,

Hæredes circumueniunt, vi prædia tollunt,
Omnibus atque modis ſit ab his iniuria nobis,
Quam pie rex cohibe poſthac, & corrige facta,
Leges redde tuis, ablatáque patria iura:
Quod tibi debemus, ſi nunc optata feremus,
Quo nos cunque vocant, ſequimur ſua iuſſa volentes.
Sic fatus, regis reſponſum ſale recepit.

Corrigo ſi qua piis meritis aduerſa tuliſtis,
Nec quiſquam fruſtrà queritur mihi vindice digna.
Quam vos arguitis, non eſt iniuria nec vis:
Non veſtras leges, non ius diſcindere quærens,
Paſsis vſque modo miſeris vim, rapta repoſco,
Reddo, nec abſiſtam, donante Deo mihi vitam.
Si qua tamen veſtræ supereſt querimonia genti,
Regni primates mihi conueniántque fideles,
Horum conſilio ſuper hac re ſubpeditabo.

Miſsi dicta ſuis referunt dum regia caſtris,
Infelix populus ruit ad bellum ſtudioſus:
Æquè maiores, æquè furuere minores;
Illi ne perdant, quæ plurima rapta tenebant;
Hi quia pauperiem ſperabans vincere prædis.
Quiſque manu patrium ſibi vis ait experiundum.

Talibus auditis conſtanti pectore fortis
Rex iubet ad ſeſe Saxonum quemque vocare,
Conditione ſub hac, ſi ſe velit & ſua ſalua:
Neſcia mens hominum ſpectans inſtantia tantum,
Quot mala vitares, ſi prouida viuere ſcires?
Hi modo gauderent ſi regia iuſſa fuiſſent
Sectati, ſoluiſſe dolent ſempérque dolebunt.

Vt perſpexit eos rex, nolle venire vocatos:
Sex ibi caſtellis multo munimine firmis
Præſidia impoſuit, victum quoque largiter addit:
Ipſe rebellantes aciem ducturus in hoſtes
Ibat, uti properè conduceret arma viróſque.

Saxonum populus digreſſo rege ſuperbus
Leges, iura magiſtratus, fas excidit omne:
Antè ſibi vetitas gaudet cumulare rapinas
Eccleſiæ, viduæ, pupillus & aduena quiſque
Nuper deſueti, vim ſunt iam denuò paſſi.
Sic indiſcretè praui rapiúntque ruúntque,
Nec minus interea circundant milite caſtra
Regia, præſidiis quæ ſunt commiſſa relictis:
Hennenberg primum quod erat ſuperabile viſum.
Aggreſsi, bello decertauere cruento
Nam caſtellani fortes ad belláque docti
Inuictíque forent, ſi ſolum continuiſſent
Crimen auaritiæ, quod peruertit bona queq;
Hoc igitur poſitum montano vertice caſtrum
Circundant vulgi tria millia nocte ſilenti.
Vix expectabant lucem, ſummiſq; ruentes
Viribus ad montem, certatim ſcandere temptant
Hoſtica quo vitent acta teſtudine tela.
Vndiq; conferti properant ſuper ardua niti
Greſſum dextra iuuat, manus arma ſiniſtra gerebat
Sic aſcendentes & iam vallo propiantes

Ecce vident fortes occurrere deſuper hoſtes
Indutos omnes inſignia bellica quæque.
Exoritur properè non paruus clamor vtrimque:
E minus emiſſis crebreſcunt vulnera telis.
Poſthæc res agitur gladiis (miſerabile viſu)
Nec mora nec requies, Caſtellani meliores
Bello magnificè vulgus fundúntque fugántque:
Vulnera multiplicant: iraq́ue ſatis faciebant:
Præterea ſtantes ad propugnacula caſtri
Ne ſine ſe vincant ſocij, certamina temptant,
Ferratos fuſtes alij mittunt ſuper hoſtes,
Tormentis alij lapides, quidam baleari
Arcu dimiſſis hoſtes ſtrauere ſagittis.
Plebs deuicta fugam facit hoſtibus & miſerandam.
Nanque cadunt plures dum deſcendunt fugientes,
Intereúntque ſuis infixi corpora telis.
Gens fera Saxonum cur non capis hinc documentum?
Ecce patent planè cladis documenta futuræ.
Nam vincunt primo pauci tua millia bello.
Sed cùm ſeruari non poſſint perniciei.
Debita: tu ſurgis rurſum, nec victa quieſcis.
Ergo Palatinus comes è Saxonibus vnus.
Sex armatorum collectis millibus ipſum
Caſtrum circundat, bellique moras redimebat,
Sperans expugnare fame, quos enſe nequibat.
Sed quæ diſpoſuit, cùm non procedere ſenſit,
Caſtellanorum primos per munera temptat,
Quæ conſtant morum peruerſio magna bonorum.
His dum multa dedit furtim, ſed plura ſpopondit
Si tradant caſtrum, mentes peruertit eorum
Vt facerent turpem pro munere deditionem.
Cur tibi tanta fames auri fuit impie miles?
Auro vende fidem, forſan lucrabere mercem?
Quod precium dederis tu, quódque receperis vnà
Si penſare velis, tibimet furuiſſe videris.
Non lapides caſtri tantum, non ligna dediſti,
Vile capis precium dans carius omnibus vnum
Quo ſine ſemper eges, quod habens, ditiſſimus eſſes:
Perfide ſic certas miles, ſic credita ſeruas.
At tibi diſſimiles referent per tempora laudes
Hæc quibus arcipolis fuerat commiſſa, trecentos
Quos meritò longum virtus & fama per æuum
Inſignes faciunt, ſi quicquam carmina poſſunt.
Millia Saxones ex ſe bis dena legentes
Arcipolim circumueniunt, ſua caſtráque ponunt,
Arcem quo capiant armiſue doliſue retractant.
Nunc caſtellanis fontes & pabula temptant
Claudere, nunc dictis illos mulcere doloſis,
Hic quoque confiſi deuincere viribus auri.
Verùm nunc talis labor eſt abſumptus inanis.
Nam via nulla dolis, nec proſperitas patet armis.
Regius iſte fidem miles non comparat auro.
Quàm ſit in arma potens, iam gens Saxonica ſenſit.
Nunc licet hoſtiles circundederint legiones,
Non petitur, ſed ſponte petit tot millia fortis:

Hinc equites lecti deſcendunt arce ducenti,
Inſignes animis, nitidis fulgentibus armis,
In caſtris reſides, & nil hoſtile timentes
Hoſtes inuadunt, & bellica ſigna canebant.
Saxones ſubitò ſtupefacti corda periclo
Diſcurrunt, trepidant, conſultò nil agitabant,
Pars cecidit, pars arma capit, pars maxima fugit,
Inſtant victores: oritur miſerrima cædes:
Caſtra cruore madent, Mars ſæuit vbiq; cruentus.
Sic deuaſtatis caſtrorum partibus illis
Victores captas abigunt ad mænia prædas.
Sed victi luctum variantes clade ſuorum
Pars interfectos ſepelit: pars membra leuauit
Saucia viuorum curas habitura ſuorum:
Corpora vix placidæ componunt feſſa quieti.
Cùm deſcendentes è mænibus arcipolenſes
Irrumpunt iterum caſtris, ſomnoq; iacentes
Cædunt atque fugant, armis & equis ſpoliabant,
Circum caſtra ſitas incendunt vndiq; villas.
Sic decertabant, ſic hoſtibus vſq; nocebant,
Obſeſſiq; ſuos obſeſſores numeroſos
Tandem cogebant, quòd pacem ſpontè petebant.
Pax ſed vtrinq; fide datur hac ſub conditione,
Si pactum abſentis firmaret gratia regis.
Abſcedunt aliis quoq; caſtris obſidiones.
Otia recluſis agitantur, & vndiq; portis
Ibant pacificè quocunq; placebat vtriſq;
Sed breuibus ſpatiis durant hæc commoda pacis,
Nec potuit veterem gens impia ponere fraudem.
Nam duo cùm iuuenes deſcendunt arcipolenſes
Et noua Goſſariæ voluerunt arma parare:
Capti, nudati ſunt, in cruce ſuntq; leuati.
Gens fera ſic ſeruas pacem quam tute petebas?
At quod ſperaſti, nec & hæc impunè tuliſti,
Nam tua pro geminis fleuiſti funera centum.
Velox fama volat referens de pace ſoluta
Ad caſtellanos, & turpi morte ſuorum:
Qui ſperaſſe fidem Saxonum ſerò dolentes,
Conſiliis agitant mala qua mercede rependant.
Denos ergo viros mittebant, qui pecus omne
Goſſariæ campis abigant, prædam ſimulantes.
Quo facto: prædam properanter ad eripiendam
Goſſaria currunt pariter iuueneſq; ſeneſq;
Sutores, fabri, piſtores, carnificeſq;,
Militibus comites ibant in bella ruentes.
Vix extra villam pars agminis vltima venit,
Cunctaq; per latos procedunt millia campos:
In caſtellani centum de valle latenti
Procurrunt equites, medioſq; feruntur in hoſtes:
Vt ſegetes grando maturas proterit olim,
Diſpergunt, cædunt, aduerſos confodiuntq;,
Colla metunt gladiis, madet vndiq; terra cruore,
Strataq; tam latos texêre cadauera campos.
Saxonum reliqui tam multa ſtrage ſuorum

Viſa, ſcuta retrò iacientes terga dedere,
Atque caballorum fodiunt calcaribus armos.
Pars ad vicinam tendebat currere ſyluam,
Pars fugit ad villam memor vxoriſq; domuſq;:
Victores inſtant fugientes atque trucidant.
Præmia nunc ſceleris gens impia ferre videris,
Quæ pro funeribus tibi ſunt illata duobus.
Quid modo? num pacem malles ſeruaſſe priorem?
Et tibi dulce domum deferre cadauera centum?
Certè maioris ſunt hæc tibi ſigna doloris,
Quæ poſſes planè, ſi ſis bene ſana, notare.
Nam cùm nec paucis numeroſa reſiſtere poßis,
Inuictum contra regem potes arma leuare;
Cuius mira pari virtus caret atque carebit.
Cuius militiæ vix vltima ſigna tuliſti,
Sed ſcio, dißimilem ſperans ſuccedere finem
Principiis, audes animo præſtare ſuperbo:
Perge tibi pœnas mentis cumulare futuras,
Nondum vincla pati & clauſtra ſatis meruiſti.
Dum ſic diſſoluunt condictum fœdus vtrinq;,
Caſtellanorum virtus experta laborum
Fortis in arma furit, per tempora nulla quieuit
Hoſtibus vſq; nocens, ſibi laudis nomen adaugens.
Nunc terram vaſtant præda, nunc torre & enſe,
Sic caſtellorum quoque cuſtodes aliorum
Fines Saxonum deuaſtauere propinquos
Quosq; ſuis caſtris ſimul igni cæde rapinis
Multi modis omnes: ſed primitus arcipolenſes
Certant magnificè domini pro regis honore.

HISTORIÆ DE BELLO SAXONICO

LIBER II.

INterea regis Germania læta iubentis
Imperiis acies ad prælia miſit alacres,
Agmina Vangionum, cum robore Boiariorum,
Sueuos, Lotharios, equites ad bella valentes.
His comitatus iter rex protendebat ad hoſtes.
Eius vt aduentum gens audiit illa propinquum,
Diffidens armis ſpem quærit in arce ſalutis:
Mittit legatos ad regia caſtra decenos,
Vt cunctis regni primis ſua nuncia ferrent.
Qui proficiſcentes ad caſtraq; peruenientes,
Primos militiæ regis comitesq; ducesq;
Pontificesq; pios compellant vocibus iſtis:
O promiſſores regni regisq; fideles,
Auxiliis veſtris vſi per proſpera pacis,
Hæc & conſilio vitare pericula veſtro
Sperant noſtrates, cui parent vſq; volentes:
Aduerſus regem ſe deliquiſſe fatentur.
Sed quocunq; modo vos vultis ſiue iubetis:
Vtq; placet regi, ſunt hæc purgare parati.

Hanc

Hanc igitur veniam præſtat e petentibus vnam,
Vt vos conueniant, rem vobis ordine pandant,
Et decernatis, quid vos ſibi præcipiatis.
Maiores noſtrum paucis tantùm comitati
Huc prope caſtra fide veſtra venere, manentes
Veſtrum conſilium, veſtrum ſuper omnia iuſſum.
Ad quæ primates reſpondent, cuncta placere
Hæc mandata ſibi, de colloquio ſimul illis
Eſſe locum dandum, ſi rex permittere vellet.
Et mox narrantes regi mandata, rogabant,
Vt legatorum liceat ſibi verba probare.
Ipſe doli nihil eſſe ratus permiſerat illis.
Pontifices igitur primiq́ duces, comitesq́
Conueniunt iuncti Saxonibus æquore campi.
Plurima Saxones de domno rege querentes,
Nunc ſuprà dictas etiam meminere querelas,
Qualiter impulſi cœpiſſent talia niti,
Compoſitisq́ dolis, ſic peruertêre potentes
Ex æquo, cœptum quo quisq́ probaret eorum,
Aſtringuntq́ fidem, ſe regem commonituros,
His vt ius patrium reddat, commiſſa remittat:
Si nollet, ſe iuſta petentibus haud nocituros.
Sed quibus inducti primâtes artibus illi
Genti conſenſum tunc præbuerint ſceleroſum,
Hoc aliàs patefit, mihi vita ſalusq́ ſuperſit.
Nunc iuuat ire viam directo tramite cœptam.
Principibus cunctis ſic in contraria verſis,
Fortis rex patria virtute nitens & auita,
Non ſua fortunæ ſubiecit colla ſuperba,
Maluit in paucis multorum victor haberi,
Quàm cedens multis tanto caruiſſe triumpho.
Quid tibi nunc veteris prodeſt ſolertia fraudis
Effera Saxonum gens? quæ tibi commoda rerum
Confert? num ſcelerum pœnas vitaſſe putabas?
Raptat e ne, ſecura ſede, rape plura licebit:
Forſan decisis rex inclytus hæſitat alis,
Cum paucisq́ tuas formidat adire phalanges.
Accipe, quas illi laudes hac fraude paraſti,
Per quam multorum pauci ſumpſere triumphum,
Qua ſine paucorum ceſsiſſet gloria multis.
An præſtat multis multos an vincere paucis?
Paucos maiori leuat hæc victoria laude.
Nam ſi ſint plures, daret his diuiſa minorem,
Tale & omne bonum minus eſt in plura direptum.
Collige iam quid te contra reputando ſequatur.
Nam ſi victores extollit gloria paucos,
Nónne ferent ignominiam victi numeroſi?
Hoc ratio probat, àduerſis aduerſa cohærent.
Qui fuerant illi tunc regia caſtra ſecuti,
Non de principibus quos legit regia virtus,
Primatum parit his virtus & nobilitatem.
Pauci Francorum, pars plurima Boiariorum,
E Sueuis aliqui numero non robore pauci,
Hi veteris fidei ſeruabant pignora ſoli.

Protinus in patriam Saxonum nuncia mittens
Rex ſuper arcipolim caſtellaq́ caetera mandat
Militibus fidis, ne propter deficientes
Ab ſe primates regni, cunctentur in arma,
Hoſtibus vt nunquam cedant, bene credita ſeruent,
Se citò venturum, ferro ſua caſtra ſolutum.
Continuò regis caſtrenſes iuſſa faceſſunt,
Hoſtibus obſiſtunt, caſtellis quaeq́ propinqua
Vaſtantes igni praedaq́ & caede cruenta.
Poſtquam Saxones ex principibus redeuntes
Excuſſiſſe ſibi ſperabant regia frena:
Caſtellis aliquam tractant obtendere technam.
Resq́ monebat eos, clades non parua ſuorum,
Caetera maiori circundant obſidione.
Arcipolin autem temptare per obſidionem
Nullus praeſumpſit, caſus memorando priores.
Ergo dolos arteſq́ nouas expromere quaerit.
Immenſo monti qui proximus imminet vrbi,
Caſtellum ſuper aedificant (mirabile dictu)
Altis ilicibus tantum reſecando quadratis.
Praeſidium patriae, vigili tutamen ab hoſte
Illuc imponunt, armatos mille ducentos,
Qui deſpectarent hoſtes, quodcunq́ pararent,
Ne quis poſſet eis deferre cibaria: & ſi
Vnquam deſcendant ad praedas diripiendas,
Deſcendant vt & hij, concurrant hoſtibus hoſtes.
Et caſtellanis furtim ſtipendia ſi quis
Attulit, aut caecant, ſuſpendunt, ſiue trucidant.
Vtraq́ iam reſident aduerſis agmina caſtris.
Hinc maior numerus, hinc bello clara iuuentus,
Hoſtibus vt noceant vigiles, ſpeculantur vtrique:
Nec ponunt feſſi nocturna membra quieti.
Noſtri maiores bello, numeroq́ minores
Saxonum turbam multo certamine temptant.
Nunc arcus celeres, nunc contorſere baliſtas,
Hoſtibus aduerſis transfigunt pectora telis.
Nunc illis igni corrumpunt moenia caſtri,
AEdiles ipſos perimebant, aut capiebant,
Saepeq́ perplures victu rhedas oneratas
Hoſtibus allatas rapiunt violenter, & ipſos
Vectores capiunt, caedunt, funduntq́ fugantq́.
Sic inter ſeſe belli certamina miſcent.
Illic cùm fortis rex agmina lecta ſuorum
Cogens, aduerſos curſum tendebat in hoſtes:
Regius en campis miles procedit apertis
Paucus, at ingenti virtutum laude probatus,
Nec minus induciis belli quàm fulgidus armis.
Loricae, galeaeq́ tegunt fortiſſima cuncta
Corpora militiae, ſcutis impicta gerebant
Fortia facta patrum, quò talia viſa virorum
Incendant animos ſolius laudis auaros.
Velox fama volat Saxonum nuncia genti,
Regem venturum, ferro ſua caſtra ſolutum
Inſtructis totis acies incedere campis.

Nec

Nec mora, tam raras ſpeculantur regis vt alas,
Confiſi numero ſtatuunt decernere ferro.
Deniq; per patriam mittebant nuncia totam,
Cunctus vt ad bellum populus properaret agendum.
Indiſcreta ruunt è cunctis agmina villis,
Ruſticus abiecto quiuis diſcedit aratro,
Et ſtudio belli ſtudium poſtponit arandi.
Paſtores pecorum, cuſtodes atq; domorum
Præpoſuere ſuis pugnæ diſcrimina curis.
Capta peregrinis mercator munera terris
Negligit, in bellumq́; ruit ſecurus, ad horam
Accedat quantum ſummæ, quantúmue recedat.
Omnis conditio bellum cupit, omnis & ordo,
Maxima pars pedes iuit, equis pars fertur in altis,
Armati varijs ſibi quæ ſors obtulit armis.
Tales militibus comites in bella ruebant,
Ignari ſe quàm crudelia facta ſequantur,
Infauſtiq; ſuas auſi dimittere curas.
Ergo fremens campis exercitus ibat apertis,
Cùm glacialis hyems curſus frenarat aquarum:
Vndaq́; nauigijs prius, eſt modò peruia plauſtris.
In ſtabulis armenta, feræ ſyluisq; rigebant,
Multa metallorum præ frigore diſsiluere,
Nec minus & pluuias venti ſpirant hyemales.
Talis tempeſtas Saxonum contigit alas,
Ex quibus intereunt miſerando funere multi.
Nam vulgus peditum gradiens per deuia feſſum,
Dum ſedet in campis, requiem quærendo laboris,
Frigore concreſcunt ſudore madentia membra.
Corpora multa gelu nocturno diriguere,
In ſyluis hinc igne, ſed hinc corrupta pruinis.
Aſt equites arti carpentes peruia callis
A tergo inſequitur vis maxima turbinis atri,
Excuſſosq́; via cumulo niuis abdidit altæ.
Hic nec ſeſſor equum iuuat, aut iuuat ille ſedentem,
Saxonum multi ceciderunt funere tali.
Cætera de tantis pars conſeruata periclis:
Regis vt inſtructas videt aduentare cohortes,
Sol & in auratas galeas clypeosq́; refulſit,
Cernit & erectis acies accedere ſignis:
Horribili ſtupet aſpectu, furit igneus ardor,
Conſumens villas in circuitu numeroſas.
Procurrunt equites ex agmine regis alacres,
Exultantq́; ſuis flectentes colla caballis,
Alternos ineunt diſcurſus, atq; recurſus,
Verſuras celeres duplicantq́; decenter equeſtres,
Ac deſiderio pugnandi bella laceſſunt.
Nec prædicta viris nocuerunt frigora tantis,
Nam ſanguis calidus fuit his & bellica virtus.
Talia Saxones irritamenta videntes,
Quid faciant? quid agant? qua vi certamina temptent?
Languida vix tanto motabant frigore membra,
Armis exuti, demiſsi colla ſuperba,
Nudatiq́; pedes, pariter cum ſupplice voto

Regis caſtra petunt, cui ſe ſua cunctaq́ dedunt.
Carmine quo tanti laudes celebrabo triumphi,
Tempore de Karoli qualis non contigit vlli?
Virtus celſa dedit huic quod natura negauit,
Quæ ſic in cunctis vires animantibus æquas
Deſtinat eſſe ſuas, vt maior turba minori
Eiuſdem generis certamine præſtet in omni.
Vix modo victores deuictos addecimabant,
Millia ſex vincunt, decies tot victa fuere.
Participes tanti felices vſque triumphi,
Virtus noſtra feret decus immortale per æuum
Pro tantis meritis, ſi quid mea carmina poſſunt.
Nec mihi quis dicat, Non hæc victoria præſtat,
Non ſunt victores tam multa laude notandi
Qui non pertulerant vllum vincendo laborem.
Non hoſtes iugulant, nec terram cæde cruentant.
Concertare valens num quiſquam ſupplicat hoſti?
Num fidens armis ſpem quærit ab hoſte ſalutis?
Tanto maiorem fert hæc victoria laudem,
Quantò maior erat honor hoſtibus imperitare
Viuis, quàm gladiis & quauis cæde peremptis.
Rex igitur facta Saxonum deditione
Supplicibus mitis, contrarius atque ſuperbis,
More leonino ſubſtratis hoſtibus iram
Iuſtam depoſuit, commiſſaq́ cuncta remiſit.
Ibat per patriam rex inuictiſſimus illam,
Incorrecta regens, leges & iura reponens,
Reſtituens cunctis ſua dudum deſpoliatis.
Hinc propriam ſedem tendens ad Goſſarienſem
Saxonum genti dat patria iura petenti,
Per totam patriam pacis iubet eſſe quietem,
Iuſto iudicio cauſas componit & æquo.
Hic quoq́ militiam donat bene munere dignam.
Ad ſe cuſtodes caſtrorum conuocat omnes
Caſtraq́ reclusis iubet eſſe patentia portis.
Primitus inſignes donauit & arcipolenſes
Muneribus meritis, auri dat pondera puri,
Ingentesq́ viros extollit honoribus amplis:
Virtutem laudat, bene geſtaq́ prælia iactat.
Namq́ ſolet virtus hominum committere maius,
Acrius atque calet, ſi laus ſua facta ſequatur.
Sic caſtellorum quoque præſidiis aliorum
Munera condignè dat pro quocunque labore.
Sic ibi diſpoſitis rebus, pacemq́ fideli
Mente gerens, factisq́ probans ſe tranſtulit inde.

HISTORIÆ DE BELLO SAXONICO

LIBER III.

AT gens exitio dudum deuota futuro,
Vt fuerat ſolitæ conceſſa licentia prædæ,
Concipit immanem diro ſub corde furorem,

Et ruit

Et ruit effrenis quò ſe tulit impetus amens.
Fana profana ſimul miſcet, fas diſcidit omne,
Criminibusq́; nouis diſsignat fœdera pacis.
Præſidiis vacuam placida iam pace quietam
Arcipolin armis inuadunt millia gentis,
Mœnia deſpoliant, æraria regia frangunt,
Theſauros cultusq́; nouos auroq́; rigentes,
Aurea vaſa, cyphos, lances, inſignia regni
Plurima diripiunt, incendunt mœnia flammis.
Aduerſusq́; Deum vertentes arma furoris
Eccleſiam inuadunt, auellunt aurea menſis
Ornamenta ſacris, tabulas capſasq́; reſcindunt,
Atque ſacerdotes ſua munia iam celebrantes
Veſtibus abſciſsis audent obtundere pugnis,
Auratasq́; cruces manibus lacerare cruentis,
Et defunctorum violare ſepulchra reiectis
Oſsibus, intactum nullum liquere furorem.
Flammarumq́; globos iactant ad culmina templi,
Venti dant vires flammis, furit æſtus ad auras
AEquaturq́; ſolo regalis machina tota.
Sic aliis caſtris cuſtode carentibus igni
Incenſis, plures ornatibus expoliatas
Eccleſias etiam corrumpunt ignibus atris.
Multas regales deuaſtant vndiq; curtes:
Pupillis, viduis violenter dilaceratis
Multiplicant prædas, confundunt fasq́; nefasq́;.
Gens fera Saxonum, factrix memoranda malorum,
Eſt hæc deditio tua? Sunt hæc fœdera pacis
Condictæ? Tales voluiſti pectore fraudes?
Quis tua non ſtupeat crudelia facta fidelis?
Fraudis vel ſcelerum venient tibi digna tuorum
Præmia: perge modo, rape, deſtrue, diſtrahe cuncta:
Non diuina fides, te non humana reflectat.
Facti fama volat, totum regnumq́; replebat.
Cuncti Saxonum crudelia ſacrilegorum
Facta ſtupent, artesq́; nouas, pollutaq́; pacis
Fœdera. Primates propriis ſe vocibus vltro
Incuſant, gentem prius hanc audiſſe nefandam
Fallentemq́; dolis & regia iura negantem.
Deteſtantur eos ſimul omnis ſexus & ætas.
Nec mora, percepto rex magnus crimine tanto,
Egregia pietate nitens, fortiſsimus armis,
Zelo iuſtitiæ flammato pectore feruet:
Aduerſum tantos præſumptus colligit iras:
Igneſcunt animi iuſto ſub corde feroces:
Non ſua iam, ſed iura Dei violata dolebat.
Imperat exciri totius robora regni,
Armauitq́; acies acer ruiturus in hoſtes.
Regis ad edictum cuncti ſe in bella parabant,
AEquè maiores, æquè ſtuduere minores,
Arma nouant, animos acuunt, docuere caballos
Currentes facili ceruice reflectere curſus,
Horrificos belli non exhorrere tumultus.
Primus init bellum cogens in prælia ſecum

Sueuos vnanimes dux fortis in arma Rudolphus,
Quos prius expertos Saxonica bella celebrat
Gloria quæſiti Carolo ſub rege triumphi.
Hic & in arma rapit ſecum quos patria miſit
Curia, mille manus Ararim Rhodanumq́; bibentes.
Hos Romanorum ſequitur de gente vetuſta
Dux Catulus, nomen referens moresq́; genusq́;
Signa ducis ſequitur gens inclyta Boiariorum,
Quam totiens domitis celebrat victoria Parthis,
Et nunquam violata fides, bellisq́; probata
Virtus, Boiemicis multisq́; ſuperba triumphis.
Nec non Vangiones ibant in prælia fortes,
Gens antiqua, potens armis & munere terræ.
Regia ſigna ſequi bello quæ gaudet in omni,
Solaq́; regales ſeruat per prælia faſces,
Nunc quoq; ſigna ſui ſequitur fulgentia regis,
Agmine multiplici cingens inſignia regni.
Rex cunctas acies excellens vertice celſo
Alto fertur equo, mediis in millibus extans.
Arma nitent aurata nitentibus addita membris,
Emicat è cunctis rutilans vt Lucifer aſtris.
Poſt hos inſignis dux agmen agit Gotefridus
Corda gerens patris, quamuis ſit corpore diſpar,
Conſuetas iuuenum ducens ad bella phalanges,
Ripheas habitant vrbes, Thilen, Nimagumq́;,
Extremos regni fines vbi bella mouentur
Semper, & hoſtili crudeſcit ſanguine terra.
Tum dux Iotharios Tiedricus cogit in arma,
Dux inſignis eques in equeſtria bella valentes
Turmas educens, armis animisq́; vigentes.
Et Vueſtualuorum, Freſonum, Boiemiorum
Exibant acies accitu regis alacres,
Millia multa nimis decorata nitentibus armis.
His comitatus iter rex vltor tendit in hoſtes.
Ergo frequens campis exercitus ibat apertis:
Tellus cornipedum curſu pulſatur equorum.
Talia Saxones ex fama percipientes,
Abſumpti figmenta prius fraudesq́; dolosq́;,
Coguntur tandem nunc ſe defendere bello.
Emittunt equites ſtrictis mucronibus acres,
Per totam patriam vulgi concire cateruas
Omnes ad bellum ſeq́; & ſua quemq; tuendum.
Concita plebs rerum mox ardet amore nouarum:
Omnes agricolæ fractis agreſtibus armis
Arma parant belli, durisq́; ligonibus enſes
Conflant ancipites, curuis è falcibus haſtis
Spicula præfigunt, pars aptat ſcuta ſiniſtris
Læuia, pars ferro galeas imitatur equeſtres,
Pars triplici philtro: fuſtes ad prælia quernos
Millia multa parant, plumbo ferroq́; grauabant.
Mille modis acies ad bellum armantur agreſtes.
Squalent arua ſuis cultoribus expoliata,
Paſtores pecorum, cuſtodes atq; domorum
Præpoſuere ſuis belli diſcrimina curis.

Quiſq;

Quiſq; frequens, curas cùm vertit ad arma redemptor,
Concitus in bellumq́; ruit, ſecurus ad horam
Accedat quantum ſummæ, quantúmue recedat.
Ergo tegunt latos paſſim tot millia campos,
Quot & Pontus agit fluctus, & meſſis ariſtas.
Nec minus aſſuetæ bellis armisq́; phalanges
Indocili turbæ dictant diſcrimina pugnæ,
Irritantq́; rudes verbis ad prælia mentes,
Quàm ſit turpe iugum ſeruile pati dominorum
Ingenuos, quantumq́; mori ſibi præſtet in armis.
His alijsq; modis accenſum pectora vulgus
Indomitum, ſpecie belli præludit agendi,
Per virgas diſcens ſubducere corpus ab ictu,
Et iuuat armorum ſonitus, clangorq́; tubarum.
Sic ruit exitij gens inconſulta futuri.
Nec mora, iam cunctæ tranſportantur vada turmæ
Fluminis Vnſtardi, qui cladem nomine genti
Iam præſignaſſet, ſi non tardanda fuiſſet.
Ecce vident nigras glomerari puluere nubes,
Et magis atq; magis tenebras inſurgere campis.
Paulum progreſſi longè ſplendeſcere cernunt
AEratas acies, erectaq́; ſigna volare.
Quid faciant? Iam nulla doli figmenta patebant,
Nec tranſire fuga poterant vada fluminis alti.
Ergo manu conferre parant, cunctasq́; phalanges
Sacrilegas bello diſponunt ordine longo.
Regius inſtructis proceſſit ſuauiter alis
Miles, & aduerſos iamiam properabat in hoſtes:
Sueui, Boiarij, qui regis in agmine primi
Extant, quos celebrat numeroſis fama triumphis,
Præcurrunt celeres, primiq́; feruntur ad hoſtes.
Haſtas decurtant, & certis corpora ſignis
Scutaq́; diſcreti denſos rapiuntur in hoſtes.
Bellicus exoritur magno certamine clamor:
Irrumpunt telis quæ confectiſſima ſtipant
Agmina Saxonum deſectant vndique læto,
Corpora, maturas ceu falx ſuccidit ariſtas,
Enſe metunt, capitum ſegetes (miſerabile viſu)
Enſe parant, medios iter eſt quacunque per hoſtes.
Non tegit indutos artus lorica fidelis,
Nec caput aurata galea, moriuntur vbique,
Strata cadaueribus crudeſcit ſanguine tellus:
Ingruit armorum ſonitus clamorq́; cadentum:
Ancipites gladij numeroſa cæde caleſcunt:
Semineceſq; viris permixti ſanguine multo
Prouoluuntur equi traiecti pectora ferro.
Horrificus belli crebreſcit vbique tumultus,
Sæpeq́; Saxones immenſa cæde cadentes
Audent obniti, ne ſic moriantur inulti,
Victoreſq́; ſuos vario certamine temptant,
Accipiunt redduntq́; ictus: Mars ſæuit vtrinq;
Hic pedibus calcans ſua viſcera currit in hoſtem,
Ille trahens proprio gelidum de corpore ferrum
Interfectorem moriens interficit hoſtem.

Vtraque ſic odiis certabant agmina diris,
Cùm fortis ſubitò rex irruit agmine denſo
In medios hoſtes, proculcans obuia quæq;
Agmina Saxonum cunctantia ſacrilegorum;
Fulminat egregiis rex ipſe coruſcus in armis,
Plurima conſternens periuræ millia gentis.
Nec mora, ceu tenuis ventorum flamine puluis
Diffugit, à facie regis ſic agmen & omne.
Scutis dorſa tegunt, volucri curſuq́; recedunt.
In ſpe nulla ſalus, ruit irreuocabile vulgus,
Victores inſtant, fugientes atque trucidant:
Et niſi iam cœlum denſata puluere nubes
Texiſſent, viſusq́; ſequentum detinuiſſent,
Vltimus ille dies genti luxiſſet iniquæ.
Sed tamen in cæcis multi cecidere tenebris,
Corpora perfoſſi telis gladiisq́; ſecati.
Millia multa cadunt hoſtili vulnere nullo
Tacta, ſed in fluido collapſi membra cruore.
Cornipedum pedibus mox inculcantur equorum.
Mortis mille modis moriuntur millia gentis,
Sic & ad Vnſtardi veniunt vada fluminis atri.
Quid faciant? quos à tergo ferit hoſticus enſis:
Altus ab aduerſo Vnſtardus tardabat abire.
Decernunt dubiam magis attemptare ſalutem
In fluuio, quàm non dubiæ ſuccumbere morti.
Inſiluere vadis inconſulti malefidis:
Hoſtis eos retrò ferro premit, imminet, vrget,
Inuoluuntur aquis certatim ſaucia ſanis
Corpora mixta ferè, quot denſa grandine guttæ.
Millia multa nimis ſic interiere ſub vndis.
Cæruleum iam purpureo mutata colorem
Defluit vnda rubens, humana cadauera pontem
Noſtris præbebant, tranſire volentibus vltra.
Sic tranſportatus cum turmis dux Gotefridus
Hoſtes ex vndis ſeruatos irruit armis,
Feruidus innumeras proſtrauit & ipſe cateruas,
Circumquaque premit fugientes, atque peremit.
Vſque furit gladius confundens ſtragis aceruos.
Dum nox compoſuit pariter bellumq́; diemq́;,
Botemy caſtris Saxonum deſpoliatis
Veſtibus occiſos nudant truncantq́; iacentes,
Plurima dirspiunt carpenta ferentia victum,
Atque ſuis multas caſtris traxere rapinas.
Saxea gens nunc digna tuis cape præmia factis:
Sic bene quæſiſti quæ patria iura petiſti.
Ius certè quodcunq; feres & conditionem,
Amplius ex dextræ victricis munere pendet.
Rex veſpertinus victor de cæde reuerſus
Imperat exquiri, quæ ſaucia, quæue ſuorum
Corpora per campos iaceant occiſa cruentos.
Saucia committi medicis, defuncta ſepulchris.
Poſtea cùm primum ſtellas lux alma fugarat,
Agmina militiæ iubet ad ſe cuncta vocare,
Ipſe de hinc medius conſurgens talia fatur.

Virtus veſtra meum quanti perpendat honorem
Ac decus imperij, declarant bella peracta.
Mecum vos animas in aperta pericula veſtras
Miſiſtis: gentem domuiſtis in arma ferocem.
Nec dubitata mihi fuit hæc victoria belli,
Dum me veſtra comes virtus ſequeretur in arma,
Qua comitatus ego ſecurus in omnia vado.
Maximus en vobis labor eſt pugnando peractus:
Nunc agitate fugæ verſos, componite bellum:
Illorum fines inuadite depopulantes,
Vt commiſſa luant qui iura Dei violabant.
Nec fuga ſaluet eos, bello quos arma nequibant.
Vix ea dicta dabat, ſimul omnes ſigna leuabant,
Acriter hoſtiles inuadunt vndique fines:
Vaſtatas prædis villas dant ignibus atris:
Conſumptor furit immiſſus Vulcanus habenis.
Sic rex per patriam deducens agmina totam
Cuncta timore domat, vi caſtraq́ cepit & vrbes,
Eccleſias Chriſti tantùm defendit ab igni.
Boiemij variant prædas rapiuntq́ trahuntq́:
Hi pecus è ſtabulis abigunt ardentibus, illi
Multis plauſtra onerant ſpoliis ex igne receptis.
Hi monſtrant foſſas loca per ſecreta repertas,
In lucemq́ trahunt argenti pondus & auri
Defoſſi, pulchras veſtes, inſignia multa.
Aſt alij latebris ſylueſtribus arte repertis,
Pluribus extractis gaudent diteſcere prædis.
Vis & odora canum nonnullis commoda rerum
Monſtrat, in obſcuris penitus defoſſa cauernis.
Paucis Saxonum remanet domus, aut pecus, aut res:
Per totam patriam nullus vaſtantibus obſtat.
Plures in ſyluis latitantq́ paluſtribus herbis:
Plures caſtra petunt regis ſeq́ & ſua dedunt,
Quîs vel nunc veniam clementia regia donat.
Rex victor patria ſic vndique depopulata,
Agmina muneribus donans dimittit opimis.
Ipſe renitentes, nec adhuc ſua frena ferentes,
Fidentesq́ fugæ, non deſtitit exagitare,
Bello multiplici petit illos ſemper & acri,
Nunc hâc nunc illac fines inuaſit eorum,
Ipſis percuruas valles ſyluasq́ moratis
Improuiſus adeſt, agitantibus otia tuta,
Pontifices comitesq́ cepit, reliquosq́ fugauit,
Quæq́ relicta prius, flammis nunc tradidit atris.
His aliisq́ modis rex inuictiſſimus hoſtes
Conterit, atq́ premit, nec adhuc gens victa quieuit,
Sed iuga detrectat & regia iura negabat.
Ergo ſuperborum rex debellator & vltor
Rurſus in arma vocat lectiſſima quæq́ ſuorum
Agmina, Lotharios cum Francis Boiariisq́
Inuictas acies bello, ſectatur & hoſtes,
Certus eos toto iam iam propellere regno.
Exue duriciam cordis gens ſæua. Vel ipſo
Temporis articulo iam nunc delebere vel tu,

Vel tua poſteritas, niſi colla ſuperba remittas.
Victa reſiſtis ei, cui nullus reſtitit vnquam?
Exhorrésne pio regi tua dedere colla?
Num peſſundatus eſt quiſquam ſibi deditus vnquam?
Subdere clementi, ſupplex ſubſternere miti.
Ipſe paternorum certiſſimus aſſecla morum
Parcit ſubiectis debellatúrq́ ſuperbos.
Ergo propinquantis dicto cum milite regis
Caſtra petunt humiles Saxonum quiſque valentes,
Iam diffidentes armiſq́, doliſq́, fugeq́,
Armis exuti, demiſſa colla ſuperba
Nudatiq́ pedes, cuncti cum ſupplice voto
Regi ſe dedunt omni ſine conditione.
Ecce tenes ſolitum, tu rex inuicte, triumphum,
Cùm tua frena pati gentem effrenem docuiſti:
Vt virtute geris, ſic & pietate parentes
Rex Auguſte gere, tu ſubſtratis miſerere.
His ſatis exempli fortiſſime iam ſtatuiſti,
Si qui fortè tuis obſiſtent amplius armis.
Nunc tibi ſupplicibus propone quibuſq́ futuris,
Quid de te ſperent, dum ſe tibi rex pie dedent.

HISTORIÆ DE BELLO SAXONICO FINIS.

ROBERTI

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM IN SYRIAM PROFECTIONE, ET POST DEVICTOS SARACENOS HIEroſolymitani regni occupatione,

HISTORIA OCTO LIBRIS EXPLICATA, ET IAM PRIMVM EX VETVSTISSIMO MAnuſcripto libro plurimis locis aucta & correcta, à Ioanne Piſtorio Nidano D.

PRÆFATIO AB IPSO AVTHORE SCRIPTA, HACTENVS NVNQVAM IMPRESSA.

VNiuerſos, qui hanc hiſtoriam legerint, ſiue legi audierint, & auditam intellexerint, deprecor, vt cùm in ea aliquid inurbanè compoſitum inuenerint, concedant veniam, quia ſcribere compulſus fui per obedientiam. Quidam enim abbas, literarum ſcientia & morum probitate præditus, oſtendit mihi vnam hiſtoriam ſecundum hanc materiam, ſed ei admodum diſplicebat: partim, quòd initium ſuum quod in Clari montis concilio conſtitutum fuit, non habebat: partim quòd ſeries tam pulchræ materiæ inculta iacebat, & literarum compoſitio dictionumque incondita vacillabat. Præcepit ergo mihi, vt qui Clari montis interfui concilio, acephalæ materiæ caput præponerem, & lecturis eam accuratiori ſtylo componerem. Ego verò qui notarium non habui alium niſi me, & dictaui & ſcripſi, ſic quòd continuatim paruit menti manus, & manui penna, & pennæ pagina: & fidem ſatis præſtare poteſt & leuitas carminis, & minimè phalerata compoſitio dictionis. Vnde ſi cui Academicorum ſtudiis innutrito diſplicet hæc noſtra editio, ob hoc forſitan quòd pedeſtri ſermone incedentes plus iuſto in ea ruſticauerimus; notificare ei volumus, quòd probabilius eſt, abſcondita ruſticando elucidare, quàm aperta philoſophando obnubilare. Sermo enim ſemper exactus, ſemper eſt ingratus, quodq́; difficilè auri percipitur, intellectu ſurdiori hauritur. Nos verò plebeio inceſſu ſic volumus progredi ſermonem noſtrum, vt quiuis cùm audierit, ſperet idem, & ſi fortaßis idem tentauerit, longè ſeparetur ab eodem. Si quis poſtulat ſcire locum quo hæc hiſtoria compoſita fuerit, ſciat eſſe clauſtrum cuiuſdam cellæ S. Remigij conſtitutæ in epiſcopatu Rhemenſi. Si nomen authoris exigitur qui eam compoſuit, Robertus appellatur.

DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM CONTRA SARACENOS ANNO CIↃ VC SVSCEPTO BELLO, LIber primus Roberti Monachi.

INTER omnes hiſtoriographos noui ac veteris teſtamẽti Moſes ſanctus obtinet principatum, qui diuino ſpiritu prophetico, Hebraicis literis quarum ipſe autor extitit, mundi deſcripſit exordium: & primæ ætatis ac ſecundæ facta mirabiliora, nec non & patriarcharum geſta nobis adduxit in medium. Huius exemplum ſecuti ſunt Ieſu naue, Samuel & Dauid, quorum primus Ioſue librum, ſecundus & tertius regum hiſtoriam conſcripſerunt. Ex hoc ergo liquidò colligi poteſt, quòd reuera Deo ſit acceptabile, vt ad noticiam fidelium ſuorum literis commendetur, cùm in terra peragit, quod præfixis temporibus fieri diſpoſuit, aliquod opus mirabile. Sed quid poſt creationẽ mundi mirabilius factum eſt, poſt ſalutiferæ crucis myſterium, quam quod in his temporibus actum eſt, in hoc itinere noſtrorũ Hieroſolymitarum? Quod quanto ſtudioſius quiſq; aduerterit, tanto vberius inter mentis ſuæ dilatatos receſſus obſtupeſcet. Hoc enim non fuit humanum opus, ſed diuinum. Et ideo literali compaginatione commẽdari debet noticiæ, tam præſentium, quàm futurorum, vt per hęc & ſpes in Deum Chriſtiana magis ſolidetur, & laus eius in eorum mentibus efficacior incitetur. Nam quis regum aut principum poſſit ſubigere tot ciuitates & caſtella, natura, arte, & humano ingenio præmunita, niſi Francorũ beata gens, cuius eſt Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem ſibi. Inferat ergo nobis Dei ſapientia, quod ad laudem ſui nominis proferamus. Et ſciant qui hæc legerint ſiue audierint, quod nihil friuoli, nihil mendacij, nihil nugarum, niſi quod verum eſt enarrabimus.

ANno igitur Dominicæ incarnationis milleſimo nonageſimo quinto, magnum inter fines Galliæ concilium celebratum eſt, in Aluernia ſcilicet, in ciuitate quæ Clarus mons appellatur. Cui papa Vrbanus ſecundus cũ epiſcopis & cardinalib. præfuit. Fuit autem illud cõcilium valde celeberrimũ, conuentu Gallorum ac Germanorum, tam epiſcoporum quàm principum. Ordinatis igitur in eo rebus eccleſiaſticis, exiuit dominus papa in quadam ſpatioſæ latitudinis platea: quia non poterat illos capere cuiuſlibet ædificij clauſura. Qui hac ſuadela rhetoricæ dulcedinis, generaliter ad omnes in hæc verba prorupit, dicens: Gens Francorum, gens tranſmontana, gens, ſicut in pluribus veſtris elucet operibus, à Deo dilecta & electa, tam ſitu terrarum, quàm fide catholica, quàm honore ſanctæ eccleſiæ ab vniuerſis nationibus ſegregata. Ad vos ſermo noſter dirigitur, vobiſq; exhortatio noſtra protenditur: ſcire vos volumus, quæ lugubris cauſa ad veſtros fines nos adduxerit, quæ neceſſitas veſtra cunctorumq́ue fidelium attraxerit. Ab Hieroſolymorum finibus & vrbe Conſtantinopolitana relatio grauis emerſit, & ſæpiſſimè iam ad aures noſtras peruenit: quòd videlicet gens regni Perſarum, gens maledicta, gens extranea, gens prorſus à Deo aliena: generatio ſcilicet quæ non direxit cor ſuum, & non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius: terras illorum Chriſtianorum inuaſerit, ferro, rapina, incendio depopulauerit, ipſoſq; captiuos partim in terram ſuam abduxerit, partimq; nece miſerabili proſtrauerit, eccleſiaſq́ue Dei aut funditus euerterit, aut ſuorum ritui ſacrorũ mancipauerit. Altaria ſuis fœditatibus inquinata ſubuertunt, Chriſtianos circuncidunt, cruoremq; circunciſionis, aut ſuper altaria fundunt, aut in vaſis baptiſterij immergunt. Et quos eis placet turpi occubitu mulctare, vmbilicum eis perforant, caput vitaliorum abſtrahunt, ad ſtipitem ligant, & ſic flagellando circunducunt, quo aduſque extractis viſceribus, ſolo proſtrati corruunt. Quoſdam ſtipiti ligatos ſagittant. Quoſdam extento collo & nudato gladio appetunt, & vtrum vno ictu truncare poſſint pertentant. Quid dicam de nefanda mulie-

rum

rum conſtupratione? De qua loqui deterius eſt quàm ſilere. Regnum Græcorum iam ab eis ita emutilatum eſt, & ſuis vſibus emancipatum, quod tranſmeare non poteſt itinere duorum menſium. Quibus igitur ad hoc vlciſcendum, ad hoc eripiendum, labor incumbit, niſi vobis, quibus præ cæteris gentibus contulit dominus inſigne decus armorum, magnitudinem animorum, agilitatem corporum, virtutem humiliandi verticem capilli vobis reſiſtentium? Moueant vos & incitent animos veſtros ad virilitatem geſta prædeceſſorum, probitas & magnitudo Caroli magni regis, & Ludouici filij eius, aliorumque regum veſtrorum: qui regna Turcorum deſtruxerunt, & in eis fines ſanctæ eccleſiæ dilatauerunt. Præſertim moueat vos ſanctum Domini noſtri ſaluatoris ſepulchrum, quod ab immundis gentibus poſſidetur, & loca ſancta quæ nunc inhoneſtè tractantur, & irreuerenter eorum immundiciis ſordidantur. O fortiſſimi milites, & inuictorum propago parentum, nolite degenerari, ſed virtutes maiorum veſtrorum reminiſcimini. Quod ſi vos charus liberorum & parentum & coniugum detinet affectus, en recolite quid in euangelio dicat Dominus: Qui amat patrem aut matrem ſuper me, non eſt me dignus. Omnis qui reliquerit domum, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Non vos protrahat vlla poſſeſſio, nulla rei familiaris ſollicitudo, quoniam terra hæc quam inhabitatis clauſura maris vndique & iugis montium circundata, numeroſitate veſtra coanguſtatur, nec copia diuitiarum exuberat: & vix ſola alimenta ſuis cultoribus adminiſtrat. Inde eſt quòd vos inuicem mordetis & comeditis, bella mouetis, & plerunque mutuis vulneribus occiditis. Ceſſent igitur inter vos odia, conticeſcant iurgia, bella quieſcant, & totius controuerſiæ diſſenſiones ſopiantur. Viam ſancti ſepulchri incipite, terram illam nefariæ genti auferte, eamq; vobis ſubiicite. Terra illa filiis Iſrael à Deo in poteſtatem data fuit, ſicut ſcriptura dicit, quæ lacte & melle fluit. Hieruſalem vmbilicus eſt terrarum, terra præ cæteris fructifera, quaſi alter paradiſus deliciarum. Hanc redemptor humani generis ſuo illuſtrauit aduentu, decorauit conuerſatione, ſacrauit paſſione, morte redemit, ſepultura inſigniuit. Hæc igitur ciuitas regalis in orbis medio poſita, nunc à ſuis hoſtibus captiua tenetur, & ab ignorantibus Deum ritui gentium ancillatur. Quærit igitur & optat liberari, & vt ei ſubueniatis non ceſſat imprecari. A vobis quidem præcipuè exigit ſubſidium, quoniam à Deo vobis collatum eſt præ cunctis nationibus, vt iam diximus, inſigne decus armorum. Arripite igitur viam hanc in remiſſionem peccatorum veſtrorum ſecuri de immarceſcibili gloria regni cœlorum. Hęc & id genus plurima vbi papa Vrbanus vrbano ſermone perorauit, ita omnium qui aderant affectus in vnum conciliauit, vt omnes acclamarent, Deus vult, Deus vult. Quod vt venerandus pontifex Romanus audiuit, erectis luminibus in cœlum Deo gratias egit, & manu ſilentium indicens, ait: Fratres chariſſimi, hodie in vobis eſt oſtenſum, quod Dominus dicit in Euangelio: Vbi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi in medio eorũ ſum. Niſi enim Dominus Deus in mentibus veſtris fuiſſet, vna omnium veſtrum vox non fuiſſet. Licet enim vox veſtra numeroſa prodierit, tamen origo vocis vna fuit. Propterea dico vobis, quòd Deus hanc à vobis elicuit, qui veſtris eam pectoribus inſeruit. Sit ergo vobis vox iſta in rebus bellicis militare ſignum: quia verbum hoc à Deo eſt prolatum. Cùm in hoſtem fiet bellicoſi impetus congreſſio, erit vniuerſis hæc ex parte Dei vna vociferatio: Deus vult, Deus vult. Et non præcipimus aut ſuademus, vt ſenes aut imbecilles, & vſui armorum minimè idonei, hoc iter arripiant, nec mulieres ſine coniugibus ſuis, aut fratribus, aut legitimis teſtimoniis vllatenus proficiſcantur. Tales enim magis ſunt impedimento quàm adiumento, plus oneri quam vtilitati. Diuites inopibus ſubueniant, & expeditos ad bellum de ſuis facultatibus ſecum ducant. Presbyteris ſiue clericis cuiuſcunque ordinis abſque epiſcoporum ſuorum licentia non licet ire, quoniam inutilis eis fieret hæc via, ſi irent ſine illorum licentia. Quia nec laicis expedit peregrinari, niſi cum ſui benedictione ſacerdotis. Quicunq; ergo huius ſanctæ peregrinationis animum habuerit, & Deo ſponſionem inde fecerit, eiq; ſe litaturum hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem, deuouerit, ſignum dominicæ crucis in fronte ſua ſiue in pectore præferat. Qui verò inde voti compos ingredi voluerit, inter ſcapulas retro ponat. Tales quippe bifaria operatione complebunt illud Domini præceptum, quod ipſe iu-

bet per Euangelium: Qui non baiulat crucem ſuam & venit poſt me, non eſt me dignus. His ita completis, vnus ex cardinalibus, nomine Gregorius, pro omnibus terræ proſtratis dixit confeſſionem ſuam, & ſic omnes pectora ſua tundentes, impetrauerunt de his quæ malè commiſerant abſolutionem, & facta abſolutione benedictionem, & benedictione conſecuta ad propria remeandi licentiam. Et vt cunctis clareſceret fidelibus, quòd hæc via à Deo non ab homine ſit conſtituta; (ſicut à multis poſtea comperimus) ipſo die quo hæc facta & dicta ſunt, fama præco & nuntius tantæ conſtitutionis totum commouit orbem; ita vt etiam in maritimis Oceani inſulis diuulgatum eſſet, quòd Hieroſolymitanum iter in concilio ſic ſtabilitum fuiſſet. Gloria prouenit inde Chriſtianis & exultatio, gentilibus autem Perſis, Arabiæ cultoribus, mœror & trepidatio. His additur animi magnitudo, illis incutitur pauor & mentis hebetudo: adeò cœleſtis tuba percrepuit, quod vbique gens omnis infeſta Chriſtiano nomini intremuit. Elucet igitur quòd non fuit humanæ vocis officium, ſed ſpiritus Domini qui replet orbem terrarum. Ad ſua itaque reuerſus eſt vnuſquisque laicorum. Et Vrbanus papa in craſtinum reſidere fecit conuentum epiſcoporum: quibus reſidentibus accepit conſilium quem præponeret tantæ multitudini peregrinari cupientium, quia nondum erat inter eos aliquis nominatorum principum. Vniuerſi verò elegerunt Podienſem epiſcopum, aſſerentes eum rebus humanis ac diuinis valde eſſe idoneum, & vtraque ſcientia peritiſſimum, ſuisque in actionibus munitiſſimum. Ille itaque licet inuitus ſuſcepit, quaſi alter Moſes, ducatum ac regimen dominici populi, cum benedictione domini papæ ac totius concilij. O quot diuerſæ ætatis ac potentiæ ſeu domeſticæ facultatis homines in illo concilio cruces ſuſceperunt, & viam ſancti ſepulchri ſpoponderunt! Hinc diuulgatum eſt vbique terrarum illud concilium venerabile, & ad aures regum ac principum peruenit concilij conſtitutum honorabile. Placuit omnibus, & plus quàm trecenta millia mente iter concipiunt, & adimplere ſatagunt, pro vt vnicuique poſſe contulit dominus. Iamq; tutmarim diſſulcare cœpit Francigenæ gentis immanitas, & deſyderio iam cum Turcis pugnabat eorum proba ferocitas. Erat in illis diebus quidã qui eremita extiterat, nomine Petrus, qui apud illos qui terrena ſapiunt magni æſtimabatur, & ſuper ipſos præſules & abbates apice religionis efferebatur: eo quòd nec pane nec carne veſcebatur, ſed tamen vino aliiſque cibis omnibus fouebatur, & ſummam abſtinentiam in deliciis quærebat. Hic ea tempeſtate collegit ſibi non modicam equitum peditumq; multitudinem, & iter ſuum direxit per Vngariam. Aſſociatur autem cuidam duci Teutonicorum, nomine Gothefrido, qui erat Euſtachij Bolonienſis comitis filius, ſed officio dignitatis dux erat Teutonicus. Hic vultu elegãs, ſtatura procerus, dulcis eloquio, moribus egregius, & in tantum lenis, vt magis in ſe monachum quàm militem figuraret. Hic cùm hoſtem ſentiebat adeſſe, & imminere prælium, tunc audaci mente concipiebat animum, & quaſi leo frendens ad nullius pauebat occurſum. Et quæ lorica vel clypeus ſuſtinere poterat impetum mucronis illius? Hic cum fratribus ſuis Euſtachio & Balduinó; & magna manu militum, peditumque per Vngariam iter arripuit. Per viam ſcilicet, quam Carolus magnus incomparabilis rex Francorum olim ſuo exercitui fieri vſque ad Conſtantinopolim præcepit. Primus igitur Petrus eremità cum ſuis & magna gente Alemanorum Conſtantinopolim venit, & copioſam Longobardorum gentem, multoſque alios ex diuerſis locorum ſpaciis aggregatos inuenit. Quibus imperator licentiam introeundi ciuitatem nunquam præbuit, quia virtutem Chriſtianæ militiæ & maximè Francorum ſuſpectam ſemper habuit. Idem tamen mercatum eis habere concedebat, quicquid in ciuitate erat. Prohibueratq; illis, ne tranſirent illud vicini æquoris ſpatium quod vocatur ſancti Georgij Brachium, quoad vſque veniret formidabilis exercitus Francorum. Turcorum enim infinitus numerus erat, qui aduentum illorum beſtiali mente ſitiebant. In quorum manus ſi ipſi abſentibus Francorũ principibus deueniſſent, ſicut poſtea rei probauit euentus, omnes æqualiter morti ſubiacerent. Sed omnis congregatio hominum quæ bono duce non gubernatur, ſi ei languidum caput dominatur, in deterius labitur & quotidie langueſcit, & à ſalute elongatur. Propterea & hi, quia prudẽtem principem qui eorum dominaretur non habebant, reprehenſibilia opera faciebant. Eccleſias enim & vrbis palatia deſtruebant, & quæ in eis erant auferentes, plumbum quo tegebantur abſtrahebant,

bebant,& Græcis vendebant. Vnde imperator Alexius nomine, vehemẽter iratus fuit, & æquoreũ ſancti Georgij brachium tranſmeare præcepit. Qui vltra progreſſi ducem, ſibi elegerunt,& quendam Rainardum ſibi præpoſuerunt. Qui licet principem haberent, eadem tamen rapinæ opera agere non ceſſabant. Nam domos quas inueniebant igni comburebãt,& eccleſias bonis ſuis & facultaribus denudabant. Sic Nicomediam vſq; venerunt,& inde Romaniæ terram intrauerunt. Tribus igitur diebus ambulando conſumptis, vltra Nicæam vrbem perrexerunt, & quoddam caſtrum, cui nomen erat Exeregorgo, à gente vacuum inuenerunt, in quod intrantes repererunt magnã vbertatem frumenti, carnis & vini, omniumq; bonorũ quæ ſunt humanæ vitæ ſuſtentaculum. Turci verò metu Francorũ perterriti longè ab illa terra ſeceſſerant, ſed tamen exploratores ſuos dimiſerant, qui illis aduentum noſtrorũ & quomodo ſe haberent, nuntiarent. Qui vt per internuntios compererunt, quòd venerant rapere, non poſſidere, deſtruere non retinere, protinus contra illos accurrerunt, & caſtellũ in quo erant, obſidione circũdederunt. Erat quippe ingens numerus illorũ & copioſa multitudo. Ante portã caſtelli erat puteus, & iuxta ex altera parte fons viuus, iuxta quẽ Rainardus princeps Chriſtianorũ exierat,& inſidiis poſitis eorũ præſtolabatur aduentum. Turci verò nil hæſitantes irruerunt in eum, & multos qui cum eo erant occiderunt, alij autem in caſtrum ſugerunt. Illi autem aquam eis omnino abſtulerunt,& in magno cruciatu per aquę penuriam Chriſtianos dimiſerunt. Erat autẽ feſtiuitas ſancti Michaelis quã venerari debet omnis anima fidelium. Obſeſſi autem in tantam ſitis anguſtiã deuenerunt, quòd venis equorum inciſis boumq; & aſinorũ aliarumq; pecudum ſanguinem eliciebant & bibebant. Alij terrã humectiorem fodiebant, & ſic ori apponebant ardoremq; ſitis temperabant. Quidam vrinã ſuam in vaſe, aut in manibus ſuis ſuſcipiebãt,& quod dictu mirabile eſt, abſorbebant. Quid plura? Nullum erat vitæ ſolatium, niſi ſola mors pereuntibus erat ſubſidium. Tandem princeps illorum Rainardus cum Turcis furtiuum iniit fœdus, malẽs tentare vitam retinere, quàm pro Chriſto mortem in tali martyrio ſubire. Diſpoſitis itaq; agminibus ſuis, ſimulauit cum aduerſariis inire congreſſionem, ſed mox vt exiit, fecit ab illis cum multis aliis digreſſionem. Heu heu meticuloſus miles, non ab Auſtro, ſed ab Aquilone progreſſus, quàm eneruiter & effœminatè pro cœleſti regę & regno dimicauit! Qui nec dum vel leui ſtipula tactus, martyrium ſubire perhorruit:& fidei Chriſtianę profeſſionẽ ſanus eques & armatus abdicauit. Iure igitur apud Deum euaneſcentis gloriæ iacturam promeruit, & in ſortem illius qui ſedẽ ſuam elegit, ad Aquilonẽ deuenit. Qui verò remanſerunt, nec Chriſtianæ fidei titulũ mutare voluerunt, mortis exterminium ſubierunt. Igitur ex tota illa multitudine occiderunt Turci quos voluerunt,& quos libuit (vti placuit) captiuauerunt. Quoſdam ad ſignũ poſitos ſagittabãt,& omni ludibrio, pro vt eis placuit, ſeruos Dei contumeliis afficiebant, & illi maluerunt ſic occumbere glorioſè, quàm negantes fidem Dei, cum eis infeliciter viuere. Deus verò, vt credimus, recepit eos in ſepta ſempiterni Paradiſi ſui, quoniã noluerunt à fide ſua peregrinari. Iam quippe diabolica legio victrix exultat,& contra Petrum eremitam qui erat in quodã caſtello nomine Ciuito, dimicat. Erat autẽ illud caſtrum ſupra Nicæam ciuitatẽ conſtitutum. Contra quod Turci dũ curſum dirigerent, obuiauerunt Waltero, qui erat primicerius & ſignifer agminis eremitæ. Sed licet miles egregius claruiſſet tot militiæ titulis, his tamen omnino reſiſtere non valuit, ſed tamen precioſam mortem ſuam, multo Turcorum ſanguine commendauit. Irruit enim in illos velut vrſus eſuriens in animalia, & quos in occurſum inuenit, proſtrauit & vita priuauit. Similiter & qui cum eo erant armati, adhuc viui iam necem quam erant paſſuri fortiter vindicabãt,& quàm diu eis arma valuerunt, hoſtes de victoria nunquã triumphauerunt. Sed ibi multitudo audaciam, non audacia multitudinẽ ſuperauit: niſi quòd animoſitas numeroſitatem ſextuplo minuerit. Fractis tandẽ armis & non animis, laudabili morte, ſic in bello, ſic pro Deo, vitam terminauerunt, eosque in ſortem cælitum angelici ſpiritus tranſtulerũt. Tunc primùm Turci reuolutis cadaueribus ſuorum cognouerunt, quòd cum quibus pugnauerant, fuerunt Franci. His ita patratis pars Turcorũ cucurrit ad caſtra Chriſtianorum,& ibi vnum presbyterum Miſſam celebrantem inuenerunt, quem ante altare detrũcauerunt. O felix felicis presbyteri martyrium, cui præbuit ducatum Dominici corporis viaticum! Similiter quotquot inuenerũt, aut oc-

ciderunt aut abduxerunt. Petrus verò eremita abierat, & Conſtantinopolim remeauerat. In caſtello autem quod ſuprà memorauimus, cui nomen Ciuito, remanſerat Chriſtianorum plurima multitudo: & qui de caſtris ſiue de prælio viui euaſerant, retro ad illud caſtellum confluxerant, quos Turci inſequentes, ſtrues lignorum, vt noſtros comburerent, circumpoſuerunt. Sed qui obſeſſi erant de tuitione vitæ ſolliciti, ignem in ſtrues immiſerunt, & Dei nutu flante vento, pleroſque de hoſtibus combuſſerunt. Turci tandem illos vi comprehenderunt, & ſecundum ludibrium ſuum variis pœnarum generibus affectos, alios occiderunt, alios in captiuitatem vendiderunt. Qui tamen aliquo caſu ſeu ingenio euaſerunt, ad Brachium ſancti Georgij reuerſi ſunt: & iubente nequiſſimo imperatore Cõſtantinopolim regreſſi ſunt. Imperator quidem cum ſuis Græcis de victoria Turcorum exultauit, & omnia arma noſtrorum, vt eos inermes redderet, callidè comparauit. His ita geſtis, huic narrationi terminum ponamus, & ſtilum retro conuertentes, quomodo illuc conuenerit noſtra gens Francorum, & cum quibus principibus, diſſeramus.

ROBERTI MONACHI DE
CHRISTIANORVM PRINCIPVM
BELLO CONTRA TVRCAS,
Liber ſecundus.

INTEREA dum hæc aguntur, de remotis Occidentalium partibus, Aquilonis excitauit dominus comites duos, quibus vnum nomen, vna conſanguinitas, æqua poteſtas, eadem armis & animis gloria, Normannus ſcilicet & Flandrenſis comes, cum quibus Hugo magnus, frater Philippi regis Francorum, qui ipſo tempore Franciam ſuo ſubiugabat imperio. Hic honeſtate morum, & elegantia corporis, & animi virtute, regalẽ de qua ortus erat commendabat proſapiam. Cum quo & Stephanus Carnotenſis comes, qui à bonis initiis prauos deinceps obtinuit exitus. Præterea alij inumeri optimates & minoris famæ conſules, cũ his ſunt aſſociati tam eiuſdẽ Franciæ, quàm maioris & minoris Britanniæ. A parte Auſtrali mota ſunt caſtra Podienſis epiſcopi, & comitis ſancti Ægidij, nomine Raimundi. Vir iſte cùm prædiues eſſet, & temporalibus bonis locupletaretur, omnia ſua vendidit, & viã liberationis ſancti Sepulchri arripuit. Ecce pręſentialiter nunc videmus in re, quòd olim Dominus promiſit per os Eſaiæ prophetæ. Ait enim: Noli timere, quia ego tecum ſum. Ab Aquilone adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicã Aquiloni, da: & Auſtro, noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ, Nunc, vt videmus, filij DEI & filiæ Hieroſolymam tendunt ab extremis terræ, Auſter & Aquilo nutritos ſuos non audent prohibere. Reuera nunc Dominus aſcendit ſuper occaſum, quoniã requieſcit in animabus Occidentalium. Nunc Occidens illuſtrare parat Orientem, & nouis ſyderibus ſuis excitatis, qua premebatur, depellere cæcitatem. Et cùm inter tanta agmina eniteſceret terribilis fulgor armorum, huc tamen reuerberaret, ſi intueri poſſet, ſplendor animorum. Hi ad bellũ vnanimiter incedunt, nõ vt fugiant, ſed vt aut moriantur, aut vincant. Mori quippe nullũ vitæ credunt diſpendium: vincere verò diuini ſubſidij eſt pręconium. Hi ergo memorati principes, quos ſuprà memorauimus, ſatis continuo tempore de ſuis ſedibus exierunt, ſed Natale ſolũ tranſeuntes, diuerſo tempore & itinere ad tranſalpinas regiones peruenerunt. Ideoq; per Italiam iter direxerunt, & diuina præeunte cuſtodia, ſecundo appulſu Romã peruenerunt. Et ô glorioſa Chriſti militia, quam non potuerunt continere tam ſpatioſæ vrbis interioris incolatus ſui ſpatia & domicilia: & ob hoc multi extra vrbem ex principibus ſua fixere tentoria. Ibi aliquot diebus cõmorantes, loca ſancta peregrina conſuetudine perambulauerunt, & ſe ſanctorum Apoſtolorum, aliorumq; meritis ac precibus commendauerunt. Ac ſic apoſtolica benedictione percepta ab vrbe diſceſſerunt, & per Apuliam ſuas acies direxerunt. Cùm verò ſic incederẽt, rumor tanti exercitus ad aures cuiuſdam terræ illius principis peruenit, nomine Boamundi, qui tunc

erat in obſidione Malphi ſuper littus Scaphardi pelagi conſtituti. Qui hoc audiens fecit inquiri, quibus principibus tãtus exercitus regatur, quibus armis muniatur, quo ordine incedant: vtrùm rapere venerint, aut ſibi neceſſaria comparent. Cui ab inquiſitoribus relatũ eſt de principibus, quòd Hugo magnus Philippi regis Francorum germanus, ſignifer & dux ſit tantæ militiæ. Robertus comes Normannus, Robertus comes Flandrenſis, Stephanus comes Karnotenſis, Raimundus comes ſancti Ægidij, & epiſcopus Podienſis, duces erant & domini. Exercitus autem ſic deuotè & ſeriatim procedebat, vt prorſus nulli nocuerit. Arma equitum tam idonea erant, ſicut in tãto procinctu militiæ Dei conueniebant. Nam quis carneus oculus loricarum, aut galearum, aut ſcutorum, aut lancearum, Sole radiante, ferre poterat intuitum? Pedites verò omni genere telorum ſic præmuniti fuerunt, vt ſi obuiam eis veniret, omni Orienti terrorem incuterent. Et cùm ſic telis & armis accingãtur, tamen vt inermes peregrini neceſſaria ſibi mercantur. Quæ cùm audiſſet vir circumſpectus & diuitiis opulentiſſimus, talia verba protulit coram omnibus: Gratias agere Deo omnes debemus, qui in ſua poteſtatẽ habet omnium corda, & quò vult inclinat ea. Quis enim tot principes tantumque populum in vnum collegiſſet, niſi eorum mentibus ipſe præſideret? Cumque requireret quod ſignum geſtarent peregrinationis, didicit, quòd aut in fronte aut in ſcapulis dextris ſignum ferebant ſanctæ crucis. Cùm verò per campos diſcurrendo bellico vſui ſe exercerent, & iocando inuicem alter in alterum haſtas vibrarent, omnes vna voce clamabant dicentes: Deus vult, Deus vult. Et hoc ſignum erat bellici clamoris ipſorum. Et cùm hæc iterum audiret vir prudens & mente capax, magis ac magis in Deo exultauit, quia omnia hæc non tantum eſſe hominum intellexit. Qui ſtatim eadẽ deuotione ſuccenſus, duo pretioſa pallia iuſſit afferri, & ex eis corrigiatim inciſis præcepit cruces fieri. Tunc dixit omnibus tam peditibus, quàm militibus, Si quis eſt Domini, iungatur mihi. O milites nunc mei eſtote Dei, & viam ſancti ſepulchri mecum incipite, & quæ mea ſunt, vt veſtra, aſſumite. Nonne & nos Francigenæ ſumus? Nónne parentes noſtri de Francia venerunt, & terram hãc militaribus armis ſibi mancipauerunt? Proh dedecus! Ibunt cõſanguinei & fratres noſtri ſine nobis ad martyrium, imò ad Paradyſum? In omnibus futuris temporibus debet aſcribi tam nobis quàm liberis noſtris retrograda animi inopia, ſi nobis abſentibus agitur hæc diuina militia. Et cùm his & iſtis ſimilibus animoſus miles finem daret, omnes clamauerunt qui aderant, dicentes: Nos tecum ibimus, & abſq; retractatione viam ſancti Sepulchri permittimus. Tunc vir ſapiens & aſtutus cruces iuſſit afferri, quas præceperat fieri. Quibus allatis dixit: Si dictis veſtris facta vnire vultis, de crucibus iſtis vnuſquiſque accipiat vnam: & acceptio crucis, ſponſio viæ fiat. Tunc tot ad accipiendum confluxerunt, vt multis accipere affectantibus cruces defuerint. Audientes igitur optimates Apuliæ & Calabriæ & Siciliæ, quòd Boamundus crucem viæ ſancti Sepulchri ſuſceperat, omnes ad eum confluunt, & tam mediocres quàm potentes, ſenes quàm iuuenes, ſerui quàm domini, viam ſancti Sepulchri promittunt. Dux verò Apuliæ, vt hæc vidit & audiuit, vehementer indoluit, quoniam ſolus cum paruulis ac mulieribus in ducatu ſuo remanere pertimuit. Erat autem dux ille frater Boamundi, vterque filij ſcilicet Ruberti Wiſcardi. Dum verò Boamundus viæ neceſſaria parauit, Francigenæ ad marinos portus peruenerunt, alij ſcilicet ad Brunduſium, alij ad Barim, alij Otrentum mare intrauerunt. Hugo ſiquidem Magnus, & Wilermus Marchyſij filius, in portu Barim mare intrauerunt, & Dyrrachium vſque nauigauerunt. Quos vt deprehendit adeſſe dux loci illius, captus iniqua cogitatione, illos continuo iuſſit apprehẽdi, & apprehenſos Conſtantinopolim duci. Edixerat enim ſubdolus imperator, vt omnes Hieroſolymitani caperentur & ad ſe ducerentur. Volebat namq;, vt omnes ſibi fidelitatẽ facerent, vt ſcilicet ſuũ eſſet quicquid per arma adquirerent. Sed deprehenſi cùm ad vrbem venerunt, magnum ſibi ſolatium inuenerunt, quoniã ducem Gothefridum cum magno exercitu repererunt. Flere præ gaudio potuit, qui Hugonẽ Magnum & ducem Gothefridum inuicem amplexari & oſculari conſpexit. Gaudet Hugo Magnus ſe fuiſſe comprehenſum, quia meruit hac occaſione adduci ad ducem Gothefridum. Gaudet dux, quia amplexatur præcordialem amicum & cognatum ſuum & totius generoſitatis nobilem virum. Gaudet alter in altero innouatum fœdus amicitiæ, & antiquæ

familiaritatis, & quod in vtroque inerat inſigne decus probitatis. In his duobus viris primo denudatæ ſunt fraudes imperatoris, ſicut mox ſequentia declarabunt. Dux Gothefridus prior omnium Francorum principum Conſtantinopolim venit, quia per Vngariam recto greſſu profectus eſt. Venit itaque duobus diebus ante Natale domini, & hoſpitari voluit extra vrbem, ſed ſubdolus imperator eum inter ſuburbana recepit. Sperauit interim dux ibi ſecurũ remanere ſe poſſe, donec venirẽt agmina gentis Francigenæ. Et cùm per aliquot dies mittere cœpit clientes ſuos ad comparanda neceſſaria, doloſus imperator præcepit Turcopolis ſuis & pincennaribus, vt in inſidiis poſiti eos inuaderent & occiderent. Sed Balduinus frater ducis, cognita eorum nequitia, occultauit ſe, & eorum præuenit inſidias, quia dum ſuos ſequerentur vt occiderent, forti animo & virili impetu illos inuaſit: & ſic Deo iuuante illos ſuperauit, pluresque ex eis occidit, & captos fratri ſuo duci præſentauit. Quod cùm audiſſet imperator, iratus eſt, quia cognouit denudatas eſſe Francis doloſitates & inſidias ſuas. Dux verò vt cognouit erga ſe ſuosque imperatorem iratum eſſe, de ſuburbanis illius exiuit, & extra vrbem ſua tentoria fixit. Sole igitur occidente, cùm nox ſuperficiem terræ cooperuiſſet, ſatellites imperatoris præſumpſerunt ducem inuadere, ſed diuina adminiculante gratia, cum magno ſui detrimento, vix magno labore manus illius potuerunt euadere. Alter in alterũ irruit, ſed alter altero præſtãtior fuit. Dux cũ ſuis frendens vt leo, illos cito diſperſit, & ſeptem occidit, cæteros inſecutus vſque ad portam ciuitatis. Dux inde ad tentoria ſua rediit, & inde quietus manſit. Imperator autem pacem ab eo per internuntios quæſiuit, & tandem impetrauit, & mercatum ei iusq; genti, ſicut in ciuitate erat, habere permiſit. Interea gens Gallicana cœpit appropinquare regiæ ciuitati, Podienſis epiſcopus, & comes ſancti Ægidij, comites quoque Normanus Flandrenſis, & Stephanus Carnotenſis. Cùm hæc itaque aguntur, vt diximus, proſpero ſucceſſu Boamundus Apulienſis, paratis ſuis ſtipendiis tanto itineri congruentibus, mare intrauit, & in Bulgariam regionem tranſnauigauit, cum quo erant nobiliſſimi principes, Tancradus videlicet nepos ſuus, & Marchiſi filius Richardus princeps, & omnes terræ illius optimates, qui tantam in Bulgaria copiam repererunt, quòd à fructu frumenti, vini, & olei omnes multiplicati ſunt. Deinde deſcendẽtes Andronopolim ibi tamdiu quieuerunt, quouſque omnes transfretauerint. Illic Boamundus vir prudens comminatus eſt ſuo exercitui, ne aliquis aliquid alicui violenter auferret, ſed vnuſquiſque quod ſibi competeret, compararet. Tandem transfretatis omnibus, in quãdam regionem intrauerunt, bonis omnib. vberrimam, & de villa in villã, de caſtello in caſtellum, de ciuitate in ciuitatem progredientes, Caſtoriam peruenerunt, & ibi ſolennitatem Dominieæ Natiuitatis celebrauerunt, & per dies plurimos Dagaton dietauerunt. Cumq; forum rerũ venalium ab indigenis quęrerent, impetrare nequiuerunt, quoniam omnes à facie eorum fugiebant, æſtimantes noſtros aduenisse cauſa prædandi, & omnem terram depopulandi. Ideo noſtri compulſi ſunt ciborum inopia, rapere, prædari, oues, boues, arietes, hircos, porcos, & quæ vſui ciborũ erant vtilia. Egreſſi de Caſtoria venerunt in Palagoniam, in qua erat quoddam caſtrum hæreticorum, quod vndique aggreſſi ſunt, & crepantibus buccinis, & telis ac ſagittis volantibus illico ceperunt, & ſpoliatum omnibus bonis ſuis, cum ipſis habitatoribus igni combuſſerunt. Nec id eis iniuria contigit, quia illorum deteſtabilis ſermo, vt cancer ſerpebat: iamque circumiacentes regiones ſuo prauo dogmate fœdauerat, ſicut & ipſos à recta fide ſua fœda intentio abſtulerat.

Deniq; in craſtinum ad flumen Badarum venientes, plures ipſo die tranſierunt, alij verò qui Sole negante tranſire nequiuerant, remanſerũt. In craſtinũ illos qui remanſerant, inuadit exercitus imperatoris, ſummo diluculo, aurora iã luceſcẽte, & omnes occidere aut captos vinctosq; abducere, in animo habebant. Quibus dũ noſtri fortiter reſiſterẽt, rumor peruenit ad aures Boamundi & Tancradi. Tancradus verò nõ diu ferẽs ſuos ita iniuriis affici, equo volitãs ad flumẽ rediit, & ſe cũ equo & armis in illud iniecit, cumq; duo millia equitũ ſunt inſecuti. Qui protinus aduenięntes inuenerũt Turcopolas & Pineennates cũ eis dimicãtes, in quos ſubitò, vt effrenati irruẽtes, multos neci dederũt, & plures captos in vincula coniecerũt, & loris irretitos ad Boamundũ adduxerunt. Quos vt vidit, Deo gratias egit, & hilari vultu ſubridẽs, eis per interpretẽ dixit: gẽs malè ſana, quare q̃ritis occidere gẽtẽ noſtrã & Dei: nos ſum° Chriſtianę fidei cõſortes & domeſtici

meſtici & peregrini milites ſancti ſepulchri. Nos neminem veſtrum quærimus lædere, nec imperatori veſtro molimur aliquid auferre. Ad hæc illi reſpondentes dixerunt, Domine conductitij milites ſumus imperatoris, & donatiua noſtra promereri ab eo deſideramus. Quò ei libet vadimus, quod præcipit facim⁹, & magis illi quàm Deo obedimus. Nos tamen bene recognoſcimus, quòd magis oportet obedire Deo quàm hominibus. Imperator noſter magis perhorreſcit agmina veſtra, quã cœli fulmina, quia magis ſibi perſuadet vos velle eum regno ſuo priuare, quàm velle peregrinari: & ideo nõ ceſſat malũ erga vos machinari. Sed propter Deum cuius peregrini & milites eſtis, dignemini noſtri miſereri. Ad hæc verba vir egregius cõmotus ſpiritu miſericordiæ, condonauit eis vitam, & illęſos abire permiſit. Et dũ ſic læto ſucceſſu procederet, Francorum exercitus Cõſtantinopolim conuenerat, & eius præſtolabatur aduentũ, quem audierat illic in proximo affuturum. Imperator autẽ cùm vidiſſet, caſtra Dei vndiq; ſic affluere, & exercitũ ſuum quẽ miſerat cõtra Boamundum, ſic diſſipatũ eſſe, exæſtuans animo cœpit admodũ anxiari, & fraudulentas cogitationes in corde ſuo verſare. Tandẽ ſimulauit animũ, & quaſi de eius aductu gratulabundus eſſet, miſit obuiã Boamundo, qui eũ per ciuitates & caſtella ſua gratanter exciperent, & ad ſe cum honorificentia cõducerent. Compertũ verò noſtri habebant, quòd non agebat hoc ex aliquo affectu & ſtudio amicitiæ, ſed ſecreta cordis ſimulatione. Indigenæ autem terrę illius, accepto imperatoris imperio, cateruatim victui neceſſaria conferebant, & precio ſatis competenti vendebãt. Sicq; veniẽtes ad ciuitatẽ quæ Suſa memoratur, Boamundus ibi ſuum dimiſit exercitum, & Conſtantinopolim cũ paucis perrexit ad imperatoris colloquiũ. Tancradus autẽ dux remanſit & cuſtos exercitus. Noluit autẽ ibi diutius manere, quia extranei ibi erant cibi quos ſibi oportebat emere, & eduxit eos ſeorſum in vallem ſatis omnibus bonis vberrimam, & corporalibus incrementis ſatis opimam. Interea Boamundus dũ aduentaret ciuitati, Francorũ exercitus pars maxima venit ei obuiam, & vnanimiter receperunt eum, ſicut mater vnicũ filium. Boamundus autẽ vt conſpicatus eſt tot cõſules, tot duces, tot optimates, obuiam ſibi occurrere, in cœlũ manus erigens, obortis prægaudio lachrymis, fleuit vberrimè: & oſculatis pluribus, vix tandẽ repreſſis ſingultibus, vt loqui potuit, ſuffuſis ora fletib. in hæc verba exorſus eſt fari: O bellatores Dei & indeficientes peregrini ſancti ſepulchri, quis ad hęc peregrina loca vos adduxit, niſi ille qui filios Iſrael ex Ægypto per mare rubrũ ſicco veſtigio tranſduxit? Quis alius inſeruit vobis animum vt relinqueretis poſſeſſiones veſtras, & natale ſolum? Cognatos & affines, coniuges & liberos abdicaſtis, imò & omni corporeæ voluptati renuntiaſtis. Nunc iterũ ſecundò regenerati eſtis, per confeſſionẽ ſcilicet & pœnitentiam: quã quotidie duris laboribus exhibetis. O felices qui in tali opere deficient, qui ante viſuri ſunt Paradyſum, quam patriã ſuam. O ordo militum, nunc terq; quaterq; beatus, qui huc vſq; fuiſti homicidij ſanguine deturpatus, nũc Sanctorũ laboribus compar martyrum cœleſti es diademate laureatus. Huc vſq; extitiſti incitamentũ iræ Dei. Nunc verò reconciliatio gratiæ ipſius, & propugnaculũ fidei eius. Quapropter, inuicti milites, quia nunc primũ incepimus Deo militare, non gloriemur in viribus ſiue in armis noſtris, ſed in Deo potentiſſimo omnium, quoniã ipſius eſt bellum noſtrum, & ipſe dominabitur gentibus. Boamundus cùm hæc & plura id genus prętenderet, conciliauit in ſe animos audientium, & magnam gratiam inuenit in conſpectu omnium. Tunc omnes cum eo ad ciuitatem venerunt, & ad hoſpitium ſuum, quòd ei imperator præparari iuſſerat extra vrbem, deduxerunt. Subdolus itaque imperator videns creſcere caſtra Dei, & de die in diem augmentari, inops animi, expers ſenſus, pauper conſilij, ira vehementi cœpit anxiari. Mens enim fraude plena ſemper anxiatur, & eſt ſollicita, & quod machinatur alteri, pertimeſcit ſemper ſibi machinari. Sed noſtri hoc prorſus non quærebant, quia contra Chriſtianos præliari nolebant. Tandẽ iuſſit ad ſe vocari Boamundum, & cum illo & cum Græcis ſuis huiuſcemodi habuit conſilium. Requiſiuit à noſtris, vt ſibi principes exercitus facerẽt hominium, id eſt ſecuritatem pacis, & ipſe conduceret eos per deſertas regiones, quas ingreſſuri erant. Forum rerum venalium omnium, & in omnibus bellicis negotiis ſui præſentiam, & ſuæ gentis auxilium iurauit, & generaliter quòd omnia quibus indigebant in armis & veſtimentis, ipſe ſuppleret, nec amplius vlli peregrino ſancti ſepulchri noceret, aut noceri conſentiret.

Hoc conſilium cùm dictum fuiſſet, placuit in cordibus ferè omnium: quoniam pleroſque angebat neceſſitas rerum temporalium. Fecerunt igitur ei cum ſacramento hominiũ tali conditione, vt tam diu duraret, quàm diu ipſe perſeueraſſet in ſacramento ſuo & promiſſione. Comes verò ſancti Ægidij cùm requiſitus fuiſſet de hominio, id nullatenus facere voluit, ſed ſi ei crederetur, tota ciuitas cum ſuis habitatoribus & ipſo imperatore deſtrueretur. Sed non erat ratio, vt tam regia ciuitas, tantæque Deo ſacratæ deſtruerentur eccleſiæ, & tot ſanctorum corpora aut igne cremarentur, aut ſuis ſedibus viduarentur. Tandẽ comes ſancti Ægidij aliorum ſuaſionibus euictus, aſſenſum præbuit, & in hæc verba ei fidelitatẽ promiſit dicẽs: Alexio imperatori iuro, quòd nunquã per me aut per meos vitam aut honorem amittet, quicquid hodie iuſtè aut iniuſtè poſſidet. Hanc illi fiduciã iurauit & Imp. adquieuit. Iurauit deinde idẽ imperator dicẽs: Ego alexius imperator iuro Hugoni Magno & Gothefrido duci cæteriſq; qui hic aſtãt Francorum principibus, quòd nunquam in vita mea iniuria afficiam vllum peregrinum ſancti ſepulchri, aut permittam offendi, & quòd cum illis pergã in bellicis negotiis, & propoſſe meo mercatum ſufficientem illis cõduci faciam. Nemo miretur quod tot & tam nobiles Franci quaſi coacti hominium fecerunt, cùm ſi res ex ratione penſetur, quare coacti fuerint inuenietur. Intraturi enim erant terram deſertam & inuiam, terram ab omnibus bonis prorſus alienam, & ſciebant quòd diurnum laborem ferre non ſufficit, cui victus quotidianus deficit, Propter huiuſmodi neceſſitatem, facta fuit huiuſmodi hominij pactio. Sed in mente imperatoris ſemper manſit fraudulenta fictio. Et bene competeret hominij rata conciliatio, ſi apud imperatorem foret integræ fidei aſſertio. Sed quicquid iurauit, totum exinaniuit, quia periurij noxam incurrere maluit, quàm gentem Francorum à ſuis finibus non elongare. Sed ne omnino videamur vt elingues præteriſſe vrbem regiam, loquamur aliquid de ea, quoniam diſſonum non videtur ab hiſtoria. Legimus in quadam hiſtoria, quòd Conſtantinus imperator Romanus, cùm quadam nocte in ciuitate quæ Bizantium memorabatur, obdormiſſet, viſionem vidit, quæ in hunc modum ei apparuit. Anus quædam veſte diſſipata & quaſi ſemicincta vel circumſeptà veniebat ad eum, & eius ipſius flagitabat ſubſidium. Veſtem exigebat qua indueretur, coopertura qua tegeretur, alimoniam qua aleretur, promiſitq; ei rex continuò ſe ſubuenturum, & indubitanter poſtulata collaturum. Et ſic viſio diſparuit. Tunc vir potẽtiſſimus ſomno excitus, cùm in corde ſuo quænam eſſet viſio hæc, verſaretur, diuino nutu intellexit, ciuitatem ipſam in qua erat quærere, & ſe in melius reſtitui peroptare. Sicq́ue Conſtantinus à fundamentis illam erexit, & de ſuo nomine Conſtantinopolim appellauit, quam Romæ mœnibus altis ædificiorum ſtructura nobili coæquauit, & pari gloria & honore terreno ſublimem reddidit, quæ ſicut Roma eſt caput Occidentis, ita & illa ciuitas debet eſſe Orientis. Eſt autem ſita inter Adriaticum mare, & illnd quod nnnc vocatur Brachiũ ſancti Georgij, ſuper quod mœnia ciuitatis locata ſunt. Hæc præ cunctis aliis vrbibus fœcunda eſt pingui agro, & omni marinarum diuitiarum mercimonio. Hanc itaque diuino nutu conditam nemo dubitet, quoniam præuidit Deus quod erat futurum, quod nos modò videmus impletum. Niſi enim talis condita fuiſſet ciuitas, Orientalis Chriſtianitas vbi diffugium habuiſſet? Ibi nunc receptaculum habent ſanctiſſimæ reliquiæ ſanctorum Prophetarum & Apoſtolorum, & innumerabilium martyrum ſanctorum, quæ illuc tranſlatæ ſunt à facie paganorum. Aſia & Aphrica olim fuerunt Chriſtianorum, quæ nunc ſubiiciuntur immundis ritibus gentilium. Ideo talis effecta eſt vrbs regia Conſtantinopolis, vt ſanctarum, quas ſuprà diximus, reliquiarum foret tutiſſima regio. Et ideo debet bene Romæ coæquari dignitate ſanctuarij, & excellentia regiæ dignitatis: niſi quòd Roma eſt papali apice ſublimata, & caput & ſumma totius Chriſtianitatis. De his ergo loqui ſufficiat, & hic ſecundus liber finem recipiat.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber tertius.

CONFOEDERATIS igitur cum imperatore Gallorum principibus, iuſſit imperator naues ad portum adduci, vt omnis exercitus ſine magna dilatione poſſet tranſire. Primi itaq; transfretauerunt dux Gothefridus, & Tancradus, & vſque Nicomediam pertexerunt, & per tres dies ibi feriati ſunt. Videns ergo dux, quòd nulla pateret via tranſituris, per quam tãtum exercitum conducere poſ-et, præmiſit quatuor millia hominum cum ſecuribus ac vomeribus, aliiſq; ferramen-is aptandæ viç conuenientibus. Erat autem terra illa inuia, periuga montium, per con-aua vallium, per defoſſa terrarum vndique præpedita. Conſtrauerunt itaq; viam plu-imo ſudore vſque Nicæam ciuitatem, peditibus, equis, omniq́ue tranſeunti ſatis ido-eam, poſueruntq́; ligneas cruces per reflexus viarum, in teſtimonium vt cunctis no-um fieret, quòd via illa erat peregrinantium: ſicq́ue ſuo tractu pertranſiit omnis mul-itudo, excepto quòd Boamundus remanſit cum imperatore, diſpoſiturus cum eo de ommeatus promiſſione; ſed vltra modum protelari videbatur illa promiſſio, quia an-equam perueniret, apud illos qui pauperiores erant verſabatur maxima famis crucia-io. Ad Nicæam vrbem conuenit tobur exercitus, pridie nonas Maij, & antequam ommeatus adduceretur, vendebatur XX aut XXX denariis vnus panis. Poſtquam erò Boamundus cum commeatu venit, penuria euanuit, & libertas omnium bono-um affuit. Die ſiquidem aſcenſionis Domini vrbem obſidione vallauerunt, & bali-tas & arietes, & cætera id genus inſtrumenta quibus inhabitantes expugnari quirent, ppoſuerunt. A parte Orientis, quia inexpugnabilior & magis munita ciuitas eſſe vide-atur, applicuerunt ſui robur exercitus principes iſti, Podienſis epiſcopus, comes Rai-nundus, Hugo Magnus, comes Normannus, comes Flandrenſis, comes Stephanus Carnotenſis. A Septentrione dux Gothefridus. Ab Occaſu ſolis Boamundus. Ab Au-ro vero pars nulla fuit, quia lacus magnus ibi præſidio fuit. In illum ciues cum naui-us ſuis introibant, & ligna & herbas aliaq́ue neceſſaria afferebant. Quod vt principes gnouerunt, tum legatio ad imperatorem cucurrit, vt naues conduci faceret, vſq; Ci-itto vbi portus eſt, & boues cum eis qui eas vſque ad lacum traherent. Qui illico di-tis paruit, & iuxta principum velle factum fuit. Quid plura? Diſpoſitis circa vrbem a-minibus, Chriſticolæ viriliter inſiſtunt: & Turci quia de vita eorum agitur, fortiter eſiſtunt. Turci toxicatas ſagittas mittebant, vt quos vel leui tactu ſauciarẽt, graui mor-e perimerent. Noſtri verò pro vita mori non formidantes, altas circa muros machi-as erigunt, quibus infra ſe illos qui in muris erant deſpiciunt. Ligneæ turres lapideis urribus opponuntur, & iam cominus hoſtis lanceis & enſibus impũgnat.

Iamq́, ſudesq́, faces, lapides iaculantur in vrbem,
Hoſtis terretur, quia iam de morte timetur.
Vnde fragor turbæ, clamorq́, ſonabat in vrbe.

Paſſim fugiebant matres cum filiis & filiabus ſuis ſolutis crinibus, latebrasq́ue quære-bant, quia ſpem fugæ nuſquam habebant. Iamq́ue vt ſe victum reddere parabat ho-tis, LX millia Turcorum eminus aduenire conſpexit. Ipſi enim de ciuitate præmiſe-ant ad illos, dicentes, vt per Meridianam portam venirent ad ipſos, & adiuuarent eos. Noſtri verò interim obſederant illam portam magno comitatu, & cuſtodiebant eam Podienſis epiſcopus & comes ſancti Egidij. Turci verò de montanis deſcendentes, vt minus noſtrorum agmina conſpexerunt, timore perculſi ſunt: & niſi in ſua multitu-line confidiſſent, fugæ præſidium, frenis retroflexis, arripuiſſent: feceruntq́ue tres tur-nas, vt vnà ſuprà dictam irrumperent portam duæ, & confligendo, ſi neceſſitas eis in-umberet, liberius ſubſequeretur tertia. Sic Turci diſpoſuerunt, ſed Dei conſilio noſtri ruditiores hanc diffinitionem aliter mutauerunt. Nam Podienſis epiſcopus, & comi-is Raimundi exercitus, vt primùm illos viſu attigerunt, vrbe relicta, celerrimo curſu

irrunt in illos: non plus eorum formidantes multitudinem, quàm canes fugientem leporem. O quot millia electorum militum illos ſunt inſecuti! paratiores de Turcorum corporibus extrahere animas, quàm quiſquã famelicus eundi ad nuptias. Turci verò, vt viderunt tot armorum prænimium ſplendorem (ſuggerebat enim flammantibus radiis Sol fulgorem) tot veloces equorum occurſus frementium, tot haſtas contra ſe vibrantes, terga verterunt, & nimis pigri & inertes ad montana redire voluerunt, ſed quicunque inde deſcenderant, rurſus aſcendere non potuerunt,

Et malè mulctati nece dura ſunt cruciati.

Auxiliante Deo, ſic agmina noſtra trophæo tali lætantur, & ad vrbem regrediuntur. Qui iterum machinas aſcendentes, vt maiorem metum hoſtibus incuterent, baliſtis & fundis occiſorum capita Turcorum in vrbem proiiciebant.

Nec tardante mora, ſunt ipſa temporis hora

naues allatæ Conſtantinopolitanæ. Sed illa die in lacum non immiſerunt, ſed nocte, plenas Turcopolis, gente ſcilicet imperatoris bene docta & aſſueta nauibus. In craſtinum ſurgente aurora, vt viderunt naues hij qui erant in ciuitate, prænimio timore exterriti ſunt, & vltrà habentes minimè ſpiritum, quaſi iam mortui in terram corruerunt. Vlulabant omnes filiæ cum matribus, iuuenes cum virginibus, ſenes cum iunioribus. Vndique luctus, vndique miſeria, quia euadendi ſpes non erat vlla. Intus erat mœror, & mentis hebetudo: foris gaudium & exultatio. Tandem inuenerunt euadendi conſilium, quia per Turcopolas imperatori ſignificarunt ei ſe reddere ciuitatem, ſi illæſos & incolumes cum ſuis rebus eos permitteret abire. Quòd vbi imperatori nuntiarent, admodum inde gratulatur, ſed & inde mẽte concipit fraudem, vt deinceps parturiat iniquitatem: iubet vt ſuis reddatur ciuitas, Turcis integra fiducia tribuatur, & ad ſe Conſtantinopolim conducantur. Quod ideo fecit (vt res ipſa deinceps innotuit) vt cùm tempus accederet, ad detrimentum Francorum paratiores inueniret. Itaq; ciuitas redditur, & Turci Conſtantinopolim deducuntur. Nec immemor tamen fuit imperator tanti beneficij, quia pauperibus qui erant in exercitu, largas eleemoſynas præcepit erogari. Septem itaque hebdomadibus & tribus diebus Nicææ ciuitatis protenſa eſt expugnatio: nec vlla vi humana ſuperata fuiſſet, niſi Dei adiutorio. Eſt enim muris denſiſſimis & altis turribus præmunita, vt caput & nulli compar in tota Romania. In hac olim tempore Conſtantini imperatoris CCCXVII epiſcopi aggregati fuerunt, & de fide noſtra propter hæreticorum verſutiam qui tunc temporis erant, tractauerunt, & ita omnia ſicut tenet nunc catholica eccleſia, omnes vnanimiter ſanxerunt. Et ob hoc dignum erat, vt inimicis ſanctæ fidei auferretur & Deo reconciliaretur, & ſanctæ matri noſtrę eccleſię, vt membrũ ſuum, redintegraretur. Et prouiſa fuit, & diſpoſita hęc noua redintegratio quàm plurimorũ qui ibi occiſi ſunt, conſecrata eſt martyrio. In hunc modũ, vt diximus, liberata eſt Nicęa ciuitas, & expulſa eſt ab ea omnis diabolica captiuitas.

His ita patratis, ſua mox tentoria noſtri
Deſigunt, & abire parant ſic vrbe relicta

miſſis legatis Conſtantinopolitanis.

Poſtquam verò de ciuitate receſſerunt, duobus diebus coniuncta agmina in vnum proceſſerunt, & ad vnum pontem peruenerunt, iuxta quem duobus diebus quieſcentes feriati ſunt, & de virenti gramine equos & beſtias ſuas refocillauerunt. Quia verò ingreſſuri erant terrã deſertam & inaquoſam, conſilium inierunt, vt diuiderentur, & in duo agmina partirentur. Non enim vna terra, vna regio ſufficiebat tot hominibus, tot equis, tot animalibus. Vna igitur & maior acies Hugoni Magno committitur. Altera verò Boamundo coniungitur. In prima acie fuerunt cum Hugone Magno Podienſis epiſcopus, comes Raimundus, dux Gothefridus, & Flandrenſis comes Robertus. In ſecunda autem cum Boamundo, Tancradus, Robertus comes Normannus, & multi alij principes, quorum nomina ignoramus. Itaque proſpero ſucceſſu per Romaniam iam quaſi ſecuri equitabãt. Sed euoluto trium dierum curriculo, quarta iam die, hora tertia, hij qui erant cum Boamundo, viderunt CCC Turcorum millia ſibi occurrere, & clamoſis vocibus, neſcio quid barbarum perſtridere. Propter quorum immenſam multitudinem quidam ex noſtris hæſitare cœperunt, vtrùm reſiſterent, aut fugæ diuortia quęrerent. Tunc Boamundus, vt vir multifidus, & Normannus comes vt nu-

es animoſus, vt viderunt quorundam animos titubare, præcipiunt omnes milites deſcedere,& ſudes tentoriorum infigere. Erat autem ibi quidam riuus currentis aquę prę-
erfluens, iuxta quem in longum ſua tentoria ponunt. Concitò prouidus Boamundus
elerem dirigit nuntium, qui celeri curſu noſtros vocaret, equo volitans, vt ſtatim ad
ellum properarent iam paratum. Antequam verò tentoria tenſa fuiſſent, centũ quin-
uaginta Turci equis velociorib. aduecti, noſtris approperauerũt, & tenſis arcubus ſuas
agittas toxicatas in eos immiſerunt. Noſtri verò equis admiſſis illos exceperunt,& cō-
rehenſos occiderunt. Turcorum quippe conſuetudo eſt, vt retro cōfugiant tractis ſa-
ittis, & dum fugiunt aduerſum vulnus ſe inſequentibus infligant. Sed fugæ nullus lo-
us erat, quia denſitas hoſtium occupauerat ipſa cacumina montium. Propterea no-
ri dextra leuaque eos inſtanter trucidabant,& arcus & ſagittę inutilem ibi locum ha-
ebant. Tandem confractis lanceis Francorum in corporibus impiorum, res agitur
ladiis. O quot ibi corpora corruerunt, truncatis capitibus, aut mutilatis aliquibus mē-
ris! Illic videres, quòd poſterior pars hoſtiũ impellebat priorē in gladios trucidãtium.

Dum ſic pugnatur, dum ſic pars prima necatur,
Pars ea Turcorum quæ riuum tranſit, illa
Protinus inuaſit tentoria Chriſtianorum:

Diruunt illa, trucidant matres cum pueris, & quos imparatos bello reperiũt & ſine ar-
is. Clamor morientium Boamundi peruenit ad aures, & protinus quid eſſet intelle-
it. Bellum comiti Normanno committit: & ad tentoria celeri curſu repedauit.

Quos vt viderunt Turci, mox terga dederunt.

Boamundus autem conſpicatus ibi iacere multos exanimes cœpit lamentari,& domi-
um vt viuis ac mortuis eſſet refugiũ, deprecari. Ad bellum feſtinus remeauit, ſed ta-
en pro vallo & munimine in tentoriis milites dereliquit. Antequam ad bellum verò
ediret, fuerant iam noſtri adeò fatigati, ſiti, labore & calore æſtus, vt niſi mulieres potũ
e riuo præterfluēti attuliſſent, multi ipſo die bello ſuccubuiſſent. Iam verò noſtri Tur-
is irruentibus ſemel terga dederunt, & niſi citò comes Normannus aureum vexillum
n dextra vibrans equum cōuertiſſet, & geminatis vocibus militare ſignum, Deus vult,
xclamaſſet:

Noſtris illa dies nimis exitiabilis eſſet.

Sed poſtquam viderunt reuerti Boamundum & comitem Normannum, ſpiritum au-
aciæ reſumpſerunt,& magis mori quàm vlterius fugere elegerunt. Tanta quippe erat
Turcorum inſtantia, & vnus ita impellebat alium: quòd nuſquam erat cuiquam pro
llo commodo diffugium. Noſtros ita vallauerant, vt locum vacuum niſi circa tento-
ia non inueniebant: multi de noſtris tunc mortui ſunt, qui Turcorum ſagittis perie-
unt. Nullus noſtrorum vacabat ab officio, nullus erat abſque miniſterio. Milites & ad
ellum expediti pugnabant; ſacerdotes & clerici plorabant & orabant; mulieres la-
nentantes mortuorum corpora in tentoria trahebant. Et dum ſic noſtri coartantur,
um nube volantium ſagittarum obumbrantur, aduolat interea dux Gothefridus &
Hugo. Qui cùm ad montana peruenerunt cum quadraginta millibus electorum mili-
um, aſpiciunt tentoria ſuorum vndique circumſepta agminibus Turcorum, ſociosq;
uos vtcunque pugnantes, mulieres in tentoriis magno vlulatu vociferantes; ardeſcunt
nimo, & ſicut aquila fertur in prædam,

Quam vox pullorum ſtimulat ieiuna ſuorum;
Sic ira accenſa penetrarunt agmina denſa.

O quantus ibi fragor armorum, quantus ſtrepitus confringentium lancearum, quan-
us clamor morientium, & quàm hilaris vox pugnãtium Francorum, militare ſignum
iuum altis vocibus conclamantium! Congeminantur illæ voces dum eas recipiunt &
ecipiendo emittunt concaua vallium, cacumina montium, ſciſſuræ rupium. Miſeri
quos primùm inueniunt, quia nunc homines, nunc ſola cadauera ſunt, quos non con-
egit lorica vel clypeus, & quos nō adiuuat ſagitta vel ſinuatus arcus. Vlulant, gemunt,
erram morientes calcibus terunt, aut procumbētes herbam mordicus ſcindunt. Hos
repētinos ſonitus dum longè poſiti percipiunt: alij gratulantur; alij mœſti fiunt. Franci
ntelligunt militare ſignũ ſuorum pugnantium. Turci verò lamentabiles gemitus ſuo-
rum morientium. Torpeſcit ſtupefacta manus iniquorum, conualeſcit iam fatigata

manus Chriſtianorum. Interea dum Turci qui noſtros impugnabant ad montana reſpiciunt, conſpiciunt Podienſem epiſcopum & comitem Raimũdum, cum reliquo exercitu militum & peditum de montibus deſcendere, ſuoſque inuadere. obriguerunt timore magno præ multitudine bellatorum, putãtes quòd aut de ſupernis ſedibus bellatores pluiſſent, aut de ipſis montibus emerſiſſent. Iam prælia innouantur, recenterq́; plurima Turcorum millia proſternuntur.

Quid faceret Turcus, populusq́ per omnia ſpurcus?
Ni ſua terga daret quò venerat & remearet.
Sed qui cauda prius fuerat, caput incipit eſſe.
Sicq́ caput caudam ſequitur, fugiens fugientes.

Noſtri quoque qui iam prope in ſuis erãt incluſi tentoriis, iterum reſumpto ſpiritu animantur, & ſua vulnera grauesq́; iniurias de hoſtibus vlciſcuntur.

Qui prius inſtabant, fugiunt per deuia quaq́;
Nec curant quorſum, vel in antea ſiue retrorſum:
Sed miles Chriſti proſternit eos nece triſti;
Sanguine terra madet, montis rubet vndiq́ cliuus,
Completurq́ ſimul fluitanti ſanguine riuus.
Corpora cæſorum tot erant proſtrata per agrum;
Quòd niſi vix vllus currere quibat equus.

Ab hora igitur diei tertia vſque ad noctis crepuſculum conflictus ille continuus fuit: & mirum eſſe poterat vnde gens tanta aggregata fuerit. Sed vt aſſerebant, qui ſe melius ſcire arbitrantur, Perſæ, Publicani, Medi, Syri, Chaldæi, Saraceni, Agulani, Arabes & Turci ibi conuenerant, & ſuperficiem terræ cooperuerãt, ſicut locuſtæ & brucus quorum non eſt numerus. Nox quippe litem diremit, magnoq́; fuit eis præſidio. quia niſi tenebræ eos occuluiſſent, pauci ex tanta multitudine ſuperfuiſſent.

Gloria magna Deo, tali tantoq́ trophæo
Qui perimit nocuos, glorificatq́ ſuos.

Noſtri itaque compellẽtibus tenebris, ad ſua tentoria reuerſi ſunt, ſacerdotibus & clericis hymnum Deo dicentibus in hunc modum: Glorioſus es Domine in ſanctis tuis, mirabilis in ſanctitate tua: terribilis atque laudabilis, & faciens mirabilia. Dextera tua Domine percuſſit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios tuos. Dixerat inimicus, Perſequar & comprehẽdam illos, diuidam ſpolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Sed tu Domine nobiſcũ fuiſti, tanquam bellator fortis, & dux & protector fuiſti in miſericordia tua populo tuo quem redemiſti. Nunc Domine cognoſcimus, quia portas nos in fortitudine tua, ad habitaculum ſanctum tuum, ad ſanctum ſcilicet ſepulchrũ tuum. His dictis voces ſuppreſſerunt, & ſecuri iam ab hoſtibus nocte illa quieuerunt. In craſtinum verò vbi ſol flammanti lumine mundum venuſtauit, omnes ad campum belli cucurrerunt, & de ſuis plurimos peremptos inuenerunt: & niſi cruces fuiſſent, ſegregari ab illis vix potuiſſent. Illi verò quibus erat ſanior intellectus, vt Chriſti martyres venerabantur, & digniori honore quo poterant tumulabant. Et ſacerdotes & clerici ſepulturæ debitos effundebant cantus. Matres pro filiis, amici pro amicis, lugubres emittebant planctus. His ita completis, ad cadauera hoſtium ſpolianda feſtinauerunt. Et quis referre poteſt, quantã ibi abundantiam veſtium, quantam auri argentiq́; copiam repererint? O quãtam multitudinem equorum, mulorum, mularum, camelorum & aſinorum noſtri tunc habuerunt? Qui prius erãt pauperes, Deo opitulãte, diuites effecti ſunt. Qui prius ſeminudi, ſericis indumentis veſtiti ſunt. Leguntur tela & ſagittæ, & vacuatæ implentur pharetrę. Cura vulneratis impenditur, & curæ medicorum committuntur. Sicq́; die tota, non eſt gens noſtra remota. Huic facto egregiæ laudis ſi quis mentis oculum velit apponere, Deum mirabilem in ſuis operibus poterit aduertere. Eſurientes etenim ſuos repleuit bonis, diuites verò non ſuos dimiſit inanes, depoſuit potentes, & exaltauit humiles, potentes abiectos reddens, humiles glorioſos. Hoc eſt quod per Eſaiam prophetam ſpopondit ſuæ dilectæ Hieruſalem: Ponam te in ſuperbiam ſeculorum, gaudium in generationem & generationem: & ſuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis, & ſcies quia ego Dominus ſaluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Superbia ſeculorum nobilitas

bilitas eſt virorum illuſtrium, mamilla diuitiæ, theſauros ſuos in terram fodientium. Quæ nobilitas mamilla regum paſcitur, cùm ei mundana poteſtas ſubijcitur. Et inde habet gaudium & lætitiam non tantùm in hac generatione præſenti, ſed & futura generatione ſeculorum. Altera autem die, quæ erat tertia menſis Iulij, tentoria ſummo mane defixerunt, & veſtigia Turcorum fugientium ſequi feſtinauerunt. Sed illi ſicut trepidæ columbæ à facie accipitris, ita ante eorum faciem fugiebant. Igitur per quatuor dies huc illucq; fugientes, contingit vt Solimannus dux illorum inueniret decem millia Arabum venientia ſibi in auxilium. Erat autem Solimannus filius Solimãni veteris, qui totam Romaniam abſtulit imperatori. Hic quippe poſtquam de Nicæa vrbe fugerat, gentem hanc in vnum congregauerat, & quaſi pro vlciſcẽda ſua iniuria, ſuper Chriſtianos adduxerat. Hic cùm eos vidiſſet & Arabes illum, præ nimio dolore equo lapſus in terram, cœpit magnis vocibus eiulare, ſeq; miſerum & infelicem proclamare. Cui Arabes infortunij ſui caſum ignorantes, dicunt: O cunctorum hominum impudentior! quid ita fugis? Multum degeneras: quia nunquam pater tuus de prælio fugit. Reſume animi conſtantiam, & reuertere ad prælium, quoniam venimus tibi in auxilium. Quibus ille, ſuſpiriis vocem interrumpentibus, ait: Magna vos vexat inſania: nondum vos cognouiſtis virtutem Francorum, nec experti eſtis animos eorum. Virtus eorum non eſt humana, ſed cœleſtis, aut diabolica. Nec ipſi tamen in ſuo confidunt auxilio, ſed diuino. Nónne in tantum deuiceramus eos, quòd iam parabamus iliceos funes & canabinos, vt eorum colla immitteremus? Tum ſubitò gens innumera, quę mortem non veretur & hoſtem non timet, erupit de montibus, & indubitãter ſe inferuit noſtris agminibus. Quorum oculi ferre poterant eorum terribilium armorum ſplendorem? Lanceæ eorum micabant vt coruſcantia ſidera, galeæ & loricę, vt vernantis auroræ lumina vibrãtia: fragor armorum terribilior erat ſonitu tonitruorum. Cùm ſe bello præparant, erectis in cælum lanceis, ſeriatim incedunt, & ac ſi ſine voce eſſent, conticeſcũt. Cùm verò ſuis adproximant aduerſariis, tunc laxatis loris tanto impetu irruunt, ac ſi leones quos ſtimulat ieiuna fames, & ſanguinem animalium ſitiunt. Tunc vociferant & strident dentibus & aëra clamoribus implẽt, & peregrini à miſericordia neminem capiunt, ſed omnes necant. Et quid dicere de tam crudeli gente valeo? Nulla gens eſt quæ huic valeat reſiſtere, quæ fugiendi locum poſſit inuenire: quia aut diuino aut diabolico fulciuntur auxilio. Omnes alię gentes noſtros arcus expaueſcunt, & tela timent: iſti verò poſtquam loricati ſunt, tantum timent ſagittam, quantum & ſtipulam: ſic formidãt telum, ſicut & fuſtem ligneum. Heu heu trecẽta ſexaginta millia fuimus, & omnes vel occiſi ſumus ab iſtis, vel diſperſi fugimus. Nunc quartus dies eſt, ex quo à facie eorum fugere cœpimus, & adhuc non timore minori, quam & primo die trepidamus. Quare, ſi ſano vultis parere conſilio, quàm primum valetis à tota Romania abſcedite, & ne illorum oculus vos videat, ſumma cautela prouidete. Hæc Arabes vt audierunt, cũ ipſo Solimanno fugã concitò arripuerunt. Chriſtiani aũt maiori ſollertia ſequebãtur fugientium veſtigia, ſed illi nunquam in eodem ſtatu morabantur, & quantumuis eorum animi confuſi fuerint, ad quaſcunque tamẽ Chriſtianorum vrbes vel caſtella fugiendo veniebant, hilarem vultum quaſi potiti victoria, præferebant: dicentes, Gaudentes & cum lætitia aperite nobis ianuas veſtras, quoniam occidimus vobis omnes Francigenas, qui vos & terras veſtras deprædari venerant: ne vnus quidẽ ſupereſt de illis, quin aut mortuus ſit, aut teneatur in vinculis noſtris. Solimannus enim dux noſter alia via procedit, & captiuos ſecum deduxit. Qui verò verbis eorum creduli erant, aperiebant, ſeductiq; graues pœnas luebãt. Nam deprædantes eorum poſſeſſiones, domos incendebant, ipſosq; aut trucidabant, aut loris aſtrictos ſecum ducebant. Nolebant quippe vt Franci qui eos inſequebantur, aliquid inuenirent, vt vel ſic inopia coacti perſequi deſiſterent. Qui in hoc prudenti vſi ſunt cõſilio, quia illis valde profuit, nocuitq; omni exercitui noſtro. Noſtri enim inuenerunt terram illam deſertam, & inaquoſam omnibus bonis vacuam. Vellebant ſpicas ſegetum ad maturitatem proximantium, & inter manus confricando expilabant, taliq; cibo famem vtcunque mitigabant. Ibi mortua fuit maior pars equorum, & multi qui prius equites extitetãt, pedites effecti ſunt. Equitabant vaccas & boues, & magnæ fortitudinis terræ illius arietes & canes. Tranſierunt itaq; ſolum illud quàm citò potuerunt, & intrauerunt Lycaoniam, prouinciam omni-

bus bonis vberrimam, & venerunt Iconium. Eſt autem Iconium opulentiſſima ciuitas temporalibus bonis, de qua meminit Paulus apoſtolus in epiſtolis ſuis. Qui verò errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo, ciuitatem hoſpitio commodam inuenerũt, & Domino ſuggerente, bonis terrenis repleti ſunt. Cumq́; digredi à ciuitate placuit, ſuadentibus incolis, aquam in vaſis & vtribus ſecum tulerunt, quia aquam in craſtinum nuſquam repererunt. Die verò ſecunda in veſperum ad quoddam flumen peruenerunt, ibique duobus diebus hoſpitati ſunt. Altera autem die curſores qui præibant agmina, primò venerunt ad ciuitatem, quæ Heraclea memoratur, in qua Turcorum maxima multitudo aggregabatur. Qui vt à longè deprehenderunt vexilla Francorum volitantia, protinus effugerunt vt dammula erepta de laqueo, aut cerua ſagittata. Noſtri verò laudantes Dominum, ſine obſtaculo ciuitatem intrauerunt, & per dies quatuor ibi diætauerunt. Die verò quinta de ciuitate omnes exierunt. Tunc Balduinus comes frater Gothefridi ducis, & Tancradus, ab aliis ſe cum ſuis milibus diuiſerunt, & ad vrbem Tarſum diuerterunt. Erant autem multi Turci in ea, qui cotra eos exierunt ad prælium: ſed diu obſtare non potuerunt. Cùm enim veloces impetus noſtrorum, & iratos incurſus, & diros ictus ferre non potuerunt, pluribus ſuorum proſtratis in munitionem vrbis ſe receperunt, & noſtri caſtra ſua ante vrbem locauerunt, & excubitores poſuerunt. Illi verò qui erant in ciuitate Chriſtiani, nocte media ad caſtra veniunt, cum magno gaudio clamantes atque dicentes: Surgite inuicti milites Francorum, quoniam Turci omnes de ciuitate fugiunt, & vlterius vobiſcum decertare non præſumunt. Noſtri tamen eos perſequi noluerunt, quia nox erat, tempus ſcilicet ad perſequẽdum minimè idoneum. Die verò illuceſcente noſtri ciuitatem introierunt, & ciues eos libentiſſimè receperunt. Facta eſt autem contentio inter comitem Balduinum & Tancradum, quis eorum ciuitati dominaretur, an vtrorumque dominio ſubderetur. Tancradus renitebatur, quia pro ſe eam volebat habere: ſed tandem ceſſit Balduino, quia maior ei erat exercitus fortitudo. Fuerunt autem eis in breui temporis interuallo traditæ duæ ciuitates: vna quæ vocatur Athenæ, alia quæ Manuſtra, & plurima caſtella. Iam verò ibant ſecundis ſucceſſibus, quoniam Turci iam non equitabant, ſed abditi erant in munitionibus. Maior autem pars Francorum ingreſſa eſt terram Armeniorum: quia inhianter affectabant inebriare terram ſanguine Turcorum. Terra autem omnis ſilebat in conſpectu ipſorum, eiſque Armenij obuiam veniebant, & in ſuas ciuitates & caſtella recipiebant. Ad quoddam verò caſtrum peruenerunt, quod ita naturali poſitione munitum erat, vt nulla arma prorſus, nulla machinamenta bellica metuerit. Sed tamen noluerunt ibi diu demorari, cùm ſcilicet tota alia terra eis eſſet ſubdita, & ex affectu volebat inclinari. Erat autem in exercitu quidam miles fortis & ſtrenuus & ab illa regione oriundus, qui terram illam poſtulauit à cunctis principibus, vt eam in fidelitate ſancti ſepulchri & eorum & Dei cuſtodiret, vt vitam & honorem eius protegeret. Cui principes vnanimiter aſſenſum tribuerunt, quia ſciebant eum eſſe virum fidelem, & bellicis rebus idoneum & fortem. Dehinc proſpero ſucceſſu venerunt ad Cæſareā Cappadociæ. Cappadocia autem regio eſt in capite Syriæ ſita, ad ſeptentrionalem plagam porrecta. Cuius incolæ ciuitatis vltro ſe tradiderunt, eoſque benignè receperunt. Egreſſique de Cappadocia, proſpere venerunt ad quandam vrbem pulcherrimam & ſatis vberrimam, quam Turci non multo antè obſederant, & per tres hebdomadas impugnauerant, ſed expugnare nequiuerant. Ad quam accedentes, mox cum ſumma lætitia ciues obuiam eis venientes, beneuolè ſuſceperunt. Hanc iterum petiit alter miles, nomine Petrus ab Alpibus, & impetrauit eam celerrimè ab vniuerſis principibus. Ipſa nocte quidam delator nugarum venit ad Boamundum, dixitq́ue ei, vſque ad viginti millia Turcorum in proximo adeſſe, qui nondum ſcirent Francorum exercitum illuc aduenisſe. Ille credulus verbis mendacibus, elegit milites electos quos ſecum duxit, & loca in quibus latitare dicebantur peragrauit. Sed ſicut delator inanis fuit, ſic & inquiſitionis effectus fruſtratus. Dehinc cõſurgentes venerunt ad quandam vrbem, quæ vocatur Coſor, quæ plena erat omnibus bonis, quæ vtilia ſunt corporibus humanis. Ad quam accedentes, ab his qui erant in ea Chriſtianis, officioſiſſimè ſuſcepti ſunt. Et ibi per tres dies feriati ſunt. Illic vnuſquiſque ſuæ conſuluit indigentiæ: laſſi inuenerunt requiem, eſurientes refectionem, ſitientes potum, nudi operimentum. Prouidit itaque eis

que eis

que eis Deus tale habitaculum, quo facilius pati valerent validum ſuperuenturę famis cruciatum. Interea nuntiatum eſt comiti Raimundo, quòd Turci metu territi, de Antiochia fugerant, ciuitatemq́ue minimè præmunitam reliquerant. Qui inde accepit conſilium, vt illuc quingentos milites dirigeret, qui arcem ciuitatis occuparent, antequam aliis cognitum eſſet. Et vt venerunt in vallem Antiochiæ vicinam, tunc primùm audierunt verum non eſſe quòd Turci diſceſſiſſent à ciuitate, ſed omni niſu quo poterant moliebantur defendere. Perrexerunt igitur vſque ad caſtellum Publicanorum, eoque ſubiugato, aliò ſecundo itinere diuerterunt, & in vallem Detugia peruenerunt, multosq́ue ibi Turcos & Saracenos inuenerunt, quos in ore gladij ſuperatos prælio occiderunt. Quod videntes Armenij terræ illius habitatores gauiſi ſunt, quia videlicet à Chriſtianis tam viriliter & Turci & Publicani ſunt occiſi: continuoque cum terra ſua reddiderunt ſe illis. Et Ruſam ciuitatem obtinuerunt, & plurima caſtella ſuo dominio mancipauerunt. Vniuerſus verò exercitus qui remanſerat iter arripuit, miſeróque infortunij ſucceſſu per quædam montana, quæ nulli erant niſi feris aut reptilibus peruia: (vbi ſemita erat quæ non amplius quàm vnius pedis ſpacio dilatabatur, ſic hinc & inde rupibus & denſis ſpinarum ſeu veprium frutetis artabatur: ima vallium in abyſſum videbantur immergi, cacumina montium ad ſydera tolli) hac inæquali ſemita milites & armigeri collo ſuo arma dependentia geſtabant: omnes æqualiter pedites, quia nulli eorum equitabant: plerique libentiſſimè loricas, galeas, clipeosq́ue ſuos vendidiſſent, ſi emptorem inueniſſent: multi quidem plurima laſſitudine deficientes ea proijciebant, vt ſaltem ſic expediti ire valerent. Iumenta cum oneribus ire nullatenus poterant, ſed pleriſque in locis onera iumentorum homines ferebant. Stare loco aut ſedere nemo poterat, quia alter alterum impellebat. Nemo poterat iuuare ſuum comitem niſi præcedentem. vltimus, quoniam qui præibat vix conuerti valebat ad ſubſequentem. Tandem finita tam infelici via, & inuia, venerunt ad ciuitatem, quæ Maraſim memoratur, & ab incolis illis cum honore & gaudio excipiuntur. Illic abundantiam rerum temporalium inueniunt, ibi ſuæ miſeriæ & defectus conſolationem recipiunt. Ibi prior præſtolatur vltimum. ſed antè pertranſiit integra dies, antequam cauda capiti cohæreret. Congregati verò & die vna quieſcentes, ſecunda die venerunt in vallem, in qua eſt Antiochia ſita: regia videlicet ciuitas ab Antiocho rege conſtituta, & ab ipſo nuncupata. Hæc metropolis eſt & caput totius regionis Syriæ: olim inſignita per beatum Petrum apoſtolorum principem cultu fidei catholicæ: in ea epiſcopalem cathedram poſuit, & apoſtolos Barnaban & Paulum ordinauit. Nunc verò vt Dominus oſtenderet oculis mortalium, quòd non eſt virtus nec vlla poteſtas niſi ab ipſo, prius hanc adquirere voluit, in humilitate ſermonis ore prædicantium: modò eam recuperare voluit, in ſublimitate potentiæ armis debellantium. Sic noſtri in virtute Dei ad ciuitatem properantes ad pontem ferreum peruenerunt: inueneruntq́ue ibi numeroſitatem Turcorum pontem tranſire cupientium, vt his, qui erant in vrbe præſtarent auxilium. Sed non eſt hominum dirigere greſſus ſuos, ſed eius eſt, cuius vniuerſa ſubiecta ſunt imperio. Noſtri protinus irruerunt vnanimiter in eos, nulliq́ue pepercerunt, ſed in ore gladij magnam multitudinem ex eis peremerunt. Alij mente conſternati fugerunt, & ſic vitæ præſenti ſuæ conſuluerunt. Sic potiti Chriſtiani victoria, multa inibi reperierunt ſpolia: iumenta, aſinos, camelos oneratos vino, frumento & oleo, & rebus aliis quæ obſeſſis ſunt pernéceſſariæ. Tũc caſtrametati ſunt ſuper ripam fluminis, quod non longè diſtat à mœnibus ciuitatis. In die craſtina onuſti bonis omnibus ad ciuitatem ire diſponunt: ad quam Deo autore peruenire ſtudentes, in partibus tribus caſtra circumponunt. Ex vna enim parte montana prohibent acceſſum, & omne bellandi procul arcent ingenium. Quarta feria decimonono* Nouembris obſidio circa Antiochiam poſita fuit, ad laudem & gloriam futuram Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſemper eſt mirabilis in operibus ſuis.

* al. duodecimo.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber quartus.

QVIA verò vrbs Antiochena, non ſolùm naturali ſitu, verumetiam mœnibus excelſis, turribusq́; in altum porrectis, denſiſſimisq́ue in cacuminibus murorum propugnaculis pręmunita erat: conſilium inierũt principes, vt contra eam pugnarent, non virtute, ſed ingenio; arte, non Marte; machinamento, non conflictu bellico. Prius igitur pontem ſupra flumen ſtatuerũt, vt expeditius flumen tranſirent, quotiens tranſeundi neceſſe haberent. Tunc quippe in cõfinio vrbis magnam bonarum fructuum vbertatem inueniebant, copioſas vindemias, foueas frumẽto plenas & ordeo, aliisq́; cibariis, arboresq́; multi generis pomis refertas. Hoc quoque inſinuabant eis Armenij qui in ciuitate erant, quiq́; inde conſentientibus Turcis ad eos veniebant: ſed eorũ vxores & filij in vrbe remanebãt. Et hoc totum, licet Chriſtiani eſſent, callidè tamen faciebant: quoniam dicta noſtrorum ſiue facta, Turcis intus renũtiabant. Conſtruũtur à Chriſticolis bellica machinamenta ad oppugnãdum cõgrua, turres ligneæ, baliſtæ, falces, arietes, talpæ, tela, ſudes, & fundæ, & ſi qua alia potuerunt vlla excogitari arte. Sed quid valuerunt aduerſum vrbẽ inexpugnabilem? præſertim cùm tot in ea eſſent defenſores, qui etiam cum noſtris campeſtri prælio pugnare potuiſſent. poſtquam verò:

Boſporus auroræ rutilos præceſſerat ortus,
Ipſaq́; rorifluo cùm iam candore vibraret,
Solq́; venuſtaret flammanti lumine mundum:
Exurgunt properè proceres, procerumq́; cateruæ,
Armaq́; corripiunt, & ad vrbis mœnia currunt.
Pugna quidem dextra forti fit & intus & extrà:
Illi defendunt, dum noſtri ſpicula fundunt:
Telaq́; cum baculis, nec non lapidesq́; ſudesq́;.
Fit labor immanis, ſed profectus fit inanis.
Sicq́; receſſerunt, quia ſternere non potuerunt.
Turres & muros, vi nulla corruituros.

Cumq́; viderent noſtri quòd nil proficere poſſent; illam dimittunt pugnam, retinent tamen obſidionem. Turci quippe in ſua confidentes inuictiſſima ciuitate, nocte ianuis apertis exibant, & in caſtra ſagittas mittebant. Contigit autem vt ita ſagittando vnam mulierem ante tentoria Boamundi principis occiderint, & ideo vigilantiores excubias per caſtra poſuerunt, qui etiam portam per quam exire ſolebant cuſtodierunt. Placuit itaque principibus militiæ & optimatibus, vt caſtellum ſibi conſtruerent, quò ſecuriores eſſent, ſi inimici Dei vllo modo præualerent, qui vndique ſicut apes ad aluearia confluebant. Quod & factum eſt. Interea dum rareſcere cœpit quotidiani victus impenſa, conſilium inierunt, vt cibos quęrerent, & ad quærendum, armigeros & pleroſq; milites ob cuſtodiam tranſmitterent. Sed qui prædari voluerunt,

Partim prædati, partimq́; fuere necati.

Nam caſtellum quoddam erat in montanis non longè à ciuitate nomine Arech, quod erat plenum rebellantibus Turcis, qui noſtris inſidias prætenderunt, multos vulnerauerunt & plures occiderunt, & pleroſque captos abduxerunt, cæterosq́; turpiter iniuriatos ad caſtra redire compulerunt. Quod miſeri caſus infortunium vbi militia Dei cognouit, admodum indoluit: ſed ſibi deinceps ſalubre conſilium inuenit. Mille armigeros antè præmittunt, quos Boamundus & Flandrenſis comes cum electis militibus ſubſequuntur, munita valle, in qua ad ipſos confugerent, ſi Turci eos inſequerentur. Quod ita abſque dilatione contigit: quoniam Turci poſtquam illos eminus agnouerunt, laxatis loris, & equos calcaribus vrgentes, inſecuti ſunt, eosq́ue in fugam verterunt. Noſtri verò ad ſuos, ſicut ad tutiſſimum auxilium, confugerunt, & præſidium diuini ſub-

alni ſubſidij inuenerunt. Turci quidem cùm nimis de proximo noſtros milites paratos eſſe deprehenderunt, primò quidem hæſitantes loco libentiſſimè ceſſiſſent, ſi cedere valuiſſent. Vt tamen cognouerunt, quòd pauciores Chriſtiani eſſent quàm ipſi, bellum eierunt, tamen cum timore, in ſua confidentes numeroſa multitudine. Sed quid valet prælium, contra quod diuinum militat auxilium? Deus enim fortis, & fortis eſt Dominus potens in prælio. Duo enim ex noſtris ibi tantùm perempti ſunt: Sed de Turcis occiſis quorum non eſt numerus, qui & de manu Dei repulſi ſunt, abſque numero occiſi ſunt. Multos ex eis captos ad caſtra duxerunt, & coram illis qui ſupra mœnia inclytæ ciuitatis erant, decollauerunt. Et vt maiorem illis dolorem incuterent & terrorem, baliſtis inciſa capita in ciuitatem proiecerunt. De hinc expeditius ire potuerunt noſtri ad villas & vicos Armeniorum, victum quærentes, & ipſi Armenij & indigenæ terræ illius ad noſtros mercatum afferentes. Aduenit interea ſacratiſſima dies dominicæ natiuitatis, quam Deus cunctis fidelibus ſuis celeberrimam in hoc contulit, quia qui creaturis omnibus naſci tribuit, pro ſolis hominibus naſci diſpoſuit. Feſtiuã igitur illam Chriſtiani fecerunt, ſicut qui in tentoriis erãt agere potuerunt. Maius quippe gaudium erat in caſtris, quàm inter mœnia inclytæ vrbis. inclytam dico non propter fœdam gentilitatis habitationem, ſed propter humanæ cõditionis poſitionem, & præſertim beati Petri apoſtolorum principis apud Deum reconciliationem. Qua celebratione peracta, conſilium acceperunt quid agerent: quoniam in caſtris victus deficiebat, & glacialis hyems mercatum afferentes ad ipſos venire non ſinebat. Illi nanque qui erant in vrbe, quanto magis ſciebant noſtros eſurire, tanto magis incipiebant in illos deſæuire. Hinc aeris inclementia, hinc miſeræ egeſtatis inopia, hinc opprimebat aduerſariorum violentia. Et ſicut ſolet contingere in multitudine congregatorum, non deficiebat vox murmurantium. Nec mirum erat, ſi humana fragilitas ſub tot tormentis preſſa deficiebat. Grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, illos violentiſſimè opprimebant, quos nulla tecta cooperiebãt. Nec mirum ſi peſſimè afflicti ſunt, qui extra tentoria erant, cũ ipſa tentoria nutabant. Qui propterea, vt ſuprà diximus, conſilium inierunt, quid agerent, & tale inuicem acceperunt. Boamundus & comes Flandrenſis ad his ſubueniendum ſe ipſos obtulerunt, & omnibus placuit, & libentiſſimè conceſſerunt. Hi itaque viginta millia equitum peditumq́; elegerunt, & in terram Sarracenorum intrauerũt. O rerum omnium mediator Deus, quàm tempeſtiuè ſubuenis in periculis, & neceſſitate laborantibus, vt impleretur illud quod Salomon ſcripſit in prouerbiis, Conſeruatur iuſto ſubſtantia peccatoris. A Hieruſalem & Damaſco, & Aleph, cæteriſq́; regionibus congregati erant, Perſæ, Arabes, & Medi, gens videlicet multa nimis, quæ ad Antiochiam diſpoſuerat venire, eamq́; à Chriſtianis defendere. Sed aliter in cœlo fuit diſpoſitum, quæ diſpoſitio illorum ordinationem inclinauit deorſum. Cùm enim audiſſent, quòd pars Chriſtianorum intrauit terram ſuam, gauiſi ſunt valde, quum in vincula iam quaſi irretitos arbitrati ſunt. Tunc diuiſerunt ſe in duas acies, vt ſic vallati ab eis noſtri, fugæ præſidium nuſquam inuenirent. Quæ diuiſio ſtulta fuit, quia ſtultitia in cordibus incredulorum ſemper requieſcit. Nam vtræque acies vt ſeſe inuicem aſpexerunt, incũctanter altera in alteram irruit; quia illa in ſua multitudine, iſta in Dei omnipotentia confidit: & ideo euentus belli diſſimilis fuit. Milites armati quotquot in occurſum ſui venerunt, vt falcator meſſem, proſtrauerũt. Sed cùm in gyrum reuerti frenis voluerunt, quos iterum percuterent niſi fugientes non inuenerunt. Qui verò in manibus noſtrorum peditum deuenerunt, in immane præcipitium corruerunt. Sciunt enim quibus bella nota ſunt, quia grauiori attritione pedites quàm equites interficiunt. Altera verò acies quæ ſe ab altera ſeparauerat, vt noſtros circumueniret, vt audiuit voces bellantium, ſonitumque confringentium armorum, laxatis habenis accurrebat ſuis in auxilium. Sed vt miſeros illorum caſus agnouit, fugienteſque circumſpexit, timor in illos vehementiſſimus irruit, fugiendique contulit ſocietatem. Sed quid aliud noſtri facerent, niſi vt perſequerentur? Nam, ſicut in vulgari prouerbio dicitur, ſi eſt qui fugiat, non deerit qui perſequatur; iam omnes noſtri eos perſequebantur, quoniam qui pedites venerant, aſcenſores equorum efficiebantur. Quid plura? Qui euadere potuit, lætus & hilaris fuit: qui verò interceptus, miſerrima nece occubuit. Quot aſini & cameli, quotq́; iumenta frumẽto, vino, cæteriſq́; cibariis onuſta, ibi capta

ſunt?quæ eſurienti exercitui Dei gratia grata erant. Quantum gaudium,& tripudij exultatio fuit in illa die in caſtris: cùm talia dona viderunt ſummi procuratoris? Mirandũ & gaudendum erat, quòd Dominus de mercibus inimicorum ſuorum de longinquo adductis, fideles ſuos reficiebat. Eſurientes bonis implebat, quibus aduerſarios ſuos ſpoliabat. Sic quoq; filiis Iſraël olim faciebat, cùm per terram gentiliũ regum trãſire cupiebant, & illi publicum viæ regiæ inceſſum eis denegabant. Omnes pari modo, qui cõtra illos accipiebant gladium, gladio peribant, & eorum terra & facultates dabantur eis in poſſeſſionem. Nunc verò idem Dominus eadem recompenſatione aufert ſuorum aduerſariis, vt iſti credant veraciter actum fuiſſe, quod ſcriptũ eſt de illis per omnia benedictus Deus, & ſine ipſo nihil poſſumus. Interim dum iſti glorioſi principes abfuerunt: qui in ciuitate erant, repentè de ea exierunt, noſtroſq; inter caſtra inuaſerunt: & plurimos ex eis occiderunt. Ipſo die Podienſis epiſcopus perdidit dapiferum ſuum; qui ſuæ aciei deferre ſolebat vexillum. Et niſi flumen inter caſtrũ & vrbem fluxiſſet, maioribus iniuriis & frequentioribus laceſſiſſent. Quibus bellorũ euentibus, & maximè famis inopia, pleriq; noſtrorum afflicti, abire moliebãtur: quia nimis graue erat inuitis ferre ieiunium, & ideo machinabantur ab obſidione diffugium. Quos Boamundus vir facundus & gratus eloquio, ita affatus eſt, dicens: O viri qui huc vſq; fuiſtis bellatores egregij, quos Deus per multa iam bellorum pericula victores reddidit, quoſq; virtus experientiæ vt illuſtres decorauit, quid contra Dominũ murmuratis, quia premit vos anguſtia paupertatis? Cùm vobis porrigit manum, tũc exultatis; cùm relaxat, tunc deſperatis. In hoc videmini non diligere donantem, ſed dona: nõ largitorẽ, ſed largiẽtis oblationem. Cùm largitur Dominus, amicus eſt; cũ ceſſat, inimicus vobis videtur eſſe & extraneus. Cui vnquam genti præſtitit Deus in tam breui tempore tot bella cõmittere, tot acerrimos hoſtes ſuperare, tot ſpoliis gentium ditari, tot triumphãtium palmis inſigniri? Ecce nunc innumerabiles hoſtes ſubegimus: ecce nũc eorum ſpolia ad vos attulimus. Quid eſt quod ſic diffidimus, cũ ſic quotidie vincamus? Non longè eſt à vobis, qui ſic pugnat pro vobis: ſæpe quidem fideles ſuos tentat, vt vtrũ diligant ipſum innoteſcat. Nunc tentat vos per inopiæ moleſtias, & per aſſiduas inimicantium vobis preſſuras. Quod ſi tantas intuliſſent nobis iniurias, quantas & nos eis irrogauimus: ſi tot de nobis occidiſſent, quot de illis nos proſtrauimus: ſi aliquis de nobis ſupereſſet, iure ille cõqueri potuiſſet. Sed pro certo qui conquereretur nullus eſſet, quoniam nemo ſuperſtes remanſiſſet. Propterea nolite diffidere, ſed eſtote viri cordati, quoniã ſi in ipſo viuitis, aut pro ipſo moriemini, eſtis beati. His & talibus dictis animos eorum eneruatos, robuſtos reddidit, & in effœminatas mẽtes virilitatem induxit. Paucis deniq; diebus euolutis hyems aſpera inhorruit, & in caſtris ciborum abundantia euanuit. Illi qui vendere cibos ſolebant, niuibus & glacie prohibente, nullatenus venire valebant. Curſores exercitus qui vſque ad terram Saracenorum tranſcurrebant, nihil prorſus inueniebãt: quia omnes de toto terræ illius confinio, aut longè fugerant, aut in ſpeluncis, aut in cauernis petrarum delituerant. Cumq; Armenij & Surani vidiſſent, in tãto diſcrimine famis noſtros eſſe poſitos, per nota loca gradiebantur, ſollicitè inquirẽtes, ſi quid inuenirent, quod ad noſtros afferre valerent. Sed apud tantos parum erat, nec tantæ multitudini ſuppetebat, & ideo vendebatur aſinariũ onus frumẽti ſeptem librarum pretio: ouum duodecim denariis; & vna nux vno. Sed quid vniuerſa percurram, cùm carum nimis vendebatur quicquid vilius habebatur. propter quod multi fame ibi perierunt, qui vnde aliquid emerent non habuerunt. Cœpit itaq; oriri inter eos magna inconſtantia animorum, mẽtis defectus, & totius bonæ ſpei diffidẽtia. Et quid mirum ſi pauperum, ſi imbecillium animi nutabant, cùm illi qui videbantur quaſi colũnæ eſſe, deficiebant omnino? Petrus enim eremita, & Gwillehelmus Carpentarius nocturno elapſu in fugam verſi ſunt, & à ſacra fidelium Dei ſocietate diſiuncti ſunt. De Gwillehelmo verò qui fuerit, dicamus: quoniam de Petro ſuperius mentionem fecimus. Gwillehelmus de regali proſapia ortus fuit, & vicecomes cuiuſdam regij caſtelli, quod Millidunum dicitur, olim extitit. qui ideo Carpentarius cœpit cognominari, quia in bello nullus volebat ei occurſari. Nulla enim lorica erat, galea vel clypeus, qui duros lãceæ illius ſiue mucronis ſuſtineret ictus. Vnde mirãdum, & cum admiratione dolẽdum, quòd in talem ac tantum virum tanta mentis hebetudo inceſſerit, quòd tam turpiter à caſtris virorum illuſtrium receſſerit.

Sed

ſed hoc non metu prœliorum, vt ſperamus, fecit, ſed tantam famis iniuriam pati nun-
quam didicerat. Quod fugæ diſſidium vt Tancradus miles fortis & integer animo co-
gnouit, vehementer condolens, inſecutus eſt illos, & comprehendit, & cum dedecore
reuerti coëgit, & ad domum Boamundi adduxit. Non dicendum eſt ſi paſſus eſt vere-
cundiam, qui nullo fugante inierat fugam. Dolebant plurimi qui eum agnouerant:
conuiciabantur omnes qui qualis exſtiterat ignorabant. Tandem multis laceſſitus in-
iuriis, pro reuerentia Hugonis magni, cuius conſanguineus erat, & quia iam cum ipſis
in retroactis certaminibus honeſtè pugnauerat, pacem obtinuit: ſed nunquam ſe am-
plius ita diſceſſurum coram omnibus iurauit. Sed tamen diu ſacramentum non cu-
ſtodiuit: quia quantocius potuit clàm diſceſſit. Hanc itaque famis aſperitatem, vt ſuos
probaret, euenire permiſit Deus, & vt terror eius fieret in vniuerſis nationibus. Nam &
ſuos premebat ieiunio: & vicinas nationes eorum differminabat gladio. Cadebant
mille à latere vnius, & decem millia à dextris alterius. Et ideo nunquam eſt à Domino
nihil deſperandum, quia quæcunque agit, diligentibus ſe cooperantur in bonum. Ne il-
li inſoleſcerent tot victoriis bellorum, opprimebat eos graui inedia ieiuniorum. In toto
iamque exercitu mille equi inueniri non poterant, ad pugnandum idonei: vt per hoc
innoteſceret quòd in fortitudine equi non haberent fiduciam, ſed in Deum per quem
& quomodo & quando volebat, ſuperabant. Erat quidam miles in exercitu eodem,
nomine Tengus, diues apud ſuos, & nominatiſſimus, in Romaniæ partibus bene no-
tus: palliatæ nugacitatis tegmine velatus. Hic venit ad principes, & ait illis: Vt quid hîc
fa torpeſcimus? Quare quæ nobis ſunt profutura non quærimus? Si bonum vobis vi-
detur, ego in regionem Romaniæ pergam, & inde in fidelitate imperatoris copioſum
mercatum adducam: naues onuſtas omnibus rebus, frumento, vino, oleo, hordeo,
carne, farina, caſeis, per mare adduci faciam, & equos, mulos, mulaſque per terram. Et
ne de me diffidentiam habeatis, papiliones meos & omnia bona mea derelinquam,
hoc ſolùm excepto quod mecum feram. Et ſi adhuc mihi non creditis, iurabo quòd
citius ad vos redibo. Principes mendacibus verbis illius credentes, ſacramentum rece-
perunt. Ipſe autem nec ſacramentum tenuit, nec verborum ſponſionem impleuit.
Hoc ideo de his duobus militibus refero, vt quiſque percipiat quanta egeſtas in caſtris
fuerit, quæ etiam fugere diuites, & periurare compellebat. Cumq; iam ſic arctarentur,
& omnis humana ſpes omnino deficeret, plurima pars exercitus retro eundi licentiam
à principibus petierunt; & ipſi vnanimiter flentes eis conceſſerunt. Vt quid enim reti-
nerent, quos conſolari non poterant? Dum ſic validè deſolatio pullularet in caſtris, &
nullus vllum haberet conſilium, miſeratio diuina ſolitum eis præſtitit auxilium: Affuit
nuncius qui innumera Turcorum agminum millia prope adeſſe retulit, & in caſtro eis
proximo, nomine Arech, quod ſupra nominauimus, illa nocte aggregari aſſeruit. Qui
ideo latenter & in magno ſilentio veniebant, vt imparatos in caſtris inuenirent. Hoc
dictum cunctis innotuit, & quos ſomno pigritiæ torpentes inuenit, excitatos reddidit.
ſalit & tripudiat, qui antea ambulare nequibat. Reuixit ſpiritus illorum, quos ſopierat
indigentia ciborum. Erectis in cælum manibus Deum laudant; & quaſi iam vicerint,
manibus applaudunt. Malebant enim honeſtè in bello mori, quàm eſcarum inopia
cruciari. Tunc proceres exercitus acceperunt cōſilium, vt pars vna omnium in caſtris
remaneret ad cuſtodiendum: pars altera obuiam venientibus iret ad prælium. Qui de
caſtris nocte egredientes, in inſidiis poſiti ſunt, prætereuntium pręſtolantes occurſum,
latueruntq; inter flumen & lacum. Summo itaque diluculo, aurora lumen terris defe-
rente, miſerunt exploratores, qui illorum agmina viderent, & eſſe eorum ſibi renunti-
arent. Exploratores renuntiant tot illorum millia in ſimul ſe nunquā vidiſſe. Et ex parte
fluminis duas acies ſeparatas à multitudine equis velocioribus accurrere. Tūc noſtri in
quodā cliuo poſiti, crucis ſigno cū armis ſe præmuniunt, & manus in cælū protendunt,
Deoq; ſe cōmittunt, eiuſq; flagitant auxiliū. Mox noſtri ſuperuenientes illos excipiūt,
& ictu pungētes quotquot obuiāt, ſolo proſternūt. Alij per campū diſperſi circūuolant,
imbreſq; venenatarum emittunt ſagittarum. Stridens dentibus, & more canum latrāt,
quia terrere ſic ſuos aduerſarios putant. Sed hæc noſtri irridebant: & protecti clypeis,
loricis, galeis, eorum immiſſuras vilipēdebant. Sed cùm innumerabilis illorum multi-
tudo appropiauit, cum tanto impetu noſtros inuaſerunt, vt modicè in fugam verſi ſint.

Quod vt vidit Boamundus, qui poſtremo obſeruabat cuſtodiam, cum ſua acie prorupit in medium, ſociosque recolligens, inimicos perduxit ad interitum. Illi namque vt viderunt noſtrorum vexilla ſuper vertices ſuos dependentia, noſtrosq; more leonum rugientium, in medios hoſtes circunferri, omnesque circa ſe laniari, pauent & conturbantur, verſisque retro habenis equorum, ad pontem ferreum quàm celerrimè recurrunt. Sed quid modò Franci facerent niſi cominus enſe ferirent? Sternitur via corporibus morientium, impletur aër vocibus eiulantium. Tellus madefacta cruore morientium, perforatur pedibus cõculcantium equorum. Vt venitur ad pontem ferreum, via arctatur, & non omnes pons recepit, hinc quàm plures in flumen præcipitãtur, & quos vnda tenebat, celeri rotatu inuolutos abſorbebat. Et cur per ſingula morarer? Maior pars periit quàm euaſerit. Plures occiſi ſunt, quàm viui remanſerint. Qui euaſerunt, ad caſtrum ſuum quod ſuperius nominauimus confugerunt, ſed in eo non diu permanſerunt. Prædatum enim vacuum dimiſerunt, & fugientes abierunt. Noſtri verò illud accipiunt, & cuſtodes qui illud cuſtodirent ad pontem, poſuerunt. Armenij quoque & Surani fugientes inſecuti ſunt, & arte loca anticipando multos occiderunt, pluresque captiuos detinuerunt. Sicq; filij diaboli ſecundum ſuum meritum, de ruina in ruinam receperunt interitum. Noſtri verò cum gaudio ingenti ad caſtra remearunt, adducentes ſecum equos & mulos & mulas, & ſpolia plurima, & multa alia quæ indigẽtibus ſociis valde erant neceſſaria. Multorum etiam capita mortuorum ſimul attulerunt, quæ ante portam ciuitatis poſuerunt, vbi admiraldi Babyloniæ habebant hoſpitium. Receperunt illos cum ſumma lætitia ſocij qui in caſtris erant, quique tota die cum ciuibus qui egreſſi ſunt de vrbe pugnauerant, palmamque victoriæ reportarant. Tunc geminata lætitia duplicis victoriæ feſtiuum tempus effecit: & eos qui egeſtatis mœrore conſumpti penè erant, refecit. Iam verò Armenij & Surani, victum ad caſtra ferebãt, & de felici noſtrorum euentu congaudebant. Sic illi de ciuitate egrediebantur, & inter ſaxa montium latitabant, inſidiabanturq; illis qui victum afferebant, & quotquot comprehendere poterant occidebant. Quod valde triſtes reddidit proceres: & ſuper hoc conſilium inierunt: remediumq; huic calamitati repererunt. Caſtrum conſtruxerũt ante portam ciuitatis, ſuper pontem iuxta Mahumariam, quod illos valde perdomuit, quoniam deinceps nullus eorũ exire per pontem auſus fuit. Et tunc quia caſtrenſes ad hoc peragendum opus non ſufficiebant, Boamũdus & comes ſancti Egidij ad portum ſancti Symeonis perrexerunt, & inde operarios precio conducere ſtuduerunt. Quos cùm adducerent, Turcos qui nocte illa de ciuitate exierant, in inſidiis poſitos inuenerũt, qui ſubitaneo incurſu tam fortiter noſtros inuaſerunt, quoadusque illos qui equites erant abſque vlla certaminis reuerberatione in montana fugauerunt: Pedites qui fugere non potuerũt, diram necem perpeſſi ſunt. ſed quanto fuit acrior, tanto & glorioſior. Et qui ibi mortui ſunt, ferè mille fuerunt. ſed occidentes diu gauiſi non ſunt. Relatio enim huius occiſionis ad caſtra peruenit, tantosque principes proceresque commouit. Qui equis proſilientes ad vlciſcendam mortem ſuorum ordinatis agminibus peruolant, inueniuntque eos adhuc in campo, occiſorum capita detruncantes. Illi verò nequaquam perterriti, in ſua confidentes multitudine ad pugnam congrediuntur. ſed noſtris toto corde tota virtute confidentibus, poſtquã pedites noſtri equitibus conſociati ſunt, in breui ſuperantur. Nam vt viderunt illos quos ad montana fugere compulerant accurrere, noſtrorumq; agmina fortiter creſcere, & creſcendo fortius inſiſtere, terga vertũt, & verſus pontem fugæ viam arripiunt. Sed valde impediuit difficultas itineris anguſti, quia nec fugere vſquam poterant, nec conuerti. Reuerti retro fas non erat, quia hoſtis vrgebat: dextra lęuaque diuerti impoſſibilitas anguſti itineris prohibebat, præire vetabat denſa multitudo fugientium. Sicque eis diuino nutu contigerat, vt nec fugere, nec pugnare licuerit. Ibi Turco nec toxicata ſagitta proficiebat, nec equi velocitas ſubueniebat. Ibi maiorem ſtragem pedites egerunt, quàm qui equis inſidebant: quoniam ſeriatim, vt falcator prata vel meſſem, detruncabant. Illic ſatiari potuiſſent enſes & tela aliarum gentium Turcorum ſanguine: ſed quia Francigenarum erãt, nec obtundi poterant, nec repleri cruore. Noſtri tantum pugnabant, illi patiebantur: noſtri percutiebant, illi moriebantur. Nec tantum infatigata manus dilaniare poterat, quantum quod dilaniaret, reperiebat. Inter viuos mortui ſtabãt, quia ſuffulti denſitate

viuorum

viuorum cadere non poterant, & calamitas tanta eos oppreſſerat quòd alter alterum in mortem imprimebat. Tantus illos timor inuaſerat, quòd ſubſequens præcedentem vt fugere poſſet, impellebat.

Dux itaq; Gothefridus militiæ decus egregium, vt vidit, quòd nemo illos ferire potuit, niſi poſt dorſum, equo celeri volitans anticipauit pontis introitum. Et quæ lingua valet explicare, quantas ſtrages dux ſolus illic dederit ſuper corporibus gentis iniquæ? Illi fugere cœperant, armaque ſua in terram proiecerant, gladium ducis vt mortem expaueſcebant, & tamē vitare non poterant. Ille exertis brachiis, enſe nudato, eorum ceruices amputabat, illi minimè renitentes, nuda corpora inuiti offerebant. Ibi ira, locus, gladius, validaq; manus pugnabat, & totum in membris miſerorum redūdabat. Cúmque vnus ex eis audacior cæteris, & mole corporis prǽſtátior & viribus, vt alter Golias, robuſtior, videret ducem ſic immiſericorditer in ſuos ſęuientem, ſanguineis calcaribus vrget equū aduerſus illum, & mucrone in altum ſublato, totum ſuper verticem ducis tranſuerberat ſcutum: & niſi ictui vmbonem dux expandiſſet, & ſe in alteram partem inclinaſſet, mortis debitum perſoluiſſet. Sed Deus militem ſuum cuſtodiuit, eumque ſcuto ſuæ defenſionis muniuit. Dux ira ſuccenſus vehementi, parat rependere vicem, eiusq; tali modo amputat ceruicem. Enſem eleuat, eumque à ſiniſtra parte ſcapularum tanta virtute intorſit, quòd pectus medium diſiunxit, ſpinam & vitalia interrupit, & ſic lubricus enſis ſuper crus dextrum integer exiuit, ſicq; caput integrum cum dextra parte corporis immerſit gurgiti, partemque quæ equo inſidebat remiſit ciuitati. Ad quod horrendum ſpectaculum omnes qui in ciuitate erant confluunt, & videntes ſic admirati ſunt, conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos. Ibi dolores vt parturientis, ibi voces eiulantium, quia ille vnus fuit ex admiraldis eorum. Tunc euaginauerunt gladios ſuos, intenderunt arcus ſuos, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittarent ducem: cupientes ſi eis permiſſum eſſet, tantam militiæ Chriſtianæ extinguere lucem. Sed Deus eorum prauæ voluntati non conſenſit, quia dux retroceſſit. Suſtinere enim telorum ac ſagittarum grandinem diu non potuit. O prædicabilis, ô inuicta ducis dextera, & animoſi pectoris robur eximium. Laudandus & enſis, quod in ſua integritate perſeuerans, vibranti dexteræ ſui famulatus impendit obſequium. Et cuius cor ructare, cuius lingua enarrare, cuius manus ſcribere, quæ pagina valet ſuſcipere aliorū facta principum, qui illi compares fuerunt in omnibus victoriis præliorum. Victoria ducis præ cæteris enituit, quoniam pars dimidiati corporis quę remanſit, teſtimonium laudis fuit. Fluctus verò qui occiſorum corpora abſorbuit, aliorum ictus mirabiles occuluit. Sed ſicut ventus turbinis annoſæ arboris conſtringit brachia, ſic inciſa cadebant morientium membra. In hoc prælio perſecutus eſt vnus mille, & duo fugauerunt decem millia. Qui in flumē rapido curſu immergebantur, emergentes pontis ligneas columnas amplexabantur: ſed noſtri deſuper illos lanceis perforabāt & perimebant. Cruor effuſus ſanguineum flumini dabat colorem, cunctisq; cernentibus magnum incutiebat horrorem. Quippe denſitas corporum fluminis impediebat curſum, & retrogrado receſſu ire cogebat retrorſum. Et quid mirum? Super pontem etenim quinque millia proſtrata fuerunt, quæ omnia deorſum in aquam præcipitata ſunt. Et quis numerare potuit, quot mucro deſæuiens præcipiti ſaltu in amnem mergi compulit? In illo conflictu occiſus eſt Caſſiani magni regis Antiochiæ filius, & duodecim admiraldi regis Babyloniæ, quos cum ſuis exercitibus miſerat ad ferenda auxilia regi Antiochiæ. Et quos admiraldos vocant, reges ſunt, qui prouinciis regionum præſunt. Prouincia quidem eſt, quę vnum habet Metropolitanum, duodecim conſules & vnum regem. Ex tot itaque prouinciis conuenerunt, quot ibi admiraldi fuerunt mortui. Et qui ibi capti ſunt, pro ſeptem millibus computati ſunt. Veſtium, armorum, cæterique cultus adparatum nemo retinere potuit per vllam memoriam. Sic itaque ſuperati ſunt Turci magnanimiter à Francis, ſiluitq; deinceps garrula vox eorum, atque ſtridor dentium, & quotidianorum clamoſitas conuitiorum. Iam verò demiſſis vultibus ibant, & pleriq; omnino diffidentes, furtim de ciuitate exeuntes, fugiebant. Nox ſuperueniens litem diremit, & noſtri victores ad caſtra redierunt: illi verò obſeratis ianuis, intra vrbem ſe receperunt. In craſtinum vt primum lux matutina proceſſit, Turci de ciuitate exierunt, & collegerunt corpora mortuorum, quot inuenire potuerunt, & ſepulturæ tradiderunt.

Quod Chriſtiani exercitus iuuenes vt audierunt, multi in vnum cõglobati ad cœmiterium cucurrerunt, & quæ illi cum magno honore ſepelierant, cum magno dedecore foras proiecerunt. Subterrauerant quippe illa vltra pontem ad Machumanam qui erat ante portam ciuitatis, & plurima pallis inuoluerant, & multos aureos, arma, arcus, & ſagittas & alia multa cum eis repoſuerant. Sic enim eſt eorum cõſuetudo ſepelire: noſtrorum verò eſt libentiſſimè ea tollere. Extractis itaq; corporibus vniuerſis, capita abſciderunt, ſcire cupientes numerum illorum qui ad ripam fluminis necati ſunt. Truncata ſiquidem capita ad caſtra attulerunt, & cadauera feris & volucribus inhumata reliquerunt. Quod ab altis mœnibus & turribus excelſis proſpicientes, vehementer indoluerunt, & genas ſcindentes & crines vellentes, Mahometem præceptorem ſuum in auxilium ſui cœperunt inuocare: ſed Mahometus nõ potuit reſtaurare, quos Chriſtus per ſuos milites voluit exterminare.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber quintus.

CVMQVE hæc crebro viciſſitudinum actitarentur impulſu, præambulus quidam aduenit, qui nuncios principis Babyloniæ in craſtinum prædicabat aduenire, & à principibus caſtrorum fiduciam quærit veniendi ſecurè. Qui libenter annuunt, ſeque eorum ſuſceptioni ſollẽtuiter præmuniunt. Tentoria variis ornamentorum generibus venuſtantur: terræ infixis ſudibus ſcuta apponũtur, quibus ludos in craſtinũ equeſtres exerceant; magnificè omnia ordinãtur; alij veloces curſus equorum flexis in gyrum frenis fecerunt: non defuerunt & militares impetus: haſtarumque vibrationes in alterutrum ibi celebratæ ſunt. In quibus actibus monſtrabatur, quòd nullo pauore trepidabant, qui talia operabantur. Talia quippe iuuentus excolebat: ſed ætate ſenſuq; ſeniores in vnum conſederant, cauſaſq; conſilij & prudentiæ conferebãt. Interim Babylonienſes nuncij cùm appropinquarent, tantoſq; tanto gaudio trepidantes conſpicarentur, mirati ſunt: quoniam relatio vſque Babyloniam cucurrerat, quòd & fame cruciabantur & pauore concutiebantur. Adducti igitur ante principes ſunt, & in hæc verba retulerunt, quæ eis commiſſa ſunt. Dominus noſter Admiraldus Babyloniæ, mandat vobis Francorum principibus ſalutem & amicitiam, ſi eius voluntati vultis obedire. In aula regis Perſarum dominiq; noſtri, magnus veſtri cauſa congregatus eſt conuentus, ſeptemq; diebus protelatum eſt cõſilium, quid nam eis ſuper hoc ſit agendum. Mirantur enim cur ſic armati quæratis domini veſtri ſepulchrum, gentem eorum à finibus diu poſſeſſis exterminantes, imò, quod nefarium eſt peregrinis, in ore gladij trucidãtes. Quod ſi poſthac in pera & baculo vultis ire, cum honore maximo rerumq; opulentia vos illuc facient pertranſire: de peditibus equites facient: qui pauperes ſunt, in toto itinere nec in reditu amplius eſuriẽt. Et ſi per mẽſem ad ſepulchrum vobis diurnare placuerit, bonorum copia vobis nõ deerit: facultas eundi per vniuerſam Hieruſalem vobis concedetur, vt quo honore placuerit, & templum & ſepulchrum quilibet veneretur. Quod ſi hæc vobis indulta cõtemnitis, & in animorum veſtrorum magnitudine cõfiditis & armis, videndum vobis eſt etiam atq; etiam, quanto periculo vos exponatis; apud nos certè ducimus eſſe temerariũ, quòd vlla, quãtumuis magna, humana poteſtas congraſſetur contra Babylonios, regemq; Perſarum. Iam verò quæ ſit ſententia veſtra ſuper his nobis aperite: quæ verò diſplicent, in communi edicite. Ad hæc communis ſententia principum reſpondit, dicens: Nulli ſapienti mirandum eſt, ſi ad domini noſtri ſepulchrum cum armis venimus, gẽtemq; veſtram ab iſtis finibus eliminamus. Quoniam quicunque de noſtris huc vſq; in baculo & pera venire ſoliti erant, turpi ludibrio affecti ſunt, & ignominiam contumeliarum tolerãtes, ad extremum perimebantur. Terra autem gentis illorum nõ eſt, licet diu poſſederint, quia noſtrorum à priſcis temporibus fuit, eiſq; propter malitiam iniuſtitiamque ſuam

veſtra

veſtra gens aduerſa abſtulit: quæ tamen ideo veſtra non debet eſſe, quia diu eam tenuiſtis. Cœleſti enim cẽſura nunc decretum eſt, vt miſericorditer reddatur filijs, quod iniuſtè patribus ablatum eſt. Ne glorietur gens veſtra quia ſuperauerit effœminatam gentem Græcorum: quoniam diuina ſuffragante potentia, in ceruicibus veſtris meritum recompenſabitur gladio Francorum. Et notum eſſe poterit, his qui ignorãt, quòd non eſt hominum euertere regna, ſed eius per quem reges regnant. Ipſi dicunt ſe velle nobis indulgere, ſi in pera & baculo poſt hac velimus tranſire: in ſeipſam redeat eorum miſericordia, quoniam velint nolint, theſauris eorum noſtra ditabitur ſeu vacuabitur inopia. Hieruſalem cùm nobis à Deo conceſſa ſit, quis prꝙualet auferre eam? Nulla virtus eſt humana quę nobis vllo modo terrorem incutiat: quia cùm morimur naſcimur, cùm vitam amittimus temporalem, recuperamus ſempiternam. Idcirco renuntiate his qui miſerunt vos: quòd arma quæ in patria noſtra ſumpſimus, etiam cùm capta erit Hieruſalem, non dimittemus. Confidimus enim in eo qui docet manus noſtras ad prælium, & brachia noſtra ponit vt arcum æreum: quoniam & via noſtris gladijs aperietur, & omnia ſcandala eradicabuntur, & Hieruſalem capietur. Tunc noſtra erit non per hominis indulgentiam, ſed per cœleſtis cenſuræ æquitatem. De vultu enim domini hoc iudicium prodijt, quia Hieruſalem noſtra erit. Legati verò quid vltrà prætenderent non inuenerunt, ſed audito hoc verbo ſcandalizati ſunt, Antiochiamque noſtris conſentientibus introierunt. His ita peractis, tertia die poſt peractum prælium, caſtellum cœperunt ædificare: de quo ſuperius mentionem fecimus, conſtructum in introitu pontis, ad Mahumariam ſcilicet, in loco cimiterij ante ianuam ciuitatis. Deſtruxerunt autem omnes tumulos lapideos mortuorum, & ex illis caſtrum muniunt. Quod cùm peractum fuit, commendatum eſt Raimundo egregio comiti ſancti Egidij. Hoc factum valde conſtrinxit eos qui in ciuitate erant, quoniam vlterius ex illa parte non valuerunt exire. Noſtri verò iam ſecurè ibant, quocunque ire diſponebant. Tunc proceres elegerunt viros optimos, equoſque velociores: & non longe ab urbe tranſierunt fluuium, & prædam maximam inuenerunt, equos & equas, mulos & mulas, aſinos & camelos, & animalium quinque millia. Omnia hæc egregia cohors adduxit ad caſtra, & celebrata eſt apud Chriſticolas lætitia magna. Quod infortunium ciues vehementer attriuit: quoniam abundantia rerum quæ noſtros roborauit, perdita, illos debilitauit. Illic verò vbi præda capta fuit, erat antiquum caſtrum, ſed incuria & vetuſtate dirutum: & adhuc vigebat ibi quoddam monaſterium. quod ut magis conſtringerent, inimicos ſuos proceribus placuit reædificare, & forti munimine circundare. Quod cùm in breui peractum fuit, inquiſitio facta eſt, quis illud cuſtodiret: Et dum tractaretur de cuſtodia, & plurima in ventum procederẽt verba: Tancradus illuſtris princeps & egregius iuuenis, ſicut erat alacer in ſermonibus & factis, in medium proſiluit, dicens: Ego cuſtodiam caſtellum, ſi cuſtodiæ meæ dignum recompenſabitur meritum. Pretium ergo omnes in commune taxauerunt, & quadringentas argenti marcas ei contulerunt. Tancradus caſtellum intrauit, idque peditum turmis ſtrique milite pluſquam munitionẽ aliam firmauit. Quod feliciter, Deo opitulante, cœpit: quoniam ipſa die magnus Armeniorũ populus, & Suraniorũ ad ciuitatem veniebat, & vrbanis optima victualia afferebat. Quos omnes in inſidijs poſitus Tãcradus deprehendit: nec tamen eos, quia Chriſtiani erant occidere voluit, ſed cũ ipſis ſarcinis ad caſtrũ ſuum cõduxit. Quos tandẽ tali conditione illæſos abire permiſit: quia promiſerunt ei in fide Chriſtiana, ſe allaturos Chriſtianis pro competenti pretio neceſſaria, quo adusque caperetur Antiochia. quod illi ſtrenuè impleuerunt, ſicut & ſpoponderant. Tancradus verò vias ac ſemitas obſtruxerat, his qui erant in ciuitate, quòd nullus valebat exire. Propterea pacis inducias quæſierunt, dicentes, quòd illo temporis interuallo apud ſe tractarent, qua lege, qua conditione, ſe & ciuitatem Chriſtianis dederent. Crediderunt principes, & diſpoſitis pactionibus, & tempore conſtituto, tenendæ pacis ſacramenta dederunt & acceperunt. Portæ ciuitatis aperiuntur, & eundi inuicem alteri ad alterum facultas conceditur. Tunc liberè Franci per circuitum murorum ibant, & ad propugnacula cum ipſis ciuibus ſtabant, & ciues cum gaudio ad caſtra veniebant. Proceſſu denique temporis, cùm iam ſuprema dies induciarum adueniſſet, Vualo quidam miles Chriſtianus, & in armis egregius, & inter præcipuos no-

minatiſſimus: hic perfidæ genti nimium credulus, quadam die per virgulta eorum ſpaciabatur, & locorum amœnitate oculos paſcebat. Hunc, vt inermem virum, armati canes aggreſſi ſunt, & membratim diuiſum, miſerabili cruciatu diſcerpſerunt. Heu morte Walonis, pax infringitur, data fidei ſacramenta violantur, portæ iterum vrbis obſtruuntur: & perfidi gentiles inter mœnium turriumq́; ſuarum cauernas recluduntur. Luctus in caſtris permaximus habetur, quoniam ab omnibus viris ac mulieribus mors Walonis crebris ſingultibus lamentatur. Coniunx verò illius vniuerſos ad lacrymas concitabat, quæ ſe vltra morem aliarum miſerabiliter laniabat: & quæ alios ad luctum commouebat, propter crebra ſuſpiria ſingultusq́ue, nec loqui nec clamare poterat. Erat autem illa alto procerum ſanguine procreata, & ſecundum carnis huius infirmitatem, forma præ cæteris egregia. Erat autem plerunque immobilis velut columna marmorea, ita vt ſæpius mortua putaretur: niſi vitalis calor palpitans in ſupremo pectore ſentiretur. Sed adhuc pulſitabat vena latens ſub cute minimè piloſa quæ pubem ciliorum diſcriminat. Cùm verò reſpirabat, oblita fœminei pudoris ſe in terram volutabat, & genas vnguibus ſecans, aureos crines diſrumpebat. Occurrunt aliæ matronæ, quæ de ſe illi facere talia prohibent, & pia cuſtodia obſeruant. Quæ cùm loqui potuit, in hæc verba prorupit dicens:

Rex in perſonis trinus miſerere Walonis:
Et vitæ munus ſibi confer, vt es Deus vnus.
Quid meruit Walo, quòd mortuus eſt ſine bello?
Virgine matre ſatus, Walonis terge reatus.
Quem de bellorum tot caſibus eripuiſti:
Et permiſiſti nunc tandem martyrizari.

Heu quantum videre deſiderabat tuum ſepulchrum, pro quo contempſit omnia ſua quę habuit, & ſeipſum. Quo infelici infortunio fuit elongatus ſuus enſis qui ſic conueniebat lateri eius. O me ſaltem felicem, ſi licuiſſet mihi in ſupremo ſpiritu oculos claudere, vulnera lachrymis abluere, & manibus veſteque detergere, & dulcia ſepulchro membra committere. His queſtibus Ewardus frater eius interuenit, & in quantum admiſit vis doloris, compeſcuit. Illud ſanè prætereundum non eſt, quod ante mortem viri iſtius contigit, dum tempus induciarum integrum & fidele manſit. Erat quidam Admiraldus de genere Turcarum in illa ciuitate regia, cum quo Boamundus plurima & priuata pacis tempore habuit colloquia. Hic inter cætera quodam die requiſiuit ab eo, vbi nam caſtra poſuerit ille candidatorum exercitus innumerabilis, quorum in omnibus bellis fulciebantur auxilio. Dicebat enim quòd aduentum illorum nunquam poterant ſuſtinere; ſed ſtatim vt viderint illos, incipiebant pauere: illi ipſos vt ventus turbinis opprimerent & iſti vulnerabant, iſti obruebant & iſti occidebant. Cui Boamundus ait; Putás ne alium exercitum eſſe quàm hunc quem vides noſtrum? Cui ille: Per Mahometem meum præceptorem iuro, quoniam ſi hìc adeſſent, tota hæc planicies illos non caperet. Omnes habent equos albos, miræ celeritatis, & veſtimenta, & ſcuta, & vexilla eiuſdem coloris. Sed forſitan ideo abſconduntur, ne virtus veſtra nobis manifeſtetur. Sed per fidem, quam habes in Ieſum, vbi caſtra eorum locata ſunt? Boamundus itaque ſpiritu Dei illuſtratus, illico ſenſit hanc quam viderat viſionem Dei eſſe, nec quòd quærebat ex tentatione, ſed ex bona voluntate procedere: & reſpondens inquit: Licet ſis extraneus à lege noſtra, quia video te bona erga nos voluntate, bonoq́ue ſpiritu animatum, aperiam tibi aliquod fidei noſtræ ſacramentum. Si tantum profundi intellectus haberes, gratias creatori omnium referre deberes, qui tibi oſtendit exercitum candidatum. & ſcias quia in terra non conuerſantur, ſed in ſupernis manſionibus regni cœlorum. Hi ſunt qui pro fide Chriſti martyrium ſuſtinuerunt, & in omni terra contra incredulos dimicauerunt. Horum præcipui ſunt ſigniferi, Georgius, Demetrius, Mauricius, qui in hac temporali vita militaria arma geſtauerunt, & pro Chriſtiana fide capite plexi ſunt. Hi quotiens nobis expedit, iubente domino Ieſu Chriſto, nobis ſuffragantur, & per hos inimici noſtri præcipitantur. Et vt me verum cognoſcas profiteri, inquire & hodie & cras, & in die altera an in tota regione hac eorum caſtra poterunt inueniri. Quod ſi inueniuntur, redarguti in conſpectu tuo à mendacio erubeſcemus. Et cùm in tota regione nequiueris illos inuenire, ſi nobis neceſſe

ceſſe erit,in craſtinum videbis adeſſe. Vnde igitur tam citò veniunt? niſi à ſupernis ſedibus in quibus morantur. Cui reſpondit Pyrrhus:(ſic enim erat nomen eius) & ſi de cœlo veniunt, vbi tot albos equos,tot ſcuta,tot vexilla inueniuntur? Cui Boamundus: Tu magna & ſuper ſenſum meum requiris. Propterea ſi vis,accedat capellanus meus. Ad hæc capellanus. Cùm omnipotens creator angelos ſuos, ſiue iuſtorum ſpiritus, mittere diſponit in terrá,tunc aſſumunt ſibi aëria corpora, vt per ea nobis innoteſcant, qui videri non poſſunt in ſpiritali eſſentia ſua. Ideo armati nunc apparent, vt quòd in bello laboraturis auxilio veniunt,indicent. Si enim vt peregrini, vel vt ſacerdotes ſtolis dealbati apparerent, non bellum, ſed pacem nuntiarent. Expleto ſiquidem negotio pro quo veniunt,ad cœleſtia remeant,vnde venerunt:& corpora,quæ, vt viſibiles apparerent,acceperunt,in eandem reponunt materiam quam ſumpſerunt. Ne mireris, ſi omnipotẽs creator omnium tranſmutat res in ſe factas, in quamlibet ſpeciem,qui vniuerſa de nihilo adduxit in eſſentiam. Et Pyrrhus ad hæc ait: Per ipſum quem aſſeris creatorem mira dicis,& rationabilia,nobiſq; hactenus inaudita. His Boamundus adiecit & ait: O Pyrrhe nónne tibi videtur magnum eſſe miraculum,quòd per nos operatur Dominus Ieſus Chriſtus,in quem credimus? quia quanto nos pauciores ſumus, tanto & fortiores: vos verò quanto numeroſiores tanto imbecilliores. Cui hanc virtutem attribuis, humanitati an diuinitati? Homo non eſt à ſeipſo, ſed à creatore ſuo: à quo habet eſſe,habet & poſſe. Et inde cõijci poteſt, quòd,licet vnus creauerit nos & vos creator, vberiorem tamen ſuæ virtutis præſtat abundantiam nobis quàm vobis. Certi quippe in illius virtute ſumus, quia non ſolùm Antiochiam, verumetiam Romaniam totam, & Syriam, ipſam & Hieruſalem obtinebimus, quia hoc promiſit Dei filius omnipotens Ieſus. Pyrrhus quidem hæc & conſimilia dicta Boamundi prudenter intellexit,eumque vehementer Boamundus ſuo amori attraxit. Cumque contigiſſet, inimico humani generis ſuadẽte,quod ſuperius dictum eſt de Walone, Pyrrhus cum ſuo Boamundo loqui amplius non valuit, ſed tamen occultè per internuntium hæc ei ſignificauit: Noui te nobilem virum, atque fidelem Chriſtianum, commendo me tuæ fidei & meam domum, faciam tibi quæ me facere hortatus es: tres turres quas in Antiochia cuſtodio, tibi tradam,& vnam de portis,tibi tuæque genti Chriſtianæ,& ne friuolum illud eſſe credas,& ne de mea fide diffidas, mitto filium meum tibi,quem vnicè vnicum diligo, eumque ſicut & me ipſum tuæ fidei committo. Quibus viſis & auditis, Boamundus magno ſuccenſus eſt gaudio;magnaq; in eo apud Deum excreuit deuotio; lacrymæ ab oculis vberes erumpunt; & Deo gratias agens, manus in cœlum tetendit. Nec mora, principes in vnum conuocauit, eiſque talia retulit, dicens: Egregij principes & viri bellatores, compertum eſt vobis quantum iniuriarum paſſi ſumus in hac obſidione, quantaque patimur, & quàm diu voluerit Deus patiemur. Si Deus alicui hanc ciuitatem per aliquod ingenium dare vellet, dicite, an veſtra autoritas ei eam concederet. Ad hæc multi exclamauerunt in vnum dicentes: Nos ſimul eam habebimus, quoniam ſimul anguſtias neceſſitatum tolerauimus. Tunc Boamundus modicum ſubridens, ait: Væ ciuitati quæ tot dominis ſubiecta erit. nolite fratres ea dicere, ſed eius imperio ſubijciatur, qui eam poterit adquirere: qui vt vidit quia nil proficiebat, ad caſtra ſua redijt,& tamen nuntios Pyrrhi, qui ad ſe venerant, detinuit. Principes verò amoto Boamundo, conſilium inierunt dicentes: Nos bonum conſilium non habemus, qui verbis Boamundi viri ſapientiſſimi contraimus. Si à primo die quo huc venimus, hoc fieri potuiſſet, magnum nobis commodum inde perueniſſet. Nullus noſtrorum propter ambitionem vrbis Antiochiæ de terra ſua exiuit: eam habeat cui Deus dare voluerit. noſtra omnium vna ſit intentio, ſancti ſcilicet ſepulchri liberatio. Placuit omnibus. Boamundus vocatur, eiq; Antiochia, ſi eam adquirere poteſt, beniuolè ab omnibus conceditur. Boamundus itaque haud ſegnis viros ſibi fideles, noctis crepuſculo, remittit ad amicum, vt ei renuntiet & modum & terminum. Pyrrhus remandat vt in craſtinum commoueatur exercitus Francorum, quaſi ire velit ad prędandum in terram Saracenorum. Et cùm nox obſcurare cœperit, reuertantur ad caſtra ex parte ciuitatis, in qua ipſe erectis(inquit) excubabo auribus in turribus meis. Prope murum parati veniant & nihil prorſus timeant. Credidit hoc conſilium Boamundus quibuſdam ſuis familiaribus Hugoni magno, & duci Gothefrido, Podienſi epiſcopo, & co-

miti Raimundo. Dixit itaque eis: Nocte ventura diuina opitulante gratia, tradetur nobis Antiochia, expoſuitque eis nuntium. Qui auditis omnibus, gratulati ſunt, & benedixerunt dominum. In craſtinum congregauerunt duces bellorum, ingentes militum cuneos peditumque quàm plures turmas: & egreſſi montana tranſierunt, quaſi in terram Saracenorum prædaturi. Nocte adueniente cum ſummo ſilentio redierunt, ſeque bonæ ſpei præparauerunt. Boamundus verò ad locum ſibi ab amico deſtinatum perrexit cum ſuis tantùm militibus, & cum paucis longè remanſit à mœnibus, cæterosque cum vna ſcala direxit ad ipſa mœnia, quæ erecta pertingere potuit ad propugnacula. Quæ cùm erecta fuit, ex tanta multitudine nullus prior aſcendere præſumpſit. Cumq; omnes ſic hæſitarent, tunc vnus miles, nomine Fulgerius Carnotenſis natione, audacior cæteris, ait: Ego in nomine Ieſu Chriſti primus aſcendam, ad quodcunque me Deus vocauerit ſuſcipiendum; ſiue ad martyrium, ſeu ad obtinendum victoriæ brauium. Quo aſcendente, cæteri ſubſequuntur & in breui ad ipſa murorum faſtigia peruenitur. Pyrrhus autem ſtabat illic, præſtolans eorum aduentum, & ægrè ferens nimiam tarditatem. Qui cùm Boamundum minimè videret, inquiſiuit vbi eſſet. Qui proximè adeſſe dicitur, ſed Pyrrhus de abſentia vehementer contriſtatus eſt, dicens:

Quid facit ille piger? quid tardat, quídve moratur?
Mittite qui dicat, quò citius veniat.
Mittite qui dicat, quòd lux hodierna propinquat,
*Et creber cantus * præſignat adeſſe ſerenum.*
Nuntius eligitur qui nuntiet hæc Boamundo.

* ſ. gallorũ.

Qui vt audiuit, feſtinus accurrit, ſed cùm ad ſcalã peruenit, fractam inuenit. Interea Fulgerius qui cũ ſexaginta iuuenibus armatis aſcenderat, acceptis turribus Pyrrhi, tres * alias bellica virtute occupauerat, & in eis duos fratres Pyrrhi interemerat. Quod licet Pyrrhus non ignoraret, tamẽ à promiſſo fidei pacto nõ retardauit, ſed vt audiuit q; ſcala fracta eſſet, venienti Boamundo & omni Francorũ multitudini portas aperuit. Et cùm graues gemitus ab imo pectore traheret, longaque ſuſpiria; nulla tamen eũ à promiſſa fide illata reuocauit iniuria. Quem Boamundus in ipſo portæ introitu ſummiſſo capite ſalutauit, eique de collato beneficio gratias egit. Sed cùm cauſam lamentationis eius didiciſſet, admodum indoluit: & de militibus ſuis qui eum cuſtodirent, resque eius, fideli cuſtodiæ dereliquit. Nec reticendum, quoniam ſub illa nocte, cometa quæ regni mutationem præſignat, inter alia cœli ſydera rutilabat, & ſuæ lucis radios producebat, & inter ſeptentrionem & orientem, igneus rubor in cœlo coruſcabat. His euidentibus ſignis in cœlo radiantibus, & aurora terris lucem referente, exercitus Dei portas Antiochiæ intrauit, in virtute illius qui inferni portas æreas contriuit, & ferreos vectes confregit, cuius poteſtas permanet in ſecula ſeculorum, Amen.

* Hæc in meo non erant.

ROBER-

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber ſextus.

VNIVERSI fideles huius Pyrrhi fidem attendite, & attendentes, ſiquid ex fide per fidem promitritis, abſque vlla contradictione perficite. Nulla hanc memoria fraternæ mortis, nulla vis doloris, nulla inſtigatio mœroris auertere potuit à promiſſa fidei ſtabilitate, magiſque valuit apud ipſum fidei pactio, quàm duorum Germanorum diri cruciatus interemptio. Et ſi illud antiquum problema Samſonis in medium volumus adducere, huic æquipollens poſſumus proponere. Samſon ait; De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. Nunc verò de infideli proceſſit fides, & de extraneo familiaris & integra dilectio. At ne faſtidioſam videamur facere digreſſionem ad inceptã redeamus hiſtoriæ propoſitionem. Quarto nonas Iunij Chriſtiani vrbem Antiochiæ introïerunt, & in ore gladij de ſuis eam inuaſoribus vindicauerunt. Fulgerius & alij complices qui cum eo muros aſcenderant, turres vndique inuadebant, & incautos vigiles ſomnoque ſolutos, ſpiculis gladiiſq; confodiebant, & de ſummo illorum faſtigio ad terram proiiciebant. Qui in domibus ſopiebantur ſonitu clamoris excitati, ſcire geſtientes quid hoc eſſet, cùm foris exirent, non reuertebantur, quoniam gladios inueniebant paratos quibus excipiebantur. Qui Chriſtiani erant Kyrie eleiſon, & alias Deo laudes perſonabant, vt per hoc ſcilicet noſtris innoteſcerent, quòd non Turci ſed Chriſtiani eſſent. Paſſim ſternuntur plateæ ciuitatis corporibus morientium, quoniam tunc nullus eorum reſiſtebat, ſed quærebant omnes latibula & fugæ præſidium. Nulli honor impenditur, pueri cũ puellis, iuuenes cum ſenibus, matres quoque cum filiabus interficiuntur. Qui fugere poterant per portas exibant, mortem tamen minimè euadẽtes, quia in manus de caſtris venientium incidebant. Contigit autem vt inter fugientes Caſſianus rex & dominus ciuitatis, vilibus pannis obſitus euaderet, & in terram Tancradi fugiendo perueniret. Sed malo ſui infortunio Armenij eum cognouerant, & ei illico ceruicem amputauerunt, & caput illius ad principes attulerunt & baltheum, baltheique precium LX biſantiis appreciauerunt. Pars magna fugit in caſtrum quod ciuitati imminet: quod ita loci poſitione & natura munitum eſt, vt nullius machinæ artificiũ timeat. Illic enim eſt mons vrbi contiguus, cuius cacumen porrigitur ad ſydera, quò vix attingere poſſunt intuentium lumina. Et de ipſo poteſt circumſpici tota regio. In eum confugit numeroſa multitudo Turcarum, habueruntque illud ſolum receptaculum. Erat autem huic caſtro vna turris nimiùm vicina, quam Boamundus cum ſuis ſatellitibus iam obtinebat, illudq; caſtrum per eam impugnare parabat. Sed illi reſumptis viribus, turri ſatis eminentiores, ſagittas & ſpicula, inſtar grandinis, deſuper immittunt, ita vt noſtris minimè licuerit contra eos pugnare, ſed ſe clypeis cooperire, & armis defendere cogebantur. Locus enim arctus angebat, & hoſtis deſuper opprimebat: quia nõ erat alia via decertantium, quam præſtabat latitudo murorum. Propterea contigit quòd Turcos irruentes contra turrim, vnus impellebat alium, nec retroire erat facultas, nec in leua nec in dextra vlli erat diuortium. Quotquot impetus irruẽtium ſuper noſtros vrgebat, illi in lanceis, ſpiculis & mucronibus excipiebant & vulneratos ad terram proiiciebant, & cum eis illos qui turrim deſubtus moliebantur effodere, proſternebant, ſicq; mortuus viuo necem inferebat, & cui in anima vita deerat, in corpore mors apparebat. In quo cõflictu Boamundus grauiter ſagittatus eſt in femore, nec iam niſi claudicans valebat incedere, Sanguis vbertim de vulnere cœpit ſtillare & cor nobiliſſimi principis à virtute priſtina cœpit deficere. Qui nolens & inuitus, in aliam turrim retroceſſit, bellumq; dereliquit. In eius infirmitate aliorum virtus corruit, quoniam vnuſquiſq; miſerabilem caſum ſui ducis admodum doluit. Pugnam dimittunt, Turcis turrim relinquunt. Vnus tamen in ſuperiori turris faſtigio remanſit, cuius egregia funera vniuerſus noſtrorum exercitus vnanimiter planxit. Ille enim vt vidit ſe ſolum eſſe derelictum, tamen in ſe animum ge-

rens inuictum, vt verſus inter moloſſos cœpit ſe vtut potuit defendere, lapideſque & cæmentum de parietibus auellebat, & ſuper ipſos qui eum impugnabant proiiciebat. Tandem mille ſagittis onuſtus, vt vidit quòd mortem nō euadere poſſet, mortem ſibi accelerauit, quoniam cum clypeo & armis vbi turbam denſiorē eſſe conſpexit, in medium proſiluit, ſuiſq; interfectoribus tormentum fuit. Non eſt lingua carnis quæ ſatis valeat enarrare, quid Francorū manus ibi valuit peſſundare: & niſi caſtellum municipium tam forte fuiſſet, ipſo die venturis calamitatibus ſuorū magnū leuamen dominus præſtitiſſet. Sed voluit Deus vt vrbs Antiochena difficulter adipiſceretur, vt quantò laborioſius adepta, tantò carior haberetur. Citius enim adquiſita vileſcunt, diu deſyderata carius amplectimur. Nox interueniens litem diremit, & diurno labori contulit moderamen, quia pugnæ ademit neceſſitatem, ſed feſſis dormiendi non tribuit facultatem. Vbi enim intra muros hoſtis adeſt, nulla requieſcēdi facultas eſſe poteſt. In craſtinum, id eſt feria ſexta alij ſpoliata cadauera mortuorū extra muros foris trahebant, alij de turribus cum caſtellanis, iaculis & ſagittis decertabant. Cumq; ſic res agitur, ecce illi qui ſtabant in turribus & muris, eminus cōtemplantur immenſam nubē agitati pulueris. De qua diuerſa ſentientes, alij dicebant; Conſtantinopolitanū imperatorē eſſe, qui ſibi in auxilium veniebat; alij, quod verū erat, agmina Perſarum. Sed qui primi veniebant, vt viderunt vrbē Antiochiæ, in vnū conſedēre, præſtolantes retrò venientes robur ſuæ militiæ. Erat autē Corbanan princeps militiæ regis Perſarum, qui ex longo tempore collegerat ſibi illud agmē diuerſarū gentium. Erant quippe ibi Perſę & Medi, & Arabes, & Turci, & Aſamitæ, & Saraceni, & Publicani, & diuerſarū nationū alij multi. De Agulanis erant ibi tria millia, qui nullam armorum copiā niſi ſolos enſes geſtabant: qui omnes vndiq; ferro cooperti, nulla arma aduerſantia timebant. Equi eorum vexilla & lanceas ferre aſpernabantur, & in eos qui ferebant, nimia ira ſuccendebantur. Cumq; hi omnes in vnū cōueniſſent, curſores ſuos ante vrbem direxerunt, qui noſtros ad bellū prouocarent, & de ciuitate exire ſuaderent. Sed noſtri qui ex heſterno conflictu fatigati erant, ſalubrius eſſe iudicauerūt inter mœnia remanere, quā extra bella mouere. Illi verò per campos & plana currentes, noſtros ad bella ciebāt, diraq; eis conuitia improperabant. Lanceas & gladios in altū eiiciebant, & in manibus recipiebāt ludētes & luxuriantes. Sed cùm neminē de noſtris potuerūt extrahere, diſpoſuerunt remeare ad caſtra. Quos cùm reuerterētur, inſecutus eſt vnus ex noſtris, Rogerus de Barda villa, cū aliis tribus armatis, ſperantes quòd aliquos poſſent elicere ab illis: ſed ipſi nolebāt cum parib. inire certamen, quia iā de prælijs Francorū multa audierant enarrare, poſuerūtq; inſidias poſt ſe ſub rupe cauata, & quoſdā ex ſuis dimiſerunt qui eos quaſi laceſſerent in pugnā. Cumq; noſtri tranſirent inſidiarū locum, fures de cauernis ſuis exierunt, eoſq; à tergo inuaſerunt. Qui præibāt, reuertuntur in occurſum, celeremq; cōtra eos dirigunt curſum. Qui cùm ſe cōprehenſos eſſe cognoſcerēt, flexis frenis, fugæ tutelā ſperauerūt conſequi, ſed nullatenus potuit inueniri. Rogerus ſocios præmittit ante ſuū vultum, & ipſe parma poſt tergū reiecta, creberrimos illorum ſuſtinet ictus. Iamq; penè euaſerat, iamq; ſaluti proxima loca tenebat, cū equus illius ſolo proruit, & cadenti inhærens ipſe cecidit, qui nullo modo leuari potuit, quoniam equi mole oppreſſus fuit. Heu quantus dolor ſtridorq; dentiū tunc erat, ſuper muros Antiochiæ, cùm generoſa Francorū pubes, videret inclytū militem ſuū rabidos canes tā atrociter occidere, ſicq; diſcerpere. Auertebant oculos, nec videre poterant, cùm eū membratim dilaniabant. ad extremum caput eius amputauerunt: contoq; infigētes, quaſi triumphi vexillum, ad caſtra deportauerunt. Erant autē caſtra illorū iuxta pontē ferreum. Senſadolus autē filius regis Antiochiæ nuper defuncti, ierat ad Corbanan, ſupplexq; ad pedes illius corruit, rogans, vt ſui miſereretur, & contra Francos adiuuaret, qui patrē eius occiderant, & de inclyta vrbe exhæreditauerant. Non habebat refugium, niſi in ſolo vrbis oppido, quoniā iam tota ciuitas Francorū ſubiacebat imperio. Inquit igitur ille: Pater meus dū adhuc viueret, legationē tibi tranſmiſit vt ei ſubuenires, vt te aut magnis muneribus ditaret, aut Antiochiā & vniuerſum regnū de te ſuſciperet. Idem tibi promitto, ſi potes recuperare Antiochiam, quòd à te illā ſuſcipiā, omnemq; tibi fidelitatē faciam. Quòd ſi non potes, fugiendū tibi eſt, & omnib. hominibus noſtrę nationis. Non enim eis ſufficiet Romania, ſiue Syria, neq; Coroſaim, quoniā Hieroſolymā dicunt eſſe ſuam, regnumq; Damaſci.

Erant

Erant autem ibi reges harũ prouinciarum, qui audiebant illud verbum. His dictis Corbanan reſpondit: Si vis vt te manu mea adiuuem, tuo&qacute; regno reſtituam, caſtellũ quod adhuc habes, redde in manũ meã, quia reſtituetur tibi per illud Antiochia. Cui iterum Senſadolus: Si præuales Francos eliminare ab vrbe, mihi&qacute; eorũ ceruices cutas delibe-rare, tibi tradam caſtellum, & tibi inde faciã hominium. Cõſenſit vterq; & tradidit caſtellum. Et dedit Corbanan cuidã fideli ſuo ad cuſtodiendum. Tali autem conditione recepit in cuſtodiam, vt ſi Franci vincerentur, cuſtodiret: ſi vincerẽt, vt ipſe ſicut & alij, relicto caſtro confugeret. Cui ille: Et ſi nos victi ſumus, de caſtello quid faceremus? Dignum eſt vt victores habeant caſtellum: quoniã victoria, caſtello maius erit præmium. His ita geſtis, Corbanan ſuper his conticuit, & ad illa reſtituenda tempus diſpoſuit. Et cùm ſederet in ſolio, attulerunt ante eum Francigenum enſem valde deſpicabilem & obtuſum, & fœda rubigine tectum. Attulerunt & lanceam eadem deformitate conſimilem, quæ etiam ſua abiectione, enſem faciebat præpollentem. Quæ cùm Corbanan vidiſſet, ait: Quis dicet nobis vbi ſunt arma hæc reperta? Aut qua de cauſa noſtro conſpectui ſunt præſentata? Cùm illi qui attulerant dixerunt: Glorioſe princeps & decus regni Perſarum, hæc arma cuidam Francigeno abſtulimus, & tibi attulimus, vt videas & agnoſcas quibus armis illa pannoſa gẽs conetur nos & fines noſtros deprædari, imò & omnem Aſiam depopulari. Tunc Corbanan ſubridens ait: Liquet, quia ſatis eſt gens illa inſenſata, & ratione parum vtitur, quę talibus armis æſtimat poſſe ſubiugare ſibi regnum Perſarum. Gens quippe eſt præſumptuoſa, & alterius iuris nimium ambitioſa. Gens videlicet quæ in ſua confidit animoſitate, ſed per Mahometem malè intrauit fines Syriæ, muroſq; regiæ ciuitatis Antiochiæ. Hæc dixit, notariumque ſuum arceſſiri iuſſit. Cui accerſito, inquit: Sume plures ſcedulas, & ſcribe religioſo papæ noſtro Caliphæ, regique Perſarum, Soldano ſuper omnes glorioſo, maioribusque regni Perſarum proceribus, vt longæuam obtineant vitam, pacem continuam, ſalutem corporum diuturnam. Fortuna felix & iocunda bene nobis proſperatur, ſecundiſque ſucceſſibus ardet, quoniam Francorum exercitum intra muros Antiochiæ incluſum teneo, & caſtellum quod ciuitati præeminet, iam in manu noſtra habeo. Vnde certum ſit vobis, quia rumores quos de eis audieratis, non ſunt illius generis cuius audiſtis, quia nec lumus tantus efficitur, quantus & clamor qui eum ſubſequitur. Quia verò præcepiſtis, vt omnino eos de terra delerem, gladio&qacute; vita priuarem, nolite aduerſum me indignari, quoſdam de melioribus vinctos vobis tranſmitto: quoniam tunc erit in veſtra deliberatione, vtrum velitis eos mori ſiue viuere. Nobis enim conueniens eſſe videtur, vt qui captiuare nos venerant, captiui fiant, & dura apud nos exerceãt ſeruitia. Honorificum quippe erit regno Perſarum, ſi in eo exulet frater regis Francorum. Vos autem in pace & ſumma tranquillitate viuite, omni&qacute; corporeæ voluptati operam impendite, filioſq; ſine ceſſatione procreate, qui alijs, ſi neceſſe fuerit, Francis obſiſtant, & cùm noſtræ defecerint vires, tunc valeant. Faciei veſtræ præſentiam non ante videbo, donec totam Syriam, & Romaniam, atque Bulgariam veſtræ ditioni ſubiugauero. Hæc Corbanan locutus in ſuperbia & in abuſione, quæ ei conuerſa ſunt in ignominiam & confuſionem. Poſt hæc mater eius venit ad eum mœrens & triſtis, lugubremque afferens vultum. Et cùm in ſecreto cubili ambò conueniſſent, dixit mater ad filium: Fili ſolatium meæ ſenectutis, & vnicum pignus totius meæ dilectionis, ad te feſtina venio fatigata longinquitate itineris. Ego eram in Aleph ciuitate magna, cùm de te grauis ſermo aures meas perculit, ſuo&qacute; impulſu maximũ cordi meo dolorem impulit. Dictum eſt enim, quòd tua agmina diſponebas, & contra Chriſtianos pugnare volebas. Propterea feſtina veni, à temetipſo ſcire volens, vtrũ ſe res ita habeat, an nõ. Ait ad matrem ſuus: Mater nihil vnquã verius audiſti. Et mater ad filium inquit: Quis fili tale conſilium iniquus tibi dedit? Nondum es expertus virtutẽ Chriſtianorum, & præcipuè gentis Francorum. Si legiſſes ſcripta omnium prophetarum, & antiquorũ ſapientum, profecto non ignorares, quòd ipſe eſt omnipotens & Deus deorũ omnium. Si pugnabis aduerſus Chriſtianos, pugnabis contra ipſum & angelos eius. Sed dementiſſimũ eſt contra ipſum omnipotentem pugnare, quoniam id ipſum eſt velle ſe deſtruere. De ipſo ſiquidẽ inuictiſſimo Deo dicit propheta: Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego ſanabo: & nõ eſt qui de manu mea poſſit eruere. Si acuero vt fulgur gladiũ meũ,

& attripuerit iudicium manus mea: reddam vltionem hoſtibus meis, & his qui oderunt me, retribuam. Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes. Formidoloſum eſt contra hunc conflictum inire, qui gladium ſuum nouit ſic acuere, accutum inebriare, inebriato carnes macerare. Fili, Pharaonem regem Ægypti quis ſubmerſit in mari rubro, cum omni exercitu ſuo? Quis eiecit Seon regem Amorreorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan, & dedit ſuis in hæreditatem? Ipſe idem Deus oſtendit quanto amore diligat populum ſuum, quantaque tutela circumuallet eum, cùm dicit: Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, & cuſtodiat ſemper. Obſerua & audi vocem meam, & inimicus ero inimicis tuis, & odientes te affligam, & præcedet te angelus meus. Genti noſtræ iratus eſt Deus ille, quia nec audimus vocem eius, nec facimus voluntatem: & idcirco de remotis partibus Occidentis excitauit in nos gentem ſuam, deditq́; ei vniuerſam terram hanc in poſſeſſionem. Non eſt qui poſſit eis eam euere; non eſt qui eam valeat amplius exterminare. Poſt hæc inquit filius matri ſuæ: Credo mater quòd aut inſanis, aut furiis infernalibus exagitaris. Quis tibi dixit, quod gens iſta non poteſt exterminari? Plures mecum ſunt optimates Admiraldi, quàm ſint omnes Chriſtiani in ſimul congregati. Dic mihi mater: Hugo eorum vexillarius, & Apulienſis Boamundus, & gladiator Gothefridus, ſunt ipſi dij eorum? Nónne ſicut & nos aluntur temporali cibo? Nónne eorum caro ſicut & noſtra poteſt incidi ferro? Ad hæc mater reſpondit: Non ſunt dij quos tu nominas, ſed homines, & milites Dei excelſi, qui dat eis animos, exaggerat vires, redditque magnanimos: ſicut ipſe per prophetam loquitur dicens: Perſequetur vnus de vobis mille, & duo fugabunt decem millia, quòd iam in his expertũ eſt, qui noſtros fugauerunt de tota Romania. Propterea fili conteſtor te per omnium noſtrorum numinum nomina, vt te auertas à facie iſtorum, & non ineas contra eos bellum. Stultum eſt enim, vt ſuperius dixi, contra omnipotentem pugnare, & in gentem eius debachari. Et reſpondit filius matri ſuæ: Chariſſima noli lachrymari, noli crebris gemitibus anxiari, quoniam nulla arte, nullo ingenio reuocabis, etiã ſi in prælio ſcirem meipſum interiturum. Tunc mater triſtior effecta, iterum filio ſuo dixit: Scio quia pugnabis, ſed modò non morieris, ſed antequam tranſeat annus, de hac vita diſcedes: Modò es in omni regione Orientali fama laudabili præditus, in aula regis Perſarum nulli ſecundus; cùm autem modo victus fueris, iuxta quæ nunc tibi eſt gloria, inglorioſus eris. Quanto enim quiſque cæteros antecellit, tanto magis ſordeſcit, ſi turpius ruit. Nunc verò omni flore Orientalium regum ac diuitum ſtipatus, tantorum innumerabilium ſatellitum caterua circundatus, ſi ſuperatus eris, cum quo vlterius pari aut impari numero decertabis? Tu qui olim cum paucis multos ſolebas in fugã vertere, nunc diſces etiam fugere cum ingenti copiarum vi, & paucos cum multis vt canem lepores præcurſare. Tunc filius iræ impatiens verba matris diutius ferre nõ poterat, ſed ea interrumpens ait: Vt quid mater concitas acreminantibus verbis, nosq́; ad faſtidium pertrahis ſermonibus imperitis? Nulla virtus bellorum nobis valet reſiſtere, nec valet alter exercitus noſtro præualere. Sed dic mater mea, vnde ſcis quòd vinci debeamus in hac pugna, & quòd mori debeo non hoc, ſed antequam tranſeat annus, morte ſubitanea, & quòd gens Chriſtiana fines noſtros ſit poſſeſſura? Cui mater ait: A centum annis & infrà inuenerunt patres noſtri in ſacris deorum reſponſis, & in ſortibus & diuinationibus ſuis & animalium extis, quod Chriſtiana gens ſuper nos eſſet ventura, nosque victura. Concordant itaque ſuper hoc aruſpices, magi, arioli, & numinum noſtrorum reſponſa, & prophetarum dicta, in quibus dicitur: A ſolis ortu & occaſu, ab Aquilone & mari, creſcent termini veſtri, & nullus ſtabit contra vos. Credimus, quia hoc totum venturum eſt, ſed neſcimus ſi nunc vel in proximo eſt, niſi quòd propè quibuſdam noſtrorum videtur, quia hoc aſſiduæ rerum mundi ruinæ præſignant, & aſtrorum intuitus prænuntiauit. De hoc ſiquidem prælio quod commiſſurus es, dicam tibi veritatem, & de morte tua quam inde habeo, noticiam. Ex quo milites ad patrandum bellum hoc colligere cœpiſti, ſolicita indagatione perſcrutata ſum, quicunque mihi poſſunt ventura prædicere, & cõſonant, quòd nullus omnino Chriſtanos poterit ſuperare. Cum aſtrologis ſyderum curſus, ſeptem ſcilicet planetas, & duodecim ſigna, ſapienter contemplata ſum, & quicquid Phyſica ſpeculatione intelligi poteſt cum aruſpicibus, exta & arma pecudũ, cum ſortilegis ſor-

tes ten-

tes tentaui:&omnia in vnũ concordant,gentiq; Francorum victoriæ titulos prænunciant, & necem tibi,ſicut dixi ſuperius,intentant. Tunc ille, Mater,inquit,ceſſa ab his de cætero,quia cum Francis pugnabo quàm primùm potero. Illa videns quòd nil proficeret,non diu morata vnde venerat redijt, ſecumq; reportauit quicquid ſpoliorum adipiſci potuit. Iam verò de his quæ interim in vrbe geſta ſunt,aliquid referamus. Turcis libera facultas erat intrandi caſtellum,& exeundi: noſtrosq; die nocteq; iaculando & ſagittando ad bella ciebant,& cùm certantium vires deficiebant,noui recentesq; ſubibant. Sicque nouis iugiter ſuperuenientibus virtus illorum creſcebat: noſtrorum verò quotidiana laſſitudine deficiebat. Nulla enim quies erat,nec arma deponebant; ſed in procinctu militiæ ſemper erant. Telis & ſagittis plateæ ciuitatis impediebantur, & tecta domorum onerabantur. Omni die ante caſtellum fit noua congreſſio, multotiesq; fiebat noſtrorum & ipſorum vna commiſtio: de noſtris tamen Deo protegente pauci moriebantur: de illis verò cateruatim perimebantur. Et dum ſic tempus prolabitur, fames omni hoſte crudelior noſtros inuadit, viresq; eorũ de die in diem attenuauit. Vultus marceſcunt,brachia deficiunt,& tremula manus vix terræ vellicat herbas, & frondes arborum,& radices ſaporum ſylueſtrium. Hæc omnia coquebantur,& comedebantur. Crus aſini ſexaginta ſolidis comparabatur, & qui emebat diſſipator ſubſtãtiæ non æſtimabatur. Panis paruus appreciabatur vno biſantio. Carnes aſinorum,equorum,camelorum,boum,bubalorum cõſumebantur, inſuper eorum coria coquebantur. Matres filios ſuos fame pereuntes, ad vbera ſuſpendebant, ſed pueri in maternis vberibus nihil inueniebant & præ inopia lactis clauſis oculis palpirabant. Quadam die Corbanan incitauit noſtros ad prælium, ſcilicet extra vrbem, ab illa parte in qua erat caſtellum, ſed milites & equi fame cruciati, diu non potuerunt ſufferre veloces impetus eorum. Conglobati igitur in vnum, noſtri ad ciuitatem regredi ſalubrius eſſe intellexerunt,ſed oppreſſi à Turcis,portam nimis anguſtam repeterunt,in tantũ quòd quidã ibi vſq; ad mortem attriti ſunt. Sicq; fiebat pugna intus & exterius,nec dabatur vlla quies noſtris fame pereuntibus. Propter hęc & his ſimilia aliqui de noſtris militibus immoderatè perterriti,fuga in ipſa nocte elapſi ſunt,funibus ad propugnacula ligatis,quibus manus ſuas omnino decoriauerũt,& ſic ad mare pedibus tetenderunt. Quo peruenientes dixerunt nautis, vt fugerent, quoniã omnes Chriſtiani aut mortui aut victi eſſent. Illi autem dolentes in mare ſe miſerunt,& Turcarum ſe potentatui ſubtraxerunt.

Stephanus Carnotenſis comes, qui inter alios principes videbatur magnus conſilio prouidus, morum honeſtate præclarus, antequam caperetur Antiochia,graui infirmitate detentus eſt: & ad quoddam caſtrum,quod ſuum erat,ſeceſſit,cui nomen Alexandreta fuit. Hic vt à fugientibus audiuit hanc de noſtris relationem, occultè montana vrbi præeminentia aſcendit, vt videret quidnam eſſet, vtrúmne relatio vera fieret. Sed innumerabilia Turcarum agmina à longè conſpexit, noſtrosque intra vrbem inincluſos eſſe deprehendit,& perterritus timore,aufugit, & ad caſtrum ſuum remeans funditus expoliauit: & ſic verſus Conſtantinopolim equitare cœpit. Illi verò qui in vrbe obſidebantur,ſummo deſyderio aduentum eius præſtolabantur,putantes quòd imperatorem ſecum adduceret,& cum eo rebus neceſſariis ſuccurreret. At ipſe in diuerſum tendens,vt ad Philomenam venit,imperatorem ibi inuenit: eique ſecreta allocutione dixit: Domine imperator noſtri reuera Antiochiam obtinẽt: ſed caſtellum quod ei ſupereſt adhuc Turci poſſident: innumera Turcarum agmina eos de foris obſident, & qui in caſtello ſunt intus oppugnant. Sed quid ſuper his reſtat, niſi quia aut mortui iam ſunt, aut in proximo omnes morientur? Tu autem reuerende imperator, ſi noſtro credis conſilio, vlterius non progredieris, ſed ad vrbem tuam reuerteris. Nam non poteſt humana eis poteſtas vlla ſubuenire,ſed ſi illuc ieris cum tuo exercitu poteris interire. His auditis ſermonibus imperator valde triſtis efficitur, & quod ei dixerat in ſecreto, principibus ſuis ac magiſtratibus propalauit in aperto. Omnes contriſtantur, noſtrorumque funera lacrymantur. Erat ibi quidam miles, nomine Wido, qui per militiam celebre ſibi nomen adquiſierat, multumq; Boamundo familiaris extiterat. Qui cùm hoc audiſſet, ita indoluit, quòd ac ſi mortuus eſſet in terram corruerit. Et cùm reſumpto ſpiritu ab illa mẽtis alienatione reuerteretur, flere immoderatè cœpit, genasq;

vnguibus ſuleãdo, crines manibus decerpendo, omnes cogebat ad luctum, dicebatq́; O Deus omnipotens, vbi eſt virtus tua? Si omnipotens es, cur hæc fieri conſenſiſti? nónne erant & milites tui & peregrini? Quis vnquam rex, aut imperator, aut potens dominus familiam ſuam ita permiſit occidi, ſi vllo modo potuit adiuuare? Quis erit vnquam miles tuus aut peregrinus? O Boamunde, honor aliorum ducum, corona ſapientum, gloria militum, ſolamen deſolatorum, robur militiæ, & totius mundi decus inſigne, cur tibi tale infortunium contigit, vt Turcarum ludibrio ſubiaceres? Heu, heu, cur mihi conceſſum eſt viuere poſt te: quæ mihi poſt hac lux grata, quæ ſpecies amœna, quæ gloria delectabilis, quæ vita iocunda te minimè ſuperſtite? O Deus, ſi verum eſt quod iſte nugaciſſimus & fugitiuus comes attulit: quid amplius erit de via ſepulchri tui, qua cauſa ita occiſi ſunt, quaſi dominũ nõ haberent ſerui tui? O Boamunde, vbi eſt illa fides tua, quã ſemper habuiſti in ſaluatore tuo domino noſtro Ieſu Chriſto? O imperator & egregij milites, qui mecum tanta tantorumq́ue funera lugetis, quis perfectè credere poteſt, quòd tanta militia ſic perierit? Profectò ſi in medio campo ab omni Orientali populo circumſepti fuiſſent, non antè omnes occiderentur quàm vlciſcentur. Nunc autem & ciuitatem habebant, in qua ſe defendere poterant, & ita interempti ſunt? O imperator, certiſſimè ſcias, quia ſi Turci noſtros occiderunt, pauci de ipſis remanſerunt. Propterea ne paueas illuc ire, quia Antiochiam recipere poteris. Imperator conſilio illius noluit aſſenſum præbere verbis nugacis, fugitiuique comitis nimium credulus, ſed retro deſtinauit abire, Bulgariæque loca præcepit deuaſtare, vt ſi Turci in partes illas peruenirent, nihil penitus iuuenirent. Cum ipſo pariter & ipſe Wido, & illi qui cum ipſo imperatore ierant, reuerſi ſunt, quia vltrà ire non præſumpſerunt. Sic igitur noſtri omni humano ſolatio deſtituti ſunt, & per viginti ferè dies, cùm hoſtibus & fame, cum gladio & penuria indeſinenter decertauerunt.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber ſeptimus.

SVPERNA pietas humano deſtitutis auxilio niſi præuidiſſet, ex Francigenis, iam ciuibus Antiochenis, nullus ſupereſſet. Sed cùm iam vita diffiderent, omniaque eis mortem intentarent; placuit Deo ſaluatori regi regum Ieſu Chriſto, vt quædam ſacerdoti ſuo aperiret, dum quadam nocte in eccleſia ſuæ caſtæ genitricis dormiret. Erant autem cum eo, ipſa virgo & mater Maria, & beatus Petrus Apoſtolus, cui primatum ouium ſuarum dedit ipſe dominus. Cui ait: Agnoſcis me? Cui ſacerdos: Non. Tu quis eſt domine? Tunc in capite ſaluatoris crux cœpit apparere. Cui iterum Dominus: Iám ne agnoſcis me? Iterum ſacerdos reſpondit: Non aliter agnoſco te, niſi quia crucem in capite tuo video, ſicut in imaginibus, quæ ſunt in honore Domini noſtri Ieſu Chriſti, videre ſoleo. Et Dominus ad eum: Ecce ego ipſe ſum. Sacerdos verò vt audiuit quòd Dominus eſt, ſtatim proſternebat ſe ad pedes eius, ſuppliciter obſecrans vt ſuis Chriſtianis ſubueniret, fame & hoſtium oppreſſione laborantibus. Cui ait: Non tibi videtur, quòd bene eos adiuuerim hucuſque, quia illis & Nicæam tradidi ciuitatem, & omnia quæ eis ſuperuenere bella, vincere feci. In obſidione Antiochiæ eorum miſeriæ condolui: nunc verò ad extremum ciuitatis ingreſſum tribui. omnes tribulationes & impedimenta, quæ paſſi ſunt, ideo euenire permiſi, quoniã multa nefanda ſunt operati, cùm Chriſtianis mulieribus, & paganis, quę valde diſplicẽt in oculis meis. Adhęc mater miſericordię Dei piiſſima virgo & beatus Petrus ceciderũt ad pedes eius rogãtes, vt populi ſui miſereretur. Adiecit autẽ beatus Apoſtolus pręcationi ſuę, & ait: Domine gratias tibi ago quoniã eccleſiã meam in

n poteſtate ſeruorum tuorum dediſti cùm propter malitiam inhabitantium in ca
ot annorum curriculis eam ingeniorum immunditiis ſordidari permiſeris. Inde cùm
ncolis lætantur ſancti Angeli, & conſortes mei Apoſtoli tui. Tunc Dominus ait ſacer-
loti ſuo: Vade dic populo meo vt reuertatur ad me, & ego reuertar ad eum, & infra
quinque dies mittam eis ſufficiens auxilium, interim quotidie cantet hoc reſponſori-
m: Congregati ſunt inimici noſtri & glotiantur in virtute ſua, totum cum verſu. Hac
a viſione completa, venerabilis presbyter ſomno excitatus ſurrexit, expanſiſque
manibus orauit, pro vt Spiritus ſanctus dabat eloqui illi. Inde eadem die hora tertia im-
mediatè ad principes exercitus perrexit, inuenitque eos ſurſum ante caſtellum præ-
iantes contra inimicos, & mouentes inuicem bellum. quibus conuocatis, læto & hi-
ari vultu dixit: O belligeratores regis æterni, annuntio vobis ex parte ſaluatoris noſtri
audium & exultationem. Suam enim per me vobis tranſmiſit benedictionem: & ſi ei
bedieritis, conſequimini & gratiam. Tunc omnibus attentè audientibus & vndique
onfluentibus, omnem ſeriatim expoſuit viſionē. Qua expoſita, ſubiecit & ait: Si huic
on creditis viſioni, falſamq́ eam ſuſpicamini, faciam vobis quod libuerit experimen-
um quòd vera eſt: & ſi mendax inueniar, omni iniuria afficite corpus meum. Tunc
Podienſis epiſcopus iuſſit afferri crucem, & ſanctum euangelium vt coram cunctis iu-
aret hoc verum eſſe. quod ita factum eſt. Et vt diuina bonitas, bona bonis accumu-
aret, ſuosq́; lugubres ſeruos magis magisq́; lætificaret; affuit ibi quidam peregrinus,
omine Petrus, qui hanc viſionem retulit coram omnibus: Audite populus domini &
erui Dei excelſi vocem meam, & ſermonibus meis inclinate aurem veſtram. Dum in
bſidione huius ciuitatis eramus, quadam nocte aſtitit mihi in viſione ſanctus Andre-
s Apoſtolus dicens: Bone vir audi & intellige me. Et aio ad eum: Tu quis es domine?
t ille: Ego ſum Andreas Apoſtolus. Fili, cùm vrbem hanc intraueritis, & eam in pote-
ate habueritis, ad eccleſiam beati Petri celeriter vade, & in loco quem monſtrauero
ibi, inuenies lanceam, qua perforatum eſt latus ſaluatoris noſtri. Hoc tunc ſolummo-
lo Apoſtolus dixit mihi. Ego verò tunc auſus non fui hoc alicui indicare, exiſtimans
ne vanam viſionem vidiſſe. Nunc verò iſta nocte iterum apparuit mihi dicens: Veni
& oſtendam tibi locum vbi lancea abſcondita eſt, ſicut promiſi tibi. Feſtina igitur vt ex-
rahas eam, quoniam portante eam ſequetur victoria. Et oſtendit mihi ſanctus Apo-
tolus locum, quem venite & videte, & inde eam mecum extrahite. Cumq́; omnes ad
eccleſiam beati Petri currere vellent, adiecit adhuc, & ait; mandat vobis ſanctus An-
lreas Apoſtolus: Ne timeatis, ſed confitemini & pœnitentiam agite à malis operibus
veſtris, quoniam infra quinq; dies ſuper inimicos veſtros iterum triumphabitis. Tunc
omnes vnanimiter glorificauerunt Deum, qui dignabatur conſolari dolores ipſorum.
Statim verò cucurrerunt ad eccleſiam beati Petri cupientes locum videre, vbi debe-
bat lancea inueniri. foderunt autem ibi tredecim homines, à mane vſque ad veſperam,
icq́; eam domino diſponente repererunt, fuitq́; magna lætitia in omni populo, ma-
gniſq́; vocibus reſultabant: Te Deum laudamus. Gloria in excelſis Deo. Tunc omnes
n vnum iurauerunt, vt nullus eorum propter vllam tribulationem ſeu mortem fuge-
ret, nec ab incepto itineri ſancti ſepulchri diſcederet. Omnis itaque plebeia multitudo
gauiſa eſt, cùm ſacramentum hoc iurarent maiores: & alter alterū ad virile robur hor-
abatur, & de diuino adiutorio quod fiducialiter vnuſquiſq; præſtolabatur, applaude-
bat. Noctc igitur inſecuta ignis de cœlo veniens ab Occidente apparuit, & inter Tur-
carum exercitum corruit: quod ſignum corda omnium vehementer obſtupefecit, &
maximè Turcarum in quorum tentoria cecidit. Inter ſe enim vaticinari cœperunt,
quod poſtea cōtigit; quia ignis de cœlo deſcendens ira Dei erat. quia verò ob Occiden-
e venerat, Francorum agmina deſignabat, per quos iræ ſuæ animaduerſionem exer-
cebat. Iam verò qui ſeniores erant, cœperunt à ferocitate ſua quantulumcunq; man-
ſueſcere, & ab ea quam prius habuerant animoſitate torpeſcere. Sed quia ſtultorum
nfinitus erat numerus, noſtroſque ad prælium concitabant, nec die nec nocte requi-
eſcebant, placuit ſenioribus murum inter ſe & illos conſtruere, vt vel ſic ad modi-
cum poſſent reſpirare. Vna die enim tam acriter in noſtros corruerunt, vt tres in vna
turre quæ erat ante caſtellum incluſerint: ex quibus duo vulnerati de turre exire
compulſi & capite plexi ſunt: vnus verò vſque ad veſperam fortiter reſiſtens perman-

ſit,duosq́; ex illis occidit,& ſic deinceps gladio vitã finiuit. Quibus dum viuerent,cùm Boamundus vellet ſuccurrere, vix aliquem potuit extrahere, quia illos non tantum hoſtis vrgebat, quantum valida fames opprimebat. Vnde iratus ignem poni præcepit in domibus quę erant ab illa parte, vbi & palatium Caſſiani erat, vt qui exire ſponte nolebant,ſaltem exire compellerentur inuiti. Tunc cum igne tanta venti tempeſtas exorta eſt, quòd tantùm flamma inualuit, vt vſque ad duo millia domorum & eccleſiarum combuſſerit. Boamundus vt vidit flammam ignis ita inſurgere, pœnitẽtia ductus vehementer doluit:quoniã de eccleſia beati Petri ſanctæq́; Dei genitricis Mariæ, multiſque aliis pertimuit. Durauitq́; incẽdium ab hora diei tertia vſq; in noctem mediam; & ſic flante vento à parte dextera,in ſe ipſam reuerſa eſt flamma. Lancea, vt ſuprà diximus,nutu Dei inuenta,ſeniores & magiſtratus militiæ conſilium acceperunt, vt ad Corbanam legationem ſuam mitterent,eiq́; mandata ſuumq́; conſilium per interpretem ſui ſermonis deferrent. Cumq́ue de multis fieret inquiſitio, nec aliquis præſumeret hæc ferre mandata;tandem duo inuenti ſunt, Erlewinus & Petrus eremita. Hi cum interprete iter ſuum ad Turcarum caſtra dirigunt, dein ad Corbanan tentoria perueniunt. Conuenerunt vndique Turcæ, audire geſtientes, quid dicerent Chriſtianorum nuntij. Erat autem Corbanan reſidens in ſolio indutus cultu regio, habituq́ue pomposo. ante cuius faciem venientes minimè ſe inclinauerunt, ſed erecta ceruice aſtiterunt. Quod cùm Turcæ viderent, ægrè tulerunt; & niſi nuntij eſſent, ſuperbæ contumaciæ ignominiam vindicaſſent. Tunc nuntij nil cunctantes, licet omnes ira commoti,circunfremerent,ſuperbo principi dixerunt. Corbanan à Francorum principibus in mandatis hæc ad te habemus. Vnde tibi contigit tam temulenta audacia, quòd armata manu contra eos veniſti, cùm tu & rex tuus gensq́ue tua in eorum conſpectu culpabiles ſitis, qui terras Chriſtianorum immoderata cupiditate inuaſiſtis, eosq́ue omnes iniuria affectos occidiſtis. Infernales dij tui te turpius non potuerunt dehoneſtare,quàm quòd te miſerunt contra eos pugnare. Si ratio iuris tecum eſſet, & cenſura æquitatis nobiſcum agere velles, nos tecum iuris honore ſeruato ratiocinaremur, & quod Chriſtianorum eſſe debet, incontradicibili ſermone oſtenderemus. Quod ſi apud te æqui ponderis ſunt ius & ratio, vt voluptuoſa voluntas, fiat inter tuos & noſtros determinata pugna, & victoribus abſque aliorum ſanguinis diſpendio tota hæc concedatur patria. Quod ſi nec ita, nec ſic, complacet, aut fugam protinus inite, aut colla veſtra noſtrorum enſibus præparate. His dictis ſermonis mediator conticuit. Corbanan verò ira magna inflammatus, vix loqui potuit: & tandem in hæc verba prorupit dicens. Verè gens Francorum gens ſuperba, ſed noſtro gladio refrenabitur eorum ſuperbia. Ideo autem requirunt denominatum prælium, vt quibus cedit victoria, cedat & imperium: quoniam ſine aliorum ſanguinis diſpendio, aut patria volunt ditari, aut à manibus noſtris liberari. Sed tunc ſalubre conſilium non inuenerunt, cùm pro effœminata gente arma ſumpſerunt. Tamen adhùc ite,illiſq́ue renuntiate:quoniam ſi volunt Deum ſuum abnegare, ſuæq́ue Chriſtianitati renuntiare, in gratiam omnes recipiemus,& terram hanc eis donabimus, & multò meliorem: & de omnibus equites faciemus. Quod ſi facere neglexerint, omnes iamiam morientur, aut vincti in terram noſtram ducentur. Poſt hæc Erlewinus, quia illorum nouerat linguam,ſubiecit & ait: O princeps nullius militiæ, ſed totius malitiæ, ſi ſcires quàm dementiſſimum eſt apud Chriſtianos dicere, nega dominum, nunquam de tuo ore polluto egrederetur tale verbum. Scimus pro certo, ipſo Deo quem negare ſuades, reuelante,quia in proximo eſt noſtra ſalus, & veſter interitus, noſtrum gaudium, & veſtrum detrimentum. Quis verò ſerò vobis tranſmiſit ignem, qui vos ita perterruit, & de loco in quo tentoria fixeratis ita perturbauit? Signum hoc in portentum veniet vobis,nobis in ſalutem; quoniam ipſius Dei noſtri certã inde habemus legationẽ. Corbanan diu ferre non potuit conuitia Erlewini, & præcepit à cõſpectu ſuo illum amoueri. Dixeruntq́; ei qui illic aſtabãt, vt citò recederet, aliàs nunquã ei legatio proficeret quin ſtatim interiret. Ille cum ſociis ita diſceſſit,& ad vrbem remeauit. Nec prætereundum quid iſtis recedẽtibus Corbanan ſuis dixerit. Audiſtis nunc, quid pannoſi illi; vultuq́ue deſpicabiles,& nullius perſonæ homunculi, & quàm conſtanter locuti ſint: nec iram noſtram & tela micantia expauerunt. Vnum de illis eſt, quia deſperati ſunt & volunt

unt mori, aut malunt mori quàm captiuari. Propterea ô fortiſſimi milites, cùm ad prælium venerint, vndique eos circumuallate, ne alicui ſit locus diuertendi, nec ſpatium diu viuendi: quoniam ſi eis aliquandiu licet viuere, antequam omnes interficiantur, magnas ſtrages de noſtris facient. In hoc apparet quòd Corbanā ſtultus erat, qui ſic loquendo ſuorum mentibus terrorem incutiebat. Nec mirandum ſi inſipiens loquitur amentiam, quia ſpiritus ſapientiæ non intrat in maleuolam animam. Petrus eremita & Erlewinus ad principes exercitus reuerſi ſunt: & quæ Corbanan reſponderat narrauerunt. Tunc Podienſis epiſcopus nutu & aſſenſu omnium, triduanum omnibus indixit ieiunium. Vnuſquiſq; puro corde confeſſus fuit, & qui aliquid ad edendum habuit, non habenti diſtribuit. Illos tres dies deduxerunt cum omni humilitate & puritate cordis, eccleſias proceſſionando circuientes, & domini miſericordiam implorantes. Tertia die illuceſcente, miſſæ per eccleſias celebratæ ſunt: omnesq; ſancta dominici corporis communione communicati ſunt. Communi deinde conſilio intra vrbem ſex acies conſtituuntur, & quæ prius, & quæ poſterius irent ordinantur. Prima acies fuit Hugonis magni, & Flandrenſis comitis: ſecunda verò ducis Gotheſridi: in tertia verò fuit comes Robertus de Normannia cum ſuis: quarta fuit Podienſis epiſcopi, qui ſecum portauit lanceam noſtri ſaluatoris; & cum illo fuit magna pars exercitus comitis ſancti Egidij, qui ad cuſtodiam ciuitatis remanſit. Quinta Tancradi fuit: & Boamundi ſexta, cum quo expeditiores ad bellum pedites fuerunt, & milites qui equos ſuos neceſſitate victi vendiderant. Epiſcopi, presbyteri, clerici, & monachi, ſacris veſtibus induti cùm militibus extrà portam ciuitatis exierunt, portantes in manibus ſuis cruces, quibus Dei populum ſignabant, & magnis vocibus ad cœlum manibus extenſis clamabant: Saluum fac populum tuum domine, & benedic hæreditati tuæ, & rege eos, & extolle eos nunc & in æternum. Eſto eis domine turris fortitudinis à facie inimicorum ſuorum. Hos & alios pſalmos accinebant, illos præcipuè qui tribulationi conueniebant. Similiter illi qui in turribus erant & ſuper murum, idem faciebant, & cantabant. Egreſſi ſunt itaque milites Chriſti contra ſatellites antichriſti, per portam quæ eſt ante Mahumariam. Corbanan verò in quodam monticulo ſtans, exeuntes aſpiciebat, & dum exirent, dicebat: State quieti milites mei, & omnibus exire permittite, vt eos melius valeamus comprehendere. Habebat autem iuxta ſe poſitum Aquitanicum quendam qui fidei noſtræ abrenuntiauerat, & edacitatis gula coactus de ciuitate exierat, & in aduerſariorum ſe caſtra contulerat. Hic de noſtris multa nefanda dixerat, quòd fame moriebantur & omnes fugæ præſidia moliebantur, quòd equos ſuos comederant, & victus inopia tabeſcebant, nihilq; reſtare, niſi quòd aut fugerent, aut ditioni Corbanan ſubderent ſe. Dumq; diuiſæ acies ſuis ordinibus de ciuitate exirent, Corbanan cuius eſſet vnaquæq; requirebat, quæ Aquitanicus ei ordine referebat. Sol verò ſuper armatas loricas & lanceas radios inferens, oculos intuentium reuerberabat, & aduerſariis terrorem immittebat, vt diuina ſcriptura teſtatur; quia terribilis eſt caſtrorum acies ordinata. Vt autem in ſimul omnes conſpexit, intra ſemetipſum infremuit, circunſtantibus dicens: Magna eſt gens illa, honeſteq; armata, non mihi videtur quòd velint fugere, ſed inſtare; quòd non velint obſequi, ſed perſequi. Conuerſus itaque ad apoſtatam ſuum, inquit, furcifer omniumq; ſceleſtiſſime, quæ friuola dixiſti nobis ſuper hominibus iſtis, quòd equos ſuos comederint, & fame cruciati fugam pararint. Per Mathomum in caput tuum retorquebitur iſtud mendacium, capitisque lues ſupplicium. Tunc accerſitus gladiator tyranni paruit imperio, & euaginato gladio caput illius præcidit; dignamque ſuæ garrulitatis & apoſtaſiæ mortem ſubijt. Tunc quippe mandauit Admiraldo ſuo qui cuſtodiebat ſuum theſaurum, vt ſi ignem accenſum in capite ſui exercitus videret, ſtatim protinus arriperet, & omnia quæ ſua erant, ſecum portaret, aliosq; fugere compelleret. Sciret enim quòd bellum ſibi ceſſerat in contrarium. Noſtri verò milites vt primùm in quandam planiciem venerunt; Podienſi epiſcopo inuente ſteterunt, & cum ſummo ſilentio ſermonem illius audierunt. Erat autem veſtitus lorica, & in dextera illius in altum erecta ſaluatoris lancea. qui os ſuum in hæc verba aperiens dixit: Omnes qui in Chriſto baptizati ſumus, filij Dei & fratres inuicem ſumus. quos ergo coniunxit vna ſpiritalis copula, iungat & dilectio vna. Pugnemus igitur vnanimes, vt fratres, pro animabus & corporibus noſtris, ſicut po-

ſiti in rebus extremis. Mementote quantas tribulationes paſſi eſtis pro peccatis veſtris, ſicut nunc vobis innoteſcere dignatus eſt in viſionibus ſuis Dominus Deus noſter. Nunc verò purgati eſtis, Deoq́; per omnia reconciliati. Et quid timeretis? nullum vobis contingere poteſt omnino infortunium. Qui hîc morietur, viuente felicior erit, quia pro temporali vita gaudia adipiſcetur æterna. Qui verò remanſerit ſuperſtes, ſuper inimicorum ſuorum triumphabit victoria, diuitiiſque illorum ditabitur, & nulla anguſtabitur inopia. Vos ſcitis quid perpeſſi ſitis, & quid in præſentiarum ante vos videatis, Orientales diuitias adduxit vobis dominus veſter in faciem veſtram, in manibus veſtris. Confortamini & eſtote viri cordati, quoniam iam mittet dominus legiones ſanctorum ſuorum, qui vlciſcentur vos de inimicis veſtris. Hodie videbitis illos oculis veſtris, & cùm venerunt, ex eorum terribili fragore ne timeatis. Nō enim debet inaſuetus vobis eſſe conſpectus eorum, quoniam vice altera venerunt vobis in auxilium. ſed humanus aſpectus pauéſcit in aduentu ſupernorum ciuium. Conſiderate quomodo aduerſarij veſtri extento collo, ſicut cerui & dammulæ paueſcentes, aduentum veſtrum aſpiciunt, paratiores ad fugam quàm ad prælium. Et vos bene noſtis eorum prælia, quoniam caſtra eorum plus in fuga quàm in pugna confidunt. Ite igitur contra eos in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti ad bellum, & Dominus Deus noſter omnipotens ſit vobiſcum. Cumq́; omnes reſpondiſſent, Amen; extenſis in lōgum legionibus, prior erecto vexillo antecedit Hugo magnus, qui iure vocatus eſt Magnus, quoniam hoc priuilegium cōmendauit actu & moribus. Hunc ſubſecuti ſunt alij, ſicut ſuperius ſunt nominati, fuitq́; eorum prolixa extenſio, à flumine vſq; ad montana ſcilicet, cui ſpatio interſunt duo miliaria. Tunc verò Corbanan cœpit retroire & montanis appropinquare. Noſtri autē paulatim illum inſequebantur, quoniam moderato greſſu omnes procedebant. Tunc Turcæ in duo ſunt diuiſi, quia pars vna à regione maris proceſſit; pars altera maior in campo remanſit. Statuerunt igitur noſtros ſic inter ſe includere, & a dorſo ſagittare. Sed ordinata eſt ſeptima acies, quæ contra partē diuiſam confligeret: ordinata eſt autem ex militibus ducis Gothefridi & Normāni comitis: cui præfuit quidam dux, nomine Rainaldus. Hunc contra illos miſerunt, & præliati ſunt, multiq́; hinc & inde ceciderunt, & vt aliæ ſex acies ad iactum ſagittæ peruenerunt, Turcæ vicinius ire recuſantes, tenſis arcubus trahunt, ſed fruſtra; quia ventus ex obliquo flans eorum iactus redegit in vanum. Quod Turcæ vt viderunt, verſis frenis retro fugiunt, ſicque prima acies quæſiuit in bello bellum, nec inuenit: quæſiuit quem percuteret, aut à quo percuteretur, nec reperit. Interea miſſus eſt nuntius à Boamundo Hugoni magno, vt ei ferret auxilium, quia nimium vrgebatur oppreſſione Turcarum. Mox Hugo conuerſus, ait ſuis: O viri bellatores, nos pugna fugit, quæramus pugnam, eamusque ad Boamundum egregium ducem: illic eſt pugna quam quæritis; illic ferreus inſtat hoſtis, quem deſideratis. Tunc citius dicto volat illuc quiſque ſatelles, iunguntúrque ſimul egregij milites. Quod vt vidit dux ducum Gothefridus, quòd magnus amicus ſuus ita celeri curſu cum omnibus ſuis diſcurrebat, inſecutus eſt eum, quoniam & ipſe à bello vocabat. Illic quippe incumbebat robur militiæ Perſarum, & maior fortitudo; & bene decebat, vt illic occurreret Gothefridus & Hugo. Erat enim vnus ab altero, quaſi alter idem, vnam habentes in ſe amicitiam. Hugo magnus cùm ad pugnæ conflictum prior veniſſet, intuitus eſt vnum de aduerſarijs, qui erat audacior cæteris, aliosque ad pugnam clamando hortabatur: qui ſpumantem equum dirigit contra eum, & lancea ei guttur perforauit, & ſic os illius oppilauit. Quid miſer faceret? ſolo ſtatim corruit, & diis infernalibus animam commendauit. Poſt hæc contigit noſtris grande incommodum: quia Odo * Belgentiacus, qui vexillum ferebat, ſagitta toxicata vulneratus fuit, & dolore vulneris ingraueſcente, cum vexillo terræ corruit: ſed Benienſis Guilerinus enſe nudato, viam per medios hoſtes aperuit, & ſignum tellure leuauit. Quid dux ducum Gothefridus, quid Boamundus, quid clara iuuentus ibi egerint, nec lingua dicere, nec manus ſcribere, nec pagina valet capere. Nullus noſtrum ibi iners fuit, nullus timidus, quia nec locum habebant; & hoſtis ſupereminens vnum quemque vrgebat. Quanto magis enim occidebantur, tanto magis creſcere videbantur. Sicut enim putredini muſcæ confluere ſolent; ſic & ipſe vndique conueniebant. Dum ſic certatur, & tam longi certaminis prolixitas fatigabat noſtros; nec numerus hoſtium vide-

* Bergenſiacus.

videbantur decreſcere, albatorum militum numerabilis exercitus viſus eſt de montibus deſcendere, quorum ſignifer & duces eſſe dicuntur Georgius, Mauricius, Demetrius: quos vt primum vidit Podienſis epiſcopus, exclamauit voce magna dicens: O milites ecce venit auxilium, quod vobis promiſit Deus. Et certè noſtri valde expauiſſent, niſi fuiſſet ſpes quam in domino habebant. Tunc tremor maximus irruit in hoſtes, & verſis vultibus ſcutis terga cooperiunt, & fugam quò vnicuique locus dabat arripiunt. Pars illa quæ à parte pugnabat maris, vt vidit fugam ſuorum, ignem ſparſit ſuper gramen campi, quòd celeriter arſit, quia illud ſiccauerat ardor æſtatis. Hæc ideo fecerunt, vt hoc ſigno illi qui in tentoriis erant, ſtatim fugerent, & ſecum ditiora ſpolia tollerent. Illi verò cognito ſigno, qui in montanis erant, protinus fugerunt, cum omnibus ſpoliis quæ portare valuerunt. Sed quid eis profuit, cùm diu eis ferre non licuerit? Armenij & Surani ſiquidem vbi viderunt, quia victi erant, & noſtri eos inſequerentur, obuiam illis veniebant & occidebant. Hugo verò magnus & dux Gotheſtidus & Flandrenſis comes, ſimul cum ſuis agminibus equitabant iuxta aquam, vbi robuſtior & depreſſior eorum erat exercitus: tantoque impetu vrgere cœperunt, vt ad ſua tentoria quò tendebant, remeare nõ potuerint. Et vt citius perſequi valerent, illorũ equos qui moriebantur, aſcẽdebant, ſuosq; equos qui erant macilentiores & afflicti fame, frenis à capite detractis relinquebant iñ campo. O miranda virtus Dei omnipotentis, & immenſa poteſtas: Miles tuus longo afflictus ieiunio, perſequitur tumentes adipe & ſinguedine, ita vt etiam nec ad ſua bona, quæ reliquerant, auderent reſpicere. Spiritus tuus bonus erat in mentibus eorum, qui & vires ſuggerebat corporum, & audaciam præſtabat animorum. Non illum retardabat vlla cupiditas ſpoliorum, nulla vllius rei auaritia, quoniam illius mentes magis titillabat victoria. Sicut in macello beſtiarũm corpora ſolitum eſt dilaniare: ſic & noſtris licitum erat Turcarum corpora laniare. Euolat ſanguis de corporibus vulneratorum; euolat puluis agitatus equorum pedibus diſcurrentium; Æther obnubilatur, & quaſi crepuſculum fieret obtenebratur. Cõtigit autem quòd fugientes in quendam collem deuenerunt, & ibi ſe contra noſtros recolligere ſperauerunt. Tunc Gerhardus ſenex de Milione, qui longo tempore ægrotus iacuerat in obſidione, equo celeri tranſuectus, improuidè incidit in illos, eorumque iaculis eſt confoſſus, & ſic digna morte peremptus. Quod vt viderunt qui eum vicinius inſequebãtur; Ewardus ſcilicet de Puteolo, Paganus Beluacenſis, Drogo, & Thomas, & Clarenbaldus, cæteraq; iuuentus Hugonis magni, nil hæſitantes in illos irruunt, & quidem forte bellum inuenerunt; ſed tamen Deo iuuante, creſcente caterua ſuorum, viriliter diſſipauerunt. Ibi multum cruoris effuſum eſt, multorum truncata capita, qui ſi, vt cœperant, fugiſſent, euadere potuiſſent. Perſecuti ſunt autem illos vſq; ad pontem ferreum, & ad caſtellum Tancradi, & vltrà non potuerunt perſequi, quia nox obſcura finem rei impoſuit. Mortui ſunt autem illo die centum millia equitum, ſed propter faſtidium nullus numeratus eſt de tota multitudine peditum. Miles fatigatus, quia longè ab vrbe erat, ad tentoria quæ ſuorum erant inimicorum rediit, multumque quodq; ad edẽdum ſibi ſufficeret, inuenit. Antè enim quàm timor Dei veniſſet in corda illorum, in ſartaginibus & cacabis & lebetibus & in ollis parauerant carnes ad obſonium: ſed miſeris quæ parauerant, non licuit coquere nec tollere. Ibi potuit videri venerãdus ſacerdos Podienſis epiſcopus, lorica veſtitus & caſſide, & lancea ſancta in manibus, qui pręnimio gaudio rorabat vberrimis ora fletibus. Hic illos hortabatur, vt Deo gratias agerent per quem victores extiterant: dicebatq; eis: Ex quo milites eſſe cœperunt, nulli vobis compares fuerunt, quia nulli in tam breui tempore tot tantaque bella confecerunt, quanta vos peregiſtis, ex quo mare Conſtantinopolitanum tranſiſtis. Multum quippe eſt à fide Chriſtiana alienus, qui videt quæ vos hodie vidiſtis, & in Dei dilectione nõ eſt cõtinuus. Hęc & his ſimilia venerandus pontifex dicebat, & verbis talibus populũ ſibi cõmiſſum inſtruebat, & iocos, & riſus eorum temperabat. Contemplatio enim vultus illius præſentiæ ita omnes reuerberabat, quòd nemo eo præſente verba vana proferre pręſumebat. Peracta nocte illa, in craſtinum quindecim millia camelorum ſunt inuenta. equos verò & mulos, & aſinos, oues, & boues, & omnis generis pecora nemo numerare potuit. Inuẽta ſunt vaſa aurea, & argentea multa, plurima pallia, & ſpolia magna, magni precij diuerſæq; varietatis. Cum his omnibus ad ciuitatem.

triumphantes venerunt: & ab his qui remanſerant clericis & presbyteris & monachis, cum ſolenni proceſſione ſuſcepti ſunt. Admiraldus verò qui in caſtello erat, vt vidit principem ſuum & eos qui cum illo erant à campo fuga diuerti, viditq́; innumera albatorum equitum millia, cum candidis vexillis per plana diſcurrentia, admodũ expauit, vnumq́; de vexillis noſtris ob tutelã dari ſibi popoſcit. Comes ſancti Egidij qui illic ad cuſtodiam ciuitatis remanſerat, ſuum illi vexillum conceſſit, & gratanter accepit, acceptumq́ue muro caſtelli affixit. Sed vt cognouit à quibuſdam Longobardis, qui aſtabant ibi, quòd Boamundi non eſſet, cui tota ciuitas conceſſa erat; ſignum ſuum reddidit comiti, & ſignum quæſiuit Boamundi, & Boamundus miſit ei. quod cùm reciperet, Boamundo mandauit, vt ad ſe veniret. Ille feſtino pede ambulauit, & quid dicere vellet auſcultauit. Gentilis fidei pactum requirit; vt qui cum eo erant, & diſcedere vellent, nullius iniurię læſionem paterentur, & vſq; in terram Saracenorũ conducerentur: qui verò ſecũ Chriſtianus fieri vellet, faciendi licẽtiam haberet. Boamundus immenſo gaudio repletus dixit: Amice quod expoſcis libẽter concedimus tibi, ſed pręſtolare modicum, quia iſtud principibus noſtris renuntiabo, & celeriter reuertar ad te. Et mox feſtinanter cucurrit, & aggregatis in vnum principibus verba gentilis enarrauit. Placuit omnibus omnipotenti Deo gratias agentibus. Boamundus ad iã domeſticũ regreditur gentilẽ, & requiſitę ab eo cõuentionis confirmat ſponſionem. Ille verò reddidit ſe epiſcopo Podienſi, & ſanctæ Chriſtianitati, cum trecentis ſuis militibus valde ſpecioſis & iuuenibus, fuitq́; inter Chriſtianos tunc maius gaudium de eorum Chriſtianitate, quàm de caſtelli traditione. Boamundus caſtellum recepit, & eos qui Chriſtiani fieri noluerunt, in terrã Saracenorũ conduxit. Triduano peracto ieiunio, baptizati ſunt gentiles cum lætitia magna, & creuit ibi laus Dei & gloria Chriſtiana. Ipſi referre poſtea ſoliti erant, quod cùm de caſtelli arce bellum aſpicerẽt, innumera ſubitò candidorum militũ millia ſe vidiſſe, quorũ intuitus ipſos vehementer terruit. Nec mirum fuit: quia omne caſtellum funditus intremuit. Cumq́; viderent eos agminibus Chriſtianorum conſociari, ſuosq́; in excidium fugamq́; verti, protinus intellexerunt cœleſtia numina eſſe, Chriſtianorũq́; Deũ ſuperari non poſſe. Inde compuncta fuerunt corda illorum, ſeq́; Chriſtianos fieri ſpoponderunt. Actum bellum hoc quarto Calendas Iulij, vigilia ſcilicet Apoſtolorũ Petri & Pauli. Sicq́; diuina reſpiciente miſericordia procella Antiochenæ tribulationis, quæ ſerè per decem menſes intumuerat, ſedata fuit, & regia ciuitas quæ longo tactu temporũ iugo diabolicæ captiuitatis ſubiecta fuerat, amiſſam priſtinæ libertatis gratiam recuperauit. Hoſtes qui eam in captiuitate detinuerant, fiunt & ipſi captiui, & in latebris ſyluarum, cauerniſq́; petrarum, & foſſis montium ſunt diſperſi. Armenij quoque & Surani habitatores terræ illius, per dies plurimos ſcrutati ſunt illos, & inueniebant alios ſemineces, alios vulneratos, alios parte capitis carentes, alios ventri ſuo, ne omnino vitalia exirent, manus ſuas apponentes, & detractis eorum ſpoliis interficiebant. Itaq; inimici Dei depopulati ſunt, & Chriſtiani ſerui Dei excelſi in glorioſa vrbe cum gaudio & læticia aggregati ſunt. Cumq́; quadam die cõuenirent, conſilio ſtatuerunt, vt ad Conſtantinopolitanũ imperatorẽ legatos mitterent, ſuamq́; ciuitatẽ vt reciperet veniret. Et, proh dolor, iudicauerũt omnes, vt quia regi mittebant, regalis nuntius debebat ire: & electus eſt Hugo magnus, verè regalis & genere & moribus. Quem nullatenus elegiſſent, ſi non reuerſurũ ſciſſent. Hic cùm regi legationem ſuam compleſſet, morte interemptus occubuit, & quò regredi diſpoſuerat, ad extremũ non potuit. Conſtantinopolitanus autem imperator Vulpinus ad recipiendam vrbẽ auſus nõ fuit venire, quoniã recognoſcebat ſe fidem & ſacramenta, iura, & data pignora Francis violaſſe & nequaquam cuſtodiſſe. Sicq́; omnes conuentiones deletæ fuerunt, quę inter eos factæ ſunt. Interea in vrbe reſidentes, tractare cœperũt de via dominici ſepulchri: quid agerent, an mox inciperent, aut quãdo tempus terminarent. Ad hoc ſiquidẽ cõmunis aſſenſus adducitur, vt vſq; ad Calendas Octobris reliquũ itineris differatur. Æſtatis ſiquidẽ ardor nimis incanduerat, & terra Saracenorũ quã ingreſſuri erãt, inaquoſa & nimis erat arida. Propterea tẽpus expectauerũt, qđ humidũ ſit, & quo tellus abſconditos latices effundat. Definiendũ ſimili modo erat, quid tantus populus interim ageret: & vbi & quomodo viueret. Accepto inde cõſilio, pręco quæritur: inde, qui dicat, quid de his rebus ſit diffinitũ. Pręco quęſitus & inuẽtus, aſcẽdit & dixit: vt qui

omnino

omnino egens erat, in vrbe remaneret, cumq; illis qui ditiores erant conuentionem fa-
ceret ac ſeruiret. Principes autem diuiſi ſunt, per caſtella ſua & ciuitates.

Erat autem quidam miles de exercitu comitis ſancti Egidij, nomine Raimundus,
cognomine Piletus, animo virilis, & corpore ſpectabilis. Hic perfecto odio Turcis ini-
micus erat, nec diutius tolerare potuit, vt longo tempore feriarentur. Hic plurimam
adiunxit ſibi militum peditumq; multitudinē, & in terrā Saracenorum trāsduxit eam,
tranſijtq; duarū ciuitatū terminos: & peruenerunt ad quoddam caſtrum, quod * Fala- * Talaminia.
mina vocatur, cui gens Suriana dominabatur. Suriani noſtros receperunt, ſeq; eorum
libentiſſimè dominio tradiderunt. Octo ibi diebus tranſactis, perrexerunt ad aliud ca-
ſtrum in quo latitabat multitudo magna Saracenorum. ad quod peruenientes, milita-
ri impetu inuaſerunt, & remiſſa manu toto die pugnantes, veſperaſcente die expugna-
uerunt. Quo ita capto omnes occiderūt, præter eos qui Chriſtianitatē receperunt. Hac
itaq; depopulatione facta, reuerſi ſunt ad caſtrum, quod * Talaniannia diximus nūcu- * Talaminia.
patum: In quo duobus perendinatis diebus, die tertia omnes exierunt, & ad vrbem quę
Marra dicitur perrexerunt. Erat autem ibi aggregata nō minima multitudo Turcarum
& Saracenorū, ab Aleph alijsq; ciuitatibus & caſtellis, quę in circuitu eius ſunt, illorum
præſtolantes occurſum. Ad quam cùm appropinquare cœperunt, illi barbari cōtra eos
exierunt: ſed conflictū diu cum noſtris tenere noluerunt: quia in fugam verſi intra vr-
bem ſe receperunt. Noſtri verò diu ibi reſidere non potuerunt; quia æſtiuū cauma eos
vehementer vrgebat, nihilq; inueniri poterat ad bibendum. Iamq; diei inclinante vm-
bra, reuerſi ſunt ad caſtrum ſuum * Talaniannia. Plurimi quidem Chriſtiani partis illius * Talaminia.
ricolę cum noſtris ierant; ſed cum noſtris redire contempſerunt: quos Turci in inſidiis
occultati ceperunt & occiderunt. Raimundus verò ad illam vltrà nō redijt ciuitatem,
quia non habebat exercitū quo obſideret eam: ſed in caſtro ſuo vſq; ad præfinitū tem-
pus Calendarum Octobrium remanſit, ſemperq; interim terrā Saracenorū depopula-
tus eſt. Illi autē qui in Antiochia remanſerunt, cum magna tranquillitate & gaudio fu-
erunt, quouſq; dominū ſuum Podienſem epiſcopū amiſerunt. Hic cū ſumma pax eſſet
exercitui Dei, menſe Iulio cœpit infirmari; ſed nō diu ægrotauit, quia dominus non eſt
paſſus illū longa ęgritudine cruciari. Calēdas Auguſti ſancta eius anima vinculis carnis
ſoluta, translata eſt in Paradiſum Dei, in glorioſa feſtiuitate ſcilicet ſancti Petri, quæ di-
citur Ad vincula. Et vt cenſura diuini iudicij id actū eſſe clareſceret, in die quo principis
Apoſtolorū vincula à Hieroſolymis Romam ſunt allata, ſoluta eſt à corporcis nexibus
pontificis anima. Nec vnquam pro vlla tribulatione tantus fuit in illa Dei militia mœ-
ror, tantaque triſtitia, quanta in morte illius. Hunc omnes debito iure lacrymabantur,
quia conſilium erat diuinū, cōſolator mœrentium, ſuſtentator debilium, theſaurus in-
digentium, reconciliator diſcordantium. Hic militibus dicere ſolitus erat: Si vultis eſſe
triumphatores & amici Dei, mundiciam corporum cuſtodite, & pauperū miſeremini.
Nulla enim res ita à morte vos liberabit, ſicut eleēmoſyna; quia & melius protegit quàm
parma, & acurior eſt in hoſtem quàm lancea. Qui nō eſt idoneus pro ſe orare, det eleē-
moſynam, & orat pro ſe. Pro his operibus & huiuſmodi ſermonibus charus erat Deo &
omni populo. Si quis autē vellet omnium virtutū eius chariſmata enumerare, hiſtoriæ
modum excederet. Hoc itaq; decenter in eccleſia beati Petri tumulato; Comes ſancti
Egidij in terram Saracenorum tranſijt, vrbemq;, quam Albariam vocant, adijt. Quam
vndiq; forti milite circumcingens inuadit, diuq; miſſilibus & ſagittis cum his qui erant
in mœnibus decertauit. Sed vt vidit ita ſe proficere parum, erectis ad murum ſcalis, lo-
ricati milites aſcenderunt, & in fugam ire compulerunt. Miles vt aſcendit murum, fit
celſior illis, Hoſtis & ille fuit viribus inferior, Muro deſcendunt ſuper abdita tecta
domorū, De domibus verò ſaliunt per plana viarū. Huc illucq; ſenes fugiunt, pueri iu-
uenesq;: Sed prorſus nulli profuit vlla fuga. Præcepit enim comes, vt omnes caperen-
tur, & qui in Chriſtum credere nollent, decollarentur. Illic viſi ſunt plurimi capite ple-
cti, plurimisq; pueris cum puellis ſubtracta eſt vita longi temporis. Iudiciū enim domi-
ni fuit hoc; quia Chriſtianorū fuerat ciuitas illa, eisq; ſimili mortis ludibrio ablata erat.
Nullus ex tanta multitudine reſeruatus eſt, niſi qui ſponte Chriſto confidens baptiza-
tus eſt. Sicq; mundata eſt ciuitas illa, & ad cultum noſtræ fidei reuocata. Tunc comes
cum ſuis optimatibus habuit conſilium, vt in ea ordinaretur epiſcopus, cuius cōſilio &

auxilio ciuitas regeretur, & fides Ieſu Chriſti in cordibus nouiter baptizatorum ſolidaretur. Electus eſt igitur vir ſapiens & perſonatus, literarũq; eruditione pollens, & vtraq; ſcientia prædirus, & ad ordinandũ Antiochiam eſt miſſus. Æſtiuũ tempus ſolis ardore repreſſo cùm iam tranſiret, noxq; diē horarũ numeroſitate trãſcenderet, milites Chriſti ad Antiochiã remearunt, & Calendis Nouembris, die feſto ſolennitatis omniũ ſanctorũ ibi cõuenerunt. Et benedicta gloria regis æterni, quia tunc numeroſior fuit turba redeuntiũ, quàm fuerit, cùm ſe ab inuicē diuiſerunt. Ex cũctis enim mundi partibus ſecuti erant multi egregij milites & pedites priorũ veſtigia, quotidieq; creſcebat Chriſtiana militia. Cumq; in vnũ ita reſiderent, & de via ſancti ſepulchri quò dirigerent iter, diſponerent, Boamundus pactionē vrbis requirit, quam ſibi ſpopõderant. Comes ſancti Egidij dicebat id nõ poſſe fieri propter ſacramenta quę per Boamundũ fecerant imperatori Cõſtantinopolitano. Inde per dies plurimos factus eſt in eccleſia ſancti Petri cõuentus, magnusq; verborũ ex vtraq; parte cõflictus. Cumq; in cõmuni conuentu fieri nequiret vlla diffinitio quæ paci conueniret, epiſcopi & abbates, & conſilij ſanioris, duces & comites, locũ in quo eſt cathedra ſancti Petri intrauerunt, & illic inter ſe diffinierunt, qualiter & Boamundo ſeruarent promiſſa, & imperatori facta ſacramenta. Cùm verò a loco conſilij exierunt, conſilium tamen omnibus patefacere noluerũt. Itaq; domeſtico affatu reuelatũ eſt conſilium comiti ſancti Egidij, & ipſe laudauit diſpoſitum: ita tamen vt Boamundus pergeret cum eis iter cœptum. Boamundus requiſitus, idem laudauit, & vterq; in manibus epiſcoporum, fidei aſtipulatione, promiſit, quòd ab ipſis via ſancti ſepulchri nunquã deſereretur, neq; propter diſſidium vllũ quod inter ſe habuerunt cõturbarentur. Tunc Boamũdus muniuit caſtellũ quod ſupereminet ciuitati, & comes palatiũ Caſſiani, & turrim quę ſupra portam vrbis eſt, à parte portus ſancti Simeonis. Quia verò nos longo narrationis tractu Antiochia detinuit, noſtroſq; peregrinos milites per octo menſes ſua obſidione fatigauit, nec vlla vi humana vel arte, vel ingenio ſuperari potuit, de eius ſitu & magnitudine aliquid dicamus, eisq; qui eam nunquam viderunt aliquid inde aperiamus. Vrbem hanc, vt eius hiſtoria teſtatur, ſexaginta quinq; reges conſtituerunt: qui omnes eius principatui famulatum ſubiectionis exhibuerunt. Circundatur autē muris duobus. Prior eſt ex magnis lapidibus in quadrum ſectis, & ſubtili artificio politis, & in eo ordinatæ & diſtinctæ ſunt in ſuis locis quadringentæ turres & ſexaginta. Hæc ſe intuentibus venuſtate ſuæ compoſitionis arridet: & ſpatioſa eſt latitudine nimis ampla. Cõtinentur intra ſepta murorũ quatuor mõtes magni & in altũ eminentes. In altiore eorũ conſtructum eſt caſtellũ, quod ita naturali poſitione munitur, quòd nec bellicoſum timet impetũ, nec cuiuslibet machinationis ingeniũ. Trecẽtas & ſexaginta eccleſias obtinet in ſui cõfinij territorio, & patriarcha habet centũ quinquaginta & tres epiſcopos ſub principatu ſuo. Ab Oriente quatuor magnis mõtibus præmunitur. Ab Occidẽte verò quodã flumine alluitur cuius nomē Farfar dicitur. Hãc Antiochus rex cũ ſuis, vt ſuprà diximus, ſexaginta quinq; regibus cõſtituit, nomenq; ei de ſuo nomine indidit. Hac itaq; vrbem regiã tamq; famoſiſſimã obſederunt noſtri peregrini milites, per octo menſes & diē vnum; & tribus hebdomatibus intus fuerunt incluſi à gente Parthorum. qua diuino ſuperata ſubſidio, poſtea quieuerunt in ea quatuor menſes & dies octo. Quibus explicatis, Raimundus comes ſancti Egidij primus cum gente ſua de Antiochia exijt, & ad vrbē quæ Rugia dicitur peruenit. Alia die ad alterã venit ciuitatē, quam nominauit Albariam. Has duas ciuitates cõpendioſa ſua militia ſuo ſubiugauerat imperio, Chriſtiq; mancipauerat ſeruitio. Quarto die exeunte Nouēbre venit ad vrbē quę Marra nuncupatur; quã Raimundus Piletus miles eius primus inuaſerat, ſed inde receſſit fortiter repulſus. Erat autē ciuitas illa populoſa, & ab omni gente quæ in circuitu erat nimis conſtipata. Quæ gens aduerſa, vt noſtros eminus cõſpexit, quia ad cõparationē ſui pauci eſſe videbãtur, deſpexit, eisq; apto Marte extra ciuitatē reſiſtere conata eſt. Sed protinus agnouerũt, quòd gens cõpendioſa & fortis pręfertur temulẽtę multitudini. Noſtri enim vt viderunt illos ad reſiſtendũ paratos, clypeos pectoribus oppoſuerunt, lancearumq; mucronibus præpoſitis, militari impetu in illos irrumpunt, ſicq; per mediũ ſubeuntes diſrumpunt. Ibi cõfregit dominus potentias arcuũ, ſcutum & gladiũ & bellum: quia poſtquã res gladiis agitur, inutilis eſt arcus & ſagitta. Ilico fugã capiunt, & in ciuitatem ſtatim imminuto ſuorum numero, reuertũtur.

Sed illi

ſed illi potiſſimũ ex his malos egreſſus habuerunt, quos noſtri primo impetu inuene-
runt. De noſtris equis plurimos ſagittauerunt, ſed de ſuis ſeſſoribus ad terrã deuolutis,
multo plures reliquerunt. Ipſis itaq; intra vrbẽ receptis, noſtri ad iactũ ſagittæ vniustẽ-
oria ponunt. Excubata igitur nocte tota, cùm in craſtinum diuinæ luci ſolis ſe iubar im
miſcuit, noſtri armis inſtructi vrbẽ vndiq; vallauerunt, acerrimoq; congreſſu inuaſe-
runt. Tela, ſudes, lapidesq; volãt, ignesq; facesq;, Ex quibus arderẽt introrſus tecta do-
morũ. Sed obſiſtente hoſtium immenſa multitudine, illa die noſtri nihil pręualuerunt,
ſed laſſi ad tentoria remearũt. Ipſa die Boamundus cum gente ſua multisq; alijs comi-
tem ſecutus illuc peruenerunt, & caſtrametantes vndiq; vrbem vallauerunt. Quod vi-
dentes qui introrſus erant, nimio terrore percelluntur, omnesq; portæ ciuitatis obie-
ctu lapidũ ab eis obſtruuntur. Acceperunt igitur comites conſiliũ inuicem; quoniã ex
æquo non fiebat prælium; præcipiuntur fieri arietes, ferratæ ſcilicet trabes, quæ mani-
bus militũ funibus appenſæ & tractæ in murũ impellerentur: & ſic crebris earum per-
cuſſionibus muri deſtruerentur. Facta eſt & lignea turris, lapideis turribus ſatis altior,
& machinis omnibus quæ aderant eminentior., Habebat autem tria ſolaria quæ e-
rant bene ſcutis & trochleis præmunita. In duobus ſuperioribus erant loricati cum
telis & ſudibus & ſagittis, & lapideis pilis, & facibus. Subtus erant nihilominus armati
qui rotas impingebant, ſuper quas ipſam turrim conſtituerant. Alij quidem factam te-
studinẽ muro applicuerunt, & foſſatum quod erat ingens adæquarunt, vt turrim mu-
ro poſſent iungere, & ipſius munimine protecti, murum valerent perforare. quod ita
factũ eſt. Sed miſeri ciues cõtrà fecerant quoddã inſtrumentum, quo grandes lapides
aduerſum turrim iaciebant, & etiã ignem Græcum, quò eam incenderent, emittebant.
Sed Dei gratia protegente, omnis conatus eorum omnesq; machinationes fruſtratæ
ſunt, & ad nihilum redactæ. Nam turris lignea vbi muro proxima fuit, omnes qui in il-
la parte muri erant, vt ſub ſe deſpiciens proſtrauit. Gwillermus de monte Piſlero, aliàs
Peſſulano, ipſe fuit cum multis aliis in ſuperiori ſolario. Erat autẽ cum eo venator qui-
dã, nomine Ewardus, qui ſpiritu buccinandi erat præditus. Nã ſono tumultuoſæ vocis
& aduerſarios exterrebat, & ſuos ad bella incitabat. Et dum Gwillermus cum ſuis quæ
circa ſe ſunt deuaſtat: nam miſſis molaribus ſaxis, ipſa domorũ tecta confringebat: qui
sub eo erant, murum fodiebãt: & alij ad muri propugnacula ſcalam erigebant, quã ere-
ctam, cùm nullus auderet aſcendere prior, non pertulit quidã Gulferius de la turre mi-
les honeſtus, ſed incunctanter aſcendit murum, pluresq; viri fortes ſecuti ſunt eũ. Gen-
tes verò vt viderunt eos ſuper murum aſcendentes, ira vehementi commoti ſunt, &
vndiq; in illos conſurgunt, tantumq; eos iaculis & ſagittis coartauerunt, vt quidam no-
ſtrorum qui murum aſcenderant, ſeipſos ad terram deiecerint, & mortem quam eua-
dere putabant, colliſi ad terram inuenerunt. Quod cùm vidiſſet clara iuuentus noſtro-
rum, Gulferium ſcilicet cum paucis pugnare ſuper propugnacula murorum; imme-
mores ſui, ſed memores ſociorum, confeſtim aſcendunt, partemque muri ſua multitu-
dine cooperiunt. Stabant autẽ iuxta ligneam turrim ſacerdotes & leuitæ miniſtri Do-
mini, inuocantes propugnatorem gentis Chriſtianæ Ieſum Chriſtum filium Dei, & di-
cebant: Domine miſerere noſtri: Eſto brachium noſtrum in manè, & ſalus noſtra in
tempore tribulationis. Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in regna
quæ nomen tuũ non inuocauerunt. Diſperge illos in virtute tua, & depone eos, prote-
ctor noſter domine. Dum ſic ageretur, quòd alij pugnabant, alij plorabant, & pſalle-
bant, alij muros ſuffodiebant, Gulferius grauiori pugna deſudabat: quia omnes aduer-
ſarij in eum & in eius cõſortes, & ipſe cum ſuis contra omnes. Clypeus eius erat omni-
bus ſuis protectio fortis, his videlicet qui erant in muro. Muri breuis & arta latitudo, ſo-
cium ſibi coniungi non admittebat: nec aduerſarium niſi vnum venire permittebat.
Sed de Gulferio nullus hoſtium triumphauit: cùm tamen ipſe de innumerabilibus tri-
umphauerit. Propterea nemo illi iam occurſare præſumebat, quia infortunium quod
his enſe illius contigerat, vnuſquiſq; ſibi metuebat. Tela, ſagittas, ſudes, lapides, illi ia-
ciebant: tantumq; clypeum eius ex his onerauerant, vt ab vno homine leuari non po-
terit. Iamq; fortiſſimus vir fatigatus erat; iamq; ſudores toto de corpore in terram de-
fluebant; iamque vt ei alter ſuccederet grandis neceſſitas exigebat: cùm illi qui mu-
rum ſuffoderant, cum magno impetu intrauerunt, detruncantes vniuerſos quos pri-

mitus inuenerunt. Qua inopinatæ rei admiratione ſtupefacti ſunt omnes qui erant ſuper muros,& concitò vitalis calor oſſa reliquit eorũ, Frigidus atq; pauor poſſedit corda virorum. Quid faceret gens data neci, ſenſuq; aliena, quam ſui vndiq; hoſtes vrgebant & intus in muro? Gulſerius enim qui paulo antè fatigatus deficiebat, nouas interim reſumpſerat vires: & iam nõ clypeo protectus aut galea, ſed enſem tubeum tenens in dextera fugientem celer inſequitur hoſtem, pluresq; mortificauit formidine quàm gladio, qui ſeipſos præcipitauerunt de muro. Erat autem ſupra portam vna turris quæ prẹſtantiſſima & fortior cæteris videbatur, in eam mandauit Boamundus ditioribus ciuibus per interpretem, vt fugerẽt: quoniã eos à morte liberaret, ſi ſe ab ipſo redimerent. Quod & illi fecerunt, ſeq; fidei illius crediderunt. Ceſſauit igitur tunc illa perſecutio, quia vltra protẽdi prohibebat veſperi obtenebratio. Sabbatum verò cùm eſſet, nec victoribus nec victis poterat eſſe requies. Miſit comes circa vrbem excubitores, & intus & extra, ne vllus fugeret, & ſpolia vrbis ſecum auferret. In craſtinum vt dies luceſcere cœpit, noſtri ad arma currunt, & per vicos & plateas, tectaq; domorum ceu leæna raptis catulis, ſæuiendo diſcurrunt, Dilaniant, traduntq; neci pueros iuuenesq;, Quosq; grauat longæua dies, curuatq; ſenectus, Nulli parcebant, ſed plures, vt citius finirentur, laqueis ſuſpenduntur. Mira res mirumq; ſpectaculum, quòd tantæ gentis multitudo & armata, ſic impunè occidebatur, quòd nullus eorum reluctabatur. Quia verò noſtrorum erat quicquid quiſq; reperiebat, ipſa mortuorũ extra euiſcerabant, & biſantios & nummos aureos inde eruebant. O deteſtanda auri cupiditas. Omnes viæ vrbis riuis ſanguinum inficiebantur, & cadaueribus cadentium ſternebantur. Et ô gens cæca, & omnino morti deſtinata. Nullus ex tanta multitudine fuit, qui nomen Ieſu Chriſti voluerit confiteri. Boamundus denique illos quos in turris palatio iuſſerat includi, ad ſe venire iuſſit, annoſæque ætatis mulieres & decrepitos ſenes, & inualido corpore imbecilles, præcepit interfici, puberes & maiuſculæ ætatis adultos, validoq; corpore viros reſeruari, & vt omnes venderentur, conduci Antiochiam. Facta eſt autem hæc clades Turcarum duodecimo die Decembris, in die Dominica: nec tota tamẽ fieri potuit die illa. In craſtinum autem quicunq; in quibuſcunq; locis inueniebantur, eidem pœnæ capitis ſubijciebantur. Nullus erat locus in vrbe tota, nullaq; fouea quæ eorum cadaueribus ſeu cruoribus non eſſet inquinata. Vrbe igitur ſic adquiſita, & à rebellibus Turcis liberata Boamundus pacem comitis requiſiuit: vt ſcilicet Antiochiam abſolutam ſibi redderet. Comes verò contrà dicebat, id nullatenus ſine periurio poſſe fieri, propter ſacramentum, quod ipſo etiam mediante ſactum fuerat imperatori Alexio. Boamundus itaque reuerſus eſt Antiochiam, ſuamq; ibi dimiſit ſocietatem. Dietauit autem in illa ciuitate exercitus Francorum per menſem vnum & dies quatuor: & in hac mora temporis obiit morte pretioſa epiſcopus Orienſis. Longo quidem tempore, nimiumq; prolixo hyemauerunt ibi: quia nihil quod emerent vel raperent, poterat inueniri. Sicque famis iniuria compellente, contigit, quod etiam dictu horribile eſt, quòd corpora gentilium in fruſta ſcindebant, & coquebant, & comedebant. Hac igitur incommoditate permotus comes ſancti Egidij mandauit cunctis principibus, qui erant Antiochiæ, vt ad Rugiam ciuitatem conuenirent, & de via ſancti ſepulchri ibi inter ſe diſponerent. Illi quidem illic conuenerunt, ſed de quo & pro quo venerant minimè locuti ſunt: ſed de pace & concordia inter comitem & Boamundum colloquium habuerunt. Quibus minimè conciliatis, omnes principes Antiochiam reuerſi ſunt, & comitem & viam dimiſerunt. Remanſerunt autem cum comite non ſolùm ſui, ſed & multa iuuentus, cui inerat ardor viam perficiendi. Ipſe igitur plus in domino confidens quàm in principibus, ad Marram, vbi eum peregrini prẹſtolabantur eſt reuerſus: fuitq; dolor magnus in omni exercitu Chriſtianorum de diſſenſione principum. Omnes quidem nouerant, quòd pura iuſtitia cum Raimundo erat, nec vllus amor aut ambitio eum ad iniuſtitiam declinare poterat. Qui tamen vt vidit, quòd propter eum impediretur via ſancti ſepulchri, admodum indoluit, & diſcalciatis pedibus à Marra vſque Capharda peruenit. Ibi quatuor diebus perendinatis, cùm principes iterũ conuenirent, & de eadem re verborum conflictus haberetur, dixit comes Raimundus: Viri fratres & domini, qui veſtris omnibus & vobiſmetipſis abnegaſtis propter amorem Dei, oſtendite mihi an ſine periurio, poſſum cũ Boamundo, ſi requirit, pacificari, aut ſi aliter fieri nõ poteſt, an pro

amore eius debeam periurare. Cumq́; huius ſermonis iudex nullus eſſe præſumeret, & omnes concordiam laudarent, & quomodo fieri deberet non dicerent, ab inuicem diſceſſerunt, & Antiochiam redierunt. Sed Normannus comes cum ſuis omnibus remanſit cum Raimundo, ſciens & intelligens, quia iuſtitia erat cum eo. Igitur hi duo comites agmina ſua diſponunt, & ad Cæſaream tendunt. Rex enim Cæſareæ ſæpius ſignificauerat comiti Marrę & Caphardæ, quòd cum eo pacē vellet habere, eiq́; de ſuo gratiter ſeruire. Hac enim fiducia illuc perrexerunt, & prope ciuitatem caſtra poſuerunt. Rex autem vt vidit agmina Francorum iuxta ſe poſita, vehementer obſtupuit, & indoluit, & ne illis vllum mercatum præberent, prohibuit. In craſtinam miſit comiti duos de ſuis, qui eis vada fluminis oſtenderent, & vbi prædam capere poſſent conducerent. Erat autem nomen fluminis Farfar. Conduxeruntq́; illos in vallem ſatis idoneam, bonisq́; omnibus locupletem. Huic præerat quoddam munitiſſimum caſtrum ſub quo inuenerunt viginti millia animalium, in valle fertili paſcentium, quæ omnia noſtri rapuerunt. Et cùm caſtellum obſidere vellent, illico caſtellani ſe reddiderunt: pactumq́; huiuſmodi tenendi perpetuū fœdus cum comitibus habuerunt, & in fide ſua promiſerunt, & ſuper legem ſuam iurauerunt, quòd nunquam amplius nocerent Chriſtianis peregrinantibus, eisq́; ſicut & hominibus ſuæ gentis præberent mercatum & hoſpitium. Manſerunt autem ibi per dies quinq;. Sexto verò die oneratis camelis & iumentis, frumento, farina, & oleo, & caſeis, rebuſq́; aliis ad edendū idoneis, gaudentes exierunt, & ad caſtellum quoddam Arabum peruenerunt. Dominus autem caſtelli ſapiēti vſus cōſilio, obuiā venit comiti Raimundo, & pacificatus eſt cū illo. Inde venerunt ad quandam ciuitatē, in quadā valle ſpecioſa & ſpatioſa conſtitutā, muris & turribus bene munitam, & omni genere fructuū abundantiſſimè refertam, quam incolæ appellant Caphaliam. Huius vrbis habitatores audito rumore Francorum perterriti, proprias ſedes deſeruerant, & ad alienas confugerant. Quippe infelicitas quæ contigerat Antiochiæ & Marrę, omnes perterruerat, & fugę domeſticos effecerat. Cumq́; noſtri tentoria circa eam vellent ponere, & in gyrum obſidere, mirati ſunt, quòd de tanta ciuitate nō aliquis obuiam veniebat, nemoq́; excelſis in turribus aut mœnium propugnaculis apparebat, altumq́; ſilentium intus habebatur, nec vllius vocis ſonus audiebatur. Tunc miſerunt exploratores qui rem diligenter inquirerent, & inquiſitam renuntiarent. Illi autem profecti, cùm portę propius acceſſiſſent, ianuam quidem apertam inuenerunt, ſed intus neminē eſſe viderunt. Tunc ſcuta vultibus præponentes, cum aliqua adhuc cunctatione portas ſubeunt. ſed nec viros nec mulieres, nec aliquam beſtiam intus inuenerunt. Pulchros quidem apparatus ibi inueniunt, horrea ſcilicet frumento plena, torcularia vino redundantia, arcas plenas nucibus, caſeis, & farina. Tunc citò ad comites redeunt, & quid inuenerunt referunt. Nō fuit ibi opus tentoria figere, quoniam Deus faciebat illos in labores illorum ſine ferro vel pugna introire. Ibi actum eſt, quod dicitur in prouerbiis Salomonis: Conſeruatur iuſto ſubſtantia peccatoris. Ibi inuenerunt hortos plenos oleribus & fabis, aliisq́; leguminibus iam ad præcocitatem maturantibus. Ibi quieuerunt tribus diebus; & cuſtodibus deputatis qui vrbem cuſtodirent, quædam ardua montana conſcenderant, & in vallem deſcenderant. Erat autē illa vallis gratuita, & omnium frugum fructuumq́; vbertate pleniſſima: manſeruntq́; ibi per dies quindecim. Prope vallem erat caſtellum, Saracenorum multitudine plenum. quod cùm die quadam noſtri aggrederentur, Saraceni de muro proiecerunt eis multas pecudes, plurimaq́; animalia, putantes, quòd noſtri nil aliud quærerent niſi victum: quæ noſtri gratanter receperunt, & ad tentoria conduxerunt. In die altera collegerunt papiliones & tentoria, & illuc caſtra direxerunt. ſed cùm illuc peruenerunt, ab omni gente vacuum inuenerunt. Illa enim nocte omnes fugerunt: ſed magnam copiā frugum & fructuum, lactis & mellis dimiſerunt. Ibi celebrauerunt noſtri purificationem ſanctæ Mariæ Dei genitricis, glorificantes Deum qui tanta bona miniſtrabat eis.

Rex de Camela ciuitate miſit comitibus nuntios ſuos, dum ibi erant, rogans ea quæ pacis ſunt: pręmittens dona concupiſcibilia, & equos, & aurū. Miſit arcum aureum, veſtes pretioſas, & micantia tela, quæ omnia noſtri receperunt. ſed nil certi tunc illis renunciauerunt. Rex Tripolis eodē terrore permotus, miſit equos decē & mulas quatuor: ſimiliter rogans ea quę pacis ſunt. Sed dona quidē receperunt, illiq́; quòd nunquam

pacem cum illo haberent, niſi Chriſtianus efficeretur, nunciarunt. Comes enim ſancti Egidij multum deſiderabat terrã illius, quia optima erat, & regnum eius, quoniam præ cæteris erat honorabilius. Ita quatuordecim diebus expletis exierunt de optima valle, & abierunt ad quoddam antiquiſſimum caſtrum, cui nomen erat Archas. quod licet haberet nomen caſtri, tamen egregiis vrbibus poterat æquiparari, & loci poſitione, & clauſura murorum, & eminentia turrium. In hoc propter fortitudinem gens magna confluxerat: quia nec arma, nec hoſtem, nec aliquod ingenium metuebat. Hoc tamen celeri obſidione vallantes, cum feſtinatione aggreſſi ſunt: ſed eorum impetum caſtellani viriliter ſuſtinuerunt. Sæpius illos inuaſerunt cum omni genere telorum & tormentorum; & non præualuerunt, ſed magis quàm lucrarẽtur, perdiderunt. Tunc quatuordecim de noſtris militibus otio vacare neſcientes, erga Tripolim perrexerunt, & ſexaginta Turcos inuenerunt, qui multos captiuos; & plus quàm mille & quinquaginta animalia rapuerant, & ante ſe ducebant. Quos vt noſtri viderunt, licet perpauci eſſent, in cœlum manus protendentes, regemq́; Sabaoth inuocantes, militanter inuaſerunt, & domino adiuuante ſuperauerunt. & ſex de illis occiderunt, & eorum equos retinuerunt, & ouantes ad caſtra cum immenſa lætitia & præda remearunt. Ingens gaudium fuit in omni exercitu de paucorum magna victoria, & multa rapina. Cumq́; hæc viderent alij, exierunt plures de exercitu Raimundi zelo probitatis accenſi, quibus præfuerunt Raimundus Piletus, & Raimundus vicecomes: ſicq́; armis & vexillis in altum protenſis, equitauerunt aduerſus ciuitatem quæ Tortoſa dicitur. Ad quam peruenientes forti impetu aggrediuntur, ſed illa die nihil fecerunt: nocteq́; ſuperueniente in quendam angulum ſeceſſerunt: feceruntq́; tota nocte immenſos ignes, ac ſi totus adeſſet retrò exercitus Chriſtianorum. Quibus flammarum globis gens quæ erat in ciuitate perterrita, exiſtimantes quòd noſtri omnes adeſſent, omnes ſubitò confugerunt: ciuitatemq́; plenam bonis opibus reliquerunt. Eſt autem ciuitas illa ab omni neceſſitate prorſus aliena, vt in optimo portu pelagi conſtituta. In craſtinum cùm noſtri ad eam expugnandã venerunt, omnino vacuam inuenerunt. Summas igitur laudes Deo referẽtes, intrauerunt eam, & quandiu apud Archas durauit obſidio, ibi remanſerunt. Eſt autem & alia ciuitas non longè ab ea, quæ dicitur Maraclea: cuius princeps pacem cum eis inijt, ipſosq́; & eorum vexilla in vrbem recepit. O mira Dei virtus, mirandaq́; potentia. Cùm procul abeſſent principes, qui videbantur regere populum & ſuſtentare, per pauciores & minores cœpit dominus etiam ipſos reges ſuperare; ne dicat humana præſumptio: Nos Antiochiam aliasq́; vrbes ſubegimus: nos tot ac tanta bella deuicimus. Quia pro certo nunquam ſuperaſſent, niſi cum eis fuiſſet ille per quem reges regnant. Cùm verò dux ducum & miles militum Gothefridus audiſſet felices euentus, inſignesq́; triumphos pugnantium, zelo victoriæ animatus tunc primũ tam ipſe quàm Flandrenſis comes & Boamundus, caſtra ab Antiochia mouerunt, & ad dictam ciuitatem venerunt. Ibi quippe diuiſit ſe Boamundus ab eis & ab omni exercitu Dei. Dux autem & comes ad vrbem quæ Gibellum vocatur acies ſuas direxerunt, eamq́; obſidione cinxerunt. Illa ſiquidem hora, venit nuntius ad comitẽ ſancti Egidij, quòd Turcæ præpararent ſe ad pugnandum contra eum, eſſetq́; futurum bellum graue nimis & permaximum. Protinus comes miſit nuntium duci & Flandrenſi comiti, vt celerrimè ad illud venirent prælium, eiq́; auxilium ferrent. Quod vbi dux audiuit, principi ciuitatis pacem, quam ſæpe iam quæſierat, mandauit. Pace igitur facta, pactæque promiſſionis muneribus receptis, ad ſperatum bellum conuolarunt, & ad obſidionem, quæ erat ad ſuprà dictum caſtrum, conuenerunt, & in alteram fluminis ripam caſtra poſuerunt. Sed cùm dux videret, quòd nihil proficeret, contra Tripolim direxit acies, cunctosque ibi paratos reperit hoſtes. Tenſis enim arcubus hoſtes ſe noſtris oppoſuerunt: ſed noſtri prǽiectis clypeis arcus eorũ & ſagittas velut ſtipulas contempſerunt. Pugna itaq; cõmittitur, ſed nõ ęqua lance, quoniã tractis ſagittis illi, vt eorũ cõſuetudo eſt, fugere voluerũt; ſed noſtri inter ipſos & ciuitatẽ obſtaculũ poſuerunt. Et quid pluribus vtar verbis? tantũ ibi humani ſanguinis fuſum eſt, quòd aqua rubicunda facta eſt, quæ in ciuitatẽ fluebat, & eorũ ciſternas replebat. Nobiliores ipſius ciuitatis ibi occiſi ſunt: & qui viui remãſerunt, de contaminatione ciſternarum multũ ingemuerunt. Qua cęde peracta, noſtri minimè contenti, quia nihil ibi lucrati erant, niſi tela & indumentorũ ſpo-

lia,in ſuprà dictam vallem cucurrerunt,& abſq; numero oues,boues, aſinos, diuerſiq;
generis pecudes deprædati ſunt: & tria millia camelorum ſimul rapuerunt. Tanta co-
pia beſtiarum vnde conuenerit, noſtri vehementer mirati ſunt, quia in eadem valle
quindecim diebus hoſpitari fuerunt. Illi tanta rapina capta redeunt ad caſtra. Nulla vn-
quam inopia fuit in obſidione illa, quia naues ad quendam portum veniebant, quæ o-
mnia neceſſaria afferebant. Dominicum paſcha celebrauerunt ibi, quod fuit tunc
quarto idus Aprilis. Durauit autem illa obſeſſio tribus menſibus, vna die minus. Fuit
autem ibi mortuus Anſelmus de rubeo monte, vir permulta laudabilis, & in ſuo mili-
tari ordine præcipuus. qui dum in mundo fuit, multa digna relatu peregit, quibus il-
lud præferendum eſt, quòd Aquiſcingenſis cœnobij indefeſſus adiutor in omnibus
extitit. Similiter ibi mortuus eſt Pontius Bolonēſis vel de Baladino: cuius tempora per-
forauit ictus lapidis, tormento iaculati. Willermus Picardus, & Guarinus de Petra Mo-
ra, primus iaculo, alter obijt ſagitta. His vita functis, obſidionem illam noſtri dimiſe-
runt, quia illud inexpugnabile caſtrum nullam timebat violentiam impugnantium.
Detenſis igitur tentoriis, ad Tripolim pergunt, & pacem à rege & ciuibus diu quæſi-
tam ſtabiliunt. Datis igitur inuicem dextris, fidei illorum in tantum ſe proceres com-
mendauerunt, vt vſq; ad palatium regis ciuitatem introierint. Rex autem vt fiducia pa-
cis tenendæ ex ſua parte certior crederetur, trecentos peregrinos ex noſtris diſſoluit à
vinculis, & proceribus donauit. Dedit & quindecim millia Biſantiorum, & quindecim
equos multa honeſtate preditos, miſitq; omni exercitui copioſum commeatum, quod
omnino liberauit illos ab omni neceſſitate. Pepigit etiam & iurauit illis vt ſi Hieruſalem
ibi poſſent adquirere, & bellũ quod eis Admirauiſus Babyloniæ inferre minabatur, ſu-
perare, Chriſtianus efficeretur, & regis Hieruſalem ditioni ſubiiceretur. Fuerũt autem
apud Tripolim per dies tres. Videntes autẽ proceres & viri bellatores, quòd iam tẽpus
nouarum frugum inſtabat, concordati ſunt, quòd Hieroſolimitanum iter ex toto arri-
perent, & omiſſis omnibus, rectiorem viam tenerent. Erat autẽ dies Maij quarta, cùm
de Tripoli exierunt, & per quadam ardua montana aſcẽdentes ad caſtrum, cui nomen
Bettalon, peruenerunt. Altera die venerunt ad vrbem quæ dicitur Sebaris, in cuius cõ-
finio nihil aquæ potuit inueniri, quâ extingueretur eorũ nimia ſitis. Æſtus quippe erat,
& equi & omnis hominũ multitudo ſitiebat. In craſtinum venerunt ad flumen, cui no-
men Braim. Ibi igitur pernoctauerunt, & ſitim ſuam depoſuerunt. Nox ſubſequens fuit
dominicæ aſcenſionis, & ipſi aſcenderunt montẽ, in quo erat via nimis anguſta, in qua
putauerunt occurrẽtes inuenturos ſe hoſtes. ſed Deus qui dux eorum fuit ſolus, & non
erat cum eis Deus alienus, fecit eos inoffenſos tranſire. Tunc venerunt ad vrbẽ Baruth
ſupra mare ſitam: deinde ad aliam, quæ vocatur Sagittæ. Poſt hæc ad aliam quæ Sur di-
citur. Deinde ad Accarona: de Accarona ad caſtrum, cui nomẽ Carphas, & ſic ad Cæ-
ſaream. Eſt autem Cæſarea inſignis ciuitas Palæſtinæ, in qua Philippus Apoſtolus dici-
tur domum habuiſſe, quæ vſq; hodie monſtratur: nec non & cubiculum filiarum eius
prophetantium. Eſt autem in littore maris ſita, olim Pirgos, id eſt turris Stratonis, appel-
lata. Sed ab Herode rege nobilius & pulchrius & contra vim maris vtilius extructa; in
honorem Cæſaris Auguſti Cæſarea eſt cognominata: cui etiam in ea templum albo
marmore conſtruxit; in quo nepos eius Herodes eſt ab Angelo percuſſus, Cornelius
baptizatus, & Agabus propheta zona Pauli eſt ligatus. Iuxta illam noſtri ſua tentoria fi-
xerunt: & ſanctam domini Pentecoſten celebrauerunt. Deinde venerunt ad vrbem
Romolam quam Saraceni propter metũ eorum dimiſerant vacuam; iuxta quam erat
monaſtris eccleſia ſancti Georgij martyris, in qua ſanctiſſimũ eius corpus requieſcit: quo
in loco ipſe pro Chriſti nomine martyrium ſuſcepit. In ea milites Chriſtiani pro vene-
ratione militis Chriſti epiſcopum elegerunt, electum conſtituerunt, conſtitutum deci-
mis omnium diuitiarum ſuarum ditauerunt. Et dignum erat vt Georgius inuictus mi-
les, eorum militiæ ſignifer, iſtum ab eis honorem reciperet. Remanſit itaque illic epi-
ſcopus cum ſuis, diues auro & argento, equis & animalibus. Et ad ciuitatem ſtatim Hie-
ruſalem direxit iter Chriſtianus exercitus, in virtute nominis illius, qui in ea mortuus
fuit, & die tertia reſurrexit, cui eſt cum patre & ſancto Spiritu æqua poteſtas & gloria
interminabilis, Amen.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber octauus.

O Bone Ieſu, vt caſtra tua viderunt, huius terrenæ Hieruſalem muros, quantos exitus aquarum oculi eorum deduxerunt. Et mox terræ procumbentia ſonitu oris & nutu inclinati corporis ſanctum ſepulchrum tuum ſalutauerunt: & te qui in eo iacuiſti, vt ſedentem in dextera patris, vt venturum iudicem omnium, adorauerunt. Verè tunc ab omnibus cor lapideum abſtuliſti, & cor carneum contuliſti, ſpiritumque ſanctum tuum in medio eorum poſuiſti. Itaq; contra inimicos tuos qui erant in ea, iam ſcilicet à longè poſiti, pugnabant, quoniam ad auxilium ſuum ita te concitabant, & melius lachrymis, quàm iacula in torquendo, pugnabant, quæ licet in terram defluerent, vbertim tamen ante te propugnatorem ſuum conſcendebant. qui ab oratione ſurgentes, ad regalem ciuitatem properarunt, inimicos regis æterni intus inuenerunt, circa quos tali ordine caſtra ſua poſuerunt. A ſeptentrione caſtrametati ſunt duo comites, Normannus & Flandrenſis: iuxta eccleſiam ſancti Stephani protomartyris: vbi lapidatus eſt à Iudæis. Ab occidente dux Gothefridus & Tancredus. A meridie verò comes ſancti Egidij, ſcilicet in monte Sion, circa eccleſiam ſanctæ Mariæ matris domini, vbi Dominus cœnauit cum diſcipulis ſuis. Tentoriis igitur circa Hieruſalem ita diſpoſitis, dum vexatione itineris fatigari, requieſcerent, & machinas ad expugnandam vrbem præpararent: Raimundus Piletus, & Raimundus de Taurina, & alij quàm plures de caſtris egreſſi ſunt, vt finitimam regionem luſtrarent, ne ſcilicet hoſtes improuiſi ſuper illos venirent, & inparatos inuenirent. Inuenerunt itaque trecentos Arabes, & pugnauerunt cum eis, & ſuperauerunt eos, & plures occiderunt, & equos triginta inde habuerũt. Secunda igitur feria hebdomadæ ſecundæ, quarto idus Iunij, aggreſſi ſunt Hieruſalem Chriſtiani, ſed eodem die non præualuerunt: nec tamen fuit labor inanis. Ita enim antemurale proſtrauerunt, vt ad maiorem murum ſcalamunam erexerint: & ſi tunc ſcalarum copiam habuiſſent, labor ille primus vltimus fuiſſet. Nam illi qui per ſcalam aſcenderunt, cùm hoſtibus diu cominus iaculis & enſibus decertauerunt. Multi de noſtris in illo conflictu mortui ſunt, ſed multò plures ex eis. Hora veſperi bello incompetens diremit litem, & nox ſuperueniens vtriſq; contulit quietem. Repulſa ſiquidem iſta, grauem & nimis longum laborem intulit noſtris, quia panes inuenire non poterant ad edendum per interuallum decem dierum, quouſq; naues eorum onuſtæ ad portum Iaphiæ venerunt. Et nimia ſitis preſſura illos attriuit, quia Syloæ, quæ ad montis radicem Sion oritur, non poterat niſi vix ſolos homines adaquare. Equi verò & cætera animalia ad aquandum ducebantur per ſex miliaria, & tunc cum magna militum cuſtodia. Vnde & cara erat aqua inter eos, & caro vendebatur pretio. Conſilio igitur inito, elegerunt milites qui ad naues irent, eaſq; ab extranea gente cuſtodirent. Itaque ſummo diluculo diei egreſſi ſunt centum milites, de exercitu comitis ſancti Egidij, Raimundus ſcilicet Piletus, qui ſemper fuit omni labori militiq; domeſticus, & prorſus otio peregrinus, & cum eo alter Raimundus de Taurina, & * Archadus de monte Merulo; Villermus etiam Sabratenſis. Et ibant vt ad bellum parati ad portum maris. Et dum irent, triginta ex eis diuiſerunt ſe ab aliis, vt ſemitas viarum diſcerent, & vtrum venirent hoſtes explorarent. Cumque paululum itineris proceſſiſſent, ſeptingentos Turcas & Arabes eminus conſpiciunt, quos, licet perpauci eſſent, incunctanter tamen inuadunt. Sed numeroſitas inimicorum tanta fuit, vt paucitas noſtrorum reſiſtere non potuerit. Noſtri tamen quos in primo impetu offenderunt, neci perpetuæ deſtinauerunt. Sed cùm facto illo congreſſu recedere poſſe æſtimauerunt, circumuallati multitudine, velle ſuum implere non potuerunt. Tunc ibi mortuus eſt * Archadus vir bellator fortis & egregius, & quidam ex peditibus. Antequam verò bellum inciperet, nuntius equo celeri ad Piletum cucurrerat, qui Arabes & Turcas noſtros inuaſiſſe nuntiarent. Quod vt Piletus audiuit, abſque mora

** Ascardus de Mõtmerſa, Vilhelm' de Sabran.*

** Ascardus.*

ôra ēquum calcaribus vrgens, ſero tamen illuc peruenit. Iam enim Aicardus mortus erat, qui tamen antequam diſcederet vitam ſuam multo ſanguine, & mortem orte plurimorum commutauit. Vt verò noſtros illi eminus proſpexerunt, vt fugere cipitrem penna trepidante columbæ àſſolent ſic illi fugiunt, & terga noſtris dederūt. oſtri verò perſecuti ſunt illos, & multos occiderunt. Et vnum ex eis viuum retinuent, qui Turcorum dolos eis referret, & quid machinarentur mali prænuntiaret, retinueruntq; ab eis centum & tres equos, quos miſerunt ad caſtra, & ipſi ad naues iniuna perficiunt mandata. Famem quippe naues cibis onuſtæ extinxerunt, ſed vehementm ſitim extinguere non potuerunt. Tanta quippe ſitis erat in obſidione, vt tellurem uarent, & glebas humectiores ori apponerent, rorantiaq; marmora lamberent. Cobourn & bubalorum, aliorumq; animalium recentia ſuebant, & cum ad aquandos quos ire diſponerent, vſque ad ſex milliaria milites armati pergebant. Tunc ea, aqua plebant, & ad caſtra referebant, & ex illa olida aqua bibebant: plerique prout ferre oterant ieiunabant: quia ieiunia ſitim temperabāt. Et quis crederet, quod fames proeret: vt dolor dolorem expelleret? Dum ea paterentur, proceres a longo terræ ſpao ligneas trabes adduci faciebant, quibus turres & machinæ fierēt, quæ ciuitatem exgnarent. Quibus adductis, dux ducum Gothefridus ſuam turrim conſtruxit: & ab rientali plaga adduci præcepit. Et cōtra venerandus comes ſancti Egidij cōſimile caū ſtatuit, & a meridiana plaga applicuit. Quinta ſiquidē feria ieiunia noſtri celebrarūt & pauperib. eleemoſynas diſtribuerūt. Sexta verò feria aurora ſereno lumine coſcāte, turres egregij bellatores aſcēdunt, & ſcalas mœnibus apponunt, Stupēt & conemiſcunt adulterini ciues vrbis eximiæ, cum ſe vident circūuallari tanta multitudine. ua vero ſupremum diē ſibi imminere videbant, & mortē ſuper capita ſua dependere, riter cœperunt reſiſtere, & ſicut iā de morte non dubij, propugnare. Illic eminebat in a turri dux Gotheſtidus, nō tūc miles, ſed ſagittarius: cuius manus ad prælīū & digitos bellum Dominus dirigebat, quoniā ſagittis iactis, inimicorū pectora, & vtraq; latera rforabat. Iuxta quem fratres eius Euſtachius & Balduinus velut duo iuxta leonē leoes, & duros ictus iaculorum & lapidum ſuſcipiebant, & quadruplici fœnore compenbant. Et quis omnium inuictos animos referre valeret, cum omnium qui nunc ſunt atorum facundia tantis minime laudibus ſufficeret? Et dum ſic deſuper mœnia pulabatur proceſſio circa ipſa mœnia agebatur & crines ac reliquiæ & ſacra altaria deruntur. Tota itaque die alternis ictibus decertatum eſt: Sed vt appropinquauit hora, a Saluator omnium mortem ſubiit, miles quidam, nomine Lutoldus, de caſtro dus primus inſiluit, poſt quem Wicherus, qui leonem propria virtute proſtrauit, & ocdit. Statim dux milites ſuos ſequitur, & omnes alij milites ducem ſuum. Tunc verò cus & ſagittæ dimittuntur, & fulminei enſes arripiūtur. Quibus viſis hoſtes illico mum deſerunt, & ad terram dilabuntur, & milites Chriſti celeri greſſu cum magnis vobus perſequuntur. Quas voces cum audiret comes Raimundus, qui caſtrum ſuum uro propius adponere geſtiebat, protinus intellexit Francos eſſe in vrbe, ſuisq; militis ait: Quid hic ſtamus? Francigenæ vrbem obtinent, magnisque vocibus & ictibus rſonant. Tunc celeri greſſu cum ſuo comitatu perrexit ad portam, quæ eſt ſecus turm Dauid, & vocauit eos qui in arce erant, vt aperirent. Protinus Admirauiſus qui rrim cuſtodiebat, vt cognouit quis eſſet, ianuam ei aperuit, ſeq; ſuosq; & ſua fidei eius ommendauit, vt ſe tueretur ne deſtrueretur. Sed comes dixit, quod id nunquam facet, niſi ſibi turrim dimitteret. Qui ei aſſenſum gratanter tribuit: & comes illi, vt petebat mnem fiduciam ſpopondit. Dux verò Gothefridus, non arcem, non aulam, non auam, non argentum, non ſpolia, ambiebat: ſed cum Francis ſuis, ſanguinem ſeruorum orum, qui in circuitu Hieruſalem effuſus fuerat, ab eis vindicare ſatagebat, & irriſioes & cōtumelias quas peregrinis intulerant, vlciſci cupiebat. In nullo autem bello taem habuit occidendi facultatem: nec ſuper pontem Antiochiæ, cum gigantem dimiinuit gentilem. Nunc vero abſque vlla refragatione, tam ipſe quam Wicherus, qui nedium ſecuit leonem, multaq; electorum militum millia, a capite vſque ad pedes ſeabant humana corpora, & dextra leuaq; per vtraque latera. Fugere enim hoſtium neno poterat, quoniam multitudo a ſe ipſa perplexa, ſibimet impedimento erat. Qui tanen de tantę cladis maceratione elabi potuerunt, templum Salomonis intrauerunt, &

ſe ibi longo diei ſpatio defenderũt. Sed cum iam dies inclinari videretur, noſtri timentes ſolis occaſum, animoſitate concepta, abdita templi irrumpunt, eoſq; miſera morte peſſundarunt. Tantũ ibi humani ſanguinis effuſum eſt, vt cæſorum corpora, vnda ſanguinis impellente voluerentur per pauimentum, & brachia ſiue truncatæ manus ſuper cruorem fluitabant, & extraneo corpori iungebãtur, ita vt nemo valeret diſcernere cuius erat corporis brachium, quod truncato corpori erat adiunctum. Ipſe verò & milites qui hoc carnificium operabantur, exhalantes calidi feruoris nebulas patiebantur. Hac itaque inenarrabili cæde peracta, aliquantulum naturæ indulſerunt, & plures ex iuuenibus tam viros quàm mulieres vitæ reſeruauerunt, & ſuo famulatui mancipauerunt. Mox per vicos & plateas diſcurrentes, quicquid inuenerunt rapuerunt, & quod quiſq; rapuit hoc ſuum fuit. Erat autem Hieruſalem tunc referta temporalibus bonis, nec aliquo indigebat, niſi ſpiritalibus deliciis: adeò vt nullus tunc peregrinorum in ea pauper remanſerit. Tantis itaque ditati diuitiis, ad ſanctum domini ſepulchrum læto inceſſu perrexerunt: & ei qui in eo ſepultus fuit gratias referentes capitalitia ſua obtulerũt. Ipſa die, ſicut per Prophetã fuerat prædictũ, ſepulchrũ Domini fuit glorioſum: cùm omnes nõ inceſſu pedũ, ſed poplitũ & cubitorũ proni incedebãt & pauimẽta imbre lacrymarũ inundabãt. Hac itaq; oblatione ſolẽni deuotione cõpleta, ad domos ſuas, eis à Deo deſtinatas, redierunt: & naturæ neceſſariis indulgẽtes, feſſis corporibus cibũ & ſomni requiẽ tradiderunt. In craſtinũ igitur cùm caput aurora terris oſtenderet, ne vllus in vrbe locus inſidiis remaneret, armati ad templũ Salomonis cucurrerũt, vt ſcilicet illos delerẽt, qui ſupra templi faſtigia aſcẽderant. Maxima enim illuc copia Turcarũ cõſcẽderat, quæ libẽtiùs fugiſſet, ſi ſumptis alis volare potuiſſet. Sed quibus natura alas negauit, miſora vita infelices exitus donauit. Vt enim noſtros exaduerſo ſibi occurſare ſupra templum viderunt, obuiam nudis enſibus veniebant, malentes citiſſima morte occumbere, quàm miſeræ iugo ſeruitutis longiſſimè perire. Nam ſe terræ præcipites dabant, & ad terram quæ cunctis mortalibus vitæ prębet alimenta, mortem inueniebant. Nec tamen omnes occiderunt: ſed ſeruituti ſuæ plurimos reſeruauerunt. Tunc conſtitutum eſt vt ciuitas mundaretur, & iniunctum eſt Saracenis viuis, vt mortuos foras extraherent, ciuitatemq; ab omni ſpurcitia tanti morticinij prorſus mundarent, Qui protinus iuſſis obtemperantes, & lugebant & extrahebant, & extra portam ingẽtes veluti caſtellicias defenſaleſq; domos pyras conſtruebant. Membra truncata in ſportis colligebãt, & foris deferebant, & pauimenta templorum, domorumq; à ſanguine aqua eluebant.

Eliminatis itaque omnibus inimicis, de vrbe pacifici nominis, de ordinando rege, quæſtio debebat agitari, vt ſcilicet vnus ex ipſis omnibus eligeretur, qui tantæ vrbi tantoq; populo præficeretur. Cõmuni igitur decreto omnium, pari voto, generaliq; aſſenſu dux Gothefridus eligitur: octauo ſcilicet die quo ciuitas expugnatur. In quo bene aſſenſus omnium conuenire debuit, quia in illo regimine talem ſe exhibuit, vt ipſe magis regiam dignitatem, quàm regia dignitas ipſum commendarit, ſiue enim regias corporis dotes ſiue pluſquam regia animi ornamenta ſpectemus indigniſſimum illam vrbis Hieroſolymitanę poteſtatem collatam fuiſſe fatebimur. In tantum enim dignitati pręfuit & profuit regiæ, vt, ſi fieri poſſet, vt vniuerſi reges terræ iuxta illum adeſſent, cenſura æquitatis omnibus principari iudicaretur, & equeſtri probitate & vultus atque corporis elegantia & nobilium morum prærogatiua. Congruum quoque deinceps erat, vt qui ſibi gubernatorem corporum decenter & decẽtem elegerant, rectorem animarum pari modo ſibi proponerent. Elegerunt itaque quendam clericum nomine Arnulfum diuina & humana lege bene eruditum. Eius ſiquidem electio facta fuit in feſtiuitate ſancti Petri ad vincula, quæ feſtiuitas bene congruit immaculatæ ciuitati, quæ dæmoniacis nexibus diu fuerat alligata: quoniam ipſo die quo dignum habuit ſacerdotem libera fuit & abſoluta. His, vt præfatum eſt bellorum conflictibus gens Gallicana fines Orientis penetrauit, & ab immundiciis gentilium, quibus per annos circiter quadringentis Hieruſalẽ fuerat inquinata, diuina opitulante gratia, emundauit. In qua ſacerdote canonicè conſecrato, & rege ſublimato, Francorum celebre nomen omni Orienti innotuit: & omnipotentia Ieſu Chriſti in ea crucifixi mẽtibus etiam infidelium reſplenduit. Quo ſplendore nitentis gratiæ, cum ſacerdotis ac regis ordinatio ſolenni gaudio fuiſſet exhibita, nuntij de Neapolitana vrbe ad regem Gothefridum venerunt:

ciuium

uium ſuorum mandata ferentes, vt ad ipſos, ſcilicet de ſuis, mitteret, & ciues & ciuitem eorum in ſuum regimen, ſuamque ditionem reciperet: volebant enim de ſeipſis um dilatare imperium, magis affectantes eius quàm alterius principatum. Eſt aum ciuitas Neapolis Cariæ, quæ eſt prouincia Aſiæ. Rex accepto conſilio, miſit ad ils Euſtachium fratrem ſuum, & Tãcradum, cum magna manu militum & peditum: ios illi cum magnę venerationis officio ſuſceperunt, & ſeipſos & ciuitatem in eius dionem tradiderunt. Cùm hæc ita fieri inciperent, ille tortuoſus & lubricus anguis, qui lelium ſemper inuidet felicitati, titulum ſcilicet Chriſtiani nominis ita ampliari, & gnum renouatæ Hieruſalem ita dilatari, admodum indoluit. Et Clementem imò deentem Admirauiſum Babyloniæ, contra ipſos felle commouit, & cum ipſo omnem rientem excitauit. Sperauit etenim totius malitiæ pręſumptor, omnes illos & vrbem lere, & memoriam dominici ſepulchri funditus abolere. Sed ſicut cogitationes hoinum vanæ ſunt, ita & potentiæ euaneſcunt. Collegit igitur quicquid potuit hominm, & pompoſo apparatu Aſcalonam peruenit. Quò cùm perueniſſet, nuntius ad rem feſtinus venit, & rem vt erat, ei intimauit. Nec mora longa fuit, quòd rex ad illos ios miſerat miſit, vt videlicet feſtinarent ad bellum venire: quod præparauerat Adirauiſus Babyloniæ. Ipſe enim iam cum innumera gente Aſcalonæ erat, & Hieroſonam obſidere parabat. Quod vbi Euſtachius & Tancradus, cæteriq; viri bellatores dierunt, imminens belli negotium Neapolitanis ciuibus oſtenderunt: & vale eis dintes cum bono gaudij & amicitiæ diſceſſerunt. Noſtri quippe Turcarum occurſum ſiderantes, montana conſcenderunt, & tota die ac nocte inſomnes & inquieti Cęſaam peruenerunt. In craſtinum iuxta mare ambulauerunt, & ad quandam vrbẽ quæ amola dicitur peruenerunt, multoſque ibi Arabes, qui belli præcurſores erant, inuerunt. Quos fortiter noſtri inſequentes, plures ex eis apprehenderunt, qui ipſis omnẽ lli apparatum in veritate aperuerunt. Qua re comperta, nuntios velocibus equis inlentes, regi ſtatim miſerunt, vt omnes abſque dilatione commoueret: & contra Aſcanam ad bellum procederet Eſt aũt Aſcalona ciuitas inſignis Palæſtinæ, viginti quine miliariis diſtans ab Hieroſolyma: quam quondam allophyli condiderũt, & Aſcanam ex nomine Ceſlon qui fuit nepos Cham & filius Meſraim, vocauerunt. Fuit aum ſemper aduerſatrix Hieruſalem; & cùm vicina ſit, tamen nulla vnquam familiarie coniungi voluit. In hac igitur Admirauiſus Babyloniæ erat, cùm nuntij ad regem nerunt, & quæ ſuprà diximus, retulerunt. Rex autem vt audiuit, patriarcham conocari præcepit, & ab eo conſilium accepit, vt per totam ciuitatem præconaretur, quò craſtinum ſummo mane omnes ad eccleſiam conuenirent: vt poſt ſacra miſſarum lẽnia dominici corporis Euchariſtiam perciperent, & ad bellum verſus Aſcalonam uitarent. Rumor iſte minimè perturbauit animos audientium, ſed nox ſubſequens ſa eſt illis tardiori ſucceſſu protenſior cæteris extitiſſe. Vt primùm matutina caput aura leuauit, Ad miſſam reſonans cunctos campana vocauit. Miſſa peroratur, populus omino ſociatur. Quæ benedicuntur, ſacra munera dum capiuntur, Exit ab eccleſia ebs, atq; cucurrit ad arma; Et ieiuna ſuum contraria pergit ad hoſtem. Claſſica ſiſtra bæ, poſtquam rex exit ab vrbe, Inſonuere ſimul: quorum clangoribus, omnes In gyum montes, cum vallibus echoniſabant, Terroremque ſuis inimicis incutiebant. Ita rocedunt ad prælium Chriſtianæ acies, Deum victorem belli, corpore & mente geantes: & propterea non terrentur hominum vlla multitudine, quia non confidunt in a, ſed in ipſius virtute. Patriarcha quidem dereliquit vices ſuas Petro eremitæ, vt miſs ordinaret, orationes conſtitueret, & proceſſiones componeret ad ſepulchrum, vt eus homo, qui in eo iacuit, populo ſuo fieret in præſidium. Cumq; rex cum ſuo excitu veniret ad flumen, quod eſt circa Aſcalonam, inuenit ibi multa millia boum, caelorum, aſinorum, mulorum, & mularum: quæ non ſolùm erant de ciuitate, ſed & m exercitu Admirauiſi venerant. Quæ omnia centum Arabes cuſtodiebant: ſed vt imùm noſtros viderunt, & prædam eis dereliquerunt, & fugæ refugium ſibi quæſieint. Noſtri verò perſecuti ſunt illos, ſed apprehendere non potuerunt niſi duos. Præm autem vniuerſam rapuerunt, & Hieruſalem ex ea copioſè ditauerunt. Rex quidẽ e iam aduesperaſcente vociſerari præcepit per vniuerſum agmen, vt omnes quieſcent, & primo diluculo conſurgerent, ſeq; bello præpararent. Patriarcha verò anathe-

matizauit omnes, qui in illo conflictu aliquid raperent, ante conſecutam victoriam. Nocte igitur tranſacta aurora ſolito clarior incãduit, & noſtros à ſomno excitauit. Erat autem feria ſexta, in qua Saluator generis humani, diabolum regẽ Babyloniæ, trophęo crucis proſtrauit: & nunc iterum Admirauiſum ſuæ Babyloniæ, per ſatellites ſuos Dominus ſuperauit. Rex, vt ſuperius diximus, flumen trãſmeauit, ſed patriarcha cum epiſcopis aliiſq; religioſis viris, tam Græcis quàm Latinis citra remanſit. Deſcendit itaque rex in quandam vallem ſpecioſam & ſpanoſam cum ſuis omnibus, & ſecus littus maris intrauit, ibique ſuas acies ordinauit. Ipſe ſuam conſtituit primam. Comes Normannus ſecundã. Comes ſancti Egidij tertiam. Comes Flandrenſis quartã. Comes Euſtachius & Tancradus & Guaſtus de Behert quintã. Vniuerſiq; pedites cum ſagittis, & pilis, & telis præpoſuerunt ſe militibus: & ſic ordinati obuiam ire cœperunt Babylonienſibus. In dextera parte iuxta mare, comes ſancti Egidij fuit: in ſiniſtra verò rex, vbi maior hoſtium fortitudo incumbebat, equitauit. Inter hos alij omnes fuerunt. Sed non eſt prætereundum, 'quid Clemens Admirauiſus dixerit, cùm ei, quòd noſtri contra eum equitabant ad prælium, nunciatum fuit. De ſerotina enim præda quam noſtri ceperãt, nullus ei nuntiauerat: quoniam niſi læta & proſpera nullus ei dicere præſumebat, quia in gaudio ſemper eſſe volebat. Quicunque enim ei aduerſa nuntiabat, nullam deinceps gratiam in conſpectu eius inueniebat. Nec illum tamen res poſſeſſa ſuo de ſtatu turbauerat: tantę facultatis erat, quod remanebat. Et ne friuolum eſſe dicat quis, quod dicturi ſumus, à quodam Turca, qui hæc poſtea in Hieruſalem retulit, habuimus: qui ſponte ſua factus eſt Chriſtianus, & in baptiſmate vocatus eſt Boamundus. Summo itaque mane dictum eſt ei, quòd reuera Franci parati erant ad prælium, & quòd iam prope eſſent, venientes contra ipſum. Tunc fertur demens dixiſſe nuntio: Quod mihi dicis, nõ audeo credere, quia nec etiam intra muros æſtimo illos me inuẽturos. Cui & ille: Certiſſimè ſciat Domine magnitudo tua, quia parari ad prælium veniũt, & iam prope ſunt. Tunc præcepit vt omnes arma caperent, & ad bellum properarent. Cumque paratos omnes & ipſe noſtros intuitus eſſet, dixit: O regnum Babyloniæ cũctis regnis antecellens, quantum dedecus hodie pateris, in hoc quòd tantilla gens, contra te venire præſumit! Ego verò nunquam æſtimaui illos nec intra ſepta etiam cuiuſlibet vrbis inuenire; & ipſi contra me itinere diei vnius auſi ſunt venire? Aut ſenſum amiſerunt, aut mori ſicut & viuere eligunt. Præcipio itaq; vobis ô Babylonici bellatores, vt omnes iſtos de terra tollatis, nulli parcat oculus veſter, nulliusque miſereamini. Sic ergo commiſſum eſt prælium. Primus ſiquidem comes Normanniæ miles imperterritus cum ſua acie congreſſionem incepit: in illa ſcilicet regione, in qua vexillum Admirauiſi, quod ſtandarum vocant, conſpexit. Qui ferro per medias acies viam interrumpens, multas ſtrages dedit, & tandem ad illum qui ſtandarum tenebat perueniẽs, illum ante pedes Admirauiſi proſtrauit, & vexillum accepit. Admirauiſus autem vix euaſit, & Aſcalonam fugiẽs, ante vrbis ianuã cõſtitit. Et miſer miſerrimã ſuorum cladem, à longe proſpexit. Non diſſimili audacia rex & reliqui comites in oppoſitos irruũt, & ſæuiſſima mulctatione dextra lęuaq; perimunt quotquot ſibi occurrunt. Ibi Turcenſis arcus nulli eorum profuit, quia impetus noſtrorum tam celer tamq; denſiſſimus fuit, quòd nulli trahere licuit, ſed fugere libuit. Multa quippe ibi millia mortua ſunt, quæ mortua non eſſent, ſi fugere præualuiſſent. Sed multitudo tanta erat: quoniam qui retro erant, præmiſſos in mortiferos noſtrorum gladios impellebãt. Tancradus & Boloniẽſis comes Euſtachius irruerunt in eorum tentoria, & multa ibi præclara egerunt: quæ ſi ſcriberentur, digna eſſent memoria. Nullus noſtrorum ſegnis, nullus pauidus repertus eſt, ſed omnes vno ſpiritu animati, vnanimiter proſequebantur inimicos crucis Chriſti. Mirum quippe erat, quod tantorum multitudinem armatorũ paucitas noſtrorũ nõ expaueſcebat, ſed diuina ſuffragante gratia magis ac magis cõualeſcebat, & eorũ ceruicoſitatẽ inclinabat. ſicq; die tota pugnæ conflictus initur vſque quò ſol centrum poli ſuperius conſcendit, hora videlicet qua Dominus noſter Ieſus crucem aſcendit: ipſa eadem hora omne robur contrariæ gentis emarcuit, qui ita ſenſu mutati erãt quòd nec fugere poterant, nec ſe defendere valebant. Arbores aſcendebant, putantes quòd ſic ſe tuerẽtur ne à noſtris intuerẽtur. Noſtri verò ſagittabant illos ſicut aucupes volatilia, & ad terram demerſos trucidabant, vt in macello carnifices animalia. Alij autem tenẽtes gladios in manibus,

edibus noſtrorum prouoluti, terræ ſe inclinabant, & erigere ſe contra Chriſtianos nõ udebant. Iam verò prima pars Babylonici exercitus tota fugiebat, & poſterior de ictoria cuius eſſet, adhuc dubitabat, quia nihil vnquam minus ſperabat, quàm ſuorũ ugam, & victoriam Chriſtianorum. Cùm enim ſuos conſpicabatur per plana campo-um fugiendo diſcurrere, æſtimabat illos perſequi Chriſtianos, & velle occidere. Sed oſtquam compererunt quòd Chriſtianorum erat victoria, gaudium quod habuerãt, ıperauit mœſtitia. Tunc & ipſi perterriti fugiunt, & ſequacibus ſuis fugiendi præſtant onſortium. Et vt ventus aquilo diſſipat nubes & immiſſus turbo aggeres ſtipularum; c noſtri diſſipabant alas & cuneos fugientium. Dum hæc ita fierent, dum ſic milites Chriſti ſatellites diaboli deſtruerent, & comes ſancti Egidij qui iuxta mare pugnabat, bſque numero perimeret, & multo plures in mare præcipites ire compelleret: quid Clemens, nunc verò demens Admirauiſus ſtans ãnte portam Aſcalonæ dixerit, audia-nus: ſicut ſuprà dictus proſelytus Hieroſolymis deinceps retulit, qui iuxta illum erat, vt ſecla, & domeſticus verna illius. Clemens igitur vt demens dicebat, dum gentem ſuã ens Chriſtiana detruncabat: O Mahomete præceptor noſter & patrone, vbi eſt virtus ua? Vbi eſt cœleſtium virtus numinum, cum quibus ipſe gloriaris? Vbi eſt creatoris ef-cax potentia, cui ſemper aſtat tua præſentia? Cur ſic reliquiſti gentem tuam, quam im-niſericorditer diſſipat, deſtruit, & interficit gens pauperrima & pannoſa, gens aliarum entium perditiſſima, omniumque prorſus hominum fex, rubigo & ſcoria. Gens, in-uam, quæ à noſtra ſolita erat quærere panem, quę nihil prorſus habebat, niſi baculum : peram? Totiens eis eleemoſynam dedimus, totiens eorum miſerti ſumus. Heu heu, uare eis pepercimus? Cur illorum miſeriæ indulſimus? Quare nõ omnes occidimus? lunc ſcire poſſumus, quòd huc veniebãt non vt veri adoratores, ſed vt ſubdoli explo-atores. Gloriã noſtræ felicitatis viderunt, diuitias noſtras concupierunt, concupiſcen-am ſecum in terram ſuam detulerunt, & iſtis nuntiauerunt. Nunc igitur iſti ſitiunt au-um argentumque noſtrum, & ob hoc tam crudeliter effundunt ſanguinem noſtrum. rgóne ſunt homines iſti, qui tantam habent poteſtatem, aut certè infernales dij? For-tan infernus ruptus eſt, & populus iſte erupit. Abyſſus crepuit, inde gens iſta efferbuit. ulla enim habent viſcera humanitatis; nulla indicia pietatis. Si homines eſſent, mori merent; ſed vnde emerſerunt in infernum redire non expaueſcunt. O gloria regni abyloniæ, quàm turpiter hodie dehoneſtaris, quæ bellatores tuos olim fortes nũc de-ilitatos amittis! Quę gens vlterius poterit huic nefarię genti reſiſtere, cũ gens tua con-a eam nec ad horam poterit ſuſtinere? Heu heu nunc fugiunt, qui nũquam fugere di-icerunt, & turpiter proſternuntur, qui alios proſternere conſueuerunt. Proh dolor, mnia nobis cedunt in contrarium. Vincere ſolebamus, & vincimur. In lætitia cordis ſiduè verſati, nunc mœrore afficimur. Quis valet oculos ſuos à lacrymis temperare, : erumpentes ab intimo corde ſingultus cohibere? Diu eſt quòd in collectione huius xercitus curam magnæ ſollicitudinis expendi, multumq; tempus fruſtra conſumpſi. ortiores totius Orientis milites innumerabili pretio conduxi, & ad hoc bellũ adduxi: : nunc ad extremum & ipſos & pretium amiſi. Multo argenti diſpendio parauueram gna ad conſtruendas turres ligneas, & omnis generis machinas in circuitu Hieruſalẽ, t eos obſiderem: & ipſi longè ab ea præuenerunt faciem meam. Quem honorem ha-ebo vlterius in terra mea, cùm ſic me dehoneſtat gẽs aduena, populus alienus? O Ma-omete Mahomete, quis vnquam venuſtiori cultu te coluit, in delubris auro argẽtoq; ıſignitis, pulchriſq; de te imaginibus decoratis, & cerimoniis & ſolẽnitatibus omniq; tu ſacrorum? Sed hoc eſt quòd Chriſtiani nobis inſultare ſolent, quia maior eſt virtus rucifixi quàm tua, quoniam ipſe potens eſt in cœlo & in terra. Apparet autem nunc, uoniam qui in eo confidunt vincunt: illi verò vincuntur, qui te venerantur. Sed hoc on exigit incuria noſtra, quoniam auro, gemmis, cunctiſque opibus pretioſis, magis ıſignita eſt ſepultura tua quàm Chriſti. Ciuitas illa quæ tuo nobilitatur corpore, nun-quam deciſa eſt ab honore, ſed omni ſublimitate ſemper excreuit, omnique famulatu ebitæ venerationis enituit. Iſta verò in qua crucifixus tumulatus eſt, nunquam dein-eps honorem habuit, ſed deſtructa & conculcata, & ad nihilum redacta multotiens uit. Cuius igitur culpa ita degeneres efficimur, cùm omnem tibi exhibeamus honorẽ, : nullam nobis rependis vicem? O Hieruſalem ciuitas ſeductrix & adultera, ſi vllo

tempore contingeret vt in manus noſtras deuenires, totam te ſolo coæquarem, & ſepulti tui ſepulchrum funditus exterminarem. Cùm hæc & his æquipolentia Clemens Admirauiſus voce querula rotaret: noſtri aſſuetæ virtutis ſuæ non immemores, ante vrbis ianuam tanto impetu in Babylonios irruerunt, quòd neminem eorum niſi mortuum aut plagis exhauſtum extra ianuam reliquerunt. Tali itaque modo diuina virtus bellum deuicit, & noſtros victoria commẽdauit. Et quis ad plenum valet referre quot occiſi ſunt, in anguſto portæ introitu? Tunc Clemens iure flere potuit, cum tot ante ſe ſuorum cadauera extincta vidit. Quidã adhuc in ſupremo ſpiritu poſiti palpitabant, & Clementi qui illuc eos adduxerat, maledicebãt. Fertur tunc Clemẽs eiulando fleuiſſe, & noſtros maledixiſſe. Erant autem in mari, quod adiacet ciuitati, nautæ & naues circumiacentium regionum mari, qui iuſſu Admirauiſi attulerant totius opulentiæ ſupplementum ad obſidionem vrbis Hieruſalem neceſſarium. Qui vt viderũt ſuos & dominum ſuum tam turpiter confuſum, timore perterriti vela ſuſpenderunt, & in altum mare ſe impulerunt. Noſtri verò cum manibus erectis ad cœlũ cordibus Deo gratias retulerunt, & ad eorum tentoria reuertentes aurum & argentum, & innumera ſpolia veſtium, copiamq; ciborum, multa genera animalium omnium, inſtrumenta armorum, inuenerunt. Inuenerunt etiam equos & iumẽta, mulos & mulas, aſellos & aſinas, & dromedarium vnum. Quid de ouibus & arietibus, aliiſque pecoribus referam, quæ ad eſum parata erant? Lebetes & caldariæ, cacabi, lecti eorumque exuuiæ, cophini pleni auro argentoque, aureiſque veſtibus, omniſque eorum apparatus ibi inuentus eſt, ditiſſimaque præda locupletati ſunt, qui tentoria Admirauiſi regalibus referta diuitiis habuerunt. Scandarum quod in ſummitate argẽteæ haſtæ pomum habebat aureum, comes Normaniæ obtulit ſepulcro Domini, fuitque appreciatum precio 22 marcarum. Enſem verò alter emit 60 biſantiis. Dum verò noſtri ſic triumphaliter reuerterentur, inueniebant agmina ruſticorum, vaſa vinaria & aquatilia deferentium, quę neceſſaria eſſe putabant in obſidione, ſuorum vſibus dominorum; qui, velut beſtiæ, ſtupefacti nuſquam diuertebant: & inclinatis verticibus enſes noſtrorum expectabant. Plerique in mortuorum ſanguine ſe volutabant, & quaſi mortui inter mortua corpora latitabant. Vt autẽ noſtri peruenerunt ad flumen vbi patriarcham dereliquerant, quieuerunt, vtq; fatigati, ſomnum ſuum dormierunt. Vtq; dies terris aurora præueniente, redditur, exurgunt, & iter cœptum properarunt. Qui vt ciuitati ferè ad duo milliaria proximare cœperunt, ſicut triumphatores inſonuere tubis, ſiſtris & cornibus, atque omnis generis muſicis inſtrumentis, ita vt montes & colles harmoniæ modulatis tinnitibus reſponderent: & quodammodo cum eis Domino iubilarent. Tunc realiter implebatur, quod ſpiritualiter per Eſaiam de eccleſia fidelium dicitur: Montes & colles cantabunt coram vobis laudem. Erat autem admodum grata multifidaque ſuauitate delectabilis harmonia, cùm voci militum ſonituique tubarum echoniſarent tinnitus montium, concaua rupium, & ima conuallium. Cùm verò ante portas vrbis venirent, ab his qui remanſerant, cum diuinis laudibus, non iam à terrenis montibus, ſed à cœleſtibus præconantur. Et meritò Deus ſuper hoc laudabatur, quoniam nunc peregrini ſui portis apertis recipiũtur cum laudibus, qui olim cum magna difficultate in magnis iniuriis ſuſcipiebantur, datis etiam muneribus. De his peregrinis & portis & per Eſaiam Domino dicitur: Et portæ tuæ eis aperientur iugiter, die ac noctenon claudentur. Hæc prophetia noſtris temporibus adimpletur, quia nunc portæ Hieruſalem filiis peregrinorum aperiuntur, quæ eis antea die ac nocte claudebantur. Factum eſt autem hoc prælium ad laudem & gloriam Ieſu Chriſti Domini noſti, pridie idus auguſti. Quia verò hiſtoricus ſermo iſte ab Hieroſolyma ſumpſit exordiũ nominis ſui, & finem retinet ſicut & medium, nulli inconſonum videatur, ſi in calce huius operis, quis eam primitus fecerit, quis ita appellauerit, ſcribatur. Melchiſedech fertur eam poſt diluuium condidiſſe, quem Iudæi aſſerunt filium Noe fuiſſe. Hanc in Syria conditam Salem appellauit: & in ea deinceps permulta tempora regnauit. quam poſtea Iebuſei tenuerũt, & partem ſui nominis, quæ eſt Iebus, ei addiderunt, & ſic collectis in vnum nominibus b in r mutata Ieruſalem vocauerunt. Poſteà verò à Salomone nobilius compoſita & templo Domini & ſua domo regia, multiſque aliis fabricis & hortis & piſcinis Hieroſolyma appellatur, & quaſi de eius nomine Hieroſalomonia intelligitur. Hæc à poëtis

Solyma

olyma corruptè vocatur:& à prophetis Sion dicitur,quod in noſtra lingua Speculatio
terpretatur: pro eo quòd in monte cōſtituta, de longè venientia contemplatur. Hie-
ſalem autem in noſtro ſermone Pacifica trāsfertur. De antiqua huius glorioſa opu-
ntia ſcriptum inuenimus in libris regum, quòd Salomon fecit, vt tanta abundantia
genti eſſet in Hieruſalem,quanta & lapidum. Nunc verò multo copioſius ditior eni-
it,cùm in ea Dei filius,pro generali omnium redemptione, crucem ſuſtinuit,cœlum
is ſyderibus obnubilauit, & terra tremuit,petræ ſciſſæ ſunt, monumenta aperta ſunt;
multa corpora ſanctorum qui dormierant ſurrexerunt. In qua ciuitate contigit vn-
uam tam mirabile myſterium, de quo emanauit ſalus omnium fidelium? Ex quo hoc
niicitur,quòd hanc ita Dei filius ſua glorioſa morte illuſtrauit,quia ſi noſtris placuiſ-
t autoribus, non Hieruſalem, ſed r in b mutata Iebuſſalem debuiſſet vocari. Et ſic in
ſtro idiomate Salus pacifica potuiſſet interpretari. Pro his & huiuſmodi figuratiuis
tionibus, forma eſt & myſticum ſacramentum illius Hieruſalem cœleſtis,de qua di-
tur: Vrbs fortitudinis noſtræ Sion ſaluator, ponetur in ea murus & antemurale. Ape-
e portas & ingredietur gens iuſta, cuſtodiens veritatem. De huius laude cuncta re-
rre non poſſumus, quæ dicta ſunt à prophetis & legis doctoribus. Hæc verò terrena
ſtra ętate fuit à Deo derelicta,& odio habita,à malitia inhabitantium in ea. Cùm au-
n ipſi Domino placuit, adduxit Francigenam gentem ab extremis terræ,& per eam
immundis gentilibus illam liberare voluit. Hoc longè per prophetam Eſaiam præ-
xerat,cùm ait: Adducam filios tuos de longè, argētum eorum & aurum eorum cum
, in nomine Domini Dei tui, & ſancto Iſraeli, quia glorificauit te. Ædificabunt filij
regrinorum muros tuos, & reges eorum miniſtrabunt tibi. Hæc & multa alia inue-
nimus in propheticis libris, quæ congruunt huic liberationi factæ ætatibus no-
ſtris. Per omnia & ſuper omnia benedictus Deus, qui iuſto iudicio
percutit & vulnerat, & gratuita bonitate quando vult
& quomodo vult miſeretur &
ſanat.

FINIS.

GVNTHERI POETAE CLARISS. LIGVRINVS, SEV OPVS DE REBVS GESTIS IMP. CÆSARIS FRIDERICI I AVG. LIBRIS X ABſolutum: cum ſcholiis Iacobi Spigelij Seleſtadienſis V. C.

AD SERENISSIMVM ET INVICTISSIMVM PRINCIPEM, CÆS. FERDINANDVM, ROMANORVM, GERMANIARVM, HVNGARIÆ, Boiemiæq; Regem, Archiducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, ac plurium Europæ prouinciarum Dominum & hæredem, Iacobi Spigelij Seleſtadienſis

EPISTOLA.

SEMPER *ego in ea fui opinione, sereniſſime Cæſar, Rexque ter maxime, vtiliſſimam eſſe Hiſtoriam, & omni hominum generi plane neceſſariam. Nam quid conducibilius rebus mortalium, quam ex præteritis prudētiam comparare, & aliorum ſapienter aut fortiter geſta, ſtrennue æmulari, fugere dedecora? Recenſetur verſiculus lepidiſſimus inter mimos Publianos,*

Ex vicio alterius ſapiens emendat ſuum.

Vbi vero id aptius fieri queat, quam hiſtoriis lectitandis? dum perpendimus quid vitatum profuerit, aut nocuerit admiſſum. Non igitur inepte illi, qui hiſtoriam ſpeculo ſimilem fecere. Reddit enim ſpeculum quicquid oppoſueris, ſed magnitudinem tantum & colorem mentitur. At hiſtoria rem tibi totam depingit, etiam animum ipſum humanum: qui tamen nullo alioqui niſi literario penicillo certius exprimi poteſt. Quid autem cognitionis eſſet in hominibus, niſi fidelis memoriæ cuſtos Hiſtoria nos doceat? Nihil differret a beſtiis vita noſtra tali præſidio deſtituta: adeo perplexa, ambigua, confuſa forent omnia, & pluſquam Cimmeriis tenebris inuoluta. Itaque qui hiſtoriam hominibus ademerit, ſolem ipſum ſuſtulerit e mundo. Sed quum non omnes hiſtoriæ conueniant omnibus, rerum aliis aliæ: ea cuique in manus præcipue ſumenda eſt, quæ legentis conditioni reſpondeat. Quæ me cauſſa mouit, illuſtriſſime Rex, vt e magno hiſtoriographorum numero, Guntherum iſtum deligerem, qui carmine non inculto, res FRIDERICI AVG. *eius nominis primi, in Italia geſtas, complexus eſt, tuæ maieſtati dedicandum. Videbatur autem mihi pulchre conuenire, vt bellicoſiſſimi Imperatoris hiſtoria, tibi tot iam bellis exercitatiſſimo Principi inſcriberetur. Nihil habuit Germania Friderico animoſius, fortius, conſtantius. Quoties ille in Italiam ingreſſus eſt Imperatoriis iuſſis rebellem? ex qua, vna, eademque poſteriore excepta expeditione, nunquam non victor domum rediit. Quoties cum hoſtibus conflixit? Quoties contumaces obſidione clauſit? Senſit in hoc Imperatore plane Martem quendam Italia. Nec vero ex libidine quadam pugnandi temere mouebat bella, ſed magnis tantum de cauſſis, & non niſi inſigniter læſus. Contemptum ferre non poterat.*

Quæ

*Quæ res illum cum Alexandro Pontifice Romano potiſſimum commiſit, maxi-
no Italiæ damno. Non negabat ille Pontifici obediendum, nec honorem illi non
eferebat: ſed Imperatorio ſe iure ſpoliari a ſacerdote, id vero viſum illi intoleran-
ares eſſe. Equidem ſi Pontifices ſua ſorte nonnunquam contenti viuerent, melius
liquanto cum rebus humanis ageretur. Cæterũ huius clariſſimi herois claris fa-
noribus, duos libros dicauit Otho Friſingenſis Antiſtes, filius Leopoldi Mar-
hionis Oriẽtalis, ſeu (vt nunc dicitur) Auſtriæ tuæ: qui ob maximam eius in pau-
eres pietatem liberalis, ac vt Eccleſiaſticorum vtar vocabulo, magnus appella-
us eſt eleemoſynarius: præſenteq; auo tuo* MAXIMILIANO AVG. *noſtra
nemoria in diuos relatus. Guntherus Poeta carmine celebrandum illum duxit:
ui* LIGVRINO *nomen inditum: quod bella Liguriæ & Inſubrium (hoc eſt,
Mediolanenſium) contineat. In id opus nos breues atque interciſas annotationes,
uæ Græcis Scholia dicuntur, cõſcripſimus: vt lectorem adiuuaremus, qui niſi hi-
oriam intelligat, quæ nonnunquã innuitur verius quam explicatur, ſubinde re-
lit. Multi profecto næui deturpauerãt autorem, quos pro virili nos abſterſimus.
Nec miretur quiſquam, quod hoc honoris autori non quidem recenti, ſed tamen
nediæ vetuſtatis habuimus. Nam neutiquam vulgare carmen eſt: & quæ mediæ
nt antiquitatis, obſcuriora plerumq; exiſtunt, & ignotiora multo vetuſtiſſimis.
Nihil autem aliud ſpectauimus nos in ſuſcipiẽdo hoc labore & abſoluendo, niſi vt
uæ maieſtati ſic gratificaremur: quam non dubitamus, libentiſſime cognituram
udatiſſimi Imperatoris vere Imperatoria geſta, eius inquã Principis, qui fami-
e veſtræ Habiſpurgiæ etiam ſanguine coniunctus fuit, & primus Auſtriam
uam Ducali pileo donauit, & regiis plane prærogatiuis maxime illuſtrem fecit:
uius Leges extant Codici Iuſtinianeo adnexæ: cuius in feudalibus cauſſis placita
quimur: qui denique cum filio Henrico Cæſare Imperator ipſe conſtitutionem,
uæ Pacis Conſtantiæ, vulgo nomen recæpit, edidit, atque non paucis annis regna-
t, pro religione Chriſtiana in finibus Armeniæ tandem extinctus. Accipe
itur clementiſſime Romanorum Rex inter innumeram turbam congratulan-
um tibi ciuitatum & Principum, muneribusq; læticiam animi ſui teſtantium,
uod vnanimiter proximis Epiphaniæ ferijs Cæſar ſis delectus, præſente fratre
uo Imperatore Auguſto Carolo V: accipe inquam & hoc munuſculum a clien-
tuo Spigelio: qui vt inter eos, qui tuam Maieſtatem colunt, opibus & copijs a
ultis ſuperatur, ita amore & obſequio nulli mortalium eſt ceſſurus: quam ſer-
et incolumem* CHRISTVS *Rex ille immortalis; ponatque ſub ſcabellum pe-
dum tuorum coniuratos nominis ſui inimicos Turcas; neque in finem peccatis
noſtris iratus, tribuat eis ſecundum cor eorum, annos regni tui,
commiſſo Teutonum ſanguine, cruentos. Ex
Seleſtadio pridie Calend. Febr.*

M.D.XXXI.

CENSVRA IACOBI SPIGELII DE AVTORE CARMINIS LIGVRINI.

TRITEMIVS in Eccleſiaſticis Scriptoribus refert, Guntherum quendam Cœnobitam carmine, proſaq; diſertum, claruiſſe tempore Henrici Imp. eius nominis IIII. Sed quum inter eius, quæ ille recenſet opera, neque Solymarij, neque Ligurini meminerit; coniicio illum a noſtro Autore fuiſſe alium. Hunc Guntherum nonnulli noſtræ Germaniæ adſerunt. Quiſquis tamen ille fuerit, (nam nihil ego compertum habeo quod affirmare auſim) id certo conſtat, eum tempora Henrici Sexti attigiſſe, qui patri Aenobarbo Aug. Imperator ſucceſſit; & in ſecularibus literis & diuinis Scripturis nō infeliciter verſatum: quod vel hoc atteſtatur Carmen, Romanæ plane æmulum eloquentiæ. In eo nos, ſupra quam credi poſſit, multa librariorum inſcitia deprauata, parumq; hactenus animaduerſa, emendauimus. Vocabula nata nuper, vel Eccleſiaſticorum more vſurpata, obiter indicauimus. Quæ ad Iuriſprudentiam, placitaque Feudalia attinent, tum pleraque alia, quæ in vulgatis Lexicis non habentur, ſecuti probatiſſimos autores, quorum nobis iuſta copia adfuit, fuſius aliquanto enarrauimus. In afferendis autem, quæ ad hiſtoriam faciunt, teſtimoniis, ne trāſuerſa quidem linea aberrarem, nobis curæ fuit, gratia veritatis patefaciendę. Ne multis Poëtam tibi, præcipue vere Germano commendemus, ipſe in cauſſa eſt, qui de ſeipſo ad finem decimi libri ſic cecinit,

Hoc quoque me famæ, ſi deſint cætera, ſolum
Conciliare poteſt, quod iam per multa latentes
Secula, nec clauſis prodire penatibus auſas
Pierides, vulgare paro, priſcumq; nitorem
Reddere carminibus, tardoſq; citare Poëtas.

ARGVMENTVM LIB. I.

Primus habet primos electi Regis honores.
Sceptra manu, primamque ſacra ceruice coronam
Geſtat Aquis, merita Traiectum protinus ira
Plectit, & hinc magnas inuiſit Rex puer vrbes,
Dat populis leges, & priſtina iura reformat.
Sceptraque Danorum cognata lite dirempta
Donat habenda Petro: cupiens indicere bellum
Pannonibus, multo procerum fidoque rogatu
Vincitur: ingentis cauſſam fomentaque belli
Exceptum patruo, reddit tibi Saxo, Ducatum.

GVNTHE-

* * *

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI, LIGVRINI (SIVE DE GESTIS FRIDERICI primi) liber primus.

ARDVA *ſollicito verſu, memorandaque ſeclis*
Geſta cano: mundoq; tuos Friderice triumphos,
Atque tibi toties conatam illudere fruſtra
Fortunam, vulgare paro: monſtriq; biformis
Ambiguos vultus, motusque volubilis orbem
Frenatum virtute tua, caſusq; ſiniſtros
Exceptos habitu quo proſpera mentis eodem.
Res oneroſa quidem, nec præſumenda minori
ngenio, magnisq; etiam metuenda Poëtis.
Sed tamen exiguas amor & deuotio vires
Supplebit: fragilemque animi ſpes magna vigorem
Fulciet: affectusq; pios Fortuna iuuabit,
amq; adeo, ſi quid ſtudio poſſemus in iſto
Experti, noſterq; legi Solymarius audet,
Atque etiam fortaſſe placet: quem gratulor ante
Regales penetraſſe domos, puerisq; potentis
ngenuas tetigiſſe manus: præludia quædam
llud opus, ceu prima noua tentamina Muſæ,
Et munus puerile fuit: nunc altera ſummo
Dona viro, ſcriptos propria de laude libellos
Offerimus: pariterq; patrem cum prole canentes,
Omnibus iſta ſimul conſorti iure dicamus.

IACOBI SPIEGELII SELESTADIENSIS, *in primum* LIGVRINI *librum Scholia.*

ARDVA *ſollicito verſu*] Propoſitione, qua Poetæ prooemij vice vti ſolent, Lectorem ſibi conciliat Guntherus, rerum magnitudinem, quas deſcripturus eſt, paucis comprehēdens. *Sollicito verſu*] Quo non ioci, ſed Homeri exemplo, quemadmodum Horatius in Arte tradit, ſcribi debēt, Res geſtæ, Regumque, Ducumque, & triſtia bella.

Monſtri biformis] Fortunæ: de qua quot, & quanta a veteribus prodita ſint, nemo eſt qui ignorat. *Ambiguos vultus*] Duobus vultibus Fortuna pingitur: priori hilari, poſteriori horrendo, tetroquē, caluo, & capillato. Conſtat tamen Fortunæ ſimulacrum varie effinxiſſe. Apelles pictor interrogatus, quare Fortunam ſedentem pinxiſſet? reſpondit, Quia non ſtat: *Orbem*] Rotam. Marcellinus lib. rerum geſtarum 14, Quiuis beatus, verſa rota Fortunæ, ante veſperū poteſt eſſe miſerrimus. Notū eſt, quod Cebes pinxit Fortunam ſtare ſuper rotundo lapide, Virtutem vero ſuper quadrato. Significans, ſtabilia eſſe Imperia, quæ in virturem incumbunt: caduca & fluxa, quæ Fortuna ſtulta, & cæca, moderatrice nituntur. *Frenatum virtute tua*] t ſit vera Iuuenalis Fortunam alloquentis ſententia, *Nullum numen habes, ſi ſit prudentia; ſed nos Te acimus Fortuna Deam, cœloq; locamus.*

Caſusq; ſiniſtros] Ex memorabili Senecæ ſententia depromptum: O magnos, inquit, viros, qui malignæ Fortunæ ſuccumbere neſciunt, & aduerſas res ſuæ virtutis experimenta faciunt.

Res oneroſa quidem] Extenuatio Rhetorum, color notus. *Spes magna vigorem fulciet*] Iuxta illud Naſonis, *Spes bona dat vires, animum quoque ſpes bona firmat.* *Solymarius*] Nomen operis, quod ripſit, opinor, de rebus per Chriſtianos aduerſus Saracenos & Turcas geſtis in Oriente, a clariſſima vrbium ipſius Orientis Hieroſolymis inditum.

Suſcipe cunctorum regnator maxime Regum,
uſcipe lux mundi, cui nullum par ve, prius ve
pirat in orbe caput: te gaudet Principe mundus:
Te populi, te regna timent: te ſolis ab ortu
olis ad occaſum, ſubmiſſo vertice, cuncti
uſpiciunt: dominumq;, ſimul, Regemq; fatentur.
Nec ſolum noſtri, vir maxime, temporis omnes
rægrederis virtute viros, ſed cuncta retrorſum
Pace loquar veterum) cedunt tibi nomina Regum.
olus ab Auguſto conſorti gaudet honore,
t ſocium claris admittit Carolus actis.
erta quidem vatis dementia, carmen agreſte
De tanto ceciniſſe viro: ſed parce furori
rinceps magne pio: nec te præſumptio noſtra
xagitet: ſolis licet inſanire Poëtis.

Cunctorum regnator maxime Regum] Vnde primi nominis inter Legum interpretes, ac etiam ſacrorum Canonum profeſſores tradunt, non iure, ſed facto fieri: quod pleriq; Regum non agnoſcunt Imperatorem. de quo ſeptim. lib. aliquanto fuſius. *Lux mundi*] Propter immenſam eius poteſtatē. Dicitur enim animata lex in terris a iuriſperitis. Ariſtoteles, Regiam dominationem omnium excellentiſſimam iudicat: eamque maxime diuinam appellat, quod ea res quiddam homine maius habere videatur. Et primitus Reges non ob aliud conſtituti ſunt, populi cōſenſu, quam ob eximiam virtutem, quam heroicam vocant: velut diuinæ proximam, & umana maiorem. *Caput*] Ab hoc enim in omnes inferiores honorum & poteſtatum munera diſ-

funduntur. *Dominumq́, ſimul, Regemq́, fatentur*] Radeuicus autor eſt, quod & ex ſerie huius operis deducitur, omnes Chriſtianos Reges veneratos eſſe Aenobarbum: qui etiam coëgerit Manuelem Græcorum Imperatorem, vt ſe non Romæ, ſed Neoromæ vocaret Imperatorem. Notum eſt, Octauium Auguſtum Domini appellationem coram vniuerſo populo vultu ſimul & voce renuiſſe: Tiberium item, qui licet optimo Principi omnium mortalium triſtiſſimus ſucceſſit, eos acerbe increpuiſſe, qui ipſum Dominum dixerant. Imitanda hæc eſſet ethnicorũ modeſtia Chriſtianis, quando hæc appellatio non laicis Principibus tantum addita eſt, ſed etiam in Antiſtites atque Cucullatos per fœdos adulatores tranſiit, atq; mox etiam in priuatos. *Ab Auguſto*] Id cognominis Octauius primus tulit ex ſententia Planci, repudiata Romuli appellatione, vt ſcribunt Velleius, & Tranquillus: quo cognomento quid ſignificetur, docent, idem Tranquill. L. Florus in calce operis, & Ouidius lib. Faſtorum primo. *Carolus*] Qui ob ingentia facta, Magnus appellatus eſt, dignusque habitus, per quem iura, inſigniaque Imperij poſt multas ætates ad Occidentem è Thracia, velut poſtliminio reuocarentur, octingenteſimo Salutis anno, quo magna rerum mutatio facta eſt. Creditum enim, iam inde, Sabellico teſte, Imperij arbitrium Apoſtolicæ ſedis eſſe, quum antea è cœlo dari crederetur. *Solis licet inſanire Poetis*] Platonici tanti furorem poëticum faciunt, vt ineptiſſimi homines ſæpe ſtupendum effundant poema. Sed nullum eſſe mortalem, qui non in aliqua re deſipiat, copioſè demonſtrat ſtoicus Damaſippus apud Horatium in Sermonibus.

Ceruus vt æſtiui blando ſpiramine ſolis,
Cen pecudes, hominumq́, genus: ſic paruula opaci
Monſtra ſoli, viridesq́, ſolent gaudere lacertæ,
Vtque ſuo volucres cœlum modulamine mulcent:
Sic fruticoſa leues quatiunt arbuſta cicadæ.
Imo etiam mos eſt, vt plus cantare laborent,
Qui grauius cantant: & balbi plura loquuntur.
Sic ego, quem celebres optant laudare poëtæ,
Nec dignè laudare valent, temerarius, auſu
Præcipiti, tenuiq́, paro celebrare camæna.
Annue ſollicito Princeps mitiſſime, vati,
Officioq́, pium deuoto impende fauorem.
Vos quoque Cæſarei iuuenes. quos inde paterna
Nobilitas veterum traducta ab origine Regum,
Nunc matris commendat honor, ſeriesq́, vetuſti
Sanguinis, & claræ Reinaldus originis auctor,
Annuite, & noſtras pariter magniq́, parenteis,
Hoc etenim commune ſacrum eſt, admittite laudes.
Tu primum placatus ades, qui iure paterno
Virtutum, regnique ſimul ſucceſſor & hæres
Sceptra geris: magniq́, patrem virtutibus æquas,
Rex puer: & iam nunc Italis, Tuſciſq́, timendus,
Eridanum, Tyberimq́, premis: fortaſſis & iſta
Indolis acta tuæ, quæque ipſe ſequentibus annis
Adiicies virtute tua, modo viuere detur,
Et ſceptris placuiſſe tuis Henrice canemus.
O bene quod talem diuina potentia Regem
Inſtituit: qui ſic ſtudiis imbutus honeſtis,
Nouit ab inſipido doctum ſecernere vulgo.
Iamque diu mutas, ſolitasq́, ſilere camœnas
Excitat ad veterem digna mercede laborem.
Tu quoque, quem patrio reuerendum nomine Rhenus
Et metuenda aliis formidat Sueuia terris,
Dux Friderice ducum, noſtræ munuſcula curæ
Suſcipe: nec parui placidus monimenta laboris,
Porrectaque manu magno ſub faſce labantem,
Oppreſſumq́, metu (ſiquidem potes) erige vatem.

Ceruus vt æſtiui] Non inſcita comparatio. *Balbi*] Linguæ vitia ſunt balbuties, hæſitas, & hæſitantia. *Plura loquuntur*] Sicut ij, qui quo ſunt in omni ſermone ineptiores & ſordidiores, eo ſe magis tum Philoſophos, tum Theologos, aliarumque magnarum artium peritos arbitrantur, & iactant.

Annue ſollicito] Inuocatio, quam ad Cæſ. Auguſt. Fridericum, & filios eius dirigit. *Deuoto*] Pro dedito. vt & apud Tranquillum in bonam partem. *Paterna nobilitas*] Nobilitas vna, generis eſt: de qua dictum eſt, qui genus iactat ſuum, aliena laudat. *Virtutis altera*] Tertia ex vtraq; conſtans. Prima apud vulgus in precio: apud ſapientes poſtremæ duæ. Iuxta Ariſtot: Opes pariunt nobilitatem, & non antiquæ ſolum, verumetiam vndecunq; & quãdocunq; partæ. *Virtutibus æquas*] Pro refers. Sũma in eo ab exteris etiam ſcriptoribus commendata liberalitas, & facundia. *Italis, Tuſciſq́, timendus*] Præfuit enim Longobardiæ viuente patre, declaratus Principum conſenſu Germanorum Rex. Poſt mortem patris Auguſtus appellatus eius nominis Sextus, ſecundum Italos Quintus. Expugnauit Neapolim, omnesque rebelles penitus debellauit, theſaurosque Siculorum in Germaniam ſecum trãſtulit. *Studiis honeſtis*] Rara laus, ſi verum eſt illud Carneadis dictum: qui negauit quicquam rectè diſci à Regum filiis, præter artem equitandi. *Digna mercede laborem*] *Sint Mæcenates, non deerunt Flacce Marones.* Ad virtutes incitat præmium. *Rhenus formidat*] Propter loca quædam quæ tunc in Alſatienſibus tenebat. Imperante Henrico Tertio, anno à ſalutifero virginis partu MXLIIII. Hildegardis in CHRISTO, vt habent Annales, pauper, & modica, cum filiis ſuis Friderico, qui primus ex Comitibus ab Hohenſtauffen Sueuorum Dux appellatus eſt, Othone Argentoraten. eccleſiæ Epiſcopo, Ludouico, Walthero, Chunrado, & filia A-

delheida

elheida condiderunt, ſacram, ſub Dominici ſepulchri vocabulo, diuæ Fidei ædem in Seleſtadio patria mea, in pago Alſatienſi, & comitatu, vt tum loquebantur, hoc eſt, territorio Kircheimenſi. Poſt ummum in hac æde altare bi verſus in feneſtris leguntur: *Tempore quo redijt ſuperatis Mediolanis Rex nos Romanus iuſſit fieri Fridericus.* Huius noſtri Aenobarbi pater Ducis Alſatiæ & Sueuiæ, vt proditum eſt Annalibus, tulit appellationem. *Dux Friderice*] Hic patre ab humanis exempto, ob nſigoem animi virtutem declaratur dux exercitus Chriſtiani in Syria, contra Saladinum, Turcarumque Priocipes militantis: haud tameo multo poſt febre correptus, cum ſumma rei Chriſtianæ actura defungitur vita. *Ducum*] Sunt qui originem Ducum putant, a ducibus exercitus Romani emanaſſe: quos a Principibus donatos eſſe territoriis veriſimile eſt, vt tamen ab eis recognoſcaot. Vnde ſecundum Feudalia placita, proprie dicuntur Capitanei regni. Cæterum Ducis Ducum, hoc ſt, Archiducis appellationem primum Bruno frater Othonis Cæſaris primi, inſoleoter aſſumpſit, r ait Æmylius Veronenſis Chriſtianus Tacitus libro Franc. hiſtor. tertio.

At tibi cui Rhodanus totus famulatur ab ortu
Vſque ſuo, totusq; fluit, dum gurgite feſſo
Oceani tumidis tandem ſe miſceat vndis,
Hac placuiſſe velim: dubium puer inclyte dici
Rex ne, Comes ne velis: veterum nam regna potenter
Allobrogum materna regis, regnique decore
Dignus, ab excelſo nomen deducis Othone.

Rhodanus] Eius etymum Plinius, & diuus Hieronymus a Rhodiorum Colooia vrbe citerioris Hiſpaniæ venire volunt. Dicitur a oonnullis alter Eridanus. Nam vna commiſceotur ex Alpibus fluentes, ſciſſus alia via in Oceanum, alia in Adriaticum ſinum deſcendit. quod Apollonius in Quarto Argonauticorum pulchre deſcriit. *Ab ortu Vſque ſuo*] Cuius pluribus meminit Marcellinus libro decimoquinto. Apud Salaſos in agro Sedunenſi, ad eas Alpes, quas Vadiano teſte, hodie ſancti Bernardi cognominant, caut tollit: ac primum vario decurſu, nec vnum in cardinem flexus, in occaſum tandem conuertitur, Lemannum fundit. *Tumidis vndis*] Rapido enim concitus curſu, Tyrrheni æquoris freta ſcinit, in quo non mediocre fertur nauigãrium periculum, dum inter ſe maris fluctus, & amnis fluen. decertaot. autor Ambroſius lib. Hexameron ſecundo. De hoc amoe perquam eleganter Sillius bro tertio, Lucanus libro primo. *Rex ne, Comes ne velis*] Comitum originem non facile inueeris, ſed eam dignitatem pro moribus Germanorum fuiſſe vetuſtiſſimam, ex Tacito conſtat: qui ribit in libello de Germanis moribus receptum, vt cuilibet Principi, ſeu Duci exercitus, duodem Comites aſſignarentur: ideo dictos, quod eos comitabantur, & a latere Ducum non diſcedeant. Itaque Comitum originem Germanis moribus ortam eſſe, & non Italorum, dictus receptiſmus autor teſtis eſt. Quaptopter Zaſius ille magnus iuris ſacerdos atque interpres, in elegantiſis in vſus Feudales commentariis, pronunciat: quod in duodecimo libro Iuſtinianæi Codicis aliui tituli de Comitibus Largitionum, & cæteris inſcribuntur, vſurpationem Imperatorum fuiſſe ex ermaoorum vſibus. Aſtipulatur Iac. Wimpfelingus auunculus meus in vita Dietheri Archiepiſco. Moguntini, eius oominis primi: volens Comites dictos quoque eſſe Graues, a maturitate moam, præſtantiaque virtutum. Vnde & Teutonicum deriuatum, & per quintam vocalem, non per rimam liquidam vernacula ſcribendum eſſe putat. *Regna materna Allobrogum*] Id eſt, Burguniooum, vt infra latius dicam. Nam regionem, tractumque illum omnem eleganter deſcribit in liro quinto. Allobroges ad tractum Lugdunenſem olim ſiti Ptolomæo. Hodie Sabaudienſes eſſe olunt. Alij potius Delphioatum, cui præſidet pro tempore Gallorum Regis filius natu maior. Caut gentis Vienna Pomponio Melæ. *Excelſo Othone*] Noti ſunt tres Othones Auguſti, auus, pater, & nepos, quos nobis Saxonia dedit, Principes clariſſimos. Primi meminit Poëta libro ſeptimo octauo. Secundus cognominatus eſt a noſtris ſcriptoribus, *Pallida mors Saracenorum*: quod eius pera Calabria, vna cum Græcis expulſi ſint. Poſterior ab eiſdem, *Mirabilia Mundi* appellatur, ob loriam rerum a ſe geſtarum. Si Georgius Merula, non inelegans rerum Mediolanenſium ſcriptor, Guotherum noſtrum, non contemnendum autorem vidiſſet, minime oegaſſet, Aenobarbo noſtro lium fuiſſe nomine Othonem, quem cæteri ſcriptores & exteri & noſtri victum oatali prælio à Venetis, aiunt in cauſſa fuiſſe, quod pater ex diurina diſcordia, in Alexandri Papæ gratiam redierit. Quod tamen idem Merula, ceu meodacium, etiamſi eius aſſertores viri illuſtres habeantur, conſtantiſſime redarguit, libro tertio.

Nec tu, regifico Chunradi nomine clarus,
Ac verus virtute nepos, cui fœdere certo
Nominis & iuris, ſuccedens Francona rura,
Herbipolimque regis, prima cui munera muſæ
Obtulimus, ſcriptos ſacra de ſede libellos
Prætereundus eris, ſed & hic quoque nomen habere
Te volumus, partemque noui ſacramus honoris.

Regifico Chunradi nomine] In primo eius nominis Rege, & non in Cæſar. Ludouico Arnulphi Imp. filio defecit genus diui Caroli Magni. Alter Francorum Germanorum Dux: qui deterritus oraculo Mediolani obſidionem ſoluit, Tertius Henrici Quarti filius, quem pater Italiæ, poſtquam Principum Germaniæ conſenſu Regem declaraſſet, præfecit. Quartus, patruos Friderici noſtri Aenobarbi. Ex cuius familia Germania noſtra Quintum vidit Regem & Auguſt. Filius ille erat Friderici Secundi Auguſt. ex Sole filia Ioannis Regis Hieroſolymitani, vel vt nonnulli tradant, ex Conſtantia regis Caſtulonenſium filia: qui

altero poſt eius aduentum in Italiam anno, naturæ conceſſit, potionatus fraude Manfuedi occupatoris Siciliæ, relicto impubere filio Chunradino: qui iuuenis cum Friderico Auſtriæ Duce itidem iuuene magni animi, gloriæque & nominis cupido, ſecuri percuſſus eſt, vetuſtiſſima Sueuorum ducum ſamilia in Chunradino extincta. Lege ſeptimum librum Pauli Æmylij Veronenſis de rebus geſtis Francorum. *Francona rura*] Franconiæ primum, deinde Sueuiæ quoque, fratre in Syria, vt diximus, vita defuncto, præfuiſſe, autore fratre Henrico Auguſt. a noſtris in Annales relatum eſt. Durlaci ob admiſſum ſtuprum, interemptus eſſe traditur. Refert Sebaſt. Munſterus, quod quum Thuringia Sueuis non parum moleſtarentur, pacificeq; in confiniis viuere nequitent, inuitati Franci ab oſtiis Rheni, venerunt cum Duce Genebaldo: qui regis Francorum, nempe Clodomiui, frater fuit: & Mogani pagum, vbi iam eſt Herbipolis, poſſidendum & colendum accæperunt. Scribit autem Hunibaldus Francorum hiſtoricus, veniſſe cum Duce Genebaldo triginta milia agricultorum, & duo milia D C L X X X artificum, vna cum vxoribus, familia & iumentis: qui omnes veluti murus fuerunt inter Thuringos & Sueuos. Contigit autem hæc profectio anno Chriſti C C XXVI. Habuit proinde hæc Francia Orientalis ſucceſſiue XXI Duces, & vltimus Hetanus nomine, quum migraſſet ſine hærede, Pipinus Franciæ, ſeu Galliæ Rex donauit Ducatum Burchardo Epiſcopo, & omnibus ſuis ſucceſſoribus, anno ſcilicet Chriſti D.CC.LII. Legimus tamen poſt illud tempus, & alios Duces fuiſſe in Franconia, inter quos Chunradus quidam appellatus eſt, qui in Romanorum Regem electus fuit, vt & a nobis paulo ſuperius relatum eſt. Non igitur tota prouincia Franconiæ primum Epiſcopo data fuit, ſed temporis ſucceſſu ambitioſi Epiſcopi ditionem ſuam mirum in modum amplianerunt, & præſertim quum vltimus Dux Voitlandiæ ſine virili decederet prole. *Herbipolim*] Wurtzburgum, metropolis eſt Franconiæ, Mogano fluuio, quo alluitur, & arce iuxta munitiſſima celebris. Etymum vocabuli ponit lib. quinto: *Vrbemque petunt, cui nomen ab herbis eſſe putant*. Ei dominatur hodie præſul, idem & Dux Franconiæ. *Scriptos libellos*] Solymarium ſcilicet.

De ſacra ſede] Hieroſolyma: quam ideo ſacram appellat, vel quod in ea erat templum Domini: vel quod hic initium noſtræ ſalutis cœpit. Olim dicta eſt Salem, vt putat Ioſephus, vnde Melchiſedec dictus eſt Rex Salem. Deinde Solyma. Demum a Solomone Hieruſalem cognominata, vt tradit Euſebius cap. vltimo noni de præparat. Euangel. lib: *Sacramus*] Dicamus.

Noui honoris] Fœtus, mei ſcilicet ingenij. quemadmodum Horatius, *ruris honores* vocat, quicquid frugum terra producit.

Vltima magnifici, ſed non minus inclyta proles
Principis, oblatum puerili ſuſcipe dextra
Munus, & his gaudens allude Philippe libellis,
Quod tibi venturi promittere nomen honoris
Rite queam: Comitem ne vocem, Regem ne, Ducem ne,
Pontificem ne magis: ſic quippe eſt fama, verendum
Diſpoſuiſſe patrem: cuius præſagia nunquam
Fallere fata ſolent, rerumue incognitus ordo:
Quicquid eris, nobis iam magnus es atq; verendus,
Iam te non puerum, ſed ſacra tempora mitra
Velatum celſa reſidentem fingo cathedra.
O vere magni proles generoſa parentis,
O vere felix dulci de ſtirpite fructus,
O vere famoſa domus, cui totus ab ortu
Solis ad occiduas mundus ſubſternitur vndas,
Quam qui nouit amat, qui non nouere, verentur.
Cuius in auditu, confuſis mentibus hoſtes
Tabeſcunt, contraque nihil ſe poſſe fatentur.
Nam pater in valido robuſtus & integer æuo
Extimulat, teneram ducitque per ardua prolem.
Illa velut patriæ ſectatrix, æmula laudis,
Accelerat tardumque putat, damnoque futurum
Expectare dies, meritiſque ſuperuenit annos,
Quis nam igitur talem, tali cum prole parentem,
Laude ſatis digna poterit celebrare poëta?
Et tamen aggrediar: liceat modo fortia geſta
Eximij memorare viri: non omnia, ſed quæ

Allude Philippe] Dux a patre Ethruriæ, poſt a fratre Henrico Aug. qui opera eius (fuit enim animi ad quaſuis gerendas res ingenti) vſus eſt in Sicilia & Syria, a quo etiam occiſo, vt dictum eſt, fratre Chunrado, Sueuiæ Ducatum obtinuit: Cui & Imperio, fugato tandem aduerſario Othone Saxoniæ Duce, & re per Imperij proceres compoſita, ſucceſſit. Poſtquam annum nonum imperaſſet, occiſus eſt a Comite Palatino de Witelsbach, cuius meminit Otho Antiſtes cap. 20. libri ſexti. Commendatæ in hoc Principe lenitas, & clementia, beneficentia atque affabilitas. Vide Annales Vrſpergenſ. & Crantium.

Famoſa domus] In bonam partem. Vt apud Suetonium *famoſi equites* pro notis & celebribus. Et *famoſa caſtitas*, pro famigerata, celebrataque apud L. Apul. lib. Aſini aurei nono. Sed apud alios autores frequentius in malam partem.

lchra magis: quis enim (ſi proſequar omnia) codex
ec capiet? ſeu quis poterit percurrere lector?
Illa quidem officio magnorum clara virorum
nt ſatis: & metus eſt, ne dum prodeſſe laboro,
uenıar nocuiſſe magis, rebusque ſerenis
Arguar inſanus tenebras obducere vates.
ſt tamen & ratio, quæ forſitan auſa tueri
oſtra queat, veniamque dare, & detergere culpam.
uiſcripſere prius, cupientes ordine certo
iſtoriæ ſeruare fidem, non pauca videntur
ſeruiſſe ſuis, liceat modo dicere, chartis,
uæ neque Cæſareos augent vehementer honores,
ec contexta rei, ſed tanquam adſuta cohærent.
At nos, ſi quid erit pulchrum minus, eximiumque,
el quod ad egregios non multum Cæſaris actus
ertineat, veri nihil adiectura decoris,
ponte relinquentes, tantum potiora ſecuti
e multis modicam nitemur cudere ſummam,
laudendumque manu forma breuiore libellum,
Ad demulcendas conflare legentibus aures,
Ac velut e pleno decerptis floribus horto,
rincipe digna ſuo, breuiter compingere ſerta.
i quem igitur rerum prolixior ordo, fidesque
ncorrupta iuuat, doctorum ſcripta virorum
onſulat: atque ipſo latices de fonte petitos
auriat: at ſi quis ſummatim carpere tantum
em ſatis eſſe putat, noſtris apponat ocellum,
t medio tenuem de gurgite ſorbeat vndam.
raterea rerum freti ſplendore, ſimulque
Artifici ſermone ſuo, ſenſuque profundo,
Materiæ inſignis metricas adſciſcere leges
preuerunt: puduitque reor, puerilibus illos
aſciuire iocis, & inanes texere nugas.
os autem ſermone rudes, animoque puſilli,
ingula ſub numerum certa ratione vocantes
erba, ſuperpoſito velabimus inlita fuco.
t quem ſorte parum male cultus ſermo mouebit,
unc ſaltem ſtructura pedum, verſusque canori
etineant, ſitque hic aliquid laudabile noſtrum.
Nunc age, præmiſſis quæ vel res ipſa monebat,
el vatis ſtudioſus amor, ſolamine tuti
rincipis ac iuuenum, de re quod reſtat agamus.
Atque adeo præſens ex illo tempore textus
ncipiat, quo prima ſacra Friderice tuliſti
ceptra manu: licet ante quidem non pauca relatu
igna, vel a tenero geſſiſti fortiter æuo.
am neque prima tuæ nobis monimenta iuuentæ
ercenſere vacat: nec quæ creſcentibus annis
ub patre, vel patruo cunctis memoranda tuliſti.
lla ſuis ſpecioſa locis, nos regia tantum
eſta leui calamo, quadam breuitate ſequemur.

Rebusque ſerenis tenebras obducere] Sententia prouerbialis, quæ refertur & a Plutarcho in commentario de dignoſcendo adulatore ab amico. *Auſa noſtra*] Pro audacia noſtra. M. Tullius autor eſt in Rhetoricis, Vnicuique virtuti finitimum vitium reperiri: ſic audaciam fidentiæ finitimam eſſe.

Qui ſcripſere prius] Oſtendit, quo conſilio & ipſe ad res ab Aenobarbo Aug. geſtas ſcribendũ acceſſerit, tametſi a plærisque iam ſcriptoribus eſſent tractatæ.

Præſens textus] Opus, poema, ſiue compoſitio. Per tranſlationem enim texere hiſtoriam, pro ſcribere vſurpamus. *Sub patre*] Qui in Germania aduerſus Imp. Lotharium Saxoniæ Ducem egregias res geſſerat. erat enim ei Cæſar inimicus, quod ex genere Henrici Aug. Quinti, ſupererat, quod extinctum volebat.

Vel patruo] Chunrado Auguſto in Syria.

Cunctis memoranda] Otho Antiſtes cum quædam per eum geſta retuliſſet, Hæc & alia, inquit, tam ardua in ipſa puerili ætate geſſit negocia: vt non immerito cum multorum ſtupore de ipſo dici poſſet illud Euangelij: *Quis putas puer iſte erit?*

Illa ſuis ſpecioſa locis] Vt apud eundem Othooem Antiſtitem Friſingenſem grauem autorem, ætateq; ea clariſſimum virum, tum ob eruditionem, tum vitæ ſanctimoniam: qui natus ex nobiliſſima illa Francorum Orientalium Leopoldina familia, quæ Marchiæ Orientali (quæ & Auſtria) dominabatur, neceſſarius fuit Aenobarbi. Præterea, quæ geſta ſunt per eum antequam Aquiſgrani regium conſcenderet ſolium, non præteriit ſilentio autor ille, quiſquis fuit: qui xorſus a fine Vrſpergenſis, Annales eoſdem continuauit vſque ad tempora Henrici Auguſt. VI.

Annus ab Vrbe noua milleſimus, vt que notetur
es, qua voce poteſt, octingenteſimus ibat:

Annus] Sumpſit principium narrationis, quæ hic incipit, ex arte, hoc eſt, non a remoto, ſed legitimo loco.

Vel magis, vt Chriſti, qui tempora condidit ortu
Tempora diſtinguas, millenis, adiice centum,
Mox quinquagenis, ſubnectens quatuor annis,
Temporis hæc ſeries effluxerat, orbaque regni
Teutonici ſedes Chunradi morte vacabat.
Acturi ſacræ de ſucceſſore coronæ
Conueniunt Proceres, totius viſcera regni,
Sede ſatis nota, rapido quæ proxima Mogo
Clara ſitu, populoque frequens, muriſque decora eſt,
Sed rude nomen habet: nam Teutonus incola dixit
Franconefurt: nobis liceat ſermone latino
Francorum dixiſſe vadum, quia Carolus illic
Saxonas indomita nimium feritate rebelles,
Oppugnans, rapidi latiſſima flumina Mogi,
Ignoto fregiſſe vado, mediumque per amnem
Tranſmiſiſſe ſuas neglecto ponte cohortes.
Creditur, inde locis manſurum nomen inhæſit.
Huc ſacri, celebreſque viri, quos laude ſerena
Inſula, vel gladius mundo facit eſſe verendos,
Ex omni regione fluunt, ad publica regni
Commoda, de ſummis agere, ac diſponere rebus
Exacta ratione parant, æque omnibus vnum,
Qui modo ſit tanto ſuccedere dignus honori,
Præfeciſſe ſibi celeri pietate laborant.

Ab vrbe noua] Hoc eſt, condita. De prima vrbis Romæ conditione non vna eſt autorum ſententia. Qui hæc fuſe volet cognoſcere, petat a Dionyſio, Solino, Plutarcho, & aliis permultis. *Vtque notetur Res, qua voce poteſt*] Vnde danda Poetæ venia, quam ſibi libro ſecundo Manlius deprecatur, ita canens: *Ornari res ipſa negat, contenta doceri: Et ſi qua externa referuntur nomina lingua, Hoc operis, non vatis erit. non omnia flecti Poſſunt, & propria melius ſub voce notantur.*

Tempora condidit] Hoc eſt, vniuerſam huius mundi durationem: quam Theologi octo punctis, ſeu euentibus metiuntur: nempe Creatione, Diluuio, Vocatiooe, Legiſlatione, Regno, Regeneratione, Conciliatione, Conſummatione. *Chriſti ortu*] A quo ſextum mundi, ſeu temporum interuallum felix ſuſcepit initium. Nam octo puncta, ſiue euentus iam dicti, in ſeptem interualla, ſeu ſpacia ſunt diuiſi. Vulgus ætates mundi appellat. *Tempora*] Annos.

Quatuor annis] Otho Epiſc. Friſing. & Abbas Vrſpergenſ. deceſſum Chunradi Auguſt. & mox ſecutam Friderici electionem incidiſſe in annum poſt M, L I I, autores ſunt. Externi Chronographi referunt in L I I I: quos Nauclerus ſequitur: tamen addunt, inquiens, vnum nonnulli, quos Guntherus autores habuit. *Regni Teutonici*] Quæ regna, quæ prouinciæ, qui populi ſint Germanici iuris, tradit Ioan. Tritemius in ea epiſtola, quam præmiſit libro a ſe de Origine Regum & gentis Francorum inſcripto. *Morte Chunradi*] Huius Principis res, quas tum animi, tum bellica virtute, & in Germaniis & Galliis geſſit, foris iniquior fortuna obſcurauit. Arma etenim cum Gallorum rege infelicibus auſpiciis contra Saracenos accepit, decimo vix milite ex tanta nuper multitudine ſuperſtite in Germaniam renerſo. Sed per ſummum ſcelus Græci Imperatoris Manuelis, quo nullus infeſtior in Chriſtianos fuit, nulli inuiſiores ſucceſſus noſtrorum fuere. Memorabilem hanc expeditionem explicat copioſius lib. rerum Francicarum quinto Paulus Æmylius Veronenſis, quo non alter elegantior ætate noſtra res maiorum in literas retulit. Ex noſtris Otho Antiſtes, qui huic expeditioni cum Aeoobarbo patruo, tum adoleſcente mira indole, interfuit: lib. Aenobarbicarum rerum primo, & Vrſpergenſis. Non autem adeo inglorius Imperat. Chunradus deceſſit, quam a quodam, qui ſecutus eſt externum ſcriptorem, dicitur: qui tamen in referendis principibus noſtris non vnum, aut alterum tantum errorem admiſit. *Conueniunt proceres*] Vides neque hic obſeruatam ſanctionis Gregorianæ formulam de eligendo Imperatore latam, a paucis Principibus: cuius Itali, & plætique alij externi ſcriptores meminere, mire interim noſtrorum annalibus ſilentibus. Proinde vel commentum fuit Italorum, vt plætaque alia. Ioannes Stabius animaduertit, Nuenaris Comes recipit. vel, vt ego puto, non probata tunc a cæteris Principibus Germaniæ, aut ſaltem non perpetua. Sed & Sabellicus prudens & diligens ſcriptor, fatetur, ſe parum compertum habere, fuerint ne tum primum creati, qui Imperatorem legerent: an poſtea res inducta ſit. Diſſentit a nobis Munſterus. Verum eorum, qui hodie Electorum nomine cenſentur, dignitas atque poteſtas facta eſt auguſtior per Carolum Imperat. eius nominis Quartum: qui multa improbãdo exemplo admiſit, maieſtate Imperij neglecta: vt qui Boiemiæ ſuæ, quam Germanis conſultum mallet. Haud raro Diuus Cæſ. Maximilianus ſolebat diplomata eius, & priuilegia, quæ pater Aug. non prius rata habuiſſet, damnare ſilentio. *Franconefurt*] Nobiliſſimum iam olim in Germanis emporium. *Francorum dixiſſe vadum*] Sumptum ex Antiſtitis Friſingenſis hiſtoria. *Mogo*] Mela & Tacitus Mœnim nominant: nonnulli Moganum. Oritur in Orientali Francia ex Pinifero monte. Iuxta Moguntiam Rheno miſcetur. Lege Chunradum Celtem in deſcriptione vrbis Norimbergæ, & in ſecundo Amorum lib. *Saxonas rebelles*] Hos enim ſæpius rebellantes, tricennali tandem bello vicit, & vera pietate imbuit. Lege poſt Eginhartum, & Annales noſtrorum Æmylium Veronenſem. Gentis originem tradunt Vrſpergenſ. & Crantius.

Sic vbi noctiuago ſtellarum lumine puppis
Decurrit pelago, ſi forte nocentibus illam

Sic vbi noctiuago] Comparatio mire congrua.

Ripuaria tellus] Clauditur trium fluminum

Qua regitur curſus tenebris premit inuida nubes,
Abrumpitque vias, alio ſibi ſydere nauta
Quærit iter, clauique modum, velique tenorem
nnouat, & radiis accommodat arte carinam.
Sic poſtquam ſedere Duces, dubioque volutant
ectore, cui tanti regni tribuantur honores
axones, & quorum Ripuaria nomine tellus,
ueſtualiaque vrbes, & Norica rura regentes,
Allobrogumque duces coeunt, Cymbrique feroces,
Quos perfuſa ſuo pugnax Germania Rheno
Miſit, & a magno tellus ſignata Luthero,
indelici, Rætique ruunt, quos Sueuia nutrit,
Quosque Carentinis collimitat Auſtria campis
Quas Lycus, & tumidis Iſter prælabitur vndis
Quisque ſuas vrbes huc direxere potentes,
laraque Teutonici coierunt nomina regni.
Nec minus ex Italis multos, & gente Latina
raxerat huc rerum miratrix fama nouarum,
oncilium, Regemque nouum, facìesque verendas
Aſpexiſſe Ducum, famoſaque nomina noſſe
ptabant, populisque ſuis exacta referre.

fluminum ripis, a quibus nomen ſortitur, Rheni ſcilicet, Moſellæ, & Moſæ, triangulari quaſi forma. Caput ad Confluentes eſt, acies apud Dile, oppidum poſt Nouiomagum, vbi Moſa in Wahalim influit.

Weſtualiaque vrbes] Saxones, qui habitabant trans Viſurgim amnem, qui vulgo Weſera, Oſtuali, hoc eſt, Orientales appellati ſunt: qui hodie generali gentis nomine cenſentur. Obſoleta prorſus Oſtualorum appellatione, citra Viſurgim, habitāt Weſtuali, id eſt, qui occidui nuncupati ſunt, quorum & nomen manſit, & regio hodie quam late patet. Saxonicum tamen nomen ceu conuicij & probri notam reſpuunt. Sunt qui apud Plinium Iſteuones interpretantur eoſdē qui Weſtuali. Horum pertinax rebellio diuum Carolum Aug. mirum in modum exercuit: vnde iudices olim in eos, quod ſubinde ad Paganiſmum relaberentur, cōſtituti ſunt, die Wiſzner, quos patrum noſtrorum memoria Fridericus Tertius ſuſtulit. *Norica rura*] Bauarica. Noricorum enim regionem noſtra ætas Bauariam vocat. Mediæ vetuſtatis ſcriptores Boioariam dixere. Norici tamen appellatio longius, quam poſt Boioaria, vel Bauaria protendebatur a iugis Tridentinis vſq; ad montem Cetium, Kalenberg, qui imminet vrbi Viennæ, metropoli Auſtriæ inferioris.

Allobrogumque Duces] Hoc eſt, proceres Galliæ Lugdunenſis, & regni ſeu prouinciæ Arelatenſis. *Cymbrique feroces*] Signat extremos Germaniæ populos in littore Oceani, qui Cymbrorum loca tenent: Quos feroces appellat, reſpiciens ad vetuſtiſſimos illos, quorum Homerum meminiſſe volunt Cimmeriorum nomine. Virtus eorum prodita eſt a luculentiſſimis ſcriptoribus, Velleio imprimis, & Tacito. Gentis originem excutit Crantius lib. Saxoniæ ſuæ ſecundo. *Germania pugnax*] Quam prompto fuerit olim ad arma, cruoremque animo, ſatis vel noſtra demonſtrant tempora: quæ licet externo admiſſo luxu, moribusque mutatis, mollior facta ſit, tamen priſtinam fortitudinem retinet. *Suo Rheno*] A fontibus enim ad oſtia vſque a Germanis Rhenus habitatur, Danubio in Pannonas & Dacos exeunte: qui vi, curſusque longitudine, multo Rhenum ſuperat. Ariſ, quia maximis oppidis frequens eſt, & fortiſſimarum gentium terminus cenſetur, claritatis quadam prærogatiua pollet. De eo peruetuſtum Germanicum rhythmum inſeruit Vadianus noſter commentariis ſuis in Melā. *A magno Luthero*] Lotharingiam ſignat, etiamnum Imperij prouinciam, quæ Auſtraſia fuerat antea, tunc ab Lothario nepote Ludouici Pij Auguſt. Rege ſuo, pro Lothariana, Lotharingia dici cœpit: cui paulo longior vita dedecus attulit, duobus Epiſcopis regni autoribus, Agrippinenſium, & Treuirorum: quam rem fuſe narrat Vrſpergenſis. *Vindelici, Rhæque ruunt, &c*] Quia alia quam hodie, tenuerunt loca, ideo dicit, quos Sueuia nutrit, ſcilicet Vindelicos. Non illa Albiana, priſcorum Sueuorum ſedes, ſed quæ nobis hodie Sueuia eſt, & quos Auſtria collimitat, ſcilicet Rhætos: quorum vocabulo Auſtrios cōprehendi, tradunt autores idonei. Quam late patuerit, arguit varie ipſa Rhætia nominata, Superior, Inferior, Plana, Alpeſtris, & Ciſalpina. Videbis autem & nationum ſedes, & regnorum populorumque nomina ſubinde mutata, ſiue veteres, ſiue recentiores rerum temporumque ſcriptores euoluas. Sic Alſatia noſtra dicitur, quæ olim Alemannia. Sic Auſtria nunc appellatur, quæ olim Panoniæ pars erat, quam Teutrichus, Alfridusque, a Carolo Francorum Rege, eo, qui mox inſignia Imperij a Græcis in Germanos intulit, copiarum ductores miſſi, aliquot ſecundis præliis factis, munitionibusque opportunis locis, & præcipue coitiones fluuiorum obiectis, expugnarunt, hoſtemque longis, latisque finibus vtentem, ſubmouere ex ea, quæ nunc Auſtria eſt, nomine indito ab Auſtraſia. Carentini antiqui nominis veſtigium, cuius Ptolomæus meminit, retinuerunt. Quanquam Carinthiam malunt quidam eum tractum, quem hodie Carinthiani, die Kerner, habitant, a Carnis, von den Karſſtern, quorum nomen adhuc durat, appellatum. Carniolamque hanc nobiliſſimam regionem cum Stiria, æque clara prouincia, Ludouicus Auguſtus, cognomento Pius, qui diuo Carolo patri ſucceſſit in Imperio, Germanis reddidit, abrogato in Stiriam, Carinthiamque iure Ducatui Foroiulienſi: quod Baldricus Foroiulienſium Dux, Pannonici limitis cuſtos, Bulgaros recentis fœderis immemores, vim facientes, non arcuiſſet finium ingreſſu. *Lycus*] Quo fluuio Sueui a Bauaris noſtra ætate ſeiunguntur. *Iſter*] Supra cataractas Danubius, infra vero Iſter dicitur. *Prælabitur*] Præterlabitur.

Apocope. *Tumidis vndis*] A quarum ſtrepitu & ſono putant quidam accæpiſſe nomen vernaculum Donauu. Præterea ſcribit Althamerus, tanto impetu ferri in Pontum, quod vltra quadraginta milia paſſuum infra amaras vndas, dulcem quærentibus exhibeat hauſtum. Vrbes autem quas & Lycus, & Danubius alluunt, pete infra ex quarto Auſtriados libro Bartolini, & octauo libro Germaniæ Exegeſeos Irenici. *Suos potentes*] Optimates, primores. *Famoſa nomina*] Quemadmodum Plinius in Epiſtolis famoſam cauſſam dixit, claram, & illuſtrem intelligi volens.

Ergo vbi tanta patres audire negocia, dignum
Inſedere locum, diuerſo magna fauore
Pondera librantes, nunc hos, nunc protinus illos
Inſpiciunt: verſantque diu moreſque, genuſque,
Ingenium, famam, fortunæ ſimplicis vſum,
Euentum, finemque ſimul, quæ commoda regni
Inde fluant, quæ damna ſui: iudex ne ſeuerus,
An facilis, pius, an ne ferox, largitor honeſtus,
An ne rapax, pacem portendat, an arma minetur,
Omnia ſollicito curarum examine penſant.
Tandem quid peteret regni fortuna, per vnum
Dignata eſt aperire virum, qui nomine clarus,
Dux comes, an præſul, dubium, formaque verendus,
Conſilioque potens, & perſuadere peritus,
Surgit: & vt magnis vocem cum corpore rebus
Compoſuit, facunda pater ſic ora reſoluens,
Omnia ſuaſibili permulſit pectora voce:
Francorum Proceres, quos inclyta robora regni,
Et validas nunquam pudeat dixiſſe columnas,
Scitis vt e medio dolet heu, ſublatus acerbo
Funere Chunradus vitam, regnumque reliquit:
Nunc igitur (veluti cum luditur alea) prudens
Si qua male acciderint, ea luſor corrigit arte.
Sic nos humana luſit quos alea ſortis,
Conſilio fati caſum properemus iniqui
Corrigere, & tanto ſolatia ferre dolori.
In manibus veſtris regnum eſt: ea quippe poteſtas
Ad vos more ſuo, ſemper viduata recurrit,
Regibus eſt aliis potiundi iure paterno
Certa fides, ſceptrumque patris nouus accipit hæres.
Nos quibus eſt melior libertas, iure vetuſto
Orba ſuo, quoties vacat inclyta principe ſedes,
Quodlibet arbitrium ſtatuendi Regis habemus.
Ex quo Romanum noſtra virtute redemptum,
Hoſtibus expulſis, ad nos iuſtiſſimus ordo
Tranſtulit Imperium Romani gloria regni.
Nos penes eſt, quemcunque ſibi Germania Regem
Præficit, hunc diues ſubmiſſo vertice Roma
Suſcipit, & verſo Tyberim regit ordine Rhenus.
Conſulite in medium, tantaque e plebe potentum,
Vnum, quem tanto deceat ſuccedere Regi,
Eligite, Auſoniam dignum geſtare coronam.
Aſt ego, ſi veſtra quæ ſit ſententia mentis,
Pace monere licet, quo noſtri pondera vergant
Conſilij, vos rem (propius perpendite) promam.

Fortunæ ſimplicis] Fortuna diuerſis apud Gẽtiles nominibus appellata eſt. *Mala* Fortuna & deteſtata, Fortuna fortis, Equeſtris, Parua, Virgo, Primigenia, Obſeqoens, Priuata, Viſcata, Publica, Virilis, Conuertens, Beneſperans, Auertens, Blanda & Dubia, Mammoſa, Barbata, & Muliebris: quibus omnibus principium dedit Seruius Tullius: quod a Fortuna ex ſeruo in regnum eſſet euectus.

Francorum proceres] Qui Francis noſtris Aſiaticam originem tribuerunt, vt fere omnes rerum mediæ antiquitatis ſcriptores, & chronographi, in primis Gallici, qui ciuitatem illam magnam Sicambriam appellatam, meris conſtruxerunt mendaciis, tota (vt aiunt) aberrarunt via: quum eos grauiſſimi autores Tacitus, & Plinius indigenas fuiſſe pronuncient. Has nugas fabuloſas, ſatis confutarunt ex recentioribus Comes Nuenarius, Byrckheymerus, & Crantius, qui eam, quæ prima Francis nomen dedit, Franciam Germaniæ, ſcribit, per iniuriam appellatam Franconiam, ablato illi vero a Gallis nomine. Seruant tamen nonnulli ſcriptores illi prouinciæ ſuum nomen & honorem, vt Franciam vocent Orientalem. Sed hoc, inquit, vix patiuntur Galli, pro ſolita gentis elatione, indignati, ſi diis placet, quod Germanos patres, & regni ſui fundatores iubeantur agnoſcere. Miror itaque nonnullos, & in eis perquam excellenti eruditione præſtantes, fuiſſe, qui ex quadam Ciceronis ad Atticum epiſtola, Franconici nominis antiquitatem, ceu grauiſſimo teſtimonio approbarent: cum tamen locus ille, ſi excutiatur diligentius, ſeipſum prodat deprauatum. *Quos inclyta robora regni, Et validas nunquam pudeat dixiſſe columnas*] Ex hac enim gente, vt eleganter ait Comes Nuenarius, tanquam ex equo Troiano, totius Germaniæ nobilitas proſiliit. Nec nos mouere debet quorundam ſtulticia, ſuam originem ad Romanos referentium: qui ſi ſcirent, nullam in Italia nobilitatem

litatem eſſe, quam non Germani eo aduexerint, non haurirent aquam e riuulis, ipſo fonte con-
mpto. Ridiculum ſane, quod Volaterranus diui Maximiliani Aug. progenitores, ait fuiſſe quoſ-
um, neſcio, per Leones Romanos, cum pura puta ſit e Francorum ſanguine Principibus Auſtriæ,
urgundiæ, Brabantiæ, Hollandiæque origo. *Regni*] Teutonici. Nomen enim Franciæ Orien-
lis in Teutonici regni appellationem iampridem abierat. Continebatur autem eiuſce Franciæ no-
ine Baioaria, Sueuia, Saxonia, Thuringia, Friſia, Lotharingia: vt Friſingenſis Præſul refert cap. tt
. ſexti. *Noſtra virtute redemptum, Hoſtibus expulſis.* Hoc eſt, vt vulgo dicunt, iure belli quæſi-
m. Quod ſi, teſte Comite Nuenario, verum dicere vellent, qui finxere ad Germanos veniſſe Im-
rium, Stephani Papæ donatione, faterentur vtique Carolum Magnum Italiæ, a qua per Longo-
rdos eiectus erat, reſtituiſſe Stephanum Papam, eius nominis tertium: nec agnoſcere donum,
o carebat is quem fingunt donatorem: faterentur per hunc in Italia regnare Pont. Romanum,
on Conſtantinum: cuius ſucceſſores vſque ad Teutrichi Regis Gothorum tempora, & ipſam Ro-
am, & Italiam totam tenuerunt: faterentur Exarchatum Rauennæ, cum Piceno non fuiſſe vn-
am ſub poteſtate Romanæ Eccleſiæ, niſi poſtquam Stephano Papæ fuit per Pipinum collatus,
uſtra tunc reclamante Græci Imperatoris Protoſpatario. Sed præſtat exterorum, Italique hominis
ſtimonium afferre Georgij Merulæ, qui in fine primi libri hiſt. Vicecomitum, de victoria diui Ca-
li, in Deſyderium loquens, Ex eo, inquit, Pontifex multarum vrbium dominus, & qui antea reli-
onis maieſtate res tenebat, mox imperio & potentia metuendus fuit: & ſi quidã hiſtoriarum igna-
& temporum neſcij, ignorato rerum geſtarum ordine, a Conſtantino, Syluestro Pontifici da-
m referant: audiamus & alterum teſtem indem Itali generis hominem, Æmylium Veronenſem:
i libro Francicarum rerum tertio ſcribit, Pontificiam dignitatem, euerſa tum Italia per Gothos,
ndalosque, ac alias gentes, adeo vexatam, vt non ante Carolum Marcellum, diui Caroli auum,
llere oculos auſa fuerit: illum Pontificis precibus motum, eccleſiæ patrocinium ſuſcepiſſe, geſſiſ-
que: Pipinum eiuſdem Caroli patrem, Exarchatum, Rauennatium vrbi Romæ redonaſſe, libera-
ate, pietateque Carolum Auguſtum neque auo, neque patri ceſſiſſe. Satis Æmylio cum Nuenario
Merula conuenit: præterquam, quod redonatum dicit Exarchatum. Sed meminiſſe debes, Vero-
nſem ſacerdotio inſignem, ſe noluiſſe grauare odio. *Diues Roma*] Comperio triplicem Ro-
am fuiſſe. Vnam non multum poſt captam Troiam: Alteram quindecim ætatibus fere poſt pri-
am extructam: Tertiam autem multo his duabus vetuſtiorem.

Suſcipit] Qui plus æquo Pontificum poteſtati tribuunt, deſignato Cæſari adimunt rerum admi-
ſtrationem, quamdiu Papæ deſit adſenſus. Sed quibus Imperij autoritas, velut a Deo tradita, pro-
gnatur, mox ab electione omnis poteſtas adeſt.

Eſt hic eximia iuuenis probitatis, & alto
omine maiorum clarus, ſed clarior actis
ſe ſuis, patrij Fridericus nominis hæres,
euus, & a veterum non longe ſanguine Regum,
uem ſibi, dum ſupera frueretur luce ſuperſtes,
ex patruus, dignum gaudebat habere nepotem,
Multaque cognati mandare negocia regni
euerat, & ſocium ſummis adſciſcere rebus.
uid iuuenis de laude loquar? quid fortia prima
Acta iuuentutis? quid, quod peregrina ſecutus
aſtra Dei, primus tyro famoſus in armis
ſit? & inuicta quantos virtute labores
rtulit expediam? timeo ne multa loquendo,
ueniar dixiſſe minus. notiſſima res eſt,
uam qui forte negat, nunquam vidiſſe diurnos
Phœbi radios, nec verno tempore flores,
Eſtibus aut mediis audiſſe tonitrua dicat.

Hunc ego Rectorem fauſto clamore cieri,
cingique ſacro nitidos dyademate crines,
moneo, & nunquam, fateor, monuiſſe pudebit.
ſatis hunc noui, nec me præſagia fallunt,
obilitate viget, claroque hinc ſanguine Reges,
de Duces contingit auos: facundia dulcis,
rma nitens, animusque ſagax, manus impigra, ſollers
Conſiliis, belloque ferox, & pace modeſtus,
Mente ſenex, ætate puer, prudentia rerum

Eſt hic eximia] Oratio non expers artificij, mixto tamen genere. *Veterum Regum*] Fridericus auus Aenobarbi, gener Henrici Quinti Aug. genus ſuum ad veteres Francorum Reges gentis vocabulo LuitWichum, gallico Clodouæum, & diuum Carolum Magnum referebat. *Rex patruus*] Cæſar. Chunradus Aug. frater patris Aenobarbi, cui & Friderico nomen erat.

Caſtra Dei] Propter militem cruce ſignatum in expeditionem Syriacam, in quam cum multis aliis Germanorum Principibus pia induit arma Chunradus, monitore diuo Bernardo Clareuallenſi, quæ tamen infelicem, vt diximus, ſcelere impij Græcorum Imperatoris, exitum ſortita eſt.

Inde duces contingit auos] Guibelingianos, & Guelphicos, qui, vt inquit, Antiſtes Friſingenſis, vt inter viros magnos, gloriæque auidos aſſolet fieri, frequenter ſeſe inuicem æmulatores, reipublicæ quietem multotiens perturbarant. Quod non ignorauit Iacob. Barcellus, qui tacite Guelforum & Guibelingorum principum recitans factionem, ſatis confutat quorundam de eiuſmodi nominibus opinionem, li-

Certus amor, robuſta fides, conſtantia mentis
Nec frangenda malis, nec ſuſtollenda ſecundis,
Laudis amans, largitor opum, crudelibus atrox,
Tranquillus placidis, ferus indomitisque ſuperbis,
Supplicibus facilis, iuſtis pius, aſper iniquis,
Fortis ad inſtantes caſus, prudensque futuri
Præteritique memor, ſociis bonus, impius hoſti.

cet & antea ab aliis exibilata exiſtat. Emendanda eſt eo loci in Barcello dictio, Helenæſon, quam miror noſtros non animaduertiſſe deprauatam. Helepromam enim ſuſpicor ſcripſiſſe autorem: vt Italis & Gallis familiare eſt inflectere externa. Signat autem indubie oppidum imperij etiam celebre Haylprun, quod ſalutis fontem interpretari poſſis. *Inſtantes*] Præſentes. *Prudensque futuri*] Singularis prudentia, conſtat præſentium ſcientia, memoria præteritorum & futurorum proſpicientia.

Hæc ſunt o Proceres, hæc ſunt quæ regna tueri,
Ac munire ſolent: his artibus infima creſcunt,
Maxima ſeruantur: ni fallimur, artibus iſtis,
Seque, ſuosque reget: neque enim quis hactenus vltro
Et gratis coluit, ſumpta mercede relinquet.
Nam quod ſumma probos mutare potentia mores
Dicitur, ex alia ſumptum magis æſtimo cauſſa:
Si quis forte ſibi peruerſa conſcius artis,
Ingeniique mali, tacitus captator honoris
Tempore diſſimulat: cum quod cupiebat adeptus
In vitium, moresque redit: mutaſſe videntur,
Immeritique hominem violaſſe putantur honores,
Quos magis ille malo corrumpit, & inquinat vſu.
At cuicumque bonum, & nullo violabile caſu
Ingenium natura dedit, ſi lætus honorem
Forte tulit, quo dignus erat, tunc tempore rapto,
Illa latens probitas læto pubeſcere fructu
Incipit, & ſeſe virtutum germina produnt.
Sic puer a tenero caſtis qui moribus æuo
Floret, & hunc habitum natura vertit in vſum.
Qualis erit? quantusve putas? quæ gloria regni?
Quis decor Imperij, tanto ſub Principe ſurget?
Hunc ipſum voluiſſe ſuis ſuccedere regnis.
Et patruum, res ipſa probat, cui ſanguine iuncto,
Ac velut hæredi moriens inſignia nuper
Regia, nil parua ſperans de prole, reliquit,
Quippe Deus, ſi regna diu voluiſſet in illa
Stare domo, prolem potuit ſeruaſſe priorem,
Quæ iam ſuſcepto conſorti fœdere regno,
Flebilis indigna præceſſit morte parentem.
Nunc quoniam fatis e fratribus alter iniquis
Occidit, & caſu regnum fraudauit acerbo,
Alter adhuc teneris puer eſt male firmus in annis,
Quis melius patruo (faueat modo veſtra voluntas)
Succedat, quam quem ſtudiis & carne propinquum,
Ipſe ſibi hæredem, quaſi deſignaſſe videtur?
Nouerat ille quidem generoſæ robora mentis,
Nouerat, atque ideo regnum quantum eſſet in ipſo,
Tradidit, & nato voluit præferre nepotem.
Nec alienus erit: nulla hic tranſlatio regni,
Nulla ſub ignoti redigemur iura tyranni.

Adde quod antiqua Regum nutritus in aula
Regia, prudenter tractare negocia nouit.

Sumpta mercede] Scilicet honore, præmio virtutis, ſecundum Ariſtotelem. Notum illud ad quod alluſiſſe videtur: *Honos alit artes*. Nam quod ſumma probos mutare potentia mores dicitur. Explicat quomodo intelligendum, quod prouerbio dicitur: *Honores mutant mores*. Profecto in vita priuata vix ſatis perſpici poſſunt mores & ingenium hominis. Verum ſi committas imperium, vt quod libeat idem liceat, tum demum apparere, quo ſit animo: vt eleganter dixit Roterodamus in enarrando Adagio. Magiſtratus virum indicat. *Captator honoris*] Petere honorem, nunquam lege Romanorum prohibitum fuit, ſed contra leges de ambitu petere, id demum erat vetitum. *Si lætus honorem forte tulit*] Nullum Imperio gerendo cenſet idoneum Plato, niſi qui coactus & inuitus ſuſcipit Imperium. *Parua prole*] Impubere filio, Friderico nomine, cui tamen maturo ætate Sueuiæ Ducatus obueniret, teſte Vrſpergenſ. *Prolem ſeruaſſe priorem*] Henricum, quem ipſe adhuc puerum conſenſu Principum, Regem declarauit, & Aquiſgrani inunctum, atque diademate cinctum vidit. Autor Friſingenſ. præſul capit. xxxxiij lib. hiſtor. Aenobarbicæ primi. Vita priuſquam pater defunctus eſt: quod apertiſſime Guntherus noſter hoc loco prodidit. Vnde mirari nequeo, Crantium ſcripſiſſe, eum patri fuiſſe ſuperſtitem: quod quidem leue eſſet, metu vero Imperalium inſignium, quę pater apud eum ſeruanda reliquerat, euecto ad culmen Imperij Friderico Aenobarbo, paulo poſt e medio ſublatum veneno. Cum tamen ab hoc ſcelere, quamuis plærisque aliis nimium familiari, Germani ſemper alieni fuerint. Otho autem Antiſtes Chunrado Auguſt. & affinitate & familiaritate ſumma coniunctus, ſcribat, vt eius vtar verbo, Regalia, cum vnico ſuo Friderico, Ducis Friderici fidei ab eodem commiſſa.

Tractare negocia nouit] Nemo enim ad rem gerendam idoneus eſſe poteſt

Adde quod & geminas poterit regumque ducumque
Hanc patris, hanc claro contingens ſanguine matris,
Conciliare domos, quas ſeditione frequenti
Excitat impatiens ſociæ diſcordia laudis.
Si quis ob inuidiam ſtudijque latentis amorem
Tot bona ſecreto diſſuaſor inutilis aſtu
Impedit, imprudens aut perfidus eſſe probatur.

poteſt, niſi qui ſit vſu exercitatus. Cuius filias eſſe Sapientiam, & Experientiam Afranium poëtam prudenter & lepide ſcripſiſſe refert Gellius.

Adde quod & geminas] Quoniam ſub Cæſ. Henrico Quinto, Dux Fridericus pater Aenobarbi, genus paternum in veteres Francorum Reges & Imperatores referens, Henrici Noricorum Ducis filiam vxorem duxit, ex qua Fridericum I Imper. ſuſcepit. Itaq; & Guieblingianam Imperatoriam, & Guelphicam Ducalem familiam contingebat. Hæc vna cauſſa Fridericum patruo ſuffecit, vt tandem duæ in proceribus Germanorum potentiſſimæ familiæ, ex diutina æmulatione, qua reſpub. affligebatur, in gratiam redirent.

Sic vbi melliflua, quiſquis fuit ille diſertus,
Voce perorauit, concordi protinus omnes
Aſſenſere ſono: læto clamore cietur
Dux puer in Regem: Friderici curia nomen
Tota canit: moreſque probos, & fortia facta
Extollunt, dignum ſceptris, vltroque petendum,
Cogendumque ferunt: alij famoſa priorum
Nomina, permixtumque genus, regumque, ducumque
Commemorant: alij ſtudium, magnique vigorem
Pectoris, & placidos, ſed non ſine pondere mores:
Pars operum titulos iactant, cuique minoris
Vix æquanda viris, annisque valentibus acta.
Hanc ego rem penitus, quam dicere pauca, ſilere
Tutius eſſe puto: non eſt mihi carminis inde
Tanta fides, pleno ſcribens vt cuncta relatu
Exæquare velim, magnum res iſta poetam
Exigit, in minimis nobis audacia rebus.

Dux puer] Fridericus iuuenis, ſed qui iam & domi & foris æditis claris facinoribus, quæ ſtudioſius Otho perſecutus eſt, effloruerat. Ariſtoteles iuueni non concedit gubernationem: quod rudis ſit earum rerum quæ in vita verſantur. *Tenero*, inquit Claudianus, *tractari pectore neſcit Publica maieſtas.* Cæſar Carolus quartus, legitimam in Romanum principem eligendi ætatem, octo & decem annos pronunciauit.

Mox vbi rite ſuam proceres iuramine ſacro
Aſtrinxere fidem, cunctis, quæ poſtulat ordo
Expletis, paucisque nouo cum Rege relictis,
Diſcedunt, lætiq; ſuas referuntur ad vrbes.
Sic vbi mundanis dominantia ſydera rebus
(Si modo vera canunt, qui talia tradere gaudent
Dogmata) propitio poſt ſæcula plurima ſigno
Conueniunt, aliquemque boni maioris in orbe
Prouentum, pacem terris, hominumve ſalutem,
Temperiemve poli, fidosve colentibus agros,
Aut ſimile his aliquid concordi fœdere iurant,
Inde ſuis iterum vicibus, verſoque relapſu
Diſcedunt, ſoluuntque chorum, repetuntque penates,
Non niſi poſt longos iterum coitura labores.

In minimis nobis audacia rebus] Iuxta præceptum Horatianum: *Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam Viribus, & verſate diu, quid ferre recuſent, Quid valeant humeri.*

Sic vbi mundanis] Simile per quam apte adductum.

Dominantia ſydera] Signat Planetas, qui a veteribus velut quidā mundi principes intellecti ſunt. Horum alij diuini, alij nocturni ſunt.

Qui talia tradere gaudent] Diſciplinam cœleſtium rerum, quam Græci Aſtrologiam, Syderalem e Latinis quidam vocauere, primitus inueniſſe, filios Sethi: qui fuit primi parentis noſtri Adæ, Ioſephus ſcribit capit. 4 Primi Antiquitatum. *Propitio ſigno*] Habent enim & ſuas qualitates ſigna: de quibus Pontanus copioſius ceu ex profeſſo tractat, in libris de rebus cœleſtibus, dignis lectu, vel ob Romani ſermonis puritatem. Vrania, cæteraque eius poemata, recepta iam ſunt calculo omnium eruditorum, maxime in Italia, vt accipio, quæ cum antiquitate certare poſſint. *Poſt plurima ſecula conueniunt*] Periti Aſtrorum eiuſmodi conuentum vulgo vocant, magnam Coniunctionem. Ioannes Picus ille magnus, cuius concluſiones a magnis olim Theologis apud Italos damnatæ fuerunt, vt impiæ & hæreticæ, nunc vt Chriſtianæ, piæque leguntur omnibus, non ſine applauſu Theologorum, oſtendit euidenter cap. v. lib. aduerſus Aſtrologos Quinti, Planetas magnis coniunctionibus iunctos, non plus poſſe, quam diuiſos, magnasque iſtas Coniunctiones nouum eſſe inuentum, de malo Ptolomæi intellectu natum.

At Rex prima mouens, ibi re feliciter acta,
Caſtra per emenſas memorati fluminis vndas,
Claſſe petit celebrem famoſi nominis vrbem,
Qua Mogus tumido miſcet ſua flumina Rheno:

Fluminis] Mœnis, ſeu vt nunc, Mogoni. *Maiori amni*] Rheno. *Hæc vrbs Francorum media*] Germanicæ Franciæ nomen longe lateq; patuit olim, cuius metropolis, eademq;

Qui licet ipſe ſuum perdat cum gurgite nomen,
Dat tamen egregiæ primordia nominis vrbi,
Illaque maiori cum ſit popularior amni,
Negligit, & fluuio dignatur ab hoſpite dici.
Namque premens Rhenum (ſi credimus omnia famæ)
Nomen ab infuſo recipit Moguntia Mogo.
Hac vrbs Francorum mediis in finibus, agris,
Vitibus, arbuſtis, populo generoſa frequenti,
Hinc ſtatione ſua Rhenum contingit, at inde
Extendit rapidam fines procul vſque Moſellam,
Quæ non pene minor placidos dum permeat agros,
Frugibus & pomis, & dulci fertilis vua,
Nomen, aquaſque ſuas, proprio ſub iure retentans,
Fluminis ex gemini confluxu nomen habentem,
Seruat ad vſque locum: victor mox Rhenus, vtrumque
Eripit, & mixtis dominatur fortior vndis.
Turribus hæc eadem quondam, muriſque ſuperba,
Pene fuit toto ſedes notiſſima regno.

vrbs regia Moguntia ab Chronographis noſtris appellata eſt. Eius ſitum ſatis eleganter deſcribit & extollit Otho præſul lib. Aenobarbicæ hiſtor. primo.

Moſellam] Obrinca olim, nobilis Belgicæ, Rheno vicinæ, quæ à Ptolomæo in Germanias diuiditur, inferiorem & ſuperiorem, fluuius. Ab eo inferior Germania initium habet, Auſonij poetæ clariſſimi carmine illuſtratus. A Moſa & Sella fluuiis, ex Vogeſo monte naſcentibus, Phileſius dictum cecinit: *Et Moſella vnum gemino de nomine nomen, Ingreditur Rhenum, pluribus auctus aquis.* *Quæ non pene minor*] Scilicet Moſella, hoc eſt, tractus Moſellanus & amœnitate & fertilitate vetuſta celebris. *Placidos dum permeat agros, Frugibus & pomis, & dulci fertilis vua*] Vt & Auſonius in eius præconio mox a principio cecinit: *Salue amnis laudate agris, laudate colonis, Dignata Imperio debent cui mœnia Belgæ. Amnis odorifero iuga vitea conſita Baccho, Conſite gramineas amnis viridiſſime ripas.* Et paulo ante finem. *Salue magne parens frugumque virumque Moſella.* & quæ ſequuntur. Cornel. Tacitus ad finem, XIII. Auguſt. hiſtor. libri ſcribit, Luc. veterem Ro. ea tempeſtate exercitus præfectum. Moſellam, atque Ararim, facta inter vtrumque foſſa connectere paraſſe. *Fluminis ex gemini confluxu nomen habentem, Seruat ad vſque locum*] Meminit huius loci Antoninus Imperat. in Itinerario, Ammianus lib. rerum geſtarum XVI. his verbis: *Niſi quod apud Confluentes locum ita nominatum, vbi amnis Moſella Rheno confunditur.* Regino lib. Chronic. ij. Hic, vt Otho refert, Chunradus Aug. Heinrico Quinto ſuffectus eſt. Paret hodie Archiepiſcopo Treuerenſi. Eſt & alter Confluens Moſæ & Rheni. *Hæc eadem*] Moguntia.

Donec ob infandum, deteſtandumque furorem
Strata, luit meritas occiſo Præſule pœnas,
Inde ruinoſis deformis, & horrida muris,
Teſtatur iuſtas offenſi principis iras.

Donec ob infandum] Otho pontifex, & Radeuicus, memorabilem huius hiſtoriæ partem ſilentio prætereunt, Vrſpergenſis item, & Nauclerus. Crantius paucis verbis attigit in fine capit. 18. Saxonic. rerum lib. Sexto. Legimus apud Othonem pontif. Moguntiam, ſub eo Henrico Auguſto, cui Lotharius Saxo ſucceſſit, & tum præerat Adalbertus primus, omnium illius temporis, vt idem ait, regni principum verſutiſſimus & locupletiſſimus, obſeſſam a Frideric. Sueuorum duce bellicoſiſſimo patre Aenobarbi, deilloque Archiepiſcopo & populo Moguntino retuliſſe triumphum. Communicauit autem mihi Rhenanus noſter veterem libellum, quo quidam Chunradus ea tempeſtate, vel paulo poſt, vt apparet, Epiſcopus, ſimplici dictione, plane fidem rebus adſerente, quas ille ad poſteritatis noticiam tranſmittere ſtuduit, complexus eſt quædam, quæ ſunt geſta ſub Aenobarbo noſtro, Henrico VI. eius filio, Philippo rege, & Friderico ſecundo. Nec reperiuntur in vulgatis Chronicis. Vnde haud grauabor, quamuis prolixa Epiſcopi illius verba adſcribere, quibus candide proſequitur cædem Arnoldi pontificis, & quæ illam ſecuta eſt vrbis Moguntinæ calamitatem, tum alia haud quaquam ſcitu indigna. Igitur de Henrico Archiepiſcopo Moguntino, cui Arnoldus ſucceſſit, autor ille loquens: Nam quia, inquit, ſemper ei erat cordi, vt clerus honore debito gauderet, populus iuſticia regeretur, terra pace publica exultaret, ecce accuſatur apud Papam, quod ſomnolentus & inutilis haberetur. Quod vir venerabilis vt cognouit, ſolennes nuncios pro ſua excuſatione ad ſummum Pontificem decreuit protinus deſtinare. Miſit ergo omnium ſuorum ſecretiſſimum cognitorem quendam Arnoldum clericum, quem ipſe Archiepiſcopus ad præpoſituram maiorem promouerat iam recenter, tanquam eum qui non poſſet eſſe immemor beneficij tam nouiter conſecuti. Præterea eidem Præpoſituram ſancti Petri etiam contulerat: Inſuper & Camerarium conſtituit ciuitatis Moguntinæ. Erat autem idem Arnoldus miri ingenij & facundiæ, atque congeſtor pecuniæ infinitæ. Is itaque veniens ad Curiam Romanam, pontificatumque ambiens Moguntinum, primum ſibi Cardinales pecunia fauorabiles acquiſiuit. Deinde duos ſpecialiter certificans, qualiter de ſua propria promotione ageret, & poſtmodum conſummaret, cum illis familiarius pertractabat. Tandem ab illis inſtructus, & de ſe certificatus, cœpit in ſuum dominum accuſationis iacula dirigere, quem venerat excuſare. Breuiter, tantum in ſua proceſſit audacia, & effecit, vt duos Legatos deſtinari peteret huius rei cognitores & iudices, obtinuit-

que

que eoſdem duos quos certificauerat. Tandem tractu temporis multa interuenerunt facta, quæ ſicut ſcribentibus eſſet oneroſum referre, ita legentibus tædioſum. Veniunt ergo Legati Wormatiam: Henricus Epiſcopus citatus comparet: nihil prætendere poterat pro ſe, quod admittere vellent iudices, ſiue Legati ſupradicti. Præſidentes autem iudicio, in loco qui Neuhuſen vocatur, Henricum laudabilem virum, ab epiſcopatu amouent Moguntino: Arnoldum ſubſtituunt. Dicebatur autem, quod Fridericus Imperator huic negocio aſſenſum præbuerit, ſed occultum. Venerabilis vir Henricus tam manifeſta peruerſitate turbatus, ipſos peruerſos alloquitur in hunc modum.

Si ad Sedem Apoſtolicam appellarem contra veſtrum iniquum proceſſum, Papa forſan ipſe nihil amplius attentaret, & nihil mihi accreſceret, niſi labor corporis, amiſſio rerum, & afflictio ſpiritus, & euiſceratio mentis, & euacuatio gratiæ. Appello ergo ad Dominum IESVM CHRISTVM, tanquam iudicem iuſtiſſimum, vos cito ad eius tribunal: ibi etiam coram ſummo iudice me reſpõſurum exhibeo. Non enim iuſte, nec ſecundum DEVM, ſed mercede corrupti, ſicut placuit, iudicaſtis. At illi: Cum præceſſeris tu, ſequemur nos. Hæc autem ridentes & deridentes dixerunt. Acta ſunt hæc anno gratiæ M. C. LVI. Dominus Henricus abiit ad quoddam clauſtrum Ciſterclenſis ordinis, non quidem monachus effectus, ſed in conſueto habitu vitam ducens. Arnoldus vero nullam moram faciens, cum fuiſſet, vt moris eſt, ab Imperatore Regalibus inueſtitus, Moguntiam venit, ibique ſolenniter eſt ſuſceptus. Poſt annum fere & dimidium venerabilis Henricus præſul defunctus, DEO ad quem appellauerat, totum proceſſum lachrymabiliter aſſignauit. Arnoldus autem primordia ſui conſecrans præſulatus, purpuram optimam de almaria tollens, ſibi fecit veſtes, tunicam, ſorcotium, & mantellum: vt in Imperatoris curia glorioſior appareret. Sed omnipotens DEVS non diu ſuſtinuit iſtud nefas. Orta eſt enim diſſenſio valde grauis inter ipſos ciues Moguntinenſes. Nam vna pars dolebat vehementer, venerabilem virum dominum Henricum ab Epiſcopatu amotum: alia gloriabatur, & ſuperbiebat Arnoldum ſubſtitutum. Erat enim oriundus de ipſa parte ciuitatis, quæ Selehofen nominatur. Tam grauis autem creſcebat de die in diem inuidia inter ciues, vt tribus diebus in ſeptimana congrederentur, & per plateas cum gladiis & fuſtibus, ac contis, cuſpidibus & lanceis inuicem ſe mactarent, caderentque hinc & hinc tanquam oues occiſionis. Nec Arnoldus ſe interponere curauit, pro pace & concordia reformanda, ſed ſuos fautores potius contra partem aduerſam animauit. Propter quod accidit, vt pars illa de Selehofen, quam fouebat & animauit Arnoldus, maius monaſterium occuparet, illo pro caſtro vterentur contra aduerſarios. Durabat hæc diſſenſio dies multos, & clerus grauiter oppreſſus contemptui habebatur: quia iam copia maioris eccleſiæ non concedebatur ad diuinum officium exequendum, niſi pro illorum libitu laicorum, qui illud temere occupauerant. Et iam quidem multi venerabilem Henricum conqueruntur morti debitum exſoluiſſe. Rem refero fratres, omnibus illius ſeculi notiſſimam. Mors venerabilis Henrici multis innotuit. Peruenit etiam ad aures illorum Cardinalium, qui ab Epiſcopatu eum amouentes, ſe promiſerunt ſequuturos, & ludentes ad alterutrum dixerunt: Ecce præceſſit, ſuo tempore nos ſequemur. Et ecce tranſiit tempus breue, & ambo vno die moriuntur. Nam vnus ſedens in ſede naturæ, vt purgaret ventrem, omnia inteſtina ſua in cloacam reiecit, & animam miſerabiliter exhalauit. Alius manuum ſuarum digitos articulatim abmordens, & de ore expuens, deformatis manibus quaſi ſe ipſum deuorans expirauit.

DEVS vltionum dominus, DEVS vltionum libere egit, iuſtum exercens iudicium: & in his omnibus non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extēta. Audita ſunt hęc in terra noſtra, & fama celebri diuulgata, nec a quoquam aliud dicebatur, quam, Benedictus Dominus, qui venerabilis Henrici iuſte iniuriam vindicauit. Sic iſti dies ſuos clauſerunt. Creſcebat autem in malum vehementius odium & pugna ciuium prædictorum. Iamque conducuntur deforis auxiliatores milites ab vtraque parte. Peruenitur iam ad maiores. Nam quidam Comites promiſſionibus attracti, huic prælio ſe immiſcuerunt. Tractatur ab vtraque parte de ſumptibus acquirendis. Pars, quam fouebat Arnoldus, feſtinatum conſilium inuenerant, & vt mutuo acciperent de Eccleſiæ ornatu habuere tractatum. Iam integritas ipſius ornatus in parte eſt non modica vulnerata. Et paulo inferius. O Cardinales, Cardinales, pacem de terra accepiſtis, & vt homines ſe interficerent, vos feciſtis. Quicquid mali prouenit, quæcunque fuerunt homicidia perpetrata, veſtra eſt in cauſa peruerſitas, veſtra eſt iniquitas operata. Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis qui effuſus eſt, & deinceps effunderur.

Ecce in omni terra non eſt, qui huic malo velit occurrere ad ſedandum, ſed creſcit & intumeſcit mare iſtud plenum frementium beſtiarum, ventis afflantibus, vtique ex inferno. Iam ſe immiſcet Arnoldus, qui cum eſſet Archiepiſcopus, loci fautores plurimos acquiſiuit, in propriæ ciuitatis interitum & iacturam, nolens parcere (vt quidam ei imponebant) nec ſexui, nec ætati. Propter quod conſulunt pars aduerſa, vt in mortem domini ſui armarentur. Longo ergo & ſecretiſſimo habito tractatu, in propoſito ſcelere ſe inuicem adhortantes, ſe roborant & coniurant, tacent & abſcondunt quidquid pro ſua malicia ſit perpetrandum. Sed nihil opertum quod non reueletur: per plures enim Arnoldus eſt præmonitus, vt ſe cautius obſeruaret. Qui fertur ſuis monitoribus reſpondiſſe. Canes Moguntini mordere non norunt, nec aliquid valent, quam latratibus terrere. A corde carentibus timeantur. Erat quidam Abbas in clauſtro Erbach ordin. Ciſter-

cien. qui ipſum Arnoldum pro ſuis exceſſibus ſæpe literis arguit, & imminentia pericula intimauit. Erat item quædam S. virgo nomine Hildegardis, quæ per ſpiritum vidit ipſum Arnoldum citius moriturum, ſcripſiſſeq; dicitur ei in hæc verba: Paret, proſpice tibi. Sunt enim funes abſtracti canibus, qui inſequuntur te. Nō autem acquieuit monitis aliquorum. Accidit, vt in vigilia Ioan. Baptiſtæ poſt prandium de quodam oppido Bingen ciuitati Moguntinen. appropinquaret, ac ſe in clauſtro monachorum iuxta muros ciuitatis ad ſanctum Iacobum in monte ſpecioſo (ſic enim dicitur) locaret. At ecce Moguntinen. vſque in craſtinum ſeſe armant, & conueniunt, vt cum in ipſo die Iohannis audita fuerit campana, quilibet ſit paratus. Et factum eſt ita. Venit dies, & maturius ſolito prandent omnes. Pulſatur campana, & a maximo vſque ad minimum vniuerſa ciuitas congregatur. Præſul archiepiſcopus ſe iam dederat quieti, & audito campanæ ſonitu, vltra quam credi poſſit, vehementer expauit, & timor irruit ſuper eum, inopsq; rationis in tanto periculo quid poſſet facere, ignorabat. Obſtruxit autem repagulum, & lapidibus & lignis, quibus poterat, ianuas omnes memorati monaſterij. Turba autem turbata ex aduerſo omnes portas & feneſtras, ac quoſcunque alios exitus obſeruabat, ne euaderet, quem quærebant. Iam ignem ad officinas admouebant: vix & cum magna difficultate monachi receſſum obtinuerunt. Dum monaſterium fumo plenum, flammiſque per circuitum premeretur, ipſe præſul turrim monaſterij aſcendens, miſericordiam deprecatur, & ſi quem offendiſſet verbo vel facto, ſatisfacturum ſe ſuppliciter pollicetur. Sed turba viſo pontifice, conclamare cœpit furioſe, nec poterant ſupplicantis verba præ tumultu turbatæ turbæ intelligi vel audiri, ſed admoto igne ad turrim, in qua ſtabat, ipſum de ea deſcendere compellebant. Flamma iam monaſterio dominabatur. Videns ergo monachos obtenta ſecuritate abſcedere, tentat, ſi forte & ipſe cum eis & inter eos poſſit euadere. Aſſumpto itaque habitu monaſtico, occultare ſe tentat, vt & ignem, qui inualuerat, & gladium euaderet, quem timebat. Apertis eccleſiæ valuis cum monachis fere abſceſſerat, ſed a quodam eſt cognitus, & detentus. Infelix quidam gladium vibrans, collo Epiſcopi immerſit. Alter in fronte eius percutiens, mucrone ab aure vſque ad aurem, ſuperiorem partem capitis ad inferiorem diuiſit: Sicque factum eſt, vt alij contis, alij fuſtibus, alij gladiis, alij lapidibus mactantes ſolotenus præcipitarent. Iacentem ſic, & vulneribus & ſanguine deformatum, vulgus nequam & peruerſum, veſtibus ſpoliarunt. Quidam annulos de digitis abſtulerunt. Reliquiæ quædam, quas collo pendentes ſolitus erat ferre, ab aliis ablatæ ſunt. Hæc autem circa horam nonam parum ante veſperas ſunt peracta. Nec poterant clerici ab ipſis malefactoribus aliquatenus obtinere, vt ſaltem occiſus in loco traderetur debito ſepulturæ. Sic ergo iacebat in campo ſuper foſſam ciuitatis, vbi canum & luporum tranſitus habebatur, deſyderantes eum ab huiuſmodi beſtiis deuorari. Tribus diebus ſic nudus toto corpore manens, veniunt aliquæ maledictæ fœminæ, caſeorum & ouorum atque olerum venditrices, mercatrices, meretrices, ſaxis dentes pontificis contundentes. Aliæ vero ſtipites ardentes, & titiones fumantes eius gutturi infixerunt, adiicientes linguis ac labiis maledicta. Poſt diem tertium, Canonici ſanctæ Mariæ ad Gradus, iam ignoſcibilem & fœtentem furtim ſublatum, deferunt in ipſam Eccleſiam, lachrymoſis ſuſpiriis ſepeliendo. Acta ſunt hæc anno. M. C. LX. O Cardinales, huius rei vos eſtis initium. Venite ergo, venite, haurite nunc, & ferte Architriclino veſtro Diabolo, eique offerte, cum ea, quam degluriſtis pecunia, etiam voſmetipſos. Perpetrato hoc ſcelere, aliud ſibi curare ſatagunt. Nullam Clericis (quorum intererat) eligendi poteſtatem concedentes, aſſumpto quodam Rudolpho cognomine Clobelouch, fratre Friderici Ducis Zeringiæ, in ſedem collocant eum, adhuc occiſi præſulis fumigantem. Hoc autem factum eſt, vt poſſent vltionem Imperatoriam euitare. Erat enim idem Rudolphus potens, amicus ipſius Imperatoris & conſanguineus propinquus. Et infra. Quæ autem vindicta ſecuta ſit mortem Arnoldi, hic credimus non tacendum. Ab Imperatore proſcripti perpetuo exilio ſunt & damnati, qui manu nefanda ipſum facinus perpetrarunt. Ipſa ciuitas omnibus iuribus & libertatibus ac priuilegiis perpetuo eſt priuata. Murus, & foſſarum, & aliæ turrium munitiones ſententialiter condemnatæ, & deſtructæ funditus, & euerſæ, ita vt ciuitas ipſa deinceps lupis, & canibus, furibus, & latronibus pateret peruia, nec vnquam reædificandi haberet facultatem. Inſuper plebs ipſa perpetuæ infamiæ ſubiaceret, totius deinceps exſors gratiæ, & honoris. Hactenus Chunradus Epiſcopus, qui de incomparabili illo, ac ſupra quam credi poteſt templi Moguntini theſauro, cuius ſtatim ab initio per nomina diffuſe meminit idem Chunradus, vt vera ſit vulgatiſſima illa ſententia, *Labitur exiguo, quod partum eſt tempore longo*, ſic ſcribit. De theſauro hoc ſciatur: quod qui olim affluit, nunc velocius auolauit. Non omittendum puto, quod, quæ in theſauro illo erat, Crux aurea, Benna vocata, vt teſtabatur illi inſcriptus verſiculus, Auri puri puri ſexcentas continebat libras. Libra autem marcas duas. Vnde ſi marca auri valeat L X X florenos Rhenenſes, vt olim, valuit crux Benna, L X X X I I I I milia florenorum. Si valeat L X X V vt nunc, erit ſumma valoris. C. M. & X V I I. milia.

Huic ne præcipuam celebret Germania ſedem
Inuidet: atque locum tenet Agrippina priorem.
Ambæ metropoles: hæc quas præterfluit amnis
Altior ad fontem: modo te Baſilea remota,
Aut hinc inde ſitas lateraliter aſpicit vrbes:
Altera quas eadem Rheni procul, aut prope ripa

Agrippina] Colonia hodie nomen accæpit ab Agrippina Auguſta, quod illuc veteranos deduci iuſſerit, vbi & genita fuit. Autor Cornel. Tacitus lib. Aug hiſt. 12. Coloniam autem ab Childerico Francorum rege, patre Clodouæi, qui primus Franco-

rum

Poſſidet æquoreis donec ſe miſceat vndis,
Priſco iure regunt: ſic Rhenus partibus æquis
Scinditur, & dominæ ſolus famulatur vtrique.
Mox quantum libuit, per eundem defluus amnem
Remige carpit iter: multi, magnique potentes
Occurrunt, Regemq; nouum, dominumq; ſalutant.
Vtque ſatis viſum eſt, Rheno, ratibusq; relictis
Flumineos curſus, euectu mutat equorum.

regum Chriſtiana recæpit ſacra, eiecto ex Agrippina Romanorum præſidio, poſitoque ſuo. Ab Francorum incolatu Coloniam appellatam, Otho Præſul ſcribit li. prioris hiſt. quarto: eamque in ſeptimo eiuſdem hiſto. lib. refert omnibus tum Galliæ, tum Germaniæ vrbibus, ex quo Treueris labi cœpit, tam diuitiis, quam ædificiis, magnitudine ac decore ſui anteponendam. *Hæc*] Scilicet Moguntia. *Amnis*] Rhenus. *Alter ad fontem*] Ab iiſdem prope Alpibus, Cutienſibus ſcilicet, decidit, e quarum iugis non adeo magnis interuallis, in meridiem fluens Abdua, Atheſis in ortum, in occaſum Rhodanus, ipſe vero maximus Rhenus in Septentrionem elabuntur. *Te Baſilea remota*] Quod illa inter eas numeratur, quæ ſunt a ſuffragiis metropolitanæ vrbis Veſontionum, quæ nunc vocabulo parum deflexo Biſantium appellatur, parum ſupra Baſileam Auguſta Rauricorum fuit. Extat hodie ampliſſimi olim loci veſtigium pagus, dictione aliquantiſper deluxata, ſermone patrio Auxta vocatus. De ratione nominis pluribus diximus in commentariis, quos in Stauroſtichon Pici olim ſcripſimus. *Altera*] Scilicet Colonia. *Priſco iure*] Metropolitico, hoc eſt, primatio. Metropolis enim dicitur præcipua ciuitas regionis, veluti mater omnium: non a menſura, vt verbis Iſidori dixit Gratianus diſtinct. 21. Alioqui primam breuem natura haberet, cum habeat longam. Melius igitur illud dictum eſt, Budæo teſte, diſtinctio. 63. ad epiſcopi electionem ſufficere eccleſiæ matricis arbitrium. Matrices enim vrbes, latine dicuntur, quas Græci metropoles appellant.

Inde per Ardennæ ſaltus peruenit ad illum
Vſque locum, cui nomen Aquis poſuere priores.
Quæ ratio facti, vel quæ ſit nominis huius
Cauſſa, requirenti ſolum hoc opponere poſſum.
Sunt ibi ſecreti terræ, cæcique meatus,
Diſſimilique modo, tacita tellure latentes
Eiaculantur aquas. alias nam ſulfure viuo
Feruentes vndante ferunt erumpere fumo.
Aſt alij gelido veluti de fonte liquores
Emanant, tunc ducta cauis cannalibus vnda,
Confluit in quandam mira ratione lacunam.
Regia ſic calidis miſcentur balnea thermis,
Marmoreosque gradus, veterum ſollertia circum
Artificum poſuit, per quos deſcendat in vndam
Quantum quiſque volet, gelidas hinc inde calentes
Inuenit, arbitrioque ſuo ſibi temperat vndas.
Hos illis ſecreta locis natura vapores
Addiderit, manuumve labor, quæratur ab illis
Qui loca nota colunt, cauſſas, ſecretaque rerum
Maiores fido poſſunt audiſſe relatu.

Ardennæ ſaltus] Matlianus nobilis huius, atque ingentis totius Belgicæ, hoc eſt, ſuperioris & inferioris Germaniæ ſyluæ, tractum deſcribit. Cætera vide apud Irenicum, qui hunc locum citat cap. 18. lib. ſeptimi.

Cui nomen Aquis] Aquiſgranum Ptolomæo, vt volunt nonnulli, Vigerra. Nugæ ſunt, eam a Grano Neronis fratre, calidarum illic aquarum inuentore, dictam. Habet ad læuam Iuliacenſem, in qua & fere eſt Aquiſgranum, Munſtero teſte, vbi olim fuit Ardenna: ad dextram vero Montenſem regionem.

Eiaculantur aquas] Plinius author eſt, tales eſſe aquas, qualis terra eſt per quam fluunt. Vitruuio nulla aqua eſt natura calida. Qua vero ratione aquarum natura dignoſci queat, tradit Corn. Celſus.

Hoc vbi prima loco veluti cunabula regni
Carolus eſſe volens, magno cum Francia regi
Vtraque ſeruiret, primam geſtare coronam
Iuſſit, & in ſacra reges ibi ſede locari.
At ſimul a noſtro ſeceſſit Gallia regno:
Nos Priſcum regni morem ſeruamus, at illa
Iure ſuo gaudet, noſtra iam neſcia legis.
Ergo vbi multorum turba præſente potentum,
Non modo Germanis, ſed & his quos Flandria, quoſque
Miſerat audita miratrix Gallia fama,
Impoſuit capiti geſtamina regia ſacro
Arnoldus, quo tunc paſtore Colonia diues
Gaudebat, quippe hunc veteris ſibi iuris honorem
Vendicet ille locus, tunc ſacra ſede locatus,
Conſcendit ſolium veterum Fridericus auorum.

Francia vtraque] Germanica, & Gallica. Vniuerſam enim Galliam in Franciæ nomen abiiſſe, non tantum Chronographi tradunt, ſed & ipſum tempus noſtrum, quo Franciam appellari videmus, manifeſtat: euidenti argumento, Francos Germanos non tam victores Gallorum, quam extinctores fuiſſe. Quod nemo mirabitur: quando fortiſſima hęc gens, primum

ſub Clodouæo rege, Romanis eiectis, Galliam occupauit. Deinde ſub diuo Carolo Saxones bellicoſiſſimos, & Romanis viribus inſuperabiles, diuturno bello domuit. Item Hiſpaniam prius occupatam Saracenis, Pannonias Hunis, Sarmatiam Sclauis, totum Balearicum mare vexatum, Mauris ſubegit. *Primam geſtare coronam*] Ter Cæſarem redimiri Diademate tradunt enarratores Pontificij iuris. Primum Aquiſgrani ferreo, quo Francorum, hodie Germanorum Rex deſignatur. Deinde Medocij oppido Longobardiæ, ſeu vt nunc dicunt Lumbardiæ, quæ olim Gallia Ciſalpina, in æde diui Ioan. Baptiſtæ, magno excitata opere, theſauroque immodico locupletata Longobardorum Regum munificentia, itidem ferreo diademate, vt Merula & Volaterranus, vel ex palea contexto, vt Sabellicus: quo Longobardorum Rex declaratur. Sed hunc honorem, reclamantibus etiam Medocianis, interpellatum eſſe ab Henrico ſeptimo, qui Mediolani Longobardorum Rex appellatus ſit, in diui Ambroſij templo, redempto poſt ab eo iure rurſus coronandi Regis quinque millibus aureorum, vt latius narrat idem Merula lib. hiſt. Vicecomitianæ ſeptimo. Poſtremo Romæ a Pontifice maximo corona aurea cingi, qua tum demum omnium Chriſtianorum Imperator, & Romanorum Princeps pronunciatur. Quod nec diuus Carolus tertio illo titulo prius ornatus fuerit, quam regnum Longobardorum adeptus eſſet. Sunt tamen qui putant Carolum ipſum appellatum duntaxat a Pont. populoque Romano Auguſtum, vſu coronandi poſtea inducto. Quod non diſſimulat Epiſcoporum doctiſſimus noſtræ ætatis Hieronymus Balbus Gurcenſis antiſtes, in eo quem recens ſcripſit de Coronatione libello. *A noſtro ſeceſſit Gallia regno*] Defuncto Carolo Imperatore eius nominis tertio, quem Otho præſul Friſingenſis Chriſtianiſſimum appellat, memorabileque repræſentat exemplum viciſſitudinis rerum: quod ille poſt Carolum Magnum cæteris Francorum regibus potentia præſtans, ante ſupremum diem ab Arnulpho, qui eo viuente, hactenusque nullo exemplo ſurrogatus erat, panis egens, ſtipem petierit: a quo etiam paucos, vt ipſe ait, fiſcos in Alemannia gratanter ſuſcepit, Imperium multis modis, eodem autore, ſcinditur, ſingulis prouinciis ſingulos Reges creare adnitentibus. *Non modo Germanus*] Idem modo dictus Otho ſcribit cap. 3. ſecundi de Geſtis Aenobarbicis libri. Etymum vocabuli Germanorum expendunt diligenter Vadianus, & autor Commentarij in libellum Taciti de moribus Germanorum, Irenicus, & nuper Althamerus. Ego a patrio vocabulo, Garman, nuncuparos puto. *Flandria*] Volaterranus putat nunc Flandrios, Bellocaſſiorum quæ olim fuerit, regionem tenere. Hæc priſcis Germanis Francis regibus parebat, cuius præſes Arduennæ Saltuarius dicebatur: quoad Balduinus quidam Caroli Calui Aug. filiam Iuditham, mortuo marito Adulpho Anglorum Rege, ad patrem tranſmittentem intercæpit, excellentisque ac nobiliſſimæ formæ amore captus, & ipſe pulcherrimus, non conſulto patre, thoro ſibi iunxit: cuius precibus poſt longam diſcordiam tandem paternus animus motus, prędonem ſanguinis ſui generum ſalutauit, Flandriaque eum donauit, eandemq; Comitatum inſtituit, & ex Saltuario, nec tamen ignobili, Comitem fecit: Ex cuius poſteris Gallorum Regibus, alij exitio, alij formidoloſi fuere.

Nec reticere libet, quædam manifeſta ſeueræ
Pignora iuſtitiæ, ſtrictique exempla rigoris.
Quippe miniſtrorum quidam de plebe ſuorum,
Dum priuatus adhuc ageret, male ſanus atroci
Eximium, clarumque Ducem, percellere culpa
Auſus erat, iuſtamque viri, quam mouerat iram:
Territus ipſe ſui fugiebat imagine facti:
Hic quoque gaudenti veniæ ſpe luſus inani,
Intererat populo, vultuque ignotus aperto,
Ac ſe diſſimulans humili ſub veſte latebat.
Ergo vbi Pontifices ſacram de more coronam
Impoſuere viro, proſtratus corpore toto,
Regiaque amplectens veſtigia, voce gementi,
Et lachrymis veniam miſerandus poſcere cœpit.
Moti omnes, precibusque piis inſtantius orant,
Parcat, & afflicto velit indulgere clienti.
Ille ſuum cupiens cunctis ſancire timorem,
Et terrere malos, multumque diuque rogantes
Exaudire viros, firmata mente negauit.
Neue graui proceres quaterentur ſorte repulſa,
Non odio miſeri, ſed ſtricti iuris amore,
Exemplique loco, ſeſe hoc feciſſe patenter
Aſſeruit, factique ſui vir prouidus omnem
Suſtulit inuidiam, documentaque fortia ſanxit.
Forſitan hæc alij culpent, ego nobile factum

Rigoris] Qui eſt pertinax ſtudium in irrogandis reorum pœnis. *Quippe miniſtrorum*] Vide Othonem cap. prædicto. Apparet autem eum neque ignobili loco natum, neq; leuia quædam in Fridericum velut patronũ admiſiſſe. Nam ea tempeſtate Principum beneficiarios vocabant miniſteriales. *Imagine facti*] Conſcientia ſceleris, quæ verberat animum. *Clientis*] Pro eo homine debet accipi hoc vocabulum, qui Principi, vel domino beneficij, ſiue feudi debet: qui vulgo Vaſallus dicitur. Qui ſunt a literis boni alieni pro ſeruitore accipiunt. *Sed ſtricti iuris amore*] Quod, vt inquit nobilis ille grammaticus Donatus, omnia recta & inflexibilia exigit, & non niſi neceſſitate ſeruandum oſtendit, autoritate Terentij. Verumtamen ex imagine Iuſticię, quam Gellius refert ex Chryſippi Stoici libro, intelligitur, Regem, Principem, Magiſtratum, Iudicem ceu Iuſticiæ antiſtitem, oportere eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contraque improbos nocentesque immiſericordem, atque inexorabilem, erectumque, & arduum, & potentem, vi & maieſtate æquitatis

verita-

Laude viri, dignumque voco geſtare potenti
Sceptra manu: qui ſic animum pietate repreſſa
Continuit, cunctiſque ſui documenta vigoris
Certa dedit. plus ſæpe nocet patientia Regis,
Quam rigor: ille nocet paucis: hæc incitat omnes,
Dum ſe ferre ſuos ſperant impune reatus.

veritatiſque terrificum. *Sustulit inuidiam*] Odium, quod conflatur ſæuitia, violentia, contumeliis, difficultate, moroſitate. Odium alterum eorum eſt, quæ ſubuertunt Imperia, vt in Politicis tradit Ariſtot. *Pietate repreſſa*] Miſericordia, & clementia. Vtræque enim verſantur circa lenitatem in conſtituendis pœnis. Seneca docet, nullum clementiam ex omnibus magis, quam Regem ac principem decere. Ad eam in primis Theodoſius Aug. apud Claudianum Honorium, filium, inter plurima præcepta ſalutaria adhortatus eſt. Ab hac clementia & lenitate Ludouicus diui Caroli filius, omnium mortalium mitiſſimus, cognomētum Pij tulit. Iam ſibi redditus, omnino priſtinæ manſuetudinis nihil remiſit in treis filios, qui impie coniurati, in eum arma mouerant ſenem, captumque cum minimo natu filio, quem vnice diligebat, cuſtodiæ tradiderant, interim vxore, nouerca eorum, probri falſo accerſita, in cœnobium relegata. Sed tanti ſceleris mox patre vita defuncto pœnas luerunt: quippe qui ardentibus animis inter ſe, dum paterni Imperij diuiſionem ęquo animo non ferunt, infeſtis ſignis concurrerunt. Lege Æmylium Veronenſem. *Vigoris Conſtantia*] Exiſtimat M. Cicero, nihil eſſe, quod tam deceat hominem, quam in omni re gerenda, conſilioque capiendo, ſeruare Conſtantiam. *Patientia Regis*] Lenitas, indulgentia, venia, remiſſa. qua in ſignificatione apud Capitolinum acceptum inuenies, in M. Antonino Aug. cognomento Philoſopho, quem hoc nomiue male audiſſe refert. *Dum ſe ferre ſuos ſperant impune reatus*] Iuxta illud Terent. *Omnes deteriores ſumus licentia.* *Reatus*] Pro criminibus, vulgata opinione, ſed teſte Budæo, errore miro: cum clara ſit huius vocabuli ſignificatio, pro ſtatu & conditione reorum. Vide eum in poſterioribus in Pandectas Annotationibus.

Audierat fortaſſe puer generoſus, vt olim
Ille ſuæ primus regnator Romulus vrbis,
Conditor Imperij, teneras infringere leges,
Atque humiles auſum ſaltu tranſmittere foſſas,
Iuſſerat vltrici fratrem ſuccumbere morti,
Dum cupit æterni fundamina ponere regni.
Iamque ſui plenum ſortitus culmen honoris
Rex puer ex animo, puerilia quæque virili
Propulſare manu, magniſque intendere rebus
Ingenium puerile parat: non inſcius olim
Ipſe ſui, quantumque oneris comitetur honorem,
Cœperat ex obitu clari ſentire parentis.
Sed nunc ſe ſolito grauiori pondere ſentit
Vrgeri, multumque ſibi creuiſſe laboris.
Vt cum poſt multos, indefeſſoſque labores
Alcides feſſo ſuccedere iuſſus Atlanti,
Cum tot ſyderibus magnum miratus olympum
Ferret, & inſolito ſudaret pondere preſſus.
Ergo viros, famoſa quibus prudentia nomen,
Longaque multarum dedit experientia rerum,
Sæpius archanis ſolitos interfore rebus
Aſciſcens, magno ſecreta negocia regni
Pertractans ſtudio, de cunctis rebus agendis
Conſulit: & pulchrum, iuſtum ne, vel vtile quid ſit,
Quid deceat, quid non, ſtudioſa mente requirit.

Primus regnator] Id eſt, Rex Romulus, ſub quo & cæteris regibus fuit prima Pop. Rom. ætas, vt Florus ait. *Vrbis Conditor*] An Roma primo, a Romulo condita ſit, fides autorum variat. Quod tamen affirmat Varro autor diligentiſſimus, vt ait Solinus. *Humiles foſſas*] Ad tutelam enim nouæ vrbis, vt idem Florus ſcribit, ſufficere vallum videbatur. Cuius dum irridet anguſtias Remus, idque increpat ſaltu, occiſus eſt, a Fabio Tribuno Celerum Romuli. Et, vt plures quidem volunt, Romulo imperante. Quod factum Tullius impium & inhumanum fuiſſe indicat tertio Offic.

Fratrem] Remum: de cuius morte variant item ſcriptores.

Fundamina] Quæ vt ab exordio omnium fere minima fuere, ita incrementis toto orbe non aliud par, vt Eutropius dixit, humana poteſt memoria recordari. *Æterni regni*] Sed vt conſtat veterem Romam, quæ eo auſpicio condita credebatur, vt caput orbis ſemper eſſet, deletā eſſe: ita nōnulli tradunt, Imperium nomenque Romanum ante magnum DOMINI diem interiturum. *Clari parentis*] Atque adeo quidem propter res egregie fortiterque ab eo geſtas: quarum meminit Antiſtes Friſingenſis lib. poſterioris hiſtor. primo: vt multi Regni proceres, eum Henrico Quinto ſufficiendum cenſerent. *Vt cum poſt multos*] Notum eſt a Poëtis, viros præſtrenuos, ac laborum tolerantiſſimos, Hercules appellari, vel ei comparari. *Indefeſſoſque labores*] Hos iuſſu Euryſthæi toleratos, Maro, vel vt quidam putant, Auſonius, breui Epigrammate complectitur. Proſa vero oratione copioſius Diodorus libro quinto. *Alcides*] Hercules, ab auo paterno Alceo, Andromades & Perſei filio: eadem ratione, qua dicitur Amphitryoniades, quum Iouis fuerit. *Feſſo Atlanti*] Quia primus inter homines de ratione Sphęræ diſſeruit: ideo locum fabulæ præbuit, ſe orbem ſuis humeris ſuſtinere. *Ergo viros*] Boni eſt Principis, prudentium virorum conſuetudine vti, eorumque quoties de rebus arduis agendum eſt, conſilium expetere. Sapientes aiunt, tolerabiliorem eſſe Principem malum, quam malos Principis conſiliarios.

Nec mora, legatos ſummo mandata ferentes
Pontifici, properare iubet, cunctaſque per vrbes
Auſoniæ vulgare ſuos indicit honores.
Primitias operum Princeps has eſſe ſuorum
Maluit: vt regni manifeſtos protinus hoſtes
Frangeret: & iuſto purgaret ſcandala ferro.
Haud mora, Traiectum patruo regnante, ſuperba
Abieciſſe iugum ceruice, piumque recenter
Offendiſſe virum, factis crudelibus auſum,
Hoſtili feruore petit: muroſque parabat
Inclinare ſolo, captaſque euertere turres,
Suppliciumque reis, pietas o magna nepotis,
Iudiciumque viri, patrueles fortiter iras
Vltrici ſatiare manu, regnique dolorem.
Sic Auguſtorum primus ſummuſque monarches,
Eximiuſque nepos, crudelia Cæſaris olim
Hoſtibus extinctis, pius ac fortiſſimus vltor,
Protinus accepto diademate fata piauit.
Tandem multorum vix eluctante rogatu
Magnorumque Ducum, multo prius ære redemptis
Parcitur, & iuſti fera Principis ira reſedit.
Nec melius ſtulta furor atque ſuperbia plebis
Puniri poterat, quam tanti vt cauſſa tumoris
Eriperentur opes: vt quos opulentia rerum
Fecerat elatos, in ſe reuocaret egeſtas.

Legatos] Hilinum deſignatum Epiſcopum Treuerenſem, & Eberhardum Babeobergenſem. Legati dicuntur omnis generis. Oratores vero qui deprecabundi veniunt, vt apud Maronem.

Pontifici] Eugenio tertio. *Haud mora, Traiectum*] Paucis ante diebus, quam naturæ concederet Imperator Chunradus, negocium Traiectenſium, Batauorum (ſunt enim & in Leodienſibus, qui ſuperiores vulgo vocantur) vt reorum Maieſtatis compoſuerat: vnde apparet, eos mox, vt fieri ſolet, ab obitu eius, violatis pacis fœderibus, rebus ſtuduiſſe nouis. Traiectum Batauorum, vel vt alij Friſiorum, vrbem nobilem, Vtrich patria lingua. Superius, ab ioterfluo amne Moſa, Maſtrich appellatur. *Regnique dolorem*] Contemptum. *Auguſtorum primus*] Octauius ex Accia Iulij Cæſaris Dictatoris nepte: cui ſucceſſit feliciſſim⁹ omniũ, vt inquit Egnatius, ad hanc diẽ. Tamen Plinius autor eſt, tãta, & tot in vita eius inueniri aduerſa, vt non ſit facile diſcernere, calamitoſior, an beatior fuerit. Per quatuor autẽ & quadraginta annos Imperium rexit, vrbemq; Romam optimis inſtitutis ac legib. magnificentiſſimiſq; opibus ſic excoluit, vt merito parens patriæ primus, atq; Auguſtus diceretur. Noti ſunt verſus, quos in eius laudem cecinit Maro 6 Æneid. *Summusq; monarches*] Quod ſatis indicant L. Flori verba cap. 3. lib. 4. Nec aliena ab his ſunt, quæ lib. 1. ſcribit Tacitus. Lepidi, inquiens, atq; Antonij arma in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordiis ciuilib. feſſa, nomine Principis ſub Imperium accepit. *Cæſaris*] C. Iulij Dictatoris, viri pacis belliq; artibus, & in primis clementia longe clariſſimi, ſi libertatis aſſertor quam inuaſor eſſe maluiſſet: Ab eo familia, & appellatio Cæſarũ deinceps propagata eſt. Oſtendit tamen Alciatus in Annotat. in Cor. Tacitũ, inter Cæſares, & Imperatores, & Auguſtos multum interfuiſſe. *Hoſtibus extinctis*] Percuſſorib. Iul. Cæſaris, quorum fere neq; triennio quiſquã amplius ſuperuixit, neq; ſua morte defunctus eſt: autor Suetonius. Horum nomina lege apud Appianũ ſecundo bellorum ciuilium: quo loco totam cædis ſeriem copioſe explicat. *Crudelia fata*] Tribus enim ac viginti vulnerib. interfectus periit. Sic ille qui terrarum orbem ciuili ſanguine impleuerat, tandem ipſe ſuo ſanguine curiam impleuit. *Protinus accepto diademate*] Omnium bellorum initium, & cauſſam hinc ſumpſit: nihil conuenientius ducens, quam necem auunculi vindicare, tueriq; acta: Suetonius autor. *Diademate*] Id eſt, principatu, Imperio, monarchia. Ne de corona intelligas. Nullus enim fuit tum coronæ regiæ vſus. Inſignia Regum erant ſceptrum, in quo iuriſiurandi religio inerat: & ſella, cui alteri quam Regi inſidere, capitale fuit: & trabea veſtis auro purpuraque intertexta. Quæ duo ſummæ vetuſtatis obſeruator vno verſu amplexus eſt Maro:

Et ſellam regni, trabeamque inſignia noſtri.

Eſt autem Diadema, id eſt, faſcia linea, & candida, quæ Regum capita cingebat: inuentum, vt putant nonnulli, quod Ægypti & Iudeæ Reges inungi ſoliti, tempora oleo delibuta, linteolo velarent. *Opulentia rerum*] Videmus & hodie diuitias iis fere eſſe exitio, qui rerum ſucceſſu inſolentiores facti, priſtinæ conditionis non meminerunt.

Inde gradu verſo, gaudentibus obuia Rheni
Signa ferens vndis, te pulchra Colonia lætam
Lætior ingrediens: ibi digno vir pius illum
Egit honore diem, quo Chriſtus carne reſumpta,
Victor ab infernis rediens nitidiſſimus vmbris,
Rettulit eximios ſuperata morte triumphos.
Poſtea Saxoniæ fines ingreſſus, ad illam
Quam Martinopolim vocat incola teutonus vrbem,
Concilium procerum toto de corpore regni
Conuocat: vt digno celebretur curia cætu,

Quo Chriſtus carne reſumpta] Vnde etiam teſte Bapt. Mantuano libr. Faſtorum primo, cognomen a Domino habet, & eo maxime nomine ab Imperatore Conſtantino Magno in ſacros dies relatus eſt. Quanquam ex Tertulliano conſtat, & naſcenti eccleſiæ Dominicum diem fuiſſe ſanctum. Cæterum ex diuo Paulo conſtat, Chriſtum primum omnium ac ſolũ fuiſſe, qui ſe ipſum ſuſcitarit: atq; hoc potiſſimum argumento liquere, quod

Tempore ſolenni, quo ſpiritus almus ab alto
Cum ſonitu veniens in pectora ſancta piorum,
Ignea diſtinctis effudit lumina linguis.

quod fuerit filius Dei: in Chriſtoque cœptam reſurrectiooē, ſpem prębere membris, quod vt capitis, ita & membrorum ſit reſurrectio. Hoc eſt vnum ex dogmate pietatis, iſtud credendum, iſtud tuendum eſt. Rationem qua id futurū ſit, Deo relinquamus, & ſubiciamus ceruices noſtras in iugo ſuauiſſimi Chriſti, in obſequiū Dei. Satis eſt Chriſtiano credere: hoc, aut illud eſſe, fore, aut fuiſſe: cauſſas & rationes omnium illi noſcendas dimittat, qui ne in apertiſſimis quidem, & manifeſtiſſimis naturæ rebus voluit oobis claras & apertas eſſe. *Martinopolim*] Merſburgum, a Marte. Locum nobilem fecit Calicis fabula, quem ferunt a diuo Laurentio iniectum libræ, dum penderentur facinora Henrici Aug. eius, qui cum coniuge, qua cum cœlibem perpetuo duxerat vitam, diuorū numero adſcriptus eſt. *Solenni tempore*] Signat feſtū Pentecoſtes: quod vt & Paſchæ temporib. Apoſtolorum ignotum fuit: cum quod diuus Paulus tollat omne diſcrimen dierum: tum quod nō temere inuenias quempiam veterum ioterpretum, qui faciat vllam Feſtorum mentionem Iudæis alius dies profanus erat, alius ſanctus. At Chriſtianis quilibet dies æque ſanctus eſt: non quod obſeruandi oon ſint feſti dies, quos deinde ſancti Patres inſtituerunt, quo commodius plebs Chriſtiana cōueniret ad concionē eccleſiaſticam, & cultum diuinū: ſed eos per paucos, nempe diem Dominicū, Paſcha, Pentecoſten, & aliquot huiuſcemodi, quos refert ſacer Hieronymus. Nunc Feſtorū dierum neq; finis, neq; modus: quæ cum primitus ad pietatis vocationē pauca ſunt inſtituta, nunc ſano quidem pieotiſſimi Eraſ. Roterodami conſilio, ad ſcelerū excluſionem tolli debebant, oiſi ſacerdotū auaricia ſuis rebus conſuleret potius, quam veræ religioni. *Cum ſonitu veniens*] Quod eſt proprium venti, impetu citato euntis. Lege 2. cap. Actorum Apoſt. *Ignea diſtinctis effudit lumina linguis*] Indicante ſpiritu, Euangeliūnon doctrinam, aut literam oudam futurū, ſed potentiam Dei, miniſterium ſpiritus, & præconiū amplitudinis gratiæ Dei, omniū gentium linguis prædicādæ. Quidam putant, quod Apoſtoli ſua lingua locuti fuerint, & miraculo factum eſſe, vt nemo non intelligeret, perinde ac ſi ſuam quiſq; linguam audiſſet. Quidam vero ſic eis linguarū donum obtigiſſe voluit, vt vbi inuenerunt congregationem Iudæorum, ibi locuti ſint Hebraice, aut Syriace: vbi congregationem Cretenſium, aut Aſianorum, ibi Græce: vbi congregationem Romanorum, ibi Latine.

Huc etiam geminos, Petrum ſimul, atque Guidonem,
Danorum proceres, quos inter ſanguine iunctos
Mouerat euſdem regni diſſenſio litem,
Euocat: ac tali cauſſam ratione direptam,
Terminat: vt quædam prouincia tota Guidoni
Cederet: at regnum cum nomine Petrus haberet.
Ergo vbi vexillo partem, quam diximus ille,
Hic autem gladio regnum ſuſcepit ab ipſo.
(Hunc etenim longo ſeruatum tempore morem
Curia noſtra tenet) poſito diademate Petrus
Regali dextra tulit alti Principis enſem,
Præceßitque ſacram breuius diadema coronam.

Danorum proceres] Saxo Grammaticus autor haud quaquā Vadiani ooſtri iudicio temnendus, præfaodo Operi, quod Danicis rebus ſacrauit, luculenter deſcribit ſitum Danię, quam nos Denmarck appellamus, veteres Cymbricam Cherſooeſum, & Cymmericos, altera illa Scythica, quæ non recte Dacia dicitur, ſed quā hodie putant tenere Tranſſyluanos & Valachos. Autor prędictus lib. Danicarum rerū 14. tradit Kanutum, quem poeta, Friſingenſem Pontificē ſecutus, Guidonem, Petrum vero Suenooem appellauit, eumque adoleſcentem militaris rei perdiſcendę gratia Chunradi Cæſaris clientelam ingreſſum, cum Friderico adhuc priuatæ fortunæ, quem & ætate & ingenio æquabat, diu ſodalitatis officia geſſiſſe. *Ille*] ſcilicet Guido, qui & Kanutus. *Hic*] ſcilicet Petrus, qui & Sueno. Ritum ille germanicū, ſprero Danico, æmulatus eſt. *Seruatum tempore morem*] Nempe vt regna per gladium, prouincię per vexillum a Principe tradantur. *Breuius diadema*] Id eſt, regnum beneficiarium: licet idem Saxo ſubindicet, neminem Regum Daniæ Cęſari homagium præſtitiſſe: vt quiſque maxime ſuæ gentis libertatem adſerere ſolet.

Huc quoque Virginea, modo dicere fas ſit, ab vrbe
(Nam neque barbaricum recipit mea pagina nomen,
Nec melius dici ſine nomine poſſe videtur)
Electo partes gemino de præſule litem
Pertulerant: quas dum placide componere rector
Et renouare diu fruſtra ſtuduiſſet in vnum,
Tandem ex ſufflato, qui poſcebatur, vtroque
Tertius, inuitis datus eſt a principe paſtor.
Hoc etenim ſibi ius collatum a præſule ſummo
Rege ſub Henrico teſtatur curia quinto:
Vt ſi forte nouo certat de præſule ſedes,
Nec valet impoſito ſopiri fine querela,
Debeat ipſe ſuas mox interponere partes,

Virginea vrbe] Magdeburgum ſignat, matricem Saxonum vrbem, iam olim & opibus & authoritate inſignem: cum, quod ex inſtituto diui Caroli, ius ciuile Romanorum, lingua patria compendio reductum habeat, quo cæteris eius regionis populis ius dicitur: tum, quod Pontifex loci oon modo numero Archiepiſcoporum adſcriptus, ſed totius etiam Germanię Primas appellatus eſt: cuius tamen iamdudum obſoluit poteſtas, vt cum iactura Germaniæ, ita ſane non abſq; impendio Romanæ Curiæ. Primitus, teſte Crantio, loco oomē Megedeburg inditum, ab idolo Veneris

Arbitrioque ſuo paſtorem ponere ſedi.
Nec prius electum quenquam de iure ſacrandum,
Quam ſceptro princeps regalia præſtet eburno.

cuius ſimulacrum ipſe cap. 12 ſecundi rerum Saxonic. pulchre depingit, explicatq;. Euerſumq; ait, per diuũ Carolum, qui & alterum idolum Saturni, quod Harteſburgi Saxones colebant, apud eundem legitur ſubuertiſſe. *Reuocare in vnum*] Pro, reducere in gratiam. *Electo gemino præſule*] Nam alij Præpoſitum, alij Decanum elegerant. Verum Decanus cum partium ſuarum ſtudioſis a Principe perſuaſus, vt Otho refert, Guicmannum Cicenſem Epiſcopum, qui hodie Neoburgenſis appellatur, elegerunt. *Rege ſub Henrico*] Is ille eſt, qui ex profeſſo a patre defecit ſpecie religionis: quod ab impietatis ignominia vindicare nomen Auguſtum, ac illud cum ſacroſancta poteſtate, ſummoque Pontificatu in gratiam reuocare velle ſe diceret. Erat enim pater eius nominis Auguſtorum Quartus, a Pont. Max. communione fidelium ſubmotus, quo tamen nemo bellatior vnquam fuit, nec alius quiſquam ardentior, cum ad imperij autoritatem tuendam, quæ variis modis per Rom. Pontif. impetebatur, tum ad Germanicam libertatem adſerendam. *Arbitrioque ſuo paſtorem ponere*] Lege, Antiſtitem Friſingenſem, qui iiſdem fere verbis refert, hanc olim fuiſſe Cęſaris in Germania poteſtatem, qua etiam retro principes vſos eſſe, Annales noſtrorum atteſtantur. Nec id mirum cuiquam videri debet: quum & eis fuerit ius olim eligendorum Ro. Pontificum, ab Adriano diuo Carolo conceſſum: quod licet quidam mox a Ludouico Pio remiſſum eſſe tradant, reclamantibus non tantum Germanorum Annalibus, ſed etiam quibuſdam externarum rerum ſcriptoribus: qui tradunt Ludouicum Auguſt. monuiſſe clerum & populum Romanum, qui contra ſuperiorum annorum exempla, non conſulto Imperatore, Paſchalem Pontificem elegerant, conducere Romanorum rebus, vt priſtino inſtituto ſtaretur: darentque publice operam, ne amplius ſimili exemplo Imperatoria læderetur maieſtas. *Regalia*] Significat quam Regaliam numero ſingulari nunc appellamus, verbo ab errore vſurpato. Regalia enim neutro genere, vt dicatur, latinitas expoſcit, Græcorum more, qui Euangelia neutro genere, & pluraliter dicunt. Quæ veniant Regaliorum nomine, petenda ſunt ex conſtitutione Aenobarbi noſtri, quæ relata eſt in titulos libri Feudorum ſecundi. *Sceptro eburno*] Contra Indorum Reges vtebantur nigro ex Ebeno, vt refert diuus Hieronymus in comment. in Ezechielem. Apollini apud Homerum aureum ſceptrum eſt: quod aurum Soli, ſicut Lunæ argentum ſacrum creditur. Sceptrum proprium Iouis eſt, & Regum, qui Iouis perſonam vicemque ſuſtinent, vt canit in Hymnis Callymachus. Quanquam apud Homerum ſceptrum pro vili baculo capi annotatum eſt.

Inde Ratiſpona, vetus ex hoc nomen habenti,
Quod bona ſit ratibus: vel quod conſueuit in illa
Ponere nauta rates: hac Noricus vrbe ducatus
Præcipua gaudet: ſolennis curia certo
Tempore mandatur, modico poſt iſta ſequentis
Temporis elapſu, totus quo tempore mundus
Gaudet apoſtolici gemino ſplendore triumphi.
Iamque viri reduces, Princeps quos miſerat olim
Vrbibus ex Italis, necnon a Præſule ſummo
Sedis apoſtolicæ, felicia quæque reportant.
Mox vbi propoſitas quo debuit ordine cauſſas
Egit, & in placida Rex omnia pace locauit,
Magna ſibi cupiens quærenda ſemina laudis,
Et propagandi momenta potentia regni,
Protinus Hungaricos armato milite fines,
Si placuiſſet idem ſociis, intrare parabat.
Et facturus erat: nec inutile Principis eſſet
Propoſitum: poteratque ſuo rem claudere voto.
Sed quidam, ſeu mente bona, monituque fideli,
Sine dolo, tacitoque magis (quod credimus) aſtu
Diſſuaſere Duces: ac ne contrarius illis
Ire videretur: nec in hac re commoda regni,
Sed priuata ſequi, quamuis inuitus ab alto
Ceſſit propoſito, ſic diſſuadentibus illis,
Non ſublata quidem, ſed adhuc dilata voluntas,
Vel magni virtute patris complenda, vel alti
Sanguinis auſpiciis, nactis ſua tempora rebus
Speratur: neque enim fruſtra voluiſſe, nec vnquam
Concepiſſe ſacro præſagia vana futuri

Inde Ratiſpona] Inter Danubianas vrbes, quondam opibus atq; potentia celebris: vt quę Imperatorum vires non formidarit. At hodie non alio magis nomine clara, quam vetuſtate, priſtinæq; felicitatis memoria. Franciſcus Irenicus primitus Hiaſpalim appellatam ſcribit: ob tam agreſtem populi ruditatem. Auentinus hic Auguſtam Tyberij fuiſſe indicat, & Petrus Appianus Reginoburgium. Ego a fluuio Rhego, quem illic Danubius excipit, nomen accæpiſſe puto. *Noricus Ducatus*] Bauariæ enim metropolis Othoni Friſing. ſed nunc Imperatori paret. *Solennis curia*] Quod ad eam vniuerſi proceres, ordineſque regni, quos nunc vulgo Status, vocant, venire ſoleant. A ſolo antẽ, vt dicit Sex. Pompeius, ſolenne venit, vel a ſolito: vnde quæ certa ſunt obſeruatione cõſtituta, ſolennia nominamus. *Apoſtolici triumphi*] Signat diem ſacrum memoriæ Principum Apoſtolorum Petri & Pauli. *Olim*] Nuper. *Quo debuit ordine*] Inuenio morem illi fuiſſe obſeruatum, vt in cognoſcendis cauſſis, ab egenis & pauperibus auſpicaretur. Eſt autem Ordo, diſcretio ſtatus, hominũ conditioni accommodatus. Gnato apud Terentium, quendam ſui ordinis hominem, id eſt, conditione pauperem, ſe conueniſſe dicit. Cicero in prima Verrina contra Cæciliũ. Ve-

ſtri, in-

Pectore, vel quidquam temere ſperaſſe putabo,

ſtri, inquit, ordinis reos. fures putans, & ſeruos nequam, vt Aſconius expouit. *Protinus Hungaricos fines*] Hungariæ ſitum, gentiſq; mores ſcribit Otho Præſul lib. Aenobarbic. rerum Secundo. Fuit regio iſta ab antiquis temporibus fortiſſimarum gentium domicilium, puta, Gothorum, Longobardorum, Hunorum, quorum omnium origo Germanica. Hungari, qui deletis a Carolo Magno Hunis ſucceſſere, Scythici ſunt. Aiunt quidam adhuc extare in Scythia Hungariam, vnde noſtri illi prodierint Hungari, quos Canem aliquando Regem habuiſſe proditum eſt. *Socius*] Pro Principibus Regni. *Nec mutile principis eſſet Propoſitum*] Sicut enim, vt Tacitus dicit, ſua retinere ad priuatos pertinet, ita de alienis certare, regia laus dicitur. Sed illud fortaſſis Ethnico licet. Munus autem Chriſtiani Principis eſt, quam minime vexare finitimos, ſed quidquid ditionis habet, citra alienum detrimentum exornare, quod vix vnqnam feliciter ceſſerit, peregrinæ affectatio. *Diſſuaſere Duces*] Quibus eius potentia ſuſpecta erat, vt ait Otho.

Non tamen in tanto rerum ſplendore locatus
(Vſque adeo nulla eſt hominis ſincera voluptas)
Gaudia plena capit tranquillo pectore rector.
Quem bene compoſitis diuino munere rebus,
Anxia cognatæ torquet diſcordia rixæ.
Nam duo magnifici proceres, Henricus vterque
Nomen, & ambo pares factis inſignibus, ambo
Maiorum titulis, bellum graue prorſus, & anceps,
Et multa regni metuendum clade gerebant:
E quibus hunc ipſum patruum generauerat ille,
Auſtricus ex auia Leopoldus marchio regis,
Hunc noricus ductor, & regis auunculus idem
Nobilis Henricus generoſa ſtirpe creauit.
Hi triſtes belli cauſſas, & prima furoris
Ex his nimirum traxerunt ſemina cauſſis.
Nam pater alterius Noricorum ductor, atrocem
Pulſus ob inuidiam dudum, moreſque ſuperbos
Saxonia tantum, nudo ſibi iure relicto,
Senſerat vltrices Chunradi principis iras.
Ereptumque ſibi regno tribuente Ducatum
Ante Leopoldus, nunc eius frater, & idem
Rectoris patruus, pugnax Henricus habebat.
Vtque hac vna lues ſano de corpore tandem
Ac velut e medio nubes odioſa ſereno
Cederet, e cunctis claro ſub principe regni
Partibus, Herbipoli iuſſi coiere potentes.
Affuit hic Saxon, non affuit Auſtricus, vt qui
Iudicium fugeret: dudum poſſeſſa Ducatus
Per dere iura timens: nam cauſſa ſemper in omni
Iudicium ſpoliatus, amat: qui poſſidet, odit.
Quem tribus abſentem totius Curia regni
Cenſuit edictis in ius debere citari.

Vſq; adeo nulla eſt hominis ſincera voluptas] Catholica ſententia, ex Ouidij Metamorph. deprompta. Lucius quoque Apuleius lib. Floridorũ quarto, Nihil quidquã, inquit, homini tam proſperum diuinitus datum, quin & tamen admixtum ſit aliquid difficultatis. & quæ in eam ſententiam dicta ſequuntur. *Maiorum titulis*] Pro, imaginibus. *Auſtricus Leopoldus*] Huius familiæ inclytæ, quæ Leopoldina appellata eſt, originem fuiſſe Sueuam, tradunt quidam: quum tamen ex Othone Friſingenſi Antiſtite, cui pater fuit Leopoldus, de quo fit nunc mentio, manifeſte conſtet, Comitem Albertum originem traxiſſe ex ſanguine nobiliſſimi Francorũ Comitis Alberti, qui iuſſu Ludouici Aug. Arnulfi Imp. filij, proditione & ſcelere Hattoronis Archiepiſcopi Moguntini decollatus eſt, Marchiamque, vt ipſe vocat, Orientalẽ, id eſt, Pannoniam Superiorem, nũc Auſtriam inferiorem, cum Aenana regio Bauarici Ducatus portio fuerit, Hungaris rurſus eripuiſſe, Ro. que Imperio adieciſſe. Auus Leopoldi huius noſtri Erneſtus, a magnitudine animi, & rerum pro regno geſtarum tulit nomẽ Primoris in Imperio ab Henrico Aug. eius nominis Quarto. Nepos autem Leopoldus, diui Leopoldi filius, Marchionum poſtremus, Pij, dum viueret, nomen ſortitus eſt, relatus noſtra memoria in numerum Diuorum, procurante rem Maximiliano Auguſt. *Ex auia Regis*] Agnete, filia prædicti Hẽrici Aug. quę mortuo priore marito Aenobarbi noſtri auo, cum diuo Leopoldo Auſtrio ſecundas celebrauit nuptias. *Generoſa ſtirpe creauit*] ſcilicet ex filia Lotharij Aug. Quarti, quam defuncto Henrico Bauarorum Duce, qui ab inſolentia morum ſuperbus cognominatus eſt, duxit vxorem Henricus Auſtrius diui Leopoldi filius, frater germanus, ſiue, vt vulgo dicunt, vterinus Chunradi Imperatoris.

Pulſus ob inuidiam] Vt hæc plerumque opulentiæ, potentiæque comes eſſe ſolet. Lege Othonem in Septimo prioris hiſt. libro, & in hoc principe memorabile inuenies exemplum, quam inconſtans atque perfida ſit fortuna. *Vltrices Chunradi iras*] Vide cap. 22 eiuſdem autoris itidem lib. prioris hiſt. Septimi: tum cognoſces & ex illo, atque aliis eiuſdem ſcriptoris locis, non fuiſſe ſeruatam formulam eligendi Romanorum Principis, a Gregorio Papa, in gratiam, vt multi prodiderunt, Othonis Imperatoris Tertij ſancitam. *Ante Leopoldus*] Ille, quem diximus filium diui Leopoldi. Vir ſtrenuus, & tam felici rerum ſucceſſu fuit, vt breui tempore Ducatum Noricum, ſuo Imperio ſubdiderit, capta Raiſpona matrice vrbe, & eius ſede. Author Otho præſul Frinſingenſis, frater huius Leopoldi. Diuus enim pater ex Agnete Auguſta, octo mares, & decem filias ſuſceperat.

Pugnax Henricus habebat] Multa & ille fortiter ſtrenueque geſſit, cum pro conſtituendo Bauarico Ducatu in tranquillitatem, tum in Hungaros, quos mire vexauit. Huic Otho Friſingenſis

Pontifex iniquior fuit: quod, vt ipſe ait, ciuitatis ſuæ munitiones diripuiſſet : propter quoſdam ex ipſa, qui aduerſarum partium erant ſtudioſi. Sed eos Aenobarbus, vt infrà patebit, in gratiam reduxit. *Coiere potentes*] Pro, conuenere. Inde Coouentus, vt apud Plinium legimus, pro iis diebus, quos dies, ſiue magoos dies vulgo vocant. Coire enim, apud priſcos criminoſum erat. Frequentia comitiorum Germanicorum iam abiit apud Italos in prouerbium : *Semper conueniunt Germani, & nunquam conueniunt.* Quo ſignificant ſalſe, eos non tantum rebus, vt plerumque fit, infectis, ſed aliquando longe deterrimis factis redire domum. *Iudicium fugeret*] Quod in eo totam litem, aut obtinemus, aut amittimus. Contra in arbitrio: neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequimur. *Ducatus*] Principatus ſcilicet Bauarici. Hoc vocabulo vſi ſunt Suetonius, Capitolinus, & Vopiſcus. *Iudicium ſpoliatus amat*] Quia ſcit ſe inprimis reſtituendum. *Totius curia regni*] Hic vides aliud eſſe Aulam, aliud Curiam: cuius origo eſt ex conuentibus iuridicis. *Quem tribus abſentem*] Omnium enim actionum inſtituendarum principium, ab ea parte edicti proficiſcitur, qua prætor edicit, de in ius vocando. Autor Imperator Iuſtinianus.

Nec minus Apuliæ Calabris, qui ex finibus alti
Sanguinis hic aderant proceres: quos ille locorum
Inuaſor patriis migrare Rogerius oris
Iuſſerat, & tota profugos regione fugarat:
Multaque flebiliter crudelia facta tyranni
Deque sti, patria ſeſe tellure fugatos,
Proſcriptoſque bonis, indignaque plurima paſſos
Morte, vel exilio, vel longo carceris vſu
Damnatos, miſeras gemitu rumpente querelas,
Addiderant, rebuſque ſuis a principe noſtro
Auxilium, & regni vindictam iure petebant.
Mota manus procerum, Regemque fideliter omnes
Tam manifeſta rogant totius ſcandala regni
Vindicet, & tantam iuris, morumque ruinam.
Accipit hæc lætus Princeps, gaudetque rogari,
Materiamque nouæ ſectandæ laudis habere,
Signaque trans alpes poſt prima biennia ferre
Regia, communi procerum iuramine ſancit:
Vt ſimul Imperij ſacra de ſede coronam
Sumat, & iniuſti fera corrigat acta Rogeri.

Nec minus Apulia] Apulia, Calabriaque Græcorum Imperatoribus aliquando paruerunt : & Gothi fractis Rom. Imp. viribus, illi Italię parti, cui Sicilia attributa erat, imperarunt. Quæ expulſis Saracenis, ſuos poſtea, genere tamen Nortmannos, ſortitæ ſunt Principes, Rom. que eccleſiæ ſactę tributarię. Quorum ſeriem texuit Rinus lib. de Regibus Siciliæ primo.

Rogerius] ſcilicet Secundus eius nominis, qui Regium nomen primus vſurpauit. Nepos Roberti Guiſcardi, ex fratre Rogerio, quem Siciliæ præfecerat, ſecundum Othonem Friſingenſem.

Hunc, vt fama, virum, pariter cum fratre Roberto,
Cui propter ſenſus agiles, animique vigorem
Cognomen Guiſcardus erat, Normannia quondam
Ediderat: media rerum, ſeu ſtirpis agentes
Fortuna, ſed mente ſuis & pectore longe
Præſtantes, validoſque manu, formàque venuſtos,
Laudis amatores, magnarum ſemina rerum
Quærentes, cupidoſque ſuis noteſcere factis,
Quique magis ſeſe claro de ſanguine regum,
Quam de priuata Gallorum gente docerent.
Hi dum ſub teneris, & adhuc creſcentibus annis,
Neſcio, quid valido tractarent pectore pulchrum,
Ipſa nimirum fortuna, voce latenti,
Exhortante viros, & blanda, maxima queque,
Promittente manu, iam ſpe ventura trahentes
Omne ſolum forti patriam cuique eſſe putarant,
Auſi ſunt tota, ſpretis natalibus agris
Demigrare domo, nomen, gentemque, domumque
Optantes peperiſſe ſibi: nec gallica tantum
Rura, ſed abruptas excelſis rupibus alpes
Feſtino tranſire gradu: tandemque per vrbes
Italiæ, Latiaſque domos, quaſi debita rura
Apuliam, Calabroſque viri petiere penates.
Regia ſic volucris, primas vt creſcere plumas

Hunc, vt fama, virum] Lege cap. 3. ſecundi de rebus ab Aenobarbo geſtis, modo dicti Othonis. *Guiſcardus erat*] Eodem autore id obtinuit nominis, ab oberrandi circumitu: quod patria lingua Guiſthart, peruagator, vagabundus appelletur. Huius viri ad nouam experiẽdam fortunam maximo comitatu e Gallia emigratio ſub Henrico Aug. eius nominis tertio facta eſt. Meminit huius Guiſcardi Pontanus libr. 1. de Bello Neapolitano. *Normannia*] Suum vni nationi nomẽ eſt, quæ Oceanũ accolit. Danis, cymbricęq; Cherſoneſo finitima. Septentrionalem tamen cardinem ſpectantes gentes, in vniuerſum Normanni ea tempeſtate vocitati videntur, a quamplurimis Scythæ nuncupati. Et Luitprandus Ticinenſis Græcarum rerum non ignarus, illorumque fere temporum æqualis, tradit, Normannos Conſtantinopolim vſq; excurriſſe, ac vt alij ſint, quam qui Galliam vexarunt, Ruſſos, eoſdem nominẽ extitiſſe. Nec vero ſimile ſit, vnam tantum nationem anguſtis finibus vtentem, totam prope Europam, terra marique

Artubus, & teneros dureſcere ſenſerit vngues,
Naturæ ſectatur iter: iamiamque parentum
Officio contemnit ali, nidoque relicto
Egreditur, paruoque pudet latuiſſe cubili:
Mox confiſa ſibi ſecuro tuta volatu,
Aut leporem venatur agris, aut æthere cygnum
Corripit, & proprios in acuta rupe penates
Ædificat, ſimileſque ſibi parat edere fœtus.

marique, vno eodemque tempore armis peruagatam. Quicunque ex illius vaſti Oceani ora, inſuliſq; Septentrionis, ac Peninſulis incompertę magnitudinis arma ferebant, Normanni a Gallis nuncupabantur. Ceterum ſatis conſtat, qui poſtremi Neuſtriam tenuerunt, ex multis vnam nationem fuiſſe Danis ſociam, finitimamque, autor Æmylius Veronenſ. libr. rerum Franc. Tertio. Genti Teutonam fuiſſe originem, ipſum nomen prodit, quod noſtra lingua Nort, Septentrio: Man, vir eſt. *Media rerum, ſeu ſtirpis agentes Fortuna*] Quod & nominis & fortunæ mediocris fuerit, indicat Friſingenſis: qui ait, eũ in Gallia militem egiſſe eius ordinis, qui dicebantur Valuaſores, de quibus nonnulla lib. ſecundo, loco illic admonente, ex placitis Feudorum haud ſcitu indigna afferemus, ipſa rerum vtilitate, ſermonis elegantiam vincente. Quanquam multæ res ſunt, quæ vix dicendo ornari poſſint, contentæ doceri, vt dixit Manlius. *Blanda maxima queq;*] Opinio vulgi eſt, cui Fortuna ſecũda eſt, huic quidquid tentauerit feliciter cedere. *Spe ventura trahentes*] Iuxta illud Naſonis: *Spes bona dat vires, animum quoq; ſpes bona firmat.*] *Omne ſolum fortis patriam*] Vt idem cecinit Ouidius, ad Socratis illud forte alludens: *Mundanus ſum.* *Regia ſic volucris*] Perquam apta comparatio, vt fere vbique. Intelligit autem Aquilam, Reginam volucrum dictam, cum ab eius generoſitate, tum animi magnitudine: quod magnis congrediatur animalibus, etiam ceruo, vt ſcribit Plinius.

Illa quidem tellus nullius muneris expers,
Fœtibus arboreis vberrima, vitibus, agris,
Vrbibus, & caſtris, omnique decore nitebat:
Sed vulgus ſtolidum, prauum, rude, futile, vanum,
Moribus incultum, fragili male corpore firmum,
Ocia longa ſequi ſolitum, fugienſque laboris,
Mente manuque pigrum, nec pace, nec vtile bello.
Ergo viri mores hominum, cultuſque locorum,
Ingeniumque ſuum, ſollerti pectoris aſtu
Tractantes, ſemperque viros ingentia fortes
Auſa decere rati, potiundi finibus illis
Spem rapiunt animo: miſſiſque fidelibus, omnes
Francigenas, quos aut humilis fortuna parentum,
Aut nouitatis amor, ſeu magna audacia mentis
Finibus e patriis ad præmia magna vocauit,
Adſciſcunt, totamque breui ſub tempore terram
Viribus, arte, dolis, multoque labore ſubactam,
Ciuibus expulſis, iniuſto iure tenebant.
Teque ſibi, patriæ laudis Robertus, & alti
Nominis hæredem dignum Boamunde reliquit.
Qui mox auſpiciis tibi deſignata paternis,
Antiochena manu cœpiſti mœnia victor
Fatalis, generique tuo ſeruanda dediſti,
Alter at æquiuocum ſibi, conſimilemque Rogerum
Progenuit: patris, qui nunquam degener actis,
Marte ſuo Siculis adiecit plurima regnis,
Quin & belligeris Byzantion vſque carinis,
Vectus inauratas in regia tecta ſagittas
Ipſe manu propria iuuenilis fortiter arcu.
Miſit, & æternæ laudis monimenta reliquit.

Illa quidem tellus] Laus Apuliæ, quæ eſt campeſtris & calida tota, & ob id alendo pecori hybernis menſibus maxime vtilis. Feraciſſima ad hęc hordei, tritici, vini, & olei, quatenus colitur. *Viros ingentia fortes*] His plærumque res proſpere cedunt, propterea, quod id genus hominib. fortuna quaſi fauet: vt eſt in veteri prouerbio: *Fortis fortuna adiuuat, infenſa iis, qui nihil audent experiri.* *Patriæ laudis Robertus*] Summa gloria mortuus, opibus gentis mire auctis: quod duos Cęſares, Herricum Germanum, Auguſtum terreſtri prælio, Alexin Græcum maritimo deuicit. Nec Apulia contentus, Siciliæ quaſdam vrbes ditionis ſuæ primum fecit: deinde inſulę Comitem Rogerium fratrem inſtituit. *Boamunde*] Quem ex vxore Abderada ſuſcepit, qua amiſſa, Robertus alteram ſuperduxit, nomine Giliardam, neptem ex fratre Giſolphi principis Salernitani. *Antiochena mœnia*] Anno ſalutis Chriſtianæ Milleſimo, nonageſimo quarto, pleriſque Chriſtianis Principibus iter per Apuliam facientibus, pro recipiendis Hieroſolymis, Boamundus in ea militia cum duodecim millibus armatorum nomen dedit. In ea autem expeditione, quam copioſius ſcribit Veronenſis libro quarto, Boamundi virtus adeo enituit, vt, Antiochia capta, communi noſtrorum conſenſu Princeps in ea conſtitutus, Conſtantiam Philippi Regis Gallorum vxorem duxerit. *Alter*] ſcilicet Rogerius a fratre Roberto comes Siciliæ, vt diximus, inſtitutus. *Æquiuocum*] Cognominem. *Quin & belligeris Byzantion vſque carinis*] Patrem filius non æquauit ſolum, ſed ſuperauit etiam, appellationem Regis Italiæ non veritus vſurpare: quo titulo tamen abſtinuit, contentus in poſterum Rex Sicilię appellari, poſteaquam vita functo Innocentio Secundo, recepiſſet omnia pridem amiſſa, regno Neapolis exactus a Lothario Saxone Aug. Lege Michaelem Ritium, lib. de Regibus Siciliæ, primo. *Byzantion*] Situm eius vnico tantum diſticho Ouidius explicat primo Triſtium. A Conſtantino Magno, qui eam primus Romanorum principum incoluit, Conſtantinopolis vocata eſt. Lege Baptiſtam

Egnatium in fine ſecundi libri Rom. principum, & cognoſces eius vrbis a prima origine vſque ad noſtram ætatem incrementa, & quam varia res eius fortuna fuerint. *Inauratas in regia tecta ſagittas*] Veronenſis Æmylius, hoc perquam egregium facinus non Rogerio, ſed eius claſſis præfecto Georgio tribuit: qui maiori numero nauium ſuperueniens, in prætoriam Conſtantinopolitani nauem, ſagittas aureis ſpiculis præfixas coniecit, atque ſe & ad bellum & ad pacem paratum oſtendit. Huius virtute ac fide liberatus eſt Ludouicus Gallorum Rex, qui ſimili fraude, qua Chunradus Aug. a Græco Imperatore circumuentus erat. Succenſa tum Conſtantinopolis ſuburbia, ipſo vidente ſceleſtiſſimo Imperatore Manuele, pomaque ex hortis eius lecta: Platina autor eſt.

Hanc tamen hiſtoriæ ſeriem plerique relatu
Confundunt, variantque, ſuo, ſolique decorem
Roberto, magni gaudent adſcribere facti,
Cumque Boamundo fortem genuiſſe Rogerum
Hunc perhibent, natoſque ſuis virtutibus ambos
Informaſſe patrem: nec ſolum rebus in illis
Quas iam ſors dederat, ſed quas præſaga futuri
Spondebant mens alta viro, magnique paratus
Hæredes in ſpem magnam ſuccedere iuſſos
Inſtituiſſe ſibi, mandataque ſortia pulchræ
Indolis, extremo pueris in fine dediſſe,
Et larga tribuiſſe manu, quæcunque vel hoſtis,
Vel timidus, dignuſque minus poſſeſſor haberet.
Vnde Boamundo noſter Solymarius illam
Externi iuris Libyam, Siculoſque penates,
Et claram Antiochi, quam nondum viderat, vrbem
Aſſignaſſe refert, famæ vulgata ſecutus.
Rumor, an hiſtoricus ſit certior ordo, requiras
Lector, & ambiguo ſcribenti grandia verſu
Ignoſcat vati: nondum ſatis illa propago,
Et Siculæ ſeries nobis innotuit aulæ,
Ex qua præclaro generoſam ſanguine nuptam
Auguſtos tetigiſſe ſinus, caſtumque potentis
Regis iniſſe thorum lætatur maximus orbis.

Fortem genuiſſe Rogerum Hunc perhibent] Quibus Æmylius ſubſcribens, ait, Roberto duos fuiſſe filios, e diuerſis tamen matribus. Eoſq; ob paternas opes, quarum non contemnenda pars dote poſterioris vxoris ad patrem peruenerat, in mutua arma exarſiſſe. Lege Ritium, qui attigit ſeriem fraterni huius belli, libro ſupra citato. *Vel timidus, dignuſque minus*] Iuxta Pindarum, dicentem: Iuſtum id eſſe natura, potentiorem per vim auferre ea, quæ imbecilliorum ſunt, dominari meliorem deteriori, pluſque habere eum, qui præſtantior ſit, quam qui abiectior. *Externi iuris*] Partim Græcorum erat, partim Sarracenorũ. Libyam, Africam. *Et claram Antiochi vrbem*] Ea vrbs Syrię caput eſt, maxima Orientalium vrbium. Situm eius pluribus refert Veronenſis libro quarto. Sancta nomini Chriſtiano, quod Petrus Apoſtolorum princeps in ea ſederit. Initio qui Chriſtum agnouerant Nazareni dicebantur, in hac primum Chriſtiani vocitari cœpti. Viginti prouincias illa ſedes ſacra iuriſdictione regebat: ex his quatuordecim ſuos Pontifices Metropolitanos habebant, cum ſuis quemque ſuffraganeibus, quos Catholicos nuncupabant, ipſo nomine magnitudinem vniuerſam oſtendentes. Qua autem ratione tandem vrbs ipſa ſit a Chriſtianis capta, octauo amplius mẽſe obſidionis, explicat multis idem Veronenſis. *Fama vulgata ſecutus*] Ciceroni Fama vulgi, eſt quoddam multitudinis teſtimonium. Nota eſt Heſiodi ſententia. *Non vſquequaque irritum eſſe ſolere, quicquid rumore populi iactatum fuerit.* Famæ domum elegantiſſime deſcripſit Ouidius libr. Tranſmut. duodecimo: Deam Maro in quarto Æneid. appellat, Heſiodum, Homerumque ſecutus. *Siculæ aulæ*] Regum, ſeu Principum Siciliæ: quos & Neapolis appellant, ab eorum Regia, totiuſque regni principe ciuitate Neapoli, de qua pluribus Pontanus libro vltimo de Bello Neapolitan. *Ex qua præclaro*] Conſtantia Rogerij ſecundi filia, ſoror Guilielmi, itidem ſecundi Siciliæ Regis, virgo annum iam agens triceſimum, nupſit Henrico tum Germanorum Regi, vt ſcribunt Viterbienſis, Vrſpergenſis, & Otho de ſancto Blaſio: quibus accedit Æmylius Veronenſis: qui de hac ipſa Conſtantia loquens, Eam ſcio, inquit, a pleriſque tradi, ac vulgo credi in ſacro Parthenone educatam notiua virginitate: quod Ioachimus fatidicus vir ceciniſſet, ex ea ſi nupſiſſet, funeſtam Italiæ facem exorituram: eandem plus quinquaginta annos natam, auſpice Pontifice Maximo, ne regnum Siciliæ ad nothum recideret, Henrico Cæſari nupſiſſe. Exin cum prægnans eſſet, ſuſpicioque exoriretur, eam vterum mentitam partum ſibi ſuppoſituram, medio in Meſſanæ foro, tabernaculum illi virum iuſſiſſe ſtatui, vbi ventre cuſtodito, nulla matronarum excluſa pareret: Ita editum Fridericum ſecundum, Cæſarem futurum. Hanc omnem fabulam vanitatis arguunt Germani, Aenobarbo Cæſare viuo, filium Henricum, Cõſtantiam ætate florentem, collocante Gulielmo duxiſſe, conſtanti ore affirmant: atque ita res in ſuos quamque annos digerunt, vt pudeat pigeatque tantæ aſſeuerationi, diligentiæque fidem abrogare. Hactenus Veronenſis. *Regis iniſſe thorum*] Cauſſam ſubinnuit libro quinto.

Primum, poſt iſtam vidit Vormacia ſedem,
Concilium procerum, iuſſu concurrere Regis.
Huc ambo venere Duces: ſed curia nec tunc
Eualuit veterem procerum ſopire querelam.
Tempore mox alio rurſum reuocata potentum

Vormacia] Ad Rheni ripam vrbs: quam vt in quinto deſcribit eleganter, vt nunc veneranda vetuſtate, ita olim diuitiis etiam clara. Non eſt altera inter ampliſſimas Germanorum ciuitates, quæ æque ac illa exercitata eſt,

Turba Ratiſponam, ſtudio tentauit inani,
Pace reformata, longam compeſcere litem.
Proximus inde fuit procerum concurſus in vrbe
Spirenſi, geminosque Duces, multumque diuque
In placidos mores, ſolidamque reducere pacem
Conati, longum fruſtra inſumpſere laborem.

tata eſt, ſubinde vices eius variante fortuna, diutinis Sacerdotũ ſuorum litibus, & multis belli incommodis, totam ætatem noſtram miſere diuexatam vidimus. Sita eſt in agro Cereris & Bacchi perquam feraci, cuius & poeta in Quinto meminit. Vangiones olim dictos putant a germanico vocabulo Fungou, quod eſt Regionis finitimæ. *Poſt iſtam ſedem*] Poſt curiam Herbipolenſem. *Primum*] Proximum. *Ambo Duces*] Henrici duo, Bauaricus, & Auſtrius. *Sed Curia nec tunc Eualuit ſopire querelam*] Cauſſabatur enim Auſtrius, ſe non legitime in ius vocatum. Comperio autem in illo conuentu ab Aenobarbo Archiepiſcopum Moguntinum nomine Henricum loco ſubmotum, ceu prodigum, & infrugi hominem, ſuffecto Cancellario ſuo Arnoldo, de quibus longam illam paulo ſuperius hiſtoriam narrauimus. *In vrbe Spirenſi*] Inter præcipuas Germaniæ haudquaquam poſtremi nominis vrbes, neque ſolum epiſcopali ſede inſignis, verumetiam templo admirandæ ſtructuræ, & Regum Germaniæ ſepultura nobilitate. Nemetas olim, qui nunc Spirenſes, nominatos, doctorum conſenſum eſſe, Eraſmus Roterod. in Scholiis in diuum Hieronymum retulit. *Fruſtra inſumpſere laborem*] Quod iterum Auſtrius repetebat, ſe vocatum minus legitime.

Hinc etiam Rector Manuëli, principe quo tunc
Porphyrio genito, gaudebat regia ſedes,
Legatos properare iubens, de fœdere pacis,
Communique bono, regnique vtriuſque ſalute
Verba ferenda dedit: ſuadens ob facta Rogeri
Guilhelmo, qui iam defuncti ſcepta parentis,
Et raptas ſeruabat opes, indicere bellum:
Et quia nuper eum deprenſo fœdere iuncti
Sanguinis, a prima ſecedere coniuge Papa
Iuſſerat, & thalami viduatus ſorte carebat,
Conſortem dignam pariter regnique thorique
Eiuſdem de ſtirpe petens, quo firmius illum
Conſtringat validis in pacis fœdera nodis.
Tandem inſtante pio vehementer Saxone rege,
Ac repetente ſuum penitus ſine fine Ducatum,
Quem caſtris adire ſuis Rex ipſe parabat,
Goſlariam proceres, & partem litis vtramque
Euocat, hic patruo cauſſam fugiente, nepoti
Reddidit euictum ſeruato iure Ducatum.

Manueli] Quem nonnulli ignobilem, ac ab vxore Alexij nuper Imperatoris contra voluntatem Senatus, in coniugem ſimul & Imperium ſuſceptum fuiſſe dicunt. Volaterranus Scilace authore Alexij filium: Egnatius vero ſcribit, patri Ioanni, quem alij Caloianem appellant, ſucceſſiſſe: quod Iſacium maiorem natu, vt minus ad imperandum idoneum, reieciſſet. Hic Ioannes ſubinde ad Chunradum Auguſtum ſcribens, pro Græcorum arrogantia ſeipſum vocat, Chriſto Deo fidelem Regem, Porphyrogenitum, ſublimẽ, fortem, Auguſtum, & Imperatorem Romanorum. Quiſquis autem ille Manuel, vir certe facinoroſus fuit, qui Chunradum Imperatorem noſtrum, regem alioqui inuictum, vt Sabellicus fatetur, non inglorium, quod excidit Egnatio Baptiſtæ, illac ad expeditionem Hieroſolymitanam proficiſcentem, commeatu ſeiuuare ſimulans, gypſum farinę admiſcebat: tamen profuit omnino aliquid Chriſtianæ rei expeditio illa, & ſi parum felix, hoſtibus tanti belli expectatione perculſis. *Porphyrio genito*] Vel quia in purpura, hoc eſt, e principe rerum potiente natus eſt: vel expreſſit nomen familiæ Porphyrogenicæ. Quanquam mihi hic, vt ingenue fateor, non ſatisfacio. Deſtituerunt enim nos, quotquot conſuluimus græcorum lexica. *Regia ſedes*] Conſtantinopolis. *Legatos*] Anſelmum Hamelburgenſem, & Alexandrum Apuliæ Comitem exulem, & ob ſuſpicionem affectati regni a Rogerio proſcriptum. *De fœdere pacis*] Quod ante Chunradus patruus cum Ioanne Græcorum Imperatore exorſus erat: vt oſtendunt Epiſtolæ Principum ea de re ſcriptæ, quæ extant apud Othonem Pontificem. *Et quia nuper eum*] Chronographus Vrſpergenſis hoc diuortium apud Conſtantiam Germaniæ in Synodo latum eſſe ſcribit. Fuit autem coniunx prior Diepoldi Marchionis Vochburgenſis filia, quæ poſtea Diethoni domino Rauenſpurgij nupſit. *Papa iuſſerat*] Epiſcopus Romanus: qui hodie tantum hoc nomine ſignificatur, quum olim omnes Epiſcopi, Papæ vocarentur, hoc eſt, patres. Pappum enim veteres patrem vocabant. *In pacis fœdera nodis*] Sed rem minus ſucceſſiſſe, ſatis poſt indicabant Italica auxilia miſſa ab Manuele aduerſus Aenobarbum: quodque Roman. Pontif. Alexandro Tertio nihil non auxilij pollicitus eſt per Legatos, modo Imperium Romanum diuiſum in vnum corpus redigeret: quibus tamen, vt Platina refert, ab Alexandro reſponſum eſt, ſe nolle id in vnum colligere, quod olim maiores ſui de induſtria diſiunxiſſent. Fuit Princeps arrogans plus æquo, Eccleſiaſticorum dogmatum contemptor, Aſtrologiæ peritiſſimus: qui cum ſpopondiſſet ſibi multos adhuc vitæ & Imperij annos, totiuſque Orientis Imperium agitaſſet animo, monaſticam vitam ſecutus, morbo periit. *Suis caſtris*] Expeditioni Italicæ, quæ iam inſtabat. *Goslariam*] Crantius autor eſt, huius non vltimi inter Saxonicas vrbes nominis, fundamenta ieciſſe Henricum Saxoniæ ducem, Aucupem cognomẽto, qui primus Romanos faſces in familiam ſuam intulit, eoq; nomine apud Germanos rerum potitus eſt. Sed hic Imperatoris nomine ab Italicis

ſcriptoribus priuatur, non abſque ſtomacho Crantij. Nam dicant igitur, inquit, ſi ideo Imperator non eſt, quia a Papa conſecratus non eſt, quis conſecrauit Auguſtum, & omnes ab eo Auguſtos, vſque ad d. Carolum? niſi ille per quem Reges regnant, & potentes iuſta decernunt. Si non eſt Romanorum Rex, aut Imperator, quia Italiam non tenet: cedant hoc nomine Conſtantinopolitani, ex quibus pauci Italiam habuerunt. Cedant & noſtri temporis Imperatores. Proinde non fraudemus optimos Principes honore ſuo. Scimus, quo ordine Pontifices ad eam ſe conſecrationem ingerebant. Henricum autem tertium Goſlariam mire exornaſſe, palatio in ea plane regio extructo, idem author eſt: Famam opulentiſſimæ ciuitatis facile adſeruiſſet, ſi per vicinos licuiſſet, æmulos fortunæ, aurique & argenti fodinarum, quarum cultura ſæpius interpellabatur.

LIBRI PRIMI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI.

¶Regia trans alpes producit ſigna Secundus.
Cæſare Runcaliis poſito, ceu ſyderis ortu
Illuſtrata noui plebs Itala gaudet, & omnes
Suppreſſas dudum properant efferre querelas.
Laudaque præcipue, Cuma cum ſupplice, noxas
Incuſat Ligurum: quorum Rex fraude reperta,
Nobile præſidium capit, euertitque Roſatum,
Vaſtat cæde reos, turres cum pontibus vrit,
Caſtra rapit Ligurum: Cairam ſubuertit, & Aſtum,
Obſidione graui Terdonæ mœnia cingit.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI, LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. Aenobar. Aug. Liber Secundus.

TErtius eximio Regni felicis ab ortu
Annus erat Friderice tui, caſtriſque mouendis
Inſtabat præfixa dies: tunc rura relinquens
Saxoniæ, ſuperasq; petens cum milite multo
Ipſe ſui partes regni, qua Norica lambit
Rura Licus, placidis factus iam mollior vndis,
Non procul Auguſta conſedit Rector ab vrbe,
Proxima Brixnoram famoſi nominis vrbem,
Altera ſaxoſum tetigerunt caſtra Tridentum:
Inde per anfractus rigidos, anguſta locorum
Saxoſis horrenda iugis, fauceſque malignas
Carpit iter: tandem longo, magnoque labore
Alpibus euictis, campos & plana iacentis
Aſpicit Auſoniæ, ſtagnoque propinqua iacenti
In campis Verona tuis tentoria ponit.
Sed quia defectu miles cogente ciborum,
Dum rigidam duro tranſiret limite vallem,
Et loca nec Cereri fœcunda, nec hoſpita Baccho,
Illicito raptu ſacras ſpoliauerat ædes,
Ante profecturis quam Rex procedere caſtris
Vellet, & humani tractare negocia regni,
Inſtituit placare Deum, regique ſuperno
Seque ſuosque piis humiles ſupponere votis.

IN LIBRVM SECVNDVM LIGVRINI, Guntheri Poëtæ, Scholia Iac. Spiegel Seleſtadienſis.

AVguſta vrbe] Olim inferioris Rhætiæ ciuitas, habitantibus tum ad Albim fluuium Sueuis priſcis, quorum regionem hodie Saxoniam appellamus. Hi deinde Rhętiam modo dictam inuaſere, quam adhuc tenēt hodie, Sueuiam a ſe nominatam: cuius eſt caput Auguſta.

Brixnoram] Hodie Brixioa: quam tunc Brixiam Noricam vocabant: propter alteram eodem nomine in Gallia Ciſalpinam, de qua ſequenti libro. Brixiæ Noricæ meminit Vrſpet. in Annot. Henrici Quarti. *Saxoſum Tridentum*] Ad flumen Atheſim verſus eius ortum, a Rhætis ædificatum Plinio. *Stagno*] Vulgo nunc lacus Gardæ, der Gartſee, a caſtello eius nominis, Benacus veteribus dictus: longus ſtadiis. D. latus xxx. Variis ornatus caſtellis, præcipue Sirmio Catulli patria. Amnis eum Mincius ex Alpibus oriens efficit: inter quem & Ollium flumen ſitum eſt. *Mantua Muſarum domus, atque ad ſydera cantu Euecta Andino, & Smyrnæus æmula plectris.*

Verona] Vrbs maxima ad radices montium, vltra quos habitant Germani: quam Atheſis fluuius ingreditur.

tur, magnamque ipſius partem ambit. Vnde Syluius, cuius ſunt etiam prædicti verſus, dixit: *Tum Verona Ateſi circumflua.*

Protinus ex omni collectos agmine nummos
Corrogat, atque viris commiſſa fidelibus ara
E quibus hic præſul, comes ille, probatus vterque,
Diſtribui iuſſit ſpoliatos ſorte per omnes
Imperat, & licitæ compenſat damna rapinæ.
Nobile Regis opus: quamuis penuria factum,
Vt quondam ſancti Dauid, excuſare valeret,
Non tamen hac in re cauſſas attendere, ſed rem:
Nec quid ſit licitum perpendere, ſed quid honeſtum.
Mentis quippe bonæ proprium, agnoſcere culpam,
Culpa vbi nulla ſubeſt. Tunc demum ſigna reuellens,
Runcaliam properat rapidis attingere caſtris.

Comes ille] Scribit Otho id negocij duobus epiſcopis impoſitum, Tridétino, & Brixinotenſi. *Vt quondam ſancti Dauid*] Qui, quum fugiēs Saulem veniſſet in vrbem Nobe, comedit panes ſacros, quos propoſitionis vocant: nec ipſe tantum, ſed & comites ipſius, ac famuli. Nefas erat ex his panibus cuiquam veſci, præterquam ſacerdotibus ac leuitis: ſed quum fame periclitaretur, nec ſacerdos veritus hos illi prodere, nec Dauid veritus veluti profanos attingere, veſcique. Hoc exemplo Seruator noſter Chriſtus, patrocinatus eſt diſcipulis ſuis, quos calumniabantur Phariſæi violaſſe Sabbatum, quod ſtimulante fame, præcedentes Dominum vellerent ſpicas, ac manibus confricantes, ederent grana.

Eſt locus Italiæ, modicum ſeiunctus ab vrbe,
Cui quia pulchra ſitu placet, inde Placentia nomen,
Planus, & Eridani placido iunctiſſimus amni,
Effundit latos ſpacioſo limite campos.
Hic quoties claram Regnator tendit ad vrbem
Teutonus, Auſoniam ſumpturus rite coronam,
Ponere caſtra ſolet: ligno ſuſpenditur alte
Erecto clypeus: tunc præco regius omnem
Conuocat a dominis feudalia iura tenentes,
Excubias Regi prima celebrare fideles
Nocte, vetuſtorum debent ex more parentum.
At quicumque domi, domino nolente relictus,
Defuerit, fœdo priuari Curia cenſet.
Tunc quoque nonnulli cenſura vindice regni
Amiſere diu tali poſſeſſa reatu.
Quin & pontifices, Halberſtadenſis, & ille
Sub quo Brema fuit, tali regalia iura
Amiſere nota: perſonæ ſcilicet ipſæ,
Non tamen eccleſiæ. neque enim quod paſtor inique
Geſſerit, eccleſiæ fas eſt in damna refundi.

Eſt locus] Deſcriptio Runcaliæ. *Placentia*] Retinet adhuc nomen antiquum, colonia deducta a quatuor viris: variis agitata caſibus, & ab Aenobarbo ob rebellionem diruti muri eius, & deiectæ ſuot turres: vt in principio noni lib. poeta, & latius ſcribūt Volaterranus ad finem lib. Geograh. quarti. *Eridani*] Eundem eſſe Padum & Eridanum, ex Plinio conſtat. *Claram vrbem*] Romam. *Feudalia iura tenentes*] Zaſius in commentariis in ſecundam legem de Origine iuris, oſtendit originem Feudorum a vetuſtis Romanorum moribus proceſſiſſe. Licet Aluarotus, & communiter Doctores hiſtoriarum ignari, male, & erranter contrarium ſenſerint. Budæus quoque multis verbis in prioribus in Pādectas Annotationibus docet, veterum monimentis, accurate perpenſis, neminem eſſe, qui non hāc noſtram Feudorum conſuetudinem ab illa clientium obſeruātia in patronos, & fide patronorum in clientes, ortam eſſe, iudicet. Idem, quos vaſallos vocant, clientes appellat, & clientelam obſeruantiam ipſam & obſequium, quod homagium dicunt, clientaris officij ſponſionem, agnitionemque. Merula feodorum vſum tradit habuiſſe autores Angleriæ Comites, & a Curia Mediolanenſi deducta. vt lib. octauo latius explicabo. *Fideles*] Vaſallos, & Ligios homines iuriſperitorum vulgus vocat, peregrinis prorſus vocabulis. Latine, Beneficiarij nominari poſſunt: qua voce Æmylius Veronenſis identidem vtitur. Quos tamē probe etiā Fideles dici poſſe exiſtimo: quemadmodum Paganis, recepto vſu, opponimus Fideles. Maxime autem, quia fides, vel fidelitas ſubſtantialia ſunt in Feudo, ſine qua Feudum non conſiſtit: Eſt autem Feudum, conceſſio rei pro homagio facta: Qua voce itidem noua, ſignificatur obligatio per ſacramētum fidelitatis facta, propter Feudum. Qui iurat Domino, neminem excipiēs, dicitur homo Ligius: qui vero aliquos excipit, is homo non Ligius dicitur. Vnde Feuda Ligia, vbi abſolute fidelitas cōtra omnem hominem iuratur: quæ regulariter non dantur, niſi a ſummis Principibus, & ſi qui ſint alij qui non recognoſcūt ſuperiores. Alia ſunt non Ligia, vbi iuratur cum exceptione. Excipitur enim ſemper Imperator, qui & ipſo facto exceptus intelligitur, in omni iuramento, etiam ſi non nominetur. Quamuis ex Conſtitutione Aenobarbi, vt libro octauo parebit, nominatim Imperator excipi debeat. Atque ab hac fide, ſiue fidelitate, vt modo dictum eſt, Feudum eſſe dictum volunt. Sed & a fœdere dici poſſe, quoniam ex ſolis fœderibus forma fidelitatis vltro & citro conſtet, vel hic poetæ locus demonſtrat: qui temporibus eorum vicinus fuit, qui ex vſu Mediolanenſi, & aliis nonnullis conſuetudinibus, Feudalia ſcita, ſatis quidem notabiliter, ſine tamen ordine, & nulla rei latinæ puritate tradiderunt. *Curia cenſet*] Hoc loco per Curiam Pares Curiæ intellige, qui cauſſarum Feudalium iudices a Cæſare conſtituti, ſine prouocatione cognoſcebant. *Halberſtadenſis*] Vlrico nomen erat, vt Otho refert, quem ex Crantzij hiſtoria conſtat fuiſſe virum, ocij & quietis impatientem. Vrbs ſub eo capta eſt, & baſilica confla-

grauit,vna cum ſacro templi theſauro & ornatu. Idem ſcribit Crantius, Carolũ Magnum in Orientali Saxonia conſtituiſſe genti Epiſcopum vltra Viſurgum apud Salingſtede, cui loco hodie nomen eſt OſterWick, qui longo poſt tempore in Halberſtadium ſit traductus. *Sub quo Brema fuit*] HartWicus erat ille, vt Otho quoque teſtatur. Cui familiare eſt, vt & cæteris, qui ea ſcripſerunt ætate res, apũd Germanos præcipue geſtas, ſilentio gẽtilicia nomina præterire. Quod tum Antiſtites pompoſos titulos ignorabant. Obſeruatum eſt ab auunculo meo, Argentoratenſ. Eccleſiæ Epiſcopos, ab exordio vſque ad Aenobarbica tempora, alium ſibi titulum non deſumpſiſſe, niſi ſub hac humili forma. Ego. N. diuina fauente clementia Argentoratenſis Eccleſiæ Paſtor indignus. Sed & diuum IMPERATOREM CAROLVM, Bremenſem Epiſcopatum, velut Colonienſi a ſuffragiis excitaſſe, tradit Crantius. *Regalia iura tenentes*] Habent Feuda ſuas differentias & qualitates. Quia ſunt Feuda regalia, ſcilicet dignitatum, quæ abſolutam & prærogatam nobilitatem habent: quorum participes ſunt tantummodo Capitanei regni, id eſt, Duces, Marchiones, Comites. Alia vero ſunt Feuda non regalia, ſiue illa a Principibus Romanis, ſiue a Capitaneis regni concedantur: quæ non quidem prærogatam, vt illi, ſed conſpicuam quandam nobilitatem exhibent: veluti Baronum, & aliorũ qui ſunt melioris nobilitatis: quos Valuaſores maiores nominaueris. Quibus proxime accedunt hi, qui ſunt melioris notæ inter nobiles, qui & ipſi ſub ſe habent Vaſallos nobiles. Porro qui a Valuaſoribus maioribus, puta Baronibus, & conſpicuis nobilibus Feuda accipiunt, ſunt quidem & ipſi nobiles, ſed mediocris nominis: quos nominant Valuaſores minores. Cæterum quæ Feuda ab huiuſmodi minoribus conceduntur, Vaſalli Valuaſini, ſeu minimi Valuaſores nominantur: vt ſunt, priuatæ perſonæ, pagani, & ciues, ſi qui in plebe ſunt paulo nominatiores. *Talis nota*] Cenſura, & iudicio Parium Curiæ. Vel nota, hoc eſt, culpa abſentiæ. Cautum namque eſt, eos in omnibus caſibus in quibus Clerici, vel Eccleſia poſſunt habere Feudum a Laicis, cogi quoque poſſe, vt propter huiuſmodi Feuda ſtent iuri coram Domino Laico. quia ea res perſonas eorum nec tãgit, nec lædit, ſed reſpicit Feudum. Sunt autem & aliæ cauſſæ amittendorum beneficiorum, ſiue feudorum, quæ tractantur diffuſe a Doctoribus, & habentur in ſecundo libro Feudorum. *In damna refundi*] Retulit pulchre vulgatam illam regulam iuris, *Delictum perſonæ non debet in damnum Eccleſiæ redundare*. In certo tamen caſu ex conſtitutione diui Cæſaris Chunradi, ipſæ quoque Eccleſiæ ad tempus Feudo & honore priuari poſſunt.

Nunc age, de terra memoratu plurima ſacro
Digna relaturi, poſitum, ſedemque locorum,
Nominibusque datis, populos, ritusque vetuſtos
(Sicut ab antiquo vulgauit fama) canemus.
Hæc Appennini rigidis hinc rupibus, inde
Alpibus aëriis preſſa, atque coërcita tellus
Longa, ſed anguſtam zonæ ſortita figuram.
Hinc ſale Tyrrheno, Venetis hinc clauditur vndis,
Quippe Noti rapidos æſtus, Auſtrique vapores
Apennine tui ſibi temperat obice montis,
At rigidum Boream, gelidamque timentibus Arcton
Præſidio veniunt obiectis rupibus alpes,
Tyrrhenum zephyro vagus Adria tunditur Euro.
Forſitan hos aliquis, velut vno corpore montes
Iungit, & vt capiti duo brachia ſubiicit vni.
Vt Pyrenæum vero ſit nomine totum,
Totius partes ſint Appenninus, & Alpes.
Hæc tamen hinc aliquas inuaſit opinio mentes:
Nam qua belligeris totiens experta carinis
Ianua Tyrrhenis pulſatur gurgitis æſtu,
Cernuntur gemini ſeſe contingere montes,
Ac velut expanſis hinc inde fideliter vlnis
Amplecti gremio populos ac mœnia late.
Magnus, & heſperio non ignoratus in orbe,
Et multum debens antiquis vatibus vnda,
Hanc medio ſecat amne Padus, zonasque minores
Ex vna facit eſſe duas, populosque bipertit,
Quem geminis hinc inde fluens e partibus vnda
Ditat, & Adriacas opulentior influit vndas.

Nunc age, de terra] Scilicet Italia: quæ: vt Solinus ait, tanta cura ab omnibus dicta eſt, vt iam inueniri nõ ſit, quod nõ veterum autorum præſumpſerit diligentia. *Poſitum*] Italiæ ſitus medius inter Meridiem, & Septẽtrionem, mirum in modum & fertilis & plurimum accolis ſalubris eſſe, ex ratione Sphæræ deprehenſus eſt. *Appennini*] In huius tranſitu ob nimium frigus alterum oculum amiſit Hannibal Pœnus: a quo & nomen montem ipſum accepiſſe quidam tradunt. Eleganter ille deſcribitur a Lucano & Sillio. *Alpibus aeriis*] Capiunt initium Alpes a Salaſſis, qui locus nũc Saluciarum & Montisferrati eſt, Rhegium vſque, per Capuam. *Anguſtam Zonæ figuram*] Tota, Mela inquit, anguſta, & alicubi multo, quam vnde cœpit anguſtior. Zonæ igitur ſimilem dicit, quod longior multo, quam latior eſt. *Tyrrheno*] Quod a ſitu Inferum, a littoribus Siculum, Liguſticum & Tuſcum vocatur. *Sale*] Mari. *Venetis vndis*] Adriatico. *Noti rapidos æſtus*] Ex Meridionali enim perflat parte. Latine Auſter, ab hauriendis aquis. Vide Gellium. *Rigidum Boream*] Qui ab æſtiua & ſolſticiali Orientis meta venit. Latine Aquilo dicitur. *Gelidam Arcton*] Septentrionalium indicat ventum, qui multo aſperior obiectus, directusque in Auſtrum ſpirat. Significat ergo munitam eſſe Italiam contra duo extrema, hoc eſt, nimium ſolis ardorem, & immodicam frigoris aſperitatem. *Zephyro*] Latine Fauonius, ventus eſt occiduus, aduerſus Eurum flans, qui eſt medius

dius inter ventos Orientales. Idem græce Apeliotes dictus. A Romanis nauticis Subſolanus cognominatus. *Vagus Adria*] Adriaticum, quod ab vrbe & flumine cognomine appellatum eſt. Plurimi idem eſſe voluerunt Ionium, quod tamen partem Adriatici maris accuratiores faciunt. *Pyrenaeum*] nomen accæpit a fulminum ictu, quamuis a Pyrene nympha comminiſcatur Sillius libro tertio. Qua parte Hiſpanias ſpectant Pyrenæi, habent varias arbores: qua vero Gallias, nudi ſunt. Strabone autore. *Alpes*] Pomponio Melæ, non in Iſtriam ſolum, ſed Byzantium vſque ad Euxini littora expanſa montana Alpium nomine continentur. Vocabula habent varia, quæ referũtur a Volaterrano, Alciato, Vadiano, & autore commentarioli in Tacitum de populis Germaniæ. Hatum vero deſcriptionem habes apud Sillium libro iam citato. *Ianua*] Eadem & Genua, metropolis Liguriæ, nobili portu illuſtris. Hæc inter principes Italici nominis vrbes, Superbæ cognomentum tulit. Quæ vnde originem habuerit, incertum. Fuit ſub Imperio Romanorum: quoad eam Rotaris rex Longobardorum per vim accæpit, ac diripuit: Imperio deinde reſtituta, vna cum cætera Italia a CAROLO Magno. *Magnus Padus*] Nam, vt Lucanus ait in ſecundo: *Non minor hic Nilo, item nec minor eſt Iſtro.* *Heſperio orbe*] Hoc eſt, Italia, quam vt idem cecinit, exhaurit aquis. Solinus, Pado, inquit, Italia clara eſt, quem mons Veſulus ſuperantiſſimus inter iuga Alpium, gremio ſuo fundit. Veſulum hodie vulgus accolarum, Montanys vocat. *Vnda*] Amnis. Appoſitio eſt. *Antiquis vatibus*] Quorum princeps apud Latinos: nimirum ad eius reſpiciens magnitudinem, eum fluuiorum regem appellat. *Hanc medio ſecat amne Padus*] Strabo in principio quinti libri de ſubiecta loquens Alpibus regione: Eſt, inquit, felix admodum campus, & fructuoſis collibus varius, hunc medium fere Padus diuidit: eaque regio hinc Ciſpadana, hinc Tranſpadana dicitur. Ciſpadana quidem montibus adiacet, atque Liguriæ: reliqua vero Tranſpadana eſt. *Quem geminis hinc inde fluens e partibus vnda Ditat*] Eorum ſcilicet amnium, quorum præcipui ex Appennino, cæteri ex Alpibus naſcuntur.

Adriacas opulentior influit vndas] Non eſt amnis alius, qui breuiore curſu maiorem vndarum vim contineat. Triginta ſecum in Adriaticum mare flumina defert.

Hac vna tellure, triplex prouincia, ternos
Scinditur in populos, Venetas, Ligus, AEmyliusque
Incolit, a populo recipit prouincia nomen
Qualibet, & multas in ſe complectitur vrbes.
Hæc igitur dulci gaudens vligine tellus,
Tam Cereris, Bacchique ferax, & mitis oliuæ
Arboris, & pecorum, nullius frugis honorem
Ignorat, nulloque dolet ſe munere tardam.
AEmyliæ primam fama cognouimus vrbem,
Quæ velut ex aquila, cunctarum rege volucrum,
Nomina clara trahens, Aquileia rite vocatur.
Metropolim Ligurum dicunt, ſedemque ſupremam,
Quam Mediolanum Ligus incola nominat vrbem:
Siue quod in media quadam tellure, medulla.
Omnibus ingenuis acerrima rebus abundat:
Seu quod ab inuento trahit iſta vocabula porco,
Lanea qui medio portabat vellera tergo.

Hac vna tellure, triplex prouincia] Strabo Italiam in octo partes diuiſit. Antoninus in Itinerario in decem & ſex prouincias. Poeta Othonem Antiſtitem ſecutus, Vlteriorem Italiam partitur in Æmyliã, Liguriam, & Venetiam. *Hæc igitur dulci*] Præſtantiam Italiæ ſupra omnes alias terras adſeruerunt ſcriptores, & Græci & Latini: nec eſt quicquam quod intactum reliquerint. Tu quæ ad hunc locum attinent petes a Marone ſecundo Georgicorum. *Aquileia*] Sunt tamen qui eam a legendis aquis appellatam exiſtimant. Tam vetuſtam & nobilem vrbem Attila diruit, neque vnquã ei poſtea reſipiſcere fuit. Non alio hodie magis, quam titulo Patriarchatus inſignis. *Omnibus ingenuis*] Huc accedunt quæ de Mediolano ſcripſit in catalogo vrbium nobilium Auſonius. Mediolanenſis felicitas quingentos & amplius annos durauit, vſque ad diui Ambroſij tempora. *Seu quod ab inuento*] Apud idoneos autores de nomine vrbis, nihil certi habetur: niſi quod Claudianus famam ſecutus, a ſue quoque lanata nomen vrbi inditum innuit, dum canit: Venerem ad nuptias Honorij & Mariæ deſcendere per Appenninum, ad condita Gallis mœnia, lanigeræ ſuis oſtentantia pellem. Et hinc Sidonius libro ſexto: *Et qua lanigera de ſue nomen habet* Non probat SABELLICVS, quod a quibuſdam traditum eſt, cum antea diceretur Liciniphorum, ab Inſubrium duce Medo, appellatum eſſe Mediolanum, exiſtimans: &, vt ego puto, recte quædam a ſcriptoribus in referenda Italicarum vrbium origine, multo honeſtius potuiſſe præteriri, quam ad ludibrium ſcribi ex ignobilium ſcriptorum ſententia.

At quam præcipuo Venetus colit ordine ſedem,
Nomine non alio quam tellus ipſa vocatur:
Vrbs opulenta nimis, quamuis circumſonet illam
Pontus, & Adriacis ingeſtus fluctibus agger,
Eliſo modicam conceſſerit æquore ſedem.
Hanc vetus Italiam ſermo vocat vlteriorem
Quod media tuſci ſecluſa crepidine montis,

Tellus ipſa vocatur] Venetia, quo nomine quicquid ab Iſtria ſecundum maritima, vſque Rauennam iacet, comprehenditur. M. Cato & Plinius autores. *Vrbs opulenta nimis*] Supra quam credi poſſit imperio atque opibus aucta. *Conceſſerit æquore ſedem*] Vnde eorum hodie non adeo

Longius a pulchra Romana colonia Roma
Diſtet,& Auſonij quidam ſit terminus orbis.
Hæc autem magno quæ clauditur Appennino,
Ethruſcaſque domos,& claram continet vrbem,
Interior veteri conſueuit more vocari.

vetuſta, atqne in littore fuit, in ipſo mari ſedes eſt. Modicam autem dicit, quod poſt Lõgobardorum in Italiam acceſſum, Veneti ad mare compulſi, multo anguſtiores, quam antea fines tenuerunt. *Tuſci montis*] Appennini. *Romana colonia*] Quia togatam colunt Galliam. Liuius quoque autor eſt, Aquileiam Latinam coloniam, in agro Gallorum deductá eſſe. Tranſpadanam enim Galliæ nomine comprehendi, grauiſſimum Ciceronis probat teſtimoniũ Philippica 12. Colonia autem dicitur oppidum vel bello victum, vel aliis caſibus exhauſtum, in quod vel milites, vel ciues alterius oppidi ad colendum & habitandum mittuntur. *Auſonij orbis*] Italiæ, quemadmodum Lucanus orbem Hiberũ dixit, pro Hiſpania: & orbem Arctoum, pro Gallia & Germania. *Magno Appennino*] Qui totam terram velut in duas diuidit plagas. Hanc ad occaſum & meridiem, illam ad Septentrionem & ortum obuerſam. Ab Alpibus primo in Liguriam excurrens, mox inde ciſalpinam Galliam, & Picenum, ab Ethruria & Sabinia dirimit, Anconamq; progreditur: vnde aduerſus in Apuliam & Garganum montem extenditur, Marrucinorum, Pelignorum, & Frentanorum terram, a Latio & Campania ſeparatus. Vltimus eius conatus ex Gargano eſt ad Leucopetram: hinc Apuliam habens, Calabriam, & magnæ Græciæ oram. *Ethruſcas domos*] Vrbes Ethruriæ, cuius fines ad Tybridis ripam extenduntur Straboni. Primum vero oppidum ab Liguſticis finibus, Luna eſt portu nobile, vt ſcribit Plinius. *Claram vrbem*] Romam: quæ cur caput orbis fuerit nuncupata, docet Liuius primo ab vrb. cond. lib. Hæc, vt canit Maro,

Tantum alias inter caput extulit vrbes, Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Horatius quarto Carminum, principem vrbium eam nominat. Solinus ait, quod nihil ſuper ea doctiſſimi autores reliquerint, quod in nouum præconium poſſit ſuſcitari.

Mox ea quæ Siculum protenditur vſque profundum
Appuliam, Calabroſque ſinus, Campanaque rura
Amplectens, ſeu citerior, ſeu Græcia maior
Ante vocata fuit, mediam tamen huic quoque multi
Connumerant, vnoque duas ſub nomine ponunt.
Hanc olim bello, quem Scandia miſerat, hoſtis
Barbarus, inuaſit: maribus qui marte peremptis
Crinibus ad mentum torua ſub caſſide preſſis,
Cæruleaque coma barbam ſimulante virilem,
Fœmineos armaſſe greges, cladem que virorum
Infirma ſuppleſſe manu, ſic denique victor
Hæc loca fœmineo fertur tenuiſſe triumpho.
Hac quoque de cauſſa ſignato nomine tellus
Dicitur a longis ea Longobardia barbis,
Protinus indigenis paulatim ſanguine mixto,
Barbara plebs, præter conſuetum gentibus vſum
Tranſiit in ſociam ſuſcepto nomine gentem.

Profundum] Mare, quia porro a fundo. *Campanaque rura*] De quibus latius lib. nono. *Græcia maior*] Quoniam incolæ eius maiori ex parte Græci fuerunt. *Mediam*] Interiorem. *Barbarus*] Peregrinus, externus. Veteres enim barbarum vocabant, quicquid erat peregrinum. Deinde vox deflexa eſt ad vocis & ſermonis abſurditatem. Vnde Ouidius apud Getas agens: *Barbarus*, inquit, *hic ego ſum: quia non intelligor vlli*. Poſtremo cœpit accõmodari & ad mores feros & aſperos. Olim Græci cæteros appellabant Barbaros: deinde culti literis Itali, cæteros omnes, præter Græcos, barbaros appellare cœperunt. Et nũc rebus omnibus commutatis, adhuc mirum eſt, vt ait Liſtrius, qnam inani ſibi nomine placeant, & quantopere Barbaros execrẽtur. *Vel Barbarus hoſtis*] Id eſt, ferox. Nam ex Velleio conſtat, eos fuiſſe ferociſſimos. Fracti, inquit, Longobardi, gens etiam Germana feritate ferocior. Sed & Æmylius libr. Francicarum rerum primo, vocat Alboinum omnium mortalium ferociſſimum. *Quem Scandia miſerat*] Inſula eſt Codini ſinus, qui eſt Germanici maris. Ex hac profectos Longobardos, qui eorum hiſtoriam ſcripſere, ſunt autores Iſidorus, Secundus, Tridentinus, & Paulus Foroiulienſis: qui genus ab eis duxit. Hunc Paulum Deſiderius Longobardorum rex, cum regnaret, ſumme dilexerat, ingenio eius, eruditioneque delectatus: & Carolus noſter, ob eaſdem animi dotes, in intimam familiaritatem admiſerat. Cæterum cum deprehendiſſet eum agitare conſilia Deſiderij educendi e finibus exilij, cuius florentis fortunę particeps extitiſſet, procul ab illo in Diomedis inſulas eum ablegauit. Vnde ad Aragiſum refugit. Nec tunc docto viro, in tali cauſſa, apud mitiſſimum regem Carolum fraudi fuit, exilij terminis deceſſiſſe: cum proceres ſuaderent, ne inpunita audacia, contumaciaque abiret: & Pipinus iudicium patris ſecutus, eius rei veniam Duci dedit. Paulus Aragiſij Adeibergæque ducum rogatu, ad conſcribendas hiſtorias rediit: a fine Eutropij exorſus, res Romanas, ſeparatim Longobardicas complexus, ſimul alia ædidit. Hymnum in diuum Ioannem compoſuit, quem inter ſacra orbis terrarum canit. Vetuſtiſſimis exemplaribus, ſanctiſque autoribus imperio, opeque Caroli vndique conquiſitis, martyrum vitas, mortemque cæterorum diuorum ſumma breuitate perſtrinxit: in templis legendas: quas facile crediderim, longa die ita immutatas, vt a conditore ſuo (ſi exiſtat) non cognoſcantur. Hæc candide lector ex Æmylio Veronenſi viro impenſe erudito, retulimus, tametſi ad hunc locum nihil faciunt. Qui de Longobardis loquens, e Scandauia, inquit, Septentrionalis Oceani inſula oriundos ſe

conten-

contendunt. Noſtri, qui annales ſcripſerunt, alij Scandanauiam, alij Scanziam nominant. Cornelius Tacitus, Longobardos Sueuis attribuit. Ptolomæus eos non procul a Rheno ponit. Vnde Miſnenſiũ hodie regionem, Longobardorum regionem olim fuiſſe quidam volunt, Weſtualorum alij. Porro Alboinus eorum rex prædictus, capto Foroiulio, Venetiam omnem breui ſubegit. Papiã poſt triennalem obſidionem recæpit, Ethruriæque infeſta arma intulit. *Fœmineo triumpho*] Antiſtes Friſingenſis idem ſcribit, ne putes hic Poëtam, quod eſt illis familiare, quippiam affinxiſſe. *Dicitur Longobardia*] Id nominis datum eſt regioni amiſſo regno. Nam vt Veronenſ. ſcribit, & ex Merula quoq; deprehendi facile poteſt regnantibus Longobardis, nulla fuit eis ſua peculiaris; Longobardia Placuit autẽ diuo Carolo imp. & Leoni pontifici eius nominis Tertio, id nomine Longobardiæ cenſeri, quicquid inter Appenninum & Alpes a cætera Italia, lacu Benaco, Mincio, vt vero Longobardorum ſcriptores tradunt, Ateſi, Pado, Rheno Bononienſi diſtinguitur. *Tranſiit in ſociam ſuſcepto nomine gentem*] Audi Veronenſem Æmylium. Plus ducentis triginta annis Longobardi maxima Italiæ parte potiti, iam nihil externi moris, religioniſve, aut animorum retinebant. Depoſita, exoleſcenteve illa, cum qua Alboino rege venerant, feritate, in Italici cœli, ſolique ingenium, moreſque tranſierant, veteribus Italis affinitate, atque inde cognatione adeo iuncti, vt in Ethruria, in Spoletino, Beneuentano, Eporedienſi, Foroiulienſi Ducatibus non eſſet facile dignoſcere. *Gens aſtuta*] Oſtendit mores, inſtituta, & magiſtratus Longobardorum.

Gens aſtuta, ſagax, prudens, induſtria, ſollers,
Prouida conſilio, legum iuriſque perita:
Corpore, mente valens, animo vigil, ore venuſta,
Membrorum leuitate vigens, patienſque laboris,
Prompta manu, ſermone fluens, auidiſſima laudis,
Artibus, atque operum ſtudiis exculta nouorum,
Sobria, venturi metuens, ſumptuque modeſta,
Inuigilans opibus, ſtudioſe parta reſeruans,
Exiguo contenta cibo, fulgentibus armis,
Et nitido corpus componere gaudet amictu,
Libertatis amans, pro qua nec triſtia rerum
Damna, nec extremam ſolet exhorreſcere mortem,
Nec regis, dominive iugo ceruice volenti
Subdita: conſulibus rerum committere ſummam
Gaudet, & hos triplici ſumptos ex ordine (faſtum
Ne pariat diuturnus honor) mutare quotannis,
Viuere quemque ſuæ ſubiectum legibus vrbis
Cogit, & externos ſub eodem iure potentes
Alligat: vt terra vix inueniatur in illa,
Aut comes, aut alius ciuili iure ſolutus.
Vtque ſuis omnem depellere finibus hoſtem
Poſſit, & armorum patriam virtute tueri,
Quoslibet ex humili vulgo, quod Gallia fœdum
Iudicat, accingi gladio concedit equeſtri.
Illa tamen legum prudens, & iuris amori
Dedita gens, facto leges ac iure nefando
Infringit, maculatque graui ſe ſponte reatu,
Dum quem præcipuo venerari debet amore,
Atque timere ſimul, nunquam niſi territa regem
Suſcipit, & facili ſuſceptum fraude relinquit.
Hoc magis impoſito renuens ſe ſubdere regi,
Quod reuocare ſuos victrix Alemannia reges
Sæpe ſolet: quippe hæc tanto præſentia regna
Diligit affectu, quanto tremit illa pauore.
Inde fit, vt gemino noceat gens improba damno,
Dum premit indigno regem maleſida labore,
Et patitur meritas a iuſto principe pœnas.
Sic ea quem mitem contemnit, ſentit acerbum:
Ille ream punit, quam mallet habere fidelem.

Legum iuriſque perita] Diſciplinas omnes tractaſſe Longobardos, documẽto ſunt, Merula teſte, codices permulti illorum manib. conſcripti, qui adhuc extant. Hoc nec Gothi fecerũt, nec qui poſt Longobardos Italiã magis diripuere, quam habuerunt. Religionem noſtrã magnifico & pio cultu proſecuti. Rom. Pont. & ſi aliquoties bello laceſſiuerint, primi tamen omnium vrbes illi & populos, quibus imperarant, conceſſere. Scribit Veronenſis, Quædam monumenta extãt; Deſiderium Fluentinos diſpalatos, in vna mœnia contraxiſſe, Petrã ſanctã, Sergianam, Orbitũ condidiſſe, ac plæraque alia oppida partim inſtituiſſe, partim reſtituiſſe: nec euerſorem, vt ab Hadriano inſimulabatur, ſed parẽtem, reſtitutoremque Italiæ extitiſſe. Merula regnum eorum minime crudele fuiſſe ait, & legem Lõgobardam celebrari. cuius præcipue autor Rotaris, & cæteri reges perhibẽtur. Nec nõ eſſe quaſdam Italiæ ciuitates, quæ in hanc vſque diem iudicia ſua ex edictis Longobardorum magis quam ex decretis Imperatoriis exercent. Preterea Lõgobardorum reges eos fuiſſe, fremant licet cæteræ gentes, qui legibus & armis vniuerſam pene Italiam iam a maiorum virtute degeneratã ſubleuauerint, erexerint, & exornauerint. *Ciuili iure ſolutus*] Id eſt, vt vulgo dicitur, ab oneribus ciuilibus liber & immunis. *Iuris amori Dedita gens*] Nã, vt Merula ſcribit, Lõgobardi, poſteaquam regnum occuparunt, in publicã vtilitatem leges condiderunt breues, adeo apertas & abſolutas, vt parũ interpretis indigeãt, & omnia ita complectantur, vt nihil fere relinquant in cognoſcentis ingenio atque ſolertia. *Iure nefando infringit*] Idẽ Otho Antiſtes dixit. Cũ Legibus, inquit, ſe viuere gloriẽtur, legibus non obſequũtur. Scite Sidonius in Panegyrico Maiorano dicto, plebis obediẽtiam ex fide doctoris aſſerit his verbis: *Tum cætera pareſt Turba libens, ſeruit pro, ris quia legibus autor.*

Omnibus Italiæ proceſſerat altius vna
Vrbs Ligurum, titulisque potens, & nomine claro,
Ardua, ſydereum pulſabat vertice cœlum.
Illa fere paribus ſpacijs Alpemque Padumque
Separat: hinc Adua, Ticino clauditur inde,
Qui de vicinis Orientis alpibus ambo.
Et famoſa Padi maioris ſtagna petentes,
Hanc, aliasque duas, Cumam, Laudamque capaci
Incluſere ſinu: ſed fortior illa duabus
Præualuit, victasque graui ditione premebat.
Vſque adeo nocuit vicinos vrbibus eſſe
Maiorum: ſiquidem multos vicinia læſit.
Nec tantum populos, aliasque potentior vrbes
Preſſerat, immo etiam rebus ſublata ſecundis,
Auſa fuit validas inceſſere Principis iras,
Et quaſi prima ſuæ ducens momenta ruinæ.
Ergo vt tantorum noteſcat cauſſa malorum,
Pauca ſuper veteri regnorum iure reuoluam.

Vrbs Ligurum] Mediolanum. *Pulſabat vertice cœlum*] Conſimili Hyperbole dixit Horatius: *Quod ſi me Lyricis vatibus inſeris, ſublimi feriam ſydera vertice.* *Alpem*] Pyrenæum. *Adua*] Qui Lariũ lacum procreat, lõgum ſtadiis ccc, latum xxx. *Ticino clauditur inde*] Ex hoc fluuio naſcitur Virbanus lacus, longus ſtadiis cccc, latus minus quam Benacus. *Cumam, Laudamque*] Vetuſtas Comum, & Laudem Pompeiã vucabat. Receptis igitur vocabulis vtitur: quod magni nominis auctores, præcipue in appellatiuis non improbandum exiſtimãt. Strabo ſcribit Comum deuaſtatum a Rhætis: Pompeium Strabonem Magni patrem reſtituiſſe, colonis eo deductis. Deinde Scipionem tribus hominum milibus, poſtremo Cæſarem quingentis militibus auxiſſe: quos ciuitate donatos Nouocomẽſes appellauit, & oppidum Nouum Comum. Laus vero Pompeia vetus oppidum, teſte Plinio, a Bois ædificatum eſt, quo demum extincto, alteram ad tertium lapidem Imper. Fridericus Aenobarbus noſter, vt Mediolano damna inferret, extruxit: vt libro octauo Poeta cecinit. In qua quidẽ ędificanda, ingentes ſumptus impendit. Radeuicus non inſcite id opus appellat ſingulare argumẽtum liberalitatis Aenobarbicæ. *Capaci ſinu*] Lario. *Duabus*] Como, & Laude Pompeia. *Fortior illa*] Scilicet Mediolanum. *Maiorum*] Hoc eſt, potentium, qui plurimum poſſunt vel nocere, vel prodeſſe. Vnde potentia, dicta eſt idonearum rerum facultas ad ſua conſeruanda, & alterius obtinẽda. *Siquidem multos vicinia læſit*] Ad illud Virgil. videtur alluſiſſe: *Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.* Cæterum experimentis obſeruatum eſt, populos a vicinis ſubuerſos. *Prima momenta*] Primordia.

Ductus ab antiquo priſcorum tempore regum
Mos habet, vt quoties regnator teutonus Alpem
Tranſit, & Italicas inuiſere deſtinat oras,
Qui repetant fiſco fiſcalia iura fideles
Per quaſcumque ſuos præmittere debeat vrbes:
At quæcumque ream ſe perfida fecerit auſu
Sacrilego, regique ſuo ſua iura negarit,
Strata luat meritas fraudato principe pœnas.
Inde fit, vt fractis deformiter horrida muris,
Nunc quoque per totam videas loca plurima terram.
Hoc quoque per cunctas regnator Teutonus vrbes
Non modo Teutonicas, ſed & hic & vbique iacentes
Ius habet: vt præſens quaſi maximus omnia iudex,
Claudere iure manu, cunctasque recidere lites
Debeat, atque omnis iudex, omniſque poteſtas,
Atque magiſtratus ipſo præſente quieſcant.

Ductus ab antiquo priſcorum tempore regum Mos] Nam, vt Otho ſcribit, ab eo die quo imperium rerumque arbitrium in Germanos per diuũ Carolum Magnum trãslatum eſt, vſque ad ſua tempora huiuſmodi (vt ei⁹ vtar verbo) regni iuſticiæ ſunt obſeruatæ. *Deſtinat*] Proponit. Suetonius in Cęſ. dictatore. Nam de ornanda, inſtruendaque vrbe, item de tuendo, ampliandoque Imperio plura, ac maiora in dies deſtinabat. *Qui repetant fiſco*] Hos iuriſconſulti vocant exactores: apud quos ſæpe legimus de Fiſcalibus debitoribus & exactoribus. Notus itẽ titulus de iure Fiſci: quod verbum, teſte Aſcanio, a fiſcis dictum eſt, id eſt, ſportulis, his verbis: Sportæ, ſportulæ, ſportellę munerum ſunt teceptacula. Sacci, ſacculi, ſaccelli crumenæ ex vellere: & ſcorteæ manticæ & marſupia. Fiſci, fiſcinæ, fiſcellæ ſpartea ſunt vtenſilia, ad maioris ſummæ pecunias capiendas. Vnde, quia maior ſumma eſt pecuniæ publicæ quam priuatæ, factum eſt, vt Fiſcus, pro pecunia publica, & inde confiſcare dicatur. Differt autem fiſcus ab ærario. Ærarium dixerunt pecuniam publicam & Imperij: fiſcum vero pecuniam Imperatoris. Præfectos autem ærarij hodie, vt arbitratur Budæus, vocare poſſumus, quos Generales Finãtiarum dicunt, qui etiam quæſtores vocitari poſſunt. Tribunos vero ærarios, quos receptores generales appellant, Coactores dicebantur, qui nunc receptores particulares, vt apud Tranquillum in Veſpaſiano, & Ciceronem pro Cluent. & coactio argentaria, pro ipſo munere cogendi pecunias. Eorũ aũt obſeruatores, quos nunc Contrarotulatores dicunt, Antigraphei dicebantur a Græcis, actaq; eorum Antigrapha, quaſi contra ſcripta. Nos Antigrapharios appellare poſſumus, & cuſtodes. *Strata luat pœnas*] Plato omnino miſerum ante alios appellat iniuriantem, miſeriorem autem ſi iniuriarum pœnas nunquam luat, minus miſerum ſi luat. *Deformiter*] Fœde. vt apud Suetonium in C. Caligula cap. 27. deformatos, pro fœdatos: cum alias ſit formare, deformare. Ex Annotat. Rot. in eundem autorem. *Non modo Teutonicas*]

tonicas] Vnde decuriones, magiſtratuſque rerumpubl. Germaniæ noſtræ regibus & Auguſtis, vrbes, municipiaque Imperialis iuris ingredientibus, pro portis claues reſignant. *Poteſtas*] Iuriſconſultis dicuntur poteſtates, magiſtratus, qui gladij, & necis habent poteſtatem: quod verbum etiam ſub Romanis Cæſarib. vſurpatū legimus. Refertur etiam ad noſtras vires, vt cum dicimus: fac mihi poteſtatem dicendi; & filios dicimus in patria poteſtate eſſe. Potentia vero ad facultatem magnarum rerum pertinet: vt eſt regnum, principatus, ducatus. Interpretes autem iuris magiſtratuum, poteſtatum, ſiue dignitatum quatuor faciūt ordines. Vt ſint primi Superilluſtres: quæ dictio tamen non ſit ſatis latina, vt Patricij, & Senatores. Secundi, Illuſtres. vt conſules, præfectus prætorio. Tertij, Spectabiles, quales præfectus vrbis, prætor, proconſul. Poſtremi ſint Clariſſimi, ſicut præſides prouinciarum. Sed illos decæptos eſſe oſtendit Alciatus capite quarto lib. Diſpunctionum tertij.

Hunc etiam regi, priſcarum ſanctio legum,
Longæuique vigor moris, profitetur honorem,
Vt cunctos fætus, quos educat Itala tellus,
His modo, quæ poſcit terræ cultura recentis,
Principis ad nutum fiſco præſtare colonus
Debeat, in regni ſumptus & militis vſum.
Ergo vbi Runcaliæ paucis reſidente diebus
Cæſare, fama loquax poſt triſtia nubila clarum
Sydus, & vltorem violati iuris adeſſe
Viribus & populis circumtulit, vndique multi
Conueniunt, properantque ſuas exponere cauſſas,
Factaque multorum mæſtis efferre querelis
Impunita diu: quos longo tempore tutos
Fecerat, & ſcelerum cupidos abſentia regis.
Sic cum poſt tenebras, hybernaque frigora noctis
Igneus AEthiopum montes tranſcendere Phœbus
Incipit, & nitidos terris oſtendere vultus
Gaudet, & optati gratanter luminis ortum
Suſcipit, æquoreis afflicta carina procellis:
Quam neque luna prius, nec cætera ſydera feſſam,
Inter nocturnas poterant ſeruare tenebras.
Spes nitido cum ſole redit, iam temperat arte
Nauta ratem, clauumque regit, iam tota reſedit
Seditio, pelagique fragor cum nocte quieuit.
Commemorare piget, magniſque adſcribere rebus
Oppida, ſeu celſis caſtella minantia pinnis,
Ob ſcelerum noxas, regnique vltricis honorem,
Paucorum adſultu, facilique euerſa triumpho.
Inter propoſitas, multasque, graueſque querelas
Regia Lauda ſui, Cuma cum ſupplice, regis
Implorabat opem, miſſiſque fidelibus, ambæ
Conſulibus, patribusque ſuis, crudelia facta
Deflebant querulis Ligurinæ vocibus vrbis,
AErumnasq; ſuas, longæque tyrannidis vſum
Facundo, mæſtoque tamen ſermone gemebant,
Conſulibus Ligurum præſentibus, atque paratis
Excuſare ſuam phaleratis vocibus vrbem.
Sed quia per fines Ligurum loca ſumma petenti
Italiæ, reſtabat iter, differre querelam
Maluit inter eos modicum poſt tempus agendam,
Finibus in proprijs: veluti grauioris vtrimque
Conſilij, ſpacijque ſimul maioris egentem.
Vtque viæ gnaros, monſtratoreſque locorum
Detinuit Ligures: iamiamque redire parantes,
Præuia ferre ſuis iuſſit veſtigia caſtris.

Educat] Nutrit. Tibullus. *Et quodcumq; mihi pomum nouus educat annus.* *His modo*] Subintelligendum, excæptis. vt ex verbis Othonis apparet. *Paucis diebus*] Quinque.

Sic cum poſt tenebras] Elegans comparatio. *AEthiopum montes*] Plinius ad calcem capitis trigeſimi ſecūdi libri ſexti: Sita eſt, inquit Æthiopia, ab Oriente hyberno, ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ Hebeno maxime virent. Meridiana parte imminens mari mons excellus, æternis ardet ignibus, Æonocauma dictus Græcis. Solinus autor eſt, inter huius montis incendia iugis æſtus, Draconū magnam copiam eſſe.

Crudelia facta] De Laudenſibus a Mediolanenſibus ſub Henrico Aug. eius nominis, ſecundum noſtros Annales, quinto, victis, & vrbe ipſa captā. Merula ſcribit quæ ſequuntur: Grauiter in victos ſæuitum: muri deiectis abductus populus, vicatim habitare iubetur: ne ſcilicet congregati, mala ſeruitutis & iniurias conferendo, aut de recuperanda patria, aut de rebus nouis conſilia agitarent. Prohibiti inſuper, ne conciliabula, aut mercatus haberent. Sublata inter eos commercia, adempta connubia, nulla conceſſa concilia: miſera profecto ſeruitus & calamitoſa conditio. Inter contrahentes id demum ratum erat, quod is annuiſſet, qui loco præerat: quod ſi quiſpiam rem ſuam, præſide non auctore abalienaſſet, is patrimonio mulctatus, in exilium agebatur. Eadem quoque pœna is affectus erat, qui noctu, aut clam præſcriptos fines exceſſiſſet, aut quicquam ſuarum rerum extuliſſet. *Longæque tyrannidis vſum*] Laudenſes ſedibus proprijs pulſi, huiuſmodi ſeruitutem nouem & quadraginta annos ſeruiuere. *Conſulibus Ligurum*] Oberto de

Otho, & Gerardo Nigro, quorum prior inter autores Feudorum refertur. *Phaleratis vocibus*]Verba Phalerata dicuntur boneſta & ornata, vt exponit Donatus apud Terentium.

Iamque aderant iuuenes regi peregrina ferentes
Munera læta nouo, quæ miſerat alta triumpho
Ianna: nuper enim contritis hoſtibus vrbes
Barbaricas populata ſuis euerterat armis,
Quæſieratque ſibi nomen memorabile facti,
Eximia magnam referens cum laude rapinam.
Miſerat ergo ſua regi noua munera prædæ
Barbaricas veſtes, ſtruthiones, atque leones,
Pſitacon humanis æquantem murmura verbis.

Suis euerterat armis]Nam Genuenſes ad expeditionem Hieroſolymitanam cum ingenti claſſe profecti, Tripolim, ac Cæſareã deperditas, ac hoſtibus ademptas Balduino regi tradiderũt. ex qua præda Catinum precioſum ſmaragdinum, ac cineres Ioannis Baptiſtæ retulerunt. Rurſuſque hortante Eugenio tertio, cum maxima claſſe, Armeniam contra Sarracenos, qui Chriſtianos infeſtabãt, profecti, ad extremum x milibus boſtium captis, aut interfectis, domũ redierunt, Vlyxponenſi præda onuſti. Sed & aliæ diuerſis temporibus rés ab eis maximæ, terra, marique geſtæ commemorantur, quas literis mandauit Iacobus de Voragine eorum Præſul, & nuper Iacobus Bracellus itidẽ Genuenſis. *Vrbes Barbaricas*]Quod Chriſti pietatẽ nõ colerẽt. *Barbaricas veſtes*]Quas Maro expreſſit illo verſũ: *Pictus acu tunicas, & Barbara tegmina crurum.* Inde Barbaricarij, qui barbaricas veſtes intexunt: aliter dicti Phrygiones. Horum artis eſt, ex auro & coloratis filis in veſtibus hominum, animaliumque effigies exprimere. *Struthiones*]Qui Africis, vel Æthiopicis magnitudine præſtant. Æliano magni, Plinio Struthiones cameli appellãtur. Struthio paruus gregalis eſt, & in proceris arboribus nidificat. Struthio Africus partim quadrupes, nõ ſublime volat, auctor Ariſtoteles: qui Leonum duo facit genera, alterum ignauius, alterum generoſius. Placabilitas & manſuetudo huius feræ commendata eſt ab authoribus & variis quidem exemplis. *Pſitacon, humanis æquantem murmura verbis*] Statius. *Humanæ ſollers imitator Pſitace linguæ.* Quod autem humana proferant verba aues, teſtatur Philoſtratus in prima de Apollonij vita; loquens de auibus his verbis: Illæ enim, ſalue, & felix ſis, & Iupiter propitius, & huiuſmodi quædam verba nonnunquam proferunt. Ariſtoteles hanc auem fœminino genere pronunciat. Quidam Plinij codices habent Sitacen. Cui lectioni ſuffragatur hiſtoria Indica, quæ Arriano tribuitur, teſte Plautio.

Tandem caſtra mouens, Ligurum Fridericus in oras
Tendit, & in mediis ponit tentoria campis.
Aſt vbi ſigna viros præcedere regia iuſſos,
Ductoreſque viæ per dura, per arida ſeſe
Ducere, perque locos ſteriles, & frugis egenos
Comperit, agnouitque dolum, tunc feruidus ira
Exarſit, iuſſitque ſuis excedere caſtris
Damnatos, vrbique ſuæ ſine laude remiſit.
Addidit huic alios iuſto fortuna dolori
Irarum ſtimulos: namque aſpera frigora paſſus
Miles, & hyberni contuſus turbine cæli,
Eſuryt, nimboque ſimul vexatus egebat.
Indè furor, feritasque viris, iramque furenti
Adijciunt, ſtimuloſque graues: acceſſit eodem,
Quod quaſcunque prius bello ſubuerterat vrbes,
Vrbs eadem Ligurum, ne forte reſurgere vellent
Vrgebat, victasque graui terrore premebat,
Inque ſui ſceleris conſenſum, flectere mentem
Principis inuicti (quid enim non impetrat auri
Gratia?) ſi poſſet multa mercede parabat.
Inde locos ſteriles, ieiunaque rura relinquens,
Haud procul excelſa rex inuictiſſimus vrbe
Regia, fœcundis poſuit tentoria campis,
Attritasque fame, duroque labore cohortes,
Vberiore cibo, placidaque quiete refouit.
Turribus, & valido longe ſpectabile muro,
Inſida modicum diſtabat ab vrbe Roſatum,
Municipum ſecura domus, tutique receptus,
Si quid ab incurſu tutum ſatis eſſe valeret
Teutonico, regnique minas contemnere poſſet.

Viros]Obertum & Gerardum.

Inde furor, feritasque] Iuxta vetus adagium: *Fames, & mora bilem in naſum conciunt.* *Vrbs eadem Ligurum*] Paulo prius oſtendimus, quo conſilio Mediolanenſes prohibuerint, ne a ſe deletæ, aut deuaſtatæ vrbes, reædificarentur. *Quid enim non impetrat auri gratia?*] Quod eo loquente, nihil pollet quęuis oratio. iuxta prouerbium. Vnde ingens Aenobarbi laus, cuius animum, cui omnia obediunt, aurum non potuit corrumpere.

Roſatum]Oppidum tunc frequentia populi nobilitatum.

Hoc tunc quingentis in eadem ſede relictis,
Hisque bene inſtructis, victuque, & fortibus armis
Munierant Ligures (ſed quæ munimina regni
Auſpicijs obſtare queunt?) depulſus ab arce
Cogitur infidam ſine ſanguine miles in vrbem.
Nec mora direptis quæcumque parauerat hoſtis
Ipſe ſibi, flamma munimina tota cremari
Rex iubet, & fractis euerti mœnibus arcem.
Nec minus e caſtris audax effuſa iuuentus,
Ocyus ad muros, & portas vrbis aduſque
Irruit: occurrunt hoſtes, validoque tumultu
Prælia prima mouent, multos arſura per annos,
Nec niſi poſt longos, indefeſſosque labores,
Extremamque loci tandem ceſſura ruinam.
Hic præter captos, quos nec numerare valemus,
Nec libet, innumeri proprio rediere cruenti,
Sanguine ſemineces: multi iacuere perempti.
Hoc ſtupefacta malo plebes, cladiſque futuræ
Territa primitiis, iam nunc præſentia damnans,
Et ventura timens, Girardi conſulis ædes,
(Quippe hic præcipuus famoſi criminis auctor
Et ſuaſor fuerat) rapido fremebunda tumultu
Diruit: hoc iuſtam violati Principis iram
Sperabat placare modo: ſed inania Princeps,
Et quaſi vana ratus, ſtultæ oſtentamina plebis
Spreuit, & his alias properans adiungere clades.

Et ſuaſor fueras] Solet enim plærunque in caput recidere conſultoris, quod aliis perperam conſuluit, iuxta Senarium prouerbialem: *Malum conſilium, conſultori peſſimum*] Totidẽ fere verbis inuenitur hæc ſententia apud Eccleſiaſticum Hebræum autorem, capite vigeſimo ſeptimo: *Facienti nequiſſimum conſilium, ſuper ipſum deuoluetur.* Adi Chiliad. Eraſmi. *Oſtentamina*] Fictæ ſignificationem voluntatis in principem, iam rerum ſucceſſu felicem.

Extemplo rapidas Ticini tendit ad vndas.
Hic fluuius gelida venam ſortitus ab alpe,
Haud procul a pulchra curſu breuiore Papia,
Influit Eridanum: quam nomine gurgitis vrbem
Nonnulli vocitare ſolent, mediusque locorum
Terminus, a Ligurum te parua Nouaria campis
Semouet: hic geminos pontes, & pontibus ipſis
Addiderant Ligures valido munimine turres:
Vt quoties fines vaſtare Nouaria vellent,
Siue Papia tuos, tuto tranſcurrere poſſent
Ac remeare gradu: pontes rex occupat ambos,
Traductisque ſuis munimina lignea, turres
Concremat, & ruptis diſtinguit pontibus amnem.

Hic fluuius] Scilicet Ticinus, qui ex alpibus naſcẽs iuxta oppidum ſui nominis, nunc Papiam in Padum fluit: quod Plinius ait conditum a Leuiis & Maricis Gallica gẽte. Arcem in eo excitauit Ioann. Galeacius dux primus, cui ſorte Ticinum obuenit. Lege Volaterranum in deſcriptione regionis Tranſpadanæ. *Parua Nouaria*] Patria infamis Gazarorum ſectæ auctorum, qui inter ſe more pecudũ, vt de anabaptiſtis hodie fama eſt, ꝓmiſcue coibãt, aliaque nefanda perpetrabãt. Cumq; diu latuiſſent inter prærupta montium, tandem deprehẽſi, meritas ſupplicio dederunt pœnas. Nouaria ex Vertacomoris Vocontiorum originem habet Plinio.

Protinus immani faſtu, tria Rector ab illis
Hoſtili fundata ſolo caſtella, potenter
Diruit, & miſeros longa formidine ciues
Soluit, & ereptos victoribus eripit agros.
Hanc etiam dudum gentili fraude rebellem,
Princeps Henricus penitus ſubuerterat vrbem,
Tempore mox alio, ſatiata vindicis ira,
Iam dominis ſeruire ſuis edocta vetuſtas,
Erexit fatis melioribus vſa ruinas:
Parua quidem, ſed tuta nouo, ſpecioſaque muro,
Et circumducti lato ſatis aggere valli.
Huius ab antiquo comitatum in finibus vrbis

Gentili fraude rebellem] Pro, genuina perfidia. *Princeps Henricus*] Filius Cæſ. Henrici Quarti, cuius fecimus ſuperius mẽtionem. Is a patre in Italiã miſſus aduerſus principem fœminã Mathildim, cuius Poeta meminit lib. 9. quæ pontificias partes tuebatur, cuius etiam copias haud procul Ferraria deuicit, afflictis poſt vrbibus, & euerſis aliquot oppidis, quę Gregorio Põtifici fauiſſent. *Tẽpore mox alio*] Mox, pro poſtea accipe, vt apud idon. autores ſumitur. Nã ſecũdũ cuiuſq; rei naturã, vel plus, vel min⁹ tẽporis recipit.

Solus ab Angariis Italorum pene ſolutus,
Præſidio Ligurum Guido Blandratenſis habebat:
Qui veluti multas, ſic hanc quoque, viribus vſi,
Abſorbere ſuis ſperabant faucibus vrbem.

Comitatum] Ditionem. *Blandratenſis*] Plinio Blanderatę oppidum Subalpinum, quod nunc nomen retinet, Volaterrano teſte. Vnde fortaſſe Blanderatenſi nobili in Italia familiæ genus atque origo eſt. *Præſidio Ligurum*] Potentia & autoritate Mediolanenſium. *Solus ab Angariis*] Translatum vocabulum hodie ad quæuis publica & neceſſaria a popularibus præſtanda munera, ſeu onera ferenda: cum apud veteres vox illa prorſus peregrina, modo regios nuncios, modo militum munera ſignificaret. de quibus Vegetius libro ſecundo.

Poſtea Vercellum, Taurinaque mœnia Princeps
Præterit: vſque Padi qua plus accedit ad ortum,
Contigit oppoſitam traducto milite ripam.
Protinus ad pulchra fines & rura Papiæ
Vertit iter, fidam gaudens inuiſere terram.
Vrbs erat antiquo, quam, nomine, dixerat, Aſtum,
Vſus habens propriis in finibus oppida lata,
Ac populoſa nimis, Catram gens illa vocabat.
Hæc loca ferrati Guilhelmus Marchio montis,
Debita iura ſibi, dignumque negare timorem
Publica Runcaliæ tractante negocia rege,
Suppliciter conqueſtus erat, faſtumque ſuperbæ
Gentis, & acta gemens: immobilis improba vulgi,
Contemptusque ſuos: edictaque regia ſæpe
Paruipenſa ferens, multumque, diuque loquendo
Mouerat ingenuas inuicti principis iras.
Accedebat ad hoc, ſociatum ſanguine mixto
Inter vtrumque genus: nam quæ ſortita maritum
Hunc erat, hæc regem gaudebat habere nepotem.
Hos igitur populos, longo iam tempore læſa
Maieſtate reos, toties, fruſtraque citatos
Legibus, inuicta iam tandem plectere pœna.
Conſtituit, rapidoque gradu petit oppida Princeps.
Territus hoſte nouo, ſed non correctus, in altos
Exierat populus trepida formidine colles:
Irruit, & gaudens exercitus, inuenit omnis
Oppida plena bono, ſpumanti nectare cellas,
Horrea frumentis, oleo ſpirante lagenas.
Hic paucos egere dies, dum plurima ſaccis
Infundit frumenta ſuis, vtreſque, cadoſque,
Ventroſaſque replent oleo, bacchoque lagenas.
Nec mora, direptis potioribus, oppida flammis
Tradunt, & validas euertunt funditus arces.
Inde recedentes, non tantum criminis huius
Terreno ſub rege ream, ſed iure ſuperno
Damnatam proprij contemptu præſulis Aſtum,
Hoſtili terrore petunt: quæ ciue fugato,
Omni plena bono, victores vbere læto
Excepit, multiſque viris alimenta diebus
Vberiora dedit: tandem ſpoliata, rogiſque
Tradita, peruerſi ſceleris, geminique reatus
Pertulit immeritam ſedes innoxia pœnam.
Sed quia caſtrenſis crebris aſſueta rapinis,
Rixari, ferroque etiam pugnare iuuentus,
Duxerat in morem, prauæque libidinis vſum,
Prouidus hunc tali miteſcere lege furorem

Vercellum] Olim aurifodinis clarum, hodie ſede Sabaudienſium ducum inſigne, & epiſcopali cathedra. *Taurina mœnia*] Auguſtam Taurinorum, nunc Taurinum, quod Plinius ex antiqua Ligurum ſtirpe ducit. Stephanus grammaticus, Maſſilienſium Coloniam ait eſſe, a Tauro appellatam, quo ſigno adnauigantes eo Maſſilienſes in naui vtebantur. *Vrbs erat*] Scilicet Aſta, colonia Romanorum, vt Volaterranus ait, quæ mutato tantum genere, vocabuli nomen retinet. *Catram*] Forte eſt illa, quæ in Subalpinis ad ripam fere exorientis Padi, Iria Ptolomæo dicta eſt. *Guilhelmus Marchio*] Senex ab ætate, quã longam vixit, dictus. Habuit in matrimonio Iudithbam filiam diui Leopoldi Auſtrij ſupradicti, quæ fuit ſoror patrui Aenobarbi Cæſ. Imperat. Aug. Chunradi, cum quo Guilhelmus militia clarus, ad Hieroſolymitanam expeditionem profectus eſt. Huius clariſſimæ proſapiæ, quæ origine Saxonica erat, finem attulit Marchio Ioannes, qui deceſſit ſine liberis M CCC V. Qui ſucceſſerunt ei, rerumque nunc potiuntur, ex nobiliſſima apud Græcos gente Palęologa genus duxerunt, aucti titulo Vicariatus totius Italiæ a Sigiſmundo Imperatore. *Ferrati*] Æmylius Veronenſis mallet dici vulgo, Feracis: quando mira eſt, inquit, eius regionis vbertas. *Nepotem*] quia filius ducis Friderici, qui fuit vterinus Iudithæ modo dictæ. *Validas arces*] Præcipue quæ imminebant Aſtenſibus: in ædituſſimo ſita ſcopulo, ad quã niſi per anguſtiſſimum locum iter patebat, & ob hoc inexpugnabilis eſſe credita, vt ſcribit autor appendicis Annalium Vrſpergenſium. *Damnatam proprij contemptu præſulis*] Quia partibus, ni fallor, Aenobarbicis fauebat. *Sedes innoxia*] Nec enim locus, ſed incolæ deliquerant. Quanquam legimus ipſas quoque vrbes, maxime reorum maieſtatis, penitus exciſas, nonnunquam ad aratrum damnatas: quod nuper contigit nonnullis oppidis, ruſticorum ſeditioni coniuratis.

Rex iubet: vt ſi quis caſtrorum ex agmine quenquam
Pulſet, & iniuſtis ſocium ferus adpetat armis,
Aut caput, aut dextram talis pro crimine lictor
Amputet, & facinus ferat capitale ſecuris.
Haud mora, Terdonam (Ligurum quæ fœdere prauo,
Conſiliis adhibebat opem, ſcelerique nefando,
Quam Regi veſana ſuo præſtare fauorem
Maluerat, nec adhuc toties reuocata redibat)
Conſtituunt raptis petere, atque euertere ſignis.
Hæc etenim fidam regnis inimica Papiam,
Plus quoque quam Ligures, crebro graſſata premebat.
Nam licet vrbs Ligurum ſpacio breuiore locorum
Diſsideat, medius Ticini gurges vtramque
Separat, & geminos interſecat vnda tumultus.
At quà turrigeram ſpectat Terdona Papiam,
Omnia plana iacent, non hic mons, ſylua, vel amnis
Qui queat alternos medius cohibere furores.
Proxima magnifici vidit tentoria Regis
Marchia, vulgari quæ nomine Buſca vocatur,
Inde Palatini gaudentem iuris honore,
Vnanimumque ſibi Chunradum nomine fratrem,
Signiferumque ſuum, quem Norica miſit Othonem
Terra, virum magnis ſpectatum ſæpe periclis,
Allobrogumque Ducem, cuius ſub iure fatigat
Lenis Arar placidas Rhodano quas commodat vndas,
Huic nomen Bertholdus erat, cum milite multo
Præcurſare iubet, dictaque ſagaciter vrbis
Explorare ſitum, quid agat, quid cogitet hoſtis,
Seque ſecuturum caſtrorum robore toto,
Subſidioque viris venturum ſpondet: at illi
Præcelerant, vrbemque petunt: Taneramque rapacem
Tranſgreſsi, muros, & portas vrbis aduſque
Diſcurrunt, oculisque notant, & mente ſagaci
Naturam, ſedemque loci, penſantque laborem,
Signaque diſpoſitis expectant regia caſtris.

Marchia] Ditio cui præeſt Marchio. Vadianus Marchionum, ſiue, vt germanice dicimus, Margrafiorum originem referendam putat in limitum Duces, quos Romani pro tuendis limitibus conſtituere ſolebant cũ legionum excubiis, aduerſum liberas gentes & iugi neſcias. Sed fortaſſis illi a noſtris Margrafiis, quemadmodum ſupra de Comitib. meminimus, ſunt appellati. Nec dubium eſt, quin prius Margrafij fuerint, quam Germania a Romanis cognoſceretur, officij conſuetudine a cæteris Grafiis, id eſt, Comitibus differentes. Hodie non mediocris dignitatis nomen eſt. Nempe a rege tertium obtinens locum. *Palatini iuris honore*] ſcilicet Rheni. multos enim fuiſſe Palatinos, abunde Chronographi noſtri teſtantur. A palatio dicti, quod ei præfuerint, proximo a Principe tum loco, tum honore. *Vnanimum fratrem*] Quorum gratia, vt ille cecinit, rata eſt. *Chunradum nomine*] Hunc Aenobarbi pater ex poſteriore coniuge ſuſcepit, Agnete, filia Comitis Zuueinbrugenſis, & Saræburgenſis: Ipſi vero Friderico Aug. mater fuit Iuditha filia Henrici Bauariæ, & Saxoniæ Ducis, cognomento Nigri. *Othonem*] Hunc quoque Palatinum fuiſſe poeta in Tertio indicat, ſed ex Bauaria, de Vuittelſpach, autor eſt Otho præſul. Credo eum fuiſſe patrem eius Othonis, qui Regem Philippum, principem manſuetiſſimum, Aenobarbi filium natu minimum, per ſummum ſcelus, vt ſupra dictum eſt, interfecit. Tota hæc familia ob tyrannidem, vt quæ ab illaudata Schirenſium Comitum familia deſcenderit, Scriptoribus temporum execratur, præcipue ab ipſo Othone Pont. *Allobrogum*] Burgundionum, quod Allobrogum loca occupauerint. Non accedo iis, qui nunc eos, vt in primo memini, Sabaudienſes eſſe volunt, quos Taurinos rectius exiſtimo vocari poſſe. *Lenis Arar*] Quod Rhodano commiſceatur incredibili lenitate, ita vt oculis, in vtram partem fluat, iudicari non poſſit, vt ſcribit Cæſar. Clarus ponte ipſius Cæſaris, vno die militum opera fabricato: præterea carmine Maronis, Lucani, Tibulli, & aliorum. *Huic*] Scilicet Duci Burgundionum, quibus olim Rex imperitabat. *Taneram*] Plinio Tanarus & inter celeberrimos, qui ex Appennino naſcuntur fluuios numeratur, in Padum influens. In hoc auri ramenta eſſe lecta ſua memoria refert Volateranus. *Bellator Fridericus*] Cæſ. ipſe Aenobarbus.

Tertia lux aderat, totis cum viribus ecce
Bellator Fridericus adeſt, tentoria ripa
Vlteriore locat: ne protinus agmina iungi
Poſſent, auctus aquis pluuialibus obſtitit amnis.
Aſt vbi detumuit fluuius, poſitoque furore

Cœpit habere vadum, nec dum reſidentibus vndis,
Protinus euectu validorum miles equorum,
Non tam flumineas tranſit, quam tranſnatat vndas,
Cunctaque conſidunt ſociatis agmina caſtris,
Pontis in abrupti ſcopuloſo vertice ſedes
Arcis erat, teretique tumens excreuerat vmbo
Saxeus ille iugo, monti vicinus vtrique,
Qua ſibi confines ſunt Appenninus, & alpes,
Nec ſolum Terdona tuos locus ille penates,
Sed velut e ſpecula Ligures, & plana Papiæ,
Atque alias Italis poſitas in finibus vrbes,
Ceu capiti ſubiecta ſuo, proſpectat ab alto
Membra, nec obſiſtunt vllæ ſectantibus vmbræ.
Hic præter validas turres, quibus vndique ſedes
Tuta videbatur, rubeo nitidiſſima muro,
Pro ſaxo laterem celeberrima turris habebat.
Hanc ibi Tarquinum quondam fundaſſe ſuperbum
Rumor erat: nomenque loco retinente, ſuperba
Illa vocabatur longo iam tempore turris,
Huic ſubiecta iugo, valido firmiſſima muro,
Turribus, & celſis conſurgunt mœnia pinnis,
Exornantque ſuam tectis ſublimibus vrbem.
Hanc ſecat exiguus ſaliens e monte propinquo,
Sed faciles iras modico ſumpturus ab imbre
Gurges, & in geminas ſeiungit mœnia partes.
Prima dies magnis momenta potentia cœptis
Addidit, & dubiis depreſſit pondera fati.
Ipſa namque die primo expugnata labore,
Hoſtibus afflictis, ceſſere ſuburbia noſtris,
Et ſeſe tutam populus reuocauit in arcem
Denſior, Auguſtam muniret vt vndique ſedem.
Hic præter ciues & ſigna domeſtica, multi
Intererant Ligures, paucis quos ante diebus
Vrbs Ligurum tantæ communis cauſſa ruinæ,
Vana laboranti ſolatia miſerat vrbi.
Præterea multis ſtipatus Apicius armis,
Addiderat ſocium rebus ſe ſponte ſupremis
Marchio: quem propter mores, ni fallor, acerbos,
Spinam fama malam vero ſatis ore vocabat,
Quod contra mores, & legum ſcita, rebellis.
Nam quid in humanis reperitur acerbius actis,
Sæuitia ſtimulare pium, & compungere Regem?
Viribus his, validoque loci munimine freti
Infauſti ciues, nec mœnia dedere, nec ſe
Poſt mala tanta ſuo dignantur ſubdere Regi:
Perſtat in incœpto ſtolidus furor, inque ruinam
Tendit, & ad certam properat gens perdita cladem.
Tunc vero vt iuſtam ſeſe collegit in iram
Regia nobilitas, & tandem ſæua coactus
Venit in arma furor, non iam ſeruare laborat
Ingratos, veniamve vltra ſpernentibus offert:
Iam toties reuocaſſe pudet, monituque ſalubri
Inuitaſſe reos ad dulcia fœdera ciues,
Vt leo qui dudum placido manſueuerat vſu,

Terdona] Retinet priſcum nomen, Plinio colonia, refertúrque inter nobilia oppida Ciſpadana. Lege Othonem Pont. qui & ſitum huius vrbis, quam Appendix Annalium Vrſpergenſ. magnam Liguriæ ciuitatem vocat, & ſimul eius expugnationẽ ſcribit luculenter lib. poſte. hiſt. ſecundo.

Tarquinum Superbum] Septimus hic Rom. rex, & vltimus fuit, expulſus a Bruto & aliis: quum ob multas acceptas antea iniurias, tum ob recens Sexti eius filij facinus in Lucretiam. Lege Seruium ſexto Æneid. ſuper illud, Vltoris Bruti. quo loco docet, vnde ſuperbus dictus eſt. De eo quoq; plura Ouidius ſecundo Faſtorum. *Faciles iras*] Facilem inundationem. per Translationem.

Solatia] Præſidia.

In iuſtam iram] Iniuria enim læſus erat: quod ſolet generare libidinem puniendi.

Vt leo] Similitudo.

Exuerítque

Exueritque feros longo iam tempore mores,
Si quis cum iaculis, vel nudo cominus enſe
Præditus, irritet generoſi pectoris iram,
Dißimulat, reprimitque diu, ſpernitque minori
Tingere cæde genas, & vili ſanguine paſci:
At ſi perſtiterit damnatus, & improbus hoſtis,
Addideritque minas, tunc ſe ſtimulante flagello
Incitat, ac miſerum violento pectoris ictu
Inuolat, & laceros frangit crudeliter artus:
Sic ſuppreſſa diu generoſi Principis ira
Exarſit, rapuitque nouum mens alta furorem:
Vtque ſatis certo plebs nouerit improba ſigno
Quam ſperare ſuis mercedem debeat auſis,
Protinus ante fores miſerorum certa reorum
Attolli tormenta, cruces, cernentibus ipſis
Imperat: ac nec quis ſeſe ſubducere cladi
Cautus, & elapſu trepido diſcedere poßit,
Vndique concluſos Princeps hoc ordine cingit,
Qua zephyrus clauſam geminis prohibentibus arcem
Montibus, a tergo laſſo ſpiramine tangit,
Regia ſigna nitent, & clauſis hoſtibus omnes
Aggreſſus, aditusque negant: qua pinniger auſtros
Excipit, atque nôtis obſibilat Appenninus,
Saxonas indomitos, & Norica caſtra ſuperbus
Aſperat Henricus, perituraque mœnia terret.
At qua plana iacent, & liber tranſitus Euro
Acceſſusque patet, popularia ſigna, ſuasque
Pulchra Papia locat numeroſo milite vires.
Protinus ingenti muralia pondere Princeps
Attolli tormenta iubet, quæ grandia ſaxa
Incutiant validis agitato verbere muris.
Quippe ſuperueniens hoſtiles machina turres
Deſpiciat, mißis & deſuper implicet haſtis,
Quæ leuibus ſubiecta rotis, aut fraude latenti
Suffodiat validos, aut pulſet turbine muros.
Tunc iaculis ſtrident auræ, leuibusque ſagittis
Sibilat excuſſum baliſtæ turbine telum,
Fundaque fatifero tenerum ſecat aëra plumbo:
Nec minus inſauſti ſummis e turribus hoſtes
Grandia ſaxa rotant, ferrum iaculantur, & ignes,
Adiiciuntque animos, ſeque exhortantur in arma.
Vrget quippe metus, faciuntque pericula fortes.
Sæpe etiam propriis confiſi viribus, vltro
Proſiliunt, turbantque viros, celerique relapſu
Euadunt, iterumque ſuam referuntur in arcem.
Non impune quidem: nam præter multa ſuorum
Funera, quæ mœſta clam ſeruabantur in arce
Multi dum refugo repetunt pede mœnia, capti,
Appenſique cruci, miſeranda ſorte peribant.
Nec reticere libet triſte, ac memorabile quiddam
Ignotumque prius: rapido nam turbine ſaxum
Inflictum muris, violento frangitur ictu,
Treſque ſui partes faciens, tria corpora ſæuo
Dat iuuenum leto, dum ſtarent agmine denſo

Henricus ſuperbus] Idem, qui & Leo ab aliis cognominatus: qui ſi tam paterna ſorte, qua maiorem inter Duces, vt Irenicus ait: ſol in Germania, nunquam produxit, nec vidit, contentus vixiſſet, quam vſque appetens alieni fuit, vt Crantius tradidit, minimè Italico corruptus auro defeciſſet ab Aenobarbo. Quæ res tandem ei ſummum attulit exitium. Memorabili enim mox ille exemplo, binis in vno menſe Princeps potentiſſimus exutus eſt Ducatibus. Chronographi noſtri inſignem, & mirum quendam huius Henrici contemptum in Aenobarbum memorant: quem tamen Crantius intra modeſtiæ fines concluſit.

Metus] ſcilicet conſcientiæ. Sicut enim, teſte Pontif. Friſingenſi, magna eſt miſeris tyrannicæ obuiantibus immanitati conſolatio, conſcientiæ ſpes: ſic econuerſo tali Principi, qui non ſolum legitimus iudex, ſed & primus præſul dici poteſt, reluctariconantibus, miſeriæ miſeriam cumulat, contra conſcientiam debitæ ſententiæ metus.

Faciuntque pericula fortes] Nulla enim, vt nobilis hiſtoriographus ait, promptiorem bello militem reddit, quam neceſſitas præliandi ex prærupto periculorum.

Cruci] Patibulo.

Et media ſummis agerent de rebus in arce.
At rex eximius, tandem pietate remota,
Adiectiſque minis, ſocios hortatur, & addit
Ipſe ſuis animos: oppugnat, & adſilit hoſtes.
Sæpe leui iaculo validam celerique ſagitta
Excitat ipſe manum, tormentaque bellica præſens
Inſtruit, & certos in mœnia dirigit ictus,
Et nihil infectum fieri quod poſtulat vſus,
Neglectumve ſinit: multumque & vbique iubendo,
Pugnandoque manu, perfecti militis vſum,
Officiumque ſimul diſcreti principis implet.

Fons erat ex illa qua mœnia parte Papiam
Reſpiciunt, vnus turbæ caſtrenſis in vſum
Sufficiens, dum liber erat, nunc æmulus hoſtis
Adſeruat laticis, inimicaque ſigna Papiæ
Infauſtos propriis arcent a fontibus hoſtes.
Vnde fit, vt duros pugnandi ferre labores
Iugiter, & rigidis verſari ſemper in armis
Cogat eos ſitiens, & ob hoc animoſa iuuentus,
Fundere dum proprium vetito pro fonte cruorem
Sanguinis, & fluuio permixtas ſumere lymphas
Non timet, atque animos eadem quæ corpora frangit
Auget acerba ſitis: nulla eſt audacia maior,
Quam cui materiem naturæ præbet egeſtas
Vt ſitis atque fames, ſitiens mala nulla timere,
Eſurienſve poteſt, miſeræ violentia peſtis
Cogit abeſſe metum: dum plus præſentia torquent,
Quam ventura mouent: vidit diſcrimina ſumma
Et totum princeps hac vergere parte laborem.

Miſera violentia peſtis] ſcilicet egeſtatis: quæ teſtimonio Homerici Vlyſſis, non ſinit vnquam quempiam obliuiſci ſui, mortaleſque ad omnia, tum faciẽda, tum ferenda ſolet compellere.

Præſidioque viris Ferrati marchio montis
Additur: vt ſocios iuncto diſcrimine caſus
Excipiat, ſeruetque lacus, & terreat hoſtes.
Præterea ſordes, & quæque nocentia fonti
Iniiciunt, puraſque ipſis cernentibus vndas
Morticinis, turpique audent corrumpere tabo:
Et delibutas immergunt ſulfure tædas:
Vt ſapor ingenuus, guſtu violetur amaro,
Nec minus has cupide ſitiens, & egena liquoris
Appetit, & certa pugnat pro morte iuuentus,
Permutans olidas effuſo ſanguine lymphas.
Nam qui per mediam manabat riuulus vrbem,
Mole ruinarum ſaxis, & puluere multo,
Hoſtibus exiguas vltro turbantibus vndas,
Gurgite limoſo ſordens ac putridus ibat.

Morticinis] Quod vitam amittit abſque effuſione ſanguinis. Morticinum eſt diuo Hieronymo, quo veſci Chriſtianis fas non eſt. Id ab Apoſtolis, eodem autore, ſuffocatum dicitur.

Nec mihi cuiuſdam virtus reticenda videtur,
Seu magis incautæ præceps veſania mentis
Strator erat, de plebe quidam, neque nomine multum
Vulgato, modica in caſtris mercede merebat:
Hic velut iratus bello, longaſque peroſus,
Indignanſque moras, & ob hoc crudelior hoſti,
Dum grauis adſultus, ſolitoque ferocior arcem
Vrget, & hinc illinc hybernæ grandinis inſtar
Saxa, faces, & tela volant, neque caſside clauſus
Tempora, nec chalybum munitus pectora textu,

Strator erat] Hoc verbo vſus eſt & Otho Pontifex. Stratores autem dicebantur milites, qui caſtra præibant, vt loca ac commodatiora ad traducendum exercitum facerent, de quibus Vegetius libro ſecundo.

Vix

Vix gladio, clypeoque leui protectus, in altum
Nititur adcenſu collem, quo regia turris
Tarquini fundata nitet, paruaque ſecuri,
Quam genus hoc hominum ſeruiles geſtat in vſus,
Subnexam ſellæ, veſtigia cedit in alta,
Rupe ſibi ſociis reuocantibus, hoſtibus autem
Attonitis, & ſtulta viri mirantibus auſa,
Non illum lapides, non illum ferreus imber
Telorum, non quæ violento turbine turrim
Saxa petunt reuocare valent: interque ſuorum
Clamorem, hoſtileſque minas, euadit ad arcem,
Protinus armato cuidam congreſſus inermis,
Fortior ad terram ſcopulo deturbat ab alto
Præcipite, verſoque gradu, veſtigia victor
Fortuna comitante refert, & corpore toto
Integer, ad ſocios & regia ſigna reuerſus,
Se pariter caſtris & tuta mente recepit,
Mirans ipſe ſuum reuocato pectore factum.
Cui rex ob facinus præclarum, præmia laudis.
Digna referre volens, titulos, & nomen equeſtre,
Armaque, cornipedeſque feros, cultuſque nitentes
Largiturus erat: puduit conſurgere tantum
Plebeium, generiſque ſui tranſcendere fines,
Et ſub fortuna potius remanere priori
Credidit, acceptis largis a principe donis.
At rex ignauo cœptum procedere tractu,
Ægra mente ferens, properabat quippe coronam
Atque monarchiam totius ſumere mundi,
Omnia quæ lentum valeant impellere bellum,
Et tardas celerare moras, ſub corde ſagaci
Ventilat: ingenuo videt vndique mœnia firma
Robore, natiuoque loci munimine tuta.
Vna parte tamen ſtabat qua regia turris,
Quod natura minus dederat ſuppleſſe labore,
Artificumque manu: tandem memorabile quiddam,
Egregium dictu, ſed non ſatis vtile, menti
Incidit, vt ſolidæ fodiendo viſcera terræ,
Ima cauans, ductis ad fundamenta cauernis,
Ipſam inclinato turrim ſubuertere muro
Apparet, & ſubito referet ſibi mœnia lapſu.
Hanc regis curam, verſutus præuenit hoſtis,
Atque artem ſollers opponere cogitat arti.

Integer] Pro illæſus.

Nomen equeſtre] Militarem ordinem. *Armaq., cornipedeſq. feros*] Olim erant militaria dona, torques, armillę, haſtę puræ, phaleræ, & coronæ: qualibus Sicinium Dentatum, ob fortitudinem fuiſſe donatum, Plinius cap. 5 lib. 22. & cap. 11 ſecundi, Gellius tradiderunt.

Properabat quippe coronam] Qua non autoritas, vt tradunt, qui Rom. Pont. fœde adulantur, ſed collata iam per electionem ſignificatur. Alioqui, vt vere piorum quidam ſcripſit, tantam ſeptem tonſores, aut lippi poſſent Romanorum regi autoritatem tribuere. Mire abuſi ſunt Romani epiſcopi quorundam tetro principum in ſe reuerentia. Quam rem latiſſime proſequitur Defenſor pacis, cap. 25 Secundæ dictionis. *Atque monarchiam*] Bartolus interpretans l Hoſtes. ff de capt. & poſtli. reuer. & Bald. enarrans § Sed ſi ab hoſtibus. Inſtit. Quib. mo. ius. pat. pot. ſol. docent, Si quis negaret imperatorem vniuerſalem dominum & monarcham, hæreticum eſſe. Verum Ludouicus Viues Hiſpanorum ille eruditiſſimus aſſerit, ſtultum eſſe, quod imperator Romanus dicatur habere ius, in totum terrarum orbem, cuius nunquam fuerit dominus: nec in ea quidem ius habere, quorum aliquando fuerit dominus, & iam amiſerit: quoniam quo iure quæſierat, eodem perdidit, ſtrage ſcilicet hominum, & bellicis furiis: inculpaque eſſe ait, impiam & indoctam iuriſconſultorum argutationem, accendique principes iſtis fictitiis titulis, qui aliud nihil ſunt, quam faces orbis terrarum, peſtiſque totius generis humani. *Atque artem*] Id eſt, dolum. *Opponere arti*] Iuxta prouerbium, quod Terentius in Andria vſurpauit: *Fallacia alia aliam trudit.*

Ergo vbi viſceribus ſeſe telluris opacæ
Regius immerſit ſecreto limite foſſor,
Protinus occurrens patulæ ſcrobis hoſtis hiatu
Deprenſos tellure viros, redituque negato
Attonitos, medio ſuffocat in aggere foſſæ.
Sic miſeros proprium ſibimet fodiſſe ſepulchrum

Pænituit, clauſoſque cano telluris hiatu
Vlterior cælo non reddidit atra vorago.
Nec minus iratos alio quoque crimine vultus,
Fortuitos omnes ſolito contemnere caſus,
Auſa fuit fortuna procax oſtendere regi.
Haud procul eiuſdem diſtans a finibus vrbis
Fulgebat Ligurum longe ſpectabile caſtrum,
Hoc expugnandi dudum Fridericus amorem
Pectore conceptum perducere tentat in actum.
Protinus in caſtris ſcalas, & cætera, per quæ
Hoſtibus ignaris conſcendi mœnia poſſunt,
Extruit: hæc in ſe fabricata putantibus illis
Oppida qui ſeruant, atque admirantibus vſum.
Haud mora, delectos ex ordine Rector equeſtri
Ductori Allobrogum, præſtanti corpore fortes,
Atque Palatino iuuenes committit Othoni.
Atque illuc iubet ire viros, quo tempore, luci
Extremæ gelidas miſcet nox prima tenebras.
Paret, & ad tutam miles duce fretus, vterque
Tendit iter ſedem, cunctiſque ſopore ſolutis,
Ablatis furtim ſcalis, faſtigia muri
Summa petunt: ac ni temere clamore coorto,
Indicium facti iuuenes properantius æquo
Feciſſent, erepta breui caſtrenſibus hora,
Et pulchro ſublata dolo caſtella fuiſſent.
Armorum ſtrepitu, & ſubito clamore citatum
Proſilit e ſtratis vulgus caſtrenſe, fugamque
Arripit: at poſtquam trepidis audacia maior
Affuit, & ſumptis virtus incanduit armis,
Bella mouet, hoſtemque ſuis iam pene potitum
Mœnibus excutiunt, capto muroque repellunt.

Spectabile caſtrum] Caſtrum numero ſingulari, locus eſt muris munitus: dictum a caſa, quod ſit coniunctio quædam caſarum. Hinc Caſtellum per diminutionem, viculus muris circumdatus.

Quo tempore, luci Extremæ gelidas miſcet nox prima tenebras] Signat vel id tempus, quod dicimus luminibus accenſis: antiqui prima face dicebant, teſte Cēſorino: vel primam vigiliam, quoniam nox ex inſtituto militari, in quatuor vigilias diuidebatur.

LIBRI SECVNDI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII.

Tertius obſeſſam tradit victoribus vrbem,
Ciuibus expulſis vaſtantur mœnia flammis.
Victori meritos deuota Papia triumphos
Exhibet, hinc Tuſcas tendit Fridericus in oras.
Munera portantes Piſanos laudat, eiſque
Imperat in Siculum validas armare carinas.
Occurrit Præſul Romanus, & impia plebis
Acta ſuæ queritur, perijtque procax Arenoldus.
Vrbem ingreſſuro patriæ mandata diſerti
Inuidioſa ferunt, reſponſaque dura reportant.

GVN-

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I AENOBAR. AUG. LIBER TERTIUS.

IAmque dies aderat, qua Chriſtus myſtica cœna
Diſcipulis ſtatuens conuiuia, corporis eſu
Ipſe ſui, potuq́; ſacri ſatiare cruoris,
Poſt agni carnes priſcæ libamina legis
Nos voluit, veram panis, laticiſque figuram
Prætendens oculis, ſed certe pabula vitæ
Senſibus infundens, cum iam ceſſante vetuſti
More ſacri, noua iura nouus ſtatuiſſe ſacerdos
Creditur altaris, quæ tradit a primitus vno,
Ac ſuſcepta modo, tenet eccleſiaſticus ordo:
Hunc, & tres alios ſpacio propiore ſequentes,
Temporis ob ſacri princeps generoſus honorem,
Conſtituit celebrare, manu deuotus inermi.
Hac quoque præterita, iamque orta luce ſequenti,
Qua Deus in ligno vera ſub carne pependit,
Ecce profugata, miſerabile vulgus, ab arce,
Clerus, & informis monachorum turba, ſolutis
Mœnibus, ad placidi properant tentoria regis,
Exhauſti macie, ieiunia longa ferendo,
Eſuriem faciente ſiti, ſquallentia ſacris
Veſtibus ora tegunt, nudo veſtigia greſſu
Figentes, tunc ſigna crucis, capſaſque piorum
Cuſtodes cinerum, prælato thure vaporant.
Quos vbi pacifice venientes agmine denſo
Vidit in occurſum Princeps reuerendus, eorum
Prudentes iubet ire viros, & quærere cauſſas
Quid veniant? quidve illa velit nouitatis imago?

IN LIBRVM TERTIVM LIGVRINI, SEV de Geſtis Friderici I Scholia per Iacobum Spiegel Seleſtadien.

IAmque dies aderat] Elegans deſcriptio diei, quæ magna quinta Feria ab eccleſiaſticis ſcriptoribus vocatur. *Laticis*] Vini, quod omnis humor dicitur latex. *Senſibus*] ſcilicet interioribus. Nam & ſenſum rectiſſime dici de iis, quæ animo ac mente ſentiuntur, autor eſt diuus Auguſtinus lib. xi ciuitat. Dei. *Vetuſti ſacri*] Id eſt, ſacrificij, viſibilis, nempe trucidati pecoris: quod inuiſibilis ſacrificij ſacramentum, id eſt, ſacrum ſignū eſſe interpretatur idem Auguſt. cap. 5 libri decimi operis modo citati. *Nouus ſacerdos*] Quia non ex ordine Aaron, ſed Melchiſedech: qui ſemel tantum ingreſſus in ſancta, pacem Dei vnica hoſtia corpore ſuo immolato inuenit. *Altaris*] Quod vnum eſt in eccleſia, ſicut vna fides, & vnus Chriſtus: qui creditur his verbis: Hoc eſt corpus meum, cōſecraſſe panem, hoc eſt, inſtituiſſe ſacramētum ſynaxeos. *Hunc, & tres alios*] ſcilicet Dominicæ paſſionis, quietis, & reſurrectionis. Conſtantinus imperator cognomento Magnus, priorem, quia dominus in eo crucifixus eſt: poſteriorem, quia in eo reſurrexiſſet, a iudiciis, aliiſq́; cauſſis, ſanciuit habere vacationem. autor eſt Sozomenus. *Vera ſub carne pependit*] Cerdon enim, qui duos Deos finxerat, alterum bonum, alterum ſæuum, docebat, Chriſtum boni Dei filium, in phantaſmate tantum veniſſe: nec vere paſſum, nec vere natum: reſurrectionem animæ probans, carnis negans.

Protinus ex illis pallenti ſquallidus ore
Voce ſatis mæſta, fortunæ verba coaptans,
Facundo ſermone tamen, ſic incipit vnus:
Mens erat, inuicti pedibus procumbere regis,
Et quos immeriti patimur deflere labores:
Quem quia nunc miſera prohibemur adire repulſa,
Vos ſaltem noſtras illi deferte querelas,
Quid luimus miſeri? quid dignum fecimus ira
Rex inuicte tua? quæ tantum cauſſa furorem
Mouit, vt imbellem, ſolitumque fideliter hymnos
Pro populo Chriſti, pro te quoque ſæpius ipſo,
Si credis, reſonare Deo? cum plebe nocenti
Perdere coneris tanto molimine clerum.
Quod ſcelus hic noſtrum? niſi ſi ſcelus eſſe putetur,
In medio populi ſedem poſuiſſe nocentis.
Nos neque conſiliis immania cœpta, nec acta
Iuuimus, inuitis fiunt hæc omnia nobis.
Illi ciuiles cauſſas, & pondera rerum

Mens erat] Oratio Terdonenſium, plena affectibus, & non ineptis interrogationibus ad commouendam miſerationem interciſa. Lege pontificem Othonem.

Pœnituit, clauſoſque cauo telluris hiatu
Vlterior cælo non reddidit atra vorago.
Nec minus iratos alio quoque crimine vultus,
Fortuitos omnes ſolito contemnere caſus,
Auſa fuit fortuna procax oſtendere regi.
Haud procul eiuſdem diſtans a finibus vrbis
Fulgebat Ligurum longe ſpectabile caſtrum,
Hoc expugnandi dudum Fridericus amorem
Pectore conceptum perducere tentat in actum.
Protinus in caſtris ſcalas, & cætera, per quæ
Hoſtibus ignaris conſcendi mœnia poſſunt,
Extruit: hæc in ſe fabricata putantibus illis
Oppida qui ſeruant, atque admirantibus vſum.
Haud mora, delectos ex ordine Rector equeſtri
Ductori Allobrogum, præſtanti corpore fortes,
Atque Palatino iuuenes committit Othoni.
Atque illuc iubet ire viros, quo tempore, luci
Extremæ gelidas miſcet nox prima tenebras.
Paret, & ad tutam miles duce fretus, vterque
Tendit iter ſedem, cunctiſque ſopore ſolutis,
Ablatis furtim ſcalis, faſtigia muri
Summa petunt: ac ni temere clamore coorto,
Indicium facti iuuenes properantius æquo
Feciſſent, erepta breui caſtrenſibus hora,
Et pulchro ſublata dolo caſtella fuiſſent.
Armorum ſtrepitu, & ſubito clamore citatum
Proſilit e ſtratis vulgus caſtrenſe, fugamque
Arripit: at poſtquam trepidis audacia maior
Affuit, & ſumptis virtus incanduit armis,
Bella mouet, hoſtemque ſuis iam pene potitum
Mœnibus excutiunt, capto muroque repellunt.

Spectabile caſtrum] Caſtrum numero ſingulari, locus eſt muris munitus: dictum a caſa, quod ſit coniunctio quædam caſarum. Hinc Caſtellum per diminutionem, viculus muris circumdatus.

Quo tempore, luci Extremæ gelidas miſcet nox prima tenebras] Signat vel id tempus, quod dicimus luminibus accenſis: antiqui prima face dicebant, teſte Cēſorino: vel primam vigiliam, quoniam nox ex inſtituto militari, in quatuor vigilias diuidebatur.

LIBRI SECVNDI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII.

Tertius obſeſſam tradit victoribus vrbem,
Ciuibus expulſis vaſtantur mœnia flammis.
Victori meritos deuota Papia triumphos
Exhibet, hinc Tuſcas tendit Fridericus in oras.
Munera portantes Piſanos laudat, eiſque
Imperat in Siculum validas armare carinas.
Occurrit Præſul Romanus, & impia plebis
Acta ſuæ queritur, periitque procax Arenoldus.
Vrbem ingreſſuro patriæ mandata diſerti
Inuidioſa ferunt, reſponſaque dura reportant.

GVN-

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I AENOBAR. AUG. LIBER TERTIUS.

IAmque dies aderat, qua Chriſtus myſtica cœna
Diſcipulis ſtatuens conuiuia, corporis eſu
Ipſe ſui, potuq; ſacri ſatiare cruoris,
Poſt agni carnes priſcæ libamina legis
Nos voluit, veram panis, laticiſque figuram
Prætendens oculis, ſed certe pabula vitæ
Senſibus infundens, cum iam ceſſante vetuſti
More ſacri, noua iura nouus ſtatuiſſe ſacerdos
Creditur altaris, quæ tradita primitus vno,
Ac ſuſcepta modo, tenet eccleſiaſticus ordo:
Hunc, & tres alios ſpacio propiore ſequentes,
Temporis ob ſacri princeps generoſus honorem,
Conſtituit celebrare, manu deuotus inermi.
Hac quoque præterita, iamque orta luce ſequenti,
Qua Deus in ligno vera ſub carne pependit,
Ecce profugata, miſerabile vulgus, ab arce,
Clerus, & informis monachorum turba, ſolutis
Mœnibus, ad placidi properant tentoria regis,
Exhauſti macie, ieiunia longa ferendo,
Eſuriem faciente ſiti, ſqualentia ſacris
Veſtibus ora tegunt, nudo veſtigia greſſu
Figentes, tunc ſigna crucis, capſaſque piorum
Cuſtodes cinerum, prælato thure vaporant.
Quos vbi pacifice venientes agmine denſo
Vidit in occurſum Princeps reuerendus, eorum
Prudentes iubet ire viros, & quærere cauſſas
Quid veniant? quidve illa velit nouitatis imago?

IN LIBRVM TERTIVM LIGVRINI, SEV de Geſtis Friderici I Scholia per Iacobum Spiegel Seleſtadien.

IAmque dies aderat] elegans deſcriptio diei, quæ magna quinta Feria ab eccleſiaſticis ſcriptoribus vocatur. *Laticis*] Vini, quod omnis humor dicitur latex. *Senſibus*] ſcilicet interioribus. Nam & ſenſum rectiſſime dici de iis, quæ animo ac mente ſentiuntur, autor eſt diuus Auguſtinus lib. xi ciuitat. Dei. *Vetuſti ſacri*] Id eſt, ſacrificij, viſibilis, nempe trucidati pecoris: quod inuiſibilis ſacrificij ſacramentum, id eſt, ſacrum ſignũ eſſe interpretatur idem Auguſt. cap. 5 libri decimi operis modo citati. *Nouus ſacerdos*] Quia non ex ordine Aaron, ſed Melchiſedech: qui ſemel tantum ingreſſus in ſancta, pacem Dei vnica hoſtia corpore ſuo immolato inuenit. *Altaris*] Quod vnum eſt in eccleſia, ſicut vna fides, & vnus Chriſtus: qui creditur his verbis: Hoc eſt corpus meum, cõſecraſſe panem, hoc eſt, inſtituiſſe ſacramẽtum ſynaxeos. *Hunc, & tres alios*] ſcilicet Dominicæ paſſionis, quietis, & reſurrectionis. Conſtantinus imperator cognomento Magnus, priorem, quia dominus in eo crucifixus eſt: poſteriorem, quia in eo reſurrexiſſet, a iudiciis, aliiſq; cauſſis, ſanciuit habere vacationem. autor eſt Sozomenus. *Vera ſub carne pependit*] Cerdon enim, qui duos Deos finxerat, alterum bonum, alterum ſæuum, docebat, Chriſtum boni Dei filium, in phantaſmate tantum veniſſe: nec vere paſſum, nec vere natum: reſurrectionem animæ probans, carnis negans.

Protinus ex illis pallenti ſqualidus ore
Voce ſatis mæſta, fortunæ verba coaptans,
Facundo ſermone tamen, ſic incipit vnus:
Mens erat, inuicti pedibus procumbere regis,
Et quos immeriti patimur deflere labores:
Quem quia nunc miſera prohibemur adire repulſa,
Vos ſaltem noſtras illi deferte querelas,
Quid luimus miſeri? quid dignum fecimus ira
Rex inuicte tua? quæ tantum cauſſa furorem
Mouit, vt imbellem, ſolitumque fideliter hymnos
Pro populo Chriſti, pro te quoque ſæpius ipſo,
Si credis, reſonare Deo? cum plebe nocenti
Perdere coneris tanto molimine clerum.
Quod ſcelus hic noſtrum? niſi ſi ſcelus eſſe putetur,
In medio populi ſedem poſuiſſe nocentis.
Nos neque conſiliis immania cœpta, nec acta
Iuuimus, inuitis fiunt hæc omnia nobis.
Illi ciuiles cauſſas, & pondera rerum

Mens erat] Oratio Terdonenſium, plena affectibus, & non ineptis interrogationibus ad commouendam miſerationem interciſa. Lege pontificem Othonem.

Inter ſe tractare ſolent, nos vulgus inerme,
Nos abiecta manus, nullis adhibemur eorum
Conſiliis: tantum ſtudiis nocturna diurnis
Iungimus aſsiduos ſoliti depromere pſalmos,
Et precibus pulſare Deum, ſed bella nec illos
Exercere ſinunt in tantis cladibus vſus.
Vndique concutimur bello, lapidumque rotatu
Templa flagellantur, ſacris altaribus aſtans
Confixus telis expirat morte ſacerdos,
Ergo pius pariter pereunte peribit iniquo,
Nec vixiſſe pie ſub iudice proderit æquo?
Sic ſcelerum vindex, conſolatorque piorum
Veniſti? ſi iura tuis, legeſque reformas
Gentibus, inque ſuum ſatagis reuocare vigorem:
Parce bonis, & perde malos, propone quibuſque
Iuſtitiam meritis, compenſans præmia cauſsis.
Quanquam (ſi veris liceat modo vocibus vti,
Pace tua Princeps penſato pondere rerum
Non tam formoſa rea ſit Terdona Papiæ,
Quam rea Terdonæ formoſa Papia tibique.
Nam præter reliquas, quas aut ſeruire coactas
Subdidit, aut captas euertit funditus vrbes,
Adſpice quam turpi Lunelli nobile caſtrum,
Atque Palatini ſedem fidoſque penates
Verterat illa dolo, comitem ciueſque vocabat
Perfida, colloquio pacis de rebus habendo,
Incautoſque viros, & nil hoſtile timentes,
Fraude mala captos, in vincula dura coëgit.
Ipſaque non armis, nec belli iure, ſed aſtu,
Vel potius ſubuerſa dolo, caſtella reliquit.
Et nunc ille comes concors, & regius aulæ
Ille potens princeps, ſub quo Romana ſecuris
Italiæ punire reos de more vetuſto
Debuit, iniuſta victrici cogitur vrbi
Vt modicus ſeruire cliens, nulloque relicto
Iure ſibi, dominæ metuit mandata ſuperba.
Hæc feritas vrbi Ligurum, quæ ſola Papiam
Non timet, infauſto princeps nos fœdere iunxit:
Non odio regni, non ſeditione rebelli,
Immo (vt vera loquar) non ipſius vrbis amore
Hanc ſequimur, ſed ne nos ore Papia voraci
Abſorbere queat, quæ cunctas deuorat vrbes:
Et tamen in tantis ſcelerum prouentibus, illa
Gaudet, & ecce tui felix habet omen amoris.
Sed nihil hæc ad nos, ad te iuſtiſsime Princeps
Attinet, Italicos iamdudum inquirere mores,
Vlciſci ſcelerum noxas, punire nocentes,
Oppreſſos releuare manu, frænare ſuperbos.
Nos proprios tantum contenti flere labores,
Oramus, iam parce piis, homineſque memento
Fœdere naturæ, fideique charactere iunctos.
Aſpice tabifico languentia corpora morbo,
Aſpice deformes vultus, atque arida longa
Ora ſiti, vix hæc fauces in verba ſolutæ
Vocis iter præſtare valent, quos tempore longo

Famoſa Papiæ] Quoniam Longobardorum reges, quorum ſedes erat, diuerſis eam ædificiis & muneribus exornauerunt.

Nobile caſtrum] Hoc eſt, oppidum, vt ait, præſul Friſingen. imperiale.

Vlciſci ſcelerum noxas] Solebat dicere Solon duobus reſpublicas contineri, præmio videlicet, & pœna. *Fœdere naturæ*] Signat illam cognationem, quã inter homines natura conſtituit: propter quam eleganter colligit Iuriſconſultus: *Hominem homini inſidiari nefas eſſe.* *Fideique charactere*] Id eſt, baptiſmo: quo primum crucis character imprimitur frõti, vt memineris quoad viuis, te ſub Chriſti ſigno mi-

Sulphureus torret potius, quam temperat humor,
Corruptos ſanie latices, infectaque tabo
Pocula, vix mediis ex hoſtibus enſe recepta
Sumimus: obducto dureſcunt viſcera cæno,
Arctantur fauces, inſano feruidus æſtu
Pectoris alternos anguſtat pulmo meatus,
Nec peſtem releuare cibo, vel languida victu
Membra fouere libet: miſero ſolatio morbo
Iuſsimus eſſe famem: ſic peſtem peſte leuamus.
Heu miſeram, atque omni grauiorem funere vitam
Viuere, nec gratas viuendi noſcere cauſſas.
At tu per fidei communia ſacra, per illum
Quem crucis in ligno potatum felle, piaſque
Expandiſſe manus, & ſacri fluminis imbre
Conſciſſum roraſſe latus, mortemque ſubiſſe
Lux hodierna monet, Vir maxime parce, nec vltra
Innocuos affligе pius: ſine, morte relicta,
Mortis enim ſpecies, alias quocunque iubebis
Omnibus ereptis, inopem traducere vitam,
Neve velis, iterum miſeris nos reddere clauſtris,
Olim grata domus, nunc carcere triſtior omni
Ille locus, ſtygioque magis metuendus auerno.
Dixit, & erectis omneis ad ſydera palmis
Principis abſentes feriunt vlulatibus aures:
Qui tamen occulta tractus pietate, laborem
Diſsimulans, animi documentaque magna, ſuique
Exemplum ſancire volens, ad tuta redire
Imperat, & clauſam miſeros compellit in arcem.
Non ſecus irati ſententia fine ſupremo
Iudicis, æternum maledictos tradet in ignem,
Suppliciiſque datos exerta puniet ira,
Qui totiens moniti, totiens ſpreuere monentem.
Sic miſeri ciues ad mœnia clauſa gementes,
Ac velut in certam queruli rediere gehennam.

gno militare, cui iam tum cum viuifici lauacri myſteriis initiabaris, nomen dediſti. Deinde ſacro perungitur coromate frons: quo te æternũ cum vitiis luctameo ingreſſum eſſe profitearis. Fidei aotem verbum hic, & infra, *At tu per fidei communia ſacra*] Vſurpauit more eccleſiaſticorum. *Sic peſtem peſte leuamus*] Iuxta prouerbium: *Malum malo medicari.* *Et ſacri fluminis imbre Conſciſſum roraſſe latus*] Nam aſtans inter milites quidam, qui quo certior eſſet mors domini Ieſu, lancea perfodit latus eius: ac protinus ex vulnere profluxit ſanguis & aqua, magno myſterio declarantes, quod eius mors oos ablueret a peccatis, & quod eadem, vitam nobis largiretur æternam. Nam baptiſmus aqua conſtat, in ſanguine vita eſt hominis. *Qui tamẽ occulta*] Animum quidem intus (vt Othonis Friſingen. vtar verbis) ad miſericordiam flexum præſenſit, ſed diſſolutionis ſuſpicioocm vitans, extra eum in prioris ſeueritatis conſtantia ſeruauit. *Non ſecus*] Comparatio. *Irati iudicis*] Chriſti. Sentit Auguſtinus cap. vlt. viceſimi Ciuitatis Dei, iudicium Dei ex literis vtriuſque inſtrumenti facile colligi, ſed ex veteribus iudicium tantum Dei expreſſe: at iudicium Chriſti filij ex veteribus quoque: cæterum apertius ex nouo Teſtamento. *Maledictos*] More eccleſiaſticorum pro execratis & deuotis vſurpauit. *Æternum ignem*] De quo Eſaiæ vlt. cap. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Diuus Hieronymus hoc loco: *Vermis autem qui non morietur, & ignis qui nõ extinguetur, a pleriſque conſcientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in ſupplicio conſtitutos.* Inter impias eorum relata eſt ſententia, qui dixerunt oullorum hominum pœnas in æternum eſſe manſuras. Qua in re diuus Auguſtinus miſericordiorem fuiſſe ſcribit Originem: qui & ipſum diabolum atque angelos eius, poſt grauiora pro meritis & diuturniora ſupplicia ex illis cruciatibus eruendos, atque ſociandos ſanctis angelis credidit. *Gehennam*] Hoc vocabulum negat beatus Hieronymus in antiquis inueniri libris, ſed primum a Chriſto proditum: ſumitur apud Euangeliſtas pro loco in quo cruciantur impij.

Tandem ſpe poſita, iam deſperare coactus,
Ac velut incerta concluſus carcere mortis,
Ingentes animos ex ipſis cladibus hoſtis
Collegit: ac medio conceſſæ tempore pacis,
Extruitur miræ Balearica machina molis,
Quæ valido longum tranſuerberet aëra iactu.
Ergo vbi diuino conceſſum tempus honori
Præteriit, rurſum iaculis, lapidumque rotatu,
Et teli quocumque modo tentantur: & inde
Illa grauis moles ingenti pondere fulta
Erigitur, celſaſque ſuperuenit altior arces,
Saxaque magna rotans, noſtros abſiſtere longe
Cogit, & ipſius tormenti robora frangit,
Quod magis obſeſſos affligere ſueuerat hoſtes,

Conceſſæ pacis] Induciarum.

Balearica machina] Id eſt, funda: quæ primum inuenta eſt apud Baleares inſulas, quę hodie Maiorica, & Minorica nominantur, a diſpari quantitate.

Addidit hoc animos hoſti, quantumque doloris
Acceſſit noſtris, tantum ferus ille ſuperbit.
Reſpirant vtrinque minæ, paulumque remiſſa
Pugnandi ſerie, renouato robore rurſum
Fit fragor: & valido quaſſantur mœnia bello.
Nec minus obſeſſi, quantum timor, iraque præceps
Suggerit, accelerant, ferrum iaculantur, & ignem,
Saxaque terrifico vibrant excuſſa flagello.
Nec dubitant ipſos in prælia frangere muros.
Seque ipſos hoſti ſi deſint tela minantur.
Tandem poſt multos bellorum hinc inde labores,
Et miſera cladem numeroſaque funera plebis,
Expugnata magis, quàm reddita mœnia noſtris
Ceſſerunt, tantumque reis pro munere ſummo,
Idquoque vix procerum precibus multoque rogatu
Eſt conceſſa ſalus, in ſortem cætera prædæ
Omnibus, & longi precium venere laboris,
Ipſaque disiectis hoſtiliter vndique muris
Mœnia, puluerea peſſum ſedere ruinâ.
Quis referat miseræ ſqualorem plebis, & ægro
Tabida membra ſitu, deteſtandumque colorem?
Cum velut e tumulo permiſſu regis ab arce,
Non homo, ſed pallens hominis prodiret imago.
Tunc licuit miſeris quam ſit miſerabile longa
Obſidione premi, proprio perpendere caſu.
Inde profecturum Ticini læta iuuentus,
Ad ſua victorem diuertere mœnia regem
Flagitat, inſignes antiquo more triumphos
Exhibitura duci: Non eſt in finibus, inquit,
Italiæ tanto locus aptior vllus honori,
Quemve tuo cupias magis illuſtrare triumpho,
Quam quæ fida tibi per læta, per aſpera quæque
Extitit, & nullo defecit tempore ſedes.
Adde, quod iſte tuus noſtros procedit in vſus
Sudor, & iſta tuæ geſſiſti bella Papiæ.
Hoſtilem, noſtriſque malis inhiare paratam,
Hoſtibus & ſæuis adſtricto fœdere iunctam,
Quid referemus ad hæc? vertiſti funditus vrbem.
Non ſumus ingrati: liceat modo ſoluere grates,
Ingreſſuque ſui regis gaudere Papiam.
Paret: & exhibitum non aſpernatus honorem,
Mœnia victor adit: non eſt tractabile ſenſu,
Eloquiove meo, quæ gaudia, quantus ab vrbe
Occurſus populi, quo ſcilicet ordine caſtus
Antiſtes, lætuſque ſuo cum præſule clerus
Veſtibus ornati nitidis, precioſa ferentes
Signa crucis, textuſque ſacros, thuriſve vaporem
Prodierint, vt purpureo velamine paſſim
Belligeros inſtratus equos fulgentia late
Signa ferens. phaleratus eques fremebunda lupatis
Ora terat, cogatque leues ſubſiſtere curſus:
Vt ve nurus, matreſque ſimul, miteſque puellæ,
Candida Sidonio velatæ corpora textu,
Geſtantes nitido baccata monilia collo,
Fuluaque gemmatis incinctæ tempora cyclis,

Hoſtilem vrbem] Terdonam. ***Hoſtibus ſæuis***] Mediolanēſibus. ***Non aſpernatus honorem***] Qui maximum eſt inter externa bona, vt ait philoſophus quarto Ethicorum. ***Non hæc fiducia mentis***] Quæ ſcilicet certa ſpe freta neſciat confidere. ***Vix hæc ſtimulatus Apolline toto***] De quo Naſo: *Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli, Sedibus æthereis, ſpiritus ille venit.* Origenes primo contra Celſum libro, & de principiis tertio, docet eſſe ſpiritales quaſdam Energias, id eſt, virtutes latentes, quas Dæmones, vel Deos ſecundos nuncupent Academici: qui ſint velut magiſtri. Siquidem id agere, quod pro arbitrij ſui poteſtate ſibi delegerint. Vnde profluat inter homines ſapientiæ diuerſitas. Quippe eſſe Energiam, quæ poëticam inſpiret, itemque Geometriam, ac deinceps diſciplinas alias. Proinde vulgatum inter Græcos, Poëſin citra inſaniam non contingere, ac afflatum quendam. ***Vel Maro***] Tantum debet Latina res Mantuano cœlo, ſub quo Latinæ eloquentiæ ſpecimen longe clariſſimum & natum & educatum eſt: Et quo vno poſt illa M. Tullij fulmina, longe lateque coruſcantia, aduerſus Græcæ gentis fremitum nimio plus ſæpe inſonantem coorimur, obſiſtimus, vt dixit Cælius Rodoginus vir doctus ac pius. ***Vel magnus verbis æquaret Homerus***]

Vrbis vtrumque latus denſa ſtatione tenentes,
Vocibus acclament fauſtis, dominumque ſalutent:
Vt domus auleis late pendentibus omnis,
Et picturatis conſtrata platea tapetis,
Rebus odoriferis, & pingui ture vaporet:
Vt tuba terribili ſpiramine, tibia leni,
Cornua ventoſo ſtrepitu, caua tympana rauco,
Seu lyra percuſſis dulci modulamine neruis
Murmure mirantes placido demulceat aures:
Vt pueri, populuſque minor, venientibus vltro
Exuuias ſubſternat equis, Paeanaque letum,
Ioque triumphe canat: hæc omnia, pluraque nobis,
Si modo ſuppeterent vires, memoranda fuerunt,
Deficit ingenium: non hæc fiducia menti,
Vt penitus meminiſſe velim, rerumque nitorem
Voce ſequi: vix hæc ſtimulatus Apolline toto,
Vel Maro, vel magnus verbis æquaret Homerus.
Quid volui demens, tantarum pondera rerum,
Agreſti tentare ſono, tenuique camœna?
Materiæ ſuccumbit opus, mihi paupere vena
Verba fluunt: magnum res exigit iſta poëtam.

Homerus] De Homeri temporibus, & de patria, & parentibus, maxima contentio ex Græcis autoribus. In libris vero Chronicis Euſebij Cæſarienſis pontificis, ſic ſcribitur in Latina hiſtoria Reperimus: Agrippa apud Latinos regnante, Homerus in Græcia floruit, vt teſtatur Apollodorus grammaticus, & Euphorbius hiſtoricus, ante vrbem conditam annis centum viginti quatuor: & vt ait Cornelius Nepos, ante Olympiadem primam annis centum. Itaque Homerus erit vrbe Roma antiquior; quod & Cicero teſtatur in Tuſculanis quæſtionibus. Hic, quemadmodum ex Oceano fluminum vis fontiumque curſus capit, ſic omnibus eloquentię partibus ortum & exordium dedit: quem nemo in magnis ſublimitate, nemo in paruis proprietate ſuperauit. Idem lenis & preſſus, iucundus & grauis, cum copia, tum tenuitate mirabilis, nec in poëtica ſolum, ſed oratoria facultate eminentiſſimus autor. Quintilianus capite primo, libri decimi.

Comiter exceptum ſancti Michaëlis ad ædem,
Qua veterum fulgent antiqua palatia regum,
Producunt, nitidumque caput gemmante corona
Cingitur, & ſceptro decoratur dextera ſacro.
Hunc triduo regi populus deuotus honorem
Exhibuit, largo cumulans noua gaudia ſumptu.

Veterum regum] Longobardorum ſcilicet, quorum regnum minime crudele, aut intollerandum fuiſſe ſcribit Merula, & ab his regibus prognatos Angleriæ comites, qui vicecomites poſtea appellati fuerint: Aenobarbũque Cæſ. Fridericũ, vbi Mediolanum euertit, Angleriæ comites, vt funditus tollerentur, in primis laboraſſe: ne ex ſtirpe regia naſceretur aliquis, qui ad auctores generis reſpiciens, regnum auorum aliquando aſſereret. *Antiqua palatia*] Bene antiqua dixit: quando & Gothi, quibus iam pulſis Italia, Longobardi ſucceſſerunt, Papiæ, velut in munitiſſima regni parte theſauros habuere, vbi & reges ſuos aliquando crearunt. Mediolanum enim a recenti ſtrage & ruina deformatum, non viſum eſt Maieſtati regiæ conuenire.

Inde Placentinos fines, & rura Cremonæ,
Et Mutinæ tranſcurrit agros, atque vrbe potitus,
Quæ quaſi plena bonis, eſt dicta Bononia, ſacri
Flaminis, aduentum digno celebrauit honore.

Placentinos fines] Inſignes ad Trebiam fluuium clade Romanorũ, quorum colonia fuit, deductis eo ſex millibus colonorũ, vt opponerentur Gallis, qui eam partem tenebant. vt autor Pedianus. Hæc a Palauicinis primum tyrannis, poſt Longobardis, cum antea libera fuiſſet, occupata fuit, variis deinde agitata caſibus, & patrum noſtrorum memoria ſæpe direpta eſt. *Cremonæ*] Et hæc deducta eſt colonia agro Gallorum capto, vt ſcribit Liuius, frequentibuſque afflicta ruinis: vim quoque pertulit Friderici noſtri vſque mœnibus deiectis. vt lib. nono poëta noſter cecinit mox a principio. *Et Mutinæ tranſcurrit agros*] Non de vetere loquitur, quæ teſte Liuio colonia quoque Romanorũ deducta eſt, vna cum Piſauro, & Parma. in quam nihil reperitur ſæuitum a Gothis, aut Longobardis, vt refert Volaterranus. nec eius etiam mentio omnino, ſed de ea, quæ hodie cernitur, & ædificata fertur circiter annum a nato Chriſto M C. *Eſt dicta Bononia*] Bononia Felſina dicebatur, cum princeps eſſet Ethruriæ, vt ait Plinius. A Bono Tuſcanienſi duce Sempronius dictam autumat. Poëta noſter a bonitate: Cui adſtipulatur Iulius Cæſar Pius, qui etymum nominis recenſens, Dictam puto ego, inquit, a bonitate ſoli fœliciſſimi, cœli ſereniſſimi, præſtantia animorum, vini, frugum, & bonitate prope peculiari rerum omnium, vbi Liberi, Cereriſque certamen eſt.

Mox Appenninum ſcopuloſo limite tranſit,
Ingrediturque tuos bellatrix Tuſcia fines.
Occurrere duci proceres, quos bellica Piſa
Miſerat æquoreis celeberrima Piſa triumphis,
Piſa pere[illegible]is ſtatio bene nota carinis.
Hos iubet in Siculum condicto tempore regem
Cogere belligeros, atque emunire carinas.

Tuſcia] Eadem & Ethruria, Græcis Tyrrhenia dicta, nunc Tuſcania, prouincia olim Italiæ opulentiſſima, fortiumq; virorũ alumna: vnde bellatricem vocat. Ipſius termini, Macra, Tyberis, & Appenninus. Eius ciuitates Ludouicus Pius imperator cum Paſchali pontifice diuiſit. *Bellica Piſa*] Piſanorum terra mariq; res diu floruere: de quibus vide Volaterranũ, qui ſcribit Othonem primũ Piſis

ſeptem Germanorum familias reliquiſſe, in eo loco habitare volentium, quas & facultatibus & honoribus ornauerit. *Statio bene nota carinis*] Nam Piſa, ſiue Piſæ (vtroque enim numero dicitur) ſitæ ſunt in littore inter Auſerem & Arnum amnes. Plinio orta a Pelope Piſiſque Peloponeſi. *In Siculum regem*] Guilhelmum primum filium eius Rogerij: qui a Cæſ. Imper. Lothario Saxone regno Neapolis exactus, poſtquam recæpiſſet omnia, tantum titulo regis Italiæ abſtinuit, cõtentus in poſterum Siciliæ rex appellari. Res eius ſcribunt inter præcipuos Platina, Sabellicus, Rinus & Volaterranus. Ex noſtris Otho, Vrſpergenſis, Auunculus meus, Nauclerus, & Crantius. *Condicto*] Conſtituto, & vt vulgo dicunt, præfixo.

Inde caput mundi Romam petit, atque Viterbum
Contigit, excelſa non longius vrbe remotum
Quam quantum biduo tardus valet ire viator.
Sedis apoſtolicæ præſul, ſummuſque ſacerdos
Tunc Adrianus erat: qui fama lætus eadem,
Protinus eximia cleri ſtipante corona
Occurrit, magnaſque viro, triſteſque querelas,
Multaque facta ſuæ crudelia pertulit vrbis:
Contemni ſeſe referens, populique furentis
Iurgia, probra, minas, riſus, conuicia, rixas
Sæpe pati: clerumque ſuum, ceu vindice nullo
Expoſitum probris, crebras perferre rapinas,
Pulſari graſſante manu, ferroue laceſſi.

Inde caput mundi Romam] Cur Roma caput orbis fuerit nuncupata, prodiderunt Liuius primo ab Vrb. con. lib. & Diony. Halicar. Antiquitatum Rom. lib. quarto. Tradunt poëtæ diu quæſitum, qua tandem poneret arce terrarum fortuna caput? Viſumque tandem Superis, nihil poſſe huic rei Roma aptius reperiri. *Tũc Adrianus erat*] Eius nominis quartus, natione Anglicus; de quo lib. mox ſequenti aliquanto fuſius. *Qui fama lætus eadem*] Diſſimulant alij cauſſam pontificij occurſus, quam Crantius cap. 16 lib. Sax. rerum 6, & ſimul quæ tum & papa & Cæſar collocuti ſunt refert: quæ Otho Friſingenſis ſilentio præteriit. Lege, & cognoſces faſtum epiſcopi Romani.

Sic pater inualidus, nato poſt longa reuerſo
Tempora, ſeu caſtris, ſeu de regione remota,
Quem penes & rerum ius eſt, & tota regenda
Cura domus, noxas, & facta proterua ſuorum,
Contemptuſque ſuos, & quos abſente labores
Pertulit, euerſamque domum, numeroſaque damna
Commemorat, multumque minas vltoris acerbat.

Sic pater inualidus] Pulchra comparatio.*

Cuius origo mali, tantæque voraginis autor
Extitit Arnoldus, quem Brixia protulit ortu
Peſtifero, tenuis nutriuit Gallia ſumptu,
Edocuitque diu: tandem natalibus oris
**Redditus, aſſumpta ſapientis fronte, diſerto*
Fallebat ſermone rudes, clerumque procaci
Inſectans odio, monachorum acerrimus hoſtis,
Plebis adulator, gaudens popularibus auris,
Pontifices ipſumque grauis corrodere lingua
Audebat papam, ſcelerataque dogmata vulgo
Diffundens, variis implebat vocibus aures.
Nil proprium cleri, fundos, & prædia nullo
Iure ſequi monachos, nulli fiſcalia iura
Pontificum, nulli curæ popularis honorem,
Abbatum, ſacras referens concedere leges.
Omnia principibus terrenis ſubdita, tantum
Committenda viris popularibus, atque regenda:
Illis primitias, & quæ deuotio plebis
Offerat, & decimas caſtos in corporis vſus,
Non ad luxuriam, ſiue oblectamina carnis
Concedens, molleſque cibos, cultuſque nitorem,
Illicitoſque iocos, laſciuaque gaudia cleri,
Pontificum faſtus, abbatum denique laxos
Damnabat penitus mores, monachoſque ſuperbos,
Veraque multa quidem, niſi tempora noſtra fideles
Reſpuerent monitus, falſis admixta monebat.

Brixia] Hanc vrbem Cenomanni ædificarunt, qui poſt Inſubres in Italiã venerunt. Autores Liuius, & Polybius. A Germanis tranſeuntib. in Italiam conditam eſſe, Tortellius ſcribit. Nos vidimus quãtam cladem in paucis annis accæpit. Hic fides noſtrorum peditum deſiderata eſt. Panegyricus chriſtiani Mantuani in Brixiã dictus, extat. *Edocuitq; diu*] Audiuit Petrum Abelardũ Britannũ, vt teſtatur Otho pontifex, ad quem tunc temporis vndique concurſus fiebat. De Deo religioneq; chriſtiana diſſerens, a cæteris ſcholis & ſenſibus deſciſcebat. Coactus eſt libros ſuos coram, igni dare: nec idcirco auditores ab eo defecerũt, teſte Æmylio Veronẽ. *Sapientis fronte*] Hoc eſt, concionandi & docendi munere: quod niſi vita, doctrinaque probato committi non debet. Sed & prudentia concionatori eſt neceſſaria. Nam in primis opus eſt circumſpectione. Siquidem refert quid apud quos dicatur. Id quod veriſſimum eſſe tandem diſcemus, ſed tum quum ſerum erit, vt vere admonet Rhenanus noſter ter Beatus. *Monachorum acerrimus hoſtis*] Non mendicantium: quod tum id hominum genus nondum

Et fateor, pulchram fallendi noueras artem,
Veris falſa probans: quia tantum falſa loquendo
Fallere nemo poteſt: veri ſub imagine falſum
Inſluit, & furtim deceptas occupat aures.
Articulos etiam fidei, certumque tenorem,
Non ſatis exacta ſtolidus pietate fouebat,
Impia mellifluis admiſcens toxica verbis.

dū natū erat. Vnde de cæteris religioſorum ordinib. accipiendum eſt: quorum omnium originem Volaterranus attigit. Priſcorum monachorum, qui non ferentes gentilium in Chriſtum blaſphemias, in ſolitudines profugerant: alij Cœnobitæ, quod gregatim viuerent, appellati ſunt: alij, quod ſeorum, Anachoritę vocati ſunt. Illis non erat monaſterium certum, nulla figura, aut color, aut materia veſtis, quæ poſt ſunt inſtituta. *Nulli Fiſcalia iura pontificum*] Sunt & hodie, qui vt non ſuadent, vt cuiquam per vim ac tumultum, quod poſſidet, adimatur: ita putant, ſi dominus hanc mentem impertiret eccleſiæ miniſtris, vt ſponte ditionem mundanam abiicerent, nihilo peius habituram religionem Chriſtianam, & ipſis non paulo plus acceſſurum, tum quietis, tum dignitatis. *Sacras leges*] Sentit diuinę ſcripturę autoritatem, quam patres germanæ pietatis obſeruantiores ſecuti ſtatuerunt, Ne ſacerdotes profanis negociis implicentur: quod Deo militent. Quanquam & principum Rom. conſtitutiones id ſubinde innuant. *Omnia principibus*] Eo igitur noſtra infelicior ætas eſt, quod Anabaptiſtarum dogma, adimit omne gladij ius profanis principibus ac magiſtratibus: quod nihil aliud eſt, vt eleganter colligit Roterod. quam vniuerſum reipub. ſtatum ſubuertere, ciuiumque fortunas, ac vitam facinoroſorum audaciæ prodere. *Vtraque multa quidem*] Et diſſidio noſtræ ætatis, vt diſſimulari non poteſt, ex parte non minima anſam præbuerunt, corrupti mores eorum, quorum ſale condiri debuerat populi ſtulticia. Miſceamus maria cœlo, ante non ſanctis viuetur moribus, non pie formabitur cęterorum pectus, niſi ſanctitate imbutis magiſtris morum, iiſque qui vitæ mortalium præſunt. Non parebunt ex animo alij legibus, lege ſoluentibus alios iis, qui leges moderantur, ſeque Legum immunes volunt. In animis tenuiorum regendis exemplo maiorum, antiſtitumq; potius, quam imperio eſt opus. Vnde non aliis, vt vere dixit Æmylius Veronenſis quam quibus nata eſt Chriſtiana pietas, moribus recoli poteſt. Platina receptus autor optabat, vt ſuis temporibus viueret Imp. Ludouicus Pius, indigente eccleſia ſuis ſanctiſſimis inſtitutis & cenſura. Nam ille anno a natali Chriſti octingenteſimo ac decimo nono, apud Aquiſgranum ſynodum multorum epiſcoporum habuit in qua conſtitutum eſt: ne epiſcopi & clerici cuiuſuis gradus precioſas, & exquiſitas veſtes, neue in digitis gemmas ferrent: & alia quædam ſancita ad gloriam Dei, & vtilitatem eccleſiaſticæ dignitatis, quæ omnia idem Platina proſequitur in Gregorio quarto: quæ ſi legeris, videbis optimum virum præuidiſſe præſentem eccleſiæ ſtatum.

Ille ſuam vecors, in clerum, Pontificemque,
Atque alias plures adeo commouerat vrbes,
Vt iam ludibrio ſacer, extremoque pudori
Clerus haberetur: quod adhuc (ni fallor) in illa
Gente nocet, multumque ſacro detruncat honori.
Mox in concilio Romæ damnatus, ab illo
Præſule, qui numeros vetitum contingere noſtros,
Nomen ab innocua ducit laudabile vita.
Territus, & miſera confuſus imagine culpæ,
Fugit ab vrbe ſua, Tranſalpiniſque receptus,
Qua ſibi vicinas Alemannia ſuſpicit Alpes,
Nomen ab Alpino ducens, vt fama Lemanno,
Nobile Turregum, doctoris nomine falſo,
Inſedit, totamque breui ſub tempore terram
Perfidus, impure fœdauit dogmatis aura:
Vnde venenato dudum corrupta ſapore,
Et nimium falſi doctrina vatis inhærens,
Seruat adhuc vua guſtum gens illa paterna.

Ille ſuam] Scilicet Brixianam. *Nomen ab innocua*] Signat Innocentium Pontificem eo nomine ſecundum qui vt refert Volaterranus, celebrato apud Lateranum concilio, multa pro ſacerdotibus vtilia ſtatuit.

Qua ſibi vicinas Alemannia] Walafridus, teſte Vadiano, mediæ ætatis non temnendus autor, in vita diui Galli, Rhætis proximos, & ſupra Acronium, Rhenumque, tum & in occaſum ad Tigurinum lacum, & Limagum habitantes, vbi hodie longe lateque Heluetij habent, Alemannorum nomine cenſet. Hoc autem vocabulum recentius eſſe, Flauius Vopiſcus his verbis in vita Proculi teſtatur. Alemannos, inquit, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non ſine gloriæ ſplendore contriuit. Fuerunt autem Alemanni dicti, non a Lemanno lacu, ſed quod eſſet collecticia diuerſorum hominum multitudo, *allerley mann*, *aus allen Landen mann*. Id quod Agathius ex Aſinij Quadrati authoritate docet: cuius verba recitat autor commentarioli in Tacitum de Germanis. *Ab alpino Lemanno*] Idem Otho præſul & plures alij, ſed falſo, opinati ſunt: pro quibus tamen Poëta fidem ſuam non obſtringit. dicit enim, vt fama. Porro Lemanni, qui nunc eſt lacus Gebennenſis, meminit Lucanus in primo: cauum appellans, a capacitate multarum aquarum: per quem Rhodanus Ararim deferens rapitur. *Nobile Turregum*] Qui putant olim dictum eſſe Tigurum, falluntur. ſiquidem pagi Tigurini, cuius eſt mentio apud Cæſarem, ſunt Vranienſes. Eſt autem Turregum nouum oppidum, cui fluuius Turga, vt ipſi regioni Turgauiæ nomen indidit, cum ſitu, tum potentia inſigne, primi hodie inter vrbes Heluetiorum fœderatorum nominis, in finibus Ræthiæ primæ Romanæ prouinciæ: quam Alemanni, quorum primas in eis tenebant Sueui Germanorum nobiliſſimi, quorum nomen obſcurauit

memorabilis illa Francorum Germanorum victoria in Fungris, duce LuitWicho, qui ſub Clodouæi vocabulo primus Francorum Regum Chriſti nomen profeſſus eſt. Porro Turregum noſter Aenobarbus expugnauit in eo bello, quod adoleſcens pro patre Friderícho monoculo Sueuorum, & Alſatiæ Duce, imperante Chunrado patruo, fortiter geſſit aduerſus eo tempore opulentiſſimum fortiſſimumque Ducem Zeringenſem Chunradum, quem ad patrem, patruumque ſupplicem venire, imperataque facere coëgit.

At vbi de medio ſublato præſule ſummo,
Eugenius ſacræ ſuſcepit iura cathedræ,
Ille Petri ſolidam cupiens conuellere petram,
Vt caput infirmum per cætera membra dolorem
Diffundit, Romana petit temerarius auſu
Mœnia ſacrilego, totamque nefarius vrbem
Inficit, impuri corruptam ſemine verbi:
**Et populi tantas in clerum concitat iras,*
Vt penitus nullum ſummo deſerret honorem
Pontifici, clerumque odio vexaret iniquo.
Et ſi quis, cui mens æqui & reuerentior eſſet,
Et meliora pio flagrarent viſcera voto
Forte refragari, ſeu diſſuadere furorem
Auſus erat, ſeſeque nouis opponere monſtris,
Omnibus ereptis, ſubuerſa funditus æde,
Corporis afflictu, ſeu tandem ſanguine fuſo,
Clericus, aut etiam popularis, facta luebat.
Quinetiam titulos Vrbis renouare vetuſtos,
Patricios recreare viros, priſcoſque Quirites
Nomine plebeio ſecernere nomen equeſtre,
Iura tribunorum, ſanctum reparare Senatum,
Et ſenio feſſas, mutaſque reponere leges,
Lapſa ruinoſis, & adhuc pendentia muris
Reddere primæuo Capitolia priſca nitori,
Conſiliis, armiſque, ſuæ moderamina ſummæ
Arbitrio tractare ſuo, nil iuris in hac re
Pontifici ſummo, modicum concedere Regi,
Suadebat populo: ſic læſa ſtultus vterque
Maieſtate, reum gemina ſe fecerat aulæ.
Vnde etiam tandem (neque enim reor eſſe ſilendum)
Nec de funeſto repetatur poſtea ſermo,
Iudicio cleri, noſtro ſub Principe victus,
Adpenſuſque cruci, flammaque cremante ſolutus,
In cineres Tyberine tuas eſt ſparſus in vndas.
Ne ſtolidæ plebis, quem fecerat improbus error,
Martyris oſſa nouo, cinereſue foueret honore.

Eugenius] Secundus, patria Piſan*. Huius autoritate Gilberti Pictonum Epiſcopi, cognomento Poterani, damnata ſunt de ſancta Triade placita: ipſe omni crimine leuatus, nec vlla ignominia notatus, quod & dum dies ei diceretur, ſenſus ſuos iudicio, arbitrioque concilij, Pontificiſque moderaturũ ſe teſtatus fuerat. De hoc Gilberto præſul Friſingeñ. plura lib. poſterioris hiſt. 1. *Ille*] Scilicet Arnoldus: de quo idem Friſing. cap. 27. lib. modo citati, & aliquanto pluribus cap. 20 ſecundi eiuſdem hiſt. lib. *Patricios recreare viros*] Romulus cum nouã ſuam ciuitatem viribus & robore iuuenum munitã cerneret, vt eam & conſilij ope fulciret, centum numero elegit, quos ob honorem Patres, ob ætatem Senatores appellauit, quorũ poſteritas per genituram propagata, Patricij appellati. *Priſcoſque Quirites*] Hoc eſt, Romanos, qui nullius imperio ſubiecti erãt. *Nomen equeſtre*] Solebant primores equeſtris ordinis Senatorib. adſcribi: qui ob id conſcripti patres appellati ſunt. Huius ordinis inſigne erat annulus, quo a plebe diſtinguebatur. Vtebantur tamẽ eo Senatus & nobilitas. Tamen promiſcuum eius vſum fuiſſe bello ſecũdo Punico ſcribit Plinius. Nam alioqui, inquir, non potuiſſent trimodia illa annullorum Carthaginem ab Annibale mitti. *Iura Tribunorum*] Horũ quinque erant genera. Tribuni, ſeu Præfecti Celerum, Tribuni plebis, Tribuni Militum, cõſulari poteſtare. Tribuni Militares, & Tribuni Ærarij. *Reparare Senatum*] Quem ideo ſanctum dicit, quod neceſſe erat, prius ſacra Diis fieri: & nec vllo alio loco, niſi augurato. vt legimus apud Feneſtellam. *Capitolia*] Plurale, pro ſingulari. recæpta figura loquendi. Fabius negat libertatem numeri ſub grammaticis conſtringi preceptis. Conſtat autem apud nobiles autores, ſæpe Romanum Capitolium conflagraſſe. Lege Lactantium cap. 17. tertij. *Suadebat populo*] Quantum eius valuerit oratio, non tantum apud mutabile vulgus, ſed ipſum etiam Senatum, abunde declarat exemplum literarum, S.P.Q.R. ad Cæſ. Chunradum Tertium ſcriptum: quod Otho Pontifex fideliter retulit in primum rerum Aenobarbicarum librum. *Iudicio cleri*] Sententia Epiſcoporum. *Sub noſtro Principe*] Hoc eſt, potiente rerum ſumma Friderico. *Tyberine*] Idem qui Tybris, Florus in primo de Anco Martio. Hic igitur, inquir, & mœnia muro complexus eſt, & interfluentem vrbi Tyberinum, ponte commiſit. Nomen dedit fluuio, cum prius Albula diceretur, Tyberinus Albanorum Rex, latro inſignis, in traiectu fluuij ſubmerſus: quod Poeta quoque ſequenti mox libro teſtatur, ſecutus Maronem.

Iamque Rauennatis defuncto præſule ſedis,
Hanc Rex Anshelmo, græca de gente reuerſo
Contulit, emeriti ceu præmia grata laboris,
Curia ſæpe ſuos cathedra tranſmittit alumnos,

Rauennatis ſedis] Hæc eſt caput Romandiolæ, quæ Flaminia prius dicebatur: in qua & tunc erat ſedes Exarchatus, cuius ditionis fuere Rauenna, Ceſena, Ceruia, Forum Liuij, Forum-

tuenti-

Sic gemini proceres, veluti duo maxima mundi
Lumina, coniunctis aliquanto tempore caſtris,
Hinc pater, inde patris deuotus filius almi,
Ille ſacerdotum celeberrimus, ille regentum,
Hic regni gladio metuendus, at ille ſuperno.
Dulcia colloquij tandem conſortia nacti
Inſatiata pio carpebant gaudia voto,

ruentinorum, Forumcornelij, Bononia, Mutina: quæ omnia Pipinus Romano Pontifici tribuit: quod & diuus CAROLVS, & eius poſtea filius Ludouicus Pius comprobauere, voluereq; hanc partem Romandiolam dici, velut illuſtriore nomine: vt oblita græci nominis, Exarchatus reuerentior vrbis Romæ foret, Notum eſt, olim præſules Rauennates, quum iura eius eccleſiæ tam late paterent, & refugiſſe ſæpe Rom. Pont. ſubeſſe, & in apoſtolicam ſedem cornua extuliſſe. *Anſhelmo*] Hamelburgenſi. *Duo maxima mundi Lumina*] Interpretes pontificij iuris plenis fatentur buccis, duo luminaria totum mundum illuminare: Solem ſcilicet, per quem Papa deſignatur: & Lunam, per quam Imperator.

Cumque petens Romam Sutrij iam mœnia rector
Parua reliquiſſet, magnaque accederet vrbi,
Occurrere viri patria mandata ferentes
Conſpicuo ſermone quidem phalerata, ſed aſtu,
Et tacitis perplexa dolis: nec protinus auſi,
Ni prius indulto regalis fœdere pacis,
Vt liceat quæcumque ferant, impune profari.
Tunc ita compoſitis ficto moderamine verbis,
Præmeditata diu molimina protulit vnus.

Sutrij] Peruetuſtum Ethturiæ oppidum, notũ defectione a Romanis, & prouerbio, quod ab ea natũ. Plautus in Caſſina vſurpauit, & Eraſmus, Volaterranuſq; enarrant. Quaſi Sutrium eant. *Regalis fœdere pacis*] Intelligit fidem publicam, vulgus barbare ſecuritatem, & ſaluum cõductum, & diplomatum Formularij magis barbare Paſſum appellant.

Ducit in aduentu felicia gaudia Princeps
Roma potens inuicte tuo, deuotaque pandit
Mœnia, maternoſque ſinus aperire potenti
Quem ſibi rectorem delegit gaudet amico,
Imperiumque tibi, atque Auguſti nominis vltro,
Quo nihil in terris maius, promittit honorem:
Si modo pace venis: ſi priſtina iura fideli,
Ac bene promerita conſeruas integra matri.

Ducit in aduentu] Habes hanc legatorum, S. P. Q. R. orationem, cum Principis reſponſione apud Othonem. Dignæ vt legantur, a quouis rerum anteactarum ſtudioſo: qui cognoſcet tum quoque Imperij pontificij iugum Rom. graue fuiſſe, quod poſtea ignauia Principum longe maiora cœpit incrementa.

Aſpice quæ fuerit priſcis ſub Regibus vrbis
Gloria, quæ populi libertas, quanta ſenatus
Maieſtas, prætoris honos, & Conſul vterque
Annuus, & gemini plebis tutela tribuni,
Gratia quæ morum, caſtarum ſanctio legum,
Pace tenor iuris, iuſtis audacia bellis,
Quantus amor laudis, patientia quanta laboris:
Hæc ſunt quæ noſtram longis prouentibus vrbem,
Ex illa tenui naſcentis origine fati,
Ex laribus paruis, & primi Regis aſylo,
Stramineiſque caſis, & ſparſo ſanguine ſulco,
Ad celebres titulos, & tanti culmen honoris
Extulerant, vbi nil, niſi ſydera ſola, ſuper ſe
Cerneret: his gaudens populos, Regeſque per orbem
Conſiliis, validiſque ſibi ſubiecerat armis.

Priſcis ſub Regibus] Orbo id non regibus tribuit, ſed ſenatorum ſapientiæ, & equeſtris ordinis virtuti. Prima enim ætas, hoc eſt, populi Romani infantia, vt ait Florus, ſub regibus fuit. Sed conſtat Romulum inſtituiſſe Senatores, qui erant ex tribubus: quas primum ex tota ſua multitudine Romulus tres fecit: procedente deinde tẽpore auctæ, ad triginta & quinq; peruenerunt. Senatores, equites, & plebei in has erant diuiſi: neque erat quiſquam ciuis Ro. qui non eſſet alicuius tribus. Lege ſextam Antonianam Ciceronis ad Po. Ro. *Populi libertas*] Idem Cicero loco iam indicato vult in populo, & Senatum intelligi, & plebem. *Prætoris honos*] Vt ex Liuio conſtat, cum plebi ad conſulatum eſſet factus aditus, viciſſim patribus conceſſum eſt, vt prætorem crearent: cuius tanta fuit poteſtas, vt iura condere, abrogare inſtituta ſolus poſſet. Vnde Iuſtinianus Imp. Prætorum, inquit, edicta non modicam obtinent iuris autoritatem. Hoc etiam ius honorarium ſolemus appellare: quod qui honores gerunt, hoc eſt, magiſtratus autoritatem huic iuri dederũt. De prætoribus multa Pomponius iuriſconſultus, tit. de origine iuris: & Feneſtella. *Conſul vterq; annuus*] Mutatam, ait Florus, Regiam dominationem in Conſularem poteſtatem, eamque pro perpetua annuam, pro ſingulari duplicem conſtitui placuiſſe: ne poteſtas ſolitudine, vel mora corrumperetur. Conſuleſque pro Regibus appellatos, vt conſulere ſe ciuibus meminiſſe deberent. *Gratia quæ morum*] Cenſorem intelligit, qui magiſtratus & vltimus eſt, & perfectus, teſte Plutarcho in Tito Flamminio. Sub eius poteſtate, morum & diſciplinæ cenſura, decoris & dedecoris diſcrimen poſitum eſt: vt a Senatu mouere indignos, equites ignominia notare. de qua re plura recæpti autores. Cicero in Oratione pro Cluentio: Cenſores dicit eſſe, præfectos moribus, magiſtros veteris diſciplinæ & ſeueritatis. Aſconius magiſtratum pudoris, Cenſuram nominat. *Longis prouentibus*] Tardis proceſ-

ſibus,& incrementis. Vt nihil fit repente magnum. Nam ſi quis, vt Florus inquit, Po. Rom. quaſi hominem conſideret, totamque eius ætatem percenſeat, vt cœperit, vtque adoleuerit, vt quaſi ad quendam iuuentæ Florem peruenerit, vt poſtea velut conſenuerit, quatuor gradus, proceſſuſque eius inueniet. *Ex Laribus paruis*] Nam ibi Romulus habitauit, vbi fuit tugurium Fauſtuli. Scribit Dionyſius Halicarn. libro primo, ſuo tempore extaſſe Romuli caſam. Fuit autem hæc, vt teſtatur P. Victor, in decima vrbis regione. *Et primi regis aſylo*] Quod Romulus & Remus ſtruxerunt inter arcem & Capitolium, loco Intermontio nominato: vt multitudo facinoroſorum ſpe impunitatis eo conflueret ad nouam vrbem incolendam. Cui diuo, diuæue templum ſit pro aſylo erectum, non conſtat, & Dionyſius ignorare ſe dicit. In Græcia & Aſia multa fuerunt aſyla. Tiberius Cæſar pertæſus nimiam illorum licentiam, iura omnibus fere illis ademit, vt Suetonius & Tacitus perhibent. *Sparſo ſanguine ſulco*] Propter Remum in pugna occiſum, dum vtraque pars de regno contendens, ſuum ducem regem conſalutaſſet. Superius indicaui autores de Remi morte non conuenire. *Validis armis*] Quoniam nihil non partum viribus Romani poſſederunt.

Tunc populus regi, belli mandata, domique,
Non populo rex illa dabat, paſſuraque nullum
Vrbs erat hæc regem, niſi quem regnare iuberet,
Vt patria mitis, non ægre viſa ferendo
Iuſſa daret populis, & magna regibus vrbis.
Tunc huius populi mandata, minaſque timebat
Ortus, & occiduo tellus ſubcincta profundo,
Et Notus, & gelidi Boreas ſub cardine mundi.
At vbi fortuna vitio, populique pauentis
Deſidia, priſci perierunt ſigna decoris,
Iuſtitioque ſilent longo iam tempore leges
Suppreſſæ, tanto retroceſſit Roma relapſu,
Vt vix ad decimum lapidem, fineſque propinquos
Audeat ipſa ſui protendere nominis vmbram.

Paſſuraque nullum Vrbs erat hæc regem] Regis & domini vocem ſemper in Vrbe inſenſiſſimam, principis vero placidam, iucundam. Primum notius eſt quam vt multis probari debeat: poſterius ſatis innuit Plinius iunior in Panegyrico ad Traianum: Sedemque principis obtinet, ne ſit domino locus. Et de diuo Nerua. Non enim ſeruulis ſuis dominum, ſed principem ciuibus daturus. Sed & ipſamet vox principis, indicat inter pares eſſe principatus: vti princeps Apoſtolorum, princeps Senatus, inter Senatores primus, qui authoritate, vel ætate præſtet: & ſic de aliis. Expulſis itaque regibus, conſules creati L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, Lucretiæ maritus. Brutus quum non modo regem, ſed ne regium quidem nomen vellet in vrbe ſupereſſe, Magiſtratum collegæ abrogauit: quod Tarquinius vocaretur: iſque bonis ſuis ſumptis, vltro Collatiam habitatum migrauit. Hoc factum Cicero tertio Officiorum refert non admodum fuiſſe coniunctum cum honeſtate: ſed quia vtiliſſimum fuit patriæ, idcirco honeſtum etiam videri. *Non ægre viſa ferenda iuſſa daret*] Hoc eſt, inconſultis patribus nihil decerneret, ageretve. *Populis*] prouinciis: quarum omnium primam Siciliam fuiſſe, Tullius autor eſt. Quo autem ordine cæteras prouincias Romana reſpublica aſſecuta ſit, oſtendit Sext. Rufus. *Regibus*] Occupauerant enim Rom. maiorem Aphricæ & Aſiæ partem, tum cæterarum gentium, quæ ſuis parebant regibus: de quibus Florus, Iuſtinus, Rufus, Oroſius & Chronicorum ſcriptores, & nuper omnium diligentiſſime Budeus libr. de Aſſe. 4. *Ortus & occiduo*] Toti vult mundo Rom. potentiam formidatam, cuius limites, ſiue cardines quatuor duobus verſiculis complexus eſt: vt Lucanus tribus in primo, & Calphurnius totidem in Delo. Meridies, & Septentrio ſunt immobiles. Ortus & Occaſus nunquam eodem modo ſe habent: qui licet eadem in parte, id eſt, in ſpacio, quod inter Tropicos eſt, ſemper ſint, tamen quia nunquam contingit Solem illinc oriri hodie, vnde heri oriebatur, nec e regione pari modo occidere, nunquam vnus idemque ortus, & occaſus eſt. Inſigni Auli Gellij errore, quem doctiſſimus Heluetiorum Vadianus annotauit, interim Gellianæ diligentiæ patrocinans. *Priſci perierunt ſigna decoris*] Diuus Auguſtinus Saluſtij authoritate cap. 18 ſecundi de ciuitate Dei, oſtendit, paruo interuallo poſt exactos reges, ex pulcherrima atque optima rep. peſſimam ac flagitioſiſſimam factam eſſe. *Iuſtitioque ſilent longo*] Iuſtitium, iuris ſtatio eſt, quaſi inhibitio. Quod verbum olim licet, vt dicit Budeus, publicam iuris ſignificaret ceſſationem, poteſt tamen & priuati iuris ceſſationem moribus noſtris ſignificare. Indicebatur autem Iuſtitium, vt ex Liuio patet, in rebus dubiis & periculoſis. Vnde Fulgentio, Iuſtitium publicus luctus dicitur. *Audeat ipſa ſui*] Adeo iuxta homines, & quæ hominum ſunt, fatali neceſſitati debentur. Licet id quum ex multis exiſtimare, tum ex his quæ Romano acciderunt imperio. Id quia externis non potuit, ſuis labefactari cœpit iuribus: vt rem ipſam ſingulari opere Blondus proſecutus eſt, & nonnihil ego mox in ſummam contrahens.

Vilis apud gentes, in ſe mala firma, nec vllo
Robore fulta ſui: quam ſeditione frequenti,
Atque inteſtinis lacerat diſcordia bellis.
Nullus amor iuris, nulla eſt reuerentia morum,
Nec iam libertas, nec libertatis imago.
Nuſquam Patricij, nuſquam ſacer ordo ſenatus,

Hic populus] Scilicet Romanus: quo nomine & Senatus comprehenditur, vt iam autoritate Ciceronis oſtendimus. *Et totum priſcis*] Appianus in præfatione hiſtoriæ, terminos Romani imperij ſub Adriano principe, quo tempore ipſe hiſtoriam ſcripſit,

Nuſquam cum gemino conſul, prætorve tribuno:
Cumque ruinoſis procumbunt mœnia muris,
Maiorem morum patimur, querimurque ruinam.
Hoc ideo nobis vſu venit optime princeps,
Hic diſponendi populus moderamina regni,
Et totum priſcis frænandi legibus orbem
Non habet arbitrium: maieſtas regia dudum
Abſtulit, & priſcum populi mutilauit honorem,
Ex quo teutonicos admiſit Roma tyrannos.
Tu procul a nobis abſens, & in orbe remoto,
Rarus in Italia, ſed in hac rariſſimus vrbe
Eſſe ſoles, & rege meo mihi notior hoſpes.
Sic neque nos nobis, nec tu ſatis inclyte Rector
Conſulis, & cura miſeri fraudamur vtraque,
Expoſiti cunctis nullo ſub vindice fatis.

ſcripſit, late deſcribit. Meminit item Pompo. Lætus. *Maieſtas regia dudum Abſtulit*] Romani regibus exactis, vſque ad ſeptingenteſimum annum ſub ſtatu populari & ciuili, qui Politia græce dicitur, imperium ſuum propagarunt: quoad Caius Cæſar, qui dictaturam perpetuam ſuſcepit, rep. oppreſſa, & in poteſtatem ſuam redacta, re vera principem egit, licet nomen reipub. antiquari noluerit: a quo tempore longa annorum ſerie, vnius ſemper arbitrio rectum eſt, perinde atque in regno fieri ſolitum eſt. Hoc tantum intereſt, quod regio nomine principes abſtinuerunt, imperatores ſe dici contenti: quo nomine priſci duces Romani populi cenſebantur, ſed annua poteſtate creati. Tum variis caſibus res Romana ſub Cæſaribus agitata, ſenſim in peius delapſa eſt, ac quantum nonnunquam vnius, alteriuſve principis virtute, vt ſenile aliquod corpus, morbo & ægritudine, viſa eſt leuari: tantum ſequentium ſtulticia eſt grauiter afflicta, donec vrgente ſiue fato, ſiue humanitatis alea, demum a Gothis deuicta, direpta, atque incenſa, deſiit gentium, vt antea, eſſe caput. *Ex quo Teutonicos admiſit Roma tyrannos*] Cum Germania omnis Caroli Magni tempore Franciæ Orientalis nomen accæperit, vt oſtendunt recępti autores, Antiſtes Friſingenſis, & Lupoldus Babenbergenſis, Annales item noſtri, Moguntiam Franciæ metropolim fuiſſe teſtentur, mirum eſt, cur tam impudenter quidam negent, imperium in Germanos a Carolo tranſmiſſum. Quamuis ille potius ſuis auſpiciis occidentale inſtaurauit, quod Gothi, Hunni, Vandali, Longobardi, omnes ex Germania euerterant, vt Orientale Turcæ, qui ex Perſide prouenerant. Quæ res non latuit fortiſſimum Fridericum noſtrum: vt ex eius, quæ mox ſequitur, ad Legatorum Romanorum orationem, reſponſione patet. *Tyrannos*] Reges. Veteres enim reges omnes, principeſque etiam iuſtiſſimos tyrannos appellabant, vt apud Virgilium, & Horatium. Nam & ipſum nomen quod græcum eſt, principatum tamen modo ſignificat. Hodie autem malum principem proprie ſignificat, tantum conſuetudo poteſt, & obtinuit. Docet Baldus, tyranno neque fidem, neque iuſiurandum præſtitum ſeruari oportere, neque legitimo etiam principi, quod plus eſt in eo, quod tyrannum agit. Hanc Baldi doctrinam commendant Iaſon, & Cotta, vt refert Salomonius.

Reſpice nos animo tandem, vultuque benigno,
Atque ipſam deflere puta tibi talia Romam.
Si te cura mei tangat, ſi gratia matris
Vlla mouet, ſi teutonica de gente vocatum
Imperij ſumma gaudens in ſede locaui,
Redde vicem meritis, & dignos gratus honores.
Longos pelle ſitus, antiqua refloreat ætas,
Priſca vetuſtorum redeant inſignia morum.
Patricios, ciues, priſcos arceſſe Quirites,
Nomine plebeio ſecedat nobilis ordo.
Da libertatem, ſanctumque repone ſenatum:
Iam redeat ſenior, redeat cum conſule prætor,
Et redeant gemini cum dictatore tribuni.
Curia reſpiret, capitolia lapſa reſurgant,
Pulchra vetuſtorum redeant inſignia morum.
Gaude, quod tanti dudum ſit gloria facti
Temporibus ſeruata tuis: felicior illo
Aduenias, cuius pariter nomenque locumque
Suſcipis Auguſto, Traiano mitior adſis,
Quæque alij reges iurando fœdera mecum
Tempus adusque tuum pepegerunt, tu quoque iura:
Ne conceſſa mihi, priſcorum munere regum,
Vel reſecare velis, vel tollere: neve ſalutis
Pro me, proque mea fugias diſcrimina plebe,

Sanctum repone Senatum] Quanta illius autoritas fuerit, licet ex Liuio intelligere libro primo ab vrbe cond.

Iam redeat ſenior] Signat, ni fallor, principem ſenatus, de quo Plutarchus in Aphricano: Sequentes, inquit, cenſores alij, atque alij principem ſenatus Aphricanum legerunt. Quod genus honoris iis tantum deferri conſueuit, qui authoritatem & gloriam maximis in tempus meritis præſtantiſſimiſq; rebus geſtis eſſent conſecuti. *Cum dictatore*] Proximus regiæ dominationi is magiſtratus fuit: qui tamen non aliter creari conſueuit, quam cum vis aliqua maior de improuiſo oboriretur.

Curia reſpiret] Teſte Pomponio iureconſulto, aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſe Romulus traditur, populum in triginta partes diuiſiſſe, quas partes curias appellarit: propterea, quod tunc reipublicæ curam per ſententias earum partium expediebat. *Pulchra vetuſtorum redeant inſignia morum*] Cenſuram intelligit: qui magiſtratus quinto quoq; anno creari ſolebat: de quorum poteſtate variat

Largaque Romanæ perſoluas munera plebi,
Vt tibi feſtiuum celebret deuota triumphum.

Cic.in Orationib.modo elenãs,modo extollenſeam,prout ſeruiebat cauſſę. Sentit clariſſimus vir Andreas Alciat°,per quã neceſſariũ recte inſtitutis vrbib.eſſe cenſoriũ magiſtratum:quem tamen queritur,hodie nuſquam eſſe:cum ea,inquiens,quæ ad auariciam pecuniarumque eruſcationẽ pertinent officia,mirum in modũ coaluerint, vbiq; laqueos tendẽtibus ſatrapis,hallucinantib.theôlogis,adulantibus iuriſconſultis, perſuadentibuſq;,omnia principibus licere,ſummamq; eorum &liberam eſſe poteſtatem. Quod certe in Italia verum non eſt. Romani enim cæteris Italis in ſocietatem attractis, in Auguſtum lege regia non niſi ius transferre potuerunt, quod ipſi ex fœdere habebant:vt ridiculum ſit affirmare, pontificibus, ducibus, & quos germanica voce Marchiones vocant, abſolutam in ſubditos poteſtatem competere, quæ nec ipſi imperatori in Italos competit, vnde illi cauſſam habent. Atque hinc eſt, quod in tractatu de cenſibus, ius Italicum,a prouincialium iure diſtinguitur. Illi in cenſum vniuerſas facultates deferre tenebantur,& tributum ſoluebant. Itali liberi erant,æquoque cum Romanis iure agebant. Solæ antiquam indolem retinuerunt in Germania ciuitates,quas illi Francas vocant. Vt enim imperatoris faſtigium libenter agnoſcunt,ita tributis ſe atteri,violentia vrgeri,tyrannide opprimi non patiuntur. Vnde Gallis trans Alpes quam citra nihil ſeruilius:niſi quod aliquanto minus Itali degenerant: qui niſi mutuis odiis attererentur:iugum excuterent. *Felicior Auguſto, Traiano mitior adſis*]Notum eſt, Auguſti felicitatem, quæ tamen calamitatib. mixta fuit,vt in 1 lib.ex autoritate Plinij oſtendimus,cęteris optatã principibus. Tãta quoq; Traiani fuit bonitas,vt illa in acclamationibus,principib.exhiberi ſolitis,cũ Auguſti felicitate adprecaretur.

Dixit:at ille dolos, infectaque verba veneno
Comperit,& contra regali concitus ira,
Diſsimulare grauem contemnens voce dolorem.
Quantum Roma meo,non Roma,ſed incola Romæ
Gaudeat aduentu,ſecreta conſona menti
Verba ſatis fecere palam:commercia certe
Non ſatis æqua mihi faciunt,dum vendere nobis
Noſtra volunt, veluti plenis cum follibus emptum
Aduentum, precioque nouos ſumpturus honores,
Quos ſibi iam proprios effecit Francona virtus.
Non emimus faſces, non ſi credamus emendos,
Præter virtutem precium,quod detur habemus.
Hoc mihi vel nullo venient commercia pacto,
Non turget loculis inferta pecunia noſtris:
Nec multis opibus,ſed laude venimus onuſti.
Non eſt teutonico cumulata pecunia cordi,
Nec ſibi quærit opes,ſed pulchræ laudis honores.
Non habet ille ſuum,ſed habentibus imperat aurum.
Quanto Romanus ſtudio cupidiſsimus æra
Congerit,& magno vigilans incumbit aceruo:
Tanto teutonicus vel adhuc maiore,paratas
Fundit opes, nitidaſque manus erugine turpi
Fœdari ſcelus eſſe putat,dignumque pudore.
Inuigilent opibus cupidi,mihi ſola poteſtas
Sufficit,& cunctis dare iura potentia terris.
Quo mihi diuitias? cui ſeruit gloria mundi,
Quem poſſeſſor opum cum paupere diues adorat.
Quicquid habet locuples,quicquid cuſtodit auarus,
Quicquid in occultis abſcondit terra cauernis,
Iure quidem noſtrum,populo concedimus vſum.
Rege figuratam,regis patet eſſe monetam
Cæſaris,& domino ſub cæſare fulget imago.
Quo mihi diuitias? cui quæque potiſsima reges,
Ac populi crebris non ceſſant mittere donis.
Semper habet veteres, ſemper videt aula recentes
Vndique legatos,& ab omni principe miſſos,
Semper ab ignotis veniunt noua munera terris.
Ergo pudet,populo quaſi debita cogar auaro

Quantum Roma meo]Lege Othonem pontificem, & cognoſcas quam vere Germanicus princeps vanam Italorum contuderit arrogantiam.

Plenis cum follibus emptu] Inter pecuniæ receptacula numerantur ab Aſconio Pediano folles, & bulgæ. Vtitur in ea ſignificatione Iuuenalis,& Vegetius, qui ſingulis cohortibus denos folles aſſignari dicit, quibus ſeruabatur æs militare. Plautus in Epidico facete follitum pro opulẽto dixit. Guntherus hoc loco follium nomen, ad id quod continet,numos videlicet, tranſtulit. *Effecit Francona virtus*] Hoc eſt,quod Otho dicit: Superuenit Francus(intellige Germanicus, qui & Orientalis) vere nomine & re nobilis, eamque, quæ adhuc in te reſidua fuit, ingenuitatem, fortiter eripuit. Dixit autem, Francona virtus, vt ſupra, Francona iura. *Non eſt teutonico cumulata pecunia cordi*] Ex Tacito conſtat, maiores noſtros auri & argenti fuiſſe ſpretores, nec alia in re magis,quam pecuaria ſuas ſtatuiſſe opes. Poſteri externorum donatione moti,& muneribus corrupti,degenerare cœperunt, vt ſcribit Otho lib. ſecundo Chronicorum. *Millia quinq, tibi librarum*] Romanis duplex libra fuit. Antiqua,quæ exacta ſubinde nominatur 12 vnciis perfecta, quæ proprie Romanorum fuit. Centenaria: inde nomen ſortita,quod centum haberet drachmas, nihil differens a Mina græca, ſola ſemiuncia exactam illam Romanam ſuperans: a Budęo argentaria vocata. Hanc,opinantur, neceſſario vſui fuiſſe, propter tantam, non modo mercimoniorum, ſed rerum omnium vltro citroque cum eis communionem.

Soluere

Soluere, cui magni ſoluunt indebita reges.
Miror ab antiquo famoſam moribus vrbem
Tam fœdum ſperaſſe nefas, vt rege coacto
Erueret precium, veluti iam carcere vaſto
Incluſum duris aſtrinxerit illa cathenis.
Ergo ne Roma tuo legem vis ponere regi?
Cum potius regem deceat te ſubdere legi.
Millia quinque tibi librarum debita poſcis:
Poſcenti debere nego: largitio reges
Non extorta decet: captiuos iſta reoſque
Sors premit, extortis redimant ſua tempora nummis.
Munera magnorum læta atque vltronea regum
Eſſe volunt: vt dans plus gaudeat accipiente.
Hoc eſt gratuitum, quod poſſum dicere ſolum,
Quo plus ille dato, quam gaudeat iſte recepto.
Hunc mihi munifici morem liquere parentes,
Hunc retinere libet: nec plebem munere largo
Lætificare tuam renuo, ſed pacta recuſo.
Nil niſi gratuito manus hæc dare nouit, & vltro.
Iuramenta petis? regem iurare minori
Turpe reor, nudo ius & reuerentia verbo
Regis ineſſe ſolet, quouis iuramine maior.
Non decet in labiis verſari lubrica regis.
Non decet ore ſacro mendacia cudere regem:
Sancta & plena ſuo ſunt regia pondere verba,
Dicta ſemel nullum patiuntur iure recurſum.
Ergo quod inſtigas iurando, iure paciſci,
Pone metum curæ, vel non iuratus habebo.

Nudo ius] Id eſt, vigor: & nudo, hoc eſt, ſimplici verbo: quod vulgus cauſidicorum vocat, abſque pacto, iureque iurando vallatum.

Adde, quod hoc ipſum noſtris eſt vtile rebus
Quod petis, & nobis nullo ſuadente gerendum:
Iura vetuſta feram, potius ſupplere paratus,
Quam minuiſſe bonis aliquid de moribus vrbis.
Te mihi vel ſummo non conſeruabo periclo:
Dum mea non eſſes, ſummo diſcrimine iuſſi
Eſſe meam: nunc cum mea ſis iam facta relinquam?
Namq; quod imperium, te Roma vocante, receptum
Adſeris, & meriti pergis præconia tanti,
Non magni reputare libet: veniſſe vocatum
Confiteor, ſed quæ fuerit tibi cauſſa vocandi,
Ne multum te forte putes meruiſſe, videndum eſt.
Hoſtibus infeſtis, & belli preſſa tumultu
Vndique, nec propriis vltra tutanda, nec illis
Quas tibi tentaras precibus conſciſcere vires
Deſperata diu, cunctiſque relicta iacebas.
Nunc vbi Roma tuæ vires? vbi perfidus ille
Græculus? & Siculæ vindex tuus arbiter aulæ,
Quem tibi tutorem timeas? licet ore fateri,
Mente tamen tractas, fortaſsis ſentiet ille
Roma tuus vindex: veniant modo congrua rerum
Tempora, Teutonici vires & pondera regni,
Tandem conſilio ſicut patet vſa ſalubri.
Francorum vires, inuictaque ſigna rogaſti,
Affluit immenſi domitor fortiſsimus orbis
Carolus, & magna miſeram virtute redemit.

Carolus, ſcilicet Magnus.

Ereptumque manu mediis ex hoſtibus in ſe
Tranſtulit imperium, belliqʒ tenore recepta
Hæc tua Francorum ſociauit mœnia regno.
Nunc age collatos nobis, tua munera, faſces,
Et quaſi gratuita primum bonitate vocatos
Magnifico ſermone refer: ſed verius illud
Implorare fuit: ſic pauper ad oſtia clauſa
Sæpius implorans, querulo vocat ore potentem.
Namque Beringerum Deſideriumque tyrannos
Roma tuos, quibus attonitum ceruice ſubacta
Subdideras miſeranda caput, quis neſciat armis
Francorum victos, captoſque, æternaque paſſos
Exilia, in noſtro per tempora plurima regno
Victori ſeruiſſe ſuo, tardaque ſenecta
Tandem ſeruili preßiſſe cadauere terram?
Illa dies vno tua priſtina iura triumpho,
Si qua tibi Graiæ fortuna reliquerat vrbis,
Tranſtulit in Francos, non ſunt extincta, ſed extant,
Imperium comitata ſuum, quod debita ſecum
Ornamenta trahens nudum vacuumque decoris
Non poterat tranſire ſui: mea reſpice caſtra
Omnia, quæ dudum quereris ſublata videbis
Nomine mutato ſub eadem viuere forma.
Hic eques, hic prætor, hic conſulis, atque tribuni
Imperioſus honos, & publica cura ſenatus.
Aſpice Teutonicos proceres, equitumque cateruas.
Hos tu patricios, hos tu cognoſce Quirites,
Hunc tibi perpetuo dominantem iure ſenatum:
Hij te Roma ſuis (nolis licet) ipſa gubernant
Legibus, hij pacis bellique negocia tractant.
Sed libertatis titulos antiquaque legum
Tempora commemoras: quas leges improba, præter
Teutonicas, aut quæ præter mea iura requiris?
Quæ tibi libertas poterit contingere maior,
Quam regi ſeruire tuo? Sic fatur, & acres
Ingenuo vultu regaliter excitat iras.
Audierant, ſtupidoque metu præcordia preßi
Obticuere viri, multiſque rogantibus, an ne
Plura loqui vellent? nihil vltra vocibus auſos
Addere præmißis, tantum dixiſſe pigebat.
Tantus eis triſtes irato Principe vultus
Cernere terror erat: mallent ſiluiſſe, nec vnquam
Suſcepiſſe ſuæ peragenda negocia Romæ,
Securoſque petunt in mœnia tuta regreſſus,
Orſa relaturi metuendi Principis vrbi.
At rex colloquium ſolo cum præſule miſcens,
Principibuſque viris, quod nunc ſibi reſtet agendum,
Quamve dolo plebis verſutæ prouidus artem
Appoſuiſſe queat, ſollerti conſulit aſtu:
Et ſimul interna feruens exæſtuat ira.

Namque Beringerum Deſideriumque tyrānos] Defuncto Arnulpho imp. Carolingo, Romani alterum in Italia regem Berengarium primum, quem & imperatnrem appellabanr. Alterum, Germaoi Ludouicum Arnulphi filium ſucceſſorem crearunt. Eaque diſcordia fere 60 annis durauit, vſque ad Othonem primum: qui Berengarium tertium, cuius hic ſit mentio, primi ex filia nepotem, cum Adalberto filio apud forum Iulij prælio ſuperatum, regno Italiæ deiecit: ei tamen ex liberalitate, Gallia Ciſalpina trans Padum, præter pauca oppida, regenda commiſſa. Quem rurſus minime quieſcentem, cum abiiſſet in Germaniam, iterum contra eum reuerſus, prælio vtrimque fuſum, ac in poteſtatem receptum, alterum Conſtantinopolim miſit, io Auſtriam alterum exilio ſecum duxit. Supra vero memini Deſiderij Longobardorum regis, contra quem Carolus noſter ab Adriano pontifice, eius nominis primo, in Italiam accerſitus, eum per obſidionem Papiæ in poteſtatem recæpit: quam proſequitur Æmylius Veronenſis lib. rerū Franc. ſecundo.

Graiæ fortuna reliquerat vrbis] Cōſtantinus filius Conſtaorij & Helenæ io Britannia natus, iam bellis omnibus defunctus, ſolutuſq; grauioribus curis, animom ad nouam vrbem condendam, & de ſuo vocandam nomine adiecit. Primum io Sardico agro Aſiæ deſtinarat: poſt ad Sigæum Troadis fundamenta ſunt iacta: tertio tranſlatæ operæ Chalcedonem, erectique ibi muri. quumque fabriles funiculos aues corripuiſſent, tranſtuliſſentq; Byzantium, quæ eſt vrbs Thraciæ: ibi veluti ita iubente Deo, condita eſt vrbs, quæ dicta Conſtantinopolis, quod nomen adhuc retinet. Byzantium vero etiam dicitur, quod ibi fuerit id oppidum a Pauſania Spartanorum rege conditum: quod Seuerus imperator propemodum euertit. Milites autem Galieni principis fuoditus deleuere. Conſtantinopolim autem magnam, & Senatus, & totius nobilitatis partem Roma Cooſtantinus tranſtulit: principeſque fere omnes Conſtantinopoli magis quam Romæ habitarunt: ita opibus & claritate ciuium certauit cum vrbe Roma.

Interna exæſtuat ira] Docet Ariſtoteles, iram neceſſariam eſſe, oec quicquam ſine illa expugnari poſſe, niſi illa impleat animum & ſpiritum accendat.

Cui

Cui pater eximius laſo ſolatia menti
Addere blanda volens: Non eſt ait, optime fili,
Hac in gente nouum, nec res miranda videtur
Fraudibus occultis blande palpare potentes,
Principibuſque ſuis argutam oſtendere vulpem:
Hoc vitium gentile tenet: ſic viuitur iſtic,
Iam partim ſenſiſſe doles, ſed verius illud
Amodo concipies, & adhuc maiora videbis.
Me quoque non longo reſidentem tempore multis
Eſt aggreſſa dolis, indignaque multa relatu
Tam mihi, quam ſacro plebs intulit improba clero.
Verum contemptus minor eſt iniuria noſtri,
Quos manus imbellis, nulloque armata poteſtas
Sanguine, ſed tantum diuino fulta timore
Spernendos, impune viris exponit iniquis.
Te quem terreni metuenda potentia regni,
Quem ſcelerum vindex gladius facit eſſe verendum
Romanis qua fronte dolis ambire laboret
Mirandum ſatis eſt: ſed iuſto parce dolori,
Et nobis (autore deo) gens improba iuſtas,
Et tibi maturo perſoluet tempore pænas.
Tu modo belligero delectos agmine fortes,
Inſtructos telis, inſtructos omnibus armis
Occulto præmitte gradu: qui ſacra beati
Corripiant poſita formidine limina Petri,
Atque Leoninæ munimina fortiter vrbis.
Sunt tibi præſidij cauſſa ſub nomine noſtro
Præſtantes animi iuuenes, qui mœnia tradent
Admittentque tuos, aderit qui mœnia tradi
Imperet, egregius Romanæ ſtirpis alumnus,
Sedis apoſtolicæ comes, eximiuſque ſacerdos,
Et tibi præ cunctis Octauius iſte fidelis.
Deſierat præſul, placuit laudabile cunctis
Conſilium, ſincera fides, & plana voluntas.
Mittuntur propere quaſi millia quinque virorum
Nocte fere media, quo tempore lumina Titan
Oppoſito præbens, ſi fas eſt credere, mundo,
Ex æquo medium noctis diſcriminat arcum.
Haud mora, feſtinant iuſſi, portaſque patentes
Ingreſſi tacite, ſancti munimina Petri,
His prius eductis qui limina prima tenebant,
Atque Leoninam rapiunt hoſtiliter vrbem.
Nuncius ad proceres rediens, compendia facti
Edocet, & totis hilareſcunt agmina caſtris.

Cui pater eximius] Adrianus quartus Anglicus, mundialis pompę, quam chriſtianæ pietatis ſtudioſior. Pertæſus is tandem ſtatus Romanorum ei aduerſantium, ob immodicum proferendæ mundanæ ditionis, pecuniæq; congereodæ ſtudium, ſeceſſit Anagniam: vbi non multo poſt, quam Fridericum noſtrum principem innocentiſſimum, quemq; prius apud Lateranum diademate redimiuerat, ingenti a coniuratis pecunia corruptus, vt libr. decimo latius aliquanto explicabimus, diris deuouiſſet, moritur inſigni memorabilique vitæ exitu, hauſta ſcilicet, per potum muſca, quæ nulla medicorum ope collo potuerit auelli, donec animam exhalaret, relicta magno in precio eccleſiæ Romanæ ditione.

Oſtendere vulpem] Hoc eſt, aſtutia, & non ſincere agere. Vnde Horatius admonet: *Nunquam te fallant animi ſub vulpe latentes.* Quod huic animanti natura inſita ſit aſtutia, quemadmodum leoni audacia.

Me quoque non longo] Quæ quæſo te tum agebāt furiæ, vt Vicarius Chriſti manſuetiſſimi, qui regnum mundi non agnouit, nullum non lapidem moueris prius, quam conſules Romanos magiſtratu abdicare ſe cogeres, tibique imperium adminiſtrandæ vrbis vendicates? *Quos manus imbellis*] Vtinam poſterorū qoidam tam ſancte id ſeruaſſent, quam vere tu hoc dicis. Bellica negocia quomodo gerent Sacerdotes? cum quæuis alia ſit interdicta eis popularis tractatio, nō ſacris tantum literis, ſed ſuis etiam ſanctionibus. Diuus Ambroſius libro de Viduis, quod ad hunc locum facit, palam declarat, quib. armis velit eſſe inſtructos ſacerdotes. *Scelerum vindex gladius*] Hunc agnoſcit chriſtiana religio, probatque Io Cæſare, eiosque præfectis illius vſum. Vnde qui, vt anabaptiſtæ, gladij ius adimunt chriſtianis magiſtratibus, Dei voluntati reſiſtunt, quæ eccleſiæ hac in parte prodita eſt per principes apoſtolorum Petrum & Paulum. *Leonina vrbis*] Ludouico Pio imperante, Sarraceni in Vaticanum vſque venere, incenſiſque diui Petri baſilicæ foribus, a pop. Rom. repreſſi ſunt. Quod ne deinceps tam leui fieret incurſione, Leo pontifex eius oominis quartus, Vaticanum mœnibus cinxit, ciuitatemque Leoninam de ſuo oomine appellauit. Eius rei meminit quoque Bapt. Mantuanus lib. Faſtorum quarto: *Traxit noua mœnia ab arce Pontis, ad aduerſi delubra ingentia Petri.* *Eximiuſque ſacerdos*] Id eſt, cardinalis. Hoc nomen ab initio epitheti honoratioris appellatio fuit. Nam clericus Cardinalis, & canonicus Cardinalis, pro præcipuo, aut principali vſurpabatur: quo honore vrbani dignabantur. Sicut enim vrbis Romæ epiſcopus cæteris præſtabat: ſic etiam clerus Romanus pompa ſplendoreque comitum & ornatuum cæteris, quos Innocentius quartus, vt creaturæ ſuæ cardinales eſſent, auguſtiores purpurarioreſque reddidit. Huius Innocentij ambitio nocuit pietati chriſtianæ, vt & poſterorum pontificum, qui exemplum eius improbandum ſecuti ſunt. In libro Officiorum Theodoſij præfecti Cardinales appellantur pręfecti prætorio Aſianę diœceſeos, & præfectus Aphricę: quod maiores cæteris eſſent.

Oppoſito præbens ſi fas eſt credere mundo] Quem ſcilicet Antipodes habitare dicuntur: qui, quod ſint, & quomodo ſint, exacte differens, tradit acutiſſimus ingenio vir Vadianus noſter, in ea epiſtola, quæ extat ad Rudolphum Agricolam Rhætum: inibique docet, quæ cauſſa diuum Auguſtinum ad negandum Antipodas eſſe impulerit: tum quæ Lactantio in eorundem refutatione adhibenda ſit fides: quodque Macrobius, & priſci fere in Antipodum ſitu lapſi fuerint. *Rapiunt vrbem*] Id eſt, potiuntur vrbe, eiecto ſcilicet Romanorum præſidio, ductu & auſpiciis Octauiani cardinalis: vt legimus apud Friſingenſem.

LIBRI TERTII FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI.

¶Quartus in imperium, ſupremaque nomina regem
Promouet: Auſoniam, ſacrata in ſede coronam
Induit: hinc æſtum, violentique ætheris iram
Morbida caſtra ferunt, & dira peſte laborant.
Mox auſum falſa fidum fraudare moneta
Spoletum vindex ferro populatur, & igni.
Appuliam Calabroſque parat inuadere fines:
Diſſuaſu procerum concæpta negocia mutat
Milite dimiſſo: natalia tura reuiſens,
Condigna ſæuos extinguit morte latrones.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I AENOBAR. AVG. LIBER QVARTUS.

IAmque ſoporiferæ decurſo limite noctis,
Aureus occulto ſublatã lãpada cælo
Cæperat in noſtrum traducere Phœbus olympum:
Tempore non alio nitidos magis extulit ortus,
Purgauitque polos, & nubila tota remouit:
Exoritur felix, & cunctis pene diebus
Candidior, primos tibi collaturus honores
Imperij Friderice dies, radiiſque ſerenis
Publica per totum diffundens gaudia mundum,
Iamque per oppoſiti princeps decliuia montis
Adueniens, claram quam nondum viderat vrbem,
Adſpicit: huic populi feſtiuum gaudia nomen
Impoſuere loco: ſiquidem qui mænia clara
Illa parte petunt, ex illo vertice primum
Vrbem conſpiciunt, & te ſacra Roma ſalutant.
Prima Leoninam gaudens admiſit in vrbem
Aurea porta ducem: mox limina ſacra petentem
Sedis apoſtolicæ diuinis rite peractis
Obſequiis, ſacra redimitus veſte ſacerdos
Summus, ad alta ſacri ducens altaria Petri
Innexum digitis, mundi totius honorem
Impoſuit, preßitque ſacro diademate crines.
Sacraque miſſarum peragens ſolennia rite,
Nobile cæleſti muniuit fœdere factum.
Omnibus egregie lætis, totaque caterua

IN LIBRVM QVARTVM DE REBVS *Aenobar. Scholia Iac. Spiegel.*

SAcraque miſſarum] Annotauit apud Tertullianum Rhenanus noſter, quid de miſſa compertum habeant, qui vetuſtos ſacrarum literarum interpretes cum iudicio diligenter excuſſerunt: quibus addere libuit, quæ de nominis ratione tradit Iſidorus, non ſpernendus omnino author (vt plæriſque viſum eſt) ex quo Hermolaus, Celius, Beroaldus, aliique quamplures docti viri deſumpſerunt ad verbum pluſcula. Ille ſexto Etymolog. libr. cap. de officiis: Miſſa, inquit, tempus ſacrificij eſt, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Leuita: Si quis catechumenus remanſit exeat foras, & inde miſſa. quia ſacramentis altaris intereſſe non poſſunt. quia nondum regenerati noſcuntur.

Quam venalis honor, conductaque gaudia vulgi] Hoc ideo dicit, quod legati Romanorum impudenter exegerant a Friderico pecuniam.

Acclamante

Acclamante viro, fauſtum feliciter omen,
Hic fauor armatus, turbæque hic plauſus equeſtris
Dulcius Auguſti mulcebat principis aures,
Quam venalis honor, conductaque gaudia vulgi.
Hic ſiquidem ſincerus amor, gaudenſque fideli
Obſequio, deuota fides, ibi gloria tantum,
Mendaci fucata dolo, precioſaque pompa.
Nos quoque carminibus, ni mens anguſta negaret,
Acclamare tuo fortiſſime Cæſar honori,
Et faſces celebrare tuos, rerumque nitorem
Eloquio, numeriſque ſuis implere decebat:
Sed vereor, ne plura loquens, multumque laborans,
Inueniar dixiſſe minus, magnique reatus
Arguar, eximiis inducens nubila rebus.
Atque ideo carptim, non ſingula quæque, ſed ipſam
Geſtarum propero rerum percurrere ſummam:
Immo etiam facti compendia vera ſecutus,
Hoc ipſum ſatis eſſe reor: namque illa ſerenæ
Tempora leticiæ, tantique inſignia plauſus
Non longas habuere moras, populique furentis
Inſidias, ſtrepitumque timens, armatus vbique
Adſtat eques, templique fores, & limina ſeruat,
Creſcentiſque domum, pontiſque anguſta propinqui
Obſidet, & totas denſa ſtatione plateas.
Hos regi titulos, hoc clari nomen honoris,
Quartus ab ingreſſu regnorum contulit annus,
Pluſque fere medio iuuenum ſe menſis agebat,
Vt quartodecimo prodiret Iulius ortu,
Poſtea gemmiferam læta ceruice coronam
Ipſe ferens, inſedit equo: quem purpura totum
Ambit, & intextis velamina picta figuris,
Aurea mirifico radiantibus ordine gemmis
Sella nitens, picto regem complectitur arcu.
Aurea nexilibus faſtidit fræna cathenis,
Gemmatoſque lupos, & fuluum maſticat aurum,
Lucidus e media dependet fronte pyropus,
Lucida multiſonis phalerantur pectora bullis.
Ipſe ferox, incerta vago veſtigia greſſu
Multiplicat, tenueſque interdum calcibus auras
Verberat, & tanto ſonipes vectore ſuperbit.
Hoc inuectus equo, turba comitante pedeſtri,
Gaudet habere viros vtrinque ad fræna potentes,
Sanguine conſpicuos, & mundi iura regentes.
Tunc ita productus, plauſu reſonante ſuorum,
Proxima turrigeris repetit tentoria muris.
Ipſe ſed eximius dimiſſo principe præſul
Vrbe Leonina, propriaque in ſede remanſit.
Cumque ſiti feruens, & multo temporis æſtu
Languidus, optata caſtrorum fuſus in vmbra
Corpora feſſa cibo miles recreare pararet,
Ecce repentinus vicina clamor ab vrbe
Inſonat, & ſubiti feralia ſigna tumultus.
Iamque furens populus, priſco ſibi iure negato,
Iniuſſuque ſuo ſumptos a principe faſces
Indignans, rapido tranſmiſſo ponte tumultu

Creſcentiſque domum] Caſtrum nominat Otho præſul.

Iuuenum menſis] Nam, vt cecinit Ouidius: *Iunius eſt iuuenum, qui fuit ante, ſenum eſt.*

Vt quartodecimo] Signat diem 14 kalen. Iuliarum.

Pyropus] Plinius Romana dictione carbunculum vocat: cui ab ignium ſimilitudine nuncupato, principatum dedit: cum ipſe non ſentiat ignes, ob id a quibuſdam Apyruſta vocatus.

Recreare] Reſtaurare, refocillare: vt apud Plautum in prima ſcena Menechmorum, & Lucretium in principio ſexti.

Iamq. furens populus] Imo & Senatores: qui tamen & illi populi continentur appellatione, vt diximus.

Irruerat, paucoſque viros ex agmine noſtro
Securos nimium, nulloque pauore relictos,
Fuderat: aſt alij celeres, vrgente periclo,
Caſtra petunt, ſocios, atque ipſum nomine regem,
Cuius erat cunctis virtus bene nota, vocantes.
Horruit irarum ſtimulis, iuſtoque furore
Cæſar, & ingratum ſocios iterare laborem
Compellit, totis educens agmina caſtris.
Hoc magis accelerans, quod eum metus acer agebat,
Ne quid in eximium crudeliter impia patrem
Auderet, ſolito plebes graſſata furore:
Distulit ira cibos, hoſtili ſanguine malunt
Dilatam ſatiare famem, fremituque leonum
Terribiles vrbem repetunt, & in arma feruntur.
Nec cedunt hoſtes, ſed pectore prælia firmo
Excipiunt: miſſis bellum committitur haſtis.
Et leuibus iaculis, & quas pluit aura ſagittis.
At ſimul incaluit ſtimulis grauioribus ira,
Conſeruere manus, admotaque cominus arma.
Non iam miſſilibus telis, ferroque volanti,
Sed gladiis pugnare libet: tinnire ſonoros
Ictus audires galeas, incuſſaque telis
Arma, graui, clypeoſque leues mugire fragore,
Cernere palantes paſſim, rurſumque reſumptis
Viribus inſtantes, alterna ſorte licebat.

> **Fuderat**] Etiam in ſacra æde, vt ſcribit Otho, minime loci religione territus.

Maxima conflictus moles in limine pontis
Ante domum Creſcentis erat: facilique rotatu
Obruta ſaxorum, ſeu miſſis deſuper haſtis
Regia pars certe poterat ſuccumbere cladi,
Ni quæ ſpectandi cauſſa, pinnacula turris
Seruabant matres, validæ, pulchræque cohorti
Parcere, non ſtolidæ plebi ſociare furorem,
Orarent iuuenes iam mittere tela parantes.
Sic parti noſtræ caſtarum gratia matrum
Profuit, innocuas prohibens a ſanguine dextras,
Hic furor, a decima ſpacioſus & integer hora
Perſtitit ad primas merſo iam ſole tenebras.
Nec quiſquam, quamuis ieiunia longa tuliſſent,
Totam quippe diem miles ieiunus agebat,
Iam poterat ſentire famem, pondusve laboris,
Immemor ipſe ſui: tantoque nocentior hoſti
Tantus in vltores fundendi ſanguinis ardor
Incidit, & iuſtam ſatiandi cæde furorem.

Atque aliquis gaudens in tanta ſtrage reorum
Inſultare malis: hæc ſint tibi Roma vetuſti
Præmia iuris, ait, merces a principe iuſto
Redditur iſta tibi: ſic nobis regna parantur,
Sic emimus faſces, ſic acclamare triumphis
Te iubet ille ſuis: hac tecum fœdera Cæſar
Percutit, atque tuo iuramina ſanguine firmat.
Vix tandem miſeros ſero iam veſpere ciues,
Afflictoſque diu bello, fuga, noxque remouit,
Claraque iuſtitiæ patuerunt ſigna ſuperna,
Ex rerum merito varios prodentia caſus,

> **Atque aliquis gaudens**] Sic idem Otho. Accipe nunc Roma pro auro Arabico Teutonicum ferrum. Hæc eſt pecunia, quam tibi princeps tuus pro tua offert corona. Sic emitur a Francis imperium. Talia tibi a principe tuo redduntur commercia, talia præſtantur iuramenta.

Namque vno tantum noſtra de parte perempto,
Mille, vel immerſos Tyberi periſſe, vel armis
Hoſtili de plebe quidem: captiua ducentos
Suppoſuiſſe ferunt, iniectis colla catenis.
Mox cum laude Dei repetunt tentoria læti
Victores, gratoque cibo, dulcique ſapore
Membra fouent, tutis carpentes ocia caſtris.
Vix eras orta dies, ſuſpecta Cæſar ab vrbe
Regia ſigna mouet (neque enim commercia rerum
Indigus afflicto ſperabat miles ab hoſte)
Pulchraque fœcundis fixit tentoria campis.
Inde ſecus montem, quo quondam ſæua tyranni
Iuſſa timens, nondum te Conſtantine renato
Sylueſter latuit, Soracten nomine dicunt.
Te placido tranſmiſſe vado vetus Albula tranſit,
Albula cuius aquis Tyberinus nomina fecit.
Primaque caſtra locat vicina ad mœnia Romæ,
Inter & argoas famoſi Tyburis arces.
Hos vt fama lares, Graia de gente profecti
Tres poſuere viri, Coras, cum fratre Catillo,
Argolicæ ſtirpis iuuenes, & maior vtroque
Tyburtus: cuius ſumptum de nomine nomen
Nobile Tybur habet: perhibent ſi vera poëta.

Iniectis colla catenis] Quos deinde Imp. Aenobarb⁹ reſtituit, motus precibus Adriani pontificis, vt ſequitur. *Commercia rerum*] Commeatum intelligit. *Quo quondam ſæua tyranni*] Tarquinij præfecti vrbis, idololatræ. *Nondum te Conſtantine renato*] In extremo vitæ baptiſma ſuſcepit ab Euſebio præſule Nicomediæ: qui ſectæ Arrianæ poſtea ſe addixit, autor diuus Hieronymus in Chronicis. Ambroſius quoque de morte Theodoſij idem ſentire videtur: Conſtantinus, inquit, quãquam in extremo vitæ acceperit, magnopere laudãdus eſt, quod fidem ſucceſſoribus hæreditariam reliquerit. Vnde libellus apocryphus de Elephantia, deq; ſanguine puerorum & Syluestri baptiſmate. Ad quod Guntherus noſter reſpexiſſe videtur, errore communi: cum manifeſte a tantorum virorum autoritate diſſentiat, omnino reiiciendus eſt. *Noſtra etenim nugas, deliramentaq; damnat Religio, nec das linguis mendacibus aures.* *Sylueſter latuit*] Id, quod nequaquam probauit Tertullianus: qui aſſerit in perſecutionibus non fugiendum eſſe, ſed fortiter pro Chriſto moriendum: putans, imo tradens præceptum illud Chriſti, *Cum autem perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam*, omnino temporale fuiſſe. Sed meminerimus diuum Hieronymum in catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorum, Tertulliani volumina cẽſentem, librum de fuga in perſecutione aduerſus eccleſiam ſcriptum reſtari. *Soracten*] Mons ille vicinus vrbi, clarus ſacrificio annuo, quod fiebat Apollini, vt Plinius, Feroniæ, vt Strabo, a certis familiis agri Faliſcorũ: quæ ob id perpetuo Senatus conſulto militiæ, omniumq; aliorum munerum vacationem habebant, Rem hanc cecinerunt Virgilius in xi, & Sillius v. *Famoſi Tyburis*] De hoc oppido xvi ab Vrbe mil. diſtante, multoq; vetuſtatis munimento inſigni, lege cap. 8 Solini, Seruium item 7 Æneı. vnde ſumptus eſt hic locus, ſuper illud Maron: *Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt, Fratris Tyburti dictam cognomine gentem, Catilluſq; acerq; Coras, Argoa iuuentus.* Alterius autor oppidi Coras fuit, diſtantis xx paſ. mil. Tybur autem a Friderico noſtro diruptum poſt aliquot annos reſtitutum eſt. Tangit item horum fratrum hiſtoriam Sillius in quarto.

Iamque aderat veneranda dies, qua clara triumpho
Fulget apoſtolico, totum feſtiua per orbem
Illa quidem, ſed Romuleæ ſpecialiter vrbi,
Cuius ſacra ſuo luſtrarunt mœnia patres
Martyrio, ſæui dum ſpernunt ſceptra Neronis,
Illam quo poterat populus caſtrenſis honore
Suſcepere diem, deuotas præſule ſummo
Miſſarum celebrante preces, & Cæſare ſanctam
Imperij ceruice pia geſtante coronam.

Patres] Petrus ſcilicet & Paulus. *Sæui dum ſpernunt ſceptra Neronis*] Tertullianus elegãter Neronem, primum dedicatorẽ perſecutionis Chriſtiani nominis vocat, de qua Euſebius lib. Eccleſiaſticæ hiſt. ſecundo. Meminerunt item huius ſub Nerone Suetonius, & Tacitus. Ille ſic inquit in Nerone: Afflicti ſuppliciis chriſtiani, genus hominum ſuperſtitionis nouæ, ac maleficæ. Tacitus ſic lib. 15: Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & exquiſitiſſimis pœnis affecit, quos per flagitia inuiſos, vulgus Chriſtianos appellabat. Autor nominis eius Chriſtus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat, repreſſaque in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modo per Iudæam originem eius mali, ſed per vrbem etiam, quo cuncta vndique atrocia, aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti, qui fatebantur: deinde iudicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendij, quam odio humani generis conuicti ſunt, & pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi: aut vbi defeciſſet dies, in vſum nocturni luminis vrerentur. Hortos ſuos ei ſpectaculo Nero obtulerat. Et Circenſe ludicrum edebat, habitu aurigæ permiſtus plebi, vel circulo inſidens. Vnde (quanquam aduerſus ſontes, & nouiſſima exempla meritos) miſeratio oriebatur, tanquam non vtilitate publica, ſed in ſæuitiam vnius abſumerentur. Bene igitur dixit Poëta: Sæui, o veſanos, Tacite & Tranquille. An vero vobis parricida Iupiter, & flagitiis omnibus imparatus DEVS videtur? non videtur ſanctiſſimus CHRISTVS? & ad innocentiam conſpirare maleficium vocatis, dignoſque odio ducitis, qui in leges iurarunt,

quorum caput eſt nemini nocere, bene velle vniuerſis. Si noſtras leges non legiſtis, cur damoatis inauditos? Sin legiſtis, cur improbatis eas virtutes, quas vos ſcriptis veſtris io cœlum admirabundi vehitis? vt pio zelo exclamauit Viues. Romæ vero paſſos eſſe & Petrum & Paulum tam aperte ſcribit idem Tertullianus libro de præſcript. hæreticorum, vt nefas ſit contra ſentire: qui licet inibi ſatis honorifico laudis elogio Romanam exornet eccleſiam, oon tamen tantam illam facit, quantam hodie fieri videmus. Nam Apoſtolicis eccleſiis illam annumerat, non ſolam facit Apoſtolicam, hoc eſt, ſummatim facit, non ſummam. Sed & Volaterrano ootatum eſt, Pont. Rom. ſolitum ſe ſubſcribere Epiſcopum Romanæ eccleſiæ, multo rectius, quam hodie Epiſcopum Catholicæ eccleſiæ. Nam ſi Romana, inquit, Catholica eſt, booorem igitur hunc almæ vrbi eripere videtur. Ex citato tamen modo Tertulliani libro, facile liquebit lectori, qui oon ſit omnino ſtupidus, quo pacto Romanus Pontifex ad iſtam autoritatem peruenerit, quam hodie habet: licet Pontanus dicat, oequaquam eſſe explicatu facile, quibus artibus Poot. Max. tantum ſibi imperium comparauerunt. Namque, vt initio armis illud ſibi veodicauerint, longe aliud arbitrari par eſt. Genus enim ipſum hominum olim quietum, ac religiooi tantum deditum.

Illa quippe die ſacris altaribus adſtans,
Omnem qui iuſto ſub principe bella gerendo
Cinxerat vltorem Romanis cædibus enſem,
Clauibus æthereis, & Petri fretus honore,
Soluit, & indultum purgauit Papa reatum.
Et ratione quidem: nam quiſquis iura tuetur
Eccleſiæ, regniue decus, ſi forte cruorem
Fuderit humanum, non eſt homicida, ſed vltor.
Hoc ſiquidem bellum quod iuris amore coacto
Milite ſuſcipitur, meritum, non culpa vocatur.

Iuſto ſub principe bella gerendo] Is demum habetur, qui plene fiſus pietati, iuſta de cauſſa, niſi contra ſacrilegos, & dæmooum cultores, & pro publica tranquillitate belligeratur, & non per ambitionem, iram, auariciam, aut alium priuatum affectum miſcet orbem bellorum tumultibus. *Petri fretus honore*] Quod illi Chriſtus dixerat: *Et dabo tibi claues regni cælorum.* Quem tamen locum, teſte diuo Hieronymo, Epiſcopi & Presbyteri noo intelligentes, aliquid ſibi de Phariſæorum aſſumunt ſupercilio. Claues autem, ſcientiam, & poteſtatem interpretantur. Meritum, oon culpa vocatur. Scholam hoc ſapit. Vix id apud Auguſtinum obtineas: licet ille bellum alicubi, leuiter tamen probet, aperte autem in Ciuitate Dei etiam iuſtum bellum, miſeria plenom eſſe dicat: Ambroſius vero oeger eſſe Chriſtianæ puritatis: vnde igitur meritum? Belli autem rationem, quatenus liceat Chriſtianis, oemo orthodoxorum hactenus diligentius explicauit, quam magnus ille Roterodamus.

Inde petens celſam quæ Tuſcula dicitur vrbem,
Mœnibus excelſis, tutaque in ſede reſedit.
Iamque vaporifera ſuccendens lampade mundum
Cœperat ex alto metuendo feruidus ortu
Erigones radiare Canis: quem triſtis Orion
Adlatrare ſibi, & rabido veſtigia morſu
Adtentare videns, æterna exæſtuat ira.
Vtraque flamma nocens, ſed longe triſtior illa
Cuius in exortu vitiatus nubibus æther
AEſtuat, & triſtes ardeſcunt ignibus auræ.
Squalida torpet humus, corruptis ſtagna, lacuſq;
Inficiuntur aquis, pigriſq; paludibus atræ
Exhalant nebulæ, calidi ſpiramine cæli,
Languida peſtifero tabeſcunt corpora morbo.
Inde fit, vt proprios plebes Romana quotannis
Cogatur transferre lares, monteſque, relicta,
Dum furit ille Canis, vicinos incolat, vrbe.

Tuſcula] Vrbs clara, villa Ciceroniana, & Catonum genere, ædificium Telegoni Vlyſſis & Circes filij. Extant hodie tantum eius veſtigia, fonſque ex ea vſq; Romam manans. Romani enim, quos Tuſculani, coniuncti copiis Aenobarbi noſtri, inſigni clade adfecerãt, memores iniuriæ poſt aliquot annos, tanta in eos ira perciti ſunt, vt vix vrbis fundamenta relinquerent. autor eſt Volaterr. *Iamque vaporifera*] Chronographia. qua ſubinde Poëtæ vti ſolent. Quod tamen Horatius in arte poetica taxauit. Deſcribit autem Caniculares dies. *Ex alto*] Id eſt, cœlo. Virgilius: *Maia genitum demittit ab alto.* *Feruidus ortu, Erigones radiare Canis.*] Icarus inuentor vini fuit in Attica regione: a colonis deinde ebriis iugulatus eſt, vt ait Propertius: *Icare Cecropiis merito iugulate colonis.* Cuius canis Erigonem filiam geſtu ad locum cædis duxit: quæ conſpecto patre, præ dolore laqueo vitam finiuit, relataque in cœlum cum cane inter aſtra, Virginis oomine micat. Oritur autem Canis, ſiue Canicula circa 8 Calen. Iul. vt exiſtimat Seruius. Idibus autem Iulij, Ptolomæo. *Quem triſtis Orion*] Orionis fabulam varie narrat Higynius lib. 2. Nota ſunt quæ Seruius ſcribit lib. primo Æneidos. Ex Deorum vrina natus eſt Orion, vt ait Nigidius: & in Faſtis canit Ouidius: & apud Græcos Pindarus, & Ariſtonicus. Oritur, autore Columella 16 Calend. Iulias, Ptolomæo vero poſtridie ortus Caniculæ. *Vtraque flamma*] Vtrumque ſydus, Canis ſcilicet & Orion. Vnde de Orione Seneca in Hercule furente. Fera coma hinc exterret Orion deos. & Papinius: *Quantus mucrone minatur Noctibus hybernis & ſydera terret Orion.* Plinius item Orionis ſydus inter horrida oumerat. *Sed longe triſtior illa.* Canicula ſcilicet: de cuius effectu extat cap. 40. ſecundo Natura. hiſt. apud Plinium.

Adde quod antiquis horrens inculta ruinis,
Parte ſui maiore vacat, generiſque nocentis
Plurima monſtriferis animantia Roma cauernis
Occulit: hic virides colubri, nigrique bufones,
Hic ſua pennati poſuerunt luſtra dracones,
Quorum morticinis contabeſcentibus, aer
Læditur, atque æſtu reſoluta cadauera putent.
Ergo metu belli vetitum mutare penates
Vulgus, in vrbe ſua ſubito tabeſcere morbo
Incipit, & valida correptum peſte laborat.
Nec minus in caſtris Francorum læta iuuentus
Aeris impatiens, & tanto victa calore
Languet, & inſolito tabeſcit ſqualida morbo.
Occupat ora ſitus, deformis inficit artus
Squalor, & icterico tabeſcunt membra colore.
Protinus accenſis miſeri vitalibus ardent,
Aera peſtiferum velut e fornace trahentes.
Quod ſi ferre grauem potuiſſent aera noſtri,
Atque immota breui ſeruaſſent tempore caſtra,
Haud dubium, quin ſe plebes Romana, ſuamque
Pontifici, regique ſuo ſupponeret vrbem:
Sed iam fœda lues, tanto regalia caſtra
Atque inſueta mali confecerat agmina morbo,
Vt paßim fragiles, longiſque laboribus ægras
Efflarent animas, alijque ſuperſtite fato
Inualidi, miſeram dilato funere vitam,
Sæpius optata fraudati morte trahebant.
Ergo ſuis rector caſtris, ſocioque labori
Compatiens, multis etiam ſuadentibus, illo
Demigrare loco, nolens, ac pene coactus,
Corpora pontifici ſacro captiua relinquens,
Triſtia ſigna mouens, Tuſcique crepundia montis
Aſcenſu ſuperans, meliori ſubdita cælo
Caſtra locat, gelidas vicini Naris ad vndas.
Hic omni cura, medicæque piiſſimus artis
Subſidio, ſacrum ſatagebat pellere morbum,
Et purgare mali contagia noxia cæli.

Cumque per Ethruſcas turba caſtrenſis in vſum
Cœpiſſent vrbes fiſcalia iura requiri,
Octingenta quidem Spoletum nomine fiſci,
Principis edicto iuſſum præſtare talenta,
Non timuit falſo fraudare numiſmate regem.
Præterea comitem Tuſca de gente Guidonem,
Quo prior Ethruſcis habitabat nullus in oris:
Guerra viro cognomen erat: mandataque regis
Vrbibus Apuliæ portauerat: inde reuerſum,
Hoſpitijque loco maleſida ſede fruentem
Cœperat, & duro ſeruabat carcere clauſum.
Cumque relaxari princeps ſolui que iuberet,
Emittique virum: contempto rege, ſuperbus
Inſtabat celeri populus, regalia ridens
Iuſſa: ſed ipſe ſuas modico poſt tempore clades
Fleturus, ſceleriſque piacula iuſta daturus.

Pennati] Criſtati, quales ſunt in eo genere mares. *Francorum*] Hoc eſt, Teutonicorum, Germanorum. Nam Francicũ nomen apud maiores complectebatur Teutoniam omnem, vt libro primo ex Othone retulimus, & Vrſpergenſis tradit. *Icterico colore*] Id eſt, pallido. Plinius morbum dicit Ictericum eundem eſſe cum Arquato, ſeu regio morbo: ab Icterone aue. Appellatur autem regius, quod, vt ait Celſus, apparatu regio, & lauticie, & ludis exhilarandus hic morbus eſt. Arquatus vero, vt Feſtus, ab arquus cœleſtis colorum varietate, quos facies adfectorum reddit. Aiunt autem illum tam ex ſplene adfecto, quam hepate procedere poſſe.

Crepundia] Initia.

Tuſci montis] Appennini. *Naris*] Fluuij Sabinorum, e Fiſcello monte defluentis, aquis ſulphureis miſcetur. Narniam oppidum, Nequinum antea dictum, ob loci iniquitatem, interluit, & in Tyberim influit. Lucanus in primo: *Et qua Nar Tyberino illabitur amnis.*

Sacrum morbum] Peſtilentiam, execratam propter contagionem, ad quam euitandam valere plurimum, aiunt, odoramenta. Contra peſtilentiam remedium excellens Rufus tradit, quod fruſtra nunquam exhibitum teſtatur. Aloes partes duas: ammoniaci, thymiamatis totidem, myrrhæ partem vnam, contuſas ex vino colluito: deinde, dimidium quotidie cyathũ ſumito. Eſt & ſacer morbus, qui inter mala vlcera numeratus, ignis vulgo ſacer dicitur, nihil habens commune cum aliis morbis.

Mali cæli] Infecti, & corrupti aeris.

Spoletum] Colonia Romanorum Plinio. Hic Theodoricus Gothorum rex nobile prætorium extruxit, cuius ſucceſſores oppidum id euerterunt: reſtitutum deinde a Narſete. Hic etiam ducem Longobardi conſtituere: vnde regioni toti apud poſteros nomen permanſit. *Talenta*] Pro libra poſuit, quæ continet centum drachmas argenti, de quo proprie vſurpatur.

Namque vbi tot factis crudelibus, atque ſuperbis,
Et meruit iuſtas, & mouit principis iras.
Incorrecta parans vlciſci crimina cæſar,
Quæ directa reis ignoſcere mallet, ad vrbem
Tendit iter: cui ſacrilego temerarius auſu
Ante fores ipſas clauſa vix tutus in vrbe
Occurrens populus, funda, leuibusve ſagittis
Prælia prima mouens, & miſsis eminus haſtis.
Riſit, & hic pueros dux inclytus, inquit:*
Non fortes certare decet: ſic ludere natos
Ignaui docuere patres: incurrite totis
Viribus o ſocij, conuerſum ad mœnia ciuem
Præueniat, patulasque fores prior occupet hoſtis.
Dixit, & accepto gaudens a principe ſigno
Teutonus, hoſtilem cum ciuibus irruit vrbem.
Protinus admotis incenſa ſuburbia tædis,
In cineres collapſa fluunt, animosque furentes
Nec prædæ locupletis amor, non regia nondum
Exaudita viris poterant edicta morari.
Inſpoliata quidem, multisque nitentia gazis
Non expectato flammis ſunt tradita ſigno.
Attoniti tanto miſerarum turbine rerum
Infauſti ciues, non iam miſerabile vulgus,
Sed magis inuidia dignum, compendia montis
Ardua corripiunt trepidi, pro fraude ſuperba
Digna reportantes: vbi qui fiſcalia regi
Iura ſuo tumida mendaces fraude negarant
Omnibus amiſsis inopes miſerique dolerent.

Stabat in excelſa ſedes munitior arce,
Optima pars vrbis, tuto ſatis edita colle,
Hic excelſa viri primates tecta locarant,
Securosque lares, hic ſedes pontificalis,
Altaque conſpicuus ſurgebat fabrica templi:
Sic bona pars populi ſedis munimine freta,
Rebus in extremis tutari ſeque, locumque
Certabat, ferrumque manu, lapidesque rotando,
Vel retinere locum, vel ſat a ſubire parabat.
At rex inuictus, nil ſe memorabile credens
Dum ſupereſt aliquid, nil ſe feciſſe decorum,
Voce, manuque ſuos ardens hortatur, & addit
Sæpe minas, reficitque animos, & ſuggerit iras.
Ipſe manu propria ſociis prohibentibus, omneis
Explorat caſus, & quæque pericula primus
Excipit, oblitus pariter regnique, ſuique,
Cœptaque vel ſummo cupiens implere periclo.
Principis exemplo miles virtute coacta
Audet, & audaci pudor eſt ſub rege timere.
Nec modus, aut requies, donec clamore ſupremo
Effractæ patuere ſuis victoribus arces.
Sed quia præcluſo fugiendi tempore, vulgi
Magna repentino pars conflagrauerat igne,
Aere corrupto, fœdumque trahentibus auris
Nidorem, ſæuamque loco ſpirante mephitim,
Quamquam multa viris minime temnenda ſupellex

Dux inclytus] Ipſe ſcilicet teſte Othone pontific. Friſingenſ. cæt. imp. Fridericus.

Mephitim] Sic Maro libro ſeptimo: *Sæuamque exhalat opaca Mephitim.*

Poſſet

Poſſet ab igne rapi, noſtroſque vrgeret egeſtas
Aëris impatiens, ceßit, prædaque relicta.
Haud procul euerſa victor conſedit ab vrbe
Sub meliore polo, & leuius ſpirantibus auris.
Mox vbi ſæuus odor flamma ceſſante reſedit,
Et vacuum ceßit tenuatus in aëra putor,
Protinus ad prædam vulgus caſtrenſe recurrens,
Si quid adhuc flammis illæſum forte manebat,
Diripit, & calidam pedibus calcare fauillam
Non timet, & prunis ardentibus vrere plantas,
Semuſtam properans flammis ſubducere prædam.
Inueniunt plenis ſtudioſe condita cellis
Vina, non exiguos ſeruatæ frugis aceruos:
Inueniunt plenas precioſis veſtibus arcas,
Quaſque ſibi populus parco conflauerat vſu,
Et cupide ſeruabat opes, rapit omnia victor,
Plenaque ſemicremis diteſcunt caſtra trophæis.
Nec mora, Dalmatici, qua fluctibus æquoris Ancon
Tunditur, & magno finem facit Appennino,
Signa rapit Princeps pulchraque a mœnibus vrbis,
Haud procul in medio ponit tentoria campo.

Dalmatici æquoris Ancon] Lucanus: *Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon*, Id eſt, Adriatici, Idē, quod & Illyricum dicitur. Dalmatia enim pars eſt Illyrici, quæ ad mare Adriaticum ſpectat. Qui Delmaticis legūnt apud Lucanum, ſequi videntur Stephanum de Vrbibus, & Appianum, qui a Delminio Dalmatiam nominatam exiſtimat. Ancona autem Piceni vrbs, Plinio & Mela autoribus ſortita eſt nomen a forma & ſitu. Ancō enim grȩce, tum cubitus, tū eminens locus, tum flexus dicitur. Ædificata eſt a Siracuſanis, qui Græci Dorici erant, Dionyſij tyrannidē fugientib. autor Strabo. Vnde Satyra quarta Iuuenalis: *Quam Dorica ſuſtinet Ancon.* Portu inſignis vrbs, quem excitauit Traianus princeps. A Sarracenis Imp. Lotharij Carolingi temporibus capta, atq; incenſa eſt

Hic duo magnates, Graia de gente profecti,
Occurrere viri, Regis mandata ferentes,
Donaque magna ſui: quorum hic Maradochus, at ille
Palæologus vocitatus erat, quos ille venuſto
Excipiens vultu, digno cumulauit honore.
Auditaque viæ cauſſa, reſponſa daturum,
Inſignem meritis, & clara ſtirpe creatum,
Hic Abbas Stapulenſis erat, iubet ire Vuibaldum.

Palæologus] Qui teſte Othone noſtro, nobiliſſimus procerum Græcorum ea fuit tempeſtate, Imperatoriq; eorum ſanguine iunctus. Ex hac familia, quæ ex vrbe Viterbio quibuſdam Genuenſis dicitur ab initio genus duxiſſe Michael Palæologus, vir in armis ſtrenuus, ſibi Conſtantinopolitanum Imperium per nefas vindicauit, imperante Cæſ. Rudolpho Habſpurgio: quod poſteris vſq; ad Conſtantinum vltimum, & octauum, ex ea domo per manus tradidit, qui annos fere ducentos regnarūt. Inde Turcis ceſſit anno Salutis M CCCC LIII. Qua in re ſubeat ea reputatio, a Conſtantino Magno Helenæ filio conſtructam vrbem eſſe, Romæ ſemper æmulam, ſub Conſtantino, qui eiuſdem nominis matrem haberet, captam, Turcarumque iugo ad hanc diem ſubditam, tam alte dormitante principum chriſtianitatis ſollicitudine. *Hic Abbas Stapulenſis erat*] Item & Corbienſis. Teſte Friſingenſ. Corbeiam, nobile cœnobium, quod in Saxonibus eſt, dicitur excitaſſe primus Bremenſium pontifex diuus Anſgarius, iuſſu Lotharij Imp. Carolingi, vt Irenicus refert. Crantius tamen ſcribit lib. rerum Saxonicarum ſecundo, Ludouicum Pium, vt eius vtar verbis, extruxiſſe regalem abbatiam in littore Viſurgi, tranſlatis patribus cū nomine de Corbeia Galliarum, quæ in ripa Summæ fluminis hodie manet: de qua, opinor facere mentionē Othonem pontificem. cum Stapulæ quoq; extet in Picardis non ignobilis ad mare locus, vel alumno Iacobo Fabro erudito & iuxta pio viro.

Interea patriis Andreas finibus exul,
Atque alij proceres, Siculus quos ille tyrannus,
Appulæ totis dudum proſcripſerat oris,
Ceu Poſtliminio Romanis iure reuerſi
Principis, inſecta fines, ereptaque dudum
Iura, manu, firmaſque vrbes, & caſtra tenebant.
Omnibus attonitis, regemque putantibus ipſum
Pone ſequi, iam iamque ſuos inuadere fines.
Et certe facturus erat, cupidusquē parabat

Ceu Poſtliminio reuerſi] Poſtliminij duo ſunt capita, ficticium ſcilicet, & alterum ſuſpenſiuum. Qua illa ratione fuerint inducta, & quȩ operentur, docent iuriſperiti. Etymum nominis Boëtius, & Seruius declarant, Paulus autem iurecōſultus in tractatu de Captiuis, & de Poſtliminio, & de redēptis ab hoſtibus, definit. Poſtliminium eſſe ius amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo, & in ſtatū priſtinum

Vltrices illuc Cæſar transferre cohortes,
Sed vapor æthereus, rapidique moleſtia cæli,
Et comitum languor, longoque labore ſolutum
Vulgus, & innumero fulgentia funere caſtra,
Ne faceret tenuere virum, monituque fideli
Teutonici proceres renuentem, & magna parantem
Cœpta, coegerunt ad Tranſalpina reuerti.

reſtituendæ, inter nos ac liberos populos, regesq;, moribus, legibus conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum, hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere. Idque naturali æquitate introductum eſt: vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediſſet, priſtinum ius ſuum reciperet. Notandum eſt autem, inter chriſtianos, cum illi ex lege Chriſti omnes ſint fratres, ius poſtliminij non eſſe. Hincque videmus antiquiſſima conſuetudine introductum, vt capti, libertatẽ non amittant, ſed præſtita victori pecunia, veniã recedendi impetrent. Qua ratione etiam arbitratur nobiliſſimus Iureconſultorum Andreas Alciatus, capta in bello Chriſtianorũ plus quam ciuili, capientium non fieri: & id præſertim in eo, quod forum conſcientiæ vocamus: licet theologi, vel matæologi potius quidam aliter ſenſerint. Niſi ab his capta ſint, qui libertatem ſuam tuentur, & iniuſte ab aliquo tyranno vexantur. Vnicuique enim iure naturali permittitur defenſio: quam nec Chriſtiana lex nobis abſtulit. Alioquin ſi duo principes de imperio belligerent, ridiculũ eſt credere, permiſſum eſſe militibus alterutrius ſubditos ſpoliare: cum eorum nihil interſit, vter regnet, paratiq; ſint illi victoris imperio obſequi: & quod diuus Petrus in priore epiſtola præcipit: *Subditi eſtote cuiuis humanæ creaturæ propter dominum, ſiue regi, ſiue præſidibus.*

Ergo vbi depoſito tandem manſueſcere ferro,
Et reditu optato patrios inuiſere fines,
Regia belligeris indulſit gratia turmis:
Protinus abſceſſu triſtes, gemituque profundo
Pectora pulſantes, & largis ora rigatos
Fletibus aſpiceres: adeo ſub principe miti,
Dulce viris fuerat quoſuis tolerare labores.
Ipſe quoque emeritos grato ſolenniter ore
Extulit, & digno laudauit honore cohortes,
Dimiſitque viros: quorum pars gurgite vaſto
Et Veneto deuecta mari, natalia rura
Contigit, & patrios aſpexit læta penates.
Aſt alij fines, extremaque clauſtra iacentis
Italiæ, duris horrendas rupibus alpes
Agmine non vno repetunt, non prorſus eodem
Limite, ſed variis anfractibus arcta locorum,
Difficileſque vias, & triſtia clauſtra ſequentes,
Vix tandem patriis longus labor intulit aruis.
At qui de Tuſcis aderant, Italiſve frequentes
Vrbibus, hi facili cura, ſpacioque minori,
Ad ſua diffuſo redierunt mœnia cœtu.
Sic vbi multifidos vno de fonte meatus
Vnda ſecans, varios ſeiunctis curſibus amnes
Efficit, hos leni per plana iacentia lapſu
Serpentes, alios inter caua ſaxa ſonantes,
Lucratosque diu diuerſa ſede receptat,
Serius, aut citius, protractu gurgitis æquor.
Non tamen emiſſa tantorum plebe virorum
Vel princeps vacuus, vel curia ſola remanſit.
Non eſt magnorum cum paucis viuere regum.
Quotlibet emittat, plures tamen aula reſeruat.
Nec princeps latebras, nec ſol deſiderat vmbras:
Abſcondat ſolem qui vult abſcondere regem.
Siue noui veniant, ſeu qui venere recedant,
Semper inexhauſta celebratur curia turba:
Vt mare cum largas mundo diſſeminet vndas,
Semper inexhauſtis fœcundum pullulat vndis.

Quorum pars gurgite vaſto. Et Veneto deuecta mari] Inter quos primates fuere Peregrinus Aquileienſis patriarcha, Eberhardus Babenbergenſis epiſcopus, Bertolfus comes, Henricus Carentanorum dux, Odoacer Stirenſis Marchio.

Sic vbi] Et hæc comparatio ſatis arguit Guntheri noſtri ingenium: eiuſmodi vel hoc ſeculo non omnino ſpernendum eſſet.

Vt mare] Simile & hoc apposite attulit, quo prius vſus eſt autor Panegytici Maximiano & Conſtantino Augg. dicti.

Ergo bona quamuis dimiſſa parte ſuorum,
Magna tamen princeps, & ſolo Cæſare digna
Caſtra mouens, per eam quæ nunc Senogallia fertur,
Quod Senones illam Galli tenuiſſe putantur,
Cum premerent trepidam peregrino milite Romam,
Appennine tuos properat contingere colles.
His quoque tranſcenſis, planis in finibus illum
Excipit, exiguo perfuſa Bononia Rheno,
Quæ quaſi plena bono, læto trahit omine nomen.
Hic quoque diſcedens, Italarum rector aquarum,
Te Pade tranſgreſſus, Veronæ plana potentis
Contigit, & notis poſuit tentoria campis,
Qua rapidas Atheſa torrens agit impetus vndas.

Quæ nunc Senogallia fertur, Quod Senones illam Galli] Dicuntur & Semnones, qui poſt Albim verſus ortum ad Sueuum fluuium habitabant: hi e Germania in Galliam venientes, Senam vrbem condiderunt. Sillius: *Et Senonum de nomine Sena.* Item Gotfridus Viterbienſis, vt citatur ab Althamero: *Condit apud Gallos, Senenſem Brennus & vrbem.* Gentis Senonum naturam deſcribit Florus cap. 13 primi.

Cum premerent trepidam peregrino milite Romam] Hiſtoriam exactiſſime recenſet Plutarchus in eo libro, quem de Rom. Fortuna inſcripſit, & nuper Budæus Gallorum doctiſſimus, latine vertit. Meminerunt item hiſtorici fere omnes huius belli, qui Romanam hiſtoriam conſcripſerunt: quod & apud Poetas vulgatiſs. Omnes autem reliquias Senonum in Ethruria ad lacum Vadimonis Dolobellam deleuiſſe, ne quis extaret in ea gente, qui incenſam a ſe Romanam vrbem gloriaretur, autor eſt Florus in fine cap. iam citati. *Exiguo Rheno*] Amne paruo, ad noſtri Rheni differentiam, omnium Germaniæ fluuiorum celeberrimi. Rhenus Bononienſis oritur in Appennino, producitque iuxta Bononiam calamum, quo nullus ſagittis aptior, vt ſcribit Plinius. *Plana*] Planiciem. *Atheſa torrens*] Huius ortus Germaniæ adſcribitur. —*licet ruat in Venetos deſerto Teutone campos*, vt cecinit Guttenus, & ante eum Celtes, viri Germani vere Franci. Regioni nomen dedit, quam nos Etſchlandiam vocamus. Nobilem olim Norici regni, deinde Tridentini Ducatus fuiſſe portionem conſtat. At hodie regio omnis Auſtriacis principibus titulo Tyrolenſis comitatus paret. Torrentem autem vocat, quod ex montium iugis originem trahens, in valles deſcendit. *Impetus*] Aduerbium eſt. Aſtipulatur autor Panegyrici Conſtantino Aug. Conſtantij filio dicti: O miſerabilem, inquiens, Veronenſium calamitatem, quos non tam tua, quam inteſtina ſatellitum preſſit obſidio. quippe Atheſis ille ſaxis aſper, & gurgitibus verticoſus, & impetu ferox, oppugnationem prohibebat, omnemque retro regionem euehendis copiis tutam, defenſamque præſtabat.

Mos erat a veterum traductus tempore regum,
Et ſtabili multos ſeruatus iure per annos,
Siue petat Latiam regnator Teutonus vrbem,
Siue ſacer rediens, ſua ſigna reportet ab vrbe,
Vt latum iunctis pontem Verona carinis
Per medias Atheſa porrectum conſtruat vndas:
Quo validus princeps intactis mœnibus vrbis
Tranſeat, atque ſuas tranſmittat rite cateruas.
Tunc quoque connexis fragili compage carinis,
Deſuper iniectis leuiter gens perfida lignis,
Extruxit facili ceſſurum pondere pontem.
Vt cum noſter eques tabulata ſonantia tutus,
Atque vacillantes incerto pondere naues
Iam premeret, nexu ſeries infida ſoluto
Cederet, & rapidas ferretur miles in vndas.
Præterea cæſis riparum in fronte ſalictis,
Struxerat in multos fruticum ramalia faſces,
Quos quaſi fortuitu venienti gurgite raptos
Prona catenatis infligens vnda carinis,
Solueret, infidum decepto milite pontem:
Vt iam teutonica tranſmiſſa parte cohortis,
Gurgite præcluſo, reliquos inuaderet hoſtis
Impius, & dirum ſatiaret ſanguine ferrum.

Caſſa fuit miſeris infanda machina fraudis,
Et magno ventura malo, nutuque ſuperno
Incidit in foueam quam foderat improbus hoſtis.
Nam ſimul innocuo per certa pericula greſſu,

Et ſtabili multos] Periphraſis vetuſtiſſimæ, & poſt hominum memoriam conſuetudinis: quę priuilegij ius habet, & qualis nunc eſt, præſumitur ſemper retro fuiſſe: eſtque illa firmiſſima præſumptio, quam vulgo iuris, & de iure vocant. *Siue ſacer rediens*] Hoc eſt, vnctus a Romano Pontifice. Aiunt patres inſtituiſſe, vt quemadmodũ Hebræis vnctio ſacri vnguenti nomen ac poteſtatem regiam conferebat, ita reges chriſtiani populi, ſacro perungerentur chriſmate, certis adhibitis ceremoniis, de quibus latius libr. ſeptimo & octauo tractabimus. Olim Romanis imperatoribus indumentum purpuræ inſigne fuit regiæ dignitatis aſſumptæ. Autor Lactantius. *Tunc quoque connexis*] Memorabile hoc Italicæ fraudis atque perfidiæ exemplum, Otho quoque pontifex diligenter retulit in capit. 25 ſecundi rerum Aenobarbicarum.

Incidit in foueam] Nec mirum, ſi Poeta chriſtianus, & monachus, vſurpet e carmine Hebræi vatis prouerbialem ſententiam, canentis pſalmo ſeptimo: *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.* Similis eſt illa ethnici poetæ: *Lex non eſt æquior vlla, Quam necis artifices, arte perire ſua.* Imo iuxta Mimum

Immemores fraudis ſe traiecere cateruæ:
Cumque hos a tergo quidam de plebe feroci
Attentare dolis, ſubitoque laceſſere bello
Cœpiſſent, refugoque gradu tranſire pararent,
Inueniunt rupta pontem compage ſolutum,
Seque intercaptos, ſubitaque voragine clauſos,
Et tabulata nouo mirantur hiantia lapſu.
Quos ibi comprenſos, & nil rationis habentes,
Attonitosque malo, iugulat mox Teutonus vltor.
Ventum erat ad fauces, anguſtaque clauſtra viarum,
Quà ſe nubiferis horrenda rupibus alpes
Exiguo tantum penetrandas limite præbent,
Vniusque capax ſcopuloſo ſemita calle
Arcta laboranti pandit veſtigia turbæ.
Hinc fractis prærupta iugis, tenebroſa vorago
Pandit inane chaos, baratrique ſimillimus horror
Exanimes feciſſe poteſt, Atque imque fragoſis
Sub pedibus rauco certantem murmure ſaxis,
Accipit attonita, quam non videt, aure viator.
Hinc ſe nubifero ſuper æthera vertice rupes
Tollit, & ingenti late loca protegit vmbra.
AEque ſupercilio ſcopuloſi verticis vnus
Conatu facili, lapſuraque ſaxa mouendo
Mille poteſt arcere viros, aditusque viarum
Claudere, vel miſſis ibi cautos perdere ſaxis,
Huc ſe contulerat ferus, infandusque ſatelles
Albricus, cupidus ſcelerum, cupidusque rapinæ,
Horridus, acer, atrox, ex ordine natus equeſtri:
Ciuis erat, Verona, tuus: iurataque turpi
Obſequio, monſtrisque nouis adſcita iuuentus
Cum domino peritura ſuo, miſeraſque parentum
Orbatura domos, longoque labore petitam,
Rupis inacceſſæ ſedem ſtatione latenti
Seruabant, durumque nefas ac turpe parabant.
His erat in voto precijs ſpoliare coactis
Agmina, vel miſſis aditum præcludere ſaxis.
Complacuit tentare dolos, facinuſque fateri,
Donec in anguſtas fauces, inſidaque tota,
Ignaræ fraudis, cecidiſſent clauſtra cohortes,
Atque ideo paucos luto præcedere paſſi
Continuere manus, ad grandia monſtra paratas.

Sic venator apros, fuluosque agitare leones
Inſtituens, timidos lepores, damaſque fugaces
Diſſimulat: prædamque pudet captare minorem,
Ipſe ſub ingenti latet altæ fornice rupis,
Clamoſosque canes ibi habet, cupidosque moloſſos
Comprimit, vt nullis quatiant latratibus ora,
Donec cornigeri veniant in retia cerui,
Trux leo, ſæuus aper, maculoſo vellere pulcher
Pardus, & hirſuti rapidis cum tigribus vrſi.
Non tamen occulti potuerunt fallere regem
Inſtrumenta doli: cœleſtia pectora ſane
Nil tranſire poteſt: Sapiens, quod prædicat, hoc eſt:
Principibus, fili, tacitus maledicere noli.

prouerbialem incertũ cuius: *Bis interimitur, qui ſuis armis perit.*

De plebe feroci] Veronenſium ſcilicet.

Ventum erat ad fauces] Locum vulgus appellat Clauſuram, ſeu Cluſam Veronenſem: Germani, *Berner Kluſe.*

Sic venator apros] Comparatio mire elegans, vt fere omnes ſunt in toto opere.

Sapiens] Solomon, per Antonomaſiam, quem diuus Hieronymus autoritate ſcripturæ tradit, tribus nominibus

Portat auis cæli maledicta latentia regi.
Comperit ergo dolum Cæſar, ſenſitque furorem,
Nec placuit certo ſua tradere caſtra periclo,
Factaque ſacrilegis Romani ſubdere regis:
Protinus e noſtro præmiſſis agmine paucis,
Imperat infando tutos deſiſtere cœpto.
Poſſeſſam ſedem, tumidamque relinquere mentem.
Infremuit veſana manus, lapidumque rotatu
Imperioſa viros abigit mandata ferentes.

nibus vocatum fuiſſe: Solomonem, id eſt, pacificum: Idida, hoc eſt, dilectum domini: & Eccleſiaſten, quem nos nuncupare poſſumus concionatorem: eo quod loquatur ad populum, & ſermo eius non ſpecialiter ad vnum, ſed ad vniuerſos generaliter dirigatur. Eumque dicit iuxta numerum vocabulorum tria volumina ędidiſſe, Prouerbia, Eccleſiaſten, & Cantica Canticorum. In Prouerbiis paruulum docet: in Eccleſiaſte maturæ virum ætatis inſtituit: in Cantico Canticorum iam conſummatum virum, & calcato ſeculo præparatum, Sponſi iungit amplexibus. Haud procul ab hoc ordine, teſte eodem, doctrinarum, & Philoſophi ſectatores ſuos erudiunt: vt primum Ethicam doceant: deinde Phyſicam interpretentur: & quem in his profeciſſe perſpexerint, ad theologiam vſque perducant. Hunc tamen ordinem loquaciſſimi theologiſtæ Pariſienſes, & Academiæ illos ſecutæ, ſubuerterunt. *Principibus, fili*] Hæc ſumpta eſt ſententia ex Eccleſiaſte, in fine enim cap. 10 Solomon ait: *In mente tua regi ne maledixeris, & in ſecreto cubilis tui ne maledixeris diuiti: quia volucres cœli auferent vocem tuam, & habens pennas, annunciabit verbum.* Hunc locum enarrans ipſe ſacer Hieronymus dicit: *Simplex præceptum ædificat audientes: ne ira & furore ſuperati, in maledictum & detractionem regum & principum prorumpamus.* Quia contra ſpem interdum euenit, vt iis quibus maledicimus nuncietur: & incurramus periculum immoderatione linguæ. Sed & ethnici ſua ſententia eius periculi admonuerunt ſuos: quam refert Ariſtoteles in tertio Politicorum, & Eraſmus explicat in principio Centuriæ ſecundæ Chiliadis primæ. *Maledicta*] Conuitia, a quibus tantum Solomon coercet periculo oſtenſo. Cuius tamen ſententiam Matæologi detorſerunt ad ſtabiliendam malorum principum autoritatem: quos tam vere corripere licet, quam non expedit eis detrahere. Quod factitatum ſcimus a priſcis vere, tum epiſcopis, tum abbatibus Chriſti, gloriæ cultoribus.

Sacrilegi] Pro Maieſtatis læſæ reis: quod, vt Vlpianus ait, proximum ſacrilegio crimen eſt, quod maieſtatis dicitur. Maieſtatis autē crimen eſt illud, quod aduerſus populū Romanū, vel aduerſus eius ſecuritatem committitur. Quod tamen ius in ſe, ſuosq; domeſticos a conſiliis tranſtulere principes.

Intererant noſtris ſub eodem tempore caſtris
Ex Veronenſi iuuenes duo plebe creati,
Hunc Iſaac, hunc Carzabanum Verona vocabat,
Tempore qui longo regalia ſigna ſecuti,
Obſequio regi ſe commendare fideli
Certabant, ſtudioque pij placuiſſe fauoris:
Hos quaſi conciues, & ob hoc ſecurius illis
Iure ſodalitij pro Cæſare verba daturos,
Ire iubent proceres, mentisque ferocia corda,
Conſilioque feras ſæuorum frangere mentes.
Quos velut ignotos nihilominus impia turba
Exaudire negans, vt certos reppulit hoſtes,
Ac niſi ſe certo redimat plebs noſtra tributo,
Lorica, vel equo, pro quolibet ante relicto,
Et caput ipſe ſuum multo rex liberet ære,
Nunquam ſe tutos aditus concedere, nunquam
Tranſmittenda locis vrgentibus agmina iurant.

Iuuenes duo] Illuſtres viros, equeſtriſque ordinis fuiſſe, Veronæq; natos, Otho noſter autor eſt. *Conciues*] Latinam vocem non eſſe, plæriq; arbitrantur. *Sodalitij*] Pro municipij dixit. Inde municipes, qui in eodem municipio nati ſunt. Fiunt autem municipes non tantum natiuitate, ſiue origine, ſed etiam manumiſſione: item adoptione: & demum allectione, cum reſpub. aliquē eligit, & in ciuem aſſumit. *Impia turba*] Scelerata coniuratio. *Plebs noſtra*] Militem quemque Cæſ. noſtri imp. Friderici intelligit. *Multo ære*] Id eſt, pecunia. Cuius appellatio omnem pecuniam complectitur, quod vetuſtiſſimorum Romanorum pecunia in ęre conſiſtebat: quoniam propter eorum paupertatem, rarus illis argenti, rarior auri vſus fuit: indeque æris appellatio pro pecunia accipi conſueuit: & quamuis domitis nationibus in maximas diuitias excreuiſſent, ſeruauerunt tamen antiquum nomen, & ſiue pecunia aurea, ſiue argentea eſſet, æs appellabatur.

Viſa fuit regi miſerabilis, atque pudenda
Conditio, tactusque graui ſic incipit, ira:
O ſocij, proceresque mei, ſolatia caſus,
Quos mundi dominos, & certo iure potentes
Imperioſa facit Romani gloria regni:
Cernitis in quantum maieſtas regia tandem
Venerit opprobrium, poſt tanta negocia regni,
Poſt expugnatas armis victricibus vrbes,
Imperijque ſacro ſuſceptam more coronam,

O ſocij] Concio Aenobarbi Imp. qua inuitat militum virtutem ad extremum laborem fortiter ferendum: haud multum ab illo Virgiliano abludentis: *O ſocij, neque enim ignari ſumus ante malorum, O paſſi grauiora, dabit Deus his quoque finem.* *Regalis via*] Hoc eſt, publica: quæ cum populo debetur, quanto magis Ro. principi: ad quē etiā maxime illius ſecuritas pertinet: inter cuius regalia quoq; re-

Poſt multas ſcelerum pœnas, cladesque nocentum:
Cum iam veſtibulum patriæ, primosque penates
Optatasque domos reduces intrare paramus,
Proh pudor, a paucis prohibemur inertibus, vltra
Regali tranſire via, nec vertere curſum
Fama, pudorque ſinit: nec longius ire nocentum
Sæuitia prohibente licet: paucique latrones,
Improba Romano poſcunt a rege tributa,
Cuius ad arbitrium diſponitur omne tributum,
Et capitolitiam cogunt appendere ſummam,
Quo caput in toto non eſt mage nobile mundo.
Non decet a timido redimi latrone metallo,
A quo ſæpe rei, nullo licet ære redempti,
Accipiunt propriam donato crimine vitam.
Nec me damna mouent, ſed triſtia fœdera terrent,
Fœdaque manſuræ fugio commercia famæ.
Sed dabimus iuſtum, dabimus quandoque tributum,
Quale decet regem perſoluere, ferre latronem.
State viri fortes, libet expugnare nocentes,
Aut hic, aut nuſquam gelidam tranſibimus alpem.

fertur cap. 1, quæ ſint regalia. *Capitolitiam ſummam*] Hoc eſt, pecuniam, ni fallor, in ſingulum caput indictam. Tributum autem pro pecunia, ſiue quouis alio munere, videtur accipere: qua voce olim merces, ſiue ſtipendium militum, teſte Pomponio iureconſulto, ſignificabatur. Sed Tacitus tributum accipit, quod prouinciales ipſi præſtant: ſtipendium, cum militibus datur.

Metallo] Auto. Metalleia dicitur à Græcis inueſtigatio metallorum, aurique potiſſimum, vt ſcribens in 9 Aſini Apuleiani librum Beroald. teſtatur. Nomine autem metallorum, omnia quę fodiuntur ex venis terræ ſignificantur. Sic metalla auri, argenti, æris, plumbi dicta Plinio, & cæteris pure latineque ſcribentibus. *A quo ſæpe rei*] Tam immenſa Ro. principis poteſtas eſt, vt nocentes conuictos, iamque per ſententiam latam vltimo adficiendos, vita donare poſſit. Id, quod nonnulli exiſtimant haudquaquam fas eſſe, prouinciarum præſidibus, nedum minoribus poteſtatibus. Quamuis apud nos interdum tum a principibus, tum a comitibus, iis denique, qui in Baronum centuria habentur, videmus e manibus eripi ducentis iamiam damnatos ad ſententiam patiendum. *Aut hic, aut nuſquam*] Scilicet tranſeundum nobis, aut immoriendum. Vox forti animo viri digna, in vltimum adducti diſcrimen, anteponentisque ingloriæ vitæ mortem. Nec multum diſtat a celebrato illo Lacęnæ cuiuſdam apophtegmate: quæ filio tradens clypeum dixerit: *Aut hunc, aut ſuper hunc.* Laconice ſignificans, aut referendum clypeum, aut in eo moriendum. Scribunt Lacedæmonios hoc animo ſolitos inire prælium, vt aut victores redirent domum, aut victi occumberent.

Sic ait, & poſitis agmen conſiſtere caſtris
Imperat, ignauos cupidus punire latrones.
Omnia verſanti, quiddam rationis aperta
Incidit in mentem, veluti conſcenderat ante
Turba nocens, ita poſſe ſuos ſuper ardua rupis
Ferre gradum quocumque modo: iuuenesque ducentos
Pectora ſignifero fortiſſima tradit Othoni:
Hos iubet ex omni ſecretas parte petito
Aſcenſu, tentare vias. Paretur, & armis
Inſtructi leuibus, ſed firmo pectore tuti
Magnanimi iuuenes, ſyluas & confraga rupis
Vndique multiuago ſcrutantes limite luſtrant.
Vix inter ſcopulos, & acutas denique cautes
Conſpexere locum, quo ſe promittere tandem
Magna videbatur peragendi cœpta facultas.

Signifero Othoni] Palatino comiti. *Fortiſſima pectora*] Nata bello, appoſitiue.

Protinus anguſto nituntur ad ardua calle,
Cautibus infringunt vngues, & ſi qua vetuſto
Prominet e ſcopulo putri iam ſtipite radix,
Hanc nitente manu prendunt, humeroque priorem
Subuehit, attollitque ſequens, primusque ſequentes
Attrahit, & ſtudiis alterna iuuamina præſtant.
At ſi forte viris præciſa ſemita rupe
Nulla patet, ſolitis ingentes nexibus haſtas
Scalarum ſimulare gradus, ſuſpenſaque longe
Non dubitant niſu veſtigia ferre ſub auras.
Sic vbi conſumpto vix eluctata labore

Gallus erat] Huius ad Fridericum Imp. verba, referente pontifice Friſingen. talia ſunt: Audi Imperator nobiliſſime, miſerrimi hominis ſortem. Gallus ego natione ſum, non Lombardus, ordine quamuis pauper eques, conditione liber, caſu, non induſtria his latronibus adiunctus, pro reſarcienda familiaris rei pecunia. Promiſerunt ſe ducturos me ad loca talia, vbi mea poſſit releuari inopia. Credidi miſer, conſenſi credulus: ductus ſum ab iniquis, & ſeductus ad hæc

Conſtitit in ſumma bellatrix rupe iuuentus
Regia, quæ tacitus ſecum ſub veſte gerebat
Signa potens erexit Otho, ſtrepituque feroci
Terribiles ſonuere tubæ: clamore virorum
Hactenus ignoto mirantia ſaxa reſultant,
Saxa feris tantum, feſsiſque volantibus ante
Cognita, ventoſis vix vnquam tacta procellis.
Obſtupuit peritura cohors, vbi regia ſigna
Vidit, & adſtantes ſummis in rupibus hoſtes.
Quid faciant miſeri: præruptis ardua pinnis
Saxa fugam prohibent, pugnam mala cauſſa, metuſque
Impedit, & trepidæ tenuis fiducia dextræ.
Attonitos, penituſque animi ratione carentes
Regius aggreditur miles, reliquiſque peremptis
Cum duce capta ſuo, turpi biſſena reſeruans
Corpora ſupplicio, grato pro munere regi
Exhibet hos omnes: excepto ſcilicet vno,
Qui ſocios propria iuſſus ſuſpendere dextra,
Obtinuit miſeram regali munere vitam.
Gallus erat, nuperque dolis adſcitus iniquis
Inſcius, huic parcens, aliorum guttura duro
Elidi laqueo iuſtiſsimus imperat vltor.
Sic cruce, vel gladio quingentos vltima mortis
Fata ſubiſſe ferunt: omnes ex ordine equeſtri
Ingenuos iuuenes, quos regia vulnera paſſos,
Supplicioque ſuo cunctis exempla daturos,
Teutonus in magnos miles congeſsit aceruos,
Corporibuſque ſuis extinctis, & ſtrage cruenta
Obſtruxere viam, quam vivi fraude ſuperba
Tentauere pio fruſtra precludere regi.
At rex Italiæ fauces, anguſtaque clauſtra
Prætериens, placitum prima ſtatione Tridentum
Contigit: hic multos natalia rura petentes
Dimittens, vicina petit placidiſsimus hoſpes
Mœnia Brixnoræ: mox illum Norica læto
Terra ſinu verſo reducem iam ſuſcipit anno.

hæc infortunia. Quis enim in quolibet mortalium tam præcipitatæ mentis ſperaret inſaniam? tam furentis animi expectaret audaciã? Quis a proprio cliente has ſuo principi vrbis & orbis dominatori, necti crederet inſidias? Parce princeps, parce miſero, parce miſerabiliter ſeducto. Hũc itaque ſolum, vt ipſe Otho pontifex, & noſter eum ſecutus Guntherus refert, imperator, de cæteris ſententia mortis eripiendum decreuit. Hoc ei tantum pro pœna impoſito, vt funibus ceruicibus ſingulorum appoſitis, ligni ſupplicio commilitones plecteret.

Hic multos] Bauzani id factum ſcribit Friſingenſis, quod oppidum ſecundum eum in termino Italiæ, Baioariæque ſitum, commendat a vino dulci, quod in exteras nationes mittatur. Tenet hodie primas, quod in agro Traminiano naſcitur: ſecundas Eppianum, quod ſit totius nobile emporium regionis. Deinde quod Bolzanici eſt agri. Itali enim nunc Bolzanum appellant, nos noſtra Botzen, vicinis nationibus locus notiſſimus. Hic autem limitem ſuum Germania modo non agnoſcit, ſed ad pagum Neuiſſium, qui diſtat a Bolzano, noſtratibus miliaribus quinque, Tridentum verſus.

Nec de tam multis generoſi principis actis
Credidimus nobis tenui tentanda camœna:
Ac veluti plena raros ex arbore flores
Carpimus, & paucas numeramus in æthere flammas.
Nam ſi continuo libeat perſcribere tractu
Quicquid in Italiam tendens, aut inde reuertens,
Aut quocunque loco poſitus, tam fortiter ille
Quam ſapienter agit, quis iam, precor, omnia codex
Hæc capiet? ſcriptorve manu properante notabit?
Non eſt exigui de tanto principe vatis
Scribere: magnificum deſiderat ille poëtam,
Nos animo tenues, & nullo robore fulti,
Sudamus facilem magno ſub faſce laborem.

Nec de tam multis] Hanc ipſam apud Othonem Friſingenſem legimus excuſationem. Vnde apparet, Guntherum dedita opera, hiſtoriam omnem, vt primum ab Othone põtifice cœpta, tum quatenus deinde a Radeuico deducta eſt, carmine reddidiſſe, nihil eorum, quorum illi meminiſſent, intactum relinquendo.

Adde, quod abſenti de multis pauca referre,
Remque verecundo leuiter perſtringere tactu
Sufficit: hi ſolide poſſunt deſcribere geſta,
Quos oculata fides, ſimul & præſentia factis
Inſtruit, & notus falli non ſuſtinet ordo.
Nos procul abſentes, regalia cernere facta
Cæſaris indigni, vulgata ſuperſtite fama,
Paucula de multis tenui ſuſcepimus aure.

Oculata fides] Vnde, ſi quis rem narrat parum veriſimilem, rogare conſueuimus, num ea conſpexerit? Quod ſi negat, verum audiſſe modo ridetur.

LIB. QVARTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVINTI.

Quintus in occurſum redeuntis concitat vrbes
Principis, expanſis hilareſcunt oppida valuis.
Bellorum ſtrepitus, incendia, damna, rapinas
Vindicat, & merita conſumit clade nocentes.
Cumque Palatino, comites bis quinque potentes,
Ferre canes ſcapulis fœdiſſima pondera cogit.
Omnibus in formam ſolida iam pace reductis,
Caſta Beatrici partitur fœdera lecti,
Nominis antiqui patruo vir mitis honorem
Seruat, & eſſe nouum iubet Auſtria rura ducatum.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI, LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I AENOBAR. Aug. liber Quintus.

Rgo ſui reditu gaudens Alemannia regis
Maioremque videns, quam miſerat ipſa rediſſe
Faſcibus, & ſumma cognomine laudis onuſtum,
Eius in occurſum proceres, populosque fideles
Excitat, & totas deuotis mœnibus vrbes,
Læta parere iubet, gratumque impendit honorem.
Sic quondam duri poſt multa pericula belli,
Thermodoonciaco referentem ſigna triumpho,
Adsciſſe ſuis gaudentem plurima regnis,
Theſea Cecropiæ reducem vidiſtis Athenæ.

IN LIBRVM QVINTVM LIGVRINI, ſeu de rebus Aenobarb. Scholia Iacobi Spiegel.

Aioremq; videns] Appellatum. ſ. Chriſtiani populi Imperatorem: quo titulo gaudebat Imperat. Cæſar Maximilianus.

Sic quondam duri] Comparatio pulchra. *Belli*] ſ. Amazonici, & quidẽ vulgatiſſimi, cum poetarum, tum hiſtoricorum celebratione. *Thermodoonciaco triũpho*] Quod ad Thermodontis ripas Amazones conſederint, vt aiunt, in campo, qui Diantus appellabatur. Hic fluuius Araxes antea dictus, & Plutarchi tempore Hemon appellatus ipſo teſte, in Antitauro oriri, Cappadociam perfundere, oſtiisque nonaginta ſex in mare ſe condere traditur. Obſeruauit grammaticorum noſtræ ætatis princeps Ianus Parrhaſius in Thermodoote, noſtros, hoc eſt, Latinos, ſemper fere ſoluere, vltimum quod eſt apud Græcos, ω, & Thermodoon dicere. Quod aliter in carmen heroicum nõ veniret: cum mediam contrahat. Ouidius & Sillius tameo more Græcorum protraxerunt. *Theſea*] Huius ſecundum Herculem labores memorantur: cum quo primum Amazonas ſuperauit, rapta Hippolyte regina. *Cecropia Athena*] Quia primus Athenarum rex fuit Cecrops, qui diphyes, id eſt, geminæ naturæ fuiſſe dicitur. Nota ſunt quæ Cicero dixit in laudem Athenarum, in oratione pro Flacco. Plinius de Athenis loquens, paucisq; eius gloriam complexus: Libera hæc, ioquit, ciuitas, oec indiga vllius præconij amplius: tanta claritas ſuperfluit. Hodie, ob rerum mutationem, obſcurus vicus oſtenditur, ſic tamen vt de nomine prorſus ambigatur.

Principis in patruo rapto conſlata ducatu
Baugariæ, ſpirabat adhuc vetus illa ſimultas.
Hanc ſedare nepos cupiens mitiſſimus iram,
Vrbe Ratiſpona flagrantem, dulcibus illum
Conuenit alloquiis, multumque diuque laborans,
Non tamen eualuit veterem ſopire querelam
Inter vtrumque virum, ſolidamque reducere pacem.
Ergo viris aliud ſuper iiſdem rebus agendum
Colloquium ſtatuit, qua rura Boëmica primos
Baugariæ fines, communi limite tangunt.

Ducatu Bangariæ] Vt vox hæc locum haberet in heroico verſu, literam g adiecit. *Nepos*] Ipſe ſcilicet Fridericus Imper. vt primo libro ſatis indicatum eſt. *Ratiſpona*] Pontifex Otho cap. 28 ſecundi, vnde partim ſumpta ſunt quæ hic narrantur, partim ex præcedenti cap. eam afferens nominis rationem, quam Guntherus noſter in primo libro reddidit, hanc vrbem indicat olim fuiſſe regum Baioariorum ſedem, vt & ſua ætate ducum. Vnde apparet, eam non ſemper fuiſſe in numero ciuitatum liberarum, hoc eſt, earum quæ imperatorem tantum agnoſcunt. Opinor autem cõmentum eſſe, quod Ratiſpona olim Noricum appellata ſit, a quodam Noricee Herculis filio. Satis tamen liquet, quod Friſingenſ. pontifex Noricum pro Norimberga non ſemel vſurpat. Quod Stabio noſtro videbatur defendi poſſe. *Quarura Boemica*] Boemiam, quæ ſylua Hercynia vndique cingitur, Albi fluuio media irrigatur, ab Oriente Morauiam, a Septentrione Saxoniam, ab Occidente Noricos, a Meridie Auſtriam habet, Germanici imperij fuiſſe regnum, nemo negare poteſt. Origo gentis vulgata: quam mirum eſt Syluium ſecutum eſſe. Pluſquam anilis eſt fabula: cum Vandalicam afferat Crantius: & ex Tacito conſtet, a Bois illis priſcis (quos tamen ego puto non minus Germanos fuiſſe, quam Gallos Semnones) quos Marcomanni eiecerunt, regioni nomen eſſe inditum. Principem vero gentis iam olim electorum numero adſcriptum, vetuſtiores Germanorum annales non memorãt. Vnde minime vanam exiſtimant eorum opinionem, qui volunt illum nuper aſcitum a Carolo quarto: quo peſtilentior peſtis nunquam alias contigit Germaniæ, vt ſæpius dicere ſolebat heros ille maximus, multisque incomparabilis nominibus Cæſ. Maximilianus: quo cum Germanici imperij corona tranquillitasque concidiſſe hactenus viſa eſt.

Dumq; locum princeps, fieret mora ne qua per ipſum,
Colloquij peteret, fineſque accederet illos,
Ecce Labeſlaus, ductore Boemia ſub quo
Tunc erat, Hermannusque ſacræ comes inclytus aulæ,
Cuius erat tumido tellus circumflua Rheno,
Saxonicæque potens Albertus Marchio terræ,
Occurrunt, reducemque metu, vel amore ſalutant.
Tantus quippe metus proceres inuaſerat omnes,
Qui ſua ſigna ſequi, patrioſque relinquere fines
Abnuerant, tantus trepidantes terror habebat,
Vt ſibi quiſque nocens, & ſe quoque Cæſaris ira
Iudice iam dignus læſuri contenderet, omni
Obſequio placare ducem, quem laude venuſtum,
Inſignem meritis, omni virtute decorum,
Terribilemque reis, præcurrens fama cãnebat.
Nam quanto terrore ſui poſt terga timentem
Liquerat Auſoniam rector, quantumque recedens
Vrbibus Italicis incuſſerit ille timorem,
Legati fecere palam, quos conſcia culpæ,
Ac metuens Verona ſuæ, poſt pauca ſecuros
Tempora, Teutonicam ſupplex direxit ad vrbem:
Quorum blanditias humiles, lachrymoſaque cantus
Tempore verba ſuo poſthac memoranda relinquo.
Scilicet hanc in ſe maieſtas regia iuſti
Vim terroris habet: procul, an prope, præſto, vel abſens,
Semper terribilis, ſemper metuenda, ſuoque
Plena vigore manet, nulliſque impune premenda
Creditur, & ſemper cunctis, & vbique timetur.

Ecce Labeslaus] Idem qui ab Ænea Vladiſlaus appellatur, quem tamen Volaterranus, ſed perperam, Vratiſlaum vocat. *Ductore ſub quo*] Nam, poſt Vratiſlaum primum regem, pluribus annis interregnum fuit: quod frater eius Chunradus, ac deinde Vratiſlai filij, non regis nomine, ſed ducis tantum vſi ſint, tanquam regni decus homini, non prouinciæ datũ fuiſſet. Verum hic Labeſlaus, vt ſcribit in ſequenti lib. Guntherus, ab Aenobarbo noſtro rurſus obtinuit ſceptrum: quod operam ei magnopere in expugnatione Mediolani nauauerat. Huius Labeſlai opus eſſe ferunt, nobilem illum pontem ſupra Multauiam extructum xxiiij munitũ arcubus, qui magnam Pragam, paruæ coniungit, Ratiſponenſi prælatum, nedum æmulum. *Sacræ aulæ*] Hoc eſt, palatij. A quo ſunt dicti Comites Palatini, tam Rheni, quam cæteri, qui adſciti in aulam Principis, comitibus aliis eminentiores habiti ſunt, in primo ſcilicet poſt principem, bonore. Non ignoro tamen, Irenicum tradere, Palatinis nomen inditum eſſe a Palatio, loco Rheno circumdato, quem nos *Pfaltz* appellamus, eiusq; proximo verſu poetam meminiſſe. Ego autem Cubam oppidum intelligo: quod ea tempeſtate ſedes Co. Pal. Rheni fuerit. Nam quorum hodie regia Heidelbergum eſt, nulla eis prorſus parebat ditio earũ regionum, quas nunc poſſident. Nam poſt Rhenum tum ærario Cæſ. vectigalem, municipiaque Imperij, locaq; cœnobiarcharum, & antiſtitum, in illis partim dominabantur Sueuiæ principes, vt & in Francia noſtra, & comitatu Alſatienſi, partim comites Linienſes, Eberſteinianique, tum alij quidam reguli ſua.

tenebant loca, velut imperatoris beneficiarij: donec poſt Friderici ſecundi exceſſum, laboratum eſt primum ab electoribus ciuili diſcordia, excipiẽte eam interregno multis annis, quo principum tandem res coaluere, beneficiis qualibuſcunque in genus conceſſis. Sub Carolo quarto Cæſaris fiſcus proditus eſt, improbato etiam externis exemplo. Vnde factum eſt, vt poſteri nõ niſi inanem magni nominis vmbram repræſentent. Cætera Crantius noſter nulla circumitione vſus indicat. *Saxonicaque potens Albertus Marchio terra*] Intellige, Brandenburgenſis, quem nuper ei Imp. Chunradus, cum iam abſque liberis exceſſiſſet Henricus, contulerat. Vnde diuturna illa inter Henricum ducem Bauariæ, quem Lotharius imperator ſimul, quia gener erat, Ducem Saxoniæ appellauerat: & hunc Albertum ex matre ipſi Henrico Duci fratrem, diſcordia ſublata eſt. Quorum belli meminit Crantius in Saxoniæ ſuæ ſexto. *Semper terribilis*] Formidabilis, irrogatione pœnæ. *Nullique impune premenda*] Itaque ſapiens nunquam potentium iras prouocabit, immo declinabit: non aliter quam in nauigando procellam, vt eleganter dixit Seneca.

Hoc quoque colloquio, proceres hinc inde ſagaci
Cæſaris imperio, rimantes pectore cauſſam,
Conatique diu tantos ſedare tumultus,
Suſcepto fruſtra tandem ceſſere labori.
Nam quamcunque viri tentarunt cudere formam
Pacis, vt hinc finem faceret tranſactio liti,
Spreuit, & in ſolita permanſit Noricus ira,
Inque ſalutato fremebundus rege receſſit.

Hoc quoque colloquio] Pontifex Friſingenſis indicat ſe in horum procerum numero fuiſſe his verbis: At cum multis modis ad tranſigendum nos, qui mediatorũ ibi vice fungebamur, operam daremus, infecto adhuc negocio, inſalutati abinuicem ſeparati ſunt.

Nam quamcunq; viri] Scilicet boni, quos arbitratores vulgo appellãt: qui tanquã boni viri arbitrari & conſtituere aliquid debent, iuris diſpoſitioni minime obnoxij, nec comminatione pœnæ formidabiles: quorum ſententia magis tranſactioni, quam iudicio conformis eſt. *Tranſactio*] Id eſt, concordia. Tranſigit enim, qui actionem ſibi competentem, ſiue inſtituta, ſiue inſtituenda ſit, aliquo accæpto, cauſſa concordiæ committit. Hæcque tranſactionis vera & ſtricta eſt ſignificatio. Generaliter tamen accipitur pro quocunque actu, quo concordia inducatur, vel ab obligatione recedatur, vel ad finem aliquid ducatur. Vnde tranſigere æſtatem Plinius dixit. Sic & tranſigere diem dicimus. *Inque ſalutato rege*] Sane id indignantis eſt, & contemnentis.

Inde Ratiſponæ rurſum reuocata potentum
Principis accitu conuenit turba virorum.
Hic vbi iudicio procerum, iuriſque tenore
Saxona maiorum princeps in ſede locauit,
Omnis Baugariæ ſtudio iurata fideli
Cum duce prima nouo ſanxerunt fœdera patres.
At populus claræ poſſeſſor, & incola ſedis,
Non tantum iurare duci, ſed & obſide multo
Securam præſtare fidem, compulſus ab illo
Paruit: hic ſiquidem maiori fœdera cura
Sunt exacta duci, quod plebs ea fida priori,
Atque nouo poterat domino ſuſpecta videri.
Hic quoque multimodas, dubia ſub lite querelas
Emerſiſſe ferunt, quas inter maxima pene
Hæc erat, Arnoldus tuus, & Moguntia præſul,
Hermannuſque comes, magnæ ſub principe ſummo
Acriter ſe inter conflictum litis agebant.
Nam dum Teutonicis rector ſubmotus ab oris
Auſonias premeret bello ſeu legibus vrbes,
Tantus in arctoo belli furor arſerat orbe,
Vt penitus concuſſa ſuas Alemannia clades
Fleret, & abſentem reuocaret ſedula regem.
Hæc quoque cum multis, ſed fortior omnibus vna
Finibus ex Italis Fridericum cauſſa reduxit.
Sed tamen in tanto totius turbine regni,
Tanto maiori pugnax Germania clade,
Senſerat iſtorum vires iramque virorum,
Quanto maior eis erat, editiorque poteſtas.
Hos igitur procerum ſtrepitus, clamoſaque regni

Principis] ſcilic. Imperatoris: quoniam hoc vocabulum abſolute monarcham ſignificat, abuſiue in cæteris vſurpatum.

Maiorum] Horum appellatione etiam pater, & auus intelliguntur, ſicut ſpecies in genere ineſt. Refert tamen Pomponius, a veteribus ſuperiores, maiores dici exiſtimatos. Nam cum vltra tritauum parentes non dicerentur, neceſſario, qui ſupra erant, maiores appellabãtur. Quamuis hæc dictio ſimpliciter quandoque comprehẽdit eos, qui natu maiores ſunt. vt cum M. Portius Cato Tuſculo ortus primus ſui nominis in Senatum allectus, vetuſtiſſimos Senatores, qui reipublicę fundamenta iecerant, maiores ſuos apud Saluſtium appellat.

Omnis Baugariæ patres] Signat prouinciales, proceres, & comites, qui tantum, vt Otho ait, hominij voce recepta tunc, ſiue, vt hodie homagij, æque peregrina vſurpata dictione, ſacramento obligabantur: populus vero ad iuſiurãdum, vadimonium, hoc eſt, obſides præſtare cogebatur: vt & Poeta indicat, per ſtudium fidele, nexum ſine obligationem intelligens, vt liceat ita dicere, homagialem.

Pectore ſedato dirimente negocia rege,
Ecce tui ciues, Iſaac bene notus in aula,
Carzabanuſque ſimul, quorum (ni fallimur) ante
Mentio præceßit, timido cum præſule ſedis,
Tentamenta precum, placidas ad Cæſaris aures
Et populi mandata tui Verona ferebant.
Vtque viris aditus datus eſt, coramque loquendi
Copia, facundo præſul ſic incipit ore:
Veronæ mandata tuæ, populique fidelis
Verba preceſque tibi Romani maxime rector
Nominis, eiuſdem vix dignus epiſcopus vrbis
Perfero: nec dubium mihi perſuadere laborem
Eualuere prius, quam totus mente ſub vna
Eccleſiæ populus maioris in æde receptus,
Omnia quæ nobis ad te referenda dediſſent,
Teſte Deo, ſanctiſque ſuis, promiſit, & actu,
Et plena ſeruare fide, quis crederet vllum
Fraudibus eſſe locum? poterant ſi fallere vellent,
Alterius famam certo obiectare pudori,
Atque alij mandare dolos, & parcere patri:
Sed quia pura fides, nullo fucata colore,
Mandatis inerat, placuit committere nobis:
Atque ideo comites morum grauitate probatos
Adiecere viros, longo quos ipſe fideles,
Agnouiſſe potes caſtrorum & temporis vſu.
Audiit, & doluit tumida feritate latrones,
Non ciues Verona ſuos, tranſire paranti
Inſidias poſuiſſe tibi, quis dicere ciues
Audeat, in proprium molitos impia regem?
Qui violat ciuem, conciuis deſinit eſſe,
Qui violat regem, quis poſſet dicere ciuem?
Sed bene quod meritam ſubiit manus impia pœnam,
Et proiecta feras volucreſque cadauera paſcunt,
Oſſa peremptorum tumulis Verona negatis,
Atque feros manes, & nomina ſæua nocentum
Damnat, & irati natos odere parentes.
Ac ne forte tibi noſtra videatur ab vrbe
Conſilium prodiſſe doli, quocumque iubebit
Regia nobilitas, ſeſe promittit & offert
Purgandam Verona modo, fideique probandæ
Spondet, & innocuæ certiſſima pignora mentis.
Nec ne adſtricta tibi ſacro Verona tenetur
Fœdere, nonne tuas excepit prima cohortes,
Cum peteres magnam felici milite Romam?
Nec ne tuos iterum reditus, conuerſaque læti
Vidimus, & patriis dimiſimus agmina terris,
Quæ totiens gauiſa tuis occurrere caſtris
Cernitur: infidam fruſtra ne dixeris vrbem,
Deſine paucorum contagia morbida quæſo
In totum transferre gregem, culpaque carentes
Exæquare reis: inſontes culpa nocentum
Non trahat, ex propriis iuſto ſub iudice factis
Præmia, ſeu pœnas meritorum quiſque reportet.
Nos ſumus innocui, iuſtam quam debuit iram

Veronæ mandata tuæ] Territi Veronenſes ſcelere ſuorum, qui impedire tranſitum Cæſaris moliebantur, miſſis protinus legatis, ſe excuſant. Quibus auditis, certo fœdere interpoſito, in gratiam redeunt. Erat enim tunc iuris imperialis, vt Padua, & plæraque alia loca. *Epiſcopus vrbis*] Veronenſis ſcilicet. *Et actu*] Hoc eſt, opere, ſiue re ipſa, vel facto. *Et plena ſeruare fide*] Semidoctum vulgus tenere, promiſſum dicit, ſeu non deeſſe promiſſo: quod probis eſt autoribus, ſuam fidem liberare, & Iuriſconſultis, bona fide præſtare. *Comites*] Collegas. *Et proiecta feras*] Ælianus de varia hiſtor. ſcribit, primum fuiſſe Herculem, qui funerare in bello corpora monſtrauerit, quum antea, teſte Homero, proiicerentur, auibus prædam tributura, canibusque cruentis.

Tumulis Verona negatis] Sepulturæ magnam curam apud Romanos fuiſſe, indicant multa de religione ſepulchrorum, & pœnæ legibus additæ: qui hoc, vel illud commiſerit, inſepultus abiiciatur: Sicut illis apud declamatores, qui parentes in calamitatibus deſeruerit, inſepultus abiiciatur. Qui cauſſas mortis in ſenatu non reddiderit, inſepultus abiiciatur: homicida inſepultus abiiciatur. Tamen pene fuit commune omnibus cynicis, vt ſe canibus, auibusque exponi mortuos iuberent. Hinc Diogenes, cum amici de laniatione cadaueris admonerent. Apponite, inquit, mihi baculum, quo aues & canes abigam. Atqui nihil ſenties, inquiunt illi? Si nihil ſentiam, reſpondit Diogenes, quid mihi oberit laniatio? Varietatem ſepulturæ Sillius omnium elegantiſs. lib. xiij ſcribit.

Nomina ſæua nocentum damnat] Et id quidem ſummo iure. Quandoquidem conſtitutiones imperatorũ præcipiunt, memoriam eorum damnandam, qui rei maieſtatis conuincuntur: vt pontificum decreta, quorum pertinacia, ob non abiuratam hæreſin execrata eſt, innominabiles eſſe iubent. *Conſilium prodiſſe doli*] Cum in pleriſque aliis criminibus, tum præcipue in maieſtatis, crimino ſe conſulta, vt malefacta ipſa puniuntur. *Felici*] Incolumi.

Excæpit ſcelerata manus: iam parce fideli,
Deuotoque tibi populo, potiusq; rebellem
Inſidamque ſuis longo iam tempore Romam,
Aut tumidam Ligurum totis pete viribus vrbem.
Nec dubita iuſtis Veronam adſciſcere bellis,
Et facias adhibere manus, quæcumque furorem
Cæſaris vrbs meruit, noſtram quoque ſentiet iram.
Dixerat, & comites plenis aſſenſibus ambo
Adiecere ſuas placando Cæſare partes.
At Rex conſilio procerum, ſub nomine certo
Exigit, vt fiſco iurent appendere ſummam,
Et totis contra Ligurinam viribus vrbem
Regia caſtra ſequi: ſic demum pace reperta,
Ad patrios fines veſtigia læta retorquent.

Deuotoque tibi populo] Pro dedito, vt ſupra, in bonam partem. Quam potens autem ſit communis loquendi vſus, multæ dictiones indicant: inter quas ſunt religioſus, & deuotus: quæ voces olim in malam partem accipiebantur, at hodie ſolum in bonam, teſte Alciato. Suetonius indifferenter vſus eſt vocabulo deuotus: quod ab Eraſmo annotatum eſt prius. *Suis*] Intellige & Cæſari, & Papæ: illi, quod temere perita, negarat præſtanda: huic, cum quod inuitis ipſis Fridericum diademate cinxerat, tum ob plæraque alia, quæ nouauerat, aduerſabantur. Quamquã iuriſperiti negant, imperatorẽ Romæ exiſtentem, poſſe condere legem ſpecialem, hoc eſt, ad ipſam vrbem tantum ſpectantem: quoniam hæc Papæ ſit. citato gloſſemate, ſiue ſcholio in l. primam de Offi. præf. Vrb. Aiunt tamen, generalem legem ibidem dicere orbi & vrbi conceſſum eſſe imperatori. *Furorem Cæſaris*] Indignationem, quæ præcedit pœnæ irrogationem, aut coercionem. *Placando Cæſare*] Pro, ad complacandum Cæſarem. Certum eſt ita debere legi, & non placido, vt verſus integer, metrique ratio conſtet.

Inſtabat veneranda dies, qua Chriſtus in vna
AEqualis deitate Patri, ſine temporis ortu,
Natus ab æterno, ſub tempore, temporis auctor
Cælitus infuſa voluit de virgine naſci,
Illic matre carens, iſtic nihil ex patre ſumens:
Sic puer in cunis, Deus vt regnaret in aſtris.
Hunc celebrare diem digno meditatus honore
Cæſar, vbi illuſtrem legeret ſibi curia ſedem,
Quæ poſſet pleno tot milia paſcere cornu,
Vuormaciam petiit, medio quæ gurgite Rheni
Gallica Germanis opponit rura colonis,
Vtraque frugiferis tellus vberrima campis,
Vtraque vinetis exuberat, vtraque pomis,
Piſcibus, atque feris, & cunctis rebus edendis.

Inſtabat veneranda dies] Vides & hic quam propitia minerua deſcribat Natalẽ Domini, ſicut & cæteros dies, quos Eccleſiaſtici ſummorum Feſtorum nomine dignati ſunt. Meminit autẽ duplicis natiuitatis Chriſti: æternæ ſcilicet, de qua præcipue Eſaias ita loquitur: *Generationem eius quis enarrabit?* quod, ſcilic. nec cogitare poſſit homo, quomodo ſine initio, ſine fine, ſemper a Patre naſcitur, ſemper natus fuit, Deus ex Deo, omnipotens ex omnipotente: Temporalis item, ſiue humanæ, qua eum virgo peperit, & Deum peperit. *Æqualis deitate Patri*] Hoc eſt, natura diuina. Chriſti namque hypoſtaſis tribus conſtat naturis, diuina, anima humana, & corpore mortali. Inter hoc, & diuinam naturam, quaſi glutinum fuit anima Chriſti. Non grauabor adſcribere, quod apud Ludouicum Viuem in principio vij libri de Ciuitate Dei S. Auguſtini legi. nempe quod Græci olim a θεῖος, hoc eſt, diuinus, ſubſtantiuum deriuabant θειότης, diuinitas. quæ vox chriſtianis hominibus, tam late patere viſa eſt, quam nomen ipſum diuinus: idcirco quum propriam illam Dei naturam appoſitiore vocabulo ſignificare vellent, θεότητα nominarunt Athanaſius, vterq; Gregorius, & alij Græci: quod ipſis magis permittebatur, vt Quintilianus inquit, quam Latinis. Sed nec Latini deterriti ſunt arctis linguæ rigidisq; præceptis, quo minus & ipſi deitatem dicerent, naturam illam Dei ſignificantes, quæ Deo eſt propria, nec ad alia egreditur, ad quæ diuinus & diuinitas. Nam diuinitas dicitur orationis, libri, rei geſtæ, hominis, & aliarum rerum: Deitas non dicitur: ſicut nec illa ſunt dij, licet eſſe diuina poſſint. Quocirca, Latinos chriſtianæ pietatis ſcriptores, immerito, inquit, mihi Laurentius Valla in Dialectica ſua videtur arguere, qood deitate vtantur nouo quidem vocabulo, ſed in re prius non vſu trita. Nã Græcos reprehendere, quod verba ſuo ſibi fingant arbitratu, hoc eſt, antiquam Græciæ libertatem opprimere. *Pleno cornu*] Copioſo penu. Alluſit ad cornu, quod Græci Ceras Amaltheas vocant, hoc eſt, Copiæ: ex quo dicebant, quaſi e penu copioſiſſima omnia bona proferri. Dicitur hoc Hercules, cum Acheloo in ſpeciem tauri mutato congreſſus, ei detraxiſſe, Naiadesq; acceptum omnium fructuũ primitiis refertum Copiæ conſecraſſe. Fabula extat apud Ouidium poſt initia noni Metamorph. *Wormaciam petiit*] Deſcribit vrbem Wormacienſem, eiusq; agrum commendat, quo etiam nunc in Rhenenſi tractu par non eſt. Transrhenanus quo Rheno propior eſt, fertilior eſſe quoq; ſolet, bonitate tamen minor. *Gallica rura*] Belgicam ſignat Galliam, in qua ſunt prouinciæ, vt hodie vocantur, Picardia, Flandria, Brabantia, Lotharingia, Normandia, Alſatia, ripaq; noſtra Rheni: quæ olim Auſtraſiæ, quæ duplex erat, ſuperior & inferior, nomine continebantur: nunc autẽ magna ex parte Germanorum moribus, & catalecto vtuntur, a quibus vſurpatæ ſunt. Vnde nihil vetat vere Germanos in Gallia habitare: quod euidenter oſtẽdunt, autores omni maiores. vt vtar verbo Iuriſperitis familiari, exceptione Agathius & Procopius, qui ambo Iuſtiniani imperatoris temporibus ſcripſerunt, & extant.

Hic

Hic vbi deuoto ſolennia pectore princeps
Tempora tranſegit, tandem ſub iudice ſummo
Ardua tractari cœpere negocia regni.
Fundere multiplices ex omni parte querelas
Aſpiceres, dubiasque viros collidere cauſſas.
Quidquid ab alterutris abſentis tempore regis
Pertulerant, queruli mixto clamore queruntur.
Sic domino peregre poſt tempora longa reuerſo,
Commemorare ſolent lachrymoſa negocia ſerui,
Preſſuras que ſuas, & iniquæ verbera rixæ,
Alternosq; dolos, occultaque crimina furti,
Et ſcelerum noxas, & quidquid nequiter actum
Enarrare valent, odio flagrante loquuntur.
Omnibus his placidas conſtantia principis aures
Commodat, & validos tranquilla mente tumultus
Temperat, indignans aliqua ratione moueri,
Oppreſſos releuat, pœna grauiore ſuperbos
Percutit, afflictis bonus, ac metuendus iniquis.
Tunc duo præfati proceres, Arnoldus, & alter
Aulicus ille comes, multis vehementer in illos
Accenſis, regemq; graui ſtimulantibus ira,
Ob ſua multiplici crudeliter acta reatu,
Iudicio victi, capitalis vulnera noxæ
Excipiunt: ac ni grauis ætas, & ſacer ordo
Pontificem tutata forent, aut ſanguine pœnas
Solueret, aut ſummi pateretur probra pudoris.

Quippe vetus mos eſt, vbi ſi quis rege remoto,
Sanguine, vel flamma, vel ſeditionis apertæ
Turbine, ſeu crebris regnum vexare rapinis
Audeat: ante grauem quam fuſo ſanguine pœnam
Excipiat, ſi liber erit, de more vetuſto
Impoſitum ſcapulis ad contigui comitatus
Cogatur per rura canem confinia ferre,
Sin alius, ſellam. Cuius diſpendia pœnæ
Ille Palatinæ cuſtos celeberrimus aulæ
Non potuit vitare comes, cunctisque videndus
Portauit ſcapulis paſſus plus mille latrantem.
Hanc quoque tunc alij ſimili pro crimine pœnam
Suſtinuere decem comites, totidemque coacti
Fœda tulere canes generoſo pondera collo.
Cuius inauditæ pœnæ, timor altus in omnes
Irruit: vt nullus procerum præſumeret vltra
Armata certare manu, ſed pace ſequeſtra
Iudicis arbitrio, ſua quiſque repoſceret æqui.
Adde quod inuictus diſcurrens vndique Cæſar,
Prædonum caſtella iugis horrentia ſummis,
Et vix ſpectandas celſis in rupibus arces
Expugnare manu, ſparſisque euertere muris,

Sicut domino peregre] Simile.

Arnoldus] Pontifex Moguntinus, a populo poſtea trucidatus, vt lib. primo dictum eſt abunde.

Ob ſua multiplici] Nam duo hi principes, vt Otho inquit, tanto ad nocendum efficaciores, quanto fortiores, totã pene Rheni prouinciam, & præcipue Moguntinæ ciuitatis nobile territorium, præda, cæde, & incendiis commacularunt.

Quippe vetus mos eſt] Qui tunc, eodem teſte Othone, apud Francos & Sueuos pro lege inoleuerat. Vnde colligitur, quam graue, quamque capitale fuerit apud maiores noſtros, rempubl. turbaſſe, principe abſente. Vidimus & nos exactum nuper florentiſſimo principatu nobilem ducem, cui inter capita, quorum reus arguebatur, nihil æque nocuit, quam quod interregni tempore vrbem imperatorij iuris hoſtiliter occupaſſe cauſſabatur.

Ad contigui comitatus] Id eſt, territorij, diſtrictus, diœceſis. Hæc enim quatuor nomina eiuſdem ſunt intellectus, vt ait Alciatus. Comitatus autem proprie de imperatoria aula dicitur. Sed quia tempore Caroli Magni, regnantibusque Berengariis, & Othonibus, ad ſingulas ciuitates regendas aliquis comes mittebatur, cœpit territorium, quoniã illi comes præerat, comitatus dici. Otho tamen noſter Friſingenſis a comminando comitatum dici exiſtimat, eadem ratione, qua & a terrendo territorium.

Ille Palatinæ cuſtos] Memorabile iuſtitiæ ac ſeueritatis exemplum.

Pace ſequeſtra] Hic pro pace abſolute, non pro induciis accipiendum eſt, vt apud Maronem.

Adde quod inuictus] Præcipuum eſt illud officiorum, quæ & ad Cæſarem, & quoſq; optimos, iuſtiſſimosq; præſides prouinciarum pertinent. Commendatus eſt ab eo quoq; imp. Rudolfus Habſpurgius. Audi Vlpianum: Congruet, inquit ille, bono & graui præſidi curare, vt pacata atque quieta prouincia ſit, quã regit: quod non difficile obtinebit, ſi ſollicite agat, vt malis hominibus prouincia careat, eosque conquirat. Nam & ſacri-

Vrere vel flammis auide properabat, & ipſos
Artifices ſcelerum, regni turbare quietem,
Et miſeros crebris ſolitos ſpoliare rapinis,
Vel cruce, vel gladio, vel longo carceris vſu
Perdere gaudebat, non exorabilis vltor.
Sic iam poſt tenebras, & ſæui triſtia belli
Nubila, Teutonici ſedato turbine regni,
Principis aduentus veluti noua ſolis imago
Cœperat optatæ radios effundere pacis.
Sola ducum ſtudiis exercita Norica tellus
Huius adhuc expers erat, impatiensq; ſalutis.
Iamq; dies aderat celeri reuoluta relapſu,
Quam ſacer ipſe ſuo venerandam Spiritus orbi
Præſtitit aduentu, cum myſtica munera ſignans
Deſuper effuſo linguas diſtinxit in igne:
Inque Palatini caſtro priuatus Othonis,
Ocia ſepoſitis curis Fridericus agebat.
Hac triduo tantum ſecreta in ſede peracto,
Ad ſolitas iterum curas, & publica regni
Rettulit, excluſo torpore negocia mentem.
Ergo Ratiſponæ patruum de fœdere pacis
Alloquitur flectitq; virum, fortaſſis ab illis,
Quos propter rixas, iniuſtaq; prælia, regis
Audierat ſenſiſſe minas, exempla trahentem.

legos, latrones, plaglarios, fures conquirere debet, & prout quiſque deliquerit in eum animaduertere, receptoresqne eorum coercere, ſine quibus latro diutius latere non poteſt.

Siciam] Comparatio.

Ducum ſtudiis] Quibus populus in mutuam cædem armabatur.

Exercita] Vexata.

Iamq; dies aderat] Deſcribit & hic non minus eleganrer, quam ſupra diem Pentecoſtes, de quo & nos nonnihil diximus ibidem.

Ergo Ratiſponæ patruum] Henricum Marchionem, Auſtriæ primum ducem futurum ex formula compoſiræ pacis, quæ in fine huius libri refertur, & ab Othone præſule narratur cap. vltimo ſecundi Aenobarb. hiſt. qui & extremus illi labor fuir. Nam qui ſequuntur duo de rebus irem Aenobarbicis libri, ſint Radeuici alumni nuper Othonis ipſius, arque Friſingenſis canonici: quos nobis debes lector candide, qui ni eos caſu apud ædem Scotorum Viennæ Auſtriæ incidentes, primum Cuſpiniano & Chelidonio prodidimus.

Cumq;, reformata tantorum pace virorum,
Publica per totum florerent gaudia regnum,
Vt bene compoſitis rebus, perfecta decoris
Gloria nullius defectu partis adeſſet,
Reſtabat viduum generoſæ prolis amore
Caſta Beatrici ſociare cubilia regem:
Quæ ſibi per quaſdam nuper traducta fideles
Teutonicas vrbes, & coniugis arma futuri
Principis, a coitu iam ſpem regina tenebat.
Nam quæ prima viro, nec permanſura potenti
Nupſerat, illicito cognata recedere lecto
Iuſſa locum thalami dederat, cauſſamq; ſecundis.
Hoc quoque diſſidium ſecreto cuncta regentis
Conſilio prodiſſe poteſt, ni forte beata
Principis in thalamos ſuccederet illa Beatrix,
Principe digna viro, prolem paritura beatam:
Quam comes Allobrogum, regum de gente vetuſta
Ortus, & ipſe ſuis Reinaldus clarior actis
Progenuit, moriensq; tuos Burgundia fines
Orbatæ in teneris, & pupillaribus annis,
Et validas vrbes, munitaque caſtra reliquit.

A coitu] Connubio.

Nam quæ prima] Hæc Adila erat filia Diepoldi comitis Vochburgenſis. *Diſſidium*] Id eſt, diuortium: quod verum fuit, ſoluto, ſcilicet, coniugij vinculo. Nam Adila Diethoni domino Rauenſpurgi nupſit poſtea, vt in fine primi indicauimus. Quod enim hodie diuortiũ appellatur, plane improprie, ignotũ veteribus fuit, tum theologis, tum iureconſultis.

Cuncta regentis] Scilicet, Dei. Vnde ſuſpicor fuiſſe matrimoniũ conſummatum, & ob ſterilitatem a Friderico repudiatam prætextu affinitatis: cuius veniam facile imperraſſet, cum iam tum nihil non pontificiæ autoritati attribueretur. *Prolem paritura beatam*] Id factum eſſe, ipſe poeta in principio operis, vbi inuocat, & mox infra oſtendit. Quod Merula ignorauit, calumnians Sabellicum, quod ſcripſerit Friderico fuiſſe filium Othonem.

Comes Allobrogum] Burgundionum, qui & Veſoncionum nuncupatus legitur, ſcilicet, a metropoli, quæ hodie Biſontium vocatur, inſignis veterum ædificiorum veſtigiis vrbs. Burgundiones quod origine Germani, ſpecialiter Vandali vocati ſint, nemo negare poteſt. Hi ſub idem fere tempus,

pus, quo Franci Germani, traiecto Rheno, nomen ſuum victores Galliis intulere, relictis Burgis ſuis ad Rhenum, vbi conſederant, loca, quæ hic a Gunthero memorantur, & Othone Friſingenſ. cap. XXIX ſecundi, Gallis eiectis occuparunt, nobiliſſimi Burgundiæ regni conditores. Quod non latuit Oroſium luculentum & grauem rerum ſcriptorem. *Regum de gente vetuſta*] Nam poſt aliquot ſecula (vt nihil non mutat tempus) Burgundionum regnum, quod infra quoque Guntherus innuit, partim in ducalem titulum, & partim comitatus nomen abiuit: qui & imperialis Burgundia dicitur. Nec ideo quod ducalis Burgundia non fuerit etiam imperio Germanico tradita, ſed quod poſt illa fuerit a Gallis occupata. *Reinaldus*] Gener Simonis Lotharingorum ducis, ex cuius filia vnicam hanc filiam, tantarumque & ditionum & opum hæredem ſuſceperat. *Tuos Burgundia fines*] Quemadmodum quidquid Galliæ Merouæus rex Francorum Germanorum cum ſuis tenuit, Francia dici cœpit: ita Burgundiæ nomen in Gallia celebre factum eſt a Burgundionibus, qui in Heduorum, Matiſconenſium, Lingonum, Cauillonenſium, Veſontionumque finibus remanſere.

Hac adeo tellus a ſedibus incipit illis,
Qua Baſilea ſuos vicino flumine muros
Alluit, & Rhenum venientem læta ſalutat,
Innumeroſque tenens populos, hinc Gallica rura
Mordet: at hinc rigidis ſcopuloſæ rupibus alpis
Arctatur, tractuque pari protenditur, vſque
Qua rapidus primas Rhodanus maris influit vndas,
Quaque caput regni, ſedeſque fuiſſe vetuſti
Fertur Arelatum, priſcorum curia regum.
Teque ſibi iungens æquo prouincia iure,
Nomen apud veteres regni titulumque gerebat,
Cuius Arelatum ſedes, & finis ab illa
Parte ferebatur, donec ſuprema voluntas
Regis Rudolphi regnis accedere noſtris
Iuſſit, & antiqui detraxit nomen honoris.
Vt iam non regnum, ſed ſit bona portio regni.
Has ibi metropoles, & primas nominis vrbes,
Chryſopolim placidam, Lugdunum, ſiue Viennam,
Quæque tuos ſpumante mari prouincia fines
Claudit Arelatum, validis obnoxia ventis. . .
Chryſopolim Dubius, reliquas prælabitur amnis
Maximus Allobrogum Rhodanus dominator aquarum.

Hac adeo tellus] Burgundiam Guntherus noſter deſcribit, ſecutus Othonem cap. modo citato. Vnde qui volet, illic quæ faciunt cum ad huius loci, tum ſequentis narrationis intellectum, requirat; cuius verba citaſſem ſæpiuſcule in medium, niſi codex excuſſus eſſet.

Baſilea] Vrbs amœniſſima, quæ ex Raurica Auguſta, quam Coloniã dixit L. Munatius Plancus, deriuata eſt.

Rhodanus] Notiſſimus fluuius, cuius Strabo meminit & Cæſar, oritur ex Alpibus non longe a Rheni, Danubijque fontibus, latus Lugdunum Ararim ibi ſuſcipiens, mox Iſaram, Druentiamque tribus oſtiis in mare Tyrrhenum influit. A nonnullis alter Eridanus dictus, vt primo lib. mox poſt initia annotauimus ſuper illo verſu: *At tibi cus Rhodanus.* *Fertur Arelatum*] Otho eius nominis imperator IIII ſe Arelatenſem regem appellauit, & poſſedit. Numeratur Arelate inter Salyes, quorum metropolis Maſſilia, Plinio Colonia Sextanorum dicta: quod e ſext. leg. milites coloni eo deducti ſunt, autore Cæſare. Strabo ampliſſimo emporio inſignem eſſe ſcribit. Ab ea regnum Arelatenſe nominatum: quod Treuirorum finibus includit pontifex Pius. Notum eſt, quod eius regni, vt & vniuerſæ Galliæ Archicancellarium ſe hodie nuncupat Treuerenſis antiſtes. Nobilitauit Arelatenſem vrbem Phauorinus philoſophus, cui illa patria fuit, inſignis ille eunuchus. *Prouincia*] Specialiter hæc portio Galliæ partim Lugdunenſis, partim Narbonenſis, quod Romanorum erat, dicta eſt prouincia. Poſtea Delphinatus quoque dici cœpit: ex eo quod filij regum Gallorum Delphini vocati, in proximamque ſpem regni ſuſcepti his in locis iura redderent. *Cuius Arelatum ſedes*] Idem teſtatur Gaguinus in rege Carolo quinto, cuius verba non grauabor adſcribere: Traditum, inquit, a Gallis ſcriptoribus comperio, Imperatorem, quibuſdam caſtellis terræ Delphinatus donaſſe Delphinum, eumque in Arelatenſi regno imperij vicarium inſtituiſſe. Arelate enim regni Burgundorum primariam ciuitatem & caput fuiſſe, imperioque paruiſſe certum eſt. Quam, vt Geruaſius ſcribit, Aram latam priſci appellabant. Nam in eo loco prope ciuitatem, quæ Rocheta dicebatur, duæ columnæ extructæ erant, & ſuper eas ara impoſita. Vbi quotannis ad Calend. Maias frequens vndique populus humanas hoſtias pro ſua ſoſpitate mactare conſueuerat. Itaque tres iuuenes publica pecunia emptos, anno toto ſaginabant, quos conſtituto die ad ipſam aram immolabant, victimarum ſanguine circumſtantem populum aſpergentes. Quem ritum diuus Trophimus ex LXXII Chriſti diſcipulis illo ex Iudæa miſſus ſuſtulit. Loquitur autem Gaguinus de Carolo quarto imperatore, qui cum filio Wenceſlao iam Romanorum rege declarato a Septemuiris, in Galliam, ad prædictum regem cognominem profectus eſt.

Suprema voluntas regis Rudolfi] Qua ille indignitate motus, diadema, cæteraque regni inſignia ad Chunradum imper. miſerit, ſimul moriens Henricum eius filium hæredem inſtituerit, ſcribit Æmylius Veronenſ. libr. 3. Otho noſter libr. Chronic. ſexto meminit teſtamenti, & expeditionis in Galliam illius ergo ſuſceptæ ab Imperat. Hermannus comes Veringenſis, Crantius in ſecundo Vandaliæ, qui ſummam Burgundorum regum in chriſtianam religionem, monimentis a ſe conditis atteſtans pietatem: ſed & Rodulfus ait: Rex cathedralem eccleſiam apud Coloniam ſupra Rhenum fundauit: deinde apud Moguntiam, Strazeburgum (nunc vocant Argentinam) deditque maiorem

partem ditionis ſuæ ſacro Romano imperio, cum iam Chunradus II illi præeſſet, paulum ſupra milleſimnm a Chriſto annum. Quo vero hæc ille autore dixerit, parum compertum habeo. Mallem ego ab eo locupletatas, quam excitatas credere. Pauca de primis Germaniæ epiſcopis, eccleſiarumq; conditoribus extant monuméta, iuſtę ſaltē fidei: vel quod fideliter annotata nō ſunt, vel quod poſteritatis incuria perierunt. Ex Metropoli Crantij, ſi excuſum opus eſſet, nobis forte neutiquam contemnenda, deptomere licuiſſet. *Regnis noſtris*] Germanico imperio. *Sed ſit bona portio regni*] Sicut hodie eſt pręcipuus inter maximos proceres imperij principatus, imperatori beneficiarius, hoc eſt, vt vulgo dicunt, in feudum ab imperio dependens. *Chryſopolim*] Biſuntinam ſignat vrbem. Eius nominis feruntur, altera in Bithynia Calcedonenſium vicus, altera in Cilicia, cuius incolæ, Volaterrano teſte, Chryſopolitæ vocantur. *Lugdunum*] Colonia hæc eſt a Planco qnoque deducta, ad Cemeni radices, vbi Arar Rhodano congreditur. Templum habebat Auguſto dicatum, aramque venerabilem, cuius meminit Innenalis in prima Satyra. Hanc vrbem imperatores Rom. nobile emporium ſtatuerunt, vbi etiam monetam cudebant. Nunc vulgo Lyon appellant, nec minus celebre emporium: quo ex Italia, Heluetia, Lotharingia, Alſatienſibus, cæteriſque Germaniæ locis ſæpius mercatores ſingulis annis conueniunt, mutua tractantes mercimonia. Lugdunenſis Gallia nomen ab ea etiamnum retinet: cuius limites, prouincias, principatus, comitatus, vrbes & fluuios Gaguinus in primo, & Volaterranus lib. Geograph. tertio diligenter oſtendunt. *Siue Viennam*] Hodie caput Delphinatium, æque illuſtre, atq; Allobrogum erat. Eſt & Auſtriæ Vienna clariſſima, ſed quam Reuchlinus noſter Vianam nominabat. Alij Flexum olim, ex Ptolemæi collocatione. Neutrum Stabius probabat: cui Vadianus acceſſit in luculentiſſimis in Melam comment. *Validis obnoxia ventis*] Mela & Strabo idem dicunt. Melæ verba ſunt: Omnis plaga Auſtro atque Aphrico expoſita eſt. Strabo: Vniuerſa circumiacens ora, inquit, ventis expoſita eſt. *Dubius*] Idem qui Duris, ex eodem quo Rhodanus monte exit, atque vna corriuans, in Rhodanum iuxta Lugdunum commiſcetur. *Amnis maximus*] Varro cum de parte orbis, quæ Europa dicitur, diſſereret, in tribus eius terræ fluminibus Rhodanum eſſe ponit: per quod videtur eum facere Iſtro æmulum. Iſtrus enim in Europa quoque fluit. autor Gellius.

Hanc comes antiqua veniens ab origine regum
Guilhelmus quidam, puerum quem ſama vocabat,
Poſſedit, quem conſpicuo produxerat ortu
Chunradi germana ducis, quo fraude ſuorum
(Vt perhibent veteres) humanis rebus adempto,
Proximus agnatus comitis Reinaldus, & hæres
Legitimus, tanta nactus moderamina ſummæ,
Iure ſuo nimium, & claro ſanguine fretus,
Teutonicos reges, edictaque ſæpe vocatus,
Spreuit, & Allobroges aliis ſub regibus eſſe
Indignum reputans, nimium memor ille vetuſtæ
Libertatis erat, regemque ſuperbus agebat.
Donec ob innumeros faſtus, ſententia tandem
Vltrices in eum deprompſit regia vires,
Ereptamque viro, regni, ſub iudice, terram,
Nomine Chunrado fiſci conceſſit habendam.
Et quaſi proſcripto regni ſpretore rebelli,
Proximus extincto ſuccederet ille nepoti.
Qui mox conceſſos armato milite fines,
Irrumpens, regale ſibi defendere donum,
Et valida ſancire manu tentabat: at ille
A patribus ſuſcepta ſuis retinere laborans,
Plurima conſeruit diuerſo prælia caſu.
Has inimicitias, tandem ſub tempore noſtro
Regia ſopiuit tali ſollertia pacto:
Scilicet, vt geminas illis in finibus vrbes,
Lauſannam, gelidaque ſitas in rupe Gebennas,
Bertoldus regeret, reliquas Reinaldus haberet.
Hanc reor ob cauſſam, regni pro parte vetuſti,
Maluit Allobrogum Bertoldus rector haberi,
Quam comes in ſolito Reinaldus nomine manſit.
Hoc quoque defuncto, tanti patris vnica proles,

Puerum vocabat] Cognomento: forte a ſimplicitate. accipitur enim puer aliquando aliter ex ſubiecta materia, quam pro impubere, quem proprie ſignificat. Notum eſt quo ſenſu illud apud Eſaiam accipi debet: *Maledictus puer centum annorum.*

Germana] Soror.

Chunradi ducis] Scilicet, Burgundiæ. *Quo*] Scilicet, Chunrado.

Comitis] Guilbelmi pueri.

Nomine fiſci] Scilicet, Rom. principis, ad quem ob contumaciam reuertebatur.

Regale donum] Beneficium, feudum.

At ille] Reinaldus.

Regia ſollertia] Vt ex Othone Friſingenſi colligimus, hæc tranſactio facta eſt autore Aenobarbo noſtro recens imp. appellato.

Lauſannam] Vrbs ad Lemannum lacum, vt & Gebenna: a quibus hodie & Loſanenſis, & Gebennicus vocatur. Vtraque Sabaudienſium duci, velut imperatoris vicario credita eſt: olim præſulibus ſuis parebāt, tum inter

Iure ſibi patriæ delatum ſortis honorem,
Magnaque ſub teneris moderamina ſumpſerat annis,
Eximio nuptura viro, generoſa Beatrix.

ter imperij proceres receptis. Cæſari Genua, ſiue Geneua appellata, quæ nunc Gebenna. Lucano Gebennæ in primo, quem imitatus eſt Poeta: *Qua montibus ardua ſummis gens habitas, cana pendentes rupe Gebennas.* *Bertoldus*] Prædicti Chunradi filius. *Patriæ ſortis honorem*] Quod tunc conſuetudo erat, quæ etiamnum, nec apud Gallos ſolum, verumetiam in proceribus Hiſpaniarum, atq; alibi gentium recepta, durat: quod ſemper ſeniori fratri, eiusq; liberis, ſeu maribus, ſeu fœminis, paternæ hæreditatis cedat autoritas, cæteris ad illum tanquam ad dominum reſpicientibus. Itaq; defuncto Reinaldo, filia illi ſuperſtes, excluſis agnatis maſculis, ſecundum hunc morem, cõtra feudales leges, hæres vniuerſæ ditionis ſucceſſit: quam vna cum Delphinatium prouincia, ſiue regno Arelatenſi, iam diu imperio, vt Otho dicit, alienatam, Aenobarbus noſter, maritus Beatricis, reduxit, & poſtea filio Othoni poſſidendam reliquit. Id, quod vel noſter Guntherus inuocationis ſeriem texens, atteſtatur.

Ergo dato paſſim varias rumore per vrbes
Aduenisſe diem, quo feſta lampade Princeps,
Dignetur ſacri ſociam ſibi iungere lecti,
Et meliora nouis ſponſalia ducere fatis.
Vndique magnifici proceres, ad magna vocati
Conueniunt, vrbemque petunt, cui nomen ab herbis
Eſſe putant, lingua vulgaris origine tractum.
Vt tanquam medij circa præcordia regni
Eximium celebretur opus, famoſaque ſedes
Illa locum tanto dignum concedat honori.
Quanti pontifices, quanti coiere potentes,
Quæ facies procerum, quis honor, quæ gloria rerum,
Quisve fauor populi, ſeu quæ deuotio cleri?
Quis velit expreſſis metiri ſingula verbis,
Hunc ego littoreas numerare fatebor harenas
Poſſe, vel in magno radiantia ſydera cælo.
Hoc rerum ſplendore ſacros regina mariti
Venit in amplexus, comites, regeſque, duceſque
Felici paritura thoro, te maxime, qui nunc
Fortiter Auſonias vrbes, Henrice, regendo
Grande tibi nomen primo nanſciſceris æuo:
Et te Sueuorum ductor, Friderice, paterni,
Quod tua facta probant, digniſſime nominis hæres:
Te quoq; cum magno præclaræ laudis Othone
Inſignis Chunrade puer: cunctiſque minorem,
Sed non diſſimilem morum probitate Philippum.
Hos equidem partu felici fœmina princeps
Edidit, & plures generoſa forſitan aluo
Terrarum dominos longe lateque potentes
Progenitura fuit, ſi non florente iuuenta
Inuida fallaces rupiſſent ſtamina parcæ.
Heu mihi, quam celeri dominatrix inclyta fato
Occubuit, viduumque virum, prolemq; reliquit.
Iam tamen Auguſto dominantes cum patre natos
Viderat, impreſſamque tuis, Henrice, coronam
Temporibus: cum de toto ſemel orbe vocatus,
Quanta nec ante fuit, nec creditur eſſe futura,
Moguntina ſuos aſpexit curia patres.
Nondum collectos ad gaudia tanta potentes
Ad proprias ſedes, nataliaque arua reuerti
Paſſus erat Princeps: ſed adhuc Hymenæa, ſacroq;
Carmina digna thoro, ſolenni curia plauſu,
Et felix omen, votiuaq; feſta canebat,
Cum rediit Graia Stapulenſis ab vrbe Guibaldus,

Feſta lampade] Id eſt, nuptiali face, quæ accendi ſolet ad apparentem Heſperum, qui poetis eſt quaſi confirmator & dux nuptiarum. Hanc paranymphus præferebat, cæteras alij. nam vt infra adnotabimus, plures accendebantur. *Cui nomen ab herbis*] Signat *Wirtzburgum*, matricem Francorum Germanorum vrbem præclaram. *Lingua vulgaris origine tractum*] Satis dure, vt mihi videtur. Quis vnquam herbam pro radice vſurpauit? Sunt tamen qui primum eam Wirtzelburgum putant eſſe dictam. Chunradus Celtes ille, eruditorũ ſua ætate princeps, Herebipolim, vnde ei origo, maluit appellare, vetuſtatem ei vbique adſerens. Syluius, & poſt eum Volaterranus, ceu rem memoria dignam annotarunt: præſulem eius, quoniam idem, & dux Franconiæ appellatur, ſacrificare ideo ad ſtrictum enſem in ara collocatum, per ſummum, quod negari nõ poteſt, ludibrium ſanctiſſimi illius ſymboli, quod pacificus ille & rex & ſacerdos operatus eſt. *Hunc ego*] Exceſſus, familiaris poetis. *Te maxime, qui nunc*] Nomenclatura filiorum imp. Friderici, de quibus obiter, quæ videbantur adferenda, diximus in principio libri primi. Meminit item eorum autor, qui adiecit tempora ſua annalibus Vrſpergianis. *Fœmina princeps*] Auguſta, de qua Vlpianus: Princeps legibus ſolutus eſt: Auguſta autem licet legibus ſoluta non ſit, princeps tamen eadem illi priuilegia tribuit, quæ ipſe habet.

Hymenæa] Quod negligenter a Catulli interpretibus, Rhodiginus prætermiſſum ait. Adnotauit idem in Menandriis, item in auibus Ariſtophanis, cani in nuptiis ſolitum ad eũ prope modum: ὑμὴν ὦ ὑμέναι᾽ ὦ ὑμήν. Indeque illud eſſe, O hymen hyme-

Legatique ſimul, regis mandata ferentes.
Qui tamen ob fraudes aliorum, quos prius idem
Egregio Manueli orator miſerat vrbis,
Auribus, & facie tam læto tempore, tanti
Principis indigni, longe conſiſtere iuſſi,
Expauere graues offenſi Cæſaris iras.
Nam qui prædicti mandata priora tyranni
Auſonias vrbes, Ethruſcaque rura tenenti
Attulerant, Friderice tibi, gentilibus vſi
Fraudibus, impreſſas falſo ſub nomine regis
Mendaces chartas ſibi confecere ſigillo.
Quos bene Rex habitos, poſtquam cumulauit honorẽ,
Muneribuſque datis, referendaque fauſta tyranno
Verba ſuo, placidæque dedit conſortia pacis,
Dimiſitque viros: cum regia ſigna remenſis
Alpibus audirent ad Tranſalpina rediſſe.

næe, o hymen o hymenæe. Præterea male ab eiſdem Martiani Capellæ autoritate dictum: Hymenæum fuiſſe Veneris filium. Hunc Seruius primo Æneidos ſcribit virum fuiſſe Athenienſem, qui inter bella ſæuiſſima virgines liberauit: propterea nomẽ eius in nuptiis inuocatur, quaſi liberatoris virginitatis. Plutarchus in problematis, quinq; Deos precari illos, qui matrimonio coniunguntur, ſcribit, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Leporem, & in primis Dianam: ideo quinque cereos accendi morem eſſe, nec pauciores, nec plures. Quam autem piam nobis doctrinã ſuis illis Ethnici coniugiorum præſidibus diis commendarint, oſtendit Roterodamus in Inſtitut. chriſt. matrimonij. Nec ignorandum, hymen, non eſſe pelliculam, qua in vtero infans circumuoluitur, vt plures grammarici, hoc eſt, poetarum interpretes tradunt: ſed eſſe virginalem quandam pellem, quæ in primo coitu virginis abrumpitur, vt græci aſſeuerant libri, teſte Daniele Cremonenſi. *Carmina digna thoro*] Feſcennina illa vocabantur ab oppido Campaniæ Feſcennio, quod illic nuptialia inuenta ſint. Quæ, quia ſolebant eſſe petulantiora, vnde apud Catullum Feſcennina licentia. Dicit autẽ digna ſacro thoro, hoc eſt, cubili immaculato, in quo certe nihil petulans, nihil ineptũ eſſe debet: quod illud diuus Hieronymus interpretatur eſſe, quoties vir & vxor ſtudio caſtitatis, in matrimonio virginitatem imitantur. Quamuis non ignoro, & lectulum ipſum connubialem Genio cuiquã ſacrum habitũ apud ignaros veræ religionis. Vnde illud Iuuenalis, ſit inuehentis in adulteros: *Antiquum & vetus eſt, alienum Poſthume lectum concutere, & ſacri Genium contemnere fulcri.* Sed quam fœdis ritibus atq; prǫludiis ſuas chriſtiani auſpicentur modo nuptias, Roterodamus deplorat magis quam indicat in opere iam citato, quo meo quidem iudicio, ſanctius non aliud, magisq; neceſſarium ſcripſit. Paraphraſes enim, nolint velint theologaſtri, euangeliſtarum ſunt, & apoſtolorum, qui ſapientiam Deiq; ſermonem in literas miſerunt: profecto, ſi quis alius, liber dignus, vt in omnem, quæ ſub cœlo eſt linguam, conuertatur. *Graia vrbe*] Cõſtantinopoli, ſede Græci imperatoris. *Legati regis*] Græcorũ intellige imperatoris. *Aliorum*] Scilicet, Maradochi, & Palæologi, quorum lib. quarto meminit. *Idem Orator*] Abbas Stapulenſis. *Prius miſerat*] Hoc eſt, præcedere iuſſerat. vel potius, quod illi ſponte & ex compoſito Guibaldum Anconæ, vt ex Othone accipere licet, reliquerint.

Vrbis] Scilicet, Romæ, hoc eſt, Aenobarbi Ro. principis, & chriſtiani populi recens appellati imperatoris. Vrbs licet non proprie de Roma dicitur, tamen per ſubauditionem, vel potius κατ᾽ ἐξοχὴν. ſicuti cum Poetã dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur apud græcos, vt ait Iuſtinianus Aug. egregius Homerus, & apud nos Virgilius. Sane cum vrbem ſacram appellamus, ſunt qui Hieroſolymam accipiant, vt Baldus: Alciatus Romam potius intelligit. ſicut & cum æternam dicimus. Auſonius. *Vrbis ab æterna deductam rege Quirino.* Vt mirum ſit ſecundum ipſum, quod literatores quidam ibi legunt: Hectoreæ. *Læto tempore*] Nuptiali. *Longe conſiſtere iuſſi*] Iuuauiæ ſcilicet, vt Otho præſul ait. Hodie Salisburgum, a Salza fluuio qui interluit illam. *Prædicti tyranni*] Manuelis ſcilicet, græcorum imperatoris. Neſcio an in bonã acceperit partem: maxime quod cum imp noſter Aenobarbus, non ignarus, immo periculum pridem fecerit, ingenij hominis tum perfidi, tum impij: tamen cum ipſo fœdera inire dignabatur. Vere etenim Manuel ille tyrannum egit, dum contra ius gentium Venetorum legatum violat, pacisque ſimulator maximus, tum perturbator dogmatum chriſtianæ fidei ſtudioſus. Nullus infeſtior in nos fuit, nulli inuiſiores ſucceſſus noſtrorum fuere, quod vel ipſe Fridericus noſter ſatis ſua innuit oratione, quam ad proceres Gallorum habuit, apud Æmylium Veronenſem in deſcriptione ſacri belli ſecundi: in quo Chunradũ Aug. & Ludouicum Gallorum regem ſummos chriſtiani exercitus ductores, variis a Manuele fatigatos fuiſſe inſidiis, magno conſenſu rerũ ſcriptores prodidere. *Gentilibus vſi fraudibus*] Græciæ peculiariter attributa eſſe conſtat mendaciũ & fallaciam. Signare igitur dixit, gentiles fraudes, vt Prudẽtius noſter gentilia vitia, quę ceu affinitate quadã idololatriæ coniuncta recẽſet apoſtolus in 1 cap. ad Rom. Fraudis ſpẽs eſſe videntur, fallacia, calliditas, machinatio, impoſtura. Fallaciã loquendo, calliditatem tacendo cõmitti Accurſius exiſtimauit. Alciatus rectius, fallaciam ſimulationi annectit, calliditatem ad ingenium refert. Machinationem, ait, ex præcogitata aliqua inuentione, manuq; & arte confici: impoſturamq; ab impoſtoribus, id eſt, deceptoribus, quos etiam planos vocant, nomẽ ſumpſiſſe: ductamq; videri metaphoram ab his, qui operimentum rei imponant, vt vitium tegant. *Impreſſas falſo*] Paulus titulo ad legem Corneliam de Falſis, id falſum eſſe videtur, ait, ſi quis chirographum alienum imitetur, aut libellum, vel rationes intercidat, vel deſcribat. *Mendaces*] Adulterinas. *Chartas*] Literas, pro membranis, quibus vtuntur in talibus negociis, vſurpat. Membranæ cõficiuntur e pellibus, chartæ e linteis.

Sigillo

Sigillo] Cuius impreſſio autoritatem ſcripturæ confirmat. Vnde iuriſperitorum aſſertio eſt, plenam fidem adhiberi literis iudicis, ſoluto eius ſigillo munitis, ſi de his atteſtatur, quæ ad eius officium pertinent, & ab arbitrio ſuo pendent: Quod ſi etiam teſtium ſubſcriptio acceſſerit, tunc generaliter iuſtam probationem facere. *Bene habitos*] Hoſpitaliter exceptos, liberaliter tractatos.

Suo tyranno] Iterum pro Domino, ſiue principe vſurpat. ſicut apud veteres. Nam olim ſui natura qualemcumque principem ſignificabat. Hodie malum tantum notat. *Conſortia*] Capita fœderis pangendi.

Protinus Appuliæ populos, & mœnia falſis
Subreptisq́ dolo Campana relatibus implent,
Littoreas vrbes, ſeſe, vicinaq́ Ponto
Oppida, munifico falſis a principe ſignis,
Accæpiſſe probant, ignauaq́ pectora vulgi
Fraudibus, & Graio corrumpunt nequiter auro.
His comes Andreas Capuæ, proſcriptaq́ turba
Nuper ab exilio noſtro ſub rege reuerſa,
Atq́ Cauillenſis Robertus nomine quidam
Eximia virtute comes: ſeu gratia noſtri
Principis, aut odium Siculi, ſeu maxima merces
Impulerat, cœptis tota virtute fauebant.
Præterea dominis infidum, ac mobile vulgus
Pondera ſeruitij Siculæq́ tyrannidis optans
Abieciſſe iugum, ſceleri præſtare fauorem
Gaudebat, rerumq́ ſequi momenta nouarum.
His opibus freti Barum petiere, locumq́
Præſidij validam quam præmuniuerat arcem
Milite non pauco Siculus, certantibus armis
Oppugnant capiuntq́ manu, poſſeſſaq́ bello
In ſua iura nouis traducunt mœnia fatis:
Non ſine clade tamen. nam maximus vnus in illis
Gaudia Paleologus letho turbauit acerbo,
Cuius aromatico conditum corpus odore
Turba comes patrio tranſmittit mæſta ſepulchro.

Iamq́ per Auſonias vrbes vulgatus aduſque
Principis ingenuas rumor peruenerat aures,
Vel ſummum clauſiſſe diem, vel pondere morbi
Guilhelmum proprij priuatum munere ſenſus
Nec ratione frui, cunctasq́ in finibus illis
Fœdere Graiorum deceptas fraudibus vrbes.
Quod ſatis indignum Cæſar penitusq́ pudendum
Duxit: & ingenti turbatus inhorruit ira.
Nam licet a Siculo Romani nominis vrbes
Hactenus inuaſas, mutilataq́ regna doleret:
Turpe tamen magis hoc, & fœdius eſſe putabat,
Mœnia capta dolo, ſeductaq́ turpiter aſtu,
Seq́ ſui falſa deluſum nominis vmbra.
Nam quod tam longa Siculum gaudere rapina
Tam patiens tulerat, iuſtamq́ repreſſerat iram
Hactenus occultis, penitusq́ latentibus actum
Quis dubitet cauſſis? vbi tandem tempore noſtro
Æternum veteri finem poſitura querela,
Nobilis e Sicula tibi, rex Henrice, veniret
Nupta domo, gemini pax & concordia regni.
Forſitan hic facinus, commentaq́ fraudis iniquæ,
Graiugenumq́ dolos, Graiorum morte piaſſet:
Aut inhonoratos & probra grauiſſima paſſos

Appuliæ populos] Vltra Appenninum illi habitant, noſtroque tempore vno Apuliæ nomine cenſentur, Iapyges, Dauni, Meſſapij, Peucetij, Salentini: qui eum cum Apulis tenent modo tractum, qui a Tarento vſq; ad Hydruntem, & ab eo per littus vſque ad montem Garganum protenditur.

Mœnia Campana] Hoc eſt, vrbes Campaniæ, nota figura, poetisq; perfamiliari. Omnium autem, teſte Floro, nō modo Italia, ſed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga: cuius tractus tribus conſtat finibus, ad Sinueſſam, ad Meſſenum, ad Neapolim, quem Cratera ex forma dicunt. Termini eius vſque ad Sarnum fluuium: antiquitus vero vſque ad Silarum protrahebatur. Straboni ex Occidente Lirim, e Septentrione Samnites habet. Campaniæ laudes ſcribunt inter præcipuos Cicero, Plinius, Solinus, Strabo, Florus, Eutropius, Sillius.

Surreptis relatibus] Pro commenticiis, hoc eſt, ad falſam rei narrationem iuſſionibus & mandatis a principe impetratis: iuxta vulgatum iuriſperitorum morem, accipere videtur. Cum tamen illi, nec huius verbi tam elegantis, nec verbi obrepo frequentis magis apud iuriſconſultos vim ſignificationemq; percæperint, vt Budæus in poſterioribus annotationibus demonſtrat, autorum grauiſs. citatis exemplis, Ciceronis, & Quintiliani.

Littoreas vrbes] Ad mare ſitas. vt ſunt Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanæum Pompei, & ipſa caput vrbium Capua, quondā inter tres maximas Romam Carthaginemque numerata. Florus.

Signis] Pro ſigillis. Nam ſubſignare eſt, vt Alciatus refert, ſignū ſuum, quod & ſigillum dicitur, ſubiicere. Quamuis etiam eſt ſimpliciter ſubſcribere. Nam & ſcriptura ſignum eſt, vnde ſcribentis perſona indicatur. Principes Germanorum fide ſigillorum contenti non temere vtuntur ſubſignatura, præcipue in ſuæ ditionis ſubditos. Quod & ab Auguſtis noſtris obſeruatum eſſe conſtat, vſq; ad Maximiliani imp. tempora, qui morem ſubſignationis, quem nepotes eius imitantur, inuexit.

Turpiter Argolicam repedare dediſſet ad vrbem.
Ni bona pars procerum legatis parcere regem
Cenſeret, famamque bonam præferre dolori.
Sic demum Grais adeundi copia regis,
Temporis atque loci præſcribitur ordine certo.
Non tamen inuicti ſera principis ira reſedit,
Donec in Apuliam proceres, vltricia regni
Iurauere ſequi, condicto tempore ſigna.

Fraudibus] Fallacibus; blanditiis, tum inanibus promiſſis quibus varium & mutabile vulgus capi ſolet.

Comes Capuæ] Liuius a campeſtri agro Capuam nominatam, propius vero eſſe exiſtimat. Eam Cicero luxus infamia notans, ſuperborũ quondam domum fuiſſe ait: vt mirum non ſit, potentia eã ſimul & gloria priuatam, nihil fere hodie, præter vmbram nominis retinere. Hæc poſtremo inſtaurata, incertum a quibus & quomodo, a veteri procul duobus milib. paſs. diſtat, ter antea deleta, a conſule Romano primum, tum a Genſerico Vandalo, & nuper a Longobardis. *Proſcripta turba*] Bannũ a recentioribus dicitur illa ſpẽs exilij, quæ ab antiquis dicebatur proſcriptio. Vnde Banniti, ij ſunt de quibus in iure ciuili & apud autores latinos dicitur, quod carent iure togæ, quibus aqua & igni interdictũ eſt. C. de epiſ. & cler. in noua conſtitutione, quæ eſt Friderici noſtri Aug. Bãno, inquit, imperiali ſubiaceant. *Cauillenſis*] Syncopa. Cauilonenſis enim, vt Æmylio Veron. vel, vt hodie, Cabilonenſis dicitur. *Siculi*] Guilhelmi Siciliæ regis. *Barum*] Oppidum Iapyx ante vocatum a Dedali filio Iapyge autore Plinio cap. 11 tertij. Ex Bari nunc nomine tota pars ea terraq; cognominatur. *Rapina*] Occupatione, iniuſtave poſſeſſione, quæ contingit, ſiue quia res probibita eſt poſſideri, vt liber homo, ſiue quia perſona incapax, vt ſeruus, ſiue cauſa iniuſta, vt raptor, ſiue iure ciuili inualida, vt cum pater filio, maritus vxori donat. *Nobilis e Sicula*] Satis de hoc connubio diximus ad finẽ primi, ſuper illo verſu: *Ex qua præclaro.* *Forſitan hic*] Scilicet, imp. Fridericus. *Legatis parcere regem cenſeret*] Et quidem recte. Nam Pomponio autore, ſi quis legatũ hoſtiũ pulſaſſet, cõtra ius gentiũ id cõmiſſum eſſe exiſtimatur. quia ſancti habentur legati. Et ideo ſi legati apud nos eſſent gentis alicuius, cũ bellũ eis indictũ ſit, reſpõſum eſt, liberos eos manere. id enim iuri gentiũ conueniens eſſe. Itaq; eũ qui legatũ pulſaſſet, Q. Mutius dedi hoſtibus, quorũ erant legati, vtilius eſſe ſolitus eſt reſpondere. Vnde apparet quam ægre Cæſar Aenobarbus, ceu ſeuerus iuſtitiæ patronus, tulerit priorum legatorũ per ſummum ſcelus admiſſum falſi, vt negari nõ poteſt, crimen, quũ illius ergo in nouos legatos culpaq; carentes animaduertere conſtituiſſet animo tam pertinaci.

Iamq; graues vltrix Alemannia mouerat iras,
Magnaq; terrifico properabat cœpta tumultu,
Cum nouus ex Latio rumor, meliorq; priori,
Hoſtibus extinctis, Siculo victore receptas
Quas ſibi ſubdiderant fallaciter attulit vrbes.
Ergo alio princeps tantarum pondera rerum
Flectit: & in Ligures properat conuertere bellum,
Innumerasq; ſuo ſignatas nomine chartas
Deſtinat ad proceres, ita regia iuſſa ferentes:
Si non perſpicuis patuiſſet cognita ſignis
Veſtra fides, multoq; prius ſudore labores,
Pignora ſinceræ mentis manifeſta dediſſent,
Non ita ſecure veſtrum peteremus ad omnes,
Auxilium, diuerſa ferunt quos tempora caſus:
Sed quia deuotos velut officioſa ſupremo
Membra decet capiti, nobis cognouimus eſſe,
Nunc hoc, nunc aliud mutato tempore veſtris
Mandamus ſtudiis, ſic rerum poſtulat ordo:
Sic variat fortuna vices, nulloſque timemus
Ob decus imperij vobis ſociare labores.
Appuliæ bellum, quod paucis ante diebus
Sanximus Herbipoli, vobis impune remitto.
Præuenit ſiquidem noſtros fortuna labores,
Magnaque ſublatis periere negocia cauſſis.
Altera iam noſtros expectant bella lacertos,
Egregium virtutis opus, pulchrique laboris
Imperij ſatiare minas, cunctiſque per orbem
Gentibus, & populis Ligurini funditus vrbe,
Vt decet, euerſa, noſtrum ſancire timorem.

Deſtinat] Mittit, vt apud Suetonium in Galba. Statimq; legationem ad prætorianos cum mandatis deſtinauerunt.

Si non perſpicuis] Argumentum epiſtolæ Aenobarbicæ, cuius exemplum Otho pontifex ſuæ inſeruit narrationi. Poeta aliquanto fuſius narrat, exornans cum ſententiis, & acclamatione feſtiua, tum locis aliquot Rhetorum. Primum itaque captat beneuolentiam: dum commemorat ſe iampridẽ perſpectam, cognitamq; habere fidem, virtutemque ſuorum.

Quæ

Quæ ſemper Latiis fallax, infida, rebellis
Regibus, & nulli docilis ſeruire potenti,
Præcipue noſtris tumefacta repugnat habenis,
Et quaſi degenerem, tumidumque, & mente carentem
Contemnit, nec poſſe putat punire nocentes.
Quem nimis expoſitum veniæ, ſegnemque malorum
Aſpicit in pœnas, patientia noſtra timori
Illa teſte datur: Neſcis hæc perdita, neſcis,
Quem ſtimules peritura virum: ſentire decebat
Te quoque quod ſenſit conſors & conſcia culpæ
Infelix Terdona tuæ, ceu corruit illa,
Tu quoque victa cades, tanto grauiore ruina,
Quanto nec aliis tibi firmior ipſa videris.
Parua cadunt leuius, non multa mole premuntur:
Magna ſub ingenti franguntur pondera lapſu.
Nunc age, magnifici proceres, ingentibus actis
Intrepidas adhibete manus: & iuſta ferentes
Arma, laboranti mecum ſuccurrite regno.
Tutius eſt ferro iam putrida membra recidi,
Quam partis vitio totum tabeſcere corpus.
Hæc eſt illa nocens quæ cunctas fortior vrbes
Perſequitur, noſtramque premit ſine fine Papiam,
Quæ Cumam, Laudamque nimis vicina perenni
Inſectans odio, crudelibus vrget vtramque,
Terrificatque minis, aliasq; ferociter armis
Euertit: preſſasque tenens in puluere victum,
Non patitur releuare caput: regnique ſuperba
Contemnit, ridetq; minas: quas odimus vrbes
Diligit, & contra quas nos diliximus, odit.
Terdonæ veteres nobis prohibentibus arces
Erigit, & vetitas audet ſarcire ruinas.
Nec timet iratum, quem ſcit procul abfore regem,
Nec putat vlterius noſtros ſentire recurſus.
Fallitur, & vano ducit ſolatia voto.
Sperato citius, caſtris Ligurina prememus
Mœnia, completo bellum condiximus anno.
Tunc nobis meritas cogetur pendere pœnas.
Et quæ nunc alias tutatur, & erigit vrbes,
Non niſi poſt longum tempus renouanda iacebit.

Ergo viri fortes vobis adſciſcite, quantas
Quiſque poteſtis opes, vbi cum ſe torſerit annus,
Totus apud noſtram coiens exercitus Vlmam,
Me duce, per rigidam ſecurus, & integer alpem
Tranſeat, & fortem ſatis impiger occupet vrbem.
Neue ſub hac ſpecie vos ad maiora vocari,
Aut Appenninum traduci forte putetis,
Sit procul iſte metus, Ligurum non longius vrbe
Cogendum quemquam, per regia nomina iuro.

Interea ſolito belli fremebunda tumultu
Vrbs Ligurum, poſtquam natalia rura tenere
Comperit, euicta regales alpe cateruas
Ticinum geminis incingere pontibus amnem
Adgreditur pauidam ſolita feritate Papiam,
Ac circumpoſitos flammis ſimul atque rapina

Nimis expoſitum veniæ] Exorabilem, lenem, indulgentem.

Patientia noſtra] Vltionis dilatio.

Timori datur] Quia tarditatem pœnæ grauitate compenſat, vt de diuina ira dixit Valerius.

Noſtram Vlmam] Quod tunc illa ſub eius, vt Sueuiæ principis, ni fallor, erat ditione. Nam conſtat oppidum ipſum ſub aliorum quoque dominio extitiſſe, ſeroq; liberis ciuitatibus adnumeratum: quod tamen modo inter præcipuas eius ordinis prænobile habetur. Vide Nauclerum. Danubius hic amnibus Hilaro, & Blauio receptis, nauigabilis efficitur.

Interea ſolito] Innuit alteram Mediolanenſium rebellionem, quã pariter altera in eos expeditio Aenobarbica ſecuta eſt. Hanc quoq; autor appendicis annalium Vrſpergianorum diligenter ſcripſit.

Depopulatur agros: mortalia corpora ferro
Confodit: aut duris adſtringit capta cathenis.
Lunellum renouat: Terdonæ mœnia raptim
Erigit: atq; nouas properat ſarcire ruinas.
Haud procul a tutis Ticini mœnibus alto
Fulgebant caſtella loco, de nomine certum
Vingeuum ſcriptura vocat, nil tradidit vſus.
Hæc tunc Guilhelmus Ferrati Marchio montis
Mœnia ſeruabat, ſimul & Ticina iuuentus.
Præſidio ſubmiſſa loci: ſed fortior hoſtis
Expugnata diu tandem munimina victor
Occupat, & captis multo vix obſide vitam
Indulgens, proprio componit fœdera nutu.
Quæ tunc ob leges, & formam pacis iniquam,
Spreuit, & abiecto Ticinum pondere rupit.
Ergo vbi feſta ſuum cœperunt gaudia finem,
Protinus Herbipoli procerum, cum parte relicta
Norica caſtra petens, ibi rex ad tempus agebat.
Hic, vt erant iuſſi legati regis Achiuum
Notificant, quorum ſeries ni fallimur hæc eſt.
Occurrere viro, mandat aque regia, regi
Vxorem clara regum de gente ſuorum
Spondebant, thalamosq; nouos & fœdera pacis
Perpetuæ, nexu ſolido firmare parabant.
Huic quoque prædictæ reſtabat & altera cauſſa.
Nam duce Boricio tumidorum rector Achiuum,
Nuper ad Hungariam magnum direxerat agmen.
Cuius, vt interiit bello pars magna cruento,
Cum duce fuſa ſuo, Scythica pereunte ſagitta,
Viribus ipſe ſuis vindictam ſumere cladis,
Inualidus, noſtrum quem nouerat omnia poſſe,
Orabat regem, ſæuis indicere bellum
Gentibus, vltoremque ſuis adſciſcere factis
Tentabat: ſed caſſa virum ſpes vtraque luſit.
Nam meliora ſibi thalami iam fœdera rector
Iunxerat, ad bellum breue tempus, & altera belli
Fortius incumbens priuati cura vetabat.

Lunellum] Oppidum, quod familiæ, quæ inter Italicos comites cenſetur, dedit nomẽ, ſunt beneficiarij imperatoris.

Vingeuum] Hodie forte Vigeuenũ nouũ & amœnum oppidum, ſeceſſus ducum Mediolanenſium, ab eis & ædificiis & aquis introductis nobilitatus. Nec minus, vt Volaterranus refert, Petro Candido Nicolai quinti pontificis ab epiſtolis miniſtro, qui Appianum conuertit. *Ticina*] Papienſis. *Fortior hoſtis*] Scilicet, Mediolanenſis.

Feſta gaudia] Feriæ nuptiales, ſiue dies geniales.

Norica caſtra] Norimbergam clariſſimam etiamnum ciuitatum Germaniæ, a Celte noſtro illuſtratam intellige. Nam hoc etiam nomine in priori quoque hiſtoria pontifex Friſingenſis ſignat, quod exiſtimauit eã a Noricis populis nomen accæpiſſe, quũ limites illi ſuos eatenus, hoc eſt, vltra Danubium protuliſſent, remanente hodie nominis veſtigio, quod Germanice *Nordgeu* dicitur. Quanquam ſint, Althamero teſte, qui a Nariſcis nominatam velint. *Achiuum*] Græcorum. Homerus Græcos omnes Achiuos vocat, ſicut & Danaos & Archiuos. *Notificant*] Verbo hoc vſus eſt & Ouidius. Tranquillus item notum fecit, pro ſignificauit, in Auguſto ponit. *Nam duce Boricio*] Geſta huius Boricij, qui ſe regiam apud Hungaros ſobolem dicebat, ſcribit Hungarorum hiſtoricus in Bela ſecundo, & Geiſa item ſecundo. Meminit Otho pontifex cap. penult. ſecundi libr. Aenobarb. hiſt. Æmylius Veronenſ. lib. de Geſtis Francorum quinto. Volaterranus in Pannonia, & Mich. Ritius lib. de regib. Hungar. 2. *Tumidorum rector Achiuum*] Notum vel ex Cicerone, quibus vitiis Græca natio, dum maxime floreret, obnoxia erat. *Altera belli*] Scilicet Polonici, de quo mox in ſequent. 6 lib. principio.

Inde Ratiſbonam princeps, & publica regni
Cura, vocat proceres, & rerum fama nouarum.
Hic inter regis patruum, regisque nepotem,
Hactenus occultam de pacis fœdere formam,
Nunc tandem vulgare parant, & ferre ſub auras:
Quæ qualis fuerit rerum ſatis ordo docebit.
Nam patruus regis, per ſeptem ſigna ducatum
Rite reſignauit: quæ tradidit ille nepoti.
E quibus ille duo patruo tradenda reſignans,
Auſtrica iura viro pariter ceſſura reliquit.
Marchia tunc tellus erat hæc, nunc vero ducatus.
Namq; volens priſci defendere nomen honoris
Rex patruo, cum tres comitatus ille teneret,
His quaſi compactis, & in vno corpore iunctis
Conſilio procerum, celebrem dedit eſſe ducatum.

Nam patruus regis] Henricus ſenior Auſtriacus. *Septem ſigna*] Hoc eſt, vexilla. *Ducatum*] Scilicet, Baioariæ. *Rite*] Seruata regni ceremonia. *Nepoti*] Henrico Iuniori. *Tellus hæc*] Auſtriam intellige. *Marchia erat, nunc vero ducatus*] De origine, nominibus qualitateque harum dignitatum, diffuſius tractant iureconſulti, qui commentarios ſcripſerũt in feudales libros. Vnde iis contenti, quæ in librum ſecundum retulimus, quia ſcholia ſcribimus, nihil addere voluimus. *Priſci honoris*] Quia frater eius Leopoldus primus tulerat nomen ducis a Chunrado Cæſ. Auguſt. vt lib. 1 indicauimus. Quod Crantius non animaduertit.

Conſilio

Neue ſecuturi factum ſubuertere reges
Aut reuocare queant, regali tuta ſigillo
Argumenta duci, monimentaque certa reliquit.
Atque bono pacis cunctas florente per vrbes
Hæc quoque regali frueretur munere tellus,
Vltima turatam ſuſcepit Norica pacem.

Conſilio procerum] Nam quod plurium conſilio & autoritate fit, maiori nititur roboris firmitate. *Dedit eſſe ducatum*] Pro conſtituit, ſiue decreto conceſſit. Conſtat enim ex repetita conſtitutione diui Aenobarbi noſtri, feuda dignitatum, & principatuum regalium diuidi non poſſe, niſi ex ſpeciali principis priuilegio. vt lib. 8 latius explicabimus. Diuus autem imperator Cæſar Fridericus ſecundus, nepos Aenobarbi, ducatum Auſtriacum, tanti erat tunc ſplendoris, in regnum ſubuexit: quo tamen titulo poſteritas abſtinuit, præeminentiis, prærogatiuisque regalibus contenta. *Monimentaque certa reliquit*] Conuertit illa nuper in noſtram linguam Auentinus, adiecitque Elencho rerum Baioaricarum, quem edidit.

Sic velut antiqui reuocato tempore ſecli,
Aurea pacifico ſub rege reuixerat ætas.
Sed quantum placidæ firmata pace quietis
Præſtiterat noſtro regis præſentia regno,
Italicis tantum populis inieceratabſens
Cladis: & aſtrictos laxauerat ante furores.
Sic dum dimidium tenebris abſentia ſolis
Infuſcat mundum, reliquo præſentia lucem
Fundit, & alterno partitur lumine cælum.

Sic velut] Simile.
Sub rege] Saturno. Notæ ſunt quatuor illę ætates, quas a metallis Heſiodus appellauit. Aurea ætas ſub Saturno fuiſſe dicitur: *Quæ vindice nullo, ſponte ſua ſine lege fidem rectumque colebat*, vt eſt apud Ouidium. Prudentius in Symmachum: *Hæc cauſſa eſt & origo mali, quod ſecla vetuſto Hoſpite regnante crudus ſtupor aurea finxit.*
Sic dum] Aliud ſimile.

LIBRI QVINTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEXTI.

Sextus in indomitos regalia ſigna Polonos
Excitat, Herbipolim repetit poſt prælia victor.
Plena dolis Graios ſpreuit mandata ferentes.
Anglicus eximium mittit tentoria munus.
Chryſopoli poſitis papalis epiſtola verbis,
Ambiguis ſuſpecta mouet, mox Norica princeps
Rura petit, patruosque ſuos in fœdera cogit
Priſca, Labeſlaum regem creat ex duce primum.
Pace domi facta, Ligures inuadere bello
Approperat, reuocatque ſuas in caſtra cohortes.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI, LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I IMP. AEnobar. Aug. liber Sextus.

Ergo reformatæ poſt tempora plurima paci
Nobilis arridens læto Germania vultu,
Dulcia ſepoſitis tractabat gaudia curis.
Mutatos ſeſe, mutataq; ſæcula læti
Credebant homines: cœli quoque blandior aura
Spirabat, meliorque dabat ſua munera tellus.
Non tamen in tanta princeps ignaua quiete
Ocia carpebat, credens hoc perdere tempus,

SPIEGELIANA IN SEXTVM LIGVRINI, ſeu de Geſtis Aenobarbi Libr. Scholia.

Hos, vt fama tenet, populos] Sequitur in deſcribendo Poloniæ ſitu Radeuicũ, qui Othonianæ hiſtoriæ de rebus Aenobarbicis hactenus deductæ, duos adiecit libros, ex quibus Guntherus ſuos reliquos quinque contexuit. *Viſtula*] Hoc flumen varie nominant autores: Viſulam, Iuſtulam, Iuſtillam, Iſtulam. Hiſtoricus Polonorum tradit a veteribus nuncupatũ Vandalum: ab eoq;

Quo nihil adiectum regni prouentibus eſſet:
Quamque aliis dederat pacem ſibi ſponte negabat.
Ergo nouam nactus tentandi fortia cauſſam,
Conſtituit ſæuis indicere bella Polonis.

Hos, vt fama tenet, populos a cardine primo
Solis, & æſtiuo Phœbæa lampadis ortu,
Viſtula præcingens torrentibus alligat vndis:
At qua fumantem mergi videt æquore Phœbum,
Hanc rapido curſu prælabitur Odera partem:
Quod latus imbriferos telluris reſpicit Auſtros,
Rura Boemorum, ſyluis horrenda vetuſtis,
Tangit, ab arctoa ſcythici maris æſtuat ora
Fluctus, & indomiti ſedem poſuere Ruteni.
Hæc regio Sclauos complectitur, atque Polonos,
Et gentes alias, quarum nec barbara nobis
Nomina, nec rigidi poſſunt noteſcere mores.

Polonos olim Vandalos eſſe dictos: oririque in montibus Sarmaticis, in ducatu Teſchnenſi: quod & Iornandes prodidit. Celtes noſter ab Hercynio originem illi eſſe vult. Decurrit per medium Poloniæ, in Codanumque tribus oſtiis egreditur: Polonice Viſla vocatur, noſtra lingua, *die Wiſel.* *Odera*] Eundem qui Sueuus, & Gutallus ab antiquis dictus eſt. Quidam eſſe putant Ptolomæo Viadus. Si Polonorum hiſtoriographo credimus: qui eum dicit oriri prope oppidum Odri, egrediq; quatuor oſtiis in quendam lacum, vnde euolutus in Balthicum mare exeat. Crantius Celti noſtro ſubſcribit. *Scythici maris*] Septeotrionalis: quod ſecundum diuerſas nationes, quas attingit, varia aſciſcit ſibi oomina. Nempe Germanicum, Sueuicum, Britannicum, Scythicum, Barbarum, Pomeranicum, Balthæum, Arctoum, Boreale, & Septentrionale, Glaciale, & Codonæum: vt in Taciti German. diligentiſſime annotauit Althamerus. Non probo lectiooem Irenici, qui non ſemel citans hunc locum legit, Suitici. *Rutenis*] Olim Roxolani, & Roxani: quorum quidam Albi dicuntur, vicini Lituanis. Moſcouitæ item appellati, ex nomine fluuij Moſcæ. Quidam rubri nominantur, Orientaliores, ac Boryſtheni propiores ſunt.

Sclauos complectitur] Ad originem licet fabuloſam, reſpicit, quam habuerunt, vt communis opinio eſt, a Dalmatis, qui io ſequentibus temporibus Sclaui ſunt ouncupati: quibus nunc dominantur partim reges Hungariæ, partim Veneti. Sclauonicus tamen eſt ſermo Polonis, *Windiſch ſprach*, qui latiſſime patet. Nam vtuntur eo Bulgari, Ruteni magna gens, ex magna parte Lituani, Boemi, Morauí, Boſſinenſes, Poloni, Dalmatæ, Croarij, & Carni. Lege Crantij procemium in Vandalianam ſuam. Sclauorum originem Procopius proſequitur: qui ſcribit Iuſtinianum Imp. cootra eos miſiſſe exercitum Germanorum, qui multos ex eis interfecerint. *Et alias gentes*] Lituanos, Maſauios, Podolianos. Cooſtat enim Poloniam eſſe ampliſſimam, eamque in minorem & maiorem diuiſam.

Nec rigidi mores] Pro crudis & ferinis. Sed cum ſint hodie Poloni cum vitæ ſinceritate, tum morum candore manſuetiores, ipſos recte exiſtimat Vadianus colonos e Germania profectos.

Terra ſuo munita ſitu, vix hoſtibus vllis
Armata tentanda manu: gens aſpera cultu,
Terribilis facie, morum feritate timenda,
Horrendo violenta ſono, truculenta, minaxque,
Prompta manu, rationis inops, adſueta rapinæ,
Vix hominum ſe more gerens, horrore ferino
Sæuior, impatiens legum, cupidiſſima cædis,
Mobilis, inconſtans, acerrima, lubrica, fallax,
Nec dominis ſeruare fidem, nec amare propinquos
Sueta nec affectu pietatis docta moueri.
Hæc partim natura dedit: partimque nocentes
Tabida peſtiferæ faciunt contagia plebis.
Nam quæcumque iacet ſcythico breuis inſula Ponto,
Qui tenet hanc populus, nec terram vomere ſulcat
Frigore perpetuo ſterilem, nec ſquallida duro
Rura ligone mouet, nec vitem copulat vlmo,
Nec legit arboreos autumni munera fœtus:
Venatu tantum, crebrisque alimenta rapinis
Quærit & aſſiduis pirata ſeneſcit in vndis.
At ſi quando famem penuria longa ciborum
Aſperat, horrendum dictu, vix credere poſſum
Ipſe quidem, ſed rumor habet, ſua membra viciſſim
Peſtifero miſeri morſu lacerare feruntur:
Nec genitor nato, nec fratri parcere frater

At ſi quando famem] Apud Tartaros extant hodie reliquiæ eiuſcemodi cruditatis & feritatis.

Hæc

Nouit, & elixa recreatur filia matre.
Non tamen inuictam terræ, populique ferocis
Aſperitas potuit regis compeſcere mentem,
Quo minus ad certos ſecura mente labores
Tenderet, & iuſtam vindicta paſceret iram.
Hac ſiquidem tellus communi iure tenenda
Funiculi ſub ſorte, tribus deuenerat olim
Fratribus, egregij generis: ſed nomina noſtris
Barbara legitime nequeunt accedere libris.
Horum, qui reliquos ortu præceſſerat, vnus
Dux erat, & nuptam cognatam regis habebat,
Nomine Gertrudem, Leopoldo patre creatam.
Cuius ob inſidiam fratres, ceruice rebelli
Abiecere iugum, pulſumq́; e ſede paterna
Compulerant tota profugum diſcedere terra.
Ille ſua pariter fugiens cum coniuge, regem
Chunradum petiit: ſceleratáque facta ſuorum,
AErumnasq́; ſuas, ereptaq́; iura ducatus
Affini, regiq́; ſuo deflebat: at ille
Imperioſa ſatis regni mandata, minasque
Miſit, & ereptos reddi præcepit honores.
Intumuere truces, nec regia iuſſa, nec acres
Exaudire minas, nec iam parere iubenti
Curabant: miſſisque aliis, iterumque remiſſis
Spernebant tumidi, fraternaque iura tenebant.
Sic dux prædicto longum ſub principe fruſtra
Fleuit, & aſſidua manſit vetus exul in aula.

At vbi felici Fridericus regia geſſit
Sceptra manu, patruique loco ſuſcepit agendum
Quidquid inexpletum, dubiumve reliquerat ille,
Sæpius admoniti, nec tunc quoque rapta iubentem
Reddere germano, timuerunt ſpernere regem,
Nec iurare fidem, nec priſco more tributa
Annua, quingentas curabant pendere marcas,
Omine non fauſto: nam poſtquam ſæpe repulſa
Infremuit iuſta patientia nobilis ira,
Agmina confeſtim rapiens per iniqua viarum,
Difficilesque locos, & quos præſtruxerat hoſtis
Obicibus vaſtis aditus, peruenit adusque
Odera, Germanos quæ ſeparat, atque Polonos.
Hanc neque Chunradus, neque regum tempore priſco
Diſtantem ripis, tumidamque rapacibus vndis
Armata tranſire manu tentauerat vllus.
At rex inuictam (quod ſuſcepiſſet agendum)
Nil patiens: ipſam quæ cunctis imperat (acri
Ingenio feruens) naturam vincere tentat.
Protinus innumeras ſociis contexere puppes
Imperat: vt rapidum toto ſimul agmine flumen
Exuperet, pariterque viros tranſmittat, equosq́;.
Obſtupuere rei, poſtquam ſua rura tenere,
Et ripam cunctis intactam regibus ante
Conſpexere virum, vexillaque regia campis
Irradiare ſuis: pauidique fugacia turpi
Terga dedere fugæ: quamuis ea caſtra Polonos,

Hac ſiquidem tellus] Refert cauſſam belli Polonici.

Tribus fratribus] Scriptor Chronicorum Polonicorum cap. 16 lib. 3, quatuor fratres nominat. Vladiſlaum a patre monarcham teſtamento inſtitutum: quod natu maior eſſet. Boleſlaum, Henricum, & Mieczlaum. Radeuicus, quem per omnia ſequitur Guntherus, vt ſuperius Othonem Pontificem, trium tantum meminit, Vladiſlai exacti, Boleſlai item, & Caſymiri. Quod & teſtatur Otho ipſe in cap. vltimo ſeptimi maioris hiſtoriæ.

Nomine Gertrudem] Idem ſcriptor Chriſtinam imp. Henrici eius nominis quarti filiam, huius Vladiſlai fuiſſe coniugem tradit. In quo inſigniter lapſus eſſe videtur, quod Henrico illi, qui apud nos quinto loco habetur, nulla, inquam, ſoboles fuerit. Nec ratio temporum patitur, vt id Henrico tertio, qui quartus nobis eſt, demus.

Cognatam Regis] Neptem Chunradi Aug. ex fratre vterino, cui ducatum Bauariæ, vt in primo libro diximus, tradiderat.

Leopoldo] Auſtriæ Margrauio.

Nec priſco more tributa] Polonos olim fuiſſe tributarios Rom. principi, qui idem Germanorum rex, conſtanter referunt annales noſtri, & latius proſequitur Munſterus.

Odera Germanos] Ob hoc carmen male audit poeta ab Irenico: quod ſuos Germaniæ limites præſcindere videatur.

Pomerios, Bruſcos, Parthos, ſimul atque Rutenos,
Atque truces populos Scythiæ totius haberent:
Neue ſecuturis optata cibaria tellus,
Præſidiumve ferat, villas, atque oppida tuta,
Caſtraque per longos vix expugnanda labores
Exurunt flammis, ſpoliataque rura relinquunt.
Nec minus a tergo quæcumque illæſa manebant,
Vaſtabat princeps: his qui ſibi mente feroci
Parcere noluerant, indignum parcere ducens.

Pomerios] Vbi Polonia finem facit, peruenitur ad ampliſſimam Sclauorum prouinciam, eorum qui antiquitus Vandali, nunc autem Wini, ſeu Winuli appellantur: horũ primi ſunt Pomerani: quorum ſedes protenditur vſque ad Oderam, ditiſſimum amnem Sclauicæ regionis: qui oritur in profundiſſimo ſaltu Morauorum, qui ſunt ab Oriente Boemiæ: vbi & Albis ſortitur principium: nec longis inuicem diſtant ſpaciis, ſed diuerſo currunt meatu. Albis enim in occaſum ruens, primo impetu Boemos alluit cum Sorabis, medio curſu Sclauos dirimit a Saxonibus: nouiſſime Hamburgenſem prouinciam diuidens a Bremenſi, victo(?) Oceanum ingreditur Britannicum. Odera autem vergens in Boream, tranſit per medios Winulorum populos, diuidens Pomeranos a Wilſis. Hæc Crantius cap. xviiij ſecundi rerum Vandalicarum. *Bruſcos*] Nunc Pruſſos, Pruthenos, & Boruſſos appellant: quorum prouinciam milites Teutonici ſanctæ Mariæ occupauerunt, pulſis infidelibus. Deſcribitur a Crantio eleganter cap. vij lib. vj. *Vandalia*] Hanc hodie tenet Albertus Marchio Brandenburgenſ. Boruſſiæ antiquitates Eraſ. Stella ſcripſit, rerum meminerunt Syluius, Volaterranus, & noſter Crantius. *Parthos*] Parthi Scythico ſermone exules dicuntur, autore Iuſtino: qui ſcribit ab exulibus Scytharum Parthorum imperium deductum. Tartaros autem ſignat. *Rutenos*] Qui & Ruſſiani & Ruſſi, *die Reuſſen*. Situm, mores item gentis, eorundemque ſtemma principum, refert Sabellicus. Origo gentis eſt Vandalica, vt adſerit Crantius. Varias hominum ſectas regio tenet. Nam ſunt ibi Chriſtiani, Armeni, Iudæi & Græci. *Scythiæ totius*] Scythia duplex eſt, & Scythæ bipertiti: alteri Europæi, de quibus hic mentio fit: alteri Aſiatici. *Exurunt*] Poloni. *Princeps*] Cæſ. Fridericus.

Tum demum tumidis e fratribus alter, iniqua
Qui profugi fratris ſedem ditione tenebat,
Vt videt interitum tandem certumque, grauemq;
Aduenisse ſuis irato principe rebus,
Clamque palamque ſuos mittens, iterumque remittens,
Sæpius accitos affatu ſupplice cœpit
Compellare patres, & deditionis apertæ
Principis arbitrio legem, veniamque paciſci.
Quam miſer hoc pacto tandem tulit, vt duo regi
Millia marcarum, bis centum vero miniſtris
Penderet argenti, marcas bis mille probati,
Mille alias proceres ſtudiorum præmia ferrent,
Bis centum ſacræ daret officialibus aulæ:
At tibi qui rutilo fulgebas digna metallo
Corporis ad cultum, generoſi germinis aurum,
Viginti magnas daret vxor regia marcas,
Iuraretque fidem regi dignumque fauorem,
Nec ſe de ſolio fratrem pepuliſſe paterno
Dedecus ob regni iurando iure probaret:
Denique virgineam ſe præſentaret in vrbem,
Staturus fratri ſummo ſub iudice regni,
Signaque trans alpes deuotius regia miles
Præuaricatricem Ligurum ſequeretur ad vrbem.
Hæc vbi iurando firmauit, & obſide multo,
Rurſus ad obſcœnos mores, vitiumque recurrens,
Rupit, & AEoliis dedit irrita ferre procellis.
Nam neque caſtra ſequi voluit, neque venit ad illam
Quam rex fraternæ liti, condixerat vrbem.
Victor ad Herbipolis famoſæ mœnia princeps
Signa refert: ibi tunc alios rectoris Achiui
Legatos Graiæ portantes munera pompæ,
Verbaque mandatis ſatis ampulloſa ſuperbis

Profugi] Exulis Vladiſlai.

Quam miſer] Eaſdem refert pacis conditiones Radeuicus cap. v tertij rerum Aenobarbicarum.

Rutilo metallo] Auro.

Dedecus ob regni] Imperij Romani.

Virgineã vrbem] Magdeburgum.

Vitium] Perfidiam.

Occurriſſe

Occurriſſe ferunt: quos, vt ventoſa loquentes,
Iactanteſq; ſui nimium magnalia regis:
Vrbano ſermone diu geſtire, benignus
Rector inoffenſa patienter pertulit aure,
Spreuit, & irriſos probris fortaſſe laceſſi
Diſſimulans ſineret, ni ſe peccaſſe fatentes
Elati ſtultique viri, generoſa potentis
Fletibus, & gemitu mouiſſent pectora regis,
Iuraſſentque ſimul, nunquam ſe talia regnis
Ferre ſuis, Graiaſq; domi ſuſpendere nugas,
Verbaque cum patriis phalerata relinquere tectis,
Si quando noſtram caſus reuocaſſet ad vrbem.
Sic tandem tuti, vix tota mente recepta,
A ſummo petiere viro: nec tarda voluntas
Affuit, vt princeps puerum præſentibus illis
Accingi gladio Fridericum rite iuberet.
Hac amitam pueri conſortem regis Irenen
Argolici mandaſſe, ac ſæpe rogaſſe ferebant
Aſtipulante viro, propter conſortia magni
Quo pueri patrem fuerat complexus amoris:
Donaq; larga quidem tam nunc, quam ſæpius ante
Miſerat, egregij puero regina decoris,
Mandatumque viris dederat: non ante reuerti,
Quam dominæ poſſent ea gaudia viſa referre.
Nec minus Henricus, ſub quo tunc diues agebat
Anglia, contigerat legatos regis adeſſe.
Hi quoque compoſitis mandata loquacia verbis,
Et precioſa ſuæ portabant munera terræ.
Quorum præcipuum miro ſpectanda decore
Scena fuit, cui nec ſimilem videre priores,
Nec reor vlterius ſeries ventura videbit.
Materiam quæris? peregrino ſtamine texta
Creditur, artis opus, miras habuiſſe figuras:
Pondus iniquo tolli manibus, niſi iure nequibat,
Arte leuabatur, ſpacioſaque iugera campi,
Multorumq; capax hominum, plus quinque tenebat.
Hæc igitur tanto radiantia dona decore
Regia mellifluis ornauit epiſtola verbis:

Magnalia] Eccleſiaſtici ſcriptores hoc vocabulo nondum latina ciuitate donato, ſignant ingentia facta, & admiratione digna. Eraſmus vertit apud Lucam cap. ij Actorum, pro magnalia, magnifica. *Et irriſos probris*] Lege cap. vj lib. iam citati, quo locum hunc planius intelligas.

Accingi gladio] Nam id ſummo honoris loco apud veteres habebatur. *Rite*] Ceremonia ſolenni.

Fridericum] Sueuiæ ducem adoleſcentem, filium Chunradi Aug.

Irenen] Eodem nomine fuit mater Conſtantini, quę rerum Byzantij potiens, excæcato filio, publicũ bonum priuatæ charitati prætulit.

Henricus] Eius nominis ſecundi. Vir maximus fuit, vt qui Scotiã, Iberniam, Inſulas Orcadas, Normandiam, Aquitaniam, Cenomanos, Pictauos, Vaſconiamq; ſuo adiecerit imperio: quam gloriam ſcelerata deinde cæde diui Thomæ præſulis Cantuarienſis obſcurauit. Lege Volaterranum & Æmylium Veronenſem.

Diues Anglia] Quibus ea rebus abundet, Beda inde oriundus docet cap. primo lib. primi eius operis, quod hiſtoria gentis Anglorum inſcriptum eſt. Angli veterum Sueuorum gens, quorum loca hodie tenent Saxones Britanniæ, quæ & Albion dicebatur, expulſis a ſe incolis, Angliæ nomen indidere.

Scena fuit] Græci ſcenam tabernaculum & tentorium nuncupant: pro quo hic accipiendum eſt, vt ex Radeuico patet. Vnde Scenopegia Græcis vox compoſita, dicta eſt a figendis tabernaculis: quorum mentio eſt in ſacris Hebræorum monimentis. Noſtri perperam ſcribunt Scenophegia, quod apud Græcos reſpuat dictio aſpirationem, teſte Eraſ. noſtro.

Anglicus Auguſto rex gaudia vera monarchæ
Optat, & æternæ felicia gaudia vitæ.
Sit tibi vera ſalus, rex optime, ſemper ab illo,
Qui bonitate ſua dat regibus eſſe ſalutem,
Inſpiretq; tua bona cælitus omnia cordi,
Cuius clauſa manu regum pia corda feruntur.
Gratulor, & noſtris merito congaudeo regnis,
Cum tu cunctorum quos cernunt ſydera regum
Maximus, & toto nulli ceſſurus in orbe,
Fœdera noſtra tamen, regnique minoris amico
Affectu, non ſpernis opes: miſſiſque frequenter
Muneribus, ſceptriſque potens nos rector honoras.

Anglicus Auguſto] Exemplar huius epiſtolæ extat apud eundem Radeuicum. *Dat regibus eſſe ſalutem*] Sumptum ex carmine regij prophetæ, quo prædicat Deũ, quod ſe omnibus periculis & infeſtatione hoſtili liberatum in regem exaltaſſet, ac regnum ſuum omnimoda felicitate feciſſet florere. *Cuius clauſa manu*] Iuxta illud Solomonis: *Cor regis in manu Dei eſt, ſicut flumina aquarum: quorſum volet, inclinabit.* Quod piorum quidam ſic exiſtimat ſimpliciſſime accipi poſſe, quod Deus gubernat regum mentes, & cum fauet, dat feli-

Munera grata quidem, ſed longe gratior illa
Quæ facit vt nobis ſint munera grata voluntas,
Quæ ſeſe nobis de tanto culmine rerum
Inclinat, noſtræq; petit conſortia pacis.
Atque ideo quidquid noſtris promittere regnis,
Aut feciſſe licet, deuota mente volentes
Spondemus, cupideque tuo ſacramus honori.
Sit precor in populis pax, & concordia noſtris,
Vnus amor, ſincera fides, commercia tuta:
Obſequiis noſtris, ſtudiisque fidelibus opto
Vt ſæpe iuuet, raro contingat egere
Auxilij, quoties aut res, aut tempus egebit,
Viribus alternis ſuffragia grata feramus.
Sic tamen: hic vt tu, qui me cunctosq; per orbem
Præcellis reges, ius arbitriumq; iubendi,
Vt decet, obtineas, mihi ſit parere neceſſe.
Tamq; tibi placeat nobis facienda iubere,
Quam nobis feciſſe placet: nec fœnora blandi
Quærimus obſequij, nec paruis magna latenter
Præmia captamus, ſummo ſit gratia regi.
Incolumes ſeruamus opes, nullius egemus:
Regna vigent, fortuna fauet, multisq; timemur
Gentibus & populis, Aquitanica me duce tellus
Vtitur, Andegauis comitem vocat, Anglia regem.
Non contra reges alios inopinaque bella
Imploramus opem, tranquilla pace fruentes:
Pace tamen media fidos optamus amicos.
De quibus, vt nobis liceat ſperare, quis autem
Vtilior, maiorve mihi contingat amicus,
Quam tu, quem toti Romana potentia mundo
Impoſuit dominum, quem totus ſuſpicit orbis?
Munera parua tibi, ſed quæ placitura putaui,
Mittere cura fuit: tu ſuſcipe mente benigna
Quæ ferimus, miſſamque tuis hanc, vſibus, opto
Semper habe ſcenam, quæ te, dux maxime, velis
Protegat expanſis, qui totum protegis orbem.
Nondum feſtinus mandata recentia lector
Prompſerat, atque alij regalia tecta ſubibant,
Quos rex Hiſpanus, quos Gallia miſerat, aut quos
Dacus, & Hungaricus Pannon qui præſidet aruis,
Quos alij proceres, magnum qui ſparſa per orbem
Regna tenent, aliisq; procul dominantur in oris.
Iſtam quippe domum, nunquam ſine plebe frequenti
Omnibus e terris, & ab omni gente profecta
Inuenies: qui cum linguas, moresq; locorum,
Et quidquid toto rarum contingit in orbe
Agnouiſſe velit, nuſquam perfectius illa
Edidiciſſe queat: ſic plurima tunc quoque turba
Hic aderat, diuerſa ſonis, & moribus impar,
Munera certatim, mandataq; læta ferebant,
Et ſua regna pio gaudebant ſubdere regi.
Quos placidus princeps blandis affatibus implens
Reſponſis lætos donis dimiſit onuſtos.
Inde viro placuit dotalia coniugis arua

cia conſilia, & cuſtodit regna: cum ſuccenſet, ſinit errare ac labi, vt incidant in magnas calamitates. Eraſmus in Conuiuio religioſo tractat, & excutit hunc ſcripturæ locum exactius.

Aquitanica tellus] Guennam hanc Galli hodie nuncupāt: ad quos etiam tandem rediit, poſt varias contentiones Caroli ſeptimi auſpiciis.

Andegauis] Et ob hanc quoq; vrbem, quam ab Anglo penitus exciſam Philippus rex cognomento Auguſtus reſtituit, ingentem olim inter Gallos & Anglos contentionem interceſſiſſe ex Gaguino & Æmylio Veronenſi cognoſces. Cauſam eius attingit poeta lib. nono.

Rex Hiſpanus] Alphonſus nonus, Ferdinandi regis Legionis filius.

Gallia miſerat] Rex Ludouicus ſeptimus: qui & Iunior a ſcriptoribus appellatur. *Aut quos Dacus*] Danorum rex, nimirum Sueno: qui & Petrus, vt primo libro indicauimus.

Pannon] Hungariæ rex. Nam qui hac tempeſtate Pannoniam inferiorem, quæ ad Daciam & Dalmatiam vergit, incolunt, a Scythis ſe traxiſſe originem prædicant, & Hungaros ab Hungarorum rege nomen habere. Errant qui Hunos, quibus origo Germanica fuit, & Hungaros vnam tradunt eſſe gentem.

Diuerſa ſonis] Lingua, vel ſermone.

Allobrogumque domos motis inuiſere caſtris.
Cuius vt aduentum præcurrens fama per vrbes
Diſtulit, & rerum præconia magna peregit.
Protinus Allobrogum proceres, multique potentes
Italici, Veneti, Tuſci, ſimul atque Latini,
Vaſcones, Hiſpani, ſeu quos prouincia diues
Miſit, & Allobrogum contingens Gallia fines,
Chryſopolim celeres adeunt: ibi regia caſtra
Teutonicasq; ducum placet expectare cateruas.

Huc quoq; Romano celebres a præſule miſſi
Legati venere duo, Bernardus, & ille,
Qui poſt in cathedra Rollandus nomine verſo
Dictus Alexander, multos magnosq; tumultus
Pertulit, eccleſiæ cuius ſub tempore longum
Schiſma quater ſenos exarſit pene per annos.
His præter ſolitum cenſus ingentis amorem
Quo Romana ſuos inflammat curia ciues,
Hæc quoque cauſſa viæ fuerat: quia nuper ab illa
Sede gradum referens, famoſo nomine quidam
Anglus, apoſtolica multum dilectus in aula
Præſul, Teutonicis fœde tractatus in oris,
Et ſpoliatus erat, nec adhuc crudele recensque
Flagitium digna princeps mulctauerat ira.
Reddita magnifico ſuper hac re pagina regi,
Plurima vana quidem, ſed & hic monuiſſe putatur,
Vt memor impenſi tanti ſibi cæſar honoris
Eſſet, & accepta papa donante corona:
Nunquam pontificem collati muneris alto
Pœnituiſſe viro, nec, ſi maiora dediſſet
Præmia, triſticiæ poſthac oneriue futurum.
Hæc ideo princeps, non contemnenda, nec absq;
Pondere, ſuſpectis eredebat tradita chartis.

Vaſcones] Horum eſt Pompelon, quaſi Pompei ciuitas, nunc Pampilona regni Nauarræ caput.

Chryſopolim celeres adeunt] Veſuntionum, vt ſupra ſignat, vrbem, quæ Biſunrium nunc appellatur in comitatu Burgundiæ, ciuitas eſt imperialis ac metropolitica.

A Romano præſule] Adriano quarto, cuius meminimus ſupra.

Bernardus] TT.S. Clementis preſbyter cardinalis.

Rolandus] TT.S. Marci presbyter cardinalis, & Cancellarius Romanæ eccleſiæ.

Nomine verſo] Sergius ſecundus, Os porci prius appellatus, nomine ob turpitudinem mutato, initium dedit mutandorum nominum ſucceſſoribus, licet ab omnibus non ſit obſeruatum.

Alexander] Eius nominis tertius, patria Senenſis, qui habitu coci ignotus aliquandiu apud Venetos latuiſſe dicitur.

Quater ſenos exarſit pene per annos] Cum Pontificium geſſiſſet XXI annis, & iam quieturus a perturbationibus videretur, moritur. Vidit tamē prius e medio ſublatos, quos contra eum Aenobarbus noſter creauit, quatuor Pontifices: Victorem, Paſchalem, Calliſtum & Innocentium.

Cenſus ingentis amorem] Tantum iam olim pontifices degenerarunt a maioribus ſuis, qui patrimonij Petri exortes oratione & doctrina chriſtiana promouebant euangelium, quod non diſſimulat Platina. Cenſus proprie dicitur exactio illa, quæ de facultatibus æſtimatis indicitur.

Anglus præſul] Erat ille tum archiepiſcopus Londonenſis, qui tamen hodie Cantuarienſi ſubeſt. Nam, vt Volaterranus refert, in toto regno duæ ſunt deſcriptæ in codice fiſci metropoles, Cantuarienſis, ſcilicet, & Eboracenſis.

Pagina] Epiſtola, cuius exemplar nunc extat apud Radeuicum cap. IX tertij rerum Aenobarb. Adrianus in literis ſuis glorioſiſſimum filium & chriſtianiſſimum principem appellat Fridericum: ſed, eodem Radeuico teſte, licet cauſſa legatorum pontificiorum ſpeciem ſinceritatis videbatur habere: tamen fermentum & occaſionem malorum latuiſſe poſtea compertum eſt.

Hæc ideo princeps] Quod, iuxta comici dictum, iſthæc commemoratio quaſi exprobratio eſſet immemoris beneficij.

Quod prius Auſoniis dum verſaretur in oris,
Audierat Latiæ diffuſum plebis in ora,
Et vulgo dici ſolitum: contingere nulli
Regna Latina viro, niſi cui Romanus amica
Traderet illa manu Petri ſub nomine præſul.
Hoc quoque Romana præſtans in ſedibus aula
Vana loquebatur, qua voce licebat imago.
Hic a Romano mendax antiſtite pictor
Fecerat imperij ſumentem iura Lutherum,
Stare genu flexo, nec non epigrammata manus
Deſuper addiderat, ſimulatis conſona rebus.
Hanc Adrianus ei, ne vera ſemina cladis

Imago] Id eſt, pictura.

Pontifice] Innocentio ſecundo.

Sumentem iura Lutherum] Hic fuit Saxoniæ dux Lotharius a Gallicis & Italicis ſcriptorib. appellatus: quod hoc illis, vt Crantius ait, imperatorium nomen videretur. Quo ille ordine ad imperij faſces promotus ſit, ſcribit idem in principio ſexti libri Saxoniæ ſuæ. Hunc cum principes imperatorem dicerēt, diu reluctatū eſſe Baptiſta Egnatius tradit: contra nihil reluctatū eſſe Crantius adſerit, vnanimiq; principū conſenſu regē declaratū. Naucler⁹ idē q̄ Egnatius prodit,

Res ſimulata daret, penitus delere figuram
Pactus erat: ſed adhuc minimi promiſſa laboris
Diſtulerat, fomesque mali viuebat imago.

addens, quod Henrico quinto defuncto, principes regni, ne de Septemuiris tantum intelligas, apud Moguntiam quatuor regni optimates deſignarint: hunc Lotharium, Fridericum, vel Chunradum ducem Sueuiæ, Leopoldum Marchionem Orientalem, id eſt, Auſtrium, & Carolum comitem Flandriæ. *Deſuper addiderat*] Tales ſcilicet verſus, vt recitat Radeuicus:

Rex venit ante fores, iurans prius vrbis honores.
Poſt homo fit papæ, ſumit quo dante coronam.

Ergo vbi magnificis acceßit epiſtola verbis,
Admonuitque virum: ſatis indignatus, ab illo
Imperium princeps ſe ſuſcepiſſe negauit.
Cumque refragari legati, & dicere contra
Tentarent, & falſa ſua pro parte mouerent:
Infremuere duces, quos omnes aulicus ira
Ille comes præceßit Otho, gladioque cruentas
Acriter educto properabat ſumere pœnas.
Sed rex in media (famæ non immemor) ira
Corripuit, tenuitque viros, iramque repreßit.
Et ſatis implacide dimiſſos, iußit eadem
Qua venere via veſtigia tuta referre.
Nec tamen ad dextram ſit copia, ſiue ſiniſtram
Detorquere gradum, nec nocte diutius vna
Vno ſtare loco, donec referantur in vrbem.
Vtque hæc cauſſa ſua cunctis noteſceret ira,
Protinus innumeris abſentibus acta libellis
Innuit, & tales properat dictare querelas:

Cum mihi conſenſu diuina potentia veſtro
Imperium frænare manu, cunctiſque per orbem
Gentibus Auſonium dederit ſancire timorem,
Si quid opinato grauius, dignumve querela
Inciderit, veſtras iuſtis conqueſtibus aures
Pellere non timeo: quorum me munere regna
Et primo cœpiſſe, & nunc accepta tenere
Glorior, & nunquam memorem gratumve pigebit.
Inde fit vt ſummi (modo dicere fas ſit) iniquos
Pontificis vobis cogar depromere faſtus.
Nam cum Chryſopoli, magna cum plebe potentum
Conſilium nuper ſummis de rebus haberem,
Aduenere duo falſi de ſede prophetæ
Romana, qui ſe mandata ſalubria nobis,
Ferre paciſcentes, & toti commoda regno,
Dulcia miſcuerant ſecreto mella veneno.
Nam cum cœpta legi nobis a præſule miſſa
Prima parte ſui ſapuiſſet epiſtola pacem:
Protinus expreßis auſa eſt ſubiungere verbis,
Illius nobis collatum munere regnum,
Imperij faſces, & ſceptri iura dediſſe,
Et gaudere datis, &, ſi maiora dediſſet,
Nunquam pontificem facti, doniue pigere.
Quem cum legati viua quoq; voce furorem
Adſtruerent, tantis exarſit curia flammis,
Vt niſi ſedato tumidis præſentia motu
Noſtra tuliſſet opem, miſeranda clade periſſent.
Ecce paterna fides, & magni præſulis alma

Comes Otho] De Wittelſpach pater Ludouici, vt reor, Bauariæ ducis, auusque Othonis eius, qui Philippum Auguſt. vt dictum eſt, occidit.

Acta] Geſta. *Libellis*] Epiſtolis.

Abſentibus] Scilicet, Optimatibus regni.

Cum mihi] Habes & huius epiſtolæ exemplum apud Radeuicum lib. ſupracitato.

Chryſopoli] Biſuntij.

Prophetæ] Cardinales ſignat prædictos, Bernardum, & Rolandu. Prophetæ autem omnes, qui ſacra ſcripſere, dicũtur: ne in ſolos duodecim hoc cognominis competere putes. Super hac voce multis diſſeruimus olim in commentariis in Progymnaſ. Reuchlin. Videtur autem imp. nõ ſine mordacitate alluſiſſe ad illud Chriſti: *Attendite a falſis prophetis.*

Integritas

Integritas, humiliſque Petri veſtigia ſectans.
Iam non ferre crucem dominum, ſed tradere regna
Gaudet, & Auguſtus mauult, quam præſul haberi:
Eccleſiæ pacem gladiis, quæ rite duobus
Vtitur, alterutro nunquam bene firma remoto
Scindit, & in ſeſe geminos exaſperat enſes.
Dumque ſacerdoti conatur iungere regem,
Non vno tantum contentus, lædit vtrumque.
Quid voluere duo gladij, quos Petrus in illo
Indicat eſſe globo? totidem niſi nomina ſummi
Iuris in eccleſia: quæ cum ſibi mutua quondam
Fœderis alterni nexu, ſuffragia præſtent,
Sunt diuiſa tamen: nec in vnum poſſe videntur
Iuncta coire caput: nec eodem ſæpe recurrunt
Inſtituenda modo, licet vnus vtrique ſit auctor,
A quo nomen habet ſub cœlo quæque poteſtas,
Alter honos cleri conſenſum poſtulat: alter
Arbitrio procerum, regnique fauore paratur.

Gladiis, quæ rite duobus vtitur] Sequitur commenticiam ſcholaſticorum theologorum ſententiam, qui Chriſti verba de duobus gladiis, vt plæraque alia, quæ propius ad philoſophiam cœleſtem pertinebant, ſubuerterunt, reclamantibus omnibus Chriſti præceptis, reclamante tota ipſius vita, reclamante doctrina apoſtolica, refragantibus tot martyrum millibus, repugnaotibus vetuſtis interpretibus. Paucis illis verbis: *Ecce duo gladij hic*, Mundi gladium imperatori, & eccleſiæ, ſi Chriſto placet, aſſeruerunt: quamuis ipſe affirmet, *regnum ſuum non eſſe de hoc mundo*, & Apoſtolus: *Arma noſtra non ſunt carnalia, ſed potentia Deo.* Sed quid attinebat hinc trahere publicam magiſtratuum functionem, quam neque Chriſtus, neque apoſtoli ademerant, quin eis, etiam idololatris incolumem eſſe voluerunt. qnod iuſticiæ diuinæ ſeruiret? Dumque ſacerdoti conatur iungere regem, Hoc eſt, dum ſuperioritatem, vt vocant, dominandi ſacerdotibus plane interdictam a Chriſto, vſurpat. *In illo globo*] Id eſt, in cœtu apoſtolico. *Summi iuris*] Poteſtatis. Quo vocabulo etiam homo poteſtate præditus dicitur. *Sub cœlo quæque poteſtas*] Non enim eſt poteſtas niſi à Deo, vt ſignate Apoſtolus dixit ad Rom. cap. xiij. *Alter honos*] Scilicet Pontificalis. Alter, ſcilicet Regalis.

Ergo quid ad ſummum de regni iure, quid oro
Pontificem ſpectat? nullum caput iſta ſuper ſe
Aſpicit, excepto cœlorum rege, poteſtas.
Eccleſiam regat ille ſuam, diuinaque iura
Temperet, imperium nobis faſceſque relinquat.
Adde, quod infandum tractantes pectore votum
Latores apicum, mandatorumq; ſequeſtri,
Diuinas ſpoliare domos, ſacra tollere vaſa,
Excoriare cruces, abrumpere textibus aurum:
Omnia quæ poſſent auide corradere ſæuis
Vnguibus, & ſecum collecta referre parabant.
Vtque minus cautos mendacibus angere poſſent
Ac terrere notis, impreſſo plurima ſigno
Deprenſa eſt vacuis apud illos pagina chartis,
Suſceptura nouas quas (vellent) cumque figuras.
At nos Teutonico cupientes parcere regno,
Et ſimul iniuſtas cleri prohibere rapinas,
Vertere peſtiferos a primo limine greſſus
Iuſſimus, & vacua luſos repedare crumena.
Vos (age nunc) proceres, quibus hanc autoribus aulam,
Imperiumq; rego, præſens iniuria quæſo
Aſperet, & iuſtos mecum ſtimulate dolores.

Ergo quid ad ſummum] An neſcis Friderice princeps chriſtianiſſime, inter vos non dominabimini, ſicut ſubditis dominantur reges gentium, hoc valere ſcilicet, Tu Petre cum tuis ſucceſſoribus Romani imperij hæres eſto perpetuus? Item: *Ego veni miniſtrare, & non miniſtrari*, eſſe, imperatores & reges terrarum, tua, ac ſucceſſorum tuorum, in ſolio pluſquam regio præſidentium, venerabundi gemmata oſculentur veſtigia? Tum illud: *Qui primus voluerit eſſe inter vos, erit veſter ſeruus. Et qui voluerit inter vos fieri maior, ſit veſter miniſter*, aliud ſignificare nihil, quam apud nos eſt præcipiendi poteſtas, reliquam eccleſiam manet parendi neceſſitas? Conſtat enim dicere ſolitum Benedictum XII: Omnem imperij poteſtatē ſuam eſſe: eo quod Chriſti Ieſu ſuperni regis eſſet vnicus in terris vicarius, ſucceſſor Petri. *Nullum caput iſta ſuper ſe*] Hoc ſi quis hodie conſtanter aſſeueraret, hæretici nomen apud pontificios adulatores nō effugeret. Contrariam tamen partem, vt veritati affinem, magni nominis viri tutati ſunt: licet hactenus eorum vicerit doctrina, qui vniuerſam prope ſcripturam diuinam adulterinis interpretationibus ſubuerteruot. Apud quos nata ſunt illa, olim ignota penitus ſanctis, vocabula: Caput vniuerſalis eccleſiæ, Generalis vicarius, Deus terrenus, Pontifex maximus, Suprema poteſtas, Legitima poteſtas, Habitus gladij, Vſus gladij, & alia multa huiuſmodi. Quid pluribus? hodie habet imperator, vt eorum vtar verbis, recognoſcere papam in ſuperiorem, & expectare perſonæ ſuæ approbationem. *Eccleſiam regat ille ſuam*] Iuxta præceptum Pauli: *Nemo militans Deo, implicat ſe negociis ſecularibus.* Sed hic in promptu adeſt duplex nobis ſolutio. Vna, Roman. pontif. non alligari verbis Apoſtoli: quoniam inferior non habeat imperium in ſuperiorem. Altera, quod ipſius vterque ſit gladius

ſolius. Item, omnia eſſe eiuſdem propter illum Chriſti ſermonem: *Data eſt mihi poteſtas omnis in cælo & in terra.* *Latores apicum*] Id eſt, literarum apoſtolicarum.

Sequeſtri] Signat legatos, ſiue geſtores negociorum papæ. Lauinius io libro quem ſcripſit de verbis ſordidis, Sequeſtrum dici vult, qood eius vtraque pars fidem ſequatur. Idque etiam Aul. Gellius probat: & Alciato nõ diſplicet: quod etymologia vocis hoius a Modeſtino tradita ſubdura videatur.

Diuinas domos] Templa. Taxat Cæſar auariciam & ſacrilegia ſacerdotum cardinalium, imprudentibus rerum pietaris prætextu imponentium. *Minus cautos*] Simplices. *Signo*] Sigillo.

Vacuis chartis] Puris, quas nunc principales ſcribæ alba vocant. Charta eſt pagina ſcriptioni apta, ex quacunque materia illa ſit, ſiue ex plumbo, ſiue ex cortice, ſiue ex linteis, ſiue ex papyro, ſiue ex corio, quæ dicitur membrana. De chartarum generibus Plinius multa cap. xij libro decimo tertio.

Interea magnos proceres Burgundia diues,
Pontificesque ſuis excitos ſedibus vltro
Regis in occurſum commouerat: omnia late
Oppida, ſeu validis munita turribus vrbes.
Excipiunt illum valuis reuerenter apertis,
Quaque relicta ſibi iam libertate vetuſta
Gaudebat tellus, venientem milite pauco
Agnoſcit dominum ſupplex, regemque fatetur.
Ipſeque Pariſiæ moderator & arbiter aulæ
Milite cum multo, dubium, pacatus, an hoſtis,
Colloquij cauſſa regem Luduicus adibat.
Aſt vbi diſpoſitis illum dotalibus aruis
Teutonicas reuocaſſe gradum cognouit in vrbes,
Regia magnifico pacis ſub imagine faſtu
Miſit, & æqua ſuis ab eo mandata recepit.

Interea magnos] Cum ex hoc loco, tum ex cap. xj tertij hiſt. Aenobarbicæ libri patet, vtramque Burgundiam iterum imperio ceſſiſſe, omnimoda, vt ait Radeuicus, ſubiectione, & debita fidelitate compromiſſa. Nam pontifices, non tantum qui aderant, vt Stephanus Viennenſis archiepiſcopus & archicancellarius Burgundię, Eraclius archiepiſcopus & Primas Lugdunenſis, Otho Valentinus epiſcopus & Ganfredus Auinionenſis, Syluius item princeps Clarienſis, ſed & abſentes alij omoes tum antiſtites, tum optimates, vt eiuſdem Radeuici verbis loquar, & per nuncios & per litteras Friderico fidelitatem fecerunt, atq; hominium, & beneficia ſua de manu illius reuerenter ſuſceperunt. *Omnia late oppida*] Oppidum videtur Alciato id eſſe, quod tanquam propugnaculum aduerſus hoſtes conſtructum eſt, & mœnibus vallatum. Id enim etymologia arguit: cum dicatur ab ope, id eſt, auxilio: quod eius cauſſa factum ſit: vnde vt plurimum condebantur oppida, vt etiam natura loci tuta eſſent. Virgil ſecundo Georg. *Adde tot egregias vrbes, operumque laborem, Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis.* Propter quod etiam putat idem cum cæteris ioterpretibus iurium, proprie dici oppida, ſiue vrbs ſit, ſiue caſtrum, emporium, conciliabulum, pagus, vicus, præfectura, burgus, metrocomia: dũ mœnibus cingãtur, & ab incurſu hoſtium tuta ſint. Laurentius autem Valla, quique eum ſecuti ſunt grammatici, oppidum omnem vrbem dici exiſtimauerunt, præter Romam: quæ peculiari nomine vrbs vocari cœpta, fecit vt cæteræ vrbes oppida vocarentur. *Munita turribus vrbes*] Annotauit & idem Alciatus, quod in pontificiis recentioribusque canonibus, non videntur vrbes appellari, niſi quibus epiſcopus datus eſt. In antiquis enim decretis, maioribus tantummodo vrbibus epiſcopi conſtituti fuere. Sed tamen hodie quam plurimæ in Germanis, Sarmatisque vrbes ſunt, quibus ſpecialiter nullus ſacrificulus antiſtes præeſt: quod hæ nationes, non pauca ex iore gentium adhuc retineant.

Pariſiæ aulæ] Gallici regni, pars pro toto, familiari poetis figura. Quidam Pariſium conditam volunt a Iulio Cæſare, Pariſiumque ſingulatiter & fœminine nuncupatum. Quibus vt non accedamus, ipſe Cæſar in primis facit, qui, Ririo teſte, laudum ſuarum alioqui non obtrectator, eius, vt iſtis placet, operis Pariſij nũquam meminit; vt aliquoties Pariſiorum gentis, in qua Lutetiam Strabo, Mela, Pliniusque & Ptolomæus ſtatuunt, in eo propemodum tractu, quo nunc eſt. Inuenias qui Pariſius indeclinabili forma per omoes caſus affirmet: & ita multorum ſeruat vſus. Vrbs ad Sequanam poſita, vbi nunc regia Gallorum, conſilium, quod Parlamentũ appellant, & ſtudium litterarum, Caroli Magni opus: e quo vt viri aliquot prodiere tum religione, tum multifaria doctrioa inſignes, ita negari non poteſt, hic alios nonnullos quorum prodigioſa barbaries propemodum bonis litteris, & ſimul pietati chriſtianæ exitium attuliſſet, niſi propitius Deus in tam altis ignorantiæ tenebris, excitaſſet clariſſima illa duo Galliarum lumina, Guilielmum Budæum, & Iacobom Stapulenſem: quorum monimenta non tantum perhibent teſtimonium doctrinæ ſuæ, ſed plane indicant etiam, quam ſint integri vitæ ſcelerisq; puri, amaotesque ęqui & honeſti: quæ, dum doctrinæ accedunt paulo ampliori, magno in loco ſtatuenda mihi cum Vadiano noſtro videntur. *Ludouicus*] Cognomento Iunior, de quo latius aliquanto lib. 9. Sed quam Germanorum gloriæ atque virtuti inuideant Gallicarum rerum ſcriptores, indicat hic locus, & mox præcedens. prætereunt enim ſilentio, quæ tanta fide, citatoq; teſtimonio Trecẽſis epiſcopi Radeuicus noſter retulit. Sed præſtat eius recitare verba. Nam, ſicut egomet, inquit, referente venerabili viro Henrico Trecenſi epiſcopo cognoui, Ludouicus audito, quam ſtrenue partibus illis Fridericus præualuiſſet, pertimuit: nec iam ad colloquium, quod ſuſpectum habebat, ſed ad bellum ſe ratus proficiſci, clanculo non paruas copias collegerat: adeo, quod nouẽ epiſcopos cũ ſua militia vna nocte in Trecenſi ciuitate tunc hoſpitaſſe memoratus præ-

ſul

ſul memoraret: cumque tota terra illa non minimo metu nutaret, ipſa trepidatio nobis pro victoria putabatur. Meminit Nauclerus conuentus, qui apud Diuionem ſuper tollẽdo ſchiſmate indictus eſt, inter Fridericum, & Philippum, qui patri Ludouico iam vita functo ſucceſſerat. Æmylius ex Gaguino retulit in lib. Sextum operis ſui, iam dictum Philippum cum Aenobarbi nepote ex filio Friderico Ang. per filium ſuum Ludouicum in Mediomatricibus renouaſſe fœdus, quod inter principes Ro. regesque Galliarum antiquitus obſeruabatur. *Magnifico faſtu*] Quoniam iſthæc regum tractatio per nuncios, quorum nomina Radeuicus ponit, magis ad oſtentationem faſtus, quam ad reipub. vtilitatem facta eſt. eodem autore Radeuico. *Et aqua ſuis ab eo mandata recepit*] Videtur per tranſlationem mandata accipere pro actis ipſis, pro quibus illa dari ſolent. Vt ſcilicet, iis modis Aenobarbici legati cum regiis nunciis egerint, quibus illi erga eos vtebantur. Iuxta illud vulgatiſſ. verſiculi: *Tu quoque fac ſimile.*

Iamque tuos Cæſar peragrans Germania campos,
Saxoniæ fines, claramque intrauerat vrbem,
Quam prius infidis condixerat ille Polonis.
Quos vbi velle dolum, iurataque pendere parui,
Indefenſa fidem cunctis abſentia fecit.
Signa Ratisbonam ſua fert, vbi magna coibat
Concelebranda patrum ſolenni curia cœtu.
Huc quoque Pannoniis legatio venit ab oris,
Verba, precesque ferens Geiſæ ſub nomine regis.
Huic ſatis in teneris adoleſcens ſtrenuus annis
Frater erat Stephanus, quem rex ad culmina regni
Aſpirare dolo Bela ſuaſore, ferebat.
Hic placido cultu puerum nutriuerat, vt qui
Vir bonus & prudens, & auunculus eſſet vtrique:
Hunc quaſi ſuſpectum regnis, & facta parantem
Impia, rex odiis vexabat frater iniquis.
Impoſitoque ſibi funeſtæ crimine fraudis,
Teſtibus, & falſis iuuenem damnare parabat
Iudiciis, odiumque furens ferale coquebat.

Claram vrbem] Magdeburgum.

Iurata] Pacta ſcilicet, & promiſſa, iureiurando adfirmata.

Abſentia indefenſa] Id eſt, contumacia: in quam incidunt, qui in iudiciis citati, non adſunt, aut mox legitimam abſentiæ cauſſam non edunt. Quanto igitur magis, qui diem ſibi pacto conſtitutum iam negligunt. Sed notum apud maiores, Polonorum perfidiam in vulgi verbum abiiſſe. *Solenni cœtu*] Congregationem hodie vocant, quam canoniſtæ vel ex duobus cõſtare dixerunt. Cœtus vero decem homines requirit. *Pannoniis ab oris*] Hungaricis: quoniam Hungari, vt dictum eſt, tenent nunc inferiorem Pannoniam, cuius limites multo breuiores, quam Imperium.

Geiſæ regis] Rex Bela ſecundus eo nomine, qui cum patre Almo exoculatus eſt a patruo rege Colomanno, ſucceſſit Stephano eius nominis ſecundo filio Colomanni ſine liberis defuncto, ex Helena Seruiæ regis filia Geiſam, Ladiſlaum, Stephanum, & Almum ſuſcepit. Geiſa natu maior, poſt mortem patris imperio paterno potitus eſt: vſurpante pariter regno Stephano fratre, vt Radeuicus ſcribit, Belæ auunculi ſuaſu. Quod & Poeta ſecutus, Radeuicum indicat: cum tamen alij id minime vel vno verbo innuãt, ſed conſtanter referant, Stephanum tertium huius Geiſæ filium patruos habuiſſe initio ex ſucceſſione regnum vſurpantes Ladiſlaum, deinde Stephanum Belæ ſecũdi filios: qui, vt patet ex hiſtorico Hungarorum, breui tempore interiere. Hic Stephanus regnauit ann. XI. moritur MCLXXIII. Quamuis principatus Aenobarbi incidit in poſteriores annos, quibus iterum dictus Geiſa apud Hungaros potiebatur, quibus ille XX annis præfuit. *Bela ſuaſore*] Nulla fit huius Belæ mentio apud alios, quos ego quidem legerim. *Hunc*] Scilicet, Stephanum. *Suſpectum*] Æmulum. *Funeſtæ fraudis*] Parricidij: quod non in patrem ſolum, ſed etiam in cæteros coniunctos committitur, quorum lex Pompeia meminit.

At puer in magno ſpem tantum Cæſare ponens,
Rebus opemque ſuis, ſolum ratus eſſe ſub aſtris
Qui velit, aut poſſit tumidos arcere tyrannos,
Hunc adiit, tumidique graues quas ſenſerat iras
Fratris, & indigno fœdatam crimine famam,
Exiliumque ſuum deflens: inſignia magni
Corda viri, crebris tandem permota querelis
Impulit, vt ſæuo fratri mandata, minasque
Scriberet, & iuuenem famæ, domuique paternæ
Reſtitui, falſo læſum rumore iuberet.
Ille furens odiis, & gaudens fratre remoto,
Cuius erat probitas animi ſuſpecta nocenti,
Excuſare ſuam fraterna crimine culpam,
Inuidiamque ſui cupiens lenire furoris,
Hæc regi mandata viros perferre fideles

Scriberet] Miſſos etiam a Friderico legatos, pro reſtituendo Stephano, Radeuicus tradit.

Viros fideles] Geruaſium epiſcopum de Caſtro ferreo, & comitem Heidenricum.

Iuſſit, & Auguſtas his fallere vocibus aures.
Germanum, quoadusque nihil crudeliter egit,
Vel latuere doli, conſorti fœdere iuris
Participem, nulloque modo, niſi nomine tantum,
Partiri quod nemo poteſt, habuiſſe minorem:
At poſtquam durum patuit ſcelus, illud amice
Non potuiſſe pati, nec tunc quoque ſæuius actum,
Aut grauius quicquam, quam quod iam fraude reperta,
Cautus ab infido ſe ſubtraxiſſet amico.
Illum (cum poſſet tutus manſiſſe) coactam
Sponte ſua ſimulaſſe fugam, cauſſamque doloris
Eſſe, quod incæptos nequeat patrare furores.
At rex huic finem nequiens imponere liti,
Cum maiora premant priuatæ pondera curæ,
Diſtulit, & iuuenem Veneti per ſtagna profundi
Prouidus, argolicam ſeruandum miſit ad vrbem.
Hoc quoque conuentu procerum, dux ille Boemus
Fama Labeſlaum, quem nominat, ob ſua geſta
Fortiter, & bello nuper ſpectata Polono,
Ex duce rex fieri meruit, geſſitque potenti
Sceptra manu, cinxitque nouo diademate crines.
Protinus ad patrias veſtigia rex nouus vrbes
Retulit Italico pactus ſua robora bello.
Nec minus egregium dictu, pulchrumque putamus
Quod patrui regis, dux Auſtricus, atque Friſinga
Præſul ſedis Otho, ſtudio, curaque nepotis
In pacem rediere bonam, quos ante feroces
Irarum ſtimuli, fraternaque rixa cruentis
Vexabat odiis, cum dux abrumpere quædam
Fratris ab eccleſia per vim tentabat: at ille
Priſca ſuæ ſedis certabat iura tueri.
His bene compoſitis Ripuaria Cæſar in arua
Tendit, & extremos Rheni percurrere finos
Accelerat, pacemque locis, & iura reformat
Gentibus, hanc cunctis gaudens præponere curis.
Ne qua parte ſui nutantia regna relinquat
Rector, ad Italicos moturus ſigna labores.

Iuris] Dominationis.

Partiri quod nemo poteſt] Policici regem ſic accipiunt, quaſi ſuprema quædam & abſoluta poteſtas ſit, ſupra quem in ſuo regno nemo ſit, ſed ipſe præſit omnibus: ex quo fit, vt rex niſi vnus dumtaxat eſſe oon poſſit. Plures enim teges ſimul vni regno præſidentes, ſeſe mutuo impedireot, naturamque perimerent regis, quæ non omnibus ptæeſſet, ſed haberet paritatem.

Amice pati] Pro, æquo animo ferre.

Argolicam vrbem] Conſtantinopolim. *Hoc quoque conuentu procerum*] Quæ ad hunc locum faciũt, nos aliquanto latius in principio Quinti ex Syluio retulimus. Lego apud Canoniſtas, quod mirum eis videbatur, cum primo tex fieret dux Boemiæ, quod oon baberet, niſi vnum epiſcopum Pragenſem: dictumq; propterea eum proprie tunc non habuiſſe tegnum. Extat in põtificiis dectetis Canon, quo deſcribitur quæ ptouincia ſit regio digna nomine: cui caput eſt: Scitote 6. q 3. *Patrui regis*] Coniunctio ſanguinis abunde lib. primo explicata eſt. *Friſinga ſedis*] Hanc in monte Friſingen vocato, excitauit primus eius antiſtes diuus Corbinianus, regnante iã apud Gallos Pipino Franco Germanico. Situm loci ſcribit eleganter Otho ille noſter cap. 24 lib. 5 hiſtoriæ ſuæ prioris. *Cruentis odiis*] Iuxta prouerbium quod ab Ariſtotele refertut lib. Politicorum ſeptimo, ſcilicet: *Acerba eſſe bella fratrum.* Suppetunt abunde multa ex hiſtoricis exempla, quæ arguunt, ſi quando ſimultas inciderit intet fratres, eam eſſe atrociorem, quam vulgarium inimicorum. *Ripuaria in arua*] Qui populi Ripuariorum nomine continebantut, lib. primo indicauimus. *Ne qua parte ſui nutantia regna relinquat*] Hoc autem adeo feliciter ptæſtitit pet omnem Germaniam, vt, quemadmodum Radeuicus ait, quod dictu mirum eſt, iam non regni rector, ſed vnius domus, vnius reipub. paterfamilias baberetur. Nimirum tatus cum Tito Cæſ. diem eum ſe perdidiſſe, in quo non aliquid in tem imperij, de iure item & iuſticia intet omnes gentes conſeruanda diſpoſuiſſet.

Rurſus Vangionum campos, Luthramque reuiſit,
Regaleſque ſibi quos ſtruxerat ipſe penates
Incoluit, paucis ſedata mente diebus.
Dum ſibi conſilio ſanctorum cuncta virorum
Rite gerenda putans, vicinis munera larga
Erogat eccleſiis, turbæque benignus egenti
Dilargitur opes, autorem nactus in hac re
Hermannum, meritiſque grauem, formaque venuſtum,
Sanguine conſpicuum: qui tempore præſul eodem
Brixinenſis erat, cunctis quos teutona tellus
Tunc habuit, claræ prælatus nomine famæ:
Vnde viri monitis ad magna negocia tendens

Luthram] Cæſarea cognominatur noſtrate lingua. Clarum fecit oppidum ficticius lectus, Friderici Aug. ſecundi, quem illic quotidie ſterni fabulantur, quod ſingulo mane inuolutus teperiatur.

Sanctorum virorum] Scilicet, epiſcoporũ: qui & ſanctiſſimi interdum appellabantur.

Iamque

Diuinam ſtudÿs Princeps a ſeque, ſuisque
Tentabat caſtris auertere mitibus iram.
Iamque procelloſis aquilonibus aera molles
Abſtulerant zephyri, ſenÿ cum frigore pulſo
Grata repubeſcit iocundi temporis ætas,
Dum viret omnis ager, tellusque decore reſumpto,
Floribus, & viridi iuueneſcere gramine gaudet,
Cum iam deſuetus poſt ocia longa iuuencus,
Cura laboriferi cogit iuga ferre coloni:
Quaque diu tuta tenuit naualia ſedis,
Nauta ratem dubias pelagi deducit in vndas,
Magnaque pro regno geſturi prælia reges,
Fortia, belligeras reuocant in caſtra cateruas.
Cæſar ad Italicum iam ſe procingere bellum
Apparat, & validas caſtris accire cohortes.
Ne qua tamen puram culpæ contagio cauſſam
Infuſcare queat, ſanctos adſciſcere patres,
Et iuſta cauſſas exponere maluit ira.
Qui poſtquam ſtimulos iamdudum bella volenti
Adiecere nouos, iuſtumque, piumque fatentes,
Nomine quod regni geritur ſub principe bellum,
Protinus accenſa ſtimulis grauioribus ira
Feruet, & vltorem veniæ ſpe tutus adepta
In Ligurum pœnas Princeps accingitur enſe.
Iamque gradu refugo Romam ſine laude reuerſi,
Terribiles noſtri legati Principis iras,
Quaque ſuæ trepidi tulerint diſcrimina vitæ.
Quantaque probrorum conuitia cuncta gementes
Addiderant, Adriane, tibi, mæſtoque relatu
In regem nimias acuebant præſulis iras.
Iam tunc Romani partes diſſenſio cleri
Fecit, & in geminum ſeceſſit ſchiſma fauorem:
Hi Legatorum partem, Papamque ſequuntur:
Aſt alÿ regis pulchrum, & laudabile factum
Excuſant, fortemque vocant, dignumque corona.
Ac velut elatos culpant, nimiumque tumentes
Diſſidÿ cauſſam, fomentaque prima dediſſe.
Illa dies cauſſam, momentaque prima malorum
Præſtitit, & longæ victuræ tempore peſtis.
Principis, an Papæ fuerit pars iuſtior, alter
Qui melius potuit cognoſcere iudicet: at nos
Ignari rerum, partem veneremur vtramque.
At præſul ſubita, nimium quoque feruidus ira,
Præſulibus noſtri tam ſæua piacula regni,
Contemptuſque ſuos mæſtis deflere querelis
Accelerans, tales ferri iubet vndique chartas:
Si ſatis vnanimes in Chriſti nomine fratres
Eſtis, & eiuſdem proles certiſſima matris,
Contemptus noſtros, & ſacræ ſcandala vobis
Credimus eccleſiæ magno ventura dolori.
Quam male legatos maieſtas regia noſtros
Audierit, quantaque furens exarſerit ira,
Vnius falſo decepta interprete verbi,
Vel qui præſentes aderant videre: vel abſens
Si quis erat, potuit certis audire relatis.

Iamque procelloſis] Pulcra periphraſi ſignat apparuiſſe ver.

Senÿ] Pro hyemis poſuit. *Tuta ſedis*] Hoc eſt, portus, ſiue ſtationis nauium. *Sub principe bellum*] Qui belli ius ex euangelio trahunt, plane Chriſti, & apoſtolorum doctrinam corrumpunt. Multo igitur rectius ſentiunt, qui bellum quamuis legitimum, inter neceſſaria mala ponunt. Diuus Auguſtinus, qui bello patrocinari alicubi videtur contra orthodoxos veteres, quorum nullus non illud dãnauit, fatetur ingenue, ſe non poſſe, etiã ſi velit, eloqui, quãtum malorum durarum dirarumque neceſſitatum inſit bellis, etiam quæ iuſta dicuntur, capite ſeptimo lib. ciuitat. Dei 19. quod & obiter a nobis ſuperius tactum eſt.

Legati] Pontificÿ, ſuperius nominati.

Si ſatis vnanimes] Huius epiſtolæ habes apud Radeuicum exemplar: quem latuiſſe miror: alteram eiuſdẽ Adriani ad Fridericum ſcriptam epiſtolam haud diſſimili argumẽto: quã vna cum Aenobarbi reſponſiua haud grauabor adſcribere, quod & ad hunc locum opportune accedat, & ſimul oſtendat, quam degenerarint Rom. epiſcopi ab humilitate, lenitateque apoſtolici ſpiritus. Adrianus epiſcopus

At nos, teſte Deo, quod ſceptrum iuraque regni
Diximus a nobis illi collata fuiſſe,
Non donata quidem, potius ſed tradita noſtro
Illa miniſterio, vel ei commiſſa, per illud
Credidimus verbum ſat recte poſſe notari.
Numquid ob ambigui ſuſpecta vocabula dicti,
Debuit in tantam ſuccendi filius iram,
Verbaque mandatis opponere dura paternis?
Adde, quod eximio famoſos nomine noſtri
Cuſtodes lateris, tanta feritate laceſſi
Pertulit, vt gladios, & ſaeua pericula mortis
Vix fugerent: vetitosque vltra procedere, triſtes
Turpiter, ac trepidos ad lumina ſacra remiſit.
Neue quis ad noſtram toto de corpore regni
Audeat vlla ſui deferre negocia ſedem,
Obſeruare aditus, anguſtaque clauſtra viarum
Dicitur, & mediam poſitis cuſtodibus alpem.

ſeruus ſeruorũ Dei. Friderico Rom. imperatori ſalutẽ, & apoſtolicã benedictionẽ. Lex diuina, ſicut parentes honorantibus lõgæuitatẽ ꝓmittit, ita maledicentib. patri & matri, ſententiã mortis intendit. Veritatis aũt voce docemur: *quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur.* Quapropter dilecte in dño, fili, ſuper prudẽtia tua nõ mediocriter admiramur, q᷒ B. Petro. & S. Rom. eccleſiæ non quantã deberes reuerentiã exhibere videris. In literis enim ad nos miſſis, nomẽ tuũ noſtro pręponis: in quo inſolentię, ne dicã, arrogãtiæ notã incurris. Quid dicam de fidelitate B. Petro & nobis a te promiſſa & iurata: quomodo eam obſerues, cum his qui Dei ſunt & filij excelſi oẽs, epiſcopis videlicet? Homagiũ requiris, fidelitatẽ exigis, & manus eorũ ſacratas manibus tuis innectis, & manifeſte nobis factus cõtrarius, Cardinalibus a latere noſtro directis, nõ ſolum eccleſias, ſed & ciuitates regni tui claudis. Reſipiſce ergo, reſipiſce tibi cõſulimus: quia dũ a nobis cõſecrationẽ & coronã merueris, dũ incõceſſa captas, ne cõceſſa perdas nobilitati tuæ timemus. Ad quã Imp. ita reſpõdiſſe fertur: FRIDERICVS DEI gratia Rom. imp. ſemper Aug. ADRIANO eccleſiæ cathol. pont. Omnib. illi adhærere, quæ cœpit IESVS facere & docere. Lex iuſtitiæ vnicuiq; quod ſuũ eſt reſtituit. Non. n. parentib. noſtris derogamus, quib. in hoc regno noſtro debitũ exhibemus honorẽ, a quib. videl. progenitorib. noſtris, & regni dignitatẽ ſuſcepimus, & coronam. Nũquid tẽpore Cõſtant. Sylueſter regalis aliquid habuiſſe dignoſcitur? ſed eius pietatis cõceſſione libertas conceſſa eſt eccleſiæ, pax reſtituta, & quicquid regalis papatus veſter habere dignoſcitur, largitione principum obtinet. Vnde cum Rom. pontifici ſcribimus, iure & ex antiquo nomẽ præponimus, & ad iuſtitię normã eidẽ nobis ſcribẽdi concedimus. Reuoluite annales, & ſi lectũ neglexiſtis, q᷒ aſſerimus illic inuenitur. Ab his aũt, qui Dei ſunt per adoptionẽ, & regalia noſtra tenẽt, cur homagiũ & regalia ſacramẽta nõ exigamus? cũ ille noſter & veſter inſtitutor ab homine rege nihil accipiẽs, ſed omnia bona omnib. cõferẽs, qui pro ſe & Petro cẽſum Cæſari perſoluit, & exẽplũ vobis dedit, vt ita faciatis, docet vos, dicens: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Aut igitur regalia nobis dimittãt: aut ſi hęc vtilia iudicauerint, quę Dei Deo, quę cæſaris cæſari perſoluãt. Cardinalib. vtiq; veſtris clauſæ ſunt eccleſię, & nõ patẽt ciuitates: quia non videmus eos prædicatores, ſed prædatores: nõ pacis corroboratores, nõ orbis reparatores, ſed auri inſatiabiles corroſores. Cũ aũt viderimus eos, quales requirit eccleſia, portantes pacem, illuminantes patriã, aſſiſtẽtes cauſſæ humiliũ in æquitate, neceſſariis eos ſtipẽdiis & cõmeatu ſuſtẽtare nõ differem⁹. Humilitatis aũt, quæ eſt cuſtos virtutũ, & manſuetudinis veſtræ, nõ minimã notã incurritis, cũ huiuſmodi quæſtiones religioni nõ multũ conferẽtes, ſecularib. perſonis ꝓponitis. Prouideat itaq; paternitas veſtra, ne dũ talia mouet, quæ indigna ducimus, offendiculũ ponat illis, qui velut ad imbrẽ ſerotinũ ori veſtro aures ſuas arrigere feſtinant. Nõ. n. nõ poſſumus reſpõdere auditis: cũ ſuperbiæ deteſtabilẽ beſtiã, vſq; ad ſedẽ Petri reptaſſe videmus, paci eccleſię bene ſemper prouidentes. Bene ſemper valete. *Cuſtodes lateris*] Intelligit Cardinales ſupradictos, Canoniſtas ideo de latere Cardinales legatos dici, quod adſiſtant papæ, qui de eorũ collegio vt imp. de ſenatorũ numero, exiſtat. Tũ multa de illorũ poteſtate, qualitate, prærogatiua, tradunt Hoſtienſis, & ſectatores eius adimũt papæ ius deponẽdi Cardinalẽ ſine cõcilio generali. Ioann. Monachus ait, cœtũ cardinaliũ eſſe in quaſi poſſeſſione, ne quid ardui pontifex inconſulto eorundẽ collegio ſtatuat: ſed memineris vtrumq; cardinalem. *Ne quis ad noſtram*] Cauſſam Nauclerus oſtendit, quæ Cæſarẽ eo adegit, vt poſthac neq; legatũ pontificiũ in Germanicũ regnũ, niſi a ſe vocatũ, admitteret: neq; quempiã qui iam ad Rom. tribunal prouocarat, Romã proficiſci pateretur. Vnde fortaſſe Lunden. ille epiſcopus, vt ædicti imperialis contẽptor, intercæptus eſt, per Germaniã iter ad vrbẽ arripiẽs proſequẽdi cauſſam appellationis prætextu.

At vos eccleſiæ fortes, validaeque columnæ
Pontifices (neque enim veſtris hoc credere fas eſt
Actum conſilijs) vos haec iniuria tangat,
Proque Dei fortem ſtabiles opponere murum
Ne trepidate domo ſolida, quae praeſide Chriſto,
AEdificata petra, quamuis concuſſa procellas
Sentiat, euerti tamen, & ſuccumbere neſcit.
Ac primo iuuenem monitis inflectere regem
Cura ſit, vt tantum properet purgare reatum,
Autoreſque mali rabidae feritatis Othonem,
Reinaldumque ſimul: quorum comes aulicus alter,

Proque Dei domo] Quin potius pro ambitione, faſtu, & auaricia tua magis proferendæ ditioni, quam gloriæ Chriſti ſtudueris: quam retro vere Epiſcopi humilitate, manſuetudine & paupertate adſeruerunt: cum tu neque præpoſitum nomen in familiari epiſtola, vere Romani imperatoris, neque verbum quidem in te dictum pro nomine Chriſti pati ſuſtinueris.

Culmen

Alter in eccleſia falſo iam nomine culmen
Pontificale tenet: famoſi criminis vltor
Corrigat, & digna manifeſte puniat ira.
Obſequiumque Deo, nobis impendat honorem,
Illis ſpem veniæ, cunctis exempla relinquat.
Talibus acceptis a ſummo præſule chartis,
Pontifices vno ſic reſcripſere tenore:
Scimus, & a Domino ſtabili promiſſa tenemus
Indubitata fide, nunquam de ſede mouendam,
Quam Petrus in ſolida fides conſiſtere iuſſam
Protegit eccleſiam Chriſto ſub præſide petra.
Cum tamen inſolitis ſedes Romana procellis
Concutitur, capiti totius corporis angor
Condolet, vniuſque dolor transfertur ad omnes.
Hinc fuit alme pater, cum regia pectora nuper
Illa recens dubijs mouiſſet epiſtola verbis,
Cum fremerent regni proceres, ſtrepituque feroci
Obſtruerent ſtupidas inſuetis vocibus aures,
Vt neque fulmineam te contra principis iram,
Et ſæuas ſtimulare minas, nec rurſus in illum
Munimenta tuæ parti præſtare liceret.

Culmen pontificale] Quod imperatore, vt reor, auſpice ad Colonienſem eccleſiam Reinaldus imperialis aulæ Cancellarius, inuito Adriano euectus erat. Vnde dicit, falſo nomine.

Scimus, & a Domino] Extat & huius epiſtolæ exemplum apud Radeuicũ, quæ ſatis indicat tunc temporis epiſcopos noſtros haud tam addictos fuiſſe Romanæ ſedi, atque nunc ſunt.

Solida petra] Abutitur notiſſimo ſcripturæ apud Matthæum loco, ad aſſerendum Rom. eccleſiæ primatũ: quum Chriſtus iis verbis ſignificauerit, ſe ſuper iſtam petram, hoc eſt, ſolidam iſtam fidei profeſſionem extructurum eccleſiam ſuam: in quo fundamẽto ſi conſtiterit, nec inferi quidquam aduerſus illam poterũt, nedum homines. Proinde hæc verba: *At ego viciſſim tibi dico, quod tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam eccleſiam, & portæ inferorum non valebunt aduerſus illam*, non tantum ad Pontificem vnum, ſed ad omnes chriſtianos pertinent.

Vt ſi forte nouo lunam concurrere ſoli
Aetheris impulſu mirantia ſydera cernant,
In neutram belli ſecedere territa partem
Forſitan audebunt, & compatientur vtrique.
Hunc velut innato, proprioque calore timendum
Horrebunt, iſti placidæ magis, atque labore
Aſſuetæ ſocio, denſas purgare tenebras
Præſtabunt, tacitum, nil amplius auſa, fauorem.
Sic nos cæſareas, & formidauimus iras,
Et tibi qua licuit fauit ſecreta voluntas.
Illa tamen dubij ſenſus defendere verba,
In tanto procerum fremitu, medioque furore
Omnibus infeſtis, nullo præſumpſimus auſu.
Quæ ſuper hac nobis mandata legenda dediſti,
Legimus, & monitis cupidi parere paternis.
Protinus ammonitu regalia pectora blando,
Iamque ſoporatas precibus demulſimus iras:
Cuius, vt expreſſas poſſis agnoſcere voces,
Dulcibus alloquiis ita reſpondiſſe putato:
Imperium geminis diſponitur, inquit, habenis,
Legibus, & veterum ſeruato tramite morum:
His ego contentus, fines tranſire paternos
Nec volo, nec poſſum: neque enim prudentior illis
Laude ſuperuacua cupio, vel maior haberi.
Debita pontifici faueat reuerentia: regnum
Legibus antiquis, & priſco more regatur:
Cuius ab æterno tantum collatio rege
Prouenit: ad proceres electio pertinet, in qua
Præcipuam vocem præſul de iure vetuſto
Moguntinus habet: paſtori prima recentis
Agrippina tuo conceditur vnctio regis:

Vt ſi forte nouo] Comparationem & hanc neque ineptam dixeris. *Nouo ſoli*] Quod talis appareat poſt defectum: qui, vt deprehendi poſſit, docet Seneca capite duodecimo primi Natur. quæſtion. *Concurrere*] Opponere ſe.

Illa tamen dubij ſenſus verba] Quæ literarum papæ ſeries continebat. Inſigne, videlicet, coronæ beneficium tibi contulimus.

Ab æterno tantum collatio rege] Idẽ Iuſtinianus Aug. prodidit in principio codicis ſui, multiſque rationibus legum interpretes nituntur oſtendere, a ſolo Deo ius & poteſtatem imperij deriuari. Sed canoniſtæ, qui po-

Imperij nitidam ſummo ſacrare coronam,
Pontifici ius eſt: vt vero nomine poſſit
Non dator Imperij, ſed confirmator haberi.
Hæc ego magnorum ſuſcepi iura parentum,
Hæc retinere libet: ſi quis ſuperaddere quidquam
Nititur, inualidum prorſus vacuumque relego.
Sunt ſua iura patri, diuinis legibus orbem
Temperet: eccleſias, quo debet iure, gubernet:

tiſſimum papalem dominationē extruxerūt locis aliquot euāgelicæ doctrinæ inſigniter detorſis, reſpondēt egregio ſcilicet, commento: Si imperium eſt, inquiunt, a Deo, hoc non eſt immediate, ſed per debitam & ſubalternariuam emanationem a Vicario Chriſti, apud quem ſunt iura cœleſtis & terreni imperij. ad probādum hoc, ſuas, quas ſtatuerūt doctrinas, citant.

Electio pertinet] Iuxta eorundem traditionem pontificis beneficio, quod ille transferat imperium de gente in gentem. Verum ſuperius indicauimus, formulam illam de electione vulgatam, non fuiſſe perpetuam, ſed magis commenticiam videri. *Præcipuam vocem*] Hoc eſt, primam, vt Radeuicus indicat. Hodie poſtremam habet. Lege caput conſtitutionis Carolinæ, quam auream bullam vocāt, de principibus electoribus in communi. *Recentis*] Electi. *Unctio*] Id genus ceremoniarum alicubi ridere videtur Leonardus Aretinus. Certe Chriſtus & rex, & ſacerdos, nulla externa vnctione, ſed paterna voce tantum: *Ipſum audite*, vniuerſo orbi imperator, & rex, & dominus dominantium conſtitutus eſt. Vnde autem fluxerit mos vngendi ſacerdotes & reges, oſtendit Polydorus. *Nitidam coronam*] In primo lib. de tribus coronis, quibus imperator coronatur, nonnulla ex rerum ſcriptoribus retuli. Canonici iuris interpretes ideo ferreo primum, deinde argenteo, poſtremo autem aureo diademate caput imperatoris cingi inter alia tradunt, quod iis metallis Romani ſingulis quindecim annis recipiebant tributum de toto mundo, cum tamen illum nunquam occupauerint. Vnde & hoc commentum & ſane petridiculum, a grauibus autoribus eſt exploſum: ſicut & allegoriæ ad hoc triplex infularum genus relatæ. Notum eſt illud non illepidum gloſſæ commentum in Rub. C. de indict. libro x. Imperatorem ſcilicet, triplici corona inſigniri: quod ſit totius mundi Dominus, qui tres in partes diuiditur. Quod enim toti Aſiæ dominetur, promulgatum eſt l. fi. C. de temp. appell. Quod Africæ, l. 1. ff. de offic. præf. præto. Af. Quod Europæ, l. ij. C. de appell. Quod aūt ex coronatione nihil noui iuris cæſaribus accedat, libro proximo oſtendemus. *Sed confirmator haberi*] Sed & dator iuxta decreta pontificum, & canoniſtarum traditiones, quibus egregie papæ vtriuſque gladij poteſtatem vendicant, contra genuinum Chriſti verborum ſenſum: quaſi ille frigidam illam ſuam diſtinctiunculam de habitu & exercitio inuenerit. Balbus pontifex cap. 22, libro de Coronatione tradit, vnde euenerit, vt mutato vetere inſtituto, imperator confirmetur a pontifice.

Cogitet antiquos primæui temporis annos,
Præteritoſque dies, & ſæcula priſca reuoluat
Num Petrus? aut Clemens? num cætera turba priorum
Sceptra latina dabat? Romanus tempore priſco
Pauper erat præſul, regali munere creuit:
Nec tamen vt faſces, & regni iura Latini,
Vel dare præſumat, vel cuiquam tollere poſſit,
Exceſſere modum magnorum munera regum,
Sit tantum cuiquam ius in ſua regna dederunt.
Sed neque tanta fuit largitio, nec dare quiſquam
Quo careat ipſe poteſt: huius collatio regni
Autorem ſortita Deum, contingere nulli
Iure poteſt hominum: collator muneris huius
Eſt Deus: hoc ſummis regnum confertur ab aſtris.
Hoc tamen arbitrium Romanus tempore noſtro
Vendicat antiſtes, documentaque vana figuris
Exprimit, & chartis dat grandia verba ſuperbis.
Iamiam picturæ, moneo, tollantur inanes:
Cauta verecundis miteſcat epiſtola verbis.
Iam veris tractare libet, iam muta loquaxve
Cedat, & e medio mendax tollatur imago.
Quid ſua verba ferant ſtudeat penſare prius, quam
Regales incauta manus reprobandave tangant.
Si cupit eccleſia pacem cum regibus eſſe,
Nec ſumus ignari, patri quid filius, aut quem
Debeat ille mihi verſa vice iuris honorem.
Legatos ſiquidem minime procedere paſſi,

Num Petrus? aut Clemens] Profecto dolendum eſt opus Lini, qui mox Petro ſucceſſit, intercidiſſe, quo complexus eſt res geſtas Petri. Quæ enim circumfertur a Clemente conſcripta Petri cum Simone mago cōcertatio, prorſus aliena eſt a pectore apoſtolico. Receptum eſt, Petrum eccleſiæ Chriſti præfuiſſe an. xxv Antiocheæ: VII reliquos Romæ. Præterea obſeruatum, id quod rei experimētum, veritaſque hactenus edocuit, vniuerſorum ſcilicet, diui Petri ſucceſſorum, cuiuſcumque illi ſortis ſumantur, neminē tot diebus in eius ſede, aut conſediſſe, aut conſeſſurum eſſe, quotquot diebus diuus Petrus primus a Chriſto eccleſiæ pontifex inſtitutus in ea conſedit. Et rurſum non tantum diui Petri dies nullus Romanorum pontificū ſuo in pontificatu permenſus attigit, ſed & ipſum quoque Petri nomen, quod ad chriſtianæ eccleſiæ ſolidiſſimam petram non immerito alludit, Romanorum pōtificum obtinuiſſe, hactenus nemo viſus eſt. qđ hoc diſticho Bouillus cecinit:

Petri ſucceſſor, conſedit nemo diebus
Tantis, & nomen nemo ſecundus habet.

Clementis autem pietas, eruditio, atque modeſtia ſumma commendata eſt a ſcriptoribus temporum, rerum

que

Nec in contemptum diuini patria ad vrbem
Iuſsimus, aut odio veſtigia verſa referre:
Sed quia multa noua ſecum molimina fraudis,
Vel iam ſcripta notis, vel adhuc ſcribenda ferentes,
Optabant miſerum premere & exugere clerum,
Diuinas ſpoliare domos, ſecumque referre,
Quo nunquam Romana ſitis ſatiabitur, aurum.
An pulchrum ſatis eſt, & ſummo præſule dignum
Impreſſas ſigno vacuas emittere chartas,
Quas poſſit lator varijs inſcribere nugis
Cum volet, & miſeris falſas affigere culpas,
Laturus veram ficto pro crimine prædam?
Nam quod me queritur, poſitis cuſtodibus, omnes
Præcluſiſſe vias: nec me feciſſe negabo,
Nec niſi propenſa factum ratione fatebor.
Si quis habens cauſſam, ſacra limina iure probatam
Vel peregrinus adit, via libera rite patebit:
At ſi quis nugas pacis turbator inanes
Illuc ferre cupit, nuſquam tranſire licebit.

que Romanorum pontificum. Huius meminiſſe volunt diuum Paulum capite vltimo ad Philippenſes, eiuſque eſſe eam, quæ ad Hebræos nunc vulgo inſcripta eſt epiſtola. *Nam cætera turba priorum*] Scilicet, Romanorum pontificum, quos idem Bouillus nõ inſcite in triplicem ætatem diſpartitus eſt. Vt ſcilicet prima eorum ſit, qui in initio naſcẽtis eccleſiæ ſub cruentis imperatoribus viuentes mortalem corporis amictũ, in proprij ſanguinis effuſione, ad Chriſti imitationem exuerunt. De his indubie ſentit Fridericus. Secunda eorum eſt ætas, qui quanquam pro Chriſto ſanguinẽ non fuderint, nec palmam martyrij adepti ſint: ſecundo tamen loco per beatorum martyrũ veſtigia incedentes, doctrinis, orationibus, ieiuniis, lachrymis, eleemoſynis, & aliis huiuſmodi pietatis operibus eximiam animi mundiciem, & puritatem conſecuti, templum Dei & cohæredes Chriſti effecti, in ſanctorum contubernia tranſierunt. Tertia ſummorum pontificum diſtinctio eorum eſt, quorum quamplurimi vel a prioris vitæ ſanctimonia paulatim degeneres, animum genialibus deliciis inflexerunt, aut magis dominandi libidinem, quam pietatis ſtudio ſummi pontificatus dignitatem contentioſis ambitionibus inierunt: qui neque, vt primi illi viciniores Petro, martyrij palmam adepti ſunt: neq; vt mediorum, ſincera cohors vſquequaque vitæ ſanctimoniam coluerunt, vt piorum confeſſorum catalogo publice promerentur inſcribi.

Romanus præſul] Id eſt, epiſcopus. Nam ab initio neq; papæ, neque pontifices, ſed Romani epiſcopi vocabantur. Nomen a vetuſtis temporibus deductum. Nam Athenienſes, quos ſpeculatum mittebant, quid in vnaquaque ſubditarum ciuitatum boni, maliue, æqui, aut iniqui ageretur, hos epiſcopos, id eſt, ſpeculatores vocabant, vt cap. qui epiſcopatum viij quæſt. 1. Vnde vero, & quare Rom. epiſcopo nomen hoc papæ fuerit inditum, tradit Ioan. Andr. in præfat. Clement. *Regalis munere creuit*] Scilicet, tempore Conſtantini Magni, & Syluestri papæ. *Sed neque tanta fuit largitio*] Deſignat vulgatam illam Conſtantini iam dicti donationem, de qua apud nullos extat autores, præterquam in libro Decretorum: idq; in antiquis voluminibus minime contineri, author eſt Antoninus in Chronicis. Quanquam Iſidorus in hiſtoria ſua ſcribit, eum vrbe Roma pontifici ceſſiſſe, ornamentiſque omnibus imperialibus, diademate videlicet, habituque & albo equo, quo vectebatur. Baſilicas item dicitur nonnullas in vrbe condidiſſe. Sed quid hæc ad tam immenſum Petri, vt aiunt, patrimonium, elephantia Conſtantini, ſanguine puerorum, & Syluestri baptiſmate partum? O beatas nugas, quæ tantum conſtituere imperium. In Laurentium Vallam, virum propter veritatẽ odio habitum & perſecutum, quod probare conatus eſt, eo libello, qui iam vulgo notiſſimus eſt, nullum ius, ſiue munus imperij pontifici conceſſum, huiuſcemodi diſtichum iactatum legimus: *Ohe, vt Valla ſilet, ſolitus qui parcere nulli eſt, Si quæris quid agat, nunc quoque mordet humum.* *Picturæ tollantur inanes*] Quæ Lotharium imp. adorantem pontificem, vt dictum eſt, exprimebant. *Eccleſiæ*] Sacerdotio. *Regibus*] Imperio. *Quo nunquam*] Taxat auaritiam Rom. curiæ, & aperit impoſturam ad corradendum argentum a clero germanico.

Hæc de reſponſis diui, Pater optime, regis,
Salua pace tua, tibi reſcribenda putamus.
Nam quæ præter ea ſuperaddidit, vtpote quaſdam
Pactorum tacitas ignaro principe leges,
Contractuſque nouos, & conſpirata latenter
Fœdera cum Siculis, melius reticenda videntur.
Ille Palatinus iam tunc a principe noſtro
Regius Italicas veluti præcurſor ad vrbes,
Non aderat præmiſſus Otho: Reinaldus eodem
Accelerare parans multis præſentibus ante
Immunem culpæ, populique furentis ab ira
Protexiſſe viros, multo ſe teſte probauit.
Nunc age tranquillæ ſanctiſſime pacis amator,
Iuſtitiæ ſpeculum, placidorum ſanctio morum,

Fœdera cum Siculis] Guilielmus Siciliæ comes, qui patri Rogerio, quem Lotharius cæſar regno Neapolis exegerat, ſucceſſit, ſtatim init o principatu eccleſiæ rem cõtrectare cœpit. Vnde Adrianus in eum, a ſe diris primum execrationibus deuotum, copias duxit, tamen parum feliciter. Nam apud Brundufium conſerta manu, Græcos & Apulos, qui pro pontifice ſtabant,

Nunc age depoſita,ſi quam dolor intulit,ira,
In melius mentem reuoca,nobiſque,tibique
Conſule:neu placidam mundi turbare quietem
Eccleſiæ,regnique grauis diſſenſio poßit.
Mittor auguſtas mittenda videtur ad aures,
Quæ tantos animi compeſcat epiſtola motus.

ingenti prælio fudit: raptoque mox in Adrianum agmine, cõpulit ipſum ad vltro offerendum eas pacis conditiones, quas antea reſpuerat: inter quas erat & illa, vt ſcilicet, ſe regem vtriuſque Siciliæ declararet. Quod a pontifice factum Aenobarbus egertime tulit, primaque fax odij in pontificem credita eſt. *Protexiſſe viros*] Legatos papæ.

LIBRI SEXTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEPTIMI.

¶Septimus Auguſtæ conuentum indicit,& inde
Intrat ad Italiam ſummos ſumpturus honores.
Hinc Graium fraudes memorat,legataque Papæ,
Atque intercæptos comites,narratque reſcripta.
Dacorum regi donantur ſceptra,& ab Arcto
Conueniunt gentes, Ligurum & contendit ad vrbem,
Scribuntur leges:proceres hortatur,& ira
In Ligures totus candet fortiſſimus heros.
Acriter ad Trecium pugnatur,& obſidione
Mœnia cuncta quatit,portas turreſque refringit.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I IMP. Aenobar. Aug. liber Septimus.

IAmque profecturis ad magna negotia ſignis
Rhætica rura tenens multo cum milite Princeps,
Qua celer Auguſtam placido Licus irrigat amne,
Proxima Vindelicæ tentoria fixerat vrbi.
Hic ex diuerſis venientia partibus orbis
Agmina,ſeptenis placet expectare diebus.
Cuius,vt aduentum tanta Romanus in ira
Comperit antiſtes,vera tunc denique fama
Territus,Henricum præmittens,atque Hiacynthum
Ire iubet,placidiſque virum mulcere loquelis,
Scriptaque pacificis minus aſpera reddere chartis.
Nam iam cum valido prudens Reinaldus Othone
Italiam,fineſque tuos Verona tenebant.
His ſine marte viris:ingreſſu Riuola primo
Inuictum,nullaque manu ſuperabile caſtrum,
Traditur,aeriæ primis in faucibus alpis
Extructum, ditione ſua Verona tenebat.
Contulit his multum, gratoſque ſequentibus vſus
Præſtitit,vt tuto tranſirent agmina greſſu.
Tum quaſcunque viros vrbes, aut magna ſubire

IN LIBRVM SEPTIMVM LIGVRINI *Scholia Iacobi Spiegelij Seleſtad.*

RHatica rura*] Rhætiæ nomen latiſſimum olim patuit, vt oſtendimus ſupra: ſed & Aenobarbi noſtri ætate, quod Radeuicus aperte indicat. Auguſta hodie Sueuiæ caput, Rhætiæ ciuitas habita eſt, in qua & ſita eſt, vt teſtatur Petrus Appianus nobilis mathematicus. *Vindelicæ vrbi*] Ipſam iamdictam Auguſtam intelligit. Alteram tamen Baioariç ſuç Auentinus optimo iure vendicat.quoniam geographi tam Græci, quam Latini Vindeliciam appellant, quicquid hodie nomine ſuperioris & inferioris Bauariç continetur,a qua nobilem illam Sueuorum Auguſtam, Licus dirimit: atq; ideo in Rhętis magis, quam Vindelicis ſita eſſe cẽſenda eſt. Nam Vindam eundem eſſe fluuium, qui patrio ſermone, Wertaha vocatur, magno recæptum eſt errore: quem & nos, non tamen abſque clari nominis adſertoribus, ſecuti ſumus alicubi.

Henricum] Cardinalem presbyterum tit. S S. Nerei & Achillei: & Hiacynthum

Oppida contigerat, populis gaudentibus vltro
Exceptos læti decorabat cultus honoris.
Tunc proceres, clarique viri, turbæque minoris
Ambitioſa manus, ſtudio deuota fideli
Sacramenta dabant, cunctas ſeruanda per vrbes.
Principis Auſonij sui, famam, corpus, honorem,
Nec ſe læſuros, & ſi quis lædere tentet,
Vſque vel ad mortem tota virtute reniti.

cynthum Cardinalem diaconum S. Mariæ in ſchola græca: viros prudentes, &c, vt ait Radeuicus, in ſecularibus & ad curialia negotia pertractanda prioribus miſſis multo apriores. *Scriptaque pacifica*] Hoc eſt, emollire animum Friderici Augu. epiſtola blandiore argumento ſcripta. *Nam iam cum valido*] Radeuicus ſingulari cap. libri tertij legatorum cæſaris laudem perſequitur: indicans nullum eximiæ virtutis facinus in ea expeditione geſtum eſſe, in quo illi primas non obtinuerint partes. *Valido*] Magnanimo. *Othone*] Comite Palatino, cuius ſupra meminimus, vt & Reinaldi Cancellarij aulæ Auguſtæ. *Riuola*] Noſtrate lingua, *der Kouel an Berner kluſe.* Idem ille locus in qoo poſitæ ſunt inſidiæ, vt eleganter cecinit poeta in quarto, repetenti iam Auguſto Friderico Germaniam: & inclytum fortitudinis animi ſpecimen ædidit Otho comes, cuius hic fit meotio. *Sacramenta dabant*] Etiam religionis antiſtites, vt ſatis innuit formula iuramenti, quæ extat apud Radeuicum: & lecta mox oſtendit, quam inuicto animo Fridericus princeps minime ſuperſtitioſus, imperij iura per Italiam adſeruerit.

Inde tuos raptim tranſcurrunt Mantua fines,
Mantua famoſi muſa vulgata poetæ,
Vicinamque petunt, acturi magna, Cremonam,
Quam Padus effuſis delambit molliter vndis.
Huc ex Italicis confluxerat vrbibus ingens
Pontificum procerumque manus: reuerenter ab illis
Suſceptura ſui mandata recentia regis.
Quæ poſtquam quanto decuit ſplendore diſerti
Expoſuere viri, placidaque hic aure verendi
Suſcepere patres, magno complenda fauore.
Inde per AEmyliam veſtigia verſa ferentes,
Te Rauenna petunt, legatos regis Achiuum,
Quos apud Anconam poſitos, hoſtilia quædam
Moliri audierant, horum Palæologus ille,
Hic Logotheta fuit, cœptis arcere parantes:
Hi contra Siculum ſpecietenus arma mouentes,
Prætextu belli furialia vota tegebant.
Nam quæ littoreis ſtabant in finibus vrbes,
Conciliare ſuo, noſtroque abrumpere regno,
Arte, dolo, bellive metu, preciove parabant,
Venaleſque manus, & municipalia caſtra
Conflabant multo, quod Græcia miſerat, auro.
His bellatricem iuuenum Rauenna cohortem
Improba, conductis meritura miſerat armis.
Vt plebs illa nihil cum ſpe mercedis iniquum
Iudicat: oblato nihil eſt quod abhorreat auro.

Mantua famoſi muſa vulgata Poeta] Vnde Sillius cecinit, ipſam eſſe domum muſarum, atque ad ſydera cantu euectam Andioo. Sed clarior hic locus ante omnia ſanguinis prodigio, qui ex corpore dominico fluxit, & a Lōgino martyre ex humo collectus, ac io ſacellum Aodreæ apoſtoli conditus dicitur, vt ſcribit Volaterranus, & cecinit Baptiſt. Mantuanus libr. de ſacris diebus tertio. *Vulgata*] Nota. *Muſa*] Verſu, carmine. *Famoſi Poeta*] Virgilij: quem ſicut & plæroſque calamitas & exilium clarum fecit. amiſſis enim poſſeſſionibus Mantuæ, ob vicinitatem Cremonæ Antonianæ, ad Auguſti opes Romam ſe contulit, adiutus Mecœnatis amicitia. Illud inter cætera mirum recēſet Volaterranus, quod Tacitus de eius laudibus commemorat. Dum eius quædam carmina recitarentur in theatro, ei omnes adſurrexere veluti Auguſto. Apud poſteros vero tanta eius præiudicata potuit opinio, vt teſte Macrobio, quāuis eius carmina multis in locis damnentur laudem tamen amittere non poſſit. Noſtri autem ſic eum taxāt, vt Heſiodo ſuperior, Theocrito æqualis, Homero inferior exiſtat: quos ſibi autores ad imitandum adſumpſit. Volaterrano tamen videtur, quæ ab Homero accæpit, multo feciſſe meliora. Nec recte ſcribi dicit Vergilius: citato græcæ inſcriptionis teſtimonio. *Ingens Pontificum*] Nomina habes apud Radeuicum, qui inquit: Veraciter adſerere potero, multis antehac regibus denegatam eam, quam tunc probitate ſua euicerunt iſti legati principis magnificentiam & gloriam. *Per AEmyliam*] Eadem Flaminia, quæ & nunc Romandiola, vt libro tertio indicatum eſt. *Te Rauenna petunt*] Sillius libro octauo primam corripuit. *Lenta paludoſa proſcindunt ſtagna Rauenna.* Vetus vrbs, hodie nomen cum veteri & opum & ædificiorum fama retinet. Olim Oſtrogothorum Germanorum inclyta ſedes: cuius antiſtiti æmulo Romanæ ſedis, duodecim ciuitatum epiſcopi ſubiacebant: quæ deinde ſub exarchatus Græci nominis dominatione fuere, cuius caput ipſa Rauenna, donec liberalitate principum Francorum Germanorum, qui iam pridem Galliam occupauerant, Romanæ eccleſiæ donatus eſt: quod Aenobarbum noſtrum non latuit, vt libro tertio latius explicauimus. *Hoſtilia quadam moliri audierant*] Miſerat per id tempus, vt Sabellicus clare indicat, & ſuperius a nobis obiter tactum eſt, Manuel Grecus imperator Romam, qui ſuo nomine arma ad Fridericum Italia depellendum, pollicerentur, &

Orientalis eccleſiæ obſequium, vt in cunctis Romano pareret pontifici, modo pontifex & Romani ita euenire vellent, vt Occiduum imperium iterum Orientali iungeretur, vetuſque monarchiæ forma, qualis ab initio fuerat, in integrum reſtitueretur. At videtur Sabellico Græcus, non tam ſpe impetrandæ rei hæc mouiſſe, quam quod Anconitanos, quos in fidem receperat, a Friderico oppugnari grauiter ferebat: ac ſimul quærere, qua vi, quave arte hoſtem infeſtiſſimum ex illorum ceruicibus depelleret. *Hic Logotheta fuit*] Volaterranus in commemoratione magiſtratuum Græcorum honorum nomina recenſet, quæ antiquitus certa obibant munera: poſtea tantum titulotenus habita. Interpretatur autem Logothetes, qui idem fere, quod ſcriba. Hi contra Siculum, Guilielmum ſecundũ, qui cognomini patri recens ab Adriano regi creato ſucceſſit, cuius ſoror Conſtãtia nupſit poſtea Henrico Aenobarbi filio, iuſtæ ætatis virgo, & minime quinquagenaria muliere maior: quod plæriſque falſo creditum eſt, vt lib. primo diximus. *Vt plebs illa nihil*] Alludit ad illud vulgatum: *Nulla fides pietasq; viris, qui caſtra ſequuntur Venaleſque manus: ibi fas, vbi maxima merces.* *Oblato nihil eſt quod abhorreat auro.* Iuxta notiſſimam poetæ ſententiam: *Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames?* Et illud Lucani: *Vſque adeo ſolus ferrum, mortemque timere Auri neſcit amor.*

Inde reuertente, cum iam ſua mœnia tuti,
Vicinaſque vrbis portas intrare pararent,
Occurrere viri, dignaque ferociter ira
Correptos, ſæuo circumſtrepuere tumultu.
Ductor erat iuuenis Guilhelmus nomine quidam,
Tranſuerſorque malus vero cognomine forſan,
Quod quaſi fraude mala tranſuerteret omnia, dictus.
Hunc, licet ante fores vrbis medioque ſuorum
Agmine, regalis noxæ non impiger vltor,
Nec numero comitum, ſed regni feruidus ira
Irruit, & medium forſan mucrone cruento
Confodiſſet Otho: niſi multo denique fletu
Ignauæ plebis pariter, precibuſque ſuorum
Euictus trepido, ac ſeſe peccaſſe, fatenti,
Donaſſet miſerum magno pro munere vitam.
His quoque dimiſſis, Anconæ proxima fortes
Caſtra viri ponunt, Græcoſque potenter ab vrbe
Accitos, regnique minas & iurgia paſſos
Tanta, quod iniuſſu Romani principis auſi
Ambiguis ſuſpecta dolis incœpta mouerent,
Argolicæ ſecum fraudis commenta referre
Ocius, & toto iuſſere recedere regno.
Qui, poſtquam Graiæ pepulerunt ſcandala peſtis,
Conuerſo repetunt Mutinenſia mœnia curſu.

Inde reuertentes] Scilicet, nuncij, ſeu, vt nũc vulgo nominãtur, oratores, & barbare ambaſiatores. Rauẽnatium, quos Anconam ad Græci imperatoris legatos miſerãt, viros & nominis, & loci primi, vt indicat Rad. *Vrbis*] Rauennæ, quam iam egreſſi erant legati Latini Auguſti. *Occurrere viri*] Subaudiendum reuertentibus Rauẽnatium oratoribus, quos increparunt Aenobarbici, quod ſe contẽptis Græcos legatos apud Anconam conueniſſent. *Ductor*] Quod is principem tenebat apud ſuos Rauẽnates locum. *Tranſuerſorque malus*] Vtcunque cognomentum, eiuſq; rationem adfingens in carmen retulit. A Radeuico Maltrauerſar appellatur. *Regalis noxæ*] Criminis maieſtatis, de quo iuriſconſulti titul. iiij lib. Pandect. xlviij. *Sed regni feruidus ira irruit*] Rurſum inſigne fortitudinis animi ſpecimen ędidit Otho princeps: quum eum nec copioſus, vt ait Radeuicus, Maltrauerſaris nobiliſſimi Rauẽnatium comitatus, nec vicinæ ciuitatis metus terruerit, quin vt legatus Imperij vindicaret cæſaris maieſtatem, quam ipſe iam referebat. *Græcoſque potenter ab vrbe Accitos*] Hic quoq; apparet, quam obnixe, vel per ſuos Fridericus imperij dignitatem intactam retinere ſtuduerit, cuius iam vix vmbram vides. *Scandala*] Obſtacula, impedimenta, quæ largitione Græci legati intentabant. *Mutinenſia mœnia*] Nouam Mutinam intellige, Modonam vulgus appellat: ædificata eſt annum circiter M. C. principem loci ſua ætate Fridericus Tertius ducem appellauit. Nulla æque a veteribus vetere Mutina memoratur ciuitas, notiſſima Bruti & Cæſaris ciuili bello.

Huc, Adriane, tuos regalia caſtra petentes
Legatos, perfuſa Pado Ferraria miſit:
Quos vbi tranquillos, mandataque pacis habentes,
Atque reformandæ paci veniſſe ſequeſtros
Agnouere duces, ad cœpta negocia tutos
Dimittunt, placidumque ſinunt explere laborem.
Ergo Tridentinæ tuti cum præſule ſedis
Prætereunt rigidas anguſtis faucibus alpes:
Qui tamen illæſas ad regia cæſaris vſque
Caſtra viris præſtare vias, tutaſque nequiuit.
Nam duo belligeri comites, crebriſque rapinis
Adſueti, quorum hic pugnax Henricus, at illum
Nomine vulgato Fridericum fama vocabat.

Ferraria] A ferro nomen accæpit, ſicuti Argenta, & Aureolũ vicina oppida ab eius generis metallis appellata ſunt. *Sequeſtros*] Mediatores nunc vulgus vocat. *Duces*] Legati cæſaris. *Præſule*] Alberto. *Comites*] Arbitror fuiſſe e familia Welfonum. Abſtinuit enim a gentilitiis nominibus Radeuicus, ſcriptorum more tum recepto: in quo videntur imitati eſſe notarios aulæ veterum Germaniæ principum Auguſtorum. *Rapinis Adſueti*] Iam olim latrocinia, hoc eſt, furta publica violentaq; *Zugutem teutſchen, Straſſreuberey*, Germanis fuiſſe familiaria Cæſar, Mela & Tacitus oſtendunt.

Socium

Nudatos ſpolijs captosque in dura feroces
Vincula conijciunt, tam qui ducebat euntes,
Quam, qui ſe tutos illo ductore putabant:
Nec prius emiſſi, proprio quam fratre Hiacynthus
Obſide depoſito, ſeſe ſociumque laboris,
Præſule detento, miſeranda ſorte redemit.
Mox tamen & nutu diuino præſul & obſes,
Saxonis auxilio, Romanæ ob ſedis honorem
Saxonis Henrici, ſub quo duce Norica tellus
Tunc erat, horriſonis ſubduxit colla cathenis.
Afflictis grauiter raptoribus, atque coactis
Reddere quæ tulerant, & iuſtas pendere pœnas.
Ergo vbi Vindelicæ non longe a mœnibus vrbis
Auguſto faciente moras, regalia caſtra
Auſonij ſubiere viri, præmittere viuo
Pauca ſono cautela fuit, quibus ira verendi,
Si qua ſuperſtes erat, poſſet miteſcere regis.
Hæc tibi cunctorum, rex auguſtiſſime regum,
Summus in eccleſia Petri ſucceſſor, & idem
Deuotus tibi mente pater, cultorque fidelis
Mittit, apoſtolica præmiſſa verba ſalute:
Totaque Romani nunc maxima curia cleri,
Te velut eximium regem, dominumque ſalutant.
Cætera quæ ferimus, nudis, quam tradimus, ecce,
Tradiderantque ſimul, narrabit pagina verbis.

Socium laboris] Collegam Cardinalem. *Præſule*] Tridentino. *Saxonis Henrici*] Eius, qui ab infantia Leonis cognomẽ accæpit, ſicut pater eius Catuli, & Albertus Marchio Vrſi, teſte Crantio, fabulam de Leone peregre aduecto per eum refellẽte. Idem Henricus ſuperbus quoq; a moribus appellatus eſt, vt in ſecundo libro a poeta. *Raptoribus*] Prædatoribus, qui & lattones dicti ſunt, vt vulgo notum eſt.

Auſonij viri] Legati pontificij. *Viuo ſono*] Viua voce, quæ vt Ciceto dixit, plenius alit, &, vt plinius Iuniot, afficit: ac, iuxta dictum diui Hieronymi, habet quid latentis energiæ. Porro ſcriptura vox quæpiã eſt, ſed quaſi factitia, veræque vocis vtcunque imitatrix. Deeſt actus motusq;, hoc eſt, vita. Siquidem actio, vt autor Fabius, orationis quaſi vita eſt. Rerum inuentio, oſſium inſtar eſt. Ordo neruos imitatur. Elocutio carnem, cutẽ coloremque. Memoria ſpiritus vice fungitur. Quibus omnibus accedit pronunciatio, velut motus quidam vitalis. Nullum enim certius argumentum vitæ, quam motus. Vnde & flumina viua dicuntur, & argentum viuum. Contra mortua, quæ torpent languentque.

Cunctorum, rex auguſtiſſime regum] Quod iuxta mentem gloſſę in cap. in ſynodo lxiij. diſt. debeant reges cæteri, quo in ſui quiſque regni ſolio ſtabiliatur, ab ipſo imperatore corona donari, & eum de iure agnoſcete, vt teſtantur gloſſæ in cap. volumus xi, q. 1 & cap. omnes xxvij q. 1. Item gloſſæ cap. ſuper ſpecula. de priuileg. & cap. per venerabilem. de elect. vbi valde caute & penſiculate ſcribitur, regem Franciæ de facto non agnoſcere ſuperiorem: perinde ac ſi dicat, de iure tamen agnoſcere debet: cum de iure, vt eadem affirmat, Romano imperio ſubſit. Sed & Hoſtienſis, cum omnes fere ſacrorum canonum profeſſores tradunt, Gallos & alios tranſalpinos legibus imperij teneri. *Petri ſucceſſor*] Vt hæredis appellatio non ſolum ad proximum hæredem, ſed ad vlteriores refertur: ita & pontifex Romanus Petri ſucceſſor dicitur, quamuis maximo numero alij medij interceſſerint, cap. 1 de homicid. in ſexto. *Nudis verbis*] Simplicibus, minime fictis, aut fucatis.

Protinus explicita papalis epiſtola fronte,
Talia continuo ſubnectit verba relatu:
Quantus in officio ſtudioſi cultus amoris,
Quanta paterna fides in te, mitiſſime fili,
Extitit, vt primum diuino munere ſedem,
Et paſtoralis ſuſcepi munia curæ.
Indubitata tibi deuotæ pignora mentis
Eſſe reor: quod prima tui gratanter honoris
Accæpi mandata libens, quodque omnia lætus
Sæpe miniſteriis a te dictata peregi:
Quod tibi collatos diuino munere faſces
Imperij, ſacramque manu gaudente coronam
Impoſui, vidique tuos gauiſus honores:
Quodque tui cauſſa Romanæ iurgia plebis
Suſtinui, multoſque tuli, ſcis ipſe, labores.
Inter tot veri certiſſima ſigna fauoris,
Si quid forte tuas, ita re cogente, ſub aures
Vel minus exactum, vel acerbum pagina noſtra
Detulit, in ſubitam ſtimulari protinus iram

Papalis epiſtola] Eius exemplum eſt apud Radeuicum. *Coronam impoſui*] Vno ſimul ore, parique conſenſu omnes legum interpretes ſtatuũt hæc, quæ ad coronationem attinent, fieri magis honoris & officij cauſſa, quam vel neceſſario, vel vt ex hac actione quicquam cæſaribus accedat. Siquidem electio ſolũ ad imperatoris ſubſtantiam pertinet, ad ſolẽnitatem reliqua, vt confirmatio, inunctio, conſectatio, coronatio. Nec illud officit, quod ante coronationem appelletur rex Romanorum, & perinde nequeat vſurpare imperij nomen, gubernaculave: quandoquidem hæ duæ voculæ, rex Rom. & imp. idem omnino valent, & ſynonymæ ſunt, vt liquido conſtat ex verbis vulgatiſſimæ l. Bene a Zenone: & C. vt nemo priuatus l. 1. in vtraq; ſcribitur promiſcue, & imperialis maieſtas, & regale culmen

Non decet: in cunctis cauſſas, & tempora rebus
Aſpiciat, qui vera cupit decernere iudex.
Filius ille quidem ſapiens, & gloria patris
Creditur, eiuſdem qui blandimenta, minasque
Aequa mente libens, & amica ſuſcipit aure:
Imo, tua quod pace loquor, qui parcere virgæ
Suſtinet, huic odio perhibetur filius eſſe.

Vnde verũ eſt, quod Balbus anniſtes ille noſter Gurcenſis epiſcoporum eruditiſſimus, ante eũ grauiſſimi quoque autores ingenue falſi ſunt, ſcribit in libr. de corunatione: qđ ſimul atq; Germanorum ſuffragiis cæſar eſt deſignatus, efficitur verus, & legitimus imperator, & inde incipiunt imperij anni fluere, atque eodem temporis veſtigio poteſt quæcũque ſunt poteſtatis imperialis implere. vt in auct en. vt præpo. no. Imp. §. 1 Col. 1. & ibi Bald. in 1 conſtit. Sed quamuis ex vnctione, conſecratione, coronatione nihil cæſareis rebus accedat, non hæc tamen, aut vt leuia paruipendi, aut vt ſuperflua reuci debent: cum eam vim habeãt, vt ſancti ſpiritus munera conferant, augeaturque interius quod exterius vnctio præſignat, vt tradit Hoſtienſ. de ſacra vnctione cap. 1. At Innocentius affirmat hoc ſolẽne infularum imprimis duo præſtare. Vnum, vt ex rege imperator efficiatur. Alterum, vt diuini ſpiritus illapſu, ſanctior atque auguſtior euadat. His ſpecioſis commentis debemus, quod negari non poteſt, põtificiam dominationem, iuramentaque cęſarum poſteriorum, ignota veteribus imperatoribus, qui imprudentes ſerpentem, vt dicitur, in ſinu aluerunt. *In cunctis cauſſas*] Hanc vulgatam iuriſconſultorum, & ſequentes e Prouerbiis Solomonis ſententias depromptas poeta de ſuo minime inſcite adiunxit. *Filius ille quidem ſapiens*] Lege cap. x & xiij Prouerb. Solomonis, qui ſapientem filium ſimpliciter vocat, qui parentibus obtemperat, & ſeſe gubernari iuxta Dei mandatum patitur. *Minas*] Increpationem. Sane ſingularis, impiæ & profanæ mentis nota eſt, contemnere parentum obiurgationem. *Qui parcere virgæ*] Eſt & hæc Solomonis in fine cap. xiij iam citati, qua parentibus præcipit, vt ſæpe alias, vt doceant, regant, & coerceant pueritiam. Virga autem hic ſignificat non tantum plagas, ſed totam pædagogiam, quæ complectitur doctrinam, honeſta exercitia, & certa ſtudia, ac certas operas, præmia recte factorum, & pœnas delictorum.

Non decuit regem, nec tanto principe dignum
Vrbanumque fuit, mea dum tibi pagina nuper
Adderet vltrices violati præſulis iras,
Obſequijque mei non exprobrare profecto,
Sed monuiſſe volens quædam tibi ſigna referret,
In tantum paucis accendi vocibus iram,
Quas minus exacta ſcriptor ratione notarat,
Vt noſtri ſocios lateris, ſemperque fideles,
Te quoque teſte, tibi, tanta feritate laceſſi,
Tanta pati ſineres irati fulmina regni,
Explendique viros cœpti præcluſa facultas
Cogeret irriſos ad limina ſacra reuerti.
Si quid in illorum factis enorme notaſſes,
Indignumque tuis, aut intolerabile regnis,
Significare tribus potuit tua pagina verbis,
Atque emendandum nobis ſeruare reatum.
Nunc ſemel admonitus placide, ne tale quid vltra
Attentare velis: tranſacta ſequentibus oro
Corrige, Romanæ ſeruato ſedis honore.
Nos quoque, ſi qua fuit turbato in corde querela
Ponimus, & dulcem tecum partimur amorem.
Latores apicum, mandatorumque miniſtros,
Quæ legis, eximio, fili, piet atis honore
Suſcipe: quodque tuas per eos dictamus ad aures,
Illud ab interno ſinceri crede profectum
Pectoris affectu: tutoſque habitoſque benigne,
Hos ſaltem lætos ad limina ſacra remitte.

In tantum paucis accendi vocibus iram] Vt hunc locum plenius intelligas adſcribã verba ex epiſtola Adriani papæ, vt a Radeuico referuntur. Occaſione, inquit, cuiuſdam verbi, quod eſt beneficium, tuus animus, ſicut dicitur, eſt commotus: quod vtique nedum tanti viri, ſed nec cuiuslibet minoris animum merito commouiſſet. Licet enim hoc nomen, quod eſt beneficium, apud quoſdam in alia ſignificatione, quam ex impoſitione habeat, aſſumatur: tunc tamẽ in ea ſignificatione accipiendum fuerat, quam nos ipſi poſuimus, & quam ex inſtitutione ſua noſcitur retinere. Hoc enim nomen ex bono & facto eſt editum: & dicitur beneficiũ apud nos non feudum, ſed bonum factum. In qua ſignificatione in vniuerſo ſcripturæ corpore inuenitur, vbi ex beneficio Dei, non tanquam ex feudo, ſed velut ex benedictione & bono facto ipſius gubernari dicimur & nutriri. Et tua quidem magnificentia liquido recognoſcit, quod nos ita bene & honorifice imperialis dignitatis inſigne tuo capiti impoſuimus, vt bonũ factum valeat ab omnibus iudicari. Vnde quod quidam verbum hoc, & illud ſcilicet: Contulimus tibi inſigne imperialis coronæ, a ſenſu ſuo niſi ſunt ad alium retorquere: non ex merito cauſſæ, ſed de voluntate propria, & illorum ſuggeſtione, qui pacem regni & eccleſiæ nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum, contulimus, nil aliud intelleximus, niſi quod ſuperius dictum eſt, impoſuimus. *Scriptor notarat*] Hodie parum vetuſto nomine Cancellarius, ſeu Secretarius dicitur. Scribit Æmylius Probus apud Græcos, honorificentius eſſe ſcribarum officium, quam apud Romanos. Hi enim mercenarios exiſtimant, at Græci ad id munus neminem adnutrunt,

tunt, niſi honeſtis natalibus, fideque & induſtria cognitum: quod neceſſe ſit eos omnium conſiliorum eſſe participes. Extat Sabellici dialogus de officio ſcribæ. *Tribus verbis*] Pro pauciſſimis dixit, prouerbiali ſermone. Diuus Hieronymus in dialogo Luciferiani & Orthodoxi. *Tribus, vt aiunt, verbis, rem iſtam grandem diſſoluiſti.* *Latores apicum*] Baiulos literarum.

Hæc tunc expoſuit mandata recentia, paſtor
Ille Friſingus Otho, quem tanto maior habebat
Hac de lite dolor, quanto propioribus illum
(Regis erat patruus) tangebat curia vinclis.
Vtque pie ſcriptis a ſummo Præſule verbis
Addidit ipſe ſuas in pacis fœdera partes,
Protinus ingenui conſedit pectoris horror,
Et nitidus rediit ſedato principe vultus.
Vt ſi forte roſas, & candida lilia nimbus
Contudit, & nitidum virgis decuſſit honorem:
Horrent informes ſpinæ, fruſtraque petiti
Quærentem fallunt nudato ſtipite flores.
Mox vbi tranquilli clementior aura Fauoni
Cœperit, excluſo ſpirare benignius Auſtro,
Protinus ad placidos flatus ſua germina rami
Producunt, ſolitoque nitent virgulta decore.
Præter prædictam turbati principis iram,
Reſtabant aliæ litis fomenta querelæ:
Quas vbi legatis diſtinctas ordine cæſar
Expoſuit: contraque ſuo pro præſule miſſi,
Optima ſollicite cauti reſponſa dedere:
Protinus optatæ præſentibus oſcula pacis
Dulciter impendens, papæ cleroque ſalutem
Innuit, & lætos a ſe dimittit in vrbem.
Iamque precatores aderant a rege Dacorum
Electo nuper, populique fauore creato,
Principis arbitrio ſceptrorum iura petentes.
Annuit hoc pacto rex, vt poſt bella reuerſum
Ante quaterdenos properaret regulus illum
Cautus adire dies, regnum ſumpturus ab ipſo,
Obſequiique fidem iurando iure daturus.

Vt ſi forte roſas] Comparatio.

Dacorum] Danorum. Conualuit enim vſus, vt pro Dania, licet minus recte Dacia accipiatur. De Dacia, lege Eutropium in Aureliano. *Vt ſcribit Münſterus*] Modo Dacia eſt Walachia, Bulgaria atque Ruſcia: ſicut & Mœſia inferior, in qua Danubius labitur in mare. Verum Stephano Taurino eſt Tranſyluania. Hæc Hungariæ regi, teſte eodem, quotannis pecunioſum vectigal pendit, nihil non habẽs minus quam politiam, & aeris temperiem. Olim cimbrica Cherroneſus, hodie Dania appellatur, *Denmarck*, cui præeſt rex, qui Sueciã & Noruegiam, Peninſulas in eodem mari obtinet. Quas Plinius refert immenſas inſulas, non pridem a Germania compertas. Bircheimerus has putat eſſe Sueciam, Daniam, & Noruegiam. *Principis*] Aenobarbi. *Iura ſceptrorum*] Inueſtitura nunc vulgo dicitur. Vnde apparet Daniam olim fuiſſe beneficiariam imperii, ſeu regni Teutonici prouinciam. *Poſt bella*] Poſt expeditionem Italicam.

Iamque ſuas valido vires Alemannia motu
Excierat, populique truces feruente tumultu
Partibus e cunctis ad regia caſtra fluebant,
Saxones, & rigidi qui Norica rura coloni,
Weſtualiamque tenent, quos aut ripuaria tellus,
Aut cum Germanis Rhenum partita colonis
Francia, ſeu magno nomen ſortita Lothero
Terra tenet, tunc Allobroges dotalia læti
Arma mouent, Celtæque leues, Cymbrique feroces
Vindelici, Sueui, Sclaui, ſimul atque Boemi,
Pannones, & lætis quos educat Auſtria campis,
Quique Carinthiniis populus verſatur in oris.
Non ego vel populos, vel nomina clara potentum

Norica rura] Diximus in primo Norici appellationem longius olim protendi. Hodie inhabitant occaſum verſus Bauari. Ad ortum autem ſunt Anaſini & Auſtriæ pars. Ad meridiẽ autem Styria; in alpibus vero habitãt Carnici, partimque Croati, gens Slauonica: compræhenditurque Norici nomine comitatus Goricienſis, & Zilienſis, regioneſque adiacentes. *Aut cum Germanis Rhenum partita colonis Francia*] Franci, gens Teutonica, ex paludibus maris Septentrionalis in loca, quæ Sycambri iuxta Rhenum tenuerunt, progreſſi, eam poſtea occupauerunt terram, quæ ho-

Enumerare queam: quoſcunque a cardine mundi
Horridus, & gelida Boreas emiſſus ab Arcto
Verberat, aerias donec veniatur ad alpes,
Arma ferunt populi, non ſunt qui mœnia ſeruent,
Non qui rura colant: præmiſſis vndique feruent
Caſtra viris, magno ſcrutatum a principe, per quas
Hos iubeat tranſire vias. nam tantus in armis
Plebis erat numerus, ne iunctis agmina caſtris
Nubifera rupes alpis tranſcendere poſſent.

die appellatur Fráconia. Deinde Rheno ſuperato, Belgiſque in poteſtatem redactis, omnes fere Gallicas vires attriuere, vt iam non Gallia tantum, ſed & prima, ſeu ſuperior Germania, quæ Alemannia tunc peculiariter dicebatur, ab ipſis Francis Francia fuerit appellata, & in ea Moguntia metropolis Francorum. Quod non ignorauit Guntherus noſter, Otho Ponnifex, tum alij mediæ antiquitatis autores, vt libro primo latius indicauimus. *Celtaque leues*] Habent enim nationes ſua vitia. Vnde & Latini ſupercilioſi & elati dicuntur, vani Ligures, leues Galli, iactabúdi Hiſpani, mendaces Græci, Pœni fœdifragi. Celtæ autem hic ſignant Gallos. Gallia enim a Sequana vſque ad Garunnam fluuium Celtica dicitur: a qua Celtæ populi, & qui finitimi his Hiſpani ſunt Celtiberi. Annotatum eſt ab alijs Celtarú vocabulum Græcis & Germanum & Gallum ſignificare: item veteres Romanos Gallorum vocabulo, Gallos omnes & Germanos nuncupaſſe. Hæc res non animaduerſa, multis errandi cauſſa fuit.

Cymbrique feroces] Horum ſedes nunc Saxonum vltimi, & alij quidam ad mare populi habitant. Feroces autem appellat, reſpiciens ad veterum Cymbrorum ſæuitiam & furorem, quem Romani non ſine grandi iactura aliquando ſenſerunt. *Nomina clara potentum*] Scilicet ducum, marchionum, & comitum, quæ antiqua Germania in multas duntaxat familias & populos diuiſa, ignorauit. Huius faciem deſcripſit Tacitus.

Vtque dedit ducibus cunctis loca congrua rector,
Diſtribuitque vias, ſciſſo mox agmine, quidam
Cannales, Iulijque forum, multique Clauennam,
Cumanumque lacum, multi petiere Tridentum.
Ipſe Boemorum regem, multoſque potentes
Allobrogum, Sueuumque ducem, fidumque nepotem
Te Friderice ſuum, Chunrado rege creatum,
Secum rector habens, illas tranſcendere rupes,
Nomine quas veteri montem Iouis incola dixit,
Adproperat, iamiamque domos, & rura iacentis
Italiæ cernens, fidas quas nouerat vrbes
Ticinum, Laudamque ſuam, Cumamque ſalutat
Lætus, & in Ligures violentam concipit iram.

Quidam Cannales] Qua ex Norico in Marchiam, ni fallor, Taurifianam itur. *Iulijque forum*] Vt Henricus dux Auſtriæ, item Henricus dux Carinthiæ, adiunctis ſubſidiariis copijs Hungarorum. Forum Iulij, vulgo Friaul vocatur, Plinio antiqua ciuitas, cuius incolas Foroiulienſes appellat. Hodie Sabellico Ciuidatum. In hac regione eſt Vtinû oppidum, inſigne, vt vidimus, nuncupatum, teutonice *Zu der Widen*, a principibus Auſtriæ, vt ferunt, circiter annum M CC ædificatum. Sabellicus Hunnium vocat. *Multique Clauennam, Cumanumque lacum*] Scilicet Fráci, Ripuarij, Sueui. Superius memini Comi etiamnum celebris nominis oppidi, prope lacum Larium, qui Comenſis, *der Comer ſee* vocatur. Clauenna, item oppidum eſt. Paruit nuper comitibus eius nominis, quos poſt exactos vidimus. *Montem Iouis incola dixit*] Hunc ſcilicet Bernardi, non quidem illius abbatis celebrari, ſed cuiuſdam Auguſtenſis archidiaconi, qui in eo monte nemora perſancta degiſſe dicitur.

Prima feros belli motus, regnique furores
Tuta loco, fidensque nimis, Ligurumque ſuiſque
Viribus, aduerſis excepit Brixia fatis:
Quæ poſtquam regi tentatis reſtitit armis,
Plus quoque quam potuit, tandem contrita, ſolutis
Mœnibus, accepit dominum, quem fecerat hoſtem,
Vixque redempta, ſuos multo luit ære tumores.
Vtque ducis tota ſubierunt caſtra cohortes,
Ne quid inhumanum, linguis ac moribus illa
Diſſona barbaries caſtris impune moueret,
Conſenſu procerum tales a Cæſare leges
Compoſitæ, ſtabili & caſtrorum iure feruntur:
Ne quis rixari ferro, pugnamque mouere
Audeat in caſtris: neu mota lite vocatus
Cum telo veniat, lorica tutus, habensque
Quo tantum rixæ dirimat certamina fuſtem.
Neu ſignum, niſi forte domeſtica quærens
Agmina, vociferet: miles ſi fecerit iſta,
Eiecto caſtris, & turpia plurima paſſo,

Contrita] A rege Boemiorum, qui, vt dictum eſt, Aenobarbo, ex fœdere, quem iam præceſſerat, militabat.

Ne quis rixari] Vt militares has leges facilius intelligas, legédus eſt Radeuicus, qui illas eo verború tenore cóſcripſit, quo proditę ſunt a principe nunquam ſatis laudato. *Telo veniat*] Nam hęc vox ea ſolum ſignificat, quę alterius lædendi cauſſa habétur, vt dixit Bartolus. *Caſtrorum tota ſupellex*] Signat id, quod Radeuicus patrio vocabu-

Eripietur ei caſtrorum tota ſupellex.
Armiger exuſta candenti fronte metallo,
Detonſaque coma, poſt verbera pulſus abibit,
Vel domini ſpolijs redimetur, & omnibus armis.

Vulneris, aut cædis conuictus, voce duorum
Qui modo non fuerint violato ſanguine iuncti,
Hic caput, ille manum perdet: ſi teſte carebit
Altera pars, facinusque volet formidine pœnæ
Abiurare reus, poterit iurare: volentem
Quilibet oblato licite reprobare duello,
Paſſurus ſimilem non victo crimine pœnam,
Miles equo, curſore carens, clypeoque, vel haſta,
Sit licet oppoſitæ partis, regalia caſtra
Tutus adire poteſt: ſi quis violauerit illum,
Sicut & in ſocio pacem violaſſe feretur.
Si fuerit bellator eques, clypeuſque, vel haſta,
Non erit ille nocens: pœnamve merebitur vllam.

Inſtitor a noſtro ſpoliatus milite, cuncta
Conduplicata feret: maxilla ſeruus aduſta,
Vertice detonſo, ſupponet terga flagellis:
Aut erit a domino prædicto more luendus.
Qui ſpoliare ſacras aliquem conſpexerit ædes,
Si prohibere poteſt facinus, prohibere laboret:
Si prohibere nequit, maneat ſecurus: at ille
Iudicis arbitrio pœnam pro crimine pendet.
Vrbem, vel caſtrum noſtro ſub nomine tutum,
Impugnans, poterit pacis violator haberi.
Non erit in noſtris nobiſcum fœmina caſtris.
Qui reus extiterit, ſpolijs nudatus abibit
Turpiter, & naſo mutilabitur illa reciſo.
Seruus deprenſi conuictus crimine furti:
Si fur ante fuit, probroſa morte peribit.
Sin minus, abraſo ſignatus vertice frontem
Verbera dura feret, caſtrisque fugatus abibit.
Ni fuerit domini ſpolijs armisque redemptus.
Si continget equum cuiquam reperire vacantem,
Nec dominum norit, non detondebit, vt illum
Ignotum faciat, nec clauſum fraude tenebit,
Sed ſtabulatori noſtro denunciet, ac ſic
Inuento, vt proprio nullo prohibente, fruatur.
Quem ſi faſce nouo dominus deprendet onuſtum,
Non erit hoc licitum deiecto pondere raptum
Tollere: portantem patiens in caſtra ſequatur,
Iamque miniſterio liceat reuocare peracto.
Si quis pacificæ plebis villasve, domusve
Vſſerit: abraſis ſignabitur ora capillis,
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.
Lex eadem pœna præſcripta, minoris ementi
Teutonico, caſtris vt pluris vendere poſſit.
Hoc tamen adiecto, quicquid venale ferebat
Eripiet cameræ turpi pro fœnore cuſtos.
Miles Teutonicus ſocium de gente Latina
Non habeat, niſi noticiam ſermonis habentem
Teutonici: quod ſi præſumpſerit, omnia perdat.

vocabulo ſic exprimit: Auferetur ei omne ſuum Harnachſã. *Armiger*] Hic pro eo, vt ex Radeuico cõſtat, accipiendus, qui ſub milite eſt, *ein reyſiger Knecht.* *Detonſaque coma*] Nota erat hæc ignominiæ.

Oblato duello] Singulari certamine, quod hodie ſublatum eſt.

Non erit ille nocens] Subaudi, qui eum læſerit.

Inſtitor] Id eſt, mercator hoc loco. Significat enim & alia. Interdum eſt qui ſub alio negociatur: vnde inſtitoria actio nata apud iureconſultos.

Seruus] Quem ſuperius armigerum vocauit, nunc ſeruum vocat: vt qui ea ætate, *Edelknecht* dicebatur, alius eſſe intelligatur a milite.

Sed ſtabulatori] Equorum, ſeu ſtabuli magiſtro, qui Marſcalcus a Radeuico, vt & hodie teutonice appellatur, a marca Germanorum vocabulo, quod equũ ſignificat, Pauſania teſte, quẽ citat Rhenanus noſter in commentariolo in Tacitum.

Inuentor foueæ, nullo prohibente repertis
Gaudeat: at ſi quis vim fecerit improbus illi,
Id noſter digna ſtabulator corrigat ira.
Nemo parum caute, nimiumve potenter agendo,
Conterat educto vinaria vaſa liquore,
Quæ præſtare ſuum poſſunt caſtrenſibus vſum.
Has, aliasque ſacro dictatas Principis ore,
Conſenſere patres, ſeruare per omnia, leges.
At Rex belligeras cupiens armare cohortes,
Vltriceſque viris incudere fortibus iras,
Editiore loco, blando ſpectabilis ore,
Et tamen ingenua reuerendus pondere vocis
Conſtitit, attentas implens his vocibus aures:
Maxima ſydereo laudum præconia regi,
Rex ego terrenus, modo ſi foret illa facultas
Vocis, & officij merito perſoluere poſſum,
Cum mihi deuoto tantos aſſiſtere cœtu
Aſpicio proceres, quorum me munere regna
Accæpiſſe iuuat, ſtudijs retinere laboro.
Nam neque me tanti mea gloria muneris vnquam
Immemorem faciet, noſtrique fauoris egentem
Viuere dum potero, bello, ſeu pace, fatebor.
Sunt impreſſa meis ſuffragia veſtra medullis,
Quoque magis recolo, magis hæc recolenda videntur,
Immemor officij non ſat memor extitit ante,
Nec bene gratus erat, qui gratus deſiit eſſe.
Spem mihi de reliquo quæ præceſſere dederunt.
Gratia præteritis, ſpes eſt adhibenda futuris.
Sed iam tempus adeſt, quo certo pignore poſſit
Veſtra nitere fides: ad magna negocia rerum
Venimus, ingentes belli concæpimus iras.
Nec mihi res agitur, nec certos ſponte labores
Aggredior: belli cauſſas, iramque coactus
Accipio, iuſtoſque mouet vindicta dolores.
Cernitis in quantos ſeſe efferat improba faſtus
Vrbs Ligurum, regnique minas, mandataque noſtra
Ridet, & antiquis a regibus edita iura,
Quæ cum legifero ſtatuit reuerendus Othone
Carolus, ah pudeat, nunc demum tempore noſtro
Reſpuit, abiecitque ferox ceruice ſuperba
Imperiale iugum, manifeſtaque bella fatetur.
Hoc ego ſi patiar, ſine cauſſa cenſear enſem
Inualida portare manu, regumque priorum
Degenerem, dignumque minus perhibere nepotem.

Maxima ſydereo] Hanc a Friderico patria lingua dictam eſſe orationem, ex Radeuico colligimus. Neq; enim conſtat illum exacte peritum fuiſſe latini ſermonis. Quanquam neque gratia, neque artificium vllum in ea deſiderari poſſe videatur. *Tantos proceres*] Nomina eorum pete ex cap. xxv lib. tertij hiſt. Aenob.

Legifero Othone] Primo eius nominis Auguſto: vnde legiferum appellat, vel quod Roman. principis eſt cōdere leges, vel quod vetuſta Saxonum iura emendauerit. Ferunt item annales eum æquitatis iuriſque amātiſs. peritos viros iuri dicendo ſemper præfeciſſe. Nam genere fuit Saxo, a rebuſque præclare geſtis Magni cognomentum tulit, præcipue domito Boheslao Boemiæ rege, ſuperatiſque tribus grauiſſimis prælijs, Hungaris Germaniam vaſtantibus: ac captis tribus eorum regulis, quos victores Germani, Othone tamen renitente, ſed fruſtra, vitam laqueo finire coegerunt. Ex imperatoribus primus traditur a Ioanne XII corona donatus, accepto Germaniæ Pannoniæque titulo, ignota Cæſarum prioribus ſeculis coronatione, ſi Balbo credimus. Sed nec coronandi pontificis conſuetudo admodum eſt vetuſta. Olim a clero populoque Romano pontifices electi, vbi intercesserat Imperatoris authoritas, cathedræ diui Petri inſidebant, nullis alijs ceremonijs adhibitis. Geſta huius Othonis ſcripſere plures, ſed Crantius aliquanto fuſius. *Perhibere nepotem*] Pro, præſtare ſucceſſorem, dixit.

Ergo ne ſæuitiæ mea ſunt electa nefandæ
Tempora, quæ tantos nequeant punire furores?
Fallitur ignauæ (niſi fallor) opinio plebis.

Quicquid

Quicquid in imperium noſtro committitur æuo
Inuenit vltorem: dabit ah, dabit impia pœnas,
Interituque graui commiſſa nefanda piabit.

Commiſſa nefanda piabit] Signat perdoellionis crimen, quod cōmittitur, cum quid hoſtili animo patratur aduerſus rempublicam, vel principē. Hioc perduelliones. qua dictione hi ſolum indicantur, aduerſus quos ius belli eſt.

Si bene vos noui, ſi non mea pectora fallit
Spectatæ toties veſtræ virtutis imago.
Nam neque vos noſtri ſocios non eſſe doloris
Communis iactura ſinit, quæ ſponte dediſtis,
Eripit inuito (niſi vos ſuccurritis) hoſtis
Munera veſtra mihi parat extorquere, ſimulque
Vos, & mei ſocij, facto contemnit in vno.
Dumque putat bello nec noſtra requirere poſſe,
Arbitrium vobis, fructum mihi muneris aufert.
Nunc age Teutonici fortiſſima robora regni,
Imperij vires, totius gloria mundi,
Magnifici proceres, magnis intendite cœptis
Pectora, ſitque palam, nullam ſub limite magni
Eſſe poli, noſtris quæ tuto viribus obſtet,
Legibus aut Latiis impune recalcitret, vrbem.
Si vos a patriis laribus, thalamiſque pudicis
Noſter amor, regnique labor, iuſtique doloris
Adduxit ratio, ſi dulcia pignora, natos
Ploranteſque domi liquiſtis ſponte puellas,
Nunc iiſdem cauſſis vltrices acriter iras
In tumidos Latij depromite nominis hoſtes.
Atque illud noſtro detergite dedecus æuo.
Ne noſtras impune minas ſpreuiſſe feratur
Vrbs Ligurum: quas Roma timet, nec iura, nec vllæ
Hoc prohibent leges, quotiens iniuria regnum
Vexat, & imperij ſubito pax hoſte laborat.
Principis edicto iuſtiſſima bella geruntur.
Ille nocens populus, nos regni iura tuentes,
Vltrices aquilas, qui publica ſigna ſecuti
Eximios certe referemus laude triumphos.
Vocibus Auguſti virtus accenſa ſuorum
Incaluit: fremuere minæ, capuloque reductas
Admouit grauis ira manus: vox omnibus vna,

Capuloque reductas] Exprimit alacritatis ſignum.

Dicta probant, laudantque virum, ſtimulisq; morantem
Impellunt, fidasque vouent in prælia dextras.
Sed ne præcipiti quicquam prudentia motu
Regia, neglecto præſumeret ordine iuris,
Primum propoſitis legalibus eſſe citandos
Hoſtes edictis, iuris ſuaſere periti.
Vtque ſibi certam Ligures incumbere cladem,
Dilatamque vident offenſi cæſaris iram,
Iam ſpe maiores ſcelerum depoſcere pœnas
Electos de gente ſua, legumque peritos
Miſerunt in caſtra viros, blandisque potentes
Perſuadere modis, quorum ſermone diſerto
Poſſe putabatur miteſcere principis ira.
Qui cum ſe cauſſis grauiter pœnalibus angi,
Legibus Italicis, & stricto iure viderent,
Inque coloratis ſuffragia nulla loquelis,
Eſſe vel in multa quam promiſere moneta,
Rebus inexpletis, multum fruſtraque rogatis
Principibus, mæſto repetentes mœnia vultu,

Cauſſis pœnalibus] Actionibus ſeu iudiciis capitalibus. Sunt autem illa, vt inquit Iuſtinianus, quæ vltimo ſupplicio afficiunt, vel aquæ vel ignis interdictione, vel deportatiooe, vel metallo. Hæc verba in vulgatis codicibus, vt plæraque alia aliquanto de-

Impleuere ſuam magnis terroribus vrbem.
At Rex inſtructis properans ad mœnia caſtris
Iam loca contigerat, qua certior Addua limes
Finibus ab Ligurum magnæ ſecat arua Cremonæ.
Qui quamuis medias populis iniecerit vndas:
Non tamen hoſtiles poterant cohibere furores,
Quo minus alterno ſpumaret ſæpe cruore.
Gurgite tunc pleno ſolito torrentior ibat,
Auxerat & tumidas reſolutis alpibus vndas,
Nec ſe belligeris tranſmitti poſſe cateruis
Ponte, vado, remoque carens ſperare ſinebat,
Nec minus oppoſito Ligurinus in aggere miles,
Magnanimi iuuenes, vel ſi vada tuta paterent
Excipere hos armis, ac propulſare parati
Conſtiterant, denſaque vadum ſtatione tenebant.
Sic duplici cauſſa fluuio, belloque repulſus
Iratus medijs exercitus hæſerat vndis,
Cornipedeſque viroſque ſimul grauis horror habebat.
Tantum diſtantes alterno margine ripæ
Certatim validis torquebant tela lacertis.
Donec ab extrema riparum fronte, Boemus
Cum duce Dalmatico ſeſe rapientibus vltro
Iniecere vadis: hos agmina tota ſequuntur.
Vrget eques peditem, multis violentior amnis
Lubrica fallaci veſtigia ſubruit vnda.
Verticibuſque cauis inuoluens arma, viroſque,
Et rapidæ feritatis equos, correpta deorſum
Cuncta trahit: ſic pene viri periere ducenti.
Aſt alij non tam vectu, quam remige freti
Cornipedum ſolida tandem veſtigia ripa
Fixerunt: turpique fuga perterritus hoſtis,
Mœnia nota petens, infauſtum ciuibus omen
Rettulit, & cladis prænuncia ſigna futuræ.

Stabat in eiuſdem deuexo margine ripæ
Turribus, & valido caſtrum ſpectabile muro.
Nomen erat Trecium, Ligurum ſub nomine tutum
Hactenus, & nullo tactum per ſecula bello:
Hoc latus excelſæ circumſtant vndique turres,
Illud fluminea tutum defenditur vnda,
Ingentique rapax incingitur Addua ponte,
Quem ſeruat poſitis cuſtodibus ardua turris.
Viſa fuit regi noſtris accommoda caſtris
Illa ſatis ſedes, propter compendia pontis
Et magno ventura bono: iuſsitque cohortes
Expugnare locum: paret feſtina iuuentus,
Tutaque belligero cingit caſtella tumultu.
At qui præſidium ſeruabat & oppida miles
Fruſtra tentato conatus mœnia bello
Defenſare manu, poſtquam cognouit ab vrbe
Nil opis eſſe ſibi, miſera modo munera vitæ
Depactus totis patefecit mœnia portis.
Armaque victori caſtellaque plena relinquens,
Nudus ad hoſtilem miſere compellitur vrbem.

Hos tamen euentus lætos & gaudia rerum

prauatius leguntur in libris Inſtitutionum Iuſtinian. Id teſtatur codex, qui mihi eſt in membranis abſque vllis ſcholiis ſatis diligenter ſcriptus, annis abhinc plus minus CC.

Multa moneta] Multa pecunia.

Ligurinus] Mediolanenſis.

Magnanimi iuuenes] Appoſitiue. Fuiſſe circiter mille ſcribit Radeuicus.

Exercitus] Cæſareanus.

Boemus] Ladislaus rex, de quo ſupra.

Cum duce Dalmatico] Chunrado genere Boioario, ex familia comitum Dachaionorum, quæ in Arnulpho mox defecit. Princeps Chunradus ille fuit, vt infra dicam, commendatus a virtutibus non vulgaribus.

Inuida turbauit caſu fortuna ſiniſtro.
Namque nouæ quidam quærentes ſemina laudis,
Præclarumq; ſibi cupientes dedere nomen,
Mœnia terrifico ſtrepitu Ligurina petentes,
Exciuere ſuis tutis de ſedibus hoſtes,
Sæuaque conflictu mouerunt prælia duro.
Primus in his Ekebertus erat, comes ipſe, ſed alto
Sanguine, regifico minime ceſſurus honori,
Et magnos reges animi virtutibus æquans:
Hic dum prolapſum quendam, rapidoque volutum
Turbine cornipedis, cuperet releuare ſuorum,
Haſta Ligus iuuenis vibrata per ilia magni
Tranſiit, & latebris animam deprendit in altis.
Sunt tamen incolumi iuuenem qui corpore captum,
Hoſtilemque manu tractum fateantur in vrbem,
Sæuaque diſcerptis perpeſſum funera membris.
Hunc & Teutonici proceres, Italique potentes,
Et Ligurum bona pars ægre gemuiſſe feruntur:
Cuius & interitum lachrymoſo triſtia nectens
Carmine Teutonicas defleuit fama per vrbes.

Hic quoque Cæſareæ multi periere cohortis:
Quemque domi famoſa ducem Rauenna potentem
Miſerat, occubuit, miſeranda clade Iohannes.
Nonnulli rigidas collo ſubiere cathenas.
Aſt alij frænis redeunt ad caſtra retortis.
Quos grauiter Princeps verbis inuectus acerbis
Corripuit, pœnaſque rei fortaſſe luiſſent,
Ni precibus blandis proceres, multoque rogatu
Fortunæque vices, incertaque fata loquendo,
Vix tandem iuſtam ſedaſſent Principis iram.
Qui mox permixta tantis cum luctibus ira,
Vlciſci ſocios auide feſtinat, & arcta
Obſidione ream iam claudere cogitat vrbem.
Totaque ſeptenis diſtinguens agmina turmis.
Ductorem cuneo præfecit prouidus vni
Cuique ſuum: nunc cornicines ſonituſque tubarum
Prælia terrifico committere prima tumultu,
Signiferoſque loco, vel læta, vel aſpera primo,
Laturos, acies, æque diſpergit in omnes.
At qua Cæſareæ, ſignum Latiale, cohortis,
Regia fulget auis, magnorum denſa virorum
Agmina, ceu magni glomerauit viſcera regni.
Hinc famulum ſuccincta manus, vulguſq; pedeſtre
Pondera iumentis ingentia portat onuſtis,
Quæq; expugnandis creduntur idonea muris.
Vltima ceu modico ſubitura negotia voto
Aere dato conducta cohors, & bellica miles
Dona ſequens: precioq; ſuum mutare fauorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello,
Hunc habuiſſe, dator precij, quem iuſſerit, hoſtem.

Dedere nomen] Pro parere.

Ekebertus erat] Eius nominis tertius, in quo nobilis, florentiſſimaque Pittenorum tuoc in Baioariis comitum gens extincta eſt, teſte Auentino in Elēcho rerum Baioaricarum: quod & mox Poeta indicare videtur: *Cuius & interitum*. *Haſta Ligus*] Mediolanenſis. Geotile enim hic eſt nomen. Probus declinat, hic & hæc Ligur. Hic & hæc, & hoc Ligus, pro incola Liguriæ.

Iohannes] Si hebræam originem ſequimur, aſpiratione addita, & voo ex duabus literis, n, dempro, Iohanes proferendum eſt, Græcis eſt quadriſyllabum, & prima i correpta, producta ſecunda ꝰ. Plura ſuper hoc nomine in commenr. noſtris in Renchlini pgymnaſmata ſcenica diximus. Notauir Picus Iunior nonnullos, quales haber & hodie quamplurimos Italia, qui paganiſmi obſeruantiores, hoc nomen, tum plæraque alia, quæ nec diſſimulat Eraſmus ooſter, & ceu ſua iam Chriſti agnoſcir eccleſia, fugiunt, & reiiciūt. Sed velint nolint, celebrata ſunt, celebrabuntur: nec imperatores illi, qui & multa eloquentia & maiori potentia freti fuere, aut res, aut nomina religionis extioguere potuerunt. *Verbis inuectus acerbis*] Huiuſmodi, ſcilicet, vt apud Radeuicum legimus. Mediolanenſes omnia cum deliberarione faciūt atq; prudentia, fraudes & inſidias componendo: eorumque dolos fortuna perſequitur. Noſtri vero, quibus ob diſciplinam & conſuetudinem obediēdi rectoribus fortuna famulatur, nunc cootrario peccant. Non immerito ita vincuotur, depelluntur: quia omnium peſſimum eſt præſente imperatore, ſine rectore dimicare. cum etiam vincere ſine præcepto ducis, infamiæ ſit. *Totaque ſeptenis*] Proſequitur quo inſtruxerit ordine vrbis Mediolani obſidionem. *Loco, vel læta, vel aſpera primo*] Hoc eſt, in prima acie, quæ & principia verbo militari dicitur, teſte Vegetio: qui libro de re militari ſecundo ſic ait: Aotiqua ordinatione legionis expoſita, principalium militum, &, vt proprio verbo vtar, principiorum nomina ac dignitates ſecuodum præſentes matriculas indicabo. *Regia auis*] Aquila. *Conducta cohors*] Mercenaria militia.

Sic pulchro felix acies inſtructa tenore,
Carmine belligero, longeq; ſonantibus hymnis,
Diuinam ſibi poſcit opem, Liguriną; ſenſim
Mœnia ſecuro petit imperterrita greſſu.
At qui ſollicita ciuis ſpectator ab vrbe
Prodierat, primasque fores vallumq; tenebat,
Nullo laſciuus ſtrepitu, ſeu regis honori
Hoc dabat, ingentis ſeu iam præſagia cladis,
Pectora certa trahens, nullo clamore ſuperbus
Stabat: & inſignem ſpectabat ſedulus hoſtem.
At rex diſpoſitis pulchro ſatis ordine caſtris,
Obſidet ingentem plus centum milibus vrbem.
Hanc per circuitum ſpatio ſpectanda capaci,
Planicies, centum ſtadijs diffuſior ambit,
Extructus quadris vallabat mœnia ſaxis
Murus: adhuc vaſto præcinxerat agger hiatu,
Ad ſubitos belli ſtrepitus, captoſque fragores,
Grandibus impenſis anno properatus eodem,
Turribus, & pinnis, tormentorumque flagellis.
Hoc minus inſtiterant, quod nulla poſſe putabant
Obſidione premi plenam tot ciuibus vrbem.
Vnde nec imperio, ſeſe præſtare fideles
Curabant, ac ſæpe iugum ceruice rebelli
Reſpuerant, regiſque diu plebs illa ſuperbis
Luxurians animis, tuto contempſerat iras.
Ergo vbi diuiſis ingentia mœnia portis
Teutonici tota proceres indagine belli
Vndique cinxerunt, & regia ſigna ſuperbi,
Auſoniaſque ſuis volucres colludere campis
Viderunt Ligures, & opertos milite fines.
Prima viris alta tentoria cingere foſſa
Cura fuit, denſare ſudes, & ducere vallum,
Caſtrorum munire ſinus. ne clauſa latenti
Turba dolo, vel marte palam fremebunda diurno
Erumpat, ſubitoque viros, & caſtra furore
Turbet, & incautos inopina clade laceſſat.
Nam neque tormentis, neque rapto mœnia bello
Poſſe capi populoſa putant, meliuſque videtur
Expectare famem, vi namque hæc cuncta potenti
Expugnare ſolet, vel, ſi confiſus ad arma
Proſiliens, pugnam ferus vltro conſerat hoſtis,
Fortunam tentare manu, facileſque triumphos.
Vnam portarum ſocia virtute premebant
Cognati iuuenes, quorum comes aulicus alter
Nomine Chunradus, regis quoque frater: at illum
Ductorem Sueuus Chunrado patre relictum,
AEquiuocum, iunctumque ſibi Fridericus amabat:
Promptus vterque manu, formaque verendus vterque,
Nobilitate pares, & eiſdem in finibus aui.
Hos, vel quod teneris vigiles minus eſſe ſub annis
Credebant Ligures, vel quod vicinius vrbem
Terrentes, ſocijs procul abſediſſe videbant,
Hos primum tentare parant: tacitasque cohortes
Nocte pruinoſas mundo referente tenebras,
Mœnibus educunt, quo tempore membra diurnis

Carmine belligero] Iuxta veterum Germanorum morem, qui cantu & numine Deorũ pugnam incoabant. autor Tacitus.

Agger properatus] Pro propere factus, quem conſul Mediolanenſ. metu futuri belli, multis tamen reluctãtibus, fieri curauit priori anno, foſſa, aquis plena, vice amnis circumfluẽte.

Regis quoque frater] Nam pater Aenobarbi mortua Juditha matre ſua, duxit aliam vxorem de genere comitum illorũ, qui dicebantur de Zwainbrug, & de Sarburg, ex qua ſuſcæpit hunc Chunradum, quem Fridericus cæſar Palatinum Rheni effecit, mortuo iam Hermanno Palatin. comite Rheni, ſine legitimo, vt ait Nauclerus, hęrede. Huic Chunrado fuit Heidelbergum perpetua ſedes, vbi, teſte eodem Nauclero, præpoſituram cœnobij in Neuenburg prope Heidelbergam

Extenuata malis, primo ſopor irrigat imbre,
Tunc etiam primo ſomni torpore grauatos
Inuadunt, turbantq; viros, & caſtra laceſſunt.
Proſiliunt ſtratis ſtupidi, vix ſumere tela
Noxve timorve ſinit: ferit horridus aera clamor,
Multiplicatq; metus, veris grauiora timentur:
Non tamen in tanto diſcrimine, mente carentes,
Immemoresve ſui, validis hortatibus iram
Extimulant iuuenes: ſumptiſque viriliter armis
Quæ tempus caſusque dabant, certamina dura
Inſtituunt, ferroque ſimul, lapidumque rotatu,
Et quocumque licet telo depellere caſtris
Nituntur tumidis ſublatos viribus hoſtes.
Iamque Boemorum tentoria proxima clamor,
Armorumque ſonus per opaca ſilentia noctis
Impulerat: qui mox tremulo clangore tubarum,
Raucaque terribili quatientes tympana pulſu,
Vicinam teſtantur opem: iam caſtra tenebant,
Iam ſua Teutonicis ſociarant arma cateruis.
Attoniti ſubita miſeri formidine ciues
Degenerem petiere fugam, turpique relapſu
Mœnia nota petunt: ſed nox, & porta, timorque
Impediunt aditus, compreſſaque turba laborat.
Sic bona pars ferro cecidit proſtrata cruento,
Aut inſecta tulit captiuo vincula collo:
Semineces alij, numeroſaque vincula paſſi,
Illæſo penitus redierunt corpore pauci,
Exemplumque ſuis, documentaque certa dederunt,
Ne ſpem nocturnis auderent ponere furtis.
Sed quia feſtino bellum procedere motu,
Obſeßis fortuna loci prohibebat, & ingens
Tempora multa labor, momentaque tarda petebat,
Multorum virtus torpeſcere neſcia, tardas
Non poterat tolerare moras, longamque quietem
Oderat, & ſteriles ignaui temporis horas.
Ergo Palatinus geminis cum fratribus ille
Eximiæ virtutis Otho, firmiſſima noſtra
Robora militiæ, flagrantes laudis amore,
Grande aliquid patrare manu, dignumque referri
Inter magnorum celeberrima facta virorum:
Veſpere iam pene referente crepuſcula noctis
Eduxere ſuas caſtris ad mœnia vires,
Atque crematuras portam cum ponte latenter
Admouere faces: rapido tabulata vapori
Materiam fomenta dabat violentior aura.
Protinus e tota raptim concurritur vrbe
Omnibus, hoſtiles amor eſt reſtinguere flammas.
Nam præter pontis diſcrimina, tota patebat
Vrbs Ligurum flammis, ſi non conſideret ignis.
Nec mora, conflictu magno certatur vtrinque.
Hi prohibere parant incendia pontis: at illi
Oppoſitis prohibere volunt prohibere volentes.
Tela volant, ſtridunt lapides, denſuſque ſagittis
Aer, nocturnas & vincit, & adiuuat vmbras.
Tandem reſtincta multo diſcrimine flamma,

bergam in Parthenopen mutari curauit. *Chunrado patre*] Auguſto eius nominis tertio, cuius a principio mẽtionem fecimus. *Teneris ſub annis*] Pro iuuenilibus, qui a trigeſimo producuntur ad annos quinque & quadraginta.

Geminis cum fratribus] Friderichó & Othone Iuniore. *Eximiæ virtutis Otho*] Comes Palatinus de *Witelſbach*, Baioariæ, tum Landgrauius. deinde ab Aenobarbo noſtro ob merita eius dux appellatus. Propagata eſt ab eo inclyta illa ſoboles, quę hodie pręeſt Bauaris, duo fratres Wilhelmus, & Ludouicus. Seriem generis texuit Auentinus.

Pene pari caſu ſera vix nocte diremti,
Alternas cædes, & mutua vulnera paſſi,
Hi muros ſubeunt, illi ſua caſtra reuiſunt.
Nec Ligures noſtris tardi magis, aut minus eſſe
Audaces, tumidiq; volunt, factoq; recenti
Sponte referre vicem, pulchrum & laudabile credunt.
Sæpius obſeſſis gaudent excurrere muris:
Et iaculo, fundaq; leui, celerive ſagitta
Incautos turbare viros, crebriſq; laceſſunt
Caſtra latrocinijs: portaq; frequentius illa,
Quam ductor validis obſederat Auſtricus armis,
Erumpunt, tandem ſtimulis grauioribus ardens
Impulit ira virum totis educere caſtris
Agmina: collato muros accedere bello.
At Ligures non iam muros defendere, verum
Obuia ferre viris vltro venientibus arma
Accelerant, miſcentq; grauis certamina pugnæ.

Prima volatilibus mandantur bella ſagittis:
Protinus excuſſis auide concurritur haſtis.
At ſimul ad gladios, & ſtrictas cominus iras
Incaluit virtus: tunc vero horrendus vbiq;
Clamor, & ingenti penitus colliſa fragore
Arma ſonant: tinnire cauas mucronis ab ictu
Audires galeas, incuſſa trementibus haſtis
Scuta graui mugire ſono, gemituq; cadentes
Oppetere, & rigido terram proſternere trunco.
Inſtant caſtrenſes, aduerſaq; pectora ſæuis
Vulneribus lacerant, indignanturq; reſiſti.
Nec cedunt Ligures, nec de ſtatione mouentur
Obnixi, pariterq; necant, pariterq; necantur.
Donec vix tandem magna virtute repulſi,
Et noſtris multa reſperſos cæde triumphos
Linquentes, refugo tenuerunt mœnia curſu.

Hic inter multos, ſtolidiſſimus occidit ille
Statius, infauſti ſibi quem præponere regem
Optabant Ligures, & ſceptra dicare parabant.
Cuius, & a noſtris multo ſimul ære redemptum,
Et captiuorum numeroſa plebe, cadauer
Mutatum ſolito regum ſepeliuit honore.
Stulta ſuperſtitio, quodq; huic ſors iuſta negaret
Viuenti, ſtolidus morienti contulit error.

Non mihi cuiuſdam Liguris reticenda videtur
Improbitas, ſtultæq; ferox veſania mentis,
Qui rapido fremebundus equo, fulgentibus armis
Conſpicuus longe, noſtris illudere caſtris,
Militiæq; rudes, equitandi lege carentes
Dicere Teutonicos, probroſaq; multa pudendis
Gaudebat iactare ſonis, vanamq; ſuperbus
Oſtentans artem: rapido modo turbine vectus
Quadrupedantis equi, nunc certa lege reductis
In gyrum frænis, ſinuoſa volumina torquens,
Vnum de multis, potiuſve ex omnibus vnum
Electum, dignumq; ſibi concurrere, crebro
Poſcebat, captoſq; metu ridebat inani:

Quam ductor validis] Lege cap. 36 tertij libri hiſt. Aenobarb.

Stolidiſſimus Statius] Nobiliſſimum inter optimates Mediolanẽſium vocat Radeuicus. Fuit e familia (ni fallor) Statielenſium prædiuite gente, quorum tum erant oppida octo, teſt. Merula: quem miror huius Statij nõ meminiſſe. Cæterum Statij nomen inter ea, quæ ſeruilia habentur, vt Geta, Dauus, & iamdudum Sclauus, annumeratum eſt. *Improbitas*] Audacia, quæ eſt temeri: vt audentia fortis viri.

Vt quon-

Vt quondam pueri periturus laude ſuperbus
Ille Philiſtæus trepidanti probra minasque
Iactabat populo, donec paſtoris Hebræi
Procubuit tumidam ſignatus vulnere frontem.

Vt quondam pueri] Quam peritus ſacrorum Bibliorum poeta fuerit, vel hæc elegantiſſima ſimilitudo probat. Vnde coniicimus etiam cœnobitam fuiſſe. quoniam adhuc ętate illa, quicquid literarũ ſupererat, e monaſteriis, ceu ſcholis, quales veterum cõſtat fuiſſe monachorum cœtus, petebantur. Non igitur miraberis Friderichorum AA. tempora minime infelicia (quamuis a Romanis ſubinde pontificibus dominationem iam olim a prædeceſſoribus ſuis meditatam conſtituere ſaragentibus, innocentiſſimi principes impetebantur) multo plures habuiſſe, in ſola etiam Germania epiſcopos, quorum & vitæ innocentiam, & doctrinæ præſtantiam commendant annales, quam hodie vix tota latinorum Europa dare poſſit. *Superbus ille*] Cum Golias, vt habet ſacra hiſtoria primo Regum libro, totum populum Iudæorum corporis mole deſpiciens, ſingulari certamine prouocaret: timentibus cæteris, Dauid iunior fratribus, tum patris oues paſcens, popoſcit a rege, vt congrediendi ſibi permitteret facultatem. Necdum quidem tanto certamini habilis æſtimatus eſt, rege dicente: Non potes ire ad allophylum, & pugnare cum eo: quoniam tu puer es, & ille vir bellator eſt a iuuentute ſua. Nec eſſet admiſſus, niſi feciſſet fidem, quod in ſua adoleſcentia leonem ſuis manibus ſtrangulatum, extractis raptæ ouis cruribus, peremiſſet. Ipſe etiam deſpectus ab allophylo, quod aduerſus armatum præliatorem cum virga & lapidibus proceſſiſſet, retulit non viribus ſe fretum eſſe, non armis, ſed in nomine Domini confidẽtem ad prælium eſſe progreſſum, vt laceſſitæ plebis auferret opprobrium. Porro hic memineris, quos allenigenas latini appellant, Hebręis eſſe allophylos.

Philiſtæus] Diuus Hieronymus in hebraicis quæſtionibus Philiſtæos putat eſſe, quos nos corrupto vocabulo Palæſtinos vocamus, qui iidem cũ iis ſunt, quos ſacra hiſtoria Philiſthiim & Philiſtinos nominat, de quibus in primo Regum ſcribitur, in cuius cap. 17. vnde hic locus ſumptus eſt, legimus. Et egreſſus eſt vir ſpurius de caſtris Philiſtinorum nomine Goliath de Geth, altitudinis ſex cubitorum & palmi, &c. *Signatus vulnere frontem*] Sic eadem narrat hiſtoria ad finem cap. eiuſdem. Et infixus eſt lapis in fronte eius, & cecidit in faciem ſuam ſuper terram. Præualuitque Dauid aduerſus Philiſtæum in funda & lapide, percuſſumque Philiſtæum interfecit.

Non tulit elatæ comes oſtentamina mentis,
Albertus Tyrolenſis erat, vanamque ſuperbi
Stultitiam Liguris digna compeſcere pœna,
Teutonicæque parat gentis remouere pudorem:
Non tamen aut galea muniri tempora curat,
Aut gladio lumbos, aut ferro pectora texit,
Aut curſoris equi, quo prælia ſemper agebat
Officio fungi, clypeo contentus & haſta,
Terga minora premens, vibrata cuſpide, ſegnem
Impulit, armatumque ſolo deiecit inermis.
Sed neque degeneri dignatus tingere ferrum
Sanguine, non ſpoliis, nullo diſcrimine partis
Victrices ornare manus, tellure iacentem
Liquit: & hic aliis magni reputantibus, ipſe
Negligit & modico factum metitur honore.

Albertus Tyrolenſis erat] Scilicet, comes. Regioni in Noricis, ſeu mauis Rhætis Alpinis, etiamnum prædiuiti, quæ archiduci Auſtriæ nũc paret, nomen inditum ab arce Tyrolo, quæ extat hodie aut longe a ripa Ateſis iuxta oppidum Ameranum. Quo iure ad Auſtriacos principes comitatus ille peruenerit, in ſcholiis noſtris in primum Auſtriados lib. obiter indicauimus. Plura de eo bona fide refert Nauclerus, & ego in commentariis Stauroſthici Ioann. Pici com. Mirandulæ. *Pudorem*] Dedecus. *Tingere ferrum*] Contentus laude, quod viſus eſt potuiſſe. *Modico factum metitur honore*] Erat enim vir minime, vt ait Radeuicus, iactantiæ, & qui ſemper manu quam lingua promptior inueniri volebat. Habes hic igitur in homine Germanico, eodemq; poteſtate prædito, non contemnendum animi moderationis exemplum. Sane hac heroica virtute nihil eſt nunc rarius.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI OCTAVI.

¶ Octauo Ligurum ſpeculatur prouidus vrbem
Cæſar, & antiqui theatri procul aſpicit arcem.
Mutua bella gerunt Ticinus Cremonaque fortis:
Inde fames, peſtiſque ferox Ligurum vrbe fremebat:
Guido Bladerenſis cauſſam, ſed pacis, agebat.
Et Cæſar pacis dederat mox conditionem
Ciuibus, & pulchrum duxit de more triumphum.
Dimittit proceres, Tiſuidum & caſtra reformat.
Curia Roncaliis mandatur, caſtra metatur,
Concilium celebrat, feudalia iuraque dantur.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE REBVS GESTIS FRIDERICI I Imp. Aenobar. Aug. liber Octauus.

HAs inter laudes, & fortia facta virorum,
Illam præcipue curam Fridericus agebat,
Vt ſine iactura grandi, ſine clade ſuorum
Conficeret cœptos optato fine labores.
Et modo cum paucis, denſo modo milite cinctus,
Ardua ſollicito luſtrabat mœnia greſſu:
Spectabat muros, ſpectabat robora valli,
Quæque locum vaſto cingebant aggere foſſas,
Quaque viam cœptis facilem fortuna parare
Tuta videbatur, cura ſtudioque ſagaci
Acriter intendens, oculis & mente notabat.
Hæc ita concuſsit trepidos vigilantia ciues,
Vt quotiens illum muros ambire videbant,
Non ſecus, ac ſi iam validas effringere portas,
Turribus aut celſis infligere ſaxa pararet,
Mœnia tota graui tremerent confuſa tumultu.
Tunc varius totam clamor, ſtrepitusque per vrbem,
Signaque diuinas trepide pulſata per ædes,
Fœminei planctus, lamentaque mæſta ſonabant.
At tuba pinnigeri iuuenes ad culmina muri
Terribili clangore vocat, denſaque corona
Vndique conſiſtunt & propugnacula ſeruant.

Stabat ab obſeſſa non multo longius vrbe
Quam ſemel exiliens arcu, iaciente ſagitta
Ire poteſt, quadris moles incognita ſaxis,
Romano conſtructa modo: quam fama ſuperſtes
Dicere Romanum vulgo conſueuerat arcum.
Quatuor hic validis ſurgebat fulta columnis,
Tam ſibi conueniens, vt viſu nemo ſagaci
Poſſet ab alterutris vnum ſecernere ſaxis.
Formam turris habens, cameras, tabulataque multa
Interius ſortita locis, altasque feneſtras:
E quibus & totus ibat proſpectus in agros,
Et facili poterant conamine tela rotari.
Hanc Romanorum quondam pro fornice regum
Erexiſſe ſui certiſsima ſigna triumphi,
Vel magis iratos alio quoque tempore reges
Mœnia victa per hanc ſibi ſubiecisſe ferebant.
Præſidium plebs illa loco, ſumptuſque ciborum
Ad ſpacium belli, longoſque locauerat vſus.
Id caute feciſſe putant. nam quicquid ab hoſte
Exterius fieret, ſpectantibus inde videri
Et facili ſocijs poterat noteſcere ſigno.

Hic transferre ſuis Fridericus commoda caſtris
Cogitat, & iuuenes iaculo celerive ſagitta

IN LIBRVM OCTAVVM LIGVRINI

Scholia Iacobi Spiegel Seleſtad.

ET modo cum paucis] Innuit Cæſ. Fridericũ optimi ducis officio fungi. de quo vide Iacob. Com. Purliliarũ: quo certe non eſt alter, qui de re militari, præſertim ad temporum noſtrorum rationem diligentius ſcripſerit. Hunc autorẽ ſuperioribus annis necdum alibi excuſum, in publicũ vſum emiſimus. *Infligere ſaxa pararet*] E funda balearica. Nam bombarda lõgo poſt tempore inuenta eſt, quæ omnium prima exigui pulueris commixtione, id cladis vrbibus ac populis commenta eſt, vt arietem, baliſtam, cæteraque veteris militiæ tormenta, iam inter initiorum artium inuenta numeremus. Bombardam alij [illegible]pti inuentum, alij Germanorum eſſe volunt. Auunculus meus in Epitome rerum Germanicarum repertã ſcribit apud nos anno M CCCLXXX. Nobilitarũt eam Pandulphus proſa, Catanæus verſu. Iac. Stapulenſis pietati natus, congruum fuiſſe ait, autorem tantæ machinæ opus imbuiſſe.

Hanc] Scilicet, turrim. *Pro fornice ſui triumphi*] Hoc eſt, loco, vel vice arcus triũphalis. De extructis fornicibus, ſunt. n. & naturales, exempla affatim ſuppetunt. Cicero libro ij de oratore fornicem Fabium memorat, qui fuit arcus iuxta regiã in ſacra via a Fabio Cenſore conſtructus. Fornices aũt arcus erãt in memoriã rerũ a triũphalibus viris geſtarũ, extructa quaſi monumẽta victoriarũ. Iuriſconſultis fornicarij ſunt opifices, & ꝓpolæ, & inſtitores, q tabernas ſ. fiſco cõducũt

ſub

Corporà, vel longe diſtantia figere, doctos
Stare iubet contra, certoſque intendere iactus.
Vt ſi quis patulis, aut mittere tela feneſtris,
Aut ſpectaturos etiam producere vultus
Audeat, aduerſis configant ora ſagittis.
Ipſe flagellatam tormento rumpere molem
Apparat, & duro penitus confringere ferro.
Attoniti ſtupuere viri, dextraſque petentes
Vitam depacti tradunt munimina regi.
Qui poſtquam ſocium tutos dimiſit in vrbem,
Collocat ipſe ſuos in tuta ſede fideles.
Hoc tamen in bello veteris non immemor iræ,
Acrius in Ligures Ticini ſæua iuuentus,
Atque Cremonenſes, odio graſſante fremebant.
Nam ſi quis Ligurum, fatis agitatus iniquis,
Illorum quandoque manus, infeſtaque tela
Inciderat: tunc dira ſui monimenta furoris
Aſpicienda dabant, iuguloque videntibus illis
Condebant gladios: aut duro ſtipite vinctum,
Certatim miſſis figebant vndique telis.
Nec minus ex illis, ſi quiſquam ſorte maligna
Venerat ad Ligures, diſcerpti corporis artus,
Truncaque de ſummo ſpargebant funera muro.
Tantus ab antiquis furor, & diſcordia cauſſis,
Inter vicinas ſemper ſpirauerat vrbes.

ſub fornicibus, vt ibi merces ſuas venales habeant, Budæo teſte. Fornix, arcus, teſtudo cognata ſunt vocabula, ſed tamen non nihil inter ſe differentia, ſi quis ſcrupuloſius inquirat.

Forte maligna] Antiqui iunctim dicebant fors, fortuna, & forte fortuna, pro caſu & ſubita fortuna. Grammatici ita diſtinguunt: vt fors ſit caſus temporalis, vt hic a poeta accipitur: fortuna vero ipſa dea. Fortis fortunæ diem feſtum colebant, qui arte aliqua victitabant, inquit Donatus in Phormionem Terentij, qui id quoque autumat, quod fors fortuna in bono ponitur. *Ab antiquis furor & diſcordia cauſſis*] Nam vulgo mortales iniuriæ tenaciſſime meminiſſe ſolent, benefactorum quam facillime obliuiſci. Quod admonet prouerbium: *Ira poſtremum ſeneſcit.* Et huic diuerſum innuit illud Ariſtotelis apophtegma, qui, autore Laertio, togatus, quæ res quam ocyſſime conſeneſceret, reſpondit: *Beneficium.* M. Tullius vtrumque complexus: *Cui placet,* inquit, *obliuiſcitur: cui dolet, meminit.*

Iamque fames Ligurum, noſtris optata, ſuperbas
Cœperat inſolito mentes contundere morbo,
Ac reor a ſummi proficiſcens iudicis ira,
Squallida tabificum corruperat aera peſtis.
Caſtra tamen procerum vindex ſecreuit ab vrbe,
Perſequiturque reos, parcens inſontibus aer:
Caſtra vigent. non peſte famis, cœliue laborant.
Vrbs eget, & dubio tabeſcit languida cœlo.
Iamque fugam propria multi meditantur ab vrbe,
Exagitatque ſuos ſedes natalis alumnos.
Sunt quibus extrema pro libertate tuenda,
Dulce ſit in trepido mortem promittere voto,
Eſuriem, cœlumque pati, bellique labores,
Dummodo pro patria ſint hæc toleranda ſalute,
At quibus in miſeris turbato pectore rebus
Plus aliquid rationis adeſt, mentiſque profundæ,
Fœdera protecto pacis depoſcere ferro,
Quaſque velit princeps ſuadent admittere leges.
Maximus inter eos ſuadendi fœderis autor
Vtile conſilium Guido Blandratenſis agebat.
Hic comes eximius Ligurum conciuis, & idem
Charus erat regi, nec ob hoc ſuſpectus in vrbe.
Talis fama viri vulgauerat inclyta mores.
Hunc igitur medio trepidantis in agmine vulgi
Cum iam de ſummis ageretur quæſtio rebus,
Inter Cæſareum pariter, patriæque fauorem,
Talis prudenti cognomine ore locutum:

Noſtris optata] Eo namque conſilio Fridericus Mediolanum obſederat, vt expugnaretur non tam machinis bellicis quam fame. C. Caligula cæſar Germanici optimi patris filius peſſimus, peſtiſque humani generis, optabat exercituum ſuorum cædes, famem, peſtilentiam, vt legimus apud Suetonium. *Pro ſalute patria*] Iuxta illud vulgatiſſimum verbum: *Pugna pro patria.* Sane patriæ lata ſignificatio eſt, nec ſolis mœnibus terminatur: quin & quandoque patriam de prouincia dicimus.

Conciuis] Plæriq; arbitrantur hanc vocem non eſſe latinam.

Si mea pro veſtris nunquam ſollertia rebus
Pigra fuit, ſi veſtra libens mandata peregi
Semper, & hoc ipſo vobiſcum tempore dura
Malo pati, & triſtes partiri gaudeo caſus:
Non modo quid moneam, ſed quo pietatis amore,
Quaue fide ciues animo tractare ſagaci,
Quæ facies rerum, quæ temporis huius imago,
Qui ſtatus, aut quæ ſit noſtrorum forma malorum
Plus quoque quam ſatis eſt ipſi cognoſcitis ipſi,
Certaque fortunæ clarent exempla ſiniſtræ.
Senſimus, vt multi, mortalia quæque regentem.
Nos quoque fortunam, non culpa forte caremus,
Nouimus hunc olim populum, regeſque creaſſe,
Et virtute ſua quoſdam pepuliſſe creatos.
Nouimus Italicas leges, & iura per vrbes
Ex iſto fluxiſſe loco: ſed durior æquo
(Pace bona dixiſſe velim) dominatio noſtra
Extitit: immodicis vicinas legibus vrbes
Terruimus: ſcit Cuma quid eſt, ſcit regia Landa,
Quaſque per Italicos, vrbes, aut oppida fines
Strauimus, aut validis ſeruire coegimus armis.
Mutauit fortuna fidem, dextramque retraxit,
Atque noua longum compenſat clade fauorem.

Si mea pro veſtris] Verba Blanderatenſis Comitis ad Mediolanẽſes, quibus exhortatur eos iam in rerum deſperatione poſitos, ad petẽdam a Cæſare pacem. Extat oratio ipſa apud Radeuicum, quæ indicat eum pro illa ætate bonis literis ſatis feliciter imbutum. In prioribus libris ſparſim quædam adnotauimus de Longobardicis, tum regibus, tum inſtitutis, quæ ad hunc quoque locum faciunt. *Siniſtra*] Aduerſæ. Nam iuxta vulgarem ſententiã, cui fortuna refragatur, huic quicquid tentauerit, infeliciter cedet. *Mortalia quæque regentem*] Cebes Thebanus fortunæ imperium oſtenſurus: *Obambulat*, inquit *quocumque gentium, & aliis quidem facultates eripit, aliis tradit*, &c. Vnde ſtulta gentilitas ſimulachrum eius cum copia & gubernaculo pinxit: tanquam hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. Cui opinioni & Maro aſſenſit: qui octauo Æneid. fortunam omnipotentem vocat. Verius Seneca Epiſt. 99: Errant, inquit, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. *Non culpa forte caremus*] Nam eodem Seneca teſte, valentior omni fortuna animus eſt, in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. *Vrbes terruimus*] Vt ſolet inſolentes reddere fortuna. Contra admonet Auſonius hoc eleganti diſticho:

Fortunam reuerenter habe, quicunque repente
Diues ab exili progrediere loco.

Non vltra ſtabilire ſuos, aut pellere reges,
Sed Latio ſeruire duci Ligurina neceſſe
Vrbs habet: & recto, liceat modo vera fateri,
Ordine res agitur: reges Alemannia nobis
Vrbibus Italicis leges, & iura daturos
Mittere rite ſolet: poſtquam de partibus illis
Carolus, & Magni regnum ſurrexit Othonis,
Auſoniaque frui reges cœpere corona
Teutonici: quorum tuto contempſimus ante,
Reſpuimusque iugum, nunc iuſtis vltor in armis
Bellator Fridericus adeſt: quem neſcia vinci
Mensque manuſque ſuis facit hoſtibus eſſe timendum.
Exemplo teſtata ſuas Terdona ruinas
Eſſe poteſt, quam ne vetito de puluere fruſtra
Iuſſerit, erectis vrbs noſtra reſurgere muris,
Haud modicus timor eſt: exemplo debuit eſſe
Spoletum, iuſta deletum vindicis ira.
Quæque per Italiam conata reſiſtere fruſtra
Oppida, Teutonicis victor peſſundedit armis.

Poſtquam de partibus illis] Quod Munſterus quoque indicauit, pertinax exorta eſt inter Gallos & Germanos contentio, dum illi Carolum ſuũ eſſe volunt, Imperiumque in ſuam translatum nationem: hi vero contra Carolum ex ſua ortum velint natione, & ſeſe imperij putent donatos dignitate. Huic autem contentioni ſeu potius errori anſam pręſtitit hiſtoriarum inſcitia: quas ſi gloſſemarũ ſcriptores, aliique Canonum interpretes accuratius legiſſent, nullus errori locus foret relictus. Nec enim negandum, quoſdam ex Gallorum regibus olim imperaſſe, ſed Imperium a Græcis in Gallos aliquando eſſe translatũ: id vero pernegandum. Sed quoniam hic Carolus originem a Sicambris, ſeu Francis illis Rhenenſibus, de quibus ſupra mentio facta eſt, duxit: & illi ſeſe partim Galliæ, partim Germaniæ inſinuauerant, & ob virtutes eximias, quibus conſpicui erant, ad principatus gerendos rapiebantur: hinc eſt, quod tam Galli, quam Germani hunc virum ſuum eſſe volunt, qui vtrorumque principem egit. Sed & inter noſtrates ſcriptores de incunabulis eius non conuenit. Alij hæc, vt Ioann. Auentinus, & Petrus Appianus, Bauariæ vendicant. Alij Eburonibus tradunt: quorum nunc terram Leodienſes tenẽt, quod Carolus Martellus auus eius ex iam dictis Francis, quos hodie Orientales vocamus, oriundus, Tongros, Eburonesque, & alios his finitimos populos hæreditario iure poſſederit, præfecturamque totius Galliæ Belgicæ virtute promeruerit. Alij Brabantis vendicant, vt Heda & Emondus Dynternas. Alij autẽ volunt, quibus & ego accedo, natum in Ingelheym, vbi & in hunc vſque diem conſpiciuntur mira quædam vetuſta-

vetuſtatis monimenta:licet antiqua illa ædificia plærumque iam ſint collapſa:& recentiora,quæ Carolus quartus in memoriam Caroli Magni inſtaurauit, adhuc ſuperſint: præſertim monaſterium quod ex Caroli palatio fecit. Abduxit nuper,teſte Munſtero,Com.Pal.Rheni fuſiles quaſdam lapideas columnas, quas Carolus Magnus aliquando e Roma adduxit, vna cum multis alijs columnis, quibus Aquiſgrani ornauit templum. *Et magni regnum ſurrexit Othonis*] Quod idem Munſterus diligenter retulit hoc pertinet: Nempe,quod deficiente Carolino ſemine,noua contentio de imperij vſurpatione naſcitur,dum Itali id ad ſe trahere moliuntur, & item Galli ſibi id deberi putant,Germani vero,in quos iamdudum tranſlatum fuit,id nequaquam alteri nationi permittendum arbitrantur: quo & imperator Conſtantinopolitanus nouas excitat in Italia tragœdias,vt imperium illud occidentale poſtliminio ad ſe reducat, immiſſis etiam Sarracenis, qui terram perderent. Et Itali quidem Berengarios reges in Italia creant:Germani vero Henricum, Aucupem dictum,Saxoniæ ducem eligunt in Romanorum regem. Porro Galli Germanis principibus obedire recuſantes, proprium inſtituunt regem, nempe, Hugonem Capetum, anno videlicet Chriſti DCCCCLXXXVIII. Succedens vero Henrico Romanorum regi filius ſuus Otho primus, cognomento Magnus, omnibus aliis præualuit,& imperium quod exteræ nationes ad ſe trahere conabantur,potenti manu apud Germanos retinuit. Profectus præterea in Italiam, Berengarium tertium, qui ſe pro Romanorum rege geſſit, cœpit, ſecumque Bambergam duxit, vbi & mortuus eſt. Italiam vero ipſam, Longobardiam,Siciliam,Calabriam,& Apuliam,quę Berengariis paruerant,iterum Romano ſubiecit imperio. Deinde cum Gallis pugnans, qui omnes tranſrhenanas prouincias imperio abſtulerant, recuperauit iterum Lothoringiam, Brabantiam,& Burgundiam, perpetuoque Romano ſubiecit imperio:cuius iuris hactenus permanſerunt, vſque ad Carolum quartum, ſub quo aliquid nouatum extitit,de quo, neſcio, inquit Nauclerus,ſi iure ſubſiſtat. *Quam ne vetito*] Qualiter Cæſ.Frideric.in prima ſua expeditione ſtatim tranſcenſis alpibus Aſtam per vim cœperit,inde Terdonam rogatu Papienſium, quam Mediolanenſes ipſo in Germaniam reuerſo, refecerant, funditus ſubuerterit, cecinit poeta lib. tertio. *Spoletum*] Quidam Spoletium, vt Aretium, putant ſcribendum eſſe. Pontanus Spoletum,vt apud Plinium, vbique pronunciat.

Nec timeo ſocij fateor,ne regis amore
Falſa mouere puter: dudum bene cognita vobis
Noſtra fides,certis potuit noteſcere ſignis.
Nam quod nil propria prætextu ſuadeo cauſſa,
Nec fauor,aut odium,quæ publica commoda ſæpe
Impediunt,ſed certa fides,& pura voluntas,
Hæc ſuadere iubent,ſcrutator pectoris alti
Scit deus,& proprij mihi mens bene conſcia voti,
Omnia diſcutiens animo,nihil eſſe ſalutis
Cenſeo,placata niſi primum Cæſaris ira.

Quæ publica commoda ſæpe impediunt] Sumptum ex oratione C.Cæſaris prætoris apud Saluſtium in Coniuratione: Omnes homines, inquit,P.C. qui de rebus dubiis conſultant,ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. Haud facile animus verum prouidet, vbi illa officiunt. *Scrutator pectoris alti Scit deus*] Alluſit ad illud regij prophetæ. *Scrutans corda,& renes Deus.* *Alti pectoris*] Hoc eſt, ſummi intimorum ſecretorum,ſeu reconditiorum affectuum,& cogitationum: quas ſacræ literæ per renes ſubinde ſignificant. Quoniam, vt gignendi affectus, qui in renibus ſedem habet, ſic omnium potentiſſimus, quod ita, tanquam omnium affectuum ſedes & origo, pro ipſis affectibus, per metonymiam vſurpentur.

Arma mouere libet,nudamque laceſſere pugnam,
Sed vix obſtructis prohibemus mœnibus hoſtem.
Tuta loco clauſis ſeruabimus ocia muris,
Sed prohibet violenta fames,miſeroſque fatigat
Peſtis,& aduerſus pro Cæſare dimicat aër.

Pro Cæſare dimicat aer] Sic Claudianus in Panegyrico de tertio Honorij conſulatu, in Honorij potius,quam Theodoſij laudem,per aſſentationem plus,quam,teſte Lud. Viue,ſcurrilem,cecinit: *O nimium dilecte deo,cui fundit ab antris Æolus armatas hyemes,cui militat Æther, Et coniurati veniunt ad claſſica venti.*

Omnia ſecuri pro libertate feremus:
Sed libertatem contempta nemo ſalute
Sanus amat:neque enim certa ſuſceptio cladis,
Quam vitare queas,niſi cum ratione ſalutis
Libertatis amor,ſed gloria vana putatur.
Numquid & in brutis, immanſuetiſque videmus
Hoc ius eſſe feris? vbi vaſta minoribus vltro
Imperitare velint,maioribus infima cedant,
His ego de cauſſis, adſit modo veſtra voluntas,
Cæſareos ambire pedes,& fœdera pacis
Poſcere,præcipuam fateor,certamque ſalutem.

Maioribus infima cedant] Iuxta Pindari ſententiam libro primo recitatam. *Conuentus*] Conuentiones, hoc eſt, leges fœderis, ſeu vt vulgo nunc aiunt,capitula pacis. *Cum patria*] *Ut nihil eſt patria,propriſue parentibus vlli dulcius*, quemadmodum cecinit in Odyſſea Homerus. Sed & Catonianum illud, quo nihil magis tritum: *Pugna pro patria*,admonet nõ pro quauis re, ſed,p defenſione patrię pugnandum eſſe. *Nam Carum more*, Scholaſtes inquit, *mercede pugnare*

Nec placido regi victos parere pigebit.
Nullus honor ſiquidem populi, vel gloria maior,
Quam domino ſeruire pio. Poſtrema loquentis
Verba viri, mixto ſuſcepit turba tumultu.
Conſilium plerique probant, paciſque petenda
Fœdera: nec deſunt alij, qui dicere contra
Conuentus, fœdumque putent, dignumque pudore:
Cum patria potius pro libertate cadendum.

turpiſſimum eſt, & plus quam gladiatorium. Pro libertate cadendum] Nam Philoſopho autore, propoſitum reipublicæ popularis eſt libertas, quæ res eſt, vt iureconſulti aiunt, inæſtimabilis. Vnde ſcite dictum a Plautino Lorario in Captiuis: *Omnes profecto liberi lubentius ſumus, quam ſeruimus.* Olim Romani conceſſere libertatem Cappadocibus ob amicitiam: quam illi recuſauerunt, dicentes ſe eam ferre non poſſe, orauntque vt ſibi rex daretur. Tunc Romani admirati, quod inuenirentur qui libertatem recuſarent, permiſere, vt quem vellent, regem eligerent. Illi Artobarzanem elegerunt. Contra maiores noſtri libertatem armis vendicarunt, haud vnquam exteris ſtipendiarij atque vectigales.

Tandem compreſſo fremebunda murmure plebis,
Præualuit ratio, miſſiſque potentibus vrbis,
Auſtricus ille potens ductor, cum rege Boëmo
Accitur, per eos Ligures mandata, preceſque
Inſinuanda viro cupiunt offerre potenti.
Qui neque difficilem ſeſe, durumque rogatus
Exhibuit, gaudenſque ream cum ciuibus vrbem
Pœnituiſſe ſui, leges & fœdera pacis
Prouidus in ſcriptum tali ratione redegit:

Miſſiſque potentibus vrbis] Optimates intelligit, qui nobiles nunc ab Italis vocantur, & patricij. Sed re vera quicunque dignitate & opibus plurimum in repub. poſſunt, ij ſunt optimates. *Viro potenti*] Imperatori Friderico. *Gaudenſque ream*] Nam, Seneca autore, nullum clementiam ex omnibus magis, quam regem ac principem decet. Eſt autem clementia, temperantia animi in poteſtate vlciſcendi, vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Vel eſt inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Vnde aurea illa Theodoſij Aug. filium apud Claudianum de quarto Honorij conſulatu monentis ſententia, regibus, principibuſque reliquis aſſidue cogitanda eſt: *Sis pius in primis: nam cum vincamur in omni munere, ſola deos æquat clementia nobis.*

Prima quidem Ligures fidei, paciſque tenendæ
Iuramenta dabunt: omnes quoſcumque nec ætas
Pupillaris habet, non ſeptuageſimus annus
Contigit, in medio iurabit quilibet æuo:
Appendentque nouem, pœnæ ſub nomine, fiſco
Milia marcarum puro conflata metallo.
Præterea veterum neglecta palatia regum,
Lapſaque correctis releuabunt tecta ruinis.
Vt quotiens magnam, vel rex, vel regius vrbem
Forte procurator, cauſſa ducente, ſubibit,
Digno magna loco tractare negocia poſſit.
Oppreſſaſque diu Cumam, Laudamque ſolutis
Legibus, & longa penitus ditione remota
Reſpirare ſinent, non priſca tributa requirent:
Præterquam veterem diuini iuris honorem,
Quo ſuper has vrbes, Ligurum viget inclyta ſedes.
Sincera quæ cuncta fide complenda trecentis
Firmabunt vadibus, de quolibet ordine ſumptis.
Hoſque per Italicas ſeruandos cautius vrbes
Principis arbitrio, cuſtodia mitis habebit.
Et quibus illa locis fuerit commiſſa iuuentus,
Protinus expleto ſeruatos reddere pacto.
Chara ſuis patribus iurabunt pignora natos
Conſulibus poſitis, & facta pace repertis
Stare licet, plenus dum ſe conuerterit annus.
Poſtea nullus erit, niſi quem rex ipſe probarit
Electum populo, quibus hæc ad iura vocatis
Si tunc Italicis princeps habitabit in oris
Hunc electorum bona pars, reuerenter adibunt.
At duo ſufficient ſi tranſalpina tenebit:

Prima quidem] Refert tenorem capitum pacis, ſeu conuentionis, vt ait Radeuicus: & ſumpta ſunt ex cap. 41 tertij lib. de Geſtis Aenobarb. Notandum autem, ſicut fœdera quæ ſuper induciis, quas Barbari treugas nominant, & pace, duces belli inter ſeſe ex vtraque parte paciſcuntur, ſeruanda ſunt: ita fidem ſeruari non oportere. quam tempore belli hoſtis hoſti, priuat⁹ priuato, iniuſſu ducum ſuper priuatis compendiis paciſcatur, iuriſconſulti tradidere. *Ætas pupillaris*] Pueritia. Hanc a natali die Varro vſque ad annum quintumdecimum producit. Pupillum iuriſconſulti aliter frequentius accipiunt, eum ſcilicet impuberem, qui in patris poteſtate eſſe deſiit, aut morte, aut emancipatione. *Septuageſimus annus*] In quo qui ſunt, ſenes appellantur: quia ætate ea corpus ſenio laboret, quando ſcilicet decrepiti nuncupamur, atq; a generatione deſiſtimus: quæ ætas quoque frigida eſt. *In medio iurabit quilibet æuo*] Græci portiones vitæ humanæ ſeptem tradidere: Infantiam, Pueritiam, Adoleſcentiam, Ætatem virilem, Senectutem, Senium. Varro autẽ in quinque Gradus partitur: Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuuenes, Seniores, & Senes. Horatius ex his partes ſolũ quatuor præcipuas recenſet, ipſarumque [illegible] quum rationem, tum mores graphice depingit in arte. Cæterum damna[illegible] ſtatu[illegible]

Iurabunt que fidem regi, dignumque fauorem,
Tam ſibi, quam ſocus ea regni dona petentes,
Nec minus abſentes accepto munere regis
Coram plebe ſua, coram primatibus vrbis
Præſtabunt eadem iurandi fœdera iuris.
Si tamen Italicis fuerit legatus in oris
Regius, hoc ipſum regis vice iuris habebit,
Et de conſulibus diſponere cuncta valebit.

eſt eorum ſententia, qui ex verbis ſeruatoris noſtri apud Matthæum collegerunt, Chriſtianis omnino non eſſe iurandum: quem locum excuſſit præter veterum expoſitionem Eraſmus. *Marcarum*] Hodie non eſt marcæ, quæ olim fuit æſtimatio. Nam valuit 70 floren. Rhenen. Nunc autem plus quinque ſcilicet additis, vt lib. primo in Bennæ crucis mentione obiter indicaui. *Veterum palatia regum*] Merula ſcribit Traianum Aug. nobiliſſimum Palatium ædificaſſe in ea vrbis parte, quæ adhuc nomen Palatij ſeruat. *Vrbem*] Mediolanum. *Inclyta ſedes*] Metropolitica ſcilicet, cuius præſulis poteſtas & iuriſdictio olim late patebat. Quando, & quam ob rem acciſæ fuerint, refert Merula lib. hiſt. Mediolanen. tertio. Nobilitauit hanc ſedem diuus Ambroſius: qui nullo exemplo ante præfectus gregi dominico, quam in gregem dominicum cooptatus: pulcherrimum exemplum omnibus monarchis ædidit, quanta ſit epiſcoporum dignitas: ſi modo vere ſint quod audiunt. Nulla ex victoria armis parta plus laudis tulit Theodoſius, quam quod ab Ambroſio ſe vinci paſſus eſt. Vtinam ille de quopiam noſtri ſeculi epiſcopo dicere poſſit, ſi redire daretur illi, quod de ſuo Ambroſio eum dixiſſe legimus nempe, ſe neminem noſſe, qui vere epiſcopum ſciret gerere, præter vnum Ambroſium. Sed nemo poteſt Ambroſium agere, niſi qui pro pietate mori paratus eſt. Imo difficillimum eſt, cuiquam vere ſacerdotem agere, qui libenter aliud eſt quam ſacerdos. Onera ſunt verius quam ornamenta, quæ libertatem adimunt cum dignitate: fitque nonnunquam, vt dum vtrumque volunt eſſe, nec principes ſint, nec ſacerdotes: vt vere dixit Eraſmus noſter, adactus miſeranda horum temporum calamitate. *De quolibet ordine ſumptus*] ſcilicet Capitaneorum, Patriciorum, & Popularium.

Ante tamen clauſa, quam victor ab vrbe recedat,
Captiuos omnes, vetereſque nouoſque, Boëmo
Committent Ligures: quos protinus ille paternis
Reſtituet laribus, ſi iuſſu principis illas
Cum populo Ligurum concordia iunxerit vrbes,
Accipientque ſuos Ligures verſa vice captos,
Quæque iuuant illos ſociis conatibus vrbes.
Sin minus in ſolito retinebunt carcere vinctos.
Nec tamen hinc aliquam patientur cæſaris iram,
Obſidibus poſitis, captiuis rite ſolutis.
Proxima lux regis diſcedere caſtra videbit:
Argenti ſummam Ligures pro pace ferendam
A ſibi ſubiectis poterunt conflare colonis.
Duas tamen immunes Laudam, Cumamq; relinquant.
Nauigium, portus, vectigal, ſiue monetam,
Vel quæcumque ſibi defendit commoda fiſcus,
Nec rapient Ligures: nec ſi quis forte nefando
Inuaſu, rapuiſſe volet, patientur inultum.

Defendit commoda] ea ſcilicet, quæ Regaliorum nomine continentur, de quibus fuſius aliquanto lib. ſecundo.

Hæc poſtquam leges, & ſpe leuiora rebellis
Iam dudum populus, gratanter pacta recepit,
Continuo dotis effuſi mœnibus omnes
Procedunt: primuſque ſuo cum præſule clerus
Veſte ſacra nitidus, nudo pede, ſupplice vultu,
Vertice demiſſo, noſtræ monimenta ſalutis
Signa crucis præfert: poſt hinc inuellere pullo
Infauſti ciues, veſtigia nuda prementes,
Iudiciumque ſui, pariter pœnamque reatus
Admotos nudis portantes faucibus enſes,
Tacta pudore graui perfundunt fletibus ora.
Protinus e totis fluit ad ſpectacula caſtris
Miles, & adſtantes denſas hinc inde cateruas
Anguſtus dirimit medio diſcrimine limes:
Quo vix turba gemens ad regia cæſaris ora

Nec placido regi victos parere pigebit.
Nullus honor ſiquidem populi, vel gloria maior,
Quam domino ſeruire pio. Poſtrema loquentis
Verba viri, mixto ſuſcepit turba tumultu.
Conſilium plerique probant, paciſque petendæ
Fœdera: nec deſunt alij, qui dicere contra
Conuentus, fœdumque putent, dignumque pudore:
Cum patria potius pro libertate cadendum.

turpiſſimum eſt, & plus quam gladiatorium. *Pro libertate cadendum*] Nam Philoſopho autore, propoſitum reipublicæ popularis eſt libertas, quæ res eſt, vt iureconſulti aiunt, inæſtimabilis. Vnde ſcite dictum a Plautino Lorario in Captiuis: *Omnes profecto liberi lubentius ſumus, quam ſeruimus.* Olim Romani conceſſere libertatem Cappadocibus ob amicitiam: quam illi recuſauerunt, dicentes ſe eam ferre non poſſe, orarúntque vt ſibi rex daretur. Tunc Romani admirati, quod inuenirentur qui libertatem recuſarent, permiſere, vt quem vellent, regem eligerent. Illi Artobarzanem elegerunt. Contra maiores noſtri libertatem armis vendicarunt, haud vnquam exteris ſtipendiarij atque vectigales.

Tandem compreſſo fremebundæ murmure plebis,
Præualuit ratio, miſſiſque potentibus vrbis,
Auſtricus ille potens ductor, cum rege Boëmo
Accitur, per eos Ligures mandata, preceſque
Inſinuanda viro cupiunt offerre potenti.
Qui neque difficilem ſeſe, durumque rogatus
Exhibuit, gaudenſque ream cum ciuibus vrbem
Pœnituiſſe ſui, leges & fœdera pacis
Prouidus in ſcriptum tali ratione redegit:

Miſſiſque potentibus vrbis] Optimates intelligit, qui nobiles nunc ab Italis vocantur, & patricij. Sed re vera quicunque dignitate & opibus plurimum in repub. poſſunt, ij ſunt optimates. *Viro potenti*] Imperatori Friderico. *Gaudenſque ream*] Nam, Seneca autore, nullum clementiam ex omnibus magis, quam regem ac principem decet. Eſt autem clementia, temperantia animi in poteſtate vlciſcendi, vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Vel eſt inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Vnde aurea illa Theodoſij Aug. filium apud Claudianum de quarto Honorij conſulatu monentis ſententia, regibus, principibuſque reliquis aſſidue cogitanda eſt: *Sis pius in primis: nam cum vincamur in omni munere, ſola deos æquat clementia nobis.*

Prima quidem Ligures fidei, paciſque tenendæ
Iuramenta dabunt: omnes quoſcumque nec ætas
Pupillaris habet, non ſeptuageſimus annus
Contigit, in medio iurabit quilibet æuo:
Appendentque nouem, pœnæ ſub nomine, fiſco
Milia marcarum puro conflata metallo.
Præterea veterum neglecta palatia regum,
Lapſaque correctis releuabunt tecta ruinis.
Vt quotiens magnam, vel rex, vel regius vrbem
Forte procurator, cauſſa ducente, ſubibit,
Digno magna loco tractare negocia poſſit.
Oppreſſaſque diu Cumam, Laudamque ſolutis
Legibus, & longa penitus ditione remota
Reſpirare ſinent, non priſca tributa requirent:
Præterquam veterem diuini iuris honorem,
Quo ſuper has vrbes, Ligurum viget inclyta ſedes.
Sincera quæ cuncta fide complenda trecentis
Firmabunt vadibus, de quolibet ordine ſumptis.
Hoſque per Italicas ſeruandos cautius vrbes
Principis arbitrio, cuſtodia mitis habebit.
Et quibus illa locis fuerit commiſſa iuuentus,
Protinus expleto ſeruatos reddere pacto.
Chara ſuis patribus iurabunt pignora natos
Conſulibus poſitis, & facta pace repertis
Stare licet, plenus dum ſe conuerterit annus.
Poſtea nullus erit, niſi quem rex ipſe probarit
Electum populo, quibus hæc ad iura vocatis
Si tunc Italicis princeps habitabit in oris
Hunc electorum bona pars, reuerenter adibunt.
At duo ſufficient ſi tranſalpina tenebit:

Prima quidem] Refert tenorem capitum pacis, ſeu conuentionis, vt ait Radeuicus: & ſumpta ſunt ex cap. 41 tertij lib. de Geſtis Aenobarb. Notandum autem, ſicut fœdera quæ ſuper induciis, quas Barbari treugas nominant, & pace, duces belli inter ſeſe ex vtraque parte paciſcuntur, ſeruanda ſunt: ita fidem ſeruari non oportere. quam tempore belli hoſtis hoſti, priuat᷒ priuato, iniuſſu ducum ſuper priuatis compendiis paciſcatur, iuriſconſulti tradidere. *Ætas pupillaris*] Pueritia. Hanc a natali die Varro vſque ad annum quintumdecimum producit. Pupillum iuriſconſulti aliter frequentius accipiunt, eum ſcilicet impuberem, qui in patris poteſtate eſſe deſiit, aut morte, aut emancipatione. *Septuageſimus annus*] In quo qui ſunt, ſenes appellantur: quia ætate ea corpus ſenio laboret, quando ſcilicet decrepiti nuncupamur, atq; a generatione deſiſtimus: quæ ætas quoque frigida eſt. *In medio iurabit quilibet æuo*] Græci portiones vitę humanæ ſeptem tradidere: Infantiam, Pueritiam, Adoleſcentiam, Ætatem virilem, Senectutem, Senium. Varro autē in quinque Gradus partitur: Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuuenes, Seniores, & Senes. Horatius ex his partes ſolū quatuor præcipuas recenſet, ipſarumque quum rationem, tum mores graphi[...] depingit in arte. Cæterum damna[...] ra[...] ſtat[...]

Iurabuntque fidem regi, dignumque fauorem,
Tam ſibi, quam ſocus ea regni dona petentes,
Nec minus abſentes accepto munere regis
Coram plebe ſua, coram primatibus vrbis
Præſtabunt eadem iurandi fœdera iuris.
Si tamen Italicis fuerit legatus in oris
Regius, hoc ipſum regis vice iuris habebit,
Et de conſulibus diſponere cuncta valebit.

eſt eorum ſententia, qui ex verbis ſeruatoris noſtri apud Matthæum collegerunt, Chriſtianis omnino non eſſe iurandum: quem locum excuſſit præter veterum expoſitionem Eraſmus. *Marcarum*] Hodie non eſt marcæ, quæ olim fuit æſtimario. Nam valuit 70 floren. Rhenen. Nunc autem plus quinque ſcilicet additis, vt lib. primo in Bennæ crucis mentione obiter indicaui. *Veterum palatia regum*] Merula ſcribit Traianum Aug. nobiliſſimum Palatium ædificaſſe in ea vrbis parte, quæ adhuc nomen Palatij ſeruat. *Vrbem*] Mediolanum. *Inclyta ſedes*] Metropolitica ſcilicet, cuius præſulis poteſtas & iuriſdictio olim late patebat. Quando, & quam ob rem acciſæ fuerint, refert Merula lib. hiſt. Mediolanen. tertio. Nobilitauit hanc ſedem diuus Ambroſius: qui nullo exemplo ante præfectus gregi dominico, quam in gregem dominicum cooptatus: pulcherrimum exemplum omnibus monarchis ædidit, quanta ſit epiſcoporum dignitas: ſi modo vere ſint quod audiunt. Nulla ex victoria armis parta plus laudis tulit Theodoſius, quam quod ab Ambroſio ſe vinci paſſus eſt. Vtinam ille de quopiam noſtri ſeculi epiſcopo dicere poſſit, ſi tedire datetur illi, quod de ſuo Ambroſio eum dixiſſe legimus nempe, ſe neminem noſſe, qui vere epiſcopum ſciret gerere, præter vnum Ambroſium. Sed nemo poteſt Ambroſium agere, niſi qui pro pietate mori paratus eſt. Imo difficillimum eſt, ouiquam vere ſacerdotem agere, qui libenter aliud eſt quam ſacerdos. Onera ſunt verius quam ornamenta, quæ libertatem adimunt cum dignitate: ſitque nonnunquam, vt dum vtrumque volunt eſſe, nec principes ſint, nec ſacerdotes: vt vere dixit Eraſmus noſter, adactus miſeranda horum temporum calamitate. *De quolibet ordine ſumptus*] ſcilicet Capitaneorum, Patriciorum, & Popularium.

Ante tamen clauſa, quam victor ab vrbe recedat,
Captiuos omnes, vetereſque nouoſque, Boëmo
Committent Ligures: quos protinus ille paternis
Reſtituet laribus, ſi iuſſu principis illas
Cum populo Ligurum concordia iunxerit vrbes,
Accipientque ſuos Ligures verſa vice captos,
Quæque iuuant illos ſociis conatibus vrbes.
Sin minus in ſolito retinebunt carcere vinctos.
Nec tamen hinc aliquam patientur cæſaris iram,
Obſidibus poſitis, captiuis rite ſolutis.
Proxima lux regis diſcedere caſtra videbit:
Argenti ſummam Ligures pro pace ferendam
A ſibi ſubiectis poterunt conflare colonis.
Dum tamen immunes Laudam, Cumamq; relinquant.
Nauigium, portus, vectigal, ſiue monetam,
Vel quæcumque ſibi defendit commoda fiſcus,
Nec rapient Ligures: nec ſi quis forte nefando
Inuaſu, rapuiſſe volet, patientur inultum.
Has poſtquam leges, & ſpe leuiora rebellis
Iam dudum populus, gratanter pacta recæpit,
Continuo dotis effuſi mœnibus omnes
Procedunt: primuſque ſuo cum præſule clerus
Veſte ſacra nitidus, nudo pede, ſupplice vultu,
Vertice demiſſo, noſtræ monimenta ſalutis
Signa crucis præfert: poſt hinc inuellere pullo
Infauſti ciues, veſtigia nuda prementes,
Iudiciumque ſui, pariter pœnamque reatus
Admotos nudis portantes faucibus enſes,
Tacta pudore graui perfundunt fletibus ora.
Protinus e totis fluit ad ſpectacula caſtris
Miles, & adſtantes denſas hinc inde cateruas
Anguſtus dirimit medio diſcrimine limes:
Quo vix turba gemens ad regia cæſaris ora

Defendit commoda] ea ſcilicet, quæ Regaliorum nomine continentur, de quibus fuſius aliquanto lib. ſecundo.

Perueniſſe queat, placida qui fronte ſerenus,
Pectore contritos, & ſe peccaſſe fatentes
Suſcipit, & tali ſummo pro munere regi
Grates lætus agit, ſæua qui mente rebelles
Contudit, & timidos tandem reſipiſcere iuſſit.
At Ligurum primi proſtrati corpore toto
Cæſaris ante pedes, trepidis confuſaque querelis
Pauca gemunt, veniamque ſuis exceſſibus orant,
Hoc tantum, veniamque ſonant, veniamque loquuntur:
Non odio regni bellum mouiſſe, ſed illas
Quas ſibi vicinæ feciſſent ſæpius vrbes
Non potuiſſe pati tranquillo pectore noxas.
Nunc veniam nactos operam, curamque daturos,
Vt redimant antiqua nouis præmiſſa futuris.

Ligurum primi] Conſules & optimates: vt ex Radeuico liquet.

Non potuiſſe pati noxas] Hoc eſt, nocumenta. Nam teſte Alciato, apud veteres noxa a nocendo dicta inuenitur. Quapropter culpa, pœna, detrimentum noxa eſt. Noxia ſolummodo de maleficio ipſo dicitur, nec tam generali ſignificatione accipitur ſicut noxa. Cicero libr. 3 de Legib. Noxiæ pœna par eſto, vt in ſuo vitio quiſque plectatur, vis capite, auaritia multa, honoris cupiditas ignominia. Nec adiectiue tantum dicitur noxia, ſicut opinantur Valla & Beroaldus. Noxæ appellatione, inquit Iuriſconſultus, omne delictum continetur.

Mox vbi præſcripti recitata eſt pagina pacti,
Atque probata viris, optatæ pignora pacis
Accipiunt, iunctas conſorti fœdere dextras.
Nec minus emiſſi Ligurum de carcere longo,
Duraque temporibus multis ergaſtula paſſi
Captiui, dudum variis ex vrbibus, hoſtes
Ordine diffuſo, circa veſtigia magni
Conſedere ducis, ſquallentia tegmine fœdo
Corpora velati, miſerandos poſſidet artus
Fœda ſitu macies, deformia turpis, & æger
Inficit ora color, preſſis cutis arida membris
Inſidet, humana tantum veſtigia forma
Seruat, & antiquam retinet natura figuram:
Et ſi vera velis imponere nomina rebus,
Non homo, ſed viuens hominis videatur imago.
Et tamen exultant longos fugiſſe labores
Carceris, & duras ſemel abieciſſe cathenas:
Ignotumque diu poſt triſtia nubila læti
Aſpiciunt ſolem, regemque libentius ipſum,
Cuius ab exilio ſeſe virtute reductos,
Ac velut e ſtygiis tractos meminere tenebris.
Quis referat fletus, lachrymoſaque gaudia tantæ
Plebis, & interna tactos pietate dolores?
Cum captiua diu, poſt durum corpora, tetri
Carceris exilium, lætis ſic reddita tandem
Ciuibus, & natos vix agnouere parentes.
Iam niueos canis, primo quos flore nitentes,
Vltima non fauſtis ad bellum miſerat hora
Auſpiciis, longas damnatos ferre cathenas,
Nec ſolum miſeros ſpacioſi temporis ætas
Fecerat ignotos, ſed ſquallor, & hiſpida veſtis,
Et ſitus, & macies, & nullo pectine tacta
Vtraque cæſaries, agnoſci pene vetabant.

Iunctas dextras] Symbolum enim amoris, amicitiæ, concordiæ & pacis, iungere dextram eſt. Quæ tamen haud temere cuiuis, vt admonet prouerbium, inicienda eſt.

Veſtigia] Pedes.

Magni ducis] Imperatoris Friderici.

Vtraque cæſaries] Capilli, & barbæ, ſeu barbitij. Cęſaries autem ſpecioſa & crinita cumprimis decet fœminam: quę, vt ait Ambroſius cap. 9 ſexti Hexæmeron, eſt reuerenda in ſenibus, veneranda in ſacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adoleſcentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata eſt Ouidius item ſententialiter ſcribens ait: *Turpe pecus mutilum, turpis ſine gramine campus, Et ſine fronde frutex, & ſine crine caput.* De capillorum ratione abunde diſputat Pontanus in opere de rebus cœleſtibus.

Tunc

Tunc demum victa Fridericus ab vrbe receſſit,
Modionumque petens, priſco dignatus honore
Illuſtrare locum, ſacro diademate crines
Induit, & dextra geſtauit ſceptra potenti.
Hanc fortuna diu, Ligurumque potentia diues
Eximiam regni, proauorum tempore ſedem
Preſſerat, & longa victam ditione tenebat.
Sed placidus princeps primæuo cuncta decori
Reſtituenda putans, iniuſtis legibus illam
Exemit, priſcumque loco reparauit honorem:
Sumptibus & propriis veteres ſarcire ruinas
Iuſſit, & annoſi ſenium deponere fati.

Modionumque petens] Modoëciam vocat Volaterranus hoc oppidum, de quo nonnulla lib. primo dixi. Albericus in ſuo indice verbo corona, inter cætera notauit, imperatorem ſecundam, hoc eſt, ferream coronam in Modoëcia comitatus Mediolani recipere. Quamuis olim imperator primo coronabatur ferrea, deinde argẽtea, poſtremo aurea corona. Poſtea ordine immutato, argenteæ primus locus erat, & modo hæc, modo illa, vt caſus tulerat, promiſcue & ſine delectu exhibebatur. Scribit gloſſator in Clem. 1 de iureiur. Quamuis ex veteri inſtituto ſecunda corona ſit exhibenda in oppido Modoëcienſi: tamen ſæpe tradita eſt Mediolani in æde diui Ambroſij, nec eam ob cauſſam coronatio fuit irrita. Sed Balbus Antiſtes lib. ſupra citato refert, quod tam gloſſ. quam interpretes hac in parte hallucinantur: cum per tot annorum curricula Mediolanenſis illa ex vſu fuerit ſublata, licet vt aliquid antiquitatis veſtigium extaret, eam Pontifices Romæ aliquando exhibuerint. Quod item in Germania perinde, vt Romæ corona aurea imperator inſignitur, illa ſcilicet, eadem, qua Carolus Magnus primo vſus eſt. *Sacro diademate crines induit*] Diadema græcum eſt, ſignificatq; amiculum, quo caput regis obligatur: a *διαδέω*, quod eſt obuincio. Vſurpatur pro corona nunc. Priſcis fuit faſcia linea & candida, quæ regum capita cingebat. De qua Alexander ille Macedo, diadema manibus pertractans exclamaſſe fertur: *O nobilem potius, quam felicem pannum, ſub quo quantum ærumnarum lateat ſi quis ſciret, ne humi quidem iacentem tollet.* *Geſtauit ſceptra*] Longobardici ſcilicet, regni. Ne autem de corona, quam ei pridem Adrianus pontifex impoſuerat, accipias, indicat Radeuicus, inquiens: Princeps Romanus a Mediolano caſtra mouens, apud Modoicum ſedem regni Italici coronatur. Vnde hic locus ſatis abunde teſtatur verum eſſe, quod Balbus pont. refert. Coronandi inſtitutionem, tam quo ad ordinem coronarum, quam quo ad locum plærumque aliter atque aliter immutatam fuiſſe. *Proauorum*] Hoc eſt, veterum, tum Longobardorum, tum Romanorum regum. Quorum vtrorumque titulum ſibi vſurpauit Ludouicus Pius, vt teſtantur priuilegia ab eo Nouientenſi cœnobio, haud procul a patria mea ſito conceſſa, quæ ipſe ego vidi.

Tunc bene re geſta, cunctiſque in pace locatis,
Cæſaris a facie cum tellus tota ſileret,
Militiæ partem placuit dimittere caſtris.
Auſtricus, Allobrogum dux, cum duce, rexq; Boëmus,
Pannoniaque ſimul ſub eodem rege cohortes,
Et Moguntino proceres cum præſule multi
Rege ſalutato, meritis & laude venuſti
Diſcedunt caſtris, conuerſaque ſigna ferentes,
Teutonicas repetunt tranſcenſis alpibus vrbes.
Ipſe ſatis multos ſecum, ceu nullus abiſſet,
In caſtris retinens, ad certa negocia regni
Ducitur, & pulchros inuicta mente labores.

Allobrogum dux] Signat Bertholdum Zeringẽſem eius nominis quartum, filium Chunradi ducis, quem Fridericus adoleſcens compulit apud Turegum, vt ſupra libro tertio dictum eſt, imperata facere. Annales hunc Bertboldum Burgundiæ ducem appellant: quod maiores eius illam vna cum regno Arelatenſi ab imperio, licet abſque fructu tenuerint, &, vt ait Nauclerus, recognouerint: traduntque quoque eum in odium Ertolfi Burgundionum ducis, cuius paulo ante terras igni & ferro depopulatus fuerat, condidiſſe nobilem illam arcem Briſacenſem, a diuo Maximiliano reſtitutam nuper. Teſtatur id turri diſtichon inſcriptum, quod a Nauclero citatur, ſed deprauate. Id iubente Maximiliano, comitatui aulæ ſuæ recitauimus, vt ſcriptum erat, ſic videlicet: *Hanc dux Bertholdus portam ſtruxiſſe notatur, A quo pro fraude Burgundia depopulatur.* Minori autem Burgundiæ, quæ Ychtlandia vulgo dicitur, potenter præfuit. dicitur in ea Friburgum oppidum excitaſſe, vel, vt alij, mœnibus cinxiſſe. *Moguntino præſule*] Arnoldus ille erat tum Aenobarbicæ aulæ Cancellarius, qui tumultu poſtea plebeio apud Moguntiam occiſus eſt, vt libro primo multis verbis indicatum eſt. *Proceres*] Marchiones, comites, nobiles, vt ait Radeuicus.

Non tamen in tanto clari victoris honore,
Italiæque metu ſtolidæ veſania gentis,
Exemplo Ligurum, penitus compreſſa quieuit.
Namque ſatellitio quidam ſtipatus iniquo
Ciuis erat Veronatum, Tuſiudus, vt aiunt,
Nomen, ab infida cauſſas, tacitoſque furoris
Vrbe trahens ſtimulos, caſtrum regale, quod illi

Regale] Iuris, ſeu ditionis imperialis.

Appellare ſolent vulgato nomine Gardam,
Inuaſit cœpitque dolo, rurſuſque relicto
Sæpius inſanis illo deſiſtere cœptis,
Spernebat regem demens audire iubentem:
Infremuit tandem princeps, Ateſimque rapacem,
Nec ratis officio, ſolitis nec pontibus vſus,
Feruida quippe vadum fluuio iam fecerat æſtas,
Contemptis tranſiuit aquis, vrbiſque ſuperbæ
Depopulatus agros quædam caſtella nocentum
Diruit, & ſpretas impune tranſiit vndas.
Nec minus egregium quiddam comes aulicus ille
Tunc quoque geßit Otho: qui te, Ferraria, iuſſu
Regis adire parans, intactas omnibus ante
Eridani fregiſſe vado nil territus vndas
Dicitur, & tumidum primus tranſiſſe per amnem.
Hæc quoque res multum curæ iuſtique timoris
Vrbibus Italicis, & magnæ nomina famæ
Adiecit noſtris, claro ſub principe, caſtris,
Quem nihil aggreſſum fruſtra natura vereri
Ipſa putabatur: cui ſic famulantibus vltro
Subdita more nouo ſtudiis elementa fauebant.
Ergo Palatinus ſtupida formidine magna
Plebis, & ingenti pariter ſuſceptus honore
Regia ſollerti ſtudio mandata peregit.
Vtque quaterdenos fidei paciſque tenendæ
Accepit monimenta vades, ad regia caſtra
Vertit iter, cunctis digna cum laude peractis.
Hoc quoque conueniens, & tanto principe dignum.
Atque inter caſtos memorabile cæſaris actus
Scribendumque puto, quod tempore rector eodem
Illecebroſa ſuis purgauit ſcandala caſtris,
Eque ſuo cœtu lixas & ſcorta, nociuum
Ac petulans vulgus ſatis indignanter abegit:
Nec docilis tolerare moras pigroſque quieti
Indulgere dies excluſis pectore ſacro
Bellorum curis, pacis bene ponere tempus
Cogitat, & mundo prodeſſe laborat inermis:
Neue retractato Ligurum inconſtantia pacto
Abſiliat, ſolitaque fremens Laudenſibus ira
Immineat, totos vrbis transferre penates,
Et veterem mutare ſitum feſtinat & vrget,
Deſcribitque locum, quem torrens Addua totum
Gurgitibus flexis aditu breuiore relicto
Circuit, vt modico munimina tuta labore,
Artificis præſtare queat ſollertia curæ.
Huc transferre lares antiquaque mœnia rector
Imperat, atque nouam regni ſub nomine Laudam
Grandibus impenſis ſeſe patre auſpice fundat.

Gardam] Ab eo lacu illi inclyto Benaco nomen vulgus indidit, *der Gardſee*. Porro ſupra oſtendi, caſtrum etiam appellari poſſe oppidum.

Vrbis ſuperbæ] Veronam intelligit.

Cæſaris actus] Vt apud Lucanum: *Licet ingentes abruperit actus.* *Totos vrbis transferre penates*] Ad tertium ſcilicet lapidem a veteri Laude Pompeia funditus extincta. Penates autem expone, ſedes, quarum tutelares Dij penates exiſtimabantur regnante ſuperſtitione: de quibus longa eſt & intricata diſputatio apud authores. Tribuit & cœlo penates ſuos, vt Martianus Capella in nuptiis ludit. In terra item, & ſui cuique ciuitati, ſui cuique domui penates. Nam vnaquæque domus parua quædam eſt ciuitas, ſeu potius vnaquæque ciuitas magna quædam domus. Et vt ſingulæ ciuitates domuſque penates habent ſuos, ita & focum quoque. Quin & curiæ ſingulæ ſingulas habent Veſtas a Romulo conſtitutas, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſſæus. Porro penates æternum ignem Virgilius non ſemel appellauit, qui & dij patrij ab eodem dicti ſunt: *Dij patrij ſeruate domum ſeruate nepotem.* *Lares*] Domos. Nam & vetuſtas Deos vrbium præſides, ædiumque priuatarum cuſtodes lares exiſtimauit & coluit, quos indutos canum pellibus effingebant, adhibito ad pedes eiuſdem generis animali. Argumento, quod ij pro domibus excubarent, non ſecus ac canes, autor Plutarchus, Tibullus. *Vos patrij ſeruate lares*] Porro lares, quemadmodum eſt apud Ouidium, gemini fuerunt filij Mercurij & Laræ ſiue Larundæ nymphæ. Ideo veterum plærique, inter quos Euclides, geminos ſingulis hominum admiſerunt Lares, alterum bonum, alterum malum: qualis ille fuit, quem Plutarchus, Florus, & Appianus ſcribunt oblatum M. Bruto media nocte ad tenuem lucernam de bello cogitanti. *Antiqua mœnia*] Condita olim a Bois, ſi Plinio credimus, dicta Laus Pompeia

peis a Strabone Pompeio Magni patre: qood illo colonos duxerit. *Sub regni nomine*] Vnde ſuperius regiam vocauit.

Inde per Italicas famoſa potentibus vrbes
Curia Roncaliis certo mandatur habenda
Tempore, quo pacis leges, & publica iura,
Aut ea, quæ fiſci nationibus applicat vſus,
Omnibus in medium ſtricte ſeruanda ferantur.
Commemorare iuuat populo, quod forte ſequenti
Proderit exemplo: ne quis fore credat inultum,
Quicquid in auguſtos auſus committere reges,
Vel meditatus erat. nam tempore ſeruus eodem
Argolici regis, græci cognominis vſu,
Hic Camiclinus erat, nobis Camerarius idem
Eſſe poteſt, domino ſecreta fraude parabat
Sanguinis inſidias, & tres ſibi criminis huius
Addiderat ſocios, quos ad mala gaudia promptos
Perdita ſacrilegis audacia fecerat armis.
His male præmonitis peragendæ fraudis iniquæ
Infandum mandarat opus, mox cæde peracta
Vſurpare ſibi manibus diadema cruentis,
Et deſolatum cupiens inuadere regnum:
Neſcius ipſe ſui tractabat inania fati.
Nam re comperta, prius illi lumina lictor
Fodit, & exerta terebrato gutture lingua,
Cum ſociis longa cruciatum perdidit ira.

Famoſa curia] Celebris conuentus. *Publica iura*] Quæ multo iam tempore io deſuetudinem abierant: vt in libertate fieri ſolet. Cuius potiſſimum amore Mediolaoenſes inhibere Germanorum in Italiam acceſſus, Aenobarbique noſtri imperium detrectare, eumque venientem ſuis mœnibus excludere conati ſunt. *Quæ fiſci rationibus*] De iure rebuſque fiſcalibus lege priores titulos lib. decimi Codicis Iuſtioiani. *Vel meditatus erat*] Conatu ſcilicet aliquo interueniẽte, per quem voluntas ſceleris pateat, quę ſine effectu in quibuſdam atrociſſimis delictis punitur. De conatu puniendo Felious pontificij iuris ioterpres, libellum ædidit oon contẽneodum. Generaliter enim, vbi ipſo iure pœna irrogatur, perfectum oportet fuiſſe crimen. Conatus a crimine differt: quod hic in itinere, illud in meta exiſtat. Porro videtur poëta alluſiſſe ad verba conſtitutionis Arcadij & Hooorij Augg. quæ continentur in 9 lib. C. Iuſtiniani ſub tit. 8. *Argolici regis*] Manuelis Conſtantinopolitani, qui tum, vt ex Radeuico colligere licet, Ciliciam cum exercitu ingreſſus, eam ſibi armis ſubigere prouinciam tentabat. Fuit inſigni perfidia, vt ſupra oſtenſum eſt, homo, qua & ſibi humili loco nato, viam ad imperium aſtruxit. Lege Sabellicum lib. 5 Ennead. oonæ.

Iam loca iuſſa petens ex omnibus vndique terris
Principis edicto clarus conuenerat ordo.
Tantaque Roncalias magnorum turba virorum
Fluxerat, vt nec ſe ſimilem vidiſſe priores
Crediderint, nec iam viſuros eſſe ſequentes
De reliquo ſperare queant: tentoria ponunt
Vndanti vicina Pado, quæ more latino
Ductus, ab antiquo, talis determinat ordo.
Semper in æquali Romanus tendere miles,
Si patitur natura loci, planoque laborat.
At ſi difficili fuerint loca pendula cliuo,
Aſperiuſve ſolum, primo correcta labore
Complanare ſolet: iacto mox aggere foſſam
Ducit & ingenti cingit munimina vallo,
Protinus in quadram, vergentia, ſiue rotundam
Pro ratione loci ponit tentoria formam.
Principis in medio digno ſpectanda decore
Caſtra nitent, celſi ſpeciem referentia templi.
Quem circa proceres, condigno iuris honore
Cuilibet exhibito, propius, ſeu longius abſunt.
Inque modum magnæ ſpacioſis fontibus vrbis
Dirigit immenſas ad portam porta plateas.
Ante fores ipſas regalia caſtra ſecuti
Artifices operum, ſeu qui venalia portant
Caſtra minora locant, faciuntque ſuburbia quædam
Sic tanquam ſubitis properata colonia tectis.
Atque repentina noua cernitur vrbis imago.

Magnorum virorum] Hoc eſt, poteſtate præditorum: principum ſcilicet marchionum & comitum. pontificum item, procerum & conſulum, optimatumque rerom publicarum Italici regni. *Quæ more latino*] Deſcribit formam caſtrorum io Roncaliis campis fixorum. *Quadram*] Quadrangularem. *Rotundam*] Orbicularem. *Faciuntque ſuburbia quædam*] Pro referunt, repræſentant. *Colonia*] Hoc vocabulum in tit. de Cenſibus, & alibi io libris iuris legitur, ſed nonquam, vt opinatur Budæus, ab Accurſio intellectũ. Colonia autem interdum ab incolentibus terrã, inhabitantibuſq; dicitur: interdum a cultoribus terrę: id quod oſtendit diuus Auguſtinus cap. primo lib. 10 de ciuitate Dei, his verbis: Nam ex hoc verbo, colo, agricolæ & colooi vocantur: & ipſos deos noo ob aliud appellant cœlicolas, niſi quod cœlum colant, oon vtiq; venerando, ſed inhabitãdo, tanquam cœli quoſdam colooos: non ſicut appellantur coloni, qui conditiooem debent genitali ſolo propter agriculturam ſub dominio poſſeſſorum, ſed, vt ait qoidã latini eloquij magnus auctor: *Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni*. Ab incolẽdo enim colonos vocauit, nõ ab agricultura. Hinc & ciui-

Tunc quoque præſcripti ſeruato fœdere moris
Regia diſpoſitis ſederunt agmina caſtris.
Nec minus oppoſitæ Ligures in margine ripæ,
Atque alij ciues tentoria iuncta tenebant.
Brixia quos genuit, quos miſit Pergamus, & quos
Italiæ plures, in iiſdem partibus vrbes,
Hæc quoque caſtra ſuis porrecto ponte per amnem
Continuare parat princeps, biduoque labori
Impenſo, medias cinxit pons peruius vndas.
Nomina magnorum, quos præſens curia vidit
Commemorare patrum numerum, gentemque referre
Non ſatis eſt promptum, non multum pertinet ad rem.
Id potius certa nobis ratione videndum,
Quid bene diſpoſitum, quid ab his feliciter actum,
Quæ noua prodierint tanto ſub principe iura.
Quaſue recenſuerit celeberrima curia leges.

tates a maioribus ciuitatibus, velut populorum examinibus conditæ, coloniæ nuncupantur. His verbis Auguſtini vtraque ſignificatio enarratur. Sed & Coloniam agrum colono locatum quandoque appellat Iuriſconſultus. Hic pro oppido, iure Coloniæ deducto, accipitur. Solebant autem deduci veterani, & pro diutinorum laborum mercede, vnde ſenectutem tolerarent, iugera bina accipiebant. Cauſſa deductionis erat, vel infrequentia vrbium: vel pœna, qua veteres coloni male de republica meriti mulctabantur. Sed non tantum Romani colonias, quamquã cęteris multo plures, ſed etiam Aſiani Græcique mittere ſolebant: quo modo Athenis Ionicæ ciuitates deductę erant & propagatæ. Lege librum ſeptimum Herodoti. *Ripe*] Padanæ ſcilicet. *Pergamus*] Bergomum intelligit, quod ſupra Laudam inter duos paruos amnes ſitum eſt Orobiorum, & ipſum ædificium ſicuti comum, vt ex authoritate Plinij ſupra dictum eſt. Pergamus autem illa vrbs Troadis in Mediterranea nobilis eſt a chartis hædinis, quæ prius ibi ſcribi cœptæ, pergamena poſtea ſunt appellata. Pergama vero vocantur omnia alta ædificia. Vnde Calepinus Bergomas: Nõ immerito, inquit, vrbis Ciſalpinæ Galliæ, ex qua ego ortum duxi, Pergamum dici poſſet: quòd in ædito ſita ſit. Sed Plinij authoritas non paruipendenda fuit, qui Bergomum, per B & O ſcribit, & eius incolas Bergomates appellat. Callimachus tamen in Attila Pergamum ſcripſit. *Non ſatis eſt promptum*] Excludente ſcilicet, ea lege metri. Sed illa referuntur a Radeuico, ſi forte requiris.

Ergo ſacros tantum patres, iuriſque peritos,
Et de principibus paucos, quibus ipſe timorem
Norat ineſſe dei, tacitis Fridericus adaptans
Colloquiis, triduo ſecreta negocia toto
Rimatur, iuriſque vices, legumque tenorem
Conſulit: hanc illis gaudens iniungere curam,
Vt ſuper eccleſia, ſeu regni iure, ſalubri
Conſilio, monituque virum formare laborent,
Tandem prolato poſt longa ſilentia vultu,
In medio procerum ſpectabilis vndique cœtu,
Talibus ora modis Princeps facunda reſoluit:

Sacros patres] Epiſcopos, qui patres eſſe deberent, non domini. Patres omnia ſua transfundunt in filios: domini ad ſuum commodum ſeruis vtuntur & abutuntur.

Iuriſque peritos] Qui ſcilicet rerum humanarum diuinarumque arbitrium diſceptationemque habeant: quique viros principes, & ſupra humanum faſtigium euectos ſoluere & illigare legibus, interpretationibuſque ſuis poſſint. Iuris namque prudentia, vt ait Iuſtinianus, eſt diuinarum atque humanarum rerum noticia, iuſti atque iniuſti ſcientia. Hæc ergo ex multarum rerum inueſtigatione producitur. Siquidem iuriſperitus non ſolum vniuerſum ius ciuile (hoc enim neceſſe in primis eſt) verum etiam philoſophiam, præſertim moralem, atque dialecticas artes, oratoriam, & vel maxime latinæ linguæ proprietatem, perſpecta habere debet & cognita. *Quibus ipſe timorem Norat ineſſe Dei*] Sciebat enim optimus princeps, quod qui ſe contempto deo exiſtimabant poſſe gubernare negocia, ſeipſos decipiebant. *Virum*] Scilicet, Fridericum. *Formare*] Pro, informare, hoc eſt, inſtruere, more ſcriptorum eccleſiaſticorum vſurpat, vt plæraque alia. Latinis autem informare, eſt alicuius rei formam effingere. *Princeps facunda reſoluit*] Per interpretem dictam eſſe ſequentem orationem refert Radeuicus.

Si modo non fruſtra, quotiens in nomine Chriſti
Treſue, duoſue pari conſenſus iuris amore
Congregat, in medio perhibet ſe Chriſtus adeſſe.
Quis dubitet tantis ad commoda tanta vocatis
More ſuo medium primatibus affore Chriſtum?
Abſit, vt hos vnquam Chriſti præſentia patres
Deſtituiſſe velit: quibus eccleſiaſticus ordo,
Imperij leges, & publica iura reguntur.
Nunc igitur proceres, communi fœdere iuris
Quicquid ad eccleſiæ, vel regni commoda rite
Pertinet, in medium Chriſto præſente feramus.
Ipſe quidem quamuis diuino munere princeps

Quotiens in nomine Chriſti] Locus ſumptus ex capite vigeſimo octauo Matthæi. *Legumque immunis & expers*] Iuxta illud Vlpiani: *Princeps legibus ſolutus eſt*. Quæ, quid velint, verba diligenter excutit Salomonius. Cuius ſententia eſt, Principem omnibus illis ſolutum non eſſe legibus, quibus a ſe non ſeruatis reſpublica lęditur aut honeſtas. Et ſi verum amamus, inquit, plurib. & arctioribus tenetur princeps legibus, quam priuatus aliquis. Opinionẽ quippe ſequitur

eorum

Summus in orbe ferar, legumque immunis & expers,
Non ſeruire quidem cogar, ſed condere iura
Fas habeam, veſtris cupio diſponere cuncta
Conſiliis: noſtro non ægre ſpondeo iuſſu,
Vel ſancire nouas, vel priſcis legibus vti.
Nam nihil, vt verum fatear, magis eſſe decorum,
Aut regale puto, quam legis iure ſolutum,
Sponte tamen legi ſeſe ſupponere regem,
Gratia ſit magno, qui temperat omnia regi,
Vndique bellorum tumidos ſuppreſſimus æſtus,
Bellatrix poſitis Alemannia conticet armis,
Et vetus Italici deferbuit ira furoris.
Sed veterum leges, edictaque regia longo
Iuſtitio ſuppreſſa ſilent, quæ Carolus olim,
Quæ noſter vulgauit Otho veſtigia iuris
Pauca ſui Italicis agnoſcit fiſcus in oris.
Conſulite in medium, quas me vel ferre recentes,
Vel ſenium paſſas leges renouare velitis.

eorum, qui negant lege regia populum Rom. omne ius ſuum in principem tranſtuliſſe. Et propterea, inquit enim, latere non debet, quod non vna pro omnibus futuris principibus, lex regia ab initio lata fuit, vt erum imperiti arbitrantur, ſed ſua cuique principi certis conditionibus: adeo, quod quibuſdam maior poteſtas, quibuſdam minor tributa fuit. Nam ante Veſpaſianum, qui fuit decimus a dictatore Cæſare, nonus ab Auguſto primo acclamato principe, nullus vnquam omnibus legibus ſolutus fuit, quin imo multa, lege regia, eos facere oportebat, vt proditum eſt hiſtoriis. Alexander Mammeæ tam iuſtus & temperatus fuit, quod meruit legibus ſolui, quoniam ſibi ipſi lex erat. Quomodo ergo princeps ſupra leges eſt? ſine dubio eſt, vbicunque iuſta cauſſa, aut æquitas exigit de legis rigore remitti, aut de lenitate digredi. *Condere iura fas habeam*] Ipſe enim princeps, ſicut eſt legibus ſolutus, ita ſolus legem condere poteſt, recepto iuriſperitorum dogmate, quod improbat idem Salomonius. Quoniam pop. Rom. erat legem ferre, quod ſibi reſeruauit, licet eandem vim habere principis placitum voluerit, quam lex populi habebat. Non tamen quod lex eſſet, dictaque conſtitutio, ad legis differentiam. Et quoniam plus eſt legem eſſe, quam pro lege ſeruari, vti plus eſt ciuem eſſe, quam pro ciue haberi: ſic potior erat lex populi, quam principis conſtitutio. Ex quibus concludi poſſe videtur: ſi vnum conſtituiſſet princeps, & diuerſum populus ſtatuiſſet, præualuiſſe lex populi, neque mirum. quia populi miniſter eſt princeps, minimeque nouum, plus valere quod ab vniuerſo populo fit, quam quod a parte: pars populi quidem eſt princeps. Cæterum ante Octauium antiquorum nemini, vt legibus ſolutus eſſet, conceſſum fuit. Significat autem hoc (inquit Dion) ab omni legum neceſſitate liberum, nullique iuri ſcripto obnoxium: vt qui abſque vlla diſquiſitione omnem regum poteſtatem haberet, quamuis nomine abſtinent. *Veſtris conſiliis*) Nam conſiliatiorum cœtus ius faciendi poteſtatem non habet, ſed conſultandi tantum, niſi lege nominatim talis poteſtas tributa fuerit. Quæ princeps inconſultis ſapientibus conſtituit, facilius eneruantur. *Vel ſancire nouas*] Exigente ſcilicet euidenti vtilitate. Quoniam, vt Vlpianus dixit, in rebus nouis conſtituendis, euidens vtilitas eſſe debet, recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum fuit. Et Iuſtinianus in ſenatu ſic concionatus eſt: Imperialem fortunam rebus humanis deus præpoſuit, vt poſſit omnia quæ nouiter contingunt & emendare, & componere, & modis & regulis competentibus tradere. Notanda profecto ſunt verba hæc, & euidens vtilitas, & modis & regulis competentibus. Quoniam princeps non niſi iuſtas leges poteſt condere. Iuſtitia pendet a publica vtilitate, cuius gratia princeps eſt: & idcirco ſi tenetur iuſtas ferre, vt paulo inferius noſter quoque princeps Aenobarbus ingenue fatetur, vt & apud Radeuicum, conſequens fit, iuſte poſitas, ſine iuſtiori cauſſa tollere ne poſſit. *Priſcis legibus vti*] Maxime iuſtis: pro quibus abrogandis non præſumitur pro principe, vt quicquid agit iuſte agat. Quamuis id alias vulgatiter receptum ſit. Quando igitur factum principis eſt contra publicam vtilitatem, aut æquitatem, ceſſat pro eo vulgaris præſumptio. Nam nihil (vt verum fatear) magis eſſe decorum, aut regale puto. Sic diuus Alexander modo dictus Nihil tam proprium imperij eſt, quam legibus viuere. Sic Theodoſ. & Valentinian. Aug. Digna vox, inquiunt, maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri, & cætera. Budæus tamen colligit multis demonſtrari poſſe, auguſtum & principem non modo legibus eſſe ſolutum, ſed etiam legibus non teneri, vt Dion dixit. *Bellatrix Alemannia*] Epitheton populo conueniens, vt latius in ſcholiis noſtris in primum Auſtriad. librum indicaui. *Longo iuſtitio*] Iuſtitium iuris ſtatio eſt, quaſi inhibitio. quod verbum olim licet publicam iuris ceſſationem ſignificaret, quo tempore lege agi non poterat, nec tria verba prætori dicere licebat, do, dico, addico: poteſt tamen, vt libro tertio quoque relatum eſt, & priuatam iuris ceſſationem moribus noſtris ſignificare. Antiqui indicere iuſtitium dicebant, cum dictionem iuris inhibebant: & remittere iuſtitium, cum priſtinam facultatem tractandarum litium publice reſtituebant.

Ac primum moneo, quicquid ſtatuiſſe libebit,
Vtile ſit, iuſtum, naturæ, moribus aptum,
Temporis atque loci patiens, & prorſus honeſtum.
Aſt ego quicquid erit, tota virtute tueri,
Et ſancire paro: nec me regnante licebit,

Ac primum moneo] Verba ſapiente bonoq; principe digna. cuius eſt curare in primis, vt quam pauciſſima mutétur, quia omnis nouatio periculoſa eſt. Deinde, ſi quid erit ſtatuẽdũ, vt ad eam, quã Aenobarbus noſter regulam

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE REBVS GESTIS FRIDERICI I Imp. Aenobar. Aug. liber Octauus.

Has inter laudes, & fortia facta virorum,
Illam præcipue curam Fridericus agebat,
Vt ſine iactura grandi, ſine clade ſuorum
Conficeret cœptos optato fine labores.
Et modo cum paucis, denſo modo milite cinctus,
Ardua ſollicito luſtrabat mœnia greſſu:
Spectabat muros, ſpectabat robora valli,
Quæque locum vaſto cingebant aggere foſſas,
Quaque viam cœptis facilem fortuna parare
Tuta videbatur, cura ſtudioque ſagaci
Acriter intendens, oculis & mente notabat.
Hæc ita concuſsit trepidos vigilantia ciues,
Vt quotiens illum muros ambire videbant,
Non ſecus, ac ſi iam validas effringere portas,
Turribus aut celſis infligere ſaxa pararet,
Mœnia tota graui tremerent confuſa tumultu.
Tunc varius totam clamor, ſtrepituſque per vrbem,
Signaque diuinas trepide pulſata per ædes,
Fœminei planctus, lamentaque mæſta ſonabant.
At tuba pinnigeri iuuenes ad culmina muri
Terribili clangore vocat, denſaque corona
Vndique conſiſtunt & propugnacula ſeruant.

Stabat ab obſeſſa non multo longius vrbe
Quam ſemel exiliens arcu, iaciente ſagitta
Ire poteſt, quadris moles incognita ſaxis,
Romano constructa modo: quam fama ſuperſtes
Dicere Romanum vulgo conſueuerat arcum.
Quatuor hic validis ſurgebat fulta columnis,
Tam ſibi conueniens, vt viſu nemo ſagaci
Poſſet ab alterutriſq; vnum ſecernere ſaxis.
Formam turris habens, cameras, tabulataque multa
Interius ſortita locis, altaſque feneſtras:
E quibus & totus ibat proſpectus in agros,
Et facili poterant conamine tela rotari.
Hanc Romanorum quondam pro fornice regum
Erexiſſe ſui certiſsima ſigna triumphi,
Vel magis iratos alio quoque tempore reges
Mœnia victa per hanc ſibi ſubieciſſe ferebant.
Præſidium plebs illa loco, ſumptuſque ciborum
Ad ſpacium belli, longoſque locauerat vſus.
Id caute feciſſe putant. nam quicquid ab hoſte
Exterius fieret, ſpectantibus inde videri
Et facili ſocijs poterat noteſcere ſigno.
Hic transferre ſuis Fridericus commoda caſtris
Cogitat, & iuuenes iaculo celerive ſagitta

IN LIBRVM OCTAVVM LIGVRINI

Scholia Iacobi Spiegel Seleſtad.

ET modo cum paucis] Innuit Cæſ. Fridericũ optimi ducis officio fungi. de quo vide Iacob. Com. Purliliarũ: quo certe non eſt alter, qui de re militari, præſertim ad temporum noſtrorum rationem diligentius ſcripſerit. Hunc autotẽ ſuperioribus annis necdum alibi excuſum, in publicũ vſum emiſimus. *Infligere ſaxa pararet*] E funda balearica. Nam bombarda lõgo poſt tempore inuenta eſt, quæ omnium prima exigui pulueris commixtione, id cladis vrbibus ac populis commenta eſt, vt arietem, baliſtam, cæteraque veteris militiæ tormenta, iam inter initiorum artium inuenta numeremus. Bombardam alij Ægypti inuentum, alij Germanorum eſſe volunt. Auunculus meus in Epitome rerum Germanicarum repertã ſcribit apud nos anno M CCCLXXX. Nobilitarũt eam Pandulphus proſa, Catanæus verſu. Iac. Stapulenſis pietati natus, congruum fuiſſe ait, autorem tantæ machinæ opus imbuiſſe.

Hanc] Scilicet, turrim, *Pro fornice ſui triumphi*] Hoc eſt, loco, vel vice arcus triũphalis. De extructis fornicibus, ſunt. n. & naturales, exempla affatim ſuppetunt. Cicero libro ij de oratore fornicem Fabium memorat, qui fuit arcus iuxta regiã in ſacra via a Fabio Cenſore conſtructus. Fornices aũt arcus erãt in memoriã rerũ a triũphalibus viris geſtarũ, extructa quaſi monumẽta victoriarũ. Iuriſconſultis fornicarij ſunt opifices, & ꝓpolæ, & inſtitores, q̃ tabernas ꝗ fiſco cõducũt

ſub

Corpora, vel longe diſtantia figere, doctos
Stare iubet contra, cerſoſque intendere iactus.
Vt ſi quis patulis, aut mitteret ela feneſtris,
Aut ſpectaturos etiam producere vultus
Audeat, aduerſis configant ora ſagittis.
Ipſe flagellatam tormento rumpere molem
Apparat, & duro penitus confringere ferro.
Attoniti ſtupuere viri, dextraſque petentes
Vitam depacti tradunt munimina regi.
Qui poſtquam ſociam tutos dimiſit in vrbem,
Collocat ipſe ſuos in tuta ſede fideles.
Hoc tamen in bello veteris non immemor iræ,
Acrius in Ligures Ticini ſæua iuuentus,
Atque Cremonenſes, odio graſſante fremebant.
Nam ſi quis Ligurum, fatis agitatus iniquis,
Illorum quandoque manus, infeſtaque tela
Inciderat: tunc dira ſui monimenta furoris
Aſpicienda dabant, iuguloque videntibus illis
Condebant gladios: aut duro ſtipite vinctum,
Certatim miſſis figebant vndique telis.
Nec minus ex illis, ſi quiſquam ſorte maligna
Venerat ad Ligures, diſcerpti corporis artus,
Truncaque de ſummo ſpargebant funera muro.
Tantus ab antiquis furor, & diſcordia cauſſis,
Inter vicinas ſemper ſpirauerat vrbes.

ſub fornicibus, vt ibi merces ſuas venales habeant, Budæo teſte. Fornix, arcus, teſtudo cognata ſunt vocabula, ſed tamen non nihil inter ſe differentia, ſi quis ſcrupuloſius inquirat.

Forte maligna] Antiqui iunctim dicebant fors, fortuna, & forte fortuna, pro caſu & ſubita fortuna. Grammatici ita diſtinguunt: vt fors ſit caſus temporalis, vt hic a poeta accipitur: fortuna vero ipſa dea. Fortis fortunæ diem feſtum colebant, qui arte aliqua victitabant, inquit Donatus in Phormionem Terentij, qui id quoque autumat, quod fors fortuna in bono ponitur. *Ab antiquis furor & diſcordia cauſis*] Nam vulgo mortales iniuriæ tenaciſſime meminiſſe ſolent, benefactorum quam facillime obliuiſci. Quod admonet prouerbium: *Ira poſtremum ſeneſcit.* Et huic diuerſum innuit illud Ariſtotelis apophtegma, qui, autore Laertio, rogatus, quæ res quam ocyſſime conſeneſceret, reſpondit: *Beneficium.* M. Tullius vtrumque complexus: *Cui places*, inquit, *obliuiſcitur: cui doles, meminit.*

Iamque fames Ligurum, noſtris optata, ſuperbas
Cœperat inſolito mentes contundere morbo,
Ac reor a ſummi proficiſcens iudicis ira,
Squallida tabificum corruperat aera peſtis.
Caſtra tamen procerum vindex ſecreuit ab vrbe,
Perſequiturque reos, parcens inſontibus aer:
Caſtra vigent, non peſte famis, cœlive laborant.
Vrbs eget, & dubio tabeſcit languida cœlo.
Iamque fugam propria multi meditantur ab vrbe,
Exagitatque ſuos ſedes natalis alumnos.
Sunt quibus extrema pro libertate tuenda,
Dulce ſit intrepido mortem promittere voto,
Eſuriem, cœlumque pati, bellique labores,
Dummodo pro patriæ ſint hæc toleranda ſalute,
At quibus in miſeris turbato pectore rebus
Plus aliquid rationis adeſt, mentiſque profundæ,
Fœdera protecto pacis depoſcere ferro,
Quaſque velit princeps ſuadent admittere leges.
Maximus inter eos ſuadendi fœderis autor
Vtile conſilium Guido Blandratenſis agebat.
Hic comes eximius Ligurum conciuis, & idem
Charus erat regi, nec ob hoc ſuſpectus in vrbe.
Talis fama viri vulgauerat inclyta mores.
Hunc igitur medio trepidantis in agmine vulgi
Cum iam de ſummis ageretur quæſtio rebus,
Inter Cæſareum pariter, patriæque fauorem,
Talis prudenti cognouimus ore locutum:

Noſtris optata] Eo namque conſilio Fridericus Mediolanum obſederat, vt expugnaretur non tam machinis bellicis quam fame. C. Caligula cæſar Germanici optimi patris filius peſſimus, peſtiſque humani generis, optabat exercituum ſuorum cædes, famem, peſtilẽtiam, vt legimus apud Suetonium. *Pro ſalute patriæ*] Iuxta illud vulgatiſſimum verbum: *Pugna pro patria.* Sane patriæ lata ſignificatio eſt, nec ſolis mœnibus terminatur: quin & quandoque patriam de prouincia dicimus.

Conciuis] Plæriq; arbitrantur hanc vocem non eſſe latinam.

Si mea pro veſtris nunquam ſollertia rebus
Pigra fuit, ſi veſtra libens mandata peregi
Semper, & hoc ipſo vobiſcum tempore dura
Malo pati, & triſtes partiri gaudeo caſus:
Non modo quid moneam, ſed quo pietatis amore,
Quaue fide ciues animo tractare ſagaci,
Quæ facies rerum, quæ temporis huius imago,
Quis ſtatus, aut quæ ſit noſtrorum forma malorum
Plus quoque quam ſatis eſt ipſi cognoſcitis ipſi,
Certaque fortunæ clarent exempla ſiniſtræ.
Senſimus, vt multi, mortalia quæque regentem.
Nos quoque fortunam, non culpa forte caremus,
Nouimus hunc olim populum, regeſque creaſſe,
Et virtute ſua quoſdam pepuliſſe creatos.
Nouimus Italicas leges, & iura per vrbes
Ex iſto fluxiſſe loco: ſed durior æquo
(Pace bona dixiſſe velim) dominatio noſtra
Extitit: immodicis vicinas legibus vrbes
Terruimus: ſcit Cuma quid eſt, ſcit regia Lauda,
Quaſque per Italicos, vrbes, aut oppida fines
Strauimus, aut validis ſeruire coegimus armis.
Mutauit fortuna fidem, dextramque retraxit,
Atque noua longum compenſat clade fauorem.

Si mea pro veſtris] Verba Blanderatenſis Comitis ad Mediolanēſes, quibus exhortatur eos iam in rerum deſperatione poſitos, ad petēdam a Cæſare pacem. Extat oratio ipſa apud Radeuicum, quæ indicat eum pro illa ætate bonis literis ſatis feliciter imbutum. In prioribus libris ſparſim quædam adnotauimus de Longobardicis, tum regibus, tum inſtitutis, quæ ad hunc quoque locum faciunt. *Siniſtra*] Aduerſæ. Nam iuxta vulgarem ſententiā, cui fortuna refragatur, huic quicquid tentauerit, infeliciter cedet.

Mortalia quæque regentem] Cebes Thebanus fortunæ imperium oſtenſurus: *Obambulat*, inquit *quocumque gentium, & aliis quidem facultates eripit, aliis tradit*, &c. Vnde ſtulta gentilitas ſimulachrum eius cum copia & gubernaculo pinxit: tanquam hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. Cui opinioni & Maro aſſenſit: qui octauo Æneid. fortunam omnipotentem vocat. Verius Seneca Epiſt. 99: Errant, inquit, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. *Non culpa forte caremus*] Nam eodem Seneca teſte, valentior omni fortuna animus eſt, in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. *Vrbes terruimus*] Vt ſolet inſolentes reddere fortuna. Contra admonet Auſonius hoc eleganti diſticho:

Fortunam reuerenter habe, quicunque repente
Diues ab exili progrediere loco.

Non vltra ſtabilire ſuos, aut pellere reges,
Sed Latio ſeruire duci Ligurina neceſſe
Vrbs habet: & recto, liceat modo vera fateri,
Ordine res agitur: reges Alemannia nobis
Vrbibus Italicis leges, & iura daturos
Mittere rite ſolet: poſtquam de partibus illis
Carolus, & Magni regnum ſurrexit Othonis,
Auſoniaque frui reges cœpere corona
Teutonici: quorum tuto contempſimus ante,
Reſpuimusque iugum, nunc iuſtis vltor in armis
Bellator Fridericus adeſt: quem neſcia vinci
Menſque manuſque ſuis facit hoſtibus eſſe timendum.
Exemplo teſtata ſuas Terdona ruinas
Eſſe poteſt, quam ne veteri de puluere fruſtra
Iuſſerit, erectis vrbs noſtra reſurgere muris,
Haud modicus timor eſt: exemplo debuit eſſe
Spoletum, iuſta deletum vindicis ira.
Quæque per Italiam conata reſiſtere fruſtra
Oppida, Teutonicis victor peſſundedit armis.

Poſtquam de partibus illis] Quod Munſterus quoque indicauit, pertinax exorta eſt inter Gallos & Germanos contentio, dum illi Carolum ſuū eſſe volunt, Imperiumque in ſuam translatum nationem: hi vero contra Carolum ex ſua ortum velint natione, & ſeſe imperij putent donatos dignitate. Huic autem contentioni ſeu potius errori anſam præſtitit hiſtoriarum inſcitia: quas ſi gloſſematū ſcriptores, aliique Canonum interpretes accuratius legiſſent, nullus errori locus foret relictus. Nec enim negandum, quoſdam ex Gallorum regibus olim imperaſſe, ſed Imperium a Græcis in Gallos aliquando eſſe translatū: id vero pernegandum. Sed quoniam hic Carolus originem a Sicambris, ſeu Francis illis Rhenenſibus, de quibus ſupra mentio facta eſt, duxit: & illi ſeſe partim Galliæ, partim Germaniæ inſinuauerant, & ob virtutes eximias, quibus conſpicui erant, ad principatus gerendos rapiebantur: hinc eſt, quod tam Galli, quam Germani hunc virum ſuum eſſe volunt, qui vtrorumque principem egit. Sed & inter noſtrates ſcriptores de incunabulis eius non conuenit. Alij hæc, vt Ioann. Auentinus, & Petrus Appianus, Bauariæ vendicant. Alij Eburonibus tradunt: quorum nunc terram Leodienſes tenēt, quod Carolus Martellus auus eius ex iam dictis Francis, quos hodie Orientales vocamus, oriundus, Tongros, Eburonesque, & alios his finitimos populos hæreditario iure poſſederit, præfecturamque totius Galliæ Belgicæ virtute promeruerit. Alij Brabantis vendicant, vt Heda & Emondus Dynternas. Alij autē volunt, quibus & ego accedo, natum in Ingelheym, vbi & in hunc vſque diem conſpiciuntur mira quædam

vetuſta-

vetuſtatis monimenta:licet antiqua illa ædificia plærumque iam ſint collapſa: & recentiora, quæ Carolus quartus in memoriam Caroli Magni inſtaurauit, adhuc ſuperſint: præſertim monaſterium quod ex Caroli palatio fecit. Abduxit nuper, teſte Munſtero, Com. Pal. Rheni fuſiles quaſdam lapideas columnas, quas Carolus Magnus aliquando e Roma adduxit, vna cum multis alijs columnis, quibus Aquiſgrani ornauit templum. *Et magni regnum ſurrexit Othonis*] Quod idem Munſterus diligenter retulit huc pertinet: Nempe, quod deficiente Carolino ſemine, noua contentio de imperij vſurpatione naſcitur, dum Itali id ad ſe trahere moliuntur, & item Galli ſibi id deberi putant, Germani vero, in quos iamdudum tranſlatum fuit, id nequaquam alteri nationi permittendum arbitrantur: quin & imperator Conſtantinopolitanus nouas excitat in Italia tragœdias, vt imperium illud occidentale poſtliminio ad ſe reducat, immiſſis etiam Sarracenis, qui terram perderent. Et Itali quidem Berengarios reges in Italia creant: Germani vero Henricum, Aucupem dictum, Saxoniæ ducem, eligunt in Romanorum regem. Porro Galli Germanis principibus obedire recuſantes, proprium inſtituunt regem, nempe, Hugonem Capetum, anno videlicet Chriſti DCCCCLXXXVIII. Succedens vero Henrico Romanorum regi filius ſuus Otho primus, cognomento Magnus, omnibus alijs præualuit, & imperium quod exteræ nationes ad ſe trahere conabantur, potenti manu apud Germanos retinuit. Profectus præterea in Italiam, Berengarium tertium, qui ſe pro Romanorum rege geſſit, cœpit, ſecumque Bambergam duxit, vbi & mortuus eſt. Italiam vero ipſam, Longobardiam, Siciliam, Calabriam, & Apuliam, quæ Berengarijs paruerant, iterum Romano ſubiecit imperio. Deinde cum Gallis pugnans, qui omnes tranſrhenanas prouincias imperio abſtulerant, recuperauit iterum Lothoringiam, Brabantiam, & Burgundiam, perpetuoque Romano ſubiecit imperio: cuius iuris hactenus permanſerunt, vſque ad Carolum quartum, ſub quo aliquid nouatum extitit, de quo, neſcio, inquit Naucleros, ſi iure ſubſiſtat. *Quam me vetuo*] Qualiter Cæſ. Frideric. in prima ſua expeditione ſtatim tranſcenſis alpibus Aſtam per vim cœperit, inde Terdonam rogatu Papienſium, quam Mediolanenſes ipſo in Germaniam reuerſo, refecerant, funditus ſubuerterit, cecinit poëta lib. tertio. *Spoletum*] Quidam Spoletium, vt Aretium, putant ſcribendum eſſe. Pontanus Spoletum, vt apud Plinium, vbique pronunciat.

Nec timeo ſocij fateor, ne regis amore
Falſa mouere puter: dudum bene cognita vobis
Noſtra fides, certis potuit noteſcere ſignis.
Nam quod nil propriæ prætextu ſuadeo cauſſæ,
Nec fauor, aut odium, quæ publica commoda ſæpe
Impediunt, ſed certa fides, & pura voluntas,
Hæc ſuadere iubent, ſcrutator pectoris alti
Scit deus, & proprij mihi mens bene conſcia voti,
Omnia diſcutiens animo, nihil eſſe ſalutis
Cenſeo, placata niſi primum Cæſaris ira.

Quæ publica commoda ſæpe impediunt] Sumptum ex oratione C. Cæſaris prætoris apud Saluſtium in Coniuratione: Omneis homines, inquit, P. C. qui de rebus dubijs conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. Haud facile animus verum prouidet, vbi illa officiunt. *Scrutator pectoris alti Scit deus*] Alluſit ad illud regij prophetæ. *Scrutans corda, & renes Deus.* *Alti pectoris*] Hoc eſt, ſummi intimorum ſecretorum, ſeu reconditiorum affectuum, & cogitationum: quas ſacræ literæ per renes ſubinde ſignificant. Quoniam, vt gignendi affectus, qui in renibus ſedem habet, ſic nimium potentiſſimus, quod ita, tanquam omnium affectuum ſedes & origo, pro ipſis affectibus, per metonymiam vſurpentur.

Arma mouere libet, nudamque laceſſere pugnam,
Sed vix obſtructis prohibemus mœnibus hoſtem.
Tuta loco clauſis ſeruabimus ocia muris,
Sed prohibet violenta fames, miſeroſque fatigat
Peſtis, & aduerſus pro Cæſare dimicat aer.

Pro Cæſare dimicat aer] Sic Claudianus in Panegyrico de tertio Honorij conſulatu, in Honorij potius, quam Theodoſij laudem, per aſſentationem plus, quam, teſte Lud. Viue, ſcurrilem, cecinit: *O nimium dilecte deo, cui fundit ab antris Æolus armatas hyemes, cui militat Æther, Et coniurati veniunt ad claſſica venti.*

Omnia ſecuri pro libertate feremus:
Sed libertatem contempta nemo ſalute
Sanus amat: neque enim certæ ſuſceptio cladis,
Quam vitare queas, niſi cum ratione ſalutis
Libertatis amor, ſed gloria vana putatur.
Numquid & in brutis, immanſuetiſque videmus
Hoc ius eſſe feris? vbi vaſta minoribus vltro
Imperitare velint, maioribus infima cedant,
His ego de cauſſis, adſit modo veſtra voluntas,
Cæſareos ambire pedes, & fœdera pacis
Poſcere, præcipuam fateor, certamque ſalutem.

Maioribus infima cedant] Iuxta Pindari ſententiam libro primo recitatam. *Conuentus*] Conuentiones, hoc eſt, leges fœderis, ſeu vt vulgo nunc aiunt, capitula pacis. *Cum patria*] *Vt nihil eſt patria, proprijſve parentibus vlli dulcius*, quemadmodum cecinit in Odyſſea Homerus. Sed & Catonianum illud, quo nihil magis tritum: *Pugna pro patria*, admonet nõ pro quauis re, ſed ꝑ defenſione patriæ pugnandum eſſe. *Nam Carum more*, Scholaſtes inquit, *mercede pugnare*

Nec placido regi victos parere pigebit.
Nullus honor ſiquidem populi, vel gloria maior,
Quam domino ſeruire pio. Poſtrema loquentis
Verba viri, mixto ſuſcepit turba tumultu.
Conſilium plerique probant, paciſque petendæ
Fœdera: nec deſunt alij, qui dicere contra
Conuentus, fœdumque putent, dignumque pudore:
Cum patria potius pro libertate cadendum.

turpiſſimum eſt, & plus quam gladiatorium. Pro libertate cadendum] Nam Philoſopho autore, propoſitum reipublicæ popularis eſt libertas, quæ res eſt, vt iureconſulti aiunt, inæſtimabilis. Vnde ſcite dictum a Plautino Lorario in Captiuis: *Omnes profecto liberi lubentius ſumus, quam ſeruimus.* Olim Romani conceſſere libertatem Cappadocibus ob amicitiam: quam illi recuſauerunt, dicentes ſe eam ferre non poſſe, orarunt que vt ſibi rex daretur. Tunc Romani admirati, quod inuenirentur qui libertatem recuſarent, permiſere, vt quem vellent, regem eligerent. Illi Artobarzanem elegerunt. Contra maiores noſtri libertatem armis vendicarunt, haud vnquam exteris ſtipendiarij atque vectigales.

Tandem compreſſo fremebundæ murmure plebis,
Præualuit ratio, miſſiſque potentibus vrbis,
Auſtricus ille potens ductor, cum rege Boëmo
Accitur, per eos Ligures mandata, preceſque
Inſinuanda viro cupiunt offerre potenti.
Qui neque difficilem ſeſe, durumque rogatus
Exhibuit, gaudenſque ream cum ciuibus vrbem
Pœnituiſſe ſui, leges & fœdera pacis
Prouidus in ſcriptum tali ratione redegit:

Miſſiſque potentibus vrbis] Optimates intelligit, qui nobiles nunc ab Italis vocantur, & patricij. Sed re vera quicunque dignitate & opibus plurimum in repub. poſſunt, ij ſunt optimates. *Viro potenti*] Imperatori Friderico. *Gaudenſque ream*] Nam, Seneca autore, nullum clementiam ex omnibus magis, quam regem ac principem decet. Eſt autem clementia, temperantia animi in poteſtate vlciſcendi, vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Vel eſt inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Vnde aurea illa Theodoſij Aug. filium apud Claudianum de quarto Honorij conſulatu monentis ſententia, regibus, principibuſque reliquis aſſidue cogitanda eſt: *Sis pius in primis: nam cum vincamur in omni munere, ſola deos æquat clementia nobis.*

Prima quidem Ligures fidei, paciſque tenendæ
Iuramenta dabunt: omnes quoſcumque nec ætas
Pupillaris habet, non ſeptuageſimus annus
Contigit, in medio iurabit quilibet æuo:
Appendentque nouem, pœnæ ſub nomine, fiſco
Millia marcarum puro conflata metallo.
Præterea veterum neglecta palatia regum,
Lapſaque correctis releuabunt tecta ruinis.
Vt quotiens magnam, vel rex, vel regius vrbem
Forte procurator, cauſſa ducente, ſubibit,
Digno magna loco tractare negocia poſſit.
Oppreſſaſque diu Cumam, Laudamque ſolutis
Legibus, & longa penitus ditione remota
Reſpirare ſinent, non priſca tributa requirent:
Præterquam veterem diuini iuris honorem,
Quo ſuper has vrbes, Ligurum viget inclyta ſedes.
Sincera quæ cuncta fide complenda trecentis
Firmabunt vadibus, de quolibet ordine ſumptis.
Hoſque per Italicas ſeruandos cautius vrbes
Principis arbitrio, cuſtodia mitis habebit.
Et quibus illa locis fuerit commiſſa iuuentus,
Protinus expleto ſeruatos reddere pacto.
Chara ſuis patribus iurabunt pignora natos
Conſulibus poſitis, & facta pace repertis
Stare licet, plenus dum ſe conuerterit annus.
Poſtea nullus erit, niſi quem rex ipſe probarit
Electum populo, quibus hæc ad iura vocatis
Si tunc Italicis princeps habitabit in oris
Hunc electorum bona pars, reuerenter adibunt.
At duo ſufficient ſi tranſalpina tenebit:

Prima quidem] Refert tenorem capitum pacis, ſeu conuentionis, vt ait Radeuicus: & ſumpta ſunt ex cap. 41 tertij lib. de Geſtis Aenobarb. Notandum autem, ſicut fœdera quæ ſuper induciis, quas Barbari treugas nominant, & pace, duces belli inter ſeſe ex vtraque parte paciſcuntur, ſeruanda ſunt: ita fidem ſeruari non oportere. quam tempore belli hoſtis hoſti, priuat⁹ priuato, iniuſſu ducum ſuper priuaris compendiis paciſcatur, iuriſconſulti tradidere. *Ætas pupillaris*] Pueritia. Hanc a natali die Varro vſque ad annum quintumdecimum producit. Pupillum iuriſconſulti aliter frequentius accipiunt, cum ſcilicet impuberem, qui in patris poteſtate eſſe deſiit, aut morte, aut emancipatione. *Septuageſimus annus*] In quo qui ſunt, ſenes appellantur: quia ætate ea corpus ſenio laboret, quando ſcilicet decrepiti nuncupamur, atq; a generatione deſiſtimus: quæ ætas quoque frigida eſt. *In medio iurabit quilibet æuo*] Græci portiones vitę humanæ ſeptem tradidere: Infantiam, Pueritiam, Adoleſcentiam, Ætatem virilem, Senectutem, Senium. Varro antè in quinque Gradus partitur: Puerinam, Adoleſcentiam, Iuuenes, Seniores, & Senes. Horatius ex his partes ſolū quatuor præcipuas recenſet, ipſarumque quum rationem, tum mores graphice depingit in arte. Cæterum damna[illegible]

Iurabuntque fidem regi, dignumque fauorem,
Tam ſibi,quam ſocijs ea regni dona petentes,
Nec minus abſentes accepto munere regis
Coram plebe ſua,coram primatibus vrbis
Præſtabunt eadem iurandi fœdera iuris.
Si tamen Italicis fuerit legatus in oris
Regius,hoc ipſum regis vice iuris habebit,
Et de conſulibus diſponere cuncta valebit.

eſt eorum ſententia,qui ex verbis ſeruatoris noſtri apud Matthæum collegerunt, Chriſtianis omnino non eſſe iurandum: quem locum excuſſit præter veterum expoſitionem Eraſmus. *Marcarum*] Hodie non eſt marcæ, quæ olim fuit æſtimatio. Nam valuit 70 floren. Rhenen. Nunc autem plus quinque ſcilicet additis, vt lib.primo in Bennæ crucis mentione obiter indicaui. *Veterum palatia regum*] Merula ſcribit Traianum Aug. nobiliſſimum Palatium ædificaſſe in ea vrbis parte,quæ adhuc nomen Palatij ſeruat. *Vrbem*]Mediolanum. *Inclyta ſedes*]Metropolitica ſcilicet, cuius præſulis poteſtas & iuriſdictio olim late patebat. Quando,& quam ob rem acceſſæ fuerint, refert Merula lib. hiſt. Mediolanen. tertio. Nobilitauit hanc ſedem diuus Ambroſius: qui nullo exemplo ante præfectus gregi dominico, quam in gregem dominicum cooptatus: pulcherrimum exemplum omnibus monarchis ædidit,quanta ſit epiſcoporum dignitas:ſi modo vere ſint quod audiunt. Nulla ex victoria armis parta plus laudis tulit Theodoſius,quam quod ab Ambroſio ſe vinci paſſus eſt. Vtinam ille de quopiam noſtri ſeculi epiſcopo dicere poſſit, ſi redire daretur illi,quod de ſuo Ambroſio eum dixiſſe legimus nempe, ſe neminem noſſe,qui vere epiſcopum ſciret gerere,præter vnum Ambroſium. Sed nemo poteſt Ambroſium agere, niſi qui pro pietate mori paratus eſt. Imo difficillimum eſt, cuiquam vere ſacerdotem agere, qui libenter aliud eſt quam ſacerdos. Onera ſunt verius quam ornamenta, quæ libertatem adimunt cum dignitate:fitque nonnunquam, vt dum vtrumque volunt eſſe, nec principes ſint, nec ſacerdotes:vt vere dixit Eraſmus noſter,adactus miſeranda horum temporum calamitate. *De quolibet ordine ſumptus*] ſcilicet Capitaneorum, Patriciorum, & Popularium.

Ante tamen clauſa,quam victor ab vrbe recedat,
Captiuos omnes,veteresque nouoſque, Boëmo
Committent Ligures: quos protinus ille paternis
Reſtituet laribus,ſi iuſſu principis illas
Cum populo Ligurum concordia iunxerit vrbes,
Accipientque ſuos Ligures verſa vice captos,
Quæque iuuant illos ſocijs conatibus vrbes.
Sin minus in ſolito retinebunt carcere vinctos.
Nec tamen hinc aliquam patientur cæſaris iram,
Obſidibus poſitis,captiuis rite ſolutis.
Proxima lux regis diſcedere caſtra videbit:
Argenti ſummam Ligures pro pace ferendam
A ſibi ſubiectis poterunt conflare colonis.
Dum tamen immunes Laudam, Cumamq; relinquant.
Nauigium,portus,vectigal,ſiue monetam,
Vel quæcumque ſibi defendit commoda fiſcus,
Nec rapient Ligures:nec ſi quis forte nefando
Inuaſu,rapuiſſe volet,patientur inultum.

Defendit commoda]ea ſcilicet,quæ Regaliorum nomine continentur,de quibus fuſius aliquanto lib.ſecundo.

Has poſtquam leges,& ſpe leuiora rebellis
Iam dudum populus,gratanter pacta recepit,
Continuo dotis effuſi mœnibus omnes
Procedunt:primuſque ſuo cum præſule clerus
Veſte ſacra nitidus, nudo pede,ſupplice vultu,
Vertice demiſſo, noſtræ monimenta ſalutis
Signa crucis præfert:poſt hinc inuellere pullo
Infauſti ciues,veſtigia nuda prementes,
Iudiciumque ſui,pariter pœnamque reatus
Admotos nudis portantes faucibus enſes,
Tacta pudore graui perfundunt fletibus ora.
Protinus e totis fluit ad ſpectacula caſtris
Miles,& adſtantes denſas hinc inde cateruas
Anguſtus dirimit medio diſcrimine limes:
Quo vix turba gemens ad regia cæſaris ora

Perueniſſe queat,placida qui fronte ſerenus,
Pectore contritos,& ſe peccaſſe fatentes
Suſcipit,& talis ſummo pro munere regi
Grates lætus agit,ſæua qui mente rebelles
Contudit,& timidos tandem reſipiſcere iuſsit.
At Ligurum primi proſtrati corpore toto
Cæſaris ante pedes,trepidis confuſa querelis
Pauca gemunt,veniamque ſuis exceſsibus orant,
Hoc tantum,veniamque ſonant,veniamque loquuntur:
Non odio regni bellum mouiſſe,ſed illas
Quas ſibi vicinæ feciſſent ſæpius vrbes
Non potuiſſe pati tranquillo pectore noxas.
Nunc veniam nactos operam,curamque daturos,
Vt redimant antiqua nouis præmiſſa futuris.

Ligurum primi] Conſules & optimates: vt ex Radeuico liquet.

Non potuiſſe pati noxas] Hoc eſt, nocumenta. Nam teſte Alciato,apud veteres noxa a nocendo dicta inuenitur. Quapropter culpa, pœna, detrimentum noxa eſt. Noxia ſolummodo de maleficio ipſo dicitur, nec tam generali ſignificatione accipitur ſicut noxa. Cicero libr. 3 de Legib Noxiæ pœna par eſto,vt in ſuo vitio quiſque plectatur, vis capite, auaritia multa,honoris cupiditas ignominia. Nec adiectiue tantum dicitur noxia, ſicut opinantur Valla & Beroaldus. Noxæ appellatione, inquit Iuriſconſultus,omne delictum continetur.

Mox vbi præſcripti recitata eſt pagina pacti,
Atque probata viris,optatæ pignora pacis
Accipiunt, iunctas conſorti fœdere dextras.
Nec minus emiſsi Ligurum de carcere longo,
Duraque temporibus multis ergaſtula paſsi
Captiui,dudum variis ex vrbibus,hoſtes
Ordine diffuſo,circa veſtigia magni
Conſedere ducis,ſquallentia tegmine fœdo
Corpora velati,miſerandos poſsidet artus
Fœda ſitu macies, deformia turpis,& æger
Inficit ora color,preſsis cutis arida membris
Inſidet, humanæ tantum veſtigia formæ
Seruat,& antiquam retinet natura figuram:
Et ſi vera velis imponere nomina rebus,
Non homo,ſed viuens hominis videatur imago.
Et tamen exultant longos fugiſſe labores
Carceris,& duras ſemel abieciſſe cathenas:
Ignotumque diu poſt triſtia nubila læti
Aſpiciunt ſolem,regemque libentius ipſum,
Cuius ab exilio ſeſe virtute reductos,
Ac velut e ſtygiis tractos meminere tenebris.
Quis referat fletus,lachrymoſaque gaudia tanta
Plebis,& interna tactos pietate dolores?
Cum captiua diu,poſt durum corpora,tetri
Carceris exilium,lætis ſic reddita tandem
Ciuibus,& natos vix agnouere parentes.
Iam niueos canis, primo quos flore nitentes,
Vltima non fauſtis ad bellum miſerat hora
Auſpiciis, longas damnatos ferre cathenas,
Nec ſolum miſeros ſpacioſi temporis ætas
Fecerat ignotos,ſed ſquallor,& hiſpida veſtis,
Et ſitus,& macies,& nullo pectine tacta
Vtraque cæſaries,agnoſci pene vetabant.

Iunctas dextras] Symbolum enim amoris, amicitiæ, concordiæ & pacis, iungere dextram eſt. Quæ tamen haud temere cuiuis, vt admonet prouerbium,iniicienda eſt.

Veſtigia] Pedes.

Magni ducis] Imperatoris Friderici.

Vtraque cæſaries] Capilli,& barbæ, ſeu barbatij. Cęſaries autem ſpecioſa & crinita cumprimis decet fœminam: quę, vt ait Ambroſius cap. 9 ſexti Hexæmeron, eſt reuerenda in ſenibus, veneranda in ſacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adoleſcentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata eſt Ouidius item ſententialiter ſcribens ait: *Turpe pecus mutilum, turpis ſine gramine campus, Et ſine fronte frutex, & ſine crine caput.* De capillorum ratione abunde diſputat Pontanus in opere de rebus cœleſtibus.

Tunc

Tunc demum victa Fridericus ab vrbe receſſit,
Modionumque petens, priſco dignatus honore
Illuſtrare locum, ſacro diademate crines
Induit, & dextra geſtauit ſceptra potenti.
Hanc fortuna diu, Ligurumque potentia diues
Eximiam regni, proauorum tempore ſedem
Preſſerat, & longa victam ditione tenebat.
Sed placidus princeps primæuo cuncta decori
Reſtituenda putans, iniuſtis legibus illam
Exemit, priſcumque loco reparauit honorem:
Sumptibus & propriis veteres ſarcire ruinas
Iuſſit, & annoſi ſenium deponere fati.

Modionumque petens] Modoëciam vocat Volaterranus hoc oppidum, de quo nonnulla lib. primo dixi. Albericus in ſuo indice verbo corona, inter cætera notauit, imperatorem ſecundam, hoc eſt, ferream coronam in Modoëcia comitatus Mediolani recipere. Quamuis olim imperator primo coronabatur ferrea, deinde argẽtea, poſtremo aurea corona. Poſtea ordine immutato, argenteæ primus locus erat, & modo hæc, modo illa, vt caſus tulerat, promiſcue & ſine delectu exhibebatur. Scribit gloſſator in Clem. 1 de iureiur. Quamuis ex veteri inſtituto ſecunda corona ſit exhibenda in oppido Modoëcienſi: tamen ſæpe tradita eſt Mediolani in æde diui Ambroſij, nec eam ob cauſſam coronatio fuit irrita. Sed Balbus Antiſtes lib. ſupra citato refert, quod eam gloſſ. quam interpretes hac in parte hallucinantur: cum per tot annorum curricula Mediolanenſis illa ex vſu fuerit ſublata, licet vt aliquid antiquitatis veſtigium extaret, eam Pontifices Romæ aliquando exhibuerint. Quod item in Germania perinde, vt Romæ corona aurea imperator inſignitur, illa ſcilicet, eadem, qua Carolus Magnus primo vſus eſt. *Sacro diademate crines induit*] Diadema græcum eſt, ſignificatq; amiculum, quo caput regis obligatur: a *διαδέω*, quod eſt obuincio. Vſurpatur pro corona nunc. Priſcis fuit faſcia linea & candida, quæ regum capita cingebat. De qua Alexander ille Macedo, diadema manibus pertractans exclamaſſe fertur: *O nobilem potius, quam felicem pannum, ſub quo quantum ærumnarum lateat ſi quis ſcierit, ne humi quidem iacentem tollet.* *Geſtauit ſceptra*] Longobardici ſcilicet, regni. Ne autem de corona, quam ei pridem Adrianus pontifex impoſuerat, accipias, indicat Radeuicus, inquiens: Princeps Romanus a Mediolano caſtra mouens, apud Modoicum ſedem regni Italici coronatur. Vnde hic locus ſatis abunde teſtatur verum eſſe, quod Balbus pont. refert. Coronandi inſtitutionem, tam quo ad ordinem coronarum, quam quo ad locum plærumque aliter atque aliter immutatam fuiſſe. *Proauorum*] Hoc eſt, veterum, tum Longobardorum, tum Romanorum regum. Quorum vtrorumque titulum ſibi vſurpauit Ludouicus Pius, vt teſtantur priuilegia ab eo Nouientenſi cœnobio, haud procul a patria mea ſito conceſſa, quæ ipſe ego vidi.

Tunc bene re geſta, cunctiſque in pace locatis,
Cæſaris a facie cum tellus tota ſileret,
Militiæ partem placuit dimittere caſtris.
Auſtricus, Allobrogum dux, cum duce, rexq; Boëmus,
Pannoniæque ſimul ſub eodem rege cohortes,
Et Moguntino proceres cum præſule multi
Rege ſalutato, meritis & laude venuſti
Diſcedunt caſtris, conuerſaque ſigna ferentes,
Teutonicas repetunt tranſcenſis alpibus vrbes.
Ipſe ſatis multos ſecum, ceu nullus abiſſet,
In caſtris retinens, ad certa negocia regni
Ducitur, & pulchros inuicta mente labores.

Allobrogum dux] Signat Bertholdum Zeringẽſem eius nominis quartum, filium Chunradi ducis, quem Fridericus adoleſcens compulit apud Turegum, vt ſupra libro tertio dictum eſt, imperata facere. Annales hunc Bertholdum Burgundiæ ducem appellant: quod maiores eius illam vna cum regno Arelatenſi ab imperio, licet abſque fructu tenuerint, &, vt ait Nauclerus, recognouerint: traduntque quoque eum in odium Ertolfi Burgundionum ducis, cuius paulo ante terras igni & ferro depopulatus fuerat, condidiſſe nobilem illam arcem Briſacenſem, a diuo Maximiliano reſtitutam nuper. Teſtatur id turri diſtichon inſcriptum, quod a Nauclero citatur, ſed deprauate. Id iubente Maximiliano, comitatui aulæ ſuæ recitauimus, vt ſcriptum erat, ſic videlicet: *Hanc dux Bertholdus portam ſtruxiſſe notatur, A quo pro fraude Burgundia depopulatur.* Minori autem Burgundiæ, quæ Ychtlandia vulgo dicitur, potenter præfuit. dicitur in ea Friburgum oppidum excitaſſe, vel, vt alij, mœnibus cinxiſſe. *Moguntino præſule*] Arnoldus ille erat tum Aenobarbicæ aulæ Cancellarius, qui tumultu poſtea plebeio apud Moguntiam occiſus eſt, vt libro primo multis verbis indicatum eſt. *Proceres*] Marchiones, comites, nobiles, vt ait Radeuicus.

Non tamen in tanto clari victoris honore,
Italiæque metu ſtolidæ veſania gentis,
Exemplo Ligurum, penitus compreſſa quieuit.
Namque ſatellitio quidam ſtipatus iniquo
Ciuis erat Verona tuus, Tuſudus, vt aiunt,
Nomen, ab infida cauſſas, tacitoſque furoris
Vrbe trahens ſtimulos, caſtrum regale, quod illi

Regale] Iuris, ſeu ditionis imperialis.

Appellare ſolent vulgato nomine Gardam,
Inuaſit cœpitque dolo, rurſuſque relicto
Sæpius inſanis illo deſiſtere cœptis,
Spernebat regem demens audire iubentem:
Infremuit tandem princeps, Ateſimque rapacem,
Nec ratis officio, ſolitis nec pontibus vſus,
Feruida quippe vadum fluuio iam fecerat æſtas,
Contemptis tranſiuit aquis, vrbiſque ſuperbæ
Depopulatus agros quædam caſtella nocentum
Diruit, & ſpretas impune tranſiit vndas.
Nec minus egregium quiddam comes aulicus ille
Tunc quoque geſſit Otho: qui te, Ferraria, iuſſu
Regis adire parans, intactas omnibus ante
Eridani fregiſſe vado nil territus vndas
Dicitur, & tumidum primus tranſiſſe per amnem.
Hæc quoque res multum curæ iuſtique timoris
Vrbibus Italicis, & magnæ nomina famæ
Adiecit noſtris, claro ſub principe, caſtris,
Quem nihil aggreſſum fruſtra natura vereri
Ipſa putabatur: cui ſic famulantibus vltro
Subdita more nouo ſtudiis elementa fauebant.
Ergo Palatinus ſtupida formidine magna
Plebis, & ingenti pariter ſuſceptus honore
Regia ſollerti ſtudio mandata peregit.
Vtque quater denos fidei pacisque tenendæ
Accepit monimenta vades, ad regia caſtra
Vertit iter, cunctis digna cum laude peractis.
Hoc quoque conueniens, & tanto principe dignum.
Atque inter caſtos memorabile cæſaris actus
Scribendumque puto, quod tempore rector eodem
Illecebroſa ſuis purgauit ſcandala caſtris,
Eque ſuo cœtu lixas & ſcorta, nociuum
Ac petulans vulgus ſatis indignanter abegit:
Nec docilis tolerare moras pigroſque quietis
Indulgere dies excluſis pectore ſacro
Bellorum curis, pacis bene ponere tempus
Cogitat, & mundo prodeſſe laborat inermis:
Neue retractato Ligurum inconſtantia pacto
Abſiliat, ſolitaque fremens Laudenſibus ira
Immineat, totos vrbis transferre penates,
Et veterem mutare ſitum feſtinat & vrget,
Deſcribitque locum, quem torrens Addua totum
Gurgitibus flexis aditu breuiore relicto
Circuit, vt modico munimina tuta labore,
Artificis præſtare queat ſollertia curæ.
Huc transferre lares antiquaque mœnia rector
Imperat, atque nouam regni ſub nomine Laudam
Grandibus impenſis ſeſe patre auſpice fundat.

Gardam] Ab eo lacu illi inclyto Benaco nomen vulgus indidit, *der Gardſee*. Porro ſupra oſtendi, caſtrum etiam appellari poſſe oppidum.

Vrbis ſuperbæ] Veronam intelligit.

Cæſaris actus] Vt apud Lucanum: *Licet ingentes abruperit actus.* *Totos vrbis transferre penates*] Ad tertium ſcilicet lapidem a veteri Laude Pompeia funditus extincta. Penates autem expone, ſedes, quarum tutelares Dij penates exiſtimabantur regnante ſuperſtitione: de quibus longa eſt & intricata diſputatio apud authores. Tribuit & cœlo penates ſuos, vt Martianus Capella in nuptiis ludit. In terra item, & ſui cuique ciuitati, ſui cuique domui penates. Nam vnaquæque domus parua quædam eſt ciuitas, ſeu potius vnaquæque ciuitas magna quædam domus. Et vt ſingulæ ciuitates domuſque penates habent ſuos, ita & focum quoque. Quin & curiæ ſingulæ ſingulas habent Veſtas a Romulo conſtitutas, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſſæus. Porro penates æternum ignem Virgilius non ſemel appellauit, qui & dij patrij ab eodem dicti ſunt: *Dij patrij ſeruate domum, ſeruate nepotem.* *Lares*] Domos. Nam & vetuſtas Deos vrbium præſides, ædiumque priuatarum cuſtodes lares exiſtimauit & coluit, quos induros canum pellibus effingebant, adhibito ad pedes eiuſdem generis animali. Argumento, quod ij pro domibus excubarent, non ſecus ac canes, autor Plutarchus, Tibullus. *Vos patrij ſeruate lares*] Porro lares, quemadmodum eſt apud Ouidium, gemini fuerunt filij Mercurij & Laræ ſiue Larundæ nymphæ. Ideo veterum plærique, inter quos Euclides, geminos ſingulis hominum admiſerunt Lares, alterum bonum, alterum malum: qualis ille fuit, quem Plutarchus, Florus, & Appianus ſcribunt oblatum M. Bruto media nocte ad tenuem lucernam de bello cogitanti. *Antiqua mœnia*] Condita olim a Bois, ſi Plinio credimus, dicta Laus Pom-

peia a Strabone Pompeio Magni patre: quod illo colonos duxerit. *Sub regni nomine*] Vnde ſuperius regiam vocauit.

Inde per Italicas famoſa potentibus vrbes
Curia Roncaliis certo mandatur habenda
Tempore, quo pacis leges, & publica iura,
Aut ea, quæ fiſci rationibus applicat vſus,
Omnibus in medium ſtricte ſeruanda ferantur.
Commemorare iuuat populo, quod forte ſequenti
Proderit exemplo: ne quis fore credat inultum,
Quicquid in auguſtos auſus committere reges,
Vel meditatus erat. nam tempore ſeruus eodem
Argolici regis, græci cognominis vſu,
Hic Camiclinus erat, nobis Camerarius idem
Eſſe poteſt, domino ſecreta fraude parabat
Sanguinis inſidias, & tres ſibi criminis huius
Addiderat ſocios, quos ad mala gaudia promptos
Perdita ſacrilegis audacia fecerat armis.
His male præmonitis peragendæ fraudis iniquæ
Infandum mandarat opus, mox cæde peracta
Vſurpare ſibi manibus diadema cruentis,
Et deſolatum cupiens inuadere regnum:
Neſcius ipſe ſui tractabat inania fati.
Nam re comperta, prius illi lumina lictor
Fodit, & exerta terebrato gutture lingua,
Cum ſociis longa cruciatum perdidit ira.

Famoſa curia] Celebris conuentus. *Publica iura*] Quæ multo iam tempore io deſuetudinem abierant: vt in libertate fieri ſolet. Cuius potiſſimum amore Mediolanenſes inhibere Germanorum in Italiam acceſſus, Aenobarbique noſtri imperium detrectare, eumque venientem ſuis mœnibus excludere conati ſunt. *Quæ fiſci rationibus*] De iure rebuſque fiſcalibus lege ptiores titulos lib. decimi Codicis Iuſtiniani. *Vel meditatus erat*] Conatu ſcilicet aliquo interueniẽte, per quem voluntas ſceleris pateat, quę ſine effectu in quibuſdam atrociſſimis delictis punitur. De conatu puniendo Felinus pontificij iuris interpres, libellum ædidit non contẽnendum. Generaliter enim, vbi ipſo iure pœna irrogatur, perfectum oportet fuiſſe crimen. Conatus a crimine differt: quod hic in itinere, illud in meta exiſtat. Porro videtur poëta alluſiſſe ad verba conſtitutionis Arcadij & Honorij Augg. quæ continentur in 9 lib. C. Iuſtiniani ſub tit. 8. *Argolici regis*] Manuelis Conſtantinopolitani, qui tum, vt ex Radenico colligere licet, Ciliciam cum exercitu ingreſſus, eam ſibi armis ſubigere prouinciam tentabat. Fuit inſigni perfidia, vt ſupra oſtenſum eſt, homo, qua & ſibi humili loco nato, viam ad imperium aſtruxit. Lege Sabellicum lib. 5 Ennead. nonæ.

Iam loca iuſſa petens ex omnibus vndique terris
Principis edicto clarus conuenerat ordo.
Tantaque Roncalias magnorum turba virorum
Fluxerat, vt nec ſe ſimilem vidiſſe priores
Crediderint, nec iam viſuros eſſe ſequentes
De reliquo ſperare queant: tentoria ponunt
Vndanti vicina Pado, quæ more latino
Ductus, ab antiquo, talis determinat ordo.
Semper in æquali Romanus tendere miles,
Si patitur natura loci, planoque laborat.
At ſi difficiles fuerint loca pendula cliuo,
Aſperiuſve ſolum, primo correcta labore
Complanare ſolet: iacto mox aggere foſſam
Ducit & ingenti cingit munimina vallo,
Protinus in quadram, vergentia, ſiue rotundam
Pro ratione loci ponit tentoria formam.
Principis in medio digno ſpectanda decore
Caſtra nitent, celſi ſpeciem referentia templi,
Quem circa proceres, condigno iuris honore
Cuilibet exhibito, propius, ſeu longius abſunt.
Inque modum magnæ ſpacioſis ſontibus vrbis
Dirigit immenſas ad portam porta plateas.
Ante fores ipſas regalia caſtra ſecuti
Artifices operum, ſeu qui venalia portant
Caſtra minora locant, faciuntque ſuburbia quædam
Sic tanquam ſubitis properata colonia tectis.
Atque repentina noua cernitur vrbis imago.

Magnorum virorum] Hoc eſt, poteſtate præditorum: principum ſcilicet marchionum & comitum. pontificum item, procerum & conſulum, optimarumque rerum publicarum Italici regni. *Quæ more latino*] Deſcribit formam caſtrorum in Roncaliis campis fixorum. *Quadram*] Quadrangularem. *Rotundam*] Orbicularem. *Faciuntque ſuburbia quædam*] Pro referunt, repræſentant. *Colonia*] Hoc vocabulum in tit. de Cenſibus, & alibi in libris iuris legitur, ſed nunquam, vt opinatur Budæus, ab Accurſio intellectũ. Colonia autem interdum ab incolentibus terrã, inhabitantibuſq; dicitur: interdum a cultoribus terrę: id quod oſtendit diuus Auguſtinus cap. primo lib. 10 de ciuitate Dei, his verbis: Nam ex hoc verbo, colo, agricolæ & coloni vocantur: & ipſos deos non ob aliud appellant cœlicolas, niſi quod cœlum colant, non vtiq; venerando, ſed inhabitãdo, tanquam cœli quoſdam colonos: non ſicut appellantur coloni, qui conditionem debent genitali ſolo propter agriculturam ſub dominio poſſeſſorum, ſed, vt ait quidã latini eloquij magnus auctor: *Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni.* Ab incolẽdo enim colonos vocauit, nõ ab agricultura. Hinc & ciui-

Tunc quoque præſcripti ſeruato fœdere moris
Regia diſpoſitis ſederunt agmina caſtris.
Nec minus oppoſitæ Ligures in margine ripæ,
Atque alij ciues tentoria iuncta tenebant.
Brixia quos genuit, quos miſit Pergamus, & quos
Italiæ plures, in iiſdem partibus vrbes,
Hæc quoque caſtra ſuis porrecto ponte per amnem
Continuare parat princeps, biduoque labori
Impenſo, medias cinxit pons peruius vndas.
Nomina magnorum, quos præſens curia vidit
Commemorare patrum numerum, gentemque referre
Non ſatis eſt promptum, non multum pertinet ad rem.
Id potius certa nobis ratione videndum,
Quid bene diſpoſitum, quid ab his feliciter actum,
Quæ noua prodierint tanto ſub principe iura.
Quaſve recenſuerit celeberrima curia leges.

tates a maioribus ciuitatibus, velut populorum examinibus conditæ, coloniæ nuncupantur. His verbis Auguſtini vtraque ſignificatio enarratur. Sed & Coloniam agrum colono locatum quandoque appellat Iuriſconſultus. Hic pro oppido, iure Coloniæ deducto, accipitur. Solebant autem deduci veterani, & pro diutinorum laborum mercede, vnde ſenectutem tolerarent, iugera bina accipiebant. Cauſſa deductionis erat, vel infrequentia vrbium: vel pœna, qua veteres coloni male de republica meriti mulctabantur. Sed non tantum Romani colonias, quamquá cęteris multo plures, ſed etiam Aſiani Græcique mittere ſolebant: quo modo Athenis Ionicæ ciuitates deductę erant & propagatæ. Lege librum ſeptimum Herodoti. *Ripa*] Padanæ ſcilicet. *Pergamus*] Bergomum intelligit, quod ſupra Laudam inter duos paruos amnes ſitum eſt Orobiorum, & ipſum ædificium ſicuti comum, vt ex authoritate Plinij ſupra dictum eſt. Pergamus autem illa vrbs Troadis in Mediterranea nobilis eſt a chartis hædinis, quæ prius ibi ſcribi cœptæ, pergamena poſtea ſunt appellata. Pergama vero vocantur omnia alta ædificia. Vnde Calepinus Bergomas: Nō immerito, inquit, vrbis Ciſalpinæ Galliæ, ex qua egò ortum duxi, Pergamum dici poſſet: quòd in ædito ſita ſit. Sed Plinij authoritas non paruipendenda fuit, qui Bergomum, per B & O ſcribit, & eius incolas Bergomates appellat. Callimachus tamen in Attila Pergamum ſcripſit. *Non ſatis eſt promptum*] Excludente ſcilicet, ea lege metri. Sed illa referuntur a Radeuico, ſi forte requiris.

Ergo ſacros tantum patres, iuriſque peritos,
Et de principibus paucos, quibus ipſe timorem
Norat ineſſe dei, tacitis Fridericus adaptans
Colloquiis, triduo ſecreta negocia toto
Rimatur, iuriſque vices, legumque tenorem
Conſulit: hanc illis gaudens iniungere curam,
Vt ſuper eccleſiæ, ſeu regni iure, ſalubri
Conſilio, monituque virum formare laborent,
Tandem prolato poſt longa ſilentia vultu,
In medio procerum ſpectabilis vndique cœtu,
Talibus ora modis Princeps facunda reſoluit:

Sacros patres] Epiſcopos, qui patres eſſe deberent, non domini. Patres omnia ſua transfundunt in filios: domini ad ſuum commodum ſeruis vtuntur & abutuntur.

Iuriſque peritos] Qui ſcilicet rerum humanarum diuinarumque arbitrium diſceptationemque habeant: quique viros principes, & ſupra humanum faſtigium euectos ſoluere & illigare legibus, interpretationibuſque ſuis poſſint. Iuris namque prudentia, vt ait Iuſtinianus, eſt diuinarum atque humanarum rerum noticia, iuſti atque iniuſti ſcientia. Hæc ergo ex multarum rerum inueſtigatione producitur. Siquidem iuriſperitus non ſolum vniuerſum ius ciuile (hoc enim neceſſe in primis eſt) verum etiam philoſophiam, præſertim moralem, atque dialecticas artes, oratoriam, & vel maxime latinæ linguæ proprietatem, perſpecta habere debet & cognita. *Quibus ipſe timorem Norat ineſſe Dei*] Sciebat enim optimus princeps, quod qui ſe contempto deo exiſtimabant poſſe gubernare negocia, ſeipſos decipiebant. *Virum*] Scilicet, Fridericum. *Formare*] Pro, informare, hoc eſt, inſtruere, more ſcriptorum eccleſiaſticorum vſurpat, vt plæraque alia. Latinis autem informare, eſt alicuius rei formam effingere. *Princeps facunda reſoluit*] Per interpretem dictam eſſe ſequentem orationem refert Radeuicus.

Si modo non fruſtra, quotiens in nomine Chriſti
Treſve, duoſve pari conſenſus iuris amore
Congregat, in medio perhibet ſe Chriſtus adeſſe.
Quis dubitet tantis ad commoda tanta vocatis
More ſuo medium primatibus affore Chriſtum?
Abſit, vt hos vnquam Chriſti præſentia patres
Deſtituiſſe velit: quibus eccleſiaſticus ordo,
Imperij leges, & publica iura reguntur.
Nunc igitur proceres, communi fœdere iuris
Quicquid ad eccleſiæ, vel regni commoda rite
Pertinet, in medium Chriſto præſente feramus.
Ipſe quidem quamuis diuino munere princeps

Quotiens in nomine Chriſti] Locus ſumptus ex capite vigeſimo octauo Matthæi. *Legumque immunis & expers*] Iuxta illud Vlpiani: *Princeps legibus ſolutus eſt.* Quæ, quid velint, verba diligenter excutit Salomonius. Cuius ſententia eſt, Principem omnibus illis ſolutum non eſſe legibus, quibus a ſe non ſeruatis reſpublica lęditur aut honeſtas. Et ſi verum amamus, inquit, plurib. & arctioribus tenetur princeps legibus, quam priuatus aliquis. Opinioné quippe ſequitur

eorum

Summus in orbe ferar, legumque immunis & expers,
Non ſeruire quidem cogar, ſed condere iura
Fas habeam, veſtris cupio diſponere cuncta
Conſiliis: noſtro non ægre ſpondeo iuſſu,
Vel ſancire nouas, vel priſcis legibus vti.
Nam nihil, vt verum fatear, magis eſſe decorum,
Aut regale puto, quam legis iure ſolutum,
Sponte tamen legi ſeſe ſupponere regem,
Gratia ſit magno, qui temperat omnia regi,
Vndique bellorum tumidos ſuppreſſimus æſtus,
Bellatrix poſitis Alemannia conticet armis,
Et vetus Italici deſerbuit ira furoris.
Sed veterum leges, edictaque regia longo
Iuſtitio ſuppreſſa ſilent, quæ Carolus olim,
Quæ noſter vulgauit Otho veſtigia iuris
Pauca ſui Italicis agnoſcit fiſcus in oris.
Conſulite in medium, quas me vel ferre recentes,
Vel ſenium paſſas leges renouare velitis.

eorum, qui negant lege regia populum Rom. omne ius ſuum in principem tranſtuliſſe. Et propterea, inquit enim, latere non debet, quod non vna pro omnibus futuris principibus, lex regia ab initio lata fuit, vt rerum imperiti arbitrantur, ſed ſua cuique principi certis conditionibus: adeo, quod quibuſdam maior poteſtas, quibuſdam minor tributa fuit. Nam ante Veſpaſianum, qui fuit decimus a dictatore Cæſare, nonus ab Auguſto primo acclamato principe, nullus vnquam omnibus legibus ſolutus fuit, quin imo multa, lege regia, eos facere oportebat, vt proditum eſt hiſtoriis. Alexander Mammeæ tam iuſtus & temperatus fuit, quod meruit legibus ſolui, quoniam ſibi ipſi lex erat. Quomodo ergo princeps ſupra leges eſt? ſine dubio eſt, vbicunque iuſta cauſſa, aut æquitas exigit de legis rigore remitti, aut de lenitate digredi. *Condere iura fas habeam*] Ipſe enim princeps, ſicut eſt legibus ſolutus, ita ſolus legem condere poteſt, recepto iuriſperitorum dogmate, quod improbat idem Salomonius. Quoniam pop. Rom. erat legem ferre, quod ſibi reſeruauit, licet eandem vim habere principis placitum voluerit, quam lex populi babebat. Non tamen quod lex eſſet, dictaque conſtitutio, ad legis differentiam. Et quoniam plus eſt legem eſſe, quam pro lege ſeruari, vti plus eſt ciuem eſſe, quam pro ciue haberi: ſic potior erat lex populi, quam principis conſtitutio. Ex quibus concludi poſſe videtur: ſi vnum conſtituiſſet princeps, & diuerſum populus ſtatuiſſet, præualuiſſe lex populi, neque mirum. quia populi miniſter eſt princeps, minimeque nouum, plus valere quod ab vniuerſo populo fit, quam quod a parte: pars populi quidem eſt princeps. Cæterum ante Octauium antiquorum nemini, vt legibus ſolutus eſſet, conceſſum fuit. Significat autem hoc (inquit Dion) ab omni legum neceſſitate liberum, nullique iuri ſcripto obnoxium: vt qui abſque vlla diſquiſitione omnem regum poteſtatem haberet, quamuis nomine abſtinent. *Veſtris conſilus*) Nam conſiliatiorum cœtus ius faciendi poteſtatem non habet, ſed conſultandi tantum, niſi lege nominatim talis poteſtas tributa fuerit. Quæ princeps inconſultis ſapientibus conſtituit, facilius eneruantur. *Vel ſancire nouas*] Exigente ſcilicet euidenti vtilitate. Quoniam, vt Vlpianus dixit, in rebus nouis conſtituendis, euidens vtilitas eſſe debet, recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum fuit. Et Iuſtinianus in ſenatu ſic concionatus eſt: Imperialem fortunam rebus humanis deus præpoſuit, vt poſſit omnia quæ nouiter contingunt & emendare, & componere, & modis & regulis competentibus tradere. Notanda profecto ſunt verba hæc, & euidens vtilitas, & modis & regulis competentibus. Quoniam princeps non niſi iuſtas leges poteſt condere. Iuſtitia pendet a publica vtilitate, cuius gratia princeps eſt: & idcirco ſi tenetur iuſtas ferre, vt paulo inferius noſter quoque princeps Aenobarbus ingenue fatetur, vt & apud Radeuicum, conſequens fit, iuſte poſitas, ſine iuſtiori cauſſa tollere ne poſſit. *Priſcis legibus vti*] Maxime iuſtis: pro quibus abrogandis non præſumitur pro principe, vt quicquid agit iuſte agat. Quamuis id alias vulgariter recæptum ſit. Quando igitur factum principis eſt contra publicam vtilitatem, aut æquitatem, ceſſat pro eo vulgaris præſumptio. Nam nihil (vt verum fatear) magis eſſe decorum, aut regale puto. Sic diuus Alexander modo dictus Nihil tam proprium imperij eſt, quam legibus viuere. Sic Theodoſ. & Valentinian. Aug. Digna vox, inquiunt, maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri, & cætera. Budæus tamen colligit multis demonſtrari poſſe, auguſtum & principem non modo legibus eſſe ſolutum, ſed etiam legibus non teneri, vt Dion dixit. *Bellatrix Alemannia*] Epitheton populo conueniens, vt latius in ſcholiis noſtris in primum Auſtriad. librum indicaui. *Longo iuſtitio*] Iuſtitium iuris ſtatio eſt, quaſi inhibitio. quod verbum olim licet publicam iuris ceſſationem ſignificaret, quo tempore lege agi non poterat, nec tria verba prætori dicere licebat, do, dico, addico: poteſt tamen, vt libro tertio quoque relatum eſt, & priuatam iuris ceſſationem moribus noſtris ſignificare. Antiqui indicere iuſtitium dicebant, cum dictionem iuris inhibebant: & remittere iuſtitium, cum priſtinam facultatem tractandarum litium publice reſtituebant.

Ac primum moneo, quicquid ſtatuiſſe libebit,
Vtile ſit, iuſtum, natura, moribus aptum,
Temporis atque loci patiens, & prorſus honeſtum.
Aſt ego quicquid erit, tota virtute tueri,
Et ſancire paro: nec me regnante licebit,

Ac primum moneo] Verba ſapiente bonoq; principe digna cuius eſt curare in primis, vt quam pauciſſima mutetur, quia omnis nouatio periculoſa eſt. Deinde, ſi quid erit ſtatuẽdũ, vt ad eam, quã Aenobarbus noſter regulam

Has cuiquam noſtras impune laceſſere leges.
Ac ſi quis tumidus præſumpſerit obuius ire,
Supplicium præſens, manifeſtaque pœna docebit,
Non magis inuictum bello, quam legibus eſſe.

proponit, exigatur: quàm oportet vbique in condendis legibus adhibere in cõſilium. Alioqui ne lex quidem erit, farentibus & ethnicis, ni iuſta ſit, ni æqua, ni publicis cõmodis conſulens. Lex enim ad archetypum æqui & honeſti teſpondet, nec alio ſpectat, quam ad rem communem in melius ptouehendam. Laudatus eſt in hoc M. Antoninus pius, quod nihil vnquam egerit, quod omnibus per literas etiam non conatus ſit approbare, redditis cauſſis cur id iudicant expedire reipublicæ. *Aſt ego quicquid erit*] Fruſtra enim, vt prudenter & grauiter dixit Ariſtoteles, conduntur bonæ leges, niſi ſint quorum opera bene conditæ ſeruentur. Quamuis Auguſtus lege ciuili ſolutus ſit, lege autem honeſtatis quæ validior eſt, nunquam ſoluitur ſine iuſtiori cauſſa, cuſtos tamen, non violator legum eſſe debet: qui diuerſum loquuntur, aut principibus adulantur, aut credunt propter principes a deo homines factos. At vero verius eſt, vt ait Salomonius, ad inuentos atque inſhtutos principes fuiſſe, vt commodis proſpiciant populorum. Quod cum non lateret diuinum Gregorinm, ſe chriſtianis præpoſitum, vt prodeſſet, ſcriptis ſuis haud ſemel teſtatus eſt, ſeque ſetuum ſeruorum dei nuncupauit, ſcripſitque primus: quem cæteri poſt eum pontifices, vti in hoc inſtituto, teliquis vtinam ſic actionibus æmulati eſſent. *Supplicium præſens*] Ad quod non temere veniendum eſſe Plato cenſuit: item, ne acerbius ſit, quam pto re commiſſa. Sicut nec ad pœnam exempli & quam raro veniendum putauit: quod nihil ſit tam horrendum, quod non contemnatur aſſuetudine. *Non magis inuictum bello*] Siquidem vt imp. Iuſtinianus dixit, imperatoriam maieſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam: vt vtrumque tempus & bellorum & pacis recte poſſit gubernari, & princeps Romanus non ſolum in hoſtilibus præliis victor exiſtat, ſed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat, & fiat tam iuris religioſiſſimus, quam victis hoſtibus triumphator magnificus. Porto inter Auguſti titulos, vt inuicti vocabulum præcipuum habetur: ita pareſt, principem id re ipſa prƺſtare, quod non raro dicitur: cogitareque, vt ſancte admonet Eraſmus, quam ſit abſurdum inuictum dici, quem vincit iracundia, qui quotidie ſeruit libidini, quem captiuum quo lubet ducit agitque ambitio. Eum demum vere inuictum eſſe, qui nulli cedit affectui, nec vlla rerum ſpecie ab honeſto poteſt deflecti.

Talia facundo regaliter ore ſonantem,
Spectabat ſtudio miratrix curia vultu.
Quod neque doctrinæ ſtudiis imbutus, & æuo
Pene puer, canos ſcripturarumque peritos,
Senſibus & blanda præcederet arte loquendi.

Quod neque doctrinæ ſtudiis imbutus] Et ætatis illius, & gentis vitio, Cæſar Sigiſmundus erubuit aliquando propter ignorantiam principum electorum, qui latinas literas neque legere, neque intelligere poſſent. Habuit enim in precio literas, & literatos, quos ſupra illos, qui genere tantum ſunt nobiles, in ſua curia honotabat & locabat. Interrogatus, cur id faceret, nobilitatemque & illuſtri natos genere contemptui haberet? Reſpondiſſe fertur: Iure ego illos colo, & cæteris mortalibus præfero, quos natura parens & Deus ſingulari donauit ingenio. Subijciens, illos ſolos a natura & Deo poſſe creari: in ſua autem poteſtate ſitum, vt nobiles titulo & prædiis faceret, quocunque placeret momento. Scribit cauſſam auunculus meus cap. 48 epitom. rerum Germanicarum, quare principes erubeſcunt diſcere literas, & loqui latine, etiam ſi ſciant. Quanquam Fridericus prorſus non fuit ignarus literarum, ſeu vt dicitur, idiota. Nam vt Radeuicus in fine operis ſui teſtatur, Latinam linguam melius intelligere quam pronunciare potuit, in patria admodum facundus. *Et æuo pene puer*] Adoleſcens, ſeu iuuenis: quorum adminiſtratio plærumque lubrica eſt, periculiſque expoſita, & propter rerum inſcientiam, & quod præſentes ſolum res ſibi ante oculos ponant, plærumque vana ſequantur, & incerta conſilia, illis maxime conſultoribus credentes, qui blandiri nouere magis, quam vera dicere. *Canos*] Id eſt, Senes, prudentes. *Senſibus*] Quicquid in homine, aut in alio animali eſt, quo aliquid percipitur ſentiturque, eſt ſenſus. Hinc ſenſus illi exteriores quinque, & interiores mens animuſque, vnde eſt ſenſus doloris, ſenſus rei viſæ vel auditæ: tum lætitiæ, laudis, gloriæ, virtutis, vitij, metus, ſenſus de interioribus, & quid de hoc vino ſentis? quid de cantu? quid de ornatu? ſplendoreque cultus? adde etiam quid de prudentia, de iudicio illius, quid de philoſophia, quid de theologia, quid de reip. adminiſtratione? Quæ paulo pluribus dixit verbis Ludouicus Viues in cap. 3 lib. de ciuitat. Dei 11: quoniam philoſophi noſtrates mentem dici ſenſum non patiuntur, cum Auguſtinus, diſerte ſenſum eſſe dicat. Tametſi quid philoſopho noſtri temporis cum noticia ſermonis, hoc eſt, vt ipſi interpretãtur, cum grammatica? *Blanda arte loquendi*] Feſtiuam facundiam intelligit, qua in ſua lingua excelluiſſe Cæſ. Aenobarb. modo diximus, teſte Radeuico.

Protinus ingenuo quidam ſermone diſerti
Ora fatigantes pro conſuetudine gentis,
Siue ſuum regi ſtudium iactare volentes,
Siue facultatem potius monſtrare loquendi,
Officio linguæ, ſtudiiſque loquacibus illum
Inſumpſere diem: quos inter clarior vnus,
Præſul eras Ligurum, vix exæquanda relatu

Præſul Ligurum] Archiepiſcopus Mediolanenſis. *Lætior iſte dies* Apud Radeuicum ſumptum orationis eſt initium a 23. verſ. Pſalmi 117 ſcilicet: *Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* *Quantos qualeſve tyrannos*] Reges. Tyrannus enim a rege diſtat factis, non nomine, vt

Omnibus, a primo quos, inquit, vidimus, æuo.
Gaudia cunctorum, facundo protulit ore:
Lætior iſte dies, & clarior eſſe meretur:
Cum te pacificum populi, mitiſſime princeps,
In medio reſidere ſui, legeſque citantem
Hactenus extinctas, gaudens videt Itala tellus.
Hæc eſt illa ſalus, quam tot iactata procellis
Expectare ſolet miſera ſors naufraga terra.
Scimus ab antiquo, quantos, qualeſve tyrannos
Senſerit Italicæ fortuna miſerrima plebis:
Cum totiens proſcripta bonis, addictaque ferro,
Aut ſpoliis nudas, aut ſanguine paſceret iras.
Nec legem ratio, ſed regum ſola libido
Poneret, & ferro gaudens, non iure poteſtas.
Nec minus infeſtis gens hæc maleſida tyrannis,
Atque his ſæpe ſuo conata reſiſtere damno,
Preſſa metu potius, quam læta fauebat amore,
Hinc odium populis, & ſeditioſa ſimultas,
Et furor Italiæ multos graſſatus in annos
Prodiit, & geminas fecit diſſenſio partes.
Et partim patriæ, partim regnantibus vrbes
Adſiſtunt: ſæuoque diu colliſa fragore
Bellorum, alternam ſenſerunt mœnia cladem.
Quis Ligurum cædem, quis vulnera ſæua Papiæ,
Quis referat Cremæ, quis triſtia damna Cremonæ?
Hæc inter varias oppreſſis legibus vrbes
Exarſit rabies, & longa licentia ferri.
Tu velut eximium poſt triſtia nubila tandem
Sydus ades, tu bella fugas, pacemque reducis:
Tu leges & iura nouas: te præſide rerum
Grata redit facies, certuſque renaſcitur ordo.
Nunc age, diuinæ quicquam ſententia mentis
Dictabit ius eſſe, iube: pro lege voluntas
Principis eſſe ſolet: quicquid decreuerit ille
Eſſe ratum, mos eſt, & iuris habere vigorem.
Vtere iure tuo, quicquid rectumve, piumve
Eſſe putas, ſeruare iube: nos vera volentes
Omnia ſuſcipimus: libertas maxima nobis
Tam placido parere viro. Sic ore diſerto
Præſul in aſſenſum regis propenſius omnes
Impulit, & magno percuſſit corda fauore.
Tunc quoque compoſitis quidam reſonantia verbis,
Regia Cæſareæ cecinerunt carmina laudis.

ne, vt dixit Seneca cap. 12 primi libri de Clementia. Eos Iuuenalis Satyra 10 coniunxit: *Ad generũ Cereris ſine cæde, & vulnere pauci Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.* *Preſſa metu*] Qui, vt vere dixit M. Tullius, *malus eſt cuſtos diuturnitatis*. Siquidem vt præclare dixit Ennius: *Quem metuunt oderunt, quem quiſque odit periſſe expetit.* *Quam læta fauebat amore*] Idem Cicero autor eſt, ad opes tuendas, ac tenendam potentiã, nihil æque aptum eſſe atque dilectionem & charitatem ſubditorum. Vehementer autẽ amor multitudinis commouetur, ipſa fama & opinione liberalitatis, beneficẽtiæ, iuſtitiæ, fidei, omniumq; earum virtutum, quæ pertinent ad manſuetudinẽ morum, ac facilitatem. *Quicquã ſententia mentis*] Cũ contingit ſapientem virum principatum gerere, tum optime cum mortalib. agi exiſtimatur, ſi leges & omnia in manu eius repoſita ſint. Hinc ex Platonis ſententia Prudentius in lib. aduerſus Symmachum primo cecinit, nimirum pulchre quidam doctiſſimus: Eſſet publica res, inquit, tunc fortunata ſatis, ſi vel reges ſaperent, vel regnarẽt ſapientes. Non autem perperam dixit, *diuinæ mentis*. quoniam omnis lex eſt inuentio & donum Dei, vt dixit Martianus ex oratione Demoſthenis in Ariſtogitonem. *Eſſe ratum, mos eſt*] Pomponius de origine iuris: Conſtituto (inquit) principe, datũ eſt ei ius, vt quod conſtituiſſet, ratum eſſet. Quæ verba intelligit Salomonius de principe olim Romano, non autem hodierno: quoniam mutata eſt forma ab illa veteri, de quo tamen articulo inter doctores etiam antiquos variatum conſtat. *Et iuris habere vigorẽ*] Iuxta Vlpiani ſententiam inquientis: *Quod principi placuit, legis habet vigorem*. Sed ex verbis quæ ſequuntur, ſcilicet vtpote lege regia, quæ de eius imperio lata eſt, colligit idem Salomonius, per ſolã electionem nullum imperium electo quæri: & per hoc neq; ius conſtituendi, niſi a populo per legem nominatim decernatur. Hinc illa orta eſt dubitatio multum diuque inter recentiores, variantibus etiam ſententiis, diſputata. Ex ſola ne electione imperij ius poteſtaſque deferatur? Demum omni ambiguitate per ſacrarum literarum antiſtites mature, ſolerterq; diſcuſſa, Imp. Cæſ. Ludouicus quartus, Bauarus legem ſanciuit, promulgauitque, quam Balbus epiſcopus de Germania optime meritus, in ſuo de Coronatione libello ad verbum refert: ne quis in eo amplius aberret, in quo omnis imperij dignitas, maieſtaſque continetur. *Quicquid rectumve, piumve Eſſe putas, ſeruare iube*] Neceſſe eſt enim, vt princeps placitis boni viri vtatur: quoniam Pon. Rom. in eum omne imperium ſuum, & poteſtatem conceſſit, vt in bonum virum. Quamuis virum bonum inuenire licet, qui bonum principem nõ poſſit agere. At bonus princeps eſſe non poteſt, qui non idem ſit vir bonus. Huic tuto permitti poſſunt omnia, mediocri non omnia, malo nihil. Quanq̃ nunc eo redierunt quorundam principum mores, vt hæc duo multũ inter ſe pugnare videantur, vir bonus, & princeps. Planeq; ſtultum & ridiculum habeatur in principe, boni viri facere mentionẽ, vt nimis vere dixit Eraſmus. Rectũ pro iure accepit: quod ius omnia recta & inflexibilia exigat, vt nobilis ille Grãmaticus Donatus ait. Pium autẽ pro æquitate vſurpauit,

quæ ex iure multum remittit. *Cæſarea carmina laudis*] Signat Panegyricos, quos cum audit princeps, ne protinus credat, aut faueat ſuis laudibus, ſed, vt ſapienter Roterodamus admonet, ſi talis nondum eſt, qualis prędicatur, admoneri ſe cogitet, detque operam vt iis laudibus aliquando reſpondeat: Si talis iam eſt, admin debet, vt ſe ipſu melior euadat.

Poſtera lux aderat, ſolio reuerendus in alto
Conſedit iudex: ex omnibus vndique multi
Vrbibus ac vicis aderant, queruloque ferebant
Innumeras clamore cruces: hoc quippe querelas
More ſolent aperire ſuas. Rex omnibus aures
Commodat, & querulis iudex clamoribus idem
Æquus adeſt, certo dirimens examine lites.
Sed quia tam multis finem dare curia præſens
Non poterat cauſſis, placuit ſatis vtile quiddam
Ingenuo pulchrumque duci, cunctaſque per vrbes
Edoctos in iure viros, verique ſequaces
Impoſuit, medio qui cuncta negocia iuris
Limite diſcuterent, nec eos ex vrbibus iiſdem,
Ne fauor, aut odium ſenſus corrumpat eorum,
Sed magis ex aliis, ad munera pulchra vocatos
Elegit, ſacra vel delegauit ab aula.

Innumeras clamore cruces: hoc quippe querelas] Idem ſcribit Radeuicus, ſubiiciens Fridericum, vt vidiſſet multitudinem eorum qui cruces baiularent, dixiſſe: mirari ſe prudentiam Latinorum, qui cum maxime de ſcientia legum glorientur, maxime legum inuenirentur tranſgreſſores. *Edoctos in iure viros*] Ciuili ſcilicet. Pontificium enim ante Innocentij quarti tempora non admodum fuit in precio. Refert Radeuicus Bulgarium, Martinum, Iacobum & Hugonem, qui ea tempeſtate Bononiæ profitebantur leges celebri nominis fama, ab Aenobarbo conſtitutos iudices, tum alios multos fuiſſe accitos iuriſperitos. *Ne ſenſus corrumpat*] Sentit, ne ſententiam & iudicium ferant iniquum. *Ad munera pulchra*] Quod Dei vice iudex iuſtus defungatur.

Poſtea ſollicite regni de iure vetuſto
Quæſtio mota fuit: quod deſuetudine longa
Priſcus inumbrabat neglecti temporis error.
Ac primum Ligures ſuper hoc a rege rogati,
Vectigal, portus, cudendæ iura monetæ,
Cumque molendinis, telonia, flumina, pontes,
Id quoque, quod fodrum, vulgari nomine, dicunt,
Et capitolitium certo ſub tempore cenſum,
Hæc Ligures ſacro tribuerunt omnia fiſco.

De iure regni] Nempe de regaliis, fiſcalibus rebus, feudalibuſque conſuetudinibus: quæ recte iure regni complexus eſt. Feudalia enim placita, inter quæ regalia, vt ſuperius oſtenſum eſt, ſuum quoque locum ſortita ſunt, autoritatem legalem habent, & ita allegari poſſunt, vt præceptor meus Zaſius docuit. Nec enim fruſtra in corpus iuris ciuilis inſertæ ſunt. Hoſtienſis tamen, & Ægidius Bellamera, negant feudalia placita autoritatem legis habere, quoniam huiuſmodi conſuetudines a priuatis viris Oberto de Horto, & Girardo Capagiſto, quibus non fuerit condendæ legis autoritas, ſint collectæ: ſentientes ob id, quod nihil ſecius operentur quam conſuetudines. Sed pro Zaſio noſtro eſt communis opinio, ex cuius luculentis in feudales vſus commentariis, nonnulla citauimus lib. 2. *Ligures rogati*] Mediolanenſes, vt poëtæ perpetuo: Inſubres & veriusaliis. Merula lib. 3 rerum Mediolanen. de feudorum origine loquens: Cæterum, inquit, qui nouiſſima feudorum iura cæſares deſcripſere, ante omnes curiam Mediolanenſem celebrant: vt plane ſignificare videantur, hoc ſiue tributi, ſiue magis perpetuæ ſeruitutis genus Mediolani primum cepiſſe. Nam quoties de obæratis in dominos, & rurſus de iure dominorum in obæratos certabatur, cognoſcendæ cauſſæ & diiudicandæ litis arbitrium conſulibus & paribus curiæ Mediolanenſis cæſares delegaſſe legimus. Vt non ſolum ſine prouocatione eorum iudicium foret, ſed quod ij ſtatuiſſent, id a cæteris receptum, vim legis quodammodo haberet. *Vectigal*] Id eſt, quod pro rebus ciuitati inuectis, vel euectis publico ſoluitur: ea eſt octaua pars. Vnde octonarij quandoque dicti exactores. *Portus*] Portorium ſignat. Eſt autem portorium vectigal quod de rebus mercibuſve in portum importatis ſoluitur. Vnde & portus nomen ſumpſit. Cuius exactor & manceps portitor appellatur. Cicero in Officiis libro primo: Improbantur hi quæſtus qui in odia hominum incurrunt, vt portitorum, vt fœneratorum. Et Virgilius Charontem portitorem dixit, tanquam exactorem illarum pecuniarum, quas ex ſuperſtitione Ægyptiaca vita functi ore ferunt. Argyrippus apud Plautum, quia Lena dixerat: Quam magis te in altum capeſſis, tam æſtus te in portum referet, in iucunda perſtans metaphora reſpondet: *Ego pol iſtum portitorem priuabo portorio.* *Cudendæ iura monetæ*] Hoc eſt, aurum, argentumve conſcindendi in titulos, facieſque minutas, vt ſcita periphraſi dixit Iuuenalis Satyr. 14. Apud iuriſconſultos Triumuiros monetales legimus, qui præeſſent monetæ probe cudendæ. Quos diu noſtra deſiderat Germania. Quod pauci ſint, qui priuatorum obliti, publica curent. In cudenda autem moneta bonus princeps præſtabit eam (monitore Roterodamo) fidem, quam & deo debet & populo: qui hac in re quatuor ferme modis, vt idem ait, expilari ſolet. Primum, vbi nomiſmatis materia mixtura quapiam vitiatur. Deinde cum ponderi detrahitur. Præterea, cum circumciſione minuitur. Poſtremo, cum æſtimatio nunc intenditur, nunc remittitur, vtcunque viſum eſt principis fiſco conducere. Moneta vero quæ tam aurea, quam ærea, vel argentea ſit, ſic nominata videtur, quod & precij & autoris nos ſigni impreſſione admoneat. *Cumque molendinis*] Baldus a molis dictum putat Molendinum: cum ſit

triuiale

triuiale vocabulum, vt pleriſq; viſum eſt grammaticis, quod antiqui id moletrinam & piſtrinum vocauerint. *Telonia*] Telonium græca vox eſt, quæ ſignificat menſam, aut locū publicanorum, vbi colligunt vectigal, quod græce τέλος dicitur. Hic autē, vt vulgo ſolet, vel pro ipſo vectigali, vel iure vectigali, quod id ſine principis conceſſione imponi non poſſit, accæpiſſe videtur. *Flumina*] Hoc eſt, vt ait Radeuicus, vtilitatem omnem ex decurſu ipſorū fluminum pronenientē. *Pontes*] Nam & illi vectigales ſunt. vulgari vocabulo Ponnuegium appellant: quod ſoluitur tam ab hominibus, quam de mercibus, quæ per pontes tranſeunt. *Bruckenzoll.* vt non minus barbara voce Pedagium, ſeu Pedaticum, *Weggelt* vocant. *Fodrum*] vulgari nomine dicunt. Itali, intellige. *Capitolitium cenſum*] Quia id tribun non de facultatibus, ſed de ſuis capitibus ſoluebatur. *Sacro fiſco*] Id eſt, Cameræ imperiali, vt appellant enarratores Feudalium placitorum, ac ſcholium in Rubrica. C. de iure Fiſci, libro decimo. Dicitur autem Camera imperialis, quicquid ad commodum pecuniarum imperij pertinet.

Hæc, & ſi qua pari fuerant obnoxia iuri
Prælati, proceres, miſſiſque potentibus vrbes
Libera Romano liquerunt omnia regno.
Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Vt quicumque bona priſcorum munere regum
Hactenus iſta fide poſſideat, idque probare
Legitimis poterat, vel demonſtrare tabellis,
Principis aſſenſu, titulo gauſus eodem,
Nunc quoque poſſideat: reliquis in iura relatis
Regia, librarum triginta millia puri
Annuus argenti fiſco ſolet addere cenſus.
Tunc proceres ſtabilem iurando nectere pacem
Rector, & adiecta certo ſub nomine pœna,
Italicas late iuſſit vulgare per vrbes.
Mox de communi feudorum iure, quod illa
Perſpicuis non dum ſcriptis expreſſerat ætas,
Has dedit, & ſcripto iuſſit noteſcere leges.

Obnoxia pari iuri] Scilicet, regaliorum, de quibus nōnulla meminit Bald. in rubrica de priuil. fiſci. Tu vide titulum, & quæ feudiſtæ in eum retulerunt, Quæ ſint regalia in vſib. feudorum. *Prælati*] Interpretes canonici iuris tradunt, quod prælati appellatione non ſolum epiſcopi, ſed & abbates, ac cęteri, vt aiunt, inferiores, modo iuriſdictionem habeant, veniant intelligendi. *Proceres*] Duces, marchiones, comites: de quibus lib. 2 dixi. *Vrbes*] Ress. Pubb. ciuitatum. *Miſſis potentibus*] Hoc eſt, Per miſſos optimates ſuos. *Liquerunt*] pro ceſſerunt, quod, vt omnia barbare, maxime enarratores pontificij iuris reſignare dicunt. *Romano regno*] Id eſt, principis diſpoſitioni, in ſignum, vt dicitur, præeminentię ſtatus imperialis. *Indulgentia*] Laudantur in imperatoribus indulgentiæ, id eſt, facilitas, clementia, comitas. Vnde & indulgentiſſimi dicti in panegyricis. Antiqui indulgitatem vocauerunt, quæ a nobis dicitur indulgentia. *Munere*] Beneficio, quod feudum interpretantur. *Bona fide*] Quæ maxime debet in feudis a principe Romano conceſſis, exuberare. quia feudum a fide dicitur, & omnes contractus cum principe initi ſint bonę fidei, vt eleganter dixit Baldus in tit. de pace Conſtant. *Legitimis tabellis*] inſtrumentis, ſcilicet inueſtituræ, vel breui teſtato. Eſt autem inueſtitura cōfirmatio collationis rei feudalis per dominum factæ. Et eſt duplex. Propria & Abuſiua. Propria, quando domino tradente vaſallus in poſſeſſionem realem inducitur per dominum, vel eius nūcium. Abuſiua, vel verbalis, quæ verbis fit, cum actu corporeo: vt quum dominus dicit: inueſtio te cum iſto annulo, vel enſe, vel haſta, vel alia re porrecta pro loci conſuetudine. Et debet hæc inueſtitura fieri ad minus coram duobus curialibus, quos pares curiæ nominamus, teutonice, *Lebenleut*. Alias non valebit, niſi coram aliis teſtibus fiat per breue teſtatum, iuxta cap. 1, quid ſit inueſtitura. Eſt autem Teſtatum, inſtrumentum publicum: & dicitur Breue, quia breuibus verbis fit, autor Bald. in cap. 1 de Controuerſ. inueſt. Dicitur autem Teſtatū, quia teſtes aliquando inſcribunt ſe inſtrumēto, rem actam teſtando. arg. eorum, quæ dicuntur in authen. de inſtru. fid. & caut. § ſin vero moriantur. coll. 6. Sunt tamen & alij modi, per quos poſſeſſio bonorū feudalium doceri poteſt, de quibus videndi ſunt, qui in vſus feudales ſcripſerunt. *Titulo eodem*] ſcilicet, imperialis beneficij, ſeu nomine regni. & hoc intelligendum per nouam inueſtituram. Nam iuſſus domini, nedum aſſenſus, vt teneas rem feudi, niſi inueſtitura pręceſſerit, vel fiat coram paribus curię, aut in eorum defectu, coram aliis honeſtis, nōn facit legitimam poſſeſſionem, feudi pręſertim recti. Hęc enim proprie comes eſt iuramenti: quum perpetuum habeatur in abuſiua inueſtitura, quod ipſa debeat præcedere, antequam vaſallus præſtet iuramentum fidelitatis. *Scripto iuſſit noteſcere leges*] Eaſdem refert Radeuicus cap. 7 quarti geſtorum Aenobarb. iis verbis quibus proditæ ſunt, & hodie, vt aiunt, Mediolani extant in codice, qui vulgo liber Lombardus vocatur. Promulgauit & alias leges, quæ ſunt recæptæ, leguntur que in feudalibus vſibus.

Si quis habens feudum, precio ſeu vendere totum,
Seu pro parte velit, dominique licentia deſit,
Seu dare, ſeu vadio ſupponere cogitur, illud
Qui dedit amittet, non, qui ſuſcæpit, habebit:
Nullaque vel longi præſcriptio temporis obſtet,
Quo minus ad dominum redeant tranſlata priorem.
Prætorique bonæ fidei præſtetur in illum

Licentia] In bonam partem accipit, pro conſenſu, ſeu indulto, & poteſtate facta: vt vulgo nunc loquuntur, & ſolent dicere iuriſcōſulti: data eſt mihi licentia eundi, redeundique. Qualiter etiam plærique eccleſiaſticorum ſcriptorū locuti ſunt. & Iul. Capito. in Maximinis. Quamuis Laurent. Valla

Actio: quæ precium cogat redhibere ſolutum.
Hæc magnus fieri vetuit Lutherius: at nos
Facta retractari volumus, facienda caueri.

mauult dicere, facio tibi poteſtatem eundi & redeũdi, quam, do tibi licentiam. *Seu dare*] Generaliter pro alienate poſuit: quo verbo Fridericus vſus eſt: Nulli, inquiens, liceat feudum totum, vel partem aliquam vendere, vel pignorare, vel quomodolibet alienare, & cætera. Verbum autem dare, proprie de eo intelligitur, qui per traditionem dominium transfert. *Vadio ſupponere*] Pro pignori dare, ſeu pignorare vſurpauit. Proprie tamen vadium, vel, quod idem vadimonium, eſt ſponſio ſub certa pœna ſe iudicio ſtaturum. Id etiam vadari dicitur, quod videlicet, ea de cauſſa, qui multæ fidei poſſeſſor non erat, vadem, id eſt, fideiuſſorem dare tenebatur. *Vel longi præſcriptio temporis*] De hac non parum multis agit imperator Iuſtinianus lib. 7. Eſt autem præſcriptio, exceptio, quæ ex temporis lapſu ſubſtantiam capit, & actioni obiicitur. Longi autem temporis eſt inter præſentes decem, inter abſentes viginti annorum. Longiſſimi vero temporis 30, 40, vel 100 annorum continuata poſſeſſio. *Prætori*] Ius dicenti, qui ex ſua iuriſdictione habet comparatas actiones, de quibus Iuſtinianus lib. Inſtitut. quarto tit. ſexto. Olim autem prætor dicebatur, quicumque militum imperator, & prætorium domus imperatoria. *Bonæ fidei*] Quod ſint & ſtricti iuris actiones. Bonæ fidei numerantur a Iuſtiniano loco iam citato. §. Actionum autem quædam, & para. ſequen. Eſt autem duplex bona fides. Altera, quæ fraudi doloque opponitur, & communis eſt actionibus ſtricti iuris: in quibus quoque abeſſe debeant fraus doluſque. Altera, quæ per Antonomaſiam dicta eſt, & præcipua in bonæ fidei contractibus, vnde & eis nomen impoſitum eſt, verſatur. *Actio*] Iure gentium olim actiones nullæ erant, ſed manu regia controuerſiæ dirimebantur. Deinde in 12 tabulis actiones repertæ ſunt, & certis verborum formulis concluſæ, quas a pontificibus litigaturi accipiebant. Qui formulam male concæpiſſet, a cauſſa cadebat. Porro actionis verbum generale eſt & ſpeciale. Nam omnis actio dicitur, ſiue in perſonam, ſiue in rem ſit petitio. *Quæ cogat redhibere*] Vnde & redhibitoria dicta eſt. Hanc ędiles inſtituerunt. Sed hic generaliter redhibere, pro reſtituere accæpit. Cum in certis caſibus redhibitioni tantum ſit locus, vt docet Vlpianus in tractatu de ædilit. edicto. *Magnus Lutherius*] Imp. Cæſar Lotharius. Crantius Ludderum patrio hoc eſt, Saxonico vocabulo ſcribit vocatum. Meminit eius Poëta ſupra lib. ſexto, & nos ibidem Nota ſunt quæ illę tulit ſuper rebus feudalibus, cuius placitum de non alienando abſque domini conſenſu feudo, Cæſar Aenobarbus extendit ad præteritos caſus, quod ab eo proditum erat ad futuros, quos præcipue lex reſpicere ſolet. *Facta retractari*] Intellige, ante promulgatam illam a Lothario legem. Nos enim, inquit, Fridericus, ad pleniorem regni vtilitatem prouidentes, non ſolum in poſterum, ſed etiam huiuſmodi prius illicitas alienationes perpetratas, hac præſenti ſanctione caſſamus. & cætera.

Succeſſor feudi, totum ſi forte per annum
Atque diem, tacto prima iam tempore pubis,
Siue dolo, ſeu deſidia, ſeu mente ſuperba,
Perdat, & hæc dominus proprios aſſumat in vſus,
Spreuerit a domino feudalia poſcere iura.

Prima iam tempore pubis] Id tribuunt maſculis in 14: fœminis in 12 anno. *Dolus*] Vero ſcilicet, & præſumpto. *Deſidia*] Negligentia quæ ſi magna eſt, culpa interpretatur. Vnde ſibi imputet, ſi quis, in ſuis rebus diligentior non ſit. *Seu mente ſuperba*] Hæc addidit de ſuo verba. quia nulla fit in ſanctione de eiſdem mentio. Quamuis placitis feudalibus conueniat reuerentiam a beneficiario exhiberi: cui ſuperbia contemptus patens opponitur.

Publica militiæ vaſallus munera iuſtæ
Non renuat, dominique libens in caſtra vocatus
Aut eat, aut alium pro ſe ſubmittat iturum
Arbitrio domini, vel quam laudauerit ille
Compenſet, redimatque ſuum mercede laborem.

Publica militia] Hoc capitulo Germanos quoque ſub Alemanniæ nomine concluſit. *Vaſallus*] Ni fallor ſuperius dixi, hanc vocem latinam non eſſe, vt omnia ferme barbare ab Italis, & in ipſa Italia ſunt tradita, quę ad feudaliũ rerum pertinent noticiam. Quos in feudali re dominos, & vaſallos vocamus, patronorum & clientum inſtar obtinent. *Laudauerit*] More interpretum iuris, quos ab hoc verbo laudum, plane barbarum vocabulum traxiſſe putant, pro definitione arbitrorum. quoniam ſententia proprie dici nequear, quod ab arbitro pronunciatum eſt. Quod tamen Alciato non fit veriſimile. cum id quod vnuſquiſque etiam priuatus ſentit, latine & eleganter ſententia dicatur, nec aliter ſoleant iuriſconſulti arbitrorum definitiones, quam ſententias appellare.

Si patris dominum vaſalli filius acri
Læſerit offenſa, feſtinet prouidus illum
Conciliare pater: quod ſi contemnet agendum,
Munere priuetur: ſi vero audire monentem
Filius indomita neglexerit aure parentem,
Non erit in feudo ſucceſſor idoneus illo,
Ni prius accenſam domini placauerit iram.

Si contemnet] Maxime a domino requiſitus. *Munere*] Beneficio, feudo. *Non erit*] Subaudi, filius.

Si tuus ex feudo cuiquam vaſallus id ipſum,
Contulit, atque tuo vaſallum munere fecit

Si tuus ex feudo] Adſcribam verba imper. Friderici, quo facilius hunc locum

Ipſe ſibi, ſi forte tuam, iam tertius ille
Succeſſor meruit factis atrocibus iram,
Nec tibi pro culpa domino mediante ſecundo
Fecerit ipſe ſatis: reprobato protinus illo
Ad dominum redeant feudalia iura ſecundum.
Si tuus ille ſuum tibi conciliare fidelem
Spernit: & aut torpens, aut perfidus eſſe probatur,
Ambobus ſpretis ad te tua iura recurrent.

cum intelligas, ſi forte Radeuicus tibi ad manum non eſt. Illud quoque pręcipimus, inquit, vt ſi vaſallus de feudo alium vaſallum habuerit, & vaſallus vaſalli, dominum domini ſui offenderit (niſi pro ſeruitio alterius domini ſui hoc fecerit, quem ſine fraude antea habuit) feudo priuetur, & ad dominum ſuum, a quo ipſe tenebat, reuertatur. Niſi requiſitus ab eo, paratus fuerit ſatisfacere maiori domino quem offendit. Et niſi vaſallus, idemque dominus, a domino ſuo requiſitus, eum, qui maiorem dominum offendit, requiſierit vt ſatisfaciat, feudum amittat.

Inter vaſallos vnius forte patroni
Quæſtio de feudo quoties agitatur eodem,
Quo feudi domino gaudent, hoc iudice certent.
Si tibi pro feudo, quod te tribuente, fatetur
Acceptum, tu vero negas, vaſallus agendam
Forte mouet litem, non tu, ſed Curia iudex
Audiat, & certo determinet ordine cauſſam.

Quæſtio] Lis, controuerſia. Quamuis Bartolus cum quæſtionis verbum in lege reperitur, poſt litem conteſtatam ſolummodo accipi ſenſerit: quod improbatum eſt. Nam quod in lite eſt, id etiam de quæſtionis verbo dicendum eſt. Proprie autem enam ante iudicium acceptum litem eſſe Paulus iuriſconſultus oſtendit: qui litem, actionem, ſiue in rem, ſiue in perſonam ſit, ſignificari ait. Nam & cum litem conteſtatam eſſe dicimus, verba indicant quando adhuc conteſtata non erat, nihilominus litem fuiſſe. *Quo domino*] Patrono, teutonice, *Lehenherr*. *Sed Curia*] Hoc eſt, vt feudiſtæ aiunt, Pares Curiæ, *Lehenman*.

Marchia, ſeu comitis poſſeßio, ſiue ducatus
Integra permaneant: feudalia cætera multis
Participanda patent, domino dum quiſque fidele
Spondeat obſequium, iurandaque fœdera præſtet.
Sic tamen, vt dominos eiuſdem nomine plures
Vaſallus feudi non compellatur habere.

Integra permaneant] Id eſt, nõ concedantur diuiſim. Quia ſunt feuda regalia & dignitatum, vt libro ſecundo diximus, primi gradus, qui intra certam cõſiſtit nobilitatem: vſque adeo, vt ſi priuato concederetur ducatus, is iam nobilis & dux eſſet, ſicut Æneas Syluius ſcribit de primo principe Boëmiæ, qui fuit arator. Poteſt autem quilibet rex, vel monarcha in ſuo regno duces creare, marchiones, & comites, eiſque tales dignitates infeudare, vt tradit Aluarotus in cap. 1. Quis ſit dux, tum aliis locis, Baldus in cap. 1. de feud. Marchiæ, dicit, quod papa vſurpat conceſſionem talium dignitatum in quantum poſſit. quod ſequuntur præcipui feudalium iurium enarratores. Contrarium docentes, papæ blandiuntur dixit Zaſius. Sed imperator Germanorumque proceres tales minime agnoſcunt. Fridericus tertius, vt ab auunculo noſtro accæpimus, Rom. Pontifici, qui ſe inconſulto marchionem Eſtenſem Ferrariæ ducem appellauerat, reſpondit: Iam tam ſibi licere epiſcopos ſacrare, quam ſedi apoſtolicæ duces creare.

Præterea quotiens feudali iure recepto,
Vaſallus domino fidei iuramina præſtat,
Excipiendus erit Romanus nomine princeps.
Omnibus his leges voluit ſubnectere pacis.

Præterea quotiens &c.] Sacramenti præſtandi forma traditur diffuſe in cap. primo de no. for. fid. quod ſacramentũ in ſumma hæc continet: Nempe, vaſallus iurabit, quod nec conſilio, auxiliove adeſſe ſciens velit tractatui, quo domino vel vitæ, vel membri damnum afferatur, in vllamque læſionem, vel iniuriam incidat, aut honorem quem habet, vel habiturus ſit perdat. Quinimo ſi ſcierit, audierit, cognorit vllos talia moliri, impediet ſi poſſit: aut dominum commonebit, renuncians ei. Præterea domino, iuſtis ex cauſis offendere volenti, ſuppetias feret, auxilio aderit & conſilio. Item res domini amiſſas, pro viribus recuperare perget. Secreta non pandet, & nihil eorum vel faciet, vel procurabit, quæ ad dominum, ad ſuorum iniuriam reſpiciant aut contumeliam. Poteſt & vaſallus generale præſtare iuramentum. Videlicet, quod domino in omni fidelis erit, ſicut debet vaſallus domino: nec commiſſa reuelabit, vt habetur in cap. 1. qual. iur. vaſ. deb. Et hoc iuramentum ſufficeret. Sed propter ſimplices, qui non niſi per indiuidua ducuntur, prædictæ formulæ prolixiores inuentæ ſunt, vt dicit text. in cap. primo ſupra citato de no. for. fidel. Ex huiuſmodi autem iuramenti capitulis & nexibus, non eſt alienum ſentire, quod indicant quandam velut vmbram ſeruitutis. Vnde cum papa a comitibus, vel imperator ab eccleſiis feuda accipiunt, ſunt reſpectu feudorum inferiores dominis a quibus inueſtiuntur: licet abſolute ſunt ſupremi, & quaſi, vt aiunt, dij temporales. Præſtabunt autem iuramenta homagij, & ſeruient per ſubſtitutam perſonam. Hodie vaſallus in Germania noſtra iurat domini vtilitatem proferre, & propellere incommoda, parereque cum paribus in iuredicundo: *Excipiendus erit Romanus nomine princeps*] Id eſt, nominatim. Quamuis ipſo facto, vt ſupra relatum eſt, exceptus intelligatur in omni iuramento, etiamſi non nominetur. Sed & ſi quem antiquiorem dominum haberet, excipiet. Generaliter autem contra omnes iurabit, etiam contra patremque, filium, & fratrem, vt cautum eſt placitis feudalibus.

Cæſar, vt extremo poſitis in fine loquendi
Vocibus, admonitas penetrarent altius aures,
Omnibus in noſtro, quod toti præminet orbi
Gentibus & populis edicta potentia regno
Tradimus: vt cuncti bellorum clade remota,
Tempore iam noſtro pacis ſeruare quietem
Incipiant homines: pœnaſque nocentibus vltro
Addimus, & iuſtam legum proponimus iram.
Hanc proceres cuncti, comes, an dux, marchio, conſul,
Et cum iudicibus, capitanea turba, verendis,
Miles, paganus, ciuis, ſimul atque colonus,
Et cum plebeio pariter grege, nobilis ordo,
Omnes hanc, inquam, penitus, quoſcumque non ætas
Pupillaris habet, non ſeptuageſimus annus
Contigit, in medium concordi fœdere iurent.
Ac ne forte ſacræ veniant obliuia pacis,
Singula iuratam renouent quinquennia formam.
Iudicis officio ſua cuncti iura ſequantur,
Contineantque manum, vagina redditus enſis
Torpeat, & ſcabie rubeat, non ſanguine ferrum.
At ſi quid temere contemptis legibus actum,
Et violata ſacræ fuerit reuerentia pacis,
Vrbs centum libris puri mulctabitur auri:
Oppida vicenis: at marchio, ſeu comes, aut dux
Quinquagena dabit læſa pro pace talenta
Magnates bis dena viri, bis ſena minores.
Vulnera, vis, cædes, liuor, mutilatio membri,
Inſidiæ, fraudes, iniuria, furta, rapinæ,
Damnaque legitimis mulctentur ſubdita pœnis.
Maior, qui pacis noxas punire recuſat
Conuictus iudex, fului bis quinque metalli
Appendet libras, damnumque reſarciet omne
Legis ad arbitrium: minor atque pedaneus in tres
Condemnandus erit: cuius fortuna laborans
Non potis eſt auro pœnales ſoluere noxas,
Arctatum vinclis, grauioraque verbera paſſum,
Sedibus a patriis hunc quinquageſimus, annos
Amoueat per quinque, lapis, tandemque reuerti
Fas ſit, & optatos patriæ contingere fines.

Cæſar, vt extremo] Quæ de pace obſeruáda ſequuntur, Fridericus ſingulari ſanctione prodidit, ſicut & feudales leges conſtitutione ſingulari concluſit. Habes & huius de pace exemplum apud Radeuicum cap. proxime citato. *Edicta potentia*] Hoc eſt, vt ipſe imperator dixit, edictalem legem perpetuo valituram. *Capitanea turba*] Feudiſtæ colligunt capitaneos oominari tripliciter. Primo pro capitaneis tegni. Secundo pro valuaſoribus maioribus, Tertio pro valuaſoribus minoribus: de quibus libro ſecundo ſatis dictum eſt. *Paganus*] Pro eo qui non militat accipiendum eſt, more iuriſconſultorum. Eccleſiaſticis autem ſunt, qui Chriſti pietatem nõ colunt.

Iudicis officio ſequantur] Pro, perſequantur. Eſt enim perſequi, iudicis officium implorare, & officij iudicis imploratio verbo iuriſconſultorum dicitur. Hæc tamen perſequutio ſola æquitate ſuggerente conceditur: & ideo extraordinarium eſt iudicium. Hic autem generaliter accipiendum eſt. *Conuictus iudex*] Subaudi, de non adminiſtrata iuſtitia, ac pace violata, noo vindicata. Hic autem iudicis maioris appellatione complectitur omnem magiſtratum ab imperatore, vel ab eo, qui eius defungitur poteſtate, conſtitutum: quales ſunt magiſtratus rerumpub. decuriones ciuitatum, locorum defeoſores. *Minor atque pedaneus*] Scilicet, iudex. minor: quod negocia minora diſcernat. Pedaneus idem dictus, quod non vehatur curru, ſed pedib. proficiſcatur in forum. Vnde extat in tertio lib. Codicis Iuſtinianæi tit. itidem tertio ſanctio illa Iuliani imperatoris: Quædam ſunt, inquit, negocia in quibus ſuperfluum eſt moderatorem expectare prouinciæ: ideoque Pedaneos iudices, qui negocia humiliora diſcepteot, conſtituendi damus præſidibus poteſtatem D V. kalend. Aug. Antiochiæ. Mamertino & Neuita coſs. *Sedibus a patriis hunc*] Ne iterum locus hic, quem reſtituimus deprauetur, adſcribam & ordinem verborum, & ipſius imperatoris verba. Ordo eſt. Quinquageſimus lapis amoueat hunc per quinque annos a ſedibus patriis. Imperator autem, qui vero, inquit, ad prædictam pœnam perſoluendam inopia dinoſcitur laborare, corporis ſui coërcionem cum verberibus patiatur, & procul ab eo loco quem inhabitat quinquaginta miliaria per quinquennium vitam agat. *Quinquageſimus lapis*] Id eſt, milliarium. Nemo enim ignorat veteres lapidibus milliaria ſignaſſe, & ob id lapidem interdum pro milliario accipi.

Ne conuenticulum, vel conſpiratio fiat:
Siue ſodality, ſeu iuncti ſanguinis aſtu
Vrbibus in noſtris, tali ſub lege vetamus.
Qui conuictus erit, libra mulctabitur auri.
Pontifices, ſanctique patres, anathemate ſacro
Spretores pacis, damnataque legibus auſos
Intrepide feriant, humanaque iura ſupernis
Legibus, & iuſtum ſtudeant ſancire timorem.

Ne conuenticulum] In Iuſtinian. Codice ſub tit. de epiſ. & clericis, Conuenticula genere neutro appellantur, & in cap. cum ex iniuncto. ſub tit. de hæreticis io lib. Decretal. nec genere fœminino enunciaodum eſt, vt plærumque fit, & Perottus putauit. Accipitur autem fere hæc vox io malam partem. Vnde & huiuſcemodi coitiones coniurationum metu a principibus Ro-

bus Romanis vetitæ ſunt, quas & apud Iſocratem Nicocles vetuit. *Conſpiratio*] Coniuratio. Nam & conſpirati, & coniurati, idem & vnum. *Siue ſodalitij*] Id eſt, collegij. Sodales enim ſunt, qui eiuſdem collegij ſunt. Græci eiuſmodi ſodalitates ἑταιρείας vocant, quarum meminit Plinius Iunior in epiſtola quadam ad Traianum. *Aſtu*] Prætextu. *Iuncti ſanguinis*] Hoc eſt, parentelæ, quo verbo vtitur Aenobarbi ſanctio, & Capitolinus in Gordiano. Sane parentes, vnde eſt dictio parentela, hodie vulgo intelliguntur eiuſdem gentis, & inuicem quoquo modo coniuncti: quod & diuum Hieronymum non latuit, lib. aduerſus Ruffinum ſecundo. *Anathemate*] Cenſura eccleſiaſtica. Proprie tamen anathemata dicuntur ea dona, quæ dicata diis ſuſpenduntur in parietibus & columnis templi. Cuiuſmodi nunc viſuntur potiſſimum iuxta monumenta diuorum ſtatuæ argenteæ, equi aurei, pocula gemmata. Vide Roterod. in Annotationib. in Nou. Teſt. *Supernis legibus*] Canonicas ſeu pontificias leges ſentit. ne de diuino iure intelligas. *Sancire timorem*] Iuxta vulgatum illud: *Oderunt peccare mali formidine pœna.*

Hactenus Italicas fieri conſueta per vrbes,
Angariiſque ſacras etiam vexare frequenter
Auſa domos plerumque ſuis exactio ceſſet:
Aut exacta duplo redhiberi plura iubemus.
Qui pacis iurare modum formamque tenere
Improbus abnuerit, quæ poſſidet omnia vulgo
Diripienda patent, euertendique penates.
Qui violatorem pacis fouet, atque receptat
Conſenſu culpæ, meruit conſortia pœnæ.
Iuramenta metu, mortiſue dolore coacta,
Præcipue ne quis multis nocitura loquendo
Publicet, aut in ſe crudeliter acta queratur,
Nullius meriti, vel ponderis eſſe iubemus.

Angariiſque] In vulgari ſignificatu, pro iis ſcilicet, oneribus, ad quæ quis extra ordinem vel ferenda, vel præſtanda adigitur. Dicuntur & parangariç. Vegetius libr. ſecundo angarias appellat omnia munera, quæ a militibus fiunt, etiam non vilia. Vt annotatum eſt ab Eraſmo in Mattheum. Suidas indicat vocem eſſe Perſicam. Idem Budæus obſeruauit in poſterioribus in Pandectas annotationibus. *Nullius meriti*] Iuxta generalem doctrinam. Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum. Item, quæ contra ius fiunt, debent vtique pro infectis haberi.

LIBRI OCTAVI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI NONI.

Ære Placentinus Cremonenſes damnat: & inde
Cæſar Sardiniæ fines Ianuamque tenebat.
Ille Friſingus Otho moritur, mox papa ſuperbit.
Deficiunt Ligures, veniunt legata, Ligurque
Victus erat, papæ ſua priſtina iura reponens.
Pugnaque conſeritur, cum magna clade ſuorum
Depopulatur agros, & cingitur obſidione
Ligur, & ingentem capiunt ſua mœnia cladem:
Cumque fame iam peſtis adeſt, & crimine magno
Inſidiæ regi, Ligurum de mote ſtruuntur.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE REBVS GESTIS FRIDERICI I Imp. Aenobar. Aug. liber Nonus.

INter cauſſantis creberrima iurgia turbæ,
Et querulas variis ex vrbibus vndique lites,
Magna Placentinos, & pulchræ rixa Cremonæ
Vexabat ciuęs, & adhuc vetus illa ſimultas

IN NONVM LIGVRINI LIBRVM Iac. Spiegel. Seleſtad. Scholia.

INter cauſſantis iurgia turbæ] Apte verbo forenſi vtitur. Cauſſari enim, eſt cauſſam rei geſtæ afferre, ſiue excuſationem.

Spirabat, ſtimuliſque viros agitabat acerbis.
Nam licet has iunctis connexas finibus vrbes
Gurgite vix medio dirimat Padus, illa Papia,
Hac vrbi Ligurum, concordi fœdere iuncta,
Hactenus alternas ſtudiis hoſtilibus iras,
Atque graues odij ſtimulos agitare ſolebant.
Sed tunc antiquis acceſſerat hæc quoque cauſſis.
Nam dum Roncalias peteret Fridericus, eumque
Signa Cremonenſis ſequerentur bellica turma,
Emiſit tumidos inimica licentia ciues,
Irritanſque viros, quaſi per colludia quædam,
Inſtituit, verum collato milite bellum.
Nec ſine cæde quidem, nec prorſus ſanguinis expers
Pugna fuit, ſed vtraque viris ex parte peremptis
Præbuit alterno caſus ſolatia damno.
Ergo Cremonenſes cauſſa meliore, ſimulque
Ingenuis freti facundi laudibus oris,
Acribus inuidiam ſtimulis & Principis iram,
Quippe nec illicitos ſatis excuſantibus auſus
Hoſtibus, accumulant: donec vix denique multo
Ære dato, talique reis eſt reddita pacto
Gratia, deiectis vt tota turribus vrbe,
Mæſta ruinoſis lacerarent mœnia muris.
Quaſque metu Regis cæpiſſent ducere, rurſus
Ingeſto patulas implerent aggere foſſas.
Hactenus Italicis pulchro ſatis ordine rebus
Diſpoſitis, ad quæque volens extendere Cæſar
Vlteriora manum, Tyrrheno gurgite clauſos
Sardiniæ fines, & Corſica rura potenter
Conciliare ſuis parat, atque adſciſcere regnis.
Atque ideo geminos proceres præmittere, quorum
Hic comes, hic præſul: ſuſpectaque pectora gentis
Pacem, an bella velint, cogendi, an ſponte ſequantur,
Attentare libet, ſecuros Ianua miſſis
Altaque Piſa viris aditus præſtare iubentur.
Vtraque Tyrrhenas longe metuenda per vndas,
Vtraque famoſis late vulgata triumphis.
Quid tamen inciderit, cur hac legatio finem
Non fuerit ſortita ſuum, perpendere nobis
Inde licet: quod ab his regionibus vtraque ſedes
Plurima ferre ſolet dominatu commoda longo.
Vnde ſatis liquide mandata negocia regni
Præpediſſe queunt occulta fraude videri.
Sed neque tuta dolo verſuta Ianua plebis,
Nec ſale Tyrrheno, nec quos natura locorum
Vix aditu ſtricto, multoque labore petendos
Oppoſuit montes, irati Principis acres
Eualuit vitare minas, veniaque petita,
Vix precio fraudem marcharum mille redemit.
Hoc tamen adiecto, ne claudere pergeret vrbem,
Iuſſus ab incæpto populus deſiſtere muro.

Illa Papia] Scilicet, Cremona.

Hac vrbi Ligurum] Scilicet, Placentia.

Inimica licentia] Intellige, Placentinorum.

Per colludia quædam] Hoc eſt, per ſpeciem ſingularis, ſiue leuis certaminis, ſeu pugnæ, vt vulgo aiunt, torneamentalis. Idem indicat Radeuicus.

Reis] Placentinis.

Cœpiſſent ducere foſſas] Signate dicit. Nam foſſa proprie eſt receptaculum aquæ manufactum. *Tyrrheno gurgite*] Nota ſunt quæ ſcribit Seruius ſuper hoc Poetæ in 1 Æneid. *Tyrrhenum nauigat æquor. Sardiniæ fines*] Hos Ptolomæus lib. tertio deſcribit. Diodorus parem facit Siciliæ magnitudine. Eadem Sandaliotes, & Ichnuſa eſt nuncupata. Lege Solinum, & vide Martianum Capellam lib. ſexto, & Sillium libro 12. Inſula tota cœli grauitate infamatur. Pauſanias dicit, teſte Volaterrano, eam ſerpentes herbaſque habere innocuas: præter herbam quandam ſimilem Lappæ, quam edentes ridēdo pereunt. Ex quo prouerbium in ſanitate deſperata: *Sardonius riſus*, quod latiſſime explicat Roterod. *Corſica rura*] Et Tyrrheni maris inſula eſt Corſica, durante etiamnum nomine, notiſſima vino præſtante, quod Romā exportatur. Cyrnos græce nuncupabatur olim, vt ait Dionyſius: quod montibus tanquam capitum verticibus abundet. Græci enim κόρσαι, vt tradit Pollux, tempora, id eſt, partem capitis nominant. Corſica, Strabone autore, maligne colitur, aſperaque & inacceſſibilis eſt, adeo, vt qui eius montes habitant, ex latrociniis vitam degant, immanitateque belluas ipſas ſuperent. *Potenter*] Virtute bellica. *Hic comes*] Emicho, ni fallor, de Linigen. Hunc reperio adcitum teſtem ſubſcripſiſſe inſtrument. literarum, quo Aenobarbus recens Cæſar appellatus ratum habuit, ædem in Seleſtadio a maioribus ſuis, ad inſtar, vt annalium verbis vtar, Dominici ſepulchri factam, dicatamque diuæ Fidei in Concha Ruthenen. diœc. in archiepiſcopatu Bituricen. in ducatu Aquitaniæ MC. LII. Indict.

prima

ptima 6.kalen.Febr.in Hohenburg. *Hic præſul*] Chunradus Eiſtetenſis. *Ianua*] Genua, vt ſupra. *Vtraque ſedes*] Et Genua ſcilicet, & Piſa. Pro vrbe enim hic vſurpauit ſedem: vt Virgilius pro habitatione perpetua: *Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine iudice ſedes.* Et Iuriſconſultus. Eam domum vnicuique debere exiſtimari, vbi quiſque ſedes & tabulas haberet, ſuarumque rerum conſtitutionem feciſſet. Vnde poſſeſſio non a pedibus, vt vulgo legitur in l.1.de acquiren. poſſeſ. ſed a dictione pos, vnde fit impos & compos, & potis, itemque a ſedibus dicta eſt. Hinc capere ſedes, mutare ſedes, occupare ſedes, & ſimilia apud veteres exempla. Ille ergo poſſidet, qui ſedere, id eſt, ſedem ponere potis eſt, a ſeſſitando. Galli etiamnum vulgo continuare poſſeſſionem, ſeſſite vocant, vt ait Alciatus. *Plurima ferre ſoles*] Verum hoc eſſe cognoſces, vbi legeris Volaterranum in deſcriptione Liguriæ lib. 4, & in rebus Piſanorum lib. 5. Item Iac. Barcellum hiſtoricum Genuenſem lib. primo Hiſpanici belli. *Occulta fraude*] Callido ingenio, quod peculiare eſt Italis. Grammatici quidam fraudem in verbis, dolum in faciendo conſiſtere crediderunt. Verum iuriſconſulti tradidere, quod dolus fit alterius circumueniendi cauſſa: fraus autem proprie dicatur etiam ſi decipiendi conſilium non adfuerit: ſed is qui deceptus eſt a ſeipſo, vel ex euentu fraudatus eſt: vnde quatenus alter circumuentus ſit, fraus dolo ineſt. *Mille marcharum*] Argenti. *Ab incœpto deſiſtere muro*] Quod murum ſicut nec vrbem vlli populo licitum eſt conſtituere, niſi ex principis authoritate. Quod in his gentibus non procedit, quæ liberæ ſunt, & vacantia occupant. Illæ enim iure gentium reguntur, quo iure Romani imperatores non præcellunt. Appellantur autem ideo muri ſancti, quod in eis ſine principis vel præſidis autoritate aliquid committi non poteſt. Quod tamen de muro proprie accipiendum eſt, hoc eſt, publico, qui vrbem munit & mœnia continet. Improprie namque accipitur de priuato ædificio, quod paries dicitur, vt apud Corn. Tacitum lib. 15.

Cœperat æſtiuis ſuccedere torpida caſtris
Conuerſo iam bruma gradu, placuitque potenti,
Multimodoque duci, terræ melioris opima,
Intactoſque prius deducto milite paſſim
Et late ſparſis fines inſidere caſtris.
Nec mora, frugiferis opulentam finibus Albam
Occupat, hybernis ſatis hoſpita mœnia caſtris.
Hic quanto poterat Princeps terrenus honore
Proxima ſyderei coluit natalia regis.
Inde per Ethruſcas legatos deſtinat vrbes,
Campanaſque domus, & quas in littore curuo
Æquorei lauat vnda ſalis: qui debita fiſco
Iura vetuſta petant, per quos ſtatuantur in omni
Vrbe magiſtratus, & ciuica quæque poteſtas.

Torpida bruma] Ab effectu: quod hyems frigore torpeat. Autumnum vero reſpiciens ad Italiæ ſitum æſtiuo tempori incluſit. Bruma pars eſt hyemis, cum dies ſunt breuiſſimi. *Terræ melioris opima*] Hoc eſt, in loca fertiliora, vtpote nondum bello tacta, quę poſſint abunde ſuppeditare militi victum. *Albam*] ſcilicet Pompei. Sunt enim & alibi cognomines. Hæc autem eſt ciuitas vetuſta in regione Subalpina, in ripa fluminis Tanari.

Ethruſcas vrbes] Per totam Ethruriam amœnam, ac iuxta opulentam regionem. de qua vide Volaterranum mox ab initio libri Geograph. quinti. *Campanaſque domos*] Quæ a Sarno ad Lirim clariſſimum amnem interfluo Vulturno patent. Omnium, inquit Florus lib primo, non modo Italia, ſed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga eſt. & quæ ſequuntur, ſumpta ex cap. 5 Tertij Plin. Campaniæ laudes eleganter cecinit Sillius lib. 8. Proſequuntur item Solinus, Strabo, Eutropius. Cicero de lege Agraria. Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum, & magnitudine fructuum, ſalubritate aëris & pulchritudine regionis. *Et quas in littore curuo*] Signat vrbes illas maritimas, itemque nobiles portus, de quibus vide Volaterran. lib. 6. & Pontanum itidem lib. 6 belli Neapolitani. *Qui debita fiſco iura vetuſta petant*] Quæ ſolo fodri nomine Radeuicus complexus eſt his verbis: Proximumque natalem domini apud Albam ciuitatem celebrans, nuncios pro colligendo fodro per totam Tuſciam & maritima, atque Campaniam direxit. Vnde apparet Italis fodrum appellatas eſſe omnes illas exactiones, quæ ad commeatus præſtandos ſpectabant. Non ignoro hanc quoque vocem in vetuſtis Francorum Germanorum legibus, quarum codex apud nos in diuæ Fidei templo extat, vſurpatam eſſe, ſed pro pabulo tantũ equorum: ex quo libuit in gratiam cultorum venerandæ vetuſtatis, quæ ſequuntur adſcribere verba: LOTHARIVS Imp. & CAROLVS Rex in palatio Valentianis cap. 13. Vt miſſi in illorum miſſatias curam habeant, ne homines noſtri, aut alij quilibet, vicinos ſuos maiores vel minores, tempore æſtatis, quando ad herbam ſuos caballos mittunt, vel tempore hyemis, quando Mareſcalcos illorum ad fodrum dirigunt, deprædentur aut opprimant. Et an ſic egerint hoc etiam, vt prædiximus, veracitet, miſſi noſtri inueſtigent, & nobis renuncient: vt in ſeniore hoc ſic emendemus, quatenus homines ſuos in poteſtate habeant, & contenti ſint debitis, & indebita iniuſte non appetant.

Prætereæ reditus, cunctis de finibus illis,
Quos famoſa prius poſſederat illa Mathildis,
Pluribus inuaſos, Rex in ſua iura retraxit.
Inde recollectos, & tanquam corpus in vnum
Partibus ex multis quadam grauitate reductos,
Neſcio quid priſci ſe iuris habere volenti,

Reditus] Id eſt, prouentus, obuentiones, *einkommung*. Et in hac ſignificatione per ſimplex delta ſcribi debet. Eſt autem nomẽ generale, ſicuti prouentus, ſeu conuentiones. Comprehẽdit autem omnia iura ſeu vtilitates, quæ percipi poſſunt. Quam ſignifica-

Ac velut hæredi, cumulato munere Princeps
Conceſſit Catulo, qui regis auunculus, illo
Tempore dux validus fælicia caſtra nepotis
Milite non pauco, mentiſque vigore iuuabat.
Hunc ex Romano Catulorum ſanguine clarum,
Et genus, & nomen (niſi fallit fama) trahentem,
Teutonicus verſo Welfonem nomine ſermo
Dixerat, ambiguæ deceptus imagine vocis.

tionem etiam frugem habere aliqui dixerunt. Contra Iulianus, qui fruges eſſe, quibus homo veſcatur cenſuit: præter carnes & poma, quæ ſententia verior eſt, atque ita vſus obtinet. *Illa Mathildis*] Huius inclytæ fœminæ genus fuit e gente veterum marchionum Saxoniæ: texuit id Crantius cap. 13, lib. rerum Saxonic. 5 a ſcriptoribus Italicis intactum, tametſi ipſam ſumma vehant laude. Eam pater Egbertus, vt idem tradit, cuidam Bonifacio comiti in Lumbardia virginem elocauit: quod & verius eſſe puto. Quamuis aliter Itali referunt: quod ſcilicet Beatrix Henrici ſecundi, qui nobis tertius eſt, ſoror, Bonifacio viro Lucenſi potenti nupſerit, cuius hæres Mathildis filia ſimul cum Gotfrido coniuge Lucam, Parmam, regium Lepidi, Mantuam, & quod nunc vocant Patrimonium poſſedit. Merula ipſam generoſiſſimam reginam nominat: quod in Æmylia, Flaminia & Ethruria late imperauerit, regnumque & opes ſuas, cum nullam haberet ſobolem, teſtamento ad Romanum pontificem, velut æternum Petri patrimonium perueniſſe, vt & omnes fere teſtantur, ſcribit: ſicut in noſtra vſque tempora pars illa Ethruriæ nomen Patrimonij ſeruat. Nec cui mirum videri debet, fœminam tam potentem Henrici Aug. quarti conatibus ſe obieciſſe, in gratiam Roman. pontificum, quorum vnicum erat ea tempeſtate profugium: quum & pater, & frater cognominis patri in Germaniis ſubinde res Auguſti perturbare tentauerint. Inuenio Mathildim primum graui prælio in Parmenſi agro, ab Henrici Aug. filio, quem pater cum exercitu miſerat in Italiam, vt eam præſidio obtineret, eſſe ſuperatam. Deinde cum pater Aug. in Italiam deſcendens Mantuam, Ferrariamque Mathildis recæpiſſet, tanta eam indole fuiſſe, vt Henrico auſa ſit ſe opponere, prælioque cum eo congreſſam, acie ſuperatum Italia deieciſſe. *Catulo*] Hoc eſt, Welfoni, vt mox ipſe Poëta indicat. Fuit autem hic Welfo Henrici ducis Bauariæ & Saxoniæ, cognomento Superbi, de quo ſupra, frater, &, vt indicat Auentinus, dux Spoleti, Tuſciæ marchio, & Sardiniæ princeps. Vnde dicit, *dux validus*, vel quod rerum fortaſſe cum fratre potiebatur: quum annales referant, ſicut & ex hoc loco colligitur apertè, ducatum Spoletinum, marchiam Tuſcanam, principatum Sardiniæ, cum relictis a Mathilde ditionibus ab Aenobarbo noſtro in beneficium (*zum Leben*) acceperit, tranſigente inter prædictum fratrem eius, & Henricum Auſtriæ ducem. Hunc Welfonem ait autor annalium Vrſpergenſium ſe vidiſſe, atque eius nominis ſextum ſupremumque fuiſſe. *Qui Regis auunculus*] Huius enim Welfonis ſoror Iuditha, mater fuit Aenobarbi noſtri. Lege in Chronico Vrſpergen. annos Lotharij Saxonis, & Nauclerum in fine Generationis 34. & vide elenchum Auentini. *Mentis vigore*] Hoc eſt, conſilio, in quod aſciſcendi ſunt, vt admonet adagium, mediocris ætatis viri: propterea, quod in his nonnihil detrito virium vigore, valet tamen vſu rerum aucta prudentia. *Nunc ex Romano Catulorum*] Luctatiorum appellata nominibus. Duorum Catulorum virtus enituit: præcipue alterius in primo bello Punico: alterius in Cimbrorum cæde. Fuit & alius Catulus ſororis Catilinæ vir, Eq. Rom. iuſſu Sullæ interfectus a Catilina. *Et genus & nomen*] Vrſpergenſ. Chronic. de gente Welfonum loquens: Creduntur, inquit, viri illi inclyti fuiſſe de gentibus illis, quæ ſub Valentiniano imperatore de Scythia erumpentes, diuerſas partes Germaniæ occupauerunt. Nauclerus, qui Sueuiæ ſuæ, hoc eſt, vt vulgariter dicam modernæ Welfonum familiam vendicat, ſequitur eos, qui illos in hanc prouinciam aiunt veniſſe, cum reliquiis Troianorum a Sicambria (illa ſcilicet, quam Bürckheymerus ex meris nugis vere dixit conſtructam) & poſt multa ſecula ſub diuo Carolo, quendam ex maioribus huius generis duxiſſe ferunt vxorem, ſenatoris Romani filiam: ex qua genuit filium, quem Catilinam vocabant, ab auo materno eiuſdem nominis, quod iuxta linguam Teutonicam *Welff* dicitur. Ego indigenas arbitror fuiſſe. Ab Italis autem Catuli nomen inditum ei, qui apud eos inclaruit: quemadmodum comites Tiriones hodie appellantur, quorum origo eſt e clara etiamnum familia apud nos a Brandis.

Inter ſucceſſus lætos, & proſpera rerum
Magna repentino Regem iactura dolore
Perculit, & placidæ turbauit gaudia mentis.
Nam procerum multi, ſeu qui ſub principe claro
Caſtra ſequebantur, ſeu qui ſub pace quieta
Teutonicas vrbes, nataliaque arua tenebant,
Extremum clauſere diem: quo tempore præſul
Ille Friſingus Otho, maioris cauſſa doloris
Extitit, ingenuo comperta morte nepoti.
Hic patruus regis, ſtudiis in vtriſque peritus,
Regia ſigna ſequi ſemper conſueuerat: at nunc
Credo equidem, reuocante Deo, languore grauatus

Nam procerum multi] ſcilicet, Fridericus archiepiſcopus Colonienſis, vir nobilis & literatus: quique manſuetudine ac benignitate ſua longe lateque multorum in ſe prouocarat affectum: cuius viſcera apud Papiam poſita, oſſa vero ad ciuitatem Colonienſem deportata ſunt. Anſelmus Rauennę metropolitanus, qui multis diebus in imperij obſequiis, & fidelitate probatus fuerat, vir prudens & literatus, ante Mediolanum defunctus eſt. Herbipolenſis quoque Antiſtes Gebhardus reuiſendæ patrię amore electus, dum

benigne

Manſerat, vt medius fratrum, clerique gementis
Inter luctificos pſalmis modulantibus hymnos,
Non in caſtrorum ſtrepitu, ferrique fragore
Expirare ſacram diuini muneris auram
Poſſet, & æthereo tandem ſua reddere regi.

benigne ab Auguſto dimitteretur, paulo poſt ſeptimum diem reditus ſui ad ciuitatem ſuam, morbo correptus obiit: exemplo ſuo docens, quod longas manus mortis nec terra ſecurior, nec conuictus delicatior faciet declinare. Tunc etiam Chuntados Croatiæ atque Dalmatiæ dux, natione Noricus de caſtro Dachowa oriundus, apud Bergomum finem viuendi fecit: eiuſque corpus in terram ſuam deportatum, in monaſterio Shiren ſepultum eſt. Cuius liberalitas, & in multis probata periculis animi magnitudo meruit, vt ſubtractus ex hac luce, memoria illius longo tempore apud poſteros non deleatur. Multos præterea nobiles atque ſtrenuos viros eodem tempore diem clauſiſſe extremum, Radeuicus autor eſt, cap. 14 lib. rerum Aenobarb. quarti. *Ille Friſingus Otho*] Quoniam Ioannes Tritemius in referendo inter ſcriptores ſuos eccleſiaſticos Othone mire dormitauit, libuit nonnulla & de genere eius, quod illi contigit ſecundum carnem nobiliſſimum, & de vitæ eius conuerſatione, quæ illi ſancta tribuitur obiter perſtringere, fide dignos ſecutus autores, etiam hic locus expoſtulare videtur. Igitur Otho Cæſs. Augg. Henricorum quarti nepos, quinti ſororius, Chunradi Aug. cuius lib. primo meminimus, frater vterinus, Aenobarbique noſtri patruus, natus eſt ex clariſſimo tum regni principe Leupoldo marchione Auſtriæ, qui & Orientalis nominabatur, & poſt mortem Sancti nomen tulit, ac Agnete filia Henrici quarti, quæ eidem Leupoldo, priore marito, ſcilicet auo Aenobarbi, Friderico Sueuiæ & Franciæ Germanicę duce vita functo nupſerat, adſentiente eius, vt refert Peutingerus, fratre Henrico V Aug. Habuit autem Otho fratres germanos, Chunradum Patauienſem epiſcopum, Leupoldum ducem Boioariæ, & Henricum ducem Auſtriæ: quo cum tandem ex diutina diſcordia in gratiam rediit, autore Aenobarbo, vt ſupra libro ſexto memoratum eſt. Sorores, Gertrudem ducisſam Boëmiæ, Bettham duciſſam Polonorum, Itham marchioniſſam Montisferratenſem. Huius Volaterranus, de Guilhelmo eius nominis tertio Montisferrati principe inclyto, cuius fecimus mentionem libro ſecundo loquens, ſic meminit: Ex Iuditha ſancti Leupoldi Auſtriæ marchionis, quatuor mares ſuſcepit. Fuit autem Otho in diuinis ſcripturis eruditus, & in ſecularibus literis, vt Tritemius ait, non infime doctus, tum fere primus, qui ſuis finibus, Radeuico teſte, Ariſtotelica dogmata inuexerit, & qui inter epiſcopos Alemanniæ itidem primus, vel inter primos habitus ſit. Ideoque dicit, *ſtudiis in vtriſque peritus.* Vitæ vero modum prius, quam epiſcopus vocaretur, iuxta Ciſtercienſis ordinis religionē inſtituerat, quam & profeſſus eſt, tum cœnobij Morimundenſis Abbas declaratus: in quo & obiit in medio, vt refert Radeuicus, & mox Poëta innuit, *vt medius fratrum clerique gementis &c*] tam epiſcoporum, quam abbatum 10 kalen. Octobr. Anno ab incarnatione domini M L I X. Anno imperij Aenobarbi patrui 3. Regni 5. Nobiles Latinorum poëtas Maronem, Lucanum, Naſonem, Iuuenalem lectitaſſe, maxime autem familiares habuiſſe poſt Ciceronem & Saluſt. Senecam & Boëtium, hiſtoriæ, ſeu annales ab eo digeſti manifeſtant, quibus nomen ſuum ad noticiam poſteritatis tranſmiſit. Diuum Auguſtinum non legiſſe tantum, ſed propemodum excusſiſſe etiam ſui ipſius, quos vocat Theologicos, excurſus teſtantur, & octauus maioris hiſtoriæ liber oſtendit. Delectabatur item doctrina Gilberti Pictonum epiſcopi coëtanei ſui, cognomento Porretani: & aliquanto iniquior fertur extitiſſe diuo Bernardo, qui contra Petrum Abelardum Britannum acerrime ſcripſit. Sed ea de re in morte eſt palam confeſſus, vt libro quinto meminit Æmyl. Veronenſ. & ingenue alumnus ſuus Radeuicus fatetur: qui, vt ſingulari quodam cap. libro quarto rerum Aenobarb. multis verbis, tum a ſe epitaphiis quoque editis memoriam Othonis ad poſteros tranſmittere ſtuduit, ita ſe manu ſua extrema eius lumina clauſiſſe ſcribit. *Medius fratrum*] Cœnobitarum ſcilicet, & monachorum Morimundenſium. Id enim cognominis occuparunt factitiæ religionis profeſſores. Olim autem fratres abſolute dicebantur omnes chriſtiani. *Clerique gementis*] Epiſcoporum & abbatum, vt modo dictum eſt. Pontificij iuris interpretes aiunt in materia fauorabili & indifferenti appellatione Clericorum intelligi ſacerdotes cuiuſcunque ſint ſtatus. Lege Panormitanum in Rubr, de vit. & hon. cleric. *Sacram auram*] Spiritum, quo ſubſtantia animæ conſtituta eſt. *Æthereo ſua reddere regi*] Siquidem animæ omnium hominum pertinent ad imperium Dei, qui earum conditor eſt. Vnde dixit: *Diuini muneris*] Hoc eſt, opificij, nimirum reſpiciens ad illud ſcripturę: *Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculū vitæ, & factus eſt homo in animā viuentem.*

Interea veterem prauis auctoribus iram
Summus, & extinctas animo refricare querelas
Cœperat antiſtes, magnumque potentis honorem,
Anxius inuidiæ ſtimulos Adrianus habebat:
Præcipue poſtquam ſua iura recognita fiſco
Aſſenſu procerum, per cunctas comperit vrbes.
Indoluit facto, quantumque videbat honoris
Acceſſiſſe viro, tantum pater ipſe putabat
Deceſſiſſe ſibi: tunc quicquid atrocius actum
Ante videbatur, legatorumque, ſuoſque

Prauis auctoribus] Nunc quoque epiſcoporum vulgus nihil audit ab aſſentatoribus, etiam doctis, niſi dominia, ditiones, gladios, claues, poteſtates: atque hinc faſtus quorundā pluſquam regius, ſæuitia pluſquam tyrannica, vt ait piorum quidam. *Extinctas querelas*] Ea ſcilicet, tranſactione, quæ facta fuit inter Aenobarbū, & ipſum per legatos ſuos apud Auguſtam, vt ſupra in principio ſeptimi lib. narratum eſt. *Recognita fiſco*] Bene re-

Contemptus, regnique minas, mandat aque duris
Aſperiora notis, ceu quadam pabula flammæ
Inuidiæque faces, ardenti ſponte camino
Adiicit, & rapidos fornaci ſuggerit æſtus.
Hæc quoque cauſſa recens aderat, quod regia miſſi
Quærere iura viri, dum per caſtella, locoſque
Pontificis ſummi, mandata fideliùs æquo
Publica conficiunt, nimia feritate timendi
Inſolito miſeros vrgebant pondere ciues.

cognita dixit: quod reſtitutio non niſi cauſſa cognita plærumque fieri ſolet. De iis autem iuribus intelligendum eſt, quæ, vt patuit ptoximo lib. prodita ſunt a Friderico conſilio principum regni apud Roncalias, vbi vulgata illa lex Aenobarbi, cui caput eſt: Habita quidem, iuſſu eius in Codicem Iuſtinianæum telata ſub titulo: *Ne filius pro patre*, promulgata eſt: Anno a nato Chriſto MCLVIII. *Ardenti ſponte camino Adiicit*] Qui enim ab amico diſcedere vult, ſi modo inimicus reconciliatus amici loco habendus eſt, facile quærit occaſionem. Scite autem adluſit ptouerbio, quo vſus eſt Horatius: *Oleum camino addere.* *Hæc quoque cauſſa recens*] Quam Fridericus rigidus iuſtitiæ cuſtos fuerit, quod omnes vno ore prædicarunt de eo, apparet hanc cauſſam a ſacerdote ambirioſo, auaro & inuido excogitatam. Quis enim crederet, quam iuſtiſs princeps in ſe integritatem ſeruauit, eandem non exegiſſe a ſuis officiariis?

Ergo noua veterem cauſſa ſtimulante dolorem,
Gaudebat crebris regem culpare querelis,
Iniuſtum, ſæuumque vocant, regnoque ſuperbum,
Ingratumque ſibi, qui tanti culminis vltro
Nomen, & imperij ſummum tribuiſſet honorem.
Ac primum ſcriptis lenioribus, atque paterno
Affatu ſuadere viro: mox acrius illum
Corripere, & nimium verbis inſtare moleſtis,
Nec minus ille vicem maledictis reddere gaudens
Verba remittebat chartis odioſa ſuperbis.
Sic alterna ferens, diuerſa iurgia partis,
Acrius incenſas ſtimulabat epiſtola mentes,
Conflictuque graui totius maxima mundi
Nomina, magnarum quatiebant prælia rerum.
Nec fuit ambiguum multis (ſi credere fas eſt)
Pontificis ſummi ſcriptis, crebroque rogatu
Pellectos Ligures, iterum ceruice rebelli
Abrupiſſe ſacras contempto fœdere leges.

Chartis odioſa ſuperbis] Iuſſerat enim notario, teſte Radeuico, vt in ſcribendis literis nomen ſuum præferret, Romani epiſcopi poſtponeret, & dictionibus ſingularis numeri ipſum alloqueretur. Qui mos ſcribendi cum antiquitus in vſu eſſet, a recentioribus ob quádam perſonarum reuerentiam & honorem putatur immutatus. Addebat etiam Aenobarbus, aut papam debere ſeruare ſuorum anreceſſorum ad perſonam imperialem ſcribendi conſuetudinem, aut ſeipſum antiquorum principum morem in ſuis epiſtolis oportere obſeruare. *Pellectos Ligures*] Mediolanenſes.

Ergo vbi cum claro præſul Reinaldus Othone,
Signifer hic prudens, & cancellarius ille,
Et comes eximiæ laudis Gozuinus, ad vrbem
Magna peracturi venere negocia regni,
Infremuit, cœpitque furens concurrere vulgus.
Quaque receptus erat præſul famoſus in æde.
Nam comites ambo, muros, ſuſpectaque cauti
Mœnia vitantes, extra prudenter agebant.
Hanc lapidum ſæuo Ligures euertere iactu,
Atque ipſum magni legatum cæſaris alta
Pontificem fama, mentiſque vigore timendum,
Certatim ſæuo properabant tradere letho.
Nec prohibere poteſt regi deuotior ipſa
Nobilitas, nec qui ſocia conciuis in vrbe
Egregium nomen Guido Blandratenſis habebat.
Vix tandem rabidas eiuſdem præſule ſedis
Subueniente, minas effugit præſul, & vrbis
Peſtiferæ, muros, inſidaque tecta reliquit.
Protinus infectis legati regia rebus
Caſtra petunt, ſociaſque gradu properante cateruas.
Interea regum legatio fida potentum,
Diuerſis ſtudiis, ad magni cæſaris aures

Præſul Reginaldus] Archiepiſcopus Colonienſis.

Gozuinus] E Mediolanenſ. optimatium numero erat ille, & conſtanti in Aenob. fide.

Ad vrbem] ſcilicet, Mediolanen.

Ambo comites] Otho a *Wittelſpach*, & Gozuinus, quos magis infenſos habebant Mediol.

Effugit præſul] Colonienſis archiepiſcopus.

Attulit

Attulit, ex variis mandata recentia regnis,
Principis Argolici quidam mandata ferentes,
Securos in caſtra gradus, pacemque petebant.
Iamdudum ſiquidem Stapulenſis morte Wibaldi,
Quem dux Argolicis oppreſſerat vltima terris,
Suſpectos regi ſeſe vehementer haberi
Audierant, gentemque ſuam purgare parabant.
Nec minus Hungariæ rector, iam fraude recenti
Comperta Ligurum, mandata fidelia pacis
Scripſerat Auguſto, pluresque prioribus illi
In pœnam ſceleris ſpondebat mittere vires.
Anglus, & vrbanis, illo qui tempore Gallis
Rex erat, ambo, viros ad regia caſtra fideles
Legarant: paciſque fidem, magnique fauorem
Cæſaris, oblatis certabant poſcere donis.
Hos inter reges vetus, & grauis inde ſimultas
Orta ferebatur, quod Galli principis vxor,
Coniuge dimiſſo rectori nupſerat Anglo.
Inde ferox odium, ſtimuliſque ardentibus ira,
Sæuaque limitibus dirimendis bella furentes
Vexabant: ideoque ſibi properabat vterque
Alterius damno conſciſcere Cæſaris arma.
Hos omnes hilari vir prudentiſſimus ore
Laudauit, doniſque ſuis dimiſit onuſtos.

Principis Argolici] Emanuelis Grecorum imperatoris, de quo in prioribus libris. *Hungariæ rector*] Geyſa, de quo libro modo citato. *Anglus*] Henricus, eius nominis ſecundus. *Vrbanus Gallus*] Non exiſtimo de veteribus illis accipiendum, qui a Romanis ſubacti, tandem cultioribus moribus eſſe cœperunt, ſed ad diſcrimen populorum, qui Belgicam inhabitãt, quod Teutonum, ſeu Germanorum nomine cõtineantur: a quibus ad Italos & Gallos collatis, aſperitatem morum omnino ſublatam dicere non poſſis, quod eam, ſed quæ nata bello pectora deceat retineant. *Rex erat*] Ludouicus ſeptimus, qui & Iunior appellabatur, vt indicaui lib. 6. *Galli principis*] Iam dicti Ludouici, qui ab expeditione, quam cum Chunrado imperatore, de quo ſupra, in terram ſanctam ſuſceperat, reuerſus in Galliam, nihil antiquius habuit, quam vt Leonoræ Aquitaniæ ducis filiæ, matrimonium dirimeret: non ſine admiratione ſuorum, quod eam per plures annos vxorem habuerat, & duas ex ea filias ſuſceperat, Conſultore in ea re fretus diuo Bernardo Clareuallenſi. Leonoram dimiſſam, Henricus Andegauenſis vxorem duxit: iſq; mortuo Stephano regi, vt conuenerat, in Angliæ regnum ſucceſſit: vir maximus bello, vt lib. ſexto iudicauimus. Repudij cauſam alij, quod Leonora parum pudica videri cœpit, alij propinquitatis arctioris vinculum, quo conſtitutum conſtare coniugium pie non poſſet, fuiſſe tradunt. Repudiatam mox ſunt ſecuta bella, quæ ſcripſerunt diffuſe Gaguinus, & Æmylius Veronenſis.

Interea reduces legati caſtra ſubibant,
Fœda reportantes Ligurini criminis auſa.
Cognita res, cunctos, regemque ferocibus ipſum
Concuſſit ſtimulis, iterumque recanduit ira.
Ne tamen Auguſto, quicquam ſub principe, certo
Ordine non fieret, rurſus tribus eſſe citandos
Edictis Ligures iuris ſuaſere periti.
Quæ poſtquam tumida ſpreuerunt mente ſuperbi,
Curia damnatos regni denunciat hoſtes.
Vtque viros iuſtæ ſtimulis grauioribus iræ
Rurſus ad armiferos incenderet ipſe labores,
In medio procerum cœtu, vulgique corona,
Talia mellifluo Fridericus protulit ore:

Reduces legati] Colonienſis pontifex, Otho comes Palatij, & Gozuinus. *Ligurini criminis*] ſcilicet, defectionis Mediolanenſium, ſeu reatus maieſtatis. *Rurſus tribus eſſe citandos Edictis*] Quare id factum ſit, cum princeps nullo iuris ordine adſtringatur, & tantum rogaſſet regni proceres, qua pœna coërcendi eſſent, patet in ea oratione, quam epiſcopus Placentinus nomine principum ad Aenobarbum vbi peroraſſet, vt ſequitur, habuit. Extãt hæc apud Radeuicum, prætermiſſa a Gunthero. *Damnatos hoſtes*] Hoc eſt, per ſententiam publicos inimicos declaratos: quos veteres, quia cum illis duellum, id eſt, bellum eſſet, Perduelliones, vt obiter dixi ſuperius quoque, appellabant. Ea enim dictione hi ſoli indicantur, aduerſus quos ius belli eſt. Quapropter priuatus inimicus, noſter perduellio non eſt: latrones quoque perduelliones non ſunt. Vnde & Cicero lib. 2 Officiorum: Pirata, inquit, non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. Porro tradũt Iuriſperiti noſtri, hoſtes imperij licere etiam poſtquam capti ſunt interficere: quod tamẽ imperatores Romani a Chriſto alieni prohibuerunt. Vnde æquius eſt, vt eorum opinioni accedamus, quibus videtur, in ipſa acie ſolum licitum eſſe trucidare hoſtem, maxime qui ſe dedere nolit. Nam dedititiũ hominẽ occidere, crudeliſſimũ eſt, nec boni imperatores hoc patiuntur: ab ea quippe humanitate abhorret, q̃ naturaliter homo homini debet. Quãuis recte magis ſentit Alciatus, inter chriſtianos aliud eſſe. Quod quæ inter eos mouẽtur arma, plus quã ciuilia ſint, nec ius poſtliminij in his eſſe exiſtimet. Hincq; ait, videri antiquiſſima conſuetudine introductũ, vt capti libertatẽ non amittant, ſed præſtita victori pecunia veniã recedendi impetrent. Nec ignorandum, iuriſconſultos ſubinde, damnas vel damnes eſto, vt alij legunt (ea ratione qua & copes dicitur copioſus, licet cum Alciato veterẽ lectionẽ magis ſequimur) pro damnato per ſyncopẽ dixiſſe. Vnde Nebriſſenſis perperam admonuit, vbi in Iuriſconſultorum Pãdectis legitur, damnas eſt, mendũ eſſe.

Sæpe quidem veſtras ad prælia cogere vires,
Et fidas adhibere manus, iterata malorum
Improbitas, Ligurumque frequens iniuria cogit.
Res oneroſa quidem, nec ſi dubitabilis eſſet
Grata fides, totiens ad magna negocia pigras,
Atque recuſantes auderem poſcere dextras:
Sed quia communis labor eſt, vobiſque minori,
Quam mihi, quod geritur curæ, non ſuſpicor eſſe,
Auxilij quotiens veſtri, certique fauoris
Tempus eget, regnumque recens fortuna laceſſit,
Tutus ad inuictum veſtræ virtutis amorem
Confugio, certuſque manus imploro fideles.
Scitis, & horrendum vobis, durumque videri
Ceu mihi, non dubito, periuræ ſæpius vrbis
Prodigiale nefas, quam vix modo munere noſtro
Delicti veniam, fructumque ſalutis, adeptam
Excitat inſolitos feritas recidiua furores.
Quæ iam de reliquo fidei, paciſque tenendæ
Spes ſupereſſe poteſt, cum ſacramenta, fideſque
Totque vades Italas noſtro ſub iure per vrbes
Infidæ rabiem nequeant compeſcere plebis?
Det pœnas, periura, graues, crudelia tandem
Facta luat, meritoque cadat, quæ ſtare recuſat.

Audierant, aliuſque alium certante fauore
Præueniunt, ſtimuliſque virum maioribus vrgent.
At rex rem tantam, tantique laboris egentem,
Non niſi Teutonico peragendam robore credens,
Germanos proceres, cognataque ſigna nepotis
Baugariæ ducis, atque alios pleroſque potentes,
Teque thori ſociam ſacri generoſa Beatrix,
Ex tranſalpinis ad ſeſe conuocat oris.

Ipſe per Italicas paucis comitantibus oras
Vndique diſcurrens, belloque quæcumque ſequenti
Vel prodeſſe ſibi, vel obeſſe putauerat hoſti
Accelerat, caſtella viris, armiſque, cibiſque
Inſtruit, atque nouam valido munimine Laudam
Cingit, Ticini paſſuram pondera belli.
Cumque ſibi fidæ tetigiſſet mœnia Cumæ,
Belligeras vires, atque auxiliaria poſcens
Agmina, plura ſuis vltro collata petitis
Accepit, fidæ gauiſus plebis amores.

Sæpe quidem veſtras] Exhortatur Frideric. Aug. principes, ne violata a Mediolanen. fidei paciſq; fœdera nuper icta, ſinat inulta: ad quod ipſe nullo priuato dolore rapiatur, ſed ad vindicandum imperij maieſtatē dignitatemq; læſam. *Res oneroſa quidē*] Senſus eſt, tam intolerabile, tamq; atrox eſt Mediolanen. facinus, vt ſi etiam de veſtra in me fide, animiq; promptitudiñe dubitarē, quum tamen vtramq; vltro iñ vobis ſpectatā habeam, nunc vobis vel inuitis pro ſummo meo iure imperare poſſem, vt arma in meos nō tantum, ſed ipſius regni, cuius vos viſcera eſtis, hoſtes perfidiſſimos mecū moueatis. *Periura ſæpius vrbis Prodigiale nefas*] Narrat Radeuicus, Mediolanēſes, dum de iuratis fœderis pactis a ſe violatis conuenirentur, cum aliud in medium adducere nequirent, reſpondiſſe: Iurauimus quidem, ſed iuramentum attendere noñ promiſimus.

Baugariæ ducis] Atq; Saxoniæ, Henricus ille ſcilicet, qui ab ętatis initio ſuę Leonis cognomentum, vt pater eius Catuli, & Albertus Marchio Vrſi, accæpit: & poſt ab Aenobarbo, quod corruptus auro Italico ab eo defecerat, duobus, vt ſupra dixi, ducanbus per ſententiam eiectus, in Anglia exilium egit apud ſororium regem Richardum, vt ſcribunt Otho pont. Vrſpergen. Chronographus, Nauclerus, & late proſequitur Crantius lib. 6 Saxoniæ.

Tranſalpinis] Quæ & tranſmontanæ. Intelligit autem Germanicas: quæ lib. 10 referuntur. *Ticini belli*] Papienſis. ſic enim id oppidum nunc mutato nomine vocatur. *Fidæ mœnia Cumæ*] Hoc eſt, Comi, quod & nouum Comum, vt alibi indicauimus. Dicit autem ſuæ, quod Comenſes pulſos ſedibus per Mediolanenſes, ſententia ſua reſtituerit: nec a finibus illorum prius abierit, quam veterem Comenſium & Inſulanorum, qui, vt ſequitur, erant partium Mediolanenſium, ſedaſſet diſcordiam, poſito illic prȩſidio in munita, quam ipſe imminentem vrbi conſtruxerat, arce, Paterellum, vt refert Nauclerus, a Teutonicis vocatam: quam mox reuerſo illo in Germaniam, Mediolanenſes capto, in vinculaque coniecto Germanico præſidio, demoliti ſunt.

Cumano præcincta lacu iacet inſula quædam,
Belligeris fœcunda viris, quæ fœdere priſco
Infidæ Ligurum ſeſe ſociauerat vrbi:
Nauigioque potens piratica bella gerendo,
Gaudebat crebris ſtagnum infeſtare rapinis.
Hanc rex ob varios bellorum prouidus vſus,
Conciliare ſuis ſapienter cogitat armis.
Nec fuit hoc fruſtra, structa nam claſſe, paranti
Aſſultum bellumque viro, deuecta carinis

Cumano lacu] Iuxta vſum. nam qui pure ſcribit, Comenſis, diceret, cum a Cumis Campanorum Comanus, & Cumæus, vt tradunt grammatici, deflectantur. Eſt autem lacus Comenſis pars illius inclyti Larij, quem nobiliſſimæ muſæ celebrarunt, Oppida, quæ ille infra ſupraque complectitur, tum vetera, tum noua refert Volaterranus. *Stagnum*] Lacum. Sed improprie: quod lacus perpetuā habet aquā, ſtagnum

In medium plebs illa lacum, victore recepto
Ceßit, & ex illo generoſo tempore regi
Fida fuit, puroque fidem ſeruauit amore.

ſtagnum autem temporalem. *Plebs illa*] ſcilicet, Inſulanorum. Nam ſicut Chronographi, atque annales indicant, ab Inſula generali vocabulo ſunt appellati, de quibus latius ſcribit Radeuicus, & meminit etiam Nanclerus.

Tunc quoque conceptum, tacitumque Placentia virus
Quo minus euomeret, ſeſe cohibere nequiuit.
Nam dum cæſares per fines vrbis iniquæ
Nomine pœnalı, quæ Ianua ſoluerat æra
Legati ferrent, ipſa mox vrbe latrones
Egreßi, ſpoliare viros, & regia fœda
Non timuere manu contingere turpiter æra.
Ergo graui princeps ex hoc quoque concitus ira,
Maieſtate ſui ſecurus nominis, vltro
Ingreditur trepidam paucis comitantibus vrbem,
Regaleſque minas, metuendaque verba ſuperbis
Ciuibus incutiens, vix exoratus ab illis,
Quam tulerant ſummam conceſſa pace recepit.

Pœnali nomine] Hoc eſt, mulctæ: licet mulcta non proprie dicatur pœna. Nam Labeonis opinio, qui pœnam & mulctam idem eſſe ſcripſerat, a Paulo refellitur, quarum diſſimilitudinem ille oſtendit: & habetur in nouiſſimo tit. de verb. ſignificat. Vſus tameo contraxit in arctiorem ſignificatum: quoniam pro pecuniaria tantum pœna recipitur: qualis Genuenſibus ab Aenobarbo imperata eſt per ſententiam, vnde & fiſco debebatur. *Vrbis iniquæ*] Id eſt, hoſtilis, ſcilicet Placentiæ. *Latrones*] Prædones. Latrunculator autem præfectus eſt appatitorum & militum, qui latrones conquirunt. Vulgus pro iudice rerum capitalium vſurpat, abſque vlla tamen, vt omnia, autoritate. *Regia æra*] Pecuniam fiſco applicatam. *Fœda manu*] Sacrilega.

Inſtabat veneranda dies, qua Chriſtus ab imo
Ora ſolo turbæ referens optata fideli,
Victor ab inferna captiuos ſede reduxit:
Hunc quanto potuit Mutinenſi Cæſar in vrbe
Egit honore diem, fineſque Bononia, iuris
Ingreditur ſtudioſa tuos, vbi caſtra, ſuaſque
Tempore iam longo non viſas ille cohortes
Liquerat, eximio magnis in rebus Ebrardo.
Ergo vbi legitimis Ligures iam ſæpe citatos
Edictis ſpreuiſſe videt, nimiumque tenaci
Propoſito fixiſſe pedem, ne vel modo quicquam
Præcipitanter agat, famoſa rector ab vrbe
Præcipuos in iure viros, legumque peritos
Euocat, & quæ ſit contemptus pœna, requirit.
Quæ diſcuſſa diu, cunctorum denique talis
Iudicio deſcripta fuit: direptio rerum,
Seruitium populi, ſubuerſio funditus vrbis.

Inſtabat veneranda dies] Perelegans Dominicę Reſurrectionis deſcriptio. *Turba fideli*] Nam & de paucis turba, nempe de decē, ſicut cœtus, vt ſupra dixi, intelligi poteſt. Vt non tantum, quod vulgo receptum eſt, vox hæc infinitam ſignet multitudinem. Fideli autem, more Chriſtianorum poëtarum, pro Chriſto fidenti, credēti, ſeu eius promiſſis fiduciam danti vſurpatur. Subſtantiue fideles ab eccleſiaſticis opponuntur Paganis, vt in cōmentariis noſtris in hymnum Prudentij de Chriſti miraculis, cui caput eſt. Da puer plectrum choreis, vt canam fidelibus, fuſius, vt omnia, ſcripſimus. *Ab inferna ſede*] Apud antiquos, infernum adiectiuum ſemper eſſe inueniemus: ex religione plurimi ſubſtantiuum fecerunt. Fides noſtra habet, Chriſtum inferos adiiſſe, vere mortuum & ſepultum, ac neque animam apud inferos, neque corpus eius in ſepulchro detineri, atque ita corrumpi potuiſſe. Ad huius veritatis confirmationem cum adducitur Pſalmi 16 teſtimonium, vti & Petrus atque Paulus eum ad probandum Chriſti reſurrectionem adduxerunt, rident nos Iudæi atque dicunt: hic Dauidem ceciniſſe, ſe ſeruandum a domino, quem colendum ſibi, & in quo ſperaret, vnicum propoſuerit, ne in ſepulchrum, vel ad inferos deſcenderet, & ne videret foueam, id eſt, non reconderetur in foueam corrumpendus. His obiicere licebit, quod Petrus citato 10 verſu modo dicti Pſalmi 10 Actis, patribus illorum obiecit. *Egit honore diem*] Anno Dominicæ incarnationis M C L I X. *Bononia iuris ſtudioſa*] Addendum hic iis, quæ libro tertio de Bononia diximus. Eam ſcilicet, vt Plinius ſcribit, ſolam relictam fuiſſe, ex his duodecim, quas Ethruſci trans Appenninum duxere, Felſinam tunc vocatam. Deinde a Bois, qui eam Ethruſcis ademerant, Boioniam, & per paragrammatiſmum Bononiam. Hodie autem non tantum illic viget Iuris ſtudium, ſed & quidqoid bonarum literarum nomine cenſetur, adeo, vt hæc vna ciuitas tropæum ingeniorum erexiſſe videatur, vt olim in laudē Athenarum Demoſthenes dixiſſe fertur. Opinatur Alciatus, priuilegium Theodoſij Imp. Bononien. ſcholaſticis conceſſum, eſſe ſubtidicum. Hoc ſtudium ob perfidiam Bononienſium tranſtulit Patauium Fridericus imper. II. *Eximio Ebrardo*] Babembergenſi epiſcopo: qui, vt ſcribit Radeuicus, erat religione & ſcientia præditus, vitæque purioris inſtitutionibus inſtructus, adeoque ſacrarum literarum ſtudio deditus, vt inter arma, occupationeſque forenſes, nunquam eas intermitteret. Vnde Aenobarbus, licet omnes epiſcopos, ſeu cuiuſlibet ordinis eccleſiaſtici viros diligeret, peculiariter tamen adhibuit in conſilium hunc Ehrardum, eumque dignum exiſtimauit, vt Radeuici verbis vtar, in cuius arbitratu & diſcretione operas ſuas locaret, & onus ſimul ac honorem communicaret. *Ab vrbe*] Bononienſi. *Contemptus*]

Id eſt, læſæ maieſtatis & defectionis. *Quæ diſcuſſa*] Notanda tria, quæ ſequuntur capita pœnæ Maieſtatis, in bona, in perſonam, & in locum. *Rerum*] Bonorum. *Seruitium populi*] Seruitutem perſonarum. *Subuerſio vrbis*] Loci ad aratrum, vt vulgo loquuntur, damnatio.

Intererant caſtris a ſummo præſule miſſi
Prudentes clarique viri Guilhelmus, & ille
Qui poſt ſchiſmatica longum veritate rebellis
Perſtitit ad tumulum, ſucceſſorique reliquit:
Hy poſt ſermonum primordia blanda ſuorum,
Et delinitas facundis vocibus aures,
Aſpera, nec placida Friderico mente ferenda
Attulerant, certis ita definita figuris.

Præſule] Papa Adriano. *Guilhelmus*] Cardinalis Diaconus, antea Papienſis Archidiaconus. *Et ille qui poſt ſchiſmatica*] Signat Guidonem Cremenſem, itidem Cardinalem Diaconum contra Alexandrum, qui Adriano ſucceſſit, papa ab Aenobarbo appellatus eſt. *Succeſſorique reliquit*] Nam Fridericus quatuor pontifices in odium Alexandri creandos curauit: qui omnes ſuperſtite Alexandro vita ſunt functi: quod & ſupra, ni fallor, indicauimus. Conſtat autem monimentis quorundam, tres priores Aenobarbitos papas fuiſſe, tum vitæ ſanctimonia, tum multis aliis nominib. Alexandro maiores, cuius ambitio notata eſt etiam ab externis rerum ſcriptoribus. *Hy poſt ſermonum*] Scilicet, Guilielmus, & Guido: quibus Radeuicus duos addit, Octauianum, & Henricum itidem Cardinales, qui antea quoque ad Aenobarbum legati miſſi ſunt, vt in ſuperioribus libris vidimus.

Non licet Auguſto, niſi tantum præſule ſummo
Conniuente, ſacram legatos mittere ad vrbem,
In qua, iura Petrus merito tenet omnia ſolus.
Non liceat fiſco caſtella, vel oppida papæ,
Collectis vrgere ſuis, niſi tempore tantum,
Quo Princeps primam Romæ geſtare coronam,
Imperiique nouos admittere gaudet honores.
Pontifices Italos omnes non expedit eſſe
Principis ad fidei modo iuramenta vocandos:
Non licet cuiquam regis mandata ferenti,
Pontificum vexare domos: hunc more vetuſto,
Solus rite ſibi princeps defendit honorem.
Quicquid ad eximij recte patrimonia Petri
Pertinuit dudum, poſſeſſio, ſiue tributum,
Reſtituatur ei comitiſſa terra Mathildis,
Et Spoletanus ſub eodem iure ducatus.
Quicquid ab excelſis Romanæ mœnibus vrbis
Pendentem ſeiungit Aquam, Ferraria, Maſſa,
Et cum Sardois vberrima Corſica campis,
Pontifici ſummo priſco de more tributum
Soluat, & antiquas iuſto ſub canone leges.

Conniuente] Adſentiente. *Sacram vrbem*] Romam, quam nemo alienigenarum regum ſibi vendicare eſt auſus, ſed vel captam, vel incenſam, vel direptam imperatorum ditioni reliquerunt. Exemplum habes in Genſericho Vandalorum principe, & Teutricho noſtro Gottorum rege: alter in Aphricam rediit, alter Rauennæ regni ſui ſedem locauit. *In qua iura Petrus*] Inuenias hodie, qui tam impudenti mendacio ſubſcribant, quum a Nerone, ſub quo Romæ Petrum paſſum eſſe credimus, vſque ad Phocæ principatum vrbs Roma in imperatoris poteſtate fuerit. Eius rei, vt cætera omittantur, argumentum eſt certiſſimum. Quod Bonifacius quartus, cupiens Romæ eo loco vbi Pantheonis templum viſebatur (ſic nuncupatum, quod Cybeli matri & omnibus dijs commune eſſet) delubrum in honorem intemeritatæ virginis extruere, neceſſe fuerit ei facultatem ædificandi a Phoca obtinere, adeo pōtifex (vrbis non tam dominus, quam inquilinus) omni ditione carebat, vt ne ſacellum quidem vnum ſine imperatoris iuſſu ædificare potuerit. *Collectis vrgere ſuis*] Pro exactionibus, quæ nomine fodri, quo iterum Radeuicus hic vtitur, ſignificantur iuxta ſanctionem apud Roncalias, vt abunde ſupra declaratum eſt, accipit. De dominicalibus, ait Radeuicus, Apoſtolici non eſſe colligendum fodrum, niſi tempore ſuſcipiendæ coronæ. Vtuntur nunc vulgo iuris pontificij profeſſores, item fiſci eccleſiaſtici procuratores collectarum voce: a qua collectarij dicti videri poſſunt, qui in iure illi coactores habentur, qui in auctionibus reliqua publicanorum ſolent emere, quæ illi vel ob grauiores curas, vel ob debitorum procraſtinationem nequiuerunt exigere: venerunt autem huiuſmodi nomina, cum mala ſint, modico precio. *Fidei iuramenta*] Hoc eſt, fidelitatis, &, vt loquuntur feudiſtæ, homagium, ſeu hominium: de quibus diffuſe traditur in cap. 1 de no. for. fidel. & nos ſupra eius ſacramenti capita ſummatim recitauimus. Quibus adiiciendum eſt, iurantem fidelitatem domino, eſſe aſtrictum non ſolum reſpectu feudi quod habet, ſed reſpectu etiam ſuorum propriorum bonorum in his quæ ex perſona ſua ſunt explicanda. Quapropter vaſallus inimicos domini prohibere & arcere tenetur, non ſolum ne per territoria feudalia commeatum habeant, tranſeant: ſed etiam per terras ſuas proprias arcebit, nec victualia eis præſtabit, nec vlla vel conſuetudine, vel familiaritate ſeſe eis communicet, ſed quantum poteſt per ſe & ſuos eis reſiſtet. *Regis mandata ferenti*] Signat, nuncios imperatoris non recipiendos in palatiis epiſcoporum, & fortaſſe menſores quoque, quos Germani hodie vocabulo peregrino forirer appellant, qui iuxta Vegetium & Modeſtum, in caſtris ad podiſmum dimetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant: vel qui hoſpitia in ciuitatibus præſtant. Scotus, vt refert Alciatus, in Palatino officio menſorum Lampadariis iunxit: traditque eos ſubditos fuiſſe

Præfecto

Præfecto Prætorij per Orientem. Notum eſt menſorem etiam in alia ſignificatione capi. Extat item in lib. 12 C. Iuſtinianæi tit. de menſoribus. *Quidquid ab eximio*] Vide Volaterranum lib. 5 Geograph. in rebus Piſanorum. *Poſſeſſio*] ſiue tributum. Poſſeſſio, id eſt, prædia, agri, quos ſedes Apoſtolica occupauerat, ſeu vſu tenebat. Poſſeſſionis autem verbum non ſolum apud iuriſconſultos & in conſtitutionibus pro proprietate ipſa, ſeu prędio capitur, ſed etiam apud alios autores. Vnde poſſeſſiones vrbanæ & ruſticæ Ciceroni in Philippicis. Poſſeſſio autem non tantum corpore, ſed animo etiam retinetur. Quod corpori & animo poſſeſſioni incumbere iuriſperiti dicunt. Et hoc verbo Diocletianus Cæſar vſus eſt in l. conſentaneum, ſub tit. quom. & quand. iud. ſentent. prof. deb. Poſſeſſio anni ſpacio amittitur ab eo, qui poſſidere animo ſaltem deſiit, ſi quidem alius poſſeſſionem occupauerit, ita vt poſt annum agere deiectus interdicto retinendæ poſſeſſionis non poſſit. Porro tributum pro quouis vectigali poſuit. *Comitiſſa terra Mathildis*] Hoc eſt, iuriſdictio, quam ad vrbes, oppidaque & loca, de quibus ſupra, beato Petro teſtamento relicta, olim eorum domina Mathildis habuit. Terram enim hic pro territorio, ſiue comitatu accæpit. *Et Spoletanus ducatus*] Hunc cum tribus aliis inſignibus ducatibus, Romano ſcilicet Narnienſi, & Beneuentano Longobardi conſtituere poſt cædem Cæphis, regnum & regium nomen repudiantes, vt ſcribit Merula. Poëta & vſum loquendi in hac voce retinuit. Nemo enim veterum Spoletanus, ſed Spoletinus dixit. *Pendentem ſeiungit Aquam*] Tineſi, hoc eſt, ſectione, ſic exigente metri ratione, vſus diuiſit in duas partes, nomen oppidi in Etruria Aquæ pendentis. Ptolomæo Aquula: vnde Aquulenſes, qui Plinio Aquaſenſes, ex manifeſta loci, vt ait Volater. coniectura. *Maſſa*] Apparet nomen oppidi noui, ſicut & Ficorolum: quorum meminit Radeuicus. *Sardois campus*] Hoc eſt, Sardinia. Nam a Sardo, ſiue Sardon, quę ipſa eſt hodie Sardinia, cui quondam nomen, vt paulo ante dictum eſt, fuerat Ichnuſæ, deducitur Sardonius, Sardous, & Sardonicus. *Antiquas iuſto ſub canone leges*] Intelligit conſueta, quæ vel ad vectigalia, vel id genus alia munera, ſeu opera pertinent: quæ plærumque certo numero, menſura, & tempore pręſtantur. vnde iuſto ſub canone dicit. Quo vocabulo iuriſperiti certas præſtationes accipiunt, de quibus affatim traditur in tribus poſterioribus libris C. Iuſtinianæi. Ad huiuſmodi autem munera, onera, præſtationes, ſeruitia qualiacunque neceſſario ſubeunda requiritur conſuetudo, quę vetuſtiſſima & poſt hominum memoriam ſit. ea enim priuilegij ius habet, & qualis nunc eſt præſumitur ſemper retro fuiſſe. Nec in ea cõſuetudine introducenda videtur Principis ſcientiam neceſſario requiri: cum non ſimpliciter, ſed in vniuerſum iuri omnium officiat. Qua ratione, vt Alciatus putat, & aduerſus imperatorem ex tali iure, poterunt plæręque Italiæ vrbes præſcriptione ſe tueri, tametſi imperator ignoraſſe ſe alleget: præſertim cum ex fama ſatis potuerit hoc Cęſar ſcire, ſi modo res Italicas curaſſet. Curat autem minimum, vt idem ait: vt qui tot egregias vrbes, eius fidem implorantes, in ſummas calamitates incidere permittat, cum ipſe interim, vel ſacrificulorum preculis, vel aliis non æque neceſſariis rebus operam inſumat.

Hac ſatis argutis rationibus omnia Princeps
Extenuans, doctis diſſoluit ſingula verbis,
Oppoſuitque ſuam rupta de pace querelam,
Quam ſecum talis firmatam lege ferebat:
Ne cum Romanis Siculo, Graiove tyranno
Ipſius iniuſſu ſociaret fœdera præſul.
Denique vel ſtricto iuri, legumque rigori
Stare, vel arbitrio ſapientum velle virorum,
Facturumque ſatis, ſuſcepturumque libenter
Conditione pari ſeſe promiſit: at illi
Accæpiſſe quidem, ſed non præſtare paratos,
Ridiculum quiddam, ſeſe veniſſe, ferebant.
Nam ſe iudicio papam, qui iudice nullo
Fungetur in terris, ſubponere poſſe negabant.
Pluribus exhibitis fruſtra, ſubiecit & illud
Cæſar, vt electi bis tres a præſule ſummo,
Totque ſua de parte viri, quibus omnia vero
Poſtponenda quidem certa ratione putentur,
Omnia ſollicita dirimenda negocia cura
Suſcipiant, certoque Dei peragenda timore.
Sed nec in hoc præſul conſenſit, & omnia nutu
Ire ſuo cupiens, iuſtæ ſe ſubdere legi
Reſpuit, vt magnæ cauſſas qui quæreret iræ.

Doctis diſſoluit ſingula verbis] Neſcio quo conſilio Guntherus, ne reſpõſionem Aenobarbi ſpecialiter referret, pręterierit: quum tam fideliter a Radeuico relata ſit, cuius adſcribam verba. Imperator, inquit, ad hęc verba Cardinalium tale dedit reſponſum: Quamuis nõ ignorem ad tanta negocia non ex animi mei ſententia, ſed ex conſilio principum me reſpõdere debere, ſine præiudicio tamen Sapientum, hoc abſq; conſultatione reſpondeo: Epiſcoporum Italiæ quidem non affecto hominium, ſi tamen & eos de noſtris regalib. nihil delectat habere. Qui ſi gratanter audierint a Romano pręſule, quid tibi, & Regi? conſequenter quoq; eos ab imperatore non pigeat audire, quid tibi, & poſſeſſioni? Nuncios noſtros nõ eſſe recipiendos in Palatiis epiſcoporum aſſerit. Concedo, ſi forte aliquis epiſcoporum habet in ſuo proprio ſolo, & non in noſtro palatium. Si autem in noſtro ſolo & allodio ſunt palatia epiſcoporum, cum profecto omne quod ædificatur ſolo cedat, noſtra ſunt & Palatia. Iniuria ergo eſſet, ſi quis nũcios noſtros a regiis palatiis prohiberet. legatos ab imperatore ad vrbem non eſſe mittendos affirmat: cum omnis magiſtratus inibi beati Petri ſit, cum vniuerſis regalibus. Hęc res fateor magna eſt & grauis, grauiorique; & maturiori egens conſilio. Nam cum diuina ordinatione ego

Romanus imperator & dicar,& ſim,ſpeciem tantum dominantis effingo, & inane vtique porto nomen,ac ſine re;ſi vrbis Romæ de manu noſtra poteſtas fuerit excuſſa &c. *Præſul*] Romanus. *Vel ſtricto iuri*] Illud eſt quod a iuſtitiæ & æquitatis ratione deflectit: quod ſummum ius veteres dixere,pro ſumma iniuria,ſumma malitia. Stricti iuris tres eſſe ſpecies, non inſcite Accurſius tradit in l.placuit. C. de Iud. Conſtantinus tamen reſcripſit, in omnibus rebus præcipue attendendum eſſe iuſtitiæ & æquitatis, quam ſtricti iuris rationem. Proinde obſeruandum hic, quam ſe demiſerit Princeps,alioqui generoſo & excelſo animo. *Legumque rigori*] Hic obiicitur actionibus,quæ in bonum & æquum concæptæ ſunt:quia in eis non ſeruatur legiomi iuris rigor, quod in tabulis,aut moribus vteorum expreſſum eſt. *Arbitrio ſapientum virorum*] Hoc eſt, arbitrorum, vel potius arbitratorum: vt ex Poëta, & latius ex Radeuico patet. Sunt autem Arbitri, qui ex compromiſſo adeuntur. quorum ſententiæ metu pœnæ paretur. Arbitratores vero ſunt,qui tanquam boni viri arbitrari & conſtituere aliquid debent, iuris diſpoſitioni minime obnoxij,nec comminatione pœnæ formidabiles:quorum ſententia magis tranſactioni,quam iudicio conformis eſt. videntur enim partes tranſigere arbitratu illius, cum priores arbitria ſua inſtar iudiciorum dirigant, & non multum ab ordinariis differant. *Conditione pari*] Scilicet, Compromittente papa. *At illi*] Pontificij legati, quos vulgus itidem barbare vocat Ambaſſiatores. *Qui iudice nullo*] Sed & nulla ſolidæ ſcripturæ autoritate,imo ſua ipſius definitione:qua ſtatuit credendum de neceſſitate ſalutis,ſe eſſe ſuper omnem humanam creaturam. Vnde nactus adulatores inſignis nominis,vnam iuriſdictionem poſt aliam ſibi vſurpauit,præferendo ſe omnibus mundi principibus, præſertim imperatori Romano:quem poſteriores papæ,iniuſte ab Italia prohibuerunt, vt ſcribit late piorum quidam ob zelum & veritatis aſſertionem perſecutus. *Pluribus exhibitis*] Subintelligeodum,concordiæ mediis,quæ placidiſſimus Cæſar Aenobarbus proponebat. *Bis tres*] Cardinales. *Totque ſua de parte viri*] Sex ſcilicet,epiſcopi,vt ait Radeuicus,religioſi,prudentes,& qui Deum timeant. Vnde ſubdit Poëta, *certoque dei per agenda timore.* *Sed nec in hoc præſul conſenſit*] Exigens ab imperatore capita fœderis,quod inter papam Eugenium & ipſum ictum erat: vt ipſe Imperator teſtatur in epiſtola, quam eade re ſcripſit ad Eberhardum archiepiſcopum Saltzburgenſem.eam recitat Radeuicus cap.35.lib.4. *Iuſta legi*] Hoc eſt,tam æquo compromiſſo.quod iure non poterat declinare,præſertim non niſi ſui ordinis iudicibus ſeligendis. *Magna ira*] Id eſt, diutinæ diſcordiæ, quæ & ſecuta eſt inter ſacerdotium & regnum. Sed vt ille oſtendit,papæ regna affectando,diſcordiæ & bellis anſam dederunt.

At Ligures tacitæ molimina fraudis, in actum
Sæuitiæ proferre parant, Trecumque, quod illis
Ereptum, valido iamdudum milite rector
Muniera, terrore graui, validaque minantur
Expugnare manu, tormentaque bellica raptim
Secreto fabricata dolo, ſubuectaque plauſtris
Marte graui ſeiuncta ferunt, magnaque repente
Mole leuant, caſtrumque nouis aſſultibus vrgent.
Miſſilibus telis alij, celerique ſagitta
Mœnia ſumma petunt, lapides agitata minores
Funda rotat, magnos balearica machina muros
Incutit, & duro munimina verberat ictu.
Aſt alij clypeis denſa teſtudine iunctis
Foſſarum ſupplere lacus, muroſque latenti
Suffodiſſe dolo, ſeu duri roboris ictu
Frangere, ſeu gradibus ſcalarum ſcandere turres
Acriter, & celſas properant comprendere pinnas:
Hoc magis vrgentes, quod regia ſigna propinquis
Finibus, & magnas metuebant Cæſaris iras.
Nec minus e ſummis animoſi turribus hoſtes
Saxa rotant, franguntque ſuos in prælia muros,
Vndique tela pluunt, baliſtæ turbine ruptus
Sibilat, & longis reſonat ſtridoribus aer.
Prima ſequenſque dies cœpto momenta labori
Magna dedit, victos patefecit tertia muros.
Iamque fatigatis toto iam corpore noſtris,
Nec reuocare manum, nec reſpirare licebat,
Aut mutare locum, primo, quem quiſque tuendum
Cœperat: at Ligurum ſibi mutua ſigna frequenter
Succurrunt, mutantque vices: ſemperque videtur

At Ligures tacitæ] Et ex hoc loco iterum intelligis, Poëtæ non defuiſſe ingenium. Tam canoro verſu, ceu ſuam materiam nactus deſcribit expugnationem arcis Trecienſis: in quam Aenobarbus, vt vi item bellica cœperat (vt cecinit non minus eleganter Poëta ad finem lib.7. præſidium ſuũ locauerat. *Plauſtris*] ſcilicet,magnis illis inſtrumentis,quib. eriguntur tormenta, qualia diuerſi generis a Vitruuio deſcribũtur, ſuaq; peculiaria recipiunt vocabula. Porro M. Varro autor eſt plauſtrũ ab eo dici, quod ex omni parte palam eſt,& quę in eo vehuntur reuelata perluceor. Huic opponitur acera, de quo Gellius. *Denſa teſtudine*] Quæ dicitur fieri a militibus,quando conſertis clypeis connexi,& colligati ſubeunt hoſtiles muros,quæ dicitur Phalanx. Iuuenalis: *Iunctaque vmbone Phalanges.* *Animoſi hoſtes*] Cæſareani ſcilicet milites & Trecienſes. *Baliſtæ turbine ruptus*] Baliſtæ tormẽta ſunt quibus ſaxa maiora & grauiora mittuntur, vt notat Marcellus. Ouidius in Triſtibus: *Quam graue baliſta mœnia pulſat onus.* Lucanus lib.3. pro machina haſtam iaciente accæpit, cum inquit: *Neque enim ſolis emiſſa lacertis Lancea, ſed tenſo baliſta turbine rapta, Haud vnum cõtenta latus tranſire quieſcit.* Silius libr.1 vtramque excuſſionem his verſibus expreſſit: *Adductis ſtridula neruis Phocais effundit*

vaſtos

Augeri numerus, ſemper ſuccreſcere vires.
Succubuit numero virtus, ſæuoque tumultu
Effractæ patuere fores, pugnaxque iuuentus
Aut miſero gladius hoſtiles ſanguine tinxit,
Aut tulit iniectas collo, manibuſque catenas.
Hic tamen in duris habito diſcrimine rebus.
Nam quoſcumque illic victor de gente Latina
Repperit, enſe ferox & inexorabilis omnes
Perculit, & ferrum gentili ſanguine pauit:
At quos Teutonici manifeſte ſanguinis index
Lingua venuſtabat, tractandos mitius eſſe
Credidit, & captis ſublata cæde pepercit,
Hiſque quater denis, regni quos fama clientes
Vera fatebatur, in vincula dura coactis,
Infandis alij perierunt cædibus omnes,
Ipſaque caſtelli fractis munimina muris
Euerſa, & rapidæ ceciderunt tradita flammæ.

vaſtos baliſta molares. Atque eadem ingentis mutato pondere teli, Ferratam excutiens ornum, media agmina rumpit. Turbine] Id eſt, maximo impetu, quo baliſta emittit ſpicula ſua. *Noſtris*] Cęſareanis, & Trecienſibus. *Virtus*] Milites Aenobarbici, & Treciani. *Numero*] Militi Mediolanenſi: qui multitudine ſuperabat. *Pugnaxq. iuuentus*] Aenobarbicum ſcilicet, præſidium, & oppidanũ Trecienſe. *Victor*] Mediolanenſis. *De gente Latina*] Italica. *Et ferrum gentile ſanguine pauit*] Propterea dixit ſupra, *tacita molimina fraudis, in actum Sanctus proferre parant. At quos Teutonici ſanguinis index Lingua*] Nam, vt facies homini tantum, ſicut ait Plinius, data, quę vnicum prope diſcrimen eſt, quo quis ab altero internoſcatur, ſic illi ſoli peculiaris cum primis eſt ſermo, vnus patrij ſoli & certus index. Nam qoemadmodum vnaquæque regio ſuam habet vernaculam linguam, ita ſingulæ propemodum ciuitates aliæ aliter pronunciando, illam adeo variant, vt cuias quiſque ſit, nihil certius indicet, quam ipſa hominis vox. *Regni clientes*] Beneficiarios & vaſallos imperij.

At Cæſar tantæ comperto vulnere cladis
Indoluit, luctuque graui commotus, & ira
Continuit gemitum, preſſitque in corde dolorem.
Fortia principibus præbens exempla dolendi,
Non placuit meritas noxarum ſumere pœnas,
Vlciſcive ſuos, aut bella mouere, priuſquam
Curia Roncaliis iamdudum indicta coiret.
Hic Ligurum fraudes, & fœdera rupta, ſuaſque
Omnibus offenſas mirantibus, atque ſuperbæ
Perfidiam plebis iuſto damnantibus ore,
Edidit, atque ſuæ conſciuit robora cauſſæ.
Protinus hoſtiles infeſto milite fines
Irruit, & latos ferro, ſimul igne, rapina,
Depopulatur agros, fines, vinetaque ferro
Cædit, & arboreos detracto cortice truncos
Excoriat, nullis vltra iam fœtibus aptas.
Vtilius reputans damnis, quam ſanguine fuſo
Deterrere reos, tumidaſque retundere mentes.
Aut ſi forte truces, vel ſic reſipiſcere nolint
Conſumpti pereant, vel deditione ſupremi,
Vel famis exitio ſumptu breuiore ciborum,
Seque, ſuoſque ſimul cogantur tradere muros.
Præterea portas poſito cuſtode per omnes
Abſtulit vtilium clauſis commercia rerum.
Neve quis hoſtili venalia deferat vrbi,
Audenti pœnam, prodenti præmia fixit.
Sæpe fores vrbis ſtipatus milite forti
Accedit, tutos vt mœnibus euocet hoſtes,
Sæpius egreſſos impune iterumque reuerſos.
Egregia tandem Fridericus fraude fefellit
Eductoſque ſua Ligures paulіſper ab vrbe,
Conuerſoſque fuga, ſociis præcurrere iuſſis,
Faucibus anguſtis intercipit, atque negato
Portarum ingreſſu, captis, ferrove peremptis

Gemitum] Indignationem. *Exempla dolendi*] Diſſimulandi dolorem.

Offenſas] Iniurias, quibus animi hominum offenduntur. *Superbæ plebis*] Scilicet, Mediolanenſis.

Pluribus, incolumes vix paucos reddidit vrbi.
Cumque procul Ligurum fines penetraſſet, agroſque
Depopulans, magno momenta potentia bello
Adderet hoſtili velox equitatus ab vrbe
Quingenti iuuenes, animis armiſque valentes
Regia tranſlatæ petierunt mœnia Laudæ.
Inuentoſque greges; latis armentaque campis
Ad ſua conuerſo cogebant mœnia curſu.
Hos dux Anconæ raptis Guarnerius armis,
Atque alius, ſub quo tunc præſule diues agebat
Mantua, præcipua meritus præconia ſama,
A tergo iuuenum valida comitante caterua,
Horribili clamore premunt, prædaque recepta,
Sexque decemque viris Ligurum de gente peremptis,
Vix alios muris pauidos vrbs mœſta recepit.
Iamque quater denis ferro flammaque diebus
Inclytus hoſtiles Princeps vaſtauerat agros,
Oppidaque & validis munitas turribus arces
Cœperat, inter quas nulli ſuperabilis ante
Ceſſerat, inuicto quædam munitio Regi,
Quam montem ſancti plebes vocat illa Ioannis.
Iamque fere cunctis mutilauerat vndique membris
Infidum reprobumque caput, tantumque relictis
(Cætera ſubdiderat victor ſibi caſtra) duobus.
His aliud quiddam pulchrum, fortuna recenſque
Addidit, & largi cumulauit dona fauoris.
Namque ſuos equites opulenta in rura Cremonæ,
Et prædabundas emiſit Brixia turmas:
Cumque per inuaſos late diſcurrere fines
Cœpiſſent, nulloque metu ventura cauerent,
Præmoniti dudum, latebroſis ſedibus hoſtes
Proſiliunt, terrentque viros, funduntque, fugantque,
Attonitoſque necant, & ferrum ſanguine paſcunt.
Sic ſexagenos equites, pediteſque trecentos
Vel gladius fudit, vel conſtrinxere catenæ.
At Cæſar reprobæ vaſtatis finibus vrbis
Fida ſua repetit victor munimina Laudæ.
Hic iam dimiſſis Italis, vxoria ſigna,
Et tranſalpinas libet expectare cohortes.
Creuerat interea Ligurum cum tempore peſtis,
Appoſitiſque malum, capiens augmenta diebus
Ingruerat, totamque fames poſſederat vrbem.
Non tamen infauſtos homines mala tanta docebant
Pœnituiſſe ſui, quos deſperatio tutos
Fecerat excluſa certæ formidine cladis.
Vnde nec inſidias infandi, occultaque mortis
Expauere ſacro molimina reddere Regi.

Momenta] Incrementa, vires. *Potierunt mœnia Laudæ*] In die Peotecoſtes anni prędicti, vt ex Radeuico conſtat: qui, iuſte, inquit, eos diuina vltio perſecuta eſt, vt qui ſanctiſſimo diei debitam reuerentiam & honorem exhibere cõtempſerunt, ipſi cum diſpendio, atque dedecore reuerti cogerentur: quod & Poeta innuit, dicens. *Hos dux Anconæ*] Ductor auxiliaris militiæ quam Anconitani miſerant. Duces veteribus erant, qui præcedebant. Vnde Maro. *Dux fœmina facti.* Nuper in dignitatis gradum ducis nomeo tranſlatum eſt. Quanquam Radeuicus Guarnerium huoc marchiooem Anconitanum nominat. *Atque alius*] Scilicet, Carſidonius. *Horribili clamore*] Vt ait Radeuicus, paucorum Alemannorum.

Infidum caput] Ipſum ſcilicet, Mediolanum.

Brixia] Fœdere iuncta Mediolano.

Hoſtes] Cremonenſes, a ſuis exploratoribus opportune moniti. *Latebroſis ſedibus*] Hoc eſt, ex inſidiis, quibus fefellerunt Brixianos ſecuros earum.

Reproba vrbis] Mediolani.

Non tamen infauſtos] Hoc ideo dicit, quod nõnunquam malum fit occaſio bonorum. In humanis malis primas tenent, bellum, peſtis, fames.
Deſperatio] Quæ eſt, definitore Tullio, lib. Tuſcul. quarto, ægritudo ſine vlla rerum expectatiooe meliorum. Saluſtius. Ne forte deſperatiooe adducti, vitæ mortem præferrent.

Infandi] Quod eius ſceleris rei iuxta legem maieſtatis non modo pœnam animæ, hoc eſt, vitæ amiſſionem ſuſtinent, ſed & memoria eorum poſt mortem damnatur.

Protinus immani metuendum corpore quendam,
Cuique erat ex facili, verum ſimulare fauorem,
Allectum precio ſtimulant, vt regia caſtra,
Veſanum ſimulans verbis ac geſtibus intret,
Exceptumque dolis, inuento tempore, Regem
Interimat, quocumque modo. nec tardior ille

Veſanum] Furioſum. *Dolis*] Inſidiis. *Inuento tempore*] Hoc eſt, per opportunitatem, ſiue oblatam occaſionem. *Squallidus illota*] Petelegans furioſi.

Conſiliis parere malis: hoſtilia magni
Proxima conſpicua Regis tentoria Lauda
Subuerſa facie, cunctis incognitus intrat.
Exceptuſque ſemel, totis ludibria caſtris,
Et faciles præbere iocos, riſumque mouere
Gaudebat, ſtultæ ſimulator callidus artis:
Squallidus, illota facie, barbaque, comaque
Horridus impexa, ſciſſo pannoſus amictu,
Fulgur habens oculis, ſpumanti ſordidus ore,
Nunc pauidus vultu, nunc efferus, & modo mitis,
Et modo trux, modo blanda loquēs, modo iurgia nectens,
Nunc humilis, nunc ore minax, ac feruidus ira,
Nunc celer inceſſu, nunc tardior, & modo pallens,
Et modo terribili ſuccenſus lampade vultum,
Nunc riſu lachrymas, gemitu modo gaudia rumpens,
Sæpe genas alapis, colaphis ſupponere colla
Gaudebat, prudens hominis ſimulator inepti.
Sic olim Priamum, perituraque Pergama mendax
Ille Sinon, Graia munitus fraude, ſubiuit,
Illuſiſque diu miſeris illudere Teucris
Optabat, ſenſuque dolos tractabat iniquo.
Vtque per expreſſi certiſſima ſigna furoris,
Omnibus in caſtris ſuſpectus deſinit eſſe
Ipſum etiam Regem cœpit funeſtus ineptis
Delinire iocis, dum tandem tempore rapto
Prodiit in verum veſania ficta furorem.
Nam cum more ſuo, primo Rex lucis in ortu,
Ad matutinos diuinæ laudis honores,
Strenua neglecto rapuiſſet membra cubili,
Omnibus in caſtris pingues efflantibus auras,
Et matutinæ preſſis torpore quietis,
Dæmonis impulſu, ſæuiſſimus ille ſatelles,
Opportuna ratus peragendæ tempora fraudis,
Pronus in alterutrum, vel ſeſe ſubdere morti,
Vel patrare nefas, incautum fortibus vlnis
Implicat, & grauiter robuſto corpore preſſum
Extrudit caſtris, altæque crepidine ripæ
Præcipitare parat, fluuioque immergere Regem.
Feciſſetque reor, ni Cæſar fraude reperta
Multa reluctatus, caſtrorum in fine ſupremo,
Implicituſque manu prenſis hæſiſſet vtraque
Funibus, & magno ſocios clamore vocaſſet.
Qui mox excuſſo ſomni torpore ruentes,
Iniectis manibus circumſtant vndique monſtrum.
Ac primum rigidos vlnarum ſoluere nexus,
Illæſumque ducem cautè ſubducere tentant.
Inde flagellatum, condignaque fraudis adeptum
Præmia flumineis torrens abſorbuit vndis.

tioſi, & ſimul ſtulti hominis deſcriptio. *Modo pallens*] Id eſt, timidus.

Succenſus lampade] Id eſt, Iracundus. *Sic olim Priamum*] Qui quinquaginta filiorum pater, dein iuſta progenie orbatus, poſtremo ſenex captus & occiſus eſt ad aram Iouis Hercæi: vt canit Homerus, Cicero, & Iuuenalis meminere, nec non poetarum lux Maro.

Mendax ille Sinon] Hiſtoriam pete ex eodem Marone quam cecinit multis verſibns libr. ſecundo Æneidos. Seruius mendacij artem Sinonem probe calluiſſe indicat, quod præmiſſis vera falſis ſubiungeret, vt lib. tertio de Arenoldo Brixiano Guntherus cecinit.

Teucris] Troianis. Semidoctum vulgus eoſdem Teucros, & Turcas tam barbare, quam falſo vſurpat.

Expreſſi ſigna furoris] Cicero in 3 Tuſcul. de inſania & furore loquens: Eos enim, inquit, ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo perturbata nullo ſit. Qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. Et paulo poſt. Græci autem maniam vnde appellent non facile dixerim: eam tamen iſtam diſtinguimus nos melius quam illi. Hanc enim inſaniam quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, a furore diſtinguimus. Græci volunt illi quidem, ſed parum valent verbo. Quem nos furorem, melancholiam ipſi vocant: quaſi vero atra bili ſolum mens, ac non ſæpe vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. Quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. Qui ita ſit affectus, eum dominum eſſe rerum ſuarum vetant 12 tabulæ. Itaque non eſt ſcriptum ſi inſanus, ſed ſi furioſus eſſe incipit. Stultitiam enim cenſuerunt; id eſt, inconſtantiam ſanitate vacantem: poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum atque vſitatum. Furorem autem eſſe rati ſunt mentis ad omnia cęcitatem. Quod cum maius eſſe videatur quam inſania, tamē eiuſmodi eſt, vt furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. *Definit eſſe ſuſpectus*] Hæc vox ſicut ſuſpicioſus bifariam dicitur, & qui ſuſpicatur: & qui ſuſpectus eſt: ſicut ignarus, qui ignorat, & ignoratur, & alia conſimiliter. *Veſania ficta*] Ve particula tum intenſionem ſignificat, tum minutionem. vt vetus, vehemens, vegrande, veiouis, & veſanus, qui conſtituta mente non eſt. Inde vepenis apud Martialem lib. 11, parua mentula. *Draucí Nata ſuis vocat vepenem, Collatus cui gallus eſt Priapus.* Nam iocatur in Natam Poeta, quod ſubactoris ſui membrum virile, & quidem vaſtum, diminutiuo nomine Vepenem blādiens appellabat. Qui vero bipennē, aut Pipinam, teſte Iano Parrhaſio in primo in Raptū Proſerp. libro, hactenus legerūt, ad ſales Poetæ non aſpirant. *Nam cum more ſuo*] Lege vlt. cap. libri Aenobarbicorū geſtorum, in quo

Radeuicus, de moribus Friderici loqueos: Si actionem, inquit, diuturnam forinſecus perquiras, antelucanus baſilicarum & ſacerdotum ſuorum cœtus, aut ſolus, aur minimo comitatu expetit, eoſq; tam grandi ſedulitate veneratur, vt omnibus Italis erga epiſcopos & clericos ſeruādi honorē & reuerentiam, ipſe formam & exemplum tribuerit. Officiis diuinis tantam præbet venerationem, vt omnem horam, qua coram ipſo Deo pſallitur, cōpetenti veneretur ſilentio, nec vllus interim eum audiat de quolibet ſollicitare negocio. & cætera. *Ad matutinos*] Pelagius ſecundus decreuit, vt ſeptem Canonicæ horæ quotidie a ſacerdotibus celebrentur, velut præſentaneum remedium humanæ imbecillitati futurum: quo ſicuti iuſtus ſepties in die, quemadmodum ait Solomon, forte per incogitantiam cadit, ita per orationis curam toties reſurgat reualeatque. Singulis autem horis Gregorius præfationem dedit initium pſalmi Dauid: *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina.* ſubiecitque hymnum illum: *Gloria patri, & filio, & ſpiritui ſancto.* quem in Niceno conuentu æditum fertur Damaſus pontifex omnium primus in fine Pſalmorum adieciſſe. huius rogatu digeſſit diuus Hieronymus pſalmorum librum in ſeptem partes, ad numerum dierum vnius hebdomadæ: vt quilibet dies certum pſalmorum numerum haberet, qui caneretur, quod ita diſtinctum nunc ex ipſius Damaſi decreto in omnibus templis legitur. *Strenua membra*] Agilia, minime torpida, qualia reddit ſomnus longior. Strenuus enim dicitur nauus, agilis, promptus, quaſi ſtrena & munere dignus. Strena autem vocatur munus, quod datur die feſto ominis boni gratia, & peculiariter, quod die Dominicæ natiuitatis, & principio anni noui datur. Nam & populus Romanus kalen. Ianuar. hoc eſt, anni noui principio ex ritu vetuſto ſtrenam dabat Auguſto, quod ſpecimen erat maximæ in principem dilectionis. *Pingues efflantibus auras*] Id eſt, ſtertentibus. *Matutina quiete*] Somni matutini. Inter mala corporis Vigiliæ ſunt plęriſque, vt inquit Plinius. Qui bene concoxit, mane tuto ſurgere poterit: qui parum, quieſcere debebit. Et ſi mane ſurgendi neceſſitas fuerit, redormire. autor Corn. Celſus in primo. Inter ea quæ extenuant corpus numeratur vigilia, & ſomnus nimium breuis. Auguſtus non libenter de mane ſurgebat: quem Carolus, qui eius modo nomen retinet, ſequitur. Contra Iulianus imperator euigilabat ſurgebatque ſemper nocte dimidiata: ſecutus exemplum Alexandri Macedonis, quod mox referemus. Certe, vt Chriſtianus Horatius cecinit: *Poſt ſolis ortum fulgidi Serum eſt cubile ſpernere, Ni parte noctis addita Tempus labori adieceris.* *Fluuioque immergere*] Abduæ ſcilicet, ad cuius ripam Aenobarbica caſtra protendebantur. *Fraude reperta*] Cognitis inſidiis, ſeu intellecto dolo. Notum autem, quod Grammatici repertum fortunæ, inuentum ſtudio tribuunt. Vnde Inachus apud Ouid. *Tu non inuenta, reperta es.* *Torpore ſomni*] Quod nimius ſomnus ſolutis membris torporem inſtillet. Hoc intelligens Alexander, lecto ſtratus, ænea concha ſuppoſita, brachioq; extra cubile protento, pilam tenebat argenteam: vt quum neruorum rigorem ſopor laxaſſet, lapſæ pilæ tinnitus ſomnum abrumperet. Idem ſecutus eſt exemplum Iulianus Cæſar, vt ſcribit Ammianus. Vere dixit Homerus, *non eſſe principis ſolidam dormire noctem:* quum nullum mare tam graues habeat tempeſtates vnquam, quam omne regnum aſſidue. Si non ſine iudicio talem Æneam ſuum fingit Virgilius, vnde quæſo principi chriſtiano ſit ocium totos fallendi dies, imo perdendi maximam vitæ partem alea, choreis, venatibus, motionibus, & his etiam nugacioribus nugis?

Non tamen hoc ſceleris comperto fine quieuit,
Abſtinuitve dolis reproba verſutia plebis,
Eque ſuis octo magna mercede paratos,
Furtiuis Laudam ſtimulant incendere flammis.
Horum, qui primus ſcelus attentauit, in ipſo
Ignibus admotis deprenſus criminis actu,
Quas decuit pœnas ligno perſoluit adactus
Certaque complicibus ſcelerum, ne tale quid vltra
Auſuros impune putent exempla reliquit.
Alter, vt explorans hoſtilia caſtra ſubire
Poſſet, & innocua ſpeciem prætendere mentis
Induerat monachum: ſed & hic deprenſus, eodem
Supplicio mortem probroſaque fata ſubiuit.

Reproba plebis] Populi Mediolanenſis. *Magna mercede paratos*] Nec mirum. quando Philippus Rex omnia caſtella expugnari poſſe dicebat, in quæ modo aſellus onuſtus auro poſſet aſcendere. Et ſicut dicebat, ita faciebat. Nam pecunia cunctos mortales corrumpens, & proditores auro concilians, vrbes plurimas occupauit, totamque Græciam turbauit, vt docet Demoſthenes in oratione pro Cteſiphonte. Quod & teſtatur Horatius 16 Oda lib. carm. tertio. quam ſcribit ad Mecœnatem de potentia auri. *Ligno adactus*] id eſt, Patibulo affixus: veterib. Gabalum, vt Nonius inquit Varronis teſtimonio. *Complicibus*] Pro ſociis, more eccleſiaſticorum, vocabulo latinis parum probato vſurpauit. Niſi quod apud eos ſemper accipitur in malam partem. *Vt explorans*] Id eſt, Explorator, *ein Kundtſchaffter, ausſpeher*, ab explorando dictus. Explorare antiquos refert Feſtus, pro exclamare vſos, ſed poſtea proſpicere, & certum cognoſcere cœpit ſignificare: vt explorator ſit, qui ſpeculator. Sunt tamen qui ſpeculatorem alium omnino eſſe velint ab exploratore. Caligula Cæſar exploratorias coronas in explorationem hoſtium dedit, veteribus ignotas. *Induerat monachum*] Cucullum, vt nunc dicunt: vel ſimpliciter raſo capite, mentiebatur vitam arctioris religionis.

Nec reticere libet, quid tempore Cæſar eodem
Ambiguo quodam ſcriptos auctore ſalubres

Longi temporis diſcrimina paſſum] Hoc eſt, Senem ætate. non ini[illegible] periphraſi. *Sequaces*] Diſcipul[illegible].

Gentilis

Accepit monitus, venturum in regia quendam
Caſtra, veneficiis magicoque furore potentem,
Deformem facie, longi diſpendia paſſum
Temporis, alterius fraudatum luminis vſum.
Spretorem mortis, ſolitum quaſcumque potentum
Pro nihilo reputare minas, huiuſque ſequaces
Viginti pluresque viros erroris habentem:
Qui gentilis Arabs, tanquam munuſcula Regi
Adueheret, frænos, calcaria, cingula, bullas,
Quodque liget digitos, quod colla coerceat aurum:
Omnia ſulphureis ita delibuta venenis,
Vt ſi forte manu Princeps contingere nuda
Cœperit, infecto permixtum ſanguine virus
AEſtuet, & toto dominetur corpore peſtis.
At ſi ſacra manus contactu forte nocenti
Cautius abſtineat, ſica ſub veſte latenti,
Regia, vel fixo fodiat præcordia cultro.
Ergo vbi ſigna ferens prædicta veneficus ille
Caſtra ducis magni facile agnoſcendus adiuit,
Captus, & iniectis aſtrictus membra catenis,
Exhibituſque viro, promiſſa vera loquenti
Supplicij venia, multumque diuque rogatus,
Prodere quid peteret, quove hoc autore moueret:
Spreuit, & inualidas ſeſe fragileſque negauit
Formidare minas, ſi quid truculenter in ipſum
Actum forte foret, damnatum carmine regem
Præſtigiiſque ſuis, pœnas ſibi morte daturum,
Protinus inque ipſa ſocium ſibi clade futurum.
Forſitan hæc aliis poterant metuenda videri:
At Cæſar fucata dolo figmenta minaſque
Riſit, & appenſum ligno iuſtiſſimus vltor
Faucibus eliſis, condigna morte peremit.

Gentilis Arabs] Pro, natione Arabs: quæ dedit eius magiæ alumnos, quæ dæmonum tota opera & authoritate conſtat, quam tamen Græci magiæ nomine non dignantur. *Quodque liget digitos*] Annulos intelligit. *Quod colla coerceat aurum*] Signat catenas ad cultum e collo pendentes, torques appellamus. Olim inſignia ſtrenui bellatoris, & virtutis præmia. At nunc paſſim ſine vllo delectu ditiores etiam nebulones, ſcarabæi, ſpuriæ item fœminæ & purpuratorum, ſi diis placet, religionis antiſtitum, opulentiorumque ſacerdotum ſcorta, & plærique alij, quibus arriſit lipiens fortuna, torques ex auro induunt. *Sica*] Hoc eſt, breuiore gladio, ſeu ferreo cultro. Vnde Sicarij homicidæ, qui ſica hominem interficiunt, de quibus lex Cornelia, & Iuſtinianus in Inſtitu. de publ. iud. §. ſicarij. In quo idem Imper. quod, quia nonnihil ad eum, qui paulo poſt, ſequitur locum facit, adſcribendum putaui. Eadem, inquit, Cornelia lege & veneficos capite damnari, qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris magicis homines occiderint, vel mala medicamenta publice vendiderint. Sed per abuſionem Sicarios omnes vocamus, qui cædem telo quocumque commiſerint. autor Quintilianus. *Præſcripta ſigna*] Id eſt, Indicia tam habitus, quam habitudinis ipſius Arabis. De ſignis longe elegantiſſimis cap. habes apud eundem autorem libro quinto. *Veneficus*] Idem & maleficus in iure ciuili dicitur, vbi extat tit. de maleficis & mathematicis. *Viro*] Cæſari Friderico. *Promiſſa ſupplicij venia*] Iuxta conſtitutionem Impp. Arcad. & Honor. quæ refertur in tit. ad legem Iuliam maieſtatis libro nono Cod. Iuſtinian. In eius fine ſic legitur: Sane ſi quis ex his in exordio initæ factionis, ſtudio veræ laudis accenſus, initam prodiderit factionem, præmio & honore donabitur. Ipſe vero, qui vſus fuerit factione, ſi vera (tamen incognita adhuc) conſiliorum arcana patefecerit, abſolutione tantum ac venia dignus habebitur. *Carmine*] Incantatione. vt:

Carmina de cœlo poſſunt deducere Lunam.

Et in 12 tab. Qui fruges alienas excantaſſet, & qui malum carmen incantaſſet. *Præſtigiiſque ſuis*] Magicis & veneficis artibus: quarum inuentorem fuiſſe Mercurium, diuus Auguſtinus author eſt. Vnde præſtigiatores, qui & perſtrictores appellantur, ij ſunt, qui vnam rem pro alia facientes, aſpectum hominum fallunt: a præſtringendo, quaſi præſtringiatores. Nam præſtringere, vt Marcellus ait, obtenebrare eſt. Sunt autem, qui cum r, vocem ſcribendam tradunt, & eius ſecundam ſyllabam longam eſſe.

LIBRI NONI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI DECIMI.

¶In decimo magni coniunx Auguſta Beatrix
Cæſaris, Italicas venit deducta ſub oras,
Principibus comitata ſuis, & Crema gemiſcit.
Caſtra locat, Romamque ſuam clementius audit.
Hinc redit ad Ligures victor, papamque creauit.
Crema petit pacem, rurſus Ligureſque petuntur.
Tandem concæpta princeps perferbuit ira,
Cremaque victa iacet, viginti millia capti,
Vrbs fluit in cinerem, Cæſar dat munera, grates.
Caſtraque dimittit, Ligurinus obambulat aulam.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE REBVS GESTIS FRIDERICI I Imp. Aenobar. Aug. liber Decimus.

INterea magni coniunx Auguſta Beatrix,
Principis accitu, validas ex orbe cohortes
Teutonico, rapiẽs ſuperata fortiter alpe,
Nam fortem faciebat amor, nexuſque mariti
Fœderis Italicos fines ingreſſa tenebat,
Huic præter proceres alios, famaque minoris
Germana de gente viros, fidiſſima Saxon
Ille puer, regumque nepos, regiſque propinquus,
Saxonas, & Noricæ nuper ſibi reddita terræ
Signa gerens, geminæ ſociauerat agmina gentis.

IACOB. SPIEGEL. SELESTADIEN. Scholia in decimum Ligurini librum.

ORbe Teutonico] Sic Bartholin᾽ noſter claudens libr. Auſtriados tertium, Germaniam vocauit Arctoũ mundum: & haud immerito, qnũ ſit vaſta prouincia, vt ibidem diximus. Si Beroſo credimus, quæ a Romanis Germania, primum a Tuiſcone Teutonia vocata eſt. Eius item meminit Tacitus de Germanis. Quos autem terminos olim, & quos hodie habeat Germania, diligenter oſtendit Munſterus. *Nã fortem faciebat amor*] Seneca namque teſte, *perennis amor coniugis caſta manet*. Nota item illa Propertiana ſententia: *Omnis amor magnus, ſed aperto in coniuge maior*. *Nexus*] Vinculum. *Mariti fœderis*] Coniugalis: de quo extant tres libri eleganter ſcripti a Iouiniano Pontano. Sed nemo veterum tum ethnicorum, tum noſtrorum copioſius tractauit Roterodamo illo magno Eraſmo, quicquid pertinet ad connubialis vitæ rationem, in eo lib. quem de Inſtitutione Chriſtiani matrimonij ſcripſit. Si quis enim alius, quem ſcripſit vnquam ille ipſe dignus, qui in omnem, quæ ſub cœlo eſt, & Chriſtũ profitetur, linguam, transfundatur. Ex illo licet affatim petere modos, quibus coniuges alere ſeruareq; poſſint mutuam charitatem. *Famæ minoris*] Signat equeſtrem ordinẽ. *Saxon ille*] Henricus Leo, de quo in præcedẽtib. lib. ſatis ſuperq; diximus. *Regumq; nepos*] ſcilicet Lotharij Aug. qui Gertrudem filiam Henrico Bauariæ duci, qui natus erat ex filia Magni Saxoniæ ducis, dotatam Brunſuico, omniq; quæ ad Viſurgim erat, ditione, quæ patri Aug. ex ſua quoq; coniuge dotalis prouenerat, collocauit. Vnde Henricus pater Leonis ius ſibi adducatũ Saxoniæ prætendit: quẽ filius Henricus, cuius hic fit mentio, per tranſactionẽ, vt ſupra patuit, opera patrui Aenobarbi tandẽ adeptus eſt, a quo inde poſtea iterum deiectus fuit, vt paulo ante indicauimus, ob eius tum perfidiam in Imp. Fridericũ, tum ſummum, ob morum ſuperbiam, in cæteros contemptum. *Geminæ gentis*] Saxonicæ. ſ. & Bauaricæ.

Horum igitur totis aduentus gaudia caſtris
Magna dedit, Ligureſque metu concuſſit acerbo,
Tempore poſt modico famoſus omnibus ille
Cæſaris Ethruſcæ princeps, & marchio terræ,
Teutonicaque potens, & dux metuendus, in ora
Aduenit Catulus, cumulataque gaudia noſtris
Attulit, & valido ſuppleuit milite caſtra.
Vicinam magnæ Cremam locus ipſe Cremonæ
Fecerat, & longo ſub eodem tempore dudum
Legibus antiquis obnoxia manſerat, at nunc

Catulus] Welfo, auunculus Friderici, de quo item ſupra mentio facta eſt. Scribit Radeuic᾽, ꝙ duo illi duces ſanguine cõiunctiſſimi, vtpote vnus eorum alterius fratris filius, diuerſis inter ſe virtutib. certabãt: Welfo dando, ſubleuando, ignoſcendo, Henricus ſeueritate, & malorũ pernicie gloriam adeptus eſt. Illius facilitas, huius conſtantia laudabatur. Welfo negociis amicorum intentus, ſua negligere, nihil denegare quod dono dignũ eſſet:

Excuſſo laxata iugo, Ligurumque ſuperbam
Auſa ſequi rabiem, Regis iam ſæpe citata
Spreuerat edictum, nec iuri ſtare volebat.

magnas potentias affectabat, exercitum, nouum bellum exoptabat, vbi virtus eniteſcere poſſet. Et paulo poſt: Ita memoria noſtra, inquit, ingenti virture, diuerſis moribus fuere ij viri duo, in quibus quoque ea tempora ſuum Catooem in vno, in altero ſuum Cæſarem inueniſſent. Auentinus indicat huoc Welfooem extitaſſe non ignobile cœnobium Staingadenſe in Bauaris, idque eſſe coouditum circiter annom Domini M C X C I. Ego vidi cum illic hoſpitio Cæſ. Maximiliaous cum paucis, quos ipſe ſelegerat, exciperetur, ſeriem huius ioclytæ familię: quę eadem fuit, teſte eodem Aueotino, vetuſta, comitum Altorfianorum Ambergeanorumque domus, cognominata, *die Welfen.* Henricum vero monachum, quæ nunc eſt pulcherrima illa ſedes & vrbs primaria Bauariæ priocipum, ædificaſſe. Moritur plenus dierum anoo poſt Aenobarbi deceſſum quinto, qui fuit Domini M C X C V cum Brunzulti, vt Craotius refert, exornandis eccleſiis ſedulam præſtaret operam, pro inſigni, quam aliquando geſtabat gloria, & pro exquiſitis io ſeculo rebus geſtis, cum Solomone de vniuerſo ſuo labore, quo ſub ſole laborauit, nihil io terris conſequutus, niſi memorabilem ſepulturam, & memoriam cum laude booi nominis ſempiternam. Scribit idem Crantius, quod hoc loco, quando ad Aenobarbi noſtri laudem facit, refereodũ putamus: quum Henricus iam per ſententiá excidiſſet duobus longe maximis principaobus, Erfordiæ pedibus imperatoris prouolutus veniam gratiamque poſtularet, Fridericum memorem tum arctioris ſanguinis, tum veteris conſuetudiois qua diu familiariſſime vſi erant, eum de terra ſua maou leuatum & oſculatum, & lachrymis obortis conſolatum eſſe: Quod eum ſine principum aſſenſu reponere noo poſſet, quem eorum conſenſu deſtituiſſet. *Nec iuri ſtare volebat*] Naoclerus dicit cauſſam obſidionis: quod Cremenſes non paruerint ſententiæ contra ſe ab Aenobarbo apud Roncalias latæ, ad petitionem Cremooenſium & Laudenſium, de demoliendis muris, quos in illorum damnum conſtruxerant, & reſtituendis ſimul aquarum decurſibus, qoos concluſerant. Radeuicus vero, quod & ſequitur Poëta; Crema, inquit, cum eſſet de comitatu, hoc eſt, territorio, & diœceſi Cremoneoſium, eiuſque eccleſię tam in ſpiritualibus, quam temporalib. tegenda foret arbitrio, ſpontanea ſe temeritate a ſuo capite abruperat, & quod oefas erat, hoſtibus ſociata, cum Mediolanenſibus filia matri rebellare cœperat. Super qoo conuenta coram Principe, nec citatio oe legitima, nec vadibus, quos dudum dederat, cogi poterat, vt aduerſum ſe experientibus iudicio ſiſti curarent. Qua de re pro abſentię contumacia, ac cootumaci abſentia cootra ſe ſentenoam triſtem accipiuot, hoſteſque iudicantur.

His Cæſar ſtimulis, & centum mille talentis
Quæ dedit ipſa ſua, prædiues ſponte Cremona
Impulſus, tumidam bello ſubuertere Cremam
Cogitat, inque duas diuiſo milite partes,
Hanc ſecum Ligurum vaſtandos ducit in agros.
Aſt alius, magna confœderat arma Cremonæ,
Inuiſamque iubet bellis inceſſere ſedem.
Paret, & aſſultu valido munimina tuta
Miles vterque petit, ſubituſque ſuperuenit hoſti.
Qui tamen intrepidus duris adſuetus in armis
Occurrit, confertque manum: ferroque perempti
Hinc illinc cecidere viri, quos maximus inter
Præcipuo dignus Warnerus marchio luctu
Occubuit, bellumque ſimul, vitamque reliquit.
Caſtra locant alij, clauſoſque in mœnibus hoſtes
Obſeruant, & quæ rapiendis congrua muris
Eſſe putant, magna properant effingere cura.
Nec minus obſeſſis incluſi mœnibus hoſtes
Bellica ſollicito raptim tormenta labore
Exfabricant, illud tantum quod reſpicit hoſtes
Contenti munire latus: nam cincta paluſtri
Magna parte ſui clauduntur mœnia cœno:
Nec latura pedum molli veſtigia limo
Defendunt tutos lutulenta volutabra murus.
Tunc quoque Romulea legatio venit ab vrbe,
Sanguine pollentes, & claro nomine ciues,
Blandaque cæſareas Romana plebis ad aures,
Atque ſenatorum, cauti mandata ferebant:
Scilicet, vt poſita tandem clementior ira

Hanc] Hoc eſt, alteram partem. *Aſt alius*] Subaudi, militum ductor, imperatoris ſcilicet, frater vterinus dux Chunradus Com. Pal. Rheni, cui ſocios dederat Berchtoldom Zeringiæ ducem, Wernherum Anconitanum Marchiooem, & Rupertum Baſileæ comitem, vt referr Continuator annalium Vrſpergen. *Confœderat*] Coniungit, vel aſciſcit. *Arma Cremonæ*] Hoc eſt, milites, remiſſos a Cæſare Aenobarbo, qoos Cremonenſes auxiliares promiſerãt ad vaſtandũ agrum Mediolanen. *Sedem*] Cremam. *Miles vterque*] Et Aenobarbicus & Cremonenſis. *Nã cincta Paluſtri*] Continuator annalium modo nominatorum: Erat, inquit, Crema oppidum firmiſſimum, cõtinens vnius miliaris Lombardici ſpacium, foſſatis & aquarum decurſionibus, & locis paludinoſis, & muris fortiſſimis vndique munitum. Idem indicat Radeuicus.

Romulea vrbe] Romana, a Romulo, vt a Roma Romanus, & Romæus græce magis quá latine, autore Franciſco Bononio. item Romanẽſis, quã voce Varro vſus eſt. Romaniſta barbarum eſt, & conuitij gratia ouper natum vocabulum. *Atque ſenatorum*] Senatores ſunt, inquit Vlpianus, qui in ſenatu ſenteotiam dicere poſſunt. quam definitiooẽ claram, & imperito cuipiã obuiã, Accurſius & Ac-

Parceret ipſe ſuæ Rex auguſtiſſimus vrbi:
Neve quod a ſtolido ſcelus, & ſine nomine vulgo
Prodierat, ciues diffunderet vltor in omnes.
Auribus hoc placidis, & miti pectore Cæſar
Accæpit, cladiſque memor, qua tempore primo
Imperij, propria miſeros attriuit in vrbe,
Afflixitque reos, animi pietate coacta
Rettulit in melius, reſponſaque blanda viciſſim
Reddidit, & magnis cupidorum pectora donis
Impleuit, geminoſque viros redeuntibus illis
Regia magnificæ laturos addidit vrbi
Verba, Palatinum famoſæ laudis Othonem:
Quique diu regno, ſtudio curaque fideli
Primus in eccleſia, prudens Haribertus Aquenſi,
Seruierat, dignaque ſui mercede laboris
Iam tunc præpoſitus, mox præſul in vrbe futurus
Chryſopoli, grato præclari munere regis.
Vſque adeo magnis ducibus ſeruire lucroſum eſt.
His mandata dedit, conſenſu præſulis, atque
Totius populi, veterem renouare ſenatum,
Reddere primæuo præfecti iura vigori.
Et ſi pontifici placeant ea fœdera ſummo,
Omnia in antiquam correcta reducere pacem.

curſiani fere omnes nõ intellexerunt: ignari non aliud fuiſſe ſententiã in ſenatu dicere, quã in concilio ſenatus qd ſentiret explicare, de eo ꝙ in conſultationem poſitũ erat, & a conſultando S.C. dictũ. Diuus Auguſtus cum iouenisſet ſupra mille incelebris turbæ ſenatores, reiectis indignis, ad priſtinũ ſplendorẽ redegit. Cętera apud Budęũ in prior. annota. in Pãdectas. *Aquenſi*] Ea. ſ. quæ ex diui Caroli Aug. Francogermani opificiũ eadem Aquiſgraoũ appellatur, vulgo *Ach*, quũ ſint & alibi locorũ eius nominis eccleſiæ, etiam põtificales. Olim Coriouallum, vt putant quidã, dictũ eſt. *[hryſopoli*] Biſuntina fortaſſe, ꝙ pulchra & aurea. Nam certã aliam nominis rationẽ ferre nequeo. Sunt eius nominis vrbes, altera in Chalcedonia, altera in Cilicia. *Veterem renouare ſenatum*] Conſtat ex Platina, id Romanos ſæpius attẽtaſſe, incoosultis etiam Rom. principibus. Quod ipſum patrũ noſtrorũ memoria contigit pontificatu Eugenij 4. in cuius vita hęc a Platina traduntur. Romani ad libertatem aſpirantes, ſublato clamore, pulſiſq; omoibus Eugenij magiſtratibus, nouos ipſi magiſtratus crearunt. Et apud eundem in vita Nicolai quinti legimus. Stephanus porcarius, vir maioris animi quam potentię, multa liberandæ patriæ indicia præ ſe ferens, Bononiam a pontifice relegatur: qui Romæ aduocantibus coniuratis propere rediit hac mente, vt cum vrbem attigiſſet, ſumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & cardinales caperet. Idem auſi ſuot Romani recenti memoria ſub Paulo ſecundo, in cuius vita verba hæc ſunt. Nonnulli minas eius contemnentes, tempus vendicandæ libertatis expectabant: quod poſtea eo mortuo illuxit. *Primæuo præfecti iura vigori*] De præfecto vrbi ſic ſcribitur tit. 12 primi Digeſtorum. Omnia omnino crimina præfectura vrbi ſibi vindicauit: nec tãtum ea, quæ intra vrbem admittuntur, verum ea quoque, quę extra vrbem intra Italiam, vt epiſtola diui Seueri ad Fabium Cilonẽ præfectum vrbi miſſa declaratur. Initio eiuſdem epiſtolæ ita ſcriptum eſt: Cum vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus. Quidquid igitur intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbi videtur pertinere. Sed & ſi quid iotra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad præfectum vrbi pertinet. Sed ſi vltra ipſum lapidem egreſſum eſt, præfecto vrbi notio non eſt. Curam præterea habet tutorum, curatorum non proborum: ſed & oumulariorum, vt ab illicitis abſtineant. Macellum quoque ac forum boarium, ſuarium, piſcarium, olitorium curat, vt iuſto veniant res precio.

Ipſe per hoſtiles numeroſo milite campos
Vndique diſcurrens, hoſtilia quæque gerendo
Cuncta metu, ferro, flammis, & ſanguine miſcens,
Mœnia iam Ligures in tuta coëgerat omnes:
Ac ne clauſa ſatis faciant munimina tutos,
Quos bello vinci murus, vallumque vetabat,
Molitur ſuperare dolo, Ticinaque prudens
Agmina, præcipuos Ligurini nominis hoſtes
Præcurſare iubet, prædaque patenter abacta,
Deceptos clauſis educere mœnibus hoſtes
Ipſe ſuos ſecum ſecreta in ſede latenter
Collocat inſidiis, & eos huc vertere curſum
Hoſte premente iubet: nec luſit opinio regem.
Nam poſtquam refugo ſimulatam puluere cauti
Conuertere fugam, tacitas improuidus hoſtis
Incidit inſidias, circumfuſuſque tumultu
Horruit: ac veluti celeres in retia cerui
Sæpe cadunt, reſonantque graui colliſa fragore
Cornua, clamoſoſque canes venator in illos.

Superare dolo] Calliditate, ſolertia, quã aduerſus hoſtes adhibemus, vocaturq; ſolertia. Lege comitem Purliliarum. Porro apud maiores noſtros, vt cap. de Cautis lib. de Prudẽtia quarto, Pontanus, inquit, dolus duplex habebatur: & bonus, qui fraudẽ malaſq; artes repelleret: & malus, per qoem ad iniqua caprioſaque, qui peruerſo ſunt ingenio, impellerentur. Prior ſapientiæ comes eſt: poſterior fraudis ſatelles. Plura de malo dolo in Progymnaſ. Reuchlinian. adnotauimus. *Patenter*] Palam. *Ac veluti celeres*] Pulchra comparatio, maxime conſiderata eius animalis natura, de qua Ariſtoteles cap. 5 Noni de natura animalium: Cerui, inquit, ſibilo & cantu venantium capiuntur. Mulcentur enim, alliciunturque ea voluptate. Itaque alter venantium cantat palam, aut ſibilat: alter clam ferit a tergo, vbi

ſocius

Concitat, & cadit gaudens impune rudentes:
Sic poſtquam telis hoſtilibus vndique ſepti,
In medium cecidere viri, nec tela mouere,
Nec ceſsiſſe licet, gladiis impune necantur
Cominus, arctat ique loco breuiore laborant.
Hic quinquagenis ferro, centumque peremptis,
Sexcenti duras collo ſubiere cathenas.
Quos autem rapidis inuoluit proximus amnis,
Submerſitque vadis, ſeu quos lethalia paſſos
Vulnera, vix tandem trepidos vrbs mæſta recæpit.
Nec breue, nec promptum numero comprendere certo.
Fida nouæ repetit victor munimina Laudæ
Auguſtus, lætamque ſuis ſucceſsibus vrbem.

ſocius tempus iã eſſe ſignificarit. Sed ſi ceruus erectas anriculas teneat, acerrime ſentir, nec latere inſidiæ poſſunt: ſin dimiſſas, facile interimitur. Idem refert Plinius. Nec hic prætereundum exiſtimo, ab huius animantis celeritate, fugitiuos ab antiquis vocatos eſſe ceruos, vt probat Crinitus ſex. Pompei autoritate, cuius verba refert, quæ in peruulgatis codicibus nõ habentur. Vnde neque illud alienum videri debet, quod Donatus, quo loco Terentius, quadrupedem, inquit, conſtringito. Quadrupes, inquit, ligaturæ genus in cruribus: aut itẽ quadrupedem poſuit pro ceruo & fugitiuo. *Colliſa cornua*] A quibus gerendis etiam dictos quidam exiſtimant ceruos, quaſi geruos, g. in c. mutata. Pindarus tamen a grammaticis notatur, quod in hoc animantium genere cornua fœminæ non habeant. Quamquam Cæſ. Maximilianus verum id eſſe alicubi deprehendit, idque in Syluam ſuam iuſſit annotari, quod opus ipſe plane ſuum experientiarum non vulgarium, ſub nomine olim ſuo in publicum ædendũ vidimus incboatum. Sed & Zenodotus autor eſt, nihil impedire, pro diuerſo regionis ingenio, non eundem corporis habitum ceruis informari. Poſſunt bic cornua tantum mares habere, alibi etiam fœminæ. Id quod in elephantis deprehenditur, in quibus vtrumque ſexum dentibus armari nemo non tradit. At Ammianus in India fœminas edentulas naſci prodit. Ariſtoteles lib. ſupra citato ſcribit, ceruos cornua depoſituros ſecedere, atque hæc abiicere locis aſperis, inuentuq; difficilimis. Vnde prouerbium etiam natum eſſe. *Vbi cerui abiiciunt cornua.* Quanquam Plutarchus (vt refert Roterodam.) in commentario de Pythiis oraculis, oratione proſa redditis, oſtendit hoc oraculum æditum fuiſſe de Procle tyranno, vt illi fugere ac migrare liceret eo, vbi cerui cornua abiiciunt, ſignificante Deo, vt defoderetur, & e medio prorſus tolleretur.

Temporis einſdem tractu, nondumque reuerſis
Quos ad Romuleam Fridericus miſerat vrbem,
Confinis magna, multumque domeſtica Romæ,
Funera Romani paſtoris Anagnia vidit:
Quem tamen inde ſuam tranſlatum clerus in vrbem
Sede ſacra Petri ſepeliuit honore fideli.
Ante tamen tumulo quam membra exanguia præſul
Subderet, exorto geminas iam ſchiſmate partes,
Manſuramque diu litem de ſede reliquit.
Nam cum de tanti rationem clerus haberet
Succeſſore viri, ſtudiis melioribus vltro
Rollandus petitur, qui Cancellarius ante,
Sanguine conſpicuus, veteri mox nomine verſo
Factus Alexander, per tempora multa ſuperſtes
Eccleſiæ pacem ſedato ſchiſmate tandem
Vidit, & optato tunc demum fine quieuit.

Funera Romani paſtoris Anagnia vidit] Olim Hernicorum populorum Latij, nunc Campanos vocant, caput. Virgilius: *Hernica ſaxa colũt, quos diues Anagnia paſcit.* Silius pinguem vocat, propter ſoli fertilitatem: *Hernicaque impreſſo raduntur vomere ſaxa, Queis putri pinguis ſulcaris Anagnia gleba.* *Romani paſtoris*] Adriani: qui cum Romam reuerſus, a conſulibus libertatem Romanam reſtituere conantibus vexaretur, Anagniã petiit, vt lib. tertio obiter indicaui: vbi non multo poſt moritur anno pontificatus ſui quarto, menſe decimo, relicta magno in precio eccleſiæ Romanæ ditione. Sunt, qui ſcribunt, hũc Adrianum, de cuius memorabili vitæ exitu ſupra lib. modo dicto, nonnihil attigimus, dixiſſe, quod Rom. pont. nemo ſit miſerabilior, ſeque in illa ſede tantas calamitates inueniſſe, vt facta collatione, præteritæ vitæ amaritudo, iucunditas & felicitas ei fuerit. Præterea pontificatum ambire, & ſine fraterna dilectione ad illum aſcendere, plane eſſe Romulo ſuccedere in parricidiis, non Petro in ouibus paſcendis. *Sede ſacra Petri*] Idem ſcribunt Platina & Volaterranus.

Studiis melioribus] Hoc eſt, ſuffragiis duodeuiginti cardinalium, vt Æmylius Veronenſis indicat: vel duorũ & viginti, vt ait Platina. *Rollandus petitur*] In Cæſ. Friderici & Teutonicæ nationis ignominiam, vt dicunt ſcriptores. Erat enim Rollandus iſte, vt eorum vtar verbo, euidens ſacroſancti imperij hoſtis, iuriumque Auguſtorum oppugnator acerrimus. *Cancellarius*] Scilicet, Rom. eccleſiæ. Super hoc vocabulo, quod Budæus putat latinum non eſſe, idem plura in Annot. prioribus. Hoc tamen latinitate donauit Fl. Vopiſcus, cum in Carino imperatore ſcribit, vnum ex Cancellariis ab eo præfectum vrbi creatum. Sed & vſus hoc verbo dignitatem eam, maieſtatemq; vendicauit, vt ex electoribus Romani imperatoris tres archicancellarij nominentur. Moguntinus, per Germanias: Colonienſis, per Italiam, & Treuirorum Antiſtes per Gallias. Alciatus in Rubr. C. de primicer. lib. xij. Scribã principis, primicerium nominari docet, hoc eſt, honore inter notarios primum. Certe, quod & præceptor, ſummuſque amicus meus Zaſius annotauit, principum Scribæ (ſiue eos cancellarios, ſiue ſecretarios, ſiue ſacri Scrinij proximos, ſiue Libellorũ magiſtros nomines) magni ſemper apud

principes momenti fuiſſe manifeſtū eſt. Conſtitutiones quoq; principum, multis eos ornarunt priuilegiis. Nam ea dignitate funguntur, qua vicarij principis. Acceſſus ad principem ſemper conceditur. Et eſt eis poteſtas ſedendi cum iudicibus. Ad extraordinaria, vel tributa, vel munera, nec ipſi, nec liberi, neve alij de familia coguntur. Et qui diu ſecretariorum officio functi cum fide fuerint, ſacri palatij eis dignitas prærogatur. Quas in prouincia domus habent, hoſpitis accipiendi onere nō grauantur. In iudicium vocati non ſatiſdabunt. Ab officiis dimiſſi, omnibus his qui poſt ad regendas prouincias ſunt aſſumpti, præferuntur. Palatina eorum bona ex pari caſtrenſibus accedunt peculiis. cum aliis multis priuilegiis, quæ colligi ex iure poterunt. *Sanguine conſpicuus*] Nobili familia Senenſi, patre Ranucio, cuius gentilitij nominis neque Platina, neque Volaterranus meminere. *Factus Alexander*] Eius nominis tertius, anno M LIX. *Per tempora multa*] Annis XVIII. *Sedato ſchiſmate*] Anno a Chriſti natali M CLXXVII. De mediis, quibus ad pacem, qua ſchiſma ſublatum eſt, ventum ſit, adeo non conuenit inter ſcriptores, præſertim Italicos, vt nunquam in re aliqua tam memorabili, tantum tenebrarum eſſe vnum in locum congeſtum, ſcriptorum vel negligentia vel inſcitia, quantum in hac, quæ de Friderici & Alexandri pontificis reconciliatione ſunt litterarū monumentis prodita. Non dubito, quin lucem aliquam inferret, ſi modo extaret hiſtoria, quam teſte Tritemio Chriſtianus archiepiſcopus Moguntinus de Aenobarbicis geſtis ſcripſit: maxime quod inuenio tum illo, tum Magdeburgenſi pontifice ſuaſoribus Fridericum rediiſſe in gratiam Alexandri. Non tantum vir eruditus & eloquens, quem ſuo tempore orantem Itali mirati ſunt, vt idem Tritemius ait, ſed etiam manu promptus, atque vere forti animo fuit. Nam vt annales noſtri teſtantur, vna cum Reinaldo archiepiſcopo Colonienſ. cōtra Romanos tum Aenobarbo rebelles proſpere apud montem Porcum pugnauit, an. a nato Chriſto M CLXVII. Sed & Chunradus epiſc. ex cuius annalibus, quibus ſua tempora complexus eſt, ea quæ primo libro ad hiſtoriam cædis Arnoldi pontificis Moguntini attinebāt, adduximus, tam Chriſtiani huius, quam ſchiſmatis etiam meminit his verbis: Videns dominus Fridericus imperator durum ſibi fore, & contra Papam, & Archiepiſcopum, certamen gerere, eidem aduerſarium ſuſcitauit. Inſtituit ergo domin. Chriſtianum ſuæ curię Cancellarium loco domini Chunradi Bauari (qui in ſede Moguntina Rudolfo Zeringenſi ſucceſſerat) virum vtique miræ prudentiæ in rebus ambiguis & arduis, ſubtiliſſimi conſilij & velociſſimi inuentorem. Erat etiam vir miræ patientiæ in aduerſis. Nulla in proſperis ſuperbia extollebatur. Vultus benignitate omnibus gratioſus, & aliis honeſtis moribus adornatus. Hunc ergo, quia tam eccleſiaſticarum, quam ſecularium perſonarum fauorem cognouit habere, conſtituit epiſcopum Moguntinum. Durauit hoc ſchiſma annis XVIII. Tandem dominus Chriſtianus ſe interponens inter papam & imperatorem, ambos ad concordiam reuocauit. Quod autem Fridericus capto filio Othone (quem ei fuiſſe annales noſtri, apertiſſimeque ſupra Poeta etiam prodiderunt, & obiter attactum quoque a nobis eſt, quamuis Merula perneget, cui tamen in cæteris, quæ ad hanc pacificationem attinent, maior fides adhibēda eſt) apud Venetias ſub pedibus Alexandri ſubcubuerit, veniam præteritorum petendo, dicens: Non tibi, ſed Petro; vt exprimit pictura, quam ego ipſe vidi in comitio (locus eſt in Palatio Veneti ducis, in quo noui magiſtratus creari ſolent) cum ipſo Merula poeticum magis argumentum, quam fidem hiſtoriæ crediderim: eoque magis ad Merulanam ſententiam accedendum puto, quod videam neque naualis pugnæ, neque Othonis capti, ne verbo quidem meminiſſe Platinam: cuius hiſtoria de vita & moribus pontificum aliquanto verior eſt exiſtimanda: quod eam ex publicis tabulis, & diplomatibus, aliiſque legitimis documentis deprompſerit. Conuenerat iam Venetias (inquit ille) Alexander, componendæ pacis Italiæ cauſſa: eo & Fridericus accedens, in veſtibulo ſancti Marci pontificis pedes oſculatur: ſimul deinde ad altare maius profecti, accepta, dataque ſalute, de fœderibus pacis inter ſe multum diuque collocuti ſunt, quæ poſtea ſequenti die ex ſententia confecta eſt. Certe niſi exiſtimaſſet fabulam Platina, non reor, præteriiſſet tam memorabilem rem ſilentio quam nonnulli commenti ſunt, ſcilicet, Adrianum Friderici collum pede comprimentem, dixiſſe. Scriptum eſt: *Super aſpidem & Baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.*

Optato fine quietis] Cum iam, vt idem ait, a tyrannicis perturbationibus videretur quieturus, pontificatus ſui anno XXI die XIX. Sed eas, o Platina, minime pro nomine Chriſti prouehendo pertulit, ſed magis, vt negari non poteſt, ſibiipſi illas mouit, ſub prætextu pietatis ſacerdos arrogantiſſimus, tum pro ſua dominatione conſtituenda, tum mundana Rom. eccleſiæ ditione proferenda. Vnde auunculus meus in lib. quem de vita & moribus Germanorum principum ſcripſit: Neſcio, inquit, quidnam potius admirer, pontificis ne ſuperbiam, an imperatoris contumaciam, vel cæterorum principum ſocordiam ignauiamque, quod cum tanto reipub. chriſtianæ interitu, ac irrecuperabili detrimento, tam deteſtandam execrabilemque pontificis, imperatoriſque diſcordiam pertulere. Omnium enim malorum fontem inde vſque ad noſtra tempora profluxiſſe arbitramur. Idem ſcribit autor annalium Vrſp. in Friderico II.

Altera pars ſacra, Octaui te ſede locatum
Auſpiciis decepta ſuis, ignara ſuperni
Iudicij, falſo Victorem nomine dixit.

Octaui de ſede locatum] Nam licet in Alexandrum plurium ſuffragia inclinaſſent: ea tamen nō poterant non eſſe ſuſpecta. Conuenerant nāq; coniurati in Fridericū, neq; ob aliud, quā quod egregius Princeps imperatoris & nomen & dignitatē in

Italia tueretur, ſeque autore refloreſceret: vt quemadmodum paulo ante pontifex Adrianus eum, recepta ab illis immenſa auri vi, pronunciaſſet abſtentum, vt vtar Cyprianico verbo, a quo neque Ritius in regibus ſuis abhorruit: ita nunc non alter illi in ſede ſuccederet, quam qui male odiſſet Fridericum: quod & præſtiterunt coniurati. Paucis tamen, vt non raro bonorum eſt numerus minor, exceptis, nouem ſcilicet, vt noſtri annales tradunt: tribus autem, vt externi: qui Octauianum virum, vt noſtri annales oſtendunt, humilem, manſuetum, religioſum, & per omnia probatum, ad concordiæ & pacis vnitatem inter eccleſiam & imperium reformandam ac conſeruandam vtilem, elegerunt, indito illi Victoris nomine. At Cæſar ab initio neutrum ſalutabat pontificem. Verum vt Alexander (qui hortebat Romanorum arbitrium, qui ſuũ popularem externo homini haud dubie prælaturi videbantur, ſi ad populum ea cognitio delata eſſet) Aenobarbum rogaſſet per legatos, vt ſua autoritate id diſſidium tolleret: isque reſpondiſſet, electos ad ſe, Papiam debere venire, non vt eos iudicaret, ſed vt a prudentibus viris addiſceret, cui potius obedire deberet: ſpreto tam ſalubri reſponſo, vt vir erat elati animi, Anagniam ſe contuliſſet, & quos mox imp. honeſtos epiſcopos de religione Chriſti bene ſentientes miſerat, qui eum ad Papienſe concilium, quod Fridericus exemplo Iuſtiniani, Theodoſij, Caroli & aliorum antiquorũ imperatorum, ſuo iure conuocarat, citarent, nimium ſuperbe reieciſſet. Octauianum per iam dictos epiſcopos Papiam adductum, ibidem frequenti antiſtitum conuentu Aenobarbus Victorem pontificem probauit, ratamque illi fecit ſuo aſſenſu dignitatem, quem & Germania ſecuta eſt. Lege Radeuicum, quo nemo copioſius eius ſchiſmatis acta, & ſi omnes illius meminerint, monimentis literarum tradidit. Sed & Maximilianus inuito Iulio indixit concilium, vt in temporibus eius latius referemus. *Ignara ſuperni iudicij*] Sed qui id tibi, Gunthere, conſtare potuit? quum non omnes, quos homines recipiunt, vt diuus Hieronymus grauiter dixit, probet vere epiſcopos Deus. Certe humano iudicio legitime creatus videtur, in quem plurium ſuffragia congeruntur, etiam ſi fuerit coniuratio perditorum. Quamquam vt Dei ſolum eſt certum iudicium, ita nouit etiam ille in populi ſui ſalutem abuti parum rite electis.

Rurſus ad hoſtiles vaſtandos impiger agros
Signa mouet Cæſar, lateque per omnia bellum
Rura trahens, quæcumque nouis illæſa manebant
Cladibus euertit grauiora prioribus addens.
Aſt vbi continuis crebro ſpoliata rapinis,
Nec domino victum, nec equo dare pabula tellus
Iam poterat, conuertit iter, rapidoque tumultu
Tendit ad obſeſſæ trepidantia mœnia Cremæ.
Hanc equidem iam tunc a prima cœperat ingens
Obſidione timor, ſed nunc vbi regia ſigna
Cæſaris, & Latias vento quatiente volucres
In campis volitare ſuis, ipſumque verenda
Maieſtate ſuos hortantem ad bella maniplos
Aſpiciunt, quatit oſſa metus, cladisque futuræ
Præuia turbatam confundunt nubila mentem.
Non tamen infauſtæ vel nunc reſipiſcere plebi,
Seque ſuosq; pio rectori ſubdere muros,
Vltrices vitare minas, veniamque mereri
Subuenit: inſiſtunt ſceleri maluntque perire,
Quam dono vixiſſe ducis: mors libera pluris,
Quam donata ſalus, conceſſaque vita putatur.
Ergo pari ſtudio ciues, ac noſtra iuuentus
Arma volunt, pacemque negant, tormenta grauesque
Attollunt fabricas: diuerſos machina in vſus
Extruitur, quæ ſaxa rotet, quæ torqueat haſtas,
Quæque vel in muros, vel in altas æmula turres
Spargat inextinctas viuaci ſulphure flammas.
Tela, faces, & ſaxa volant, niger aera nimbus
Inficit, & miſſis ſubtexitur aura ſagittis,
Ardet vtrinque furor, cœlumque clamore feroci
Rumpitur, & ſtimulis grauioribus æſtuat ira.
Hij, clauſos virtute pares ſe velle videri
Indignum fœdumque putant, gaudentque feroces
Inculcare minas: illi non eſſe minores

Vel in altas æmula turres] Græce eiuſmodi ignis iacula Pyroboli vocantur: Teutonice, *Feurworſzel.* Horum fit mentio in Machabæis. *Hij*] Scilicet, Aenobarbici. *Clauſos*] Cremenſes obſidione cinctos. *Deſperata ſalus*] Iuxta illud Poetæ, Æneid. ij: *Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.* Plerũque enim, vt Seruius ibidem refert, deſperatione robur augetur, vt Papinius: *Eſt vbi dat vires ni-*

Nituntur, referuntq; vicem, ac maiora rependent.
Audaces mors certa facit, pellitque timorem
Deſperata ſalus: tunc ſi quos ſorte maligna
Comprenſos, captoſq; tenent, hoſtilis in illos
Graſſatur rabies, ſocuſque videntibus enſe
Colla ſecant, luduntque manu, ceruice rotata
More pilæ, aut miſeros lacerant crudeliter artus.

minus timor. Item ſcimus, *captiuitatis mortem eſſe remedium.* *More pilæ*] Erat, Radeuicus ait, videre miſeriam: quando hi qui foris, occiſorum amputatis capitibus, eis quaſi pila ludebant, & a dextra in læuam reiectis, crudeli oſtentui & ludibrio habebāt: qui vero in oppido, inhoneſtum arbitrantes ſi quid minus auderent, captiuos noſtrorum ſine miſericordia ſupra muros membratim diſcerpendo, miſerabile præbebant ſpectaculum.

Haud procul a ſæuo belli ſemota tumultu,
Vicinum coniunx ſeruabat regia caſtrum,
Ne miſeras cædes, infandaque multa videret,
Caſtaque crudelis ſceleraret lumina viſu.
Hanc, viſente viro, per eam, quam regia ſigna
Seruabant portam, tutis e ſedibus hoſtes
Prorumpunt, ſtrepituque graui tentoria regis
Aſſiliunt, multoſque necant, maculantque cruore
Hoſtili proprioque, ſolum ſternuntque caduntque.
Cædibus alternis tota non viribus vllis
Depelli potuere die, dum phœbus opaco
Infudit tenebras, demerſa lampade mundo.
Nuncius abſenti certiſſimus omnia regi
Pertulit: ille grauis concuſſus pectora motu,
Caſtra petit properans, & adhuc a cæde recenti
Signa cruenta videt, captiuaque corpora quadam
Vrbis in aſpectu laqueo ſupponere fauces
Cogit, & excelſo ſuſpendit in aere ligno.
Tunc etiam quidam vinctos in caſtra trahebant
Sex Ligurum de gente viros, qui iuſſa ferentes
Verba, Placentinus Ligurinæ nomine plebis
Hoſtibus inciderant: horum qui maximus vnus
Eſſe ferebatur, ſe præſulis eſſe nepotem
Gaudebat, generisq; notis, opibusq; nitebat.
Hos quoque, contempto non paruis ponderis ære,
Quod pro morte ſua redimenda pendere fiſco
Spondebat, pœna princeps affecit eadem.
Nec minus obſeſſi captos quoſcumque tenebant
Suſpendunt, factique vicem mox reddere gaudent.
Tunc magna exarſit generoſi Cæſaris ira,
Quod velut ex æquo ſecum contendere victi
Auderent, nec adhuc miſeros agnoſcere caſus,
Fortunamque ſuam vellent in morte fateri.

Vicinum caſtrum] Nomen illi erat tum, vt idem autor eſt Radeuicus, Sanbaſſan. *Coniunx regia*] Beatrix Auguſta, quæ aliquando, vt & Crantius refert, ingentem a Mediolanenſ. contumeliam paſſa eſt. Quum enim fœminea, vt putabat, ſecuritate vrbem intraſſet, cuius videndæ ſtudio iam pridē ardebat, populus male affectus imperatori, qui iterum rebellionem meditabatur, inſolens fœdumque petulantiæ ſuæ exemplum edidit. Quippe, oblitus debiti, oblitus fœminei decoris, oblitus armorum Cæſaris, quæ ſæpius illi cum victoria intentauit, Auguſtam fœminam capite obuerſo, in caudam mulæ impoſitam, traditaq; pro fræno cauda, nō tantum in vrbe circumuectam habuit ſummo ludibrio, ſed etiam eo ſchemate videndam per portam emiſit. Vnde memor, tam inſignis contumeliæ, vt eos rurſus ad deditionem compuliſſet, non alia deditos lege accæpit Aenobarbus, quam qui viuere velint, ficum de natura mulæ, dentibus eximerēt, alioquin mox obtruncandi. Multos tum ferunt, præpoſuiſſe mortem ignominiæ: viræ cupidi fecere, ad quos eos ſuprema neceſſitas adigebat. Hinc quoque natam eſſe aiunt, apud Italos familiarem illam contumeliæ notam, qua pollice digito inter duos oſtenſo irridentes dicunt: *Ecce la fico.* Hæc eſt autem illa ficus, eodem Crantio teſte, quam tuliſtis Mediolanenſes per ſummam ignominiam, vnde horror eſt, digna ſuperbiæ vindicta.

Infandaq; multa videret] Mala ſcilicet, & ſcelera, quæ ſæua belli tempeſtate ingruunt. Hæc recitat Roterodamus in explicatione prouerbij: *Dulce bellum inexpertis.* *Placentinus hoſtibus*] Vſq; adeo verum eſt, quod Sapiens dixit: *Inimico reconciliato ne credideris.* Licet enim Placentini nuper in Aenobarbi verba iuraſſent, ſecrete tamen Mediolanenſibus fauebant, ficta deuotione, ſimulataque obedientia Cæſari adhærentes. Vnde non multo poſt ab eo, vt patebit, ſacro ſanctæ maieſtatis rei, hoſteſq; imperij pronunciati ſunt. *Se præſulis eſſe nepotem*] Archiepiſcopi Mediolanenſis. Vir erat ille, vt ait Radeuicus, diues, & cuius conſilio Mediolanenſis ciuitas plurimum nitebatur. Iuriſperiti nepotis vocabulo varie vtuntur: iis modo ad pronepotem extenditur, modo filij appellatione venit, modo non venit. Ego ſubſcribo iis, qui nepotem non proprie, ſed per interpretationem aiunt ſub filio contineri. Vulgarem autem vocabuli huius vſum narrauimus in ſcholiis, quæ ad amici rogatum olim adiecimus hymno auiæ Chriſti Annæ dicto ab Roterodamo. *Generis notis*] Id eſt, imaginibus. in bonam partem, vt aliquando etiam accipitur, ſicut apud Ouidium: *Ille Numantina traxit ab vrbe notam.* Plærumque tamen in malam partem, pro infamia & ſuggillatione. Notis autem ſcribere, iuriſconſultis eſt compēdioſo ſcribendi genere excipiendo vti. Tranquillus de Tito principe Romano.

mano. E pluribus comperi notis quoq; excipere velociſſime ſolitum, & cum amanuenſibus ſuis per ludum iocumq; certantem, imitari chirographa quæcunq; vidiſſet. Huiuſmodi exceptores ſunt hodie in ſeptis iudicialibus miranda ſolertia omnia propemodum dicta, aduocatorum quoque, nedum iudicum excipientes. Quales etiam olim fuiſſe in iudiciis Romanis probat adductis teſtimoniis Budæus in annotation. priorib.

Protinus obſeſſos præconis voce moneri
Imperat, vt miſeræ ſolatia nulla ſalutis
In bonitate ſua ponant ſibi, ne quis ad ipſum
Spe veniæ fugiſſe velit, pro ſanguine certet
Quiſque ſuo, propriamque manu ſe ferre ſalutem
Nouerit, & validis tantum ſpem ponat in armis.
Inde quater denos, quos plebes perfida dudum
Illa viro dederat, fidei paciſque tenendæ
Pignora certa vades, fabricis, & turribus altis
Imperat adnecti, quique hac, faſceſque ſuorum,
Saxaque tormentis violenter ab vrbe rotata
Excipiant, miſeris tutantes robora membris.
Quantus erat luctus, miſeri quæ forma doloris,
Quæ ſuper e totis populi ſuſpiria muris,
Cum pendere ſuis expanſo corpore natos,
Oppoſitos telis, miſeri videre parentes.
Pectora ſingultu ſaliunt, gemituſque dolore
Rumpitur, atque omni lachrymæ ſub caſſide manant.
Non tamen idcirco parcendum turribus illis
Eſſe putant, curantve ſuos auertere iactus.
Atque aliquis toto diſtentus corpore pendens,
Saxa videns in ſe miſerum torquere parentem,
Luctiſico clamore ciens, ita filius inquit:
Quid facis infœlix? huc tandem reſpice ſæue
Ac miſerande pater, lapidum compeſce rotatus,
Tela manu ſuppreſſa tene, non obruis hoſtem,
Filius eſt, quem morte petis: vel parcere nato
Si prohibet fortuna patrem, da tempora vitæ
Non ſpacioſa mea, veniatque miſerrima mater,
Pendentemq; prius videat, mortique paratum
Quem genuit. ſic ille miſer ſua fata parenti
Defleuiſſe ſuo: ſic & pater anxius illi
Reſpondiſſe poteſt: non me tua fallit imago
Nate, nec ignara te neſcius obruo dextra.
Agnoſco miſerum miſer, accipioque vocantem,
Heu pietas, non parco tamen: ſed deſine ſæuum
Incuſare patrem, non te, miſerande, ſed hoſtem,
Inq; meam ſtructas cladem peto turbine turres.
Cogit amor patriæ, mallem diſtractus in illo
Stare loco, corpuſque tuis opponere ſaxis.
Sors tua dura minus, ſaxi quem protinus ictu
Machina diſcutiet: nos turba miſerrima, faſtus
Teutonicos, regiſque minas, longique dolorem
Funeris, amiſſa iam libertate timemus.
Vix ea, cum rapido moles excuſſa flagello,
Fortiter inflicto pendentem diſcutit ictu.
Sic aliquot pueri mortem ſubiere, ſed omnes
Expoſiti fato grauiorem morte timorem,
Longaque pendentes miſerandaque fata tulerunt.

Præconis voce] Qui publice aliquid ore & verbis denunciat, præco dicitur, vt apud Virgil. in v Æneid. *Victorem Æneas præconis voce Cloanthum declarat.* M. Cicero Epiſt. lib. vj ad Lepram ſcribens, ex autoritate Balbi iuriſconſulti indicat præconis munus ignobile, his verbis: Simul vt accæpi a Seleuco tuo literas, ſtatim quæſiui e Balbo per codicillos, quid eſſet in lege. Reſcripſit, eos qui facerent præconium vetari, eſſe in decurionibus: qui feciſſent, non vetari. Quam ſententiam & Alciatus probat. non enim ſimpliciter præco muſicā profitetur, ſed voce & clamore populum alloquitur. Iuuenalis: *Quondam hi cornicines & municipalis harenæ Perpetui comites, notaq; per oppida bucca.* *In bonitate ſua*] Hoc eſt, miti & manſueta natura: quæ non defuit Aenobarbo, & regem maxime decet. Nihil eſt enim, autore Seneca, memorabilius, quā eum cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo interrogaturus eſt, imo ſi vehemētius excanduit, nec deprecaturus eſt quidem, ipſum ſibi manum iniicere, & poteſtate ſua in melius placidiusque vti. Quamobrem perfidiæ gentis imputandum eſt, quod clementia principis ſæpius læſa, vt fieri ſolet, in inexorabilem iram exiens, ipſum ad inſigne ſeueritatis, quod mox ſequitur exemplum adegit. Quæ, vt docet Cicero primo Officiorum, reipublicæ cauſſa adhibenda eſt, quod ſine ea rerum ſumma adminiſtrari non poſſit. *Fabricis*] Machinis, quibus alligatos Cæſar, obiiciēdos decreuerat Cremenſium tormentis: quæ nouem ipſa intra vrbē hābebant, vulgato nomine Mangas vocata; teſte Radeuico, apud quem eadem, quæ hic cecinit Poeta fuſius eſt legere.

Quid facis infœlix] Pathetica verba filij machinis affixi pro muris patriæ: ne pater in ſe hoſtile telum torqueat e tormentis in obſidentem hoſtem iaculandum. *Non me tua fallit imago*] Verba patris ad filium exhortantis, vt fortiter pro patriæ, quam ipſe propugnet, libertate moriatur.

Amor patriæ] Vt hæc eſt vnicuique iucundiſſima, quæcunque contigit, vt teſtatur Homerus in Odyſſea, qui interprete Roterodamo ſic cecinit: *Vt nihil eſt patria, propriis ve parentibus illis dulcius.* Sed & Cicero in legibus autor eſt, nos illis maxime obligatos eſſe: apud quem & habes

Catalogum defenſorum patriæ, in orat. pro Seſtio. *Sors tua dura minus*] Hoc eſt, melior, q.d. o fili, tua conditio eſt leuior, quia ſi & tu morieris, nullo id cruciatu longo continget, & vt vir fortis, pro patria mortem oppetes: verum ego obnoxius ero ærumnoſæ perpetuæque ſeruituti. Eſtq; locus ab inſtantibus malis ſimilis illi, qui eſt apud Lucanum lib. octauo: *Sed tua ſors melior, quoniam mors vltima pœna eſt, non metuenda viris.* *Machina*] Tormentum bellicum. Sed & vox ipſa conſilia, quibus decipere hoſtem conamur, ſignificat: vt in referenda eius origine narrauimus fuſius, vt omnia, quæ in hymnum Prudentij, ad omnes horas ſcripſi. *Amiſſa iam libertate*] Quum hæc non ſolum ab hominibus, ſed etiam a beſtiis expetatur, vt præclare dixit Cicero contra Rullum. Certe laus eſt illa maxima ciuitatis, in qua eſt libertas certa, æquaque tam ciuibus quam peregrinis. Vide Ariſtotelem lib. Politic. iiij & ſexto. *Sic aliquot pueri*] Attendendum memorabile Cremenſium crudelitatis, vel potius immanitatis exemplum. *Pueri*] Id eſt, filij, vt apud Euangeliſtam iuxta idioma Hebræorum, cuiuſcumque ſint ætatis, Paulus iuriſconſultus triplicem explicat huius vocis ſignificationem. Prima eſt, cum ſeruos pueros appellamus: qui ſermo etiamnum in vſu eſt. Altera eſt, cum contrario puellæ nomine vtimur, Teutonice *ein Knab*. Tertia eſt, qua ætatem indicamus: vnde propria ſignificatione, cum puerum dicimus, impuberem intelligemus, id eſt, qui quatuordecim annos non expleuerit. Accipitur & in ſacris literis pleniore ſignificatione hæc vox, vt apud Eſaiam: *Maledictus puer centum annorum.*

Interea Ligures tantis ad mœnia regem
Implicitum cœptis, aliis non poſſe putantes
Ferre ſalutis opem, ſocioſq; leuare labores,
Agmine collecto, quanto non ante, Manerbum
Haud procul a Cumis, vix expugnabile caſtrum
Aſſultu, raptoque parant euertere bello.
Comperit hos motus, qui tunc in partibus illis
Virtutum merito generoſum nomen adeptus,
Teutonica dudum miles de gente, vocatus
Cæſaris imperio, comitem Gozuinus agebat:
Propoſitum Ligurum regi, magnoſque paratus
Significat, cautusq; ſuis a Principe caſtris
Supplementa petit, collectis omnibus ipſe
Quos eadem tellus aptos, his rebus, habebat,
Arma rapit, iamque obſeſſos euertere muros
Caſtrenſique necem populo, ſeu vincla minantes
Aggreditur, turbatq; viros, celeriq; relapſu
Conuertit, flectitq; fugam, fallitq; ſequentes.
Sic iterum, ſic ſæpe ſuo comes impiger aſtu
Ludificat Ligures, inceptaq; magna retardat.
Id ſatis eſſe putans, ſociæ dum ſigna cohortis,
Auxiliumq; ferens, a Principe miles adeſſet,
Ergo vbi conſpicuis velox equitatus, in armis
Quingenti iuuenes, firmiſſima robora belli
Affuit, & valido ſuppleuit robore partes,
Plura rati Ligures, & te quoque Cæſar adeſſe,
Præcipitem petiere fugam, timidiq; ſoluta
Obſidione ſuos properant attingere muros.
Imminet attonitis victor, ſpoliisq; retentis,
Pluribus occiſis, aut vincula ferre coactis,
Non prius abſtinuit ferro, quam cardine verſo
Hoſtibus excluſis fugientes porta recepit.
Iam crebris infida dolis, aſtuq; maligno
Auſa pium fuerat ſtimulare Placentia regem.
Quippe nec occultis Ligurum maleſana volebat
Parcere colloquiis, alimentaq; grata ciborum,
Armaq; damnata mittebat perfida plebi.
Ergo Placentinos, totiens offenſus ab illis
Imperij Cæſar manifeſtos deputat hoſtes.
Hoc ſatius reputans, quam ſi ſub melle venena

Agmine collecto] Circiter xxx m. vt aſſerit Radeuicus. *A Cumis*] A Comenſi lacu.

Comitem agebat] Hoc eſt, adminiſtrabat, quibus ab Aenobarbo præfectus erat, comitatus ſcilicet, Sefrenenſem & Martuſanum. *Supplementa*] Id eſt, ſubſidium, vel potius auxiliarem militem. Caſtrenſia verba ſunt obſidium, præſidium, & ſubſidium, ſed ad alia etiam tranſlata.

Incepta magna retardat] Hoc eſt, copiam pugnandi facere cunctatur.

Colloquiis] Tractatibus, vt nunc aiunt. *Alimenta ciborum*] Commeatum ſignat. Quod verbum itidem caſtrenſe, vulgo *Profiand*, duo ſignificat, vel facultatem ad tempus a militia, aliove miniſterio recedendi, quam

præbet

Impia celantes, hoſtilia quæque mouerent.
Nulla quidem peſtis magis eſt operoſa nocendi,
Quam ſimulatus amor nimiumq; domeſticus hoſtis.

præbet militi imperator eundi quo velit, ad præſcriptum diem reuerſuro: & in hac ſignificatione numero tantum ſingulari fere vtimur. Vel cibaria & alimoniam publicam vel priuatam. Cicero pro lege Manilia. Iam commeatu & priuato & publico ptobibebamur. *Mittebat perfida*] Vt rariſſimum eſt, amicitias reconciliatas pure colere. Bene autem perfida, quia iuſiurandum, hoc eſt, hominij iurata capita, quæ ſuperius recitata ſunt, violauit.

Venena] Caius Iuriſconſultus Homeri autoritate probat vocabulum venenum indifferens, ſignificatum a coniunctis accipere. Nam bonum & malum venenum dici poteſt. Hodie tamen vulgaris conſuetudo admiſit, vt quotiens veneni mentionem facimus, de malo intelligamus. Venenorum remedia diffuſe attingit Dioſcorides libro ſexto. Per translationem autem hic intelligit Placentinos ideo externe ſe amicos agere, vt nacti occaſionem, grauius lædant. Quod eſt iuxta prouerbium a diuo Hieronymo contra Ruffinum vſurpatum, *altera manu panem oſtentare, altera lapidem ferre.*

Nulla quidem peſtis] Catholica ſententia, cuius vim ſi quis in humanis verſatus rebus non aliquando expertus eſt, hic iure cenſendus eſt beatus. Neſcio an Poeta ad illud vulgatum apud Michæam capit. vij alluſerit: *Inimici hominis domeſtici eius.* Quod ſi Polydoro credimus, congruit in familiares inimicos, quibus nihil nobis pernicioſius eſſe poteſt: quando illi vt clancularij hoſtes non facile caueantur. *Simulatus amor*] Hoc eſt, amicus. Quippe ab amore, vt etiam diuus Hieronymus annotauit, amicus dicitur, enarrans locum ſcripturæ modo citatum. Cum autem omnium rerum ſimulatio eſt vitioſa, tollit enim iudicium veri, idque adulterat, tum amicitiæ repugnat maxime: delet enim veritatem, ſine qua nomen amicitiæ valere non poteſt, autor Cicero in Lælio. *Domeſticus hoſtis*] Cum hoſtis hodie ſignificet eum cum quo bellum publice geritur, pro inimico accæpit: quo verbo ſignificamus omnem quem odimus, qui amicus non eſt.

Iamque rebellatrix ſuppreſſo Crema timore
Præteritis afflicta malis, metuensq; futura,
Cœperat in ſeſe grauiter mulctata reuerti.
Iam ſe poſſe minus trepidi, triſteſque fatentur,
Nec ſolitis turbare viros excurſibus audent.
Ne tamen omnino nulla ſint fraude nocentes,
Muſcipulis ſimiles laqueos, nexuſque tenaces,
Furtaq; miranda non apparentia fraudis
More nouo, notaque minus reor hactenus arte,
Per quaſcumque vias, & circa mœnia tendunt.
Vt ſi cauta parum laqueo veſtigia quiſquam
Inſerat, ante quidem quam ſe diſſoluere poſſit
Adſit, & obtruncet, captumve coerceat hoſtis.
Praterea denſis ſcrobibus tellure cauata
Præcipites fodere dolos, foſſaſque latentes
Iniectu texere leui, quas incidat hoſtis
Inſcius, & ſubito pateat diſcrimine morti.
His aliiſq; dolis, quos tendere callida plebes
Sueuerat, vltrices tandem Fridericus in iras
Excitus, extremamq; manum præſtare labori
Accelerans, iam quippe viro poſt oppida clauſa
Sextus agebatur brumali frigore menſis,
Omnibus affectis, finemque optantibus olim
Bellorum, quocumque modo munimina bello
Expugnare parat: tardum ſibi quippe videtur
Expectare famem, cum longos ciuis ad vſus
Plurima de totis cautus collegerit agris.

Grauiter mulctata] Condemnata. A mulcta, quam vocem grammatici quidam a mulcendo per antiphraſim dictam putant, mulctare verbum dictum ſignificat condemnare & punire. Sic Plautus mulctare matrimonio, Terentius & Maro libro vndecimo mulctare morte, Trãquillus mulctare gentilitiis hæreditatibus, Corn. Tacitus, mulctare verberibus dixerunt. Ex vſu tamen, vt proximo libro quoque indicauimus, anguſtiore ſignificatione mulcta pro pecuniaria tantum pœna recepta eſt. Sicq; variæ differentiæ introductæ ſunt. Quod pœna quælibet coercio eſt, mulcta ſolius pecuniæ: quod pœna certa eſt, legeq; expreſſa, mulcta ab ius dicentis arbitrio pendet. Quod pœna a quocunq; iudice infligi poteſt, cui criminis exequutio demandata ſit: mulcta ab ordinariis tantummodo, hiſq; qui pro tribunali ſedent. Quod mulcta fiſco datur, pœna etiam parti applicari poteſt. Quod mulcta infamiam non irrogat. Quod a pœnæ irrogatione cum quis criminis conuictus eſt prouocatio non eſt: at mulctæ indictio per iudicẽ appellationis reuocari poteſt. ſed & ſi vltra modum a lege conſtitutum Præſes prouinciæ mulctam dicat, ipſo iure reſciſſum eſt: ſi pœnã, appellatione opus eſt. Is quoq; qui mulctam dixit, officio ſuo functus non eſt, & ideo eam reuocare poteſt: at qui pœnam conſtituit, amplius ea de re non aditur. Sunt autem pœnæ per leges & S. conſulta certis delictis conſtitutæ: mulcta ſpecialibus quibuſdam, vt cum quis in ius vocatus iudicem negligit: contumaciæ enim infligitur. Plinius epiſtol. lib. iiij. Licinius Nepos prætor acer & fortis, mulctam etiam dixit ſenatori, qui ad iudicandum non venerat, egit ille in ſenatu cauſſam ſuam: egit autem ſic, vt deprecaretur: remiſſa eſt mulcta, ſed timuit, ſed rogauit, ſed opus venia fuit. *In ſeſe reuerti*] Id eſt, cognoſcere ſeipſam. Vnde, in ſe deſcendere dictum prouerbiali ſermone, *eſt ſua ipſius vitia inſpicere.* Perſius. *Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere nemo, Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo.*

Muſcipulis] Muſcipula eſt inſtrumentum quo vtimur ad mures capiendos, Græci *μυάγραν* appel-

lanr. Hoc autem vocabulo male literati, vt Beroaldus in aſinum Apuleianum annotauit, pro ipſo cato, qui & felis domeſticus dicitur, vtuntur. *Notaque minus arte*] Vt ſit vera Ouidij ſententia: *Ingenium mala ſæpe mouent.* *Extremam manum præſtare*] Pro eo quod eſt, vt habet prouerbium: *Summam manum addere*, rem omnino abſoluere, ſeu extremum finem imponere. Sumpta metaphora ab artificibus, vt explicat Eraſmus in Chiliadibus. *Labori*] Obſidioni. *Quocumque modo*] Id eſt, nulla non arte adhibita, ſeu tentata. Vt ſolent comædiarum aut tragædiarum ſcriptores, qui fabulas ſuas in actus quoſdam diſtribuunt. Vnde illud Horatianum: *Nec ſit quinto productior actu*, in extremo actu plurimum artis addere, ſicut ſcribit Tullius ad Qu. fratrem: Illud te ad extremum & oro & hortor, vt tanquam poetæ boni, & actores induſtrij ſolent, ſic tu in extrema parte & concluſione muneris ac negocij tui diligentiſſimus ſis, & cætera.

De totis cautus] Id eſt, proſpiciens. Proſpicientiæ munus, quæ alio nomine ac maxime noto, dicitur prouidentia, in aduerſis proſperiſque æque verſatur rebus, commodis etiam atque incommodis proſpectandis, iiſque etiam prouidendis, atque vt auertendis damnis, ſic etiam inuitandis compendiis. Non ſolum enim diuerſiſſimas res acutiſſime diſpicit, verum etiam & conſulit, & conſilio dat operam. Quæ autem ſit eius opera, & quæ vis, exemplo prudentis ac probati agricolæ oſtendit eleganter lib. iiij de prudentia Pontanus. Cautus autem proprie dicitur, vel qui tantum id videt, ne a recto delabatur, ipſe de via digreſſus: vel qui id maxime curat, ab aliis ne decipiatur.

Protinus ad muros, munitas vndique turres,
Inuectasq; rotis, & magno pondere firmas
Ducit, & hoſtilis celſas ſuper aggere ſiſtit.
Harum ſumma tenent, quos, vel baliſta, vel arcus
Morte procul miſſa facit hoſtibus eſſe timendos,
Qui iaculum valido longe torquere lacerto
Longius excuſſa didicere potenter habena.
Inferiora viri fortes, ex agmine toto
Electi, promptiq; manu tabulata tuentur:
Qui dum trans foſſas porrecto ponte patentes
Mœnibus aſſiliunt, & muros rumpere tentant,
Qui loca ſumma tenent, iaculis leuibusq; ſagittis
Infeſtant miſeros per propugnacula ciues:
Ne confringendis liceat ſuccurrere muris.
Tunc & ſubiectas facilis deſpectus in arces,
Et leuis ex alto trepidos conatus in hoſtes:
Qui ſi forte ſuos rurſum conuertere vultus
Incauti tentant, vehementibus ora ſagittis
Figuntur, nec ſcire licet, neque cernere fas eſt
Vulneris autorem, latebris quem lignea tutum
Occultant tabulata, cauis pluit aura ſagittis
Deſuper, & toto funduntur ab æthere mortes.
At quæ de muris noſtras flutantia turres
Tela petunt, infirma volant, ſpacioq; tenoris
Languida, vix ſummo delibant robora ferro.

Munitas vndique turres] Eleganter deſcribit turres, machinas illas ambulatorias, quarum & ſuperius meminit. Et quia quæ de eiuſmodi turribus ſcribit cap. xvij lib. iiij Vegetius huic loco, vnde deſumpta videri poſſunt, non incongruunt, quo planius ille intelligatur, haud grauabor ea adſcribere. Turres, inquit, dicuntur machinamenta ad ædificiorum ſpeciem ex trabibus tabulatiſque compacta: & ne tantum opus hoſtili concremaretur incendio, diligentiſſime ex crudis coriis, vel centonibus communitur: quibus pro modo latitudinis additur altitudo. Nam interdum tricenos pedes per quadrum, interdum quadragenos, vel quinquagenos latæ ſunt. Proceritas autem ipſarum tanta ſit, vt non ſolum muros, ſed etiam turres lapideas altitudine ſuperent. His plures rotæ mechanica arte ſubduntur, quarum lapſu volubili magnitudo tam alta moueatur. Præſens autem periculum ciuitatis eſt, ſi ad murum fuerit turris admota. Plures enim accipit ſcalas, & diuerſo genere conatur irrumpere. Nam in inferioribus habet arietem, cuius impetu deſtruit muros. Circa vero mediã partem accipit pontem, factum de duabus trabibus, ſeptumque de vimine: quem cito prolatum, inter turrim murumq; conſtituunt: & per eum ingredictes de machina bellatores in ciuitatem tranſeunt, & occupant muros. In ſuperioribus autem turris illius partibus contati & ſagittarij collocantur, qui defenſores vrbis contis, miſſilibus, ſaxiſque ex alto proſternant. Quo facto, ciuitas capitur ſine mora. Quid enim auxilij ſupereſt? cum hi qui de murorum altitudine ſperabant, repente ſupra ſe aſpiciant altiorem hoſtium murum. Græci eiuſmodi turres, quibus ad iam dictum modum in vrbium expugnatione muri conſcenduntur, Epibateria appellant: quam dictionem in Caluitij laude vſurpauit Seneca. *Funduntur ab æthere mortes*] Hoc eſt, ab altitudine, ſeu culmine turris ſuperante ſummitatem muri obſeſſæ ciuitatis. Mortes numero multitudinis dixit more ſcriptorum eccleſiaſticorum, apud quos legere eſt mortes & mortium. *Spacioq; tenoris*] Hoc eſt, propter longiorem progreſſum, quo ius attenuatur. *Summo ferro*] Id eſt, acie ferri, cuius illa extrema pars eſt.

Si rapidas tormenta faces, ad lignea forte
Robora torſerunt, & turribus ignis adhæſit,
Deſuper effuſis incendia protinus illa
Reſtinguuntur aquis, aut vino ſparſa quieſcunt:
Aut ſi reſtingui nequeant, & feruida vino

Si rapidas tormenta faces] Docens enim & Vegetius, quemadmodũ ambulatoria turris poſſit incendi. Huic, inquit, tam manifeſto diſcrimini ſuccurritur multis modis. Primum, ſi cõfidentia vel virtus eſt militaris eru-

ptione

Sulphure flamma viget, fumantia membra ſecuris
Amputat, & toti ſucciſa parte medetur.
Turbine fulmineo magnos tormenta molares
Mœnibus inſligunt, muroſque & tecta flagellant.
Fundaque contorto tranſuerberat aera plumbo,
Et mediis liquidæ glandes in nubibus ardent.
Ast alij foſſas, iniectu ceſpitis, implent,
Hoſtileſque petunt denſa teſtudine muros.
Suffodiunt alij turres, ac fortia ſubter
Fundamenta cauant, aut duri roboris ictu
Impellunt muros, labefactaque mœnia quaſſant.
Aut emota loco muri, compage ſoluta,
Saxa remoliri cuneis arctata laborant.
Aut velut in plano veſtigia certa ferentes,
Scalarum gradibus celſas apprehendere pinnas
Contendunt, pugnantque ſimul: nec ſegnior hoſtis
Vndique diſcurrens nunc hos, nunc obuius illos
Excipit, hærentes ſcalas detrudit ab alto
Margine murorum, vicinos cominus enſe
Percutit, aut duro contundit tempora conto:
Longius amotos, lapidum torrente ruina
Obruit, aut iaculis & certo ſauciat arcu.
AEſtuat ira minis, ſæuus crudeſcit vtrimque
Clamor, adhortantes incendunt pectora voces.

ptione facta, globus egreditur armatorum, & vi hoſtibus pulſis machinamentum illud ingens direptis coriis Ignis exutit. Quod ſi oppidani exire nō audeant, maiores baliſtas, malleolos, vel phalaricas cum incēdio deſtinant, vt perruptis coriis, vel centonibus, intrinſecus flamma condatur. Malleoli velut ſagittæ, & vbi adhæſerint (quia ardētes ſunt) vniuerſa conflagrant. Phalarica autem ad modum haſtæ valido præfigitur ferro, inter tubum etiam & haſtile, reſina, bitumine, ſtuppiſque conuoluitur infuſo oleo, quod incēdiarium vocant. Quæ baliſtæ impetu deſtinata, prærupto munimine ardens figitur ligno, turritamque machinam frequenter incendit Depoſiti quoque homines funibus cum hoſtes dormiunt, in latebris portant lucernas, & incenſis machinis rurſus leuantur in murum.

Liquidæ glandes] Miſſile glans eſt plumbeum in modum glandis formatum. Saluſtius in Iugurtino. Pars eminus glande, aut lapidibus pugnare. *Denſa teſtudine*] Hoc proximo libro explicatum eſt. *Ac fortia ſubter fundamenta cauant*] Eo capit. quo Vegetius oſtendit, quibus modis fodiatur terra, ne machina noceat, refert memorabilem Rhodiorum aſtutiam: Quorum cum, inquit, ciuitas oppugnaretur ab hoſtibus, & turris ambulatoria ſuper murorum altitudinem ac turrium omnium pararetur, mœchanici ingenio inuentum eſt tale remedium. Per noctem ſub fundamento muri cuniculum fodit, & illum ad quem die poſtero turris fuerat promouenda, nullo hoſtium ſentiente, egeſta terra cauauit intrinſecus: & cum totis ſuis moles inpulſa fuiſſet, atq; ad locum, qui ſubtus cauatus fuerat veniſſet, tanto pondere ſolo cedente ſubſedit, vt nec iungi muris, aut moueri vlterius potuerit. Ita ciuitas liberata eſt, derelictaque machina.

Cuneis] Id eſt, trabalibus. Sunt autem trabales ſpecies tormentorum: dicti a trabibus. Horum meminit Horatius in Odis. Proprie namque Cuneus inſtrumentum eſt, quo in lignis findendis vtimur. Per tranſlationem autem dicitur etiam multitudo peditum, quæ iuncta eum acie primo anguſtior, deinde latior procedit, & aduerſariorū ordines rumpit: quia a pluribus in vnum locum tela mittuntur. autor Vegetius. *Scalarum gradibus contendunt*] Apte dicit, contendunt: quod qui ſcalis nituntur, frequenter periculum ſuſtinent. exemplo Capanei, a quo primum hæc ſcalarum oppugnatio perhibetur inuenta: qui tanta vi occiſus eſt a Thebanis, vt extinctus fulmine diceretur.

Vtque procelloſum ventis agitantibus æquor,
Oppugnat miſera perituram ſorte carinam,
Rumpunt vela Nothi, commixta grandine nimbus
Ingruit, & miſeros affligit ab æthere nautas.
Aſſiliunt fluctus, validis agitata procellis
Verberat vnda latus, nexu tabulata ſoluto
Rupta gemunt, hauſtoque mari rimoſa fatiſcunt,
Stant miſeri nautæ, quaque impetus acrior vrget,
Hac ſtudio maiore rati ſuccurrere tentant.
Hic latices trepidus ſalſos in ſtagna refundit,
Et properat rimæ ſarcire patentis hiatum.
Ille vacillantem fluctu iactante carinam
Remigio, doctaque manu ſuſtentat, & ipſi
Decertans pelago, perfringit remige fluctus,
Vela notho, clamore viri, ſtridore rudentes
Quaſſa fragore ratis, plangoribus inſonat vnda.
Dum tandem decimus violento gurgite fluctus
Inſiliat, victamque premens obſorbeat alnum.

Vtque procelloſum] Similitudo valde pulchra.

Decimus fluctus] Hic apud Poetas pro maximo & vndabundo celebratiſſimus eſt. *Sic plebs infelix*] Adaptatio egregia. Bertolfum fama vocabat. Radeuicus: Sed neque noſtris, inquit, virtus in rebus aduerſis, nec Cremenſibus ſæuitia defuit. Nempe vnus militum noſtrorū nomine Bertolfus de Arrar, qui cū primis de ponte ſaltu in ciuitatem venerat circumdatus vndique ab hoſtibus: dum pugnando ſe fortiſſimū oſtendiſſet, multoſq; ſolus vſque ad magnam partem ciuitatis perſecutus fuiſſet, a quodam retro lōga ſecuri proſtratus eſt. Nam in anteriori parte per medios ruentem vniuerſi vitabant, audaciā hominis metuentes, pariter & admirantes.

Vix modicum tempus diſiectaq; fragmina ſummis
Fluctibus & tabulas videas per ſtagna natantes:
Naufragio pars hauſta perit, pars reddita cœlo
Enatat, & nudi veniunt ad littora nautæ.
Sic plebs infelix cladisq; ignara propinquæ
Fortis in aduerſis, & adhuc inuicta reſiſtit.
Iam quantum poterant muris accedere turres
Admotæ fuerant, longiq; ad mœnia pontes
Prodierant, belloq; furens animoſa iuuentus
Fixerat in ſummi veſtigia margine muri.
Occurrunt hoſtes & ſpicula, ſaxa, faceſq;
Coniiciunt, haſtiſq; viros, ſudibuſq; repellunt,
Deturbantq; ſolo, quoſdamq; viriliter auſos
Inſiluiſſe leui trepidantia mœnia ſaltu
Obtruncant ferro, quos inter fata duorum
Sicut acerba nimis, ſic & miſeranda fuerunt.
Horum vnus trepidos dum per ſua mœnia ciues
Territat inſultans Bertolfum fama vocabat,
Primus in attonitos ſaltu ſe miſerat hoſtes:
Dum fugiunt omnes vnum, pauidiſq; fatiſcunt
Mentibus, a tergo furtim librata ſecuris
Tempora flauenti decuſſit tecta capillis,
Totaq; detracta eſt capitis membrana reſecti,
Atq; peremptoris nitido ſuperaddita cono,
Hoſtilemque comis galeam pendentibus vmbrans,
Præbuit infandi ſignum crudele triumphi.
Alternis manibus ferro, pedibuſque reſectis
Nomine fama caret, cladis memorabilis extat
Truncus in hoſtili fœde tellure volutus
Palpitat, & miſeri præbet ludibria fati.

Non impune quidem, non gaudia longa malorum
Ciuis agens, magnæ cladis ſuſcepit eodem
Damna die, belloque diu conflixit: at inde
Pulſus in internam trepidus ſe contulit arcem.
Iamque ſuis rebus certa diffidere tandem
Cœperat ille fide, placuit conſulta ſalutis
Sæpe prius neglecta ſequi, paciſque petendæ
Vtile conſilium certæ præponere cladi.
Nec mora, colloquium cum Saxone poſcit habendum,
Cumque Peregrino, quem tunc Aquileia diues,
Eximium claræ patriarcham laudis habebat.
Horum facundis lenitas vocibus aures
Permulcet, veniamque ſibi ſermone diſerto
Præparat, & doctis excuſat crimina verbis:
Non odio regni, nec ſeditione rebelli
Arma tuliſſe manu, ſed ne ſua fata ſuperbis
Hoſtibus, & tumidæ gemeret ſubiecta Cremonæ.
Fœdera cum populo Ligurum iurata fideli,
Dum licuit, coluiſſe manu, nunc illa ſoluto
Quando ita rex iubeat, tandem ſe iungere nexu,
Nec plures adhibere moras, ſed poſcere tantum
Puniat ipſe reos victor, quocumque libebit,
Afficiatque modo, tantum ne victa Cremonæ
Ludibrio fiat corrupto principe plebes.

Quem tandem cum occidiſſent, vnus de illis crudeliter in mortuũ ſæuiens, cutem capitis, vt dicebatur, abſtraxit, & prius decentiſſime capillatam galeæ ſuæ affixit, ipſe turpis & indecentiſſimus, nec viri fortitudine permotus, nec humanæ conditionis ſortem miſeratus. Alium quoque præciſis manibus ac pedibus, graue ludibrium per plateas ſerpere permiſerunt.

Vmbrans] Tegens.

Signum crudele] Imo perquam immane, ſi modo legeris cap. Pontani, quod ſcripſit de immanitate, quam inciditur poſt victoriam.

Cum Saxone] Duce Saxoniæ, & Bauariæ Henrico ſupra memorato.

Peregrino] Erat is vir eruditus, facundus, &, vt ait Radeuicus, plurimis virtutibus adornatus. Huius antiſtitis orationem ad Cremenſes idem recitat cap. 65 quarti rerum Aenobarbi.

Aquileia diues] Hodie fortuna eſt mediocri. Vel forte reſpexit ad illam veterem, quæ potẽs vrbs per tres annos ſuſtinuit obſidionem Attilæ Hunorum regis illius illaudati egregiarum vrbium euerſoris. Excidium Aquileiæ, de quo latius Sabellicus, vrbi Venetiarum dedit originem.

Patriarcham] Quatuor tantum principio fuere Patriarchæ: Romanus, Antiochenus, Alexãdrinus, Hieroſolymitanus. Poſtea acceſſere alij, vt Conſtantinopolitanus, & Aquileienſis.

enſis.Romæ,vt ferunt,extant quinque etiamnum eccleſiæ patriarchales. Nempe ad Ioannis Lateranenſ.ad Petri,ad Pauli,ad Mariæ,cognomento Maioris,& ad Laurentij ædem.

Hæc vbi ſunt placita Duci, lenita reſedit
Ira ferox animi,multumq; domeſtica magno,
Ac bene nota viro, tetigit clementia mentem.
Protinus aſſenſu procerum moderamine tali
Vtitur,vt nec ſe venia,vitaque repulſos
Infauſti doleant cives,nec lenior æquo
Incitet ad ſimilem multos vindicta fauorem.
Mœnibus incolumes tuto migrare relictis,
Quodq; ſemel valeant humeris deferre ſinuntur,
Cætera victori rapienda relinquere iuſſi.
Quis rogo luctus erat? quis tota per oppida clamor?
Qui gemitus populi? dum paucis rebus onuſti,
Multa relinquentes,miſeri ſua mœnia ciues
Arſuraſq; domos,& limina chara ſupremo
Ore ſalutarent,dulceſque relinquere cunas,
Orſa ſui generis,cultaſq; parentibus ædes
Proderent,querulæ viginti millia turbæ.
At quos vel Ligurum populus,vel Brixia clauſis
Miſerat auxilio,nudati rebus & armis
Omnibus,accepta vix tantum a Principe vita
Indecores,mœſtiq; ſuas referuntur ad vrbes.
Protinus ad prædam ſpoliandaq; mœnia raptim
Curritur,& præda miles diteſcit opima.
Omnibus ereptis caſtrenſibus oppida flammis
In cineres collapſa fluunt,euerſaq; fractis
Turribus, antiquos expendunt clade tumores.
Victor ad excelſa munimina fida Papiæ
Vertit iter, ſolitamq; ſuis gaudere triumphis
Ingreditur pulchram caſtris victricibus vrbem.
Gaudia Ticinæ plebis,celebreſque triumphos
Cæſaris,& magni ſpeciem deſcribere plauſus,
Dignum vate foret, ſed & hoc, & multa relinquo
Cautus,& inualidæ parcendum credo camœnæ.
Iamque alibi ſimiles in eadem diximus vrbe,
Exhibitos regi deuotæ laudis honores,
Poſt clades Terdona tuas,ideoque premenda,
Ne bis agatur idem,præſentia facta videntur.

Multumque domeſtica] Magna laus Friderici.Si quidem,vt grauiter Seneca dicit, nullũ ex omnibus magis quã regem aut principem decet clemẽtia: quæ,teſte eodem,quo rarior in rege, eo mirabilior habenda eſt. Clementiæ tamen locus,vt Cicero ſapienter admonet Brutum,aliis rebus aliis temporibus eſſe debet.Quod & ab Aenobarbo, qui temperamẽtum adhibuit, vt mox ipſe Poeta ionuit, obſeruatũ eſt. *Clauſis*] Cremenſibus,obſidione cinctis. *Expendunt*]Soluuot,cõpenſant. *Clade*] Calamitate exilij.

Antiquos tumores]Inueteratam ſuperbiam,ſeu contumaciã,& rebellionem pertinacem in principes Romanos Teutonici ſanguinis: quod ſatis indicant annales Teutonicorum ſcriptorum de Cremenſibus ſic loquentes: At illi confideotes in ſui caſtri firmitate, eo quod olim Lotharius imp. viribus deficiens,nõ auſus fuerit idem caſtrũ obſidere, de auxilio quoq; Mediolanenſium & Brixienſiũ confidentes,præceptis imperatoris ſuperbe cõtradixerũt,ac mulieres choros ducentes per plateas eantant.Sicut olim Lotharius,ſic & Fridericus cogetur recedere inglorius.

Celebreſque triumphos Cæſaris] Romana re a libero ſtatu per imperatores in tyrannidis ſpeciẽ redacta,quum plura iam per libidinem , quam ratione gererentur , ſæpius atq; io diuerſos modos variata atq; interrupta eſt triumphandi ratio : vt multis exemplis oſtendit Fulgoſus libro tertio:quo teſte,Belliſarius poſtremus fuit, qui ſub imperatoribus poſt Auguſtum triumphauit. Hunc autem honorem, vt multa alia ad militarem virtutem pertinentia,ceu longo poſtliminio in Italiam reuocauit Caſtrucius Lucẽſium Princeps Piſis,Piſtoria,magnaque Ethruriæ parte armis parta,cum ad Altumpaſſum Florentini popul.copias,capto Raimundo Cardona earum duce,fudiſſet. Veteri enim more, quãtum fieri potuit, reuocato triumphali curru vrbem Lucam inijuit ſalutis anno treceoteſimo,vigeſimo ſexto ſupra mille. *Alibi diximus*] Lib.tertio.ibi. Inde profecturum. Bene autem diximus: quia hiſtoriam perpetuam narrauit, nullo figmento admixto. *Premenda*] Prætereunda. *Ne bis agatur idem*] Quod, vt admonet Cicero in Lælio, ſeu de amicitia libello, vetamur prouerbio. *Præſentia facta*] Triumphales ob victam Cremam honores intelligit.

Stabat adhuc ſtudiis hærens,& fixa nefandis
Vrbs Ligurum,necdum cœptis deſiſtere,vel tot
Cladibus ipſa ſuis,vel Crema ſorte recenti,
Vel ſatis Terdona tuis,edocta,volebat.
Sed quia iam bello tellus afflicta bienni,
Frugibus,& ſolita minus vbertate vigebat,
Hoſtilique ſolo crebris iam ſæpe rapinis
Exhauſto,ſociis etiam non parcere regem
Sumptus,& immenſa cogebat copia plebis,

Vel fatis Terdona tuis edocta] Videtur alludere ad ſententiam verſiculi vulgo iactari: *Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.* In eandem ſententiam Plautus: *Feliciter ſapit, qui alieno periculo ſapit.* *Sociis*] Partes cæſareanas ſequẽtibus. *Sumptus*]Commeatus. De eſca namq; & potu ſumptum quoque dici, manifeſto deprehenditur ex hoc in Captiuis Plautinis verſu: *Me ſaturũ ſeruire apud te ſum-*

Vix modicum tempus diſiectaq; fragmina ſummis
Fluctibus & tabulas videas per ſtagna natantes:
Naufragio pars hauſta perit, pars reddita cælo
Enatat, & nudi veniunt ad littora nautæ.
Sic plebs infelix cladisq; ignara propinquæ
Fortis in aduerſis, & adhuc inuicta reſiſtit.
Iam quantum poterant muris accedere turres
Admotæ fuerant, longiq; ad mœnia pontes
Prodierant, belloq; furens animoſa iuuentus
Fixerat in ſummi veſtigia margine muri.
Occurrunt hoſtes & ſpicula, ſaxa, facesq;
Coniiciunt, haſtisq; viros, ſudibusq; repellunt,
Deturbantq; ſolo, quoſdamq; viriliter auſos
Inſiluiſſe leui trepidantia mœnia ſaltu
Obtruncant ferro, quos inter fata duorum
Sicut acerba nimis, ſic & miſeranda fuerunt.
Horum vnus trepidos dum per ſua mœnia ciues
Territat inſultans Bertolfum fama vocabat,
Primus in attonitos ſaltu ſe miſerat hoſtes:
Dum fugiunt omnes vnum, pauidisq; fatiſcunt
Mentibus, a tergo furtim librata ſecuris
Tempora flauenti decuſſit tecta capillis,
Totaq; detracta eſt capitis membrana reſecti,
Atq; peremptoris nitido ſuperaddita cono,
Hoſtilemque comis galeam pendentibus vmbrans,
Præbuit infandi ſignum crudele triumphi.
Alternis manibus ferro, pedibuſque reſectis
Nomine fama caret, cladis memorabilis extat
Truncus in hoſtili fœde tellure volutus
Palpitat, & miſeri præbet ludibria fati.

Non impune quidem, non gaudia longa malorum
Ciuis agens, magnæ cladis ſuſcapit eodem
Damna die, belloque diu conflixit: at inde
Pulſus in internam trepidus ſe contulit arcem.
Iamque ſuis rebus certa diffidere tandem
Cœperat ille fide, placuit conſulta ſalutis
Sæpe prius neglecta ſequi, pacisque petendæ
Vtile conſilium certæ præponere cladi.
Nec mora, colloquium cum Saxone poſcit habendum,
Cumque Peregrino, quem tunc Aquileia diues,
Eximium claræ patriarcham laudis habebat.
Horum facundis lenitas vocibus aures
Permulcet, veniamque ſibi ſermone diſerto
Præparat, & doctis excuſat crimina verbis:
Non odio regni, nec ſeditione rebelli
Arma tuliſſe manu, ſed ne ſua fata ſuperbis
Hoſtibus, & tumidæ gemeret ſubiecta Cremonæ.
Fœdera cum populo Ligurum iurata fideli,
Dum licuit, coluiſſe manu, nunc illa ſoluto
Quando ita rex iubeat, tandem ſe iungere nexu,
Nec plures adhibere moras, id poſcere tantum
Puniat ipſe reos victor, quocumque libebit,
Afficiatque modo, tantum ne victa Cremonæ
Ludibrio fiat corrupto principe plebes.

Quem tandem cum occidiſſent, vnus de illis crudeliter in mortuũ ſæuiens, cutem capitis, vt dicebatur, abſtraxit, & prius decentiſſime capillatam galeæ ſuæ affixit, ipſe turpis & indecentiſſimus, nec viri fortitudine permotus, nec humanæ conditionis ſortem miſeratus. Alium quoque præciſis manibus ac pedibus, graue ludibrium per plateas ſerpere permiſerunt.

Vmbrans] Tegens.

Signum crudele] Imo perquam immane, ſi modo legeris cap. Pontani, quod ſcripſit de immanitate, quam inciditur poſt victoriam.

Cum Saxone] Duce Saxoniæ, & Bauariæ Henrico ſupra memorato.

Peregrino] Erat is vir eruditus, facundus, &, vt ait Radeuicus, plurimis virtutibus adornatus. Huius antiſtitis orationem ad Cremenſes idem recitat cap. 65 quarti rerum Aenobarbi.

Aquileia diues] Hodie fortuna eſt mediocri. Vel forte reſpexit ad illam veterem, quæ potẽs vrbs per tres annos ſuſtinuit obſidionem Attilæ Hunorum regis illius illaudati egregiarum vrbium euerſoris. Excidium Aquileiæ, de quo latius Sabellicus, vrbi Venetiarum dedit originem.

Patriarcham] Quatuor tantum principio fuere Patriarchæ: Romanus, Antiochenus, Alexãdrinus, Hieroſolymitanus. Poſtea acceſſere alij, vt Conſtantinopolitanus, & Aquileienſis.

enſis. Romæ, vt ferunt, extant quinque etiamnum eccleſiæ patriarchales. Nempe ad Ioannis Lateranenſ. ad Petri, ad Pauli, ad Mariæ, cognomento Maioris, & ad Laurentij ædem.

Hæc vbi ſunt placita Duci, lenita reſedit
Ira ferox animi, multumq; domeſtica magno,
Ac bene nota viro, tetigit clementia mentem.
Protinus aſſenſu procerum moderamine tali
Vtitur, vt nec ſe venia, vitaque repulſos
Infauſti doleant ciues, nec lentior æquo
Incitet ad ſimilem multos vindicta fauorem.
Mœnibus incolumes tuto migrare relictis,
Quodq; ſemel valeant humeris deferre ſinuntur,
Cætera victori rapienda relinquere iuſsi.
Quis rogo luctus erat? quis tota per oppida clamor?
Qui gemitus populi? dum paucis rebus onuſti,
Multa relinquentes, miſeri ſua mœnia ciues
Arſuraſq; domos, & limina chara ſupremo
Ore ſalutarent, dulceſque relinquere cunas,
Orſa ſui generis, cultaſq; parentibus ædes
Prodirent, querulæ viginti millia turbæ.
At quos vel Ligurum populus, vel Brixia clauſis
Miſerat auxilio, nudati rebus & armis
Omnibus, accepta vix tantum a Principe vita
Indecores, mœſtiq; ſuas referuntur ad vrbes.
Protinus ad prædam ſpoliandaq; mœnia raptim
Curritur, & præda miles diteſcit opima.
Omnibus ereptis caſtrenſibus oppida flammis
In cineres collapſa fluunt, euerſaq; fractis
Turribus, antiquos expendunt clade tumores.
Victor ad excelſa munimina fida Papia
Vertit iter, ſolitamq; ſuis gaudere triumphis
Ingreditur pulchram caſtris victricibus vrbem.
Gaudia Ticinæ plebis, celebreſque triumphos
Cæſaris, & magni ſpeciem deſcribere plauſus,
Dignum vate foret, ſed & hoc, & multa relinquo
Cantus, & inualidæ parcendum credo camœnæ.
Iamque alibi ſimiles in eadem diximus vrbe,
Exhibitos regi deuotæ laudis honores,
Poſt clades Terdona tuas, ideoque premenda,
Ne bis agatur idem, præſentia facta videntur.

Multumque domeſtica] Magna laus Friderici. Si quidem, vt grauiter Seneca dicit, nullū ex omnibus magis quā regem aut principem decet clemētia: quæ, teſte eodem, quo rarior in rege, eo mirabilior habenda eſt. Clementiæ tamen locus, vt Cicero ſapienter admonet Brutum, aliis rebus aliis temporibus eſſe debet. Quod & ab Aenobarbo, qui temperamētum adhibuit, vt mox ipſe Poeta innuit, obſeruatū eſt. *Clauſis*] Cremenſibus, obſidione cinctis. *Expendunt*] Soluunt, cōpenſant. *Clade*] Calamitate exilij.

Antiquos tumores] Inueteratam ſuperbiam, ſeu contumaciā, & rebellionem pertinacem in principes Romanos Teutonici ſanguinis: quod ſatis indicant annales Teutonicorum ſcriptorum de Cremenſibus ſic loquentes: At illi confidentes in ſui caſtri firmitate, eo quod olim Lotharius imp. viribus deficiens, nō auſus fuerit idem caſtrū obſidere, de auxilio quoq; Mediolanenſium & Brixienſiū confidentes, præceptis imperatoris ſuperbe cōtradixerūt, ac mulieres choros ducentes per plateas cantant. Sicut olim Lotharius, ſic & Fridericus cogetur recedere inglorius.

Celebreſque triumphos Cæſaris] Romana re a libero ſtatu per imperatores in tyrannidis ſpeciē redacta, quum plura iam per libidinem, quam ratione gererentur, ſæpius atq; in diuerſos modos variata atq; interrupta eſt triumphandi ratio: vt multis exemplis oſtendit Fulgoſus libro tertio: quo teſte, Belliſarius poſtremus fuit, qui ſub imperatoribus poſt Auguſtum triumphauit. Hunc autem honorem, vt multa alia ad militarem virtutem pertinentia, ceu longo poſtliminio in Italiam reuocauit Caſtrucius Lucēſium Princeps Piſis, Piſtoria, magnaque Etruriæ parte armis parta, cum ad Altumpaſſum Florentini popul. copias, capto Raimundo Cardona earum duce, fudiſſet. Veteri enim more, quātum fieri potuit, reuocato triumphali curru vrbem Lucam iniuit ſalutis anno trecenteſimo, vigeſimoſexto ſupra mille. *Alibi diximus*] Lib. tertio. ibi. Inde profecturum. Bene autem diximus: quia hiſtoriam perpetuam narrauit, nullo figmento admixto. *Premenda*] Prætereunda. *Ne bis agatur idem*] Quod, vt admonet Cicero in Lælio, ſeu de amicitia libello, vetamur prouerbio. *Præſentia facta*] Triumphales ob victam Cremam honores intelligit.

Stabat adhuc ſtudiis hærens, & fixa nefandis
Vrbs Ligurum, necdum cœptis deſiſtere, vel tot
Cladibus ipſa ſuis, vel Crema ſorte recenti,
Vel fatis Terdona tuis, edocta, volebat.
Sed quia iam bello tellus afflicta bienni,
Frugibus, & ſolita minus vbertate vigebat,
Hoſtilique ſolo crebris iam ſæpe rapinis
Exhauſto, ſociis etiam non parcere regem
Sumptus, & immenſa cogebat copia plebis,

Vel fatis Terdona tuis edocta] Videtur alludere ad ſententiam verſiculi vulgo iactati: *Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.* In eandem ſententiam Plautus: *Feliciter ſapit, qui alieno periculo ſapit.* *Sociis*] Partes cæſareanas ſequētibus. *Sumptus*] Commeatus. De eſca namq; & potu ſumptum quoque dici, manifeſto deprehenditur ex hoc in Captiuis Plautinis verſu: *Me ſaturū ſeruire apud te ſum-*

Milite dimiſſo, ſpoliatæ parcere terræ
Conſtituit, verſo dum rurſus ceſpite ſolem
Aſpiciat ieiunus ager, dum ſemine iacto
Læta tumeſcat humus, dum plena turgeat vrna
Bacchus, & arboreis redeunt ſua munera ramis.
Ergo vbi belligeris ex omni parte cateruis
Stantibus, arrecta capiendis vocibus aure
In medio cœtu pulchro ſtetit ore ſerenus,
Indixitque manu, placidoque ſilentia vultu.
Incipit ex alto doctis facundia verbis,
Atque lepos conſuetus adeſt, magnique capacem
Ponderis ingenuam comitatur gratia vocem:

piu & veſtitu tuo. cum cibus & potus ſit quoque impenſa ſeruis neceſſaria. *Immenſa plebis*] Signat exercitum Aenobarbicum, qui fuit, vt tradunt, plus centies mille hominum. *Pulchro ore*] Id eſt, læta & hilari, qualis ei fuit, facie, vt Radeuicus formam eius deſcribens refert, cuius hæc verba ſunt: Forma corporis decenter exacta, ſtatura longiſſimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus. Flaua cæſaries, paululū a vertice frontis criſpata. Aures vix ſuperiacentibus crinibus operiuntur, tonſore pro reuerentia imperij pilos capitis & genarum aſſidua ſucciſione curtante. Orbes oculorum acuti & perſpicaces. Naſus venuſtus. Barba ſubrufa. Labra ſubtilia, nec dilatati oris angulis ampliata, totaque facies læta & hilaris. Dentium ſeries ordinata niueum colorem repræſentat. Gutturis & colli non obœſi, ſed parumper ſucculenti: lactea cutis, & quæ iuuenili rubore ſuffundatur. Eumque illi crebro colorem non ira, ſed verecundia facit. Humeri paulíſper prominentes. In ſuccinctis ilibus vigor. Crura ſuris fulta turgentibus honorabilia, & bene maſcula. Inceſſus firmus & conſtans. Vox clara. Toraq; corporis habitudo virilis. Hactenus Radeuicus eius temporis æqualis hiſtoriam ſuam clauſit. Quæ autē per tres in Italiam ſequentes expeditiones, & poſtremo in Armenia geſſit, ſcripſere multi, diligentius vero Nauclerus, Crantius, & Æmylius Veronenſis, cuius verba de Friderici interitu haud grauabor adſcribere. Cæſar, inquit, nobiliſſimo validiſſimoque cum exercitu ex Germania profectus, Pannoniamq; emenſus, ad Græcos peruenerat, ad vrbemq; regiam Boſphoro tranſmiſſo longe lateque nominis ſui terrorem iniecerat, iam in Armeniam copias perduxerat: colebaturq; a gentis procetibus a ſancta cauſſa non alienis. Dum Selephium fluuium tranſmittit, equo offendente, iam grauis ætate, lapſus ita affectus eſt, vt inter manus ſublatus, paulo poſt expirarit. Hoc & ab autore illius temporis Tyrio traditur, & propius fidem eſt, quam quod a nonnullis fertur. Sed ab ætate iam ingraueſcente & grauitate hominis abhorret, eum, dum poſitis armis veſteq; ad æſtum leuandum natat, extinctum.

Non ego digna ſatis comites præconia vobis
Ore referre paro, nec ſi prudentia magni
Neſtoris, aut Ithacæ nobis facundia linguæ
Afforet, æquandas meritis ingentibus vnquam
Sperarem noſtro concæptas pectore laudes.
Ne tamen immemorem forte ingratumque putetis
Quamlibet exiles vobis pro tempore grates
Lætus ago, maiora quidem, modo viuere detur,
Expectare iubens, venient ſua tempora rebus
Et meritis referetur honor. Vos ardua regni
Pondera ſollicitis humeris geſtanda dediſtis.
Vos gelidas mecum tranſcendere ſæpius alpes
Coniugibus, patriaque domo, natiſque relictis
Exiguum quiddam, facto iam more, putatis.
Quid referam prompta ſuſcæptos mente labores,
Quos Terdona dedit, quos Aſtum, quos prior illa
Obſidio Ligurum, tumidæq; rebellio plebis?
Imperij ſummum multo mihi ſanguine nomen
Et diadema graui perfuſum cæde paraſtis.
Aera peſtiferum, miſerandaq; funera paſſi,
Seu ſiſtis ſocios coniuncta ſorte labores.
Et nunc obſeſſa brumali frigore Crema
Quanta vel e cœlo, pro me, vel ab hoſte tuliſtis.
Hæc & plura quidem, quorum me nulla vetuſtas
Immemorem faciet, pro me ſuſcæpta recordor
Lætus, & immenſæ mercedis debitor eſſe
Gaudeo, quam pleno cumulatam fœnore reddam.
Nouimus, & memori ſcriptos in corde tenemus

Non ego digna ſatis] Oratio Cæſ. Friderici ad milites ornata, magnifica & ſuauis: continens gratiarum actionem laudemque militum, quos remiſſos ad tempus reuocat, dicto die ad bellicos labores, propoſita mercede ampliſſima. Vtitur autem ab initio extenuatione, noto rhetorum colore. *Præconia*] Magna laus dicitur præconium, quia præco pro laudatore ponitur. Plautus in Menæchmis pro præmio præconis vſurpauit, non pro eius officio, vt Valla interpres putauit. *Magni Neſtoris*] Is, qui fuit Neptuni ex Chloride filius. Sunt enim & alij Neſtores. Huic in bello Troiano ad eloquentiam partes ſalubris conſilij dantur. Vnde dicit, *prudentia.* Et tres ætates attribuit Homerus in Odyſſeæ tertio, a quib. Neſtoris anni apud Latinos in prouerbium abierunt. *Ithacæ linguæ*] Hoc eſt, Vlyſſeæ. Nam, *Non formoſus erat, ſed erat facundus Vlyſſes.* Is Græcos a Troia diſcedere volentes retinuit facundia ſua. Horatius eū exitium gentis Troianæ appellat: quoniam eius aſtu latens Achilles muliebri habitu inter filias Lycomedis, deprehenſus eſt, & in Troiā ductus, qui Hectorē occidit, & fratres eius plures, continueque Troianis ipſis inſidiabatur. Vnde quicquid actum eſt poſtea in Troia-

Qui toties noſtris ad certa pericula iuſsis
Proſtiterint, quos bella pati, duroſque labores
Iuuerit, atque hilarem pariter cum pectore vultum.
In ſummis præſtare malis, qui prælia primi
Tentare, aut murum conſcendere fortiter auſi.
Multaque præſentes oculis, quæ vidimus iſtis:
Et vero pro teſte ſumus, ſit gratia ſummo
Magna precor regi, qui me fulcire meorum
Dignatus ſtudiis: alÿ venalia caſtra,
Et mendicatas certa mercede cohortes
Alliciunt: ego gratuitis vltroque paratis
Fidens auxiliis, ad magna negotia rerum
Tutus eo, fidas ducens in bella cateruas.
Nunc quia vaſtatis hoſtilibus vndique campis,
Victum terra negat, caſtriſque alimenta miniſtrans
Plus ſocius ſtudio, quam bello læditur hoſtis,
Reſpirare iuuat, laxataque ſoluere caſtra,
Ruraque dimiſsis ad tranſalpina cateruis,
Sumptibus aſsiduis oppreſſæ parcere plebi.
Dum melius promittat ager, repetitaque cultu
Producant lætas Ligurina noualia fruges.
Protinus expleto (nobis reuocantibus) anno,
Si bene nota fides, in caſtra redibitis omnes.
Nec prius hoſtili bellum referemus ab vrbe,
Quam iuſtas experta minas, ſuperataque bello
In veſtras dabitur proſcriptis mæſta colonis
Diripienda manus, penituſque excisa iacebit.

in Troianos, Vlyſſes feciſſe videtur. Eum Homerus breuem & prudentiſſimum refert, Aiacē longū & ſtultiſſimum prodidit. Ithacenſis a patria dictus Horatio lib. primo epiſtolarū. Ithaca autem inſula eſt Ionij, clara tantum Vlyſſe, ſterilis alioquin & parua, etiam Ciceronis teſtimonio in orationibus his verbis: At ſi vos id, quod iure debet, veſtra patria delectat, cui⁹ tāta vis eſt, vt Ithacam illam in aſpertimis ſaxulis tanquam nidulum adfixam vir ſapientiſſimus immortalitati anteponeret. *Facto iam more*] *Nihil enim tam difficile, quod non fiat vſu facile.* Vnde Ouidius: *Quod male fers, aſſueſce, feres. bene multa vetuſtas Lenit.* Tanta eſt etiam vis cōſuetudinis, vt in alterum naturæ nomen abierit.

Coniuncta ſorte] Quia non mandauit tantum, ſed etiam ipſe bella geſſit. qualem Principem ſua ætate deſideraſſe videtur Sidonius. Sic enim cecinit: *Sed tamen vnus homo eſt, nec tanta pericula ſolus Tollere, ſed differre poteſt: modo Principe nobis Eſt opus armato, veterū qui more parentum Non mandet, ſed bella gerat, quem ſigna mouentem Terra, vel vnda tremant: vt tandem iure recepto Romula deſuetas moderentur claſſica claſſes.* *Qui prælia primi*] Hoc eſt, qui in acie aliquo egregio facinore inclaruerunt, ob quod donabantur ab Impp. Corona quæ dicebatur Caſtrenſis. Ea corona inſigne valli habebat. *Murum conſcendere auſi*] Qui ſuis quoque coronis ornabantur, quæ & Murales dictæ ſunt. Hæ quaſi muri pinnis decoratæ erant. Vide Gellium libro quinto. *Pro vero teſte*] Iuxta illud Plauti: *Plus eſt oculatus teſtis vnus, quam auriti decem.* Id eſt, qui de auditu tantum dicant. Quæ autem cernimus certiora ſunt, quam quæ audimus. Vt etiam iuxta Horatium in Arte. *Segnius irritant animos demiſſa per aurem, Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ Ipſe ſibi tradit ſpectator.* Porro ad cognitionem magis faciunt antes, ad fidem faciendam certiores ſunt oculi. Vnde & vulgo, ſi quis fabulam narret parum veriſimilem, rogare conſueuimus, num ea conſpexerit? Quod ſi neget, verum audiſſe modo, ridetur. *Ligurina noualia*] Id eſt, agri Ligurum, ſpecies pro genere. Sunt enim qui velint nouale eſſe aruum tunc primum ad ſementem proſciſſum, cū prius eſſet ſylua, vel alio modo incultum. atque ita etiam Hieronymus interpretatur. Seruius item: Dicimus, inquit, & has nouales, & hæc noualia, proprie nouales tunc primum arua proſciſſa. quod ita ſenſiſſe in Buc. Virg. palam eſt in illo verſu: *Impius hæc tam culta noualia miles habebit?* Vide Vallam lib. elegant. 6. Appianus autor eſt lib. 1, decimam partem fructuum Reipub. ſolitam pendi pro vectigali eorum agrorum, qui deſerti ad culturam redigerentur. *Excisa iacebit*] Prout eam in ſequenti eius in Italiam expeditione, quę incidit in annum ſalutis M CLXIII. demum vrgente fame ſubactam ad ſolum euertit. Eam non multo poſt ſociæ coniuratorum in Aenobarbum ciuitates communiter reſtituerunt Mirandum profecto, quam breui tēpore populo & opibus ciuitas auctior facta fuerit.

Hæc vbi verba viris regali plena vigore,
Aut meliora dedit, cunctos ſimul ore venuſto
Laudat, & egregios titulis exaggerat actus.
Tunc ſi quos præclarum aliquid, laudiſque ſuperbæ
Commeminit geſſiſſe manu, regaliter illos
Appellans, memorem factorum quemque ſuorum
Efficit, & ſeſe memorem ſimul indicat eſſe:
Munificaque manu meritis bene munera magna
Erogat, argenti multum largitur & auri,
Crateras, pelues, diſcos, pateraſque capaces,
Addit equos celeres, galeas, thoracas, & enſes,
Textaque multimodis operoſe picta figuris,

Tunc ſi quos] Idem ſcribit Radeuicus cap. 79 quarti libri. *Laudiſque ſuperbæ*] Quicquid in aliqua re excellit, ſuperbum dicere poſſumus: quaſi ſuper alia iens. Virgil. *Ceciditque ſuperbum Ilium*, hoc eſt, nobile, magnificum.

Atque figuratam late ſe Rege monetam:
Diſtribuitque ſuis regale numiſma maniplis.
Sic demum caſtris ſuſpenſa parte laboris
Pollicitos alacres ad quaque ſequentia vires
Muneribus letos, titulis dimittit onuſtos.
Me quoque non armis, ſed carmine caſtra ſecutum,
Hactenus egregij decurſa parte laboris,
Si bene promerui caſtrorum præmia miles,
Non illaudatum, vel munera nulla ferentem,
Spero quidem magni dimittet gratia Regis.
Nec ſpernenda mea (liceat modo vera fateri)
Munera militiæ, nec clarius arbitror eſſe
Pauca probe geßiſſe manu, quam multa referre.
Nec minor hic illo labor eſt, quæ ſingula multi
Fortiter egerunt, ego proſequor omnia ſolus.
Hoc quoque me famæ, ſi deſint cætera, ſolum
Conciliare poteſt, quod iam per multa latentes
Secula, nec clauſis prodire penatibus auſas
Pierides, vulgare paro, priſcumque nitorem
Reddere carminibus, tardoſque citare poetas.
Immo etiam pulchro reuerendi Cæſaris auſu,
Cæſareæque domus videor meruiſſe fauorem,
Cum de tam lato magnarum gurgite rerum
Sunt electa mihi cupide quæ ſcribere mallem
Nominis acta ſui: ne res noteſcere dignas
Fuſcarent tenebræ, ſpecioſaque facta laterent.
Atque ideo dum muſa recens, noſterque legetur
Iſte labor, cupidum niſi fallit opinio vatem,
Virtutes Friderice tuas mirabitur orbis.
Forſitan hunc olim, faueat modo fama, libellum
Et pater, & magni proles generoſa parentis
Attrectare manu, placidamque legentibus aurem
Tradere curabit, propriaſque admittere laudes.
Et nunc pauca quidem ſacra quæ ſanximus aula,
Carmina ſufficiant, & reſpirare poetam
Ad tempus liceat, dum bellica ſigna quieſcunt,
Grataque dimiſſus bello fouet otia miles.
Mox vbi ſollicite reuocatus in arma redibit,
Nos quoque belligeras acies, & caſtra petentes
Interrupta nouo repetemus cœpta labore:
Cunctaque ſummatim, ſuperet modo vita, ſequentes
Continuo quodam ſuſcepta negocia filo
Propoſiti memores, ad tempora noſtra trahemus.

Nec clarius arbitror eſſe] Hoc tam vere dicit, quam omniũ, teſte Balbo Antiſtite, qui vel in ciuili negotio, vel in veri perſpiciẽtia verſantur, vna eſt ſtabilis fixaq; ſententia, nihil magno & excellenti principi, neque charius, neque antiquius eſſe debere, quam rerum a ſe geſtarum, & ſuæ virtutis gloriam in omnem memoriam propagare. *Per multa latentes ſecula Pierides*] Iam inde a primis Longobardorum temporibus, & in ipſa Italia inoleuit barbaries, atque Romæ deſitum eſt Romane loqui. *Priſcumque nitorem reddere carminibus*] Qui apud veteres Latinos paulo diligentius de poetice ſcripſerunt, ſero aſſerunt a Romanis fuiſſe hanc facultatem receptam, annos poſt vrbẽ conditam ſupra cccc. Regnante Numa Pompilio Saliorum carmina facta ſunt, inculta atq; incondita, proptereaq; parum poſteris intellecta. Paulo mox cantica quędam & deuotionum ſacra vulgata ſunt, laudeſque deorum verſibus abſolutæ, quibus more ſuo Deos comprecari conſueuerunt, aut expiare vrbẽ inſigni aliquo prodigio. Neque tum Romæ defuerũt, qui vaticiniis editis, Populi Rom. facta deſcriberent, aut qui per obſcuris verſibus, futuras clades Punicis bellis prenunciarent. Primus autem omnium poeticen illuſtrare cœpit Liuius Andronycus: quam paulo poſt auxerũt, præcipueque inſtruxerũt Q. Ennius, M. Plautus, Næuius, Pacuuius, Actius & Lucilius. *Videor meruiſſe fauorem*] M. Cato retulit, poetas ipſos principio in vrbe contemptui habitos, & craſſatores vulgo appellatos, qui poeticæ ſtudio tenerentur. Factum tamen eſt, vt paulo mox principes etiã viri aucto imperio, & domi foriſque pace adepta ad hanc ſtudiorum partẽ animum inclinarint. Summoque cultu atque honore illos habuerunt, qui carmine abſoluendo viderentur admodum excellere. Hinc ſacratum in ipſa vrbe muſis templum, & magna religione habitum. Quoniam exiſtimarent a Gratiis abeſſe illorum ingenia, qui paulo indoctiores haberentur, & quaſi a muſarum ſacris alieni.

Interea tacitus de ſe quid iudicet aula
Audias & doctos quorum tutandus amore
Atque fouendus erit, noſter Ligurinus adoret,
Nec frontem duxiſſe velit, licet vnus & alter
Arguat & meritum naſo ſubſannet adunco.
Quemque ſui meminiſſe decet, nos nominis altĩ
Non ſumus, egregios vix ſuſcipit aula poetas.
Hoc tamen in cœtu non deerit forſitan vnus,

Ligurinus] Opus noſtrum, a rebus in Liguria geſtis nomen ſortitum.
Frontem duxiſſe velit] Hoc eſt, non moleſto animo ferat. Nam frontem explicare cum hilareſcimus: contrahere, cum ringimur, vbi quid moleſtum eſt, dicimus. Plinius in libro vndecimo. Frons & aliis, ſed homini tãtum triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeueri-

Vel duo, vel plures, qui te Ligurine legendum
Eſſe putent, lectoque ſemel, rurſumque relecto
Plus faueant, tandemque ſacras ad principis aures
Nomen & autorem, quæ rerum inſignia portes,
Quidve putas perferre velint, & amica loquantur.
Hunc ego quiſquis erit, qui tam placabilis in nos
Extiterit, gaudere bonis maioribus opto
Semper & æterno fulciri regis amore.
Sic vbi conſpicua tandem nouus hoſpes in aula
Conſtiteris, claroque piam cum principe prolem
Ceu totidem ſtellas, nitido cum ſole videbis,
Hæc tibi non ſtulte proferri poſſe videntur,

ſeueritatis index. *Naſo adunco*] Sic Horatius in Sermonibus: *Naſo ſuſpēdis adunco.* Notum eſt, quod naſum antiquitas irriſioni dicauit. Vnde naſuti vocati, qui docte norint alios irridere. Martialis: *Non cuicunque datum eſt habere naſum.* Idem: *Naſutus ſis vſque licet, ſis denique naſus.* *Adunco*] Corrugato. *Æterno regis amore*] Non temere, neq; nō magnum quid amico ſuo precatur optatque Poeta. Nam, vt Syluius ait, perrari ſunt, qui apud reges perpetuo valēt. Idem: Sæpe, inquit, qui heri placuit, bodie diſplicet. Nullum eſt in atriis principum maius ſtudium, quam vt alios de gradu præcipitent, & ſe erigant. Apud Hadrianum Imp. delatorum voces adeo valuerunt, vt amicos, quos ad ſummum promouerat, poſtea hoſtium loco habuerit.

Gaudeat iſta domus, qua gaudet præſide mundus,
Gaudeat Auguſto felix cum patre propago,
Gaudeat, & noſtrum iubeat gaudere parentem.

Gaudeat iſta domus] Huius ortum & interitum ſcripſit diffuſius Peutingerus noſter his verbis: Imperat. Cæſ. Henricus quartus Aug. quem plæriq; Tertium appellant: quum Rudolphum Sueuorum Ducem, Comitemque Reinfeldenſem, aduerſus ſe Gregorij VII pont. Max. perſuaſionibus concitatum, & Regem Augu. declaratum occidiſſet, Berchtoldo Zeringio genero ducatum Sueuiæ, quem ex coniuge eius Rudolphi, filia occupauerat, abſtulit, & ipſum dedit Friderico magnæ nobilitatis viro (qui ab aliquibus baro, ab Othone vero Friſingenſi epiſcopo comes de *Hohenſtauffen* cognominabatur) ob ſingularem virtutem, ac præclara eius facinora, eundemque ex Agnete filia generum ſuum fecit. Berchtoldo tamen in eo gratificatus, quod eum Turegum non obſcurum Sueuiæ oppidum a manibus cæſaris tenere permiſit. Fridericus ergo dux, qui genus ſuum, ad veteres, origine tamen Germanos Francorum reges Clodouæum, & imp. cæſ. Carolum Magnum Aug. referebat: habebatq; fratres Othonem epiſcopum Argentinenſem, & Chunradum: & ex coniuge ſua Agnete filios duos ſuſtulit, Fridericum Iuniorem & Chunradum: tandem ſenio confectus obiit in cœnobio, quod erexerat, Loricenſi tumulo conditus iacet. Agnes deinde (imp. cæſ. Henrico V Aug. fratre eius adſentiente) illuſtri marchioni Orientali, Auſtrię ſcilicet, nupſit, genuitq; ex eo fil. xviij. Porro Fridericus Iunior Friderico patri in Sueuiæ ducatu ſucceſſit. Fuit is nobili ingenio præditus, liberalis, & militaris rei ſcientiſſimus, altero tamen oculo carebat. Chunradus autem ſuper Francones dux conſtitutus, ducatum etiam hunc pater a Cæſare acceperat. Defuncto interim Imp. Cæſ. Lothario Quarto Aug. Saxonum duce apud Confluentiam rex Auguſtus declaratur. Hic expeditionem Hieroſolymitanam cum regibus cæteris chriſtianis adſumſit, genuitque ex Gerdrude Sulczbacenſis com. filia coniuge ſua Fridericum alterum Sueuię ducem: qui expeditione Romana febre correptus interiit, & Henricum volente patre regem Aug. deſignatum, anno ætatis X: Domini vero M C XLVII. Sed hic cum regis Hungariæ filiam Sophiam ſibi deſponſaſſet, morte immatura præuentus, ante patrem in fata conceſſit, anno ætatis ſuæ XIII: Dominicæ ſalutis M C L. Idem Fridericus monoculus dux, ex coniuge eius prima Iuditha Henrici Nigri Bauariæ & Saxoniæ ducis filia, genuit imp. cæſ. Fridericum Primum Aug. Aenobarbum appellatum, & Iuditham filiam Matthæo Lothoringorum duci copulatam. Ex altera vero Agnete com. Burgi Saræ filia genuit Chunradum ducem a cæſ. Friderico Rheni Pal. Com. conſtitutum. Agrippinēſis ſcriptor filiam monoculo eidem addit, quæ Gotfrido Secundo Brabantiæ & Lotharicię duci copulata: ex quibus Gotfridus Tertius dux natus fuit. Alter vero res Friderici cæſaris ſcribens, ait: Chunrado ex Agnete matre ſoror fuit Hermanni Lantgrauij illius Turingorū coniunx: cuius filius contra Philippum conſanguineum ſuum Othonis Quarti partes fouerat. Cæſ. Frideric. Aenobarb. quum Adilam Diepoldi Vobburgenſ. marchion. filiam, ob conſanguinitatis impedimentum repudiaſſet (quę poſtea Diethoni domino Rauenſpurgij nupſit) coniugem ſibi matrimonio copulauit nobiliſſ. illam Beatricem maximi Veſontionum comitis Reginaldi vnicam filiam atque hæredem, genuitq; ex ea imp. cæſ. Henricum VI Philippum prænominatum Ethruriæ ducem, contra Othonem Quartum Aug. deſignatum. Chunradum Sueuiæ ducem Durlaci interemptum. Othonem Palatinū Burgundionum com. Veſontionumque dominum, & Fridericum ducem: qui quū in expeditione tranſmarina, patre defuncto, exercitus totius chriſtiani ductor eſſet, febre correptus occubuit. Scriptor præterea Saxonicus, duas adhuc Cæſ. Friderici filias, quarū vnam Sophiam marchioni Saxoniæ coniunctam, alteram Beatricem virginem Deo dicatam abbatiſſam Quelinburgij fuiſſe refert. Filiorum vero coniuges fuerūt imp. cæſ. Henrici VI Aug. Conſtantia Wilhelmi Secundi regis Siciliæ filia, quæ profeſſa e monaſterio Panormi per Celeſtinum Tertium P.M. educta quinquennaria imp. cæſ. Fridericum Secundum Aug. genuit. Philippus, qui poſt Henricum cæſ. rex Auguſtus, ſibi Græcam Mariam Cæſ. Alexij Conſtantinopolitani filiam copulauerat, ab Othone Wittelſpachio Palatino comite, quod filiam eius antea repudiaſſet, occiſus. Othoni Burgūdionum Moderatori Bleſenſium com. filia nuptui tradita fuit. Fridericus vero Dux antequam Geizæ Hungarorum regis filiam ſibi deſpon-

ſatam traduceret, in fata conceſſit imp. cæſ. Fridericus Secundus Aug. rex & hæres Siciliæ citra & vltra Pharum, ſex coniuges legitimas habuit, ex quarum prima Conſtantia Aragonum regis filia, & Hungarorum regis relicta vidua, regem Henricum Aug. & Burgundionum rectorem genuit: cuius ex Margarita filia Leupoldi illius glorioſi ducis Auſtriç, filij nati Fridericus, & Henricus a Manfredo, quem mox referemus, veneno ſublati interierunt. Hæc autem Margarita Henrico defuncto Ottacaro primum Morauorum marchioni, mox Boemorum regi denuo nupſit: quem pugnis pluribus victum profligatumque rex Rodulphus Habiſpurgius tandem congreſſu occidit. Secundam Friderici II coniugem, quod nati ex ea huius nobiliſs. domus poſteritatem continuauerunt, loco vltimo referemus. Tertiam idem Cæſar coniugem Othonis Meraniæ ducis filiam repudiauit: quæ poſtea Carentano duci Vdalrico copulata fuit. Quartam deinde duxit Ruthinam Otbonis com. Meſſenburſen. filiam. Qua defuncta quintam adiunxit Iſabellam, Bauariæ ducis Ludouici filiam. Sexta autem fuit coniunx Mechtildis Ioannis Anglorum regis filia. Genuit autem Cæſ. Frideric. II ex ſecunda in ordine ſua coniuge Iole Iohannis Brauni Hieroſolymitani regis filia, cui & hæres in regno fuit, Iordanem regem, qui infans obiit, & regem Chunradum Aug. Hieruſalem, Siciliæ regem, ducemque Sueuiæ, qui ab eodem Manfredo veneno peremptus interiit. Is reliquit ex Elizabeth Ludouici, & Henrici Bauariæ ducum ſorore coniuge ſua, Chũradinum illum innocentiſs. filium: qui quum regna patrio atque auito iure ſibi debita iam prope pubeſcens repeteret, proditus a Carolo prouinciæ & Andegauenſ. com. Siculi regni occupatore, captus vna cum Friderico Auſtriæ duce, Badenſiq; marchione etiam impubere, cum maxima iniuria & præter fidem, quæ hoſti nocentiſſimo data ſeruanda eſt, capite cæſus occubuit, anno chriſtianæ ſalutis LXVIII ſupra M CC. & Neapoli ad Carmelitas reconditi iacent. In hoc Chunradino domus illa illuſtris ducum Sueuiæ defecit. Vſus eſt idem cæſ. Frid. concubina Blancha marchionis Montisferrati filia, & ex ea ſuſtulit Fridericum Antiochenſ. Albæ comitem, mox Tuſciæ regem apud Florentinos ſepultum. Henricum Sardiniæ & Corſicæ regem, qui captiuus apud Bononienſes obiit. Ezium ſiue Recium Longobardorũ deſig. regem. & portentum illud Manfredum Tarentinum principem, mox regni Siciliæ occupatorem, cum patrem & prædictos eius filios veneno necaſſet. Manfredus ex Cõſtantia coniuge ſua, quam cum Petrus Aragonum rex ſibi matrimonio copulaſſet, regno ſuo Trinacriam adiecit. Tandem Manfredus, vt quas meruerat pœnas lueret, ab eodem Carolo occiſus eſt.

Neve ſuum vatem patiatur littus araſſe,
Vanaque deceptis fregiſſe nonalia ſulcis,
Vel tot in officio vigilatis noctibus iſto
Conſeruiſſe leues, quas texit aranea telas,
Sed quiſquis rerum, quas ſcripſerit ille nitorem
Te perhibente leget, pulchri quoque præmia facti
Nouerit, & gratum feliciter iſſe laborem.
Nam mihi per totum magnalia cæſaris orbem
Impetus eſt, proliſque ſacræ diffundere laudes.
His ita præmiſſis cunctis præbere legendum
Te poteris, totasque palam diſtendere pennas.
Mox vbi ſit noſter Solymarius ille requires,
Quem prius ingenuo dedimus leue munus alumno:
Qui ſibi te quinto, poſt ſe, vix menſe creatum
Ac veluti medio proiectum ventris aborſu,
Acceſſiſſe nouo mirabitur ordine fratrem.
Hac monuiſſe ſat eſt, age nunc proficiſcere cautus,
Sit fortuna tuis & felix exitus auſis.

Littus araſſe] Id eſt, ſterilem operam ſumpſiſſe. Sic Auſonius ad Theonem: *Quid geris extremis poſitus telluris in oris Cultor harenarum vates, cui littus arandum?* Sunt autem maxime ſteriles littorales ſulci, nec idonei ad ſemẽtem. Vnde OEnone Paridi apud Naſonem: *Quid facis OEnone, quid harena ſemina mandas? Non profecturis littora bubus aras.* Atque in nobiliſſima Germaniæ inferioris regione, Brabária, ſunt agricolæ tam induſtrij, qui ſitientiſſimas harenas cogant & triticum ferre. *Vana nonalia*] Quod ſpei futuri fructus parum reſpondeant.

Deceptis] Infrugiferis. *Sulcis*] Laboribus. non inepta metaphora. *In iſto officio*] Scilicet, Hiſtoriæ conſcribendæ. *Vigilatis noctibus*] Inde propter tam inſignem ſtudioſorum diligentiam, opera eorũdem multo ſtudio elucubrata dicimus, lucernam olere, ad quam vigilantes ſoleant elaborare. Notæ ſunt Ariſtophanis & Cleanthis lucernæ. *Aranea telas*] Qui in re friuola nulliuſque frugis infinitum atque anxium capiunt laborem, dicuntur proprie aranearũ telas texere. Vnde generaliter magis Poeta ſicut modo, littus arare, pro ſterili opera vſurpauit. Nam ad materiam operis referri nou debet: quum mox ab initio cecinerit, ſe ardua geſta Aenobarbi vulgaturum: nec non maxima ſemper, Alciato teſte, fuerit hiſtoriæ autoritas, eaque omnibus temporibus in honore habita, vt cum plurima variarum rerum ſtudia, & quidem nobiliſſima haberentur: rerum tamen geſtarum ſcriptores ſemper primas partes ſibi vendicarent. Cumque nulla non artium aliquo tempore male audiuerit, ſolam hác profeſſionem extra aleam eſſe ſemper exiſtimatum eſt. Eiecti vrbe Roma pluries philoſophi & rhetores fuere. Senatuſconſultis quoque diffamati mathematici. Nec Medici, niſi poſt ſexcenteſimum, & eo amplius annum conditæ Vrbis admiſſi. Cum tamen interim Gn. Piſo, Pub. Pictor cæterique Annalium ſcriptores ſummam dignitatem nanciſcerentur. *Quas ſcripſerit ille*] Scilicet, Vates Guntherus. *Te perhibente*] Ipſo ſcilicet, opere Ligurino. *Impetus eſt*] Signat, ni fallor, diuinum illum impulſum, mentiſve agitationem, ſiue concitationem vere poetis peculiarem. Iuxta illud Ouidianum in Faſtis:

Eſt Deus

Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo
Impetus hic ſacra ſemina mentis habet.

Sed & Democritus dicebat poeticen natura magis quam arte conſtare, & eos ſolos poetas eſſe veros qui inſaniant. quod & Socrates apud Platonem conſtituit & affirmat. Non poteſt grande aliquid ſuper cæteros loqui, niſi mota mens. Seneca quoque inquit, quum vulgaria & ſolita contempſerit, inſtinctuque ſacro ſurrexerit excelſior. Tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali, nec poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt: decidat oportet a ſolito, & efferatur & mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum, eoque feratur, quo per ſe timuiſſet aſcendere. *Diſtendere pennas*] Id eſt, exponere te iudicio lectorum, volitareque per ora doctorum virorum. Conſimili metaphora dixit Horatius in epiſtolis: *Maiores pennas nido extendiſſe: loqueris*, pro eo quod eſt, rem fortunamque, quam mediocrem aut tenuem a maioribus accæperis, auctiorem reddidiſſe. *Noſter Solymarius*] Non dubium eſt, quin opere in illo, quod vtinam non deſideraretur, complexus eſt expeditionem Hieroſolymitanam, quam Chunradus rex Auguſt. patruus Aenobarbi, vna cum Ludouico Gallorum, ac Richardo Anglorum regibus, aliiſque chriſtianis principibus ſumpſit. *Ingenuo alumno*] Filio Aenobarbi Chunrado Germanicæ Franciæ duci, vt ipſe Poeta inter inuocationem teſtatur. *Creatum*] Videbis & apud Auguſtinum probatiſs. autorem de hominibus vſurpatum, vt non ſolum ad Deum pertineat. *Nouo mirabitur ordine fratrem*] Autores opera ſua ſubinde vocant fœtus. Vnde eruditiſſimus vir beatus Rhenanus extinctæ pene antiquitatis excitator, tam eleganter, quam vere dixit: Nulli parentes æque vehementer liberos ſuos charos habent, ac ſcriptores ingenij ſui monumenta amant. Poetaque non minus pulchre in tranſlatione manens dixit, nouo ordine, hoc eſt, mirando atque inaudito. Nam partus naturalis citra ſeptimum menſem haudquaquam vitalis gignitur, & ideo iniuſtus. l. ſeptima. ff. de ſtat. hom. Vltra vndecimum obſeruata naturæ lege gigni eſt impoſſibile, & ideo iure ciuili eſt illegitimus. Super pariendi tempore variant autores. L. Papyrius Prætor non male dixit, nullum pariendi tempus præfinitum, ſcilicet lege a concæptu. Lex xij tab. a morte x præſcripſit menſes. Diuus Adrianus longo poſt tempore cauſſa cognita, a concæptu vndecim menſes decreuit, a morte autem nihil immutauit ab eo, quod xij tab. ſcriptum erat, & a Gallo declaratum fuit, & a diuo Iuſtiniano comprobatum l. ſi. C. de poſth. hær. Varro autem, Plinius, & cæteri a concæptione dinumerant: quod & noſtris ll. vſqueadeo accedere videtur, vt nonnulli interpretes auſi ſint affirmare, vndecimo menſe iuſtum partum naſci.

LIBRI DECIMI FINIS.

CHRONICON VETVS RERVM MAGVNTIACARVM PER CONRADVM EPISCOPVM.

Continet autem de eccleſiaſticis veſtibus, inſtrumentis, & ornamentis templi Maguntini, & ſubmotione Henrici ab archiepiſcopatu, cæde Arnoldi, qui corruptis pecunia Romano pontifice & Cardinalibus ſedem occuparat. Item de Rodolpho Clobelouch fratre ducis Zeringenſis quem populus Maguntinus elegit. De Conrado Bauaro & Chriſtiano Cancellario Frider. I. De Sigefridis archiepiſcopis & Conrado Ar. Colonienſi poſtulato. Poſtremo de Chriſtiano propter probitatem exautorato, & Gerardo F. comitis Sylueſtris, Des Valdtgrafen: *qui Maguntinam epiſcopen emit C C Marcis pecuniæ præſentis, a legatis ſedis Romanæ per Conrad. epiſcopum. Sunt autem hæc geſta ſub Frid. I. Henrico V I Friderici F. Philippo rege: & Friderico I I filio Henrici V I nepote Friderici I. Nec reperiuntur in vulgatis Chronicis.*

VENERABILI patri domino Theodorico abbati, & fratribus C. Ludouico priori Ioann. Rudolpho ſacerdotibus C. presbyter epiſcopali nomine indignus, gaudia electis Dei ante mundi exordia præparata. Solent plerunque res olim geſtæ ſi ſcriptis non fuerint cōmendatæ ſic obliuionis conculcari pede, vt nulla de ipſis a poſteris memoria habeatur, cum tamē earũ noticia poſſet forte fore aliis cauſſa cautelæ, & inſtrumentum euadendi pericula vel vitandi. Quod ſi non ſit, ſaltem legentibus & audientibus tædium tollitur, dum ea tranſierint, eis quaſi quædam recentia renaſcuntur. vnde fit, vt ex hoc in admirationem ducantur vel ſtuporem, vel certe ad paſſionis gemitum prouocentur. Scripturus itaque vobis iacturam & oppreſſionem, qua annis iam c cepit ruere eccleſia Maguntinenſis, ipſius inuoco gratiam, cuius ea quæ ſuſtinuit & adhuc ſuſtinere non deſiit, mala, iudicio eſt oppreſſa. Igitur vt eius miſerabilior calamitas quā patitur, & flebilior eluceſcat, prius quibus honoribus claruit, quibus diuitiis & ornatibus referta fuerit, ſuccincte & breuiter diſſeremus. Erant ibi purpurarum precioſarum tantæ copiæ vt diebus feſtiuis totũ monaſterium cum ſit tamen longum & latum, intrinſecus tegeretur, & tamen adhuc ſuperfuerunt. Erant tapetia & dorſalia mira picturæ varietate diſtincta, quæ operis ſubtilitate & pulchritudine animos intuentium admiratione delectabant. Præter iſta erant & alia quæ ſuper pauimentum templi & ſcamna & coram altaribus ſternebantur. Erāt pallæ altarium auro intextæ precioſæ. Inter quas tres erant præcipuæ, quarum vna æſtimabatur poſſe valere marcas c, alia LX, atque aliæ non minoris vel parum minoris poterant æſtimari. Erat in caſulis Dalmaticis ſubtilibus & cappis ſericeis & purpureis auro & gemmis intextis precioſus & copioſus theſaurus. Inter quæ ſex cappæ præcipuæ erant, quarum vna æſtimata eſt ad LX marcas. ſic enim & obligari poterat. aliæ quinque minoris erant æſtimationis. Ex his duas ego vidi, quarum vna vetuſtate fuit ſic cōſumpta & attrita, quod alicui vſui non valebat. data ergo eſt igni, & reddebat tres marcas auri cum dimidia. Alia quæ adhuc recētior videbatur vendita eſt cum vna palla altaris: quid pro his acceptum fuerit, vel quo deuenerit venditũ acceptum, penitus ignoratur. Inter caſulas autem ſic de quolibet colore duo paria: duæ nigræ aurifrigiatæ & eiuſdem operis duæ Dalmaticæ, & duo ſubtilia latis aurifrigiis ornata. & hæc omnia valde bona. Item duæ caſulæ de ſamito albo, & eiuſdem fili Dalmaticæ duæ: ſubtilia duo cum auro ornata omnia valde bona. Item duæ caſulæ de rubeo ſamito, & tot Dalmaticæ & ſubtilia aurifrigiata valde bona. Item duæ caſulæ de viridi ſamito, & tot Dalmaticæ & ſubtilia aurifrigiata valde bona. Item duæ caſulæ de croceo ſamito, tot Dalmaticæ & ſubtilia valde bona. Vna inter cæteras erat caſulas ante paucos dies violacea, latis & magnis aurifrigiis, longa & larga, aureis lunulis & ſyderibus inſertis: quæ tanti erat ponderis propter aurum, vt plicari non poſſet, & in ipſa vix aliquis poterat niſi val-

dero-

de robuſtus diuina myſteria celebrare. Veſtiebantur tamen illa pontifices & prælati feſtis præcipuis canturi. Sed poſt euāgelium cantato offertorio, factis oblationibus, illam deponentes flexibiliorem ſumentes in illa diuina perfecerunt. Item multæ tunicæ diuerſorum colorum, videlicet rubei, viridis & violacei coloris: virgulatæ, crocei, albi, quibus vtebantur miniſtri altarium, & acoliti & chriſmatis portatores. In Albis, cingulis, humeralibus, ſtolis & cæteris ornamentis paucis credenda copioſa diuerſitas. Erant infulæ vel thiaræ XVIII aurifrigiatæ, chirothecæ valde bonæ, XVI annuli pontificales boni & magni: de Robino vnus & impoſitis aliis gemmis minutis, de ſmaragdo vnus, de ſapphiro vnus, de Topazio vnus. Baculi paſtorales duo veſtiti argento. Caligæ VIII, & tot ſatitalia. Hæc de veſtimentis. Nunc de ornatu & theſauro eccleſiæ, & primo de pertica audiatis. Erat pertica argentea concaua deaurata, quæ tantum præcipuis feſtis vt in paſſione, Pentecoſte, in dedicatione eccleſiæ, in feſto patroni glorioſi confeſſoris, beati Martini, in natiuitate Saluatoris ante altare dependebat. In qua vaſcula ſuſpendebantur, quædam eburnea, quædam argentea, formarum diuerſarum, omnia reliquiis plena. In horum omnium medio fulgebat ſmaragdus ſuſpenſus catenis aureis duabus, habens quantitatem & ſpiſſitudinem dimidij peponis magni, & per omnia ſimilitudinem habens peponis, & ipſe concauus: huic ſolebat aqua infundi cum duobus vel tribus piſciculis paruis: & depoſito deſuper operculo, cum mouebantur piſciculi, ſimplices & vetulæ lapidem viuere affirmabant. Erant thuribula X argentea deaurata, & vnū aureum habens auri marcas III & acerræ XI, inter quas vna erat de lapide integro Onychino concauo, habens ſimilitudinem vermis horribilis, id eſt, vt *bufonis:* concauitas eius patebat in dorſo, vbi & circulus argenteus cum literis græcis ambiebat. In fronte huius acerræ, quia caput habebat ſimile vermi monſtruoſo, erat lapis Topazius valde precioſus, magnitudinem habens dimidij vitelli oui: in oculis eiuſdem acerræ duo Robini, quos *Carbunculos* vocant. adhuc eadem acerra habetur hic, ſed gemmę non. Item, erant duæ grues argenteæ concauæ, quę ſolebant poni iuxta altare hinc & hinc, & dorſo patebant, impoſitis carbonibus & thure vel thymiamate boni odoris fumum per guttura & roſtra emittebant. Erant autem grues tantæ magnitudinis cuius viuæ. Erant libri qui pro ornatu ſuper altare ponebantur, vt euangeliorum, epiſtolarum, plenariorum, &c. aliqui veſtiti ebore ſculpto, alij argento, alij auro & gemmis. Erant pelues IIII argenteæ, & vrcei diuerſarum formarum, quos *manilia* vocant. eo quod aqua ſacerdotum manibus funderetur ex eis, argenteam quædam habentes formam leonum, quædam draconum, auium vel gryphonum vel aliorum animalium quorumcunque. Erāt candelabra magna duo quæ iuxta altare ponebātur argentea, & alia minora quæ ſuper altare ponebantur, quibus rotæ ſupponebantur latę propter ſtillicidia candelarum neſcio quot. Erat corona magna pendens in choro ad ſimilitudinem eius quę adhuc petitur ad ſanctum Albanum, & vna in medio templi, atque aliæ tres minores ante altare ſancti Martini, omnes ex argento diligentius fabricatæ. Erant cruces argenteæ portatiles miræ pulchritudinis, quarum duæ in Palmis, duæ in Paſchate, duæ in hebdomada Paſchæ, duæ in Rogationibus, duæ in die aſcenſionis Domini ferebantur X per totum. Erat & vna crux tantæ longitudinis, vt totum brachiū magni viri, in qua erāt ſanctorū reliquię multæ & magnę. In medio vero cōtinebat de ligno dominicæ crucis ad quantitatem digiti, ad lōgitudinem vero palmæ virilis: veſtita erat hæc crux auro puriſſimo, & gemmis precioſis & multis. Erat & alia crux lignea auro optimo veſtita, in qua imago erat aurea Domini crucifixi, quæ imago cuiuſlibet communis hominis magnitudinem excedebat, concaua, ſed multum ſpiſſa, cuius venter plenus erat reliquiis & gemmis precioſiſs. Dicebatur autem nec Romanum imperium meliores habere. Hæc crux poterat diſſolui membratim in iuncturis, primo in talo, in genuibus, in femore, in humeris, in cubito, in manibus, in collo, vbi corpori inhærebat. cætera pars corporis dorſum ſcilicet, & venter pariter cohærebant: & hoc ideo vt commodius & ſecurius poſſet in arca ſibi ad hoc deputata ſpecialiter reſeruari. hęc raro ponebatur niſi forte præſente rege vel alio magno principe & in feſtis paſchę vel natalis domini & pōtifice hoc iubēte. Cum autem hoc fieri oportebat, tunc in loco valde eminenti in templo ſuper trabē, vbi nulli alieno patebat acceſſus, a miniſtris fidelibus locabatur. In huius imaginis capite loco oculorum erant duæ gemmæ quas *carbunculos* vocant, tantæ magnitudinis, vt

duo vitelli ouorum: qui in tenebris coruſcabant. huic cruci inſcriptus erat verſus iſte:

Auri ſexcentas habet hæc crux aurea libras.

Et nota quod vna libra habet duas marcas auri. Sic ergo erant mille & CC marcæ auri probatiſſimi. Nec ſilendum arbitror: pro ſpeciali huius auri examinatiſſimo valore crux ipſa proprio nomine cenſebatur, vocabatur autem Benna.

De indumentis quotidianis, crucibus, calicibus, ampullis, attinentibus, & thuribulis mentionem facere propter multitudinem non bene poſſum. Sed quia de calicibus dicimus, ſubiit memoria quod fueram iam oblitus. Erant calices XII argentei omnes deaurati eiuſdem ponderis cum patenis, ſcilicet de tribus marcis, dempto calice, qui pertinebat ad maius altare, & is cæteros dimidia marca præcellebat. cuilibet calici erant ſpeciales ampullæ argenteæ, & pypis argentea ad hoſtias deputata. Præter hos calices erant tres aurei. In vno horum poterat celebrari: qui etiam ſuas habuit ampullas & pyxidem ad hoſtias ex auro puriſſ. & margaritis, & peram ad corporalia filis aureis inſertis miri operis & decoris. Habebant etiam calices alij ſuas peras ad corporalia ex purpura & auriphrigiis adornatas. Erant fiſtulæ quinque ad communicandum argenteæ deauratæ. Erant colæ argenteæ nouem, per quas vinum poterat colari ſi neceſſe fuiſſet: præter eam quæ attinebat calici aureo: & hæc aurea erat. Hoc aureo calice ſolus pontifex vel prælatus eccleſiæ maioris in ſummis feſtiuitatibus vtebantur, Alij duo calices tantæ erant quantitatis quod cum ipſis diuina myſteria nequaquam poterãt celebrari. Erat enim vnus maior altero. Minor habebat cũ patena marcas auri electiſſimi XVIII: in cuius pede per circuitum precioſi erant lapides valde, & in patenæ circuitu limbus eiuſdem operis ambiebat, & ipſe quidem gemmis precioſis non carebat. Calix maior quot marcas auri habuerit neſcio: certum autem eſt, quod ſpiſſitudo eius erat digiti, & per totum tam in pede quam ſupra gemmis erat precioſiſſ. adornatus. habebat etiam idem calix duas anſas quæ poterant manus replere leuantis, ſicut ſolent habere mortarij, in quibus piperata & ſalſa præparantur. huius patena talis erat latitudinis & ſpiſſitudinis quod ipſi congruebat, & ipſa gemmis per circuitum decorata. hic calix habebat altitudinem vnius vlnæ & capere poterat dimidium ſeſtarium vini. Nec ab omni homine poterat leuari a terra commode. Nullus me in hoc ſcripto arguat, obſecro, falſitatis. Nam Eccleſia ipſa & ſedes ab omnibus regibus & imperatoribus, principibus, comitibus, baronibus, liberis, &c. & omni populo venerabilis habebatur propter pontificum ſanctitatem, cleri deuotionem, ciuium pietatem, qui tamen in rigorem peſſimum, & ſuperbiam modo & duritiam ſunt conuerſi. O Maguntia felix, tot bonis inclyta, ſi tu mutares gentem rationis ac honoris egentem. Igitur quum, ſicut iam ſupra dictũ eſt, ſic pontifices ſe haberent, & clericalis diſciplina optime ſeruaretur, ita vt plebes clero, clerus prælatis obedientiam & reuerentiam exhiberent, inuicem honorantes, inuicem diligentes, præſidente tunc quodam Henrico archiepiſcopo viro vtique pacifico, & benigno, ac multis virtutibus dotato: diabolus qui hoc ferre non valebat, ipſi venerabili viro, quia veritatis ac pacis amator erat, lites & incommoda excitauit. Nam quia ſemper ei erat cordi, vt clerus honore debito gauderet, populus iuſtitia regeretur, terra pace publica exultaret: ecce accuſatur apud papam, quod ſomnolentus & inutilis haberetur. Quod vir venerabilis vt cognouit, ſolennes nuncios pro ſua excuſatione ad ſummum pontificem decreuit protinus deſtinare. Miſit ergo omnium ſuorum ſecretiſſimum cognitorem quendam Arnoldum clericum, quem ipſe Archiepiſcopus ad præpoſituram maiorem promouerat iam recenter, tanquã eum qui non poſſet eſſe immemor beneficij tam nouiter conſecuti, & propterea eidem iam prępoſituram ſancti Petri etiam contulerat: Inſuper & Camerarium conſtituit ciuitatis Maguntinenſis. Erat autem idem Arnoldus miri ingenij & facundię, atque congeſtor pecuniæ infinitæ. Is itaque veniens ad Curiam Romanam, pontificatumque ambiens Maguntinẽſem, primum ſibi Cardinales pecunia fauorabiles acquiſiuit: deinde duos ſpecialiter pecunia corrumpẽs qualiter de ſua propria promotione ageret, & poſtmodum conſummaret, cum illis familiarius pertractabat. Tandem ab illis inſtructus, & de ſe certificatus, cœpit in ſuum dominum accuſationis iacula dirigere, quem venerat excuſare. Breuiter tantum in ſua proceſſit audacia, & effecit, vt duos legatos deſtinari peteret huius rei cognitores & iudices: obtinuitque eoſdem duos quos corruperat.

Tandem

Tandem tractu temporis multa interuenerunt facta, quæ ſicut ſcribentibus eſſet oneroſum, ita legentibus tædioſum. Veniūt ergo legati Wormaciam. Henricus epiſcopus citatus comparet, nihil prætendere poterat pro ſe, quod admittere vellent iudices ſiue legati ſupradicti. Præſidentes autem iudicio in loco qui *Neuhuſen* vocatur, Henricum laudabilem virum ab Epiſcopatu amouent Maguntinenſ. Arnoldum ſubſtituunt. Dicebatur autē quod Fridericus imperator huic negotio aſſenſum præbuerit, ſed occultum. Venerabilis vir Henricus tam manifeſta peruerſitate turbatus, ipſos peruerſos alloquitur in hunc modum: Si ad ſedem apoſtolicam appellarem cōtra veſtrum iniquū proceſſum, papa forſan ipſe nihil amplius attētaret, & nihil mihi accreſceret, niſi labor corporis, amiſſio rerum, & afflictio ſpiritus, & euiſceratio mentis, & euacuatio gratiæ. Appello ergo ad Dominum Ieſum Chriſtum tanquam iudicem iuſtiſſimum: vos cito ad eius tribunal, ibi mihi coram ſummo iudice me reſponſuros exhibeo. Non enim iuſte, nec ſecūdum Deum, ſed mercede corrupti, ſicut placuit iudicaſtis. At illi: Quum tu præceſſeris, nos ſequemur. Hæc autem ridentes & deridentes dixerunt. Acta ſunt hæc anno gratiæ M C V. Dominus Henricus abiit ad quoddam clauſtrum Ciſtercienſ. ordinis, non monachus effectus, ſed in conſueto habitu vitam ducens. Arnoldus nō moram faciens, quum fuiſſet, vt moris eſt, ab imperatore regalibus inueſtitus, Maguntiam venit, ibique ſolenniter eſt ſuſceptus. Poſt annum fere & dimidium venerabilis Henricus præſul defunctus, Deo ad quem appellauerat, totum proceſſum lachrymabiliter aſſignauit. Arnoldus autem primordia ſui conſecrans præſulatus, purpuram optimam de almaria tollens, ſibi fecit veſtes, tunicam ſorcotium & mantellum, vt in imperatoris curia glorioſior appareret. Sed omnipotens Deus non diu ſuſtinuit iſtud nefas: orta eſt enim diſſenſio valde grauis inter ipſos ciues Magūtinenſ. Nam vna pars dolebat vehementer venerabilem virum dominum Henricum ab epiſcopatu amotū: alia gloriabatur & ſuperbiebat Arnoldum ſubſtitutū. Erat enim oriundus de ipſa parte ciuitatis quæ *Selehofen* nominatur. Tam grauis autem creſcebat de die in diem inuidia inter ciues, vt tribus diebus in ſeptimana congrederentur, & per plateas cum gladiis, & fuſtibus, ac condis, cuſpidibus, & lanceis inuicem ſe mactarēt, caderentq; hinc & hinc tanquam oues occiſionis. Nec ſe Arnoldus interponere curauit pro pace & concordia reformanda: ſed ſuos fautores potius contra partem aduerſam animauit. Propter quod accidit, vt pars illa de *Selehofen* quam fouebat & animauit Arnoldus, maius monaſterium occuparet, illoq; pro caſtro vterentur contra aduerſarios. Durabat hæc diſſenſio dies multos, & clerus grauiter oppreſſus contemptus habebatur: quia iam copia maioris eccleſiæ eis concedebatur ad diuinum officium exequendum, non niſi pro illorum libitu laicorum, qui illud temere occupauerant: & iam quidem multi venerabilem Henricum conquerūtur mortis debitum exoluiſſe. Rem refero fratres omnibus illius ſeculi notiſſimam. Mors venerabilis Henrici multis innotuit: peruenit etiam ad aures illorum Cardinalium qui ab epiſcopatu eum amouentes ſe promiſerant ſequuturos, & ludentes ad alterutrum dixerunt: Ecce præceſſit, ſuo tempore nos ſequemur. Et ecce tranſiit tempus breue, & ambo vno die moriuntur. Nam vnus ſedens in ſede naturæ vt purgaret ventrem, omnia inteſtina ſua in cloacam eiecit, & animam miſerabiliter exhalauit. Alius manuum ſuarum digitos articulatim abmordens & de ore expuens, deformatis manibus, quaſi ſe ipſum deuorans expirauit. O Deus vltionum. d. d. vl. h. e. *iuſtum exercens iudicium*, & in his omnibus non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta. Audita ſunt hæc in terra noſtra & fama celebri diuulgata, nec a quoquam aliud dicebatur, quam benedictus dominus, qui venerabilis Henrici iuſte iniuriam vindicauit. Sic iſti dies ſuos clauſerunt. Creſcebat autem in malum vehementius odium & pugna ciuium prædictorum. Iam conducuntur de foris auxiliatores milites ab vtraque parte, peruenitur iam ad maiores. Nam quidam comites promiſſionibus attracti huic prælio ſe immiſcuerunt. Tractatur ab vtraque parte de ſumptibus acquirendis: & pars quam fouebat Arnoldus, feſtinatum conſilium inuenerunt, & vt mutuo acciperent de eccleſiæ ornatu, ſecretum habuere tractatum. Iam integritas ipſius ornatus in parte eſt non modica vulnerata. O Cardinales *carpinales*, pacem de terra accepiſtis, & vt homines ſe inuicem interficiant, vos feciſtis. Quodcumque mali prouenit, quæcumque fuerint homicidia

perpetrata, veſtra eſt in cauſa peruerſitas, veſtra eſt iniquitas operata, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis qui effuſus eſt, & deinceps effundetur. Ecce in omni terra non eſt qui huic malo velit occurrere ad ſedandum, ſed creſcit & intumeſcit mare iſtud plenũ frementium beſtiarum, ventis afflantibus vtiq; ex inferno. Iam ſe immiſcet Arnoldus, qui quũ eſſet archiepiſcopus loci, fautores plurimos acquiſiuit in propriæ ciuitatis interitum & iacturã, nolens parcere, vt quidã ei imponebant, nec ſexui nec ætati. Propter quod conſilium pars aduerſa, vt in mortem ſui domini armarentur, iniit. Longo ergo & ſecretiſſimo habito tractatu, in propoſito ſcelere ſe inuicem adhortantes, ſe roborãt & coniurant, tacent & abſcondunt quicquid pro ſua ſit malitia perpetrandũ. Sed nihil opertũ quod non reueletur. Per plures enim admonitus Arnoldus eſt & præmonitus, vt ſe cautius obſeruaret. Qui fertur ſuis monitoribus reſpondiſſe: Canes Maguntinẽſ. mordere non norunt, nec aliquid valent quam latratibus deterrere: a corde carẽtibus timeantur. Erat quidam Abbas in clauſtro *Eberbach* ordinis Ciſtercienſ. qui ipſum Arnoldum pro ſuis exceſſibus ſæpe literis arguit, & imminentia pericula intimauit. Erat quædam ſancta virgo nomine Hildegardis, quæ per ſpiritum vidit ipſum Arnoldum citius moriturum: ſcripſiſſe quoque dicitur ei in hæc verba: Pater proſpice tibi, canibus enim ſunt ſunes abſtracti, qui inſequuntur te. Non autem acquieuit monitis aliquorũ. Accidit vt in vigilia Ioannis Baptiſtæ poſt prandium de quodam oppido *Bingen* ciuitati Maguntinenſ. appropinquaret, ac ſe in clauſtro monachorum iuxta muros ciuitatis ad ſanctum Iacobum in monte ſpecioſo, ſic enim dicitur, ſe locaret: & ecce Maguntinenſ. vſque in craſtinum ſeſe armant & condunt, vt quũ in ipſo die Ioannis audita fuerit campana, quilibet ſit paratus: & factum eſt ita. Venit dies, & maturius ſolito prandẽt omnes, pulſatur campana, & a maximo vſq; ad minimũ vniuerſa ciuitas congregatur. Pręſul Arnoldus ſe iam dederat quieti, & audito campanæ ſonitu vltra quã credi poſſit vehemẽter expauit, & timor irruit ſuper eũ, amiſſoq; rationis gubernaculo quid poſſet facere ignorabat. Obſtruxit aũt repagulũ, & lapidibus & lignis quibus poterat, ianuas omnes monaſterij memorati. Turba aũt turbata ex aduerſo omnes portas & feneſtras, vel quoſcunque alios exitus obſeruabat, ne euaderet quem quærebant. Iam ignem ad officinas admouebant: vix & cum multa difficultate monachi receſſum obtinuerunt: & dum monaſterium fumo plenum, flammiſque per circuitum premeretur, ipſe præſul turrim monaſterij aſcẽdens, miſericordiam deprecatur, & ſi quem offendiſſet verbo vel facto, ſatisfacturum ſe ſuppliciter pollicetur. Sed turba viſo pontifice clamare cœpit furioſe, nec poterant ſupplicantis verba præ tumultu turbatæ turbæ intelligi vel audiri. Sed admoto igne ad turrim in qua ſtabat, ipſum de turri deſcendere compellebant: flamma iam monaſterio dominatur. Videns ergo monachos obtenta ſecuritate abſcedere, tentat ſi forte & ipſe cum eis & inter eos poſſit euadere: aſſumpto itaque habitu monaſtico occultari tẽtat, vt & ignem qui inualuerat, & gladium euaderet, quem timebat. Apertis eccleſiæ valuis cum monachis fere abſceſſerat: ſed a quodam eſt cognitus & detẽtus infelix. Quidam primo gladium vibrans collo Epiſcopi immerſit. Alter in fronte eius percutiens mucrone ab aure vſque ad aurem, ſuperiorem partem capitis ad inferius diuiſit. Sicque actum eſt, vt alij contis, alij fuſtibus, alij gladiis, alij lapidibus mactantes, ſolo tenus præcipitarent. Iacentem ſic & vulneribus & ſanguine deformatum vulgus nequam & peruerſum veſtibus ſpoliarunt, quidam annulos de digitis abſtulerunt. Reliquiæ quædam quas collo pendentes ſolitus erat ferre, ab aliis ſunt ablatæ. Hæc autem circa horam nonam parum ante veſperas ſunt peracta, nec poterant clerici ab ipſis malefactoribus aliquatenus obtinere, vt ſaltem occiſus in loco traderetur debito ſepulturæ. Sic ergo iacebat in campo ſuper foſſam ciuitatis, vbi canum & luporum tranſitus habebatur, deſiderantes eum & ab huiuſmodi beſtiis deuorari. Tribus diebus ſic nudus toto corpore manens, veniunt aliquæ maledictę fœminæ, caſeorum, & ouorũ, atq; olerũ venditrices, mercatrices, meretrices, ſaxiſq; dentes pontificis contuderunt. Alię vero ſtipites ardentes, & titiones fumãtes eius gutturi infixerũt, adiicientes linguis & labiis maledicta. Poſt diem tertium canonici S. Marię ad gradus, iam incognoſcibilẽ & fœtentẽ furtim ſublatũ, deferunt in ipſam Eccleſiã, lachrymoſis ſuſpiriis ſepeliẽdo. O furiam Maguntinã, o maledicta gens, dura corde, gens immitis, gens intractabilis, gens indomabilis, gens iniqua, inuiſa cœlo & terræ. Impia in Deum,

ſeditioſa

ſeditioſa in inuicem, temeraria in ſancta pace, quam nemo neminem honorãtem honoret, nemo neminem amantem ámet, nemo, &c. Væ tibi infelix Maguntia, quæ proprium patrem mactas, vt te in ſuperbiam ponas, & parias genimina viperatum. Acta ſunt hæc anno milleſimo centeſimo ſexageſimo.

O Cardinales, huius rei vos eſtis initium. Venite ergo, venite, haurite nunc, & ferte architriclino veſtro diabolo, eiq; offerte cum ea quam deglutiſtis pecunia etiam voſmetipſos. Perpetrato hoc ſcelere aliud ſibi curare ſatagunt, nullam clericis quorum intererat eligendi poteſtas, licentiam concedentes. Aſſumptoque quodam Rudolpho cognomine Clobelauch fratre Friderici ducis Zeringiæ in ſedem collocãr, adhuc occiſi Præſulis ſanguine fumigantem. Hoc autem factum eſt, vt poſſent vltionem imperatoriam quã meruerant, euitare. Erat enim idem Rudolphus vir potens, amicus ipſius imperatoris conſanguineus propinquus. Hic pro inueſtitura regalium & conſecratione ſua, ac pallio acquirendo, quod eſt pontificalis honoris inſigne, conſultans ac pertractans, quando ſumpta non habentur in prõptu, vnde poſſint res huiuſmodi acquiri, quibus in honore ſuo acquiſitis dignitas obtineri, & obtenta valeret conſeruari: & ad nutriendum ignem ſumptuoſæ ambitionis quaſi lignorũ ſtruem ſecretiores conſiliarij conſilia ſubminiſtrant. Theſaurus eccleſiæ nimius & inutilis perhibetur: quid enim grues argenteę ad fumigandum altare? poſſet & eccleſia tota thurificari thuribulis cupreis abundanter. Item ad quid calices aurei & gemmati tantæ quantitatis, vt in eis nõ valeant diuina myſteria celebrari? Hæc & ſimilia conſilia placuerunt. Quę eo poterant facilius & citius adimpleri, quo percuſſo paſtore grex diſperſus, iam abierat vagabundus. Rudolphus ergo iam dictus epiſcopus nominatur, diſponensque itineri ſuo brachium ab illa magna cruce, de qua ſupra mentionem fecimus, quæ Benna vocabatur, ad vſus neceſſarios amputauit: fideliter promittens ſe reparaturum brachium æqualis ponderis & valoris, ſi peracto negocio proſperum iter ei faceret Deus. Proficiſcitur verſus Romam, ſed præuolauerat fama ad curiam, quæ facta fuerant manifeſtans: & papa tactus dolore cordis intrinſecus de morte crudeliſſima archiepiſcopi, & de infamia intruſionis Rudolphi per manum laicam, & eorum maxime, qui crimen homicidij perpetrarunt: ipſam intruſionem, intrudentes cum intruſo excommunicationis anathemate condemnauit. Rudolphus Clobelauch ad curiam non peruenit, inque via diem clauſit extremum, proculdubio eius crucifixi occiſus brachio, cuius ipſe brachiũ amputarat. De theſauro hoc ſciatur, quod qui olim affluxit, nunc velocius auolauit. Magna eius pars imperatori creditur affluxiſſe, pars ab aliis ablata, pars Iudæis pignore obligata, pars furtim ſubtracta: diſperſi ſunt lapides ſanctuarij, non quidem in capita platearum, ſed in burſas furantium. Quæ vindicta ſequuta ſit mortem domini Arnoldi, hic credimus non tacendum. Ab imperatore proſcripti perpetuo exilio ſunt damnati, hi ſcilicet, qui manu nephanda ipſum facinus perpetrarũt: ipſa ciuitas omnibus iuribus, & libertatibus ac priuilegiis perpetuo eſt priuata. Murus, & foſſarum, & aliæ turrium munitiones ſententialiter condemnata, & deſtructa funditus & euerſa, ita vt ciuitas ipſa deinceps lupis & canibus, furibus & latronibus pateat peruia: nec vnquam reædificandi habeat facultatem: inſuper & plebs ipſa perpetua infamia ſubiaceat, totius deinceps exors gratiæ & honoris: deſtructæ etiam ſunt munitiones ipſius eccleſiæ in diuerſis locis, & eccleſia multipliciter afflicta. Succeſſit poſt hoc dominus Conradus imperatoris cõſanguineus, de Bauaria oriundus. Sed ſuſcitauit diabolus inter imperatorem & archiepiſcopum immortales inimicitias, quia erat adhuc miſera eccleſia Maguntinenſ. amplius caſtiganda. Cauſam huius diſcordiæ longum eſſet enarrare, ideo prætermitto, nam & præſentem materiam non contingit. Dominus itaque Conradus imperatoris non habens gratiam, exul & profugus fugit, Romam venit, ibique imperatori quicquid mali poterat fabricauit. Papa pro quadam cauſa imperatorem excommunicauit: ortumque eſt graue ſchiſma inter eccleſiam ſeu clerum & imperium. In his omnibus dominus Conradus fuit imperatori aduerſarius capitalis. Sic ergo iterum eccleſia Maguntinenſis, patris ſpiritualis eſt ſolatio deſtituta. Non erat qui clericos in ipſa diœceſi ordinaret, chriſma conſecraret, pœnitentes admitteret, moniales velaret, capellas & eccleſias conſecraret. Hæc omnia mala ob venerabilis Henrici ab epiſcopatu amotionem, cuius ſupra memoriam fecimus, pullularunt.

incendiis & rapinis. Nuſquam enim vbi rex non eſt, gubernator vel potens, non poteſt a populo pax haberi. Deſideratur ab omnibus Conradi archiepiſcopi aduentus, & ecce venit deſideratus, & terram inuenit præliis & incendiis conturbatam, ſtudebatque omni deſiderio pacem terris, & quietem prouinciæ reformare: & hoc feciſſet, ſi mortis debitum non ſoluiſſet. Graui enim ægritudine fatigatus, & cum de die in diē ſe conualeſcere ſperaret, ſubito & inſperata morte præuentus Deo ſpiritū reddidit M CC.

Audita morte archiepiſcopi dux Bauariæ filius fratris eius omnem theſaurum & ornatum, quem in caſulis, & infulis, & cappis habuit copioſum, & eccleſię donare depoſuerat Maguntinenſ. abſtulit violenter: quod tamen Deus non reliquit inultum. Nam & ipſe dux poſt multum temporis interfectus, turpiter interiit, neque corpori Chriſti participans, neque regno, vt exiſtimatur. Equidem iuſte ſatis ſuperque ſatis, vt qui beatum Martinum debito ſibi decore ſpoliauerat & ornatu, ipſe quoque cœleſti ornatu & gloria priuaretur. O altitudo & profunditas iudiciorum iuſti iudicis Dei, terribilis in conſiliis ſuper omnes filios hominum. Imperator abierat, & ſurgunt duo reges pro imperio litigantes: non eſt qui a malis imminentibus ſe abſcondat. Maguntinenſ. archiepiſcopus non eſt, & duo pro eo, quis eorum fiat maior, decertant. Ex vtraq; parte amici & fautores promiſſionibus & muneribus acquiruntur. Et turpe eſt dicere, ipſi clerici electores ſimoniæ vitio maculantur, & multiplicantur mala ſuper terram, & ſcinditur eccleſia Maguntinenſium. Qui vni adhærent, cum eo recedunt: alij remanent cum altero. Sufficere poterat ad deſolationem terræ vnum ſchiſma. Sed funes peccatorum dupliciter circumplexi, difficilius diſſoluūtur. Peruertunt cuncta ſimul hæc duo ſchiſmata iūcta, regum, pontificum, nec nouit amicus amicum. Vna pars quæ remanſerat canonicorum cum ſuo electo excommunicatur. Sed ipſi hanc excommunicationem ſe ſimulantes ignorare, diuina celebrare non omittunt. Durauit hæc contumacia annis VIII. Contigit poſt hæc, vt rex Philippus, qui ſouebat hanc partem interdictam, occideretur in ciuitate Bambergenſi, & hæc pars debilitata eſt, atque fautores alterius epiſcopi qui de ciuitate exierant, conualuere. anno Domini milleſimo ducenteſimo octauo. Principes poſt mortem Philippi regis in Othonem conueniunt, qui fuerat aduerſarius Philippi pro imperio, cuius parti etiam papa fauebat. Iſte Otho maturauit ad papam venire pro imperiali conſecratione: ſolenniter proficiſcitur, conſecratur: poſt annum excommunicatur. Eique filius Hētici imperatoris rex Siciliæ Fridericus ſuſcitatur a papa: redeūt mala, ſurgūt incēdia, ſpolia reuiuiſcunt. Fridericus venit de Apulia cōtra Othonem: poſt annos aliquos Otho moritur. Fridericus diſpoſitis pro vt melius potuit rebus. Romam proficiſcitur, in imperatorem conſecratur, anno Domini milleſimo ducēteſimo viceſimo, ab Honorio papa. Quo mortuo Gregorius papa ſuccedit. Hic etiam Fridericum excommunicauit, lætantur prædones, & exultāt lictores capta præda. Conuertuntur vomeres in gladios & falces in lanceas, non eſt qui in latere non deferat chalybem & lapidem in præparationem incendij, & in exuſtionē: omnia mala confluunt ſpecialiter ſuper eccleſiam Maguntinenſ. & maxime circa partes Rheni de ciuitate Spirenſi vſque Colonienſ. Poſt mortem domini Siphridi archiepiſcopi Maguntinenſ. ſenioris ſuccedit dominus Siphrid. fratris eiuſdem filius: hic duobus annis laudabiliter vixit: ſed quia elati cordis erat & ſuperbiæ magnæ, nimis ſe contra Fridericum imperatorem erexit, non quidem vt diuinam, ſed papalem gratiam obtineret. Graui etenim infamia nō ſolum apud papam, ſed & apud omnes homines laborabat. Hic ergo vultum & animum leonis induens, Leo factus eſt, & cœpit orphanos & viduas facere, villas comburere, ciuitates deſtruere, homines deuorare, terram in deſertum deducere, & papæ mirifice complacere. Et quia iam inquiſitionis literas contra epiſcopum dederat, ex his factis fratrem venerabilem appellabat. Hic Siphridus epiſcopus malum opus operatus eſt, qui per flammam ignis terram depauperauit, & theſauros eccleſiæ ablatos, prædonibus diſperſit, dedit raptoribus, iuſtitia eius non manet in ſeculum ſeculi. Is itaque Lantgrauiū Thuringiæ in regem eligi procurauit: ſed breui viuens tempore, & regnum & animam reſignauit. Interea Gregorius papa moritur, ſedes vacat annis duobus vel tribus. Huic autem papa ſuccedit Innocētius quartus, qui in concilio Lugdunenſ. contra Fridericum imperatorem depoſitionis ſentētiam promulgauit. Mortuo Lantgrauio rege Wilhelmus comes Hollandiæ in regem eligitur

tantum ab archiepiſcopis Maguntinenſ.& Colonienſ. Poſt breue tempus dominus Siphridus archiepiſcopus etiam rebus valedicit humanis,abiẽs in regionem lõginquam, nec tamen ideo ceſſant mala. Conuenerũt ergo fratres eccleſiæ Maguntinenſ. tractantes de patre futuro, perſuaſi qui poſſet ipſam tot & tam grauibus oppreſſam miſeriis, & tanto tempore iam plorantem paternis affectibus conſolari,& concorditer in venerabilem virum dominum C. Colonienſ. archiepiſcopum vota ſua tranſtulerunt, poſtulantes a ſede apoſtolica ipſum ſibi præfici in paſtorem: ſed,heu heu,hoc nõ poterat obtineri, non eſt hæc poſtulatio admiſſa, ſed electio capitulo reſtituta. Et ne archiepiſcopus Colonienſ. ægre ferret ſuum deſiderium non completum, ipſi legationis dignitas eſt commiſſa: conſedere rurſum fratres eccleſiæ Maguntinenſ. eligunt ſuum præpoſitum nomine Chriſtianum,qui a cunabulis fuerat in ipſa eccleſia enutritus. Eadem die eſt a legato qui tunc erat præſens, confirmatus, & a rege regalibus inueſtitus die Petri & Pauli. Omnia hæc acciderunt vno anno,ſcilicet,quod dominus Colonienſ. eſt poſtulatus,quod factus eſt legatus,quod dominus Chriſtianus factus eſt epiſcopus & cõſecratus,quod pallium eſt aſſequutus. Omnes religioſi,& qui Deum præ oculis habere credebantur, ſuper huius hominis promotione gaudebant, ſperantes pacem rebus dari maxime, quia idem bellicis rebus non fuerat aſſuetus: etiam qui negotio fuerant inimici,congratulantur ei. Sed non ſtetit diu in epiſcopatu: accuſatur enim apud papam, quod omnino inutilis eſſet eccleſiæ, & quod euocatus ad expeditiones regis inuitus veniret. hoc autem verum erat,eo quod fierent incẽdia,ſectiones vinearum, deuaſtationes ſegetum. Dicebat etenim nequaquam decere talia ſacerdotem. Sed quicquid deberet per gladium ſpiritus, *quod eſt verbum Dei*, omnimode ſe promptum aſſerebat, & voluntarium ſeruitorem. Quumque eius prædeceſſorum ſequi veſtigia moneretur, reſpõdit: Scriptum eſt, *Mitte gladium in vaginam*. Ob hoc in odium regis & multorum incidit laicorum. Qui omnes eum accuſantes,apud papam obtinuerũt eum ab epiſcopatu omni ſubmoueri. Ceſſit ergo anno Domini M CC LI. Subſtitutus eſt autem ab eodem legato adoleſcens ſubdiaconus Gerhardus nomine, filius comitis Cõradi, qui dicebatur Syluester Comes. Hunc autem ſubſtituit Cardinalis presbyter & legatus inductus a quodam Henrico archiepiſcopo Herburgdunenſ. qui ſocius erat ipſius legati: nec tamen hoc ipſe Henricus archiepiſcopus conſuluit ſine cauſa: acceperat enim occulte CC marcas pecuniæ numeratæ a Gerhardo, quem idem archiepiſcopus inſtitui procurauit. Nihil opertum quod non reueletur. Præter has autem CC marcas factæ ſunt deſtructiones multæ eccleſiæ Maguntinenſ.

Exſcriptum Maguntiæ e libro quodam vetuſto.

CONRADI VECERII REGII SECRETARII LIBELLVS DE REBVS GESTIS IMPERATORIS HENRICI VII.

HISTORIAM quiſquis aggreditur ſcribere, eam maxime virtutem tacite polliceri videtur, vti fide nitatur aſſertio: puſillumque intereſt, munuſne commemorandi res geſtas, integritatis ſuæ conſcius vltro quis ſuſcipiat, an publicandorum poteſtatem actorum Cæſaris permiſſu nanciſcatur. Atque eo magis, quod hunc quum ſeligit princeps, non illud agit vt bonum grauemque velit efficere (quis enim præter immortalem Deum, cuiquam probitatem conferat?) ſed quo veracem videri iniũctione mandati teſtetur. At hiſtoricus vt primum res memorandas commendare poſteritati decreuerit, primum omnium de moribus ſuis ipſe videtur iudicium facere, ſeque eum promittere, qui & fideliter & accurate cogitata prompturus ſit. Has res ego mecum etiam atque etiam reputans, quãquam non ignorabam propenſiorem illico fore lectorem ad carpenda quæque recentia, quam com-

probanda:

probanda: ſperare tamen cœpi, fieri poſſe, vt quum ſingularem regem deſcribendi cauſa iuſtis rationibus aſſumptum cognouiſſet, inſtitutum noſtrum boni conſuleret. Namque & res dignæ videbantur quæ referrentur in literas, & extabat, qui ante nos id feciſſet nemo, quod equidem nouerim. Tum neceſſitudo patriæ me vel maxime impulit, non ea quidem, vt principis noſtri facta plus æquo prædicarem, ſed quæ apud varias ſparſim gentes & barbaris linguis, & per partes legi compereram, in corpus libri cuiuſpiam Latini poſſem redigere: omni interim ſoli natalis affectione ſepoſita: alioquin nec veterum cuiuſquam acceptanda eſſet induſtria: qui quum regum res maximis voluminibus poſteritati traderent, eorum ipſorum tamen quos perſcribebant, & clientes & populares habebantur: adeo quæ ex officio gerimus, ab iis, quæ forte priuatimque fiunt, diſtinguuntur. Nunc ad inceptum redeo. Qui maiores imperatori Henrico, aut omnino parentes fuerint, quamuis curioſa veſtigatione cognoſcere non potui: ſed & vxor illi quæ cuiaſque fuerit, itidem prope in ambiguo eſt. Ipſe, quod conſtat, Luceburgiæ comitatum hæreditate obtinuit, Romam profectus, & Baldeuino fratri Treuirenſis eccleſiæ archiepiſcopatum confecit, & ſummis antiſtitibus ac bono cuique ſapientiæ & comitatis ingens argumentum edidit. Fuit olim Luceburgia Treuirorum portio, idque vt credam, propinquitate locorum adducor. Hanc poſtmodum Henricus Romano admotam imperio, ducatiæ dignitatis inſignibus exornauit. Situs eius ab Arduennæ ſyluæ termino, quatenus hodie appellationem obtinet, ad Moſellam fluuium, cuius amnis Burdegalenſis Auſonius carmine ſatis prolixo meminit, finitimarum ditionum his limitibus cingitur, Gallico, Lotharingo, Metenſi, Treuirico, Iuliaceno, Leodio. Oppida non amplius nouem, maior quondam numerus. Sed eum & pia, vt aiunt, Henrici liberalitas, tribus municipiis Sareburgo, Vitelliaco, & Treuirorum maximo templo donatis, & Gallica bella coarctarunt. Gens potiore ex parte Germanica, regione tamen Gallicam ſpectante, eius quoque nationis moribus linguaque viens. Hæc de Henrici origine patriaque tametſi pauxilla, tenuitatem confeſſo præmittere placuit. Quanquam non me præterit, circumferri iampridem libellum vernacula lingua conſcriptum, de fœminæ Melyſſinæ præſtigiis, octauo quoque die pubetenus in anguem commutari ſolitæ. Quam inter maiores ſeptimi noſtri connumerare nituntur. Eum vt nec approbare, ita nec refellere animus eſt. Quur enim non veneficia fieri poſſe conceſſerim, dum ſi tradantur vt veneficia. Quis enim non illa faſcina legens obſtupeſcat, neque tamen protinus tanquam conficta repudiet?

Scylla venit, mediaq; tenus deſcenderat aluo,
Quum ſua fœdari latrantibus inguina monſtris
Aſpicit, ac primo non credens corporis illas
Eſſe ſui partes, refugit, &
Cerbereos rictus pro partibus inuenit illis.

Sed a fabulante poeta eos verſus exaratos obiicies. Hiſtoriam accipe:

Hæc ſe carminibus promittit ſoluere montes,
Quas velit: aſt aliis duras immittere curas.
Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſydera retro,
Nocturnoſq; ciet manes, mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.

Alius quoque eiuſdem profeſſionis ſcriptor hunc in modum cecinit:

Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni,
Incantata perit ----

Libet & teſtimonium quanquam non admodum diffinitum, vnius e noſtris ſapientibus afferre in medium. Hæc vel falſa ſunt, inquit diuus pater Auguſtinus, vel tam inuſitata, vt merito non credantur. Firmiſſime tamen credendum eſt omnipotentem Deum omnia poſſe facere quæ voluerit, ſiue iudicando, ſiue præſtando: nec dæmones aliquid operari ſecundum naturæ ſuæ potentiam (quia & ipſa angelica creatura eſt, licet propior ſit vitio maligna) niſi quod ille permiſerit, cuius iudicia occulta ſunt multa, iniuſta nulla. Nec ſane dæmones natura creant, ſi aliquid tale faciunt, ſed ſpecietenus, quæ a Deo vera ſunt creata, commutant, &c. Quid an non conſonantia de ortu maximorum quondam principum aliorum traduntur? Alexandrum nempe Macedonem

complexu Olympiæ matris draconiſque genitum, ideoque appellatum fuiſſe Hammonem? Scipionem Affricanum & diuum Auguſtum, eiuſdem ſuperſtitionis interuentu cõceptos: quin & in Oceani Gallici inſula quadam nouem Gallicenas illas fuiſſe tradunt authores, quum aliis artibus prædítas, tum vertẽdi ſe in quas formas liberet. Quibus ex locis ortam fuiſſe Melyſſinam non eſt abſurda coniectio. Sed de his alias. Certe prænobiles, tum in Galliis, tũ apud inferiores Germanos ſcio familias, & patriæ noſtræ deferentes prænomen, & in Galleato imaginum apice (cuius ſtemmatis diligẽtiſſima ac minime perfunctoria cura fuit veteribus) id monſtrum cuppæ balneatoriæ inſidens. Sed & turrim ingentem medio ciuitatis noſtrę ſitam, paulo ſupra ætatem noſtram bona ex parte prolapſam vetuſtate comperi, in qua vanitatem illam fuiſſe peractam fama per manus traditur. Poſtremo Carolum feliciſſimum ſeculi noſtri principẽ nondum pubeſcẽtem, quum de nuptiarum fœdere cum Renata Ludouici Gallorum regis filia ineundo tractaretur (quanquam illi larga poteſtas erat e ſubiectis aliis gentibus titulum aſſumendi) totis tamen tabulis haud alia quam Lucenburgiæ appellatione fuiſſe denotatum, non in minima gloria poſuerim: vſque adeo, vt niſi aliis viriis ſupradictum opuſculum laboraret, quippe in quo parum veriſimilia referuntur, interdum aduerſa, nonnunquam diſſonantia, non difficile fidem mihi faceret. Enimuero quo commodius ad ipſius Henrici res noſtra feratur oratio, & rectum viſum eſt, & neceſſarium, pauca prius de ſtatu temporum illorum ſupra repetere.

Anno a Chriſto ſaluatore genito M CCC II, Francorum rex Philippus cognomento pulcher, graue aduerſum pontificem maximum Bonifacium octauum conceperat odium, tum Gibellinæ factionis ſtudioſiorem exiſtimans, tum quod fidem temere præuaricatum contenderet. Promiſiſſe enim ſibi paucis ante annis, quum alia quædam, tũ de ſumma Romani imperij poteſtate ab Germanis ad Gallos traducenda, atque adeo Carolum fratrem diſerte fuiſſe in conuẽtis nominatum, cui id decus primum aſſignaretur. Hæc videlicet policita nunc cecidiſſe ad nihilum, Alberto Auſtrino Teutonico principe palam nuper decretis eius comprobato. Eas rex cauſas grauius ſecum conſiderans, rationem irarum exequendarum perquirit. Neque difficilis mox via Bonifacij irritandi inuenta. Columnia gens Romæ opibus & clientelis inſignis octauo inter comitiorum arcana ſuffragij iure, ne legeretur obſtiterat. Itaque eis quoque Bonifacius per ſpeciem expilati theſauri eccleſiæ effecerat, vt & ædes & ſuburbana familiæ publice diruerentur, & qui eorum cardinales iam eſſent, venerando collegio excederent. Interea Stęphanus ex ea gente profugus in Gallia agitans, idoneus Philippo viſus eſt, per quem initia malorum fierent. Cœptus comiter humaneque haberi, liberaliuſque quam fortuna exulantium eſt. Ad hoc Philippus ne quid impotentiæ prætermitteret, ſacerdotales Galliarum titulos a pontificibus antea pro decretis, proque more ſanctæ matris eccleſiæ componi ſolitos, ipſe ordinare citra cõſenſum pręſidis Romani ſtatuit. Quæ vbi ſummus antiſtes intelligit, grauiſſime tulit iniuriam, peſſimi exempli, id quod erat, exiſtimans, ſi vel anteceſſorum recte conſtituta temere reſcinderentur, vel autoritatem pontificiam laicus princeps prophanaſſet. Augebatur indignitas ipſius Bonifacij, ſupra quam dici poteſt ambitioſa magnitudine animi, & contumeliarum inſolẽtis. Itaq; quo partes ſuæ iuſtiores vulgo noſcerentur, lege potius agere quam armis inſtituit. Prælatos Gallicos maiores cõuenire Romam vniuerſos iubet, ad publicam ſynodum celebrandam. Hi, ne regno decederent, Philippi prohibitione intercluduntur, Quibus rebus ad octauum delatis, increpatur rex primum per literas, deinde quum caſtigationem contumaciæ paruipenderet, ſacrorum participatione arcetur. Neque eo minus prælatis regni ipſe Lutetiam accerſitis, cauſam quoq; ſuam approbare nititur. Pontifex ne nullam non rationem coercendi Pulchri tentaret, Flandrorum partes tueri aggreditur. Ea tum gens, quod ſuperbius imperatum ſibi diceret, Gallicum iugum detrectabat. Cum ſuperis quoque Germanis amicitiam interiorem coniungit, iuſſo Alberto quibuſcunque poſſet viribus, fines Belgarum quatenus Philippici iuris eſſent, incurſare. Sed nihil ea Gallum a conſilio dimouerunt. Miſſi clanculum in Italiam qui Campanos, ſi qui forſan priuatas ob iras infenſi eſſent Antiſtiti, corruptos auro traherent in ſententiam, cæteraque comprehendendi eius idonea mature appararent. Neque euentus infando commento defuit. Anaginæ agens pontifex, a Sarra Columnio

duce

duce Gallicæ multitudinis non prouiſo irrumpente ſumma luce circumuenitur, liberæq; cuſtodiæ traditum oppidani immodice (vt æquũ erat) funeſto ſcelere conturbati, triduo demũ elapſo, receptis animis exemerunt. Ipſe Romam regreſſus, dum vindictæ modos altius inueſtigat, morbũ, vt creditur, ex ægritudine nactus, interiit. Vndecimus Benedictus octauum, Clemẽs Quintus Benedictum, munere ſummi pontificatus inſequitur. Reyterãdum Gotthonem quoad priuatus erat, appellabant Burdegalenſem Archiflaminem. Is enim variantibus nonnihil patrum ſententiis, inter alios duos Pulchro ab ſuarũ partium cardinalibus nominatus extiterat, quẽ rex, quoniã id temporis plurimum poterat, ſi ita ſediſſet, ſolenniter nũcuparet. Philippus inſperatæ dignationis lætitia geſtiens, Reyterãdum accerſit, in ſuaq; manu papalia Comitia prolatis epiſtolis cardinalium, repoſita edocet, cæterum poſtulata quædam ſex capitibus comprehenſa recipi ſibi prius, quam res cõfici poſſet, oportere. Gottho nihil minus, quam quæ iactabantur, vel ſperans, vel cogitans, illudiq; ſibi exiſtimans, cũctari primum: vbi ſerio agere principem comperit, actis in præſens gratiis, capita ſe regiæ petitionis præſtiturum promittit. Data acceptaq; fide placita curantur. Raymundum cardinales Gallici duodecim ſummum eccleſiæ Romanæ ſacerdotem in gratiam regis conſalutant. Italicos ſtatim patres, vt idem facere vellent, epiſtolis nũciiſq; celerrimis adhortati. Gottho vt primũ quæ ab rege acta de ſe fuerant, Italis quoq; probari cognouit, ſenatũ ſtatim Cardineum vniuerſum, regeſq; Tranſalpinos aliquot conuenire Lugdunũ iubet, ad peragenda inaugurandi ſolennia. Id edictum tametſi prælatis Auſonię non perinde arrideret, pontificiam aulam trans alpes conceſſuram gementibus: coiere tamẽ in ciuitatem deſignatam non infrequentes, ibi declaratus ex more maximus eccleſiæ Chriſtianorũ epiſcopus, quintiq; Clementis appellationem ſortitus, mox Philippum cenſuris (namque id primum poſtulatorum caput extiterat) quibus innexum a Bonifacio diximus, exoluit, reliqua promiſſorum tempeſtiue ſe effecturum affirmãs. Sed nec ea Philippus poſthabenda ratus, Pictauos in conuentum accerſito Clemente de cęteris deſiderij ſui partibus referri iuſſit in medium. Summa petitio erat de abolenda in perpetuũ memoria Bonifacij. Neq; prætextu caruit flagitatio impudens, articulis quadraginta ingenio cauſidicorum excogitatis, quibus Octaui mores, præter alia facinora de hæretica impietate ſuggillabantur. Hic vero hærere æſtuareq; Clemens, quid nam cõſilij in re tam inexplicabili caperet. Nãq; inde occurrebat ſacramenti interuentu firmata promiſſio, hinc innocentia Bonifacij, qui vt neque forſan inſons prorſus criminum haberetur, ita non vllum extare de obiecto admiſſo indicium: quin exemplis, decretis, cõſtitutionibuſq; declaratum abunde reliquiſſe, quanto ſtudio, quantaq; fide gubernacula culminis apoſtolici procuraſſet. Sollicito inter has curas Quinto, opportune Nicolaus cardinalis Pratenſis interuenit: cui, quod arbiter omniũ arcanorum haberetur, nudantur ordine omnia. Is, vt erat ingenio ad ſubita etiam quæque moderanda dexterrimo, primum confirmato pontificis animo, ſcire ſe quid potiſſimum illi conſilij profuturum ſperaret affirmat, regias in primis ſpes ali diſſimulãter augeriq; placere, tum doceri cupidum principem, quo magis rata fiant quæ ad Bonifacij cineres attinent, videri futurum conſultius, ſi tanta res non niſi publici conſilij ſenatuſconſulto firmetur. Quam ſententiam vbi Gallus approbauerit, ſedem conuentui Viennam inter Allobroges deligat, aliamve ciuitatem quampiam & liberam, & ad excedẽdum regiis finibus opportunam. Placuit Quinto cardinalis ſuggeſtio. Itaque de voluntate Philippi Viennã maximo Chriſtianorum conuentu edicto, Octauoque de oppoſita impietate ex ſententia patrum abſoluto, ipſe ibi paucos commoratus dies, Auenionẽ in Roberti regis prouinciam ſeſe contulit. Nũc tandem ad Henricum noſtrũ deflectat oratio. Anno a Chriſto M CCC VIII rege Roman. Alberto per inſidias nepotis occiſo, nunciatum eſt principes, quorũ legendi Cæſaris ius eſt, de ſufficiendo Imp. parũ conuenturos. Philippus diſcordiam Germanorũ cœptis ſuis optime conducturã exiſtimans, ſecretiorum modo conſiliorum arbitros coire iuſſos de noua diſpoſitione interrogat. Veniſſe aliquando tẽpus ſuo quoq; ſeculo exornandi regni Gallici: ſextum antea poſtulatorũ caput, quod ad eũ diem conſulto noluiſſet Clemẽti prodere, id vero nũc expromere ſtatuiſſe, de Carolo fratre ſubſtituendo in imperium, deq; ea dignitate per ſenatuſcõſultum in perpetuum tranſponeada in Galliam. Eſſe Clemẽtem iampridem in poteſtate, poſſeq; rem & iure

& exemplo nixam facile tranſigi. Cui enim fiat iniuria, ſi vacantis imperij permutetur cõditio? Idem feciſſe pontifices olim alios. Deniq; fatorum ſeriem conuenire cũ eiuſmodi propoſito, vt quẽadmodum principatus ille de Græcis quõdam in Francos, ſicut ei videbatur, deque ea gente ad Italos, ac poſtremum ad Teutones tranſlatus crederetur, ita rurſus ad Francorum poſteritatem remigret. Mouit vniuerſos proceres relatio regia, laudatoq; nobilitandi Gallorum regni deſiderio, de conſilij ſententia decretum fit, & vt Philippus & Carolus primo quoque tempore ante etiam quam Germani irent in ſuffragium, Clementem numeroſo comitatu adeãt, rumore quidem diſperſo, quaſi ad perſequendam Bonifacij criminationem veniant, reuera autem vt protinus quam Auenionem inierint, pontificem de ſexta & ad id tempus ignota petitione commonefaciant. Eam occultationem nihil fuiſſe aliud, quã de imperatorio apice publice tranſponendo in Celtas. Abdere vero rem placuiſſe eatenus, quam apud Bonifacium quoque tentauiſſent, vt ne viuum regnãtemque Albertum affeciſſe videretur iniuria. Nec repugnaturum Clementem quantumuis audaci flagitationi, videlicet, iam inſtructo exercitu verius quam famulitio territum. Edicto per vniuerſam dirionem dimiſſo, generoſi clientes ad regium iter apparati conueniunt, equitum ſex millia fuiſſe tradũtur. Enimuero ſicuti recte inſtitutis diuinus fauor arridet, ita improbe conſulta iuxta Sexti Pythagorici ſententiam, funeſtus inſequitur exitus. Permanauit certe ad pontificem quamuis latitantis conciliabuli aſtutia. Quare denuo accerſito Pratenſe intimorum, vt diximus, omnium ſocio, ac iam ante exoſo Philippum ob inſectationem Bonifacianæ memoriæ, quæ ſi tolleretur e medio, & acta quoque illius, in quibus Cardinalatus cenſebatur, quem Octauus illi contulerat, cõuulſum iri verebatur, nouam huiuſmodi ambiguitatem aperit. Ille ad innatam ſapientiam verſus, quam maximis itineribus, inquit, & antequam Gallice petitionis mentio in ſenatu fiat, nunciandum in Germania cenſeo, de ſucceſſore quam maxime mature ſurrogando. Quum Clemens, quẽ igitur præcipuum crederet, tantæq; ſucceſſioni idoneum, quæſiuiſſet: Pratenſis eccleſiarum ne libertatis reſpectu, an ſtudio Gibellinarum partium, an conſuetudinis in vrbe quõdam inſtitutæ memor, Hẽricum ait Luceburgiæ comitem nulli Germaniæ principum cedere arbitror, ſiue religionem, ſiue fidem, ſeu certe magnitudinem animi ſpectaueris. Neque dubium, ſi eo celſitudinis benignitate tua prouectus fuerit, nulla non re vel põtificiis obtemperaturum iuſſis, vel immunitatem eccleſiæ propugnaturum. Sane clanculum & diſſimulanter cuncta fieri oportet, ne ſi publico ſenatu in patrumq; conſpectu cogitata retexeris, qui cardinales Philippo ſtudent, proditis illico rebus, vota noſtra conturbent. Itaque quas ipſe literas dabis in Alemanniam, puſilla modo formula placet obſignari, quaſi non ſcriptas de rebus grauiſſimis: Ego ſeorſum prolixas de tota re alias exarabo. Iuuit aſſertionem Cardineam Henrici quoque integritatis gloria, quam ex rebus ſortiter probeque geſtis fama iam pridem exorta ad Clemẽtem quoque pertulerat. Delatis ad Germanos epiſtolis, reque intellecta, Comitiorum ſolennia maturantur, valuereque adeo pontificiæ cardinaliſque literæ (qui & illud adiecerat, niſi bonis conſiliis protinus obſecundarent, Cæſarei faſtigij apicem, iurene, an iniuria, relicto Rheno trãſiturum in Galliam) ſed & maxime ſpectata virtus Henrici profuit, vti cunctorum ſuffragiis, ac ne vno quidem repugnante, Romani regni ſceptra florenti iuueni deferrentur. Autores habeo Luceburgi tranſacta fuiſſe comitia. Quod aſcribẽdum putaui magiſne ignorauiſſe eam rem crederer, quam vt morem locumque vetuſtum tam tumultuario præſertim tempore prætermiſſum exiſtimarem. Ille vt cõtra opinionem hominum per Celtas perq; comitatũ pontificis renunciatus rex fuit. Pulchellus, qui iam feſtinabat compellare Clementem, illuſum ſe animaduertens, domum irritus ſpei repetiit, nũquam poſtea bene de eo pontifice ſentiens. Luceburgius, qui nihil minus quam Cæſarea gubernacula ſibi credẽda cogitauerat, omniũ primum granas immortali Deo lectoribuſq; agendas cenſuit. Mox ad ea, quę & tempus & res & maleuolorum conatus ferebant, conuerſus, mittit in orã Narbonẽſem, qui a Clemente poſtulẽt, vti ratam ſibi facere ſurrogationem pro more dignaretur. Principes legationis, Sabaudiæ comes (nomen vt in pleriſq; ſequentibus non traditur) & Guido Namurcæus Flandri comitis frater, ambo ex propinquis regiis. hi a Clemẽte, totoq; cætu Cardineo comiter humaneq; habiti, menſe Aprili, comprobationem actorũ in Germania, cauſa

cognita,

cognita, Impetrarunt. Decretum vti e cardinalibus Pratẽſis & Fliſcus prima quaq; occaſione in Italiam proficiſci maturarent, gentibuſq; cis alpes habitantibus, apoſtolica vice præciperent, ne quid impedimẽti morarumve, quo minus poteſtas nouo regi petendę vrbis foret, aſtruerent, quin obedienter atq; hoſpitaliter aduentum illius curarẽt excipere. Sunt qui legem adiectam fuiſſe probationi affirment, vt intra primum biennium ad motus Italiæ compeſcẽdos Romam ſolita expeditione properaret, ſimul ipſe ſummos Imperatorij nominis faſces acciperet, quum tres proxime antecedentes principes eum honorem prætermiſiſſe cõſtaret. Sabaudo reuerſo, volũtateq; Clementina perſpecta, conuentus Aquiſgranum indicitur. Coiere anno inſequente ad id conciliũ inter alios proceres dux Brabantiæ, comes Flandriæ, & comes Raynaldus. Ibi peractis ſolennibus generoſo vertici regium diadema archiepiſcopus Agrippinę more maiorũ ad octauum Idus Ianuarij impoſuit. Quem diem & cõſtitutiones ecleſię celebrari ob memoriam Magorum iuſſerunt, & tum publica lætitia celebriorem reddidit. Anno a Chriſto genito M CCC IX ad diem VI Idus Maij, cœlum ardere viſum, diſcurrente flãmæ vortice e plaga Boreali in Meridiem. Quo typo aduentũ Henrici portendi Italorũ multi crediderunt. Interea Carolus Siciliæ rex ſecũdus, Gallicæ originis, cis fretum regnans, rebus humanis exceſſit. Plures huic filij, nempe maior natu Carolus Martellus cognomine, & Robertus. Martellus viuo etiamdũ patre mortẽ, ſed filio relicto, obiit. Qua in ſpecie, exq; facto ipſo, larga diſputandi materia iureconſultis eſt nata, nepoſne antecedere iure poſſit patruũ in ſucceſſione auita. Sed & reſponſis prudentum & pontificia pronũciatione quadam Robertus annixus, compendium hæreditatis obtinuit, paternaq; nece comperta, mox Auenionem properat. Ibi nullis non modis Clementis amicitia comparata, adeo promouit, vt & rex vtriuſq; appellaretur Siciliæ, & quicquid pręterea alieni æris patri auoq; per belli quondam tempora eccleſia Romana crediderat, illi ferretur acceptum: ſumma aureorum ſex millia ſuperauiſſe putatur. Tantis beneficiis Robertus ſe obnoxium ſentiens, actis ad tempus gratiis, operam curamq; Clementi omnem gratitudinis oſtendendæ penſandęq; dignationis detulit. Hic Quintus qui Luceburgium, vt ſupra tetigimus, paulo ante regem Romanum declarauerat, ſiue ſuſpectam habẽs Henrici potentiam, ſiue contractæ amicitiæ Vaſconico more pertæſus, Siculum Romandiolæ comitem facit. Eamq; Robertus prouinciã Giliberto Zantillio Vicecomiti demandauit. Quæ res perpulchram Gibellinis Imperatorij iugi detrectandi poteſtatem tribuit, vel tantula rebellandi occaſione geſtientibus. Luceburgius nihil eorum negligendum ratus, quę ad amplitudinem Auguſti principatus pertinent, ſumma ope annixus eſt, vt quam celerrime documentũ aliquod præberet, quantus & quã propenſus ſibi eſſet animus pontificiæ dignitatis excolendæ. Dimiſſo edicto per prouincias, vt quiſquis nobiliũ Auguſtale beneficiũ obtineret, die conſtituto vellet adeſſe, ſolennemq; profectionẽ Romanæ mitræ capiendæ cauſa pro cõditione, proq; conſuetudine ſua curaret exornãdam. Ipſe vniuerſa Germania Ioanni filio demãdata, cũ non adeo grandi comitatu iter ingreſſus, alpibuſq; propinquans, Lauſani conſtitit, reliquam exercitus partem operiẽs. Eo mox legationes ex Italia ſalutandi cauſa certatim occurrunt. At Guelphorum factio in Hetruria cisalpinaq; degẽtium, quã ſemper antehac Teutonicę felicitati aduerſatam conſtat, in multo maximum metum incidit, & fama numeroſi exercitus, & reliquæ Italiæ proniore conſenſu: præcipue vero Florentini, inter ſpem metumq; ancipites, hoſtiliterne an deditione fortiſſimum ducem exciperent. præualuit tamen ſentẽtia, vi potius, quam abiecta formidine agẽdum cenſentium. Itaque quo vel conturbaretur inauguratio, vel lentius certe ſuccederet, conſcripta per totam ciuitatem iuuentute, accitisque militibus aliis voluntariis præſidium haud contemnendum efficiunt. Ad hoc pecuniam, frumentum, cæterasque res comparant, vel ſtipendio, vel obſidioni neceſſarias. Denique fœdus cum Siculo Roberto, ciuitatibusque Hetruſcis ac cisalpinis aliquot faciunt. Piſanorum longe diuerſa ſententia, hi quo ſeſe Gibellinarum partium, atque adeo Cæſarei nominis quam maxime ſtudioſos Henrico in ipſo Italiæ ingreſſu comprobarent, donum regi aureorum millia XL ſubmiſerunt: eo veluti viatico prædıtus (quippe cuius ærarium, vt veris agamus, virtute eſſet quam nummis inſtructius) Septembris exitu mouit e Lauſano, ſuperatoque monte perquam arduo, *Semſium* vocant accolæ, Taurinum eſt inuectus.

Illinc decimo die, quam acceſſerat, Inſubres ingreditur. ibi quoq; magno apparatu acceptus, Aſtenſium diſſidia haud exilia ſumma cura compoſuit. Conſtabat id temporis regius comitatus equitum duobus millibus, quũ reſiduũ perinde expectaretur. Manſit itaque apud Aſtam toto bimeſtri atque amplius, & reliquam, vt diximus, copiarum partem opperiens, & de ineunda Inſubrium ciuitate cõſultans. Gnidottus Turritus ſapientia atque opibus clarus, genti ea tempeſtate præerat. Is audito in primis aduẽtu, vereri cœpit, ne diuerſæ factionis pars (Gibellini erant, violentia illius acti in exilium) occaſione Germani aduentantis in recuperanda dignitate vteretur. Itaque præſidium ad vrbis ſuæ tutelam comparat duorum millium atq; amplius. Ipſi fœdus atq; hoſpitium erat cum toto Guelphorum genere per Italiam agentiũ. Sed & operam dabat quibuſcunque poterat artibus, ne mœnibus reciperetur Henricus, Gibellinę ſcilicet factionis patronum, vt paulo ante ſcripſimus, futurum metuens. neque tamen obtinere potuit, quin bona ciuitatis pars regis amantior, ſimul cardinalis Fliſcus, tũ legatus apoſtolicus, Clementinaq; mandata cõficere cupiens, Luceburgium vltro inuitarent. Rex Romanus, dolentibus Gnidotti oculis, pridie Mediolanum dominici natalis inuehitur, dieq; ſequente octauo, antiſtes eius diœceſeos in Ambroſij beatiſſimi delubro myſteriis vacantis Henrici verticem fecũda corona redimiuit. Auguſtæ quoque, quam vna ſecum aduexerat, idem honor habitus. Affuere ſolennibus omnium fere Italiæ ciuitatũ legati Gibellinarum modo partiũ, ita vt Fluẽtini duntaxat oratores deſiderarẽtur. Inſubrium quoque interim diſcordiam quanta fieri potuit cura ſedauit, adeo vt & Maphæũ vicecomitem cum ſodalibus, & ciuitatis Archiflaminem, cæteroſq; proſcriptos reducaret in vrbem. Eo tum quoque legati frequentes ciuitatum Italiæ gratulatum accedunt, ita vt tota paſſim Auſonia, Bononiam excipio & Paduam, vicarij Auguſtales dimitterentur, acciperenturq; comites. Inter hæc Gnidottus exoſus felicitatem Maphæi, quibuſcunque rationibus poterat, vindicare priſcam fortunam molitur. Ac ni ſapientia vicecomitis infauſtis cœptis fuiſſet occurſum (nanque rem omnem ordine primoribus regiæ aulæ expoſuit) maximus in ciuitate tumultus extitiſſet, non partibus modo noxius, ſed & formidoloſus principi, qui iam ſecurior, bonã exercitus partem per finitima loca neglectim diſperſerat. Sunt qui dicant Maphæum quo certius animum Turriti pernoſceret, ſimulaſſe ſocietatem partium, accuſauiſſeq; multis modis ſupercilium Cæſarum, quod id genus Reip. principatum nomine, ſeruitutẽ re ipſa præſeferret. Satius eſſe æquabilem libertatem omnibus viribus propugnare, quam ingenuos ac fortes animos Germanico iugo ſupponere, reciperet modo animã, ſeq; in priſcam præfecturam ipſe reponeret, nec detrectaturum populum ne nunc quoque gubernacula quondam ſibi cognita. His atq; eiuſcemodi dictis peruictũ Gnidottum cuncta ſimpliciter credidiſſe, promiſiſſeq; Mapheo, & vafro aduerſario & reſtituto in gratiam, quẽ impenſe cauendum eſſe veteri docemur adagio. Illum, Gnidotto prodito, fabulam omnem denarrauiſſe Septimo. Neq; defuiſſe impiæ criminationi fidẽ, ita vt die dicta, Turritoq; adeſſe iuſſo, cognitio pararetur. Sed is iudicio cõſiliorũ intellecto, furtim ad Guelphos trãſiit. Iiſdem diebus Cremona, Gnidotti exactione cõperta, ſimul Florentinorũ adducta inſtinctu, rebellis Henrico efficitur, ſed & qui Brixianorũ Gibellini erant ſucceſſib. Imp. auditis, Guelphos vrbe exegerunt. Idẽ Parmæ factũ. Quibus reb. Cæſar cognitis, mittit qui eas quoq; rixas conſopirẽt, exulibus reductis in patriã. Sed breui poſt tẽpore Guelphica pars Felſineorũ Florentinorumq; confiſa præſidio, Brixia Gibellinos inuicẽ depulit, ex profeſſoq; hoſtis imperatori efficitur, anno a Chriſto genito M CCC XI menſe Aprili. Imperator Henricus obſeſſa iamdiu Cremona, Geneurenſem epiſcopum cognatione ſibi deuinctum, cum turmis ad Patauinos coercendos mittit, quos a Bononienſibus ſtetiſſe diximus. Ab eo Vicentia, quæ Paduani iuris erat, bello capitur. Præſidium in arce conſiſtens, fuga dilapſum. Ea victoria ipſos quoq; Patauinos metu vſque adeo perculit, vt ſupplicîter ſeſe fidei in primis tradiderint, aureorum millia centum ob contumaciam pendere, Cæſarcumque præfectum recipere iuſſi. Idem antiſtes profectus Venetias, tributũ pro vetere cõſuetudine poſtulauit. Appulſo honor ingens habitus, adnumerataq; in tiaram Romanam, talẽta Veneta mille. Eadem in ciuitate ipſum inſigne conſectum, ſolito ex auro coronam variis maximiq; precij gemmis adornantibus: ſellam quoque argenteam, auroque circumlitam, fabricatam ibi traſlunt. Interea ſeden-

ea ſeden-

ea ſedente ad Cremonam Henrico, obſeſſi, quia parum muniti erant ad obſidionem ferendam, ſimul archiepiſcopi Rauennatis interuentu, ſeſe ſub conditione tributi pendendi vltro dediderunt. Eidem mandatum antiſtiti muros ciuitatis caſtellaque demoliri. Cæſar Cremonenſi bello perfecto, ad Brixiam quoque circumſidendam feſtinat, non alias pari inſtructus exercitu: qui parciſſime numerant, equeſtrium Germanorum validæ armaturæ ſex milia fuiſſe tradunt. Namque vt rumor per Tranſalpinas quaſque prouincias de Mediolano, cæteriſque ciuitatibus ſubiugatis increbuit, vix dici poteſt, quanta & quam fida multitudo militum certatim adflueret, pars emerendi ſtipendij ſtudio: cæteri amore vncti regis adducti. Pro certo creditur Henricum, ſi in primis abſtitiſſet, relictaque Brixia proceſſiſſet in Hetruriam, non Thuſcos modo qui recentis defectionis ſibi conſcij, iram iuſtiſſimi vindicis formidabant, ſed & quantam aperire non intereſt, partem Italiæ ſub iugum miſſurum, quippe qui parum prouiſi eſſent contra obſidionem, quorumque notarent iam animi, iuſtitia clementiaque noui regis impulſi. Sed is dum Ciſalpinæ pertinacius imminet, maiorum rerum occaſionem prætermiſit. Adeo vincere maximos duces promptius ſcire compertum eſt, quã vti victoria. Quippe virtus attenuata periculis, nullam non in partem de prouidendo circumſpectat: eadem rebus ſublata ſecundis, ſecuraque ſui, quæ futura ſunt negligit. Eodem anno ciuitates Hetruſcæ Guelpharum partiũ Florentia, Bononia, Senæ, Luca, Piſtorium fœdus inter ſe aduerſum Henricum ſanciunt. Florentini præſidium equitum Hiſpani generis cccc, quos a Roberto acceperant, miſere Bononiam, itidemque Senam & Lucam, ſi forte ea regione Germanus ſtatuiſſet incedere. Sed & quicquid Gibellinorum in ciuitatibus Guelphis verſabatur, exactum. Sub hæc perſtante Cæſare in obſidenda Brixia, variæ vtrinque clades acceptæ: inter cæteros autem proceres, & frater regis, & equitum magiſter Walramus, magnæ indolis, ictu ſagittæ percuſſus interiit. Corpus apud diuum Barnabam conditur, quod templum nondum ciuitate clauſum fuiſſe, Iacobus philoſophus in ſupplemento autor eſt. Eo infortunio, ſublatos paulo ante Cæſareanorum animos reſediſſe ob eximij iuuenis necem Brixiani credentes, frequentius iam incautiuſque excurſare cœperunt. Etenim die quodam licentius euagantes, intercepti, fuſi fugatique ſunt. Cæſorum numerus ducenti. Capti ex ciuitatis primoribus quadraginta, inter quos Galeaceus, cognomento Bruſatus, obſeſſorum tribunus. Is quia fidem regi non multo ante datam infregerat, quadrigarum violentia diuerſam in partem miſerum diſtrahentium corpus perfidiæ pœnas exoluit. Cæteri captiuorum ſecuri percuſſi. Nihilo magis proficiente ad euincendam contumaciam exemplo ſeueri ſupplicij, quin hoſtes cœleſti quoque fauore adiuti videbantur, ſtrue cadauerum odoreq; diuturni exercitus incubantis, corrupto aere, ita vt plurimi Teutonum varios in morbos inciderent, cogerenturque aut miſeri e vita excedere, aut inglorij, neque id citra diſcrimen, repetere patriam. Proceruin ea extinctorum tabe præcipuus Guido Namurceus, cuius ſupra meminimus, Flandrorum quondam tribunus in Curtracenſi prælio, atque ob id rerum geſtarum claritate ſpectatus. Quam ob luem magna purpuratorum pars Henricum de ſoluenda obſidione ſolicitat. Illo magis intolerabilem ac minime perſeueraturam neceſſitatem hoſtium, quam laborem exercitus obſeruante, quare decedere non niſi compos voti ſtatuit. Quibus rebus intellectis, obſeſſi effecti ſupplices, cardinalis quoque Fliſci auxilio veniam conſequuti, ad diem xvi Calendarum Octobrium fidei principis ſeſe dediderunt. Rex ciuitate potitus, muriſque protinus ac turribus demoliri iuſſis, tributum aureorum viginti millium, præterea obſides centum, quos ex omni ciuium multitudine ſelegiſſet, belli iure imperat. Magno ſtetit ea victoria, nempe vix quarta exercitus parte ſuperſtite. Cremonam hinc vt rediit, incœpit conſultare de componendis rebus in poſterum. Placuit ordinata Longobardia, præſidibuſque per ciuitates impoſitis, Ligures petere, Mediolanum, vt diximus, procurante Maphæo, Veronam comite Scalari, Parmam Gilliberto Corregio, Paſcarino Bonopoſo Mantuam. Quæ res parum ſalutaris poſtea ciuibus extitit: quos præfectos legum ſeruandarum cauſa in præſens præpoſuerat, ſuperbe auareque poſtmodum imperantibus. At illis & in primis occupatio, & aureolorum copia, vt in perpetuum confirmarētur, quæ temporis cauſa conceſſa fuerant, effecerunt. Guelphorum ciuitates vbi aduentare Henricum accipiunt, obſideri iuſſis itineribus

Ligurum, remorari tranſitum illius conabantur. Iiſdem diebus Clemens de repetenda vrbe Romana ab Henrico compellatus per literas, ipſe conſilio eccleſiæ generali diſtentus, Pratenſi cardinali petendæ Italiæ inaugurandique regis ſingulari mandato negotium impartitur. Cæſar ad diem vndecimum Calendarum Octobrium maximo apparatu Genuam eſt inuectus. Principem dominumque ſolenni more appellãtibus: mox componendæ diſcordiæ ratio habita. Itaque Opicino Spinulæ ſociiſque iampridem exulantibus confecta reſtitutio. Quæ res ingẽtem illi dilectionem ciuium pepererunt. Ipſi milia aureorum dono data centum: regiæ vero coniugi viginti. Ea quum inſequente menſe grauiter ægrotare cœpiſſet, res humanas reliquit. Elata tumulataque ſolennem inter pompam apud beatiſſimi Franciſci cœnobium, pudicitiæ ſingularis, religioniſque ſpectatæ fœmina. Anno a Chriſto genito M CCC XII ad diem quartum Calendarum Martij, Genua profectus Henricus claſſe triremium triginta, Piſas aduehitur. Quæ ciuitas nullo non genere apparatus eo vel exquiſitiſſimo regem accepit, dominum quoque inter publicas acclamationes conſalutans. Cenſebatur tamen in primis exercitus mille quingentis Tranſalpinis equitibus: præcipui Germanicorum procerum, archiepiſcopus Treuirorum Baldeuinus, cuius ſupra meminimus, epiſcopus Eburonum, frater Barri comitis, e propinquis regiis: dux Bauarus, comes Sabaudus, vterque e propinquis regiis: comes Foreſti: Guido Viennenſis Delphini frater: Henricus Flandrorum comitis frater itidem e propinquis regiis: Robertus ipſius Flandrorum comitis filius: Comes Viennæ: Præfectus prætorio, quem noſtri Aulæ magiſtrum appellant, vir maximi in re militari nominis. Eodem anno, menſe Aprili, Robertus Siculus, cuius ſupra mẽtio eſt habita, de Romano Henrici itinere certior factus, quum nulla aliunde laceſſendi regis extaret occaſio, ſimul ita facere ab Vrſina factione iuſſus, Ioannem fratrem mittit ad vrbem cum equitum ſexcentorum præſidio. Literis ſubinde ſcriptis ad ciuitates Hetruriæ Guelpharum partium, de ſummittendis opportune Romam auxiliis. Ricardo Lunenſi comiti, quem Robertus Thuſcis impoſuerat, datum negotium Latij mature ineundi, idq; cum phalange peditum duorum millium ſexcentorum. Hi ad diem XVI Calendarum Iunij Romam peruecti, Vrſinos conueniunt, moxque de ſententia conſilij Capitolium, Hadriani molem, ac Vaticanum armatis inſederunt, Petro Sabaudo ſenatore vrbis coniecto in vincula. Columniis aliiſque Cæſareanarum partium Lateranum, Mariam maiorem, amphitheatrum, Rotundam, ſanctamque Sabinam occupantibus. Inter hæc Piſis Henricus equitibus bis mille, & hoc amplius conſtipatus, recta per Thuſcos Romam contendit, Viterbium abſque negotio capit, ibique dies aliquot conſtitit, occaſionem inuadendi Vaticani exſpectans. Poſtquam tempus idoneum viſum eſt perrumpendis inſidiis, Viterbio promouet, occurrenteſque Vrſinos leuibus præliis vertit in fugam. Simul pupularibus in ciuitate rem ſtrenue gerentibus, ante diem Calendarum Iunij vrbem viſenda pompa introiit, protinus de expugnandis Roberti clientium reliquiis conſultat. Itaque miſſis, qui ſingula factionis præſidia deturbarent, pro certo creditur quicquid ibi Apulorum Ibericorumque fuerat, depulſurum, niſi prælio quodam ſexto & vigeſimo Maij die commiſſo, quum alij ducum quidam, tum Leodiorum occubuiſſet epiſcopus. Hunc enim perfractis (is erat ardor hominis) viarum cuſtodiis, in caſtellum Angelicum properantem, Robertini Florali ex area per obliquum progreſſi circumueniunt, fugant funduntque. Cæſareanorum, qui capti occiſive fuerant, numerus millium duorum traditur. Eburonum, quem iam dicebamus antiſtitem, in equum ab victore raptum, vehẽtemq; inermem Hiſpanus quiſpiam conſpicatus, cuius paulo ante fratrem Alemani confecerant, quum non aliam fraternæ necis vltionem euenturã ſperaret, lethali percuſſum vulnere, vt paucis poſt diebus moreretur, effecit. Eius interitu principis, qui & virtute & autoritate eminuiſſet, in regia longe maximus pauor Cæſareanos inuaſit, Robertinis ecõtrario lætitiã triſti caſu afferente. Porro Luceburgius, ne tẽpus omne vrbanis rixis attereret, ſtatuit abſoluere res, quarũ cauſa potiſſimũ vrbem petiuerat. Itaq; de ſententia cardinalium, cõuentu in Lateranũ ad diem Sextilium Calẽdarum indicto, Oſtienſiq;, Fliſco, & Arnoldo Cæſareas infulas ſacrato capiti imponẽtibus, *quod felix fauſtumq; ſit*, prægrandi apparatu, ſingulariq; ſpectãrium gaudio, Auguſti nomen apicemque faſtigij imperialis accepit. Peracta inauguratione,

Bauarus

Bauatus cum parte procerum perfunctum ſe officio comitandi exiſtimans, aſſumpto commeatu in Germaniam abiit. Ipſe Tybur paucis poſt diebus concedens, multa ibi veneratione incolarum exceptus, Piſas repetit. Guelphicæ ciuitates Hetruriæ, vbi quæ Romæ acta fuerant, deque principe decedente intelligunt, iter illius rurſum includere nitebantur. Ac veriti, ne parum inſtructi, copioſo agmini minus reſiſtere valeant ſocios in vrbe degentes, per literas commonefaciunt, vt & nouum amplecterentur conſilium, & properare mox in Thuſcos maturarent. Interim Cæſar Gallia repetita, per agrum Peruſinum exercitu infeſto progreditur, cunctaque ferro atque igne deuaſtat, Caſtellionem vi capit, Cortonæ Aretiique reuerenter occurſum venienti, portæque apertæ inde crebris cum Guelphica gente præliis feliciter geſtis, variiſque Florentinorum caſtellis euerſis, agriſq; vaſtatis, inopia pabuli proficiſci compellitur. Ad eum Bonatiano in prædio (id loco vocabulum) agētem legati a rege Siciliæ Friderico mari deportati, donum aureorum milia viginti adſerunt, fœdus amicitiamque petentes. Poſtulatis eorum aſſenſum. Poſtquam Cæſar Piſas acceſſit, legibuſq; coercere hoſtes aggreſſus, quos bello perſequutus fuerat, & aſperrima edicta in Thuſcos Roberti partiū promulgauit, & ſuos inuicem clientes pulchris beneficiis deuinctiores effecit. Quippe Spinulæ, cuius ſupra mentio eſt habita, marchionique Montisferrati cum alia dignationum genera, tum ius monetæ cudendæ tribuit: tum de Roberto caſtigando tractatum. Cauſa cognita, deque conſilij ſententia ob læſam maieſtatem Romani imperij paterno illum regno prouincialique comitatu excidiſſe pronuncians. Quæ decreta poſtmodum, defuncto Henrico, Pont. Max. Ioannes XXII pro poteſtate reſcidit: eſtque ea res in publica monumenta redacta. Sub idem tempus Henricus Flander magiſter equitum Cæſaris. Piſanum agrum cum turmis circumuagari cœpit, arcemque fortiſſimam Petram ſanctam Florentinis & Lucenſibus ſuſpectantibus expugnauit. Imperator nihil actum ratus verboſis ſententiis, niſi facta conſequerentur, ad hoc Hetruſco bello finem commodiſſime poſſe imponi, ſi ducem caputque damnandæ audaciæ cōtudiſſet, traiicere in Campaniam ad ipſum Robertum armis perdomandum ſtatuit. Icto, vt ante diximus, cum Friderico fœdere, miſſiſque in Germaniam, qui ſupplementum legionum conſcriberent, placuit vti die conſtituta expeditam claſſem in Liguſtico ſinu explicaret. Numerus Cæſareani exercitus ad armatorum quatuor milia traditur. Acceſſit eo & Genuēſium claſſis, triremium ſeptuaginta. A Friderico quoque Arragone triremibus quinquaginta ſubmiſſis. Piſis Cæſar Nonis Auguſti deceſſit: quo die Fridericum quoque Meſſana Rhegium traieciſſe poſtea compertum eſt: eamque ciuitatem expugnauiſſe cum oppidis aliquot aliis. Henricus iter per Hetruriam faciens, vbi ad montem apertum acceſſit (id nomen loco tribuere accolæ) ægrotare manifeſto incipit, tametſi iam inde a relictis Piſis initia morbi irrepentis animaduerterat. Sed ipſe qua erat integritate animique magnitudine, ne die dicta temere abfuiſſe crederetur, fidei quam valetudinis rationem habere maluit: inter medicamenta autem balneæ maceratanæ indicata fuere. Itaque eo loci profectus, procuratoque de medicorum ſententia corpore, ſeſe Bonoconuentum contulit. Ibi mox ingraueſcente malo, exceſſit e vita ad diem nonum Calendarum Septembrium, diuo apoſtolo Bartholomæo celebrem, anno quam imperium accepiſſet quinto, menſe octauo. Defuncto Cæſare, id quod fieri in funere magnorum ducum aſſolet, luctus incredibilis omnem comitatum perculit. Itaque familiares defecti principe, pars Teutonicos lares repetiit, cæteri regium corpus protinus Piſas, vt viuus iuſſerat, ſingulari fide ciuitatis adductus deportarunt: ibi quoque non a ſociis modo, ſed ab oppidanis quoque maiorem in modum defletus, ſolenni atque exquiſitiſſima pompa effertur. Vitam inſtatiſſimi principis, qua acceperamus vt puto traditione narrauimus, quem non Italia modo, nullis neque aduerſis frangi potuiſſe, neque ſecundis efferri manifeſto cognouerat, ſed & barbaros lætitia inuicti ducis extincti obtinuit. Qui eo viuo nihil prorſus rerum nouarum tentare auſi, defuncto cuncta per Italiam, vt poſtea conſtitit, miſcuerunt. Neque Piſanis cæteriſque optimatibus dubium erat, niſi maturatus fuiſſet interitus, regnum Roberto bello ablaturum, quippe cui perexiles eſſent ad propugnandum copiæ: ita vt ne ſigna quidem crederetur collaturus, quin cognito mox imperatoris aduentu, nauigio aduolaturum Narbonam. Quod ſi Campaniæ

obtinendæ facultatem dij tribuiſſent, infinitum eſſet quãrum ille rex & opportunitate cõmeatuum, & innata virtute moliri efficereque potuerit. Fridericus, cui fœdus cum Imperatore percuſſum paulo ſupra tradidimus, medio agens alto, vt exceſſiſſe Cæſarem e rebus humanis accipit, ingenti videlicet moleſtia animi conſternatur: eratque ea conſtantia Henricique amore, vt quoniam coram videre viuum nequiuerat, extinctum ſaltem contemplari exoptaret. Itaque Piſas non ob aliam rem nauigans, prolatum corpus regium inter vberes lachrymas conueneratus recondi difficile paſſus eſt, conſtantiſſimi ducis amicitiam immature ſibi deplorans ademptam. Sed & Piſanus populus Hẽrici imitatus iudicium, quem ille ſocium ſibi delegerat, hic principem ſortiri decreuit, vltro ei ciuitatis delato imperio. Cæterum Fridericus ſatius exiſtimans parta defendere, quam nouis implicari, ſimul aliam ſibi eſſe rationem quam Lucemburgio fuerat, tuendi patrimonij ſucceſſionem auitam aduentitiæ ciuitatis procurationi actis gratiis duxit præferendam. Pari cautela Sabaudus Henricusque, quorum ante me minimus, vſi, delatas ſibi quoq; ciuitatis habenas modeſte recuſarunt: ita vt tam pertinaci repugnatione principum, Piſanos ſuſpicio metuſque haud exilis inceſſeret. Veteranorum Cęſaris pars multo maxima Germaniam repetiit: reliqui voluntarij nomina Piſano præſidio tribuerũt. Summa eius reipublicæ in ſubſidium maiorum principum ad Vgutionem Faiolam delata eſt: is & imperatoris ante nomine pręfuerat Genuæ, & magnas poſtmodum res pro partibus Gibellinorum patrauit. Florennini non imperatoris modo priuſquam obiret, exulumque ſormidine, ſed & ſedirione interna pullulante, coacti imperium ciuitatis Roberto publice detulerunt. Ac ne libertati vetuſtæ noua immutatio noxia ſorte fieret, legem adiiciunt, vt ne ſupra quinquennium poteſtas conceſſa teneretur. Idem fere reliquæ ciuitates Hetruriæ Guelphæ fecerunt, ita vt euidenter appareret, eo iam neceſſitatum Henrici perſeuerantia redactos aduerſarios, vti intra pauciſſimos dies ſub iugum mitti potuerint. Atqui iam olim variis experimẽtis cognitum eſt, cum aliis in rebus humanis, tum in bello primas obtinere partes fortunæ ludibrium: ita Magnus Alexander tẽtato verius orbe terrarum quam domito, ſed cui iam rerum vniuerſitas propter felicitatẽ cœptorum deſtinaretur, in ipſis iuuentæ primordiis exceſſit e medio. Sic Hannibal Cannenſi victoria nobilitatior quá prudentior, occaſionem capiendæ vrbis prætermiſit. Scipiones in Hiſpania duo mediis rebus, mediiſque annis res humanas reliquere. Patrum quoque noſtrorum ætate Amorates, capto Byzantio Hydrunteque direpto, omnem ſibi iam deſpõdens Italiam intercipitur. Nuper vero Britanniæ regem Henricum captis duabus validiſs. ciuitatibus Galliæ, perterritiſque ac conſternatis abſque dubitatione hoſtibus, ſapientia non vita deſtituit: qui aut cæcus fuiſſe dictus eſt, aut certe, ſi tantam opportunitatem prouidebat, neque tamen fortunæ ſuæ obſequebatur, excors. Hos, vt dixi, caſus inter fortuita reponebat antiquitas. Nos ad Deum optimum maximum publico conſenſu deferimus, e cuius æquiſſimo arbitrio quicquid rerum humanarum vel fit, vel dicitur, ſumit originem. Varia de genere mortis opinio. Nõnulli venenum malum niueo libello inditum aſſerunt: quod per ineffabilia myſteria commutatum, quotannis morituri que libamus. Monachos prædicatorij ordinis, quibus ille miniſtris vtebatur in ſacrificiis, horrendi facinoris extitiſſe autores, eamque rem Beneuenutus Imolenſis ſeculi eius in literas retulit. Fuiſſe tamen poſtea ex ea familia Cartuſienſis in faſciculo tradit, qui re delata ad põtificem maximum, decretum cauſa cognita impetrarint, quo innoxius eius veneficij ordo vniuerſus pronunciatus fuerit. Dominicani qui Luceburgi agunt, hoc amplius cœnobij ſui autorem non alium citant, quam Henricum. Neq; ergo fieri potuiſſe, vti tantum ſcelus in tam bene meritum perpetratum extiterit. Nobis potius in medio relinquere placet diſputationem funeſtam, quam de infandæ audaciæ fama certam proferre ſententiam.

RICARDI

RICARDI BARTHOLINI PERVSINI, DE BELLO NORICO, AD DIVVM MAXIMILIANVM, AVSTRIADOS LIBRI DVODECIM: CVM Scholiis Iacobi Spiegelij Seleſtadienſis. v. c.

ERVDITISSIMO IN CHRISTO PATRI, DOMINO DOM. MATTHÆO MISERATIONE DIVINA S. ANGELI, SACROSANCTÆ ROMANæ Eccleſiæ Diacono, Cardinali Gurcenſ. Eccleſiæ Salisburgenſis coadiutori & ſucceſſori, Imperialique locum tenenti generali, Domino colendiſſimo, Ioachimus Vadianus Heluetius, fœlicitatem optat.

CVM *diebus ſuperioribus, in manus meas, reuerendiſſime Domine, & illuſtriſſime Princeps, Ricardi Bartholini Peruſini de bello Norico, plena eruditionis poemata veniſſent, eſſetq́ conſilium non tam meum, quam eruditorum multorum ea in lucem, vtpote decennio elaborata, quamprimum emittere: vt & meritiſſima gloria non priuaretur autor, & rerum nuper geſtarum digna memoria ſeries æternitatem ſortiretur: viſum eſt mihi tum demum hoc ipſum recte fieri, ſi tui in omnis eruditos patrocinij, tanti operis, vel prima pagina ratio haberetur. Tametſi enim non ignorabam, diuo Maximiliano Cæſari inuicto iſtud opus, quod magnam rerum a ſe in illo bello geſtarum partem contineret, ab ipſo Vate Bartholino dicatum fuiſſe: quia tamen in illa poeſi ſua, ita magnanimo Cæſari conſiliorum, laborumque conſortione adſcriberis, vt quaſi Achatem quendam herois AEneæ, fama ſuper æthera noti, in ipſa mihi lectione repræſentaueris, merito poſt tanti Principis numen inuocatum, ſecundæ tutelæ & beneuolentiæ partes in te officij noſtri ſedulitate locari debuerunt. Vt enim pleraque alia, quæ me mouerunt, prætercam, animaduertebam Ricardum inter doctiſſimos integerrimoſque, & ad quoſuis exantlandos labores promptiſſimos viros, qui te ſequuntur, tuamque aulam conſtituunt, loci & honoris eſſe non poſtremi. Præterea & id conſecutum, vt de ſingulari tua in ſe gratia & beneuolentia, etiamnum ſibi congratulari poſſit. Quid illud? quod vno omnium doctorum ore, vno optimorum quorumque qui te nouerunt, conſenſu, is eſſe iudicaris, in cuius conſpectum debeant quotquot eduntur illuſtrium ingeniorum monumenta venire. Non tam, vt illorum officio ille tibi honor, quem ampliſſimum conſecutus es, augeatur, aut confirmetur, quam vt ſcire poſſint, dignum ſit luce & lectione, nec ne quod edunt. Hoc enim tibi, celſiſſime Princeps, ſupra multorum Principum fortunas peculiare acceſſit, vt præter ſummam in ciuilium, & Eccleſiaſticarum rerum tractatione prudentiam, præter multa alioqui & naturæ, & fortunæ non communia tibi cum multis inſignia, iudicare & diſcernere in omnium illuſtrium doctrinarum inſtituta contentione, quid optimum, quidve optimo proximum ſit, perfacile poſſis. Nec quis offerat tibi quicquam, ſed quid offerat perpendere, & eruditioni potius, quam perſonæ meriti locum præſtare. Quod ipſum, vt in aliis contigiſſe perſæpe cognoſcimus, ita in doctiſſimo & elegantiſſimo opere Ricardi noſtri futurum eſſe ſperamus. Cuius vt incredibilem humanitatem ſummamque integritatem prætercam, quam ego his diebus, quibus te arduis maximorum Principum negociis occupato, Viennæ amiciſſima & familiariſſima conſuetudine ſua perfruor, expertus ſum. Eruditionem certe ſuam, quæ multifaria eſt, ſine piaculo non præteriero: quæ mihi ſingula colluſtranti, cum in aliis ingenij ſui monumentis, tum maxime in illo de bello Ducum Bauariæ, Principumque Palatinorum, opere admiranda eſſe videtur. Præter enim carminis diligentiſſime obſeruatam elegantiam, & apertam iſtam flui-*

damque facilitatem, quam præ ſe ferunt, præter verborum & figurarum delectum, quem ſummo iudicio mihi habuiſſe videtur, ita rerum geſtarum meminit, vt ab hiſtoriæ fide nuſquam recedat. Ita veris luculenta illa, oculisque & auribus grata poetica pigmenta obducit & interponit, vt boni poetæ officium nuſquam intermittat, ſimulque & prodeſſe, & delectare volens, vtilitatem cum voluptate, miro quodam artificio coniungat. Eſt inter hæc inuentionis acumen, eſt digeſtiſſimus ordo eſt verbis parta gratia. Mire veritas reſplendeſcit, mire fabellæ oblectant. Sunt his intertexta ex Phyſicis, Aſtronomicisque petita loca, ſunt amæna & ſignatæ regionum, populorum, montium fluminumque maxime ad Germaniam pertinentium deſcriptiones. Ita proprie & graphice omnia exprimuntur, vt legens non legere, ſed videre ſibi quæ legit, videatur. Præterea in orationum varietate, nuſquam a decoro, nuſquam ab arte receditur: ſunt in his congrui rebus affectus, & illecebræ quædam, quaſi ſuapte natura prognatæ: eſt mira vis ſuadendi, diſſuadendi, vrgendi, dehortandi: ſunt conſilia, ſunt argumenta, ſunt colores, &, vt in ſumma dicam, quicquid ad conſummatam huius generis ſcriptionem pertinet, hoc præſtitiſſe mihi Bartholinus videtur: cuius eruditionem & diligentiam eo vehemẽtius amplector, quod in media Italia natus, adeo de Germanis, rebusque, & locis Germaniæ abunde ſcripſit, vt ætatem ſuam, quam nondum provectam habet, in media Germania egiſſe cuipiam videri poſſit. Quodſi quibus operis varietas, vt nimia, fortaſſe ſubſultare videbitur, nil mirabuntur, cum in animum inducent, quot principes in eo bello fuerint: quodq́ illi partim ſuis, partim Cæſaris auſpiciis decertarunt. Quorum nomina etſi aſperiora quandoq́ viſa fuerint, quam vt ea Heroici carminis dignitas ſuſciperet: ponere tamen vt erant, quam mutare malui, ne quiſquam quod mutata perperam eſſent, queri poſſet. Sunt præterea, reuerẽdiſſime domine, paſſim fabellæ quædam inſertæ, quæ, quanquam ad delectationẽ potiſſimum excogitatæ videantur, altius tamen introſpicientibus, detracto tectorio, magnanimi Cæſaris laudes (ni fallor) offerent. Poſtremo futuros non dubito, quibus nonnulla in locorum fluminumq́ deſcriptione nominum mutatio, aut varietas ſtomachum motura eſt. Cum tamen ipſe Poeta ad id agendum partim autoritate, partim ſeruandi nitoris ſtudio, ductus ſit. Qua in re mature cognoſcendum eſſe arbitror, antequam quis iudicet. Nam cum ſine diſcrimine, nunc Boemos, nunc vero Boiemos: Item, Amaſium flumẽ, Amaſiam, Amiſſium, nonnunquam Amuſium appellitat, autoritate factum eſt. Nam apud Latinos hæc nomina varie leguntur, quin & apud Græcos varie ſcribi, ipſum Ricardum, qui & græce cum primis eruditus eſt, mihi aliquando retuliſſe memoria teneo: ſicut & Viſtulam fluuium, iam Viſulam, iam Iſtulan vocant. Addo etiam Græcorum anguſtias, in quibuſdam ſuo arbitratu vel vitauiſſe, vel obſeruaſſe, vt in deſcriptione Moſæ. Græci enim hanc dictionem per ω longum ſcribunt: tamen Auſonium imitatus eſt, qui Moſellam corripuit. Idem in dictione Menapij, & Geſſoriacus, quorum alterum produxit, alterum per literæ vnius ademptionem, profert Geſſoracus: quæ imitari aliquanto tutius aliquis poteſt, quam vno aſſerto, reliqua ſine euidenti ratione reiicere. Illud omnino condonandum eſt, quod per licentiam, quæ poetis in his, quæ poſtulat ratio, perquam libera eſt, in deſcriptione Ratisbonæ, eam vrbem Reginum vocat, cum in vetuſtiſſimarum tabularum Geographia, Regino Reginonis inueniatur. Primo autem libro Itæuon pro Iſtæuon dicere potuit, cum Baſtarnas pro Baſtarnas Claudianus dixerit. quodſi hoc illi licuit, cur idem non huic? Simili modo illos, qui oppidum Inſpruck *inhabitant, Ponteſanos nominant, propterea quod coniunctim Ponteſani in antiquiſſima eius tractus tabella reperiantur: nec ineleganter ex duobus hoc modo vnum factum eſt, vt ciuem Ponteſanum, agrum Ponteſanum nominemus. nam & id ad Maronis imitationem fieri videtur, qui Inarimen coniunctim protulit: cum interim apud Heſiodum & Homerum* ἄριμοις, & ἐν ἀρίμοις *cum præpoſitione legatur. In barbaris vero, aut verſis omnino, aut parte mutatis ſingularẽ ego eruditionẽ agnoſco. Agendum enim mihi eſſe videtur quocunque modo, vt latine ſcripturi ita Barbara diſponamus, vt ſi latina eſſe omnino nolint, a latinitatis ſaltem candore non omnino abhorreant, id quod in heroico verſu omnino neceſſarium eſt. Quemadmodum libro Epiſtolarum nono ad Caninium Rufum Plinius ſcriptum reliquit, in hæc verba: Nonnullus & in illo labor, vt barbara & fera nomina, in primis regis ipſius, græcis verſibus non reſultent: nihil tamen eſt quod non arte curaque, ſi non poteſt vinci, mitigetur. Præterea ſi datur Homero & mollia vocabula, & græca ad bonitatem verſus contrahere, extendere, inflectere, cur tibi ſimile audenti, præſertim non delegata, ſed neceſſaria non detur? Hactenus Plinius, cuius autoritas eos retundit,*

qui

qui minus fortaſſe decenter Ricardum barbara mutaſſe cauillari poterant: vt cum pro Amurates, Amartes dixit, & pro Tamburlanus, Tabarenus (ſcilicet, quia Tabarenis oriundus videretur) in his namque omnibus leniendis & cura eſſe, & ars ſolet. Id quod tu, illuſtriſſime Princeps, ſolito iudicio dignoſcere exactius potes, quam ab vllo præſcribi, atque explicari queat. Tu opus tantum, & quod laudum tuarum partem iuſtam continet, & quod diui Maximiliani titulos aſtruit, poſtquam acceperis, amplecteris & defendes, Ricardumque noſtrum Bartholinum ob illam ſuam ſingularem eruditionem, quæ digniſſima Principum beneuolentia exiſtit, amabis & fouebis. Vt te annuente alacrior promptiorque factus, plura huic ſimilia tuarum virtutum monimenta in lucem edat: quod tum maxime futurum eſſe animo colligo, cum ſe abs te vehementer, vt hactenus, amari intelliget. Opto te, reuerendiſſime Princeps, ſemper bene valere. Viennæ Auſtriæ, Pridie Nonas Octobris Anno M. D. X V.

IO. FRANCISCVS PICVS
Ricardo Bartholino ſuo.

LEGI quantum per occupationes licuit, poema tuum, in quo multa vidi, & docta & noua. Indeque obrepſit inter legendum & iucunditas & oblectatio. Teſtarique facile poſſum, videri mihi ex his quos perſpexerim autoribus, tempeſtate noſtra fuiſſe neminem, qui & luculentius, ſimul & doctius bella cecinerit. In carmine reſidet maieſtas atq; eruditio: & quod attinet ad numeros & lineamenta, exerit ſeſe quædam probati generis concinna ſatis, nec moroſe affectata imitatio. Chronographiæ nec parum multæ, nec protritæ orationes artificio plenæ. Vnum illud duntaxat deſiderarim, Deorum gentium mentionem, quæ plurima eſt in carmine, non eo modo, quo ſæpe vteris, fuiſſe conſtitutam. Siquidem optarem eos accerſeres, non vt olim poetę addicti eorum ſuperſtitionibus, verum vt ipſorum & oſor & contemptor, & expulſor ac vindex, & plane propagator noſtræ religionis, cuius es flamen. Sed hoc aduertunt pauci, quod & ſæpenumero in ſcriptis dolui, & noſtris in carminibus me non probare illorum ſententiam ſum teſtatus: quando nec ipſorum Deorum, niſi in contumeliam memor fui. Nec citaui nomina, niſi dum eos oſtenderem ab imperio orbis terrarum, IESV CHRISTI (quem colimus) virtute depulſos. Redeo ad elegantiam & doctrinam, cuius gratia & ſi tibi Cæſar, & tuus, immo meus, immo noſter Gurcenſ. debet, debet nihilominus & Germania, & Italia, & tua in primis Auguſta Peruſia. Vale ex hoſpitio apud Licum XIIII Calendas Octobris.

ILLVSTRI DOMINO IOANNI FRANCISCO PICO MIRANDVLÆ PRINCIPI, RIcardus Bartholinus fœlicitatem D.

AVGVSTÆ *Vindeliciæ cum mihi lepidiſſima epiſtola tua ex Lico reddita fuiſſet, opt. ac doctiſſime Princeps, ſummopere lætatus ſum: tum, quia mearum vigiliarum, quod abs te Romæ ſemel, iterum in Germania efflagitaui, iudiciū protuliſti: tum etiam, quod eandem cum tantis ſis apud eruditos & nominis & autoritatis, tanquā tutelarem Deum in poematij frontiſpicio, vt id ſecurius, tuo contentū patrocinio exeat, collocandam cenſus. Quantum autem de Diis prophanis ſentis, id ego tuo arbitratu ſectatus fuiſſem, niſi labore exterritus (totum enim opus recudi oportebat) huiuſmodi oneri peperciſſem. Cæterū niſi Dij Deæq; canerentur a poetis, fabularumq; lenocinijs vterentur, velut ieiuni, & minime ſuccipleni, cum propriū theographiæ poetarū ſit, ſpernerentur. Nam prodeſſe volunt & delectare poetæ. Alterum enim nihil aliud, quam Deorum Dearumq; figmenta complectitur, quæ ab Euemero illo Priſco, ſiue ante illum a quopiā alio, ſiue poſt ab Homero Heſiodoq; affatim prodita ſunt, vt earundem illecebris ad cognitionem bonarum rerū animi rudes facilius traherentur. Quas ſi ab illis demas, neſcio quam parum eorum opera placebunt. Heſiodi poemata extant, ſi illinc Deorum auferes nomina, totum tollas, mutilesq; ornatum neceſſe eſt. Et tamen, vt ille, ſta de generatione mundi, rerumque ac Deorum ſenſerit credere, quam philoſophi eſſet, non pla-*

ne intelligo. Idem ſi in Marone noſtro efficies, nonne totum illud Iunonis Veneriſq; figmentum auferendum? Quod ſi fieret, profecto quid diuinum ex opere adimi videretur. Tamen quamobrem ita finxerit, tu non ignoras. Idem in cæteris ſentio. Nam ſemper licuit, ſemperque licebit poetis nouas quandoque fabulas, nouos Deos, ne dum antiquos, modo ne temere aſciſcantur, reponere. Quod ego in opere meo ita feciſſe ſum arbitratus. Nam quid aliud ſignificat Bellonæ deſcriptio in primo libro, quam inteſtini belli originem, Principumque regnandi gratia, pugnandi cupiditatem? Quam partim iis, partim Deorum voluntati, quæ vitari non poteſt, attribuo. Quid quod etiam in toto opere Palladem fauentem Palatino, contra, hoſtem Cæſari, eandemque in calce operis in fauorem eius rediſſe introduco? Nimirum, quia Cæſarem & prudentia, & bello (vtræque enim aſſeclæ Imperatoriæ Celſitudinis ſunt) cæteris Principibus præſtitiſſe manifeſtum eſt: ſuaque ipſius prudentia, aliorum ſapientiam ita ſuperauit, quod in pugna contra Palladem & a me fictum eſt, & ipſe ſuis in libris indigena ſermone compoſita oſtendit, vt omnibus in rebus a ſe geſtis victoriam fuerit conſecutus. Idem de Diana, quam & Lunam & Hecaten intelligimus, fauentem Cæſari arbitrere. Neque enim ad vulgarem venationis ſignificantiam referas, ſed paulo altius eruenda fictio eſt, quam apud Homerum & Heſiodum, vbi omnipotenſem Deam deſcribunt, facile reperies. Per pugnam vero Veneris Cupidinumque, haud profecto aliud ſentio, quam vt Cæſaris animi fortitudinem conſtantiamque contra voluptates firmiſſimam interpretemur. Abſit vt nudis fabulis in tanti Principis laude contentus fuiſſem. Tum, quia de ipſo parum promererer, cum etiam, ſi, vt poſitæ ſunt, intelligerem, atheos (vt Protagoras ille) & haberi, & nominari non indignus viderer. Hæc ego, non tuæ vt ſententiæ refragarer ſcripſi, ſed vt alij, mea qualis eſſet de Diis opinio intelligerent, ac mihi tanquam vero Chriſti mancipio, bonam (ſi vellent) in ſcriptis meis gratiam referrent. Vale illuſtris Princeps, noſtrique eris memor. Ex Auguſta Vindelicia.

LIB. I AVSTRIADOS
ARGVMENTVM.

PROPOSITIO totius operis varia: quoniam variis in locis pugnatum. Inuocatio ad Cæſarem dirigitur. Sequitur narratio, ſed conciſe: quoniam alibi diffuſius rei initium narratur. Bellona tanquam Germanorum in re militari gloriæ inuida, pugnam ab inferis Deam, quam & Eumenides ſequebantur, euocat: a quibus Germanorum animi ad Martem accenduntur. Sequitur Roberti prius ſecum, demum cum patre Philippo, de ſuſcipiendo bello conſultatio: cui pater perſuadet, noſcendam eſſe Deorum voluntatem, aramque Vlyſſis ad Oceanum (vnde reſponſa petebantur) adeundam conſulit: quod etiam Pallas in ſomnis Roberto peragendum imperat. Et per occaſionem, cauſſæ recenſentur indignationis Deæ, qua Auſtriadas proſequebatur, quam in toto opere hoſtem Cæſaris facit, in fine rediiſſe in concordiam ſcribit. Itur ergo ad aram: vbi Robertus cum ſacerdote loquitur, a quo loci & origo narratur, & vmbræ ab inferis euocantur: quarum nomina Georgius Dux Roberto exponit: inibique multa de origine Magiæ. Interim ſacerdos functus ſacro, bellum ingens cædeſque futuras canit. In fine vmbrarum fuga deſcribitur. Et Robertus non bene percæpto oraculo, dulces terras patriamque reuiſit.

AD DIVVM MAXIMILIANVM CÆS. AVGVST. RICARDI Bartholini Peruſini, de bello Norico, Auſtriados Liber Primus.

CÆSAREAS acies, Arctoaque regna, Duceſq;
Magnanimos canimus, fontemq; binominis Iſtri,
Et vaſtum Heluetio ſpumantē vertice Rhenum
Strage hominum, atque atro maculantes æquora fluctu.
Magnum opus aggredior. cum ſæui fulmina Martis,
Et domitas bello gentes, cum Palladis iram,
Et coniurato pugnantes fœdere Boios
Mens agitet, quis Parnaſſum Cirrhamq; mouentem
Sollicitat? tantus ne animis mortalibus audet
Illabi furor? & magnis non cedere factis?
Iam ſatis Amphryſo, Pataraque arceſſere Phœbum,
Cimbrorum ſi bella velim, Senonumque tumultus,
Victaque Teutonicis Romana furoribus arma,
Infraneſq; Gothos, madidumque cruore Latino
Vuandalon, & raptas vrbes, Herulumq; furentem
Et meminiſſe, olim & tacitis defendere ab annis,
Pierio ſed enim cum me calor excitet OEſtro,
Scribendique immenſus amor, reſq; ire per altas
Cæſaris, ipſe mihi præcinctus tempora lauro
Numen erit, Cynthique ſimul luſtrabimus vmbras,

IN AVSTRIADOS LIBRVM PRIMVM IAC. Spiegelij, Seleſtadienſ. Scholia.

CÆſareas acies] Proponit more poetico rerum capita, id quod fere ſolitum eſt poetis. Deinde interpoſita parua digreſſione, ad Cæſarem inuocatio dirigitur, & per occaſionē eum terrarum dominum vaticinatur. *Cæſareas acies*] Quia fuit varijs in locis, & ſub plurium auſpicio pugnatum. *Arctoa regna*] Germanicas prouincias, ſub Arcto Vrſa poſitas, vnanimi ſcriptorum conſenſu. *Duces magnanimos*] Albertum Bauariæ, Vdalricum Wirtenbergenſ. Wilhelmum Lantgrauium Haſſiæ, cæteroſque qui huic bello interfuere. *Canimus*] Semper hoc verbum cano, quid diuinum ac magnū ſignificat, vt ad oracula extendatur. Quare poetæ diuino afflati furore, poemata canere dicuntur. *Fontemque binominis Iſtri*] Nota figura dixit, fontem Iſtri, & fluuium intellexit. Significat autem per Iſtrum, certamē in ipſo flumine, quod quarto libro deſcribitur. *Et vaſtum Rhenum*] Innuit bellum nauale Lantgrauij, quod cum Chaubis ad Rhenum geſſit. Scribitur hoc libro ſeptimo. *Maculantes æquora*] Cum Danubius in Pontum, Rhenus in Oceanum Germanicum exoneret.

Magnum opus aggredior] Extenuatio. *Palladis iram*] Quæ in toto opere hoſtis Cæſaris introducitur. quare hoc factum ſit a Poeta, ſatis ipſe indicat in epiſtola ad Ioā. Franciſcum Picum. *Et coniurato pugnantes fœdere Boios*] Pugnam Boemicam ſignificat. hæc libro decimo deſcribitur. *Et coniurato fœdere*] Poetice dixit. Nam arbitror Boemos illos, qui a Cæſare victi fuerunt, pecunia meruiſſe, non fœderis ratione. Per Boios Boemos intellexit, quod olim Boi, vbi nunc Boemi ſunt, habitarint. Id quod ex Taciti verbis deprehenditur in libello de Germanorum moribus. *Quis Parnaſſum Cirrhamque mouentem*] Senſus eſt. Debuiſſem ego a nullo impelli, vt huiuſmodi grandia facta Cæſaris aggrederer, & debuiſſem a magnis factis pedem retraxiſſe. Ergo cum ſcripſerim, id quodam furore accidit, non ratione. Eodem colore ac fere ductu vtitur in principio Thebaidos Papinius. *Parnaſſum*] Hic Phocidis mons altiſſimus. Nam, vt proditum eſt, quum terra tota diluuij aqua cooperiretur, ad alterum eius verticem non peruenit. Vt hic mons apprime poetis decantatus, ita notus eſt de verticibus eius Seruianus error. Græcis Parnaſſus Meſomphalos, id eſt, orbis vmbilicus dicitur. Quod ipſum Strabo teſtatus libro nono, fabellā quandam ex Pindaro recenſet: *Iuppiter, vt perhibent, ſpacium quum diſcere vellet Natura regnis neſcius ipſe ſui: Armigeros vtrinque duos æqualibus alis Miſit ab Eois, Occiduiſq; plagis, Parnaſſus geminos fertur vinxiſſe volatus, Contulit alternas Pythius aris aues.* *Cirrham*] Hæc ad Phocidem ciuitas attinet, non longe a Delphis, iuxta quam & Cirrhæi campi. Vnde & Appollo Cirrhæus a poetis cognominatus, ob Delphicum oraculum vicinum. Item Cirrhæi ſcopuli, & antra Cirrhæa, fonteſq; Cirrhæi, pro Phocenſibus & Parnaſſiis. *Tantus furor*] Nullum enim, ſi Ariſtoteli credimus, magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Democrito item, & Socrati apud Platonem ij veri poetæ ſunt, qui inſaniunt. Hinc Ouidius ſuo iure dixit in Faſtis: *Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo, Impetus hic ſacra ſemina mentis habet.* Poetici furoris, quem Græci ἐνθουσιασμὸν appellant, Cicero meminit lib. de Diuinat. primo, & in oratione pro Archia Poeta: quæ omnia ſunt a Platone mutuata, atque iam vulgo cognita.

Iam ſatis Amphryſo] Senſus pendet inferius. Innuit enim, ſi ſe ad ſcribendum appuliſſet Cimbrorum geſta cum Mario, ſi Senonum arma, Teutonorum, Gothorū aut Vuandalorum voluiſſet tradere memoriæ, ac vindicare ab obliuione, quæ labentibus annis gignitur, ſatis adiumento fuiſſet ſibi, ſi Phœbum, aut Bacchum inuocaſſet: ſed quia maiora aggreditur, maioris numinis patrocinio opus eſſe ſibi aſſerit. Vnde ad Cæſarem inuocatio

Nec Bacchum Eois opus eſt diuertere lucis.

dirigitur,quem Phœbo & Baccho maiorem eſſe credit. Porro notum eſt, Apollinem iuxta Amphryſum Admeri Regis armenta paiuiſſe. Vnde Lucanus: *Et flumine puro Irrigat Amphryſus famulantis paſcua Phœbi.* Patara Lyciæ ciuitas,quam,vt Mela ait,nobilem facit delubrum Apollinis,quondam opibus & oraculi fide Delphico ſimile. Nomen inditum ei eſt a Pataro conditore. Hanc Ptolemæus Philadelphus auxit,& Lyciacam Arſionen nominauit: ſed antiquum nomē retinuit,autore Strabone. *Arceſſere Phœbum*] Futurorum enim præſenſioni,& poetis præeſſe credebatur: quoniam ſentieodi vis omnis a ſole nobis eſt, vt elegantiſſime proditum eſt ab Ammiano.

Cimbrorum bella] Hæc ſcribunt Plutarchus in Mario,qui & illic de Cimbrorum origine plura diſſerit, Appianus in Celtico,Eutropius lib.quinto,& eodem Oroſius. Ex recentibus,Albertus in Saxonia cap.decimo primi libri. Cymbri autem quæ gens fuerint, Albertus magna fide tradit,cap.8 primi lib. Saxoniæ, qui Gallicos notat ſcriptores leuitatis, quod Cimbros vocant Brabantinos,aut Flandrenſes,& alios aliis pro ſuo arbitrio deputent populis. Idem autor eſt. Cimbriæ inſulam,quam corrupte alij Fimbriam,alij Imbriam nominant,antiquæ gentis nomen ſeruare. *Senonumq; tumultus*] Hos Germanos fuiſſe conſtat,nominis inter veteres Sueuos præcipui. Horum incurſione,vt Florus ſcribit,rapidiſſimus procurrentis Imperij curſus ſupprimitur. Hiſtorici fere omnes, qui Romanam hiſtoriam conſcripſerunt, huius belli meminerunt. *Teutonicis furoribus*] Animoſitate (vt ita dicam) & ira: quæ Ariſtotele teſte,neceſſaria eſt, nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum,& ſpiritum accendat. Cui tamen Seneca reclamat. Is tradit primo de ira libro,ſuā Germanis animoſitatem & iram exitio fuiſſe. Germanis,inquit,quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius &c. *Victa Romana arma*] Id conſtat verum eſſe,vbi quis bona fide rerum ſcriptores euoluerit. Quot non modo inclytas Italiæ,ſed & Græciæ,quin & totius Europæ vrbes germanico furore dirutas cognoſces? Quarum etiamnum paſſim veſtigia apparent. Sed & in ipſa Germania,vt Ammianus ſcribit,propter furorem Germanorum,inter Coloniam & Confluentiam nullam olim ciuitatem viſam conteſtatur. Et idem ad finem libri decimi ſexti: Fremitus,inquit, Alemannorum indignatione mixtus,vnanimi conſpiratione vociferantium erat,& in oculis eorum furor videbatur. Accedit peculiare eorum iræ & furoris argumentum,quod ſemper Germani armati ſint,armiſq; cingantur, vt Egeſippus autor eſt. At qua fortitudine animi chriſtianis in re bellica vtendum ſit,ne nos veterum alioqui fortia facta pronos rapiant in proximi perniciem,diuus Ambroſius lib.primo Officiorum explicat. *Infrenesq; Gothos*] Bene infrænes. Non enim eſt angulus terræ, in quem non irrupetit Gothorum gens,quam conſtat vere Germanicam fuiſſe gentem. Hæc gens e Scandia inſula Germanica, cuius inferius Poeta meminit, egreſſa eſt, quæ adhuc ſecundom aliquos Gotlandia dicitur. Cuius vel regum nomina Gothos Germanos fuiſſe produnt: *Berich, Filmer, Walamir, Deinterich, Eurich, Ermanrich, Gebrich, Gunderich*, vt prætet eam multa vocabula germanica Gothis vſitata,quæ apud Iordanem legimus. *Wandalon*] Wandalorum ab origine antiquiſſimam, & nunc totius Europæ latiſſimam gentem, a primis cunabulis recenſere difficillimum, & prope impoſſibile: cum Alberto Crantio arbitramur, quod in ea gente diu nullæ literæ, quibus antiquitatum memoria ſeruaretur, viguerunt, primumq; illi ſicut plæriq; cum chriſtianiſmo ſunt inuectæ. Eodem teſte, Wandalorum, ceu generali gentis vocabulo, hodie continentur Ruſſi, Poloni, Bohemi, Dalmatæ, Croacæ, ita vt quos noſtri Sclauonos, veteres vero nomine dixerint Wandalos. Hoc autem vetuſtiſſimum totius gentis vocabulum inter Saxones ſolum permanſiſſe, idem autor eſt Albertus, qui inquit: Hodie, quæ fuerit gens Wandalorum, in vniuerſum ignoraremus, niſi vernacula Saxonum lingua hoc vocabulū conſeruaſſet, vt inter eos, qui olim Wandali, fracto, vt fit, vocabulo, nunc *Wenden* vocitentur. Cæterum miram rerum viciſſitudinem cognoſces, vbi Wandaliam Alberti legendo, vt ita dixerim, peragraueris, videbiſque eam gentem haberi nunc contemptui, cuius patres res magnificas exantlauerunt. Otho Friſingenſis & Barnefridus Wandalos Gothicam gentem perhibent. Quod illa in quatuor partes diuiſa fuerit: ſcilicet, Wiſigothos, id eſt, Occidentales, qui in Hiſpanicum nomen abierunt: Wandalos, Gepidas, & Oſtrogothos, hoc eſt, Orientales, qui nomeo Italicum ſortiti ſunt. Methodius martyr, vt refert Irenicus, epiſtolam Wandalorum adducit, qui ſeſe publice Germanos teſtantur. *Cruore Latino*] Nam Genſericus Wandalorum Rex, qui vrbem Romam omni præſidio vacuam ſemel obtinuerat, ſub Leone Auguſto iterum Italiam aduentare cupiens, vt ſcribit Paulus Diaconus, citra Populoniam a Baſilico patricio, oauali ſuperatus certamine, Carthaginem inglorius repedauit. Vnde ad hoc reſpiciens Poeta dixit, *madidum latino cruore*. Legi enim alicubi, quod ad hunc locum facit, Antemium, qui tum teoebat vrbis imperium, Baſilico a Leone Auguſto in ſubſidium miſſo, ad Wandalorum conatus infringendos, Italicam claſſem coniunxiſſe.

Rapias vrbes] Scilicet, a Wandalis. Siquidem relicta vrbe, per Campaniam ſeſe effundentes cum Mauris cuncta ferro flammiſque conſumunt, quidquid ſupereſſe poteſt diripiunt, captiuamque nobiliſſimam ciuitatem ad ſolom vſque demoliuntur, captiuant, prædantur. Nolam nihilominus vrbem ditiſſimam, aliaſque quamplures pari ruina proſternunt. Neapolin præterea, quaſque ob firmitatem capere non poterant, rebus agrariis exinanitas relinquunt. Autor eſt Paulus præfatus.

Herulumque furentem] Herulorum origo itidem germanica eſt. Sunt enim e Gothis profecti Heruli. Ab his, vt Procopius ſcribit, Dalmatia depopulata eſt, circa Sigidonum loca cuncta occupata, tum Illyricum, Thracia ac loca vicina penitus deleta. Deinde ad antiquam patriam reuertiſſe.

Et meminiſſe olim, & tacitus defendere ab annis] Hoc eſt, ſi velim meminiſſe, & ſi volim geſta eorum

rum

rum defendere a ſilentio, ſi nollem pati vt obliuioni traderentur. *Pierio*] Muſico. Papinius. *Pierius menti calor incidit.* Nam in Piero monte Theſſaliæ, protendente ex Ioue & Mnemoſyne, Muſas natas atque educatas fabulantur. *OEſtro*] Pro furore, vel ſtimulo poſuit. OEſtrum enim eſt inſecti genus, cui nomen Aſilo. Romanum eſt, vt ait Maro lib. Georgic. tertio. Ea boues & equos in rabiem agit. Vnde qui magno animi motu rapiuntur, OEſtro perciti dicuntur. *Cynthique ſimul illuſtrabimus vmbras*] Tantam ferunt Cynthi montis, qui Delo imminet, magnitudinem, vt vmbra ſua Ægæi maris ambitum protegat. *Nec Bacchum Eois opus eſt diuertere lucis*] Scilicet, ad geſta tua Cæſar deſcribenda. Bacchus enim poetarum numen eſt, vt Phœbus. Maro: *Adſis o Lenee pater.* *Eois lucis*] Vel quia victor fuit. Vnde Poeta libro tertio: *Accola calliceri remeans victor corniger Indo.* Bacchus *Pampineis ornauit tempora vittis.* Vel ad ortum Bacchi. nam in monte Mero Indiæ altus eſt. Vnde locus fabulæ datus, Iouem in femore ipſum aluiſſe, autor eſt Mela. Græce enim μηρὸς femur dicitur.

Tempus erit cum bella canam, quibus horrida vinci
Bactra venenatis dabitur confiſa ſagittis,
Carmanoſque, Syroſque truces, Libyenq; peruſtam,
AEthiopumque plagas, vel cum duce Cæſare, victor
Vſque coloratos tranſcendet miles ad Indos.
Cum fugiet deuictus Arabs, timidiq; Sabæi
Terga dabunt, alioque ingens tremet obruta mundo
Taprobane, cum victa palus Mæotica cernet
Signa triumphato Germanica feruere Ponto.
At noua nunc belli moles, ſuperumque prophanis
Lis exorta odiis, claras cum euerterit vrbes:
Ordiar hinc ſeriem, & rerum primordia pandam.

Tempus erit cum bellà canam] Vaticinium futurarum victoriarum Cæſaris, ac ſi dicat. Nunc geſta a te Cæſar ordiamur, cum materia non ſit defutura, te totius orbis victore. *Bactra*] Prius Zatiaſpe, poſtea Brictium ab amne nuncupatum eſt. Bactri obrinēt aduerſa montis Paropaniſi, Plinio autore libro 6. Strabo redarguit eos, qui Bactros extra habitabilem & temperatam terræ zonam poſuerunt. Horum regio, vt & Sogdianorum, vltimis Scythis attributa eſt, *Carmanos*] Apud Ptolemæum duplicem innenio Carmaniam, deſertam vnam, cultam alteram. Carmanorum mores magna ex parte Perſicos, Mela ſcribit lib. tertio. Plura præter alios de Carmania Marcellinus lib. viceſimo tertio. *Syros*] Porphyrion Horatianus interpres, ſcribit eam regionem, quæ nunc Syria dicitur, olim addita ſyllaba fuiſſe Aſſyriam nominatam. Strabo: Qui vero proprie nunc, inquit, Syri appellantur, vſq; ad Cilices & Phœnices & Libes & Ægyptium pelagus, & Iſſicum ſinum, & ab hoc olim vſq; ad Euxinum. Quare vtrique Cappadoces, tum qui ad Taurum, tum qui ad Pontum iacent, vſque ad hoc tempus Leucoſyri appellantur: ac ſi ſint aliqui Syri nigri. Herodotus eos a Græcis Syros dici ait, qui Aſſyrij appellantur a Barbaris. Xenophon Syros ab Aſſyris, vt refert Camers, paſſim ſeparat. *Libyenque peruſtam*] Signate, quia Libya pluuia eget, propter nimiam ſiccitatem. De Libyæ nomenclatura tam græci quam latini concordant, ſcilicet, a Libya quadam muliere indigena. Qui Iudæorum ſequuntur opinionem, dicunt ex Cham Noe filio fuiſſe natum Meſraim, cuius filius Libyus fuerit, a quo Libyam denominatā volunt. autor Ioſephus. Veteres geographi Libyam in quatuor prouincias diuiſerunt: ſed a poſteris, vt Sex. Rufus refert, per omnem Aphricā ſex prouinciæ factæ ſunt. Alij plures in ea prouincias eſſe dicunt. Lege Ptolemæum in principio quarti, & Solinum cap. quadrageſimo. Pharrhaſius commentario ſecundo in Claudiani raptum, quibus Libya nominibus antea fuerit appellata, refert. *Æthiopumque plagas*] Vtroſque Æthiopas intelligit. De primis lege Ptolemæi cap. ſeptimum. De ſecundis cap. octauum libri quarti. Sunt qui Æthiopiam dictam velint a verbo græco αἴθω, quod vro, incendo, ardeoque ſignificat, & ὤψ, facies & aſpectus, quod ſolis aſpectu plurimum torreat. Plinio dicta ab Æthiope Vulcani filio. A diuo Ambroſio, vilis & abiecta interpretatur: fortaſſe, quod magna ex parte inopem vitam & paſtoralem ducant. Ioſephus ſcribit Æthiopes antea Chuſo Chami filio fuiſſe Chuſæos cognominatos. Diodorus tradit, Æthiopes gloriari, ſe eſſe hominum primos. Argumentum idem exequitur in principio libri quarti. Porro ſita eſt Æthiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ Hebeno maxime virent. Meridiana eius parte, imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus Ænocauma dictus. *Coloratos Indos*] Id eſt, Sole tinctos. Maro: *nigris deuectus ab Indis.* Ab Emodis montibus incipit India, a meridiano mari porrecta, Fauonij ſpiritu ſaluberrima. In anno bis ęſtatem habet, bis legit frugem, vice hyemis Eteſiis potitur. autor Solinus. Reliqua de Indiæ ſpacio ex Strabone & Plinio. Eſt enim ſpacioſiſſima ipſa, & non gentium tantum & oppidorum prope innumerorum, ſed omnium rerum prouentu, ære tantum & plumbo excepto, felix. Flumina cum plurima, tum maxima habet: quorum irriguo procurſu fit, vt in vdo ſolo proximantis ſolis vis nihil non vberrime gignat. Multæ etſi gentes ac variæ, vt iam diximus, Indiam incolant, nulla earum tamen, teſte Diodoro, originem trahit extra Indiam, ſed omnes indigeres appellantur. Scribit Megaſthenes, neq; Seſoſtrim Ægyptiū, neq; Tearconē, neq; Æthiopem, ſed nec Nobocodroſorum, qui magis a Chaldæis probatur quā Hercules, rurſus neq; Idanthyrſum Scytham, immo neq; Perſas ipſos, aut Cyrū regē Indiā attigiſſe: Semiramin autē priuſquā egrederetur, obiiſſe. Accedūt, qui Herculē nunquā Indiam fuiſſe ingreſſum, affirmant. Eratoſthenes, & aliorū ſcriptorū magna pars, Herculis & liberi patris geſta fabuloſa & minime credēda arbitrantur. *Arabs*] Triplex a Ptolemæo Arabia ponitur, Petræa vna, Deſerta altera, Felix tertia. De prima & a meminit lib. quinto, de tertia lib. 6.

Sabæi] Strabo dicit Sabæos incolas Arabiæ felicis. Apud hos thus, myrrha, & cinnamonum naſcitur, aliaque odoratorum genera, quorum meminit Theophraſtus lib. nono de hiſtoria plantarum. Nemo autem ignorát, Sabæos a Marone primo Georgicorum molles non ab re appellari, quales ſere reddere ſolet rerum copia. Mollitiem aurẽ ignauia ſequitur, & animus plane effœminatus, quem timor arguit. Seruius ait molles, quia aere clementiore, quam ſere alibi vtantur, dici. Probus autem inquit molles, vitio ſermonis, quia parum viriliter loquantur. Ego Straboni ſubſcribo, vt & doctiſſimus Camers. Bene ergo *timidi* a Poeta, quales omnes ſegnes & delicioſos videmus, vocantur, hoc eſt, imbelles. *Alioque ingens tremet obruta mundo Taprobane*] Syntaxis. Cum ingens Taprobane obruta tremet alio mundo: vel, cum tremet obruta ingens alio mundo. Quoniam inſula in mari Indico eſt, & armis Cæſaris obrui poſſe videtur. Signate dixit, *ingentem*: quia, vt Plinius refert, non defuerunt, qui crederent alium mundum eſſe. Formam eius inſulæ appingit Ptolemæus vltima tabula Aſiæ. Huius inſulæ ingens a terris aliis diſtantia facit, vt de eius ſitu, magnitudine, ac incolarum moribus plurimum diſcrepent autores. Hinc factum eſt, vt cum de loco remotiſſimo ſermo incidit, prouerbiali figura dici conſueuerit, *vbi Taprobanen Indica tingit aqua*. Ea figura primo de Ponto Ouidius vſus eſt. Vel dixit, *alio mundo*, quoniam maior pars vltra Æquinoctialem plagam poſita eſt ſub Ariete, vt Ptolemæus: ſub Cancro, vt Dionyſius Poeta. *Mæotica palus*] De hac inferius dicemus.

At noua nunc belli mola] Reaſſumptio eſt. *Superum odiis*] Dicit hoc, propter Palladem, quæ Palatinis fauebat: & propter Dianam, quæ a Cæſareanis ſtabat partibus, vt poſtea latius patebit. *Ordiar hinc*] Id eſt, ordinem deſcribam: & per figuram, quæ Correptio appellatur, ſe non ſeriem totam ſcripturum dicit, ſed principia rei geſtæ. Et hoc artificioſe factum eſt a Poeta. Nam admonet Horatius, plæraq; differenda eſſe, & in præſens tempus omittenda. Quare Poeta huius præcepti memor, hic libat rem: ſed libro ſecundo lucidius narrat.

Poſtquam magnanimi iuſto data Norica tellus
Cæſaris arbitrio eſt, regnum qui legibus anceps,
(Quandoquidem Imperium ſceptrum commune refellit,
Nec patitur regnare duos) diſcerneret æquis,
Iudicij impatiens, ſimul atque vt cederet alter,
Poſſeſſo non iure ſolo & dotalibus aruis,
Decreuit, vigiles extemplo it rumor ad aures
Boiugenum heroum, gliſcitque inſana cupido
Regnandi, ſæuitque animis gens aſpera bello.

Poſtquam magnanimi] Quoddam narrationis procemium incipit. Auguſtæ Vindelicæ Albertus & Robertus (quem & alij Rupertum vocant) Duces, vt de ſumma rerum diſceptarent, ad Cæſarem profecti ſunt. Vterque ius ſuum Cæſari trutinandum reliquit: qui pro Alberto ſententiam tulit: indignatus propterea Robertus, arma parat. *Norica tellus*] Scilicet, ea portio Bauariæ, quæ Duci nuper Georgio, cognomento diuiti, parebat, & litis cauſſa fuit, atque profani odij inter gentiles principes.

Anceps regnum] Id eſt, incertum, cui ſeruiret, & ſub cuius ditione eſſet futurum. *Æquis legibus*] Hoc eſt, vt ius faſque dictaret. *Nec patitur regnare duos*] Nam ſemper alter veretur, ne ſe ſpreto alter ſingulariter eligatur. Vnde *nulla fides regni ſociis*, vt Lucanus: *Sociiſque comes diſcordia regnis*, vt Statius, & noſter Poeta inferius: *Amor impacatus ad arma Gliſcit, & in ſociis pollens diſcordia regnis.*

Simul atque decreuit vt alter] Scilicet, Robertus impatiens iudicij, cederet ex ſolo non iure poſſeſſo. *Aruis dotalibus*] Quæ ipſe propter matrimonium occupata prætendebat tueri. *Boiugenum heroum*] Oſtendimus ſuperius Noricum a Bois poſſeſſum fuiſſe, vbi ex Strabonis autoritate, victos eos a Tauriſcis, incoluiſſe diximus vlteriorem Danubij ripam: vnde adhuc Boioaria appellatur.

Interea armiſonis mundum Bellona quadrigis
Luſtrans, Arctois fixit Dea lumina terris.
Tunc ſecum: Nunquam ne meas Germania vires
Sentiet? aut mentes regno ſemel vlta ſuperbas
Danubium aſpiciam, Vindamque, AEnonque, Licumq;
Corporibus fluere, & ſpumantem ſanguine Rhenum?
Per me Dardanidæ, per me iacet Ilium, & ingens
Regnum Aſiæ, ſonteſque ruunt a culmine Thebæ,
Ipſa ego ad AEmathios madefacta cruore Philippos
Lethalem impleui membris ciuilibus agrum.
Quid nunc Thermopylas, Marathoniaq; arma, fugamq;
Commemorem Xerxis? quid tinctas ſanguine Carras
Heſperio? & volucrem vexilla timentia Partum?
Magna Philiſtæum ſtimulaſſe in prælia Regem
Odeacro ſuperante, parum eſt: nec Saxona tandem
Edomitum duris decima trieteride Francis
Cenſuerim in voto, & deletos funditus Hunnos.
Neſcio quid maius Martis ferus incoat alti

Interea] Fictio poetica mire congruens laudi Germanorum: quos ita bello præſtare innuit Poeta, vt Bellona inuidia mota (nam in bello, ne ſibi palma ab iis eriperetur, dubitabat) ſtatuit deprimendum nomen Germanicum: id autem fieri non poſſe, niſi ſe ſuis ipſorum viribus conficerent.

Bellona] ἐνυὼ Græce vocatur, Martis ſoror, dea bellorum. *Germania*] Poeta in li. octauo particulariter Germaniam deſcribit, vbi & nos officium noſtrum faciemus. Hic obiter referemus id, quod a Vadiano noſtro adnotatum eſt: non conuenire inter plæroſque, vnde Germani dicti ſint. Sunt enim qui a vernaculo ductum vocabulum putent, quod *Gar man*, illi totum virum nominát, atq; hinc dictos ab inſigni fortitudine ſibi perſuadét. Sunt qui a germinãdo velint Germaniæ nomen inditum: quod in ea mira

Nunc

ſit

Nunc animus, pugnasque diu, cladeſque morari,
Et differre nefas, belli ventura cruenti
Conſilio premit Albertus. vocat vndique gentes
Lantgraphius, ſumptisq; feri Buſſactores armis
Exacuunt animos venturo Marte prophanos.
Reſpice quam ſublimis eat, quot que agmina ſecum
Auxilio moueat Virthymberzentius heros.

ſit & frequentiſſima hominum generatio. Hinc a Solino dictum: *Diues hominum terra, frequens populis numeroſis.* Aliis placet Germaniam dictam, quod eius regionis homioes veluti fratres & germanos mutua ſe diligant caritate. Nam patet omnibus ad eos acceſſus. Aduenientes omoes promiſcue, porrecto poculo ſuſcipiunt. Aliis recens eſt Germaniæ vocabulum, vt Tacito. Verior aliis Strabonis ſententia videtur: exiſtimantis, Germanis a Gallis datum nomen: quod eos habitu corporis, ac animi moribus paulliſper imitarentur. Sed id euidenter Irenicus refellit: qui & a Græcis oos itidem Germanos nominatos eſſe, grauiſſimorum autoritatem ſecutus adnotauit, & noo *ἀδέλφους*, vt Celtes. A Iudæis vero Aſcenaſim, ab Aſcenate. *Danubium*] Per Germaniæ Panoniæque populos, hoc nomine decurrit: quorum Poeta in quarto lib. meminit: vbi ad Illyricum in Auſtrum deflectit, Iſter appellatur. *Vindam*] Hic Warnefrido Virda, noſtra lingua *Wertach* dicitur, Vindeliciæ fluuius. *Ænonque, Lycumq;*] Ænus fluuius Baioarios a Vindelicis, & hos a Rhætiis Lycus diducit. *Per me Dardanidæ*] Innuit Poeta laréter, maxima imperia bello corruiſſe. Per Dardanidas Ilium, & regnum Aſiæ bellum Troianum intelligit.

Sontesq; ruunt a culmine Thebæ] Fraternum ſignificat bellū Etheoclis & Polynicis, quod nuda poteſtas armauit, vt eſt apud Papinium. *Ipſa ego ad Emathios*] Bis pugnatū eſt in Philippicis cāpis, teſte Marooe: *Romanas acies iterum videre Philippi.* Primum ſub Cæſare dictatore cōtra Pompeium. Huius belli meminere inprimis Cæſar ipſe tribus libris de bello ciuili, Plutarchus in Cæſare & Pompeio, copioſius Appianus libro ſecundo bellorum ciuilium, diuus Auguſtinus libro diuinæ ciuitatis tertio, Eutropius & Oroſius lib. ſexto, Lucanus toto opere Pharſaliç, Flurus lib. quarto. Rurſus ſub Auguſto contra Caſſium & Brutum. Hoc bellum ſcribunt Liuius, Plutarchus in M. Antonio & M. Bruto, Appianus lib. quarto, Florus eodem, Eutropius in ſeptimo, Suetonius in Auguſto, Oroſius lib. 6. Meminit Lucanus lib. ij ibid. *At non magnanimi perculſit.* Dixit autem *Emathios*, quod Philippi ciuitas eſt in Edomica regione, quæ eſt Macedoniæ iuxta Theſſaliam, prius appellata Crenida. Philippus oomen mutauit, ob merita lati abs ſe auxilij contra vim Thracum, expugoare vrbem conantium. Theſſaliam vero variis oominibus nuncupatā fuiſſe, tradunt fere omnes, qui de ea aliquid memoriæ mandauerunt. Vnde Emathia, ab Emathione, vt Æmonia ab Æmone. *Thermopylas*] Anguſtiæ Thermopylarum claræ ſunt certamine Xerxis maximi omniom regū Perſarum. Liuius ſcribit, Thermopylarum iugum, ſicut Apennini dorſo Italia diuiditur, ita mediam Græciam diruit. Nomen illæ a thermis accepere, quæ paſſim circa præcelſa iuga, quas illi pylas vocant, ſcaturiunt. *Marathoniaq; arma*] Innuit pugnā terreſtrem Darij Perſarū regis, aduerſus Athenienſes, io qua a Milcibiade ſuperatus eſt in campis Marathoniis, qui Atticæ ſunt. Lege Herodotum. Meminit itē Gellius: vt latiuſcule indicauimus in carmioe Pici de Cruce, ibid. *Sed nec tam tumidam victrix te Græcia quondam Reddiderāt caſi Marathonis in æquore Perſæ.* *Tinctas Carras*] Craſſianam cladem deſignat, quam late ſcribit Appianus in Parthico, Plutarchus in Craſſi vita, Florus lib. tertio, itē Iuſtinus, Eutropius, Oroſius & alij. Sunt autem aliæ Carræ, quas Plinius iuxta Sabæos eſſe ſcribit. Nam hæ ad quas Craſſus interiit, in Meſopotamia ſunt. Carra etiam dici numero ſingulari, teſtis eſt Hermolaus. *Heſperio*] Latio. Lucanus: *Aſſyrias Latio maculauit ſanguine Carras.* *Volucrem Parthum*] Propter equorū celeritatem & ſagittā, quam poſt tergū mittunt. Autores Herodotus & Herodianus. *Magna Philiſtaum*] Senſus eſt. Noo cenſeo ex ſententia mihi ſatisfeciſſe, ſi aliquando Germani inter ſe pugnauerint. Et eſt obiectioni tacitæ reſpōſio. Pugnauerūt Germani, ſed nō adeo, vt eorū gloria minor ſit propterea. *Odeacer* genere Wādalus, ſeu Herulus: quē tamen nonnulli Rhugum, Procopius Italū militem fuiſſe tradidit, Vrbe Italiaq; potitus eſt, Auguſtulo depoſito a Wandalis, qui in natali ſolo remanſeraot, accerſitus, quod a Feleteo Rhugorū rege inceſſerētur bello, nihil de vrbe Roma, aut Italia ſollicitus, exercitū duxit in Feleteum: hoſteq; interfecto, tam ocioſe ingreſſus eſt, quā alij Romani duces clariſſimam aliquā victoriam adepti cōſueuere. Albertus ex hoc tranſitu, quē tam facilē habuit, Odeacrum Vandalorum regē fuiſſe coniectat: qui belli huius quoq; meminit cap. 35 lib. 1 Wandaliæ. Hic tamē illi non fuit perpetuus ſucceſſus. Nam cū iam annis 4 ac decē Italiā ſatis pacate tenuiſſet, a Theoderico Oſtrogothorū rege impetitur armis, bis vincitur, & tandē dolo occiditur. Autores habes Procopium, Paulū Diaconum, Pomponiū Lætum. *Nec Saxona tandem*] Caroli Magni Saxonicū bellum tangit, quod fere duos & triginta anoos geſſit, interpolatū tamen. *Durus*] Quod amore libertatis dura quæq; tulerint. Quanto eam ſtudio ſeruauerint, vel prouerbiū admonet, etiamnum vulgo tritum: *Liberior Francus ſum.* *Francus*] Hi enim ſunt, vt Comes Nuenarius ad CAROLVM quintum ſcribens, ait, qui Saxonum gentem bellicoſiſſimam, & Ro. viribus inſuperabilem, diuturno bello domuerunt, victamque CHRISTI ſacratiſſimā religionē profiteri, compulerūt. Hi Hiſpaniā prius occupatā Sarracenis, Pannonias Hunnis, Sarmatiā Sclauis, totū Balearicū mare vexatū Mauris, tam breui tempore ſubegerūt, vt oeſcire poſſis, maior ne felicitas eorū in conſequendis ac retinēdis, quā fortitudo in expugnandis prouinciis fuerit. De origine & ſedibus priſcorū Francorum poſtea dicemus. *Decima trieteride*] Triginta annis. *Deletos funditus Hunnos*] Hunnorū gens poſt Attilæ mortem, quē illi Ethele gentiliter vocabant, penitus deſiderata concidit exoleuitq;. Id Luitprandus Ticinenſis in 3 volumine ſuo exa-

cte ac emuncte diſſerit, teſte Irenico: qui hallucinatos eos dicit, qui Hungaros ab Hunnis deduxerunt. Hunnos germanica lingua vſos, autores teſtantur, qui Attilæ geſta in literas retulere. Hungari vero ſemper alieniſſimam ab idiomate germanico ſortiti ſunt. Porro Hunnorum originem, quæ Priſco referente ac Iordane, Dæmonica fuit, Gothicam oſtendit. Irenicus. *Neſcio quid maius*] Bellona cum videt et iam ſponte animos belli auidos, præmeditatur longe maius facinus, quam ſub Carolo vel Odeacro perfecerat. Videtur Poeta hoc bellum Noricum cæteris præponere magnitudine.

Differre nefas] Poſtquam eſt apta occaſio, qua nocendi cupidi duntaxat opus habent. *Conſilio premit*] Albertus. Hic per occaſionem omnium principum nomina recitantur, qui bello interfuerunt. *Buſſactores*] Antiqui populi, qui Weſtualiæ partem olim incoluernot, vt patet ex Ptolemæo.

Sic ait, & pugnam nigri de faucibus Orci
Euocat: huic triſtis famulam ſe iunxit Erinnys.
Dein Rheni auriferis velox allabitur oris,
Atque Palatinas fertur bacchata per vrbes,
Pugnæque, irarumque æſtus effundit anhelos.
Qualis in Actæis alterna lampade lucis,
Fertque refertque gradus cerealibus acta ſacerdos.
Aut vbi in Hiſmeni ripis, gelidiue Aganippes
Ogygiæ celebrant repetita triennia Bacchæ,
Hanc circum Eumenides, buſtalibus horrida tædis
Agmina, crinales iactant per inane Ceraſtas,
Incumbuntque animis, cæcoſque cupidine regni
Impellunt furiis, tantique incendia belli
Sollicitant, addunt vires, audaxque miniſtrant
Pugnandi robur, menteſque ad prælia vertunt.
Protinus attonito creſcunt ſub pectore motus,
Impatienſq. moræ ſubiit furor: inde regendi
Ambitioſa fames, amor impacatus ad arma
Gliſcit, & in ſociis pollens diſcordia regnis.
Iam vigili ſtatione vrbes atque oppida late
Cinguntur, ferrique duces exaſperat ardor.

Euocat pugnā de faucibus nigri Orci] Eraſmus Roterodamus in explicando primo adagio Centuriæ primæ quartæ Chiliadis, tangit cauſſas, propter quas veteres poetæ, qui rerum vim ac naturam ſagaciſſime perſpexerunt, & aptiſſimis figmentis adumbrauerunt, tradidere bellum ab inferis immitti, idque Furiarum miniſterio. *Erinnys*] Lis, Contentio, Furiarum præcipua. Neque enim quælibet ad hoc negocij conficiendum eſt idonea: ſed omniom peſtilentiſſima, cui nomina mille, mille nocendi artes.

Auriferis Rheni oris] Adeo Rhenus venis aureis ſcatet, vt egregie eius ripam Homerico verbo Argytodinen appellare poſſemus, vt ait Irenicus. Antiqui Germaniam omni auro exuerunt. *Qualis in Actæis*] Comparatio a ſacerdotibus Cereris, vel Proſerpinæ apud Eleuſim Attici ſoli oppidū, noctu diſcurrētibus, accenſis facibus.

Cerealibus] Scilicet, feſtis & ſacrificiis Proſerpinæ dicatis: a quibus profani voce præconis excludebantur, vt Suetonius ait. *Alterna lampade*] Quoniam per vices tædas ferebant, inuicemque altera alteri facem tradebat. Id autem fiebat, ad repræſentandos Cereris errores. Nam facibus in Ætna ſuccenſis filiam inueſtigauit. Papinius libro quarto Syluarum. *Tuque Actæa Ceres, curſu cui ſemper anhelo Votiuam taciti laſſamus lāpada myſtæ.* Qui verſus ab interprete diſſimulatus, vt Parrhaſius admonet, habet hiſtoriam, quam ipſe primo commentario in raptum Proſerpinæ retulit. *Aut vbi Ogygia Bacchæ*] Trieterica ſacra intelligit notiſſima. *Ogygiæ* autem, id eſt, Thebanæ, ab Ogygo primo Thebanæ ciuitatis Principe, ſub quo primum diluuium factum eſt, longe ante quam illud ſub Deucalione factum eſſe narratur. Vnde *Ogygia mala*, prouerbiali figura dicta, vel ingentia, vel antiqua. *Hiſmeni*] amnis Thebarum, vt Aganippe fons a poetis decantatus.

Repetita] Quoniam ſingulo triennio repetebantur hæc ſacra. *Eumenides*] A contrario dicuntur Furię, quoniam beneuolæ minus ſunt, ſemperque ad mala impellant, vt ſequitur. *Buſtalibus tædis*] Pro torribus ambuſti hominis arreptis accæpiſſe videtur: cum proprie buſtum ſit, quaſi bene vſtum.

Crinales Ceraſtas] Finguntur enim Furiæ crinium loco habere ſerpentes. Ceraſtæ corniculari ſerpentis genos. *Diſcordia*] Petronius Arbiter in carmine de bello inter Cæſarem & Pompeium, Diſcordiæ imaginem graphice & erudite expreſſit.

Quo ruitis miſeri? quæ tanta exordia Martis?
Quodve paratis opus? quæ vos ſocialibus armis
Impellit rabies? ſatius ſi bella furorque
In Turcas tranſlata forent, ſi Dorica regna,
Ægeumque capax, & Boſphorus Helleſponti
Frena ſub Auſtriade rurſus Rhenana ſubirent,
Armaque in Aſſyriam ferrentur, & obruta bello
Ingemeret Babylon, ſceptrumque Orientis ad Alpes
Cæſar ab Eoa veheret Germanicus aula.
Sed viſum ſic ire Deis. iam certa Robertus
Bella mouens animo, curarum voluitur æſtu:
Huc tandem, atque illuc raptus, cupit ire per arma,

QVO RVITIS MISERI?] Exclamatio eſt. vt illa Lucani. *Quis furor, o ciues, & cætera.* *In Turcas*] Variæ horum ſedes & origo traditur. Sunt tamen qui iudicent, hos, qui ętate noſtra latiſſime imperitant, ortos ab illis Turcis, quos Pomponius inter Scythicas gentes retulit. Plinius Turcarum item meminit cap. ſeptimo, libri ſexti. Cilix græcus autor, rerum Conſtantinopolitanarum ſcriptor, vt refert Volaterranus, Turris Hunicum tribuit genus. Reliqua Otto Friſingenſis & Volaterranus. *Dorica regna*] Græcorum imperium, cuius ſe-

Hoſti- dem

Hoſtilesq́; equitum turmas, & frangere Marte
Iudicium, nec velle ſuum pro lege tenebit:
Auſtriades, inquit, prohibent me ſiſtere regno.
Iura quis hæc ſanxit? num Regi cedere dignum eſt,
Cuius connubio iunctam tenet ille ſororem?
Ergo cæleſtes Superi, mortalia cordi
Si veſtro, aut hominum fandum ſedet atque nefandum,
Reſpicite huc. nec enim ignaris mendacia Diuis
Aſtruimus: propria cogor decedere terra.
Quis feret hæc? aut quæ mundi tam barbara proles,
Quis Scytha, vel ſæuæ Faſcellidos ara Dianæ,
Buſiriſque, & inexorabilis ara Geloni,
Aut quæ iam veteres placarent ſanguine diri
Numina Teutatis, Taraneſque, Heſusq́; repelli
Nos animo ferrent æquo, dotalibus oris?

dem Conſtantinopolim, patrum noſtrorum memoria, Mahumetes expugnauit. Excidium eius Poeta in tertio per digreſſionem ſcribit. Doris regio Græciæ eſt, vnde Dorica lingua.

Ægeumque capax] Propter frequentes inſulas, quarũ ſuo loco mentionem faciemus. Redditur autem id maris ob huiuſmodi Inſularum crebritatem confragoſum, vt Dionyſius tradit, Maro innuit atque Papinius: Ille quidem, *crebris legimus freta concita terris*. Hic vero in Achilleidos primo dicit: *Ægæa frangũt vbi ſaxa procellæ*. Inde hominem ob lucri ſtudium, nihil omnino lucri recuſantẽ, *AEgeum nauigare*, vulgo dicimus. Perſius Saty. quinta: *Ocyus ad nauem, nihil obſtat, quin trabe vaſta AEgeum rapias*. Porro quid de denominatione ſcribant autores, refert Hermolaus. Pompeio dicitur Ægæum, quod ita crebræ in eo ſint inſulæ, vt procul aſpicientibus ſpẽs caprearum videantur. Siue quod in eo Ægea Amazonum regina perierit. Siue quod in eũ Ægæus pater Theſei ſe præcipitauerit. Pherecides ait, antiquum cognomen Neptuni fuiſſe Ægæon, atq; inde mari nomen inditum. *Boſporus Helleſpontis*] Qui & Thracius, iuxta eſt Byzantium. Alter Cimmerius: de quo inferius. Vterq; dictus a bouis meabili tranſitu, propter anguſtiã freti. *Aſſyriam*] Hæc poſt Eufratem eſt, amne tamen a Babyloniis diuiſa. Ab Aſſur Ioſepho Aſſyrij. *Babylon*] Chaldææ gẽtis caput Babylon eſt, inquit Solinus. Sic a Græcis & Latinis dicitur. Hebræi Babel nũcupant. Rationẽ nominis pete ex lib. Geneſeos, & primo Ioſephi Antiquitatũ. De prima Babylonis origine gentiles hiſtorici ab Eccleſiaſticis plurimũ diſcrepant. Has contrarias opiniones concordat Beroſus. Cõmunis gentiliũ ſententia eſt, fuiſſe Babylonẽ a Semiramide primũ conſtructam. Ouidius 4 Metamorphoſeos, vbi dicitur, *altam Coctilibus muris cinxiſſe Semiramis vrbem*. *Ad Alpes*] Occidentem, ſeu Italiam, vt ex duobus Imperiis vnũ ſolidum eſſet. Italiã limites habere iuga Alpium C. Sempronius autor eſt, & Ptolemæus lib. Geographiæ 3. Etymum Alpiũ in Stauroſtici enarratione diximus. *Eoa*] Orientali. *Sed viſum ſic ire Deis*] Ex eorũ ſententia, qui omnia Fato fieri dicebant. *Iam certa Robertus*] Hic ductus eſt rerũ, qui ad cætera quæ ſequuntur, trahitur. *Velle ſuũ pro lege tenebit*] Iuxta illud: *Sic volo, ſic iubeo, ſic pro ratione voluntas*] Quod tamẽ neqnaquã fieri debet. vt alicubi admonet Iuſtinianus, ac vere imperatoria illa vox diui Traiani, qui dum præfectũ prætorio enſe cingeret: Hunc, inquit, enſem, ſi iuſte imperauero, pro me: ſin autẽ male, cõtra me vtãris. Sicut enim per principẽ cum benefacit, plurimorũ vitæ & ſaluti cõſulitur: ita & error principis, pro Nazianzeni ſentẽtia, ad multorũ perniciẽ pertinet. *Tenet ille ſororem*] Albertũ intelligit, qui Kunigundẽ filiã Friderichi tertij, ſororẽ Cæſaris Maximiliani, fœminã probatiſſimã, nuper nõ ſine ſanctitatis opinione defunctã, vxorẽ habebat. Et, *ille*, per contemptũ legendum eſt. *Barbara proles*] Fera, ſæua, hoc loco. *Quis Scytha*] Senſus eſt. Tãtum abeſt a ratione humana, quod Cæſar indicauit me diſceſſurũ a regno meo, vt illis etiã crudele videretur, qui ab omni crudelitatis genere minime abhorrebãt. Inter quos Scythæ non poſtremo loco habiti ſunt. Quippe feritas eorũ apud Græcos in prouerbiũ ceſſit, vt quicquid agreſte, quicquid barbarũ ac ſæuũ intelligi vellent, id Scythicũ appellarent. *Ara Dianæ*] Apud Dianã Tauricam, hoſtiæ erãt peregrini & hoſpites. Meminit Lactantius lib. de falſa religione cap. 21. Autorẽ immanis huius ſacrificij indicaui in ſcholiis, quæ lib. de Immanitate a Pontano inſcripto, adieci. Id autẽ crudele ſacrificij genus cũ Romanis diſplicuiſſet, ad Laconas Diana eſt tranſlata, vbi ſacrificij cõſuetudo adoleſcentulorũ verberibus ſeruabatur. Hi autẽ adoleſcentes Bomonicæ dicebantur, quod aris ſuperpoſiti contendebant, qui plura poſſent verbera ſuſtinere. Ex iis caſtigãdus locus interpretis Papinij ſuper illud in octauo Thebaidos: *Taygeta & pugnæ, laudataq́; prælia matri*. Quo loco paſſim legitur, ſuo Minicæ: cum legendũ ſit, Bomonicæ, vt Camers doctiſſimus admonet. *Faſcelidos*] Quod ſimulacrũ eius ſublatũ in faſce lignorũ abſconditũ fuerit. *Buſiris*] *Quis aut Euryſthea durum, Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?* hominis ſcilicet ſceleratiſſimi, & nunquam nominandi, qui equis ſuis epulandos hoſpites dabat. Hercules hunc domuit, ex Aphrica in Ægyptum profectus. Negat Eratoſthenes vllum in Ægypto vnquam Buſirim fuiſſe: idque totum confictum ait, ad indicandum loci inhoſpitalitatem.

Ara Geloni] Ita exemplar emendatũ habet, non, vmbra Palici. Conſtat ex Mela, Gelonos Marti victimam humanam facere ſolitos. Ergo ara Geloni, id eſt, Martis, cui Geloni victimam humanam ſacrificabant. Quanquam Palicis quoque ſacrificari ſolitum erat eiuſmodi victima. Quod videtur etiam Maro, vt Lactantius ait libro duodecimo Thebaid. ſtrictim tetigiſſe: *Et implacabilis ara Palici*.

Veteres] Scilicet, Teutones & Germani. quod rerum ſcriptores externi præcipue Gallis ea tribuerint ſacrificia. *Teutatis*] Lucanus in primo: *Et quibus immitis placatur ſanguine diro Teutates*, id eſt, Mercurius. Ita enim ab eis nominabatur. Sulpicius ait, Teutates, qui mortis DEVS interpretatur. Tacitus in Germania. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quo-

que hoſtiis litare fas habent. Meminit & Cæſar in commentariis. *Taraneq;, Heſumq;*] Hos ſimiliter maiores noſtri homanis victimis placabant. Taranem autem Iouem vocabāt. Vnde Lucanus boc verſu: *Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ,* inouit aram Iouis apud maiores noſtros nō eſſe mitiorem & ſanctiorem ara Dianæ Scythicæ. Sed nec Romani huius immanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Iupiter etiam ſanguine colebatur humano. Vnde Lactantius loco iam citato: Sed de Barbaris, inquit, non eſt adeo mirandum, quorum rebgio cum moribus congruit: Noſtri vero, qui ſemper manſuetudinis & humanitatis glotiam ſibi vendicarunt, nonne ſacrilegis his ſacris immaniores reperiuntur? & quæ ſequuntur. Reperio priſcos Teutones ſecundum Mercurium proximo loco Martem coluiſſe ſub Heſi nomine. Lucanus: *horrenſque feris altaribus Heſus.* Lactantius: Galli Heſum atque Teutatem humano cruore placabant.

Dixit, & arcanum patris penetrale Philippi
Ingreſſus, quem Marte ſuper belloq; futuro
Voluentem, aggreditur multa, & ſic turbidus inſit:
Quæ te cura premit belli pater? aut mihi ſoli
Succumbet dotalis humus: vel, quod precor, omnes
Auertant ſuperi, caris vi pellar ab oris.
Non regni eſt ſecurus amor, tutumque duorum
Imperium: at vaſtis pugnax Germania lucis
Excitur, populiq; ruunt Mauorte furentes.
Belliger Auſtriades, alto de vertice Carnos
Atque Alpes in bella mouet, Stiriamque, ſuumq;
Impellit Tyrolum, trepidatque Carinthia ſecum,
Intonſique ruit pubes crinita Sueui.
Certe etiam nobis nec pronus in arma Sicamber
Auxilio deerit, nec quæ ſe montibus arctat,
Gens durata gelu, & nunquam ſatiata cruore
Heluetij, & bello Gallorum exercita virtus.
Iam nemore ingentes mens eſt excire Boemos
Hercinio, & trepidas regis conuertere in vrbes.
Tu modo quid ſentis refera. Quem talia contra,
Egregio ſollers fatur ſic ore Philippus:
Nunc regni cura eſt animo, & te poſſe tueri,
Hoc quodcunque reor virtute armisq; potentem.
Nunc timeo Auſtriadas, genus inſuperabile bello.
Cerno equidem, nec vana fides, gentilibus armis.
Tam fera communi tentari prælia damno.
At quid nate velim, paucis aduerte docebo.

Tutumque duorum Imperium] Lucanus: *omniſque poteſtas Impatiens conſortis erit.* Cauſſam diximus ſuperius.

Germania pugnax] Epitheton regioni couueniens. Nam vt idem Lucan⁹ dicit: *Omnis in arctois populus quicunque pruinis Naſcitur, indomitus bellis, & mortis amator.* Seneca quoq; nomioat Germanos, *auidam belli gentem.* *Vaſtis lucis*] quibus abuodat, & vt Tacitus ſcribit, horrida eſt, &, vt Mela air, magna ex parte, ac paludibus inuia eſt. *Belliger Auſtriades*] Bene belliger. Nam Maximilianus ſnb titulo Auſtriæ Ducis, antequam ei Imperij faſces traderentur, nouem continenter aonis bella illa grauiſſima cum Gallis, Leodiēſibus, Geldriis, Batauis, atq; Morinis confecit. Horum meminit Poeta paulo poſt, vt & aliorum, quæ geſſit iam regio bonore auctus. *Alto de vertice Carnos*] Mootana eoim inbabitant, bodie Carniolani, teutonice, *die Crainer.* Regio habet comitatum Goricienſem non ignobilem, Iuliū Carnicum Plinio & Prolemæo, vt quidam ex loci ſitu contendunt.

Atque Alpes] Iulias intellige ex Tacito, quæ & nonnullis Italæ dicuntur. Sunt enim & alia Alpium vocabula.

Stiriam] Et hæc montana eſt: prætetquam ad Ortum, qua Pannoniæ finitima eſt: ea ex parte ſe in vaſtam effundit planiciem. Valeriam hanc olim dictam, Syluius autor eſt, nulla tamen autoritate. Porro Stiriam, Marchionarum olim Fridetichus primus Ducatum appellauit: Quaoquam id alij poſterioribus Cæſaribus attribuūt. *Tyrolum*] Prædiues Norici regio, nomen traxit ab arce eius nominis: quæ extat hodie: haud looge a ripa Ateſis, ad Ameranum oppidum: olim celebris ſedes erat comitum Tyrolanorum, quorū meminit Otho ooſter & Guotherus Ligurious: in qua ſunt vrbes inſignes, Radenburgum, Hallæ, Ænipons, Sterzinga, Brixina (veteribus Brixnora) Bolzanum, Tridentum. Nauclerus docet, quo titulo principatus ille ad Auſtriacos Duces venerit.

Carinthia] Hæc a Foroiulienſibus incipit, & vſq; ad montana Carniolæ pertingit. Hæc prouincia Auſtriæ Principibus nomen Archiducis intulit: quod Syluius in eius deſcriptione dicit. Is & ita noui Principis auſpicio, nuſquam alibi auditas ceremooias ibidem recitat, & alia quædam, quæ lectorem delectare poſſint. *Intonſi Sueui*] Id Tacitus de priſcis Sueuis prodidit, qui ad Albim fluuium habitarunt: quam regionem hodie incolunt Saxooes. Beoe igitur, ac iuxta erudite admonet autor ille commentarioli, quo explicantur vetuſta Germaniæ populorum vocabula apud Tacitum. Non ad viuum, quod aiunt, omnia ſtatim exigenda eſſe in veterum deſcriptionibus. Verum Poeta de populis, quos hodie Sueuos dicimus, loquitur, propter Durgouios & alia loca, quæ Cæſar, ceu Princeps Auſtriæ, hæreditario iure in Sueuis poſſidet. *Certe etiam nobis*] Hic populos ſuas partes ſecuturos recenſet. Ne inopes auxilij, ampliſſima Palatioorum domus videatur, aut penitus in rebus aduerſis deſtituta. Quandoquidem & inter principes verum eſt, quod vulgo iactari ſolet, *Amicos ſecundis quidem rebus parari, cæterum nonniſi aduerſis probari.* *Sicamber*] Geldrius. Hunibaldus, a Cambra Antenoris vxore aſtutiſſima genti nomen datum, autor eſt. Mihi commentum videtur, vt plæraq; alia. Sicambriam ponuot Prolemæus & Tacitus inter Buſſacteros patuos, & Bructeros, Longobardosq; vbi etiam abbas Spanheimenſis putat habitaſſe Francos: quod Comiti Nuenario a ratione non videtur

tur alienum. *Primus in arma*] Autores fide digni, fortiſſimos bellicæque rei expertiſſimos prodidere Sicambros: hac tamen fere oota apud Cæſarem oobiles, quod ex rapto mos eſſet illis victitari & latrociniis. *Heluetij*] Haud dubium quin Poeta intelligat eos, qui ounc Suiceri vocantur, intra Rhodanum & Rhenum populi bellicoſiſſimi. Habuerunt enim & alias nationes, vt refert Irenicus lib.11. *Bello Gallorum exercita virtus*] Id referri poteſt & ad Iulij Cæſaris tempora, qui ad ccc milia olim tranſire conantes in Galliam, bello compreſſit, vt notum eſt, ſummo autorũ diuo Iulio tradente. Et ad noſtra etiam tempora, ob memorabile illud prælium in ſuburbanis Mediolani, a Franciſco Gallorum rege geſtum contra eos. Pugnam hanc Vadianus retulit 10 cõmentarios, quos doctiſſimus ipſe erudite ſcripſit in Melam: quam vbi legeris, ſtatim cognoſces, victis Heluetiis id obtigiſſe, qood pauciſſimi victores conſequi ſolent. Primum magis placet: nam antea opus Poeta abſoluerat, quam hæc pugna fieret. *Hercynio nemore*] Quia Boemia vndique eſt cincta ſylua Hercynia, de qua Poeta in lib. octauo, & oos illic copioſios, pro inſtituta breuitate, referemus. *Gentilibus arma*] Quoniam Palatini & Albertini Bauariæ Duces iuncti affinitate erant.

Eſt locus ad Rheni ripas, atq; vltima mundi
Littora, ad Oceanum magnum, qua Graius Vlyſſes
Tartareum ditem, atq; animas mouiſſe ſilentes
Dicitur, & nigros traxiſſe ad ſydera Manes.
Denſum ingensq; nemus, valleſque feruntur opacæ
Excipere has vmbras, pallensq; vbi carmina Bubo,
Et Stryges inferna, læuaque ſub ilice Cornix
Effundunt, lucoſque volant ſimulacra per altos.
Hinc exaudiri fremitus, ſonteſque figuras
Inſolitis vlulare modis, clauſtrique refractis
Legibus inferni ſuperas euadere ad auras.
Cocyti perhibent Manes, cum ſacra ſacerdos
Incohat, & domito luctantes extrahit Orco.
Extemplo nutare nemus, trepidamque ſub imo
Tellurem mugire ferunt, mirabile viſu,
Vicinos atra obnubi caligine montes
Accipimus, ſiccari vndas, & currere retro
Flumina, & aſtriferum nebulam prætexere cælum.
Non aliter magico turbantur carmine Thraces
Cum ſæuit Rhodopæa nurus, lateque per Hæmum
Horrida Circæas crudeſcunt ſibila cantus.
Sed poſtquam paulum Vatis furor ille quieſcit,
Voce canit reſponſa Deum, nec certius illo
Prædicit quicquam Cyrrhæo Phœbus in antro.
Inuidet huic Hammon, & ſi ſua cornua tollat,
Prædictisq; rudem voluat Garamanta futuris.
Quid vos Chaoniæ quercus, ſanctumq; per vmbras
Pana Lycaonias? ſigniſque excepta mouentis
Niliaca reſponſa bouis? quid in aere læuo
Commemorem cantus auium, curſuſque volantum?
Ceditis huic omnes, quare cum craſtinus ortus
Fulſerit, & croceos aurora retexerit ignes,
In nemus ire para, lucoſque require ſilentum
Hic Diuum mentes, & belli arcana futuri
Prædiſces, venturamq; omnem ex ordine pugnam.
Finierat. tunc ille orſus, ſic talia contra:
Poſtquam noſſe cupis duri primordia Martis,
Euentumq; iubes Stygios me poſcere noctis
Nigrantis populos, caligantumque cohortes,
Exequar intrepidus, reſponſaque Vatis adibo.
Sic ait, interea prono iam Phœbus olympo
Merſerat auricomum caput Oceano Atlantæo,
Inque laboriferas ſurgens humentibus vmbris

Eſt locus] Aram Vlyſſi conſecratam ſignificat. eius meminit Tacitus in principio libelli de morihus Germanorum. *Qua Graius Vlyſſes*] Emendandus ſic eſt codex, vt etiam inferius, *diruſque vbi carmina bubo.* Legi enim in emendato exemplari. *Pallensq; vbi carmina bubo.* Bubones inter aues infauſtas, item & Stryges oocturnas ioter inauſpicatas referri, oemo ignorat. *Cornix*] Nota auis, vel viuacitate ſua. *Læua*] Ad ſiniſtram partem ſita. *Ilice*] Inter glandiferas numeratur. *Incohat ſacra*] Accuſatiuo iunxit, imitatione Maronis. *Te ſine nil altum mens incohat.* Legitur etiam vt neutrum prolatum. Probus in catholicis ſic ait. Ho. primæ coniugatioois eſt, & haui facit, incoho, incohas, incohaui. Quidã putant dici: inchoare, imperitiſſime. Nam oeque poſt c. literam h. latina verba regũt: exceptis trib' oominibus quæ ſupra poſui Pulcher, Orchus, Lurcho. Neque o litera ante o alterum latinorum verborum prima perſona reperitur, ſed illæ tres vocales, quas ante poſui E. I. V. Nam nec A nec O. Quod igitur Plautus poſuit reboo, noo latine, ſed græce poſuit, Boo, Boas, vnde deriuatiuum reboo. *Extemplo nutare nemus*] Tibulli carmina nota ſunt: *Hanc ego de cœlo ducentem ſydera vidi*, & reliqua ex ſecunda Elegia primi. Sed de his, quæ Poeta hic oarrat, inferius, vbi oonnihil de magia loquemur. *Rhodopæa nurus*] Thracenſis, a Rhodope monte Thraciæ. Eſt & Ioniæ ciuitas, vt ſcribit Stephanus. ab vtroq; Rhodopæus, & reſoluoooe diphthongi Rhodopeius enunciatur. Ouidius: *Hoſpita Demophoon tua te Rhodopeia Phyllis.* *Hæmum*] Et hic mons eſt Thraciæ. Ouidius in Transformatiooibus refert fabulam Rhodopes & Hæmi. Hi enim dum ſibi diuinitatẽ aſcribunt, ira numinum in montes ſui nominis ſunt conuerſi. *Circæi cantus*] Maro: *Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis.*

Cyrrhæo antro] Delphicum oraculum intelligit. Nam Cyrrha Phocidis

Luna vices, hominum curas mulcebat inanes.

oppidum eſt in littore ſitum. Delphi item in Phocide. Igitur Cyrthæo antro, id eſt, Delphico, Phocenſi. vt ſuperius relatum eſt. *Inuidet huic Hammon*] Harenarium Iouem ſignat qui in Libya colitur. cauſſam nominis atque cultus poſtea referam. *Chaonia quercus*] De Dodonæo Iouis oraculo, quod Poeta hic tangit, inferius dictabimus, vbi Poeta ait: *Siluiſſe Lebetas vidimus*. Chaones, populi ſunt Epyri. *Sanctumque per vmbras Pana Lycaonias*] Id eſt, Arcadicas. Fuit enim Lycaon rex Arcadiæ. Pana autem præcipue Arcades coluerunt. Nam ipſum non ſolum ſyluarum credebant, ſed & vniuerſæ materiæ Deum appellabant: vnde nomen πανὸς impoſitum, quaſi omnia in ſe contineret. *Nilιaca reſponſa bouis*] Apim bouem intelligit, cui in Memphi duo delubra erant. Hunc autem oraculi loco habitum fuiſſe tradunt Plinius & Pomponius, qui paucis qualis Apis fuerit deſcribit. Alij authores ſcribunt, tantæ dignitatis creditum, vt Iudæi quoque eundem ſibi pro numine ſtatuerint colendum, vt in Exodo, & quarto Baſilæon libro ſcriptum eſt. *Signiſque excepta mouentis*] Scilicet, ad cibum capiendum: & tunc, vt Solinus ait, dat omnia manifeſtantia de futuris de ſe conſulenti: & ad hoc fortaſſe reſpexit Poeta. *Quod in aere lano*] Tacitus in libro de moribus Germanorum ſcribit, volatus auium ſupra modum fuiſſe obſeruatos a Germanis. *Croceos ignes*] Radios, quos ſpargens, omnia facit aureſcere: vnde & illi nomen Aurora. Croceus autem color idem qui aureus. *Atlantæo Oceano*] Heſperio, Hiſpanico. Dionyſius Poeta: *Circuit Oceani gurges tamen vndique vaſtus*. Qui quamuis vnus ſit, plurima nomina ſumit. *Finibus Heſperiis Atlanticus ille vocatur*. Breuitatis cauſſa vnde varia maris nomina ſumpta ſint, dicere prætermitto. docent illa Plinius & Solinus: ex noſtris Lactantius cap. vndecimo primi, & diuus Ambroſius cap. tertio libri Hexameron tertij. *Hominum curas mulcebat inanes*] Iuxta illud Perſianum: *O curas hominum, o quantum eſt in rebus inane*. In hunc modum dicit Solomon ille Dauid regis atque prophetæ filius, tam regni gloria, quam vaticinandi ſapientia omnium clariſſimus, ad vniuerſam eccleſiam Dei: *Vanitas vanitatum*. & cætera.

Ecce per immenſum virgo Tritonia cælum
Labitur, & rigidos ſerpentum exaſperat orbes.
Formidant ſyluæ, tellus tremit, adſtupet æther,
Tempeſtaſque alto viſa eſt ferueſcere Ponto
Gorgoneo, quotiens Pallas quatit ægida vultu,
Oreque veſanum virus vomit aſpis hiulco.
Hæc Rheni ad littus, nigras delapſa per vmbras,
Phalſgraphidum tecta alta petit, colleſque ſuperbos,
Sopitum, & noctem nequicquam heroa ſub altam
Miratur Pallas: namque illum inſomnia belli
Verſabant hinc inde, atroque furebat anhelans
Marte animus, mirum dictu, pugnamque ciebat.
Talia voluentem affatur ſic Diua Robertum:
Quid nunc lente iaces, rerumque oblite tuarum
Indulges ſomno, Boiorum maxime ductor?
Surge age rumpe moram, & chari genitoris ab alto
Vt lux alma polo terris ſecluſerit vmbram,
Mandata exequere, & lucos inquire ſilentes:
Sed primum corpus mergens fluuialibus vndis,
Purus adi, purumque ſacras te confer ad aras.
Dixit, & in tenuem Pallas delabitur auram.
Auſtriadas contra ſæuum indignata, diu quæ
In gentem hanc victrix triſtes exercuit iras.
Fabor enim, nec longa ſequar veſtigia rerum.

Ecce per immenſum] Particula Ecce, ſemper aliquid magnum & repentinum ſignificat. vt apud Maronem: *Ecce autem a Tenedo*. Porro Poeta ſumpta occaſione hic Palladem introducit fauentem Palatino: recitatque cauſſas, quare inuidia fuerit Auſtriadas proſecuta: imitatus Maroné, qui id etiam facit, cum cauſſas memorat, quamobrem Iuno Troianos hoſtili animo inſequeretur. *Tritonia virgo*] Pallas modo Tritonia, modo Tritogenia a poetis dicitur, vt Lycophtonis interpretes ait. Vel quod a Tritone Libyæ flumine genita ſit, vt Æſchylus fabuloſe innuit. Vel quod a Ioue genita, apud Tritonem fuerit educata. Vel quod, vt Calliſtheni placuit, tertio die menſis genita fuerit: vnde apud Athenienſes tertius menſis dies Palladi eſt conſecratus. Vel quod a Iouis capite edita ſit. Bœotiorum enim lingua, Triton caput dicitur. Vel quod eadem ſit quæ & Luna, quæ tertio a coitu die apparet. Vel quod nihil ab aere differat, quod eſt tertium elementum. Hinc eſt, quod Diodorus Siculus in primo dicit: Aerem Pallada nominarunt, ac Iouis filiam dixerunt: virginemque fuiſſe, quoniam non corrumpatur, & ſublimiorem locum teneat, quapropter ex vertice Iouis dicitur nata. Et Trigeminam appellant, propter tria anni tempora, Ver, Æſtatem, Hyemem. Quippe vetuſtas Autumnum non numerabat: quia proprium non eſſe tempus exiſtimabant, ſed ex vtriuſque confinio conſtare: Et Glaucopis: quod aer glauci ſit aſpectus, non quod habeat oculos glaucos. Democritus ait Palladem Tritoniam propterea cognominatam, quod tria hæc mortalibus elargiatur: bene conſulere, recte iudicare, iuſte agere. *Gorgoneo vultu*] Quo ſcilicet fabulæ canunt Gorgonas fuiſſe puellas: vel quo ipſa Pallas fuit, cum Meduſam trucidaret, vt canit Orpheus in hymnis. Alij tamen a Perſeo Palladis ope ſcribunt obtruncatam. *Sopitum, & noctem*] Color ſumptus a Liuio & Sillio Italico, de Hannibale. Vterque ſcribit illum ſæpe in ſomnis bella agitaſſe. *Boiorum*] Bauarorum nunc. *Indulges ſomno*] Si non dormiebat, vtpote bellorum ſomniis agitatus, cur ergó tanquam ſomno deditum arguit?

Nempe

Nempe, vt magis erubeſceret, magiſque bellicoſum animum a deſidia excitaret. *Purus adi*] Iuxta legem, *Diuos caſte adeunto*. Nam vt Tibullus ait: *Caſta placent ſuperis*. Quod oon ſolum ſuperſtitioſa gentilitas de animo, ſed etiam de corpote obſeruauit. Vnde dixit, *corpus mergens fluuialibus vndis*] Qui vltimus pes deeſt in exemplaribus impreſſis. Sic Maro: *Donec in flumine viuo abluere*. At noſter Legiſlator beatos dicit, qui mundo ſunt corde.

Cecropiæ quondam Rex, eſt ita fama, Mineruæ
Carus Otho templum erexit, centumque Sabæi
Thura miniſtrabant aris ſolennia Myſtæ.
Paſſim cultus honor, primum intemerata ſub alto
Effigies defixa tholo, non qualis ad arma
Proſilit, & Libycos violentior explicat hydros:
Sed ſimilis vultu, quo non experta maritum
Eſſe ſolet, Melitemque refert, aut Protomedæam:
Vel cum ſepoſita Iliacum Simoenta Meduſa
Ingreditur, pulchroſque artus in flumine viuo
Proluit, & rutilo ſplendorem a vertice vibrat.
At ſub marmorea pictum teſtudine templum
Cernere erat, cum diſcuſſo capite orta tonantis
Perrexit Libyam, & primum Tritonide ripa
Exiliens viſa eſt, nec adhuc fuit ægide praſter
Inſertus, Garamaſque vagum, nec viderat aruis
Cherſhydron, caudaque atrum ſerpente Pharæam.
Aera ſed poſtquam rupit Danaëius heros
Remigio alarum, & crudum thoraca Mineruæ
Induit, & cæſa petiit Phorcinide cælum,
Feruidaque vt ſupra Syrtim Berenicida Gorgon
Extitit, in terram ſanguis craſſumque venenum
Decidit, vnde ferunt triſtes creuiſſe colubros,
Et Cyrenæa nocuum Baſiliſcon arena.

Cecropiæ quondam] Narrantur cauſæ odij Palladis in Auſtriadas, ſumpto colore ex Marone de Aiace Oïleo. Prima eſt, euerſio templi ei olim poſiti a Primiſlao quinto Boemorum tyranno, qui vulgo *Odacker* cognominatus eſt, a deuaſtatis agris, facta per Rudolphum comitem Habſpurgum, præſidem Prouinciæ, qué nunc Lantgrauium Alſaciæ: deſignatum tamen poſt diutinam imperij vacationem, Impetatorem, bello & pace clarum, qui primus in hanc Auſtriorum familiam Romanos faſces induxit. Deſcribiturque templi pictura, in quo ſacerdotes cētum ſacros ritus peragebant. Et vt tei fidem habeas. Hoc cum Otthacaro Cæſar Rodulphus ſuper iure ducatus Auſtriæ, quem is occuparat, bellum geſſit: cui tandem adactus parendi ſacramento & affinitate inter eos inita conciliatur. Obiurgatus autem Otthacarus a Margarita vxore (cuius iure atque hæreditatis titulo, contra Impetij tamen leges, ad Auſtriæ Principatum adſpirabat) iterum prælio concurrens in campis Auſtriæ, qui teutonice appellãtur *das Marckfelt*, haud longe ab arce & oppido *Mareck*, a Rodulpho ſuperatur obtruncaturque. Rem, vt geſta eſt, latiſſime refert Nauclerus. *Cecropia*] Athenienſis, a Cecrope primo Athenarum rege. *Mineruæ*] Palladis, cuius ſimulacri Phidiæ operis, quod Athenis fuit, mentionem facit Plinius libro 55. *Charus Otho*] pto Otthacato. *Tholo*] teſtudine. *Libycos hydros*[Vel quia ex Tritone palude exiliit: vel reſpexit ad Perſei fabulam. *Melitem, aut Protomedæam*] Nomina ſunt filiarum Nerei & Dorides apud Heſiodum in Theogonia. *Vel cum ſepoſita*] Alludit ad ſimulacrum Palladis, quod apud Troianos colebatur. vnde & Palladium ab Vlyſſe taptum. Meduſa autem, vt eſt in fabulis, ſerpentioos capillos habebat. *Iliacum*] Id eſt, Troiaoum. Nam ex Ida monte Troiano Simois ſcaturit, clarus partu Veneris. *Cum diſcuſſo capite orta tonantis*] Hoc ideo finxerunt, quod nobilium artium inuentio Mineruæ aſſcripta ſit. Per Mineruam enim, partem illam ſoperiotem animæ, id eſt, mentem & rationem intelligunt. *Perrexit Libyam*] Nam labens e cœlo, dicitur primo Libyam, vtpote altiorem aliis regionibus, tetigiſſe. *Tritonide ripa*] Triton palus Libyæ: a qua Tritoniam Palladem dictam eſſe, vulgaris opinio eſt: cui Lucanus libro 9 dat autboritatem; *Et ſe dilecta Tritonida dixit ab vnda*. Sed & alias huius nomenclaturæ cauſſas ante dixi. *Nec adhuc fuit ægide praſter inſertus*] Quæ ſequuntur ex vulgata Perſei fabula ſumpta ſunt, iuxta Lucani narrationem in nono, ac Sillij in tertio. Præſteta græci flammam & combuſtiuum nominant. Hinc huic ſerpenti nomen datum, vel quod flammam & ardotem immittat ei, quem momorderit. Remedia morſus eius docet Plinius. *Garamas*] Seruius ait, Garamantes populi ſuot Aphricæ iuxta zonam torridam. Maro, *Super & Garamantas & Indos proferet imperium*. *Cherſhydron*] dictus, quod in terris & aquis moretur. *Pharæam*] Hunc antiquitas dicauit Æſculapio pro miniſtro Deorum mitiſſimo, quia morſu oon eſſet malignus, quamuis ore lato. *Cauda ſerpente*] Scilicet, cum ſe erigit. babet enim pedes iuxta caudam. *Danaeius*] Perſeus Danaes filius ex Ioue. *Phorcinide*] Meduſa Phorci & Cetus filia. Fabula tam oota eſt, quam vulgo dici ſolet. Gorgooem Perſeus aggreditur. Sed omiſſis fabulamentis, Phorci filiam tradunt defuncto patre, iis qui circa Tritonida paludem habitant imperaſſe, & ad venationes ſolitam exire, ducemque ſe Libycis ad pugnas exhibere: quæ comparato exercitu, cum Perſei potentiæ, quam ſecum e Peloponneſo duxerat, reſiſtere conaretur, noctu per fraudem ab eo interfecta eſt: cuius etiam defunctæ pulchritudinem adeo admiratus eſt Perſeus, vt abſciſſum caput oſtendi, eius cauſſa in Græciam ſecum tulerit. *Feruida*] Propter recentem cædem. *Syrtim Berenicida*] a Betenice oppido in Syrti ſito. *Vnde ferunt triſtes*] Scilicet, qui fabuloſa conſectantur. Id enim ob nimium loci feruorem accidere philoſophi prodiderunt. *Nocuum Baſiliſcon*] Græca dictio βασιλίσκος, quæ regulum, vel tyrannum ſignificat: quod inſtar regis cunctis animalibus ſit ter-

tori: vel quod in omnes tyrannidem & ſęuitiam exerceat. Bene ergo *nocuum* dixit. Morſis a Baſiliſco ſcribit Auicenna nullam protſus eſſe curationem. *Cyrenaa arena*] Plinius lib. 8 de Baſiliſco loquens ait. Cyreniaca hunc generat prouincia 12 non amplius digitorum magnitudine. Candida in capite macula, vt quodam diademate inſigni. & cætera. Quibus adde, quæ Lucanus de Baſiliſco.

Parte alia Ætnæo Tritonis fulmine ſæua
Euboico in Ponto, triſtiſque ad ſaxa Capharei
Diſiicit Argolicam rapido cum turbine claſſem
Interea exoritur magnum & memorabile bellum,
Quod reges geſſere pares, verum exitus iiſdem
Haud par, Auſtriades cauſſis melioribus vſus.
Hunc perimit bello, victorque per oppida vectus
Sanguine polluta infecit Tritonidis arces.
Ex illo iratos contra fert tempore Pallas
Auſtriadas animos, odiiſque inimica prophanis
Inſequitur gentem immeritam Diuoſque futuros.
Quippe etiam Auſtriadum venturam a ſanguine magno
Progeniem audierat, quæ Boſporon, & Garamantas
Signa vltra ferret, Gangem ſuperaret & Indum,
Quaque ſuum victrix hauriret Marte cruorem.

Parte alia] vel alio pariete, qui erat ſub teſtudine, vel alia parte teſtudinis. *Tritonis*] Pallas. *Ætnæo fulmine*] Id eſt, ardenti, ab Ætna ſumpto epitheto. Vel Ætnæo fulmine, id eſt, quo Typheus gygas, vel Enceladus, vt aliis placet, ictus a Ioue fuit, ſepultuſque ſub Ætna. lege Seruium.
Euboico in Ponto] Nunc Nigropontus appellatur. Eubœam inſulam, cuius Strabo meminit libro 9. Plinius lib. 2. maris impetu a Bœotia aliquando auulſam ſcribit. Hæc in Turcarum tyrannidem redacta eſt, patrum noſtrorum memoria. *Ad ſaxa Capharei*] Promontorium Eubœæ, meridianum quidem, ſed in ortum ſpectans Caphareum, Gereſtum in occaſum, Cœneum in Maliacum ſinum protenditur. Situm inſulæ, & Promontotium vide apud Ptolemæum tabula Europæ decima. *Argolicam claſſem*] Minerua propter Caſſandræ eius ſacerdotis ſtuprum, vel, vt placet aliis, quod ei capto Ilio Græci ſacrificare noluerint, eis in patriam redeuntibus, grauiſſima tempeſtate fatigatis, circa Caphareum naufragio cauſſa extitit pereundi. Vel, quod certior, Solino autore, prodidit memoria, ſydus Arcturi grauibus affecit tempeſtatibus. Reuera enim conſtat, vt ait Seruius, Græcos tempeſtate laboraſſe, Æquinoctio vernali: quoniam manubiæ Mineruales, id eſt, fulmina, tempeſtates grauiſſimas commouent. *Pares*] Potentia. *Haud par exitus*] Quoniam Rudolphus Otthacarum interemit, vt diximus. *Auſtriades*] Rudolphus, non genere. iam enim omnis ſtirps maſculina e gente veteri defecerat: iure ergo belli Auſtriæ Princeps intelligi debet. Cuius tamen filius Albertus, qui & patri in imperio ſucceſſit, vnanimi procerum imperij conſenſu, Auſtriæ ducatum, omneque eius ius adeptus eſt: qui & Romanos faſces, vt mox dicam, geſſit. *Cauſſis melioribus*] Lucanus: *Victrix cauſſa Deis placuit, ſed victa Catoni.* *Diuoſque futuros*] Qui ex hominibus diuinos honores mereantur. *Quippe etiam Auſtriadum*] Suggerit alias cauſſas odij. *Venturam a ſanguine magno Progeniem*] Maximilianum intelligit, qui regias imagines generis ſui proferre poteſt, nempe ex atauis, Rodulphum imperatorem iam nominatum. Summam geſtorum in vltimum huius operis librum adſcribam, ſuper illud. *dextraq; Rodulphus Colla ſuperiectus ducens Otthacarum ahenu.* Ex maioribus autem Albertum primum, qui, vt idonei ſcriptores referunt, ob bellicam gloriam Principum ſuffragio, & Bonifacij Pontificis aſſenſu dicitur Imperator: qui tum a Gallis læſam eccleſiæ maieſtatem vindicaret. Item Albertum ſecundum magnum ſibi patruum, pietatis eximiæ principem: quem ideo rebus humanis, cum biennio tantum imperaſſet, ereptum, omnium gentium conſenſus dixit, quod indigni eſſent eo Principe illius temporis mores. Virtutis tamen ſuæ ingentia reliquit argumenta. Nam breui hoc temporis ſpacio, Morauos ac Sarmatas, intra ſuos fines quieſcere compulit. Praſconem Boemum factionis hæreticæ caput, ita attriuit, vt tota Boemia ſibi cederet. In Turcas autem profectus, Synderouiam caſtellum ad Danubij ripam munitiſſimum obſidens, dum copias in itinere maiores expectat, oppidani deditionem fecere. Ipſe Auſtriam repetens, apud locum, cui Longa villa eſt nomen, dyſenteriæ morbo confectus eſt. Proxime autem refert tertium diuæ memoriæ Friderichum, Imperatorum omnium innocentiſſimum, pacatiſſimum: cuius illud proprium fuit, quod omnes ante ſe Principes a diuo Iulio, & vitæ & Imperij diuturnitate ſuperauit. Nemo diutius vixit, nemo ſolus diutius imperauit, nemo innocentius regnauit. Leonoræ matris ſuæ origo deriuatur a validiſſimis Gothorum ducibus, qui per ſeriem quatuor atq; octuaginta coronatorum Regum perpetua ſucceſſione Hiſpanias ad hæc vſque tempora tenuerunt. Recte igitur a Poeta dictum eſt: *Audierat venturam progeniem a magno ſanguine Auſtriadum.* *Quæ Boſporon & Garamantas*] id eſt, Septentrionem & Auſtrum. *Gangem & Indum*] Orientem. Tacet autem Occaſum: quia tota fere prouincia Europæ, quæ ad Occaſum vergit, Chriſto nomen dedit.

Hic dolor, hæc rabies, vnde implacabile numen.
Diua Vicontio (ſi famæ credere dignum eſt)
Ingeſſit ſtimulos, ſceleriſque exorſa nefandi
Moliri eſt auſus, cum Pannonium Sylacæum
Cæpit, & armato lacerauit milite ciues.
Belliger Huniades extra deſerta Getarum

Diua Vicontia] Omnia incommoda, quæ paſſi ſunt Friderichus imperator, vel Maximilianus Cæſar, Palladis inuidiæ aſcribit. *Sylacæum*] Celeiam, ſeu Ciliam oppidum vetus Styriæ intelligit, opus P. Syllæ exiſtimatum. Illic per ocium multa & egregia Romanæ ve-

Impulit

Impulit inflexo pugnantes Iazygas arcu
In Styriam, & magnis bello abſtulit arua colonis,
Qua felix auro, & pingui patet Auſtria gleba.
At nihil his actum eſt, iam ſeditione Vianam
Imbuit, atque odium popularibus intulit auſis.
Proh ſcelus, & ſumma Cæſar ſpectabat ab arce
Armatas acies, & corda ferocia vulgi.
Quid memorem Belgas, Morinos, genteſque repoſtas
Oceanum ad magnum, quas impulit illa furentes
In dominum ſæuire ſuum? iamque arma Leponto
Obtulit, & Veneti maculauit ſanguine ripas,
Diua odij memor antiqui, ſerpentibus atris
Sæuit adhuc, pugnaque duces interfurit OEſtro.

næ vetuſtatis monumẽta collegimus, quæ coniectutam faciunt, Syllaceum olim dictum. *Pannonium*] Qnoniam Stytia ea ex parte iungitur Hungarię.

Cœpit, & armato lacerauit milite ciues] Breuiter, vt rem habeas, Ioannes Viconirius genere Boemus, Vlricho Cilienſi comite ab Vladiſlao Ioannis Huniadis filio trucidato, relictæ Vltichi coniugis nomine oppidum defenſandum cœpit.. Optimates Friderichο Cæſari, terræ poſſeſſionem tradendam cenſent, ceu legitimo domino, defuncto iam abſque liberis vltimo comite Vlricho præfato. Quo facto & Vicotirius a fide defecit, tradens arces Friderichο, pecunia ab eo accepta. Sed mox pœnitentia ductus, Impetatotem iam ſibi ſecurum, cortuptis oppidanorum pleriſque, hora conſtituta, cum octingentis militibus intromiſſus, cuncta miſcere armis cœpit. Reliqua Syluius in deſcriptione Styriæ. *Belliger Huniades*] Matthias rex Hungariæ, filius Ioannis de Huniad: cuius præclara facinota ſcribunt Syluius & Callimachus. Ferunt tamen, tegem Matthiam iactaſſe genus e Coruina Romanorum gente, & ob id pto ſigno corunm habuiſſe. Idipſum Germanorum nonnulli faciunt: ignari, non vllam eſſe in Italia nobilitatem, quam non eo Germani aduexerint. Campano Italo teſte. Cæterum *Belligeri* epithetum meruit, vel ob geſta in Turcas bella, quibns nullus fuit infeſtior, nullus cum ea gente ptoſpetius bellauit, aut cum his plura & tam ſecunda fecit prȩlia. Contra Boemos, Huſſitanos bellum quoque geſſit ſeptennio: poſt quod in vrbe Olomucenſi de Boemia coronatus eſt. Stephanum Waiuodam cum magna manu contra ſe venientem, noctis ſilentio fudit fugauitque. *Extra deſerta Getarum*] Sttabo dicit Gtæcis eos Getas dictos, qui vtrumque Iſtri latus incolunt. Iotnandes autor eſt, Gothos dictos olim Getas, diu Pãnoniam tenuiſſe. Syluius vero ſcribit, Getas, quos partim Walachos, pattim Tranſyluanos nominant, Hungarorum imperium ſubiiſſe, latiuſq; genris imperium eſſe, quam ipſa Hungaria. *Impulit Iazygas*] Nunc Tranſyluanos, qui & olim Metanaſtæ, adiacent Tybiſco amni. Hos Matthias, quia alio creato rege, ab eius fide defecerant, imperata facere coegit. ad quod fortaſſe Poeta reſpiciens dixit, *impulit*. *In Styriam*] Nam, vt dicitur, conniuente Friderichο Imperatore bellum geſſit in Auſtriacos populos: quo, minus ſibi obedientes alieno gladio perdomaret, vt ait Albertus Saxonicarum rerum ſcriptor lib. 13. Eo bello Viennam, Nonam ciuitatem, totamque fere Auſtriam in ſuam poteſtatem redactam, Cæſar Maximilianus recuperauit, patre viuente. Huius belli meminit Cimbriacus, cuius poema eruditorum iudicio cum antiquitate certat. *Etiam*, inquit, *belligeri feruebant Pannonis arma, Auſtriacas preſſura vrbes, dum Cæſar aderas, Filius Oceani iuſtas vlciſcitur iras.* *Pingui patet Auſtria gleba*] Pannoniæ olim pats erat. Oſtriam ſunt qui eam appellant. Habuit nomen prius Orientalis Marchiæ. Hanc autem quam hodie ſeruat appellationem, ab Orientali vento, alij a ſitu, quod ad Orientem vergat, ſottitam putant. Iungitut ea Pannoniæ ad Ortum ſolis, Bauariæ ad Occaſum: qua ad Septentrionem ſpectar, habet Morauiam, Styriæ montes ad meridiem. Regio ferax, ac viui abundans, ſemper lætiſſimis pabulis referta. *At nihil his actum eſt*] Hoc eſt, Pallas his malis, quibus ipſa fuit autor, ceu multum leuibus, minimique momenti, etiam ab externo hoſte illatis, haudquaquam ſatiata, curauit & ciuile odium excitare: quo reuera, ne Poetam fingere pntes, tres primum Principes in Auſtriacæ prouinciæ capite Vienna, inter ſe exarſerint, copioſe ſcribit Syluius in Europa. Quanquam Poeta ad hoc non reſpexit, ſed ad obſidiõnem arcis Viennenſis, quæ ſecuta eſt contra Friderichum a ciuibus Viennenſibus, adiutis Alberti fratris viribus.

Vianam] Regionis caput Viennam hodie intelligit. Olim Flauianum fuit, vt quidam opinantur: mox prima ſyllaba dettita, Vianum, poſtremo Vienna. Sunt qui malint ctedere, a ſubutbano fonte, cui nomen ſit, Viennæ, vrbem nomen adeptam. Olim Flexum, quantum ex Ptolemæi collocatione cognoſci poteſt. *Cæſar*] Friderichus. *Summa ab arce*] Viennenſi, quæ omni genere tormentorum oppugnabatur: adeo, vt Cæſar a Boemorum rege petete auxilium compulſus fuerit: & ſimul pet litetas, Pium Romanum Pontificem rogare, ne Boemum regem ſub id tempus deuoueret diris eccleſiaſticis, quod is iam apetto in Huſſitanam ſectam abiuerat: quod vt a Pontifice impetrauit, Boemus Friderichum liberauit aſtu, vt neque periret, neque vincetet. *Quid memorem Belgas*] Seditionem Belgarum intelligit contra Maximilianum. Vel reſpexit ad ſcelus Brugarum, quotum inſidiis Maximilianus ſtatim poſt regni initium retentus fuit. de qno latius in octauo libro dictabimus. Ammianus libro decimoquinto duplicem Belgicam, Primam & Secundam ponit, quę hodie in Burgundiæ nomen abiit, itidem duplicis, Superioris & Inferioris. Vt omnis Belgica in Germaniæ appellationem & imperij iura ceſſerit, Peuringerus in Sermonibus ſuis conuiualibus tractat. *Morinos*] Horum meminit Maro in fine ſeptimi. Teruanos nunc vocant. *Leponto*] Heluetio. *Et Veneti maculauit ſanguine ripas*] Hoc eſt, Lacus Conſtantienſis, inferioris ſcilicet, qui & Cellæ lacus dicitur. Veneti nomen a colore marino, qui cæruleus eſt, accæpit. Alio nomine Actonius, non Actomus,

vt hactenus apud Melam perperam lectum eſt, vt diſſerit erudite Vadianus in epiſtola illa doctiſſima ad Rudolphum Agricolam Iuniorem, & nos etiam latius aliquanto in enarratione Stauroſtichi diximus.

Ergo quæ vigilans humentibus hauſerat vmbris
Dux, ſecum euoluit: dein lecto deſilit aureo,
Inuituſq; die lucem Phœbumque moratur.
Extulit interea croceas aurora iugales.
In nemus ire parat, ſtygioſque inuiſere Manes.
Enſe latus munit, clypeum arripit, vnde videres
Phalſgrauidum genus, & proauos, & fortia bello
Pectora, Boiugenumque aciem, cum latius arma
Eridano, & domitis ſuderunt agmina ripis:
Hinc Byorix, Ambronque ferox, & Cimbrica caſtra
Picta videbantur, Catulumque timere furorem
Aſpiceres, fractaſque niues, & montibus alas
Præcipites, & aquis pontem indignantibus actum.
Necnon indomiti & fulgentes Saxones armis,
Francorumque manus, Herulique, & belliger Hunnus
Apparent, ruptæque vrbes, & prælia quondam
Horrida Tectuſagum, pulſataque Noria Bois.
Mille etiam priſcis circum argumenta figuris
Viuunt, mille viri deſcriptis vultibus halant.

Die lucem] Die gignendi eſt caſus antiquus. Maro: *Libra die ſomnique pares.* *Croceas iugales*] Fœminino genere protulit: quoniam & puellæ apud Auſonium trahunt Auroræ currum. *Boiugenumque aciem*] Laudat antiquum genus Boiorum, vnde ipſe trahebat originem. Boios autem ripas Eridani occupaſſe, indeque a Romanis eiectos, ad Iſtrum conſediſſe, Strabo author eſt, vt in principio ſtatim diximus. *Hinc Byorix, Ambron, & Cimbrica caſtra*] Hi Cimbrorum reges, dum Romani rerum arcem tenerent, prorupere in Italiam, fuſi fugatique a Mario, vt Plutarchus in eius vita meminit. *Catulumque timere furorem*] Nam Catulus, qui contra Cimbros copias ductauerat, deſperauerat illos ab Alpium tranſitu arcere poſſe. *Fractas niues*] Per quas atque glacies nudi, vt Plutarchus ait, conſcenderant iuga Alpium: vt potius robur atque animi elationem oſtentarent, quam id quod in vſum ac neceſſitatem veniret, efficerent. *Aquis indignantibus*] Cimbri, vbi prope flumen Atiſonem caſtra poſuere, vt per aquas tranarent, tumulos qui iuxta aderant ſcindentes, tanquam gygantes cæſas trabes, atque montium præcipitia, & terræ aggeres, atque coniugatas ſcalas in fluuium comportabant: qui fluxum aquarum frangentes, pontem quaſſabant vaſtis roboribus, quæ ad fluuium traxerant. Multi ex militibus Romanorum terrefacti, maioribus relictis caſtris, ſeceſſere. *Tectuſagum*] Gens Gallica, quæ cum Bois antiquiſſimam Norici ciuitatem Noriam deleuerunt: a qua fortaſſe Noricum dictum eſt.

Itur in antiquam ſyluam, Rhenoque remenſo,
Sacra Ithaci miranda petit, cum nocte ſilentes
Ad ſuperos veniunt vmbræ, vix margine plantam
Intulerat nemoris, tremere omnia viſa repente,
Atque imo mugire ſolum, gemituſque per auras
Audiri, & triſtes compleri murmure lucos.
Subſtitit ille, ferrumque extra capulo eripit enſem,
Intenditque aures, veluti ſub luce maligna
Exploraturus, ſi quid præſenſerit hoſtis.
Arrigit auditum, pronuſque in verba moratur.
It tamen, & greſſu impauidus nemus intrat opacum
Horrida perquirens Ithaci penetralia Vatis
Sacrorum ſedem, nigrans quam vallis obumbrat.
Et negat admitti calidos Hyperionis ignes:
Sed noctis patiens, & tetris fumida ſyluis
Relligione locum ſtygio ſacrauerat Orco.
Intus perpetuæ plenum caliginis antrum
Demiſſum ad Manes, ſacraque in faucibus ipſis
Veſtibulum ante aræ, circum pallentibus vmbris
Baccifera Taxi, candentiſque vmbra Laburni,
Et pomis viduata ſuis Cybeleia Pinus,
Apparent: triſti feralem lampade cedrum,
Atque ſepulchrales medio de funere raptas
Cernere erat ſplendere faces: mox omnia Vates
Luſtrat, & an quiſquam teneat nemus, horridus inde

Itur in antiquam ſyluam] In qua eſſent arbores multis ſeculis auctæ.

Ithaci] Vlyſſis ab Ithaca, Vlyſſe tantum clara. Cicero, At ſi vos id quod iure debet, veſtra patria delectat, cuius tanta vis eſt, vt Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulum affixam, vir ſapientiſſimus immortalitati anteponeret. *Hyperionis*] Hic Cœli Terræque filius, vt Heſiodo placet, ex Thia, vt canit in Hymnis Homerus, ex Euryanaſſa ſorore Solem, Lunamque, & Auroram ſuſcepit. Sed & ipſe Sol Hyperion, & Hyperionides a patre vocatur. Papinius, *Pronos Hyperionis meatus.* *Baccifera Taxi*] Taxo & Laburno arboribus abundare Germaniam Plin. dicit.

Cybeleia Pinus] quia olim ſacra matri deum. *Feralem*] Quod in feralibus ſacrificiis, quæ mortuis fieri ſolebant, Cedrus adhibebatur. *De funere raptas*] Ouidius: *Eumenides tenuere faces de funere raptas.* *Cernere erat faces*] Erant autem taxeæ, ad demonſtrandam perfectionem feritatis. Papinius in octauo Thebaid. *Nec dum illum aut trunca luſtrauerat obuia Taxo Eumenis. Ite profani, hinc procul*]

Voce Sic

Voce tonans, eſtis quicunque, ait, ite profani
Hinc procul, & cœptum timidi ne accidite ſacrum.
Tunc Heros primum viuis ſibi fluminis artus
Sparſit rore leni, atq; olli ſeſe obtulit vltro.
Obſtupuit Vates. Quis te, inquit, caſus adegit,
Infandum penetrare nemus? quo numine fretus
Huc tendis? locus vmbrarum eſt. age fare viciſſim.
Quem contra affatur breuiter ſic Boicus Heros:
Non me caſus agit, defunctas ire per vmbras,
Sed Diuum monitus, & chari iuſſa parentis
Per loca nigra ſitu, ſtygio ſacrata Tonanti
Impellunt: dudum lauı me gurgite viuo,
Acceſſique tuas Vates purgatus ad aras.
Nunc quid ego exquiram paucis aduerte, profabor:
Bellum ingens, ſi forte tuas quoque perculit aures
Exoritur, mecumq; omnis Germania pugnat.
Longa mali ſeries, neq; enim ſat tempora fando
Sufficerent, tu bella mihi tantum effer ad auras
Ventura, & caſus (nam tu potes) ede futuros.
Per nigri regna alta Iouis, per numina ſubter
Infernum iuranda polum, & caligine merſa
Oro velis, ſi fata ſinunt, ſi Iuppiter aula
Annuit inferna, & noſtri Diis cura remanſit
Effari, ac nobis belli recludere finem,
Venturumq; ſinas Erebo prænoſſe laborem.
Dixerat. Ille atrox oculis, cui plurima mento
Canicies inculta iacet, gliſcitq; videndo,
Igneus ore vapor, rabieſque inſerta ſororum
Eumenidum, tales depromit pectore voces:

Sic Maro libro ſexto: *Procul o procul eſto prophani.* *Quis te, inquit, caſus adegit*] Artificioſa hominis furentis ac indignantis interrogatio, quæ breuiter fit. *Boicus heros*] Dux Robertus.

Profabor] Id eſt, loquar: compoſitum pro ſimplici. Vel reſpexit ad bellum quod ſciebat futurum, licet exitum illius ignoraret. Profari enim latine eſt, quod Græci prophetare dicunt, id eſt, futura prædicere. Vlpianus de Edilitio edicto. Si ſeruus inter fanaticos non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet, id eſt, prædixiſſet.

Sat tempora] Multi dies.

Infernum polum] Antarcticũ, *quem ſtyx atra videt, maneſque profundi.*

Si fata ſinunt] Nunc etiam dicimus ominis cauſa, *Si Deus voluerit*, de re cuius exitus pendet a Dei fauore.

Iuppiter inferna aula] Dis pater, Græcis Pluton. Huius imperium Pythagoras exiſtimauit a lacteo circulo incipere: quia animæ inde lapſæ, videntur iam a Superis receſſiſſe. Inde primam naſcentibus alimoniam lactis, ait offerri: quia primus animis motus a lacteo incipit in corpora terrena labentibus. *Et noſtri diis cura remanſit*] Præter Diagoram, Epicurum, & pauciſſimos alios, dixerunt veteres philoſophi, curare Deum humana: quod & ſacræ literæ teſtantur, dum referunt, nihil eum odiſſe eorum quæ fecit. *Recludere finem*] Id eſt, apetire exitum. *Erebo*] Erebum quandoque Maro obſcuritatem quandam, quæ ſit apud inferos, videtur accipere: quandoque flumen eiuſdem loci. Varro tamen Orci Deum fingit Erebum, Noctis parentem. Seruius ſuſpicatur Erebum inferorum receſſum quendam, quem teneant qui cum virtute vixerunt, & adhuc in Elyſios non admittuntur. *Ille atrox oculis*] Deſcribit vatem fere, vt Cumæa Sibylla a Marone deſcribitur.

Si te tantus amor bellum, ſi tanta cupido
Noſcere ſollicitat, Maneſque videre profundos,
Hæc tibi ſunt peragenda prius, quam cernere quicquam
Detur, & antiquis mecum conſidere ſacris,
Hac depone enſem, clypeumq; ſub arbore, & vna
Lethæam intonſum circum caput aggere Pallam,
Tenareæ Iunonis opus, quo ſæpe ſolebat,
Pulchrior vt fieri voluit, ſibi comere crines,
Et ſe Tartareo placituram offerre marito.
Illa mihi dono quondam dedit, illius ergo
Numinis infernos libato ſanguine Manes
Placabant olim, qua tempeſtate biremis
Dorica, & appulſus fortuna huc venit Vlyſſes,
Egregiamq; ſuo de nomine condidit vrbem
(Vt fama eſt) poſuitq; aram, cœtuſq; ſilentum
Exciuit, ſtatuitq; ſacrum, fierique quotannis
Conſuetum populis, donec libare per vmbras
Deſiit humanum iam mitior ara cruorem.
Dixerat. inde duos nigrantes cornua tauros
Plutoni Stygio, totidemq; ad vulnera vaccas

Manes] Quos veteres deos inferos, quaſi bonos, nam manum aiebãt bonum, ſupplices metu mortis venerabantur. Author Ælius Stilo. Sunt qui dictos arbitrẽtur, quod per omnia manarent, quos ab auguribus ob id inuocari mos eſſet. *Tenareæ Iunonis*] Ad differentiam cœleſtis. Dicit autem *Pallam opus Proſerpinæ*] Vel quod eam neuerit: vel quod ei ſacrificata ſit a Romanis matronis. Lege Sillium libro ſeptimo.

Illius ergo] Pro, cauſſa illius. Maro, *Illius ergo venimus.* *Condidit vrbem*] Tacitus nominat Aſciburgium. Id hodie *Emerich* vocatur, vt putant.

Donec libare deſiit humanum cruorem] Et reſponſa ceſſaſſe Deorum, & ſacra veterum ſub CHRISTI aduentum, fruſtra operata, vanaque ceſſiſſe, ita ferme queritur apud Euſebium Porphyrius, Chriſtianorum capitalis hoſtis: Nunc vero,

Magna Hecate promit, dirisq; vltricibus agnas.
Dein tali impauidum aggreditur ſermone Robertum:
Funde merum, & falſam ſparge inter cornua frugem,
Cum flammam ex ara, lumenq; micare videbis.
Ipſe ſoporiferum iactat per inane papauer,
Lethiferam Taxum, triſtiq; ex ilice frondes,
Temporaq; exornat circum ſtygia Cypariſſo
Infauſti pecoris præruſa pelle recinctus.
Inde manu lignum medio de funere raptum.
Caluitiumque hominis, ſparſiq; per aera buſti:
Infandos haurit cineres, & ruminat ore
Quæ Thelmeſſiaco muſſantur carmina ritu.
Non ſecus AEæi Circe ſub rupibus antri
Horruit, & nigri Manes ſtimulauit auerni.
Quæ potuit firmare polos, & cogere Lunam,
Sydera torquere, & diuellere montibus Ornos.
Incipit effari, luctantemq; euocat Orcum,
Addidit & Dryidum cantus, & Theſſala verba
Fœmineis vlulata modis, Nilotica quicquid
Claudit, Cocytum vertens in carmina Memphis,
Nec non Athracij miſcet mala murmura Vatis.
Tunc velut Ogygio ſtimulatum Penthea Baccho
Cernere erat voluentem oculos, fit ſpiritus olli
Maior, & in pleno luctatur pectore clauſus.
Extemplo micuere ignes, & ſponte per aram
Eluxit flamma, & tedæ exarſere rogales.
Tunc Heros falſamq; molam, & ſpumantia Baccho
Cymbia perfundit nigrantis cornua tauri.
Stat Vates cultros vibrans, dein talibus hiſcit:

inquit, mirantur, ſi tam multis annis peſte ciuitas vexatur: cum & Æſculapius, & alij Dij lõge abſint ab ea. Poſtquam enim Ieſus colitur, nihil omnino commodi a diis conſequi poſſumus. *Duos tauros*] Plutarchus tradit, parem numerum inferis dicatum, imparem ſuperis. Maro: *numero Deus impare gaudet.* *Nigrantes cornua*] Veteres nigri villi victimas immolare ſolebant. Tibullus: *Concidit ad magicos hoſtia pulla deos.* *Hecate*] Inferorũ reginæ Proſerpinæ. Huic Orpheus in Argonautico triplex caput eſſe affingit, dextrum equi, ſiniſtrum canis, medium hominis, & quidem ruſtici. Ouidius in Faſtis. *Ora vides Hecates in treis vergentia formas.* *Magnæ*] Propter vim poteſtatum, quoniam lucet in cœlo, ferit in terris, & torquet in inferno. *Vltricibus*] Quod nullum ſcelus inultum prætereant. *Funde merum*] Ritus ſacrificij. *Stygia Cypariſſo*] Stygio Plutoni ſacra. *Infauſti pecoris*] Ex inſtituto magico, euocaturi dęmones, nigri pecoris pelle veſtiebantur. *Thelmeſſiaco*] In Lycia Magiam viguiſſe, apud Plinium legimus, cuius Thelmeſſos ciuitas eſt. *Circe*] Hæc Medeę credita ſoror. A Seruio filia Solis dicta: quia clariſſima fuit meretrix: & nihil Sole clarius. *Ææi antri*] Vnde a Propertio Ææa Circe appellatur inſulæ nomen ab Æta rege.

Quæ potuit firmare polos] Nota eiuſmodi de Medæa apud Ouidium. *Addidit & Dryidum cantus*] Id eſt, incantationes, quibus ſacerdotes Galli vtebantur. Vnde incantare, & excantare in xij tabulis legitur, qui fruges alienas excantaſſet, & qui malum carmen incantaſſet. *Theſſala verba*] Id eſt, magica: quod Theſſala gens præter cæteras hoc nomine notata eſt. *Nilotica Memphis*] Ægyptij quoque plurimum Magia polluerunt. Vnde Moſem ſapientiſſimum illum prophetam, Magiæ ſcientiſſimum gentium ſcriptores prodiderunt. *Athracij vatis*] Duos Athraces lego. Alterum a quo Ætoliæ populi Athraces dicuntur. Alterum Theſſaliæ patrem, qui primus artem magicam apud Thraces cõſtituit. Vnde Papinius, Athracia arte dixit in primo Thebaid. pro magica ſuperſtitione. *Stimulatum Penthea Baccho*] Omnes in orbe impios Bacchus ſuſtulit, vt ingenioſa finxit vetuſtas: ſed maxime Pentheũ & Lycurgum: hunc, quod vites incideret: illum vero, quod Baccho ſacrificantes rideret.

AEterna noctis, caligantumque animarum
Arbiter, horrendique Hecate Regina barathri,
Et Chaos, & Phlegethon, conſuetaque ſæpe vocari
Limoſo Styx atra vado, & liuentia nigri
Flumina Cocyti, ripaq; Acherontis auari,
Et vos o Diræ ſontum timor, atra flagello
Tiſiphone, Alectoque, hydriſque armata Megæra,
Et cuſtos Erebi, Vates ego ſacra Thyoneus
Conficio, vobiſque lito, maioraq; veſtris
Munera libo focis: taurumq; his vulnere dictis
Inuadit, iugulatq; animam: dein cætera mactat
Corpora, & accenſis imponit viſcera flammis:
Accipite hæc, inquit, libamina veſtra, ſacriſque
Annuite, & ſuperas iam iam migrate ſub auras.

Æterna noctis] Euocat vmbras, inuocatis rerum primordiis, quæ in elementorum erant confuſione. *Arbiter*] Plutonem intellige, quem Græci inferorum Principem dixere, & diuitiarum Regem: quoniam nihil eſſet corruptibiliũ rerum, quod ad illum omnino nõ perueniret. Nec abhorret ab Hebraica & noſtra diſciplina, qua mammona iniquitatis & dæmonem & diuitias intelligimus.

Barathri] Barathrum Græci vocant, quaquauerſum præcipitem locum, vnde emergi non poſſit. Inſtar eius in quem rerũ capitalium damnatos Athenienſes olim deturbabant. Inde Barathrũ pro pernicie Demoſthenes vſurpauit. Hammonius ait: Barathrus & Barathrum diſtant hoc. Genere enim maſculino ſignat eum, qui digna carcere patrauit: neutro, locum in quem noxij coniiciebantur.

Chaos] Tenebræ infernales, a ſimilitudine earum, quæ ſub illa rerũ confuſione ab initio fuerunt, vt eſt apud Heſiodum, cum nondum ſol & reliqua ſydera officium ſuum præberent. Ouidius: *Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan, Nec noua creſcendo reparabat cornua Phœbe.* *Phlegethon*] Inferni fluuius, flammarum globos voluens. Maro: *Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis. Tartareus Phlegethon.* Et noſtræ literæ, apud inferos eſſe prodũt lacum ignis & ſulphuris. *Conſuetaque ſæpe vocari Styx*] Scilicet a Diis, concipientibus iuſiurandum per Stygiam paludem. Vel quia a Diis & hominibus odio habeatur, qui ad deiurium procliuiores ſunt. Vel quia, iuxta Heſiodum, omnibus elementis antiquior eſt aqua. *Cocyti*] Inferni & hic palus a Styge manat, vt Homerus in Odyſſea. Alij fluuium voluentem lachrymas aiunt. Nam mœror ſtyx eſt: inde cocytus, id eſt, gemitus deriuatur. *Acherontis*] Ad Heracleam Ponti fluuius eſt, ab Acheronte Mariandynorum Rege dictus. Alter apud inferos a poetis fingitur, ad exprimendum mœrorem, quo cariſſimos quoſq; vita functos efferimus. *Auari*] Quoniam inſatiabilis animarum eſt Orcus. *O Diræ*] Furiæ treis, & ſuo quamq; nomine recenſet. Eumenidas Græci vocant, nos modo furias, modo diras, quaſi Deorum iræ. *Sontum timor*] His enim inferi nihil habent ſæuius, nihilque immanius. Heſiodus & Epimenides eas ſanguine pudendorum Saturni, quæ patri Iupiter amputauit, editas aiunt. Maro Nocte genitas autumat, *Hunc mihi da proprium virgo ſata Nocte laborem.* Papinius Acherontem patrem tribuit: *totidemque ſacris Acheronte nefaſto Virginibus.* *Atra flagello Tiſiphone*] Quoniam cædes vlciſcitur: vt placet iis, qui verborum rationes apud Græcos interpretando ſcrutantur. Vnde Maro: *Sontes vltrix accincta flagello Tiſiphone quatit.* *Alecto*] Iiſdem autoribus dicta, quod nullum ſcelus inultum prætereat. *Megæram*] Ab inuidendo: megæro enim inuideo eſt. *Hydris armata*] Primus Æſchylus, vt refert Pauſanias, implicitos ſerpentibus crines furiis eſſe finxit: quem poſtea alij gregatim ſecuti ſunt. *Et cuſtos Erebi*] Cerberum illum tricipitem fingunt poetæ pro foribus inferni cuſtodem excubare. Tibullus: *Nunc niger in porta ſerpentum Cerberus ore Stridet, & æratas excubat ante fores.* De Erebo diximus ſuperius. *Vates Thyoneus*] Sacerdos Bacchi. *Conficio ſacra*] Id eſt, ſacrificia, victimam. Quæ ſic fiebant. Primo vates ſanguinẽ libabat: deinde immolabat: tertio reddebat: quarto litabat. *Viſcera*] Id eſt, carnes. imitatus Maronem, qui ait: *Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.*

Finierat ritus, & verba precantia Vates,
Cum ſubito audita voces, ſola cœpta moueri,
Vicinaſque labare vrbes, & murmure vaſto
Immanes referunt tremuiſſe ſub æquore Phocas.
Flumina ad vmbriferas Voſegi rediere cauernas
Rapta Moſæ, Rhenique vadum ſub tartara tellus
Accepit, Syrtiſque ingentem condidit alueum.
Obnubitq; polum caliginis vmbo, retroq;
Vulgus anhelantes luna fugiente, retorſit
Tartareum currus, ſummoq; a vertice luci
Agmina fugerunt, errant quæ montibus illis
Nympharum, vt ſupero viſa eſt Proſerpina mundo.

Voſegi] Is non idem eſt, & Voſagus, vt aliqui putant. Vt libro octauo, vbi & de Moſa Belgicæ fluuio exactius referam. Hic namque liber præter inſtitutum grandeſcit, etiamſi multa poſt me memoranda relinquo. *Syrtis*] Accipe Rhenanæ, vt alibi dicit, *Charybdim Rhenanam.* Eſt locus, quem ipſe vidi, non longe ſub Baccharaco, ad diuum Goarem, teutonice, *zu ſant Gewer*: vbi Rheni flumen rotatu quodam circumagitur. Eſtque illic periculoſior nauigatio, ob ingentem aquarum vim, quam accolæ arbitrantur illic abſorberi. *Caliginis vmbo*] Scita ſimilitudo, ſumpta a clypeo, quo teguntur corpora. Eſt enim vmbo tumor ille medius in clypeis. Vnde & Papinius vmbonem montium dixit. *Retroque vulgus anhelantes*] Conſtructio eſt. Tartareum vulgus retorſit retro, pro retrocedere fecit, anhelantes currus, luna fugiente. *Supero mundo*] Tanquam apud inferos ſit alius mundus. Fuere non pauci, qui alium crediderunt mundum. Multi item, qui partem mundi aſſeruerunt, in qua perpetuæ eſſent tenebræ.

Dij quibus & Phlegethon curæ eſt, animæq; ſilentum
Quæ colitis ſedes, & inania tartara Ditis,
Veſtrum opus incipio, ſit fas mihi condita nocte,
Sit terris demerſa loqui. Iam prima per vmbras
Ante omnes carpebat iter Trinacria virgo,
Raptori coniuncta ſuo, deinde ordine longo,
Non aliter quam ſi grus inter nubila clamans
Iuncta volet, penniſque ſecet ſtridentibus auras,
Succedit ſyluæ genus innumerabile vulgi.

Dij quibus & Phlegethon] Color e Maronis ſexto. *Animæque ſilentum*] Scilicet, ſecreta inferorum. Nam hominum vmbræ loquuntur. *Inania*] Propter vmbras: quoniam cum appareant, ſenſui tactus non reſiſtunt vt corpora. Seruius dixit, vmbras inferos, animas cœlum petere. *Trinacria virgo*] Proſerpina, hæc apud Ennam Siciliæ rapta fuit a Plutone, vt Strabo & Sillius tradunt. Sulpitius apud Lucanum, pro Ætnæa, Ennæa legit: vt plærique etiam apud Claudianum, Æna, pro Ætna, reponunt. *Grus iuncta volet*] Si noſſe cupis non pauca admiratione digna de Gruibus, petenda ea tibi ſunt, ex Plinio, Solino, Ariſtotele (qui multa prodit de prudentia earum cap. decimo nono de natura Animalium) ac diuo Ambroſio, cap. 15 lib. quinti Hexameron. Et quia hæ gregatim veniunt, ideo dixit, iuncta, Græci eas αγραύους vocant, Latinis ex ſono & voce earum nomen ſumptum eſt.

Gnoſius interea Vatem vocat. Ille quis inquit,
Quis nouus huc noſtram acceſſit mortalis ad aram?
Quæ ſibi dic Vates, vnde hæc fiducia factis?
Cæruleam extemplo vittam demonſtrat auernæ
Iunonis munus, tumido tunc ore reſedit
Ira Dei, & nigri placantur murmura cœtus.
Dum per cuncta oculos voluit Mauortius Heros,
Ecce per obſcuras vmbras, feraliaq. antra
Pallente incedit, mæſtoq. Georgius ore.
Boius horreſcit: qualis cum Luna pauetq.
In cœlo, & ſtygios magiæ palleſcit ad hymnos.
Protinus exiluit turba, dein talibus vltro
Aggreditur dictis: Num te mea cura Roberte
Cerno oculis? num te video? num te alloquor? heu
Me nimis iniuſtum rapuit mors improba, non tu
Si ſuperis agerem vitam, ſi veſcerer aura,
Numina vt eliceres Erebi, loca turbida adires.
Bellandi cauſſam Manes mihi fama ſub imos
Attulit, & dolui: ſed quid? regnat ne Philippus?
Ecquid agunt pueri? quid nata? age fare viciſſim.
Excipit, & contra effatur ſic talibus heros:

Gnoſius interea] Minoem vel Rhadamanthũ intelligas neceſſe eſt: vterque iudex apud inferos iuſtiſſimus, vel vulgo cogniti. Hic autem, tãquam ſacerdos ſcelus commiſerit, quia externos ſacris intereſſe patiebatur, quis nam eſſet, interrogat. *Cæruleam extemplo vittam demonſtrat auernæ Iunonis munus*] Hanc ex bono exemplãri lectionem ſubſtituimus: cum deterius habeat, munuſque ſacratum Iunonis ſtygiæ, ſenſu imperfecto. *Ira Dei*] Plutonis, Minois vel Rhadamanthi.

Ecce per obſcuras vmbras] Hic ſumpta occaſione, Georgium obuiam facit, a quo Robertus multa de magia, ac nomina vmbrarum diſcit.

Stygios hymnos] Magicam incantationem. *Magiæ*] Nomen ſua monera Latium non percuſſit, vt magus dicatur. Sicut Horatiano placuit interpreti, non a magis particula deducitur: non Græcum, non Chaldæum, non Ægyptium, ſed Perſicũ eſt. Quid autem ſignificet, & quotuplex magia fuerit, copioſe tractat Picus iunior toto libro ſeptimo, qui illius ergo, de ſuperſtitioſa prænotione aduerſus magiam inſcriptus eſt. Audi & ſeniorem diſſerentem in Apologia: Nullam eſſe ſcientiam, quæ nos magis certificet de diuinitate Christi, quam Magia ac Cabala. *Exiluit turba*] Eadem locutionis figura Lucanus de anima Pompei dixit, *Proſiluit buſto*. *Dolui*] Vel propter iudicium Cæſaris, vel abſolute, propter bellum.

Poſtquam te nobis, ſic Dij voluere, repente
Abſtulit atra dies, veniet quæ ſemper acerba,
Semper triſtis erit, mecum ſors inuida cœpit
Luctari: neque enim victa ceruice ſub illa
Occubui, ſed contra omnes ardentior ictus
Intendi clypeum, regnoque potitus, ad arma
Prouocor Auſtriade, & ducibus, quos noſtra triumphis
Diues alit regio, tantumq. audire Deorum
His rebus reſponſa ſuper, belloque futuro
Inquirens, ferale nemus Vatemque petiui.
Sed quid plura loquor? regnat pater, & tua proles
Implet auo pueros: ſed tu per ſacra profunda
Non temeranda Dea, cultroſque, araſq. piandas.
Dic rogo, cogantur quam longa ab origine Manes
Fontibus a ſtygiis ſuperas euadere ad auras.
Quis trahit huc animas? quæ gens? nũ cuncta mouentur
Tartara? vel certis labor eſt? vel parcitur vmbris?
Fabor ait, nec vana quidem. Quam proſpicis artem.
A Ioue principium fuit, & cœleſtis origo,
Hinc delapſa polo late deſcendit ad oras
Perſidos, & magno pollens Zoroaſtre per orbem
Irrepſit Memphim, Syriaq. inuecta per vrbes
Dira ſuperſtitio, multiſq. fluentibus annis
Ad Lyciæ Thelmeſſon iit, dein Theſſala regna.
Sæpe vbi fœmineis, deſcendit menſtrua olympo
Cantibus, & triſtes Phœbe deſpumat in herbas.

Abſtulit repente atra dies] Quaſi diceret, Ante fatale tempus exactum.

Regnat pater] Nunc reſpondet duci Georgio, qui rogauerat, *Sed quid? regnat ne Philippus?* &c.

Tua proles] Filia tua, mihi vxor.

Implet auo pueros] Hoc eſt, imbuit inſtitutis & moribus tuis.

Dic rogo quam longa] Petit de origine magiæ, de potentia & vi artis, de vmbris, & an omnes, vel aliquæ cogi poſſint. *A Ioue principium*] Narrat originem magiæ cœleſtem, qualis plurimis ſeculis credita eſt. *Perſidos oras*] Magiam cœpiſſe in Oriente, & Perſas in ea verſatos omnes affirmãt.

Magno Zoroaſtre] Conſenſu ſcriptorum, Zoroaſtri magicarũ artium inuentio attributa eſt. Quæ tamen illi, nec ad præſentis vitæ vanam felicitatem contra ſuos prodeſſe inimicos potuerunt. A Nino quippe rege Aſſyriorum, cum eſſet ipſe Rex Bactrianorum, ſuperatus eſt, vt tradunt Iuſtinus & Siculus Diodorus.

Dira ſuperſtitio] Tu vide Plinium, qui aſſerit magicam omnium artium fraudulentiſſimam, miraturque, quomodo in toto terrarum orbe plurimis ſeculis valuerit: refertque cauſſam, ob quam putat id accidiſſe. Lege diuum Auguſtinum, quo nemo ex noſtris melius magicam tractauit materiam, cum maxime in ciuitate diuina, tum alibi. Picus autem, omnia quæ faciunt ad Magiæ rationem, in librum iam nominatum contraxit.

Men-

Menſtrua] Integra & ſolida. *Fœmineis cantibus*] Medeæ, vel Circes. vt illud Maronis. *Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam.* *Deſpumat in herbas*] Nam poſtquam carmine Lunam de cœlo deduxerint, non prius permittunt ipſam in cœlum redire, quam ſpumas demiſerit, quibus poſtea vtuntur ad veneficia. Lucanus in ſexto: *Et patitur tantos cantu deprehenſa labores, Donec ſuppoſitas propior deſpumet in herbas.*

Orphea quid memorē? quid Circen, aut Prothea magnū
Carpathio varias vertentem gurgite formas?
At periere olim Vatum monumenta priorum,
Atque arti contracta fides, retroque relabi
Paulatim cœpit, ſtabilis ſunt omnia Fato
Per certas reuoluta vices, ſiluiſſe Lebetas
Vidimus Epyri, Prænestinaque ſorores
Fatidicam AEaci liquerunt hoſpitis vrbem.
Quin etiam quercus refetunt oracla dediſſe
Hercynia in magna, coluit quas alta vetuſtas.
Nec miror quondam hæc periiſſe arcana Deorum.

Orphea quid memorem?] Magum ſapientiſſimum fuiſſe, vel ex hoc loco colligimus. Eius enim deſceoſum ad inferos Poeta videtur tribuere Magiæ: in quam & Picus iunior retulit: quanquam receptum eſt iam, propter harmoniam viam ad inferos impetraſſe. *Prothea magnum*] Quem & Græcus & Romanus Homerus cecinere, præſentia, præterita, & futura noſſe. *Vertentem varias formas*] Quibus a poetis introducitur, & propterea ab Ouidio, ambiguus ouncupatur. Diodorus autor eſt, Protheum Ægypti regem fuiſſe, qui ob multarum rerum peritiam, in varias verti formas diceretur. *Carpathio gurgite*] Carpathus inſula contra Ægyptum, inter Rhodum & Cretam media, a qua vicinum mare ad Ægyptum vergens, Carpathium dicitur, Actone teſte. Hic aliquando regnauit Protheus, relicta Pallene patria: ad quam tamen reuerſus eſt. Quod oſtendit Maro, de Protheo loquens: *Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reuiſit Pallenem.* Lege Domicium primo Syluarum Papinij. *At periere olim*] Diluit quod ſibi obiici poſſet. Periit hæc ars, nec in præſentiarum tantum fidei adhibetur. Fateor, inquit: cum hoc idem quam plurimis rebus quoque ei accidere videatur, quia omnia reuoluuntur fato quodam, & ſerie naturæ per quaſdam viciſſitudines. & id probat exemplis. *Priorum vatum*] Satis diximus de vatibus in progymnaſmatis Reuchlinianis, ac Stauroſtichi enarrationibus, vbi omnia copioſe ad faſtidium vſque. *Contracta*] Non omnino perdita, ſed diminuta fama magicæ arti. *Stabilis Fato*] Diuino decreto: quod eſt immutabile, certis temporis vicibus, nunc concedens, nunc auferens, nunc læta immittens, nunc triſtia. Namque *rerum omnium viciſſitudo*. Hoc autem Fati nomen, ſenior Picus ex veterum tradit monumentis in quadruplicem ſignificationem poſſe accipi. Vt Fatum vel ipſa natura ſit. Vel cauſſarum ſeries, ordoque, nexu neceſſario cuncta producens. Vel ſyderum conſtitutio, cum quid naſcitur, aut concipitur, aut inchoatur. Vel diuini conſilij executio certa, ineuitabiliſque ſucceſſus. Exempla ſi petes, ipſe dabit. *Siluiſſe Lebetas vidimus Epyri*] Referendum eſt ad formam oraculi Iouis Dodonæi, quod ex quercu illius nomine dabatur. Vnde ſuperius dixit. *Quid vos Chaoniæ quercus.* Id enim lebetibus æreis vndique cinctum erat. Quod tamen Ariſtoteles refellit. *Prænestinæ ſorores*] Quæ ſortes fortunæ Prænesti extrahebant, quas Liuius ſcribit aliquando fuiſſe extenuatas. Picus iunior in Sexto de prænotione ſortium narrat genera, atque confutat.

Liquerunt fatidicam vrbem] Papinius in Syluis: *Et Prænestinæ mallent migrare ſorores.* *Æaci hoſpitis*] Intellexit Præneſten Latini regis filium, Vlyſſis nepotem. Latinus enim, vt ait Solinus, Vlyſſis & Circes filius fuit: Latini Præneſtes. Maro autem dicit Latinum Solis & Circes filium. Vnde Ææus dicitur ab auia Circe, quæ Ææa a poetis, vt & a noſtro ſuperius dicta eſt. Idem Maro libro ſeptimo dicit, Præneſte conditum a Ceculo Vulcani filio. *Hercynia in magna*] De qua Poeta libro octauo, & Cæſar libro ſexto plura, & nos in Stauroſtichi enarrationibus retulimus, atq; inferius commode dicam.

Aſpice defectum noſtram quoq; ferre quotannis
Naturam, rurſuſque nouis gaudere figuris.
Frondiferum, vt perhibent, flammæ ſplēdentis, Epopon
Vis æquauit humi, montanaſq; eruit ornos,
AEque cacuminibus campeſtris forma remanſit,
Tantalon, & Sipylum, Phœnicumq; obruit vrbes
Sub vaſtum natura ſolum, rurſuſque ſubinde
Accepimus natas turbata per æquora terras,
Et celſam Prochiten, & egentem numine Delon,
Ignaramq; Rhodon miracula ponere Phœbo.
Quid moror? ipſa ſuis vicibus nox humida fungens
Phœbi pellit equos, hanc ſlicet effugat atram
Clara dies, pars ſydereo de vertice mundi
Prona ruit, partem aſſidue vertigo ſupinat.
Nunc æſtas lapſa eſt, ſed & hanc quoq; prouocat alter

Aſpice defectum] Probat non ſolum artes periiſſe defectu naturæ, in qua nihil terreſtre æternum eſt, ſed etiam in ciuitatibus & montibus, videri poſſit naturā quodammodo defeciſſe, ac per vices ablatum reddidiſſe: vt in Epopo monte, & Tantalo, ac Sipylo vrbibus: rurſus in Prochite, Delo, & Rhodo. Hæc Poeta ex Strabone ſumpſit. *Natura*] Terræmotus. *Phœnicum obruit vrbes*] Vnde relicto patrio ſolo, Aſſyrium ſtagnū, mox mari proximum littus incoluerunt: condita ibi vrbe, quam a piſcium vbertate, Sydona appellauerunt. Nam piſcem Phœnices Sydon vocant. De Phœnicum diuitiis nauigandi peritia, artium inuen-

Annus, & obſeruat glacialis frigora bruma.
Omnia prætereunt, redituraque tempora certo
Diſcimus exemplo rerum, ſic forſitan, ipſa
Quæ vacat, ars repetet, nec Vatibus antra carebunt.
At quæ nos Superis vis attrahat, accipe paucis.

tione, ac ſitus nobilitate, ſcribunt omnes, potiſſime Plinius lib. quinto, Mela primo libro, Q. Curtius li. quarto, Strabo decimo ſexto, Lucanus in tertio, Ptolemæus lib. quinto Tabula quarta Aſiæ. *Celſam Prochiten*] Maro. *Tum ſonitu Prochyta alta tremit. Egentem numine Delon, Ignaramque Rhodon miracula ponere Phœbo*] Hoc dicit, quod altera Dianæ, altera Apollini dicata fuerit: vel vtraque Apollini. Autumarunt enim gentes, in Delo (quæ Ægæi maris inſula eſt, inter Cyclades) Apollinem & Dianã ex Latona natos. Vnde Maro: *Delon maternam inuiſit Apollo.* Hic ex Tripode reſpondebat, oraculumque apud mortales ſummam fidem obtinuit: qualem & Pythium habuiſſe teſtatur Strabo. Rhodus Lyciæ inſula eſt, multis, vt alicubi diximus, vocata prius nominibus: in ea ciuitas eſt Lindus, in qua Rhodienſes Dianæ ſacrificantes, dies aliquot apud aram eius prorogabant, atque inibi perpetuo manebant. Inde natũ prouerbium, *Rhodiorum oraculum*: vbi quis de re minuta, nimium crebro, nimiumque diligenter ſciſcitatur. *Ipſa ſuis viribus*] Per temporis viciſſitudinem, oſtendit rerum omnium viciſſitudinem. Sumpto colore ex Horatio, qui lib. Carminum quarto ſcribens ad Torquatum, per verni temporis deſcriptionem, rerum omnium viciſſitudinem ſignat. *Equos*] Horum nomina pete ex lib. transformationum ſecundo. *Certo exemplo*] Vulgo dicimus, experientia. *Repetet*] Pro, in precio erit, quæ nunc deſita habetur & in deſuetudine. *At quæ nos Superis vis attrahat*] Nunc tranſit ad artis vim & potentiam.

Carminibus Magicis, ſacroque accerſimur ore.
Nam ſimul, atque imas animas, & tartara pulſat
Vocibus atque Erebi pallens adſibilat vmbris,
Siſtimus huc omnes, ſolum nos improba Vatis
Vis trahit ad Superos, inuitaque cernimus aſtra.
Nam potis eſt, Phœbumque retro, cœlique meatus
Vertere, & ex atri conuellere nubibus ignes.
Hinc reſponſa petit, venturaque pandere terris
Nos credit mortale genus, ſed vera profabor.
Quis rerum ſeriem promet? penetrale quis alti
Ingreditur fati? nulli ſe præbet habendum
Ipſe tenor mundi. quot enim mortalia corda
Voluimus in dubiis? Furor eſt ſecreta mouere
Fatorum, Vates: ſed finge, arcana Thyoneus,
Et populus merſura tibi monſtrauerit arma,
Quid iuuat, o miſeri triſtes prænoſſe labores,
Atque malis, tantum, nec adhuc venientibus angi?
Fata immota manent, aderunt, quæ tanta cupido
Sollicitare Deos, cantuq; laceſſere Manes?
Nunc animas Erebi dicam, quas carmina Vatis
Nulla mouent, nullusq; labor, quaſque improbus vrget
Ad Superos error: patet atro limine cuique
Tænarus, admittitq; omnes, rectoſque, maloſq;
Qui regni diuerſa petunt. Phlegethonte ſub imo
Innumerum ſontum genus eſt, & turba malorum,
Luxus vbi, faſtusq; perit, nec pollet honorum
Ambitio, cunctis ſceleris data pœna peracti.
At cui conceſſum veros cognoſcere Diuos,
Virtutemque animi cœleſtem æquauit agendo:
Qui vitæ caruere dolis, quem nulla peredit
Maieſtas regnique timor, cognata reuiſunt
Sydera, fœliceſve petunt examine campos,
Quos noſtri Elyſios olim dixere priores.

Imas vmbras] Quæ ſunt in profundiore inferorum loco. Innuit autem, quod magicus ſacerdos nullam relinquit animam, quam non euocet: vnde ſequitur. *Siſtimus huc omnes*] Intellige tamen de damnatis, vt inferius patebit. Inferorum autem ordines nouem a Marone diſtinguũtur in Sexto. Lege illic & Seruium. *Pulſat vocibus*] Hoc eſt, vocum confuſione & diuerſitate: quam Lucanus deſcribit his verſibus: *Latratus habet illa canum, gemitusq; luporum, Quod trepidus Bubo, quod Stryx nocturna queruntur, Quod ſtrident, vlulantque feræ, quod ſibilat anguis: Exprimit & planctus illiſæ cautibus vndæ, Syluarumq; ſonum, fractæque tonitrua nubis. Tot rerum vox vna fuit.* *Nam potis eſt*] Argumentum a minori ad maius. Erat autem priſcis perſuaſum, carmine Magorum, Solem inhiberi, Lunam deſpumare, elementa concuti, mentes hominum turbari, vt Apuleius indicat, & Auguſtinus meminit. Lucanus quoque plurimis verſibus vim oſtendit magicam lib. Pharſaliæ ſexto.

Quis ſeriem rerum promet] Innuit veritatem ſempiternam ex æternitate fluentem, præſciri non poſſe: ſingulorum vero fata poſſe perſcrutari.

Tenor mundi] Æterna veritas.

Quot enim mortalia corda voluimus in dubiis?] Siquidem reſponſa dabantur ambigue. Vnde Plinius magicam artem recte aſſerit inteſtabilem, vanam & inanem. Eſtq; apud eum ſingulare caput, de vanitate Magiæ.

Furor eſt ſecreta mouere Fatorum] Iuxta Plinium, dementis eſt hominis fata perſcrutari, quæ cum vitari non poſſint, & priuſquam mala eueniant, velle angi & torqueri. *Vates*] Magus. *Deos*] Scilicet inferos, Plutonem, Proſerpinam, & cæteros. *Nunc animas Erebi dicam*] Mutatus ordo eſt. Nam prius Robertus interrogauerat, quæ gens, nunc cuncta mouentur tartara? Sed artificioſe factum, vt inde vmbrarum nomenclatura aptiorem finem rei daret.

Patet atro limine cuique Tenarus] Hoc eſt, aditus ad inferos: quem finxerunt eſſe in Tenaro promontorio, propter locum, qui in eo erat cauernoſum, ad quod referri poteſt. Vel imitatus eſt Maronem, qui dixit: *Facilis deſcenſus auerni, Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.* Nimirum ſignificans, homines omni tempore in fata concidere. *Qui regni diuerſa petunt*] Ex dogmate Platonicorum tractat duplex genus animarum, alterum damnatorum, alterum piorum: illi pro ſceleribus pœnas luunt: hi vel cœlum, vel Elyſios beatorum campos petunt. Vnde inquit inferius: *Pij carminibus magicis addicti non ſunt, neque coguntur.* Si qui antem veniunt, ſponte id faciunt, non coacti. Sed qui iudicio Superum damnati ſunt auerno, eos magicum carmen cogit. Quare de impiis intelligendum, quod ſuperius dixit, & nos admonnimus: *Siſtimus huc omnes.* Porro apud Phædooem Socrates: Puto, inquit, oon vnam eſſe ad inferos viam, ſed multos tramites, multoſque anfractus habere. Et Chriſtus ait, latam & patentem eſſe petditionis viam: econtra cœleſtem arctam & cliuoſam. *Innumerum ſontum genus*] Quorum multitudinem Maro volens exprimere, dixit: *Mœnia lata videt. At cui conceſſum*] Non enim omnibus, ſed hiis dontaxat pancis. dicente Seruatore: Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Ad quod illud Maronis non inconcinne referri poteſt: *Pauci læta arua tenemus.* *Veros cognoſcere diuos*] Hoc eſt, ſectari diuinam legem, quæ conſtar in vitæ innocentia, quæ eſt prima illa ſtola euangelica, de qua in commeotariis noſtris, quos in euangelicam narrationem dictamus, latius ſcripſimus. *Æquauit agendo*[Talis debet eſſe vira vere chriſtianorum, ne cum moribus vitæ profeſſio pugnet. *Qui vita carnere dolis*] Qui vitiorum blanditiis non ſunt illecti ad caſtra voluptatis. *Cognata ſydera*] Iuxta Socratem, cuius ſententiam Cicero refert lib. 2 Tuſculanarum. Vel loquitur ſecundum eorum opinionem, qui deprehenderunt, bene viuentium animas ad ſuperiores circulos redire, vt ſcripſit de Pompei anima Lucan.

Extra axem, Phœbique vias, vbi mille peractis
Solibus, ad ſuperas, reditura in corpora, terras
Cæleſtes animæ, Lethæa obliuia potant.
Gens nullo turbata ſacro, nulliſque coacta
Carminibus, lucos populi campoſque colentes
Aereos, ſolemque ſuum, ſua ſydera norunt.
Sed quoque & hij, magni velut ad ſpectacula Circi
Turba ingens, Latios, pellecta cupidine, ludos
Inſpectura ruit, veniunt ad ſacra volentes.
At qui iudicio Diuum damnantur auerno
Dant ſceleris pœnam, atque etiam parere vocatis
Eſt opus, & gelido Vatis conſidere luco.

Phœbique vias] De Elyſiorum ſitu noo conueniunr autores. Alij putauerunt eſſe circa lunarem circulum, alij io medio inferorum, alij in fortunatis inſulis. *Mille Solibus*] Pro annis. Frequentius tamen pro diebus, item pro ardore & radiis Solis. *Cæleſtes animæ*] Etenim, vt Maro dixit: *Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo Seminibus, quãtum non noxia corpora tardant, Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.* Diuus Hieronymus in commentariis in Eccleſiaſten refert, animas noſtras antequam ad corpora iſta deſcendant, verſari apud Superos, & tam diu beatas eſſe, quamdio cœleſti Hieruſalem & choro perfruantur angelico. *Reditura in corpora*] *Quibus*, vt Maro cecinit, *altera fato Corpora debentur.* Arbitrabantur enim, non omnes animas ad corpora reuerti: & ſi quæ reuerterentur, autumabant id fieri generatione corporum illorum, quibus ipſæ necterentur: aliaque eſſe corpora tum ſpecie, tum numero: ſpecie, ob malæ actæ vitæ prioris merita: numero, cum recte obiueranr viuendi moeera: & id fieri poſt aliqnot ſecula. *Lethæa obliuia potant*] Et hoc Platonicum, vel Maronis carmine notiſſimum eſt. *Lethæi ad fluminis vndam Securos latices, & longa obliuia potant.* *Sacro*] Sacrificio. *Lucos populi, campoſque colentes Aereos*] Alludit ad inſulas fortunatas, in quibus aliqui, vt aote dictum eſt, Elyſios campos poſuere: qnos nominat Aereos, quoniam in eis eſt largior æther. *Solem ſuum*] Sibi congruum: ex Marone color ſumptus. *Dant ſceleris pœnam*] Iudice Rhadamanto, qui iuxta Maronem: *Caſtigat, auditque dolos, ſubigitque fateri, Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus in anni, Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.*

Sed nunc te verbis tantum ne demorer, illuc
Aſpice Chryſaoram, atque triformem Gerionaa,
Orthonque, & ſtabulis, quem perdidit, Eurytiona
Amphitrioniades ſacræ in magnis Erythiæ.
Illas Heſperidas, contra ſerpentibus atris
Gorgonas has perhibent, dextra, leuaque bimembres
Perlege nubigenas, & agentem Monichon ornos,
Arctonque, Vrionque, ſagittiferumque Mimanta.

Aſpice Chryſaoram] Chryſaor & Pegaſus equus ex ſanguine Meduſæ orti. De quibus ita Heſiodus io Theog. Meduſæ cum Perſeus caput abſcidiſſet, Chryſaor, ac magnus equus Pegaſus exiluit. Hunc autem, quoniam ad fontes Oceani natus eſt, Pegaſum appellant: ille autem quia in manibus aureum enſem geſtauit, Chryſaor eſt appellatus. *Nam ſonat enſis ἄορ, ſonat & χρυσὸς, aurum.* *Triformem Geryonea*] Ex iam dicto Chryſaore, miſto Calliroe, Oceani Melyti filiæ, fabulantur poetæ Geryooem natum. Fabulam multis proſequitur Diodorus Siculus libro qninto. Lege Iuſtinum libro vltimo, & Seruium ſeptimo Æneidos libro, & accipies vnde Triformis dictus ſit. *Amphitrioniades*] Hercules Amphitrionis filius creditus, cum Iouis eſſet: eo quod eum, & Iphiclum vno partu enixa ſit Alcmena. *Orthon*] Canem. *Eurytiona*] Bubulcum. *Sacra Erythia*] Sumpſit hæc Poeta ex Heſiodo, cuius verba ſubſcribam. Hunc, ſcilicet Geryonem occauit Herculea virtus: qnod & Adaro in ſeptimo boum cauſſa in Erythia inſula, occiſoque Ortho cane, & bubulco

Eurytione, circa inclytum Oceanum, ad ſacram Tirynthem boues impulit. Tametſi quidam putent, Herculem boues ex alia inſula abduxiſſe: nempe Hypate, vt ſcribit Ariſtoteles, & Ælianus refert, Solinuſque indicat. *Heſperidas*] Has cuſtodia pomorum aureorum peruigilis draconis excubiis notiſſimas fecit. Lege Seruium quarto Æneidos ſuper illud: *Heſperidum templi cuſtos*. Palephatus fabulæ rationem ſcribit multo aliter. Solinus item aliam. *Gorgonas*] De quibus Heſiodus in Theogonia. Ouidius quarto Transformationum, Lucanus in nono, Diodorus Siculus libro quarto. Fuerunt autem Phorci filiæ. Vnde & Phorcides a patre cognominatæ ſunt. Earum nomina, vt canit Heſiodus, ſunt: *Euryale, Sthenoque potens, multiſque Meduſa Nota malis.* *Bimembres nubigenas*] Centauros intellige, ex Ixione & Nube ortos: quorum nomina Ouidius refert. Bimembres autem dicuntur, quoniam hominis anteriorem partem, equi poſtremæ iunctam habebant. Seruius Centaurorum fabulam ad hiſtoriam reducturus, maiorem fabulam confinxit. Tu lege Palephatum & Diodorum Siculum. *Monychon*] Centauri nomen. *Arctonque, Vrsonque, ſagittiferumque Mimanta*] Verſus Heſiodi in Aſpide, vbi Lapitharum, Centaurorumque pugna deſcribitur in Herculis ſcuto. Hæc pugna ab Ouidio refertur libro Transformationum duodecimo.

Iamque alio deflecte aciem, Romanaque cerne
Agmina, quæ nunquam ſatiat a cupidine regni
Arma per Eoas gentes, tremefactaque rubri
Littora, perque Arabum, vetitos duxere receſſus.
Qua male thurilegas vidit gens martia Carras,
Hi duo ſunt Craſſi, ſed quæ crudelior ante
Vmbra venit, Sylla eſt, patrio qui ſanguine campum
Fœdauit, Tyberimque vado ſpumante coegit
Corpora Tyrrheno fluitantia mergere Ponto.
Pone ſubit Marius. Quis enim truculentior illo
Extitit vnquam epulas inter menſaſque nefandas?
Subſtulit Antoni manibus, lacera ora, cruentis.
At qui ſe mœſtis oſtendunt vultibus, ac te
Auerſis ſpectant oculis, lumenque recondunt.
Primus Romuleis Seruilius acer in armis
Carpit iter: ſignatque gradu veſtigia lento
Caſsius: at qui altum, premit imo corde dolorem,
Scaurus erat: quem pone ferox non debilis haſta
Manlius inſequitur, cunctique hæc littora norunt,
Iamque dolent, trepidique vident regna horrida bello.
Quippe olim fuſi, noſtroque a Marte fugati
Formidant etiam madefactos ſanguine campos.
Parte alia indomitum torua ſub imagine Druſum
Iam ſpecta, qui Marte Salam, Rhenique bicornis
Spumantes multo fœdauit ſanguine ripas.
Hic eſt qui bello Byrchanem & Bructeron armis
Inuaſit, gelida qua fertur Amuſius vnda.

Eoas] Orientales. *Rubri*] Non a colore: nam eo non abhorret a cæteris, vt ait Q. Curtius, ſed ab Erythro rege, id eſt, Rubro, qui ex ſuo nomine mare appellauit. Idem ſcribit Arrianus. Procopius lib. belli Perſici primo, naturam huius maris refert, item Mela libro tertio. *Thurilegas*] Propter regionem aromatum feracem.

Hi duo ſunt Craſſi] pater & filius. Liuius & Cicero tradunt, filium a militibus interemptum, patrem vero ſeipſum confodiſſe. Lucanus in vnum Marianũ militem, Fimbriam dictum, vtriuſque necem retulit.

Crudelior] Quia Sylla omnes quos incolumes reliquerat Marius, trucidauit. Is, Cicerone teſte, pulcherrima & iuſtiſſima victoria de Mario, turpiſſime vſus eſt. nam in tyrannidem conuertit.

Patrio qui ſanguine campos] Hunc locum ſumpſit ex ſecundo Lucani. De Sylla Plutar. plura, Cicero in officiis, Plinius de Viris illuſtribus, Val. Maximus in variis capitibus, & diuus Auguſtinus lib. de ciuitate Dei. *Tyberimque vado*] Id Val. ſcribit cap. ſecundo de crudelitate. *Pone ſubit Marius*] Huius item crudelitatem Lucanus ſcribit libro iam dicto, Plutarchus in vita eius copioſe, vt & meminere fere omnes ſcriptores. *Antoni lacera ora*] Antoni, pro Antonij, clariſſimi illius Oratoris, cuius caput truculentiſſima bellua Marius, manibus lætis, inter epulas, per ſummam animi ac verborum inſolentiam aliquandiu tenuit, & ſuæ menſæ ſacra eius ſanguine contaminari eſt paſſus. Authores Appianus & Plutarchus. Vnde Poeta dixit: *Epulas inter, menſaſque nefandas.* *At qui ſe mœſtis*] Nunc deſcendit ad gloriam & victorias Germanorum veterum. De quibus Tacitus exactius. Et Irenicus noſter libro quinto, capite, de damno Romanis a Germanis illato. Et indubie Plinius in viginti libris rerum Germanicarum ſcripſit, non in modicam Germanorum iacturam amiſſis, vel potius retentis, vt ſuſpicatur Albertus. *Seruilius acer*] Hic cum Sulpicio longo conſulari poteſtate contra Gallos Senones, quos Teutones ſuperius diximus, miſſus, profligato toto Romanorum exercitu, autor fuit illius cladis Allienſis inter nefaſtos dies relatæ. Lege Liuium in quinto. *Caſſius*] Idem ſcribit, L. Caſſium cos. a Tigurinis Gallis, pago Heluetiorum, qui a ciuitate ſeceſſerant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæſum eſſe. *Scaurus*] Hic a Cimbris fuſo exercitu captus eſt: & cum ad concilium ab his euocatus deterret eos, ne Alpes tranſirent Italiam perdituri, eoſque diceret Romanos vincere non poſſe, a Bolo rege, feroce iuuene, occiſus eſt. *Manlius*] Cognomento Marcus. Nam & alij Manlij fuere viri clari. Huius autem meminit Tacitus & Velleius Paterculus.

Parte alia indomitum] Quantum poteſt toto opere victorem Druſum diſſimulat Poeta. Hic Byrcanem Germani Oceani inſulam domuit, & Bructeros bello laceſſiuit, ac inter Amuſium & Rhenum fluuios crure fracto obiit, vt vult Liuius. Tranquillus eum morbo periiſſe tradit. *Salam*]

Ex monte Pinifero, qui eſt in terra, vt nunc aiunt, Aduocarorum, teutonice, *Voitland*, quatuor flumina oriuntur, qnorum Celtes noſter meminit elegia decima ſecundi libri Amorum, his verſibus: *Francia, Germano mihi ſtirps & origo Poeta, Hercynia medio cincta beata ſinu, Quam Mœnus mediam perlambit vitifer oram, Cuius quadrifluuio naſcitur vnda iugo, Pinifer is, cuius de vertice flumina quatuor, Quatuor in partes orbis amœna cadunt. Mœnus ad occaſum Francorum fertur in oras, Sala ſed Arctoos perditur Albis aquis, Ægra ſed Eos petit ardua regna Boemi*, Sed *Nabus Iſtrinis inſinuatur aquis*. Idem ſcribit in Germania, tit. de tribus iugis & montibus Germaniæ, verſu heroico haud contemnendo. Rurſum meminit in deſcriptione vrbis Norimbergæ, quam ſoluta edidit oratione. Cæterum Piniferum vocant noſtra lingua *Vichtelberg*. Porro Sala quoque, vt tradit Ptolemæus, eſt nomen multarum vrbium, in diuerſis prouinciis: vtpote Mauritaniæ, Hiſpaniæ, Pannoniæ, Aſiæ, Armeniæ. De Sala Plinius cap. primo Quinti. *Amaſius*] Hunc fluuium alibi Amaſium, & Amiſſium appellat, non ſine autoritate, vt Vadianus admonuit in nuncupatoria epiſtola ad Gurcenſem. Circa hunc fluuium habitaſſe videntur Bructeri ſecundum Strabonem. Oritur autem in Haſſicis montibus, quos Abnobios Ptolemæo vocatos putant, Padeburnam & Monaſterium non ignobiles ciuitates alluit.

Talia dum memorans genero ſocer omnia pandit,
Apparet turba in media, mæſtiſſima vultu
Vmbrarum effigies. Tunc heros Boicus inquit:
Cur mæſta hæc vmbra eſt? lachrymiſq; os implet obortis?
Dic rogo. quem contra breuibus ſic incipit ille:
Hic eſt Quintilius: longa ipſa exordia, longa
Ambages, ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.

Hic eſt Quintilius] Qui a Cheruſcis & Cattis, cum tribus legionibus necatus fuit: quod tam iniquo animo tulit Auguſtus, vt præ dolore caput parieti concutiens, exclamaret: Quintili Vare, Redde legiones. Reiicienda eorum opinio eſt, qui dicunt, ſtragem hanc in Vindeliciis contigiſſe.

Summa ſequar faſtigia rerum] Id eſt, capita, ſignificans ſe velle rem breuiter attingere.

Fœderibus fractis, qua tempeſtate Sicambri
Deſeruere fidem, pactamque reſoluere pacem
Eſt viſum bello, ſæuos animare Cheruſcos,
Occepit rabies pugnæ, pepulitque Caicos
Rumor, & Abnobio trepidantes vertice Cathi,
Romanos contra ſumpſerunt arma potentes,
Quintiliumque atra fuderunt ſtrage Latinum.
Nec minor Herminij effigies, vultuſque minaces
Apparent læua: is nunquam deuictus, at anceps
Sæpe fuit pugna, & quantum Germanice cladum
Perpeſſus fueris, quoties nec abiueris æquo
Marte, tui ſeruant bellum memorabile Faſti.

Fœderibus fractis] Violatis, ex quibus plurimæ naſcuntur lites. Vtinam eam chriſtiani Principes pangendorum fœderum rationem haberent, quam in chriſtiani Principis inſtitutione præſcripſit Roterodamus.

Qua tempeſtate Sicambri] Quæ hic Poeta tangit, ſcribunt Florus in quarto, & Strabo in ſeptimo libro. Quibus, inquit, fides adhibita fuerat, ij magnas clades intulerunt: ſicuti Cheruſci. & cętera. Sed hanc pugnam nemo copioſius candidiuſve retulit in literas, quam Velleius Paterculus, qui vltra treis legiones, totidem alas, & ſex cohortes addit. *Cheruſcos*] Pro Thuringis accipit, vt mihi videtur. Nam eos olim Saxoniæ veteris, & Marchię partem habitaſſe, veriſimile eſt. Nam ad Albim fluuium habitarunt. Vnde Claudianus canit: *Et ingentes Albim liquere Cheruſci*. Caicos Lucanus in primo: *Et vos crinigeros bellis arcere Caicos Oppoſiti*. quos omnes Geographi Caucos nuncupant: quorum Tacitus meminit in nobili illo libro de moribus Germanorum, inter Germanos & immenſo ſpacio patentem, & nobiliſſimum populum aſſerens. Vnde Cauci maiores & minores. *Cathi*] Et horum idem pluribus verbis meminit. Pro Heſſis, vt & eruditis pleriſque placet, poſuiſſe certum eſt cum dicat. *Abnobio vertice*] Siquidem Abnobij montes, vt iam dictum eſt, Heſſiam a Weſtualia dirimunt. *Nec minor Herminij*] Alij Arminium appellant, fortiſſimum regem Germanorum: de quo lege Tacitum in libris nuper repertis, inuenies illic tantum abfuiſſe, vt a Romanis vinci poſſet, vt etiam ſæpe victor fuerit, ſæpiſſime autem anceps e pugna diſceſſerit. *Germanice cladum*] Druſi geſtorum in Germania meminit Tacitus lib. primo, Florus in quarto, Ouidius ſecundo Triſtium, & in conſolatoria ad Liuiam. *Tui Faſti*] Hoc puto dixiſſe, quod ei Faſtorum libri ab Ouidio nuncupati fuerint: vel quod in illis geſta eius contineantur.

At qui per ſyluam ingenti, perque agmina, cœtu
Vmbrarum incedunt, Cyaraxes Medus, & vna
Aſtyages: illac Darius Perſa: ſed ante
Cyrus it: en Xerxes terror maris, omnia miſcens.
Aſpice vt inſurgit comptus mitra: illius armis,
Calcatumque fretum, iunctumque Propontida dicunt,
Epotoſque amnes. Sed tu modo reſpice, quantus
Rex trabea inſignis, ſuperat media agmina Sydon

Perq; agmina, cœtu] Ita legendũ, vt in præuia caſtigatione admonuimus: quia ſuperius dixit. *Luxus vbi faſtuſque perit*, hic luxus ſtare non poteſt. Eſſet enim ſibi ipſi contrarius. *Cyaraxes*] Ex Herodoto colligimus, poſt Aſſyriorum regnum a Medis euerſum, multo deinceps tempore nullum fuiſſe genti Regem, ſingulaſque ciuitates populari imperio vſas. De-

Interea, & lætas ſupereminet Italus umbras.
Hos quondam regnaſſe ferunt, qua panditur ingens
Hercyniæ nemus, & gelidos alit umbra Sueuos.
Nec longe apparent Galli, toruumque minantes:
Vix noſtras ſpectant Aquilas, infeſtaque damnant
Sceptra Arioniſti præformidata Tyranni

mum Cyaraxem inſignem Iuſtitiæ virum, a Medis Regem conſtitutum, eumque, cæteris gentibus in ſocietatem allectis, omnium conſenſu late imperium obtinuiſſe: cuius deinceps poſteri ſint rerum potiti ad Aſtyagem vſque, quem Cyrus Perſæque regno & vita ſpoliarunt. *Et vna Aſtyages*] Ac ſi regna quæque ſingulari centuria apud inferos diſtincta manerent, dixit, *vna*. *Darius*] Vnus e ſeptem Magis fuit, qui Perſis poſt Cambyſem ſeptem annis præfuerunt. Huic aſtutia regnum obuenit, vt Valerius refert: & nos in carmine de Cruce copioſius annotauimus, & ſimul nonnihil de ſyllabæ ratione. Hic poſt multa præclara facinora, cum in Athenienſes mouiſſet, a Milcibiade in campis Marathoniis, vt ſuperius dixi, ſuperatus eſt. *Sed et ante Cyrus*] Quia regnauit ante Darium. Huius Cyri hiſtoriam ſcripſerunt Xenophon philoſophus octo voluminibus, Herodotus & Iuſtinus libro primo, item cæteri. Præterea mira eius memoria in literas relata eſt a Plinio, Solino, Valerio & Quintiliano. Hic cum Perſis diu imperaſſet, a Tomyri Scytharum regina cum ducentis millibus Perſarum cæſus eſt. Dictus autem Cyrus, a Cyro flumine, vt Strabo dicit. *En Xerxes terror maris*] Nam, vt Iuſtinus ait, naues habuit decies centum millia numero: quem, vt Valerius Maximus, itemque diuus Hieronymus teſtantur, de alta proſpectans ſpecula, fleuiſſe fertur, quod poſt centum annos nullus eorum ſupereſſet. Sed &, eodem Iuſtino auctore, tertotque gentium, nondum bello in Græcia infeliciter geſto. Huius potentia nihil eſt celebratius, præcipue apud Herodotum, Plutarchum, Iuſtinum & cæteros. *Iunctum Propontida*] Idem Lucanus libro ſecundo, & Lucretius tertio, Claudianus item in Rufinum ſecundo. Intelligit autem Helleſpontum. Nam auctores referunt, hac Xerxis exercitum per ſeptem dies, totidemque noctes, nullo tempore intermiſſo, anguſtias Helleſponti, conſtrato in nauibus ponte, tranſiuiſſe. Fertur tunc quidam Helleſpontinus dixiſſe: O Iupiter, quid nam tu ſub ſpecie viri Perſæ, & accepto Xerxis pro Iouis nomine Græciam vis exterminare? Propontis autem ex eo dicta, quod ante pontum ſit ſita. *Epotoſque amnes*] Halym fluuium ſignificat, quem Herodotus tradit hauſtum potu fuiſſe a Perſis. Vnde Poeta libro tertio ait, quos potus Halys celer alluit vndis. *Sidon & Italus*] Hos Poeta veterum Sueuorum Principes, ſeu Reges facit. *Gelidos alit umbra Sueuos*] Hi enim partim vltra, partim citra ſyluam habitant. Author Tacitus. *Nec longe apparent Galli*] Reſpexiſſe videtur ad hoc, quod veteres Romani Gallos & Germanos vno vocabulo appellabant. Vel abſolute protulit, ad vicinitatem alludens. Porro Gallos alij a candore, quod Gallorum corpora ob immenſa frigora modo lactis albeſcant. Quod ſane non diſcrepat ab illo Maronis: *Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla.* Alij a Gallo gallinaceo nomen ſortitos volunt: quod inſtar alitis huius in Venerem proni ſint. Porphyrio author eſt, Gallos magno mercari adulteria, vel propter diuitias, vel quod incenſioris libidinis ſint. Vnde prouerbium cœptum dici, *Gallus hanc.* In mulierem cupidam & tergiuerſationibus vtentem, quibus ingens precium extorqueat ab iis, quibus copiam ſui corporis factura ſit. *Toruum*] pro, torue. *Arioniſti*] Inclyti veterum Germanorum Regis, de cuius in Gallos expeditione diuus Cæſar multa. *Tyranni*] Regis. Ita enim antiquo nomine Rex appellabatur. Herodotus enim Cræſum tyrannum dixit. Item Maro: *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.* Nomen autem Tyranni temporibus Archilochi in vſum venit, vt Hippias autor eſt: quippe quod nec Heſiodus, nec Homerus vſquam poſuit.

Tunc heros, quæ forma hominis, quibus horridus ille
Vultibus incedit, tantuſque inſurgit ad auras?
Dic rogo quod monſtrum? quæve hæc ſub Tartara labes?
Talia dicentem alloquitur ſic umbra viciſſim:
Hunc olim fama eſt, Terræ omnipotentis alumnum
Germano regnaſſe ſolo, Numenque fuiſſe
Gentibus ignaris, memorantque Tuiſtona dictum.
Non talem Ætnæis vaſtum Polyphemon in antris,
Maioremque ipſos intendere Brontea folles
Crediderim, aut verſis ſudare Pyracmona maſſis.
Hic pius in primis habitus, Iouis arma ſuperbos
Cæumque, Cræumque, Hyperionaque, Iapetumque
Temnentes fugit fratres, & nauibus altum
Oceanum emenſus, noſtris Deus appulit oris.
O, ſi vnquam ſedes ſuperum, tibi tendere ad imas
Fata darent, viuoque altas innare paludes,
Maiora his multo, umbrarum ſimulacra videres.
Namque ibi Titanas, pulſant qui vertice nubes,

Hunc olim fama eſt] Crediderim ſcite huic fabellæ occaſionem dediſſe Tacitum, quod Poeta aliquando legerit apud eum, a Germanis celebrari antiquis carminibus Tuiſtonem Deum Terra editum. Eruditorum conſenſus hinc *Tuiſt* commune Germanorum omnium vocabulum deriuat. Porro de Tuiſtone Deo, & huius filio Manno, rurſumque huius tribus filiis Ingæuone, Herminone, Iſtæuone, commode paulo poſt referemus. Fingit autē Poeta, Tuiſtonem fuiſſe fratrem Titanum, qui contra Iouem conſpirarunt: tamen quia pius fuit, fratrum ſcelus fugiens, Germaniæ littoribus appulit. *Non talem Ætnæis*] Vult Tuiſtona corporatura excelſiſſe ſtaturoſos Polyphemum, Brontem, & Pyracmona, de quibus latiuſcule in ſecundo. Diuus Auguſtinus improbat

Tantum

Tantum infra terram merſos, quantum æthere ab alto
Ingens ſi caderet pondus, nonoque peracta
Interualla die, ſurgens aurora videret,
Iuppiter occuluit, ſeptumque ex ære recinxit
Et nigram triplici murorum ex ordine noctem
Appoſuit, ſupraque ingens caligine tetra
Opprimit hos tellus, duro chalybe Ennoſigæus
Affixit poſtes, custodes carceris atri,
Centimanus Briareus, Cottoſque, Gigeſque feruntur.

bat Lucretij opinionem, exceſſiuam & immanem corporum magnitudinem negantis. Gigantes fuiſſe, ſacræ ſcripturæ autoritas babet, in Geneſi, Eccleſiaſtico, & Baruch. *Cæumque, Creumque, Hyperionaque, Iapetumq.*] Ex Theogonia Heſiodi, qui inquit Terra coucumbens Cœlo, peperit profundum Oceanum, Cæumque, Cræonque, Hyperionaque, Iapetonque, Theanque, Theminque, Mnemoſynenque, Phœbenque, & Thetin. & cætera. *Namque ibi Titanas*] Locus totus ex Heſiodo: quem & Maro imitatus eſt in ſexto de tartari profunditate. Quid autem poetæ indicent hac fabula, ex Cicerone conſtat. *Tantum infra terram merſos*] Victi enim in tartara deiecti ſunt, ligati tanto interuallo in tartaro infra terram, quanto cœlum ipſum a terra diſtat. *Ingens ſi caderet pondus*] Incus enim ſi nouem diebus ac noctibus in terram cadat, decimo terram tãgeret: totidem diebus ac noctibus a terra in tartarum perueniret. *Septumque ex ære recinxit*] Nam vbi Titanes ſub obſcura caligine merſi ſunt, æreum ſeptum eſt: circum autem nox triplici ordine fuſa eſt ſupra terræ & immenſi maris radices ſunt. His non exitus eſt. Portas enim ęreas Neptunus impoſuit, muruſque vtrinque circumambit. Vnde dicit. *Duro chalybe Ennoſigæus Affixit poſtes*] Neptunus autem Ennoſigæus dictus eſt: quod terram quatiat. ἔνω enim quatio, γαῖα terra. *Custodes carceris atri*] Scilicet, Briareus, Cottos & Giges, qui fideles Iouis cuſtodes finguntur, omnium fortiſſimi ac pucherrimi. Briarei meminit Maro in ſexto. Habebant autem ſinguli quinquaginta capita, & centum manus: vnde Centimani.

Verum Mors cunctis longe eſt immanior vmbris,
Et Somni ſoror, & pallentis filia Noctis.
Huic ſiquidem aereum caput eſt, ſenus inguine putri
Ex terra corpus, quæ pendent crura, putares
Eſſe vndas, liquidoque inflecti errantia motu.
Hæc infra ſupraque innixa, hinc inde recuruis
Hunc manibus veſtrum præcingit ferrea mundum,
Nunc geminas huc flecte acies, magnaque potentem
Luminibus luſtra venientem Mannona prole
Numen, & ipſum olim populis, genus vnde ſuperbum
Oceanum iuxta fluit, & pugnator Itæuon.
Aſpice nunc Dryudas, aluit quos Gallia, vates,
Vt perhibent, olim patria qui ſede relicta
Fatidico noſtros ſubiere examine lucos,
Sacraque in Hercynia poſuere cubilia ſylua.
Hi montes metiri audent, terraſque iacentes,
Syderaque, & motus, quæ ſit natura Deorum
Inquirunt, quæ vis illis, & ſcire feruntur
Interiecta polo, quantum plaga diſtet, vtroque,

Huic ſiquidem aereum caput eſt] Innuit Poeta, nihil eſſe ioacceſſum Morti. Nam volantia, terreſtria, maritima, ſub lege mortis continentur. Et idcitco fingit illi caput aereum eſſe, corpus terreum, crura aquea.

Mannona] Sic ſcribendum, non Mammona. Mannum enim Tuiſtonis filium intelligit. *Potentem magna prole*] Nam ex tribus huius filiis paulo ante nominatis, populi Germaniæ nomina ſunt ſortiti. Quippe Oceano proximi, Ingæuones: medij, Hermioones: cæteri, Iſtæuones vocati. Ingæuones volunt eſſe Cimbros & Teutonas, authore Plinio. Idem Herminonum gentes recenſet Suenos, Hermunduros, Cattos, Cheruſcos. Videntur eſſe Saxones hodie, aut certe Pomerani. Iſtæuones putant quidam eſſe Germanos illos, qui ad Rhenum vergunt.

Genus vnde ſuperbum] Quoniam, vt Tacitus coofirmat, Germaniæ populi nullis aliis aliarum nationum connubiis infecti, propria & ſincera, & tantum ſui ſimilis gens extitit. Et quia idem author eſt, omnibus fuiſſe truces & ceruleos oculos, fortaſſe ſuperbum dixit, quod illinc potiſſimum ſuperbia deprebenditur. *Itæuon*] pro Iſtæuon. Idem & Claudianus facit: quod a Ioachimo Vadiano in epiſtola liminari notatum eſt.

Aſpice nunc Dryudas] Sic potius legerem, quam Druydes. nam a quercubus, quas colebant, dicti ſunt. δρῦς δρυὸς ſignificat quercum. Vnde & Amadryades, oon Amadruyades, quas ex quercubus naſci credidit antiquitas. Alludit autem ad biſtoriam Tiberij, a quo Dryudes ex Gallia electi, in Germaniam migrauerunt.

Sacraque in Hercynia poſuere cubilia ſylua] Lege cap. tertium Celtis noſtri in deſcriptiooe vrbis Norimbergæ, illic inuenies quę faciunt ad hunc locum. *Hi montes metiri audent*] Ex Mela bæc omnia quæ ſequuntur de Dryudibus, ſumpta ſunt. Lege eum libro tertio, Cæſarem ſexto commentario, Plinium item iuxta finem decimi ſexti, Ammianum libro decimo quinto, item Lucanum in primo, & Strabonem libro Geographiæ quarto. *Natura Deorum*] Ea enim erat opinio, quod ſoli Dryudes haberent veram Dei cognitionem: quorum aſſertio erat, animas non interire. Fuere autem apud diuerſas gentes, diuerſis nominibus ſapientes eorum appellari. vt Dryudes apud Gallos: Prophetæ apod Hebræos, vel Senedrim, vel Phariſæi, vel Cabaliſtæ. Apud Indos Gymnoſophiſtæ, apud Ægyptios Sacerdotes, apud Græcos Philoſophi, apud Perſas Magi, & ſic de aliis. Sicut etiam re-

gia dignitas peculiaria apud diuerſas nationes habet nomina, vt Rex Ægyptiorum, qui prius Prolemæus, poſtea Pharao: Perſarum, Artaxerxes: Romanorum, Cæſar: Indorum, Præſtan, qui nunc corrupto vocabulo dicitur Preſbyter Ioan. Quamobrem lapſus ſum, vocabulum Præſtan, in carmine Pici de Cruce, in fine ſuſpicans eſſe Indici oppidi nomen

Dixerat. extemplo peragens inferna Sacerdos
Sacra Erebo, tonat ore Deos, circumque per vmbras
Bacchatur patiens diuum, nec numinis expers,
Non ſecus Euboico Vates immanis in antro
Fœta Deo, viſa eſt ſaltum mugire repente
Dardanio Æneæ, cum centum ingentia clauſtra
Sponte ſua patuere fores, regnique futuri
Chalcidica exhauſit diuæ reſponſa Sibyllæ.
Circumerrant vmbræ, motiſque Megæra flagellis
Tartarei nutu, iubet alta ſilentia, Ditis.
Illicet omnis ager, montes atque antra quieſcunt.
Nullaque dat voces, repetitaque murmura vallis.
Talia tunc imo Vates de pectore promit:

Nec numinis expers] Quia iam poſſet implere oraculorum ſermones.

Non ſecus Euboico] Comparatio ſumpta ex ſexto libro Æneidos. *Vates*] Cumæa Sibylla. *Euboico*] Cumano. *Antro*] Specum apud Cumas deſcribit Ariſtoteles cap. 28. de Admirandis in natura. *Fœta*] Plena. Maro, *Loca fœta furentibus auſtris*. *Deo*] Apolline, qui vaticinio præeſſe creditus eſt. Innuit autem diuinum illum inſtinctum, quo mens concitatur a corpore abſtracta, vbi animus acrius exarſerit. Nam ſi humana quadam ſagacitate preuidentur, non vaticinium, ſed prudentia & cōiectatio appellatur.

Dardanio] Troiano. *Nam Troiæ Dardanus author.* *Centum clauſtra*] Seruius accipit, finitum numerum pro infinito. *Chalcidica*] Cumææ. quoniam Euboenſes ex Chalcide, condidere Cumas, vt & Neapolim tenuerunt. *Diuæ Sibyllæ*] Huius ſacellum Sillius deſcribit libro duodecimo, Maronem longo tamen interuallo imitatus. Cumana autem Sibylla proprio nomine Phemonoë dicta eſt, Seruio teſte. Alij Amalthæam, Demophilen, vel Herophilen. Iuſtinus philoſophus & martyr, ſcribit Cumææ ſe vidiſſe manſiunculam Sibyllæ, edoctumque ab vrbis incolis & modum & ordinem, quibus in dandis reſponſis vtebatur. Porro Sibyllæ quæ & quot, & quo tempore floruerint, Lactantius ſcribit libro primo, diuus Auguſtinus libro decimo octauo ciuitatis diuinæ: & ego plura ſcripſi ſuper illud Prudentij, Ecce quem vates vetuſtis concinebant ſeculis, in Hymnum eius. Ad omnes horas.

Bellum ingens cædeſque cano, Rhenumque cruore
Spumantem aſpicio, venient in regna Boemi
Auxilio, Martemque cient, Francoſque ſub ictu
Proſternent primo, atque vndabit ſanguine Rheſus.
Te quocunque trahet fortuna, ardentior ito.
Ne dubita, dabitur requies finiſque malorum.
Nam te victurum promittunt Numina, Regem.

Bellum ingens] Vaticinium ſuper futuro bello. *Rhenumque cruore*] Propter motum Cæſaris in tranſrhenana Elſacia, cui Mortinauiæ nunc nomen eſt: & Lantgrauij Heſſorum geſta in Rheni ripa. *Venient in regna Boemi*] Boemicam pugnam deſignat, quæ refertur libro decimo, vt ante dictū eſt.

Francoſque ſub ictu Proſternent primo] Ita enim contigit. Nam Francorum equitatus, cum primum Boemos inuaſiſſent, victus eſt. *Rheſus*] Fluuius prope Regenſpurgam, de quo libro quarto Poeta fabulam fingit. *Ne dubita*] Omnia hæc amphibologiam habent. namque in vtramque partem interpretari poſſumus, vt illud: *Aio te Æacida Romanos vincere poſſe.* Lege Herodotum libro primo.

Vix ea finierat, tremere omnia viſa ſub imis
Extemplo pedibus, nemora alta, domoſque ferarum
Excuſſas, nigraſque canes vlulaſſe per vmbras
Accipimus, motoque ſacras de vertice Nymphas
Hercynio ploraſſe ferunt, mox protinus omnis
Vmbrarum cœtus, Vatiſque effugit imago.
Non ſecus Hippotades Tyrrhena ad littora ſoluit
Carcere ab Æolio, Boreamque, Auſtroſque procaces,
Qui terras quatiunt, & tempeſtate ſonora
Incumbunt pelago, tumet altis fluctibus æquor
Ionium, & motas vix continet ancora puppes.
Sic Manes ſtygij, turbæque Acherontis auari
Surgentem liquere diem. Cum Delius vmbras
Exoriens, afflaret equis: pars illicet antrum
Irrumpit, repetuntque altas ſub tartara pœnas.
Pars qua flagrantes ignes, Saxonia tellus
Euomit, atque aditum ſpeluncis continet atris
Ad Manes rapitur, trepidat ſub gurgite Tethis,

Non ſecus Hippotades] Comparatio ſumpta ex principio primi Æneidos.

Hippotades] Æolus, Iouis ex Segeſta Hippotæ Troiani filia, ventorum rex. Varro ſcribit Æolum ex fumo & nebulis inſularum quibus præfuit, futura flabra ventorum prædixiſſe. Hinc imperitis viſus eſt ventorum habere poteſtatem. Authores habes Plinium, Solinum, Strabonem, Polybium. *Tyrrhena littora*] Lege Seruiū ſuper illud Maronis, *Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor.* Extat libellus Myrſili Leſbij, qui de Tyrrhenorum origine inſcribitur.

Æolio carcere. Maro. *Hic vaſto rex Æolus antro, Luctantes ventos, tempeſtateſq́ ſonoras, Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat. Boreamque Auſtroſque*] Ventos, ſpecies pro genere, figura celebrata apud poetas.

Cimbrica, & horreſcunt glacialι Hamodes in vnda.
Expauit tunc Luna polo, currumque reflectens
Delius, occiduis rurſus remeauit ad Ortum
Axibus. Vt quondam mæſta videre Mycenæ
Obſcurum, & radiis verſum pallentibus Argos.
Boicus interea viſu rerum adſtupet heros,
Frigidus & coiit per membra rigentia ſanguis,
Atq; vbi ſint oculis vmbræ circum omnia luſtrat.
Adſilet omne nemus, tantumq; per aera ſummum
Auditæ voces, Vates quoque lapſus ad auras,
Liquerat ancipitem. tunc ille ſub arbore fixa
Corripit arma manu, dein talia vocibus infit:
Dij quibus vmbrarum cura eſt, Erebiq; ſilentis
Infernæque animæ, nigrantiſque arbiter Orci,
Annuite inceptis belli, firmumq; ratumque
Sit quodcunque ſacri referunt oracula Vatis.
Centum ego, cum patria dabitur me ſiſtere terra,
Conſtituam ante aras taurorum terga nigrantum
Sacra Ioui Stygio, atque Hecatæ ſua munera ponam.
Nec templi non ſtabit honos, aræque dicatæ.
Dixerat, & ſecum Vatis reſponſa volutans,
Bellorum finem felix dabit exitus, inquit,
Hoſtiliſque acies noſtris ſuperabitur armis.
Heu Diuum ignaræ mentes, heu conſcia veri
Nequicquam ratio, fatoq; hebetata Deorum.
Hæc vbi, diſcedit, vaſtæque ſilentia ſyluæ
Egrediens, dulces terras patriamque reuiſit.

Æquor Ionium] Quod Adriatici pars eſt, vt Strabo dicit, antea Saturnium dicebatur. Ionio nomen dedit, Ionius Dyrrachij filius, quem imprudenter a ſe occiſum in mare proiecit Hercules: vt defuncti memoriam prorogaret. author Appianus.

Delius vmbras] Seruius ait, Diis inferis morem fuiſſe, noctu ſacrificia fieri: quod etiam in cantionibus magicis fieri ex Theocrito colligitur. Vbi mulier illa Myndij iuuenis amore capta, Lunā alloquitur, vt ſibi & Hecati terreſtri cantaturæ bene reſplendeat. *Saxonia tellus*] In Saxonia enim montes flammas euomere incolæ referunt, creduntque, vt Siculi de Ætna, viam eſſe ad inferos. Meminit huius Celtes noſter in deſcriptione Hercyniæ. *Cimbrica Tethis*] Cherſoneſſum Cimbricam, ſiue Oceanum Pomeranicum intelligit. *Hamodes*] Septem inſulæ ſunt eo nomine in ſinu Codano. Plinius alias ſeptem Hebudes numerat, quarũ Mela non meminit: niſi quis pro eo quod eſt, ſeptem Hęmodes, quinq; Hebudes ſubſtituere velit, vt Hermolaus indicat. Quod tamen Vadianus noſter non probat: quod Mela breuitans ſtudio, quæ nota inſigniaq; ſint, prætererit. *Vt quondam mæſta*] De Mycenis & Argis lege Strabonem libro 8. Alludit autem ad fabuloſam & commentitiam cœnam Thyeſtæam, ſumpto colore ex quarto Thebaidos. Lege interpretem Lactantium ſuper illud. *Milite vicina nullo iuuere Mycenæ*. Conſtruitur autem ſic: vt Mycenæ videre, & Argos vidit obſcurum, ſcilicet, Solem, & verſum ad Ortum radiis pallentibus, ne aſpiceret ſcelera Atrei & Thyeſtis. *Sit quodcunque ſacri*] Significat ergo Robertum male oraculum interpretatum fuiſſe. *Hecate*] Proſerpinæ. De ratione nominis lege Ianum Parrhaſium doctiſſimum interpretem, ſuper illud Claudiani, *Ecce procul ternis Hecate variata figuris*: in primo de raptu Proſerpinæ. Legimus alicubi Hecatem de Chriſti anima interrogatam, reſpondiſſe, viri pietate præſtantiſſimi fuiſſe illam animam, & in cœlum aſcendiſſe. *Heu diuum ignaræ mentes*] Color ſumptus ex quarto Æneidos: & eſt exclamatio pathetica.

LIBRI PRIMI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI SECVNDI.

PRæſagia futurarum cladum recitantur, oratoreſq; Cæſaris ad Robertum miſſi, qui de bello paceque agerent. Interim Cæſari, dum Auguſtam repetit, ab Alpinis paſtoribus quædam de monſtro recenſentur, quibus ſe auxilium præbiturum pollicetur. At Diana, quam in toto opere Cæſari fauẽtem introducit, ab Orthygia inſula rediens, de Pallade conqueritur, inibique plura mala recenſet ab eadem Auſtriadis illata. Conſcia ergo Cęſarem venatum iturum, ſe in Nympham vertit. Interea Cæſar magna Ducum comitante caterua, in ſyluas pergit. Qui dum fido Lango comitatus, ad vallem deſcendit, ingentis vrſum magnitudinis reperit, cuius originem ad Orthum Gerionis canem refert. Hunc necat Cæſar. Egredienti vallem ſe obtulit Diana, cui Cæſar per occaſionem belli Bauarici originem narrat. Diana quædam futura ſuper eodem vaticinatur: ſequitur Cæſaris Auguſtam reditus. Celebratum conuiuium. In fine laudes Mariani Bartholini canuntur, quas in Langum permutaſſet, niſi eius iam mortui Genio in ſomnis exterritus fuiſſet.

AVSTRIADOS LIBER SECVNDVS.

Nuncius interea varias perlabitur urbes
Rumor, & exciti Martis canit horrida bella,
Armari populos, & triſtia ad arma vocari
Arctoam gentem, menteſque infauſta mouebant
Signa Deum. nam viſa polo Bellona trabalem
Excuſsiſſe ſudem, & violentius igne Tonantis
Cum ſerpentifero piceos ciet ægide nymbos,
Hercyniæ ſacro vibraſſe a culmine ſyluæ
In Rheni turbata ſinus, gelidasq; per Alpes
Ignivomo referunt exuſtas fulmine quercus.
Sic turbati animi, & vario vexata tumultu,
Flectitur huc illuc bello Germanica pubes.
Dumq; ea diuerſis agitabant motibus vrbes,
Magnanimus Cæſar curis ingentibus, acris
Principium euoluens belli, cladeſque futuras,
Deſtinat extemplo, auroque, electroq; rigentem
Exarmare manum, populoſque accendere Marte.
Sed primum ſtatuit patrio de more legendos
Quinquaginta viros, rapidoſque ad littora Rheni
Ire iubet, pacemq; ferant, bellumq; Roberto
Malit, vtrum expoſcant, vetito ni cedere regno
Annuat, indicant Martem. ſic fatus. at illi
Nec mora, feſtinant iuſsi mandata ferentes.
Interea Auguſti Cæſar remeabat in vrbem,
Cum ſubito gelidis paſtorum ex Alpibus agmen
Emicat, atq; omneis turbans clamoribus vmbras,
Cingebat longa vaſtas indagine ſyluas.
Mirari primo, ſed mox perquirere cauſſam
Cæſar auet, coramq; iubet contendere turmas.
Extemplo properant iuſsi, gerit ille bipennem,
Roboris hic nodo eſt, hic torre timendus obuſto,
Hunc ſparus exarmat, variis Bellona ſub armis
Incitat agricolas, aciemq; impellit agreſtem.
Tunc Rex: Quis ſtrepitus? quid vos nemora alta fragore
Concutitis? totaſque incingitis agmine ſyluas?
Dicite paſtores? num Diis nemoralibus vllis,
Eſt ſacer iſte dies, aut Pana vocatis ad aras?
Quem contra paucis loquitur ſic paſtor Opheltes:
Monſtrum infandum, ingẽs, quo tota exterrita ab altis
Diffugiunt armenta iugis, paſsimq; vagatur
Montibus, hic errat. quid enim natura creauit
Sæuius? horreſco referens. nam rite recordor,
Cum me quadrifidam, cuneis vrgentibus, ornum
Scindentem aggreſſum eſt, opera interrupta relinquo,
Arripioq; fugam, & taxum, quæ forte dabatur
Obuia, ſubſilio, vix præ formidine ramis
Detineor, gelidusq; fluit per viſcera ſanguis.
Quid tibi tunc cordis fuerat? quid mentis Opheltes?

Iamque

IN AVSTRIADOS LIB. II SCHOLIA Iac. Spiegelij.

Nuncius interea] Magnitudinem belli oſtenſurus, recitat prodigia Deorum, quæ ſemper aliquid magni ſignificant. autor eſt Val. Max: de Prodigiis. *Arctoam gentem*] Germanicam. Quotquot enim de Germania ſcripſere, eam ſub Arcto, id eſt, Vrſa comprehendere. Duæ autem feruntur, maior, & minor: illa Helice, hæc Cynoſura. *Signa Deum*] Quinque ſignorum genera obſeruabant: ex cœlo, ex auibus, ex tripodibus, ex quadrupedibus, ex diris. *Nam viſa polo*] Color ex Statio ſumptus, qui ſic Bellonam introducit. Vel vt iræ & inuidiæ Bellonæ, quam in libro primo deſcribit, memor videatur. *In Rheni turbata ſinus*] Hoc dicit propter Palatinum, quo cum bellum eſt geſtum.

Exuſtas fulmine quercus] Vnde dixit ſuperius, infauſta ſigna Deum. Quoties enim quercus fulmine tangitur, vt plurimum malum portendit, iramque Deorum demonſtrat: cum quercus ſibi dicatas fulmine excuſſerit. *Curis ingentibus*] Laus Cæſaris in re bellica. *Acris principium euoluens belli*] E puſillo enim maximum ortum vidimus: non etiam dixerim, e ſimulato verum. *Interea Cæſar*] Feſtiuam occaſionem inuenit, qua dilatam conſulto Norici belli narrationem diffuſius narraret: ac etiam vt Cæſari gratificaretur, qui venatione plurimum delectabatur. Nã optimi Principes, autor eſt Dion, venationẽ exercent, vt rem optimam ſaluberrimamque. vnde corpus robuſtius, & anima fortior efficitur, & quæ ſequũtur, oſtendunt in venatione bellica omnia exerceri. *In vrbem Auguſti*] Noſtrates ſcriptores de vrbis nomine variant & conditore. Plæraq; fabuloſa mihi videntur. Conſtat autem olim Rhætiæ ciuitatẽ fuiſſe, videlicet inferioris Hodie autem Sueuiæ caput eſt, dicta Auguſta Vindelicorũ. Reliqua tradit Irenic' in dictione Auguſta, lib. enarratæ Germaniæ vndecimo. *Sparus*] Telum ruſticum, non bellicum. Spara nonnulli numero multitudinis protulerunt. Saluſtius, ſparos dixit in bello Catilinę *Diis nemoralibus*] Quoniã antiquitas putauit, ſaltib. & ſyluis Deos pręeſſe, vt Syluanũ, Dianã. Lege M. Varronẽ. *Aut Pana vocatis*] Maro: *Pan curat oues, oviumq; magiſtros*. cuius effigiẽ Seruius graphice exprimit.

e Quid

Iamque lues aderat frendens, ſpumantiaque ora
Huc illuc voluit, Libyca ceu forte leæna
Cum gliſcit ieiuna fames, per Atlanta feruntur
Indomitæ, & vaſtis replent mugitibus vmbras.
Tandem tres, memini, cum ſol breuioribus ambit
Mortales radiis, hyememq́ frigusq́ reducit,
Culmine me miſerum taxi conſidere noctes,
Quid memorem infandas cædes, vidi, hei mihi, vidi
Corpora natorum, ſoliti qui montibus iſtis
Herbida candentes ductare ad pabula tauros,
Mandier, & diris crepitare in faucibus oſſa,
Fruſtaque cum multo ſemeſa relicta cruore:
Infandam a nobis Dii talem auertite peſtem.
At tu qui cauſſam iamdudum intelligis omnem,
Fer precor auxilium, monſtrumq́ expelle nefandum.
Dixerat. at contra breuiter ſic talia Cæſar:
Omnia percepi paſtor, fortiſſima pubes,
Voſque mihi veſtram nec rem narraſſe pigebit.
Lux etenim cum nona diem, ſolque aureus orbem
Luſtrabit radiis, pelletq́ aurora tenebras,
Hos circum montes cuncti lecto agmine ſunto,
Ipſe adero, præſensq́ mea cum gente iuuabo.
His Cæſar dictis, Auguſta ad mœnia pergit.

Quid tibi tunc cordis fuerat?] Apoſtrophe ad ſe ipſum. *Libyca ceu forte leæna*] Sic habet codex ſcriptus: & magis placet, quam, velut atra. *Per Atlanta*] Mons Libyæ cantatiſſimus ad Oceanum Heſperium: a quo Atlantis regio, in qua Sol occidit.

Cum ſol breuioribus ambit mortales radiis hyemem frigusque reducit] Siquidem, vt cœleſtium rerum ſcriptores tradunt, Sol a principio Arietis, vſque ad principium Cancri calidus eſt & humidus, denigrans & augens. A principio autem Cancri, vſq; ad principium Libræ, calidus eſt & ſiccus, maturans. A principio Libræ, vſq; ad principium Capricorni, frigidus eſt & ſiccus, faciens declinare miſta ad diminutionem. Et a principio Capricorni vſque ad principium Arietis frigidus eſt & humidus. De dierum diuerſitate Poeta plura ſcribit libro octauo. Porro id quod ad hunc locum haud inconcinne facit, aſſcribam: videlicet, Miratur Chryſoſtomus, cur cum omnis ignis alta petat, in ſole contrarium Deus fecit: ipſius enim radios ad terram conuertit, & lucē fecit inferius vergere: tantū vero dicens ipſi: Perſta tu, inferius proſpice & hominibus luce. propter illos enim factus es. Lucretius probat in quarto, radios ſolis excæcare.

Iam nox atra polo, & denſa caligine mundus
Obruitur, ſuadentq́ micantia ſydera ſomnos,
Cum zephyri poſuere, ſilent ſyluæque, feræque,
Quadrupedumq́ genus, homines pictæque volucres,
Et ſemota iacent ſolitis animantia curis.
Interea Ortygia remeabat Delia luco,
Qua iuga Solmiſſi, ſacrumque reuiſerat amnem
Cenchrion, & vigiles Deli Curetes in antro
Cymbala pulſantes. Etenim Saturnia Iuno,
Sic memorant, olim inſidias molita parenti eſt
Latonæ, quærens partus abolere Deorum.
Tunc vero hoſtiles, æris crepitantibus, aures
Curetes clauſere Deæ, quo myſtica ritu
Feſta ſimul celebrant Leleges Careſque quotannis.
Ergo illinc diua excelſas inuecta per auras,
Sic ſecum: Nunquam ne irarum comprimet æſtus
Sæua Iouis proles? rigidiſque armata chelhydris
Inſultans, iterum ne odiis miſcere profanis
Audaces animos volet? & nihil eſſe putabit
Quæcunque Auſtriadas contra ſuis auſa potentes?
Quid memorem excitas gentes populoſque rebelles?
Atque Voconitii dirum ſcelus? ipſa furorem
Mentibus ingeſſit, placidumq́ inimica Tyrannum
Marte laceſſiuit, Morinosq́, extremaq́ mundi
Littora Belgarum pictis certare coruinis
Impulit, & mentes acreis accendit ad arma.
Quin etiam in ſomnis ſtimulat Deus ore Robertum,
Sollicitatq́ animos bello, neue ipſe relinquat
Intentatum aliquid, ſtygios inuiſere Manes

Ortygia] In qua colebatur. eadem enim quæ & Delos eſt, vt plures conſentiunt. Sic a coturnice dicta, quæ græce ὄρτυξ. Homerus tamen diuerſam facit a Delo. Nam in hac Apollinem, in illius lucis Dianam natam canit. *Qua iuga*] Iuga montium nomen accæperunt ab ipſa continuatione, qua iunguntur, vt ſcribens de limitibus ait Higynus.

Solmiſſi] Mons qui luco Ortygiæ imminet: in quo dicunt Curetas armoſum ſonitu Iunonem obtudiſſe ex æmulatione inſidiantem: quo auxilio eam Latonæ partus latuit. autor Strabo libro quartodecimo, vnde hunc totum locum Poeta ſumpſit.

Cenchrion] Idem ſcribit Strabo in hoc amne, qui per Ortygiæ lucum fluit, Latonam ex partu lotam.

Saturnia Iuno] Saturnus ex Rhea ſuſtulit Iouem, & Iunonē, ac Neptunum. Iunonem a iuuando nominatam credo, inquit Cicero: quam Græci Heram appellant: vnde Heretum oppidum in Latio, quaſi Iunoninum, quod in hoorem Heræ, id eſt, Iunonis a Græcis conditum eſt. autor Solinus capite octauo.

Parenti] Id eſt, matri ipſius Dianæ: quamquam Æſchylus Ægyptios ſecutus, vt Parrhaſius refert, Dianam editam eſſe ſcribit ex Cerere, non Latona. Ouidi⁹ lib. Metamorph. ſexto, vbi partum Latonæ deſcribit, eā elegāter

Imperat, & ſontes animarum euoluere pœnas.

Gemelliferam appellat diuam: quia gemellos pepererit, Apollinē & Dianam: ad quod allndens Poeta dixit, *partus Deorum.* *Æris crepitantibus*] Sicut & Saturnum, ne vagitu puer Iupiter ſe proderet, excogitato nouo luſus genere, clypeolis æneis inter ſe concurrentes, æris tinnitu, atqne numeroſi pedis compoſitione, qui dactylus ab eis dictus eſt, celauerunt. *Latona*] Hoc nominis a clementia morum ſortita eſt apud Græcos, ex interptetatione Platonis. *Curetes*] Curetum fabuloſam originem Diomedes grammaticus exequitur, & de his quoque Strabo pluribus diſceptat. *Dea*] Iunonis. *Feſta ſimul celebrant*] Meminit item Strabo libro iam citato.

Leleges Careſq.] Ita Poeta coniungit, vt Maro in fine octaui, & Ouidius libro Transfotmat. nono, quoniam videlicet, intet ſe ſunt contermini. Solinus inquit: Bœotij üdem ſunt, qui Leleges fuerunt. Seruium a Betoaldo incuſatum, quia dixerit Lelegas Caraſque fuiſſe Inſulanos, Vadianus noſter defendit a calumnia, primo in Melam commentario, vbi ſcribit, Cares incertæ originis: vt quos alij Autochthonas, id eſt, indigenas, nonnulli Pelaſgos, alij Curetas exiſtiment: gens vſque adeo armorum pugnæque amans, vt aliena etiam bella mercede conducti, ſoliti ſint agere. Strabo inter alia libto decimoquarto narrat, Cares vſqueadeo præcelluiſſe in tebus bellicis, vt paſſim apud Poetas, arma bellica, Carica cognominentur. Carum laudem, vt Roterodamus noſtet autor eſt, his temporibus æmulari videntur Heluetij, gens bello nata, ſimplex alioqui, ac minime malum hominum genus: cæterum ob crebrum militiæ vſum, & vitæ in Caribus incuriam quandam, prouerbio locus datus eſt. *In Care periculum:* quod Eraſmus, vt omnia, doctiſſime explicat.

Per excelſas auras] Autarum nomine datur intelligi proprie tenuis quidam ventus, qui gignitur ex teſolutione craſſioris aëris, qui tariot puriotqne fit quodam motu & impetu caloris ſibi contrarij. *Sæua Iouis proles*] Deſignat Palladem, quæ, vt diximus, in toto opete hoſtis Cæſaris introducitur. *Populoſque rebelles*] Innuit defectionem Viennenſium ad Matthiam Regem. Rebelles dicuntur, qui in fide non permanent, & iuſſis poteſtatum repugnant. Henricus Auguſt. eius nominis ſeptimus: Pronunciamus, inquit, quod illi omnes & ſinguli ſunt tebelles & infideles noſtri Imperij, qui quomodocunque publice, vel occulte, contra noſtrum honotem & fidelitatem, tebellionis opeta faciunt, & contra noſtri Imperij proſperitatem aliquid machinantur, contra nos, ſeu officiales noſtros, in his quæ ad commiſſum eis officium pertinent, rebellando. *Vocontij ſcelus*] De quo in primo diximus. *Placidum tyrannum*] Ftiderichum tertium Imperatotem, pacis atque ocij ſtudioſiſſimum, quam, vt Egnatius ait, tenote perpetuo quatuot ac quinquaginta annos (tot enim terum potitus eſt) coluit: ſeu fatum id fuerit, quietiore Germania, qnam multis retroactis ætatibus, ſeu ptudentia verius id Principis effecit. Nihil ab initio antiquius habuit, quam tuendæ pacis ſtudio. Optimo ergo iure placidus dicitur, hoc eſt, mitis, ſedatus. epitheton enim quietis eſt placida, & a placeo deriuatut: quod quæ quieta ſunt placeant.

Tyrannum] In bonam partem accipiundum, vt apnd Maronem hoc vulgato verſu. *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe Tyranni.* Et in hoc ſignificatu Poeta frequenter vtitur hac dictione, vt admonebimus opportune. Euripides quoque eo in ſignificatu tyrannidem pto imperio vſurpauit. extat vet ſiculus in Iſagogico Porphyrij Phœnicis: quanquam, vt alibi telatum eſt a nobis, ptaue legi ſolet, in codicibus latinis, pto primum, Priami quidem ſpecies digna eſt imperio. Etiam ſi contendat Baptiſta Pius vir doctiſſimus, legendum non ptoton, ſed Priamum, quod illum Hometus pulcherrimnm inducat. reliqua ipſe ptobamenta primo in Lucretium commentario adducit. Cæterum vſus obtinuit, Tytannum in malam partem accipi, & eum ſignificate, qui poſthabito & neglecto omni aliorum commodo, ſibiipſi dumtaxat ptoſpicit, & ptopriæ mentis cupidine dominatur.

Morinoſque] Innuit ſeditionem Btugenſium & Belgarum in Cæſarem Maximilianum, cuius etiam in primo meminit.

Hæc hauſi, quanquam per nigra ſilentia demens
Crederet occultam, puroq. ex æthere vidi,
Quid vacat? en etiam mœſtas bacchata per vrbes
Pugna Erebi Numen, furialibus excitat armis
Pectora, iam cœlo pugnet Pater atra coruſcans
Fulmina, & Auſtriadas trudatq., adigatq. ſub vmbras
Iratus, vel nubigero compellat ab Hemo
Belliger Edonias Mauors in bella phalanges,
Verum ego, ſcandeſcant Superi licet, armaque contra
Suſcipiant, obſtabo ferox, operaq. iuuabo
Magnanimum Auſtriadem, qui me veneratur, & aris
Lancibus imponit fumantibus exta quotannis,
Et modo tergeminam, modo me Perſeida prolem,
Nunc Cererem vocat, accenſos facturus ad ignes
Sacra Deis. meritis num plane ingrata viderer
Ni præſens olli faueam? nam Iuppiter olim

Magno-

Per nigra ſilentia] Subaudi, Lunæ, iuxta Maronem, qui ait, *tacita per amica ſilentia Lunæ.* Vel *per nigra ſilentia*, id eſt, terribilia, vt idem: *nunc ipſa ſilentia terrent.* Tunc autem dicitur Lunæ ſilentium, ſeu Luna ſilens, vt Marcus Varro & Plinius, cum nihil tenebris cernitur, ſed non ita tamen, vt ipſum interlunium, aut Lunæ coitum plane intelligamus. vt docet Politianus in Miſcellaneis, refutans Seruianam ſententiam.

En etiam] Hoc libro quoqne primo ſcriptum eſt. *Iam cœlo pugnet Pater*] Permiſſio, rhetorum color notus, cum id fieri permittere videmur, quod ſummopere fieri nollemus. vt illud Maronis. I, ſequere Italiam, ventis pete regna per vndas.

Atra

Magnorum iuſſit lateri me aſſiſtere Regum,
Et parere his multo partos ſudore triumphos,
Nec, quamuis ortu Libycisque ſuperbiat hydris,
Terrebit Pallas. nam mi quoque Iuppiter ipſe
Eſt pater, ingenteſque arcus, pharetraq; minaces
Haud deſunt: ſi bella volunt, pugnemus & ipſi.

Atra fulmina] Nociua peſtiferaque, quæ mortem exiliumq; portendant. Albertus noſter, Augurũ inuenta ad fulminum diſcretionem friuola aſſerit, & abſq; conſideratione philoſophica: nec dignum cenſet, vt diſputetur contra ea, quaſi nulli rationi innitantur. *Adigatq; ſub vmbras*] Sic, vt apud Maronem, quem Poeta feliciter imitatur, legendum eſt, & non abigat. Vel Pater omnipotens adigat me ſulmine ad vmbras. *Belliger Mauors*] Pro Mars, a maribus quibus in bello præeſſe creditur, appellatus eſt, vt docet Varro. *Edonus*] Vel Edonas, pro Thracias, vt apud Papinium. *Edonios currus*. Edon Thraciæ mons, a quo Edonij populi dicti ſunt. meminit Plinius capite vndecimo quarti. *Nubigero ab Hemo*] Nam in tantum altitudinis abit Hemus, vt Euxinum & Hadriam ex ſummo vertice oſtendat. *Qui me veneratur*] Scilicet, propter venationis ſtudium, & colit etiam ſacrificiis, meque multis nominum præconiis celebrat. Artificium Poetæ, ne videretur ſine cauſſa Dianam introduxiſſe fauentem Cæſari. *Et modo tergeminam*] Maro: *Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.* Nam quorundam opinione, eadem eſt Iuno, Diana & Proſerpina: ex quibus Hecate, vt eſt apud Lucanum, commune numen efficiatur. *Perſeida prolem*] Heſiodus in Theogonia tradit Aſteriam ex Perſeo Titane Hecaten genuiſſe: vnde Perſeis dicitur. Huic Iupiter elementa ſubiecit, & cœlo Hereboque potentem facit. vnde & Hecate dicta eſt, vt ex eodem diſcimus Heſiodo. Maro, *Ter centum ſonat ore Deos.* Sic enim doctiſſimus Ianus hunc locum interpretatur, vt dicat Hecaten a Saga ter inuocatam, quam per centum Deos obſcure quidem, verum peritiſſime deſignauit, ad ampliſſimam Deæ poteſtatem, & nominis rationem ſimul alludens. Id ab ἑκατὸν trahitur, quod apud Græcos idem valet, quod centum. *Nunc Cererem vocat*] Philoſophi dicunt, non eſſe niſi vnum Deum, & vnam Deam, qui pro ratione officiorum variis nominibus appellantur. Vnde eundem Solem, eundem Liberum, eundem Apollinem vocant: item Lunam eádem Cererem appellant, eandem Dianam, eandem Iunonem, eandem Proſerpinam: & ſub aliarum quoque appellationum varietate venerantur. *Facturus ſacra Deis*] Id eſt, ſacrificaturus. Dicimus autem, facio tauro & ariete. Maro in Palæmone: *Quum faciam vitula, pro frugibus ipſe venito.* *Nam Iupiter olim*] Sumptus locus ex Heſiodo: In iudicio, inquit, apud Reges venerandos ſedet. Dicit autẽ Cæſari deeſſe vel ob hoc minime poſſe, cum ſibi hoc officium a Diis immortalibus attributum ſit, vt regum latera ſectetur. *Et parere his multo*] Et hoc ex eodem. qui bonam, ait, Dianam in certamine: quibus enim ipſa fauent, ij vi & robore pulchrum præmium ſibi acquirunt facile. *Nec quamuis ortu*] Quoniam Pallas fingitur nata ex capite Iouis. *Pugnemus & ipſi*] Interdum Latini poetæ more Græcorum Deorum nomina vtroq; genere protulerunt. credebant enim promiſcui eſſe ſexus. Nam θεὸς, pro Deo & Dea poni vſitatiſſimum. Sic Maro: *Deſcendo ac ducente Deo, flammam inter & hoſtes Expedior.* item, *nec dextra errantis Deus abfuit.* Nam illic Venus, hic Iuno intelligitur.

Dixerat. Interea bigis rutilantibus Eos
Suſtulit os ſacrum, vultuque retexit Olympum.
Tunc Diua in nemus & lucos ſe contulit altos
Qua Cæſar venturus erat. monſtrumque domandum,
Cœleſtes vultus, Phœbæoſque exuit artus,
Quæ velocipedem ſummis de montibus Opim
Finxerat errantem, vel agentem in retia ceruos.
Vel poterat Dryadum formoſior vna videri,
Fibula cui limbum collegerat arcta fluentem,
Et roſeo ſparſi pendebant vertice crines.
Qualis per Cynthi lucos, aut per iuga ſacræ
Orthygiæ graditur nullis comitata Napæis.
Interea pharetris, arcuque armata iuuentus,
Veſtibulum ante ipſum, primoq; in limine Regem
Expectant, ardent animi concurrere monſtris,
Et timidas alto depellere vertice Damas.

Interea bigis] Circumlocutio Orientis diei. *Eos*] Aurora, hoc eſt, ſubrutilans ille color aeris ſolarem globum antecedens: qui vbi apparuit, iam non aurora, ſed dies eſt, radiis aerem colluſtrantibus. *Tunc diua in nemus, & lucos ſe contulit altos*] Id eſt, montes. Siquidem Diana vagari fingitur a poetis, & per nemora monteſque oberrare. Quin domicilium etiam ſubinde mutat, nunc apud Superos agẽs, nunc apud Inferos. Nec ſpecie quidem ſemper eadem, vnde dicit. *Cœleſtes vultus, Phœbæoſque exuit artus*] Intelligit autem curſus ſolares. Nam Diana, quæ & Luna in cœlo, modo pleno orbe, nunc mutila, nunc nulla, velut ſolis diſcipula obſequitur curſibus fraternis? Scrutatores rerum naturalium, varias opiniones prodiderunt de ſplendore Lunæ, vtrum habeat proprium, an notho lumine luceat. De ſeptennaria lunaris luminis diſpenſatione pulche Macrobius, & nos alicubi dictanimus. Obiter addam, nos a diuo Ambroſio in Hexamero admoneri, ex myſtico Lunæ mutabilis exemplo, nihil rerum humanarum eſſe poſſe, quod non aliquando reſoluatur.

Velocipedem Opim] Epithetum nimis græciſſat. Opis nympha fuit, cuius etiam Maro meminit, & habet primam longam. Filia Cœli & Veſtæ, quæ etiam Rhea dicitur, primam habet breuem.

Dryadum] Arborum Deas antiqui Dryades appellauerunt, quoniam δρῦς apud Græcorum

vetuſtiſſimos commune plantarum omnium nomen erat. *Limbum*]Limbus muliebre veſtimentum, purpuram in imo conſutam habens. Maro tamen pro faſcia accæpit, quæ ambit partem veſtis extremam. *Fluentem*] Solent enim veſtes laxiores, quaſi vndatio fluctuare & perfluere. *Per Cynthi lucos*]In quibus vim propriam Diana exerit, ſicut in cœlo Luna. *Sacra Ortygia*]Ipſi ſcilicet, Dianæ.nam in ea, vt paulo ante dixi, colebatur. *Napæas*] Nymphæ florum, ab eo quod eſt νάπη, vel νάπος: quod latine ſaltum, vel campum ſignificat. Et quia in receſſibus intra mootes flores optimi naſcuntur, ideo appoſite dicit, Dianam nullas comitari Napças per iuga gradientem. *Timidas damas*]Sic proprio epitheto appellantur a Marone & Horatio.Martialis *imbelles* vocat.

Primus ibi ante alios, circumdatus agmine magno
Emicat Albertus, vaſtiſque ſonantia geſtat
Tela humeris, alacer vultu, dignuſque videri.
Hic curam ingentem premit, & ſub pectore verſat
Venturum excidium populis cædeſque cruentas.
Parte alia æripidem campo calcaribus aureis
Vrget equum indignans, nitidoque haſtilia ferro
Concutit, & rapidos præuertitur æmulus Auſtros
Lantgrauius Mauors: qualis Pangæa peragrans
Thrax agit Odryſias Adomantæaſque cateruas.
Segnior haud illo Virthymberzentius heros
Altum inuectus equo, ſpumantibus ora lupatis
Laxans, puluercam curſu mouet æthere nubem.
Olli gemmatum ſubnectit fibula cornu
Aurea, & agglomerat textura, atque implicat auro
Labentes in terga comas crinemque fluentem,
Spicula bina manu: Phœbo velut eſſe putamus
Cum Dryopas Clarioſque, & Ie clamantia Pæan
Agmina per Lyciam, & ſaltus impellit Imaui.
Hinc Brunſuychides, cui paruo in corpore virtus
Summa viget. qui gentis auos memorabat Othones,
Pube aderat iuuenum, Cadmi nec iturus ad vrbem
Tydeus OEnides magno ſecus hæſit Adraſto.
Nec te Iuliaci imperium populumque regentem
Prætermiſſe ſinam, diuinæ prolis alumne.
Pone ardens Caſimirus adeſt, ſequiturque parentem,
Cui vix purpureæ nigra lanugine malæ
Tinguntur, duro ſed habentur caſſide digna.
Nec non & pictis heros Zornenſium armis
Fulgebat: qualem Nymphæ Cyllenides olim
Parrhaſiis memorant, venantem Oriona ſyluis.

Aëripidem equum] Propter ferreas ſoleas. *Præuertitur*] Et præuerto & præuertor dicebant antiqui.

Qualis Pangæa peragrans] Comparatio maxime apta. Thraces enim robuſtiſſimi, quales venario requirit. Pangæus mons Thraciæ. *Odryſias*]Odryſarum gens Thracia, cuius imperium ab vrbe Abderorum ad pontum vſque Euxinum extendebatur. Odryſarum ſolum Hebrum fundit. ait Solinus. *Adomantæaſque cateruas*] Alij Odomantes, Thraciæ populum ſcribunt, atque ſine ſpiritu. *Virthymberzentius heros*] Huius genus moreſque Nauclerus ſcribit. *Gemmatum*] Gemmis diſtinctum ornatumque. Gemmoſum enim dici volunt, qood totum e gemmis ſit. *Spicula bina manu*]A parte totum. Nam mucro ſagittæ proprie ſpiculum dicitur. *Phœbo velut eſſe putamus*] Apollinis nomen. Quatuor hæc refert, & medicum, & vatem, & iaculatorem, & muſicum. *Dryopas*] a Dryope Lycaonis filio, gens vetuſta, prope Parnaſſum, debellata ab Hercule, ac rtaducta in Peloponeſſum, vt ait enarrator Apollonij Poetæ. Sunt & alij Dryopes in Illyrico. *Clarios*] Colophonios: qui Clarium oppidum habitabant, in quo Apollo colebatur. &, vt apud Macrobium eſt, ſacerdotes eius aqua ſumpta fundebant oracula, vnde & Clarius dictus. *Et Io clamantia Pæan*] Sic legendum, vel Io, cum liber rypis excuſus perperam habeat, & ſe clamantia. Ie autem ferire & iaculari ſignificat. Io vero particula, modo exprimit lætitiam geſtieotis affectum. Ouidius: *Dicite Io Pæan, & Io bis dicite Pæan*. modo dolorem innuit. Tibullus: *Vror Io, remoue ſæua puella faces*. quanquam arbitror apud Ouid. legendum Ie, vtpote alludentem ad Latonæ matris adhortationem: quæ cum ex Chalcide Dianam & Apollinem in Delphos tranſportaret, euenit forte fortuna, vt iuxta ſpecum in quo Pytho latitabat, præteriret. Vbi vero iam proſiliens Pytho impetum ferret in illos, Latona mulierum more territa, filij auxilium inclamauit his verbis, ἰὲ παῖ, id eſt, iaculare fili. Ibi Apollo, qui tum forte arcum geſtabat, miſſo telo Pythonem interemit. Vnde in ſacris Apollinis canentes Latonæ vocem referebant, *ie Pæan*. *Per Lyciam*]Vbi magna ſuperſtitione colebatur, vt ipſum nomen Lycius Apollo, & Lyciæ ſortes fatentur. De Lycia vide Strabonem & Plinium. *Imaui*]Montis, qui ab Indico mari incipiens, continuo tractu Aſiam diuidit, vt Appenninus Italiam: variaque ſortitur nomina, quæ Plinius refert. Dixit autem *Imauum*, intelligens Taurum, qui ſic appellatur vbi Lyciam, ſeu Lyciæ conterminam Ciliciam attingit. Perinde ac ſi Danubium apud Vlmanates nauigaret quiſpiam, ac diceret, Iſtrum nauigaſſe: cum Iſtri nomen alibi incipiat. *Hinc Brunzuychides*] Ericus, qui cum fratre Heinricho paternam ditionem diuiſit. *Summa viget*]Iuxta illud, oi memoria labor, Papinianum: *Maior in exiguo regnabat corpore virtus*. *Othones*]Geous nobiliſſimorum ducum Brunzuygum, Albertus refert cap. viceſimo primo Nooi Saxoniæ. Siquidem Saxonicus eſt ſanguis, a Brunzuygo oppido memorabili magno & populoſo nomen accæpit, cuius fit multa mentio apud eundem autorem: vt generis potentia, temporis viciſſitudine decreuit, annales noſtri rtadunt, & idem Albertus omnium diligentiſſime, qui & eodem

dem ſtudio trium Auguſtorum Othoonum res præſcripſit. Horum virtute, vt obiter de his dicam aliquid, & Chriſtiana pietas, & res Italica reſpirauit. *Vrbem Cadmi*] Thebas, quas e Phœnicia profectus Cadmus in Bœotia condidit ex oraculo præuiam bouem ſecutus, vt cecinit Ouidius. Vnde vniuerſa quandoque Bœtica Cadmæis dicta eſt, vt docet Thucydides. *Nec te Iuliaci*] Wilhelmum Ducem Iuliacenſem & Bergenſem intelligit, qui autore Cæſ. Maximiliano, vnicam filiam ſuam Ioanni Ioannis Ducis Cleuenſis filio coniunxit: atque ita treis Ducatus, ad vnius gubernium acceſſere. De quorum initiis Irenicus ſcribit libro tertio. *Diuinæ prolis alumne*] Fingit Iuliacenſem familiam e ſanguine Iulij Cæſaris prognatam. Neque temere tamen: ſiquidem fertur Iulius condidiſſe Iuliacum, cuius fit mentio apud Antoninum. *Heros Zorneſius*] Comitem ſignat de Zorno, qui præfectus aulæ fuit Cæſ. Maximiliani. *Cyllenidu*] Archadicæ, a Cylleno monte. *Oriona*] Satellitem Dianæ, de quo alibi dictabimus. *Parrhaſiis*] Arcadicis, ab oppido Parrhaſio.

Poſtremo Auſtriadæ fidus veſtigia Langus
Præcedit, regni curas ſortitus & orbis.
Hic nitet ante alios forma pulcherrimus omnes,
Non ſecus humentes vel cum nox ingerit vmbras,
Vel ſurgens Aurora diem lucemque reducit
Lucifer aſtrorum ſplendens ſuper eminet ignes.
Quem niſi belligerum præformidaret amantem
Alma Venus, Cyprum ſecum rapuiſſet in altam
Læta, vt perpetuos olim ſibi iungeret annos.
Præterea innumeri, quos elicit æmula virtus,
Regem expectabant. tandem ſtipante caterua
Egreditur Cæſar, qualis cum corniger Hammon,
Heſperidum in ſacros pubem Garamantida lucos
Educit, ſedet ille altum, vultuſque verendos
Exerit, & viſo gaudentque, pauentque tonante.
Aut cum cælicolis curru ſpectandus Eburno
Offertur, ſacraque nouos ciet Elide ludos.
Itur venatum, rumor volat agmine facto
Paſtores trepidare iugis, Alpinidos vrſæ
Induit hic pellem, ſudibus ferus ille præuſtis
Vmbriferos cingit montes atque inuia luſtra,
Hic ſuſpenſa rudi geſtabat retia conto.

Poſtremo Auſtriadæ] Matthæum Cardinalem Saliſburgenſem intelligit, ex Langorum familia Auguſtana: quem toto opere, vt marginarium admonet ſcholium, tanquam Achaten Maronianum Cæſari adhærentem inducit. *Sortitus regni curas*] Sapientem quidem. Nam, vt fertur, vir vnus haud videt omnia. *Forma pulcherrimus*] Quoniam, vt ex Ciceronis verbis colligimus, pulchrum corpus bonæ menti paratur: quæ cum ſint vulgata, non adſcribam. *Humentes vmbras*] Quia nox humida eſt. *Lucifer*] Cum antegreditur Solem: cum autem ſubſequitur, Heſperos vocatur, & intelligit Veneris ſydus æmulum Solis & Lunæ. *Super eminet*] Eſt enim Lucifer tantæ claritatis, vt eius radiis vmbræ reddantur. Plinio autore. Hic etiam iubar dicitur, vt dicit Seruius. Cæterum ex octauo Maronis Poeta hunc ſumpſit colorem. *Alma Venus*] Peculiare hoc Veneris epithetum apud Lucium. Pio teſte. *Alma*] ſancta, ſiue pulchra: vel alens, ab alendo, autor Pompeius. *Belligerum amantem*] Id eſt, Martem. *Non fuit in toto notiſſima fabula cælo*, vt eſt apud Ouidium. *Qualis cum corniger Hammon*] Comparatione innuit, talem fuiſſe Cæſarem, qualem fas eſt credere Iouem eſſe, cum ſe ad Heſperidum hortos ſtipante Garamantum pube confert. *Sacros*] Quoniam Iunonis horti erant. *Ciet Elide ludos*] Olympicos ſcilicet, quos Hercules in honorem aui materni Pelopis edidit, vt ait Solinus. Quo autem ordine Pelops Herculi coniunctus erat, docet Lactantius in principio Sexti Thebaidos, ſuper illud Statij: *Hunc pius Alcides Pelopi certamus honorem*. Docte plura de Olympicorum inſtitutione & ſucceſſu ſcribit Cælius Rhodiginus.

Vt ventum in ſyluas, cunctos labor euocat ardens,
Hic tortas laxare plagas, hic tendere neruos
Incipit, hic lato vibrat venabula ferro.
Figebant alij laqueos, altoſque pererrans
Hic montes, cornu pubem ſtimulabat adunco
Monſtrabantque vias alij: ſic ordine longo
Indagant ſyluas, & vi nemora alta recludunt.
At Rex haud timidas montis de vertice damas,
Vel ceruos glomerare fuga, propiuſve ſagittis
Optat agi, aut imis ſpumantem in vallibus aprum.
Sed monſtrum, ſeu Parthenis Calidonius vmbris
Arduus Hippomanes ſequitur, totumque recurrit
Per nemus, ingentique vocat clamore ſequentes.
Vallis opaca fuit, quæ circum vmbonibus altis,
Et ſcopulis præcincta iacet, ſtant vndique rupes
Nubiferæ, tantum ſciſſis vi cautibus, horrens
Semita, monſtrificæ vallis contendit ad imum.

Ceu Calidonius Hippomanes] Alludit ad fabulam Atalante, quam narrat Ouidius in decimo Transformat.

Parthenius] Arcadicis. Mons enim eſt Arcadiæ Parthenius, inter clariores præcipuus, in quo frequenter venari ſolita eſt Diana cum virginibus, vnde & nomen ei, vt ait Seruius. Extant & Probi quædam gloſſemata, quæ, teſte Iano, ſic habent. Parthenius Arcadiæ mons dictus a virgine Atalante, quod in eo exercebatur.

Vallis opaca fuit] Topographia, vel potius Topotheſia, id eſt, ficti loci deſcriptio, qui, ſecundum Lactantium, eſt ex licentia poetica. Idem enim vult topographiam dici, vbi veri loci facies demonſtratur. *Herculea fronde*] Populea. Eſt enim populus arbor Herculi ſacra. *Arcadio Lycæo*] Hic mons

v

Illic fons nitidus, prædulcibus adſtrepit vndis
Flumen agens, ſacrumque caput, crineſque madentes
Diffundit per prata vagus, ſceniſque coruſcis
Gaudet, & Herculea prætexere tempora fronde.
Ille locus Nymphis ſacer eſt. nam ſæpe videres
Arcadio huc diuos arceſſere Pana Lycæo.
Cum flauam Harpalicem, vitreoque Hyalitida vultu
Inſequitur, Tegeæa minus ſibi Mænala curæ,
Aut Homoles gelidi virides circumdare ſaltus.
Fonde ſub aduerſa, penituſque in valle repoſta,
Magnum immane patet ſcopulis ingentibus antrum,
Obſcuroque aditu, tenebriſque in faucibus horret,
Monſtrorum hæc ſedes, vrſoſque, lupoſque rapaces
Audires fremere, & prætortis cornibus vros.

ſacer erat Dianæ atque Fauno. De priore Papinius, *Illas e lucis Hecate ſpeculata Lycæis.* De Fauno Maro, *Panos de monte Lycæi*, in quo olim templum nemini licebat ingredi. Plutarchus & Hyginus autores.

Tegeæa Mænala] Arcadica, a Tegea Arcadiæ oppido, cuius meminit Homerus, vt ſcribit Homerus, vt item Pauſanias. Deducitur inde muliebri genere Tegeatis, maſculino Tegeates, & Tegeæus apud Propertium. *Et calami Pan Tegeæe tui.* Nam ſicut nemæa nemeæus facit, ſic etiam tegæa tegeæus. Quin & Tegeaticus. Papinius: *Et de Mænalia volucer Tegeaticus vmbra.* *Homoles*] Hic, vt Otrys Thraciæ montes a Marone cantati: *Deſcendunt Centauri, Homolen, Otrynque niualem Linquentes.* *Prætortis cornibus Vros*] De his plura Cæſar Sexto commentario belli Gallici, & ego latius in Septimo huius operis libro dicam.

Huc ſe magnanimus, Lango comitante, per vmbras
Contulit Auſtriades, dein fontem & flumen adorat,
Atque Deas, Nymphaſque loci: dumque omnia luſtrat,
Exploratque oculis, Rex enſe decorus & arcu,
Eccernens ſummo vicini culmine montis
Monſtrum infandum, ingens, ſatiatum cæde ferarum.
Speluncam petit infrendens, concuſſa fragore
Ingenti nemora alta tremunt: velut orbe profundo
Eliciant Hecaten, Maneſque, & tartara vertant
Theſſalici cantus, gemat atro Tænarus ore,
Argolicæque labent vrbes, Phœbeque tremiſcat.
Vel cum ſe vaſtum referunt Cyclopes in antrum
Ætnæi, audires Siculas mugire cauernas.
Illi indignantes, nemus a radicibus imis
Conuellunt, tolluntque caput, nec celſius vlla
Populus Herculea cœlo ſe ſubiicit vmbra.
Vrſus erat, ceu fama recens peruenit ad aures,
Horrendum viſu monſtrum, cui lumina toruo
Intus opaca micant capiti, gliſcitque per ora
Infrendens rabies, vaſtiſque e faucibus extra
Eructat ſpumas, & inanem polluit auram.
Exæquat dorſo montes, & cruribus altas
Exuperat quercus, dentes tribus exerit vlnis,
Saturniq; refert intortis vnguibus Harpen.
Inarimem quondam ſub terras triſtis Echidna
Incoluit, Nymphe vultu, tenus inguine ſerpens
Inferius, ſæuo quæ myſta Typhaone natos
Horrendos peperit, cuſtodem Cerberon Orci,
Cuius demerſos terret vox ærea Manes,
Lernæamque Hydram, quam ferro atque ignibus hauſit
Amphitryoniades cum belligero Iolao.
Sed primum ante alios latrantem ſuſtulit Orthum
Oceano in magno, nullumq; hoc ſæuius vſquam
Progenuit natura nefas, tribus ora relaxat
Faucibus hic, trinumque caput, tria guttura pandit.
Interea Alcides Erythæo in littore victor
Geryonem extinguit, monſtrum domat, inde reuectus
Infandas cædes populis oſtendit Iberis.

Monſtrum infandum] Demonſtratio color rhetoricus, cum ita verbis res exprimitur, vt ante oculos eſſe videatur. *Tænarus*] Promontorium Laconiæ, clarum marmore laudatiſſimo, vt ſcribit Plinius. Ferunt illic ad inferos aditum pateſcere, quem eleganter deſcribit Seneca in Hercule furente. *Cyclopes Ætnæi*] Quia Siciliam inhabitauerunt, iuxta fabulas poetarum, fulmina Ioui ſufficientes: vnde dixit Poeta noſter: *Audires Siculas mugire cauernas.* Heſiodus treis memorat, Aſteropem, Brontem & Argem: & Cyclopas appellatos ait, quod vnus ſingulis oculus, & is in media fronte circinnatæ rotunditatis eſſet. Eoſdem circulares cœli vertigines repræſentare Zeno diſputat. Alij ex ipſis nominibus cœli tempeſtates interpretantur. *Subiicit*] Id eſt, extollit. Maro: *Et corpora ſaltu ſubiiciunt in equos.* *Harpen*] Vnde alibi, *Saturnida conficit Harpen.* Ita dicta eſt falx Saturni, qua Perſeum caput Meduſæ abſcidiſſe dicunt, vt apud Lucanum. *Inarimem quondam*] Narrat Vrſum ab Echydna traxiſſe originem, quæ inferne ſerpens erat varius ac crudelis: ſuperne autem vultum habebat virginis, vt eſt apud Heſiodum in Theogonia. *Inarimem*] Compoſita dictione noſtri accipiunt, inſulam in ora Campaniæ, de qua longe Strabo diſceptat. Eadem Pithecuſe memoratur ab hiſtoria quam Suidas refert. *Sub terras*] Echydnæ enim fuit ſub terris ſpelunca ſub curua petra, a Diis ac mortalibus longe ſeiuncta, vt idem Heſiodus cecinit. *Typhaone cuſtodem*] Ianitorem, qui veſtibulum ſeruat. *Orci*] Plutonis. Orcum Plutonem ſignificare docet Plautus, ita loquens: *Apud orcum te videbo.* *Ter-*

Mox & Bebrycios montes, & inhoſpita tranſit
Volcarum regna, & longe poſſeſſa colonis
Arua Tricaſtinis, qui monſtri dum inficit agros,
Vicinaſque Alpes, infractaque ſaxa veneno,
Prociduis tellus guttis, & ſanguine fœta
Virus alit venis, recipitque in viſcera tabem,
Et partum iuuat infandum calor, atque agit intus,

ret Manes] Latratu trifauci, vt dixit Maro & Seneca, *Hic ſæuus vmbras territat Stygius canis.* Qui terna vaſto capita concutiens ſono, regnum tuetur. & Poeta ſtatim, *tribus ora relaxat Faucibus, trinumque caput, tria guttura pandit.* *Lernaamque hydram*] A Lerna lacu Argiuorum: quę tantæ magnitudinis fuit, vt eam Hercules ſine nepotis Iolai auxilio nequiuerit conficere: cuius ſymbolum exponemus in fine Noni, ſuper his verbis: *Et ſemper plagis viuacibus hydram.* *Amphitryoniadæ*] Hercules. *Orthum*] Vide, quæ primo diximus commentario ſuper illo verſu, Orthonque & ſtabulis quem prodidit Eurytiona. *Alcides*] Hercules. *Geryonem extinguit*] Notum id ex Marone. *Iberis*] Hiſpanis. Nam quæ nunc a rege Hiſpano Hiſpania dicitur, ab amne prius Ibero Iberia dicebatur, autor Trogus: eiuſdem regionis alluens oras mare Iberum fertur. *Mox & Bebrycios montes*] Senſus eſt: cum Hercules victor ex Hiſpania rediiſſet, monſtri veneno, quod in terram fluxit circa Alpes nata eſſe varia monſtrorum genera. *Bebrycios*] id eſt, Pyrenæos. lege Sillium in tertio, & de Bebryciis populis Val. Flaccum in quarto. *Volcarum*] Gens eſt prouinciæ Tholoſanæ. Meminit eorundem Plinius, & Volcarum nomen apud Ptolemæum celebre eſt. Mela gentis quoque meminit in deſcriptione Rhodani, & Sillius in tertio, vnde Poeta hunc locum ſumpſit. *Tricaſtinis*] Accolę hi ſunt Druentiæ fluuij, qui iter Hannibalis aliquantulum remoratus eſt, cum ſit tranſitu difficillimus, *per agros erumpens.* Vnde Sillius: *Turbidus hic truncis ſaxiſque Druentia latum Ductoris vaſtauit iter.* *Iuuat calor, & agit intus*] Id eſt, dat vires, & impellit ad generationem. Videtur accedere ad eorum ſententiam, qui principium rerum naturalium volunt eſſe quatuor elementa, vt Empedocles Agrigentinus. Sed qui quatuor ex rebus poſſe omnia rentur, ex igni, terra, atq; anima procreſcere, & imbri, magnopere a vero lōgeq; erraſſe vidētur. autor eſt Lucretius.

Monſtrificum extemplo natum genus omne ferarum,
Hinc Alces, Vroſque boues, Geticumque Biſontem
Creuiſſe accipimus, Machlinque per æquora vectam.
Inſula nunc vaſtis nutrit Codanonia ſyluis:
Nec minor hac Eale nigranti fœta veneno
Prodiit ex terra, gerit alta hæc lurida fronte
Cornua, & alterno ruit in certamina motu.
Viſus & Ichneumon, liquida ſe mergere terra,
Et Phœbo ſiccare cutim, nunc fœmina, nunc vir,
Naturæque potens, formas variantis Hyæna,

Hinc Alces, vroſque boues] Aduertendum, Animalium ſicut & cæterarum rerum, ſecundum locorum qualitatem euenire diuerſam omnino generationem. Siquidem ſunt animalia, quæ non niſi locis calidioribus proueniant: vt elephantes, leones, ſerpentes. Alia quæ locis tantum frigidis procreentur: vt Biſontes, Vri, Alces, Tragelaphi. Multa quæ locis omnibus generentur: vt boues, equi, ſues, cerui. Quos Africa propemodum ſola non gignit, vt Herodotus & Plinius teſtantur. *Alces*] Apud nos & Alces inflexione tertia, & Alce prima, vt Græci, adnotauit Hermolaus: qui & refert cap. decimo octaui Plinianarum caſtigationum de Alcis verba, quæ dicunt Capitolinus & Pauſanias. Nota ſunt, quæ de hac fera Cæſar tradidit cōmentario ſexto, & Solinus cap. triceſimo ſecundo. Ego libro octauo commode adſcribam Eraſmi Stellæ verba, quæ docent, hallucinatos eſſe, qui de Alce ſcribunt ea, quæ de Machli fera potius intelligenda ſunt. *Vroſque boues*] Ex Plinij verbis ſatis patet, quos hodie Bubalos vocamus, alios eſſe a Bubalo Pliniano. *Geticumque Biſontem*] Id eſt, Scythicum, quoniam Scythia Biſontes quoque gignit: licet alias pauciſſima gignat animalia, fructuum inopia. Scribunt & de hac fera Plinius libro octauo, Cæſar libro iam citato, Solinus cap. quo ſupra. Plinius item tradit huius feræ vſum in medicinis lib. vigeſimo octauo. *Machlin*] Ex Plinij verbis deprehendimus, hanc feram eſſe Alcibus haud diſſimilem. *Codanonia*] Scandinauiam intelligit, a ſinu Codano: cuius meminit Plinius libro quarto. Et Solinus, qui ait: Scandinauia inſula e regione Germaniæ, mittit animal quale Alces, Plinius nominat Machlin. *Nec minor hac Eale*] Innuit, non ſolum monſtri ſanguine nata eſſe monſtra ſeptentrionalia, quorum meminit Plinius libro octauo, ſed etiam quæ in aliis orbis partibus eſſe dicuntur. De quibus Plinius, Ariſtoteles & Solinus quædam. Deſcribit autem Poeta eleganter Ealen, iuxta Plinium ipſum: quem vide cap. viceſimo primo octaui. *Lurida cornua*] Id eſt, ſupra modum pallida. Vnde rana lurida Varroni, & venena lurida poetis dicuntur. *Viſus & Ichneumon*] Huic cum Aſpide, vt Plinius author eſt, perpetuum & internecinum bellum eſt: meminit item Strabo. *Liquida terra*] Hoc eſt, limo, in quo ſe ſæpius mergit, & poſtea ſole ſiccat. Lege Plinium libro octauo, vbi bellum Ichneumonis & Aſpidis exponit. Quod & Lucanus innuit in Quarto hoc verſu: *Aſpidas vt Pharias cauda ſollertior hoſtis Ludit.* *Nunc fœmina, nunc vir*] Quoniam vtrumque retinet ſexum. Ichneumones certamine inter ſe congrediuntur. Victus pro fœmina paritur, partuque victoria deprehenditur. Præterea Latonæ & Lucinæ ſacrum dicunt. *Formas variantis Hyena*] Quoniam & Hyenis vtramque eſſe naturam, & alternis annis eſſe marem, alternis fœminam fieri, & parere ſine mare, creditum eſt. Ariſtoteles negat. Multa mira de ea produntur, quæ plurima in Aphrica gignitur. Sed maxime ſermonem humanum inter paſtorum ſtabula aſſimilare, nomenq; alicuius addiſcere, quem euocatum foras laceret, vt eſt apud Plinium.

Ergo inter diros partus, terraque nocentis
Progeniem infandam, dictu mirabile, monſtrum
Exeruit caput, & villoſos extulit artus
Vrſus humo, rapuitque fugam, transque inſilit alta
Celtarum nemora, atque Alpes inſedit apertas.
Inde genus, proleſque, & adhuc milleſima peſtis
Errabat ſylua in magna, monteſque per altos
A ſtabulis armenta fugat, viſuque nefandum
Nympha deſertis fugiunt Alpinides vmbris.
Hanc cuncti inquirunt, reſerantque indagine ſyluas,
Interea Caſar, ſtrepitus cum venit ad aures,
Immenſuſque fragor, quibus antra nemuſque repente
Mugit, expectat cupidus, poſitiſque ſagittis,
Quas iubet ex humeris fidum ſuſpendere Langum,
Enſem vulnificum vagina extraxit eburna.
Ecce autem longe turbata apparet imago
Ingentis monſtri: ac veluti ſub rupe leonem
Frondifera Nemees, nodoſo robore fretus
Aſpexit primum Alcides, & creuit vtrinque
Pugnandi rabies, cauda ſaxa aſpera pulſat
Alter, & Argolicas longum mugire Cleonas,
Atque Ioui ſacrum credas Apeſanta moueri,
Amphitryoniades mota ferit aera claua,
Perluſtratque oculis, qua parte haud irrita dextra
Vulnus agat: ſic Caſar erat, ſic horrida monſtro
Effigies, ferue tque oculis ardentibus ira.

Ventum eſt ad pugnam, laxat bipatentibus ora
Faucibus Orthigena, & dictu, viſuque tremendum,
Ore vomit ſaniem, ſemeſaque membra virorum
Eructat per inane, & verberat aera tabo.
Stat Caſar contra, quid enim tremefecerit illum?
Intenditque animum: veluti cum Delius ardens
Proſtrauit calidis luteum Pythona ſagittis.
Nec mora, dum patulo monſtrum crudeſcit hiatu.
Impatienſque ſui per vulnera corruit, olli
Tranſabiit coſtas Caſar mucrone coruſco.
Protinus infecta eſt effuſo ſanguine tellus.
Contra ira indignans, gemitum ſub nubila tollit
Horrendum, quo ima valles, nemora, inuia luſtra
Syluarum, & mota longum intonuere cauerna.
Neſcit ſtare loco furor igneus, obuia cadi
Fit monſtro rabies maior, gaudetque periclo.
Atque vt in Hercyniis certantem Iazyga lucis
Accipimus, contraque ferum ſaeuire biſontem
Cornibus ille arcu impauidus, teloque coruſco
Ingentes harmos tranſuerberat, & latus haurit,
Ingemit horrendum peſtis, toruumque minatur,
Vicinaque tremunt impactis cornibus vmbra.
Sic ferus inſtabat Caſar, nixuſque cruento
Vrgebat mucrone feram, & villoſa laceſſit
Tergora, iam cadens, modo non: vt ſanguinis atri
Debile profluuio paulum certamina Caſar
Decertare videt, meditatque voluere monſtrum
Effugia ad montes, ſcopuloſaque tendere in antra.

Ergo inter diros partus] Concludit vrſum a priocipio illinc natum eſſe, a quo hic vltimus ſuperſtes adhuc etat. *Celtarum*] Vno nomine Græci Gallos omnes Celtas oominant. Et in Celtico Appianus, Senones qui vrbem incenderunt Celtas vocant. De populis Galliæ lege Ammianum, qui Galliam minutatim diſpartitus eſt in multiiugas prouincias. *Alpes*] Etymum Alpium in Stauroſtichi cõmeotario explicaui. ne adſcribam, quæ de variis Alpium vocabulis Alciatus Mediolanenſis in annotationibus ſuis in Tacitum ſcribit: cauſſa eſt autor elegantis commentarioli in librum de moribus Germanorum eiuſdem Taciti, qui hæc ante me excerpſit atque vulgauit. *Milleſima peſtis*] Hoc eſt, vltima. Ouidius, *Tua ſit milleſima puppis.* *Nemees*] Sylua Arcadię inſignis, leone illo victo & ſtrãgulato ab Hercule. *Cleonas*] Cleone mediocre oppidum in via ſitum, quæ ex Argo Corinthum ducit. Vnde leo Nemeæus, etiam Cleonæus dicitur. Papinius, *Ante Cleonæi veſtitur prælia mõſtri.* Lucanus, *Ille Cleonæi proiecit terga leonis.* *Apeſanta*] Apeſas mõs eſt Nemeę, vt & Pindarus & Callimachus teſtãtur. Vnde Iupiter Apeſanti⁹.

Orthigena] Vrſus genitus ab Ortho cane, vt diximus. *Delius*] Apollo. Iuxta Callimachum, apud quem Delos ipſa ſic loquitur: Sed ex me Delius Apollo vocabitur. *Luteum Pythona*] Reſpexit ad veritatem fabulæ: vt etiam alibi, *& radiis ſiccauit humum*, inquit. De vi & poteſtate Solis Macrobius ſcribit libro primo de ſomno Scipionis. Pontanus eleganter cecinit, cur Apollo dicatur Pythonem occidiſſe, lib. de Stellis primo.

Iazyga] Tranſyluanum. *Horrendum, quo ima valles*] Sic ex bono libro priorem lectionem emendauimus.

Hercyniis lucis] Eleganter a Poeta libro octauo Hercynia deſcribitur, quare omnem noſtrum de ea ſermonem in illum locum ſeruamus. *Haurit*] Ferit. Maro, *Latus haurit apertum.*

Villoſa tergora] Id eſt, Villoſam pellem, vt idem. *Tergora diripiunt coſtis*, pro, pelles & coria detrahunt. *Centauros*] Quorum mentio facta eſt libro primo. Hos fuiſſe negat Lucretius, cum ait: *Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in vllo Eſſe queat duplici natura & corpore bino Ex alienigenis membris compacta poteſtas.* Idem ſentit Ariſtoteles. *Scyllaſque biformes*] De his monſtris duodecimo Odyſſeæ Homerus, & lib. Æneidos ter-

At tio

At non hoc telum ſtillans impune cruore
Rex ait, effugies, altumque inſurgit in enſem
Extemplo, & mediam ferit inter tempora frontem,
Partiturque immane caput, ruit ardua moles
Cum gemitu, & vaſto tremuit ſub pondere tellus.
Sternitur horrendum viſu, ſparſoque cerebro
Sæuit adhuc, oculiſque ferox pallentibus horret,
Nequicquam eluctans: tandem indignantia ſoluit
Membra anima, & moriens ſub tartara monſtra reuiſit
Centauros, Orthumque canem, Scyllaſque biformes.

tio Maro. Inibi fabuloſa diligenter Seruius retulit. Reuera tamen Scylla ſcopul⁹ eſt in freto Siculo, vt eſt apud Plinium & Saluſtium. Albertus noſter libro de Animalibus viceſimo quarto, vt citatur a bonæ fidei autoribus (ego enim hoc careo codice) ait, Scyllam eſſe piſcem marinũ, mõſtruoſum, crebro in mari quod Italiã attingit, habentem figuram virginis, ſed rictum oris maximũ, & dentes acutiſſimos: ob hoc canib. eſſe ſuccincta perhibetur, vterũ habere belluinum, caudã vt Delphinum, carnib. delectari, & homini maxime inimicari.

Interea Auſtriades ſpoliis & cæde recenti
Arduus incedit, ſequitur veſtigia Langus
Illius pone, & palmas vix flumine viuo
Abluerat. Subito cum ſe coram obtulit vltro
Diſſimulata Deam, præſtanti Delia vultu,
Oſque, habitumq; gerens, qualem gerit illa, vbi Cynthi
Venatrix gelidos ſyluarum indagine lucos
Circuit, & ceruos telis agit, omnia vultus
Mortalis, roſeoque fluunt a vertice crines.
Poſtquam congreſſi, tunc Rex prior: Eya age, num quem
Vidiſti ſocium, ingenti clamore frementem
Nympha per hos ſaltus? voces te audiſſe per vmbras
Crediderim, & certe, ni me tua fallit imago,
Auguror eſſe Deam, namque his perſæpe ſoletis
Vos Dryades, ſacraque in montibus eſſe Napææ.
Quiſquis es, Alma faue, & dextri pedis omina firma.
Talibus affatur dictis. Contra illa viciſſim
Incipit: Audiui longe, iamque omne reſultat
Alpinum clamore nemus, denſa agmina ab altis
Decurrere iugis, & valle feruntur aperta.
Et ne tantopere fallaris imagine noſtra,
Nympha ego ſum nemorum, dexter tibi Iuppiter adſit:
Sed tu quis tandem, nam te genus eſſe Deorum
Credidi, vt aſpexi vultus, & fortia bello
Pectora. tunc breuiter ſic Rex placido ore profatur:

Et palmas vix flumine viuo] Pro dextram, repoſui palmas. ſic enim in emẽdato reperi libro. Seruius ſecundo in Æneidos commentario, exponit, *flumine viuo*, id eſt, ſemper fluenti & naturali. *Ceruos*] De his Ariſtoteles capite quinto, De naturis animalium, quem referunt Plinius & Solinus: Ceruos dictos ἀπὸ τῶν κεράτων, hoc eſt, a cornibus. Varro & Pompeius dictos putant, quod Cerara, id eſt, cornua gerant, quaſi Cerui, G in C mutata. *Eya age*] Totus color ſumptus ex primo Maronis. Sed illic Venus interrogat, hic Cæſar. *Namque his perſæpe ſoletis*] Ratio coniecturæ, qua conatur eam oſtendere deam. *Dextri pedis omine firma*] Senſus eſt. Quiſquis ſis, dextro pede adſis, & propitia nobis. Sic etiam apud Maronem, *Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo*. item, ferte pedem, pro preſtate fauorem, & adeſte & venite. Verbum ex augurum arte ſumptum. Vulgo dicunt, bonis auibus, quod & ab augurum obſeruatione ſumptum eſt. *Nympha ego ſum nemorũ*] Nam Diana ſe in nympham uertit, & deam diſſimulauit, conſcia Cęſarem venatum iturum, vt ſuperius patuit. *Tandem*] Non vacat, vt neque apud Maronem, ſed denotat affectum loquentis, quę quãuis mira breuitate interrogauit, tamen plus q̃ vellet tẽporis conſumpſiſſe dolet. Dixit ergo, *tandem*. Nam animo properanti nihil ſatis feſtinatur.

Ille ego ſum Cæſar magno de ſanguine cretus
Auſtriadum, pugnaxque mihi Germania ſeruit,
Sarmaticis vicina plagis, quam Cimbrica frangit
Vnda, arctantque Alpes, & duplex Gallia claudit.
Præterea huc quæ me ſors attulit, accipe paucis.
Monſtrum infandum atrox, & formidabile terris
Irruere hos ſolitum montes, & paſcua læta,
Cunctaque ab vmbriferis armenta expellere ſyluis.
Hac animam effudit dextra, iacet horrida labes,
Et ſcelus inuiſum mortalibus, & ſacris Diis.
Quare agite, o Nymphæ nemorum, Faunique bicornes,
Et Syluane parens, & agreſtis Numina Panos,
Tuque caput fluuij, ſacrataque fontis origo
Magnorum ſedes Diuum, ſi præmia tantus
Promeruit labor, & polluta ſede remoui
Infandam peſtem, & monſtrum exitiale peremi,

Ille ego ſum Cæſar] Color Maronis. *Sum pius Æneas*, & cætera. Nec magno principi dedecori datur, ſi ſe ſuamque originem laudet, modo talis ſit, vt eius laudes merito a ſe ipſo extolli poſſint. Neq; enim in Principem egregium illam cauillationem arbitror, *Aliena laudas, qui genus iactas ſuum*, & turpis laus in ore proprio. Siue, vt nunc vulgus dictat, malignos eſſe vicinos illi, qui ipſe ſui laudator fuerit. Et Seruius apud ignoros prædicare de ſe omnino licere aſſerit. Nam de Ænea dicit, cuius modo verba libauimus. Non ſcientibus ipſum, ſed neſcientibus de ſe loqui, vel vt heroem loqui, cui quam mentiri turpe erat, tam vera reticere. Homericus quoque Vlyſſes ait, ſuam famam vſque ad cœlum ve-

Oro fauete omnes, dabitur ſi cernere ferro
Phalſgraphidem contra, vetitaſque repoſcere terras.

niſſe. *Germania pugnax*] Poeta eam in octauo particulariter deſcribit, vbi & nos dictabimus, quæ videbuntur opportuna. Bono epitheto *pugnax* dicitur, vel iuxta illud Lucani: *Omnis in arctois populis*, & cætera. Vel quod, vt Tacitus author eſt, Germanicæ genti quies eſt ingrata: cui etiam pigrum & iners videtur ſudore acquirere, quę poſſis ſanguine parare. *Mihi ſeruit*] Vtinam tam fere, quam contrarium eius ſcribit Syluius in Germania ſua. Poeta tamen reſpexit ad hoc, quod fieri debet, & non quod agitur, iuxta aureum Iuriſconſulti verbum qui ait & admonet, non tamen reſpiciendum eſſe quod Romæ agitur, quam quod fieri debet. *Sarmaticus vicina plagis*] Breuiter Germaniæ terminos complectitur, ad Taciti deſcriptionem. *Sarmaticu*] Polonicis. Nam Viſtula Poloniam a Germania diſterminat. Sunt autem Poloni Sarmatæ Europæi. Procopius Sarmatarum nomine ait appellari Gothos, Vandalos & Alanos, eandemque eſſe nationem, tantum ducibus, quorum nomina accæpere, eſſe diſcretos. *Cimbrica vnda*] Oceanus Germanicus, quem Cimbri accolunt. Apud quos Ouidius Somno regiam ædificauit. *Alpes*] Quæ Germaniam ab Italia ſubmouent. *Duplex Gallia claudit*] Antiquitus Germaniæ terminus Galliam verſus Rhenum habuit: inde latiores factæ vires Germanorum, Belgicam occupauerunt. Authores circumferuntur Procopius & Agathius: prætereo Chronographos & Annales noſtros. *Faunique bicornes*] Pinguntur cornibus in fronte caprinisque pedibus. Diuus Hieronymus ſcribit in vita Pauli Eremitæ, Satyrum beato Antonio obuiam factum, interrogatumque reſpondiſſe: Mortalis ego ſum, & vnus ex accolis Eremi, quos vario deluſa errore gentilitas Faunos Satyroſque, & incubos vocans colit. Religioſo ergo & multiſcio (vt Pij vtar verbo) authori magis credendum, quam negantibus eſſe id genus animantia. *Syluane parens*] Hic ſyluarum deus eſt, ac aruorum & pecorum patronus. *Panos*] Per hunc vniuerſæ ſubſtantiæ materialis dominator ſignificatur: vnde nomen Panos impoſitum, quod totum ſignificat. Lege primum Satur. Macrob. *Dabitur ſi*] Argumentum eſt, Maximilianum non præcipiti conſilio, ſed maturo hoc bellum mouiſſe, vbi negotium domi, &, vt aiunt, inter parietes componi nequiuit.

Cernere ferro] Pro, præliari, vel arma aſſumere & pugnare, vt apud Plautum in argumento, ni fallor, Amphitryonis.

Excipit hæc Phœbe: quondam ſi rite recordor,
Quod memoras bellum, & regni mauortia facta,
Fatidica in ſyluis ſolita eſt prædicere Theſpis.
Centum annos vixiſſe ferunt, centum ora Deorum
Munere, cui data ſunt. nam cum furor intus anhelans
Spiritibus titubare ſacris, audire tonantem
Fas erat, hanc ſyluam, circumque tremiſcere montes,
Multa ſuper bello dixit, ſemperque canebat
Te fore victorem, domitiſque ex hoſtibus alta
Signa relaturum, & te quantum viribus audet
Haud ignorabit, gens cultu aſperrima & armis
Boica, Reginum cum ſanguine polluet Iſter
Infectus, riuique fluent e monte cruoris.
Hinc Copeſtigenas victos magnumque canebat
Martis opus, tumefactaſque AEni cladibus vndas.
Interea exanimis lachrymas longumque trahebat
Cum gemitu voces, memini que audire querentem,
Et verbis culpare Deos, heu perfida fata,
Heu crudele nefas, toti iuuenilibus annis
Eripuere orbi, Regum recidiua propago.
Cuius erit terra tumulatum corpus Ibera,
Tu ne cede malis, perſtant immota, ſuumque
Fata tenent curſum. nam te poſt tanta tuorum
Funera, poſt curas domitas, victoſque labores
Excipiet gremio victorem O Enotria tellus,
Romanas arces, populos Latiumque videbis
Armipotens, & iura dabis, gentemque togatam
Reſtitues, & eris ſacra quoque Iuppiter arce.
Ne tamen incaſſum labantur tempora fando.
Eya age dic nobis, repetens ab origine bellum.

Excipit hæc Phœbe] Id eſt, reſpondet, vel ſubſequitur verba Cæſaris. Sic Maro: *Tum ſic excapit regia Iuno*. Huius verbi vſum varium tradit Non.

Theſpis] Nomen vatis: quam fatidicam vocat, vt a Marone Mantho appellatur, diuinitate ſcilicet prædita, vaticinans. *Titubare*] Pro, titubabat. Sic frequens Saluſtio. *Gens Boica*] Intelligit Boemicam pugnam prope Ratiſponam. *Reginum cum ſanguine polluet Iſter*] Vnde libro decimo ſic cecinit Poeta: *Sanguine colles Humecti fumant calido, riuique cruoris Manant Regini, atque Iſtrum inficere tepentes.* *Copeſtigenas*] Expugnationem arcis & oppidi *Kopffſtein* deſignat, quam in vndecimo deſcribit. *Exanimus*] Scilicet Theſpis, hoc eſt, conturbata, & accæpit pro exanimata. Nam exanimum, Donato teſte, mortuum eſt & occiſum: exanimatum vero, conterritum atq; cõturbatum. Quamq̃ nonnunquam exanimatus pro extincto & mortuo accipitur, vt ab Apuleio, & apud hiſtoricos perſæpe. *Regum recidiua propago*] Mortẽ Philippi Regis innuit, de qua Poeta incidenter lib. 9. *Perſtant immota*] Vnde fatum immutabile, ineuitabile, inexorabile & ineffugibile dicitur. *Excipiet gremio victorẽ O Enotria tellus*] Quod cõtigit paucis ante annis, quã emigraret e viuis. Siquidẽ cũ validiſſimo exercitu, quadraginta enim millia peditũ in caſtris habuit, Italiã ingreſſus, traiectis Mintio, Oleo & Abdua, Gallos Venetoſq; in fugam vertit. Sed Gallos intra Mediolanũ obſedit: & niſi quorundã perfidia obfuiſſet, trium-

triumphum omnino tanti belli aut egiſſet in Italia, aut in Germaniam reportaſſet. *Latium*] Pars pro toto. Ea enim eſt Italiæ portio, in qua Saturnus latuit a Ioue filio pulſus. *Iura dabis*] Leges condes. *Gentemq; togatam*] Romanos, quorum eſt toga. *Iuppiter ſacra arce*] Senſus eſt, quod Cæſar his honoribus & veneratione a Romanis excipietur, qui Ioui Capitolino exhibebantur, cui ſacellũ erat in Tarpeio monte. Porro Capitolini Iouis qualis effigies fuerit, & a quo dicata, refert Plinius.

Tunc Rex Auſtriades, ſuſpiria pectore ab imo
Alta trahens, inquit: Dij talem auertite caſum
Cœlicolæ, ſeruate domum, ſeruate nepotes
Ad mundi imperium. Mors ſi interruperit annos,
Et ſpes concepta, & magnarum exordia rerum
Nequicquam extiterint, belli eſt iniuria longa,
Sunt longæ ambages: ſit te tamen ardor habendi
Hæc monet, incipiam, cauſſasq; ab origine pandam.

Dij talem auertite caſum] Prudentiam Cæſaris notat ac pietatem, qui ſtatim in Philippum filium mentem coniecit. Et ſenſus eſt. Si Diis placet, vt ſpes cõcepta de filio, quem ad magna rerum exordia protulerunt interrumpatur, ſaltem ipſis Superis cura ſit Auſtriacæ domus, & nepotũ, Caroli ſcilicet, & Ferdinandi. *Dij cœlicolæ*] Deos non ob aliud appellant cœlicolas, vt autor eſt Aur. Auguſtinus lib. decimo ciuitatis Dei, niſi quod cœlum colant, non vtique venerando, ſed inhabitando: quaſi quoſdam cœli colonos.

Norica regna, tuas ſi caſu venit ad aures
Nomen, fœta viris tellus & diuite gleba,
Narrantur variis quondam poſſeſſa colonis.
Primus enim ante alios ſibi Noricus incola terras
Aſciuit vacuas, & adhuc veſtigia ſeruant,
Vt memorant patres, & gentis origine gaudent.
Vnde olim quæ nulla manet quoque Norica dicta eſt.
Romulidum interea fugiens victricia ſigna
Gens armis opibuſque potens, atque horrida bello,
Deſeruere Padi campos oramque togatam.
Hos memorant Boios, qui qua fluit alpibus AEnos,
Incoluere ſolum, tranſque Iſtri flumina vectis,
Fertur in Hercynio creuiſſe Boemia luco.
Iamq; aucti & fama per Norica rura potentes,
Sceptra diu tenuere loci, fluit vnde ſuperbum
Et genus, & proles, & fortia pectora bello
Boiugenum Heroum: treiſque alto a ſanguine creti
Imperium rexere Duces, ſine prole receſſit
Primus, & hunc Stephanon dixere, ſuiq; reliquit
Hæredes regni fratres: quorum edidit alter
Henricon: huic natus regno ſucceſſit: ab illo
Diues opum atque auri, claruſque Georgius armis
Iura capit ſceptri, pulchram qui coniuge prolem
Suſtulit, hæc iuueni Materno ſanguine iuncto
Nubit, & hinc regnat Boiorum in ſede Robertus.
At magnum armipotens Herneſtona procreat alter,
Hic te Alberte ſenex, ex te tua maxima proles
AEditur, & quamuis delapſum ſanguine ab vno
Partitum genus, & ſedem diſcreuerit ætas,
Noricam hic gentem, regnumq; repoſcit auitum
Impatiens patriis, quod fœmina regnet in aruis.

Norica regna tuas] Refert orginem gentis Boioariæ, & ſitum eius ex Strabonis ſententia deſcribit. Noricis enim Boioarij ſucceſſere. *Fœta viris tellus & diuite gleba*] Strabonis tempore inculta fuit & deſerta regio: vnde Poeta ad ſuum reſpiciens tempus, diuitem & frequentem populis dicit. Et certe nunc eſt cultiſſima, claraque magnis & ambitioſis ciuitatibus, & pluribus nobiliſſimis oppidis. *Et gentis origine gaudent*] Noricum montem, vt arbitror, intelligit. Quamquam Norimbergenſes, vt ſcribunt Chronographi, nec Boioarij, nec Frãcones videri volũt: ſed tertium quoddam & ſeparatum genus. Et hodie Noricum appellatur ea portio terræ Boioariæ, quæ inter Danubium & Norimbergam iacet. *Norica*] Scilicet, a Noricis condita, & a Boiis, vt Cæſar ſcribit, deleta. *Romulidum interea*] Sequitur Strabonem, qui recitat priſcis temporibus plurimas Gallorum gẽtes Padum incoluiſſe, e quibus ampliſſimi fuere Boi & Inſubres, & qui olim cum Geſatis Senones per vim Roma potiti ſunt. Hos Romani poſterioribus annis perdiderunt: Boios vero e finibus eiecerunt, qui inde migrantes circum adiacentia Iſtri loca cum Tauriſcis habitarunt, qui inter Noricos numerantur. *Padi campos*] Etymum Padi referam infra. *Qui qua fluit alpibus Ænos*] Noricũ enim inter Lycum & Ænũ fluuios poſitum eſt. *Fertur in Hercynio creuiſſe Boemia luco*] Diximus ſuperius Poetam Boios pro Boemis intellexiſſe, ſecutum eorum opinionem, qui volunt Boios a Tauriſcis victos vlteriorem ripam fluminis Iſtri incoluiſſe, vbi nunc Boemia eſt, ſylua Hercynia vndique cincta, Albi fluuio media irrigata. *Superbum*] Nobile. Maro, *ceciditq; ſuperbum Ilium.* *Et hunc Stephanon dixere*] Eleganter ſimul & docte factum a Poeta eſt, vt a neceſſariis incipiat, & obſoleta oblitterataque fugiat. Nam ab ouo incipiendum non eſſe, præcipit Horatius. Et lineam Georgij Ducis primo proſequitur. *Materno ſanguine*] Erat enim vxor Philippi Palatini, germana ſoror Georgij Ducis, & mater Roberti. *At magnum armipotens*] Genus Alberti deſcribit. *Maxima proles*] Significat, reor, Alberti filios, Cæſaris nepotes. *Et quamuis partitum genus & ſedem diſcreuerat ætas*] Id eſt, quamuis partitum genus per lineas ſcilicet duorũ fratrum, quorum ab altero Georgius deſcendit, ab altero Albertus, & diu fuerint inter has duas lineas ſedes diſcretæ:

tamen quia Georgius ſine maribus deceſſerat, Albertus iure ad ſe redire Georgij dominium arbitrabatur: nec pati poterat, vt hæredes terrarum fœminæ fierent. Vnde dicit, *Noricam hic gentem, regnumq; repoſcit auitum*] Et cætera. Albertum intelligens.

Tantæ ergo ad noſtras orientia iurgia litis
Cum delata forent aures, placare furorem
Inſtitui, curamq; mihi, ſceptrumq; volentes
Commiſere Duces, regnoque vt cederet alter,
Et genus, & leges, & auorum elapſa propago
Compulit indignans, fas omne abrumpit, & armis
Inuadit cunctos, atq; occupat arua Robertus,
Dotaleſque vrbes, & connubialia regna,
Quæ iuſta imperij, & ſtirpis ditione potenti
Alberto obueniunt, ſceptriq; hærede repulſo,
Et noſtri contemptor habet, dominuſq; per alta
Oppida deuectus populis dat iura ſubactis.
Sed quid ego has voluo, memorans ab origine cauſſas?
Quanquam animos aliæ noſtros antiquitus vrgent.
Regnandi furor hinc, & pugnæ immenſa cupido
Mentibus illapſa eſt, iam dudum intelligis vnde
Principium extiterit belli. Nec plura loquentis
Effulſit Diana oculis, Diuamque fateri
Se voluit coram, ſubitoq; euaſit ad auras
Sublimis quacunque meat, micat orbita, qualis
Eſſe ſolet mundo cum ſydera lapſa relinquunt.
Immenſi ſplendoris iter. tunc Cæſar adorans
Numen ait, te ſancta ſequor, quæcunque Dearum
O adſis tandem, fortunaſque aſpice noſtras.

Commiſere] Id eſt, commendauere. Quidã tamen commendo, & committo ſic ſeparant: vt commendemus non cognitis, committamus cognitis. Terentius iunctim protulit: Ego me tuæ commendo & committo fidei. *Et genus*] Id eſt, ius ſanguinitatis & agnationis. *Et leges*] Nempe, vt aiunt, feudales: quæ excludunt fœminas a ſucceſſione dominiorum. Niſi inueſtitura fuerit facta in patre, vt filij & filiæ ſuccedant in feudum: tunc enim ſuccedit filia, filiis non extantibus, vt eſt in titulo de ſucceſſione feudi, lib. de feudis primo. *Et auorum elapſa propago*] Quoniam in linea Georgij Ducis mares defecerant. *Compulit, vt alter*] Scilicet Robertus. *Cederet regno*] Quod ad ſe, propter matrimonium, ſpectare putabat: vnde inferius dicit, *connubialia regna.* Cæterum ſi Alexander Papa has inſolitas redas non probaſſet, lis nulla foret ſecuta. *Indignans*] Ipſe ſcilicet Robertus propter hoc Cæſaris iudicium. *Quæ*] Scilicet regna, hoc eſt, dominium eorum populorum & terrarũ, quibus dominabatur Georgius ſocer Roberti. *Quamquam animos*] Ex induſtria tacet occultas Cæſareani odij cauſſas in Palatinos, quos quidem vbique in opere, vt oſtendemus, mirifice extollit. *Diuam*] Pro Deam. *Micat orbita*] Signum rotæ in vdo ſolo eſt, hic pro tactu illo ac ductu ſplendoris. *Cum ſydera lapſa*] Iuxta vulgaram opinionem. vt autem id fiat, docet Plinius libro ſecundo.

Dixit, & ad ſocios reditum parat, inuia tranſit
Syluarum nemorumque, & opaca ſilentia, greſſum
Inde rapit celerem, qua prominet horrida caſu
Præcipiti rupes, altoq; aſperrima caute
Conſurgunt pinnæ ingentes, & nubila tranant
Culmina ſaxorum, victor tamen ardua Cæſar
Exuperat montis, ſummoq; in vertice ſedit:
Atque vt tantorum viuant monumenta laborum,
Signa triumphato fixit cæleſtia ſaxo.
His cornu exactis violentius aſtrepit vnco,
Heroaſq; ciet, ſocioſque per auia ſylua
Sollicitos: ſonitu ſque vt eorum perculit aures
Conuenere omnes, Regem cernunt que, pauentque,
Intenduntq; aciem, & replent clamoribus auras,
Quiſque timet molem immenſam, & labentia ab alto
Saxa iugo, ne prona ruat tutela ſaluſque
Orbis, & arctoum cælum ſibi vendicet aſtrum.
Tunc Rex vt vidit trepidantem a culmine turbam,
Impauidus prætentat iter, nec hiantia quicquam
Saxa timet, volat inferius: ſtat pendula pubes
Paſtorum, montiſque ima in radice moratur.
Rex aderat tandem, fluit vndiq; turba, nemuſq;
Conſonat, & ſtrepitu ſyluæ colleſque reclamant.
Vt paulum ſedati animi, voceſque remiſſæ,
Incipit effari Cæſar, remq; ordine pandit:

Signa triumphato] In ualle Æni iuxta pagum Cirleum, eſt rupes immenſæ altitudinis, in cuius medio ingens antrum viſitur: illuc Cęſar crucifixum humeris excelſos ſuperans cautes portauit: vt hodie in hodiernum diem vſque imago illa a tranſeuntibus non ſine admiratione cernitur. Tanta dexteritate Cæſar erat in aſcendendo montes. *Prona ruat*] Si Cæſar, tutela & ſalus orbis, appoſitiue. *Cœlum ſibi vendicet aſtrum*] Pythagorice, vt & Maro & Lucanus. *Pendula pubes*] Vel dubia, vel intenta rei admirandæ, quam ſcilicet, edidit Cæſar in aſcendendo montes, vbi dominicam crucem affixit. *Crebra intonat æther*] Id eſt, aer, qui inter cautes & montium flexus reciprocas reddit voces, quæ Græcis dicuntur Echo. Hãc Auſonius dixit Aeris & Linguæ filiam. *Ænoum littus*] Id eſt, ripa Æni. Et improprie videtur dixiſſe littus, cum ex obſeruatione grammaticorum littus maris ſit, & ripa fluuiorum. Quod expreſſit Ouidius illo verſu dimidiato: *pro rupis littora pulſant.* Apud Apuleium obſeruatum eſt, ripam dici maris.

Scilicet *Ibat*

Scilicet, vt monſtro concurrerit, atq; cruentis
Obruerit telis, & valle reliquerit ima,
Ingentem eructans animam. ſic omnia Cæſar
Narrat, & exertum ferventi cæde madentem
Mucronem oſtentat. iam læti rebus ad vrbem
Se referunt plauduntq; omnes: crebra intonat æther
Voce hominum, ſtrepit omnis ager, longeq; reſultat
Ænoum littus. Rex haſta inſignis & enſe
Ibat ouans, iuxtaq; Duces ſqualentibus armis
Vrgent æripedum ſpumantibus ora lupatis.

Ibat ouans] Maſſurius autor eſt, pedibus ingredi ouantes: & Halicarnaſſæus id confirmat, ſcribens quemadmodum Poſthumius ouans introiuit: primum, inquit, pedes ingreditur, nec in curru ſicut triumphator: deinde non picta veſte, nec ornatur trabea, qui peculiaris eſt Conſilum Ducumque amictus: præterea non eodem vtitur ſceptro, quo ille qui triumphat. Seruius tamen enarrans illud Maronis, *Sola fuga nautas comitabar ouantes.* dicit, qui ouationẽ meretur, & vno equo vtitur, & a plebeis vel equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus ſacrificat. Vnde ouatio dicta. Eſt autem ouatio, minor triumphus: cum hoſtiũ nomen humile eſt, aut cum incruenta victoria obuenit. Ideoq; oualis corona, myrthea erat, tanquam non Martius, ſed quaſi Venereus triumphus foret. Eſt enim myrthus arbuſcula Veneri dicata.

Nec mora, paſtores, qua victum eſt Cæſare mõſtrum
Feſtini trepidant, aras, ludoſque quotannis
Inſtituunt, vbi ſacra Ioui ſolennia læti
Victori celebrant, magnoque vt priſca vetuſtas
Alcidæ, relinuntq; cados, ductantq; choreas
Intonſi iuuenes, pueri, innuptæq; puellæ,
Auſtriadæ laudem & lætum pæana canentes.

Magno Alcide] Quamuis Cæſar in commentariis prodidit, Deorum numero eos ſolos a Germanis exiſtimari, quos cernunt, videlicet, Solem, Vulcanum, & Lunam: Herculem tamen, atque Martem venerantur. autor eſt Tacitus. *Relinunt*] Id eſt, recludunt. Terẽtius, *relevi dolia omnia*, hoc eſt, aperui. *Cados*] Vinaria vaſa, quæ antequam nomen dolij prolatum eſſet, calpar dicebantur, & cadus. Maro: *Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes.* *Intonſi*] Imberbes.

At Rex Auguſtam propere dum tendit ad vrbem,
Multa ſuper bello ſecum. placet ire per hoſtes,
Ablataſque vrbes, genteſque repoſcere ferro
Imperio arreptas: pietas tamen alta refringit
Ardentes animos, & corda furentia Marte.
Ante oculos etenim videt arma, vtroſque nefandis
Cædibus infectos, patrioq; in ſanguine tinctam
Arctoam gentem, varioque examine rerum
Multa animo voluit, propriaſque quod eſſe videbat
Inſontes cauſſas: Bella hæc, bella, inquit, agamus,
Intrepidiq;, iubente Deo, in media arma ruamus.
Illa dies aderit, qua noſtro Marte Robertum
Expulſum regno, mecum certaſſe pigebit.
Hæc ſecum, tacitaſque premit ſub pectore curas.
Iamque propinquabant vrbi, volat obuia pubes
Vindelica, ardentes pueri, matreſq; Lycææ
Vndique concurrunt, tandem ſtipante caterua
Excipiunt Regem, lætiq; ad limina ducunt
Primores patrum, Procereſque Duceſque ſequuntur.
Stat domus excelſa, & ſublimibus alta columnis
Ad cœlum porrecta caput, foribuſque ſuperbis
Æratis ſtrident poſtes, laquearia fulgent
Auratis trabibus ſqualles pars omnis in auro,
Belgicaq; intonſis pendent aulæa Britannis

Placet ire per hoſtes] Propter iuſtam cauſſam. inferius enim dicit: *proprias quod eſſe videbat Inſontes cauſſas*. pietate tamen retrahi videbatur. *Ante oculos etenim*] Subiungit rationem. Dicere autem rem eſſe ante oculos, vel videre, vim habet prouerbij, quod eſt: *Ante pedes.* quo ſignificatur, quod obuium, quodque vel præſens adeſt, vel imminet. Terentius, *Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt videre, ſed etiam illa quæ futura ſunt proſpicere.* *Iubente Deo*] Diana ſcilicet, quæ ſuperius Cæſari victorias pollicita eſt, Oſtendimus Deum marem & fœminam ſignificare. *Matreſque Lycææ*] Id eſt, Auguſtanæ, a Lyco flumine, quod vrbem alluit. *Primores patrum*] Qui primi ſunt, & veluti principes ſenatus, qui etiã Primates, & a quibuſdã Summates, ab aliis Optimates appellantur. Priſci autem Primores adiectiue protulerunt: & eius appellatione ſummas quaſque res ſignificabant. *Stat domus excelſa*] Topotheſia eſt, id eſt, ficta deſcriptio, vt illa apud Papinium: *Eſt locus Inachiæ dixerunt Tænara gentes.* *Laquearia*] Dicimus laquearia, & lacunaria cameras cœnationum. Lacus quoque dici poſſe docet Seruius. *Squallet pars omnis in auro*] Sic legendum, & non par omnis in auro. *Squallet*] Referta eſt, denſata & onerata. Huius elegantem vſum verbi apud veteres tradidi in commentariis Hymni Prudentij, qui a plæriſque inſcribitur, de Miraculis CHRISTI. *Aulæa*] Sunt aulæa panni & vela picturata, & verſicolori textura ſpectabilia, quæ Græcis quidem vocabulis, ſed apud Latinos vſitatis peripetaſmata, & periſtromata nominantur. *Belgica* autem vocat, vel quod apud Brabantinos inſigni Belgicæ nomine populos fiunt: vel quod aulæa iſta fuerunt Burgundionum Principis, & Belgarum maximi Ducis, qui occubuit in bello, quod ab eo geſtum eſt in Renatum Lotharingium.

Intonſis Britannis] Aulæa enim colore diſtincta, & ſimulachris hominum intertexta fuiſſe, con-

ſtat ex illo Maronis, *Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.* Vnde a Plauto belluata tapetia dicta, a textura belluarum, quę in aulæis hoc genus decenter intexuntur. Quod autem Britannos vocat intoſos, vel ad tempora noſtra reſpexit, quia intonſi ſunt: vel intonſis dixit, pro valde tonſis. Nam Cæſar in quinto refert commentario, quod omnes Britanni ſe vltro glaſto inficiunt, quod ceruleum faciebat colorem: atque hoc horridiores ſunt pugna, aſpectu capilloq; ſunt promiſſo, atque omni parte corporis raſa, præter caput & labrum ſuperius.

Rex ipſe interea ſublimem aſcendit in arcem,
Proſpectumq; oculis luſtrat, populoſque iacentes,
Incultumq; ſolum, Cererem nec amantia prata:
Siue quod eſt illis cura minus arua colendo,
Frangere humum, & ſemen ſub triſtibus abdere ſulcis:
Siue quod infauſtum glaciali ſydere cælum
Vrit arenoſas terras, alimentaq; ſecum
Abſtrahit, & ſterilis depaſcitur arua coloni,
Illic nulla ſeges, nec prela liquentia Baccho
Cernuntur, tantum vacuis armenta videres
Errare in pratis, gelidoq; in flumine mergi,
Cum feruens calidum comburit Syrius æquor.
Reſpicit & late fluuios, Vindamque, Lycumq;
Miſcentes vndas, & nomina littoris, vnde
Antiquam gentem, populumque, vrbemq; vocarunt
Vindelicam, atq; etiam ſic dicta Licatia tellus.

Rex ipſe interea] Capta occaſione Auguſtæ vrbis ſolum deſcribit. *Sublimem arcem*] Efficta eſt a Poeta. *Cererem*] Fulgentius neſcio quid indictum poſteris ſequens, Cererem ex eo dictam ſuſpicatur, quod græce χαρὰ gaudium dicitur: & ideo illam frumenti Deam haberi, quod vbi plenitudo fructuum ſit, gaudia ſemper abundent neceſſe eſt: quod & ipſum prouerbium indicat, *Sine Baccho & Cerere friget Venus.* Siquidem ex ſupra abundanti bibendi & edendi vſu libido ſolet accendi, & inter cauſſas flagitij Sodomorum in ſacris literis poſita eſt panis ſaturitas. *Siue quod eſt illis*] Subiungit duas rationes ſterilis & inculti ſoli. Prima eſt incuria & negligentia hominum, qui mercimonio magis victum quæritant, quam cultura terræ. Secunda eſt inclementia cœli, hoc eſt, frigiditatis aeris. *Frangere*] Scindere aratro ſiue ligonibus. Maro dixit vertere, quod eſt, vt ait Donatus, in aliam partem penitus transferre. *Triſtibus ſulcis*] Quia in ſterili ſolo. *Vrit arenoſas terras*] Eſt enim tam frigoris, quam caloris. Maro & Lucanus: *aut Boreæ penetrabile frigus Adurat. Vrebant montana niues.* *Depaſcit*] Depopulatur, abſumit. *Sterilis*] Tenuis, pauperis vel triſtis: vt lætus dicitur, cui ſunt pinguia & feracia arua. *Seges*] Id eſt, frumentum. Varro nomen a ſatu deduxit. Maro pro terra poſuit in quarto Georgic. *Feruens Syrius*] Lege interpretes eiuſdem ſuper hoc verſu libri iam citati. *Iam rapidus torrens ſitientes Syrius Indos Ardebat cœlo.* *Lycacia tellus*] Apud Ptolemæum Lycatij inter Vindelicos ponuntur.

Interea occiduo feſſis properabat olympo
Phœbus equis, pallensq; polo ſubduxerat vmbras,
Inſtituunt de more dapes, & fercula promunt,
Regiaque exornant poſitis conuiuia menſis,
Hi cura ingenti nitidis laquearibus aureos
Suſpendunt lychnos, atq; igne micante tenebras
Diſcutiunt noctis, lucent alta atria flammis.
Hi Cererem expediunt, hic cymbia lacte madenti
Depromit, famulisque tonant curſantibus ædes,
Regificoq; ardent luxu, carcheſia Baccho
Spumant, & late vaſorum argenteus ordo
Inſtruitur, puroq; auro memoranda ſupellex.

Equis] Nomina exprimit Ouidius ſecundo Metamorphoſ. *Inſtituunt de more dapes*] Hoc eſt, patrio more: & eſt conuiuij deſcriptio. *Fercula*] Ab eo quod in menſam inferantur. *Lychnos*] Quod vocãt Græci λύχνος, Latini lucernam dixerũt. Vnde lychnobij dicti, qui id noctu faciunt, quicquid alij interdiu ſolent facere, vel res præpoſteras agunt. *Cererem expediunt*] Panem extrahunt, proferunt. *Cymbia lacte madentis*] Vſitatiſſimus Germanis cibus, lac & butyrum, ex quibus plurima edulium genera conficiuntur. *Regifico luxu*] Vt crapulam & vinoſitatem ſignificet. Latinum non eſt. Significat enim morum ſolutionem, vt ſuperius, *luxus vbi faſt uſque perit*: & profuſam impenſam, vt hoc loco. *Carcheſia*] Pocula ſunt, vt Macrobius, ignorata latinitati, & ſola Græcia celebrata. *Ordo vaſorum*] Vulgus Credentiam appellat. Nomine vaſorum intelligimus omnia, quæ aliquid intra ſe continent. De maiorum noſtrorum vaſis extat elegans caput apud Irenicum libro ſecundo. *Puro auro*] Hoc eſt, mero. Antiqui putum dicebant. Plautus putum putum ſycophantam dixit, in quo nihil probitatis ineſt, ex omni vitio concretus: qualis delator & calumniator eſſe debet. Gellius tradit vſum huius verbi apud antiquos.

Iamque aderat Cæſar, ſquamantem grandibus auro
Veſtem humeris aptat, Tyrioque recumbit in Oſtro.
Aſtrifero qualem accipimus conſidere magnum
Axe Iouem, & ſacra libantem pocula dextra.
Ornatiq; ſedent proceres, menſiſque recumbunt,
Indulgentque mero, nec non de more vetuſto
Sollicitant epulas dono ſpumantis Iacchi,

Squamantem veſtem auro] Innuit copiam, denſitatemque auri in ſquamarum ſpeciem intexti. Sic Maro, *Per tunicam ſqualentem auro*, dixit: hoc ipſum ſignificare volens, qua de re abunde Macrobius libro Saturn. ſexto. *Grandibus humeris*] Vt ſuperius, *vaſtis*, de Cæſaris humeris dixit, illius corporis

Inque vicem potant omnes, nullumq́; putabant
Lætitia maiore diem, moremq́; ſecuti
Dulcibus irrorant menſis bona vina volentes
Quæ Rhenus, Nicerusq́; vehit, quæque ardua Treuir
Nutrit, vbi placidi ſurgunt vineta Moſellæ.

corporis robur & egregium habitum indicaturus. *Tyrio*] Optimum epithetum. Nam legimus Tyrum ob decus purpuræ, quam fert libertate donatam a Romanis. Hanc Hebræos Sur nominate volunt. Habita metropolis Phœniciæ, quanquam Sidon reluctata eſt: qua cum de magnitudine, pulchritudine, & antiquitate contenderat. tametſi ab Homero celebrata Sidon, Tyri nulla mentione facta. Chriſtus vtriuſque meminit, vbi prædicit in die Iudicij remiſſius agi cum Tyro & Sidone, quam cum plæriſque Iudæorum oppidis, in quibus prædicauerat, & ſupra naturam ſigna fecerat. *Oſtro*] Purpura. *Axe*] Cælo. Quanquam axis proprie iuxta Procli finitionem dicitur ipſa linea, quæ mundum dimetitur. Et Theon ſcribit axem imaginariam eſſe lineam, cuius puncta Poli nuncupantur. Eo autem dictus eſt axis, quod circa ipſum agatur cœlum. *Sollicitant epulas dono ſpumantis Iacchi*] Intelligit morem inuicem propinandi apud Germanos. Ebrietatem non tantum Germanis, verum & omnibus gentibus aſſcriptam docet Irenicus noſter cap. decimo octauo libri iam citati. *Nullumque putabant*] Non deſideratur verbum. Nam eſt, erat, & fuit, plærumqoe abſuot cum elegantia ſine detrimento ſententiæ. Lege Macrobium libro ſexto. *Moremque ſecuti*]. Scilicet antiquorum, qui vt melius locus fragraret, odoris vinis ac croco ſpargebant triclinium. *Nicer*] Nicer apud antiquiores, vt Liger Galliæ fluuius. Eſt autem Nicer is Sueuiæ fluuius, quem hodie Germanice *Necker* vocamus, quidam Neccarum, de quo inferius latius dicam. Niceris meminit autor Panegyrici Conſtantioo Conſtantij F. dicti. *Treuir*] Tacitus ſcribit Treuiros & Neruios circa affectationem Germanicæ originis vltro ambitioſos eſſe: tanquam per hanc gloriam ſanguinis a ſimilitudine & inertia Gallorum ſeparentur. Treuiros liberos facit Plinius. Lucanus teſtis eſt eos ciuili bello inter Cęſarem & Pompeium interfuiſſe. *Moſella*] Fluuius hic vel Auſoniano præconio ootiſſimus eſt. Corripuit autem, ipſum Auſonium imitatus, quod aote me doctiſſimus ille Vadianus noſter obſeruauit. Bono autem epitheto vſus eſt. Nam ad Moſellam conuerſo ſermone Auſonius cecinit: *Tu placidus prælapſus aquis nec murmura venti Vlla, nec occulti pateris luctamina ſaxi.*

Æneadum interea ſapiens Orator ab arce
Venerat, atq́; thoro Regis conſederat alto,
Et ſtupet, & pompas oculis titubantibus haurit.
Hic Marianus erat, quem Tuſco vertice fudit
Sublimis Peruſina domus, quam Lydius amnis
Aſtrepit, atq́; vllo lacus indelebilis æuo
Attollis Thraſymene caput, ripamque vetuſtas
Faunigenam memorat tenuiſſe antiquitus Aunum,
Hæc patria eſt olli nobiſque, & ſanguine ab vno
Ædimur: ille tamen virtute inſignis ad aſtra
Euolat, & celſo pulſat iam vertice olympum,

Æneadum interea] Poeta in fine huius libri patrui ſui Mariani Bartholini laudes canit: imitatus Maronem, qui vltimo libro Georgicon laudes Pollionis fuerat proſecut', quas poſtmodum in fabulam Orphei commutauit. Hic eſt Marianus, qui a Iulio Pontifice in duodecimuiralem iudicem, quos Auditores Rotæ vulgus appellat, cooptatus eſt, cum prius in Hungariam cum Cardinali Rhegino profectus fuiſſet. Inde Orator a Iulio creatus, in Germaniam, ad Cæſarem Maximilianum mittitur, quo tempore notariam ego præſtiti operam Petro Bononio Epiſcopo Tergeſtino, tum magno Romani ſcrinij apud Maximilianum magiſtro: qui cum & honoris & officij gratia frequens accederet Marianum, ipſe quoque ſtudio & cura Poetæ; qui patruum ſequebatur, in clariſſimi viri amicitiam receptus ſum. Sed cum defunctus oratotio munere Romam rediiſſet, æſtiuis caloribus, dum Sublaci amœnitatem petit, aquarum frigiditate æger Romæ periit.

Æneadum] Romanorum. Lucretius: *Æneadum genitrix.* Sillius: *Ordior arma quibus cœlo ſe gloria tollit Æneadum.* *Peruſina domus*] Peruſia antiquiſſima Ethruriæ ciuitas eſt notiſſima Marci Aotonij fuga & Auguſti obſidione: cuius meminit Lucanus & Propertius. Ab Auguſto dicta eſt Auguſta Peruſia, quod eam dilectam a ſe inſtaurarit. *Lydius amnis*] Id eſt, Thybris, qui Vmbriam a Tuſcis diuidit, mille fere paſſus a Peruſia labitur. Lydius autem dictus, quoniam Lydi Ethruriam incoluerunt, autore Strabone. *Thraſymene*] Lacus eſt inter Cluſium, Cortonam & Peruſium poſitus, ditioni Peruſinæ ſubiectus, vt apud Campanum eſt. Memorabilis clade Romanorum & victoria Annibalis. lege poſt Liuium Quintum Sillij librum. *Faunigenam Aunum*] Sic Sillius ipſe: *Qua vada Faunigena regnata antiquitus Auno, Nunc voluente die Thraſymeni nomina ſeruant.* Vide quæ aſſcribit interpres. *Hæc patria eſt olli*] Patriam ſuam Poeta & ſanguinem docet. *Inſignis virtute euolat ad aſtra*] Nam vt Lucanus: *Non illuc auro poſiti, nec thure ſepulti Perueniunt, ſed qui vita carnere dolis*, vt ſuperius Poeta cecinit.

Naſcenti Lucina diem felicibus horis
Concinit: arriſere Dei, ſorteſque locutæ,
Et Dodonæas pulſauit virga Lebetas,
Nec tacuit de te Vates Ammonidos aræ
Vera loqui, & vitæ Deus incrementa profari,
Effudiſſe tibi naſcenti carmina Delphos,

Lucina] Infantium præſidem Lucinam eſſe nemo ignotat. Ouidius etymum vocis his verſibus reddidit. *Gratia Lucina dedit hæc tibi nomina lucus, Vel quia principium, tu Dea lucis habes.* Vnde Lucecia quoque, ſicut & Iupiter Lucecius dictus eſt,

Aſſyriamque umbris pepigiſſe ſilentibus aſtra
Iam læta, & Memphin cœli ſecreta mouentem.
Nec non Carpathio Vatem ceciniſſe ſub antro
Crediderim, & toto patefacta oracula mundo.
Nam ſimul ac luci te prodidit Ilithyia
Infantem, gremio ſuſcepit Pallas Athene,
Inde ad Erichthæas ſecum te tranſtulit arces,
Inſtruxitque animos faciles, infantiaque ora
Finxit, & æthereus ſolio Pater annuit alto.

Sorteſque locuta] Oracula reſpondiſſe ſignificat, quæ ſortium nomine proprie accipimus. Quanquam & genus quoddam particulare diuinitatis habetur. De ſortibus plura diximus. Ioan. Franciſci Pici Stauroſtichon in ſchola Tubingenſi enarrantes, ſuper illos verſus: *Tergeminique micant tali, quos inclyta Chriſti Iecerat, innocui ſortitus tegmina miles.* *Et Dodonæas pulſauit*] Super Dodonęo oraculo ſuperius quoque ſatis explicatum eſt. *Ammonidos*] Hinc oracula quoque perebantur, exempla ſuppedirant Sillius & Curtius. *Delphos carmina effudiſſe*] Diuitiis celebre hoc fuit oraculum, vt apud Diodorum legimus. *Aſſyriamque umbris*] Propter Chaldæos dicit. Eſt enim Chaldæa regio, in quâ Babylonem fuiſſe legimus, Aſſyriæ fere caput. Hi obſeruatis quibuſdam ſyderum curſibus ac rationibus, futura prænoſcebant, lege Ciceronem in diuinatione. *Memphin cœli ſecreta mouentem*] Reſpexit ad prophetas Ægyptiorum. Plinius Memphin quondam arcem Ægypti regum fuiſſe tradit, dicta a Statio in Syluis *inuida:* quia Memphitici ſacerdotes arcana myſteriorum cum nullo communicabant. Fuerunt Ægyptij naturalium rerum ſtudioſiſſimi, & aſtrorum peritiſſimi. *Vatem ſub Carpathio antro*] id eſt, Protheum, de quo in primo. Extat fabula apud Homerum libro quarto, & apud Maronem Georgic. item quarto. *Ilithyia*] Refert Acron, Lucinam hoc nomine myſtico in ſacris nominatam, & ſic ab Homero vocatam. *Pallas Athene*] Sic abſque diphthongo in fine ſcribendum: quoniam eſt epitherum Palladis frequenti in vſu apud Græcos: quanquam nonnullis placet, vt potius Athena Pallas nuncupetur. autor eſt Athenagoras. *Erichthæas*] Id eſt, Atheuienſes. Ab Erichthęo Erichtidæ, vt Cecropidæ a Cecrope, & Codridæ a Codro, Theſidæ a Theſeo nuncupati ſunt. Stephanus notat duplices appellationes, a patria ſcilicet, & habitatore.

Salue cura Deum, ſalue non digna ſileri
Progenies? quid ſancta canam primordia pubis,
Ætatiſque decus? tantarum euoluere rerum
Nequicquam enitor cumulos: namque acta putantes
Obruimur, laudumque ingens iam panditur æquor.
Hinc ſtimulat pietas, hinc & ſollertia iuris,
Hinc iuſti ſincerus amor, venerabilis omni
Parte ſui: quacunque meat, ſubridet eunti
Tellus, & ſubitos ponunt freta concita ventos,
Celſaque placato fugiunt caua nubila cœlo.
Hunc olim gelidis Pannon ſuſcepit in oris
Iura miniſtrantem populis: hunc eya age fandum,
Quantum Germanæ gentes venerentur, adorent.
Vt primum æthereas tranſcendens attigit Alpes,
Labentiſque Æni fluctus, grauidamque metallo
Tellurem. ſenſit fauſtum Germanica pubes
Illius aduentum, currunt de montibus altis
Agricolæ, & totam circumdant murmure vallem.
Donec Vindelica haud longe expectatus ab vrbe,
Clarorumque Ducum, primorumque agmine magno
Suſcipitur: quantum egregio decus enitet ore
Mirantur cuncti: & coram vt data Rege facultas
Dicendi, ſiluere poli, nidoſque reliquit
Ales vt audiret, mediaque pependit in æthra.
Et matutinos firmarunt ſydera curſus
Dulcibus hic verbis, tanta eſt facundia linguæ,
Tænarios domito Manes placaret Auerno,
Aoniaſque iterum poſſet componere Thebas,
Hæc maiore Deo, maioreque digna camæna
Ordimur, ſeu nubigeras mens ire per Alpes,
Calcataſque niues, ingentique obſita bruma
Regna canam, ſeu quos populos inuiſit & vrbes,

Salue cura Deum] Conuerſio eſt ad Marianum. Et in vſu eſt appellare inanimata quandoque. Nec ab hac re abhorret vſus ſacrarum literarum, qua cœlum & terram, ac alia prorſus inanima citat ad audiendum. Hinc illud Eſaiæ: *Audite cœli, auribus percipe terra.* *Hunc olim gelidis*] Diximus iam ſuperius, Marianum cum Cardinali Regino Petro Siculo Pontificio legato, profectum in Hungariam. *Æthereas*] Aereas, hoc eſt, in aerem protenſas. *OEni*] Scribe Æni, qui Noricum, ſiue Bauariam a Vindelicis diuidit. *Grauidamque metallo Tellurem*] Significat vallem Æni, vulgo *das Inntal*, abundantem, feracem, & diuitem ferri & argenti. Metalla dicuntur venæ, vnde aurum atque argentum, & huius generis alia proferuntur. Diuus Hieronymus pro auro accæpit, ad Marcellam de laudibus Aſellæ ſcribens. *Coram Rege*] Cæſare Maximiliano, ad quem Orator a Iulio Pontifice miſſus erat. *Siluere poli*] Et quæ ſequuntur per hyperbolen accipienda ſunt. Poeta enim ſummam patrui eloquentiam, vt certe erat facundus ſupra modũ, innuere volens, apta id & eleganti hac expreſſit hyperbole. *Æthra*] Id eſt, aere. Sillius: *Si ſenſit in æthra librantem viſus aquilam.* Pronunciabant autem & maſculino & fœminino genere, nũc maſculino tantum. Dictauimus ſuper etymo vocis huius aliquanto, vt omnia illic plura, in interpretatione hymni,

Danu- quem

Danubiique alto quos pertulit amne labores.

quem Prudentius cecinit, in omnes horas, ſiue de Chriſti Seruatoris miraculis. *Tenarios domito*] Ad Orpheum reſpexit, cuius deſcenſum ad inferos ſcribit Ouidius decimo Transformat.& Maro in fine quarti Georgicorum. Vnde autem hęc emerſerit fabula, refert Palephatus, explicant item Horatius & Macrobius. *Aoniasque iterum*] Hoc reſpicit Amphionem citharœdum, cuius lyræ harmonia Thebanos muros exædificatos fabulantur lapidibus ſponte inſilientibus, vt Papinius in primo Thebaidos. Dicuntur Thebæ Aoniæ, ab Aone rege filio Neptuni: vel a monte Bœotiæ. Nam ipſa eſt Aonia iuxta Lactantium, & Seruius meminit apud Maronem. Dionyſius contra vſum Thebas ſingulariter protulit; Nam, *Hanc habitant*, inquit, *homines multi, pariterque opulenti Qui veteris claraque colunt ſub mœnia Thebes.* *Danubijque alto*] Nam ipſo per Danubium nauigante, nauis vna abſorta eſt, altera cum equis arenæ hæſit.

Hæc dum magna loquor, retro maiora ſuperſunt,
Quæ ſi cuncta ſequi præstentem, Pelio Oſſam
Ocyus imponam, Cumæaque tempora norim.
Huius enim mores crinem flectente Sueuo
Teſte canam, nouit vitam ferus incola ſyluæ
Bructerus Hercyniæ, lataque palude Sicamber
Cinctus, & ad famam vaſtis Saxones ab oris
Deſeruere Albim, ſyluarumque inuia Franci.
Quid Morinos dicam? Belgas? quid littore magno
Oceani errantes populos? tibi munera Treuir
Obtulit, & lato vicina Colonia Rheno
Condignas cecinit laudes, & honoribus auxit,
Viue, vale, o noſtris ſemper memorande camœnis.
Hactenus hæc placido Cæſar Germanice vultu
Accipe, nunc acies & bella horrentia Martis
Proſequimur maiore chely, & tua pandimus arma.

Pelio Oſſam] Hic morem Græcorum, quo etiam Latini vtuntur, ſecutus eſt. Non enim abiicitur vocalis. Maro in primo Georgicorum: *Conati ter ſunt imponere Pelio Oſſam.* Vide ibi Seruium, & de his mõtibus Theſſaliæ, lege Solinum. *Cumeaq; tempora norim*] Id eſt, numerauerim Sibyllæ Cumææ annos, Papinium imitatus in Syluis. Propertius Elegiarum Secundo, Sibyllæ ætatem, pro quantumuis longa poſuit, quæ & in prouerbium abiit. Hanc Maro longęuam ſacerdotem vocat. Vide quæ Seruius hunc enarrans locum aſſcripſit. *Flectente crinem*] Vnde Tacitus de Sueuis. Inſigne ait gentis obliqnare crinẽ. qnod iam calamiſtrare dicunt, a calamiſtro inſtrumẽto, quod calefactum in cinere adhibent ad criſpãdum crines: a quo miniſterio dicitur cinerarius, & ciniflo, vt Porphyrius & Varro tradiderunt: cuius rei meminit etiam Maro: *Vibratos ferro calido, myrrhaque madentes.* *Bructerus*] A quibuſdam refertur populus Germaniæ inferioris, Phryſiis proximus. Ex his fuit Veleda virgo fatidica. Strabo auctor eſt, circa Amaſim fluuium Bructeros habitaſſe. Hos Druſus nauali prælio ſuperauit. Vnde ab Auſtro in Aquilonem dilapſi, ad Oceanum hodie Pruteni putantur. Facile namque Bructeros in Prutenos ſermo conuertit. *Sycamber*] Gheldrenſis. *Lata palude*] Nam ad vtramq; ripam Rheni incolunt Sicambri. Horum meminit Martialis & Iuuenalis, Cæſar & Suetonius in Auguſto. *Deſeruere Albim*] Quoniam Saxonicum nomen, gens maxima & latiſſima, incipit vltra Albim: qui in duo ſpacia Germaniam diſterminat, autor e Strabone: qui tradit etiam Romanos non tranſcendiſſe fluuium Albim. Olim a Sueuis tenebatur Auſtralis Germaniæ pars trans Albim, de quo Lucanus: *Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos Albis.* *Franci*] Quos nunc Francones vocamus, de quibus inferius, quanquam & Frãncorum meminit Cicero in epiſtolis ad Atticum. Francorum autem nomen haud facile apud veteres reperies. *Inuia ſyluarum*] Sunt enim in Franconia multæ ſyluæ & multa venatio. *Errantes populos*] Significat Poeta, vt arbitror, Cimbricam Cherſoneſum, gẽtem notiſſimam Romanis cladibus: vel Scandinauiam inſulam ad ſeptentrionalem Oceanum, ex qua diuerſæ nationes egreſſæ ſunt: quas recenſent Iornandes & Vrſpergenſis. *Tibi munera Treuir*] Indicat patruum etiam apud Treuiros Pontificij legati munus obiuiſſe. *Colonia*] Hanc memorant vrbem a Claudio Cæſare conditam, & ab eius coniugis nomine nuncupatam Agrippinam. *Nunc acies & bella horrentia*] Nam huiuſmodi laudandi genus humi ſerpat neceſſe eſt, ergo reuerſurus ad arma, veniam petit a Cæſare, & altius inſurgit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII.

POSTQVAM exempta fames, Enipeus cantor bellum Byzantiacum canit, atque inprimis de origine Turcarum, de Furiis, atque Pharnacis vmbra, quæ Turcas ſtimularunt ad ſuſcipienda arma. Sequitur catalogus Scythicarum gentium Aſiæ, & Europæ. Cunque circa Mœotim paludem conueniſſent, tres habitæ orationes ſunt. Inde celerrima Turcarum Byzantium verſus nauigatio deſcribitur, repentinaque oppidi obſidio & pugna. Interim Apollo ſuæ vrbis miſertus, cuius etiam origo recēſetur, ante Iouem conqueritur. Cui Iuppiter prædicit futurum Turcarum imperium. Obiterq; Triptolemi Lynciq; fabula narratur. vnde Ceres eum Scythas odio proſequeretur, Regem Byzantij de futura clade in ſomnis admonet. Nec mora, vrbs & incendio, & armis ſuperatur, ac duorum militum in pugnando laudes deſcribuntur. Rex a Salmoneo obtruncatur. exitus hic vrbis. Inde oppidorum inſularumq; enumeratio, quas poſt Turcæ occupauerũt. Sequitur ipſius Cytharædi hortatio cõtra Turcas: Cæſariſq; oratio, qua demonſtrat prius pacandam patriam, deinde arma in Turcas ſumēda eſſe.

AVSTRIADOS LIBER TERTIVS.

Poſtquam exempta fames, menſiſq; micantibus auro
Inſtauratus honos, frontiq; eſt reddita demum
Lætitia, & Bacchi laxarunt munera mentes:
Perſonat aurata teſtudine pulcher Enipeus,
Non canit errantem Lunam, non furta tonantis,
Nec iam vulgatos Electra Atlantidos ignes
Scilicet, vt magno cretus Ione Dardanus, iſq;
Edit Erichthoniũ, nec Caucaſon, vnde Promethei eſt
Fabula, Cyrrhæo flammam rapientis ab axe
Parrhaſiam, ſed enim gentem, pontumq; niualem,
Armatosq; Aſiæ populos, Turcaſq; canebat
Horribiles bello, atq; alto ſic incipit ore:

Qua Boreas gelidis Scythiam diuerberat alis,
Perpetuique ruunt imbres, & lubricus anguis
Armatam torquet nymbis algentibus Arcton,
Riphai inſurgunt montes, niuibusque ſub altis
Horreſcunt ſcopuli ingentes, valleſq; profunda
Perpetuas denſa ducunt caligine noctes.

Immanis

IN AVSTRIADOS LIB. III SCHOLIA Iacobi Spiegely.

Poſtquam exempta fames] Interpres Maronis, exempta, id eſt, fugata exponit: vt ſufficientia, non autem affluētia quæſita ſit. Cõtra videtur Poeta ſumptuoſam cœnã deſcripſiſſe. dixit enim: *regificoque ardent luxu.* *Menſis*] Athenæus inquit: Erat prima, & ſecunda, & tertia menſa: & tripodes quibus innitebantur menſæ appoſitæ, quæ nunc Magades vocantur. Menſas nominabant & epulas in ipſis poſitas. Apud Romanos vero, teſtibus Varrone & Feſto, quadratis menſis in caſtris vtebantur, quas Cibilas, a cibo vocabant: domi rotundas habebant. *Micantibus auro*] Vaſis, poculis & inſtrumẽtis menſæ, puro auro inſtructis & argento, vt meminit libro ſecundo. *Bacchi laxarunt munera mentes*] Quoniam, vt apud Homerum eſt, *Vt pellant homini curas Dij vina dedere.* Vnde & Ouidius cecinit: *Cura fugit, multo diluiturque mero.* Socrates apud Platonem laudat vinum in cõuiuio modice ſumptum: quod haud aliter quam Iouis imber plantas leniter irrotans vegetiores facit, quam impetu deſcendens, ita merum moderatum virtutem excitare, alacrioremque animum ad officia reddere: immodicum vero obruere. Neq; enim funerales epulæ alia de cauſſa inuentæ, quam vt per vini cibiq; recreationem, defuncti deſiderium, ex eoq; mœſtitia cõprimatur. Diuus Paulus Timotheo iubet, vt ſtomachi tenuis gratia modico vtatur vino. *Perſonat aurata*] Vt cytharædi in conuiuiis canerent, antiquis morem hunc fuiſſe, ex capite de Muſicæ laudibus apud Quintilianum colligimus. *Pulcher*] Vt Apollo, cuius artis erat imitator. *Teſtudine*] Cythara. nominis cauſſam refert Seruius. *Cretus Ione*] Non, certus, legendum. *Caucaſon*] Apud multos Taurus nominatur. Curtius tamen diſtinguit. *Parrhaſiam gentem*] Id eſt, Scythicam. Scythia enim ſub Vrſa eſt, quæ Arctos dicitur: & Parrhaſij epitheton a Parrhaſio Arcadiæ oppido. *Populoſque*] Expunge. *que*, dictionem coniunctiuam. *Turcas*] Horum patriam inferius deſcribit.

Qua Boreas] A loci deſcriptione orditur, & Boſporum Cymmerium, id eſt, Scythicam plagam intelligit. Autore Ariſtotele, Venti qui ab Arcto prodeunt, vocãtur Boreæ. *Scythiãq;*] Et hanc expunge copulã, legeq; ſine, que, Scythiã. *Lubricus anguis*] Draco

cuſtos

Immanis regio, Mæotidas aſpicit vndas,
Hanc habitant circum gentes, populiq́; paludem
Innumeri, matrem vndarum qua littora Ponti
Nunc Aſiam curuis vrgent anfractibus, & nunc
Europam, & Scythicum curſu flectuntur in arcum.
Nauigat obſcuras vbi Tauricus accola fauces,
Allatratque vndis littus ſpumantibus Iſter,
Et ſeptingeminus Peuces ferit æquora Nymphæ,
Cycladas hinc ſparſas in fluctibus aſtrepit Ægon,
Totaque ad Herculeas vrgens agit æquora metas.
Qua breuis Oceano patet exitus Atlantæo.
Gurgiteque immenſo vaſtarum ambitur aquarum
Orbis, & effuſo circum, iacet inſula Ponto.

cuſtos hortorum Heſperidum, a Iunone inter ſydera collocatus. *Torquet Arctoh*] Inter duas arctos videtur collocatus, factoque ſinu corporis, minorem Arcton concludere, & pene pedes eius tangere. Lege Higyniũ. *Nimbusque ſub altus*] Sunt enim ibi perpetuæ niues & intolerabilis rigor, vt Mela ſcribit. *Perpetuas noctes*] Nam Sol illic non quotidie, vt nobis, ſed primum verno æquinoctio exortus, autumnali demũ occidit, & ideo ſex mẽſibus dies, & totidem aliis nox vſque continua, vt Strabo teſtatur. Vnde Ouidius in hac regione conuenienter Somno Deo regiam ædificauit, lib. Transformationum 11. *Vndarum matrem*] Scythæ Mæotin vocant Temerinda, quod ſignificat, matrem maris. Et Dionyſius ait: *Et matrem Ponti perhibent Mæotidis vndam.* Sic Auienus. *Scytha late barbarus oras Incolit, & matrem Ponti cognominat vndam.* Item tradit Polybius. *Innumeri populi*] Hos numerant Plinius capite ſeptimo ſexti, Strabo lib. 11. & Pomponius in fine primi. *Qua littora Ponti*] Incidenter Pontici maris curſus deſcribitur. *In arcum*] Vnde a Dionyſio bimaris dicitur, ob eius arcualem figuram. *Tauricus accola*] Deſignat Tauricam Cherloneſum. *Iſter*] Danubius enim permenſus totam Europam vaſtis ſexaginta fluminibus, quæ Poeta in ſequenti lib. miro ingenio recitat, in mare Ponticum euoluitur. *Septingeminus*] Tondem namque quot Nilus oſtus, ſed tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus effluit. Autores Mela, & Herodotus. *Peuces*] Inſulæ quam facit primum Iſtri oſtium, quod ſacrum nominat. *Ægon*] Frequens dictio apud Papinium, pro Ægæo mari. *Cycladas*] Has Mela nominat. *Dicta Cyclada*, quia in orbem iacent. Cyclos enim orbis eſt & circulus. *Agit æquora metas*] Significat columnas Herculis. *Patet exitus*] Nam illinc maria exeunt, & nunquam illuc, vt alia faciunt maria reciprocantur. *Oceano*] Qui quamuis vnus ſit, plurima nomina ſumit. Vt docet Solinus & Ambroſius in Hexamero. *Atlantæo*] Hic eſt in finibus Heſperiis. *Orbis*] Nam cingitur æquore tellus.

Ergo has deſertis Arabum de finibus acti
Turcæ olim coluere plagas, Tanaimque bicornem
Venari ſueti, raptasque auertere prædas,
Barbaraque incultis Magalia figere ſyluis.
Illic nulla ſeges, creſcentia frigus adurit
Gramina, & arentes glacialem perdere brumam
Herbarum vires certum eſt. vnde aſpera quaque
Vertaris regio eſt: hinc extera quærere regna
Impulit atra fames, alienaque littora, & imas
Scrutari gentes, longeque inquirere bello
Decantatam Aſiam, & ſpumantibus æquora remis
Diuitis Europæ, noſtrumque laceſſere mundum.
Errantes Scythiæ populos: et fama repente,
Concordeſque acuit mentes ſtygialis Erictho.

Ergo has deſertis] Redit ad materiã, dicens Turcas Arabum de finibus actos. Quod ſtare non poteſt, niſi tantum de Maumete intelligatur, qui Arabs fuit. Syluius in Europa ſua de gẽtis origine copioſe ſcripſit: diligenter item Egnatius, in Romanis Principibus. *Tanaimque bicornem*] De ortu huius ſcriptores variant. Poeta Melæ accedit. Strabo dicit ortum Tanais ignorari. *Magalia*] Tuguriola quę & mapalia. *Illic nulla ſeges*] Vnde Dionyſius: *Heu miſeros homines habitant qui finibus illis*, & quæ ſequuntur faciunt ad hunc locum. *Impulit atra fames*] Alludit ad Ouidianam fictionem, qui Famem deſcribens libro Transformationum octauo, ſedem ei in Scythia tribuit. *Decantatam Aſiam*] Propter rel ara fortaſſe bella varie in ea geſta. De nomine plura in commentarios ſuorum hymnorum Picus retulit.

Diuitis Europæ] Et huius ratio nominis apud eundem, Terminos autem apud Pomponium reperies. Dici autem & Europiam, notauit Stephanus.

Damnata (vt perhibent) antiqui Pharnacis vmbra,
Ac ſimul accæpit Riphæo a vertice bellum
Europam contra atque Aſiam ruere, omnia miſcens
Hydrigeras magnæ famulas Iunonis auerna,
Qua ſpecus Herculeis Acheruſia panditur antris,
Impulit ad Tanaim atque vnda Mæotidos oram.
Viſque altos etigit montes, atque horrida bruma,
Æquora camporum, furiarum infecta veneno,
Corda virum, ſtimulatque fames, gens Barbara noſtræ
Conuenit exitio Europæ, memorare poteſtis

Pharnacis vmbra] Fingit vmbram Pharnacis, qui Põti rex fuit, Furias ab inferis excitaſſe, quibus comitata per Acheruſium ſpecum exit, ac animos Turcarum Scythicarumque gentium ad arma capeſſenda impulit. *At ſimul accæpit*] Corrige, Ac ſimul accæpit. *Hydrigeras*] Pro crinibus enim ſerpentes habere finguntur. *Herculeis antris*] Quoniam illinc Hercules, vt Mela ſcribit, ab inferis Cerberũ extraxit. *Stimulatque fames*] Vnde

Muſæ Olympiades, quanto ruit agmine tellus
Infida, & populos Scytha quos armauerit olim.

elegenter dicta maleſuada a Marone. *Muſæ Olympiades*] A locis ſunt ſortita nomina, quæ ſparſim apud autores. omnia congeſſit Lilius in Syntagmate. *Argolicam*] Propter Græcorũ coloniam, quæ ad Tanaim quondam fuit, a Polemone Colchorum Rege diruta.

Argolicam inprimis Tanaim Mæotide ripa
Effundit belli rabies, gelida alta palude
Vrgetur patriis Borealibus inſula ventis,
Rhombitiæ ſulcantur aquæ, totamque Tyrambem
Exagitat furor, & trepidos impellit Oranos.
Necnon Cepas, pontique ad littora Sindi
Tela vehunt læti, totamque Apaturon in armis
Cernere erat, Veneremque ſacro ſtruere agmina fano.
Vnde giganteo Tirynthius antra cruore
Tingens Argolicas remeauit victor ad vrbes.
Quoſque Calyſtonij ſpumans ferit vnda Lagoi,
Dein Zygij, Valique, & pexo vertice Seres,
Sarmataque, & magico pugnans ſtridore Cohatra
Fama exarmantur belli, Tanaimque colentes
Iaxamatæ, & fuſo gaudentes ſanguine Cottæ.

Mæotide ripa] Paludis huius fit mẽtio apud Priſcos, de qua Iornãdes ſcribit in hiſtoria Gothorum, & in origine Hunnorum. *Patriis ventis*] Pro peculiaribus. Ariſtoteles in Meteoris duodecim ventos numerat, quorum in Plinio latina nomina reperies.

Rhombitiæ aquæ] Ptolemæus maiorem & minorẽ ponit Rhombitem paulo poſt Mæotidem, ex Rhomborum frequentia nominatum. Strabone commemorãtur Rhombitani accolæ fluuij Rhombitis. *Tyrambem*] Ptolemæo ponitur in ripa Mæotidis ciuitas. *Oranos*] Populi circa Mæotidem ipſam, horum meminit libro 6. Plin. *Cepas*] Cepæ oppidum in aditu Boſpori, quorum quatuor referũtur Pomponio. *Pontique ad littora Sindi*] Hyſteron proteron, id eſt, ad portum littoris. Pomponius Sindones populos, & Sindo oppidum refert. Dionyſius Sindos populos ait vicinos Tanai. *Apaturon*] Hoc oppidum Plinij tempore, vt idem prodidit, pene deſertum fuit iuxta Cimmerium, quod antea Cimbricum vocabatur. *Tirynthius*] Hercules. *Calyſtonij Lagoi, Zygij*] Dionyſius: *Poſt hos Eniochi, genuit quos Græcia tellus. Et Zygij iuxta viuunt.* *Vali, Seres*] Hoc genus plenum iuſtitiæ & commercio Mela aſſerit. *Sarmata*] Aſiaticus. Duplex eſt enim Sarmatia, Europæa & Aſiatica.

Iaxamatæ] De his lege Pomponium. *Cottæ*] Et hi circa Mæotim habitant.

Mouit & Argolicos bellorum rumor Achæos,
Cercetioſque acres, & duro Marte Laconas
Heniochos, cymbaque fretum ſecat aſpera Tazos,
Littora mitratos fuderunt Colcha maniplos,
Linigerumque genus, Pharioque furentia ſiſtro
Agmina bellantum, nec vertice defuit alto
Caucaſus, & rigidas armauit Iberia turmas.
Et niueum Albanus ſulcauit Alazona miles
Nocte magis quam luce videns, canibuſque ſuperbis
Inſultat pugnæ, & crudo vorat agmina morſu.
Et quos inflexa Scythicus ſinus abluit vnda
Æquoris Hircani, Nomadeſque, & pellibus hirti
Sauromatæ, & pictis pugnator Paſicus armis.
Hinc & Moſchus atrox, curuiſque impoſta Trapezus
Littoribus, Chalybumque furor, qua Pontus & æther
Gente ſonat, reboant montes, vt forcipe maſſa
Voluitur, & vaſtis reſonant incudibus æra.
Inde Genetæ rupes tetigere tonantis
Rumores belli, motus Zaberenus, & antro
Vmbrifero Philyra, & ſparſis Byzares in agris.

Argolicos Achæos] *Hi Troiana poſt prælia gentis Aſchalaphi regis victricia ſigna ſequentes, Diſpulſi ventis, iſtas venere ſub oras,* Dionyſio. Achæorum quoq; Ponticorum meminerunt Plinius, Mela, Strabo. *Cercetioſque acres*] Dionyſius: *Poſt hos Cercetij, iuxta quos Axenus altis Fluctuat æquoribus.* *Laconas Heniochos*] Sine aſpiratione ſcribit Barbarus Eniochos in principio, vltimam aſpirans: quod & Camers facit. Igitur Eniochos, pro Heniochos legendum. Laconas ex Laſonis exercitu habitaſſe Eniochiam autor eſt Strabo, quod & Dionyſius indicare videtur, dicens: *Eniochi, genuit quos Græcia tellus.* *Tazos*] Inſula eſt, quam Mela libro ſecundo primam numerat inter eas inſulas, quæ noſtris littoribus magis imminent, ab Helleſponti Europæo latere orſus. Hæc Tazos vino ſuo, quod Tazium dictum eſt, & nuce optima, cuius M. Varro meminit, celebris. Plinius capite ſeptimo libri decimiquarti. Sita e regione Abderæ. *Mitratos maniplos*] Quoniam Colchi ab Ægyptiis originem habuerunt, apud quos erat vſus mitræ, idcirco mitratos dixit. Hi pueros veteri Ægyptiorum ritu circumcidũt. Autor Diodorus. De Colchis Dionyſius ſic ſcribit, *Intima ſed Ponti poſt fines Tyndaridarum Ægypto miſſi Colchi tenuere coloni.* *Linigerumque genus*] Alludit ad morem Ægyptiorum in veſtibus. *Phario ſiſtro*] Latino i ſcribendum ſiſtrum, & Phario legendum. Eſt ſiſtrum inſtrumentum ſtridulum & ſonabile Iſiacorum peculiare, qui ob id Siſtrati nominantur. Pharium appellat a Pharo Ægypti notiſſima Cæſaris dictatoris colonia. *Alto vertice Caucaſus*] Summitates huius montis adeo præcelſæ ſunt, vt ab eis ſol ſcindi videatur. Maximam autem orbis partem circuit iugo continuo, non eodem ſeruato nomine. Plura enim dederũt ei gentes vocabula. Autor eſt Iornandes, qui multis verbis Caucaſum ipſum deſcribit. Porro proditum eſt Alexandri exercitum ſeptẽ

& decem

& decem dies conſumpſiſſe ad ſuperandum Caucaſum. *Iberia*] Ab his Iberis Scythiæ de quibus Ptolemæus & Plinius in ſexto, Varro exiſtimat Iberos Hiſpaniæ originem traxiſſe: Cōtra Dionyſius illos ab his deſcendiſſe ſcribit. *Albanus miles*] Albanorum originem in Italicam Trogus refert, & eos huius memores originis exercitum Pompei Mithridatico bello vti fratres ſalutaſſe. Solinus ait, quoniam albo crine naſcātur Albanos dici, Dionyſius Albanos facit bellaces, vnde puto eruditiſſimum Richardum noſtrum militem Albanum appellaſſe. *Alazona*] Huius fluminis meminit Valerius Flaccus. *Canibuſque ſuperbus*] Sumpſit hæc Poeta ex Dionyſio, Solino, & Plinio, qui appellat canes fidiſſima auxilia, nec ſtipendiorum indiga. *Æquoris Hyrcani*] Quod & Caſpium dicitur. *Nomades*] Scythici ſunt enim & alij Vagi dicti, quod pecorum pabula ſequantur. Eadem tamē gentis origo. *Sauromata*] Ita græcis, nos Sarmatas vocamus. *Hirſuti pellibus*] Mores gentis Pomponius in tertio refert, & plura Herodotus in quarto. *Paſicus*] Pomponius Pæſicarum in tertio quoque meminit. *Moſchus atrox*] Aſiaticū intelligit. Lege Melam in Summa Aſiæ deſcriptione. *Trapezus*] Idem tradit oppidum eſſe Chalybum maxime illuſtre. *Genetas*] Huius meminit Valerius Flaccus & Barbarus in emendationibus Plinianis in deſcriptione Scythicarum gentium. *Zaberenus*] Lege Tibarenus, vt apud Dionyſium. *Hinc pecorum eſt diues nimirum gens Tibarenum.* & Valerius Flaccus libro quinto, Inde Genetæi templum Iouis, Hinc Tibarenum Danides poſt terga lacus. Cæterum Tabereni Chalybas attingunt, quibus in riſu, luſuque ſummum bonum eſt, vt Mela tradit, & Flaccus lib. iam citato. Strabo Tabarnos nominat. Iuſtiſſimi ſunt illi, nec prius prælio congrediuntur, quam diem, locum & horam ex fide hoſti denunciarint. *Philyre & Byzores*] Horum fit mētio a Plinio cap. quartodecimo ſexti, a Val. Flacco lib. itidem quinto. & a Dionyſio Byzores primi, quos iuxta terra Becchirum Macrones poſt hos pariter, Philyreſque ſequuntur, in deſcriptione Aſiaticæ plagæ, quæ a Colchide in Boſporum vſque Thracium protenditur.

Non tot habet frondes Othrys, non collis Hymetti
Tot flores, telluſque Arabum tot mittit odores:
Quod properant ad bella viri, nouus impulit ardor
Moſſynæcoſque, & ſudibus Macronas obuſtis,
Armataque cohors vibrabat Amazone peltas,
Thermodoontiaca præformidanda ſecuri,
Quoſque Iris, quos potus Halys celer alluit vndis.
Nota olim vt perhibent, ſitienti littora Medo,
Atque vmbram in pelagus curuam deflexa Sinope
Quos alit, armantur, pedites liquere Cimolin,
Et gens æream Teuthrana Carambida vidit
Commotam, & trepidum buxo pallente Cytorum.
Vnde ruens pugnæ ſua ſpicula vellit Amaſtris,
Ponticaque obſcuro linit Heraclea veneno,
Nigra inter ſcopulos gignens Aconita ſagittas.
Accola Callichori remeans vbi corniger Indo
Bacchus Pampineis ornauit tempora vittis,
Lauit & Eoo madefactos ſanguine thyrſos.
Martem inhiat, vel qui Byzantia mœnia contra
Exarſere odio, ſceptrumque odere Tyranni
Vulgus hebes, dominoque nouo parere parabant
Inſtabiles populi, ſic nos contraria ſemper
Fata trahunt, & clade noua lætamur & armis.
Nec contenta manent vno ſub Principe règna,
Sed mutare vices, cupiuntque, cupitaque damnant
Sæpe, nec euentu mens vlla quieſcit in vno.
Quippe nouum iuuit demens Europa furorem
Eſſe donum, capit arma manus, gaudetq; parentum
Funere, quique Bycem curuam cinxere paludem.
Iamque Agathyrſææ temnunt ſua plauſtra cohortes,
Et linquunt rapidi pecuaria nota Satarchæ.

Moſſynæcos] Moſyni Dionyſio. Dicti quod ſuper arboribus habitant. Turres enim Moſyni vocantur, quæ vox & lignea domus interpretatur. Autores Strabo lib. 12. & Mela 1. Nec me præterit hos & Duratæos appellatos græca dictione, qua vtitur Lucretius in medio primi, quamuis alij nequicquam pro hoc vocabulo Dureus legunt. *Amazone*] Apud Diodorum de illis magis fabuloſa quam vera inuenies. Amazones a dextræ mammæ carentia dictæ ſunt. Mazos græce, latine mamma. *Armata cohors*] Appoſitiue, & reſpexit ad legem, qua res militaris & arma viris interdicebatur, & ſolæ fœminæ erudiebātur ad militiam. *Peltas*] Scuta erant breuia, quib⁹ peculiariter Amazones vtebantur. Has Maro quia in modum Lunæ figuratę erant, lunatas appellat. *Thermodoontiaca*] Dionyſius & Herodotus referunt Amazones relicto flumine Thermodoonte, cum in ſedibus ſuis eſſent debellatæ, apud Sauromatas conſediſſe. *Quoſque Iris, quos potus Halys*] De Iri & Haly fluminibus præter alios Valerius Flaccus libro quinto. Labitur Iris iuxta Amaſicam vrbē Strabonis patriam. & Dionyſius: *Iris continuo liquidus percurrit in æquor. Poſt Halys eſt fluuius.* Potum autem *Halym* dixit, quod a Medorum exercitu exhauſtus fuerit, vt Herodotus narrat. Hūc fluuium Lucanus in tertio Crœſo fatalem dixit. Crœſus enim Lydorum Rex, cū cōtra Cyrum Perſarum Regem bellum gerere ſtatuiſſet, Apollinis oraculum conſuluit, cui ſic Pythia reſpondiſſe dicitur: *Crœſus perdet Halym tranſgreſſus plurima regna.* Vel vt ſecundo de Diuinatione ait Cicero: *Crœſus Halym penetrans magnam peruertet opum vim.* Hoſtium vim ſeſe peruerſurum putauit, peruertit autem ſuam. *Sinope*] Vrbs Ponti Straboni a Mileſiis condita. De Sinope fabulam mitto, quam Flaccus & Dionyſius referunt, & Diodorus in quinto. *Cimolin*] Oppidum Cappadociæ Plinio, Paphlagoniæ Melæ. Eadem regio, nomen diuerſum. *Gens Teuthrana*] Teuthraniam Myſij

antiquitus tenuere. Supra Æolida & partem Troadis in mediterraneo eſt, ibi Caicus amnis oritur gens ampla per ſe, cum totum Myſia appellaretur, Plinius autor in quinto. Eſt & eius nominis oppidum Stephano, a Teuthrante patre Telephi, qui & heros Teuthrantius. *Carambida*] Promontorium eſt Ponti prope quod Halys ingreditur, *Cytorum*] Straboni olim Sinopenſium Emporium. Nomen accepit a Cytoro Phryxi filio. Mela in deſcriptione Paphlagoniæ. *Pallente buxo*] Eſt enim buxo frequens, Marone teſte, *Et algentem buxo ſpectare Cytorum.* *Amaſtris*] Metropolis Paphlagoniæ. *Pontica*] Sunt enim & aliæ Heracleæ. Ordo eſt. Pontica Heraclea gignens nigra Aconita inter ſcopulos linit ſagittas obſcuro veneno. Alludit ad fabulam extracti Cerberi ab inferis, e cuius ſpumis natum eſt aconitum præſentiſſimum venenum, per Acheruſiam ſpecum iuxta Heracleam Ponti. *Inter ſcopulos*] Naſcitur inter cautes, quas Græci Aconas dicunt. Vnde nomen veneno. *Accola Callichori*] Camarithas deſignat iuxta Callichorum fluuium habitantes, in quo flumine Bacchus poſt ſubactam a ſe Indiam primum *Abluit Eoo rorantes ſanguine Thyrſos*, vt Val. Flaccus cecinit, a quo hunc locum mutuauit Poeta. *Velqui Byzantia mœnia contra*] Sentire videtur, quid hi qui odio imperium Orientis proſequebantur, vt Turcos ad bellum motos ſenſerunt, cupidi nouarum rerũ Turcis magis quam Imperatori Græcorum hæſerunt. Cæterum huius vrbis nomina & originem annotauimus, vt omnia, fuſius in Staurosſtichi commẽtariis. Hæc a Maumete expugnata eſt anno poſt natum Seruatorem milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſecundo, vt Syluius, tertio, vt alij ſcribunt. *Sed mutare vices*] Quam vere hoc dicat nos ipſi videmus, & quotidie experimur, recentibuſque admonemur exemplis, vt potenti ſceptro nimium nemo confidat. Siquidem Imperia, vt cætera quæque mortalia & fluxa vicibus fortunæ ab aliis ad alios transferuntur. Nil tamen in orbe viciſſitudine regnorum eſt mutabilius, cui rei monſtrandæ omnis Phryſingenſis Antiſtitis labor inſudauit, & Cyprianus autor & Martyr glorioſus, nõ merito, ſed ſorte ipſa regna variari comprobat, libro de Idolorum vanitate. *Eſſedonum*] Inter anthropophagos in Aſiatica parte numerantur Eſſedones, qui & ipſi nefandis funeſcantur inter ſe cibis. Eſſedonum mos eſt parentum funera cantibus proſequi, vt ſcribit Solinus cap. vigeſimo quinto. Meminit item Mela in principio ſecundi, & Strabo libro vndecimo. Herodonis in Melpomene. *Agathyrſea cohortes*] Hi ambiunt Mæotida. a Dionyſio & Marone picti & fortes appellantur: pingunt enim ora & artus, vt referunt Plinius & Mela.

Plauſtra] Quæ pro ſedibus habent. Vnde Hamaxabitæ dicti. *Satarchæ*] Hi vſu auri argentique damnato inæternum ſe a publica auaritia abdicarunt. Scientes nimirum auro multa ſubeſſe mala. Hinc vt canit Ouidius, *ortum Omne nefas. fugere pudor, verumque, fideſque In quorum ſubiere locum, fraudeſque dolique Inſidiaque & vis & amor ſceleratus habendi.* Lege Plinium in quarto, & Melam in principio ſecundi.

Quoſque Thoantææ populos vocat ara Dianæ
Ad cædem, & tinctos humano ſanguine cultros,
Subſidio traxere duces, Hypanimque bibentes
Ante Exampheo dulces quam miſceat vndas,
Mox & Echidneam miſit gens barbara prolem,
Agminaque ariſonus Scytha formidantia Tauros.
Nec vos Axiacæ, Braccataque turba ſilenda es
Sarmatiæ, inque lupos vertentes corpora Neuri.
Et iam Carcinites centum ſinus ingemit alnis,
Spumeaque horrentes ſpargunt in æquora Taphræ.
Mille etiam populi veniunt, mille agmina paſſim
Armatorum hominum Mæotia littora circum
Cernere erat, multæque ruunt ſine nomine gentes.
Non ſecus ac placidi remeat cum temporis aura,
Trans pontum glomerantur aues atque agmine denſo
Perturbant terras, & pennis aera vertunt.
Armati ſtabant proceres, cunctique fremebant,
Et cupiunt Aſiam quamprimum inuadere bello,
Europæque imos tumefacta per æquora portus
Quærere, & Argolicis Tanain ditare triumphis.
Tunc Methydes Peryphas, trepidantis ductor Alani,
Corpore qui magnum Cyclopem, altumque Typhoea
Vincit, & eloquio par eſt, ſed viribus impar
Plus lingua, quam Marte valet, ſpectanda furenti
Lumina ſubiecit vulgo, paulumque moratus
Incipit affari populos, ac talia promit:

Thoantææ] A Thoante rege Tauricæ Cherſoneſſi. *Vocat ara Dianæ ad cædem*] Vnde a Luciano in Dialogo Iunonis & Latonæ hoſpitum interfectrix appellatur. *Hypanimque bibentes*] Apud Plinium, Solinum, Diodorum, Melam, & Vitruuium huius fit mentio fluminis, qui non longe a mari, ex paruo fonte, cui Exampheo nomẽ eſt, adeo amaras aquas accipit, vt non dulcis hinc defluat. Dionyſius eiuſdem nominis flumen in Indię deſcriptione refert, quem Plinius niſi in eo mendum ſit Hypaſin nominat.

Echidneam prolem] Baſilides populos intelligit, quibus ab Hercule & Echidna generis principia ſunt, mores regij, arma tãtum, ſagittæ. Autor Mela. *Scytha formidantia Tauros*] Scytatauros græce protulit, vna dictio eſt & paterni caſus. Legens Plinium in quarto, Pomponium in primo, item Solinum, diſcet Taurorum gentem maximam fuiſſe, ſcilicet, triginta populorum, & Tauroſcythas montana incoluiſſe. Dicti autem Scythotauri, quaſi Scythæ Tauri montis accolæ. Solent pro victimis aduenas cędere. Lege Seruium ſecundo in Æneida cõment. *Axiacæ*] Gens Scythiæ, a fluuio Axiacæ nomen, qui a Barbaris Heſter dictus, ex Peunicis iugis, qui Carpatho cohærent oritur. Axiacæ, vt Solinus ait, in Europa ſiti neque

neque mirantur aliena, neque ſua diligunt. *Braccata*] Totum enim Braccati corpus, & niſi qua vident etiam ora veſtiti, Mela dicit. Per braccas autem veſtes hirſutas ad Septentrionem ſitis vſurpatas intelligimus. Ouidius libro de Triſtibus tertio, *Pellibus hirſutis arcent mala frigora bracca. Oraque de toto corpore ſola patent.* *Neuri*] Budinis hi proximi ſunt, coacti aliquando ob ſerpentum ingruentem copiam ſedes relinquere, autore Herodoto. Hermolaus nominandi caſu Neuroe ſcribit, non Neuri. Græcam ſecutus voculæ rationem. *Vertentes corpora in lupos*] Nam, vt Mela ſcribit, ſingulis tempus eſt, quo ſi velint in lupos, iterumq; in eos qui fuere mutentur. Quod ipſum quandam in Arcadia gentem potuiſſe, Plinius dicit libro octauo, & ex M. Varrone capite decimo ſeptimo lib. de ciuitate Dei, decimo octauo Auguſtinus retulit. Ouidius de quadam Thraciæ ad Pallenen palude ſimilia refert lib. Met. vltimo. *Carcinites*] Ab Vrbe Carcine quæ in eo eſt, vt apud ipſum Melam legimus. *Alnis*] Nauibus. *Taphre*] Eodem autore, quod inter Mæotidem & Sinum eſt, Taphre nominatur. *Per æquora portus*] Vt ita legas ſenſus exigit, & non pontus. *Argolicis triumphis*] Vel triumphis quos antiqui Græci adepti fuerant. Aut triumphis, quos propter futuram victoriam contra Imperatorem Byzantij, qui & Græciæ Imperator dicebatur conſecuturi erant. *Methides Peryphas*] Methei filius. *Alani*] De Alanis in alio loco.

Bellum ingens proceres, & magna paramus euntes
Ad gentes Aſiæ, Europamque laceſſere Martis
Ignaui haud opus eſt freta ſi tentabimus, alto
Cyaneæ occurrent pelago, totumque moueri
Credideris Pontum, & ſaxis concurrere ſaxa,
Vnde per errantes fluctus vix vlla ſuperſtes
Nauis agit remos, medio properanda recurſu eſt
Ipſa fuga, & montes vitandi, vndaque ruentes,
Fluctiuagos quanquam nobis ſuperare furores
Conceſſum ſuperis, prope magni adnare neceſſe eſt
Littora Byzanti, Rex ipſe tremendus in arctis
Faucibus obſtabit, totaque propontide contra
Excipiet populos, timeo Thracum arma, ſuumque
Boſporon, & gentes fluctu quas perluit Ægos,
Naufraga vbi mediis iacet Attica puppis in vndis,
Tranſtraque cum remis ſubter vada cæca feruntur.
Fingo fretum pateat, nulloque premamur ab hoſte,
Vela quis imponet ratibus? quis gnarus aquarum,
Turbatique ſalis ſcopulos vitabit opertos?
Quis flantem Boream? quis noſcet idonea puppi
Tempora? quis placidis committere lintea ventis?
Quis furor o proceres? quæ ſors temeraria belli
Sollicitat mentes? Ignota petuntur & armis
Fœta virum tellus, atrox ruet agmine Leuon,
Et Dacum manus, & crinito vertice Mœſus.
Pannon, & inculto propior male Sarmata Moſco,
Quotque vndis populos Germanicus alluit Iſter.
Ergo ſi patriæ pietas tenet vlla, furorem
Pellite, & externi flammam compeſcite Martis:
Si tamen hic animas effundere vultis, eamus
Per mare, per terras adſum, meme ipſe, meumque
Obiiciam caput, & dicar comes vnus in armis
Indecoris non eſſe animi. ſic talia fatus,
Spem vultu ſimulat, circum pauor intus anhelans
Corda quatit, rabies decreuerat effera cunctis,
Pugnandique oblatus amor, ſic Pontus, vt vnda
Exeris os, mulceſque Deos Neptune marinos,
Et ponit fluctus, & tempeſtate remota
Taurominitanum Siculus mare nauita tranat.

Bellum ingens proceres] Oratio qua perſuadetur bello abſtinendum eſſe. Probat a difficultate, & ignorātia nauigationis, a difficultate victoriæ.

Cyaneæ] Petræ ſunt Ponti, Straboni paruæ inſulæ, Dionyſio & Herodoro Planetę, quaſi mobiles & erraticæ appellatæ. *Vix nulla ſuperſtes Nauis agit remos*] Figura poetis frequēs, Id eſt, vix vlli remi agunt pro impellunt ſuperſtitem nauem. *Byzanti*] Conſtantinopolis. *Propontide*] Propontis eſt, vbi paulatim mare ex anguſtiis ſpaciatur, ſeu, vt vtar Melę verbo, expandit. Helleſpontus vero vocatur vbi primum ſe mare coarctat.

Thracum] Scilicet, gentis ferocis. De hac ſcribūt Mela circa principium ſecundi, Solinus capite decimo quinto, Strabo libro ſeptimo, Syluius paulo poſt principium Europæ. *Suum Boſporon*] Recte ſuum, quia in Boſporo Byzantium eſt, nempe Thracio. Eſt enim & Cimmerius. *Ægos*] Flumen Thraciæ naufragio Atticæ inſigne, vt Poeta ſignificat, Melam qui idem dicit, ſecutus. *Quis flantem Boream*] Vim huius venti explicat Ouidius lib. Transformat. ſexto, item Plinius, & Aul. Gellius in ſecundo. *Quis noſcet idonea puppi tempora*] Hoc eſt, quando tutum & ſine periculo nauigandum ſit. Non enim eadem nauigatio, quod Plinius notat in ſecundo.

Leuon] Læuonum Ptolemæus meminit in commemoratione Germanicarum inſularum ad finem libro ſecundo. *Dacum manus*] Dacum pro Dacorum, & Dionyſius dixit: *Dacorumque manus.* Nunc, vt quibuſdam placet, W*alachi* nominantur. Ea autem regio quæ modo Dacia dicitur, veteribus Cherſoneſus dicta eſt.

Mœſus] Ptolemæo ſuperior & inferior Mœſia poſt Illyricum & Pannonios. Scio nonnullis perſuaſum Mœſos eſſe, qui Bulgari vulgo appellantur. Quod mihi falſum eſſe videtur teſtimonio Danubij, cuius oſtia ſunt in Mœſia. Igitur Mœſij quos W*alachos* dicimus.

Pannon]Hungarus. Syluius Europæas res auſpicatur a Pannoniis & Hungaria, vtriuſque terminos conferens. Porro quot gentes eam regionem occupauerint, Antiſtes Otto, & Abbas Vrſpergenſis, item alij retulerunt. Qui hodie Pannoniam inferiorem incolunt, a Scythis ſe traxiſſe originem prædicant, & Hungaros ab Hungaro eorum rege nomen habere. Qui plura cupiunt legãt epiſtolam vicesimam primam, lib. Epiſtolarum viceſimi quarti Franciſci Philelphi. *Sarmata*] Polonus, quem dicit, male propiorem inculto Moſco propter victoriam Sigiſmundi Regis Poloniæ, quam ad fluuiũ Boryſthenem contra Moſcorum Imperatorem adeptus eſt. Per anticipationem tamen accipiẽdum eſt, vt illud Maronis in ſexto, *portuſque require Velinos*. Cauſſa huius belli a Poeta in libro, quem Hodopericon inſcripſit, refertur. *Germanicus*]Propter originem, quam in quarto libro refert. *Patria pietas*]Quæ vſque adeo inſita eſt, vt, quod eleganter ſcripſit Lucianus in Encomio patriæ, patriæ fumus luculẽtior homini videatur, quam ignis alibi. Vnde apud Homerum Vlyſſes optat videre ſurgentem terræ natalis fumum. Vnde & ductum prouerbium, *Patria fumus igni alieno luculentior*. Adi Chiliades Eraſmi. *Tauromimitanum*] Id eſt, Siculum, a Tauromininio illuſtri Siciliæ oppido.

Venerat interea Polemo longæuus, Ibera
Matre ſatus, genuit cuius vetus Acra parentem,
Sed ſua Myrmecio traduxit tempora pago
Extorris patria, huic nullum virtute, vel armis,
Conſiliove parem Scythicas regnaſſe per oras
Commemorant, poſtquam ſiluere: hic aggere ab alto
Linigerum caput oſtentans, his vocibus hiſcit,
Non ego tantarum ſocij molimine rerum
Sollicitor, maneat vobis modo vita ſuperſtes,
Ibidis in clades Aſiæ, mihi fortior ætas
Hæc foret o vtinam, primoſve referrer ad annos
Cum fregi Albanos, pepulique e monte Thoonas
Caucaſeo, & vetitas ſpoliaui milite portas.
Sed vitæ pars lapſa meæ eſt, quodque abſtulit ætas
Roboris, ingenio ſollers natura rependet.
Ergo ſi qua fides ſenio præbetur & annis,
Audite hæc proceres, ſtat Cherroneſus ab alto
Circumfuſa freto quo templum, araſque cruentas
Virgineæ ſtatuere Deæ, cui verus in antro
Fatidico Vates litat, atque arcana ſub auras.
Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ ſunt ventura canebat,
Vt recolo, cum Martis amor temereque iuuenta
Me rapuit bello, & crudelibus impulit armis.
Quare ſi Martis mens eſt cognoſcere finem,
An fuat hoc nobis bellum exitiale cauendum,
Mittite Parthenia ſcitatum oracula Diuæ,
Mittite & ad Danas templum memorabile Achillis,
Vel qua Phryxæa gens Colcha horrenda fatigat
Numina Leucothoes, ſacramve requirite Lunam,
Albanæ numen gentis, quo montibus errant
Afflati, & trepidos miratur Iberia Vates.
Quique magis furit, & maiore impellitur æſtro,
Is ſacer, & ſacra deuinctum membra cathena
Relligio, Diuæ mactandum deſtinat aræ
Indigenæ, hinc ſimul atque exhauſta piacula ritus
In dubiis reſponſa petunt, quæ numina diuum
Annuerint, eadem nobis peragenda ſequamur.
Si ſpem ſuppeditant Superi, & ſperare triumphos
Promittunt, capite arma citi, & vexilla volentes
Tollite, & in pelagus læti compellite naues.
At ſi nos contra Vates arcana monebunt
Inuiſos Superis, quid fruſtra littus arandum
Claſſibus, atque inter Symplegadas æquore mergi.
Cur Scythiam patimur? ſatius nos condere terris

Venerat interea]Hæc oratio tota in perſuaſione poſita eſt, & conſilio.

Longæuus] Apta perſona electa. Ætas enim ſapientiæ eſt condimentum. *Ibera*] Hiſpana, ab Ibero amne nauigabili, propter quem vniuerſam Hiſpaniam Græci appellauere Iberiã.

Vetus Acra, Myrmecio pago]Qui eſt Boſpori Cymmerij, Mela autore, meminit Plinius, & indicat Ptolemæus.

Per oras Scythicas]Quibus proprie nomen Scythæ remaneat, patet ex octauo Ptolemæi in Europam tabula.

Primoſve referrer ad annos] Maro præteritos dixit, hoc eſt, ſi talis nunc eſſem, qualis eram. *Cum fregi Albanos*] Color ex octauo Maronis, vbi Euander Pallanta filium ad bellum iturum alloquitur. Ex eo dicti quod albo crine naſcãtur, vel ab Albano flumine, quod per Albaniam decurrit. Autor Plinius. Iuſtinus dicit eos ab Albano Italiæ monte nomen tenere, quod inde Herculem, quum extincto Geryone armẽta eius per Italiam duceret, ſequuti fuerint. *Thoonas*] Hi ad Caucaſum habitãt, quod Poeta innuit. *Sed vitæ pars lapſa meæ eſt*] Deſignat iuuentam, quæ adoleſcentiam ſequitur, qua ætate, vt phyſici dicunt: ſanguis integer eſt, qui ſenio diminuitur. *Ingenio*]Induſtria, conſilio, prudentia. Nam, vt Diuus Hieronymus in Amos prophetam ſcribens, inquit: *Senectus auget ſapientiam prudentiam quoque ac conſilium ſuppeditat*. *Senio*] Velut plurimarum rerum vſu perito.

Et annis]Quod ſenex multa meminerit ſuperioribus acta ſeculis. Innuit autem ad magnarum rerum gubernationem, tum ſapientiam, tum multorum experientiam requiri. Has autem vſus eſſe filias Afranium Poetam prudenter & lepide ſcripſiſſe refert Gellius. *Cherroneſus*] Peninſulam græci Cherſoneſon vocant, quaſi terreſtrem inſulam. *Araſque cruentas*] Scilicet, Dianæ tauricæ. *Cui verus*] Sic ſcriptũ, memini in alio exemplari, non *dirus*. *Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ ſunt ventura canebat*] Verſus Homeri eſt, itẽ Heſiodi & Maronis in

Pauperibus,

Georgi-

Pauperibus, proprioſque lares atque antra tueri,
Quam diuis cæpto auerſis, & numine læuo
Claſſe peregrinas belloque laceſſere terras.
Plura adnectentem vox deficit, ortaque vulgo
Seditio eſt. alij infectis decedere rebus
Conſulere, & placidam vitæ captare quietem,
Secretas alij Diuorum exquirere mentes
Sollicit, verum ij quorum ſententia bello
Scrutandi Europam, pacem damnare, Deoſque
Temnere, & innumeras ſecum compellere gentes.

Georgicis de Protheo. *Parthenia*] Virgineæ, vt iam dixit. Sic enim a virginitate Parthenia dicta eſt, & Maro Parthenias appellatus ab inſigni modeſtia & verecundis moribus. Quod præter alios Auſonius teſtatur in epiſtola ad Diuum Paulinum. *Memorabile templum*] Id in Leuce inſula erat quæ Achillea ꝓpterea nominata eſt. Mela & Plinius huius meminere.

Gens Colcha] Iberis & Albanis finitima, huic, Strabone teſte, celeberrimum fuit Leucothoes templum. *Horrenda numina*] Pro carmina, ex emendatiore codice numina repoſui. Scribit enim Herodotus Leucothoe ab incolis immortalium honores tribui. *Leucothoe*] Hæc Ino & Albubunea apud Latioos dicitur, Cadmi & Harmoniæ filia fuit, quare ſuſpicor, pro Hermionem legendum eſſe Harmoniam. *Phryxea*] Epitheto, ni fallor, admodum longe repetito, nempe a conditore. Perhibetur enim hoc templum a Phryxo conditum ſecus flumen Phaſim. *Albana numen gentis*] Ideo Strabo commeminit. Habuit & Luna templum in Ægypto, quod Herodotus veraciſſimum autumauit. *Errant*] Senſus non patitur vt errat legatur. ſed minutius fortaſſe hoc, quam adnotari debeat. *Symplegadas*] Quo in loco ſint, autores minime conueniunt, nec quid nam proprie ſint conſentiunt. Nam alij petras, quos ſequimur, alij excitas vndas & petris colliſas, alij, vt Strabo, Plinius, inſulas faciunt. Dictæ ſunt autem ſymplegades a mutuo congreſſu. Symplegma concurſum ſignificat. Cyaneæ vero a colore nigranti ab vndarum concurſu. Herodotus inquit, Græci illas planctas vocant, quamuis plerique, vt & ego, planetas legant, vt & apud Plinium pro planiciei repoſuit Hermolaus. At Io. Fran. Picus legendum planctæ arbitratur.

Vt ſiluere omnes, ſe tunc Othomannius Orchas
Androphagum de gente ſatus coram obtulit vltro
Spectandum cunctis, furibundaque ore minatur,
Indignis Scythiæ populis: ite ite per altas
Aſſuetasque niues, & vos ignobilis æui
Virtute degeneres, inquit, quis neſciat olim
A nobis mortale genus, genteſque renatas,
Et prolem exhauſto dignam ſubcreſcere mundo,
Vnde olim Ianum (ceu prodidit alta vetuſtas)
Trans Hellen, ſcopuloſque, & ſaxa minantia Ponti
Italiam petiiſſe ferunt, vos terror ab vndis
Sulcatis toties remouet, Regemque timetis,
Anguſtumque fretum, quid enim dementius illo?
Vela quis imponet ratibus? quid perdita iactas
Verba miſer Periphæ? populoſque in pace reponis?
Primus Anacharſis Riphæa ab origine cretus,
Perdocuit firmare rates, & verrere Pontum,
Commotaſque ſalo teneat velut anchora puppes.
Primus & æs conflare nouum Scytha, Lydus, & arcum,
Et pharetras, magno natus Ioue prodidit infans.
Num periere artes? nobiſque ablata facultas
Infandum pelagus vetitis accedere velis?
Eſt Bryomas, magnuſq; Gyges, Glaucuſque, Thoaſque,
Quemque tulit terris memoratum Armozica Nereus.
Gnari omnes ſulcare fretum & contexere naues,
Saxaque, & horriſonos ſoliti cognoſcere ventos.
Quod Polemo ſuadet, ſenio confectus & annis,
Scrutari diuum mentes, hæc futilis ætas
Iſta iubet, tempuſq; teri in diſcrimine mauult,
Quam peragi bello, & quantum olim Marte feroci,
Nunc tantum ſermone valet, quid Delphica demens
Templa ſiles? Phariumque bouem? quid corniger Hammon
Intactus? ſacraque Hecates Perſeidos aras?

Vt ſiluere omnes] Hac oratione non modo animi perſuadentur, ſed impelli quoque ac cogi videntur ad bellum capeſſendum. *Othomannius*] Othomanni filius, de quo Syluius in rebus Thracienſibus. *Orchas*] Pro Orchanes, de quo idem ſcribit Syluius. Poeta autem hæc Turcarum nomina, vt & in Germanicis interdum propter heroici verſus decorem vel inflexit, vel mutauit, vt hic Orchas pro Orchanes, qui rem inchoaram a patre, vt refert Syluius, proſecutus, Turcorum Imperium propagauit. *Androphagum*] Ex induſtria ex crudeliſſima gēte ortum ſcribit. Nomen autem ab effectu ſumptum eſt, quaſi homouori, quod homines inſtar ferarum vorare conſueuerint. ad quos referri poteſt, vt Camers notat, illud in Aſinaria Plautinum Adagium, *Lupus eſt homo homini.* Plurimas autem gentes veſci humanis carnibus paſſim tradūt ſcriptores grauiſſimi. harum meminit idem Camers in Collectaneis in poetas. *Quis neſciat olim*] Hic locus declaratur ex ſecundo fragmento Catonis de Originibus, vnde Poeta illum ſumpſit. *Trans Hellen*] Idem Cato tradit rate Scythica Ianum veniſſe in Vaticanum, a quo ipſe Deus Vaticanus. Lege quæ Annius in Vertunianam Propertij ſcripſit. *Quid enim dementius illo*] Ac ſi dicat, quid magis ratione alienū. Et refellit omnia obiecta. *Primus Anacharſis*] Probat a ſcientia nauigandi. *Riphæa ab origine*] Scytha.n.erat, de cuius inuentis Plin. vbi denotat, Quæ quis inuenerit in vita.

Gemmantem his dictis, vagina extraxit eburna
Impatiens gladium, quicunque remanſerit, inquit,
Hoſtis erit patriæ, dixit. circumque ferentem
Lumina, ſollicitum aiunt ingeſſiſſe furorem
Mentibus, vſque adeo ſtrepitus, voceſque reſultant
Montibus, & Ponti ſtridor diuerberat vndas.
Non ſecus Ionij campos, atque æquora latè
Corus agit, triſtiſque Aquilo, Libyamque remenſus
Aphricus, & moto conturbant littora fluctu,
Quiſque volat, perflatque vndas, & turbine magno
Perſonat horrendum, & vinci negat. inde fugatis
Hoſtibus arreptum proprijs mare flectit habenis,
Atque poteſt quo vult titubantem impellere Pontum
Victor, & indomitus ſpumantibus imperat vndis.

Scytha Lydus] Hoc ipſum ſcribit Ariſtoteles. *Ionenatus*] Scilicet, Scythes, vt Plinius ait. Alij ſagittas Perſen Perſei filiũ inueniſſe ferunt. *Quemque tulit terris memoratum Armozica Nereus*] Senſus eſt. Et eſt Nereus, quẽ tulit, id eſt, protulit, edidit. Armozica, oppidum Scythiæ in terris memoratum. *Horriſonos ventos*] Citantes tempeſtates marinas, quales perhibẽt a Meridie Auſtrum, ad Oriẽtem Notum, Aphricum ad Occidentem. Vnde Poeta inferius, *atque æquora late Corus agit, triſtisque Aquilo Libyamque remenſus Aphricus & moto conturbant littora fluctu.* *Nunc tantum ſermone vales*] Senilis eloquentia maxime probatur, & in precio habentur eorum opera, qui in extrema ſenecta ſcribũt, vt in adagio quodam Roterodamus admonet. Quin & Neſtoris in Pyliorum Ducis facundia in prouerbium abijt, vt idem explicat, dicens: Homerum huic, vt tria ſecula, ita plus quam mellitam quandam facundiam affinxiſſe.

Arma vocant cuncti, pharetraſque, arcuſq; minaces
Expediunt, bellique Orchas deſignat Amartem
Eſſe ducem, ſæuumque patri Salmonea iungit
Ad pugnam, iubet & ſcindi de vertice naues
Riphæo, cæſiſque vndas impellere ſyluis.
Nec mora, feſtinant operi, totamque moueri
Aſpiceres Scythiam, feruet mare nauibus altis,
Ponticaque accipiunt glaciales carbaſa ventos.
Iamque rates pelago, iamque arma, duceſque feruntur
Europam contra, atque Aſiam, cum fama per æquor
Euolat, & tali rumore Propontida miſcet,
Vicinaſque vrbes, Scythicum genus æquore magna
Claſſe vehi, & gelido properantia lintea Ponto
Ægæum in pelagus, Leſboaque littora ferri,
Remque auget dictis, horrendaque nuntiat arma.
Extemplo pauidas ſubitus timor occupat vrbes,
Arma parant populi, curruntque ad littora Thraces,
Pilatæque manus funduntur ab Helleſponto.

Amartem] Et hic vitauit nominis aſperitatem. Nam Amurates dicebatur. Is fuit ipſius Orcanis filius, qui rẽ quoque vt auitam & paternam adauxerit, apud Syluium legimus. *Salmonea*] Et hoc etiam flexum nomen, Solimanus enim vel Solmanis, vt Syluius ſcribit, dicebatur. Amuratis filij, qui tamẽ breui fato functus, re omni ad fratrem Pazaitem deducta. *Riphæo vertice*] Interpres Dionyſij admonet Riphęos Scythiæ montes ſine aſpiratione ſcribi, quam tamen Seruius adhiberi pręcipit ad differentiam Ripæorum Arcadiæ montium. *Leſboaque littora ferri*] Senſus eſt talem terrorem incuſſerat animis fama, vt non ſolum Byzantium contra arma moturi eſſent Turcæ, ſed inuaſuri etiã Ægæi inſulas & Leſbon aggreſſuri. *Remque auget*] Vnde Ouidius cecinit, *Et auditis aliquid nouum adijcit auctor.*

Venit Bebrycia genus inſuperabile bello,
Et Myſi indomiti, & ſublato Mæones arcu,
Quique Aſiam, Phrygiamque colunt, & flumina potant
Lydia, & Ionias Cycnis modulantibus vndas,
Anchialum interea curſu, Crunonque relinquunt.
Et Mariandynos, Erithynaque ſaxa, ſiniſtra
Nautæ, fluctiſono dextra concurrere cautes
Cyaneaſque pelago, & Byzantij littora miles
Proſpicit, & contra plenis it mœnia velis.
Iam Scytha per littus diffunditur, æquora claſſis
Occupat, & vaſto telorum turbine muros
Agmina certatim inuadunt, ſtant turribus altis
Armati ciues, & ſaxa ingentia torquent,
Et pice flagranti poſitas in littore puppes,
Sulphureiſque vrunt tedis, atque ignibus atris,
Vndique fit clamor, bellum terraque, marique
Inſurgit primuſque vrbi ferus intonat armis
Salmoneus, multoque madens in ſanguine Amartes,

Bebrycia] Arriano poſt Chalcedonios Bebrycij ſunt. *Myſi indomiti*] Etiam abs quibuslibet læſi & impetiti. *Mæones*] Lydi. Ni fallor, diximus Lydiam antea vocatam Mæoniam. *Sublato arcu*] Hoc dicit propter vſum, vt autumo, Lydorũ, quos notatos legimus, quod ad capeſſendũ bellum æquo propenſiores fuerint. Audiuit & gens hæc male multis nominibus, quæ autores paſſim referũt, & furti imprimis, quod non diſcederent, niſi re quapiam ſublata, & propterea fortaſſe dixit, & vſus eſt verbo Sublato, ad vtrumuis intellectum faciente. Quid ſi referas a Lydis ſublatũ arcũ iuxta hiſtoriã. Cyrus enim de victis Lydis imperauit, vt cauponiã exercerent, neque arma tractarent, ſed veſte ad terram vſq; demiſſa vterẽtur, quæ olim mollitiem indicabat, vt ad eum modum veluti in fœminas trãſformati,

Increpitat pugnam ignauam lentasque ſagittas:
O genus æternum, & terris ſeruata propago,
Scandite iam murum, & Mæotica ſigna per vrbem
Ferte alacres, quid vos Byzantia mœnia terrent?
Dixerat. incumbunt pelago, ſonat icta profundo
Verbere tonſarum, & remis ſpumantibus vnda.
Annixiq; altos tormento impellere muros
Inſultant, iaculisq; ardens prætexitur aer,
Non tot Erichthoniæ pulſarunt curua triremes
Littora Sicaniæ, nec coniurata Mycenis
Aulis vicino vidit tot lintea portu.

formari, ad rebellionem fierent inutiles. Zenodotus autor, ab Eraſmo in Chiliade ſecunda citatus, in relatione Adagij Lydus cauponatur. Sed prior ſenſus magis placet. *Phrygiã*] Geographi duas ponũt, minorem & maiorem. Minor eadem & Epictetus & Aſia minor. Altera Oriẽtalior, quæ maior appellatur. *Flumina Lydia*] Scilicet, Pactolum, Iordanum, Hermũ, Cayſtrũ, Meandrũ omniũ maximũ. *Iouias vndas*] Cayſtrum intellige, qui ex Ioniæ mediterraneis in Ægæũ tendit. *Cycnis modulantibus*] Secutus Dionyſium, qui & in hac regione ponit cantũ Cycnorũ. *Egialum interea curſu Cromiamque relinquunt*] Verior lectio eſt, Anchialum interea curſu, Crunonque relinquunt. Nam Melæ eſt Crunos portus in littoribus Iſtro proximis & inter vrbes Anchialos connumeratur. *Mariandynos*] Arriano gens Paphlagonum vicina Sangario flumini vbi Heraclea eſt. Straboni videtur e Thracia profecta. *Erithyna ſaxa*] Sunt maris pontici prope Paphlagoniam ſcopuli duo Erithyni a colore appellati, quod tellus in ea parte rubricare videatur. *Fluctiſono dextra concurrere cautes Cyaneas pelago*] Sequitur eos qui ponunt Cyaneas inſulas ante Boſporum Thracium. Nauigationem ergo direxerũt inter littora Aſiæ & Symphlegadas, vnde illis inſulæ dextræ & littorales Aſiæ populi ſiniſtri occurrebant. *Iam Scytha per littus*] Poeta rem breuiter perſtringit, vt qui iam digreſſione hæc ſcribit. Syluius fideliter & diligenter extendit, deplorans ignauiam chriſtianorum principum, quod Græcis auxilium non tulerint. Taxat & Campanus. *Terris ſeruata propago*] Alludit ad primatum humani generis, qui omniũ ſcriptorum conſenſu Scythis attributus eſt. *Non tot Erichthonie*] Id eſt, Atticæ, denotat claſſem illam nobilem Athenienſium in Sicilia amiſſam, vt Plutarchus in Nicia tradidit. Aliter, *Non tot Agenoria*. Et hoc magis placet. Nam vtroque modo ſcriptum vidi in exemplari Poetæ. Significat autem triremes Carthaginenſes. Hiſtoria notiſſima eſt. *Sicaniæ*] Siciliæ. *Aulis*] Portus Eubœæ, quam hodie Nigropontum appellant. *Coniurata Mycenis*] Ex Pomponio, qui ait Aulis Agamemnoniæ Graiorumque claſſis in Troiam coniurantium ſtatio. quamquam Poeta, quia dicit *Vicino portu*, videtur velle non in Aulide fuiſſe claſſem Græcorum, ſed in vicino Sibi portu. Nec defuerunt antiqui, qui id crederent, qua de re latius diſſerit Strabo:

Interea ſyluæ cæduntur, turris in auras
Erigitur trabea, & tabulis creſcentibus vrbi
Inſtat, & armato completur milite moles.
Hinc vectes & ſaxa volant. hinc peſtifer ignis,
Nigrantiq; ruunt male olentia ſulphura tedæ.
Venerat illa dies, qua lamentabile regnum
Eruerent Turcæ, noſtrisq; ornata triumphis
Barbara Riphæas victricia ſigna per Alpes
Gens ferret, noſtroq; orbi intercluderet æquor.
Nox ruit interea, & Creſcens pallentibus vmbris
Diſtulerat pugnæ rabiem, iacet humida tranſtris
Pars Scythica pubis, pars curuo in littore ponunt
Corpora, & humentes capiunt ad ſydera ſomnos.
Gliſcit in vrbe timor, vigiles per culmina clamant
Cuſtodes arcis, iamq; altera venerat orbi
Clara dies, croceisq; polo Tithonia bigis
Fulſerat: at Scythicæ reuocarunt arma cohortes.
It ſtridor cælo, reclamans vocibus Helle
Perfremere horrendum, Termontiaq; arua fragore
Ingenti tremere, & ſubter (mirabile dictu)
Aufugere immanes turbata per æquora Phocæ.
Heu vrbem inuiſam ſuperis, quam vidit ab alto
Nec pater omnipotens, nec iuuit Apollinis ara.
Fama eſt Argolica vento Lacedæmone vectos
Conſuluiſſe Deum, magniq; oracula Phœbi.
Quo tandem immenſi per tot diſcrimina Ponti,
Per varios caſus, & mille pericula rerum

Interea ſyluæ] Adi Syluium, quem Poeta hic ſequitur. Luculenter enim Syluius, quia ſoluta oratione, & vrbis oppugnationem, & Conſtantinopolitanorum munitionem, item religionem ac ſupplicationes deſcribit.

Termontia arua] Id eſt, vicina loca Thraciæ tremebant. Trimontium locus eſt Thraciæ ad Philippopolin apud Rhodopen montem. *Apollinis*] Qui ibidẽ vrbis fundamẽta ponenda reſponderat. *Fama eſt*] Hic per occaſionem originem vrbis recenſet, de qua Strabo, Volaterranus, Syluius, & nos in Stauroſticho. *Terapnea*] Lacedæmonia. *Quid te pater optime contra vrbs molita mea eſt*] Innocentem & immeritam oſtendit, cum offenſæ cauſſam perquirat. *Cretheos Æmonij*] Probat ſibi multas a mortalibus iniurias illatas, & vno tantum artificioſe exemplo vtitur. Non enim multis vtendum erat, cum vrbs ſua a Turcis oppugnaretur. *Phryxus*] Hic Iouem auum refert, fuit enim Athamas qui apud Iſthmum regnauit pater Phryxi Crethei frater, quem Æolus Iouis filius genuit. De quibus plura Higinius, & ſtatim in principio Valerian. Flaccus. *Nephelea dona*] A Nephele Phryxi matre. *Theſſalico hoſpite*] Iaſone. *Æſonias*]

Compulſis, finem præberent fata malorum,
Vt Deus egregiam circumdare mœnibus vrbem
Præcepit, dignam ſtatuendæ quærere ſedem
Argiuis ſcrutari oras, cum Dorica puppis
Helleſpontiaca ſummiſit lintea fauci,
Et celerem anguſto firmauit littore curſum.
Hic vrbem egregiam ſtatuunt, & mœnia condunt
Spumanti vicina ſalo, Chalcedona contra,
Atque ſuo ductor dixit de nomine Byzas.
Ergo dum pugnant, & cadibus alta fatigant
Mœnia, & Argolica Scythicus furor ingruit vrbi,
Delius, & Rhodopen oculos, & littora Thracum
Torſit, & armatam claſſem, terraque furentes
Aſpexit populos, regnumque quod ipſe, domoſque
Puppe Terapnæa quas condere iuſſerat actos
Strage premi infanda, tractoſq; in funera ciues,
Fumantes firmauit equos, magnumq; tonantem
Inuadit dictis: quid te pater optime contra
Vrbs molita mea eſt? circumſtant vndiq; gentes
Per mare, per terras, & ni tua cura ruentem
Excipiat, noſtri cadet ingens gloria Ponti.
Cretheos Æmony magno de ſanguine Phryxus
Aurea trans pontum, qua Colchidis ora recedit,
Vellera deuexit, Nepheleaq; deinde ſacrauit.
Dona tibi, o genitor, proliq; tuenda reliquit
Noſtrà, vt Theſſalico raperentur ab hoſpite furtim
Scilicet, atq; aurum Æſonias veheretur ad vrbes,
Multaq; præterea ſileo ludibria templis
Facta meis, ſerua hunc populum. nam cætera tali
Penſabis dono, Scythiamq; his diſiice flammis,
Atque iter ad Manes calcatum Acheruſia pande
Limina, & horriſonas ſub tartara merge ſagittas,
Hoſtileſq; incende rates, aut obrue Ponto:
Vel ſi te pietas retinet, fac deſinat armis
Hoc genus infandum, regnumq; reuiſat auitum,
Atq; pharetrigera referant ſua ſigna cohortes
Ad Tanain, triſtemq; iram compeſcat Amartes.
Talia ſic fantem, ſolio tunc Iuppiter alto
Excipit omnipotens: fatis vrgentibus inſtat
Vrbi ſumma dies, & ineluctabile tempus.
Non longe cladis meta eſt. nec Delphica tantum
Oppida diſiicient, ſed noſtro oracula templo
Rapta quoque, & ſummo lugebunt vertice ſella.
Non erit Arcadia locus integer, omnia flammæ
Conſument Scythicæ, bimarisq; arſura Corinthus,
Ictibus æthereas proſterni ingentibus arces
Cernet, & æquari Pelopis tecta alta ſuperbi
(Infandum viſu) mediis iam Cycladas vndis
Aſpicies, Delumq; tuam, Myconemq; cremari,
Igneq; Riphæo trepidam fumare Lebynthum.
Hæc multos olim gens regnatura per annos,
Donec in arma ferox magno Germanica pubes
Seruiet Auſtriadum generi, quo ſanguine cretus
Trans Hypanin, vltraq; feret victricia Thulem
Signa triumphatam, & Scythico dominabitur orbi,

Ventura

Theſſalicas ab Æſone, cuius multa mentio apud Ouidium in Transformat. *Calcatum iter Acheruſia pande limina*] In ora Pontica ſpecus eſt Acheruſius ad manes peruius, autores Mela, Plinius, Solinus, Ammianus. Nomen ſumptum ab a, ſine, & cheron, lætitia. quod locus is, quo per Acheruſium ſpecum iter eſt, ſit omni penitus lætitia vacans. Eſt & Italiæ palus Acheruſia, prope Puteolos & Cumas, propter Herculem, Theſeum, & Pyrithoum, quos ad inferos deſcendiſſe crediderunt antiqui. *Vel ſi te pietas retinet*] Correptio eſt figura nota. *Amartes*] Pro Amurates, & non legendum amantes. De hoc Amurate Syluius multa meminit. *Excipit omnipotens*] Iouis vaticinium futuri Imperij Turcarum. *Delphica oppida*] Vt Byzantium a Byze iubente Apolline conditum. *Noſtra oracula*] Quanto in precio Delphicum fuerit oraculum, Herodotus oſtẽdit. *Sella*] Meminit pluribus Strabo huius oraculi, item Lucanus.

Hæc multos olim] Dicit duraturum Turcarum Imperium vſque ad tempora Maximiliani Cæſ. a quo poſtea delebuntur. *Lydius paſtor*] Leonem Pontificem Maximum ſignificat, qui nunc poſt Iuliuſn Secundum

Eccleſiæ

Ventura hæc terris, hominum cum paſtor habenas
Lydius excipies, nec non Pallantidos arcis
Sceptra Leo, & ſancto Latialem numine Romam
Sublimem efficies, votiſque vocabere terris.
Hæc ait, & magno nutu aurea ſydera torquet,
Perque polum incedens ſtellis ardentibus, imas
Deſpiciens terras, Irim Thaumantida ab alto
Æthere demiſit, ſetramque alimenta referre
Imperat in nubem vndarum, volat ipſe tricuſpi
Fulmineus, tonitruſque ciet, ruit igneus æther,
Totaque pulſantur piceis Byzantia nimbis
Mœnia, & horrificis Boreas circum euolat alis,
Et defrænatis voluuntur curſibus amnes,
Inſtat tempeſtas oculis & grandinis horror.
Pugnabant cæci, & nubis clauduntur amictu,
Deſeritur pugna, & curuo ſe littore condunt.
Humentes Scythiæ populi, poſteſque reuulſos,
Ærataque minas nutantes mole relinquunt.
Interea nox atra polo ſurgentibus aſtris
Ingruit, & feſſos dulcis ſopor alligat artus.
Stant muro excubiæ, Rexque alta in nocte quieti
Se dedit, & ſomno curas mulcebat inanes.
Mopſopia, vt perhibent, curru deuectus ab vrbe
Triptolemus, cœlo ſacratos impulit angues,
Dona ferens Cereris, Scythicas iam deſuper vrbes,
Et pontum geminos deflexerat axe iugales.
Sceptra loci & regnum tunc Rex crudelis habebat
Lyncus, & hoſpitio venientem ſuſcipit amplo.
Inuidet inuentis, & nocte ſilentibus vmbris
Ferro hoſtem aggreditur, celeri ſcelus hauſit olympo
Alma Ceres, Regemq; noua indignata figura
Induit illum acri compenſans lumine curru
Bacchus pampineo, frænatam in Nebrida verſum
Alligat, inuaditq; Indos, vbi cornua tollens
Nigra corymbifero victor ciet agmina Mero.
Ille odium Cererem Scythicum contra impulit almam.
Exercere genus lucentem qualis Eleuſim
Deuehitur curru, ſertiſq; recentibus ornat
Spiciferum caput, & geminos agit alta dracones.
Talem ſeſe offert, & Regem nocte ſepultum
Inuadit dictis: tu nunc agis ocia ſomno
Fatorum ignarus, Byzantique immemor vrbis.
Surge age, nam terris cum craſtina fulſerit hora
Collucere faces, & mœnia capta videbis.
Dixerat, & tenues ſubito delapſa per auras
Multa ſuper fatis cunctantem, & multa parantem
Poſcere, deſeruit, viſa eſt quoque ab æquore ſummo
Cærulea in ſomnis affari talibus Helle:
Heu fuge direptas terras, fuge littora Ponti,
Multaq; præterea ſuperum portenta Deorum
Suprema vnde dies, vrbiſque miſerrima cædes
Agnoſci poterat. trepidus Rex protinus alto
Deſilijt lecto, & medias parat ire per vmbras,
Cum ſubito excelſa penitus micat ignis ab arce,
Summaq; fumantes rapiunt incendia turres.

Eccleſiæ præeſt, a Capnione in nuncupatoria quadam epiſtola & Eraſmo in Chiliadibus, tum alijs locis plurib. laudatus. *Pallantidos arcis*] Romanæ a Pallante Euandri filio, ſiue a Pallantio oppido Arcadiæ, vt Solinus & Halicarnaſſæus ſentiunt. *Inanes curas*] Propter neceſſariam fati voluntatem. *Mopſopia, vt perhibent*] Orditur fabulam Triptolemi & Lyncis Regis Perſarum, quæ eſt apud Ouidium in Trāsformationibus. Animaduertendum quod Lyncus dixit, & non Lynx, vt alij: ad differentiam puro inter regis nomen & animalis. Inſinuit autem Cererem adhuc memorē antiqui odij in Scythas, admonere Regem in ſomnis de futura clade. *Celeri ſcelus hauſit olympo*] Id eſt, vidit. Maro, *Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus.* Annotatiuncula in margine indicat, cur dixerit *celeri olympo*, nempe ad Lunæ naturam reſpiciens, quę & Ceres dicitur, quam rem Macrobius abūde tractat, & Maronis interpretes tangunt, ſuper his verbis: *Vos o clariſſima mundi lumina Liber & alma Ceres.* *Illum acri compenſans lumine*] Confuſus ordo, vt eſt illud Maronis, *mediiſque in fluctibus aras ſaxa vocant Itali.* Notarunt Seruius & Quintilianus. Eſt autem conſtructio. Bacchus compēſans acri lumine, ſcilicet, Lyncum. *Verſum*] Id eſt, mutatum. *In Nebrida frænatam*] Hoc eſt, alligatam fræno currui Bacchico. Illum inquam alligat Bacchus. *Curru pampineo*] Pro curru. *Inuaditq; Indos, Corymbifero Mero*] Mons eſt in India, vbi altus Bacchꝰ fuit. Vnde, vt ait Pomponius, locus fabulę datus Iouem Bacchū in femore aluiſſe. Nam per hoc nomē Græci femur etiā ſignificant. Abundare illum Corymbis, ait Plinius. *Lucentem Eleuſim*] Propter ſacra nocturna, quæ facibus accenſis fiebant, vt diximus ſuperius. *Dracones*] Vehi Draconibus Ceres fingitur, propter Lunæ varios circūflexoſque meatus. *Helle*] Phryxi ſoror, quæ in pontum cadens mari nomen dedit Helleſpontus. Fingit hanc quoq; velut numen vicini maris Regem de fuga admonuiſſe.

Talia cunctanti Regi, Melanius Arcas
Hoſtis habet muros, inquit. vidi ipſe, refracto
Belli ferratos diuelli cardine poſtes.
Sic ait, & tenebris pauidum ſe miſcuit atris.
Interea armorum ſonitus clareſcit, & vrbem
Horror habet, veluti cum Pergama celſa tenebant
Therſandrus, Pyrrhuſq; ferox, & dirus Vlyſſes
Teucrorum imperium iuratum tranſtulit Argos,
Vndique ſtricta acies, hinc Vali, & Sarmata ferro
Incumbunt, Cottaque fremunt, gaudentq; cruore
Iaxamatæ, Chalybeſq; ruunt, Neurīq; luporum
Pellibus horrentes, Phyliræq;, rudeſq; Satarchæ
Byzereſque fert, & peltis decertat Amazon.
Parte alia trepidos inuadit Iberia ciues,
Atq; Albana cohors, Nomadumq; exercitus omnis
Funditur, & rapidis non deſuit ira Cohatris,
Irrumpuntq; omnes, cæduntur limine primo
Portarum excubiæ, reſonant clamoribus vndæ.
Diſcurrunt paſſis matreſque, nuruſque capillis,
Et natis comitata cohors infantibus ibat
Per tenebras, perq; arma virum, Scythicaſque ſagittas.
Vrbs ruit in flammas, miſerorum corpora paſſim
Cæduntur, rapiturque adytis Byzantia gaza.
Eoo interea ſurgebat lumine Titan,
Augetur paſſim cædes, vaſto omnia luctu
Complentur, fugiuntque omnes, & lata viarum
Conſtipantq; Scythæ, & ſtrictis mucronibus inſtant
Fulminei. haud aliter rabies infanda luporum
Ieiuna compulſa fame, ſtat faucibus atris
Atque inhians prædæ, & pecora inter inertia ſæuit.
Iam Byzantiaci properabat ad alta Tyranni
Atria Salmoneus, Scythica ſtipante caterua.
Quem ſimul atque amplo venientem a limine vidit
Rex, fugit, inque domus ſeſe penetralibus abdit.
Famà Chariſthenium bello flagrante Mycenas
Armata miſiſſe manu, Ieuonemq; Pyræum
Iunxiſſe & bello, quo non Taulantius oris
Vir fuit in patriis, & pace animoſior alter.
Hi duo veſtibulum Regis, vaſtamque ſilentes
Portam adſeruabant, etenim te ſubtrahis illa
Fæde Ligur pugna, nec fuſi ſanguinis vltor
Iuſtiniane fugis, tum luce coruſcus ahena
Orchaſque, Polemonque ferox, & dirus Amartes
Tela parant, limenque petunt, & ſanguine tincti
Threicio inſultant portis, illi horrida contra
Arma retundentes, hoſtes a limine pellunt.
Vtque feræ telis circum ſtridentibus vltro
Incumbunt ferro, & quanto magis ingruit hoſtis
Mucrone infeſto, his tanto magis effurit ira.

Interea armorum, Therſandrus, Pyrrhuſque ferox, & dirus Vlyſſes] De his Maro in ſecundo. Scribas dirus ſine y. Nam dirus dicitur Deorum ira miſſus. *Iuratum tranſtulit Argos*] Argiui in Aulide portu iurarunt euerſionem Troiæ. Maro, *Non ego cum Danais Troianam euertere gẽtem Aulide iuraui.* *Rapitur Byzantia gaza*] Vt inferius referam. *Iam Byzantiaci*] Apud Syluium & qui expugnationis huius ſeriem per literas poſteritati dederunt, aliter inuenio, qui dicunt duos milites, Græcum alterum Theophilum Palæologum, alterum Dalmatam Ioannem pro portis murorum vrbis diu ſolos Turcarum impetum ſiſtinuiſſe. Bartolinus tamen dicit ante fores regiæ domus necatos.

Penetralibus abdit] Veritas hiſtoriæ habet, vt Syluius ſcribit, Græcorum Imperatorem cum non vt regem decuit, pugnaret, ſed fugeret, in ipſis portæ anguſtiis cecidiſſe, tum oppreſſum calcatumque obiuiſſe.

Fama Chariſthenium] Hoc nomen immutatum eſt a Poeta. *Ieuonem*] Pro Ioannem, mollitum eſt hoc nomen, vt annotatiuncula in margine teſtatur. *Pyræum*] Illyricum, Dalmatã. Pyræi enim populi ſunt Illyrici, vel proximi Illyricis Liburnis Iſtris, vo eſt apud Melam. Illyricas gentes, ſi Syluio fidem damus noſtra ętas Sclauos appellat, & alij Boſnẽſes, alij Dalmatæ, alij Croatij, Iſtri, Carnique nũcupantur. Cæterum Sclauorum nomen latiſſime patere oſtendit autor Chronicorum regni Polonorum.

Taulantius] Et Taulantij inter Illyricos populos numerantur, quorum meminit etiam Lucanus. *Fæde Ligur pugna*] Deſignat Ioannem Iuſtinianũ, apud Ianuam Ligutũ Metropolim nobili loco natum, qui in hac pugna vulneratus, vbi fluitare ſanguinem ſuum animaduertit, clam ſeſe pugnæ ſubtraxit, cumq; in Peram diuertiſſet, inde Chium nauigauit, ibique ſeu vulnere, ſeu mœſtitia morbum incidens inglorius vitam finiuit. Felix ſi in ipſis Byſantij mœnibus animam exhalaſſet, inquit Syluius.

Dy quibus hãc vrbem, iunctumq; Propontida Thracũ
Mens fuerat Regi externis defendere bellis,

Dij quibus hanc vrbem] Exclamatio pathetica. *Alter Thiſſagetas, qui dudum*] Id eſt, paulo antè, vt ſignificet & hos

Cur

Cur æquis ſummo hæc oculis ſpectatis olympo.
Iamque Chariſthenius madido ſudantia tabo
Tela vibrat, roratque effuſi ſanguinis vnda.
Ipſe pharetrigeras impellit in arma cateruas
Salmoneus, Periphaſque ſimul, ſolumque petebant
Marte Chariſthenium, nec cedit Achaicus ardor,
Sed contra ignauum violentius increpat hoſtem,
Milleque iam fracto pendent vmbone ſagitta.
Interea ille ardens erudum Pythoenta, Lycumque
Setigerum, & longo pugnantem Amythaona caſtu
Enſe necat, vomit ille animam, Ladumque Agathyrſa
Matre ſatum obtruncat. nec ſegnior ante Pyræus
Pugnat, & infanda proſternit cæde ruentes
Sauromatas, fractoque expellit Amazona baltheo
Alter Thiſſagetas (qui dudum e rupibus altis
Proruerant) iam victor agit, Taberenaque fundit
Agmina, Brachatumque Gyan, cui Pythia mater
Ingeſſit ſtimulos, quæ Ponti effaſcinat hircos.
Voluit humi, mæſtumque Thagen agit obuius enſi
Quiſque animam, fuſoque madent in ſanguine poſtes.
Quantum Martis amor creſcit, violentaq; ſurgit
Impacata fames pugnæ, tantum horrida cædes
Augetur, ruit Argolicus iam fulminis inſtar
Impetus, aut quando gelidi fumantia Pindi
Alta ruens quercus diuellit ſaxa, nemuſque
Proſternit, vaſtoque reſultant antra fragore.
Ecce autem armipotens magno cum turbine Amartes
Arguit ignauam pugnam, telumque trabale
Torquet in aduerſos hoſtes, fremituque ſonoro
Id volat, & triplici inſidit ferale cruenti
Ære Chariſthenij, taurique ingentia findit
Tergora, & effracti clypei mora ſcinditur ærea.
Ilicet atra repens deſcendit ad inguina peſtis,
Perculit & vires, animamque inuaſit Achiui.
Ille cadit moribundus humi, ſociumque requirit
Lumine, & vltorem poſcit necis. alta Pyræum
Ira dolorque rapit, miſeri iam pallida fato
Ora tegit clypeo, vibrataq; tela repellens,
Argolicos Manes iterumque, iterumque querelas
Nominat ingeminans, & funus deflet amici.
Ac ſubito vt tygrim catulos rapientibus Indis
Ira agit impatiens, volucremq; impellit in hoſtem.
In turmas ruit, & Sibyna crudeſcit acuta,
Authoremque necis quærit Taulantia proles,
Nec mora, terrifico ceu turbine voluitur Auſter,
Ingruit & Ponto, & motas circumtonat vndas,
Creſcit Amaſtriaco violentior ira Tyranno,
Atque coruſcanti telo furibundus Amartes
Stat contra, ſed poſtquam nequicquam horridus hoſtem
Inuadit, fruſtraque ſuos prædeſtinat ictus.
Saxum ingens, quod forte via ſub turribus altis
Deciderat, rapuit, nixuſque per aera torquet.
Heu fatum inuiſum, fremit & perſibilat auras
Pondus, quaque ori mentum coniungitur imo
Irruit hoſtile, & fractis furit oſſibus, ille

& hos ad bellum deſcendiſſe, de quibus ſuperius in relatione aliarum gētium nullam fecerat mentionem. Hi ſunt vicini Turcis, Mela tradente.

Brachatum] More Sarmatarum, brachis opertum. *Effaſcinat hircos*] Oſtendit in matre fuiſſe vim effaſcinādi, cum dicat hircos effaſcinare ſolitam. Effaſcinationem in teneris animantibus pollere ex Marone colligitur, vbi ait, *Neſcio quis teneros oculis mihi faſcinat agnos.* tamen poſſe adultos partus etiā effaſcinari autores habes Pliniū & Solinū. Interpres Pauli in Epiſtola ad Galatas hoc verbo vſus eſt, quo vero ſenſu Eraſmus indicat.

Reſultant antra fragore] Cacephatos eſt, vt illud Maronis, & Dorica caſtra. Neſcio an de induſtria Poeta id fecerit, vt fragor etiam in verſu ſentiretur.

Ecce autem armipotens Amartes] Veritas hiſtoriæ id Maometi tribuit, qui defuncto Amurate gubernacula regni adeptus eſt. *Sibyna*] Genus teli quod Illyricis & Liburnis in vſu fuit, autor eſt Ennius, vt eſt apud Sextum Pompeium. *Felices animæ*] Color ſumptus a Marone in morte Niſi & Euryali. *Byzantia gaza*] Sunt enim, vt Syluius ſcribit, Inuenti non pauci theſauri, quos in ipſo belli principio infelices ſuffoderunt ciues, quibus ſi pro defenſione vrbis vſi fuiſſent, ſuā fortaſſe vitam & patriæ libertatē ſeruaſſent. Coacti autem ſerui verberibus & tormentis dominorum abdita ſcrutari & eruere. *Supellex*] Etiam eodem Syluio autore. Templum Sophiæ Iuſtiniani Cæſaris opus, toto orbe famoſum, & cui alterum comparari nequeat, nudatum ſacra ſuppellectile, ad omnes ſpurcitias patuit: oſſa martyrū quæ fuerant in illa vrbe prēcioſiſſima canibus obiecta & ſuibus, ſanctorū imagines aut luto fœdatæ, aut ferro deletæ: Altaria diruta, in tēplis ipſis aut lupanaria meretricum facta, aut equorum ſtabula. Idem ſcribit, vt Seruatoris noſtri ſimulacrum irriſum, atque iterum cruci fuerit affixum.

Vt moriens ſua fata videt, pallentis amici
Deſuper incubuit corpus, ſic deinde quieuit.
Felices animæ dum Cæſar, & Auſtrius orbis
Progenies reget Imperium, Rhenuſque bicornis
Seruiet, & dominos rerum viſura nepotes
Transferet in cœlum noſtros Germania diuos,
Fama per ora virum, tenueſque volabit ad auras.
Nec mora conuellunt poſtes, longa atria luſtrant
Porticibus vacuis, Byzantia gaza, ſupellex,
Thraicyque patent luxus, rapiuntur ab hoſte
Regis opes, Scythicæque aperitur curia turmæ.
Ecce cruentatis manibus iam cæde recenti
Raptabat regem Salmoneus, fœdaque tabo
Ora, & purpureo concretos ſanguine crines.
Ante fores limenque locat (miſerabile viſu)
Exanimum corpus, ſpoliatque, & Regis ademptas
Exuuias oſtentat ouans, quatit omnia, & altum
Vociferans volat in cædem, ceu vertice torrens
Alpino ruit, & vaſto cum murmure ſyluas
Abſtrahit ingentes, & ſaxa ſonantia torquet.
Vndique conueniunt matres, & pectora plangunt
Innuptæ puerique, & fœmineo vlulatu
Helleſpontiaci reſonabant æquora Ponti.
Fit paſſim cædes, Turcæ dominantur in vrbe.
Sic placitum ſuperis, iam ſumma incendia turres
Aureaque inſiliunt lambentes ſydera flammæ
Perque domos, perque alta ducum pallatia, & vrbem
Ignis abit, teter per multa volumina fumus
Euolat, & qua non poterat Vulcania peſtis
Ire, tenent gladij, Scythicuſque intermicat enſis,
Tela parat a neci, nulli parſum, accipit omnes
Atra dies, fœdos niſi qui ſeruantur in vſus.
Exitus hic vrbis, iam fama per aera pennis
Præpetibus volat, & Thracum ſublimior vrbes
Emathiamque petit, veloxque per oppida fertur
Dorica, & affatu Pelopæas territat vrbes.
Mox abit in nubes, & iam ſuper æquora magno
Remigio alarum propellitur, omnia miſcet,
Tercentumque tonat linguis, Aſiamque pauentem
Sermone inuadit vario, pauidaſq; per aures
Infandum canit excidium, lacerata capillis
Ingemit, & diro funeſtat murmure terras.
Tunc ſubito capere arma viri, portaſque nouare
Vrbibus, & celſas implere molaribus arces,
Armaque pars ſenio, & rubigine pallida tetra
Expoliunt, raptor tanquam prope mœnia Amartes
Afforet, atque Aſiæ diffunderet agmina campis.
Nunc me Pazeites, nec non vocat alter Amartes,
Hunniadiſq; fugam, & rorantes ſanguine Varnas
Mens agitat, geſtitque animus per vulnera ferri
Europæ, & toto ſeriem deducere bello.
Moles longa retro eſt, Taberena ne fulmina, & vltra
Excitas Tanaim gentes & bella canemus
Horrida? palmifera præformidante Damaſco?
His igitur, ne longa ſequar primordia rerum,

Hiſma-

Turma] Erat enim victorum infinitus numerus, quorũ impetu in ingreſſu portæ octingenti circiter milites ex Latinis Græciſque periere.

Ecce cruentatis] &c. *Raptabat regem Salmoneus*] Id fingit Poeta. Nã Imperator, vt diximus, dum fugeret, oppreſſus eſt. *Nulli parſum, accipit omnes Atra dies, fœdos niſi qui ſeruantur in vſus*] Sic Syluius. Non dignitas, non ætas, non ſexus quemquam protegebat. Stupra cędibus, cædes ſtupris miſcebantur. Senes exacta ætate, fœminas viles ad prædam in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conſpicuus incidiſſet in manus rapientium, diuulſus. *Atra dies*] Inauſpicata, ſecũdum veterum ſuperſtitionem, cuius meminit Plinius lib. ſeptimo, cap. quadrageſimo, & Eraſmus Centuria quinta primæ Chiliadis. *Pelopæas*] Id eſt, Peloponeſſiacas. *Pauidaſque per aures*] Lege timidaſque per aures. *Nunc me Pazeites*] Innuit ſe trahi quodammodo ad canendum de reliquis Turcarum tyrannis, niſi abſterreret eum rerum moles. Pazaites duos inuenio, alterũ, qui patri Amurati eius nominis primo, nam & duo Amurates fuere, vt Poeta quoq; indicat, ſucceſſit, Thraciam Meſiamq; magna ex parte ſubegit maiora facile conſecuturus, ſi per eius infelicem exitum licuiſſet, quẽ ſi forte requiris, apud Syluiũ inuenies. Alterum filiũ Mahometis expugnatoris Byſantij.

Nunc me Pazeites, nec non vocat alter Amartes] Duos quoque lego Amurates. alterum filium Orcanis, cuius ſuperius mentio facta eſt, alterum filium non eius quidem, qui Conſtãtinopolim expugnauit, ſed alterius Mahometis, qui fratri Moſi ſine liberis extincto ſucceſſit. Poeta tamen ficte, vt admonuimus, alteri Amurati tribuit

Hiſmariæ pereunt vrbes, Orpheaque quondam
Sithonis, & patulos longis vlulatibus agros
Biſtoniæ replent matres, ſerpitque ruina
Per Macedum campos, & ſummo vertice paſtor
Horruit Orbeli, nec non & Æantia pubes
Et Libethra ſuis Scythiam male vidit & vndis,
Oſſa ingens, Pindus, Lapytharum a ſedibus Othrys
Euulſus, Nymphas ſauus Bæbeidas horror
Armorum, & clades viridantem perculit Orcon.
Nec te Triptolemi ſerpens defendit Eleuſis,
Non Argis quondam belli, non fama Mycenis
Profuit antiqua, nec Liber & Herculis ira
Ingentes Thebas, Cadmæaque mœnia iuuit,
Iam declamatus Bromio aduentante Cytharon
Deſeritur ſacris, atque exululata relinquunt.
Nota triennales trepidantes Orgya Bacchæ.
Hinc furor Arcadiam & gelidi delubra Lycæi
Inuaſit, Pholoemque, & nymphas nonacrinas,
Piſasſque vrbes, & in oppida Achaica fertur
Infandus furor, & nondum vana miſtus Enipeus
Alphæo expauit, turbatique Elide ludi.
Quid Pelopis tecta alta canam? Bimariſque Corinthi
Iſthmon, & euicta miſerandas Hellad is vrbes?
Quo me Cyrrha rapis? quo me Cephiſſus, & vnda
Caſtalius ſacra? & vocales carmine Delphi?
Non Athamanteæ cladem Calidonis, & amnem
Athracium Ionij maculantem ſanguine littus
Diſſimulabo, nec exhauſtum iam Marte prophano
Leucatenque, Argoſque, & Acarnano Acheloo
Vincula contecta, & frænatas Pontibus vndas.

tribuit expugnationem vrbis Byſantij. *Hunyadiſque fugam*] Nomen illi Ioannes erat, natione Walachus haud claro ſanguine ortus: verum vir magno animo, dextro ingenio, & virtutis amator. Hic, vt Syluius meminit, Ladislai partes in Hungaria ſecutus, ingentes Hūgarorum & Polonorum copias fudit, primuſq; omnium apud Hungaros Turcorum acies & frangi, & vinci poſſe monſtrauit. *Varnas*] Locus ingẽtis ſtragis a Turcis noſtris illatæ, duce Amurate ſecundo. Ex hac pugna Hunyades, vt peritus rei militaris fatum prædixerat, non creditus ſeſe ante finem pugnæ in tutum recepit, vt ait Volaterranus. Et idcirco dixit *Hunyadis fugam*. Huius pugnæ ſeriem Syluius ſcribit, qui & autor eſt Amuratem victorem interrogatum, quid nam triſtior eſſet victis iam hoſtibus, reſpondiſſe: Nollem hoc modo ſæpius vincere. *Taberena ne fulmina*] Tamberlanum intelligit a Tabernis, vt Scholium declarat, Aſiaticis oriundum; alludens ad nomen. alij tamen Tartarum, ſiue e Turcarum genere fuiſſe volunt. verum quiſquis is fuerit, proditum eſt hunc Tamberlanum decies cẽtena millia hominum in caſtris habuiſſe, de cuius triplici tẽtorio extat caput primum apud Crinitum de honeſta diſciplina libro primo. Dixit autem fulmina reſpiciens ad id quod Tamberlanes iactitare ſolebat, nempe ſe Dei eſſe iram. Nec verbo res defuit. crudeliſſimus enim Tyrannus plures Aſiæ vrbes deleuit, homines tanquam pecora trucidauit. Adde quod Pazaitem, cuius paulo ante memini, vinctum prandens, quaſi canem ſub menſa ſua commedere iuſſit, aſcenſurus equum, eo tanquam ſcabello vſus eſt. *Damaſco*] Hanc nobiliſſimam Syriæ vrbem diripuit atque incendit. Syluio teſte. De Damaſco lege Plinium capite decimo octauo, libri quinti. *Sithonis*] Thracia. *Orphea*] Ab Orpheo qui Thrax fuit. Recenſet autem ordine prouincias & vrbes Turcico Imperio ſubactas. *Macedum campos*] Hi latiſſime parent, plures enim continet regiones, quas Mela nominat. *Paſtor Orbeli*] Mons Thraciæ, vbi Orpheus habitauit. *Nec non & Æantia pubes*] Ab Æante amne Macedonum iuxta Apolloniam. meminit eius Strabo libro ſexto & ſeptimo. Mela item in Macedonia. *Libethra*] Cantatiſſimus fons Libethrus, quem præſidium poetarum Solinus appellat, hinc a poetis Libethrides Muſæ appellantur. Lege Seruium ſuper ſeptima Ecloga. Strabo autem nono Geographiæ lib. Libethrum dicit eſſe nympharum antrum & ſpeluncam quandam. *Oſſa ingens, Pindus*] Noſtro, ait Syluius, tempore nobiliſſimi montes Olympus, Pieris, & Oſſa. Pindus inſuper & Othrys Lapytharum quondam ſedes Turcorum Imperio parent, penes quos quinque & ſeptuaginta vrbes fuiſſe olim Plinius affirmat. *Nymphas Bebeidas*] Meminit Bebæi fontis Ouidius in transformationibus: item Plinius & Hermolaus in emendationibus. *Orcon*] Lucanus Tytareſum nominat libro ſexto. Ferunt hunc amnem in Peneum deſcendere, quem admiſſum non recipiat, ſed olei modo ſupernatantem breui ſpacio portatum abdicet. *Nec te defendit Eleuſis*] Senſus eſt, Non incuſſerunt timorem, quia Ceres & Triptolemus dicantur habere ſerpentes, quibus vehantur. *Antiqui belli*] Quod geſſerunt contra Troianos. *Liber & Herculis ira*] Vterque Thebanus fuit, alter Semeles, alter Alcmenæ ex Ioue filius. Iram autem accipe pro indignatione, qua in domandis monſtris afficiebatur, adeoque bili oboxium ferunt, vt comitialem morbum pateretur, qui ab eo Herculanæus eſt appellatus, ſeu potius referas ad furorem, quem aſtu Iunonis concæpit, filioſque ſuos eſſe hoſtes arbitratus interemit. Vnde Senecæ eſt tragœdia, Hercules furens. *Iam declamatus Cytharon*] Sententia eſt, inuadentibus Turcis, & omnia deuaſtantibus deſeruntur ſacra Bacchi, quæ a Mænadibus in monte Cythærone fieri conſueuerant. *Orgia*] Sic cum i latino ſcribendum, alij a verbo græco, quod furorem ſignificat, alij a montibus, in quibus ſacrificia fiebant, dicta putant. *Vocales carmine Delphi*] Propter oraculum Delphicum.

Nec metam Europæ tantorum habitura malorum,
Sed tranſuecta fretum gens cultu aſperrima & armis,
Anguſtas iterum fauces, Aſiamque pauentem
Inuadit bello, rapitur Chalcedonis ara,
Sacra Ioui magno, poſitumque ab Iaſone templum
Bithynæque vrbes, Nymphæque rapacibus vndis
Aſcanio fugere lacu, Myſique, Phrygeſque,
Inde etiam Ionias manauit peſtis ad vrbes,
Quas nec tutata eſt pereuntes Latmia Phœbe,
Branchiadæque arcus, nec Amazonis ara Dianæ,
Quid Cares memorem? quos ire per arma furentes
Bubaſides videre nurus. quid Marte reuulſum
Et Cragon, & Lymiren, & Xanthon, & horrida Vatis
Templa Dei? quot vos poſitæ ſuper æquora Naxos,
Dulichiumque, Sameque, & ſyluis denſa Zacynthos,
Neritos, & Chalcis, Siphnuſque, & parua Seriphos
Perpeſſa clades? ſaxi Paros inclyta vena
Iam gemit, & Gyaros, Strophades, virideſque Donyſſa,
Inſulaque altiſonis quot fluctibus aſtrepit AEgon.

Nec metam Europæ] Hactenus de Europæ regionibus, quas Turcæ occuparunt, nunc de Aſiaticis. *Rapacibus vndis*] Propter Iollam Herculis ibi raptum, vt cecinit Valerius Flaccus. *Branchiadæque arcus*] Id eſt, Apollinis ab oraculo dicto olim Branchidæ, nunc Didymi autor eſt Pomponius, a Brancho Apollinis Cathamito, cuius Lucianus meminit in dialogo Amoris & Iouis. *Amazonis ara*] Patronymice protulit Amazonis Amazonidos. Templum Dianæ Ephesiæ intelligit ab Amazonib. conditum. vulgara ſunt quæ de hoc ſcribunt Strabo, Plinius, Solinus. *Latmia Phœbe*] A monte Latmo Ioniæ, fabula nobili. *Bubaſides videre nurus*] Id eſt, Cariæ mulieres, vt eſt apud Ouidium in Transformationibus, Pomponius Bubeſſum dicit, non Bubaſum geminato ſſ. *Horrida*] Propter religionem templi, quæ introeuntibus horrorem gignat. *Cragon*] Montem Lyciæ. *Lymiren*] Oppidum & flumen illic.

Xanthon] Hanc Strabo inter ſex maximas Lyciæ ciuitates connumerat. Plinius teſtatur tempore ſuo fuiſſe ſex & triginta, cum olim ſeptuaginta fuerint. Sunt eodem nomine duo fluuij, alter Lyciæ, alter Phrygiæ. Ergo lapſus eſt Volſcus interpres Heroidum Ouidij, dicens, Xanthi ſontes eſſe inter Telmeſſum & Pataram Lyciæ vrbes, miſcerique cum Simoente. *Dei*] Apollinis Patarei, cuius oraculum celebre fuit vanæ gentilium ſuperſtitioni. *Quot vos poſita*] Demonſtratis Europa & Aſia a Turcis occupatis, nunc ad inſulas Ægæi deſcendit. *Syluis denſa Zacynthos*] Maro nemoroſam vocat. *Saxi Paros inclyta vena*] Ob marmor Parium cantatiſſimum, de quo multa Plinius:

Quare agite o proceres, & tu Germanice Cæſar
Trans Pontum, Scythiamque, atque hymbribus obruta
Pergite, & Armenias olim frænate ſagittas. *(regna*
Iam video Euphratem deſcendere, & agmina Tauro,
Aſſyriamque, & bello altum exardere Niphatem,
Et feſtinantem noſtros Babylona triumphos
Et rapere, & raptas Eoa ad littora prædas
Vertentem, Caſiumque Iouem, Byblonque, Tyrumque,
Sidonem, & Libanum externis ſeruire tyrannis.
Quin etiam per agros palma fragrantis Idumes
Chaldææ venere manus, ſæuitque cruenta
Sacra Palæſtina, & memoranda per oppida Memphis.
Hoſti præda ſumus, iam fulget Maurus in armis,
Pugnaceſque manus contra mouet aſtrifer Atlas.
Quod ſi veſtra genus mora debellare ſuperbum,
Et defrænatas longe propellere gentes,
In patrias venient ſedes, gelidaſque per Alpes
Signa ferent, legeſque dabunt, etiam ne videbis
Perſarum, Europæ gentem Sophytida tellus
Nauibus AEgæo infeſtis? quando ergo erit olim
Tempus vt Auſtriadum tremat Africa terra tumultu,
Atque iterum pontem ferat indignatus Araxes?
Dixit, & inflammatum animum menteſque reliquit
Heroum, curua pulſans teſtudine Enipeus.
Pars cupit Hyrcano bellum exercere ſub Oxo,
Pars celerem Armeniæ confeſtim inuiſere Tigrim,
Horridaque armigeris pulſare Artaxata ſignis.
Pars Scythicas ſpectare plagas, hic ire per vſtos

Quare agite] Hortatio ad Cæſarem, & reliquos Principes, vt maturēt expeditionem Turcicam. *Armenias olim frænate ſagittas*] Sic legendum iuxta emendatius exemplar, olim, pro belli, hoc eſt, iam vt apud Papinium in Achilleide, *Olim dolet altera vinci.* *Nyphatem*] Hic mons dirimit ab Armenia Aſſyriam. *Caſiumq; Iouem*] A Caſio monte Arabiæ, cuius meminerunt Solinus & Mela. Illic olim Ioui delubrum fuit, nunc prope locus eſt Pompei Magni ſepulchro inclytus. Reperio etiam alterum eodem nomine montem in Seleucia proximum Antiochiæ. *Byblon*] Nunc, vt quibuſdam placet, Gibeleth nuncupatur. Plura de ea vrbe Stephanus. Byblon a iunci copia, quem Græci byblum appellant, nominatam putent. *Externis ſeruire tyrannis*] Quaſi dicat, repetenda hæc armis a nobis, tanquam propria, cum antiqui Imperatores militari iure, & longa poſſeſſione vendicauerint. *Chaldæa venere manus*] Babylonia Chaldęorum caput, vt inquit Solinus, nunc ſub Perſarum Imperio regitur. Babyloniam ergo quę ad alteram Nili ripam eſt, Chaldæorum Coloniam putauerim ex antiqua Babylone migrantiū, a Saladino nunc Mahometicæ ſectæ, vt ita dicam, Pontifice poſſidetur.

Ignoti Garamantis agros, pars vincere Mauros.
At iam iam AEgypti Pharius quatere oppida ſiſtris,
Et latratorem telo propellere Anubim,
Bubaſtimque ſacram, & Diuæ lunaria frontis
Cornua ſpicifera, variiſque coloribus Apim
Fœdare, & bello quæſitum inuadere Oſirim
Viſum aliis, Nilumque alto turbare cadentem.
Dumque huc atque illuc ardor Mauortius errat,
Legati vndiſono redeuntes littore Rheni,
Reddita bellìgero referunt reſponſa Roberto,
Scilicet hunc pugna & bello contendere malle,
Cedere quam regno, dulceſque relinquere terras.
Nec Martem indictum, & pugnam renuiſſe nocentem.
Tunc Rex Auſtriades ſolio ſic orſus ab alto:

Per ſacra oppida] Propter natalem locum & ſepulchrum Seruatoris noſtri Chriſti. *Etiam ne videbis*] Quaſi dicat, hoc tantum reſtat ad perniciẽ Europæ, vt Perſæ quoque eam inuadant. *Tremat Africa terra tumultu*] Hoc hemiſtichium extat apud Ciceronem de Oratore ad Quintum fratrem libro tertio. *Pontem ferat indignatus Araxes*] Sic etiam Maro dixit. *Latratorem Anubim*] Et Maro quoque ait, *Latrator Anubis*, de quo Diodorus. Nec parum multa prodidit Herodotus de Ægyptiorum ſacris & moribus. *Bubaſtim*] Vt apud Melam legitur, non Bubaſta. *Et diua Lunaria frontis Cornua ſpicifera*] Id eſt, viſum aliis fœdare cornua lunaria frontis Diuæ ſpiciferæ, id eſt, Cereris. Hunc declarant locum verba, quæ Lactantius interpres Papinij ſcribit ſuper hoc verſu in Thebaide. *Variiſque coloribus Apim*] Pomponius, *Bos niger certis maculis inſignis.* Idem Plinius, idem Solinus tradunt. *Oſirim*] Poeta ſeorſim ponit ab Api boue, cum aliqui ſint, qui Apim, Serapim, & Oſirim pro eodem accipiãt.

Nilumque alto turbare cadentem] Cataractam Nili intelligit, vbi tantus aquarum fragor eſt, vt qui ibi habitent, ſurdi ſint, autor eſt Cicero in libello de Somnio Scipionis. Lucanus item Cataractæ huius meminit. *Legati*] Qui miſſi deſcribuntur libro ſecundo.

Magnanimi proceres, quorum mihi cognita virtus,
Sperabam parta iam pace quieſcere regnum,
Noſque alio transferre nefas, ſocialiaque arma
Vertere in externos, patriamque cruore tueri:
Sed quoniam ſæui paſſim innaſcere tyranni,
Nullaque raptores tangit pietatis imago
Tantorum facie ſcelerum, quis temperet iras.
Atque animam timeat medius effundere in armis?
Qui Scythiam inuadet, rapidumque videbit Orontem,
Et Maurum imbellem vincet Germanicus enſis?
Quandoquidem ſunt bella domi? iam perfidus hoſtis
Occupat Europam, Libycas tenet anchora puppes
Littus ad Hiſpanum, querimur: vellemus in armis
Illico perfremere, & populos ſuperare furentes,
Is longe a patriis abſunt regionibus, Acer
Hoſtis adeſt, veſtraſque potens ſibi vendicat vrbes.
Quid vos par facere eſt? non extera quærere regna
Nunc opus: at iuſto patriam defendere Marte,
Libera quæ ſimul atque erit, & pietate ſuorum
Defenſum Imperium, Tanais timet, ipſaque ſupplex
Se debet Babylon, nec plus ſe nubifer Atlas
Armabit, verretque hoſtilibus æquora remis.
O genus armipotens ſuperis gratiſſima proles,
Deſidia ne animi tanta? conſuetaque bello
Pectora molleſcunt? perſtet ſententia veſtro
Et regno, patriæque, penatibus, & ſacris Diis
Conſuluiſſe prius, varias quam quærere terras
Increbreſcat amor, ſtat Pallatinus in alta
Arce ferox, noſtriſque inhiat violentior aruis.
Nec quemquam timet, & iam formidabile bellum
Illum oratores referunt, pugnamque futuram
Moliri impauidum, ac fruſtra repetuntur ab illo
Noſtras quas tenuit ſedes, Hagenoia tellus
Teſtis erit nobis, & iam pridem oppida capta
Antiqua Helſatia, vobis quot & abſtulit vrbes

Magnanimi proceres] Cæſaris oratio quæ poſita eſt tota in rationibus, quibus probat bella geri non poſſe, niſi prius domi pax ſit. *Qui Scythiam inuadet*] Locus a maiori ad minus.

Patriam defendere] Vim hoſtium à liberis, ab vxore, a pecore, a domeſticis latebris propellere. *Iuſto Marte*] Siquidem iure naturæ vim vi repellere fas eſt. Sed vt id Chriſtiano conueniat, & quatenus decreta patrũ, in quibus bellum approbari videtur, recipienda ſint, tam vere, quam pie Eraſmus diſſerit Centuria prima Chiliadis quartæ, Adagio primo. *Tanais timet*] Innuit, Si Germanicum nomen concordiam amplecteretur, facile fore, vt totum orbem ſubiugaret. Idem Campanus in oratione Ratiſponenſi, idem Syluius in Europa, idem Poeta noſter in oratione Auguſtana, idem Huttenus ſentiunt. *Et regno*] Probat vendicandam patriæ amore, & Deorum pietate libertatem. Per alterum oppida occupatã intelligit, per alterum templa, vt ſuo loco dicemus. *Stat Pallatinus in alta*] Potentiam Palatini ſignificat. Nec quiſquam arbitretur hic detrahi Palatinis. Oportet enim decorum perſonæ ſeruari, quod per proſopopœiã fieri neceſſe eſt, vt tradunt Cicero & Quintilianus. Quomodo. n. Cæſar animos incitauiſſet, ſi Palatinũ piũ, ſibi amicũ, ac beneuolum illis dixiſſet, recitandæ ergo erãt cauſſæ, quib. animi ad inuidiã excitarẽtur, etiã ſi falſę fuiſſent. Quare admonitos facio Lectores, tãtũ abeſſe, vt hic Palatinos notet, vt etiam dubium ſit, vtrum maiores ſint laudes Cæſaris in

Colligite, atq; vtinam falſum ſit, latius acrem
Inſtruit hic animum, & iam parto, degere neſcit
Veſtra, niſi hunc contra virtus inſurgat; & iram
Arceat, atq; ſui regni intra limina cogat.
Præterea quoties tacitas humentibus vmbris
Nox operit terras, viſa eſt regionis imago
Ante oculos noſtræ, paſſos laniata capillos
Sæpe queri, & nigram ferri lachrymoſa per auram.
Quin etiam in ſomnis genitor meus increpat arma,
Abiectasq; Aquilas, & corda infracta timore.
Nec non & Theſpis, ſuperum quæ arcana Deorum
Callebat Vates, olim ventura canebat
Excidia, & ſtragem populis, belloq; peracto
Nos fore victores, & dudum Iuppiter alto
Intonuit læua, ſic nos Ioue in arma volente,
In cædes, ſtrictiq; aciem mucronis eamus.
Dixerat, inq; animos pugnæ ſpirarat amorem:
His accenſi omnes Bacche, menſiſq; remotis
Stant audi Martis, vultuq; ferocia corda
Noſcere erat, cunctos ſubit hæc ſententia ferro
Cernere, & Arctoo pacem componere mundo.

hoc poemate, an Palatinorum. *Hagenoia tellus*] Oppidum Elſatiæ, dictũ ab Agenore, vt affingit Poeta alibi. quare, ſi verum eſſet, dictionem ſine ſpiritu ſcribendam putarem. *Etiam parto*] Id eſt, acquiſito. Itaque expunge pacto, & repone parto.

Theſpis vates] De qua ſuperius libro ſecundo.

Arctoo mundo] Id eſt, Germanico Imperio. Vaſta cũ ſit prouincia Germania haud immerito alter mundus poteſt appellari.

LIBRI TERTII FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI.

QVARTVS liber gentium populorumque deſcriptionem habet, & primo Cæſaris gentes enumerat. Inde fœderis Sueuici, quod tripartitum eſt. In eo enim Principes, Prælati, Ciuitateſque numerantur. Inter ea iuuenis cum baculo de more ad indicendum bellum mittitur. Inde Cæſar in Noricum cum exercitu proficiſcitur, vnde Danubiani Numinis oritur in eum indignatio, qui ſtatim flumina in conſultationẽ vocat, & per occaſionem iugis ſexaginta fluuiorum, qui in Danubium exonerantur, deſcriptio, deque Danubij fonte plura. Sequitur Cæſaris & militum in Danubio pugna, & inde diſceſſus, eiuſdemque cum Regina verba de rebus Inſubrium: qui mox cũ exercitu in Priſchauium agrum profectus, Othoburgium obſedit, inibique pugna varia, ſed in primis duellum Cæſaris & OEbali, qui de ſe multa refert: quorum in auxiliũ Venus & Diana deſcendunt, clarum vtrinque certamen: ſed victa Venus in cœlum aufugit. OEbalus iam iam moriturus, Cæſarem vt ſe mandet ſepulturæ, rogat. Cæſar cum militum furorem compoſuiſſet, ad OEbalium corpus proficiſcitur, idemque ſepulturæ mandat.

AVSTRIADOS LIBER QVARTVS.

DVm gliſcit ſic ira animis, vulgata potentes
Fama mouet populos, tunc omnes arma capeſſunt
Illyricæ in primis patrio de more cohortes
Armantur Sibynis, Bacchæ Pucina relinquunt.
Prela Tegeſtraæ, Natiſumque, nouemq; Timaui.

Tranſcen-

IN AVSTRIADOS LIB. IIII SCHOLIA Iacob. Spiegelij.

DVm gliſcit ſic ira animis] Sequitur Catalogus gẽtium, quæ Maximiliano militarunt. *Illyricæ cohortes*] Propter aliqua oppida, quæ Cæſar in Illyricis tenet, prius a Venetis poſſeſſa. Illyrij ſeu Liburni (inquit capite quinto ſecũdi lib. Florus) ſub extremis Alpium radicibus agunt inter

Arſiam

Tranſcendunt fontes, portusq; arx alta Naonis
Excitur, Carnusq; audax, cui corpus ibera
Cetra tegit, iuguloque in pugna muſſat obeſo.

Arſiam & Titium flumen longiſſime per totum Adriatici maris littus effuſi. Lege Plinium cap. viceſimo ſecundo libr. tertij, & Appianum in Illyrio, qui ſcribit Polyphemum Cyclopem ex Galatea genuiſſe Celtum, Illyrium & Gallum, a quibus Celtæ, Illyrij & Galli nomen habent. *Sibynis*] Diximus Ennio autore, vt eſt apud Sextum Pompeium genus teli fuiſſe peculiariſſimum Illyricis populis. *Pucina prela relinquunt*] Plinius vini Pucini meminit, nunc nos Ribolium appellamus ex Tergeſto ſuauiſſimum affertur. Sed hi verſus ſic legendi ſunt: *Armantur Sibynis Bacchæ Pucina relinquunt Prela Tegeſtreæ.* Nam Græci Tegeſtre dicũt, & apud Dionyſium legitur *Aſty Tegeſtraon.* Interpres itidem vertit: *Alta Tegeſtraon poſtrema mœnia terra.* Artemidorus autem (vt Stephanus ſcribit) Tergeſtrum nominat. Latini *Tergeſte* vocāt. vnde noſter alibi libro vndecimo *Tergeſtinos maniplos* dicit. Nam Pomponius, Plinius, Strabo, ſi ſincera eſt translatio Tergeſte ſcribunt. *Natiſum*] Alij dicunt Natiſonem. Lege Sabellicum in deſcriptione patriæ. *Nouemque Timaui Tranſcendunt fontes*] Nouem enim capitibus exit, vno tamen oſtio, mare Adriaticum ingreditur. Maro, *Per ora nouem vaſto cum murmure montis Itmare prœruptum.* *Carnusque audax*] Ni fallor, reſpexit ad rebellionem Carnorum ſub Maximiliano Cæſare, qui Hungarorum exempla ſecuti ſunt, qui paulo ante in Principes viros Pannoniæ conſpirarant, tantamque inde cædem editam ferunt, vt diuerſis locis ſupra quadraginta milia cæſa cenſeantur, tandem victi pœnas luerunt. quare arbitror hunc verſum additum poſtea a Poeta, cum multo ante opus confectũ fuerit, ſed non editum. Tumultum hunc, ſeu mauis ſeruile bellum in literas retulerunt, & Poeta noſter in Itinerario, & Cuſpidianus, & Ludouicus Decius in tempora Sigiſmundi Sarmatarum Regis. *Cetra*] Scutigenus. Maro, *Leuas cetra tegit.* *Iugulo obeſo*] Id eſt, tumenti. omnes enim fere Carni ſtrumis laborant. Dicunt aquarum naturam hoc efficere. Nam author eſt Albertus noſter, qui montes incolunt, frequenter nodoſa & ſtrumoſa habent colla & guttura, propter aquam talem in eis phlegmaticam ſuperfluitatem generantem.

Inde Carenthani trepidam eduxere phalangem
Villacio, ſequiturq; Luentium, & altior illo
Gurcia, quæ varijs pedites emiſerat armis.
Quinquaginta Bebras centum delecta iuuentus
Pila gerunt humeris, caſtus fert cætera pubes.
Oppida quid Styriæ memorem? Greciasq; cateruas?
Armigerumq; genus? qua deſpumantibus vndis
It Drauus impatiens, & multo fertilis hydro.
Nec mora, disiectis antiqua Celeia muris
Petouioq; ingens (velut indicat alta vetuſtas)
Arma parant, equitum turmas hæc, illa cohortem
Emittit peditum: ſed longe animoſior ibat
Belliger Auſtriades, & mœnia lata Viana
Conueniunt circum populi, effuſumq; videres
Et Cremeſum, Stanumq; ferox, & prædia lætos
Rhatia deſerere, & Mauternia rura colonos.
Quiq; habitant Cetij ſummis in collibus vrbes.
Inde Anaſina phalanx. primo Styra in agmine ſecum
Velſinos ducit, ſimul & Gemunda profundum
Turba lacum, & rupis Trauſtanidos antra relinquunt,
Et manus Iſtricola in bellum ruit aſpera Lynzo.

Inde Carenthani] Carinthiæ limites moreſq; gentis Syluius in Europa ſcribit. *Villacio*] *Villach* vulgus appellat, oppidum eſt famoſum, ditione Antiſtitis Bambergenſis. *Luentium*] *Luentz* oppidum intelligit, a quo Vallis ipſa nomen accæpit. *Gurcia*] Hæc clara eſt ſede epiſcopali, cuius antiſtes olim inter ſacri Imperij proceres numerabatur. *Styriæ oppida*] Et hanc Syluius deſcribit. Oppida recenſui libro primo. De Drauo inſerius. *Quinquaginta Bebras*] Hoc eſt, quinquaginta pedites gerẽtes bebras. Bebra autem eſt teli genus. Nomina & genera telorũ adnotauit diligenter Crinitus, libro tertio & decimo, de honeſta diſciplina. *Grecaſque cateruas*] Sic ſine diphthõgo ſcribendum ab oppido *Gretz.* *Fertilis hydro*] Accolæ fluminis Draui referũt aliquando maximam vim ſerpẽtium viſam in flumine. *Celeia*] Huic comites præfuere patrum noſtrorum memoria, quo iure in Auſtriacam domum abierit libro primo relatum eſt. Antiquitatem loci referunt veterum Romanorum inſcriptiones & monumenta, quorum multa collegimus, dum illic ageret Cæſar Maximilianus. *Petouio*] Nos *Pettau* vocamus, & ipſum oppidum vetuſtate nobile. *Viana*] Viennæ, vt dicam inſerius. *Cremeſum*] *Krems.* *Stanum*] *Stain,* oppida Auſtriæ inferioris ad ripam Danubij. *Rhatia*] Oppidulum *Rhetz* dictum ſignificat, nobile muſa Gracchi Pietij, ad quem Celtes noſter elegãs in mores aulicos ſcripſit carmen, lib. Odarum ſecundo, ſi forte requiris. *Mauternia rura*] Pagus eſt *Mautra* dictus non ignobilis ob ſoli fertilitatem. *Cetij*] Scilicet montis, qui patria voce *Kalenberg* dicitur. Hunc de Parocho ſuo exteris notum fecit, cantatiſſima fabula poſteris per rythmos tradita. *Anaſina phalanx*] Prouincia Anaſi, *das Land ob der Enns,* cui a fluuio Anaſo nomen eſt, olim Norici Ducatus portio, tradita eſt a Friderico primo Auſtriæ Principibus titulo Marchionatus ſacri Imperij, qui & tum ipſam Auſtriacam Marchiam iuſſit eſſe Ducatum, vt legimus apud Ligurinum Poetam nobiliſſimum. *Styra*] Hac ædificiis clarior vrbs alia non eſt in Anaſo. *Velſinos*] Incolas oppidi *Wels,* quod alluit Trauna fluuius. Inſigne morte Maximiliani Cæſaris, patria Eraſmi Strenbergij. *Gemunda turba*] *Gemynden* oppidum ad lacum Traunæ intelligit. *Rupis Trauſtanidos*] Mons eſt ad

Traunam fluuium editiſſimus, quem accola vocat *Traunſtein.* *Lynzo*] Ad Danobij ripam ſitum eſt Lyncium nobile Anaſinæ regionis emporium, vnde dixit *& manus Iſtricola.* Hic obiit Cæſar Fridericus pater Maximiliani.

Ii ſigna extollunt Aquilæ, Martisque futuri
Feſtinant auidi, pars læuam ancilibus ornat,
Præmunitque latus framea, pars more Catheias
Teutonico gerit, & loro prædeſtinat ictus.
Gemmatoqe omnes auro, tortiſque refulgent
Torquibus, armati proceres, galeiſque micantes
Coniferis, duro geſtant humeralia ferro,
Thoracem connexa ſuper, rapit æquora curſu
Miles, & æripedem impellit cataphractus anhelum
Goricius, ſacraque fremens volat agmen ab vrbe,
Quæ ſe Noricus Ateſinum vallibus infert,
Vaſtaque percuſsis liquere incudibus æra.
Nigrantes populi, cæciſque horrenda cauernis
Sbotia, & armatis campus deſeruet Haleus
Ciuibus, ardentes qui deſeruere Salinas.
Et iam nubiferas linquunt caſtella per alpes
Durati niuibus populi, & qui diuitis arces
Circum habitant Tyroli, regio quo nomine dicta eſt.
Inde Tridentini. & populi venere bilingues
Beſſenij, Cornique, & plebs cetrata Salurni,
Bolzanumque ferax mercis, cogitque morantes
Cluſinos ea fama duces, tua Bryxina proles
Ante omnes viſa eſt ſumptis fulgentior armis.
Parte alia vallis circundata montibus altis
Quadriuia, hæc patribus dicta eſt Amnaona priſcis,
Tela capit, falces Trameni conflat in enſes
Vinitor, impellitque acres ad munia belli
Cura Ameranaos, atque Octumindicum ad oram
Peruenit rumor Rhæthique ex alpibus altis
Tyrrhenamque manum, & celeres egere quadrigas.
Algoui, & armigera pubes animoſa Briganti
Pilati aduentant, plenas Conſtantia lintres
Telorum impellit remis, longeque reſultant
Per Venetum vecta arma lacum, propiuſque videtur
Incola neglectis ferri Neleburgius agris,
Ad bellum fremit Hegouius, ſimilíq; furore
Corripitur Rotheburga manus, Nicerumque remenſa
Soncouiis ſe iungit equis, tacituſque furentem.
Nec te Friburgi, nec vos nemora atra ſilebo,
Fraxinea horrificas vibrantia tela per vmbras,
Nec non Vindelicus, & qui nunc fertur in illis
Eſſe locis, iuxtaq; Alpes colere arua Sueuum
Ingentes clypeos aptare, & pila videres
Fœdere coniunctum magno, ſunt longa relatu
Principia, atque olim variis orientia cauſsis.

Ii ſigna extollunt, &c.] *Ancilibus ornat*] Ancile poſuit pro ſcuti genere. Cæterum de ancilibus lege Plutarchum in vita Numæ Pompilij.

Catheias] Germanorum propriè telum erat, & meminit Maro. *Et loro prædeſtinat ictus*] Quia cum feriebant loro, quo telum alligatum erat, retrahebatur. *Sacra ab vrbe*] *Inſpruck* intelligit, quam ſacram vrbem puto, ideo appellat, quod Cæſar eam velut præcipuam ſedem frequentarit.

Quæ ſe Noricus] Sequitur hic Strabonem, qui Ænum Ateſinum appellat, & idcirco Poeta inferius de Anaſo flumine dicit: *Dubiuſque binomine ripa*, intelligens fortaſſe illud appellari oportere etiam Ænum. *Sbotia*] *SWatz* oppidum ſignificat, cuius & meminit Picus in Stauroſticho.

Campus Haleus] Hala eſt vrbs opulenta mille paſs. ab Æniponte. *Tridentini*] De his inferius. *Populi bilingues*] Duas callentes linguas, nempe Germanicam & Italicam. Sunt autem e pagis quos proximo nominat verſu. *Bolzanum*] Nos *Botzen* vocamus. *Ferax mercis*] Propter mercatū qui illic in anno bis celebris eſt.

Cluſinos duces] Non ſatis intelligo quid velit. quãquam ſcio Cluſam oppidum eſſe, per quod e Brixina tranſitus fit a proficiſcẽtibus ad Bolzanum. De Brixina inferius. *Quadriuia*] Codobrium nunc vulgus vocat. Dicta eſt Amnaona. Rationem nominis nequiui hactenus inquirere.

Tramenus] Traminium pagus, vino, quod in collibus naſcitur præcellens, nobilis, exportatur in exteras nationes, Baigariam, Sueuiam & Rhætiam.

Ameranaos] Ab Amerano, quod oppidum eſt, vt dictum eſt, Tyroli arci, a qua regio ipſa Tyrolẽſis dicta eſt, vicinum. *Tyrrhenamque manum*] Quoniam Rhætus ex Tuſcia venit, & eam partem inter Alpes & Iſtrum habitauit, quæ hactenus ab eo Rhætia dicta eſt, autor Trogus libro viceſimo. Idem ſcribit Plinius capite viceſimo tertij. *Algoui*] Inter Rhæticos olim connumerati. *Briganti*] Diluit errorem quorundam doctorum virorum, qui aſſeruerunt Conſtantiam Brigantium eſſe, cum Brigantium oppidum ſit ſeorſum a Conſtantia, Hoc Lacui Brigantino nomen indidit, quem Plinius facta literæ vnius tranſpoſitione Bigrantinum vocat. *Nemora atra*] Id eſt, gentes nigræ ſyluæ, quæ ſic noſtra lingua appellatur, & eſt pars Hercyniæ. *Eſſe Sueuum*] Tranſmigrationes gentium indies fieri manifeſtum eſt. Sueui in media fere Germania poſiti olim erant lata gens. Nunc autem Sueuiam intelligimus Vindeliciam & partem Rhætiæ, & idcirco dixit, *qui nunc fertur in illis eſſe locis.* *Fœdere coniunctum magno*] Originem refert fœderis Sueuici.

Hic

Hic duas refert cauſſas, tertiam ſcribet vbi de Norimbergenſibus loquitur, de quibus copioſius Nauclerus.

Burgoniæ (vt memorant) tellus, atque oppida, quæ inter
Vindelicos Iſtrumq; iacent, ſubiere Georgi
Boiugeni Imperium, qui late extendere fines
Inuigilans, auro prædiues & vbere glebæ
Sub iuga conſilium crinitos Marte Sueuos
Poſſe trahi cœpit, vicinaque protinus arua
Occupat, & trepido potitur vi Martis Othingo,
Deuictique ſacras Rocheburgi ſæuit in aras
Hac primum populos coniunxit origine fœdus.
Aſt alij diuerſa, & te, Friderice, recenſent
Fœderis autorem, qua tempeſtate potentes
Inuaſit Venetos ſenior Tyroleius Heros,
Raptaq; Regini ducibus ſunt mœnia Boiis.
Tertia iam cauſa eſt, alio ſe differet alma
Calliope, nunc & populos, & miſſa canemus
Auxilia, & iunctas bello memorabimus vrbes.

Burgoniæ vt memorant tellus] Primam dicit cauſſam. Ducem Georgiū Bauariæ cognomento diuitem, qui Sueuos ſub iugum mittere deliberauerat. *Othingo*] Othingen pagum agri Burgouij intelligit. *Rocheburgi*] Cœnobium eſt in eodem agro *Rockenburgum* dictum, iuxta oppidū *Wiſſenborn*.

Aſt alij diuerſa] Secundam cauſſam vult Albertum, qui Reginonē, id eſt, Ratiſponam vrbem Imperij occupauit. Hoc autem fœdus ſub Friderico Auguſto ictum eſt primo, tum cōfirmatum a Maximiliano Cæſare filio. *Senior Tyroleius*] Sigiſmundus Tyroli Princeps ille omnium ſua ætate principum liberaliſſimus. Albertus enim Bauariæ Dux vt a Sigiſmundo hæres Tyroli fieret laborauit, aliterque fieri non poſſe animaduertit, niſi aſtu vteretur. Perſuaſit Sigiſmundo vt bellum ſumeret contra Venetos, ac ſua repoſceret, vt is pecuniis & viribus exteonatus cogeretur poſtea Alberti vires ac auxilium requirere. Rei Fridericus Imperator non ignarus prudentia ſua ita egit, vt a Sigiſmundo hæres interim crearetur, quod vt quantum poſſet Albertus turbaret Ratiſponam occupauit, ac arma contra Fridericum ſumere velle videbatur, quare Fridericus cum Sueuis fœdus percuſſit, exactiſque hoſtibus Reginonem recuperauit.

Prima Moguntiaci] Sueuicum fœdus trifariam diuiſum erat. Primi in eo Principes erant. Secundo Prælati, Tertio Ciuitates. Et hunc ordinem ſequitur Poeta.

Prima Moguntiaci micuerunt agmina ab oris
Bertholdi, ſequiturq; Iacobus, & almus Vryel
Zolrenſiſq; ſacer, & tanti Martis origo.
Boiugena Albertus, multis legionibus arce
Munychia properat, generiſq; is Norica rura
Per ſeriem repetit, Rugorumque aſpera Princeps
Geſta Filectei referens animoſa Tyranni.
Bella inhiat, priſcoque acres deſcendere regno
Caſſubios ſecum, & venturo Marte frementem
Vandalon aſpiceres. Virthymberzentius Heros
Inſtruit antiquos Decios, montanaq; proles
Proſequitur Pelegarda ducem, qui turbine belli
Innumeros ſcribit populos, & auitá repoſcit
Oppida, trans Enti ripas, quantumque laboris
Hauſerit is bello, poſt me admirabitur ætas.
Tu quoque Dux Bade, non inferiora ſecutus
Auſpicia ad Martem properas, qua cana vetuſtas
Antonina tuis oſtendit munera thermis.
Primus & hic ordo eſt, araſque, & ſacra relinquit
Fana Moguntiaci, delubra, igneſque Lyceos
Relligioſa cohors, vadit nec ſegnior illis
Campiduna phalanx, atque Eluagenſius haſta
Inſignis miles, populus Salmonidos oræ
Villaque, Augiaque minor, Vineaque, Rotumque
Bergi opus accelerant, æterna nec abfuit aris
Veſta ſuis. trepidas campo, quæ fuderat alas,
Pone Hugon, fratreſque duo, fœcundaque proles
Natorum, & paruo properat Volphangus Othingo.

Prima Moguntiaci Bertholdi] Huius vitam Bertholdi e familia Comitum Hennebergiorum, auunculus meus eleganter ſcripſit. *Iacobus*] A *Liebenſtein*, equeſtri familia natus.

Vryel] Et hic e clara eius ordinis Gemmingorum ſtirpe fuit. Cui ſucceſſit, qui nunc cum Magdenburgenſ. & Halberſtatenſ. Moguntinam tenet Eccleſiam, Albertus e Marchionibus Brandenburgenſ. natus patre Electore. *Zolrenſiſq; ſacer*] Fridericus Epiſcopus Auguſtenſis, ex Comitibus de *Zollern*. *Boiugena Albertus*] Eorum ſcilicet, pater qui hodie Bauaris imperant. *Origo tanti Martis*] Id eſt, cauſſa tanti belli, vt librō primo relatum eſt. *Munychia arce*] Monachum intelligit clarā Boioariæ vrbem, & Principum ſedem. Dixit autem Munychia ad græcum nomen. *Rugorum Princeps*] Marchionem Caſimirum intelligit. *Geſta Filectei*] Is bellum cum Odeacto geſſit, vt diximus primo libro. *Caſſubios ſecum*] Alludit ad titulos, quibus etiam hactenus vtuntur Margrauij. *Inſtruit antiquos Decios*] Vt ſe Decij pro rep. vouerint, pulchre ſcribit Gellius, & meminit Euſebius libro Temporum. Tu autem intellige Decios, id eſt, Teccenſes populos, quorum Duces ſuam ad Decios referebant originem.

Zolrenſiſque ferox alter, pincernaque magni
Impery Albertus veteri mouet arma Lyburgo.
Quique equites ducit ſaxoſa Elephantis ab arce,
Præterea innumerum genus alto a ſanguine cretum.

Horum ditio acceſſit regulis Wirtembergenſibus, vt Nauclerus oſteodit. Vnde ſe Duces hodie Teccēſes appellant. *Montanaque proles Pelegarda*] Comitatus mōtis Pelegardi ſubditos intelligit, cuius titulo etiam hactenus vſi ſunt Principes Wirtembergenſes. *Ents ripas*] Æneam hunc flunium Capnion appellat, de quo inferius latius dicam. Alluit vrbem Phorcenſem. *Antonina munera*] Antonius illic multi nominis thermas ædificauit, vnde adhuc Germaoico nomine a Thermarum nomine *Baden* appellatur. *Primus & hic ordo eſt*] Hactenus de Principibus, nunc de Prælatis. *Igneaque Lycaos*] Auguſtenſem Epiſcopum intelligit a Lyco flumine, vt ſupra dixit, *matreſque Lycaa.* *Campiduna phalanx*] Campidona dicitur vulgo, oppidum iuris Imperialis, cuius & Celtes meminit, Germanice *Kempten.* *Elviagenſius miles*] *ElWangenſem* intelligit. Eſt locus Eccleſia inſignis, quæ ſacri Imperij Principem, nomine præpoſiti ſuſtentat. *Salmonidos ora villaque*] *Salmanſwiler* cœnobium eſt inſigne, cuius Abbati parent coloni multi, ideo dixit *populus Salmonidos ora*, pro terræ, regionis, ditionis. *Augiaque minor*] Eſt enim & maior, quæ *Reichenato* ab iocolis appellatur, quæ & ipſa olim eminentiſſimum Imperij principem ſuſtentare poterat. In hac Marci Euangeliſtæ corpus oſtenditur. *Pone Hugon*] Comes a *Monteforti.* *Fratreſque duo*] Ioannes & Vlricus. *Othingo Vinea*] *Weingarten.* *Rotumque Bergi*] *Rotenberg.* Sunt & hæc cœnobia quorum Abbates coniuncti fuere in Sueuico fœdere. *Æterna nec abſuit aris Veſta ſuis*] Indicat veſtalium quoque Cœnobia in eo fœdere coniuncta fuiſſe. *Lyburgo*] Nos Lymburgum dicimus, coactus verſu dixit Lyburgum. *Elephantis ab arce*] Interpretatus eſt germanicam dictionem. Comitem enim intelligit de *Helffenſtein.*

Tertia dein veniunt coniunctis fœdere magnis
Vrbibus auxilia. in primis ad munia belli
Turma Argentorato violentior exit equeſtris,
Hinc Auguſta ſacro tantum, quæ ſurgit alumno,
Quæque emenſa vltra eſt feruentem littora Zonam
Nauibus Oceanum, & rubri trans littora, nouit
Quæ regum imperia, & qua Calecutidos ora,
Taprobaneſque altus declinet Delius vmbras.
Nec non Vindelici, telluſq. Licatia ſecum
Armantur, campoq. fremit geſata iuuentus
Alerio, & gelidi complentur milite ripæ
Pegnitij, propere qui regna inuadet Othonis.
Pone Vlmanatum placido decurrit ab Iſtro
Turba ingens hominum, Niceroq. Eſlingides alæ.
Nec non & vacuum fontem liquere ſalutis
Gens habilis pugnæ, ſequiturq. ardentior Hallis,
Norlingiq. hominum, genus implacabile pugnæ.
Quæq. tenet patrium collis ſibi nomen ab vmbra
Antiquis memoranda viris, hic Flauius aras
Præclaras ſtatuit, armiſque eiectus ab Iſtro
Æneadum primus conſedit Rhætus in oris,
Vnde etiam priſcis dicta eſt hæc Rhætia tellus.
Lindauiumq. feros telo, remiſq. Brigantas
Muniit, & ſacrum petiit Gemyndia fœdus.
Incola Memmingi, Bibracumq. & Vimpina currus
Aptant militiæ, atq. alio ſeſe ordine rurſum
Campiduna armat Legio, viſuraq. primum
Verdea Auſtriadas acies & Martia tela.
Villaq. Fullonis, turba & Luthyrchidos oræ
Aulentumq. vetus, & formidanda Buchorn
Inſurgit pubes, alia ratione nec vllo
Fœdere coniunctus bello furit Haſſius heros.
Viſus & vmbriferis rapidas diffundere ab antris
Melibocus turmas equitum, longumque frementes
Abnobij montes, & quas non ſuggerit ordo,
Mille animæ properant variæ & ſine nomine gentes.

Tertia dein veniunt] Tertium locū ait in Sueuico fœdere ciuitatibus datum. *Argentorato*] *Strasburgo*, de cuius nomiois ratione aliquanto pluribus agemus libro octauo. *Sacro alumno*] Alluſio ad Matthæum Langum Cardinalem Gurcenſ. qui patricia gente Auguſtenſ. ortus. *Quaque emenſa*] Laus Auguſtenſiū a mercatura. *Nauibus Oceanum*] Dicit Horatius fuiſſe eum audaciſſimū, qui primus fuerit nauigare auſus. Hanc humanam temeritatē elegāter Claudianus cecioit in præfatione Raptus, & Seneca in Medea. *Feruentem Zonam*] Orbis terræ per quinque zonas ſiue faſcias pro rerum diuerſitate diſcernitur. Lege Plinium in ſecundo. Macrobium eodem de Somnio Scipionis. Martianum libr. ſexto. Maronem primo Georg. Tibullū quarto, Claudianum primo de Raptu, noſtrū Richardum libr. octauo. *Calecutidos ora*] Ad quā oauigatiooe per Luſitanos reperta nauigant. Senſus eſt opinor, nouerunt mercatores Auguſtenſes, in quam partem Sol declinet vmbras ſuas iuxta illud Lucani, mirātur vmbras non eſſe ſiniſtras. Nam illi qui habitant Taprobanem vel Calecutium habent contrarias vmbras a nobis. Nam exiſteote ſole, verbi gratia, in tropico Cancri, cū ad nos maxime accedit tendentibus nobis ad Occaſum, vmbræ ſunt dextræ. illis item ad Occaſum tēdēribus, ſunt ſiniſtræ: rurſus cum per Auſtrinam plagā nauigant Taprobanem verſus a Gadibus fiunt illis vmbræ dextræ, nobis a Septentrione in Orientem ſiniſtræ. Nec iis qui extra Zodiacū poſiti ſunt mutantur, niſi quod acceſſione vel

remo-

remotione Solis longiores fiunt aut breuiores, vt per gnomonem facile colligere poſſumus. quare miror Plinium ita facile erraſſe conſtanter aſſerendo, nihil habitari in terris, quam quod Zodiaco ſubiacet. monſtra autem in ſyluis gigni, quoniam Venus duos gradus latitudinem Zodiaci excedit. Si autem ita eſſet aliquando & nobis etiam, vt in Syene contingit, vmbræ fierent a vertice. Sed quidquid a Syene Septentrionem verſus incolitur extra Zodiacum eſt, quantumuis enim accedat Sol ad nos, ſiue ad Cancrum, vmbræ nunquam cadunt niſi obliquæ ad Septentrionem. *Geſatā iuuentus*] Id eſt, telis Gallicis armata. Geſos viros fortes dicebant, vnde Poeta inferius dixit, *quos miſit Gallia Geſos.* *Campo Alerio*] Norinbergenſes vocant *Haller Wyſe.* Locus eſt ad ripam amnis Pegneſij peramœnus. Lege Celtem capite quarto in deſcriptione Vrbis. *Regna Othonis*] *Oden Walt* a noſtris dicitur, ſiue ex Othonis Imp. donatione Amberbacenſis cœnobij, ſiue ex loco non ignobili *Odenobeim*, vbi Otho in venationibus pernox agebat, vt idem Celtes in libro iam citato ſcribit. *Placido Iſtro*] Quoniam paulo ſupra Vlmanates in Rhætia oritur Danubius, vt ſuo loco dicemus. *Othonis*] Ducis. & hoc dicit propter oppida, quæ a Palatinis tenebantur. *Fontem liquere ſalutis*] Interpretatio vocis Germanicæ *Heilprun.* Quod oppidum eſt haud incelebre iuris Imperialis. *Brigantas*] Intelligas illos qui Brigantinum lacum accolunt. Nam de Brigantio oppido ſuperius ſcripſit. Brigantinus autem lacus dicitur Conſtantienſis, Acronium & Venetum Pomponius appellat, alibi Poeta Tiberij lacum dixit, eo quod, vt refert Strabo Tiberius illo ad inuadendas Sueuorum gentes vſus eſt. *Alio ſeſe ordine*] Quia ſuperius propter prælatos dixit, *vadit nec ſegnior illis Campiduna phalanx*, hic autem propter ciuitatem ipſam *Campiduna armat legio.* *Viſuraque primum*] Vt paulo inferius ſcribit. Cæſar primo Danubianam Verdæam verſus caſtra mouit. *Villaque Fullonis*] *Pfullendorff* oppidulũ, vt & *Leutkirch.* *Auleniumque vetus, & formidanda Buchori*] In tertio pede videtur peccatum in ſyllaba. Sed idem facit Maro. *Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.* Adi Seruium. *Alia ratione*] Lantgrauium Haſſiæ ſeorſum ponit, quia alia quam fœderis ratione venit ad hoc bellum.

Melibocbus] Moos eſt Veſtualiæ, vt etiam Abnobij, qui ex alpibus, vt dictum eſt, continuo facto iugo in Veſtualiam protenduntur.

Principium interea belli ſerieſq́ futuri
Diuiditur, variiſq́ fremunt regionibus arma.
Dux ſiquidem Decius vexilla volantia ripis
Diffundit Niceri Cubos, Rhenumq́ laceſſit
Lantgraphy furor, & cetratum Bacteron vrget.
Quique excelſa colunt Segduni mœnia patres
Hercynia in magna, qua regnum, atque oppida Othonis
Antiqui ſteterant decertauere, potentes
Trans quoque Alexander Rheni furit agmine ripas,
Pellais qui claret auis, & nomine regum
Nec minor inſurgit contra violentus Odechi
Mœnia Burgrauius Princeps, atque inſtruit arma.
At Cæſar trepidas inuadere deſtinat vrbes
Norici, & Albertum ſecum coniungere caſtris.
Iamque ſui armantur populi, iam pila Sueui
Geſtabant humeris pedites, circumque Lycæa
Littora perfremere, & Martem incuſare morantem,
Tandem magnanimus phaleris ardentibus auro
Cæſar equum aſcendit, circumdatus agmine magno
Armatorum hominum, cui duro caſſida ferro
Suffultos operit crines, & lamina pectus
AEgidos, & lateri feruens effulminat enſis.

Principium interea] Diuiſio belli. *Dux Decius*] Wirtembergenſem intelligit. ſuperius enim dixerat *Wirthymberzentius heros.* Inſtruit antiquos Decios, vt inferius latius indicabimus. *Cubos*] Cubi a Chaubis differunt. Cubi enim citra Rhenum in Germaniæ: Chaubi vero vltra in belgica ripa ſunt. *Cetratum*] Id eſt, ſcutatum. Cetra enim ſcutum erat rotũdum & breue. Liuius Cetratorũ militum in Macedonico bello meminit. *Bacteron*] Nam Bacteri & Bructeri dicuntur, qui, vt Poetæ videtur, Weſtualiam tenuerunt. *Segduni*] Sequitur opinionem quorundam, qui dicunt ex diſtantiis Ptolemæi colligi Norimbergam Segdunum poſſe appellari. In qua ſententia Celtem Germanum Poetam alioqui eruditum fuiſſe video, qui ſingulari opere Norimbergam celebrauit. *Pellais qui claret auis*] Alludit ad nomen Alexandri. Iuuenalis, *Vnus pellæo iuueni non ſufficit orbis.* *Ægidos*] Thoracis. In priuatis enim perſonis Thorax dicitur: cum induit Imperator Ægis dicitur, vt eſt apud Martialem. Poetæ item Ioui attribuunt, & Græci Ægiochum Iouem, id eſt, habentem ægida dicunt.

Mittitur interea iuuenis, qui more parentum
Indicat bellum, claregatumque per vrbes
Pergat, & elato baculo fera nunciet arma.
Auſtriades igitur rebus ſic rite paratis
Verdæam petiit, qua ſe Verneſius in Iſtrum
Ingerit, & vaſto condit ſua nomina fluctu.
Viſaque vt inuicti ſplendentia Cæſaris arma
Formido inuaſit proceres, qui fœdere iuncti

Mittitur interea iuuenis] Hic mos ſeruatur vſque in hodiernum diem a noſtris. *Claregatum*] Antiquo vſus eſt verbo, cuius meminit libro primo Titus Liuius. Eſt clarigare nihil aliud, quam clara voce ablata repetere. Romani ſiquidem cum alteri bellum indicere volebant patri patrato, quod genus ſacerdotij erat, demandatur prouincia, qui ad fines hoſtium pro-

Hoſtilem in cædem, & bellum commune ruebant.
Omnia ne Cæſar late ſibi vendicet armis
Pacta ſoluturus, totumque repente ſubactum
Noricon aſciſcat, taliſque it rumor ad vrbes
Illius aduentu trepidas, ceu ſubter anhelans
Tellurem quateret Boreas, & verteret imo
Fundamenta domum, quo ſumma palatia, templa,
Ingenteſque cadunt turres, planctuſque, timorque
Gliſcit, & exangues preſſant ad pectora natos
Sollicitæ matres, fugiuntque labantia tecta.
Armorum interea ſtrepitus, clangorq; tubarum
Ingens auditur, ſubterq; meabilis horror
Fertur aquas, Iſtrique meat ſpumantis ad aulam.
Tunc ſubito vt magni tumefactas perculit aures
Danubij, excelſa madidum caput extulit vnda
Numen, & a ſummo palantes proſpicit amne
Auſtriadas, motaſque vrbes, atque obice poſtes
Muniri, & circum rapidam ſua mœnia pubem
Lethiferos lapſus, vaſtoſq; locare molares.
Tunc Xantho Beoremq; vocat, quibus imperat almos
Acciri Diuos fluuiorum, qui ſua pulſant
Littora, & in gremium recipitque fouetq; cadentes
Protinus obliquo fluctus ſecat vtraq; mota
Immanes, pars inferior tenus inguine piſces
Spumea tortilibus propellunt æquora caudis.
Virginis os, vultuſque illis ſuper eminet Algam,
Et proni in fluuium crines, Hyſmenia quales
Leucothoe diffundit aquis, aut ſubdola Syren.
Nec mora aui ſimiles, iuncta Vlmanatibus amba
Incubuere vadis, Reginiq; æquora vaſti
Straubyngumq; petunt, dein fœtam mercibus vrbem
Auguſto augurio quondam quæ condita fertur
Petanium, & latis properantem cornibus AEnum
Exuperant, ſacriq; inuiſunt mœnia Lynzi.
Mox vbi naufragi ſubter vada cæca Trudeli
Danubiana fremit nequicquam adeunda Charybdis.
Errantes vbi ſæpe rates abſorbet hiatus,
Interq; & cautes, & ſaxa ſonantia voluit.
Hinc Cremeſum, & magna pallatia culta Viana
Prætereunt celeres, nec non antiqua ſuperbi
Mœnia Claudonſi, Phlexique, & Amantina linquunt
Littora, Luſſoniumque ferax, & Iazigis oram,
Syluicolaſq; alto trepidantes vertice Dacos
Videre, & Myſos, quis lac mulgetur equarum.
Iamque Triballorum fines, iamq; arduus Hæmus
Viſitur, & gelidi regio tranſcenditur Axij
Vſque etiam Peueen, & qua ſeptem oſtia voluens
Præruptum in pelagus, vaſto cum murmure fertur
Iſter, & vndarum trepidum ſubit agmine Pontum.
Adnantes fluuios adeunt, & nuncia portant
Verba, & ſolliciti mandato Numinis vrgent.

fectus clara voce bellum indicebat, vnde clarigo verbum. Poeta propter verſum dixit claregatum. *Formido innaſit proceres*] Albertinos ſcilicet, & hinc fictio Danubij inferius, per quã, vt in notatiunculis marginum legi, principum ſuſpicionem ſignificauit. Vnde ſubitus Cæſaris ex Norico diſceſſus, quamquam & fluminis eadem tempeſtate incrementum fuit maximum, & ingentes pluuiæ. *Preſſant*] Maro, *Preſſabimus vbera palmis.*

Xantho Beroenq; vocat] Nymphas Danubij. Xãtho accuſandi caſus græcus, vt illud Ouidij, *Miſeramque relinquere Dido.* *Leucothoe Hyſmenia*] A flumine quod ꝑpe Thebas labitur.

Subdola Syren] Quoniam cantu ſomnolentos facit nautas, inde nauim mergit. Apud Homerum Vlyſſes ſociorum aures cera obturat, ne Syrenum cantum audirent. Eſt & Syren inſecti genus, api non diſſimile. Suida autore. *Auguſto augurio*] Alludit ad nomen, quia a volatu auium dicta eſt. *Petanium*] Patauium. auguſto enim augurio condita fuit, vt etiam in Itália Patauium, antiqui enim vt de Romulo & Remo legimus, nullibi vrbem condebant, niſi prius captato auium augurio: qui mos in frequenti vſu obſeruãdi ſcilicet auium volatus, fuit apud Germanos. Tacitus eſt autor, & nos libro primo diximus. *Sacri Lynzi*] Propter Fridericum Auguſtum dixit, vbi diu permanſit. *Trudeli*] Alludit ad vocem noſtram *Strudel*, qua locus ille in Danubio periculoſus nauigantibus ſignificatur. primo autem inter cautes ingenti boatu fremit aqua, vbi hærent aliquando naues & dehiſcunt, & hanc ſcyllam dicere poſſumus, mox charybdis ſuperanda eſt, vbi aqua quodam vehementi rotatu voluitur, adeo vt non niſi validis remis nauis euadat. ſignificauit ergo vtrumq; periculum, cum *vada cæca* dixit & *charybdim*. *Hinc Cremeſum*] Proſequitur nympharum curſum pontum vſque diligenti locorum deſcriptione. *Quis lac mulgetur equarum*] Id, recitat Strabo vbi de Myſis loquitur. Idem duas ponit Myſias, alteram Olympicam, alteram circa Caycum & Pergamenum agrũ vſque in Teutraniam & Iſtri oſtia. Eſt autem Homeri hemiſtichium, quãquam non ignoro nonnullis videri Homerum ponere Myſios in Aſia. Poeta tamẽ ſequitur opinionem eorum, qui volunt Homerum meminiſſe Myſiorum in Europa vltra Iſtrum, quos alij Mœſios vocant, ex autoritate veterum marmorum, quamquam a Græcis ambo Myſij appellentur.

Principio

Principio ante omnes Perſeæ curſibus vndæ
Conueniunt æquis, & Campiduntus Iler
Deſerit Algouios, genus inſuperabile bello,
Diuitis hinc Vlmæ deſcendit Plauus ab oris,
Burgouiuſque altas infertur Gynſus ad vndas
Danubij, & de ſe dictam præterfluit vrbem.
Ramlachumque rapax, longaque in valle refuſus
Prantius, & felix Laugeno Verghus alumno,
Mox Egue, Zuzimique amnes, Verneſſus ad alta
Spumeus euoluit Verdææ mœnia curſum.
Infra autem ſtrepitus velocis Smutteris ingens.
At leni contra deſcendere gurgite Egyſſus
Auditur, planiſque Lycum ſtupet accola ripis
Sic fluere, & rapido nymphas vlulare ſub amne.
Iam properat Suter, & Parrhi violentior Alueus
Arſacideſque Ilmus, & tu quoque turbidus vndis
Altimula, gelidis allaberis amne Chebelas.
Hunc & Abis Rheguſque minax, & Nabus ab antro
Pinifero, mitiſque Laber, Iſeriſque fluenta
Pone ruunt, nec Phylſa minor, quem Volphagus æquat.
Ripaque nec curſus voluis Gyſſæa minores
Vaſtior. at longas interluis Aenus Alpes
Labentemque cies Boiorum a montibus Ilſum.
Rhenanique Auarum fluctus, Nymphæque ſorores
Crenyſeæ properant, Gemundæiſque refuſus
Traunus aquis, Anaſuſque volat, dirimitque potentes
Auſtriadum populos, dubiuſque binomine ripa
Laureaci, in vaſtum curſu deuoluitur Iſtrum,
Nec non Orcyniis Nendus de montibus ortus
Miratur, vitreum longe quanto impete fertur
Herlacium, quantaſque trahit celer Ipſyus vndas,
Vtque rapax ſimul a Styriis ruit Erlaphus antris
Venaque Pylachij lenis, fonteſque Melyci
Nec placidis te campi vadis, nec Traſme ſilebo,
Nec te, quod retinet regio prope Tullia nomen
Pone Vienna Deis noſtris ſacer. hoc quoque montes
Oppidaque, & priſcæ gaudent cognomine ſyluæ,
Piſcoſuſque Phyſa, & tranabilis vnda Sueci.
Hinc Leyta Auſtriadum, dirimit qui Pannona terris
Marcomanumque aſſurgit aquis, quibus altera ripa
Danubij increſcit, Carnuntique aſtrepit vrbi,
Cæruleuſque Arabon, Styriis de cautibus ora
Attollens, veteris diſterminat arua coloni.
Nec piger it Granis Boghuſque, ſed amplior illo
Sarmaticis ſe mole iugis euoluit in Iſtrum.
Mox Drauus impatiens vndarum examine vaſto
Perſtrepit, & ſpumans fluctu diuerberat aſtra,
Intonat hic Iſtro, & contra nitentior vrget
Et ſaxa, & montes, & fluminis antra profundi.
It Sauus interea, & magnis allabitur vndis,
Squamigeris inuectus equis, hauritque morantem
Imperturbati Drinoum littoris amnem,
Sollicitatque Dei monitu, longumque Tybiſcum
Carpathio ciet ore iugo, qui feſſus in antro
Sederat, & ſicum requieſcere iuſſerat vndas.

Principio ante omnes] Res miræ indagationis pariter & ingenij. Sexaginta enim flumina, quod a nullo hactenus factum, recitantur, quę in Danubium exonerant, cuius opinionis eſt Plinius, & Solinus. *Burgouius*] Quia per Burgouiam labitur. *Vrbem*] Scilicet Ginſpurgum. *Mox Egue, Zuſimique amnes*] Legendum, *Mox Egue, Zuzimique amnes*. *Rheguſque minax*] Sine aſpiratione ſcribe Regus. Aenus diuidit dipthongum, vt etiam in hac dictione Pontanus fecit. *Nymphæque ſorores Grenſeæ*] Sorores dixit propter duo flumina hoc ipſo nomine appellata. Sic ſuperius Perſeas vndas dixit, duo intelligens eiuſdem fere appellationis flumina, quæ ſtatim ad ipſum fere Danubij fontem ingrediuntuur. *Inaſus*] Vel Anaſus, vtrumque autores vſurpant, alterum autem frequentius.

Binomine ripa] Quoniam, vt dixi, Strabonem ſequitur, qui dicit Areſinum appellari, quem nunc nos Ænũ dicimus, ac Ænum fortaſſe non incõgrue dici poſſe Anaſum, quoniam, ſi interualla locorũ colligimus ex Ptolemæo, anceps ſum vtrum Anaſus dici debeat Ænus, aut quem Strabo Areſinum nominat. tamen hac in re vt cuiuſque erit iudicium, ita ſentiat. alibi tamen Areſinum dicit Ænum.

Drauus impatiens] Tacitus inquit Drauus curſu vehemẽs, Sauus autem placidus fuit.

Nulla mora vt ſenſit ſe terque quaterq; citari
Profilit ingenti ſtrepitu, quo curua reclamant
Littora, quo ſylua, & ſaxorum impellitur agmen.
Et iam Sardonio trepidas de vertice Moſchus,
Miranturq; Daci tumido properare Rhaboſum
Gurgite, & inflexi turbari ſtagna Mariſi,
Nympharumque choris ſublimis ire Ciabrum
Vluiſer attonito curſu metuendus Alutas
Vndas quadriiugo ſpumantes verberat axe,
Extremuſq; venit Myſorum Hieraſſus ab oris.
Sic turmatim omnes vaſto cum murmure fontem
Iſtri adeunt magni, limenque, & Numen adorant
Vndarum, ſedemq; ſacram, fluuiumq; potentem.
Hic ortu gelidis ſacro caput exerit vndis
Ex leni ſic fama iugo, fuit Abnoba nomen
Olli, ſed vocem iam mutauere priorem
Monte ſub aerio, quos Rhætia paſcit, Adula.
Extemplo ſed aquis fluuiorum exauctus, oberrat
Immanes populos, & regna exortia gentis.
Lethiferos quod alat piſces ab origine vanum eſt.
Sic etenim ignari patres, mendaxq; vetuſtas
Aſſerit, Armenia ceu fons & Lydia ab ortu
Traduntur partus eniti ſtagna nocentes.
Nec (quamuis Perſes deſcendat ab alpibus amnis,
Et fontem Abnobium curſuq; augeſcat & vndis)
Credimus hoc non eſſe caput, quo deniq; cuncti
Se referunt fluuij, ſubeuntq; madentia muſco
Atria, & immenſum tophis ſurgentibus antrum.
Porta ingens primo, & ſcabris domus alta pateſcit
Porticibus, madidaq; ingens ſpecus accipit aula
Flumina, pro foribus cuſtos ſtat peruigil Eſox,
Veſtibulumq; tenent Nymphæ Perſeides amplum.
At vero introrſum ſquallentia tecta lacunat
Purpureus murex, conchæ, teſtæq; renitent
Humida ſaxa inter media, quaque ipſe ſedebat
Iſter erat locus, & pars longa remotior antri.
Iam ſatur ille annis æuoq; verendus, obibat
Labentes muſco, viridiq; vligine crines.
Quem Xanthe formoſa pedes, Phialeque, Pſecaſque
Errabant circum, & pulcherrima Lyſianaſſa
Carpebat Cypriis popularia numina flammis.
Tandem multicauo reſidens in pumice, cuncta
Perluſtrans oculis, fluuiorum ſtante corona,
Incipit effari: dubiam ſententia mentem
Noſtra diu tenuit, totus ne effuſus in vndas
Ad mare deferrer, ne me Germanica tellus
Suſciperet gremio, noſtroq; tumeſceret ortu:
An veſtrum auxilium peterem. nam mi fuit anceps
Vtrum tentarem, potior ſententia viſa eſt
Vobiſcum hac peragi, ſumma hæc. iam tota ſub armis
Auſtria agit noſtri pilata ad littoris vndas
Agmina, & infertur Boiorum mœnia contra.
Iam ſtrepitus noſtras ingens peruenit ad aures

Mariſi] Meminit Strabo.

Vluiſer] Ab vlua vluiſer legẽdum.

Hic ortu gelidis] De ortu Danubij autores non conſentiunt. Poeta Plinij & Ptolemæi ſententiam ſequitur. Apud Plinium Abnobam legimus, item apud Ptolemæum, vt diximus, Abnobiorum montium fit mentio. quare apud Tacitum arbitror legendum ex leni Abnobæ iugo. *Sed vocem*] Ordo eſt, ſed mutauere vocem priorem illi quos Rhætia paſcit ſub monte Adula. *Adula*] Plinius, Abnobius Ptolemæo. Sequitur ergo vtriuſque opinionem. *Lethiferos quod alat piſces*] Locus eſt apud Plinium, vbi de medicinis aquarum loquitur, vbi etiam de hydro ſtagno. *Nec, quamuis Perſes*] Conſtructio. Nec non credimus hoc eſſe caput ſcilicet Danubij, quãuis Perſes amnis deſcẽdat ab alpibus, quod eſt contra Strabonẽ, qui dicit oriri Danubiũ ex Alpib.

Porta ingens primo, &c.] *Peruigil Eſox*] Fingit Eſocem pro portis aulæ Danubianæ poſitum, quẽ nunc *Hauſen* germanice dicimus. Capitur iu Pãnonia frequẽtius. Plinius huius piſcis meminit. *Nymphæ Perſeides*] Alludit ad duo flumina, quæ ſtatim prope fontem Danubium ingrediũtur Perſen & Perſenium. *Dubiam ſententia mentem*] Pollet in orationibus mirum in modum Poeta. Hæc in genere deliberatiuo poſita eſt oratio. Non eſt impediendum iter Cæſaris, immo eſt impediendum, tum vrbium vtilitate, quas flumine ſuo hactenus viſus eſt cuſtodiuiſſe, tum dedecore ſuo & fluuiorum, cum propter cædes futuras videat cruore enectorum corporum infectum iri. quare deliberat obſtandum, quo minus prælia in ripis ſuis committantur. *At Lycus & Vinda atque vna Tyroleius Ænus Detrectant iuſſa*] *Lycus & Vinda*] Propter Sueuicum fœdus, cuius caput inter ciuitates eſt Auguſta. *Ænus*] Quia Cæſar Tyrolanæ prouinciæ Comes eſt. Nolebãt enim contra Cæſarẽ hoſtilẽ animũ oſtendere. *Nigris propellis ab Indis*] Idem etiã dicit Maro. Nilum ſcilicet ab Indis deſcẽdere.

Armorum, atq; ipſi pugnaces vidimus alas
Ardere, immeritasq; aciem conuertere in vrbes,
Scilicet vt fœdis maculetur cædibus vnda,
Veſtraq; deſcendat teter quoq; ad oſtia ſanguis.
Ite ergo & fontes, totasq; reſoluite venas,
Et tumido lata arua vado, camposq; patentes
Mergite, vt Auſtriadis iter eripiatur, & alto
Immerſi fluctu tentent minus aſpera noſtris
Prælia littoribus, fœdensq; cruoribus amnes.
Vix ea finierat ſtrepitu gliſcente per antrum
Confremuere omnes, reſonant caua ſaxa fragore,
Nec mora, Danubÿ rurſus per magna reuecti
Flumina, corripuere fugam, totisq; feruntur
Viribus, asq; ſuos repetunt cum murmure fontes.
At Lycus, & Vinda, atq; vna Tyroleius AEnos
Detrectant iuſſa, & tacitum ſe continet antro
Quisq; ſuo, ſimulatq; vndas hauſiſſe parentem
Oceanum, & tenus vix poſſe inſurgere ab ortu.
Ecce ruens Iſter vaſtarum impulſus aquarum
Molibus, exuperat ripas, campisq; vagatur
Vndiſonans, veluti per Cenchrum vectus Apollo,
Aut fuluum ingreſſus flammato Hyperione monſtrum
Luctantem nigris Nilum propellit ab Indis,
Nec tantum increſcens ſuperat ſua littora Ganges
Incertus quo fonte cadat, fugiuntq; per Alpes
Agricolæ, atq; altis nutant in montibus vrbes.
Hic armenta trahit, ſyluasq; & luſtra ferarum,
Et ſaxa, & rupes, atq; alta cacumina ſecum.
Interea rapidos voluunt ad littora curſus
Defrænati amnes, & fontibus ora relaxant,
Vndarum patefacta domus, iam latius alueum
Pandit Iſer, gaudetq; effundere brachia campis,
Miraturq; ſimul piſcoſum Rheſon abeſſe
Auxilio: verum ille atris ingrata cauernis
Fata vocans, charam vxorem lugebat Acaſten
Thraicÿ neptem regis, quam duxerat ante
Dardaniæ in campis, quam fraus pellacis Vlyſsis
Candentes auferret equos, illumq; necaret.
Vnde etiam illius voluit de nomine dici
Rheſus, & hunc viuens ſic. Threſſa vocabat Acaſte,
Poſteritas Regum, & Reginum nominat vrbem.
Quiq; Getas Myſosq; vident, vaſto obiice pronam
Conſtipant vndam, & contra luctantur in amne,
Camporum iam lata tenet, perq; arua viasq;
Expatiatur aquis fluuiorum maximus Iſter.
At Rex vt molem vndarum, paſsimq; vagari
Ingentem aſpexit fluuium, longeq; ſonantes
Audiit fremitus, pulſataq; fluctibus aſtra.
Subſtitit impauidus, rerumq; ignarus adorat
Numina, quæ ſubter labuntur gurgite vaſto.
Quæ vis naturæ eſt? huc forſitan æquora Nereus
Obiice terrarum conuulſo & montibus egit,
Arctoum merſura ſolum. ſic talia ſecum,
Intorquet telum in fluctus, gemuere ſub ictu
Exeſi cautes, concuſſaque littora circum

Vbi Seruius dicit ſimilitudine coloris Æthiopes quoq; nigros Indos dixiſſe. Ego vero Indos in Æthiopia eſſe nõ negauerim. Euſebius enim in Chronicis tradit, Indos aliquando in Æthiopiam migraſſe, Vnde opinio hactenus ineruditorum fuit Preſtem Ioannem in India vltra Gangem eſſe, quod falſum Luſitanorum nauigatione repertum eſt, cum is apud Indos Æthyopiæ ſit, non vltra Gangem. *Rheſon abeſſe*] Fabula eſt de Rheſo flumine Ratiſponæ. De Rheſo autem Rege Thraciæ, & vt ab Vlyſſe & Diomede interemptus fuerit, lege Maronem: item Ouidium in Heroidibus. Fictio autem hæc Ratiſponæ fortunam reſpicit, quæ cum olim florentiſſima fuerit, nunc ad inopiam redacta eſt, per Acaſten priſtinas opes & Regales pompas ſignificans, per pellacem Vlyſſem Ducem, de quo ſuperius dictũ eſt, intelligens. *Reginum nominat vrbem*] Ego in antiquiſſimis tabulis Reginonem inuenio apud Peutingarum.

Quique Getas] Dicit qui aquas ſubminiſtrare non poterant, obiiciebant ſe curſui Danubiano, vt inde tumefactior redderetur, & tranſiliret ripas.

At Rex] Sequitur Cæſaris & militum in Danubio pugna. *Monſtro*] Ita Palinurus apud Maronem appellat mare.

Ingenti tremuere ſono: ceu Iuppiter altos
Fulminibus quateret ſcopulos, ruerentque per vndas
Annoſi lapides, motumque tremiſceret æquor.
At Rex armipotens auro, electroque refulgens,
Pergere in aduerſas vndas, nec parcere curſu.
Non ſecus Oceano fertur Neptunus in amplo
Iratus, Pontumque ſecat, cum littora torquet
Fluctibus, & late vicinas territat vrbes.
Interea fremit Iſter aquis, vaſtumque moueri
Aſpiceres cumulum vndarum, contraque ſonantes
Irrumpunt fluctus, monteſq; feruntur arena,
Ipſe ſuper vehitur curru Deus, altaque miſcet
Æquora, & impellit molem, mugitque, fremitque
Horrendum, fluuioſque iubet ſua tollere cornua.
Inde acies turbatur equis, iamque acta profundo
Hærent arma vado, iam pila natantia fas eſt
Cernere, & horriſono demergi corpora monſtro.
Tunc Rex extollens duplices ad ſydera palmas:
Iuppiter omnipotens reges cui cura tuendi,
Si mortem oppetere, atque anima diuellere corpus
Nos (ait) ordiris, melius precor aſtrue fatum.
O ter felices, quibus eſt occumbere bello
Conceſſum ſuperis, ſupremaque funera paſſi
Arma inter potuere mori. ſic talia fantem
Obruit vndarum globus, & denſata volumen
Ingens æquora agunt. tunc Iuppiter æthere ſummo
Deſpiciens, Irim propere Thaumantida miſit,
Hæc addens: Iſtro qui iam tenet omnia fluctu,
Dic coeat ripis, proprioque nec exeat alueo.
Quod niſi paruerit, ſumptis delabere pennis
Trinacrium ad littus, aulaque arceſſe Sicana
Vulcanum vt flammis audacem torreat Iſtrum.
Dixerat. illa volans iuxta caput aſtitit amnis,
Atque Iouis mandata refert, flammaſque minatur.
Tunc ſimul atque alta Thaumantida ſenſit abunda
Danubij numen, vectum ſuper æquora curru,
Palantes compeſcit aquas, omneſque reſidunt
Numinis ad nutum fluctus placata quieſcit
Vndarum rabies: veluti cum turbine denſo
Nigreſcit Pontus, ventorumque agmine facto
Vis rapidas aperit Syrtes, atque omnis ab imo
Pulſatur tellus, ſpumantque ad littora fluctus:
At vero vt flantes linquunt freta cærula Cauri
In ſeſe redit, & tumidas mare temperat iras.
Tunc Cæſar iam vincat ait, noſtroque triumphet
Inuidia auſpicio, nunc cedimus, & fore tempus
Quo nos vera fides, ſeruataque fœdera poſcent
Ire iterum in cædes, victoſque auferre periclo.
Sic fatus ſeſe paulatim gurgite ab alto
Subtrahit, & Regem ſequitur ſic cætera pubes.
Interea Diana polo delapſa per auras
Danubium vrgebat dictis, fluuioſque morantes
Maturare fugam, Regemq; per aera nimbo
Sublatum, Auguſtam velox Dea vexit ad vrbem.
Inde Hyleerotem, Cynthi quæ ſola per vmbras

Iuppiter omnipotens] Color ſumptus ex primo Æneidos.

Noſtroque triumphet Inuidia auſpicio] Hic innuit ſuſpicionem Principū, de Cæſare exortam.

Hyleerotem] Ab amore ſyluarum compoſitum nomen.

Secum *Vrbem*

Secum venari, ſecumque errare ſolebat
Fida comes, roſeæ mutato virginis ore
Ire in caſtra iubet, Langumque affata potentem:
Cui Rex diſcedens rerum conceſſit habenas,
Imperet armatas vrbem traducere turmas
Vindelicam. mærens iam ſe Regina ferebat
In thalamum, belli rabiem & crudele querentem
Excidium populis, erat haud oblita ſuorum
Funera, nec poterat menti dare ſola quietem:
Sed longe ante alios Cæſar ſibi charior omnes
Cordi erat, & Martis totam ſuſpenſa periclis
Ducebat noctem inſomnem, dum coniugis illam
Cura ſubit, pugnæque aeris formido fatigat.
Ingreſſus tecta alta domus, ſeſe obtulit vltro
Cæſar, & ancipitem Reginam his protinus ambit:
Cur mæſta es coniux? quæ te premit anxia cura?
Quin age & inceptos mecum meditare triumphos,
Cum tu victa ſacro Regina per oppida curru
Inſubreſque tuos, Galloſque vehere togatos.
His dictis, ingens veſtis diffibulat aurum,
Denudatque artus Reginæ, atque oſcula libat,
Et fouet amplexu, veluti cum Iuppiter almam
Dardaniæ excepit Iunonem in montibus Idæ.
Et iam clara dies tranſacta nocte rubebat
Lampade Phœbæa, bigiſque micantibus Eos
Retulerat miſeris curas animantibus ægras.
Protinus armato procedit milite Cæſar.
Priſchauium inuaſurus agrum, quem fluctibus vrget
Hinc Rhenus, tumidoque humectat ſpumeus alueo,
Hinc nigra proſpectat patrio de nomine ſylua.
Tunc ſubito aduentus dubias it rumor ad vrbes,
Nec quid agant gnaræ, ſecus haud cum carbaſa vento
Franguntur, fluctuque grauis ratis ipſa fatiſcit,
Concurrunt mæſti nautæ, votiſque fatigant
Numina, cum decimæ ſurgit fragor arduus vndæ.
Iam paſſim trepidare viri, pars turribus altis
Alpinas aptare ſudes, caſuſque molarum.
Iis formidando torquenda phalarica telo
Armatur diuerſa locis, partem timor vrget
Et Diuum auſpicia, atque fides violata potentis
Arma ſequi Auſtriadæ, interea Offemburgia Cæſar
Arua petit, circumque vrbis volet agmine muros.
Nulla mora, effuſi ciues, & tempora ramo
Palladio euincti, pacem veniamque precantes
Recludunt vrbem, & Regem intra mœnia ducunt.
His actis, rapidas Othoburgia in arua phalanges
Educit, primoque iubet petere ocyus vrbem
Legatos, ſecum breuibus mandata ferentes,
Vt ſeſe dedant ciues, portaſque recludant.
Sin aliter, bellum indicant, nec plura locutus
Circumdat valloque acies, & robore munit.
Iamque Atlantiacas volucrem Pyroenta ſub vndas
Merſerat, & vultum detexerat Oceano nox.
Tunc nigri diſcors imis Dea ſedibus Orci,
Quæ ſecum Furiis vnam coniunxerat atris,

Vrbem Vindelicam] Auguſtam.

Mœrens iam ſe Regina ferebat In thalamum] Blanca Maria vxor Cæſaris Maximiliani, dum hæc aguntur contriſtabatur de abſentia Cæſaris.

Galloſque vehere togatos] Aliter accidit. nam morte præuenta eſt, *Togatos* autem dixit, quod Ciſalpinis Gallis in Italia toga ſit cum Latio communis.

Et iam clara dies] Rurſus Cæſaris expeditio in agrum Briſgouium, vbi Offenburgi oppidi pugna deſcribitur. *Eos*] Aurora.

Decimæ] Id eſt, maximæ. De decimo fluctu, qui tantopere velut a conſpirante poetarum choro celebratur extat elegans caput, apud Miſcellanea Politiani. *Ophoburgia*] Othobergia legendum. Nam Othobergi arcem a Cæſare expugnatam intelligit, modo illam vrbem appellans.

Iamque Atlantiacas volucrem Pyroenta] Sic etiā profert Valerius Flaccus, declinatur enim Pyrois Pyroentos, & eſt ſolis equus ab igne dictus, vt Æthon & Phlegon ab ardore.

Vrbe furens tota, per nigra ſilentia noctis
Pugnandi rabiem, ſubitoſque in Marte furores
Effundit, tacitoſque efflantia pectora ſomnos
Excitat, inde abiens ciueſque, vrbemque reliquit
Irarum voluentem æſtus, paſſimque videres
Arma vocare viros, crudo & ſe accingere Marti.
Dumque huc atque illuc ſæuit furor, orta nitebat
Inducens Aurora diem, cum Regis ad vrbem
Deueniunt legati, & Serentanus vt aptum
(Hunc etenim exiguo fidentem corpore Cæſar
Diligit ante omnes, curaſque interuocat altas)
Affatu nouit tempus, ſic incipit ore?
Armipotens Cæſar magno de ſanguine cretus
Auſtriadum, iuſſit nos hæc mandata ferentes,
Pro re pauca loqui, vult ergo atque imperat, omnes
Vt ſeſe dedant ciues, portasque recludant.
Sin aliter, bellum præſens indicimus vrbi,
At vos auxilij patria, nunc rebus egentes,
Conſulite in dubiis. breuiter ſic talia coram
Effatus, tacuit. tunc paſſim murmura vulgo
Exorta, vt primum parua exalbeſcere Pontus
Tempeſtate parat, Notus æquora ſubter anhelans
Euolat inter ſaxa, imiſque remugit in antris,
Vixq; refert tacitum per littora curua fragorem.
Tunc diſcordis Abas excitus numinis ira
Pergite, & hæc veſtro Regi mandata referte,
Vrbem ſi cupiet dedi, portasque recludi,
Non verbis, ſed Marte petat, bellumque volentes
Expectamus ait, ſic fatus, lapſa per omnes
Voxque, furorque ſimul, ſtrepituq; alta atria clamant.
Nec mora diſcedunt legati, & ſæua reportant
Reſponſa ad Regem, remq; omnem ex ordine pandunt.
Illicet armiſono ſtrepuerunt cornua cantu,
Nunc huc nunc illuc curſatur, Cæſar ad arma
Proſilit, & ſolus cunctis ſpectatur, & ardent
Illius ante oculos alacres occumbere campis.
Non ſecus ad ripas Hebri, aut OEagria rura
AEripedes Mars flectit equos & turbine fertur.
Alcides hic aptat duros, temone Cateias,
Iungit hic Hercynio, pars tela trabalia vibrat,
Ardentem interea in muralem lampada portam
Rex iacit, & calido iam ſtrident cardine poſtes.
Tunc Gabretais quaſſantur tympana truncis,
Itq; fragor cælo, veluti cum Phlegra gigantes
Protulit, & montes in montibus, ardua ſaxis
Saxa ſuper poſuere, Deoſq; egere pauentes.
Iamq; propinquabant muris, Caſimirus Holarco
Quadrupedante furit, iaculiſq; armatus acernis,
Corpora ſubnixus pedibus, fertit obuia muris.
Parte alia cetratus adeſt Hericonius heros,
Nodoſaque ruit condenſa in prælia quercu.
Hærent parietibus, pellunt, pelluntur & ipſi
Turbino ſaxorum, atq; animas efflare ſub armis,
Hæc laus, hoc decus eſt, atq; indeſeſſa cupido
His inferre iugum, his ſe libertate tueri.

Diſcors dea] Huius imaginem in carmine de bello inter Cæſarem & Pompeiũ Petronius erudite expreſſit. Verſiculos eius retulimus in enarrationes Stauroſtichi.

Serentanus] Denotat Cyprianum de *Serntein* Maximiliani Auguſti Cãcellarium.

Diſcordis numinis] Quoniam ſuam ſedem in Deorum cœtu non eſt ſortita diſcordia.

Gabretais truncis] Id eſt, ſectis in Gabreta ſylua, cuius fit mentio apud Ptolemæum. *Phlegra*] Id eſt, campi Phlegræi. In Græcia ſunt, & in Italia, vbi campi laboris appellantur, illic Iupiter, hic Hercules cum Gigantibus pugnauerunt, De Iouis pugna fabula nota eſt. *Halarco*] Equi nomen.

Hericonius] Hericum Brunſuicenſem intelligit.

At *Timido*

At Rex hortari, pugnaq; accendere pubem
Dulcibus alloquiis: animæ o felicibus, inquit,
Natæ aſtris, Martiſq; genus, date tela per hoſtes,
Ferte facem, & ſulfureo iam fulmine portas
Vrite, nec victo præformidetur ab hoſte.
Dixerat: et pedem voluens, duo ſpicula torquet
Horrendum in poſtes, gemuerunt æra ſub ictu,
Et moto tremuit nutans arx ipſa profundo.
Tunc velut Aſtræi prorumpunt carcere venti
AEolio, & tumido colliditur Adria fluctu.
Procurſum in cædem, fortes ingentia voluunt
Saxa viri, & iactis defendunt mœnia flammis,
Franguntur ſcalæ, ſubeunteſque atterit ictus
Annoſæ de mole trabis, traguliſque Sueuus
Fertur humi miles, propius duo fulmina belli
Et Brunſuychides, & longe animoſior illo
Irruit in cædem Langus, quem candida mater
Extulit in lucem, magnarum ad culmina rerum,
Hunc pietas & cana fides, menſq; ardua magno
AEquabit cœlo, & Latium mirabitur viri
Ius belli paciſque datum, quantumq; pauoris
Incutiet populis, dum ſe Germanicus enſis
In Venetos effundet agros, gentemque togatam
Transferet Imperio, debellabitq; ſuperbos
Littoris Euganei, iunctoſq; in fœdere Gallos,
Tempeſtas eadem bellorum, & Cæſaris arma
Inuadent, magnaſque ruent (ſic auguror) vrbes.
Hic ergo intrepidus telo, facibuſque ſub æreis
Aſſultat portis, perfractoque obice, in ipſum
Erumpens aditum, framea retro vrget acuta
Effuſum vulgus, matrum ferit æra clamor.
At Rex vt poſtes patefactaque limina vidit,
Non ſecus ac ſegetes Boreas agit, & ſibi cedit
Propulſata Ceres, latoſque volumine campos
Immenſo quatit, & timidis rapit arua colonis:
Sic pugna furit Auſtriades, ſic ſingruis vrbi
Sternens cuncta ſolo, Thaumantiſq; aclide pectus
Transadigit, Pyrnumq; Getam, Pheronemq;, Labumq;
Clauigerumq; Gyan merſit ſtygialibus vndis.
Dumq; horreſcit ouans, cunctis pauor, aduolat ipſa
Arce globus iuuenum, veluti cum fluctus ab alto
Euulſam Calpin, Balearicaq; æquora frangit.

Diua adſis, ſeu Phocaicas tua plectra per vrbes,
Seu ripæ ad ſacram reſonant Holmaidos vndam,
Bella, viroſq; refer quibus aſtris gloria ſeſe
Cæſaris extollit, venturoq; orbe propagat.
Iamq; aderat pilata manus, Regemq; requirunt,
Perluſtrantq; oculis, globeis nunc mollibus vrgent,
Nunc frameis acres, teliſq; minantibus inſtant.

Hos inter iuuenis quo non præſtantior alter
Arctois fuit in terris, nec fortior armis
Clarus ſtirpe patrum, nomen fuit OEbalus olli,
Quis vigor, & Martis pugnandiq; emicat ardor.
Hic ergo immenſis feriens clamoribus auras:

Tumido fluctu] Tumido lege.

Quem candida mater] Miræ Cardinalis Gurcēſis laudes, cui Poeta miniſter a ſacris fuit plures annos. *Ius belli paciſque datum*] Cum ſcilicet a Maximiliano Cæſare Romam miſſus fuit, qui de bello paceq; apud Iulium Secūdum, iterum apud Leonem Decimum Pontifices ageret. Proconſulari poteſtate Langus bis Prouinciam ingreſſus eſt. Ego diploma primum conſcripſi, alterum Banniſius.

Sic auguror] Verum fuit Poetæ augurium. Nam multo antequam Cæſar contra Gallos & Venetos Italiam cum exercitu ingrederetur, hæc fuerant compoſita.

Euulſam Calpin] Reſpexit ad geſta Herculis, qui dicitur mediterraneis æquoribus viā ex Oceano perfractis montibus feciſſe.

Diua adſis] Horatiani in arte memor præcepti dicit, o Diua adſis deſcripturo, ſcilicet pugnam Cæſaris. Licet enim poetis iterum inuocare, cum aliquid immenſum grandeq; accidit. quod etiam Maro facit in principio ſeptimi. *Phocaicas vrbes*] Propter Parnaſſum in Phocide montem muſis dicatum. *Holmaidos ripæ*] Id eſt, ripæ Holmij fluminis, qui in Parnaſſo eſt. Huius meminit Heſiodus ſtatim in principio Theogoniæ, & diuinū Holmiū appellat, ad quod Poeta reſpiciens, ſacram, vt puto, vndā dixit.

Colligite, atq; vtinam falſum ſit, latius acrem
Inſtruit hic animum, & iam parto, degere neſcit
Veſtra, niſi hunc contra virtus inſurgat; & iram
Arceat, atq; ſui regni intra limina cogat.
Praeterea quoties tacitas humentibus vmbris
Nox operit terras, viſa eſt regionis imago
Ante oculos noſtra, paſſos laniata capillos
Saepe queri, & nigram ferri lachrymoſa per auram.
Quin etiam in ſomnis genitor meus increpat arma,
Abiectasq; Aquilas, & corda infracta timore.
Nec non & Theſpis, ſuperum quae arcana Deorum
Callebat Vates, olim ventura canebat
Excidia, & ſtragem populis, belloq; peracto
Nos fore victores, & dudum Iuppiter alto
Intonuit laeua, ſic nos Ioue in arma volente,
In caedes, ſtrictiq; aciem mucronis eamus.
Dixerat, inq; animos pugnae ſpirarat amorem:
His accenſi omnes Baccho, menſiſq; remotis
Stant auidi Martis, vultuq; ferocia corda
Noſcere erat; cunctos ſubit haec ſententia ferro
Cernere, & Arctoo pacem componere mundo.

hoc poemate, an Palatinorum. *Hagenoia tellus*] Oppidum Elſatiæ, dictũ ab Agenore, vt affingit Poeta alibi. quare, ſi verum eſſet, dictionem ſine ſpiritu ſcribendam putarem. *Et iam parto*] Id eſt, acquiſito. Itaque expunge pacto, & repone parto.

Theſpis vates] De qua ſuperius libro ſecundo.

Arctoo mundo] Id eſt, Germanico Imperio. Vaſta cũ ſit prouincia Germania haud immerito alter mundus poteſt appellari.

LIBRI TERTII FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI QVARTI.

QVARTVS liber gentium populorumque deſcriptionem habet, & primo Cæſaris gentes enumerat. Inde fœderis Sueuici, quod tripartitum eſt. In eo enim Principes, Prælati, Ciuitateſque numerantur. Inter ea iuuenis cum baculo de more ad indicendum bellum mittitur. Inde Cæſar in Noricum cum exercitu proficiſcitur, vnde Danubiani Numinis oritur in eum indignatio, qui ſtatim flumina in conſultationẽ vocat, & per occaſionem iugis ſexaginta fluuiorum, qui in Danubium exonerantur, deſcriptio, deque Danubij fonte plura. Sequitur Cæſaris & militũm in Danubio pugna, & inde diſceſſus, eiuſdemque cum Regina verba de rebus Inſubrium: qui mox cũ exercitu in Priſchauium agrum profectus, Othoburgium obſedit, inibique pugna varia, ſed in primis duellum Cæſaris & OEbali, qui de ſe multa refert: quorum in auxiliũ Venus & Diana deſcendunt, clarum vtrinque certamen: ſed victa Venus in cœlum aufugit. OEbalus iam iam moriturus, Cæſarem vt ſe mandet ſepulturæ, rogat. Cæſar cum militum furorem compoſuiſſet, ad OEbalium corpus proficiſcitur, idemque ſepulturæ mandat.

AVSTRIADOS LIBER QVARTVS.

DVm gliſcit ſic ira animis, vulgata potentes
Fama mouet populos, tunc omnes arma capeſſunt
Illyricae in primis patrio de more cohortes
Armantur Sibynis, Baccha Pucina relinquunt.
Prela Tegeſtraea, Natiſumque, nouemq; Timaui.

Tranſcen-

IN AVSTRIADOS LIB. IIII SCHOLIA
Iacob. Spiegelij.

DVm gliſcit ſic ira animis] Sequitur Catalogus gẽtium, quæ Maximiliano militarunt. *Illyricae cohortes*] Propter aliqua oppida, quæ Cæſar in Illyricis tenet, prius a Venetis poſſeſſa. Illyrij ſeu Liburni (inquit capite quinto ſecũdi lib. Florus) ſub extremis Alpium radicibus agunt inter

Arſiam

Tranſcendunt fontes, portuſq; arx alta Naonis
Excitur, Carnuſq; audax, eius corpus Ibera
Cetra tegit, iuguloque in pugna muſſat obeſo.

Arſiam & Titium flumen longiſſime per totum Adriatici maris littus effuſi. Lege Plinium cap. viceſimo ſecundo libr. tertij, & Appianum in Illyrio, qui ſcribit Polyphemum Cyclopem ex Galatea genuiſſe Celtum, Illyrium & Gallum, a quibus Celtæ, Illyrij & Galli nomen habent. *Sibynis*] Diximus Ennio autore, vt eſt apud Sextum Pompeium genus teli fuiſſe peculiariſſimum Illyricis populis. *Pucina prola relinquunt*] Plinius vini Pucini meminit, nunc nos Ribolium appellamus ex Tergeſto ſuaniſſimum affertur. Sed hi verſus ſic legendi ſunt: *Armantur Sibynis Baccha Pucina relinquunt Prola Tegeſtrea.* Nam Græci Tegeſtre dicũt, & apud Dionyſium legitur *Aſty Tegeſtraon.* Interpres itidem vertit: *Alta Tegeſtraon poſtrema mœnia terra.* Artemidorus autem (vt Stephanus ſcribit) Tergeſtrum nominat. Latini *Tergeſte* vocãt. vnde noſter alibi libro vndecimo *Tergeſtinos maniplos* dicit. Nam Pomponius, Plinius, Strabo, ſi ſincera eſt translatio Tergeſte ſcribunt. *Natiſum*] Alij dicunt Natiſonem. Lege Sabellicum in deſcriptione patriæ. *Nouemque Timaui Tranſcendunt fontes*] Nouem enim capitibus exit, vno tamen oſtio, mare Adriaticum ingreditur. Maro, *Per ora nouem vaſto cum murmure montis It mare præruptum.* *Carnuſque audax*] Ni fallór, reſpexit ad rebellionem Carnorum ſub Maximiliano Cæſare, qui Hungarorum exempla ſecuti ſunt, qui paulo ante in Principes viros Pannoniæ conſpirarant, tantamque inde cædem editam ferunt, vt diuerſis locis ſupra quadraginta milia cæſa cenſeantur, tandem victi pœnas luerunt. quare arbitror hunc verſum additum poſtea a Poeta, cum multo ante opus confectũ fuerit, ſed non editum. Tumultum hunc, ſeu mauis ſeruile bellum in literas retulerunt, & Poeta noſter in Itinerario, & Cuſpidianus, & Ludouicus Decius in tempora Sigiſmundi Sarmatarum Regis. *Cetra*] Scuti genus. Maro, *Leuas cetra tegit.* *Iugulo obeſo*] Id eſt, tumenti. omnes enim fere Carni ſtrumis laborant. Dicunt aquarum naturam hoc efficere. Nam author eſt Albertus noſter, qui montes incolunt, frequenter nodoſa & ſtrumoſa habent colla & guttura, propter aquam talem in eis phlegmaticam ſuperfluitatem generantem.

Inde Carenthani trepidam eduxere phalangem
Villacio, ſequiturq; Luentium, & altior illo
Gurcia, quæ varijs pedites emiſerat armis.
Quinquaginta Bebras centum delecta iuuentus
Pila gerunt humeris, caſtus fert cætera pubes.
Oppida quid Styriæ memorem? Grecusq; cateruas?
Armigerumq; genus? qua deſpumantibus vndis
It Drauus impatiens, & multo fertilis hydro.
Nec mora, diſiectis antiqua Celeia muris
Petouioq; ingens (velut indicat alta vetuſtas)
Arma parant, equitum turmas hæc, illa cohortem
Emittit peditum: ſed longe animoſior ibat
Belliger Auſtriades, & mœnia lata Vianæ
Conueniunt circum populi, effuſumq; videres
Et Cremeſum, Sthaniumq; ferox, & prædia lætos
Rhetia deſerere, & Mauternia rura colonos.
Quiq; habitant Cetij ſummis in collibus vrbes.
Inde Anaſina phalanx. primo Styra in agmine ſecum
Velſinos ducit, ſimul & Gemunda profundum
Turba lacum, & rupis Trauſtanidos antra relinquunt,
Et manus Iſtricola in bellum ruit aſpera Lynzo.

Inde Carenthani] Carinthiæ limimites moreſq; gentis Syluius in Europa ſcribit. *Villacio*] *Villach* vulgus appellat, oppidum eſt famoſum, ditione Antiſtitis Bambergenſis. *Luentium*] *Luentz* oppidum intelligit, a quo Vallis ipſa nomen accæpit. *Gurcia*] Hæc clara eſt ſede epiſcopali, cuius antiſtes olim inter ſacri Imperij proceres numerabatur. *Styriæ oppida*] Et hanc Syluius deſcribit. Oppida recenſui libro primo. De Drauo inferius. *Quinquaginta Bebras*] Hoc eſt, quinquaginta pedites gerẽtes bebras. Bebra autem eſt teli genus. Nomina & genera telorũ adnotauit diligenter Crinitus, libro tertio & decimo, de boneſta diſciplina. *Grecaſque cateruas*] Sic ſine diphthõgo ſcribendum ab oppido *Gretz.* *Fertilis hydro*] Accolæ fluminis Draui referũt aliquando ma[illegible]am vim ſerpẽtium viſam in flumine. *Celeia*] Huic comites præfuere patrum noſtrorum memoria, quo iure in Auſtriacam domum abierit libro primo relatum eſt. Antiquitatem loci referunt veterum Romanorum inſcriptiones & monumenta, quorum multa collegimus, dum illic ageret Cæſar Maximilianus. *Petouio*] Nos *Pettau* vocamus, & ipſum oppidum vetuſtate nobile. *Viana*] Viennæ, vt dicam inferius. *Cremeſum*] *Krems.* *Stanium*] *Stain*, oppida Auſtriæ inferioris ad ripam Danubij. *Rhetia*] Oppidulum *Rhetz* dictum ſignificat, nobile muſa Gracchi Pierij, ad quem Celtes noſter elegãs in mores aulicos ſcripſit carmen, lib. Odarum ſecundo, ſi forte requiris. *Mauternia rura*] Pagus eſt *Mautra* dictus non ignobilis ob ſoli fertilitatem. *Cetij*] Scilicet montis, qui patria voce *Kalenberg* dicitur. Hunc de Parocho ſuo exteris notum fecit, cantatiſſima fabula poſteris per rythmos tradita. *Anaſina phalanx*] Prouincia Anaſi, *das Land ob der Enns*, cui a fluuio Anaſo nomen eſt, olim Norici Ducatus portio, tradita eſt a Friderico primo Auſtriæ Principibus titulo Marchionatus ſacri Imperij, qui & tum ipſam Auſtriacam Marchiam iuſſit eſſe Ducatum, vt legimus apud Ligurinum Poetam nobiliſſimum. *Styra*] Hac ædificiis clarior vrbs alia non eſt in Anaſo. *Velſinos*] Incolas oppidi *Wels*, quod alluit Trauna fluuius. Inſigne morte Maximiliani Cæſaris, patria Eraſmi Strenbergij. *Gemunda turba*] *Gemynden* oppidum ad lacum Traunæ intelligit. *Rupis Trauſtanidos*] Mons eſt ad

Traunam fluuium editiſſimus, quem accola vocat *Traunſtein.* *Lynzo*] Ad Danubij ripam ſitum eſt Lyncium nobile Anaſinæ regionis emporium, vnde dixit *& manus Iſtricola.* Hic obiit Cæſar Fridericus pater Maximiliani.

Ii ſigna extollunt Aquilæ, Martisque futuri
Feſtinant auidi, pars læuam ancilibus ornat,
Præmunitque latus framea, pars more Catheias
Teutonico gerit, & loro prædeſtinat ictus:
Gemmatoqe omnes auro, tortiſque refulgent
Torquibus, armati proceres, galeiſque micantes
Coniferis, duro geſtant humeralia ferro,
Thoracem connexa ſuper, rapit æquora curſu
Miles, & æripedem impellit cataphractus anhelum
Goricius, ſacraque fremens volat agmen ab vrbe,
Quaſe Noricis Ateſinum vallibus infert,
Vaſtaque percuſſis liquere incudibus æra.
Nigrantes populi, cæciſque horrenda cauernis
Sbotia, & armatis campus deferuet Halæus
Ciuibus, ardentes qui deſeruere Salinas.
Et iam nubiferas linquunt caſtella per alpes
Durati niuibus populi, & qui diuitis arces
Circum habitant Tyroli, regio quo nomine dicta eſt.
Inde Tridentini. & populi venere bilingues:
Beſſenij, Cornique, & plebs cetrata Salurni,
Bolzanumque ferax mercis, cogitque morantes
Cluſinos ea fama duces, tua Bryxina proles
Ante omnes viſa eſt ſumptis fulgentior armis.
Parte alia vallis circundata montibus altis
Quadriuia, hæc patribus dicta eſt Amnaona priſcis,
Tela capit, falces Trameni conflat in enſes
Vinitor, impellitque acres ad munia belli
Cura Ameranæos, atque Octumindicum ad oram
Peruenit rumor Rhæthique ex alpibus altis
Tyrrhenamque manum, & celeres egere quadrigas.
Algoui, & armigeræ pubes animoſa Briganti
Pilati aduentant, plenas Conſtantia lintres
Telorum impellit remis, longeque reſultant
Per Venetum vecta arma lacum, propiuſque videtur
Incola neglectis ferri Neleburgius agris,
Ad bellum fremit Hegouius, ſimili furore
Corripitur Rotheburga manus, Nicerumque remenſa
Soncouis ſe iungit equis, tacituſque furentem.
Nec te Friburgi, nec vos nemora atra ſilebo,
Fraxinea horrificas vibrant ia tela per vmbras,
Nec non Vindelicus, & qui nunc fertur in illis
Eſſe locis, iuxtaq; Alpes colere arua Sueuum
Ingentes clypeos aptare, & pila videres
Fœdere coniunctum magno, ſunt longa relatu
Principia, atque olim variis orientia cauſsis.

Ii ſigna extollunt, &c.] *Ancilibus ornat*] Ancile poſuit pro ſcuti genere. Cæterum de ancilibus lege Plutarchum in vita Numæ Pompilij.

Catheias] Germanorum proprie telum erat, & meminit Maro. *Et loro prædeſtinat ictus*] Quia cum feriebant loro, quo telum alligatum erat, retrahebatur. *Sacra ab vrbe*] *Inſpruck* intelligit, quam ſacram vrbem puto, ideo appellat, quod Cæſar eam velut præcipuam ſedem frequentarit.

Quaſe Noricis] Sequitur hic Strabonem, qui Ænum Ateſinum appellat, & idcirco Poeta inferius de Anaſo flumine dicit: *Dubiuſque binomine ripa*, intelligens fortaſſe illud appellari oportere etiam Ænum. *Sbotia*] *Swatz* oppidum ſignificat, cuius & meminit Picus in Stautoſticho.

Campus Halæus] Hala eſt vrbs opulenta mille paſs. ab Æniponte. *Tridentini*] De his inferius. *Populi bilingues*] Duas callentes linguas, nempe Germanicam & Italicam. Sunt autem e pagis quos proximo nominat verſu. *Bolzanum*] Nos *Botzen* vocamus. *Ferax mercis*] Propter mercatū qui illic in anno bis celebris eſt.

Cluſinos duces] Non ſatis intelligo quid velit. quãquam ſcio Cluſam oppidum eſſe, per quod e Brixina tranſitus fit a proficiſcētibus ad Bolzanum. De Brixina inferius. *Quadriuia*] Codobrinm nunc vulgus vocat. Dicta eſt Amnaona. Rationem nominis nequiui hactenus inquirere.

Trameni] Traminium pagus, vino, quod in collibus naſcitur præcellens, nobilis, exportatur in exteras nationes, Baigariam, Sueuiam & Rhætiam.

Ameranæos] Ab Amerano, quod oppidum eſt, vt dictum eſt, Tyroli arci, a qua regio ipſa Tyrolēſis dicta eſt, vicinum. *Tyrrhenamque manum*] Quoniam Rhætus ex Tuſcia venit, & eam partem inter Alpes & Iſtrum habitauit, quæ hactenus ab eo Rhætia dicta eſt, autor Trogus libro viceſimo. Idem ſcribit Plinius capite viceſimo tertij. *Algoui*] Inter Rhæticos olim connumerati. *Briganti*] Diluit errorem quorundam doctorum virorum, qui aſſeruerunt Conſtantiam Brigantium eſſe, cum Brigantium oppidum ſit ſeorſum a Conſtantia, Hoc Lacui Brigantino nomen indidit, quem Plinius facta literæ vnius tranſpoſitione Bigrantinum vocat. *Nemora atra*] Id eſt, gentes nigræ ſyluæ, quæ ſic noſtra lingua appellatur, & eſt pars Hercyniæ. *Eſſe Sueuum*] Tranſmigrationes gentium indies fieri manifeſtum eſt. Sueui in media fere Germania poſiti olim erant lata gens. Nunc autem Sueuiam intelligimus Vindeliciam & partem Rhætiæ, & idcirco dixit, *qui nunc fertur in illis eſſe locis.* *Fœdere coniunctum magno*] Originem refert fœderis Sueuici.

Hic

Hic duas refert cauſſas, tertiam ſcribet vbi de Norimbergenſibus loquitur, de quibus copioſius Nauclerus.

Burgoniæ(vt memorant)tellus, atque oppida, quæ inter
Vindelicos Iſtrumq. iacent, ſubiere Georgi
Boiugeni Imperium, qui late extendere fines
Inuigilans, auro prædiues & vbere glebæ
Sub iuga conſilium crinitos Marte Sueuos
Poſſe trahi cœpit, vicinaque protinus arua
Occupat, & trepido potitur vi Martis Othingo,
Deuictique ſacras Rocheburgi ſæuit in aras
Hac primum populos coniunxit origine fœdus.
Aſt alij diuerſa, & te, Friderice, recenſent
Fœderis autorem, quæ tempeſtate potentes
Inuaſit Venetos ſenior Tyroleius Heros,
Raptaq. Regini ducibus ſunt mœnia Boiis.
Tertia iam cauſa eſt, alio ſe differet alma
Calliope, nunc & populos, & miſſa canemus
Auxilia, & iunctas bello memorabimus vrbes.

Burgoniæ vt memorant tellus] Primam dicit cauſſam. Ducem Georgiũ Bauariæ cognomento diuitem, qui Sueuos ſub iugum mittere deliberauerat. *Othingo*] Othingen pagum agri Burgouij intelligit. *Rocheburgi*] Cœnobium eſt in eodem agro *Rockenburgum* dictum, iuxta oppidũ *Wiſſenhorn.*

Aſt alij diuerſa] Secundam cauſſam vult Albertum, qui Reginonẽ, id eſt, Ratiſponam vrbem Imperij occupauit. Hoc autem fœdus ſub Friderico Auguſto ictum eſt primo, tum cõfirmatum a Maximiliano Cæſare filio. *Senior Tyroleius*] Sigiſmundus Tyroli Princeps ille omnium ſua ætate principum liberaliſſimus. Albertus enim Bauariæ Dux vt a Sigiſmundo hæres Tyroli fieret laborauit, aliterque fieri non poſſe animaduertit, niſi aſtu vteretur. Perſuaſit Sigiſmundo vt bellum ſumeret contra Venetos, ac ſua repoſceret, vt is pecuniis & viribus extenuatus cogeretur poſtea Alberti vires ac auxilium requirere. Rei Fridericus Imperator non ignarus prudentia ſua ita egit, vt a Sigiſmundo hæres interim crearetur, quod vt quantum poſſet Albertus turbaret Ratiſponam occupauit, ac arma contra Fridericum ſumere velle videbatur, quare Fridericus cum Sueuis fœdus percuſſit, exactiſque hoſtibus Reginonem recuperauit.

Prima Moguntiaci] Sueuicum fœdus trifariam diuiſum erat. Primi in eo Principes erant. Secundo Prælati, Tertio Ciuitates. Et hunc ordinem ſequitur Poeta.

Prima Moguntiaci micuerunt agmina ab oris
Bertholdi, ſequiturq. Iacobus, & almus Vryel
Zolrenſisq. ſacer, & tanti Martis origo.
Boiugena Albertus, multis legionibus arce
Munychia properat, generiſq. is Norica rura
Per ſeriem repetit, Rugorumque aſpera Princeps
Geſta Filectes referens animoſa Tyranni.
Bella inhiat, priſcoque acres deſcendere regno
Caſſubios ſecum, & venturo Marte frementem
Vandalon aſpiceres. Virthymberzentius Heros
Inſtruit antiquos Decios, montanaq. proles
Proſequitur Pelegarda ducem, qui turbine belli
Innumeros ſcribit populos, & auita repoſcit
Oppida, trans Enti ripas, quantumque laboris
Hauſerit is bello, poſt me admirabitur ætas.
Tu quoque Dux Badæ, non inferiora ſecutus
Auſpicia ad Martem properas, quæ cana vetuſtas
Antoninatuis oſtendit munera thermis.
Primus & hic ordo eſt, araſque, & ſacra relinquit
Fana Moguntiaci, delubra, igneſque Lyceos
Relligioſa cohors, vadit nec ſegnior illis
Campiduna phalanx, atque Eluagenſius haſta
Inſignis miles, populus Salmonidos oræ
Villaque, Augiæque minor, Vineæque, Rotumque
Bergi opus accelerant, æterna nec abfuit aris
Veſta ſuis. trepidas campo, quæ fuderat alas,
Pone Hugon, fratreſque duo, fœcundaque proles
Natorum, & paruo properat Volphangus Othingo.

Prima Moguntiaci Bertholdi] Huius vitam Bertholdi e familia Comitum Hennebergiorum, auunculus meus eleganter ſcripſit. *Iacobus*] A *Liebenſtein*, equeſtri familia natus. *Vryel*] Et hic e clara eius ordinis Gemmingorum ſtirpe fuit. Cui ſucceſſit, qui nunc cum Magdenburgenſ. & Halberſtatenſ. Moguntinam tenet Eccleſiam, Albertus e Marchionibus Brandenburgenſ. natus patre Electore. *Zolrenſiſq. ſacer*] Fridericus Epiſcopus Auguſtenſis, ex Comitibus de *Zollern.* *Boiugena Albertus*] Eorum ſcilicet, pater, qui hodie Bauaris imperant. *Origo tanti Martis*] Id eſt, cauſſa tanti belli, vt libro primo relatum eſt. *Munychia arce*] Monachum intelligit clarã Boioarię vrbem, & Principum ſedem. Dixit autem Munychia ad græcum nomen. *Rugorum Princeps*] Marchionem Caſimirum intelligit. *Geſta Filectes*] Is bellum cum Odeacro geſſit, vt diximus primo libro. *Caſſubios ſecum*] Alludit ad titulos, quibus etiam hactenus vtuntur Margrauij. *Inſtruit antiquos Decios*] Vt ſe Decij pro rep. vouerint, pulchre ſcribit Gellius, & meminit Euſebius libro Temporum. Tu autem intellige Decios, id eſt, Teccenſes populos, quorum Duces ſuam ad Decios referebant originem.

Zolrenſiſque ferox alter, pincernaque magni
Imperij Albertus veteri mouet arma Lyburgo.
Quique equites ducit ſaxoſa Elephantis ab arce,
Praeterea innumerum genus alto a ſanguine cretum.

Horum ditio acceſſit regulis Wirtembergenſibus, vt Nauclerus oſtendit. Vnde ſe Duces hodie Teccēſes appellant. *Montanaque prelis Pelegarda*] Comitatus mõtis Pelegardi ſubditos intelligit, cuius titulo etiam hactenus vſi ſunt Principes Wirtembergenſes. *Entis ripas*] Æneam hunc flunium Capnion appellat, de quo inferius latius dicam. Alluit vrbem Phorcerſem. *Antonina munera*] Antonius illic multi nominis thermas ædificauit, vnde adhuc Germanico nomine a Thermarum nomine *Baden* appellatur. *Primus & hic ordo eſt*] Hactenus de Principibus, nunc de Prælatis. *Ignesque Lycaos*] Auguſtenſem Epiſcopum intelligit a Lyco flumine, vt ſupra dixit, *matreſque Lycaa*. *Campiduna phalanx*] Campidona dicitur vulgo, oppidum iuris Imperialis, cuius & Celtes meminit, Germanice *Kempten*. *Eluagenſium miles*] *ElWangenſem* intelligit. Eſt locus Eccleſia inſignis, quæ ſacri Imperij Principem, nomine præpoſiti ſuſtentat. *Salmonidos ora villaque*] *Salmanſwiler* cœnobium eſt inſigne, cuius Abbati parent coloni multi, ideo dixit *populus Salmonidos ora*, pro terræ, regionis, ditionis. *Augiaque minor*] Eſt enim & maior, quæ *Reichenato* ab incolis appellatur, quæ & ipſa olim eminentiſſimum Imperij principem ſuſtentare poterat. In hac Marci Euangeliſtæ corpus oſtenditur. *Pone Hugon*] Comes a *Monteforti*. *Fratreſque duo*] Ioannes & Vlricus. *Othingo Vinea*] *Weingarten*. *Rotumque Bergi*] *Rotenberg*. Sunt & hæc cœnobia quorum Abbates coniuncti fuere in Sueuico fœdere. *Æterna nec abfuit aris Veſta ſuis*] Indicat veſtalium quoque Cœnobia in eo fœdere coniuncta fuiſſe. *Lyburgo*] Nos Lymburgum dicimus, coactus verſu dixit Lyburgum. *Elephantis ab arce*] Interpretatus eſt germanicam dictionem. Comitem enim intelligit de *Helffenſtein*.

Tertia dein veniunt coniunctis fœdere magnis
Vrbibus auxilia. in primis ad munia belli
Turma Argentorato violentior exit equeſtris,
Hinc Auguſta ſacro tantum, quæ ſurgit alumno,
Quæque emenſa vltra eſt feruentem littora Zonam
Nauibus Oceanum, & rubri trans littora, nouit
Quæ regum imperia, & qua Calecutidos oræ,
Taprobaneſque alius declinet Delius vmbras.
Nec non Vindelici, telluſq; Licatia ſecum
Armantur, campoq; fremit geſata iuuentus
Alerio, & gelidi complentur milite ripæ
Pegnitij, propere qui regna inuadet Othonis.
Pone Vlmanatum placido decurrit ab Iſtro
Turba ingens hominum, Niceroq; Eſlingides alæ.
Nec non & vacuum fontem liquere ſalutis
Gens habilis pugnæ, ſequiturq; ardentior Hallis,
Norlingiq; hominum, genus implacabile pugnæ.
Quæq; tenet patrium collis ſibi nomen ab vmbra
Antiquis memoranda viris, hic Flauius aras
Præclaras ſtatuit, armiſque eiectus ab Iſtro
AEneadum priſcus hic conſedit Rhætus in oris,
Vnde etiam priſcis dicta eſt hæc Rhætia tellus.
Lindauiumq; feros telo, remiſq; Brigantas
Munit, & ſacrum petiit Gemyndia fœdus.
Incola Memmingi, Bibracumq;, & Vimpina currus
Aptant militiæ, atq; alio ſeſe ordine rurſum
Campiduna armat Legio, viſuraq; primum
Verdea Auſtriadas acies & Martia tela.
Villaq; Fullonis, turba & Luthyrchidos oræ
Auleniumq; vetus, & formidanda Buchori
Inſurgit pubes, alia ratione nec vllo
Fœdere coniunctus bello furit Haſsius heros.
Viſus & vmbriferis rapidas diffundere ab antris
Melibocus turmas equitum, longumque frementes
Abnobij montes, & quas non ſuggerit ordo,
Mille animæ properant variæ & ſine nomine gentes.

Tertia dein veniunt] Tertium locũ ait in Sueuico fœdere ciuitatibus datum. *Argentorato*] *Strasburgo*, de cuius nominis ratione aliquanto pluribus agemus libro octauo. *Sacro alumno*] Alluſio ad Matthæum Langum Cardinalem Gurcenſ. qui patricia gente Auguſtenſ. ortus. *Quaque emenſa*] Laus Auguſtenſiũ a mercatura. *Nauibus Oceanum*] Dicit Horatius fuiſſe eum audaciſſimũ, qui primus fuerit nauigare auſus. Hanc humanam temeritatẽ elegãtet Claudianus cecinit in præfatione Raptus, & Seneca in Medea. *Feruentem Zonam*] Orbis terræ per quinque zonas ſiue faſcias pro rerum diuerſitate diſcernitur. Lege Plinium in ſecundo. Macrobium eodem de Somnio Scipionis. Martianum libr. ſexto. Maronem primo Georg. Tibullu quarto, Claudianum primo de Raptu, noſtrũ Richardum libr. octauo. *Calecutidos ora*] Ad quã nauigatione per Luſitanos reperta nauigant. Senſus eſt opinor, nouerunt mercatores Auguſtenſes, in quam partem Sol declinet vmbras ſuas iuxta illud Lucani, mirãtur vmbras non eſſe ſiniſtras. Nam illi qui habitant Taprobanem vel Calecutium habent contrarias vmbras a nobis. Nam exiſtente ſole, verbi gratia, in tropico Cancri, cũ ad nos maxime accedit tendentibus nobis ad Occaſum, vmbræ ſunt dextræ. illis item ad Occaſum tẽdẽtibus, ſunt ſiniſtræ: rurſus cum per Auſtriuam plagã nauigant Taprobanem verſus a Gadibus ſiunt illis vmbræ dextræ, nobis a Septentrione in Orientem ſiniſtræ. Nec iis qui extra Zodiacũ poſiti ſunt mutantur, niſi quod acceſſione vel

remo-

remotione Solis longiores fiunt aut breuiores, vt per gnomonem facile colligere poſſumus. quare miror Plinium ita facile erraſſe conſtanter aſſerendo, nihil habitari in terris, quam quod Zodiaco ſubiacet. monſtra autem in ſyluis gigni, quoniam Venus duos gradus latitudinem Zodiaci excedit. Si autem ita eſſet aliquando & nobis etiam, vt in Syene contingit, vmbræ fierent a vertice. Sed quidquid a Syene Septentrionem verſus incolitur extra Zodiacum eſt, quantumuis enim accedat Sol ad nos, ſiue ad Cancrum, vmbræ nunquam cadunt niſi obliquæ ad Septentrionem. *Geſatā iuuentus*] Id eſt, telis Gallicis armata. Geſos viros fortes dicebant, vnde Poeta inferius dixit, *quos miſit Gallia Geſos.* *Campo Alerio*] Norinbergenſes vocant *Haller Wyſe.* Locus eſt ad ripam amnis Pegneſij peramœnus. Lege Celtem capite quarto in deſcriptione Vrbis. *Regna Othonis*] *Oden Walt* a noſtris dicitur, ſiue ex Othonis Imp. donatione Amberbacenſis cœnobij, ſiue ex loco non ignobili *Odenoheim*, vbi Otho in venationibus pernox agebat, vt idem Celtes in libro iam citato ſcribit. *Placido Iſtro*] Quoniam paulo ſupra Vlmanates in Rhætia oritur Danubius, vt ſuo loco dicemus. *Othonis*] Ducis. & hoc dicit propter oppida, quæ a Palatinis tenebantur. *Fontem liquere ſalutis*] Interpretatio vocis Germanicæ *Heilprun.* Quod oppidum eſt haud incelebre iuris Imperialis. *Brigantas*] Intelligas illos qui Brigantinum lacum accolunt. Nam de Brigantio oppido ſuperius ſcripſit. Brigantinus autem lacus dicitur Conſtantienſis, Acronium & Venetum Pomponius appellat, alibi Poeta Tiberij lacum dixit, eo quod, vt refert Strabo Tiberius illo ad inuadendas Sueuorum gentes vſus eſt. *Alio ſeſe ordine*] Quia ſuperius propter prælatos dixit, *vadit nec ſegnior illis Campiduna phalanx*, hic autem propter ciuitatem ipſam *Campiduna armat legio.* *Viſuraque primum*] Vt paulo inferius ſcribit. Cæſar primo Danubianam Verdæam verſus caſtra mouit. *Villaque Fullonis*] *Pfullendorff* oppidulū, vt & *Leutkirch.* *Auleniumque vetus, & formidanda Buchora*] In tertio pede videtur peccatum in ſyllaba. Sed idem facit Maro. *Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.* Adi Seruium. *Alia ratione*] Lantgrauium Haſſiæ ſeorſum ponit, quia alia quam fœderis ratione venit ad hoc bellum.

Melibochus] Mons eſt Veſtualiæ, vt etiam Abnobij, qui ex alpibus, vt dictum eſt, continuo facto iugo in Veſtualiam protenduntur.

Principium interea belli ſerieſq; futuri
Diuiditur, variiſq; fremunt regionibus arma.
Dux ſiquidem Decius vexilla volantia ripis
Diffundit Niceri Cubos, Rhenumq; laceſſit
Lantgraphy furor, & cetratum Bacteron vrget.
Quique excelſa colunt Segduni mœnia patres
Hercynia in magna, qua regnum, atque oppida Othonis
Antiqui ſteterant decertauere, potentes
Trans quoque Alexander Rheni furit agmine ripas,
Pellæis qui claret auis, & nomine regum
Nec minor inſurgit contra violentus Odechi
Mœnia Burgrauius Princeps, atque inſtruit arma.
At Cæſar trepidas inuadere deſtinat vrbes
Norici, & Albertum ſecum coniungere caſtris.
Iamque ſui armantur populi, iam pila Sueui
Geſtabant humeris pedites, circumque Lycæa
Littora perfremere, & Martem incuſare morantem,
Tandem magnanimus phaleris ardentibus auro
Cæſar equum aſcendit, circumdatus agmine magno
Armatorum hominum, cui duro caſſida ferro
Suffultos operit crines, & lamina pectus
AEgidos, & lateri feruens effulminat enſis.

Principium interea] Diuiſio belli. *Dux Decius*] Wirtembergenſem intelligit. ſuperius enim dixerat *Wirthymberzentium heros.* Inſtruit antiquos Decios, vt inferius latius indicabimus. *Cubos*] Cubi a Chaubis differunt. Cubi enim citra Rhenum in Germaniæ: Chaubi vero vltra in belgica ripa ſunt. *Cetratum*] Id eſt, ſcutatum. Cetra enim ſcutum erat rotūdum & breue. Liuius Cetratorū militum in Macedonico bello meminit.

Bacteron] Nam Bacteri & Bructeri dicuntur, qui, vt Poetæ videtur, Weſtualiam tenuerunt. *Segduni*] Sequitur opinionem quorundam, qui dicunt ex diſtantiis Ptolemæi colligi Norimbergam Segdunum poſſe appellari. In qua ſententia Celtem Germanum Poetam alioqui eruditum fuiſſe video, qui ſingulari opere Norimbergam celebrauit. *Pellæis qui claret auis*] Alludit ad nomen Alexandri. Iuuenalis, *Vnus pellæo iuueni non ſufficit orbis.* *Ægidos*] Thoracis. In priuatis enim perſonis Thorax dicitur: cum induit Imperator Ægis dicitur, vt eſt apud Martialem. Poetæ item Ioui attribuunt, & Græci Ægiochum Iouem, id eſt, habentem ægida dicunt.

Mittitur interea iuuenis, qui more parentum
Indicat bellum, claregatumque per vrbes
Pergat, & elato baculo fera nunciet arma.
Auſtriades igitur rebus ſic rite paratis
Verdæam petiit, qua ſe Verneſus in Iſtrum
Ingerit, & vaſto condit ſua nomina fluctu.
Viſaque vt inuicti ſplendentia Cæſaris arma
Formido inuaſit proceres, qui fœdere iuncti

Mittitur interea iuuenis] Hic mos ſeruatur vſque in hodiernum diem a noſtris. *Claregatum*] Antiquo vſus eſt verbo, cuius meminit libro primo Titus Liuius. Eſt clarigare nihil aliud, quam clara voce ablata repetere. Romani ſiquidem cum alteri bellum indicere volebant patri patrato, quod genus ſacerdotij erat, demandatur prouincia, qui ad fines hoſtium pro-

Hoſtilem in cædem, & bellum commune ruebant.
Omnia ne Cæſar late ſibi vendicet armis
Pacta ſoluturus, totumque repente ſubactum
Noricon aſciſcat, taliſque it rumor ad vrbes
Illius aduentu trepidas, ceu ſubter anhelans
Tellurem quateret Boreas, & verteret imo
Fundamenta domum, quo ſumma palatia, templa,
Ingenteſque cadunt turres, planctuſque, timorque
Gliſcit, & exangues preſſant ad pectora natos
Sollicitæ matres, fugiuntque labantia tecta.
Armorum interea ſtrepitus, clangorq; tubarum
Ingens auditur, ſubterq; meabilis horror
Fertur aquas, Iſtrique meat ſpumantis ad aulam.
Tunc ſubito vt magnis tumefactas perculit aures
Danubij, excelſa madidum caput extulit vnda
Numen, & a ſummo palantes proſpicit amne
Auſtriadas, motaſque vrbes, atque obice poſtes
Muniri, & circum rapidam ſua mœnia pubem
Lethiferos lapſus, vaſtoſq; locare molares.
Tunc Xantho Beoremq; vocat, quibus imperat almos
Acciri Diuos fluuiorum, qui ſua pulſant
Littora, & in gremium recipitque fouetq; cadentes
Protinus obliquo fluctus ſecat vtraq; motu
Immanes, pars inferior tenus inguine piſces
Spumea tortilibus propellunt æquora caudis.
Virginis os, vultuſque illis ſuper eminet Algam,
Et proni in fluuium crines, Hyſmeniaquales
Leucothoe diffundit aquis, aut ſubdola Syren.
Nec mora aui ſimiles, iunctæ Vlmanatibus ambæ
Incubuere vadis, Reginiq; æquora vaſti
Straubyngumq; petunt, dein fœtam mercibus vrbem
Auguſto augurio quondam quæ condita fertur
Petauium, & latis properantem cornibus AEnum
Exuperant, ſacriq; inuiſunt mœnia Lynzi.
Mox vbi naufragi ſubter vada cæca Trudeli
Danubiana fremit nequicquam adeunda Charybdis.
Errantes vbi ſæpe rates abſorbet hiatus,
Interq; & cautes, & ſaxa ſonantia voluit.
Hinc Cremeſum, & magnæ pallatia culta Vianæ
Prætereunt celeres, nec non antiqua ſuperbi
Mœnia Claudonſi, Phlexique, & Amantina linquunt
Littora, Luſſoniumque ferax, & Iazigis oram,
Syluicolaſq; alto trepidantes vertice Dacos
Videre, & Myſos, quis lac mulgetur equarum.
Iamque Triballorum fines, iamq; arduus Hæmus
Viſitur, & gelidi regio tranſcenditur Axij
Vſque etiam Peucen, & qua ſeptem oſtia voluens
Præruptum in pelagus, vaſto cum murmure fertur
Iſter, & vndarum trepidum ſubit agmine Pontum.
Adnantes fluuios adeunt, & nuncia portant
Verba, & ſolliciti mandato Numinis vrgent.

fectus clara voce bellum indicebat, vnde clarigo verbum. Poeta propter verſum dixit claregatum. *Formido inuaſit proceres*] Albertinos ſcilicet, & hinc fictio Danubij inferius, per quã, vt in notatiunculis marginum legi, principum ſuſpicionem ſignificauit. Vnde ſubitus Cæſaris ex Norico diſceſſus, quamquam & fluminis eadem tempeſtate incrementum fuit maximum, & ingentes pluuiæ. *Preſſant*] Maro, *Preſſabimus vbera palmis.*

Xantho Beroenq; vocat] Nymphas Danubij. Xãtho accuſandi caſus græcus, vt illud Ouidij, *Miſeramque relinquere Dido.* *Leucothoe Hyſmenia*] A flumine quod ꝓpe Thebas labuur.

Subdola Syren] Quoniam cantu ſomnolentos facit nautas, inde nauim mergit. Apud Homerum Vlyſſes ſociorum aures cera obturat, ne Syrenum cantum audirent. Eſt & Syren inſecti genus, api non diſſimile. Suida autore. *Auguſto augurio*] Alludit ad nomen, quia a volatu auium dicta eſt. *Petauium*] Patauium. auguſto enim augurio condita fuit, vt etiam in Italia Patauium, antiqui enim vt de Romulo & Remo legimus, nullibi vrbem condebant, niſi prius captato auium augurio: qui mos in frequenti vſu obſeruãdi ſcilicet auium volatus, fuit apud Germanos. Tacitus eſt autor, & nos libro primo diximus. *Sacri Lynzi*] Propter Fridericum Auguſtum dixit, vbi diu permanſit. *Trudeli*] Alludit ad vocem noſtram *Strudel*, qua locus ille in Danubio periculoſus nauigantibus ſignificatur. primo autem inter cautes ingenti boatu fremit aqua, vbi hærent aliquando naues & dehiſcunt, & hanc ſcyllam dicere poſſumus, mox charybdis ſuperanda eſt, vbi aqua quodam vehementi rotatu voluitur, adeo vt non niſi validis remis nauis euadat. ſignificauit ergo vtrumq; periculum, cum *vada cæca* dixit & *charybdim*. *Hinc Cremeſum*] Proſequitur nympharum curſum pontum vſque diligenti locorum deſcriptione. *Quis lac mulgetur equarum*] Id, recitat Strabo vbi de Myſis loquitur. Idem duas ponit Myſias, alteram Olympicam, alteram circa Caycum & Pergamenum agrũ vſque in Teutraniam & Iſtri oſtia. Eſt autem Homeri hemiſtichium, quãquam non ignoro nonnullis videri Homerum ponere Myſios in Aſia. Poeta tamẽ ſequitur opinionem eorum, qui volunt Homerum meminiſſe Myſiorum in Europa vltra Iſtrum, quos alij Mœſios vocant, ex autoritate veterum marmorum, quamquam a Græcis ambo Myſij appellentur.

Principio

Principio ante omnes Perſeæ curſibus vndæ
Conueniunt æquis, & Campidunius Iler
Deſerit Algouios, genus inſuperabile bello,
Diuitis hinc Vlmæ deſcendit Planus ab oris,
Burgouiuſque altas infertur Gynſus ad vndas
Danubij, & de ſe dictam præterfluit vrbem.
Ramilachumque rapax, longaque in valle refuſus
Prantius, & felix Laugeno Verghus alumno,
Mox Egue, Zuzimique amnes, Verneſſus ad alta
Spumeus euoluit Verdææ mœnia curſum.
Infra autem ſtrepitus velocis Smutteris ingens.
At leni contra deſcendere gurgite Egyſſus
Auditur, planiſque Lycum ſtupet accola ripis
Sic fluere, & rapido nymphas vlulare ſub amne.
Iam properat Suter, & Parrhi violentior Alueus
Arſacideſque Ilmus, & tu quoque turbidus vndis
Alsimula, gelida allaberis amne Chebelas.
Hunc & Abis Rheguſque minax, & Nabus ab antro
Pinifero, mitiſque Laber, Iſeriſque fluenta
Pone ruunt, nec Phylſa minor, quem Volphagus æquat.
Ripaque nec curſus voluis Gyſſæa minores
Vaſtior. at longas interluis Aenus Alpes
Labentemque cies Boiorum a montibus Ilſum.
Rhenanique Auarum fluctus, Nymphæque ſorores
Crenyſeæ properant, Gemundæiſque refuſus
Traunus aquis, Anaſuſque volat, dirimitque potentes
Auſtriadum populos, dubinſque binomine ripa
Laureaci, in vaſtum curſu deuoluitur Iſtrum,
Nec non Orcyniis Nendus de montibus ortus
Miratur, vitreum longe quanto impete fertur
Herlacium, quantaſque trahit celer Ipſyus vndas,
Vtque rapax ſimul a Styriis ruit Erlaphus antris
Venaque Pylachy lenis, fonteſque Melyci
Nec placidis te campi vadis, nec Traſme ſilebo,
Nec te, quod retinet regio prope Tullia nomen
Pone Vienna Deis noſtris ſacer. hoc quoque montes
Oppidaque, & priſcæ gaudent cognomine ſylua,
Piſcoſuſque Phyſa, & tranabilis vnda Sueci.
Hinc Leyta Auſtriadum, dirimit qui Pannona terris
Marcomanumque aſſurgit aquis, quibus altera ripa
Danubij increſcit, Carnuntique aſtrepit vrbi,
Caruleuſque Arabon, Styriis de cautibus ora
Attollens, veteris diſterminat arua coloni.
Nec piger it Granis Boghuſque, ſed amplior illo
Sarmaticis ſe mole iugis euoluit in Iſtrum.
Mox Drauus impatiens vndarum examine vaſto
Perſtrepit, & ſpumans fluctu diuerberat aſtra,
Intonat hic Iſtro, & contra nitentior vrget
Et ſaxa, & montes, & fluminis antra profundi.
It Saus interea, & magnis allabitur vndis,
Squamigeris inuectus equis, hauritque morantem
Imperturbati Drinoum littoris amnem,
Sollicitatque Dei monitu, longumque Tybiſcum
Carpathio ciet ore iugo, qui feſſus in antro
Sederat, & ſecum requieſcere iuſſerat vndas.

Principio ante omnes] Res miræ indagationis pariter & ingenij. Sexaginta enim flumina, quod a nullo hactenus factum, recitantur, quę in Danubium exonerant, cuius opinionis eſt Plinius, & Solinus. *Burgouius*] Quia per Burgouiam labitur. *Vrbem*] Scilicet Ginſpurgum. *Mox Egue, Zuſimique amnes*] Legendum, *Mox Egue, Zuzimique amnes*. *Rheguſque minax*] Sine aſpiratione ſcribe Regus. Aenus diuidit dipthongum, vt etiam in hac dictione Pontanus fecit. *Nymphæque ſorores Grenſeæ*] Sorores dixit propter duo flumina hoc ipſo nomine appellata. Sic ſuperius Perſeas vndas dixit, duo intelligens eiuſdem fere appellationis flumina, quæ ſtatim ad ipſum fere Danubij fontem ingrediuntuur. *Inaſus*] Vel Anaſus, utrumque autores vſurpant, alterum autem frequentius.

Binomine ripa] Quoniam, vt dixi, Strabonem ſequitur, qui dicit Ateſinum appellari, quem nunc nos Ænũ dicimus, ac Ænum fortaſſe non incõgrue dici poſſe Anaſum, quoniam, ſi interualla locorũ colligimus ex Ptolemæo, anceps ſum vtrum Anaſus dici debeat Ænus, aut quem Strabo Ateſinum nominat. tamen hac in re vt cuiuſque erit iudicium, ita ſentiat. alibi tamen Ateſinum dicit Ænum.

Drauus impatiens] Tacitus inquit Drauus curſu vehemẽs, Sauus autem placidus fuit.

Nulla mora vt ſenſit ſe terque quaterq; citari
Proſilit ingenti ſtrepitu, quo curua reclamant
Littora, quo ſyluæ, & ſaxorum impellitur agmen.
Et iam Sardonio trepidat de vertice Moſchus,
Miranturq; Daci tumido properare Rhaboſum
Gurgite, & inflexi turbari ſtagna Mariſi,
Nympharumque choris ſublimis ire Ciabrum
Vluifer attonito curſu metuendus Alutas
Vndas quadriiugo ſpumantes verberat axe,
Extremuſq; venit Myſorum Hieraſſus ab oris.
Sic turmatim omnes vaſto cum murmure fontem
Iſtri adeunt magni, limenque, & Numen adorant
Vndarum, ſedemq; ſacram, fluuiumq; potentem.
Hic ortu gelidis ſacro caput exerit vndis
Ex leni ſic fama iugo, fuit Abnoba nomen
Olli, ſed vocem iam mutauere priorem
Monte ſub aerio, quos Rhætia paſcit, Adula.
Extemplo ſed aquis fluuiorum exauctus, oberrat
Immanes populos, & regna exortia gentis.
Lethiferos quod alat piſces ab origine vanum eſt.
Sic etenim ignari patres, mendaxq; vetuſtas
Aſſerit, Armenia ceu fons & Lydia ab ortu
Traduntur partus eniti ſtagna nocentes.
Nec (quamuis Perſes deſcendat ab alpibus amnis,
Et fontem Abnobium curſuq; augeſcat & vndis)
Credimus hoc non eſſe caput, quo deniq; cuncti
Se referunt fluuij, ſubeuntq; madentia muſco
Atria, & immenſum tophis ſurgentibus antrum.

Mariſi] Meminit Strabo.

Vluifer] Ab vlua vluifer legẽdum.

Hic ortu gelidis] De ortu Danubij autores non conſentiunt. Poeta Plinij & Ptolemæi ſententiam ſequitur. Apud Plinium Abnobam legimus, item apud Ptolemæum, vt diximus, Abnobiorum montium fit mentio. quare apud Tacitum arbitror legendum ex leni Abnobæ iugo. *Sed vocem*] Ordo eſt, ſed mutauere vocem priorem illi quos Rhætia paſcit ſub monte Adula. *Adula*] Plinius, Abnobius Ptolemæo. Sequitur ergo vtriuſque opinionem. *Lethiferos quod alat piſces*] Locus eſt apud Plinium, vbi de medicinis aquarum loquitur, vbi etiam de hydro ſtagno. *Nec, quamuis Perſes*] Conſtructio. Nec non credimus hoc eſſe caput ſcilicet Danubij, quãuis Perſes amnis deſcẽdat ab alpibus, quod eſt contra Strabonẽ, qui dicit oriri Danubiũ ex Alpib.

Porta ingens primo, & ſcabris domus alta pateſcit
Porticibus, madidaq; ingens ſpecus accipit aula
Flumina, pro foribus cuſtos ſtat peruigil Eſox,
Veſtibulumq; tenent Nymphæ Perſeides amplum.
At vero introrſum ſquallentia tecta lacunat
Purpureus murex, conchæ, teſtæq; renitent
Humida ſaxa inter media, quaque ipſe ſedebat
Iſter erat locus, & pars longa remotior antri.
Iam ſatur ille annis æuoq; verendus, obibat
Labentes muſco, viridiq; vligine crines.
Quem Xanthe formoſa pedes, Phialeque, Pſecaſque
Errabant circũ, & pulcherrima Lyſianaſſa
Carpebat Cypriis popularia numina flammis.
Tandem multicauo reſidens in pumice, cuncta
Perluſtrans oculis, fluuiorum ſtante corona,
Incipit effari: dubiam ſententia mentem
Noſtra diu tenuit, totus ne effuſus in vndas
Ad mare deferrer, ne me Germanica tellus
Suſciperet gremio, noſtroq; tumeſceret ortu:
An veſtrum auxilium peterem. nam mi fuit anceps
Vtrum tentarem, potior ſententia viſa eſt
Vobiſcum hæc peragi, ſumma hæc. iam tota ſub armis
Auſtria agit noſtri pilata ad littoris vndas
Agmina, & infertur Boiorum mœnia contra.
Iam ſtrepitus noſtras ingens peruenit ad aures

Porta ingens primo, &c.] *Peruigil Eſox*] Fingit Eſocem pro portis aulæ Danubianæ poſitum, quẽ nunc *Hauſen* germanice dicimus. Capitur in Pãnonia frequẽtius. Plinius huius piſcis meminit. *Nymphæ Perſeides*] Alludit ad duo flumina, quæ ſtatim prope fontem Danubium ingrediũtur Perſen & Perſenium. *Dubiam ſententia mentem*] Pollet in orationibus mirum in modum Poeta. Hæc in genere deliberatiuo poſita eſt oratio. Non eſt impediendum iter Cæſaris, immo eſt impediendum, tum vrbium vtilitate, quas flumine ſuo hactenus viſus eſt cuſtodiuiſſe, tum dedecore ſuo & fluuiorum, cum propter cædes futuras videat cruore enectorum corporum infectum iri. quare deliberat obſtandum, quo minus prælia in ripis ſuis committantur. *At Lycus & Vinda atque vna Tyroleiis Ænus Detrectant iuſſa*] *Lycus & Vinda*] Propter Sueuicum fœdus, cuiuscaput inter ciuitates eſt Auguſta. *Ænus*] Quia Cæſar Tyrolanæ prouinciæ Comes eſt. Nolebãt enim contra Cæſarẽ hoſtilẽ animũ oſtendere. *Nigris propellit ab Indis*] Idem etiã dicit Maro. Nilum ſcilicet ab Indis deſcẽdere.

Armorum Vbi

Armorum, atq; ipſi pugnaces vidimus alas
Ardere, immeritasq; aciem conuertere in vrbes,
Scilicet vt fœdis maculetur cædibus vnda,
Veſtraq; deſcendat teter quoq; ad oſtia ſanguis.
Ite ergo & fontes, totasq; reſoluite venas,
Et tumido læta arua vado, campoſq; patentes
Mergite, vt Auſtriadis iter eripiatur, & alto
Immerſi fluctu tentent minus aſpera noſtris
Prælia littoribus, fœdentq; cruoribus amnes.
Vix ea finierat ſtrepitu gliſcente per antrum
Confremuere omnes, reſonant caua ſaxa fragore,
Nec mora, Danubij rurſus per magna reuecti
Flumina, corripuere fugam, totisq; feruntur
Viribus, atq; ſuos repetunt cum murmure fontes.
At Lycus, & Vinda, atq; vna Tyroleius AEnos
Detrectant iuſſa, & tacitum ſe continet antro
Quiſq; ſuo, ſimulatq; vndas hauſiſſe parentem
Oceanum, & tenuis vix poſſe inſurgere ab ortu.
Ecce ruens Iſter vaſtarum impulſus aquarum
Molibus, exuperat ripas, campisq; vagatur
Vndiſonans, veluti per Cenchrum vectus Apollo,
Aut fuluum ingreſſus flammato Hyperione monſtrum
Luctantem nigris Nilum propellit ab Indis,
Nec tantum increſcens ſuperat ſua littora Ganges
Incertus quo fonte cadat, fugiuntq; per Alpes
Agricolæ, atq; altis nutant in montibus vrbes.
Hic armenta trahit, ſyluasq; & luſtra ferarum,
Et ſaxa, & rupes, atq; alta cacumina ſecum.
Interea rapidos voluunt ad littora curſus
Defrænati amnes, & fontibus ora relaxant,
Vndarum patefacta domus, iam latius alueum
Pandit Iſer, gaudetq; effundere brachia campis,
Miraturq; ſimul piſcoſum Rheſon abeſſe
Auxilio: verum ille atris ingrata cauernis
Fata vocans, charam vxorem lugebat Acaſten
Thraicy neptem regis, quam duxerat ante
Dardaniæ in campis, quam fraus pellacis Vlyßis
Candentes auferret equos, illumq; necaret.
Vnde etiam illius voluit de nomine dici
Rheſus, & hunc viuens ſic. Threſſa vocabat Acaſte,
Poſteritas Regum, & Reginum nominat vrbem.
Quiq; Getas Myſoſq; vident, vaſto obice pronam
Conſtipans vndam, & contra luctantur in amne,
Camporum iam læta tenet, perq; arua viasq;
Expatiatur aquis fluuiorum maximus Iſter.
At Rex vt molem vndarum, paßimq; vagari
Ingentem aſpexit fluuium, longeq; ſonantes
Auditi fremitus, pulſataq; fluctibus aſtra.
Subſtitit impauidus, rerumq; ignarus adorat
Numina, quæ ſubter labuntur gurgite vaſto.
Quæ vis naturæ eſt? huc forſitan æquora Nereus
Obice terrarum conuulſo & montibus egit,
Arctoum merſura ſolum. ſic talia ſecum,
Intorquet telum in fluctus, gemuere ſub ictu
Exeſi cantes, concuſſaque littora circum

Vbi Seruius dicit ſimilitudine coloris Æthiopes quoq; nigros Indos dixiſſe. Ego vero Indos in Æthiopia eſſe nō negauerim. Euſebius enim in Chronicis tradit, Indos aliquando in Æthiopiam migraſſe, Vnde opinio hactenus ineruditorum fuit Prȩſtem Ioannem in India vltra Gangem eſſe, quod falſum Luſitanorum nauigatione repertum eſt, cum is apud Indos Æthyopiæ ſit, non vltra Gangem. *Rheſon abeſſe*] Fabula eſt de Rheſo flumine Ratiſponæ. De Rheſo autem Rege Thraciæ, & vt ab Vlyſſe & Diomede interemptus fuerit, lege Maronem: item Ouidium in Heroidibus. Fictio autem hæc Ratiſponæ fortunam reſpicit, quæ cum olim florentiſſima fuerit, nunc ad inopiam redacta eſt, per Acaſten priſtinas opes & Regales pompas ſignificans, per pellacem Vlyſſem Ducem, de quo ſuperius dictū eſt, intelligens. *Reginum nominat vrbem*] Ego in antiquiſſimis tabulis Reginonem inuenio apud Peutingerum.

Quique Getas] Dicit qui aquas ſubminiſtrare non poterant, obiiciebant ſe curſui Danubiano, vt inde tumefactior redderetur, & tranſiliret ripas.

At Rex] Sequitur Cæſaris & militum in Danubio pugna. *Monſtro*] Ita Palinurus apud Maronem appellat mare.

Ingenti tremuere ſono: ceu Iuppiter altos
Fulminibus quateret ſcopulos, ruerentque per vndas
Annoſi lapides, motumque tremiſceret æquor.
At Rex armipotens auro, electroque refulgens,
Pergere in aduerſas vndas, nec parcere curſu.
Non ſecus Oceano fertur Neptunus in amplo
Iratus, Pontumque ſecat, cum littora torquet
Fluctibus, & late vicinas territat vrbes.
Interea fremit Iſter aquis, vaſtumque moueri
Aſpiceres cumulum vndarum, contraque ſonantes
Irrumpunt fluctus, monteſq; feruntur arena,
Ipſe ſuper vehitur curru Deus, altaque miſcet
Æquora, & impellit molem, mugitque, fremitque
Horrendum, fluuioſque iubet ſua tollere cornua.
Inde acies turbatur equis, iamque acta profundo
Hærent arma vado, iam pila natantia fas eſt
Cernere, & horriſono demergi corpora monſtro.
Tunc Rex extollens duplices ad ſydera palmas:
Iuppiter omnipotens reges cui cura tuendi,
Si mortem oppetere, atque anima diuellere corpus
Nos (ait) ordiris, melius precor aſtrue fatum.
O ter felices, quibus eſt occumbere bello
Conceſſum ſuperis, ſupremaque funera paſſi
Arma inter potuere mori. ſic talia fantem
Obruit vndarum globus, & denſata volumen
Ingens æquora agunt. tunc Iuppiter æthere ſummo
Deſpiciens, Irim propere Thaumantida miſit,
Hæc addens: Iſtro qui iam tenet omnia fluctu,
Dic coeat ripis, proprioque nec exeat alueo.
Quod niſi paruerit, ſumptis delabere pennis
Trinacrium ad littus, aulaque arceſſe Sicana
Vulcanum vt flammis audacem torreat Iſtrum.
Dixerat. illa volans iuxta caput aſtitit amnis,
Atque Iouis mandata refert, flammaſque minatur.
Tunc ſimul atque alta Thaumantida ſenſit abunda
Danubij numen, vectum ſuper æquora curru,
Palantes compeſcit aquas, omneſque reſidunt
Numinis ad nutum fluctus placata quieſcit
Vndarum rabies: veluti cum turbine denſo
Nigreſcit Pontus, ventorumque agmine facto
Vis rapidas aperit Syrtes, atque omnis ab imo
Pulſatur tellus, ſpumantque ad littora fluctus:
At vero vt flantes linquunt freta cærula Cauri
In ſeſe redit, & tumidas mare temperat iras.
Tunc Cæſar iam vincat ait, noſtroque triumphet
Inuidia auſpicio, nunc cedimus, & fore tempus
Quo nos vera fides, ſeruataque fœdera poſcent
Ire iterum in cædes, victoſque auferre periclo.
Sic fatus ſeſe paulatim gurgite ab alto
Subtrahit, & Regem ſequitur ſic cætera pubes.
Interea Diana polo delapſa per auras
Danubium vrgebat dictis, fluuioſque morantes
Maturare fugam, Regemq; per aera nimbo
Sublatum, Auguſtam velox Dea vexit ad vrbem.
Inde Hyleerotem, Cynthi quæ ſola per vmbras

Iuppiter omnipotens] Color ſumptus ex primo Æneidos.

Noſtroque triumphet Inuidia auſpicio] Hic innuit ſuſpicionem Principũ, de Cæſare exortam.

Hyleerotem] Ab amore ſyluarum compoſitum nomen.

Secum venari, ſecumque errare ſolebat
Fida comes, roſeæ mutato virginis ore
Ire in caſtra iubet, Langumque affata potentem:
Cui Rex diſcedens rerum conceßit habenas,
Imperet armatas vrbem traducere turmas
Vindelicam. mœrens iam ſe Regina ferebat
In thalamum, belli rabiem & crudele querentem
Excidium populis, erat haud oblita ſuorum
Funera, nec poterat menti dare ſola quietem:
Sed longe ante alios Cæſar ſibi charior omnes
Cordi erat, & Martis totam ſuſpenſa periclis
Ducebat noctem inſomnem, dum coniugis illam
Cura ſubit, pugnæque acris formido fatigat.
Ingreſſus tecta alta domus, ſeſe obtulit vltro
Cæſar, & ancipitem Reginam his protinus ambit:
Cur mœſta es coniux? quæ te premit anxia cura?
Quin age & inceptos mecum meditare triumphos,
Cum tu victa ſacro Regina per oppida curru
Inſubreſque tuos, Galloſque vehere togatos.
His dictis, ingens veſtis diffibulat aurum,
Denudatque artus Reginæ, atque oſcula libat,
Et fouet amplexu, veluti cum Iuppiter almam
Dardaniæ excepit Iunonem in montibus Idæ.
Et iam clara dies tranſacta nocte rubebat
Lampade Phœbæa, bigiſque micantibus Eos
Rettulerat miſeris curas animantibus ægras.
Protinus armato procedit milite Cæſar.
Priſchauium inuaſurus agrum, quem fluctibus vrget
Hinc Rhenus, tumidoque humectat ſpumeus alueo,
Hinc nigra proſpectat patrio de nomine ſylua.
Tunc ſubito aduentus dubias it rumor ad vrbes,
Nec quid agant gnaræ, ſecus haud cum carbaſa vento
Franguntur, fluctuque grauis ratis ipſa fatiſcit,
Concurrunt mœſti nautæ, votiſque fatigant
Numina, cum decimæ ſurgit fragor arduus vndæ.
Iam paßim trepidare viri, pars turribus altis
Alpinas aptare ſudes, caſuſque molarum.
Iis formidando torquenda phalarica telo
Armatur diuerſa locis, partem timor vrget
Et Diuum auſpicia, atque fides violata potentis
Arma ſequi Auſtriadæ, interea Offemburgia Cæſar
Arua petit, circumque vrbis volet agmine muros.
Nulla mora, effuſi ciues, & tempora ramo
Palladio euincti, pacem veniamque precantes
Recludunt vrbem, & Regem intra mœnia ducunt.
His actis, rapidas Othoburgia in arua phalanges
Educit, primoque iubet petere ocyus vrbem
Legatos, ſecum breuibus mandat aferentes,
Vt ſeſe dedant ciues, portasque recludant.
Sin aliter, bellum indicant, nec plura locùtus
Circumdat valloque acies, & robore munit.
Iamque Atlantiacas volucrem Pyroenta ſub vndas
Merſerat, & vultum detexerat Oceano nox.
Tunc nigri diſcors imis Dea ſedibus Orci,
Quæ ſecum e furiis vnam coniunxerat atris,

Vrbem Vindelicam] Auguſtam.

Mœrens iam ſe Regina ferebat In thalamum] Blanca Maria vxor Cæſaris Maximiliani, dum hæc aguntur contriſtabatur de abſentia Cæſaris.

Galloſque vehere togatos] Aliter accidit. nam morte præuenta eſt, *Togatos* autem dixit, quod Ciſalpinis Gallis in Italia toga ſit cum Latio communis.

Et iam clara dies] Rurſus Cæſaris expeditio in agrum Briſgouium, vbi Offenburgi oppidi pugna deſcribitur. *Eos*] Aurora.

Decimæ] Id eſt, maximæ. De decimo fluctu, qui tantopere velut a conſpirante poetarum choro celebratur extat elegans caput, apud Miſcellanea Politiani. *Ophoburgia*] Othobergia legendum. Nam Othobergi arcem a Cæſare expugnatam intelligit, modo illam vrbem appellans.

Iamque Atlantiacas volucrem Pyroenta] Sic etiã profert Valerius Flaccus, declinatur enim Pyrois Pyroentos, & eſt ſolis equus ab igne dictus, vt Æthon & Phlegon ab ardore.

At Rex hortari, pugnaq; accendere pubem
Dulcibus alloquiis: animæ o felicibus, inquit,
Nata aſtris, Martiſq; genus, date tela per hoſtes,
Ferte facem, & ſulfureo iam fulmine portas
Vrite, nec victo præformidetur ab hoſte.
Dixerat: atq; pedem voluens, duo ſpicula torquet
Horrendum in poſtes, gemuerunt æra ſub ictu,
Et moto tremuit nutans arx ipſa profundo.
Tunc velut Aſtræi prorumpunt carcere venti
AEolio, & tumido colliditur Adria fluctu.
Procurſum in cædem, fortes ingentia voluunt
Saxa viri, & iactis defendunt mœnia flammis,
Franguntur ſcalæ, ſubeunteſque atterit ictus
Annoſæ de mole trabis, tragulíſque Sueuus
Fertur humi miles, propius duo fulmina belli
Et Brunſuychides, & longe animoſior illo
Irruit in cædem Langus, quem candida mater
Extulit in lucem, magnarum ad culmina rerum,
Hunc pietas & cana fides, mensq; ardua magno
AEquabit cœlo, & Latium mirabitur vni
Ius belli paciſque datum, quantumq; pauoris
Incutiet populis, dum ſe Germanicus enſis
In Venetos effundet agros, gentemque togatam
Transferet Imperio, debellabitq; ſuperbos
Littoris Euganei, iunctoſq; in fœdere Gallos,
Tempeſtas eadem bellorum, & Cæſaris arma
Inuadent, magnaſque ruent (ſic auguror) vrbes.
Hic ergo intrepidus telo, facibuſque ſub æreis
Aſſultat portis, perfractoque obice, in ipſum
Erumpens aditum, frameæ retro vrget acuta
Effuſum vulgus, matrum ferit æra clamor.
At Rex vt poſtes patefactaque limina vidit,
Non ſecus ac ſegetes Boreas agit, & ſibi cedit
Propulſata Ceres, latoſque volumine campos
Immenſo quatit, & timidis rapit arua colonis:
Sic pugna furit Auſtriades, ſic ingruit vrbi
Sternens cuncta ſolo, Thaumantiſq; aclide pectus
Transadigit, Pyrnumq; Getam, Pheronemq;, Labumq;,
Clauigerumq; Gyan merſit ſtygialibus vndis.
Dumq; horreſcit ouans, cunctis pauor, aduolat ipſa
Arce globus iuuenum, veluti cum fluctus ab alto
Euulſam Calpin, Balearicaq; æquora frangit.

Diua adſis, ſeu Phocaicas tua plectra per vrbes,
Seu ripæ ad ſacram reſonant Holmaidos vndam,
Bella, viroſq; refer quibus aſtris gloria ſeſe
Cæſaris extollit, venturoq; orbe propagat.
Iamq; aderat pilata manus, Regemq; requirunt,
Perluſtrantq; oculis, globeis nunc mollibus vrgent,
Nunc frameis acres, teliſq; minantibus inſtant.

Hos inter iuuenis quo non præſtantior alter
Arctois fuit in terris, nec fortior armis
Clarus ſtirpe patrum, nomen fuit OEbalus olli,
Quis vigor, & Martis pugnandiq; emicat ardor.
Hic ergo immenſis feriens clamoribus auras:

Tumido fluctu] Tumido lege.

Quem candida mater] Miræ Cardinalis Gurcẽſis laudes, cui Poeta miniſter a ſacris fuit plures annos. *Ius belli paciſque datum*] Cum ſcilicet a Maximiliano Cæſare Romam miſſus fuit, qui de bello paceq; apud Iulium Secũdum, iterum apud Leonem Decimum Pontifices ageret. Proconſulari poteſtate Langus bis Prouinciam ingreſſus eſt. Ego diploma primum conſcripſi, alterum Banniſius.

Sic auguror] Verum fuit Poetæ augurium. Nam multo antequam Cæſar contra Gallos & Venetos Italiam cum exercitu ingrederetur, hæc fuerant compoſita.

Euulſam Calpin] Reſpexit ad geſta Herculis, qui dicitur mediterraneis æquoribus viã ex Oceano perfractis montibus feciſſe.

Diua adſis] Horatiani in arte memor præcepti dicit, o Diua adſis deſcripturo, ſcilicet pugnam Cæſaris. Licet enim poetis iterum inuocare, cum aliquid immenſum grandeq; accidit. quod etiam Maro facit in principio ſeptimi. *Phocaicas vrbes*] Propter Parnaſſum in Phocide montem muſis dicatum. *Holmaidos ripæ*] Id eſt, ripæ Holmij fluminis, qui in Parnaſſo eſt. Huius meminit Heſiodus ſtatim in principio Theogoniæ, & diuinũ Holmiũ appellat, ad quod Poeta reſpiciens, ſacram, vt puto, vndã dixit.

Huc huc arma viri, telis terite obuia tela
Ignaua contorta manu. ſic fatus, in hoſtes
Prorumpit medios, nunc magno turbine glandes
Torquere aduerſum ingentes, nunc pellere gentem
Auſtriadam, magnoſque duces, cum Cæſar ab alto
Et fugere, & capta Tyroleos vidit ab vrbe
Retro ferre pedes, & deſperare triumphum.
Tunc Hyrcana velut viduo furit vbere tigris
Montibus, & magno luſtrat nemus omne fragore.
Haud ſecus enſe ferox excuſſa per agmina fertur
Purpuream oſtentans aciem, rorantiaque arma
Sanguine cæſorum, nunc hos nunc increpat illos:
Heu pudor exclamat, vecorſque in pectore virtus,
Ite ò Germanæ Germani haud amplius, ite
Atque mihi hunc Martem pugnamque relinquite ſoli.
Sic ait, & ſæuus media in diſcrimina belli
Euolat, arcenteſque arcet, frænatque ruentes.
Parte alia intrepidus pugnans Hericonius heros
Agmina diſpulerat, ciueſque, vrbemque ſonoro
Terruerant horrore tubæ. tunc OEbalus armis
Et facie inſignis, qualem gerit æmula Phœbe
Cum puer æſtiua laſciuit Latmius vmbra,
Inuadit Regem, & ſublata miſſile dextra
Intorquet telum, raptum per inane quod altum
Sibilat, & conum Regis tranſuerberat aureum.
Haud mora cornipedis magno furit impete in hoſtem
Cæſar, & autorem furibundo prouocat ore:
Quo fugis en adſum, decus eſt & gloria forti
Marte viro oppetere, atque animam perflare ſub armis.
Sic ſantem fugit ille, & ſeſe ſubtrahit hoſti.
Rex inſtat tamen, & iam iam prenſare videtur.
Cum ſubito vacuas velox delapſus in auras
Decipit, hoſtilem dextram & ſe curſibus aufert.
Sic & in Hercynia capreæ fugere Laconos,
Aut cum dulciſoni per littora curua Cayci
Ipſa Iouis querulos ales diſpellit olores.

Clobeiſque] Copula, que, abundat.

OEbalus] Fictum nomen, vt patet inferius. idcirco quoniam Lacones fortiſſimi inter Græcos habiti ſunt. Credebantur enim Eurotæ fluminis vnda, in quam infantes merſebantur duriores ac fortiores reddi, de quibus plura apud Plutarchum in Lycurgo.

Puer Latmius] Endymion.

Laconos] Canes venaticos, ex Laconia enim celebrati. Canes diuerſorum generum memorat Pollux. *Iouis ales*] Aquila. Ariſtoteles tradit ſex genera Aquilarum. Aquilæ pennam, vel rebus aliis conſertam, ſemper remanere incorruptam, tanquam huius auis etiam extinctæ reliquiæ dominentur, Ælianus autor eſt. Præterea magnis hęc congreditur animalibus, etiam ceruo. Lege Plinium. *Olores*] Cycnos. Hi tantum ab Aquila infeſtantur, cui magnopere reſiſtunt, vt ſcribit Ariſtoteles.

Iamque propinquabant prato quod plurima circum
Rupes (mirandum eſt) tophis pendentibus ambit,
Vna via eſt aditus cunctis, eademque regreſſus,
Nec niſi ſeſe vno diffindit tramite circus
Naturæ cœleſtis opus, mediumque pererrat
Algidus exeſis deſcendens cautibus amnis,
Illuc conuenere prior Rex: eya age poſtquam
Sors tulit huc ambos, namque o fortiſſima proles
Mirabar quæ tu enſe ferox in Marte gerebas,
Qua patria, quibus altus auis? dic oro. loquentem
Excipit ille, genuſque ſuum, patriamque recenſet.
Qua lata Ogygij tolluntur mœnia Tulli,
Belgarum armigeris olim poſſeſſa colonis,
Quos & poſteritas Lotharingos nomine dixit.
Antiquis ſum clarus auis, qui ab origine priſca

Iamque propinquabant prato] Ficta topographia, id eſt, loci deſcriptio, vt etiam Maro facit in primo libro Æneidos, in deſcriptione portus, vt annotat Seruius.

Qua lata Ogygij] Id eſt, antiqui, ab Ogyge, antiquiſſimo Athenarū Rege ſumptum epithetum, in qua ſignificantia ſæpe Græci verbo vtuntur.

Tulli] Vt Ptolemæo Tullum, ita

Sparta nunc

Sparta huc exilio pulſi venere relicta,
Vnde mihi nomen, verum quo tempore, ferro
Italiam armipotens Byorix inuaſit & igne.
Hic ſibi fœmineam Cimbra de coniuge prolem
Suſtulit, & noſtris cum forte appelleret oris
Hanc ægram patria, & charis commendat amicis,
Quæ poſtquam Mario ceſsit victoria belli
Infandamque patris mortem, fatumque ſuorum
Audiit, OEbalio coniuncta eſt nubilis Othri,
Vnde genus, ſtirpemque traho, neque enim ordine priſcos
Fabor auos, de me breuibus ſic accipe Cæſar:
Vt ſæuis genitor puerum diuelleret armis
(Horrida nam Druidum bello me oracla ferebant
Olim occaſurum) ſyluis me condidit altis
Atque arcus, pharetraſque dedit, veſtemque virilem
Exuit, atque inter nymphas errare ſolebam,
Nec non barbarico teneras mihi tegmine ſuras
Arctabam, crineſque dabam diffundier auræ.
Hic nymphe potius quam vir credebar, & annos
Bis ſeptem in ſyluis luſtrans nemora alta peregi,
Interea ex nymphis pulcherrima Lyriopæa
(Solus enim ſecum viſo me in flumine laui)
Ardet amans, noſtroſque oculos ſibi geſtit apiſci,
Vnde faces iactabat amor, quid plurima fando
Commemorem? vt primum Veneris data copia nobis,
Pergimus in ſyluas fidoque coimus in antro.
Tunc ſimul ac vigiles nympharum venit ad aures
Noſtri fama doli, latebræque, & dulcia furta.
(Namque vterũ heu miſeræ tumidum detexerat error)
Hanc Dryades quærunt, & Oreades, atque Mapeæ
Exitio, & longe iam conclamata per vmbras
Lyriopæa amnes, & Lyriopæa cauernæ,
Saxoſuſque veni mons Lyriopæa ſonabat.
Quæ ſubito vt ſenſit ſe quæri, lumina tollens
Ad ſuperos, tales effudit pectore voces:
Promeruit mutate precor me in ſaxa, meumque
Infandum caput, aut flagranti fulmine ad vmbras
Ipſe adigat pater. & ſic fata, replebat obortis
Illa ſinum lachrymis, quid enim pudor imperat? ægram
Mærens ſola animam quam primum effundere in auras
Et cupit & tædet, dubioque in fine moratur.
Tunc ſubito (infandum dictu, ac mirabile monſtrum)
In latices abiere pedes, & candida in vndam
Vertuntur crura, in limum ceu vertice crines
Extiterant abeunt, ſummoque in gurgite pendent,
Vena fit ex oculis, fletuſque immurmurat imo,
Vnde etiam ſcabro gelidus fons manat ab antro.
Illicet vt caſum audiui, compendia luſtro,
Arripioque fugam patriamque, patremque reuiſo
Calcantem, & lætus per auitos deferor agros.
Hic nympham exutus cingor fulgentibus armis.
Verum auidum belli, genitor me ſæpius ortis
Detinuit lachrymis, tandem ſic fata trahebant,
Vt vidit non poſſe animum retinere furentem,
His compellarat lachrymans me vocibus vltro:

nunc quoque Tullenſis vrbs appellatur, Epiſcopali ſede clara. *Lotharingos*] A Lothario Lotharij Imperatoris, Caroli Magni nepotis filio, quod in fratrum diuiſione hæc ei in portionẽ cederet Prouincia. *Byorex*] Emenda Byorix, de quo in vita Marij Plutarchus. *OEbalio*] Id eſt, oriundo ex Lacedæmone, ſumpto epitheto ab OEbalo Spartæ Rege.

Hic nymphe] Sic abſq; diphthongo legendum. eſt enim nominãdi caſus, & inflectitur hæc nymphe nymphes, græca inflexione.

Compendia luſtro]. Vel circundo, vel colligo ſarcinas.

O mihi ſi primos annos, quibus ipſe recordor
Hercynio pugnaſſe iugo cum Prothea magnum
Straui, cum centum iam cæſo, armenta per umbras
Setigeroſque ſues, & ouilia victor abegi,
Præberent Superi, nunquam iſta pericula ſolus
Suſciperes dilecte puer, nunc denegat ætas,
Heu tecum me poſſe mori, miſerere parentum
Reſpiceque ante tuam morientem limina matrem.
Quo ruis? Ha ſaltem placeat me condere in urna
Ante fugam, aut artus flammis adolere ſupremis.
O ſpes occiduæ multum expectata ſenectæ
Men linquis? per ego has lachrymas, & caſta parentis
Viſcera, perque iſtos circum mea tempora canos
Obteſtor, nunc necte moram, nec Cæſaris arma
Tenta, dura precor, ſed & hanc mihi tranſige vitam.
Dixit, & amplexum ingeminat, tremebundaque figit
Oſcula, & exanimis collo ſuſpenſus inhæret.
Tunc velut indomiti excutiunt inſueta iuuenci
Pondera, vel Libycæ Garamantum vincla leænæ
Effugi, hancque auidus pugnæ, me contuli in urbem.
Talia dum memorat Venus alto, & Delia olympo
Diuerſis coiere locis. Cypris alma Cytheris
Et Papho, hæc ſacra diſceſſerat hoſpita Delo.
Tunc Diana prior, vera iactantia laudis
Aucta tibi Cytheræa dolis, ſi fœmina victa eſt
Inter Amadryadas longe mihi charior omnes
Lyriopæa tuis, hauſitque miſerrima flammas,
Cum mea me Delos venantem ſacra teneret.
Et pœnas ſumpſiſſe parum eſt. quin agmen Amorum
Cypri vehis tecum, & ſæuis armata ſagittis
Bella paras, iterumque oblita ſub Ilio alto
Tydidæ vulnus molli mauortia vibras
Arma manu, non ſic furiis obnoxius iſtis
Cæſar erit, ne necte dolos. Sic talia contra
Orſa Venus: quid noſtra ferox tibi dulcia quondam
Obiurgas tela? & nobis magni obiicis arma
Tydidæ? ſcis te demens per ſaxa ferarum
Latmia Mæandrum, Cydreleumque Myunta,
Cum noſtris, tantum gemeres iam ſaucia curis
Erraſſe, & dulcem fruſtra Endymiona vocantem,
Auxilium petiiſſe meum? nunc Delia faſtu
Neſcio quo tumida es, parteſque ſecuta potentis
Cæſaris, armiſonam contra fera iurgia iactas
Palladamortalem, quæ olim natabus es auſa
Et menti præferre Iouis, iam nulla Deorum
(Proh ſcelus) aſtrifero regnat ſapientia cœlo,
Namque tuo ſuperata Ioue eſt, mortalibus ullis
Ne dum præponis magnum & memorabile pectus
Auſtriadæ. At noſtrum non ſic, & Numen, & arcus
Nequicquam Paphij, flammæque Cupidinis ibunt.
Talia ſubridens olli Venus alma locuta eſt.
Interea Auſtriades paucis affatus, ad arma
Proſilit, & rapidos metitur in æquore curſus.
At contra belli cupidus non ſegnior ibat
OEbalus, & lato ſæuit vis Martia campo,

O mihi ſi primos] Color ex Marone de Euandro & Pallante.

Condere in urna, aut artus flammis adolere] Varij enim fuerunt funerandi modi, vt ex autorib⁹ colligere promptum eſt. Quod ad hunc locum attinet. Mos apud Romanos comburendi a Sylla cœpit, teſte Plinio, verito talionem, eruto C. Marij corpore. Deſiit autem in Antoninis. *Hanc mihi tranſige vitam*] Senſus eſt, Viue fili mi, potius tuam vitam mihi, hoc eſt, in gratiam meam, quam cupias a Cæſare interfici.

Talia dum memorat] Ne aliqua in parte deſit, Poeta qua Cæſarem non extollat, hoc figmento intelligi vult, quam animus Cæſaris a libidinibus penitus alienus ſit, qui nullis ſe illecebris ſinat corrumpi. *Hoſpita Delo*] In qua frequenter hoſpitari ſolet. vel alluſit ad hoc, cum primum Iunonem fugiens in Delo inſula hoſpitio ſuſcepta fuit. *Tydidæ vulnus*] Id eſt, Diomedis. Hic *Tydeus* Ætholiæ Regis & Deiphilæ filius fuit, qui Venerem Æneæ in pugna ſuppetias ferẽtem vulnerauit, vt eſt apud Maronem. *Contra armiſonam Pallada*] Ac ſi dicat. Non miror equidem, quod ita contra me ſuperbias, cum etiam Pallada cõtemnas, nec erubeſcas mortalem Cæſarem præferre filiabus Iouis.

Et menti præferre Iouis] Alludit ad ortum Palladis, quæ, vt inquit Heſiodus, ex capite Iouis orta eſt. Caput ergo mentis ſedes, & per mentem ſapientiam intelligit. nam dementẽ quoque inſipientem dicimus.

Enſem alter vibrat, claua furit alter acerna,
Aureaque ambobus ſublimis in vertice fulget
Caßida, & horrentes diffundit in aera criſtas,
Tunc velut excuſſa terris cum nube coruſca
Fulmina bina ruunt, volat æthere Iuppiter atro.
Ambo acres animis, armis fulgentibus ambo
Inſignes ineunt pugnam, ardentesq; duello
Ingeminant ictus, quibus alta cacumina rupes,
Saxaque, & exeſa longe ſonuere cauernæ.
OEbalus aduerſum putri rotat æquore loro
Puluerulentus equum, Regemq; inuadit, & inquit:
Quo fugies? nunquam hæc te noſtris ſubtrahet armis
Sæua dies Rex, extremo tibi debita fato.
Sic ait, & rigido ſquallentibus ære lacertis
Tela vibrat, Regemq; vrgens, inſtatque, premitq;
Impatiens, pugnaq; minax ſecat aera trunco,
Nunc pectus, nunc ora ferit, nunc pondere vaſto
Regem abigit: vires olli Venus alma miniſtrat.
At Cæſar veluti Getulas arma leænas
Principio vitare ferunt, & temnere fraudem
Hoſtilem: at poſtquam violentior ingruit haſtis
Venator, fuluasq; iubas, & colla ſub auram
Tollere, & immenſo deferri in tela furorē,
Conceptam agglomerat rabiem, nec fundit habenas.
Rex primo irarum, ſed poſtquam audacia cernit
Vulnera, tunc auidus certandi increbruit ardor,
Et ruit in pugnam, & violenta perfremit ira.
Ac iuuenem aggreſſus, qua caßida lubricus anguis
Implicat, & circum tortus caua tempora ſerpit,
Enſem agit indignans, perge, & Calcanta reuiſe
Nunc ait inſelix, quantum o meliora ſecutus
Auſpicia in ſyluis, dixit: vulnuſque profundum
Emicat, exanguiſque ater cruor inficit ora.
Tunc Venus armatum contraſtruit agmen Amorum,
Ipſa autem niueos per inane impellit Olores,
Et ridens certamen init, ceſtique reflexo
Aurea carbaſeos nodo ſubſtringit amictus,
Et telum vibrat, quo cælum, homineſque, feræque,
Squamigerumq; genus ſub aquis, pictæque volucres
In flammas, & in arma ruunt, penitusq; ſub hauſtis
Vulnus alunt venis, cæcoque vruntur ab igne.
Vtque Deum agnouit, veniam præfatus, in illum
Effurit Auſtriades, molleiſq; repercutit ictus.
Nec mora, circumſtant Natorum armata ſagittis
Turba ingens, verruntq; alis ſtridentibus auram,
Iniiciuntque faces, & in intima pectora condunt.
Arma ſonant Regis, Paphio tonat æreus vmbo
Turbine, nec tanto potis eſt ſe Marte tueri.
Protinus indignans contra ſe Delia pugnæ
Expedit: hic tuus eſt nequicquam inuentus Adonis
O Cytherea, inquit, gelidi & Simoentis ad vndam,
Nec Phrygium roſeis Heroa amplecteris vlnis.
Sic ait, & velox in Cyprida torquet hiulcum
Telum vaſtum, ingens & inexuperabile pondus.

Getulas leænas] Quoniam in Getulia, quæ Libyæ pars eſt, nobiles leones naſcuntur.

Niueos olores] Dicatæ enim ſunt aues Veneri.

Vtque Deum agnouit] Imitatus Maronem, qui Deum etiam de Venere dixit: vel quia barbara eius imago erat apud Lacedæmonios, vt indicat Auſonij epigramma: vel more Græcorum, qui promiſcui ſexus Deos Deaſque eſſe putauerunt. *In intima pectora condunt*] Non referas ad perſonā Cæſaris, ſed ad naturam Amorum.

Contra ſe Delia pugnæ] Id eſt, ratio naturaq; ad reſiſtendum voluptatib. prompta. *Adonis*] Puer dilectus a Venere, de quo habes caput apud Miſcellanea Politiani, & Seruius plura in Bucolicis. *Phrygium heroa*] Anchiſen.

Illa inſtructa dolis, rapidum ſubterfugit ictum,
Atq; fugam meditantem, & telo preſſat inanem:
Exclamat Cæſar: non ſic impune per vmbras
Ceu fugit ex oculis canis vmber, & inter anhelans
Agmina ceruorum ſæuit, glomerataq; morſu
Diſſipat, extemplo per cœtum inuectus Amorum.
Sic furit Auſtriades, victorq; immania tela
Vibrat, & Idaliæ diſtringit ſæua mamilla
Vulnera ſub niuea, ſciſſus fluit æquore ceſtus,
Dulceq; purpureo manat pro ſanguine nectar.
Vt Venus infectam grandi ſe vulnere vidit,
Agmina Natorum vocat, & ſublata remittit
In Paphon, ipſa abiit cœlum ſublimis in altum,
Inq; ſinum lachrymans magni eſt conqueſta parentis.
Quam ſic omnipotens ſolatur Iuppiter ægram:
Perfer ait, toleraq; graueis mea Nata dolores,
Fata vrgent, ſuperantq; Deos, & voluere Parcas
Omnia, ſic placitum. belli Mars arbiter olim
Paſſus Aloidas fortiſſima corpora fratres
Vincula moliri: & forſan periiſſet in illis,
Hunc niſi Maiugena tollendum Eribæa dediſſet
Mercurio, qui clam (namq; is Deus eſt quoq; pollens
Præſtigiȷ) vacuo Mauortem exemit ab ære.
Vulnere quin etiam Alcidæ Saturnia Iuno
Percuſſa indoluit: ſtygium quid in arma furentem
Plutonem memorem? qui telo ſaucius illo eſt.
Dixerat, & Natæ cruciatus fouit acerbos.

Hercynidum interea Nympharum turba per auras
Dianam exportant, roſeaq; in valle recondunt.
Cæſar adhuc feruens pugna, & præturbidus æſtu
Martis, ad exanguem iam iam volat OEbalon. ille
Perdiderat grandi confectas vulnere vires,
Et caput in teneros moriens deflexerat harmos.
Vtque ſolent crebra iam proni grandine flores
Prætenera languere coma, vel laſa per arua
Procidere occiduo lethæa papauera collo.
Ille tamen cubito innixus, fœdoſq; cruore
Attollens vultus, & pallida morte futura
Lumina, ſic Regem ſupplex affatur ouantem:
Viciſti tandem, letorque hoc vulnere Cæſar
Effudiſſe animam, nec dignior exitus vlla
Morte parandus erat: ſed poſtquam frigore membra
Soluentur, precor adde rogo: ne præda ferarum
Fiant, aut putres iaceant inoperta per agros.
Præterea ſi vnquam patrios inuiſere fines,
Et Calcanta ſenem dabitur, mæſtamq; parentem
(Magnanimi patris pietas tibi ſi qua remanſit)
Egregiam mortem, & caſus ſolabere noſtros.
Dixit, & infernas anima eſt delapſa ſub vmbras.
Interea captam victor volat enſe per vrbem
Cæſareus miles, ſternit cuncta igne manuque
Hoſtili, clamorque virum, clangorque tubarum.
Tympanaque, & rudibus reſonabant æra flagellis.
Nil ſparſum cædi, tolluntur in æthera voces,

Horri-

Exclamat Cæſar] Per hoc figmentum, vt admonet in margine annotatiuncula, nobis cauendum eſt, ne libidinis appetitus, telũ, id eſt, rationem nobis eripiat. Nam cum ſemel amittitur, perpetuo vincimur: niſi Cæſar, id eſt, virtus ipſa auxilietur. *Idalia*] Id eſt, Veneris, quæ in Idalio colebatur. Maro, *Eſt Paphos Idaliumque mihi, ſunt alta Cythera.* *Pro ſanguine nectar*] Imitatur Homerum, qui dicit Deos carere ſanguine, & nectar fluere cruoris loco.

Fata vrgent, ſuperantq; Deos] Quid chriſtianis de fatis ſentiendum ſit, tradit diuus Auguſtinus libro diuinæ ciuitatis quinto. Poeta hic antiquorum opinionem de Fato ſequitur. *Aloidas fratres*] Huius loci ſenſum pete ex ſexto libro Maronis. *Eribæa*] Quæ etiam Iuno appellatur. *Quin etiam*] Idem eſt apud Homerum, qui canit Herculem Iunonis papulam vulnerauiſſe telo triſulco, cum animaduertiſſet Deam Euryſtheo imperaſſe, vt tot labores Herculem ſubire cogeret.

Plutonem memorem? Qui telo ſaucius] Hercules Pylũ Neſtoris patriam bello aggreſſus eſt: Pluto Neſtori & fratribus auxilium tulit: qui dum cũ Hercule pugnat, vulneratur. Idem Seneca tetigit, dum ait, *Effugit tenui cuſpide ſaucius, Et mortis dominus pertimuit mori.* *Lethæa papauera*] Soporem inducentia. Maro, *ſoporiferumq; papauer.*

Viciſti tandem] Pathetica deprecatio. *Ne præda ferarum*] Funerare in bello corpora, vt teſtatur Ælianus, primus Hercules monſtrauit: quum antea hoſtium corpora proucerentur. teſte Homero, *Hæc auibus prædam tribuit, canibuſq; cruentis.* Porro ſunt quibus viuẽtibus cura ſepulchri ſit pompa, Sed id Chriſtianæ modeſtiæ non conuenit. Cyrus moriens apud Xenophontem, Meum corpus pueri, inquit, quum deceſſero, nolite neque in auro, neque in argento, neque in aliquo alio lapide collocate, ſed ſtatim terræ reddite. & quæ ſequuntur. Volaterranus taxat, ſacerdotio præſertim dicatos, funeris ac ſepulchri pompam expetere.

Egre-

Horridaque immenſos expandunt arma furores.
Dumque interfuſo ſatiatur ſanguine miles,
Cæſar adeſt inſignis equo, ceſtoq; ſuperbit
Idalio, rigidis præreptaque cingula bullis
Geſtat ouans, gentis caſum miſeratus & vrbem,
Demulcet dictis animos, & temperat arma.
Non aliter venti diuerſo ex orbe profecti
Bella gerunt, trepidoq; illiſa tonitrua mundo
Fulmineum extollunt impacta nube fragorem.
Sicanio at poſtquam profert caput AEolus antro,
Seditione vacant, & bella incæpta relinquunt,
Iratique fremunt, vecte & duro obice clauſi,
Atria concutiunt reſonantibus ardua ſaxis.
Sic Cæſar, ſic miles erat, ſic Martius horror
Placatur, iam cuncta fide capit inde ſequeſtra.
Protinus armato procedit milite Cæſar
Corpus ad OEbalium, circumq; exercitus omnis
Funditur, & flauos miratur puluere crines,
Oraque iam nigro fœdataque membra cruore.
Nec mora, ſublatis cadit icta ſecuribus ilex,
Mortiferæ taxi, & coniferæ cypariſſi
Procumbunt flammarum vſu, rogus illico in auram
Tollitur, atque ingens lignorum increſcit aceruus.
Interea corpus fœdatum in flumine viuo
Abluitur, totoſque oleum perfunditur artus.
Imponuntque pyræ ramo frondente cupreſſi.
Irrorat cunctos, plenaque incumbit acerra
Ladus, & armato Cæſar ter milite luſtrat
Congeriem, ter defletos iam voce ſuprema
OEbalios manes iterumque iterumque vocauit,
AEternumque vale dixit. Iamque ignibus atris
In cineres abiere artus: quos protinus aureo
Impoſuere tubo, fractisq; a culmine ſaxis
Inſtituunt verſu fatum monſtrante ſepulchrum.

Egregiam mortem] Modus loquendi, & ſignificat: ſolabere illos egregia mea morte, quippe qui a te interemptus moriar. *Ceſto Idalio*] Sic legendum, & non coſto. Coſtos enim Veneris cingulus eſt ille efficax, vnde Adagium, *Ceſtum habent Veneris*. cuius vſum duplicem tradit Eraſmus Roterodamus. *Bullis*] Bullæ cingulorum ornamenta dicuntur. Calphurnius in Bucolicis. *Alternat vitreas lateralis cingula bullas*. Et Poeta in ſequenti libro, *Et nitidis ſqualentia cingula bullis*. Et rurſus, *Et picturatis ſplendentia cingula bullis*. Eſt & tumor ille inanis, qui viſitur in aquis, momento temporis enaſcens ſimul & euaneſcens.

Mortiferæ taxi] Quia dormientibus ſub vmbra venenum eſt. Vnde toxicam dictam tradit Plinius.

Tubo aureo] Morẽ antiquorũ notat, quorũ cineres in terreis tubis & vaſis oblongis condebantur. Aurelius Auguſtinus ſepulchrorum memoriam, ſumptuſque funeris magis viuorum conſolationem dicit eſſe, quam defunctorum vtilitatem. Ambroſius aſtipulatur, dicens: Quid proficit ſepulchrorum ſuperbia? damna ſunt potius viuentium, quam ſubſidia mortuorum. *Inſtituunt ſepulchrum*] Cicero de Legibus, excitari vetat ſepulchrum altius quam quinque diebus abſoluatur, nec lapide condi plus quam capiat laudem defuncti inciſam, nec plus quam quatuor verſibus elegis. *Monſtrante verſu fatum*] Hoc eſt, genus mortis referente. Idcirco fatum, non factum legendum.

LIBRI QVARTI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI QVINTI.

QVintus continet geſta Alberti Ducis, & primo eius orationem ad milites. Inde Landouij obſidionem, cui Georgius Roſoburgus pro Palatinis præerat. quod cum tueri non poſſet, noctu fugam arripuit, non citra militum Alberti ſuſpicionem. Inde fruſtra ab Albertinis Neoburgum obſeſſum, miſſoſque ad oppidum oratores, Polydamantiſque ſeditionem, eiuſdemque ſuperbam orationem, quædamque & præſagia, & vaticinia futurarum cladum. Interea Phalſgraphidæ Braunam aggrediuntur: diuque cum pugnatum fuiſſet, oppido potiuntur. Hoc Cæſar cum accæpiſſet, veritus, ne Alberti exercitum quoque inuaderent, ſubſidio venit: eiuſque conſilium circa rem bellicam deſcribitur. At Pallas nunciat Roberto coniunctas acies eſſe, & futuram pugnam. Interea Vcalegos explorator capitur, qui Cæſari ex ſummo montis iugo Roberti phalanges enumerat, & per occaſionem hanc Catalogus, quem conſulto prætermiſerat, deſcribitur. Sequitur pugna atrox, non ſolum hominum, ſed etiam Dearum. Nam dum Cæſar ac Robertus duello certant, Palladis & Dianæ certamen ingens recitatur. Vulneratur Pallas a Cæſare, ſed a Mercurio dirimuntur. In fine Polydamantis ſubſidium & mors, & Roberti non ſine laude ex pugna diſceſſus: quo Poeta eius futuram mortem ſignificauit.

AVSTRIADOS LIBER QVINTVS.

SOlverat Arctoo meritas in littore Cæſar
Exequias tumulo, dederatq; nouiſſima verba,
Cum ſubito totum percurrit nūcia Rhenum
Fama mali rectiq; loquax, vt vicerit armis
Indomitum genus, atque Othobergi ſtrauerit arcem.
Te quoque dux Bade montes, & ſaxa Gerunthi
Aiebat ſuperaſſe, atque inuidioſa Tyranni
Præſidia, ipſis & mortalibus, & ſacris Diis.
Tunc ſubito riguere animi, timor omnibus idem,
Nt circum ſtreperent regalia cornua muros.
Nec mora, deduntur cuncti, poſcuntq; ſub altis
Cæſaris inniti felices faſcibus vrbes.

IN AVSTRIADOS LIB. V SCHOLIA
Iac. Spiegelij.

S*Olverat exequias*] Memoriā defunctorum venerandam eſſe, omnes fere gentilium ſcriptores pręcipiunt, & multæ parœmiæ admonent. Nobis diuina ſcriptura ediſſerit, quomodo Iudas ille Machabæus, vt cognouit in Sion ciuitate Regis magni, populum ſibi ſubditum a Palęſtinis hoſtibus occiſum: & ſcrutatione diligēti facta, inuenta idola in finibus ſuorum, ſtatim pro vnoquoq; eorū ad Dominum, qui ad miſerandū facilis & paratus, munera propitiatoria attulit. Item diui Apoſtoli in tremendis vitalibuſque ſacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam edixerunt. Qood adhuc firmiter atque adeo ſine contradictione obſeruat Apoſtolica & catholica Eccleſia Chriſti & Dei, a finibus vſq; ad fines terræ, ab eo tempore vſque in præſens, & in finem mundi vſque. Omnino hoc neque vane, neque abſurde, neque temere, fortuitoue ordinatum eſt. Quæ enim Chriſtiana religio erroris neſcia ſuſcipit, & in tot ſecula ſeruat inconcuſſa, minime vana ſunt, ſed vtilia, Deo placita, ſalutique noſtræ conducibilia plurimum. *Arctoo littore*] Reſpectu Italiæ tota Germania ſub Arcto poſita eſt. Et *in littore* dixit, pro in terra, vt Maro, *iacet ingens littore truncus*, de Priamo dixit ad aram Hircæi Iouis interfecto. *Nouiſſima verba*] *Vale, & Salue*, authore Varrone. Vnde Maro, *Salue æternum mihi maxime Palla, æternumque vale.* Idem tradit, in funeribus ſic quondam a præcone dici ſolitum: *Ollus letho datus eſt.* *Fama mali rectique loquax*] Eſt enim quicquid de aliquo diuulgatur, ſiue in bonum, ſiue malum: diciturque interdum de re inueterata. Rumor tantum de re recenti. *Strauerit arcem*] Hoc ideo dicit, quia fama ſemper auget rem dictis, vt ſuperius dixit, *Lesboaque littora ferri.* *Te quoque Dux Bade*] Et hoc famæ eſt augmentum. *Saxa Gerunthi*] Denotat arcem Geroldiſegi. *Mortalibus*] Propter mercatores & ciuitates. *Sacris Diis*] Propter Abbates vicinos. Vel ſimpliciter accipe dictum ſchemate prouerbiali admodum poetis familiari.

Interea vndiſonum dū trans parat agmine Rhenum
Deuecto Helſaciam, & rapti confinia regni
Irruere, armipotens per Norica rura quieſcit

Interea vndiſonum] Dum Cęſar Elſaciā, hoc eſt, oppida quædā iuris imperialis in Elſacia ſita in fidem ſuam recipit, Albert⁹ ex Monaco copias educit.

Nequic-

Hactenus

Nequicquam Albertus, varias ſed ab arce phalanges
Munychia educit, telisque armata iuuentus
Intexto ſquallere auro, duroq; orichalco
Cernitur, argentumque nitet, pallenſque electrum
Vndique, & æripedes phaleris gemmantibus ardent.
Quaque armis via facta eſt, vt varia agmina magnum
Compleuere forum, Princeps ſic aggere ab alto
Incipit Albertus, gratoque hæc ore profatur:
Hactenus o ſocij conabar meque, meumque
Conſeruare genus vobis, neu bella per arua
Norica feruerent, odiis exorſa prophanis.
Vos teſtes duco, multos optata per annos
Pax fuit, & nullis audita eſt buccina campis,
Vndique pendebant nigra rubigine & æuo
Conſumpti chalybes. at nunc horrentia nobis
Inſtant bella viri, iuſtam dinoſcite cauſſam:
Iam veſtros prædantur agros, iam funditus vrbes
Diruere incipiunt hoſtes, contraque feruntur
Securos patriæ. quare quod cernitis, ipſe
(Teſtor quæ norunt bellandi Numina cauſſas)
Obiiciam caput, vt veſtris a mœnibus abſit
Quæ ſe Boiugenas expandit flamma per vrbes.
Addo quod & Cæſar referens victricia ſigna,
Arguit abiectos animos, Martemque mouere
Nos iubet, atque armis ablata repoſcere regna.
Parte alia Abnobiis deductum e montibus agmen,
Vrget Lantgraphius, Virthymberzentius heros
(Vt fas eſt) ad bella volat: quid Norica caſtra?
Excitumque hoc Marte genus? iam ſcimus vt altis
Proruat in pugnam commota Sueuia lucis:
Nos ſolum ignaui iuſto ſine Marte fruemur
Hac aura? aut nulla penſabimus ocia laude?
Quod petimus noſtrum eſt, proprium ni fallor habendi.
Dij cauſſa certare iubent, & Iuppiter æquus
Inceptis aderit, fundetque in pectora vires.
Vos modo confirmate animos, magnumque parate
Pugnandi robur, dextrasq; aſſueſcite Marti.
Noſco animos vultusq; truces, noſco ora triumphis
Digna virum, & belli facile victura labores.
Nec vos prætereat, quæcunque pericula nobis
Sors dabit, experiar primus. Nec plura locuto
Aſſenſere omnes, & reſplendentia tollunt
Pila viri, circumq; fremunt, & caſtra moueri
Quam primum vellent, teloq; occurrere telis.

At Dux ſat belli gnarus Martiſque futuri,
Tercentum exarmat currus, & ab arce ruentes
Munychia ſpectant matres, nuptæq; puellæ
Mœnibus ex altis, atq; amnica murmurat vnda
Vocibus, & vulgi votis obtunditur aer.
Itur Landauum, cuius ſtant mœnia ripæ
Alta Iſeris, celſæ tolluntur ad æthera turres.
Huic equitum peditumq; manu Rhodomontius vrbi
Gorgias præerat, durusq;, feroxq; ſub armis
Tormentis, foſſiſque, atque altis molibus vrbem

Hactenus o ſocij] Alberti oratio, qua ſuos ad arma ſumenda hortatur. verſatur in locis communibus.

Inceptis aderit] Quia manca eſt omnis mortalium induſtria, omniſque conatus, ni fauor aſpiret diuinus.

Experiar primus] Id optimi Ducis officium.

Aſſenſere omnes] Indicium beneuolétiæ ſuorum, quam imprimis Ducem oportet habere.

Gorgias Rhodomontius] Hic Georgius de *Roſenberg* eſt appellatus, Francus natione, inter ductores Palatini exercitus præcipuus.

Cinxerat: vtq; tubas ſenſit crepitantiaq; æra,
Quemq; ſuo iubet eſſe loco, & propellere primos
Aggreſſus belli, primiſque obſtare periclis.
Hic laus, hic labor eſt nullo delebilis æuo.
Talia dum memorat, campo ſe exercitus omnis
Fuderat, & muros equitum iam cinxerat alis.
Cætera pars longo figit munimina campo.
Interea Alpinis Phœbo de montibus vmbræ
Occiduo ſubeunt, & ſydera cœpta videri.
Tunc ſeſe pediteſque, equiteſq; in caſtra reducunt,
Atque mero indulgent, & ſomno corpora curant.
Et iam tranſierat reuolutæ buccina noctis
Tertia, tum ſubito Albertus, Caſimirus, & heros
Zornyus euentum belli, caſuſq; futuros
Secum agitant: alto tandem cum craſtinus ortus
Fulſerit Oceano, latos placet vndiq; muros
Cingere tormentis, portaſq; inuadere flammis.
Dum belli heroas ſic cura agit, aurea vultus
Erexit croceos Aurora, diemq; reuexit.
Inuadunt vrbem, tormentaq; curribus altis
Imponunt, omneſq; volant ad mœnia turmæ.
Pars facibus ruit ad portas, pars mœnia acernis
Subſiliunt ſcalis, tonitrus pars excitat æreos,
Et muros quatit, & turres, & templa Deorum.
Gorgias contra intrepidus, dextraque, animoque
Decertare pari, nec non ſic cætera pubes
Suſcipere ingentes auſus, muroſq; tueri,
Horrendaſq; trabes, lapidumq; ingentia voluunt
Pondera, nec locus eſt qui tempeſtate furentis
Mauortis careat, conuexa irrumpit olympi
Pugnantum clamor, fremitus, clangorq; tubarum,
Et longum, & vaſtum tonat ærea machina belli,
Condenſoque diem fumo, & caligine cælum
Obnubit, fieriq; Chaos, noctemque putares.
Pars muri iam ſtrata ſolo eſt, adituſque pateſcit
Hoſtibus, & ponto niſi ſe merſiſſet Ibero
Cynthius, hæc belli lux iam ſuprema fuiſſet.

Tum ſubito Albertus] Innuit vigilantiam & ſollicitudinē Ducum, quos non decet ſolidam dormire noctem. Vnde & Maro Æneam ſuum alijs dormientibus, vel voluptati indulgentibus, aut vigilantem facit, aut certe excitat, fingitq; cogitabūdum, ſobrium, & de futuris agitantem animo.

Ærea machina] Quæ ex ſonitu Bombarda vocatur: ingentis ponderis, tam ſaxa quā ferreos globos igne impulſa euomit: recens Germanicum inuentum. Vnde lib. nono dixit Poeta, *monſtrum damnabile terris, Quod ferri lapidumque globos iaculatur & ignes, Nube diem, & tetra obtexens caligine Solem: Inuentum Germane tuum.* Sunt tamen qui huiuſmodi apud priſcos etiam fuiſſe velint ex verſibus Maronis, *Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas, Dum flammas Iouis & ſonitus imitatur Olympi, Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans, Per Graium populos Mediæque per Elidis vrbem Ibat ouans, diuumq; ſibi poſcebat honorem Demens, qui nimbos & non imitabile fulmen Ære & quadrupedum curſu ſimularat equorum.*

Sic vtrinque animis defeſſis pugna dirempta eſt.
Dux ipſe interea multos horrentia clauſit
Arma dies, tantum ne quiſquam exiret ab vrbe
Sollicitus, cæli nutus & ſydera ſeruat
Dextera, tunc vetitos ſibi promiſſura triumphos.
Vt tempus veniſſe ratus, tunc imperat omnes
Venturo capere arma die, & tormenta parari
Landouij excidio quod cum veniſſet ad aures
Gorgiæ, ſubito fugiendi cœpit ab vrbe
Conſilium, cum nigra polum diſcluderet vmbra,
Et premeret placidus mortalia pectora ſomnus.
Et iam vix cælo tollebat cornua Phœbe,

Animis laſſatis] Pro animis defeſſis. non ergo laſſatus.

Atque *Nuſquam*

Atque incerta via mortalibus aſtra micabant.
Ductor Phalſgraphides, ſecumque animoſa iuuentus,
Semirutas moles murorum vrbemque relinquunt,
Pergentes tacite per nigra ſilentia noctis,
Atque ita per medias acies, perque obruta ſomno
Corpora, & armatas tuti euaſere phalanges,
Incertum, ne dolo vigilum, an ſic fata trahebant.
Incolumes ergo cum primum abiiſſe relatum eſt
Phalſgraphidas, vaſtamque vrbem, muroſque iacentes
Deſeruiſſe, fugam, ſtrepitumque audiſſe virorum.
Vt nullum inuenit dux Boius, æſtuat ira,
Hinc tales tumido depromens pectore voces:
Nuſquam tuta fides, captum atque in vincla coactum
Permiſſum eſt inquit, non ignorantibus hoſtem
Elabi a vobis, commiſſa nefarius ille
Non luit, & ſacra ceu victima fugit ab ara.
Martius, his dictis, Neoburgi ad mœnia ductor
Dirigere hoſtiles turmas aciemque parabat.
Sed primum tentare fidem, & mollire precando
Conſtituit ciues. tunc Lynzius Aſtur, & acris
Hyphiades, quibus hanc dux curam iniunxerat, ambo
Hoſtilem adproperant excelſis mœnibus vrbem.
Mirantur qui gentis honos, quæ fortia bello
Pectora, qui vultus vigeant Martiſque cupido.
Dum luſtrant vrbiſque minas, ſurgentiaque aſtris
Culmina murorum, tractaſque in nubila turres,
Concilium ciueſque vocant, & ſtante ſenatu
Incipit Hyphiades, & talibus orſa capeſſit:

Aduentus noſtri fuerit quæ cauſſa, videtis
Egregij ciues, furor vndique, & vndique bellum
Exoritur, tanti quis non primordia Martis
Nouit? & exertum coniuncta in viſcera ferrum?
Dij tantum prohibete nefas, ne ſanguine ab vno
Danubij fluctus, Iſeræaque ferueat vnda.
Non equidem ignari gens quantum exaſperet armis
Norica, quæ rabiem neſcit componere belli.
Quare agite o ciues, dextram coniungite dextra,
Albertumque vocate, atque intra mœnia læti
Excipite: æterni ſint nobis numina teſtes,
Quam cupit hos meritis muros ornare triumphis
Dux noſter, Boiiſque magis colere omnibus vrbem.
Boiugenas reget hic populos, ſedemque locabit
Perpetuam regno, pacemque, & fœdera iunget
Auſpiciis diuum, lateque ſuperba trophæis
Vſa diu vetitis, gens noſtro Marte ſubacta,
Vltro præbebit timidas in vincula palmas.
Victor adeſt Cæſar, qui Boica ad oppida tendit,
Cognatas aucturus opes, iamque innatat Iſtrum:
Huc flammatus eques, deuictoque agmina Rheno
Diriget in veſtros fines, & ſtrage replebit
Cuncta hominum. Quid Marte truci, dextraq; potētem
Lantgraphium memorem? Euanthis furit Haſſia ſecum
Littoreque armantur mauortia caſtra Salæ:
Parte alia bellum Virtymberzentius heros

Nuſquam tuta fides] Quoniam Georgius non erat ſine ſuſpicione proditionis militum Alberti. *Vſq; adeo nulla fides pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur.*

Neoburgi] Danubiani. ſunt enim & alia eius nominis oppida Rhenana.

Egregij ciues] Artificioſa oratio & rhetoricis coloribus plena, tota poſita eſt in perſuaſione.

Euanthis Haſſia] Bacchico furore concita ab Euan Enanthis Euanthidos deducitur. Hoc autem dicit, quia ſemper Lātgrauium furibundum in-

Mouit, & horriſonis populat trepidantia turmis
Regna Palatini, & iam ſic Deus annuit alto,
Deſperata ſalus populis, dominoque Philippo
Depreſsit fortuna caput, quid prorogat vltra
Inuidiam? regni motus, venturaque Boiis
Excidia, & magni vires fractura Roberti?
An ſolum Albicolis tutari ſceptra Boemis
Quamquam ſe totis, fundant Hermundura regna
Viribus, & noſtri ſpretor Multauia ritus
Effera calcatis huc transferat agmina ripis,
Credet? & in tuto ſpem ponere? proh inſcia veri
Auerſo mens acta Deo, tantumne feretis
Exitium ciues? ſuprema ne funera paſsi
Cernetis dira conſumi mœnia flamma?
Dixit, & orandi facto ſic fine quieuit.

troducit. *Saleo littore*] Id eſt, ripa Salæ fluminis, qui labitur per Weſtualiam inter quem & Rhenũ cum Bructeris bellũ gerens fracto crure Druſus oppetiit. *Iam Deus annuit alto*] Reſpexit ad illud in fine libri tertij. *Et dudum Iuppiter alto Intonuit læua. Dominoque Philippo*] Vt Maro Dominum Æneam appellauit in quarto.

Depreſsit fortuna caput] Iuxta eorum loquitur opinionem, qui rerum humanarum cõmutationem in fortunę poteſtate ſitam eſſe volũt, quam tamen Chriſtiani non agnoſcunt, omnia Dei prouidentiæ tribuentes. Sed neque veterum ſapientes ei minimum tribuerunt. Saluſtius ad Cæſarem ſcribens inquit, vt ait Accius in Carminibus, *Faber quiſque fortunæ ſuæ eſt*. Et in proœmio Iugurtini. Ignauos atque ſocordes dicit, cum virtuti ac diligentiæ deſint, falſo fortunam incuſare, ad eamque infelicitatem ſuam referri. Et Iuuenalis, *Nullum numen habes ſi ſit prudentia, ſed nos te facimus fortuna deam, cæloque locamus*. Aurelium Auguſtinum pœnitet ea fortunæ tribuiſſe, quæ Dei prouidentiæ ſint. Depreſſit igitur caput fortuna iuxta communem mortalium affectum, quos pudet in calamitoſo rerum ſtatu conſpici ab iis, quibus aliquando viſi ſint florentes. *Quid prorogat vltra inuidiam?*] Scilicet, ſublata cauſſa, vel mox auferenda, vt ſequitur. *Hermundura*] Id eſt, Boemica. Tacitus tradit apud Hermunduros Albim fluuium naſci, quem conſtat in Boemia oriri. *Multauia*] Item fluuius Boemiæ. *Spretor noſtri ritus*] Hoc eſt, noſtræ religionis. ritus enim proprie de ſacris intelligitur. Syluius pluribus refert in hiſtoria ſua Boemica, vt gens hæc noſtram ſpreuerit religionem. *Auerſo*] Irato. *Cernetis dira*] Concluſio pathetica.

Stabant ancipites cuncti, cuneoſque per omnes
Fluctuat huc illuc plebes, & neſcia certi
Iam quid agat, dubiaſque tenet ſententia mentes.
Tandem Polydamas, quo non furioſior alter.
Induit arma minax, ſeſe titubante ſenatu
Coniicit in medium, rupitque ſilentia vulgi
Fatorum ignarus, violentoque ore profatur:
Quod ſcelus o ciues, vano cur victa timore
Pectora veſtra labant? quæ tanti cauſſa pauoris?
Pro re pauca loquar, neque enim facundia nobis
Quærendi cauſſas, vter hoc ſibi iuſtius armis
Vendicet imperium, diriment has prælia lites,
Enſis erit iudex, non magni Cæſaris ardor:
Nec quæ Munychia properant ex arce Phalanges
Impune ad noſtros conuertent agmina muros.
Dedant ſe Helſati, pictiſque armata Coninis
Belgarum ſoboles, viuánt, auraque fruantur
Indecores animæ: quibus eſt interrita virtus,
Semper amant cum laude mori, fatumque paciſci.
Forſitan externo cariturum Marte Robertum
Creditis? & ſolo committere regna Boemo?
Quicquid multifido mundi ſpectatur ab Iſtro.
Quique Boryſtenidas rupes, Mæotia quique
Littora circum habitant Tanaiſque in flumine potant
Qui noſtras dirimit terras, Aſiamque reſcindit
Europa, & noſtro præbet confinia mundo,
Ad tantos venient motus, properabis ab altis
Riphæis Roxane iugis, tinctiſque veneno
Sarmata Amaxobios duces in caſtra ſagittis,

Stabant ancipites cuncti &c] Polydamas. Scholium adſcriptum in margine notat per hunc Polydamanta ſeditioſiſſimum quemque, & rationi minime parentem intelligi.

Enſis erit iudex] Melanchthon id nõ diſſimulans in oratione dicta in funere Maximiliani: Ipſe hoc ſcio, inquit, pars illorum malorum, cum comitiis Auguſtæ habitis multa vtrinque iactata eſſent, Palatinum nihil reſpondiſſe, niſi vt ſui cum telo eſſent, vindicandam armis Bauariam. Flaminius apud Sillium religionis ſpretor, ait: *Sat magnus in hoſtẽ Augur adeſt enſis,*

Quicquid multifido] Tam magno animo, vel potius tanto furore Polydamanta captum fuiſſe introducit, vt non ſolum victoriam de Cæſare, ſed etiam de toto mũdo ſibi polliceatur.

Rhoxane] Qui & Rhoxolani dicuntur, populi vltra Sarmatas, quibus cum Sarmatæ continua bella gerunt. Nunc Rutheni appellantur: quorum

Qua Impeta-

Qua vaſtis fluit Indus aquis, contraque renitens
Ganges aduerſum curſu delabitur Eurum
Deſcendent ad bella viri, totamque ciemus
Aſſyriam, claramque Ninon cernetis Eoum
Auxilio rigidos Aceſinem impellere Mallos.
Orbis erit noſter, nec plus de Cæſare quicquam
Fama canet, ſolis cunctis dominabimur oris.
Sic ait, atque enſem vagina extraxit eburna,
Excitat abiectas acuitque in prælia mentes.

Imperator Magnus Baſilius, quẽ Cæſar Maximilianus fouebat, dum inter eum & Sigiſmundum regem Sarmatarum noo conueniret: ſuperiori anno defunctus eſt. Chriſtiani dicuntur Rutheni, Græca tamen ſecta lingua ſemidalmatica, ſicuti fere & Lituania & Polonia vicinæ regiones. Bifariam autem diuiſi. Qui dicuntur Albi vicini Lituaniæ, ex oomine fluuij Moſcouij, ac Moſquam regiã habent. Alteri Rubri appellãtur, orientaliores ac Boryſteni propinquiores. *Sarmata duces Amaxobios in caſtra*] Amaxobij inter Sarmatas connumeraotur, dicti qood io turribus vitam trahebant. *Aduerſum Eurum*] Homerus quatuor tantũ ventos facit, Eurum, Auſtrum, Faoonium, Aquilonem. Horum ortum Ouidio tradente his verſiculis oouimus· *Eurus ad auroram, Nabathæaq; regna receſſit, Perſidaq;, & radiis iuga ſubdita matutinis, Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt Proxima ſunt Zephyro: Scythiam ſeptemque triones Horrifer inuaſit Boreas, contraria tellus Nubibus aſſiduis, pluuioque madeſcit ab Auſtro.* Patet ergo Oriεotem plagam vſque Perſidem & Nabathæorum prouinciam, quæ ab Arabia incipit, expoſitam Euro, qoo flante Ganges & Hæmodo monte Indiæ, vt inquit Pomponius, fluens in Indicum mare ſeptem oſtiis diſpergitur. *Claram Ninon*] Ninus iuxta & vltra Tygrim. Nini ædificium, & regia octo annorum ſpacio, denis hominum millibus extructa: Cuius modica adhuc dicuntur extare veſtigia. *Aceſinem impellere Mallos*] Hoc eſt, cernetis Mallos accolas Aceſinis fluminis, impellere Aceſinem, ſcilicet nauibus, ſeu remis, in auxilium noſtrum profecturus. Aceſines oobilis fluuius: qui, vt & Mallorum meminerunt Arrianus & Curtius, ingreditur Indum.

Solis dominabimur] Ea eſt impotentis & excæcati animi arrogantia, vt plura ſibi ſemper quam par ſit, polliceatur.

Exclamat tunc vulgus hebes, ſequiturque malorum
Quod dederat fortuna caput, placet ire per ipſa
Vulnera, & in patrio dextras maculare cruore:
At quos ſors melior ducit, temeraria damnant
Dicta patres, regnique vident præſaga ruentis
Nuncia, plebæo ſemper damnata furore.

Exclamat vulgus &c. Vulgus hebes] Rationis, conſilij, iudicij inops & expers. *Caput*] Aothorem. Terentius in Adelphis. *Te eſſe huic rei caput.* Vocari enim præcipuam oegotij partem, aut authorem rei, exempla paſſim obuia ſunt. Eundem in modum & arcem dicimus rei cuiuſpiam. *Melior ſors*] Nimirum ratio, prudentia, induſtria.

Namque ſuper celſa, quæ infra deſpectat in vrbem,
Arce audita loqui cornix, ac premere voces
Humanas, fatumque Deo ſpirante profari:
Heu miſerum, quid bella paras? ſuperabere certa
Lege Deum, & medio feruentis turbine Martis
Arripiere tuis, ſolioque locabere olympi.
Hac patrum turbare animos: ſed maius in vrbe
Prodigium fecere Dei. nam fulgur ab alto
Horrentes per inane faces, ſudumque trahebat.
Quod poſtquam fumo lucentem clauſit olympum,
Demerſitque iubar denſa caligine Phœbi,
Indigetes petit igne Deos araſque calentes.
Non ſecus ipſe tonans nebuloſa cacumina Pindi,
Alpinaſque niues, gelidumue effulminat Othrin.
Aut cum flagrantis Libyes conuerſus ad oram
Imbelles Mauors, ſummumque exterret Atlanta.
Præterea fleuiſſe feras, Maneſque ſub vrnis
Inſolitis vlulaſſe modis, Ereboq; relicto
Perſephonem mediam furias agitaſſe per vrbem
Accepimus, paſſimque ſacri incrementa per agros
Danubij, & multas diſiectas flumine villas.
Vtque iræ patuere Deum, & diſcordia mundi
Viſa palam, timuere omnes, puerique, nuruſque
Templis dona ferunt, ſacras voluuntur ad aras.
Numinaque expoſcunt veniam facta impia quondam

Loqui cornix audita] Cornicem habere vaticinium & loqui palam eſt, vt illud in Domitiani vita refert Suetonius, *Nuper Tarpeo conſedit culmine cornix, Cum bene non potuit dicere, dixit, erit.* Plini⁹ multa de cornice, item Macrobius, & ioterpres ſuper hoc Maronis, *prædixit ab ilice cornix.*

Indigetes] Idem interpres qui ſint dij indigetes in Georgica ſcribens, docet.

Incrementa Danubij] Secundum antiquos, qui dixerunt Nilum vatem, Nam quid futurum erat, aquarum incremeoto præmõſtrabat. *Templis dona ferunt*] Nam, vt ſcribit Ouidius, *Flectitur iratus Iuppiter ipſe datis.* Et nobis remedia propitiando Deo,

Si qua forent ſoluenda patrum, præſenſque piandum
Sit ſceleris quicquam. Dum talia voce precantur,
Patricio aſſurgit mulier de ſanguine creta,
Quam Diuum exagitat verus furor, illa ſub auras
Effatur ſecreta poli, lachrymoſaque pandit
Exitia, & magnas ventura in prælia cædes,
Tales fatidico reſerans e pectore voces:

ipſius Dei verbis data ſuor. Nempe, miſericordiæ meritis peccata purgari apud Salomonem legimus. Quod item in pſalmis ſpiritus ſanctus declarat & probat, dicens: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* Diuus Cyprianus ſcripturarum teſtimonio colligit, orationes noſtras ac ieiunia minus poſſe, niſi eleemoſynis adiuuentur. *Diuum verus furor*] Ea enim diuinatio quæ ex vatibus, ſiue prophetis eſt, ſi data diuinitus, ſemper eſt vera: Sin minus, etiam quandoque vera, vt placet Auguſtino, qui Maronem in Ecloga Pollionis de Chriſto vaticinatum eſſe dicit, ac Aonam pontificem de liberatione populi, Aſinam quoque Balaam locutam. Diuinatio autem quæ ex arte fit, falſa deprehenditur, non ſolum ex euentu rerum & experientia ipſa, ſed ex authoritate philoſophorum & aſtrologorum. qua de re vterque Picus pluribus libris diſputant: noſtri doctores item. Verum Thomas Aquinas nonnihil ei concedit, corporis videlicet diſpoſitionem, motum ſenſuum ad res varias, partim etiam horum ratione intellectas. Nam corruptis ex aliquo aſtro ſenſibus, intellectus etiam patitur: voluntas autem nullo pacto attingitur, liberaque ſemper incolumis permanet.

Quis furor o ſuperi? iam pila minantia cerno,
Cædeque ſpumantes fluuios humentis Adulæ.
Quæ volitant animæ circum? noſco eruta magni
Fata Ducis, natique, & charæ coniugis vmbras.
En venit Hercynus bello gens effera ſyluis,
Regina peritura ſolo: tantum ne feretis
Dij ſpectare nefas? His dictis, torua vagatur
Lumine, & exacto iam laſſa furore quieuit.
Sic Deus Eois agitat Nyſeidas antris
Thebanaſque nurus ſtimulos cum ſentit Agaue,
Et furit Ogygias Euanthis turba per vmbras.
Tunc dira inſtabilem terrent præſagia plebem,
Patriciumque genus, ne rurſus terra fretumque,
AEr & vaſto ſplendentia ſydera mundo
Sint priſcum paſſura Chaos, confuſaque rerum
Forma, indigeſta redeant elementa figura.
Polydamanta tamen poſſunt haud vlla mouere
Signa Deum: cui dira intus furialis Erito
Gliſcit, & arma vocat, plebemque ad bella pauentem
Hortatur, ſuadetque omnes ea temnere Diuum
Fulmina. quid? neſcit, cum ſe, calor æthere ſummo,
Ceu nobis quondam patres memorare ſolebant,
Materia ſuperante pati, nimiumque recuſat
Impatiens, natura inquit: ſunt aſtra poluſque
Librato coniuncta gradu, globus aere terræ
Tollitur, ipſa ſinu magnum fert Nerea laxo,
Quod ſupereſt, mundumque ipſum, feriemque fatigans

Montis Adulæ] Danubium intelligit, qui ex Adula monte, vt proximo diximus libro, oritur. Prædicit autem futuram cladem Boemorum. *Quæ volitant animæ circum?*] Vaticinatur mortem Roberti Palatini, coniugis & filij, quæ libro decimo multis verſibus deſcribitur. *Nyſeidas*] Id eſt, Bacchas, in Nyſa monte Indiæ, vnde Bacchus Nyſeus dicitur. *Stimulos cum ſentit Agaue*] Hæc Cadmi filia ex Harmonia, de cuius furore Statius in Thebaide ſtatim in principio, & ibidem interpres Lactantius. *Euanthis*] Furens. *Ogygias*] Thebanas. *Priſcum Chaos*] Iuxta Ouidium, qui de Chao plura ſtatim in principio operis Transformationum.

Erito] Scribendum Ericto. Deam hanc finxerunt, quæ contentionem ſeminaret, a qua nomen habet. *Quid? neſcit*] *Quid* ſuſpendenda eſt dictio: *neſcit*, inquit, *calor pati, ſe ſuperante materia.* *Ceu nobis*] Per interpoſitionem legendum. nam ea quæ audierat ignarus naturalium cauſſarum recenſet. *Materia ſuperante*] Ariſtoteles in principio tertij Meteororum. *Sunt aſtra poluſque*] Oſtendit temperamentum quoddam eſſe in elementis & rebus ſuperioribus, quod Græci antipathiam dicunt.

Reſpuitur paſſim: hinc hominum pecudumque repente
Monſtrifici partus: hic alto ardere cometem
Vidimus, atque modis flagrantes æthere miris
Effulſiſſe trabes, ſtellamque arſiſſe cadentem.
Hinc tonitrus fiunt, & fulgura ſæpe ſereno
Viſa polo, & pauidas terrentia fulmina gentes.

Reſpuitur] Vult innuere: quotienſcumque vel humore nimio attracto, vel calore ſuperante, temperamentum illud exceditur, a natura eijci: quod quidẽ in ſyderibus fieri reſpicimus, a quibus ſcintillæ velut ex lucernis multo repletis oleo eijciuntur.

Hinc monſtrifici partus] Credit Poeta, monſtra in ſyluis gigni ex hac fece, vt ita dicam, rerum naturalium: quę cum vim non habeat perfectæ creationis, monſtrificos edat partus: quos tamen Plinius, vt a nobis relatum eſt antea, Veneri attribuit. *Cometem*] Si longa & lata flamma appar et more calamorum ardentium in campis, aut longa tantum, & Hœdus vel Dalus: ſeu diſcurrens & ardens aſtrum videbitur, aut vehemens & condenſa fuerit flammatio, & quaſi ſphærica, tunc cometes erit a coma dictus: Si longa, Pogonias ex barbæ ſimilitudine. Ambo tamen cometæ vocabulo. commemorantur

morantur & alij a Plinio præter Ariſtot. Cometæ. Xiphias, omnium placidiſſimus, in mucronem faſtigiatus. Acontias iaculi modo vibrans. Pithetes doliorum figura. Ceratias cornu ſpecie. Hippias equina iuba. Venti ab his, & æſtus & ſicciras, tum etiam principum mortes portendi dicuntur. Cur autem raro fiant, & qua cœli parte, tradit Ariſtoteles. *Sereno viſa polo*] De hiis omnibus lege Plinium lib. ſecundo, in cap. Vbi fulmina non cadant. item Ariſtot. in principio tertij lib. Meteororum.

Creditis o miſeri, parua hæc momenta quietos
Sollicitare Deos, iſtiſque inuoluere curis?
Arce Tonans placida regnat, fruiturque beata
Pace nec in noſtras flectit ſua lumina ſedes.
Nec vos fœminea moueant ludibria vocis.
O vere lymphata Deo, Bacchoque repleta,
Dedidicit Cortyna loqui, non Pythia ſacro
Fert antro reſponſa magis, nec vera Tonantis
Amplius Idaliæ præbent oracla columbæ,
Deſinimus noviſſe Deos, ſolum enſis & arma
Concedunt nobis meriti commercia cœli.
Dixit, & abrupto paſſim ſermone vagatur,
Accenditque animos dictis, ac ſuggerit iras:
Non ſic Oceano fluctus voluuntur in alto,
Aut cum Ryphæo Boreas de vertice pronus
Tauromenitanæ turbat vada cæca charybdis,
Vt plebes vulguſque minax (ſic fata iubebant)
Fluctuat huc illuc, Martiſque furore trahuntur,
Ignari, quid ſorte datum, quo ſubdola belli
Perducat fortuna reos: ſic vndique clamor
Per ripas Iſeris, valleſque reuerberat imas.
Legatoſque iubent patria diſcedere terra,
Ite aiunt propere, Regique hæc dicite veſtro:
Non illi in noſtros ius eſſe impellere fines
Armatas acies, dextraque & fœdere iungi
Poſcere nos vanum, qui Marte tuebimur vrbem,
In cædes chara pro libertate ruentes:
Bello opus, hæc ſumma eſt. his dictis ſæua reportat
Hyphiades reſponſa, & Polydamanta recenſet
Vocibus inſtabilem ſtimulaſſe ad prælia turbam.

Creditis o miſeri] Epicureorum opinio erat, Deos nihil curare mortalia, ſecundum quam hoc Maronis accipiendum eſt, *Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat.* *Dedidicit Cortyna loqui*] Vt etiam vere ceſſarunt oracula, aduentu Seruatoris noſtri, vt teſtatur Euſebius de præparatione Euangelica. *Idaliæ columbæ*] Significat Dodonæum oraculum, quod per columbas capiebatur, vt dixim⁹. *Columbæ* autem *Idaliæ*, quia Veneri dicatæ. *Commercia cœli*] Apud gẽtes viri fortes ſumma laude efferebantur. E noſtris Mantuanus Carmelita, eos æternum ſibi comparare nomen apud poſteros putat, qui armis religionẽ noſtram tutantur. Machabæorum nomen, qui pro defenſandis patriis legibus pulchram oppetiere mortem, inclytum eſt: quorũ exemplo ſcio nonnullos magno & excellenti ingenio præditos, fas putare Chriſtianis capeſſere arma in Turcas. Ego Eraſmo accedo, q pie autumat ſubigi poſſe Turcas certis illis hominis Chriſtiani notis, nempe vita innoxia, ſtudio benemerendi etiam de hoſtibus, inuicta omnium iniuriarum tolerantia, pecuniæ contemptu, gloriæ neglectu. *Subdola fortuna*] Anceps, dubia belli alea.

Tunc Dux magnanimus, quo non præſtantior alter
Boiorum tellure fuit, ſeu cominus enſe
Pugnandum foret exerto, ſiue eminus haſta,
Voluit cuncta animo, & curarum impellitur æſtu.

Tunc Dux magnanimus] Robertus. Accipe magnanimum pro viro forti, rei militaris perito, atq; vt nunc aiunt, manu prompto.

Et iam ver tepidum, & ſolito fulgentior annus
Diſpulerat de monte niues, & læta fugarat
Temperies noſtris brumalia frigora terris.
Phalſgraphides tunc arma mouens rapidũ ilicet AEnũ
Gorgiam petere, & Praunam properanter ad vrbem
Dirigere hoſtiles turmas, & cingere muros
Obſidione iubet. delecto milite ductor
Mandata exequitur velox, tribus agmina caſtris
Effulſere vrbi: extemplo per mœnia ciues
Armati trepidant,ærataſque excita currunt
Præſidia ad portas: alij de turribus altis
Proſpectant acies, fuſaſque per æquora turmas.
Dum ſic attoniti perſtant, & poſſe tueri
Diffidunt ſeſe, inſtructas properare cohortes,
Et vexilla vident ferri ſublata per auras:
Tunc arma arma vocant, concurritur vndique telis,
Vtminioque horret ſcutatus in aggere miles

Phalſgraphides] Iam deſcendit ad geſta Roberti, qui Praunã expugnauit oppidum Bauariæ inferioris, in ripa Æni ſitum.

Pro portis, ſæuique inhiat præludia belli.
Ecce autem infeſtæ iam propugnacla phalanges
Phalſgraphidæ inuadunt, paloſque, trabeſque præuſtas
Corripiunt, fidoque intextas vimine crates
Diſcindunt: contra miles Praunæus ab alto
Hoſtilem frameis, ſaxiſque ingentibus, iram
Arcet ab incæpto: ſic par fortuna duorum
Viſa diu: tandem Martis gliſcente ſurore,
Phalſgraphidæ fracto pepulerunt aggere in vrbem
Præſidium, muroſque inuaſiſſent, niſi præceps
Sol Tarteſſiacas ſubiiſſet Delius vndas.
At ciues intus trepidare, & vulgus inerme
Præſidium arguere ignauum, ſigniſque latenter
Detrectare vident pugnam, vultuſque fugaces.
Poſtera ab Oceano roſeis Aurora rubebat,
Cum nigri humentes abiiſſent aeris vmbræ,
In cœlum ſubuecta rotis, tunc Martius horror
Phalſgraphidum inuadit muros, clangorque tubarum,
AEreaque immenſum diſrumpunt tympana cœlum.
Qui ſubito externi rumor peruenit ad aures
Militis, AEnanæ ferrata repagula portæ
Abſcidit, & fugiens pot iundam deſerit vrbem
Hoſtibus, atque vltra pauidum ſe ſurripit AEnum.
Vt fuga præſidij viſa eſt, patefacta repente
Vrbs Pallatinis ductoribus, ij ſine cæde
Ingreßi, ſtatuunt læti ſacra præſtitibus Diis.
Phalſgraphidum interea Cæſar victricia ſigna,
Ac ſimul & turpi victam certamine Praunam
Accepit, magnum Albertum, fratremque ſub armis
Volphangum ardentes, Noeburgi mœnia contra,
Armorumque minas, iramque inferre nocentem.
Tunc illis metuens, animoſi tela Roberti,
Iræ etenim exciderant animo, cum Norica caſtra
Deſeruit, motoque indignans ceſſerat Iſtro,
Auxilium parat, atque infeſtis agmina ſignis
Helſaciæ intrepidas quæ iam conuerterat vrbes,
Ducit ouans, Iſerimque petit. iamque arua tenebat
Fœta armis, cum fama volat, ſpargitque repente
Subſidio innumeras Regem ductare cohortes:
Non aliter fractæ vires, quam ſi ſua Mauors
Vibraret lato feruens haſtilia campo,
Infrænesque Getas, gelidumque impelleret Hæmum.
Interea Albertus magna ſtipante caterua,
Affatur cunctos: auget præſentia robur
Militibus, gaudent dominum ſpectare loquentem:
O ſocij, mecum qui per diſcrimina belli,
Per dubios Martis caſus, per tela fuiſtis,
Tempus adeſt, inquit, quo noſtrum auctura perenne
Sit fortuna decus, iam nomen quærite ab armis.
Omnis amor belli tanto eſt in milite maior,
Quanto maior erit famæ laudumque cupido.
Sunt Cimbri teſtes, Latiique per arua furenteis
Teutones, & Belgis raptæ confinia terræ.
Teſtis lentus Arar & picto Lingones arcu.
Heduus, & rapidis certans gens Sequana bigis

Rege

Tarteſſiacas vndas] Ita legendum, vt in exemplari manu ſcripto, non vmbras.

Pallatinis] Scribendum cum duplici ll. Nomen enim fingit Poeta inferius, tractum a ſocio Herculis ex Pallantæo Arcadiæ oppido.

Phalſgraphidum interea] Scribit Poeta Cęſarem veniſſe auxilio Alberto, & ſi paulo ante animum eius ſuſpectum cognouerat. Id a Poeta factum eſſe indicat annotaciuncula, vt Cæſaris animi fortitudinem, ac in ſuos pietatem oſtenderet. *Turpi certamine*] Veritas eſt, Albertinos milites pugnam iniiſſe, in qua vnus ductorum vir ſtrenuus cecidit. *Norica caſtra*] Norimbergam. *Ceſſerat*] Priſgauium inuaſurus agrum, vt in quarto cecinit. *Fœta*] Plena.

Sunt Cimbri teſtes] De hiis, Teutate item, vnde Teutones, ac Heſo, quorum paulo poſt Poeta meminit, diximus in primo. *Lentus Arar*] Vel Arioniſtum intelligit, vel Carolum noſtrum, quos legimus in Galliam irrupiſſe.

Bellum

Rege olim victa, & noſtris tremefacta catervis,
Degeneres non arma ferunt, ſed ad ocia proni
Indecorem ſegnes ducunt ſine nomine vitam.
Nunc haud externis bellum committimus oris,
Pro patria pugnare datum, ſunt oppida nobis
Rapta palam, & noſtris prohibent conſidere regnis.
Quod genus hoc hominum? quis non Teutatis adoret
Iam ſacra, & diris horrentem altaribus Heſum?
Bellum iura premit, rapto dominamur, & ipſas
Proſequimur cædes, faſque omne licentia rupit,
Vincimus Hyrcanas gentes, & Taurica regna
Delectu ſcelerum: iamque ipſa minora Vetoldi
Acta trucis, viuos vrſorum in pellibus artus
Inſuere, atque feris demum obiectare ſolebat
Immanis: ſed nos numquid damnabimur ipſi
Tam viles animæ? picto vehit aduena curru
Ingentes prædas, terit omnia, raptaque caſtra
Arbitrio premit ille ſuo: ſemper ne feremus
Hoc tantum durare nefas? in limine ſæuit
Iam bellum, & patriis ceu capti degimus oris.
Tollite nunc animos, & veſtra inſueta domari
Pectora, dictorum memores eſtote meorum.
Cæſar adeſt, noſtroſque iuuat in Marte labores.
Qui belli maturus amor, quod fulmen in illo eſt,
Vt ruit in cædes, vt turbine conicit haſtam.
Sic ait, & verbis pugnandi inſpirat amorem,
Nec mora, decliui fulſerunt Cæſaris alta
Signa iugo, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Et longum ſonuere tubæ, perque agmina Cæſar
Crinibus intonſus micat & fulgentibus armis.
Tandem acies coeunt, & iam nox humida cælo
Tollitur, ac reuehit feſſis optata quietem.
Tunc Rex Albertum verbis affatur amicis:

Bellum iura premit] Inter arma ſilent leges, nullum habet locum æquitas, religio ludibrio eſt, ſacri & prophani nullum omnino diſcrimen. ***Rapto dominamur, cædes proſequimur***] Nam ſimul atque belli ſæua tempeſtas ingruerit, Deum immortalẽ, quam ingẽs malorum pelagus occupat, inundat, obruit vniuerſa. Abigũtur armenta, proteruntur ſegetes, trucidantur agricolæ, exuruntur villæ, & mille alia mala, quorum multa recenſet Roterodamus non vno dumtaxat loco: peculiariter tamẽ in explicando celebrato illo adagio, *Dulce bellũ inexperto.* ***Faſq; omne licentia rupit***] Tam peſtilens eſt bellum, vt non minus impios efficiat quam ærumnoſos. Hoc fonte nobis tam ingens latronum, raptorũ, ſacrilegorum, percuſſorum turba ſcatet. ***Hyrcanas gentes***] Latrocinio deditas, veterum ſcriptorum teſtimonio. ***Taurica regna***] Tauroſcytharum immanitas, & plus quam bellnini mores ex prædictis paſſim innotuerunt, & autores tradunt. ***Vetoldi***] Poeta haud ignarus, delectationem afferre varietatem, veterib. noua ſubiungit exempla. Nam hic Vetoldus, imperãte Cæſ. Sigiſmundo, Vladiſlai frater eius, qui ad Poloniæ regnũ vocatus fuit, Lituaniæ dominabatur, tãta vir crudelitate, vt dicto non audientes, inſutos pelle vrſina, vrſis ad hoc nutritis obiiceret. Ferunt item arcum tenſum geſtaſſe, vt ſi quem aliter incedere ac volebat, conſpicatus eſſet, confeſtim cõfoderet. Multos quoq; per ludum interemiſſe dicitur. Rex a Sigiſmundo Cæſare factus, ante deceſſit, quã diadema indueret.

Quod contra vertis Noeburgum haud conſulo bellum:
Quandoquidem ingentes nos contra armare phalanges
Phalſgraphidem fama eſt: ne Marte premamur vtroque,
Linquenda obſidio, campique, atque ora Byburgi.
Qua Phylſi tenuis perlabitur vnda, petenda eſt.
Illic comperio metari caſtra Robertum,
Et nos (ſi qua via eſt) meditantem inuadere, longo
Feſſos Marte dolis, ergo placet arma repente
Phalſgraphidem contra, & fortunam vertere belli.
Sic ait, & tacito curarum voluitur æſtu
Boius: interea feſſus ſe miles in altam
Demergit noctem, & placidæ dat membra quieti.
Poſtera iam Phœbo rutilante Aurora micabat,
Vaſa legi mandant, & ſemiſepulta labore
Corpora curari, & ſigno iuncta inde moueri
Caſtra dato: peragunt alacres mandata Manipli.

Quod contra vertis] Laudat tacite Cæſarem a conſilio rei militaris, cuius aliquanto gloriæ cupiditate patrem vicit: qua factum eſt, vt cum illum virum artibus pacis prædicet Germania, hunc non poſſit & bellicis, & ciuilibus decoris maximi facere. Tyrocinium egit maximis confectis rebus in Flammingis, Brabantinis, Hollandis, Sicambris: idque tale, vt in eo vtramque fortunæ vicem ſit expertus.

Aegida habens tunc Diua ferox, quis fallere poſſit
Numen? vt occultos alta præſenſit olympi
Sede dolos Regis, vultuſque imitata, habitumque

Ægida habens] Colores ſumpſi ex Marone de Iunone, quæ nullibi quieſcebat vt infeſta eſſet Troianis.

Exploratoris,ventura renunciat arma
Phalſgraphidæ.qui conſilio dextraque potentem
Byſpeichen,vltro compellans vocibus,inquit:
Poſtquam pugnandum eſt,res optatiſſima magnis
Diis oblata mihi,tantoque impenſior acris
Gliſcit amor belli,quanto grauioribus auſi
Auſpiciis, metam dabimus rèquiemque laborum?
Rex etenim(vt fama eſt)in noſtras dirigit oras
Cognatas acies,Martemque expoſcit apertum.
Quicquid id eſt letor,nam vel victoria belli,
Vel lethum dabitur,decus eſt vtrumque ſub armis.
Quare age rumpe moram,peditumq;,equitumq;viciſſim
Incipe delectum, quæve hic ſit copia luſtra.

At Cæſar maturat iter,perque ardua montis
Ductat anhelantem pubem,tenebriſque reuectis
Haud longe caſtris aberant,factoque ſilendi
Indicio,Albertus placido ſic incipit ore:

Felices animæ quibus amplum Martia nomen
Perpetuo lux vna dabit,nunc auſpice vobis
Cæſare pugnandum eſt,felicia ſigna ſequamur,
Quemve probant ſua facta Deum,victoria noſtra eſt,
Stent rapti fines,recidiuaque Noria cordi
Condita Boiugenis olim,qui rupe Veſunti
Huc vecti,in noſtra ſteterunt regione coloni,
Vnde & adhuc retinet felix ſibi nomina tellus.
Sic ait,interea tenebroſa per auia noctis
Ecce cruentatus manibus poſt terga reuinctis
Vcalegos,magna peditum ſtipante caterua
Ducitur ad Regem: coram qui talibus illum
Affatur dictis: Quis tu? quo tendis? & vnde
Nocturnum molitis iter? Suſpiria ab alto
Corde trahens, Phœben,& conſcia ſydera facti
Sic teſtatus ait: Magne o Rex nomine dicor
Heu miſer Vcalegos,ibam tua caſtra,tuaſque
Exploratum acies,quo me ſors impulit atra,
Et data magnanimo ſollers mihi cura Roberto
Exhalare animam: verum hæc infauſta parentum
Perpetior ſcelere,atque meo dant ſanguine pœnas.
Fabor enim, qua flauus habet ſua regna Sicamber,
Vrbs fuit inſigni bello, & prædiuite gleba.
Hic mihi regnat auus,ſedemque,& ſceptra tenebat
Ille loci: interea(nam te meminiſſe putandum eſt)
Belgarum auxilio,Martis cum turbine,ad vrbem
Veniſti patriam,& ſtrauiſti mœnia victor.
Narrata hæc patribus, Scythico ruit Hunnus ab Iſtro,
Horridaque in noſtros conuertit tela penates.
Tunc auus inſigni dictus qui nomine Teuthras.
Vt caſum vidit patriæ,commendat amico
Phorbanti vxorem,natum rapit impius alueo
Qui nondum infelix ſolidum compleuerat annum,
Et vehit in ſyluas,pedibuſque in vincla reuinctis
Suſpendit,linquens auibuſque,feriſque vorandum.

Byſpeichen] Nomen ductoris exercitus Palatinorum.

Lethum] Cum aſpiratione ſcribenda eſt dictio, cum illi origo ſit græca tradente Varrone libro de lingua latina tertio. Lethe obliuio:inde Lethum dictum, quaſi conueniat in obliuionem abire, qui vita exceſſerit. Et vulgo putant ominoſum plurimum de vita defunctis loqui. *Incipe delectum*] Id ſedulo faciendum admonet Xenophon, ne numerus intercidat,deinde equos prouidere, vt boni ſint ac laboris patientes,nen ſtrigoſi, neu calcitrones, qui inter alios inutiles ſunt, ſæpeque cum res agi oportet turmas diſſipant, ordineſq; rumpunt, equitem quoque bonum inutilem reddunt.

Felices animæ] Crebras & elegantes orationes apud hunc Poetam legimus, nimirum ex induſtria factas,vt hac in re,vel æquaret alios, vel omnino ſuperaret.

Noria] Huius meminit oppidi Cæſar in commentariis,& nos de eo ſuperius. *Steterunt*] Ea forma qua Maro, *Steteruntque comæ*,& Terentius vſi.

Vcalegos] Explorator Palatini: qui poſtquam de ſe dixerat, per occaſionem gentes & auxilia Palatini receníſet. Argumentum indicat dilatum,& artificioſe quidem meo iudicio, in hunc locum gentium Palatinarum catalogum. Nam mira eſt in hoc Poeta varietas,nõ minus eruditionis, quam delectationis plena.

Nocturnum iter] Ceu magis ſuſpectum.

Strauiſti mœnia victor] Ante hoc, & poſt etiam bellum Noricum, in Geldrenſes arma Cæſarem mouiſſe noſtra habet memoria. Ego peracto bello Norico contra Palatinos, iam candidatus aulæ Maximilianeæ, Cæſarem cum filio Philippo Rege Caſtellæ, tunc Belgarũ Archiduce, in Sicambriam irrumpentes ſequutus ſum: vbi oppida quædam expugnata in fidem recæpit, Coloniamq; Agrippinã cum triumpho rediens, pacem Palatinis ac toti Germaniæ reddidit. de qua te vltimo libro Poeta cecinit,

& nos

& nos illic amplius cõmemorabimus. *Scythico ruit Hunnus ab Iſtro*]Id eſt, a parte Scythię. Apollonius Poeta dicit Iſtrum ex montib. Hyperboreis currere per mediã Scythiam & Thraciam: vbi ſcinditur, partim in mare fluere Ponticũ, partim Adriaticũ, per quem dicit Argonautas veniſſe. Quod nunc minime apparet. Cęterũ Hũnos duplices inuenio: Aſiaticos, quos ſupra Caſpios & Albanos ponit Dionyſius. Simacatus quidã eſt autor Euſtathio in deſcriptione orbis, Hunnos circa Boream & Oriẽtem conſiſtere, eoſq; Turcas a Perſis appellari. Alij ſunt Hunni Europæi, quorũ meminit Procopius lib. 5, diuerſis tamen in locis. Ex quibus deprehendimus, Hunnos qui Pannoniã cœperunt, Europæos fuiſſe, colonos forte Hunnorũ Aſiaticorũ. Hosq; ſimul eandem eſſe gentẽ cum Turcis, & Iazis, & Zanis. qui a Iuſtiniano ſuperati ſunt per Theodorũ, vt autor eſt Agathius. Verũ diuerſis cognominib. appellati, ex ducibus plęriq; nomen habentes. Ex his poſtea Hungari, quaſi Hunnari appellati: qui anno ſalutis circiter quadringenteſimũ duce Keue Pannoniam ingreſſi, ad Tulnam Auſtriæ locum contra Romanos victores fuere, in quo prælio dux ipſe occubuit. Plura item Iornãdes & Paulus de Hunnis. Cum his Carolus bellum geſſit, vt diximus, quos penitus ex ſolo Germaniæ ſubſtulit. Extare adhuc alteram Hungariam non longe ab ortu Thanays, Pannonicę lingua & morib. pene ſimilem: idololatram tamen Syluius ſcribit. *Et vehit in ſyluas*]Sumptum ex fabula OEdipi, iuxta Sillij deſcriptionem.

Poſt hæc acta, feris Cimbrorum inferna Megara
Aera per nigrum tranſuecta redibat ab armis,
Iamque ſuper Batauos, & iam ſuper alta volabat
Ardua ſyluarum: gemituſque vt perculit aures,
Excepit puerum, & greſſus ſimulata ſeniles
Qua paſtor ſeptis pecua armentarius ambit
Phalſgraphidæ magni venit, fatumque redemptum
In peius, puerum infantem cui tradit alendum.
Hunc poſtquam virtus, & auorum ſuſcitat ardor,
Ignarus patriam repetit, diroque parentem
Coniugio iungit propriam: cui nocte ſilenti
Portentum (ſic Dij voluere) apparuit ingens.
Viſus enim ſerpens ſquamis vulgentibus vltro
Repere, & immenſo torquere volumine terram,
Spirarumque orbes, atque ora micantia linguis
Infauſte poſuiſſe ſinu, lapſuſque repente
Per tenebras, nigri properaſſe in tartara Ditis.
Hæc nato poſt nupta refert: qui tempora voluens
Atque fugam patris, ſyluaque quot egerit annos.
Agnouit ſcelus infandum, raptuſque furore
Per ſcopulos, per ſaxa volat, lucemque peroſus
Ipſe ſibi infauſta defodit lumina dextra,
Atque ſuam Hercynio vitam tranſegit in antro.
His ſatus auſpiciis, genus hoc a ſanguine duco,
Hac gignor ſerie, quare nil miror habenas
Fortunam effudiſſe ſuas in noſtra malorum
Exitia. His dictis iam clara rubeſcere Eoo
Cœperat orbe dies, tum collem aſcendit in altum
Cæſar & Vcalegos, vnde proſpectus ad ima
Caſtra erat, & latas poterant numerare phalanges.
Tunc Rex fare, inquit, quæ gens, quoue ordine turmæ
Militiam ſeruent? contra ſic ille profatur:
At poſtquam merito labentem ſanguine vitam
Heu video, hæc animo Cæſar cape dicta: per hoſtes
Si tibi (quandoquidem mens eſt auidiſſima Martis)
Tela inferre placet, verbis (haud mentior) hiſce
Adde fidem: armipotens duro ſude lata Robertus
Vallauit caſtra, & tuto munimine cinxit.
Ille eſt qui multa peditum comitante caterua
Incedit, latoque effulget in agmine clauo.
Hic medium retinet ſpacium, roburque virorum
Circum habet: at læua vili contentus amictu

Batauos] Cornel. Tac. libro vigeſimo multa de Batauis prodidit. Conuenit inter plæroſque doctos eam inſulam, cuius meminit Tacitus, eſſe, quam nunc Hollandiam vocant. Terram omnibus ſtudioſis, cum primis Germaniarum, ſemper & celebrandam, & venerandam: vt quæ nobis ſuum Roterodamũ dederit. Miror Ambroſium Bergomatem tam fœde lapſum, qui Bataviam olim, nunc Bauariam dici tradat: cum Bauari ad Danubium, Bataui non multum a ripa inſulam Rheni colant. quod vel ex ipſo Cornelio deprehendiſſet. Sed lapſum hunc fortaſſe quiuis mediocriter doctus aduertere potuit.

Auorum ardor] Vt liberi fere parentes referre ſolent.

Cœperat alma dies]In codice ſcripto legi, *Cœperat orbe dies*, vt ſit, orbe Eoo. quam lectionem probam magis puto.

Merito] Ob pactam proditionem: cuius mercedem id genus hominum raro accipit, vt quod frequens intercipiatur.

Armipotens]Laus Roberti in re militari.

Lato clauo] Hunc Sillius & Pontifici tribuit. *Sacrificam lato veſtem diſtinguere clauo.*

Crinibus & barba prolixa, atque obſitus æuo
Gorgias ſeruat partes Rhodomontius illas.
Dextra autem cernis quem verſicoloribus armis,
Hic eſt Byſpeiches, pro caſtris Auchius ante eſt,
Atque data cuſtos ſtationi fidus inhæret.
At primi ante alios, mazaris ſueta iuuentus
Heluetij, quos pone vides (niſi fallor) ab alta
Arbitror Hercynia Chamum Ambergamque dediſſe
Ad bellum, atque vna iunctam Calminzida pubem.
Qui vero ex alia conſiſtunt parte, Sicambros
Eſſe reor, cerne intortos de more capillos
Gentibus, atque æquor longis horreſcere telis.
Iuxta autem manus eſt, gemmarum diues & auri,
Gallica. pugnaces Belgæ, & præturbidus Axon,
Quique colunt Vogeſum, & fulgentibus Hedüus armis.
Tunc Cæſar: Qui cultus, ait, tam Martius illis
Quos video, & denſo qui ſiſtunt agmine iuncti?
Cui ſic Vcalegos. Memorant ex arce profectos
Budorij primam ſeruant qui ex ordine claſſem:
Inde locus populis proaui conceſſus Othonis,
Extolluntque leues duri Neomarctides haſtas:
Hos ſequitur Neoburga cohors, fidique Roani,
Lanzuthique tremenda manus, longamque feroces
Byrcaſidæ linquentes arcem, cominus omnes
Decertare auidi, atque animas effundere Marte.
Quare hanc, o Cæſar, ne multo ſanguine pugnam
Præſentem efficias, nec non ſine cæde tuorum,
Quæ peragenda putem (paucis aduerte) docebo:
Eſt locus in caſtris Neoburgi mœnia contra
Expoſitus, trabibuſque altum ſubiecta minatur
Innexis ſpecula, & late proſpectat in agros,
Hoc factum, vt quando congreſſi hoſtilibus armis,
Vera hinc cum Martis mota face ſigna darentur
Vicina auxilium bello trepidaret ab vrbe.
Quare inuade locum nullo munimine tutum,
Sed patet, infeſto ſi quiſquam eſt conſcius hoſti.
Dixit, & effuſo vitam cum ſanguine fudit.

Data ſtationi] Vel commendatæ, vel ipſis ſtationarijs militibus. *Mazaris*] Teli genus, quod peculiariſſimum fuiſſe Heluetiis tradit Cæſar in commentariis. *Chamum Ambergamq; dediſſe*] Oppida ſunt Palatini ad Boemiæ ſyluam poſita. *Sicambros*] Qui infeſti ſemper Cæſari fuerunt. diximus enim hos hodie Geldrenſes putari, quos Cæſar traiecto Rheno ſe fugaſſe dicit in commentariis.

Manus Gallica] Quoniam in eo bello Palatino Galli non defuerunt. *Pugnaces Belgæ*] Quorū mox aliquot populos recenſet. *Axon*] Lucanus, *Longiſq; leues Axones in armis. Vogeſum*] Et huius meminit in primo Lucanus. *Budorij*] Heidelbergum intelligit oppidum ad Neccarum ſitum, in quo Palatinorum Rheni eſt ſedes. Id Volaterranus in deſcriptione Germaniæ corrupte vocat Etelbergium, & lapſus inter Norici ciuitates numerat. Ibidem etiam Herbipolenſi ciuitati emporium noſtrate, quod Franconefurti eſt, attribuit: eodem errore, & eligendi Imperatoris locum Herbipolim dixit. *Othonis*] Quos nos patria lingua *Oden Walder* appellamus. puto deſignatum populum. *Neomarctides duri*] Forte quod diutinam ſuſtinuerint obſidionem Norimbergenſium. *Neoburga cohors*] Ita legendum, non *Kœburga*, oppidi huius & ſuperius mentio facta eſt. *Fidi Roani*] Raynū, vt vulgo nominatur, accipe. Ergo expungendum Kappa, & reponendum R. Fidum dixit, quia multotiens obſeſſus nunquā a Palaonis defecit. *Byrcaſidæ*] Inflexit vocabulum, vt verſui concinne reſpōderet: deſignat *Byrckhauſam* oppidū, in cuius montis dorſo longiſſima poſita arx eſt, in qua Georgij Ducis Bauariæ ingentē vim theſauri repertā a Palatinis fuiſſe, fama erat. *Kœburgi*] Vt ſup. ita & hic Neoburgi legendū eſt.

Hæc Cæſar voluens, noctu explorare cohortem,
Quod pugnæ exc[?]ſum capiant, quæve intus oberrent
Excubiæ in caſtris, vel ſi Theutrantius illa
Finxerit Vcalegos: talem Rasbertus ad vſum
Turmarum ductor, piloque animoſus & enſe
Sanſius eligitur, qui centum ab origine Franca
Præclaros memorabat auos, ij iuſſa faceſſunt,
Seque manu iuuenum, croceos aurora priuſquam
Subiiceret vultus, muniti ad robora valli
Contulerant. vigilans longe Dux Auchius inquit:
Qui vos? vnde equitum turma hæc? ſic fatus ab alto
Fumiferam extollit pinum. mox Sanſius olli:
Caſtrenſes propere portas reclude, Ægyaleus
Hic ego ſum, fortiſque manum mecum adueho pubis
Subſidio. his dictis tacuit Dux Auchius, artis
Atque doli ignarus vallum portaſque recludi

Theutrantius] Ab auo cui Theutras nomen affictum a Poeta, qui inſigne id dixerat. fortaſſe reſpiciens ad Theſpiades appellatos a poetis Theutrantia turba, a Theutrante Theſpij patre. Vnde apud Deianeiram Ouidij, pro Theſtitia, aut Theſpiæa legendum Theutranöa turba, autore Politiano & Egnatio obſeruatore.

Ægyaleus] Martis cognomen ſibi aſſumpſit, qui apud Græcos Ægyaleos appellatur.

Iuſſis

Vnde

Iuſſit, & auxilium admitti, Baechoque foueri.
Sanſius vt biſidi ſimul intra robora valli
Illæſam atque auidam pugnæ videt eſſe cohortem,
Inſtruit, & iuuenes armata per agmina trudit,
Et volat in cædem, primoſque in tartara mittit
Tyrnaſtem, Phyalumque, & magni Drapidis vmbram,
Qui bello infauſtus non dextris venerat armis.
Vnde Sedunenſem Rhodani fons alluit vrbem,
Et radit ſparſos fluuio creſcente Varagros.
Hunc fama eſt rapida gelidis ex Alpibus vnda

Vnde Sedunenſem] Per digreſſionem Rhodani ortum & curſum deſcribit. Hic fluminum in Narboneoſi omnium maximus ac rapidiſſimus, ex Alpibus per fines Allobrogum Orientem verſus fluit vſq; Lugdunum, inde conuerſus tribus oſtiis in mare Gallicum deſinit. Eius etymum Plinius, & item diuus Hieronymus, a Rhodiorum colonia vrbe citerioris Hiſpaniæ venire volunt. *Veragros ſparſos*] Quia in montibus ſparſim habitant. *Hunc*] Scilicet, Rhodanum. *Alpibus*] Ni fallor, quas nunc S. Bernardi vocant, Cæſari ſummæ appellatæ, qui & eas latronibus purgauit. In his volunt Veragrorum caput eſſe, vicum, vbi cœnobium ſancti Mauritij, Sedunenſis diœceſis.

Per Viberum campos labi, longoque refractu
Oſtrifero madidum caput occultare Lemanno.
Hæc iras placare ferunt, & gurgite aperto
Luctantem laxare vndam, qui victor inerti
Indignatus aqua, & concepto turbidus alueo
Humectat ſcabra pendentes rupe Gebennas.
Inde per immenſum ſinuoſo littore campum
Delatus, tumidis Ararim permiſcet arenis,
Binaque Phocaico dein ſubiicit oſtia Ponto.
Ergo laxatis cuneis furit enſe ſatelles
Cæſaris, & largo maculatur ſanguine tellus.
Sic paſſim in caſtris trepidatum, vmbone Robertus
Rapto ait: O miſeri, quo vos inſania ducit?
Quidve mali fortuna parat? ſedate tumultum.
Dixerat. interea fracto fugit obice valli
Byſpeiches, atque arma vocat, ferte obuia pilis
Vociferat nunc pila viri, dolus hoſticus errat
In caſtris, paſſimque omnes ceduntur inermes:
Perculit vt primum arrectas vox militis aures,
Corripit arma, ruitque ipſa in diſcrimina pugnæ.
At prior ante omnes animoſus imagine patris
Phalſgrapides bello inſignis, facto agmine ab alto
Detrudit vallo rigidas vmbone cohortes.

Viberum Oſtrifero] Quia Oſtreis abuodet. Plinius dicit Oſtrearum viuaria inſtituiſſe ante omnes Sergium Oratam in Baiano, qui & optimum ſaporem Lucrinis Oſtreis adiudicauit. Oſtreum apud Senecam, & Oſtrea apud Gellium fœmininum. Spartianus in Heliogabalo Oſtreas & Lioſtreas dixit. *Gebennas*] Vrbs Gebenna Cęſari Genua appellata, iuris Germanici imperij. Gebennenſem agrum patrũ noſtrorum memoria nobilitauit ſeceſſus Amedæi primi Subaudiæ Ducis: qui deinde ob abſtinentię clarique nominis famã, inuitus in concilio Baſilien. Pontifex factus, mox concordiæ gratia ſeſe ſponte abrogãs, Nicolao V ſedente, Cardinalis ac Legatus remãſit, ſimul cum his quos ipſe Cardinales prius creauerat. Felix Princeps, & nimium felix, ſi ſenium ſuum Eccleſiaſticis titulis nõ fœdaſſet, vt Syluius ait. *Ararim*] Qui vna cum Duri ex eodem quo Rhodanus monte exeuntes, atq; vna corriuantes, in Rhodanum iuxta Lugdunum commiſcentur. Arar vero lenis adeo defluit, vt neſcias in vtram partẽ deſcendat. Vnde ſuperius Poeta eum appellat, *lentum*. Habetur clarus ponte Cęſaris vno die militum opera fabricato. *Phocaico Ponto*] Id eſt, Maſſilienſi. Nam prope Maſſiliam mare ingreditur. Maſſilia Phocenſium colonia eſt. Vnde a Sillio Italico eſt Phocaica baliſta appellata Maſſilienſis. De Maſſilia diuus Hieronymus in epiſtolam ad Galatas. Maſſiliam Phocenſes condidere, quos ait Varro trilingues eſſe: quod græce loquantur, latine & gallice. Hæc ciuitas Pompei partes ſecuta, a Cæſare per vim expugnata fuit. Libertate antiqua vtebatur, nec prætoribus prouinciæ parebat, vt ait Plinius. Cur autem Phocenſes communi conſilio patrium ſolum reliquerint, Galliam Narbonenſem adeuntes, ibidem florentiſſimam ciuitatem Maſſiliam condiderint, ſcribunt Herodotus libro primo, Strabo quarto. Meminit & Horatius libro Epodon. Stephanus Phocæam vrbem Ioniæ facit, cuius denominatiuum Phocæus, & Phocaus, & alteram eiuſdem nominis in Mycala Cariæ. Eſt autem & Phocis Bœotiæ, de qua mentionem fecimus in primo.

Non aliter Naſamon, Cyrenarumque colonus
Regnantem media fugiunt Baſiliſcon arena.

Cyrenarum colonus] Sub Cyrenaica regione, Plinio Pentapolis dicta, a numero ciuitatum, quæ in ea continentur Cyrene, Apollonia, Barce, Arſinę, Berenice. Libya eſt ſerpentum ferax, latiſſima gente, diuerſiſque immixta populis: quapropter Ptolemęo Libyophœnices, & Libyęgyptij ponuntur: & interior Libya ſub Æthiopibus nigriis: iuxta hos Naſamones populi & Garamantes: & paulo ſupra Marmaridæ ad Ægyptios pertinentes. Plinius Naſamonas etiam dicit antea Meſamonas a Græcis vocatos, ex argumento loci medias inter arenas ſitos. Dionyſius author eſt, Naſamones a Romanis domitos,

obtrucidatum ab eis Lentulum Ducem ad eos confugientem. *Baſiliſcon*] Tanta enim fertur acuitate veneni, vt quamuis breuiſſimus, palmum enim non excedere dicitur, ſerpentem quamlibet magnum halitu ſuo extinguat. Si quis autem vel baculo eum tetigerit, breui tempore intereat.

Aurora interea rutilantibus aurea bigis
Expulerat tenebras, lucemque reuexerat orbi.
Tunc Cæſar: properemus, ait, niſi fallit imago,
In caſtris pugna eſt: en Sanſius vt furit haſta,
Hippolytuſque, Rhebaſque ſimul: iam cedere retro
Incipiunt, denſaque virum iam mole premuntur.
Sic ait, & primis fortem procedere ſignis
Imperat Albertum: ſequitur quem ex arcibus audax
Munychiis pubes, duroque exercita bello.
Iam curſu rapitur celeri, iamque ardua montis
Liquerat, & plano deduxerat agmina campo.
Pone inſtat Cæſar, veſtigiaque impiger haurit,
Subſidio intentus pugnæ. Simul atque per auras
Effulſere Aquilæ, vexillaque nota Roberto,
Protinus e caſtris aciem producier omnem
Imperat, atque audas diffundier æquore turmas.
Dumque volant turmatim omnes, valliſque refractis
Exiliunt equites, infelix Sanſius hoſtis
Impete ſuffoſſus vitam, cum ſanguine fudit.
Nec mora, concurrunt acies, flagrantibus atrox
Deſæuit Bellona animis, madet imbre cruento
Tellus, & nigro fluitantia corpora tabo
Calcantur reſupina ſolo, expirantiaque auram
Congeſti ereſcunt ſuper ipſa cadauera trunci,
Dum pede pes teritur, miſtuſque vmbonibus vmbo
Truditur, & madido pugnatur cominus enſe.
Albertus iam cæde madens, iraque redundans
Ingruit hoſtile, Auletemque, & Hyapida magnum
Atterit, & qui nondum formidabat Anireum,
Vertumnumque ſenem, natumque, & pellice Tuſca
Leucothoum Androcidem tetro demerſit auerno.

Pellice Tuſca] Pro Rhætica puto accipiendum, quoniam Tuſci olim Rhætiam incoluerunt.

Ac velut Armenio currens de vertice tygris
Immanes Arabas ferit, Aſſyriamque frementem
Præuaſtis populatur aquis, & gurgite laxo
Cum ſtabulis armenta trahit: ſic martius Heros
Enſe minax per caſtra furit, madiduſque cruore
Multorum valido proſternit corpora ferro.
Mec minus inſtabant Volphangus, & impiger haſta
Zornyus, & glauco pugnans Caſimirus halarco.
Gorgias primam vt vidit trepidare phalangem,
Pilatam educit contra in certamina pubem,
Et pugnam inſtaurat: volat ille, atque æquora circum
Pulſat equo, & lato frendit geſatus in aruo,
In denſoſque agitur cuneos, telumque coruſcat.
Vt procul Albertus ſæuo Mauorte cruentum
Agnouit, rabies gliſcit veſana furenti,
Ignoranſque modum calidæ indignatio pugnæ.
Protinus impatiens grandi ferit agmina pilo,
Et vetitum patefecit iter, totiſque ſubinde
Viribus exarſere acies, exhauſta iuuentus
Obruitur, paſſim cædes, tetra vndique mors eſt
Effuſuſque cruor, tolluntur in æthera voces,

Singul- *Auen-*

Singultusq́; graues ſcopuli & nemora alta remittunt.
Cernere erat laxoſque arcus & Auentica tela,
Armaque, quæ Alpicolæ bello aduexere Leponti.
Sparſa ſolo, cæſasq́; manus, & brachia, & harmos,
Atque hominum truncos, & buſta iacentia campo.
Interea lux alma polo fulgebat ab alto,
Luſtrabatque Iuræ roſeo iuga lumine Titan:
Tunc maiora graui renouantur prælia cæde.
Cæſar adeſt inſignis equo, contra horridus enſe
Inſtat Phalſgraphides: mirandi exorſa duelli
Vos canite o diuæ Libethrides: ira furorque,
Immaniſque ſubit rabies, votumque cruoris
Ingentes animos, paulumque moratus vterque
Alterius ſpectare artus, & fortia bello
Pectora, fulmineoſque oculos, vultusq́; minaces
Mirari: tunc alta velut per nubila venti,
Humenteſque ruunt Auſtri Boreaſque niualis.
Aut cum vere nouo Zephyris genitalibus aura
Spirat, & ardentes ineunt certamina tauri.
Concurrunt, quatitur tellus, atq́; aſtupet æther.
Tunc Rex armipotens vibratum effulminat enſem,
Vrgebat contra, aut vitabat adacta Robertus
Vulnera: ſed Cæſar telum fatale coruſcans,
Non bene protecto plagam defixit in harmo.
Protinus exiluit calidus cruor: arma Robertus
Vt fœdata videt, vaſto ruit impete, & Heulon
Vrget equum, grandemque premit calcaribus aluum,
Æſtuat irarum furiis, & conſcia virtus
Increpat ardentem, ſic crebros enſe ſonoro
Ictus congeminat, horrendumque intonat hoſti
Phalſgraphides, putrique armorum fragmen arena
Emicat, obtuſiq́; enſes, parmæq́; refractæ,
Atq́; iubatorum phaleræ calcantur equorum
Gemmatæ, & nitidis ſquallentia cingula bullis.

Auentica] Id eſt, Heluetica: ab Auentino, vt quidam, neſcio tamen quibus autoribus, monte, circa Lucernæ lacum.

Leponti] Heluetiorum gens.

Iura] Ptolemæo Iuraſſus.

Vos canite o Libetrides] Obſeruo huic Poetæ familiare eſſe Muſarum petere auxilium, quoties Cæſaris pugnam deſcripturus eſt. Muſæ autem Libethrides dictæ a ſpelūca nympharum in Helicone.

Humentes Auſtri] Ventis quibuſdam, vt teſtatur in Problematis Ariſtoteles alia aliis regionibus vis eſt ac natura. Helleſpontias Atticæ terræ, inſuliſque vicinis imbrem adfert Aquilo Helleſponto ac Cyrenæ, Auſter Lesbo. Atque hic cum apud alios ſit tepidus & pluuius, Aphricæ frigidus eſt ac ſerenus, vbi rurſus Aquilo pluuius. authore Plinio, apud quem autor eſt Fabianus Auſtrum in Ægyptum non penetrare. Qualis eſt Athenienſibus Scyron, qui idem Helleſpōtias vocatur, reliquæ Græciæ ignotus. Narbonenſi Galliæ Circius a turbine & vertigine ſic appellatus: ſiue Certius, vt vocat Cato: ventus apud illos clariſſimus, nec vlli violentia inferior. Idem non modo in reliquis cœli partibus ignotus, ſed ne Viennam quidem eiuſdem prouinciæ vrbem attingens. Sunt & alij permulti cuiuſcunque regionis indigenæ, vt apud Gellium teſtatur Fauorinus. *Boreas*] Nos Aquilonem. *Niualis*] Frigidus. *Zephyris genitalibus*] Fauonij latine.

Heulon] Nomen equi.

Dum furit ira animis, Pallasq́;, & Delia ab æthra
Labuntur, rixamq́; ineunt, ac iurgia iactant.
Vixq́; aberant pugna: quid enim? nunquam ne repoſtum
Irarum cumulum linques Tritonia virgo?
Quod ſcelus hoc? at fata manent immota, tuisq́;
Plectere inſidiis, facinuſque inuita dolebis
Commiſſum, & qua nunc exorta ſuperbia tanta eſt
Gorgone non ſemper ſpero iactaberis iſta:
Nec rere huc Martem, quem cœlo aſperrima Pallas
Viciſti, & magnum ſtrauiſti verbere Numen,
Deſcendiſſe polo. ſic Delia. At altera virgo
Ægida concuſſit, circum cana ſaxa nemuſque
Intonuere, vadoque amnes tremuere profundo.
Ac velut ad ſcopulos demiſſus ab aere ſummo
Accipiter volat, aut magno cum turbine ab alto
Saxum ingens cadit, & propulſat pondere terram:
Delia ſic Pallasq́; ruunt, Iſeriſque reſidunt
Cautibus, atque acrem proſpectant æquore pugnam.

Pallaſque, & Delia ab æthra] Deſcribit certamen Palladis & Dianæ, quarum altera pro Cæſare, altera pro Palatino pugnabat. *Fata manent immota*] Diuina decreta non commutantur, vt humanæ leges: quę pro tempore variantur, quemadmodū & mores & voluntates. Vnde perpetuo epitheto, fatum immutabile.

Gorgone] Notiſſima fabula eſt.

Iſta] Per contemptum, vt illud Maronis, *aut quid petis iſtis.* *Strauiſti verbere numen*] Cum enim Mars & Pallas in contentionem veniſſent, Pallas percuſſit pugno Martem, qui percuſſus in terram cecidit, vt eſt apud Homerum.

Accipiter] Multa accipitrum genera commemorat Ariſtoteles.

Interea Auſtriades ſæuum iam preſſerat hoſtem
Deiecturus equo, iuguloq; inſtabat inermi.
Ter Pallas percuſſa ſinus, terque Ægide acutos
Pulſauit ſcopulos, illoq; ruiſſet in arma,
Ni Ioue demiſſa a magno Cyllenia proles
Saxifica fieri vetuiſſet Gorgone pugnam.
Tunc Dea corripuit haſtam indignata trabalem,
Qua domat heroas, cœtumq; irata Deorum.
Hac igitur Regem aggreditur, vaſtaq; tremebat
Voce ſolum, atque imæ reſonabant murmure valles.
Non aliter cœlo ventis luctantibus intra
Humenteis nubes miranda tonitrua clamant.
Adſtupet Auſtriades, mox percipit: Eya age fatur,
Pugnandum eſt iterum ſuperis: noſco improba Pallas
Noſco iram, glaucoſque oculos, atq; horrida tela.
Talia dicentem inuadit, lignoque trabali
Ingentem frangit clypeum, ſub pondere Cæſar
Ingemit: vt quando percuſſa ſecuribus Ilex
Prona ruit, lateque altum dant ſaxa fragorem.
Ecce autem verita arma Deæ Diana furentis
Lethifera in Regem volat obuia, pone fluebant
Corytiq; graues olli, leueſque ſagittæ,

Cyllenia proles] Mercurius.

Haſtam trabalem] Cuſpidem.

Mox percipit] Latenter innuit acumē intellectus Cæſaris, vt vere illo præditus erat: vt qui non ſummas res modo & abditas a ſapientibus, quos frequens admittebat, prolatas capiebat, ſed nouas quoque in medium acutiſſimas quæſtiones non facile, quamuis exercitato & ingenioſo enodandas proferebat. *Glaucos oculos*] Ita fingunt oculos habere Palladem poetæ. Vnde a Græcis quoque Glaucopis Athene Pallas dicitur. Ariſtoteles de Animalibus ait, Glauciores oculi propter humoris prauitatem interdiu melius cernunt: nigriores noctu ob debilitatem: quod minus a viſibilibus & luce mouentur. Homo tantum inter animalia variis oculis. Quos minimum attrectari iubet Galenus. Si leuis morbi ſit cauſſa, tantum noxia ſubtrahenda, quæ quatuor ſunt, Fumus, Sol, Lectio, Vinum immodicum: aqua prius tepida, deinde frigida diluendi: & ſi oporteat, lacte & oleo roſaceo liniendi. Si altior incubuerit cauſa, quæcunque illa ſit, maxime hoc remedium proderit, in Commentariis Cæſaris Auguſti repertum. Plinio referente.

Vulnificumq; manu iaculum Dictynna coruſcans,
Arcet ab incepto ſæuam Tritonida Marte.
Nam dum magnanimum Regem premit illa, ſuaſq;
Ingeminat vires per inane, volatile telum
Delia (quod vaſto ſtridens vmbone pependit
Palladio) intorquet: tonat ictus, & arma Mineruæ
Increpuere ſono, & longe caua ſaxa reclamant.
Tunc Pallas rabie feruens, effundit in hoſtem
Se totam, Diuamq; ferit, pronamque ſub ictu
Sternit humi, vibratq; ardens immania tela
Deſuper, atque forent niſi Dÿ ſine ſanguine nati,
Conceſſumq; frui cœli immortalibus auris,
Hæc fuerat ſuprema dies, campumq; cruore
Fœdaſſet Diana ſuo: iam cominus acre
Cæſar vt aſpexit pugnantes, ingruit hoſti,
Palladaq; horriſono ingentem diuerberat ictu,
Qua niueæ vertigo manus cadit altior orno
Haſta Deæ, lapſum conata attollere pondus
Deficit, atque alta Tritogenia vritur ira,
Et fremit immenſum Boreas velut arcticus inter
Et ſaxa, & ſyluas, pontoq; immugit anhelo.
At genitus Maia, præpes Cyllenius ales
Spectator pugnæ ſcopulo conſederat alto,
Protinus hic monitu magni Iouis inquit, abite
Cæleſtes Diuæ, durumque relinquite Martem,
Sic Iouis Imperium, dixit: Leuaque tonatum

Dictynna] Diana: quare ita appellatur Solinus refert.

Deſuper & quoniam Dij] Hic verſus, vt & ſequens corrupte & perperam leguntur hoc modo, *Deſuper, & quoniam Dij ſunt ſine ſanguine nati Hiſque immortalis vita conceditur aura.* Quos ita ex Poetæ exemplari reſtituimus. *Deſuper, atque eſſent niſi Dij ſine ſanguine nati, Conceſſumque frui cœli immortalibus auris, Hæc fuerat ſuprema dies*] Senſus eſt. Hæc dies fuerat ſuprema Dianæ, niſi Dij eſſent nati ſine ſanguine, & propterea fruerentur, iuxta Homerum, aura immortali.

Arcticus] Flat enim Aquilo a Septentrionibus.

Ponto anhelo] Metaphora, a currenti furentique equo.

In cœlo ſenſere Deæ: volat aſpera Pallas,
Atque ſenem Chirona petit, qui feſſus in antro
Hæmonio lectas curam impendebat in herbas.
Iuppiter interea nubem demiſit olympo,
Inuoluitque aciem, atque oculorum lumen ademit.
Hic finis pugnæ. nam dum veſtigia quærit
Nequicquam Auſtriades, labens ſe ſurripit hoſtis.

Senem Chirona petit] Sumptus color ab Homero, qui cecinit Plutonem apud Pylum Neſtoris patriam, vt ſuperius diximus, ab Hercule vulneratum, Pæooem peritiſſimum in caſtris Græcorũ medicum incolumem reddidiſſe. Chiroo autem Phyliræ & Iouis filius fuit, de quo plura Higynus. Ab hoc Æſculapius medicinã, Aſtrologiam Hercules, Achilles Citharam didicere. Argonautarum medicus fuit, multarumque herbarum vires ac naturas deprehendit. Vode herbæ genus ab eo inuentæ Chironia appellatur. *Hæmonio*] Theſſalico. *Dira fames*] Vel quod Deo irato eueniat, vel quod ad dira quæq; mortales adigat, vode & maleſuada. Diuus Cyprianus libro contra Demetrianum imputãtem Chriſtianis mala, quibus tunc mundus vrgebatur, probat famem non cœlum, ſed auaritiam facere.

Dumque hæc in caſtris diuerſa in parte geruntur,
Vicina auxilium feſſis duxerat ab vrbe
Polydamas ſceleris fabricator, & impius arma
Induerat, quos dira fames, & auara libido
Præcipitat belli, iamque inter Martia tela
Vociferans volitat: ſunt hæc ait omnia claro
Miſſa polo? hæc noſtris horrentia fulmina templis?
Verum ſi patria Superi ſunt vrbe piandi,
Enſe ſcelus ſoluam, & præſenti cæde ſacerdos
Iratum placabo Iouem, pubemque litabo
Hoſtilem, Taranique ſacra inſtaurabo quotannis.
Dixit, & in medium longa ſude proſilit agmen.
Non ſecus Æthiopum fuluo nemora inuia tauro
Turbantur, cum ſæua fames per viſcera ſerpit,
Diffugiunt, trepidantq; feræ de montibus altis.
Sic Diuum contemptor erat, turbamq; fugacem
Proſequitur velox, atque acrius atterit agmen,
Contemnitque mori. ſed quis cæleſtia rumpet
Fata Deum, legemque dabit pollentibus aſtris?
Strauerat ille aciem, & vacuis victricia campis
Extulerat iam ſigna palam, cum tractus ab ira
VVolphangus iaculum longis amentat habenis,
Atque in clamantem tenſo pede dirigit hoſtem,
Qualis Ithyræo cornu leuis exit arundo,
Vel cum depugnat verſo gens Parthica neruo!
Tale per immenſum ſtridens volat aera telum
Atque hoſtem fatale petit, cetramque reſcindit
Quam Terteſſiaco in pugnam de more gerebat:
Æratosq; orbes chalybum, ſeptemplice gyro
Diſtrahit in partes varias, penituſque ſub ima
Viſcera delapſum fortes depaſcitur artus.
Extemploq; cadens moribundus corpore vaſto
Pulſat humum frendens oculisq; minacibus horret.
Non aliter Phario percuſſa leæna veruto
Concidit, & rictum ſpumantem vulnere torquet,
Sic olli rabies creber ferit ilia pulſus,
Et calidæ effuſo vacuantur ſanguine venæ,
Vmbraq; tartareas fugit indignata ſub vmbras.
Nec finis pugnæ, præſenti cæde ſuperbus
Volphangus, per caſtra volat, nec ſegnior illo
Ingenti campos replebat cæde Robertus,
Interea ductis pugnantem cornibus hoſtem

Auara libido] Inſatiabile ſtudium pecuniæ vtcunq; conquirendæ. Qualem olim milinam L. Catilina collegerat, talem & hic Polydamanta innuit contraxiſſe militem.

Tarani] Codex manu ſcriptus Taranis habet, vt Taranes ſit nominandi caſus. De ſacris lib. prim. dictum eſt.

Fuluo tauro] Plinius libro octauo, Atrociſſimos, inquit, India habet tauros ſyluestres, maiores agreſtibus, velocitate ante omnes, colore fuluo, oculis cæruleis, pilo in contrariũ verſo, rictu ad aures dehiſcente, iuxta cornua mobilia, tergoris duritia ſilicis omne reſpuẽs vulnus, feras omnes venantur. Ipſi noo aliter quam foueis capti feritate ſemper intereũt. Diodorus Siculus lib. quarto, hanc ferã pluribus verbis elegantiſſime exprimit. Poſtremo de eadem hoc modo ſermonem concludens, ait: Merito igitur Troglodytæ hanc beſtiam optimam iudicant, cui a natura inditum ſit leonis virtus, equi celeritas, robur tauri. Quodque maximum eſt, haud inferior natura ferri. In hoc autem Diodorus ab aliis diſcrepat, quod eum nõ in India, ſed Æthiopia reperiri aſſerit. Sed eſſe poteſt, vt bene admonet Camers, vt tam in India, quam in Æthiopia reperiatur, propter conſimilem ſitus qualitatem, cœliq; influxum non abſimilem. *Legem dabit aſtris*] Syderale iudicium quod circa hominum genituras verſatur, quid aſtra & animo & corpori polliceantur, Chriſtiana diſciplina, quę nõ ſine lumine ſemper eſſe credita eſt, omnino damnauit, quia penitus incertũ ſit, oec facile deprehendi poſſit, deturq; propterea paulatim occaſio, præſertim in eruditis, in Fati opinionem delabendi, quæ itidem a ooſtris doctoribus reiecta eſt. Loquitur igitur Poeta iuxta veterũ ſuperſtitionem, profitens interim Chriſtianum placitum, oempe, nihil cootra humani animi arbitriũ valere.

Clauſerat,& fuſos iam victor Cæſar ab amplo
Æquore, diſpulerat pedites, tunc Francus anhelo
Gorgias in Marte furens, quando vndiq; cernit
Indignatam aciem, verſóſque in terga maniplos.

Amentat] Lucanus, iaculum amentauit habena. *Ithyræo cornu*] *Parthica gens*] Originem eius pete ex Strabone, Trogo & Herodiano. In vniuerſum Parthi regionem frugiferam colunt, omniaque præter oleam ferentem, ab Occaſu Mediam, a Septentrione Hyrcaniam, ab Oriente Aſiam, ab Auſtro deſertam Carmaniam habent, montibus cincti. Finis inter eos & Romanos Eufrates, regni caput Hecatompylos Plinio. *Verſu neruo*] Poſt tergum enim ſagittas mittunt. *Veruto*] Iaculi, ſeu potius ſagittæ genus.

Magnanimum affatur breuiter ſic ore tyrannum:
Nonne vides quanto in noſtros furit impete Cæſar,
Vtq; fugam iam quiſque parat? quid in arma Roberte
Prorumpis fruſtra? tenet omnia Marte ſatelles
Hoſticus, & multa ſatiatur cæde tuorum.
Talia ſic fantem, nequicquam intelligit Heros,
Accenſus Martis rabie, & præturbidus æſtu,
Iam ſolores ſumma viro, quoſque æmula virtus
Impulerat ſecum fatali occumbere campo,
Dat ſtragem populis, teloque horrendus vbiq; eſt.
Dumq; huc atque illuc, ceu præcingentibus armis
Armenias agit ira Tygres Myſoſq; biſontes,
Proruit in pugnæ flammas Martemq; cruentum.
Intonuit cælo, & vox exaudita per auras:
Heu fuge fortunam belli, deuictaque caſtra
Deſere, teq; ipſum ventura ad fata reſerua:
Ductores fugere tui, victaſque phalanges
Byſpeiches tantum, & Rhodomontius enſe tuentur.
Vt Superum iuſſa, & vocem Dux auribus hauſit,
Accepitq; fugam ſociorum, protinus omnes
Qui ſecum voluere mori, Martiſq; peracti
Æternam ſibi qui laudem peperere ſub armis,
Inſtruit in cuneum, verbiſque ita fatur amicis:
Audite hæc ſocij, denſo nunc claudimur hoſte,
Et iam præda ſumus, noſtræ ſolum enſe ſalutis
Oſtendatur iter, mecum nunc ite per hoſtes.
Si cui magnanimo præcurſant pectore laudes,
Audendum eſt victis, vos non ſine labe retentam
Ductores auram indecores conſumite, clamat:
Quæ laus o viles animæ? nos proroget æuo,
Et vitam inſtauret Martis memorabile fatum.
Dixit, & aduerſum velox prorumpit in hoſtem,
Efficiens mucrone viam, ſequiturq; iuuentus
Pone ferox, laxaq; ſecat condenſa cateruas.
Vt virtus patefecit iter, caſtriſq; relictis
Per campos tenuere fugam, Dux lumina flectens
Deſertum ad vallum premit altum corde dolorem,
Et rurſus tentare acies, & prælia ferro
Stat cordi, atq; iterum ſeſe obiectare periclis.
At Rex, quandoquidem fama aduentare Boemos
Phalſgraphidæ auxilio, iungendaq; protinus arma
Senſerat Alberto mouit ſua ſigna relicto,
Atq; iterum Helſaciæ repetit properantius vrbes,

Magnanimum tyrannum] Id eſt, dominum. ita enim antiqui appellabant. Maro. *Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.* & in quarto *Nomadum tyrannos* dixit, id eſt, dominos.

Myſos byſontes] Hos gignit Germania ſolum & Scythia. Vnde Myſos pro Moeſiis accipias. Ptolemæus Moeſias duas in Europa poſt Illyricum & Pānonios, ſuperiorem & inferiorem ponit. Vnde qui Aſiaticas habitant, Myſias proueniſſe dicuntur. Illæ Myſiæ, eæ Moeſiæ nominantur. *Heu fuge fortunam belli*] Scilicet aduerſam. Laus Roberti a pietate in Superos, cum eos de ipſo curam habuiſſe in periclis deſcribat.

Vos non ſine labe retenta Ductorum aura vitaque fruamini or inquit: Quod decus o viles animæ?] Reſtitue lectionem, vt ſequitur, eritq; verſus clarior. *Vos non ſine labe retentam Ductores auram indecores conſumite, clamat: Quæ laus o viles animæ?* Siquidem immortalem gloriam egregie fortiterq; geſtá pariunt. Vnde dicit memorabile fatum, id eſt, glorioſa mors. *Nos proroget æuo, Et vitam inſtauret*] Id eſt, Nomen noſtrum famamq; longa poſteritas celebrabit. *Velox prorupit in hoſtem*] Magnanimitas Roberti ſignificatur in rebus aduerſis ſuperandis.

Et rurſus tentare acies] Idem de ſe dicit Æneas apud Maronem libro ſecundo. Vnde laus maxima fortitudinis & animi ad rem militarem promptiſſimi.

LIBRI QVINTI FINIS.

ARGV-

ARGVMENTVM LIBRI SEXTI.

GEſta feliciter a Duce Wirtymbergenſ. deſcribuntur: ſed prius Palladis querimonia eſt quæ a Cæſare victa fuerat. Itaq; dum curru per aerem vehitur, Robertum videt, qui paulo ante a pugna diſceſſerat, quem ad virtutem viam docet, ventiſque ſuſceptum in patriam pertulit. Interea Wirtymbergenſ. Dux trans Entium caſtra mouet, eiuſque oratio ad milites, miraculumque in eo viſum, eiuſque interpretamentum a Phorbio augure factum: obiterque Cæſaris ſomnium narratur, cui Deus Opt. Max. apparet, imperatq;, vt Decium Ducem ſollicitet ad tuendum ædes ſacras. Quod cum Duci Cæſar ſignificaſſet, Maulprunnium monaſterium, quod Palatini occupauerant, obſedit. Inibi pugna atrox: victor tandem ad Prethenlum obſidendum proficiſcitur, vnde Palatini Ludouici precibus diſcedit, & ad Peſychemium caſtra poſuit. Parte alia Robertus Trauſtanium oppidum aggreſſus eſt, quo poſt acrem pugnam, vi potitur. Interim ex Peſychemio nuncius Palatino obſidionem narrat. Is cum præſidium non miſiſſet, oppidum ſe Duci dedidit: quædamque in fine oppida ab eo victa recenſentur.

AVSTRIADOS LIBER SEXTVS.

VT procul a caſtris trepidantla ſigna Robertus
Rettulit, alterna præformidabile (cædis
Bellum animo voluens, Pallas deuecta per auras
Phylliridæ cani medico remeabat ab antro:
Illa ſub Arctoo bigas firmauit olympo,
Atque oculos defixit humi, infrænesq; Sicambros,
Saxones acres, Morinoſque, extremaque mundi
Littora, & indomitos Rheno claudente Batauos
Deſpicit, innumerasq; alias ſine nomine gentes
Quas alit auriferis felix Germania campis.
Tandem Boiorum flexit ſua lumina terris,
Alpinasq; vrbes, & regna potentia Marte,
Quæ pater vndarum percurrens maximus Iſter
Luſtrat, vbi (ſic fama canit) vrbs Noria quondam
Magna dedit leges populis, rexitque ſuperbum
Imperium: ſed nunc omnis iacet vrbis imago,
Pannoniamque ſuper celeri deuecta curru,
Quaque potens bello magnos alit Auſtria Reges.
Necdum etiam Diuæ crudeli Marte receptum
Vulnus, & OEbalij ſors immatura ſepulchri
(Quamquam & Cæſareo victam dolet enſe ſororem)
Exciderant animo, cupit iram explere calentem,
Atque imo tales promit de pectore voces:

IN AVSTRIADOS LIB. VI SCHOLIA

Iac. Spiegelij.

B*Aſtarnaſque acres*] Penitus corrupta dictio. Nam Baſtarnæ Straboni populi ſunt ad Pontum: quare reponas ex emendato exemplari. *Saxones*] Quorum origo varie traditur. Ego Alberti nouiſſimi rerum Saxonicarum ſcriptoris opinioni accedo, qui ex verbis Taciti facit coniecturam, multa, quæ Tacito de Cattis commemorantur, gentis Saxonum propria eſſe. Et vt quandoque per errorem librariorum fiunt infractiones, non eſſe a veri ſimilitudine, ſi quis contendat, pro Saxi vocabulo eſſe vſurpatum Catti. Idem Albertus limites nobiliſſimæ prouinciæ verius depingit, quam ſcribit, cap. primo, libri primi Saxoniæ. *Extrema mundi*] Maro in fine octaui Æneidos. *Extremique hominum Morini*. Hos Solinus, item Mela ad Gallicum Oceanum extremos orbis facit, niſi ſequeretur inſula Britannia, velut alter orbis. Hodie Teruani dicuntur, teutonice *Terrenſenſer*, vt ait Irenicus. *Indomitos Batauos*] Qui ſint diximus. Hos & Tacitus a virtute nimirum bellica cõmendat. Lucanus truces vocauit, Sulpitius recte feroces interpretatus eſt, quales martiales etiamnum vidimus. *Rheno claudente*] De hoc latius libro octauo. *Felix*] Diues. *Auriferis campis*] Quo diam Tacitus ipſe, ſi ab inferis rediret, fateretur, ita omnia a priſca facie receſſere. Syluius Germaniam mirum in modum commendat: liber extat vulgo cognitus. *Pannoniamq; ſuper*] Pannoniam ſuperiorem intelligit, vbi Auſtria prouincia Imperatorum altrix poſita eſt. Notandum autem eſt, morem volantium expreſſiſſe, qui vario flexu feruntur: vt etiam Maro ſtatim in principio ſexti de Dædalo loquens, *gelidas*, inquit, *enauit ad Arctos*, cum in Siciliam eſſet volaturus, quæ in meridiana plaga poſita eſt. *OEbalij ſepulchri*] De OEbalo ſuperius, pro quo Venus pugnam contra Cæſarem geſſit. *Victam ſororem*] Id eſt, Venerem. ex Ioue enim Pallas & Venus nata eſt.

En ego bellipotens rigidis armata chelydris,
Quæ olim centimanos proſtraui cæde Gigantes,
Quæ Martem vici, concuſſi fulmine diro
Curua per Euboicum fumantia littora pontum,
Nunc autem (ſic fata volunt) ſum fabula cælo.
Sed noſtri o vtinam ſic obruta fama Deorum
Peruigiles tantum & patris veniſſet ad aures,
Non equidem Auſtriadum ſuperatam Marte dolerem:
Sed temnor paſſim mortalibus, & mea vibrat
Exhorrentem hydro nequicquam leua Meduſam.
At mihi non deero, ſequar atris agmina flammis
Auſtriadum, atq; imo Furias Acheronte ciebo.
Sic fata, infauſto remeantem Marte Robertum
Vidit, & indoluit, grandiq; accenſa furore
Prona ruit cælo: veluti cum flammea longo
Stella cadit tractu, & candenti lampade ſignat
AEthera, qua nitidam producit ſemita lucem.
Sic Diua eſt, quacunque pedem currumq; reflectit,
Oſtentat cæleſte iubar, Numenque fatetur.

Protinus armigeræ currum Tritonidis Heros
Agnouit, ſupplexq; Deam veneratus adorat.
Tunc illa has ſacro fudit de pectore voces:
Nec tua te virtus, nec fortis dextera bello
Vnquam deſeruit. nam quantum vidimus acrem
In pugnam ruere, & quantas in prælia cædes
Moliri intrepidum, ſed fato obſtante dolorem
Hunc pone, & quæ ſint peragenda aduerte, profabor:
Vade age & hanc rupem, quæ cælum vertice pulſat
Exupera, atq; impelle gradum. primum ipſa volenti
Difficili tentanda via eſt, ſudorque, laborque
Sunt olli comites, atque ocia pellit ab alto:
Sed poſtquam ad ſummum conceſſum euadere culmen,
Gaudia pertentant animos, & blanda voluptas,
Atque exactorum dulce eſt meminiſſe laborum.
Hinc te ergo excipiam ventis, & nubis amictu
Aera tranabis medium, tutuſque reuiſes
Phalſgraphidasq; tuos, patriamque veheris in vrbem,
Ne vereare, adero, & ventos frænabo volantes.
Interea ne frange animum, ſpemque altius effer,
Inuictusq; mane, nam ſæuas Iuppiter æquus
Mulcebit mentes, dulcemq; ad regna vocabit
Progeniem, natosq; tuos, paruosq; nepotes:
Qui tandem æternum ventura in pace quieſcent.
Hæc mihi pollicitus Diuum pater, atque hominum Rex.
Sic vbi fata, ciet Boream Argeſtemq; per altos
Oceani errantes fluctus, Hyrcaniaq; vndis
Littora pulſantes, extremaque æquora Thules.
Ergo iuſſa facit præpes, talique precatur
Voce Deam: Te ſancta ſequor, te ſupplice dextra
Adueneror, ſalue, & tanti miſerere laboris.
Hæc ait, & celſæ ſaxoſa cacumina rupis,
Enormesq; vias, & denſis obſita dumis
Byſſeichi pubem linquens, agmenq; ſuperſtes,
Euaſit tandem & ventos expectat inanes.

Tune

Centimanos Gigantes] Palladem enim fuiſſe auxilio Ioui contra Gigantes, autor eſt Higynus. *Martem vici*] Homericum figmentum, vt proximo tetigi libro. *Concuſſi fulmine diro*] Hunc locum iratæ Iunonis verba apud Maronem non multo poſt primi lib. Æneidos principium ſatis explicant, vbi de Aiace Oileo ſequitur.

Sic fata volunt] Quoniam omnia, vt poetæ volunt, item plerique philoſophi fato reguntur, & ſubiciuntur, etiam ipſe Iupiter. Vnde is veluti cedēs apud Maronem, Fata, inquit, viam inuenient. Et Tragicus quidam apud Senecam, *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.* *Furias ciebo*] Factum non reperio in poemate. Et idcirco dicendum, quod loquatur velut furore amens: qui cum abit, minus facimus quam quod dixeramus. *Flammea*] Ex cap. quarto lib. primi Meteororum Ariſtotelicorum pete cauſſas flammarum in ſummo aere apparentium, & ibidem de ſydere volante, ſiue ſtella decidua. *Cadit*] Ab eo quod ſic nobis apparet. Vnde Ouidius dixit, *Interdum ſtella de cælo ſereno. Et ſi non cecidit, potuit cecidiſſe videri.* *Lampade*] Face.

Vade age] Virtutis viam oſtendit, ad quā ire nō poſſum⁹, niſi per maximas difficultates & labores. Locus eſt ſumptus ex Ergis Heſiodi. Receptum eſt, Pythagoram quoque hanc virtutis figuram poſuiſſe. Vnde carmen apud Maronem legitur, *Litera Pythagoræ diſcrimine ſecta bicorni.* Sed, vt annotatum eſt ab Eraſmo, apparet olim huius elementi figuram nonnihil diuerſam fuiſſe ab ea quæ nunc eſt. Prodici fabula de Hercule & virtute, & voluptatibus notiſſima eſt.

Patriæ

Tunc ſubito Argeſtes montem pernicibus alis
Circuit, admotoque tremiſcunt vndiq; ſyluæ.
Non tamen AEolio veluti cum miſſus ab antro
AEgæum, Ioniumq; mouet, cauteſque, vadumque
Scyllæum, & pulſo frangit freta iuncta Peloro,
Sed mitt Heroa amplexu (namque Arcticus vna
Sepſerat, & Boreas patriæ non immemor oræ)
Extollunt per inane poli, geſtantque per auras
Quem vitreo nubis Dea circumfudit amictu.
Dumque ea molitur Pallas, fortiſſimus Heros
Tercentum præclarus auis, quos Martia quondam
Protulit, & varijs ornauit Roma triumphis,
Wirtymberzenſi armatos mouet arce maniplos,
Antiqui memor ille odij, belliq; vetuſti
Quod ſecum multos Talacherus geſſerat annos,
Nec Lyndeſmitis feruens iniuria mente
Exciderat: verum occulto ſub corde volutans
Vindictam, ſpectare diem & melioribus vti
Auſpicijs, ſi vnquam vellet fortuna parabat.
Vt fractum longo præſenſit Marte Robertum
Eſſe Palatinum, tempus ratus, Entium ad amnem
Caſtra mouet, gelidasq; vehit trans agmina ripas.
Aduentu curſare omnes, trepidare per vrbes.
Non ſecus orbatam Gangericus accola Tygrim
Et timet, & clauſa pauidum ſeſe occulit vrbe,
Luctantemq; feram, & rabiem ſpectare furentem
Impatiens: quatit illa ſolum, campoſque ſuperba
Balantum pecus, & latis magalia ſeptis
Circuit, inſidiasq; altæ prædeſtinat iræ.
Sic Heros fertur, ſic infandus timor omnes
Sollicitat, pauitant miſeræ matreſque, nuruſque,
Longæuiq; patres: ſed quos calor excitat armis
Deſerere ante diem, pugnaq; effundere vitam
Armantur, clypeosq; nauant, chalybumq; trilices
Aruina nigra nudant erugine pingui,
Aut foſſas ducunt, aut ſcabra ad mœnia pronis
Marmora agunt humeris, aut propugnacula bello
Inſtaurant, vallantque horrendis molibus vrbes.

Iamque dies, alterque dies illuxerat orbi,
Purpureoque aurora polum bis viderat ortu,
Tunc Dux ingentes voluens ſub pectore curas,
Herboſo iuſſit figi tentoria campo,
Dein pubem affatus placido ſic incipit ore:
Bella ſub hac terra, & præreptis geſſimus oris
Alterutrum graſſata caput, tandem inuida nobis
Crinitos ſors preſſit auos, nec iura, nec æquum
Iuppiter omnipotens ſummo deſpexit olympo,
Quin furor hoſtilis noſtras delapſus ad vrbes
Ingentes rapuit prædas, gentemque coactam
(Pro ſcelus) audiui domino ſeruire Roberto.
Namque mihi quondam puero narrare ſolebat
Multa pater, meque ad damnum ſeruabat inultum.
Quis Lyndeſmitem, prædatoremque nefandum,
Et noſtris temere Regem Thalacheron in aruis

Patriæ oræ] Quoniam ſeptentrionalis plagæ eſt ventus.

Circumfudit amictu nubis] Idem facit Maro in primo Æneidos.

Dumque ea molitur] Nunc ad geſta Ducis Wirtembergenſis deſcribenda deſcendit.

Quos ornauit Roma triumphis] Sequitur annales, qui tradunt, nobiliſſimam Teccenſium Principum familiam, genus ſuum ab antiquis Romanis habuiſſe. Quare Poeta alludens ad priſcum cognomentum, Decium appellat interdum Ducem Wirtembergenſ. quod is & Teccenſis ſit. De vtraque domo, apud Nauclerum fit mentio. *Talacherus, nec Lyndeſmitis*] Hoſtes fuerunt progenitorum ſuorũ, partes ſecuti Palatinas. Quos, vt ipſe inquit, Palatini ad bellum inferendum impulerunt. Bella inter Palatinos ac comites Wirtembergi Nauclerus retulit in Chronographia ſua. Poſterius emolliuit nomen *Lyndenſchmidt*.

Chalybumq; trilices] Id eſt, ferri texturas: *trilices*, hoc eſt, tertio textas, quamquam etiam arbitror trilicia arma eſſe genus illud, quod annulis paruis ſimul contextis fit, quo ad inguina tuenda ac femora vtimur. *Aruina*] Pulchre indicat morem Germanorum in expoliendis armis.

Crinitos] Intonſos, quia Sueui.

Prætereat? tantum nobis impune ferendum eſt
Dedecoris? tantum patriis regnabit in oris
Externus miles, terraque fruetur auita?
Progenies, prolesque Deum ſata ſanguine magno,
Credite quod nunquam Cæſar ſine numine Diuum
Bella mouet, victorq; redit, Rhenoque ſubacto
Cingit Chaonia victricia tempora fronde.
Quare agite o ſocij, dextras aſſueſcite Marti,
Et mecum, ſi qua eſt tantarum gloria rerum,
Si pudor & patriæ pietas, iniuria ſi qua
Mentem agitat, raptique ſoli ſeruatur imago,
Alpinas aptate ſudes, & pila volenti
Tolliste nunc animo, & pauidum conuertite in hoſtem:
Tu cæptis Bellona meis, & culte Sueuo,
Tu Vulcane pater, claram qui Lemnon, & alto
Fumantem Liparen, & feruentem Strongylon vndis
Incolis, & Chalybum Diis tela timentia promis,
Aſpirate precor, promptoſque animate maniplos.

Bellona] Inuocat Bellonam tanquam bellorum præſidem, ignarus tamen, quod in Germanos irata fuerit, vt in primo libro diximus. *Culte Sueuo, Tu Vulcane pater*] Tacitus author eſt, Sueuos veteres Iſidem coluiſſe. Neſcio quo autore Poeta Vulcanum quoque Sueuis cultum ſcribat. *Lemnon*] Seruius octauo Æneidos ſcribit cauſſam, cur Vulcanus dicatur io Lemoon incidiſſe. De cultu Vulcani in Lemno Val. Flaccus ſecundo Argonauticorum, & Statius quinto Thebaidos. Metropolis Lemni Solino Hephæſtia. Græci Hephæſton Vulcanum dicunt, Inde Hephæſtian Vulcaniam, & Hephæſtioo Vulcani templum. *Liparen*] Vnde inſulæ nomen ex ſexto libro Diodori Siculi patet. Seruius oobiliſſimus interpres, Phyſiologia eſt, inquit, cur Vulcanus in his locis officinam habere fiogatur inter Liparen & Ætnam, ſcilicet, propter ignem & ventos, quæ apta ſunt fabris. *Strongylon*] Quod rapæ figuram habeat, id eſt, in rotundum acutumque tendentem, ei oomen datum. quoniam Græci στρογγύλην rapam vocant. Strabo Oooſtrongylam, id eſt, rotundam nominat. Reliqua de ea Solinus.

Vix ea finierat, ſubito cum flamma coruſcans
Labi viſa polo, quæ ſupra vertice ſidit
Magnanimi Herois, nec non (mirabile dictu)
Lambere flauentes crines, & tempora paſci.
Mirantur cuncti, & gelidos ſtupor occupat artus,
Reque labant ſubita, quid ſit, quid nunciet, optant
Explorare viros, quibus intemerata pateſcunt
Ætherei ſecreta poli: tunc Phorbius augur
Cui fibra, ſalienſque iecur, limeſque volantum,
Quid vox obſcænæ volucris, pallorque Cometæ,
Atque ſerenato labentia fulmina cælo,
Quid medio creet axe faces, ſunt omnia (mirum)
Occultis manifeſta modis, non inſcius ille.

Lambere flauentes crines] Idem Maro ſcribit Aſconio cootigiſſe.

Optant explorare viros] Notum prope omnibus eſt, quantopere veterum ſuperſtitioſa ſedulitas in futuris prænoſcendis elaborauerit: quantoque ſtudio ac diligẽtia auguria omnia, extiſpicia, & reliqua diuinandi genera coluerit. Vnde Cicero dicit libro primo de Diuinarione, Romanos nihil ſine auſpicio feciſſe. Idem ait Val. Maximus ca. primo, ſecundi libri. Plinius auſpiciorũ repertionem, eorundemq; materiam copioſius tradit. capita petere ex Indice Camertis viri vndequaq; doctiſſimi. *Salienſq; iecur*] Proprie, quia vioentibus oobis cor ſalit. *Limeſq; volantum*] Nam tam a voce, quam a volatu augures capiebant auguria. Vode ex eorum diſciplina, quæ aues diræ & omiooſæ, quæ rurſus felices & auſpicatæ crederẽtur, ſumptum eſt, vt & cum rem feliciter, aut ſecus cedere ſignificamus, bonis, aut malis auibus dicimus. Exempla promit Eraſmus. *Obſcœnæ volucris*] Bubonem ſignificat, qui inauſpicatiſſimi ominis habitus eſt. Idque in publicis maxime auſpiciis, ex quo etiam funebrem vocarunt. Hinc illud notum, *Fœdaque ſic volucris venturi nuncia luctus Ignauus Bubo, dirum mortalibus omen.* Quin & in coruis dirum & ominoſum eſt habitum ſicubi glutiunt, & vocem velut ſtrangulari emittunt. Quanquam de coruis & cornicibus varia traduntur, ſi quãdo ad læuam, aut ad partem dextram conuolitent. *Serenato cœlo*] Quia naturaliter non niſi oubilo cœlo fiunt. Sic igitur prodigioſe. Legimus M. Herennium Decuriooem io Catilianis prodigiis ſereno die fulmine ictum. Aothor Plinius. Varia ac peoe incredibilia ſcribunt autores de fulminibus: Ex noſtris Plinius, & Seneca. *Faces*] Earum ſunt geoera duo, Lampades, quæ ſunt plane faces: & Bolides. Faces veſtigia longa faciunt priore ardente parte. Bolis vero perpetua ardens loogiorem trahit limitem. *Sunt omnia occultis manifeſta modis*] Ab his modis futurorum inueſtigandorum, omnino deſiſtendum monuit Chriſtus Dominus, cum diſcipulis id ſcire petentibus ſic inquit: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate.*

Talia vaticinans mandat ſua dicta per auras:
Ne trepidate viri, læuo Deus omine firmat
Cœpta, nec inuiſto molimur numine bellum.
Si quid mens agitat veri, & Grynæus Apollo
Prædicit ventura mihi, ſi nuncius ales
Quem video læua cœli regione volantem
Et voce, & curſu magni Iouis abdita pandit:
O genus elapſum ſuperis, ſobolesque perennem
Regnatura diem, Diuosq; auctura propago,
Quot tibi molitur felix fortuna triumphos,
Innumeras vrbes, immenſaq; regna, Duceſque
Debellabis, eruntq; tua immortalia ſemper
Facta, quod & victo non dedignabere victor
Parcere, & ablatas reddes vltro hoſtibus vrbes.
Quare agite o Proceres, meritos indicite honores
Bellorum Diuis, & numina magna vocate.
Nec mora, gramineo ſurgunt de ceſpite ſacræ
In campis aræ, fragrantque, & olentia circum
Thura calent pecudes, ſtant ſacris vndiq; myſtæ
Accincti, & Diuis ſpargunt bona vina volentes:
In primis Heros, niuei inter cornua tauri
Et ſalſam frugem, & ſpumantia pocula fundit,
Demulcetq; Deos donis, pecudumque litatis
Corporibus, læti Diuum pæana canebant.
Non aliter Libyci circum delubra Tonantis
Gens inhiat ſacro, & numen Naſamones adorant.
Vel cum legiferæ Cereri, patrique Lyæo
Agricolæ lectum mactant pecus, & ſua largo
Deſpumant paſſim bene olentia cymbia lacte.

Grynæus Apollo] A Grynæo nemore vbi colebatur, ad Grynæam Æoliæ vrbem. *Læua*] Ergo felici & auſpicato omine, iuxta augurum diſciplinam, quam Plinius refert.

Perennem diem] Secus accidit. nam paucis ante annis exactus. exemplo eſt, vt ludat in humanis diuina potentia rebus. *Ablatas reddes vrbes*] Vt inferius patebit.

Myſtæ] Dicuntur, qui ſacris alicuius numinis ſunt initiati. Symmyſtæ, qui iiſdem myſteriis ſunt initiati. Diuus Hieronymus ad Pammachium: Non magnopere cures, quid imperitorum de ingenio tuo rumuſculi iactitēt, ſed prophetarum quotidie medullas bibas, Christi myſtes, patriarcharū ſymmyſtes. *Bona vina*] Non enim fas fuit vti ad ſacra vinis promiſcuis, ſed certis: quod indicat Plinius. Significabant autem mero mentis integritatem. *Tauri*] Sacrificium plenum & perfectum putabatur conſtare ex Sue, Tauro, Hirco, Ariete: vocaturque Trittys. Sed Atheniens. Sue tantum conſtabat, Ariete, Hirco, ſicuti apud Romanos Solitaurilia ex Sue, Oue, Tauro.

Salſam frugem] Apud Horatium & Tibullum, item Macrobium, & Cælium cap. 1 libri ſeptimi Antiquarum Lectionum, varium reperies ritum immolandi ſacrificij, iuxta veterū ſuperſtitionem. Sed & Iudæis ſalis vſus in ſacrificiis fuit, vt Lex Moſaica iuſſerat, Leuitici. 2. *Quicquid obtuleris ſacrificij, ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatione offeres ſal.* In ſacris Chriſtianorum literis ob ſalis miram naturam ſæpe pro ſapientia ſolet accipi. Hinc ab Apoſtolo Paulo ad Coloſſenſes 4 cap. dictum eſt: *Sermo veſter in gratia ſit ſale conditus.* *Libyci Tonantis*] Iouis Hammonis, qui colitur in forma eius Arietis, qui ſitienti Libero patri fontem effodit, cum illac exercitum duceret, ſecundum Seruium, ſiue Herculi, vt ait Herodotus. Diodorus aliter. Lucanus in 9 ſcribit, Catonis exercitum veniſſe ad templum Iouis Hammonis, cuius habita eſt mentio ſupra.

Legiferæ Cereri] Conuenit inter omnes, Cererem primam in Creta leges reperiſſe. cauſſam ponendi leges explicat Horatius Satyra tertia, primi ſermonum. Lucretius lib. 5. Veritas autem habet primum Moſen a Deo edoctum hominibus leges tradidiſſe. *Lyæo*] Baccho, qui Lyæus appellatur, quoniam ſoluit animi curas: id quod Vticenſis Cato in ſe quandoque periclitatus eſt, vt ait Plutarchus. Inde Liberum quoque dictum pleriſque placet. Sed Alexander ait ita vocatum, quod pro communi Bœotiæ libertate pugnauit.

Oceano interea Titan demerſus Ibero,
Iam nota Auſtrini luſtrabat littora Ponti,
Corpora ſollicitis demens mortalia curis,
Ecce ſerenato delapſum numen ab axe
Innumeris fulctum ſtellis & Sole coruſco,
Qualis vbi auroram rutilantis lucifer igne
Ante oritur, tenebrasq; fugat, Phœbumq; reducit,
Helſaciæ petiit fines, vbi Martia caſtra
Cæſar habet, Martemq; nouum, pugnasq; parabat
In ſomno, & vigiles curas in nocte premebat,

Iam nota] Id eſt, hac tempeſtate cognita. Alludit ad nauigationem Luſitanorum per Æthiopiam vltra torridam zonam, multis, vt referunt, gradibus. *Ecce ſerenato*] Ecce, dictio ſemper aliquid magnum ac repentinū ſignificat. Maro, *Ecce autem a Tenedo.* Deſcribitur hic Dei Optimi Maximi ſimulacrum & effigies, quam dicit Cæſari in ſomnis apparuiſſe.

Luna capit] Iuxta quorundam opinionem. Nam aliqui dicebant, vt fuit Heſiodus, beatorum animas ad

Effigies immenſa Deo, vultuſque micantes
Aſtra quibus cœlumq; mouet, circumque beatis
Vallatur populis, medio quos orbe bicornis
Luna capit, iuxtaque locum meruere Tonantem.
Hunc pauet omne genus cœlo, terraque, mariq;
Quicquid ineſt, intuſq; meat, vel paſcitur extra
AEterni curſus legem, & commercia mundi
Et Solis, Lunæque vices, & ſydera lapſu
Circumſcripta ſuo, Nabathæoſque alligat Euros,
Fulminaque, & ſpaciis freta decreſcentia certis.
Ergo vt olympiaca Saturnius Elide fulgens
Apparet nocte in media, ſomnoque vacantem
Vocibus Auſtriadem compellans, talia fatur:

beatorum inſulas migrare: alij, ad Elyſios campos, ſeorſum ab inferis locũ: alij, verti in ſydera, alij, in olympo locum eſſe cum cæteris Diis: alij, in corpore Lunæ beatorum ſedem eſſe crediderunt: alij, in quadam parte ętheris puriſſimi: quibus Lucanus aſſentiri videtur, ſcribens in principio noni, illuc Pompei animam perueniſſe. *Quicquid ineſt*] Scilicet, terræ, mari & cœlo, hoc eſt, quicquid mundi circumferentia clauditur: quod ipſe Poeta declarat cum dicit, *Intuſque meat.* *Vel paſcitur extra legem æterni curſus*] Hoc eſt, cœleſtis. *Et commercia mundi*]. Id eſt, noſtri orbis ſocietatem, quæ nobiſcum communis non eſt, ſed ſola Deorum immortalium ſedes, vt ita dicam. Nam & Poeta dixit, *paſcitur*, alludens ad opinionem poetarum, qui dicũt Deos nectare & ambroſia veſci, celebrare conuiuia, nuptias, & cætera huiuſmodi. Cur autem ea tribuantur Diis, pete ex Mythologorum promptuariis. *Et ſydera lapſu circumſcripta ſuo*] Id eſt, ſuo ipſorum ortu & occaſu, qui ſyderũ curſus appellantur. Quos ſi requiris, Plinius tibi monſtrabit, & e noſtræ ætatis cœleſtium rerum ſcriptoribus Pontanus facile Princeps. Porro labi, proprie de ſyderibus dici ſecundus in principio Faſtorum Ouidij admonet verſus, *Ortaque ſub terras, lapſaq; ſigna canam.* *Nabathæos Euros*] Ita ſcribendum affirmatim, non Auſtros. iuxta Ouidiũ, *Eurus ad auroram, Nabathæaq; regna receſſit.* *Spaciis certis*] Statis temporibus. Acceſſus & receſſus marium diuerſi diuerſas cauſſas attulerũt. Quidam ventis id ipſum totum tribuunt. Ariſtoteles & Heraclitus a Sole maris fluxus & refluxus fieri exiſtimant. Timæus flumina cauſſatur per Celtarum montes Atlanticum irrumpentia. Sunt qui in ſydera hunc redigant effectum. Seleuci mathematici opinionem Camers enarrat in Solinum. Plato, vt Plutarchus refert, in elationem quandam huius cauſſam cõfert. Pythææ Maſſilienſis opinio verior. Is enim ſcribit, maris acceſſus Lunæ fieri incremento: e diuerſo decremento receſſus fieri. Probus in ſecundum Georgicorum Maronis ſcribens, ait æſtus maris ad Lunę motum & rationem fieri: cui aſſignat quinque motus. Macrobij ſententia petatur ex primo de ſomnio Scipionis libro: Plinij, ex cap. nonageſimo nono ſecundi libri mundanæ hiſtoriæ, qui teſte Camerte, nihil non tradidit eleganter ſimul & copioſe, quod ad huius rei notitiam pertineat. Ex noſtris vide diuum Ambroſium cap. 7. quarti Hexameron, et Vadiani noſtri commentarios in principio tertij Geographiæ Melæ. *Saturnius*] Iupiter.

Fulgens] Quia ex auro eius ſimulacrum erat, vt Strabo commemorat inter ingentia olympici Iouis dona, lib. octauo. *Olympiaca Elide*] Elis Peloponneſi regio, vbi delubrum eſt Olympici Iouis certamine Gymnico & ſingulari ſanctitate inſigne. autor Pomponius in ſecundo.

Cæſar magnanime, & Diuos auctura propago,
Aduenio Superum Rector, præq; omnibus vnum
Ipſe velim te, fide Deo templiſque, tholiſq;
Quæ paſsim miles ſceleratis occupat armis
Præbere auxilium, ſi iam pietatis imago
Vlla viget, votique reos damnare cupido
Aſſerto Superis, & Numen ab axe vocari.
Fœda Palæſtinæ taceo ludibria terræ.
Verum animo ſtant fixa meo, victamq; Sophenem,
Et domitum AEgypti pronum Carmelon in æquor
Agmine barbarico, ſæuique Serapidos armis
Vlciſcere, tuos poſcunt hæc prælia faſces,
Cum mare pulſabis flammato milite rubrum,
Et ſeptingemini calcabis littora Nili,
Cum partem inuiſes Scythiæ, & Mæotica vinces
Regna, & victorem mirabitur arcta Propontis,
Claſſeq; roſtrata Nepheleias ingemet Helle.
Me noua nunc agitant Cæſar, iam vidimus alto
Noſtra Palatinis violari templa ſub armis.
Atq; vbi ſacratis lucis, aræque piabant
Erecta, & largis placabant Numina donis
Turba ſacerdotum, nunc Marte & ſanguine multo

Auctura diuos] Sane non ad morem Romanorum, qui defunctos Imperatores, etiã ſceleratiſſimos tyrannos miris ceremoniis in Deos referebant: ſed iuxta noſtræ religionis ſanctificationem, vt ita dicam, referendum eſt, quod Cęſari ſimulacrum Dei noſtri, vt dictum eſt, finxerit apparuiſſe. *Ipſe velim te, fide Deo*] Conſtructio. Ipſe velim, fide Deo, per interpoſitionem legenda verba ſunt, *præbere te auxilium templis*, & cætera.

Votique reos damnare cupido] Familiare eſt poetis, illud quod ſequitur, pro illo quod antecedit ponere. Senſus ergo eſt. Si cupis in Deorum numerum referri, vt eos qui tibi vota fecerint perſoluere poſſis. Reus enim voti, aſtrictum voto ſignificat: damnatus, abſolutũ. Maro, *Conſtituam ante aras voti reos.* Et alibi, *damnabis tu quoque votis.* *Fœda Palæſtinæ taceo ludibria terræ*] Propter Hieroſolyma & ſepulcrum Chriſti, quæ ab Ægyptiis cum Principum Chriſtianorum dedecore occupantur.

Fœdan- Sopho-

Fœdantur loca ſancta ſitu. quid Numina cœli
Perpetimur? veſtrum ne genus, Germanica pubes,
Infandis audet factis contemnere Diuos?
Nunc cape quæ peragenda tibi ſint maxime Cæſar:

Sophenem] Sophene prouincia iuxta Palęſtinã Melæ. Ptolemæus eam in Armenia maiori ſtatuit, Strabo inter Taurum Antitaurum eodem in loco. Sophenorũ celebris populi meminit Plinius in ſexto. Eſt autem ordo verborum. Tu vlciſcere Sophenem victam, & Carmelon domitum ab agmine barbarico, & ab armis Serapidos, nam hæc prælia poſcunt tuos faſces. *Carmelon*] Diuus Hieronymus in cõmentariis in Amos cap. primo, Duo ſunt, ait, montes qui vocantur hoc nomine. Alter in quo fuit Nabal Carmelus, maritus Abigail ad Auſtralem plagam. Alter iuxta Ptolemaidem, quæ prius vocabatur Acho, mari imminens, in quo Helias propheta flexis genib. pluuias impetrauit. Idem autor eſt Carmelum & græce & latine dici, Hebraice autem Chermel. *Saui Serapidos*] Hoc eſt, Saladini, qui Ægyptiis imperabat & Memphim tenebat, vbi Apis colebatur. Hic Saladinus Hieroſolymitanum regnum euertit 8 & 80 anno quam a Gothefrido & aliis Chriſtianis Ducibus fuerat recæpta, Anno autem humanæ ſalutis 6 & 80 ſupra vndecies centeſimum. *Faſces*] Id eſt, labores. Vel alluſit ad Conſules Romanos, qui in caſtra cum inſignibus conſularibus proficiſcebantur. *Arcta Propontis*] Quæ breui tranſitu Aſiam ab Europa diuidit. Illic Darius 1. & Xerxes in Græciam transfretarunt. *Nepheleias Helle*] A Nephele matre.

Æneadum Decius Dux ſanguine cretus auorum,
Ablatas vrbes, & regnum Marte repoſcit
Diuulſum, concit populos, tot amq; ſub armis
Virthymbergon habet, qua dulces vitifer vuas
Fert Nicerus, multoq; fluunt læta arua Lyæo,
Bellaq; magnanimo peragenda in corde volutans,
Militiam gelidi iam contulit Entij ad vndas.
Hunc verbis hortare tuis, pugnamq; volentem
Exercere iube, & templis arcere prophanos.
Seruantur maiora tibi, cœptiſque futuris
Semper ero præſens, teque, & tua facta iuuabo.
Dixit, & ingentem ducens per inania lucem
Ad cœlum rapitur, Titaniaq; aſtra reuiſit.
Tunc pius Auſtriades vultu manibuſque ſupinis
Proſequitur Numen, tacitoq; hæc corde reuoluens
Iuſſa Dei, cum prima polo caput extulit Eos,
Treis oratores iubet ire, Heroaq; magnum
Sollicitare Iouis monitu, atque accendere Marte.

Wirthymbergon] Prouincia Wittembergenſis a principio ſub appellatione Comitatus tres habuit differentes inter ſe nominib. & caſtris dominos. Primus *Vrache*, Secundus *Bentelſpachij*, Tertius *Grieninge* regulus vocabatur. Verum poſtea in duas partes conflatus eſt, ita vt vnus *Stutgartæ*, alius *Vrache* præeſſet. Noſtra vero ætate, in vnum Principatum redacta eſt prouincia, Cæſare autore Maximiliano, Eberhardo Barbato ex Comite Duce creato, gentilitiiſque inſignibus auctis & titulis. Huius Eberhardi Primi Ducis Wirtembergæ virtutes Nauclerus pluribus verbis commendat, & auũculus meus ſingulari carmine cõplexus eſt. *Nicerus*] Hodie Neccarus, qui inter maximos fluuios, qui Rheno approximant cõnumerandus eſt. Hic enim, vt Irenici verbis vtar, Taxagetum, Rotenburgam, hodie *Rot Wal*, vt putãt, Tubingã, Eſlingen, Canſtadium, Marpachium, Lauphenium, Hailprunn, Wimpinam, Peilſteinium, Heidelbergam, Laudenburgum præteriens, iuxta Manheym Rheno immergitur. Maximi autem fluminum qui Neccarum petunt, tria ſunt: quorum duo Coquus, & Iaguſta, nunquam vno miliari a ſe inuicem abſunt, pene. 13. miliaria currentes. Coquus non procul ab Alen oritur per Hallim, Ingelfingium, Forchenbergium, Sinderingium, Nouam ciuitatem delatus in loco Kochendorf dicto, ad Neccarum tranſit. Iaguſta vero, *die Iagſt*, non longe a Zebingen exortus per Lauchen dominorum Teutonicorum oppidum, Eluangium, Kreltzheimium, Landenburgium, Krauten, Scheutern, *Widdern* præterfluens, iuxta Iaxfeldium Neccaro immergitur. Æneas quoq; fluuius, *die Entz*, a Capnione noſtro in. 1. Verbi mirifici lib. appellatus, Entius a Poeta, iuxta Phortzheimium, Capnionis patriam, Nagoltam ſuſcipiens prope *Beſiken* in Neccarum abit. Nagolta vero ab oppido ſui nominis delatus ad Calbium oppidum deſcendens, ſeſe in Entium iuxta Phortzheimium abſcondit. *Titania aſtra*] Vel aſtrã, vel Solem, vt interpretatur Seruius lib. 6. Diodorus ſcribit, Cœlum ex pluribus vxoribus ſuſcepiſſe filios 5 & 40. ex quibus 10 & 7. ex Titæa ortos, proprio nomine ſingulos: cõmuni autem omnes a matre appellaſſe Titanas. Sol autem & Luna, vt Heſiodus in Theogonia tradit, Hyperionis, Titanis & Rheæ filij fuerunt. vnde Sol Titan, & Luna Titanis appellatur. Cælius ex Pauſaniæ theſauris refert, Titana creditum Solis fratrem, regionem ad Aſopum ſicuti ferunt indigenæ habitaſſe primum, & ab eo dictam Titanem. Verum, vti ego, inquit, cenſeo, vir ſagax fuit Titan, & temporum anni obſeruator diligens, & quando auctiora Sol faciat ſemina, & arborum percoquat fructus. ac proinde Solis frater habitus. Vnde coniectatio euidens, cur aſtra Titania dixerit Maro. *Eos*] Aurora. vnde Eous Orientalis dicitur.

Vt primum Vlrycus Regis mandata recœpit,
Audiit, & Diuum non hæc ſine numine bella
Tanta geri, antiquo precibus de more peractis,
Caſtra mouens heros Maulprunia templa petiuit
Phalſgraphides, paulo miles quæ inuaſerat ante.

Antiquo precibus de more peractis] Satis conſtat, nunquã fere Romanos bella ſuſcæpiſſe, niſi prius ſacris rite peractis, ex Val. Maximo. *Maulprunia templa*] Maulbrun̄ Sueuiæ monaſteriũ ditiſſimũ, Ciſtercienſis ordinis,

Anguſta hæc claudunt valles, ſcopulique, minæq;
Saxorum ingentes, monteſq; vmbonibus altis
Deſuper incumbunt, locus inſuperabilis armis,
Et ſitus impatiens pugnæ eſt, ſeque ipſe tuetur.
Vt motus patuere Ducis, ſtrepuere per alta
Culmina cornicines: pauor vndique, & vndique muris
Concurſum, inſtaurant laxis ingentia portis
Clauſtra viri, trepidique aptant munimina belli.
In primis armata cohors, quæ templa tuetur
Circum deductis præmunit mœnia foſſis,
Et tormenta parant, & propugnacla tribuni
Conſtipant telis, ſaxiſque molaribus horrent
Mœnia, & infando feruet balliſta furore.
At Decius bifidis heros tentoria vallis
Sepiri iubet: extemplo de montibus orni
Abnobiis, ſciſſaque cadunt a culmine ſylua,
Procumbit montana abies, Germanica taxus,
Et quæ Chaonitis reddunt oracula lucis
Fatidica quercus, & amicis glandibus Ilex,
Tempore quo nulli cerealia pabula norant
Agricolæ, nulluſque ſolum ſulcarat arator:
Amphitryoniadæque arbor, Cybeleia pinus
Vellitur, & patulo gaudentes vertice fagi.
Nec mora, pro caſtris iacitur vallum, arctaque tantum
Vallis habet ſpacij, quantum mauortia poni
Caſtra queant, acieſque vtrinq; inuadere Martem.

ſub tuitione Comitis Palatini. Auunculus noſter ſcribit extructum olim a fratribus de Neuburg, qui huc tranſlati ſunt. Vnde adhuc Abbas noui caſtri huius viſitatot, vt ita loquor, exiſtit. Cæterum quod ad hunc locum & hiſtoriæ veritatem pertinet, Venerabilis pater Nicolaus Baſelius, Rhenani noſtri teſtimonio, non tam integritate morum, quam non vulgari literarum cognitione ſane quam celebri in Auctario Nauclerianæ chronographiæ geſta bello Bauarico poſteritati tradens: Dux, inquit, Wittembergenſis Vdalricus, dum in Bauaria contra Rupertum rex cum ſibi adhærentibus bellum ageret, iuſſu Regis & mandato ſibi exercitum validum peditum & equitum adunauit: atq; miſſis ad Heidelbergam publicis literis diffidatoriis, Philippo bellum indixit. Itaque contractis copiis peditum non minus viginti millium pugnatorum, & equitum plus minus octingentorum, in Palatinum mouit, caſtra metatus in agro Mulbrunnenſi ad villam Illingen nominatam. Vnde nonnullas villas dicti cœnobij igne combuſtas pertrãſiit, atq; ipſum cœnobium, quod Caſtelli more ſatis munitum extitit, obſidione cinxit. Verum admotis Dux bombardis & machinis, primum fortalitium quoddam, quod ipſe Comes Palatinus longe antea in monticulo pro defenſione monaſterij plurimis expenſis extruxerat, ſatis munitum, atque in arcis modum collocauerat, aggreditur, quaſſatumq; machinis deſtruxit. Deinde ad muros monaſterij arte bellica mouens, turres, domos & murum ipſum bombardarum ictibus demoliri fecit.

Montana] Hæc enim, vt ait Plinius, expetita nauigiis arbor eſt, & in excelſo montium, ceu maria fugerit ſita. *Germanica*] Quod ea abundet Germania. *Fatidica*] Traditur Quercus arbor ſubiecta tutelæ Iouis fuiſſe vocalis, & reſponſa dediſſe conſulentibus. Quod teſtatur Maro, *Atque habita Graiis oracula quercus*, autor Probus. Alij referunt columbas, vt a nobis quoque mentio facta eſt ſuperius, in oraculo fuiſſe vocales. *Chaonius*] Epiroticis. Species eſt pro genere. Chaonia pars eſt Epiri: vbi fuerunt ſyluæ & quercus proceræ, vt ex Marone licet colligere. *Lucu*] A ſenſu contrario dictus, quod non luceat, vt Seruio placet: aut certe ab ignibus & luce ſacrificiorum quæ illic fiebant. Nam nullum erat templum ſine luco, vt Strabo docet. *Amicus glandibus Ilex*] Quercus, Ilex & Robur e glandiferarum genere ſunt, & inuicem ponuntur apud poetas, teſte Parrhaſio. *Cerealia*] Nam vt apud Maronem legimus & Ouidium, vt & omnes concordant, prima Ceres reperit fruges, & ferro mortales vertere terram inſtituit. Ouidius, *Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro, Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris*. *Nulluſq; ſolum ſulcarat arator*] Ioſephus tamen, cap. quarto primi Antiquitatum Iudæorum ſcribit, Cain primum terram araſſe. *Amphitryoniadæque arbor*] Id eſt, populus dicata Herculi. *Cybeleia pinus*] *Arbor grata Deum matri, ſiquidem Cybeleius Attis Exuit hac hominem, truncoque induruit illo*. vt Ouidius ſcribit lib. Transfor. decimo. *Pinea nux*, apud Martialem. *Poma ſumus Cybeles*.

Vt tempus pugnæ viſum, ferrique parandi
Talibus (affatus cunctos) Dux vocibus hiſcit:
Tollite nunc animos, altaſq; intendite vires
Magnanimi Proceres, vincat vagus armiger Indos.
Iam quicunq; volet ſuperet ſaxa alta Nyphatis
Hyrcanumq; mare, & Partho det iura ſubacto.
Nos vero Diuum monitu pellamus ab æde
Hanc belli flammam, & ſacros reparemus honores,
Abnobijq; Iouis ſublata piamina templo.
Hoc decus, hæc fama eſt, & victor Cæſar in armis
Iam veluti ignauos nos arguit: aſpera cordi

Nyphatis] Montis, ſupra Aſſyriam ad finem maioris Armeniæ, fœtus tygribus, vt ſcribit Strabo.

Abnobij Iouis] Qui in templis colitur Abnobij montis.

Alberti *Dis*

Alberti ſtant facta Ducis. Quid bella mouentem
Lantgraphium, & magno trepidantia caſtra ſenatu
Commemorem? vos (Diiſque volentibus, & Ioue dextro,
Qui noſtros grato penſabunt fine labores)
Præcipitate moram, gentemque arcete prophanam.
Vix ea finierat, tuba tortilis agmina concit
Ad pugnam, & curuo mauors accenditur ære:
Vndique perſtrepere, & ſonitu Cybelæa reſultant
Tympana, iam montes, latebroſaque ſaxa reclamant,
Et longe Hercyniæ ingentis nemora alta tremiſcunt.
Vtque datum belli ſignum, volat æquore Martis
Bellona armipotens, motoque agit agmina ſyſtro,
Impellitque animos, & pugnæ ſuggerit iram.

Hoſtis vt armatas denſo videt agmine turmas
Deferri in pugnam, & ſepiri milite templum,
Siſtit pro muro intrepidus, vaſtoſque molares
Deiicit, & duros clypei ſeptemplicis orbes,
Loricaque moram, & Chalybum contexta reſcindit,
Multaque ſanguinea proſternit corpora terra.
Hos inter iuuenis, quo non præſtantior alter
Volcanum tellure fuit, ceu cominus enſem
Vibraret, ſumptiſue repelleret agmina geſis,
Olli nomen erat Lauſo, facto impete talem
Expromit vocem, furibundaque pectora rumpit:
Quis timor o ſocij? quæ tanta ignauia noſtro
Pectori ineſt? clauſi trepidamus, & hoſtica muros
Victrix inuaſit pubes, tantum ne tuemur
Nos ſaxis, flammaque locum? iam pergite, & amplo
Pugnemus Marte, atque æratas vellite portas.
Dixit, & euulſo clauſos trahit obiice poſtes,
Et vetitum recludit iter: tunc agmine facto,
Bella foris tentant, & valle feruntur aperta.

At Dux vt longe ſublato puluere vidit
(Ipſe etenim vallo ſegnes, turbamque morantem
Hortari ad pugnam, verbiſque accendere Martem)
Aduentare viros, fulgenteſque ære phalanges,
Hoſtiles nouit, falcatam protinus Heros
Contra aciem ſtruit, atque effuſo contulit hoſti.
Nec mora concurrunt haſtis, it clamor ad auras.
His timor eſt vinci, Martis decus arguit illos,
Sic animo pugnare pari, nec cedere campo.
At Dux Biſtonio, qualis Mars puluere ſæuit,
Sublimi prouectus equo, per tela, per enſes
Irruit, & crudo miſcet mauorte cateruas,
Vique viam quærit, fœdatque, repletque cruore
Æquor, & herboſo proſternit tabida campo
Corpora, lethalique ferit mucrone maniplos.
Saxa volant, non ſic miles Balearicus acrem
Proſilit in pugnam, & ſaxorum contegit atra
Nube polum, ſurgit clamor, tremefacta reſultant
Littora, quæ vaſto ruit vndarum agmine Rhenus,
Denſanturque in bella globi, ſtat pectora contra
Pectus, & effuſo miſcetur ſanguine ſanguis,
Procumbunt fortes animæ, cladumque furore

Diis volentibus] De re futura, cuius exitus pendet a Dei fauore, nunc etiam vulgo dicunt omnis cauſſa: atq; ita nos loqui Iacobus Apoſtolus docet.

Cybelæa tympana] A ritu ſacrorum Cybeles dicta, quibus in Sacris vtebantur.

Chalybum contexta] Id eſt, contextos chalybes.

Biſtonio] Thracio. Biſtonij enim populi ſunt Thraciæ, apud quos Mars deus colebatur, Vnde ſuperius. *Mart agit Odryſias, Odomanteaſque cateruas.* *Æquor*] *Solum.* *Balearicus miles*] Alludit ad inuentum fundę, quę primum apud Baleares reperta fuit. Melę in Hiſpania contra Tarraconenſia littora ſitæ. Maioricam & Minoricam appellant, a diſpari quãtitate. Has fundas bellicoſas Græci Gymneſias dixere, quod incolæ nudi æſtatis tempore iactu fundarum ſe exercerent. Nam vitam ibi aliquãdo nec veſtibus, nec calceis aſſuetam egerunt, ternis

Increbreſcit amor pugnæ, fluuioſque cruoris
Membrorum lapſum, & ſertentia corpora terram
Cernere erat, nimbo telorum ac pondere ferri
Obruitur, madidoque iacet gens Martia campo.
Dum furor hos agitat, funeſtaque prælia circum
Armipotens Bellona volat, pars altera muris
Ingruit, & valida frangunt teſtudine poſtes.
Diruitur paries, altoque cacumine turres
Fractæ mole labant, cœloque æquata videres
Ingenti ad terram ſterni faſtigia motu.
Parque tamen fortuna dabat contraria robur
Obſeſſis, pugnant aeres, ſubeuntiaque altis
Corpora detrudunt muris, ipſæque ruinæ
Tela dabant, crebris ſonat ictibus æreus vmbo.
Iam ſude, iam forti ſubeuntia corpora telo
Depellunt, ſaxiſque terunt muralibus arma.
Non tot in Hercynia frondes brumalibus auris
Arboribus lapſæ feriunt terram, aut caua pulſans
Littora, Saxonidam fluctus mare voluit in oram
Quot bello pereunt animæ: non magna ſupremis
Buſta calent flammis, tumulove locantur auito,
Sed frænatorum pedibus calcantur equorum.

bifidis armati fundis. Vbi matres liberos arte iaculandi ſolent inſtituere. neque enim fas eſt cuiquam maxilla panem terere, niſi prius ipſum lapidem fuerit indeptus iacentem ſuper trabem in locum metæ. Ita quidam ſcripſit Lycophron, vt aliqui Latinorum traduxerunt. Quem Florus cap. octauo libri tertij imitatus, prope ſimilia retulit. Vadiano teſte commentario ſecundo. *Martia*] Bellicoſa.

Saxonidam oram] Saxoniæ pars, quam veteres Nordalbingiam vocarunt, nos Holſatiam, Tietmarſiam & Stormariam. ad Orientem habet terminum veterem vrbem, olim inclytam: nunc ſolum caſas ruſticas præferens oppidulum *Stargard*, Wandalico nomine, quod ſonat *Aldenburg* lingua Saxonum, latine veterem vrbem: ex qua Orientem verſus, per littora maris Germanici vſq; in Pruſſiam Wandalica gens omnia ditione tenebat. Nunc vero Saxones impleuere, exturbatis per tempora vetuſtis habitatoribus: niſi quod claræ vrbes per hoc littus ſparſæ a Saxonum gente exædificatæ: parent tamen Principibus antiquæ gentis Pomeraniæ atque Magnopolis: lingua autem tota eſt Saxonica. Author eſt Albertus Saxonicarum rerum ſcriptor diligentiſſimus. Sed & Irenicus Germaniæ præco, omni laude dignus, Saxonicum nomen multos populos claudere, & vſque ad Oceanum & vtrumque mare extendi, & Balteum mare Pomeranicum dici obſeruauit.

Et iam iam aggeribus fractis, penetralia victor
Inuadit miles, victricia ſigna ruinam
Exuperant, ſplendentque alium vexilla per auras,
Hoſtiles trepidant alæ, & ſtatione relicta
Diffugiunt, fuſiſque globis, & milite fracto
Templa patent, priſciſque penatibus, & magnis Diis
Sacrifici apparent ritus, aræque dicatæ
Cædibus innumeris pollutæ & ſanguine diro.
Incaſſum Siculis feruent incudibus æra,
Atque Iouis fruſtra fulmen micat: impia poſtquam

Et iam iam aggeribus fractis] Poeta ordinem rei non eſt ſecutus, ſed more Poetarum multa affingit, vt hic pugnam pugnatam. Porro ne rem, vt vere geſta eſt deſideres, ea ſe iuxta Baſilij narrationem in hunc modum habuit. Vbi, demolitis cœnobij muris vi tormentorum, præſidium in eo fortium virorum a Palatino collocatum, vidit: quoniam nullum eis aliud vel ſubſidium, vel auxilium, niſi ſola fuga ſupererat, ſub certis conditionibus Monaſterium Duci tradiderunt. Itaque Monaſterium ingreſſus Dux cum ſuis obtinuit, & eos qui fuerant de parte Comitis Palatini, iuxta condictum libere quo vellent abire permiſit, ſuſceptaque Monaſterij aduocatia, monachos reuocari fecit. Seceſſerat enim Abbas cum fratribus ad Spiram confugij gratia, paucis admodum ſenioribus in cœnobio relictis.

Et ſcelerum impunes patitur Deus, hinc reor ipſos
Securos noſtri mortalia temnere Diuos.

Protinus vt capto ſtrepuerunt cornua muro,
Et latas Aquilæ fudere in mœnibus alas,
Sublatus clamor, trepidum noua terruit hoſtem
Fortuna, atque graui pubes perculſa timore
Diſſipat hærentes acies, retroque relabi
Incipit, & turmæ fugiens dat terga ruenti.
Dux inſtat, vaſtumque fremit, nunc ille veruto,
Nunc arcu certamen adit, nunc obuia ferro
Corpora transadigit, rorant iam ſanguine campi,
Putribus & paſſim deferuent æquora buſtis.

Hinc reor ipſos] Ex eorum perſona dictum puta, qui rerum inferiorum atq; hominum curam Deo adimunt. Hi autem iuxta vaticinium Ezechielis, vt diuus enarrat Hieronymus, famem & gladium ſuſtinebunt. Sed de ipſo quoque iudicio Dei, & vindicta ſcelerum, ac virtutis præmio, omnes pene Græcorum antiqui poetæ, notitiam aliquam habuiſſe videntur, cum Elyſios campos, & fortunatas beatorum inſulas, nec non tartarum & Phlegethonta decãtarunt, illos pro bonorũ pręmia, hos vero improborum pœnas: quos

At

quos poſtea poetæ latini ſunt imitati. Et euſque proceſſit Maro, vt alienis etiam meritis ad Elyſios campos perueniri poſſe voluerit, canens: *Quique ſui memores alios fecere merendo.* Quod carmen in penultimo libro Diuinæ ciuitatis citat Auguſtinus, & inter alia ſcribit, Mirari ſoleo apud Virgilium iſtam Domini reperiri ſententiam, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt & ipſi recipiant vos in æterna tabernacula.* Chriſtiani ergo eſt, Dei patientia non abuti, qui cum habeat in poteſtate vindictam, mauult diu tenere patientiã, ſuſtinens ſcilicet clementer & differens, vt ſi fieri poteſt, multum malitia protracta aliquando mutetur, & homo in errorum & ſcelerum contagione volutatus, vel ſero ad Dominum conuertatur, ipſo monente & dicente: *Nolo mortem morientis, quantum vt reuertatur & viuat.* Et iterum, *Reuertimini ad me dicit Dominus.* Et iterum, *Reuertimini ad dominum Deum veſtrum, quoniam miſericors & pius eſt, & patiens & multæ miſerationis, & qui ſententiam flectat aduerſus malitias irrogatas.*

At Lauſus, Mauors quem triſtia ad arma vocarat
Pugnator, poſtquam fractas videt eſſe cohortes,
Diſiectaſque acies, clamans: Pro Iuppiter, inquit,
Iam victi fugimus, raptas diſcurrit ad aras
Hoſtilis prædo, ſupereſt nihil, omnia nobis
Abſtulit vna dies, & ineuitabile fatum.
Siccine viuendum eſt? auraque fruamur inulti?
O ter felicem bello, cui munere Diuum
Contigit oppetere, o fauſtam Calchantida prolem
Cuius in auxilium venit Dea, vulnere tandem
Regis agens animam, noſtris tua nomina faſtis
Inſeris, & fama pulſas iam vertice olympum.
Nunc moriamur ait, propiuſque per arma ruamus.
Sic effatus, equi velox ſpumantia laxat
Fræna, indignantemque premi calcaribus aureis
Vrget, & in denſos fumantem dirigit hoſtes,
Pannonis haud aliter cum per venabula frendens
Vrſa furit, morienſque ſua iam prodiga vitæ
Inruit arma volens, triſteſque irata ſagittas
Impetit, & vaſto diſcerpit vulnera morſu.

Ineuitabile fatum] Id enim, vt tradit Plato, totaque Academia ratum & fixum eſt, & magna atque æterna neceſſitate ducitur.

Calchantida prolem] OEbalum, de quo ſuperius dictum eſt.

Cæde replet iam Lauſus humum, gaudetque ſupremis
Cladibus, atque vltus vitam finire cruorem.
Dum furit impatiens vitæ, totumque ruina
Agmen agit, dextraque tela ſonantia torquet.
Hunc ſimul Vlricus crudeli Marte furentem
Aſpexit, contra aggreſſus, diuerberat haſta
Iam trepido femur, & vitalia vulnere grandi
Perſtringit: cadit exanimis, nec verba loquenti,
Effugit in ventos vita, & ſe miſcuit vmbris.
Vtque viri caſus, victriciaque arma per ædes
Viſa repente, omnis pubes, & Martia turba
Conſternata fugit, teloque in operta relictis
Terga dabant templis: & forſitan illa fuiſſet
Vltima lux bello, niſi nocte oriente, tenebris
Tethis ad Oceanum rapidum Titana vocaſſet.
Sic Phœbo fugiente acies & pugna dirempta eſt.
Deſeritur cædes, ſpoliiſque ſuperbus opimis
Ibat miles ouans, Dux curru inuectus eburno
Ingreditur templum, atque aras amplexus, & ignes
Proſequitur precibus, ponitque immania dona.

Interea croceis fulgens Tithonia bigis
Surgebat, vultuque Alpes luſtrabat Eoo,
Itur ad exequias, mandantur corpora terræ
Quæ ſub Marte truci, & ſæuis cecidere ſub armis,

Tithonia] Aurora.

Munus vt exactum, ſupremaque ſunera fletis
Sunt data corporibus, tunc Dux, ſortuna ſequenda eſt
Inquit, & armorum iuuat indulgere labori.
Hæc vbi, diſcedens conſertum protinus agmen
Educit, pubemque omnem petere ocyus altum
Prathenium iubet, & carris componere vallum.
Hic regio antiqua eſt, velut indicat alta vetuſtas,
Quam bello rigidi quondam domuere Cheruſcæ.
Quorum Prathenius Princeps (ſi credere dignum eſt)
Vrbem præclaram ſtatuit, ſibi mœnia fixit,
Pratheniamque ſuo dixit de nomine gentem.
Hæc demum voluente die, & labentibus annis
Phalſgraphidæ ceſſit, ſacræ qui munere tedæ
Auſpicijſq; olim tenuit dotalibus agros.

Fortuna ſequenda eſt] Fortuna a fors dicitur, quia res humanas feriat, hoc eſt, agitet & regat. Dicimus autem ſingulariter fortunam vel deam, vt vetuſtas putauit, vel caſum, per quẽ res hominum voluuntur inſtabiles & incertæ. Pluraliter vero pro bonis fortunæ, præcipue pro diuitiis dicimus fortunas. Pontanus libro de fortuna Secundo: Bene inquit, atque ex ipſa veri cognitione qui dixerunt fortunam nihil prorſus eſſe aliud, quam inopinum euentitiumque cauſſarum concurſum quendam atque coitionem. Expreſſius autem, nec minus e te ipſa, qui naturam eſſe quandam, eamque ſine ratione, ſeu ipſius impetum quendam naturæ profeſſi ſunt. Lactantius pictam a veteribus fuiſſe teſtatur cum copia & gubernaculo, tanquam opes tribuat, & humanarum rerum teneat regimen. Vnde a Marone non vno loco, & a plærisque vocata eſt *omnipotens*: quod pro arbitrio poſſit diuitias commutare, victorias largiri, pauperem ſublimare, & opulentum deprimere. Propterea Saluſtius in Catilinario: Profecto, inquit, fortuna in omni re dominatur. Plinij libro mundanæ hiſtoriæ Secundo cap. Septimo, verba de eiuſdem poteſtate etiam nunc vulgo dicuntur. Nam nullus eſt quantumuis ieiunus autor, qui non aliquid ſuper hiis luſerit, quique vel non extulerit ſortunam, vel interdictis non inceſſerit. Sed eorum ſententia mille eſt manibus exploſa, qui fortunam putarunt deam, vel ea & caſu omnia fieri. Cum nihil ſit quod diuinam prouidentiam effugiat: a qua & ſi ſemper eſt, atque hinc Æſæ factum ſit nomen, ea denique perſeueret: tamen vnicuique ſua distribuuntur, vude Nemeſis nomen emerſit. Diuerſique promuntur effectus, quorum alij per ſe, alij ex accidenti, alij neceſſario, alij, vt neotericis dicitur, conringenter eueniunt. Quare quod vni vel caſu, vel fortuna quandoque euenit, neutro modo alteri potuit eueniſſe: quod manifeſtum ſit exemplo protrito in ſcholis Theologorum, de ſeruis ignorantibus quid ſibi ſit occurſurum cum mittuntur a domino euenturæ illius rei gnaro & ſcio. quod enim caſu illis, aut fortuna contingit, domino relatum, tantum abeſt a caſu, vt præuiſum etiam & præmeditatum fuerit: Indeque ſolet elici, quæcumque hic aguntur, quanquam ad diuerſas poſſunt referri cauſſas, & modo naturaliter, modo caſu, modo fortuna ſacta iure dici: prouidentiæ tamen Dei, quam nihil aut effugit, aut effugere poteſt, ſi accepta referantur, nihil in ea vel caſus, vel fortunæ, vel naturalis neceſſitatis reperiri, ſed placiti & voluntatis Dei, qui ſua infinita bonitate libere producit, conſeruat, regit omnia, & quæ ſui capacia ſunt, ſi non obſtiterint, beat. Hæc hactenus adſcribenda duxi operæprecium: vt cognoſcant, qui omnia fortunæ arbitrio ſubiiciunt, toto ſe, vt dicitur, cœlo aberrare: multa ob inſtitutam breuitatem conſulto præteriens, quæ legenti mihi ſeſe obtulerunt. *Sacra tedæ*] Titulum poſſeſſi oppidi indicat, nempe dotalem. Erat enim olim Principum Badæ, vt Irenicus relatum ſcribit.

Dux ergo inſignem multis cum millibus vrbem
Obſidione premit, tormentorumque labantes
Turbine dilacerat turres, pinnaſque minaces,
Æratoſque ruit laxa compagine poſtes:
At fama interea vt bellis pernicibus alis
Nuncia Phalſgraphidæ Ludouici venit ad aures,
Prathenium petiit, fido comitatus Eolpo:
Qui ſimul atque Aquilas, & ſigna micantia vidit,
Sic ait: O quantum nobis hæc caſtra minantur
Exitij, quantaſque faces, noſtræque ruinas
Gentis habet: prohibete nefas, auertite peſtem
Dij quibus in terris cura eſt: arceſque Philippi
Deſpicite: atque feri rabiem compeſcite Martis.
Dixit, & armatum celeri pede tranſit ad hoſtem,
Atque acies inter graditur leueſque ſariſſas,
Vt ſuit ante ducem, & libertas eſt data fandi,
Incipit: Egregiæ laudes Dux inclyte, & ipſa
Quam medio exerces ſemper clementia bello,
Huc noſtros traxere pedes, gratumque dedere
Vim tentare animum: neque enim facta abfore dictis

Arbiror

Dux ergo inſignem] Et ne hac in parte fides hiſtoriæ tibi deſit candide lector, haud grauabor tibi tradere verbis Baſelianicis. Occupato cœnobio Mulbrunnenſi, progrediens inde dux Kintlingenſem agrum, de dominio ipſius monaſterij, potenter ſibi ſubegit, & Palatini oppidum Brettam obſidione cinxit, caſtra metatus verſus Aquilonem oppidi. Firmata vero obſidione, muros, turres, ædificia quæque bombardis fortiter impellere cœpit. Verum qui intus erant, fortiter rem agentes, in Ducis papiliones machinas direxerũt, ſeque oppidumque viriliter defenſarunt. Verũ cum ex ocio, vino delibuti & inebriati, machinarum & bombardarum cuſtodes vna dierum ſomno dediti ſecuriores ſe exiſtimarent, oppidani de oppido prorumpentes, ocio vacantes & ſomno cuſtodes aggrediuntur, cædunt atq; occidunt, bombardaſq; nonnullas

Arbitror, ad noſtras quantum fama attulit aures.
Quippe tua ad ſuperos tantum nec geſta, nec ardens
Ferretur virtus, niſi te cœleſtibus aſtris
Infereret pietas, operumque exacta paterent,
Quare per Genium, Maneſque, vmbraſque tuorum
Linque oro has terras, tantis nec cladibus hauri
Immeritam gentem: & quando potes ipſe, precantem
Solue metu populum: quæ tanta iniuria mouit
Dux animum? atque vrbem fecit fortuna nocentem?
O male Prætheniò ſunt his Duce condita terris
Mœnia. nam primum ſenſere per arua cohortes.

las rapiunt violenter & demoliuntur Fit clamor ingens & inſolitus, atque tumultu in caſtris facto, correptis armis in hoſtem procurrunt noſtri, & mutuis cæſi gladiis, ceciderunt viri ex vtraque parte plus minus ducēti. Durante, autem obſidione, tandem Ludouicus Philippi Comitis Palatini filius natu maior, in papilones Ducis Vdalrici venit: quem multo cum honore ſuſcipiens Vdalricus, in tentorium ſuum introduxit: inter eoſque de ſoluenda, vt ſecuta eſt, obſidione tractatum. *Eolpo*] Ni fallar a ſpe nomen poſuit, quod ſpes ſeruet hominem in rebus duris, iuxta illud Ouidianum *Spes bona dat vires, animum quoque ſpes bona firmat. Viuere ſpe vidi, qui moriturus erat:* Spes autem græce dicitur ἐλπὶ,& ἐλπίς. *Leues Sariſſas*] Id eſt, expolitas. *Clementia*] Scribit Seneca nullum clementiam ex omnib. magis quam Regem ac Principem decere. Inculcandum aſſidue Regibus Principibuſque reliquis Theodoſij Principis monitum, cum ad filium loquens ſic inquit: *Sis pius inprimis. nam cum vincamur in omni munere, ſola deos æquat clementia nobis.*

Rumolidum, cum ſæua feros bellona Cheruſcas
Armauit, quondam rupto qui fœdere Chauco
Quintilium adiuncto ſuderunt Marte latinum,
Quis modus o Superi dabitur? nunquam ne malorum
Proculcanda dies? paſſi ſumus omnia, tantum
Hoc ſupereſt, veniant Perſæ, Parthique fugaces,
Marmaridumve genus, pronuſque in vulnera Mazax,
Et quicquid Scythico claudit Mæotica Ponto
Interfuſa palus, vnde eſt via profundis
Æquoribus, laxique patent per Nerea curſus,
Qui noſtras rapiant terras, incendia captis
Vrbibus iniciant, deprædatoſque ſub haſta
Venundent populos: ſed tu Dux inclyte, quantum
Laudis habes viciſſe vrbem, quæ ſemper inermis
Extitit, & multos pacem ſeruauit in annos?
Parua hæc ne tenta, maius tibi Iuppiter æquus
Deſtinat Imperium: verum ſi tanta gerendi
Bella auidus, neſcitque pati, aut ſuccumbere virtus,
Hoſtiles per agros, Rhenique per aſpera ſæui
Littora, confertaſque acies, incendia, mortes
Verte illuc vrbes, & iura repoſce duello.
Quid ciues meruere mei? num finibus ignes
Ingeſſere tuis? raptoſve vſſere penates?
Non equidem tanti priſci ſtatuere coloni
Vrbem quam bello laceras, fiducia victis
Non dum tanta viris, populum ad commercia dextra
Dux trahe, ſuſceptiſque precor iam deſine ab armis.

Cheruſcas] Poeta ſequitur eos, qui opinati ſunt Cheruſcas a Friburgo vſque Bruxellam, & vltra vſque Heidelbergam ſe extendere, hodieq; *Creichgauienſes* appellari. Verum hij longe a ſententia Cornelij recedunt, Strabonis item & Claudiani. Ex quibus coniectamus, Cheruſcas olim Saxoniæ partem, & partem veteris Marchiæ tenuiſſe. *Fuderunt Quintilium*] Hanc horrendam & exitialem ſub Varo Quintilio cladem deſcribit Tacitus libro primo. Quam mœſtiter hanc ipſam cladem Auguſtus tulerit, docet Suetonius in eius vita titulo Viceſimo tertio.

Rupto fœdere] Strabo in principio Septimi. Quibus, inquit, adhibita fides fuerat, hij magnas clades intulerunt: ſicuti Cheruſci & eorum ditioni ſubiecti. In quibus tres Romanorum ordines militum, cum Imperatore Quintilio Varo, fœderib. fractis per inſidias obtruncati ſunt. *Adiuncto Chauco*] Phryſio. Siquidem minores Chaucos Phryſios, maiores vero Saxones putant *Marmaridumque genus*] Populi ſunt Marmaridæ ad Ægyptios pertinentes, paulo ſupra Naſamones & Garamantes, Romanis armis deuicti. Vnde L. Florus in Auguſti laudem ſcribens libro Quarto. Potuit & ille, inquit, redire Marmaricus, ſed modeſtior in æſtimanda victoria fuit. *Mazax*] Cappadox. Eſt enim Mazaca ciuitas Cappadociæ maxima, in honorem Auguſti Cæſaris Cæſarea nuncupata. Alij volunt, pulſo Archelao Tiberium Cæſaream appellaſſe. Vnde Gregorius Nazianzenus, & Baſilius fuere. *Saui*] Id eſt, exerce ſæuitiam. *Hoſtiles per agros*] Hoc eſt, in paternas ciuitates. *Verte illuc*] Quaſi dicat. Si gloriam quæris in armis, ſuperandi ſunt fortes & potentes, vt eſt pater meus Philippus: in victis nulla laus militaris eſſe poteſt. Hunc ſenſum indicat ſcholium adſcriptum: quod tamen in Poetæ exemplari, vnde codicem meum emendaui, non vidi appoſitum.

Dixerat. at cuneos vt vox eſt lapſa per omnes,
Placantur fera corda virum, clementia mulcet
Pectora, ceu dulces hyberno tempore nidos
Per mare veliuolum cum felix incubat ales
Alcyon, & fluctus ſedat futura marinos:

Cuneos] Milites in formam cunei redactos. Rariores enim primi incedunt, quibus vis maior denſiorq; ſuccedit. Ordinātur autem ad aciem hoſtium proſcindendam, & impreſſionē faciendam. *Alcyon*] Auis marina,

Deſiſtunt venti, & veſana Propontidos ira
Subſidens, æſtuſque vado, monteſque remittit
Vndarum, & facili patitur caua lintea curſu.
Tunc Dux hæc contra ſedato pectore fatur:
Quod nos in veſtras bellum conuertimus oras,
Nil mirum: patrias ſedes, noſtrumque Philippus
Imperium rapuit: multum eſt quod fabula mundo
Errat de nobis, cum raptis vrbibus acri
Inuidia exarſit, Lyndeſmitemque nefandum
Iuuit, & in noſtros fines Thalacheron adegit.
Non fuit hoc animo, neque enim mihi quæro triumphos,
Antiquas repeto ſedes, & auita tueri
Iura volo Imperij, Deus annuit, & mihi cælo
Signa dedit, miſſo in crines Saturnius igne.
At ſi me nunquam Diuum mandata mouerent,
Oppidave, aut rapti bello confinia regni
Vrgerent pectus, ruere hæc ad prælia Cæſar
Sollicitat: ſequor hunc, nec non ſua iuſſa faceſſo.
Teſtor ego hoc caput, atque vmbras, cincreſque meorum,
Nunquam hæc in veſtris geſſiſſem prælia terris,
Me niſi traxiſſet raptarum iniuria laudum.
Verum tu poſtquam ſedem, dotaleque regnum
Reſtitui poſcis, ſupplexque in caſtra petiſti
Præbemus veniam populis, duroque volentes
Soluimus a bello, pacemque indicimus vrbi.
Nec piget oblatis donis certare priorem.
I felix, & ſolue tuam formidine pubem.
Finierat, tunc contra orſus ſic talibus ille:
Vellem pro meritis magnas Dux inclyte, grates
Reddere, Dij ſuperi teſtes mihi: ſed fruar aura
Dum viuens, & ero poſtquam ſub tartara lapſus,
Dum fluet Oceanus, metuetque ſub æquore mergi
Arctophylax, Phœbique diem iubar afferet orbi,
Nunquam animo egregij labetur gratia facti.

latine Alcedo dicitur, vt autor eſt M. Varro libro de lingua latina tertio. Ne quis Alcyona apud Plautum in prologo in Craſſinam legat pro Alcedonia. De hac aue ſic refert Plinius libro decimo cap. trigeſimo ſecundo, Alcyone paulo amplior eſt paſſere, colore cyaneo, ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admixta pennis: collo gracili ac procero. Ea fœtificat bruma, qui dies Alcyonides vocantur. Neque apparent, niſi mari tranquillo, maxime Siculo. Faciunt autem ſeptem ante brumam diebus nidos, & totidem ſequentibus pariunt. Hi dies & nautis ſunt noti. Nam in his tempeſtatem non metuunt. Nidificant autem medio in mari. Nidi pilæ figura paululum eminenti, ore perquam anguſto, grandium ſpongiarum ſimilitudine, ex ſpinis aculeatis compacti, tanta duritie, vt ferro incidi nequeant. Franguntur ictu valido, vt ſpuma arida maris. Hactenus Plinius. Verum de numero dierum diſſentiunt ſcriptores: quod a Pylade Brixiano obſeruatum eſt, vt ſcribit ſuper hęc Plauti verba, Alcedonia ſunt apud forum. Quæ Eraſmus ille magnus ſpeciem prouerbij gerere comprobat ex Græcorum commentariis. *Arctophylax*] Sic appellatur, quod adhibitus vt quidam cuſtos vrſæ videatur. Dicitur & Bootes, ſiue Bubulcus. Quod Manlius affirmat, & Auienus hoc verſu: *Arctophylax, ſiue vt veteres cecinere Bootes.* Quod & Poeta libro octauo ſic expreſſit, *Graio de nomine dictus Arctophylax pater eſt.* Idem tamen eſſe Bootes dicitur. Quia in modum Bubulci plauſtrum ſequitur. Magnus ſyderis ambitus, aliis ad Icarum, nonnullis ad Arcadem Iouis ex Calliſto filium referentibus, vnde Arcadia dicta ſit, vt ait Pauſanias, Parrhaſio teſte. *Metuet ſub æquore mergi*] Nam adeo cardini iunctus eſt, vt nunquam totus occidat, ac opinione proſpectantium in eiſdem veſtigiis ſtare exiſtimetur. Vnde piget & tardus a Poetis appellatus eſt, hac nimirum ratione mathematica.

Nox ruit interea, tenebrarum, & noctis opacæ
Interuentu, abiere Duces, vltroque citroque.
Poſtquam pacta fides, Heros velut humidus Auſter
Subiicitur Ponto, vel cum nimboſus Orion
Saxonium inuadit pelagus, ſic vndique ſignis
Effurit elatis, conſumitque omnia flamma,
Proſternitque ſolo diſiectis oppida muris,
Antiqui tandem Peſſchemi ad mœnia venit,
Qua vitreus Niceri Nagelia iungitur alueo,
Et late poſitis cœpit circumdare caſtris.
Tunc ſubito trepidare omnes, vt viſa repente
Picta per herboſos figi tentoria campos.
Non aliter quam ſi terra abſorberet hiatus
Iactave funeſtam lampas conſumeret vrbem,
Dum timor attonitos agitat, tunc prouidus Aiax,
Qui genus antiquus fertur duxiſſe Thuringis,

Vltroque citroque] Barbari hincinde dicunt, pro quo, vtrobique latinus. Eraſmus noſter adnotat Cēturia tertia Chiliadis primæ, vltro citroque prouerbiali figura dici, valereque perinde, quaſi dicas, huc atque illuc. Fieri autem venuſtiorem metaphorā, quoties ad mutuam altercationem, diſceptationem, confabulationem rixamve refertur. Quod vides a Poeta noſtro obſeruatum. *Heros*] Dux Decius. *Orion*] Orionis fabulam varie narrat Higynus libro ſecundo. Seruius vero libro primo Æneidos. Quibus adde quæ Parthaſius ſcribit Secundo commentario in Claudiani raptum: quo teſte Heſiodus ait Neptunum compreſſa, non vt inuerſus Higyni codex habet, Euryale, ſed vt Ni-

Proſilis candri

Proſilit in medium vulgi, dein talia fatur:

candri ſcribit interpres, Hieolo Minois filia Orionem procreaſſe. *Nimboſus*] Nam ſignum eſt famoſum tempeſtatibus. Et a Plinio horridis connumeratur: Hæc, inquit, ab horridis ſyderibus exeunt Acturo, Orione, Hædis. *Saxonium pelagus*] De hoc paulo ante diximus, ibi, Saxonidam oram. *Nagelia*] Fluuium, quem Nagoltam nos vulgo dicimus, cuius in Neccari deſcriptione memini, Poeta intelligit, vocis aſperitatem ob carminis decorum, vt ſolet, declinans mutauit.

Vtendum eſt paucis, inquit, produxit in arctum
Iam noſtrum fortuna caput, tentanda ſalutis
Qua datur ipſa via eſt: en vndique cingimur armis,
Inque pares bello, tanquam pecus abdimur vrbe.
Quare agite, & veris animos aduertite dictis.
Induciæ primum, pugnæque vacatio tantum
Biſquinos oranda dies, neu buccina Martem
Excitet, admotaque ruant teſtudine poſtes:
Interea gelidas Iſeris mittamus ad oras
Qui magno belli narrent exorſa Roberto.
Si feret auxilium, & feſſis ſuccurrere rebus
Ipſe volet, duremus ait, Martemque feramus.
Sin aliter, iuncta feriamus fœdera dextra,
Vlricum & lætis noſtram ducamus in vrbem.
Nunc vtrum vobis placeat decernite ciues.

Iſeris mittamus ad oras] Significat Landshutum, vbi Robertus morabatur, cuius mœnia Iſeris fluuius radit.

Stabant ancipites, tandem in diſcrimine tanto
Inducias poſcunt. Dux annuit, ictaque vtrinque
Pax, biſquinque dies ſiluerunt arma, ſequeſtro
Sub Ioue, & hoſtiles preſſerunt tela cohortes.
At vero armipotens mouit ſua caſtra Robertus
Trauſtanium, & multis cinxit legionibus vrbem.
Vtque acies viſæ, vtque arma, & fulgentia campo
Signa Palatini, trepidatum eſt vndique in vrbe.
Hi reparant murorum lapſus, hi caua tortis
Balliſtis onerant, alius ſub mœnibus ignes
Suſcitat, atque ſudes fuſo ſuccendit oliuo.
Aſt alij aereas turres, pinnaſque minaces
Aſcendunt, palos, & tela immania tollunt,
Saxaque, plumbataſque, & auita erugine glandes.
Nec mora, Phalſgraphides extollere ſigna maniplos
Imperat, aggredierque excelſam mœnibus vrbem.
Tunc cælum & montes, ſyluæ, valleſque profundæ
Intonuere, ſolumque tremiſcere ſubter anhelans
Quadrupedantum longe viſum eſt impete equorum.
Iamque tribus fit pugna locis, iam miles acernis
Subnixus gradibus ſcandit ſcutatus ad alta
Culmina murorum: contra feruentibus hoſtis
Depellit ſudibus, ſaxiſque molaribus inſtat
Phalſgraphidis, ardenſque oleum ſuper arma profundit.
Occumbunt fortes animæ, necat Aſteriphontem
Funditor Aulibates. aſt Elor Ethyngius Heucho
Clamanti intorta fauces tranſuerberat haſta.
Sic cadit Eurynomes, ſic & deſultor Opæus:
Euomit ille animam framea, ſed hic interit arcu.
Parte alia Alcionus, Naubleſque, & Phadenus Phax
Mœnia dura ruunt tormentis, ardua moles
Prona cadit, longoque horreſcunt ſaxa fragore.
At ſua Phalſgraphides portas impellit ad altas

Ioue ſequeſtro] Id eſt, conciliatore, &, vt vulgo dicitur, mediatore. Nam notum eſt *Sequeſtrem* vulgo appellari eum, cuius electi fidem vtraq; pars ſequatur. vnde & vocabulum a ſequendo factum. Apud Iuriſconſultos Sequeſtria actio datur, de eo quod ſequeſtro ponitur. Maro in vndecimo Æneidos, *pacem ſequeſtram* poſuit, pro induciis.

Funditor] Vegetius de re militari cap. decimo quarto libri Tertij, Funditores, ait, ſunt, qui fundas ex lino vel ſetis factis, contorto circa caput brachio dirigunt ſaxa.

Vexilla, euellitque æratos cardine poſtes.
Vt via facta, ruunt omnes, armiſque pauentem
Inuadunt vrbem infeſtis, atque obuia cædunt
Corpora, ciuiliſque madent in ſanguine tela.
Dum ſæuit Bellona ferox, dumque ira cruenta
Gliſcit, & vrbanam ſuperat vis Martia plebem,
Phalſgraphidæ occurrit magno, laniata capillos
Turba nurum, pacem lachrymis veniamque precatur
Procidua ante Ducem: precibus qui victus, ab æſtu
Deſinit armorum, & victa dominatur in vrbe.
Nuncius interea Peſſchemi mœnia linquens
Trauſtanium petiit, atque obſignata tabellis
Offert magnanimo Patrum mandata Roberto.
Quæ ſimul ac legit, curarum examine voluit
Diſtracto hinc inde animos: ſtant Norica cordi
Bella, nec auderet dotalem inglorius oram
Deſerere, & populos, dulceſque relinquere terras.
Multa ſuper meditans ſecum, dein talibus hiſcit:
Non ita magnanimos primo ſuccumbere in ictu
Fortunæ, bellique decet, frangique periclis.
Difficilis captu regio, ſublimia in auras
Mœnia tolluntur, Nicerus quæ, atque Entium vtraque
Alluit in parte, & tenuis Nagelia cingit.
Addo arces etiam, duratos Marte labores
Quis veſtrum ignorat? patrios vix agmine campos
Attigit Vlricus, trepidatis? quo pudor ille
Armorum ceſſit, Martiſque abiere furores?
At poſtquam ſic fracti animi, ſic perdita virtus,
Hoſtem non armis, vllave laceſſere pugna
Eſt opus, at clauſis defendere mœnia portis,
Auxilio nobis dum belliger arma Boemus
Sumat, & extremo miles fremat excitus Albi.
Cum primum hic aderunt, vrbem, veſtramque iuuabo
Fortunam: perſtent ciues, durentque labori
Interea, patriiſque abigam a mœnibus hoſtem.

Dixerat, at trepidam præpes feſtinat in vrbem
Nuncius, & coram ſimul ac data copia fandi,
Exponit reſponſa Ducis, dum tempus inerti
(Nam biſquinque rubens aurora reuexerat ortus)
Conſilio premitur, Becius volat agmine Princeps
Aggrediturque ferox magnis clamoribus vrbem,
Cepiſſet que: niſi penitus luctantibus Auſtris
Ingentes orti motus, quibus almaque tellus,
Fluctiuagumque mare, & veſtigia noſtra ſub imo
Oppoſiti contra, & manes tremuere barathri.
Tunc paſsim trepidare patres, ſermoque vagari
Talis in vrbe, Dies cum craſtina fulſerit, Heros
Arma ciet, noſtroſque inuadet milite muros.
Heu quales gerit ille minas, num præda vehemur,
Innuptæque ibunt famulatum in caſtra puellæ?
Quin pacem æternam patriæ, magnumque vocemus
Heroa in fœdus: ſic paſsim verba feruntur,
Et circum aereos pubes cubat anxia muros.
Interea exoritur iubar omnipotentis olympi

Nicerus quæ, atque Entium] Id ſuperius enarratum eſt.

Arcus] Habet enim oppidum arcem & eam, vt Baſilius ait, munitiſſimam.

Interea] Id eſt, dum hæc aguntur. Nam particula interea, inquit Seruius ſuper primo verſu Decimi libri Æneidos, præterita negocia coniungit futuris.

Tunc pugna diffiſi animi, iuueneſque, patreſque
Pergunt ad portas, ingentiaque æra reſoluunt,
Victoremque Ducem, & florentes ære cateruas
Accipiunt leti: curruque inuectus eburno
Iuramento adigit populos, fœduſque ſacratum
Teutonico de more ferit Ratheius heros.
Inde Leoſtenium ſinuoſi ad Cocchenis vndas
Inuehitur: tunc ſeſe vrbeſque, arceſque videres
Dedere victori, nec non Veſpergon, & vdis
Condita Iaſtadij Mechymolia mœnia ripis
Vi capit, & tandem defeſſus Marte quieuit.

Iubar] Proprie lucifer dicitur, quod iubar lucis effundat, a quo quidque fulgens ita nominatur. Probus in catholicis, Iubar, inquit, numero ſemper ſingulari ſplendorem diei ſignat. Maro, *It portis iubare exorto.* *Omnipotentis*] Non ignoro nonnullis placere magis, vt apud Maronem, quem vbique feliciter Poeta ſequitur, legēdum, *omnipatentis.* *Tunc pugna diffiſi animi, iuueneſq; patreſque Pergunt ad portas*] Scribit id Baſilius etiam hoc modo. Incolis autem Bombardarum lapides iactos ferre non valentibus, neq; aliunde ſperantibus munitionem, ſub conditione ſalutis Duci Vdalrico dederunt. *Ratheius*] Romuleus, a Romanis originem trahens. Ratheius mons Troiæ eſt. Vnde Romani Rathei dicuntur, vt Æneadæ ab Ænea qui ex Troia venit. Vtitur Rathei epitheto frequenter Sillius Italicus. *Inde Leoſtenium*] Baſilius ſic, Dux obtento cum arce oppidulo *Boſeckheim*, collocatis inibi præſidiis, Comitatū Ludouici de *Leoſtein*, partis Palatini Comitis manu armata vallauit, omnemque Comitatum, & quę ſuæ ditionis erant, igne ferroque vaſtauit, & in deditionem accepit, maxime caſtrum *Leoſtein* cum villis *Groſs vnd Klein Ingersheim:* quibus obtentis, in Comitatum *Winſperg* mouit exercitum, incenſis per circumitum villis: caſtrum vero vallauit obſidione, quod firmiter expugnatum obtinuit. Inde progrediens, Nouam ciuitatē pari ſorte in deditionem accepit, Deinde *Meckmül*, oppidum obſidens, in ſuam redegit poteſtatem. Hæc Baſilij verba, Poetæ, vt ipſe vides, lumen inferunt, & verſus ob mutata nomina obſcuros, reddunt penitus claros. *Leoſtenium*] Irenicus Germaniæ illuſtrator candidus teſtis eſt, Comitatum Leoſteinenſem, olim LeWinſteinenſem appellatum, eſſeque venerandæ antiquitatis regionem. *Cocchenis*] Vulgo *Kocher* dicitur, & latine Coquus. Hic in loco a ſuo dicto nomine *Kochendorff* Neccharum ingreditur, vt retulimus. *Veſpergon*] Winſpergum intelligit. *Mechymolia*] *Meckmullensia*, vt ita dicam. *Iaſtadij*] Iaguſtæ, cuius etiam ſuperius mentionem fecimus.

LIBRI SEXTI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI · SEPTIMI.

LAntgraphij Haſſiæ geſta narrantur, quem furioſum aliquantulum fuiſſe Poeta introducit. Is ergo cum exercitu Chaubos, oppidum Rheni inuadit, qui pręſidia Heluetiorum habebant. Ibique nonnulla de Heluetiorum dimocratia. Inde Lantgraphij oratio militaris de inuadendis muris noctu, pugnaque atrox deſcribitur. Cumque fere victor Lantgraphius videretur, imbri tonitruque exterriti Lantgraphidæ in caſtra redeunt. Ilicet Dux moræ impatiens, caſtra mouit, Odenhemium inuadit, Sthemumq; oppida. Inde Vrſino in monte trophæa ponit. Elatus gloria iterum Chaubos repetit, eiuſque ſtratagema deſcribitur, pugnaque cum triginta Chauborum exploratoribus. Sequitur præparatio pugnæ naualis. Interea Sunebergh cum Gesfeltum occupauiſſet, a Palatinis illic oſcitabundus capitur. Simulque Chauborum nauale a Lantgraphidis comburitur. Chauborum oratores centum Budorium petunt, naueſque auxilio deducunt. ſequitur pugna naualis in Rheno, & Pallāntiæ turris Rhenanæ origo: ſed voce Deum audita, Haſſiadæ, & tonitru exterriti, claſſem ad littora vertunt.

AVSTRIADOS LIBER SEPTIMVS.

INterea Abnobiis deduxerat agmina ſyluis
Lantgraphius Dux, ſceptra tenens quo magna Thuringis
Haſſia contigua eſt, & Bructera vergit ad arua. (ſimq; vagatur
Hic armat ter mille equites, paſ-

IN AVSTRIADOS LIB. VII SCHOLIA
Iac. Spiegelij.

INterea] Particulæ huius vim ad finem præcedentis libri ex Seruij authoritate diximus. *Lantgraphius*] Scilicet Wilhelmus cognomēto Medius, pater Philippi, qui iam dominatur. Nam Ludouico, qui, Ænea Syluio teſte, Romanum Imperium

Marte furens, & cunctaquatit, nec viribus vllus
Par erat, aut mediis quiſquam violentior armis.
Non aliter Nyſa franatas vertice tigres,
Thyrſigeramque nigros pubem commouit ad Indos
Bacchus, & armatas in bella Mimallonas egit.
Hinnit eques, pulſatque ſolum, tremit hauſta ſub imo
Tellus, ipſe ferox, acerque in pralia turmas
Inſtruit, & Rheni poſitos in littore Chaubos
Inuadit, vallumque locat: dein bella per vrbem
Chauborum indicit, famaque exterritat hoſtem,
Geſtarum cuius rerum ſe tollit olympo
Gloria quantum armis, quantum ſupereminet omnes
Ingenio, haud vtinam furor & violentia Martis
Tanta foret, mediis victor fulſiſſet in armis,
Venturumque ſibi nomen peperiſſet in æuum.

oblatum, ob literarum ignorantiam recuſauit, tres Wilhelmi ſucceſſerant. Porro Lantgrauij vocabulum interpretari vid:o Comitem. Prouinciæ. Haſſiæ Lantgrauiorum genus Irenicus non præteriit. Iam authorem habes, ſi forte requiris, vnde petas, apud quem legimus Lantgrauiatum Haſſiæ olim ad Thuringorum dominium attinuiſſe, & ſub Othone Tertio ac Gregorio Quinto in Lantgrauiatum eſſe redactum: cum prius tantũ Comitatus extiterit. Haſſones vero, ſi ſit aliqua Saxonũ portio, vt mutata pro conſuetudine Græcorum, h litera in s, aut econtra pro Saſſonibus Haſſones ſiot dicti, parum conſtat, inquit Albertus. *Abnobus ſyluis*] Quæ Weſtualiam vſque porrigi diximus. *Haſſia*] Nomen regioni inditum a monte Haſſo. *Thuringus contigua*] Ad Abnobios montes. Ab aliis partibus haber Franconiam, Sueuiam, Saxoniam. Sunt qui putant olim Cheruſcos incoluiſſe Thuringiam. *Bructera vergit ad arma*] Id eſt, Weſtualica. quia Haſſiæ montes Weſtualiam excipiunt a meridie. Colligitur autem Bructeros coluiſſe partem ſaltem Weſtualiæ. quoniam Amaſis fluuius per Weſtualiam labitur, inter quem & Rhenum Druſus cum Bructeris loci accolis bellum geſſit. *Nyſa vertice*] id eſt, a vertice Meri Indici montis, ad cuius radices, authore Curtio, Nyſa vrbs eſt clariſſima & maxima, vt Mela inquit. Ab hac vrbe Bacchus Nyſæus dictus eſt. Is enim multis cognominibus, vt quarto Transformationum canit Ouidius, nuncupatus eſt. Stephanus de Vrbibus, vrbes decem eſſe tradit, quæ Nyſæ fuerint nuncupatæ. Vel ideo dixit, *a vertice*, quoniam Bacchus Indos ſubegit, apud quos ſolum & Hyrcanos tigres gignuntur. Inde fingitur Bacchus a tigridibus trahi. Artem capiandi tigres, diuus Ambroſius Hexameron libro ſexto exequitur. Eſt autem huic feræ inditum nomen a velocitate. Medi enim tigrim, ſagittam dicunt, ait Plinius. Inde propter miram huius animalis pernicitatem, creditum eſt Zephyrum ventum habere maritum. Ex hac opinione a Claudiano Poeta tertio raptus Proſerpinæ ſcriptum eſt, *Fremit illa marito Mobilior Zephyro*, quem locum contra fidem veteris literaturæ Parrhaſius corruptum adnotauit. *Thyrſigeram pubem*] Exercitum ferentem thyrſos. *Mimallonas*] Bacchas, quæ & Mimallonides apud Perſium. *Chauborum*] Horum facit mentionem Strabo libro ſeptimo. Sed non arbitror eſſe quos nos Cubos vocamus. Arriſit vetus, vt opinor, vox Poetæ: quamquam mox & Cubos dicit, & alibi.

Iam Tarteſsiacas demerſerat ora ſub vndas
Occiduus Titan, ſomnuſque animantia habebat.
Chaubis nulla quies, ſenio pars arma ſituque,
Pars clypeos mundant, chalybumque in Marte trilices
Inſtaurant, velluntque altis ex montibus ornos:
Hi foſſas ducunt, circumdantque aggere muros:
Proſpectant alij latas ex vrbe phalanges,
Miranturque, pauentque ſimul, ſpeſque omnis in ipſos
Verſa erat Heluetios, primum quos liquerat vrbis
Cuſtodes, remeans ad Norica regna Robertus.
Hÿ tragulis ruere in pugnam, & torquere nocentes
Mazaras ſueti, bellatoremque vocare
Alciden votis, & duro tympana trunco
Quaſſantes in fata ruunt, nulloque pauentes
Turbine bellorum, genus inſuperabile, pugnant.

Hÿ tragulis] Teli genus, vt etiam mazaræ, quibus olim Heluetij in bello vtebantur. Dicta tragula eſt, quod infixa ſcutis traheretur.

Alciden] Herculem. Vel illum antiquiſſimum, cuius Cornelius meminit, & quem Peutingerus noſter Alemannum Deum credidit extitiſſe. Vel illum Cornelianо priorem, ac ætate maiorem, Oſiridis filium. Alemanni ſimulacrum in Augæa ad noſtra ſecula delituit, iuxta Conſtantiam: vbi non longe a ſuo nomine villa Alma vocatur. Scribit Irenicus. *In fata ruunt*] Id queritur Vadianus his verbis: Nimius nonnunquam (pace meorum Heluetiorum dixerim) nimius eſt impetus. Nec eſt ſatis valere viribus, niſi ipſis magna induſtria vtaris.

Aurifero (vt fama eſt) riparum margine Rhenus
Qua ruit ore tonans, illic ſua regna gubernant,
Saxoſaſque habitant valles, qui viribus acres
Auxere Imperium, tranſque Alpes iura miniſtrant,
Præclaraſque regunt Italis in finibus vrbes.
Iis igitur cura eſt pro muris cernere bello

Aurifero vt fama eſt] Laus Heluetiorum. Dicit autem *aurifero*, quia in quibuſdã locis Rhenus arenas habet, ex quibus aurũ fit: vnde etiamnũ aurei Rhenẽſes dicuntur. *Illic ſua regna gubernant*] Originem Rheni, de quo etiam Poeta latius in ſequẽti libro, referemus

Deli-

Deligere excubias, & aperto marte phalanges
Condenſas ſtruere, & titubantem accendere plebem.
At contra luſtrare locos, murumque videre
Lantgraphius, qua parte queat trabe frangere dura
Mœnia, & antiquas arces diuellere fundo.

remus ibidem, nonnulla primo libro diximus. Admonendum hic duximus Lectorem, de Suitenſium Heluetia Poetam verba facete: quæ ad Ortum Brigantinos & Aduallam babet: ad Meridiem Inſubres, Alpes Hannibalis, Gebennam: ad Occidētem Burgundiam, Iuraſſum: ad Septentrionem Baſileam, iuxta deſcriptionem Irenici. Nam Heluetij de quibus Cornebus, vt indicat Commentarioli in libellum Taciti de moribus & populis Germaniæ, author, quiſquis is fuerit, doctiſſimus certe, incoluere regiones, quæ Comiti Palatino, Marchionique Badenſi, & Spirenſi epiſcopo parent. Alciatus qui in commemoratione Heluetiorum nonnihil lapſus eſt, & Vadianus, vt ille vere ait Heluetiorum in literis decus, putant Heluetiorum vetuſtorum tractum hodie habitare e Germanis illuc profectos. Reliqua de Heluetiis apud eoſdem, Syluius gentis moribus iniquus eſt, & author Soliloquij pro pace Chriſtianæ reipub. *Viribus auxere Imperium*] Id Mela in vniuerſum de Germanis prodidit, *Ius*, inquit, *in viribus habent.* Idque maxime ſi laceſſitus quis ſit iniuria. Vnde Vadiano teſte, illa certi iuris in Germania quondam duellorum ſeueritas. Hęc hodie Hiſpanis familiaris eſt: adeo, vt Cęſar Maximilianus, Princeps alioqui Eccleſiaſticæ diſciplinæ cultor obſeruantiſſimus, quod illa Duellum Chriſtianis prohibuerit, nobiliſſimis duobus Hiſpanis, tandem duelli campum aperuerit diu negatum, morem gentis prius edoctus reſcripto Regis Ferdinandi, huius qui iam imperitat Caroli Aui materni. *Regunt Italis in finibus vrbes*] Hoc dicit, vt puto, propter pacta certa inita cum Rege Gallorum ſuper Ducatu Mediolani: vel quæ ſibi dicuntur vſurpaſſe a tempore exacti Ludouici, quem grauiſſimi viri Gallis hoſtibus ab eis proditum in literas retulerunt: quorum nonnullos citaui in ſcholus meis, quæ ſcripſi in librum Pontani de immanitate, quam perpetuam Suitenſis nominis infamiam iuſtius diluiſſet, ſi modo potuiſſet ille. Cui bilis mota, quod alicubi ſcriptum eſt, *Schaphuſam* a Principibus Auſtriæ ad coniuratos Suitenſes defeciſſe. *Cernere*] pro decertare, & decernere. Sic Maro, *Inter ſe coiſſe viros, & cernere bello.*

Nox erat, & Proceres vocat ad tentoria primos
Vlricum Saxona, Ducemque Kuniſtea belli,
Dein tales promit ſedato pectore voces:
Cernitis o ſocij, quanto rapienda triumpho
Vrbs datur hæc nobis, nihil eſt meminiſſe peracti,
Quid refert rudibus moliri incendia villis,
Agreſtes populare domos, & prædia ferro
Incolumes tantum ſultis modo linquere Cubos?
Hic decus, hic laus eſt, Proceres agite, horrida tela,
Et frameas vibrate manu, vel more parentum
Feruida Teutonicis properate in bella cateiis:
Quis pudor, & belli & laudum neglecta cupido,
Ceruicem oblatis vetat obiectare triumphis?
Nos Bellona vocat, ſuadentque ſilentia noctis
Inuaſiſſe vrbem crapula ſomnoque ſepultam.

Saxona] Nomen familiæ eſt, non gentis. *Kuniſtea*] Comitem regij Lapidis. *Künigſtein*, quorum ditio & ſedes haud longe abeſt a Francofordia nobiliſſimo illo Germaniæ emporio. *Incendia*] Taxat Poeta latenter Lantgrauij militē, qui plurima loca, etiam ſacra templa igne abſumpſit. Audiuit male & ipſe Lantgrauius ob hæc incendia, vulgoque furioſus, qualem vbique Poeta introducit, vt plæriſque locis deprehendimus, creditus eſt. Quanquam Poeta in militem culpam trāsfert, & artificioſe, vt omnia. *Sultis*] Pro, ſi vultis, ita vtebantur antiqui, vt Feſtus meminit. *Frameas*] Germanis ꝓprie frameā conceſſum eſſe inſignes autores tradūt. Copioſe Irenicus lib. 4. Germaniç Exegeſeos tractat varia Germanorū tela & arma. *Teutonicis*] Quod alij a Germanis his nō legantur vſi cateiis, vt refert Irenicus, qui vult Maronē hoc verſu, *Teutonico ritu ſoliti torquere cateias*, metaphoricos aliis aſſcripſiſſe. Idē ſcribunt eſſe, qui putāt Cateias ſcuta fuiſſe prælonga, pene totā corporis inferioris partē tegentia, qualia Boemorū ſcuta, ſolo, dū pręliantur, infixa referūtur, *ein Tartſch.*

Dixerat, & tacitos flectens ad mœnia greſſus,
Incuſtoditos ſcalis inuadere muros
Cœpit, vbi excelſum ſurgentibus aera pinnis
Culmina frangebant murorum, peruia nulli
Dumque ea molitur, quernæque minacibus hærent
Parietibus ſcalæ, & muros ſubit vnus & alter,
Pondere franguntur ligna, & deiecta cadentum
Scuta dabant ſonitum, vigilemque it rumor in vrbem.
Vt caſus miſerum & longum gemuere ruina,
Ignari trepidant. Alij inter tela ruebant:
Accendunt alij tedas, & noctis opacæ
Diſcutiunt tenebras: clamant matreſque, nuruſque,
Formidantque viris, fraudumque ignara iuuentus
Curſitat huc illuc. Tandem Leucontius Andes

Antiquis prognatus auis, Leuciſque profectus
Anteuolans, criſtas & ſcuta nitentia vidit,
Et ſcalis iterum muros aſcendier altos,
Atque locum inuadit, multoſque a culmine turbat,
Vociferans: huc arma viri, depellite veſtris
Mœnibus hoſtiles dextras. En vndique noſtros
Miles habet muros. His dictis ingruit hoſti.
Tunc ſubito Heluetij Chauborum ex arce ruentes
Plumbatis armata cohors, trabibuſque præuſtis
Inſtaurant animos: alij inſultantia bebris
Agmina detrudunt, & pila tricuſpide ferro
Eiibrant equites, quo vllum non ſæuius ictum
Telum infert, cum ſeſe hoſtilibus applicat armis.
Saxa alij iactant, ſemifractaſque columnas.
Hos timor audaces, & mortem temnere bello
Deſperata ſalus cogit, longiſque catenis
Vociferantem altis pellunt de mœnibus hoſtem.
Parte alia ærſono portarum in limine primi
Certant Vlricus Saxon, ductorque Kuniſteus,
Nec non ſanguineo indignans effulminat enſe.
Lantgrauius, contraque iubet ruere agmina muros.
Diffugiunt omnes, iam propugnacula victor
Miles habet, trepidi linquunt iam mœnia Chaubi.
Cum ſubito tenebras optata crepuſcula Phœbi
Expellunt, reſerantque dolos: tunc rurſus ab alta
Arce globus iuuenum magno clamore repellunt
Lantgraphidas, gliſcitque atri vis ignea Martis.
Et iam Dux aderat, ſcaliſque innixus acernis
Aggreditur muros: qui poſtquam mœnia vidit
Deſerta, & fugere, & victori cedere Chaubos,
Armatam excutiens dextram, dat ſigna flagello
Impeteret latos tormento vt machina muros
Turrifragis aries: extemplo cornibus alta
Saxa quatit, pinnaſque trahit ceruice reuulſas,
Vltra autem rapidum, qua Belgica littora Rhenum
Feruida flammatos efflabant æra molares
(Nam ſimul horrendo pulſantur turbine cautes)
Territa anhelat humus, cœlum, nubeſque, fretumque
Aſtupet, & Nymphæ ſubeunt vada Rhenides ima.

Pugnatur paſſim, euaduntque, tenentque potentes.
Lantgraphidæ muros, vrbem timor angit, vbique
Concurſum. Hic telo in pugnam ruit Ardennæo,
Hic volat Hercyniis condenſa per agmina truncis,
Fert Glycias haſtam, caſtu Pythis, Idor acernis
Ingruit Emathio cædi de more ſariſſis,
Fuſtibalum Thermonta iuuat, quo torquet in auras
Saxa, & vulnifico committit bella flagello.
Exclamant pauidæ matres, & culmine ab alto
Antiquas iactare trabes, caſuſque domorum.
Dumque furor Thermonta agitat, ruit obuius Idmon,
Qui Biturix genere & patria, ſed cæde parentum
Exilio damnatus erat, deuictaque viſens
Regna Sicambrorum, multos latuiſſe per annos

Leucis] Strabo hos quem Poeta ſequitur, ſupra Heluetios ponit. Sunt qui Tullenſes eos hodie velint nominari. Peutingero iuxta Mediolanos habitant.

Feruida æra] Tormenta bellica, quę nos a ſonitu nunc bombardas appellamus, vt dictum eſt, & Caranæus in deſcriptione bombardæ teſtatur, *Boarda, ſiue placet bombarda magis, quod dicta boatu, ſeu bombo procul.* & cætera. *Flammatos molares*] ignitos lapides.

Ardennæo] A ſylua Ardenna: quæ & Arduenna appellata: quæ a Metenſibus vſque ad Aquiſgranum porrigitur, dicta *Achter Wald.* ait Irenicus. *Sariſſis*] Teli genus, vt dixi, apud Macedones frequens. Vnde dixit, *Emathio de more*] quoniam, vt inquit Plinius, Theſſalia quoque in Macedonum nomen ceſſit. *Fuſtibalum*] Fuſtis eſt longus pedibus quatuor, cui per medium ligatur funda de corio, & vtraque manu impulſus prope adinſtar onagri dirigit ſaxa. Autor eſt Vegetius de re militari lib. 3. Dicitur autem a fuſte & ballo, quod ſignificat iacio. Vnde fuſtibalum, non fuſtibulum ſcribendum.

Fertur, *Biturix*

Fertur, nec ſceleris ſoluiſſe piacula tanti:
Hic tegere incocto taurorum tergore crines,
Villoſoq; ferox corpus centone ſolebat:
Qui cernens Thermonta procul, volat impete vaſto,
Et iuuenem telo moribundum ſternit arena.
Vociferans Thermon, quis me adiuuat? Idora ſemper,
Idora commemorat, repletq; vlulatibus auras.
Non ſecus Aſcanij in nemore Amphitryonius Heros
Incautum clamabat Hylam, curuaq; ſonabant
Dilectum valles, ſpelæaque ſaxea nomen.
Dum gemit infelix Thermon, volat Idor, & inquit:
En Thermon, en vltor adeſt: nec plura locutus,
Vibrans AEmoniam dextra impellente ſariſſam
Torquet, & effractis tranſuerberat Idmona coſtis.
Hic cadit exanimis, rupto pulmone cruorem
Euomit, & largo fœdatur ſanguine tellus.
Dumq; gerit Thermonta humeris pius Idor, ab alto
Saxum horrendum ingens, & ineuitabile pondus
Corruit, & medio defixit vertice vulnus.
Non ſecus ac ſcopulos ſummis de montibus vnda
Ingenti feriunt caſu, conuulſaque ad imum
Saxa ruunt, plantaq; ſimul, taxiq; minaces,
Ille cadit per prona miſer, fractoq; cerebro
Illico purpuream moriens euaſit ad auram.
Occurrunt ſocij Telamon, Larteſque, Procasq;
Haſsiadum proles, quos inter Martia tela
Dux flagrans animo vocat alta ad prælia voce.
Hic armis grauior, ſcutumque & fiſsile robur
Vibrat, & arato defendit caſside crines.
Et iam victor erat, cum deſuper ignibus atris
Intonuere poli, creberq; e nubibus imber
Deſiluit piceis, & nox præuenta tenebris
Vtramque inuaſit magna formidine pubem.
Hi repetunt arcem, fugit ad tentoria miles
Haſsiades, cœlumque timet, flammaſque Tonantis.
Dux tamen impauidus, quis enim non ceſſerit aſtris?
Diſperſas recipit turmas, reditumque repente
Imperat, & foſsis muniri, atque aggere vallum.
Et iam ſub nigro turbata tonitrua cælo
Deſierant, Phœbique iubar rutilantius ibat,
Feſtini redeunt ad propugnacula Chaubi
Diruta, & euerſam mirantur ab ariete molem,
Illicet inſtaurant muros, foſſaſque profundas
Educunt, atque arma parant: ſtat mœnibus altis
Horrida ſulphureis feruens balliſta ſagittis
Monſtrum infame, atrox, quo dirum Iuppiter olim
Enceladum ſtrauit telo, magnumque Thyphœa,
Quem nunc flãmiuomis ardens premit AEtna cauernis.
Hæc frangit ſcopulos, ac ſæua incendia miſcet
Vulneribus, monteſque volans tranſuerberat altos.

Biturix genere] Id eſt, ex gente Biturigum. Duplices inuenio Bituriges. Alteros Aquitaniæ, alteros prope Santones. Meminere horum Cæſar, Strabo, Plinius. *Centone villoſo*] Id eſt, Opetimento groſſiori. Nam idcirco appellatur ſtragulæ genus, quod multis pilis ac longis abundet. Caſtrorum ac pauperum frequens vſus. *Amphitryonius Heros*] Id eſt, Hercules.

Clamabat Hylam] Nam Hercules amiſſum Hylã diu clamauit. Fuit Hylas Thiodamantis filius Dryopũ Regis, quorum gens ſubiecta Parnaſſo fuit. Hic patre interfecto, Herculem ſecutus, ſtudio eius virtutis ardẽs, cum ex comitatu Argonautarum in Myſiã Hercules receſſiſſet, ad marctiam quærendam remi, quem fractum volebat reficere, & Hylas ad hauriendũ aquam Aſcanij fluminis vrnam extuliſſet, dum accedit ad ripam, adamatus a nymphis, & raptus eſt: propter hũc Hercules comites deſeruit, nec deinceps ſecutus Iaſonem. Hunc cum periiſſe cognitum eſt, ſacra ei inſtituta ſunt: quibus mos fuerat, vt eius nomẽ clamaretur ad inſtar Herculis magno, vt dixi, clamore, Hylam inclamantis. Hinc a Marone dictũ eſt, *Vt littus Hyla, Hyla omne ſonaret*. Et Val. Flaccus 3. Argonaut. *Rurſus Hylan & rurſus Hylan per lõga reclamat Auia*. Ex hoc clamore, vt Camers refert, Tarreas in prouerbiorũ collectaneis autor eſt parœmiam ſumptam, Hylam inclamare de his qui aliquid inaui labore proſequũtur. Vſum adagij docet Eraſmus. *In nemore Aſcanij*] Aſcanij lacus & Strabo lib. 12. & Propertius meminit elegia viceſima primi in principio. *Incautum*] Quia in fontem cecidit, vt etiam innuit Iuuenalis, *Vrnamque ſecutus*.

Ab ariete] Machina bellica. Sic appellata, vel quod habet duriſſimam frontẽ, quæ ſubruat muros: Vel quod more arietum retrocedat, vt cum impetu vehementius feriat. Vt fieri debet tradit Vegetius.

Balliſta] Nonio eſt inſtrumentum quo maiora & grauiora ſaxa iaciũtur. Idem videtur Victruuio. Sed tamen, inquit, nulla balliſta perficitur, niſi ad propoſitam magnitudinem ponderis ſaxi. At Vegetius pro inſtrumento quodam fune intento, vel neruo, quo ſpicula iaciantur, longiusq; mittantur accæpiſſe videtur. Parique ſignificatione Lucanus. Quia autem nomen hoc a græco verbo βάλλω, quod vt diximus, iacio ſignificat, deſcendit: ideo duplici ll ſcribendum eſt, quanquam pene in conſuetudinem venerit, vt vnico tantum ſcribatur: nec minus tum ſyllaba longa ſit. Poe-

ta vero videtur hoc loco balliſtam accipere pro inſtrumento illo, quod vulgo dicitur *Morſel*, e quo ſulphurei globi iaculantur: vel pro ipſa etiam bombarda. *Horrida*] Ab effectu.

Ac contra Dux ipſe mora in diuerſa trahebat
Impatiens animos, mediaq; in nocte refigi
Signa iubet, totiſque acer legionibus vrbem
Pergit Odenhemium, Druſiq; inuectus in agros
(Sic memorant vbi buſta Ducis, ſubiectaq; moles
Viſitur, adſcitis quæ dat cognomina terris)
Caſtra locat, bellumq; indicit protinus vrbi.
Nulla mora, inuadit muros: contraque ruebant
Nequicquam ciues, fractiſq; effulminat Heros
Obicibus portarum, & in arma cruenta viroſq;
Proruit effoſſos, paßimque miſerrima cædes
Editur, iniectaque abſumunt omnia flammæ.
Sic victor præda & ſpoliis diſceßit onuſtus,
Vangionumque petit littus, Dux turbinis inſtar,
Et Sthenon aggreditur, citius quam caſtra locarat,
Vt potitur muris, vltraq; minantia Rheni
Vexilla inuexit ripas, montemque reuiſit
(Vrſinum dixere patres) vbi dura laborum
Erectis poſuit victor monumenta trophæis.

Druſique inuectus in agros] Sepulcrum Druſi prope Mogontiacũ eſſe, conſtans & communis fere exiſtimatio omnibus eſt. Eius rei Eutropius & Otho Friſingenſis Epiſcopus teſtes ſunt locupletiſſimi: ne citem Chunradum Celtem rerũ Germanicarum exactiſſimum perueſtigatorem. Vulgus hodie Glandis lapidem vocat, a figura ſcilicet, quam hac tempeſtate præ ſe fert. Nam habuiſſe olim pyramidis figuram, complures ſunt qui opinentur. Altitudinem habet centum pedum, & planiciem in cacumine pedum octo: ex quo colligi facile poteſt, altiorem aliquanto eam fuiſſe. Baſis eius in circumitu patet centum & duos ac triginta pedes. Sunt tamen, vt refert author collectaneorum Antiquitatum Moguntiacarum, qui coniectura ducti, molem hanc Aurelij Alexandri Imperatoris Romani Mameæ F. monimentum putent: hac fortaſſe, quod Euſebius Cæſarienſis refert in Chronicis, Alexandrum occiſum Moguntiaci tumultu militari, quodque ab Ælio Lampridio hiſtorico ſcribitur, Alexandrum cenotaphium in Gallia Romæ ſepulchrum ampliſſimum meruiſſe. Vnde & illud quoque adiiciunt, Moguntiam noſtram Germaniæ, tum atq; Galliæ fuiſſe caput. Videtur autem Poeta communem ſecutus opinionem, velle vicinam quoque regionem Druſianam appellatam. Fuit Druſus Tiberij Neronis, & Liuiæ, Druſillæ filius, fraterque Tiberij Cæſaris, & Auguſti priuignus, qui Rhætos & Vindelicos Alpium populos domuit, vt ſcribunt autores. Huic, cum violento equi caſu afflictus paucis diebus vita deceſſiſſet, ob prouinciam præclare adminiſtratam Germanici nomen decretum eſt. Tiberius corpus eius pedib. toto itinere prægrediens, Romam vſque peruexit. autor Suetonius. *Vangionum*] Id eſt, *Wormatienſium*, inflexo Fungauiorum nomine, vt quibuſdã placet. Nam finitima regio *Fungau* dicitur. *Sthenon*] *Stein* arcem ſignat in Rheni ripa ſitam. *Citius quam caſtra locarat*] Innuit celeritatem in victoria. *Vrſinum dixere patres*] Parum id mihi conſtat. Puto autem ſignari Bericum monaſterium Haſſiæ, vbi fama eſt, crucem e terra creuiſſe.

Iunxerat interea velox ter cornua Phœbe
Noctiuagiſque inuecta rotis, luſtrabat olympum,
Nulla Duci conceſſa quies, iterumq; cruenti
Mens agitat molem belli, dolet, & ſua Chaubos
Arma pati impunes, quando iis victoria belli
Integra diripitur, ſic ſecum, & luce reuecta
Caſtra mouens iterum Chauborum ad littora pergit.
Iamque furens aderat, curæque, iræque coquebant
Ingentes animos, quo pacto inuadere muros
Poßit, agit ſecum, nunc huc, nunc fluctuat illuc.
Qualis ab Inoo ſurgit cum turbida Ponto
Tempeſtas, voluenſque fretum, nunc verberat ortum,
Nunc ad Amyclas Nilotica regna Canopi
Fœcundam AEgyptum torquet ſpumantibus vndis.
Talis erat Dux ipſe, animum mentemque volutans
Pene ſibi haud conſtat: tandem placet ire, oculiſque
Perluſtrare vrbem, ſed qua via tutior eſſet
Ignorat, verſatque dolos ſecum: & ſibi veſtem
Induit agricolæ, qualis prope littora Rheni
Vberibus frangit gleboſa noualia ſulcis.
Exin Dux ſolus Chauborum pergit ad vrbem,
Et moles ſpectare nouas, atque omnia circum

Perle-

Inoo ponto] Hoc eſt, ab ea parte Ægæi in quam ſe Ino Cadmi & Hermiones, vt omnes, vel Harmoniæ, vt Heſiodus, filia, Athamantis vxor, & Liberi patris nutrix, præcipitauit e Scyroniis ſaxis. Fabulam refert Ouidius, quarto Transformationum: quo loco ſcopulum eum ex quo ſe Ino præcipitauit, eleganter deſcribit. *Imminet æquoribus ſcopulus, &c.* *Tempeſtas ſurgit*] Illic enim mare ſæuo, ac procelloſo vento Cauro agitatur: quem Athenienſes a ſaxis Scyroniis Scyronem nominant.

Amy-

Perlegere ille oculis, cratemque annectere muris
Vimineam, & madido portas prætexere tergo
Effuſam cernit pubem, intentuſque virorum
Sollicitum miratur opus, verſatque, trahitque.
Dum per cuncta oculos, properat qua vertice Rhenus
Voluitur aſsiduo, & reſonantia ſaxa cauernis
Verberat, & crebris anfractibus alluit vrbem.
Illic vaſta quies, pauciſque habitata colonis
Pars erat, atque vllis incuſtodita patebat.
Pro muris ſtat foſſa ingens, quæ gurgite laxo
Excipit inuectas Alpini fluminis vndas.
Hic ſub rupe caua, & pendentis fornice ſaxi
Biſſenas religant lintres, totidemque Liburnas
Ad belli caſum, & placida ſtatione triremes.
Vt vidit nauale vetus, facilemque ſubinde
Oſtentari aditum, qua cæca abſumere nocte
Antiquas poterat flammis violentibus alnos,
Hinc repetit caſtra: interea deuexerat vmbras
Nox terris, tacitoque micabant ſydera mundo.

Amyclas Canopi] Amycle oppidũ Laconię Caſtoris & Pollucis altrix. Vnde Amyclæi Maroni dicuntur. Idẽ Amyclæũ canẽ cõmendauit. Ita & Poeta Amyclæũ Canopum, oppidũ & oſtium Nili dixit, a Canopo claſſis Menelai gubernatore ibi mortuo & ſepulto, vt Strabo ait lib. vij. & Mela in 2. Vadian[9] vocabulum per b literam aliquando ſcriptum teſtatur, Quintiliano autore. *Fœcundam Ægyptum*] Quæ irrigatione Nili fœcunda ſit. Vel ad illud reſpexit, quod ſeptem vno partu filios in Ægypto pariant fœminæ, vt Trogus autor affirmat, Solino referente. Ariſtoteles, cui, vt ait doctiſſimus Camers, ob ſingularem doctrinam magis credendum eſt, ait in terra Ægypti mulieres parere ſæpe tres, ſæpe quatuor: ſed quinque cum plurimum naſcuntur. Quomodo autem plures ſimul gigni poſſint, apud philoſophos inquirendum eſt. Cæterum partus monſtrifici nulla eſt quam requiras cauſſam. Siquidem creditum eſt, nec ab re quidem, ob hominum crimina imminentia mala quibuſdam prodigioſis præmonſtrari ſignis. Id autem accidere credunt aquarum natura. Vnde a Plinio dicitur *fætifer potu Nilus*. *Alpini*] Rheni ab ortu.

Liburnas] Nauigij genus in Liburnia, quæ Dalmatiæ pars eſt, inuentum. De Liburnis nauibus plura Vegetius de re militari lib. 4.

Nec mora, ter deni Luna per opaca feruntur
Deliquia, armati pedites, ſyluiſque ſub altis
Conduntur, qua parte datur proſpectus in hoſtem,
Exploraturi quæ ſint munimina vallo,
Qui vigilent, quiue arma parent: dum ſingula furtim
Rimantur, pulſuſq; pedum, denſuſque reſultat
Armorum fragor, & murmur diuerberat aures
Magnanimi Herois: cupit ire & cernere cauſſas
Nocturni ſtrepitus, quæue illis agmina ſyluis.
Antiqua in nemore atque ingens erat AEſculus atro,
Quæ tantum ad Manes imos, ac tartara mittit
Radices, quantum ramos per nubila tollit.
Illinc nodoſum dependens caudice robur
Ad terram euulſit: nec ei ſors dextera facto
Defuit, alituum obtenta ſub nocte tenebris
Præſidio eſt vſus, quorum fulgente per vmbras
Remigio alarum, & tactus per compita pennis
Nocturnum molitur iter, plumaſq; ſecutus.
Pendentem vidit galeam, criſtaſque micantes
Arboreo in trunco: qualis cum obtexitur aer
Iam pleno Phœbe micat inter nubila vultu.
Poſtquam, ſic fama eſt, Ophobergia mœnia Cæſar
Vicit, Pryſchanioſque inuaſit milite campos.
Hoſtiles cuncti exuuias, & opima ferebant
Squallentes auro galeas, nitidoque orichalco,
Et picturatis ſplendentia cingula bullis
Pars teretes ocreas, & ſcuta recurua ſecures,
Pilaque, pars clypeos patrias referebat ad oras.
Magnus auis, atauiſque potens, & belliger Oſtreus,
Dum repetit Suenos, dirum & mirabile monſtrum

Lunæ deliquia] Ita etiam Plinius libro ſecundo appellat defectũ in Sole & Luna. *Æſculus*] Color ex ſecundo Georgicorum Maronis ſumptus. Æſculus arbor eſt glandifera, ab edo. nam eius fructu olim homines veſcebantur. Plinius inquit, glans optima in quercu, atq; grandiſſima, mox Æſculo. *Candice*] Caudex dicitur in arbore, quod ſupra terram ſimplex aſſurgit: in herbis vero caulis appellatur. *Alituum præſidio eſt vſus*] Hoc nõ ſine autore dicit Poeta. Nam Plinius in Hercynio, inquit, Germaniæ ſaltu inuſitata genera alituum accæpimus, quarum plumæ igniũ modo colluceant noctibus. Dionyſij interpres de his auibus ſic de Hercynia ſylua inquit, *Hæc paſcit volucres (mirum) fulgentibus alis, Quis ducibus noctu cernuntur flexa viarum.* Solinus, cuius verba Poeta fere protulit, ita ſcribit, Saltus Hercynius aues gignit, quarum pennæ per obſcurum emicãt & interlucent, quamuis obtenta nox denſet tenebras. Vnde homines illius loci plærumque nocturnos excurſus ſic deſtinãt, vt illis vtantur ad præſidium itineris dirigendi, præiactiſque per opaca callium rationem viæ moderentur indicio plumarum refulgentium. Ammianus apud Agathyrſos, ſiue Achillis Dromon huiuſmodi aues eſſe Alcyonibus ſimiles perhibet. Albertus noſter has aues Lucidias nũcupat, ab effectu. Celtes autem noſter, qui

Apparet ſylua in media: quo non fuit vlla
Importuna magis labes, quam Sarmata telis
Et niue durati, nequeunt ſuperare geloni:
Hunc veteres dixere vrum, qui per nemora alta
Taurinis crudeſcit cornibus, & ferit aſtra.

pluribus annis Germaniam experiundarum noſtratium potiſſimum rerum cauſſa peragrauit, de his loquens auibus, Nihil, inquit, habeo compertum. Multa enim deſiiſſe, quæ hodie non ſunt, & multa renaſci in rerum natura, quæ olim non fuerunt, conſtat, noua cœleſtium corporum (ſi quid in mundo nouum aliquid emergere poteſt) factum crediderim. *Orichalco*] Sic dictum, quod in montuoſis locis reperitur. ὄρος ſignificat montem, & χάλκος æs. Orichalcum precioſum fuiſſe ex Plauto, Horatio in arte, & Lucretio colligimus. *Bullis*] Diximus libro quarto bullas eſſe ornamenta cingulorum. Eſt præterea bulla inſigne colli puerilis ſuſpendiculum, ingenui aurea, ſeruilis ſcortea. Sic dicta a græco βουλὴ, quod ſignificat conſilium: quia illis veluti monumentum & memoria eſſet, conſilium rebus omnibus adhibendum eſſe: & ideo illam corporis partem, hoc eſt, pectus attingebat, vbi naturale manet conſilium, vt Feſto placet. *Vrum*] Gallica vox eſt, autore Macrobio, qua feri boues ſignificantur. Seruius græcam vult originem ab ὀρῶν, id eſt, a montibus, vbi potiſſimũ verſantur. Germanice eos *Vrochſſen* vocamus. Imperitum vulgus bubalos vocat, & barbare, vt ait Irenicus ex Solino: cum Bubali pene ad ceruinam faciem in Africa procreentur. *Taurinis cornibus*] Sunt enim omnium taurorum maximi, & fortaſſe adeo, vt currus cornibus erexiſſe dicantur. Quin & hominem cum equo cornibus ventilare poſſe, Albertus noſter aſſerit.

Quem ſimul ac vidit, ſubito per membra cucurrit
Infandus tremor, & vox faucibus hæſit anhelis,
Non ſecus imbelles Aquilam timuere columbæ,
Aut fuluum paſtor populantem armenta leonem.
Iamq; aderat monſtrum infrendens, ratioque ſubinde
Nulla fugæ, inuentaque piget, nec tendere telo
Audet in aduorſum, tandem ſic vltima ſemper
Cura Deum, & pietas extremo eſt indiga cœli.
Oſtrens extollens duplices ad ſydera palmas,
Iuppiter omnipotens, inquit, qui fulmina torques,
Et nutu mortale genus, mundumque gubernas,
Da precor auxilium, ne noſtra in viſcera peſtis
Sæuiat, aut cornu miſerum diſcerpat adunco,
Has tibi dilecta exuuias, monumenta laborum
Suſpendam quercu, necnon cum limina primum
Contigero patriæ, noſtris cadet hoſtia cultris,
Et centum ducam tauros ad ſacra volentes.
Sic fatus, querno ſuſpendit munera trunco.
Audiit iſta Tonans, & nigri fulminis ignes
Excutiens dextra, iecit Summanus ab alto,
Ingentemq; ferit telo inter cornua taurum.
Ille cadit reſupinus humi, nemus omne tremiſcit,
Saxa tonant, imaque omnes dant murmura valles.
Non aliter ſucciſa ruit de montibus ornus
Antiqua inſternit plantas, & caudice duro
Dat ſonitum, fractæq; gemunt ſub pondere cautes:
Sic victor Diuum auxilio, ſua munera liquit
Chaonia in quercu, & patrias remeauit ad oras
Incolumis, ſacroſq; Iouis inſtaurauit honores.

Fuluum leonem] Hunc fame compulſum ſtabula paſtorum, armentaq; inuadere tradit Homerus, vt refert Volaterranus. carne Camelorum veſci, author eſt Herodotus, qui quondam in Camelos Xerxis frumentum ferentes impetum feciſſe Leonem commemorat. Saturitatem dierum inedia, vel ſimia deuotata, vomitionibus purgat. Plinius genera Leonum duo, libro mundanæ hiſtoriæ octauo, totidem Ariſtoteles libro naturæ animalium nono tradit. Solinus autem genus trifariam ſcindit cap. quadrageſimo. *Vltima cura*] Notat mortalium in Deum pietatem adeo lentam eſſe, vt non niſi malorum excitetur tempeſtate. *Iuppiter omnipotens*] Apuleius in lib. de mundo, refert Orpheum de Ioue illa dixiſſe, *Iuppiter omnipotens eſt primus, & vltimus idem, Iuppiter eſt caput, & medium, Iouis omnia munus, Iuppiter eſt fundamen humi, ac ſtellantis olympi, Iuppiter & mas eſt, & neſcia fœmina mortis, Spiritus eſt cunctis, validi vis Iuppiter ignis. Et pelagi radix, Sol, Luna eſt Iuppiter ipſe, Omnipotens rex eſt, res omnis Iuppiter ortus.* *Fulmina torques*] Fulminum plura genera Seneca docet in quæſtionibus. Fingunt autem poetæ Iouem fulmen iaculari, quod ſontes ac impios iuſto iudicio puniat. *Miſerum*] Miſero modo: vel afflictum & miſeratione dignum, ſi legis diſcerpat, vt codex ſcriptus habet. mihi prior lectio magis placet. *Et centum ducam tauros ad ſacra volentes*] Duo ſignificantur. primo ſacrificium illud maximum centum victimarum, quod dicitur hecatombe græcis, & a Iulio Capitolino his verbis deſcribitur: Hecatombe tale ſacrificium eſt. centum aræ vno in loco ceſpititiæ extruuntur: & ad eas centum ſues, centum oues mactantur. ſecundo morem antiquorum tangit, qui, ſi victima aræ ſtetiſſet, credebant ſacrificium Diis gratum fieri: Si a victimario fugiſſet, impium credebant & non gratum Superis. Idcirco dixit, *volentes*, ſpontaneas, non renitentes. Cætera ex Macrobio de victimarum ratione, ſi voles, cognoſcere potes. *Summanus*] Iupiter, vt ita dicam, nocturnus. Siquidem Plinius libro ſecundo tradit Ioui diurna fulmina, Summano nocturna aſſignata eſſe. Summanum, quaſi ſummum manium dictum volunt.

Hanc igitur galeam capit imperterritus Heros
Lantgraphius, ſyluaq́ habitent homines ne, fera ne
Inquirit, taciturnque petit per opaca tumultum.
Iamque aderat, præſenſque, viri, quo pergitis inquit?
Quidue armis denſatis iter? num tuta per vmbras
Eſt via? Pro ſcelus infandum. Nec plura locutus
(Norat enim Chaubos ſcrutatum caſtra petentes)
Inſultantem acri percuſſit Poctyda nodo.
Hic cadit, atque animam miſtam cum ſanguine fudit.
Concurrunt ſocij, Phlegyas, duruſque Thylemon,
Et ſenio iam canus Atax, vultuq́ ſuperbus
Euronius, ducens genus a Saxone vetuſtum,
Inuaduntq́ Ducem: ſic cum pluuialibus Hædis
Ionio in magno fluctus agitantur, & altos
Compulſant ſcopulos, fremituq́ in ſaxa feruntur:
Stant tamen immota cautes, curſuq́ refracto
In ſeſe redeunt vndæ, victæque reſidunt.
Haud aliter Phlegyan, ſæuumq́ Thylemona, & acrem
Euronium furor impellit: ruit ille bipenni,
Vulnificas iacet hic Theutiſco more cateias.
Durior ille tamen ſcopulis, ſolidoq́ adamante
Stat contra, truncumq́ vibrat: viſoq́ recedit
Lantgraphio tremebundus Atax, pauidusq́ Thylemon.
Non tulit hoc Dorylas, proiecto ſed pede telum
Contorſit vehemens, ſecat aera ſtridula cornus,
Et rude vulnifica tegumentum cuſpide frangit
Magnanimi Herois, ſed non tulit illa cruorem:
Reiicit excuſſam Dux illicet, & dolor intus
Æſtuat, & nigro ſudant præcordia felle,
Impatiensq́ iræ furit, & ramalia quaſſans,
Vno treis animas ictu ſub tartara miſit.
Inde petit Phlegyan, qui pelle Alpinidos vrſæ
Protectus, binis committit prælia geſis:
Quis te ait, eripiet nobis? truncumq́ reflectens
Ad caput ingeminat vires, & tergore fracto
Inuadit coſtas, iamque ad præcordia lapſum
Crudeſcit vulnus, gelidis mox eruta venis
Effugit manes anima indignata ſub imos.

Pergit victor ouans, qualis ſame concita tigris
Armenium pecus inuadit, nunc ore cruento
Agreſtem ruit in taurum, nunc impete vaſto
Turbat equos, ſolidam trepidans quatit vngula terram,
Excelſosq́ petit montes, & flumina tranat.
Haud aliter gliſcit timor illis, inde per alta
Culmina diffugiunt, ſtat ſolus Marte Cleobus
Inuictus, reuocans fugientem in prælia Chaubum.
Hic etenim (vt memorant) pellectus amore Cyenes
Chaubigenæ, extremis Myſorum venerat oris
(Namq́ illic regnaſſe ferunt) fratrique relicto
Imperio, vt belli caſum præſenſit amata
Venit in auxilium (quid amor non imperat, audet?)
Imbellem ne vnquam poſt fata reprehenderet haſtam,
Degeneresque animos, ſæuum ruere acris in hoſtem.
Ac prior aggreſſus, vibrat telum, inde ſub alam

Hanc igitur galeam] Idem fingitur a Statio in Thebaide.

Nec plura locutus] Orditur pugnam Lantgraphij cum triginta Chauborum exploratoribus.

Pluuialibus Hædis] Super Tauri cornua eſt ſignum, cui Auriga nomē eſt. Hunc Tauro vna clara ſtella coniungit. Retinet autē Auriga ſtellas duas, quæ Hædi vocantur: quorum & ortus & occaſus tēpeſtates grauiſſimas facit. Oriuntur autem cum Scorpione menſe Octobri, vt ait Seruius ſuper hoc Maronis verſu, *Quantus ab Occaſu veniens pluuialibus Hædis*, libro Æneidos nono. Vegetius poſt menſes reputatos nauigationi tutos, Octobrem ob Hædos pluuiales ponit inter tempus incertæ nauigationis, & diſcriminis propioris.

Ramalia] Ramorum fragmina. Perſius, *Vt ramale vetus.*

Agreſtem in taurum] Eſt enim & ſylueſtris, cuius alibi mentio facta eſt.
Impete vaſto] Pro impetu, vt & Lucretius dixit libro ſexto, & Papinius lib. Thebaidos Septimo, vbi Lactantius interpres dicit, Statium antiptoſin feciſſe. Pius ait antiquos hic impetis dixiſſe. *Excelſos petit montes*] Solinus de huius feræ pernicitate ſic ſcribit: Nihil tam longum eſt, quod non breui penetret. nihil adeo antecedit, vt non illico aſſequatur. *Myſorum venerat oris*] Plinius libro quinto Myſiam in Phrygia collocat. Strabo libro duodecimo regiones quaſdam cōmemorat inter ſe finitimas, puta Phrygum, Bithynorum, Myſorum, Dolonum, item qui iuxta Cyzicum accolunt Mygdonum, ac Troianorum: neminem autem inficias ire, quin vnaquæque ſuis finibus ſit circumſcripta. Verum eos fines ad amuſſim diiudicare, id neutiquam facile.

Vulnus agit dextram: ſanguis fluit horridus atro
Ore, minis oculiſq; tumens: vincı dolet Heros,
Inſtat atrox, pugnaq; ruit, roburq; coruſcat.
Hic molem refugit ſaltu, & ſe ſubtrahit hoſti,
Et noua bella parat: volat igneus æquore ſylua
Nunc coſtas feriens, nunc crura, parumq; moratus
Reſpicit ingentes artus, viſiſq; tremiſcit.

Porro de Phrygiis ac Myſis prouerbium quoque vulgo iactitatum fuiſſe verſibus trimetris græcanicis, quos Eraſmus Latine in hæc reddidit verba, *Sunt ſeparati Myſiorum termini, Phrygumq;, ſed finire perquam eſt arduum.* Huius rei cauſſam adducit: quod hi populi non ſatis ſtabiliter tutati ſint ſuas ſedes, ſed ſubinde aliunde alio depulſi, terminos incertos reddiderint. *Amata*] Scilicet Cyenes. *Quid amor non imperat?*] Per interpoſitionem legendum. De amore ſcribentes multos id nominis comminiſcuntur. Niſi fortaſſe, quod Rauiſio placet, diuerſis appellationibus eundem intelligi velint. Triplicē reperio amorem. Primum diuinum, cum incorrupta mente & virtutis ratione conuenientem. Secundum corruptæ voluntaris paſſionem. Tertium ex vtroque permixtum. quæ & Platonis fuit ſententia. Ariſtoteles quoq; idem pene, diuerſis tamen verbis aſſerit dicens. Primum propter honeſtum, ſecundum propter delectabile, tertium propter vtile. Nec ſane in amoris diffinitione inter autores cōuenit. Amor enim ſecundum Platonicos, nihil eſt aliud, quam pulchritudinis deſiderium. Theophraſtus ſic, Amor eſt animi concupiſcentia, quæ celerem habet ingreſſum, tardum vero regreſſum. Diuus Hieronymus libro ſecundo in Iouinianum, Amor formæ, rationis obliuio eſt, inſaniæ proximus, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit. aliter Mancinellus in Matonem. aliter Beroaldus in Apuleium. Fulgentio nihil aliud eſt amor, quam flamma. Apud Crinitum cap. quarto libri de honeſta diſciplina decimi ſexti ſcitu dignam reperies amoris definitionem. Cæterum amorem tricipiti Chimeræ comparant plerique, cui leonis caput, capræ ventrem, caudam draconis indiderunt. Quod amor leonis more inuadat: medio tempore libidinem, quam deſignat capra, animal in Venerem procliue: poſtremo, quod venenum in cauda ſerpentis frequens alumno ſuo propinet, id eſt, pœnitentiam voluptati comitem afferat. quod etiam diuus Hieronymus ad Amantium presbyterum ſcribēs docet: Omne peccatum, inquit, poſt factum pœnitentia ſequitur. Sola voluptas ipſo pœnitētiæ tempore, præteritos patitur ſtimulos, vt (in bis quæ corrigere cupimus) rurſus ſit delinquendi materia. Vnde non abſurde Propertius dixit, *Omnes humanos ſanat medicina dolores, Solus amor morbi non amat artificem.* Quamquam fuere inter gentiles, qui huic occurri poſſe dixerint. Qua de re lege Plinium cap. ſexto triceſimi, & cap. nono viceſimi quarti. nobis vero remedia cōtra libidinem præſcripta, tradit e multis nonnulla Roterodamus in aureo Chriſtiani militis compendio. *Imperat*] Ergo eleganter a Pio ſecundo libro Elegiarum *Sceptrifer* eſt appellatus, & a Pamphilo Saxo *imperioſus*. Nam vt Ouidius in Epiſtola Phędræ ad Hippolytum, *Quidquid amor iuſſit, non eſt contemnere tutum, Regnat, & in dominos ius habet ille deos.* *Audet*] Scilicet Cleobus. & eſt conſtructio. Cleobus audet ruere acris, pro acriter, in ſæuum hoſtem, ne vnquam reprehenderet, ſcilicet Cyene, hoc eſt, ſuggillaret, taxaret imbellem haſtam, & degeneres animos poſt fata.

Tum vero haud aliter ſcopuloſa Ceraunia tranans
Venentum telis ſus Epirotica ſæuit,
Et fremit horrendum, calidoque effulminat ore,
Protinus irarum frendens retinacula ſoluit.
Sic Heros, vireſque, æſtuſq; recolligit alto
Marte furens, teloque ferrum ferus impetit hoſtem.
Mons erat excelſis ſcopulis, & cautibus horrens,
Vnde æuo lapides conſumpti, & fragmina ad imum
Corruerant, illinc ingenti pondere ſaxum,
Quod vix quinque viri, quos præſens protulit æuum
Tollere humo poſſent, adeo natura relabi
Cernitur, inque dies conſumi degener ætas,
Corripuit, vibratque altum: tremuere profundæ
Ad iactum valles, medioque vmbone pependit
Saxum ingens, teloque hoſtis diſcuſſit habenas.
Labitur exanimis, ruptoque adaperta cerebro
Fit cutis, & moriens charam vocat ore Cyenen.
Interea & miſeri iam ſingultantia corda
Purpuream eructant animam, quæ lapſa ſub ima
Tartara, defunctos manes, ſocioſque reuiſit.

Ceraunia] Sic dicta, quod fulminibus infeſtētur, autore Seruio & Acrone. Sic & a Marone, Lucano, Ouidio, Claudiano, Auieno, Mela, Solino vocantur. Plinius, Ptolemæus, Horatius, Martianus, & plures alij Acroceraunia nuncupant. Horatius appoſitiue Ode tertia primi carminum, infames ſcopulos Acroceraunia nominat, propter atrocitatem naufragiorum, quæ ibi multi patiuntur, vt ait Porphyrion. A Cerauniis Epirus incipit, vt ſcribit Plinius. *Epirotica ſus*] Aper. *Calidoque effulminat ore*] Dentes enim apri vim fulminis habent, eodem autore. *Adeo natura relabi cernitur*] Iuxta Homerum, qui, vt refert Plinius libro 7, iam ante annos prope mille non ceſſauit minora corpora mortalium quā priſca conqueri. Atq; idem Plinius ſcribit obſeruatum eſſe, menſurā humanæ ſtaturæ indies minorem fieri, raroſq; patribus prolceriores, conſumente vbertatem ſeminum exuſtione, in cuius vices nunc vergat æuum. Ex noſtris diuus Cyprianus contra Demetrianum ſcribens, ait: Illud primo in loco ſcite debes, ſenuiſſe iam mundum, non illis viribus ſtare, quibus prius ſteterat, nec vigore & robore eo valere, quo antea præualebat.

Diſſu-

Diſpulerat noctem noſtro Sol aureus orbe
Igne nouo, croceiſq; fugauerat aſtra quadrigis,
Vulneribus data cura Ducis, deinde ordine narrat
Conſilium, Martiſque dolos, & fortia facta.
Nec mora, ſuccidi teretes de montibus ornos
Imperat, & trabibus celeres contexere naues.
Efficiunt mandata citi: ſubit ille per alta
Syluarum, remoſque rudes, & tranſtra recidit:
Compinguntq; foros alij, longoſque rudentes
Intorquent, ſpiraſq; explicat immanes Othreus
Inſignis faber, & caſa erigit abiete malos,
Feruet opus iuuenum paſſim, creſcitq; videndo.
Non aliter maſſam voluunt incude cyclopes
Sicania ardentem, magnus nouat ægida Brontes
Palladium, & ſæua componit Gorgone crines,
Fulminei Steropes Iouis ignes, Martia fræna
Feruidus, atq; Harpen Saturnida conficit Arges.
Stant alij ad folles, obſeruat Mulciber ictus,
Et maturat opus, formatq; temperat arma.
Inſtant ſic operi iuuenes, ſecat ille bipenni
Robora, & annexa rimas compagine iungit:
Hic clauum figit, auget præſentia vires
Lantgraphij, laudatq; manus, ſeruatq; magiſtros
Ante opus: ij celeres ſubiecto robore naues
Impellunt tereti, aut humeris vecta innatat alnus.
Dum noua ſic claßis, naualiaq; arma parantur,
Alberti iuſſu Suneburgius occupat Heros
Geſſelium dixere locum, fraudemq; timeret
Cum minime hoſtilem, nullas circundare muros
Excubias noctu, aut portas cuſtode teneri
Iuſſerat, it paßim tyro, atque ignobilis ocij
Cura tenet miſeros, nec plus meminiſſe peracta
Bella iuuat, cæloq; ingentem extendere famam.
Hæc cum Gorgia (quis enim ſollertior illo)
Explorata forent, illuc per inhoſpita tendit
Clam loca, & ignauum fertur violentus in hoſtem.
Vix ergo roſeas ſurgens aurora iugales
Impulerat, creperiq; albebant temporis vmbra,
Ecce autem infeſtis, vino, ſomnoque ſepultos
Inuadit telis Gorgias ductor: at hoſtem
Vt ſenſit vecors armatum miles adeſſe,
Qui potuere fugam rapiunt, Suneburgius Heros
In media arrepto dum proruit agmina pilo,
Vi capitur: ſic miles ouans, ſpoliiſq; ſuperbus
Captiuis, prædaque ingente receßit onuſtus.
At vero armipotens Rhenana ad littora claſſem
Lantgraphius propere belli fabricauerat vſu:
Qui mox delegit iuuenes, fortißima bello
Pectora, dein breuiter quæ ſint peragenda profatur:
Ite ait, & flamma Chauborum amburite claſſem
Quæ ſub rupe caua, atque annoſi fornice ſaxi
Adſilet, & tuta vndarum ſtatione quieſcit;
Vaſta vbi pars vrbis, nulloq; habitata colono
Felicem facto vobis accommodat vſum.

Martiſq; dolos] Iuxta illud Maronis, *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?* hodie ſtratagema vocant.

Fortia facta] Cædē exploratorum.

Foros] Tabulata nauiū: ab eo quod inceſſus ferant. & eſt generis maſculini, & numeri tantum pluralis, fori, fororum. Autor Seruius ſuper hoc Maronis in quarto Æneidos libro, *Impleſſemque foros flammis.* *Spiras*] Pomponio ſpira dicitur & baſis columnæ vnius tori, aut duorum: & eſt genus operis piſtorij, & funis nauticus in orbem conuolutus, ab eadem omnes ſimilitudine. *Arges*] Maroni eſſe Pyracmon. Heſiodo Arges in Theogonia: Diximus hos Ioui ac cæteris Diis arma fabricare. *Harpen Saturnida*] Id eſt, falcem Saturni. *Mulciber*] Vulcanus, quod ignis exiſtimatur, qui mulcet ac domat omnia. Hunc fabulantur poetæ in monte Ætna, quem Moncibelum hodie vocant dicit Pius in Lucretium, quaſi Mulciberis montem, & exercere Brontem, Steropen & Pyracmona, ad opera fabrilia. Facit autem Mulciberis, & Mulcibris, autore *Priſciano*. Dicimus & Mulciberi.

Dum noua] Id eſt, dum ad bellum nauale naues parantur a Lantgrauio, interea Comes a *Sunnebergo*, Latine Solmontio, ductor, ſeu vt promiſcuū nunc vulgus, capitaneus copiarum Albertini exercitus, *Geiſenfelium* oppidum occupauit: vbi cum minime hoſtem timeret, a Georgio Roſenbergio capitur.

Ignauum] Securum.

Creperi temporis] Dubiæ lucis. Crepera enim res, vt Nonius inquit, dubia dicitur. Vnde & crepuſculum dicitur lux dubia: & ſenes decrepiti in dubio vitæ conſtituti. Et creperum bellum, anceps dicitur.

Ductor] Scilicet copiarum Palatinarum.

Dixerat. at flammis audax armata iuuentus
Tranſiliunt vallos, ac per compendia nota
Intenti ad facinus muſſant, claſſemq; requirunt.
Iamq; globis flammarum aderant, tunc primus Aretes:
Accelerate gradum ſocij, ſic talia fatus,
Fumiferum intorquet telum: ratis vncta calore
Linquitur, inque vado laxa compage reſidit.
Haud aliter mediis preſsis de nubibus ardor
Saxonias vrit pinus, voluitque ſub vndas.
Vnanimes alij iactant tedaſque, ſudeſque
Vulcano populante rates: furit ignea peſtis,
Nunc tonſas, nunc tranſtra cremans, lateque vagatur
Fumiuomus vortex, oraſque, & vela perurit.
Roſtra alij reſecant, alij de rupibus altos
Corripiunt malos, vertuntque in flumine puppes.
Iam crepitare ignes, fumuſque vndare per vrbem
Denſus, præfurua replens caligine muros.
Excitæ excubiæ, ſubit ad faſtigia Pollux,
Agnoſcitque dolos, & cornu perſonat vnco.
Tunc ſubito armati trepidant, facinuſque requirunt.
Lantgraphidæ claſſem incendunt, & littora circum
Collucent flammis, inquit, ferte obuia tela.
His dictis tota cunctos ex vrbe ruentes
Aſpiceres, ſed nigra timent ſpectacula noctis,
Pellereque infandos audent nec puppibus ignes,
Sed longe ſpectant: veluti cum Martius agnos
A ſtabulis lupus eripuit, ſtat paſtor in alta
Formidans ſpecula, & nequicquam voce minatur.
Vritur interea claſsis, vaſtoque ſub amne
Mergitur, & facibus rupes, ſcopulique tepeſcunt.
It clamor cælo: pueri innuptæque puellæ,
Exanimis poſtquam cunctis pauor omnis abiuit,
Ad littus properant, replentque vlulatibus auras.
Deſierant ignes, planctumque coercuit ægra
Chauborum pubes, ſpectant vada turbida fumo,
Nullaque diſcernunt priſca veſtigia claſsis.
Interea reſidens ſublimis in aggere Pollux
Inſtabat cornu, reditumque canebat ad vrbem,
Diſcedunt mæſti, fluuiumque, & littora linquunt.

At iuuenes cæca freti caligine noctis
Caſtra petunt, dominumque adeunt: at magnus Aretes
Quam primum, vt breuiter coram data copia fandi,
Cuncta refert: pendentque alij, ſpectantque loquentem.
Dux gaudet facto, ac lætus ſic incipit ore:
O animæ inſignes bello, ſic itur ad aſtra,
Pergite, & auſpiciis voſmet ſeruate ſecundis,
Et mecum belli quæſo tolerate labores.
Afferet vna dies, poſt victa pericula nobis
Poſt domitos caſus, requiem metamque laborum,
Qua diues cernet raptos ex hoſte triumphos
Haſsia, & Abnobiam pubem laudabit ouantem,
Dixit, & hæc voluens animo nihil abfore credit
Quin vrbem capiat Chauborum: & claſſe parata,
Ingentes pinus, vnctaſque innare carinas

Aretes] Videtur nomen a Marte tractum, qui apud Græcos Ares dicitur. Infamis Poeta, *Et quos Ares Ares decet ſonare.* Martialem putat: fortaſſe quod interpres obſeruauit alicubi apud Eraſmum grauem & illum ſanctum Theologum, optatum chriſtianis omnibus eſſe Batauas aures, quo peſtilentes huius Poetæ facetias, aut non admitterent, aut certe his non caperentur. *Fumiferum telum*] Bombardam. *Tonſas*] Remos, Feſto: quod tondentur ferro.

Magnus Aretes] Ex bono exemplari repoſui pro Azees, Aretes, vt ſupra.

Aurifero in fluuio, & ſpumantes æquore remos
Aſpiceres, fluctuſque imo ferueſcere fundo.
Nec mora, cæruleis verrebant flumina tonſis
(Alpinus, Thraſyasq; Ligur, Myſusque Ephialtes,
Codrus, & Hercynio duratus frigore Phorcys)
Non aliter tonſi ueniunt ad bella Britanni,
Nauibus euerrunt qui uerſicoloribus undas.
Ipſe ſuper tanta præfectus claſſe, tribunos
Eligit Argæon, qui nauibus Andecrinis
Præſideant, alijs clauum data cura regendi.
Dumque aptant claſſem, & fluuio compellitur alnus,

Tonſi Britanni] Oſtendimus libro ſecundo ex commẽtariis Cæſaris, priſcis morem fuiſſe Britannis, vt totum corpus raderent, glaſtoque ora inficerent. *Nauibus verſicoloribus*] Id eſt, variis coloribus variegatis & pictis. Idem etiam tradit Cæſar.

Eligit tribunos] Nomina eorum qui præerant claſſi, Vegetius refert de re militari libro quarto: miniſteriorum vero, quæ in naui multa ſunt, Budæus in annotatione l. primæ. ff. nautæ, caupones, ſtabularij. *Andecrinis*] Apud eundem vide quæ ſint naues hæ. Poeta poſuit pro genere nauium aptiſſimo ad pugnandum. *Alnus*] Eſt alnus humoris patientiſſima, ſabricandis apta nauigiis: quod aquis obruta diu non corrumpitur, vt innuit Vitruuius libro ſecundo, titulo de materie cædenda, his verbis inter cætera de alno loquens. Ita quæ non poteſt extra terram paulum tempus durare, ea in humore obruta permanet ad diuturnitatem. & Lucanus, *Fluctibus aptior alnus.*

Centum oratores feſtini montis ad oras,
Budorij trepidant, miſerandæque ordine coram
Commemorant caſus urbis, ſtragemque ſuorum,
Exuſtaſque rates, nec non naualia Rheno
Prælia moliri Haßiadas, fluctuſque ſub alnis
Feruere iam totos? quare per numina Diuum
Implorare fidem, qua magnum Heroa ſecuti
Phalſgraphidem, utque fero poßint obſiſtere Marti
Auxilium expetere, & facto ſic fine ſilebant.
Talibus at contra uerbis ſic incipit Heros:
O utinam noſtras ſolus mouiſſet ad urbes
Lantgraphius, tantumque effunderet Haßia turmas:
Non equidem ueſtros fregiſſet machina muros,
Nec circum Abnobys tepuiſſent littora flammis.
Cæſar adeſt, uet itumque mihi per bella, per hoſtes
Obieciſſe caput, ueſtriſque occumbere campis.
Vos ſeruate fidem, reque ipſa, opibuſque iuuabo.
Nunc ite, & noſtræ retinacula ſcindite claßi.
Nulla mora, his dictis, uicina ad littora tendunt,
Deducuntque alto uarias e gurgite naues.
Extemplo repetunt Chaubos, iam præpete curſu
Euolat uncta abies, ceu torta Cydonia fertur
Cornus, & Eoos ſtridens præuertitur Euros.
Iam mali apparent longe, iam carbaſa cernit
Alta ex arce Hyas, cornu uocat undique ciues,
Claßis adeſt inquit: currunt puerique, uirique,
Fœmineumque imbelle genus, ſtant littore curuo,
Excipiunt rates, & contis uincula nectunt.

Vt fama Haßiadum, percußit certior aures,
Adueniſſe nouas Chauborum ad littora pinus,
Muſſabant cuncti, formidanteſq; repente
Voluunt huc illuc animos, totiſque vagantur
Caſtris: quos inter ſurgens violentior Heros
Tales expromit voces, ac turbidus infit:
Nunc vbi de veſtris, vbi nunc iactantia verbis
Ceßit? vbi vires, laudumque accenſa cupido?
Aduenere rates, fugiamus ad Haßia regna

Centum oratores] Qui ad Palatinum patrem Heidelbergam profecti ſunt, pro ſuppetiis petẽdis. Oppidum hoc Budoris Ptolemæo, vt diximus, conſentientibus noſtræ ætatis eruditis. Heidelberga autem, teſte Irenico, a nigrorum vaciniorum, vel prunorum multitudine nomen accæpit, quę teutonice *Heidelber* dicuntur. *Implorare fidem*] Senſus eſt. Scilicet, vt Palatinus ea fide eos proſequatur, qua fide ipſi proſecuti fuerant Robertum filium, hoc eſt, partes eius. Conſtructio autem eſt, implorare fidem, auxiliumque expetere, vt fero Marti poſſint obſiſtere. *Cæſar adeſt*] Innuit nullos Germaniæ Principes timuiſſe Palatinum, præter Cæſarem. *Vos ſeruate fidem*] Quaſi dicat, In fide vobis non deero. Nunc autem veſtra intereſt. *Cydonia cornus*] Arbor eſt, ex qua optimæ vſq; in hodiernum diem ſagittę fiunt, & tela ad iaciendum. vnde a Marone ſtridula vocata. Cydonia autem dicta eſt, id eſt, Cretenſis, ab vrbe Cydone, quæ nobilis in Creta eſt, quam ſagittandi peritam oſtẽdit Strabo. Scribit Diodorus in Sexto, *Apollinem arcus ſagittandique fuiſſe repertorem.* Hinc Maroni, *Creſſa pharetra.*

Præuertitur] Præuerto dicebãt antiqui, & præuertor. *Eoos*] Ab Eo, vnde flant. *Eurus ad auroram, Nabathæaq; regna receßit*, vt ſupra diximus.

Excipiuntq; rates] Non ſuſcipiunt, vt codex habet impreſſus, ſed excipiunt, vt ſcript⁹. Quis enim neſcit, quod excipimus venientes proprie.

Nouas pinus] Nouam claſſem, vel nouum nauale. Sic alnum Claudianus accæpit, pro omni nauigio, teſte Parrhaſio doctiſſimo interprete. Suidas Pinum inter arbores coniferas numerat. Sed & ille editus aura, ventoq; ſi-

Indecores, noſtriſq. iterum occultemur in oris,
Scilicet vt fauſto de nobis Marte triumphet
Hoſtis, & alterius fiat victoria belli
Iam parta, & tanti rapiatur fama laboris.
Dixit, & auerſus cunctis ſe ſubtrahit, inde
Loricas auro intextas, nitidoque orichalco
Induit, & tortos contexit caſside crines,
Fert vibrans haſtile manu, ſic percitus ira
Armatum ruit ad littus, claſſemque parari
Imperat, & lituo ſignum dare Martis adunco
AEnopylum, pugnaque animos accendere cantu.
Vt ſonitus ſtrepuere graues, & teſſera belli
Promulgata, omnis pubes volat, armaq. paſsim
Conclamata, gerit falcem hic qua carbaſa poßit
Scindere, & in fluuio ſpumantes mergere puppes:
Teutonicas alij geſtant de more bipennes:
Hi contos, naphthamque parant, tedaſq., picemque,
Et ſaxa, & pharetras, & acuti fulminis ignes
AEratis aptant ratibus, naualeque bellum
Accelerant auidi, & circum caua littora complent.

bilus pini proprius eſt. Papinius Syluarum Quinto. *Qualiter alta comam ſyluarumq. gloria pinus. Seu Iouis igne malo, ſeu iā radice ſoluta Deficit, & nullis ſpoliata remurmurat auræ.* Septimiꝰ in agraria, Pinea brachia cum trepidant, audio canticulum zephyri. Nemeſianus ecloga prima, *Nobis ne vēto garrula pinus Obſtrepat, has vlmos potius fagoſq. petamus.* Græca fabella tradit arborem pinū gemere quoties a Borea perflatur, eius necis authore. Lege iam nominatū Parrhaſium lib. primo Raptus Proſerpinę. Victruuius libro proxime citato autor eſt, opera, quæ ex cupreſſo & pinu conſtituuntur, permanere ad æternā diuturnitatem: quod is liquor qui ineſt, penitus in corporibus earum, habet amarum ſaporem, qui propter acredinem non patitur penetrare cariem, neq; eas beſtiolas, quæ ſunt nocentes. *Aduenere rates*] Per contemptū proſenda: vt eſt illud dicēdi genus apud Maronem. *Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo Interpres diuum fert horrida iuſſa per auras: Scilicet is Superis labor eſt.* *Lituo adunco*] Intorto, inflexo. Tubæ genus ſatis notum. *Teſſera*] Signū agnoſcentiæ, quod in bello datur. cretam hodie dicunt, *die Creid.* Sunt & alij huius vocis ſignificatus: ſed nihil ad hunc locum. *Gerit falcem*] Hanc Vegetius lib. 4 inter naualia tela ponit, & his verbis cap. vlt. eiuſdem libri deſcribit. Falx autem dicitur acutiſſimum ferrum, curuatū ad ſimilitudinē falcis, quod contis longioribus inditū, callatorios funes, quibus antenna ſuſpēditur, repente præcidit, collapſiſq; velis liburnam pigriorē & inutilem reddit. *Bipennes*] Per has eodē Vegetio tradente, in medio ardore pugnandi peritiſſimi vel nautæ, vel milites cū minoribus ſcaphulis ſecreto incidunt funes, quibus aduerſariorū ligata ſunt gubernacula. quo facto, ſtatim capitur tanquam inermis & debilis nauis. Quid enim ſalutis eſt ei, qui amiſerit clauum? *Naphtham*] Bituminis genus Naphtha, quæ igni vel longius poſito, ſtatim accenditur: cui enī, vt Marcellinus ait, ſi auicula inſederit, breui præpedito volatu ſubuerſa penitus euaneſcit. Hac item credunt illitam a Medea fuiſſe coronam Creuſæ, quam cum capiti impoſuiſſet, ipſa totaque domus Iaſonis combuſta eſt. Meminit huius rei Plinius libro ſecundo, qui & aliis in locis Naphthæ facit mentionem. *Acuti fulminis ignes*] Id eſt, conti, ſudis præuſti. Maro, *ſudibuſq. præuſtis.*

Et iam fama volat, & triſtia nunciat arma
Lantgraphidas armare rates, bellique dediſſe
Claſsica venturi: tunc Chaubi ad littora pergunt,
Expectantque acrem roſtratis puppibus hoſtem.
Tollitur in vaſto sur bas ſlumine Rheni
Sublimis ſcopulus, quem deſuper ardua turris
Ad cœlum erigitur, Chauborumque imminet vrbi.
Namque, vt fama vetus, remeans Tirynthius oris
Alta Erythiatuis, & regis victor Iberi
Trans Pyrenæos montes, ad flumen abegit
Rheni armenta boum, pauitq. in littore tauros,
Et molem erexit medijs in fluctibus altam
Factorum monumentum ingens, ſocijque ſepulchro
Quem ſecum Arcadio deduxit Pallantæo.
Seruat adhuc priſcum turris Pallantia nomen.
Hæc fruſtra tentata diu, tremefactaque duro
Lantgraphio, ſolida eſt, & acutis cautibus hæret.
Huc ergo lapidum cumulis armata iuuentus
Læta ſubit pugna, naualiaque orſa moratur.

Tollitur in vaſto] Venuſta fictio de Pallantide turri Rhenana, a qua poſteri deinde Pallatini dicti ſunt. Porro ad Chauborum vrbem locus eſt Rheno circumdatus, Teutonice *Pfaltz*, a quo, vt non omnino Poeta finxiſſe videatur, receptum eſt Pallatinos nuncupatos. Etſi me non latet, nonnullos eſſe, qui nomen hoc tractum putent, ab oppidulo quodam in Moſellæ ripa ſito, *Pals* dicto: ſub ditione tamen hodie antiſtitis Treuirenſis, Si recte dictū memini, Victruuio Palatio id fundamenti genus eſt, quod in aquis, aut in vliginoſis, aut congeſtitiis locis fieri videmus: a palis qui in terram depanguntur dictum vocabulum: quod obiter hic referre libuit. Sed quod ad noſtrum locū facit, non grauabor adiicere verba Irenici ex cap. quinquageſimo libri tertij Exegeſeos: qui reiectis duabus de prima Palatinorū origine opinionibus, eorū ſententiā ſequitur, qui origine ipſos Germanos dixerunt, & a palatio dictos.

dictos. palatio enim præfuerunt, quando cum Imperatoribus militabant. Cuius honoris meminit Ammianus Marcellious libro viceſimo, vbi Palatij decutionatum, non vltimæ dignitatis ordinem fuiſſe demonſtrat. Nec vna familia hunc ordinem obtinuit. Siquidem idem Irenicus multos Palatinos, vt alij, memorat. Catalogum Comitum Palatinorum Rheni texuit Irenicus libro citato. Nauclerus item diligenter. Ab his petendum, ſi quid vltra deſideras. quandoquidem inſtitutæ breuitatis memores, per rerum capita dumtaxat diſcurrimus, autores indicantes. *Erythia*] Gerionis inſula, de qua dixi in primo libro. *Pallantæum*] Solinus in principio ſcribit Pallantæum oppidum ab Arcadibus conditum, ſed propter incommodum vicinæ paludis, quam præterfluens Tyberis fecerat, profecti Reate poſtmodum reliquerunt. Hiſtoriam explicat Dionyſius Secundo Antiquitatum libro. Ab hoc oppido nonnullis dictus Romæ mons Palatinus. Aliis a Palanto Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum peperit. Aliis, quod Pallas ibi ſepulta ſit. Seruio, a filia Euandri Palantia, vel certe a Palante eius filio. Maroni, a Palante auo Euandri. Cauſſam diuerſitatis huius aſſignat Seruius circa finem Septimi Æneidos.

Interea Abnobiis impellitur ardua remis
Vncta larix, & ſulphureis horrenda ſagittis
Haſſiades ſcandunt ad propugnacula turmæ.
Hoſtica ſtat contra nauis, primumq; Dryopas
Aggreditur cornu, roſtrumq; minante liburna
Dirigit, & contra propulſas atterit alnos.
Hoc pugnæ exorſum, hæc vdi Mauortis Enyo.
Nec mora, prærupto tolluntur gurgite voces,
AErataq; volant agitata per æquora pinus.
Dux proram ſinuat, vaſto dein impete fertur
In Procrin: qui ſumma tenens faſtigia turris
Sulphureas intra iactas tabulata cupreſſus,
Vnde rates (mirum) mediis in fluctibus ardent.
Hunc calamo, qualem pubes Rhiphæa, veneno
Armat, & hoſtilem diuerberat AEgida Byzas,
Tranſadigit: cadit ille alto moribundus, & æquor
Ebibit, atq; animam ſpumantibus occulit vndis.
Tunc ſubito exanimes ſocij, dare lintea retro
Conantur, ſed longa abies, dum remige velox
Effugit ad littus latebroſo pumice, fracta
Mergitur, ac fluctus laxa compage recepta.
Vrinant vaſto demerſi gurgite nantes,
Fluctuat hic tabulis: pars fragminis antennarum,
Aut mali fruſto inſidunt, natat Orphiton æquor
AErato inuectus remo, Leucusq; Phonartes
Per medios audax vncta trabe labitur hoſtes.

Vncta larix] Nauis ex larice confecta. Larix, vt inquit Plinius, materia abieti longe præſtantior, vim incorruptam habet, ac humori contumacem. Vnde nauibus ex larice confectis gloria ingens datur. Adde quæ de larice ſcribit Victruuius lib. ſecundo. *Enyo*] Id eſt, pugna. Nam Græcis Enyo, Bellona eſt. Vnde Mars quoque Enyalius, id eſt, bellicoſus a Græcis dicitur. Quanquam aliqui malint Enyalium Bellonæ filium eſſe. Aliquando autem Enyo pro furore belli accipitur. *Pubes Rhiphæa*] Id eſt, Scythica, apud quos iaculorum ſagittarumque vſus eſt. *Veneno armat*] Aſiatici enim, & præſertim Scythæ veneno ſagittas inficiunt. *Hoſtilem ægida*] Hoſtile ſcutum. *Byzas*] Scytha. Alludit enim ad tempora ſua, quibus Turcæ Byzantium occupauerant. *Longa abies*] Longa nauis. ex abiete enim, vt dixi, naues fiebant.

Ecce autem ſummo præpes de flumine Piſtris
Pellitur, atq; æquor Rheni ſecat ære bicornis.
Huic Phorbas præerat, teloque armatus hiulco
Proclamat longe: Remis vada ſcindite ciues,
Armataſq; inferte manus, en quantus in alta
Puppe volans Dux ipſe furit: iam mergimur vndis,
Ni vos præſtetis ſolitas in prælia vires.
Dixit, & ardentem nixus pede lampada torquens
Proruit ingenti roſtro, retroque repellit
Abnobidam nauim. Veluti cum fluctibus ipſi
Pelluntur fluctus, aut denſus grandine nimbus
Truditur ad terram nimbo, cum creber in æthra
Fit tonitrus, terrentq; cadentia fulmina mundum.
Vtraque ſic ratis eſt: rapidas fugit illa per vndas,
Hæc ſequitur, iactantq; faces Phorbantia pubes,
Roboreq; ærata irrumpunt tabulata trabali.
Dum victo inſultat victor, Dux ingruit hoſti

Piſtris] Etymum vocis pete a Seruio ſuper hoc Maronis verſu in Quinto Serij operis libro. *Velocem Mneſtheus agit acri remige piſtrim.* *Rheni bicornis*] Supieriores poetas etiam Rhenum bicornem dixiſſe in principio primi libri enarrauimus. Seruius in fine Septimi Æneidos ſcribit, *Bicornis*, quia duos habeat alueos: de quo latius in ſequenti lib. omnis bonæ eruditionis pleno fuſius dictabimus. *Abnobidam*] Haſſicam, a montibus Abnobiis: quos Celtes noſter Obnobios vbique vocat. *Phorbantia*] A Phorbante præfecto palatinæ claſſis.

Lantgraphius, vertitq; vndas, ac fulminat ignes.
Quales fumiferi iaculantur ab ore Veſeui,
Stupea flamma volat, lateriq; infixa Liburnæ]
Vrit, & obſcuro denſatur nauita fumo.

Fumiferi Veſeui] Incendium Veſeui notiſſimum eſt, ex Seruij & aliorum Maronis interpretum verbis, ſuper illud *Talis dies erat Capua, & vicina Veſeuo Ora iugo*, libro ſecundo Georgicorum. Porro qui montes ſemper ardent, ſcribit Plinius libro mundanæ hiſtoriæ Secundo. Nec ignorandum, Veſeunm, aliis Veſbium, nonnullis Veſubium nominatum. Plinius, vbi ab hoc monte exurgentem nubem intuitus, propius acceſſit, rem totam intellecturus: & vndique flamma inſtante, dum perſeuerantius incæptũ exequitur, craſſiore caligine ſpiritu intercluſo, concidit in medio duorũ ſeruorum, vt ſcribit Plinius nepos ad Corneliũ Tacitum, qui auũculi ſui obitũ petebat.

Sergius a turri ſocÿque enixius alta
Deiiciunt lapides, flammasque, & fulminis inſtar
Tela, vorantq; ingenti accenſas turbine lintres.
Augetur clamorq; virum, ſonitusq; rudentum,
Belgicaque horreſcunt nauali littora bello.
Lantgraphium euitat Phorbas, clauumq; reflectens
Fertur in Alcanthem: ſtant roſtra minantia roſtris
Obuia, & infando reuolutas turbine pinus
Excipiunt, iactantque ſimul: fit pugna viciſſim
Ardens. hinc plures nequicquam innare videres
Gurgite ſub vaſto, qua ſpumans vortice Rhenus
Voluitur aſſiduo, & raptat vi corpora fundo.
Stant tamen omnes intrepidi, volat ære Sycopas,
Alcanthemq; ciet pugna: ruit obuius Harpax,
Venerat Haſſiadæ magna qui Martis ab vrbe:
Vtque ſimul congreſſa abies, pilatus vterque
Pugnat pro roſtris, tacitoque intercipit vnco
Quiſque ratem, certantq; pares iam cominus ambo,
Ille Semiramio calefacta bitumine tela
Torquet in aduerſum, populatrix flamma Cheruſcos
Haurit, & æthereas rapiunt incendia turres.
Excutitur nauta, & mediis in fluctibus errant
Remigiumque, virique ſimul: furit alter acernis
Aſſeribus, duroque ratis ferit Ariete coſtas.
Franguntur tabulæ, malus labat, ipſaque in imo
Laxatur ſentina vado, & compagine fracta
Per Rheni campos puppes voluuntur vtraque,
Turbidaq; effuſo depingitur vnda cruore.
Clenius Orbantem iaculo ferit, hic Thraſycontis
Fulmineus Getico tranſuerberat ilia neruo.
Exanimes ambo proni labuntur, & amnem
Inficiunt tabo, ſpumiſque ad littora voluit
Vnda cruentatas, quondam velut Actia templo
AEquora Leucadius de ſummo vidit Apollo.
Et iam perfractas vortex penetrauerat alnos
Turbidus, inque vado puppes alliſerat imo.
Merguntur cuncti, ſcutataq; turba ſub amne
Voluitur, & preſſos transfundit in æthera queſtus.
Dux aderat præſens, nantemq; in gurgite vaſto
Alchantemque, Gyanq; luporum terga gerentes
Ad ſeſe recipit, telumque effulminat acre
Aduerſam in puppim: gemit illa, & pondere magno
Dat ſonitum, excuſſoque tremit temone magiſter.
Dux flagrat pugna, atque irarum effundit habenas,
Nunc tedas, nunc ſaxa iacit, teloque coruſcans
Immani, nautis victor ſuper inſtat & vrget.

Gurgite ſub vaſto] Locum ſuperius deſcripſi. *Martis ab vrbe*] *Marckpurgum* intelligit, Haſſiæ metropolim, a Marte dictam, olim villa, vt refert Irenicus. Hanc Lanus, quem excipit Rhenus iuxta oppidulum ſui nominis *Lanſtein*, præterfluit. Sunt qui *Marckburgum* a Matcomero Matcomeri Regis Francorum filio nominatum velint. Ptolemæus Amiſiam, teſte eodem Irenico. *Semiramio bitumine*] Sunt lacus plures ex ſeſe bitumen emittentes, quod Græci *Aſphalton* vocitant. Eſt lacus ſub Babylone ampliſſima magnitudine, quo bitumine & latere teſtaceo, conſtructo muto Semiramis Babylonem dicitur circumdaſſe, vnde dixit *Semiramium bitumen*. Item Tope in Syria, Arabiaque Numidarum lacus ſunt immani magnitudine ex ſe maximas bituminis moles emittentes. Id autẽ in cauſſa eſt, quod iuxta huiuſmodi lacus crebræ ſunt bituminis lapidicinæ. Fit ergo, vt cum per bituminoſam terram eruperit aquæ vis, ſecum extrahat, & cum egreſſa fuerit ſecernitur, & ita bitumen a ſe reiicit. *Haurit*] Conſumit. *Turres*] Quia in nauibus ligneæ turres ædificantur. Nã vt Vegetius ſcribit, in maioribus Liburnis, propugnacula turresq; conſtituuntur, vt tanquã de muro ita de excelſis tabulatis facilius vulnerẽt, & perimãt inimicos. Vel ſummitatẽ mali intelligit, vbi velut ex propugnaculo quodã pugnatur. *Acernis aſſeribus*] Eidẽ Vegetio aſſer dicitur, cũ trabs ſubtilis & longa ad ſimilitudinẽ antẽnæ pẽdet in malo vtroq; capite ferrato. Hũc ſiue a dextra, ſiue a ſiniſtra parte aduerſariorũ ſe iunxerint naues, pro vice arietis impellunt, qui bellatores hoſtium, ſiue nautas ſine dubio proſternit ac perimit, ipſamque nauem ſæpius perforat.

Ariete

Ariete cōſtas] Verſus proceleuſmaticus, quò optimorum poetarum exemplo Poeta noſter vtitur. *Compagine*] Compago, quæ compages etiam dicitur, ſignificat commiſſuram tabularum. Maro, *Laxis compagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem.* cuius nominis paternus caſus, a plæriſque compagis enunciatur, ab aliis etiam compaginis. Quod Ouidius vſurpat, & Manilius, etiamſi Probus & Seruius refragantur. *Leucadius Apollo*] Leucadia inſula eſt e regione Ambracij ſinus, vbi Actium promontorium eſt cum templo Apollinis, nobili Auguſti, M. Antonij & Cleopatræ pugna nauali memorabile. Superbiſſimum eius belli apparatum Plutarchus in Antonio explicat. Leucadiæ rupis & phani etiam Apollinis, meminit Strabo libro Geographiæ decimo: ſcribitque ibi ſaltum fuiſſe, ad ſedādos amores valere creditum. Vnde Sappho prima dicitur ab excelſa ſe deiecisſe petra. Menandro authore. Quamquam non conuenit inter authores, quis primus Leucadium ſaltum tentarit.

Non aliter Phorcus curua maris æquora concha
Commouet, aut latos exterret fuſcina campos
Neptuni: fugiunt nymphæ Oceanitides, ipſe
Inous Colchos repetit cum matre Palæmon:
Sic Ducis aſpectu fugiunt cuncti, & ſua vertunt
Carbaſa, nec tantis audent concurrere telis.
Stabant plorantes miſeræ per mœnia matres,
Exorantque Deos, voceſque ad ſydera tollunt.
Nec mora, vox tenues ſic eſt horrenda per auras,
Qua montes tremuere omnes, audita profari:
Haſſiadum proles, verſo da lintea curſu,
Ac retro propera, noſtram neve attere gentem.
Sic placitum Diuis. tacet inde, atque æthere fulmen
Concuſſum medio: ſignum hoc ſolet eſſe Tonantis
Cum niueum Rhodopen, aut altum effulminat Othryn.
Illicet armipotens Diuorum iuſſa reuoluens
Lantgraphius, læuo cedendum cenſuit aſtro,
Tunc flectit curſum, claſſemque ad littora vertit.

Non aliter Phorcus] Varro hunc Sardiniæ regem fuiſſe refert, & ab Atlāte cum magna copiarum parte nauali prælio deletum, tantum ſui deſiderium populis reliquiſſe, vt inter maris deos relatus ſit. Heſiodo Ponti filius eſt Thaumantis, & Nerei frater. Probus duos Phorcos ponit, alterum maris deum, alterum regem in Africa. *Inous Palæmon*] A matre Ino, patronymicum: quod Seruius monet apud idoneum authorem notandum. Ino autem poſtea Leucothoe & Albunea dicta eſt. Huic Phryxus templum in Cholco ædificauit, vt diximus alibi. *Noſtram neve attere gentem*] Mira Palatinorum laus, cum Superi de his curam habuerint. *Læuo cedendum cenſuit aſtro*] Id eſt, propitio Palatinis. Neque enim læuo pro ſiniſtro intelligas, referens ad Lantgraphium. Niſi credas Poetam Græcos ſecutum, qui quod læuum nos dicimus, ipſi dextrum dicunt, & fauſtum ſignificant, vt apud Ciceronem legimus libro de Diuinatione ſecundo. Sed prior ſententia placet. Maro, *Intonuit læuum.* Hoc autem intelligitur de ſignis ex cœlo captis. nam illic quæ læua ſunt, nobis intuentibus dextera offeruntur, eodem Cicerone authore in fine libri de Vniuerſitate. Idcirco læuum in cœlo, dextrum ac fauorabile ſignificat.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI OCTAVI.

LEucippe Palatinorum nutrix, & ſolers, Philippo Palatino ſomnium narrat: ſcilicet, ſe Dea duce in orbem Lunæ raptam fuiſſe: multaque de Lunæ vaſtitate narrat ac natura, de Harmonia cœleſti, Sphæris, de polis, & mundi terrarumque ſectionibus, de æquinoctiis, & ſolſtitiis, & dierum æquatione diuerſitateque, de eclipſi Solis & Lunæ, de occaſu ortuque ſyderum: deinde ad quorundam ſyderum fabulas deſcendit. Poſtea quædam de principiis rerum narrat. Deinde diuiſionem orbis terrarum proſequitur, & ab Africa exorſa, multum illic immoratur, pluraque de Nili origine atque incremento. Item de Atlante Mauritaniæ monte, de Syrtibus, & cæteris locis. Mox Aſiam breuiter percurrens Europamque, ad particularem Germaniæ deſcriptionem, in qua immoratur, deſcendit: vbi multa de Danubio, Rheno, & Hercynia ſylua refert. In fine locum inter beatos Roberto parari ſe vidiſſe prædicit, breuique eius futuram mortem vaticinatur.

AVSTRIADOS LIBER OCTAVVS.

IAm matutinus croceæ Pallantidos ortus
Reppulerat noctẽ, lucemq; reuexerat orbi.
Nec mora: Leucippe greſſu titubante ſenili,
Olim Phalſgraphidum fuerat quæ maxima nutrix,
Sollerſque ingenio facundas hauſerat artes,
Pergit ad excelſas ædes atria alta parentum,
Atque hæc magnanimo pandit longæua Philippo,
Cæleſtes præfata Deos & numina olympi:

IN AVSTRIADOS LIB. VIII SCHOLIA

Iac. Spiegelij.

IAm matutinus] Tria in hoc libro continentur. Meteora, Coſmographia, Vaticinatio de Apotheoſi, id eſt, deificatione Roberti. *Pallantidos*] Auroræ, a Pallante vno ex Titanibus, Heſiodo authore in Theogonia, vt alibi indicauimus. Ferunt Pallantis cadauer Heinrici tertij Imp. tempore villicis fodientib. prope Romam repertum tantæ magnitudinis, vt mœnia adæquaret, teſte Nicolao Beraldo. *Leucippe*] Palatinorum nutrix. *Sollers ingenio*] Neque enim hic ſexus a natura tarditatis, aut hebetudinis damnatus fuit. Vetuſta enim ſecula Muſas, Sibyllas, Pythias habuerunt: Socratici Diotimam ſuam atque Aſpaſiam celebrarunt. Pythagotæi philoſophantes fœminas mirantur. Græca poetrias illas iactarunt monimenta, Teleſillam, Corinnam, Sapho, Aniten, Erinnen, Praxillam, Cleobulinam, & cæteras. Romani Lælij & Hortenſij filias, & Cor. Gracchorum matrem, matronas quãtumlibet eloquentiſſimas proferre poſſunt. Maiores noſtri Roſuidam, vt noſtrũ ſeculum Catharinam *Byrckemeram*, & Conſtantiam Peutingeram. Veneti Caſſandram ſuam, Policianico præconio nobilem, venerandæ opponere vetuſtati promptum habet. *Cæleſtes præfata Deos*] Tetigit morem antiquorum, qui nihil in ſacris, nihil publice orabant, niſi præfamine quodam Deos inuocaſſent. Maro, *Præfatus diuos.* Lege Valerium in præfatione operis ſui, meminit item Plinius Iunior in exordio Panegyrici, quem Troiano Auguſto dixit. Morem hunc ſeruat Eccleſiaſticus ritus in auſpicandis Canonicis horis.

Vos immortales Superi, vos ſydera teſtes
Inuoco, aſt, nobis ſi dantur ſomnia vera,
(Sæpe etenim pars illa animi quæ purior extat
Haud rationis inops, vera & tranquilla quietis
Somnia dat, recipitque Deo prænoſſe futura)
Effari liceat, quaſque ipſa miſerrima vidi,
Pandere res altas, mirandaque prodere terris.
Tu (precor) adde fidem, atque futuris conſule rebus.
Tunc ille: O nutrix, capite hoc mihi charior, inquit,
Dic rogo, dic agedum, & quæ ſint hæc ſomnia narra.
Solue animum curis. At contra talibus illa
Orditur: Miſeris cum nocte teguntur opaca
Mortales, altoque polo volat humida Phœbe,
Viſa mihi ante oculos Diuæ ſplendentis imago
Siſtere labentes glauco temone quadrigas,
Meque vna ſecum iuſsit conſidere curru.
Iam ſuper humenteſque, plagaſque, & nubila, curuo
Axe ferebamur, cum ſe Saturnia Iuno
Obtulit, & nigro præcaligantia peplo
Ora gerens, læua turbata tonitrua promit.
Dextra impellit aquas, atque alta ceraunia pulſat
Grandine, & attonito gignit miracula mundo.
Atque huic ſub pedibus præuaſtæ pondera maſſæ
Cernuntur, iuxtaque ſedens Thaumantias Iris,
Sole coloratos gignens in nubibus arcus.
Inde cito immenſum vectæ ſuper aera curſu,
Aethera non ſtabili vicinum aſcendimus aſtro,
Iunctaque multiuagæ rapimus confinia Phœbes
Regna Iouis magni, quæ fulmen & Aegida vibrat,
Et matutino qui temperat aſtra recurſu.

Sæpe etenim pars illa animi] Hunc locum, quem a Platone mutuatus eſt, tractat Cicero iuxta finem libri primi de Diuinatione. *Effari liceat*] Ratiocinatio. Si dantur nobis ſomnia vera, quemadmodum dicunt cum animus defæcatus eſt, ergo liceat nobis effari & pandere res altas. *Opaca nocte*] Proprium noctis epithetum. Nam opacum eſt, vbi Sol non admittitur: quemadmodum apricum expoſitum ſoli dicimus. Idcirco nox opaca dici poteſt, etiamſi Luna ſplendeat. *Diuæ ſplendentis imago*] Palladis. *Glauco temone*] Alludit ad epithetum Palladis, quæ Glaucopis dicitur ab oculis glaucis, vt libro primo tetigi. *Saturnia Iuno*] Quoniam a Phyſicis Iunoni attributus eſt, & per Iunonem aerem intelligimus. *Ora gerens*[Vultum. *Præcaligantia nigro peplo*] Id eſt, nigro velata amictu, nigro velo operta. Eſt enim peplum palla fœminea. Maro, *Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant.* Dicunt dicatum eſſe Palladi. Hoc autem dixit Poeta, ſignificans naturam aeris. Nam is, vt dicit paulo poſt, nebularum, nubium vaporumque a terra emergentium ſedes eſt. Vel reſpexit, quoniam ita ornatam Iunonem eſſe Martianus etiam Capella in Philologia ſua tradit. *Turbata tonitrua promit*] Hęc, item pluuiæ, grandines in aere gignuntur. Vide Meteora Ariſtotelis & Pontani.

Vique　　*Attonito*

Vtque ingens ſpacium, laxat aque regna bicornis
Attigimus Lunæ, ſtupui, quam vaſta videbam
Æquora camporum, fluuioſque e montibus altis
Perſtrepere horrendum, quid celſas eloquar vrbes
Oppidaque, & tractas ad ſydera vertice turres?
Tunc Deus ille mihi, paucis longæua profabor:
Aduerte o nutrix, remque omnem ex ordine pandam:

Attonito gignit miracula mundo] Vt cum legitur pluiſſe carnibus, lateribus, ſanguine, lacte. quæ omnia diligens lector apud authores, præcipue Liuium reperiet. *Prænaſta pondera maſſæ*] Fingunt pedibus Iunonis incudem appēſam: quoniam terra ab aere ſuſtentatur, & tanquam punctum in medio collocata eſt. Supra autē ꝓpter pondus eſſe non poteſt, nec infra contra circumfuſo renitente aere. *Iuxta ſedens*] Iris Iunoni dicata eſt, quia ex nubibus & Solis radiis creatur. *Sole coloratos*] Maro, *Mille trahens varios aduerſo Sole colores*. Ariſtoteles autor eſt, Iridem habere colorem puniceum, viridem & purpureum, non quod vere ſint, ſed appareant. Idem generationem Iridis eiuſque accidentia tradit lib. Meteororum tertio, Plinius Mundanæ hiſtoriæ ſecundo, Seneca lib. naturalium quæſtionum primo, diuus Ambroſius cap. 27. libri de Noe & Arca. Auerrois non recipit ab Ariſtotele dictum, Iridem non maiorem ſemicirculo. Albertus autem noſter, quod raro fieri de nocte tradat, contra ait, in eodem menſe bis vidiſſe nocturnam Iridem. *Non ſtabili aſtro*] Id eſt, Lunæ, vt patebit inferius. Inconſtantem enim naturam habet, inſtabilitate & mutatione perpetua ſua pene monſtro ſimilis, a lucendo appellata. Vnde Solomon, *Stultus ſicut Luna mutatur:* quod diuus Ambroſius ſcite explicat in Sermone de Lunæ defectione. Eadem & Lucina, & Diana, quod noctes quaſi dies efficiat. Nam in remedium tenebrarum ab architecto mundi Deo inuenta eſt. quæ ex ſe nihil omnino lucis habet. Accipit enim, vt & reliqua omnia ſydera lumen hauriunt, a fratre ſuo Sole, quicquid lucis ad nos tranſmittit. Lege Pontanum in principio primi de ſtellis. *Regna Iouis magni*] Phyſici aerem Iunoni, ætherem Ioui conſecrarunt. vnde de Ioue & Iunone fabulantur, quotienſcumq; Iupiter cum Iunone coiret, creari fulmina. Nota fabula apud Ouidium de Semele: quę petiit, velle cum Ioue concumbere, vt Iuno ſecum concumbere ſolita erat. Vnde Semele cum tota domo cōflagrauit. Fictum autem eſt, quoniam ex calore & humore fulmina creantur. *Matutino recurſu*] Id eſt, bono, ſalutari. Manum enim antiqui bonum dicebant. A mane, matutinus deducitur. Plinius ſcribit, quicquid aſtrorum aſpicit Iupiter, ſuo intuitu ea lætiora fieri: quod innuere Poeta videtur. *Attigimus Lunæ*] Hic punctum ſcribi debet. *Stupui*] Sequitur illos qui dixerunt, in corpore Lunæ alterum orbem eſſe. *Tunc Deus ille mihi*] Vel quia non nouerat Mineruam eſſe, vel quia, vt diximus libro ſecundo, Dij promiſcui ſexus cenſentur eſſe.

Principio quæ regna vides, quoſque aſpicis orbes
Omnia ſunt Lunæ, varium & mutabile ſydus
Permeat, & rigidi nunc ſeſe Aquilonis ad oram
Flectit, & ad pluuios contermina porricit Auſtros.
Nunc alibi quam credis erit, cæloque ſubinde
Diſſimilis ſit Luna ſibi: iam nulla repente,
Et iam tota micat: repetit modo tarda cubile,
Et modo per tenebras pernicibus euolat alis.
Hac Atlantæi fluctus, & Cimbrica Tethys
Pelluntur: fas eſt fugientem Saxona motam
Sæpe videre vndam, & totis Electra natare
Littoribus, titubat cum alto Gleſſaria ponto,
Et legit auricomus pallentia ſuccina Leuon.
Sed tantum lucis lampas ſibi Delphica, quantum
Elargitur habet, nitet æmula & effugat vmbras.
Fertur & Athracio terras afflata veneno
Appetere, & magico palleſcere Luna ſuſurro
Cum Phæſtos, Gortynaque, nec non inclyta Lyctos
Cypria percutiunt Idæis æra flagellis,
Sollicitantque Deæ aduentum, ſonituque reclamant
Littora Lethæa, & Minoum perſtrepit antrum.

Varium & mutabile ſydus] Lege cap. nonum Plinij libro ſecundo, vbi hæc omnia examuſſim reperies, & in prioribus commentariis noſtris, vbi omnia verboſius inuenies. *Porricit Auſtros*] Sacrificali verbo vſus eſt, ꝙ ſignificat, porro iacio. Maro, *Extaque ſalſos Porriciam in fluctus*. Vide Macrobium de ritu Sacrorum libro Saturn. tertio. *Hac Atlantæi fluctus*] Credunt maris acceſſus & receſſus ac inundationes fieri lunari vi, afflatu ac potentia. Cuius rei memini ſatis ſuperque lib. 6. *Electra*] Vbi, & quomodo naſcatur Electrum, & quod ſolum in Germania, & ꝙ idem quod ſuccinum, de generibuſq; & virtute eorundem, atque vt colligatur copioſiſſime tradit Irenicus lib. 7. cap. pluribus. *Gleſſaria*] Plini⁹ lib. naturalis hiſtoriæ triceſimo ſeptimo: Certū eſt, inquit, gigni in inſulis Septētrionalis Oceani, & a Germanis appellari *Gleſſum*. Itaq; & a noſtris vnam inſularum ob id Gleſſariam appellatā, Germanico Cæſare ibi claſſibus rem gerente, Auſtrauiam a Barbaris dictam. Alibi hanc inſulam idem Auſteraniā nominatam dicit, vt in altero loco error ſit. Irenicus diſcreuit. Gleſſariā, nunc *Sudau* appellari ſcribēs, Auſtraniam vero, *in dem Strom*, Tacitus, ſed & mare ſcrutantur, ac ſoli omniū Succinū, quod ipſe Gleſum vocant. Plinius tamē & Solinus in India etiā Succinū prouenire aiunt: licet in Germania optimū, plurimūq;. De quo Stella in primo de Boruſſiæ antiquitatibus libro copioſe ſcribit & eleganter. Id hodie *Augſtein* appellatur, quod inſtar vitri pelluceat. Alij, quod id oculis proſit plurimum. *Leuon*] Quod in Lęuonū, ſeu Læuonorū littore electra frequenter reperiantur, vltimo ſere Germanici maris, quos Suetios putāt. *Delphica lampas*] Solis. *Athracio*] Id eſt, magico, ab Athrace Magiæ ſectatore, de quo lib. 1.

Palleſcere magico ſuſurro]Antiqui rerum naturalium ignari, cum Luna pallebat, iis emori videbatur: ſumpta a morientibus ſimilitudine, hoc eſt, cum lumine ſibi a Sole denegato parum fulgebat, vel in coitu erat, credebant Magicis incantationibus Lunam laborare: qua in re plurimum Theſſalæ mulieres pollebant. Vnde Menandrinæ ſabulæ Theſſala nomen. Hanc vanitatem Ambroſius redarguit cap.8 quarti Hexameton. *Cum Phæſtos Gortynaque, nec non inclyta Lyctos*]Oppida Cretæ notiſſima. de quibus Strabonem viſito, quo non alter ſcripſit de Creta accuratius. Cretenſis enim fuit. Poeta innuit in Creta pollere artem Magicam. Super qua re cum aliquando ſermonem haberemus conuiualem apud ampliſſimum virum Iacobum Banniſſium, memini Poetam, qui tum aderat, mira retuliſſe, quæ de quodam viro ſene & religioſo dicebat ſe de Magia Cretenſium vſque adhuc durante accæpiſſe. Affirmabat ſenex ille, ſe multoties cum Cretenſi quodam comediſſe, qui moltos annos a fœmina Creſſa in aſinum verſus, onera geſſiſſet. Item duas aues in quibuſdam Cretæ ſcopulis nec paſtum petere, nec potum, querulaſque volantium voces per aerem audiri, creditumque, homines magicis incantationibus Cretenſium mulierum in illas aues verſos. *Cypria æra*] Quoniam, vt author eſt Plinius, æs in Cypro inſula repertum eſt: quamuis alij malint alibi. *Idæis flagellis*] Ab Ida monte, qui etiam in Creta eſt: vnde Idæi Dactyli. *Sollicitantque Deæ aduentum*]Id eſt, Lunæ. Veneficæ enim mulieres ad deducendam Lunam æra percutiebant. Ouidius de anu quæ Lunam deducebat, *Themeſaaque concutit æra*. *Lethæa littora*]Lethęus fluuius Cretæ, qui Gortynam oppidum præterfluit. *Minoum antrum*]Quod in eo nouem per annos immoratus Minos, hauſerit a Ioue leges & decreta, poſtea Cretenſibus ab eo promulgata: quarum æmuli & ſectatores fuerunt Græcorum optimi atque primarij. Author eſt Strabo lib.10.

Tunc ego: Quis ſonitus noſtras Dea perculit aures?
Vnde oritur? qua parte poli? Mox illa viciſſim
Sic ait: Ad ſuperas quantum potes, erige ſedes
Lumina, quoque modo poßis cognoſcere, fabor:
Primus qui ſe oculis offert Atlantius Arcas
Emicat: hinc pernox & Phœbo præuius aſter
Regna tenet, qui dum exortos Hyperionis ignes
Præcedit curſu, tunc nomen Lucifer olli eſt.
At cum Pyrenem, & fuluos tranſcendit Iberos
Occiduus Titan, mutato nomine Veſper
Dicitur, atque idem alterno tamen vnus in ortu eſt.
Inde iubar Solis flammis rutilantibus aſtra
Permeat, & curſu totum diſcriminat annum,
Thrax ſuper hunc Mauors, rigidumq; effulminat enſem,
Vt cernis, viſuſque mihi tam pronus in Hebrum
Exarmare Getas, Ciconaſque agitare niuales.
Hinc placidi nitet ora Iouis, ſed in arce ſuprema
Algenti poſita eſt Saturnia Zona receſſu.
Aſtrorum octauus retinet ſibi circulus ignes.
At reliqui duo ſunt, quorum piger alter ad Indos
Se voluit trepidante gradu, rurſuſque reuiſit
Heſperiam rediens alternis motibus vndam,
Vltimus auerſos de littore voluit Eoo
Sphærarum motus, ſecumq; agit & trahit orbes
Inuitos, noctemque ſupra, Solemque reducit.
Qui cum non paribi ſpacio, nec motibus iiſdem
Voluantur, contraque alto nitentia mundo
Interualla ſonent, & tardius aſtra ferantur
Falciferi remorata ſenis, citiuſque recurrat
Luna vices, pulſuſque grauis iungatur acuto
Quelibet, & variæ Sphærarum intermeet apſis,
Exoritur ſonus ille tuas qui mulceat aures.

Tunc ego: Quis ſonitus] Interrogat de harmonia cœleſti, quam dicit cauſſari Minerua ex motu Sphærarum. Pythagoras cenſuit, omnia ex muſica conſtare: vnde ſecundum tonos dimetitus eſt Sphærarum interualla, quæ Diapaſōn perfectum in Muſica octo vocum conſonantiam faciunt. Quod latius ex Plinio & Cenſorino proſequitur erudiciſſimus Dubrauius in ſecundo Marriani Capellæ lib. de Nuptiis. Adde tu Macrobium in Somnio Scipionis. *Primus*] Scilicet, ſupra Lunam. *Atlantius Arcas*]Mercurius. Hanc ſtellam Græci Stilbontem nominant. Paruū dicunt aſtrum, ſi cum Luciſero componatur, acuto & radiante lumine, verſatili ingenio atque natura. qualiſcunque enim ſuerit comes quem nanciſcitur, tale & ipſum continuo redditur. Ea res locū aperuit fingendi, nuncium eſſe Mercurium, miniſtrumq; Deorum: quando eorum viribus poteſtatique obſequitur. *Atlantius*]quia Atlantis Nepos. Horatius, *Mercuri facunde nepos Atlantis*, *Arcas*]quia in Cyllene monte Arcadiæ Maia Mercurium peperit. Maro lib. Æneidos 8. *Vobis Mercurius pater eſt, quem candida* Maia *Cyllene gelido conceptum in vertice fudit*. Vnde & ipſe Mercurius Cyllenius dictus eſt. *Hunc pernox & Phœbo præuius aſter*] ſcilicet, Venus, Lucifer, vt ipſe Poeta declarat. Pernox proprie dicitur Luna, cum tota nocte lucet. Trāsfertur ad homines qui tota nocte vigilant, vt Aul. Gellius Socratem *pernoctem* dixit. Significauit ergo pernoctis vocabulo Heſperum cum nocte lucere, qui Solem ſubſequitur: nos Veſperum dicimus Varroniana authoritate, vt cum dicit, *præuius Phœbo*: Luciferum intelligit, quem Græci φωσφόρον vocant. *Fuluos Iberos*]Vel ad colorem reſpexit gentium, quæ fuſcæ ſunt: vel ad barenas aureas, quas dicūt flumina in Hiſpania vehere: vel quia in effoſſione auri olim laborabant. Vnde Sillio Aſtur gens Hiſpana dicta eſt, concolor auro. *Alterno ortu*] Sic Papinius. Et alterno deprehenditur vnus in ortu. *Totum diſcriminat annum*]Ab eo enim viciſſitudines iſtæ mun-

danæ

danæ proficiſcuntur. de quibus lege Pliniũ cap. 6. ſecundi. Quot vero diebus Sol curſum ſuum compleat, adhuc inter Aſtrologos non conuenit, vt vidimus ex ſententiis eorum, qui proximis annis ſcripſere ſuper ratione Romani Calendarij emendandi: quod illud a vero Solis curſu diebus haud paucis aberrarit. Porro ſi cum Solis, de quo nunquã poſſent, vt ait Viues, pro dignitate ſatis multa dici, tum cæterarum erraticarũ vires, item ſignificationes ac decreta noſſe cupis, quartũ adi Pontani librum de rebus cœleſtibus. *Rigidumq, effulminat enſem*] Alludit ad naturam ſyderis, quod vi atque ardore ſuo præſidere bellis creditur. Vnde & Herculis Aſtul dictũ, quod ille bellis, violentiis, rapinibus, direptionibus, latrociniis, & aliis quę bellum fieri gaudet, multũ delectatus fuerit. Aſtrologi Martem igneum præ cæteris eſſe ferunt: & idcirco Iupiter Saturni frigiditate, & Martis calore dicitur temperatus. *Hebrum*] Seruius in fine quarti Georgicorum ſcribit, Hebrum amnẽ ex fontibus Rhodope montis dilabi. *Ciconas*] Thraciæ populi, quorũ matres Orpheum vatem diſcerpſere. Fabula notiſſima, apud Maronem lib. iam citato, & Ouidium lib. Tranſmutationũ 11. *Aſtrorum ignes*] Stellas, quas fixas vocant. *Se voluit trepidante gradu*] Id eſt, Titubante rotatu. Si quidem recentiores nonam Sphæram titubationis appellant. voluitur autem ab occaſu ad ortum. *Vltimus motu*] Primum mobile dicunt. Id ab Oriente in Occidentem reliquas Sphæras trahit auerſas: quoniã naturali motu reliquæ in Occidentem tendunt. Albertus, Signa, inquit, ab Occidente in Orientem diſponuntur ordine naturali ſecundum motum planetarũ: ſed ab Oriente in Occidentem ſecundũ motum primi mobilis diſpoſitione præpoſtera diſponuntur. *Orbes nixitos*] Cõtra nitentes. Natura autem factum tradit Plinius, vt contrario hoc Sphærarũ motu, ac, vt ita dicam, certamine, aer ſegnis non ſit. *Qui cum non paribus ſpacio*] Colligit ex interuallis magnitudineq; Sphęrarũ varia, ac etiã motu ipſo creari harmoniã. Nam ſecundum Pythagoram, non pari tonorũ ſpacio ſunt omnes Sphæræ. illud Pythagoræ refert Plin. cap. 22. lib. 2. *Pulſuſq, grauis iungatur acuto*] Hoc oſtendit Macrobius commentario in Somnium Scipionis ſecundo. *Qualibet apſis*] Apſis proprie apud Græcos curuaturam ſignificat. Plinius vero accipit pro parte illa ſumma, infimaq; circulorum in Sphæris, vnde imam dicit & ſummam apſidem. Recentiores vero ſummam & imam augem dicunt in hemicyclis Planetarũ. Mihi autem videtur hic poni pars pro toto, vt cum dicimus puppim, proramve, pro naui. Hoc nempe ſenſu. Cum quælibet ſphærarum vario motu, varioq; interuallo ſint, oritur illa cœleſtis harmonia. Motum Planetarũ varium Plinius indicat. Verũ verba eius non adſcripſimus: quod ſciam plura aptiotipe Mathematicorum inter Germanos annotata. cui neq; Macrobij ſentẽtia in vniuerſum ꝓbatur. Is ſe ipſum olim & nomine & opere prodet egregio. *Tuas qui mulceat aures*] Vnde Plato, cũ non videret quibus vocibus concentum illum cœleſtem conferre poſſet, cœli ſonos, Sirenes cœlorũ appellauit: quæ omniũ ſuauiſſimę atque dulciſſimę eſſe vulgo dicuntur: ita multum, vt nauigantes ab inſtituto queant curſu auertere, & amiſſo periculorum ſenſu, in mille diſcrimina morteſque ſuauitate ſua tranſuerſos agere ac præcipitare.

Aſt ego, vbi moles Sphærarum extrema mouetur,
Cui voluens motus, & vaſtum pondus inhæret,
Vtque hoc partita eſt totum, natura ſit, an ne
Conditio terrarum eadem? Dum talia cantor,
Incipit illa. Poli duo ſunt, quorum Arcticus alter,
Quem vos aſpicitis, tranſque Orchadas, & freta Thules
Longa Caliſtonia duce littora quæritis Vrſa.
Alter ad Antipodas, & quæ veſtigia gentes
Contra habitant noſtra, atque imo pulſantur ab Auſtro,
Demerſus terraſque alias, populoſque profundos
Verticibus premit ille ſuis: ſic cardine mundus
Circum agitur duplici. Dein qua Ripheius vmbo
Tollitur, atque vrget glacialis plauſtra Bootes
Signa micant ſena, & totidem tellure ſub ima
Qua medius tepet axe dies, Antarctica dicunt.
Verum hæc ſufficient nobis, ſi tempora fando
Proſequar, & veri cauſſas reſerabo latentes.

Aſt ego, vbi moles] Faceta peritio, vbinam tanta moles ſuſpenſa ſit? vbi voluatur? *Extrema moles Sphærarum*] Id eſt, primum mobile, cuius impetu mouentur cuncta. *Vtque hoc partita eſt*] Senſus paulo abſtruſior. Interrogat autẽ quomodo natura partita ſit. *Hoc totum*] Id eſt, Machinã cœleſtem, & *An ne cõditio terrarum eadem*] Hoc eſt, vtrum aliquod commercium, aliqua ſocietas ſit nobis cum cœlo. Reſpondebit autẽ inferius Minerua, terram eaſdẽ fere diuiſiones habere, quæ ferũtur eſſe in cęlo. *Poli duo ſunt*] Horum alter Septentrionalis, alter Auſtrinus dicitur. *Arcticus*] Id eſt, Septẽtrionalis. qui ſemper in noſtra habitatione apparet. Auſtrinus cõtra, q ſemper, vt ad noſtrũ horizonta conditur. Sunt tamen in terra quædam loca, in quibus Polus, qui ſemper nobis conſpicuus eſt, iis qui ibi degunt haudquaquã cernitur: qui vero nobis perpetuo occultus eſt, iiſdem conſpicuus euadit. Rurſus quoq; locũ quempiam in terris inuenies, vbi ambo poli æquabilem in horizonte ſitum habent. author Proclus, Linacro Britanno interprete. *Orchadas*] Inſulę maris Germanici, in quarũ numero diſcrepant authores. Mela triginta eas eſſe dicit. Plin. & Martianus quadraginta. Ex verbis Iſidori autoris non omnino ſpernendi cap. 6. quartidecimi Etymologiarum, Camers ſuſpicatur eum legiſſe in Soliniano codice triginta tres. Parent hodie regi Scotorum. Fama eſt apud Orchadas arborem eſſe maritimã, quę ſupra amnium ripam enata, fructum ferat nonnihil anatibus ſimilẽ: eumq; cum maturuerit decidere: quod ſi in vndas cadat, mox animatũ enatare ex vndis, & eſſe volucrem: putreſcit vero cum in terrã cadit. Meminit Syluius in Scotiæ deſcriptione, & recenſet Vadianus cõmentario in Pomponij Geograph. 3. *Duce Vrſa*] Quoniam Septentrionales populi hac potiſſimum in nauigãdo vtuntur. *Caliſtonia*] Quia in Arcton ſydus Septentrio-

nale Lycaonis filia Caliſto migrauit ex Vrſa, in quam Iunonis indignatione, cuius erat pellex, mutata dicitur. Fabulam narrat Ouidius & Higynus. *Alter*] ſcilicet Polus meridionalis, qui & Antarcticus, quod Arctico oppoſitus ſit, demerſus ab Antipodes & gentes, quæ coorra noſtra veſtigia habitant, & quæ ab imo Auſtro pulſantur. Porro Anópodum ſitum, in quo non ſolum antiquitas, ſed & Albertus ooſter, qui ſub Rudolfo Habſpurgo Imperatore floruit, lapſus eſt, non facile paucis verbis abſoluerim. Nam & Periœcorum & Antœcorum ſitus ratio prius conſideranda venit: quod coincidat hoc reſpectu, illo autem in diuerſum abeat: quæ omnia Vadianus, cuius ingenium poſtera mirabitur ætas, in principio primi in Melam commentarij copioſe & acute tradit & explicat, ſed & noo minus erudite diſſerit & conuincit, vt Lactantius & Auguſtinus clariſſima religionis noſtræ lumina, frigide nimis Antipodum habitationem negarint. *Mundus*] Cœlum. *Ryphæus vmbo*] Id eſt, mons, ſeu ſcopuli Rypbæorum montium. Sic Statius, vt, niſi fallar, dictum eſt ante, vmbonem etiam montis pro rumore poſuit, ſompta ſimilitudine a tumore in ſcuto, qui Vmbo dicitur. *Signa micant ſena*] Alia eſt diuiſio, poſtquam incæpit a polorum diuiſione. *Micant ſena*] Nam hoc ſemper neceſſe eſt, vt ſex ſigna ſuperius ſint, & totidem inferius infra noſtrum horizontem. Carmina de duodecim ſignis ex Manilio io commentarium Reuchlinianorum progymnaſmatum retuli, quæ & interpretatus ſum eo loci. Quare ſi quid cupis de eorum natura & viribus cognoſcere, illinc mutuabis, ſi meliora non habes. *Tepet axe dies*] Quoniam in meridiana plaga calores ingentes ſunt. *Proſequar*] Nam inferius de iis dicet. Nunc illud proſequitur quod perierat nutrix, vt natura boc totum partita fuiſſet.

Nunc autem quodcumque vides, terraſque, polumq́,
Quinque tenent Zonæ, glacies & frigora damnant
Extremas, horretque gelu pars vtraque mundi.
Verum quæ media eſt, quanquam intractabilis æſtu
Credatur, ſed vana fides, non frigore lædi,
Nec feruere plagam voluit Deus: at niue flammam
Miſcuit, atque inibi poſuit mortalibus almam
Temperiem, & regnum vobis habitabile fixit.
Sic etiam reliquas quas hæc plaga tangit vtrinque
Mortales habitant, qui pluſve, minuſve premuntur
Frigoribus, Solemque vident, vt cominus ardet,
Aut longe inualidus ſpargit ſua lumina Titan.

Quinque tenent Zonæ] Locus ſumptus a Marone in Georgicis, iam inde a vetuſtiſſimorum tractatione vulgatiſſimus. Harum diſcrimen oobiliſſimus Grammaticus Probus tradit, vt e manu accipi poſſit. Vt autem antiquitas ipſa in earum tractaoone lapſa fuerit, eruditiſſimus Vadianus multis oſtendit verbis commentario primo nuper citato: & Poeta noſter antiquos veritatis ignaros arguit. Credebant enim ſub æquinoctiali plaga habitari non poſſe: quod equidem mirari nequeo, cum intellexerint Oneſicritum prius, mox Aonium Polycamium Taprobanem inſulam perluſtraſſe, cuius maior pars ſub Æquinoctiali Zona poſita eſt. de qua Plinius citra delectum falſa pro veris tradidit, vt idem Vadianus ſtudio veritatis, non captandæ gloriæ probat euideoſſime commentario in Melam 3. Porro Auicenna, Ptolemæus, & Albertus noſter tradunt, eandem regionem temperatam eſſe: quia quanto maiore calore in die afficitur, tanto maiorem refrigerationem in nocte longa Solis diſtãtia recipit. alias refert Albertus rationes in lib. de natura locorum. *Sed vana fides*] Antiquorum, qui propter caloris exuberantiam illic habitari non poſſe putabant. *Niue*] Frigore nocturno, vt recenóores, item etiam, vt iam relatum eſt, Ptolemæus & Auicenna deprehenderunt. *Sic etiam reliquas*] Scilicet duas. Diluit etiam eorundem opinionem de plagis Septentrionalibus, quas credebant omnino propter frigora habitari noo poſſe. Compertum enim eſt vltra Thylem habitaſſe, & ouoc ex litrore noſtro vltra eam ſæpiſſime ſoluere. *Vtrinque tangit*] Abuſus eſt verbo: ſed reſpexit ad connexionem Zonarum, quæ, vt ſe inuicem tangant neceſſe eſt. *Qui pluſve minuſve premuntur Frigoribus*] Hoc eſt, maiora, vel minora frigora paoiuntur, prout gentes propinquiores ſunt, vel remotiores a Sole.

Forſitan vnde dies & nox librata, requiris
Æquales ſeruent curſus, vel laxet eoſdem,
Laxatoſque arctet rurſum, quæ poſt modo duplex
Solſtitium ſit parte poli, ſic accipe paucis:
Signifero nunquam diſcedit tramite Phœbus:
Qui dum cornigerum vectorem Nepheleidos Helles
Permeat, & primas amburit lampade partes,
Tantundem ſpacium nox atra dieſque recurrit.
At cum ſe ad Taurum, prolemque Atlantida confert
Ad Boream verſus fraternaque ſydera Titan
Tollitur, atque ſupra terram faſtigiat orbem,
Inde gradu maiore dies, & tempora veris
Orta micant, & humum pingunt vaga prata Lyæam.

Forſitan vnde dies] Tertia diuiſio eſt, ab æquinoctiis, ab incremento, decrementoq; dierum, a Solſtitiis. *Nox librata*] Æqualis ponderis cum die. Sumpta metaphora a libripende: & æquinoctia intelligit, quæ ab ipſo net Poeta ſatis clare deſcribuntur. Æquinoctium autẽ dicitur, cum diei noctes æquantur. Solſtitiũ vero, quia io conuerſiooe Solis ad aliud hemiſphæriũ, vel ad nos rurſus reuertentis, videtur ſtare Sol, cum minime ſtet. *Signifero*] Zodaico. Nominis rationẽ pete apud Macrob. 2. de Somoio Scipionis commentario, & Pontanum lib. de rebus cœleſtib. 1. Sunt tamen & aliæ a nobis relatæ alicubi. Idem multis verbis explicat, quo ingenio, quibuſve ioſtrumentis fuerit ab Ægyptiis repertus Zodaicus. *Vectorem Nepheleidos Helles*] Id eſt, Arietem. Notiſſima fabula apud Higynum. tunc primum fit æquinoctium. *Primas partes*] Hoc eſt, primum gradum Arietis. Siquidem recentio-

ribus

ribns placuit ſcriptoribus,appellare gradus,quas Latini veteres partes vocauerant, cum a Græcis dicantur moria.Pontanus author lib. eodem.Sequitur autem in hoc recentiorum opinionem,qui dicunt,equinoctium inchoari in 1 gradu Arietis.Antiqui autem,vt Plinius,Martianus,cæteri,dicunt in octaua parte incipere. *At cum ſe ad Taurum*]Hoc eſt,ſecundam partem veris, ſiue medium. *Fraternaque ſydera*]Id eſt,Geminos,tertiam,ſiue vltimam Veris partem. Siquidem hæ ſunt Veris partes, qnod dicitur prima ipſius anni ætas: quæ ſicut omnis ætas conſtat principio,medio,& fine.Veris igitur principium cum ſit in Ariete conſtirutum, prima pars ætatis eius humido pluſculum abundabit: medium,id eſt,pars ſecunda,cum in Tauro collocetur,ac medium ipſum inter principium cõſtituatur & finem, humido,calidoque ſic afficitur, vt ab altero in alterum pedetentim abeat,creſcente iam die, & ſole in altiorem cœli partem gradatim ſuccedente. Quo fit,vt finis verni temporis,boc eſt,vltima eius ætatis pars ſit calidior,cum Sol ipſe Geminorum ſignum altiſſime prouectus peruagatur. Eſt itaq; Taurus temperatum ſignnm: cum ſit calidi atq; bumidi particeps,ac medius,atq; ita quidem particeps,vt finis eius in calidum lõgiuſcule recedat ab humido. Quocirca Ptolemæus,vt refert Pontanus lib. rerum cœleſtium 5. Taurum ὑπόθερμον, quod latino nomine ſubcalidum dicetur,vocat:traditque initia eius,ac præſertim loca Pleiadibus proxima ventos ciere,itemq; terræ motus,&c.Ex his patet ſenſus Poetæ:qui vult,poſtquã Sol ab Ariete diſceſſit,accedens Taurum & Geminos,dies maiores fieri & pingi. *Humum Lycæam*]Hoc eſt,Vindelicam.Hoc tamen accipiendũ eſt ſecundum rationem ſitus noſtri: cum in partibus calidioribus,vt in Italia,ante Martium incipiat Ver,vt ex Columella colligimus. *Prolemq; Atlantida*]id eſt,Pleiades,quæ Atlantis filiæ dicuntur.Maro, *An tibi Eoæ Atlantides abſcondantur*.De hiis haud multo poſt cõmode referam. *Aduerſus Boream*]Quoniam ipſę in Boreali polo poſitæ,cum Tauro ſunt.puta in eius cauda.Alij ad ſiniſtrum Perſei genu locant. *Tempora veris*]Vel abſolute numero multitudinis ꝓ vnitatis poſito,vel,vt ſupra narraui,poteſt intelligi.

Mox vt Lernæi qua deflagrantia Cancri
Brachia panduntur, regioque altiſſima cæli eſt,
Peruenit,& totidem conſiſtit partibus,illic
Solſtitium memorant fieri:cum feruidus axis
Torret agros, paruaque cibum bos ruminat vmbra,
Cum ſe Caucaſea voluit de rupe bicornis
Indus,& excurſu eſt Patale ſtupefacta niuali,
Inde Mycenæi dum permeat ora Leonis,
Diminuitque dies,& Tauri lucibus æquat.
At poſtquam illinc Sol abiit, flauamque reuiſit
Erigonen,vector meat iiſdem Athamantius horis.

Mox vt Lernæi] Significat in Cancro Solſtitium fieri æſtiuale,vt vulgo dici ſolet. Neque enim me latet, vt ex Srabio noſtro didici, & ſubinde apud doctiſſimum noſtrum Vadianum legi, verum Solſtitium inter vltimum Geminorum & Cancri primum gradum eſſe.Improprie ergo loquuntur, qui in Cancro,aut Capricorno Solſtitium eſſe dicunt: cum ad prima potius ſignorũ initia fiant. Simile eſt de punctis Æquinoctialibus.Vnde vtriuſque ſigni denominationem ſuſcipere poſſunt, vt Collimitius in commentariis Sphæræ docet. Cæterum æſtiuale Solſtitium, cum Sol maximum accedit ad nos contingit, & in Syene Ægypti vrbe nullæ vmbræ iaciuntur:quia perpendicularis illic Sol eſt,nec vlterius nos petit.Vnde error Plinij facile conuincitur,qui dicit omnia Zodiaco ſubeſſe, præſertim quæ habitantur. quia ſi boc eſſet, aliquando accideret,vt nos etiam in Germania, vel ſub Germanico parallelo conſtituti, perpendiculares vmbras haberemus. Alludit autem Poeta ad fabulam Cancri in aſtris poſiti beneficio Iunonis.Narrant eam Higynus, Aratique interpres.Aliter Pontanus lib.de Srellis ſecundo. *Regioque altiſſima cœli*] Sic habet emendatior codex: quanquam & breuiſſima legi poteſt.qua locutione vtitur Victruuius de Aſtrologia diſputans,ſumpta,vt arbitror, ſimilitudine ab itinerantibus. Prior lectio magis placet. Quod poſtquam Sol ad primum Cancri punctum (vt maneam in verbis vulgi) peruenit,non habeat,quo Septentrionem verſus progrediatur vlterius. *Illic Solſtitium memorant fieri*]Scilicet curſum ſuum in Auſtrum conuerſurus. Vnde a Græcis punctum illud Tropicum vocatur: a nobis Solſtitium.qnod per aliquot diecul as,detrimentum ipſum lucis vix appareat,tanquam Sol ipſe ſiſtat,cum tamen minime ſtet,vt dictum eſt. *Axis feruidus*]Solaris currus. *Caucaſea rupe*]Dixi antea, continuo dorſo Caucaſum in Indiam vſque extendi. *Patale*]Inſulæ nomen Indicæ,cuius meminit Strabo libro quintodecimo. *Inde Mycenæi Leonis*]Fingunt poetæ duos ab Hercule leones interfectos,& vtrumque inter aſtra relatum. Vnum tamen, & quidem maximum ſignum eſt.Ad quod cum Sol venit,incipiunt dies decreſcere, vt vult Poeta.Terra aduritur, exſiccantur flumina,& fruges concoquuntur, vt Arati verba,Germanico Cæſare interprete,teſtantur. Et ſignum ipſum ab hac efferueſcentia nomen accæpiſſe ab aſtrorum peritis,Pontanus quinto Cœleſtium rerum libro ſcribit.*Mycenæum* autem dicit,quod in ea regione,vbi Mycene ſunt,nutritus fuerit.vnde & Nemæus eadem ratione dictus eſt ab aliis.

Tauri lucibus æquat]Correſpondent enim ſibi aliqua ſigna in ſpacio & boris dierum,vt Iulius Maternus atque Poutanus abunde explicant. Græci bas mutuas correſponſiones, ſeu conſenſiones Antiſcia vocant. *Erigonem*] Virginem, quæ inter Leonem & Libram iu Zodiaco locum tenet. Quod in hac ſigniferi orbis portione areſcant ſic omnia, vt ſiccitas quæ ſuapte natura generandis rebus male idonea eſt, regnare incipiat, ſignum Virginis ſterile putatum eſt. Quod & græce Agonon,hoc eſt,infæcundum, parumque omnino genitale. *Athamantius vector*]Phryxus Athamantis filius,de quo ſuperius. *Iiſdem boris*]Scilicet,quibus in primo,hoc eſt,Verno Æquinoctio mearat.

Ff

Exin terrigenæ Phaetontis fabula Chelæ
Accipiunt Phœbum, gradibus tunc voluitur æquis
Nox ſpacio contenta die, quo corniger ibat
Ammonis veruex: ſed cum Scorpius offert,
Occaſumque petunt, cum Pleiades Atlanteæ,
A mediis progreſſa plagis, laxata dierum
Interualla ſecat Phœbeia lampas, & arctat
Centaurum Chirona petens: ſed & arctius illis
Dat vobis ſpacium, & lucem brumalis Apollo
Cum gelida Ideæ Capricorni ſigna recurrit.

Exin terrigenæ] Deſignat alterum Æquinoctiũ, quod fit in Libra, quod vetuſtiſſimi Græcorum, vt Pontanus ait, Chelas vocauere libentius. Maro primo Georgicorum, *Qua locus Erigonen inter Chelaſque ſequentes*, id eſt, Libram. Optat enim Auguſtum inter Libram & Virginem collocari. Nam a Chelis Scorpionis Libra ſubſtitueri videtur. vnde aliqui pro vno tantum ſigno accæperunt. Huius ſigni conſiderationem apud Pontanum ipſum vide, io tractatione rerum Cœleſtium. *Phaetontis fabula*] Nam cum equi Solis ad Chelas Scorpionis peruenisſent, exterriti aurigam Phaetontem excuſſeruut. Notiſſima fabula. *Nox ſpacio contenta die*] Id eſt, diei, antiqua inflexio, vt admonuimus. ſimilem a Marone locutionem in veſtem aduocantes. *Hammonis veruex*] Id eſt, Aries, in quo alterum Æquinoctium fit, oempe Vernum. *A mediis progreſſa plagis*] Sic legitur in meliori codice. hoc eſt, ab æquinoctiali puncto Scorpionem verſus. Æquinoctialis enim plaga media eſt inter duos tropicos. Nam, vt inquit Albertus, portio terræ quadraginta octo graduum eſt, quæ ſuppooitur ſpacio duorum tropicorum. Declioat enim Sol ad Aquilonem verſus tropicum æſtiualem fere per vigioti quatuor gradus, per totidem declinat ad Meridiem verſus tropicum hyemalem. Et eſt ordo: Phœbea lampas a mediis plagis progreſſa, cum ſe primum offert Scorpius, adimens iubar occiduo Orioni, cum Pleiades occaſum petunt, ſecat laxata interualla, id eſt, ſpacia dierum, quæ prius fueraot laxata. Senſus autem eſt, Cum Sol diſcedit a mediis plagis cœli, vbi fit Æquinoctium, & ingreditur Scorpium, tunc incipiunt dies decreſcere, & nox augeri: ſed magis in ſagittario, maxime autem in Capricorno minuuntur, vbi minimus totius anni dies eſt, qui Bruma appellatur.

Scorpius] Hoc ſignum eſt fulminoſum & flagrans, Martis domicilium ab Aſtrologis dicitur. Lege Manilium libro ſecundo & quarto. Vetuſtiſſimi Latini Nepam dixere. Columellæ de Nepa haud infreqoens eſt mentio. Cicero quoque in Arato, *Atque oculos vrget pedibus pectuſque Nepai.* Cauſſam relati in aſtra ſigni, pete ex ſecundo Higyni. Scorpius autem dicitur a ſcorpizo qnod eſt ſpargo. Spargit enim chelas, id eſt, brachia. *Atlanteæ*] Secundum Muſæum, fuerunt Atlantis filiæ ſeptem, ex quibus ſex claræ ſont, vna obſcura. Hinc Ouidius dixit, *Quæ ſeptem dici, ſex tamen eſſe ſolent.* Latini Vergilias vocant, de quibus inferius Poeta. Pherecides autem dicit fuiſſe filias Lycurgi. Harum nomina putantur, Electra, Alcinoe, Celeno, Aſterope, Merope, Taygete, Maia. Columella ſcribit, quod decimo tertio, & duodecimo kalen. Nouembr. Solis exortu, Vergiliæ iocipiunt occidere. *Centaurum Chirona*] Sagittarium Centaurorum iuſtiſſimnm. Cauſſa, quæ hunc aſtris indiderit varie traditur: mihi Pontani figmentum probatur. *Ideæ Capricorni*] Quia in Ida monte dicitur notritus, & cum Ioue profectus ad Titanorum bellum, quem Iupiter victor aſtris intulit. aliter alij. Lege Higynum, & Arati interpretem.

Altera Solſtitia, aereas tunc nix tegit Alpes,
Et ſeptena trahens hæret Scythico oſtia Ponto,
Quadriiugi patiens plauſtri Germanicus Iſter,
Noricuſque gelu vadit ſuper accola cruſtas.
Cum vero Iliacus ſibi iungit Aquarius orbem
Titanum, ſoliſque iubar, tot continet horas
Scorpius, occiduo adimens iubar Orioni.
Mox Sol cum Zephyri mundum genitalibus auris
Mulcent, Idalios piſces petit, & ſibi lucem
Subniti, ſpacius miratur Libra ſub iiſdem.

Altera Solſtitia] Hyemale Solſtitium intelligit: in quo ſub Aquilonari plaga dicit ita frigora increbreſcere, vt Danubius onuſtis curribus per glaciem transfretetur.

Quadriiugi patiens plauſtri] Faciunt ad hunc locum, quæ ſcribit Ouidius, Danobio glacie rigeſcente de Scythis Iſtrum tranſeuntibus, eaque loca depopulantibus, lib. 3. Triſtium, in elegia quæ incipit, Si quis adhuc iſthic. *Iliacus Aquarius*] Huic ſigoo id nominis inditum perhibent, quod eius exortu imbres plurimi fiant. Quidam volunt Ganymedem eum eſſe Troili & Calligoes filium: qui cum Ida monte venaretur, ob nimiam pulchritudinem a Ioue adamatus, & per aquilam raptus, inter aſtra eſt collocatus. Nigidius aliter. *Occiduo Orioni*] Lib. ſexto dixi, hoc ſydus inter horrida conoumerari. Fabulam eius varie narrat Higynus libro 2. Seruius 1 Æneidos. Porro quod ad huoc locum facit, ſcribit Higynus, Orionem occidere exorta Scorpionis poſteriore parte, & Sagittario ex Oriente: cum Cancro vero toto corpore exurgere. aliter Lactant. Grammaticus. aliter Columella. *Genitalibus auris Zephyri*] Eo enim ſpirante ſata increſcunt, vitaque ac alimentum plantis augetur. Et Horatius quoque genitalem auram Fauoni dixit. Columella ait, Fauonij ſpirare incipiunt 7 idus Februar. *Idalios piſces*] In quos ſe Venus conuertit. Lege Higynum. Idalium Cypri nemus eſt, vt ſcribit Seruius, io quo eſt oppidum breue, vbi templum habuit Venus. vnde apud Maronem ait ipſa, *Eſt Paphos, Idaliumque mihi, ſunt alta Cythera.* Idalia idcirco dicta poetis. Ipſa apud eundem, *Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam.*

Præterea

Præterea ne te lateat, quæ cauſſa nigrantis
Sit Lunæ, Solemque oculis vis auferat almum,
Aduerte. Occiduis cum Sol a Gadibus infra
Mergitur, atque imas Auſtri defertur in oras,
Exoritur nox atra polo, ſubeuntque per auras
Terreſtres vmbræ: quantumque is tendit ad ima,
AEthereas tantum obnubit caligine ſedes.
Tunc ſimul ac Phœbe terrarum attingitur vmbra,
Vel caput vmbriferi inuiſit, caudamve Draconis,
Obduci tenebras viſum eſt, ſyduſque hebetari.
Sed cum ſe paulo met a dimouerit illa,
Non paßim defectus erit, nec tota nigratur
Luna nitet minus, aut plus, vt vicina propinquat.

Præterea ne te lateat] Nunc deſcendit ad cauſſas phyſicas. Incipit autem a deliquio Lunæ & Solis. Lunæ eclipſis fit, per interpoſitionẽ terræ perpẽdiculariter inter Solem & Lunam. Eclipſis autem Solis fit per interpoſitionem lunaris corporis inter viſum noſtrum & Solem. Fit autem in cauda, vel in capite Draconis. Fictus locus ab Aſtronomis, vbi Sol & Luna conueniunt ſupra vel infra terram ad inuicem e regione. *A Gadibus*] Sunt columnis Herculeis famoſæ. De his vide Plinium, lib. 4. Solinum, cap. cap. 36. Strabonem iuxta finem tertij. Diodorum libr. ſexto, Herodotum 4. *Quantumque is*] ſcilicet Sol. *Vmbriferi Draconis*] Quia eclipſis ſyderum vmbras gignit, quæ non niſi, vt diximus, in Dracone fit. *Hebetari*] Plinianum verbum eſt. *Sed cum ſe paulo*] Eclipſis enim Lunæ varia eſt, prout portio terræ inter ipſam & Solem interponitur. Nam ſi perpendiculariter terra interponitur inter vtrumque ſydus, totam nigrari Lunam neceſſe eſt. Si media pars, media obſcuratur: cum ea Lunæ portio lumen a Sole accipiat, quæ Solem videt. Idem & in Sole accidit, qui plus & minus Eclipſim patitur, prout Luna plus & minus ad caudam vel caput Draconis accedit.

Hæc eadem cum plena rotis ſe ſubiicit altis,
Atque loco ſigni quo Sol defertur eodem,
Inde faces pereunt, & Pythius obiice Lunæ
Aufertur terris: ſed non hic diſperit omni
Parte poli. Phœbe nam quanto laxior orbis
Terrarum, tanto pater eſt quoque Liber vtroque
Vaſtior: adde etiam magni diuortia mundi,
Quis terram, Lunamque Deus, Solemque diremit:
Quare in comperto, cum Delius orbe feratur
Quantum aliis adimit, tantum mox ſuggerit illis
Luminis, & nunquam terris ſe condit vbique.
Vnde idem Boreæ non eſt defectus & Auſtro,
Nec radiis auguſta caret, nec rurſus ademptos
Accipit, vt Thebæ ingentes, & torrida Memphis.

Hæc eadem] Hic tractat deliquij ſolaris rationem, quam paucis iam tetigi, & mox aliquando pluribus.

Atque loco] Hoc neceſſarium eſt, vt ſub eodem ſigno Luna & Sol ſimul coeant, vt ſolaris eclipſis fiat. Alias ſi Sol in Aquario, & Luna in Libra eſſet, qui fieri poſſet, vt Sol obſcuraretur, non video: cum nulla ſit, vt ita dicam, vicinitas tramitis. *Pythius*] Sol a fabuloſo illo ſerpentum maximo Pythone cognominatus: de quo lege Ouidium primo Metamorphoſ. libro, & Pontanum de Stellis itidem libro primo. illic inuenies, cur Apollo dicatur Pythonem occidiſſe. *Sed non hic diſperit omni Parte poli*] Id eſt, Sol nunquam totus eclipſatur. Reddit autem rationes mathematicas. Prima, quia Sol longe maior quam Luna eſt & Terra. Secundo, propter interualla corporum: nempe, Terræ, Lunæ, Solis. De magnitudine autem antiqui dicebant Solem duodeuigeſies Terram ſuperare magnitudine, vt author eſt Cicero de Natura Deorum: terram autem magnitudine ſuperare Lunam in tertia parte. Recentiores multo vaſtiorem Solem faciunt, ac magnitudinis fere incomprehenſibilis. Si ergo Sol & Terra magnitudine Lunam exuperant, Sol, a nobis per minus interpoſitum corpus Lunæ, tanto præſertim interuallo a viſu noſtro diſcretum, adimi totus non poteſt, hoc eſt, vniuerſaliter. nam vno in loco totus adimi bene poteſt, verumtamen alibi nihilo minus lucebit. Si autem propior viſui noſtro Luna foret, fortaſſe totus adimi poſſet. quod patet oppoſitione digiti ad oculum: ſed propter diſtantiam ac interuallum fieri non poteſt. quod etiam per eundem digitum ab oculo ſemotum longiuſcule, oſtenditur. Senſus igitur eſt, quemadmodum Stabius noſter candide mihi illum tradidit, *Non hic diſperit omni parte poli*, hoc eſt, Non vbique in omni parte terrarum polo ſeu cœlo ſubiecta. *Diſperit*] Id eſt, eclipſatur. *Pater Liber*] Sol, quem ideo patrem dixit, quod Sol & homo generant hominem, & certe omnium rerum creatio Soli attribuitur. *Liberum* autem, vt Maro, *Liber & alma Ceres.* Macrobius enim author eſt libro Saturn. primo, Neuium dixiſſe Liberum Solem a Romanis appellari, quod liber & vagus eſt. Sunt tamen qui illud Maronis putant de Baccho intelligi debere, cum ex Varronis inuocatione, tum Plutarchi authoritate, qui in quæſtionibus multas cauſſas affert, cur Dionyſius, id eſt, Bacchus Liber pater fuerit appellatus. Poeta ſequitur quod receptum eſt, & Seruio ac Macrobio probatur. *Diuortia*] Diſtantiam, interualla. *Quis*] Pro quibus. *Vnde idem Borea*] Vult, quod cum Sol in Boreali polo eclipſim patitur, Auſtrales, id eſt, Meridionales populi non ſentiant. *Nec radiis auguſta caret*] Declarat quod modo dictum eſt. Verbi gratia, Auguſtæ Vindelicorum eclipſis videtur, Thebę & Memphis vrbes Ægypti non videbunt. Contra cum apud illas eclipſis fit, apud Vindelicos & cæteros Germaniæ populos minime intelligitur. Hoc autem accidit, propter magnitudinem Solis, vt dictum eſt.

Tunc ego, quo pacto labentia ſydera Pontum
Occaſura petant, rurſuſque oriantur olympo,
Cum veſpertino rutilant maris æquora Phœbo,
Edoceas me Diua velim. Mox talia contra
Orſa eſt: Se radiis vbi Phœbus iunxerit aſtro,
Palleſcit iubar, & demerſos occulit ignes.
Mox oritur cum Phœbus abeſt, rurſuſque videtur.
Sic etiam naſcente die, rurſuſque cadente
Aſtra ferunt cum luce iubar, nec non rapit infra
Occaſura furor magni irrequietus olympi.

Tunc ego] Nunc ad ſyderum ortus & occaſus deſcendit. *Se radiis vbi Phœbus*] Præſentia enim Solis occidere videntur ſydera, quæ ſplendoris magnitudine occultantur, nec videri poſſunt. Et dicitur occaſus ſyderum heliacus. Helios enim Sol dicitur. *Mox oritur cum Phœbus abeſt*] Ortus heliacus deſignatur, cum ſcilicet ab eodem aſtro, quod præſentia ſua celauerat, diſcedens, abſentia priſtinam reſtituit lucem. *Sic etiam naſcente die*] Deſcribit ortum Chronicum. *Aſtra ferunt iubar cum luce*] Scilicet, cum ab horizonte emergunt. *Nec non rapit*] Cum ſcilicet cum ipſo die occidunt. Lege cap. tertium authoris Sphæræ, in quem Collimitius noſter commentarios ſcripſit.

Signorum interea ne te quoque in ordine fallat,
Pars obliqua oritur, pars recto permeat ortu
Cum ſua ab æſtifero ſumunt exordia Cancro,
Donec Phillyrides intercipit, aſtraque rurſus
Recta die, totidemque vmbris obliqua reuectis
Inſurgunt, cum vel triſtis hyems, contraque feruntur
Dum Titan prima Capricorni in parte refulget.
Cum vero æquales noctes cum luce videntur,
Terna obliqua meant, totidemque oriuntur olympo
Recta gradu, ſimileſque capit nox humida leges.
Sed te ne tantum nutrix morer, aſpice ad Arcton,
Ingens vt laxet ſinuoſa volumina ſerpens,
Amplexumque tenet cum pellice Nonacrina.
Huius virgineum perhibent violaſſe Tonantem
Ignara Iunone thorum: ſed coniugis illa
Furta ſciens commiſſa, Ceteida vertit in vrſam:
Quam pater omnipotens antiqui conſcius ignis
Tranſtulit in cœlum, & formam penſauit honore.
Hæc nunquam occidua eſt. nam qua gelidiſſimus axis
Voluitur, & nunquam deſcendit in æquora vertex,
Iuppiter Arcadicam poſuit regione Caliſto.

Signorum interea] Alibi etiam ſic verſus ſcriptos legi, *Signorum interea ne te quoque in ordine fallat, Pars erecta die, pars noctu obliqua reſurgunt.* & ſecundo verſu, Donec *Phillyrides ſeſe exerit, aſtraque rurſus Prona die, totidemque vmbris inflexa reuectis.* Ego tamen priorem lectionem non immuto, cuius ſenſus eſt, Exiſtente Sole in principio Cancri, quando maiores dies ſunt, tunc interdiu rectum ortum ſex ſigna habent. Noctu vero totidem ſigna oblique oriuntur. Item cum Sol in principio Capricorni eſt, contrarius fere fit ſignorum ortus. Nam in die ſex ſigna oblique oriuntur, in nocte vero totidem directum habent ortũ. *Phillyrides*] Sagittarius, quem poetæ Chironem Centaurum eſſe fabulantur, Saturni in equum mutati, & Phillyræ filium. vnde ſuperius dixit, *Centaurũ Chirona petens.* *Inſurgunt cum laxa dies*] Lege. *Inſurgunt cum triſtis hyems*, vt caſtigatus habet codex. *Cum vero æquales*] Docet Sole exiſtente in principio ſignorum Æquinoctialium, ſcilicet Arietis & Libræ, tunc interdiu tria ſigna recte, & tria oblique oriuntur, ſimiliter noctu rectum obliquumque ortum habent. *Sed te ne tantum*] Vt reficiat animos, quos longa tenuit diſputatione de motu ortuque ſyderum, fabellas interſerit, opportune tamen. *Cum pellice Nonacrina*] Id eſt, Arcadica: & Caliſto intelligit, quæ a Ioue ſtuprata fuit. Seneca in Hercule furente, de Caliſtone & cæteris inquit, *Pellices cœlum tenent.* *Ingens ſerpens*] Qui cauda capiteque inflexo vtramque Vrſam complectitur. Vide Higynum, *Ceteida*] Caliſto, Ceteï filiam ſecundum Aretium, Lycaonis autem, vt ait Heſiodus. *In Vrſam*] Nempe eam quæ a magno ſortita eſt nomen. Lege principium ſecundi Aſtronomicon apud Higynum. Hæc nunquam occidua eſt. Narratur fabula ab eodem Higyno. Ratio autem eſt, quia polus Arcticus adeo ſupra nos eſt, vt & ſi rotatum habeat, tamen ob hoc nunquam a viſu noſtro diſcedit. Lege Firmicum in apologia Matheſeos.

Tunc ego: Nunc poſtquam fando traducimus horas,
Dic age, dic quiſnam qui tardo incedere plauſtro
Cernitur, & prolem obſeruat Pſophitida cuſtos?
Ordiar (illa inquit) pandamque ab origine factum,
Aduerte. Vt quondam retulit mihi corniger Euan,
Icarus in terris quo non fuit æquior alter,
Vt primum vites, & Bacchi repperit vſum,
Actæos petiit fines, ſparſitque per agros
Theſidum vini quos ſecum vexerat vtres.
Nec mora, paſtores grandes ſpumantis Iacchi

Tardo plauſtro] Quod in modũ bubulci ſequitur, vt dixim᷑. vnde Bootes. Plauſtrũ antẽ ſunt Septẽtriones. Tardus autẽ eſt ſyderis motus. vnde piger a poetis appellatur, & inde tardus epithethõ bubulci propriũ eſt. Maro, *tardi venere bubulci.* Nam legẽdũ ſic eſt, nõ, vt Seruius & alij, ſubulci, vt declarat Parrhaſius commentario in Raptum Claud. 2. *Pſophitida*] Erigonen, quæ ad aſpectum Bootis conſtituta eſt, a Pſophite. *Corniger Euan*] Baccho

Mulctras

Mulctras hauſere, & dono incaluere recenti,
Vſque adeo vt furerent, & triſte bibiſſe venenum
Credentes, morti dedunt qui muner at autor.
Sed nata Erigone, poſtquam patris impia ſenſit
Funera, per montes circumque miſerrima pagos
Perrexit lachrymans, & cæco excita furore
Abrupit laqueo vitam, & ſe ſubſtulit aura.
Icaridos Bacchus, patriſque miſertus, vtrumque
Tranſtulit in cœlum, & Graio de nomine dictus
Arctophylax pater eſt, idem tamen eſſe Bootes
Dicitur: illa ſuum commutans virgine nomen
Sub pedibus iacet, & calido dextram ingerit orbi.

cho cornua adpinguntur, propter ferocitatem, quæ ebrios ſequitur. Ouidius, *Accedant capiti cornua, Bacchus eris.* Euan Bacchi cognomen. Vnde Euantes Maroni, interiectio eſt laudatiua. Lucretius in quinto, *Euius Euan.* Euius autem dictus a patre Ioue, quum illi in Giganteo prælio affuiſſet, & Rhætæum gigantem interfeciſſet, ex quo facto Iupiter ita eum laudauit, *Eue*, id eſt, bone fili. Authores Acron, & Porphyrio. *Icarus in terris*] Recitat Icari fabulam Deorum miſeratione in Bootem conuerſi. Lege Higynum. *Actaeos*] Atticos. *Theſidum*] Quibus Theſeus præerat. *Mulctras*] A mulgeo, quod eſt lac traho, fiunt mulctra & mulctrale eodem ſignificatu. Alij dicunt mulctram tempus eſſe, quo mulgentur animalia: & mulctrale vas in quod mulgentur. *Morti dedunt*] Subaudi, eum ſcilicet Icarum. *Qui muneras autor*] Qui a Libero patre traditam colendi vini, in hominum vſum rationem, monſtraret. *Icaridos*] Erigones. *Arctophylax*] Figuram huius ſtellæ, quæ & Arcturi nomen habet, vide apud Higynum libro ſecundo. *Illa*] Erigone. *Sub pedibus iacet*] Scilicet Bootis. *Et dextram ingerit*] Id eſt, extendit. *Calido orbi*] Verſus calidam zonam. ita enim figuratur. Vide Higynum.

Aſpice vt Andromades effulget vertice ſydus,
Et ſerpentifero Polydectius ægyde Perſeus,
Quique ab Eleuſina cereales vrbe quadrigas
Flexit, & aliпedum iuga mirabatur equorum
Græcia: ſed longum eſt Vulcani dicere amores.
Vt micat Engonaſis, & Phorbas Iſocleus
Serpentem manibus premit & vincitur eodem.
Et Cycnus Ledæ, & ſeptem lyra ab Arcade neruis
Pacta Deo, qua ſumma Orpheus Pangæa peragrans
Traxit ſaxa feraſque, & vulſit montibus ornos,
Placauitque vmbras Orci, fatoque redemit
Eurydicen, nato o mater crudelior illis
Calliopea tuo, qua dum Proſerpina Adonim
Concedit, nuribus Threſſis Cytherea furorem
Inijcit, atque iiſdem cantor diſcerpitur Orpheus
Ornaturque ſacra fulgens teſtudine cœlum.

Aſpice vt Andromades ſydus] Apud eundem figuram eius viſito. Hæc Mineruæ beneficio polo indita eſt. Clara Eurypidæo cantu. *Polydectius*] Ab alumno Polydecte Seriphi Rege.

Serpentifero ægide] Alludit ad fabulam Gorgonis a Perſeo interemptæ, cuius dudum meminimus. Colitur illic Perſeus & Athenis. *Quique ab Eleuſina*] Erichthonium dicit, qui ex Vulcani ſemine & terra natus eſt. Nota fabula apud Ouidium. *Quadrigas flexit*] Maronis in Georg. illud notiſſimum eſt, *Primus Erichthonius currus*, & cætera. Tradunt anguineos pedes habuiſſe. Veritas autem eſt, Erichthonium in curru ferri ſolitum, vt crurum pedumque deformationem celaret. *Sed longum eſt Vulcani dicere amores*] Id eſt, recitare amorem ac deſiderium Vulcani in Mineruam. *Engonaſis*] Hunc alij Herculem dicunt, ſupra Draconem collocatum, alij Cetea, alij Thamyrim. Adi Higynum. Eſt autem per admirationem legendum, vt illud Maronis, *Vt perij, vt me malus abſtulit error.* *Phorbas Iſocleus*] Id eſt, Ophiochus, qui a noſtris ſcriptoribus, vt ait Higynus, anguitenens dictus eſt, ſupra Scorpionem conſtitutus. Eodem autore dicitur Phorbas Triopæ filius, ex Iſocla Mirmydonis filia: vnde Iſocleum dicit. *Serpentem manibus premit*] Sic figuratur etiam. Vide Higynum. *Cycnus Ledæ*] Notior eſt fabula, quam vt hic pluribus repeti debeat, quam & Higynus ſcribit. *Lyra*] Et huius fabulam idem narrat. *Arcade Deo*] Mercurio, cauſſam ante dixi. *Septem neruis pacta*] Iuxta illud Maronis, *Septem compacta cicutis.* Horatius Mercurium curuæ lyræ parentem appellat: de cuius chordulis inuentis Plinius in capite de inuentione rerum, libro ſeptimo. *Qua ſumma Orpheus*] Cui a Mercurio data eſt, alij ab Apolline ei datam ſcribunt. *Crudelior illis*] Scilicet vmbris & fato Erebi. Fabula eſt, Venerem cum Proſerpina de Adoni puero contendiſſe ante Iouem. Calliopea Orphei mater iudex in hac cauſſa ſententiam dedit. Adoni vtramque dimidia anni parte frui debere. Irata propterea Venus, quia totum Adonim ſibi concedi volebat, Threſſis mulieribus furorem iniecit: accenſæque amore Orpheum fruſtatim diſcerpſerunt. Alij autem, quia præpoſteræ libidinis repertor fuit, diſcerptum putant. Ni fallor, diximus Orpheum Poetam, authore Ariſtotele, nunquam fuiſſe, & hoc Orphicum carmen Pythagorici ferunt cuiuſdam fuiſſe cerdonis, vt refert Cicero libro diuinæ naturæ primo. Per exclamationem igitur patheticam inquit: *O mater Calliopea, qua Orpheo crudelior fuiſti, quam vmbra Orci:* quippe quæ propter iudicium tuum de Adoni, cauſſam dediſti vt diſcerperetur Orpheus. *Sacra teſtudine*] Id eſt, Cythara. Alludit ad inuentum Cytharæ, de quo ante retuli.

Nunc Hyadas ſpecta nymphas, Dodonidas olim
Paſithoen, Ambroſiam, Eudoram, pulchamque Coronin

Nunc Hyadas ſpecta nymphas, Dodonidas] Secundum Pherecidem, quas ipſe Dodonidas appellauit Libe-

Horrendum dixere Chaos, diſcordia ſiccis
Flumina pugnabant terris, cumq; aere tellus,
Ignis aquæ: tunc alta Deus ſuper æquora vectus,
Extulit os ſacrum, & tantos componere motus
Inſtituit, ſedeſque dedit, partitaque fixit
Imperia, atque vna ſtabili compage reuinxit,
Formauitq; nouum concordi fœdere mundum.
Nam primum fit terra Chao, noctesque ſilentes,
Tartaraque, vmbrarumq; domus: gratuſque ſubinde
Creuit Amor qui membra ligat Diuumq; hominumq;
Conſiliumq; adimit, & pectora concitat æſtu.
AEthera nox peperit, cœlum terra, altaq; Ponti
Flumina, & oceanum terras qui fluctibus ambit,
Inde hominum, Diuumq; genus, variæq; animantes
Creuere, & veſtros habitarunt Dii quoq; montes,
Sed terra in primis, atq; arua iacentia, quæ vos
Incolitis, medio pendentibus aere ſyluis
Circumfuſa manent, & inertia pondera molis
Haud poſſunt illo contra nitente moueri.

niam æther circulo lunari proximus eſt. *Flumina pugnabant terris*] Id eſt, humiditas cum ſiccitate. Vnde aridam aliqui ſimpliciter pro terra poſuerunt. Quo autem diſtent, docet diuus Ambroſius cap. quarto Tertij Hexameron. *Tunc alta Deus ſuper æquora vectus*] In Moſe legimus, *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas.* Vnde Auſonius in oratione matutina, *Qui ſuper æquoreas volitabas ſpiritus vndas.* Lege concionem Secundam Hexameron apud Baſilium Magnum, ac cap. octauum Primi Hexameron Ambroſ. Plato intelligebat aerem, qui & ſpiritus dicitur: & Picum in Heptalo, quo oemo rerum creationem acutius tractauit, ita tamen ne deſideres facilitatem. Auguſtinus rerum creationem vt ſcitet a Deo petiit. *Nam primum fit terra Chao*] Sequitur Heſiodum de creatione rerum, ſecundum quẽ primum Chaos factum eſt. Inde terra immortalium pauimentum, tartaraque in occulto terræ receſſu. Poſtea amor creatus eſt domitor Deorum atque hominum, qui membra ligat, mentemque ex pectoribus haurit. Ex Chao autem Erebus noxque nigra facti ſunt: ex nocte æther & dies, quos mixta Erebo peperit. Terra autem æqualem ſibi genuit, cœlum aſtriferum, deorum ſacrorum ſedẽ perpetuam, Pontumque, nullius mixta conſuetudini. Poſtea vero cum cœlo cubans, Oceanũ peperit vorticoſum. Tu fabulis omiſſis, pete quos iam citaui autores, &, ſi carmine delectaris, Hymnum primum Pici Iunioris concine. *Creuit Amor*] Secundum Lucianum in dialogo de Amore, dicentem, Perperam ais, te puerum eſſe: quippe qui multo antiquior es Iapeto. Plato item tradit antiquiſſimam fuiſſe Amoris creationem. Nam ex Chao, id eſt, prima materia, ſeu prima natura rerum natum affirmat: propter commixtionem elementorum, cõmerciumque rerum inter ſe contrariarum, quæ nullo modo colligari conuertique inuicem potuiſſent, niſi natura prius Amorem genuiſſet, vnde illa colligatio fieret mutua elementorum: quam concordiam diſcordem noſtri dicunt, ac quandã ex contrariis temperantiam. Græci ſympathiam, & antipathiam dicunt. Cicero de natura Deorũ tradit Erebi & Noctis filium. Exponit autem Amorẽ Heſiodium Zeno ætherem, teſte Parrhaſio: quod vterque igneus eſt. *Et pectora concitat æſtu*] Maro, *Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque, Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres In furias ignemque ruunt, Amor omnibus idem.* *Habitarunt Dij quoque montes*] Innuit quod idem ſcribit Heſiodus, Genuit, inquit, montes longos, gratioſos Deorum receſſus, Nympharum, quæ habitant per concauos montes. *Illo contra nitente moueri*] Sumpſit hunc totum, vt arbitror, locum ex cap. quinto Primi Natural. hiſt. Plinianæ, quem candidius tractat & facilius etiam Macrob. cap. vlt. primi in Somnium Scipionis commentarij.

Hoc igitur quodcunque vides, diſcriminat ætas
Priſcorum in partes, dubiaque ab origine Nilus
Eoas tepidis terras ſeiungit ab Aphris,
Hunc memorant non noſſe datum, qua fontis origo
Præcipitet, Meroenque ſuo circumfluat aluo.
Verum hic AEthiopum, qua gens mare torrida Phœbo
Accolit Heſperium, & Mauro ſulcantur arenæ,
Fœcundum attollit caput, ac de montibus altis
Vt ſpectas, ruit, & putres pingueſcere campos
Certum eſt, AEgyptum cum fœtifer obtegit vnda
Amnis, & excurſu regionem oblimat inertem,
Credas & Zephyros, & ſyderis incrementum
Phœbes, vim ferre vado, Cancrumque potentem
Sole ſuperiecto Nilo diſſoluere venas.
Siue quod Ateſiæ contra luctantibus vndis
Per campos tumida impellunt ſeptena vagari
Oſtia: ſed veri cauſas cognoſce latentes.

Hoc igitur quodcunq; vides] Enarratis rerũ principiis, deſcribit orbem terrarum trifariam diuiſum, vt ſcribunt fere omnes, Plinius in principio Tertij, Strabo, Mela, Solinus, Capella, Oroſius, Auguſtinus cap. decimo ſeptimo Sextidecimi ciuitatis Dei. Saluſtius autẽ in Iugurthino aſſerit, quorundam opinionem fuiſſe, terram in duas partes diuiſam. *Nilus*] Qui & Meloo dictus eſt a Latinis, vt ait Seruius. Sed & alia plurima fuiſſe ei nomina apud veteres, refert Diodorus Siculus. *Hunc memorant non noſſe datum*] Poetæ fere omnes, teſte Camerte, ſcribunt Nili originẽ penitus ignorari. Lucanus in 10. *Arcanũ natura caput non prodidit vlli*, & quę ſequuntur: & Tibul. *Nile pater, qua non poſſum te dicere cauſſa? Aut quibus in terris occuluiſſe caput.* Autor eſt Seneca, ſi comprehendi poſſet, vnde creſcere incipiat Nilus, cauſſæ quoq; incrementi inuenirentur.

Meroen] Præclara hæc inſula, & earum quas Nilus ambit prope maxima, nomen habet a Meroe Cambyſis ſorore, vel, vt Diodorus ait, matre ibi mortua, cum ad Æthiopas ingreſſus eſſet. authore Strabone. *Et Mauro ſulcantur arena*] Mauritaniam deſignat inferiorem. Duas enim faciunt Geographi Mauritianas: quarum ſitum tradit Ptolemæus cap. primo & ſecundo lib. quarti. Nomen inditum ab incolarum nigredine: Græci enim Mauron nigrum dicunt. *Fœcundum caput*] Ad inundationem reſpexit, vel fœtiferum Nili potum. De Nili fœcunditate multa ſcribunt Herodotus, Diodorus, Plinius, Mela, Solinus, & Lucanus in fine operis. Sed & ſuperius nonnihil ea de re relatum eſt.

Regionem inertem] Bene inertem, quia nihil gigneret, niſi Nili inundatio eſſet. *Credas & Zephyros*] Cauſſas incrementi Niliaci varie traditas refert Plutarchus cap. Quarto de Placitis Philoſophorum Eandem tractant materiam Herodotus in Secundo, Strabo libro vltimo, Seneca Quarto Naturalium Quæſtion. Diodorus Siculus, Mela primo, Solinus cap. Quadrageſimo quinto, Marcellinus viceſimo Secundo. Lucanus in vltimo: cuius ſententiæ aſtipulatur diuus Ambroſius cap. decimo quarto de Noe & Arca. Lucretius item lib. Sexto varias cauſſas refert. *Syderis incrementum Phœbes*] Hoc tradunt Herodotus, Diodorus, Plinius & Seneca. *Siue quod Etesia*] Hæc fuit Thaletis phyſici ſententia: cuius ratio ab Ariſtotele & Seneca reuellitur. De Æthesiis Ariſtoteles a principio lib. Tertij Meteororum. *Septena oſtia*] De iis lege Diodorum libro primo, Ammianum lib. Viceſimo ſecundo, & Ptolemæum capite quinto quarti. Picturam vide eorum tabula tertia Aphricæ, apud eundem Plinium capit. Decimo quinti, & Camertem in Enarrationibus Soliniani Polyhiſtoris.

Vndarum Oceanus pater eſt, ſubterq; ſilentes
Viſcera terrarum fluuiosq; vndasq; miniſtrat.
Et quantum in nubes altas denſatur aquarum,
Fluminaque accipiunt, tantum quo venerat humor
Egeritur, recipitq; ingens ſua munera Nereus.
Laxior at quanto eſt, maiorque cuniculus, vnde
Compreſſi ſerpunt fluctus: ſic vaſtior auras
Verberat, atque vdis infertur apertior aruis
Impetus, & fractis tumidus fluit amnis habenis.
Quin etiam Auſtrinis ſubter trahit æquor ab oris,
Et cæcas deuoluit aquas, tollenſque ſupinus
Cornua Amaſiadas interfluit arduus vrbes
Solſtitio, nam triſtis hyems qua naſcitur horret,
Vnde fit vndanti Nilo vis maior aquarum.
Credere ſic fas eſt: neque enim flagrante negarim
Sole trahi, tepidis cum flumina anhela cauernis
Se condunt, tractasq; cauis ab hiatibus vndas
Suſpendi, fieriq; palam incrementa per agros.

Vndarum Oceanus] Poeta nititur phyſica quadam ratione probare, incrementum Nili fieri ab Oceano. Scilicet ſubminiſtratis ei per ſubterraneos meatus vndis: atque vt plus, minuſue aquarum per cuniculos ſubminiſtratur, ita incrementa Nili, vel maiora, vel minora fieri. quoniam non defuerunt, vt apud Melam legimus, cuius verba mox aſſcribam, qui dicerent fluuium circa Antichthonas naſci, cæcoque alueo ſubter maria in nos rurſus emergere. Idcirco dicit, *Quin etiam Auſtrinis ſubter trahit æquor ab oris, Et cæcas deuoluit aquas, tollenſque ſupinus. Cornua Amaſiadas*] Id eſt, Ægyptias. Ab Amaſi rege Ægypti, cuius meminit Lucanus in Nono. Plinius & Mela teſtantur, regnante hoc in Ægypto, viginti millia vrbiũ fuiſſe. Hic violentius quam cæteri regnauit, vt ait Diodorus. Sepelitur in immenſa pyramide, cuius Herodotus meminit & Lucanus, *Non mihi pyramidum tumulis euulſus Amaſis, Atque alij Reges Nilo torrente natabunt?* Ferunt ante Amaſim in Ægypto fuiſſe Reges trecentos & triginta. *Nam triſtis hyems qua naſcitur horret*] Sic Mela, cuius locum Poeta mutuauit. Quod ſi eſt alter orbis, ſuntque oppoſiti nobis a meridie Antichthones, ne illud quidem a vero nimium abſceſſerit, in illis terris ortum amnem, vbi ſubter maria cæco alueo penetrauerit, in noſtris rurſus emergere, & hac re ſolſtitio accreſcere, quod tum hyems ſit vnde oritur. Vadianus enarrator Melæ doctiſs. verum id eſſe, etiam ſi in noſtro orbe oritur, pro Anaxogara explicat. Vadiano noſtro alter non eſt, qui copioſius, eruditius & conſideratius ea, quæ ad Nili naturam quoquo modo accedere poſſunt.

Neque enim flagrante negarim Sole trahi] Nonnulli, inquit Solinus, affirmant fontem eius qui Phiala vocatur, ſyderum motibus excitari, extractumque radiis candentibus cœleſti igne ſuſpendi, non tamen ſine certa legis diſciplina, hoc eſt, lunis cœptantibus. Idem Plinius tradit capite nono Quinti.

Addo niues, imbreſque loci, quos deſpicis, illis
Exhorrere iugis, qui ſummo a vertice fuſi,
Currentem augeſcunt Nilum, cum feruida lampas
Heſperios coquit AEthiopas, Maurosq; bilingues.

Addo niues, imbresq; loci] Libuit eruditiſs. Vadiani noſtri verba aſſcribere, & quod elegantia ſint, & lumen Poetæ verſibus inferant. Sol, inquit, ad Cancri tropicum accedens, locum facit imbribus meridianis & affluẽtiæ aquarum, vt Ariſtoteli, Nearcho, Agathargini, Gnidio, & Diodoro cum primis videtur: rurſum vero ad Cancrum accedens, niues ex altiſſimis illis, quæ ſupra Mauritaniam & Numidiam ſunt, montibus, ſoluens, vt flumina illic accreſcant pari ratione efficit, vt Democritus aſſeruit. Fit itaque, vt illic imbribus exortis, hic ſolutis niuibus, vndæ per medias ſolitudines effluant, & vario flexu tandem corriuent, Nilumque conferciant, vt ad tantam inundationem ſufficiat. Creſcunt vero ſenſim, pro vt illinc Sole latius abeunte, crebriores imbres fiunt: hoc vero

magis

magis accedente, eo vehementius niues ſoluuntur. Hoc Sole Geminos tenente, fieri poteſt: quamquam in Cancro primum Ægypto reddantur aquæ. Fluxus enim longiſſimus eſt, & perpetuis ambagibus ſuſpenditur. In Leone ergo eſt abundantiſſimus, aquis vtrinque ingruentibus. In Virgine decreſcit: quod tum Sol declinationem citius variat, in Æquatorem imminens, & meridianam plagam, quæ intra tropicum Capricorni eſt, æſtu rurſum premens, imbriumque materiam exurens. in Libra enim iam reſidet, vt Plinius ſcribit. *Mauroſque bilingues*] Quoniam duplex eſt Mauritania, vt duplex Æthiopia.

Nec mirere tamen, ſi corpora aduſta calore
Vſquam illic non eſſe niues, nec ab imbribus vllis
Pulſari. dant ſigna plagam: namque aſpice magnum
Atlantem, cui nos olim debere fatemur,
Sed male pro meritis Libyes deuectus in oras
Acriſionæus penſauit munera Perſeus.
Quippe vbi Gorgoneos affixit in ægide vultus,
Palladio Oceanum linquens, & Dorcadas altas,
Ad Mauros deflexit iter, qua vidit Atlanta
Signantem ſpacia, & voluentem ſydera cœli
Obliquæ auctorem Sphæræ, tunc inuidus ille
Vertit in hunc montem, mediis qui ſurgit arenis,
Aſtriferumque alto propulſat vertice olympum.
Qui quamquam exurat Mauruſia Delius arua,
Et nudos calor Autololas, ſub nubibus atris
Piniferum condit caput, horreſcitque videndo.
Nix humeris olli, & glacies dependit ab altis
Cautibus, & largos per concaua ſaxa fluores
Præcipiti eſt ſpectare vado, non ora Atlantis
Æthiopum diuerſa plagæ, dat nomina mons hic
Oceano, Æthiopes illic, & vtrinque videmus
Errantes Mauros, qui olim ſenſere potentis
Fræna Iubæ, dirique manum tremuere Syphacis.

Nec mirere tamen] Reſpondet tacitę obiectioni. Poſſet enim quiſpiam dicere, quo pacto in Æthiopia niues eſſe poſſint, cũ calores illic diuturni ſint & vehementes? Ad cõfutandum autẽ vtitur ſimilitudine vicinioris nobis loci, ſcilicet montis Atlantis Mauritaniæ, vbi quoque; calores eſſe ingentes, incolarum color oſtendit, qui nigra ſunt facie: tamen, vt inferius dicit, in ipſo monte ſunt niues altiſſimæ, cum alias regio intolerabili calore afficiatur. Et per hanc occaſionem mundi regiones recenſet ab Atlante monte, Pomponium Melam, qui etiam ab Aphricæ deſcriptione auſpicatur, vt puto, imitatus. *Cui nos olim debere fatemur*] Scilicet, qui cœlũ a caſu ſuſtinuit. Nota fabula. Fictum idcirco, quoniam Aſtrologiæ fuit peritus, deque Sphęra primus inter homines diſputauit. Locum item fabulæ præbuit, Herculem cœlum ab Atlante ſuſceptum ſuſtiouiſſe, quod Hercules ab Atlante Aſtrologiam didicerit. Annotat Seruius, Atlaotem, Telamonem latine dici, ſicut Nilum Melonem, vt parum ante diximus. Fabulæ meminit Heſiodus in Theogonia, cuius verſus latine citat doctiſs. Camersio Solinianis enarrat. vt de Hercule carmina Claudiani. *Acriſionæus*] Perſeus. Perſei & Gorgonum fabula expoſita eſt. Dicitur autem Acriſiooæus ab Acriſio, quem inter ludendum Perſeus diſco inuitus interfecit. *Qua vidit Atlanta*] Perſeum fuiſſe in Aphrica, atque in vertice Atlantis ſcribunt Plinius cap. primo Quinti, Solinus in Libyę deſcriptione, & Ouidius quarto Tranſmutationum libro. *Mediis qui ſurgit arenis*] Eleganter montem hunc deſcribit, vt Maro quoque libro primo, & quarto Æneid. Et Solinus ait, Atlas mons e media arenarum conſurgit vaſtitate. *Autololas*] Autololes Aphricæ populi, ſola pedum pernicitate memorandi. Sillius in tertio, *Necnon Autololes leuibus gens ignea plantis, Cui ſonipes curſu, cui ceſſerit incitus amnis: Tanta fuga eſt, certant pennæ, campumque volatu Cum rapuere, pedum fruſtra veſtigia quæras*. Et Claudianus, *Repetunt deſerta fugaces Autololes*. Hinc non inelegans prouerbium, *Autololibus fugacior*, de homine mira pedum pernicitate prædito, vel *cuius* (vt inquit Maro) *pedibus timor addidit alas*, vt Camers adnotauit. *Sub nubibus atris*] Tacite rationem phyſicam explicat: quia tantæ eſt celſitudinis, vt frigidam aeris plagam attingat, repercuſſioque radiorum Solarium, vnde calor gignitur in ea aeris parte, non nimium poſſit. *Præcipiti vado*] Id eſt, fluuio. *Non ora Atlantis*] Innuit Æthiopum plagam non eſſe diſſimilem Mauritaniæ, propter calores. Præterea vt Æthiopes nomen dant Oceano, qui Æthiopicus appellatur: ita Atlas facit, vt ſuo nomine mare quoque Atlanticum appelletur. Sumpſit hæc, vt ſequentia omnia de Atlante ex Plinio & Solino. *Vtrinque videmus errantes Mauros*] Alia ratio, quod vtrobique Mauritania eſt. Nam aliqui dicunt Nilum oriri in iugis inferioris Mauritaniæ, qui ibi Nigris appelletur. *Fræna Iubæ*] Hic vtriuſque Mauritaniæ regno potitus eſt, ait Solinus. Plinius idem ſcribit, adiiciens, ſtudiorum claritate memorabiliorem, quam regno. *Syphacis*] Syphax Numidiæ rex, cuius hiſtoriam copioſe ſcribunt Liuius, Frontinus, Saluſtius, Florus, Sillius decimo ſeptimo. Is quoniam ictum cum Romanis fœdus fregerit, & Carthaginenſibus adhæſerit, victus tandem, & captus a P. Scipione, vita functus, in triumpho ductus eſt. Sillius libro vltimo, Ante Syphax feretro reſidens, captiua premebat Lumina, & auratæ ſeruabant colla cathenæ.

Hunc igitur ſummo qui vertice nubila pulſat,
Quis credat non ferre polos, & lambere Lunam?
Nocte ſtrepunt nemora, & crebris micat ignib. vmbra,

Hunc igitur] Hinc auſpicatur locorum deſcriptionem. *Lambere Lunam*] Solinus. In viciniam lunaris circuli, vltra nubes caput condit.

Cymbalaq; audiri fama eſt, Faunoſq; bicornes
Exultare ſono, laſciuaque tympana truncis
Pulſari, & Satyros cantu producere noctem.
Sed cum clara dies humentem reppulit vmbram,
Cuncta ſilent, nulluſque locis auditur in illis
Mortalis, ſolum horror ineſt & maxima montis
Relligio, ſyluiſque Deos errare ſub altis
Plebeios fama eſt. nam poſtquam ſtellifer Atlas
Suſtinuit q; Iouem, atque humeris fulciuit olympum,
Numina quæ occuluit, ſcabriſq; recondidit antris
Seruat adhuc, ſecumq; tenet, neue vllus oberrans
Montibus inſpiciat Diuos, in luce ſilendi
Mos illis, ſed nocte ſonant, arcentq; profanos.
Hinc nomen populis, & adhuc memorantur Atlantes
Ambagum immunes ſomni, gens impia Phœbo.
Quippe vt ab Oceano rutilum crinitus Apollo
Exerit os, rurſuſque diem componit olympo,
Hunc ſequitur diris, & numinis arguit ignes.
Aſpice qua Heſperidum ſyluæ tolluntur, & olim
Auricomum nemus, & non veri poma draconis.
Namq; ibi transfundens ſinuoſa volumina Tethys
Huic ſimilis tractu eſt, tortiſque exæſtuat vndis,
Vnde locum vulgo nacta eſt ſibi fabula mendax.
Reſpice & infrænes Numidas, fractiq; Iugurthæ
Imperium, Syphaciſq; vrbes, & regna Micipſæ,
Getulumque genus, Maſſæſyloſque furentes,
Quiq; fluit tumidus ripis titubantibus Ancon.
Nonne vides quantum turres extollat in auras
Tabraca? Romuleique olim memoranda Catonis
Vrbs nece, quam parua eſt? Rathaaque æmula Romæ
Carthago vt iacet? & vix noſcitur vrbis imago.
At quæ non longo ſunt condita mœnia tractu
Thaſſon, & vndantes Syrti pulſante Theenas
Appellant: vbi torta vadis, conuulſaque vento
Æquora dant ſonitum, refluitque, fluitque repente
Inſtabilis natura freti, nunc aurea lambit
Sydera, & exurgens prætervolat aera fluctus.
Nunc hæret, preſſoque illidit gurgite puppes
In breuia, & ſcopulos, ſubterque latentia ſaxa.

Nocte ſtrepunt nemora] Hæc Poeta, vt iam diximus, a Plinio mutuauit. lege eius caput primum quinti libri. Similia ſcribunt Strabo libro Geographiæ decimo ſeptimo & Herodot. quarto. *Ambagum immunes ſomni*] Et hæc tradit ipſe Plinius cap. octauo quinti libri, & prope eadem ſcribunt Mela libro primo, Solinus vbi intimas Libyæ gentes memorat. Herodotus libro quarto, Capella Sexto, & Arianus. Diodorus autem quæ de Atlantibus refert, multo ab iis aliena ſunt. Lege eum libro quarto. *Hunc ſequitur diris*] Dum ipſis eſt circa verticem: nam tunc ob motam intolerando æſtu afficit. Vnde, vt ait Solinus, diris Solis exortus excipiunt, diris Occaſus proſequuntur, vſtique torrentis plagæ ſydere oderunt Deum lucis.

Et non veri Draconis] Declarat fabulæ veritatem, vt refertur a Plinio & Solino. Nam Palephatus aliter in libro, quem de falſis hiſtoriis inſcripſit, vt libro primo retuli. Fabulam ſcribunt Diodorus in Quarto, Lactantius interpres ſecundo commentario, Seruius in quarto Æneid, ſuper illud, *Heſperidum templi cuſtos.* *Sinuoſa volumina Tethys*] Solinus de hortis Heſperidum, & peruigili Dracone, Ne famę licentia, inquit, vulneretur fides, & ratio hæc eſt. Flexuoſo meatu æſtuarium e mari fertur, adeo ſinuoſis lateribus tortuoſum, vt viſentibus procul lapſus anguineos fracta vertigine mentiatur. Ita quod hortos appellauere circundat. Vnde pomorum cuſtodem interpretantes, ſtruxerunt iter ad mendacium fabulandi. *Infrænes Numidas*] Strabo autor eſt libro Geographiæ vltimo, Numidas ante regem Maſsiniſſam a communibus hominum moribus exulaſſe. Vel dixit *infrænes*, reſpiciens ad Carthaginem Romæ æmulam. Sunt & aliæ gentes Nomades appellatæ, ob conſimilem nominis cauſſam, quam tradit Plinius. *Fracti Iugurthæ*] In hoc fuit, inquit Florus, quod poſt Hannibalem timeretur. Quippe rex calIidiſſimus, populum Romanum armis inclytum, & inuictum opibus aggreſſus eſt: & citra ſpem omnium, fortuna ceſſit, vt Rex fraude præcipuus, fraude caperetur. De bello contra Iugurtham geſto, habes Saluſtium: meminit Plutarchus in vitis Marij & Sillæ, item Frontinus, Eutropius, Oroſius, Euſebius. *Syphacis*] Cuius iam memini, ſed minutius fortaſſe quam adnotari debeat, mediam huius vocis ſyllabam eſſe ancipitem. Nam ſuperius exemplo Iuuenalis extendit, hic breuem protulit, vt Claudianus, *Compulimus durum Syphacem.* *Micipſa*] Filius hic fuit regis Maſſiliorum Maſiniſſæ, qui octuageſimo ſexto anno filium procreauit. autores ſunt Plinius, Val. Maximus, Solinus. *Getulumque genus*] Sub Atlante meridiem verſus Getuli ſunt, gens maxima Athenodoto Garthez. Sub Auguſto a L. Coſſo, qui Getulicus eſt cognominatus domiti, ſcribit Florus. *Maſſæſylos*] Hanc gentem extinctam eſſe Plinius autor eſt. Furentes dicit, propter crebra bella, in quæ fuit prona, quibus & tandem attenuata & protrita eſt. *Ancon*] Inter Icoſium & Vtiſiam Numidiæ vrbes Ancus & Nabar effluunt, inquit Mela. *Tabraca*] Minoris Aphricæ oppidum eodem autore Mela. Sillio Sabatra, aliis Tabatra: quod minime mirum eſt. Barbara enim vocabula, vt admonent Hermo & Vadianus, nō ſemper eodem ſono vtraque lingua efferri conſueuerunt. *Memoranda vrbs nece Catonis*] Vtica, quæ, vt Strabo ait, facile prima hoc littore habita eſt ſecundum Carthaginem. Nam diruta ea, metropolis fuit receptaculum Romanorum ad res in Libya gerendas, fato Catonis inſignis, vt inquit Solinus,

de

de cuius interitu lege Gellium cap.decimo octauo decimiquinti, Lactantiũ eod.cap.de falſa ſapientia, Auguſtinum lib.primo Ciuit.Dei.Valer.Maximum in Tertio,Ciceronem primo Officiorum & Tuſcul.quæſtionum.Laudes huius Catonis ſcribunt præter ſupradictos,Liuius, Plinius,Plutar.Hircius,Seneca,Lucanus,Horarius,cæteri. *Rhateaq, Roma*] Id eſt,Troianæ,a monte qui in Troia eſt, vt diximus. *Carthago*] Huius ſitum,magnitudinem ac potentiam ſcribit Strabo libro vlt.Quando item,& a quibus,& quo aſtu condita eſt,docet Iuſtinus lib.xviij.Idque canunt Maro, & Sillius vterque libro primo. *Et vix noſcitur vrbis imago*] Sic legendum ex emendato exemplari,pro eo, & vix vrbis continet vmbram, vt ædit̃io vulgara habet. Fuit autem pluries a diuerſis reſtitura, ſed non ad priſtinum ſplendorem.Strabo diuo Cæſari inſtaurationem eius aſſcribit,alij aliis. *Thaſſon*] Retulit libro tertio huius ſitum inſulæ, vino ſuo quod Thaſium dictum eſt,celebris Plinio. *Theenas*] Sic Ptolemæo,non Theanæ. Syrti ἀπὸ τοῦ σύρειν,id eſt,a trahendo: quoniam fluctus ita trahit aquas, vt in littore ſicca arena relinquatur aliquando. Sunt autem duæ Syrtes,maior,& minor,de quibus Lucanus in nono,Sillius in fine Tertij,Saluſtius in Iugurthino,Mela libro primo,Solinus in cõmemoratione Aphricæ,Plinius libro quinto,Strabo libro vltimo. *Conuulſaq, vento æquora*] Idem ſcribit Saluſtius. Plinius tamen,quo cum Mela & Polybius conueniunt,æſtum Syrtium cœlo magis quam tempeſtatibus tribuit. Solinus Syrtes inacceſſas vadoſum & reciprocum mare efficere ait. Reliqua apud autores iam citatos. Libuit adſcribere,quod a Camerte obſeruatum eſt. Ex Syrtium natura, & nauigandi illac difficultate prouerbiali figura a Lucano dictum, *Syrtes audax ſperat ſibi cedere virtus*, in rem arduam & factu difficillimam dici cõſueuit. Rurſus cum ingens periculum euaſerimus,conſimili figura dicimus,*Traiecta ſyrtis*. Vtitur hac Propertius libro tertio. *Inſtabilis natura freti*] Syrtis intelligit. *Preſſoque illidit gurgite puppes*] Polybius lib.primi punici belli ſecundo,C.Seruilium, & Gn.Sempronium iuxta Memningen Lotophagorum inſulam claſſe in vado hęſiſſe ſcribit,magno periculo: propterea,quod eam maris fluxus in arido deſtituiſſet: mox vero ab vnda redeunte ſublatam,eoſque hoc modo periculum euaſiſſe.

Sed quæ lata palus procul eſt a littore Syrtis,
Edidit armatam iam primum Pallada terris,
Vnde ſuum cognomen habet Tritonis ab vnda.
Quare vt natalis lux ſit celerrima ſacri
Virginei,trepidant cœtus,ludicraq, magnæ
Indigenæ (vt fama eſt) celebrantes feſta Mineruæ,
Et plaudunt turba,& campo ſalit innuba pubes.
Hinc OEa,Cinyphs vagus,deinde altera Leptis,
Lotophagumq, genus,Cyrenarumque coloni
Fratribus & nunquam delebilis ara Philenis.

Sed quæ lata palus procul eſt] Alij aliis in locis paludem hanc ſtatuerunt, vt Plinius obſeruauit. *Edidit armatam Pallada*] Sillius libro tertio, *Hinc qui ſtagna colunt Tritonidos alta paludis. Qua virgo (vt fama eſt) bellatrix inclyta lympha, Inuento primam Libyen perfudit oliuo.* Et abunde inter cætera ſuperius dictum eſt, quod ad illam primum apparuiſſe Palladem vetuſtas credidit. Quanquã ſint aliæ nominis cauſſæ,iidem a nobis relatæ. *Quare vt natalis lux*] Idem ſcribit Mela libro primo. *Hinc OEa, Cinyphs vagus, deinde altera Leptis.* Solinus inquit, Achæi Tripolim lingua ſua ſignant de trium vrbium numero, OEæ, Taphræ, Leptis magnæ,ſecundum lectionem Vadiani. Camers enim Hermolai cenſuram ſecutus,repoſuit Taphrę, Abrotani,Leptis magnæ. Non it tamen infitias,eſſe in Aphrica vrbem, quæ OEa dicta eſt, per œ diphthongum: quoniam per æ, Colchica vrbs eſt,ex qua Circen Ææam cognominant, vt diximus alibi. Poeta autem Melæ verba protulit. nam is ait, Vltra eſt OEa oppidum, & Cinyphs fluuius per vberrima arua decidens: tum Leptis altera. Duo namque ſunt eiuſdem appellationis oppida in Africa. vtraque ad Syrtes poſita,de quibus Melam lege, & illic Vadianum. *Lotophagumque genus*] De horum ſitu inter autores non conuenit. Lege eundem Vadianum. Nomen populo dedit Lotos arbor ſuauiſſimi fructus: de qua plura Plinius, Theophraſtus, & Dioſcorides: & græco prouerbio locum. Latine, *Lotum comediſti.* *Cyrenarumque Coloni*] Diximus Cyreniacam regionem vocatam Pentapolim, a numero ciuitatum,quæ in ea continentur,ſupra nominatarum. Percelebris famæ olim fuit regio: quod viros rebus magnis idoneos aluerit. Omnium autem Cyrene clariſſima,quæ nomen etiam circumiacenti regioni dedit. Reliqua copioſe tradunt clariſſimi illi duo enarratores, alter Melæ, alter Solini. *Ara Philenis*] Phileni fratres a Carthaginenſibus miſſi contra Cyrenaicos,viui ſepulti ſunt, & ſe vitamque ſuam reipublicæ condonauerunt. Vnde eo in loco fratribus a Carthaginenſibus conſecratæ,& priuati honores domi inſtituti.Hiſtoriæ meminit Valerius & Saluſtius in Iugurt.

Nec procul,o nutrix,magni delubra Tonantis
Aſpice,quæ ſteterant olim,qua paupere templo
Corniger a nudis colitur Naſamonibus Ammon.
Hasbytæ vicina tenent,oramque ſubinde
Contigui Garamantes arant,qui nulla putarunt
Connubia,exortes tedæ,nec fœdera norunt,
Sed paſſim quaſ ſaua trahit, retrahitque cupido,
Exercent Venerem,communemq, itur in vſum.

Paupere templo] Sequitur Lucanũ, qui ita etiam de Ammone Ioue cecinit in nono. Vnde Politianus Domitiũ Infamis Poetæ norat interpretem, quod templum Ammonis pauperrimum inter magnificentiſſima orbis terrarum ædificia connumerarit,capi. quinquageſimo ſecundo primæ Miſcellan. Centuriæ.

Haſbyta] Sic Plinio, & Herodoto,

Verum vt cuncta ſcias, retro quæ ſurgit ad auras
Vrbs antiqua potens, & quæ Cornelia caſtra
Reſpicit, & Libycum portu procumbit in æquor.
Diua, inquam, quis ſceptra tenet? tunc illa viciſſim
Sic ait: Infidis rex hic ferus imperat Aphris,
Hæc Thunex olim, dein nomine dicta Thyniſſa eſt.
Iamq; erit ille dies, cum transfreta tendet Iberus
Miles, & armata Libycas rate perleget vndas,
Diripietq; vrbes, populisq; immanibus Vzan,
Hiſpanamque aciem, & gentes mirabitur actas,
Exitio Libyes, & fracto rege Thyniſſa
Perget Adyrmachidum, cum rex Vaccæus in oram
Arctaque barbaricis imponet vinda Alitambis.

Dionyſio Aſbyſtæ. Hermolaum lege de hoc nomine diſſereotem. *Communem itur in vſum*] Idem ſcribunt Mela libro primo, Solinus in Æthiopiæ deſcriptiooe, Plinius libro quinto, Lactantius Tertio, Ariſtoteles cap. ſecundo Secundi Politicorum, diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum. Sunt & aliæ gentes matrimoniorum expertes, quas tetigit apud Solinum Camers. *Verum vt cuncta ſcias*] De induſtria crediderim hoc a Poeta factum, quaſi quod Minerua oblita fuerit recēſere de Thyoiſſa oppido, Tunis veteres, de quo Polyb. recentiores Thyniſſam Tunctum, item Tunicium alij vocant, vt retuli in Scholiis in immanitate Pontani. *Cornelia caſtra*] Quoniam Cornelius Balbus eam regionem, vt ſuperius tetigi, armis Romanis ſubegit. *In æquor Libycum*] In ſinum Carthaginenſem. *Rex ferus*] Intelligit regem Tuniſæ, ſic nunc appellant, quo cum Hiſpaniarum Rex Ferdioandus, Caroli Quinti auus Maternus, ingentia geſſit bella. Eſt is hodie, vt aliæ pleræque regiæ in Aphrica ciuitates, Carolo, ceu Hiſpanorum regi, tributarius. *Thunex*] Sic etiam appellatur ab Appiano Marcellino. *Iamque erit ille dies*] Vaticinio rei euentus reſpondit. *Vzan Rex Vaccæus*] Id eſt, Hiſpanus. Vaccæi enim ſunt populi Hiſpaniæ, quorum Tyde vrbs, cuius Sillius meminit, hodie Tude, vt ait Volaterranus. Vaccæorum fit mentio apud Diod. Siculum lib. ſexto.

Dixit, & AEgypti flexit ſua lumina terris.
Monſtrat & Arſinoen, & centeno cardine Thebas,
Spectantemq; alti cataractam Elephantida Nili
Bubaſtin, Memphimq; ſacram, Argolicamq; Canopum,
Atque Sayn, vigilemque Pharon, iam littus Abydi,
Memnoniaſque vrbes, Ptolemæorumque ſuperbum
Imperium, antiquis cantataque mœnia Lagi,
Incertique omnes oſtentat Oſiridis vrnas,
Iſeumque Serapin, & Idaliam Momemphim,
Syſtraque latrantis miratur Anubidis æra,
Quæque ſub imperio tenuit rēgnator Amaſis,
Et Meroen, biſidumque amnem, extremamque Syenem.

Ægypti terris] Huius ſitum, formam, magnitudinem, incolarumque mores, copioſe ſcribunt Herodotus, Strabo, Diodorus: ex quibus colligimus, non fuiſſe olim eos Ægypti terminos, qui modo ſunt. Hæc plura quā alia omnis regio mirabilia habet: quorum præter eos qui ſupra meminere, Iuſtinus, Euſebius, cęteri. Nomen terræ inditum dicunt ab Ægypto Beli filio. Huius fertilitas etiam inter anguſtos limites reſpōdet Libyæ & Syriæ, quas vtrinque vicinas habet: in Adagiumque abijt, *Sulcus Ægypti Libyæ arenas non curat*, refert Vadianus.

Arſinoe] Ptolemæorum ædificium, vt Berenice ex fœminis. *Centeno cardine Thebas*] Iuuenalis, *Atque vetus Thebæ centum iacet obruta portis.* Deſtructa quondam a Cambyſe, ab Oſiri condita. Totam fuiſſe penſilem tradit Plinius. Porro Stephanus docet, nonem vrbes fuiſſe, quæ Thebæ dictę ſunt. Ægypti Theben. Cato eſt autor hanc vicos habuiſſe ad tria millia, portas centum, vnde Hecatopylos Homero, cuius verſus refert Strabo lib. vlt. *Cataractam Elephantida*] Quoniam apud Elephantidem oppidum cadit Nilus. Sunt autem in Nilo, authore Diodoro cataractæ plures. *Bubaſtin*] In hac Dianæ templum, quam Bubaſtin nominant, clariſſimum fuit, meminit Herodotus.

Memphimque ſacram] Propter Apidis cultum. Hodie Alcayrum dici, & regiam Sultani eſſe putant. *Argolicam Canopum*] Propter Menelai gubernatorem, illic, vt diximus, ſepultum. *Sayn*] A qua Saytani Herodoto. *Vigilemque Pharon*] Quod nocturnis ignibus flagrat in Nautarum ſalutem. Lege Marcellinum lib. 22. poſt Plinium & Solinum. *Iam littus Abydi*] Regionem & territorium, vt ita dicam. multa de hac vrbe Strabo, Plinius. *Memnoniaſque vrbes*] Quæ Memnonis regis Imperio ſubiectæ erant, vt Abydos ipſa. autor Solinus. *Ptolemæorumq; ſuperbum Imperium*] Indicat Alexandriam, & quidquid ſub Ptolemæorum imperio fuit. De vrbe Alexandria tot ab hiſtoricis relata, vt nemo fere ſit, qui non eius excellentiam plene norit. Primus Ptolemæus apud Alexandrum maxima fuit autoritate, Lagi filius: mortuo Alexandro, Ægypto, Aphricæ & parti Arabiæ imperauit. Huius filius fuit Ptolemæus Philadelphus Stratonis Philoſophi diſcipulus, qui mirabilem illam bibliothecam cōdidit. Quicunque autem Alexandriæ & Ægypto regnauerunt, Ptolemæi ſunt appellati. Durauit eorum regnum vſq; ad Ptolemæum Dionyſium, qui vt Dictatori Cęſari gratificaretur, caput Pompeio abſcidit, ideoque dicit, *Antiquis cantataq; mœnia Lagi*] Reſpiciens ad origiTē Ptolemæorum, qui a Lago deriuantur, cuius meminit Lucanus in Quinto: vbi inuehitur in Ptolemæum ingratum Pompeio, quem iuſſit interfici, quanquam eſſet eius beneficio in regno confirmatus. Alexandro magno Ptolemæus Lagi militis gregarij filius ſucceſſit in regno Ægypti, a quo reliqui Ptolemæi, vt iam dictū eſt, deducti ſunt. Horum texit ſeriem Strabo lib. geographiæ 17. *Incertiq; omnes oſtentat Oſiridis vrnas*] Oſiris cum a Typhone fratre dilaniatus eſſet, inuenta eius fruſta lo

eius vxor occulte variis in locis ſepeliuit, ne ſcilicet a Typhone iterum eruerentur: & idcirco dixit, *omnes vrnas incerti Oſiridis*. Hāc rem diffuſius narrat Diodorus Siculus in primo. *Iſaum Serapin*] Ab Iſide dictum. De quo multa apud Euſebium de præparatione Euangelica. Lactantius ſentit eundem eſſe Oſirim, qui & Serapis, ſed mortuo Oſiri Serapidis illi appellationē tributam. ſic & Romulo poſt mortem Quirino nomen fuiſſe. Intelligit autē templum Serapis, ſeu Apis. *Momemphin Idaliam*] Ciuitatem Ægypti, in qua ædes erat Veneri ſacra. meminit huius vrbis Herodotus in Euterpe. Strabo autē dicit, Momemphitæ Venerem colunt, & ſacram Vaccam alunt, quemadmodum Memphitæ Apin. *Ærea ſiſtra*] Erant & argentea & aurea, teſte Apuleio. *Latrantis Anubidis*] Sic & a Propertio. *Auſa Iouis noſtro latrantem opponere Anubin*. Maro Latratorem appellat, vt diximus. Hunc capite canino fingunt Ægyptij, cuſtodem eſſe Iſiæ corporis ac Oſiridis. Iuuenalis deriſorem plangentis populi vocat ſatyra Sexta, quod in ſacris Oſiridis lamentabantur in principio, deinde quaſi repertum producebant, mœroremq; in gaudiū vertebant. *Amaſis*] De hoc plura Diodorus, & Herodotus, quos vbi legeris, cognoſces hunc fœliciſſimum fuiſſe. diximus pauca de eo pro breuitate inſtituta.

Meroen] Et paulo ante huius mentio facta eſt Inſulæ. *Biſiduum amnem*] Id eſt, Nilum, qui in duas partes apud Meroen diuiditur, altera ex parte Aſtaboras, altera Aſtapus dictus eſt. Vbi rurſus coit, ibi nomen hoc capit, autor eſt Mela. *Extremamq; Syenen*] Intellige quantū ad Ægypti terminos pertinet. Nam Solinus inquit, ditionis Ægyptiæ eſſe incipit a Syene, loquens de Nilo: extremam ergo, ſcilicet vrbium Ægypti.

Mox Arabas, Syriamq; docet, claramq; Sophenen,
Sidonemque, Palæſtinamque, & regna Seleuci,
Et ſeptem duplici regionem flumine monſtrat.
Hac ait Euphrates, piger hac de vertice Tigris
Labitur Armenio, ſed mox cum flumine Medos
Abluit, augeſcit curſum, veloxq; ſub ima
Mergitur, & vaſto frangit ſua cornua Tauro.
Inde Semiramiam ex alto Babylona recenſet.
Chaldæumque genus, Darijque inuia regna.
Inde tuas Carmane plagas, portuſque remenſa eſt
Oceano in magno, & Gangem memorauit & Indum.

Mox Arabas] Arabia enim poſt Peluſiacum oſtium Nili incipit, ad mare rubrū pertinens. Syria antē introrſus tenet littora terraſque. Hæc in multas diuiditur regiones. Nam in ea eſt, inquit Mela, & Meſopotamia, & Damaſcene, & Adiabene, & Babylonia, & Iudæa, & Sophene. *Sidonem*] Id eſt, Phœnicem, in qua vrbs Sidon maritimarū vrbium antequā a Perſis caperetur maxima, vt author eſt Mela. Ab ea Sidonia Dido dicitur, & Sidonias oſtentat opes dixit. *Palæſtinam*] Quæ Sophenæ, quæ Syriæ pars eſt, iungitur. Illa a Palæſtin olim illic metropoli nomen babet. Vnde Palæſtini, qui iidē cum his ſunt, quos ſacra hiſtoria Philiſtim & Philiſtinos nominat, de quibus in libris Baſileon ſit mentio. *Et regna Seleuci*] Id eſt, Antiochia. Pompunius. A ſinu ingenti Phœnicis reliqua pars Syrię incipit, cui Antiochiæ cognomē additur, & in ora eius vrbes Seleucia, Paltos, Beritos, Laodicæa, Arados. *Et ſeptem duplici regionem flumine monſtrat*] Id eſt, Meſopotamiam: quam vocem interpres Dionyſij appoſite tranſtulit in latinū Medamnem, quaſi medifluuiam. Quod medias has terras amnes flumine cingunt, ſcilicet Euphrates & Tigris. meſos medius, potamos fluuius dicitur.

Hac ait Euphrates] Moſes cap. 2 Geneſeos, Ioſephus eod. cap. primi Antiquitatum, ſcribunt hęc flumina ex Paradiſo effluere, vt & Phiſon, id eſt, Gangē, & Geon, hoc eſt, Nilum. Quod nonnullis non aliter verum eſſe videtur quā allegorice. Contra diuus Auguſtinus ſentit, diluens quæ in contrarium adduci ſolent. Diuus Hieronymus interpretatur Euphratē frugiferum, ſiue creſcentem. Aſtipulatur ſacer Ambroſius cap. tertio eius libri, quem de Paradiſo inſcripſit. *Armenio vertice*] Vt Solinus ſcribit, Tigris in Armenię maioris regione caput tollit, miro quam lucido cōſpicuoq; fonte in loco edito. vnde dixit, *vertice*. Plinius tamen in planicie oriri dicit. vnde Camers cenſet apud Solinum legendum, *haud edito loco*. *Piger labitur*] Siquidē eodem autore, primū pigre fluit, nec cum ſuo nomine. At cum fines Medorū inuectus eſt, Tigris ſtatim dicitur, nomine indito a velocitate. Ita enim, inquit Plinius & Solinus, appellant Medi ſagittam, vt dictū eſt ſuperius. *Veloxq; ſub ima mergitur, & vaſto frangit ſua cornua Tauro*] Sic Plinius, a quo Poeta hunc locū ſumpſit, de Tigri loquens, Tranſuectuſq;, ait, occurrente Tauro in ſpecu mergitur, ſubterq; lapſus a latere altero eius erupit. Hoc ipſum Solinus, D. Auguſtinus, & alij plures tradunt nō ſolū de Tigri, ſed ipſo quoq; Euphrate: quem maior etiā fundit Armenia, teſte Solino. Sunt qui vnum vtriq; flumini fontē dant, vt Moſes, Boetius, Lucanus. *Semiramiam Babylona*] A Semiramide conditam, quondam Chaldæorum caput, qui, vt inquit Diodorus, Babyloniorum ſunt antiquiſſimi. Sunt autē & ipſi Meſopotamij. Chaldæos Deo ſimiles, Dionyſius ait, quod iactabant ſe prædicere futura cum ex aſtris, tum aliis rebus plurimis. Id autē non niſi Dei, vel Deo pleni proprium eſſe, noſtrates Theologi comprobant, dicit Camers. *Inuia*] Inacceſſa. *Darij*] Regis Perſarum notiſſimi, cuius in primo meminit quoq; Poeta. *Inde tuas Carmane plagas*] Nam vltra Perſidem Carmania eſt, maioris Aſiæ regio. Diximus libro 1 de duplici Carmania. *Portuq; remenſa eſt*] Recenſendo ſcilicet vſque ad Gangem & Indum flumina Indiæ.

Hinc alias vrbes, populoſque, & Bactra veneno
Exarmata docet, Parthoſque in Marte fugaces,
Hyrcanumque fretum, & Scythicos mirata receſſus
Oſtendit, Tanaim ingentem, qui diuidit alueo

Hinc alias vrbes] Id eſt, ab India recedēs, incipit narrare mediterraneas, vt ita dicam, plagas. *Bactra veneno exarmata docet*] Quoniam Bactriani ſagittas veneno inficere conſueue-

Europam, atque Aſiam, & mundum diſcriminat vnda.
Et Nilo par nomen habet, nec deſinit illic,
Sed totam Armeniam, Cilicaſque, antrumque canebat
Corycium, Phrygioſque Lares, & Pergama Troia,
Humentemq; Idam, & pelagus, cur inde feratur
Ægæum in præceps, nullaſue reciprocet vndas.

runt, vt Parthi, Medi, & cęteri Aſiatici populi. *Fugaces*] Proprium Parthorum epithetum. *Scythicos receſſus*] Vt plurimum enim Scythæ montes inhabitant inacceſſibiles. *Ingentem Tanaim*] Strabo incertæ ait eſſe originis. Vero tamen ſimillimum eſt, ex Riphæis deſcendere, qui immanibus iugis Arcton proſpiciunt. De hoc vide elegans, vt omnia, ſcholium Vadiani apud Melam iuxta primi finem. *Diuidit Europam atque Aſiam*] Dionyſius, Europam Aſiæ Tanais diſiungit ab oris. vnde ſequitur, *Et Nilo par nomen habet*] Quia, vt Nilus in meridiana plaga, Aphricam ab Aſia diuidit, ſic etiam Tanais in ſeptentrionali Aſiam ab Europa diſiungit. *Sed totam Armeniam*] Quæ in maiorem & minorem diuiditur Armeniam. *Cilicas*] Quibus Cilices finibus terminentur, docet Ptolemæus in quinto, & prima tabul. Aſiæ Cilices tum mendacij, tum furacitatis nomine male audiuerunt, vt adagium inde natum admonet. Hoc nomine nunc vulgo notari Traiectinos refert Eraſmus. *Antrum Corycium*] In quo optimus Crocus naſcitur, teſte Strabone. Hunc ſpecum copioſe deſcribit Mela. Meminit Lucanus in tertio & octauo. Eſt & eius nominis ſpecus in Parnaſſo monte, de quo Herodotus, Strabo, Statius, cæteri. *Phrygioſque lares*] Phrygum ſedes, quarum tutelares dij Penates exiſtimantur, eoſdem & Lares vocabant, teſte Parthaſio. Sino, deos Penates teſtatur apud Maronem in ſecundo, ibi. *Vos æterni ignes*. Phrygum regio ampliſſima eſt, diuiditurque in maiorem & minorem, eſtq; frequens pluribus vicis quam vrbibus. Phryges cum cæteris de vetuſtate contendunt. authores habes Plinium, Ptolemæum, Curtium, & Euſebium de Præparatione Euangelica. Sortita eſt autem regio nomen a Phrygio oppido Macedoniæ, ſiue Brygio, vt gentili Macedonũ lingua nominatur. Vnde colonos aiunt profectos in Phrygiam. Alij a Phryxo, quaſi Phryxios, literarum immutatione: quod is illuc primum delatus ab ariete fuerit. *Humentemq; Idam*] Ex Ida enim Homerus tradit multa oriri flumina. *Et pelagus cur inde feratur Ægæum in præceps*] Hoc eſt, ſemper deorſum tendat Gades verſus. *Nullas ve reciprocet vndas*] Inſtar cæterorum marium. Ægæum enim mare ſemper ad Oceanum tendit, & nunquam reciprocatur: & idcirco nonnulli crediderunt omnium marium, etiam ipſius Oceani Męotim paludem parentem eſſe, vnde omnia maria originem haberent. autor eſt Dionyſius.

Iam Thracum montes oculis, & Achaica luſtrat
Mœnia, iam centum magnæ canit oppida Cretæ.
Mox Italos monſtrat fines, venturaque pandit
Bella per Auſonias terras, cum turbidus alueo
Eridanus fluet, & ſpumabit ſanguine littus.
Hinc Pyrenæas Alpes, Galloſque frementes
Laudat, & Hiſpano fecit ſibi littore finem.

Iam Thracum montes] Nunc Europam proſequitur, in qua parum immoratur, ac tanquam a notioribus pedem retraxit. Montes autem ſunt notiſſimi poetarũ cantu, Hæmus, Rhodope, Orbelus. De Thracum moribus lege Solinum poſt Herodotũ & Melam. *Achaica mœnia*] Achaiæ vrbes, Piſas, Elidem, cæteræque, quarũ Geographi meminere. *Magna Creta*] Apud Appianũ legimus, Inſularum quaſdã ſingulariter magnas, quaſdam minores a Gręcis dictas. Sunt autẽ magnę, Cyprus, Creta, Rhodus, Eubœa, Sicilia, Sardinia, Cyrnos. Reliquæ ab his comparatione quadã minores nuncupantur. Vel dicit *magnæ*, propter mira plurima, quæ in ea facta traduntur, quorũ meminit Solinus præcipue. *Centum oppida*] Inde Hecatopolis cognominata. Maro de Cretenſibus, *Centum vrbes habitant magnas*. Ouidius, *Non hoc, quæ centum ſuſtinet vrbes Quamuis ſit mendax Creta negare poteſt*. Nã inter alia vitia, mendaciũ fuiſſe peculiare vel diui Pauli teſtimoniũ probat ob Epimenidis verſiculũ ab eo citatũ in epiſtola ad Titum. Refert Eraſmus aliquot prouerbia de Cretenſibus vſurpata, quorũ Legiſlator multa contra morum honeſtatẽ ſanciuit, quæ notauit Ariſtoteles lib. Politic. 2. *Italos fines*] Intuere primam tabulã Europæ ſextam Ptolemæi, vt videre Italiã videaris: mox limites inquire: tũ qui ſit Apennini procurſus obſerua. Inde inſignia oppida, fluminaq;, vt vltra citraq; iacent, viſu ſequere eo modo quo tradit Mela. Sic admonet Vadianus. *Bella per Auſonias terras*] Prognoſticon futurorũ bellorum Cæſaris Maximiliani, & Gallorum ac Venetorum, quæ poſtea contigere. Italiæ populos, vrbeſque Plinius late deſcribit, Sillius in 8. Maro octauo item & decimo, Strabo aliquot libris, Mela, Solinus, item cæteri.

Eridanus] Scribit Appianus, Eridanum & Rhodanum flumina paruo inter ſe ſpacio caput exerere. Ex his, inquit, alter per Celtas, qui ſupra Alpes incolunt, in Tyrrhenũ mare diffunditur, alter vero intra Alpes ſupra Ionium ſinum elapſus, pro Eridano Padi nomen aſſumit. *Pyrenæas Alpes*] Pyrenæo Hiſpaniæ, Galliæq; diſterminantur, promontoriis in duo diuerſa maria proiectis. De Pyrenæis montib. plura ſcribit, vt alibi indicauimus, Sillius in tertio, quamuis fabuloſe: tamen, vt ait vere Camers, eleganter. Item Strabo, Mela, cæterique. Hiſpaniæ laudes pete a Cælio Rhodigino: qui & de Gallorum moribus nonnulla ſcite recollegit libro antiquarum lectionum decimo.

Et iam deſierat, cum ſic ego talia contra:
Omnia percæpi felix Dea, tu modo regna
Norica, Germanoſque meos, patriamque recenſe.
Annuit, & breuiter ſic talibus orſa capeſſit,

Norica regna] Et rerum ſcriptores, & Geographi non conueniunt in Noricorũ deſcriptione. Cõſtat quoq; Noricam regionem olim non fuiſſe, vbi nũc ſita eſt. Quorundam ſententia eſt

quos

quos Poeta ſequitur, eos eſſe Noricos, quos hodie Bauaros appellamus. De Noricis diligenter, vt omnia de Germanicis rebus, ſcripſit Irenicus libro primo. *Patriam*] Sentit, vt puto, Heidelbergum, & loca Palatini ad Rhenum. *Recenſe*] Hoc eſt, ab alto oſtende. Hic ergo ſumpta occaſione, diffuſiore ſtilo Germaniæ deſcriptionem proſequitur.

Poſtquam Parrhaſias amor eſt nunc ire per vrbes,
Germanumq́ ſolum, & populos luſtrare potentes,
Incipiam. Gelidis qua Rhætia diuidit Arcto
Montibus Heſperiam, niuibuſque ingentibus horret,
Clauditur externis nunquam violabile regnum
Gentibus, atq́ vltra Germania panditur Alpes.
At qua Sol oriens ſpargit ſua lumina Titan,
Iſtula Sarmaticos fines diſcriminat amnis
Cimbrica naufragum qua porrigit Amphitrite
Littus, in extremo finitur margine tellus.

Parrhaſias vrbes] Id eſt, Arcto Vrſæ expoſitas. *Populos potentes*] Hoc eſt, gentes inſignium virium, animoq; ad arma cruoremque prompto. Cauſſam refert Ariſtoteles in Problematis. *Qua gelidis*] Incipit a terminis Germaniæ, cuius diuiſionem & ſitum Irenicus late tradidit, optimorum autorum fidem ſecutus. *Rhætia*] Huius pars Engedini hodie dicti, ſupraq; eos in Rhenum vergentes Curienſes, a Curia vetuſtiſſimo oppido: quique in vallem Velinam, & Larium lacum vergunt, bellicoſiſſimi, & Heluetiis tranſrhenanis fœderati, in ortum *Walgauij*, Algauij, & pars Ateſini, fortes & ipſi, & ad arma promptiſſimi Ducum Auſtriæ. author Vadianus. Enarrator Solini cap. 34 ſcribit ex veteribus Geographis ac Hiſtoricis, non exacte deprehendi, qui nam noſtro tempore Rhæti ſint. Plura de Rhætis recollegit Irenicus cap. 24 primi Germaniæ enarratæ. *Montibus gelidis*] Iuga Rhæticonis altiſſimi in Rhætiis mõtibus intelligit, cuius Mela meminit. Sunt autem varia iugorum nomina, neque continua, neq; paris altitudinis: inter quæ etiamnum vallis vetuſti nominis reliquias ſeruat *Pretike*W dicta, p, litera addita, vt facile corrumpuntur vocabula: alias *Retike*W, hoc eſt, Rhætico, teſte Vadiano. *Vltra Alpes*] Quos Sillius, quo inter latinos poetas, eodem iudice Vadiano, nullus vberius elegantiuſque ſcripſit de Alpibus lib. 3. *Clauſaq; nubibus rupes, ſuppoſitaq́ cœlo Saxa vocat.* *Iſtula*] Mira, inquit Vadianus, nominis variatio. nam Viſula, Iuſtula, Iuſtilla, Iſtula, Viſtula vocatur. Huius ortum & exitum retulit Syluius in deſcriptione Boruſſiæ, ſeu, vt nunc dicitur, Pruſſiæ, & Celtes noſter vltima elegia primi Amorum.

Sarmaticos] Polonicos. Sarmatiæ namque iuſta pars hodie Polonia, dicta a planicie videlicet terræ, quam ipſi Pole etiamnum vocant. Teſtis eſt Vadianus. *Amphitrite*] Mare, ſcilicet ſiue ſinus qui Codanus dicitur, refertus inſulis, quarum crebris amphractibus vadoſus fit, & nautis infeſtiſſimus, propter creberrima naufragia. Quod & Poeta indicat, dicens, *in naufragum littus*. De Amphitrite Neptuni fabuloſa Higynus proſequitur.

Vltima ad Occaſum veteres confinia Belgæ
Sidonio poſuere ſolo, Morinoſque iacentes
Aſpice, & externis calcatum nauibus æquor.
Eoas & opes Iccas ad littora portus,
Et vetitum iam nomen aquis, vbi vidimus olim
Centum Geſoracum ſubeuntia carbaſa littus,
Nunc alio tranſlatus honos, nec defuit auſis
Vis Superum, ſed longe abſint primordia rerum.

Vltima ad Occaſum veteres confinia Belgæ Sidonio poſuere ſolo] Vltima confinia Occaſum verſus dederunt Belgæ. Intellige, quod ipſi diuidebant Galliam a Germanis incluſiue, vt ita dicam: tamen quoniam Ptolemæo Belgę Germani populi ſunt, & ipſe in Belgicam ſuperiorem & inferiorem facit Germaniam, bene incipit Poeta a Morinis, hoc eſt, ab vltimis ex eo latere Germanorum populis. *Veteres Belgæ*] Referendum puto ad vetuſtatem gentis, non ad terminos: quia Germaniæ terminum antiquum Rhenus dabat. Vnde Ligurinus Poeta Germanus, vt Leonardus Pricardus teſtatur in epiſtola ad Hieronymũ Buſleidium, veteres fere omnes ſecutus, Rhenum iuxta Wormatiã Gallos & Germanos ſeperare dixit, Wormatiamq; petit, medio vbi gurgite Rhenus Gallica Germanis ſeparauit rura colonis. Et quamuis Belgas plęriq; ſcriptorũ nomine donent Gallorũ: conſtat tamen origine Germanos eſſe, & in nomen Germanicũ abiuiſſe. Qua de re Auunculus noſter in Germania, Peutinger in conuiuio, & nouiſſime omniũ late diſſeruit Irenicus cap. 18. & 19 primi Germaniæ Exegeſeos. *Sidonio ſolo*] Hoc eſt, Germanico Imperio, a Sidone rege, veterũ Sueuorum: cuius meminit Tacitus, & ſi recte memini Cæſar etiã nouo deducto epitheto. Nam ſi Græci ac Latini ab Inacho Inachios, a Pelope Peloponeſſum, ab Heſpero rege Heſperiã, ab OEnotro OEnotriam, Italiam appellauerunt, cur aliis quoq; gentibus non liceat a pręſtãtiſſiis Regibus regiones ſuas nominare? Hoc a Poeta neq; infeliciter tentatum in hoc opere video, hic & alibi, cum dixit, *Vacioneoſq́, nepotes*] Intelligens Noricos, ſeu Noricios, a Vacione Rege Norici. *Morinoſq́, iacentes*] Littorales enim populi ſunt. Maro, *Extremiq́ hominum Morini*. Vel *iacentes* dixit, reſpiciens ad fortunam Brugarum. Oppidũ enim in Morinis ſitum eſt, quod olim florens fuit, nunc iacere videtur & depreſſum eſſe. *Iccas portus*] Ptolemæus, & Cæſar pluribus huius meminit. Eſt in littore Morinorũ, commodiſſimum præbens in Britanniã traiectum, inquit Cæſar. *Et vetitum iam nomen aquis*] Id eſt, vetita fama & ſublata penitus: cũ alio ſit Emporij locus tranſlatus. *Geſoracum littus*] Pro Geſoriacum, verſus neceſſitate. Hodie Caleſium, alij arcem Sluſæ vocant. Hoc portu, dicit Mela, Morini nihil habent notius. At enarrator illic adnotauit Ptolemæum Geſoriacum a Brugis magno interuallo ſeparare. *Vis ſuperum*] Fauor numinis. *Auſis, Sed longe abſint primordia rerum*] Notat tacite perfi-

diam Brugenſium, quorum inſidiis Maximilianus, vt tetigit in primo, detentus fuit. Quod Cimbriacus poſteritati tradidit his verſibus, *Belliger in Galloſiam tum Rex arma mouebat Per Brugas, igitur ſuctu gens effera miquis, Compeſitis tenuit captiuum fraudibus illum Nil ſic ſperātem, portiſque exire vetabat, vel manu factura nefas, ni bella moueri In ſe continuo, atque vitricia ſigna venire Audiſſet.* Meminit item Carmelitanus Poeta in fortuna Gonzagæ. Albertus latiſſime rem, vt acta eſt, ſcribit lib. Saxoniæ 13.

Menapios, Tungroſque vides, Moſamq; fluentem
Ex Vogeſo, qui dum Rheni ſe fluctibus æquat
Longior eſt tractu, & productior exit in æquor:
Supra autem (mirum dictu) Nabalia velox
Haurit iter, fluuioſque ſecat, luctanſque ſub imas
Tranat aquas, magnumq; adigit ſibi cedere Rhenum,
Vixque Moſa retinet rapidum intra littora curſum:
Hic habitant Batavi, debellatuſque Sicamber,
Quæque fuit profugo ſedes contermina Catto.

Menapios] Prima breui protulit infamis Poeta diſtichis. Idem facit Maro in dictione Italię, & apud recentiores: quorum tamen poemata cum antiquis certare poſſunt. Animaduerto quoque Venetias proferri, & Venetiam regionem prima longa. Menapij nunc Iuliacenſes putantur. *Tungros*] Marcellino inter ſecundæ Germaniæ populos numerantur. Siri ſunt, vt hodie dicunt, in prouincia Leodienſi, extatque adhuc oppidulum hoc nomine, clarum olim ſede epiſcopali, quæ poſt ad Traiectum ſuperius, teutonice *Maſtrich*, deinde Leodiũ tranſlata eſt. *Moſam*] Huius meminerunt Cæſar, & Marcellinus. *Ex Vogeſo*] De hoc monte, Phileſius in carmine, ipſi Vogeſo conſecrato, erat enim Vogeſigena, ſic cecinit, *Mons Vogeſus ſumit Rhætus ex Alpibus ortum, Et viridi coſta te quoque Treuir adit, Gallica Teutonicis qui ſeparat arua colonis, Et Mediomatrica mox videt vrbis agros. Odilia in ſummo requieſcit vertice montis, Odilia Alſatici gloria ſumma ſoli.* Qui dum Rheni ſe fluctibus æquat longior eſt tractu. nam cum cornu ſiniſtrum Rheni quod ad Occidentem flectitur, excipitur a Moſa, moxque amiſſo nomine Rheni ab accolis appellatur Vahala, deferturq; a Moſa in Oceanum longiore tractu, quam alterum Rheni cornu. *Nabalia velox*] Fluuius eſt qui ex *Weſtualia* ita præceps in Rhenum defertur, vt impetu Rheni curſum frangat, reluctantibusq; vndis, victor ad alteram ripam euadat: nec impetum deſinit, donec Moſæ fluminis obiectu curſus impetus coerceatur. *Hic habitant Batavi*] De his diximus ſuperius, & plæriſque aliis populis, qui hic recenſentur: quare ne cui ſim faſtidio, temere nihil repetam. Iam enim, etiã inuito, Scholia accreſcunt, & in verboſos, ni ſtudio conſtringam, commentarios abibunt. *Debellatuſque Sicamber*] Reſpexit ad victoriam contra Ducem Sicambrorum, id eſt, Geldriæ, quem coegit veniam petere. Illum ego Bruſſellis Brabantiæ ad Cæſarem, filiumq; Philippum venientem vidi. *Sedes contermina*] Proximi Cattis, inquit Tacitus, certum iam alueo Rhenum, quiq; terminus eſſe ſufficiat, Vſipij ac Tencteri colunt. Idẽ de Cattis late ſcribit.

Profugo Catto] Eodem Tacito, tum cæteris ſcriptorib. conſtat a Druſo Suſipedes, Tencteros, & Cattos perdomitos, & Marcomanos ad internecionem deletos. vel alluſum eſt ad traductioné populorum ab eodem Druſo factam. de qua Suetonius, Florus, Horatius.

Inde Cleuenates, vicinaque rura Lobyci,
Geldubaque, & rigidi gens formidanda Guterni,
Et domiti Eburon pollutus ſanguine Cottæ,
Luppiaque, & latis antiqua Colonia muris,
Hos Vbios dixere olim, ſed tempore omiſit
Ripa, prior Rheni quod nunc tenet altera, nomen.

Cleuenates] Cliuenſes vulgo, quos Vſipios olim dictos quidam opinantur: alij in Sicambris numerant. *Lobyci*] Arbitror ſigni. *Gelduba*] Alij Gedulba, teſte Irenico, locus Germaniæ inter Moguntiã & Coloniam iuxta Rhenũ, vt Raimũdus Marlianus homo ſui temporis eruditiſſimus, & enarrator Ptolemæi tradunt. *Guterni*] Idem Marlianus Gugernos ſcribit, dicitque eſſe qui Cugernos malint. Sunt populi Germaniæ prope Rhenum & Geldubam, Angarios hodie vocant, teutonice, *Engern.* *Eburon*] Nunc Leodienſes ſyluæ Arduennæ, vicini inter Moſam & Rhenum. *Pollutus ſanguine domiti Cottæ*] Hoc dicit, quia Cotta cum Titurio Sabino Cæſaris legato, cumq; toto exercitu ab Eburonibus trucidatus eſt, per colloquiũ circumuentus. Lege Cæſarem in quinto, & Florum in tertio. *Luppia*] Nomen vrbis eſt vltra Rhenum ſitæ. Eſt & fluminis, de quo inferius. *Hos Vbios dixere olim*] Plura de his Tacitus lib. 20. *Sed tempore omiſit*] Idem autor eſt, Vbios olim alteram Rheni ripam habitaſſe, ab Agrippa tranſlatos vlteriorem incolere ripam, collocati ſuper eã experimento fidei, vt arcerent, non vt cuſtodirentur, ac libentius Agrippinenſes conditoris ſui nomine vocari, quanquam Romana Colonia eſſe meruerint.

Aſpice iam molem, frænataque flumina Druſi,
Atque Moguntiacum ſubiecto nobile buſto,
Vitiferumque amnem, duroſque in Marte Nemetas,
Quique colit Bacchi montes, & iugera Treuir,
Vangioneſque acreis, pugnatoremque Tribocum.
Non longe Auſtriadæ metiri caſtra videntur
Helſatia in magna, trepidatque Hagenoia tellus,
Sletſtadiumque ingens, belliſque aſperrima Barot.

Frænataque flumina Druſi] Nam, vt ait Florus, per Moſam flumen, per Albim, per Viſurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius caſtella direxit: Bonam, & Geſoniam cum pontibus iunxit, claſſibuſque firmauit. Inuium atque inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum, patefecit.

Vitiferumq́ amnem] Arbitror Moſellam,ſeu,vt Ptolemæo placet, *Obrincam* fluuium intelligere: qui a Treuiris labens,vitiferis hincinde non collibus modo,ſed montibus quoq; ſurgentibus in Rhenum ad Confluentiam deſcendit. *Nemetes*] Hos nunc Spirenſes eſſe doctorum conſenſus eſt. Sunt tamen & haud ineruditi, qui non vana ducti ratione, coniectantur Nemetas eſſe Wormacienſes,& hos eſſe Spirenſes.Eſt autẽ Spira vrbs hodie inter Germanicas haudquaquam poſtremi nominis: neq; ſolum Epiſcopali ſede inſignis, verumetiã templo admirandæ ſtructuræ,& Chriſtianorum Cæſarum,ſeu,vt Eraſmus ait,Regũ Germaniæ ſepultura nobilitata. *Treuir*] Ciuitas Treuirorum, cuius etiam ardens Poeta,vt a diuo Hieronymo citatur,meminit in 1.ruderibus, ædificiiſq; quæ hactenus extant,vetuſtatẽ oſtendit. *Alluit Moſella*, vt in 2 lib.Poeta ſcribit. *Pugnatoremq́ Tribocum*] Id eſt,Agentoratenſes , qui valido equitatu in pugna Bohemica militarunt Cæſari. Triboci ſunt, inquit autor Commentarioli in Taciti librũ de Germania,qui circa Argentoratũ habitant. Vnde ea ciuitas,*Straſzburg*,quaſi *Treboch* vulgo vocatur,detorto nõnibil vocabulo, ceu fieri ſolet. Nam quod tradunt,poſt Attilæ deuaſtationem hoc vocabulum adeptam,fabulæ ſimillimũ eſt.Chunradus Celtes in deſcriptione Hercyniæ,Tribocos,inquit,a trib. quercubus antiqua religione nymphis cõſecratis includit: qui cum Germani in Galliam erumperent,in altera Rheni ripa, expulſis Gallis,conſedere,Triboteſq; corrupto vocabulo,qui & Argentinenſes dicti ſunt.Rhenanus noſter,vbi reſtituit Argentoratenſi Eccleſiæ ſuum nomen,pro Argenteæ retenſis legendum admonens,Argentoratenſis, ab Argentorato,ait,quam maiores noſtri tranſito Rheno cum magna parte Belgicæ occupatã ,mox pro ſuæ linguæ commoditate duabus primoribus ſyllabis ſpoliantes,& Torato burgum adiicientes, primo *Toratburg*,deinde *Stratisburg* appellarunt,vt in antiquis codicib.adhuc legitur:hodie *Straſzburgum* vocamus. Huius florentiſſimæ vrbis laudes tetigit Eraſmus in Scholiis in epiſtolam Hieronymi ad Gerontiam: latiſſime autem Gebuilerus in Hecatoſticho Panegyrico. *Non longe Auſtrasia metiri caſtra videntur*] Nam Cæſar cum exercitu in Helſatia erat,vt lib.5. in fine cecinit Poeta.

Helſatiam magna] Magnam,vt puto,vocat , cum propter multas ciuitates , caſtella oppidaq; munitiſſima,inter quæ facile patria mea *Seleſtadium*, iam pridem Eraſmico clarũ præconio , principem tenet locum ſecundum *Straſiburgum*:tum ob innumeros pagos, quos nunc villas appellãt , & regio alioqui non longe lateq; patens complectitur. Cõſtat enim quatuor milia paſſuum,vbi latiſſima eſt non excedere,& longitudinem habere non amplius viginti milium. Reliqua quæ tã ad ſitum, quam quæ faciunt ad nobiliſſimæ huius cognitionem prouinciæ , abũde refert Gebuilerus in Panegyrici iam citati Scholiis. *Hagenoia tellus, Sletſtadiumq́ ingens*] Repetebantur enim a Cæſare, vt cæteræ ſociæ ciuitates,ceu Imperialis,vt aiunt, Aduocariæ membra,cuius caput *Hagenoia*, patria mea Archiuum.Quod autem patriã meam ingentem appellat,cum ſit oppidũ non admodum magnum, neque diuitiis potens,aut nobili mercatu famoſum,non alia puto ratione,quã qua regionẽ ipſam magnam dixit.Vel reſpexit ad clariſſima ingenia,quibus præ cæteris,ſi vnquam antea, certe iã maxime floret, vel vno Beato Rhenano , quem multi alij nequeant referre: de quo tam vere quam eleganter Eraſmus ille magnus cecinit in Encomio patriæ , ſic eam alloquens, *Vt ſileam reliquos, non te ſatis ille Beatus Rhenanus, lingua doctus vtraque beat?* *Belliſque aſperrima Baros*] Signat eam , vt mihi videtur, regiunculam Hercyniæ ſyluæ,quæ hodie dicitur, *vff der Bar*. Huic Comites a *Furſtenbergo* præſunt, altrix bellicoſi populi,& præcipui in peditatu nominis.Non ſatis autem intelligo, cur eam trepidantibus connumeret , cum hæc militauerit Cæſari. Quid ſi Barrum haud incelebrem Helſatiæ pagum intelligimus? Is enim Palatini partes acrius tutatus eſt.

Cerne vndas, Tyberiq́ lacum coluiſſe Brigantas
Fama locum: cerne ingentem de vertice Rhenum
Alpinos qui ſtagnat agros,& montis Adulæ
Per rupes,per ſaxa volat,gentemq́ repoſtam
Irrigat Heluetios,& non dignatus inerti
Se miſcere lacu,ceu venerat exit ab illo
Totus,& ex ſcopulis cataractæ immanibus alta
Perſonat horrendum,fremituq́ Alpina tremiſcunt
Oppida,vt in præceps fluuius ruit,& niſi curſum
Frenaret Syrtis,vaſtaq́ voragine tellus,
Poſſe etiam credo Vogeſi tranſcendere rupes,
Vaſtaq́ trans rigidos augeſcere littora Francos.
Hic etenim vt ſpectas ſcopuli ſub gurgite,& ima
Saxa tonant,ſtridentq́ alto vada caca fragore,
Viq́ rates fundo raptat Rhenana Charybdis,
Vnde amnis pars magna perit,rurſuſque renaſci
Attolliq́ caput memorant,& latius inter
Torta Conuuarios pandit ſua cornua Belgas
Dextra fons Niceri eſt,qui vitifer exit in vndas

Tyberiq́ lacum] Conſtantienſem lacum Tiberij dicit, vt alibi quoque, quoniã, vt autor eſt Strabo, Tiberius eo lacu ad inuadẽdos Sueuos vſus eſt.

Brigantas] Nam, vt autor eſt Marcellinus, Rhenus iam adiutus niuibus liquatis ac ſolutis, alta diuortia ripatũ abradens,lacum inuadit rotundum & vaſtum,quẽ Brigantium accola Rhætius appellat. Ita enim legendum , & non,vt vulgo, Murgãtiam. Nimirum a Bregantia oppidulo vetuſtiſſimo. Id adhuc haud longe a Rheni oſtiis meridiem verſus priſtina lacus littora retinet , ſedes Comitum de Monteforti. *De vertice*] Copioſe a nobis in Stauroſtichi Enarrat. relatum eſt, cur ex locis ſummis,ſublimique vertice eminentibus maximi oriantur fluuij.

Ingentem Rhenum] Ex illic de huius omnium Germaniæ amnium celeberrimi ortu atque curſu diximus, quæ repetere hic ſuperſedimus: quo-

Amnis, & inflexo Rheno demergitur alueo,
Budortumq; iugum digito demonſtrat, & inquit,
Hic Pallatinus lata ſedet altus in aula,
Et populos regit, & Rhenum ſibi vendicat armis.

niam breuitati ſtudemus, & res ipſa quoq; notior eſt, quam vt dici oporteat. Hunc etiam eleganter deſcribit Celtes elegia penul. tertij Amorum. *Alpinos agros*] De Alpinis populis Plinius in 3, Sillius itidem in 3, ibidem Rheni quoq; meminit obiter, Claudianus latius de bello Getico. *Montis Adula*] Recens nomen Poetæ. nam Abnobæ nomē prius fuit, vt in 4 cecinit. Ex hoc autem, vt & Danubius, ſecundum antiquos, Rhenus ortus eſt. *Irrigat Heluetios*] Sunt enim hi intra Rhenum & Rhodanum. *Lacu*] Lacui, ſcilicet Conſtantienſi. *Exit ab illo totus*] Sunt enim qui amnis vndas reliquas impermixtas, medium lacum traiicere ſibi perſuaſerunt e vulgi ſentētia. Quod tamen non eſſe, obſeruatum eſt, etiam ſi ab oſtiis paulo amplioti impetu, quod grandia vbiq; flumina ſolent, ſeſe immergit. Falſiſſimum quoq; eſt, aquæ eum eſſe limoſæ, cuius colluuie Rheni vnde videlicet nec tardentur, nec inquinentur. *Cataracta alta*] Cataracto Græcis idem eſt, quod cum impetu impello. vnde Cataractæ fluuiorum, intra anguſtas rupes ſæuientium dicuntur, qualis illa Nili famoſiſſima. Sed præter eas, quarū Ammianus meminit, ſunt & aliæ Cataractæ Rheni, vnde in præceps ruit. Nam apud *Laufenbergum* oppidum, ſupra Baſilienſes vbi miro aquarum fragore ex alto cadit Rhenus, quod & ipſi vidimus. *Syrtu*] De Rhenana Syrti ſuperius mentio facta eſt. Senſus autē hic eſt: quia tanto impetu, aquarumq; mole Rheni flumen euoluitur, vt niſi abſorbēte Syrti aquarum vim, impetus mulceretur, fore vt & Galliam, & Germaniā inundaret. *Et latus inter*] Parnculā coniunctiuam, quæ, defuit, ne claudicaret verſus, reddidimus. *Couinarios*] A couino couinarius, pro eo qui couinū regit. Erat autē id vehiculi genos familiare Belgis. Lucan. *Et docilis rector monſtrati Belga couini.* Vſurparunt hoc ipſum Britanni, vt ex Mela conſtat. *Dextra fons Nicerι eſt*] Reſpexit ad nauigantes Rhenū, quibus Nicer fluuius, ſeu, vt vult Poeta, Nicerus, dexter occurrit. Intelligit autem, vt diximus, Neccharū, qui haud longe a Danubij fontibus ortus, per *Wirtēbergenſem* Ducatum lapſus, moxq; in Occaſum verſus Rhenum ſeorſum illabitur. *Budortumq; iugum*] Palatini regiam.

Nunc vero Oceani populos, atq; extima mundi
Regna ſequar, vaſtiſque amplas regionibus oras.
Illuc flecte aciem, primiq; in littore curuo
Stant Phryſij, torrenſque Salas, & Amyſsius vndis
Hic fluit, & Lupia turgeſcens ſanguine ripa.
Longa retro ſeries. neque enim vacat arma referre
Herminij, vtq; tulit male Bructeron aduena Druſus.
Qua nunc Veſtalis ſurgit gens Martia campis,
Hic Phrygiam coluere Deam, quæ pergama Troiæ
Diruta ab Argolico linquens araſque Tyranno,
Huc direxit iter, tranſuectaq; littora Thraces
Myſorum petiit fines, & inhoſpita rura
Pannoniæ, tandem ſyluis ſe condidit altis
Hercyniæ, docuitq; ignaros Veſtæ nepotes,
Et Diuos colere, & flammas adolere perennes.
Et quoniam ſedemq; ſibi, rituſque futuros
Æternas ſtatuens aras Dea, condidit, huius
Poſteritas voluit de nomine dicier ætas.
Abnobij ſupra montes, quoſque Haſsia nutrit
Arua tenent populi, voluuntq; incendia belli
Sub Duce Lantgraphio: propius vicina Thuringos
Accolit, & paruis tranſitur Otenna phaſelis.
Has quondam ſedes, veteres tenuiſſe Cheruſcas,
Horrendamq; ſitu nemorum coluiſſe Bacenim
Crediderim, ſed fama vetus deperdita rerum eſt,
Vixque reor veſtras rumor peruenit ad aures,
Qua ſua pugnaces habitarunt regna Cauchi,
Oſtrogothiq; acres, & qua Phrys incola meſſes
Demetat, ignotis communia rura Grutungis.

Nunc vero Oceani populos] Belgarum vrbes recenſuit, & quædam citra Rhenum loca: iam repetit Oceanum, vt inde iterū anſpicetur. *Stant Phryſij*] De his vide Syluium, qui & ſitum & mores gentis in Europa deſcribit. Tacitus in Neronianarum rerum hiſtoria Phryſiorum meminit. Albertus ridet Phryſiorum libertatem lib. Vandaliæ 10. pro qua haud inuitus mortem oppetunt. *Amyſſius*] Varie hic fluuius ab autoribus nominatur, quos Irenicus citat libro 8. Hodie, Vadiano teſte, *Ems* vocatur, quaſi Emiſus, corrupto vocabulo. Ortus hic in Weſtualiæ mōtanis inter Phryſios, & quos hodie Bremenſes vocant, Oceano miſcetur. *Lupia*] Scilicet fluminis, iuxta quem multa ab Herminio Germanorū rege geſta ſunt. Lege Tacitum in libris nuper repertis. Exitum Lupiæ, quem Irenicus noſtra lingua Londici ſcribit, autores variant: cum alij in Oceanum, quos Poeta ſequi videtur, alij in Rhenum, alij in Viſurgim deferri velnt. *Vtque tulit male Bructeron aduena Druſus*] Hoc eſt, vt male ſufferre potuit Bructerorū impetū, quib. cū inter Amaſim & Rhenū pugnauit, ceciditque. Admonui alibi, Poetam Druſum victorē ob gloriā Germanorū, quantū poteſt, diſſimulare. *Veſtalis*] Weſtualicis. *Hic Phrygiam coluere Deam*] Aſſerit Weſtualos, quaſi Veſtalios, a Dea Veſta dici. *Otenna*] Nunc Oltennam dicunt. *Bacenim*] Sylua multi nominis apud nos, & Cæſarem in comment. Sunt qui eam ab Hercynia ſeorſum ponant. Ego magis accedo his, qui dicunt partem eſſe: quemadmodum & Abnobios Alpium. *Cauchi*] Diphthongum diuiſit. *Phrys incola*] Per Anologiam *Phrys* dictum eſt a Poeta. Nam Phryx dicitur, vnde Phrygius: Libs, vnde Libycus: Tros, vnde Troius: ita & Poeta dixit *Phrys*, a quo deriuatur Phryſius.

Sed

Sed longe ante alios Saxon ditiſſimus agri,
Inſignis bello, & præclarus origine Regum
Accolit ingentes campos, atque ampla gubernat
Oppida. Sed varias Nutrix quoque reſpice gentes,
Quas Viſera, atque Albis, quaſque alluit vltima Tethys,
Qua rutilus medio diffunditur æquore Cimber,
Orbeque ſemota reſonant in fluctibus altis
Orchades, Arctoumque ferens vaga ſuccina littus,
Qua modo Gleſſaria in vaſto iacet inſula Ponto.
Byrcane quam lata patet, rurſuſque furentes
Emiſſura Gothos, euerſoremque Totillam
Auſonia, & Thuſcas rapidum ceu fulmen in vrbes.
Hinc Scandia ferox, olim quæ pauit Oonas,
Et ſolitam pedibus gentem procedere equinis.
At quæ naufragiis in fluctibus extima Thule eſt,
Noctis vbi, ſoliſque breues diſcriminat horas
Solſtitium, ſurgatque dies vix comperit, an nox,
Longius hæc Codani repetenda eſt æquoris vnda.

Præclarus origine Regum] Propter Othones. *Viſera*] Alluſit ad recens nomen. nam Viſurgis hodie *die Weſer*, tanquam dicas, *der Virſurg*, vt ait Vadianus. Exit per Ducatum Brunſuicenſem in Oceanum. *Albis*] Quem & Albium Strabo vocat. Ad hunc olim fuit, vt diximus, Sueuorum ſedes. Hodie Saxones clara gens adhabitant: corriuat e Boemorum iugis, aliquotque, quorum Sala præcipuus eſt, amnibus acceptis, vbi Hamburgum clarum oppidum attigit, in Oceanum egreditur. *Medio æquore*] Signatur ſinus, qui Codanus dicitur, cuius meminit Plinius lib 4. *Orbeq. ſemota*] Egreditur littora, & de inſulis Germanicis quædam recitat. *Byrcane quam lata patet*] Sic legendum, & non, quæ late patet, vt habet caſtigatus liber. *Rurſuſque furentes Emiſſura Gothos*] Ordo verborum mihi videtur ſic texendus. Hinc Scandia ferox rurſus emiſſura furentes Gothos, & cętera, quæ olim pauit Oonas. Neque enim, rurſuſque furentes emiſſura Gothos, referas ad Byrcanem, niſi diceres Poetam alteram pro altera poſuiſſe. Nota figura, vel Seruio interprete in Bucolico. *Totillam*] Qui & Baduila dicebatur, Paulo Diacono teſte, qui obiter tangit huius feliciſſimi Gothorũ regis geſta circa finem lib. rerum Romanarũ 17. Sabellicus vero diffuſius lib. Enneadis octauæ 3 & 4 narrat. *Scandia*] Solinus Gangauiam vocat, aitque nihil in ea magnum præter ipſam. Plinius Scandinauiam, alij Codanouiam appellant, vt Mela: aitque, vt magnitudine alias, ita fœcunditate antestare, Poeta *Scandiam* media lõga dixit, vt recentiores. Quæ autem iuxta illam comperta habeant, recollegit Irenicus lib. 10. *Olim quæ pauit Oonas*] Ab Ouis Oones populi, atque ipſa inſula Oone, quibus veſcuntur, nomen habent. Gręcis ὠὰ ouum dicitur. Horum meminere Cæſar in quarto belli Gallici cõmentario, Plinius lib. quarto, Mela tertio, Solinus cap. triceſimo. *Et ſolitam pedibus gentem procedere equinis*] Gręci Hippopodas vocant, quod humana vſq; ad veſtigium forma, in equinos pedes deſinat. Eoſdem quos iam citaui, habes autores. Vadianus enarrator Melæ adnotauit, Græcos fabulãdi licentiam in remotiſſima quęque retorquere. Longinquitas enim, vt Strabo ſcribit, non facile redargui poteſt. *Extima Thule*] Hæc autore Pomponio Belgarum littori apposita eſt, Graiis, & noſtris celebrata carminibus, cuius tamen hiſtoriam obſcuram fecit, eius in vltima loca remotio: etiamſi nemo fere ſcriptorum ſit, qui non eius meminerit. Putant id nominis datũ inſulæ, quia ob nimiam a ſole diſtantiam caliginoſa ſit, & obſcura plærumq;. Græcis enim θολὸς turbidus & niger dicitur. Vnde Statius eam decenti epitheto appellauit nigram, quarto Syluarum, & quinto nigrantem. *Fluctibus occiduis feſſoque Hyperione Thulen*. Sic enim legẽdum videtur, non autem, *natantem*. De ea, & ſolſtitio lege Seruium primo Georgicorum, & cæteros: Plinium & Strabonem, vtrumq; lib. quarto, Melam tertio, Martianum ſexto, Solinum cap. triceſimo quinto. De ſolſtitiis duobus ſuperius. *Longius hæc*] Intellige indagauimus, perluſtrauimus. *Codani repetenda eſt æquoris vnda*] Si tabulam Europæ octauam, aut rectius tabulam Nicolai Germani reliquis Ptolemæi adnexam contuleris, quis Codanus ille, quantuſque ſit, intelliges. Celtes ei nomen a Gothis deriuat, vltima primi Amorum elegia, Plinius & Mela refertum & magnis, & paruis inſulis ſcribunt.

Quæque colunt duri borealia Teutones armis
Littora, dicam acreis, duroſque in prælia fratres,
Et nimium pugna ſæuos Eluonas equeſtri,
Sarmaticis gelidus quos Viſtula ſeparat agris.
Supra habitant Lyſij, tortaque Hermundurus haſta,
Oqueuiſque ferox, & Martis ſanguine læti
Marcomani, atque truces, gens haud ſpernenda Boemi,
Qui referunt proauos antiqua ab origine Gallos:
Hos alit Hercynia, & tanquam velut obiice vaſto
Externis natura ſolum, ſedemque tueri
Montibus aereis, ſcopuliſque ingentibus ambit.
Hæc quondam priſcis, quæ ſacra ſub Hercule magno
Creditur, Heluetio ſumit de vertice ſylua
Principium, quæ lata ſupra, quæque implicat infra.

Teutones fratres] Milites ſanctę Mariæ Teutonicorũ ſignat: quos fratres vocat, quia videtur præ ſe ferre quandam religionis ſpeciem. Hi citra vltraque Viſtulam fluuiũ iuxta littus vrbes Rhoxanos vſque tenuerunt, vt aliqua etiã oppida mediterranea in Sarmatia, quorum aliquot amiſerunt bello quod cum Sarmatarum regibus geſtum eſt. Horum Liuonia Germanici littoris plaga fere tota eſt. hoc autem a Poeta dictum eſt, quoniam Poloni dicunt, prouinciã illam, quæ ſub Teutonum Principe eſt, vltra Viſtulã Germaniam non eſſe. cum in Germaniæ nomen Sarmatia quoque Daci, Iazyges, Myſi aliquando venerint.

Eluonas]Nunc tenent horum ſedes Pomeranorum vltimi.dicuntur & Elui. *Viſtula*]Hac tempeſtate Germanum nomen a Sarmatis diuidit. *Lyſij*]Nunc Sleſii. *Hermundurus*]Populus Boemicus. Nam,vt diximus,in Hermunduris Albis oritur ex eo Hercynij nemoris ſaltu,quę hodie ſylua Boemica dicitur. *Oquennſque ferox*]Puto gentem inter Morauiam. *Marcomani*]Corripuit item penultimam Sillius, *Qua modo Marcomanos,poſt horrida bella,feroſque Sauromatas.* Cæterum quod Marcomani olim tenuerint ea loca, vbi nunc agunt Moraui, Velleius autor clariſſimus de Marcomanorum Duce Maroboduo loquens, oſtendit his verbis: Eratque etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad læuam & in fronte, Pannoniam ad dextram,a tergo ſedium ſuarum haberet Noricos,tanquam in omnes ſemper venturus,ab omnibus timebatur. Autor Cōmentarioli in Tacitum. Ab equis nomen putat Marcomanos adeptos:quia equum ſua lingua *Celte*,id eſt,Germani *marcam* vocabant. Citat verba Pauſaniæ, ex quibus idem coniectat, quem equitem auratum latine vocamus,olim *ein Dritter* dictum,ob duos adiunctos equites:deinde vero *Ritter*,d,litera expuncta. Admonet quoque, a *marca*,quod equum ſignificat,equorū ſeu ſtabuli magiſtrum *Marckſteller*,etiamnum appellamus: & equitum præfectum,*ein Marckgrafen*. Militaris enim dignitatis & officij nomen eſt vtriūq. *Antiqua aborigine Gallos*] Sequitur Strabonem, qui ſcribit Boios Gallorum gentem a Romanis fugatos, vltra Danubium ripam incoluiſſe,vt diximus. Tacitus autem monſtrat,ante ſua tempora Marcomanos,eiectis Bois,de nemoroſis locis occupaſſe Boemiam,quæ a Bois nomen retinuit. Vana igitur eſt & fabuloſa gentis origo,quam Syluius tradit. Eſt enim Vandalica,vt pulchre conuincit Albertus.

Hos alit Hercynia]Idem lib. Vandalię primo deſcribit Boemiam:verba non adſcripſimus, quia codex excuſus eſt. Sumpta autem occaſione, multa refert de ſylua Hercynia:quam idcirco appellatam innuit, quod Herculi olim ſacra fuerit. vnde datum Syluæ nomen. Idem Tacitus ſentire videtur,qui dicit Sueuos fugiſſe in ſyluam Herculis. Noſtri autem arbitrantur hanc ſyluam a pice, ſeu reſina, quam Germani *Hartz* vocant,nomen inueniſſe,*Hartz Walt*. alij a pinuum abundantia, *Schwartz-Walt*, hoc eſt, nigra dicta. Camers aſpirat eis,qui græcam originem dicunt,ſuperius relata,ni memoria fallor. Sunt autem huic,quemadmodum Tauro in Aſia,priuatim multa nomina. prout aliæ atque aliæ gentes adhabitant,cum tamē eadem ſylua ſit. *Heluetio ſumit de vertice ſylua Principium.* In Heluetiis initium accipit, & ad Dacos vſque porrigitur,ſecundum Cæſarem. Celtes eam extendit:quem Poeta ſequitur, vt patebit inferius. Hanc nouem dierum ſpacio putat Cæſar expeditum emetiri poſſe,multo pluribus Mela. Eamq; præter Strabonem,Cæſarem,Pomponium,eleganter deſcribit Celtes noſter cap.3 Norimbergæ. Is enim,vt Irenicus ait,in nullo famā ſuam immortalitati plus mandabat,niſi in Hercyniæ ſyluæ abſolutione:in eo enim tantū labore ſuo profecit,quantum omnes quorum cura fuit Hercynij. Sed & idem Irenicus lib.8 de hac ipſa ſylua,eiuſq; magnitudine,rebuſq; in ea creſcentibus,quarū Poeta quoq; hic mentionē facit obiter,egregie ſcribit:quæ q volet,illic requirat.

Indigenas, Catoſque, immanſuetoſque Cheruſcas
Iam cerne, atque vagos inarata per auia Francos,
Qua placidus curſu Mænus fluit amnis aquarum,
Ingentes lucos, quercuſque habitare ſilentes,
Hinc olim Carolus geſtarum examine rerum
Maximus effulſit, tantoque extollitur ortu.
Nunc etiam natale ſolum, tranſque algida Rheni
Flumina, cum patrios cuperet protendere fines
Arma tulit, Rhodanoque iniecit fræna ſuperbo,
Detinuitque diu populos atque oppida regni.
Vnde & Francorum dicti cognomine Galli,
Nec non & centum celebrata Sueuia plagis
Hanc coluit ſyluam, poſſeſſaque Sidone tellus,
Qui veſtri, vt memorant patres & longa vetuſtas,
His tenuit Rex ſceptra locis, placidoque Sueuos
Imperio rexit, proprioque a nomine gentes
Dixit Sidonias, & erunt quoque Sidones olim.
Hinc Almoni vndas, Quadoſque, & inhoſpita tangit
Carpathij nemora, atque vltra ſe porrigit oram
Sauromatum, populiſque horret vicina Getarum,
Et Scythicum Tanain, & depictos Agathyrſos,
Vltimaque Europæ ſpectat confinia regni,
Hac vri, toruique boues, & monſtra ferarum
Vaſta errant ſylua, & nulla ſuffragine crurum
Subnixæ Hercyniis errant in montibus Alcæ:
Quæ ſimul ac placidus laſſos ſopor alligat artus,

Vagos Francos] Orientales intellige. Vulgus Francones vocat per iniuriam, inquit Albertus, cum illi verum nomen Galli abſtulerint. Seruant tamen nonnulli ſcriptores illi prouinciæ ſuum nomen & honorē, vt Franciam vocent Orientalem. Sed hoc vix patiuntur Galli, pro ſolita gentis elatione, indignati, ſi Diis placet, quod Germanos patres, & regni ſui fundatores iubeantur agnoſcere. Vagos puto dicit, a ſtudio militandi. Inſigniter autem valet equis, eoſque Hercynia editiſſimis iugis per circuitum obfirmans veluti natiuo muro ambit.

Mænus] Tertij inflexus eſt Tacito Mœnis. Quidam hūc fluuium Moganum, quidam Mogum vocant. Non oritur ex montibus Boemicis, vt Syluius dicit, ſed, vt in primo diximus, ex authoritate Celtis, in pinifero monte. Plinius dicit in hoc flumine, & in Nilo tantum Sylurum piſcem inueniri. quo in loco Hermolaus Barbarus vir doctiſſimus errauit, aſſerens Aenum legendum eſſe, non Mœnum. Cum Mœnus non inferior ſit Aeno. De Syluro Mœni Celtes nihil comperit, diligentiſſimus Germanicarum rerum indagator. *Placidus curſu aquarum*] Oſtendit eum eſſe nauigabilem,

Erectæ

Erecta captant ſomnos, & quercubus altis
Hærent corporibus, plantiſque cubilia ſeruant.
Sed prius ancipiti venator Sarmata ferro,
Vt ſtatio nota eſt, media plus parte ferarum
Proſecat, impacto caſuros pondere truncos,
Mox cum grata quies, ſomnuſque animalia terris
Inuadit, mulcetque animos, quibus hæſerat illis
Procidit arboribus, damnans ſua pondera monſtrum.

bilem, curuum tamen. Non aliter eſt in Germaniis, qui hoc magis fluat. Apud Moguntiá Rheno miſcetur. Qui græce callent, fluuij huius apud Græcos nullam fieri mentionem obſeruarunt. *Hinc olim Carolus*] Francum Carolum natione, non Gallum tradit. Monſtrant hodie in Frácia Germaniæ locum natiuitatis eius, & celebri memoria conſeruant, vt ait Albertus: qui & præclara aliquot Caroli facinora in Saxonicis rebus commemorat. Quæ ne deſiderarentur diutius, aut ſparſim faſtidienter perquirerétur, nuper effecit inſignis ille meliorum literarū antiſtes Nuenarius Comes. *Rhodanoque iniecit frana ſuperbo*] Significat bellum Aquitanicum, quo ſub regni initia defunctus eſt. *Centum celebrata Sueuia pagu*] Cæſar id ſcripſit in Commentariis. Inde colligit Irenicus, apud Germanos antiquitus non vrbes, ſed pagos tantum extitiſſe. De Sueuorum pagis Bebelius ſcripſit plura. *Et erunt quoque Sedones olim*] Id eſt, Sic appellabuntur in poſterum, cum ſcilicet a me ſic fuerint appellati. *Almonis vndas*] Alluit vrbem Aureatenſem, quæ *Aichſtadium* noſtra dicitur lingua. Celtes noſter, qui Almonum cecinit in Odis, cunctos exuperare ſapore flumine piſces, author eſt Carolum Magnum exemplo Herculis & Xerxis animo agitaſſe, de Rheno in Danubium nauigare, & proinde ab Euxino in extremum Oceanum copias traiicere, ſi in Regneſum & Almonum fluuios, qui decem millibus tantum diſtant, eiuſmodi foſſa duceretur, quæ eſſet nauium capax. Sed propter iuges pluuias & terram quæ ſabuloſa erat, opus fieri non potuit. quantum enim terrę a militibus interdiu egeſtum erat, tantum noctibus humo iterum relabente ſubſidebat. Acceſſit ad tam pulcherrimi operis retardationem vltima Saxonum defectio. *Quados*] Varias hic populus ſedes habuit, quas pete a Cęſare, Oroſio, Eutropio, Spartiano, & cęteris. Vt autem totum hunc locum facilius intelligas, Celtis noſtri verba adſcripſimus, qui de Hercynia loquens, ad Meridionale inquit, & Orientale eius latus Marcomanos, & Quados attingens, & ab his in Carpathum Germaniæ caput, qui & Sueuus eſt, conſurgens Iazygibus, Baſtarnis, Dacis, Getiſque contermina gentibus. Sed ad Carpathi montis (qui frons Germaniæ) radices, reducto in Septentrionem impetu, ſupra Viſtulæ & Odoræ, Memuli, Tibiſci, Neſtri, Boryſthenis & Tunuri, ac Tanais (qui Europę & Aſiæ limes) fontes per Sarmatiam Europæ, per Agathyrſos & Sauromatas, id eſt, Poloniam, Lituaniam, Maſſouiam, Bruſſiam, Liuoniam immenſo ſpacio & infinito tractu ad Europæ vſque fines diuagatur, cum ipſo terrarum orbe deſinens. Hæc Celtes. *Hac vrs*] De his libro ſecundo dictum eſt. *Nulla ſuffragine*] Partes quæ in anterioribus pedibus dicuntur genua, in poſterioribus ſuffragines nuncupantur. Cæterum quæ hic ſcribit de impedito flexu, accliuique ſomno, atque captura Alcium Poeta, ſumpſit ex Solino. Verum Stella circa finem primi Antiquitatum Boruſſiæ, Hallucinati ſunt, inquit, qui Alcem nullo ſuffraginum flexu dixerunt, neque quietis cauſſa procumbentem, verum accliuem arbori ſomnum capere, quæ ad inſidias a venatore inciſa, feram vna affligit, ac concidit: quodque & paſcendo retrogreditur ob ſuperius labrum prægrande, quaſi progrediendo paſci nequeat. Quæ ſingula non de Alce, ſed de Machlin fera, illi haud diſſimili, quam Scandauiam mittere aliqua prodidere, dicta ſunt.

Nunc vero Rhætos, & Bryxantæa ſequemur
Littora, vbi vaſto ſurgit cum murmure fontis
Danubius, curſuque fluens petit æquora longo,
Et ſeptingemina Ponti mare diuidit vnda.
Nam quamuis ſacrum caput occultare paludem
Fama ſit, obſcuris voluit compreſſa cauernis
Cornua, & æquoreas ſubter propulſat arenas.
Accola deinde Lyci eſt, & qua memoratur ab amne,
Et pace inſignis, belloque Lycatia tellus.
Iam vicina vides qua ripa, Velaunia rura
Vndis belligeri ſpumantibus irrigat AEni.
Et Regis Vacionis opes, & Norica regna
Fœta armis, Tyrolique vrbes, quoſque Auſtria nutrit,
Qua genus Auſtriadum, & dicti de nomine Reges.
Hinc Styrios, Carnoſque rudes, inguloque tumentes,
Cerne Carenthanos, regnumque nec vtile bello.

Nunc vero Rhætos] Iterum vnde diſceſſerat cum de ortu Rheni loqueretur, incipit. *Brixantæa*] Rhætica, Danubiana. Brixantæ enim gens eſt in Rhætio Ptolemæo. Alij arbitror Brigantas appellant. Vnde Lacus Brigantinus, vt retuli. *Cum murmure fontis*] De ortu Danubij lib. 4 dictauimus. *Longo curſu*] Nam per immania magnarum gentiū labitur, autbore Mela: deſinit tamē alio nomine, quā exoritur, vt ſtatim in principio primi dictauimus. *Septingemina vnda*] Septem oſtiis, ſecundū Ammianū, Val. Flaccum, Ouidium de Triſtibus, Statiū quinto Syluarum, Pomponium ſecundo, & Solinum, quę idem cap. 23 refert: item Strabo in 7 & Plinius: qui vna cum Tacito ſex tantum oſtia tribuunt. Herodotus autem, & Claudianus, Arrianus, Auienus & Rhennius quinque. Hæc diuerſitas, inquit Camers, euenit ex eo, quod quintum & ſextum oſtiorum Danubij languidiora ſunt cæteris. Septimum vero, vt inquit Solinus, pigrum ac paluſtri ſpeciem, non habet quod amni comparetur, vnde quod Poeta hic de ſeptimo oſtio dicit, plane fictum eſt. *Diuidit mare Ponti*] Siquidem tanto

impetu euoluitur, vt prodatur in qoadraginta militum paſſuum longitudine vinci mare, dulcemque intelligi hauſtum. *Velaunia rura*]Nomen antiquum apud Ptolemæum. *Vacconis*]Hic Noricorum Rex fuit, cuius Tacitus meminit. *Ingu!oque tumentes*] Alibi de Carnis dixit, *obeſum iugulum.*

Hactenus hæc, vltra Pannon, Iazaxque videntur,
Quæque olim priſci tenuerunt oppida Daci.
Tauricaque infamis regio, Myſique fugaces,
Læua autem vaſta patet inſuperabile regnum
Sarmatiæ, Regumque altrix Lituania tellus,
Sponteque naſcentis fœcunda Podolia meſſis.
Inde Boryſthenides ripæ, quarum impius vndas
Inficiet multo deuictus ſanguine Moſcus.
Amiſſamque gemet trepidans Nogardia pubem,
Oppidaque immanis iuxta colit æquora Lauon,
Pallidaque Oceano quærit electra ſub alto.

Hactenus hæc] Scilicet de Germanis. *Tenuerunt oppida*] Nunc Walachios tenere placet multis eruditione præſtantibus. *Lituania tellus*] Recens nomen eſt, Stella dictos ait olim Alanos, & Litalalanos. Limites eius pulchre deſcribit Callimachus Geminianenſis in præfatione hiſtoriæ de clade Varnien. Syluius mores gentis in Europa ſcribit. Latiſſime autem Albertus noſter in Wandalia vtrumque complexus eſt. *Altrix Regum*]Quotiam Reges Sarmatiæ, qui hactenus imperant, inde originem habuerunt, vt idem Albertus oſtendit cap. 35 vndecimi Wandaliæ: dicitque alibi de domo Poloniæ, incomparabilem eſſe ſua magnitudine cunctis Principum per orbem Chriſtianum familiis. Quam enim gentem dabis tam late imperitantem? Teneat Hiſpaniarum Rex hodie propitio Deo, omnem Hiſpaniam quinqoe regnis diſtributá, adiecerit magnum Beticæ regnum, qood Granatæ vocant, pace eius dixerim, Poloniæ domui par eſſe non poteſt. Tria enim latiſſima regna hodie complectitur. Tenet Vladiſlaus ſenior inter fratres regna Hungariæ cum Boemiæ. Tenet Ioannes Albertus ipſam Poloniam. Alexander frater magnum Lituaniæ Principatű, frater Rege Poloniæ nolla parte minor. Hæc Albertus. Vilnam Lituaniæ metropolim, ac Principis domicilium eſſe, notius eſt, quam a Scholiographo referri debeat. *Podolia*]Vltimi Europæ ad Orientem ac Septentrionem anguli, quem Sarmatiam dixere Meridionale latus, quantum eſt inter Thyram, Axiacumq; amnes ad Euxinum mare porrectum, & plæriſq; in locis maxime circa littus Ponti etiam vltra Axiacum, Podolia nunc appellatur. *Sponte naſcentis meſſis*]Nam, vt fertur, cum ſegetes ſecantur, grana, quæ cadunt ſponte nutriente terra, ſecunda fit meſſis. Tanta ſoli eſt bonitas, atq; aeris tẽperies. Vnde non mirandum, quod de incolis ſcriptores tradidere, ſcilicet, quod furari quid ſit ignorant: neque mirantur aliena, neqoe ſua diligunt. *Boryſthenides ripæ*] De Boryſthene fluuio, qui Polonis Neper dicitur, & in Bycem paludem ſupra Tauricam, quę Tartaria appellatur, exoneratur, Herodotum in Melpomene legito. Cęteros prætereo, quod nemo diligentius Herodoto de hoc ſcripſerit fluuio. *Inficiet multo*]Superius quoque tetigit hanc pugnam Sigiſmundi Polonorum Regis, qua potitus eſt in Moſcos ad Boryſthenis ripam. Hanc Piſo eleganter deſcripſit in epiſtola quæ circumfertur, ad Ioannem Coritium. Extat item ea de re doctiſſimi Dantiſci Sylua, in Poetæ noſtri Itinerario, qui per anticipationem hæc retulit. Multo enim ante opus hoc compoſitum fuerat, quam hæc pugna commiſſa fuerit. Sed antequã ederetur, addita inſertaque operi. plæraq; enim Viennæ Auſtriæ ductu Georgij Collimitij Mathematici, ac Vadiani: Auguſtæ vero Chunradi Peutingeri, mutauit, reſtituit. *Moſcus*]Hamaxobitæ olim, quos nunc Moſcouitas vocant, alij Maſouios malunt. *Nogardia*] Oppidum ad lacum Lymidem, vt a Dantiſco accæpi, quem accolæ Moſcotum appellant præter Moſcouiam metropolis, ipſi *Nougartum* dicunt. Eſt & in Liuonia, vt ſcribit Vadianus, oppidum Nogardia percelebre, eiuſdem prope cum Thule declinationis. Ibi Sole Cancrum tranſeunte adeo tenebrę dilucidæ ſunt, vt teſſerarum iactus in alueolo ludenti facile cernantur. Ita referunt digniſſimi fide mercatores, qui illuc pellium gratia Scythicarum quas exportant, æſtiuo maxime tempore pergunt. *Quærit electra*] Iambus videtur hic in verſu, quem Quintilianus tradit in heroico carmine locum non habere. Sed Maro quoque t. produxit hoc verſu, *Nam tibi Tymbre caput Euandrius abſtulit enſis.* Sed nullibi peccatum, quoniam, teſte Capella, t, ambiguum eſt, quod & a Stoa cap. 1 Epographiæ ſextæ refertur.

Poſſem multa tibi veterum ſignare locorum:
Verum alio me cura rapit. ſic fata, repente
Ad mediam Lunam, vaſtumque acceſſimus orbem.
Hic vbi perpetuo ventura in ſecula viuunt
Felices animæ, & quorum cæleſtis origo
Extulit ad Superos mentem, & ſe miſcuit aſtris
Diuinæ virtutis amor: dumque omnia luſtro,
Ingentem aſpexi cœtum, heroaſque, patreſque,
Magnanimoſque Duces, rebarque videre tuorum
Et genus, & proauos, & quos tulit Auſtria Reges:
Plenis hi calathis bene olentes ſpargere flores
Cælicolæ, hi nectar nitidis diffundere menſis,
Et cantu ductare choros, atque ordine longo

Verum alio me cura rapit]Scilicet, Qua de futura morte Roberti afficiebatur. *Perpetuo viuunt*] Omnes fere hæreticos animæ ſalutem, hoc eſt, immortalitatem concedere, Tertullianus aſſerit, lib. de reſurrectione. Pauca diui Cypriani verba, quibus adhortatur nos ad cogitandam immortalitatem, plus afficiunt & rapiunt animum, quam arguta de animarum immortalitate diſputatio. De cuius natura diuus Hieronymus in lib. contra Ruffinum, copioſius vero Auguſtinus variis in locis ſcripſere, vt alios prætercam. Si te carmen iuuat, Prudentium adi, ſanctos in Apotheoſi verſus

Conſiſtunt

Conſiſtunt alij, intextiſque aulæa Britannis
Pendent parietibus, nec non fragrabat Amomo,
Et myrrha plaga ſancta ſitu, iam balſama circum
Sudabant diuerſa locis, felicibus vmbris,
Quicquid habet tellus coſti Panchaia miſit.

verſus de natura animæ lecturus. *Intextiſq; aulæa Britannis*] Sic enim nutrici videbantur, cum nulla ſit cœleſtium rerum cum noſtris comparatio. *Amomo*] Amomum herba eſt ſuauiſſimi odoris, non modo in Arabia, ſed in Ponto, Armeniaque naſcens, vt Plinius ſcribit. Cinamomi vero (quod quidam tradunt ſic dictum, quod cortex eius in modum cannæ ſit rotundus & gracilis) Dioſcorides facit plures ſpecies, quæ ab ea regione, cui gentiles ſunt, ſuis quæque nominibus ſeparantur. Reliqua, quando incidimus in cinamomi mentionem, pete ex cap. quinto noni de hiſtoria plantarum apud Theophraſtum: qui, vt & Plinius, exiſtimat fabuloſa eſſe quæ de cinamomi collectione Herodotus retulit. *Myrrha*] Quicquid de myrrha memoratu dignum referri poteſt, Plinius complexus eſt, item Theophraſtus cap. 4 libri iam citati. Albertum noſtrum, vt frequenter, ita nationis odio, vt puto, ſtudioſe nimis Camers taxat, quod Auicennæ de myrrha locum nulla eius mentione in ſuum tranſtulerit opus, quod de vegetabilibus & plantis ſcriptum reliquit. *Balſama*] Legimus de Balſamo Plinium lib. mundanæ hiſtoriæ 12. Theophraſtum lib. modo citato. item Dioſcoridem, quo, eodem Camerte teſte, de balſamo nemo authorum ſcripſit copioſius: meminit quoque Auicenna, quo cum conuenit Albertus noſter. Adde quæ ſcribunt Strabo, Tacitus, Solinus, Egeſippus, Iuſtinus, Seruius 2 Georgicorum. *Coſti*] Plinius ſcribit, Radix & folium Indis eſt maximo precio. Radix coſti, guſtu feruens, odore eximio, frutice alias inutili, primo ſtatim introitu amnis Indi in Patale inſula. Duo ſunt eius genera, nigrum, &, quod melius, candicans. *Panchaia tellus*] Maro, *Totaque thuriferis Panchaia pinguis harenis*. Claudianus, *Quicquid thuriferis ſperat Panchaia ſyluis*. Ouidius, *Sit diues Amomo, Cinnamaque Coſtumque ſuum ſudataque ligno Thura ferat, floreſque alios Panchaia tellus*. Panchaia, Perſidis regio, ab Rege Pancheio, vt Probus inquit. Hæc flagrantiſſimo ſolis ſyderi ſubeſt, propterea gignit odoramenta, quæ tunc præſtantia, multaque proueniunt, cum Solis ardoribus in terræ venis humor excoquitur. author eſt Theophraſtus.

Tunc quæ læta dies inquam, quæ gaudia tangunt
Cælicolas, mi Diua refer. Mox talia contra
Incipit: Hinc cauſſa eſt, altum cur vecta per æthram
Luſtraſti Lunam ingentem, ſedeſque piorum,
Scilicet, vt lætoſque Deos, cœlumque videres
Expectare diem, atque obitu gaudere Roberti.
Hæc rector ventura mihi Saturnius olim
Prædixit: cum ſancta poli, terræque ciebit
Numina, & in ſolio conſidens Iuppiter alto
Rumpet iter fati, noſtrumque vocabit in aſtra
Phalſgraphidem, ſedemque dabit, regnumque piorum.
Heu nimium propere raptus mortalibus ille eſt.
Nullus enim Diuum ſuperis acceptior aſtris
Vnquam erit in terris pietate inſignis & haſta.
Ergo cum ſtamen voluant ſua fata ſupremum,
Lætantur, gaudentque ſinu pia Numina talem
Exceptura virum, & veſtigia floribus ornant.
(Sic propere mandata tulit Cyllenius ales)
Qua Superum turmas infra videt altior axis.
Hinc timor, hinc curæ nobis, verſamque dolemus
Fatorum ſeriem, & voluentem inimica Tonantem
Concilia, & noſtris cœlum procedere damnis
Quis ferat? Interea Nutrix, vt Sole niteſcent
Ardua ſyluarum, perge, & mandata Philippo
Noſtra refer, poſtquam Diis immortalibus iræ
Sic viſum, tentet pacem, ſobolique futuræ
Conſulat, & fauis famæ nec deroget armis.
Dixerat, & feſſo meditantem plurima ſomno
Ilico deſeruit, mediaque euanuit aura.
Tunc ego, me ſimulac Numen, ſomnuſque reliquit,
Deſilio, e ſtratis, voluenſque hæc omnia mecum
Iuſſa ſequor, magni ſi ſunt hæc vera Roberti,

Rumpet iter fati] Quod in principio decimi ſcribetur.

Nimium propere] Ante diem, vt dici ſolet.

Nullus enim diuum] Laus Roberti a pietate & fortitudine.

Et fauis famæ nec deroget armis] Hoc eſt, nomini ſuo. quoniam omnino victoriam Deorum voluntate ſit amiſſurus.

Dij prohibete tamen, meliora capeſſere fas eſt,
Nam fari me cogit amor, tu conſule rebus
Dum potes ipſe tuis, atque ori parce ſenili,
Nec morem incuſes: omnes ducuntque, trahuntque
In longum ſua verba ſenes. Sic fata, quieuit.

LIBRI OCTAVI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI NONI.

SEquuntur verba Philippi Palatini ad Nutricem, qui narrat etiam prodigia quibus aliquid mali futuri ſuſpicabatur, atque vt hæc auertantur Iouem orat. Sequitur pręparatio belli Norimbergenſium, vbi tertia cauſſa fœderis Sueuici, quam in quarto libro conſulto omiſerat, narratur. Digreſſio ad nauigationem Philippi regis, vbi de eius morte. Inde per reaſſumptionem Norimbergenſium exercitus deſcribitur, & Senatus decreta, ac obiter comitatus Feretti nominis origo. Sequitur Stromari ductoris exercitus oratio ad milites. qui quidem ad Lauphenij obſidionem proficiſcitur, quo poſt crebras pugnas potitur. idem Herbruchium Ætheniumque occupat. Interea digreſſio eſt ad quædam Cæſaris, Principumque quorundam geſta. Inibiq; de origine Agenau. item Beyſpech, dum Phylshophenium inuadit, ab Albertinis non ſine cæde reiicitur. Iterum ad geſta Norimbergenſium reuertitur, vbi oppugnatio Neomartij opp. acerrima deſcribitur, vnde inglorij diſceſſerunt. Dum hæc in terris patrantur, Iupiter Deorum Dearumque concilium indicit, vbi Poeta multum in eorundem nomenclatura immoratur. In fine quorundam, qui ex domo Auſtriæ in Deos relati fuerant, nomina recitantur.

AVSTRIADOS LIBER NONVS.

AT Dux tum cœli curſus, tum ſydera voluens
Enarrata animo, terraſque amneſque fluentes
Miraturq́, timetq́, ſimul, certumque putabat (ne vano
Conſiliis hæc acta Deum, nec numine
Prædici, ſummoque trahens ſuſpiria corde,
Nec tu prima (inquit) Vates es facta malorum
Nutrix, nec generis primum tua ſomnia noſtri
Funera prædicunt: per ſumma palatia bubo,
Et diræ vltrices Orci, ſtridoribus altos
Concuſſere arces: mediis penetralibus anguis,
Horrendum dictu, ſquamis, atque ore triſulco
Exiluit, mediumque trahens per inane volumen
Dira lues, thalamum petiit, lectumque iugalem
Tortilibus nodis, ſpirarumque orbibus hauſit.
Inſtamus cuncti, dirumque auertere monſtrum
Conamur gladiis nequicquam. nam ſua poſtquam
Membra thoro poſuit, mediis euanuit auris.
Præterea ex adytis voces, & murmura ſacris
Sylua vbi thuricremas operit Tritonidis aras,
Supremum cecinere diem. Sic ore locutus,
Humentes oculos Superum ad conuexa ſupinat,

Atque

IN AVSTRIADOS LIB. IX SCHOLIA
Iac. Spiegelij.

A*T Dux*] Philippus Palatinus. *Enarrata*] Quæ omnia non niſi diuino inſtinctu enarrari poterant. *Diræ*] Furię. de quibus ſuperius. *Vltrices Orci*] Quod ſontes torqueant. *Lectumque iugalem*] Prodigium futuræ mortis coniugum, ſcilicet Roberti & vxoris. *Spirarumque orbibus hauſit*] Id eſt, defatigauit circum ſpiras trahendo: vel hauſit, id eſt, ita operuit, texit, vt hauſiſſe, id eſt, traxiſſe ad ſeſe videretur. Maro, *ille impiger hauſit Spumantē pateram.* *Monſtrum*] Portentum, prodigium, idem ſignificant, authore Cicerone in diuinatione libro primo.

At quæ Pegnitio] Norimbergenſium exercitum & copias intelligit. Mentionem autem facit ea de re, quia mox bellum Norimbergenſium cum Palatinis ſcriptur us eſt, quia intellexerant iam copias contra ſe mouiſſe. *Pegnitio littore*] Ripa amnis Pegneſi, qui vrbi influẽs per medium illam abluit, diuiditque. Ratium tamen & nauigij vtcumque ſolutis niuibus, aut effuſis imbribus, ſociæ vndæ, & confluus

Atque ait, O genitor, qui cælum & ſydera torques,
Exaudi ſi digna precor, nos reſpice ab alto,
Et noſtri miſerere: potes namque omnia ſolus
Iuppiter, & fati leges abrumpe ſeueras.
Non equidem inuideo, quod Cæſaris acta, ſuumque
Nòmen ad aſtra feras, ſed tu genus aſpice noſtrum.
Nil regni curæ eſt, nec te fera deprecor arma,
At quæ Pegnitio properant de littore turma,
Iam ſternant bello, & regnum populentur Othonis
Hercynia in magna, pugnaque ardente ſenatus
Diues opum, patria depellat ſede Philippum,
Hanc modo tu prolem ſerues mihi Iuppiter vnam.
Sic fatus, lachrymis pectus madefecit obortis.

Belgarum interea rumor perlabitur vrbes,
Armatas acies mouiſſe in bella ſenatum,
Confertoque acres inuadere milite Francos.
Germanos olim, Vacioneoſque nepotes
Lata per Herculeam coluiſſe magalia ſyluam,
Et raptu vixiſſe ferunt, non pace, nec vllo
Bello vnquam potuere capi, ſed more ferarum
Aufugere in nemora, & tetris immerſa cauernis
Venatu luſtrare feras, & flectere neruos,
Syluestri quondam gens formidanda rapina,
Nullaque vicinis habuit commercia terris,
Sed vacuis regnante antris, monteſque per altos
Inſidias paſſim moliri, ac tendere fraudes,
Vnde iter nefandum nullus, niſi forte coactus
Carpebat nemore immenſo, ſyluaque viator.

Interea monitu magni Iouis, aurea magno
Sceptra ſub imperio, & mundi traduntur habenæ
Auſtriadæ: lætantur agri, lætantur & amnes,
Totaque in aſſuetos effundit Rhætia flores,
Roſcidaque alpina diſtillant arbore mella.
Non læſus nunc pacis amor, ſecurus vbique
Limes, & in tuto ſub Cæſare viuitur ætas.
Dij Regem ſeruate diu, ſeruate nepotes.
Quo me Phœbe rapis? quid me inter bella furentem
Ordiri impellis lachrymas, planctumque mouere?
Iam manibus vis omnis abeſt. ibit ne ſub vmbras
Terrarum decus, & iuuenilibus obrutus annis,
Regna ſub aurifero deſerta relinquet Ibero?
Quem flebit Germana cohors, & Belgica pubes,
Cum ſibi Diis vetitum tentabit nauibus æquor.
Heu quantum laudis mors immatura refringet.
Nam ſiue ariſonis pugnator in æquore curſum
Flectat equi, libeat ſeu propugnare ſagitta,
Hic curſu ſuperat cunctos, & certius ictum
Nullus agit: ſiue in nuda certare paleſtra
Mens fuerit, ſeu fulmineos ex montibus apros
Impulerit, nullus iuuene eſt animoſior alter.
Quis canat edomitaſque niues, tolerataque belli
Fulmina, & exhauſtos neglecto vertice nimbos?
Quod ſtrages dederit populis, quod vicerit hoſtes,
Dum fera crinitus contra mouet arma Sicamber.

fluus humor intumuerit prorſus impatiens eſt: piſcoſus alias & fertilis amnis, ſapidoque & vario genere piſcium vbertim ſcatens. *Patria depellat ſede Philippum*] Attende ingentem in filium charitatem. Non enim detrectat regno cedere, vt modo filius ſeruetur: quod pauci factitarunt. Cum multo plura occurrant exempla, quibus admonemur, ob diram regnandi libidinem non abſtinuiſſe patres a filiorum morte, propter affectati Principatus ac regni ſuſpicionem.

Acres Francos] Qui erant partium Palatinarum. *Germanos olim*] Hic narratur illa tertia Sueuici fœderis cauſſa a Poeta dilata, de qua lib. quarto ſic dixit, *Tertia iam cauſſa eſt, alio ſed differet alma Calliope.* *Vacioneos*] A Vacione rege Germanorum. alij Vancionem ſcribunt. *Lata per Herculeam coluiſſe magalia ſyluam*] Sic reſtituimus verſum, qui corrupte ita legebatur, *Lata per Hercynias coluiſſe magalia villas.* Cur autem *Herculeam* dixit, proximo libro declaraui. *Aufugere in ſyluas*] Et hic corruptus verſus ſic legendus eſt, *Aufugere in nemora, & tetris immerſa cauernis.*

Non læſus nunc pacis amor] Laudes Cæſaris Maximiliani. *Dij Regem ſeruate diu, ſeruate nepotes.* *Dij Regem ſeruate diu*] hic faciendum interuallum eſt. Vtitur enim Poeta artificio, dedita opera nomen patris Regis Philippi ſilentio præterire volens, niſi numine Phœbi impulſus, raptuſque coactus fuiſſet ſcribere hic per digreſſionem nauigationem Philippi in Hiſpaniam, tacitumque eius mortis vaticinium.

Vſque adeo ne Deum manet implacabile fatum,
Grandiaque orſa premit rerum: Iam littore claſſem
Soluerat Oceani, Morinoſque reliquerat alno.

Grandiaque orſa premit rerum] Id eſt, principia, quæ rerum magnarum in eo futura videbantur. Tetigit hæc obiter Roterodamus in Chiliadibus, vbi deplangit immaturum Philippi interitum: colligitque eleganter, neminem eſſe mortalem vſque adeo cœlestibus vicinum, quin bulla ſit.

Cum ſubito ſtrepitum vndarum, tortoſquè rudentes
Concuſſor maris & terræ Neptunus ab imo
Hauſit, & in ſumma glaucum caput extulit vnda.
Atque ſuum aſpiciens ingenti claſſe per æquor
Regalem ferri prolem, dignumque ſub vndis
Eſſe Deum, tunc ſecum inquit, Nunquam ne procellis
Liber ero? ſemper ne meos, immanibus Auſtris
Addictus, curis atque æuo deſitus, annos
Diſcruciem? cælo ſi regnat Iuppiter alto,
Pacem habet æternam, nec mittit fulmina ſolus:
Sic etiam triſtes perpendet frigidus vmbras
Frater, vbi ſeſſo ſortes parat Æacus olli:
Aſt mihi ſorte datum regnum eſt, cui tradere habenas
Alterius verear: quod enim hoc eſt ſæuius vſquam
In terris monſtrum? ventos alit, ardua pulſat
Sydera, & in ſcopulos ſeſe erigit, & vada ſubter
Vela trahit, nautas paſcunt immania cete,
Atque niſi horriſonos æſtus, rabiemque tridenti
Mulcerem, frænumque mari, atque ruentibus vndis
Inicerem, latas operirent æquora terras,
Nil agit Oceanus, nec amabilis Amphitrite,
Et vitreis tu Dori manes iam cana ſub antris.
Eſt noſter quicunque labor, quem ferre recuſo
Vlterius, regnoque parem, ſociumque vocabo,
Qui nunc per noſtras defertur claſſibus vndas,
Submergamque rates, raptumque in ſede locabo
Æquorea mecum ſubter mare, cuius in alta
Dextra erit vndiſoni dominatrix fuſcina Ponti.

Concuſſor] Græci Ennoſigæon dicunt. *Deſitus*] A ſitu formata dictio. Eſt autem ſitus mucor ille, qui propter vetuſtatem contrahitur, vt obſitum dicimus, & rem ſitum contraxiſſe, cum propter vetuſtatem infecta eſt. Claudianus, *ſqualent immania fœdo Sceptra ſitu.* *Nec mittit fulmina ſolus*] Quaſi dicat, vicarios habet, vt Summarum, cæteroſque quibus iaciendi fulmina vis attributa eſt. *Sic etiam frigidus frater*] Pluto ſcilicet habet Æacum, Rhadamanthumq;, quibus iudicandi officia iniungit.

Aſt mihi ſorte datum regnum eſt] Iupiter, Neptunus, Pluto, fratres germani, regna vniuerſi orbis, ita quidem inter ſe partiti ſunt, vt Ioui cœlum, in quo regnaret ſorte datum ſit. Neptuno obtigit totius oræ maritimæ poteſtas. Plutoni vero in tertiam ſortem inferna obuenerunt. Quamquam vero tres iſti fratres ad hunc modum diuiſa imperia teneant: videntur tamen, quod ait Seruius, communem regni totius habere poteſtatem, ſicut & ipſa elementa, quæ retineor, phyſica ac naturali inter ſe quadam ratione iunguntur. Quam rem etiam ipſorum numinum ſceptra ſignificare ait: quoniam Iupiter triſido vtatur fulmine, Neptunus tridente, Pluto tricipite Cerbero. Sed & diadema in capite quiſque pro regni conditione maxime idoneum geſtare perhibetur, quippe Iupiter ſerto, Neptunus cana ac ſpumante, Pluto nigra ac futueſcente cingitur corona. Sic præterea de hac ſortitione Neptuni & Plutonis, deque opibus & imperiis vtriuſque, Cicero ad verbum, Aqua reſtabat, inquit, & terra, vt eſſent ex fabulis tria regna diuiſa. Datum eſt igitur Neptuno alteri Iouis, vt volunt, fratri maritimum omne regnum: nomenque productum, vt Portunus a portu, ita Neptunus a nando, paulum primis literis immutatis. Terrena autem vis omnis, atque natura Diti patri dedicata eſt: qui Diues, vt apud Græcos Pluton, quia & recidunt omnia in terras, & oriuntur ex terris. Sic Cicero. *Ventos alit*] Rationes dicti recenſet: quas breuiter perſtringit Plinius in Prooemio ſecundi & triceſimi naturalis hiſtoriæ, Nemo autem eſt, qui ignorat Altanos ventos appellari: cum ex alto, id eſt, mari flare incipiunt: & Apogæos, cum a terra in altum redeunt. *Nil agit Oceanus*] Pro Deo, pro numine poſuit, vel pro Nereo. *Nec amabilis Amphitrite*] Neptunus vxorem habet Amphitriten Deorum omnium benignam hoſpitam, ac nutricem. Siquidem ſydera paſci, aliqua ab antiquis iam diu recepta, etiam multis argumentis confirmata fuit opinio: quam ſecutus Plinius, in dulcibus aquis Lunę alimentum eſſe ſcribit, ſicut in marinis Solis. Poteſt idcirco amabilis dicta Poeta. Vel potius referri ad Neptuni amorem, qui hanc deperiit, & fugiente tandem internuncio Delphine potita eſt, iuxta fabulam, quam refert Higynus, & Ouidius in Faſtis. *Dori*] Hæc Nerei vxor fuit, ex quo quinquaginta genuit filias, vt inquit Heſiodus. eadem etiam pro mari ponitur. Maro, *Doris amara ſuas non intermiſceat vndas.*

Sic ait, & curru pro viribus incubat atris
Fluctibus, obſtruſoſque imo trahit æquore ventos.
Confeſtim tumidi tolluntur in æthere montes
Vndarum, pelagique atra vada concita Cauris
Tempeſtate ſonant, & torto vortice raptant
Corpora vi fundo: trabibus reſoluta fatiſcit

Pro viribus] Pro virili ſua. *Prolem Cyllenida*] Mercurium, a Cyllenio, vt diximus, monte omnium qui ſunt in Arcadia altiſſimo, cui nomen impoſuit Cyllenus Elati filius, vt Pauſanias. vt alij cum Stephano volunt, Nympha Cyllene, quæ illic educauit

Compago Mercu-

Compago, fruſtraque vocant ſacra numina nautæ.
Exoritur nox atra oculis, paßimque feruntur
Remigia in fluctus, & iam Neptunus, vbi ingens
Rex ſuperans æſtum conflictabatur Iberus
Vt raperet vicinus erat, pronamque ſub æquor
Voluebat puppim, cum Iuppiter æquus ab alto
(Nam Reges, Regumque genus ſibi cura tuendi)
Talibus alloquitur prolem Cyllenida verbis:
I nate, & ſumptis trepida nunc æthere pennis,
Et fratrem æquoreum, qui iam maria omnia prædo
Concitat, aggredere his dictis, atque argue fraudis,
Scilicet imperium pelagi, ſæuumque tridentem
Idcirco ſibi ſorte datum, qui temperet vndas,
Et moueat quocunque velit, ſibi grandia Ponto
Aſſurgant vt monſtra ſuo, quid noſtra laceßit
Fulmina? & in Reges audet temerarius ille
Moliri inſidias? noſtra hæc, ſua tentet. & vltra
Haud fatus, tacuit. Sumptis Cyllenius alis,
Nec mora, iuſſa facit, ſummiſque ex alpibus amnem
Permenſus Rheni, dein læua extrorſus oberrans
Aurea Geſſoraco flectit talaria Ponto,
Auriferoſque alto quos territat vnda Britannos
Commota, & toto diſiectas æquore puppes
Vidit, & euulſos Neptunum frangere remos,
Atq; hunc magnanimum Regem iam crine tenentem,
Inuadit dictis: Quibus o Rex Ennoſigæe
Impellis maria alta dolis? non fraudibus vti
Imperium decet, atque inſtar regnare Tyranni.
AEquora habes, & ſorte datum vibrare tridentem
Per freta, per fluctus, & eo compeſcere Pontum
Quem circum monſtra, & proni Tritones oberrent.
Quid tentas nunc regna Iouis? temerataque temnis
Fulmina? & in Reges tantum Deus æquoris, audes
Moliri inſidias? etenim ſunt ſub Ioue magno
Et Reges, Regumque genus: ſic fatus, vt ales
Ad prædam clauſis decurrit ab aere pennis.
Deuolat, & manibus Regem diuulſit ab vdis,
Diſiectaſque rates, atque ipſum ad regna Britanni
Appulit, & ſocios tuta in ſtatione reliquit.

Mercurium, aut ex Ioue peperit, vt ait Coruilius, teſte Parrhaſio. Receptum tamen eſt, Mercurium eſſe Iouis & Maiæ, quæ Pleiones & Atlantis filia fuit, vt apud Græcos Aratus, Maro Higynuſque e noſtris refert. *Trepida ſumptis pennis*] Non dixit, *labere*. Nam labi paulatim ferri ſignificat. Maro, *Labere nympha polo*. Sed dixit, *trepida*, id eſt, feſtina, velociter vola. Cæterum Mercurius, inquit Seruius, ideo pennas habere dicitur, quia citius omnibus planetis in ortum ſuum recurrit. *Noſtra hæc*] Scilicet Reges, iuxta Horatium, qui ait, *Reges in ipſos Imperium eſt Iouis*. Tradunt Aſtrologi, qui habent Iouem in genitura, magnos Principes fieri, vel Reges. vide ſextum capitulum lib. tertii apud Firmicum, & Pontanum libr. de rebus cœleſtibus quarto. Idem cecinit Heſiodus in principio Theogoniæ. Verum Seneca grauis author, & amœniſſimi, vt ait Tacitus, ingenij, dixit, *Aut Regem, aut fatuum naſci oportere*. Nam quemadmodum, inquit Rhenanus noſter, in fatuis, riſu quæcunque fecerint, excipimus, ſic Regum quoque facta nemo non probat. Proinde veriſſimum eſt, facultatibus, licentiaque & aſſentationibus ali Principum vitia. Et niſi ſtulti fuiſſent olim Reges, non eſſent tot libri illorum fatuitatibus referti, hoc eſt factis non tam ſtultis ſæpenumero quam ſceleratis ac impiis cædibus & bellis: quibus in hoc mundo nihil ſtultius, vt explicat Eraſmus in adagio, *Dulce bellum inexpertis*. tum alibi.

Amnem permenſus Rheni] Ita nauigantibus nobis per Rhenum ab Alpibus agendum eſt. extrorſus enim, hoc eſt, læua Belgæ ſunt. *Geſſoraco*] Pro Geſoriaco, id eſt, Belgico, nunc Calleſium vocant. *Auriferos Britannos*] Diuites. Arbitror enim ad Regem Britannorum alluſiſſe, eius qui nunc regnat, patrem, qui omnium Regum Europę ditiſſimus auri habitus eſt. Ad quem nos multas Cæſaris Maximiliani iuſſu dictauimus literas, dum ſcribæ fungerer officio. Gallorum opes Budæus oſtentat lib. de Aſſe tertio & quarto. *Atque hunc magnanimum Regem iam crine tenentem*] Innuit hoc ſcito figmento, actum iam de Philippo, cuius res etiam reuera eo venerat, vt extra humanum conſilium & auxilium eſſet, neceſſitatique & Deo concedens, ſecuruſque & intrepidus mortem expectaret, Huius fatalis nauigationis curſum eleganter deſcripſit Aloiſius Marlianus, qui ſocius malorum fuit & indiuiduus comes. Is defuncta coniuge, Tudenſem Pontificatum adeptus, in comitiis nuper apud Wormatiam exceſſit e viuis. Extat epiſtola ad Iacobum Banniſſium, quæ mea nuper opera in lucem emerſit, digna enim, vel ob argumentum videbatur, vt ad poſteros tranſmitteretur. *Quibus o Rex Ennoſigæe*] Nuncij fidelitas notatur, qui eiſdem met verbis refert, quibus nuncium peragendum acceperat, vtcumque Maronem imitatus. *Imperium*] Sic ſcribendum, & non imperimum, dictio prorſus nihili, vt ſit contentum pro continente. *Inſtar regnare Tyranni*] Vide quæ ſcribit Ariſtoteles cap. decimo quarti Politicorum, & quæ illic Iacobus Faber adnotauit. Pulchre Seneca, vt tyrannus a Rege diſtat, proſequitur libro de clementia primo. Ad tyrannum & non bonum principem pertinet Photini monitum, cum ſic is apud Lucanum, Ptolemæum alloquitur, *Ius & fas multos faciunt Ptolemæe nocentes: dat pœnas laudata fides*. & poſt, *Sydera terra vt diſtant, & flamma mari, ſic vtile recto, Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere iuſta Incipit, euertitque arces reſpectus honeſti. Libertas ſcelerum eſt quæ regna inuiſa tuetur, Sub latuſque modus gladiis*, &

inſta, *Exeat aulam Qui vult eſſe pius, virtus & ſumma poteſtas Non coeunt, ſemper metuet quem ſæua pudebunt.* Ediuerſo ad bonum Principem, & non ad tyrannum pertinet Claudiani ad Honorium monitum, quod baud grauabor adſcribere, cum id aureo carmine Poeta elegantiſs. complexus ſit, & Zaſij illius magni io iure noſtro ſacerdotis ſanctum deſiderium mentem ſubeat, dum inquit, Quam bene ſe haberet, ſi celeberrima huiuſmodi carmina, diuino ſcripta ingenio, Principibus Romanis tã operoſe ingererentur, quam ſolet frequenter eius poteſtas (laxatis aliquando modeſtiæ habenis) per blandimenta fortaſſe, vel ſupra immenſum efferri & extolli. Sic autem inter alia Claudianus Imperatorem hortatur, *Tu licet extremos late dominere per Indo, Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent, Si metuis, ſi praua cupis, ſi duceris ira, Seruitij patiere iugum, tolerabis iniquas Interius leges: tunc omnia iure tenebis, Quum poteris Rex eſſe tui.* Et paulo poſt, *Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti. Tu ciuem, patremque geras, tu conſule cunctis, Nec tibi, nec tua te moueant, ſed publica vota. In commune iubes ſi quid, cenſeſve tenendum. Primus iuſſa ſubit: tunc obſeruantior equi Fit populus, nec ferre vetat, quum viderit ipſum Authorem parere ſibi. componitur orbis Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus Humano edicta valent, quam vita regentis.* Et quæ ſequuntur. *Temerataque temnis Fulmina*] Quaſi dicat, temeritate tua videris Iouis fulmina contemnere. *Etenim ſunt ſub Ioue magno Et Reges*] Quomodo & in arcanis literis ſcriptum legimus, *Cor regis in manu Dei.* Et alibi, *Cornua in manibus eius*, pro eo quod eſt, *regna*, vt eſt moris ſcripturarum, authore Hieronymo. *Ad regna Britanni*] Marlianus. Exclamatũ eſt, inquit, a nautis, terra, terra, omnes nos læto clamore terrã ſalutauimus. Erat terra Anglia, ſinus caput Portani vocatur. Quod ſi a nautis præteritus fuiſſet, vt minimo minus fuit, locus ille, in certam & ineuitabilem mortem ferebamur. nam nec nauis vlterius contra tempeſtatem, quæ & tota die & nocte debacchata eſt, ſtare poterat, & altera die in vada Flandriæ etiam nolentes trudebamur. Hæc ille.

Tunc ſale tabentes artus, atque humida paſſim
Tranſtra Caledonio exponunt in littore Belgæ,
Armaque arenoſo pandunt naualia campo,
Et Phœbo ſiccantur opes, & regia gaza.
Nox ruit, interea curarum voluitur æſtu
Neptunus, triſtem compeſcere neſcius iram.
Concilium indicit: ſimul at vox lapſa per vndas
Æquorei venere Dei, & ſcopuloſa frequentant
Oceano in medio vitrei prætoria Regis.
Tunc Rex pumiceo conſidens turbidus antro,
Regna Iouis monitu dudum temerata recenſet,
Egregiamque ſibi dolet abſtraxiſſe rapinam
Mercurium. Elatis aderat reuerentia verbis.
Exorti paſſim fremitus & murmura vulgo,
Sed vanum tentare Iouem: ſic agmine facto
Deſæuitum vndis, & rupto limite Ponti
Belgica ab effuſo deuergitur æquore tellus.
Diffugiunt matres, preſſoſque ad pectora natos
Exportant, trepidique ſenes, timidæque puellæ
A rapidis vectantur equis, pars acta quadrigis
Excipitur, præuenta freto ſub gurgite moles
Omnis abit, monumenta patrum ſtant vulſa metallis
Marmora Synadis ſubter freta, ſic iuga rupit
Herculeus labor, & Bethym diuulſit ab Aphris.

Caledonie in littore] Id eſt, Britannico. Nam Caledonia ſylua Ptolemæo eſt in Britania. Vnde etiam Ouidius *Britannos* Caledonios appellat. Non enim ea in parte, vbi Caledonia ſylua eſt, factum eſt naufragium: ſed iccirco dixit, quia omnes ſic per hoc epithetum intelliguntur. In hunc Caledoniæ receſſum appulſus Vlyſſes aram poſuit, Solino teſte, de qua libro primo diximus. Non tacendum, & in Ætolis vrbem eſſe Calidonem, iuxta Euenum amnem. Verum vocabula ſyllabis dinoſci. Nam Calidon, vt notauit Vadianus, pro Ætolio oppido penult. corripit: pro Britanniæ ſylua producit, o litera correpta, teſtes aduocat Lucanum & Martialem. quanquam ſint, qui e litera ſcribendum contendant, vt Poeta fecit. *Vitrei prætoria regis*] Sumpta ſimilitudine a prætoribus, ad quos edicto publico omnes conueniunt. Aſconius, veteres, inquit, omnem magiſtratum cui pareret exercitus prætorem appellauerunt. vnde & prætorium tabernaculum eius, & in caſtris porta prætoria, & hodie quoque præfectus prætorio. Cum igitur Imperium Romanum ad monarchiam deuenit, Principes Romani equitem vnum Romanum prætoriæ cohorti, aut cohortibus etiam præfecerunt, & prætorio ſuo, id eſt, aulæ, quam lingua vulgaris hoſpitium regis appellat. Vnde præfectus prætorio hodie dici poteſt, qui magnus magiſter hoſpitij, ſeu, vt noſtri, domus vel curiæ dicitur, teſte Budæo. Cæterum, cum plebi, vt Liuius ſcribit, ad conſulatum factus eſſet aditus, viciſſim patribus conceſſum eſt, vt prætorem crearent, qui a præeundo (vt voluit Feneſtella) prætor dicitur. Varro a præeundo dictum putat, de cuius poteſtate pluribus Feneſtella. Iuuenalis prætorem pro Imperatore poſuit, & alicubi pro eodem Conſulem & Prætorem. Id quod adnotatu dignum putauit, Budæus aſſerit, libro Annotationum in Pandectas.

Elatis aderat reuerentia verbis] Multum enim intereſt, cuius ore verba proferantur. Nam ſi idem a paupere dicatur, idem a rege, non eſſe idem videbitur, vt innuit apud Euripidem Hecuba his verbis, Eraſmo interprete, ad Vlyſſem loquens, Si vel male hæc authoritas dicat tua Flectet, quod a leuibus profecta oratio, & a probatis, non idem valet eadem. *Deſæuitum vndis*] Veritas eſt, & puto latentem Poetam illuuionem illam Oceani ſignaſſe, quæ patrum noſtrorum memoria ſexaginta an-

nis fere

nis fere elapſis contigit, qua multa millia paſſuum continentis Oceanus ſubmerſit. Vbi ipſi vidimus adhuc eminentia doioorum ac templorum cacumina, turreſque. Vnde neutiquam abhorret a vero, quod Ariſtoteles in Meteoris tradidit, perpetuam eſſe viciſſitudinem, in terræ, mariumque ſitu & circa partes variatione. Accedit libro vltimo Strabo, Plinius ſecundo, Mela primo, Solinus cap. quartodecimo, Ouidius Transformat. quinto & decimo, cæteri. Ex recentioribus Pontanus in Meteoris. Poeta noſter in primo. *Vulſa*] Eruta. *Synadis metallis*] Id eſt, precioſis lapidicinis & marmorariis. Nam Synadium marmor in maximo precio habitum fuit apud antiqnos. Metallum autem de omni materia dici poteſt: quod alia poſt aliam inueniatur. verbi gratia, inuento auro, poſtea inuenitur argentum, poſt argentum plumbum: abuſiue tamen ad marmorum venas, vt ita dicam, transferimus. *Herculeus labor*] Quod naturæ varietate contigit, priſca fabuloſitas tribuit Herculi. Scilicet, Iunctos olim, vt Mela ait, perpetuo iugo diremiſſe colles, atque ita excluſum antea mole montium Oceanum, ad quæ nunc inundat admiſſum.

Dum Rex vndarum hæc agitat, manſuraq; in æuum
Vincla aperit Ponti, terraſque inuadit apertas,
Maturare fugam iubet Aliger: ilicet omnes
Stauratam leto propellunt remige claſſem.
Iamque Caledoniæ radunt confinia terræ,
Ingenteſque vident flexus, quibus irrigat agros,
Mobileque exultans inſertur Alaunius æquor.
Hinc Iſacæ curſum, & latis Durotriges aruis,
Obliquique vndas Tamari, Volibamque relinquunt,
Arduaque effugiunt prærupti ſaxa Gobæi,
Præcipiteſque dolis Venetos, Ligerimque ſiniſtrum,
Et quos diues alit verſis Aquitania campis.
Iamque ſinum ingentem prælabuntur, & ima
Littora, & acceſſu maris exundare Garumnam
Proſpiciunt, motamque æſtus per fluminis Antron,
Miraturque noua Tarbellicus incola Pontum
Claſſe premi, & pulſi currunt rumore Ruteni,
Vt Pyrenæos conceſſum attingere montes,
Heſperiam ingenti nautæ clamore ſalutant,
Cantaber, & velox correptis Vardulus armis
Aduentu trepidant, atque auro concolor Aſtur
Montanis exultat equis, cum præpete Leucos
Tranſabiit curſu ſcopulos, longique remenſa eſt
Ingentes Nery rupes, fæcundaque radens
Marmora Caſſitro Minij ratis hæſit in vnda,
Vltimaque Heſperia, & populi per littora claſſem
Callaici excipiunt læti, & fatalia Regi
Rex ſenior ſceptri conceſſit iura nocentis.

Aliger] Mercurius. *Stauratam*] Pro inſtanratam, id eſt, redintegratam. Nam Varro ait, Macrobio teſte; inſtanrare eſſe inſtar nonare. *Caledoniæ terræ*] Id eſt, Britannicæ. Poeta eleganter a Britannia vſque ad extremam Hiſpaniæ plagam, vbi Gallici ſunt, nauigationem deſcribit. *Alaunius*] Ptolemæo Britanoiæ fluuius, & Alauni populi diuerſi ab Alanis.

Tamari] Ptolemæo Tamara, Melæ Tamaris flumen ſecundum, vt ait, Arotebratum portum, de qno Strabo libro 3. *Gobæi*] Promontorij. *Præcipiteſque dolis Venetos*] Populi maritimæ io Gallia oræ, quos Cæſar nauali prælio in poteſtatem redegit. Vocat autem præcipites dolis, quia legatos, quod nomen, vt ipſe Cæſar ait, ad omnes natiooes ſanctum, inuiolatumque ſemper fuiſſet, retentos in vi ocula coniecerint. Reliqua de Venetis apud eum. Sed & Veneri Adriatici hoc nomine male audiūt. lege orationem Ludouici Heliani ad Maximilianum. *Ligerimque ſiniſtrum*] Fluuius eſt Narbonenſis potiſſimus, qui prouinciam eam a cætera Gallia diducit. *Aquitania*] Gallia omnis, inqoit Plinius, comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maxime diſtincta: a Scalde ad Sequanem Belgica: ab eo ad Garumnā Celtica, eademque Lugdunenſis: inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania, Armorica ante dicta eſt. Vadianus hodie a Gallis *Guienne* vocari ſcribit. Volaterranus tradit Aquitanos a cæteris Gallis corporibus & lingua differre, magiſque Hiſpanis ſimiles, quibus finitimi ſunt. *Verſis campis*] Perinde fertilibus. *Exundare Garumnam*] Vnde mote ipſius pelagi ſænientis exurgens iactat nauigantes. Meminere huius multi, nemo tamen, vt refert Vadianus, de eo diligentius Mela ſcripſit. Verba non adſcripſi, quod author ſit vulgatiſſimus, & impeditum eius opus Vadiani ſcholiis explicatum. *Antron motam per fluminis æſtus*] Ex eodem hic locus ſumptus eſt, vbi de Garumna loqnens, In eo eſt inſula, inquit, Antros nomine, quam pendere & attolli aquis increſcentibus ideo incolæ exiſtimant, quia cum videatur editior aquis obiacet: vbi ſe fluctus impleuit, illam operit. & quæ ſequuntur.

Tarbellicus] Nunc Tarinenſis ad Aturi oſtia prope Pyrenæos, ait Volaterranus. *Ruteni*] Nunc Rutenenſes eodem authore, inter Aquitaoos antiqoos nomen ſeruantes. *Vt Pyrenæos*] Hoc eſt, mare, quod e regione Pyrenæorum eſt, qui Galliam ab Hiſpania diuidunt. *Heſperiam*] Hiſpaniam. Sunt enim Heſperiæ duæ. Lege Seruium primo Æneidos ſuper illud, *Eſt locus Heſperiam.* *Cantaber*] Cantabri ſitu locorum inter vltimas Hiſpanorum connumerantur gentes, ab Auguſto ſubiugati, qoorum tamen & peior & altior & magis pertinax in rebellando animus fuit, vt dicit Florus: & Horatius alludens, *Cantaber ſera domitus catena.* Oroſius multa de Cantabrico bello libro ſexto ſcribit, Eutropius ſeptimo, Suetonius in Auguſto. Laudes Cantabrorum Sillius cecinit libro tertio. & qninto. Mela inquit, Cantabrorum aliquot populi, amneſque ſunt, ſed quorum nomina noſtro ore concipi nequeant. Quod argumentum eſt, longe a Romana lingua, aliena eos tum ſermone vſos

fuiſſe. *Velox*]Agilis,manu promptus. *Vardulus*]Eundem cum Cantabris,eodem autore,tractum tenent Varduli. *Atque auro concolor Aſtur*] Eodem epitheto vtitur Sillius,*Sed ſcelerum cauſſas aperit Deus, improbus Aſtur Viſceribus lacere telluris mergitur imis. Et redit infelix effoſſo concolor auro.* Aſtures enim,quorum tractus Aſturia nomẽ habet,olim gens aurifodinis nobilitata, & equis:quod Poeta notat,dicens,*Montanis exultat equis.* *Præpete curſu*]Eſt enim equis illis,qui Aſturcones vocantur, patria lingua Chineæ, noſtra, vt puto, *Genneter*,non vulgaris in curſu gradus,vt ait Plinius. Sunt autem inutiles bello. Sillius, *His paruus ſonipes, nec Marti notus,at idem aut inconcuſſo glomerat veſtigia dorſo*, aut molli pacata celer trahit eſſeda collo. *Leucos ſcopulos*]Trileucos geographiæ tabulæ habent. *Nerei*]Citerioris, quæ & Tarraconenſis,Hiſpaniæ promontorium,quod occidentalis & borealis Hiſpaniæ lateris finis eſt. Nunc ſancta Maria finis terræ dicitur,vt ſcribit Volater. Porro in Tarraconenſi ſunt hæc regna,quæ vni tamen Carolo parent. Nauarræ,quod inter Cantabros continetur: Caſteliæ,quod inter Callæcos & Aſtures: Arragoniæ, quod inter Celtiberos ac Tarraconenſes. Volaterranus. *Marmora fœcunda Caſſitro*] Signat inſulas Caſſiterides Ptolemæo numero decem,a ſtanni copia:quæ iam deſiit,& in proxima nunc Britannia cernitur,vt dicit idem Volater. Græcis Caſſiteros ſtannum dicitur. De his Plinius in quarto. Strabo tertio. Mela eodem. Solinus cap.36. Diodorus Siculus ſexto. *Minij*]A Minij abundantia in illis terris Minio amni nomen datum eſt. Lege Iuſtinum. *Populi Callæci*] Pro Callæci,diuiſa diphtongo,tenent inferiora littora vſque ad Nerium promontorium. Horum eſt Flauium Brigantium Ptolemæo, Antonino autem Brigantium tantum. nunc Compoſtella, prope quam ſancti Iacobi,vt ait Volat. oraculum. *Rex Senior*] Ferdinandus ſocer. *Regi*] Philippo genero. *Fatalia iura*] Qui paulo poſt in Hiſpania obiit.

Heu regnum inuiſum Superis, heu claſſe petitas
Præcipiti ſontes terras, quis temperet ægros
A lachrymis oculos? quis ſingultantia corda
Leniat? O felix quantum ſperare iubebant
Te fortaſſe Dei, quantum vis improba fati
Abſtulit Heſperia, & nocti demerſit acerba.
Namque ſub occaſu quæ ſunt, Solemque cadentem
Aſpiciunt, quæque alta polo complectitur Arctos,
Quicquid & ad Siculos exporrigit Itala tellus
Imperij fines iam dudum ſceptra petebant
Belgica, ſub leges vnius Regis itura.
Vlterius vetuit ventura retexere Apollo
Fata Deum: tu nunc, penes eſt quem latius vnum
In terris regnum, ſis o Germanice Cæſar
Fortunæ exactor: tua te regat ardua virtus.
Orta cadunt, finis cunctis mortalibus idem,
Anguſtique dies, & vita precaria noſtra eſt.
At Martis nos vrget opus, iam creuerat æquus
Pacis amor populis, vitamque fugarat agreſtem,
Et mores domuit veteres, Sueuumque rebellem
Impulit ad leges, cum Norica caſtra ſenatu
Inſigni ac terra alma viris ſe iunxit in iiſdem
Fœderibus, magnis factis & rebus adeſſe
Pollicita Auſtriadæ: quæ poſtquam ſenſit iniquo
Marte Palatinum vrgeri, ſopitaque nondum
Extiterant odia, atque augendi regna cupido,
Arma parant Patres, varijſque agitata ſenatu
Conſilijs ſunt bella prius, qui cenſuit vrbis
Delectum fieri, & validam dare nomina pubem.

Vlterius vetuit]Noluit aperte prædicere mortem Philippi,vetitus a numine:ne ſcilicet,malorum futurorum præſcientia, antequam venirent,angeremur,fictum eſt. Vel *Ventura*]Dixit,reſpiciens ad filios, quorum magnitudo immenſa futura erat. *Tu nunc,penes eſt*]Apoſtrophe ad Cæſarem, quem dicit eſſe debere trutinatorem fortunæ, & quantum in rebus humanis poſſit proſpicere, quæ non niſi virtute, ac animi magnitudine ſuperari poteſt. *Orta cadunt*] Hæc ſententia mundo data eſt, hæc Dei lex eſt, vt omnia orta occidant,& aucta ſeneſcant, vt infirmentur fortia,& magna minuantur,vt cum infirmata & diminuta fuerint, finiantur, dicit Cyprianus contra Demetrianũ. *Finis cunctis mortalibus idem*]Sententia catholica, & a poetis celebrata. Videlicet, *Huc primus & vltimus ordo.* *Tendimus huc omnes*]Hæc eſt domus vltima, & quod pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,regumque turres. *Anguſti dies*]Breue tempus. Siquidem,vt idem in eundẽ eleganter ſcribit,in ortu adhuc ſuo ad finem natiuitas properat: ſic quodcunq; nunc naſcitur, mundi ipſius ſenectute degenerat, vt nemo mirari debeat, ſingula cœpiſſe in mundo deficere, cum totus ipſe iam mundus in defectione ſit & in fine. *Et vita precaria noſtra eſt*] Hoc eſt, cuius vſura precario fruimur,cum in arbitrio alterius poſitum ſit,eam cum vult,repetendi. Apuleius, Quid ad precariam vitam me reducitis? Vlpianus, precarium diffinit,id eſſe,quod precibus petentis vtendum conceditur tamdiu,quamdiu is qui conceſſit, patitur. Vnde precariam rem dixerunt,quæ quaſi cõmodato accepta ſit,& iuris alieni cenſeatur. Ouidius de Acheloo, *Quid fore te credis, falſum qui verſus in anguem Arma aliena moues, quem forma precaria celat.* Donatus ait, petimus precario,

poſcimus

poſcimus imperioſe, poſtulamus iure. *At Martis nos vrget opus*] Senſus eſt. Plura canerem in hanc ſententiam, niſi inchoatum opus vrgeret.

Iam croceis Aurora rotis ſurgebat Eoo
Littore, & auricomo terra iam Sole micabant,
Stromarus Eurydamas conſenſu in bella ſenatus
Deſcribit populos, obſeruantiſſimus æqui
Qui fuit, & dextra nullis æquandus, & armis,
Primus inire aciem, poſtremus cedere pugna,
Militiæ ſollers, qui formam, & tempora norat,
Seu ducendus erat denſos equitatus in hoſtes,
Seu frænanda manus, tardamq; laceſſere pugnam
Vtilius, durumq; in cornua vertere Martem.
Iamque ſub Alerio miles conuenerat vdo
(Hoc campo eſt nomen) gentemq; moratur agreſtem,
Falcatoſque axes, quos prætor agebat Homertes.
Prima cohors Scythiæ criſtatam more gerebat
Caſſida, & induta horreſcit femoralibus areis,
Aſpera fuſtibalo committens bella cruento.
Quæ ſequitur pileis non aſpernabilis haſta,
Intortos operit crines Syruſque thiaris
Pro clypeis huic gerra manu, vaſtique dolones,
Et mos gemmato mucronem annectere baltheo,
Quas regit aſper equo, pedibuſque in Marte Seleucus.
Pone ſubit gens bello atrox, quæ membra Siſyrnis
Contegit, & crurum tenus exarmata reſulget,
Eooq; acres inuadit Acinace pugnas.

Stromarus Eurydamas] Stromarus nomen proprium & verum. Eurydamas, vt quę ſequuntur, Homertes, Seleucus, ficta ſunt nomina, per quæ vera ſignificantur: quæ ipſe inueſtigaſſem, ſi commodum fuiſſet. *Alerio vdo*] Nam quatuor fontes illum irrigant. Lege Celtem cap. quarto, Norinbergæ. Hoc cāpo eſt nomen Teutonice, *Haller Wyſi*. Arbitror ego nomen prato a familia *Hallerorum* obueniſſe. Locus is quingentis paſſibus longitudine patet, latitudine anguſtior Idem ſcribit Celtes. *Gerra*] Id eſt, Cerra, pharetris ſubterpendentibus, vt ait Herodotus lib. ſeptimo, vbi armaturam Perſarum refert. Porro gerræ, inquit Feſtus, crates vimineæ. Athenienſes cum Syracuſas obſiderent, & crebro gerras poſcerent, irridentes Siculi gerras clamitabant. Vnde factum eſt, vt gerræ pro nugis & contemptu dicantur. *Dolones*] Seruius lib. ſeptimo ſuper illud, *Pila manu, ſæuoſq; gerunt in bella dolones*, dicit, dolonem flagellum eſſe, intra cuius virgam latet pugio: a fallendo græce dictum, id eſt dolo, quod decipiat ferro, cum ſpeciem ligni præferat. Tranquillus in Claudio, Reperti & equeſtris ordins duo in publico cum dolone, ac venatorio cultro, præſtolantes alter vt egreſſum theatro, alter vt ſacrificantem apud Martis ædem adoriretur. *Siſyrnis*] Herodotus lib. modo citato, Calpij, inquit, Siſyrnis, quod eſt genus penulæ, induti, arcus gentili more arundineos geſtabant, & acinaces. Horatius acinacem pro omni gladio vſurpauit, vt interpretes vno ore referunt, Ode ſeptima & viceſima primi carminum. Varia armorum genera in Sautoſtichi Enarrat. retulimus.

Quarta autem legio pardorum pellibus harmos
Veſtit, arundineas & certatura ſagittas
Saxo acuit, capreæq; vibrat tela horrida cornu,
Hac ſub Atocle meret. Duxiſſe Autharchida quintam
Sternacem referunt, ſolita eſt quæ montibus altis
Fraxinea timidos defigere dorcadas haſta.
Hæc pellem auritæ frontis geſtabat equinæ
Voluentis per inane iubas, quæ vertice ſummo
Dependent, aureſque vtrinq; ad tempora vibrant.

Pardorum] Sunt pardi pantherarum mares. Quidam ab iis pantheras ſolo candore diſcernunt. Solinus ſcribit pardorum adulterinis coitibus degenerare partus leænarum, & leones quidem procreari, ſed ignobiles. Meminit & Plinius libro 8. Hos adulterinos coitus leænarum cum pardis eleganti carmine Claudianus in conſulatu Manlij Theodori complexus eſt: quod Camers ante me adnotauit in Solinum. *Capreæ cornu*] Significat arcum, cuius extremitates cornuum caprearum mucrone ornantur non modo, ſed vt fortiores etiam ſint. *Hac ſub Atocle merent*] Hoc loco ſine diphthongo ſcribendum, vt vel ipſa ſyllabæ ratio admonet. Sic Lucanus, *ære merent paruo*. Nam merere, pugnare eſt. vnde emeriti milites, qui completis ſtipendiis militię ſacramento ſoluti ſunt. Maro in Georgicis, Emeritos boues appellauit, vt Claud. iugales. *Autharchida*] Autharchi filia. Vterque Homerus fingit Pentheſileam aduerſus Græcos ad bellum Troianum veniſſe.

Armati aſtabant omnes, Martemq; ciebant.
Interea Patres ſublimis in arce Dianæ
Conueniunt, agitantq; feri primordia belli.
Et tandem Arſanes fecit ſic verba ſenatu:
Quandoquidem ardentes animos, aciemq; videmus,
Facto opus eſt Patres, Cæſar nos fœdere iunctos
Iam vocat, incuſatq; moram, tempuſque ſubinde
Conſiliis labi: veſtros ſint fata Sagunti

Sublimis in arce Dianæ] Multi referunt in arce fuiſſe Dianæ templū. Meminit Celtes autor non ineruditus in deſcriptione vrbis Norimbergenſis. *Arſanes*] Fictum & hoc nomen. Sequuntur autem tres Orationes. Prima perſuadet, quam primū mouenda caſtra, nec conſiliis nimium tempus terendum, Cæſariq; coniungendum exercitū. Secunda perſuadet, vt flam-

Ante oculos. nam dum Rhateia conſulit ægros
Roma Patres, Quintum cunctatoremque requirit,
Interiit flamma, & Tyrio gens victa Tyranno.
Quare cum primum pubem deducere ab vrbe
Decretum vobis, extemplo caſtra petendum
Auſtriadæ reor, & ſociis ſocia arma caternis
Iungendum: ſic nos Aquilis victricibus vrbes
Deuictas fauſto repetemus, & oppida bello.

ma a patria, ſiue ab occupatis oppidis belli remoueatur, petendam Palatini patriam: diluitque conſilium Arſanæ de iungendis copiis. Ita enim ad patriá tuendam, Palatinę copiæ reuocabuntur: vtiturque Hannibalis exemplo. Tertia oratio, quæ vtramque opinionem refellit, multis probat argumentis, Ducis Otbonis oppida inuadenda eſſe. *Senatu*] Senatui. Libuit de ſenatu, ſenatoribuſq; aliquanto latius ſcribere: quod res alioqui cognitu digna, nõ cuilibet obuia eſt, & in errorem tracta, digna flagris, Budæo cenſore, Accurſij ignorantia, vel certe confidentia. Senatum a Romulo inſtitutum fuiſſe Liuius teſtatur his verbis, Cum iam virium haud pœniteret, conſilium deinde viribus parat. Centum creat ſenatores: ſiue quia is numerus ſatis erat: quia ſine ſoli centum erant, qui creari patres poſſent. Patres certe ab honore, Patricijque progenies eorum appellari. Hic ſenatus paulo poſt in duas velut factiones, maiorum ſcilicet, minorumque gentium, & ex centenario ducenarius factus eſt. De qua quidem appellatione maiorum minorumque gentium idem Liuius meminit, vbi de Tarquinio Priſco, & de Tarquinio Superbo eius filio loquitur. Erat autem vnus in ſenatu, qui Princeps ſenatus dicebatur. Quanta autem auctoritas ſenatus fuerit, licet ex Liuio intelligere libro primo ab vrbe condita. Senator nomen ordinis erat, non magiſtratus. Tres enim erant ordines Romæ, Senatorius, Equeſtris, & Plebeius. Ordo Senatorius ampliſſimus ordo vocabatur. Cicero pro domo ſua ad Pontifices, Quid cum Senatum pro me non modo propugnare ampliſſimum ordinem, ſed etiam plorare & ſupplicare mutata veſte prohiberent, ne tum quidem ius erat? Et de Prouinciis conſularibus, Reduxit me cum illo in gratiam ordo ampliſſimus. Itidem ſæpe Liuius. & Paulus in l. nutu. de legat. tertio. Maieſtatem eius ordinis dignationemque Liuius proſequitur. Varia autem Senatus legendi ratio fuit diuerſis temporibus. Nec prætereundum ſilentio, in rebus momentoſis, aut ad exemplum pertinentibus, Senatores non minus centum Senatuſconſultum facere poterant, vt videtur ex Liuio. Verum duo Senatuſconſulta vno die non fiebant: id quod, innuit Capitolinus in Maximino. Quomodo autem Senatores in Senatum ire cogerentur, Cicero Philippica prima docet. Prehendi Senatores iuſſu Conſulis poterant. Lege Valerium libro quinto, Gellium quarto. Idem Gellius libro duodecimo docet, quid ſit prehendere, & qui magiſtratus prehenſionem, quique vocationem habuerint, & qui vtrunque, aut etiam neutrum. Cæterum intercedere Senatuſconſulto Tribuni pleb. poterant, vt ex Liuio & Tacito conſtat: vt cautum erat in duodecim tabulis. De Senatu Senatoribuſque pluribus refert Budæus, vnde hæc obiter excerpſimus, in copioſiſſima annotatione l. vltimæ de Senatoribus. *Veſtros ſint fata Sagunti*] Ab exemplo. Eſt autem Saguntum Hiſpaniarum oppidum vltra flumen Iberum, paſſus mille ferme à mari, oriundi a Zacyntho inſula dicuntur. Author Liuius libro primo ſecundi belli Punici. Sillius Saguntum eleganter in primo quoque deſcribit. *Rhateia*] Cur ſic, iam dictum eſt. *Roma conſulit*] Alluſum ad illud vulgatiſſimum, Dum Romani conſulunt, Saguntum perditur. Florus ait, Non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. de quo more lege Feneſtellam. *Patres*] Senatores, quorum collegium Romani, vt Plutarchus author eſt, Patres Conſcriptos appellabant. Quod nomen & dignitatis plurimum, & inuidiæ minimum præ ſe fert. Sed ab initio tantum Patres dicti: poſtea a ſcriptis in eum ordinem, pluribus patres conſcripti vocati ſunt. Vnde Feſtus, Patres dicti ſunt, inquit, qui ſunt Patricij generis: Conſcripti, qui in ſenatu ſcriptis ſunt annotati. *Ægros*] Tardos. *Quintum cunctatorem*] Hoc eſt, dum Q. Fabium cum collegis in Aphricam mittit ad percunctandos Carthaginenſes, publicone conſilio Hannibal Saguntum oppugnaſſet? Cætera Liuius libro modo citato. Vnde *cunctatorem*, expone, *percunctatorem*. Sunt enim proprie cunctatores, vt a Budæo didicimus, qui Pythagoricorum verbo Echemythi vocantur: quod ſignificat, ſermonis homines parciſſimos, qui aures duas habere ſe, vnicam linguam in cauſſis etiam publicis meminerint.

Interiit flamma] Florus de Saguntinis lib. ſecundo loquens, Interim iam nouem menſibus feſſi, inquit, fame, machinis, ferro, & igne. Verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum deſuper ſe, ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro & igne corrumpunt. Idem feciſſe aliquando Cappadoces ſcribit Iuſtinus. Hac clade Saguntinorum nihil eſt cantatius. Scribunt enim eam fere omnes tam Latini quam Græci, Liuius, Plutarchus, Appianus, Polybius, Eutropius, Oroſius, Auguſtinus, Sillius, Valerius Maximus. Quotas, vt vulgo ait, non vbique aſſcripſimus, quas ſuo more Camers non negligit. quoniam authores, qui nunc prodeunt denuo, ferunt indices ſecum locupletes. *Tyrio tyranno*] Hannibali, cuius mores Sillius deſcribit in principio primi, ibi, *Ingenio motus auidus*. & Liuius aliquanto latius.

His dictis tacuit, contra ſic ore locutus
Seualdos: Aliter nobis ſententia Patres
Ingruit, ad Rheni ripas, & regna Philippi
Signa volent, populentq; agros, face cuncta manuque

Hoſtili

Amilcarides] Hannibal Amilcaris filius, eius qui cognomento *Barch* dictus eſt, primamque ſecundum filium inter duces Pœnos gloriam obtinuit. *Sidonia Pyrſa*] Carthaginis arcis,

Hoſtili inuadant: ſic Martis fulmina noſtris
Arcebunt humeris, cogentq; redire paternos
Quemq; lares, ſtabit ſpes interrupta Roberto,
Quem patriæ reuocabit amor, curaq; parentis.
Sic & Amilcarides Byrſæ, remeauit ad arcem
Sidoniæ, Tyrios quateret cum machina muros
Auſoniæ, & duras ferret cum Scipio leges.
Quod iunctis tentanda ſenex legionibus arma
Conſulit Arſanes, tutum eſt, maiore nec vlla
Auſpicio ſunt bella quidem: quid? ne indigus vlla
Cæſar opis? noſtriſque ſimul ſua facta putatis
Digna admiſceri? furiis agitatus in hoſtem,
Lantgraphius ſolus vadit. iam viribus acer
Albertus fert arma ſuis: nos ire veremur
Qua fortuna Duces alios trahit, & Deus vrget.
Quare agite o Patres, quamprimum auellere ſigna,
Hoſtileſque inuadere agros, Rhenumq; iubete.
Sic ait, ancipiti trepidabat curia motu.
Tum quiſque antiqui ſpectabat in ora Gerarchi,
Cui non conſilio quemquam Germanica tellus,
Eloquioq; tulit ſimilem: ſed tempus, & arctæ
Res ſuadent paucis, quid ſentiat edere verbis.

cis, quæ ita appellabatur in edito loco vrbis ſita. lege Appianum.

Duras ferret cum Scipio leges] Id eſt, conditiones pacis, ſuper quibus inter ipſos colloquium fuit. de qua tamen non conuenit. Viſæ Hannibali iniquiores vnde *duras* dixit. lege authores ſupra citatos. *Furiis agitatus*] Attende, vt hunc Principem ſemper furioſum in bello inducit. *Acer*] Significat celerem, auſterum, ſeuerum, vehementem, prouidum, diligentem: quæ omnia huic Principi quadrant.

Curia] Curia locus eſt, vt Feſtus Pompeius inquit, vbi publicas curas gerebant. Itidem Varro & Nonius aſſerunt, a cura deductum nomen affirmantes. Inde Curiales dicti, qui de Curia ſunt, vt tribules qui de tribu: & municipes, qui de municipio. Curio, magiſter curiæ appellatur, cui cura eſt eorum quæ ad curiam pertinent.

Antiqui] Iam annis grauis: ne veteris dixeris, cum quadam fere contumelia. Antiquus enim fere ſemper exprimitur cum quadam dignitate.

Spectabat in ora] Apud antiquiſſimos Romanorum, vt a Valerio Maximo, & a Gellio relatum eſt, neque generi, neque pecuniæ præſtantior honor tribui, quam ætati, ſolitus. maioreſque natu a minoribus colebantur, ad Deum prope & parentum vicem. Atque in omni loco, inq; omni ſpecie honoris priores, potioreſque habiti. *Cui non conſilio*] Huius affert Ariſtoteles rationem, quod iuuenis rudis ſit earum rerum quæ in vita verſantur. Vnde Claudianus eleganter, *Tenero tractari pectore neſcit Publica maieſtas*. & Poeta inferius, *forſanq; viderer Rerum vſu, & canis paulo ſapientior annis.* Siquidem ætate prudentiores reddimur.

Si poſſet noſtrum peragi ſine ſanguine bellum,
Et Martis conceptus amor, ferrumq; ſileret,
Conſulerem Patres aliter, forſanq; viderer
Rerum vſu, & canis paulo ſapientior annis:
Sed poſtquam duro decretum eſt cernere ferro,
Statq; acies campo ſublatis horrida telis,
Maturanda via eſt, neq; enim aduerſabor ineſſe
Vim dicto Arſanæ, ſed mutant tempora leges.
Vndiq; Mars ſæuit. quis enim non inuida contra
Budorii fert arma Ducem? ceruicibus olli
Cuncta domans, terror, Virthymberzentius inſtat:
Parte alia inuaſit Cubos non ſegnior illo
Lantgraphius, villas qui ſternit & oppida flammis.
Nec memoro Auſtriadē magnū, modo quē nemus atrum
Victorem bello vidit, trepidumq; Robertum
Deuictis pugnæ ſpoliantem turbine caſtris.
Nunc autem Helſatiam inuaſit, camposq; Feretri.
Sic memorant: Dictator vbi cum vicerit hoſtes
Iulius, extemplo Romani nominis, altam
Erexit quercum, poſuitq; hoſtilia tela,
Maſtrucas, ſagaq; & virgatas margine pallas,
Vnde & ab erecto (ſi verax fama) trophæo
Nunc priſca aſciſcunt veteres cognomina terræ.
Quare illi haud opus externis, qui cuncta ſubegit
Inuictis auxiliis, nec Rhenum inuadere, noſtram
Ad rem conducit: quando maioribus armis

Mutant leges] Scilicet militiæ.

Camposq; Feretri] Comitatum Feretrenſem intelligit. Eſt is in Helſatia & patria lingua *Phyrt* vocatur. Innuit autem efficta hiſtoria Feretri comitatum, non Ferreti, vt nunc vocant, appellandum eſſe. *Dictator Iulius*] Plutarchus in Probl. Dictator, inquit, creatus omniū magiſtratuum imperium inhibet, ad ſeſeque transfert, præterquam tribunorum plebis. Hi enim ſoli dictatore creato non ceſſant. Cicero regnum appellat perpetuam Cæſaris dictaturam, quæ poſt mortem Cæſaris Senatuſconſulto ſublata eſt in perpetuum. Lege eundem in Philippica prima. *Romani nominis*] Scilicet Pheretri: quo nomine Romani vtuntur. quamquā græcum magis arbitrarer. Nā Græci Pheretra appellant omnia quę in pompa aliqua feruntur. vt ſunt Deorū hominumq; imagines, argentum, aurum, hoſtium ſpolia. Quid autē Feretrum apud Romanos

Ille laceßitur, Ducibuſque potentibus hæret.
Quin potius noſtras confinia ad oppida vires
Vertamus, magniq́ antiqua in Pergama Othonis.
Nam cum debilibus diſcedens liquerit vrbes
Præſidiis (fama eſt) Rhenumq́ peſiuerit hoſtis,
Huc iter vrgendum eſt, huc dirigat armipotentes
Eurydamas populos, & anhelet Martius ardor.
Noſtra hæc ſunt, hæc noſtra inquam, ciueſque tyranno
Oppreſſos, duplices ad ſydera tendere palmas
Cernere erit, veſtramq́ manum, ferrumq́ vocantes.

fuerit, declarant verba Liuij, lib. ab Vrbe condita primo. Spolia, inquit, ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa, fabricato ad id apte feretro gerens in Capitolium aſcendit: ibique quum ea ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet, ſimul cum dono, deſignauit dono Iouis fines, cognomenq; addidit Deo, Iupiter Feretri, & quæ ſequuntur.

Maſtrucas] Genus veſtis Caſtrenſis eſt, quo Sardi plurimum vtebãtur. Quintilianus dicit cap. decimo primi Inſtitutionum Oratoriarum, ex induſtria Ciceronem peregrino hoc vocabulo vſum. Idem maſtrugatos latrunculos dixit, de prouinciis Conſularibus. *Saga*] Militaris veſtis genus, vnde ſagati milites dicti. Mato, *virgatis lucent ſagulis*. *Virgatas margine pallas*] Seruius ait, Palla eſt veſtis muliebris deducta vſque ad veſtigia. Nonius quoque, Palla, inquit, eſt honeſtæ mulieris veſtimentum, hoc eſt tunicæ pallium. Viris autem etiam in Gallia peculiaris erat, Martiali teſte, *Dimidiaſque nates Gallica palla tegit*. *Margine*] Id eſt, in extremitate, in limbo, lineis quibuſdam ad virgarum ſimilitudinem variegatas diſtinctaſque. *Quare illi*] Scilicet Cæſari. *Haud opus externis, qui cuncta ſubegit*. Carmen ex bono exemplari ſic legendum reſtituimus.

Talia dicenti, quamquam vox diſſona vulgi.
Aſſenſere Patres, campoſque inuadere Othonis
Eurydamanta iubent: qui poſtquam ſe appulit illuc,
Perluſtrat loca cuncta oculis, munitaq́ caſtra
Diſponens, bifido circumdedit agmina vallo,
Atque ita per noctem ſomnos captauit opacam
Miles, & excubiis caſtrorum cura per vmbras
Demandata, iubar donec ſplendentis olympi
Elargitum ægris oriens ſua lumina terris.
Vt primum lux alma polo, Phœbeaq́ lampas
Emicuit, cunctos iuſſit conſiſtere in armis,

Atque ait, O ſocij, & bello ſpectata iuuentus,
Veſtra diu quæ iam tantum reſpublica Martem
Ordiri cupiit, ferroq́ extendere fines,
His poſita eſt manibus, quarum tollenda per ora
Virtute eſt hominum, quæ tanto impenſius inſtat,
Maior amor quanto eſt patriæ, pietaſque ſuorum.
Nec vos magnanimi robur deterreat hoſtis,
Noricaq́ innumera tremefacta per arua phalanges.
Nam vigor, atq́ animi virtus non plurima vincunt
Agmina, & a magnis oritur victoria factis.
Audendum eſt ergo ciues. Quid Suſa ſagittis
Horrida commemorem? & tranantes æquora Perſas
Spartanos timuiſſe Duces, & mœnia Dyrces
Exæquata ſolo? & fuſam per cærula claſſem?
Vnde etiam tali lætam Salamina triumpho
Accipimus, pulſumq́ Aſiæ per littora Xerxem?
Nec te prætereo felix Numantia bello,
Quæ quondam victus poſitis hoſtilibus armis
Pace abiit fœda, quam non tulit aſpera Roma.
Hi paruæ ceſſere manu, nec profuit olli
Vndiq́ conciſum genus, & diſcordia mundi
Agmina Achemenio medicantia tela veneno.
Quid vos exemplis intentos demoror armis?
Velle ſat eſt ſocij, magnis ornare triumphis
Vos decet egregiam patriam, veſtrumque ſenatum.
Aduolat Hercynia crudelis valle Boemus

Maior amor quanto eſt patriæ] Quantum animorum, viriumque patriæ charitas ſumminiſtret, intelliges ex Iuſtini verbis, quæ commode mox adſcribam. Habes alia apud Valerium exempla. *Suſa*] Fuerunt regia vetus Perſarum a Dario Hyſtaſpis filio condita, vt autor eſt Plinius. Tradit Strabo Suſam partem eſſe Perſiæ, quæ Suſa habet vrbem clariſſimam. huius vrbis meminit Lucanus, & Propertius, vterque libro ſecundo.

Horrida ſagittis] Quoniam, vt diximus, Perſæ & Parthi, omneſque fere Orientis gentes ſagittis bella conficiunt, vt autor eſt Plinius.

Spartanos timuiſſe Duces] Vt Leonidam, qui cũ trecentis millibus commilitonibus ad Thermopylarum anguſtias cecidit. Lege Iuſtinum & Val. Maximum. Herodotus in Polyhymnia varie hanc narrat hiſtoriam, recitatq; epigrammata interfectorum.

Mœnia Dyrces] Id eſt, Thebanos Duces. Epaminundam. De quo Thebani

Auxi-

Auxilio, qui vrbes tueatur, & arma Philippi.
Num pauor hic animis illabitur? eſtis in armis
Nequicquam virtute pari? lethi o mihi vultus
Laudandi ſemper, digniq; in prælia motus.
Noſco truces geſtus, noſco ora petentia Martem,
Non aliis iam Roma viris vrbi principio rem
Æquauit cælo, tenui cum Marte Quirinus
Cruſtumeroſque, Atinamque, & pauperis oppida Bolæ
Vicit, & Auſonio cum retulit arma Tonanti.
Nos etiam parui ſumus, nunc ſancta precemur
Numina, dent faciles curſus, & cœpta ſecundent.
Non deerunt Decij, & victu contentus agreſti
Fabricius, ſæuiq; ardentia fulmina Brenni.
Quare agite, æternam bello (ni templa penatum,
Et Diui indigetes, & ſacri numina fontis
Penicij ſordeſcit amor, patriæq; futurum
Ornamentum animis abit) perquirite famam.

bani occupandæ vrbis Lacedæmoniorum ſpem cœperunt: non tamen aggredi incautos potuerunt. Quippe ſenes, & cætera imbellis ætas, cum aduentum hoſtiũ perſenſiſſent, in ipſis portarum anguſtiis armati occurrũt, & aduerſus quindecim milia militum non amplius centum iam effœtæ ætatis viri pugnæ ſe offerunt: tantum animorum, viriumq; patriæ, & penatum conſpectus ſubminiſtrat. Pauci ſuſtinuere ſenes aciem, cui par ante diem vniuerſa iuuentus eſſe non potuit. In eo prælio duo Duces hoſtium cecidere, ſcribit Iuſtinus. *Exæquata ſolo*] Reſpexit ad tempora ſua, hoc eſt quæ nunc diruta ſunt. *Salamina*] Pomponius, In Attide, inquit, inſula eſt nota ſtupro Helenæ & Salamis, excidio claſſis Perſicæ notior. De Perſarum ad Salaminem clade, lege, ſi vis, Plutarchum in Themiſtocle, & Iuſtinum libro ſecundo. *Nec te præterea felix Numantia bello*] Quippe quæ ſine muro, ſine turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium ſituata, quatuor milibus Celtiberorum, quadraginta milium exercitum per annos quatuordecim ſola ſuſtinuit. nec ſuſtinuit modo, ſed ſæuius aliquanto perculit, pudendis fœderibus affecit. autor Florus: qui paulo poſt de Hoſtilio quoque ſic ſcribit, Hoſtilium deinde Mancinum, hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, vt ne oculos quidem, aut vocem Numantini viri quiſquam ſuſtineret: tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manubiis, cum ad internecionem ſæuire potuiſſent. & quę ſequuntur. Cęterum cum Floro concordant Eutropius, & Oroſius. Plinius, & Liuius aliter de numero Romanorum occiſorum. *Manu*] Pro manui. *Olli*] Scilicet Xerxi. *Achæmenio veneno*] Achęmeniis ſagittis veneno infectis, Propertius, *Non tot Achæmeniis armantur Suſa ſagittis.* Achæmeniæ a Parthorum Rege Achæmene, quibus peculiare erat, vt dictum eſt, ſpicula venenare. *Quid vos exemplis*] Hoc eſt, argumentis a ſimili: quibus conſtat ſæpiſſime hominum pugnatorum virtute accidiſſe, vt paruæ copiæ maximas ſuderint fugauerintque.

Aduolat Hercynia] Tacitæ obiectioni reſponſio. *Quirinus*] Romulus cur ſic dictus fuerit, docet Ouidius ſecundo Faſtorum. *Tenui Marte*] Paruis copiis. *Cruſtumeroſque, Atinamque, & pauperis oppida Bolæ*] Romuli victorias latiſſime referunt Dionyſius Halicarnaſſeus libro ſecundo, & Liuius primo. *Auſonio Tonanti*] Ioui Feretrio, de quo ſupra, eiuſque nominis ratione plura ſcribit Propertius penultima elegia quarti, item Plutarchus, & Feſtus Pompeius, & præter alios Valerius Maximus. *Retulit arma*] Hoc eſt, ſpolia ſuſpendit, quæ opima dicebantur, lege Varronem, & Plutarchum, Valerium, ac Propertium locis iam citatis. *Non deerunt Decij*] Id eſt, qui inſtar Deciorum pro ſalute reipublicæ ſe deuouebunt. *Victu contentus agreſti*] Vnde Claudianus, *Contentus honeſto Fabricius paruo ſpernebat munera Regum.* Id ſcribunt omnes, & notius eſt quam referri debeat. Habeat Cæſar Carolus Fabricios, & victor gentium erit. Vtinam non ſint, qui non admodum magno pondo auri fidem poſtponant, cum Fabricius oblatam ſibi a Rege Imperij partem repudiarit. *Sæui Brenni*] De hoc ſatis multa Iuſtinus libro quarto & viceſimo, & Plutarchus in Vita Marij. *Pegnicij*] Vt ſupra, & ſic caſtigatior habet liber: poteſt tamen legi etiam Pegneſi, de quo in principio huius mentio facta eſt.

Vix ea finierat, cum pubes omnis ad auram
Vulpigeras quaſſare haſtas, & promere Martis
Venturi ſignum: reboant ſuper æthera voces,
Tympanaque, & lituis Mauors accenditur æreis.
Non aliter furor hos agitat, quam ſi ſua Ianus
Belliferrati reſeraret limina templi,
Cum Mars indomitus, centumque euinctus ahenis
Frangit clauſtra, acuitq; animos in bella furentes.
At contra vt rumor Boiorum venit ad oras,
Inuaſitque aures magni vaga fama Roberti,
Illico delectos equites, peditumq; cohortem
Tyronum auxilio miſit, qui finibus hoſtem
Eiiciant, pauidaſque vrbes tueantur Othonis.
Sin paribus ſignis nequeant ſe fidere, campo

Belliferrati] Sic Maro, *Belliferratos rupit Saturnia poſtes.* *Cum Mars indomitus*] Alludit ad templum Iani, de quo Liuius, Dionyſius, Maro, Silius, Ouidius, Claudianus, Seruius, Macrobius, Florus, cæteri. Quoties Ianus clauſus fuerit, ſcribit Florus in fine, meminit Auguſtinus libr. ciuitatis. 3. Auguſto imperante tertio Iani porta clauſa eſt. cuius rei elegan-

Detrectent pugnam, donec fulgentibus armis
Subſidium gelido Boiemus conuehat Albi.
Nec mora, perrexere Duces, verbiſque pauentes
Ambibant populos, nec non munimina bello
Inſtaurant, vrbeſque nouant, & mœnia condunt.
Præterea ſyluas Teutiſco more recidunt,
Annoſam taxum, ſcabriſq; e rupibus ornos
Robora, coniferumq; genus, tiliaſque ſequaces,
Et patula ad Superos tollentem brachia fagum,
Obiiciuntq; viis ſyluarum, & compita claudunt,
Tranſuerſiſque negant trabibus popularier hoſtem.
Laupheny interea Eurydamas ad mœnia tendit,
Et tormenta vehit belli, vetitaſque recludit
Connexu trabium valles, iter obice victor
Pandit inacceſſum, ſyluarumque ardua tandem
Egreditur, campoq; phalanges ſiſtit aperto.
Vt longe armorum ſonitus, ſtrepituſque pauentis
Quadrupedantum aures hoſtis perculſit equorum,
Tunc armati omnes, turreſque, & mœnia complent,
Saxaque ſubuectant humeris, vaſtoſq; molares.
At Cyrus armipotens iuuenum lecta agmina bello
Inſtruit, & dictis ciues affatur amicis,
Vos o bellorum decus, & fortiſſima pubes,
Haud nos puluereo Martem committere campo,
Sed portis inſtare decet, muriſque cruenta
Deiicere arma manu, clypeoſq; effringere ſaxis,
Exiguum oſtentant præſentia bella laborem,
Cum victis pugnare datur, vulgoq; coacto
Arma inter ſyluas, & acutos ſumere dumos.
Vos modo ſollicitas de pectore demite curas.
Iam ciues, capite arma citi, date tela per hoſtes
Intrepidi, & circum vis Martia perfremat vrbem.
Dixerat. Interea Eurydamas ad mœnia tendit,
Caſtraque ſubiecto munit fidiſſima campo,
Qua miſſas poterant audire, & reddere voces.

Interea placidam ſuadens nox atra quietem
Præcipitat, retegitq; polum creſcentibus vmbris.
Tum vero Eurydamas animo vigilante volutans,
Quis modus ad pugnam, quo belli exordia ſumat
Principio, & quæ ſit ſternendis machina muris
Aptior, inſomnem totam producere noctem,
Atq; diem, belli cupidus, Phœbumq; morari.
Nec pugnæ præſentis erat modo cura, ſed olli
Rumpebant altos Neomartia mœnia ſomnos.
Nec non Lauphenidæ, ſimul & Cyrus vndique muros
Luſtrare, & pugnas ſecum conferre futuras.

Nox abit interea, tunc Segduneia pubes
Arma capit, totiſque fremunt denſa agmina caſtris.
Iam ſtrepit omnis ager, reſonant clangore tubarum
Hercyniæ valles, iam ſigna vndantia contra
Aſpiceres vrbem inferri, ceu ſub mare Delphin
Turbam agit æquoream, & fauces inuadit Abydi:
Sic denſi ad muros belli cum mole feruntur,
Conuectantque humeris ſcalas, Vulcaniaque vrbi

Tor-

ter meminit in fine ſexti Oroſius. Nota ſunt Horatij carmina, *Ianum Quirini clauſit*, & cætera ex quintadecima quarti carminum. Sub hac in toto orbe armorum ceſſatione, Rex pacificus, Chriſtus Deus & homo, ex virgine naſci dignatus eſt. *Boiemus*] Nam ex Boemia copias ſtipendio conduxerat Palatinus, de quibus ſuo loco dicemus. Scribitur autem & Bohemus, & Boemus, & Bœmus per diphthōgum.

Præterea ſyluas] Morem Germanorum tangit, qui cum bella ingruunt, ſyluarum compita tranſuerſis trabibus intercludunt.

At Cyrus] Qui præſidij loco erat.

Inſomnem producere noctem] Alibi diximus quæ pertinent ad boni Ducis officium. *Neomartia mœnia*] Quia erat oppidum munitiſſimum, teutonice, *NeWmarck*. Cætera enim capitu facilia videbantur, illud autem difficillimum, vt contigit. Nam inde, vt inferius deſcribitur, re infecta diſceſſit.

Segduneia pubes] Norimbergenſis. Nam Segodonum a Ptolemæo nominatam Norimbergam, dicit Celtes.

Seu ſub mare Delphin] Græca dictio Delphin, qua longo vſu pro latina vtimur, ait Camers. De Delphinis ſic Maro 5 Æneidos, *Prælia ludo Delphinũ ſimiles, qui per maria humida nãdo*

Car-

Tormenta impellunt, monſtrum damnabile terris.
Quod ferri, lapidumq; globos iaculatur, & ignes
Nube diem, & terræ obtexens caligine Solem.
Inuentum Germane tuum, ſic & noua ſemper
Ingenia extundant varias mortalibus artes.
Vtq; vrbem contra elatis procedere ſignis
Viſa acies, ſtaurant portas, & mœnia firmant
Lauphenidæ, iaciuntq; ingentia ſaxa, ſuperque
Horreſcunt pilis, abiguntque, & ſanguinis atri
Rore madent enſes: inſtant hi frangere portas,
Vellereque ærato ſtridentes cardine poſtes.
Incœpto ÿ crebra telorum grandine pellunt
Audaces animos: ſic fluctus fluctibus altos
Cernimus vrgeri, colliſaque littora clamant,
Pumicibuſque cauis ſonitum mare reddit anhelans.

Carpathium, Libycumque ſecant, luduntq; per vndas. Delphinotum formam ſic eleganter explicat Ouidius tertio Metamorph. libro, *Falcata nouiſſima cauda eſt, Qualia dimidiæ ſinuantur cornua Lunæ Vndique dant ſaltus, multaq; aſpergine rorant, Emergunt iterum, redeuntq; ſub æquora rurſus, Inq; chori ludunt ſpeciem, laſciuaq; iactant Corpora, & acceptum patulis mare naribus efflant.* Celeritatem autem in nando, quæ prouerbio locum dedit, Delphinum nare doces, eleganter deſcribit Manilius quinto Aſtronomicon, vt non minus eleganter eorum impetum in piſces reliquos. vnde Poetæ comparatio. Cecinit Papinius nono Thebaidos, *Qualis cæruleis tumido ſub gurgite terror Piſcibus, arcani quoties deuexa profundi Scrutantem Delphina vident, fugit omnis in imos Turba lacus, viridesque metu ſtipantur in algas, Nec prius emerſi, quam ſumma per æquora flexus Emicet, & viſis malit certare carinis.* Ad idem Sillius lib. 15, *rapidi ceu bellua ponti Per longum ſterilis ad paſtus iactata profundo Æſtuat, & luſtrans natantem in gurgite prædam, Cum procul in fluctu piſcem male ſaucia vidit Abſorbet late permixtum piſcibus æquor.* Ex Homero vtraque comparatio ſumpta eſt, inquit idem Camers. Hinc contrario ſenſu prouerbiali figura in Diris ſuis a Marone dictum eſt, *Ante lupos rapient hædi, vituli ante leones, Delphini fugient piſces, aquila ante columbas.* Reliqua de Delphinis Plinius libro 8. Ariſtoteles de Natura Animalium. Solinus cap. 22 de Boſporo Thracio inquit, Hæc profunda Delphinas plurimos habent. *Abydi*] Abydos vrbs Leandri amore peranobilis. extat de hoc ipſo amore apud Muſæum libellus, item apud Ouidium perelegans epiſtola.

Vulcania tormenta] Bombardas intelligit. *Inuentum Germane tuum*] Fato quodam Germanica ingenia cæteris præſtant in ære tractando: vt abſoluta, quæ quotidie edunt opera, docent. Inſigniter autem, diuina illa Impreſſoria ars, Argentorati primum per Io. Mentel, *Schotti* noſtri auum, Anno Chriſti 1444 inuenta teſtatur ſimul cum bombarda. Cuius inuentionem multi monacho conceſſerunt. alij cuidam Petro, vt refert Irenicus libro quarto. cap. nono, quod de Inuentione Bombardarum inſcriptum eſt. Eodem authore, Annus tunc mileſimus & ſupra trecenteſimum octuageſimus agebatur, quando Bombardarum tonitrua a Germanis ſunt reperta. Exteri deuouent & execrantur authorem: qui minime tamen memoria debita defraudari debet: quod phyſica ratione rem omnium (vt fatear) quæ crudelitatis impulſu ſibi ipſi mortalitas noſtra excogitauit, crudeliſſimã reperit: cum autores turpiſſimarum, neſandiſſimarumque rerum, ſuos repererint admiratores, vtinam non etiam ſtudioſos ſectatores, profecto digni, vt ictu bombardici ſulminis eant in puluerem. Eleganti carmine bombardæ deſcriptionem concluſit Catanæus: quod cum alij commentariis ſuis adſcripſerint, ipſe breuitatis ſtudio præteriui.

Iam paſſim furit effuſis Mars ſæuus habenis
Vndique ferri acies, fractarumq; æra pulſat
Scalarum fragor, atque armorum caſus ab alto
Increbreſcit, humique ſuper ruit arma virum vir.
Nec timet euentum belli criſtatus Homertes,
Sed fera ſectilibus committit bella dolabris.
Agmina pone acris pugnant gerrata Seleuci.
Parte alia Autharchis muros inuadit, & vrget,
Et trepidantem altis impellit Athoclea verbis.
Quid differs ſegnis? grandi num voce tonantem
Audis Chortebum? pugna qui prouocat, & te
Nominat ignauum? ſi quis pudor, arripe telum.
Talibus aſſantem verbis, & plura volentem
Dicere, tranſadigit vibratum Autharchida ferrum,
Emiſſaque animam truſit ſub tartara voce.
Tunc paulo concuſſi animi, retroque relabi
Segdunæa cohors viſa eſt: contra horrida tela
Lauphenidæ iaciunt: madet atro ſanguine tellus.
Effurit Eurydamas, & quadrupedante ſuperbus

Humiq; ſuper ruit arma virum vir] Hoc eſt, vir cadit humi ſuper arma virum, pro virorum.

Chortebum] Alij codices Chorebum habent, emaculatus Chortebus. Vtrumque meo iudicio ſtare poteſt. Nam vt hic Poeta primam producit, ita Maro alicubi in ſimili nomine corripuit. Verum in nominibus propriis, præſertim non eandem perſonam ſignificantibus licentiæ locus eſt.

Sæuit equo, largiſque fluunt ſudoribus harmi.
Sic modo victores, modo victi Martis alumnum
Conſumpſere diem, bellumq; ita nocte diremptum eſt.
At Cyrus exactam cædem, patriæq; futuros
Agnoſcens caſus, nec ſpes erat vnde vocaret
Auxilium, hortatur miſeros ſe dedere ciues.
Sic etiam cunctis viſum eſt, cum craſtinus ortus
Fulſerit, & nigras aurora fugauerit vmbras
Legatos mitti, pacemque, & fœdera poſci.
Tertia iam lux alma polo ſplendebat Eoo,
Panduntur portæ, turmas inducit ouantes
Eurydamas, lætiq; omnes Pæana canebant,
Auſpiciis Diuum acceptis, & Marte ſecundo.
Protinus Herbruchi fines, atq; arua peragrat
Altheny victor, putriq; immerſus arena
Metatur caſtra, & crebro poſt mœnia lapſu
Exæquata ſolo, turreſque, minaſque reuulſas
Vi potitur, cum ſexta dies iam pila teneret
Infeſta, & dubiis fremeret Bellona ſub armis.

Dumq; ea iam trepidos, non æquo Marte geruntur
Phalſgraphidas contra, non ſegnius arma potentis
Cocchenis ad gelidas erecta Neapolis vndas
Vlrici patitur, tandem victricia tela
Mechymolis in campis feſſus diffuderat vrbis,
Armorumque graui paulum laxauerat æſtu.
Parte alia infeſti populata per arua Soberni
Sæuit Alexander, premit indignatus Adechum
Rugorum Princeps: ſed longe animoſior armis
Cæſar in extrema pugnabat Agenoris ora,
Nomine corrupto, quæ nunc Agenoia dicta eſt.
Fertur enim Cadmus, iuſſu vagus exul ab oris
Phœnicum, Europam quærens, & furta Tonantis,
Hunc coluiſſe locum, atq; ſui de nomine gentem
Appellaſſe patris, qua etiam gentilibus aris
Sacra repertores celebrant Phœnicia Diuos.
Hanc precio memorant emptam, magniq; reuulſam
Imperio Auſtriadæ, multiſque fluentibus annis
Dura Palatini perpeſſam ſceptra tyranni.
Hanc ſubito ſine Marte capit: ſic mœnia ciues
Colmary Auſtriadæ pandunt: ſic hoſpita Bari
Fit pubes, multoq; viri, innuptæque puellæ
Vndique ſpumantes turmis crateras Iacho
Cæſareis fruſtum Cereris, zythumq; propinant,
Grandiaque exportant melliti pocula Medi.
Nec mora Sonchauios montes, penituſq; repoſtam
Alcratium petiit, victor, lateque per oram
Imperat Helſatiæ Cæſar, recipitque Philippo
Ablatas vrbes quondam, populoſq; pauentes
Componit, mulcetq; animos, clauſamque reſignat
Iuſtitiam, & ſanctis confirmat legibus vrbes.
At Phylshophenium, Phylſi de nomine dictum
Fluminis, atque vnda quod Rhæticus alluit Iſter,
Byſpeiches dum Marte premit, tentatque potiri:
Inuadunt fortes meditantem talia ciues,

Dumque ea iam trepidos] Nunc ad alios Principes, quos interim pugnaſſe veriſimile erat, egreditur. Vel repetitio eſt, non ſine arte & exemplo.

Neapolis] Noua ciuitas, quam noſtra tempeſtate nobilitauit Petrus Guntherus, non modici inter eruditos, & iuxta bonos viros nominis.

Cocchenis] Qui & Coquus, vt in Necchari deſcriptione commemorauimus. *Vlrici*] Ducis Wyrtembergenſis. *Mechymolis in campis*] Pro, ad campos. ſic enim bonum habet exemplar. Meminit huius in fine ſexti.

Soberni Alexander] Dux Bauariæ.

Adechum Rugorum Princeps] Marggrauius Caſimirus. *Fertur enim Cadmus*] Fingit Agenoiam regionem quę vltra Rhenum eſt inter Matram & Sornam fluuios, nunc *Hagenaw* dicitur, ab Agenore nomen vendicaſſe: & dictam Agenoriam, ſed per ætatem paulum immutato vocabulo dici nũc Hagenoiam. *Iuſſu*] Scilicet Patris Agenoris. Nam alibi etiam ſcriptum vidi, iuſſu patris. Tamen priorem lectionem non improbo, *Sacra repertores celebrant Phœnicia Diuos*] Hoc eſt, ſacra quæ fiunt Phœnicum more Diis repertoribus, qui reperiendis rebus amiſſis præſunt, vel quos ob huiuſmodi cauſſam inuocamus.

Tyranni] Id eſt, domini. ſic Maro, *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.* *Ciues Colmary*] Colmariam, qui ab auſpicio columbarum dictam volunt, Columbariam ſcribunt. Alij a claua Herculis, quam illic temulentus perdidit, nomen inditum fabulantur, ad inſigne vrbis quo etiamnum vtuntur reſpicientes. Sed mihi merum commentum videtur.

Pugnatumque diu, atque anceps certamen vtrinq;
Extiterat: tandem multa cum cæde ſuorum
Hoſtis abit, vetitam linquens inglorius vrbem.
Sic paßim horrendi crudeſcit Martis Enyo,
Totaq; lethifero mota eſt Germania bello.

Argentuariam olim in Stauroſtichi Enarrationibus diximus. Irenicus in dictione Argẽtuaria dicit aliis patriam meam Seleſtadium Argentuariam intelligi: ex eo, quia ſex ab Argentina diſter miliaribus. *Bari*] Declarauimus locum lib. proximo. *Zythumq; propinant*] Id eſt, Ceruiſiam. Nam quæ Ceruiſia apud nos appellatur, apud Ægyptios dicitur Zythum. Columella de cultu hortorum, *Vt Peluſiaci proritet pocula Zythi.* Apud Hiſpanos Cerea, Plinius eſt author. Vſos autem Germanos hoc potus genere, ſcribit etiam Strabo. Fit autem ex frugibus coctis, & lupo ſalictario: recentiores lupulum vocant. *Melliti pocula Medi*] Aliud genus potionis, quo Boemi ac Pannonij plurimum vtuntur, dulce eſt, quoniam incoctum, vt arbitror: etiam mel admiſcetur. vulgus *Medonem* vocat.

Nec minus vmbriferos trepidare per auia Francos
Aſpiceres, cum viſa palam vexilla per auras,
Hoſtiliq; premi Neomartia mœnia pube,
Quæ vallo ingenti, & multis legionibus acer
Cinxerat Eurydamas: & iam Sol aureus orbi
Bis noctem intulerat, bis luce fugauerat vmbras,
Cum fruſtra ſortuna loci tentata remanſit,
Vixq; intra iactum micuerunt agmina teli.
Tunc Cymmon nocte in media, atq; ſilentibus vmbris
Multa animo voluens, ſimul atque aurora nitentem
Rettulit alma diem, coram ſic omnibus inquit,
Incaſſum o ſocij bellum tentamus, aperto
Marte negant pugnam, ſolum certamina muris
Expectant audi: dextra ſunt vndique montes,
Aerijque horrent ſcopuli, non altius OEta
Tollitur, aut timidis vitanda Ceraunia nautis.
Ad læuam in planos ad nos quæ panditur agros
Deſendunt turres, & propugnacla, minæque
Murorum ingentes, pulſantiaque ardua nubes.
Quid terimus tempus? non ſi Phlegræis tellus
Rurſus centimanos agitaret in arma gigantes,
Demoliri vnquam poteris, vel vincere bello
Hanc vrbem Eurydamas: & quam reor eſſe nocentem
Præcipitanda mora eſt, aderunt, ſic fama vagatur,
Indomitæ gentes pugna, totuſque Roberti
Albis in auxilium vacua vehit agmina Praga.
Noſco equidem crudele genus, certandoq; quantum
In clypeum ſurgat, quantaſque effundat habenas
Irarum, a nobis Dij talem auertite peſtem,
Et prohibete nefas. Dicentem talia toruo
Spectabat vultu Eurydamas, ſimulataque norat
Pectora, quo bellum ſatale auerteret vrbe,
Namq; Palatinis occultum ſemper adhæſit
Partibus, atq; animos fautor remouebat ab armis,
Quem contra Eurydamas fantem ſic turbidus inquit,
Si tantum factis Cymmon, dextraq; valeres
Quantum omnes ſuperas ore, excelliſque loquendo,
Sub iuga veniſſent Byſaltha, & Eous Orontes,
Byzereſq; feri, & frænum indignatus Araxes:
Sed quia vel nolis, vel neſcis prælia forti
Exercere manu, nec Martis honore decorus,
Antiquos imitaris auos, nunc tempora belli
Prolatas verbis, & fœderis autor iniqui
Conſulis, aut pacem fœdam, aut clam ſubtrahis armis

Nec minus vmbriferos] Reuertitur ad geſta Norimbergenſium.

Tunc Cymmon] Similem hunc facit Maxoniano.

Albis] Fluuius, qui ex Hermunduris ortus, Pragam Boemorum metropolim alluit, bifariamque Saxones diuidens, in mare Germanicum deuoluitur. Et nota Poetæ artificium, quia per tranſitum ſæpe facit mentionem de venturis Bœmis, & quaſi in his victoriam certam fere omnes arbitrabantur. hoc autem facit, vt maior inde videatur gloria Cæſaris, qui eos vicerit.

Et frænum indignatus Araxes] Alibi ſcriptum eſt, *& pontem indignatus Araxes.* & eſt hemiſtichium Maronis.

Audaces animos. I nunc, & magna ſenatu
Verba tona in medio, & te dictis effer ad auras.
Scilicet incaſſum tentabimus aſpera bella,
Aduentas crudele genus, vaſtaſque per Iſtri
Flumen agit puppes, ſoboles Mauortis alumna.
Nun Byorix, Ambronq; ferox, nun Vandalus acer
Arma mouet? noſtra hæc veniat ſciet obuia quantum
Tela valent, nec nos vt te, timor occupat iſte.

Dixerat, interea miles Neomartius hoſtem
Nequicquam timet, & muros fulgentibus armis
Circuit, & quernis reſonant caua tympana truncis.
At vigil Eurydamas cæſis de montibus ornis
Tormenta inſtaurat, ligniſque informibus ingens
Exorditur opus: primum latera ardua tortis
Sepit viminibus, patulamque altrinſecus aluum
Excepturam homines, aditu laxauit inani.
Ac ne flamma vorax, iaculata a mœnibus altis,
Vreret impactam molem compage ſoluta,
Pellibus Vrorum, & taurino tergore cingi
Imperat ingentes præuaſti corporis artus.
Hac molem Eurydamas iuuenum lecto agmine complet,
Inuitamque vrget, trepidantiq; ingerit vrbi.
Dein iubet, vt roſeos aurora retexerit ortus,
Arma parare viros, crudo & ſe accingere Marti
Atque ait, In leuam flectetur machina partem:
Vos dextram ſeruate, atque altos cingite muros.

Vix ea finierat, cum ſe Neomartia pubes
Armatam effundit portis, fataleq; lignum
Aggreditur flamma, ferroque, & grandine teli.
Eurydamas contra latis erumpere caſtris
Hoſtilis cum viſa acies, & pulueris atri
Inuolui nubes, mucronibus agmina denſis
Semirecincta iubet, turmaque, alaq; ruebant,
Criſtatique equites laxis certamine loris
Arua fuga rapere, & calidis trepidare ſub armis.
Iam coniuncta acies, & iam feralibus aruis
Ante volat Mauors, cæſorum ſtridor olympum
Verberat, implenturq; ægris ſingultibus auræ.
Eurydamas furit aſper equo, impellitq; morantes
In pugnam, torquens Leumæo haſtilia ferro,
Impete qui primo perimit Colybumque, Gyamque,
Saxonemq; Balyn, & quem tulit obruta cœno
Terra Sicambrorum contorto crine Trymethem,
Nec tibi ſeptemplix certanti profuit vmbo
Rhæte ferox, quondam qui ſanguine cretus Hetruſco
Tyrrhenos extollis auos, priſcaſque ſecures,
Nec non Romano geſtatos conſule faſces,
Et male voluentem tacitum penetrale Magorum,
Et Dryudum cantus, & præpetis omnia pennæ,
Dij iuuere Tagem: nam dum ſe ſurripit haſta
Alchionis, retro labens (miſerabile viſu)
Impegit caput in ſaxum, fractoq; cerebro,
Fatidicam multo vitam cum ſanguine fudit.
Augetur fragor armorum, circumq; furentes

Martis

At vigil Eurydamas] Hic teſtudinem, machinam bellicam deſcribit. lege Vegetium.

Qui ſanguine cretus Hetruſco] Quia Rhætus ex Hetruria venit in Rhætiã, vnde prouinciæ nomen datum.

Et male voluentem] Senſus eſt, Dij male iuuere Tagem voluentem, & cætera. hoc eſt, non profuere ſibi. Alludit autem ad nomen. Nam Tages, vt autor eſt Plinius, haruſpicinæ inuentor fuit, & Hethruſcæ diſciplinæ. Lucanus, *Finxerit iſta Tages.*

Iam

Martis equos fremere, & Bellonam ſanguine tinctam
Accipimus viſam, atque ardentis mole duelli
Inter anhelantem peditumque, equitumq; furores,
Turgentemque minis Antherona, equaſque Seleuci,
Et pauidum belli furiis incendere Athoclem,
Sic pugnat conſerta acies, atque vndique ciues
Vrbe ruunt, ſummaq; Ducis volat arce Roberti
Præſidium, & fuſo committunt ordine pugnam.
Non aliter velox extra deſerta Getarum
Gens ruit in præceps pellecta cupidine belli,
Quam nulla inducit certantem induſtria, tantum
Et ſæuus furor, & clementia ſuggerit arma.
Parte alia ad muros induxerat agmen Homertes,
Clauſtraque portarum diſruperat æratarum.
Vociferans Dorylas, ſumma tum currit ab arce,
Quid vos o miſeri, quid vos o pigra moratur
Machina? quæ veſtras cœpit dementia mentes?
Hic dolus eſt inquit, quid vos hic tempora ciues
Nequicquam teritis? iam Segdunenſes altos
Hoſtis habet muros, oculis hiſce agmina vidi,
Nos aciem contra, atque minantia vertere ſigna.
Vix ea finierat, iuuenum globus emicat, aluo
Tormenti exacta, Mauortiſq; impete vaſto
Inſtaurat laſſi pugnam, cædemque morantem,
Inuaditq; hoſtile latus, ſtragemque cruentam
AEdit: at inſano Neomartia victa timore
Turba fugit, repetitq; vrbem: ceu carcere fracto
Barbara anhelantes horrens Hyrcania tigres,
Aut Atlantiaco fuluos de monte leones.
Maure panes, trepidaſque fuga: iam ſulfur & atro
Igne dies tegitur, fractuſq; reuerberat aer
Armorum ſtrepitu, & morientum vocibus imæ
Implentur valles, omniſque admurmurat vmbra.
Vt patuere doli, Phlegyaſque, vnaq; Lycetes
Increpitant ciues, vos o fœdiſſima proles
Quo ruitis? firmate gradum: neſcitis vt errat
Iam dolus in caſtris: vos hic pugnatis, & vrbem
Hoſtis habet, miſeri retro hinc iam cedite pugna.
His dictis, cuneum primæuo flore iuuentæ
Inſtruit, & medio Phlegyas ſe ſubtrahit hoſti.
Inſtabat ferus Eurydamas, ſenſimq; recedens
Agmen agit telis, atque intra mœnia pellit.
Et ni vaſta ruens aditum cataracta negaſſet,
Imperio tandem vetita potireris in vrbe
Eurydama: ſed fata obſtant: nec ſegnius inſtat
Mœnibus, & flamma, & telis infandus Homertes.
Tunc timidæ matres, pueri, innuptæq; puellæ
Feſtinate viri, & rebus ſuccurrite feſſis,
Hoſtis adeſt, clamant: fulgentq; in mœnibus alæ.
Nec mora, concurrunt omnes, ſæuuſq; Lycetes
Euolat, & primus mediis intermicat armis,
Vociferans vltro, ciues, Mars obtulit horam
Qua bello egregij, & factis tollamur ad aſtra,
Inſtate: agglomerant omnes vireſque, manuſque,

Iam Segdunenſes acer] Lege, *Segdunenſes altos Hoſtis habet muros*] Diximus, Segdunos Norimbergẽſes nunc vocari.

Atque miniſterium leti ſubiere cruentum.
Herbipoli interea fulgentes ære cateruas
Subſidio veniſſe vrbis, ſummaq; receptas
Arce volat rumor, maioraq; nunciat arma.
Protinus Eurydamas, vnaque animoſus Homertes
Diſcedunt pugna, pubemque in caſtra reducunt.
Dumque hæc in terris ardent mortalia bella,
Et nunquam miſeris regnandi exacta cupido,
Iuppiter omnipotens, cœli qui ſydera torquet,
Multa ſuper belli finem, metamq; volutans,
Concilium indicit Diuis, & lumine ſancto
Torua ruens, longe magnum concuſſit olympum.
Dijque, Deæq; omnes, Vati memorate quot eſtis,
Veſtrum opus incipio: nam vos veniſtis, & omnes
Qui terras, fluuidſque altos, quique æquora late
Incolitis, iuſſu magni Iouis aſtra petiſtis.
Principio mater fuluas turrita leænas
Exagitat per inane poli, torquetq; per auras:
Hanc circum Corybantes erant, Dictæaq; turba,
Semiuirumq; genus crepitantia percutit æra.
Pone antiqua Deum ſoboles, quoſque ipſa vetuſtas
Conſentes memorat, ſelectique ordine Diui
Conſcendunt biiugos, & prima intermicat omnes
Magna Iouis coniunx, quæ denſa ſepta caterua
Altum Agamemnonius cœlum penetrauit ab Argis.

Herbipoli] Dum vndique pugnatur, per poſticam portam vrbis ſubſidium ingreſſum eſt, miſſum ab Epiſcopo Herbipolenſi: quare tanquam cum nouo & recenti milite eſſent pugnaturi Norimbergenſes, animo fracti ſunt. *Dumq; hæc in terris*] Artificioſe Poeta ad Deorum conſilia digreditur, ne Norimbergenſes ob non partam victoriam ladat. Itaque concilium Deorum a Ioue indicitur, multorumque Deorum nomina deſcribuntur, vbi magna & Cæſaris & Palatinorum laus denotatur: quia Dij videntur habere curam rerum Cæſaris: & Roberto inter Deos ſedes conſtituitur. *Torua ruens*] Id eſt, torue.

Principio mater] Sequitur Ennium, qui in deſcriptione duodecim Deorum, qui maioris nomenclaturæ appellantur, & ſex fœminæ, & tot mares ſunt. A Deabus incipit Martianus lib. primo de Nuptiis, Diſtichon refert Ennianum, *Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.* & apud Suetonium hic extat verſiculus, *Sexque deas vidit Manlia, ſexque deos.*

Mater] Scilicet Deorum. Terra ob multiplices effectus Deorum mater appellatur: vocataque eſt Cybele, cauſſam nominis a Fulgentio pete, & plura ſcribunt Marcellinus & Feneſtella. Hiſtoriam Cybeles refert Diodorus libro quarto. *Exagitat leænas*] Pro, agitat, hoc eſt, flectit quo velit. Erant enim duo leones manſueti, Varrone teſte. vnde Claudianus *blandos* dixit, hoc eſt, compreſſa cauda ludibundos, vt ait interpres, quaſi venientia aſſurgerent. Nam crebrior caudæ motus, animi atque iræ in leonibus eſt, vt poſt Ariſtotelem ſcribit Plinius. Quid vetuſtas ſub hoc figmento intelligi voluit, docent Lucretius & Macrobius. *Turrita*] Quia vrbes ſunt in terra, & in iis turres.

Corybantes erant] Corybantes, Idæos, Dactylos, & Curetas eoſdem plærique putant. Nonnulli puſillum quoddam diſcrimen adhibent: vt longa diſceptatione Strabo diſputat. *Dictæaque turba*] Id eſt, Cretenſis, a Dicte oppido, quod Pomponius Dictinnam nominat libro ſecundo. *Crepitantia æra*] Id eſt, ſonantia. Ex omnibus inanimatis æs habere vocẽ creditur. Hinc Homerus Chalcum appellat vocale. Pythagorici tradunt æs afflatis omnibus & lymphatis admodum conſonare, propterea Cymbala fiebant ex ære. Papinius in Achilleide, *Paulumque exercita pulſu Æra tacent.*

Conſentes] Dicti, quod iis omnium conſenſu ſacra fiebant, propter vbertatem ſoli. vnde Conſentia ſacra dicta ſunt, vel quia ipſi conſentirent agriculturæ. Sunt autem duodecim, quos nominatim Varro inuocat, in præfatione lib. primi de re ruſtica. Artificioſe autem Conſentes Cybelem ſequuntur, qui ob culturam terræ inuocantur. *Selectique ordine diui*] Nomina eorum ſecundum M. Varronem ſunt iſta, Ianus, Saturnus, Genius, Orcus, Liber pater, Luna, Tellus, Sol. Hæc autem nomina, vt diuus Auguſtinus ait, vtrum propter maiores in mundo adminiſtrationes ſelecta dicuntur? an quod populis magis innotuerunt, maiorque eſt eis cultus exhibitus? *Magna Iouis coniunx*] Iuno ſcilicet. Nam Iupiter poſt eiectum patrem habenas cœleſtis regni aggreſſus, duxit Iunonem, Cererem, & Themin in vxores. A Iunone habuit Curetas filios, a Cerere Perſephonen, a Themi Mineruam, vt commeminit Homerus & Euſebius. *Ab Argis*] Vbi templum erat inter Argos & Mycenas poſitum: vnde charos Argos appellat apud Maronem.

Hinc & flaua Ceres ſacra quæ flectit Eleuſi,
Ad iuga panda boues: AEneia deſerit ignes
Veſta ſuos, Cycnoque Venus modulante reliquit
Idalium, Paphiaſque aras, atque alta Cythera
Ambroſio gratum fundens de vertice amorem,
Quo ſuperi, ſtygijque Dei, quo numina ponti,
Mortaleſque, feræque omnes, pictæque volucres
Vincuntur, ſeruantque acres in pectore flammas.
Inde ſagittiferos Amphionio Aracyntho

Ceres] Saturni & Opis filia, vt Euſebius & Heſiodus in Theogonia oſtendit. Fruges toto orbe propagandas per Triptolemum inſtituit. Prima dedit leges, propterea in Eleuſio oppido, quod cõdidit Triptolemus de nomine patris, ſacra ab eodẽ facta, Theſmophoria appellata. A creando dicta Ceres: vel, vt placet Ciceroni, a creſcẽdo. *Æneia Veſta*] Ab Ænea: quod ſacrum

Educit

Educit Diana choros, & permeat aſtra.
Præterea anguitenens properat Tritonia virgo
Conſilij Iouis & fati haud ignara futuri.
Nuncius & celeres aptans Cyllenius alas
Deſerit Arcadiam, quæ ſe mutare figuris
Inſolitis perhibent homines, faciemque luporum
Induere, & decimum purgatos rurſus in annum
Sumere mortales vultus, hominemque fateri,
Aureaque huic nodo ſtringens talaria nectit
Fibula, gemmatoque fluunt ſub tegmine crines.

crum huius deæ ex Troia ſecum attulerit, vt tradidere quidam. Reliqua pete ex Dionyſio Halicarnaſſeo. Duas Veſtas fuiſſe notiſſimum eſt.

Venus] Vt rentur quidam a latinis appellatur, a ue priuatiua & derogatiua particula, & νοῦς mens: quod laſciuia, quæ per Venerem ſignificatur, mentem infringat, & ſupplantet robur ingenij. *Idalium*] Ab Idalio nemore, & inibi breui oppido, quod Stephanus ſcribit ab euentu nomen accæpiſſe. Superius indicauimus Venerem dictam Idaliam. *Paphias aras*] Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quadam area non pluit, ait Plinius. *Cythera*] Venus orta primum mari ad Cytheram inſulam quinque paſſuum a Malea diſtantem appulit. Vnde Cythereæ nomen tulit, author Solinus, & Euſtathius. *Gratum amorem*[Amœnum, laſciuium, voluptificumqoe, quo illecta cuncta animantia ad fœtum & ſobolem ſtimulantur, iuxta Senecam in Hippolyto, Excedat agedum rebus humanis Venus, quæ ſupplet ac reſtituit bumanum genus, Orbis iacebit ſqualido turpis ſitu, Vacuum ſine vllis claſſibus ſtabit mare, aleſque cœlo deerit, & ſyluis fera. *Quo ſuperi ſtygnque Dei*] Sic Lucretius a lepida Veneris compellatione primum auſpicatus librum cecinit, *Æneadum genitrix, hominum diuumque voluptas Alma Venus*, & paulo poſt, *Per te quoniam genus omne animantum Concipitur, viſitque exortum lumina Solis.* Fingunt enim poetæ, Deos adulteros, & muliebris formoſitatis appetentes, iuxta illud Ouidianum, *Dij quoque habent oculos, dij quoque pectus habent.* Accedit illud Plauti, Inter amatorias leges deam ſibi inuocet, quam libeat propitium deum, ſi magis religioſa fuerit, Tibi dicat, tu pro illa ores, vt ſit propitius.

Amphionio Aracyntho] Ad illud Maronis reſpexit, *Canto quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat Amphion Dyrcæus in Actæo Aracyntho.* *Sagittiferos choros*] Cœtum Virginum, quæ ſagittas ferebant, inſtar eius. Nam ſagittarum thecam vel ocioſa Diana non reponit. Maro, *Illa pharetram fert humero.* *Tritonia virgo*] Minerua. *Conſilij Iouis & fati haud ignara futuri*] Quoniam Iupiter ei prædixerat, vt ſupra teſtata eſt Pallas: tamen reſpexit ad illud, quoniam Minerua Iouis mens interpretatur, ſapienteſque indies præuident futura. *Faciemque luporum induere*] Nedum veteribus, ſed etiamnum noſtri temporis hominibus creditum eſt, poſſe quadam magica arte homines in lupos omnino conuerti. Hinc a Marone in Pharmaceutria dictum eſt, *His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſyluis.* Et a Propertio Quarto, *Et ſua nocturno fallere terga lupo.* Ouidius ſeptimo Transformation. libro. *Inque virum ſoliti vultus mutare ferinos Ambigui profecta lupi.* Et Plautus in Amphitryone, Nam verum eſt, inquit, quod olim eſt auditum fabularier, mutatos Atticos in Arcadia homines, ſed ſæuas belluas manſitaſſe, nec vnquam domo parentibus cognitas. Ex hac hominum opinione ortum adagium dicit Camers. Verſipellem ſe facit, quando lubet. In hominem vafrum & aſtutum, cui ob perfidiam & inconſtantiam minime credendum ſit. Vtitur ea figura Plautus prima & nona Comœdiis. Plinius libro octauo, Sed an natura pariatur homines in lupos, vel in rem quampiam ſpeciei alterius commutati, non parua apud peritiores concertatio eſt. Herodotus, & ſecum plures, vt idem Camers adnotauit in Solinum, vbi is inquit, Neuri, vt accæpimus, æſtatis temporibus in lupos transfigurantur, fabuloſum exiſtimat, id quod naturali diſſonum ſit rationi. Specierum enim differentia, vt Ariſtoteli placuit, a forma rerum vltima eſſe ſumit. Non poſſet ergo homo lupus fieri, niſi anima ipſa hominis, in lupi animam verteretur omnino. id autem fieri natura non patitur. Forma enim perfectiſſima, non niſi ſubiectum perficit ſibi ſimile. Opinatur Ioannes Scotus, tantam eſſe huius ſingularis animæ ad proprium corpus proportionem, vt ipſa non poſſit aliud corpus informare, quam ſuum. Ergo nec multo minus lupi corpus quoquo modo rationalis anima poteſt perficere. Pythagorici animarum hominum in bruta tranſmigrationem ponentes, non negarent poſſe forſitan hominem lupum fieri, vt de Minoe, vel Rhadamantho dicitur, *Exaquat damnum meritis, & muta ferarum Cogit vincla pati, truculentos ingerit vrſis, Prædoneſque lupis fallacibus vulpibus addit. At quos deſidia ſemper, vinoque grauatur, Indulgens Veneri, voluit torpeſcere luxu, Hunc ſuis immunda pingues detrudit in artus.* Nicolaus Lyrenſis inſignis Theologus, in commentariis Exodi quærit, An virtute Dæmonum, qua incantatores vtuntur & magi, potuerit fieri, vt virgæ in Dracones verterentur? Duo is de ea quæſtione dicta probat. Vnum, quod reuera virgæ non fuerint in Dracones conuerſæ. Alterum, quod id factum fuerit quadam apparentia, & vera ſenſuum illuſione. Franciſcus Maron ſuper cap. ſeptimo tertij de Trinitate diui Auguſtini, quatuor de artibus ipſis magicis affert documenta. Extat de hac ipſa re notabilis apud Auguſtinum ſeptuageſima & nona quæſtio eius libri, qui octuaginta trium quæſtionum inſcribitur: multa apud eundem reperies cap. decimo octauo voluminis eiuſdem numeri Ciuitatis Dei. Quid ſi iis hominibus eueniat, quod Nabuchodonoſori accidiſſe cap. quarto Danielis ſcriptura teſtatur? Quo loco plura idem Nicolaus docte refert. Scribit Pauſanias, Lycaonem Arcadem, quum ad Iouis Lycæi aram puerum immolaſſet, ac humanum ſparſiſſet cruorem, mox in lupum fuiſſe conuerſum: idque quadam Deorum indignatione, verum

eſſe exiſtimat. Idipſum cap. viceſimo ſecundo octaui retulit Plinius. Stephanus Niger, Lupus, inquit, ex homine factus alius quidam præter Lycaonem in Iouis Lycæi ſacrificio dicitur, nō in perpetuum. nam ſi dum eſſet lupus humanis carnibus abſtinuiſſet, decimo poſt anno aiunt rurſus ſibi reſtitui: quod ſi ſecus feciſſet, lupum perpetuo eſſe.

Nec non fluctiuoma Neptunus ab Amphitrite
Portunnum miſit: ſenſit Vulcania Lemnos
Tardipedem petere aſtra Deum: crinitus Apollo
Luſtrabat longum radianti vertice olympum.
Belliger hinc Mauors gelido præturbidus Æmo
Cornipedes impellit equos: & fulminat haſta.
Pone ſubit Bellona ferox, flagroque cruenta
Corripit ignauos, & pugnæ perfremit ira.
Venit & Ægypto nequicquam vlulatus Oſiris,
Et latratorem ſecum compellit Anubim,
Agminaque ariſono iungit Nilotica ſiſtro,
Thurilegique ſuum numen miſere Sabæi.

Nec non fluctiuoma] Notat Principum noſtrorum morem, cum nolint, vel non poſſint intereſſe publicis conſiliis Germaniæ, mittunt Oratores. Portunum ergo miſit numen maximum, quippe qui portubus omnibus præſit. Idem a Græcis Palęmon dicitur, item & Melicerta. Quidam in huius gratiam Iſthmiorum ludicrum eſſe conſtitutum prodidere. *Vulcania Lemnos*] Quoniam Vulcano ſacra eſt. Papinius in quinto Thebaidos, & Flaccus ſecundo Argonauticon. *Tardipedem Deum*] Reſpexit ad fabulam: ob caſum enim claudus fingitur. Siquidem Vulcanus cum deformis eſſet, & Iuno mater minime ei arriſiſſet, in inſulam Lemnon ex cœlo a Ioue calce deiectus eſt, illic nutritus a Sintiis. Alij dicunt, in Lemnum a Ioue præcipitatum, quod contra Iouem matri opem tulerit. vnde v Flaccus libro iam citato cecinit, *Mox etiam pauida tentantem vincula matris Soluere, prærupti Vulcanum vertice cœli Deuoluit*. Homerus Cillopodion appellat Vulcanum, quod claudicantibus eſſet pedibus. quia cillos dicitur claudus & debilis pede. Porro rationem deificationis Vulcani ſuperius, vt & phyſicam claudicationis diximus. *Crinitus Apollo*] Parthaſius ſuper illud Claudiani, *Sic crine fruaris ſemper Apollineo*. Apollinis cognomen eſt inquit, Acerſecome, id eſt, intonſus: quod nunquam radij a fronte Solis auelli poſſunt. Eius cæſariæ Latona mater anxie delectabatur, vt apud Tibullum obſeruatum eſt. *Pone ſubit Bellona ferox*] Apte ſequitur Martem, cuius ſoror eſſe dicitur. *Thurilegique ſuum numen miſere Sabæi*] Hi propter thura Arabum clariſſimi ſunt, inquit Plinius libro ſexto, & thura præter Arabiam nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuerſæ. Idem ait libro duodecimo. Intelligit autem Sabin, cuius Plinius quoque meminit cap. decimo quinto libri iam citati. Thus collectum, inquit, Sabotam Camelis conuehitur, porta ad id vna patente. Digredi via capitales legere ſecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, menſura, non pondere ſacerdotes accipiunt: nec ante mercari licet. Inde impenſæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo itinerum numero Deus hoſpites paſcit.

Inde Lares, Ianuſque biceps, Syriamque vagata
Decreto, & inſtabiles voluens Adraſtia currus.
Vna omnes ſubiere polum ſacrique Penates,
Erdaque telluris Diua, & Germanica ſecum
Euolat Hercynio ad Superos Aurinia luco.
Sanctaque Cecropiis diſceſſit Aglauria templis.

Lares] Diximus vetuſtatem deos vrbium præſides, ædiumque priuatarum cuſtodes Lares exiſtimaſſe & coluiſſe. *Ianuſque biceps*] Chriſtianus Maro libro de ſacris diebus primo ſic cecinit de Iano, *qua de gente, vel vnde Venerit, hoc noſtro non dum cognoſcitur æuo. Propterea ſuper hoc aliquid memorabile fandum. Ianus hic, vt perhibent, clara de ſtirpe gigantum Maximus ille fuit Noe, qui ſæcula Pyrrha Deucalioneos fluctus præceſſit, & vndas Ogygias.* & inferius, *Ianus ei cognomen erat, de nomine tractum Aſſyrio Iain, vinum dixere Latini. Ipſe etenim primus vitis vinique repertor Fertur, & id talis nomenclatura docebat. Sed Iainum primi, qui rectius illa ſonabant, Nomina dixerunt mox litera tertia priſco Pulſa loco, fecit fraudato nomine Ianum. Fingitur eſſe biceps, quoniam duo ſæcula vidit. Vnum quod pluuiis auctum mare ſuſtulit, vnum Quod ſucceſſit aquis, & ab hac propagine fluxit.* *Decreto*] Dea Syriæ, cuius meminit Plinius cap. decimotertio quinti. Locum reſtaurauit Hermolaus. Hactenus enim Ceto lectum eſſe. *Adraſtia*] Hanc quidam Nemeſim deam eſſe putant, inſolentiæ & arrogantiæ vindicem, quæque ſpes immoderatas & vetet & puniat. Strabo Adraſtiam dictam tradit, non ab aufugiendo, ſed ab Adraſto Rege, qui primus huic templum conſtituerit prope Cyzicum. Eſt autem Cyzicus & ciuitas & inſula nobilis in Propontide. Idque Antimachi Poetæ verſibus confirmat, quos interpres Strabonis ſic vertit, *Eſt dea quam Nemeſim dicunt, dea magna potenſque, Quæ bona cœleſtum conceſſu cuncta deorum Poſſidet, huic primus ſacratam condidit aram Fluminis Æſapi gelidas Adraſtus ad vndas, Atque ibi nunc colitur, ſeruatque Adraſtia nomen.* Vertit & Eraſmus in Chiliadibus, cuius extant verſus, Adſcribam, quod Dubrauius obſeruauit. Hanc priſci Theologi ineuitabilium legum reginam eſſe voluerunt, tam impotente quidem potentia, vt recte facere iubeat, vetet delinquere: & ſi imperium abnuas, magno ſtatim ac ſolido mulctet infortunio. videt enim, auditque omnia: vtpote quæ non aliud ſit, atque diuina prouidentia. Proptereaque Socrates apud Platonem, vbi maxime optat, ne leges a ſe latas aut fraus humana abrogaret, aut vis tyrannica tolleret, hanc ipſam Adraſtiam ſollicitiſſime rogat, earum curam libens volenſque vti ſuſcipiat. Verum Poeta pro fortuna videtur accepiſſe, quam inter Deas etiam antiqui poſuerunt, quo minus etiam, vt Plinius ait, de Deo plana coniectatio eſſet. Lege

cap.

cap. ſeptimum libri ſecundi mundanæ hiſtoriæ. Vt autem Ariſtoteles Adraſtiam a Nemeſi, a fortuna, a neceſſitate, ab æſa, & cæteris definierit, Franciſcus Picus docte refert in ſecunda parte libri de prouidentia Dei. *Inſtabiles currus*] De volubili fortunæ rota adnotauimus nonnulla ex Anticlaudiano in primum Reuchlinianorum progymnaſmatum chorum, ac primam quinti actus ſcenam. *Erdaque telluris diua*] Germanos olim Erdam, id eſt, tellurem coluiſſe, Tacitus in libro de moribus Germanorum indicat his verbis, Nec quicquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Nertbum, id eſt, terram matrem colunt, eamque interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Nos cum authore commentarioli in hunc ipſum Taciti nobiliſſimum libellum, legendum putamus *Hertam*. Nam hodie, Germani terram *Herd*, quidam abſque ſpiritu, *Erd & Erdtrich* appellant. Fuit autem facilis librarij lapſus H in N. *Aurinia*] Hæc, ni fallor, ſub Tiberio Imperatore pro dea habita eſt a Germanis. Meminit eius Tacitus, & ni fallor, Plinius quoque. Sed & Velleda diu apud plæroſque numinis loco habita, ſub diuo Veſpaſiano, teſtis eſt idem Tacitus, &, vt aiunt, oculatus. Hanc coram adire alloquique negabatur, quo venerationis plus ineſſet, idem ſcribit libro viceſimo. *Aglauria*] Huius & ſororum mentio eſt apud Ouidium libro Transformationum ſecundo, vbi nequicquam Raphael interpres pro Aglauros ſubſtituit Agraulos. Cæterum Actæus primus in Attica regnauit: quo vita defuncto, Cecrops gener imperium ſuſcæpit, cui tres fuere filiæ, Erſe, Aglauros, & Pandroſos.

Venit & Inoo celebrata Palemone mater
Leucothoe, fugiens mitratos barbara Colchos.
Altaque Iuturna numen petit aſtra Latinæ.
Quid memorẽ AEgocerõq; Hyadas, ſeptemq; Triones,
Et tardum cælo flectentem plauſtra Booten?
Quicquid labentes deuoluens circulus annos
Continet, atque alio vergentia ſydera mundo
Maturant parere Ioui: quid in æquore merſas
Et Clothen, Panopenque loquar, flauamque Alimedem?
Cyrene mater viridis Peneos ab vndis
Exerit os vitreum, placido diſcedit Enipeo
Infelix Tyro, & dilectas deſerit vndas.

Inoo Palæmone] A matre Ino, quæ & Leucothoe dicta eſt, vt diximus alibi, & de templo eius apud Colchos. Vulgata ſunt quæ ſcribunt de ea Seruius, & Placidus interpretes nobiliſſimi.

Mitratos] Quoniam ab Ægyptiis, vt diximus, originem traxerunt, apud quos mitræ vſus erat. *Iuturnæ Latinæ*] Romanæ, carmine Maronis & Ouidij notiſſimæ.

Ægoceron] A latinis Capricornus dicitur. *Hyadas*] A latinis dicuntur Siculæ. *Triones*] ita ruſtico quodam verbo boues appellati ſunt, quaſi terriones, hoc eſt, arandæ colendæque terræ idonei. Inde ſydus, quod figura ſituque ſimile plauſtro videtur, Amaxan Græci dixerunt, noſtri Septentriones, a iunctis bobus, id eſt a ſeptem ſtellis, ex quibus quaſi iuncti triones effinguntur, vt exiſtimat Ælius. Non eſt autem hoc loco tmeſis. Sunt enim duæ dictiones, quæ iunctæ quidem Septentrioni nomen efficiunt. *Tardum Booten*] Cur ſic appelletur, dictum eſt prius. Alij *pigrum* vocant. *Labentes deuoluens circulus annos*] Obliquus ſcilicet, per quem Sol iter annum conficit, vt ediſſerit Macrob. primo Saturn. Hic autem circulus Zodiacus appellatur, ab effigie animalium, quæ ζῶα græce dicuntur. Solus hic latitudinem ex omnibus circulis adeptus eſt. Nam cum cæteri ſola longitudine cenſeantur, & patere non poſſint, in Zodiaco latitudinem ſignorum capacitas exigebat, quæ duabus lineis & ecliptica definitur. Hunc Claudianus ſcite lætiſſimum vocat, hoc eſt aſpectu iucundum: quippe qui tot cœleſtium flammarum luminibus illuſtratur.

Labentes annos] Vt Maro, *Vos o clariſſima mundi lumina, Labentem cælo quæ ducitis annum.* *Sydera*] Signa. Siquidem ſtellæ ſingulares ſunt. Sydera vero quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurium compoſitione formantur, vt Aries, Taurus, & id genus alia. *Vergentia alio mundo*] Occidentia ſub terris. Ouidius, *Lapſaque ſub terras, ortaque ſigna canam.* *Clothen, Panopenque flauamque Alimedem*] Nomina ſunt nympharum fluuiorum. *Cyrene*] Orphæi mater, Maroniano cantu nobilis. *Peneos*] Fluuius Theſſaliæ nominatiſſimus, vt in fabulis noſtris eſt. Is Ataxes antea dictus eſt: quod per abrupta montium ſe proruat, vt ſcribit Euſtathius in Dionyſium. Præter Oſſan, Olympumque decurrit, collibus dextra læuaque molliter curuis, nemoroſis conuallibus in Theſſalia facit, quæ Tempe vocant, vndiſque apertioribus Magneſiam interluens in Thermæum ſinum conditur. Eiuſdem filius Atrax fuit, ex Bora nympha ſuſceptus Hippodamiæ, pater eius quæ Pyrithoo nupſit, a quo Theſſala gens Atraces. *Enipeus*] Fluuius itidem Theſſaliæ, in quem mutatus Neptunus, Tyro Salmonei filiam circa fluuium ſpaciantem rapuit: vnde dicit, *infelix*, propter amorem. fabulam recenſet Strabo, meminit item amoris Enipei & Tyrus Propertius. Porro Neptuni metamorphoſim canit Ouidius libro ſexto. ibid. *Te quoque mutatum.*

Tuque Iſter viduis manſiſti ſine numine ripis,
Maximus Europæ fluuiorum: nam tua Xante
Aſtra ſubit, ſecumque Erato, Glauceque ſorores
Hæ, quo ſe tantum iactat Germania Rheno
Exiluere ambæ, & cælum petiere volatu.
Præterea Aonio modulantes vertice Muſæ,

Nam tua Xanthe] Superius etiam Danubio has nymphas tradidit. *Secumq; Erato*] ſcilicet cum Xanthe Eratho. *Glauceq; ſorores*] Rheni nymphę, & Glauce ſine diphthongo ſcribi debet, vt ſit declinatio gręca. Hę ergo duę *Rheno Exiluere*] Id eſt, extra ſalire,

Atque antiqua Themis, ſemperque errabilis Io,
Lymphaq; & ingentes varians Thaumantias arcus
Cœlitibus roſeq; vultu ſe miſcuit altis.

quo flumine Germania tantum extollitur. Herodianus maximum dicit. Cæſar altiſſimum & latiſſimum facit. Plutarchus rapidiſſimum & immenſæ latitudinis ſcribit in Cæſare. *Cœlum petiere volatu*] Sic ex bono exemplari legendum, non volantes. *Muſæ*] Muſarum duo genera celebrat Muſæus, alias ſub Saturno maiores natu, alias Iouis & Memoriæ filias. *Antiqua Themis*] Nam Themis Cœli & Terræ filia, per orbis initia redditur ab Heſiodo. Aut antiquam certe dixit, vt ab altera Themide diſtingueret Euandri matre, quæ longe poſt fuit, Carmentis alio verbo dicta, vt eſt apud Plutarchum. Themis apud Græcos, id eſt ius faſque dea eſſe credita eſt, autore Feſto, quæ ſuaderet hominibus id petere, quod fas eſſet, eandemque eſſe ipſam atque fas exiſtimabant. Vnde Themiſtes oracula & conſilia, conſultaque & lege ſancita dicuntur, Euſtathio teſte, Homeri enarratore. Alij Themin, vel Themiſta, vtroque enim modo dicitur, ius & iuſtitiam eſſe putant, eandemque conſiliorum oraculorumque præſidem eſſe: propterea Homerum Themiſteuin verbum, quod vaticinari & oracula dare ſignificat, pro leges ferre, iura reddere, accepiſſe Odiſſeæ decimo. ad huius oraculum Deucalion & Pyrrha profecti ſunt, vt cecinit Ouidius libro Transformat. primo ſtatim in principio. *Semperque errabilis Io*] Elegantiſſima epitheta vtrique dedit. Infinitas orbis partes acceſſit Io, œſtro a Iunone immiſſo. Fabula extat apud Ouidium. appoſite igitur errabilis. Huius numen non ſolum apud Ægyptios, ſed & apud Romanos colebatur, ſub Iuuencæ ſpecie, Iſis vocata, vt alibi diximus. Et Prudentius noſter libro aduerſus Symmachum ſecundo his verſiculis expreſſit. *Iſis enim & Serapis, & grandi Simia cauda, Et Crocodillus idem, quod Iuno, Lauerna, Priapus. Hos tu Nile deos colis, & tu Tibris adoras.* Accedat & Iuuenalis, *Si candida iuſſerit Io, Ibit ad Ægypti finem, calidaque petitas A Meroe portabit aquas, vt ſpargat in ædem Iſidis antiquo quæ proxima ſurgit ouili.* Cæterum, Picus obſeruauit, eo tempore Iſidem cœpiſſe Roma exulare, quo Chriſtianæ imperium fidei per orbem vniuerſum propagari oportebat. Chriſto autem in Ægypto perlato, ex Ægypto Iſis aufugit, vt cecinit in Hymnis.

Lymphaque & ingentes varians Thaumantias arcus] Bene vtrumque ſimul poſuit. Nam Iris non gignitur, niſi repercuſſione radiorum in nubes, vbi aquarum domicilium eſt. Lympham autem coluerunt antiqui, author eſt Capella: quia credebant vi nominis aliquos poſſe in furorem verti, quos Lymphaticos dicebant, qui nymphæ cuiuſdam imaginem vidiſſet in aqua. Græci νυμφολήπτους vocant, quaſi Nympharum ſpiritu correptos. his helleborum medetur, ait Plinius. Reliqua de nymphis dictauimus in Hymnum Prudentij de miraculis Seruatoris.

Sed prima ante Iouem nentes mortalia fata
Aſtiterant Diuæ, quæ magni dicta Tonantis
Excipiunt, calamoque notant, & magna Deorum
Concilia æterni condunt annalibus æui.
Vis autem læua, & Zelus ſpolia ampla gigantum
Oſtendunt, qui regna Iouis, templa aurea cœli
Vertere terrigenas quondam vetuere Tyrannos,
Vltricemque deam Euentum, trepidumque Timorem
Aetheriaſque animas, & mortis imagine Somnum,

Sed prima ante Iouem] Parcæ, quæ, vt Martianus ait, ſententias Iouis orthographæ ſtudio veritatis excipiunt, vtpote librariæ Superum, Archiuique cuſtodes: quam ſentẽtiam Poeta pulchre expreſſit. *Nentes fata*] Atropos, rapti temporis, Clotho extãtis, inſtantis autem Lacheſis. *Vis autem læua*] Sic eſt ſcriptum in meliori exemplari, & ita legendum puto: quoniam paulo inferius loquitur de timore. Heſiodus in Theogonia tradit Stygem ex Pallante Zelum, Victoriam, Potentiam, Vimque genuiſſe: accidiſſeque, vt Iupiter omnes Deos ad concilium vocaret, pollicituſque eſt, vt quicumque vellent ſecum pugnare contra Titanas, ſe honorem illis ſummum exhibiturum. Prima autem Styx Oceani filia cum filiis ſuis venit, & Ioui paruit: quare Iupiter illi numinis vim maximam elargitus eſt. Dis enim maximum voluit eſſe Iuſiurandum: filiis autem apud ſe impoſterum ſedendi locum conceſſit. Veritas autem eſt: quoniam erga Deum duo effectus fiunt. colitur enim, & timetur: & idcirco fictum eſt, Timorem ſcilicet, & Zelum ſemper Ioui aſſidere: quoniam hiis duobus demptis Deos nullos ſateri neceſſarium eſſet. Vnde Dei nomen apud Græcos deum ſignificat & timorem. Et Statius ait, *Primus in orbe Deos fecit timor.* Cuius fratrem Zelum dicunt. Quia religio ſine timore pene nulla eſſet. Alias autem quas Heſiodus tradit potentias, Deo ipſi attribuuntur, ſcilicet Victoria, Potentia, Vis. *Vltricemque deam*] Id eſt Rhamnuſiam. Credebant enim antiqui, deam eſſe vel numen quoddam Fortunæ, quo ſontes ſceleratique punirentur. Ouidius, *Exigit & dignas vltrix Rhamnuſia pœnas.* Dicta eſt Rhamnuſia a Rhamnunte Eubœæ oppido. *Euentum*] Romani Euentum bonum & malum coluerunt. *Trepidumque timorem*] Bene Euentui Timorem ſubiunxit. Nam ſemper in euentu rerum ſuſpenſi ſumus & timemus. *Aetheriaſque animas*] Id eſt, Genios, Heroaſque, ac Lares, quibus æther ſedes eſt. Diximus alicubi ex Plotini ſententia, animos hominum in malos & bonos Dæmones verti. Bonos autem, vt tradidit Varro, & Heſiodus idem ſentit in Ergis, in Heroas, Lares, Genioſque verti, ac ætheris ſedem illis conſtitutam eſſe, ſiue, vt vult Heſiodus, inſulas quas Beatorum appellant. Malos vero in Cacodæmonas, Lemureſque, ac Manes transformari. Quamobrem malim hic legere pro nocturnos Lemures, *Aetherias animas*, vt exemplar caſtigatum habet: etiam ſi priorem lectionem non omnino improbo. Namque poeticæ eſt licentiæ, alterum ſæpe pro alio ponere, vt Caſtorem pro Polluce, Philomelam pro Progne: & ſic hic Lemures pro Geniis, ac Heroum

animis a Poëta poſitos. *Et mortis imagine Somnum*] Princeps medicorum Somnum μικρὸν θάνατον hoc eſt, paruam mortem vocat. Proinde dictum ab Ouidio, *Stulte quid eſt Somnus? gelidæ niſi mortis imago. Longa quieſcendi tempora fata dabunt.* In hanc ſententiam Plinius inquit. Malignum vero & breue in his etiam quibus largiſſime cootingit, vniuerſum vtique æui tempus intuentibus. Quid quod æſtimatione oocturnæ quietis, dimidio quiſque ſpacio vitæ ſuæ viuit? Pars æqua morti ſimilis exigitur, aut pœnæ, niſi contingit quies: nec reputantur infantiæ anni qui ſenſu carent, nec ſenectæ in pœnam viuacis. Cæterum, ne cui dubium ſit, cur Poeta Somnum cum aoimabus æthereis cooiuoxerit, aſſcribam carmina Maronis ex libro quinto, vbi circa fioem loquitur de Palinuro, qui a Deo Somno ſubmerſus eſt, videturque ſentire Somni ſedem in æthere eſſe, & iode ad Palinurum deſcendiſſe. Carmina autem hæc ſunt, *Ecce Deus ramum lethæo rore madentem, Vique ſoporatum ſtygia ſuper vtraque quaſſat Tempora, cunctantique natantia lumina ſoluit. Vix primos inopina quies laxauerat artus, Et ſuper incumbens, cum puppis parte reuulſa Cumque gubernaculo liquidas proiecit in vndas Præcipitem.*

Turmatim aſcendiſſe ferunt. Quid Erichthea dicam
Orgia Cecropij celebrant qui feſta coloni,
Oreque ſaxifico terrentem Perſea Diuos.
Et decantatum Nemæo Alcida Leone?
Hic ſecum aſtriferos profert ſua monſtra per axes,
Stymphalidas, caſtuſque Erycis, victum Erymanthi
Colle ſuem, & ſemper plagis viuacibus Hydram,
Raptaque deuictis Acheloia cornua ripis,
Quæque tulit Danaas fulgentia poma Mycenas,
Theſeaque, & raptum diſcincta ab Amazone baltheum.
Iam Tenedi miſere Deum, iam Græcia ſacros
Tyndaridas dedit, & iuratum Roma Quirinum.

Quid Erichthea dicam] Nunc ad eos deſcendit, qui cum bene beateque vixerint, Dij facti ſunt. Erichtheus Athenienſium rex fuit, quem pro Deo coluerunt. *Orgia*] Sacrificia. Generaliter enim ea ſignificat ſacrificia, quę Diis fiunt. Etiamſi non Baccho, aut Cereri fiant. *Cecropij*] Athenienſes a Cecrope Rege, vt dictum eſt, tradunt bicipitem fuiſſe, propterea quod primus fuit, qui marem fœminæ matrimonio coniunxit. De Perſeo quæ ad hunc locum faciunt vulgata ſunt, & diximus ſuperius. *Stymphalidas*] Scilicet aues, apud Stymphalam lacum: dictas etiam Ploides, quod in aquis degerent, ab Hercule interemptas arte & ingenio. Nempe æneæ tabulæ ſonitu pulſæ ex Arcadia. vi enim ſuperari non poterant, propter innumeram multitudinem. Stymphalus enim, vt Homerus & Pauſanias, oppidum, fons, & palus Arcadiæ. *Erycis caſtus*] Eryx Veneris filius viribus cum præſtaret corporis, cum Hercule cæſtibus pugnauit, tandem occumbens. Ab hoc Eryce monti Siciliæ nomen inditum eſt, de quo & Erycinæ Veneris templo, ac feſto eius in vrbe Roma lege quæ ſcribunt interpretes Ouidij ſuper illud, *Numina vulgares*, lib. Faſtorum quarto. *Victumq; Erymanthi Colle ſuem*] Hoc eſt, Aprum. Vnde nomen aſſecutus eſt Erymanthus oppidum, mons, & amnis Arcadiæ: fluuium celebrat in Iouis hymno Callimachus, amniumque candidiſſimum vocat, montem Solinus, & Euſtathius, Oppidum Pauſanias. Scribit Parrhaſius enarrans hunc Claudiani verſiculũ, *Non Erymanthæus gloria montis aper*, hunc, & Calydonium eadem ſue natos eſſe. Scrofæ nomen Phæa, ſed a Cromyone Corinthi pago, vbi diuerſata eſt, Cromyonia vocitatur, vt tradit Strabo. Hanc ſuſtulit Theſeus, vt eſt apud Plutarchum. Meleager Calydonium, Hercules Erymãthęum niuium aſtu, vt proſequitur idem Parrhaſius.

Semper plagis viuacibus Hydram] Latine dicitur Excetra, quam Simonides nonaginta capita habuiſſe canit, Alcæus quinquaginta: ex quibus ſi quod amputaretur, duo renaſcebantur. Hanc Hercules, adiutus ab Iolao, ſuperauit: qui reciſum continuo caput, ſubiectis flammis inurebat Herculis iuſſu. Porro Herculanorum laborum, a poetis, vt ſuperius indicauimus, celebratorum omnium longe difficillimus ac maximus Hydra Lernæa, malum pertinax, ac propemodum inexpugnabile illi, qui iam omnia deuicerat: cuius ſymbolo veteres inuidiam exprimere voluiſſe ſatis indicat Horatius in Epiſtolis, cum ait: *diram, qui contudit Hydram Multaque fatali portenta labore ſubegit, Comperit inuidiam ſupremo fine domandam.* Neque vero parum concinne, vt ait eleganter Roterodamus, veteres illi videntur inuideotiæ ſymbolum Excetræ tribuiſſe. Primum paluſtri malo, quod (quemadmodum tradunt etiam naturalium cauſſarum veſtigatores) magis huic morbo ſint obnoxij, qui humili abiectoque animo præditi ſunt. Sunt autem quibus ſanguis ineſt frigidior, eamque ob cauſſam & apud Naſonem, *Inuidiæ domus eſt in vallibus imis Abdita, ſole carens, non vlli peruia vento, Triſtis, & ignaui pleniſſima frigoris, & quæ Igne vacet ſemper, caligine ſemper abundet.* Neque vero cum ſimplici porteoto res, ſed centum armato capitibus, quorum ſi quis vnum aliquod execuerit, in eius locum protinus duo ſuppullulent. Ea videlicet inuidentiæ natura eſt, vt ſi contra luctaris, magis ac magis irrites: ſi quando coneris ſplendore virtutis opprimere, tum inſurgat acrior, & intumeſcat. Hic ſi recidas, illic maior oboritur: carptim extingui non poteſt, vix tandem obruitur. Verum id perpaucis contigit, ac vix etiam ipſi Herculi. Quanquam enim liuor velut ignis, alta petit: eſt tamen omnino aliquid vſque adeo perfectum & illuſtre, vt eo non poſſit attingere. Quo loci perueniſſe ſeſe gloriatur Horatius, cum ait, *inuidia quia maior, Et iam dente minus mordeor inuido.* *Raptaque deuictis Acheloia cornua ripis*] Miſcuit fabulam ſimul, & allegoriam fabulæ: quoniam Achelous Acarnaniam ab Ætolia diuidit, ſolituſque erat ita vtramque regionem inundarẽ, vt limites confunderentur, liteſque ſæpe orirentur inter incolas. Hercules ergo

aggeribus vim fluminis compeſcuit, atque intra alueum fluere coegit. Per Acheloum antiqui Græcos imitari, qui Acheloum pro aqua poſuerunt, dixerunt. Lege Macrobium, vbi interpretatur verſum Maronis, *Poculaque inuentis Acheloia miſcuit vuis.* Achelous, cum Thoas antea diceretur, ab Acheloo, qui ex Theſſalia Alcmeonem ſecutus eſt, nomen accæpit. *Quæque tulit Danaus fulgentia poma Mycenas*] Lucanus, *Rettulit Argolico fulgentia poma tyranno.* Sed qui grauiorem hiſtoriam ſequuntur, dicunt ingentem illum & famoſum Heſperidum horrorum cuſtodem Draconem, fuiſſe paſtorem cognomentum Draconis ab aſperitate morum ſortitum: cuius inſigni puchritudine greges cum Hercules abegiſſet, affinitas nominis fabulæ locum dedit, vt aurea poma ſubrepta dicerentur: quod μῆλον apud Græcos & ouis & pomi commune nomen eſt. *Theſeaque*] ſcilicet ab inferis liberatum. Plutarchus apud Moloſſorum regem hoc contigiſſe ſcribit in vita Theſei. *Amazone*] Quam Rhodius Apollonius Hippolyten, nonnulli Dylicen, & vnus Ibicus nouam commentus hiſtoriam, ex Briareo natam refert, teſte Parrhaſio. *Diſcincta*] Cinctus abſolute expeditus & ſtrenuus, vt contra diſcinctus mollis & effœminatus dicitur. Hinc Auguſtus Cæſar milites in quos animaduertebat diſcinctos in conſpectu Ducis ſtare cogebat, vt ignominia notaret, vt Macedo Polyenus auctor eſt. *Iam Tenedi miſere Deum*] Tenem ſcilicet, cuius meminit Cicero actione in Verrem ſecunda, Nihil cum Verre, inquit, de quotidianis criminibus acturus ſum. Chio per vim ſigna pulcherrima dico abſtuliſſe. Item Erythris & Halicarnaſſo Tenedo prætereo pecuniá quam eripuit, Tenem ipſum, qui apud Tenedios ſanctiſſimus deus habetur, qui vrbem illam dicitur condidiſſe, cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipſum, inquam, Tenem pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidiſtis, abſtulit magno cum gemitu ciuitatis. Item Strabo libro Geographiæ decimotertio. *Tyndaridæ*] Caſtor & Pollux poſt mortem Dei habiti a gentibus, & in cœlum fabuloſe relati. præter cęteros authores habes Ciceronem de natura Deorum, & Horatium in epiſtola ad Auguſtum. *Iuratum Quirinum*] Hoc eſt, iuramento affirmatum inter Deos fuiſſe, & viſum in cœlum aſcendere. Lege hiſtoriam apud Dionyſium, & Liuium in morte Romuli, cuius tranſlationem in Deum narrat Ouidius in fine quarti & decimi Metamorph. Cicero in principio primi legum. Cur autem Quirinus dictus fuerit, locum apud Ouidium in Faſtis ſuperius oſtendimus. Prior editio cantatum habet: ſed iuratum magis placet, vt emaculatus codex.

Ecce autem aſtrifera, qua tollitur altior axis
Sede, choro deſcendit auum tua maxima proles
Alberte, Erneſtuſque ſuos veneratur Othones:
Henrici ſubeunt pone, & veſtigia adorant
Sacra Leopoldi: ſed longe excelſior ibat
Cum bello tum pace grauis, qui infanda parantes
Oceani domuit populos, Morinumque ſubegit.
Hic eſt qui ſapiens olim ſine Marte furorem
Vicit Pannonium, & cunctando reſtituit rem.
Nec dedignatus tantum eſt tibi maxime Cæſar
Virtutum decus, in partem te iungere regni,
Hic numero Diuum inſigni, trabeaquè decorus
Sydereo in ſolio iuxta micat aſtra Tonantis.
Vt late fulſere Dei, & quæque ordine notis
Numina conſedere locis, cœtuque ſilente,
Talia depromit toruo Saturnius ore:

Ecce autem aſtrifera] Diximus particulam hác ſemper aliquid magnum importare, & propterea Heroas Auſtriacæ domus, quos in Deos relatos dicit, cæteris Diis præponit. *Qua tollitur altior axis*] Antiqui, vt dicebam, in æthere circa Lunarem circulum, vel in corpore ipſius Lunę poſuerunt. Puto autem, quia dicit animis Principum Auſtriæ altiorem ſedem ac ſublimiorem ſede cæterorum Deorum attributam eſſe, alluſiſſe Poetam ad magnitudinem domus Auſtriæ, quæ ætate mea Germaniæ, Belgicæ, Hiſpaniæ fere toti: in Italia Daunis, Appulis, Calabris, Salentinis, Brutiis, Lucanis, Campanis, ac parti Ciſalpinæ Galliæ imperat. *Tua maxima proles Alberte*] Rodulphi Habſpurgij Cæſaris filium denotat, qui patri in Imperio ſucceſſit, vt libro primo adnotauimus, ſuper illud, *Venturam a ſanguine magno Progeniem audierat.* Neſcio quo conſilio Poeta miſcuerit Habſpurgenſi familiæ antiquos Auſtriæ Principes, qui ſtirpis Leopoldinæ nomenclaturam ſortiti ſunt: quorum origo ex inclytis Sueuorum ductoribus fuit, qui ei genti olim imperitarunt, qui hodie Sueuicum nomen referunt. Vtriuſque gentis Principum ſeriem & catalogum texuere Nauclerus & Irenicus. At Stabio noſtro Habſpurgenſe genus non alter diligentior tradidit. *Sacra Leopoldi*] Hic ob maximam eius in Chriſti religionem, obſeruantiam, beneficentiamque in pauperes pius atque liberalis dictus, cuius caluitium in quadricubitali defæcati argenti arca conditum, maximis cum clareret miraculis noſtra memoria, curante Maximiliano Aug. in diuos relatus eſt, Pontif. Max. adſentiente, & præſente Mariano Bartholino patruo Poetæ: corpore eius ex humili ſepultura, ad ornatiſſimum Mauſoleum tranſlato, quod in ditiſſimo templo Neoburgæ Auſtriacæ colitur. Hic ſe, dum viueret, Marchionem Orientalem appellauit, & ex Agnete Imperatoris Cæſ. Henrici Quarti Aug. filia, ac Friderici Senioris Sueuiæ & Franconiæ Ducis Imper. Cæſ. Friderici primi Aug. aui, relicta vidua ſuſtulit inter cæteros filios Othonem maximæ eruditionis virum, & ob morum grauitatem Friſingenſis Eccleſiæ Epiſcopum declaratum, cuius hiſtoria rerum geſtarum a mundi initio ad Eugenij Tertij Pont. Max. Cæſ. quæ Conradi Tertij Aug. eiuſdem Cæſ. Friderici patrui tempora, abundatiſſimarum rerum copia & ſententiarum varietate in libros ſeptem digeſta, vt ad Maximilianum ſcribens ait Peutingerus noſter, citatur a grauibus authoribus. *Sed longe excelſior ibat*] Deſignat Maximiliani patrem

Fridericum Auguſtum. Eligitur,Imperio vacante,ad annum a Chriſto quadrageſimum poſt mille quadringentos, adoleſcens tum moribus maturus, annnm ætatis agens viceſimnm ſextum, vel circiter. *Morinumque ſubegit*] Expeditionem contra Brugenſes, qui in Morinis ſunt, intelligit, cuius a nobis mentio habita eſt libro primo, vt & belli Matthiæ Hungariæ regis cum Friderico, quod hic quoque innuit Poeta. *Cunctando reſtituit rem*] Erat enim Fabio Maximo propior quam Scipioni, multa reponens in cunctationē, nihil illi de celeritate conficiendæ rei. notauit id Campanus, cæteri. De Fabio verſus ille Ennianus celebratur, *Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem. Tantum eſt tibi Cæſar Virtutum decus*] Producam externum teſtem & grauiſſimnm, nempe iam dictum Barbarum. Producam & alterum Pandulfum & Collinucium, quando in ore duorum vel trium ſtat omne verbum, vnique teſti, nec Catoni creditum eſt. Quid vterque de Maximiliano dixerit, & vere quidem, pete ex luculentiſſimis eorum orationibus. *In partem te iungere regni*] Scribit Albertus cap. primo lib. decimi tertij Saxotiæ, Fridericum de iungendo & adſciſcendo filio a Principibus interpellatum reſpondiſſe, Filium nos noſtrum propius agnoſcimus: nec voluiſſe vlla de re minus, vt ferunt, audire quam illa. Id ſiue ex ſententia dixerit, ſiue quadam ſimulatione prætulerit, ſiue etiam magnum opus adminiſtrandi Imperij euiſcerati filio aperterit, incertum eſt. Poterat tamen illum ad mutandam ſententiam inflectere, & maturior nunc ætas filij, & recens de hoſtibus victoria. Magno enim ore multorum efferebatur, quod ſine paternis armis, ſine amicorum ope, tantam in Gallos & Flandrios rem peregiſſet: quamuis pro magnitudine hoſtilium virium ſatis erat viciſſe, dum tantis armis non cederet. Hermolaus item aſtipulatur ille Barbarus, qui in oratione ad Fridericum ipſum, Verebaris, inquit, modeſtiſſime & grauiſſime Imperator, ne ſi precibus principum omnium protinus annuiſſes, aut charitati patris in filium, aut ambitioni datum eſſe iudicaretur, parum tibi videbatur, præſtare Cæſarem in alios, niſi aduerſus teipſum quoque præſtitiſſes. & quæ ſequuntur.

Saturnius] Iupiter: quo epitheto poetæ dant iratum Iouem intelligere, vt etiam de Iunone. Sic ſuperius, *Belliferratos rupit Saturnia poſtes.*

LIBRI NONI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI DECIMI.

DEcimus habet Iouis orationem, qua deliberat accelerandum Roberti Palatini fatum: inibique nonnullæ temporum ſuorum clades recitantur. In fine orationis, occulte, ne Deorum animi ad pathos mouerentur, vxoris quoque, & filij mortem innuit. at Pallas, poſtquam decretum eſt, rogat Palatino diuinitatem dari. Sequitur & Dianæ oratio, Iouis iuſiurandum in Cæſaris felicitatem: qui mox Mercurium ad Parcarum ſedes mittit, vt fatum Roberti interrumpant: vbi Parcarum ſedes deſcribitur: peſtiſque ab inferis euocata, Robertum inuadit, qui poſt querimoniam tam deſidis exitus, moritur. inde vxoris ſuper ipſum lamentatio, ipſiuſque ac filij repentina mors. accurrit pater, qui ſuper corporibus patheticam, ſed grauitatis plenam orationem habet. deinde mandantur ſepulturæ. Sequitur belli Boemici deſcriptio, non longe a Ratiſpona, quam Reginonem alij dicunt, Poeta Reginum appellauit, vbi mons Solis eſt. Inde Cæſaris oratio ad milites, Langique ad eum reſponſio, quorundamque principum, qui eidem bello interfuerunt, nomina. pugna atrox, multorumque cædes ingens. Iamque ad currus peruentum erat, cum Pallas Doridem Oceani vxorem petit, impetrat vndas, nubeſque concit. pluuia immenſa oritur, vtrinque pugna relicta eſt. Diana cum dolos nouiſſet, Meſſanam Siciliæ petit, Phœbumque fratrem, qui illic ſtabulauerat, cum equis rogat, vt nubes diſſipet. interim fama Roberti mortem attulit. concuſſi Boemorum animi, qui tandem vertunt terga fuga, & Cæſar victoria potitur.

AVSTRIADOS LIBER DECIMVS.

AEternas mundi leges, & fœdera rerum
Iam connexa, mihi voluendo ex ordine, nunquam
Mens fuerat damnare, diemq; abſtrudere terris,
Ex quo me Alcmenæ iunxi, magnūque creaui
Amphitryoniaden, & nox mihi paruit ingens,
Occuluitque iubar plus æquo Pythius alto
Oceano, & fratrem mirata eſt Luna morantem.
Sed nunc Cælicolæ magni, & genus omne Deorum
Syderei, ſedem quicumque ſubiſtis olympi,
Audite hæc, animiſque omnes mea figite dicta.
Bella diu in terris Regum viguere, nec vlli
Pugnando innumeras pudor eſt deperdere gentes:
Nam quot Tarpæa vidi de rupe triumphis
Parthenopem egregiam? quantas lux vna tenebras
Attulit? Inſubres memorem, quos Gallica pubes
Alterno fractos motu, varioque tumultu
Perdomuit, victrixque Padi calcauit arenas?
Tranſiit hoc animo, nec me fortuna peracti
Sollicitat: veniet luſtris labentibus ætas,
Qua puer inſignis regno potietur auito,
Et Ciſalpinas exactis hoſtibus vrbes
Inuiſet: verum Cæſar Germanicus, vna
Cura mihi, & mundi regio qua labitur Iſter:
Iam contra inſurgens commouit bella Robertus,
Arctooſque replet ſociali cæde penates.
Et quamuis Marte inuiſa Tritonide Cæſar
Exuperet, victorque aquilas, & ſigna reportet:
Surgent bella iterum populis, maioraque mundo
Funera, replentes crebris plangoribus auras,
Triſtia lugebunt natorum vulnera matres.
At ſi Phalſgraphidæ s venturis viueret actis:
Nunquam pax bello fieret: maiora refellit
Hic ſceptra, ille parem non vult, nec fœdere iungi.
Ergo innexa chaos repetant elementa, dieſque
Diſpereat, Phœbuſque ſuo declinet ab ortu?
Impia ne radiis, retegat tot facta reuectis?
At non ſic, præſtat ſed bello imponere finem,
Quem fore ſic video, magnum ſi Marte Robertum,
Cuius ab aſtrifero dudum ſpectaſtis olympo
Pugnaces animos, ſonteſque in bella furores,
Ante diem mortis dedam, ſecumque nouandi
Creſcentem belli ſpem: ne nocitura futuris
Interrumpat iter rebus: nam plurima magno
In Latio Rex bella geret, cum Gallicus horror
Proteret Inſubres, atque Adria fulſerit armis.
Sic pater effatus longum tremefecit olympum.

IN AVSTRIADOS LIB. X SCHOLIA Iac. Spiegelij.

A*Eternas mundi leges*] Plato Deum ad ſui exemplum ait mundum affinxiſſe, Ariſtoteles ſempiternū eſſe vult, Epicurus plane interiturum, Xenophontes ſempiternum, corruptionis expertem, Pythagoras & Stoici genitum a Deo: ſed ex ſua quidem natura nequaquam interitus immunem. Æternum eſſe mundum tradidit Iulius Firmicus in ſecundo, inter alia aſſerens, non facile poſſe originem mundi ratione concipere, aut explicare humanam fragilitatem. Deflagraturum mundum minatur Heraclitus, author eſt Themiſtius libro Phyſicorum tertio. Porro mundum duraturum ad ſex annorum millia putarunt multi: & Hieronymo videbatur. Theologi tradunt primam mundi creationem factam fuiſſe in primi temporis æquinoctio, id eſt verno: qui dies intelligitur vndecimus Calendarum Aprilis, hoc eſt viceſima ſecunda Martij dies, quando primus eſt Paſchatis dies, id eſt primi menſis dies primus. In lege enim mandatum eſt, vt vndecima die primi menſis veſpere ſe prępararēt ad paſcha faciendū decimaquarta menſis die, id eſt ab vndecimo. Iam enim veſper decimi diei in vndecimum lucet, vt ab vndecimo Calendas Aprilis initium eſſet primi menſis. author diuus Auguſtinus. Sacris literis concordant gentilium plures, qui mundi natalem tribuunt verno tempori. hinc Maro Georgicorum ſecundo cecinit, *Non alios prima creſcentis origine mundi Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem Crediderim, Ver illud erat, Ver magnus agebat: orbis & hybernis parcebant flatibus Euri, Cum primum lucem pecudes hauſere.* & cætera. Similia ſcribit & in quinto Lucretius.

Mihi voluendo ex ordine nunquam Mens fuerat damnare] Hoc eſt, nunquam ſubiit ratio aliqua hactenus, qua ego impellerer, vt leges & fœdera rerum damnatem in futurum. *Ex ordine voluendo*] Id eſt, qui in futurū etiā, vt prius, volui deberet. Cæterum pro *ſubiſtis*, *repoſiti* fuerat, iuxta meli⁹ exemplar. *Ex quo me Alcmenæ iunxi*] Nam tunc videtur Iouem ſeriem rerum interrupiſſe, cum tres noctes pro vna in concubitu cum Alcmena computatæ fuerint, Solque, atq; cætera ſydera curſum ſuum naturalem nō retinuerint. Sed obſecro, quid Plinianum illud videtur, qui ait, ætate ſua ſeptē dies vtrumq; ſydus, id eſt Solem & Lunam, quæſitum? Arbitror ingentes fuiſſe nebulas: vel quod in puteis quæſierint.

Nam quet Tarpeia] Deplorat calamitates Italiæ, Regni Neapolitani ſcilicet, & Galliæ Ciſalpinæ. *Parthenopen egregiam*] Hæc vrbs, de qua plura Procopius libro primo de bello Gothorum, ob multa inſignis, ſed Maronis vatis ſepulchro celeberrima. Nomen accæpit a Parthenopes Sirenis ſepulchro, vt tradit Plinius, & ſcribit Sillius in principio duodecimi. Auguſtus poſtea Neapolim eſſe maluit. Hoc nominis, vt Strabo docet, ſortita: quoniam eam variæ gentes incoluerint. *Inſubres*] Mediolanenſes. *Qua puer inſignis*] Quamquam Scholium excuſo codici aſſcriptum refert ad Ducem Mediolanenſem Maximilianum, qui reſtitutus a Maximiliano Imperatore ætate noſtra, ipſe ſui ac patriæ proditor, atcem Mediolanenſem, Ducatumque in manus Gallorum tradidit: ego tamen ad Carolum tum Hiſpaniarum, vt aiunt, infantem, hoc eſt, Principem, refero. Nam cum hæc ſcribebantur, puer erat. Et dixit, *Regno potietur auite*] Quoniam Ferdinandus Rex eum omnium regnorum ſuorum hæredem reliquit. *Triſtia lugebunt natorum vulnera matres*] Ad cladem Boemicam reſpexit. *Hic ſceptra*] Scilicet, Robertus. *Ille parem non vult*] Scilicet, Albertus. *Ergo innexa chaos*] Per interrogationem legenda ſunt. *At non ſic*] Quaſi dicat, Ordo, quem ſtatui, delendus non eſt, ſed modus inueniendus, vt bello tandem finis detur. Pereat ergo Robertus, & ſecum creſcens belli ſpes, id eſt filius, in quo fortaſſe fatum erat, vt paterna odia imitaretur. *In Latio Rex bella geret*] Prognoſticum veriſſimum futurarum cladum & rerum a Maximiliano Imperatore contra Gallos gerendarum: quas eleganter ſcripſit Aloyſius Marlianus Mediolanenſis, cuius ante feci mentionem.

Stabant ancipites Diui, nec pergere contra
Audebant dictis: tunc Pallas Gorgone ſæua
Ante Iouem ſiſtens, mæſto ſic incipit ore:
O hominum rector, Diuumque æterna poteſtas,
Numine qui cælum torques, quæ tanta laceſſunt
Iurgia te genitor? iuuenem quod dedere morti
Immeritum ante diem, & dotali expellere regno
Immotum ſedeat? nunquid ſacram Elidis ædem,
Altaque Maurusi rapuit delubra Tonantis?
En ego bellipotens, capitiſque excelſa paterni
Progenies iam vilis ero, fruſtraque gigantes
Strauimus, atque altis ſerpentem affiximus aſtris,
Qui parte hac propius, totidemque reflectitur illa
Orbibus, atque duas intermeat algidus Arctos.
Non ego quem ſoui in terris, viuique ſuperſtem,
Infandum, o Superi, vitali pellimus aura.
Scilicet hoc pacto dominus, victorque per orbem
Imperium terræ Cæſar regat, omnia ſolum
Reſpiciant, rerumque decus poſt tollat in aſtra,
Atque iterum effuſo iactet ſe ſanguine Diuum.
Quid iuuat, e belli flammis, fatoque Robertum
Conſeruaſſe meum, & vento vexiſſe per auras,
Si tanta a rerum mole, & flagrantibus armis
Abſtrahis ante diem, & iuuenili ſurripis æuo?
Verum ſi hæc fati ſedet alto in corde voluntas,
Non veto: ſed ſaltem mundi da maxime rector
Huic iter ad Superos, atque inter magna relatum
Sydera, fac numen: ſic nec mentita videbor,
Quæ toties illum dixi poſt fata iubentem
Te ſperare polum, qui factus numen ab alto
Puluereas acies, atque aſpera bella videret.
Pollicitis, tu magne pater precor annue noſtris.
Dixerat. at contra ſurgens Diana locuta eſt:

Quæ tanta laceſſunt Iurgia te genitor?] Hoc eſt, quibus iniuriis commoueris ad hæc? Nam iurgium contentio eſt, Iniuria contumelia. *Et dotali expellere regno*] Prætexit ius dotis, quod in hoc, vt noſtri aiunt, caſu locum nõ habet. Id ſuperius iodicauimus. Conatur autẽ arguere Iouem ab iniuſtitia. *Maurusi Tonantis*] Id eſt, Iouis Arenarij, a populis ſic appellati. *Fruſtraque gigantes ſtrauimus*] Quoniam cum Ioue contra gigantes pugnauit. *Et ſerpentem affiximus aſtris*] Fabulã refert Higynus, figuramq; eius cœleſtẽ deſcribit, cuius interſectiones ecliptica diſcernũt loca. *Qui parte hac propius*] Caput Draconis & caudam eius intelligit, de quorum tamen loco & genethliaci, vt de ſignificatione quoq; diuerſa prodidere. *Superſtem*] Pro ſuperſtitem, vt Maro *extinxem* dixit, pro extinxiſſem. *Scilicet*] Per contemptũ (niſi ſit declaratiua particula) accipitur. Maro, *ſcilicet is Superis labor eſt*. & Terentius, *Id populus curat ſcilicet*.

Dominus] Per deriſionem, vt Maro in 4, *Dominum Æneam* dixit. *Iactet ſe de ſanguine diuum*] Propter Venerem & Palladem ſuperatas a Cæſare. *Sydera fac numen*] Quod deberet in cœlum transferri non ignorabat Pallas, quod inferius refert Iupiter: ſed cupiebat, vt numinis loco haberetur a mortalibus, multi enim fortaſſe cœlo fruuntur, & tamen numina dici non poſſunt, ſed beati. numen tantum eorum, qui in Deorum numero aſſeruntur, nomen eſt. *Puluereas acies*] Denotat pugnam Boemicam.

Credebam o genitor, veteris fera iurgia litis
Diſceſſiſſe animo paulum, ſed Palladis ira
(Cum nunquam noſtris contraria deſinat actis)
Cogimur effari, coramque has fundere voces.

Cum nunquam noſtris contraria deſinat actis] Nullus adeo vehemens affectus eſt, qui non lõginquitate temporis minuatur atque molleſcat. Solus inuidiæ liuor indies magis atque

Ex quo Iunonem ſugiens Latona furentem
Appulit inſtabilem deuecta per æquora Delon,
Olli venturam magna de ſtirpe canebas
Heroum prolem, dextraque, opibuſque potentem,
Quæ regeret terras, quas arcticus alluit Iſter.
Et tandem in Latium bello tranſiret apertis
Alpibus, Auſtriadum genus hoc fore, rite recordor
Dicere te genitor, curam tibi Iuppiter vni
Augere hanc gentem, magnaque ab origine Reges
Seruare, atque illis mundi committere habenas.
Dicta precor ſerua, veniat tranſlatus ad aſtra
Vt lubet, & currus per ſydera torqueat Heros.
Nulla mihi inuidia eſt, iam prælia ſpectet olympo
Cæſareaſque acies, ita nec mentita coletur
In terris Pallas, detur? nunquam ne quietum
Diua geres animum? aut tolles cum Cæſare litem?
Tunc decuit ſeruaſſe modum, cum Belgica mouit
Menapio exoriens contra gens littore bellum,
Gens infræna ferox, vbi te per caſtra, per enſes
Vidimus armatam, & magno cum turbine Martis
Oceani vrgentem populos, pugnamque cientem,
Cumque tibi vetitum iuſſu Iouis arma ſororis
Enceladi, quæ inuiſa Deis dementia fertur,
Porrexiſti amens obſcura in tartara merſa.
At ſi præteriti ſtimulat te vulneris ardor,
Auſtriadem contra quæ te impulit ira potentem?
Cæſar cura Deum, multos dominabitur annos.

Annuit omnipotens hoc Iuppiter, ipſa querelas
Iam pone, & fatis parere aſſueſce futuris.

His dictis, Cytherea ſui haud oblita cruoris
Muſſat, & apta ſibi meditatur tempora fandi.
Cum ſolio omnipotens conſidens Iuppiter aureo
Incipit: Inter vos tantas componere lites
Tempus adeſt, mihi quod facto eſt opus, ipſe faceſſam.
Quod quæris dabitur Pallas, Latonia Phœbe
Phalſgraphidem accipies, medioque locabis in orbe.
Nec Ducis egregij triſtabere Cynthia fato.
Hæc etenim ventura tibi ſtant condita mente.
Ætheriam in ſedem cum numina ſancta vocarem
Prædixi, nec pollicitis ſtaudabere noſtris.
Interea Cæſar toti dominabitur orbi.
Sic fixum eſt animo, Manes obteſtor auerni,
Et ſtygij fluuia atra vadi, ſat fulmen Oilei
Sit tibi, & Euboicus conterritus igne Caphareus.

His dictis tremuere apices, & culmina olympi.
Inde pater ſolio deſcendens Iuppiter alto,
Sydeream in ſedem, Diuum comitante caterua,
Se confert, mundumque alta deſpectat ab arce.
Sic omnes abiere Dei, cœtuque ſoluto,
Quiſque ſuas repetit ſedes, & templa reuiſit.

Nec mora, Parcarum iubet agmina ſæua ſororum
(Quas modo ſcribendi ſolito diſſoluerat vſu)
Mercurium petere, interruptaque poſcere fata,

magis augetur. Pluribus Plotarchus, magnuſque Baſilius hoc vitium deteſtantur.

Olli venturam] Laus maxima gentis Auſtrię ab antiqua origine, & quaſi ad imperium terræ voluntate Deorum natæ.

Et tandem in Latium] Alludit ad Maximilianum Cæſarem.

Nulla mihi inuidia eſt] Vt ſcilicet Mineruæ de ſucceſſu Cæſaris.

Tunc decuit ſeruaſſe modum] Tacite Belgarum furorem in Cæſarem arguit. *Menapio*] Belgico.

Dementia] Fingit Poeta Enceladi ſororem fuiſſe, qui gigantum anteſignanus fuit & princeps. Claudianus, *Ipſius Enceladi fumantia geſtat opima Summi Terrigenum Regis.* Alij Porphyrionem tradiderunt & Alcyoneum. Enceladum vero Ætnæ ſuppoſitum canit Maro: & Callimachus ad hanc ſententiam græce ſcribens, *Immanem Enceladum triquetris premit inſula terris.*

Cytherea muſſat] Scitum figmentum, quare non loquitur Venus: quia vbi diuina ratio caſto corpori iuncta eſt, Veneris illecebris locus nõ datur: quod per Palladem & Dianam intelligimus. *Muſſat*] Id eſt tacet. Ennius, *Non poſſunt muſſare boni.* & Terentius, *Muſſitanda iniuria eſt.* Poteſt hic quoq; poni pro dubitat, cogitat. Maro, *Muſſat Rex ipſe Latinus.* Vel, *muſſat*, murmurat. Idem, *fit ſonitus muſſantq;.*

Quod quæris dabitur] Nam prius quoque Iupiter Palladi erat pollicitus, vt Robertus transferretur in cœlum.

Cum numina ſancta vocarem] Id eſt cum deſtinarem, ſtatuerem indicere concilium Deorum. Nam antequam vocaret Deos ventura prędixerat Palladi: vnde prius ſomnium nutricis deſcribitur. *Sat fulmen Oilei*] Aiacis Oilei filij. Senſus, hoc ſatis eſt te de illis vindictam ſumpſiſſe & iram. Vt autem Græci circa Caphareum grauiſſima tempeſtate fatigari fuerint, ſuperius enarratum eſt. *Scribendi ſolito vſu*] Et id explicauimus ex Capella.

Interruptaque poſcere fata] Quoniam ante diem a fatis ſtatutum moriturus erat Robertus. vide Seruium ſuper hoc Poetæ, *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.*

Nec mora, præpetibus Maia ſatus euolat alis
Parcarum ad ſedem. ſtat circum ferreus olli
Præduruſque obex, ſolidoque adamante Dearum
Sunt poſtes, atque ære gradus, clauſoſque receſſus
Nulli fas aperire Deum, nec ſcindere ferro.
Hinc horæ, ſoleſque, atque irremeabile tempus
Remigio alarum, & vario diſcrimine vitæ
Naſcuntur, pereuntque ſimul: latet orbita rerum
Ordoque, & obducto primo ſtat limine regni
Ore vigil Cura, & digito dat ſigna tacendi.
Ergo illuc ſumpto properat Cyllenius hydro,
Atque Iouis mandata refert, properandaque poſcit
Fata Ducis. Contra cui ſic ſoror vna profatur,
Atlantis proles, & Diuum nuncius Arcas,
Fata ſuo ſtant firma loco, ſua quemque moratur
Certa dies, nullique datur mutabilis hora.
Sed tamen omnipotens cum Iuppiter omnia ſolus
Et regat, & videat, ſua iuſſa capeſſere fas eſt.
Dixit, & officio indulgens mouet ore ſupremum
Carmen, funereis deuoluens ſtamina fuſis.

Maia ſatus] Quatuor Mercurios accæpimus, vnum Iouis & Maiæ filiũ. alterum Cœli & Diei. tertium Liberi & Proſerpinæ. quartum Iouis & Cyllenes. Verum omnes ad Maiæ filium referuntur. Maiæ pater fuit Atlas, vnde Mercurius *Atlantis nepos*, vt ſupra dictum eſt, a poetis dicitur, vt a noſtro mox, *Atlantis proles*. *Stat circum ferreus olli*] Deſcribit Parcarum ſedem, quam dicit ferro & adamante munitam. Nemo enim eas ſuperare poteſt: de quibus ſic ait Heſiodus. *Nox Sortes & Parcas ſæuas in puniendo genuit Clotho, Lacheſim, & Atropon, quæ mortalibus ab ortu bonum malumque præbent. Hæ Deorum atque hominum ſcelera inſecutæ, nunquam ab ira deſinunt, quoad is qui peccauerit meritas luerit pœnas.* *Clauſoſque receſſus nulli fas aperire Deum*] Sequitur opinionem de Fato. Id ita Chryſippus definit, Fatum eſt ſempiterna quædam & indeclinabilis ſeries rerum, & catena voluens ſemetipſa ſeſe, & implicans per æternos conſequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque eſt. Subeſſe autem Fato Deum arbitratos fuiſſe antiquos, tradit Ennius, vt recitat Cicero, Fatum ſummũ exuperat Iouem, & Maro multis in locis, *Fata obſtant.* *Hinc horæ ſoleſque & irremeabile tempus &c.*] Indicat ex Fato pendere omnia, omniaque Fato ſubeſſe. Vt autem ex reuolutione primi mobilis cœli tempus oritur, mira ſolertia diuus Auguſtinus indagauit, vt patet in eo opere quod Confeſſionum inſcripſit. Quanta vero ſit temporis iactura, docet Seneca. *Et vario diſcrimine vitæ*] Quoniam bonum & malum, felices vitæ progreſſus ac infelices Fato attribuimus. *Latet orbita rerum*] Id eſt, ſemita. Vel perſtat in eo quod Chryſippus dicebat, Fatum eſſe catenam voluentem ſeſe. nam orbita, reuoluentium ſe rotarum veſtigium in molli ſolo eſt. *Ordoque*] Per æternos conſequentiæ, vt iam dictum eſt, ordines fatum implicans. *Et obducto primo ſtat limine regni Ore vigil cura*] Ordo verborum, Vigil cura ſtat ante fores Parcarum, obducto ore, id eſt, obligato, clauſo. Senſus autem eſt, Etſi nulla maior cura, quam de ſumma vitæ ac rerum noſtrarum ſingulis momentis in nobis eſt: quia tamen neſcimus quid veſper vehat, multaque inter calicem & labra nobis nihil tale opinantibus occulto quodam rerum ordine interueniunt, idcirco Poeta obligato ore Curam deſcribit, nihil enim certi promittit. Vnde merito a Seneca dictum eſt, *Nemo tam diuos habuit ſecundos craſtinum vt poſſit ſibi polliceri.* *Et digito dat ſigna tacendi*] Quoniam in occulto ſunt Fata poſita, nec a nobis percipi poſſunt. *Sumpto hydro*] Id eſt, Caduceo, quem connexis vtrinq; ſerpentibus figurabant: quod orationis Deus exiſtimatur, cuius vis immaniſſimos quoſque cõciliat, vt apud Macrobium legimus, & Higynum. Idcirco ab exteris gentibus in pacis argumentum prætendebatur, autor Plinius. Quin & pacem petentes legati, Caduceatores dicuntur. Cato, *Caduceatori nemo homo nocet.* eoſdem Verbenarios Varro, a verbenis, hoc eſt a ſagminibus quæ geſtabant, appellauit. *Nullique datur mutabilis hora*] Nam ſola Mors ex omnibus Diis neque muneribus, neque promiſſorum ſpe capitur, vt canit Æſchylus, nec ordinis, nec ætatis, nec fortunę rationẽ habet vllam. *Sed tamen omnipotens*] Superius Deos Fato etiam ſubeſſe dixit: hic fatum ex voluntate Deorum immutari poſſe deſcribit. Siquidem per Fatum prius intellexit ſeriem illam & ordinem incommutabilem: hic vero per fatum, exitum, finem, mortem in homine intelligit, id eſt diem fatalem. quid ſi pro ordine rerum hic quoque acciperes, iuxta dogma fidei noſtræ, qui negamus omnino fatum eſſe, & a Deo omnia, vt vult, gubernari dicimus? An fato omnia fiant, Plato in Timæo diſputat, & in illum Chalcidius interpres.

At Luſitano diffunditur Oceano nox
Interea, denſatque vmbris humentibus orbem,
Ecce autem peſtis, monitu Iouis, extulit imo
Pallentes Erebo vultus: cui mortis imago
Fit comes, & macies, noctique ſimillimus atræ,
Ferreus eſt olli ſomnus, luctuſque, pauorque,
Fataleſque ardent morbi, pœnæque ſequaces
Ipſa cruentata præcingens tempora vitta
Terribili ſquallore, oculiſque vndantibus horrens
Phalſgraphidæ herois ſedes, atque atria luſtrat.

Luſitano Oceano] Hiſpanico. Luſitaniæ terminos ſcribit Plinius cap. 21 & 22 libri quarti. Refert idem lib. 3 ex M. Varronis ſententia, inter cæteros Bacchi comites Luſus, & Luſa fuiſſe memorantur. hos ex ſuo nomine Luſitaniam nuncupaſſe, idem refert & Martianus in ſexto. *Ecce autem peſtis*] Deſcriptio peſtis ab effectu. *Noctique ſimillimus atræ, Ferreus eſt olli ſomnus*] Apud Papinium in decimo Thebaidos, & Ouidium in vndecimo

Vt paſſim diri feralia ſemina morbi
Sparſit, & inferna confecit tabe penates,
Ad Manes redit, vultuſque recondidit vmbris.

Transformat. eſt elegãtiſſima Somni deſcriptio. *Fatalis morbi*] Vnus inter mille modos mortis naturalis eſt, vt videlicet noo morbo, aut vi, moleſtiave, ſed reſolutione vita diſcedat. Siquidem vnicuîque ſua portio eſt humidi, in quem naturalis continue calor agit: quo deficiente, inſtar lychni ardentis extinguitur vita. Sed pauci hac morte ſoluuntur. Morbis potius pereunt, ſuffocato calore ex humore ſuperfluo. *Oculiſque vndantibus horrens*] Reſpexit ad morem hominum morientium, quibus hac illac oculi vertuntur.

Protinus vt dira eſt contactus peſte Robertus,
Excutitur ſomno: quis enim tremor occupat artus?
Inquit, & infando trepidant quo membra dolore?
Quo vires abiere meæ? fatum ne paratis
Crudeles Parcæ? nequicquam terreor ipſa
Lege obitus, cunctis quæ ſe mortalibus offert.
Culpo locum, turpique adimi mihi fine labores,
Indignorque thoro, ſaltem inter Martis alumnos
Effudiſſem animam, non vltima fata dolerem.
Cur, teſtor Diuos, & conſcia numina noſtræ
Mortis, & humiuago labentia ſydera curſu,
Hoc merui? dixit: conatus tollere corpus,
Deficit, atque animam peſte eluctante fatigat.
Non aliter Pharia percuſſus arundine ſerpens
Torquetur, ſpiriſque ingentibus aſpera pulſat
Saxa, & lethiferum diffundit ab ore venenum.
Vt vires periere, iacet, & continet ægre
Singultantem animam, caudaque inflectitur ima.

Infando dolore] Qui fari non poſſit. Porro quod horremus & mirum in modum ob ſui nequitiam offendit, & ab auribus atque animo abhorret, id infandum nefandumque dicimus. *Cunctis quæ ſe mortalibus offert*] Apud Apoſtolum ſcriptum eſt, Statutũ eſſe hominibus ſemel mori: a qua quidem lege nec alienus eſſe voluit Chriſtus. Placitum theologorum eſt, quamquã genus humanum ratione corporis ex elementis conſtari diſſolui conſentaneum eſt, ob remedium nihilominus Adamo collatum poterat non diſſolui, ſi Dei mandata cuſtodiuiſſet. Verũ, vt non eſt quod nos miſeros homines atrocius affligit, quam terror mortis, qua in primo Adã omnes ſumus mulctati, ita in morte & reſurrectione Chriſti ea cõſolatio denunciatur: qua non maior humano generi nunciari poſſit, ſcilicet, commune malum omnium, mortem, eſſe ita victam, ita credentibus ſubiectam, vt ad vitam (quam videtur abſorbere) cogatur plus cæteris cooperari. Vnde Prudentius noſter Poeta ſanctus, in exequiali carmine, *Mors*, ait, *ipſa beatior indeſt, Quod per cruciamina lethi Via panditur ardua iuſtis, Et ad aſtra doloribus itur*. & inferius, *Mors hæc reparatio vitæ eſt*. *Culpo locum*] Magnitudo animi Roberti oſtenditur. *Turpi fine*] Morte vili, ac ſegni. Quod maxime Æneas apud Maronem queritur, illos ter & quater felices iudicans, qui pro focis, aris, & patria fortiter pugnantes occubuerant. *Cur hoc merui*] Vt ſcilicet tam deſidem mortem oppeterem? *Et continet ægre ſingultantem animam*] Sic legi debet, vt eſt in emendato codice.

At patris ætherei iuſſu Cyllenius ales
Deſcendit, virgamque gerens, qua triſtia pandit
Tartara, pallenteſque animas, Maneſque profundos
Euocat, hac iterum defunctos deſtinat Orco.
Nec mora, luctantemque obitum, vitamque reſoluit
Aliger attactu virgæ: ſpirabilis aura
Effugit ad Superos: venienti cornua pandit,
Ingentemque ſinum laxat Titania Phœbe.
Hic, vbi terreſtres animæ, quas ferrea virtus
Et labor, & pietas, & rerum victa cupido
Extulit ad cœlum, ventura in ſecula viuunt.

At patris ætherei iuſſu] Locus ſumptus ex Marone notiſſimus. Vnde etiam Græci Diactoton, id eſt, deductorem ad inferos nominãt Mercurium. *Venienti cornua pandit Phœbe*] Id quod ſuperius Iupiter erat pollicitus, & etiam in ſomno Nutricis viſum fuerat. *Terreſtres*] Noo origine, ſed conuerſatione & domicilio. Corpus enim e terra eſt, quod animæ inhabitant. *Quas ferrea virtus*] Huius iter ſummis conatib. inter acerba ſectandum monſtrat compendio Prudentius noſter libro aduerſus Symmachum ſecundo: latius autem Lactantius libro ſexto. *Et rerum victa cupido*] Sola enim Dei fide viuens, & fiducia rerum exutus aſſequitur viam Dei.

Protinus attonitas inuaſit coniugis aures,
Quæ vigilans longam famula cum Calide noctem,
Depingebat acu chlamydem, circumque retorti
Cornua Danubij contexere cœperat auro,
Fama mali, ruit exanimis,ferturque per alta
Atria bacchantum ſimilis, fœdatque cruenta
Ora manu, laceratque ſuos miſeranda capillos.
Vtque virum aſpexit, nequicquam conſcia fati
Proruit, exanimeſque amens amplectitur artus,
Pallenti tales erumpens ore querelas:

Protinus attonitas] Laus vxoris Roberti ab ingenio & honeſtate. *Calide*] Nomen famulæ. *Depingebat acu chlamydem*] Flumina enim in limbo chlamydis depingebantur acu. Maro, *Purpura Mæandro circum Melibœa cucurrit.*

Me miſeram, vigilo ne? an mortem coniugis orba
Somnio? ſi viuis, reſponde. Veh mihi, non plus
Cor ſalit, heu nullus ſentitur ſpiritus oris.
Men linquis? ſaltem vita o mihi charior ipſa,
Hauſiſſem extremos animæ fugientis hiatus.
Quo mea ſpes abiit, belloque exercita virtus,
Quam ſoſpes laudaui, animiq; nec indiga vixi?
Nunc quid agam infelix? hoſtilibus ambior armis
Fœmina, num raptis ducar captiua triumphis?
Vel circum aſpiciam turmas, lateq; furentes
Cæſareas acies quas tu terere ante ſolebas?
Quid loquor o demens, funeſto nectite collo
Vincula vos famuli, aut corpus fluuialibus vndis
Mergite, & inuiſis animam diuellite terris.
O nimium felix, ſi connubialia ſacra
Dij nunquam tali pepigiſſent noſtra marito.
Nunc morere, hæc ſumma eſt, thalami fata inuida noſtri
Annuite optatis, & me quoque mittite ad vmbras.
Sic effata, animi, fletuſque dolore fit impos,
Incumbenſque ſuper lachrymis rigat ora ſupremis.
Dij votum hauſerunt Superi, vocemque precantis,
Nam ſubito, infandum viſu, ac mirabile monſtrum
Apparet, nulloq; olim delebile in æuo,
Inficitur miſera, & morbo conſumitur illo
Vociferans: trepidant famulæ, collapſaque membra
Suſcipiunt, altaſque replent clamoribus aulas.
Illa & adhuc tollens oculos in morte grauatos,
Natum frigidulo ſingultus ore cientem,
Extrema vt vidit moriens ita voce locuta eſt,
Chara mei ſoboles, & patris dulcis imago,
Viue precor, patremq; refer virtute, vel armis.
Eripior tibi nate Deis. ſic fata, querentem
Deſerit, atq; imos viſit ſub tartara Manes.
Aureus interea puer exitiale venenum
Ebibit, atque vna miſerorum fata parentum
Subſequitur comes. Haud aliter Phthiotica Tempe
Amittunt flores, ſcindit quos falce canori
Accola Penei, botrosve per ardua Treuir
Immites, placidi iuga debacchata Moſella.

Me miſeram] Sequuntur miſerabiles & patheticæ orationes. *Veh mihi, non plus cor ſalit*] Tãgebat enim manu latus ſiniſtrum vbi cordis ſedes. Auicenna ſcribit, cor primam virtutum omniũ eſſe radicem, ac membris cunctis aliis ſuas elargiri virtutes, quibus mẽbra ipſa nutriuntur & viuunt, quibusve cõprehendunt & mouent. Scribũt medicorum quidam, Cor læſum illico mortẽ trahere. Solinus ait, Conuenit inter omnes corda primum ex vniuerſa carne formari: quod tamen plures philoſophi negãt, vt ab Camerte adnotatum eſt. Multa de corde ſcribit Ariſtoteles capit. decimoſeptimo primi Naturæ Animaliũ, & cap. quarto tertij de Animalium partibus.

Nullus ſentitur ſpiritus oris] Adhærebat enim os ori. *Spiritus*] Id eſt, halitus. *Terere*] Atterere, cõterere.

O nimium felix] Reſpexit ad illud, quod cauſſa ſui tot bella exarſerant.

Hauſerunt] Id eſt, intellexerunt. Maro, *vocemq; his auribus hauſi.*

Inficitur miſera] Veritas habet, quod poſt Roberti mortẽ filius, poſt filium mater mortua eſt: tamen Poetæ mutare ordinem placuit.

Phthiotica Tempe] A Phthia vrbe Achillis, cuius Maro meminit. Tempe proprie ſunt amœniſſima loca Theſſaliæ, a temperie dicta, vt ſcribit Lactantius libro primo Thebaidos. Accipiuntur tamen & pro quocunque amœniſſimo receſſu ac loco, vt Dionyſius de Tempe Phœniciæ.

Accola Penei] Plinius libro quarto. In eo curſu Tempe vocantur, inquit, quinque milium paſſuum longitudine, & ferme ſex latitudine, vltra viſum hominis attollentibus ſe dextra læuaque leniter conuexis iugis. Intus ſua luce viridante, allabitur Peneus viridis calculo, amœno circa ripas gramine, canorus auium concentu. vnde dixit, *canori Penei.* *Placidi iuga debacchata Moſella*] Ad fertilitatem vini, monteſque Baccho ipſi ſacros reſpexit.

Iamq; dies ſplendere polo, terriſq; micante
Fulxerat Oceano vultu Tithonia coniunx,
Exoritur plangorq; virum, ſtridorq; per auras
Immenſus, totamq; furit lymphata per vrbem
Conſternata cohors, & lamentabile vulgus.
It fama interea chari genitoris ad aures.
Qui poſtquam infandam mortem, caſuſque ſuorum
Agnouit, ruit impatiens, vt corpora vidit,
Auerſi fugere oculi, rurſuſque reflexit

Innitos pietas, vocem dolor hauſerat ingens:
Sed tacite natum vocat, ah, crudumq; nepotis
Proſequitur fatum lachrymis, atque aurea quondam
Aſpicit ora nurus, & viſis indolet illis.
Qui tandem euicto ſoluit ſic ora dolore,
Quæ Diuum inuidia? aut quis te mihi caſus ademit
Plus oculis dilecte meis? hi Martis honores?
Hoc ſuperare hoſtes? atque exoptare triumphos?
Certe nate parum de te cæleſtibus vllis
Debeo, nec ſolum infelix fata impia culpo,
Atquè tua nec morte queror, ſed quod mihi vita
Iam ſupereſt, flendiq; miſer præſeruor in vſus.
Quam verum heu nobis Nutrix longæua profata eſt,
Nunc recolo reſponſa Deum, dirasque volucres,
Squamigeroſque angues: en Dorica ſacra prophanis
Intentata viris, en tracti ad ſydera Manes.
At ſolus ne tu ſuperas veherere per auras?
Vxor adeſt, fatique comes, ceu iuncta marito
Dum viuebat erat, ſic vltima fata ſecuta eſt.
Coniugis o pietas. ſed quæ ſors impia letho
Te merſit miſerande puer? quam vera parentis
Effigies, animique vigor, quantumq; futuro
Præſidium regno, & nobis lux abſtulit atra.
Nunc poſtquam Superis ſic viſum, pergite ad aſtra
Felices animæ, voſque iſtis ſoluite curis,
Æternumq; valete inquit. Sic fatus, obortis
Os implet lachrymis, ſimul & flet cætera pubes.
Interea Argæus, nec non fortiſſimus vna
Byſpeiches priſco ingentem de more ſub auras
Erexere pyram, deploratasque cupreſſus,
Et tedas adolent pingues, ſtant deſuper arma,
Enſeſque, clypeique, & raptæ in Marte ſecures:
Nec non & famuli latices, & ahena miniſtrant,
Frigenteſque lauant artus, & membra perungunt,
Componuntque alto defleta cadauera buſto,
Auerſis lentum ſubdentes vultibus ignem.
Hinc Scenitæi redolentes thuris aceruos
Inſpergunt, ignis fuſo madet ater oliuo,
Collapſique ruunt cineres, ter more parentum
Circueunt equites flammas, pediteſque viciſſim
Armati, ter voce vmbras, Maneſque ſalutant.
At Pheneus furua præcinctus tempora vitta
Oſſa legit, cinereſque cado componit eburno.

Hauſerat] Euacuauerat, extraxerat, ademerat. *Quæ diuum inuidia*] Seruat in hac oratione decorum perſonæ: eſt pathetica, ſed grauitatis admodum plena. *Nunc recolo reſponſa Deum*] Quæ a Dijs accæperat. Sed hęc ficta a Poeta. Erat enim Philippus ſincera fide, quæ non patitur ad magos, ad diuinos, ad dæmones quoque currere. *Dorica ſacra*] Propter aram Vlyſſis. de qua libro primo. Dores populi ſunt Græciæ. vnde & *Dorica lingua*, qua Theocritus eclogas ſcripſit: & *Dorica caſtra* dixit Maro. Tacianus, vt refert Picus ſecundo commentario, cum videret Græcos diuerſis linguis abuti, Dorienſium, inquit, non eadem cum Atticis loquutio, Æolici quoq; nō conſonant Ionicis: tanta vero cum ſit altercatio, vbi opus non erat, ambigo quemnam Græcum appellare conueniat. Euſtathius Doricam regionem eandem Æolicam cenſeri putat, vt Pindarus, qui Dorice ſcripſit ſuam camœnam, frequenter nuncupat Æolicam. *Erexere pyram*] In ſepeliendis corporibus antiquam ſequitur conſuetudinem, cuius meminit Plinius libro ſeptimo. *Deploratasque cupreſſus*] Diximus, vt opinor, Diti ſacram cupreſſum, atque ideo pro foribus ædium poſita, funeris erat indicium: non omnium, ſed nobilium tantum. quod innuit hic Lucani verſus, *Et non plebeios luctus teſtata cupreſſus*. Verrius in funerandi officio cupreſſum adhiberi putat, quod arbor hæc reciſa non repullulat, ſicut ex mortuo nihil eſt ſperandum. Cato ſcribit, cupreſſum arborem eſſe natu moroſam, fructu ſuperuacuam, baccis toruam, folio amaram, odore violentam, ac ne vmbra quidem gratioſa, materie rara, vt fruticoſi generis. Vnde celebratum illud Phocionis, *Verba cupreſſis ſimilia*: quæ pulchra videntur & ſublimia, cæterum inutilia & fructu carentia. *Et raptæ in Marte ſecures*] Sic ex emendato exemplari legendum eſt. *Scenitæi thuris*] Id eſt, Arabici. Scenitæ enim inter Arabes numerantur: qui cauſſam nominis inde ducunt, quod tentoriis ſuccedunt, nec alias domos habent, vt ait Solinus. Sed & hoc ipſum explicat Plinius his verbis, Scenitæ & ipſi vagi: ſed a tabernaculis cognominati, quæ ciliciis merantur vbi libuit. Cilicia, authore Aſconio, tecta ſunt de pilis, in caſtrorum vſum atque nautarum. Cæterum Græci Scene & Scenos, habitationem tabernaculumque dicunt. inde Scenopegia Iudæorum.

Dumque ea perficiunt, ſupremaque funera condunt,
Helſatiæ Auſtriades remeans iam victor ab oris,
Haud poterat patrias ſic ferre impune foraces
Boiemos populare plagas, totumque ſub armis
Miſceri luctus, populoſque indigna ferentes
Seruitia, & diris obnoxia regna rapinis.

Proti-

Dumque ea perficiunt] Sequitur præparatio pugnæ Boemicæ. *Helſatiæ Auſtriades remeans iam victor ab oris*] Ita reperi in exemplari bono.

Ænanis pontibus] Interpretatur vocabulū Germanicum, *Inſprugk*, quod in antiquiſſimis etiam tabulis, quas Peutingerus nunc penes ſe habet, in

quibus

Protinus Ænanis deductum a pontibus agmen,
Et Tyrolis pubem, Tauriſcæoſque maniplos
Seligit, atque equites Regum quos Auſtria terris
Diues alit, ſupraq; Anaſus quot & alluit infra
Tranſtana æthereo qua ſurgit vertice rupes,
Altaq; pinnſerum caput inter nubila condit,
Atque Argentorato florentes vrbe cateruas,
Belgarumq; globos, quos ſtruxit in agmina Treuir,
Nec non Vangiones, & duros Marte Nemetas
Apparat, & tanto trepidat Germania bello
Conciet & populos, cunctaſq; in prælia gentes
Sollicitat: vitrei verrunt hi lintribus vndas
Pegnitij, & Vindæ miles iam linquit arenas,
Hercyniaq; acris Sueuus genialibus vmbris
Diſcedens in bella ruit, plenæq; pharetræ
Geſtantur, taxique leues flectuntur in arcus.

quibus Pontes Æni ſcriptum eſt. *Tauriſcæoſque maniplos*] Scilicet, qui inferiorem Norici partem & Auſtriam incolunt: ibi enim Tauriſcos habitaſſe, ſunt qui credant, cum quibus Boij bella geſſerunt, expulſi vlteriorem ripam Iſtri incoluerunt, vt diximus ex Strabone. Eſt manipulus, ſeu maniplus faſcis manu factus. accipitur quoque pro paruo exercitu. Inde manipulares milites dicti. Exiſtimant nonnulli manipulum centuriæ partem eſſe: atque inde dictum, quod ſub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus, manipulos haſtis alligatis pro ſignis gerebat. *Equites*] Hoc vocabulum inter ea numeratur appellatiua, quæ grammaticorum placito in proprietatem tranſeunt. *Regum quos Auſtria terris Diues alit*] Satis id explicatum eſt tum libro primo, tum alibi. *Anaſus*] Fluuius qui prouincias diuidit, quæ ſupra infraque Anaſum appellantur. alibi hunc fluuium inuenit appellari poſſe Ænum: Ateſinum vero eſſe, quem nos Ænum dicimus. Sed Strabonem tantum ſequitur. *Tranſtana rupes*] Mons altiſſimus eſt, qui Traunæ fluuio nomen dedit: ex cuius vertice a quarta vigilia, vt de Caſio Arabiæ monte tradit Plinius, Solem videri poſſe arbitror. Sunt, vt obiter id dicam, qui nullo authore, tamen, vt Camers ait, Caſium montem eum putent, qui in ſacris literis Sinai nominatur. Eum Iuſtinus Sinæum nuncupat, quem (inquit) Moſes Damaſcena patria antiqua reperita occupauit, in quo ſeptem dierum ieiunio per deſertam Arabiæ cum populo ſuo fatigatus, cum tãdem veniſſet ſeptimum dierum more gentis Sabbathum appellatum in omne æuum ieiunio conſecrauit: quoniam illa dies famem, erroremque finierat. In hoc ipſo Sinai monte ad noſtra vſque tempora diuæ Catharinæ corpus feliciter requieſcit, quo annis ferme ſingulis peregrini, qui Hieroſolymam petunt, non paruis tum itineris, tum latronum periculis proficiſcuntur. *Argentorato vrbe*] Straſburgo. *Taxique leues flectuntur in arcus*] Poetam audiui dicentem ſemel, ſibi magis placere, ſi dixiſſet, *graues arcus*: vt maior eſſet laus Germanorum a fortitudine.

Parte alia ad pugnam iunctis ſtruit agmina Carris
Gens incerta Dei, & cultu tollenda prophano,
Pars contis armare manus, pars ſtipite nigro
Horrendum ſtridet, paſſim nemus omne remugit.
Hi geſtant ventura rudes in bella dolones,
Nonnulli ingentis decocto tergore tauri
Prætexunt capita, & pugnantum more ferarum,
Expectant auidi Martem, laudiq; refertur
Velle mori, fatoq; illis occumbere campis.
Interea Auſtriades, velox allabitur oris
Regini, atq; vndas trans prouehit agmina Rheſi.

Gens incerta Dei] Non autem hoc intelligendũ eſt, quaſi prorſus de Deo nihil ſciat, vel dubia ſit: cum Apoſtolus doceat Rom. 1. nomen Dei manifeſtum eſſe omnibus. Niſi enim eſſet notitia diuinitatis inextinguibiliter omnibus hominib. indita, nunquam fuiſſet idololatria inuenta. Cur enim Idola coluerũt, niſi quod diuinitatem aliquam eſſe omnes perſuaſum habuerunt? Vnde puto propter Taboritas dixiſſe, & Waldenſes, qui & Pighardi, qui Eccleſiæ Rom. minime parent. de quibus plura Syluius in hiſtoria. *Profano cultu*] Siquidem adorationem corporis & ſanguinis Domini in Sacramento in Idololatriam eiiciunt, herbaceum, aut ſiligneum Deum noſtrum blaſphemantes. *Regini*] Ratiſponæ, quam antiqui Reginonem appellarunt. *Rheſi*] Fluuij Ratiſponæ, de quo libro quarto.

Danubium iuxta locus eſt, non vitibus vber,
Non Cerere, & raro proſciſſa eſt vomere tellus,
Sed nemorum ingentes vmbras, Phœboq; ſacratas
Accipimus, ſoliſque etiamnum numina ſylua
Seruat opaca ingens, primo mons ipſe ſupinat
Paulatim ſeſe, ſummoq; in vertice lata eſt
Planicies, vaſtumq; æquor, contra algidus Iſter,
Laxaturq; vagans, & campo victor aperto
Cen tepidis fluit Indus aquis, & forſitan atro
Impulſus Cauro maiores concipit vndas.
Et ſeptem Scythico maior vomit oſtia Ponto.
Hic ſua Martigenæ poſuerunt caſtra Boemi.

Danubium iuxta locus eſt] Topographia, id eſt loci deſcriptio. *Cen tepidis fluit Indus aquis*] De Indo Dionyſius ſic ſcribit, *Qui ponto rapidus Rubro contrarius exit. Gurgite nam celeri rectus decurrit ad Auſtrum, Caucaſiis oriens primum de montibus altis Diuidua cuius Patalene cingitur vnda*] Strabo lib. 15 ſcribit, quindecim flumina vniuerſa mẽtione digna, quæ in Indum influunt, ex quibus omnibus auctus eſt: vbi ad centum ſtadia, vel, vt alij tradunt, ad quinquaginta tãdem duobus oſtiis in Auſtrale mare immit-

Huc curſum tenuit Cæſar, paruoque diremptus
Interuallo, alti fixit munimina valli.

ti, & Patalenam inſulam facit. Philoſtratus libro ſecundo Indum flumen late deſcribit. De eo multa Arrianus geſtorum Alexādri lib. vlt. Curtius lib. 7. Diodor. lib. 3. Herodot. lib. 4. Indus ab incolis Sandus appellatus eſt: non aqua ſolū agros lætificat, & mitigat, ſed eos etiā conſerit. Magnā enim vim ſeminum ſocū frumenti, ſimiliumq; dicitur deportare. lege Ciceron. lib. Diuinæ naturæ 2. Proditum eſt, Alexandrum Magnū nullo die minus ſtadia ſexcenta nauigaſſe in Indo, nec potuiſſe ante menſes quinq; nauigare, adiectis paucis dieb. Megaſthenes tentata Indi cōmentatione, ſexaginta amnes eius prodidit, vt apud Pliniū eſt. *Tepidis aquis*] Vel ad loci qualitatē, vel fluminis vim referri poteſt. *Et forſitan maiores concipit vndas*] Quoniā totidē flumina Danubius, quot Indus, in quē, vt modo dixi, ſexaginta perennes fluuij ingrediuntur, recipit. Quod etiā de Danubio tradit Plinius: quorū nomina Poeta lib. 4 eleganter proſecutus eſt. *Atro Cauro*] Maro, *Semper hyems, ſemper ſpirantes frigore Cauri.* *Septem oſtia*] Marcellinus lib. 22, Danubius, inquit, oriens prope Rauracos montes, limitib. Rhæticis per latiorem orbem protētus, ac ſexaginta nauigabiles pene recipiens fluuios, ſeptē oſtiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare: quorū nomina referunt, vt diximus, lib. 8 Plinius, Strabo & Marcellinus ipſe: nec oſtiorum diuerſitatis cauſſam preteriui ſilentio. *Martigena*] Propter rei militaris ſtudium.

Valli] Quod ex vallis fiat. Eſt autem vallus firmior palus. Maro, *Exacuunt alij vallos, furcaſq; bicornes.* Item, *Et vallos primus ſub tecta referto.* Plinius & Columella vallos pedamenta & ridicas appellant. A vallo interuallum, ſpacium quod inter palos eſt, vallum caſtrenſe conſtituentes: quamuis pro omni ſpacio accipiatur.

Et iam tempus erat, quo ſe Bellona furore
Induit, & ſigno feralia nunciat arma.
Tunc Cæſar, Magni Proceres, ſocijq; laborum,
Obtulit alma dies, tempuſque optabile nobis
Marte nefandum, inquit, terris inuadere monſtrum.
Contemptor Diuum, contra iam miles in arma,
Nulla habita ratione furit, totamque rapinis
Producit vitam, noſtriſque a finibus hoſtis
Ingentes abigit prædas: quid diruta caſtra,
Infandaſque loquar cædes? rituſque ferarum?
Dedecus o noſtri generis, quo priſca virorum
Nobilitas abiit? nunquid patiemur inulti
Hanc paſſim labem noſtros errare per agros?
Felices vmbræ, atque olim memoranda vetuſtas
AEneadum, a patriis quæ non modo mænibus hoſtes
Reppulit externos, verum & quæ lumina Titan
Exerit, Herculeaſque videt per cærula Gades,
Vel quæ Riphæus piceis circumuolat alis
Per Scythiam Boreas, vel qua Nabathæa pererrat
Regna, & Erythræis ſtridens furit Auſter in vndis.

Tunc Cæſar] Innuit Germanos ſemper inuictos fuiſſe: tentatos tamen, & Romanorum victorias cæterarū partium orbis terræ recenſet, vt inde maior ſit Germanorum gloria, ſi Romanos vicerint aliquādo. Immoratur autem in iis recenſendis: quod ex induſtria opinor factum a Poeta. Cæſar enim hiſtorias callebat examuſſim: quippe quidem ad Imperij gubernacula, & ad rem militarem plurimū Principi conferre arbitrati ſunt plæriq; viri magna eruditione præditi. *Contemptor Diuum*] Abſolute dictum puto: quamquā referri poteſt ad defectionē generis a Romana Eccleſia. Si modo Romanā Eccleſiā non agnoſcere, de Deo male ſentire eſt. *Quæ lumina Titan*] Eleganter quatuor mundi partes deſcribit. Sic Lucanus primo Pharſaliæ, *Vnde venit Titan*, & cætera. & Poeta noſter primo quoque lib. *Herculeas Gades*] Dionyſius, *Eſt*, inquit, *Ponto tellus circumflua prima (cui nomen Gadis, ſtatuas hæc Herculis inter A Tyriis colitur, Cotinuſa vocata vetuſtis.* Hinc a Lucano in ſeptimo, Gades Tyriæ nuncupantur, & Sillio libro decimoſexto. A Statio Sylua prima tertij Solis cubilia: quod exacto die motu Sol illuc occidat, & lucem terminet. ad quod reſpiciens Poeta dixit, Titan videt per Cerula Herculeas Gades, deſignans occaſum. *Riphæus Boreas*] Septentrionalis. *Nabathæa regna*] Nabathæi populi ſunt felicis Arabiæ, a Nabatho dicti. Nabathes autem, vt ait Stephanus, & eum ſecutus Euſtathius, is eſt qui ex adulterio naſcitur: & forte genti nomē prauum ex actis eſt. Strabo autor eſt, Auguſto Cæſari rem male aduerſus Arabes ceſſiſſe Ælio Gallo, qui Orienti præerat decæpto a Nabathæorum legato, cui nomen Sylæ: qui ſecuri poſtea Romæ percuſſus eſt. Apud eas gentes admodum dites mos erat, vt pœna publica punirentur, qui ſubſtantiam minuerent: contraque iis qui auxiſſent, honores decreti. Nabathæa autem regio ab Arabia incipit, eamque intra ſe continet, quæ vſque ad mare rubrum ex latere dextro, Perſicum ex ſiniſtro, Indicumque ex ſuperiori parte protenditur. *Erythræis in vndis*] In mari rubro. Nominis ratio ſuperius relata eſt. Strabo non ſolum Arabico ſino & Perſico, ſed & magno etiam mari ad Auſtrum, quod extra ſinum vtrumq; iacet, rubri maris nomen eſſe dicit. Et apud Euſtathium legitur Erythræus Pontus ab Arabico ſinu longe diuerſus. *Auſter*] Is græce *νότος* dicitur, latine Auſter: ab aquis hauriendis, vt quidam tradunt, quoniam nebuloſus atque humectus eſt. Eadem Græci nominis ratio. nam *νοτὶς*, humor apud eos appellatur, vt monet Gellius. Febres ac peſtem mortalibus inuehit, vt Philoſophi & Medici tradunt. Horatius Plumbeum vocat, Perſius infelicem. Spirat autem a Meridie, vt ſcribit Vitruuius. Nobis parum ſaluber. Aures enim hebetat, ſenſus tardat, capitis dolores mouet, aluum ſoluit, totum corpus efficit hebes, humidum, languidum.

Victrix Roma fuit, teſtes duo fulmina belli
Scipiadæ, & Bætis domitus, frenataq; Nili
Oſtia fœtiferi, & nanalia bella per vndas
Sicaniæ, pulſumque alnis ſtridentibus æquor.

Victrix Roma fuit] Poſtquam generaliter dixerat Romanos victores fuiſſe ab Oriente, Occidente, & Septentrione, & Meridie, boc ipſum ounc particularius exequitur. *Duo fulmina belli Scipiadæ*] Prima per Pyrenęum iugum ſigna Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt, prælijſque ingentibus Hannonem, & Haſdrubalem fratrem Hannihalis ceciderunt. author L. Florus. Itaque Poeta primum bellum Punicum notat, quod eleganter & compendioſe canit Sillius libro ſexto per totum. *Bætis domitus*] Iberus amnis toti Hiſpaniæ nomen dedit, Bætis prouinciæ, dicit Solinus. Verba ſunt Plinij capite primo libri tertij. Bætica a flumine eam mediam ſecante cognominata, cunctas proninciarum diuiti cultu; & quod in fertili ac peculiari nitore præcedit. Et infra, Bætis in Tarraconenſi prouincia, non vt aliqui dixere, Menteſa oppido, ſed Tegenſi exoriens ſaltu, & cætera. Philoſtratus, vt a Camerte citatur circa principium lib. quinti, Nauigarunt, inquit, fluuium Bætim, qui maxime Oceani naturam erga fluxum refluxumque declarat. Excreſcente enim pelago verſus fontes, ex quibus fluuius fertur ſpiritu quodam ipſum a mari depellente. Regionem vero ab eo flumine Bęticam cognominatam optimam, vberrimamque eſſe tradunt, ciuitatibuſq;, & paſcuis abundantem. Deriuatur autem fluuius per omnes vrbes: agri vero egregie culti affatim omnia ferunt: cœli temperies talis eſt, qualis autumni tempore in Attica eſſe ſolet. Ex verbis Philoſtrati apparet, dicit Camers, cur Papinius dixerit Sylua ſeptima lib. ſecundi, *Attollat refluos in aſtra fontes.*

Frenataque Nili Oſtia] Et de Nili oſtiis, & eius fœcunditate diximus antea. Significat autem, vt mihi videtur, bellum Cæſaris contra Ægyptios, cuius meminit Florus cap. ſecundo Quarti. *Et naualia bella per vndas Sicaniæ*] Significat pugnam eam, quæ ad Egates inſulas primo bello Punico finem impoſuit. Nec maior alias in mari pugna. aderat quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis grauis hoſtium claſſis, & in eis quaſi tota Carthago: quod ipſum exitio fuit. Romana claſſis prompta, leuis, expedita, & quodam genere caſtrenſis: ſic remis quaſi habenis agebatur, & in hos, vel illos ictus mobilia roſtra ſpeciem viuentium referebant. Itaque momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter Siciliam, Sardiniamque pelagus naufragio ſuo operuerunt. tanta denique fuit illa victoria, vt de excidendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Superuacuum viſum eſt, in arcem muroſque ſæuire, cum iam in mari eſſet deleta Carthago, vt ait Florus. quæ res a Polybio latius deſcribitur. Meminit Plinius de viris illuſtribus. *Sicaniæ*] Inſulæ nomen ex Iberiæ fluuio Sicano profecti coloni dederunt, vt ait Philiſtus. Sed ab eo diſſentiens Timæus, longa diſputatione contendit, indigenas fuiſſe Sicanos, vnde Sicania dicta ſit. Sicaniæ, inquit Solinus, diu ante Troiana bella Sicanius Rex nomen dedit, aduectus cum ampliſſima Iberorum manu. Thucydides cum primo Trinacriam dictam voluit, mox Sicaniam, a Sicanis cultoribus, qui & Iberi fuiſſent, oriundi a flumine Sicano, Philiſto ſubſcribens: ſed poſtquam Siculi ex Italia in eam inſulam iuere, victis Sicanis, Siciliam oominatam. vnde & Triquetra ex figura dicitur. Sibyllæ quoque autoritas nomen inſulæ a Trinacro heroe Neptuni filio deduxit. Sibyllæ carmen latinum ita fecit Parrhaſius: ait enim in mentione Siciliæ, *Quam condidit heros Trinacus, æquorei regis Neptunia proles.* In quo huius nominis primam ſyllabam flatilem protulit, & abſque r, vltimam. Nam, vt idem refert commentario primo, ex Græcis etiam nonnulli Trinaciam dixeruot. Id quod Euſtathius obſeruauit. Porro, *Trinacria quondam Italiæ pars vna fuit, ſed Pontus & æſtus Mutauere ſitum*, vt cecinit Claudianus.

Stridentibus alnis] Pro nauibus, generaliter. Sic accipitur apud Senecam, & Claudianum. Eſt autem ſpecialiter minoris formæ nauis, quæ ex integra alni materia cauatur. Diximus, vt opinor, fluuialem eſſe arborem, fabricandiſque nauigiis aptam. authoribus Vitruuio & Lucano.

Quid memorem Parthum, Syrioſque, & olentia late
Regna Sabæ, & pontem indignatum littus Araxis?
Senſere Autololes, & aduſto corpore Mazax
Romuleas in bella manus, Soliſque Syenę
Expers vmbrarum medio cum Delphica lampas
Ducit iter cælo, noſtrumque ardentior orbem
Accendit radiis, propiuſque a vertice fulgens
Per terras calidus ſpargit ſua lumina Titan.
Solum Germani, gelidæ quas cernitis alpes
Rhætæos domuere Duces, Latioſque triumphos
Victrices preſſere manu: quid Bructera dicam
Regna, & marmoreis qua fertur Amyſius vndis?
Hic olim (fama eſt) tentantem prælia Druſum
Exhalaſſe animam fato, quota ſed tamen illo
Pars noſtri domita eſt regni? quid geſta peremptę
Nunc tua Seruili memorem? & te maxime gentis

Quid memorem Parthum] Tria Romani contra Parthos bella geſſere. Primum M. Craſſo Conſule. Alterum Duce Ventidio, quo Craſſiana clades Pacori cæde penſata eſt. Tertium cum Antonio & Cleopatra: de quibus lege Appiani librum qui Parthicus inſcribitur, Plutarchum in Vita M. Craſſi, & M. Antonij, Iuſtinum, Eutropium, Oroſium, alios. Scribunt fere omnes de hoc bello. Breuiter Appianus docet, Parthos decem & octo prælius a Romanis ſuperatos.

Syrios] Bello Syriaco quod geſtum eſt a Romanis aduerſus Antiochum Regem, vt late ſcribit Appianus in Syrio, & Liuius libro triceſimo quarto, & ſequentibus, vt alios prætercam: non aliud formidoloſius

Caſsi Romulidum? quid Mallia funera, & ipſam
Carbonis, Scaurique necem? Proh dedecus ingens.
Ergo ne de noſtra dubitemus pellere terra
Hoc genus infidum? pugnaque laceſſere victa
Agmina? quæ nullos norunt certaminis vſus,
Sed quâ ſe effudit bellandi infræna cupido
Prorumpunt, hoſtemque vocant de more ferarum.

fama bellum fuit, autor Florus. *Et olentia late regna Sabæ*] A Saba ciuitate ingenti rubro mari propinqua Sabæi populi, de quibus ſupra. Horum terra feliciſſima dicta, vt eſt apud Strabonem, in qua thus, myrrha, & cinnamomum, & balſamum, & odoratæ palmæ, & calamus naſcitur: vnde olentia dixit, pro, odorem ſpirantia.

Pontem indignatum littus Araxis] Idem octano Æneidos ſcribit Maro, & libro proximo Poeta. Oritur authore Strabone ex Armenia ad Orientem, illatus vſque in Tropatiam, ad Occaſum Septentrionemque deflectit. & primo Azara præterlabitur. deinde Arxata Armeniæ vrbem. Poſtea per Araxinum campum in mare Caſpium emittir. Fluuius hic, vt in Parthico Appianus tradit, & profunditate & celeritate difficilis admodum ad tranſeundum, Curtius ſcribit. Araxe gignendo herbæ non alius aptior, quidquid alluit floribus veſtiens. & cætera. *Autololes*] Sunt Aphricæ populi, Romanis armis ſubacti, velocitate pedum celebrati, vt alibi retulimus. *Mazax*] Mazacenus. Cappadociæ ciuitas maxima Mazaca ſub Argæo ſita: qui niualibus iugis arduus, ne æſtiuo quidem torrente pruinis caret, vt ait Solinus. Plura de Mazaca vrbe, cap. ſecundo Sexti Plinianarum caſtigationum Hermolaus Barbarus annotauit. *Soliſque Syene Expers vmbrarum*] Vrbs hæc ſita eſt ſupra Alexandriam quinque millibus ſtadiorum, in qua Solſtitij die medio nullam vmbram iaci, puteumque eius experimenti gratia factum totum illuminari, author Plinius. Plura Macrobius ſecundo de Somnio Scipionis. *Ducit iter cœlo*] Corruptiſſime leguntur hi verſus, qui ita reſtitui debent, *Ducit iter cœlo, noſtrumque ardentior orbem Accendit radiis, propinſque a vertice fulgens Per terras calidus ſpargit ſua lumina Titan.* *Medio cœlo*] Secundum noſtrum viſum. quia cum Sol in Cancro ad noſtri horizontis intuitum, dicimus tunc Solem medium cœli tenere. *Solum Germani*] Romanorum ſcilicet potentiam ſæpe domuere. Id exemplis probat. *Rhætæos*] Romanos. *Quid Bructera dicam*] De Bructeris & Amiſio fluuio dictum eſt antea, & Druſi item hiſtoria obiter recenſita. *Quota ſed tamen illo Pars noſtri domita eſt regni*] Non inficiatur latenter omnino Druſum victorem fuiſſe. Sed illud quod vicit, quota pars, inquit, Germaniæ eſt? quaſi dicat, minima. *Nunc tua Seruili memorem*] De Seruilio, Caſſio, Mallio, Scauro libro primo dictum eſt. *Ergo ne de noſtra*] Argumentum a maiori ad minus. Romani, ait, totum orbem vicere, Germani Romanos in re militari peritiſſimos. Dedecus eſt ergo Germani nominis, non poſſe patriam tueri a tam parua manu Boemorum, qui nulla arte bellandi, ſed furore quodam feruntur. *Infidum genus*] Vel dixit, vt Liuius, *Infida regni ſocietas.* Vel reſpexit ad id quod ſuperius dixit, de ſuſpecto gentis cultu Dei. Primum magis placet. quia, vt ille vere dixit, *Nulla fides pietaſque viris qui caſtra ſequuntur.* Quod autem ait, nullos norunt certaminis vſus, ad præſentem cauſam puta dictum. Siquidem Boemicus miles pleraſque inſignes victorias retulit de potentiſſimis hoſtibus.

At vos o Proceres quibus experientia Martis
Summa viget dextris, animiſque volentibus, hoſtem
Elicite ad pugnam: non tantum copia vulgi
In mediis, quantum virtus exquiritur armis.
Si nobis tanti dabitur victoria belli,
Veſtra erit hæc laus, atque ego tantum nomine Cæſar
Dicar, & in regni contentus parte quieſcam:
Sin ſecus Arctois pulſi de ſedibus, omnes
Externam quæretis opem: iam pellite curas.
Non bello ad Tanain, vltraque Boryſthenis vndam
Pergitis, aut calidum mundi tranſcenditis axem:
Non vos per Colchos, per vaſta ſilentia duco
Aſſyria, aut Baccho ſacra per culmina Niſa.
Sunt veſtra, ſunt bella domi, ſuccurrite fracto
Iam regno, dextroſque vocate in prælia Diuos.
Qui nobis toties ſuper his reſponſa dedere
Gentibus, & pactos in nos vertere triumphos.

Veſtra erit hæc laus] Captat beneuolentiam in fine: ſed id non affectu cauſſæ propriæ, ſed propter laudem nominis Germanici: quam probat acquiri poſſe a facilitate, & a Deorũ fauore. *Tantum nomine Cæſar*] Vt quidam Maximiliano parum æquus, cum de eo togatus quid ſentiret, reſpondiſſe fertur, *Eſt magni nominis vmbra.* *Aut Baccho ſacra per culmina Niſa*] Hoc eſt, per Mærum montem, ad cuius radices Niſa vrbs poſita eſt. De Mæro dictum eſt ſupra. *Fracto iam regno*] In contraria partium ſtudia ſciſſo. Quo nihil pernicioſius. Omne enim regnum in ſe diuiſum, deſolabitur.

Dixerat: at contra ſic claro a ſanguine cretus
Orditur Langus. Non hæc mihi tempora Cæſar
Multa loqui ſuadent, facto eſt opus, omnia tecum
Corda tenes, audaſque vides ad prælia mentes.

Non hæc mihi tempora Cæſar] Quia dum Romani conſulunt, Saguntus perditur. *Facto eſt opus*] Ita dicimus, quoties rem in celeritate conſiſtere ſignificamus, quę omne excludit

Quo coo-

Quo te cumque feret fortuna Deuſque, ſequemur.
Siue per Eoas gentes, Hyrcanaque regna,
Feliceſque Arabas, vetitumue ab origine Nilum
Pergere mens fuerit, nedum tibi Norica tellus
Seruiat, & regni contentus parte quieſcas.
Tu modo rumpe moras, erimus niſi fallor in armis
Egregij, actutumque ſciet Boiemica turba
Quantum Marte truci, & dextris in bella valemus.
Dixerat: interea torto Corybantius ære
Perſonat, armarique acies iubet ocyus omnes.
Nec mora, concurſum caſtris, trepidantque cohortes
Ad pugnam, atque ardens certandi cuique cupido eſt.
Interea Cæſar fulgentibus emicat armis
Fortior ante alios, nec non ſibi protinus æreo
Præmunit perone pedes, & more venuſto
Auratis ſuras ocreis affibulat altas,
Ingenteſque artus, & viuida pectora munit
Thorace æriſono, & chalybum ſeptemplice cruſta
Induit arma, caput textura contegit aurea.
Poſtmodo vulnificum circum latus alligat enſem
Formatum Styriis incudibus, vnde magiſtri
Bello aptum effigiant chalybem, duroque metallo
Arma parant, qua ſe diffundit corniger vndis
Mura, & Leumæam curſu prope labitur vrbem.
Illic fama refert, & littoris incola diues
Monte ſub aerio, vnde eſt nomen ferreus olli,
Innaſci ferrum, quo nunc genus omne Scytharum
Armatur, noſtriſque petit regna extera telis.
Pro ſcelus, ij ſyluas, Riphæaque ſaxa colebant.
Præformidantes rudibus contendere truncis,
Expertes populi Martis, nomenque pauebant
Europæ: at poſtquam diras acceſſimus oras
Spe lucri, atque ignota illis portauimus arma,
Finitimas terras populari, atque extera regna
Cœpere armati: iam Cherſonneſon ab arcto
Impellit Diana ſuam, iamque agmina fundit
Panticapes, Tanaimque bibentes vidimus alas.

conſilium. Alioqui *vbi mature conſulueris, opus eſt facto*, iuxta Saluſtij dictum. *Æreo perone*] More Homeri, qui minutiſſima quæque in armatura militis deſcribit. Maro noſter mihi grauior videtur in hac parte. Per peronem ergo calceum coriaceũ intellexit, qui frequenti in vſu fuit apud milites Germanos. Dabatur enim dedecori ſine perone armari. Plicabatur autem corium, in tenuiſſimaſque rugas, vt ita dicam, cõtrahebatur, quod pedibus circumnectebant. Pero tamẽ apud antiquos pro ruſtico calceamẽto accipiebatur, autore Seruio, ſuper hoc Maronis, *crudus tegit altera pero.* erat enim e crudo corio. Pellemque antiqui peram dicebant. Hinc fit adiectiuum peronatus Perſio, *Nauem ſi poſcat ſibi peronatus arator.* *Affibulat*] Fibula circulus eſt ex auro, argentoue, aut ære, notiſſima Columellæ autoritate. Inde fibulare, affibulare, & diffibulare. Statius, *torto chlamydẽ diffibulat auro.* *Altas ſuras*] Alta crura: & per hoc Cæſariani corporis decorem notat. Sura enim, licet proprie poſterior pars cruris carnoſa ſit, pro toto tamen crure quandoque vſurpatur, vt hic, & apud Maronẽ, alios. Dicitur tantum homini ineſſe ſura. Fuit hoc nomine Proconſul quidam, cui, vt referunt Plinius & Solinus, piſcator ex Sicilia, præter alia rictu oris cõparabatur. Proconſulis huius in piſcatorem Siculnm iocum, & contra piſcatoris in proconſnlem petulantiam Valerius notauit. Procõſule enim dicente, mirari ſe, quapropter ſui tam ſimilis eſſet, cum pater ſuus in eam prouinciam nunquam acceſſiſſet. At meus, inquit, Romam frequenter acceſſit. Ioco namque laceſſitam matris ſuæ pudicitiam inuicem ſuſpicione in matrem eius reiecta, audacius, quam virgis & ſecuribus ſubiecto conueniebat, vltus eſt. *Ocreis*] Quod crura operiat, tegatque dictam volunt ocream. Cicero, quod cruri opponatur. *Mura*] Fluuius Styriæ. *Leumæam vrbem*] *Leuben*, vernacula noſtra dicitur. huic nomen fecit Leumæum ferrum, quod eſt optimæ temperaturæ apud Germanos, vt mihi retulit Stabius, naturalium rerum ſciẽtiſſimus. *Pro ſcelus*] Inuehitur in Chriſtianos, qui propter lucrum arma ad infideliſſimos hoſtes portant.

Interea croceas diffuderat orbe quadrigas
Sol oriens, roſeaque polo ceruice micabat.
Tunc Cæſar lectos equites, fortiſſima quæque
Pectora partitur, primaſque in bella phalanges
Diſponit, dextrumque illis defendere cornu
Præcipit, & ſocijs aciem fulcire cateruis,
In læuo totidem: frontem pilata tuetur
Militia pubes, ſcutatorumque cohortes
Sunt acie in media, & pugna robuſtior ætas.
Rorarij ante alios Thauriſci clara iuuentus
Tortilibus fundis, atque arcu, vt miles in oris
Certat Achæmeniis, perguntque in bella Cydones.

Primaſque in bella phalanges] Ordinem aciei inſtruendæ docet Vegetius, & reperies apud Liuium exactiſſimum. *Pilata pubes*] Id eſt, Pilo armata. Martialis, *Et pilata redit iamque ſubitque cohors.* Pilum, telum Romanorum notiſſimum, qnaſi petilum, a pẽtimendo dictum Varroni. *Frontem militia*] Hoc eſt, Frontaros milites, quos Vitruuius tradit id genus laterum dici, quos Græci Diatomos appellant. *Scutatorum*] Scuto armatorum. *Cohortes*] Cohors legionis pars: ea conſtabat ex viris ſeptingen-

tis armatis, vt ait Calliſthenes, ducentis, vt Ephorus, dimidio paucioribus, vt Plutarchus. Dicta vero cohors eſt a ſimilitudine cohortis villaticæ, vt eſt apud Varronem. *Rorarij ante alios*] Scilicet milites, qui armatura leui prælium primi committebant: quod vt ante pluuias cœlum rorare ſolet, ſic illi ante grauem armaturam qui prodibant, Rorarij appellabantur. *Oris Achæmeniis*] Perſicis. Achæmenij olim inſignes rebus bellicis fuerunt, qui nūc quoque Turcas miro odio proſequuntur. Achæmenes primus Perſarum, ſeu Parthorum Rex, qui quondam totum orbem tenuit. Ab eo ſecuti Perſarum reges omnes Achæmenes dicti ſunt. Perſæ quoque Achæmenij. autor Porphyrio. Fuit & Achæmenidarum familia, cuius apud Herodotum fit mentio. Interpres Statij octauo Thebaidos ſcribit Achæmenem Parthon, ſeu Medorum ciuitatem fuiſſe.

At primum Albertus quam duxerat arce potentem
Munychia ad pugnam peditumq; equitumq; phalangem
Inſtruit: & lateri frater Vulphangus inhæret,
Poſt Brunſuychides duros Saxonas in armis
Collaudat, læuaq; locans in parte ſiniſtros
Defendit motus. Sed te quis Marte relinquat
Rughorum Princeps tacitum? & te nomine fraudet?
Pone arcum inſignis ſacie Caſimirus eburnum
Flectit, Ithyreis committens bella ſagittis.
Qualis mortiferum terræ omniparentis alumnum
Armatus iaculis Titan Pythona peremit,
Et radijs purgauit humum, micat æquore talis
Ille, volatque, & equo ſublato puluere campum
Haurit, & in gyros ſternacem contrahit arctos.
Nec minor Vlricus ſequitur Monfortia proles,
Zolrenſiſque ferox, Soliſque ex arce profectus,
Tela quatit, princepſq; ſub armis feruet Analthi.
Sed longe ante alios animoſior emicat omnes
Langus, auetq; manus inter diſcrimina Martis
Conſerere hoſtiles, ſequitur veſtigia magni
Cæſaris, & docti ſubit æmulus acta magiſtri.

Ithyreis ſagittis] Id eſt, Parthicis. Ithyra enim vrbs eſt ad Taurum montem, in ea parte, quæ in Parthiam verſa eſt. Maro, *Ithyreos taxi torquentur in arcus.* Lucanus, *Ithyreis curſus fuit inde ſagittis.* Significat autem, eo modo pugnabat, quo Parthi pugnare ſoliti ſunt. *Titan*] Apollo. Pythona peremit. Nota eſt fabula extincti ſerpentis arcu Apollineo, quem Callimachus Græcus, & e noſtris Tertullianus Delphinem vocant, a Delphis. A Iano Parrhaſio adnotatum eſt, Latinos propemodū omnes, quibus eius nominis vſus venit, atque ex Græcis nonnullos vno eodemque vocabulo ſerpētem vrbemque, ſed alteram muliebri, alteram maſculino genere dicere. Id quod Hammonius etiam præcipit: vt explodendi ſint hi, qui Delphica Pytho Serpentis apud Tibullum nomē interpretantur. Clara autem eſt Pytho Phocidis ad Parnaſum ciuitas oraculo Apollinis, cuius in Argonautico meminit Orpheus, & Theognis appellata: quod illic extinctus, Apollinis arcu ſerpens extabuit. Alij tamen nomen inditum putant a Pythi puella, quam Melantho peperit ex Neptuno. De Pythone ſerpente ſupra ego nonnihil, & a Strabone plura relata ſunt. *Alumnum*] Sed ex ipſa terra quæ nutrit alumna dicitur. Maro ad Meſſalam, *Non illa quidem communis alumna Omnibus inſecta tellus tumulabit harena.* Tacitus in dialogo de claris Oratoribus, Eſt, inquit, magna iſta & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam ſtulti libertatem vocant. Errant ergo qui putant alumnam accipi pro eo tantum, vt hoc loco, qui altus, nutrituſque eſt, vt exemplis iam probauimus, & eſt legere apud linguæ proprietatis ſtudioſos, & apud diuum Auguſtinum lib. de Ciuitate Dei. *Terra omniparentis*] Sic ſæpe dicitur Plinio terra omnium parens: lege eum in Secundo. Notum eſt ex illo Horatij in Epiſtolis, *Tellurem porco, Syluanum lacte piabant*, terram antiquos vt deam coluiſſe. Chryſippus dicebat terram eſſe eam deam, quæ ab alijs Ceres diceretur. Idem dicebat, Æthera eſſe deum, quem homines Iouem appellarent: quiq; aer per maria manaret, eum eſſe Neptunum: ſimilique ratione proſequitur vocabula reliquorum deorum. Autor Cicero lib. Naturæ diuinæ primo. *Et radijs purgauit humum*] Latentem fabulæ allegoriam demonſtrat, quæ a multis eſt relata, vt alicubi diximus.

Monfortia proles] E familia Comitum Montisfortis. *Zolrenſiſque ferox*] Acri hic erat in hoſtes animo, alioqui placidus. *Soliſque ex arce profectus*] Comitem a Sonnenbergo intelligit, virum ſtrenuum item. *Princepſque Analthi*] Rudolfus. *Conſerere manus*] Priuſquam enim arma forent inuenta, pugnantes manibus ſe tuebantur: quas interdum conſerebant, & inuoluebāt, vt fit in lucta, implicius etiam aliquando & pedibus, & manibus conſertis. lege Gellium. *Æmulus*] Diximus, ni fallor, æmulum proprie dici eiuſdem ſtudij imitatorem cum voto ſuperandi. hinc magiſter ſibi peſſimus, qui non habet quod ſequatur.

Non ſecus AEmonijs medico puer hæſit in antris
Phillyridæ, aut canum Phœnicem ad pergama Troiæ
Dardania in magna victor dilexit Achilles.

Phillyridæ] Chironi Phillyræ filio, a qua Phillyres populi Macronibus vicini. Græcum Lexicon male, & contra vſum optimorum autorum præcipit, vt ſcribi debeat Phillyra mater Chironis geminato ll. ſed Philyra herba vnico, quæ latine dicitur tilia. Phillyrides vero ll interdum recipit geminatum. quippe ſæpe dictio deducta ab origine decidit.

Æneas ſecundam trahit, quam Æneades corripit, Priamus prima profertur breui, Priamides longa: ſic Philos, Philyra, Phylace præcedẽtes corripiunt, quæ in Philoſophus, Philyrides, Phylacides protrahuntur. *Medico*] Chiron medicus inſignis, bonuſque muſicus, Achillem & Patroclum lyram pulſare docuit, *In nubila condere diſcos, & liquidam nudare palen, & ſpargere caſtus.* autore Terentio. Pueri nobiles erudiebãtur literis, palæſtra, & muſica. Ait enim, Fac periculũ in literis, fac in palæſtra, & in muſicis: quæ liberum hominem ſcire æquũ eſt. Cæterum quam periculoſa ſit medicæ artis profeſſio, vel Moria apud Eraſmum indicat, & ipſius artis vere profeſſor Liſtrius. *Caunm Phœnicem*] Sapientem magiſtrum Achillis, de quo multa apud Homerum, & Quintilianus meminit lib. primo. Canicies ſapientem indicare ſolet, vt pallor philoſophum. Hinc Gregorius Nazianzenus in oratione contra Cynicum, interprete noſtro Rhenano, Neq; tu mihi, inquit, iucundus es aſpectu, quod aqualiculum extendas, cutemq; belle cures: vtinam tibi caniciei palloriſque nonnihil ineſſet, ac afflorerer, vt ſaltem ſapiens, & philoſophus eſſe crederetis. *Achilles*] Thetidis & Peleos filius, cuius pueritiã, vt cætera, quam eleganti carmine Statius complexus eſt. Ex fabuloſa Lycophronis hiſtoria nouenis cubitis adoleuiſſe dicitur. Gellius ex Varronis ſententia affirmat modum ſummum adoleſcendi humani corporis ſeptem pedes eſſe: quod eſſe magis verum, inquit, quam quod Herodotus homo fabulator in primo hiſtoriarum inuentũ eſſe ſub terra ſcripſit, Oreſtis corpus cubita longitudinis habens ſeptem, quæ faciunt, inquit, pedes duodecim & quadrãtem. Sed ex his, quæ cap. decimoſexto ſeptimi refert Plinius, Herodoti opinio quam Varronis & Gellij verior eſſe videtur. Porro ſolent etiamnum homines inſigni cum proceritate, tum fortitudine præditi Hercules, Achilles, Samſoneſq; vocari, vt pulchritudine Abſalones. *Dardania in magna*] Dardanus Illyrij filius & nomen & originem genti dedit. lege Strabonis ſeptimum.

Tiſiphone interea quondam lymphata per vrbes
Phalſgraphidum heroum, rurſus deuecta per auras
Caſtra Boemorum ſubijt, totiſq; vagata
Agminibus, mentes acuit, dirumq; furorem
Suggerit, atq; animos ſtygialibus horrida flammis
Bellandi inuadit: tunc omnes arma capeſſunt,
Quadriiugeſq; aptant currus, & ſpicula vibrant.
Pars teretes contos, vulſaſq; e montibus ornos
Exacuunt, vaſtiſq; replent clamoribus auras,
Gens in Marte ferox: alij ſpirantia laxant
Fræna, & cornipedes tortis calcaribus vrgent.
Fuſtibalos torquent alij, balearica tela
Ardenti latas ſaxis intexere fundas.
Hos inter pergebat ouans pulcherrima Pantho.
Mille agit hæc nymphas, pharetraſque, ſonantiaq; arma
Quaq; gerit, colloq; arcum ſuſpendit eburno
Ipſa, ac nunc celeres impellit in arma quadrigas,
Nunc loro compeſcit equos: micat aureus olli
Caſſis, carbaſeæq; nitent in corpore veſtes.
Qualis ſeſe offert iuxta vada Thermodontis
Hippolyte, curruq; leui tranſuecta per æquor,
Crudam falcatis propellit Amazona peltis.
Aut cum magna choro Corybantum ſepta Cybelle
Impellit fuluos per Dindyma ſacra leones.
Talis erat Pantho, talis ſeſe ore ferebat.

Balearica tela] Generale eſt vocabulum telum. Nam de ſaxis quoque dicitur. *Pantho*] Nomen virginis, hoc eſt mulieris indolis heroinæ, quã fingit adfuiſſe Boiemis. *Ouans*] Exſultans, & lætitia geſtiens. *Agit*] Id eſt ducit. *Thermodontis*] Araxes ante dicebatur, vt ſupra diximus: ad huius ripas Amazones conſederunt, de quibus item meminimus. Aduertendum hoc loco, noſtros fere omnes in Thermodõte ſoluere vltimam, quod eſt apud Græcos ω: & Thermodoon dicunt: quod aliter in carmen heroicum non veniret, cum mediam contrahat. Ouidius tamen ait, *Et tu fœminea Thermodon cognite turba.* Et Silius ſpondaico verſu, *Perſtrepit & tellus & Amazonius Thermodon.* Vnde noſter non ſine exemplo mediam elongat: quamquam legi poteſt Thermodoontis. Quod tamen in emẽdato codice non eſt immutatum. Quare & ego quoque priorem non muto lectionem. *Hippolyte*] Hæc Amazonibus imperauit paulo ante bellum Troianum, quam Theſeo virtutis gratia dedit Hercules: & is vxorem duxit, vnde natus Hippolytus. *Crudam*] Trucem. dici enim hominem truci aſpectu crudum, autor eſt Valla. Item crudus homo dicitur, qui imbecillo eſt ſtomacho, quique non facile concoquit, vt cibus crudus dicitur nõdum coctus & indigeſtus. Sed & pro viuo & vegeto interdum accipitur, vt exempla paſſim obuia indicant. *Falcatis*] Id eſt intortis. *Peltis*] Scutis, quæ, diximus, breuiſſima, atque in modum dimidiæ lunæ geſtabant Amazones. Maro, *Ducit Amazonidum Lunatis agmina Peltis Pentheſilea furens.* Hammonius ait, Amazonicam peltam ſcutum eſſe ſine vmbone. Cõſentit Oppianus, qui teſtudinem marinam Peltæ comparat. Xenophon inquit, Pelta Amazonica hederæ folio perſimilis eſt, vt refert Parrhaſius. *Magna*] Quia Deum mater. *Cybelle*] Bacchius pes eſt, ex prima breui, & duabus vltimis longis. *Corybantum*] Diximus eos, qui voluerũt in ſacrificiis magnæ Deæ incumbere, ſic appellatos a Corybanto, qui ſimul cum Dardano ſacra Cybeles in Phrygiam de-

tulit. *Fuluos leones*] Et ſupra expoſitum eſt, cur a leonibus trahatur: qua de re & Seruius, & alij multa vulgarunt. *Per Dindyma ſacra*] Deum matri ſacer mons imminens Cyzico: dictus, vt autumat Philoſtephanus, quod illic vbera extiterint gemina, quæ Didyma Græci vocant. Alij, quoniam Didymis, hoc eſt duobus iugis aſſurgat. Strabo tantum numero multitudinis, Statius ſingulariter etiam declinauit, *Cui vertice ſacra Dindymon & caſis decreuit montibus Ida.*

Iam clarus medio ſplendebat Phœbus olympo,
Cum paruo inter ſe ſpacio, campoq; diremptum
Agmen, vtrunq; vocat pugnam, pariterq; minaci
Ore fremunt: primoq; leuis fortuna ſub ictu
Tentatur, parilique agitur diſcrimine bellum.
Vt data liberior pugnandi copia, magno
Cum ſtridore volant, ineuntq; nec ordine Martem
Hoſtiles turmæ: reſonat nemus omne fragore.
Auſtriadæ contra, donec Mauortius ardor
Fulmina bellandi, rabiemq; accenderet ære,
Pugnabant taciti, & tempus clamoribus aptant.

Magno cum ſtridore volant] Idem Homerus ſcribit de Græcis & Troianis.

At Cæſar poſtquam palantibus agmina vidit
Ire globis, pugnamq; acrem depoſcere gentem,
Vrget in arma viros: tunc omnis ſylua remugit
Ære cauo, Hercynyselisq; tympana truncis
Dant ſonitum, fragor ad conuexa irrumpit olympi,
Danubij fugere Dei, tremuere ſub vndis,
Quæque colunt ripas piſcoſi numina Rheni.
Mota tremit clamore virum, quatiturq; ſub imo
Tellus, irarumq; omnes ſoluuntur habenæ.
Saxa volant, circum coniectis glandibus aer
Texitur, obnubunt cæleſtia templa ſagittæ
Ante oculos, medioq; enſis micat æthere flammis,
Vndiq; mortis amor, paribuſq; per arma ruebant
Certabantq; odiis, furor hos, hos gloria Martis
Impellunt, ſuadentq; illis occumbere campis.
Adſis o Erato, & pugnarum exordia pande,
Sanguineaſque acies, atq; horrida bella canentem
Dinamone, dextraq; potens, quos miſerit Orco
Magnanimus Cæſar. Iam ſe Bellona flagello
Fuderat in cuneos, animiſq; illapſa furorem
Præbuerat, totumque ferox tranſcurrerat æquor,
Et iam victori fortuna arriſerat hoſti.
Namq; vbi Francorum ſudit ſe equitatus in hoſtem
Incaute, premitur, tormentaq; rapta, fugæque
Præcipites iam terga dabant, fuſiq; repente
Prima ſub auſpicijs inierunt bella ſiniſtris.
Creuerat hinc trucibus violentior ira Boemis
Vincendi: ſiquidem Titan, ventique fauebant.
Nam radios etiam aduerſo vibrabat olympo
Phœbus in Auſtriadas, oculoſque, aciemq; retuſam
Diſtringens, cæci in pugnam, cædemq; ruebant.
Nec non obductus ventis perflantibus aer
Puluere, bellantum feriebat turbidus ora.
Cornipedem tunc Cæſar agens, calcaribus aureis
Impedit ardentes acies, ac diſſipat enſe
Agmina, & obliquas quas ſtruxerat inde cohortes
Imperat acciri, laterique accendere pugnam.

Adſis o Erato] Diximus poetis non licere temere inuocationem repetere, iuxta vulgatam apud Horatium doctrinam: ſed cum rei magnitudo aut difficultas exigit, quod & noſter vel hoc loco potuit abſque omni reprehẽſione facere: cum in hac pugna rei omnis ſumma conſtet. *Namque vbi Francorum*] Quos nos Francones nunc vocamus. Et verum eſt quod dicit. Nam cum Francorũ manus paulo audacior quam par erat, cum hoſtibus congrederetur, tanquam in præludio pugnæ, fuſi fugatique ſunt. *Siquidem Titan, ventique fauebant*] Et hoc contigit. en enim prælio Cæſariani ventum, puluerem, & ſolem contrarios habuerunt. Cæterum rerum cœleſtium periti, aeri tribuunt regiones mediam, imam & ſupremam: quæ loco ſint diuerſorum effectuũ, qui pariantur, & ferantur in terram, aquarum, imbrium, niuium, grandinum, cometarum, ventorum, & ſimilium, de quibus Meteora Ariſtotelis, & Senecæ Naturales Quæſtiones. Pontani Meteora celebrari a doctis, indicauimus alias. Porro quod ad hunc locum facit, Ariſtotelem ſecuti, dicimus ventum multitudinem ſiccæ exhalationis, quæ de terra prodeat, & circa terram moueatur: cuius principium motus ſuperne dependet, origo vero de terra. Cur vero tranſuerſi inſpirent venti, non autem aſcendant, cum tamen illa exhalatio ſuapte natura ſuperna petere debeat, nihil exacte pro-

ditum

ditum eſt: vt audiuimus ſæpe Stabium dixiſſe, qui de ventis ſingulare opus conſcripſit. Homerus, vt ſcribit Plinius, quatuor tantum ventos nouit, a quatuor regionibus cœli, Eurũ, Auſtrum, Aquilonẽ, Fauonium. Verſus Homeri ſic latine a Theodoro Gaza ſunt redditi, *Cumque Euro incubuit, Zephyruſque, Notuſque furentes, Sudiſicuſque ſimul Boreas mala plurima voluens.* Hos V. Flaccus magnos vocat libro ſecundo. Habent autem ſinguli duos, quibus Carolus Magnus indidit patriæ linguæ vocabula.

Ipſe volans, paßimque furens, qua plurima contra
Arma videt, diſpalat iter: primoque Melurgum
Enecat, & putri moribundum ſternit arena.
Inde Lycum, Pragæque ſimul plorantis alumnum
Dorchantem, Lacidenque Syrin, magnumque Lyceten
Fundit humi, tectum raptorum pelle luporum.
Nec te crudeli potuit tua mytra Thearce
Eximere a fato, transfoſſus pectora telo
Ipſe cadaueribus ſuper, & ſuper obruta anhelans
Corpora, ſemianimis proprium bibis ore cruorem.
Non aliter Cæſar medio furit agmine victor,
Quam ſi Peliaco ſaturos in monte bimembres
Hyleum, Vrionque, & vulſas Hippaſon ornos
Iactantem, Alcides dextra detruderet vmbris.
Velcum terrigenas flammis Saturnius atris
Inuaſit, ſummoque exhorruit ægide cælo,
Rumpens Biſtonios rapido cum fulmine montes.

Diſpalat iter] Pro aperit. *Prageque*] Metropolis Boemiæ. *Raptorũ*] Appoſitiue. *Luporum*] Lupus nomen ex græco ſumptum. Is enim græce λύκος dicitur. Tria ſunt luporum genera, communes, canarij, ceruarij, de quibus Ariſtoteles libro libro ſexto Naturæ animalium. Quæ de lupis Albertus ſcribit de Animalibus libro viceſimo ſecũdo, fabuloſa eſſe nemo ambigat, inquit Camers in Enarrationibus Solinianis. Diuus Ambroſius Sexto Hexameron, Lupus, inquit, ſi prior hominem viderit, vocem excipit, & deſpicit eum, tanquam victor vocis ablatæ: idem ſi ſe præuiſum ſenſerit, deponit ferociam, & non poteſt currere. Ex hac lupi proprietate ſumptum adagium, *Lupus eſt in fabula,* vt Terentius. Seu, *Eccum tibi lupum in ſermone,* vt Plautus. Adagium interpretatur Seruius Ecloga nona, Eraſmus noſter latius in Chiliadibus. *Proprium bibis ore cruorem*] Vnde dixit, crudeli fato, vt puto. Gentes autem quædam hauſtu mutui ſanguinis fœdus pangebant, vt Herodotus meminit, & noſter Tertullianus in Apologetico. Sic quoque Catilinæ contra patriam coniurationem fuiſſe firmatam, ſcribunt Saluſtius, Appianus, L. Florus. Scribit Solinus Scythas interemptorum cruorem e vulneribus ipſis bibere. *Hyleum, Vrionque & vulſas Hippaſon ornos*] Sic ex bono exemplari verſum immutandum omnino duximus. Nam apud Lucanum reperio, Pholum hoſpitio Herculem ſuſcepiſſe: quia cum optaret e Pelio monte Centauros eiicere, ſed ipſe prior iniuſtum bellum nolebat inferre, curauit, vt Pholo ſuſceptus hoſpitio, præſtantiſſimi vini cadus promeretur. odore tracti Centauri, vinum rapere tentauerũt. Hercules occaſionem nactus, omnes aut interemit, aut inde fugauit: quorum nomina cum voles apud Diodorum leges, & Ouidium, vt alibi indicauimus. *Peliaco monte*] Hoc nuptiale conuiuium Thetidis atque Pelei quod ſingulari carmine Catullus proſecutus eſt, Ouidius vndecimo Metamorph. & Claudianus in Nuptias Honorij & Mariæ retulit, in tantum notitiæ obtulit, vt taceri de eo magis mirum ſit, vt ait Solinus. *Saturnius*] Iupiter iratus. *Terrigenas*] Gigantes: quorum Homerus in tota Iliade nuſquam meminit, in Odyſſea aliquoties vt mortalium, nõ quaſi diuini generis, vt alij, teſtis eſt Parrhaſius, qui & ſparſim horum nomina refert in commentariis ſuis eruditiſſimis. *Ægide*] Qua in eo bello pro thorace vſus fuerat, vt ſupra retuli ex Higyno. Eſt autem hoc bellum geſtum apud Phlegram Campaniæ, ſeu Macedoniæ ciuitatem. Vnde Phlegræum vocamus quidquid ad gigantas pertinet. *Rumpens Biſtonios rapido cum fulmine montes*] Alluſum ad illud Maronis primo Georg. *Conati ter ſunt imponere Pelio Oſſan, Scilicet atque Oſſæ frondoſum inuoluere olympum: Ter pater extructos diſiecit fulmine montes.* Allegoria fabulæ ſuperius oſtenſa eſt obiter. Adſcribam ex quinto Philoſtrati verba Apollonij Tyanæi, Ego, inquit, gigantes fuiſſe dico, multiſque locis diruptis tumulis eiuſmodi corpora oſtendi. Non tamen, vt fertur, cum Diis pugnaſſe credo: ſed forſan Deorum ædes ac templa violaſſe. Quod autem cœlum aggreſſi fuerint, nec illic deos conſiſtere permiſerint, dicere inſania quædam, eſt inſanius etiam credere. Hac gigantem fabula, autore tertio Carminum Porphyrione, oſtenditur, vires ſine prudentia non tantum vanas eſſe, verum etiam ſibi aduerſarias. Hinc ſumptum Adagium quam veriſſimum, θεῷ μάχεσθαι, cum Deo pugnare, de eo qui ſtulte Deo repugnare ac contraire audeat.

Parte alia inſultans, pronuſque in vulnera Saxon
It Brunſuichides, tectuſque vmbone furebat
Læuorſum, forteſque animas mergebat auerno.
Quem procul Eudæmon ſpectans amentat habenis
Infelix iaculum, & tenſo pede torquet in illum.
Peruolat (infandum dictu) lapſumque per auras
Inuadit lethale femur, tegmenque orichalco
Subtextum frangit, nulla hic mora profuit area.

Deſluit extemplo ſanguis, phaleræque cruento
Imbre madent: tunc ille velut Gangetica tigris,
Pæoniuſve monops, & Iazica perfurit alcis,
In medios agitur cuneos, triſtemque requirit
Eudæmonta, nec exertantem pelle ſagittam
Dimittit, ſed vulnifica poſt terga ruebat
Haſta, clamantemque ferit, populataque cuſpis
Ingentes artus, animam diuellit ab aura.
Ecce autem Langus geminis comitatus Aretis
Aggreditur pugnam, Caſpem, Tmolumque, Zoanque,
Et Lyſium vaſta perimit Calcanta ſecuri.
Venerat hic bello comes infelicis Adauni.
Qui dum Danubium (reſidens in puppe) fluentem
Deſpicit, excutitur, mediiſque inuoluitur vndis,
Auxilio princeps Lyſias, qui in bella Lyſitas
Duxerat, vnde ſuum retinet nunc Sleſia nomen.
Interea Pantho Nympharum vndante caterua
Effurit in partes varias, & Iazice curru
Torquet anhelantes inter fera tela iugales,
Saxonum inuaſura manum: non pertulit illam
Per medias ardentem acies, cædemque parantem
Enſe minax Caſimirus erat, qui tegmine cinctus
Ibridos, & pellem nodo diſtrinxerat aureo.
Sed longe exclamans, Ite o genus, ite fugaces
Sectatum per luſtra feras, monteſque per altos
Hercyniæ, & timidos ſcopulis depellite damas.
Non veſtrum eſt hæc arma pati: ſic fatus, in agmen
Defertur medium, & vaſto quatit impete turmas.
Contra aderat Pantho, celerique inuecta couino
Prouocat ad pugnam: ſubit ardor vtrimque, furorque
Certandi, anciſam Heros enſis turbine peltam
Reſcindit, ferrique ruunt ſeptemplicis orbes,
Frangitur & chalybis duri mora, vulſa per æquor
Flamma fluit, largoque madet iam ſanguine pectus.
Tunc illa haud aliter quam cum Libs horruit hydra,
Quam Numida obliquo perſtringit vulnere velox,
Luſtrat cuncta oculis, ſolum in certamina poſcens
Vulneris autorem: ſed dum mouet ægra ſecurim
Vis abit, & fractæ langueſcunt corpore vires,
Et conſternatis mæret reſupina quadrigis.
Iamque aderat victor, teloque micabat hiulco.
Quem contra, O iuuenis, quo non præſtantior alter
In terris, miſerere precor, ſum fœmina Pantho,
Paruaque de noſtra dabitur tibi gloria morte,
Per genium nunc oro tuum, per candida colla,
Quæ præfers æquanda Deis, oculoſque micantes,
Sydera bina poli, moribundam, te rogo, ne plus
Hauri animam, victam fateor: vidére precantem
Iſta tui, & coram duplices me tendere palmas.
Dixerat: Ille ſuos acer toruuſque volutans
Hinc atque inde oculos, dubius ſtetit, effera tandem
Corda domat, vicitque feram clementia mentem.
Hoſtis eras, inquit, tu nunc contra accipe vitam,
Et quod poſcis, habe, viuas, auraque fruare,
Nam tua membra magis Venerem, quam claſſica Martis
Signa

Pæonius Monops] Certum eſt animal inſigni feritate deſignare, Hungaris fortaſſe notum, ac patriam ferã. Nam quos Latini Pannonios nuncupant, a Græcis *Pæones* vocantur.

Geminis Aretis] Duos eius puto ſignificare fratres, quorum alter etiam num viuit eques auratus: alter in obſidione Patauina periit. Nomen a militari virtute impoſitum videtur. Ares enim Mars eſt.

Sleſia nomen] Hæc poſt Morauiam ſequitur haud ignobilis prouincia, quam fluuius Odera perlabitur, caput eius Vratislauia eſt: ampliſſima ciuitas priuatis ac publicis ædificiis magnifice ornata, Syluio teſte, ac noſtro Celte, lib. Amorum ſecundo, *Sleſia, quæ pulchris habet oppida condita muris, Viſa caput quorum culta Vratislauia.* Nomen autem regioni fecit fluuius Sleſus, eodem autore. Sueuus, qui Sleſum ſocium ſibi conuocat amnem; a quo nũc nomen Sleſia terra gerit. *Pantho*] Quam ſuperius Hippolytæ comparauit. *Iazice curru*] Quo ſcilicet more Iazices, id eſt, Pannones vtuntur. Currus enim eorum in curſu velociſſimi ſunt, aptiſſimiq; ad pugnandum. *Ibridos*] Iber animal terreſtre: a quo & Iberes, iuxta Heſychium. Fuit & hoc nomine Herculis filius, vt Euſtathius ait.

Libs hydra] Pro Libyca. *Mouet ægra*] Pantho. *Securim*] Securis Amazonum propria fuit, a Pentheſilæa regina inuenta, vt ſcribit Plinius. Inde Amazones Securigeræ. Ouidius, *Prima ſecurigeras inter virtute puellas.* *Vis abit*] Virtus, robur. Aliquando multitudo. Saluſtius, Qua tempeſtate ex Ponto vis piſcium erupit.

Parua gloria] Alluſum ad ſententiam illam Maronis notam, & a nobis relatam. *Per genium nunc oro tuum*] Lege Cenſorinum de die natali, qui aſſerit naſcentibus nobis dari cuſtodes, malum, & bonũ, quos genios appellemus, quaſi nobiſcũ genitos. Idẽ ſentit Seneca ad Lucilium, & Heſiodus in Ergis: neq; hominibus modo, verum etiam locis, atq; ædibus binos genios priſci attribuebant: quorum alter perniciem nobis moliatur, alter iuuare ſtudeat. Hinc Prudentius libr. aduerſus Symmachum ſecundo, *Cur genium Roma mihi fingitis vnum? Cũ*
portus

Signa decent: ſed tu magni fuge Cæſaris arma.
Dixit, & exanimem nymphæ turbam inter & enſes
Suſcipiunt, verbiſque fouent, & vulnera curant.

portis, domibus, thermis, ſtabulis, ſoleatis Adſignare ſuos genios, perque omnia membra Vrbis, perque locos geniorum millia multa. *Fingere, &c.*] Quin & noſtrates Theologi veteres illos, vt noſter Roterodamus opinatur, ſequuti, duos vnicuique genios, quos angelos vocant, ab ipſo protinus exordio vitæ adſcribũt: amicum, qui commoda noſtra procuret: malum, qui modis omnibus in exitium noſtrum immineat. Hunc Græci dicunt Alaſtora: quo nomine vocamus eos, quibus incommodorum noſtrorum maximam partem accæptam ferimus, idque etiam hodie vulgato ſermone. Sunt enim omnino quidam his, aut illis ita inauſpicati, vt tanquam fatum quoddam malum, atque in perniciem illorum nati, iure videri poſſint. vnde & prouerbium, *Genius malus*, quod centuria prima Chiliadis primæ, erudite, vt omnia, idem Roterodamus explicat. *Sydera bina poli*] Solem & Lunam intelligit. *Tua membra*] Velut præmollia, a quibus & mulier denominatur. *Victam fateor videre precantem Iſta tui*] Sumptus color a Marone in fine Æneidos de Ænea & Turno.

Interea Cæſar denſo furit agmine, & vna
Albertus, coguntque feros dare terga Boemos.
At fati contemptor Atax, & fortis Hiarbas,
Imberbiſque Phineus, & torto crine Pheretes
Vno Marte ruunt, vnoque furore cateruas
Auſtriadas frangunt: denſis ceu fluctibus Oxus
Hyrcanos populatur agros, ſpumantiaque vrget
Littora, & vndiſono diuerberat æquora cornu.
Tunc metuens Cæſar, ne frons acieſque labaret
Prima, iubet pugnæ totum ſuccedere robur.
Ipſe volat, ſcinditque globos, obiectaque pila
Diſcutit: & primo iaculum qui torſerat ingens
Alcathoum inuadit, ferrum latus haurit apertum
Exanimi: inde ingens cæſorum increſcit aceruus.
Nam Pallas, Pylleuſque ferox, & fortis Agontes,
Atque miſer Rhodamas, deplorānduſque Phileuros
Purpuream vomuere animam: tam triſtis vtrinque
Exoritur cædes, viui inter buſta peribant
Demerſi, atque equitis lapſas terit vngula parmas,
Scutaque, ſanguineoſque enſes, gemmataque fræna,
Et ſonat æripedum tellus frontalibus aureis.
Sic paſſim Cæſar telum fatale coruſcans,
Præneſtem, flauumque Gelon, natumque Caſurgi
Sternit Aglaurontem: clamat reſupinus arena
Infelix Laomes, cadit Argiletus equorum
Prædomitor, magnuſque Lepas: augurque Phidenus
Doctus noſcere aues, nec non reſponſa Deorum,
Et captum lituo ſignare per aera templum.

Oxus] Flumen Bactriam & Sogdianam diſterminat, adeo nauigatu commodum eſt, vt tranſportata ab India in ipſum onera in Hyrcaniam facile deuehantur. autor Strabo. Ariſtoteles inter admirãda in natura enumerat Oxum, quod Bactrianorum regionem, quam irrigat, multo fœcundãtem auro arenam pariat. Notiſſimum vero eſt ex Curtio, Marcellino, cæteris, Ochum ab Oxo alium eſſe. nam in Oxum Ochus fluit, maximos amnes recipit, quos in Hyrcanum mare exonerat. Ab Oxo Oxiſagæ accolæ nominati, Solino, cæteris. Quamquam Hermolaus Oxiſtagæ legit. Arrianus Oxidacas vocat. *Caſurgi*] Ciuitas eſt Boemiæ, ita ab antiquis appellata, quę hodiè Praga dicitur. Cuius pluribus meminit Syluius in hiſtoria gentis. Celtes noſter de ea in carminibus ſic ait: *Viſa non vrbs eſt meliore cœlo, Fertilis gleba tuã Braga cincta eſt. Explicat ſeptem hæc ſpacioſa colles, Quã rapax ſcindit fluuius per Albim, Ambitu murorũ, imitata magna mœnia Romæ. Exiens, nomen ſocios petentes Fluctibus æquor.* *Et captum lituo ſignare per aera templum*] Romanorum morem tangit in captandis auguriis. Solebant autem, vt refert Cicero, & exactius Liuius libro primo ab vrbe condita, vt ſacerdotes ſedẽtes cum lituo deſignarent in cœlo locum, quod templum ab intuendo appellabant, indeque auium volantium augurium captarent. Eſt. n. lituus, vt inquit in Diuinatione Cicero, baculus auguralis, ab altera parte qua craſſior eſt incuruus. Romuli lituus, ardente Curia, cum minime arſerit, pro miraculo habitum eſt. Maro, *Ipſe Quirinali lituo, paruaque ſedebat Succinctus trabea, læuaque ancile gerebat.* Alicubi legimus bacillum augurale ad epiſcopos noſtros translatum eſſe.

Iamque erat ad clypeos Cæſar, iunctaſque quadrigas,
Caſtra quibus munire ſolent, & ponere vallum.
Ergo illuc metuens campo decernere aperto
Vlterius ſe hoſtis, trepidumque recaperat agmen,
Cum delapſa polo roſeis circundata nimbis
Pallas ſollicitas voluens ſub pectore curas,
Tethyos Oceanum petiit regna alta profunda,

Illo forte die Venedum per littora magnus
Oceanus pater, & nymphæ Oceanitides omnes,
Et quas auricoma produxit Doride Nereus,
Proteque, Eucrateque, Saoque, & Lyſianaſſa,
Paſithea, atque Erato, & roſeis optabilis vlnis
Eunice, Dotoque ſoror, formoſaque riſu
Glauconoe, atque Thetis, Thalieque adamabilis, huic ſe
Splendidaque Eulimene, & Melite iunxere ſorores
Ambæ auo ſimiles, ambæ ſquallentibus ibant
Veſtibus incinctæ, & ſplendorem a vertice vibrant.
Has pone inſequitur natarum cætera pubes.
Nec non puniceos ſtringens ſibi Glaucus amictus
Affuit, & Sirenes, Leucotideſque Palæmon,
Et Triton curua vectus ſuper æquora concha.
Vixque alta æquorei replere ſedilia ſaxi,
Cum metuens ſummo properans Tritonia cælo,
Ingreditur Pontum: venienti protinus vnda
Sciſſa locum dedit, & medium via ſecta per æquor.

Per littora Venedum] Hoc eſt, accolatum Venedici ſinus, qui notiore vocabulo Codanus dicitur, de quo plura ſuperius. *Magnus Oceanus pater*] Quoniam Deorum originem inſtituit ſecũdum Homerum, Platone teſte. idem voluit Heſiodus. ait, præterea Orpheus, Oceanum primũ pulchrifluum coniugium inchoaſſe, qui cum Thetide Germana ſe ſua cõmiſcuit. *Nereus*] Omnium Ponti liberorum natu maximus ex Oceani filia Doride, nymphas genuit, quas a patre Nereides appellamus. autor Heſiodus. *Protoque, Eucrateque*] Nomina mutuatus eſt ab Heſiodo.

Glauconome, atque Thetis, Thalieque adamabilis huic ſe] Sic legitur in bono exemplari. Vnde non ſatis ex ſententia in emendationibus prioribus correximus verſum, qui ita corrigendus eſt, vt iam ſcripſimus. Nam Thalie Thalies penultima breui, filia Doridos & Nerei fuit apud Heſiodum: & adamabilis puto, nõ amabilis legendum. *Glaucus*] Cur Glaucus Anthedonius ex Eubœa piſcator maris numen factus ſit, Athenæus refert fabulam, & noſter meminit Roterodamus Prouerbio primo Chiliadis tertiæ Centuria prima. Palephatus ad hiſtoriam refert. *Et Sirenes*] Scilicet affuere. Secundum Homerũ, vt ait Euſtathius, duæ ſunt, & ſine nomine: ſecundum alios poetas tres his nominibus, Parthenope, Ligea, Leucoſia: quæ poſt Vlyſſis tranſitum ſe in mare præcipites dedere, aliæque alibi emerſere. Sirenas ſuauiſſimæ vocis mulieres fuiſſe græcanica extitit fabula, inquit Suidas: quæ in inſula deſidentes, vſqueadeo prætemauigantes cantus ſuauitate oblectabant, vt vſque ad mortem eos ibi detinerent. Habebant autem a pectore ad ſuperiora ſtruthonum ſpeciem, inferiora vero mulierum. Qui fabuloſe ſequuntur, Sirenas aiunt eſſe fœminea facie auiculas, quibuſdam cantibus prætemauigantium aures demulcentes, earumque muſicę voluptatis finem vnicam eſſe mortem. Verus autem ſermo hoc exigit, loca eſſe quædam marina montibus quibuſdam in anguſtũ redacta, in quibus fluctus compreſſus argutam reddit vocem: quam qui prætemauigant, ſuam ipſorum vitam fluctui committunt, & vna cum nauibus pereunt. Palephatus prodit Sirenes ſcorta fuiſſe, quæ delinimentis appulſos, & earum forma captos, apud ſe deſidere cogebant, quo ad omnes illorum degluberent opes. Porro quando pluſcula de Sirenibus adnotauimus, obiter id quoque adiiciam. Siren inſecti genus eſſe, api non diſſimile, Autore Suida. *Leucodeſque Palæmon*] Leucothoe filius, cuius ante, vt & Palæmonis memini. *Triton*] Neptuni Tubicen eſt & armiger, vt notum eſt ex Papinio, & Marone. Plinius in nono autor eſt, auditum in quodam ſpecu Tritonem concha canentem, & inibi aſſerit veram eſſe de Nereidibus opinionem humanam effigiem habentibus. Non igitur mirum eſt, ſi poetæ biformes Deos maris appellant. Triton autem, quod ſcribit Aceſander, Neptuno patre genitus eſt, ex Atlantis filia Celenô. *Tritonia*] Pallas, vt placet Calliſtheni: quod hæc Dea Triremenos, id eſt, tertia menſis die nata, qui feſtus Athenis tranſigebatur, vt Romæ Quinquatria: vt inter reliquas nominis cauſſas adnotauimus libro primo.

Vt Dea marmoreamque domum, & pendentia vidit
Tecta ſub æquoribus, mirata eſt regna profundæ
Tethyos, & magni ſolio præferre Tonantis
Haud dubitat, ſtrepiduſque pauet, quis flumina longe
Diuerſis deuecta locis maria omnia miſcent.
Et ſubter tacitas curſu labentia terras
Æternos ſeruant fluctus, quæ maximus inter
Rhenus, qui geminis pulſaret cornibus æquor,
Occiduum exciperet Moſa niſi ripa Vahalam,
Hinc Vidri ſpectabat aquas, & flumen Amuſi,
Cuius per vitreas Buſſactor nauigat vndas,
Albimque, & Clauſum, Viadumque, & magna Sueui
Oſtia, Viſtuleoſque altos irrumpere fluctus.
Vt fuit in thalamum Reginæ, atque humida tecta
Vltrogreſſa, Deæ nota eſt venientis imago.

Deſilue-

Æternos ſeruant fluctus] Perennes fluuios intelligit. Et eſt locus ſumptus ex quarto Georgicorum libro Maronis. *Occiduum exciperet Moſa niſi ripa Vahalam*] Siniſtrum Rheni cornu quod ad Occidẽtem flectitur, Tacitus tradit a Moſa excipi, & appellari Vahalam: quod nomen adhuc ſeruat. Quamobrem Poeta ſenſit alibi cornu Rheni deſerti ad mare per Moſam. *Vidri*] Hunc Ptolemæus iuxta Amiſium nominat, quem hic Poeta Amuſium appellat. *Albim*] Quem & Albium Strabo vocat, vt dictũ eſt, Germanus, *die Elb*. Tacitus inclytum appellat. Celtes noſter de eo ſic, *Sed maximus Albis, Qui rapidus mediam fluuius perlabitur oram, Et quantum*

Rhenus,

Deſiluere loco Nymphæ Amphitritides, almam
Diuam exceptura, dextraque ſit obuia Ponti
Olli, atque in ſolio ſecum Dea iungit honoro.

Rhenus, ſic Viſtula diſtat ab ortu Tandem & Cimbriacum vagus exoneratur in æquor. *Clauſum*] De hoc nihil adhuc compertum habeo, præter Viadum. Putant nonnulli eundem eſſe, qui Plinio, cæteris, Gutalus dicitur. *Sueui*] Hic eſt trans Albim vetuſti nominis Straboni, meminit eius & Celtes, cuius teſtimonio paulo ante ſumus vſi. eodem autore, vt Itenicus ait, Sueuum antiqui Guttalum dixerunt. *Oſtia, Viſtuleoſq; altos irrumpere fluctus*] Huoc verſum, quem in paruis anootamentis inemendatum reliqui, ſic, vt reſtituimus, ex emendato libro legendus eſt, & oon vt prius, *Oſtia, & ingenti Viſtulam irrumpere fluctu*. De Viſtula diximus.

In thalamum Regina] Hoc eſt, ſedem, & regiam, vt illud Claudiani, *Caligantesque profunda Iunonis thalamos*, ad infernas Proſerpinæ ſedes referri poteſt, reſte Parrhaſio. Ouidius pro connubio accæpit in Heroidibus, *Neſcio quem thalamis præpoſuiſſe ſuis*. Quippe coniugale cubiculum eſt thalamus, in quo vir & mulier γαμῶσι, hoc eſt prolem ſuſcipiunt & germinãt. Sed & virginum ſedes appellat thalamos in Metamorphoſ. idem Ouidius, *Pars ſecreta domus ebore & teſtudine cultos Tres habuit thalamos, quorum tu Pandroſe dextrum, Aglauros læuum, medium poſſederat Herſe*.

Tunc Pallas. Regina vndarum, atque æquoris alti
Numen ab æthereo proles Iouis, huc ego cælo
Deuenio ſupplex, nimborum expoſcere vires.
Rex etenim victor fauſtis Leonorius armis
Cuncta quatit, raptoque mihi iam gaudet honore.
Credo etenim, ſi alias Venedi per littoris vndam
Direxiſtis iter, veſtras pulſauerit aures
Infandum hoc bellum, diræque exordia pugnæ,
Omnia tentaui, nec ſic impune dolorem
Ille meum hauriret, & temneret arma Deorum.
Sed miſſa hæc facio, veteres namque obruit iras
Cura recens: furit Auſtriades, inſtatque Boemis
(Qui ducunt cari genus alto a ſanguine Othonis)
Impius, & miſeros infanda ſtrage fatigat.
Vnde iter huc cælo diuertimus, & tua ſolum
Dori mihi ſeruata fides, modo tu Dea Ponti
Adſis, & præſtes tanta ad molimina vires.
Quare age Diua precor, collectas vndique nubes,
Quas ego compellam veſtrum deſcendere in æquor
Imbue aquis, tantum ne vmartia Cæſaris haſta
Sæuiat, & duro contundat Marte Boemos,
Deſcendant pluuiæ, & tonitru cælum omne reclamet,
Cogaturque ferox media decedere pugna.
Dixerat: at contra Doris ſic alma locuta eſt,
Quodcunque eſt pelagi proles miranda Tonantis,
Quot capiunt hæc littora aquas, ad nubila transfer
Annuo, nec mi vnquam tua dicta refellere fas eſt.
Hoc regnum commune tibi, & debere fatemur,
Quæ prius in noſtrum direſti lintea regnum,
Atque per inſolitum Pagaſis mirantibus æquor,
Numine cum ratis acta tuo eſt, & fortis Iaſon
Retulit AEmonia pellem Creteida puppe.
Iamque maris noſcuntur opes, nautaſque pauentes
Numina damnamus votis cum ſupplice dextra
Fluctibus in medijs, & tempeſtate vocamur.
Quare promeritis, neque enim penſabimus illa,
Exequar hæc, & me nihil experiere negantem.
His ſpumans dictis aurum libauit, & olli
Grandia Menapij porrexit pocula zyti.

Deuenio ſupplex] Color ſumptus ex primo Maronis de Iunooe & Æolo. *Rex Leonorius*] Maximilianus Leonoræ filius. *Cari Othonis*] Orhocarum Regem intelligit, de quo lib. 1 ſic dixit, *Cecropiæ quondam Rex, eſt ita fama, Mineruæ Carus Otho templum erexit*. Hic fuit a Rodolpho, vt diximus, interfectus. *Proles miranda*] Ex vertice præter vſum oata. *Quę prius in noſtrum direſti lintea regnum*] Quooiam Duce Minerua Minyæ, id eſt, Argonautę ex Pagaſa ſoluerunt in Colchos. *Direſti*] Pro direxiſti, eſt ſyncope poetica. *Lintea*] Vela, partem pro toto, octiſſima figura. *Per inſolitum æquor*] Sequitur Pliniũ, Ouidium, Statium, & Val. Flaccũ, qui tradunt prima freta peruia Iaſoni. Autorũ diuerſas ſuper nauticæ artis inuentiooe ſententias Parrhaſius, cui ſecula noſtra plurimum debent, recitat in principio lib. primi de Raptu Proſerpinę apud Claudianum. *Pagaſis*] Pagaſeus ſinus vrbẽ Pagaſam amplectitur, autor eſt Mela in deſcriptiooe Macedoniæ: inde Minyæ Colchida petẽtes Argonauęm ſoluiſſe memoratur. De Argonaui fabricata, & vt oram ſoluerint Minyę, lege Val. Flaccum libro 1. *Numine cum ratis acta tuo eſt*] Argonautis enim Iaſoni, Herculi, Orpheo, & aliis Pallas & Iuoo fuere auxilio. *Ratis*] Quidam aiunt Iaſonem non tantum vna rate Colchorum regionem penetraſſe, ſed claſſe optime inſtructa. Ratem hanc per operis initia Flaccus vocat fatidicam: non quod in cœlum relata ſit, vt aliqui ſuſpicaotur, ſed quod Sophocles quercum, ſeu ſagum polygloſſon appellauit, ex hac materia cooſtructam Argonauis carinam, quæ dubiis in rebus Minyas admoneret, vt ait Parrhaſius, exponens hunc Valerij locum commentario primo in Raptum Proſerpinæ.

Pellem Creteida] Aureum vellus, cuius fabula notiſſima eſt. *Et tempeſtate vocamur*] Lucretius, *Multoq; in rebus acerbis Acrius aduertunt animos ad relligionem*. Nam vt Plinius eleganter protulit, Præcipue eſt tunc votorum locus cum ſpei nihil eſt. *Zyti*] Ceruiſiæ.

Numina ſi cæli nos tanquam ſpreta iacemus?
Arbitrioque ſuo victrix facit omnia Pallas?
Quin etiam (ſcelus infandum) tete ipſa, tuoſque
Aſpexi radios, humentia pellere ab imo
Viſcere terrarum, nigraſque attollere nubes.
Scilicet vt voti compos Tritonia virgo
Fiat, & abiectam videas Germane ſororem.
Quare age, rumpe moram, cum craſtina fulſerit Eos
Diſcute nigrantes nubes, iubar effer in auras
Non hoſtile velut radij prius, agmine facto
Cum venti, & denſus turbauit lumina puluis,
Ipſa ego in aeream ſedem, magnaq. volabo
Iunonis ſolium, atq. iras mulcebo furentes.
Dixerat: At Phœbus roſeo de vertice fundens
Splendorem ingentem, dicto annuit: inde ſorori
Taurominitani libauit pocula Bacchi.
Tertia iam vigil obſcuræ cuſtodia noctis
Transierat, madidaq. iacebat miles in herba,
Ecce autem triſtis pernicibus aduolat alis
Fama, canens paſſim miſerandi dira Roberti
Funera: tunc concuſſi animi, mileſq. Boemus
Neſcit ſtare loco, trepidaſq. fugam ne capeſſat,
Incertus, tantiue ineat diſcrimina belli.

cæteri. Autores ſunt, in Taprobano nec Septentriones, nec Vergilias aſpici: Lunam quoque non niſi ab octaua in ſextamdecimam ſupra terras videri. Obſeruāt dies lunares ruſtici: quos tamen incertum eſt, an a naturæ cauſſis, an vulgi magis credulitate proficiſcantur. Haſce obſeruationes Heſiodi exemplo apud Maronem lege libro Georgicorum 1. & in Ruſtico Politiani. *Erroreſque vagos*] Alluſum ad illud Maronis, *Errantem Lunam, Soliſque labores.* *Alta ſilentia*] Interlunium, ſeu coitum Lunæ Seruius intelligit. Verū ex Politiano id latiuſcule expoſitum eſt ſupra. *Menſtrua tempora*] Quia Luna ſingulis menſibus ſuos peragit curſus. Catullus, *Tu curſu Dea menſtruo metiens iter annuum.* Vnde & a Lucretio, cæteriſque poetis, Luna mēſtrua appellatur. Apparet autem pluſquam viginti ſeptem dies, bis in coitu immoratur: quamquam accidere poteſt, vt vtrumque ſydus eodem die videri poſſit, vt tradit Plinius, & recentiores. Item menſtrua, profluuia muliebria vocāt, quæ & menſes appellantur: quoniam a Luna proueniunt. Fœmina quæ menſtrua fert, menſtruata. Mēſtruum durat in pluribus mulieribus, vt plurimum quadraginta quinque annis, & in quibuſdam vſque ad quinquaginta: & tunc deſinunt muliebria, & ceſſat potentia generandi: In viris autem pluribus efficax eſt ſemen vſque ad ſexaginta annos, & in quibuſdam paucis vſque ad ſeptuaginta, & tunc deſinit in viris potentia generandi. *Et adhuc incognita terris*] Pomponius in principio tertij poſt multa quæ diſputat, Neque adhuc ſatis cognitum eſt, inquit, anhelitu ne ſuo id mundus efficiat, retractamque cum ſpiritu regerat vndam vndique. Si, vt doctioribus placet, vnum animal eſt: an ſint depreſſi aliqui ſpecus quo reciproca maria reſidant, atque inde in ſe rurſus exuberātia attollant: an Luna cauſſa tantis meatibus præbeat, ad ortus certe eius occaſuſque variantur: neque eodem aſſidue tempore, ſed vt illa ſurgit ac demergitur, ita recedere atq; aduentare comperimus. *Maris vnda Britanni*] Plinio autore Pytheas Maſſilienſis octogenis cubitis ſupra Britanniam intumeſcere æſtus prodidit. Strabo, item Cæſar in commentariis pluta de mari Britannico. Maris quoque Britannici, Cicero libro naturæ Diuinæ tertio meminit, vbi naturæ potentiam, conſtantiamque extollens, Cottam ſic loquentem fecit, Quid Calcydico Eurypo in motu identidem reciprocando putas fieri poſſe conſtantius? quid freto Sicilienſi? quid Oceani feruore illis in locis, *Europam, Libyamque rapax vbi diuidit vnda?* Quid æſtus maritimi, vel Hiſpanienſes, vel Britannici, eorumque certis temporibus vel acceſſus, vel receſſus ſine Deo fieri nō poſſunt? *Haliacmon*] Fluminis huius meminit Heſiodus. *Olorinuſque Cayſter*] Fluuius eſt Mæoniæ, teſte Plinio, item Dionyſio iuxta Mæandrum: quem Poeta Olorinum vocat, quia cycnis abundat, qui olores latine dicuntur, vt Maro quoque teſtatur lib. Georgicorum primo. *Quin etiam ſcelus infandum*] Phyſicam tangit rationem. nam mane oriente Sole terreſtres humores radiorum attraxione exhalant, nebulæque huiuſmodi in altum aſcendentes, in nubes conuertūtur. Legas ergo, humentia pellere ab imo viſcere terrarum, non viſcera. Et humentia, expone, terreſtres humores. *Diſcute nigrantes nubes*] Et hæc eſt ratio phyſica. Solis enim calore inualeſcente, collectas nubes, nebulaſque diſſipat. *Non hoſtile velut*] Diximus Cæſarianos milites aduerſos habuiſſe ſolem, puluerem, & ventum. *Taurominitani*] Id eſt, Siculi.

Interea Oceano lucem detexit ab alto
Phœbus, & ardenti luſtrabat lampade terras,
Collectaſq. polo nubes, & Palladis iras
Reppulit, & calidis diſrupit nubila flammis.
Non aliter Zephyro gelidus ſpirante Niphates
Amittit duraſque niues, concretaq. ſummo
Vertice, fœtifero pereunt ſua frigora vento.
Tunc Cæſar cupiens ad pugnam animare maniplos,
Sic ait, Alma dies, & lux clariſſima cælo
Diſcuſſit nubes, Proceres, dilataq. fato

Palladis iras] Id eſt nubes, quæ ira Palladis collectæ fuerant.

Concreta frigora] Hoc eſt gelu,

Bellareor, preciumq́ more Diis auguror ipſis
Conceſſum auſpicibus, quare date tela per hoſtes,
Ferte faces, curruſq́ atra comburite flamma.
Dixit, & armatas agit in certamina turmas.
Et iam Sol medium Phœbus luſtrabat olympum,
Cum Martis ſonuere tubæ, ſignumq́ dedere
Militiæ: tonat omnis ager, calcata tremiſcit
Tellus, pulvereæ tolluntur in æthere nubes.
Hinc acies, atque hinc acies armata, cruentam
Aggreditur pugnam, pubem conſcendere currus
Auſtriadam: nam velle mori, vel vincere dignum eſt.
Boiemos contra, ſeptarum more ferarum
Venantum turba, tela inter & arma ruenteis
Aſpiceres, duri qui alacres in vulnera ferri
Prorumpunt clypeis protecti corpora longis.
Fortior ante alios ſquallenti caſſide, & auro
Inſignis Cæſar, flagrantem lampada torſit
Ad vallum, & medios acer defertur in hoſtes.
Pone ruit Tauriſca cohors, & fortis Alanus,
Ambidrauiq́ truces, Anaſinaq́ in arma iuuentus,
Et quos Claudonium gelido deuexit ab Iſtro.
At Brunſuichides iuxta duo tela coruſcans
Dentibus infrendit, perq́ horridus arma repulſis
Ingruit aggeribus, pugnaq́ accenditur ira.
Sternitur infelix Bython, triſtiſq́ Machareus,
OEnomauſq́ ferox, & cæſo poplite Lydas
Obruitur, roſeamq́ animam deſpondit auerno.
Fit cædes paſſim, Phenor Lyciam, Euphytus illum
Hunc Phorbas necat, & medijs in milibus acri
Cornipede inuectus, raptuſque furore per hoſtem
Terrificos ciet ore ſonos, velut aſpera campo
Bella mouens, magnis replet mugitibus agros,
Scintillatq́ oculos, ſæuitq́ in cornua taurus.
Vociferans contra Albertus, detraxit eburna
Vulnificum vagina enſem, dein proruit, & qua
Parte minus vaſtos lorica armauerat artus
Vulnerat: ille grauis cadit inſanabilis ictu,
Et fugit expirans oculis errantibus aſtra.
Non aliter quam ſi in ſtabulis lupus armentorum
Sæuiat, occurrit præduro robore paſtor
Carnus, & ingenti rabie defertur in hoſtem,
Vibrans tela manu, ſemifractoq́ cerebro:
Ille ruens procumbit humi, rictuq́ laceſſit
Terram, & ſpumanti victorem exterritat ore.
Parte alia flagrans deſæuit Zornius heros
Protectus dura tortos compagine crines,
Intrepiduſq́ ſubit pugnam, perq́ obuia tela,
Perque hoſtes fertur, tantoque ferociter vrget
Certandi, quanto violentior ira furorque
Gliſcit, deſæuitque animis Mauortius ardor.
Non tot Caucaſeas cum frigida tempora ſyluas
Deſtituunt, auibuſque negat ſua pabula Memphis
In Styriam præpes denſas agit Ardea turmas,
Quot volitant vmbræ circum, quot corpora terræ
Fuſa iacent, dictu mirabile, ſanguine colles

Clypeis longis] Immo longiſſimis vſos clypeis Boemos fuiſſe in eo prælio commonefacit me Peutingerus noſter, qui domi ſuæ duo habebat. Vtebantur autem Boemi non ſolum ad tegenda corpora, ſed etiam ad faciendum in caſtris vallum, quæ curribus intermiſcebant. Clypeum neutro genere proferendum præcipit Caper. Titus præterea Liuius identidem clypea dicit. Trebellius, Clypeus, inquit, aureus, vel, vt grammatici loquuntur, clypeum. *Fortis Alanus*] Dionyſius dicit, *Martia pectora Alani.* Hos Irenicus noſter e Scandia emerſiſſe ſcribit: mox ſeſe diuiſiſſe, parte vna in Aſiam concedente: quos Ptolemæus ad Hyperboreos poſuit, nunc Tartari dicti, vt ait Syluius. Reliqua parte Vandalorum & Burgundionum auxilio, Francos e ſedibus expellente, vt latius Irenicus refert. Ptolemæus illos Scythis aſſcribit. Marcellinus & Ioſephus Dionyſium ſecuti, intra Mæotidem eos concluſerunt. Capitolinus in Vita Antonini Pij Dacis Alanos aſſcripſit. Albertus cap. 17 primi Saxoniæ refellit Gallici ſcriptoris commentum, de Alani nominis origine. Propius vero accedunt, qui cum Iornande Alanos e Gothis deriuant, quorum origo vere Germanica eſt, vt diximus. Procopius quoq; teſtatur Alanos fuiſſe locutos Gothice. Ad hoc ipſum Luciani teſtimoniũ Irenicus profert cap. 35 primi. Dicti autem ſunt Alani a monte Sarmatiæ, autore Stephano. Manifeſte labitur Sabellicus, vbi tradit Alanos hodie Alamanos nuncupari. *Ambidraui*] Populi accolæ Draui fluminis, de quo libro 4, & plura Albertus noſter, & Arrianus libr. primo geſtorum Alexandrinorum.

Deſtituunt] Ex bono exemplari ſic legendum magis probo, quam, inuadunt. Nam peracta apud nos hyeme, peregrinæ aues ad nos reuertuntur, vt incipiente ad loca magis aprica euolent, vt eſt India, Ægyptus.

Humecti *In Sty-*

Humecti fumant calido, riuique cruoris
Mœnia Regini, atq; Iſtrum infecere tepentes.
Vndique ſæuitum in cædem: iamque obice fracto,
Irrumpitque aditum, victorque it in agmine Cæſar.
At Sais anguitenens, iactantem, & cuncta mouētem
Deſpicit ex alto, ſæuumq; haſtile coruſcans,
Sic ait, En nobis arrepta potentia belli,
Viuimus indigni cælo, vetitumq; per arma
Ire mihi, vſque adeo toleranda iniuria Diuum?
Sic effata, ferox violentius igne Tonantis
Telum horrendum ingens ſummo detorſit ab æthra.
Quales cum cælo fiunt portenta, videntur
Per ſudum volitare faces, tractuſque cadentis
Lampados, & lapſa cum cernitur orbita flammæ.
Tale manu Diuæ monſtrum deſcendit, & illo
Contremuit terra, & nigri ſub tartara manes
Perculſi ſonitu, atque Alpes gemuere niuales,
Inuadit timor attonitos, paulumq; diremptæ
Sunt vtrinque acies, & Martis abacta cupido.
At Rex (norat enim ſæuæ Tritonidis aſtus)
Vrget palantes atri inſtar fulminis alas.
Cedunt victori, montiſque per inuia cuncti
Vertunt terga fuga. Seruum pecus, inquit Agartes
Boiemum Princeps, quo vos fuga ducit inertes?
Hic firmate gradum, teloque occurrite telis,
Nec pudeat Phœbi victos occumbere campis.
Talia iactanti fauces tranſuerberat haſta
Auſtriadæ contorta manu: quo turba cadente
Exanimis ceſſit bello, proiectaque linquunt
Arma omnes, lucent diuulſis æquora criſtis
Telorum, & paſſim ingentes ſpectantur acerui,
Parmaque, clypeique graues, curruſque refracti,
Deſertiſque iacent vexilla minantia caſtris.

In Styriam] Ipſe quoque obſeruaui, aduentante æſtate ingentem Ardearum vim in Styriā aduolare. Præpetem autem dicit, quod eius augurio Ardea vrbs condita fuerit, vt refert Papinij interpres. Nam maiores aues vocari præpetes, quæ volatu ſuo dant augurium, nemo eſt qui ignorat.

At Sais anguitenens] Id eſt, Pallas, ita etiam a Propertio appellatur, a Sai vrbe Ægypti procul a mari clariſſima, vt ait Mela. In hac Mineruæ templum, & Pſamnitici regis ſepulchrum Straboni.

Per ſudum volitare faces] Hæc omnia ex prioribus patent.

LIBRI DECIMI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI VNDECIMI.

POſtquam omnes Boemi terga verterunt, captiui Ratiſponam mittuntur. Interim Phyaltes ex tanta ſuperſtes clade, Pragam Boemiæ metropolim ingreſſus, cædem nunciat: quæ ſimul ac a fœminis Pragenſ. audita eſt, ſuperatis Hercyniæ ſaltibus, furibundis ſimiles, ad corpora ſepelienda feruntur: ſed cum minime tutus acceſſus eſſet, oratores ad Cæſarem mittunt, a quo corporū ſepultura impetrata eſt. Sequuntur mulierum patheticæ ſuper corporibus orationes: quæ cum ſepulturæ mandauiſſent, Pragam redeunt. interea Iupiter violatam fidem vlciſci volens, nuncio Mercurio iubet, Cæſarem in Copſtaidas expeditionem parare. Itaque & auxilia deſcribuntur, & obſidio, pugnaque ingens, ac Zornij Comitis oratio: qua conſulit, propter difficultatem loci obſidionem remouendam, Cæſariſque reſponſio: qua magni Principis animus oſtenditur. Tandem coacti oppidani (Lango arbitro) ſe Cæſari dedunt, atque de Penznauro, & complicibus ſupplicium ſumptum eſt.

AVSTRIADOS LIBER VNDECIMVS.

Poſtquam omnes tenuere fugam, parſumq; cruentis
Cædibus, & multo maduerunt ſanguine campi, (cohortes,
Cæſar iam feſſas reuocans in caſtra
Captorum turbam ingentem, manibuſque reuinctum
Vulgus, Regini victor præmiſit ad arcem.

Dumq; ea molitur miſeranda cæde Phyaltes
Elapſus media, ſed grandi vulnere tardus
Ingreditur Pragam, & moribundus voce per vrbem
Incedens, bellumq; atrox, & dira recenſet
Funera, & inuiſis deſerta cadauera campis.
Vt vox fœmineas tam triſtis perculit aures,
Formoſas laniare genas, & tundere pectus,
Et conſternatam exanimes vlulare per vrbem
Incipiunt: hæc funeſta & mortalia damnat
Bella hominum, fatumq; vocat crudele mariti:
Hæc natos plorat, miſeroque orbata parente
Conqueritur, magniſque replent ſingultibus auras.
Par habitus cunctis, viduæque, orbæque ruebant
Pragides: Herculeaſque gemens Melithæa per vmbras
Dilectum Rhodomanta vocat: iam perſonat omnis
Lamentis regio: montes ah dura per altos
Diſcurrebat Agles, & connubialia ſacra
Terque, quaterq; vocat: mæſto ſtridore Boopis
Crudeli ferit ora manu, nec laſſa quietem
Vſquam agit: ac qualis compellitur acta per vmbram
Thyas Echioniam, vel cum cerealis Eleuſis
Pelluſtrat ſacras accenſa lampade ſyluas.
Has inter Paſithea gemens (miſerabile viſu)
Arua rapit paſſu, & Lunæ ſpelæa peragrans.
Quas non illa domos? quæ non magalia mæſto
Pulſauit gemitu? quo crebreſcente reſultat
Iſter, & infandæ Phœbi iuga conſcia cædis.
Vix ergo Hercyniam ſuperarant agmine ſyluam,
Tunc ſic ah nimium lachrymans, Paſithea profata eſt.

IN AVSTRIADOS LIB. XI SCHOLIA Iac. Spiegelij.

Poſtquam omnes] Scilicet Boemi. *Tenuere fugam*] Hoc eſt, terga verterũt, celeriter abierunt. Fuga enim authore Marcello & Porphyrione, velocitatem ſignificat. Homerus inducit Fugam Pauoris frigidi & Horroris ſociã. Heſiodus ait, Gorgonas terribiles habere crines & oculos, circa quam ſunt Timor & Fuga. Apud Maronem Hector vir fortiſs. Æneæ viro forti fugam perſuadere tentat his verbis, *Heu fuge nate dea.* Notum eſt, *Vir fugiens denuo pugnabit.* *Cruentis cædibus maduerunt*] Reſperſi ſunt. Madere proprie ſignificat ebrium eſſe, & conſequenter titubare. Tibullus, *Non feſta luce madere Eſt pudor, errantes & male ferre pedes.* Madulſam habet, priſcorum inoleuit adagio in ebrium. Sic lege, vt admonuimus in paruis annotamẽtis. Ridicula enim eſt omnino lectio prior, parſumque trecentis cædibus. *Arcem Regini*] Vrbem Ratiſponam.

Ingreditur Pragam] Boemiæ metropolim, quam præcedenti libro ex Ptolemæo Caſurgim appellauit.

Pragides] Matronæ Pragenſes.

Per Herculeas vmbras] Diximus ex Tacito Hercyniam ſyluam antiquitus Herculi ſacram fuiſſe. *Montes ah dura per altos*] Et hanc reſtituimus lectionem, pro *monteſque o dura per altos*, vt dolentis interiectio ſit.

Boopis] Fictum nomen a bouinis oculis. *Thyas*] Baccha, quaſi furens, a græco verbo θυίω, quod graſſor & furio & impetum facio, vt temulentorum mos eſt, ſignificat: & trahitur prima tam apud Latinos, quam apud Græcos, vt docet Neſtor contra Tortellium, dicentem, eandem eſſe originem dictionibus Thyas, Thyoneus, & Thyaſus: quum rectior ſit deductio duabus poſterioribus dictionibus a θύω, ſacrifico, ſeu rem diuinam facio. vnde eruditiores putant Thiaſus per i, non y, & Thioneus ſcribendum. Maro Didonis furorem ceu fœminæ amantis & deſperantis Bacchæ quoque comparauit his verbis, *Bacchatur qualis commotis excita ſacris Thyas.* *Per vmbram Echioniam*] Thebanam, ab Echione terrigena noto fabula Ouidij de Cadmo, dum Thebas conderet. Lego apud Nigrum Chthonium, Hyperenora, Pelorum, Vdæum & Echionem a dentium ſatu Spartos cognominatos: & Echionia generum Cadmi genuiſſe Penthea Orgiorum contemptorem. *Lunæ ſpelæa peragrans*] Luna Ptolemæo ſylua eſt contigua Hercyniæ Boemorum. *Phœbi iuga*] Nam vbi cædes facta eſt mons eſt, qui Solis mons appellatur. vnde ſequitur ſtatim, *Sacratumque nemus Phœbo.* Pugna autem non longe a Ratiſpona inter Hercyniam & Danubium commiſſa eſt.

En diri montes, Martiſque en impia tellus,
Sacratumq; nemus Phœbo, iamq; eminus omnes
(Vt cerno) clypei, galeæque, & fortia bello
Pectora, funeſtoſque iacent vexilla per agros.
Cuſtodes circum, via nullibi, clauditur ingens
Obſidione nemus, quid nos turba ægra per hoſtes
Ibimus, vt capta famulatum in caſtra trahamur?
Dij Superi talem a nobis auertite caſum.
Sic ait: at contra ſic talibus orſa Aracyntho,
Nuncia Ocypeti, ſimul & ſoror o mea Dori,
Prothia, Dachaniaque, Hellepogeaq; ſorores,
Pilſenis, & Trigles, & Spibrania, & Haberine,
Pythoque, Eulimeneque, Agleque, & Melithæa,
Ite, atq; Auſtriadæ pectus mulcete precando,
Det veniam victis, nec non repetita cremari
Corpora permittat, tumuloq; exuſta reponi,
Nec vos magnanimi fallet clementia Regis.
Namque olim audiui, Morinos per littora bellum
Mouiſſe Oceani, Brugentinaſq; cohortes
Impia Geſſoracomolitas prælia campo,
Auſtriadem contra, pacem, veniamq; precantes,
Impetraſſe aiunt victos, & Cæſaris acrem
Demulſiſſe iram. Breuiter ſic talia fante
Decretum eſt peragi. curſu tum nuncia turba
Prætereunt ventos, fuſis per eburnea colla
Crinibus, atq; altum ſuras ſtringente cothurno.

Nos turba ægra] Nos fœminæ imbelles. Turba proprie multitudinem popularem, vel popularem contentionem ſignificat, ſeu diſſidentiam: cuius diminutiuum eſt turbella.

Famulatum in caſtra trahamur] Si ad noſtri ſeculi mores referendum eſt, pulchre turpem vſum honeſto vocabulo deſignauit: quod ſatis ſequens verſus indicare videtur. Non enim, vt puto, ad priſcorum morem reſpexit, quo qui capiebantur ſerui fiebant, forte licet admodum dura. Nam, vt diuus adnotauit Auguſtinus, origo vocabuli ſeruorum inde creditur ducta, quod ij, qui iure belli poſſent occidi, a victoribus conſeruabantur, ſerui fiebant, a ſeruando appellati. Lege titulum quintum primi. ff. & titulum de ædilitio edicto. qua parte de ſeruis vendundis cautum eſt. Cum vno naturali nomine (vt inquit Vlpianus, l. quarta tit. prim. ff. primi) omnes homines appellarentur iure gentium, tria genera eſſe cœperunt hominum: liberi, & his contrarium ſerui, & tertiũ genus liberti, id eſt hi qui deſierunt eſſe ſerui. Vnde L. Florus de Seruis loquens, ait eos eſſe infimę ſortis homines. *Nuncia Ocypeti*] Græca obſeruatione hic diphthongum corripuit. vt Maro, *Inſula Ionio in magno*. Plæraq; autem fœminarũ nomina ſumpta ſunt a nominibus vrbium Boemiæ. *Auſtriadæ pectus mulcete precando*] Quantum preces & apud Deum, & apud homines valeant, vt noſtra taceamus, vel abunde admonent exempla gentium. Ouidius multis in locis aperte oſtendit, quantum pepererint exitiũ preces contemptæ. Homerus docet Deos exorabiles eſſe quos læſimus, ſi preces, ſacrificia, votaq;, & libamina offerantur. *Clementia*] Lenitas mentis. Eſt enim clementia temperantia animi in poteſtate vlciſcendi: vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorẽ in conſtituendis pœnis: vel eſt inclinitio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Eſt autem hæc crudelitati omnino contraria: cum crudelitas nihil aliud ſit, quã atrocitas animi in exigẽdis pœnis. nullam ex omnib. virtutibus magis conuenire ſcimus quam clemẽtiam, cum ſit nulla humanior. Hæc in quamcunq; domum peruenerit, eam felicem, tranquillamque præſtabit. ſed in regia quo rarior, eo mirabilior. Nihil eſt laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia. Tanta, tamq; excellens hæc virtus eſt, *vt cum vincamur in omni Munere, ſola Deos æquat clementia nobis*. vt ſuperius indicauimus. *Brugentinas*] Brugenſes. *Auſtriadem contra*] Ad ſuperiora referas, *molitas*] Scilicet contra Auſtriadem. *Impetraſſe aiunt victos*] Qua de re lege Cimbriaci Encomiaſticum quartum, ad cuius finem in hæc verba Maximilianus Brugenſibus veniam precantibus reſpondet, *Soleo, quæ plurima poſſem In vos ferre viri, lachrymas, nec deprecor iſtas, Nec gemitus ſperno, nec tum pia verba precantum. Fortunæ inuidiã agnoſco, ne flere: libenter Hanc vobis veniã damus, & miſereſcimus vltra Quam deceat, ſi veſtra velim non verba, ſed ipſa Facta ſequi, meritaq; repoſcere crimine pœnas. Sed vos excuſent fletus, ſi fraude doletis Semota, ac vere ſcelerum vos pœnitet omnes: Quod ſi per fraudes, ſi me per falſa mouetis Gaudia, poſt magni præſentia Cæſaris arma, Vltorẽ ſperate Deum: mihi cedere regnis, Et vita, quando volet hac fortuna placebit. Sic breuiter fatus, manibus leuat ipſe iacentes, Ac lætis iubet eſſe animis, & parcere fletu.*

Iamq; propinquabant Iſtro, tunc maxima coram
Ocypetis ſic fata nurum. iam fluminis alti
Venimus ad ripas, vaſtus ferit humida fluctus
Littora, & exeſis feruent vada cautibus ima:
Nec quiſquam apparet tereti mortalis in alno,
Atq; iter obſtruitur nobis obſtantibus vndis.
Quin agedum, mecum hos æſtus enate ſorores
Spumanteſq; vdis manibus propellite fluctus.

Iam fluminis alti Venimus ad ripas] Hic quęretur fortaſſe, quare per pontem, qui Ratiſponæ lapideus eſt, non tranſierint? Puto idcirco, & artificioſe a Poeta, vt, ſcilicet eas furentes pene & inſanas introduceret, fictum eſſe.

Nec quiſquam apparet tereti mortalis in alno] Ex bono codice hunc verſum reſtituimus, cũ prius non ſatis ex-

Sic (vt auo quondam accepi Pallantide Cyrno)
Romulidæ nauere nurus, cum Porſena bello
Martia concuteret trepidantis mœnia Romæ.
Nam lapſa e medio rupit fera vincla Tyranni
Et Tuſcum virgo tranſnauit Clælia flumen.

acte legeretur, *Nec quiſquam rapida apparet mortalis in vnda.* Intelligit autem rates, quæ ex teretibus trabibus compinguntur, quarum vſus eſt frequentior in Danubio. *Pallantide Cyrno*] Pallaotis filio. *Cum Porſena bello*] Porſenna Rex Ethruſcorum, pulſis ex vrbe Regibus, ingentibus copiis Romam inuaſit, Tarquinios manu reducturus. Hunc tamen quamuis & armis & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo ipſis vrbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: nouiſſime etiam tanta admiratione perculit, vt ſuperior vltro cum pene victis amicitiæ fœdera feriret. autor L. Florus. Scribunt hāc rem latius Liuius lib. 2. Plinius de viris illuſtribus. Eutropius in primo. Diuus Auguſtious lib. Ciuitatis Dei 2. Memioit Maro libro Æneidos octauo. Sillius in decimo. *Nam lapſa e medio*] Habes hiſtoriam haoc a Val. Maximo cap. 2 tertij. Plinio de viris illuſtrib. Plutarcho de laudib. mulierum, Marone octauo Æneidos, copioſius a Sillio verſus finem decimi, & a Camerte in Annotationib. Claudiani de laudibus Sereoæ vxoris Stiliconis. *Martia mœnia*] Tacite alludit ad Ancum Martium, ad quem vſque Regem ſine muris vrbs fuit. Nam ad tutelam nouæ vrbis ſufficere vallū videbatur. autor Florus in principio. Ancus præterea Auentinum montem & Ianiculum vrbi addidit, autor Euſebius libro temporum. Vel *martia mœnia* dixit, vt *Martia Roma* dicitur. Mœnia autem dicuntur a mœniendo. Idem priſcis mœnire quod munire. *Clælia*] Plutarchus, alij Cœliam appellant, ſi ſincera eſt lectio. Erant antem vna ex obſidibus Regi data. Docet Plutarchus cap. 4. Parale, quot & quales fuerint obſides Porſennæ dati, & quæ fuerint conditiones pacis. *Tuſcum flumen*] Tiberinum. Iuuenalis, *& quæ Imperij fine Tiberinum virgo natauit.* Claudianus loco ſupra citato, *Rediensq. per vndas Clælia Tibrinas.* Seruius tradit Tiberim in ſacris Tiberinum dici. Primum illi nomen Albulę fuit, ab aquarum colore. deinde a Rege Tuſcorum Tibris dictus, vt Maro innuit cum dicit, *Aſperque immani corpore Tibris, A quo poſt Itali fluuium cognomine Tibrim Diximus, amiſit verum vetus Albula nomen.* & Ouidius in Faſtis,

Albula, quem Tiberim merſus Tiberinus in vndis
Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.

Sic ait, & ſuras altum ſuccincta nitentes,
Prima ſecat fluctus, ſummoq. in gurgite pendet.
Pone ruunt aliæ: velut inter nubila clamans
Grus volat, atq. ducis ſequitur ſublata laborem.
Ah nimium infelix Pytho, dum littora quærit,
Pondere fœcundæ prolis quod geſſerat aluo,
Obruitur, fruſtraq. vocat ſub flumine Diuos.
Vtque datum curuæ reliquis appellere ripæ,
Regini tendunt turritæ ad mœnia curſu
Præcipiti, atque altas inuiſunt Cæſaris ædes.
Mirantur cuncti, & ſciſſis (miſerabile) peplis
Fœmineæ cauſſam veniendi exquirere turbæ
Inſtabant: illæ Auſtriadem clamore vocantes,
Auſtriadæ ſacro longe atria nomine replent.
Tunc ſimul Ocypeti coram data copia fandi,
Procidit ante pedes, lachrymansq. hæc incipit ore,
Sancta Deum ſoboles, & clementiſſime Regum
Auſtriadum, longe qui facta excellis auorum,
Ex mæſto petimus cœtu tua limina Cæſar,
Prægeidum, quas traxit amor, pietaſque ſuorum
Per ſyluas, per ſaxa, & mille pericula rerum
Orantes, miſeris natorum corpora redde
(Si qua tuos vnquam tetigit clementia ſenſus)
Matribus ad tumulum, gelidos ſine coniugis artus
Amplecti vxores, animaſq. exoluere terris,
Errant quæ circum littus, poſcuntq. quietem,
Turbidaq. ante oculos harum verſatur imago:
Per patris cineres, ſpemque alta ad regna nepotis
Surgentem Caroli da, non indigna precamur,
Corpora, nec fieri prædam permitte ferarum.
Exanguis turba, lethales quiſque per agros
Contabeſcit humi, niſi cœlum nemo habet vrnam.

Sancta Deum ſoboles] Ad illud reſpexit, quod io fine Noni dixit, *Ecce autem aſtrifera, qua tollitur altior axis Sede, choro deſcendit auum, in a maxima proles Alberte.* Oratio poſita eſt in demooſtratiuo geoere, & in perſuaſione tota. A principio captat beneuolentiam a perſona Cæſaris: deiode a fœminarum in ſuos pietate: tertio a religione, vtitur probationibus per paradigma, obiicienda diluit.

Traxit amor] Signate quidem. Nam amor & odium ſunt principes omnium affectuū & operum. Amorem in vniuerſum cum dicimus, intelligimus deſiderium eius, quod aut bonum eſt: aut bonum quamquam noo eſt, nihilominus apparet. Quapropter ex diuerſitate rerum quas appeti-

Quid

Quid vetitum? Scythiæ, Thracumq́ niualibus oris
(Sit quamuis crudele genus, genſque aſpera cultu)
Cæſorum in bello fumantia buſta videntur,
Vltimaque hoſtilis conceditur hora ſepulchri.

petimus, diuerſi amores enaſcuntur. Quamquam Origenes vnum dumtaxat amorem viſus eſt in Canticorum commentariis ponere, qui ex re videlicet, amata naturam ſumat & nomen. Ita enim ille, diuo Hieronymo interprete, vnus de animæ moribus amor eſt, quo bene vtimur ad amandum, ſi ſapientiam amemus & veritatem: quando vero amor noſter in peiora conuertitur, amamus carnem & ſanguinem. De amore plura in Sympoſio Plato. *Pietaſque ſuorum*] Pietas eſt virtus, inquit Cicero, per quam Diis immortalibus, ſanguine coniunctis, & patriæ beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Lactantius noſter libro tertio, breuiter nihil aliud eſſe pietatem, quam iuſtitiam definit. Idem libro quinto, Pietas, ait, nihil aliud eſt, quam Dei notio ac religioſus cultus, ſicut Triſmegiſthus veriſſime definiuit. Euſebius lib. Præparationis euangelicæ octauo ex Ioſephi ſententia ſcribit, pietatem non eſſe virtutis partem, ſed virtutes omnes alias pietatis eſſe partes. Alicubi legimus, omnia in gloriam Dei, & commodum proximi tam facere, quam pati, ſummam in Deum, & homines eſſe pietatem. Porro quod ad hunc facit locum, & ſuperius a nobis, ſi bene memini, relatum eſt, qui exequias pompamque mortuis debitam impertiuntur, maxime pij habentur. Theſeus pietatis præconium meruit, quod Creontem Thebanum Regem Argiuis ſepulturam denegantem trucidauit: quam breuiter hiſtoriam Sidonius Apollinaris ita loquens innuit, *Prohibentem buſta Creontem Atticus Ægides rupit Marathonide quercu*. Fuſius Papinius. *Errant quæ circum littus*] Iuxta veterum ſuperſtitionem, qui arbitrabantur exutas a corpore animas ante exoluta iuſta non concedere in elyſium. *Spem*] Neque vanam certe. *Niſi cælum*] Quo tegitur, Lucano autore, qui non habet vrnam. *Vrnam*] Sepulchrum, tumbam. Proprie tamen eſt vas aquarium notum. *Fumantia buſta*] Mortuorum corpora pro regionum conſuetudine aut cremabantur, aut humabantur, vt apud Plinium legimus. Prior tamen fuit ſepeliendi cadauera conſuetudo, quam crematio ſecuta eſt: quod teſtatur Lucretius ad finem operis ſui. Ordo autem cremandi cadauera hic obſeruabatur ab ethnicis, quem Poeta inferius promiſcue refert. Pyram ſtruebant ante quam cupreſſi ſtatuebantur: cauſſa eſt, quod hæc arbor exſa non repullulat. Hæc, ſi funus militari viro fiebat, fulgentibus decorabatur armis. dein aqua calida afferebatur, qua corpus lauabatur: poſtea vngebatur. tunc exorto gemitu, eius membra puluinari reponebantur: inſuper purpurea ſtragula conijciebantur. Pars aſtantium capulum ſubibant, & auerſi ſubiiciebant faces. Congerebantur mox thura, & odoramenta, vaſa plena oleo in ignem mittebantur, tanquam ſacrificaretur inferis. Cum igne in cinerem cadauer redactum eſſet, flammaque quieuerat, cineres vino lauabantur: ſacerdos oſſa colligebat, & in oſſuarium, hoc eſt, repoſitorium oſſium referebat. Idem funeris ſocios aqua pura purgabat ramuſculo oleagino prompta, dicebatque, Ilicet, hoc eſt, ire licet. Itidem vale dicebatur poſt tumuli peracta ſolennia. *Hoſtilis ſepulchri*] Tanta eſt hominibus inſita ſepulchri cura. Etiam ſi Maro dicat, iacturam ſepulchri eſſe facilem. Sepulchrum ait Seruius, quaſi ſeorſum a pulchro. Donatus, quod ſine re pulchra ſit. Appellatione autem eius omnis ſepulturæ locus continetur.

Non tecum vt quondam pugnauit Iazigis ardor,
Pannonicamque acri turbauit Marte Vianam,
Non, inquam, monſtra, aut ſæua de tigride nati,
Non Lapythum turba, & diuulſas Monychus alnos
Miratus torquere Pholum, & cratere minantem,
Sed Boiis creti Cæſar, qui cis vada Rheni
Hercyniæ in medio poſuere cubilia ſyluæ.
Gens armis, atauiſq́ potens, vnde eſt genus alto
Principio exortum, quod nunc gemit ægra Cæſurgis.
Atq́ vtinam imbelles forſan fera claſſica Martis
Fugiſſent pauidi præformidanda mariti.
Sæuire vlterius defuncta in corpora tantum
Dedecet Imperium, triſtes mors obruat æſtus
Irarum, deturq́ æterna exanguibus vrna.

Pannonicam Vianam] Auſtriacam Viennam. Eſt enim ſuperioris Panoniæ metropolis clariſſima, cuius laudes Sillius non tacuit. *Non monſtra*] De monſtris & cauſſis eorum lege noſtrum Albertum in lib. de Animalibus, & Auguſtinum lib. Ciuitatis Dei decimo ſexto. Quæ præter naturam fiunt monſtra dicuntur. vt pedibus ingrediens anguis, aut cum quatuor alis volucris, aut cum bruti capite natus infans, vel ſi iecur in coquendo diſtabuit. A monendo factum nomen, vt Ælio Stiloni placet, quaſi moneſtrum, quod monſtret futurum, & moneat Deorum voluntatem. Conſentit Aſinius Capito, Pompeiuſque. Cur antem monſtra non viuant, cauſſam refert Alexander Aphrod. in Problematis. *Sæua de tigride nati*] Specie adagiali profertur. *Non Lapythum turba*] Originem horum ſuperius proſecuti ſumus. *Et cratere minantem*] Alluſum ad cadum vini præſtantiſſimi, quod Herculi hoſpiti Pholus deprompſit, vt diximus. *Sed Boiis creti*] A boiis Boiemos deriuatos dicit, vt ſuperius quoque, & nos authorem indicauimus. *Ægra Cæſurgis*] Mœſta Braga. *Atque vtinam imbelles*] Scilicet fuiſſent. Laudat ſuos a fortitudine, & latenter captat beneuolentiam a Cæſare. Nam lætis auribus audimus, cum dicimur fortes viciſſe.

Finierat, cui contra orſus ſic talia Cæſar
Permotus lachrymis, Neque (ait) ſolamine tempus

Hoc eget, occubuere viri, quæ gloria maior
Supremam egregiis vitam quam claudere factis?
Quos potui iuui, poſt belli incendia cunctis
Ad patriam remeare datum, miſereſcimus vltro.
Iam veſtrum, quos nunc tanta eſt ſi cura cremandi,
Corporaq; in tumulis componere aduſta ſupremis
Ite pium genus, atq; animas diſſoluite curis
Extremo affatu, & lachrymis decorate ſepultos.
Dixerat. Illa oculos tollens ad ſydera, ita inquit:
Iuppiter omnipotens, Regum cui ſumma poteſtas,
Et tu quem intueor luſtrans opera omnia Phœbe,
(Namque, vt es, antiqui credebant te quoque numen)
Audite hæc fantem, tanto pro munere grates
Reddite vos: neq; enim exiguam de Cæſare clemens
Poſcit opem, officium, paruoque rependier eſt fas.
Dij dent magna tibi, Cetiumq; vehare per altum
Victor, & Euganeo frænantia vincula ponto
Conijcias, votiſque Deus poſt fata vocere.
Sic ait, inde omnes redeunt reſponſa ferentes.

Ad patriam remeare datum] Hoc eſt, conceſſum a me. Mira fuit Cæſaris & clementia & liberalitas. Omnes enim quicunque ex ea pugna ſuperſtites fuerunt, incolumes, elargito etiam viatico, abire permiſit.

Ite pium genus] Vel ad ſexus naturā referri poteſt: vel ad officium præſens, quod magis placet. Oſtendimus enim paulo ante, maxime pios eos habitos, qui mortuorum ſepulturam curaſſent. *Diſſoluite curis*] Hoc reſpicit, quod dixerat ſupra, more priſcorum, *His animas exoluere terris Errant quæ circum littus, &c.* *Extremo affatu*] Scilicet vale, vt notum eſt, & iam declarauimus. *Regum cui ſumma poteſtas*] Quoniam, vt dixi alias, Reges ſub Ioue naſci creduntur.

Te quoque numen] Plinius vbi de Sole loquitur, videtur ambigere, vtrum aliud ſit numen, alius Deus præter Solem. In ortu multæ non ſolum gentes adorant, ſed etiam, vt idem tradit, Elephantes flectentes ſeſe orientem ſalutant. Hunc etiam Æthiopes colebant, cui menſam omnibus eduliorum generibus refertam ponebant. Mane cum nihil inuenirent, Solis numen iis cibariis veſci arbitrabantur. Locus Heliotrapeza eſt appellatus, hoc eſt menſa Solis: ad quam perueniſſe Apollonium, tradit diuus Hieronymus in prologo veteris Inſtrumenti: quod apud Philoſtratum, qui Apollonij vitam ſcripſit, ipſe adhuc non comperi. Meminit huius menſæ Poeta infra, & nos ibi latius dictabimus. Sed & ad finem Tertij Mela. De qua ſumptum Adagium, de ſumptuoſo ac lautiſſimo conuiuio, quod explicat Eraſmus in Chiliadibus. *Cetiumque vehare per altum*] Montem, qui nauigantibus Viennam ad ſiniſtram Danubij ripam, magno longoque dorſo occurrit, patria lingua *Kalenberg*, hoc eſt, Caluus mons dicitur. Fabella cuiuſdam ridiculi olim illic parochi, celebris, & Baccho famoſus. *Euganeo ponto*] Adriatico, hoc eſt, Veneto, ab Euganeis populis, vnde Veneti habuiſſe originem dicuntur, authore Liuio, in principio primi ab Vrbe condit. Cato in Originibus ſcribit, Venetis cunctis primam originem Phaetonteam eſſe, quæ Græcis, inquit, occaſionem mentiendi dedit de Phaetonte & Eridano. Poſterius mixta iis nobilis ſtirps Troiana, a quibus Patauium ſuo conditore inclytum. Idem fere ſcribit C. Sempronius de Italiæ diuiſione. Seruij opinio reiecta eſt, quam refert ſuper hoc verſu primi Æneid. *Illyricos penetrare ſinus.* Copioſius Sabellicus.

Iam Sol heſperia vultum detexerat vnda,
Luſtrabatque polum, & tenebras demiſerat orco.
Tunc ſubito cunctæ exanimes, vt adire poteſtas
Conceſſa eſt, per plana ruunt, monteſque per altos
Fœta vbi ſunt loca cæde virum, miſerabile, quæque
Ad certamen eunt lachrymarum, fletibus aura
Rumpitur, & ſyluæ mæſto languore reclamant.
Vt nemus horrificum, & lucos ſubiere cruentos,
Triſtia Phœbeas creſcunt lamenta per vmbras.
Qualia ad incerti lugentia flumina Nili
Frugiferum quærens Mareotica Coptos Oſirim
Fundit, & æriſono querulum quatit æra ſiſtro,
Funera procidua ſpectant, truncoſque per artus,
Diſſectaſque ibant gentes, tabemque, cruoremque
Hæ mundant lachrymis, hæ per præcordia lapſum
Pilū adimunt, vulnuſque lauant in flumine, & vngunt.
Luctus vbique ingens, liuentiaque ora cruentant
Vnguibus inſanæ matres: ſic prima reperti
Conqueſta Ocypetis non debita funera nati,
Heu vitæ pars magna meæ, tu ne ille Phileuros

Phœbeas per vmbras] Quoniam, vt dixi, Phœbi mons erat, vbi certatum fuit. *Qualia ad incerti lugentia flumina Nili*] Id eſt, adhuc non reperti. Et referas ad ortum quem antiqui incertum prodidere. De quo pluribus lib. octauo Poeta, & ibidē nos quoq; haud relatu indigna adnotauimus: quibus adde id quod Albertus in lib. Meteororum ſecundo ſcribit, videlicet, quod Nilus currit de ſub monte qui vocatur Guris: non tamen oritur in ipſo: quia ſicut dicitur in Coſmographia, in exordio ſuo Nilus de ſecre

Quem ſuper ipſa cubo? ſunt hæ tua lumina, quæ nunc
Componis miſeranda parens? quo vulnus hiatu
Panditur? en meritum quod caneſcentibus annis
Expecto, en fili miſeræ ſolatia matris.
Quid queror infelix? tantum ne interritus hoſtis
Perpetrare nefas auſus? quo perfidus ille
Hinc abiit? redeat, meque is quoque trudat ad vmbras.
Sed quid ego? o nimium, nimiumque oblite parentis,
Iam ſalue, atque vale, dixit: flammiſque peremptum
Impoſuit buſtum exequialibus, ipſaque velox,
(Proh pietas & amor) comitem ſe funeris atri
Coniecit flammæ, fatumque ſub ignibus hauſit,
Et miſera in cineres euanuit vſta ſupremos.

rioribus prodit. Dixit autem *lugentia flumina*, propter ſacra Oſidiri ab vxore conſtituta, in quibus ſacerdotes Iſidis, vt Lactantius retulit, deglabrato, hoc eſt, raſo corpore ſolebant pectora tundere, & lamẽtari, ad exemplum Iſidis, quę Oſirim quæreret, a Typhone fratre & Titanis interfectum, & viginti ſex partibus perfractum. Inde apud Lucanum, *Nunquam ſatis quæſitus Oſiris.* *Frugiferum Oſirim*] Papinius, *Seu te roſeum Titana vocari Gentis Achamenia ritu, ſeu preſtat Oſirim Frugiferum, ſeu Perſei ſub rupibus antri Indignata ſequi torquentem cornua Mithram.* Siquidem Oſiris, vt Diodorus author eſt, apud Ægyptios, vt & alibi retuliſſe me puto, Sol eſt exiſtimatus, qui & Titan & Mithra. A quibus & Luna ſub nomine Iſidis adorata eſt, inuentrixque habita tritici & olei, quæ prius ferunt inculta inter alias herbas delituiſſe. Oſiris autem aratri ferebatur inuentor, eumq; in Georg. probat Seruius a Marone ſubindicatum hoc hemiſtichio, *Vncique puer monſtrator aratri.* Et Martianus quoq; idipſum videtur voluiſſe, quod clarius aliquanto explicauit etiam ſeptima primi Tibullus, *Primus aratra manu ſollerti fecit Oſiris, Et teneram ferro ſollicitauit humum, Primus inexperta commiſit ſemina terræ, Pomaque non notis legit ab arboribus. Hic docuit teneram palis adiungere vitem, Hic viridem dura cadere falce comam*, &c. Scribit Athenienſis Athenagoras Chriſtianus Philoſophus, acceptum Oſirim pro ipſa frumenti ſemente: & Euſtathius in Dionyſium poetam, refert Tauros populos ab animali quadrupede tauro cognominatos: propterea, quod ibi iunctis bobus Oſiris terram arauerit. Habes igitur nunc cur poetis *Frugifer* dicitur. Fruges autem commune nomen eſt omnium, quæ terra gignit, quæque in alimoniam verti poſſunt, vt iuris ciuilis author Iulianus interpretatur: eorum damnata ſententia, qui cuncta quibus homo veſcitur, ita vocari putabant. Nam carnes, aut aues, aut feras, aut denique poma fruges haud recte dici. Sed in pomis Iuliano conſenſus eruditorum non accedit. Nam Plinius indicem dedit de arboribus frugiferis. Pomum vero, vt obiter id referam, generale quoque nomen eſt omnium fructuum, qui ex arboribus eſui apti proueniunt. Dictum Varroni, quaſi potamium, quod in eius inſitione potu, id eſt aquatione indiget. *Mareotica Coptos*] id eſt Ægyptia. Eſt enim Mareotes lacus, qui & Aracotes dicitur, prope Alexandriam, quæ in Ægypto condita eſt. Coptos ciuitas Ægypti, cuius meminit Plinius libro ſexto, vbi totum curſum ab Ægypto in Indiam exponit: item Solinus in Indico itinerario. Strabo quoque & Papinius in Syluis. Apud hanc proditum eſt, hirundines aggeres ædificare. *Truncoſque per artus*[Hoc eſt, mutilos. Truncus ramus arboris aliquando dicitur: aliquando corpus amputatum a capite, vt apud Maronem in ſecundo, *iacet ingens littore truncus, Auulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.* Truncum demum vocamus omne quod eſt mutilum, vt in hoc loco.

Imbelles ſileant Indi, nec Thracia iactet
Vxores, quæ ſe, quondam (ſi credimus) vna
Coniugis extremo morientis in igne cremabant,

Imbelles ſileant Indi, nec Thracia iactet Vxores] In quas partes Indiæ politia diſtributa fuerit, multis tradunt Diodorus Siculus tertio Bibliothecæ. nam non pauculi illi qui circumferuntur ſunt omnes Diodori libri: quadraginta enim ſcripſit, vt ipſe præfatus eſt, volumina, perpetuæ hiſtoriæ, & operi ipſi Bibliothecæ nomen eſſe voluit, & Strabo lib. quinto decimo. Arrianus miratur vnde didicerit Megaſthenes Indicas gentes centum ac viginti duas eſſe. Plinius & Solinus inter Indorum exercitia & mores referunt. Multę vxores in eiuſdem viri coeunt matrimonium: & cum maritus deceſſerit, apud grauiſſimos iudices ſuam quæque de meritis agunt cauſſam: & quæ officioſior cæteris ſententia vicerit iudicantium, hoc palmæ refert præmium, vt arbitratu ſuo aſcendat rogũ coniugis, & ſupremis eius ſemetipſam det inferias: cęteræ nota viuunt. Cauſſam huius non tamen ſatis probabilem tradit Strabo libro iam citato. Propertius huius legis libro tertio meminit, Cicero in Tuſc. Quęſtionibus, Val. Maximus in principio ſecundi, Euſebius ſexto Præparationis, & diuus Hieronymus primo aduerſus Iouinianum. Propertij verſus recitat Camers in Enarrationibus Solinianis. De Threſſis autem fœminis in ſecundo Mela. Ne fœminis quidem, inquit, ſegnis eſt animus ſuper mortuorum virorum corpora interfici, ſimulque ſepeliri votum eximium habent, &c. Item Solinus cap. decimo quinto de eiſdem ſic ait, Quæ fœminæ tenaces ſunt pudicitiæ, defunctorum inſiliunt coniugum rogos: & quod maxime inſigne ducunt caſtitatis, præcipites in flammas eunt. Herodotus hunc morem deſcribens, Singuli, inquit, vxores habent: quorum vbi quis deceſſit, diſceptatio magna fit inter vxores, acri amicorum circa hanc rem ſtudio, quænam dilecta fuerit a marito præcipue. Quæ talis iudicata eſt, & hunc honorem adepta, ea a viris ac mulieribus exornata, ad tumulum a ſuo propinquiſſimo mactatur, vnaque cum viro humatur: cæteris vxoribus id ſibi pro ingenti calamitate ducentibus. Nunc tam tepidus vxorum erga maritos amor, vt ſi permutatio detur, *Morte viri, cupiant animam ſeruare catellæ.* *Morientis*] Pro mortui.

Parte alia ſtridens furiata mente vagatur
Euulſis Melitæa comis, & pectora tundens,
Dilectum Rhodomanta vocat, quem in puluere merſum
Vt vidit, fugere oculi, lachrymaſque repreſsit
Ipſe dolor, elauſaque diu cum voce remanſit:
Sic tandem exanimis rupto ſermone profatur,
Siccine te video coniunx? me ſiccine ſolam
Liquiſti tedæ, thalamique oblite iugalis?
Quis te pugnandi furor, aut quæ iurgia tanti
Eripuere mihi? quid habes? certe aſpera votis
Inuidit fortuna meis, nunc ceſpite viuo
Nudus in externa miſerum tumulabere terra.
Dicebam, quid bella petis? quid in arma, doloſque
Progrederis Martis? dextramque Erneſtida tentas?
Diues habes regnum, cur ſceptra aliena laceſsis,
Armigerumque genus? proh mens præſaga malorum
Spreuiſti, at ſaltem ſors me tecum vna tuliſſet,
Me miſeram, haud tantum coniunx tua fata dolerem,
Nunc quid agam infelix? viuamne? an manibus atris
Inſerar? atque vno miſeranda cremabor in igne?
O thalami fax læta mei, quid demoror vmbras
Amplius errantes, funeſta hæc littora circum?
Dixit; & ingentes lignorum extruxit aceruos,
Impoſuitque virum ſuper, exequiaſque peregit,
Multa querens, maneſque imos, & numina olympi
Inuocat ad funus, ſupremaque munera buſti.
Quæque ſuum molitur opus, ſecat illa bipenni
Annoſam fagum, & gaudentem morte cupreſſum.
Et vos o tiliæ, & tu Berecynthia pinus,
Et montana abies flammas iuuiſtis, & ipſa
Triſte miniſterium: nemus alto a culmine cæſum
Corruit, & ſtrepitu ſyluarum antrum omne remugit.
Stabant erecti tumuli, denſæque per auras
Vndabant flammæ, fumuſque ad nubila teter
Voluitur, atque altos operit caligine montes.

Lachrymaſque repreſſit] Pro retrudit, repone, repreſſit, vt habet emendatior liber. Id autem quod dicit, ex vehemētia affectus ſupra vires aſcendentis ſtuporis proximi accidit, vt Phyſici docent. *Ceſpite viuo*] Ideo dicit, *viuo*, quia ſuperius quoq; dixerat, *Nullo proſciſſa eſt vomere tellus.* Ceſpes dicitur terra cum propria herba auulſa, vt ſcribit Seruius in expoſitione Maroniani illius carminis, *Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen.*

Miſerum] Interiectiua particula eſt, vt illud Maronis, *Nauibus, infandum, amiſſis vnius ob iram.* *Dextramque Erneſtida tentas*] Id eſt, Maximiliani, ab auo Erneſto ſumpto patronymico. Hic Erneſtus ex vxore Alexij potentiſſimi Moſſouiæ Ducis filia, genuit Fridericum Auguſtum, qui Maximilianum. *Proh mens præſaga malorum*] Per interiectionem poſita ſunt. Proh enim aliquando ſic ponitur. Maro, *Proh ſi remeaſſet ad vrbem.* *Sors me tecum vna tuliſſet*] Hoc eſt, fatalis neceſſitas. Interdum pro fortuna ac facultate domeſtica. Horatius ad Ariſtium, *Lætus ſorte tua viues ſapienter Ariſti.* & item, *Cui placet alterius ſua nimirum eſt odio ſors.* Et interdum ſumma cui aliquid extrinſecus acquiritur, ſors dicitur. Plinius in præfatione, Obnoxij profecto animi, & infelicis ingenij eſt, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere: cum præſertim ſors fiat ex vſura.

Secat illa bipenni] Quid ſit bipennis, & vnde compoſitum, docet Quintilianus libro primo. Politianus adiectiue protulit in Ruſtico, *Et quercum annoſam ferro obturbare bipenni.* *Annoſam fagum*] Quia in multos durat annos.

Gaudentem morte cupreſſum] Inde feralis dicta, vt ſupra ſatis iam expoſitum fuit. *Et vos o tiliæ*] Lege Maronis interpretes ſuper illo verſu ſecundi Georgicor. *Nec tilia leuis.* *Et tu Berecynthia pinus*] Id eſt, Cibeleia, iuxta illud de pinu, Poma ſumns Cybeles. Berecynthia a monte Berecyntho in Phrygia, in qua ſub nomine Veſtæ, & deæ Phrygiæ magnæ colebatur. Pinus Cybele cur dicata, refert Quidius, vt alibi indicauimus. *Triſte miniſterium*] Nempe triſte ſepeliendi officium.

Parte alia exanimem lugens pia Doris Agartem,
Congeſtæ imponit ſyluæ: Paſithea reuulſis
Abſtergit Pallantha comis: tu membra Boopi
Veſtigas Lyde, crebri quam triſte per auram
Reſpondent gemitus, repetitaque murmura vocum.
Collidunt valles. & rupe gemiſcit Apollo,
Lunaque, & aereis reclamat ab Alpibus horror.

Non ſecus Argia mæſtis cum venit ab Argis
Coniugis ad funus, cui ſe comes vna ſepulchri
Præſtitit Antigone, nec tot languoribus ægra
Euadne conqueſta virum, cum Martis iniqui
OEdipodinios acuit violentia fratres:

Sylua] Pyræ, rogo, totum pro parte. *Gemiſcit Apollo*] Id eſt, nemus, mons Apollinis. *Lunaque*] Sylua Lunæ. *Non ſecus Argia*] Vxor Polynicis, cuius lamentationem ſuper cadauere mariti multis verbis Statius libro Thebaidos vltimo proſequitur. *Cui ſe comes vna ſepulchri Præſtitit Antigone*] Hæc dum Polynicem fratrem defunctum furtim noctu ſepelire molitur, adiuuante Argia, fuit deprehenſa a cuſtodibus Creontis: qui edicto vetuerat cadauera Græcorum ſepeliri, & pœnam mortem addiderat præuaricatori, vnde ait ipſe

apud

apud Statium, *aut nece facta luet*. Iuſſu itaque Creontis iugulatur Antigone. *Euadne*] Vxor fuit Capanei, & Martis filia credita. hęc, vt apud eundem Statium legimus, ſe in rogum mariti proiecit. Quod & Ouidius teſtatur hoc carmine, *Accipe me Capaneu, cineres miſcebimus inquit*. *O Edipodionios fratres*] Eteoclem, & Polynicem: quorum bellum ſcripſit Ponticus, ſcripſit & Statius. Id geſtum eſt tanto odio, vt ſemet mutuis vulneribus confoderint, & alter ſuper alterum moribundus corruerit: quorum impias & truces animas ita execratur Statius in vndecimo, *Ite truces animæ, funeſtaque tartara letho Polluite, & cunctas erebi conſummite pœnas.*

Vt pia priſcorum complerunt funera ritu,
Collectus cinis eſt, & adhuc feruente fauilla
Contumulatur humi: ſaxiſque ſepulchra notantur
Inſcriptis, ne forte rudi ſulcaret aratro,
Aut ſcrobibus ductis, confunderet incola manes.
Iam nox ſydereum fuſcis inuoluerat alis
Atra diem, rurſuſque polo ſplendebat Eoo
Clara dies, Titanque bona face candidus ibat
Littore ab Oceani, cum ſic Melithæa profatur,
Maxima pars acta eſt, requiemque, locumque priorũ
Vmbris reddidimus, materque amplectitur illas,
Communiſque parens, cunctis via panditur æqua
Exitij, finiſque ſui, mors omnibus vna eſt.
Quid querimur? ſedate animos, pietatis honore
Laudandæ remeamus ait, reddantur in vrbe
Manibus inferiæ, & primum nigrantia auerni
Luſtratæ biſſena boum mactabimus aræ,
Tunc iuga nec ſacris Orci Regina vacabit.
Dixerat: aſſenſere omnes, clauſiſque ſepulchris
Concilio abſcedunt mæſto, patriamque reuiſunt.

Priſcorum ritu] Quem paulo ante recitauimus. *Confunderet incola Manes*] Id eſt cineres. vnde etiam vmbris pœna inferri poſſet, cum carerent ſepultura. Credebant enim errare, nec quietem habere. Lucanus, *vmbraque erraret Craſſus inulta*. Secundum hoc & illud ſupra dixit, *Animaſque exoluere terris Errant quæ circum littus, poſcuntque quietem*. *Communiſque parens*] Ouidius, Lucretius in ſecundo, vbi de tellure loquitur, ſubdit, *Et noſtri genitrix hæc dicta eſt corporis vna.* Item, *magna parens terra eſt, lapides in corpore terræ Oſſa reor dici*. Audi & Plinium, cuius ſententiam Poeta breuiter expreſſit. Sequitur terra, inquit, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cœlum Dei, quæ nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelque editos ſuſtinet ſemper, nouiſſime complexa gremio, iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime, vt mater operiens, nullo magis ſacramento, quam quo nos ſacros facit: etiam monimenta ac titulos gerens, nomeoque prorogans noſtrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui: cuius oumen vltimum iam nullis imprecamur irati graue, tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quę nuq̃ iraſcatur homini. Porro quod Plinius velit his verbis, nullo magis ſacraméto, quam quo nos ſacros facit, ſuperius expoſitũeſt. Ob hæc, tum plurima alia beneficia tellurẽ Deam eſſe, pro deaque coli oportere; ſtatuit vana gentilitas. Lege Plinium io ſecundo, Senecam tertio Naturalium Quæſtionum, diuum Ambroſium tertio Hexameroo, Lucretium lib. ſupra citato. *Cunctis via panditur æqua*] Hoc enim habet inter cætera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. autor Seneca, &, vt ait Propertius, *Lydus Dulychio nil diſtat Crœſus ab Iro, Conſule cum Mario capte Iugurtha ſedes*. Brachamanæ philoſophi mortem vitam potandam eſſe aiunt, & quaſi quendam inuidum hominum conceptum: mortem vero natiuitatem ad veram illam & felicem vitam iis, qui recte philoſophati ſunt. Idcirco eos multa exercitatione vti ad mortis præparationem, nihilque eorum, quæ hominibus accidere dicuntur, bonum eſſe, vel malum. Hæc & plura Strabo libro Geographiæ decimo quinto. Ne mireris ergo, ſi regius Propheta, mortis furorem mire extenuans, leuibus verbis, dum ait, *Ego dormiui, & ſomnum cepi, & exurrexi, cures nobis mortem reddere amabiliſſimam, nedum contemptiſſimam*, vt in qua, ſicut in dulci quiete ſomni nobis indubitata, & melior exurrectio, & vigilia promittatur. Quis enim non eſt certiſſimus de expergefactione, ſeu euigilatione, qui dulci ſomno quieſcit & non moritur? At hic dicit, ſe non mortuum, ſed dormiuiſſe: ideo euigilaſſe. Atque ſicut ſomnus vtilis & neceſſarius eſt, ad meliorem virium inſtaurationem, vt Ambroſius in hymno. Artus feſſos, vt ſomnus eleuet, & Prudentius: Ita mors vtilis, & nunc inſtituta ad meliorem vitam parandam. Itaque in morte, vt ſanctorum quidam admonet, non tam ipſa mors, quam certiſſima vita, & reſurrectio conſideranda eſt his qui ſunt in Chriſto, vt ſtet illud Ioannis Euangeliſtæ, cap. octauo, *Qui ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.* Quomodo non videbit? nonne noo ſentiet? non morietur? Non vtique, ſed videbit ſolummodo ſomnum, & intentus oculis fidei, in reſurrectionem per mortem ita labetur, vt ne videat quidem mortem. hoc autem, vt idem docet, præſtat fides variis paſſionibus exercitata, vt ſcilicet mors pro ſomno pacis acceptetur, iuxta Pſalmographum, *In pace ſimul requieſcam, & dormiam*: Incredulis dira & dura vexatio, in qua ceu peſſima, nempe, pauore, horrore, turbatione confuſiſſima, non eſt quieſcere & dormire. Sed iuxta eundem Pſalmographum, *Virum iniuſtum mala capient in interitu*. & iterum, *Mors peccatorum peſſima.* *Inferiæ*] Sacrificia, quæ inferis ſoluuntur. Maro, *Viuentes rapit inferias quos immolet vmbris*. De Inferis ſecundum gentiles plura Macrobius in primum Somnij Scipionis. Varios autem ſacrificandi ritus paſſim poetarum interpretes explicant. Verum ſi ſcire cupis, quo ſacrificio defunctorum noſtrorum animæ proſequendæ ſint, ſcito præcipuum eſſe, & omnium

gratiſſimum Deō, orationem, tum in proximum charitatis officia, quę beatus Damaſcenus ſingulari ſermone proſecutus eſt, ab OEcolampādio, quem impij proſequuntur, vel Dei ponus filium, nempe veritatem, Romanis donatus auribus. *Et primum*] Scilicet, cum in patria erimus. *Biſſena iuga*] Id eſt duodena, vt ita dicā, boum paria. nam iugum pro binis ſimul iunctis etiam accipitur. Legimus enim, iugum palumbarum, iugum turturum dici, id eſt, binas palumbas, binas turtures: & a iugo boum deducitur, cui bini alligantur. *Orci regina*] Hecate, Proſerpina: quæ etiam Iuno appellatur. Lactantius ait, Pythagoram duo hemiſpheria ſtatuiſſe, e quibus ſuperum Ioui, inferum Diti, atque Proſerpinæ tribuit. De quo Claudianus in principio Raptus. Papinius, Iouem profuudum Plutonem, profundam Cererem Proſerpinam dixit, quam Maro, infernam Iunonem.

Interea quærens bellis imponere finem
Iuppiter, atque alio moliri fœdere mundum,
Arcadium alloquitur natum, dein talia mandat,
I nate, & cœlo ſumptis delabere pennis,
Pergeque in Arctoam ſedem, regnumque potentis
Auſtriadæ, prohibeque, domum victricia nondum
Signa vehat: ſunt curæ aliæ, ſupereſt que laborum
Finis, & ipſe adero, nec Cæſar proroget vltra
Diuorum auſpicium, mecum Copſtenia bello
Mœnia deuincet, ſummam hanc effare: ſiletque
Iuppiter his dictis. mox ſe Cyllenius alis
Flectit ad AEthyopum ſedes, gentemque beatam
(Celſa Iouis quoniam tunc regia ſtabat ad Auſtrum)
Perſeumque polum tangentem vertice Atlanta
Nubifero inuiſit, dilectaque regna Deorum.

Interea quærens] Iupiter in propoſito manet, vt tandē bello Norico finis impooatur, ſed qui fidem ac iuſiurandū, qood frangere Dij ipſi timent, ruperunt, vult vt puniātur. Hinc ſumpta occaſione deſcribit obſidionem & expugoationem oppidi *Kuſſtein*. *Flectit ad Æthyopum ſedes*] Cauſſam ipſe parentheſi incluſit. Videtur autem mihi mores Regnm notare, ac magnorum Principum, qui propter varias regiones, voo in loco eſſe ſemper non poſſunt. *Perſeumq, polum*] Per quem volauit Perſeus, rediens cum capite Meduſæ. *Dilectaq, regna Deorū*] Æthyopes io multarum gentium oomina diuiduntur. Cęterum quæ hic ſcribit, de Macrobiis intelligūtur, qui ſunt vltra Meroen ſupet exortū Solis. latine longęui dicuntur. Dimidio enim eorū potentior ꝗ̄ noſtra vita eſt, Hi Macrobij iuſtitiā coluot, amant æquitatē, plurimū valent robore, præcipua decori pulchritudine. ornantur ære. Auro vincula faciunt noxiorū. Locus apud eos eſt Helintrapeza, opiparis epulis ſemper refertus, quibus indiſcrete omnes veſcuntur. Nam & diuinitus eas augeri ferunt. Hæc ex Solino. Cætera multis verbis proſequitur Herodotus in Thalia: cuius de Solis menſa verba adſcribā. Solis, inquit, menſa talis eſſe memoratur: Eſt io ſuburbano pratū omniū quadrupedū aſſa refertū carne, ꝗ̄ per noctem ſinguli ciuiū magiſtratus properant ponere. Ad eamq; vbi illuxit, cuilibet epulatum licet accedere. Hęc ipſa terra reddi aſſidue, indigenę aiunt. Et menſa quidē, quę Solis vocatur, talis eſſe fertur.

Nam fama eſt illas aliquando inuiſere terras
Cœlicolas, Soliſque epulo diſcumbere magnum
Sæpe Iouem, amotiſque illuc deſcendere curis.
Nulla etenim gens eſt felicior, inuida plorat
Conculcata famēs auri, fraudeſque doluſque
Nullus ibi, nulla ambitio, nec triſtis honorum
Cura, nec aurati diues fortuna ſepulchri,
Nulla ſuperſtitio, Diuos tantum igne per aras
Fragranteis, & thure colunt, ſpectatur vbique
Religioſa fides Superum, qua Iuppiter æquus
Dicitur AEthiopum cœtis diſcumbere menſis.

Inuida plorat Conculcata famis auri] Eſſet vtinam Chriſtianorū mos hodie: eſſet profecto, ſi epiſcopi, noo deſiſterent cum Chryſoſtomo aduerſus pecuniarū ſtudiū clamare. Eæ namq; ſunt omniū malorū cauſſę. Quo vitio, vt careāt, maxime refert paſtores, qui non modo (ſi auari ſint) exemplo, ſed & autoritate: deinde, ꝙ extremum eſt malorū, verbo noceot ſubiectis, dum aliud nec docent, nec doceri ſinunt, niſi ꝙ quæſitum vel auget, vel ſeruat. Quanto quis enim maiori dignitate fungitur, tanto vita & morib. ſaoctiorib. præditus eſſe debet. huius ratio euidēs: ꝙ tunc obſeruantior ęqui ſit populus, nec ferre vetat, quū viderit ipſum autorē parere ſibi, *cōponitur orbis regis ad exemplū: nec ſic inflectere ſenſus Humanos edicta valent, quā vita regētis. Mobile mutatur ſemper cū Principe vulgus.* *Fraudeſq, doluſq, Nullus*] Quod equidē noo miror. Nam vt Ouid. canit, de opibus ſcilicet, & auro & argento, *ortum Omne nefas: fugere pudor, verumq, fideſq, In quorum ſubiere locum fraudeſq, doliq, Inſidiaq, & vis, & amor ſceleratus habendi.* Tolle cauſſam, certe & effectū tuliſti. cauſſa autem & radix auaritię eſt diffideotia, ſeu fœda incredulitas, ꝙ in Domino non confidimus. Fœdiſſimum ſane iocredulitatis genus eſt, non tantum Deo confidere, quod corpus alere poſſit, & velit, qui volucres cœli paſcit, fœoum agri veſtit. Igitur cum Deus præcepetit præcepto primo, vt nō habeatur alienus Deus, hoc eſt vt in nihil aliud confidatur, ipſeque ſolus in omni neceſſitate inuocetur: patet, auaritiam eſſe idolorum ſeruitutem: quæ facit, vt Dominom non inuocent, nec ei credant: credant autem & inuocent potius aurum, *Nulla ambitio*] Immoderata bonorum & laudis cupiditas. Et licet ipſa vitium ſit ambitio, frequenter tamen cauſſa virtutum eſt, vt ait Quintilianus. *Triſtis cura*] Ab effectu. Medici præcipiunt curas graues eſſe tollendas ac fugiendas, hilariterq; viuendū iis, qui ſenium & intempeſtiuam caniciē arcere volunt, ac diu viuere. *Honorū*] Dignitatis, ſplendoris, magiſtratus. vnde cōſulatus & prętura honores dicuntur, & ius honorarium, ius prętoris, & curſus honorum gradus dicitur, cum

honor

honor honori ſuccedit. *Aurati ſepulchri*]Fuere enim plurimi huius rei ſtudioſi,& Hebræi præcipue. Aurati autem,pro aurei poſuit, hoc eſt,precioſi valde, quo vocabulo & Catullus vſus eſt. *Nulla ſuperſtitio*] Nomen cōmune,vanumq; ſignificat & damnatū religionis exceſſum,in multaq; ſcinditur: qua de re pluribus Picus Iunior in quarto de rerum prænotione. Breuiter nos,ſicut decet Chriſtianos, oportet hoc ſcire, quod ſine fidei pietate omnia ſunt ſuperſtitioſa & dānabilia,adeo,vt nec Chriſtus, nec Deus ipſe vlli ſit ſalutaris,niſi per fidem habeatur. *Spectatur vbiq; Religioſa fides Superum,qua Iuppiter aquus Cogitur*] Veriſſime hoc dicit,ſi ad noſtram retuleris legem, nempe Euāgelicam, ſiquidem fides noſtra Deum cogit. Vnde non muto lectionem, etiamſi in emendatiore codice ſcriptum viderim,*dicitur* pro *cogitur*. Non nego tamen,ad Poetæ ſenſum ſatis apertū,melius *dicitur*,legi. Carminum ſcriptores in religioſo,numeris obſecuti liquidā geminant, vt in relliquiis. Maro, *Troas Relliquias Danaum*.& alibi,*perq; domos & relligioſa Deorum templa*. Cæterū autore Nigidio,qui apud veteres nimis religioni & ſuperſtitioni ſeſe alligabat,religioſus dicebatur. A noſtris in bonam partem nunc religioſus ſumitur,vtpote qui apprime vacet religioni: de qua & eius origine multa in libris de rerū prænotione diſſeruit Picus. Sed breuiſſimo compendio,religio,id eſt Dei cultus aliud nihil eſt, q̄ gloria Dei,iuxta illud Rom.1, *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis hominis*. Porro gloria Dei nihil aliud eſt,quā ei credere,in eum ſperare,eum diligere. Quia qui ei credit, veracem eum ducit,ac per hoc veritatem ei tribuit. Qui ſperat in eum,potentē & ſapientem & bonū arbitratur,vt a quo poſsit iuuari & ſaluari:ac per hoc ei potētiā,qua poſſit:ſapientiā, qua nouit: bonitatem,qua velit iuuare,tribuit. Hoc autē eſt vere Deum eſſe,vel e Deū habere. Tūc mox amor ſequitur in eum,ſua ſpōte,ſibi placens in tali Deo,ac precioſiſſimā opinionē de eo concipiens. Qui autem nō credit,mendacem facit: qui non ſperat,vel impotentem,vel neſcientem,vel nolentem facit, quæ ſunt horrenda:tum ſequi neceſſe eſt,contemptum. Ex quo deinde tranſlatu ad creaturam(cum neceſſe ſit humanum cor,credere,ſperare, diligere aliquid) fidit vel in diuitias, vel fauorem,vel vires ſuas, vel alia quæcumque, vel in ſtultam opinionem, ſiue de vero, ſiue de falſo prædicatam. Vbi ſi quando (permittente Deo) ſenſerit ſolatium,toto corde & amore huc fertur. Et ſic potentia,bonitas,& omnia quæ ad gloriam Dei pertinent,ad ignominiam verſa ſunt, & tributa ei cui non debentur. Hæc quia e triuio non ſunt,adſcribere libuit.

His ſatus a Maia veniens Cyllenius oris,
Euolat ad fines Libycos,totamque pererrat
AEgyptum, Memphinque ſacram, deinde oſtia Nili
Pronus adit magni, & lucentem nocte Canopum,
Nec mora, ſublimes alis prouectus ad auras
Tranſuolat, & Pontum, Cyprumque, Rhodonq; relinquēs
Heſperios petiit fines,atque vltima regna
Nominis Auſonij, qui dum ſuper æthera vectus,
Reſpicit OEnotramque plagam, moreſque genuſque,
Vaſtataſque vrbes, conturbataſque ruinas,
Indoluit,traxitque alto ſuſpiria corde.
Mox Amerinaa valles, colleſque Lyæi,
Atque Tridenti culpa apparent arua bilinguis.
Dites & Emporium, atque inter laudabilis Alpes
Bryxina, quique Ateſis ſpumantis flumina potant,
Manalioque alti luſtrantur numine montes,
Quorum viſceribus,ſpeluncisque eruta ab atris
Fertilis increſcit variis natura metallis.
Hic domus æterni ſtrepitus, fornacibus ingens
Argentum coquitur, feruentque incudibus æra.

His ſatus a Maia] Volatus deſcribitur Mercurij ab Æthyopia Germaniam vſque. *Lucentem nocte Canopum*]Vel lucentem dixit,propter ſtellam,quæ item Canopus dicitur:eaque Ægyptij in nauigatione vtuntur,vt teſtatur Plinius. Vel propter vicinitatē Phari inſulæ,quæ e regione Oſtiorum Nili erat:vnde nauigantib. iter accenſo in turri lumine oſtendebatur. Sunt qui tradunt Canopus ſydus,ſortitum nomen a Canopo inſula: quod primū in ea obſeruatum fuerit. Sunt quoque qui per b, non per p,Canobum ſcribant. *Heſperios petiit fines*]Hiſpanicos. ſunt enim,vt diximus,duæ Heſperiæ, de quibus Seruius in primo. *Nominis Auſonij*] Italici. Auſoniam Italiam appellauit. Auſon Vlyſſis & Calypſus filius,vt Pompeius refert. *OEnotramque plagam*] Eadē dicta eſt OEnotria. Vel ab œno,id eſt vino,quod optimū in Italia naſcitur. Vel,vt Varro dicit,ab OEnotro Rege Sabinorū. Lege Seruium primo Æneidos,*OEnotrij coluere viri*. De Italiæ diuerſis nominibus habetur duodecimum caput Originum Catonis. Italiæ terminos paucis deſcribit Appianus in principio operis ſui, Ptolemæus cap. primo tertij, & ſexta Europæ tabula. Copioſe Strabo lib. quinto, & ſexto. Plinius lib. tertio. Maro, ſeptimo & decimo. Cæſar primo Commentariorum. Capella lib. ſexto ſparſim. Nemo, vt teſtatur Camers, Italus, nemo tam Græcorum, quam Latinorum Italiam intactam reliquit. Qui externi populi Italiam incoluerint, refert Ouidius quarto Faſtorū lib. Plura Dionyſius Halicarnaſſeus primo antiquitatum Romanarum. Alludit autem Poeta ad ſtrages Italiæ temporum ſuorum. *Mox Amerinaa*]Ab oppido Amerano: vnde malim ſcribere Ameraneæ, *Colleſq; Lyæi*] Tramenū oppidū ſignificat, vnde in Germaniam maxima vinorum vectura eſt. *Tridenti bilinguis*] Quia vtramq; linguam callent, Italicam ſcilicet, & Germanicam. *Dites & Emporium*]Bolzanū intelligit, nos *Botzen*. *Bryxina*]Ligurinus Bryxnoram ſcribit. *Manalio numine*] Mercurij, a Menalo monte Arcadiæ. *Quorum viſceribus*]Ænanam vallem ſignificat, *das Inntall*, vbi ingens omnium generum metallorum vis eruitur. *Eruta ab atris*] Quo pacto, & quibus autoribus metalla reperta ſunt, enucleat Lucretius

libro quinto, paulo ante finem, ibi, *Quod ſupereſt as, atque aurum, ferrumque repertum eſt.* Authore Plinio, omnis ſolertia in metallicis, eſt pernicioſum flatum euitare. Siquidem paruo temporis ambitu perire conſtat eos, ſi ventum a metallis egredientem hauriunt. quod Lucretius quoque indicat his verſibus, *Denique vbi argenti venas aurique ſequuntur Terrai penitus ſcrutantes abdita ferro Quales expiret ſcaptenſula ſubter odores? Quidve mali fit, vt exhalent aurata metalla? Quas hominum reddunt facies, qualeiſque colores? Nonne vides, audiſve perire in tempore paruo?*

Dumque in diuerſas flectit ſua lumina terras
Aliger, occiduo fuſcis nox atra tenebris
Surgit ab Oceano, curaſque animantibus ægris
Arcebat nocturna quies, cum ventus, & aer,
Et mare fluctiuagum, ſyluæque, feræque ſilebant.
Nec mora, mobilibus pandens talaria plantis
Labitur, atque Æni tortis Deus appulit vndis.
Hic vrbs exigua eſt, quæ valle recumbit in ima,
Innumeroſque regit populos, Tyrolumque gubernat:
Iuxta Alba fluit Ænus aqua, qui ex Alpibus altis
(Cum veris tempus, genitaliſque aura Fauoni
Aereaſque niues, montanaque frigora ſoluunt)
Flumine prociduo, vaſtum defertur in Iſtrum,
Hæc olim (vt memorant) duce formidata potenti
Sceptra Sigiſmundo. donec labentibus annis
Auſtriadum acceſſit pars hæc, atque addita regno eſt.
Ergo pererratis Tyroli Cyllenius oris
Candida ad Ænoos flexit talaria pontes
Perque altam noctem volitans, vmbraſque ſilentes,
Cæſaris ingreditur ſublata palatia cælo.
Atque his (exactis meditantem prælia Martis)
Inuadit dictis, magno Ioue miſſus olympo
Hæc mandata fero: prohibet victricia nondum
Signa vehas, ſunt curæ aliæ, ſupereſtque laborum
Meta, aderit Diuum genitor, transferue nec vltra
Hoc Iouis auſpicium: tecum Copſtenia bello
Mœnia deuincet. Sic talia fatus, ad vmbras
Peruolat Arcadiæ, ſacrique æſtiua Lycæi.
At Cæſar mandata Iouis: bellumque volutans
Indictum Superis, ſontemque euertere gentem
Decretum (neque enim totos ſopor hauſerat artus,
Quippe Dei vultus, & verba ſonantia norat)
Corripit e ſtrato corpus: namque axe micarat
Aurea lux, Phœbique iubar detexerat orbem:
Concilium vocat heroum, remque ordine pandit.

Hic vrbs exigua eſt] Scilicet, Pontis Æni, teutonice, *Inſprugk*. *Recumbit*] Iacet. *Innumeroſque regit populos*] Hoc dicit, vel propter Regiam, quę in ea eſt Principis Tyrolen. vel propter ſupremam quæ illic redditur iuſtitiæ adminiſtrationem pluribus populis, qui ſubſunt Principi Tyrolenſi: cuius reditus opulentum quoduis regnum æquare poſſunt. vnde, vt in Stauroſtichi enarrationibus dictauimus, ipſum oppidum vel ob hoc principale, vt aiunt, parlamentum famoſum eſt in Germania. *Cum Veris tempus*] Sole primam partem Arietis ingrediente Ver incipit. Pollux ait, Veris initium eſt ſpirante Zephyro. vnde apud Claudianum, Enna parens Florum compellans Zephyrum, ait, *Pater o gratiſſime Veris, Qui mea laſciuo regnas per prata meatu, Semper & aſſiduis irroras flatibus annum.* Fingitur autem propterea in conuallibus ſedere, quoniam flores & herbæ, vt canit Heſiodus, eius aura producit, vberiuſque illic proueniunt. Heſiodium carmen ita Catullus interpretatus eſt, *Aura parit flores tepidi fœcunda Fauoni.*

Genitalis aura Fauoni] De Fauonio abunde Plinius libro decimoſexto, eum genitalem mundi ſpiritum vocans. Siquidem eo ſpirante, non ſolum plantis & ſatis, ſed cunctis animantibus, ac ipſis etiam hominibus Veneris titillatio maior eſt. Hinc Alcmæon Cupidinem Chloridos & Zephyri filium dixit. *Duce Sigiſmundo*] Qui ſine liberis decedens, Maximiliano opulentam reliquit ditionem: cuius populi prius etiam Maximiliano fidem iurarunt, quam Sigiſmundus ipſe vita defungeretur: liberaliſſimus omnium ſua ætate principum, rempublicam priuatæ ſemper antepoſuit. peperit ſibi nomen apud poſteros immortale Alpium aditu patefacto. Sed & aliis virtutibus claruit, prudentia, iuſtitia, fortitudine, vt Rudolphus Agricola ſic de ipſo ad Caſparum teſtatur, *Viderat iſta Sigiſmundus. quid non videt iſte? Inclyta cui rerum eſt gloria, cuique decus. Quo melior terris, quo non eſt iuſtior alter, Fortis, & in duris iam ratione potens.* *Ænoos pontes*] Ab Æno, Ænanus, Ænous, vt ab Ino, Inous.

Prohibet victricia] Fidelitas in nuncio. *Totos ſopor hauſerat artus*] Hoc eſt, euacuauerat a ſenſu: quod fieri ſolet, ſomno præſertim nimio. Intellexit hoc Alexander Philippi filius: qui lecto ſtratus, ænea concha ſuppoſita, brachioque extra cubile protento, pilam tenebat argenteam: vt cum neruorum rigorem ſopor laxaſſet, lapſæ pilæ tinnitus ſomnum abrumperet. Idem ſecutus exemplum Iulianus Romanorum Princeps. author Ammianus. *Et verba ſonantia norat*] Vel quia Mercurius muſicis præeſſe dicitur: vel quia Homerus tradit, vocem Deorum voce centum hominum ſimul clamantium vaſtiorem eſſe.

Tunc

Tunc velut incertæ cum per diſpendia ſyluæ
Ignarus quo tendat iter, non nota viator
Errat, & in dubio mentem verſatque, trahitque.
Sic Heroes erant: pars ad mandata Deorum
Declinant animos, fore & hæc ſuprema putabant
Munia bellorum: parti oratoribus vrbis
Prætentanda fides, & pace augenda ſequeſtra,
Parcendumque viris, quorum defecerat auſu
Phalſgraphidæ ad partes plebes ignara, videtur.
Fama etenim Helſatia gereret dum prælia Cæſar,
Et Martis furor, & belli increbreſceret æſtus,
Vndique & excita ruerent in funera gentes,
Hanc vrbem ſeruaſſe modum, neutramque ſecutam
Fortunam belli, pacem ſeruaſſe, fidemque
Iuratam Auſtriadæ, donec dolus obruit vrbem
Byſpeichis, dedique altam vi compulit arcem.

Et pace augenda ſequeſtra] Id eſt, fides augenda interueniente pace ſcilicet, inter bellum præteritum & futurum: quaſi in pace futura ſit reponenda fides: tanquam apud illum, qui ſequeſter, id eſt, medius inter duos, qui illud de quo controuerſiam habent, apud illum depoſuerunt. Maro, *Beſſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra*, id eſt, media, *Per ſyluas Teucri.* Dicitur autem ſequeſter, vt inquit Modeſtinus Iureconſultus, quod occurrenti & quaſi ſequēti eos, qui contendunt, committitur. *Donec dolus*] Scilicet, militaris. Maro, *dolus an virtus quis in hoſte requirat?* Apud Iureconſultos eſt dolus & bonus & malus. Vide ſi placet, quæ ſcripſi ſuper hoc verſu Reuchlinici Hennonis. Ne forte ſenſit quid dolo ſubtraxerim.

Tempus erat, quo læta fert per paſcua tauri
Bella mouent in amore pares, & cornua vibrant,
Cum viret omnis ager, cum ſe vernantibus ornant
Norica rura comis, renouat cum Daulias ales
Infandos queſtus, & Itym nemus omne reflectit.
Tunc ſexcenti equites, duro fidiſſima bello
Pectora, Byſpeichis iuſſu, per opaca feruntur
Noctis, & occulto fluuij ſe littore condunt.
Ille dolo inſtructus, veſtem ſimulauit, & arma
Militis Auſtriadæ, paucisque equitatur ad vrbem.
Vt data libertas aditus, ſtrepit ære canoro
Hylus Hiphyanides, pateſactiſque agmina portis
Introeunt, populantque domos, mortemque minantur
Ciuibus: ij trepidant, plebeſque ruebat inermis
In pugnam, neſcitque dolos, quiſue ingruat vrbi
Armatus miles, nunc Cæſaris arma videntur,
Nunc hoſtis: creſcit timor vndique, & vndique clamor.
Non ſecus in Libya Getulæ armenta leænæ
Cum nocte inuadunt tetra, ſeptiſque refractis
Incumbunt prædæ, timidum pecus horret, & anceps
An manus hoſtilis circum ſtabula alta pererret,
An paſtor, trepidatque intus, neſcitque tueri
Se quoquam: at poſtquam fuluæ fremuere leænæ
Erumpit caulam, campoque immugit aperto
Turba boum, & vacuam linquit victricibus aulam.
Sic Copſtenigenas, nunc huc, nunc diſtrahit illuc
Infandus timor, atque anceps fortuna malorum.
Vt patuere doli, factique apparuit autor,
Mutatique habitus, nullis mens pergere contra
(Nam ſignum excelſa dederat iam proditor arce
Penznauros) victoſque lares, vrbemque relinquunt.
Vt cum Sicanio, flammæ iaculantur ab antro
Fulmina vicini fugiunt AEtnæa coloni.
Tandem Byſpeiches tota iam victor in vrbe
Bis centum pedites, quos miſit Gallia geſos

Cum ſe vernantibus ornant Norica rura comis] Hæc lectio verior mihi videtur, quam ſi ſic legatur, cum ſe vernantia cingunt Norica culta comis, ad euitandum durum ſyllabarum ſimilem concurſum. *Daulias Ales*] Id eſt, Progne, quæ verſa eſt in Philomelam ſecundum Ouidium in Tranſformationib. & in epiſtola, Sapphus: quod & Græci nonnulli tradunt, & Probus Grammaticus in Bucol. Varro enim & noſtri omnes aiunt, Philomelam verſam eſſe in luſciniam, & Prognem matrem Itys in hirundinē.

Infandos queſtus] Scilicet, quod virum Tereum non potius interfecerit, quam Itym filium. Eundem Itylum appellat Catullus, *Qualia ſub denſis ramorum concinit vmbris Daulias abſumpti fata gemens Ityli.*

Penznauros] Qui inferius capite pœnam luit.

Vt cum Sicanio] De incendiis montis Ætnæ ſcripſere Lucretius, Maro, Ouidius, & Cornelius Seuerus. autor eſt Seneca, cuius petas epiſtolam ſeptuageſimam nonā. Veritatem ipſam

Præſidio iubet eſſe loci, & defendere muros.
Diſplicuit dolus ipſe Ioui, iurat aque gentis
Fœdera nequicquam ſeruari exarſerat ira
Ingenti, Regemque alto ſtimularat ad arma.

duobus verſibus explicat Claudianus primo de raptu Proſerpinæ libro, *Seu mare ſulphureis ductum per viſcera mōtis Oppreſſis igneſcit aquis, & pondera librat.* Plura quoque Strabo de Ætna ſcripſit. *Bis centum pedites quos miſit Gallia geſos*] Diximus geſa genus teli Gallicum eſſe. Cæſar in commentariis autor eſt, geſos a Gallis viros ſtrenuos in re militari appellatos.

Interea ambigui Heroes ſermonibus orſa
Prolatant variis, nec reſirmantur in vna:
Pars pacem, pars bella volunt: vt perculit vndas
Carpathij nigra aura maris, nunc flumen in Auſtrum,
Nunc Boream verſus, Zephyrvve impellit ad oras.
Stat medio ratis acta freto, latere ardua Pontum
Inſtabilem, & roſtro ſpumantes reiicit vndas.
Sic diuerſi animi, Cæſar tamen omnia voluens
Parendum eſt (inquit) Superis, Ioue præſide belli
Optemus finem, conſummatoſq; labores
Marte ſub extremo, & magnis numeremus in actis.
Ergo agite heroes, Diis hæc poſcentibus arma
Maturemus ait. Sic fatus, Alaſtora miſit,
Deligat vt Marti populos, genteſq; pererret.
Nec mora, cum primum tanti primordia belli
Intellecta, ruunt iuueneſque, patreſq; viciſsim.
Armanturq; vrbes, primuſq; Choraules Atrides
Mænibus eduxit reſplendens agmen Halæis,
Hinc pedites centum fudit præclara metallo
Sbotia, & antricolas deſcripſit in arma maniplos,
Suſpendens altos calidis fornacibus ignes
Liquit, & inuerſum tunc Chyzipelos aratrum
Teutonicas patrio geſtans de more Cateias.
Inde ruit Rhotoburga cohors, & paſcua lata
Incola deſeruit, viteſq; Amerinus Iacchi,
Nec mercatura pinguis bis diuite Bolzan
Defuit: armaſti lectam quoque Bryxina pubem,
Quæq; olim fuerant coniunctæ fœdere gentes
Pilatæ aduentant, ſigna extollente Sueuo.
Sed prima ante alios Ænois agmina ripis
Effulgent, cupiuntq; acies ſpectare micantes,
Æraq; perſtrepere, & Martis tremere arua fragore.
Audiit & belli motus arx alta Naonis,
Et fera Goriciæ ſumpſerunt arma phalanges.
Quid memorem Labaciq; duces, Gretiaſq; cateruas,
Iuliaciq; genus, ſæuoq; horrentia Marte
Agmina Phriſiaci, Tergeſtinoſq; maniplos,
Torquent Pucino qui prela liquentia Baccho?

Alaſtora] Fictum nomen, vt plæraque alia: cum vera vel difficile habere, vel parum conſultum viſum fuerit referre. *Mœnibus Halæis*] Oppido Halla. *Præclara metallo Sbotia*] Oppidum *SWatz* intelligit, cuius Picus in carmine de Cruce ſic meminit, *vaſto populus dum Sbotius antro Effoſſum varios argentum promit in vſus.* Vide, ſi vacat, quæ ſuper illum locum dictauimus. *Liquit tūc Chyzipelos aratrū*] Bene dixit *tunc*, quia paulo ante ſub Palatino, hoc eſt genero Ducis Georgij fuerat. Nos autem patria lingua hoc oppidum *Kützbüel* appellamus.

Rhotoburga cohors] Radenburgum oppidum deſignat, vulgus *Ratenburg* appellat, eſt ad ripam Æni fluminis, quod etiam Georgio ſeruierat. *Vites Iacchi*] Id eſt, vineas, quæ in tutela Bacchi ſunt. *Bis diuite*] Quia bis in anno celebratur illic emporium.

Agmina Ænois ripis] Oppidum *Inſprugk* intelligit: quoniā illinc mouit Cæſar tum nauibus, tum terreſtri itinere ad oppugnationē *Küeffſtein.*

Arx alta Naonis] Vrbs dicta Portuſnaonis, quam ſuperiori bello Veneti occuparunt. *Goriciæ phalanges*] Comitatum Goriciēſem, Syluius Carinthiæ adiungit: ego in Carnis puto eſſe. Hic mea memoria defuncto Leonardo ſine liberis nouiſſimo Goriciæ Comite, ad Auſtriacam domum deuenit. *Labaci*] Carnorum metropolis, Epiſcopali ſede donata, procurante Friderico tertio ſub Paulo Secundo. *Gretiaſque cateruas*] Stiriæ inter vrbes Gretium primum obtinet locum, & Principis ſedem, nos *Gretz* appellamus. *Iuliacique genus*] Id eſt, populum Foroiulianum. Nam plura loca in Foro Iulij Principes Auſtriaci poſſident. *Phriſiaci*] Oppidum Carinthiæ Phriſacum.

Dum properant populi, mileſq; animatus ad arma
Proruit, interea muralis turbo per vndas
Deuehitur: gemit Ænoum ſub pondere flumen,
Roſtratumq; caput fluuio vix erigit almus.

Muralis turbo] Significat, vt puto, Bombardas. *Pronæque ſagitta In vulnus*] Scilicet, vectantur. *Quales pugnantem*] Conſtructio eſt, quales ſagittas accipimus, id eſt intelligimus ferre

Hinc

Hinc teli quodcunq; genus, micat aurea cuſpis,
Leumaiq; enſes, & flexilis algida taxi
Arbor, in ingentes arcus, proneq; ſagitta
In vulnus: quales pugnantem Perſidas ferre
Accipimus, denſumq; Scythas obnubere cœlum.
Hi Macedum tela expromunt, bifidaſq; ſecures,
Hic lætus bello cen feruida vibrat Amazon
Cum Tanaim inuadit, victoq; agit agmina Ponto.
Vos quoq; mortiferæ properaſtis ad aſpera glandes
Prælia, plumbataq; graues, balearicaq; arma
Funditor extollit, nec ſæua falarica vaſtis
Flammarum exarmata globis, & ſulfure tetro
Non vecta, atq; onager lapidis iaculator hiulci.
Et iam fama volans trepidas exterritat vrbes
Auſtriadum aduentu, & venturæ ſigna ruinæ.
Nam ſtatuas ſudaſſe ferunt, & ſanguine multo
Defluxiſſe AEnum, & celſam volitaſſe per arcem
Lampada ſublimi lambentem vertice molem.
Præterea ex adytis vox exaudita profundis
Nuncia fatorum, qua plebes diſſona vulgi
Territa: ſed Galli pedites ſpem Marte fouebant,
Et ſitus impatiens pugnæ. nam celſa per auras
Erigitur condens caput intra nubila moles
Difficilis natura loci, ſpeſq; ardua bello
Poſſe capi, fluuius radit confinia montis,
Spumanteſq; imo propulſat vortice cautes.
At Cæſar lectam trans AEnon pergere pubem
Imperat, & curuo moliri in littore vallum.
Vt longe micuere acies, æriſque refracti
Auditi ſonitus, pulſataque tympana circum,
Curritur huc illuc, pauidaque e mænibus altis
Proſpectant matres, & paſſis crinibus aſtant,
Auxilioque vocare Deos, vlulare per vrbem
Excuſſiſque manu radiis tremere innuba virgo.
At qui fortunam mauult tentare ruentem,
Conſcius infandæ fraudis, timor omnis abeſto
Exclamat, flammas ne Iouem, tonitruſve cientem
Creditis in noſtros conuertere fulmina muros?
Aut formidatos pauido Titanas olympo?
Cæſar adeſt muris, quis tanti nominis horror
Inuaſit mentes? aderit quoque & acer in armis
Byſpeiches, vaſtaque ruet violentior ira.
Sic animos acuit dictis, plebemque labantem
Ad pugnam irritat. tunc omnes mænia complent
Innumeris lapidum cumulis, ſcabroſque molares
Circum aptant: hi pila nouant, Macedumque ſaryſſas
More parant: hi pro galea capita alta Leonum,
Villoſoſque gerunt truculentis faucibus vrſos:
Fraxineam hic haſtam longis amentat habenis:
Hic Erycis caſtus Paphij, tripiloſque rudentes
Clamat Io, extollens: dum ſeſe ad bella volentes
Exarmant ciues, Cæſar trans flumina vectus
AEnoa, vndiſono florentes littore turmas
Diſponit, luſtratque vrbem, quantumque recedant
Interualla loci, num ſæua machina belli

ferre pugnantem Perſida, & qualibus Scythas obnubere cœlum, ſcilicet accipimus. *Denſum*] Condenſatum ſagittis. Corrupte enim hic verſus ſic legebatur, *Crebriſque Scythas obnubere telis.* *Nec ſæua Falarica*] Scilicet, non vecta. Falæ turres ligneæ dicuntur, vnde & Falarica, telum quod e falis, id eſt turribus iaciebant. Maro, *ſed magnum ſtridens contorta falarica venit.* & per *f*, latinum ſcribendum eſt.

Onager lapidis iaculator hiulci] Machina bellica eſt, qua plurimi aliquando lapides in ſublime proiecti, intra vrbes maxima ruina domorum recidunt, vt docet Vitruuius & Vegetius. Eſt & Onager ſylueſtris aſinus.

Venturæ ſigna ruinæ] Prodigia futuræ arcis ruinæ. *Defluxiſſe Ænũ, & celſam volitaſſe per arcem*] Sic hic in meliori exẽplari legitur verſus, quanquam non video cur prior lectio mutari debeat. *Diſſona*] Diſcors.

Conſcius infandæ fraudis] Scilicet, Iuratæ fidei violatæ. Quanta fuerit iuriſiurãdi religio apud Ethnicos, vel iuriſprudentiæ autores docent: ne Plauti cæterorumq; poetarum dicta afferam. *Irritat*] Incendit, inflammat. *Erycis Paphij*] Diodorus Siculus autor eſt, Butem Regem Siciliæ fuiſſe, & ex Venere Erycem ſuſtuliſſe, qui ob genus maternum in maxima gloria habitus eſt. Vrbemque in alio loco a ſe nominatam condidit, atque in arce templum matri poſuit: cuius famam non vt alia plæraque vetuſtas minuit, ſed indies auxit. vnde & Æneas in Italiam veniens vehementer honorauit. Idem fecerunt Carthaginẽſes magna parte inſulæ potiti. Multo autem magis Romani. nam decem & ſeptem ex fideliſſimis vrbibus huic templo aurum pendere iuſſerunt, & milites qui id cuſtodirent, poſuerunt. Landinus Maronis interpres genus

Acta queat populare domos, ruere alta ſuperba
Fundamenta arcis populoque inferre ruinam.

Erycis ſic refert, Neptunus Amycum genuit ex muliere nympha. Hic a Polluce arte pugili ſuperatus, cæſusq́; eſt, relicto filio qui Butes vocatus eſt. Fuit autem Rex Bebriciæ, quæ poſt Bithyniam eſt. Butes autem poſt mortem patris ab Argonautis domo pulſus, Drepanum in Siciliam venit. Vbi a Lycaſte nobili meretrice, quia formoſus corpore eſſet, adamatus, ex ea Erycem genuit. Verũ cum Lycaſte propter pulchritudinem Venus appellaretur, Veneris filium Erycem dixerũt. Hic & diuitiis matris & viribus patris inſolentior factus, ab Hercule ex Hiſpania redeunte occiſus, & in monte propinquo, qui ab eo Eryx dicitur, ſepultus eſt. Vnde Poeta noſter libr. vltimo, *Fama eſt Ætnæi, ſi veri nuncia, campis His ſudaſſe Erycem, qui victus ab Hercule magno Sicanium effuſo maculauit ſanguine littus.* *Caſtus*] Seruius ſuper hoc Maronis verſu ad principium lib. quinti, *Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu*: diphthongatur, ait, cæſtus, quando pugilũ arma ſignificat, & pluralem habet numerum, & eſt quartæ formæ. Ceſtus autem ceſti ſine diphthongo, tantum ſingularis numeri eſt, & ſignificat cingulum Veneris efficacem ad illectamenta gratiarum & amorum, quo illa dicitur Martem ſibi cõciliare. Vnde prouerbialiter dicimus, *Ceſtum habere Veneris*, qui nouis modis quemlibet in amorem ſui pelliciunt. pete Chiliades Eraſmicas. Cæſtus autem a cædendo appellatur. *Tripileſque rudentes*] A trium pilarum numero. Pilæ enim ferreæ, vel plumbeæ funibus adnectebantur. Funes bicubitali, vt ita dicam, fuſti. *Clamat Io*] Exultantis vox eſt, & triumphantium.

Dum per cuncta oculos verſat, cuſtode relicta
Apparet pars vna vrbis, neglectaque, tantum
Naturæ defenſa ſitu. nam flumine vaſto
Alluitur, dirimuntque vndæ confinia terræ.
Illic Auſtriades, cum laxum Nerea pronus
Veſper adit, linquitque polum ſurgentibus aſtris,
Dum ſilet omnis ager, noctem tormenta ſub altam
Collocat. Interea roſeis aurora quadrigis
Extulit os ſacrum, atque humentes diſpulit vmbras.
Aggreditur tunc Cæſar opus: gemit omnis ab imo
Tellus, & pauidi tremuere ſub infima Manes
Tartara, Cocytique lacus, metuendaque Diuis,
Styx fertur properaſſe retro, ſaxoſa labare
Arx viſa eſt, tantoque impulſu exſibilat aer,
AEreus vt longe turbo per inane volutus
Exuperat fracta colliſa tonitrua nube,
Horriduſque boat, quam cum fremit vnda Malea,
Aut cum pulſantur Rutupini littora Ponti.
Vt peſtis metuenda domos, tecta alta parentum
Depopulat, totaque furit violentior vrbe,
Fit caſus rerum, moles concuſſa fatiſcit
Murorum, & fundo motus lapis intremit imo.
Iam clamor, cædeſque virum, iam mortis vbique
Effigies: hi rupta cauis loca peruia ſaxis,
Hi celſi petere antra iugi, tolluntur ad aſtra
Fœminei lamenta gregis, ſingultibus aer
Concutitur, ſyluæque omnes languore reſultant.
Non tamen afflictis rebus, tantæque ruinæ
Deficiunt, qui morte volunt extendere famam,
Sed contra perſtant, aggeſtoque obice muros
Inſtaurant: ſed cuncta ſolo vis fulminis æquat.
Ac velut Oceano fluctus, creſcente per agros
Littus eunt extra, rapiuntque mapalia, villas,
Paſtorumque domos, fugit alta ad culmina velox
Belgarum genus, & celeres præuertitur vndas.
Paſſim ſtant armenta boum, grexque omnis aquarum
Depreſſus ſub mole, iacet: complexa maritum,
(Aggeribus circum clamantia littora fractis)
Mergitur exanimis ſpumantibus vxor in vndis.

Apparet pars vna vrbis] Ficta loci deſcriptio.

Quam cum fremit vnda Malea] *Malea* promontorium Laconiæ a Maleo Argiuorum Rege dictũ: quod per quinque paſſuũ milia in mari protenditur, autore Seruio in quinto Æneidos. Locus nauigantibus periculoſus, vt admonet prouerbium apud Strabonem, *Maleam legens, quæ ſunt domi obliuiſcere*. Maro libr. iam dicto, vt Eraſmus ait, videtur ad Parœmiam alluſiſſe, cum ait, *Maleæque ſequacibus vndis*. Item Statius ſeptimo Thebaidos lib. *Et rauca circumſonat vnda Malea*. Idem in Tiburtino Manlij Vopiſci, *Si Malea credẽda ratis*. Significat & Homerus lib. Odyſſeæ nono, periculoſam circa Maleam nauigationem fuiſſe, ſic Vlyſſem loquentem inducens, interprete Eraſmo, *Forſitan & patrias rediſſem ſoſpes in oras, Sed me dum Maleam prætervehor vndaq, fluctuſque Et Boreas illinc pulſum admouere Cytheris*. Maleam autem dicimus media communi. *Rutupini ponti*] Id eſt, Siculi in quo Syrtes ſunt. de quibus multa Strabo lib. vltimo, & Lucan. doctiſſime l. 9. De Siculo vero freto nemo diligẽtius Iuſtino ſcripſit.

Talis

Depo-

Talis erat fortuna vrbis, taliſque minatur
Excidio Cæſar: ſed dum vndique mœnia frangit
Fulminis in morem tempeſtas acta ruentis,
Gallorum extemplo celſa decurrit ab arce
Auxilio pilata manus, trepidamque per vrbem
Curſitat, & dubios trahit in certamina ciues,
Diſiectoſque nouant muros, iuxtaque profundas
Educunt foſſas, & propugnacula firmant.

Depopulat] Antique. nam populo, & populor dicebant antiqui. Maro, *populantque ingentis farris aceruos.* item, *Et littora noſtra Vi populat.* nunc tantum populor dicimus. autore Seruio in duodecimum Æneidos. *Deficiunt*] Deſunt. *Aggeſto obiice*] Id eſt, aggerata terra. *Belgarum genus*] Alludit ad maris inundationem, quæ hactenus durat in Belgis, de qua ſuperius dictum eſt. *Clamantia littora*] Propter mare dixit: quod animal eſſe crediderunt, vt inquit Pomponius.

Talibus interea inuadens Atralbius heros
(Inuidiæ fuerit ſtimulis ne agitatus, an vnquam
Haud iri euerſum Superis conceſſa putarit
Mœnia, & incaſſum conſumit tempora Marte)
Auſtriadem alloquitur, coramque hæc incipit ore,
Haurite hanc animam Superi, vel ſontibus vmbris
Mergite, nec renuo, noſtros poſt funera manes
Frigida vel paſcant deſerto viſcera campo
Obſcœnæ volucres, animaque infeſtus oberret
Spiritus, & nulla condatur corpus in vrna,
Verus amor ſi me, & veteris memor inclyte Cæſar
Obſequij, ſeruata fides non ſuadet & vrget,
Te coram hæc, rumpens matura ſilentia, fari.
Bella paras olim nullos paritura triumphos,
Nam quid molliris? num diruta mœnia credis,
Poſſe per has vndas, & late vortice vaſto
Deſpumantem AEnum miſſis populare cateruis?
Eſto his nunc victor ſuperes legionibus vrbem,
Atque animos iterum, iurataque fœdera firmes,
Num generi credes infido? protinus vt tu
A cupida rerum turmas eduxeris vrbe,
Sacratum rumpent fœdus, dextraſque reſoluent
Dum fortuna anceps, dum celſa inuicta manebit
Arx elata iugo, tolletque in nubila culmen.
Aſpice qui montes, quæ ſaxa minantia cingunt
Molem indignantem vinci. Proh mœnia, quantum
Excidij, & cædis bello paritura minantur
Militibus noſtris, at aperta laceſſere bella
Vtilius. nam cum victor (quod numina ſaxint)
Noricon inuiſes populoſque, vrbeſque furentes
Frænabis, monſtrum hoc nulla ſuperabile pugna,
Paulatim ex animo pulſa feritate quieſcet:
Hinc fama, hinc decus eſt, non contra tendere montes,
Saxaque, & in ſcopulos moliri prælia, campo
Laus erit expugnare hoſtem, fremat æquore aperto
Puluerulenta acies, denſiſque vmbonibus alæ
Concurrant trepidæ, & Mauortius horror anhelet.
Primus ego ante alios (quid enim promittere poſſum
Amplius?) extremam fundam cum ſanguine vitam,
Aut hominem inuiſum, & ſceleris caput omnis iniquum
Byſpeichem per aperta traham, vinctumque cathenis
Adducam: aut noſtra cadet in certamine dextra.
Patratumque nefas ſoluet. Nec plura locutus
Conticuit, procerum magnorum ſtante corona.

Atralbius heros] In argumento huius libri ſcribitur, hanc orationem habitã fuiſſe a Comite Zornio: quare hic Atralbium pro illius nomine immutatũ eſſe puto: & fortaſſe, vt Poeta eſt ingenioſus, ad eius inſignia reſpexit, quæ alba nigraque ſunt.

Haurite hanc animam] Longo vtitur hyperbato. Haurite, inquit, o Superi hanc animam, ſi verus amor & fides memor veteris obſequij rumpens matura ſilentia, non ſuadet me fari hæc coram te. *Nec renuo*] Per interiectionem legenda ſunt. *Non ſuadet vrget*] Quaſi dicat non modo ſuadet, ſed & vrget, impellit. *Rumpens matura ſilentia*] Hoc eſt fides, quæ cogit, quæ diu ſub ſilentio tenui, effari. Fides dicitur ex eo, quod fit, quod dicitur, vt ait Cicero libro de republica quarto. Significat etiam opẽ & auxilium, vt inquit Donatus. Maro, *Tyrrhenamque fidem.* Cæſar libro ſecundo de bello Gallico pro tuitione, &, vt vulgus dicit, ſalua guardia vſurpauit. Cæſar honoris Diuitiaci atque Hæduorum cauſſa ſeſe eos in fidem recæpturum & conſeruaturum dixit. Cicero in Piſonem pro aſſecurantia, vt vulgo quoq; dicitur, accæpit, Eumque ſeruis ſymphoniacis, & aliis muneribus accæptis timentem, multumque dubitantem cõfirmaſti, & Theſſalonicam fide tua venite iuſſiſti. Inde illa locutio *Deorum hominumque fidem implorare*, id eſt, auxilium: vt ſolent ij quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua vis infertur. In fide autem alicuius eſſe, id eſt, quod feudum tenere ab aliquo dicunt. Eſt in iure ciuili locutio frequens, fidem alicuius ſequi, pro eo quod eſt eligere aliquem cum quo rem habere, aut negocium eſſe nobis velimus. Eſt & illa locutio, fide ſua eſſe iubere, id eſt, ſponſorem ſe conſtituere, & appromiſſorem & periculum in ſe recipere. Inde etiam alia locutio, fide alicuius ſumere, id eſt, non ſua, ſed aliena cautione. Exẽpla petas apud Budæum ex annotatione l. vltimæ. ff. de pigno. acti. Idem labefactatam fidem appellat, quod nos creditũ

perditum dicimus. Tueri autem fidem ſuam, eſt ſeruare illęſam famam locupletis debitoris. Et fidem ſuam liberare, pro eo dicebant, quod nunc negociatores & coactores tenere promiſſum dicunt, & non deeſſe promiſſo. *Matura*] Plena conſilia. nam maturum dicitur pomum, quod nec acerbum eſt, nec marcidum. & Maro ait, *Maturate fugam ventis.* pro eo, ne maiorem excitare tempeſtatem. Significat ergo temperatum quoddam medium in rebus agendis. Augustus Cæſar quid maturare ſit, vt inquit Macrobius, & refert etiam Gellius, duobus verbis contrariis græcis ſignificauit, *σπεῦδε βραδέως*, id eſt, *feſtina lente.* Quod dictum, vt Eraſmus noſter explicat, non inuenuſtam ænigmatis ſpeciem præ ſe fert. Etenim ſi vim ac ſententiam æſtimes, inquit, quam hæc tam circumciſa vocum breuitas in ſeſe complectitur, quam ſit fœcunda, quam grauis, quam ſalutaris, quam ad omnem vitæ rationem late patens, profecto facile diſceſſeris in hanc ſententiam, vt in tanto prouerbiorum numero non arbitreris vllum aliud eſſe perinde dignum, quod omnibus incidatur columnis, quod pro templorum omnium foribus deſcribatur, & quidem aureis notis, & cætera. *Silentia*] Res non temere alia apud homines eſt tutior, quam taciturnitas, aſtipulante etiam vel Græcanico hoc prouerbio, *Silentij tutum præmium.* Iam olim in prouerbio eſt nobilis illa Simonidis ſententia, quæ celebratur, & apud Latinos prouerbij loco, *Nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum.* Verſum autem græce in commentariis in Hymnum Prudentij ad omnes horas, vbi laudes præparci ſermonis diximus, me puto retuliſſe. *Bella paras olim*] Oratio tota eſt in diſſuaſione, & conſilio. Diſſuadet expugnationem a loci difficultate, a gentis perfidia, cui etiam victæ fidē dum non ſit. conſulit ab vtilitate, a gloria, cum Palatinis pugnandum eſſe aperto marte. In fine a perſona ſui captat beneuolentiam, cum dicit, ſe aut moriturum in pugna, aut victoriam pro Cæſare reportaturum.

Tunc Cæſar paulum vultuſque, oculoſque moratus
In terram (quid dicta ferant, quid conſulat Heros
Agnoſcit) contraque orſus, ſic talia fatur,
Non hoc deſidia regnum mihi vendico, & alta
Vecors ſceptra gero, tantum clariſſima virtus
Efficit Imperium: nec me pater ipſe creaſſet
Conſortem regni, ſociaque in ſede locaſſet,
Si me ſollicitis trepidum nouiſſet in armis.
Deſine iam Diuos teſtari, credimus: at te
Saxa mouent, vaſtoque AEni vada concita fluctu,
Et gentis temerata fides: quid Regibus altis
Agnoſcis vetitum? qua ſumma incommoda belli,
Qua montes, qua ſaxa horrent, & inhoſpita Martis
Tollitur ad cœlum moles, ibi tendere vires,
Et gerere arma decet, dedignanteſque peracto
Fœdere debellare vrbes, & frangere muros.
Sic monſtrum ſuperare meum eſt. Quod dicis aperta
Pugnandum eſſe acie, & campo decernere ferro
Ad rem conduci, maioraque geſta parari:
Neſcis crede mihi, quanta hac iactura ſub arce
Deliteat, neſcis qui ſe ſtatus occulat armis.
Hic opus eſt bello: & quanto iactantius audes
Effari, tanto decet inſudare periclis
Fortius oblatis, & dicta rependere factis.
At ſi te longi torquent faſtidia belli,
Perge domum, ac deſes patrijs te conde ſub oris!
Degenerem, & vita conſumma tempus inerti.
Vos o pugnaces animæ, quæ ſanguine multo
AEternum vobis famam peperiſtis in æuum,
Extremis durate malis. Sic talia fante,
Iam piger aſtrifero ſplendebat ab axe Bootes,
Nocturnique vlulare lupi, Faunique per vmbras.
At Copſtenigenum verſantur pectora curis,
Sollicitoque metu denſa ſtatione tuentur
Mœnia, nullius feſſos ſopor alligat artus,

Interea exoriens terris Aurora micabat,
Et matutino lucem detexerat orbi.

Oculoſque moratus In terram] Sumptus color ex tertio decimo Transformat. Ouidij, vbi de Vlyſſe loquitur, quem imitatus Homerum ſcribit ſtetiſſe oculis in terram defixis. Præterea principem illico reſpondere nō decet. qui mos apud nos ſeruatur. Nam prius quid reſpondeant, conſulunt. Oratio autem tota poſita in refectione argumentorum. *Temerata fides*] Quaſi dicat, iterum violanda.

Ac deſes] Magis placet, quam ſi legas, *vecors.*

Vos o pugnaces animæ] In fine a beneuolentia cæterorum heroum definit: ad quos eius apoſtrophe dirigitur.

Tunc Brunſuichidem Caſar vocat, Eya age centum
Delige bello equites, tecumque ait, inſtrue pubem,
Qua cum vulſa imo ruet alto a culmine moles,
Aggredere hinc vrbem, muroſque inuade relictos.
Haud mora, iuſſa facit, nec longe a mœnibus agmen
Occulit inſidiis, ſedes aptiſſima fraudi
E regione vrbis, qua ſe mons plurimus umbris
Erigit ad Superos, ſpecuumque exeſa vetuſtas
Horret opaca, cauoque feræ ſtabulantur in antro.
Illic ſeſe Heros delecto milite condens,
Tempus auet pugna, & Mauortis ſigna moratur.

Tunc Brunſuichidem] Hoc fictum eſt a Poeta.

At Cæſar poſtquam excidij tormenta parauit,
Feruida anhelantes mugitus machina rupit:
Ingenti circum fremitu nemus omne tremiſcit,
Attonitaſque etiam paßim de montibus altis
Accipimus cecidiſſe feras, & hiantia fracto
Saxa ruiſſe iugo, atque Alpes nutaſſe niuales.
Frangitur aura ſono, fumoque obnubitur aer,
Et caligantem diſcurrit flamma per vrbem.

Saxa ruiſſe iugo] Sic habet caſtigatus codex. & ſtatim, *Rumpitur aura ſono.* pro, *Saxa ruiſſe ſolo*, & pro, *Frangitur aura ſono.*

Vt furor aeream violentior impulit arcem,
Commota eſt imo laxa compagine moles,
Et labat in caſum: ceu ſemirecisa minatur
Ardua per ſyluas quercus lapſura ruinam,
Aut cadit, aut cecidiſſe putes, dubiumque cacumen
Huc illuc vertit: ſic arcem hinc inde labantem
Aſpiceres, fundoque altum crepitare ſub imo.
Attonitæ ſtant turbæ intus, tunc celſus ab arce
Dum ſonat Eurylochus, menteſque exaſperat ære
Turbine diſcutitur, cadit alto a culmine corpus
Exanimum, & fracto maculantur ſaxa cerebro.
Tunc clamat Boiemus Hylas, Proh Iuppiter, inquit,
Arx ruit, atque vetus lapidum compago dehiſcit.
Aſtrorum rector, Diuumque æterna poteſtas
Fer precor auxilium, ne tetrum fulmen hiulco
Impete dilaceret miſeros. ſic fatus, ad auras
Opprimitur mole abrupta, vocemque precantis
Strangulat ignito reuolutus ab aere turbo.
Diffugiunt omnes caſum infandum, & ſibi quiſque
Quærit iter vitæ. dumque hos timor anxius vrget,
Ilicet e latebris equites Saxonius Heros
Educit, contraque iubet procedere muros.

Saxonius Heros] Brunſuicenſis Dux

Tunc qua vaſta vrbis nullo cuſtode teneri
Mœnia proſpiciunt, ſcalis ſubit vnus & alter,
Et turmis pauidam inuadunt muſſantibus vrbem.
Rumor it interea portas Saxone refractas
Murorum ingentes, & mœnia celſa teneri,
Accurrunt timidi incaſſum, Galli inde frementes
Torpentem inſtaurant pugnam, Saxones ab alto
Fulmina agunt lapidum, ſaxiſque molaribus inſtant.
Dumque alternatim dubio fortuna ſub ictu
Deſæuit, pugnaque cohors accenditur æqua,
Iuppiter æthereas linquens Saturnius ædes,
Iuſſit ab Æoliis depromi tela pharetris.
Protinus ad Liparem, qua ſe Vulcania tellus
Erigit in fluctu, cuditque ſonantia tela,

Iuſſit ab Æoliis depromi tela pharetris] Sic legendum eſt, non ſagittis.
Æolus] Id eſt, Vulcanus. quoniam Æolus Ventorum Rex inſulis Siculis

Euolat & pedibus maſſam rapit armiger vncis
Ales, & igniuomas traxit per inane ſagittas.
At pater omnipotens alto de vertice montis
Deſpiciens, ſpretamque fidem, fraudeſque, dolumque
Hoſtilem, ſtatuit commiſſam plectere noxam,
Atque ita fulminibus tota bacchatus in vrbe,
Ite ait, horrendum dictu, ſecedite pugna
Iam Galli, ſic fata volunt, ſic Iuppiter hoc vult.
Dixit, ſeque Iouem faſſus migrauit ad aſtra.
Vtque alta audita voces, & viſa Tonantis
Fulmina, tunc pauidi ciues, tunc agmina paſſim
Gallica pertremere, & victori cedere victi.
Auſtriadum contra fugienti inſtare phalanges,
Obuia ſanguineo ſternentes corpora ferro.

imperauit: & ab eo Æoliæ dictæ. De Æolo plura notatu digna primo de raptu Proſerpinæ Parrhaſius annotauit. Æoliarum autem, quarum & ſuperius mentio facta eſt, nomina refert Mela libr. ſecundo: aliquantiſper tamen diſcrepat a Plinio & Solino. Ptolemæus cap. quarto tertij enumerat quindecim inſulas, quæ iuxta Siciliam ſitæ ſunt. *Liparem*] Solinus ait, Liparæ nomen dedit Rex Liparus, qui eam ante Æolū rexit. Euſtathius ſcribit Liparum fuiſſe Auſonis Regis filium. Liparia autem Gnidiorum fuit colonia. Diodorus Siculus plura libro ſexto. *Quaſi Vulcania tellus*] Seruius octauo Æneidos libr. ſuper illud, *inſula Sicanium iuxta latus, Æoliamque.* Phyſiologia eſt, inquit, cur Vulcanus in his locis officinam habere fingatur, inter Liparen & Ætnam ſcilicet, propter ignem & ventos, quæ apta ſunt fabris.

Maſſam] A verbo græco μάττειν, quod ſubigere, conſpergere, pinſere, commollireque ſignificat. Maſſa dicta, triticea, vel hordeacea conſperſio, quæ græce μᾶζα dicitur, & magmata apud medicos vnguentorum veluti maſſulæ, quaſique paſtilli, quæ Plinius libro decimotertio vnguentorum feces interpretatur, id eſt, vnde vnguentum expreſſum eſt. *Armiger ales*] Id eſt, aquila: quæ Iouis ales idcirco eſſe dicitur, quod ex auibus ſola nunquam fulmine tangatur: & armiger eius, quia dimicanti illi contra gigantes dicitur fulmina miniſtraſſe. hoc cur fictum, Seruius explicat in primum Æneidos.

Commiſſam plectere noxam] Id eſt, culpam. Sic Maro, *Vnius ob noxam.* vt docet Beroaldus contra Seruium, exponentem noxam pro noxiam. Iuriſconſultus tradit noxæ appellatione omne delictum contineri. Plautus in Moſtellaria, noxiam pro culpa & peccato vſurpauit, *Tranion remitte queſo hāc noxiam cauſſa mea.* Nam ſcribendum eſt noxiam, & non noxam neceſſitate metri, & etiam ex antiquis codicibus, ſi Piladi fidem damus. *Pertremere & cedere*] Pro pertremebant, & cedebant. vſus frequens apud Saluſtium. *Corpora ferro*] Sic legendum, & non ferto.

Dumque ea in extremo diuerſa in parte geruntur,
Egregium Nereus Langum compellat ab altis
Mœnibus Eurychides, verbiſque ita fatur amicis,
Eya age te noſtri pietas tenet vlla, furentem
Demulce Auſtriaden, iramque inflecte precando.
Iam dedi cupimus: pueri, nuptæque puellæ,
Innuptæque, virique ſimul, matreſque per vrbem
Orantes veniam trepidant, pacemque futuram.
Tu modo redde animum clementem Cæſaris vrbi.
Qui vero extiterit rumpendi fœderis autor
Plectatur, meritaſque luat cum ſanguine pœnas.
Dixerat: Hæc Regi Langus mandata potenti
Rettulit Auſtriadæ. Placuit ſententia: ſed qui
Contempſere fidem, ruptaque fœdera Diuum
Vt meriti luerent pœnas, vltroque, citroque
Diſcuſſis rebus, pauidam Rex alta per vrbem
Signa vehit, mulcetque animos, & temperat iras.
Ecce autem infelix manibus poſt terga reuinctus
Penzenauros caput infandum, ſemenque malorum,
Ad cædem trahitur, ſumma detruſus ab arce,
Biſſenos ſecum ille viros, iuxtaque litandos
Vt ſceleris, pœnæque reos in funera ducit.
Conclamant omnes, & percutienda ſecuri
Corpora ſollicitant, & vocibus intonat aer.
Stabant demiſſi in terram ſua lumina mœſti
Fractores fidei, dubiaque in morte tremiſcunt.
Ipſe doli Princeps ſæuum, toruumque minatur
Neſcio quid vultu: veluti cum victima ſacras

Dumque ea extremo] Adſcribenda præpoſitio, in, vt ſit integer verſus. *Dumque ea in extremo.*

Mulcetque animos] Semper hic Poeta clementiam Cæſaris, in quo maxima fuit, extollit.

Biſſenos ſecum ille viros] Qui ſecum ſcilicet, in proditione fuerunt. Poſuit autem finitum numerum pro infinito. Nam plures cum Penzenauro interiere. *Litandos*] Necandos. Eſt autem proprie litare, vt docet Macrobius libro Saturnal. tertio, ſacrificio facto placare numen.

Ducitur *Teme-*

Ducitur ante aras, ſæuitque in cornua taurus
Mactandus Dijs immortalibus, aſpicit ægre
Et ſalſas fruges, poſitoſque in funere cultros.
Tunc Rex increpitans dictis, quos ipſa nocentes
Effecit temerata fides, ſub ſartara mitti
Imperat, & ſcelerum commiſſa piacula ſolui.
Ipſe ſupergraditur montem, celſuſque reuiſit
Semirutam molem, pueri, matreſque, nuruſque,
Longæuique patres, & cætera turba virorum
Subſequitur, meritoſque aris indicit honores.

Temerata fides] Cuius tanta eſt religio, vt hoſti etiam ſeruanda ſit.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI DVODECIMI.

IN vltimo libro cum iam annuus Martis labot fuiſſet, & iam fracti hoſtes, Cæſar etiã ex Sicambris triumphans reuerſus, Coloniam Agrippę petiit, quem prius Fridericus Palatini filius placauerat. Interea fama volat, Cæſarem Coloniæ triumphaturum: vbi Principes deſcribũtur, & Belgicarum ciuitatum populi, qui ad viſendum profecti ſunt. Sequitur triumphi deſcriptio, ad quem ſpectandum Deos veniſſe Poeta fingit: tantoque rerum ſucceſſui inuida præ cæteris Pallas, ante Iouem longa in Cæſarem oratione vtitur. cui cum Iupiter de rerum Cæſaris incremento aliqua vaticinaretur, Palladem que hortaretur ad Cæſaris beneuolentiam, idemque cæteri Dij facerent, & præſertim Aruinia Hercyniæ olim Dea, odium deponit, atque in amicitiam Cæſaris redit. Quare in hoc vltimo & hominum, & Deorum pax facta eſt. His peractis, ſeptem ludorum genera proponuntur: ſed ante auorum manibus parentalia celebrantur. Inde certamina inchoata, quæ fuerunt quadrigæ, pugiles, curſus, palæſtra, natatio, ſagittæ, diſcus.

AVSTRIADOS LIBER DVODECIMUS.

I*Am ſol labentem curſu præuerterat annum*
Quo belli rabies, & diri arſere tumultus,
Vaſtatæq; vrbes, cõiuratæq; ruina
Germanos acuere Duces, & Marte nefando
Norica diſiectis iacuerunt oppida muris.
Cum ſua torticomis referens vexilla Sicambris
Magnanimus Cæſar, præclara ad mœnia tendit
Romulei Agrippæ, qua laxis voluitur vndis
Rhenus, & auratis gelidum mare cornibus intrat,
Flumine belligeros bifido claudente Batauos.
Hic finem bello dedit, emeritaſque cateruas,
Antiquoſque equites functis ſeiunxit ab armis,
Ianum detrudens ſerrata in templa bifrontem.
Nec mora Phalſgraphidum, Diuũ pater, atque hominũ Rex
Ante etenim patrijs Fridericum iuſſerat oris,
Pergere ad Auſtriadem, atque animũ mulcere precando,
Progeniem fixam ad pacem, fœduſque vocauit,

IN AVSTRIADOS LIB. XII SCHOLIA Iacob. Spiegelij.

I*Am Sol labentem*] Nec fictum a Poeta. Nam annum fere integrum bellum durauit. *Præuerterat*] Id eſt, anteuerterat. Solis. n. curſu annus abſoluitur. Vnde ſolaris & annus vertens, & magnus quoq; comparatione Lunaris, qui breuis ſit. Neq; etiam ignoto alium magnum annum dici, quem eſſe voluerunt, omnibus planetis in eundẽ recurrentibus locũ. lege Hortenſiũ Ciceronis. Extat libellus Cornelij Vitellij de die, mẽſe, & anno, e diuerſis autoribus collectus. *Coniurataq; ruina*] Siquidem alter in alterius ruinam conſpirauit. *Nefando*] Quia quaſi patria cõtra patriã pugnauit. *Cũ ſua torticomis*] Res ita ſe habuit. Cæſar cũ Palatino, Friderici filij precibus, pepercіſſet, vtroq; rogantẽ in gratiã recæpiſſet, in Belgas profectus eſt: qui vna cum Philippo filio expeditionem contra Sicambrorum Ducem mouerunt, captis, dirutiſque aliquot in Si-

Qui tandem æternum leti ſine Marte quieſcent.
Interea per inane volans it rumor ad vrbes
Belgarum antiquas, & murmure littora circum
Multiuago replet populos, primumque Tribotes,
Et Borbetomagos, quorum probat alta vetuſtas
Vangiones coluiſſe ſolum: quis more parentum
Maſtrucis mos eſt, nunc verſicoloribus vti,
Alta triumphali procedere ſigna couino
Cæſaris, & feſta redimitum tempora fronde
Vrbem flammifero Regem circundare curru.
Nec non & rigidi gemmatis Saxones armis,
Hi tercenti equites genus inſuperabile bello
Spectatum veniunt, frameiſque ingentibus horrent.
Tectuſagum ex alia properant regione tribuni.
Quamque regit pubem Vyrtimberzentius heros,
Hæ picturata, varioque colore micantes
De more exornant nitidis capita alta pyropis.
Venit & ingentes ducens de vertice Cattos
Abnobio, & gelidas linquentem Bructeron vmbras
Lantgraphius, vaſti phaleras, & fræna gerebant
Aurea cornipedes, magni per eburnea torques
Colla nitent, Tyrioque micat gens omnis in oſtro.

cambria oppidis, impertita Duci venia, Coloniam Agrippinam ouans ingreſſus eſt, vbi omnes Germaniç Principes, & Palatinus quoqne ad Dietam venerant. *Tribotes*] Argentinenſes ſunt, vel illis proximi populi. origo vocis dicta eſt ſuperius. *Borbetomagos*] Vormatienſes. Generali magis vocabulo Vangiones quoque dicuntur. Apud Ptolemæum & Antoninũ Bregeromagus ſcriptum comperio.

Maſtrucis verſicoloribus] Sardum veſtimentum eſt, vt diximus: ſed hic Belgis tribuit. *Alta triumphali*] Triumphus Cæſaris, ſed vere Coloniæ & Dieta habita eſt, vt diximus.

Couino] Curru. proprium autem hoc curruum genus erat Britannorũ, & Belgarum. Vnde, vt quoq; dictum eſt, couinarij dicuntur: vt Eſſedarij, ab Eſſedo, quod eſt vehiculi genus, apud Gallos primum inuenti. *Tectuſagum*] Tectuſages, ſeu, vt apud autores ſcriptum inuenio, Tectoſages, arbitror Franconiam olim coluiſſe. Cæſar autor eſt commentario ſexto, iuxta Hercynium primo ſediſſe, iuſtitiæ & belli ſummam opinionem habentes, in egeſtate & patientia, vt Germani, manentes. Sunt & Tectoſages Plinio & Floro in Aſia dicti. *De more exornant capita*] Scilicet Germanorum. ſolent enim corollas gemmis, annuliſque interſitis ferre. *Pyropus*] Carbunculis. de quibus lege caput ſeptimum vltimi libri apud Plinium, & cap. primum tertiæ partis Eraſmi Stellæ de gemmis. Pyropi meminit Ouidius in principio ſecundi Transformationum. Eſt autem Pyropus gemma lucens inſtar ignis. vnde & nomen ſortita. A quibuſdam Apyruſta vocatur, quod non ſentiat ignes. Adſcribam quod in ſecundum Lucretij Pius ſcribens admonuit. Cum gemmam, quam Ligurium vocãt in ſacris literis, leges, ſcito, inquit, Hebræos antiſtites intelligere lapidem precioſum, vel carbunculum: quo fit, vt multiſcium Hieronymum mirer, qui profitetur ingenue ſe neſcire, quæ ſpecies gemmarum ſit Ligurium, nec id ſe reperiſſe ſcribit apud autores de naturis gemmarum ſcribentes: quamquam in ſacris literis Lyngurinum legendum putaui, ſed perperam. Eſt enim Ligurius, autore Harpocratione ad filiam, lapis circa mõtem Ligos nominatum. Quidam dicunt eũ eſſe populi arboris lachrymam. Quinam mons ſit Ligos non memini me legiſſe. Satis eſt nobis Ligurium eſſe lapidem, & idoneum autorem reperiſſe qui de eo mẽtionem faciat: quod eruditiſſimus omnium Hieronymus arx fidei negauit. Hæc ille. At noſter Eraſmus, Haud dubium eſt, ait, quando Lyngurinus ſit legẽdum: nec mirum eſt addit, hominem tantum, tantulum ſuffugiſſe lapillum, cum aliquoties non videamus & id in quod incurrimus: quamquam meminit Lyngurij Theophraſtus, & hunc ſecutus Plinius. Hanc ferunt naſci ex vrina Lyncis, vnde & nomen habet. Lynx animal eſt, οὖρος, vrina. Ea protinus cõcreſcit in gemmam: ſed inuidum animal protinus egeſtam vrinam terra operit, ne poſſit ab homine inueniri, ad multa efficax medicamenta. Valere enim ad eliciendos veſicæ calculos, & aduerſus morbum regium, ſi geſtetur, aut ex vino bibatur. non eſt diſſimilis electro, ſiue ſuccino: non enim ſolum attrahit feſtucas & lignum, verum ferrum, ſi ſit tenuius. Theophraſtus huius rei citat autorem Dioclem. At Plinius neutri credit hac quidem in re, & negat vnquam hoc nomine gemmam viſam. Hactenus Roterodamus. Camers putat ex Lyncum natura adagium ſumi poſſe, *Lynce inuidioſior*, in auaros, qui ne inutile quidem ſibi, aliis indigentibus elargiuntur.

Præterea infelix conceſſa pace Philippus
Mox Pallatinis delectum ex vrbibus agmen
Ducebat ſecum, & crudelia funera nati
Ingemit, & tacitus premit altum corde dolorem.
Aſpice vt euoluit humanas improba curas
Magnorum fortuna Ducum: qui primus in arcto
Antiquam tenuit ſedem, lateque bicornis
Imperium geſſit Rheni, nec fauſtior alter,
Vidit ſceptra rapi, vidit miſeranda ſuorum
Fata ſenex, animi verum non languida virtus
Hunc fouet, & nondum auerſis infracta repugnat.

Aſpice vt euoluit] Exclamatio in fortunam Palatini infauſtam.

Verum non languida virtus] Ad illud reſpexit, *vidit miſerãda ſuorũ Fata ſenex*. & eſt magna in Palatino laus, a magni-

Iamque

Iamque dies aderat, quo Cæſar in axe triumphans
Iret,& os ſacrum populis oſtenderet alto.
Tunc ſubito paßim,totaq; ex vrbe ruentem
Aſpiceres pubem,pueri, innuptaq; puellæ,
Longæuiq; patres currunt per compita viſum,
Et Regis Pæana canunt: aulea Britanni
Aptant parietibus,poſteſque tapetibus ornant
AEratos,hominum voces, clamorq; reſultat
Vndique. Non aliter quam cum Euryſthea gerentem
Prælia, Echioniæ clamantes vndiq; matres
Spectabant auidæ,bicolor cui tempora fronde
Populus ornarat,vaſtos leo cinxerat harmos
Lethifero quondam ſuperatum Stymphalon arcu,
Victaq; ad Argolicum referentem monſtra tyrannum.
Velcum perdomitis remeauit corniger Indis
Cadmæum repetens ſpoliorum Hyſmenon aceruo.

magnitudine animi. *Nondum infracta*] Deuicta. nam præpoſitio *in*, auget.Maro,*Turnus vt infractos auerſo Marte Latinos.* *Auerſis repugnas*] Id eſt,contemnit auerſa, ſuperat fortunam.

Non aliter quam cum Euryſthea gerentem] Hic paululum confuſa eſt cõſtructio, quam Græci ſyncheſim dicunt: quæ, vt inquit Donatus, eſt hyperbaton vndique confuſum, vt illud Maronis, *Tres notus abreptas in ſaxa latentia torquet, Saxa vocant Itali medi ſque in fluctibus aras* Et eſt ita ordo. Non aliter ſcilicet, clamor reſultat, quam cum matres Echioniæ vndique clamantes,auidæ ſpectabant gerentem prælia Euryſthea, referẽtem Stymphalon ſuperatum quondam lethifero arcu, & victa monſtra ad tyrannum Argolicum: cui ſcilicet, gerenti prælia populus bicolor ornarat tempora fronde,leo cinxerat vaſtos harmos,& Herculem intelligit. cuius labores abunde proſequitur Diodorus. Sed quid geſtis Herculeis celebratius? Inter Maroniana opuſcula enumeratur & illud cui titulus, Monoſticha de ærũnis Herc. Idipſum & inter Auſonij Poetæ ſcripta etiã reperitur ſub hoc titulo, Auſonij de duodecim laboribus Herculis. Dubium ergo, Maroni, an Auſonio verſus illos aſſcribi oporteat. *Euryſthea prælia*] Ab Euryſtheo demandata;& eſt adiectiuum, vt ab Orpheo Orpheus, per diphthongum. *Superatum Stymphalon*] Id eſt, aues Stymphali lacus Arcadiæ, quæ inter eius certamina enumerantur. vnde a Papinio quarto Thebaidos dictum eſt, cum de Arcadiæ locis ſcriberet, *Herculeo vulgatos robore montes, Monſtriferumq; Erymanthon*; & Æriſonum Stymphalon. In cuius loci expoſitione Placidus inquit, Virtute Herculis cognitos Erymanthon & Stymphalon: in altero aues, quæ Stymphalides appellantur, occidit. Cæterum & apud Ouidium, & Senecam, & Martialem animaduerto in dictione Stymphalus penultimam longam eſſe: hic tamen breuem protulit, vt Auſonius hoc carmine, *Stymphalidas pepulit volucres diſcrimine quarto.* Nec ratio deeſt: quia Alpha apud Græcos dicronum eſt. qua licentia & Homerus in quinto Iliados vſus, cum dixit. Ares Ares brotolige.& Martialis inſinuat lib. nono. Et quos Ares Ares decet ſonare. Nos etiam in aliquibus vtimur cum Batauum & Syphacem communi accentu proferimus, vt ſupra dictum eſt.

Aceruo ſpoliorum] Quæ ex India domita reportauit.

Interea pompæ ſubit ordo, Duceſq; cruento
Spectantur capti bello, manibuſq; reuinctis
Turba ingens, ſacro ſtant arma affixa feretro
Heroum exuuiæ, debellataq; phalanges,
Scuta virum, galeæ, & cubitales margine peltæ,
Coniferiq; apices, frameaque, leueſq; ſariſſæ,
Et curui vmbones, & rapta petorita Marte.
Hinc ſolido ex auro crateras, & aurea bullis
Cingula cernere erat, intertextoq; verendum
Electro fulgebat opus, nitidoque argento.

Cubitales margine Peltæ] Ancilia intelligit. Breuis enim ſcuti genus erat, Plutarchus in vita Numæ Pompilij multa recitat, quare ancilia dicta fuerint. Dicuntur autem, vt ipſe inquit, vel ab an, quod circum ſignificat, quia in orbem eſſent figurata: vel ab ancon, quod eſt, cubitus: vnde etiam Anconam maritimam vrbem maris Adriatici ſic dictam volunt: vel ab anches, quod eſt, remedium, cum Ancilis caſu ſedata fuerit peſtilentia. plura Liuius, & Halicarnaſſeus. Ouidio placet, ancile latinum eſſe vocabulum. Quidam ancile peltam Thraciam appellarunt. Ea eſt, vt Seruius ait, ſcutum breuiſſimum in modum lunæ iam mediæ. Cubitales ergo peltæ, id eſt parmæ, ſcuta, ad ſimilitudinem anciliorum. *Margine*] Extremitate, circumferentia. *Petorita*] Vehiculi genus Petoritum eſt: & Varro arbitratur Gallicum eſſe vocabulum; vtitur hoc vocabulo Horatius. *Crateras*] Non crateres ſcribendum. ſic Maro, *crateras magnos ſtatuunt.* & Papinius in Theb. Ouidius, cæteri. *Aurea bullis cingula*] Pro aureis bullis. *Nitidoque argento*] Spondaicus verſus eſt.

Sublimis interea Cæſar ſpectandus ab axe
Prouehitur, qualis victor Saturnius alto
Oſſæam rabiem, & Titanum Pelion, atris
Icit fulminibus, curruq; per æthera vectus
Cælicolas inter clarum luſtrauit olympum.

Oſſæam rabiem] Id eſt, gigantum, ab Oſſa monte, quem Pelio, vt inquit Maro, impoſuere rabidi, & irati cõtra

Talis & Auſtriades alto ſeſe ore ferebat
Maieſtate grauis, trabeaque inſignis, & auro
Neſcio quid cœleſte micat, diadema ſuperſtans
Auratos operit crines, trepidique ſub axe
Quadriiuges impune fremunt, manduntque lupatos
Ore truci, ſpirantque altos e naribus ignes.
Non ſecus Eoo tollunt fumantia Ponto
Corpora, Solis equi, replentque hinnitibus auras,
Voluentes hinc inde iubas, raptoſque furore
Miratur curſu tantum procedere Titan.
Interea fama eſt, Vbij dum Martia ciues
Geſta canunt, lætoque vrbem circundare clauo
Incipit inſignis Cæſar, curruque triumphat,
Spectatum veniſſe Deos, & in æthere ſummo
Inuidia carpſiſſe Iouem. Quid numina poſſunt?
Hic faſtu ſuperat Diuos, nunc Iuppiter alter
Sicanio arripiet ſudatum fulmen ab antro.
Talia flammato dum pectore Numina iactant
Ante Iouem, ſic Pallas ait, Proh rector olympi,
Quid ſpectas, ſufferſque pater? iam reſpice quantum
De Superis rapiat Regis fiducia noſtri.
Nunc age, & intonſis Euan quate marmora thyrſis
Rubra, coloratos trans Gangen transfer ad Indos
Militiam, aut Bacchis vlulantibus Iſmara cinge.
Eſt fruſtra quodcunque paras, ſuperabere ſolo
Cæſare, qui domito reges Oriente ſubactos
Argolicas rediens duxiſti victor ad vrbes.
I Mars ſanguinee, & Geticis te conde ſub oris
Indecorem, ſolumque ſacer tibi Strymon, & Hebrus
Seruiat, & gelido tantum placeris in Hæmo.
Nil extra tua fama volet, tu hominum, atque Deorum
Omnipotens rector? pudet, ah pudet iſta profari
Te coram, ingenti iamdudum ſaucia cura,
Diua vetor ſceleris pœnas expoſcere ab illo?
Non Tritogenia, Pallaſve, aut filia magni
Nuncupor eſſe Iouis? quando eſt mihi dempta poteſtas
Pugnandi in terris, tu inquam? tu fulmina condis?
Lentaque nequicquam formari incudibus Ætna
Æra iubes? flammaque vrbes feruere Sicanas?

Deos. *Ici*] Percuſſit, proprium hoc in fulminibus. Vocabulum Plinianũ.

Solis equi] Pyrous, Eous, Æthon, & Phlegon: quibus nomina ab effectu fuere impoſita, vt exponit Raphael in ſecundum Transformationum librũ Ouidij.

Vbij ciues] Id eſt, Agrippinenſes, qui prius quam ab Agrippa ad alteram ripam transferrentur, Vbij ſunt appellati. autor eſt Tacitus. *Inuidia*] Id eſt, propter inuidiam in Cæſarem. *Regis noſtri*] Id eſt, Cæſaris: & per contemptum dixit, *noſtri*. *Fiducia*] Pro confidentia poſuit: quamuis etiam Maro in malam partem quoque vſus eſt, *Cernis qua Rutulos habeat fiducia rerum*, id eſt confidentia, temeritas. Nam confidentia ſemper fere in malam partem accipitur. Plautus, *Qui me nunc alter eſt audacior homo? aut qui confidentior?* Terentius, *O ingentem confidentiam*. *Nunc age & intonſis*] Per deriſionem commouet cæterorum Deorum inuidiam in Cæſarem. *Euan*] Bacchi nomen, ſuperius expoſitum. *Marmora rubra*] Æquora rubri maris. *Bacchis vlulantibus*] Abunde ſatis de ſacris Liberi patris ante dictum eſt. *Iſmara*] Mons Thraciæ notiſſimus. Maro, *Iſmarus aut Rhodope*. Strymon, & Hebrus flumina Thraciæ ſunt. Exoritur autem Strymon, vt Ptolemæus ait, in montibus Thraciam & Macedoniam diuidentibus. Plinius & Solinus aſſerũt, dilabi ex vertice Hæmi montis. Circa hũc amnem Mars obequitare ſolitus, vt in Syluis canit Papinius. In hoc amne propter loci amœnitatem, & piſcium abundantiam, æſtiuis menſibus (nam hyeme appropinquante Nilum petunt) ingens eſt gruum copia. Hinc a Marone decimo Æneidos dictũ eſt, *Strymoniæ dant ſigna grues*. Et a Lucano quinto Pharſaliæ, *Strymona ſic gelidum bruma pellente relinquunt Poturæ te Nile grues.* Hebrum vero amnem ex fontibus Rhodope montis dilabi ſcribit Seruius in fine quarti Georgicorũ: dictumq; ait ab Hebro Boreæ fratre. Plinius inter ea flumina enumerat Hebrum, quæ aurum deuehunt. *Hæmo*] Notiſſimus mons ſua altitudine, vt dictum eſt. Liuius ſcribit Philippum Hæmum accendiſſe, eius altitudinis pernoſcendæ gratia. Situm ex Ptolemæo diſces. *Pudet ah*] Interiectio eſt, per quam Palladis dolor oſtenditur. Maro, *Spem gregis ah ſilice in nuda connixa reliquit.* Aliquando admirationis vim habet. Plautus, *Ah quid ais?* *Iſta profari*] Pro dicere, loqui, ſeu fari poſuit, vt ſæpe poetæ ſolent, compoſitum pro ſimplici verbo vſurpare. Profari enim latine dicitur, quod Græci prophetare dicunt, id eſt, futura prædicere. Vlpianus, Si ſeruus inter fanaticos non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet. Fanaticus autem ſeruus hoc in loco, pro maniaco accipitur: quales ſunt qui melancolici dicuntur. autor Budæus.

Non Tritogenia] A Tritone palude, vbi primum viſa dicitur fuiſſe, vt diximus. Vltimam autem longe protulit, vel quod, a, apud Græcos bitemporeũ eſt: vel quod Maro itidem protulit in fine graui, a. Seruio reclamant poetæ claſſici, qui docet, quod in nominibus propriis ſyllabæ poſſint poni ſcribentis arbitrio. Nec Bedæ opinio vbique recipitur, dicentis autoritatem & neceſſitatem aliquando metrum violare. *Tu, inquam? tu fulmina condis?*] Verba indignationis plena, & ineſt iraſcentis replicatio, tu, tu, inquam. *Nequicquam*] Id eſt, non. *Flammaque vrbes feruere Sicanas*] Omnia hæc per interrogationem proferenda cum indignatione, quaſi dicat, Cum tantam in Cæſare confidentiam videas, vt pene tibi æquetur: non ſolum in inſulis Vulcaniis tela deberent fieri, ſed etiam per totam Siciliam, & omnes vrbes flammis ardere in conficiendis armis.

Cenſum

Centum præclaris Curetum ex vrbibus olim
Saturnum patrem, & cælo te Iuppiter alto
Deieciſſe ferunt, centumq; ligaſſe catenis,
Imaque longæuum truſiſſe in tartara Regem,
Scilicet vt cæli regnaret Cæſar in arce.
Tu modo iam ſi quà eſt cordi tibi cura Deorum,
Et cælum ſeruare cupis, triſida arma reſumens
Sydereum tutare polum, Diuoſque pauentes,
Arctoumq; preme Imperium, Borealiaq; arma
Diſcute: ne Cæſar curru ſubiectus ouante
Tollatur per inane, viamque affectet olympi,
Depulſoque, ferox regno Ioue, permeet aſtra.
Dixerat. aſſenſere Dei, nec Delia præſens
Concilio Diana fuit: nam vertice ſummo
Conſtiterat Vogeſi, iam deſpectura triumphum
Auſtriadæ magni, & læto certamina campo.
At contra pater eſt ſolio ſic orſus ab alto,
Sancta cohors Superum, quianam ſententia mouit
Decertare odiis animos? cur vertere gentem
Arctoam cupitis? tanta eſt cæleſtibus ira?
Fata immota manent, opus hunc ſe tollere ad aſtra,
Et regere Imperium terræ, dare fræna ſuperbis,
Indignantem orbem, & gentes ſuperare rebelles,
Conſortemq; polo mecum nec habere refello.
Qui dum nigra fluent Erebi, ſubterq; meabunt
Flumina, pallentes umbras, dumque orbe remenſo
Sydera in Heſperio properabunt æquore mergi,
Victor Cæſar erit, dominuſque vocabitur orbis.
Hæc ego per Stygias male olentes ſulfura ripas,
Et Chaos æternum, & Manes Phlegetonte ſub imo
Annuo: iam paulum bilemque, iramq; repone
In melius Pallas, fatiſque aſſueſce futuris.
Sic ait, & nutu longum concuſſit olympum.
Tunc exorta Deum paſſim ſunt murmura, & omnes
Palladæ proſpiciunt, verbiſque precantur, vt illa
Molliat æternas lites, & deſinat æſtus
Irarum, Auſtriadas contra exercere potentes.
Sic Iuno inſtabat, ſic cætera turba Dearum,
Almaque in Hercyniis præſens Aruinia lucis
Procidua ante Deam, poſcit iam fœdere iungi
Auſtriadas ſecum, tandem Tritonia virgo,
Poſtquam Cæſareumque genus, ſtirpemque domari
Agnoſcit vetitum, coram ſic talibus orſa eſt,
Viciſtis Superi, bilem, qua exarſimus olim,
Dimiſſam facio, iam nunc, ſemperque fouebo
Hoc genus armipotens, quo cum me iungere fœdus,
Haud piget, atque Italo tela auxiliantia bello
Sentiet, & dictum iurato aſtrinxit auerno.
At Venus exclamans, non ſic mea vulnera abibunt
Impune, & quantum mea vis, flammæque valebunt.
Hoſtis ero, ſequar indomitum, cogamque fateri
Me ſemel eſſe Deam, ſic talia fata quieuit.

Centum præclaris] Valido vtitur argumẽto. ait enim, operæprecium fuerat profecto te patrem e cœlo deiicere, & relegaſſe in tartarum, vt ſcilicet Cæſar in cœlo regnaret, non tu. Et ſeruat decorum hic furentis perſonæ, quia hoc exemplo obiicit latenter Ioui impietatem, vt ſcilicet, cum in memoriam reduceret, quid egerit in patrem, vt regnaret, alius ipſe non crederet. *Curru ſubiectus*] Id eſt, excelſus, ſublimis. nam ſubiicere, extollere eſt.

Nec Delia præſens] Pulchra fictio poetica. Dicit enim, cum Dij hæc contra Cæſarem iactarent, Dianam præſentem non fuiſſe. Quippe quæ ex Vogeſo triumphum Cæſaris lætabunda inſpiceret. *Quianam*] Vna dictio, qua vſus eſt Ennius, & Maro etiam, *Cœlicolæ magni quianam ſententia vobis Verſa retro?* Hinc colorem Poeta ſumpſit, & eſt ſenſus. Cur ſententia mouit animos veſtros, vt odiis certare velitis contra Cæſarem? *Opus hunc ſe tollere ad aſtra*] Vaticinium futuræ gloriæ Cæſaris.

Longum Olympum] Epithetũ Græcorum eſt, qui Macron Olympon dicunt.

Aruinia] Quæ olim a Germanis in Deorum numero habita eſt, vates erat, incolebat ſyluam Hercyniam.

Poſtquam Cæſareumque genus] Latenter potentiam Cæſaris ſignificat. Nullus enim hoſtis in fine rerum fuit contra Maximilianum tam potens, vt non deſiderauerit gratiam Cæſaris impetrare. Quod mea ætate multoties patuit, & nouiſſime maxime in tam graui bello, quod in Italia contra Gallos, Venetoſq; ſolus, & victor paucis ante diebus quam moreretur, ſuſtinuit: de quo vaticinatus eſt Poeta, quod futurum erat, dum Pallas ſtatim ſubdit, *atque Italo tela auxiliantia bello Sentiet.* *At Venus exclamans*] Arbitror hoc fictum a Poeta, quoniam nobiſcum maius certamen non agitur, quam rationis & appetitus. Altera enim ab intellectu procedit, quo bonum malumque diſcernimus: alter corpori ſenſi-

buſque inſitus eſt, quotidieque de regno certant, hoſteſque acerrimi ſunt: nec deſinunt a pugna, niſi victo altero, hoc eſt abolito corpore. *Cogamque fateri Me ſemel eſſe Deam*] Summa Cæſaris laus: cum innuat a cupiditatibus nunquam victum fuiſſe: quod mirum in homine, ne dicam Principe, qui mille ad libidinem rerum vias habent, videri poteſt. cum omnibus a natura inditum ſit, vt grata magis ſenſibus appetant, quam ingrata. Licet autem difficile admodum ſit, contemnere voluptatem natura nobis inſitam, cuius etiam vis tam late pateat, vt actionum, affectuumq; noſtrorum ſit comes, ſequaturq; vel illa, quæ agenda eligimus (cum honeſta, & vtilia iucundi ſpeciem præ ſe ferant) eo tamen magis contemni a nobis debet, quo laudabilius eſt rem natura inſitam, &, vt ait Ariſtoteles, nobiſcum a pueris vna educatam, reprimere & continere. nam qui eam ſic abiecerit, vt quaſi radicitus euulſerit, is mihi videtur hominis oblitus, aut humana eſſe conditione maior, vt qui aqua & herbis in ſolitudine vitam ducunt, rerum Veneris omnino inſcij: quales fuiſſe Anachoritas plurimos, & ipſum illum Ioannem Baptiſtam memoriæ proditum eſt.

Interea Cæſar Procerum ſtipante caterua
Progenies Diuum, & genus alto a ſanguine cretum
Audite hæc, inquit, cordi & mea figite dicta,
Annuus eſt belli curſus, ſi rite recordor,
Quo Martis rabies, triſtique horrenda flagello
Deſæuit Bellona animis, genteſque repoſtas
Sedibus Arctois in pugnam miſit acerbam.
Nunc victor terris, ſic Dij voluere, piandas
Arbitror eſſe vmbras, bellum quas miſit auerno
Ante diem, fluuijq; errant hæc littora circum
Soluendi a nobis cupidæ mortalibus auris,
Ac primum inferias patrique, vmbriſque dicabo,
Auſtriadum Heroum, quibus alta ad ſydera vectis
Dona tuli, atque libens ſtauraui ſacra quotannis.
Poſtmodo cum primum per terras fulſerit almo
Septima lux cælo, Titanq; obtexerit aſtra,
Quadriiugum ludos ſtatuam, cum carcere aperto
Exilit æripedum furor, & metam igneus optat.
Hinc cæſtu quicunque volet, curſuq; volantum
Decertare pedum, aut nudam exercere paleſtram,
Seu tranſnare vndas, & verrere flumina planta,
Aut melius quicunque arcus ſcit tendere eburnos,
Quiq; grauem diſci maſſam collimat ad vnguem,
Adſint, victori referet ſua præmia virtus,
Donatiq; omnes facto certamine abibunt.

Fluuijque errant hæc littora circum] Iuxta veterum opinionem, vt diximus, ſuperſtitioſam.

Quadriiugum ludos ſtatuam] Propoſitio omnium ludorum.

Collimat] Vocabulum proprie eſt eorum qui arcu certant. nam collimare, eſt ad ſcopum ſagittam intentis oculis dirigere. Puto dictum, quoniam limis oculis ſagittandi vſus eſt: vel quia fortaſſe caput arcui coniungimus. Limare enim coniungere, copulare ſignificat. Turpilius in Leucadia, Veritus ſum, ne amoris cauſſa cum illa limaſſes caput. Plautus in Pœnulo, At vide ſis, cum illa nunquam limaui caput. Nonius ait, Limare limum, ingerere, limo fœdare. Limus adiectiue, pro tranſuerſo ponitur. vnde Plinius ſcribit, leonem dolere, ſi limis ſpectetur oculis. Limen, id eſt lapis ſuperior & inferior oſtij, a limo deriuatur, quoniam tranſuerſe poſitum ſit.

Nuncia Belgarum fama eſt delapſa per vrbes
Interea, & vero paſſim rumore futuras
Nunciat exequias, nec non certamina in vrbe
Prædicat Agrippæ: mora præcipitatur, & omnes
Conueniunt, latiq; replent vaga littora Rheni.
Primus enim ante alios, fontis ferrugine gaudens,
Qua ſacrum attollit caput auxiliaribus vndis
Tongrus adeſt: linquuntque ſuas Eburones aras.
Hic etenim, vt memorant, ſaxo nigrante, quod alto
Eruitur monte, & carris vectatur ad vrbes,
Conficiunt ignem, ſed non ardere prius, quam
Humectetur aqua lapidum perhibetur aceruus.
Nec non & flauam, quam Gallia pinſit Arincham

Primus enim ante alios] Deſcriptio populorum, qui ad triumphum Cæſaris ſpectandum venere. *Fontis ferrugine gaudens*] Plinius cap. ſecundo lib. Trigeſimi primi, Tungri, inquit, ciuitas Galliæ fontẽ habet inſignem, plurimis bullis ſtillantem, ferruginei ſaporis: quod ipſum nonniſi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculo-

Vrbs

Vrbs ſecat, & niueis alitur gens myſtica cruſtis.
Hinc haud vitiferi Treuir ſulcator Obrinci,
Bonnaque, & antiquis gaudens quoq; Lupia muris.
Defuit & timidus nec ſontibus aduena Brugis,
Et clara Auſtriadum titulis Hannonia Regum,
Extremique hominum Morini, totumque Melinum,
Machlinumque, & mercatura Antuerbia felix,
Et picturatis diues Bruxella tapetis,
Innumerumque genus Gandauo fluxit ab vrbe.
Nec non & trepidum impellit tunc fama Nemetam,
Atque Argentorato volat ad certamina pubes.

culorumq; vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad poſterum rubeſcit. Audiui Medicum Tungrenſem, qui hactenus affirmaret fontem durare: verum quod morbis mederetur aqua eius pota, nihil ſibi conſtare. Igitur Plinius hoc, vt multa alia ſcripſit ex fide: aut natura mutata eſt fontis. Porro ferrugo, mucor ille, ſiue ſitus, vel vetuſtas, quæ in ferro ſub terra vel lõgo æuo gignitur, vt ęrugo in ære, quãquam ęrugo etiam de ferro dicitur.

Linquuntq; ſuas Eburones aras] Dixi Eburones dici, qui nunc Leodienſes nominantur: & idcirco *ſuas aras* dicit, quoniam Leodium, quæ nobiliſſima vrbs eſt inter Belgas, hoc eſt inferioris Germaniæ populos, ſacerdotibus plurimum abundat. Calamitatis eius, quam ſub Carolo nouiſſimo Burgundionum Principe perpeſſa eſt, in literas retulit Pontanus: & latius ego aliquanto memini in Scholiis, quæ ſcripſi in eum Pontani lib. qui eſt de Immanitate inſcriptus. *Hic etenim vt memorant*] Et vere quidem. nam ex montibus eruunt ſaxa nigricantia, interlucida tamen, quibus ignem conficiunt. *Sed non ardere prius, quam humectetur aqua lapidum perhibetur aceruus*] Vt rem habeas, ac ipſi vidimus, Congeries lapidum foco imponitur, relicto vacuo ad fomentũ loco: quo accenſo, irrorant aqua lapides. Compertũ enim eſt, ignem concipere non poſſe, niſi aqua aſpergantur. Mirum profecto, vt aqua igni fomes ſit. an quia ſpiritus ignei in lapidibus ſint, auditoque hoſte ſtatim exiliant, cognatiſque ſe flammis applicent? an quia toſti ſuffocato infra terram calore, aquæ infuſione poros, vt ita dicam, igne prius contractos aperiant? vt in calce, vt in carbone fieri videmus. Hic inter alios plæroſque vel præcipuus locus eſt, quo ſuper Collimitio noſtro phyſicarum rerum ſcientiſſimo cõmentari cupiebam. Sed præpropera Cæſ. Maximiliani mors nobis adeundi viri occaſionem hactenus præripuit. *Quam Gallia pinſit Arincham*] Seruius author eſt, apud priſcos molarum vſum non fuiſſe. Fruges enim torrebant: & deinde in pilis pinſebant, id eſt tundebant. & hoc erat molendi genus: quod & ſuo tempore adhuc factitatum eſſe ait. vnde & piſtores, & pinſores, & pila dicta ſunt, vt ex Varrone colligimus. Ad hunc morem alluſit Maro in primo Æneidos, *Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo*. Molæ autem poſtea inuentæ ſunt aſinariæ quædam: quædam truſatiles, id eſt hominum opera verſatiles. Aquariatum autem molarũ loca, quibus nunc viuunt, moletrinas appellare poſſumus, vt arbitratur Budæus. *Arincham*] Frumenti genus Galliæ peculiariſſimũ, ex quo candidiſſimus panis fiebat. mos ſeruatur adhuc. Nam in adagio eſt, Eburones tribus inſigniri rebus: pane meliore, quam ex frumẽto. igne meliore, quam ex lignis, aere ſalubriore in ponte fluminis quam alibi intra vrbem. *Vrbs*] Populus Leodienſis.

Gens myſtica] Clerus, ſacerdotes. Myſtæ dicti, a verbo græco μύειν, quod eſt initio. quia dicuntur initiati myſteriis alicuius numinis: vnde & Symyſtæ dicuntur, vt alibi diximus, iiſdem initiari ſacris. Alij trahunt a verbo μύω, quod ſignificat occulto: quoniam nefas erat reuelare arcana myſteriorum.

Cruſtis] Neutro genere: in quo ſignificat fruſtum panis, aut placentæ, aut alterius edulij. Cruſta enim fœminino genere fragmentum tenue ſignificat lapidis, aut ligni, aut vitri, aut gelu, aut alterius huiuſmodi. Maro, *Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ.* *Obrinci*] Alij Moſellam appellant. Huius curſu Ptolemæus ſuperiorem, inferioremq; Germaniam diſterminat. Citeriorem autem magnam Germaniã nominat Obrincum, ſeu mauis Obruncam, vt alij ſcribunt, Syluius Mœnum intellexit: ſed falſo, vt indicauimus prius, & ante me Irenicus noſter. *Bonnaque*] Vetuſtum oppidum ad interiorem Rheni ripam ſitum, ad quartum ſupra Coloniam lapidem: nomen etiamnum retentat. Antiſtiti Colonienſ. paret. Ptolemæus Bommam appellat. celebre illic ſacerdotum collegium eſt.

Lupia] Antiquum item oppidum in vlteriore ripa Rheni, ditionis, ni fallor, Ducis Iuliacenſis. Lupiæ item numero multitudinis, vt Athenæ, Venetiæ, Calabriæ vrbs eſt. Autor Mela libro 1. Eſt & nomen fluuij Germaniæ, vt diximus: eumq; eſſe coniectura eſt, inqnit doctiſſimus Vadianus, quẽ Neccharum hodie vocant. Ego cum Irenico eum eſſe coniicio, quem Lanũ nunc vocant, qui ad oppidum *Lanſtein* Rhenum illabitur. Tacitus in Oceanum elabi autor eſt lib. ſecundo. Strabo in Viſurgim ait deferri. adeo in re tantilla variant ſcriptores. cuius Tacitus ſic meminit libro primo, Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum, quantumque Amiſiam & Luppiam amnes inter, vaſtatum. *Timidus aduena ſontibus Brugis*] Id eſt, nocentibus. Statius, *Sonteſque euoluere Thebas Pierius mentis calor incidit*. Dixit autem propter conſpirationem, quam exercuerunt in Cæſarem, cum Belgis imperaret. *Hannonia*] Quæ decoratur titulis Principum Auſtriacorum, Comitatus olim ampliſſimus, ad cuius Comites Flandria acceſſit. *Morini*] Littorales populi ſunt, vt diximus, in quibus plures erant ciuitates olim, quarum deſolationem diuus Hieronymus indicauit. Morinum, hodie *Terramuanam* dici aiunt. *Melinum, Machlinumque*] Vrbes in Belgis mediterraneæ. *Antuerbia*] Vbi illud emporium nobile celebratur ad Scaldim flumen, & Oceani æſtuariũ ad connehendas merces accedit receditque: in quo ducentas aliquando naues, quæ illuc ex toto Oceano Septentrionali velificant hærere in ſalo vidi, moxque redeunte mari, vt prius attolli. *Bruxella*] Mediterranea item ciuitas Brabantarum, non longe ab Mechlinia, quam ſuo more immutans Poeta *Machlinum* vocat.

Principes Belgarum illic plurimum morantur. Eſt & Bruxella Sueuiæ oppidum Rudolfo Agricolæ: tametſi lingua ipſos non eſſe Sneuos arguat, vt recte monet Irenicus. *Gandauo*] Ingens vaſtaque ciuitas in Flandris, quę cum opus ſit, quadraginta hominum milia ad bellum gerendum foras mittit.

Dum properant cuncti, templo ſublimis in alto
Arſura erigitur moles, proq; omnibus vna
Manibus inſtruitur feralis pompa peremptis,
Priſca ſuperſtitio, circumque Agrippides ægra
Voce gemunt, nudantq; comas de more ſolutas,
Damnatumq; rogum flammis, ſimulataq; ſacra
Circueunt, vmbraſque vocant: ſimul atra gerebant
Veſtimenta Duces, Saxon ferus, Haßius horror
Lantgraphius, magno Wirtenberzentius heros,
Et Brunſuichides Luna Dux optimus vrbis
Dona ferunt buſto, ſolido ditatur ab auro
Flamma ſuperiecto. Interea ferale canebas
AEre ſonans tubicen, Phrygioſq; in funere verſus,
Quis animas, Maneſq; vagos firmaſſe vetuſtas
Dicitur, atque vmbris iram placaſſe triſaucem.

Priſca ſuperſtitio] Nam antiqui quoque more noſtro, quo generales cunctis affinitate nobis coniunctis inferias, ſiue exequias facimus, vtebantur. *Agrippides*] Matronæ Colonienſes. *Simulataque ſacra*] Vt noſtris conſuetudo eſt ſacerdotibus, qui capſam, aut lignum pullo paludamento tegunt: ad quod tanquam corpus ineſſet mulieres ſub peplis lugubrib. veſtibus indutæ accedunt. *Luna Dux optimus vrbis*] Lunæburgū vrbs Saxoniæ nobilis, condita ab Saxonibus in ſolo Vandalico, vt ait Albertus lib. Vandaliæ ſeptimo. Irenicus villam olim fuiſſe ſcribit, deſtructoque Bardeiugo in ciuitatem abuſſe. Villam autem a Iulio Cæſare conditam, & a Luna dictam, ſimulacrumque Lunæ ad Caroli Magni tempora vſque remanſiſſe, qui ſtatuam illam ſuſtulerit. Significat autem Ducem Henricū Lunæburgenſem, ex nobiliſſima Brunſuicenſium Principum familia natum, quæ Othonū ſanguinem refert per Henricum Saxonicum & Noricum Ducem potentiſſimum, cognomēto Superbum, a Friderico primo Sueuo depoſitum Principum conſenſu, Norico Ducatu conceſſo Othoni Palatino de *Wytelſpach*, & collato Saxonico Ducatu Bernardo Principi ab *Anhalto*. lege Annales Vrſpergianos.

Dona ferunt buſto] Antiquum morem hic ſequitur: quem ſacerdotalis auaritia iam vincit, aliis ſuper alia quotannis capturarum nominibus excogitatis. *Interea ferale canebas*] Cicero in lib. de legibus, hunc morem tradit apud antiquos ſeruatum, vt & tubicen ſonaret, & Phrygij verſus in funere canerētur, quas nænias appellabant: quibus a præfica, quæ ſola canebat, defunctorum vmbræ laudabantur. Dicuntur autem næniæ, a gementium voce. Simonidem Cæzum tradunt hunc morem inueniſſe. authores Acron & Porphyrio. Alij dicunt ad tibiam, non ad tubam recitari nænias ſolere.

Iram triſaucem] Id eſt triſaucem Cerberum. quoniam tribus latrat faucibus ad oſtium Regis Ditis patris: volentibus ingredi, cauda & auribus blanditur, neminem permittit exire. Heſiodus & Maro diſcordant. Vorat carnem, & oſſibus ſuperſedet: ideo quaſi Creauoros nūcupatur. Alexander Imperator habuit canem hoc nomine congredientem leonibus, vt ſcribit Iulius Pollux.

In primis depicta trahunt ex ordine priſco
Argumenta patrum, numeruſq; effertur auorum.
Ante omnes Priamum Francorum ab origine cretum
Cernere erat: natumq; ſequi veſtigia patris
Marcomiron: ſed paulo excelſior ire videtur
Antiquo Faramundus auo, longeq; potentis
Clotharij effigies multo fœdata cruore
Ducitur, & natum fugientem lumine toruo
Aſpicit. hic etenim poſt cædem, & fata parentis
Imperium linquens, ad Auantica regna receßit,
Egregiamq; Apis de nomine condidit vrbem,

Argumenta patrum] Arguere, oſtendere eſt. Maro, *degeneres animos timor arguit*, id eſt oſtendit. Vnde Argumentum dicitur illud, quo nobis aliquid oſtenditur breuiter. Idcirco hic pro titulis interpretor auorum, quibus quorumcunq; geſta breuiter cognoſcebantur. Sic etiam Comœdiarum fabularumq; argumenta dicuntur. *Effertur*] Proprie defunctorum eſt: quod olim extra mœnia ſepeliri conſuerint cadauera. Seruius tamen ſcribit, apud maiores omnes homines in ſuis domibus ſepeliebantur. vnde ortum eſt, inquit, vt lares colerentur in domibus. Hinc etiam vmbras lares vocamus. Veterum autem ſepulchra in agris fuiſſe, cum multa comprobarint, tum quod Vlpianus ſcripum reliquit, diuum Adrianum pœnam ſtatuiſſe aureorum quadraginta in eos, qui in ciuitate ſepulchrum feciſſent: quam fiſco inferri iuſſit: & in magiſtratus eandem ſtatuit pœnam, qui id paſſi forent. quin & publicari iuſſit locum, & inde cadauer transferri. Relatum tamen in Chronicis, Traianum intra vrbem ſolum omnium, & in foro ſepultum, cum morbo apud Iſauriæ Seleuciam interiiſſet. Sed Ducibus etiam datum ac poſteris Plutarchus ſcribit, vt in foro ſepelirentur. *Ante omnes Priamum*] A quo domus Auſtriaca deſcendit. Rex fuit Franciæ Germaniæ, nunc per iniuriam appellatæ Franconiæ: cum verum illi nomen Galli abſtulerint. Seruant tamen nonnulli ſcriptores illi prouinciæ ſuum nomen & honorem, vt Franciam vocent Orientalem. Sed hoc vix patiūtur Galli, pro ſolita gētis elatione, indignati, ſi Diis placet, quod Germanos patres, & regni ſui fundatores iubeantur agnoſcere, vt ait Albertus cap. primo lib. Saxoniæ ſecundi. Non deſunt qui hunc Priamū dicunt ab Hectore Troiano habuiſſe originem: ſed meræ nugæ, vt idē Albertus

cap. 16 primi libri Saxoniæ his verbis oſtendit. Quanquam de Francis maiores etiam ineptię memorantur, quod originem ducant a Troianis, & conſederint ad paludes Mæotidas in Sicambria. Quid autem per tot egerint ſecula, quos Duces habuerint, ne ſomniare quidem poſſunt. Et quidem Sicambria non ad Mæotidas paludes, in Oriente, ſed ad Rheni fluenta fuit in Occidente, teſte Cæſare, Strabone, Ptolemæo, & omnibus coſmographis. Inepti homines eo confugiunt, vt dicant aliam Sicambriam fuiſſe hic & ibi, nec tamen vnum ex Geographis teſtem producunt: & vt mille tergiuerſationibus vtantur, conuincit eos propria fabella de mendacio, quod aiunt ſub Valentiniano Francos migraſſe in Germaniam. Nam teſtes omni exceptione maiores, quos nominauimus, conuincunt, ſub Diocletiano Francos habitaſſe in Germania, cum excurrerēt ad prædam in mare Britannicum cum Saxonibus. Accedit alius teſtis diuus Hieronymus, qui in Hilarionis vita teſtatur, ſub Conſtantino Imperatore veniſſe nobilem iuuenem ex genere Francorum, Ea, inquit, gens media inter Sueuos atq; Saxones habitat. Quid poteſt expreſſius dici? quid ad confutandum fabulam validius? neq; enim accipi poteſt de Frācia Galliarum, ea parte in qua ſunt Pariſij. Appellat item Hieronymus Francam linguā eam, quæ nunc eſt Germanica: quod Eraſmus illic notauit. Regnauit autē Priamus Gratiani, vt quidā dicunt, Imperio, anno dominicæ ſalutis trecenteſimo octogeſimo primo. *Marcomyron*] Priami filium, quem Sicambriæ, Franciæ & Pariſiorū Ducem appellatum conſtat. Quo argumento quidā aſſerunt, primum in Galliā ex Germania tranſiſſe, belloq; Pariſios occupauiſſe. vnde ſibi nomen aſciuit, vt Pariſienſis Dux appellaretur. *Faramundus, auo excelſior*] Id eſt, Priamo. Faramundus Priami nepos, Marcomyri filius, primus in hac gente Rex a Francis Galliarum declaratur. Floruit ſub Honorio imperatore. Faramundo, qui annis vndecim regnauit, ſucceſſit Clodius ex eo genitus, a promiſſo capillo cognomento Capillatus. *Clotharij effigies*] Clotharium ſecundum intelligit, qui ex Chilperico & Andouera natus eſt. Fratrem habuit Meronæū Prouinciæ, & Theodoricū Burgundię Reges. Hic ex Bertruda coniuge Dagobertum Franciæ, Burgundiæ, Auſtraſiæ (quam Ritius Auſtriam dicit) & Aquitaniæ Regē genuit, & ex Batilde vxore, natione Saxona, Clotharium tertium, & Othobertum Regem Prouinciæ, qui a Gontranno regnum Burgundiæ & Aurelienſium repetente in bello occiſus eſt. Cuius filius Othobertus Gontranni potentiam fugiens, ad Auanticos fugit: vbi regali titulo demiſſo, Habſpurgij arcem ſtruxit. vnde & ſibi & poſteris ſuis nomen reliquit. nam omnes Comites Habſpurgij dicti ſunt. Hic autem Poeta tradit Clotharium a Gontranno necatum fuiſſe, eiuſque filium e regno fugiſſe ad munitiſſima Alpium loca. Poetarum enim mos eſt, vt nomen pro nomine ponant. Alij, cum quibus vetuſtiſſima literarum monimenta conſentiunt, ad montem, qui Romarici nomen habet, germanice *Rymmelsberg*, veniſſe volunt: condita in eo arce, quam Auendum caſtrum appellarit: de quo ſtatim latius aliquando. Neſcio igitur qua fide tradant quidam Cæſ. Maximilianum Romanos habuiſſe progenitores olim Perleones Comites montis Auentini, cuius familiæ etiamnum ſint nonnullæ Romæ reliquiæ prope Sabellorum ædes, quæ prius Perleonum fuere: quibus cognomen dedit Petrus Leonis filius Stephani nepos, Maximi pronepos. Is magna in vrbe potētia autoritateque ſub Paſchali ſecundo fuerat. Cuius duo nepotes per ſeditionem ex vrbe profugi, ad Alpes venerunt: vbi circa Lucernæ lacum prædia & terras mercati, caſtrum in eo loco Habenſpurgum excitarunt. At huic opinioni non modo annales Auſtriaci, & vetuſtiſſima monimenta reclamant, ſed & hoc ipſum, quod illi tradunt, commentum eſſe oſtendit: *alterum*, ſcilicet nepotum profugorum, fuiſſe Antiſtitem Argentinēſem: cum tamen eius prorſus nulla fiat mentio in Catalogo Pontificum, quem auunculus noſter magno ſtudio digeſſit. Vt taceam, quod inclyta hæc Auſtraſiacorum ſtirps Principum longo ante tempore non ſolum præceſſit Argentinenſem Eccleſiam, ſed & ea primum illi, vt aiunt, lapidem poſuerit. Eſt itaque verior eorum omnino ſententia, qui nobiliſſimam Habſpurgiorum familiam ex antiquorum Germaniæ Francorum Principum, deinde Galliarum & Auſtraſiacorum Regum ſanguine deriuant. Nauclerus ſuper tam varia ſcriptorum opinione generis Rudolphi, nihil pronunciare voluit, non inſcite dicens, Summi Principis autoritatem a geſtis rebus petendam, non a natione: quanquam & hæc fortaſſis eſt virtutis imago.

Auantica regna] Auanticos inter Narbonenſis prouinciæ populos cōnumerat Plinius lib. 3. Antoninus credit Auanticos dictos ab Auantico Heluetiorum oppido, cuius excidium (apud Tacitum lib. Auguſtę hiſtoriæ 17.) Cecinnæ milites poſcunt. Id hodie Germanico vocabulo *Wyuelſpurgum* vocamus. Veteres Heluetij, qui Galli erant, Auenticum dicebant. Bene igitur Rhenanus noſter colligens euidens mutatorū cultorū argumentum, Quid, inquit, Auentico, cum *Wyuelſpurgo* conuenit? *Egregiamq; Apis*] Fingit Poeta Apiſpurgium oppidū apud Auanticos ab Apis nomine appellatum fuiſſe. Alludit autem ad antiquam Germanorum in Iſidem religionem, quam magno cultu proſequebantur. Fingit ergo in honorem Iſidis Apiſpurgium nominaſſe: quoniam Oſiris maritus Iſidis fuit, qui & Apis, & Serapis, vt diximus, appellatus eſt.

Vnde genus fluit Auſtriadum: longo ordine demum
Succedit proauus Albertus imagine mæſta,
Lethiferumq; gerit transfixo pectore vulnus,
Impia crudelis deteſtans facta nepotis.
Hunc ſequitur regnoq; potens, dextraq; Rodulphus,
Colla ſuperſectis ducens Othocaron ahenis
Expirantem animam: a tergo ſtat proxima proles

Vnde genus fluit Auſtriadum] Eorum intellige Principum, a quibus deſcendit Rudolfus Habſpurgius, Lantgraphius Alſatiæ, a quo longa retro ſerie paternū eſt genus Carolo Quinto, & Ferdinando Auſtriaco. Priſca enim gentis linea, quæ Sueuica erat, vt alibi dictum quoque putamus, fuit in-

Herneſtuſque, Leopolduſque, & maxima patris
Effigies iam digna Deo, nigriſque vehuntur
Armentis, circumq; atros ponuntur ad ignes.
Parte alia inferias, arſuraque munera Treuir
Geſtabat lachrymans, meritoſq; impendet honores,
Atque nouis ornant titulis: memoranda leguntur
Facta Ducum, cum ſæua dies, ſerieſque malorum eſt
Germanas graſſata vrbes, cum cedere victus
Nec victor poterat, variiſq; euentibus actum eſt.
Hinc iacta arma virum, clypei, curruſque, tubæque,
Aureæ & æripedum phaleræ: præq; omnibus ipſe
Spargit funereo ſpumantia pocula lacte
Cæſar, & hybleas naſcentia mella per vmbras,
Coryciumque crocum: molli cinis ater oliuo
Fragrat, & infuſo deferuent buſta cruore.

terrupta. *Longo ordine ſuccedit Albertus*] Referẽdũ eſt ad vetuſtã familiam Sueuicam, vel progenitores Habſpurgiorum. Nam a Rodolfo accipi non poteſt vllus ordo: cum hic Albertus eius filius dictus Imperator, a proceribus Germaniæ pertæſis Adolfi Naſſauij ſordes & ambitionem, & ſuffragio Bonifacij Pontificis, & poſt Adolfum apud Vangiones prælio ſuperatum & occiſum, a Ioanne fratris filio, interfectus fuerit poſt decimum Imperij annum. Habuit enim Rudolfus duos alios filios, Hartmãnũ qui periit in vndis, & Rudolfum patrẽ Ioannis Alberti interfectoris. *Dextraq; Rodulphus Colla ſuperiectis ducens Othocaron ahenis*] Interregnum a Friderici Secundi morte ad Rodulphum Habſpurgenſem per duodeuiginti annos fuit, vt Itali ſcribunt. & vt noſtri, per viginti & tres annos: quo ſpacio 4 ſuper Imperio certarunt: Henricus Lantgraphius de Turingia, qui in obſidione oppidi Vlmanatum ſagitta periit: Wilhelmus Hollandus, qui in Phryſiis occubuit: Alphonſus Rex Caſtellæ: & Richardus Comes Cornubiæ, frater Regis Angliæ. Rodulfus, vt a Principibus pari ſuffragio, ex Comite, vti tunc vocabatur, Imperator declaratus fuit, ſtatim ex eo tempore rebelles (vt aiunt) Imperio, ob diutinam vocationẽ factos in Sueuia, Franconia, & Alſatia, nec non aliarum regionum, in ordinem redigere cœpit. Othocarum Regem Boemorũ potentiſſimum Imperialis iuris occupatorẽ bello vicit, Auſtriacumq; ducatum, & quicquid illi accedebat, vel ditionis, vel iuris Imperio reſtituit. quod & obiter lib. 1 narrauimus. Habito Erfordiæ metropoli Thuringiæ conuentu frequenti, ſupra ſeptuaginta prædonũ caſtra funditus diruit. multos ex Imperij rebellibus vltore gladio percuſſit, nihil omnino quod ad Auguſtum Principẽ pertinebat, neglexit. Italiam conſulto partium ſtudiis reliquit. A cuius ingreſſu cur abſtinuerit, cum quandoq; rogaretur, reſpondiſſe fertur apologo Horatiano, *Quia me veſtigia terrent, Omnia in aduerſum ſpectantia, nulla retrorſum.* Videlicet ſignificaturus, nemini ex Germanis Principibus proſpere aduentũ in Italiã ceſſiſſe. *A tergo ſtat proxima proles*] Scilicet Alberti interfecti, & ab eo deſcendentiũ. Is ſuſcepit, quos & ſuperſtites reliquit, ſex filios, Fridericum, Leopoldũ, Albertum, Henricũ, Othonem, & Rudolfum, ex Elizabetha filia Ducis Carinthiæ & Comitis Tyroli. *Erneſtus Leopolduſq;*] Erneſtos tres, Leopoldos quatuor in hac linea reperio: quorũ ſeriem texuit diligenter Nauclerus, exactius Stabius noſter, cum in Arbore Gentilitia, tũ in eo opere, quod magno labore & induſtria Maximiliani tã iuſſu, quam ingenioſiſſimi etiã Principis ductu abſoluit: cui, Porta honoris, nomen inditum eſt. Ego ſolebã deliciũ oculorũ appellare. Eſt inſtar arcus triumphalis. cuius interpretationẽ Germanicã & Rhythmos, Sbrulius Poeta & in proſam & carmen latinũ tranſtulit. Cœpit itẽ Maximilianus librum Genealogię ſuæ, in quo late referebat ea, quæ iam dictis operibus verius indicantur, quã explicantur. *Et maxima patris*] Scilicet Friderici Imperatoris, qui eius Erneſti filius fuit: qui ex Regina Poloniæ genuit V filios, Rudolphum, Leopoldum, Erneſtum, Albertum, & Fridericum. Ex quatuor prioribus non remanſerunt deſcendentes, vt ait Nauclerus. Fridericus antẽ poſtea Imperator, ex Leonora Portugalliæ Regis filia, treis liberos ſuſcepit, Chriſtophorũ, Ioannem, & Maximilianum. *Serieſq; malorum*] Id eſt ordo belli Norici. *Cum cedere victus*] Scilicet Palatinus. *Nec victor poterat*] Id eſt Albertus. non enim ad Maximilianũ referas: quia exoratus ſtatim pepercit. *Hinc iacta arma virum*] Quid in decorandis funeribus obſeruabatur, ab antiquis refert. Idem Hortenus in Heroico Panegyrico obſeruauit. *Hybleas naſcentia mella per vmbras*] Tria ſunt loca in quibus mel optimũ prouenit, Attica, Sicilia, Calimne inſula. In Attica precipue Hymeto monte. In Sicilia apud Hyblam. Dubitat Plinius quid ſit liquor ille, vnde apes mel colligant. Qui naturã mellis perſecuti ſunt, tradunt idipſum plurimum vitæ hominũ accommodum, eoſq; macrobios effici qui mellis cibo veſcantur aſſidue. Democritus interrogatus, qua nam ratione quis a morbis liber fieret. Si melle, inquit, interna, extima vero oleo irrigaueris. Is idem Democritus aſſidue melle vſus, in annum ſupra centeſimũ vitam protulit. Pythagoræ præterea ſectatoribus, panis & mel plærumq; cibus erat. Notum eſt de re in iundum ſuaui dici, *Mellis medulla.* vnde & Ennius apud M. Tullium, quendam Suademedullã appellat, ob ſingularem ſuauiloquentiam. Nam quod optimum eſt, id videtur natura intime recondidiſſe. vnde & illa paſſim obuia, in medullis & medullitus amare, nõ diſſidente ſimulacro prouerbiali. *Coryciumq; Crocum*] Corycos ciuitas eſt Ciliciæ, vt ſcribit Seruius libro 4 Georg. Inde aduehebatur Crocus omnium optimus. author Dioſcorides. Plinius lib. 22 cap. 6, Crocum gaudet calcari, & ſic melius exit: quare ſeritur iuxta vias ac fontes: emittit florem cum folio in occaſu Vergiliarum. eodem Plinio authore. Dicitur autem & crocus maſculino genere, & crocum neutro, vt & apud Græcos. Specus Corycius, quem nullus, teſte Camerte, copioſius deſcribit Pomponio Mela libro primo. Habet nomen a Coryco vicino oppido ſupra dicto. Sed & Solinus de ipſo ſpecu multa in Ciliciæ deſcriptione.

ptione. Eſt & eiuſdem nominis ſpecus in Parnaſo monte, de quo Herodotus in 8. Statius 7 Thebaid. *Coryciumque nemus, propellentemque Lilæam*. Porro vnde natum ſit adagium, Corycæus auſcultanit vbi quis id qnod agit, conatur diſſimulare. tamen a curioſis deprehenditur, Eraſmus explicat Centuria 2 Chiliadis 1.

Tunc equites circum primo, turmæque dolentes
Perrexere pyram, ter cunctis ex more ſiniſtrum
Luſtrauere rogum, terque arma illiſa fragore
Horrendum tonuere, litantque ad buſta bidentes:
Hic iacet in flammam pharetras, & cingula ſoluunt:
Libamenque vmbris donant: iamque ipſe laborum
Ordo exhauſtus erat, cineresque elapſus in imos
Mulciber, extremis tunc Cæſar funera verbis
Proſequitur, lætaſque affatur talibus vmbras,
Felices animæ, quibus eſt ſuprema peracta
Sors vitæ, terriſque datum genus a Ioue ſummo,
Iam ſalue atque vale, pigeat nec tendere ad alta
Aſtra, vel Elyſios inter conſidere patres.
Nec vereare, diem quem nunc ſacrauimus, olim
Semper honorabo, centumque ad templa bidentes,
Setigeroſque ſues, tauroſque litabo quotannis
Nigrantes tumulis, Maneſque ad ſacra ciebo.
His dictis magna heroes comitante caterua
Auſtriadem læti magnum intra limina ducunt,
Et curas demunt epulis, & vina propinant.
Interea currus referebat ſeptima cælo
Luna laboriferos, lucemque reuexerat orbi,
Optatumque diem Phœbus, quo quiſque probaret
Virtutem, atque animum magnis aſſueſceret actis.
Iamque aderant feſta redimiti tempora fronde
Turba Coloniadum pueri, innuptæque puellæ
Fama vocat cunctos, pugnaturæque cohortes
Cæſarei properant clamata ad claſſica ludi.

Mulciber] Vulcanus, ignis. *Suprema peracta Sors vitæ*] Suprema verba, quæ vmbris dicebantur, vt Maro, *dixitque nouiſſima verba*. item, & *magna ſupremum voce ciemus*. Scilicet Vale & Salue, vt etiam alibi dictum eſt. *Aſtra*] In quæ putabant animas heroum defunctorum proficiſci.

Elyſios patres] Qui in campo Elyſio ſunt. In quo apud Græcos iuſti demorantur, poſt mortem eo ſe conferentes, quemadmodum iniuſti ad Cocytum vadunt. Hunc nonnulli apud inferos, nonnulli ſub concauo orbis Lunæ eſſe putant. nec deſunt qui Elyſium putent eſſe ipſas inſulas fortunatas. Lege Strabonem 1 & 3 Geographiæ lib. Plautus in Trinummo, Sicut fortunatorum memorant inſulas, quo cuncti qui ætatem egerunt caſte, conueniant: contra iſtoc detrudi maleficos, æquom videtur, qui quidem iſtius ſint modi hoſpitium eſt calamitatis. *Diem ſacrauimus*] Hoc eſt, ſacris ſcilicet inferiis proſecuti ſumus. *Olim*] In futurum. *Centumque ad templa bidentes*] Indicat Hecatombon, quod ſacrificij, vel immolationis genus maximum erat apud antiquos, cum centum ſcilicet victimæ immolabantur.

Eſt locus extra vrbem, quẽ paſſim vmbonibus agger
Ambit, & amplexu vallem tenet, algida ſacro
Sylua viret luco, & cliui ſpectantur aprici
Surgere paulatim, ſedeſque ſimillima circo eſt,
Hic late apparent ſcabro ſubſellia topho
Natura confecta loci, qua Pana, Deoſque
Syluicolas Dryadum ſæpe indulſiſſe choreis
Accipimus, Satyroſque Palem incendiſſe bicornes,
Cum ciet agreſtis ſylueſtria numina cantu:
Illuc mane nouo, Phœboque rubentibus agris
Conuenere omnes, voceſque per alta volabant
Culmina ſaxorum, fractuſque reuerberat aer,
Syluarumque altis reſpondent planſibus vmbræ.

Eſt locus extra vrbem] Adnotamentum marginarium primę editionis admonet, vt eſt, Ficta loci deſcriptio. Circo enim Romano alludit, vbi huiuſmodi ludi exercebantur. *Simillima circo*] De Circo lege Pij doctiſſimi viri commẽtaria in Plautum. Circi autem Romę tres fuerunt, Circus Maximus, Circus Flaminius, & Circus Neronis in Vaticano. Circenſes autem ludi dicti, vel a circuitu, quod metas circũibant, quod vbi poſtea metæ fuerunt, olim gladij ponebãtur, quos circumibant, ab enſibus Circenſes appellati, quaſi circumenſes. Seruius 8 Æneid. notat Maronem dixiſſe Circenſes, ſine adiectione ludorum: ſed eius ſententię multorum veterum authoritas refragatur. Qui autem ſint Circenſes ludi, ſat puto eſſe perſpectum ex Tranquillo, Seruio, & cæteris. *Palem*] Pabuli Dea Pales, quam alij Veſtam, alij Deum matrem eſſe contendunt, vt ſcribit Seruius libro tertio Geographię. Eius Feſta Palilia vocantur Perſio, *Fumoſoque Palilia fœno*.

Ac primo Argyloras, priſco de ſanguine cretus
Amphithy, qui Marte Getas, belloque furentes
Perdomuit, ſed magna olli fortuna refrixit.
Nam pulſus regno, Cathorum venit ad oras.

Ac primo Argyloras] Nomina ſcribũtur eorũ, qui curru decertauerunt. *Sed magna olli fortuna refrixit*] Quibus quamque potentibus noſtra ætate iuris ſimilis euenerit fortuna, meminis

Ex illo ſatus hic, celeres ad fræna iugales
Impellit, niueos maculis cingentibus harmos.
His furor indoctlis, pedibus concuſſa remugit
Æratis tellus, inhiant perflantibus altas
Naribus exuuias, optataque præmia palmæ.
Mox Phryſia regione Thoas, certaminis ardor
Olli par gliſcit, cum deſpumantia colla
Quadrupedantum vel laxat, vel frænat equorum,
Impetit alipedes, quos (ſi nos credimus) vndas
Æquoreas tranaſſe ferunt, & ſæpius æſtum
Arctoo in Ponto perhibent ſuperaſſe natando.

Eraſmus in explicatione Adagij primi Centuriæ quintæ Chiliadis ſecundæ. *Inhiant*] Significat ita cupide appetere, vt hiatum oris emittas. Inhiant, interpretatur Seruius, habere deſiderant. & dicimus inhio illam rem, & illi rei. Apuleius lib. 3 Aſini aurei, His inhians, & ſpe ſalutis alacer lætus propius acceſſi. Statius, *Fraternos inhiantem obitus*. Plautus, *Tuam hereditatem inhiant, quaſi eſuriens lupus.* *Quadrupedantum*] Lucretium ſapit verius, vel Ennium. Ludouicus Bigus, *Vel magno vel equo quadrupedante vehi.* *Equorum*] Equi, vt quibuſdam placet, ex eo dicti ſunt, quod cum quadrigis iunguntur, æquari videantur, pareſque forma & curſu ſimiles copulentur. Qui fabulas conſectantur, ſcribunt Neptunum percuſſa in Petreis Theſſaliæ campis tellure, primum equum, animal, bellis aptum produxiſſe. Vnde bellatoris epitheton a poetis ſortitus eſt. Maro Georg. 2. *Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert.* Idem lib. 11 Æneidos, *Et inter Bellatoris equi caua tempora conicit haſtam.* & vndecimo, *Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon.* Item Ouidius lib. Faſtorum 2, *Nec bellatoris terga premuntur equi.* Idem lib. 15 Metamorph. *Preſſus humo bellator equus crabronis origo eſt.* Probus, & Seruius primo libro Georgico. fabulę originem ad naturam referunt. Columella equinum genus tripertito diuidit. De equis lege Ariſtotelem lib. octauo Naturæ animalium, Varronem ſecundo de Re ruſtica. Quando, & cur ſe equus homini ſubiecerit, canit Horatius Epiſtola decima primi. in generoſis equis, vt aiunt veteres, quatuor expectantur, forma, pulchritudo, meritum, color. Hæc haud indocte quidem, vt Camers teſtatur, explicat Iſidorus capite primo duodecimi Etymologiarum libri: quo loco abunde de equis diſſerit. *Alipedes*] Quaſi habentes pedes alatos, ob miram leuitatem. Maro, *Alipedumque fugam curſu tentauit equorum.* Item Maro Chriſtianus in Exhortatione ad Reges Chriſtian. *Alipedes ſaliunt in equos, rapidiſſima tranant Flumina.*

Quin & Pannonio properans de vertice Lynceus
Iazige præſtat equo, & curſus regit ille volantes.
Segnior hybernis Boreas Ponto incubat alis
Euxino, verritque vndas, minus effurit Auſter
Feruida gemmiferi cum turbat littora rubri.
Nec te tranſibo, Geticis duo fulmina frænis
Qui regis Hermontes, hic cinctus pelle leonis
Infandum viſu eſt, crudis micat intus abacta
Lux oculis, cadit anguitenens a fronte Meduſa,
Tortilibuſque Apher nodis exſibilat aſpis:
Huius equi Auſtriaco certare in puluere ſueti,
Seſſorem excutiunt fremitu, vincuntque lupatos.
Inde Dryas, fortiſque Linus, veloxque Melampus,
Ambo armis, curruque ambo, lucentibus ambo
Eſt clypeis ſpectare pares, vter vrgeat axem
Fortius, incertum eſt: ſequitur quos cætera pubes.
Nec mora, magnanimi, ſcabroſa ſedilia circum
Conſedere Duces, circumfuſæque cohortes
Miſtaque montanas replerunt agmina rupes.

Iazige præſtas equo] Iazyges Pannoniæ inferioris populi ſunt, contigui Trāſſylnanis: vnde optimi ad curſum ætate noſtra equi aduehuntur. *Gemmiferi rubri*] Mare rubrum duos, vt infra dicemus, complectitur ſinus, Perſicum ſcilicet, & Arabicum. In Perſico vniones, id eſt margaritæ laudantur, Conchæ genus ex quo margaritæ vnioneſque velluntur, Berberinn, & Berberi ab incolis nominantur, pinnæ, aut pectunculi effigie. Sabinus & Pomponius iureconſulti Margaritas nec gemmis, nec lapillis contineri ſatis conſtitiſſe aiunt, tit. 2. 34 Digeſtorum. Gemmæ enim, vt inquit Pomponius, ſunt perlucidæ materiæ, vel vt ſmaragdi, chryſolithi, & amethyſti: Lapilli autem contrariæ ſuperioribus naturæ. Plures gemmæ ſunt, quæ ab animalibus ſortiuntur cognomina, vt Carcimas, Scorpites, Scarites, Triglites, Ægnphrolmos, Geranites, Hieracites, Æatites, Myrmecites, & ſexcentæ aliæ huius genus, vt ait Camers. Nec indignum relatu eſt id, quod ab Budæo annotatum eſt, dici fictirias gemmas, quæ ſcarificationi cedunt. Plinij teſtimonio. qui libro 35 ſcribit, Fictitiæ gemmæ ſcarificationi cedentes candicantiam fugiunt, vbi forte candicantia ſeptimo caſu legi debet. Idem Budæus ordinem gemmarum authoritatis eruditæ recenſet lib. de Aſſe 2. Sed quis ignorat, tranſlatiue gemmam in vite dici a rerum ruſticarum ſcriptoribus? quam eleganter explicat Cicero in Catone Maiore. Idem de perfecto oratore ad Brutum, Ruſticorum, inquit, metaphoræ ſunt gemmare vites, laſciuire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa frumenta. Sed ad rubrum mare reuertamur, a quo Perſicum ſinum Camers ita ſeparat, vt Hieronymi & Ioſephi de Euphratis exitu, itemque Herodori, Curtij, & Diodori ſententiam, Plinij, Solini, & Ptolemæi contrauenire traditioni exiſtimauerit. Quum hi tamen ſola nomenclatura diuerſi eundem ſinum intelligāt. eſt enim rubri maris pars ſinus Perſicus, quemadmodum & Arabicus, id quod Plinius & Pomponius docent, & Strabo teſtatur. Herodotus quoque lib. 4. Sinum Perſicum rubrum mare vocans. Altera, inquit, ora a Perſis incipiens porrigitur ad rubrum mare, quod & Perſicum vocatur: dein gra-

datim Aſſyria, atq; inde Arabia, deſinitq; in ſinu Arabico. Plin.lib.9 de Vnionibus. Præcipue autem laudantut circa Arabiam in Perſico ſinu maris rubri. Eſt ergo, vt Vadianus noſter colligit, rubri maris vocabulum generale Perſico & Arabico ſinu. *Infandum viſu*] Sic potius legerem, quam infandus viſu. *Magnanimi*] Pro magnanimum: vt mox, *repleruut*, pto replebunt legendū eſt, vt codex melior habet.

At Cæſar populis, ſolio venerandus ab alto,
Os ſacrum oſtendit, venientumque aſpicit ora.
Qualis & aurigam melius vehat orbita campo,
Quiſve acres defranet equos, curſuque retardet
Effuſos, retrahatque, & gyros cogat in arctos.
Dum mores, habituſque notat, dum ſingula luſtrat
Et dictis acuit magnis, animatque pauentes,
Carceribus clauduntur equi, normaque retenti
Obicis, hi fremitant, illi (mirabile viſu)
Clauſtra terunt, nequeuntque moram, nec tarda rotarū
Bella pati, trepidant auidi, motuque magiſtros
Sollicitant, altumque grauis cauat vngula terram,
Spumantiſque auidus ferueſcit anhelitus oris.
Qualis in Arcadiỹ Pholoes cum vertice vidit
Errantem Spartana feram canis: inſtat eundi
Huic furor: & crebris reſonant latratibus vmbræ.
Stat paſtor, lorumque tenet, dextraque furentem
Sedat, & inuitos animos in vincla coercet.
Vtque pares viſi, Tyrrhena per æquora circum
Æra altum ſonuere, ruunt per plana: velut cum
Fulmina deſiliunt, vel ab altis montibus amnes.
Conclamant omnes paſſim, Quis fortius eya
Impulerit radios, metaque reflexerit axem?
Talia vociferans fatur dum turba, feruntur
Ex oculis, & nube axes conduntur operti
Puluerea, tantum voces, & verbera noſcunt
Proxima: feruet humus ſubter, flammaque volantum
Naribus exiliunt: ſuperis pater aſtupet aſtris
Iuppiter, & Getico properans a Strymone Mauros,
Miratur pugnaſque virum, curruſque, manuſque
Inſertas, & lora ſimul miratur adacta,
Verbera, & aurigas largo ſudore natantes.
It ſtridor cælo, ferit aurea ſydera clamor,
Viciniqueomnes aſſultant vocibus agri.

Quiſve acres defranet equos] Hoc eſt, quis melius laxet in curſu. Depingit hic equorum Hiſpanorū morem, quos Iannetos appellaot, qui miræ ſunt & docilitatis & dexteritatis. Getici equi, & Turcici, & quos Tranſſyluanos appellamus, cum docilitate vincantur, curſu iugi & longo nullis cedunt. Rauiſius Textor in Epithetis refert locos, qui equorum præſtantia ſunt memorabiles. Porro equis ineſſe Iudicium, documentis plurimis patefactum eſt, vt docet Solinus de equorum natura cap. quinquageſimo ſeptimo. Nomenclaturas eorum tradit Rhodiginus lib. antiquatum lectionum vndecimo. *Obicis*] Ab obice, & non obiicio, vt ſenſus ipſe expoſtulat: vnde per ſimplex i, ſcribendum. Seruius dicit, melius hic obex, quam hæc obex dicimus. Obices, peſſuli ſeræ, inquit Feſtus. *Spartana canis*] Ita enim a regionibus appellantur, qui boni ſunt feminis. Columella octauo Agriculturæ lib. tria docet eſſe canū geoera. Quali autem forma eſſe debeant canes, tradit ſecundo Agriculturæ lib. M. Varro. Plura item eo pertinentia refert Columella: ſed non niſi de villatico cane ſcribit. De multiplici autē canum genere Plinius in decimo, & Ariſtoteles lib. ſexto Naturæ animalium. Columella nō aſſentitur iis, qui canes inter mutos cuſtodes annumeraodos cenſent. Nam quis (ioquit) hominum clarius, aut tanta vociferatione beſtiam, aut furem prædicat, q̄ iſte latratu? Quis famulus amantior domini? quis fidelior comes: quis cuſtos incorruptior? quis excubitor inueniri poteſt vigilantior? quis deniq; vltor, aut vindex coostantior? Quod & a Camerte relatum eſt in enarrationibus Solinianis. *Spartana*] Id eſt Laconica. Canes ex Laconia laudantur a Varrone.

Tyrrhena Æra] Id eſt tubas, quæ ex ære fiunt, & ductiles appellātur. Tubam æneam Piſeum Tyrrhenum inueniſſe tradit Plinius. Inter lituum & tubam hoc diſtare inueni, Acron inquit, Lituus equitum eſt, & incuruus: Tuba vero peditum eſt, & directa. Gellius ſcribit, quod tuba a ſonitu lituus appellata eſt. Maro etiam ait, *Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta* Et Ouidius, *Non tuba directi, non æris cornua flexi.* & cætera. Quibus quidem exemplis apparet ferme Acronis differentiam conſtare.

Dum curſum agglomerant, obliquas flectit habenas
Argyloras, curruque citus dat lora ſecundo,
Hippeonque acrem, velocemque arguit Æthon
Certantes ventis, & nubila prætereuntes.
Ii flauas iactare iubas, capita ardua ferre
Ad metam, & vaſtis diſrumpere flatibus auram.
Non tulit Hermontes, Piſeis tempora cinctus
Frondibus, inſultat contra, talique morantes
Voce ſuos affatur equos, Proh dedecus ingens

Æthon] Nomen equi. eodem nomine vnus ex equis Solis appellarur, item Pallantis apud Maronem, quem ſcribit lib. vodecimo, domioi mortē fleuiſſe. Siquidē memoriæ proditum eſt, equis tantā eſſe in dominos beneuolentiā, vt proſperis eorū ſucceſſib. hilares adhinnire, ſiniſtros vero deflere ſępe nnmero viſi ſunt. Vide quę hac de re oculata fide tradit Rauiſius invo-

Ardua Geſoracis geſtis certamina arenis
Victores, nunc qui vobis formidine tanta
Crura labant? quæ deſidia hæc? agite ite, prioremque
Eripite a palma, dixit. velocior Auſtro
Argyloram exequar curſu, iam cominus axes
Axibus vrgentur, paribuſque per æquora iuncti
Decurrunt ſpaciis: dumque alter, & alter anhelans
Impellit radiis radios, flammata rotarum
Compago reſoluta ruit, ſtetit orbita putri
Argylora defixa ſolo, longeque cadentem
Præterit Hermontes, campoque infertur aperto.
Dant plauſus tanto diſcuſſa ſedilia caſu,
Dum volat ad metam ſubito perculſa pauore
Vocum, armenta retrocedunt, duroque magiſtro
Fluctuat huc illuc ſonipes: tunc fræna relaxat
Ipſe Dryas, Linus inſequitur celeri axe Dryanta.
Parque Lyno Lynceus, interque Melampodis illos
Arua rapit ſonipes læua, turbatque, abigitque
Amborum fræna, & miſſus remoratur anhelos
Indignum Linus exclamat ſe opponere campo
Dum ruitur metæ. ſic altercantibus illis
Peruolat ante Dryas, ſed poſt ſua terga Thoanta
Cernere erat, pronumque iubis vrgere iugales.
Non aliter pauidas Alpino vertice Damas
Inſequitur poſt terga canis, ſimiliſque tenenti
Fallitur, atque auido præda euaneſcit ab ore.
Ecce Meduſæis iterum ſerpentibus horrens
Crinalem attollit contracta fronte ceraſtam,
Tranſabienſque fuga, vicinos territat axes
Improbus Hermontes, alioſque coercet euntes,
Iſque volat, veluti nigrantis Iuppiter aulæ
Cum pulchram Sicula prædam deuexit ab Enna.
Quem circum Eumenides flammas per inane rogales
Extollunt, viſoque polus palleſcit ab hydro,
Et curru excutitur ſubita formidine Titan.
Dum nullo regit æripedes moderamine, circi
Liber equus per aperta vagans diſpendia campo
Luſtrat, & intactam ter circum ſerpere metam
Iam negat: ipſe auidus dum fræna madentia collo
Attollit, geſtitque miſer retinere furentes
In caput elapſus, pronuſque in verbera terram
Ore ferit: gemit excuſsis ſerpentibus atra
Phorcynis, viruſque altum vomit, & ferit auram.
Ille indignanti ſimilis, ſimiliſque minanti
Iniuſtos vocat ore Deos, iniuſtaque mundi
Sydera, & anguicoma denudat caſside crines,
Impingitque ſolo: ferit vngue reuincta colubris
Tempora, vipereumque furens terit ore venenum.

cabulo Equus. Accurſius noſter refert, Cæſarem triduo antequam moreretur, Aſturconem ſuum flentem inueniſſe, futuræ quidem mortis iodicium. Quod finem non caperet, niſi Tranquillus in eiuſdē vita ſimile quid teſtaretur. Proximis dieb9, inquit, eorum greges, quos in traiiciendo Rubiconæ Marti conſecrauerat, ac ſinè cuſtodibus vagos dimiſerat; comperit pabulo pertinaciſſime abſtinere, vbertimque flere. Equorum quorundam oomina a Poetis celebratorum recitat idem Rauiſius loco ſupra citaro. *Piſæis frondibus*] Id eſt, triumphalibus. nam victores in agone Olympico, quem in honore Olympici Iouis celebrabant, coronabantur. Fiebant autem inter Piſam & Elidem. vnde Iupiter Piſæus & Eleus. Maro, *Hic & ad Elei metas*. Quod genus ludi Græci Pentlatū dicunt, nos item Quinqoertium: quia quioque artibus cōſtabat, diſco, curſu, ſaltu, luctatione, pugno. De his Græciæ ludis lege Gellium, & Lactantium grammaticum in principio ſexti Thebaid. quod & alibi indicauimus. *Argylorum*] Argyloram legas, & infra Argyloræ, pro Argylori, iuxta exemplar emendatum.

Nigrantis Iuppiter aulæ] Pluto. *Ab Enna*] Siciliæ oppidum, cuius laudes ſcribit Cicero in Verrinis, raptu Proſerpinæ clarum. Vnde Ennæa Ceres, quia babuit iuxta Enoam auguſtiſſimum templum. Sillius, *Hac Cerere Ennæa, Pharsonec victa colono*. Ennęæ Cereris ſimulacrum deſcribit Cicero itidem in Verrinis. Conſtat autem & Ætnam oppidum in Sicilia eſſe, quæ Adranium quoque dicta fuerit: ea re factum, vt apud Claudianum lib. Raptus primo, vbi hic verſus eſt, Ætnęæ Cereri proles obrabat, virebat. Ianus Parrhaſius doctiſſimus grammaticus, dubitat Ætnææ ne, an Ennęæ ſcribendum ſit. Et Ciceronis codices fere Ætnam pro Ennam habent. At vero quoniam vrbem præcipuam fuiſſe Pomponius indicat lib. ſecundo, & Cicero eum locum in vmbilico Siciliæ eſſe, fama celeberrimū ſcribit Ennam, non Ætnam: vtrobiq; legendū exiſtimat Vadianus erudiriſſimus. Id quod, ipſo teſte Vadiano, Laurentius Abſtemius noo iocelebris grammaticus lib. Obſcurorum locorū ſecundo confirmat. Quanq̄ videam apud Claudianum tam Ætnææ legi poſſe, q̄ Eunææ: quod argumento raptus Proſerpinæ non repugnet, hoc ne, an illo modo legas. Sunt qui apud Valerium, Solinum, & Lactātium Ennam legendum cooteodant, non Ætnam: & Ennenſem Cererem campumque, non Ætnenſem. de quo tamen quo minus certe pronuncies, cum loci fecere finitimi, tum etiam quod affinia locorū nomina pro errore inuerti corrūpiq;, & in mutuum abire vſum potuerunt, vt Vadianus admonet, nō parum prudenter.

Quidam autem tradunt Proſerpinam raptam a Plutone apud Oleſtrũ, non longe a Cephiſo flumine. Vide Pauſaniã in Atticis. Proſerpina, vt in temporib. ex Philocoro Euſebius refert, reuera ab Orcho Moloſſorũ rege, qui alio nomine Adoneus dictus eſt, rapta fuit, eo ſcilicet tempore, quo Erichthęus Athenienſium regnũ tenebat, hoc eſt, circa annum octingenteſimum ſupra tria mŭlia ab orbe condito. Qui fabuloſa ad phyſicam rationẽ conantur reducere, aiunt Bonam deam, quã & Perſephonem vocant, virtutem ſeminũ eſſe, Plutonem vero Solem: qui tẽpore hyemis remotiorem mundi partem perluſtrat. Idcirco raptã ab eo Proſerpinã dicunt, quam Ceres ſub terra latentem quęritat. Lege item Fulgentium lib. primo. *Viſo palleſcit ab hydre*] Quoniam furiæ finguntur habere crines ſerpentium.

Non ſecus excuſſus Dyrcæis mœnibus Heros
OEnides, canibus diris agitatus auerni,
Ore cruentato triſtem Menalippon adedit.
Turbatum caſu Cæſar, raptumque furore
Demulcet verbis, & ſæuas temperat iras.
Terror equos agitat, creber quatit ilia flatus.
Ii tamen in curſu perſtant, & ſorte propinquus
Subſtiterat metæ. contra indignatus euntes
Emeritus ſonipes, nunc hos, nunc impetit illos
Calcibus, & morſu cunctos depellit hiante,
Stat globus aduerſum, & contra glomeratur, & vna
Vt tentat depellere equos, magis ardus perſtant.
Tunc iuga ſanguineus circum ſpumantia anhelat
Ora furor, gaudent nullo impellente magiſtro
Effera laudato committere prælia campo.
Dum pugnæ incumbunt, iunctos compagine currus,
Agyloras volat inde noua, nec tendere contra
Eſt ratus æripedes, læua deflexit habenas,
Obliquumque rapit præceps, ac deuia campi.
Nec mora ſubtollens oculos ad ſydera cœli
Affatur Superos, adſis o Rector olympi,
Et tu qui vultu luſtras mortalia Titan.
Hanc ego ſi victor, veſtris dabo munere palmam,
Suſpendamque tholis, axes & lora dicabo,
Dixit, & alipedes tortis calcaribus vrgent
Felicem metam, tandem inſperatus obiuit
Ter circum, propiuſque intra tulit orbita gyros.
Sic tandem Argylor æmanſit victoria fræno,
Excipitur plauſu vulgi, cinctuſque corona
Aurea, ſublata tangebat ſydera dextra.
Olli magnanimus Cæſar, dat munere pulchras
Ex auro phaleras, circum Melibœa figuras,
Vt viuas depinxit acu: ceu languida Thysbe
Nocturnas egreſſa domos, cuſtode relicto
Buſta Nini quærit: ruit atro ſanguine tinctus
Ora leo, geſtitque ſitim ſedare calentem.
Hac fugit, hic ſequitur, delapſaque carbaſa fœdat
Dente cruentato: properans inuenta reſumit
Pyrrhamus, atque oculos ad conſcia ſydera tollens,
Teſtatur mortem inſandam, ſimul horridus enſem
Vagina eripiens, pectus tranſuerberat illo
At Thysbe infelix, iam pallida morte futura
(Heu præſaga mali miſeris mens) horret, & audet
Iam ſecura ſui, flauenteſque vngue capillos
Scindit, & exanguem tremebunda voce per vmbras
Pyrrhamon exclamat, compertus lumina tantum
Extulit ad Thysben, viſaque recondidit illa.
In dubio trahit ægra animos, furor vrget amantem

OEnides Heros] Tydeus OEnei Calydoniæ Regis filius. *Canibus diris*] Id eſt, furiis infernalibus. Lucanus, *Iam vos ego nomine vero Eliciam, Stygiaſque canes in luce ſuperna Deſtituam.* Dicunt canes apud inferos vocari, apud nos furias, apud Superos diras & aues. Maro, *At procul vt diras ſtridorem agnouit & alas.* Idem, *ne me terrete timentem Obſcœna volucres.* tamen promiſcue quoque poſita reperies.

Menalippon] Fratrem ſcilicet, vnde ſecundum legem, ſicut etiam Homerus dicit, vt reus homicidij exularet, Tydeus conſcius parricidij dimiſit paternum regnum. Statius lib. Theb. primo, *Ecce autem antiquam fato Calydona relinquens. Olenius Tydeus fraterni ſanguinis illum Conſcius horror agit,* &c. *Adedit*] Id eſt, penitus corroſit, comedit. Vſus eſt compoſitione a ſimili, amo, adamo: vnde adeſum dicimus, & exeſum, conſumptum, corroſum.

Emeritus ſonipes] Id eſt, doctus, aſſuetus curſui. Emeriti enim milites dicuntur, qui a longa ſoluuntur militia. Nam merere, vt Lucani exemplo oſtendimus, pugnare eſt. *Aurea ſublata*] mos Germanorum, in lætitia vibrandi ad cœlum manus. *Phaleras*] Phaleræ ornamenta equorum ſunt.

Melibœa acu] A Melibœa Macedoniæ, vbi depingendi acu veſtes, filiſque ſericeis flores, montes, flumina effigiare vſus erat. In Phaleris ergo Thyſbes fabula depicta erat, quæ auro ornatæ erant, ſed ex panno confectæ. Melibœam Philoctetes alumnus illuminat, inquit Mela, quem Hercules cum hominẽ in OEta exuturus eſſet, ſuis ſagittis donauit: & ne corporis reliquias monſtraret, vetuit. Ad quod ſexto libro Lucanus alluſit, cum inquit, *Precioque nefanda Lampados Herculeis fortis Melibœa pharetris.* *Ceu languida Thysbe*] Nota hiſtoria apud Ouidium ex quarto Metamorph. *Nocturnas egreſſa domos*] Statuerant enim Piramus & Thyſbe, vt canit Ouidius, *vt nocte ſilenti Fallere cuſtodes, foribuſque excedere tentent. Cumque domo exierint, vrbis quoque tecta relinquant, Neue ſit errandum lato ſpaciantibus aruo Conueniant ad buſta Nini.*

Ad ſcelus, & tandem mortis formidine abacta,
Incumbit gladio, vitamque miſerrima rumpit,

Buſta Nini] Id eſt, ſepulcrum: cuius meminit Diodnrus Siculus libro tertio. *Heu praſaga mali miſeris mens*] Sic omnino legendum ex reſtituto codice ad Poetæ codicis collationem. *Extulit ad Thysben*] Color ſumptus ab Ouidio.

Sed vos Hermontis fidiſſima cura iugales
Haud fruſtra tantum putri bellaſtis arena,
Hos Cæſar fræno, & pulchris donauit habenis.
At tibi qui propius metam rapis æquora Lyncen
Præbetur Tyrio rurſum ſaturata colore
Læta chlamys, vario viuit circumflua limbo
Fabula Theſidæ, & miſerandæ Procridis ignes,
Atque amor Alceſtæ, rigidum cratera Thoanti
Ex auro donat Cæſar, quem Pergama circum
Finxit Apollineo manus exudata labore,
Cadmæaſque lyra tollentem Amphiona Thebas.
Inde Dryas quoque munus habet, fortiſque Melampus,
Hic ſibi gemmato circumdedit ilia baltheo,
Ille Thuringenſi geminos tulit ære lebetas.
Poſtremum famula Linus eſt donatus Eoa.

Rurſum ſaturata colore] Dipapham veſtem ſignat, id eſt bis tinctam, authore Plinio. *Tyrio*] Purpureo. Eodem tradente Tyrius color laudatur nigricans aſpectu in colorem concreti ſanguinis. & dicitur Tyrius, a Tyro, quondam inſula Phœniciæ, quæ purpura & conchilio cenſetur. *Læta chlamys*] Viatorium, vt ita dicam, veſtimentum erat, declarat Plautus. Puer, inquit, cape chlamydem, & da pallium: tamen chlamydem hanc tene, vt ſi hæc vera non ſint, rurſus depoſito pallio, eam ſumam, atque incæptum hoc iriner perficere exequar. Primus tamen Numa Pompilius in vſum recæpit, author eſt Plinius. Dixit ergo, *læta chlamys*, ad noſtra tempora reſpiciens, & quodammodo ea ſuggillans, in quibus etiam chlamydes latiſſime fiant. *Fabula Theſidæ*] Id eſt, Phædræ, quæ Hippolyti capta amore fuit, vt latius Seneca in Tragœdia ſcribit, & Ouidius in Heroicis.

Pocridis ignes] Et huius fabulam idem canit in Transformationib. *Alceſtæ*] Peliæ Regis Theſſaliæ fuit filia forma inſignis, Admeto nupſit: hæc adeo maritum dilexit, vt in eius graui morbo, ex quo euadere non poterat, niſi aliquis eius loco moreretur, ita enim Apollo prædixerat, voluntariam pro mariti incolumitate mortem ſubierit. Hanc demum ab Hercule dicunt Admeti precibus retractam fuiſſe. *Exudata Pergama Apollineo labore*] Id eſt, quæ Apollo ædificauit. Nota hiſtoria apud Diodorum de Laomedonte: qui cum cingere muris Troiam vellet, operarios conduxit Neptunum & Apollinem: quibus abſolutis, Diis mercedem ſoluere noluit. Illi indignati, Apollo peſtilentiam immiſit, Neptunus maris illuuionem, quæ abigi non potuerunt, niſi humana victima ſingulis annis exponeretur marinæ belluæ: quod vſque ad Herculis aduentum ſeruare Troiani coacti ſunt, qui etiam precibus Laomedontis exoratus, monſtrum marinum liberata Heſione Laomedontis nata interfecit. *Lyra tollentem*] Solinus ait. Thebas condidit Amphion: non quod lyra ſaxa duxerit (neque enim par eſt, id ita geſtum videri) ſed quod affatus ſuauitate homines rupium incolas, & incultis moribus rudes ad obſequij ciuilis pellexerit diſciplinam. quod & Horatius in arte indicat, *Dictus & Amphion Thebanæ conditor vrbis, Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda Ducere quo vellet.*

Protinus æriſoni tolluntur ad æthera cæſtus,
Tergora cruda boum, multoque nigrantia plumbo
Pondera, concuſſo ſtrepuere ſedilia circo.
Fama eſt AEtnæis (ſi veri nuncia) campis
His ſudaſſe Erycem, qui victus ab Hercule magno
Sicanium effuſo maculauit ſanguine littus.
At ſatus Alcmena Thebas inuexit honorum,
Et diuæ ſpolium ſacrauit Palladis aræ.
Verum poſt longi delapſum temporis æuum
Cum ſe Chalcidicis Germanica ſigna triumphis
Ornarent, tremere atque Iſtrum Bœotica tellus.
Hic honor Auſtriacas olim eſt delatus ad oras,
Pannonidoſque alta ſeruatus in arce Viana.

Erycem] De hoc pluſcula libro vndecimo dictauimus. *Cum ſe Chalcidicis*] Fingit cæſtus Erycis fuiſſe, quo victo, Hercules illos ſecum in Bœotiam tulit, & conſecrauit Palladi. Germanos autem Imperatores cum Orientis rerum potirētur in Germaniam tranſmiſiſſe. *Chalcidicis triumphis*] Euboicis. nam Chalcis oppidū in Eubœa eſt. vnde Chumæ in Italia, quæ a Chalcidēſibus originem habuerunt, Euboicæ dicuntur Maroni, & Chalcidici loci accolæ, & Sibylla Euboica, & Chalcidica. Hic autem dixit ab Hercule conſecratos cæſtus, quoniam Eubœa & Bœotia, in qua Herculis ſolum erat modico æſtu diuiduæ ſunt, adeo, vt dubitandum ſit, an numerari inter inſulas debeat, ponteque inuicem iunguntur. author Plinius. *Bœotica tellus*] Vbi Thebæ ſunt, Cadmi, Herculis, & Amphionis nomine inſignes. Bœotia, ante Cadmæis, Hyantis, Aonia, Ogygia, & Meſapia, dicta, a quibus etiamnum illis paſſim apud ſcriptores cognomina ſunt. Cæterum Bœotia rectius diphthongo in prima ſyllaba, &

inde

inde Bœotius: quanquam ſunt hodie, non indocti Grammatici, qui Boetiam quoque, & Boetum, dici poſſe longo vſu ſuffragante, confirmãt, vt ait Vadianus. Scribit Pauſanias, Bœotij omnes a Bœoto Itoni, & Melanippes nymphę filio nomẽ ſortiti ſunt. Nicocrates ait, Bœotia cognominata eſt a Bœoto Neptuni & Arnes filio: vel a boue, quã Cadmus ex oraculo ſecutus, vrbem condidit, vt Caſtor ſcribit. Sunt qui a mentis tarditate dictos Bœotios velint. vnde adagium illud, *Sus Bœotica*: quo in rudes atque ignaros vti conſueuimus: quod Bœotij, vt Eubulus in Cecropidibus, Mneſimachus in Buſiride, Alexis in Trophonio, & Achæus in certaminibus teſtantur, ventri ac gulæ iuſeruientes craſſa fuerint mineruа. Pindarus prætetea, nec non & Cratinus teſtantur Bœotios quoque ſues appellatos: quod ob ſordidum ac ſolutum viuendi modum Pindari interpres ait acidiſſe. Quocirca Prepellus quidam ab Eratoſthene, quid ſibi de Bœotiis videretur interrogatus, reſpondiſſe fertur in hanc ſententiam, Eum fuiſſe Bœotiorum inter ſe ſermonem, quo vaſa, ſi daretur loquẽdi facultas, vterentur, quantũ ſcilicet vnuſquiſque eſculenti, poculentiue caperet. vnde quicquid inſulſum eſſet, ac ſtultum, id Bœoticum dicebatur. Sic Bœoticum ingenium Eraſmus in Chiliadibus explicat, pro ſtopido, ac ſtolido. Porro Boeti dicuntur ab Imperatore in vltima conſtitutione tit. de tabulariis, ſcribis, & logographis, adiutores ſcribarum, quos alij ſubadiuuas, alij adiutorios appellant, vt in l. vnicuique. C. de prox. ſacr. ſcrin. *βοηθῶ* enim idem valet, quod adiuuo. Inde Seuerinus Boetius dictus, vt teſtatur Alciatus Mediolanenſis: quem alij falſa voce Boetium vocant. quorum errorem, vt idem ait, confutat antiquũ marmor, quod adhuc Derthonæ extat in diui Martiani Cœnobio, vbi tumulus eſt, quem antiqua inſcriptio, Boetio, & Eutbatico conſulibus factum oſtendit. *In arce Viana*] Hodie Vienna Auſtriæ. eſt enim & Allobrogum. Vianam Plinius nominaſſe videtur inter oppida Norica, Hermolao adſtipulante. Cui ſane & noſter Vadianus accederet, niſi oppidum ipſum minime vetuſtum eſſe id argumento foret, quod nulla prorſus remotioris antiquitatis apparent veſtigia. At infra Viennam interuallo viginti quatuor mille paſſuum ad Danubij alueum locus eſt, quem Petronellam vocant, cum maximi oppidi veſtigiis: nam rudera paſſim ingentium ædificiorum extant, & tabulæ plurimæ latinarum literarum, tum & nummi Romanarum legionum, ad Iſtri ripas contra Germanos excubantium teſtes. Ibi Vianam fuiſſe, inquit, non auſim aſſerere, tam diuerſa ſententium contentio, ne dicam audacia durat.

Protinus exiliens rapido violentior Euro
Agmine Saxonum, in medium procedit Alartes.
Huc precor o Proceres, de tot modo millibus vnum
Mittite ast pugna, veniant quicunque, morabor,

Morabor] Particula per interiectionem legenda.

Audaces animi: atque vtinam mihi monſtra darentur
Tauromimitanis qualem Polyphemon in antris
Eſſe reor, vel cum rugit ſub rupe Typhoeus
Concuſſa, & moto ceτealis fluctuat AEtna.
Aut Libs Anteus, Lapithumque immanior omni

Lapithum] Quos Hercules & Theſeus in nuptiis Pyrithoi vicerunt. Sedes habuere Plinio tradente in Pindo & Othrymontibus.

Hyleus turba: non hic cratera lyæo
Spumantem multo, vibrataque pocula Marte,
Sed totum aſpicies vndantem ſanguine terram,
Vulnificum medio cum proruit aere plumbum.
Attoniti tacuere omnes, pauor ipſe ſilentes
Efficit, & nulli tentant contra ire furentem.

Tandem Vandalica cretus de gente Meneſtheus
Voce grauis, toruiſque oculis, cultu horridus, atram
Demulcens barbam, contra indignatur, & acer
AEriſonos vaſto tollens cum murmure ceſtus,
Ad cælum iacit, & ſurſum intra nubila condit.
Expauere Dei, tremuit nimboſus Orion,
Et pallens celeri fugit Proſerpina curru.

Fugit Proſerpina] Id eſt, Luna. Nam Ceres, Hecate, Diana, Phœbe, Luna, Proſerpina pro eodem fere numine accipi diximus. Omnia enim nomina ad potentiam Lunæ referuntur. Proſerpina enim idcirco dicitur, quoniam Luna curſu ſuo proſerpere videtur, cum modo hac, modo illac deferatur: quare & omniuagam quoq; dixerunt. Hinc etiam fictũ, cum Cerere & Plutone concordiam initam, vt ſex menſes apud inferos, totidẽ apud matrem eſſet, propter curſum lunarem. Luna enim dimidium anni apud nos eſt, dimidium apud Anticbthonas.

Stant hinc inde minæ, furor huic, illi aſpera virtus
Et Marti par dextra ferox, ſed diſparis vſus
Conſilium, ſtimuloſque necis, vireſque miniſtrat.

Vtque locum tenuere, oculis perluſtrat vterque
Alterius vires, aciemque in vulnera tendit.
Viſu animi ſtupuere omnes, timor obſtruit ora,

Non aliter quam ſi concurrant forte leones
Littore arenoſæ Libyes, aut Indica tigris
Pugnam agat in tigrim: vaſto ſilet æquore Ganges

Attonitus, ſubterque pauens, celer Indus anhelat
Erecta fremit aura manu: exploratque tandem
Pondera permenſi, ſeſe vigilantibus vna
Inuaſere oculis, caſtu latera ardua pulſant,
Ingeminantque ſonum, ſtridentque ſub ictibus æra.
Vtque cauis Auſter frangit tumida æquora ſaxis
Littora conclamant, ſylua, freta, nubila, montes.
Hic leuior pedibus, ſaltu ſtridentibus inſtat
Caſtibus: aſt alter grandi maturior æuo,
Suetus Vandalicas intercertare palæſtras
Arte valet, vigor ingenio, experientia Martis,
Nunc rotat aduerſum, nunc in ſublime fatigat
Brachia, nunc celeri declinat pondera lapſu.
Verum alter, cui non tantum rationibus vti
Mens furiis agitata poteſt, tantumque nocendi
Prodigus, incaute totus ruit, & nocet ipſi
Sæpe ſibi, & vires animoſo conficit ictu.
Cautior alter erat: ſæpe ingenioſus in hoſtem
Effurit vt præceps, fallitque, ſupraque minatur
In caput, ac læſis liueſcit pondus in harmis.
Vincitur arte furor: tamen inſtat & ille, fremitque
Dentibus horrendum, immane ac mirabile dictu
Sanguineus, tollitque altum ſuper æthera crudum
Tergus, & in celeres intendit brachia gyros.
Sic ambo inſurgunt, quales per prata feruntur
Pugnantes tauri: vel cum duo flumina ripis
Concurrunt, pulſique fremunt ſub gurgite cautes.
Et iam certantem labor, & ſuſpiria vtrumque
ÆEgra fatigabant: ſed prouidus arte Meneſtheus
Sæpius ipſe ſibi, vacuoque pepercerat ictu.
Atque vt perfractum pugnando vidit Alartem,
Brachiaque æriſonos vix attollentia cæſtus,
Erigitur, pugnamque nouus velut iſſet in ipſam
Cedentem toto cæſtu ferus impetit aruo:
Nunc humeros, pectuſque ferit, nunc tempora circum
Illidit vulnus: fluit atro ſanguine campus.
Mox Saxon cadit infrendens, pallentiaque ora
Interquens rabie, ſtridet graue: protinus omnis
Excutitur caſus dira ad ſpectacula pubes.
Deſuper incumbit victor, totumque ſupinat
Pectus adhuc toruum, & flammas ſpirantia ad auras
Guttura: cogiſſetque animam dimittere circo,
Ni Cæſar dextra finem, nutuque dediſſet.
Accurrunt fortiſque Dryas, acerque Melampus,
Egregiuſque Thoas, ſtimuloque agitata furoris
Pectora demulcent, & forte Meneſthea dicunt
Victorem, exanguemque ferunt, ſtratoque reponunt.
Huic caſtum inſignem, & longæuum cornibus Vrum
Præbuit Auſtriades, tanti pro munere Martis.

Prouocat interea, quos iam lanuginis ætas
Prima tenet, nullaque gerunt ora aurea barba,
Curſus, pacis opus, ſtudium nec inutile belli.
Stant circum iuuenes euincti tempora ramis
Steſichorus longe ante alios (cui plurima forma

Gra- Auar-

At læſis] Scribe, *ac*, vel, &, pro *at*, vt ipſe ſenſus requirit.

Forte Meneſthea dicunt Victorem] Id eſt caſu, vt ſcilicet iracundum animum demulcerent, non virtute victorem fuiſſe.

Gratia)ſe coram vultuque, oculiſque micantem
Certaturum offert: ſequitur Saxonius Opheltes:
Et victor Phryſia multum inclamatus arena
Alcydamas, celeres fama hunc præcurrere ventos,
Et gelidas inter deprendere Dorcadas Alpes.
Nec minor hoc Thraſias, Phlegiaſque, & Auarpius Æbron,
Ocyor hic Parthi iaculo, creſsiſque ſagittis.
Multaque præterea properat ſine nomine turba.

Extemplo nudant artus, ſuper aureus omnes
Steſichorus micat, huic vultus effulget imago
Pulchra, Deo ſimilis: qualem Tegeæus alumnus,
Aut læta oſtendit facie erinitus Apollo.
Vt chlamydem poſuere omnes, micuitque peruncta
Nuda oleo de more cutis, ſub limina clauſi
Expectant auidi ſignum, quo grandinis inſtar
Corripuere dato ſpacium, volat ocyor Euro
Vncta cohors. Parthique fuga, atque his tardius iſſe
Credebantur equi, ſtupet aura, notuſque volantes,
Steſichorus iam prima tenet ſpacia, inſtat Opheltes
Attingens humeros, Thraſiæ ſed tertia palma eſt,
Proximus Alcydamas, Phlegiaſque, ſed vltimus Æbron.
Pone ſequebatur puerorum incognita turba,
Intenduntque pedes: iam paulum elapſus Opheltes
Steſichorum exuperat: celer huic par, imminet aſper
Alcydamas, paruoque tenet diſcrimine curſum,
Ambiguumque vter inde prior data ſigna ſubiret,
Currebantque pares. ſed non tulit iſta ſecundo
Steſichorus ſpacio, fundenſque a vertice crines,
Auricomo veluti Paphius cum Lucifer aſtra
Exuperat curſu, cunctoſque intermicat ignes,
Tranſadiit, celerique fuga præuertitur omnes.
Pone ſubit Phlegias, ſpaciique extrema tenebat,
Anteierat, ſed ſorte pedem puer Æbron Opheltis
Supplantat pede, proh dulci ſors inuida palmæ,
Hic cadit in vultum, putrique recumbit arena,
Steſichorus ſic ante fugit, victorque propinqua
Limina pronus init, foribuſque irrupit apertis,
(Stabant namque fores circo) curſuque ſecundo
Alcydamas fertur, ſed tertius Æbron, eumque
Pone ſecat Phlegias, ſed caſu extremus Opheltes
Exclamat longe: ſi præmia prima darentur
Steſichoro, indignũ. nam me puer improbus Æbron
Impediit, palmamque dolo mihi ſuſtulit, inquit.
Sic fatus, lachrymis oculoſque, genaſque madeſcit,
Et Regem implorans, ſcindit quoque pectora planctu.
Steſichorus contra palmam petit: ipſa iuuabat
Præſtans ambroſios iuuenilis forma per artus,
Et decus in vultu, lachrymiſque acceſſerat ortis
Gratia, contenduntque pares. Compeſcite litem
Cæſar ait pueri, torquem qui primus habeto,
Hic tuus arcus erit, pharetras plebs cætera ſumat,
Sic omnes dono curſus Rex optimus æquat.

Poſt vbi currendi labor eſt exhauſtus, ad vnctam
Signa viris micuere palen, animoſa citantur

Auarpius Æbron] Id eſt, ex prouincia Saxoniæ. Nam Auarpi, vt diximus, partem Saxoniæ incoluerunt,

Tegeæus alumnus] Mercurius a Statio Tegeaticus dicitur.

Nuda oleo de more] Scilicet antiquo. Athletæ enim oleo vngebant ſe, vt minus prehendi poſſent, fluente lubrico olei humore. Præterea certo quodam victu vtebantur & neceſſario, ad comparãdas vires firmitatemque corporis. Huiuſmodi victum Athleticum Ariſtoteles Anancophagiam appellat in Politicis: quaſi cibi ſumendi neceſſitatem. Panis quo vtebantur, coliphium dicebatur. Iuuenalis, *Luctantur pauca, comedunt coliphia pauca.* De huiuſmodi Anancophagia loquitur Apoſtolus prioris ad Corinthios nono. quem Apoſtoli locum pulchre enarrat Budæus in Annotationibus in Pandectas, indicans eiuſmodi verbis apoſtolicis vitam noſtram inſtituendam eſſe ad exemplar Athleticæ. Porro Athletarum nomine gymnicos omneis intelligi voluit Pollux. Hij autem ſunt Palæſtræ, id eſt, luctatores: Dromeis, id eſt curſores. Pyctæ, id eſt pugiles: Diſcoboli, qui diſcum in ſublime iaculãtur: Halteri, qui ſaltus pernicitate contendunt. *Tardius iſſe*] Pro iuiſſe, & ſic legas, non ipſe, iuxta priorem editionem.

Ad vnctam Palem] Id eſt, Palæſtram. Maro, *Pars in gramineis exercent membra palaſtris.* Genus luctæ

Pectora luctantum. Properat quem gloria Martis
Tangebat iactator auum, ſtirpiſque Machareus
Lanonum de gente ſatus, qui corpore laxo
Cyclopem exuperans, cœlum prope vertice pulſat.
Sed vigor effœtus, roburque in mole refriget,
Nec ſibi conſimiles vires natura miniſtrat.
Qualis nimboſo deprenditur æquore vento
Vaſta ratis, creſcunt vndæ, freta concitat Auſter,
Tempeſtaſque mouet vulſo vada cærula fundo.
Illa mare inſidit, premiturque, & tarda ſupinum
Vix caput attollit hiſcens compagine moles.
Hunc contra inſurgens animoſo pectore Tharcon,
Sæpe Caledonia ſolitus ſudare palæſtra,
Haud timet ingentes artus, ſed protinus extra
Vnxit Palladio gaudentia membra liquore.
Stabat vterque ferox, & oliuæ puluere fuſum
Deſiccant laticem, mox, ceu duo fulmina contra
Proruerent, vel cæſa ornus propelleret ornum,
Currunt in pugnam: ruit alta mole Machareus,
Nec bene curuatur, tantum trudebat: at alter
Pectus agens, humeris collum ſummittit, & vrget
Complexus medium dextra, læuaque reuincit,
Exhauritque virum, & compreſſis ilibus arctat:
Ponderibus premit ille ſuis, nexuſque reſoluit
Inſertaſque manus, iam creber anhelitus olli
Creſcit, & humentes feruent ſudoribus artus.
Conſeruere manus iterum, nunc pectore pectus,
Nunc genubus genua ægra labant, nunc pes pede contra
Calcatur, nexuque parat crus crure ruinam
Ambobus, nunc terga retrocedentia Tharcon
Vi nectit multa, nodiſque interplicat arctis,
Et vaſtum attollit (viſu mirabile) monſtrum.

quoddam palæſtra dicitur. vnde palæſtritæ dicti, qui eius ſunt periti, & palæſtrici. Palæſtræ tamen appellatio artem omnem athleticã complectitur, vt ex Quintiliani verbis colligim', Si quis, inquit lib. 2, palæſtræ peritus cum in aliquod gymnaſium venerit, expertus eorum omni modo corpus animumq; diſcernat, cui quiſque certamini præparãdus ſit. Et rurſus, namque erit alius hiſtoriæ magis idoneus, alius compoſitus ad carmen, alius ſtudio iuris, vt nonnulli rus fortaſſe mittendi. Sic diſcernet hæc dicendi magiſter, quomodo palæſtricus ille curſorem faciet, aut pugilem, aut luctatorẽ, aliudve quid ex iis quæ ſunt ſacrorum certaminum. Eſt & alia palæſtra, quæ motus & flexus decentiam docet, quę & Chironomia, lex geſtus a Quintiliano dicitur in primo, ab heroicis ipſa temporibus orta, & a ſummis Græciæ viris, atq; ab ipſo etiam Socrate a Platone quoque in numero ciuilium poſita virtutũ, a Chryſippo in præceptis de liberorum educatione compoſitis non omiſſa. Quam artem oratori neceſſariam eſſe, ipſe idem late in 12 docet. Palęſtra igitur decentiam illam ſignificat, qua ſtatus, motus, flexuſque corporis, ac omnes omnino habitus venuſtatem quandam, leporemq; pręſe ferunt: quam qui non didicerunt, ij apalęſtri ab antiquis dicti ſunt, vt apud Cice. in oratore perfecto. Itaq; quales eorum motus, quos apalæſtros Græci vocant, talis eorũ mihi videtur oratio, qui nõ claudunt numeris ſententias. Itaq; Quintilianus in nono ſignificare volens orationẽ forenſem nec plane numeroſam eſſe debere, qualis Panegyricus ille famigeratus Iſocratis, nec rurſus numeris vacare, ita inquit, Sicut enim quos palæſtritas eſſe nolumus, tamẽ eſſe nolumus eos, qui dicuntur apalæſtri. Hodie autẽ huiuſmodi inſtitutores nulli ſunt, id eſt palęſtrici: quemadmodũ nec phonaſcos habemus, id eſt formandæ vocis magiſtros, quales apud antiquos fuerunt: quorum ars phonaſcia a Theophraſto dicitur, vt idem Budęus libro quo ſupra citato, teſtatur. Hæc vulgo quia cognita non ſunt, libuit adſcribere. Cætera ludicrorum genera, ſi petis, idem ille Budæus diligentiſſime collegit. *Caledonia*] Britannica. *Palladio liquore*] Hoc eſt oleo, quod Palladi dicatum ferunt. Olei natura tepefacere corpus, & contra algores munire. Vſum eius ad luxuriam inuenere Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnaſiis publicando. author eſt Plinius. Diodorus libro ſexto ſcribit, quod Palladi oleatum, oleique educendi inuentionem tribuunt. Nam ante huius Deæ ortum erat hęc arbor cum aliis ſylueſtribus immixta, olei vſus aberat, cum eſſet ignota. Maro, *Adſis o Tegæe fauens, oleæque Minerua Inuentrix*. Pręterea multa alia inueniſſe volunt Palladem, de qua hoc ipſum teſtatur Ouid. 3 Faſtor. hoc carmine, *Mille Dea eſt operum, certe Dea carminis illa eſt*.

Non ſecus Herculeis Libs exudaſſe lacertis
Fertur, & intacta, ſublatus in aere, terra,
Indignantem animam tenues vomuiſſe per auras.
Nititur hic contra, & ſupra caput improbus aſtat
Mole grauis, vireſque premit Tharcontis, & ardet
Olli felle iecur, magnoque effœtus hiatu
Spiritus egeritur, fremit altum, turbidus ore
Eructat ſaniem, & vaſtis complexibus horret.
Intumuere tori rabie, raptuſque pudore
Ingentes motu prægrandi concutit artus.

Libs] Anteus. Huius cum Hercule luctam multis carminib. Lucanus cecinit lib. quarto. Meminit Claudianus in præfatione libri ſecundi Raptus, *Non cadere Anteo*. Plura Dionyſius lib. 5. Plinius ait hęc fabuloſiſſime ab antiquis narrata. Antei fabulam allegorice exponit Fulgentius ſecundo Mythologiarum libro. Anteus, inquit, in modum libidinis ponitur. vnde & ἀντίον, contrarium dicimus. Ideo & de terra natus, quod ſola libido de

Sic Elephas fixam mota cute diſcutit haſtam,
Quam curuo Garamas, Naſamonve intorſerit arcu,
Excutitur Tharcon, digitorum vincula frangit
Tempeſtas, ſortique abigit Tharconta repulſa.
Semiuir exclamans reditu violentior inſtat
Tharcon, & Obnobios æquantem vertice montes
Circuit, inque humeros pectuſque, latuſque minatur,
Inſidiiſque locum captat. ceu rupibus altis
Menalij Pholoes, clauſum lupus ambit ouile,
Perluſtratque oculis aditum. ruit arduus ille
Aduerſum, tantoque gemit ſub pondere tellus.
A latere interea Tharcon volat, ilia nexu
Alligat, exhauſtamque premit iam viribus aluum.
Ille reluctanti ſimilis, ſimiliſque cadenti
Arctatos crurum nexus, manuumque requirit
Soluere nequicquam: at ſublimem tollit in auras
Diſtractis pedibus Tharcon, penituſque labantem
Truſit in obliquum: ruit alta mole Machareus,
Inque putri iacuit vultu reſupinus arena,
Puluerea inficiens ora indignantia terra.
Sic exciſa abies, ſic & Germanica taxus.
Aereæque Orni, ſic conifera Cypariſſi
Procumbunt, circumque imæ dant murmura valles.
Tandem ſurgit humo, ſœdataque puluere Saxon
Ora gerit, victi Rex ad ſpectacula riſit,
Cæteraque erecti plauſerunt agmina circi.
Palmam Tharcon habet, viridique decorus oliua
Candida purpureis ſubnectit tempora tanis.

de carne concipitur. Denique tacta terra validior exurgebat. Libido enim quanto carni conſenſerit, taoto ſurgit iniquior, & cætera. Parrhaſius ſcribit, Antheus ſtatili,t, filius Antenoris, quẽ Paris amauit, & imprudens interfecit. vnde ad declinandam cædis inuidiam, Spartam fugit ad Menelaum: quod apud Lycophronem legimus. Idem nomeo in Æneida Maro tranſtulit. Anteus alter abſque aſpiratione Neptuni filius ex terra ſuſceptus, ſexaginta cubitis adoleuit, vt autor eſt Pherecydes. Id diu fabuloſum viſum eſt, antequam ſuprema eius oſſa Olympiam allata, miraculo fidem feciſſent. Plutarchus ait, Romanorum Ducem Sertorium apud Lygennam oppidum Libyę, effoſſo ſepulchro, quod incolæ Antei dictitabant, humanum cadauer inuſitatæ molis inueniſſe.

Sublatus in aere terra] Nam Anteus proſtratus, a terra matre vires accipiebat, & quidem maiores: ea recognita a terra abſtinuit Hercules, & ſublimem domuit. Iuuenalis, *ceruicibus æquat Herculis, Anteum procul a tellure tenentis.* Palephatus huic fabulæ locũ datum putat, quod eſſet implicandis explicandiſque humi nexibus in palæſtra peritiſſimus. *Exudaſſe*] Sic Statius lib. ſexto. *Terrigenam ſudaſſe Libyn*] Illic Placidus interpres ſcribit id factum apud Sumentum Aphricæ ciuitatem. *Pholoes*] Pholoe mons in Arcadia. *Menalij*] Arcadici: ſumpto epitheto ab alio Arcadiæ monte, qui Mænalus, & Mænala dicitur, qui cum cæteris Diis alumnis inclaruit. Solino teſte. *Subnectit tempore tanis*] Pro tæniis, per ſyncopen: & pro vittis poſuit, hoc eſt ornamento capitis. Maro libro ſeptimo, *fit longe tania vitta.* vbi extremitates in vittis ſignificantur.

Condiderat Titan iam feſſus in æquore lucem,
Ruptum opus in circo, ludos vocat altera ſacros
Lux, ortuſque die: ſolio tunc ſurgit ab alto
Cæſar, quem Proceres medium intra limina ducunt
* *Septum armis: ipſe altus mediis in milibus ibat.*
Phocaicis veluti Phœbus mouet agmina Delphis,
Maternam in Delon micat, & ſupereminet omnes.
Vel cum cælicolas inter ſe Iuppiter aureus
Admiſcet, curas paulum, fulmenque remittens,
Lucifer interea, & Sol fulgentiſſimus orbi
Aduexere diem, rurſus ſtipante caterua
Egreditur Cæſar: ſic inter ſydera, & altos
Surgens mane nouo reſplendet Boſporus ignes,
Tunc ſolio affatur cunctos, & talibus hiſcit,
Accipite ergo omnes, animoque hæc figite dicta,
In primis fluuio nandum. nam priſcus auorum
Ludus erat, iuuenumque labor, cum martia tela
Ianus, & armorum triſtes compeſceret æſtus.
Adſit item quicunque arcus ſcit tendere eburnos,
Poſtremum iacto claudam certamina diſco.
Sic ait, & rapido ſpumantem gurgite Rhenum
Perrexit: trepidant populi, ſtudioque videndi,

Ortuſque die] Pro diei. nam vt ſuperius autoritate Maronis oſtendimus, antiqui die, in gignendi caſu protulerunt. *Boſporus*] Latine Lucifer: de quo Vitruuius libro nono ita inquit, Id autem maxime ita eſſe cognoſcitur ex Veneris ſtella, quod ea cum Solem ſequatur, poſt occaſum eius apparens, in cœlo, clariſſimeque lucens Veſperugo vocitatur. Plautus in Amphitryone, Nec Iugulę, nec Veſperugo, neque Vergiliæ occidunt. Aliis autem temporibus eum antecurrens, & oriens ante lucem, Lucifer appellatur, Huius ſyderis naturam Pythagoras Samius primus deprehendit, eodem Vitruuio & Plinio authore. *Nam priſcus auorum Ludus erat*] Natandi vſum, inquit Vegetius, æſtiuis menſibus omnis æqualiter debet tyro condiſcere. non enim pontibus ſemper flumina tranſeuntur. Ideoq; Romani veteres Campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuuentus poſt exercitium armorum, ſudorem pulueremque dilueret. Ad quod reſpiciens Horatius

Non certaturi genus innumerabile vulgi.

libro Odarum primo, dixit, *Cur timet flauum Tiberim tangere* ? Sed melius eſt, vt ad veteres Germanos referas, quibus iuge fuit ſtudium nandi, etiam, vt Mela ſcribit libro tertio, ſæua hyeme. Herodianus item ſeptimo libro multa de ſuperioribus Germanis, deque amnibus Rheno & Danubio locutus, inter alia, vt Politianus tranſtulit, ſic refert, Sunt autem Germani peritiſſimi natandi, vt qui tantummodo in fluminibus lauentur. In eandem ſententiam Tacitus tradens Germanos, vt fluminibus ſuetos, nandique peritia eximios, frequenter commendat. Irenicus pluribus libro Exegeſos ſecundo noſtris nandi vſum vendicat. Durat hodie quoque id ſtudium, ſed quod ſciam, vt Vadianus ait, hyeme minus.

Iamque aduentarant ripæ, vis ignea pubem
Sollicitat, laudumque decus, ſic quiſque volabat
Ad fluuium, & ſertis ſe verſicoloribus ornat.
At primum Alcetès: & flauo vertice Pentheus
Vangionum de ſtirpe ſatus: fratreſque Melinus,
Alter Imas, duo Pannonij: ſed Rhaticus Aiax
Ante omnes arcto veſtem diffibulat auro.
Membra nitent, extraque decus reſplendet apertum
Pectoris, ipſe oculos oleo de more perungit,
Nudatoſque artus: ſequitur quem cætera pubes
Phædimus, intonſuſque Idas, pulcherque Pheneus
Et breuis Antenor: naſoque reſectus Hyalcas:
Lyntius Haſtidamas: triſtique ſub omine natus
Hyrcius: & tortis incedens cruribus Andes:
Sarmaticuſque Polas: vaſtoque aſſuetus in Albi
Nare Capis, cclereſque manu deprendere piſces.
Vt nudi effulſere artus, facto impete ripa
Deſiliunt, fluuiique ſecant vada cærula palmis.
Exoritur nantum fragor, & ſtridore reſultat
Littus, vbi medias rixam incæpere per vndas.
Nunc ſubter labuntur aquas, nunc deſuper acti
Vrinantque vado, & vulſas oſtendere arenas
Quiſque cupit: tectus ſpumis ingentibus Aiax
Enatat ante alios, & hians in gurgite vaſto
Victor erat, curſuque alacer ripam inde legebat.
Qualis in Ionio Meliten, pulchramque Dionem
Glaucus amans ſequitur, viridique excelſus in Alga
Nunc volat, & Ponto velox nunc mergitur imo.
Adnantem talis recta ceruice Melinus
Proſpiciens, quo pergis ait? ſimul iſta locutus
Voluitur in caput, & ſubter vada cæca reluctans
Fertur aui ſimilis, flatumque occludit in aluo,
Impellitque manu fluctus, & ſeparat vndas.
Mirantur que moram cuncti, creduntque ſub imis
Vorticibus preſſum, ſubito cum flumen ad auras
Egreditur, ſurſumque caput, crineſque madentes
Attollit: turbat victorem, abigitque, premitque.
Ille leuis veluti ſub flumina mergitur haſta,
Quam mox impatiens vnda eiaculatur ad auras.
Pone hunc a tergo frangit ſpumantia Pentheus
Aequora, nec lapſis requies datur vlla lacertis.
Non equidem Europes, taurus ſic nauit adulter,
Proſecutique fretum, nec ſic ſua brachia mouit
Pulcher Abydenus, cum Seſtias anxia cura
Spumantes per aquas adnantem vidit, & altà
Turre dedit ſignum furtorum conſcia lampas.
Fluctuat vncta cohort, fremituque, & voce reclamat

Rixam] Certamen, cõtentionem. Cicero, Rixa eſt inter competitores.

Vrinantq; vado] Neutra voce protulit, vt Columella libro nono de anſeribus loquẽs, inurinare dixit. Significat autem vrinari, in caput mergi: quo verbo Plinius, teſte Budæo, ſæpius vtitur. Inde vrinatores, vt quidam volunt, ab vrna dicti. Quam vocem Accurſius male interpretatus eſt in l. nauis onuſtæ. ff. ad leg. Rhodiam de iactu. Homerus Cybiſteteras vocat, a verbo κυβιστάω, quod in caput ferri, deuoluique ſignificat. Huiuſmodi eſt enim habitus vrinantium, cum gurgites ſubeunt.

Pulchramq; Dionem] Sic legendum, vt mutatum alibi vidimus. Nam Thalia pro nympha maris, & filia Doridos & Nerei penultimam correptam habet. Cæterum Dione vna ex filiis Oceani, & Tethyos filia fuit: Melite autem Doridos & Nerei.

Taurus adulter] Nempe Iupiter. Nam, vt ad finem ſecundi Transformationum cecinit Ouidius, *Ille pater rectorq; Deum, cui dextra triſulcis Ignibus armata eſt, qui nutu cõcutit orbem, Induitur faciem tauri, mixtuſque iuuencis Mugit, & in teneris formoſus obam-*

Ripa

Ripa amnis, ſtimulat cunctos ſic ardua virtus.
Et iam Vangionum cretus de ſtirpe Melinus
Curſu inhiat ripæ, leuis Idas, Steſichoruſque
Adnantes obliqua tenent, & viribus obſtant
Remigiiſque humerum, fugientemq; inde Melinum
Impediunt, reuocantque fugam, clamoribus Andes
Excitus, motum, pedibus diuerberat amnem,
Læuus Imas fertur: ruit alter in æquore Panno
Dexter, & aſſuetus gelidum tranſnare per Iſtrum
Vix mouet excuſſis in flumine brachia palmis.
Hyrcius extremo luctans certamine, victus
A rapidis raptatur aquis, & vertice vaſto
Opprimitur, ſubterque imas reuolutus arenas,
Expirantem animam ſub gurgite condidit imo:
Dant lachrymas, caſumque gemunt inſontis amici.

obambulat herbis. *Europes*] Europa Agenoris filia, quam in formam tauri conuerſum Iouem abegiſſe notius eſt, quam vt hoc loco fabula referri debeat. Sed qui malunt ſequendas hiſtorias eſſe, produnt Europam ipſam naue, cuius inſigne Taurus eſſet, deuectam. *Pulcher Abydenus*] Scilicet Leander ex Abydo: intra quam & Seſton, cõtra poſitam ſeptem ſtadiorum mare interlabitur Plinio. Abydos Aſiæ eſt, & Seſtos Europæ. Abydos ipſa nobilis Leandri fato in Hero pereuntis, & eo freto merſi. vnde Leandrium Helleſpontum Sillius dixit libro octauo, *Mille rates vidit Leandrius Helleſpontus.* Tu vide, ne vbi producitur prima ſyllaba Græcorum de more, Leiandrius ſit ſcribendum, vt apud Ouidium quoq; ſcribi debere admonet eruditiſſimus Baptiſta Egnatius. *Seſtias anxia cura*] Id eſt Hero puella, quæ in Seſto nata eſt. *Anxia cura*] Hoc eſt amoris inter Leandrum & Hero. ex Ouidij epiſtolis fabula notiſſima eſt. Extat de hoc ipſo amore, vt dixi, apud Muſæum libellus. Item meminit Seruius in Georgicis. *Turre dedit ſignum furtorum conſcia lampas*] Id eſt amoris, Veneris, adulterij. Nam furtum, adulterium ſignificat. & *dulcia furta* dicit Maro, quoniam clam fiunt & rapi quodammodo videntur. Hic locus ſumptus eſt ex Muſæo, qui Lucernam alloquitur in principio operis, quam Hero puella amanti ſignum ex turri dabat. Et Statius ait, *moritur prope conſcius ignis.* Noſter autem dicit, *furtorum conſcia lampas.* Pulchra eſt in ſimilibus poetarum zelus & æmulatio. *A rapidis raptatur aquis*] Vnde ſuperius dixit, *triſtique ſub omine natus Hyrcius.*

Interea Antenor, vultuq; informis Hyalcas
Alta tenent, Atacen ſuperantes, Therſilochumque,
Formoſumq; Idan, & flauo Penthea crine.
Parte alia non ſegnis Imas, & Pannon anhelans
Ambo pares annis, animoque, & viribus ambo,
Ambo ſueti vndis, alternis nexibus arcti
Ripæ aduentabant primi: nam cætera pubes
Lapſa erat, & longe vaſtis errabat in vndis,
Et ſimul optata madidi potiuntur arena.
Dant plauſum, fremituſq; virum caua littora complent.
Poſcit Imas palmam, Pannon negat, actus vterque
Inuidia eſt, creuere minæ, prior improbus ante
Pannon ait, vici: irarumque impulſus ab æſtu
Proruit in crines, & verbere pectora plangit.
Infandum proclamat Imas, ſimul illia nexu
Complicat, obliquumque ferox proſternit arena,
Luminaque inſecto niuenti a puluere cæcat,
Oraque contundit pugnis, genubuſque reflexis
Indignantem animam nixus premit: ille reluctans
Euellit crines, & morſibus inſtat iniquis.
Exilit Alcetes fluuio, fraterque Melinus,
Atque alter Pannon, quartus ſub littoris oram
Phædimus, intonſuſque Idas, pulcherque Pheneus
Nabat adhuc, tortuſque Andes, & turpis Hyalcas;
Haſtidamaſque acer: ſed læua parte ſecabat
Antenor, iunctuſque Polæ, Capys exit ab amne,
Concurrunt, dirimuntq; ambos, animiſq; furentes
Conciliant, Regemque peti in diſcrimine tanto
Imperat Alcetes, trabea rate trans vada vecti
Iudicium magno Regis clamore requirunt,

Vultuque informis Hyalcas] Quia, vt ſuperius dixerat, *naſo reſectus erat.* Quanta vero deformitate deturpetur facies vel naſo, vel naribus modo mutilis & reſectis, admonet illud Maronis, *Et truncas inhoneſto vulnere nares.* Plautus in Captiuis denaſabit, pro naſo priuauit dixit, verbo nouo oppido quam licenter ficto, a de, & naſo, vt ait Pylades. Idem in Amphitryone adnotauit, Plautum neutro genere naſum protuliſſe, non aliter quam a Lucretio vultum. referentes vulta parentum. A naſo naſati, qui, vt Lampridius aduertit, viriliores ac belle mutoniati dicuntur. vnde Parœmia de naſatorum peculio, vulgo extritum vtique, naſi magnitudine mutonis concipi quantitatem quoque. Naſi prognoſtica ex Phyſiologia notat Galeotus libro de Homine primo. Perſæ homines habentes aduncum naſum amant, eoſque pulcherrimos putant: eo quod Cyrus amatus maxime Regum aduncum naſum habuit. author Plutarchus in Apophthegmatis. Plinius libro ſexto tradit gentes eſſe ſine naribus, æquali totius corporis planicie. Alias ſuperiori labro orbas: Alias ſine linguis, & cætera. Narium fabricam & opificium eleganter deſcribit Lactantius Firmianus cap. vndecimo, eius operis quod de opificio Dei inſcripſit.

Fœdati vultus, & tunſi pectora pugnis.

Ambo pares annis] Ambo, græca dictio, & apud illos per, o, longum ſcribitur, & ita vertitur: apud nos tamen Latini in multis, o, mega in, o, breue mutant, vt Maro *Sidoniam chlamydem* dixit. & tamen Sidoones per, o, longum ſcribuntur. Lucanus, *Ædones Ogygio*: cum Ædoones ſimiliter per, o, longũ ſcribantur. Item, *Ænotrij coluere viri*, in, o, breue mutata dictio. niſi mauis legere, Ænotri. Nam Stephanus tradit Ænotrus, & Ænotrius poſſeſſiuum oriri. Sed &, vt in Reuchlinianorum Progymnaſmatum enarratione oſtendimus, vt illic omnia diffuſius, apud Græcos frequens eſt vſus, vt, o, longum in breue mutent.

Diſſona vox voti eſt, varium & mutabile vulgus
Suffragi, hic merita decorabat Pannona fronde,
Hic nantem laudabat Imam, & ni palma daretur,
Iuſtitiam non ſtare loco: dum hinc indeq; feruntur
Prona animi, Regis fecere ſilentia nutus.

Et mutabile vulgus Suffragi] Pro ſuffragij. quia pro libidine ſua vulgus, non ratione ſdat auferque vota: nec certos in eo polliceri nobis fauores poſſumus.

Tunc ait, o iuuenes, tantam compeſcite litem,
Par fuit amborum virtus, par curſus in vnda.
Rurſus aquis tentandus honor, rurſuſq; ſecandus
Gurges, & in curſu fraus abſit, abite, ſimulq;
Limite currentes flumen tranſcendite ab vno.

Sic fatus Cæſar, tacito tunc pectore ſupplex
Puluerulentus Imas, fluuiorum numina adorat.
Dij qui per rapidos bigis decurritis amnes,
Labentes ſupra, ſubterque fluentia terras
Æquora luſtratis, præſens aduertite numen,
Atque meas audite preces: tuq; o mihi dexter
Adſis Rhene pater, thalami Deus arbiter olim,
Namq; tuo prolem proiectam in flumine Celtas
Exploraſſe nouam referunt: ſi littora tangam
Ipſe prior, ſacris fumantia lancibus exta
Imponam, & niueum mactabo in littore taurum,
Porriciamq; altas fragantia vina per vndas.

Thalami Deus arbiter olim] Hoc dicit propter veteres Germanos, quibus mos fuit, puerperia clypeis imponere, ac in torrentiorem Rheni partem abiicere. Ita enim legitimi ne filij eſſent, explorabant. Si enim ſuffocabantur aquis, adulterinos credebant: ſi incolumes recipiebant, ex ſe natos arbitrantes. Idem Pſyllos factitaſſe, author eſt Plinius: qui vt fidem coniugalem cognoſcerent, filios ſtatim editos inter ſerpentes abiiciebant. Lucanus in nono, *Fiducia tanta eſt Sanguinis, in terram paruus cum decidit infans, Ne qua ſit externa Veneris mixtura timentes, Lethifera dubios explorant aſpide partus.* Sillius in primo, *Nec non ſerpentes diro exarmare veneno Doctus Atir, tactuque graues ſopire chelydros, Ac dubiam admoto ſobolem explorare ceraſte.* Plura Gellius de Pſyllis cap. vndecimo decimiſexti Noctium Atticarum. Herodotus libro 4. Sed hæc gens interiit, a Naſamonibus capta. neq; quicquam aliud præter opinionem de veſtigio nominis ſui Pſylli reliquerunt, eiſdem authoribus Gellio, & Herodoto, vbi ſupra. *Arbiter*] Hoc eſt cuius arbitrio puerperiorum fides committebatur, & qui eſſet iudicaturus de fide coniugali. Hinc Claudianus contra Ruffinum, vbi laudat Stiliconis exercitum, quod Gallos habuerit Rheno probatos, *Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus.* Parrhaſius in tertium Raptus huius Poetæ librum ſcribens, Extat, inquit, inter græca Epigrammata carmen incerti authoris, quod hunc ipſum morem pluribus verbis exequitur: Id paucioribus numeris Antoninus Calcaterra adoleſcens amplecti tentauit, *Audaces rapido dubios in gurgite partus, Explorant Celtæ &c.* Rheni namque accolas antiqui Celtas vocabãt, poſterior ætas cognomines amni Rhenes. author Stephanus. Porro græcum epigramma noſter Irenicus citat cap. 17 lib. primi, quod Pius Bononienſis verſum in cap. vigeſimum tertium Annotationum ſuarum poſteriorum, retulit. Huius item rei meminit Politianus lib. Epiſtolarum octauo: cuius verba non adſcripſi, quod huius viri monumentis nihil eſt in Germanorum ſcholis verſatum magis. Haud tamẽ grauabor, quod apud Irenicum vidimus, diui Nazianzeni teſtimoniũ adferre, quod, ita ſe habet, Κελτοὶ μὲν κρίνουσι γόνον ῥήνοιο ῥεέθροις, καὶ χρυσοῦ καθαροῦ ἄνθρακες σείκριον, hoc eſt, *Progeniem Celtæ explorant ſub flumine Rheni, Auri iudicium carbo nitentis erit.* Et idem Nazianzenus. ὡς νόθον εὐγενέος ῥῆνον κριθέντα ῥεέθροις. Id eſt, *Nobilis vt Rheni exploratus ſpiritus amnis.* Proculus iuris ciuilis author dicit, Arbiter is eſt, a quo prouocare non licet, ſed æquo iniquoue eius dicto ſtandum eſt. Seneca de Beneficiis, Melior, inquit, videtur conditio cauſſæ bonæ, ſi ad iudicem, quam ad arbitrum mittitur. quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit: huius libera & nulla aſtricta vinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adiicere: & ſententiam ſuam, non pro vt iudex, vt iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas, aut miſericordia impulit regere. vnde iudiciũ eſt pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium enim hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus. ad arbitrum hoc modo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus conſequamur.

Niueum taurum] Mactabatur Neptuno taurus. Maro, *Taurum Neptuno, taurũ tibi pulcher Apollo.*

Sic

Sic autem dixit, vt maiorem a numine Rheni fauorem impetraret. quaſi dicat, tibi etiam taurum ſacrificabo, qui ſolet Oceano & Neptuno ſacrificari. Propterea aliqui credunt Taureon a Græcis inter epitheta Neptuno dari.

Audiit hæc Eratoque, Pheruſaque, Dynameneque,
Plexaureque, Galaxaureque, & Dorides omneis.
Vix flauium tetigit planta, vix brachia mouit
Cum ſubito ante fugit, mediiſque elabitur vndis.
Cærulei impellunt illum Tritones euntem,
Flauaque Cydippe, roſeiſq. Arethuſa capillis
Adiuuat, & circum officio Portunus anhelat.
Ille volat præpes. ſic Menalian Atalantam
Cernere erat, cum Parrhaſios fugiebat amantes
Per Pholoen, Nonacrinque, & gelidum Lampeum.
Victor Imas tandem ripam legit, & prior ore
Attingit reſupinus humum: atque in littore ponit
Tabentes artus: ſequitur longo interuallo
Iam laſſus Pannon, frendenſque exæſtuat ira.
Contra exultat Imas, cymbaque vndante reuectus
Donatur tauro candenti: & caſſide pulchra
Pannona carbaſeo Cæſar ſolatur amictu.

Et Dorides omneis] Id eſt quinquaginta Doridos & Nerei filiæ, quarum nomina numerantur ab Heſiodo in Theogonia.

Menaliam] Quia per Arcadiam venari ſolita ſit. *Atalantam*] Eiuſdē nominis duæ fuerunt. Altera Cænei curſu nobilis: altera Iaſij Argiuorum Regis filia. Propertius, *ſauitiam contulit Iaſidos*, Id eſt Atalantæ. *Per Pholoen, Nonacrinque, & gelidū Lampeum*] Montes Arcadiæ. *Carbaſeo amictu*] Serica veſte, quam nunc dici puto Carmaſinam. Carbaſus pallium quo flumina amiciuntur, vel opulentiæ cauſſa, vt ſericum, aut lino tenui. Maro in octauo, *cum tenuis glauco velabat amictu Carbaſus.* Idem in duodecimo, *Tunc croceam chlamydemque, ſinuſque crepantes Carbaſeos, fuluo in nodum collegerat auro.* Carbaſa item pro velis nauis intelligi a poetis, notiſſimum eſt.

Nec mora, conueniunt arcu, pharetriſque decora
Turba ingens iuuenum, promuntque, acuuntq. ſagittas.
Inprimis Saxonus Abas, & Tungrus Oraules,
Auratis ſquallent ſagulis, & tendere neruos
Aſſueti Scythicos, auidi certamina poſcunt.
Parte alia Alcathous, pariterque Tribotius Elmon,
Et Sueuus Lydas, & Machinaeus Ianthes,
Corrhaduſque ſenex, claudus Lyris, & ſtrabo Perſeus,
Arma parant, fixumque oculis niuentibus orbem
Proſpiciunt, ineuntque acris præludia pugnæ.
Interea Antilochus Styriis in finibus ortus
Proſilit in medium, ſolitus qui ſæpe volantes
Figere aues, ſcopuliſque auertere Dorcadas altis.
Huic fertur quondam in ſyluis Dictynna dediſſe
Arcumque, & pharetras: & cum certaueris olli,
Victor dixit eris: ſic fama adoleuerat ingens,
Nec quiſquam audebat contra contendere neruo.
Verum altercando paulatim rixa coorta eſt,
Ægre aberant pugna, vixque atra a cæde minaces
Continuere arcus. at Cæſar cum occiduus Sol
Oceanum peteret, præſenſque habitura nec eſſet
Lis finem, vetuit quenquam certare ſagittis.

Tribotius] Argentoratenſis, *Straſburgenſis.* *Oculis niuentibus*] Niuere, & Conniuere, eſt quodammodo oculos claudere. Vnde de Cæſare Dictatore legimus, quod in plæriſque conniuebat, id eſt, non de omnibus putabat animaduertendum eſſe. Eraſm᷑ ille noſter docet, prouerbiali metaphora, Cōniuere dicuntur, qui prudentes culpam, quam intelligunt, indulgentia tamen ac ſtudio diſſimulant, quaſique non videnť id, quod vident: quemadmodum vulgo loquuntur: Vt parentes ad leuiora quędam liberorum vitia conniuent. Et natura ad quædam adoleſcentiæ vitia, quaſi conniuet. Et maritis ad quædam vxorum errata conniuendum. Et corrupti iudices in cauſſa conniuent. Hallucinamur imprudentes, Cæcutimus nolentes, Conniuemus data opera. Sagittantes hoc more in ſagittando vtuntur, vt limis conniuentibuſque oculis ſagittent. *Orbem*] Scopum, ſignum.

Tunc vocat ad diſcos, & ahena pondera maſſa,
Ludorum extremum munus, quos elicit ardor
Longius emiſſo contendere viribus orbe.
Protinus ingreditur campum delecta iuuentus
Tres Lyſij, duo Saxones, cretuſq. Batauis
Chordaulos, magnuſque Bythes, Tyrolaeus Aſylas,
Carnus, & Endymion, Styriaq. Melaones ortus,
Helſatiuſque Melas, & natus Ammone Phœnix.

Tunc vocat ad diſcos] Hoc eſt iaculandos lapides rotundos, ac pertuſos, vt inquit Ammonius. Ad lapides veto, vel manibus, vel fundis iaciendos exerceri, diligenter conuenit iuniores, authore Vegetio. Item Plautus de antiqua puerorum inſtitutione loquens, Ante ſolem, inquit, exorientem niſi in palæſtram veneras gymnaſij, profecto haud me-

diocreis pœnas penderes. Ibi curſu, luctando, haſta, diſco, pugilatu, ſaliendo ſeſe exercebant magis, quam ſcorto. Quod de inſtitutione Græcorum intelligendum. Romani enim id genus exercitij non vtebantur, teſte Budæo. *Ahena maſſa*] Quæ ſequuntur admonent hæc verba, *& ahena pondera maſſæ*, non referri poſſe ad eum Græcorum ludum, quo qui certabant balteribus vtebantur. ſic enim vocabant plumbeas pilas, maſſulasve quibus vtraque manu ſe librabant, vt certius aſſilirent. Iuuenalis, *Et laſſata manu ceciderunt brachia maſſa.* *Tres Lyſij*] Alibi Lygij ſcriptum inuenio. De Lygiis diximus ſuper illud apud Picum de Cruce, vbi de Danubio loquitur. *Et Lygios tandem raptus tumefactus aquarum Euxinum ingreditur*] Alij legunt, *Tres Lyſij*: & pro tribus Sleſitis, dictum accipiunt.

Chordaulos, magnuſq; Bythes] Sic legitur in emendato codice, & non Chorebus. Dicit autem Bythes magnus, quia ingenti fuit, vt ſequitur, corporis habitu.

At primum Endymion diſcum caput: omnis in illum
Flectit turba oculos, ſpaciumq; immane remenſus,
Nunc rotat in ſublime orbem, nunc pronus arenæ
Illicet inſurgit, celeremq; innixus ad ictum
Vndantem emiſſo diuerberat aera diſco.
Ille volat, flexuſque trahit, compulſa velut cum
Fluctuat Aſſyrio velox, Parthoque ſagitta
Leuus abit, caſuque nequit contingere metam.
Inde Bythes molitur opus, qui corpore magno
Membrorum ſpacio ingenti, & ceruice ſuperbit
Elata, tollitque altum, ceu tartara in imo
Inſurgit Titius, cum eſu vacat improbus ales.
Ipſe ſuo tantum lætatur robore, diſci
Arte caret: nam dum alta oculis, ſignumque capeſſit,
Ad metam nixu horrendo dum ventilat orbem,
Elapſum manibus pondus cadit, irritus vlnæ
Conatus periit, dextramq; reliquit inanem.
Exoritur vulgi riſus. Poſt tertius extat
Chordaulon, terra verſans & puluere diſcum.
Quæ pars ſit digitis, qua palma ſtet aptior orbi
Inquirit, pondusq; librat, iactumq; per auram
Immenſis agitur gyris, & nubila lambit,
Et rediens metam ternis prope conſtitit vlnis.
Callidus hunc ſequitur, doctuſq; hac arte Melaon,
Quem diſco puerum teneris aſſueuerat annis
Coniugis orba parens (mirum dictu) alta ſolebat
Culmina, & impulſam tranſmittere flumina maſſam.
Protinus & dextræ, atq; ſuæ non immemor artis
Attollit, ſtipatq; latus, digitoſque, toroſque
Conſulit, vt patulo iam pugnaturus in agro
Taurus, Chaonia prætentat cornua quercu,
Inq; aciem ſtruit, & contra violentior hoſtem
Corruit, experta committens prælia fronte.
Nec mora contorquens maturo turbine pondus
Collimat, longaq; altum deflectit habena,
Et trahit ad ſignum, medioque in vertice metæ
Condidit, atque aliis vota interrupta repreſſit.
Sic fruſtra Lyſij, Saxonque, & Amimone natus,
Atque Melas certare negant: Tyrolæus Aſylas
Bile tumens, diſcum inſignem certamine auorum
Contorſit rapidam Rheni violentus in vndam:
Amplius ad nullas inquit, iactabere metas.
Excipiunt plauſu, laudantq; Melaona cuncti.

Orbem] Diſcum.

Titius] De Titio, qui per iugera nouem, vt inquit Maro, *Terra omniparentis alumnus eſt*, lege eundem Maronem libro ſexto.

Poſt tertius extat] Endymion. Deleuimus Endymion, repoſito vocabulo Chordaulos, vt ſupra: quia Endymion primum diſcum iecerat.

Mox Apices dono afferri Cæſar iubet olli
Purpureos, Chlamydemque, infra quam cinxerat AEno

Apices purpureos] Pro pileis, ſeu byrris, vt vulgo dicunt, poſuit. Dicebatur

Arti-

Artificis manus, atque vndam diſcreuerat auro.
Ipſe ſuper vehitur curru, populoſque reuiſit,
Expoſcitq; ſuum iam Martia Roma tonantem.

Iam biſquinque meis multum euigilata per annos
Auſtrias, elapſa eſt manibus: ſed Numina teſtor,
Me vetuiſſe diu, ne tam mea carmina partu
Immatura rudi, nec adhuc vulganda Latinis
Extrent abolenda viris. Qui legeris hoſpes,
Da veniam. Canimus nullis tentata camœnis
Arma prius, Cyrrhæq; ferens de vertice Muſas,
Primus ego ingredior Germana per oppida Vates.
Spero autem poſt me, quod ſi mea carmina Cæſar
Pacato accipiet vultu Germanicus olim,
Semper erunt operi laudes, & gratia viuax.

batur autem apex proprie virga lanata in ſummo flaminis pileo. Maro pro ſummitate pilei vſurpauit, *Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli Fundere lumen apex.* & abuſiue pro omni ſummitate accipitur, eius diminutiuum eſt apiculus.

Iam bis quinque meis] Eſt Poetæ proteſtatio: debetque ſtatim ſine interuallo ſubſcribi, vt ſit finis operis.

Arma prius] Elegos noſter Celtes primus apud Germanos ſcripſit, Heroico carmine Ligurinus: idem, vt putant, Germanus, res Friderici Primi non omnino infeliciter abſoluit.

Primus ego ingredior] Vt noſtris ſuus quoque honor ſeruetur, intellige ex externa natione.

Pacato accipiet vultu] Vt etiam accæpit: neque Poeta ſine munere abiuit, maiora, ſi vixiſſet Cæſar, accepturus.

LIBRI AVSTRIADOS DVODECIMI ET VLTIMI FINIS.

N. GERBELLIVS BARTHOLINO.

Euge tuum mirantur opus, tua carmina adorant
Pierides, ridet conciliata Venus,
Per virides lauros, iurat crinitus Apollo,
Nil aliud toto dulcius orbe legi.

CLARISSIMO SACRI IMP. PRINCIPI DOMINO GEORGIO AB AVSTRIA, BRIXINENSI *Epiſcopo, Iacobus Spiegel Seleſtadienſis S. D.*

INnumeræ ſunt dotes tum animi, tum corporis, ornatiſſime Princeps, quibus totus renites, quarũ vnaquælibet ſatis fuerit, vt quicquid vſquã gentium bonorum librorum in publicũ profertur, tibi vnice dedicari conueniat: de quibus ego hic neque ſingulis, neq; vniuerſis mẽtionem vllam propoſui: & quia illuſtriores ſunt quam quæ aut meis, aut quibuſuis exoticis præconiis egeãt: & quod res, quæ per ſuam ipſarum virtutẽ placent, alienis laudibus grauari potius, quam commendari videas: earum tamen non poſtremo loco referẽdæ eſſent, ſiquis omnino ſoli facem admouere velit, auſpicata nominis felicitas, & verenda grauitatis tuæ autoritas, quæ in te tantę conſpiciuntur, quantæ in alio nemine. Vnde me operę preciũ facturum putaui, ſi Cõmentariolos meos, quos in Auſtriadem Bartholini nuper edidi, tuæ celſitudini tutandos in lucẽ emitterem. nam hac parte mihi ſpes, & ea quidẽ bona oſtenditur, ſi tuo nomine prętento, atq; adeo tua autoritate duce, tanquã anteſignano, in publicũ producerentur, facile futurũ, vt a cuiuſcunq; generis maleuolorum incurſibus, ſeſe in hominum manus tuto exhibere poſſint. Inuenias enim aliquot, vt de illis ipſis agã, qui paſſim, præterito diiudicãdi reſpectu, vel qualibet rabida cane irritabiliores, res quantauis induſtria ſcriptas, tamen adlatrare audeant: alios ita iuratos in verba magiſtrorum, quib. ſeſe manciparunt, vt præ illis nihil non pudeat, & proinde omnia contemnant, & conuitiis lacerent: alios eo liuore, veluti morbo cõtabeſcẽtes, qui cum ipſi ſuis prodeſſe, aut per inertiã non poſſint, aut per ſocordiã minus velint, in alienis interim conatibus atq; laboribus, quia imitari nequeunt, genuinum frãgere delectantur. Sunt quoque, qui in propriis ingenij ſui fœtibus, qualeſcunque illi etiã fuerint, tam tamen corrupto amore cæcutiant atq; hallucinentur, vt præ illis nihil non deſpuant, oderint, fugiantque. Habent præterea adfectus (nam ſingulos enarrare nõ eſt locus) alij atq; alij, alios atque alios, quib. ſimiliter tranſuerſi trahuntur, vt ab infamandis aliorum ſtudiis ſibi temperare non poſſint. Hic vero Bartholino noſtro, cuius nos ſcholiaſten agimus, patrocinium, aut ſubſidium non quærimus, vt qui ſuis viribus, ſua armatura collectus atque inſtructus, contra hoſtiles impetus pro ſe ipſe facile depræliabitur. Eſt enim carmen eius non modo tale, quale ſuum eſſe nec ipſe quidẽ Vergilius, aut Homerus quoq; recuſet, verumetiã quod ſi inimici carpere velint, non audeant: aut ſi audeãt, nec velint, nec poſſint. Atque hæc omnia quæ modo retulimus, ad eos proprie pertinẽt, qui in peritorum albo aut ſunt, aut videri volunt. nam indoctũ vulgus nihil prorſus moror, ſuſq; deq; ferens, ſi Æſopicus gal-

lus

lus preciū margariti nō modo non dignoſcat, ſed & deſpicetur. De me vero ſic habeāt illi male feriati, & (vtar verbo Catoniano) vitilitigatores, me, quæ modo in mediū profero, non in hāc fraudē prętexiſſe, quo omnē ingenui lectoris cenſurā declinare cupiā: vt quā etiā quantacunque mercede redimere & deſidero & debeo, libenter culpā agniturus, ſententiā mutaturus, & meliora docēti ceſſurus, ſicubi erroris cōuictus fuero. Nullus enim eſt tā abſolute perfectus artifex, qui non in arte ſua, quantiſuis vigiliis parata, alicubi tamē deficiat: tam procul abſit a me, vt eam ſecuritatē meæ tenuitati arrogare præſumā: ſatis enim ſuperq; ſatis mihi fuerit, digniſſime Præſul, quod ſciā hęc mea, modici fortaſſis momenti Scholia, a malorū calumniis & morſibus, ſubte, tanquā propugnaculo, ſumma ſecuritate latere poſſe. Eſt & alia huius tuæ amplitudini ſacrę inſcriptionis, illa prıori nō inferior cauſſa, vt cuius me plus ſemel cōmonefecit, patris tui Maximiliani, Principis omnibus modis abſoluti, & incōparabilis ſacroſancta imago, quā animo meo penitius infixā, tāquam oculis ſubiectā ſemper & vnice pia cōtemplatione contueor, acerba adeo ſuauitate, & ſuaui acerbitate meipſum ſubinde pertentans ac recreās. Nam, vt guſtus pomi ſuauiter quidē amari, aut vini ſatis veteris, palatū tamē permulcet oblectatq;: ita memoria defunctorum, cū quibus nobis quondā vſus & beneuolentia fuit, animis noſtris quiddā amarulentiæ offundit, id tamen non ſine multo dulciori gratæ voluptatis acceſſione. Proinde, & hic quoq; mihi a tā dulciter acerba digrediundi libidine, minime temperarem, niſi me epiſtolaris breuitas lōgius aberrare prohiberet. Facere tamē nō poſſum, quin vnā illius ex multis animi virtutibus, quibus tanquā gēmis exornatus fuit, proferā: mihi videlicet veriſimile fieri nequir, vllū vnquā extitiſſe Principē, qui omnes conatus, ad ea quæ functionis ſuę ratio poſtulare videbatur, ita ſtudioſe adiūxerit, vt plane huius celeberrimi dicti nunquā nō memor fuiſſe viſus ſit, Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Nam ſemper totus in eo fuit, quo Germaniæ Imperiū, quod diuinitus ſibi collatū, adminiſtrandum ſuſceperat, tribus potiſſimū rebus, nēpe ingeniis, opibus, & pace, pulcherrimis ornamentis excoleret & illuſtraret. Videbat enim ſapiētiſſimus Princeps, nullā rempublicā rectius poſſe inſtitui, niſi inprimis hac ſanctiſſima triade curaretur cōſtitui. De qua quidē re, vt paucis multa perſtringam, quæ natio, quod regnū, quæ ciuitas, quæ reſpublica tot laudatiſſimis omniū artium proceribus floruit, tanta vi & abundantia opū ſuperfluxit, tot cōmoda tā diuturnæ pacis percæpit, quot proximis retro tēporibus, hoc eſt ſuperſtite rerūq; gubernacula moderante Maximiliano, vere diuo, vere pio, vere felici, vere Auguſto, & vere patre patriæ, Germaniā noſtrā florere, ſuperfluere, & percipere vidimus? Quæ tamen omnia, ſi quis ad præſentem rerū faciē ſpectet, ſimul cum illo ſeſe iam ad immortalitatē recipiēte, fato quodam fines noſtros reliquiſſe, nemo eſt qui inficiari poſſit. Atq; hic vides, nobiliſſime Princeps, quā ſpacioſus campus de noſtri ſeculi ſtatu ſe nobis aperiat, quē

tamen prudentes ingredi nolumus: partim, quod inſtituto meo parũ reſponderem, ſi altius procurrerem: partim, quod multi & pij & perquam eruditi viri inuenti ſunt, qui iamdudum, & ſæpius, priuatim & publice, ore & calamo Germaniam noſtram hodie tam calamitoſam, & inſaniſſimis motibus tumultuantem, miſerabiliter deplorarint, tantamq; indignitatem fortiſſimę liberrimęq; nationis deteſtati ſint: quibus in ea ipſa harena libenter cedimus, contenti nos herois nunquam ſatis laudati qualibuſcunq; verbis, ſed animo tamẽ pluſquã auidiſſimo meminiſſe. Verum necdum me a cæpto procurſu reuocare poſſum, vt hoc quoq; adiiciam. Hic enim mihi in mentem venit Epigramma Ioannis Sapidi popularis mei, & amicorum, quos vnquã chariſſimos & iuratiſſimos habui, multo omnium charioris, &, vt ſic dicam, iuratioris, quod is Epitaphij loco, in patris tui tum vita functi honorem potius effudit, quam ſcripſit: quod quia ingenioſum, acutum, iucundum, politum, & quod aures ferire poſſit, me non temere, imo vtiliter facturum putaui, ſi huc accerſitis verſiculis te eorum argutia oblectarem:

Diuo Parca manus iniecit Maximiliano,
Quem tamen immunem neſciit eſſe necis.
Namque ſuo dum rite putat ſe munere functam,
En tres ex vno non bene cauta parit.
Vnus enim terra cubat, alter honeſtat Olympum,
Tertius eſt claris ſemper in ore viris.

Sed hæc de Maximiliano, cuius famam cum ſumma gloria, prouecta vetuſtas ſemper magis magiſq; grandeſcere atq; eniteſcere faciet. hæc, inquam, dicta nobis ſufficiant, plura fortaſſis ſuo loco & commodiora dicturis. Supereſt, vt & amplitudini tuæ ſcripti mei rationẽ quoq; reddam: de quo ſic habeat. Inſtitueram a principio, imo iam inceperam commẽtarios iuſtæ tractationis in ſacroſanctum hoc noſtrum poema, procudere, atq; id quidem non ſine parentis tui perſuaſione: quo vero argumento permotus id fieri voluerit, non eſt huius loci longius commemorare: leue enim eſſe non potuit, quod tam circũſpectus Princeps tãtopere cupiebat: ſed quia opus infinitis modis excreſcere videbatur, ſic vt multis dictis plura dicenda ſemper accederent, viſum eſt amicis meis, acerrimi iudicij viris, quibus ego, propriæ ſententiæ parum tribuens, ſpecimen & guſtum eius fœturæ exhibui, vt ſcilicet habita ratione ſtudioſorum noſtri ſeculi, vt plurimum breuitate, ſed eadem iucũda, minimeq; obſcura delectãtium, ab inſtituto recederem, cõtractiſq; cæptis commentariis in compendium, ſcholia potius ſcriberem. Parui itaq; ſapienter monentibus, reductoq; calculo cõpendiariaſq; haſce annotationes conſcripſi, quas tibi vnice meo Mæcenati, vnice dedicatas, vnice commendo: vt ſcilicet tanto commendatiores prodirent in publicum, quãto tu ipſas pronioribus vlnis in complexũ ſuſciperes: quod te per tuam amplitudinem oro, quã ſeruator Ieſus diu ſeruare dignetur. Seleſtadij. Anno ab orbe Redemptoris M. D. XXXI. Cal. Auguſti.

INDEX

INDEX IN GERMANICORVM Imperatorum Tomum primum:

In quo prior numerus paginam, poſterior lineam denotat.

A

A Græcorum dichronum 707,34. 708,58
Aaron rex Perſarum 7,47. 33,21
Abadir lapis, loco Iouis a Saturno deuoratus 618,44
Abas Saxo ſagittarius 729,29
Abbas Erbacenſis corripit Mogunt. archiep. 287,64
Abdella legatus regis Perſarum 35,40
Abdella Saracenus Abenmaugæ Maurorum regis filius 30,48
Abderam rex bello ſuperatur 140,20
Abdirachmam rex Saracenorum, filius Abulaz 42,25,28
Abdua fluuius 104,13
Abduæ fluuij fontes & curſus 289,13
Abies, nauigiis expetita arbor 582,36
Abnobij montes 495,48. 605,55
Abotriti 7,39. 31,53. 36,19,25. 41,10,14. 43,52. 49,50 Danis victi 7,22 cum Francis confœderati 6,31 Francorum auxiliares & ſocij 31,18,19 à Carolo Magno accipiunt pagos Tranſalbianos 34,22
Abotritorum legati ad Ludouic. 49,51 defectio 43,2
Abotritorum rex Wilzan à Saxonibus interficitur 30,9
Abula vrbs Sibiliæ 78,19
Abulabaz elephanti a rege Perſarũ Carolo miſſi nomen 33,46
Abulaz rex Saracenorum 45,28
Abumaruam dux exercitus miſſi Aizoni 52,22
Abydos vrbs Aſiæ 624,50. 647,27. 727,12
Academia Pariſienſis, opus Caroli Magni 370,50
Academiæ notantur 345,16
Academicorum dæmones 320,41
Accarona vrbs 263,36
Accipitrum genera multa 371,62
Acclamatio populi Rom. in coronatione Caroli Magni Imp. 33.1,2
Accurſius notatur 644,12
Aceta 424,46
Acerræ templi Moguntinenſis 451 21
Acerſecomes intonſus, Apollinis epitheton 656,26
Acſinus fluuius 561,24
Achæi duplices 520,30
Achæmenes primus Perſarũ rex 674,6
Athæmenes, Parthorum rex 647,31
Achelaus in tauri ſpeciẽ mutatus 350,54
Achelaus fluuius 659,61
Acheruſia, ſpecus Herculis 519,56. 522,9. 528,4
Acheruſia, Italiæ lacus 528,11
Atheron duplex 489,10
Achilles Thetidis & Pelei filius, nouem cubitos altus 675,12 Hectorem occidit 444,60
Achillis templum in inſula Leuca 525,8
Achiui, Græci 360,30
Acho Carmelus 581,10
Atinaces, Horatio quilibet gladius 643,35
Aconitum, venenum natum è ſpuma cerberi 522,9
Aconitæ, cometæ ſpecies 563,2
Acriſius à Perſeo inter ludendum interfectus 621,37
Acroceraunia 600,43
Acronius lacus, vulgo Conſtantienſis 541,5
Acta conuentus in Ingelheim 52,45
Actorũ Aquiſgranenſis conuentus proſper exitus 61,49
Actæus, primus Atticæ rex 657,16
Actio Rhetorica, orationis vita 381,26
Actiones bonæ fidei 410,16
Actionum origo, ex Legibus XII tabularum 410,21
Actium promontorium 607,6
Adalgiſus Deſiderij filius ex Italia pellitur 4,35 fugit Conſtantinopolim 21,21
Adalungus abbas monaſterii ſancti Vedaſti, & Hunfridus legati imperatoris Romam 48,25 quid & qualia de cæde Theodori & Leonis cognouerint 48,33
Addua fluuius, Cremonam a Ligurino agro ſeparat 388,3
Adelbertus Diues cognomento, marchio Tuſcorum, regi Italię Lantherto rebellis 99,43,53 exercitum ducit contra regem: ſed circumuentus capitur 99,53. 100,11 priſtinam dignitatem recuperat 101,3
Adelbertus heros contra rempublicam ſimultates exercet 102,25 fraude Moguntini archiepiſcopi regi traditur, & ſupplicio afficitur 102,37. 103,13
Adelbertus marchio Iporegiæ ciuitatis, praui author conſilij 108,39 gener Berengarij 108,40 ſui quàm diſſimilis 108,44 ſocero regi rebellis 112,38 capitur 113,21 aſtu elabitur 113,29 cum ſuis complicibus celebrat conuenticula cõtra Berengarium 113,15 moritur 117,49
Adelbertus marchio Tuſcorum Berengario fidelis 109,2 moritur 112,26
Adelbertus cum Berengario à multis coram Imperatore accuſatur 153,33 Sarracenorum opem quærens, à papa vocatur Romam 154,7 Centumcellas, inde Romam veniens, à papa non repudiatur, ſed honorificè excipitur 155,24 cum papa Roma aufugit 155,31
Adeldrudis Caroli M. filia 8,46
Adelfonſus Galeciæ & Aſturicæ rex 7,41. 31,1,2 Carolo M. munera mittit 31,30
Adelheidis filia Rudolfi Burgundionis nubit Lothario 131,42 regina Italiæ 173,13 capitur, regno priuatur, & incarceratur 173,31 è carcere liberatur per epiſcopum 174,3 quæritur, ſed non inuenitur 175,1 nubit Ottoni Imperatori 176,42
Adelhardus Comes palatij mittitur in Italiam 48,11 accipit Supponis ducatum 49,54 obit 49,55
Adelhard^9^ munitionis Formicariæ præfectus 147,52
Adelhardus Regienſis epiſcopus 148,55
Adelhardus epiſcopus liberat è carcere reginam Adelheydam 174,3
Adelhard^9^ abbas Corbeię mittitur Romam 37,33 reuocatur 46,31
Aderna 23,3,4
Adiabene, Arabiæ pars 625,25
Adila, Diepoldi comitis Vochburgenſis filia, prima Friderici I. Aug. vxor 352,44
Admiraldi duodecim regis Babyloniæ in prælio occumbunt 239,43
Admiraldi inter Turcos qui 239,45
Admiraldus Babyloniæ Antiochiæ vbi habuerit hoſpitium 238,20
Admiraldus quidam, cum Chriſtiani exercitu amicitiam contrahens, magna cum manu baptizatur 256,2
Admiraldus quidam Turcorum in prælio occumbit 239,11
Admiraldus Babylonis gigantem cõtra Carolum M. in pugnã ablegat 75,46
Admirauiſus Babyloniæ bellum minatur 263,22
Adonis, a Venere dilectus puer 553,60. 617,53
Adoleſcentum adminiſtratio plerumq; lubrica 406,43
Adranium ciuitas Siciliæ 718,45
Adraſtia, alias Nemeſis 656,50 vnde dicta ibidem
Adraſti regis templum, in gratiam Adraſtiæ extructum 656,52
Adrebaldus abbas, & Gãſelinus comes, legati poſtulant liberationem Imperatoris 58,6 a Lothario quomodo dimiſſi 58,14
Adrebaldus abbas Romã mittitur 61,2 pontificem Gregoriũ reperit ægrotum 61,7
Adrebaldus cum Bonifacio & Donato legatus 62,48
Adriani Imperatoris decretum de cœmeteriis 712,54
Adrianus papa 20,26 de inſolentia Deſiderij & Langobardorum conqueritur 20,40 filios Caroli M. vngit in reges 23,34 moritur 30,19
Adrianus IIII Papa, natione Anglus 331,1 Friderico I. Aug. fit ſupplex 322,13
Adriani IIII Papæ legati ad comitia Biſuntina 367,12 ad Fridericum I. Imp. 380,50 clades a Gulielmo Siciliæ comite accepta 378.1 ad Fridericum I. imp. epiſtolæ 374,1. 381,43. 422,20 ad epiſcopos Germaniæ epiſtola 373,55 obitus 433,40
Adrianus cardinalis presbyter, legatus Romanæ ſynodi ad papam Ioannem 158,25
Adula, mons & fluuius 562,19
Aduncus naſus 447,9
Adunci naſi Perſis probati 727,50
Aduocatorum terra Voitland 495,1
Æa, colchica vrbs 623,41
Æacus, iudex apud inferos 638,18
Ææa Circe 488.33. 491,42
Æas, amnis iuxta Apolloniam Macedoniæ 533,44
Æblus & Aſinarius comites capiuntur 50,3
ÆLlus eptus Cordubam mittitur 50,6
Æbron Auarpius Saxo curſor 723,6
Ædiles autores Actionis redhibitoriæ 410,24
Ægea, Amazonum regina 479,21
Ægæum mare 479,6 ſemper ad Oceanum tendit 626,36

Ægæus pater Theſei 479,21
Ægidij Bellameræ, de Feudalium placitorum autoritate 408,35
Ægis, thorax imperatorius 541,50
Ægis, ſcutum 605,31
Ægoceros, latinè Capricornus 657,29
Ægon, & Ægæum mare 519,26
Ægos, Thraciæ fluuius 523,41
Ægyptus, Beli filius 624,34
Ægypti ſitus, magnitudo & mores 624,25 vrbium viginti millia ſub rege Amaſi 620,39
Ægypti ſalcus Libyæ arenas non curat 624,38
Ægypti, magiæ & naturalium rerum ſtudioſiſſimi 488,40. 526,29
Ægyptiorum reges 498,1 Ptolemæi nuncupati 624,57 Sacerdotes 497,64
Ægyptiacæ fœminæ ſeptem filios vno partu pariunt 597,13
Æmonia 477,31
Æmulus quis 674,58
Æmus mons 503,12
Æmylia, alias Flaminia & Romandiola 379,55
Æneas fluuius 581,47
Ænus & Anaſus 543,32
Ænana vallis, *Innthal*, metallorum feraciſſima 516,43. 695,62
Ænipotes, Tyrolani comitatus regia 480,42. 696,75
Æolus, Iouis ex Sergeſta Hippotæ filius 498,46. 527,60 Ventorum & Siciliæ rex 704,1
Æoliæ, arum, inſulæ 704,4
Æquinoctium quid 612,53
Æquinoctij verni initium 612,63. 614,16
Æquinoctialis plaga habitabilis 612,30 media inter duos Tropicos 614,18
Æquitas & Ius quid differant 407,64
Aer Iunoni ſacer 608,48
Aer, Platoni quid 619,14
Æripes equus 504,9
Ærugo quid 711,10
Æs in Cypro inſula repertum 610,14
Æris appellatio omnem pecuniam cõplectitur 343,44
Æſchyli figmentum de furiis infernalibus 489,21
Æſculapij in Medicina magiſter, Chiron 573,9
Æſon 528,1
Æſtatis initium 618,8
Ætas, ſapientiæ condimentum 524,16
Ætas decrepita 398,53
Æther circulo Lunari proximus 619,1
Ætheriæ animæ 658,57
Æthiopię, tum nomenclatura, tum ſitus 475,42
Æthiopia duplex 621,7
Æthiopes nigri Indi 545,2
Æthiopum multa genera 694,25
Æthiopes in exercitu Argolandi 70,45
Æthon, Solis equus 708,3. 717,56
Ætna ciuitas Siciliæ 718,45
AEtna mons, alias Moncibelus 601,20
AEtnæ montis incendium 697,60
Affluentia commeatus in exercitu aucto 227,37
Aganippe fons 478,43
Agathius 350,63
Agathyrſorum, tum ſedes, tum mores 582,26 (29
Agaue, Cadmi filia ex Harmonia 562,
Agennũ vrbs capitur a Carolo M. 71,14
Agenoria, *Hagenaw* 650,40
Agenoriæ triremes 527,28
Agger properatus 390,28
Aglauros, Cecropis Athen. filia 657,17
Agnes imperatrix nomine felicis regni commendatur 183,21
Agobardus ab eccleſiæ præſulatu remouetur 60,3
Agonon, infœcundum 613,62
Agonum (Agenni) vrbs capitur 70,49
Agri trans Sicorim fluuium vaſtantur & incenduntur 47,20
Agrippinenſes, olim Vbij 708,8
Agricultura a Cerere reperta 582,45
Agulani in prælio contra Chriſtianos 230,32 in exercitu principis Perſarum 244,22
Ah, interiectio 708,51
Aiax, Oilei filius 664,53
Aiax longus & ſtultus 445,3
Aiax Rhœticus, natator 726,15
Aigolandus rex Africanus, paganus. Hiſpaniam a fide Chriſtiana & obœdiẽtia Car. M. auertit 69,16 præliatur cum Carolo multis & miris vicibus 70,2 in prælio terga vertit 70,26 aſtutus, ſed friuolus contra Carolum M. 70,49 magno conſcripto exercitu capit Agonum 70,49 vrbe Agenno fuga dilabitur 71,18 offenſus Chriſtianiſmum reſpuit 74,23 venit Sanctonas 71,26 e Sanctonibus fuga dilabitur 71,40 cum Carolo ad colloquium venit 73,5 ad Chriſtianiſmum tranſit 73,31 in prælio perimitur 74,52
Ailis rex Malclos in exercitu Aigoldani 70,47
Aizo fugitiuus ac perfidus 51,36 Hiſpanicam marcam incurſionibus fatigat 52,12 auxilia accipit 52,20
Alamani, olim Alani 584,55
Alandaluf terra 68,39 cedit Teutonicis 79,3
Alani, hodie Lituani 634,9 in duas partes diſtributi 684,30
Alanorum origo, ſedes, & etymon ibid.
Alara fluuius 24,44
Alarres Saxo athleta 721,29
Alaſtores genij 679,7
Alaunus, fluuius & populus 641,20
Alazon, fluuius 521,6
Alba Pompeij, ciuitas Subalpina 415,29
Albanorum origo & etymon 521,3. 524,30
Albana vrbs a comite S. AEgidij expugnatur 257,43 epiſcopatus conſtituitur 258,2
Albazorum militum exercitus ſuccurrit Chriſtianis contra Perſam 255,1
Albericus Romanæ vrbis monarcha 125,17
Albericus Alberici ex Marozia filius ab Hugone percuſſus, Hugonem vrbe eiicit 125,46 Aldam ſibi matrimonio iungit 128,20 obtinet Romæ monarchiam 140,25
Albericus, ciuis Veronenſis 342,32
Albertus Marchio Brandenburgenſis, Saxoniæ dux 348,6
Albertus, Tridentinus præſul 380,55
Albertus Marchio, cognomento Vrſus 381,9
Albertus comes Tyrolenſis 393,28
Albertus Auſtrinus 460,26
Albertus Romanorum rex per inſidias occiſus 461,48
Albertus Bauariæ dux, Sueuici fœderis autor 539,14
Albertus, Brandenburgenſis Marchio, Moguntinus, Magdeburgẽſis, & Halberſtatenſis epiſcopus 539,58
Albertus Zolrenſis comes Lymburgum obſidione cingit 540,1
Albertus Burgundio in exercitu Caroli Magni 72,35
Alberti interfecti qui filij orphani & quæ vxor 714,34
Albia fluuius 23,27. 25,8. 27,52
Albiana Sueuia 281,46
Albienſis pagus 19,11
Albigarius Vurochi nepos 42,27
Albinus cubicularius Leonis papę 31,44
Albinus Alcuinus Caroli M. præceptor 10,43
Albion, alias Britãnia & Anglia 365,42
Albis fluuius 24,10. 25,22. 30,47. 31,52. 34,16. 43,7. 46,44. 631,6
Albis fluuij tum initium, tum curſus 364,10. 560,25. 632,3. 651,40. 680,60
Albula fluuius vnde dictus 688,23
Albula, a Tiberino Albanorum Rege Tiberinus nũcupata 324,58. 335,18
Albunea 607,24
Albuna, alias Leucothea & Ino 525,25
Alcathous ſagittarius 729,32
Alcayrum, olim Memphis 624,47
Alces 507,38
Alcium ſomnus, flexus, & captura 631,35
Alceſte, filia Peliæ regis Theſſaliæ, vxor Admeti 720,28
Alcetes natator 726,13
Alciati lapſus in cõmemoratione Heluetiorum 593,10
Alcides 507,12. 592,42
Alcidamas curſor 723,4
Alcinoe, Vergiliarum vna 614,34
Alcyon, vel Alcedo, auis marina 588,2
Alcyoneus gigas 664,15
Alda filia Lotharij, neptis Hugonis, vxor Alberici 128,20
Alda, Germana, vxor Hugonis 120,2
Aldenburg, oppidum Saxoniæ 584,28
Alecto, ſcelerum vltrix 489,19
Alemannia 45,24 Francia appellata 384,6 vaſtatur 15,28
Alemanni 22,54
Alemannorum, tum ſedes, tum etymon 383,40
Alemanni a Baioariis Lecho fluuio diuiſi 273,4
Alemanni, Germanorum dei ſimulacrum 592,46
Aleph regio 235,33
Aleph ciuitas magna 247,44
Alerius campus 541,8
Alexandria vrbs 624,53
Alexandriæ ſitus 691,34
Alexandriæ reges Ptolemæi appellati 624,57
Alexander Magnus, qui & Hammon, Olympiæ matris & draconis complexu genitus 460,1 princeps vigilantiſſimus 696,59 media nocte ſurgere ſolitus 428,25 in ipſis iuuentæ primordiis diem vitæ claudit 468,27
Alexandri Magni ſucceſſor Ptolemæus Lagi 624,62 exclamatio de diademate 401,24
Alexãder Imp. Mogũtię occiſus 596,16
Alexander, magnus Lituaniæ princeps 634,23
Alexander comes Apuliæ proſcriptus, legatus in Græciam 299,46
Alexãder frater Leonis, Imperator Gręcus 121,23 moritur 121,29
Alexãder III papa, prius dictus Rollãdus, de nobili familia Senẽſi 434,10

Alexan-

Alexander III Papa, habitu toci ignotus aliquandiu apud Venetos latuit 367,23
Alexandreta caſtrum 249,35
Alexius Imper. Græcorum exacerbatus 221,1 timidus & fraudulentus 225, 46. 226,20 conſultat cum Boamundo 225,49 permittit exercitui Gallico contractus & emptiones in ſuo regno 225,53 permittit ſancto exercitui tranſitum 227,5
Alexius Moſcouiæ dux, Friderici Imp. auus maternus 692,22
Algouia, Rhetiæ pars 538,55
Alimede, nympha 657,46
Altes Hercyniæ ſyluæ 597,40
Allegoria Hydræ 659,53
Allobroges qui 277,40. 281,10,30
Allobrogum legati ad comitia Biſuntina 367,4
Allophylus, alienigena 393,20
Almonus fluuius 29,21
Almus,a,um, 505,36
Alnus, arbor nauibus fabricandis aptiſſima 671,44
Alni arboris tũ natura, tũ vſus 603,17
Alpium etymon 479,30.508,10
Alpes S.Bernhardi 277,24. 569,16
Alpes Cocciæ 128,34
Alpes Curienſes quatuor fluuiorum ad quatuor mundi plagas fontibus celebres 289,12
Alpes Noricæ 45,18
Alphea quæ & Piſa 119,36
Alphinorgeus rex Maioricæ in exercitu Aigolandi 70,47
Alphonſus rex Galliç ambit faſces regni Romani 714,22
Alphonſi, IX Hiſpaniarum regis, ad Fridericum I Imp.legati 366,47
Alpini populi 630,5
Alſatia nunc, quæ olim Alemannia 281, 50 Belgicæ Galliæ prouincia 350,59
Alſatiæ magnitudo 629,24 pars, Friderico Friderici I Imper. filio paret 276,60
Altare vnum in eccleſia Chriſtiana 317, (27
Altaria Byzantij diruta 531,57
Altoſiani comites 431,9
Almmasor rex Cordubæ in exercitu Aigolandi 70,48
Aluernia prouincia 218,26
Alumnus, vnde dictus 674,41
Amadryades 497,53
Amalharius Treuerenſis epiſcopus 39, 51,52
Amalthæa 498,25
Amalumnus aulicus Caroli M. 25,47
Amaros Cæſarauguſtæ præfectus 37, 47,52
Amaſia, Strabonis patria 521,50
Amaſis, Ægyptiorum rex 620,36.625,12
Amaſis, Weſtualiæ fluuius 592,23 fluuius πολυώνυμος 470,31
Amaſtris, metropolis Paphlagoniæ 522,6
Amazobij, Sarmatæ 561,13
Amazones vnde dictæ 522,30 ſecurigeræ 678,42
Amazonum ſedes vbi 346,45. 675,40
Ambaſſiatores 424,15
Amberbacenſe cœnobium 541,20
Amberga, Palatinatus oppidum 568,7
Ambergenſes comites 431,9
Ambiani 43,48
Ambitio.quid 694,60
Ambra fluuius 25,28
Ambron, Cimbrorum rex 486,25
Ambroſia deorum 580,17
Ambroſia, Hyadum vna 617,64
Ambroſius Mediolanẽſis epiſcopus 399, 14 bellum Chriſtianæ puritati eſſe negat 336,30 ſepulcrorum memoriam damnat 555,41
Ambroſius comes ciuitatis Pergami ſuſpenditur 96,43
Ambroſij Bergomatis lapſus in vocabulo Batauorum 567,25
Amedeus, primus Sabaudiæ dux 569,30
Amedeus miles Berengarij, explorator callidus 145,8
Ameranum oppidum Tyrolenſe 538, 46. 695,59
Amicitia quæ firma, quæ fluxa 95,25,26
Amilcar Carthaginenſis 644,60
Amilo nepos Heriholti regis 39,23
Amilonis fratres, Herioldus & Reginfridus, reges Danorum facti 39,25,26
Amilo & Sigifridus, decertãtes de regno Danorum, ambo pereunt 39,23
Amitatus Abraham 33,23,24
Amitia Ptolemæi 606,29
Amiſij fl. tum ortus, tum variæ appellationes 630,36
Amomum, herba 635,5
Amor, & amicus 439,18 in genere quid, eiuſq. ſpecies 628,60 Iapeto antiquior 619,31
Amoris tres ſpecies 600,10 ſimulacrum 600,22
Amphion citharœdus 517,6 Thebarum conditor 720,38
Amphitrite, Neptuni vxor 627,32 deorum hoſpita 638,50
Amphitryoniades 582,49
Ampullæ templi Moguntini 452,10
Amurates duo 532,56
Amurates, Orcanis filius 526,21
Amurates Mahumetanorum Imp. expirat 468,32
Amuſius fluuius 495,12
Amyclæ, Laconiæ oppidum 597,2
Amycus Neptuni filius, a Polluce victus 700,1
Anabaptiſtarum error, de officio magiſtratus politici 323,16.331,46
Anacharſis, nauium inuentor 525,44
Anachoritæ monachi 323,8
Anagnia 433,10
ἀναγκοφαγία, victus athleticus 723,22
Anaſi prouincia 537,59
Anathema 433,7
Anche, remedium 707,51
Anchiſes, Phrygius 553,63
Ancile, quid, & vnde dictum 538,50. 707,44
Ἀγκών, cubitus 707,50 item, locus eminens 339,26
Ancona 32,33 Piceni vrbs, a Siracuſanis ædificata 339,26 vrbs maritima maris Adriatici 707,50 obſidione cingitur 380,34
Ancus Martius, Romanorũ rex 688,15
Ancus, Numidiæ fluuius 622,59
Andecrinæ naues 603,17
Andegaui ciuitas 43,45
Andegauia, Anglorũ regi paret 366,32
Andes, natator 726,25
Andreas, Capuæ comes 357,15
Andreas comes curiæ, legatus Conſtantini Imp. ad Berengar. 150,44
Andromache, ſydus cœleſte 617,22
Andronopolis 224,29
Aneſus fl. terminus antiquus inter Baioarios & Hunos 28,30,31
Angandeo frater Hemmingi regis Danorum 38,55
Angari, ad Rhenum populi 628,46
Angariæ 483,24
Angleriæ comitum origo 322,30
Angliæ metropolis dux 367,42 diuitiæ 639,46
Anglorum, quos hodie dicimus, origo 365,40
Angrarij 22,35
Angri 23,18
Anima & vmbra 489,55
Animæ immortalitas apud omnes ferè in confeſſo eſt 634,51
Animarum genus duplex 493,5 poſt diſceſſum a corpore in dæmones mutatio 658,58
Anima Chriſti, veluti glutinum diuinæ & humanæ naturæ 350,40
Animalium generatio ſecundum locorum diuerſitatem 507,26
Animoſitas & ira neceſſaria 474,17
Anite Græcorum poetria 608,21
Annæ vaticinium de liberatione ſeu redemptione humani generis 562,12
Annibal trimodia annulorum Carthaginem mittit 324,40
Annius Polycamius 612,33
Anno Colonienſis archiep. ab Imperatore Henrico Wormatiam inuitatur 196,2
Annuli pontificales in templo Moguntino 451,7
Annuli vſus, apud Romanos 324,35
Annus, ex Solis curſu dimetiendus 705, 44
Anni ætas prima ver 613,6
Anni tria tempora veteribus 482,55
Anſcarius marchio meticuloſus 99,2
Anſcarius f. Adelberti Iporegiæ ciuitatis marchionis & Ermengardæ 112,37
Anſcarius frater Berengarij, Adelberti filius, vir audax, potens, &c. 130,2 Berengarij frater genuinus, non vterinus 140,36 Hugoni regi clam infenſus 140,40 marchio Camertinorum & Spoletinorum conſtituitur 140,42 cum Wiberto contra Sarlionem pugnare properat 141,34 bello petitus cõſulit Wibertum 141,6 Sarlionis acies fundit 142,41,50 in prælio occumbit 142,7
Anſcarius Bremẽſis epiſcopus Corbeiæ cœnobij conditor 339,54
Anshelmus epiſc. Mediolanenſis 43,28
Anshelmus palatij comes 5,52
Anſelmus Hamelburgenſis, legatus in Græciam 299,46 Rauennæ præſulatu donatur 324,60
Anſelmus de rubeo monte moritur 263,8
Antarcticus polus 487,20. 612,2
Antœcorum ſitus 612,6
Ante pedes 513,32
Antenor, natator 726,23
Anteus Neptuni f. ex Terra, ingentis ſtaturæ & molis 725,21
Antheus filius Antenoris 725,5
Anthropophagi, in Aſia 522,23
Antichthones 621,45
Antidoſis, liber tertius hiſtoriæ Luithprandi 116,6
Antigonæ Polynicis ſoror, iuſſu Creontis occiſa 692,58
Antilochus, nobilis ſagittarius 729,39
Antiochia, Syriæ pars 625,35 Syriæ caput 298,27 vrbs firma 234,5 obſidetur a Chriſtianis 233,48 inducias petit a Chriſtianis 241,48 a Chriſtianis occupatur 244,35
Antipathia, temperamentum 562,50
Antipathia quid 619,36

Antipodes asseruntur 532,1
Antipodum situs 612,4
Antiqua libra Romanorum 328,52
Antiquus 645,24
Antiscia Græcorum 613,59
Antisiodorum vrbs 22,53
Antonius Orator 494,46
Antonius ad prælium ducens fœminam, vincitur 81,37
Antonius constituitur episc. Brixianus 148,50
Antros, insula 641,53
Antuerpia, Belgij emporium nobilissimum 711,61
Anubis, Isiri corporis custos 625,9
Aon, filius Neptuni Thebarum fundator 517,7
Aoæ pensis 493,57
Apalæstri, apud antiquos qui 724,35
Apaturon, oppidum 520,25
Apelles pictor Fortunam pingit sedentem 275,22
Apex pro pileo siue byrrho 739,63
Aphricani in exercitu Aigolandi 70,45
Aphricanus, princeps ordinis Senatorij 327,44
Apis 625,5
Apis rex 713,56
Apis, bos niger certis maculis insignis 481,9. 535,20 Ægyptiorum Deus 581,12
Apisburgum, oppidum 715,53
Apollo, arcus inuentor 603,48 armentorum regis Admeti pastor 474,5 Branchiades 554,6 Cirrhæus 473,45 etinuus 656,25 Grynæus 579,1 Leucadius 607,5 Patareus 534,28 Pythius 613,32
Apollinis mater, Latona 492,9 oraculum de Cræso Lydorum rege 521,60 artes quatuor 504,30
Apollonia, Pentapolis 569,60
Apostolicæ sedes tres in orbe 79,35
Appellatio Henrici Moguntinensis archiepiscopi a sententia Legatorum Pontificiorum ad tribunal Iesu Christi 287,11
Appetitus & rationis lucta perpetua 709,63
Apricum 608,40
Apsis, idis 611,23
Apulia 304,26 regio feracissima populo ignauo colitur 297,22 a Sarracenis atteritur 110,18 Ottoni I Imp. paret 397,19
Apuliæ & Calabriæ proceres in comitiis Herbipolensibus petũt auxilium a Friderico rege 296,14
Apulorum sedes 357,7
Apyrusta gemma, alias Pyropus & Carbunculus 606,50
Aquapendens, Ethruriæ oppidum 423, 17 (489,8
Aqua, omnibus elementis antiquior
Aquæ, vrbs 39,14 vbi thermæ 110,8 quot miliaribus a Papia distet 128,21
Aquarius, signum cœleste 614,51
Aquila 296,64 auis regia 589,63 Iouis ales 550,41 cur Iouis ales dicta 704,24 nunquam fulmine tacta 704,25
Aquilarum sex genera 550,41
Aquilæ penna incorruptibilis 550,42
Aquileia vrbs 303,38. 442,51 prædiues capta & euersa 117,40
Aquilo 561,14. 571,42. 572,59
Aquisgranum oppidum 18,54. 32,29. 289,26 Caroli Aug. Francogermani opificium, olim Conoualum 432,18
Aquisgrani palatium Caroli M. 27,44 conuentus & qui ibi apparere visi 50, 21 quid conclusum 51,10 Henricus VII diademate cinctus 463,10
Aquitania, olim Armorica, Galliæ pars 641,46 Gallis Guenna, Anglorum regi paret 366,27
Aquitaniæ situs & descriptio 72,21
Aquitanus quidam apostata apostasiæ mercedem accipit 253,30
Aquila Plinij 423,18
Arabia magiæ parens 429,1 triplex 475,63
Arabiæ limites 625,20
Arabes in prælio contra Christianos 230,22 Solimannum de ope sibi contra Christianos ferenda sollicitant 231,8 cum Solimanno fugiunt 231,38 decipiunt Christianos 231,40 Antiochiam obsidione Christianorum liberare proponunt 235,34 in exercitu principis Persarum 244,20 cæduntur 264,25. 265,4
Aracores lacus Ægypti, alias Mareores 691,34
Arados, Syriæ oppidum 625.36
Aragisus Beneuentanorum dux 6,5. 26,19
Arar fluuius 569,40
Araxes fluuius, olim Thermodon 346, 49. 675,59 alias Peneus 657,48
Araxis fluuij origo, cursus, & finis 672, 10
Arastagnus rex Britannorum in exercitu Caroli Magni 72,16
Aratri inuentor, Osiris 691,19
Arbitratores 348,21
Arbiter quid 728,56
Arbitri & arbitratores 424,10
Arbitrorum definitiones 410,54
Arbor ærea & deaurata Constantinopoli 151,50
Arbores glandiferæ 582,43
Arborum inuentor, Osiris 691,23
Arcadia vnde dicta 588,42
Arcades, Pallantæi oppidi conditores 605,7
Archadus de monte Memlo in cõflictu contra Turcas occumbit 264,43
Archas antiquum castrum 262,4
Archiducum primus quis 277,11
Archodus Burgundio, malus Anscarij consiliarius 141,19 e prælio fugit 141,39
Arcticus polus, alias Septentrionalis 611,50
Arctoa regna 473,16
Arctophylax 588,32 alias Arcturus 617,19
Arctos, Germaniæ sydus 500,10. 556,58 sydus Septentrionale 611,64
Arctous mundus 536,28
Arcturus, sydus tempestatibus famosum 589,4
Ardea vrbs, vnde dicta 685,5
Ardearum vis in Styria 685,1
Arduenna (vel Ardenna) saltus 289,24. 459,19. 594,48 sylua venationi apta 34,18 petitur ab Imperatore 47,25
Ardulfus Lõgobardus præpositus regiæ mensæ Caroli M. 26,9 coniurationem detegit 29,9
Ardulfus rex Nordhumbrorum regno pulsus, a Carolo M. restituitur 36,44, 46. 37,9
Arech castellum prope Antiochiã 234, 44 munitio Turcorum 237,36
Arelate, vrbs Galliæ 40,6. 353,32 Romani Imperij portio 554,7
Arelatense concilium 40,4,6 cœmeterium 85,50
Ares, pro Marte 678,14
Aretes & Ares 602,4
Argæus, Cappadociæ mons 672,16
Arge pons, diuersoriũ Caroli M. 75,10
Argenta vrbe, ab argento dicta 380,51
Argentomagus castrum 19,3
Argentoratum 540,15
Argentoratenses, alias Triboci 629,10 olim Tribotes 706,4
Argentuaria, oppidum Alsatiæ 651,1
Argentum viuum 381,32
Argia, vxor Polynicis 692,54
Argolica vrbs, Constãtinopolis 372,15
Argolica Græcorũ colonia, a Polemone Colchorum rege diruta 520,4
Argonauis extructa 681,44
Argonautarum medicus, Chiron 575,10
Argos 499,32
Arguere & Argumentum 7.2,40
Argyloeas custos 715,10
Arida, pro terra 319,4
Aries, machina bellica 595,48
Aries, sydus cœleste 612,62
Aries Hammonius signum cœleste 614, 16 (634
Arincha, frumenti genus in Gallia 718,
Ariouistus, Germanorum rex 496,39
Aristophanis lucernæ 448,51
Armorum genera 643,36
Armenia duplex 626,12
Armenia commendatur militi cuidam forti 232,35 a Christianis occupatur 232,29
Armenij Christianis propioi 236,39. 238,14,24 erga Christianos inconstantes 241,41 a Christianis intercipiuntur, & ad apportanda victualia coguntur 241,43 contra Persas viriliter agunt 255,12
Armiger 385,4
Arminius Germaniæ rex 495,50
Armozica, Scythiæ oppidum 526,6
Arnoldus Moguntin archiepiscopi legatus Romã, pontificatum Moguntinorum ipse ambit & obtinet 286,55 Moguntinus inauguratur episcopus 287,16 Moguntinorum ciuium se mutuo rabiose dilaniantium partem vnam animat 287,28 de suo excidio monetur, quod eludit 287,62 occiditur 288,23
Arnoldus archiepiscopus Colomensis coronat Fridericum Imp. Aquisgrani 289,60
Arnoldus Brixianus, sacrificulorum monachorumq; turbam mirifice vexat 322,35 ab Innocentio III Papa, condemnatur, Turregum venit 523, 39 aduersus Eugenium II Papam rebellis, a Friderico I Aug. igne suffocatur 324,7
Arnoldus in Bauaria princeps 105,35 Conrado regi rebellis, ad Vngaros transit 105,38,40 ex Vngaris redit, & regiam dignitatẽ affectat 106, 7 ab affectando regno flecti se patitur, aliisq; honoribus & beneficiis dotatur 106,12
Arnoldus dux Baioariorum in Italiam irrumpit 127,14 confunditur & fugit 127,22
Arnoldus de Bellanda in exercitu Caroli Magni 72,45 trucidat Argolandum in prælio 74,52
Arnulphus rex per Germaniam potentissimus 92,11 Hungaros in auxilium

lium vocat contra ducem Marauanorum 94,28 Italiam intrat, & multas ciuitates capit 96,38 in Italia Widonem fugat, vrbes capit, & milites ſuos metrice alloquitur 97,2 Romam capit, & rebelles factioſoſq; capitaliter plectit 97,27 ſoporifera potione potionatus triduum dormit 98,33 a Widone fugatur 98,44 Berẽgarium excæcare cogitat 98,46 moritur 99,8
Arnulphus conſtituitur patriarcha Hieroſolymitanus 266,45
Arquatus, alias morbus regius 337,9
Arrabo fluuius 28,37 Danubio miſcetur 28,38
Arraginis terra cedit Picardis 79,3
Arragonia, Hiſpaniæ pars 642,12
Ars capiendi tigres 592,29
Arſaphius ſpatharius, Nicephori Imp. legatus 38,41
Arſinæ, Pentapolis 569,60
Arſinoe, Ptolemæotũ ædificiũ 624,40
Arſion Lyciaca 474,6
Artifices arte perire ſua, æquum eſt 341,64
Artobarzanes, Cappadocum rex 398,(13
Aruerni, populi Galliæ 18,22
Arunia, priſcorum Germanorum dea 709,46
Arx rei cuiuſpiam 561,35
Arx Wormatienſis conflagrat 28,18,19
Aſa fluuius 5,22. 25,2
Aſamitæ in exercitu principis Perſarum 244,21
Aſbyſtæ 624,1
Aſcalonæ ciuitatis deſcriptio 267,27
Aſcanij lacus 595,38
Aſcenaſis Iudæorum 477,13
Aſciburgium oppidum 487,57
Aſdrubal, Hannibalis frater a Romanis cæſus 671,7
Aſerei(Aſerri) portus 71,46. 72,46
Aſia minor, alias Phrygia minor 527,6
Aſiæ nomen 519,50
Aſiaticæ plagæ termini 521,21
Aſiaticorũ ſagittæ veneno infectæ 605,30. 626,1
Aſilus, inſecti genus 47(,4
Aſinarius domum redire permittitur 50,8
Aſpaſia Socraticorum 608,20
Aſphalton, bitumen 606,32
Aſſeres 606,56
Aſſyris, hodie Syria 475,30
Aſſyriæ ſydus & denominatio 479,24 metropolis Babylon 516,14
Aſta vrbs ſubuertitur 310,49
Aſtaboras, Nili pars 625,15
Aſtapus fluuius, Nili pars ibid.
Aſtenſium diſſidia compoſita 464,2
Aſterope, Atlantis filia, Pleiadum vna 614,34
Aſtrologiæ inuentores qui 285,45
Aſtrologia iudiciaria damnata 573,50
Aſtur auro concolor 642,2
Aſturcones, Aſturiæ equi 642,5
Aſtures, auro concolores 610,63
Aſtyages, a Cyro Perſarum rege occiſus 496,7
Aſylas Tyrolæus, diſcobolus 729,61
Aſylum a Romulo & Remo extructum 326,6
Atalante virgo 505,57
Athamas, Æoli filius 527,58
Athenæ Cecropiæ 483,35 Perſeo ſacræ 617,29 occupantur a Balduino & Tancredo 232,27 olim emporium celeberrimum, hodie obſcurus vicus 346,57
Athenarũ rex primus Ogyges 550,60 coloniæ 404,18
Atheniẽſium ſacrificiorum tres ſãtum partes 579,34
Athenienſium epiſcopi 377,31
Atheſæ ortus 341,23
Ateſis fluuius, Veronam perfluens 109,29
Ateſis fluuij fontes & curſus 289,13
Athletarum variæ ſpecies 723,35
Athrax Magiæ ſectator 609,64
Atbraces duo 488,41
Atlas, aſtrologus 621,26 Maiæ pater 665,6
Atlas, Libyæ mons 501,5 Mauritaniæ mons, perpetuis niuibus conſpicuus 621,15
Atlanoda proles 613,19
Atlantis filiæ ſeptem 614,31
Atra dies 532,28
Atrax, & Atraces, Theſſaliæ populi 657,52 (14
Atropos, Parcarum vna 658,37. 665,
Attica mellis ferax 714,49
Attila rex Hunnorum capit & euertit Aquileiam 117,41
Attiniacus villa 18,54. 25,48. 26,5
Attiniaci habetur conuentus 47,10
Atys Cybeleius 582,49
Auantici, Narbonenſis prouinciæ populi 713,48
Auares 39,17. 47,36 Pannoniæ incolæ 6,41 ab Henrico duce compeſcuntur 171,10
Auaritia 573,18 idololatriæ ſpecies 694,58
Auaritiæ cauſa, diffidentia 694,55
Auaritiæ incommoda 522,30. 694,40
Auarpi populi Saxoniæ 723,8
Audacia & audentia quid differant 392,50
Auditores Rotæ 515,33
Aues Veneri ſacræ 553,40
Aues bonæ aut malæ 578,50
Auentinus mons ad Lucerniæ lacum 571,1 Romæ adiectus 688,17
Auerpi, hodie Saxones 681,44
Augia duplex 540,15
Augleon 609,62
Auguria, tam a voce, quam a volatu capta 578,49
Auguſta ciuitas ad Lechum fluuium 27,3,4. 300,33 olim Rhenæ ciuitas, hodie Sueuiæ metropolis 378,44. 544,57
Auguſta Peruſia, Etruriæ ciuitas 515,49
Auguſta Prætoria oppidum 7,28
Auguſta Taurinorum 310,10
Auguſtæ Iudith conſilium quod 60,22
Auguſtus Domini appellationem reſpuit 276,4
Auguſti vrbs 500,50
Auguſti nomine quid ſignificetur 276,10
Auguſti vita beatior an calamitoſior fuerit, dubitatur 292,27
Auguſtorum & Cæſarum differentia 292,36
Auitus rex Bugiæ in exercitu Aigolandi 70,46 occiditur 71,42
Aulæa 513,59
Aulæa templi Moguntini 450,30
Aulis, portus Eubœæ 527,30
Aunus Faunigena 515,53
Aura 502,20
Aures 445,39
Aureliani 19,2. 32,28,29
Auguſtinus Hipponenſis quid ſentiat de extremo Iudicio 319,27 Antipodes eſſe negat 333,3 indicat bellum etiam iuſtum miſeria plenum 336,29. de veneficiis quid ſentiat 459,50 de Magia quid 490,62
Aureolum vrbs, ab auro dicta 380,51
Aureolus comes moritur 37,45
Aureum vellus 681,62
Auriga, ſydus cœleſte 599,17
Aurinia, Germanorum dea antiquitus 657,10
Aurora 482,17
Auroræ currus 486,9
Aurum purum 514,54
Auri potentia 428,45
Auſa, & audacia 279,8
Auſon, Vlyſſis & Calypſus filius 695,45
Auſonia, quæ dicenda 695,44
Auſonius poeta, patria Burdegalenſis 459,20
Auſpiciorum inuentio 578,45
Auſter 561,14. 571,21 vnde dictus 670,59
Auſtrania 609,57
Auſtraſia, a Lothario, Ludouici Pij Imp. nepote dicta Lotharingia 281,42
Auſtraſia duplex 350,59
Auſtrauia 609,57
Auſtria 281,14,51 a Teutricho Alfridoq; Caroli Francorum regis ducibus vaſtata 281,55
Auſtriæ ſitus 485,39 ducum catalogus 660,52
Auſtriacæ domus origo 283,3. 712,60
Auſtrinus polus 611,51
Autochthones 502,12
Autololes, Aſiæ populi 621,42
Autololes, Aphricæ populi 672,15
Autololibus fugacior 621,45
Autores pacis inter Francos & Danos qui 38,53
Autumnale æquinoctium 614,1
Axiacæ, populi Scythiæ 522,63
Axiaces fl. vulgo Heſter 522,62
Axis mundi, vnde dictus 515,11
Axon, fluuium 568,18
Ayli campi 85,50
Azan Saracenus præfectus Oſcæ claues vrbis Carolo M. mittit 31,13,14
Azo ſcriniarius legatus Romanæ eccleſiæ ad Imp. 153,35 lingua duobus digitis, & naribus truncatus 159,44

B

Babel & Babylon, Chaldææ vrbs & caput 479,25. 516,14
Babylonia, vetus & noua 534,57 Chaldææ caput 625,53
Babylonia, Arabiæ pars 625,25
Babyloniæ princeps mittit nuncios ad Chriſtianos Antiochiam, uſque reditum ad ſua perſuadet, ſaluumq. conductum offert 240,28
Babyloniæ principis nuncij intrant Antiochiam 241,18
Baccha furens 686,44
Bacchus, poetarum numen 475,8 vinearum tutor 698,43 cur Liber pater appellatus 579,78. 615,18 corniger 616,64 Euius 617,6 Nyſæus 562,27. 592,24
Bacchi currus 529,35
Bacenis, ſylua multi nominis 630,60
Bacillum augurale ad epiſcopos noſtros tranſlatum 679,56
Bacteri(alias Bructeri) olim Weſtphaliæ incolæ 548,38

Bactra oppidum, alias Brictium 475,16
Bactrianorum ſagittæ veneno infectæ 625,62
Baculi paſtorales in templo Mogũtino 451,9
Badarus ſluuius 224,45
Badenflict, locus 37,23
Badenſes thermæ ab Antonio extructæ 540,7
Badula, Gothorum rex, aliàs Totilla 631,24
Badulinum caſtellum 167,12
Baetia, vrbs Sibiliæ 78,19
Baianus f. regis Bulgarorum magus nobilis 122,25
Baioarij ab Alemannis Lecho amne diuiſi 6,20. 27,3,4
Baioariorum regum ſedes olim, Ratiſpona 347,10
Baiona vrbs Baſculorum 69,26
Βαϊοφόροι, ſolemnitas ramorum vel palmarum 152,55
Balaami aſina locuta 562,13
Balbus, Guicenſis epiſcopus 382,1
Balbuties, linguæ vitium 276,18
Baldericbus legatus Ludouici imperatoris 41,15
Baldrichus dux Foroiulij poſt Cadolach 44,29. 281,60
Baldenchus & Gerholtus qui 5,4
Baldeuinus, Treuirẽſis epiſcopus 459,15
Balduinus frater Rolandi in exercitu Caroli Magni 72,29
Balduinus frater ducis Godefridi fortiter contra Turcos præliatur 224,9
Balduinus comes cũ ſuis militibus Tarſum diuertit 232,14 cum Tancrado contendit de dominio vrbis Tarſi 232,23 cum Tancrado occupat ciuitates & caſtella 232,26
Balduinus & Euſtachius, fratres Godefridi ducis, fidi ſocij in oppugnanda Hieroſolyma 265,27
Baleares inſulæ, Maiorica & Minorica 31,35
Baleares, eorumq; ſedes & mores 583,54
Balearica machina 319,53
Balearicum mare 7,27
Baliſtæ 424,53
Balliſta 595,56
Balſamum 635,25
Balteus precioſus Boſonis amiſſus vbi ſit repertus 130,54
Balticum mare, aliàs Pomeranicum 584,34
Bannum & Banniti 358,13
Baptiſmus, fidei character 318,61
Barathrum & Barathrus 488,56
Barce, Pentapolis 569,60
Barcinona ciuitas in Hiſpania biennio obſeſſa capitur 30,40 33,38
Bardengau, pagus 25,42. 90,7
Bardenvuig, locus 30,7
Bardonis mons 98,46. 99,54
Bardum, via Hannibalis 98,55
Baris 223,43
Baros, Hercyniæ ſyluæ vicina 629,38
Barrus, Alſatiæ pagus 629,40
Barum oppidum expugnatum 357,27
Baruth vrbs maritima 263,34
Baſclorum terra redit Britannis 79,1
Baſilea 288,62
Baſilica Cauilloni ſtupendo miraculo conſeruata 59,10
Baſilius theologus, patria Cæſarienſis 587,55
Baſilius imperator Aug. humili loco natus, ſenſim ad regiam vſque ſedem emergit 91,25 trucidat ſuum dominum & nutritium, imperatorem Michaelem 91,42 de parricidio ſero agit pœnitentiam 91,46
Baſilius Magnus Ruthenorum imperator 561,1
Baſiliſcus 484,63
Baſiliſci virulentia 570,1
Baſtarnæ, Straboni 575,28
Batani 575,52. nunc Hollandi 567,20
Batauorum ſedes 628,29
Bauari in exercitu Henrici regis 212,9
Bauariæ ſitus 281,25
Bauenburg caſtellum 102,26
Baugaria, alias Bauaria 347,1
Beatrix, ſecunda Friderici I. Aug. vxor 352,40 ingentem contumeliam à Mediolanenſibus paſſa 436,14
B. Dionyſij martyris baſilica 29,35
Beatus Venetiæ dux 37,4
Beat° & Guilharius duces Venetiæ 34,51
Beatus Rhenanus, patria Seleſtadianus 629,36
Bebra teli genus 537,38
Bebriciæ ſitus 700,4
Bebricij, olim Chalcedonij 526,42
Bebryces qui 507,14
Beda presbyter, natione Anglus 365,35
Bebemanni Sclaui 34,34. 42,43
Bela II. Hungariæ rex, exoculatus à patruo Colomanno 371,30
Belgę, a Francis Germanis ſubacti 384,2
Belgarum ſedes, & partitio 627,34
Belgicæ Galliæ prouinciæ 350,58
Belgica aulæa 513,61
Beligandus, amicus Caroli Magni fictus 80,47
Belinum, villa nobilis ſepulcris illuſtriũ (86,9
Belliſarius, poſtremus ſub Impp. Romanis triumphauit 443,40
Bellona, Martis ſoror 476,51. 656,28 bellorum præſes 578,17
Belli a Carolo M. cum Hunis geſti cauſa & origo quæ 28,15
Bellum Hunis a Francis indictum 28,33
Bellum inexpertis dulce 436,52. 639,39
Belli miniſtræ Furiæ infernales 478,18 incommoda 565,7
Benacus lacus, *der Gardſee* 402,1
Benedictus XI papa 461,5
Benedicti XII papæ dictum arrogantiæ plenum 369,49
Benedictus Cardinalis diaconus, legatus Romanæ ſynodi ad papam 158,25 papa ordinatus, ſed ab imperatore & a ſynodo reiicitur 159,55. 160,22
Beneficium quid 382,36 omnium ocyſſime conſeneſcit 395,32
Beneficium, aliàs Feudum 409,34
Beneuentum, vrbs Italiæ 26,12,18 a Saracenis occupatur 110,19
Beneuentani 32,32. 33,23. 41,1 a Carolo M. ſubacti 26,31
Beneuentanorum ac Græcorum confinia 7,28
Beneuentanus ducatus a Longobardis conſtitutus 423,13
Beneuenutus Imolenſis 468,42
Benna Moguntinenſium 288,53
Berardus de Miblis, in exercitu Caroli Magni 72,35
Berchtoldus, Zeringiæ dux 431,34
Berecynthus, Phrygiæ mons 692,47
Berengarius & Wido de regno Italiæ inter ſe confligunt 91,12 ſerui Caroli Calui 95,11 amici Italiam & Franciam inter ſe diuidunt 95,14
Berengarius regnum Italiæ ſibi vendicat 95,30. 330,11 a Widone debellatus, bis fuga elabitur 95,52,54 in auxilium euocat Arnulfum contra Widonem 96,9,36 Arnulpho regi portat clypeum 96,40 de oculis periclitans fuga ſibi conſulit 98,50 regnum Italiæ obtinet 99,25 ſine hoſte 100,52 contra Hungaros magnum colligit exercitum 103,49 ideo autem intumeſcit & degenerat 104,7
Berengarius f. Adelberti, nepos Berengarij Italiæ regis, Italiæ noxa 108,40 Italiæ regno exturbandus, ſe defendit & regnum retinet 108,53 metu Ludouici hinc inde expulſus oberrat 109,9 ſenſim ad priſtinam dignitatem redit 109,22 regno iterum potitur 110,2 periclitatur de regno Italiæ 113,13 per Vngaros rebelles partim occidit, partim capit, 113,27 in captos rebelles clemens 113,37 regno maiori ex parte priuatur 113,44 belligeratur contra Burgundionem 113,53 à Rudolfi auxiliaribus copiis victus aufugit 114,27 de vita periclitatur 114,36 Flambertum inimicum graui ſermone compellat 114,43 occiditur à Flamberto 115,23
Berengarius marchio Eporegiæ ciuitatis 129,53
Berengarius & Anſcarius fratres germani, non vterini 140,35
Berengarius frater Anſcarij, Epor ciuit. marchio, Hugoni regi infenſus & ſuſpectus 142,26 metu Hugonis cum vxore Italiam itinere difficili deſerit 142,32 fugit ad ducem Sueuorum 143,16 a duce Sueuorum, & a rege Othone excipitur 143,16 ex Sueuia Italiam petit, & caſtrametatur ſecus Formicariam 147,48 venit Mediolanum 148,20 aſtu Hugonem Italia excedere molientem retinet 148,45 ius ſibi epiſcopos ordinandi, exauctorandi, arrogat 148,48 potens in Italia 149,11. 150,40 a Græco imperatore de Oratore ſollicitatus Liuthprandum eo mittit 151,3 mittit imper. Græco epiſtolam mendacijs refertam, prætereaq; nihil 152,2
Berengarius & Adelbertus apud imperatorem grauiter accuſantur 153,33
Berengarius Adelheydæ regnum Italiæ aufert, eamque cuſtodiæ mancipat 173,21 Papiam ſe confert ſub aduentu Ottonis 176,12 vincitur ab Ottone I apud Forum Iulium 330,20 capitur 397,16 in regnum Italiæ reſtituitur 177,47 denuo bellum in Italia mouet 178,10
Berengarius in exercitu Caroli M. 72,36
Berengarius Toloſæ comes 44,9
Berenice, Pentapolis 569,60
Berenices oppidi ſitus 484,61
Bergenſis ducatus initia 505,6
Bergetomagi Ptolemæi, hodie Wormatienſes 706,10
Bergomum oppidum 404,20
Bericum, Haſſiæ monaſterium 596,37
Berytos, Syriæ oppidum 625,35
Berner Klauſe 342,11
Bernhardus Caroli M. patruus 20,51
Bernhardus patruelis Caroli M. 39,19
Bernhardus filius Pipini, nepos Caroli Magni 39,37 fit rex Italiæ 40,3. 40,52,53. 41,28,29
Bernhardus rex Italiæ, Ludouici nepos tyrannidem meditatur 43,14,15 oculis priuatur 43,33,34 cum alijs contra auum ſuum conſurgit 46,28

Bernhardus filius Pipini fratris imperatoris Ludouici 47,7
Bernhardus comes Barcinonæ camerarius Imp. conſtituitur 53,50
Bernhardus Clareuallenſis, ſuaſor Syriacæ expeditionis 283,49
Bernhardus epiſcopus Wormatienſis 57,33
Bernhardi mons, qui & Iouis 384,41
Bero comes Barcinonæ exilio proſcribitur 45,6
Beroe, nympha 542,13
Bertha Caroli M. filia 8,40
Bertha vxor marchionis Tuſcorum, mater Hugonis regis Italiæ 109,5 marito viduata magnæ fit potentiæ 112,27 cum f. Widone capta ſua omnia retinet 112,30 quot habuerit liberos 112,32
Bertha filia ducis Sueuorum, vxor regis Burgundionum 113,12 moritur 119,42
Bertha, filia Willæ vxoris Boſonis 130,50 viduata Rudolfo ſecundo nubit Hugoni 138,41
Bertha filia Hugonis nubit Romano filio Conſtantini 145,45 à Græcis dicitur Eudoxia 145,51
Bertha neptis Hugonis viduata Boſone marito nubit Aquitanorum principi 149,54
Bertholdus dux Allobrogum, legatus Friderici regis 311,24
Bertholdus IIII. Allobrogum dux 401,33
Bertholdus dux Baioariorum, frater Arnolfi ducis, à partibus regis Ottonis 139,4 à rege coniuge & lætarum rerum cõmunicatione honoratur 139,7
Bertholdus, comes Hennebergius, epiſcopus Moguntinus 539,32
Bertrada vxor Pipini regis 17,13 mater Caroli M. 8,48 moritur 25,10,11
Bertrichus comes Palatij ad mortem regis Bulgarorum comperiendum mittitur 51,4
Betica prouincia 671,10
Beticæ regnum, Hiſpanorum regi paret 634,20
Bettalon caſtrum 263,28
Beutelſpachiũ, comitatus Wittembergenſis prouinciæ 581,21
Bezola concubina Hugonis 131,49 Veneri ab Hugone aſſimilatur 132,1
Biblos vrbs, à iunci copia nomen ſortita 534,47
Bierwui, locus ſupra Rhenum 134,34
Bingia op. 44,51
Bipennis 604,31.692,40
Biſon animal 507,45
Biſontiũ, metropolis Burgundiæ 352,62
Biſtones, Thraciæ populi 585,50
Biſuntina comitia 367,2
Bitumioſi lacus multi 606,50
Biturica ciuitas 19,4,14,17 capta 18,30
Bituriges duplices 595,1
Blanca Maria, Maximiliani Imp. vxor 545,8
Blauium, vrbs celebris ſepulcro Rolandi 86,4
Blauienſis baſilica ditatur 86,19
Boamundus princeps in Apulia ingreditur iter in Palæſtinam 222,55 iter in Palæſtinam ingreditur 224,24 ſecedit ad colloquium cum Græcorum imperatore 225,25 ſalutat exercitũ Francorum 225,26 conſultat cum Græcorum imperatore 225,50 ob commeatus apud imperatorem Græcorum moratur 227,13 obſidet Niceam 227,24 dux dimidij exercitus 228,47 prouidus contra Turcos 229,3 à nugigerulo quodam eluditur 232,47 milites abire volentes retinet 236,16 de diuinis loquitur cum Admiraldo Pyrrho 242,30 à Pyrrho oppignorato filio de magnis beneficiis confirmatur 243,25 dux ſextæ aciei in prælio contra Perſam 253,19 recipit caſtellum cuiuſdam Admiraldi 256,21 cum comite S. Ægidij diſceptat de imperio vrbis Antiochiæ 258,10. 260,31,52 comiti S. Æg. in expugnanda vrbe Marra fert ſuppetias 259,8 à ſocus ſuis ſe diuidit 262,38
Boamũdus Chriſtian⁹ ex Turca 268,21
Boamundus f. Roberti, dux Apuliæ, pòſt princeps Antiochiæ 297,44
Bœbeidæ nymphæ 533,51
Bœoti, & Bœotia 505,4. 721,1
Bœotij, olim Leleges 502,10
Bohemia vndiq. Hercynia ſylua cincta 481,11
Bohemiæ, tum ſitus, tum origo 347,16 dux in numerũ Electorum cooptatus 347,22 primus dux, arator 411,33
Bohemi, aliàs Boemani 7.39. 28,40,42. 35,15 olim Boij 473,33 olim Vandali 474,39 vnde deriuati 689,58 in exercitu Henrici regis 212,31
Bohemorum origo 632,15 religio 560,28. ſermo Sclauonicus 362,29 ſcuta 593,48 rex Friderico I. Imp. ex fœdere militat 384,48
Boheſlaus Boemiæ rex, ab Ottone I. Imper. victus 386,53
Boij, aliàs Bauari 476,40. 482,63 Boemi 511,51
Boioariæ gentis origo 511,18
Bolides, facis ſpecies 578,69
Bolzanum 345,46
Bolzanum, Tyrolani comitatus vrbs 480,49 emporiũ inſigne 695,61
Bolzanus mercatus 538,30 mercatus duo 698,45
Bombardæ inuentæ 394,18 recens Germaniæ inuentum 558,38. 647,30 vnde dictæ 594,42
Bomonicæ 479,49
Bona fides duplex 410,16
Bonifacius IIII. templum Romæ ædificandi poteſtatem à Phoca Imp. petit 422,28
Bonifacius VIII. papa 460,20 moritur 461,3
Bonifacius Mogunt. archiepiſc. & martyr 16,50,33
Bonifacius & Donatus comites in Septimaniam legati 62,47
Bonifacius comes, marchio Camerinotum & Spoletin. gener regis Rudolfi 114,16 aſtu vincit Berengarium 114,22
Bonna, Rheni oppidum 711,45
Bononia, olim Boionia, & Felſina 421,51 vnde dicta 321,51 aduerſus Henricum VII. Imp. rebellis 465,18 capta à Friderico I. Aug. 321,41
Bononia Gallica, vrbs maritima 39,10
Boo, & reboo 481,40
Bootes, aliàs Bubulcus 588,52
Bootes ſignum cœleſte 616,53. 657,37 (706,8
Borbetomagi, hodie Wormatienſes
Boreas 561,16.571,42 ventus 523,43
Boreales Eclipſes Auſtralibus populis conſpicuæ non ſiunt 615,60
Borna dux Gudaſcanorum & Timotianorum 43,52
Borna Dalmatiæ dux 44,32. 45,4 Dalmatiæ & Liburniæ dux* 46,7
Boruſſia, Brandenburgenſis Electoratus prouincia 364,17
Boryſthenes fluuius, Polonis Neper 634,31
Boſnenſes, olim Sclaui 530,48
Boſo germanus frater Hugonis marchiã Tuſciæ affectat 126,35 marchio Tuſciæ conſtituitur 126,48 inſtinctu coniugis peruerſa molitur cõtra regem fratrẽ, ſed capitur 130,43
Boſo nothus Hugonis, epiſcopus Placẽtinus 331,50
Boſporus duplex 479,23. 523,58
Boſporus Thracicus 523,38
Boſpori oppida quatuor 520,23
Boſſeckheim oppidulum, ab Vdalrico Wirtembergenſi expugnatũ 591,17
Boſſenenſiũ ſermo Sclauonicus 362,30
Boues emeriti 643,53
Brabantia, Belgicæ Galliæ ꝓuincia 350 58 Romano Imp. paret 397,20 arenoſa 448,40
Brabantiæ principum origo 283,3
Brachę, atum, veſtitus hirſutus 523,1. 531,5
Brachium S. Georgij, pars æquoris prope Conſtantinopolim 220,47
Brachmanes Philoſophi, quid de vita ac morte ſenſerint 693,40
Braim fluuius 263,30
Branchus, Apollinis filius 534,9
Bregantia, oppidulum vetuſtiſſimum, comitũ de Monteforto ſedes 629,52
Brenna fluuius 103,50. 104,23
Brennus, Senenſis oppidi cõditor 341,8
Brettana expeditio 586,50
Briere⁹ Cẽtimanus, Iouis cuſtos 497,21
Brigantini 629,42
Brigantium, & lacus Brigantinus 538,56. 541,15
Briſacenſis arx, à Bertholdo IIII. Allobrogum duce extructa 401,48
Briſegaune caſtellum in partibus Alſatiæ, munino Euerhardi 136,54
Briſgoua ab Imp. Maximiliano expugnata 547,30
Britannia 43,39 aliàs quoque Anglia 365,41
Britannia ciſmarina 26,4
Britanni Caledonij 640,27. 641,16 tonſi 603,6 intonſi 514,2 occupãt terram Nauarrorum & Baſclorum 79,1
Britannicum mare 683,38
Britones 31,10. 39,8. 43,42,43. domiti à Carolo M. 5,55
Britonum conatus nullo labore ſedantur 61,33
Brixantæ 633,45
Brixia à Cenomannis extructa 322,34 expugnata 384,45 fœdere iuncta Mediolano 426,32 ab Henrico VII. Imp. obſeſſa 465,4
Brixina 300,43 Tyrolani comitatus vrbs 480,48
Brontes, Vulcani miniſter 601,24
Bruckenzoll 409,7
Bructeri, Weſtphaliæ incolæ 592,21 aliàs Bacteri 541,38 à Druſo cæſi 630,51
Bructerorum ſedes 517,34 quæ olim 495,13
Brugæ, in Morinis oppidum 627,58
Brugarum perfidia, aduerſus Maximilianum I. Imp. 628,1

Brugenſis expeditio 661,3
Brugenſes Maximiliano Imp. ſiuot ſupplices 687,50
Bruma, hyemis pars 415,22 minimus totius anni dies 614,25
Brumale ſolſtitium 614,40
Brunduſium 223,43
Brunnesberg 21,29
Bruno f. Henrici imperatoris 132,24 epiſcopus Colonienſis 164,35
Bruno frater Ottonis I, archidux primus 277,11
Brunſuicenſium ducum familia 504,61
Bruſci, hodie Pruſſi, Prutheni, & Boruſci 364,16
Bruxella, Belgij oppidum 711,63
Bruzella, Sueuiæ oppidum 712,1
Brygium, Macedoniæ oppidum, aliàs Phrygium 626,22
Bryxina, & Bryxnora 695,62
Bubalus 598,17
Bubali 507,43
Bubaſtis ſacra 535,15
Bubaſtis vrbs, Dianæ ſacra 624,46
Bubaſus 534,20
Bubo, auis infauſta 481,20
Bubonis omen inauſpicatiſſimũ 578,51
Bubulcus, aliàs Arctophylax, & Bootes 588,32
Bubus iunctis carpenta regia trahebantur 3,19
Buchi pagus 21,35
Bucholt, locus 23,15
Budoris Ptolemæi 603,24
Budoris (Budorum) Palatinorum Rheni regia, alias Heidelberga 568,20, 630,25
Bufones nigri, Romæ 337,4
Bulga pecuniæ receptaculum 328,6
Bulgaria, olim Dacia 383,37
Bulgarica legatio Aquiſgrani auditur 500,24
Bulgari qui & Bulgares 39,29. 40,27 Vngarorum tributarij 103,27 attriti à Græcis eos perſequuntur 122,12 periuri 281,61
Bulgarorum ſermo Sclauonicus 362,29
Bulgarorũ regis legati in Baioaria manere iubentur 49,48 eorum petitio quæ 49,51 iubentur redire 49,54 ad Ludou. Imp. remiſſi quid petant 50,24 quid reſponſi accipiant 50,34 reſponſum illis dandum differtur 51,3 in Sclauos facta quæ 52,39
Bulgarius, profeſſor Bononienſis 408,15
Bulla 598,10
Bullæ, cingulorum ornamenta 555,9
Bundium 45,36
Burbonis oppid. Aquitan. 18,21
Burchardus epiſcopus Wirtzb. 26,22 donatur ducatu Franconiæ 278,15
Burchardus in Sueuia princeps 105,35 Conrado regi rebellis 105,38 ad obſequium flectitur 105,40,45 cum genero in Italiam venit 118,39 Mediolanum proficiſcitur 119,2 Italis malo omine minatur 119,11 doloſe ab archiepiſcopo Mediolanẽſi honoratur 119,19 Nouariam venit 119,24 in itinere verſus Eporegiam occiditur 119,29
Burchardus comes ſtabuli vincit Mauros 36,1,6,7
Burdegalenſe cœmeterium 85,50
Burgundia vtraque Romano Imp. cedit 370,12. 397,20
Burgũdia minor, aliàs Ychtlãdia 401,51
Burgundiæ deſcriptio 353,15
Burgundiæ principum origo 283,3
Burgundiones vnde ſic dicti 126,2
Burgundionum origo 352,64
Buſca marchia occupatur caſtris regis Friderici 311,18
Buſiris, in hoſpites ſceleratiſſimus 479,53
Buſſactorum ſedes 478,9
Buſtum 478,45
Butes, Siciliæ rex 699,49
Butyri vſus varius 524,47
Buzanum, Italiæ oppidum 345,39
Byorix, Cimbrorum rex 486,15. 551,6
Byrckhauſa oppidum 568,44
Byrra fluuius 3,27
Byrſa, Carthaginis arx 644,64
Bythes, diſcobolus 729,61
Byzanciũm, olim Veſontium 287,14 vrbs Thraciæ 330,51 à Byce Apollinis iuſſu conditum 528,20 à Mahumetanis expugnatum 522,16. 533,47
Byzantina gaza 531,40

C

CAbalæ vſus 490,29
Cabillo ciuitas 18,18. 43,21
Cabilonum, vrbs Galliæ 40,6
Cacanus princeps Hunorum 34,32
Cacodæmonum duæ ſpecies 658,61
Cadauerum inhumãdorum ratio apud veteres 552,10
Cadmi vrbs, Thebæ 505,2
Cadolaus (Cadolach) comes, Forouilij præfectus 42,22. 43,54,55 moritur 44,28
Caducei & caduceatores 665,41
Cadurcia oppid. 18,36
Cæſarauguſta vrbs Hiſpan. 22,37,38. 37,46. 42,18 cedit Græcis & Apulis 79,2
Cæſareæ vrbis deſcriptio 263,37
Cæſarea, olim Mazaca, Cappadociæ ciuitas 587,54 à Chriſtianis occupatur 232,39
Cæſarea majeſtas pontitus hæreditaria non fuit 282,38
Cæſaries 400,58
Cæſarum & Auguſtorum eſt differentia 292,36
Cæſtus 700 11
Cæſtus Erycis Palladi cõſecrati 720,50
Cæus, Cœli & Terræ filius 497,7
Caganus princeps Hunorum 24,6,7
Cagani regia 6,47
Caici 495,43
Cain, primus agrorum cultor 582,48
Caira vrbs ſubuertitur 310,18
C. Cæſar Romam in poteſtatem ſuam redigit 327,7
C. Iulij Cæſaris pons in Arari fluuio 569,46
Calabria 27,39 inferior 7,28 Ottoni I. Imp. paret 397,19 à Saracenis affligitur 110,18
Calabriæ & Apuliæ proceres in comitiis Herbipolenſibus petunt auxilia à rege Friderico 296,14
Calamiſtrare & calamiſtrum 517,19
Calchantiſ proles 585,21
Calcinaria caſtellum 113,27
Cãlecutij 540,46
Caledonia, Britanniæ ſylua 640,26
Calendarij Romani emendatio 611,3
Caleſius portus 627,62. 639,43
Calices templi Moguntinenſis 452,8
Caligæ ſacerdotales in templo Moguntino 451,9
Caliphas papa Perſarum 247,23
Caliſto, Lycaonis filia 612,1 à Ioue ſtuprata 616,33,45
Callæcorum ſedes 642,17
Calliditas, fraudis ſpecies 356,57
Calliopeia, Orphei mater 617,52
Calpar & cadus 513,25
Caluariæ locus 32,49
Calydon, Ætoliæ vrbs 640,35
Calydonius & Erymanthus, eadem ſue nati 659,38
Calymna inſula ferax 714,50
Camaritharum ſedes 522,12
Cambus fluuius 28,34,35
Camelæ ciuitatis rex pacẽ petit à Chriſtianis 261,52
Camera Imperialis, quicquid ad commodum pecuniarum Imperij pertinet 409,10
Cameracum 43,49
Camerini flexibiles 141,4
Camelinus, Camerarius 403,14
Camp, locus in Vogeſo ſylua 34,44
Campania, omnium mundi plagarum pulcherrima 357,14. 415,40 à Vandalis vaſtata 474,56
Campi, regio 69,53
Campidona, oppidum Imperiale 540,11. 541,19
Campulus ſacellarius 33,9
Campus mentium 56,37
Campus, alias Ringus, Hunorum regia 30,25,31
Cancellarius 382,62. 433,56
Cancer, Iunonis beneficio inter aſtra relatus 613,40
Candelabra duo ex auro miræ magnitudinis 35,53
Candelabra argentea Moguntinenſis templi 451,34
Canere 473,18
Canicies quomodo antevertenda 694,62 ſapientiæ indicium 675,9
Canis villaticus, cuſtos minimè mutus 727,37
Canis, ſignum cœleſte 336,54
Canis olim rex Vngarorum 295,6
Canes, fidiſſima auxilia 521,7 diuerſorum generum 550,39 nouæ & raræ formę, donum Italia Græcorum regi tranſmiſſum 120,17
Canes Moguntini nihil norunt, quàm latratibus deterrere 287,23
Canonicarum horarũ præfatio 428,10
Canonicus Cardinalis 331,58
Canopus, Menelai claſſis gubernator 597,6
Canopus inſula & ſydus 695,30
Canopus vrbs, vnde dicta 624,48
Cantabri qui & quales 641,59
Canticum canticorũ Salomonis 343,12
Canilla oppid. Aquitan. 18,21
Cantuaria, Angliæ metropolis 367,42
Caphalia vrbs 261,23 à Chriſtianis occupatur ſine gladio 261,37
Capharda 260,51
Capitanei regni 277,10
Capitanei triplices 412,10
Capitolinus cenſus 409,8
Capitolij Romani crebra conflagratio 324,51
Capneus, ſcalarum bellicarum inuentor 441,43
Cappadocia regio 252,40
Cappedocia & Paphlagonia, eadem 522,64
Cappadoces, Leucoſyri 475,52 libertatem à Romanis oblatam reſpuunt 398,10
Capra, ad Venerem procliuis 600,24

Capræ-

Capræmons caſtellum muniſſimum 139, 33
Capricornus, alias Ægoceros 657,29 a Ioue inter aſtra relatus 614,38
Capua Campaniæ vrbs 6,3. 26,23 maritimarum vrbium in Italiã caput 317,47. 358,4
Caput mentis ſedes 552,54
Caput, pro authore 561,30
Capys, natator 726,27
Caralis, vrbs Sardorum 41,34
Carambis, promontorium Ponti 122,3
Caranta fluuius 71,30
Carantani 45,27
Carantanorum regio 44,29
Carbunculus gemma, Græcis Pyropus & Apyrusta 706,30
Carbunculi duo oculorum vicem ſupplentes in Benna Moguntinenſium 451,54
Carcaſavus fluuius 41,26
Carcheſia pocula 514,51
Carcine, vrbs 523,10
Cardinalis, honorationis epitheti appellatio 331,17
Cardinalium munus 374, 43
Cardinales duo mittũtur Roma in Germaniam ad cognoſcendam cauſam Henrici epiſcopi Moguntini 286,64 ambo vno die fœdiſſima morte extincti 287,35
Cardinalium Romanorũ officium 374, 43 quæ eiuſdem adminiſtratio 374, 34 architriclinus quis 283,37
Carentini 281,15,15
Cares 534,18
Carum origo & ſedes 502,10
Carum more pugnare 397,52
Caria, Aſiæ prouincia 267,4
Carinthiæ ſitus 480,10
Carinthiæ limites moreſque 537,22
Carinthiani 281,16
Cariſiacus villa 16,43. 18,13. 24,48. 34,23 villa regia 58,33
Carmania duplex 475,28. 625,58
Carmelus duplex 581,8
Carmen, incantatio 429,44
Carmentis, Euandri mater, alias Themis 658,9
Carni 281,56 olim Sclauones 530, 49 collis ſtrumoſis 537,22. 634,3
Carnorum, aduerſus Maximilianum Imp. rebellio 537,16 ſermo Sclauonicus 362,30
Carniolani, *Crainer* 480,32
Carnioleſes 45,25
Carnuntum 34,34
Carnus, diſcobolus 729,62
Carolomannus Pipini frater, Caroli M. patruus, fit monachus 3,30. 15,46 cum Pipino regnum Francorum diuidunt 15,23 Alemanniam vaſtat 15,28 moritur 17,13
Carolomannus Pipini filius, Caroli M. frater 3,46 moritur 4,5
Carolus M. primogenitus filius Pipini 3,23. 18,26 cum fratre Carolomanno regnum diuidit 3,49. 19,41 cum fratre Carolomanno Franciæ rex creatur 4,6. 19,36 gerit bellum Aquitanicum 4,13 contra Longobardos 4,23. 20,48 Longobardiam ſubigit 21,9 in Italiam mouet bellum 21,12 acris & felix Chriſtianæ fidei contra Sarracenos defenſor, de quiete tandem cogitat 67,32 oraculo per ſomnum ad liberãdam a Sarracenis Galliciam admonetur 67,43 ſuſcipit expeditionem in Hiſpaniam 5,37. 22,34, 35. 68,11. 69,19. 71,47. cum exercitu quærit Aigolandum 69,51 prælíatur cum Aigolando multis & miris vicibus 70,2 e prælio contra Sarracenos, & e Hiſpania remeat 70,27 Aigolandum ſibi inſidiantem miro ſtratagemate eludit 70,53 exercitu collecto Agennum vrbem obſidet, capit 71,14 cum Aigolando grauiter loquitur 73,10 debellat principem Nauarrorũ 75,28 expugnat montem & caſtrum Garzimi 71, 40 exercitum ducit ad vrbem Cordubam 78,20 a Sarracenis in pugna lætus repellitur, ſed poſt eos ſuperat 78,25 ſubigit Cordubam & Hiſpaniam 78,53 S. Iacobi limina adit, & Chriſtianos amplificat 79,10 grauiter periclitatur ex proditione 81,12 conuentum Paderbrunnæ habet 22,19. 25,41 continuat bellum Saxonicũ xxxiii anno 4.45,51. 210,59. 477, 55. 20,27 Saxoniam vaſtat 21, 24. 24,51, 21,14. 30,6 miſſo exercitu Tranſalbianos Saxones vaſtat 33,49 domat Saxonas rebelles 280,12,59 domat Brittones 5,15 tractat bellum Baioaricum 6,13 in Taſſilonem exercitum ducit 26, 54 gerit bellum Sclauonicum 6, 28 bellum Bohemicum & Hilinonicum 7,6 mouet expeditionem In Sclauos Welatabos 27,51 contra Auares ſiue Hunos 6,41. 28, 23, 24 contra Danos 7,8. 38,19,14 Weſtfalos in deditionem accipit 23, 16 quater tantum Romam profectus 11,21. 23,30,31. 26,17. 32,34 cum exercitu Italiam ingreditur 6,3 Romam ab hoſtium manu in libertatem vindicat 329,64 Imperator a ſummo pontifice coronatur 32,55 Imperator & Auguſtus appellatur 33, 4 Auguſti cognomen ægre ſuſcepit 11,26 e Thracia in Occidentem imperium transfert 276,12. 281,12 vnde cognomen ſortitus 270,11 Stephanum III Papam Italiæ reſtituit 283,9 Wormatiæ conuentum habuit 26,49,50 conuentum habet in Ingelheim 27,13 filiam Græcorum Imperatori denegat 27,55 nauigationem ex Rheno in Danubium efficere conatur 29,22,24 vltor necis legatorum ſuorum 32,16 mittit legatos ad regem Perſarum 33,25,26 in Arduenna ſylua venationi indulget 33,48 in Vogeſo 50,34 pacem facit cum Nicephoro Græcorum Imperatore 38,33 teſtamentum facit, & regnum inter filios partitur 35,1,3 accipit munera magnifica, miſſa a rege Perſarum 35,42,43 in tres partes regni totidem exercitus mittit 39,4 Academiæ Pariſienſis fundator 370,50 fundator multarum famoſarum eccleſiarum 69,3 Turcorum deſtructor, & eccleſiarum plantator 219,7 filium Ludouicum Auguſtum creat 11,52. 40,1,2. 8,35 repudiat filiam Deſiderij 8,37 quam habuerit vxorem, filios, filias 8,38,39 concubinas quas & quot 8,44 qualis in liberorum educatione 8,55. 9,1 quomodo coniuratos punuerit 9,30 pius in peregrinos 9,39 corporis deſcriptio 9,43 quantus corpore, ſtatura, fortitudine, & ſimilibus 9, 43. 80,1 quæ coluerit exercitia 9, 54 quem veſtitum 10,6 cuius ſobrietatis 10,19 cuius eloquentiæ 10,36 quibus vſus præceptoribus 10, 42 quanto religionis ſtudio 10,50 vouet votum de exſtirpandis Sarracenis 81,24 largus in eleemoſynis 11,9 in prælio fortis 70,22 menſibus & ventis nomina indit 11,43 quot regnarit annis 7,17. 11,21 obit 12,11. 40, 35 monumentum 12,18 præſagia mortis 12,24 teſtamentum 13, 1 & teſtes 14,9 filij, Pipinus & Ludouicus 34,49. 31,7,8 poſteritas in quo defecerit 277,13
Carolus Martellus auus Caroli Magni 3,24. 383,23. 463,18 obit 15,7
Carolus iunior, Caroli M. filius 7,7. 8, 39. 29,49. 34,21 victor ad patrem redit 25,23 Albim fluuium ponte iunxit 36,28 ante patrem moritur 9,5. 39,19,20
Carolus filius Ludouici Imp. armis virilibus accingitur 62,47 Carolus rex Galliæ, dictus Caluus, moritur 91,10
Carolus II Siciliæ rex 463,15
Carolus IIII Aug. peſtis Imperij Romani 347,24 Imperij maieſtate neglecta, Bohemię ſuæ potius quam Germaniæ conſulit 280,12 ſancit cõſtitutionem de legitima ætate tuendis in Romanum principem eligendi 285,21 electorum dignitatem euehit 280,52
Caroli V genus paternum 713,61
Carpathi inſulæ ſitus 491,20
Carphas caſtrum 263,36
Carræ vrbes duæ 477,40
Carræ thurilegæ 494,22
Carſamatium, puer eunuchus 152,9
Carthaginis ſitus, potentia, ac magnitudo 623,5
Carzabanus, Friderici I Aug. ad Veronenſes legatus 343,33 Veronenſium ad Fridericum I Aug. legatus 349,2
Caſimirus marchio, Rugorum princeps 539,52
Caſina, arx 15,50
Caſius mons, vnus Arabiæ, alter Seleuciæ 534,42
Caſius mons, qui & Sinai 669,25
Caſpium mare 521,8
Calpiorum armatura 643,34
Caſſiterides inſulæ, decem 642,13
Caſſandra Venetorum 608,24
Caſſianus rex Antiochiæ filium in prælio amittit 239,43 fuga elabi moliens, agnoſcitur, & capite mulctatur 244,24
Caſſiani palatium 212,4
Caſſinogilũ locus in Aquitania 22,32
Caſtelia, Hiſpaniæ pars 642,12
Caſtellanorum terra cedit Francis 79,1
Caſtor & Pollux in cœlũ relati 660,21
Caſtoria 224,34
Caſtrucius, in Italia triumphandi morẽ inſtaurat 443,46
Caſulæ templi Moguntini 450,42
Caſurgum (Caſurgis) Bohemiæ vrbs, hodie Praga 679,38. 686,24. 689,19
Catalogus comitum Palatinorũ Rheni (605,4
Catalogus gentium, quæ Maximiliano Imp. militarunt 536,56

Catarractæ Nili accolæ ſurdi 535,22
Cateiæ, arum 593,46
Catharina Byrckemera 608,24
Catheia, Germanorum telum 538,9
Catilina, Catulum ſororium ſuum occidit 426,39
Catilinariorum coniuratio ſanguinis hauſtu confirmata 677,31
Catillus, Tiburis oppidi conditor 335,20,35
Cati (Cathi) alias Haſſi 495,47 a Druſo perdomiti 628,36
Catonis Vticenſis interitus 623,1
Catulli patria quæ 300,55
Catulus dux in exercitu Henrici regis 212,7
Catulorum familia 416,36
Catus, felis domeſticus 440,2
Caucaſus, mons 518,53
Caucaſi montis ſummitates & ſitus 520,61
Caudex 597,37
Caulloorum Werini refugiũ 59,3 obſeſſa, capta, & incendio abſumta 59,7
Caulis 597,39
Caurus, ventus 596,62
Cautus 440,16
Cauſſari 413,58
Cayſter, Lydiæ vel Mæoniæ fluuius 527,10. 683,45
Ceadragus filius Thraſiconis 43,6 fit rex Abotritorum, Sclaomiro depoſito 44,3,7,8 Accuſatur apud Imperatorem Ludou. 45,1. 51,20 perfidus 46,39 Compendium venit 48,44 per legatos promittit ſe ad Imperatorem venturum 48,5 auditur 51,44. 51,84 reſtituitur in regnum 51,52
Cebes pingit Fortunam & Virtutẽ modo diuerſo 275,27
Cecius mons 281,28. 537,57. 690,32
Cecrops, primus Athenarum rex 346,58. 483,35 biceps, primus marem fœminæ matrimonio iungit 659,23
Cecropis Athenienſium regis filiæ tres 657,16
Cecropij, Athenienſes 659,21
Ceculus, Vulcani filius 491,44
Cedrus, olim in feralibus adhibita 486,57
Celeadragus, in locum fratris abiecti eligitur 47,50
Celeia Styriæ oppidum a P. Sylla extructum 484,61. 537,48
Celeno, Vergiliarum vna 614,34 Atlantis filia, Neptuni vxor 680,44
Celtæ 508,4 a Polyphemo oriundi 537,5 olim accolæ Rheni 728,47 lenes. 384,11
Celtes elegos primus ſcribit inter Germanos 731,13
Celtica, Galliæ pars, alias Lugdunenſis nuncupata 641,45
Cenſores, quinto quoque anno in populo Romano creati 327,62
Cenſorum autoritas & dignitas, apud Romanos 325,60. 327,64
Cenſus, exactio pecuniarum de facultatibus 367,40
Centauri ab Hercule fuſi fugatiq; 677,34 (494,9
Centaurorum, tum origo, tum forma
Centenaria libra Romanorum 328,55
Centimani tres Iouis cuſtodes 497,21
Cento, ſtraguli genus 595,5
Centumcellæ Tuſciæ vel Hetruriæ oppidum 8,29. 40,24
Cepæ, oppidum in aditu Boſpori 520,21
Cephalania 38,5
Cera, fluuius 69,53
Ceraſtæ, ſerpentis genus 478,47
Ceratias, cometæ ſpecies 563,2
Ceraunia, vnde dicta 600,38
Cerberus, Erebi cuſtos 489,22
Cerberus carniuorus 712,37
Cercetæ populi 520,35
Cerdonis hęreſis in negotio de perſona Chriſti 317,40
Cerea Hiſpanorum 651,9
Ceres, Saturni & Opis filia, ſationis inuentrix 654,55 Iouis vxor 654,51 frumenti Dea, & vnde dicta 514,10. 654,62. 582,45 ſpicifera 535,18 Cretenſiũ legũ promulgatrix 579,46
Ceres profunda, pro Proſerpina 694,9
Cereris equi, Dracones 529,47. 533,54
Cerui vnde dicti 509,20
Ceruorum natura 432,60
Ceſpes, itis, quid 692,12
Ceſtus, Veneris cingulum 555,5. 700,13
Cetra, ſcuti genus 537,22. 541,35
Cetus, Metulæ maret 483,55
Chalcis oppidum in Eubœa 720,56
Chaldæa regio 556,14
Chaldęæ metropolis, Babylonia 534,57
Chaldæi, Babyloniorum antiquiſſimi 625,54 in prælio contra Chriſtianos 230,22
Chamus, Palatinatus oppidum 568,7
Chaonia, pars Epiri 582,40
Chaones, Epiri populi 482,6
Chaos, tenebræ infernales 489,1
Chaos mundi 619,24
χαρὰ gaudium 514,13
Charon portitor 408,53
Charta, pagina quæuis ſcriptioni apta 370,8
Chartæ materia lintea 356,64
Charybdis Danubij 542,44
Charybdis Rhenana 489,34
Chaubi 592,36. 541,32
Chauci, tum minores, tum maiores 587,44
Chelandria, ſpecies nauium apud Græcos 142,22
Chelãdria ſemifracta reparantur 144,9
Chelæ Scorpionis 614,31
Chermel Hebræorum, Latinis & Græcis Carmelus 581,11
Cherſoneſus (ſeu Cherſoneſus) quid 524,58
Cherſhydron 483,52
Cheruſci 495,41
Cheruſci, olim Saxoniæ, veteriſq. Marchiæ incolæ 587,20
Chineæ, equi Aſturiæ 642,6
Chiron, Iouis & Phylire filius 573,6 medicus & muſicus inſignis 675,3
Chlamys, veſtimentũ viatoriũ 720,19
Chordaulos Batauus diſcobolus 729,61
Chryſippi Fatum 665,21 Ceres, Iuppiter, & Neptunus 674,48
Chriſtus, Sacerdos ex ordine Melchiſedech 317,24
Chriſtus, Tiberio imperante, ſupplicio affectus 335,54
Chriſti generatio duplex 350,27 naturæ tres 350,38 vnctio 276,16 Sanguis repertus in Mantua 34,36
Chriſtiana vita 493,17
Chriſtiani, Moguntini Epiſcopi hiſtoria de rebus geſtis Frid. I Imp. 434,15
Chriſtianus, Moguntinus præpoſitus Sigfrido Archiepiſc. ſuccedit 458,10
Chriſtianus, Friderici I Imp. Cancellarius, Moguntinus epiſcopus deſignatus 556,12
Chriſtiani omnes, fratres 417,47
Chriſtianis quatenus arma capeſſere liceat 336,31 quatenus vim vi repellere liceat 535,24
Chriſtiani excitati concione papæ Vrbani conſentiunt in expeditionem ſanctam 219,35 in itinere in Palæſtinã minus chriſtiane agunt 220,53 a Turcis grauia patiuntur 221,20. 222,4 tentoria ſua erigunt 229,1 tentoria tollunt 231,4 Turcos trucidant 229,6 Deo grati de victoria 230,28 Turcorum cæſorum cadauera ſpoliant 230,43 Arabes fugientes perſequuntur 231,38 ab Arabibus decipiuntur 231,40 veniunt in Lycaoniam 231,55 occupant Heracleam 232,10 ingrediuntur in Armeniam 232,29 veniunt Cæſaream Cappadociæ 232,39 occupant ciuitatem Coſor 232,51 ſubiugant caſtellum Publicanorum 233,7 proſternunt Turcos & Publicanos 233,11 obtinent ciuitatem Ruſam 233,12 occupant Maraſim ciuitatem 233,25 obſidione premunt Antiochiam 233,48 in obſidione Antiochena fame laborant 236,14,34 commeatus accipiunt a Surianis & Armeniis 236,39. 238,14,24. 241,41 fame coarctati in obſidione Antiochena retroeundi licentiam petunt 237,30 Turcos adorti eos vincunt, occidunt, perſequuntur 237,50 magnifice excipiunt nuncios principis Babyloniæ, oblata vero ipſorum reiiciunt 240,21 Antiochiam occupant 244,35 Antiochiæ fame & continuis prælijs debilitantur 249,14 Antiochiæ fere deſperantes diuinis viſionibus & oraculis eriguntur 250,46 mittunt legatos ad principem Perſarum eum fugere, aut certare iubentes 252,12 ſex aciebus Antiochia in prælium contra principem Perſarum exeunt 253,14 Perſas fundunt, trucidant, fugant, diripiunt 255,5 deſerunt Conſtantinopol. Imperatori vrbem Antiochiam 256,40 fame ad comedenda gentilium cadauera coguntur 260,38 aggrediuntur Archas caſtrum, ſed non expugnant 262,4. 263,13 ſine ferro & ſanguine occupãt Tortoſam 262,20 Hieroſolymitanum iter ingredi ſerio conſtituunt 263,25 veniunt Cæſaream 263,37 occupant Romolam 263,45 ſub aſpectu Hieroſolymarum lachrymantur, & Chriſtum adorant 264,6 obſident Hieroſolymam 264,16 Hieroſolyma expugnata ad ſepulchrum ſanctum pergunt, & Deo ſolenniter gratias agunt 265,13 expugnant Hieroſolymam 265,32 Hieroſolymis exeunt contra Admirauiſum Babyloniæ 267,44 fundunt, diſſipant, ſpoliant, copias Admirauiſi Babyloniæ 268,32 victores in prælio contra Babyloniæ Admirauiſum, Deo gratias agunt 270,14 in prælio contra Sarracenos magnam patiuntur ſtragem 70,19 de Sarracenis obtinent memorabilem victoriam 74,55 in illicita incurrunt ſpolia, grauiterque corripiuntur 75,13 apoſtatæ grauiter mulctantur 79,12

ſuſtinent ex proditione magnā ſtragem 81,20 mutuam inter ſe rabiem exercent 90,30 in Italia ab Vngaris miſere perimuntur, vincuntur 104,53 contra Hungaros ſuperbe & imprudenter agunt 104,36 prælium a precibus auſpicantur 108,4
Chriſtophorus f. Romani imperator conſtituitur, & Porphyrogenito pręfertur 123,17,21
Chronicus ortus ſyderum 616,13
Chryſaor, ex ſanguine Meduſæ natus 493,58
Chryſopolis triplex 354,8
Chryſopolis, Biſuntina, Chalcedoniana, & Ciliciana 451,16
Chryſopolis, alias Biſuntium, ciuitas Imperialis ac metropolitica in comitatu Burgundiæ 367,5
Chus, Chami filius 475,47
Cibillæ veterum 518,40
Cicones, Thraciæ populi 611,11
Cilicum ſedes, natura, & mores 626,13
Cimbrica Cherſoneſus, hodie Dania 383,44
Cimbrica Thetys 499,20
Cimbri qui 281,10,31
Cimbrorum bella, ſedes, & origo 281,31. 384,18. 474,20. 510,13
Cimmeria duplex 682,3
Cimmerium chaos 682,34
Cimmerius Boſporus 523,58
Cimolis oppidum Cappadociæ 521,63
Cinamomi multæ ſpecies 635,7
Cinctus, a, um 660,12
Cineres defunctorum olim in terreis vaſis reconditi 555,37
Cinerarius & Ciniflo 517,32
Ciniſus mons 20,52
Cinyps, fluuius 623,42
Circe, Solis filia, meretrix clariſſima 488, 30 Ææa 623,41
Circes carmina 482,60
Circenſes ludi cur ſic dicti 715,49
Circi Romæ quot 715,45
Circius Galliæ Narbonenſis 572,33
Circumciſionis vſus apud Ægyptios & Colchos 520,56
Cirrha oppidum 475,44
Ciſerei portus 81,9
Ciuidatum, alias Forum Iulij 384,30
Ciuitas, magna domus 402,45
Ciuito caſtellum vltra Niceam ciuitatem 221,40
Ciuitto portus 227,28
Claramontis oppidum Aquitan. 18,28
Clades magna in Neuſtria 58,49
Clades Danorum orta ex mutua de regno concertatione 39,24,27
Claregare, clara voce ablata repetere 541,60
Clarenbaldus fortis præliator 255,32
Clarium, oppidum Apollini ſacrum 504,40
Clarus mons, ciuitas in Aluernia 218,27
Claudianus aſſentator 397,50
Clauenna oppidum 384,40
Claues ſepulchri dominici miſſæ Carolo M. 32,49
Clauium ſignificatio 336,28
Clauſis, fluuius 681,3
Cleanthis lucernæ 448,51
Clemens Papa 276,62
Clemens II papa conſecratur, & imperatorem conſecrat 187,28
Clemens V papa 461,5,20
Clemens Babyloniæ Admiramiſus Aſcalonam venit, & Chriſtianis bellum inferre molitur 267,9 aduerſa audire recuſat 268,17 in prælium contra Chriſtianos Aſcalona egreditur 268, 26 vincitur, & e prælio fuga elabitur 268,37
Clementia quid 687,38
Clementiæ laudes 398,21. 587,25. 687,42
Clementia principum laudata 443,3
Cleobulina Græcorum poetria 608,22
Cleone oppidum 508,23
Clericus Cardinalis 331,58
Clerus Moguntinus Epiſcopo ſuo factus tributarius 556,30
Cleuenates, alias Cliuenſes 628,38
Cleuenſis ducatus initia 505,6
Cleuenſes (Cliuenſes) olim Vſipij 628,39
Clodoueus (alias Luteuvichus) primus Gallorum Regū Chriſti nomen profeſſus eſt 289,1. 324,1
Clodius Capillatus, Galliæ rex ſecundus 713,21
Clœlia virgo, alias Cœlia 688,19
Clotharius, Galliæ rex 713,22
Clothe, nympha 657,46
Clotho, Parcarum vna 658,57. 665,14
Cluſa Veronenſium expugnata a Friderico I Auguſt. 344,52. 349,38
Cluſæ, montium anguſtiæ 27,6
Cluſium oppidum 538,35
Clypeus & clypeum 684,24
Cocciæ alpes 128,34
Cocytus, inferni palus 489,8 locus damnatorum 715,23
Cocyti ſitus controuerſus 715,23
Codanonia (Codanouia) inſula 507,48 alias Scandia, Gangauia, Scandinauia 631,28
Codanus ſinus 627,31. 631,44
Cœli filij quadraginta quinque 581,50
Cœlum ardere viſum 463,15
Cœmeteria in Gallia quę præcip. 85,49
Cœna dominica die Iouis celebrata 42, 39,40
Cœnæ Dominicæ deſcriptio 317,5
Cœnobitæ monachi 323,7
Cœnulphus rex 37,12
Cohors, quid, & vnde dicta 673,63
Colæ argenteæ Moguntinenſis templi 452,16
Colapius fl. 44,33
Colchi, Albanis & Iberis finitimi 525,20
Colchorum origo ab Ægyptijs 520,54
Coliphium, panis athleticus 723,25
Collectæ, arum, & collectarij 422,46
Collimare quid, & vnde dictum 710,40
Colloquium de pace inter Francos & Danos fruſtra habitum 37,22,23
Colludium 424,13
Colmaria vrbs, vnde dicta 650,57
Colonia Agrippina 34,17. 288,58. 517,49. obſidetur, ſed potius obſidet 593,46
Colonienſis Elector, Romani Imp. Cãcellarius per Italiam 433,61
Colonienſis Epiſcopi vnctio, Imperatori propria 275,62
Colonia, & Colonus 403,43
Colophonij, Clarij oppidi incolę 504,40
Colubri virides Romæ 337,4
Columbæ Veneri dicatæ 563,16
Columbarum oraculum 582,39
Columnia gens 460,29
Coma detonſa, ignominiæ nota 385,5
Comageni ciuitas 28,35
Cometes 42,32. 62,51. 140,22. 244,32
Cometarum aſpectus poſituſque varij 562,61
Comiaclum inſula 36,55
Comitatus, proprie aulæ Imperatoriæ eſt 351,43
Comites Palatini, vnde dicti 347,5
Comites marcæ Hiſpanicæ cum præda maxima regrediuntur 47,20
Comitū marcæ Britannicæ expeditio 47,22
Comitum origo, & dignitas quę 277,28
Comitialis morbus 533,58
Commeatus, caſtrenſe vocabulum 438,60
Commendo & committo 512,4
Compages & compago tabularū commiſſura 607,2
Compendium villa 17,31. 23,9. 42,14,19
Complices, ſocij 428,54
Compoſtella, olim Flauiū Brigantium 642,18 ſedes apoſtolica ſecūda 79,45
Compoſtellenſis eccleſia ſublimatur & conſecratur 79,18
Comum oppidum prope Larium lacum 384,39. 420,46
Conatus & crimen 403,18
Concilia quinq; in Gallijs celebrata iuſſu Caroli M. 40,4,5,6 aliud de proceſſione Spiritus S. habitum Aquiſgrani 37,31 aliud habitum in Claromonte 218,25. 220,23 Francofurtanū 29,38 aliud Reginesburgi a Carolo M. habitum 29,2,3
Concionatori prudentia apprime neceſſaria 322,55
Conciuis, vox barbara 343,34. 395,37
Concordia diſcors 619,35
Confidentia, ſemper fere in malam partem 708,19
Confluens oppid. 44,51. 198,23 Archiepiſcopi Treuerenſis oppidum, a concurſu Rheni & Moſæ dictum 286,30
Congregatio a cœtu quid differat 371,23
Coniunctio magna planetarum 285,55
Coniuratorum pœnæ 29,10
Coniuratio orientalium Francorū contra Carolum M. 25,52
Coniurationis in Ludouicum Imp. principes 43,23 eorum ſupplicia 43,33,34
Coniuuere quid 729,35
Conſcientia peccatorum, vermis immortalis, & ignis inextinguibilis 319,38
Cōſcripti Patres apud Romanos 324,34
Conſentes, & conſentia ſacra 654,44
Conſiliarij principum non ius faciendi, ſed conſulendi tantum poteſtatem habent 405,34
Conſpiratio 423,1
Conſtantia filia regis Caſtulonenſium 277,64
Conſtantia Peutingera 608,24
Conſtagtia oppidum 538,59
Conſtantienſis lacus 541,15 cur Tiberij dictus 629,42
Conſtantienſis lacus variæ appellationes 485,63
Conſtantinopolis quę olim Byzantium 13. 34,1,6, 38,27 ſita in Thracico Boſporo 523,38 ſedes Græci Imp. 356,34 a Turcis expugnata 479,1
Conſtantinopolis appellationes diuerſæ, ſitus, confinia, incolæ 92,7 deſcriptio 226,33
Conſtantinopolitanum palatium 146,1
Conſtantinus, Conſtantij & Helenæ filius, Conſtantinopolim ædificat 330, 40 iam grandæuus baptiſmate initiatur 335,9
Conſtantinus rex Romanus cū gigante μονομαχίαν ſuſcipit, ſed ridicule 76,2
Conſtantinus f. Leonis, paruulus adhuc patre moriēte 122,25 in vxoré ſortitur filia Romani 122,27 negligitur a Romano, picturę exercet &c. 123,21,27

Conſtantinus & Stephanus. Vide Stephanus,& Conſt.
Conſtantin. literis commendat Berengario Lotharium, oratoremq. ab eo petit 150,42
Conſtantinus Irenæ F. Græcorum imperator cur excæcatus ſit 31,26
Conſtantinus Imperator Pipino regi munera mittit 17,30 Carolo M. cur iratus 27,35
Conſuetudo altera natura 445,17
Conſuetudinarium ius 423,27
Conſules primi apud Romanos 326,30
Contemptus Dei incommoda 695,20
Contractus bonæ fidei 410,19
Conuenticula,orum 412,55
Conuentus, conuentiones 397,53
Conuentus procerum imperij in eligendo imperatore 280,7
Conuentus ſub dio, more Francorum 19,24 Aquis habitus a Carolo M. 39,37 habitus a Ludouico Imp. Aquiſgrani 44,13 Aquiſgrani 52,50 Epiſcoporũ Aquiſgrani, & quæ eius acta 61,35 in Attiniaco palatio, & quæ acta 59,33 Aurelianis publicus 55,48 in villa Cariſiaco,eiuſque acta 62,37 in Cautllono vrbe indicitur ob res in Aquitania componendas 63,53 Compendij habetur quando 49,26 congregatur Francofurti 47,32. 47,40 in Ingelheim habitus a Carolo M. 27,13, 51,44 Moguntiaci habitus a Carolo M. 32,29,30 Neomagi 54,48 procerum imperij in Thuringia 714,28 Venetus a Ludouico Imp. 43,39 Wormatiæ a Carolo M. habitus 26,49,50. 53,47
Copes,copioſus 419,62
Copeſtigena expugnata 510,44
Copiæ cornu 350,55
Coptos, Ægypti ciuitas 691,35
Coquus fluuius 581,43
Coras natione Græcus Tiburis oppidi conditor 335,20,35
Corbanan princeps militiæ regis Perſarum ad liberandam Antiochiã cum magno exercitu venit 244,19 promittit Senſadolo reſtitutionem Antiochiæ 247,2 magna ſibi contra Chriſtianos præſomit 247,23 a prælio contra Chriſtianos per ſuam ipſius matrem auocatur cui non obtemperat 247,41 offenſus Chriſtianorum legatorum grauitate in Chriſtianos exacerbatur 252,33 inſtruit ſuos milites in pugna contra Chriſtianos 253,1 eluſus a quodam apoſtata Aquitano 253,30 ante prælium de fuga ſollicitus 253,47
Corbeia,Saxoniæ cœnobium 37,33.46, 32. 339,47
Corbinianus, Friſingæ fundator 372,30
Cordis ſedes in ſiniſtro latere 267,4
Corduba 38, 27 Carolo M. deditur 78,53
Corynna Græcorum poetria 608,21
Cornoualum 432,5
Cornelia lex 429,27
Cornix viuaciſſima 481,24
Cornicis, tum lingua, tum vaticinium 561,36
Cornu plenum 350,52
Cornus arbor, ad ſagittas aptiſſima 603,40
Corona caſtrenſis 445,33
Coronæ argenteæ in templo Moguntino 451,36
Coronis, Hyadum vna 617,64
Corrhadus ſagittarius 729,34
Corſica inſula 35,18. 36,2,5 Tyrrheni maris inſula 414,47 a Mauris ſubacta & vaſtata 38,2,2,36,37
Corybantes 654,38 vnde dicti 675,63
Corycæus auſcultauit adagium 715,2
Corycius ſpecus, in Parnaſſo monte 626,16
Corycos ciuitas Ciliciæ croci ferax 714, 59
Corymbi,orum 529,44
Coſor ciuitas a Chriſtianis occupatur 232,51
Coſtus herba,eiuſq. duo genera 635,19
Cotta, ab Eburonib. trucidatus 628, 48
Cottæ populi circa Mæotim 520,29
Cottos Centumanus, Iouis cuſtos 497,21
Couinus, vehiculi genus apud Belgas 630,20. 706,17
Cræus, Cœli & Terræ filius 497,9
Cragus, Lyciæ mons 534,24
Craſſi duo 494,23
Craſſianæ pugnæ ſcriptores 477,38
Crater, ſinus Neapolitanus 357,21
Creare 449,17
Credentia 514,52
Crema, Cremonenſium oppidum a Friderico 1 Imp. obſidione cincta 431, 50,57
Cremenſium tormenta, Mangas vocata 437,46 ſuperbia 443,16
Cremeſum, Auſtriç inferioris oppidum 557,54
Cremona, fœderata Papiæ 424,3 capta a Friderico 1 Aug. 321,44
Cremonenſium rebellio aduerſus Henricum VII Imp. 464,40
Cremonæ, Italię pontificum conuentus 379,25
Crenida, Macedoniæ vrbs, a Philippo rege dicta Philippi 477
Creon Thebanorum rex a Theſeo occiſus 689,17
Creontis edictum de cadaueribus non ſepeliendis 692,62
Creperus,a,um 601,43
Crepundia 337,19
Crepuſculum, vnde dictum 601,45
Creta, maiorum inſularum vna 626,40
Creta, vox bellica 604,27
Cretæ, vrbes centum 626,43
Cretenſes mendaces, teſtimonio Pauli Apoſtoli 626,43
Cretenſium Magia 610,7
Cretheus, Æoli filius 527,58
Croacæ, olim Vandali 474,40
Croatij, olim Sclaui 530,49
Croatiorum ſermo, Sclauonicus 362,30
Croceus color 482,17
Crocus optimus vnde veniat 714,59
Crœſus, Lydorum rex 521,58
Crucimacum op. 44,51
Crudelitas quid 687,41
Crudus,a,um 675,55
Crumas rex Bulgarorum 40,29
Cruſta,æ, & Cruſtum 711,40
Crux aurea Moguntinenſium 288,53
Cruces templi Moguntinenſis partim argenteæ, partim ligneæ auro obductæ 451,37
Cuba oppidum, olim ſedes Comitum Palatinorum Rheni 347,59
Cubi 541,32. 592,36
Cubita decaenneca, domus Conſtantinopoli prope Hippodromum 152,15
Cubitales peltæ 707,55
Cuffenſtein villa 30,5
Cugerni, ad Rhenum populi 628,45
Cuma, vrbs vicina & ſubiecta Mediolano 306,8 regis opem implorat contra Mediolanenſes 307,45
Cumæ, Italiæ oppidum maritimum 357,45
Cumana Sibylla 498,24
Cumeberg, mons 28,35
Cunctatores qui 644,47
Cuneus 442,38
Cunradinus f. Cunradi V 278,2 occiſus familiam ducum Sueuorum finit 278,3
Cunradi quot fuerint imperatores 277, 53
Conradus Francus rex ordinatur 105,33 rebelles ſuos prudentia & virtute ad fidelitatẽ redigit 105,39 iam agonizans principem Henricum ſucceſſorem & regem conſtituit 105,50
Conradus cognomento Sapiens, a partibus Otthonis regis contra rebelles 134,10 cum rebellibus regis congredi tergiuerſatur 138,18
Conradus rex Franciæ ducit filiam Otthonis 1,2,33
Cunradus ab Imperatore Otthone conſtituitur dux Papiæ & Italiæ 177,29
Cunradus frater regis & dux 314,23
Cunradus filius Henrici regis ad vindicandum regnum Italiæ relinquitur 187,47 a Mathilde perſuaſus contra patrem inſurgit, ſibi coronam imponendo 187,53 exhæredatus a patre 188,10,19 moritur 188,24
Chunradus, Friderici I Imp. filius quartus 2 ,13
Chunradus II Imp. oraculo deterritus, Mediolani obſidionem ſoluit 27 7
Chunradi IIII Imper. expeditio Syriaca 283, 44
Chunradus IIII Fridericum I ex fratre nepotem regni hæredem inſtituit 284,39 Saxoniam Alberto Marchioni Brandenburgenſi donat 348,6
Cunradus rex Franconiæ 277,53 moritur 278,1
Chunradus f. Friderici I Imp. Durlaci ob admiſſum ſtuprum interemptus 278,7. 447,54
Chunradus, Friderici I Imp. frater vterinus 431,30
Chunradus, dux Coratiæ atq. Dalmatiæ 388,24 moritur 417,6
Chunradus Bauarus, Moguntinus Archiepiſcopus in locũ Rudolphi Clobelauchs ſuffectus 455,43
Chunradus Moguntinus epiſcopus exauthoratus ab Imperatore, Saltzburgenſi epiſcopatui præficitur 556,4 ad Moguntinam Eccleſiã redit 55 , 24 vita defunctus 5 ,4
Chunradi comitis Palatini ſedes Heidelbergum 39 ,61
Chunradi Vecerij libellus de rebus geſtis Henrici VII Imp. 458,40
Conradi Celtis, Norimberga 541,45
Cupido, Chloridos & Zephyri filius 696,49
Cupreſſus 604, 16 Diti ſacra 668,30 feralis 695,44 ſemel ſucciſa non repullulat 668,38. 6 7
Cura, Parcarum cuſtos 665,34
Cura oculorum morbidorum 5 ,30
Curarum incommoda 694,61
Curetes 654.38,52
Curetum origo 502,7
Curia & Curiales 645,24
Curiæ triginta populi Romani 327,54
Curiales, & Pares curiæ 409,42 411,25
Curienſes Rhetiæ populi 227,15

Curio, quaſi magiſter curiæ 645,20
Curioſolitæ populi Galliæ 26,6
Curſus honorum 691,64
Cyaraxes Medorum rex 496,1
Cyaneæ, quæ & Symplegades 525,20. 527,20
Cybelæa tympana 583,9
Cybele, mater deorum 486,54. 582,49. 654,32
Cybeles equi, leones 676,1
Cycladæ & cyclus 519,27
Cyclopes tres Heſiodi 506,34
Cycnus, ſignum cœleſte 617,46
Cycni, Latine olores 683,46 ab Aquilis infeſtantur 550,45
Cycni canentes in Ionia 527,14
Cydon, vrbs Cretæ 603,45
Cyllene, Arcadiæ mons 610,47
Cyllene nympha, Mercurij nutrix 639,1
Cyllenia proles 572,6
Cyllenus, Arcadiæ mons 505,12. 638,60
Cyllenus, Elati filius 638,62
Cyllopodios, pro Vulcano 656,23
Cynici, olim mortuorum corpora beſtijs obijciebant 349,4
Cynoſura 500,15
Cynthus mons, Delo vicinus 475,6
Cypariſſus, alias Pluto 488,24
Cyprianus de Serntein, Maximiliani Imp. Cancellarius 548,11
Cyprus, maiorum inſularũ vna 626,40 æris feraciſſima 610,14
Cyrenaica regio 569,58 dicta Pentapolis 623,47
Cyrene, Orphei mater 657,47
Cyrnos inſula 414,50 maiorum inſularum vna 626,40
Cyrnus, Pallantis filius 688,6
Cyrrha, oppidum Phocidis 482,1
Cyrus Perſarũ rex 496,13 ſepulchrum 554,56
Cythæron, mons Baccho ſacer 533,61
Cytharæ inuentum 617,60
Cythera inſula 655,13 Veneri ſacra 614,64
Cytorum, Sinopenſium emporiũ 522,4
Cytorus, Phryxi filius 522,5
Cyzicus, inſula & ciuitas in Propontide 656,53

D

DAchaionorum comitum familia 388,25
Dacia 7,33. 389,36 hodie Walachia 634,5
Daci, tam veteres, quam recentiores 523,55
Dactyli Idæi 610,16. 654,38
Dædali volatus 575,61
Dæmones, ſeu Dij ſecundi Philoſophorum 320,41
Dæmones quomodo creent & operentur 459,50
Dæmonum duo genera 658,58
Dagaton 224,35
Dalmatæ 38,6. 42,21 olim Vandali 474,40 olim Sclaui 530,48
Dalmatarũ ſermo, Sclauonicus 362,30
Dalmatarum legati ad Carolum M. 34, 52,53
Dalmatia 7,33. 34,54. 35,23. 38,5 vaſtatur 44,37,38 ab Herulis vaſtata 474,62
Dalmaticum æquor 339,20
Damaſcene, Arabiæ pars 625,24
Damaſcus, Syriæ vrbs direpta & incenſa 533,40
Damaſus papa 418,21
Damnas & damnes 419,62
Dani, gens ſeptentrionalis indomita 126,55 Friſones depopulantur & ſubigunt 38,11
Danorum Rex, a Friderico I Imp. inueſtituram petit 383,34
Danorum proceres diſſidentes componuntur 293,35
Dania, beneficiaria Romani Imperij prouincia 383,48
Danubius fl. 27,2,34. 28,29. 46,44 alias quoque Iſter 477,14 longitudine curſus Rheno ſuperior 281,28
Danubij ſcatebra 541,12. 544,25. 562,18 oſtia in Mæſia 523,63 oſtiorum numerus 633,54
Dardanus, Troiæ autor 498,22 Ilyti filius 675,20
Dare, per traditionẽ dominium transferre 410,6
Darius rex, vnus e ſeptem ſapientibus 496,9
Darius Perſarum rex, Hyſtaſpis filius 646,46. 625,57 a Miltiade bello victus 477,36 ad prælium ducens fœminas, ſuperatur 81,35
Daui nomen ſeruile 592,45
Dauid rex paſcens oues paternas, leonẽ & vrſum ſternit 393,15
Dauni, Apuliæ populi 357,10
Dea diſcors 548,1
Deciorum votum pro repub. 539,58 647,40
Decreta concilij Francofurtani 29,41
Decreto, Syriæ dea 656,49
Defectio Abotritorum & Sclaomiri 43, 2,3
Defectus lunæ 42,32. 45,45
Deitas & diuinitas, quid differãt 350,46
De Kidroburg caſtrum Saxonum 25,29
Delicatulorum comeſtinor 476,7
Deliquium ſolis inſolitum 64,52 quid portenderit 65,4
Delos duplex 492,8
Delphi, orum, vrbs 674
Delphicum oraculum 516,22
Delphica lampas 609,64
Delphin, Delphis & Delphinus 648,60
Delphin, inos, ſerpens ab Apolline interemptus 674,30
Delphinum nare doces 647,22
Delphinatus incolæ, olim Allobroges 277,42
Delphinatus vnde dictus 353,44
Delphinatũ metropolis Vienna 354,17
Demens, alias inſipiens 552,56
Dementia, Enceladi ſoror 664,25
Demetrius ex optimatibus Romanorum, legatus papæ ad imperatorem 154,48
Demetrius, Georgius, Mauricius, duces albati exercitus 255,6
Democritus μωρόβιος, & vnde 714,52
Demophile 498,25
Denaſare quid 727,35
Dema vrbs Sibiliæ 78,19
Dertoſa ciuitas Hiſpaniæ 7,27 obſidetur 37,6,7
Derugia vallis 233,8
Deſatina, vrbs Sibiliæ 78,19
Deſcendere in ſeſe 439,62
Deſiderius rex Longobardorum 8,37. 330,31 Haiſtolfo in regno Langob: ſuccedit 17,28 Carolo M. deditur 4,34
Deſiderij regis Langob. filia Luitburga, Taſſilonis vxor 27,17
D. Eraſmus Roterodamus, Batauus 567, 27 Miles chriſtianus 600,32
D. Eraſmi Inſtitutio chriſtiana matrimonij 356,30. 430,41
Deſidia 410,38
Deſitus 638,7
Deſperatio 426,50 robori vires auget 435,63
Deuotus, in bonam partem 276,28
Deus, mas & fœmina 513,42
Deus, communis generis 553,50
Dei decreta immutabilia 571,48
Dei ſumma gloria quæ ſit 695,15
Diabolinus armatorũ in palatio Conſtantinopolitano magiſter & proditor 146,32
Diadema quid 292,49. 401,21
Diagoræ delirium, de prouidentia Dei 467,33
Diana 479,45 alias Luna 609,20 ſyluarum dea 500,60 in nympham verſa 509,40 hoſpitum interfectrix 522,35 per nemora & montes vagabunda 503,45
Diana Bubaſtis 624,46
Diana Dictynna 572,34
Diana Taurica 522,33. 524,60
Dianæ mater, Latona 492,9
Dianæ Epheſiæ templum ab Amazonibus extructum 534,23
Dianæ & Palladis certamen 571,44
Diatomi 673,58
Dictator & dictatura 645,48
Dictator proximus a Rege 327,49
Dicte, ſeu Dictynna, Cretæ oppidum 654,40
Dido Sidonia 625,30
Dies apud Chriſtianos æque ſancti 293, 14
Dij cœlicolæ 511,14
Dij indigetes 561,50
Dindymus mons Cybele ſacer, vnde dictus 676,2
Diodori Siculi libri Germanẽ 691,45
Diogenis Cynici iocus, in eos qui ſepulturam corporum defunctorum afferrent 349,43
Diomedes, Tydei Etholiæ regis filius 552,13
Dione filia Tethyos & Oceani 726,52
Dionyſus, cui Liber pater dictus 615,58
Dionyſij ſancti eccleſia dicatur & ſublimatur 86,50
Diotinca Socraticorum 608,20
Dirus, quaſi deorum ira miſſus 530,7
Dis, inferna aulæ Iuppiter 487,25 vnde dictus 638,46
Diſcinctus, a, um 660,12
Diſcordia e cœlitum numero excluſa 548,29
Diſcordiæ imago 478,48
Dithmarſia, olim Nordalbingia 584,24
Diuinatio diuinitus data, ſemper vera eſt 562,10 artificioſa, plerumque falſa 562,13
Diuortium, olim 354,50
Dodona, Epiri vrbs 618 I
Dodonæi Iouis oraculum 482,5. 516, 10. 563,25
Dodonides, Liberi patris nutrices 617, 64
Dolo, flagelli genus 643,26
Dolobella Senonenſes delet 342,19
Dolus duplex, bonus, & malus 432,46. 425,12. 697,21
Dominicus abbas 51,16
Dominicus capellanus magiſter filiarũ Berengarij, cum matre fornicatur 149,44 virilibus amputatur 150,7
Domini vox infenſiſſima Romanis 326,14
Domus vnaquæque, parua ciuitas 402,45

Donatus Iaderæ epiſcopus 34,32
Donatus comes in Hiſpaniam 52,9
Donau (Danubius) vnde dictus 282,1
Doris, Oceani filia 680,13 Nerei vxor 638,56
Doris, Græciæ regio 479,4
Dores, Græciæ populi 668,11
Draco cuſtos hortorum Heſperidum 519,1. 622,32
Dracones mares, criſtati 337,2
Dragavvin Vilſorum ciuitas 28,2
Dragomoſus in prælio perit 44,35
Draigni pagus ad Lippiam fl. 25,24
Drauus fl. 44,32.45,12.537,34
Drepanum Siciliæ oppidum 700,5
Dritter, eques auratus 632,11
Drogo Caroli M. filius 8,46
Drogo fortis præliator 255,31
Druſus 628,55 cum Bructeris ad Salam fl. pugnans, fracto crure interijt 560,3
Druſi aduerſus Bructeros bellum 592, 23 ſepulcrum prope Moguntiam 596,4
Dryades, arborum deæ 503,64
Dryas curſor 716,43
Dryidum cantus 488,36
Dryopes 504,33
Dryopum ſedes 595,12
Dryides 497,53
Duasdiues locus 19,47,48
Dubius (ſiue Duris) fluuius 354,21
Duces veteribus 426,14
Ducum origo quæ 277,8
Ducum Francorum tarditas, eaq; quam noxia 52,25
Duciacum villa 22,31
Duellum 385,10
Duelli vſus apud Hiſpanos frequens 593,17
Ducia vrbs 22,49
Duratæ 521,28
Durenda, ſpatha Rolandi 85,20
Duria villa 18,19.21,24.23,13
Durſac & Bugat Vngarorum reges, amici Berengarij 113,14

E

EAditha filia Eduardi regis, vxor Othonis 165,8
Eale animal 507,50
Eberhardus magiſter pincernarum 23, 44,45
Eberwicus tradit ſe Pipino 19,25
Eberwinus Caroli M. legatus 31,22
Ebo Remorum archiepiſcopus in Daniam mittitur 48,53 regreditur 48,55
Ebonis confeſſio qualis 60,1
Eboracum, Angliæ metropolis 367,43
Ebra fluuius 85,27
Ebraim rex Sibiliæ in exercitu Aigolandi 70,48 in prælio occumbit 78,51
Ebroini Pictauienſis ad Imp. nuncium 63,40 petitio 63,49
Eburones, hodie Leodienſes 396,59. 711,13 tribus rebus inſignes 711,34
Eburonenſes qui 628,47
Ecbertus marchio ad ambiendum regnum inter Saxones impellitur 185, 47 in molendino perimitur 186,18
Ekebertus III in prælio cadit 389,8
Ecce, intendendi particula 482,26 particula hortandi 279,56. 660,28
Eccleſiaſtes Salomonis 343,11
Echemythi Pythagoræorum 644,48
Echidne 506,47,57
Echion, Cadmi gener, Thebarum conditor 686,58
Echo, aeris & linguæ filia 512,56
Eclipſes quatuor intra vnius anni ſpacium 35,38.39.38,35
Eclipſis ſolis 18,49. 35,32. 39,49. 43,47, 48, 140,19
Eclipſis lunæ 37,49
Eclipſis, non niſi in Dracone fit 615,17
Edelknecht 385,47
Editha vxor Otthonis regis moritur 171,33
Edomica regio 477,28
Edon, Thraciæ mons 103,10
Effaſcinatio 531,9
Eggerardus pro liberatione Ludouici Imper. pugnat 57,53
Eghartus regiæ menſæ Caroli M. præpoſitus 5,51
Egidora fl. 36,40,41.38, 52.41,16
Eginhartus legatus Caroli M. ad Leonem papam 35,5,6
Elb, latine Albis, fluuius 680,60
Electra, Atlantis filia, Pleiadum vna 614, 34
Electrum vbi & quomodo naſcatur, deque generibus & virtute eiuſdem 609,44
Electorum Romani Imp. tum initium, tum officium 280,49 dignitas auguſtior reddita 280,52
Eleemoſynarum vſus 562,8
Eleemoſynæ teſtamento legatæ dilapidatio, & eius vltio 69,24
Elementorum temperamentum 562,50
Elephas Carolo M. miſſus a rege Perſarum 33.44,45
Elephantes fœminæ in India edentulæ 433,24
Elephantes, orientem ſolem ſalutant 690,25
Elephantis arx, *Helffenſtein* 540,21
Elephantis oppidum 624, 44
Eleuſina ſacra 529,45
Eleuſis vrbs, Cereri ſacra 654,59
Elis, idos, Achaiæ oppidum 626,38
Elis, Peloponneſi regio Ioui Olympico ſacra 580,37
Elizabetha filia ducis Carinthiæ, vxor Alberti interfecti 714,33
Elmon Tribotius ſagittarius 729,32
Elocutio Rhetorica 381,29
ἐλλαφὴ & ἐλλπίς 587,25
Elſata tranſrhenana 498,33
Eluangenſis præpoſitus 540,22
Elui & Eluones qui 632,1
Elyſij campi 584,60 locus beatorum 715,19
Elyſiorum camporum ſitus 493,22
Emathia 477,31
Emerich, oppidum 487.57
Emicho, comes de Linigen 414,61
Ems fl. latine Amiſius 630,39
Enceladus gigas 484,10 gigantum anteſignanus 664,15
Endymion 550,25
Endymion, diſcobolus 729,62
Energiæ ſpiritales 320,41
Engedini, Rhetiæ populi 627,14
Engelerus dux Aquitaniæ in exercitu Caroli Magni 72,18
Engern 628,46
Engilbertus abbas 30,23
Engoliſena Aquitaniæ vrbs 19,48
Engonaſis 617,41
Eniochi 520,38
Enipeus, fluuius Theſſaliæ 657,53
Enna, parens florum 696,32
Enna Siciliæ oppidum 718,37
Enoſigæus 497,39
Ἐνθουσιασμός, furor poeticus 473,50
Ἐνυώ, Martis ſoror 476,51.605,20
Eoæ gentes 454,14
Eos 503,40
Eous Orientalis 581,58
Eous, ſolis equus 708,3
Epaminondas Thebanus 646,64
Epheſius ſedes apoſtolica tertia in regno terreno Chriſti ad dextram 79,32,49
Epibateria 440,53
Epictetus, Aſia minor, vel Phrygia minor 527,6
Epicurus, diuinæ prouidentiæ obtrectator 487,34
Epicuri error de prouidentia Dei 563 6
Epiri initium 600,49 ſyluæ & quercus proceræ 582,41
Epirotica ſus 600,50
Epiſcopus, ſpeculator 377,30
Epiſcopi ab Imp. Lud. vocati nō veniunt, præter vnicum Ebonem 59,49
Epiſcoporum reſpōſio ad literas Adriani IIII papæ 375,9
Epiſtola ad Lud. Imp. deſtinata quomodo eidem deferatur 61,17
Epiſtola Henrici II Angliæ regis ad Fridericum I Imp. 365,50
Epiſtola Friderici I Imp. ad Imperij ſtatus 348,31
Epiſtola Londinenſis Archiepiſcopi ad Fridericum I Imp. 367,29
Eporedia 33,22
Eppianum vinum 345,44
Eques auratus, olim *ein Dritter* 632,11
Equeſtris ordinis apud Romanos inſigne, annulus 324,34 (16,24
Equi vnde dicti 716,14 generoſiores
Equorum lues in exercitu Caroli M. 28,44
Ercenbaldus notarius 33,27
Erda, Germanorum dea olim 657,5
Erebus 487,36
Eresburgum caſtrum 20,29. 21,27. 23, 22. 25,31 a Saxonibus expugnatum 21,55. 22,1 reſtauratur 22,13
Erhardus Babenbergenſis epiſcopus 421,59
Erichtheus Athenienſium rex in diuorum numerum relatus 659,14
Erichtho, litis dea 562,39
Erichthonia, nauis Attica 527,27
Erichthonius, Vulcani & terræ filius 617,30
Ericus dux Forouilianus 6,55. 30,24
Ericus, Brunſuicenſis dux 548,59
Eridanus fluuius 626,53 alter Rhodanus 277,17
Erigone filia Icari, inter ſigna cœleſtia relata 336,54. 6[illegible],59
Erigones poſitus 614,63
Erinna Græcorum poetria 608,21
Erlewinus legatus Chriſtianorum ad principem Perſarum 252,14 peritus linguæ Perſicæ 252,42
Ermengarda nata Berthæ matris non diſſimilis, vxor ſecunda marchionis Ipotegiæ ciuitatis 112,35 iam vidua ta potens efficitur ob carnale cum principibus commercium 1[illegible],50 excitat graue diſſidium inter Italiæ proceres 118,10 Papiam obtinet, regem Rodolfum contra ſe belligerantem aſtute eludit 118,14,22
Erneſtus Maximiliani Imperat. auus 692,20
Erneſti filij Rodolphi Habſpurgij quæ vxor, qui filij 714,42
Erſe, Cecropis Athenienſis filia 65[illegible],17
Erymanthus, oppidum, mons, & fluuius Arcadiæ 659,35
Erynnis, furiarum præcipua 478,20

Erythia inſula 493,64
Erythini duo maris Pontici 527,19
Erythræus Pontus 670,57
Eryx, Butis Siciliæ regis ex Venere filius 699,5 cum Hercule cæſtis pugnans occumbit 659,31
Erycis cæſtus 720,50
Eſculus, arbor glandifera 597,32
Eſox, piſcis Danubianus 541,35
Eſſedonum, tum ſedes, tum mores 522,23
Eſſedū, vehiculi genus a Gallis primum inuentum 706,20
Eſſesfelt, locus ad Sturiam fluuium 37, 44. 43,10
Eſt, erat, & fuit, ſine ſententię detrimento cum elegantia nonnunquam abeſſe poſſunt 525,36
Eſtulous comes Lingonenſis in exercitu Car. M. 72,25
Eſturinitus, in exercitu Caroli Magni 72,36
Ἐταιρεία 423,3
Etelbergium Volaterrani 568,24
Eteſiæ, venti 620,14
Etheocles, Ædipodis filius 693,4
Etheoclis & Polynicis, duorum fratrum bellum 477,19
Ethnicorum ritus in celebrandis nuptijs 356,10 ritus in peragendis ſacrificijs 489,25 deliria de ſtatu animarum poſt diſceſſum a corpore 580,1
Etruriæ fertilitas & amœnitas 425,33
Etruſcarum vrbium aduerſus Henricum VII conſpiratio 465,18
Etſchlandia 341,25
Euadne, Capanei vxor 693,1
Euan, & Euantis 559,60. 562,32 corniger 616,64 Bacchi nomen 708,16
Eubœa inſula 484,13 maiorum inſularum vna 626,40
Euboenſes, Cumarū conditores 498,22
Euentus Romanorum Deus, duplex 658,55
Euerhardus comes potens in Francia 105,36 Conrado regi rebellis 105,38 ad obſequium reducitur 105.40, 45
Euerhardus comes author rebellionis contra Ottonē regem 133,40. 167,7 obſidet, capit, abducit regis fratrem Henricum 133,46. 167,14 cum Gilberto Henricum fratrem regis ad ſuas partes trahit 134,1 perfidus Henrico fratri regis 134,18 cum fratre regis & Gilberto bello petit regem 134,30 ab exilio rediens, ſecundo contra regem conſpirat 167,41 præſidium habet in Briſecgaune, & inde viciniæ illi damna infert 137,3 cum Gileberto ad Andernacum cum exercitu direptiones exercet 138, 14 gladio occiditur 138,29. 169,14
Euerhardus Barbatus, ex comite primus Wirtembergæ dux creatus 581,26
Euerhardus Babemberg. epiſc. legatus imperatoris Friderici 292,2
Euganeus pontus, vulgo mare Adriaticum, ſeu Venetum 690,35
Eugenius archipresbyter pontifex ordinatur 49,23 decedit 52,41
Eugenius II papa, Gilberti Poretani Pictonum Epiſcopi hæreſim condemnat 324,7
Eumenides furiæ 478,44
Euphrates fluuius 625,39
Euripidis Andromade 617,23
Europa Agenoris filia 727,1
Europa, & Eūropia 519,51
Eudoxia, quæ alias Bertha 145,51
Euantes, Ioteriectio laudatiua 617,5
Eudora, Hyadum vna 617,64
Eudæmonum tres ſpecies 658,59
Europæ etymon ignotum 618,57
Eurus Nabathæus 561,14. 580,24
Euryala, Phorci filia 494,7
Euryſthea prælia 707,26
Euſebius Nicomediæ præſul, fit Arianus 335,11
Euſtachius comes Bolonienſis 220,33
Euſtachius cū Balduino, & Godefrido fratribus, ſocius in oppugnāda Hieroſolyma 265,27 legatus ad recipiendam vrbem Neapolim 267,5 dux quintæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admiratiuſum 268,9
Evvardus frater Walonis fratris viduam conſolatur 241,28
Evvardus de Puteolo fortis præliator 255,31
Evvardus venator in expugnatione vrbis Matræ 259,27
Exacta libra Romanorum 328,53
Exampæus, fons amarus 522,41
Exanimus & exanimatus 510,48
Excetra, alias Hydra, ſerpens 90 capita habens 659,41
Exeregorgo caſtrum 221,8
Experientia vſus filia 285,2. 525,55
Experientiarū liber, Maximiliani Imp. 433,18
Explorator, & explorare 428,56

F

FAbius, tribunus Celerum Romuli, occiſor Remi 291,34
Fabij Cenſoris fornix, iuxta regiam in ſacra via 394,56
Facinus rex Barbariæ, in exercitu Aigolandi 70,46
Facundi & Primitiui martyrū baſilicæ & ſepulchra 69,54
Facum ardentium duo genera 578,59
Fagus annoſa 692,43
Falæ, & falarica 699,7
Falamina caſtrum occupatur a Pileto 257,8
Faliſcorum familia 335,33
Fallacia, fraudis ſpecies 356,57
Falſi crimen 356,61
Falx Saturni 601,18
Falx, nauale telum 604,28
Fama, tam mali, quam recti loquax 556,55
Fama de Nortmannis vana 53,41
Famoſus, a, um 278,50
Fames per Italiam 140,23 magna in exercitu ſancto 227,15 Chriſtianos affligit 249,14 dira 573,12
Famis domus, Scythia 519,49
Fanaticus ſeruus 708,55
Faramundus primus Galliæ rex 713,20
Farfar flumen 261,11
Faſces 582,14
Faſtrada Caroli M. vxor 8,41. 25,9 crudelis arguitur 29,7,8 moritur 29,46
Fandica quercus 582,37
Fatum immutabile 572,48. 554,10. 665,21
Fati ſignificatio quadruplex 491,31
Fata perſcrutari dementia eſt 491,60
Fauonius ventus 561,14. 571,42 quando ſpirare incipiat 614,60 genitalis mundi ſpiritus 696,44
Fauni bicornes 510,27
Faunigena Aunus 515,53
Fauſtuli tugurium 326,4
Felini libellus, De conatu puniendo 403,18
Felſina Plinij 421,54
Feralia 486,57. 712,50
Fercula ab inferendo dicta 514,38
Ferdinandi Auſtriaci genus paternum 713,62
Feretratus mons, oppidum S. Leonis, refugium Berengarij 154,44
Feretrum Romanorum 645,64
Ferracutus gigas vaſti corporis, & incredibilis roboris, dux Turcorū contra Carolum M. 75,44
Ferrana, a ferro dicta 380,50
Ferretenſis comitatus in Alſatia 645,42
Ferrugo quid 711,8
Feſcennium, oppidum Campaniæ 356,23
Feſcennia, carmina nuptialia 356,23
Feſtina lente 702,7
Feudum quid 301,51 quotuplex 302,10 a fide 409,36
Feuda quando & vbi cœperint 408,41
Feudalia, placita, autoritatem legalem habent 408,28
Feurmorſel 435,54
Fibula, fibulare affibulare, diffibulare 673,20
Fidelitas, Iuriſconſultis 422,53
Fideles & Pagani 421,30
Fides vna in Eccleſia Chriſtiana 317,28
Fidei Euangelicæ commoda 695,6
Fides ciuilis vnde dicta 701,31
Fidei diuæ ædes in Seleſtadio conditur 277,1
Fiducia, tam in malam, quam in bonam partem 708,14
Filij ſapientis officium 382,20
Fimbria, alias Cimbria 478,14
Firmum caſtrum obſidetur 98,15
Fiſcus 403,11
Fiſcus facet 409,9
Fiſtulæ argenteæ templi Moguntini 452,15
Flambertus vitæ Berengarij inſidiatur 114,36 a Berengario admonitus magis irritatur 114,55 occidit Berengarium 115,22 cum complicib. ſuſpendio perit 115,40
Flaminia, alias Æmilia, & Romandiola 324,60. 379,55
Flaminius, religionis contemptor 560, 52
Flammarum in ſummo aere apparentium cauſſæ 576,22
Flandria, Belgicæ Galliæ prouincia 350, 58
Flandriæ comitatus origo 290,27
Flandri a Galliæ regno deſciſcunt 460, 58
Flauium Briganoū, hodie Compoſtella 642,18
Fl. Vopiſcus, vocem Cancellarij latina ciuitate donauit 433,58
Florentia Tuſcorum ciuitas 26,16 aduerſus Henricum VII rebellis 465,18
Florenōni, a Caſtrutio Lucenſium principe cæſi 443,47
Florentiola celebris ciuili quodā bello 113 51
Floriacus monaſterium 16,30
Flumina viua 381,32. 509,14
Fodrum Italorum 409,8. 115,46. 422,46
Fœlicis error de humanitate Chriſti 28, 49,50
Fœmina menſtruatā 783,29
Fœminę a ſucceſſione dominiorum excluſæ 512,12
Fœminarum comitatus ad prœlium pernicioſus 81,35
Fœmineus aſtus 98,19. 118,22
Fœtus, a, um 498,12

Foillanus f. Hiberniæ regis 524,7
Folco abbas legatus ob reſponſum Lud. Imp. referendum 60,55
Follis pecuniæ receptaculum 328,26
Foltadus presbyter 26,21
Fons ſalutis, *Heylprun*, vrbs Imperialis 284,9. 541,24
Font Lippiæ, oppidulum 24,5
Fori, tabulata nauium 601,5
Forster 422,62
Formiæ, maritimum oppidum 357,45
Formicaria, munitio a Berengario occupatur 147,50
Formoſus Portuenſis epiſcopus, Romanus papa 91,13 a Romanis affligitur 97,29
Forotx 394,53
Foroiulienſis marchia 27,28
Foroiulienſes 45,26
Fors, Fortuna, & Forte fortuna 395,13
Fortuna vnde dicta 586,1 diuerſis nominibus appellata 282,13 bifrons pingitur & ſedens 275,16,22 pingitur ſtans ſuper lapide rotundo 275,28
Fortunæ rota volubilis 657,3 ſimulachrum 396,20. 586,18
Fortunæ ſuæ quiſque faber optimus 560,29
Fortunæ, arum 586,8
Fortunatus poeta 10,28 epiſcopus fit Pictauienſis 10,32
Fortunatus patriarcha Gradenſis 46,12,13 venit ad Carol. Magn. 49,39 mittitur Romam 49,46
Forum Iulij, vulgo Friaul 384,28
Forum fœni, Moguntiæ 556,38
Forum conſcientiæ 340,14
Foſſa, receptaculum aquæ manu factum 414,28
Framea Germanorum propria 593,42
Francæ ciuitates in Germania 328,14
Francia olim ampliſſima 283,5 duplex 289,49 Orientalis 45,24
Franciæ Germanicæ metropolis Moguntia 285,63
Franciæ Rex, de iure Imperio Romano ſubeſt 381,38
Franconofurt villa 29, 34. 41,28 quot miliarijs a Moguntia diſtet 116,21 emporium nobiliſſimum 280,11,55. 593,29
Franconia, falſo ſic dicta 282,42. 712,60
Franconiæ præſul, ad ſtrictum enſem in ara collocatum, olim ſacrificare ſolitus 355,35
Franconiæ ducum numerus 278,15
Franci, populus Dei 218,20,32 vnde orti & in Franciam traducti 282,28
Franci Orientales vbi 7,23. 22,54. 24,18. 25,52. 27,2,2 falſo dicti Francones 632,34
Francorũ origo falſo a quibuſdam tradita 282,28
Francorum Germanorum origo & ſedes 383,60. 713,1 ſedes olim quę, quæ nunc 278,8 victoria in Tungris 324,2
Franci a papa Vrbano ad expeditionem in terram Palæſtinam ſuſcipiendam animantur 219,3 in expeditionem conſentiunt 219,35 abſolutione peccatorum recepta benedicũtur 220,2 a Saxonibus incauti circumueniuntur 21,38 imprudenter cum Saxonibus congreſſi, magna ſtrage cæduntur 24,29,33 Saxonum domitores 477,59 occupant terram Caſtellanorum 79,2 reſpuunt Gallicũ 79,4
Franci a Boemis victi 498,40 ex ſpolijs Hunorum ditati 6,50
Francorum virtus etiam Turcis nota 231,27
Francorum reges ante Pipinum regio ſolum nomine contenti 3,10
Francorum comites in Italia conſtituti 21,54
Fraus & dolus 415,11
Fraudis ſpecies 356,56
Fraxinctum oppidum in confinio Italiæ, eiuſque ſitus 90,10 a Sarracenis piratis occupatur 90,23
Friburgum Yechtlandiæ 401
Fridericus I Imp. virtute omnibus anteceſſoribus ſuis ſuperior 275,45
Fridericus Imperator Aenobarbus ab omnib. honoratus 276,2 commendatus a facundia & liberalitate 276,42 in regem eligendus nominatur & commendatur 283,33 commendatur a maiorum illuſtri proſapia & inter proceres educatione 284,63 claſſe contendit Moguntiam 285,60 proficiſcitur Aquiſgranum 289,24 Aquiſgrani coronatur ab archiepiſcopo Colonienſi 289,60 iuſtitiæ exemplũ ſtatuit 290,35 ad regni gubernacula ſe componit 291,31 mittit legatos Romam 292,1 petit Traiectum 292,7 ingreditur Coloniam 292,52 ingreditur Saxoniam, venit Martinopolim 292,60 Merſburgũ citat & cõponit Danorum proceres diſſentientes 293,18 componit Magdeburgenſis ob epiſcopũ diſſidentes 293,49 indicit Ratiſponæ comitia 294,31 bellum inferre Hungaris molitur, ſed retrahitur 294,42 turbatur animo ob bella Bauari & Auſtriaci 295,12 ob bella Bauari & Auſtriaci conuentum Herpiboli indicit 295,39 Calabris & Apulis promittit auxilia contra Rogerum 296,16 indicit conuentum Wormatiæ 298,59 alium Ratiſponæ 298,64 alium Spiræ 299,3 Wormatiæ 298,59 mittit legatos ad Imperat. Græcorum 299,19 ambit vxorem ex ſtirpe Græci imperatoris, ſed incaſſum 299,27,54 Goſlariæ indicit conuentum 299,38 expeditionem in Italiam mouens prope Auguſtam caſtrametatur 300,45 venit in Italiam, & prope Veronam caſtra locat 300,53 deſcriptionem exercet 301,3 caſtra Verona mouet in Runcaliam & quo more & quo fine 301,15 vtitur conſulib. Mediolanenſibus vt ductoribus 307,60 donis præſtantibus donatur a Genuenſibus 308,3 caſtrametatur in agro Mediolanenſi 308,30 in conſules Mediolanenſes excandeſcit, eoſque domum mittit 308,32 Mediolanenſibus eripit & euertit Roſatum 308,60 caſtra transmonet ad Ticinum, & pontes Mediolanenſium occupat 309,30 euertit caſtella Mediolanenſium 309,46 petit fines Papiæ 310,13 vrbes contumaces euertit Aſtam & Cairam 310,18 obſidet Terdonam 311,5 caſtrametatur in Buſca marchia 311,18 matrẽ quam habuerit 311,41 occupat ſuburbia ciuitatis Terdonæ 312,30 reſpondet ad Terdonenſium legatorum orationem 319,29 Terdona expugnata, Papiam pergit 320,50 Bononia potitur 321,41 Tuſciam ingreditur 321,56 Romam petit, relicta Tuſcia 322,9 Turregum Heluetiæ oppidum expugnat 324,2 Arnoldum, Brixianum patria igne ſuffocat 324,45 reſpondet ad orationem Legatorum Romanorum 328,20 habet colloquium cum Adriano IIII papa 330,60 diademate redimitus Romæ 332,55 diademate redimitus, caſtra muris proxima repetit 333,51 Tuſculanum ingreditur 336,33 Spoletum expugnat 338,1 Bononiam ingreditur 341,9 habet orationem ad milites ſuos de expugnanda Clauſa Veronenſium, aditúque præcluſo reſerando 343,54 Tridentum venit 345,37 Wormatiam venit 350,38 de ſecundis nuptijs cogitat, priori vxore repudiata 352,34,55 Delphinatum ad Imperij prouincias reducit 355,10 celebrat nuptias Wirtzeburgi 355,24 Polonos bello aggreditur 363,43 ex Polonia victor reuerſus, Herbipolin ſigna refert 364,60 cõiugis dotalia arua inuiſit 366,64 Magdeburgum venit 371,12 Ripuarios inuiſit 372,38 Vangiones reuiſit 372,50 Italiæ bellum mouet 373,15 reſpondet ad literas Adriani IIII papæ 374,23 Cremonam venit 379,24 leges bellicas promulgat 384,50 ad copias ſuas oratio de Mediolano capiendo 386,16 Mediolanum obſidione cogit 390,13 Modoeciam venit 401,1 Laudam inſtaurat 402,57 facete vocatur in Italos 408,10 Albam Pompeij ingreditur 415,28 Placentiam ingreditur 421,15 in odium Alexandri papæ quatuor Pontifices creat 422,11 ad Adriani IIII papæ literas reſpondet 423,40 infinitum habet exercitus numerum 444,4 diem obit 444,24 cuius fuerit formæ, ſtaturæ &c. 444,6
Fridericus, Friderici I Aug. pater monoculus 314,3
Fridericus I Imp. Manuelem Græcorum Imp. cogit, vt non Romæ, ſed Neoromæ ſe Imperatorẽ vocitet 476,2 a patruo Chunrado III Imp. regni hæres ſcribitur 284,39 Francofurti ad Mœnum Cæſar renunciatus 285,14 a papa excommunicatus 555,50
Friderici I Imp. genus tum paternum, tum maternum 285,5 ad caſtra ſua quæ oratio 420,1
Fridericus, Chunradi Aug. filius gladio accingitur 365,19
Fridericus, f. Friderici I Imp. Chriſtiani exercitus dux contra Saladinum Turcarumq; principes deſignatus 277,5
Fridericus Chunradi III Imp. filius a patre exhæres ſcribitur 284,40
Fridericus II Imp. Bononienſem ſcholam Patauium transfert 421,58
Friderici II Imperat. lectus Cæſareæ 372,52
Fridericus III Imp. pacis ſtudioſiſſimus 502,30 epiſcopos conſecrandi poteſtatem ſibi vſurpat 411,8
Fridericus, Maximiliani Imper. pater 692,23 Lyncij moritur 5[illegible]2
Friderici Imperatoris quæ vxor, qui filij 714,44
Fridericus Auſtriæ dux ſecuri percuſſus 278,3
Fridericus f. Hildegardis, comes ab Hohenſtauffen, dux Sueuorum primus 276,63

Fridericus archidux Sueuiæ 276,57 conſtituitur dux Chriſtiani exercitus in Syria,& breui poſt moritur 277,6
Fridericus archiep. Moguntinus 75,50
Fridericus Moguntinus archiepiſc. regi perfidus 13 ,5 ſimultatem ſuam in regem varijs machinationib. prodit 139,13 audito interitu complicium animo conſternatur 139,21 capitur, relegatur, poſt reſtituitur 139,30
Fridericus, Colonienſis Epiſcopus moritur 416,51
Fridericus comes de Zollern, epiſcopus Auguſtanus 539,43
Friduſlana 21,3
Frigida zona habitabilis 612,40
Friſia 38,9
Friſingæ ſitus,& fundator 372,30
Friſones (Freſones) 28,42.38,11 in exercitu Henrici regis 222,31
Frontati milites 673,58
Frontē explicare, & contrahere 446,59
Fruges 416,2. 691,27
Frumentariæ rei inuētor, Oſiris 691,22
Fuga,quid 686,10
Fulgerius occupat Antiochiam 244,24
Fulionis villa, *Pfullendorff* 541,20
Fulminum genera 598,50
Fulmina, non niſi nubilo cœlo fiunt 578,56
Fulminis cauſa 609,26
Fumus, cauſa morbidorum oculorum 572,30
Funda, apud Baleares inſulas primum inuenta 319,53. 394,17. 583,55
Funditores 589,55
Funerales epulæ ad quid inuētæ 518,48
Fungane 596,35
Furiæ tres 489,12
Furioſus, rerum ſuarum dominus eſſe non poteſt 427,45
Furre princeps Nauarrorum a Carolo M. debellatur 75,28
Fuſtibalum 594,56

G

Gabalom veterum 428,53
Gabreta ſylua 548,50
Gades inſulæ, Herculis columnis famoſæ 615,11. 670,44
Gaiferus rex Burdegalenſis in exercitu Car. Magni 72,27
Galaxia, circulus Lacteus 618,34
Galdeboldus rex Friſiæ, in exercitu Caroli M. 72,29
Galerus de Thermis in exercitu Caroli Magni 72,34
Galerus in exercitu Caroli Magni 72,29
Galinus in exercitu Caroli Magni 72,29
Galli, a Polyphemo Cyclope orundi 537,5 a Germanis orundi 282,50. 632,35. 712,60 omnes Celtæ 508,5 gens culta & elegans 68,26 Imperij Romani legibus tenentur 381,39
Gallorum etym on 496,30 mores 626, 59 diuitiæ 639,48 Tranſalpinorum ſermo 328,16 vires a Francis Germanis attritæ 384,3 legati ad comitia Biſuntina 367,6 facilitas in peruertendis nominibus exterorū 284,6
Gallia a Merouæo Francorum Germanorum rege dicta 353,10
Galliæ tres partes 641,40 Celtica 384, 14 Lugdunenſis 354,15 togata 547, 20 a Germanico regno ſeiuncta 289, 52 cur dicta Francia 87,13
Galliæ proceres Romam conuocantur 460,48
Gallicenæ nouem in quadam inſula Oreani Gallici 460,3
Gallicia in euangelio ab apoſtolo Iacobo eiuſque ſymmyſtis inſtituitur 67, 26 ab euangelio deficit 67,30 regeneratur per manus Turpini archiepiſc. 68,31 terra aſpera a Francis reſpuitur 79,4 in Chriſtianiſmo cōſtans 80,1
Gallicus oceanus 32,23
Galli^o equeſtris ordinis, Friderico I Aug. ſupplex factus, apud Cluſam Veronenſium commilitones ſuos laquei ſupplicio plectere cogitur 345,20
Ganda, locus 39,13
Gandauum, Flandriæ vrbs 712,2
Ganges, alias Phiſon, Paradiſi fluuius 625,40
Gangetis fluuij ſcatebra 561,19
Gannalo (Ganalonus) legatus Caroli Magni, ſed proditor 72,36. 80,49 deprehenditur, & graui ſupplicio afficitur 85,31
Ganymedes, Troili & Calliroes filius 624,53
Garamantes, Aphricæ populi 483,51. 569,63
Garda caſtrum captum 402,8
Garchanus, fluuius 112,9
Garchanus mons (Garganus alijs) Saracenorum munitio 110,20
Garnardus comes, ſocius Bonifacij contra Berengarium 114,19
Garinus Lotharingiæ dux, in exercitu Caroli Magni 72,34
Garonna fluuius Galliæ 19,15,25. 42,54
Gartſee 300,52
Garuhandus 44,10
Garumna fluuius 71,19. 641,49
Garzimi mons & caſtrum capitur a Carolo M. 75,28,40
Gaudentij confeſſoris ſacellum, aſylum miniſtrorum ducis Sueuiæ occiſi fallax 119,30
Gaudioſa, gladius Caroli Magni 70,23
Gauſelinus comes capite plectitur 59,14
Gauſeningum caſtrum 127,20
Gauuldenſis pagus 19,11
Gebenna Burgundiæ ciuitas 20,49. 569, 27 Cæſari Genua ſine Geneua, Lucano Gebennæ, Bertoldo Chunradi Burgundiæ ducis filio paret 354,57
Gebhardus, Herbipolenſis epiſcopus moritur 416,62
Gedulba, ſeu Gelduba, iuxta Rhenum locus 628,42
Gehenna 319,45
Geiſæ Hungariæ regis legatio, ad Fridericum I Imper. 371,21. 419,9
Geiſenfeldum oppidum, a Bauariç duce Alberto expugnatum 601,36
Geldrenſes, olim Sicambri 568,10
Gelonorum ſacrificia humana 479,57
Gemini, ſydus cœleſte 614,5
Gemmæ quid proprie 716,44
Gemmarius, & Gemmoſus 504,25
Gemunda, oppidum ad lacum Traunæ 537,64
Genebaldus dux Francorum 278,9
Generalis conuentus Wormatiæ congregatur, ad quem Lotharius vocatur 64,48
Genetæi 511,13
Genius malus, prouerb. 679,11
Genij, Eudæmonum ſpecies 658,59 vnde dicti 678,57
Geniorum duo genera 678,59
Genua vrbs Friderico regi dona mittit 308,3
Ghenneter, Aſturiæ equi 642,6
Genſericus, Vandalorū rex 422,25. 474, 30 Capuam capit 358,12
Gentiliacum villa 18,52. 19,6. 29,9
Genolium corpora ſcindũtur & comeduntur a Chriſtianis 260,38
Gentilium ritus in cremandis cadaueribus 689,25
Genu, quid 633,34
Genua ciuitas 35,20
Geō (alias Nilus) Paradiſi fluuius 625,40
Georgius, Mauricius, Demetrius, duces albati exercitus 255,2
Georgius diues, Bauariæ dux 476,34 Sueuici fœderis author 539,3
Georgij Bauariæ ducis theſaurus a Palatinis ſpoliatus 568,45
Georgius Roſenbergius, Francus 557,60
Georgius presbyter de Venetia 51,30
Gepidæ, Gothi 474,48
γέρανοι, Grues 489,60
Gerardus de Miliione perimitur 255,28
Gerberga filia Berēgarij & Willæ 149,47
Gerhardus epiſc. Moguntinus 458,26
Gerholius Baioariæ præfectus 7,8
Gerholtus in prælio contra Hunos cecidit 32,4,5
Gerholtus comes 41,38
Germani vnde dicti 290,27. 476,52 maiores Gallorum 632,40. 712,60 nandi periti 726,7 quomodo germanos filios probauerint 728,28 alieni a venenatis peremptionib. 284, 53 nulli vnquam externo tributarij 398,13
Germanorum tela varia 593,44 facilitas in aſpernandis nummis 328,44 latrocinia antiquitus 380,60 ad arma promptitudo 281,35. 474,20. 476,43. 480,14 præſagia olim ex auium volatu 482,15
Germanorum Principum comitia Ratiſponæ, imperante Friderico I Aug. 348,30
Germano Galli 350,62
Germania, a Tuiſcone Teutonia nuncupata 430,31 ſuperior, Francia appellata 384,6 alter mundus 536,22 bellicoſa 281,11,34 cur dicta Sidonia 617,51
Germaniæ regna, & prouinciæ 280,32 diuiſio & ſitus 627,10 fines 7.36 inferioris initium 286,14 nomen ad Francos Orientales tranſlatū 283,4 libertas quæ 282,44 nobilitas vnde 282,28,61
Germanici conuentus Italis ſunt ludibrio 296,5
Geroldiſegum arx 536,58
Geſtæ, arum 643,20
Gerungus mittitur in Italiam 47,27
Geryon triformis 493,60
Geſa, telum Gallicum 698,6
Geſi, Galli ſunt 541,7
Geſoriacus portus 627,61. 639,43
Getæ 485,27
Gezo cum Walberto ſeditionē mouet in Hugonem 123,37 capitur, & oculis & lingua truncatus 124,26
Gibeleth, olim Byblon 534,48
Gibellinorum factiones 464,11
Gibellum vrbs obſidione premitur 262, 39
Gigantes Centimani 576,1
Gigantū conatus aduerſus Iouē 677,47
Giganteum prælium 617,8
Gilebertus comes regi Berengario rebellis 112,40 cum marchione Adalberto conueniunt agit contra Berengarium 113,16 capitur 113,22 a rege Berengario dimittitur impune, cui tamen malum rependit 113,39

Giliberrus (Giſbertus) Lotharingorum dux cũ Eberhardo Otthoni regi rebellis 133,50. 167,44 cum Euerhardo in fratrem regis non optime affectus 134,18 cũ fratre regis & Euerhardo bello petit regem 134,30 cum Euerhardo ad Andernacum cũ exercitu direptiones exercet 138,15 Rheni vndis ſubmergitur 138,29. 169,15
Gileberti vidua, ſoror Otthonis regis, fratrem Henricum grauiter exagitat 139,34
Gileberti Poretani, Pictonum Epiſcopi, hæreſis de ſacroſancta Triade condemnata 324,7
Girardus Capagiſtus, Feudalium placitorum conditor 408,37
Girardi ædes a plebe diruuntur 309,20
Giſila filia Berengarij, vxor marchionis Adelberti 108,40
Giſla, filia Willæ vxoris Boſonis 130,50
Giſla filia Berengarij & Willæ 149,47
Giſla Caroli M. ſoror 8,53
Giſla Caroli M. filia 8,40. 23,39
Giſilbertus dux Lotharingiæ 105,36 Conrado regi rebellis 105,38 ad obſequium reducitur 105,46,45
Glandis lapis 596,12
Glauci oculi 572,26
Glaucus Anthedonius piſcator, numen factus 680,24
Gleſſaria inſula, & gleſſum 609,50
Gluomi dux peditum 43,11
Gnidorius Turritus 464,5
Gobæum, promontorium 641,26
Godefridus, dux in exercitu Henrici regis 212,13
Godefridus, filius Bolonienſis comitis dux exercitus in terrã ſanctam 220,33 Hugonem Magnum captũ amplexatur, oſculatur 223,51 venit Conſtantinopolim 224,3 transfretans mare venit Nicomediam 227,8 obſidet Nicæam 227,24 in prima acie ſancti exercitus 228,48 ſocijs Chriſtianis contra Turcos ſuccurrit 229,39 fortis prælıator 239,4 dux aciei ſecundæ in prælio contra Perſam 253,25 ſequitur Raimundum comitem S. Æg. ab Antiochia 262.35 acies dirigit contra Tripolin, ibiq; Turcos profternit 262,47 conſtituitur rex Hieroſolymitanus 266,35 dux primæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admiravifum 268,8
Godefridus Danorum rex 7,19.34,13. 37,16 in Abotritos cum exercitu traijcit 36,18,19 * a ſatellite ſuo interfectus 7,10.38,23
Godefridi regis filij exules comparato exercitu reges Daniæ regno pellunt 40,18,19,21
Godeſcalcus Caroli M. legatus a Saxonibus trucidatur 31,11
Goliath de Gath 393,11
Gotberga aquis ſubmergitur 59,15
Gorgon a Perſeo interempta 617,27
Gorgonis fabula 571,52
Gorgones 494,5.686,13
Gorgoneæ puellæ 482,60
Gorıçienſis comitatus, pars agri Norici 383,56. 480,33. 698,52
Gortyna, Cretæ oppidum 610,5
Goſlaria vrbs Saxoniæ non vltimi nominis 299,62
Goſlarienſis Saxonum ſtrages 205,49
Gothorum origo 474,30 expeditio in Italiam 283,22 theſauri apud Papienſes 321,35
Gothica gens quadripartita 474,47
Gozuinus, comes Sefrenenſis & Martuſanus 438,28
Gradum vrbs 46,17
Græci mendaces 384,12
Græci a Bulgaris affliguntur 123,29 eunuchizantur 130,6 Vngarorum tributarij 103,30 vitiorum omniũ genitores 724,47
Græcorum regnum a Perſis dilaceratum 219,1 ſtrages 27,41 ratio ætates hominum partiendi 398,55 poetriæ 608,28
Græcus Imperator, ad Frid. I legatos mittit 334,61. 335,32
Græcorum Imperator, dum fugeret oppreſſus 530,23. 532,18
Græcæ fœminæ pro marito caſtrando intercesſio 130,10
Græcæ linguæ Dialecti 668,15
Græciæ impoſturæ ac mendacia 356,54
Granada, vrbs Sibiliæ 78,19
Grandinis generatio in aere 608,62
Granatæ regnum Hiſpanorum regi paret 634,20
Graues, alias comites, a maturitate morum dicti 277,36
Greuium, *Gretz*, Styriæ metropolis & regia 537,44. 698,56
Gregorius diuinus, ſeruum ſeruorũ Dei primus ſe nuncupauit 406,14 moritur 457,52
Gregorius presbyter eligitur papa 52,42 ad verba Lud. Imp. quantopere recreatus 61,9
Gregorius VII excommunicat imperatorem Henricum 184,21 ſecundo excommunicat 186,29 Roma aufugit 187,13 notatur ab Henrico Imperatore ambitionis, factionis &c. 195,26 reprehenditur nomine tyrannidis & furtiuæ in papatum inuaſionis 196,26,37. 197,42 moritur 187,44
Gregorius cardinalis Francos peccatis abſoluit 210,2
Gregorius Nazianzenus, patria Cæſarienſis 587,55
Gregorianæ ſanctionis formula de eligendo imperatore neglecta 280,7,45
Greininga, comitatus Wirtembergenſis prouinciæ 581,22
Griſo Carolomãni & Pipini frater 15,9 profugit in Saxoniã 16,3 Baioariam occupat 16,21 obit 16,41
Grimoaldus Aragiſi fil. obſes datus 6,5
Grimoaldus Adalgiſi filius 26,29,30 dux Beneuentanis a Carolo M. datus 27,37,38. 33,49 occiſus 43,51
Grues Strymoniæ 708,55
Grues argenteæ templi Moguntinenſis 451,26
Grynæa, Æoliæ vrbs 579,4
Guarinus de Petra Mora ſagitta perit 263,12
Guaſtus de Behert, dux quintæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admiraviſum 268,10
Guduſcani 43,52. 44,36
Guelphi, pacis publicæ turbatores 283,54
Guelphici & Guibelingiani inter ſe factioſi 283,53
Guelphorum factiones 463,41
Guenna Gallorum, Anglorum regi pares 366,27
Guibaldus, Stapulenſis Abbas, Cæſareus legatus e Græcia reuerſus 356,1
Guibelingiani & Guelphici inter ſe factioſi 283,53
Guido Comes 32,9
Guido, cognomento Guerra, Tuſciæ comes 337,51
Guido Nammcæus 462,53 Blandratenſis comes 395,56 exoſus Mediolanenſibus 320,1
Guido Danus ob rixas ab Imper. citatur 293,28 beneficiatus & princeps in Dania conſtituitur 293,38
Guilerinus Benſenſis vexilli vindex 254,48
Guilharius & Beatus duces Venetiæ 34,51
Guilhelmus I Rogerij II filius Siciliæ Rex bello a Piſcoſib. tentatur 321,61
Guilhelmus Siciliæ rex, mente captus 357,40
Guilhelmus, cognomento Puer, Chunradi Burgundiæ ducis ex ſorore nepos 354,27
Guilielmus Budæus, Academiæ Pariſienſis fœtus 370,54
Guilhelmus Siciliæ comes eccleſiarum turbator 377,54
Guilhelmus Maltrauerſar, Rauennas 380,20
Gulferius miles de laturre, acris in expugnanda Marra 259,51
Gumardus, in exercitu Caroli Magni 72,35
Guntheri, poetæ Ligurinus 446,55
Gurcia oppidum 537,34
Guterni, ſeu Gugerni 628,45
Gutalus, fluuius 682,57
Gyas, æ, brachatus 531,30
Gyges Centimanus, Iouis cuſtos 497,21
Gymneſiæ Græcorum 583,60
Gymnicum certamen Iouis Olympici 580,38
Gymnoſophiſtæ Indorum 497,63

H

Habspurgij comitum origo 713,27 catalogus 660,52
Hadriani Imperat. amor erga delatores 447,26
Hadumarus Genuæ comes interficitur a Mauris 35,10
Hædi, ſydus tempeſtatibus famoſum 589,4. 599,18
Hædorum poſitus & ortus 599,17
Hæmodes ſeptem 499,22
Hæmodos, Indiæ mons 561,19
Hæmus, Thraciæ mons 481,54. 626,34
Hæmi montis ſitus 708,49
Hæredis appellatio, quouſque pertingat 381,40
Hæſitantia, linguæ vitium 276,20
Hæſus 564,59
Hagenoia, Imperialis aduocatiæ caput 629,30 ab Agenore dicta 536,2. 650,40
Haiſtolfus Longobardorum rex 4,19 fœdifragus 17,18 Papiæ obſidetur 17,8 in venatione ex equo prolapſus moritur 17,25
Hala (Hallæ) oppidum opulentum prope Æniponte 480,48. 538,25
Halarcus equus 548,
Haliacmon flumen 683,45
Haller Weyſe 541,8. 645,12
Halys fl. ab exercitu Xerxis Perſarum regis epotus 496,28. 521,54 Crœſo Lydorum regi fatalis 521,5
Hamaxa, ſydus cœleſte, eiuſque ſtellæ ſeptem 657,34
Hamaxabitæ 522,28 alias Moſcouitæ 634,40
Hamburgenſis prouincia, a Bremenſi ſeparatur 364,13

Hammõ, alias Iuppiter harenarius 482,3
Hancvvin frater Hemmingi regis Danorum 38,55
Hannibal Amilcaris filius, dux Carthaginenſis 468,29. 644,60 frigore amittit oculum 302,37
Hannonia, comitatus 711,57
Hariſtallium villa 20,37. 22,55. 43,49
Harmonia Sphærarum cœleſtiũ 611,20
Harnachſa amne 385,1
Harpe, falx Saturni 506,43. 601,18
Hartmannus f. Rudolphi Habſpurgij 714,14
Hartradus cõtra Carolum M. Imp. coniurauit 43,25
Hartvvicus Bremenſis epiſcopus amittit regalia 301,38
Harlzvvaldt, Hercynia ſylua 632,23
Hasbytæ 623,64
Haſſorum origo 592,3 pagus 23,3
Haſta trabalis 572,8
Haſtidamas, natator 726,23
Hato, io exercitu Caroli Magni 72,36
Hatto epiſcopus Baſilienſis 38,43
Hatto comes in Auſcarium impetũ facturus occiditur 141,50
Hattonis archiepiſcopi Moguntini dolus & fallacia cõtra Adelbertũ 102,37
Hattradus comes defectionis autor Frãcis orientalibus 25,53
Haylprun, latine Fons ſalutis, oppidum Imperiale 284,9. 541,14
Hebetari, Plinianum verbum 615,18
Hebraicarũ literarum author creditur Moyſes 218,7
Hebrus, Thraciæ fluuius ab Hebro Boreæ fr. dictus 611,10. 708,32
Hebudes Plinij 499,24
Hecate, alias Proſerpina, inferorum regina 488,12. 694,6 tergemina 503,16
Hecates reſponſum de anima Chriſti 499,40
Hecatombe, Græcorum ſacrificium 598,57. 785,38
Hecatompolis Creta 626,43
Hecatompylos, Parthææ metrop. 574,8
Hector occiſus 444,60
Hego, in exercitu Caroli Magni 72,35
Heidelberga, regia comitũ Palatinorũ 347,61 568,20 Ptolemæo Budoris 603,24. 630,25 vnde dicta 603,26
Helena filia Romani nubit Conſtantino Porphyrogenito 123,27
Helenæſon, quæ alias Heleprona vel Haylprun 284,3
Helffenſtein, arx 540,21
Helice 500,25
Helios & Heliacus 616,7
Heliotrapeza Æthiopum 690,28
Heliotrapeza Macrobiorum 694,30
Heliſachar presbyter & abbas 52,9
Helle, Phryxi ſoror 529,50
Helle Nepheleias 581,27
Helleſpontias Athenienſium 571,31
Helleſpontus 523,31 ab Helle Athamantis filia in Pontum cadente, nomen ſortitus 529,50
Helmgaudus comes, legatus Caroli M. 33,42
Heluetiæ ſitus 481,3. 630,8
Heluetij nimium impetuoſi 592,53
Heluetiorum ſedes olim 593,10
Hemmingus Danorum rex, Godefrido ſuccedit 38,38 colit pacem cum Carolo M. 38,48 moritur 39,22
Hemon fl. hodie Thermodon 346,50
Hemochi 520,38
Hennenberg caſtellum Henrici imperatoris a bſidetur a Saxonibus 203,43
Henricus f. Otthonis, Auceps, dux Saxonum & Thuringorum 105,37 a Contrado rege iam agonizante rex & ſucceſſor nominatur & conſtituitur 105,50. 163,39. 397,11 Imperator contra Italos aſſeritur 299,63 vnicum rebellem prudenter mulcet 106,17 contra Vngaros deprædantes vires & animos colligit, exercitum conſcribit & principes ſermone grauiter animat 107,5 domitor Sclauorum, Danorum &c. 120,10 apud Italos clarus 126,53 precibus & minis extorquet a Burgundionum rege lanceam dominicam 135,19 quos genuerit ex Mathilda filios 164,8 moritur 132,12. 766,3
Henricus f. Henrici imperatoris, frater regis Otthonis, vir excellens 132,22. 764,29 ducit in vxorem Arnulphi filiam 166,39 regi Otthoni fratri rebellis 133,4. 134,13. 167,50 cum complicibus contra regem fratrem exercitum ducit 134,30 obſidetur, capitur, abducitur 133,46. 167,14 vincitur & in brachio vulneratur 134,54. 135,2 a fratre rege liberatur 167,29 frater diſponit contra regem copias conſcribere, ſed impeditur 139,17 a ſorore grauiter exagitatur 139,34 in necem fratris conſpirat, ſed incaſſum 170,1 fratri regi fit ſupplex, & in Ingelnheim cuſtodiendus mittitur 139,44 pœnitentia ductus corã fratre proſternitur & culpam deprecatur 170,19 in gratiam a rege recipitur, & dux Bauariæ conſtituitur 171,7 compeſcit Auares & Vngaros 171,10
Henricus IIII cœpit regnare regni ſtatu beato 183,19 a matre auulſus inter principes educatur, quãdo multa approbare coactus fuit, quę poſtea adultus caſſauit 183,30. 202,26 exoſus multis a Saxon. bello petitur 183,42. 202,36 caſtellis præſidia contra Saxones imponit 203,30 a Saxonibus bello petitus elabitur 183,49 abſens a Saxonibus laceſſitus contra illos ducit exercitum, confligit, vincit 183,50. 206,36 213,16 ſecundo exercitum contra Saxones ducit, ad deditionem cogit 184,4. 211,41. 215,13 a papa excommunicatur 184,22 notat Hildebrandum papam factionis & affectati imperij 195,26 Annonẽ Colonienſem archiep. Wormatiam ad comitia inuitat 196,2 deſeritur ab epiſcopis & procerib. pleriſq; 184,29 papæ occurrens & ſe humilians obtinet abſolutionẽ, & papæ colloquium cum ſuis aduerſarijs impedit 184,32 Italia rediens cõiurationis ſocios diſſipat, eorumque munitiones frangit 185,4 occupat Wirtzburgum 185,21 Saxonia ſemper aut victor aut æqua manu excedit 185,23 ſecundo excõmunicatus a papa de eo exauctorando conſultat 186,32 imperat Romanis alium eligere papam, Gregoriũ vero VII reijcere 196,15 reprehendit Gregorium papam iniuſtæ ad papatum inuaſionis, tyrannidis, &c. 196,26,37. 197,42 in Italiam exped. nonẽ mouet, Italos aduerſos offendens, Italiã diripit, Romã obſidet, capit 186,44 conſecratur Romæ Romanus patricius & imperator 187,19 diuina prouidentia magnum euadit periculum 187,22 exercitum in Italiam mouet 187,45 Italia relicto ibi filio egreditur 187,47 Contradum filium ob rebellionem exhæredare conſtituit 188,10 filium Henricum in regẽ & ſucceſſorem eligit 188,19 Iniurias pace non iniurijs vindicare ſolitus 188,48 a pontifice Paſchali amicitiam & pacem petit 197,2 coactus exercitum cõtra filiũ colligit 189,50 filij Henr. ſalutem quærit varijs modis 189,25,37 diffidens procerib. ſecedit in Bohemiam 190,2 a rege Bohemiæ honorifice ſuſcipitur & ad Rhenũ vſq; per infeſtos inimicos deducitur 190,5 regi Celtarum ſcribit, eique omnem ſua fortunã ſuccincte enarrat 197,54 f. Henricum in gratiã recipit 190,24 a filio decipitur, & capitur 190,44 coactus mittit filio regalia 190,50 a legato Romano abſolutionẽ petit, ſed nõ impetrat 191,13 priuatus Moguntia ſecedit 191,17 graui epiſtola taxat filium 191,44. 199,54 exercitu Leodij a filio petitur 192,32 principes de contumacia & iniquitate filij cõpellat 200,39. 201,22 Leodij moritur 194,19
Henricus f. Henrici IIII, nominatur rex & ſucceſſor patris 188,19 a patre Hẽrico deficit 189,21 obſidet Norinbergã 189,33 confert ſe Ratisbonã 189,40 patrem fugit 189,46 conuentũ Moguntiæ indicit 190,15 durus in patrẽ 191,10. 192,23 ſubijcit ſibi regiones 191,20 in Alſatia pugnat imprudenter & infeliciter 191,22 a patre graui epiſtola obiurgatur 191,44. 199,54 exercitu petit patrem Leodij 192,31 Leodij aſtu funditur 192,46 petit Coloniam, inde Bonnam, mox Moguntiã 193,1 apud proceres imperij cõqueritur de ſtrage Leodij paſſa 193,3 indicit principib. expeditionẽ contra patrẽ 193,26 obſidet Coloniam, ſed ſine gloria & effectu 193,46 euerſor vrbis Mediolani 309,52 ſobolis expers 363,20 Moguntiæ diademate redimitus 355,50 ab educatione commendatur 276,50 quam habuerit vxorem 380,9 moritur 556,54
Henricus VII Imp. 459,11 Romę coronа cinctus 466,50 Mediolani ſecũda vice 464,15 moritur 467,40
Henricus Chunradi IIII Imp. filius ætate adhuc immatura vita defungitur 284,43
Henricus Lonæburgenſis dux 712,24
Henricus Leo Saxoniæ dux, cognomẽto ſuperb. 381,7 exauctoratur 712,27
Henricus Bauariæ dux, a Lothario Imp. Saxoniæ dux appellatus 348,7
Henricus Lãtgrauius de Thuringia affectat faſces Romani imperij, & ſagitta vulneratus perit 714,20
Henricus dux & epiſcopus Leodienſis defendunt Henricum IIII patrem contra filiũ 192,25 ad vim filij Henrici regis repellendam arma parant, bellum inſtituunt 193,27
Henricus Anglię rex, mẽte captus 468,33
Henricus II Angliæ rex 365,30 mittit ad Fridericum I Imp. legatos 419,14
Henricus Flander Piſanum agrum depopulatus 467,22
Henrici duo, Auſtriacus & Baioarius inter ſe belligerantur 295,18 veniunt ad comitia Wormatiam 298,61 ſe reconciliari non patiuntur 299,27

Henricus epiſcopus Moguntinus Romæ falſo delatus per legatum non excuſatur, ſed magis accuſatur 286,50 amouetur 287,5 in monaſteriū ſecedit 287,16
Henricus, Herburgdunenſis archiepiſcopus papæ legatus ad Moguntinos 458,30
Henricus, Cardinalis presbyter tit. S. S. Nerei & Achillis 378,51
Henricus Cluniacenſis abbas, Henrici imperatoris in ſpiritualibus conſiliarius 200,20. 201,5
Hephæſtia, Lemni metropolis 578,25
Heraclea Pontica 522,7
Heracleæ ſitus 527,18
Heraclea ciuitas occupatur a Chriſtianis 232,8
Herbipolis, ab herbis dicta, metropolis Franconiæ 278,22. 568,28
Herculanēū Pompeij, Italiæ vrbs 357,46
Hercules Thebanus, Alcmenæ ex Ioue filius 533,56 Amphitryonis f. creditus 493,61 Amphitryoniades 582,49 Tirynthius 520,25 Germanorū idolum 592,42 ſancit edictum, de cadaueribus in bello cæſorum inhumādis, quorum antea ſepultura negligebatur 349,25. 554,50 congreditur cum Acheloo 550,54 cerberū ab inferis extrahit 519,62 pugnat cum Gigantibus 548,55 triſulco telo Iunonis papulam vulnerat 554,28 Erymanthum occidit 659,40 quo præceptore Aſtrologiam didicerit 573,10. 621,30
Herculis labores duodecim 707,23 ſpectus 519,56. 522,9 columnæ in Gadibus 615,21
Herculeus labor 641,10
Hercynia ſylua, Herculi ſacra 686,39 ab Hercule nomen ſortita 632,20. 637,22
Hercynia magna 491,44
Heretum, Lanj oppidum 502,55
Heribertus oculis priuatur 54,35
Heriholdus frater Amilonis, rex Danorum 39,25,26 in Daniam reducitur 44,47 a filijs Godefridi in ſocietatem regni receptus 46,37 de regni conſortio eijcitur 52,37 pacem rumpit 53,16 baptizatur 51,23 domū reuertitur 51,25
Heriſtelli, locus 30,53
Hermagoras diſcipulus Euangeliſtæ Marci 117,34
Hermannus dux Sueuorum, Otthonis regis fidelis 134,10 Otthoni regi ob deuictos hoſtes gratulatur, inde Liuthulfum filium eius generum, & filię maritum petit 140,11. 172,45 honorifice excipit Berengarium 243,16 rex a Saxonibus conſtituitur 185,33 caſtellum direpturus manu fœminea occumbit 185,44
Hermannus, Comes Palatinus Rheni 347,31 ſobolis expers 390,58
Hermannus Treuirēſis epiſcopus Henrico regi infenſus 185,35
Herminius Germaniæ rex 495,50
Hermino f. Tuiſconis Germanorum Dei 496,54
Hermontes curſor 716,36
Hermunduri Boemi 560,25. 632,2
Hermus, Lydiæ fluuius 527,10
Heroes, Eudæmonum ſpecies 658,59
Herophile 498,25
Herulorum origo 474,61
Heſione Laomedontis filia 720,36
Heſiodus, a P. Virgilio Marone ſuperatus 379,48
Heſo, humana ſacrificia facta 480,1
Heſperia duplex 641,58. 695,42 alias Latium 477,41 vnde dicta 627,53
Heſperides 494,3
Heſperidum horti 622,30
Heſperus, confirmator & dux nuptiarum 355,25. 505,25. 610,59
Heſter fl. alias Axiaces 522,62
Hetanus Franconię ducū vltimus 278,14
Heulos, equi nomen 571,43
Hiacynthus Cardinalis, diaconus S. Mariæ in Schola Græca 378,52
Hibernia Scotorum inſula 39,42
Hieronymi cenſura de libro Tertulliani, qui eſt de fuga in perſecutione 335,30 ſententia de tempore, quo anima hominis creata ſit 493,34
Hieroſolyma vrbs ſacra 356,42 πολυώνυμος 278,25 vmbilicus terrarum, paradiſus deliciarum 219,25 ab Ægyptijs occupata 580,61 expugnatur 265,32 regno & patriarchatu ſublimatur 266,35,45
Hieroſolymæ vrbis deſcriptio 270,49. 278,25
Hieroſolymitana expeditio ſuſcipitur Dei ordinatione 219,40. 220,5
Hieroſolymitanæ obſidionis ὑποτύπωσις 264,15
Hildebrandus dux Spoletanus 23,10. 27,38. 52,9
Hildebrandus comes Louthberto regi Italiæ rebellis 99,42,53 exercitū ducit contra regem, ſed aufugit 99,53. 100,11
Hildegardis S. diuæ Fidei ædem condit 276,62 videt Arnoldi epiſc. Moguntini interitum 288,2 ſcribit ad Arnoldum Moguntinum epiſcopū literas 288,3. 454,16
Hildegardis vxor Caroli M. 8,38 moritur 24,50
Hildericus vltimus Francorum rex e gente Merouingia 3,3. 16,31
Hildigarius archiepiſc. perit 16,40
Hilduinus Laudocienſis epiſcopus exul ordinatur epiſcopus Veronenſis, poſt archiepiſc. Mediolanenſis 124,43
Hilinones 39,5. 36,29
Hilinus Treuerenſis epiſcopus, legatus imperatoris Friderici 292,1
Himeleuma caſtellū inter confinia Thuringorum & Saxonum 132,12
Hippias, cometæ ſpecies 563,2
Hippodamia, Pirithoi vxor 675,52
Hippolyte, Amazonum regina 675,53 rapta a Theſeo 346,56
Hippolytus, Theſei filius ex Hippolyte Amazonum regina 675,54
Hippomenes Calydonius 505,45
Hippopodes, in Scandia 631,33
Hipporbedia 33,28
Hippotades 498,46
Hircius, natator 726,24
Hiſmenus, amnis Thebarum 478,43
Hiſpani iactabundi 384,12
Hiſpanorum legati ad comitia Biſuntina 307,6
Hiſpania ſubigitur a Carolo M. 78,54 a fide chriſtiana auertitur 69,27
Hiſpaniæ laudes 626,58 ſex prouinciæ 634,20
Hiſtoriæ autoritas 448,55
Hiſtoriam texere 279,31
Hiſtoricus 458,44
Hiſtria 7,33. 46,16,17
Ho, has, hare, & inde compoſita 481,30
Hochiiburg, caſtrum 85,34
Hohbuchi caſtellū a Wilſis captū 38,24 reſtauratur 39,5,6
Holdunſtetin, locus ad Albim 34,16
Hollandi, olim Bataui 567,10
Hollandiæ principum origo 283,3
Holſatia, olim Nordalbingia 584,24
Homagium & hominium 422,54
Homerus P. Virgilio Marone ſuperior 379,49
Homeri poetæ, ætas, patria, & parentes 321,1 quatuor venti 561,14 Fuga 686,12
Homo, homini lupus 525,47
Hominē deditiū occidere nefas 419,57
Hominum ſecundū Iuriſconſultos triplex conditio 687,30
Homole, Thraciæ mons 506,18
Honos alit artes 284,15
Honores qui 694,64 mutant mores 284,19
Horatiana vitæ humanæ partitio 398,62
Horheim, locus 16,5. 23,26
Horologium miro artificio fabricatum 35,46
Horror, fugæ ac Pauoris ſocius 686,12
Hoſtis 439,21
Hoſtem in acie ſolum trucidare licitum 419,56
Hoſtienſis, de Feudalium placitorū autoritate, ſententia explosa 408,35
Hubaldus, poſt marchio, vindex actus iniuriæ illatæ 96,20
Hubertus f. Hugonis ex Wandelmoda, princeps Tuſciæ 120,4
Huculbi, locus 25,17
Hudbeki, locus 21,37
Huettagoge, pagus 25,58
Hugo f. Maginfredi arguitur conſcius necis Lantperti 100,33
Hugo comes Prouincialiū ad Italiæ regnum occupandū inſtigatur 118,38. 119,38 in Italiam ad regnum feſtinat 119,34 regnum Italiæ ſuſcipit 119,41 Mantuæ cum papa fœdus init 119,42 vir multarum virtutum & ſingularis pietatis 119,52 illecebris mulierū ſe contaminat 119,55 quam habuerit vxorem 120,2 per nuncios amicitias regum aliorum ſibi cōciliare nititur 120,5 de vita in ſeditione periclitatus rhetoricis eloquijs euadit 123,52 milites ad ſe vocat 124,10 obtemperat Samſoni comiti in capiendis & puniendis factioſis 124,12 honorifice proſpicit affini epiſc. Hilduino 124,43 Romā inuitatur 125,18 imprudenter Romam ingreditur, & ab ſcorto ſe ſeduci patitur 125,43 Romę ſub monitu tyrannizans mox ad fugam compellitur 126,10 in fratrem Lamperrū iniquus & immanis 126,37 placat Rudolfum Burgundionem & Henricum Imperatorem 126,50 Arnoldo Baioario occurrit, eumq. fugat 127,19 filium ſuum regem conſtituit 128,13 Romam obſidet, ſed neq. vi neque dolis potitur 128,16 eccleſias multas affini viro credit 128,46 in vxorē ducit viduam regis Burgundionum 131,40 illecebris concubinarū deceptus, vxorē legitimā odit 131,46 igne & gladio vniuerſa delet 140,26 ſuſpectum habēs Anſcariū, marchionatu eum donat 140,42 Sarhonem contra Anſcarium inſtigat 140,47 ἐπιχωριάζειν 142,9 naues petit per legatos a Græcorū Imperatore cōtra Saracenos 142,21 Berengarium fraudulenter excæcare molitur 142,28

per

per nuncios Othoni regi diſſuadet Berengarij defenſionem 143,29 Fraxinetum oppugnaturus cum Sarracenis metu Berengarij fœdus icit 144,33 mediante pecunia cum Vngaris pacem init 145,29 venit Papiam animo triſtis 148,2 a præſule Mutinenſi deſertus oppugnat caſtrũ Niteolam, ſed inutiliter 148,28 filium Lotharium mittit Mediolanum ad concitandam Italorum commiſerationem 148,38 onuſtus pecunia in Burgundiam ſe conferre cogitat, qui tamen retinetur 148,40 in Prouinciam cum pecunia properat 149,25 moritur 149,32
Hugo Magnus, frater regis Francorum, iter in Palæſtinam ingreditur 222,26 ſignifer & dux militiæ 223,4 mare tranſiens capitur, & Conſtantinopolim ducitur 223,47 ducem Godefridum repertum amplexatur, oſculatur 223,50 obſidet Nicæam 227,23 dux medij exercitus 228,46 ſocijs Chriſtianis contra Turcos ſuccurrit 229,39 dux primæ aciei in prœlio contra Perſam 253,15 legationem obiens verſus Conſtantinopolim interimitur 256,42
Hugo comes Turonicus 38,43
Hugo Capetus, Galliæ Rex 397,23
Hugo, Comes Monteforteenſis 540,27
Hugo, profeſſor Bononienſis 408,16
Humani corporis altitudo ad ſummum, ſeptem pedes 675,14
Humectatio terræ maxime noxia 56,10
Hunfridus comes Curienſis 48,26
Hungari, vide Vngari.
Hunholdus Aquitaniæ regnum affectat 19,43
Huni, qui & Auares 39,7 Pannoniæ incolæ 6,41 Baioarijs contermini 6,26 victi atque fugati 27,27,29 denuo a Baioarijs victi 27,32 ex Pannonia legationẽ ad Carolum M. mittunt 30,14 tum Europæi, tum Aſiatici 567,4
Hunnorum tum origo, tum excidium 477,63
Hunnium, alias Vtinum, oppidum Foroiulienſe 384,35
Hunoldus Aquitaniæ dux 15,24 Aquitaniam relinquere coactus 4,18
Hyades, alias Dodonides 617,63 alias Suculæ 657,30 vnde dictæ 618,4
Hyæna 507,60
Hybla, mõs Siciliæ, melle nobilis 714,50
Hyalcas, natator 726,22
Hydra, latine Excetra, 90 capita habẽs 659,41
Hydrigeræ, ſerpentes pro crinibus gerentes 519,60
Hyems aſperrima 18,42. 46,42. 49,16
Hyemis initium 618,8 26
Hylas, Thiodamantis filius 595,10
Hylam inclamare 595,36
Hymenæus, & Hymen 356,1
Hymettus mons Atticæ, melle nobilis 714,50
Hypanis, aqua dulciſſima 522,38
Hypaſis Plinij 522,46
Hyperion, Cœli Terræque filius 486,44 497,10
Hyrcania, tigrium feraciſſima 592,28
Hyrcani latrocinijs dediti 565,28
Hyrcanum mare 521,8
Hyſmenia Leucothoe 542,16

I

Iacobus apoſtolus eiuſq; aſſeclæ in Gallicia prædicant 67,26
Iacobi apoſtoli ſepulchrum in Gallicia, eiuſque reuelatio 67,40 baſilica in Gallicia apud Toloſam, in Gaſconia, apud Partios, inter Axam & S. Ioannem, a quo & quibus ſumptibus ædificata 69,3
Iacobus Comes Putliliarum 394,10
Iacobus Stapulenſis, Galliæ lumẽ 370,54
Iacobus a Liebenſtein 539,35
Iacobus, profeſſor Bononienſis 408,16
Iacobi Spiegelij patria 277,2
Iadera Dalmatiæ op. 46,29
Iaguſta fluuius 581,44. 591,28
Iain Aſſyriorum, latine vinum 656,45
Iambus, in hexametro carmine locum non habet 634,46
Ianiculum, Romæ adiectum 688,17
Ianthes Machinæus, ſagittarius 729,33
Ianua, Genua 425,1 Ligurum metropolis 530,57
Ianus, a Iain Aſſyriorum dictus 656,45 quis 656,40 deus Vaticanus 525,55 vini repertor 656,46
Ianus cur biceps dictus 656,47
Iani templum 647,55
Ianus Parrhaſius Grammaticus 346,52
Iapetus, Cœli Terræque filius 497,10
Iaphiæ portus 264,35
Iapyges, Apuliæ populi 357,10
Iapyx, Dedali f. Bari conditor 358,17
Iaſonis rates fatidica 681,51
Iaxamatæ, populi 520,29
Iazygæ 485,31 alias Pannones 678,34. 716,29 a Iuſtiniano Imp. victi 567,8
Iber animal 678,37
Iberi 507,13 vnde dicti 678,37 fului 610,61
Iberia duplex 521,1
Iberus amnis Hiſpaniæ 7,26. 22,37. 17,7 toti Hiſpaniæ nomen indit 671,9
Ibinalarabi Saracenus 22,29
Icarus inuentor vini in Attica regione, a colonis interfectus 336,50 in Booten conuerſus 617,18
Iccæus portus 627,59
Ichneumon 507,55
Ichnuſa, alias Sardinia & Sandaliotis 424,34
Iconium ciuitas opulentiſſima 232,1
Icoſium, Numidiæ vrbs 622,59
Ictericus color 337,7
Ida filia Sueuorum ducis, vxor filij Othonis regis 140,18 nubit Ludulfo 172,44
Ida, mons Troianus 483,41
Ida, mons Cretæ 610,25 626,25
Idæi 654,38
Idalium, Cypri nemus 614,61
Idanthyrſus Scytha 475,60
Idas, natator 726,21
Idololatria ampliſſimũ documentum, Deum eſſe 669,40
Ie & Io 504,45
Iecur ſaliens 578,48
Iehoua quomodo omnipotentiã ſuam exerat 459,50
Iehouæ decretum immutabile 491,30
Ieſſe Ambianenſis epiſcopus legatus Caroli M. 33,42
Ignarus 427,57
Ignauia mollitiei comes 476,4
Ignis æternus 319,35
Ilex, arbor glandifera 481,25. 582,43
Ilicet, pro, ire licet 689,34
Ilithyia, alias Lucina 516,20
Ilium 477,19
Illyrici, hodie Sclauones 530,46
Illyricum, ab Herulis vaſtatum 474,62
Illyrij, a Polyphemo Cyclope oriundi 537,5
Illyriorum ſedes 536,60
Imago Chriſti in templo Moguntinenſi, ventre reliquijs gemmiſque pretioſiſſimis referto 451,46
Imagines ſanctorũ Byzãtij ſublatę 531,56
Imas Pannonius, natator 726,15
Imbria, alias Cimbria 474,14
Imperator, lux mundi, & quaſi lex animata 275,49
Imperatoris virtutes propriæ 282,11. 283,59. 284,12 ornamenta 406,20
Imperatorum coronatio vbi & quotuplex 290,4. 381,45
Imperatores Conſtantinopolitani 8,3
Imperia fluxa & vaga 522,20
Imperium quomodo recte adminiſtretur 275,50
Imperio gerẽdo quis idoneus 284,31,63
Imperij proprium, legib. viuere 405,48
Imperij R. proceres de ſucceſſore Chunradi IIII Imp. Francofurti conſultant 280,8
Imperij Romani a Francis in Saxones tranſlatio 163,36
Impetus, Aduerbium 341,28
Impiorum ſedes vbi poſt mortẽ 715,22
Impoſtura fraudis ſpecies 356,59
In præpoſitio, auget 707,2
Inachij, vnde dicti 627,53
Inarime inſula 506,52
Incantare & excantare 488,37
Incredulitas, auaritiæ cauſa 694,55
Incus Iunonis pedibus appenſa 609,6
Indi a Baccho ſubacti 592,
Indorum in Æthiopiam migratio 545,5 reges, Præſtan 498,3
Indiæ politia, ac partes 691,41 tauri ſyluestres 573,25 tum ſitus, tum fertilitas 475,58
Induciæ 319,58
Indulgentia, & Indulgitas 409,38
Indus fluuius 669,53
Infandum nefandumque 666,10
Inferi, ſecundum gentiles 693,62
Inferorum ordines nouem 492,27
Inferis par numerus dicatus 488,6
Inferiæ, ſacrificia pro defunctis 693,61
Infernus 421,40
Informare, rei alicuius formam effingere 404,47
Infulæ aurifigiatæ templi Moguntini 451,7
Ingelheim villa 8,27. 42,54 patria Caroli M 396,64
Ingens ex glacie fragmentũ cum grandine e cœlo decidit 50,4
Inger rex Ruſſorum circa Conſtantinopolim claſſe magna graſſatur, ſed a Romano vincitur 144.4
Ingæuo f. Tuiſtonis Germanorum Dei 496,54
Inhiare quid 716,4
Inimicus priuatus, perduellis non dicendus 419,53
Inimicis familiaribus nihil pernicioſius 439,14
Inimico reconciliato nulla habenda fides 436,52. 439,6
Innocentius II Papa, Arnoldum Brixianum condemnat 323,39
Innocentius III Papa 457,53
Innocentij IIII Papæ ambitio 331,61
Ino 607,24 Cadmi & Harmoniæ filia, alias Leucothea, & Albuna 325,15 Athamantis vxor in mare ſe præcipitans 596,51 Palæmonis mater 657,20
Inſani 427,29

Insbruck, Ænipons, regia Tyrolenſis principis 668,62.696,15 Cæſaris præcipua ſedes 538,13
Inſtaurare, quid ſit 641,16
Inſtitor, & Inſtitoria actio 385,22
Inſubres 663,5
Inſubrium diſcordia ſedata 464,20
Inſulæ fortunatæ 493,43.658,60
Inſularum aliæ minores, aliæ maiores 626,39
Inſulani 421,4
Interea 590,41.591,56
Interlunium 683,10
Intermontium, aſylum apud Romanos 326,6
Interregnum in Romano imperio 714,18
Innthal, Latine Ænana vallis, metallorum feraciſſima 516,43.695,62
Inuentio rerum 381,28
Inueſtitura, eaq, tum propria, tum abuſiua 409,37
Inuictus 406,14
Inuidia quantum malum 90,38
Inuidia comes ſecundæ fortunæ 295,54
Inuidiæ domus 659,52
Io, alias Iſis 658,16 Oſiris vxor 625,1
Io, exultantis vox 700,18
Ioannes quibus literis ſcribendū 389,25
Ioannes Baptiſta, anachorita 710,11
Ioannes Rauennas nefando ſcelere pōtificatum Romanū aucupatur 111,10 conſilio perfidi Sarraceni Sarracenos opprimit 111,32 conſilio principis Beneuentanorum auxiliares copias ex Græcia contra Sarracenos petit, eoſque delet 112,6 capitur & ſuffocatur 125,12
Ioannes filius Sergij papæ ex meretrice Marozia conſtituitur papa 125,14
Ioannex papa auxilium implorat ab Otthone rege contra ſæuitiam Adelberti & Berengarij 153,33 abiurat Romæ communionem Berengarij & Adelberti 154,5 contra iuſiurandum datum Adelbertum iuuat & ad ſe vocat 154,7 grauium facinorum, adulterij, inceſtus, ſacrilegij &c. inſimulatur 154,16 doloſe legatos ad Imperatorem mittit, & emendationem pollicetur 154,46 alios legatos ad imperatorem mittit, legatis imperatoris iunctos 155,21 cum Adelberto Roma aufugit 155,31 in cōcilio Romano coram imperatore accuſatur ſacrilegiorum, ſimoniæ, inceſtus, adulterij, fornicationis, homicidij &c. 156,20 Romæ accuſatus & citatus literas ſcribit ad Synodum ſuperbas 157,47 literis acribus e ſynodo obiurgatur 158,1 vt apoſtata reprobatur 159,13 Romanis pecunia corruptis, & mulieribus promouentibus in vrbem recipitur 159,19 Romæ tyrannizat in aduerſarios 159,44 a cacodæmone tēpora percuſſus, moritur 159,58
Ioannes diaconus cardinalis, legatus Romanæ eccleſiæ ad imperatorem Otthonē 153,35 Capuæ captus 155,4 manu dextra priuatur 159,44
Ioannes epiſcopus ſyluæ candidæ 41,32
Ioannex nepos Rudolphi Habſpurgij, parricida 714,15
Ioannes Mentel, Typographicæ artis inuentor Argentorati 647,31
Ioannes Albertus, Poloniæ rex 634,23
Ioannes Hunniades Walachus 533,2
Ioannes Iuſtinianus Genuenſis occiſus 530,57
Ioannes Viconitius Boemus 485,7
I. Franciſci Pici ad Ricardum Bartholinum epiſtola 471,20 concluſiones Aſtronomicæ 285,56
Iocundiacum 55,53
Ionicæ ciuitates, Athenarum coloniæ 404,18
Ionium mare 499,1
Iordanes, Lydiæ fluuius 527.10
Ioſeph ſenex Brixianus epiſcopus exautoratur 248,48
Iouiani Pontani libri De rebus cœleſtibus 285,51 libri De coniugio 430,40
Ira poſtremum ſeneſcit 395,28
Irene Græcorum imperatrix 31,25. 33,40 deponitur 34,2
Irene, mater Conſtantini Magni 365,23
Ειρήνη, neptis Romani, Conſtantin. Imper. vxor regis Bulgarorum 123,30
Iria villa ſubiecta ſedi Compoſtellenſi 79,18
Iris, fluuius 521,47
Iris Iunoni dicata 609,10
Iris, quomodo gignatur 658,26
Iridis colores, generatio, & accidentia 609,12
Irmingardis regina, Ludouici imp. coniux 43,45,46 moritur 43,47
Irmingarius comes Emporitanus 40,22
Irminſul idolum Saxonicum 20,29
Iſaac Iudæus 33,24,35,44
Iſaac, Veronenſis patria, Friderici 1. Aug. ad Veronenſes legatus 343,33 Veronenſium ad Fridericum 1 Auguſt. legatus 349,2
Iſeris fluuius 589,16
Iſiacorum ſiſtrum 520,29
Iſidori ſententia de vocabulo Miſſæ 332,45
Iſis 691,18 tritici, oleique inuentrix 691,18 Sueuorum idolum 578,21
Iſidis ſimulacrum, iuuenca 658,19 ſacerdotes 691,7
Iſmarus, Thraciæ mons 708,30
Iſocla, Myrmidonis filia 617,45
Iſtæuon f. Tuiſconis Germanorum Dei 496,54
Iſtæuones Plinij 281,19
Iſter 281,15,64 Europæ fluuiorū maximus 657,58
Iſthmiorum ludi, in gratiam Palęmonis inſtituti 656,12
Iſtri, orum, olim Sclaui 530,49
Iſtulæ, variæ appellationes, itemq; curſus 627,26
Itali inter ſe diſſident 118,20 Berengario regnū auferre moliuntur 108,37 Rudolfum Burgundionem inuitant contra Hugonem 126,49 legum quarum ſcientiam tantopere gloriantur, tranſgreſſores creberrimi 408,10
Italorum calliditas 415,11 iocus in Mediolanenſes 436,42 induſtria in corrogandis nummis 328,42 facilitas in peruertendis nominibus exterorum 284,6 legati ad comitia Biſuntina 367,5
Italia, vnde dicta 627,54 parens barbarorum vocum 410,47 petitur ab Hungaris 103,30 ab Vngaris & Sarracenis atteritur 110,3,6 a Gothis Vandaliſq; euerſa 283,22 ciuili bello affligitur 113,50 a Sarracenis deuaſtatur 142,20 Rudolpho Habſpurgio ſuſpecta 714,30
Italiæ ſitus 626,46 deſcriptio 302,27 termini, variæq; appellationes 695,51 multiplex partitio 303,26
Italica nobilitas e Germania orta 283,1
Ithaca, Ionij inſula, patria Vlyſſis 445,4 486,38
Ithaca lingua 444,53
Itys, Terei & Prognes filius 697,40
Iuba, vtriuſque Mauritaniæ rex 621,56
Iubar 591,1
Iudæa, Syriæ pars 625,14
Iudas Machabæus 556,36
Iudex iuſtus, Dei vicarius 408,14
Iudex, tum maior, tum minor 412,26
Iudicium extremum 319,43
Iudith regina Ludouici imp coacta promittit monachatum 54,22 cum Imper. colloquitur 54,26 in monaſterium detrudi iubetur 54,31 ab Italia reducitur 58,39
Iudithæ Auguſtæ conſilium de Lothario inuitando, eiuſque effectus 62,51
Iuditha, filia ducis Arnulfi nubit duci Henrico 166,41
Iuditha nouerca Friderici 1. Imp. 390,52 416,33
Iugum, quid 694,4
Iugurtus princeps Hunorum 24,7
Iugurtha rex 622,48
Iugurthinum bellum 622,50
Iuliæ Alpes 480,180
Iuliacenſis ducatus initia 505,6
Iulianus Imp. princeps vigilantiſſimus 696,61 media nocte ſurgere ſolitus 428,25
Iuno, Saturni filia ex Rhea 502,50 Iouis vxor 654,50 aeris præſes 608,48. 609,23 Enbæa 554,25 Saturnia 608,47 Tænarea 487,47
Iuno infernalis, pro Proſerpina 694,9
Iuonius in exercitu Car. M. 72,36
Iuppiter, Saturni f. ex Rhea 501,50 Bacchi alumnus 529,41 liberatur, ne a Saturno patre deuoraretur 618,41 Saturno patri pudenda amputat 489,15 ætheris præſes 609,23. 638,24
Iouis vxores tres 654,51 filij aut reges, aut fatui 639,25 cuſtodes tres 497,21 pugna cum gigantibus 548,56. 658,44.677,47 Ægis 541,53 fulmē triſidum 638,37 mons qui & Bernardi 20,52.142,33.384,41
Iuppiter Abnobius 582,60 Apelantius 508,30 Capitolinus 511,4 Caſius 534,40 Genetæus 521,16 harenatius 482,3.663,30
Iouis Hammonij forma 579,43 templum 623,55
Iuppiter Lucecius 515,61 Olympicus 580,36 Saturnius, pro irato Deo 661,23
Iouis Saturnij ſimulacrū ex auro 580,36
Iuppiter Summanus 598,62 profundus pro Plutone 694,8 Saturni frigiditate & Martis calore temperatus 611,9
Iuramentum contra bonos mores præſtitum non obligat 413,25
Iuramenti vſus conceſſus 599,1
Iurgium & iniuria quid differant 663,25
Iuriſconſultorum fornicarij 394,62
Iuriſperitus, & Iuriſprudentia 404,40
Ius honorarium 325,55.694,64
Ius ſtrictum 424,3
Iuris regula 407,64
Iuri gentium olim actiones nullę 410,20
Iuriſiurandi religio apud ethnicos 699,42
Iuſtitia a publica vtilitate pendet 405,41
Iuſtitiæ proprium 693,39
Iuſtitium, iuris ſtatio 326,50
Iuſtitium indicere & remittere 405,55

Iuſtorum ſedes poſt mortem vbi 715,21
Iuturna,æ 657,27
Iuuauia hodie Salſburgum 356,44
Iuuenis gubernationi non pręficiendus 285,14
Iunenum menſis, Iunius 333.30
Iuueniles anni 391,5.

K

K*Alemberg* 281,28.537,57 latine Cetius mons 690,32
Karſter 281,58
κασσίτερος, Stannum 642,14
καταφράκτω, καὶ καταφράκτης 630,13
Kempten, oppidum Imperiale 540,11
Kernsten 281,58
Keue, Hungarorum dux 567,10
Konigſtein, comitatus 593,28
Kopffſtein, expugnata 510,44
καιροὶ, tempora captis 414,53
Kouel,an der Bernerklauſe 379,14
Kremſs, oppidum Auſtriæ inferioris 537,54
Kurzbuel oppidum 698,38
κυλλὸς, mancus, claudus 656,23.

L

LAbacum, Carnorum metropolis 698,55
Labeonis lapſus in nominibus pœnę & mulctæ 521,8
Labeſlaus, alias Vladiſlaus, Bohemus, ex duce rex 372,20.347,30
Labi, pro paulatim ferri 639,7
Lacænæ apophthegma 344.30
Lacedæmoniorum victoria aduerſus Thebanos 647,4
Lacheſis, Parcarum vna 658,38. 665,14
Lacones, inter Græcos fortiſſimi 550,3
Laconica Diana 479,48
Lacteus circulus 618,22
Lactis vſus varius 514,47
Lacus & ſtagnum 420,64
Ladaſclavus Bornæ ſuccedit 46,8,9
Lætitia ſumma 58,25 quæ etiam 10 elementis videre fuit 58,29
Lætus 514,31
Læuones 523,52
Læuum 607,30
Lambertus frater Widonis, Widoni vicarius ordinatur 125,16 a rege Hugone frater repudiatus fraternitatē duello aſſerit 126,17
Lambertus marchio Tuſciæ vir belliceſus 126,32 capitur & excæcatur 126,46
Lambertus princeps Bituricenſis in exercitu Caroli M. 72,32
Lamberti comitis, & Marfridi conatus 58,45
Lampades, facis ſpecies 578,59
Lancea Dominica, a quo inuenta 135, 12.251,26
Landohardus Numendenſis epiſcopus legatus Imperatoris ad papam 155,13
Landolfus princeps Beneuentanorum & Capuanorum 111,53
Landshutum, oppidū ad Iſerim 589,16
Langobardia vide Longobardia
Lantfridus legatus Caroli M. 33,25,26
Lantgrauius, comitem prouinciæ ſignificat 592,5
Lāthbertus f. Widonis adhuc ephebus rex conſtituitur Italiæ 99,29 adultior principes auſteritate offēdit 99, 31 venationi vacat 99,52.100,25 rebelles ſibi circūuenit & proſternit 100,11 iuuenuit peremptus 100,28
Lanthbertus cæcus f. Adelberti & Berthæ 112,34
Lanthbertus Mediolanenſis archiepiſcopus regi Berengario rebellis 112, 40 regi Rudolfo rebellis 118,13 moritur 124,46
Lanus Haſſiæ fluuius 606,24 Rheno miſcetur 711,51
Laodicea, Syriæ oppidum 625,35
Laomedon Troiā muro cingit 720,33
Lapilli quid proprie 716,47
Lapis, cædis truculentæ teſtis 115,29
Lapitharum ſedes quondam 533,49
Laquearia, lacunaria, & lacus 513,55
Lares, dij domeſtici 656,36.712,52 alias Penates, Phrygum tutelares dij 626,18 Eudæmonum ſpecies 658,59 veterum 402,57 parui 326,4
Laricis præſtantia 605,14
Larius, lacus Comenſis 384,39.420,54
Lateranenſe palatium olim ſanctorum hoſpitium, poſt proſtibulum meretricum 154,24
Latex, omnis humor 317,12
Latiali Ioui humana ſacrificia facta 480,5 (491,42
Latinus, Herculis f. Solis & Circes filius
Latini ſuperclioſi & elati 384,12
Latium, Italiæ portio 511,2
Latmius, Ioniæ mons 534,17
Latona mater Apollinis & Dianæ 492, (9.656,27
Latotes apicum 383,4
Latro & latrunculator 421,19
Latrones, perduelles non dicendi 419,53
Lauda vrbs vicina & ſubiecta Mediolano 306,8 regis opē implorat contra Mediolanenſes 307,45 inſtaurata
Laudi Burdegalenſes 72,43 (402,57
Laudunum oppidum 15,14
Laudum, vox barbara, pro definitione arbitrorum 410,50
Lanſenburgum, oppidum 630,16
Laurentius Valla notatur 377,42
Laurentij Vallę lapſus, in vocabulo Deitas 350,50 (tiſſima 137,57
Laureſheym abbatia 21,19 prædiis di-
Lauſanna vrbs, Bertoldo Chunradi Burgundiæ ducis filio paret 354,57
Leænarum cum Pardis coitus 643,40
Lecho Sclauorum Behemānorum dux occiditur 34,43.44
Lechus amnis 6,19 Alemannos a Baioarius diuidit 27,3,4
Leda, in cycnum conuerſa 617,46
Legati proprie qui 292,3
Legationes in conuentu Francofurtenſi ad Carolum M. Imp. 47,34
Lebenberr 411,24
Lebenleut 409,42.411,25
Leleges, inſulani 502,10
Lemannus, lacus Geneuenſis 323,57 vbi ortum ſumat 277,24 Oſtreis abundans 569,20 nobilis acie Hungarica 101,39
Lemnus, Vulcano ſacra 578,24.656,15
Lemures, Cacodęmonū ſpecies 658,62
Lentulus ad Naſamones confugiens, ab eis trucidatus 569,1
Leo Græcorum Imp. 40,28.32,44 in proprio palatio a ſuis interēptus 46,9
Leo Porphyrogenitus, Imp. Conſtantinopolitanus 91,1,15 Porphyrogeniō nomen vnde habeat 91,17 vigilum fidem non ſine periculo probat 92, 21.93,35 moritur 121,21
Leo miles marchionis Adalberti, hero quam fidelis 113,29
Leo Spatharius legatus Irenes imperatricis 33,40
Leo papa 30,19 lingua & oculis priuatur 31,39,41 Caroli auxilio in priſtinam ſedem reſtituitur 32,1,2 Carolo M. occurrit 32,34 de obiectis ſibi criminibus iureiurādo ſe purgat 32, 44 venit ad Carolum M. 34,20 crudelis 41,25 moritur 42,3.4
Leo venerabilis Romanæ eccleſiæ protoſcriniarius, poſt papa, legatus papę Ioannis ad Imp. 154,46 papa eligitur, & ſolemniter cōfirmatur 159,10 deiectus ad Imper. confugit 159,41 ſedi reſtituitur 160,4
Leo epiſcopus Capuæ captus 155,4
Leo Centumcellenſis epiſcopus 51,15
Leo Centūcellenſis epiſcopus, & Theophylactus nomenclator legati Rom. Pont. ad Ingelheim 51,15
Leo IIII papa, Romam de ſuo nomine Leoninam appellat 332,55
Leo, ſydus cœleſte 613,51 (553,23
Leones, eorumq; genera 598,22 Getuli
Leodienſes, olim Eburones 396,59 Arduennę ſyluę vicini 628,47.711,13
Leodienſium calamitas a Carolo Burgundiæ duce accepta 711,16
Leonhardus, vltimus Goriciæ comes 698,54
Leonora Aquitaniæ ducis filia, Ludouico VII Gallorū rege marito relicto, Henrico II Angliæ regi nubit 419,20
Leonidas ad Thermopylas cęſus 646,56
Leopoldus, Auſtrię Margrauius, Vladiſlao Poloniæ regis ſocer 363,13
Leopoldus Habſpurgius, in numerum deorum relatus 660,52
Leoſteinenſis comitatus, ab Vdalrico Wirtembergenſi ferro igneq; vaſtatus 591,18
Lepontii, Heluetiorum gens 571,4
Leptis magna, tripolis 623,38
Lernæa hydra 507,8 Herculanorum laborum difficillimus 659,44
Lethe & Lethum 566,4
Lethæus, Cretæ fluuius 610,17
Leubæum ferrum 673,46
Leucadia inſula 607,5
Leuce inſula, alias Achillea appellata
Leuci, orum 594,1 (525,9
Leucippe, Palatinorum nutrix 608,18
Leucoſia, Sirenum vna 680,28
Leucoſyri 475,32
Leucotheæ templum 525,12
Leucothea, alias Ino, Palæmonis mater 657,20 Cadmi & Harmoniæ filia
Leucothoe 607,24 (525,15
Leutkirch, oppidulum 541,21
LeWinſteinenſis comitatus 591,24
Lex omnis inuentio & donū Dei 407, (30
Lex edictalis 412,6
Lex honeſtatis, lege ciuili validior 406, 10
Lex archetypo æqui & honeſti reſpondere debet 406,6
Leges condendi poteſtas penes ſolos principes eſt 405,23
Legum rigor 424,7
Liber, Thebanus, Semeles filius 533,56 pro Sole 615,53
Libertas, res inæſtimabilis 398,5 ab omni animantium genere expetitur 438,7 duabus de cauſis vendicanda 535,47
Liberti qui 687,32
Libethra fons, poetarū præſidiū 533,45
Liber, apud Romanos 337,55
Libra, ſydus cœleſte 614,9
Libri Moguntiacenſis templi 451,19
Libs, Libyus 630,63
Liburnia 7,33 pars Dalmatiæ 597,27
Liburnorum ſedes 536,60

Libya, ſerpentum feraciſſima 569,60
Libyæ, tum nomenclatura, tum partes 475,36
Libyægyptij 569,61
Libyophœnices ibid.
Libycum mare 624,18
Licentia, conſenſus 409,56
Ligea, Sirenum vna 680 28
Liger, Galliæ fluuius 515,18
Ligeris, Narbonenſis Galliæ fl. 641,37
Ligures vani 384,12
Lignum in fronte portarum, & pueri ſuper eo ludentes 152,35
Liguria 33,28
Ligurinus primus inter Germanos ſcribit carmen heroicum 731,15
Ligurius lapis, & Ligos mons 706,38
Lilij ſyntagma 520,4
Limare, limen, & limus 710,43
Limbus, veſtis muliebris 504,1
Limouica, oppidum 18,24,37
Lindenſchmidt 577,27
LindeWitus dux Panoniæ inferioris 43,54
LindeWiti rebellio & ſuperbia 44,19, 20 ad Sorabos fuga 47,13
Lindus, Rhodiorum vrbs 492,12
Linguæ vitia quæ 276,19
Linus, ſucceſſor Petri 276,33
Linus curſor 716,43
Lioſtreæ 569,26
Lipara, Gnidiorum colonia 704,14
Liparenſula 578,27
Liparis, fluuius 704,10
Liparus, Auſonis regis filius 704,13
Lippenheim locus ad Rhenum 31,49. 38,16
Lippia fluuius 23,14. 22,5
Lippiæ fons 22,9. 23,23
Lis eſt, etiam ante Litis conteſtationem 471,22
Litera Pythagoræ 576,37
Lito, as, are, quid 704.60
Litus & ripa 512.60
Littus arare 448,28
Lituania regio 634,8 Poloniæ prouincia 362,32
Lituanorum ſermo, Sclauonicus 362,29
Lituus, baculus auguralis 679,53
Lituus, tubæ genus 604,26
Lituus & Tuba differunt 717,50
Liuius Andronicus, primus omnium poeticen illuſtrauit 446,40
Liutefredus Magũtinus inſtitor, comes Liuthprandi in itinere Conſtantinopolitano 151,25
Liutbulfus Ottonis regis filius, gener ducis Sueuorum 140,15
Liuthprãdi ſcriptoris quinti libri in hoc volumine pater, legatione fungitur in Græciam 120,15 143,49 monaſterium petit & moritur 120,28
Liuthprãdus diſertus, & propterea Hugoni regi acceptus 128,10 refutat epiſcopum Simoniacum 129,9 miniſter & Secretarius Berengarij 149, 14 vt Orator a Berengario Imperatori Græciæ mittitur 151,20 cum comite Liutefredo Conſtantinopoli honeſte excipitur 151,30 nomine Berengarij Græcorum Imp. nil præter mẽdacem epiſtolam offerre poteſt 152,2 dona ſua vt dona Berengarij Græcorum Imp. offert 152,5 ab Imp. Græco muneratur, & multis muneribus ornatur 152,11
Liuthprandus Cremonenſis epiſcopus, legatus Imp. ad papam 155,14
Locus, vbi cerui cornua abiiciũt 433,26
Logothetes, idẽ fere quod ſcriba 380,8
Lõbardus liber Mediolanenſiũ 409,54
Londinenſis archiepiſcopus Cantuarienſi ſubeſt 367,41
Longlare villa 18,40
Longobardi, gens ſagax & diſciplinarũ capax 305,18 Stephanum III papam Italia pellunt 283,9 Capuam capiunt 358,13
Longobardorum regnum, munus crudele 321,26
Longobardia 34,28. 304,41 Romano Imp. ſubiicitur 397,18
Lotharingia, quæ olim Auſtraſia 281, 12,41 Belgicæ Galliæ prouincia 350, 58 Romano Imper. paret 397,20 vnde dicta 551,3
Lotharingiæ, tum notatio, tum varia appellatio 281,41
Lotharius Ludouici filius 41,2. 46,35, 36 coronatur 42,51 vxorem ducit 46,22 mittitur in Italiam 47,25. 49,28 Romæ populi ſtatum corrigit 50,8 ex Italia redit 54,33 paret patri 55,4 patre aſſumpto Merlegium villam deuenit 57,12 Compendij conuentum indicit 57,14 patrem dat cuſtodiendum 57,16 munera miſſa patri ſubtrahit 57,21 Aquiſgranum venit 57,38 Lutetiam 57,50 reſpondet mandato 58,11 Viennam peruenit 58,20
Lotharij legati in villam Theodonis 60,29 diurnus langnor 60,36 ad legatos Folconem & Richardum reſponſum 61,2 legatorũ pontificis retardatio 61,14 ad patrem Wormatiam aduectus 63,3 Auſtralis regni partis electio 63,12, ſectatorum eius quidam moriuntur 61,20
Lotharius filius Hugonis ex Alda 120,2 a patre rex ordinatur 128,13 fraudulenter rex conſtituitur 148,40 vxorem ducit filiam Rudolfi Burgundionis 131,42 paruulus, detector inſidiarum patris 142,29 moritur 173,6 Lotharius Saxo, ad Imperij faſces promotus 367,52 Rogeriũ Siciliæ comitem regno pellit 377,54 a Saxonib' Ludderus vocatur 410,26
Lotharij in exercitu regis Hẽrici 212,28
Lotophagi 623,44
Lucæ oppidi aduerſus Henricum VII Imp. rebellio 465,18
Lucas caſtellum 15,25
Luceburgia, Treuirorum olim portio, Romano Imperio adiecta 459,16
Luceburgi comitia celebrata 462,43
Lucernam olere 448,50
Lucidiæ aues 599,63
Lucifer 505,25,30. 591,1 Phœbo præuius 610,60
Lucina, alias Luna 609,20 infantium præſes 515,58
Lucius, quidam Romanus Moſam Araximq. connectere conatus 286,18
L. Caſſius Coſ. a Tigurinis cæſus 494,57
L. Coſſus Getulicus 822,57
Lucrinæ Oſtreæ 569,23
Lucus vnde dictus 582,41
Ludouicus Caroli M. filius rex Aquitaniæ 23,36,37 Romanorum & Longobardorum rex 401,30. 30,44. 34, 49. 35,7,8 Dertuſam vrbem fruſtra obſidet 37,6,7 a patre Auguſtus creatur 11,52 patri in regno ſuccedit 40,38 conuentum habet Aquiſgrani 42,50 conuentum Venetiis 43,39 expeditionem ſuſcipit in Britanniam 43,39, 40 Britanniam ſubigit 43,39 41 vxorem ducit Iudith Welpicomitis filiã 44,26,17 expeditionẽ mouet in LindeWitum 45,10 mittit ad coniuratos 46,27 cum fratribus recõciliatur 47,15 legatos Paſchalis pontif. quo reſponſo remittat 48,42 Rodonas venit 49,31 in Britanniam expeditionem mouet aliam 49,35 in ciuitatem Rotomagũ aduenit 49, 37 Aquiſgranum reuertitur 50,23 Aquiſgrano Nouiomagum petit 50, 42 venit Ingelheim 51,12 ad Teodonis villam, atq. inde Wormatiam 53,6. 46,52 Aquiſgrani moratur 53,33 ad famam Normann. quomodo commouetur 53,43 ſacros dies Aquiſgrani celebrat 53,54 venit ad Iocundiacum 55,53 in Baioariam reuertitur 57,11 liberatus opperitur ſuum filium Pipinum 58,35 audito facinore Lotharij, perturbatur 59,18 dimiſſo filio Ludouico, Lutetiã pergit 59,31 cũ filio Ludouico Aurelia petit 89,31 Aquiſgrani moratur iterum 59,44 natale Domini Meciam fratre Drogone celebrat 59,46 ad conuentum Wormatiæ celebrandũ proficiſcitur 60,9 Aquas ſe confert 60,20 mãdatum promulgat de reconciliatione 60,21 cum Walla ipſe reconciliatur 60,32 per legatos Lotharium viſitat 60,37 extraordinariam legationem mittit ad Lotharium ſœdifragum impediendũ 60, 44 ob viſum cometam afficitur 61, 7 filio Lothario promiſſa præſtat 63, 3 totum regnũ diuidit excepta Baioaria 63,9 ad vnanimitatem & fraternam dilectionem filios monet 63,16 Cauillonenſem vrbem petit 64,11 fideles f. Carolo obſtringit, rerg. vertſantes quæſtioni legali ſubdit 61,13 Quadrageſimale ieiuniũ inchoat 64, 29 paſtoris boni ſequitur exemplum 64,33 cũ maxima fatigatione peruenit Aquiſgranũ 64,37 Turingiã petit 64,42 viribus deſtituitur 65,7 lecto ſe committit 65,10 decumbens Deũ laudat 65,22 ſingula rei familiaris ſingulis diſtribuenda deſcribi curat 65,24 f. Lothario quid elargiatur & quare 65,28 Turcorũ deſtructor & eccleſiarũ plantator 219,7 moritur 65,48 ſepelitur 66,12
Ludouici Imp. vxor ſubducitur 57,5 filij ſollicitantur aduerſus patrẽ 56,29 decretum de habitu clericorũ 323,18
Ludouicus f. Arnulfi rex cõſtituitur 101, 17 contra Hungaros colligit exercitum 101,25 exercitum amittit 101, 44 Adelbertum ſupplicio afficit 103, 27 moritur 105,35
Ludouicus Burgundio ab Italis ad regnũ inuitatur 108,37 cũ exercitu in Italiã venit, ſed repellitur 108,52 ſecundo Italiam intrãs capitur, regno & oculis priuatur 109,9. 110,2
Ludouici IIII Imp. lex 407,16
Ludouicus, Phil. Palat. f. cum Wirtemb. de pace agit 587,7
Ludou. f. Haſſiæ Lantg. Rom. Imp. oblatum recuſat 592,1 colloquij cauſa Fridericum I adit 370,21,57
Ludou. Viuis exclamatio aduerſus gẽ[illegible] (les 335,62
Luentium opp. 537,31
Lues equorum 28,44
Lugdunũ, *Lyon*, nobile emporiũ 354,10
Lugdunenſis Gallia, alias Celtica 641, 45

Luie-

Luitburga vxor Taſſilonis, filia Deſiderij regis Laugob. 27,17
Luitgardis Caroli M. vxor 8,43 moritus 32,27
Luitgarda filia & orphana Edithæ 172, 3 nubit regi Franciæ 172,35
Luidolfus f. Ottonis ex Editha 165,52 ſublimatur 172,25 in vxorem ducit idem filiam ducis Sueuorum 172, 44 in Italiam a patre mittitur 175, 47 a patre in Saxoniam remittitur 177,10 in malas ſuſpiciones de nouerca deuoluitur 178,30 a patre Othone vicarius declaratur 179,6
Luitvuichus, alias Clodouæus, primus Gallorum Regum Chriſti nomen profeſſus eſt 324,1
Luna, alias quoque Ceres 529,22 Hyperionis ex Euryanaſſa ſorore filia 486,46 pernox 610,55 menſtrua 783,20 pallida 610,1
Lunæ deliquium 42,32. 49,18. 53,31. 615,3 mutatio perpetua 609,18 ſilentium 502,50. 683,10 templum in Ægypto 525,18 ſimulacrum Lunæburgi 712,23 paſtus 638,51 ſylua 692,52 motus quinque 580,32 ambitus tertia parte minor quam terræ 615,44
Luna ſylua, Hercyniæ contigua 686,61
Lunæburgum, Saxoniæ vrbs 712,20
Lunellum caſtrum dolo capitur 318,27
Lupia, æ, Rhenanum oppidum 711,48
Lupiæ, arum, Calabriæ vrbs 711,49
Luppia, oppidum & fluuius 628,50. 630,43, 711,50
Lupus Centuli Vaſco 44,8 Carolo M. ſe dedidit 4,20
Lupus in fabula 677,26
Lupus vnde dictus 677,10
Luporum tria genera 677,11
Luridus color 507,53
Luſitania, vnde dicta 665,55
Lutetia Galliæ metropolis 370,50
Luthra, alias Cæſarea, Vangionum oppidum 372,50
Lutoldus miles primus Hieroſolymam occupat 265,33
Luxus vox latina non eſt 514,49
Lyæus, Bacchus 579,48
Lycæus, Arcadiæ mons 505,64
Lycaon, rex Arcadiæ 482,6 in lupum conuerſus 655,63
Lycaonia prouincia vberrima 231,55
Lycaſte meretrix, ob pulcritudinem Venus appellata 700,5
Lycaiij 514,33
Lychnos & Lychnobij 514,40
Lycia oppidum 504,53
Lyciæ Magia 488.27 ciuitates olim ſeptuaginta 534,27
Lycurgus a Baccho occiſus 488,43
Lyctos, Cretæ oppidum 610,5. 618,43
Lycus fluuius 281,25,63
Lydas Sueuus, ſagittarius 729,33
Lydia, & Lydi 526,45
Lydius amnis 115.50
Lydus Cauponatur 527,4
Lygenna oppidum Libyæ 725,18
Lymburgū, ab Alberto Zolrenſi comite obſeſſum 540,8
Lymira, oppidum & flumen 534,24
Lympha. & Lymphatici 658,27
Lynce inuidioſior 706,50
Lynceus curſor 716,29
Lyncium, Anaſinæ regionis nobile emporium 538,1
Lyncum vrina, materia Carbunculi 706,45
Lyncus, Perſarum rex 529,10
Lyngurinus, gemma ex vrina Lyncis nata 706,42
Lyra Amphionis 517,6
Lyris Claudus, ſagittarius 729,34
Lyſij, hodie Sileſij 612,2
Lyſij tres, diſcoboli 729,60.

M

Machabæi patriarum legum defenſores acerrimi 563,22
Machareus Læuo palæſtrita 724,2
Macedonum campi latiſſimi 533,42
Machina 438,5
Machinatio, fraudis ſpecies 356,58
Machlin fera 633,40
Machlinum, Belgij oppidum 711,60
Machlis animal 507,47
Macrobij lapſus de ſitu Antipodum 318,5
Macrobiorum ſedes, & mores 694,28
Madalelmus capite plectitur 59,15
Madere quid 686,18
Maduſſam habere, pro ebrium eſſe 686,19
Mæander, Lydiæ fluuius 527,11
Mænades, mulieres Baccho ſacræ 533, 62 (725,34
Mænalus, Arcadiæ mons 695,62.
Mæonia, & Mæones 526,45
Mæotis palus 476,16 Temerinda Scythis 519,16 tum Oceani, tum omnium mariū parens 626,28
Mærus, mons 672,56
Magalia 519,41
Magdeburgenſis archiepiſcopus, Primas Germaniæ 293,58
Magdeburgenſes ob epiſcopum diſſidentes componuntur 293,49
Magia 490,20,40
Magidæ veterum 518,36
Maginfredus Mediolanenſis comes rebellis capite mulctatus 99,35
Magiſtratus ad quid inſtitutus 406,13 pudoris cenſura 325,64 vitium iudicat 284,16,26
Magmata medicorum 704,21
Magnalia, Theologis 365,1
Magnanimus 563,40
Mahumaria 238,29
Mahumet, natione Arabs 519,14 Dei nuncius Sarracenis creditur 73, 24 Turcorum præceptor inuocatur 240,10
Mahumetani Byzantium expugnant 522,16
Maia, Mercurij mater 610,48 Atlantis filia, Pleiadum vna 614,34. 639,4
Maiores domus 3,9,28
Maiores 348,35
Maiores inſulæ 626,40
Maiorica inſula, vna ex Balearibus 31,35. 32,13. 40,22
Malea, Laconiæ promontoriū 700,39
Maleus, Argiuorum rex 700,40
Malli, Aceſini fluuij accolæ 561,22
Malum malo medicari 319,10
Malum nonnunquam occaſio bonorū 426,47
Malphi obſidio 223,8
Mammona 488,55
Manaſſes Arelatenſis epiſcopus, affinis Hugonis, indulgentia eius ſedem deſerit ſeu commutat 128,43 Sunomacus a Liuthprando coarguitur 129,9
Manaſſes archiepiſc. Mediolanēſis fautor Berengarij 148,4
Manerbum caſtrum obſidione cingitur 438,20
Manes 487,42 Cacodæmonum ſpecies 658,62
Manfredus occupator Siciliæ 278,1
Mania 427,30
Manipulus ſeu maniplus 669,8
Manno rex Mequæ in exercitu Aigolandi 70,47
Mannus Tuiſtonis filius 497,30
Mantua, vrbs 34,26 P. Virgilij Maronis patria 320,55 Muſarum domus 379,28
Mantho fatidica 510,32
Manuel Imper. Græcorum Imperator Neoromæ, non Romæ 276,3 Chriſtianis infeſtus 280,37. 299, 19, 58 legatum Venetum violat 356,49
Manuelis Græcorum Imp. ad Fridericum I Imp. legati 419,8
Manus & matutinus 609,27
Manuſtra ciuitas occupatur a Balduino & Tancrado 232,27
Mapalia 519,42
Maracleæ ciuitatis princeps pacem petit & init cum Chriſtianis 262,29
Maradochus, legatus Græcus ad Fridericum I Aug. 335,34. 356,7
Maraſim ciuitas a Chriſtianis occupatur 233,25
Marathonij campi 477,36
Marca, equus 632,11
Marcæ valor, tam apud nos, quam apud veteres 399,6
Marcellini & Petri martyrum corpora transferuntur 52,47
Marchia Foroiulienſis 27,28
Marchionatus Badenſis olim incolæ Heluetij 593,10
Marchionum originis quæ coniectura 311,19
Marckſteller, militaris officij nomen, vnde dictum 632,12
Marcomanni, hodie Morani 632,6 vnde dicti 632,10 a Druſo deleti 628,36
Marcomyrus, Priami Franconiæ regis filius, Pariſios bello occupat 713,16
M. Antoninus pius 406,7
M. Herennius Decurio fulmine percuſſus 578,57
M. Scaurus a Cimbris captus 494,58
M. Varronis ratio ætates hominis partiendi 398,58
Mare rubrum 670,57 duos habet ſinus 716,33
Maris dij biformes 680,42 acceſſus & receſſus quomodo fiant 580,25. 609,40. 783,33
Mareotes, lacus Ægypti 698,34
Margo 646,18. 707,54
Marggrauij, Caſſubiorum principes 539,55
Mariæ virginis baſilica Aquiſgrani a quo & quib' ſumptib' ædificata 69,8
Mariandyni 527,18
Marianus Barthbolinus 515,28
Marincum lucus 99,52. 100,25
Marij crudelitas 494,43
Marmaridæ populi 569,63
Marmaridarum, tum ſedes, tum clades a Romanis acceptes 587,47
Marobodus, Marcomanorum dux 632,7
Marozia filia Theodoræ, meretrix Ioſ. uis papæ, ex papa Sergio, & Alberici ex Alberto marchione, mater 3,2

impudenter Hugonē inuitat 125, 17
Marpurgum, Haſſiæ metropolis a Marte dicta 606,21
Marquiſij auxiliatores Caroli Magni contra Sarracenos 70,25
Marrani confligunt cum Pileto 257,25 expugnantur 258,52. 259,55
Mars, natione Thrax 610,35 vnde dictus 503,10 græce Ares 602,6 priſcorum Teutonum ſecundū Mercurium numen 480,9 Enyalius 568,61. 605,21
Martis ſtella 611,6 domicilium Scorpius 614,27
Martis & Palladis certamen 572,58
Marſcalcus 585,45
Marſirius amicus Caroli Magni fictus 80,47 agnoſcitur a Rolando 81,55 perimitur 82,8
Martialis, infamis poeta 602,7
Martinus, profeſſor Bononſēſis 408,15
Martyrum oſſa Byzantij beſtus obiecta 532,53
Maſania, Poloniæ prouincia 362,32
Maſiniſſa Maſſiliorum rex LXXXVI ætatis anno filium procreat 622,55
Maſouij, alias Moſcouitæ 634,40
Maſſa, oppidum nouum 423,19
Maſſæſyli extincti 622,57
Maſſilia 20,44. 353,37 Phocenſium colonia 569,58
Maſtrech, latine Traiectum ſuperius 628,19
Maſtruca, veſtimenti genus, Sardis & Belgis vſitatum 646,10. 706,12
Mathildis in Italia opponit ſe Henrico regi 187,48
Mathematici Senatuſconſultis diffamati 448,59
Mathildis coniunx regis Henrici, matrona deuota 132,17. 163,55 quos genuerit liberos 132,19
Mathildis, Egeberti marchionis Saxoniæ filia 416,6
μάτιξα 704,20
Matthæus, Saliſburgenſis Cardinalis 505,12 (540,28
Matthæus Langus, Gurcēſis Cardinalis
Matthias Hungariæ rex 485,20
Maturo, & Maturus 702,3
Maulbrunna, monaſteriū Ciſtercienſis ordinis 581,63
Mauri piratæ 8,27 deprædantur Baleares inſulas 31,35,36 Corſicæ ciuitatem quandam diripiunt 37,14 Corſicam ſubigunt ac vaſtant 38,1, 2. 36,37 Centumcellas & Nicæam vaſtant 40,24,25 victi ac fugati 36,2,7 a Sardis victi 40,25 in exercitu Argolandi 70,44 ſeptem Carolo Magno dono miſſi 31,32
Maurorum octo naues captæ 40,21,23
Mauricius, Georgius, Demetrius, duces albani exercitus 255,2
Mauritania duplex 620,3. 621,6
Mauringus Brixiæ comes mittitur cum Adelhardo 48,11
μαῦρον, nigrum 620,5
Maurus mons a Sarrac. munitur 90,24
Maximilianus Imp. certam coronam capit 433,18 improbat diplomata Caroli IIII 280,54 morē ſubſignationis edictorum publicorū inuehit 357,61 feſtum inſtituit, & ſacra facit 715,21
Maximiliani Imp. clemētia & liberalitas 690,4 ad Brugenſium ſupplicationem reſponſum 687,50 expeditio in agrum Briſgouium 547,27
triumphus Coloniæ 706,3
Maza, maſſa 704,21
Mazaca, nunc Cæſarea, Cappadociæ ciuitas maxima 587,54. 672,16
Mazara, ſeli genus Heluetijs peculiare 568,5. 592,59
Mazos, mamma 521,35
Mechlinia, ſeu Machlinium Belgij, oppidum 711,60
Meckmul oppidum ab Vdalrico Wirtembergenſi expugnatum 591,23
Medi in prælio contra Chriſtianos 230, 22 Antiochiam obſidione Chriſtianorum liberare proponunt 235,34 in exercitu principis Perſarū 244,20
Medorum ſagittæ veneno infectæ 626, 1 tigris ſagittam deuorat 592,30
Medicę artis profeſſio periculoſa 675,6
Medici quādo Romæ admiſſi 448,60
Mediolanum vrbs 23,38 Ligurum metropolis 303,40. 306,1 vrbs ſuperba 306,9 obſidione cingitur 390,13 oppugnatum 391,42 Friderico I Imp. ſe dedit 394,10 a Frid. I Imp. ad Adrianū IIII Papam deficit 418,50 a F. I. Imp. obſidione cingitur 425,38
Mediolani a parentibus liberi necantur pro ſalute patriæ 437,20
Mediolanenſis curia 408,44
Mediolanenſis epiſcopi ad Frid. I Imp. orationem Runcallis in comitiis habitam reſponſio 407,3
Mediolanenſes humiliant ſe coram Arnulpho rege 96,47 coram Frid. I 399,48 iniurij in Modoeciam 401,5 Trecium expugnant 424,30 Frid. I multis modis inſidiantur 426,58 a Frid. I ſtercus mulis dentibus eximere coguntur 436,33
Mediolanenſiū ad Frid. I legati 387,50 bona publica confiſcantur 408,24 reſpōſum ad obiectionem de pactis violatis 420,22
Mediolanenſibus pacis formula a Frid. I Imp. præſcribitur 398,30
Medo, potionis genus 651,11
Medoſulli, locus 23,27
Meduſa, Phorci filia ex cetu bellua marina 494,7 a Pallade trucidata 482, (60
Meduſæ capilli 483,40
Megauræ domus Conſtantinopoli, palatio contiguæ deſcriptio 152,27
Megæra 489,20 (26
Meginfridus cubicularius Caroli M. 28,
Meginfridus Saxonum ad Henricum regem legatus 202,43
Mel liquor præſtās & hominibus commodus 714,51
Mellis loca ferocia 714,49
Mellis medulla, adagium 714,56
Melampus curſor 716,43
Melancholia 427,40
Melancholici, fanatici 708,56
Melaones Styrius, diſcobolus 729,62
Melas Helſatius, diſcobolus 729,63
Melchiſedech, rex Salem 278,25
Meleager Calydoniū interficit 659,40
Melibochus, mons Weſtualiæ 541,24
Melicerta, alias Palæmon, & Portunus portuum deus 656,9
Melinum, Belgij oppidum 711,60
Melinus Pannonius, natator 726,24
Melite, filia Nerei & Doridos 483,39.
μῆλον, ouis, pomum 660,9 (726,53
Melyſſinæ fœminæ præſtigiæ 459,27
Membranarum materia, pelles 356,64
Meninge Lotophagorū inſula 623,22
Memoriæ ſpiritus vice fungitur 381,30
Memphis Ægypti arx 516,16. 625,62
Apidi boui ſacrū 581,12. 624,46. 625,
Menandri Theſſala 610,4 (6
Menapij, qui 628,14
Meneſtheus Vandalus athleta 721,46
Menſæ & ludi apud Imp. Græcor. 152,13
Menſiū nomina 11,43 numerus, quib. homo in vtero materno formetur
Menſores, *Forster* 422,62 (449,21
Mēſtruum in fœminis quam diu duret 783,29
Mercurius, Iouis & Maiæ filius 639,3 Atlantis nepos 610,45 Muſicæ præſes 696,63 inuentor artium veneficarum 429,47 alatus 639,10 Cyllenius 572,6. 610,52. 638,59 Diactoros 666,40 Manalius 695,62
Mercurij ſtella 610,35 lyra 617,48
Mercurij quatuor 615,1
Merere, pro pugnare 643,50. 719,36
Mereſburgum caſtrum 107,48. 293,9
Meridionalis polus 612,2
Meroe, Cambyſis ſoror 620,1
Meroe inſula vnde dicta 620,1. 625,14
Merope, Pleiadum vna 614,34
μέρος 475,11 (353,10
Merouęus, rex Francorum Germanorū
Merouingorum gens 3,2
Merus, Indiæ mons 592,24
Meſamones populi 569,64
Meſopotamia, Arabiæ pars 625,24 latine Medamnis 625,38
Meſſana oppidum, olim Zancle 682,51
Meſſapij, Apuliæ populi 557,20
Metalla 641,8 quomodo reperta 696,1
Metalleia, metallorū inueſtigatio 344, (12
Metis 34,46. 46,5
Metropolis quid 289,19
Metropoles XXI, in regno Caroli M. earumque nomina 13,17,25
Metus incommoda 407,6
Michael Nicephori gener Imp. Græcorū 39,28,29. 91,27 cum Carolo M. pacem firmat 39,33 fit monachus 40,26 amentia corripitur 91,32
Michael epiſcopus, legatus Michaelis Imp. Græcorum 39,31
Michaelis ἀρχιστρατηγοῦ baſilica Conſtantinopoli noua 91,54 dicta via vel ἱππία 122,32 munitio Romæ miræ altitudinis & fortitudinis 125,36
Michael Palæogus, legatus Græcus ad Frid. I Aug. 355,55. 356,7 occid. 357,32
Michelinus de Baioaria ad regem Bulgarorum legatus 49,35
Micipſa, Maſſiliorum regis filius 622,54
Miliduoch Sclauorum dux interficitur (35,12
Milites S. Mariæ 631,48
Milites emeriti 643,51
Militum inſignioris in Hiſpaniam expeditionis cōtra Sarrac. catalogus 72,7
Milliaria, lapidib. apud vet. ſignata 412, (53
Millidunum, caſtellū regiū 236,51
Milo de Anglaris Rolandi genitor dux exercituum Caroli M. 69,19 in prælio occumbit 70,20
Milo heros, vltor cędis Berengarij 125,31
Milo comes Verouēſis 124,50 (148,8
Milo ab Hugone ad Berengariū tranſit
Mimallones & Mimallonides 592,34
Minerua, Iouis ex Themi filia 654,53 Iouis mens 655,30 (ſtructū 681,20
Mineruæ templū ab Othocaro rege ex-
Minorica inſula, vna ex Balearibus 31,35
Minos, iudex apud inferos 490,1
Minois filia a Neptuno compreſſa 589. antrum 610,18
Minyæ, Argonautæ 681,27
Miraculum, Sol mult diorum ſpacio ſtat immobilis 85,26

Ceſpes

Ceſpes ſine manibus ſublatus, & vbi inuentus 46,50
Miraculo exercitus ſitis leuatur 20,32
Miſericordiæ commoda 562,1
Miſaha fluuius 16,7
Miſlæ vocabulum vnde 552,45
Miſſile 441,23
Mithra, pro Sole 691,27
Mitræ inuentores, Ægypti 657,24 vſus apud Colchos 520,55
Mnemoſyne Cœli & Terræ filia 497,22
Moabitæ in exercitu Argolandi 70,44
Modioenum, alias Modoecia 401,1
Modona, alias Mutina 380,46
Mœnia, vnde dicta 688,18
Mœnus fluuius 28,16. 29,33
Mœni fluuij variæ appellationes 280,56. 632,50
Mœſia prouincia 39,28. 40,30
Mœſiæ binæ 574,24 tum ſuperior, tum inferior 523,60 inferior, olim Dacia 585,39
Moganus fluuius 280,8,56
Moguntia, vrbs regia, metropolis Franciæ Germanicæ 285,62. 327,25. 384,7 deuaſtatur 286,35 obſeſſa a Friderico Friderici I Imper. patre 286,40 ab Imperatore proſcripta, priuilegiis cæteriſque omnibus publicis beneficiis priuata 288,45
Moguntinus epiſcopus Romani Imper. Cancellarius per Germanias 433,60 præcipuam in eligendo Imperatore vocem habet 275,61
Moguntinenſis templi theſaurus 450,28 imminutus 453,50
Moguntini templi pinna turbine deiecta 556,44
Moguntini ciues archiepiſcopum in vrbem recipere nolunt 139,29
Moguntinorum ciuium mutua inter ſe lanienа 287,25
Moguntini ciues factioſi contra ſuum epiſcopum eum occidunt 288,4
Moguntiacum concilium 40,4,5
Molarum multæ ſpecies 711,31 nullus vſus apud veteres 711,28
Molendinum, triuiale vocabulū 409,1
Mollitiei comes ignauia 476,4
Momemphis, Ægypti oppidum 625,5
Monachorum origo 323,1
Monacum, Bauariæ principum ſedes 431,10. 539,48
Monarcha quilibet in ſuo regno marchiones & comites creare poteſt 413,53
Moncibelus mons, alias Ætna 601,20
Moneta a monendo dicta 408,61
Monomachia Dauidis & Goliathi de Gad 593,1
Monops Pæonius 678,3
Monoſtichorum de ærumnis Herculis autor quis habendus 707,24
Monſtrum quid, & vnde dictū 689,45
Monſtrum biforme 275,14
Monſtrorum natiuitas 562,59 cauſæ 597,24. 689,42
Montes, locus 19,26
Montes ſemper ardentes 606,6
Montefortenſium comitū ſedes 629,52
Montisferrati marchioni monetæ cudendæ facultas facta 467,16
Montiſpelegardenſis comitatus 540,5
Monychus, Centauri nomen 494,12
Morauorū ſermo, Sclauonicus 362,29
Morbus Herculeus 533,58
Moringus Brixiæ comes vicī finis 50,1
Morini, Belgarum extremi 627,42 hodie Teruani 485,62
Morinorum ſedes 575,44
Morioum 711,58
Mormanorum regnum apud Brittones affectat 43,41,42 interficitur 43,43
Mors tum piorū, tum impiorū 693,45
Morti nihil inacceſſum 497,27
Mortes, mortium 440,56
Morſel, inſtrumentum bellicum 596,1
Mortalium omnis induſtria conatuſq; inanis, Deo aduerſante 557,40
Mortinauia, olim Elſatia tranſrhenana 498,34
Moſa fluuius 35,15. 45,54. 192,32. 193,8. 628,19
Moſchi atroces 521,12
Moſcouitæ, a Moſca fluuio nomen ſortiti 362,24
Moſcouitarū variæ appellationes 634,40
Moſella 22,50. 35,8. 286,11 Auſonij carmine celebris 459,20. 515,25
Moſellæ fertilitas 629,1. 667,53
Moyſes hiſtoriographorum princeps & Hebraicarum literarum author 218,5 primus Legiſlator 579,48
Moyſis ieiunium 669,27
Moſqua, albórum Ruthenorum regia 561,10
Moſſynœci & Moſyni 521,23
Motus, vitæ argumentum 381,31
Motus in Baioaria ſedantur 55,46
Mulciber vnde dictus 601,20
Mulcta & mulctare 439,24
Mulcta & pœna 421,6
Mulctra & Mulctrale 617,15
Mulier, a mollibus membris denominata 679,12
Mulcauia, Bohemiæ fluuius 560,26
Mūda oppidū Saxoniæ ad Wiſurā 31,14
Mūdus, qua parte anni creat' ſit 662,23
Mundi creatio ſecūdum Ethnicos 619,20 plagæ quinq; 540,38 cardines quatuor 326,41 puncta, & interualla 280,25 luminaria duo maxima 325,12
Municipes 343,36 vnde dicti 645,18
Muralis turbo, pro bombarda 698,60
Murales coronæ 445,35
Murus, non niſi ex autoritate principis extruendus 415,15
Muſæ ex Ioue & Mnemoſyne in monte Piero natæ 475,2 Libethrides 533,45. 571,14 Olympiades 520,2 veterum 608,19
Muſarum duo genera 658,6 templum Romæ 446,52
Muſcipula 439,64
Muſſo as, are 664,40
Munna, tum vetus, tum noua vulgo Modona 321,48 380,46
μυέω, initio 711,37
μύω, occulto 711,38
Myrmecus pagus 524,21
Myrrha 635,12
Myſi biſontes 574,21
Myſia 522,2. 599,53 duplex 542,54
Myſtæ, numinis alicuius ſacris initiati 579,22 vnde dicti 711,37.

N

NAbal Carmelus 581,9
Nabalia, Weſtualiæ fl. 628,26
Nabar, Numidiæ fluuius 622,59
Nabathea prouincia 561,18
Nabathæi, Arabiæ felicis populi 670,48
Nabathes, ex adulterio quaſi natus 670,49
Næniæ, arum 712,33
Nageta, habitatio gigantis Ferriacuti 75,44 cedit Græcis & Apulis 79,2
capitur a Carolo Magno 78,16
Nantas vrbs 72,30
Napææ, floſculorum deæ 504,5
Naphtha, bituminis genus 604,34
Nar, fluuius Sabinorum 337,20
Narbona ciuitas 19,11
Narbonenſis prouincia 8,26. 40,25
Narnienſis ducatus a Longobardis cōſtitutus 423,13
Naſamones populi 569,63 domitores Pſyllorum 728,40
Naſus & naſuti 447,1
Naſi adunci Perſis probantur 727,50
Natandi vſus, priſcus ludus 725,56
Natiſus, ſeu Natiſo fluuius 537,13
Natiuitatis Dominicæ feſtiuitas celebratur in caſtris ad Antiochiā 235,12
Nauarra, Hiſpaniæ pars 642,11
Nauarri 35,28
Nauarrorum terra cedit Britannis 79,1
Nauium inuentor, Scytha 525,44
Nautica ars, inuenta 681,33
Neapolis, olim Parthenope 663,4 Italiæ vrbs maritima 357,45 expugnata ab Henrico Friderici I Imp. filio 276,48 a Vandalis vaſtata 474,59
Neapolis Caroli ſubiicit ſe regno Hieroſolymitano 266,55
Nebrides 529,36
Neccarus fluuius 581,35
Nectar deorum 580,17
Nemeſis, alias Adraſtia 656,50 vnde dicta 586,28
Nemetes, qui 629,3
Neoburgum 568,35
Neomarctides a Noribergenſibus obſeſſi 568,34
Nepa Latinorum veterum 614,28
Neper, Poloniæ fluuius, alias Boryſthenes 634,31
Nephele, Phryxi mater 327,63 Helles mater 581,17
Nepos, Iuriſconſultus 436,58
Neptunus, primus eques 716,16 Enoſigæus 497,19. 637,7. 639,30 maris præſes 638,26 vnde dictus 638,44
Neptuni tridens 638,38 cognomen antiquum Ægeon 479,22
Nequinū oppidū, hodie Narnia 337,22
Nereus, Ponti filius natu maximus 680,12
Nerei patria, Armorica 526,5 ex Doride filiæ quinquaginta 638,56
Nereides nymphæ, vnde dictæ 680,13
Nero primus dedicator perſequutionis Chriſtianorum 355,45
Neruij 515,21
Neſtor, Neptuni ex Chloride f. 444,46
Neſtoris facundia 526,18
Newenburg, cœnobium prope Heidelbergam 390,61
Neuhauſen loc' prope Wormatiā 287,4
Neuiſſius pag', limes Germaniæ 345,47
Newmarck, oppidum muniтиſſimum 648,53
Neuri, ob ſerpētum iniuriam ſedes ſuas relinquere coacti 523,4
Neurorū trāsformatio in lupos 655,42
Nicæa vrbs Narbonēſis prouinciæ 40,24,25
Nicæa vrbs ab exercitu ſancto obſidetur 227,19 deditur 228,25
Nicææ ciuitatis deſcriptio 228,29
Nicenum Concilium 228,31
Nicephorus Imp. Cōſtantinopol. Irene depoſita 34,1,2 moritur 39,28,29
Nicephor' Leonis Imp. legat' 42,20,21
Nicer, *Necker*, Sueuiæ fluuius 515,19 alias Neccarus 630,23

Niceta patricius, Siciliæ præſes 30,49. 35,22,23.36,11
Nicolaus, Pratenſis Cardinalis 461,34
Nigropontus 484,13 olim Aulis 527,30
Nilus, alias Melon 619,54. 628,34 vatis munere functus 561,61
Nili origo ignota 619,58. 690,55 cataractæ 535,22. 624,44 fœcunditas 597,12. 620,6
Nimagum vrbs 212,25
Ninus Aſſyriorum rex Zoroaſtrem Bactrianorum regem prælio vincit 490,54 (20
Nini oppidi tum ſitus, tũ ſtructura 561,
Niphates mons, tigribus fœtus 582,57
Niueola caſtrum 148,18
Niuere & conniuere quid 729,34
Niuerni 18,34
Noah, vini repertor 656,46
Noah, Ianus gentilium 656,44
Nobilitas non vnius generis 276,31
Nogardia, ad Lacum Lymidem, primariarum Moſcouiæ vrbiũ vna 634,40
Nola vrbs a Vandalis vaſtata 474,58
Nomades 622,47 duplices 521,9
Nonantula monaſterium 39,52. 148,15
Nordalbingia, Saxoniæ pars 584,21
Nordbertus Rhegiẽſis epiſcopus 40,49
Nordhumbri 36,43. 37,9
Nordludi 32,53
Nordmannia 38,9. 45,31 Belgicæ Galliæ prouincia 350,59. 296,48
Nordmanni 40,10 piraticam exercent 32,23 a Scotis victi 39,42
Nordmannorum excurſiones 8,23 legationes in conuẽtum Francofurt 47,37 irruptio in Friſiam 60,52
Noria, oppidum 566,27 deletum 486,33
Noricum, quæ alias Bauaria 281,25 Bauariæ portio 476,34 Saxoniæ duci paret 381,10
Norici, tum appellatio, tum ſitus 383,50
Norici, vnde dicti 627,55
Noricorum regio 626,60 ſucceſſores Boioarij 511,20
Noricæ alpes 45,11
Norimberga, Ptolemæo Segodonum 648,56 alias Noricum 347,15 obſidetur, & lubens deditur 189,33
Norimbergẽſes, tertium quoddam inter Noricos & Francos 511,30
Noruagia, Danorum regi ſubeſt 383,45
Nota, & notæ, Iuriſconſultis 436,61
Notus, vẽtus meridionalis, vnde dictus 670,59
Noua ciuitas ab Vdalrico Wirtembergenſi expugnata 591,22
Noiale, & Nouales, iura 445,41
Nouatio omnis periculoſa 405,60
Nouaria vrbs 119,24 patria Gazarorum ſectæ authorum 309,39
Nouiomagus ciuitas 19,37. 22,27. 35,8, 9. 42,49. 45,52. 46,34
Nouocomum 420,46
Noxa & Noxia 400,10. 704,25
Nubes, aquarum domicilium 658,27
Nubes, quomodo generentur 683,48
Nuceria vrbs Italiæ deditur 33,46,47
Numantiæ obſidio 647,22
Numen quid 663,58
Numentum 32,34
Numidæ infrænes 622,40
Numiſmata erogandi peculiaris conſuetudo apud Imperatorem Græcum 153,7
Nympharũ ſpelunca in Helicone 571,16
νυμφόληπτοι 658,29
Nyphates mons, Aſſyriæ Armeniæque terminus 534,40
Nyſa vrbs 672,56 Indiæ vrbs 592,24
Nyſa, Indiæ mons 562,27
Nyſæ vrbes, decem 592,27.

O

OBacrus fluuius 16,5. 21,32. 23,24
Obertus de Horto, Feudalium placitorum autor 408,37
Obrinca, hodie Moſella 286,11. 629,1. 718,42
Obſidium, caſtrenſe vocabulum 438,33
Oceanus, Cœli & Terræ filius 497,7 vndarum pater 620,20 Atlanteus 482,17. 519,30 Gallicus 32,23
Oceani illuuio maxima 640,64 coniugium pulchriſsimum, cum Thetyde germana ſua 680,10
Ochus, fluuius 679,30
Ocrea vnde dicta 673,44
Octauius Imp. primus Auguſti cognomen tulit, Romuli nomine repudiato 276,8 Domini appellationem reſpuit 276,4
Octauij Auguſti felicitas 328,18 progenitores 460,2
Octobris menſis ob hædos pluuiales, nauigationes incertæ 599,27
Oculata fides 346,4
Oculi 445,39
Oculorum morbidorũ cauſæ quatuor 572,30
Odelricus palatij comes ex Sueuorum ſanguine regi Berengario rebellis 112,39 cum marchione Adelberto conuentum agit contra Berengarium 113,15 occiditur 113,21
OdenWalt, & Odenheim 541,10
OdenWalder 568,30
Odera fl. Germanos a Polonis ſeparat 363,47
Oderæ fluuij, variæ appellationes 362,9
Odilia Alſatiæ 628,22
Odilo dux Baioariorum 15,31
Odo legatus Caroli M. 38,24
Odo exilio deportatur 54,37 cum fratre Wilhelmo interit 58,51
Odonis victores animis diſtracti 58,53
Odo Belgeonacus vexillifer occumbit 254,47 (45
Odoacer Vandalus Roma potitus 477,
Odryſæ, Thraciæ populi 504,18
OEa, Aphricæ vrbs 623,38
OEbalus, Spartæ rex 551,10. 575,63. 585,22
OEdipodis filiorum mutua bella 693,4
OEllus comes in exercitu Car. M. 72,30 cum gigante μονομαχίαν ſuſcipit, ſed ridicule 76,2
OEnotria, vnde dicta 627,53. 695,47
OEnus fluuius 516,40
OEſtrum 475,3
Offenburgum Briſgouiæ Maximiliano Imp. ſe dedit 547,50
Ogerius Dacus, miles ſub Carolo Magno, monomachiam cum gigante ſuſcipit, ſed ridicule 75,50
Ogyges, Athenarum rex antiquiſſimus 550,60
Ogygus, primus Thebarum princeps 478,40
Olea inuentum Palladis 724,46
Oleum camino addere 418,13
Olei inuentrix, Iſis 691,18
Oliuerius dux exercituum ſub Carolo M. 72,53 inuenitur miſere trucidatus 85,18
Olus letho datus 556,54
Olores, cycni 550,45. 683,46
Olympia, Alexandri M. mater 460,2
Olympus, mons 533,49
ὄλυμπος μακρός 709,40 celer 529,20
Olympica Myſia 542,54
Olympicorum certaminum inſtitutio 505,44
ω μέγα apud Latinos ſæpe in o μικρὸν mutatur 728,2
Onager, tum machina bellica, tum aſinus ſylueſtris 699,18
Oneſicritus 612,32
Onoſtrongyla Strabonis 578,30
Oone, & Oones vnde dicti 631,30
Opacum 608,38
Opheltes Saxo curſor 723,2
Ophiochus, anguitenens 617,44
Ops, nympha 503,62
Opes pariunt nobilitatem 276,37
Ops, Cœli & Veſtæ filia, alias Rhea 503,63
Oppidi, tum etymologia, tum differentia ab vrbe 370,30
Optimates qui 398,15. 513,47
Oqueni, qui 632,4
Oracula 516,1
Orani, populi circa Mæotidem 520,20
Oratio cuiuſdam ad Imperij Rom. proceres, de Friderico I in Imperatorem eligendo 282,20
Oratores proprie qui 292,4
Oraules Tungrus, ſagittarius 729,29
Orbelus, Thraciæ mons 533,43. 626,34
Orbita 665,31
Orchades, inſulę maris Germanici 68, 57 (525,30
Orchanes, Turcici Imperij propagator
Orcus rex Moloſſorum, raptor Proſerpinæ 719,2
Orcus animarum inſatiabilis 489,12. 506,62
Orcus fluuius 533,52
Ordo, inſtar neruorum eſt 381,28
Oreſtis corpus ſeptem cubitos altum 675,16
Orgellis, ciuitas in Pyrenæis montibus 28,49
Orgia 533,62 omnis generis ſacrificia, quæ diis fiebant 659,28
Orichalcum 598,7
Orienſis epiſcopus moritur 260,36
Orientalis plaga 561,18
Origenis delirium, de diabolis & reprobis olim ſaluandis 319,43
Orion, Neptuni filius ex Minois filia 588,63 Dianæ ſatelles 505,10 natus ex vrina deorum, relatus inter ſydera cœleſtia 336,57 ſignum horridum 614,55. 618,34
Orionis occaſus 614,56
O'ρεΐται Græci 37,33
Orpheus, Magus ſapientiſſimus 491,6
Orpheus vates natione Thrax 533,41 a Ciconiis diſcerptus 611,11. 617,55
Orphei ad inferos deſcenſus 516,3 carmen ſuppoſititium 617,56
Ortona ciuitas Italiæ deditur 33,46
Ortygia 501,30
Oſca, vrbs 37,46 obſidetur 30,44
Oſiris 535,22. 691,11 alias Apis & Serapis 713,56 agriculturæ inuentor 691,19 a Typhone fratre dilaniatus 624,64
Oſiridi ſacra 691,2
Oſneggi mons 5,21
Oſpinus rex Algarbiæ in exercitu Agolandi 70,46 occiditur 71,42
Oſſa, mons Theſſaliæ 517,27. 533,49 a gigan-

a gigantibus in Pelium tranſpoſitus 707,63
Oſterlalt 36,40
Oſtfali 21,33. 23,18
Oſtreum & Oſtrea 569,24
Oſtria, alias Auſtria 485,39
Oſtrogothi 474,48
Oſtrum 515,10
Otbertus marchio Berengarium & Adelbertum apud Imperatorem accuſat 153,49
Otgis filia Adelſtani fratris regis Anglorum, vxor Othonis regis 132,53
Othingen, Burgouij agri pagus, a Georgio, Bauariæ duce, captus 539,7
Othocarus rex, interfectus 681,20
Othocarus rex Bohemorum vincitur 714,25
Othrys, Thraciæ mons 506,18 Lapitharum ſedes 533,49
Otrentum 223,43
Ottones Auguſti tres, auus, pater, nepos 277,44. 505,8
Otto f. Henrici I, Imperator, rex iuſtus, religioſus, &c. 132,19,28. 164,16. 277,20. 386,51. 397,14 in vxorem ducit Anglam 132,52 contra rebelles copias ducit 134,30 ſub prælio orat 134,47 in lancea ſua habet clauos manibus Saluatoris affixos 134,51 precatione ſuos hoſtes fundit 134,54 rebelles vincit & victor redit 135,41 cum exercitu petit Alſatiam 137,3 ab epiſcopis quamplurimis in Alſatia deſeritur 137,6 Alſatiam relinquere iubetur, quod recuſat 137,9 acris tutor eccleſiaſticorum bonorum 137,43 per nuncium de interitu rebellium eruditur 138,51 Bertholdo duci in vxorem dat cognatam, eique in aliis fauet 139,5 Alſatia neglecta, Franciam occupat 139,28 capit archiepiſc. Mogunt. relegat, poſt reſtituit 139,30 acer in defendendo exule Berengario 143,31. 177,47 humaniſſime excipit Berengarium 143,17 In Italiam expeditionem cōtra Berengarium & Adelbertum mouet 153,50. 178,16 Berengarium & Adelbertum Italia expellit 153,53. 180,11 Romam adit, ibique honorifice exceptus, Auguſtus coronatur 154,1. 166,6 in patriam regreditur ex Italia 154,7 papæ inconſtantiam miratur, & in eius cauſſas inquirit 154,12 ſecundo Italiam petit, Berengarium eiuſque vxorem obſidet 154,43 falſo data opera a papa inſimulatus, in eum acri recriminatione apud eius legatos inuehitur 154,53 ſe per legatos cupit pontifici Romano purgare 155,13 Romam ab optimatibus inuitatus venit 155,29 Romæ celebrat ſynodum in frequentia epiſcoporum ſuper cauſa Ioannis papę abſentis 155,35 audiens epiſcoporum accuſationem de papa, eos vera, non falſa proferre obteſtatur 156,51 epiſtola Romam citat papam 157,23 exauctorat papam Ioannem, Leonem conſtituit 180,12 Romanis nimium fidem apud eos periclitatur 159,22 Roma exiens Adelbertum perſequitur 159,37 a Romanis multis iniuriis affectus, Romam grauiter obſidet, occupat 160,2 vxorem ducit Eadithain 164,50. 165,7 liberat fratrem Henricum, hoſtes partim ſuſpendi, partim eiici curat 167,31 Henrico fratri culpam agnoſcenti condonat 170,45 in Italiam mittit filium ad res Italiæ explorandas, ipſe ſubſequitur 175,47. 176,3 capit Papiam 176,18 Adelhaydam in vxorem ducit 176,29 rebus in Italia compoſitis, filium in Saxoniam mittit, ipſe cū regina ſubſequitur 177,10,33 habet regnum concuſſum internis diſſidiis 178,27 regnum committit Ludolpho filio 179,6 ſecundo Italiam petit, & Imperator coronatur 179,46 Italia in Saxoniam rediens filium Ottonem puerum in regem creat 180,17
Otto II infans, f. Ottonis Imperatoris rex conſtituitur 180,20 dictus pallida mors Sarracenorū 277,45
Otto IIII Imp. Arelatenſis rex 353,33
Otto comes Palatinus a Wittelſpach 418,53 ſignifer in exercitu Friderici regis 311,22. 344,40 Italiam tenet 378,54 in Guilielmum Maltrauerſarem ducem Rauennatium inuehitur 380,24
Ottonis regna 541,10
Otto, Friderici I Imper. filius tertius 277,33
Otto Friſingenſis 660,60
Ottonis Friſingenſis familia, vita & mors 279,50. 416,58. 417,12
Otto Argentoratenſis epiſcopus, filius Hildegardis, quam in Chriſto pauperem & modicam dicunt 276,64. 447,28
Ouo, as, are 513,1
Oxus fl. & Oxiſagæ, accolæ 679,21.

P

Pactolus, Lydiæ fluuius 527,10
Paderborna 22,19. 24,55. 31,50. 41,22
Padua, olim vrbs Imperialis 349,14
Padus fluuius 626,55 rex aquarum Italiæ 341,21
Padus & Ticinus fluuij confluunt 118,17. 309,31
Pæon, medicus 573,5
Pælicæ 521,11
Paganus Beluacenſis fortis præliator 255,31
Pagani, tum Iuriſconſultis, tum Theologis 412,15
Pagaſa, vrbs 681,38
Palæmon, Leucotheæ filius 680,39 Inous 607,20. 657,20 alias Portunus, portuum deus 656,9
Palæſtina, & Palæſtini 625,32
Palæſtra & Palæſtritæ 724,1
Palagonia, caſtrum hęreticorum comburitur 224,39
Palantia, Euandri filia 605,12
Palanto, Hyperborei filia 605,10
Palatini, olim Heluenj 593,10 vnde dicti 563,29. 604,44
Palatinorum encomium 535,53
Palatini comitis ob pacem turbatam pœna 352,45
Palatium, *Pfaltz* 347,56
Palatium Conſtantinopolitanum 146,1
Pales Dea pabuli 715,56
Palilia, feſta deæ Palis 715,59
Palinurus, a Sōno deo ſubmerſus 659,8
Palla, veſtis genus 646,35
Pallæ altarium in templo Moguntino 450,33
Pallantium (Pallantæum) Arcadiæ oppidum 529,6. 563,32
Pallantæi oppidi conditores 605,7
Pallas, Iouis ſoboles 502,23. 503,33. 552,52. 575,64 vbi primum apparuerit 623,30 vndarum regina 682,16 inuentrix oleæ 724,46 γλαυκῶπις 572,25. 608,44 Tritonia, vel Tritogenia 482,36 vnde dicta 680,44. 708,57 Palladis ægis ſerpentifera 617,23 cum Diana certamen 571,44 ſepulcrum 605,11
Pallas, antis, Euandri filius 529,4. 605,13 vnus ex Titanibus 608,10
Pallene, Prothei patria 491,22
Palliditas, philoſophi indicium 675,9
Paltos, Syriæ oppidum 625,35
Pampilonia, diuerſorium Caroli Magni 80,44
Pampiloniæ vrbis obſidio, eiuſque mira expugnatio 68,17
Pan, Arcadiæ numen pręcipuum 482,6 ouium cuſtos 500,63
Panchaica, Perſidis regio 635,21
Pandroſos, Cecropis Athenienſis filia 657,17
Panegyricorum vſus 408,1
Pangæus, mons Thraciæ 504,14
Pannonia 7,32. 28,28 inferior 43,54 ſuperior 45,12 alias Hungaria 371,26. 524,1 deuaſtata 28,40,42. 45,20 ab Hungaris capta 567,10
Pannoniæ incolæ 6,43
Pannonij, græce Pæones 678,7
Pannonis, Hungariæ regis ad Fridericum I Imp. legati 366,48
Pannonum currus velociſſimi 678,34
Panope, nympha 657,46
Pantheonis templum Romæ 422,40
Pantheras & a Pardis differentia 643,39
Pantho, virgo 675,37
Papa e Cardinalium numero eligendus 374,44
Papæ duo Romę electi 433,40. 434,60
Papauera ſoporifera 554,40
Paphlagonia & Cappadocia, eadem 521,64
Paphos, Veneri ſacra 614,63
Paphos, oppidum Veneri ſacrum 655,12
Papia 33,20 olim Ticinum 103,48. 420,43 ad confluentes Ticini & Padi 309,32 receptaculum theſauri Gothici 321,35 Lunellum caſtrum euertit 318,27 ab Vngaris obſeſſa 116,29 conflagrat 116,12. 117,1,10 capitur 176,18
Parangariæ 413,16
Parcæ tres, Cœlitum amanuēſes 658,32
Parcarum ſedes inſuperabilis 665,10
Pardi, Pantherarum mares 643,38
Parentes, & Parentela 413,4
Parentum & patriæ amor 437,59
Pariſij 19,34. 32,29 alias Lutetia 370,44
Pariſienſes theologi notantur 343,16
Parma, colonia Romanorum 321,48
Parnaſſus Phocidis mons 473,38 Muſis ſacer 549,57
Parochus Cenj montis, vulgo *Von Kalenberge* 537,58. 690,34
Paros, marmoris feraciſſima 534,31
Parrhaſiæ vrbes 627,5
Parrhaſium, Arcadiæ oppidum 505,11. 518,54
Parricidium 371,45
Parthiæ origo, fertilitas, & ſitus 574,3
Parthenıæ diuæ 525,1
Parthenius, Arcadiæ mons 505,49

Parthenopes vrbs, vnde dicta 663,2
Parthenope, Sirenum vna 680,27
Parthi 477,42 Scythico ſermone exules 364,20 fugaces 626,2 ſagittis bella conficiunt 646,52 octodecim prælijs a Romanis victi 671,57 in exercitu Argolādi 70,45
Paſchæ ſolennitas Neomagi celebratur 55,22
Paſchalis papa 42,34,48 literis ab Henrico Imperatore de pace & amicitia rogatur 197,2
Paſchalis nomenclator 33,9
Paſithoe, Hyadum vna 617,64
Patale, Indiæ inſula 613,50
Patalena inſula 670,1
Patara, Lyciæ ciuitas 474,4. 534,28
Patauij origo 690,39
Patauini Henrico VII Imp. fiunt ſupplices 464,50
Pater patratus 541,63
Paterellum, arx munita 420,51
Patres & Domini 404,30
Patres conſcripti, vnde dicti 644,41
Patriæ pietas 524,10
Patriarcha Hieroſolymitanus Carolo M. reliquias muneris loco mittit 31,15,16 (442,60
Patriarchæ, olim quatuor, hodie ſex
Patricij, vnde dicti 324,20. 644,15
Patrimonium, Etruriæ pars 416,17
Patronus, *Lehenherr* 411,24
Paulus Apoſtolus, Romę a Nerone ſupplicio affectus 335,44
Paulus dux Iaderæ 34,52 claſſis Conſtantinopolitanæ 37,2 Cephalaniæ præfectus 38,6
Pauli papæ mors 19,18 (43
Pauor, Fugæ ac Horroris ſocius 686,12,
Paxus inſula quot miliarijs diſtet a Conſtantinopoli 116,22
Pazeites duo 532,30
Pegneſus amnis 636,60
Pecuniæ incommoda 694,40
Pedagium & Pedaticū, *Weggelt* 409,7
Pedaneus iudex 412,37
Pegaſus equus ex ſanguine Meduſæ natus 493,58
Pelagij II decretū de ſeptem horis canonicis 428,6
Pelion, mons Theſſaliæ 517,16
Peloponneſus, vnde dicta 627,53
Peltæ, ſcuta Amazonum 521,39. 675,58. 707,44
Pelues argenteæ templi Moguntinenſis 451,30
Penates 402,40
Pendulus, a, um 512,50
Peneus Theſſaliæ fluuius, olim Araxes 657,48
Peninſula, quid 524,58
Pennatus 337,6
Pentapolis Cyrenaica 569,58
Pentheus, Echionis filius Orgiorū contemptor 686,59 a Baccho occiſus 488,43
Pentheus Vangio, natator 726,13
Peplum, palla fœminea 608,52
Peræ templi Moguntini, quibus corporalia caliceſque recondebantur 452,13
Perduellio & perduellis 419,50
Perduellionis crimen 387,3
Peregrinus, Aquileienſis Patriarcha 442,47
Pergamum vrbs vi capitur 96,41
Pergamus, Pergama, Pergamū 404,23
Pericecotum ſitus 612,6
περιπετάσματα, καὶ παραστρώματα 513,59
Periphas, Mechei filius 523,24
Perleones Romani 283,2 comites montis Auentini 713,33
Pernox, ctis 610,55
Pero, peronatus 673,3
Perſæ Achæmenij 674,9 Magiæ ſtudioſiſſimi 490,46 ſagittis bella conficiunt 646,52. 647,30 probant 10 hominibus naſos aduncos 727,50 Chriſtianorum regnorum depopulatores 218,38 Græcorum regnum deuaſtant 219,1 in exercitu Argolandi 70,45 in prælio contra Chriſtianos 230,22 Antiochiam obſidione Chriſtianorum liberare proponunt 235,34 a Chriſtianis funduntur, trucidantur, fugantur, diripiuntur, 255,5
Perſarum ad Salaminem clades 647,20
Perſarum reges, Artaxerxes 498,2
Perſephone, Iouis ex Cerere filia 654,52
Perſequi, Iudicis officium implorare 412,20 (526,3
Perſes, Perſei filius, ſagittarum inuentor
Perſeus, Iouis f. ex Danae 483,55 Acriſionæus 621,37 Polydectius 617,25
Perſei polus 694,22
Perſeus ſtrabo, ſagittarius 729,34
Pertica argentea Moguntinenſis templi 451,12
Peruſia, Etruriæ ciuitas 515,47
Peruſinus ager, ab Henrico VII Imp. igne ferroque vaſtatus 467,8
Peſtilentia boum ingēs in exercitu Caroli M. 38,29
Peſtis 33,29. 45,59
Petauium & Patauium 542,23
Petere, poſcere, & poſtulare quid differant 642,64
Petoritum, vehiculi genus 707,55
Petouium, Auſtriæ inferioris oppidum 537,54
Petra ſancta arx validiſſima expugnata 467,23
Petragoricum territorium 19,31
Petronij diſcors dea 548,1
Petrus Apoſtolus, Eccleſiæ petra 375,14 cum Simone Mago concertat 276,38 Romæ a Nerone ſupplicio affectus 335,44. 422,50
Petri Apoſtoli gladij duo 369,11
Petrus & Paulus apoſtoli in prælio viſi 112,18
Petrus archipræſul Rauennas 111,15
Petrus f. Simeonis regis, & ipſe rex Bulgarorum 122,26 gener Chriſtophori filij Romani 123,30
Petrus frater papæ interficitur 125,12
Petrus eremita, dux exercitus in terram ſanctam 220,28 e caſtris aufugit 236,47 deprehenſus reducitur 237,3 legatus Chriſtianorum ad principem Perſarum 252,14 vicarius Hieroſolymitani Patriarchæ ad S. ſepulchrum 267,45
Petrus ab Alpibus, cuſtos Cappadociæ 232,46
Petrus Danorum princeps ob diſſenſionem cum Guidone citatur 293,28 rex conſtituitur 293,35
Petrus Abelardus Britannus 322,45
Petrus abbas monaſterij Nonantulæ 39,52
Petrus Bogonius, Tergeſtinus epiſcopus 515,48
Peuce inſula 519,25
Peucetij, Apuliæ populi 357,10
Pferinga pagus ad Danubium 27,2
Pfullendorff, oppidulum 541,20
Phæa, alias Cromyonia, ſcropha, Calydonij & Erymanthi mater 659,38
Phædimus, natator 726,21
Phæſtos Cretæ oppidum 610,5
Phaeton, Solis vector ab equis ſuis peremptus 614,14
Phalanx 424,50
Phaleræ quid 719,40
Pharæa 483,53
Pharn Ponti rex 519,54
Pharos inſulæ ignibus nocturnis flagrans 624,29
Pharſalicæ pugnæ ſcriptores 477,25
Pharus, Cæſaris dictatoris colonia in Ægypto 320,60
Phauorinus Philoſophus, eunuchus, patria Arelatenſis 353,42
Phemonoe 498,25
Pheneus, natator 726,21
Pharetra Romanorum 645,60
Phiala, fons Nili 621,50
Phileni fratres, viui ſepulti 623,51
Phileſius poeta, patria Vogeſigena 628,20
Philippi, Macedoniæ vrbs, prius appellata Crenida 477,27
Philippus, Friderici I Imp. filius natu minimus 278,32
Philippus cognomento Pulcher, rex Francorum 222,27. 460,20
Philippus rex Bambergæ occiſus 457,25
Philippus, Palatinus comes Wormatiæ vitam claudit 639,52
Philippus dux Ethruriæ, Sueuiæ, &c. 278,35 occiditur 278,44
Philippi Caſtellæ regis in Sicambros irruptio 566,60
Philiſtæus, Palæſtinus 393,28
Philiſtim & Philiſthini 625,33
Phillyres populi, vnde dicti 674,60
Philomela, in Luſciniam verſa 697,36
Philoſophi Roma eiecti 448,59
Philoſophorū variæ opiniones de mūdi tum creatione, tum interitu 662,1
Philyra herba 674,62
Phiſon, alias Ganges 625,40
Phlegethon, Inferni fl. flammarum globos voluens 489,4
Phlegon, Solis equus 708,4
Phlegra oppidum 677,45
Phlegræi campi 548,52
Phlegræum, quicquid ad gigantes pertinet 677,45
Phlegyas curſor 723,6
Phocas dux exercit[9] terreſtris in regno Græciæ 121,26 arcet regem Bulgarorum a Græcia 121,31 a Romano capitur & excæcatur 122,8
Phocenſes trilingues 569,50
Phocis Bœotiæ 569,56
Phœbe, Cœli & Terræ filia 497,12
Latmia 534,17
Phœbus, poetarum patronus 474,7. 475,7
Phœnicia 491,64
Phœniciæ metropolis, Sidon 625,26
Phœnix, diſcobolus 729,63
Pholoe, mons in Arcadia 725,33
Pholus, Herculis hoſpes 689,57
Phonaſcia & Phonaſci apud antiquos 724,42
Phorbas, Triopæ ex Iſocla filius 617,45
Phorcus, Meduſæ pater 483,55
Phorci filiæ tres 494,7
Phorcus Sardiniæ rex ab Atlante prælio nauali victus 607,21
φωσφόρος, Lucifer 610,61
Phoſphorus & Heſperus eadem, Veneris nempe, ſtella 725,41
Phriſacum, Carinthiæ oppidū 698,58

Phry-

Phrygia duplex 527,6. 626,20 vnde dicta 626,22
Phrygij 599,55
Phrygij verſus 712,31
Phrygium, Macedoniæ oppidũ 626,22
Phryx & Phrygius 630,63
Phrygum ſedes 626,18 tutelares dij, Penates 626,18
Phrys, & Phryſius 630,64
Phryſiæ, tum ſitus, tum mores 630,30
Phryxus, Athamantis filius 527,59. 613,63
Phryxi templum in Colcho 607,25 ſecus Phaſin fluuium 525,17
Phthia, Achillis vrbs 667,43
Picardia, Belgicę Galliæ prouincia 350,18
Picardorum religio 669,46
Pictauium oppidum 3,26.15,26
Pieris, mons 533,49
Pierus, mons Theſſaliæ 475,2
Pietas quid, eiuſq; commendatio 689,9
Pila, piſtores, & pinſores 711,30
Pilum, telum Romanorum vnde dictũ 673,54
Pinabellus in μονομαχίᾳ occiditur 85,33
Pinocennates 228,51
Pindus, Lapitharum ſedes 533,49
Pinifer mons 495,1
Pinus, arbor conifera 603,62 Cybele ſacra 486,54. 582,49. 692,46
Pipinus pater Caroli, Maior domus 3, 23.383,25 rex conſtituitur 16,28 donat Wirtzburgenſi epiſcopo Frãconiæ ducatum 278,15 in Saxones exercitum ducit 16,37 Saxones vincit 17,42 expeditionem mouet in Longobardos 17,3 in Waifarũ ducem Aquitaniæ 18,6 gerit bellũ Bauoaricum 18,46 Waifarium Aquitaniæ ducem captum interficit 19,29,30 obit 3,42.19,34
Pipinus Pipini F. puer moritur 17,51
Pipinus Caroli M. filius 8,39. 30,28. 34,49. 35,7 rex Langobardiæ 23, 35,37 contra patrem coniurat 9, 24.29,6,7 Hunos vincit ac fugat 30,30 Venetiam ſubigit 38,3, 4 ante patrem moritur 9,5,6. 38,25
Pipinus, Ludouici filius 41,2 Vaſconiam pacat 44, 45 iubetur ire in Aquitaniam 47,28 vxorem ducit 47,29 venit Aquiſgranum 51,7 in Aquitaniam venit 51,11. 57,10 ad regni ſui terminos tuendos mittitur 52,23 patri inobediens 55,40 fugit 55,43 occurrit patri 55,49. 59,27 vocatur Taronum 56,8 ad Sequanam venit 57,55
Pirata perduellis non dicendus 419,53
Piſa caput Tuſciæ prouinciæ 119,37
Piſæ 33, 21 a Caſtrucio Lucenſium principe captæ 443,46
Piſarum, tum ſitus, tum origo 322,2
Piſæ, aram, Achaiæ oppidum 626,38
Piſaurum colonia Romanorũ 321,48
Piſeus Tyrrhenus inuẽtor tubæ 717,49
Piſtoria, a Lucenſibus capta 443,47
Piſtorium fœdus Ethruſcarum vrbium aduerſus Henricũ VII Imp. 465,18
Piſtrinum, alias Molendinum 409,1
Piſtris 605,44
Pitheres, cometæ ſpecies 563,2
Placentia 301,21 fœderata Mediolano 414,4
Placentiæ clades aliquot 321,41
Placentini iniurii in Fodericum I Imp. 421,10 a Friderico I Imp. ad Mediolanenſes deſciſcunt 436, 53 a Friderico I Imp. proſcribuntur 438,61
Planctæ Græcorum 525,24
Planetæ duplices 285, 42
Planetarum alij diurni, alij nocturni 285,42
Planetarum cum vires tum ſignificationes 611,4 magna coniunctio 285,55
Plani, deceptores 356,60
Plantarum inuentor, Oſiris 691,23
Platinæ hiſtoria de Vitis Pontificum 434,38
Platonici magnifaciunt furorem poeticum 276,15
Plauſtrum 424,38
Pleiades Atlantis filiæ, ſydus cœleſte 613, 19 alias Vergiliæ 614,33
Pleiades, alias Vergiliæ 618,14
Pleiadum occaſus 614,35
Pleiones, Oceani filiæ ex Atlante, alias Pleiades 618,11
Plexaura, Hyadum vna 618,1
Pleureſis, id eſt lateris dolor, morbus, 12,9
Plinij lapſus in doctrina de Zodiaco 541,2. 613,38
Plinij immenſæ inſulæ 383,46
Plinius Secundus igne ſuffocatus 606,8
Ploides aues ad Stymphalium lacum, alias Stymphalides 659,28
Pluton, infernæ aulæ Iuppiter 487,23. 638,27 rex 488,50 vnde dictus 638,46 raptor Proſerpinę 718,35 Neſtori & fratribus opem ferens ab Hercule vulneratus 554,35. 573,4
Plutonis Cerberus triceps 638,39
Pluuiarum generatio in aere 608,62
Podienſis epiſcopus dux cõſtituitur expeditionis Hieroſolymitanæ 220, 19 ingreditur iter in Palæſtinã 222, 32 venit Conſtantinopolim 224,22 obſidet Nicæam 227, 22 cuſtos portæ verſus meridiem 227,43 irruit in Turcos 227,54 in prima acie ſancti exercitus 228,47 amittit dapiferũ & vexilliferum ſuũ 236, 12 indicit Chriſtiano exercitui ieiuniũ 253,8 dux quartæ aciei in prælio cõtra Perſam 253,16 exercitui concionatur 253,50 exercitum victorem ad gratiarum actionem Deo debitã hortatur 255, 43 Antiochiæ moritur 257,27
Podoliæ regionis incolæ, quid furari ſit ignorant 634,30
Podoliana, Poloniæ prouincia 362,32
Pœna, qualibet coercitio 439,38 publicæ pacis turbatoribus conſtituta 351,31 in conſpiratos quæ 55,10 olim Chriſtianis Euangelij doctrinã profitentibus conſtituta 335,57
Pœni fœdifragi 384,13
Poetarum inſania 320,54
Poetis ſolis inſanire licet 276,15
Poetice, magis natura quam arte conſtat 448,60 ſero a Romanis recepta 446,20
Poeticus furor a Platonicis magni fit 276,15
Pogonias, cometa 562,64
Polas Sarmaticus 716,26
Polemo Colchorum rex 520,5
Poliſſo, Hiadum vna 618,1
Poloni, olim Vandali 478,39 Sarmatæ Europæi 510,10 olim Romano Imp. tributarij 363,38 pacem Friderico I Imp. offerũt 364,27
Polonorum origo 362,1,35 tum mores, tum vita 326,36 ſermo, Sclauonicus 362,27
Polonia, in tres partes diuiſa 327,6 maior & minor 362,32 vnde dicta 627,29
Poloniæ, tum ſitus, tum prouinciæ 362,5
Poloniæ rex, Chriſtianorum principum potentiſſimus 634,18
Polonica perfidia 371,22
Polydamas, ſeditioſiſſimus quiſque 560,32
Polydectes Seriphi rex 617,25
Polynices, OEdipodis filius 693,4
Polyphemus Cyclops 537,5
Pomerani a Wilſis diuiduntur 364,15
Pomeranorum vlcini, olim Elui & Eluones 632,1 quæ ſedes 364,6
Pomeranicum mare, alias Balticum 584,34
Pomeranicus Oceanus 499,20
Pompeij Magni ſepulcrum 534,45
Pompelon Nauarrorũ oppidum 22,36 euertitur 22,39
Pompelonenſes 35,21
Pomum maturum 702,3
Pomum, quid, & vnde dicendum 691,31
Pons naualis 29,12,13
Pons apud Moguntiacum conflagrat 39,54
Pons ferreus prope Antiochiam 233,37
Pontenum, *Inſpruck* 470,47
Pontifices olim a clero populoque Romano electi 386,58
Pontificij iuris, ante Innocentij IIII tempora nullus vſus 408,13
Pontificum decreta execrata 349,59
Pontiuelium, *Bruckenzoll* 409,7
Pontius Pilatus, procurator Tiberij Imperatoris 335,54
Pontius Bolonenſis tempora ictu lapidis percuſſus moritur 263,11
Populo, & populor 701,1
Populoniũ vrbs Tuſciæ maritima 37,13
Populi lex potior, quam principis conſtitutio 405,27
Populus, arbor Herculi ſacra 505,63 582,49
Porricere, verbum ſacrificale 609,37
Porphyra, domus a Conſtantino Imp. pro ſua poſteritate extructa 91,21
Porphyrion gigas 664,15
Porphyrius Chriſtianorum capitalis hoſtis 487,63
Porſenæ Etruſcorum regis expeditio aduerſus Romam 688,7
Porta honoris, opus Stabij in honorem familiæ archiducum Auſtriæ 714,38
Portenta mortem Caroli Magni ſignificantia 87,51
Portentum, Terræmotus in palatio Aquenſi 49,1 Cometa in ſigno virginis apparet 62,2 haſtæ fraxineæ terris infixæ virent 70,10. 71,31 rubeum ſignum in humeris mortuorum 75,33 fons ſanguinis largiſſimus 128,35
Porticus ligneæ ruina 42,40,41
Portorium, Portus, & portitor 408,58
Portugallorum terra cedit Dacis & Flandris 79,4
Portunus, portuum Deus 656,9
Portus Veneris 33,36
Portuſnaonis, oppidum 698,50
Poſſeſſio quomodo & retineatur, & amittatur 423,6 vnde dicta 415,5. 423,3
Poſtliminij duo capita 339,54 eius ius inter Chriſtianos ceſſat 340,10
Potentia quid 306,28
Potentia generandi, quamdiu duret in homine 683,20

Potentia, Stygis ex Pallante filia 658,42
Præco 437,6
Præconium 444,40
Prædonum caſtra in Thuringia diruta 714,28
Præfectus vrbis 432,34
Præfectus prætorio 640,54
Prælao Canoniſtarum 409,16
Præneſtes, Latini regis filius 491,41
Præpetes aues 685,6
Prælagia cladis ab Abumaruam factæ 52,30
Præſcriptio, & præſcriptio temporis lõgi, & longiſſimi 410,10
Præſidium, caſtrenſe vocabulũ 438,34
Præſter 483,49
Præſtigiatores & perſtrictores 429,48
Prætor, & prætorium 410,13 eorum poteſtas apud Romanos 325,52 olim, magiſtratus omnis 640,45 vnde dictus 640,57
Præuerto & præuertor 603,50. 604,10
Praga, Bohemiæ metropolis 651,41. 677,9 olim Caſurgum 679,38. 686,24
Pragæ, pons xxiiii arcuum a Labeſlao rege Bohemiæ extructus 347,42
Praxilla Græcorum poetria 608,21
Prauna, Bauariæ inferioris oppidum expugnatum 563,50
Precarium, quid ſit 642,61
Presbyter ſub celebratione Miſſæ detruncatur 221,53
Preſſare 542,11
Pretzkeðm, vallis Rhetiæ 627,23
Priamus, quinquaginta filiorum pater 427,4 ad aram Hircei Iouis interemptus 556,52
Priamus Franciæ Orientalis rex 712,59
Primicerius, ſcriba principis 433,62
Pomiſlaus V. Bohemorum rex, vulgo *Odacker* 483,10
Pomitiu & Facundi martyrum baſilica & ſepulcra 69,54
Primores, & primates 513,45
Primum mobile 611,37
Primi mobilis motus 611,13,37
Princeps, miniſter populi 405,29
Princeps bonus 407,60
Princeps non violator, ſed cuſtos legis eſſe debet 406,0
Princeps pluribus & arctioribus tenetur legibus quam priuatus 404,61
Principis placitum, legis vigorem habet 407,43
Principis vox, gratiſſima Romanis 326,14
Procles tyrannus 433,28
Procopius 350,63
Profari, & prophetare 487,9. 708,54
Progne, in Philomenã conuerſa 697,30
Proh, interiectio 692,25
Pronuntiatio, motus vitalis 381,31
Prophetæ qui 368,47
Propontis 496,21. 523,28
Proſcriptio, alias Bannum 358,63
Proſerpina, Iouis ex Cerere filia 654,52 inferorum regina 488,12. 694,6 rapta a Plutone 489,57. 719,2
Proſerpinæ Palla 487,50
Proſerpinæ ac Veneris lis de Adoni puero 617,52
Proſpicientia, & prouidentia 440,11
Protheus 516,20
Protheus, Ægypti rex, Magus 491,12
Protomedæa, filia Nerei & Doridos 483,39
Prouerbium Græcum de Francis 8,8
Prouerbia Salomonis 543,10
Prouidẽtiæ Dei omnia aſſignãda 560,25
Prouincia, olim 353,43
Prouincia, quæ regio nomine digna 372,25
Prouincia inter Turcos quid 239,46
Prudentij liber aduerſus Symmachum 407,25
Prumia cœnobium 9,29
Prutheni, alias Pruſſi & Boruſſi. olim Bruſci 364,16 olim Bructeri 517,36
Pſalmorum libri in ſeptem partes diſtributio, iuxta ſeriem totidem dierum hebdomadis 428,13
Pſylli quomodo Germanos filios probauerint 728,34 a Naſamonibus deleti 728,40
Ptolemæus primus, cognomento Lagus 624,54
Ptolemæi Belgæ 627,38 Allobroges 277,41 (56
Ptolemæi Philadelphi bibliotheca 624,
Pubertas, tum maſculorũ, tum fœmellarum 410,34
Publicani in prælio contra Chriſtianos 230,22 a Chriſtianis occiduntur 233,11 in exercitu principis Perſarum 244,21
Publicanorum caſtellum ſubiugatur a Chriſtianis 233,7
P. Virgilius Maro, Parthenias 525,3 poeta 379,32
P. Virgilij Maronis patria 320,55 penates 402,54 de Chriſto vaticinium 562,12 ſepulchrum 663,3
Pucinum vinum 537,7
Puella ieiuna multo tempore 49,2 iterum edit 50,45
Pueri, vocis ſignificatio quadruplex 483,11
Pugnandi modus, priuſquam arma inuenirentur 674,5
Pupillaris ætas 398,43
Purpura, regiæ dignitatis aſſumptæ inſigne 341,48
Puteoli, Italiæ oppidum maritimum 357,45
Putum 514,54
Pylus Neſtoris patria ab Hercule debellata 554,34. 573,3
Pyracmon, Vulcani miniſter 601,24
Pyræi, Illyrij populi 530,44
Pyrenæum mare 641,57
Pyrenæus mons 22,36. 41,54
Pyrenæi montes 626,57
Pyroboli, *Feurmorſel* 455,54
Pyrois, Solis equus 547,61
Pyropus, alias carbunculus. item Apyruſta 333,40 vnde dictus 706,30
Pyrous, Solis equus 708,3
Pyrrhus 530,5
Pyrrhus Admiraldus cum Boamundo amice de variis colloquitur 242,30 Boamundo promittit in Antiochia tres turres oppignoratam filio, ſeq; ei commendat 243,25 fratres in occupanda Antiochia amittit 244,25
Pythagoras primus obſeruator ſtellæ Veneris naturæ 725,53
Pythagoræ virtus 576,37 muſica 610,24 hemiſphæria duo 694,7
Pythagoricorum cibus qualis 714,54
Pythiæ veterum 608,19
Pythis, Neptuni filia e Meliſtho 674,40
Pytho, Phocidis vrbs, clara Apollinis oraculo 674,38
Python, ſerpentum maximus 615,32 ab Apolline interẽptus 504,50. 674,40
Pyxides templi Moguntini 452,10.

Q

QVadorum ſedes 633,24
Quadrupes 433,12
Quæſtio, alias lis & controuerſia 41,13
Quæſtio orta de S. Trinitate & imaginibus Sanctorum 19,7
Quercus, arbor glandifera 582,43 Ioui ſacra 582,37 fulmine tacta, offenſi Dei ſignum 50,18
Quianam procur 709,20
Quintelingaburg monaſterium celebre ſepulcro regis Henrici 132,15
Quintilius Varus Romanus, cum omni pene exercitu a Cheruſcis fuſus 495,16. 587,12
Q. Fabius cunctator 644,41. 661,5
Q. Mutij reſponſum, de percuſſoribus legatorum 358,26
Quirinus in numerum deorum relatus 660,23.

R

RAdamirus Chriſtianiſſimus rex Galitiæ bello ſuperat regem Abdaram 140,20
Radantia fluuius 39,20,31
Radẽburgum, Tyrolani comitatus oppidum ad ripam OEni 480,48. 698,40
Radeuici libri, de rebus Aenobarbicis 352,30
Radolfus comes, ſocer Caroli M. 25,9
Rætheius, mons Troiæ 591,15
Raimundus, comes S. Ægydij iter in Palæſtinam ingreditur 222,32 venit Conſtantinopolim 224,23 obſidet Nicæam 227,22 cuſtos portæ Nicææ verſus meridiem 227,43 irruit in Turcos 227,49 in prima acie ſancti exercitus 228,48 cæditur 233,2 præfectus caſtri contra Antiochenos extructi 241,23 potitur Bertha, eius oſculo, nedum concubitu indignus 149,34 dux ſeptimæ aciei in conflictu contra Perſam 254,28 Albariam vrbem adoritur, eamque expugnat 257,43 contendit contra Boamũdum de dominio in vrbem Antiochiam 258,10. 260,31,52 expugnat vrbem Rugiam 258,43 expugnat vrbem Marram 259,55 nudis pedibus peregrinatur 260,51 cum Normanno comite Cæſaream petit 261,5 dux aciei terriæ in prælio contra Babyloniæ Admiraldum 263,9
Raimundus cognomine Piletus graſſatur per terras Sarracenorum 257,3 Arabes proſternit 264,11,43
Raimundus de Taurina 264,23,43
Raimundus Aquitanorũ princeps Hugoni contra Bereng. fidem & auxiliũ ſpondet 149,27
Raimundus Cardonas, Florentinarum copiarum dux captus 443,47
Rainaldus de alba ſpina, in exercitu Caroli M. 72,33 cum gigante *μονομαχίαν* ſuſcepit, ſed ridicule 76,1
Rainardus dux Chriſtiani exercitus, ſed meticuloſus 221,1,25
Raineta vidua donata a papa aureis crucibus & calicibus 114,28
Ramulia 590,14
Ratherius vir eruditus epiſcopus Veronenſis 124,50 capitur, captus libros edit 127,33
Rationis & appetitus lucta perpetua 709,63
Ratiſpona vrbs olim celebris 294,51

ab Al-

ab Alberto Bauariæ duce occupata 539,14 (379,58
Rauenna 32,31.33.33,20 olim Oſtrog.
Rauennas exarchatus quando & a quo Romano pontifici collatus 283,13
Rauennatum præſulum inſultus aduerſus Papam Romanum 325,10
Rauēnatum oratores, ad legatos Græci Imperatoris 380,14
Reate vrbs Italiæ capitur 33,32
Rebelles qui 502,24
Redhibitoria actio, redhibido, & redhibere 410,24
Reditus, prouentus 415,57
Regalia 409,12
Reges olim tyranni dicti 496,40 qui olim electi 275,52
Reges & principes, dij tēporales 411,58
Reges cæteri ab Imperatore corona donantur 381,35
Reges Francorum ante Pipinum regū tantum nomen obtinebant 3,10
Reges inūgēdi mos vnde fluxerit 276,18
Regum inaugurandorum ritus 341,40
Regum ac principum beneuolentia inconſtans 447,12
Regum filij præter artem equitandi nihil recte addiſcunt 276,54
Regis vox inſenſiſſima Romanis 326,14
Regia dominatio omnium excellentiſſima 275,48 in conſularem poteſtatem mutata apud Romanos 325,57
Reginfridus frater Herioldi & Amilonis, rex Danorum 39,25,26 interficitur 42,3,4
Reginum, ciuitas 28,46. 29,2 nunc Reganeſburg vocatur 28,46
Regino oppidum Imperiale, alias Ratisbona 539,14
Regino fluuius 189,52
Regius morbus, alias Arquatus 337,9
Regulæ quatuor, in moneta cudēda obſeruandæ 408,60
Regnorum nerui qui 284,12
Regni ſocius nulla fides 476,36
Regnis gerendis idonei qui 284,31
Reinaldus autor originis & familiæ cōiugis Frid. Aenobarbi 276,36
Reinaldi Burgundionum comitis vxor Simonis Lotharingiæ ducis filia 353,8
Reinaldi Allobrogum comitis filia, Friderico I Aug. nubit 354,55
Reinaldus, epiſcopus Colonienſis 375,1 Cancellarius Frid. I Imp. 418,40
Reinaldi, Colonienſis epiſcopi aduerſus Romanos victoria 434,20
Religioſus, & religio 350,5.695,11
Remi, vrbs Galliæ 34,22. 40,5.42,8
Remenſe concilium 40,4,5
Remus a fratre quare occiſus 291,25 326,11 (lia 460,12
Renata, Ludouici Gallorum regis fi-
Retich emporium 36,36
Rerum omnium viciſſitudo 491,31. 492,16
Rebus ſerenis tenebras obducere 179,5
Reſpublica, quæ feliciſſima 407,27
Reſina, *Hartz.* 832,25
Reſtitutio, non niſi cauſa cognita fit 418,1
Reyterandus Gotho, archiflamen Burdegalenſis 461,6
Rhadamanthus, iudex apud inferos 490,1. 638,18
Rhætæa Roma 623,4
Rhæti 281,13,44
Rhætia 627,13.578,38 multiplex 281,48
Rhętia, oppidulum, Gracchi Pierij muſa nobile 537,55
Rhætico, Rhæticorum montium altiſſimus 627,21 (54
Rhamnus, untis, Eubœæ oppidum 658,
Rhamnuſia, vltrix ſcelerum 658,53
Rhea, Cœli & Terræ filia 618,40
Rhegium expugnatum 467,33
Rhenus 46,44 aurifer 592,58 bicornis 505,50
Rhenus Bononienſis 341,21
Rheni fluuij fontes & curſus 289,13 exundatio 41,41,42 cataractæ 630,15 pons apud Moguntiacum 8,8. 12,28 a fontibus ad oſtia vſque accolæ, Germani 281,37
Rheſus Thraciæ rex, ab Vlyſſe & Diomede interemptus 545,12
Rheſus, fluuius Ratiſponenſis 669,49
Rhetores Roma eiecti 448,59
Rhiphæi, Arcadiæ montes 526,34
Rhiuſtri pagus ad Wiſeram 29,18
Rhodanus fluuius 20,50. 626,53 eius notatio 277,13 fontes & curſus 289,13. 569,10
Rhodope, Ioniæ ciuitas 481,50
Rhodope, mons Thraciæ ibid. 519,49. 626,34. 708,47
Rhodus, Lyciæ inſula 492,12 maiorum inſularum vna 626,40 ab obſidione liberata 441,31
Rhombites, & Rhombitani 520,12
Rhoxolani, populi vltra Sarmatas 560, (60
Ribolium vinum 557,8
Richardus princeps, filius Marchiſi in expeditione ſacra apud Boamūdum 224,27
Richardus comes Cornubiæ, fr. regis Angliæ ambit faſces regni Romani 714,22
Richardus Lunenſis comes 466,26
Richilda, filia Willę vxoris Boſonis 130,10
Richwinus Parauinus comes 40,49
Rimiſtainum captum 19,23
Ringus, alias Campus, Hunorum regia 30,25,31
Riphæi, Scythiæ montes 526,36. 626,7 (281,8
Ripuaria tellus quæ 24,20. 280,64.
Ripuarij qui 372,44
Ritter, eques auratus 632,11
Ritus, & religio 560,27
Riuola, caſtrum Veronenſium capitur 378,55
Robertus Flandrenſis comes iter in Palæſtinam ingreditur 222,26.223,5 Venit Conſtantinopolim 224,23 obſidet Nicęam 227,23 in prima acie ſancti exercitus 228,48 primæ aciei in prælio contra Perſam cū Hugone 253,15 Antiochia ſequitur comitem S. Ægid. 262,35 dux quartæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admirauiſum 268,9
Robertus Normannus comes iter in Palæſtinam ingreditur 222,26. 223,5 venit Cōſtātinopolim 224,23 obſidet Nicæam 227,23 in ſecunda acie ſancti exercitus 228,47 dux tertiæ aciei in prælio contra Perſam 253,16 coniungit ſe comiti S. Ægidij contra Boamundum 261,3 cum comite S. Æg. Cæſaream petit 261,5 dux ſecundæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admirauiſum 268,8
Robertus Guiſcardus frater Rogerij Siculi 296,37
Robertus, Camillonenſis comes 357,18
Robertus Palatinus Prannam oppidū expugnat 563,50
Robur, arbor glandifera 582,43
Rockenburgum, Burgouij agri cœnobium a Georgio Bauariæ duce captū
Rodimundus comes mittitur ad filios Godefridi 48,50
Rodulfus rex, tres eccleſias cathedrales ſupra Rhenum fundauit 353,62
Rodulphus Clobelauch templi Verres 455,12 Romam profectus in itinere diem ſuum claudit 455,30
Rogerius Siculus affligit Calabros & Apulos 296,16 regno Neapolis exactus a Lothario Saxone Aug. 297,61. 322,4. 377,54
Rogerus de Barda valla cum Perſis cōfligit & occumbit 244,31
Rolandus dux exercituum in expeditione Hiſpan. ſub Carolo M. 72,11 ancipiti fortuna cum gigante pugnat, & erudite cum eo de Chriſtiana fide diſputat 76,5 verbo tandem & gladio gigantem vincit 78,7 Martinū cupit agnoſcere 81,44 Sarracenos fortiter adoritur, & Marſirium perimit 82,1 in conflictu cum Sarracenis amittit ſocios multos, & ipſe periclitatur 82,8 grauiter percuſſus molis & variis querimoniis & precibus exhalat 82,14. 83,50 ſumptuoſe ſepelitur 86,3
Rollandus, Romanæ eccleſiæ cancellarius, Adriano IIII Papæ ſuccedit 433,54
Roma, κατ' ἐξοχὴν vrbs nuncupata 356,39. 370,37 Cæſarea ſedes 282,52 caput mundi 322,9 triplex 283,27 Cōſtantinopoli in quo ſuperior 226,45 ab Henrico IIII capitur & ære mulctatur 187,7 pro Arabico auro Teutonicum ferrum accipit a Friderico I Aug. 334,12
Roma Leoniana capitur 97,27
Romæ, quinque eccleſiæ patriarchales 443,1 Quinquatria 680,45
Romani nihil ſine auſpiciis aggreſſi 578,42 duplicem habent libram 328,52 defunctorum cadauera comburere ſoliti 552,14 quos habeant ritus in captandis auguriis 679,50 ab Hungaris victi 567,10 a Tuſculanis inſigni clade affecti 336,40 pro Crema oppido apud Fridericum I Imp. intercedunt 431,59 incurrunt in caſtra Friderici I Aug. 333,55 Imperatorem honorifice excipiunt, eiq; fidem & ſummū votum in pontifice eligendo vendicant 155,32 in Imp. perfidi 159,23,54 ſpecimine ſingularis diuinę prouidētiæ admoniti, Henrico animis redduntur deuinctiores 187,36 contra Imperatoris ſanctionem papam eligunt, alterum depellunt 187,43
Romanorum Solitaurilia 579,34 tria prælia aduerſus Parthos 671,46 ſeditio contra Leonem papam 41,42
Romanus Imp. & rex idem 381,56
Romanæ reipub. Politia 327,3 tres ordines 644,20 initium & incrementum 325,34. 326,1 ad Chunradum III Aug. literæ 324,53
Romani Imperij tres archicancellarij electores 433,60 mutatio ſub Carolo M. 276,23 poteſtas a Germanis ad Gallos transferenda 460,23 inclinatio 327,19
Rom. Papa quomodo adeptus ſit autoritatem illam, quā hodie habet 336,10
Romani Imp. ius in vrbē Romā 370,16

Romanorum Pontificum nemo vnquã Petri nomen ſibi vſurpauit 276,34 in tres ætates diſtributio 377,5
Romani Papæ tituli 369,58
Romani Calendarij emendatio 611,3
Romana ſedes apoſtolica & prima 79, 43
Romanæ curiæ auaritia 367,23
Romana ſynodus Ioannem papam deponendum, alium eligeodum conſtituit 158,49
Romandiolæ partes 324,62
Romania a Turcis expugnata 231,9
Romanus Imperator Conſtantinopol. vir multarum virtutum 120,14 leonem perimit, & ideo παύαρχος conſtituitur 120,40 quibus initiis & ſucceſſibus ad imperium vſque peruenerit 120,31. 121,32 pater βασιλέως appellatus 121,52 filiam Helenam elocat Conſtantino Porphyrogenito 122,27 aſtu a populo caligas imperatorias, mox coronam extorquet 122,52. 123,8 inde filios Imperatores conſtituit 123,17 aſtu Bulgaros in Græcos tumultuantes placat 123,29 ambit nepoti ſuo filiam Hugonis 143,39 Ruſſos in Græcia graſſantes vincit, capit, plectit 144,5 a filus palatio eiicitur, & ad philoſophandum trãſmittitur 146,11
Romani Conſtantinopolitani Imperatoris ſtudium in rebellibus compeſcendis eſt occaſio aduentus Sarracenorum in Italiam 110,26
Romanus Conſtantini f. potitus filia Hugonis 143,48
Romarici agonizantis eleemoſyna 69, 27
Romola vrbe occupatur a Chriſtianis ſine gladio 263,43
Romulus fratrem Remum quur occiderit 29,25 poſt mortem Quirinus appellatus 725,4
Romuli caſa 326,4 litus 679,53
Romuleus, Romanus, & Romæus 431, 53
Roncaliis comitia celebrate 403,3
Roſatum occupatur a Friderico rege 308,60
Roſchetæ, tres iuuenes quotãnis immolati pro ſalute populi 353,53
Roſhelmus præfectus Reatæ vrbis capitur 33,33
Roſuida 608,23
Rotarij milites 674,2
Rotdrudis Caroli M. filia 8,40 moritur 38,7
Rotenberg, cœnobium 540,18
Rotgaudus dux Forouilienſium 21,49 regnum Italiæ affectans interficitur 21,53
Rothildis Caroli M. filia 8,45
Rotomagum oppidum 19,38. 32,25. 43,48. 45,8,9
Roza filia Walberti concubina Hugonis 131,51 Iunonis ab Hugone aſſimulamẽ 132,2
Rubertus Wiſcardus 223,42
Rudolfus potens rex Burgundionum, maritus filiæ ducis Sueuorum 113,9 ab Italis in regem petitur 113,13 Italiam Berengario adimit 113,44 cum Berengario præliatur 113,53 auxilio affinis vincit Berẽgarium, & Italiam obtinet 114,29 Italiæ regno Italis commiſſo, patriam Burgundiam inuiſit 114,32 e Burgundia in Italiam redit 118,9 contra Papiam copias colligit, ſed eluditur 118,16 in Burgundiam profectus inde ſocerum auxiliatorem adducit 118,54 Italia derelicta in Burgundiam reuertitur 119,33 iterum ea Burgundia vocatur 126,49 moritur 131,40
Rudolphus dux Sueuorum in exercitu Henrici regis 212, rex conſtitutus fugit 184,47 obſidet Wirtzburgum, capit 185,7 amittit dexteram 185,26 occumbit 185,29
Rudolphus Burgundio donatur lancea dominica 135,12
Rudolphus comes Habſpurgius Rom. Imper. 483,12 ſibi cauet ab Italia 714,30 prædonum vindex acerrimus 351,55
Rudolphi Habſpurgij familia 713,39 res geſtæ nobiliores 714,22 qui filij 714,13
Rudolphus f. Rudolphi Habſpurgij, pater Ioannis 714,15
Rudolphus Clobelouch, Arnoldi Moguntinẽſis epiſcopi ſucceſſor 288,40
Rufach villa 191,23
Rugia vrbs expugnatur 258,43
Rume fluuius 72,50
Rumoldus Aragiſi filius obſes datus 6, 5. 26,21
Rumor & fama quid differant 556,33
Rumtich caſtellum 34,47. 46,5
Runcaliæ deſcriptio 301,20
Runcia vallis 81,8
Rupertus, Baſileæ comes 431,37
Ruris honor 278,28
Ruſa ciuitas a Chriſtianis obtinetur 233,12
Ruſcia, olim Dacia 383,38
Ruſſi gens Aquilonaris, qui alias Nordmanni 144,2 olim Vandali 474,39
Ruſticorum obſeruationes de lunaribus diebus 783,8
Rutheni, ſeu Ruthenenſes 641,56 olim Rhoxolani 560,64
Ruthenorum religio, origo, lingua, ſedes, appellationes 561,5. 362,23. 364,21
Rutlandus Britannici littoris præfectus 5,52

S

SAba ciuitas, & Sabæi 672,1
Sabæa, thuris feraciſſima 656,29
Sabæi, Arabiæ incolæ 476,1
Sabaria 34,33
Sabatra, alias Tabraca & Tabatra 622, 60
Sabaudi, olim Allobroges 277,41
Sabaudiæ dux, Imper. vicarius 354,62
Sabellici dialogus, De officio Scribæ 383,2
Sabis, Sabæorum deus 656,30
Sacer morbus, peſtilentia 337,28
Sacerdos ſpoliatus flens 138,22
Sacerdotes, Dei milites 323,15
Sacerdotes intingendi mos vnde fluxerit 276,18
Sacerdotibus arma capeſſere interdictũ 331,38
Sacrificium duplex 317,19 perfectum olim ex ſue, tauro, hirco, ariete 579, 33
Sacrificiorum ritus apud gentiles 609, 38. 693,63
Sacrilegus 343,28
Saga, veſtis militaris 646,14
Sagitta vrbs 263,35
Sagittarius Cẽtaurorum iuſtiſſimus inter aſtra relatus 614,36
Sagittarius Phyllirides 616,33
Sagittus dux Sarracenorum impius perit 128,32
Saguntum, Hiſpaniæ oppidum 644,16
Saguntinorum clades 644,50
Sala palatium Caroli Magni ad Salam fluuium 28,16
Sala fluuius 24,11. 25,21 Turingos & Sorabos diuidit 7,22
Sala, Weſtualiæ fluuius 360,1
Saladinus Turcarum princeps 277,6
Saladinus Ægypti rex 581,12
Salamcadis idolũ Mahumeti in Hiſpania mirificum 68,59
Salamis inſula 647,18
Salardus dux Vngarorum 216,28
Salaſſinorum ſedes 277,23
Saleccus Bulgar Capuæ captus 155,8
Salem, alias Hieroſolyma 278,25
Salentini, Apuliæ populi 357,10
Salernum ciuitas maritima 26,26
Saliorum carmina 446,25
Salis vſus in ſacrificiis tam Iudæorum, quam gentilium 579,37
Salisburgũ a Salza fluuio olim Iuuauia 356,44 (540,14
Salmanſ Wueiler, cœnobium inſigne
Salmoniacum villa 19,5
Salomon ſocius Eſtulti, in exercitu Caroli Magni 72,29
Salomo comes Græcorũ, comes Luithprandi in itinere Conſtantinopolitano 151,21
Salomonis tria nomina 343,1
Samſon dux Burgundię, in exercitu Caroli M. 72,33
Samſon comes, fidus conſiliarius Hugonis 124,12 donat Rudolphum lancea dominica 135,12
Santones ciuitas Aquitaniæ 19,22, 28,32. 41,41. 71,26
S. Bernhardi alpes 277,24
S. Dionyſij monaſterium 29,10
S. Georgij martyris eccleſia prope Romolam epiſcopo ſublimatur 263,46
S. Gewner 489,37
S. Gregorij brachiũ, pars æquoris prope Conſtantinopolim 220,47
S. Iacobi oraculum prope Compoſtellã 642,19 monaſterium Moguntiæ igne incenſum, ac direptum 288,10
S. Mauricij cœnobium in Sedunenſi diœceſi 569,17
S. Michaelis feſtiuitas 221,19
S. Petri baſilica Romæ 39,35
S. Richarius 32,24
S. Siluester, monachus 15,48
S. Symeonis portus 238,30
Sãdaliotis, alias Sardinia & Ichnuſa 414, (34
Sani, qui dicendi 427,23
Sapientia, viſus filia 285,2. 525,55
Sapientię inter homines diuerſitatis ratio 320,48
Sappho Græcorum poetria 608,21 ab excelſa petra ſe ipſam præcipitem dat 607,9
Sardi 36,4 vincunt Mauros 40,25. 41,34
Sardinia inſula 36,4. 45,30 alias Sandaliotis & Ichnuſa 414,34 maiorum inſularum vna 626,40
Sariſſa, telum Macedonum 594,52
Satlio Burgundio Anſcario ſe opponit 140,47 præliaturus magnæ multitudini non confidit 141,38 marchia potitur 142,8
Sarmatæ 510,10. 627,29
Sarmatarum brachæ 323,1. 531,5 cum Rhoxolanis perpetua bella 560,61
Sarmatia duplex 520,28

Sarmatiæ regum origo 634,16
Sarra Columnius, Bonifacium VIII papã Anagniæ obſidione cingit 460,55
Saraceni Septimaniam ingreſſi 29.30 mittũt legatos in Theodonis villã cũ munerib. 55,33 in Hiſpania cõuerſi, & erga Car. M. deuoti 68,24 in exercitu Aigolandi 70,44 affliguntur memorabili ſtrage 74,55 laruis chriſtianos oppugnãt 78,27 delentur in Hiſpania 78,51. in Fraxineto emergunt 90,40 de Fraxineto Italiam affligunt 110,61 Romanorum ciuitates & multas Italiæ prouincias occupant 110,18. 111,20 Saraceni cuiuſdam iuuenis proditione in Italia proſternuntur 111,31 in Italia a papa Ioanne delentur 112,17 Fraxineto Aquas, inde in Africam omnibus interfectis & theſauris direptis contendunt 128,30 populantur Italiæ montana 142,20. 397,10 in fœdus Hugonis recipiuntur ad auertendum Berengarium 144,40 in prælio contra chriſtianos 230,22 in exercitu principis Perſarum 244,21 irruunt in Vaticanum vrbis Romæ 331,53
Sarachæ populi, pecuniæ contemptores 522,28
Saturnus, Iouis pater 489,15 liberos ex ſe natos deuorat 618,41 frigidus 611,9
Saturni falx 506,43. 601,18 idolum ſubnerſum 294,4
Saturnia Iuno 501,50
Saturnium mare 499,1
Sauromatæ, Latinis Sarmatæ 521,10
Saxones, olim Auerpi 682,44 orientales 25,22. 27,1,2. 38,25 a Carolo M. debellati 4,45 rebelles compeſcuntur a Carolo Magno 280,22,59 perfidi 5,1. 29,39,30 Chriſtianam religionem ſuſcipiunt 5,28 baptizantur 22,27. 23,25,26 in Galliam & Germaniam transferuntur 5,14. 34,11,12 Heſſiam populantur 21,1 Carolo ſe rurſus dedunt 22,10 Francorum terminos ingreſſi depopulantur villas 22,48,52 magna ſtrage cæduntur 23,4,5. 24,52. 25,6. 4500 perfidi vna die decollati 24,44,45 ad deditionem compulſi 29,50 officiales Caroli M. interficiunt 31,9,10 vaſtantur ab exercitu Caroli M. 33,49 caſtellum ædificant Delbende 47,17 triecennali bello a Carolo Magno vincũtur 280,59 gens ad arma præceps & audax, armis obruunt Henricum regẽ 183,45. 203,18,35 oſſa filij regis in odium regis effodiunt 183,50. 210,53 ab Henrico vincuntur quo ad aciẽ, non quo ad obſtinationem 184,1. 215,36 viribus ſuis diffidentes regi ſe dedunt 184,4 210,1 in exilium relegantur, e quo partim fugiunt, partim cuſtodibus corruptis dimiſſionem obtinent 184,7 denuo in regem coniurant, eumque falſo apud papam deferunt 184,10 deſperantes de ſucceſſu contra regem ad conuitia confugiunt, & apud papam accuſant 186,24 obſtinate Hermannum ſibi regem creant 185,32 caſtella Imperatoris obſident, oppugnant ſuo cum damno 203,41 ab Imperatoris præſidiarijs pacẽ petunt, quam non ſeruant 205,23 mittunt legatos ad Imperat. Henricum 206,43 arcem contra regẽ extruunt 208,20 aciẽm contra regẽ inſtruunt 209,1 adornant copias contra Henricum regem 212,37 vincũtur, perimũtur, diſſipantur, ſpoliantur 213,36
Saxones duo diſcoboli 729,60
Saxonum origo 281,61. 575,30 Tranſalpina regio 25,43
Saxonia Oceano alluitur 30,45,47
Saxoniæ latitudo 7,31 vaſtatio 25,36 plagæ binæ 281,5
Saxonici nominis populi 584,34
Says Ægypti vrbs, & Saytani 624,25. 685,10
Sboria, *Swartz*, oppidum 538,22. 698,28
Scalde, Galliæ pars 641,43
Scaldis fl. 39,12
Scandarum (Standarum) vexillum Admirauiſi Babyloniæ 268,34 offertur S. ſepulchro 270,22 Scandia & Scandinauia inſula 304,31,48. 507,48. 517,56. 631,27
Scaphardi pelagus 223,1
Scaphuſię ab Auſtriæ principibus ad fœderatos Heluetios defectio 593,25
Scena, & Scenopegia 365,45
Scena Henrici II Angliæ regis 365,33
Scenitæ, Scene, & Scenopegia 668,51
Schaninge locus 16,8. 25,23
Schwartzwaldt, Hercynia ſylua 632,24
Scipionis Africani progenitores 460,2
Scipiones duo in Hiſpania animam exhalant 468,30
Sclaomir Abotritorũ dux 43,2,3,5. 44,3 regno priuatur 44,7,8 ab exilio in regnum remiſſus moritur 46,40
Sclaui 23,28. 39,7 inter Albim & Salam habitant 24,10. 35,11 dicti Sorabi 41,50 Behemanni 34,34, 42,43 alias Wilſi, item Welatabi 6,28. 27,47. 36,32 circa Danubium habitantes 39,17 olim Vandali 364,3. 474,40 orientales 41,23. 47,34 mittunt legationes ad C. M. Imp. 47,36 a Saxonibus dirimuntur 364,13 ex caſtello Delbende depelluntur 47,18
Sclaui nomen ſeruile 392,46
Sclauorum origo 362,26 nomen latiſſimum 530,50
Sclauonia, Poloniæ prouincia 362,16
Scorpius, ſydus cœleſte fulminoſum & flagrans, Martiſq; domicilium 614,27
σκεραίζω, ſpargo 614,30
Scribę, tum apud Græcos, tum apud Romanos 382,63
Scribę principum 433,64
Scriptura, vox factitia 381,22
Scyllæ biformes 508,62
Scylla Danubij 542,52
Scyron Athenienſiũ ventus 571,32. 596,63
Scythæ 479,41 ſanguinem e vulneribus cæſorum bibunt 677,32
Scytharũ ſagittę veneno infectæ 605,30
Scythes, Iouis f. æris ſagittarumque inuentor 526,2
Scythia duplex 364,24 domus famis 519,49
Scythici maris varia nomina 362,17
Scythotaurorum tum ſedes tum victimæ 522,51
Sebaris vrbs 263,28
Secretarius 382,62
Securis, a Pentheſilæa inuenta, Amazonum propria 678,42
Sedere, & Seſſire 415,8
Segdunum 541,42
Seges, vnde dicta 514,13
Segnities quorundam comitum caſtigatur 60,14
Segnitiei comes amor 476,6
Segodonum Ptolemæi 648,56
Selehofen, Moguntiæ pars 287,35
Seleſtadium, pagus Alſatienſis in territorio Kircheimenſi 277,1 Alſatiæ oppidorum princeps 629,25 Imperialis Aduocatiæ archiuum 629,30 patria Iacobi Spiegelij 629,25
Seleucia, Syriæ oppidum 625,35
Sellæ oraculum 528,25
Sels caſtellum ad Salam 19,27. 34,5. 51,34
Semele cum Ioue concumbere volens, eum tota domo conflagrat 609,25
Semen in vino quam diu duret 783,31
Semiramis Babylonis conditrix 479,29. 625,53
Senatum aduerſus Henricum VII Imp. rebellio 465,18
Senatores 431,60
Senatus, Senatores, & Senatuſconſulta, quomodo & quando Romæ cœperint 644,10
Senatus Cos. 432,6
Senatus ſanctus 324,46
Senatus Populiq; Romani Legatorum oratio ad Fridericum I Aug. 24
Senecæ Hercules furens 533,60
Senectus 398,50. 524,48
Senectutis honos apud Rom. 645,27
Senedrim Hebræorum 497,63
Senex 524,51
Senes decrepiti cur dicti 601,47
Senum menſis, Maius 333,30
Senogalli, alias Semnones & Senones 341,1
Senones Appiani 508,6 Germaniæ populi 474,15
Senſadolus f. regis Antiochię opẽ a principe Perſarum cõtra Chriſtianos implorat 244,46
Senſus 317 tum in homine, tum in animali 406,46
Sententia, vox generalis 410,52
Sentiendi vis omnis a Sole 474,8
Sepeliendi cadauera, conſuetudo antiquiſſima 689,24
Septentrionalis polus, alias Arcticus 611,50
Septimania 8,27. 29,30
Sepulchrum, vnde dictum 689,36
Sepulchrorum memoria magis viuorum conſolatio, quam defunctorum vtilitas exiſtimanda 555,40
Sepulchri pompa Chriſtianæ modeſtiæ non conuenit 554,54
Sepulturæ cura varietaſq; apud Romanos 349,30
Sepulturæ locus apud veteres 712,50
Sequana fl. 32,26. 45,34. 46,44
Sequeſter, & Sequeſtria actio 589,30. 697,18 vnde dictus 370,4
Sequeſtri vulgo mediatores 380,53
Serapis rex Ægyptiorum 535,21. 581,12, 625,3. 713,56
Seres, populi 520,27
Sergius II papa, Os porci prius appellatus, initium dedit ſucceſſoribus mutandorum nominum 367,18
Sergius papa immanis in Formoſum mortuum 97,43
Sergius Orata in Baiano Oſtrearum viuaria inſtituit 569,22
Sergius dux 41,33
Sermo, patrij ſoli index 425,20
Sermo ſale conditus 579,42
Serpens, ſignum cœleſte 616,46
Sertorius dux Romanorum, inuentor cadaueris Antei 725,19
Serui, vnde dicti 687,20
Seruilius author cladis Allienſis 494,54
Seruius Tullius a Fortuna ex ſeruo in re-

gnum euectus 282,22
Seſoſtoris Ægyptius 475,59
Seſterrio fluuius 100,3
Seſtos vrbs Europæ 427,13
Seth, filius Adami 285,48
Sethi filij, inuentores Aſtrologię 285,47
Seueri Imp. ad Fabium Cilonem reſcriptum 432,36
Sibyllæ veterum 608,19
Sibyllarum numerus 498,27
Sibylla Cumæa 498,24
Sibylla, ſacerdos longæua 517,23
Sibyoa, telum Illyricis & Liburnis viſitatum 531,34.537,6
Sica 429,17
Sicambri 480,61.517,57.628,32 alias Franci Rhenenſes 396,51 a C. Iulio Cæſare fugati 568,12
Sicambrorum dux Maximiliano Imp. fit ſupplex 628,31
Sicambriæ ſitus 713,4
Sicania, alias Sicilia 527,29
Sicania & Sicani 671,30
Sicilia, primaria Italiæ prouincia 326,37 maiorum inſularum vna 626,40 mellis ferax 714,49 Otthoni I Imp. paret 397,19
Sicoris fluuius 47,20
Siculorum theſauri ab Henrico Friderici I Imp. filio in Germaniam tranſlati 276,50
Siculum mare 700,63
Sidon, Phœnicię metropolis 491,51.515,7. 625,26
Sidon, veterum Sueuorum rex 627,51
Sigiburgum caſtrum 21,26 a Saxonib. oppugnatur 22,2
Sigifridus Danorũ rex 22,24.24,6.31,12 nepos Godefridi regis Danorum 39, 22,23 cum Amilone fratre de regno Danorum dimicans perit 39,23
Sigifridus epiſc. Moguntinus 457,40
Sigifridus Parmenſis eccleſiæ antiſtes, legatus in Græciam 145,46
Sigilli vſus & authoritas 357,1
Sigiſmundi Imp. virtutes 696,51 amor incredibilis erga literas 406,30 ἀ-ταξία 696,50
Sigiſmundi Polonię regis, aduerſus Moſchorum Imp. victoria 524,6.634.34
Sigiſmundus, Tyroli dux 539,20
Sigiſmundus legatus Caroli 53,25,27
Signifer cœleſtis 612,58
Signorum genera quinque 500,16
Sigo Beneuentanorum dux 43,50
Sigvvinus dux Vaſconum 41,55
Silentij tutum præmium 702,14
Sileſiæ ſitus 678,19
Sileſij, olim Lyſij 632,2
Sili, locus 35,14
Siloæ fontes vbi 264,36
Silurus, piſcis Mœni & Nili 632,56
Simoentis fluuij ſcaturigo 483,41
Simonia epiſcopis trita ab apoſtolo Petro damnata 107,37
Simonides Ceæus, næniarum inuentor 712,35
Simulatio 439,20
Sinai mons 669,26
Sindbertus Reginenſis epiſcopus 23,50
Sindo, Sindones & Sindi 520,24
Sinlendi terra Nordmannorum 41,16
Sinope, vrbs Põti a Mileſijs cõdita 521,62
Sintfelt, campus 29,51
Siren, inſecti genus 680,38 tum monſtrum marinum, tum inſectũ 542,20
Sirenum forma 680,30 numerus 680, 26 cantus 680,29
Sirenes cœlorum 611,31
Sirmium Catulli patria 300,55
Siſcia ciuitas relinquitur a Lindevvito 47,14
Siſtrum, inſtrumentum ſonabile Iſiacorum 520,29
Siris magna in obſidione Hieroſolymitana 264,36.265,9
Situs, quid 638,8
Sleſus fl. a quo Sileſia dicta 678,30
Sleſtorff, portus in confinio Daniæ & Saxoniæ 34,24.36,38
Smaragdus in templo Moguntinenſi 451,15
Smeldingorum ciuitas 36,29.37,28
Socrates pernox 610,58
Sodales 413,2
Sodalitium 343,35
Sodomiæ cauſa efficiens 514,20
Sogdianorum regio 475,23
Sol, alias Titan, & Mithra 691,17 Hyperionis filius ex Euryanaſſa ſorore 486,46 Æthiopum numen 690,26 nunquã totus eclipſatur 615,41 cauſa morbidorum oculorum . 572,30
Solis eclipſis 43,47,48 equi 514,35 Scorpionis chelis exterriti, Phaetontem aurigam excutiunt 614,14 quatuor 708,3 tum curſus, tum vires 611,1 paſtus 638,51 mẽſa in Æthiopia 694,30 mons, prope Ratiſponã 686,62
Soles, pluraliter 493,26
Soldanus rex Perſarum 247,24
Sole filia regis Hieroſolym. vxor Friderici II, mater Conradi V, 277,63
Solennitas purificationis Marię Metis celebranda 59,47
Solertia 431,43
Solimannus pater Romaniam Græcorum Imperatori aufert 231,9
Solimannus f. Solimanni Arabibus cõtra Chriſtianos opitulari rogatur 231,8 cum Arabibus fugit 231,38
Solimannus, Amuratis filius 526,25
Sollicitus verſus 275,9
Solſtitium quid 612,54.613,46
Solſtitium æſtiuale in Cancro 613,24
Solyma, alias Hieruſalem 278,25
Solymarius, opus de rebus Hieroſolymitanis 275,37.298,24.448,12
Somnus, μικρὸς θάνατος, parua mors 659,1
Somni vſus 695,50 nimia incommoda 696,58 regia, in Cimmeria 682,10 ſedes, in æthere 659,9
Sontal, mons 24,24
Sontes infernales 489.14
Sophene, prouincia 581,1 Syriæ pars 625,24
Sophiæ templum Byzantij, Iuſtiniani Imp. opus 531,47
Sorabi a Turingis Sala fluuio diuiſi 7, 22,38 alias Sclaui 24.10.35,11.41,50
Soraborum ciuitas redigitur in ditionẽ Lindevviti 47,16
Soracte mons 3,35.15,47 vicinus vrbi Romæ 335,32
Sors, quid 692,28
Sortes 491,38.516,1
Spadones Græcis precioſi 130,8
Sparus, telum ruſticum 500,56
Speculator & explorator 428,27
Spes 587,14
Spes bona ſubminiſtrat vires 275.37
ἐλπίδες βραδεῖαι 702,7
Sphæræ nonæ titubatio ac motus 611,13
Spicifera dea 535,18
Spiculum, ſagittæ mucro 504,29
Spira, appellatiuum 601,10
Spira vrbs 629,8
Spirenſis epiſcop. olim incolæ Heluetij 593,10
Spiritus, animæ ſubſtantiã 417,49
Spoletum 33,14.19 vrbs Italiæ 31,46 colonia Romana 337,48 a Friderico I Aug. expugnatur 338,1
Spoletanus ducatus a Longobardis conſtitutus 423,13
Spoletini flexibiles 141,4
Squallere 513,57
Stabulator, ſtabuli magiſter 385,45
Stagnum & Lacus 420,64
Stanium, Auſtriæ inferioris oppidum 537,55
Stargardt, oppidũ olim celebre 584,26
Statij nomen ſeruile 392,45
Stein, arx ad ripam Rheni 596,36
Steingadenſe in Bauaria cœnobium, a Welfone Friderici I Imp. auunculo extructum 431,6
Stella & ſydus quid differant 657,44
Stella decidua 576,26
Stephana Semele ab Hugone aſſimulatur 132,2 ſub partu ex papa concepto extinguitur 154,23
Stephania genere Romana, e concubinis Hugonis 131,52
Stephanus & Conſtantinus in patrem Romanum factioſi 145,52 comprehenduntur, & in inſulam philoſophatum ablegantur 147,5 a patre irridentur 147,11
Stephanus Carnotenſis comes iter in Palæſtinam ingreditur 222,29 venit Conſtantinopolim 224,23 obſidet Nicæam 227,23 ex Romania Conſtantinopolim fugit 249,33
Stephanus Porcarius 432,29
Stephanus papa 16,42,50 Leoni ſuccedit 42,4 moritur 42,33,34
Stephanus III papa a Longobardis Italia pulſus, eidem reſtituitur 383,9
Sterilitatis cauſæ dux 514,23
Sterope, Vulcani miniſtra 601,24
Sterzinga, Tyrolani comitatus vrbs 480,48
Steſichorus curſor 722,64
Sthenyo, Phorci filia ex cetu bellua marina 494,7
Stilbon, Mercurij ſtella 61-,35
Stormaria, olim Nordalbingia 584,25
Strabo, nanone Cretenſis 610,6
Straſsburg, vulgo *Trebech* 629,12
Stratagema 601,3
Stratus philoſophus Ptolemæi Philadelphi præceptor 624,56
Strenuus & Strena 428,16
Stricti iuris tres ſpecies 424,4
στρογγύλη, rapa 578,30
Strudel, locus in Danubio periculoſus nauigantibus 542,37
Stryges nocturnæ, aues inauſpicatæ 481,21
Strymon, Thraciæ fluuius 708,32
Stultitia 427,48
Sturia fl. 37,44.43,10
Sturgardia, Wirtembergenſis ducatus pars 581,25
Stymphalis, oppidum, fons & palus Arcadiæ 659,30.707,28
Stymphalides, aues ad Stymphalum lacũ 659,28 ab Hercule occiſæ 707,28
Styra, vrbs Anaſi prouinciæ 53-,62
Styria, olim Valeria 480,43 Germanię redditur 281,60
Styriæ oppidorum numerus 537,36
Styx 489,9 Oceani filia 658,45
Subijcere, pro extollere 709,12

Subrepo,

Subrepo,& obrepo 357,30
Subſidium,militare vocabulum 438,33
Subſignare 357,51
Succinum,alias Electrum 609,48
Sudan 609,58
Suanihilda Griſonis mater 15,10
Suecia, Danorum regi paret 383,45
Suenonis (qui & Petrus) Daniæ regis ad Fridericum 1 Imp. Legati 366,48
Suentana,locus 31,20
Suecones 40,19 alias Nordmanni 6,55
Suelliona opp. 16,31.19,57
Suetonij ſententia de doctrina Chriſtianorum 335,49
Sueui,olim Albis fluuij accolæ 631,8 olim Germanorũ nobiliſſimi 323,64 intonſi 577,53 in exercitu Henrici regis 212,1
Sueuorum ſedes 496,30 pagi 633,14 ducum ipſorũ familia extincta 278,3 catalogus 660,51
Sueuus,fluuius 681,5
Sueuia,tum vetus,tum noua 538,62
Sueuia Albiana 481,46
Sueuiæ caput Auguſta Vindelicorum 500,50
Sueuici fœderis initium ſub Friderico Imp. Maximiliani 1 patre 539,16 cauſæ tres 539,2.536,35.539,30.637,17
Suffragines quid 633,34
Suiceri, alias Heluetij 481,3
Suitenſium Heluetia 593,3
Swithgerus Griſoni auxilio venit 16,13
Sulus,pro ſi vulus 593,40
Sumentum Africæ ciuitas 725,33
Summam manum addere 440,4
Summates 513,46
Sumptus 443,60
Sunila capite plectitur 59,14
Superbia,parens contemptus 410,42
Superbum 445,54
Superis impar numerus dicatus 488,6
Superſtitio quid,eiuſq; incõmoda 695,3
Supplicium ne grauius ſit, quam pro re commiſſa 406,18
Suppo Brixiæ comes ſubſtituitur Winigiſo 47,42
Supponis ducis Spoletanorũ mors 49,20
Sur vrbs 263,35
Sur Hebræorum 515,5
Sura,æ 673,26
Surani Chriſtianis propitij 236,39.238,15,24 erga chriſtianos inconſtantes 241,41 a chriſtianis intercipiuntur, & ad apportanda victualia coguntur 241,43 contra Perſas viriliter agunt 255,12
Sus Epirotica 600,50
Suſa ciuitas 225,20
Suſa,orum, Perſarum regia 646,45
Suſa,æ, Perſiæ pars 646,48
Suſipedes,a Druſo perdomiti 628,35
Suſpectus,& ſuſpicioſus 427,57
Sottrium, Ethruriæ oppidum 325,15
Sycophanta purus putus 514,54
Sydera dominantia 285,40
Syderum tum ortus,tum occaſus 580,20 paſtus 638,51
Syene Ægypti vrbs,ſub Tropico Cancro directe locata 541,4.613,37.672,17
Sylla,cadauera comburendi conſuetudinem Romæ introduxit 552,14
Sylua candida 41,32
Sylua nigra,pars Hercyniæ ſyluę 538,60
Syluanus deus 510,22 ſyluarum præſes 500,60
Sylueſter papa 374,25
Symbolũ amoris,iungere dextrã 400,22
Symeon,rex Bulgariæ chriſtianus 91,3
inhians in regnum Græciæ repellitur 121,31 ἡμίαρχος, ante ſtudioſus, monachus,miles 122,19 affligit Græcos 123,29
Symmyſtæ, iiſdem miniſterijs initiati 579,23. 711,38
Sympathia quid 619,36
Symplegades,& Symplegma 525,20
Synadium marmor 641,7
Synaxeos ſacræ inſtitutio 317,30
Syphax, Numidiæ rex 621,56
Syri in prælio contra chriſtianos 230,28
Syria & Syri 475,50 Arabiæ pars 625,21
Syriaca expeditio infauſta 283,44
Syrus patronus ciuitatis papiæ ab Vngaris eam defendit 117,30
Syrtis Rhenana 489,34.630,17
Syrtes traiectæ 623,20 a trahendo dictæ 623,26

T

T Litera, in fine dictionis anceps eſt 634,48
Taberini, Tibareni, Tabrani 521,16
Taboritarum religio 669,46
Tabraca, Africę minoris oppidũ 622,60
Taciti ſententia de doctrina & moribus chriſtianorum 335,51
Taciti, Germania recens 477,10
Taciturnitatis laus 702,13
Tænarus, ad inferos aditus 493,1 Laconiæ promontorium 506,25
Tænarea Iuno 487,47
Tages, haruſpicinæ inuentor 652,66
Talaburgum caſtrum 71,30
Talie,es,filia Nerei ca Doride 680,13
Tamaris,flumen 641,24
Tanais,Europæ & Aſiæ limes 633,30 origo incognita 519,18.626,6
Tancradus princeps, in expeditione ſacra apud Boamundũ 224,26 in hoſtes fortis, & in victos clemens 224,49.225,9 tranſfretans Nicomediam vſq; venit 227,8 in ſecunda acie ſancti exercitus 228,49 cum ſuis militibus Tarſum diuertit 232,13 cum Balduino cõtendit de dominio vrbis Tarſi 232,23 cum Balduino occupat vrbes & caſtella plurima 232,26 ſocios fugientes inſequitur & reducit 237,2 cuſtos caſtelli cuiuſdã 241,36 intercipit Armenios & Suranos vacillantes 241,43 dux quintæ aciei in prælio contra Perſam 253,18 legatus Godefridi regis ad recipiendã vrbem Neapolim 267,5 dux quintæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admirauiſum 268,10
Tanera fluuius 311,32,52
Tapetia belluata 514,2
Taphra,tripolis 623,38
Taphre 523,12
Taprobane, ſub Æquinoctiali zõna ſita 612,13 Vergiliarũ aſpectu deſtituta 783,1
Taprobanes inſulæ ſitus & magnitudo 476,10.540,52
Taram, humana ſacrificia facta 480,2
Tarquinius Superbus Roma eijcitur 312,16 turris fundator in Terdona 312,17
Tarraconia, Hiſpaniæ pars 642,9
Tarſatica ciuitas Liburniæ 6,55.32,6
Tartari,olim Parthi 364,21 olim Alani 684,34
Tartarorum immanitas, vrgente fame 326,19
Taruiſianus portus 35,25
Tarus fluuius 99,25
Taſſilo dux Baioariorũ 6,24.18,38.23,41 Pipino & filijs eius fidelitatẽ promittit 17,32 Car.M. reconciliatur 27,5,6 a ſuis læſæ maieſtatis arguitur 27,15 cum Theodone fil. in monaſterium truditur 27,24,25
Taulantij, Illyrij populi 530,52
Tauri populi,vnde dicti 691,25 gens maxima 522,55
Tauri,tũ domeſtici,tũ ſylueſtres 599,42
Taurica & Tartaria,eadem 634,32
Taurica Diana 479,45
Taurica Cherſoneſus 519,22
Tauricorum ſedes 669,2
Tauromi nium Siciliæ oppidum 524,13
Tauroſcytharum immanitas 565,30
Taurus,mons 518,53
Taurus,ſignum cœleſte 599,15.615,12
Taxis Vngarorum rex in Italiam cum exercitu venit,& ære magno a Berengario repellitur 130,10
Taxus, arbor 486,52 ſub ſua vmbra dormientibus nocifera 555,25
Taygete, Pleiadum vna 614,34
Tazos inſula 520,47
Teccenſium ducunt origi 539,63.577,15
Tectoſages, olim Franconiæ incolæ 706,24 Galliæ populi 486,32
Tedunus iuuenis cum Lamberto congrediens vincitur 126,42
Tegea, Arcadiæ oppidum 506,7
Tegeſtre, Tergeſte,& Tergeſtrũ 537,9
Telamon, alias Atlas 621,33
Telephus, filius Teuthrantis 522,3
Teleſilla Græcorum poetria 608,22
Telmeſſus, Lyciæ vrbs 534,28
Telonium,& τέλος 409,2
Telum quid 384,60
Telorum nomina 537,39
Telum,vocabulum generale 671,35
Temerinda, mater maris 519,16
Tempe, Theſſaliæ loca ad Araxen fluuium 657,51.667,43 vnde dicta ibid.
Tempus,eiuſque Theologicæ menſuræ 280,15
Tempus omnia mutat 353,5
Tencteri,qui 628,34
Tengus miles e caſtris ficto prætextu ſe ſubducit 237,19
Tenus,& Tenedus 660,16
Terdona obſidione premitur 311,5 ſecunda vice oppugnatur 319,55 tertia vice obſeſſa expugnatur 320,12.359,13
Terdonenſium Monachorum ad Fridericum 1 Auguſtum Oratio 317,58
Terra, deorum mater 654,30 communis rerum omnium parens 693,18 Germanorum dea antiquitus 657,5 rerum omniũ alumna 674,42 mundi punctum 609,7 duodecimgelies ſole minor 615,43
Terræ eadem diuiſio eſt,quę cœli 611,45.619,44 partes tres,eæque a fœmellis nomen ſortitæ 618,53 gradus quadraginta octo 614,18
Terræmotus tota in Italia 33,15,54 Cõſtantinopoli 41,38 Aquiſgrani 52,36
Territorium, a terrendo dictum 351,47
Tertulliani liber, de fuga in perſecutione perſtringitur 335,30
Teruani, alias Morini 575,50
Teruta fluuius 95,50
Teſſera, agnoſcentiæ ſignum 604,26
Teſtamentum Caroli M. 131
Teſtarum breue 409,44
Teſtis oculatus & auritus 445,36
Teutates, mortis Deus 479,62
Teuthranias olim Myſiorũ ſedes 521,64
Teutones vnde dicti 564,59
Teutrichus rex Gothorũ 283,22.422,26

Terephirnus rex Arabum in exercitu Aigolandi 70,45
Thalamus quid 681,10
Thalia nympha maris, filia Doridos & Nerei 726,49
Tharcon palæſtrita 724,14
Thaſſos inſula 623,10
Thea, Cœli Terræque filia 497,11
Thebæ Bœotiæ oppidum 505,3.720,62 a quo conditæ 517,6.686,58.720,38
Thebanum bellum 477,19
Thebæ, Ægypti oppidum 615,62 hecatopylos 624,43
Thebæ nouem 624,42
Thederichus Saxo 15,34
Thedericus comes propinquus Caroli M. 24,19,20
Thedoad, alias Thedon, locus villa 18,7. 40,38
Theenæ, arum 623,10
Thelmeſſus, Lyciæ oppidum 488,29
Themis, Cœli & Terræ filia 497,11.658,7
Themis (Themiſta) Iouis vxor 654,52 vnde dicta 658,9
Θεῷ μάχεσθαι 677,54
Theobaldus affinis Hugonis, marchio Camerinorum & Spoletinorū 130,3 iuuat principem Beneuentanū contra Græcos, eoſque compeſcit 130,5 moritur 140,42
Theobaldus nothus Hugonis, archidiaconus Mediolanenſis 531,53
Theocritus, P. Virgilio Maroni æqualis 379,48
Theocriti eclogæ Dorica lingua conſcriptæ 668,14
Theodo Taſſilonis ducis filius 6,23.27,8 cum patre in monaſterium truditur 27,25
Theodonis villa 20,45.34.45,46,48.35,8
Theodolphus epiſc. Aurelieoſis 43,29
Theodora ſcortum impudens, Alberici auia Romæ dominatur 111,7 fornicatur cum Ioanne papa 111,17
Theodorus Siciliæ præfectus 27,35,36
Theodoricus comes 28,25,26
Theodoricus, in exercitu Caroli Magni 72,36 in μονομαχίᾳ trucidat Pinabellum 85,33
Theodoricus dux in exercitu Henrici regis 212,28
Theodoricus Oſtrogothorum rex Odoacrum prælio vincit 477,52
Theodorus Romanæ eccleſiæ primicerius, & Leo Nomenclator excæcantur & decollantur 48,20
Theodori & Leonis cædes a quo facta dicatur 48,23
Theodoſius Imp. victus ab Ambroſio Mediolanenſi epiſcopo 399,17
Theodoſius Imp. Bononienſem Academiam priuilegijs donat 421,52
Theodoſij Imp. de Clementia dictum 587,18
Theophylactus Nomenclator 51,55
Θεός, Deus & Dea 503,35
Theotarius mittitur ad filios Godefridi 48,50
Therapnæ, alias Lacedæmonia 527,46
Thermodon, fl. alias Araxes 346,49
Thermodoon, flumen 521,43 hodie Araxes 675,39
Thermopylæ 477,31
Therſandrus 530,4
Theſaurus Moguntini templi incomparabilis 288,50
Theſeus, Phæam ſcrophā occidit 659,39
Theſei pietas 689,17 labores, & bellū aduerſus Amazones 346,55
Theſmophoria ſacra 654,61
Theſpis ſandica 510,32
Theſpis, vates 536,13
Theſpis, Theutrantis filius 568,50
Theſſaliam Macedonum nomen cedit 594,55
Theſſaliæ variæ appellationes 477,30
Theſſalarum mulierum veneficia 610,3
Theſſalorum magia 488,38
Thetis, Cœli & Terræ filia 497,12
Thiaſus, vnde dictus 686,53
Thiermelle 5,22.24,52
Thile vrbs 212,25
Thiodamas, Dryopum rex 595,12
Thioneus, vnde dictus 686,53
Θοᾶν & Θεοὺς 350,42
Thoas, rex Tauricæ Cherſoneſi 522,33
Thoas curſor 716,6
Thomas epiſcopus Mediolani 23,38
Thomas, Cantuarienſis Præſul, ab Henrico II Angliæ rege occiſus 365,33
Thomas fortis præliator 255,32
Thoones, Caucaſi accolæ 524,40
Thorax 541,50
Thracia, ab Herulis vaſtata 474,62
Thracum mores 626,35
Thracum ferocia 523,34
Thræſias curſor 723,6
Thraſico Abotritorum dux 35,18,19. 36,23.37,25 interficitur per dolum 37,45
Thraſico pater Ceadragi 43,5,6.44,8
Thraſymenus lacus 515,51
Threſſarum fœminarum mores 695,55
Thudun Hunus Chriſtianum ſe fieri velle promittit 30,15 cum ſuis baptizatur 30,33
Thule, inſula 631,36
Thunez, hodie Thyniſſa 624,14
Thuribula templi Mogunt. 451,20
Thuringiæ caſtes euertuntur 714,28
Thuringorū, Sueuorumq. diſſidia 278,8
Thus nullum, præter Arabicum 656,29
Thyas, vnde dicta 686,44
Thyene, Hyadum vna 618,1
Thyeſtæa cœna 499,33
Thyniſſa oppidum 624,14
Thyrſigera pubes 592,34
Thyſſagetæ, Turcis vicini 531,4
Tiberius domini appellationē reſpuit 276,5 aſylis fere omnibus iura ademit 326,9
Ticinum opp. 20,54.21,6 alias auguſtiori nomine Papia 103,48
Ticinenſes homiliaoi ſecorā Arnulpho rege 96,47
Ticinus & Padus fluuij confluunt 118,17. 309,31
Tietmarſia, olim Nordalbingia 584,24
Tigris animal, vnde dictum 625,44 a pernicitate nomē ſortita 592,30 ſcaturigo in Armenia maiore 625,44
Tigris, apud Medos ſagitta 625,48
Tigurinus pagus C. Cæſaris 323,60
Timauus fluuius 537,14
Timor & zelus, fratres 658,51
Timouiani 43,52.44,24
Tiſiphon, ſcelerum vindex 489,17
Titan, pro Sole 691,17 vir ſagaciſſimus 581,56
Tithonia 585,60
Titionum comitum origo 416,49
Titurius Sabinus C. Cæſaris legatus ab Eburonibus trucidatus 628,48
Titi Imp. ſtudium erga Imperiū 372,48
Tiza fl. 30,30
Toarcis caſtellum 58,30
Toctuſages, olim Franconiæ incolæ 706,23
Toletum, ciuitas 28,40
Toloſa vrbs Galliæ 19,11.94,9
Tonitruorum generatio in aere 608,62
Tonſæ, remi nauium 602,16
Toratburg, alias *Straſburg* 629,20
Torrida zona habitabilis 622,23
Tortoſa ciuitas occupatur a chriſtianis ſine ſanguine 262,20
Topographia, & topotheſia 505,58. 513,52
Totilla, Gothorū rex feliciſſimus 631,24
Toxica, a taxo arbore 555,25
Trabales 442,37
Tragula, teli genus 592,38
Traiani Imp. Palatium apud Mediolanenſes 399,10 clementia 328,19 vox ad præfectum prætorio 479,36
Traiectum contumax compeſcitur, & ære mulctatur 292,7
Traiectum ſuperius, *Maſtrech* 628,19
Traiectum, olim Cilices 626,14
Tramenum oppidum 695,59
Traminium, pagus vino nobilis 538,42
Traminianum vinum 545.46
Tranſactio 348,25
Tranſalpiani Saxones vaſtantur ab exercitu Caroli M. 35,20.33,49
Tranſalpina regio Saxonum 25,43
Tranſalpini, Imperij Romani legibus tenentur 381,39
Tranſſyluania Hungariæ regi tributaria 383,42
Trapezus oppidum 521,22
Trecium, caſtrum Ligurum 388,42 expugnatur 424,30
Trepidare, pro feſtinare, volare 639,8
Treueri 46,5.515,22
Treuerenſis epiſc. Arelates & vniuerſæ Galliæ Archicācellarius 353,42.433,61
Treugæ barbarorum 398,35
Tria verba 383,3
Triboci vel Tribotes qui 629,10.706,4
Tribotius, qui alias Argentinenſ. 729,33
Tribules, quales 645,18
Tribuni plebis 645,50
Tributum, vectigal quodlibet 423,10
Tricaſtini 507,20
Tridentum, Tyrolani comitatus vrbs 480,49 oppidum bilingue 695,60
Tridentina vallis 27,1
Trieteris, ſpaciū triginta annorū 477,62
Trilices, trilicia 577,40
Trimontium, locus Thraciæ ad Philippopolin apud Rhodopen 527,40
Trinacer, Neptuni filius 671,37
Trinacria, Italiæ pars 671,41
Trinacria virgo, Proſerpina 489,56
Triones, ſtellæ 657,30
Tripolis 623,31
Tripolis rex pacem petit a Chriſtianis 261,54 accipit 263,15
Triptolemus 529,10 Eleuſis oppidi fundator 654,60
Triptolemi equi, ſerpentes 553,54
Tripus Apollinis Delphici 491,10
Tritici inuentrix, Iſis 691,18
Triton, Neptuni tubicen, & armiger, & filius 680,40
Triton Libyæ palus 483,45
Tritonia, vel Tritogenia virgo 482,36. 655,29
Trittys, ſacrificium perfectum 579,33
Triumphandi mos 443,33
Triumuiri monetales 408,5
Troia a quo muro cincta 720,33
Trophimus, ex LXXII Chriſti diſcipulis vnus Roſchetam venit 353,15
Tropicum, Latine Solſtitium 613,47
Tropicus Cancer 540,50

Trop.

Tros,& Troius 630,63
Truncus quid 691,38
Tuba & lituus differunt 717,50
Tuiſto,Germanorum Deus 496,46
Tuguriolum 519,41
Tullum,op.epiſcopali ſede clarum 552,1
Tungri, Leodienſis prouinciæ populi 628,16
Tunicæ templi Moguntini 451,3
Turba & cœtus 421,26
Turba,& Turbella,quid 687,5
Turci ἀνδραπόδοι 525,40 Francis inſidiantur 220,49 clade magna affecti 228,7 a chriſtianis trucidantur 229,6 exanimati 230,1 proſternuntur 230,5 Tarſo metu chriſtianorum aufugiunt 232,24 occulunt ſe corã chriſtianis 232,28 a chriſtianis occiduntur 233,11 magna clade afficiuntur 235,6 vincuntur,occiduntur 237,50. 238,44 in exercitu principis Perſarum 244,21 iterum clade magna affecti 262,52 ab Arabum finibus abacti 519,32 a Iuſtiniano Imp. victi 567,8 quomodo ſubigi poſſint 563,28
Turcorum origo & ſedes 478,53
Turcopolæ 224,8,51
Turones,vrbs Galliæ 19,33. 32,26.40,4,6
Turpinus archiepiſc. Rhemenſis milites contra Sarracenos proficiſcentes peccatis liberos pronunciat 72,5 in expeditione contra Sarrac. officio doctoris fungitur 72,8 cõſecrat Compoſtellenſem ad S. Iacobum eccleſiam 79,18 habet viſionem de morte Rolandi & Marſirij 84,27 aliã de morte Caroli Magni 87,23
Turpini archiepiſc. epiſtola 67,11 in Gallicia fructuoſa euãgelizaciõ 68,31
Turregum,Heluetiæ oppidum 323,61 a Friderico I Aug. expugnatur 324,2
Turres,machinæ ambulatoriæ 440,20
Tuſci 26,16 olim Rhetiæ incolæ 570,38
Tuſcorum legati ad comitia Biſuntina (367,5
Tuſcia 40,24
Tuſciæ variæ appellationes 321,56
Tuſcula,Ciceronis villa 336,33
Tuſcus mons,alias Appenninus 337,19
Tyberinus, Albanorum Rex,latro inſignis,in traiectu fl. ſubmergitur 324,58
Tyburis oppidi,tum ſitus, tum conditores 335,20,35
Tyde,Hiſpaniæ oppidum 624,23
Tydeus OEnei Calydoniæ regis filius 719,9 rex Ætoliæ 552,33
Typheus gigas fulmine a Ioue percuſſus,ſepultuſque ſub Ætna 484,10
Typographica ars Argentorati primũ inuenta 647,31
Tyrãbe,in ripa Mæotidis ciuitas 520,18
Tyranni, tum veteres tum recentiores 327,30. 357,5
Tyrannus,olim in bonam partem 496,40. 502,35. 574,10 a bono principe quid differat 639,59 a Rege factis tantum diſtat,non nomine 406,63
Tyro,Salmonei filia a Neptuno ſtuprata 657,54
Tyrolum,Norici pars 480,45
Tyroli ſitus 393,30
Tyrrhenum mare 414,30
Tyrrhenorum origo 498,57
Tyrus quondam inſula Phœniciæ 720,17 ob decus purpuræ a Romanis libertate donata 515,2

V

VAccæi,Hiſpaniæ populi 624,23
Vacio Noricorum rex 627,56.634,2.637,20
Vadiom,& vadimonium 410,6
Vbeda,vrbs Sibiliæ 78,19
Vbij 628,51 hodie Agrippinenſes 708,8
Vcalegos,explorator Palatini 566,35
Vahala fluuius 628,25 ſiniſtrum Rheni cornu 680,52
Vale & Salue,nouiſſima morientiũ verba 556,53
Valentinus diaconus põtifex 52,41
Vali 520,27
Vallus,palus firmior 670,17
Valuaſſores, milites ſingularis ordinis 297,13
Vandali,hodie Poloni 362,1 Italiam vaſtarunt 283,22
Vandalorum origo 474,35
Vangiones,qui 596,35 hodie Wurmatienſes 706,9 gens antiqua in exercitu Henrici regis 212,32
Varduli qui 642,2
Vaſa,orum 524,52
Vaſallus,vox Italica & barbara 410,45 inimicos Domini propulſare tenetur 422,56
Vaſalli iuramentum 411,41
Vaſalli Itali Imperatori nouo quale ſeruitium exhibeant 301,30
Vaſcones 41,53,54 Caroli M. exercitum clade afficiunt 5,41. 22,41
Vaſconum legati ad comitia Biſuntina 367,6 regio 22,36
Vates 491,27
Vates Thyoneus 489,24
Vaticinium & coniectatio quid differant 498,14
Vdalricus Wirtembergenſis dux, aduerſus Philippum Palatinum Rheni caſtra mouet 582,15
Vdalrici Wirtembergenſis expeditio Brettana 586,50
Vdalrici Zaſij, de Feudis ſententia approbata 408,38
Vdo frater ducis Sueuorum, a partibus Othonis regis contra rebelles 134,10 cum rebellibus regis congredi tergiuerſatur 138,17 vincit rebelles Euerhardum & Giſbertum 169,11
Ve particula,tum intenſionem,tum minutionem ſignificat 427,59
Vectigal 408,56
Velaunia rura 634,2
Veleda,virgo fatidica 517,34
Vehna vallis,in Rhetia 627,17
Velleda,dea 657,12
Veltinum,oppidum inſigne Maximiliani Imp. morte 537,63
Venatio in Arduenna vltra ſolitum proſperrima 62,8
Venationum vſus 500,42
Venedi 43,39
Veneficia aſſeruntur 459,30
Veneficus 429,38
Venenum,bonum & malum 439,8
Veneti duplices 641,27 populi Galliæ 26,6
Venetorum legati ad comitia Biſuntina 367,5 munera in Henricum VII Imp. collata 464,52
Venetia 34,54. 36,12 vrbs & regio 303,57 Græcorum Imperatori reddita 38,34
Venetiarum origo 442,58. 690,37
Venetus Conſtantienſis lacus 485,63. 541,15
Venus quid,& quotuplex 676,61
Venti 12,eorumque nomina 11,47
Venti duodecim Ariſtotelis 520,10 apogæi cur dicti 638,49 altani cur dicti 638,48
Ventorum diuerſitas pro nationum diuerſitate 571,20 rex Æolus 498,50
Venus ex Ioue nata 575,64 dicta a ve priuatiua particula, & νῦς, mẽs 655,5 prius dicta Lycaſte, meretrix nobilis 700,5 aurum dea 553,40
Veneris Erycinæ templum ac feſtum Romæ 659,33 Cytherea 655,13 Idalij dea vnde Idalia 554,8. 614,60. 655,12 Æneæ opem ferens a Diomede vulnerata 552,35
Veneris ſtella 505,25 cingulum 555,5 lis cum Proſerpina de Adoni puero 617,52 titillatio maior, ſpirante Fauonio 696,47
Veneris ceſtum habere 700,15
Veris initium 696,30 partes tres 615,5 elegans periphraſis 373,3
Veragri 569,15
Verba cupreſſis ſimilia 668,45
Verbenarij 665,45
Vercellæ 33,22,37
Vercellum olim aurifodinis clarum 310,10
Verdæa Danubiana 541,20
Vergiliæ,vnde dictæ 618,14
Vergiliarum tum ortus, tum occaſus 618,18
Verona vrbs Italiæ 300,62
Veronæ ciuitatis deſcriptio 109,30
Veronenſis pons 341,38
Veronenſium Clauſura 342,11
Veronenſium legatorũ ad Fridericum I Aug. oratio 349,10
Vernanolus fluuius 96,15
Verutum, ſagittæ genus apud Parthos 574,9
Veſeuus mons, alijs Veſbius, & Veſubi 606,1
Veſontium,hodie Biſantiom 289,24
Veſpaſianus,decimus a Cæſare dictatore 405,10
Veſper,alias Heſperus 610,60
Veſta Ænea 654,64
Veſtæ dux 655,3
Veſtæ, a Romulo ſingulis curijs conſtitutæ 402,51
Veſtitus ſacerdotalis in tẽplo Moguntino 451,36
Vetoldi Poloniæ regis crudelitas & mors 565,32
Vgutio Faiula 468,18
Viadrus,fluuius 681,5
Viana,quæ hodie Viẽna Auſtriæ 721,20
Viburg,mons 16,40
Vicentia bello capta 464,48
Victimarum ratio apud gentiles veteres 598,60
Victor papa, prius dictus Octauius 434,60
Victoria Stygis ex Pallante filia 658,42
Vienna duplex 354,17
Vienna,metropolis Auſtriæ inferioris 281,29 olim Flauianum 485,50. 537,54. 689,40
Vienenſium defectio à Matthia rege 502,24
Vienna Galliæ opp. 17,24. 19,12 Allobrogum metropolis 277,43
Viennæ Allobrogum comitia celebrata 461,42
Vigerra,alias Aquiſgranum 289,31
Vigiliæ 428,21
Villacium oppidũ Bambergenſe 557,28
Vilna, Lituaniæ metropolis & regia 634,24
Vioda,alias Virda fl. 477,36
Vindelió 281,13,44
Vindelicia,hodie Bauaria vtraq; 378,46

Vinea, *Weingarten*, Cœnobium 540,18
Vineæ inuentor, Oſiris 691,23
Vinum immodicũ cauſa morbidorum oculorum 572,30
Vinum modice ſumptum 518,45
Vinum Tazium 520,50
Vina optima olim ad ſacrificia adhibita 579,29
Vini inuentor Noah, quem gentiles Ianum dixere 656,46
Vir bonus 407,59
Virgæ ſignificata 382,24
Virgo, ſignum cœleſte 336,54.613,59
Virginis, ſigni cœleſtis poſitus 616,63
Viriatus omnis vicina viuo 279,11 pingitur ſtare ſuper lapide quadrata 275,29
Virtutis via 576,33.666,48
Vis, Stygis ex Palante filia 658,42
Vis 678,46
Vim vi repellere 535,33
Viſtula fluuius 7,36 Germaniã a Sarmatia diuidit 632,2
Viſtulæ fluuij, variæ appellationes 361,60. 627,26
Viſurgis fluuius 631,2
Vita noſtra precaria eſt 642,59
Vita priuata index ingenij morumque hominis 284,20
Vitæ Innocentia, prima ſtola euangelicã 493,16
Viterbum 322,9
Vladiſlaus, Poloniæ rex 363,10
Vladiſlaus, Hungariæ & Boemiæ rex 634,22
Vlma, liberis ciuitatibus adnumerata 357,50 obſidetur 714,21
Vlricus Saxo 593,27
Vlricus Halberſtadenſis epiſc. amittit regalia 301,38
Vlyſſes 510,5 Troianæ gentis exitium 444,56
Vlyſſis ara 481,14 in Caledonia Britanniæ ſylua 640,31
Vlyſippona ciuitas Hiſpaniæ 31,31
Vltro citroque 588,50
Vmbilicus mundi Parnaſſus 473,40
Vmbo 489,43.612,10
Vngari, gens olim ignota 91,4 vnde dicti 366,57 gens impia & rapax 94,31 Germaniæ inſidias machinatur 95,1 duce Keue Pannoniam ingrediuntur 567,10 Marauanoſũ gentem & fines Baioariorum diripiunt 101,21 Ludouici regis copias delent, & paſſim deprædantur 101,44 Italiã magno petunt exercitu 103,30 Italia excedunt, armis & copijs maioribus ſeſe munituri 103,44 ſecundo Italiã petunt 103,46 in Italia conſpicata multitudine exanimantur 104,10 ex deſperatione in chriſtianos irruũt, confodiunt, vincunt 104,50 Saxoniã incurſãt & populantur 106,51 prælium diabolica voce incipiunt 108,5 in prælio contra Saxones fugiunt & proſternuntur 108,16. 386,53 iterum Italiam affligunt, & in Berengarij amicitiam veniunt 110,3 Veronam veniunt 113,14 rebelles Berengarij adoriuntur & opprimunt 113,18 per Italiam dilatantur 116,29 Italia deprædata excedunt 117,48 ex Italia in Hiſpaniam deducuntur 145,29 ab Henrico duce domantur 171,11
Vngarorum lingua 478,3 rebellio cõtra principes ſuos 537,12
Vngaria alias Pannonia 524,1 domicilium fortiſſimarum gentium 295,3
Vngaricarum matrũ recens in enixos pueros immanitas 101,32
Vnſtardus fluuius 213,17.214,22,23
Volcares, Tholoſanæ prouinciæ populi 507,17
Vogeſus ſylua & mons 34,44.42,53.46,7.568,20.628,20
Volſci, Heroidum Ouidij interpretis lapſus 534,27
Volucres æreç deaurateque voces emittunt 151,32
Voluptas contemnenda 710,5
Voſegus & Voſagus 489,18
Vox reus, & damnatus 580,56
Vox viua 581,16
Vrabelus rex Alexandriæ in exercitu Argolandi 70,45
Vrachum comitatus Wirtembergenſis prouinciæ 581,21
Vrania Iouiani Pontani 285,51
Vratiſlauia, Sileſiæ caput 678,20
Vrbanus papa grauem ad Francos habet querimoniam contra Perſas 218,32 præſes concilij in claro monte 218,27 exhortatur Francos ad regna chriſtiana a Perſarum graſſationibus vindicãda 219,3 præficit expeditioni Hieroſolymitanæ Podienſem epiſcopum 220,14
Vrbs olim 370,39 non niſi auium augurio prius captato, extructa 542,30 ſacra 356,40 non niſi ex autoritate principis extruenda 415,15
Vrceí Moguntinenſis templi 451,31
Vrere, tam frigoris eſt, quã caloris 524,28
Vrinari quid 726,37
Vrna quid 689,12
Vrſæ dux 500,14
Vrſa, ſydus cœleſte 611,63
Vrſa maior 616,48
Vrſinorum factio Romæ 468,36
Vrus, *Vrochß* 598,14 Vrina 706,44 *ρeςμιον* 722,56
Vſipij qui 628,34
Vſus 445,15 mater experientiæ & ſapientiæ 285,2. 524,55 eius filiæ quæ 285,2
Vtica, vrbs fato Catonis inſignis 622,61
Vtinum, oppidum Foroiulienſe 384,31
Vtica, Numidiæ vrbs 622,59
Vulcanus, Sueuicum idolum 578,20 claudicans ex cœlo a Ioue deiectus 656,19
Vulcani & Mineruæ amores 617,41
Vulcani officina, inter Liparem & Ætnam 601,20.704,18
Vulgus hebes 561,27
Vulpeculæ aſtutia 331,23
Vzan, Hiſpaniæ rex 624,23

W

VVagaros fl. 25,29
Wahalis fluuius 8,18
Waifarius Aquitaniæ dux 16,18 obſides dat 18,9. fœdifragus 18,16 capitur & occiditur 19,29,30
Waifarij mater, ſorores & neptes ad Pipinum adducuntur 19,23
Walachi, alias Daci, itẽ Meſij 523,58,64
Walachia, olim Dacia 383,37.634,5
Walachus frater Adelhardi 47,8 monachus 47,26
Walbertus cum Gezone ſeditionem mouet in Hugonem 123,37 capitur & capitaliter punitur 124,26,39
Walbertus archiepiſc. Mediolanenſis accuſat Adelbertum & Berengarium apud Otthonem 153,40
Waldenſium religio 669,46
Waldo ordinatur epiſc. Cumanus 148,52 accuſat apud Imperatorẽ Berengarium & Adelbertum 153,46
Waldrada ſoror Rudolfi Burgundionis, vxor Bonifacij marchionis 114,16
Walah abbas in monaſteriũ remittitur 54,53 rebus humanis abducitur 6·35
Wallo filius Bernhardi patruelis Caroli Magni 39,39
Wandelmoda mulier nobiliſſima, concubina Hugonis 12·3
Walo miles Chriſtianus a Turcis miſere dilaniatur 243,3
Walterus primicerius & ſignifer in prælio contra Turcos occumbit 222,42
Warinus Auerni comes 44,9
Weggele 40,7
Welatabi alias Sclaui 6,28. 7,38 Sclauorum natio in Germania ad Oceanum 27,47,48
Welfo vel dux Spoletanus 416,25 auunculus Friderici Imp. 43·33
Welfonum familia 431,8
Wernherus, Anconitanus marchio 431,56
Welterſfeckla regio 4·24
Weſtfali 21,45. 281,7 quaſi Veſtali, a Veſta dea nuncupati 630,60 olim Saxones Occidui, Carolũ Magnum mittunt in modum carecentes 181,20 in exercitu Henrici regis 212,31
Weſtualiæ incolæ, olim Bructeri 541,38
Wibertus fidus & bonus Anſcarij conſiliarius 141,17 cum Anſcario contra Sarlionem pugnam inſtituit 141,34 lethaliter vulneratur 141,40 expirat 141,49
Wicherus inter primos Hieroſolymarum occupatores 265,34
Widikindus vnus ex primoribus Weſtfalorum 22,23 ad defectionem Saxones concitat 24,18 iterũ ad Normannos profugit 24,41,42
Widikindus & Albion Saxonum duces baptizantur 25,43,49
Wido & Berengarius de regno Italiæ inter ſe confligunt 91,12 heres Caroli Calui 95,11 Italiam & Franciã inter ſe diuidunt 95,24
Wido Franciam petit eiuſq; imperium, ſed reijcitur 95,27 reiectus a Gallis Berẽgario bellum infert 95,42 fortuna variante corã Arnulpho rege fugit 97,1 recollectis virib. Arnulfum perſequitur 98,44 moritur 99,24
Widonis vxoris anguſtia & calliditas 98,19
Wido f. Adelberti & Berthæ 112,33 hæres & marchio Tuſcorum 112,26
Wido f. Adelberti ex Bertha, maritus Maroziæ, marchio Tuſciæ 119,43 Ioanni papæ infenſus 125,6 moritur 125.6
Wido Placentinus epiſc. a partibus Berengarij 113,10
Wido præſul Mutinenſis ab Hugone ad Berengarium tranſit 148,14
Wido miles ſtrenuus 249,52
Wibormachi poſſeſſio vaſtatur 47,23 acta quæ 50,26 perfidia 50,30 obitus 50,32
Wilharius Venetiæ dux 37,4.38,44,45
Wilhelmus Carpentarius, comes de Milliduno e caſtris aufugit 236,48 deprehenſus reducitur 237,3 ſecundo e caſtris fugit 237,10
Wilhelmus marchio Ferrati mõtis accuſat corã rege vrbes cõtumaces 310,19
Wilhelmus Hollandiæ comes, Romanorum rex 457,55 ambit faſces regni Romani & in prælio occumbit 714,21

Wilhelmi Haſſiæ Lantgrauij eres 591,64
Wilhelmus Medius, Philippi Haſſiç Lãtgrauij pater 591,63 furioſus dictus 593,34
Willa vxor Boſonis quibus vitijs obnoxia, & quot quales ſuc habuerit liberos 130,47 regno Italico expellitur, & in furto ridicule deprehenditur 131,1
Willa filia Boſonis, neptis Hugonis, vxor Berengarij marchionis 129,54 130,50 committit adulterium 149,42 inſidiatur ſuo adultero capellano 150
Willermus Marchiſij filius mare intrat & capitur 223,44
Willermus Sabraceſis contra Turcas præliatur 264,43
Willermus de monte Piſlero vel Peſſulano, in expugnatione vrbis Marræ 259,25
Willermus Picardus iaculo occumbit 263,12
Wilſi, alias Sclavi 6,28. 27,47. 33,53. 36,32
Wilterinus in exercitu Caroli M. 72,34
Wilzan regulus Vilſorum Carolo M. ſe dedit 28,23 a Saxonibus interficitur 30,9
Wini, ſeu Winuli, olim Vandali 364,4
Wingiſils Spoleti dux 32,45. 27, 40. 33, 50, 41, 46 ſenex monaſticę conuerſationi ſe mancipat 47,22 ibi obit 47,4
Winſpergenſis comitatus ab Vdalrico Wirtembergenſi vaſtatus 591,20
Wurcinacus villa 23,12
Wirtembergẽſes principes, duces Teccenſes 540,1
Wirtembergẽſis prouinciæ olim comitatus tres 581,28
Wirtembergenſium genus moreſque 504,22
Wiſigothi 474,48
Wiſera fluuius 16,39. 20,36. 22,28. 25,8. 30,47
Wiſira & Wagarna confluunt 25,29
Witzner, iudices in Weſtualis 281,26
Wimelſpurg, Helu[illegible] oppidum 713,50
Wormatia ciuitas 18,47 Galliã a Germania ſeparat 627,47
Wormatienſes olim Vangiones, Borbetomagi, & Bergetomagi 706,8
Wormatienſis agri fertilitas 350,34
Wormatienſis arx conflagrat 28,18,19
Wurtzburgum, Wirtzburgum 29,33 Franconiæ metropolis 29,33. 278,22 eius epiſcopatus 278,14 locus delectus militum ad expeditionem Henrici regis filij contra patrem nominatus 193,26 a Rudolfo antimonarcha obſidetur & capitur 185,7

X

Xantho, nympha 542,13
Xanthus, Lyciæ ciuitas 534,25
Xanthi, fluuij duo 534,26
Xerxes Perſarum rex 496,17
Xiphias, cometa 563,1

Y

Ychelandia, alias Burgundia minor 404,51

Z

Zabereni 521,16
Zachæus rudis, epiſcopus conſecratus, Capuæ captus 155,9
Zacharias papa 16,22
Zacynthos, Ionij maris inſula 534,30
Zancle opp. hodie Meſſana 682,58
Zani, a Iuſtiniano Imp. victi 567,8
Zariaſpe, alias Bactra 475,17
Zatus Saracenus Barcinonam Carolo M. reddit 30,41 capitur 33,31
Zelus, Stygis ex Pallante filius 658,42
Zephyrus 561,16. 571,42 Veris pater 696,34 tigridis maritus 572,31
Zephyro ſpirante ſacra increſcunt 614,58
Zilienſis comitatus, pars agri Norici 383,56
Zodiaco omnia ſubeſſe falſum 619,38
Zodiacus vnde dictus 612,60. 657,38
Zoizo vidua Leonis, mater Conſtantini Porphyrogeniti 121,51
Zoroaſtres, Magiæ inuentor 490,50
Zwentebaldus dux Marauanorum, regis Arnulphi aduerſarius 91,11 ab Arnulpho rege debellatur & vincitur 94,28,54
Zwentebaldus f. Arnulphi cum exercitu in Italiam ad Berengarium mittitur 96,23 bello decedit 96,35
Zygi, Græciæ populi 520,27
Zythus Ægyptiorum idem quod ceruiſia 651,7. 681,64

FINIS.

Errata, quæ inter relegendum & Indicem conficiendum deprehendimus, ſic corrigito.

Pag. 68, lin. 29, *quo tamen* legendum videtur pro *qui tamen*. p. 78, l. 12, pro *caſtra capitur* lege *caſtra capiuntur*, vel *caſtrum capitur*. p. 128, l. 28, *peremerunt*. p. 133, l. 42, *incuria* coniunctim. p. 171, l. 54, pro *Heuriei* lege *Orthonis*. p. 2.9, l. 1, *conſtupratione*. p. 235, l. 3, *Chriſtiani*. l. 4, *interunt*. p. 241, l. 35, *tractaretur*. p. 251, l. 41, *tenere*. ibidem l. 47, *ab*. p. 253, l. 11, *proceſſionando*. ead. pag. l. 51, *inuento*. p. 255, l. 1, *innumerabilis*. p. 262, l. 6, *gratanter*. p. 264, l. 29, *ſcalam vnam* disiunctim. p. 276, l. 23, *fructuoſa*. ead. p. l. 58, *Verterem*. p. 278, l. 1, *Manfredo*. ead. p. l. 35, *animo*. l. 36, *queam*. p. 283, l. 3, *Perleones* coniunctim. l. 30, *adimunt*. p. 284, l. 19, *Profecto*. p. 285, l. 43, *diurni*. p. 287, l. 42, *dominum*. p. 298, l. 17 *ſpondebat*. p. 299, l. 15, *nobilitata*. p. 300, l. 46, *Ciſalpina*. p. 301, l. 27, *omnes*. paulo poſt, l. 33, *fendo*. p. 303, l. 27, *Venetus*. p. 313, l. 63, *lecho*. p. 314, l. 59, *accommodatiora*. p. 319, l. 9, *ſolatia*. p. 326, l. 41, *Velut*. p. 334, l. 51, *inſtum*. p. 339, l. 13, *noc*. p. 342, l. 25, *Atque ſuper cælo* disiunctè. p. 343, l. 15, *interpretentur*. p. 348, l. 50, *inter ſe* inuerſe. p. 352, l. 31, *in*. p. 356, l. 43, *literatores*. p. 363, l. 14, *inuideam*. ead. p. l. 52, *infectum*, parentheſeos etiam lunula poſterior in ſequentem l. 53, poſt *Nelpatens*: prior vero lunula ante *infectum* collocanda. p. 366, l. 48, *Hungarorum*. p. 368, l. 47, *Rolandum*. p. 369, l. 47, *parendo*. p. 370, l. 29, *hominum*. p. 372, l. 62, *fraterno*. p. 372, l. 2, *Politici*. p. 373, l. 44, *longo*. p. 374, l. 22, *illis*, l. 51, *adiecto*. p. 377, l. 12, *affingere*: l. 26, *libidine*: & iterũ l. 39, *Vectabatur*. p. 378, l. 64, *Virm*. p. 380, l. 15, *reuerſiones*. p. 385, l. 53 *demoſue*. p. 395, l. 45, *intrepido* coniunctè. p. 399, l. 50, *domu*. p. 400, l. 63, *fronde*. p. 404, l. 24, *Vrbs*. p. 409, l. 6, *pontem ehonum*. p. 410, l. 63, *adſcribam* coniunctè. p. 412, l. 51, *coercitionem*. p. 413, l. 25, *queratur*. p. 414, l. 54, *néporos*. p. 415, l. 17, *illo*: l. 33, *domos*. p. 416, l. 39, *Sylla*. p. 418, l. 30, *diuerſo*. p. 420, l. 4, *ſinant*. p. 422, l. 42, *intemerata*. p. 425, l. 4, *gladios*: l. 42, aptos. p. 427, l. 6, *ſtulta*. p. 431, l. 10, *Monacum*. p. 441, l. 47, *Nota*. p. 453, l. 2 poſt *onerosum* inſere *referret*. l. 28, *contu*. p. 489, l. penult. γιφόνε. p. 492, l. 25, *Seſtimus*. p. 496, l. 45, *ſcita*. p. 497, l. 21, ἰτέαι. p. 510, l. 43, *infecere*. p. 514, l. 34, *Vindelicos*. p. 522, l. 60, cædere. p. 567, l. 13, *Tanain*. p. 595, l. 56, *Vitruuio*. p. 603, l. 17, *Vaccenſorum*. p. 630, l. 35, *innuiti*. p. 657, l. 31, *Sn. ula*. p. 668, l. 54, rexta. p. 674, l. 44, *alumnum*. p. 677, l. 52, *gigantum*. p. 680, l. 61, *Viadrum*. p. 682, l. 34, *obſito*. p. 683, l. 36, *cauſſam*, mox iterum l. 49, *attractione*. p. 687, l. 40, *inclinatio*. p. 688, l. 19, *Erat autem*. p. 697, l. 29, *queſtus*. p. 704, l. 19, *propter*. p. 714, l. 24, *Vacationem*. pag. 723, l. 38, *palaſtrito*. p. 725, l. 41, & 53, *Phoſphorus*. p. 727, l. 34, *mares*. p. 729, l. 21, *femina*: l. 22, *ferreo*. Plura, maxime in ſcriptura & diſtinctionibus occurrere poſſunt, quæ attentus lector ipſe ſibi notabit, & corriget.